Machine Translated by Google

'LET'S KILL GANDHI!'

A CHRONICLE OF HIS LAST DAYS, THE CONSPIRACY, MURDER, INVESTIGATION AND TRIAL

Tushar A. Gandhi

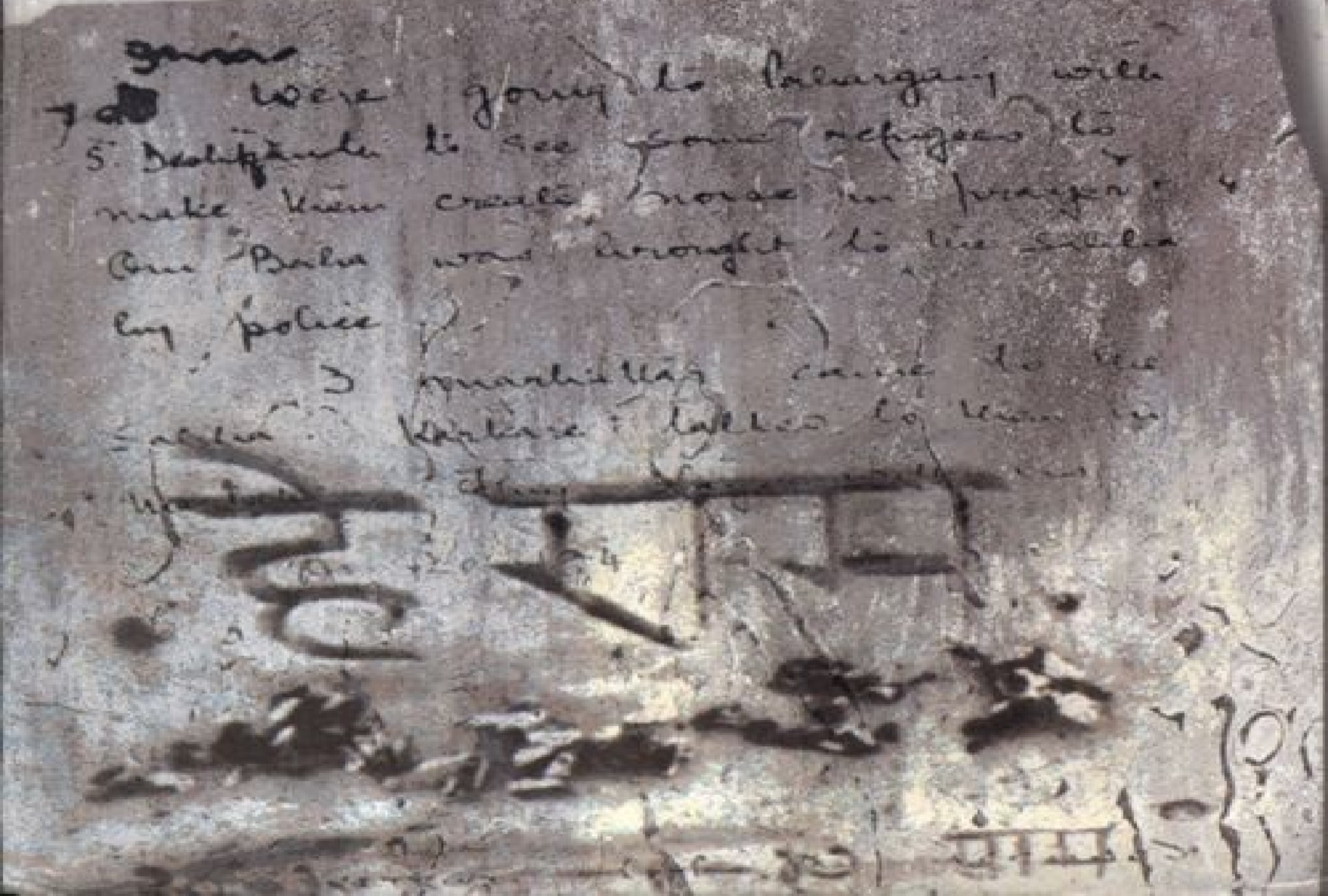

Machine Translated by Google

ON 30 JANUARY 1948 MAHATMA GANDHI, FATHER OF A NEWLY LIBERATED INDIAN NATION, WAS MURDERED BY A HINDU EXTREMIST. Since then, many lies have been passed off as truths, half-truths have been mixed with true incidents and passed off as whole truths.

'Gandhi was responsible for the partition'; 'Gandhi sheltered Muslims and abandoned Hindus'; 'Killing Gandhi was the only way to save India'; these were, and even today are, some of the statements propagated by Hindu extremists and followers of Godse to justify Gandhi's murder.

This book has been written to put the facts straight. Written by Gandhi's great-grandson Tushar A. Gandhi, '*Let's Kill Gandhi*!' deals with facts gleaned from a lot of verbal history, from archival material, from the records of the murder trial and investigations, from books written by the defence lawyers and judges, from newspaper reports and from what Tushar grew up hearing in the family.

Nowhere in the history of political murders has such a nexus of human errors, procedural foul-ups and sheer apathy colluded to allow a bunch of bungling amateurs to so easily succeed. This book is a chronicle of a conspiracy that goes beyond Nathuram Godse, Gandhi's murderer.

Machine Translated by Google

Machine Translated by Google

'ਆਓ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਮਾਰ ਦੇਈਏ!'

Machine Translated by Google

'LET'S KILL GANDHI!'

A Chronicle of his Last Days, the Conspiracy, Murder, Investigation and Trial

Tushar A. Gandhi

Rupa . Co

Machine Translated by Google

ਕਾਪੀਰਾਈਟ © ਤੁਸ਼ਾਰ ਏ. ਗਾਂਧੀ 2007

ਪਹਿਲੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ 2007

ਦੂਜੀ ਛਾਪ 2007

ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ
Rupa & Co

7/16, ਅੰਸਾਰੀ ਰੋਡ, ਦਰਿਆਗੰਜ,
ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ 110 002

ਵਿਕਰੀ ਕੇਂਦਰ:

ਇਲਾਹਾਬਾਦ ਬੰਗਲੌਰ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਚੇਨਈ
ਹੈਦਰਾਬਾਦ ਜੈਪੁਰ ਕਾਠਮੰਡੂ
ਕੋਲਕਾਤਾ ਮੁੰਬਈ ਪੁਣੇ

ਸਾਰੇ ਹੱਕ ਰਾਖਵੇਂ ਹਨ.

ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕਾਂ ਦੀ ਅਗਾਊਂ ਇਜਾਜ਼ਤ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਹਿੱਸੇ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਰੂਪ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਰੂਪ ਵਿੱਚ, ਇਲੈਕਟ੍ਰਾਨਿਕ, ਮਕੈਨੀਕਲ, ਫੋਟੋਕਾਪੀ, ਰਿਕਾਰਡਿੰਗ ਜਾਂ ਹੋਰ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਦੁਬਾਰਾ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ, ਇੱਕ ਰੀਟਰੀਵਲ ਸਿਸਟਮ ਵਿੱਚ ਸਟੋਰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜਾਂ ਪ੍ਰਸਾਰਿਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਲੇਖਕ ਇਸ ਰਚਨਾ ਦੇ ਲੇਖਕ ਵਜੋਂ ਪਛਾਣੇ ਜਾਣ ਦੇ ਨੈਤਿਕ ਅਧਿਕਾਰ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਕਰਦਾ ਹੈ

ਨਿਕਿਤਾ ਓਵਰਸੀਜ਼ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਲਿਮਟਿਡ
ਦੁਆਰਾ Aldine721 ਵਿੱਚ ਟਾਈਪਸੈਟ ਲਿਮਿਟੇਡ

1410 ਚਿਰੰਜੀਵ ਟਾਵਰ 43 ਨਹਿਰੂ ਸਥਾਨ
ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ 110 019

ਰੇਖਾ ਪ੍ਰਿੰਟਰਜ਼ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਲਿਮਟਿਡ
ਦੁਆਰਾ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਛਾਪਿਆ ਗਿਆ। ਲਿਮਿਟੇਡ

ਏ-102/1 ਓਖਲਾ ਇੰਡਸਟਰੀਅਲ ਏਰੀਆ, ਫੇਜ਼-2 ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ-110 020

Machine Translated by Google

ਹਿੰਸਾ ਦੇ ਪੀੜਤਾਂ ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਭਰਾ ਕੁਸ਼ ਨੂੰ ਸਮਰਪਿਤ, ਜੋ ਇੱਕ ਸੀ

Machine Translated by Google

Machine Translated by Google

ਸਮੱਗਰੀ

ਮਾਨਤਾਵਾਂ
ਮੁਖਬੰਧ

ਕਿਤਾਬ 1

1. 'ਹੀ ਰਾਮ': ਇਕ ਹੋਰ ਸਲੀਬ 2. ਕਤਲ ਕਰਨ ਵਾਲੇ 3. ਦ
ਪਲਾਟ 4. ਜਾਂਚ ਨੂੰ ਤੋੜਨਾ 5. ਸਲਾਹਕਾਰ ਨਾਲ ਵਿਸ਼ਵਾਸਘਾਤ 6.
ਅਸਫਲ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਾਂ

ਕਿਤਾਬ 2

7. ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ 8. ਹਿੰਸਾ
ਭੜਕ ਉੱਠੀ 9. ਬਿਹਾਰ
ਕਤਲੇਆਮ 10. ਇਕ ਇਕੱਲਾ
ਮਹਾਤਮਾ 11. ਮ੍ਰਿਤਕਾਂ ਦਾ ਸ਼ਹਿਰ

ਕਿਤਾਬ 3

12. ਲਾਲ ਕਿਲੇ ਦੀ ਸੁਣਵਾਈ 13.
ਅਪੀਲਾਂ ਅਤੇ ਫਾਂਸੀ 14. ਕਪੂਰ ਕਮਿਸ਼ਨ

ਅੰਤਿਕਾ

I REX ਬਨਾਮ ਨਾਥੂਰਾਮ ਗੋਡਸੇ ਅਤੇ ਅੱਠ ਦੋਸ਼ੀ
II ਮੁਕੱਦਮੇ ਲਈ ਗਵਾਹਾਂ ਦੀ ਸੂਚੀ ਅਤੇ ਉਹ ਮਿਤੀ ਜਿਸ 'ਤੇ ਉਹ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਹੋਏ
III ਪ੍ਰੌਸੀਕਿਊਸ਼ਨ ਦਾ ਸੰਸਕਰਣ
IV ਮਨਜ਼ੂਰਕਰਤਾ, ਬੈਜ ਦਾ ਬਿਆਨ
V ਕਤਲ ਦੇ ਹਥਿਆਰ 'ਤੇ ਸ਼ਿਲਾਲੇਖ

Machine Translated by Google

VI ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਕਤਲ ਨਾਲ ਜੁੜੀਆਂ ਸੰਸਥਾਵਾਂ

ਸੂਚਕਾਂਕ

Machine Translated by Google

ਐਸਾ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਮਰਦਾ। 'ਉਹ ਜਿਉਂਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਜਾਗਦਾ ਹੈ' ਇਹ ਮੌਤ ਮਰ
ਗਈ ਹੈ ਉਹ ਨਹੀਂ'

ਹਰ ਇੱਕ ਲਈ ਉਸਦੀ ਦਸਤਕਾਰੀ, ਹਰੇਕ ਲਈ ਉਸਦਾ ਤਾਜ,
ਸਹੀ ਕਿਸਮਤ ਦਿੰਦਾ ਹੈ;

ਜੋ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਜਿੰਦ ਆਪਣੇ ਉੱਤੇ ਲੈ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਲੇਟਦਾ ਹੈ,
ਉਹ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਰਦਾ ਹੈ, ਜਿਉਂਦਾ ਹੈ।

ਜੋ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਖੋਟੇ ਭਾਰ ਦਾ ਸਾਰਾ ਭਾਰ ਝੱਲਦਾ ਹੈ
ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਰੱਖਦਾ ਹੈ,

ਇਹ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਚੰਗਾ ਹੈ, ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਕਿਸਮਤ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਦਾ ਹੈ; ਉਸਨੂੰ ਕਿਵੇਂ
ਮਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ?

ਮੌਤ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਉਸ ਦਾ ਕੋਈ ਹਿੱਸਾ ਨਹੀ, ਕੋਈ ਸ਼ਕਤੀ ਨਹੀ
ਉਸਦੇ ਸਿਰ ਉੱਤੇ;

ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੀ ਸਦੀਵਤਾ ਨੂੰ ਥੋੜ੍ਹੇ ਜਿਹੇ ਸਮੇਂ ਨਾਲ ਖਰੀਦ ਲਿਆ ਹੈ, ਅਤੇ
ਮਰਿਆ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਇੱਕ ਘੰਟਾ ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਉਸਨੂੰ ਲੱਭਦੇ ਹੋ, ਤਾਂ ਉਹ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ,
ਇੱਕ ਘੰਟੇ ਦੀ ਜਗ੍ਹਾ ਲਈ;

ਤਦ ਤੁਸੀਂ ਉਸ ਵੱਲ ਆਪਣੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਚੁੱਕੋ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਤਾਜ ਪਹਿਨੇ ਹੋਏ ਵੇਖੋ,
ਇੱਕ ਮੌਤ ਰਹਿਤ ਚਿਹਰਾ।

ਯਾਦਾਂ ਦੇ ਪਹਾੜਾਂ 'ਤੇ, ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਸੋਮਿਆਂ ਦੁਆਰਾ,
ਸਾਰੇ ਮਰਦਾਂ ਦੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਵਿੱਚ,

ਜਿੱਥੇ ਉਸ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦੀ ਰੌਸ਼ਨੀ ਪਿਛਲੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ 'ਤੇ ਹੈ,
ਮਰਦਾ ਹੀ ਮਰਦਾ ਹੈ।

- ਸੁਪਰ ਫਲੂਮਿਨਾ ਬੈਬੀਲੋਨਿਸ ਤੋਂ ਐਲਜਰਨ ਸੀ.
ਸਵਿਨਬਰਨ

Machine Translated by Google

ਮਾਨਤਾਵਾਂ

ਇੱਥੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਬਣਾਉਣ ਵਿੱਚ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਇਆ ਹੈ

ਇਸ ਕਿਤਾਬ ਨੂੰ ਲਿਖਣ ਲਈ, ਇਸ ਲਈ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਦਾ ਧੰਨਵਾਦ ਕਰਨਾ ਚਾਹਾਂਗਾ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਜਾਣੇ-ਅਣਜਾਣੇ ਵਿੱਚ ਮਦਦ ਕੀਤੀ। ਇੱਥੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ, ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ, ਮੈਨੂੰ ਬਣਾਇਆ ਹੈ ਜੋ ਮੈਂ ਹਾਂ.

ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਅੱਪਾ ਅਤੇ ਮਾਂ ਦਾ ਧੰਨਵਾਦ ਕਰਦਾ ਹਾਂ, ਮੇਰੀਆਂ ਦਾਦੀ-ਬਾ ਅਤੇ ਆਈਜੀ ਅਤੇ ਮੇਰੀ ਭੈਣ ਬਾਈ, ਇਹੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬੁਲਾ ਕੇ ਵੱਡਾ ਹੋਇਆ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਪਾਲਣ ਪੋਸ਼ਣ ਕੀਤਾ, ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਲਈ ਮੈਂ ਅਧੂਰਾ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ।

ਸੋਨਲ, ਵਿਵਾਨ ਅਤੇ ਕਸਤੂਰੀ ਮੇਰਾ ਪਿਆਰ ਅਤੇ ਮੇਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ, ਮੇਰੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਕਮਜ਼ੋਰੀਆਂ ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਸਹਿਣ ਲਈ, ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਲਿਖਣ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕਰਨ ਲਈ। ਧੀਰਜ ਰੱਖਣ ਲਈ ਹਰੀਜੀ, ਪਰਿਤੋਸ਼ ਅਤੇ ਅਨੀਸ਼। ਪੁਨਮ ਜੋ ਕਿ ਭਾਬੀ ਨਾਲੋਂ ਵੱਧ ਦੋਸਤ ਸੀ, 'ਜਿੱਥੇ ਵੀ ਰਹੇ ਖੁਸ਼ ਰਹਿ ਮੇਰੀ ਸਹੇਲੀ, ਤੂੰ ਸਾਡੇ ਸਾਰਿਆਂ ਦੇ ਦਿਲਾਂ 'ਚ ਖਾਲੀ ਥਾਂ ਛੱਡ ਗਈ'।

ਮੇਰੇ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਰੱਖਣ ਲਈ ਮੇਰੇ ਸਹੁਰੇ। ਉੱਥੇ ਹੋਣ ਲਈ ਰਾਜਨ, ਦੇਵਾਂਗੀ, ਰਸ਼ਿਕਾ ਅਤੇ ਆਦਿਤ। ਮੇਰੇ ਨੇੜੇ ਅਤੇ ਦੂਰ ਦੇ ਸਾਰੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਲਗਾਤਾਰ ਹੌਸਲਾ ਦਿੱਤਾ। ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ, ਮੇਰੇ ਘਰ ਅਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਦੇਖਭਾਲ ਲਈ।

ਪ੍ਰਭੂਭਾਈ ਅਤੇ ਧਨੁਬੇਨ, ਮੇਰੇ ਅਧਿਆਪਕ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਢਾਲਿਆ ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਅੰਦਰ ਗਿਆਨ ਅਤੇ ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਅਥਾਹ ਖੋਜ ਪੈਦਾ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੈਂ ਆਦਰਸ਼ ਬਾਲ ਮੰਦਰ ਅਤੇ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਆਦਰਸ਼ ਵਿਨੈ ਮੰਦਰ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹਦੇ ਸਮੇਂ ਮਹਿਸੂਸ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ, ਅਤੇ ਉੱਥੇ ਮੇਰੇ ਸਾਰੇ ਅਧਿਆਪਕ। ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਸਾਰੇ ਨਜ਼ਦੀਕੀ ਦੋਸਤਾਂ ਭਰਤ, ਪੰਕਜ, ਵਿਜੇ, ਰਾਜੂ, ਜਨਕ, ਮੇਹੁਲ ਅਤੇ ਸੁਸ਼ੀਲ ਦਾ ਧੰਨਵਾਦ ਕਰਦਾ ਹਾਂ, ਜੋ ਹਮੇਸ਼ਾ ਮੇਰੇ ਲਈ ਮੌਜੂਦ ਹਨ, ਅਤੇ ਦਿਲ ਵਿੱਚ ਦੁੱਖ ਦੇ ਨਾਲ, ਮੇਰਾ ਬਚਪਨ ਦਾ ਦੋਸਤ ਅਰਜਵ, ਜੋ ਕਿ ਅਫਸੋਸ ਹੈ ਕਿ ਹੁਣ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ। ਮੇਰਾ ਦੋਸਤ ਭੀਮਸਿੰਘ ਯਾਦਵ ਜਿਸ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਕਈ ਵਾਰ ਦਿੱਲੀ ਦੁਆਲੇ ਘੁੰਮਾਇਆ; ਕਨਾਟ ਪਲੇਸ ਦੇ ਰੀਗਲ ਥੀਏਟਰ ਤੋਂ ਬਿਰਲਾ ਹਾਊਸ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਗੋਲ ਚੱਕਰ ਤੱਕ ਕਾਤਲਾਂ ਦੁਆਰਾ ਲਏ ਗਏ ਰਸਤੇ ਦਾ ਪਤਾ ਲਗਾਉਣਾ, ਅਤੇ ਹੋਰ ਸਮੇਂ ਵੀ।

ਮੈਂ ਵੈਂਕਟਨਰਸਿਮਹਨ ਦਾ ਧੰਨਵਾਦ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਜੋ ਕੰਮ 'ਤੇ ਮੇਰੇ ਗੁੱਸੇ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਕਿਤਾਬ ਵਿਚਲੀਆਂ ਤਸਵੀਰਾਂ ਨੂੰ ਮੁੜ ਛੂਹਣ ਲਈ ਸੁਧੀਰ ਗਟਾਵਾਰ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਕੈਨ ਕਰਨ ਲਈ ਦੀਪਾਂਕਰ ਸਾਦੇਕਰ ਅਤੇ ਮਹੇਸ਼ ਬਾਈਕਰ ਅਤੇ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਫਾਊਂਡੇਸ਼ਨ ਵਿਚ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨਿਪੁਨ, ਸਮੀਰ, ਅਮੋਲ ਅਤੇ ਅਨੂਪ ਨੂੰ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਕਿਤਾਬ ਲਿਖਣੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ ਸੀ।

ਮੈਂ ਸ਼੍ਰੀ ਕੰਵਲ ਰੇਖੀ, ਸ਼੍ਰੀ ਬੀ.ਵੀ. ਜਗਦੀਸ਼ ਅਤੇ ਸ਼੍ਰੀ ਹਰੀਸ਼ ਮਹਿਤਾ ਦਾ ਧੰਨਵਾਦ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਮੇਰੇ ਲਈ ਲਿਖਣ ਦੇ ਯੋਗ ਹੋਇਆ। ਮੇਰੇ ਦੋਸਤ ਕਨਕਸਾਬਾਹਪਤੀ ਪਾਂਡੀਅਨ, ਮੀਹੀਰ ਮਫਤਲਾਲ ਅਤੇ ਵਿਜੇ ਮੁਖੀ ਜੋ ਮੇਰੇ 'ਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕਰਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਖੜੇ ਸਨ।

Machine Translated by Google

ਮੈਂ ਆਰ ਸ੍ਰੀਰਾਮ ਦਾ ਧੰਨਵਾਦ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਸਿਰਫ਼ ਲਿਖਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਅਤੇ ਜਿਸ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਜੈਪ੍ਰਿਆ ਵਾਸੂਦੇਵਨ ਨਾਲ ਜੋੜਿਆ ਜਿਸ ਨੇ ਮੇਰੇ ਲਿਖਣ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਦੀ ਉਡੀਕ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਬਹੁਤ ਧੀਰਜ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਜੋ ਉਹ ਕਿਤਾਬ ਵੇਚ ਸਕੇ। ਜੈਕਾਰਡਾ ਪ੍ਰੈਸ ਵਿੱਚ ਹਰ ਕੋਈ ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਅਸ੍ਵਤੀ ਜਿਸਨੂੰ ਮੈਂ ਛੁੱਟੀਆਂ ਵਿੱਚ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ। ਰੂਪਾ ਤੋਂ ਦੀਪਤੀ ਅਤੇ ਸੰਜਨਾ, ਮੇਰੇ ਸੰਪਾਦਕ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੇਰੀ ਗੁੰਝਲਦਾਰ ਖਰੜੇ ਨੂੰ ਆਕਾਰ ਵਿਚ ਘਟਾ ਦਿੱਤਾ; ਕਾਸ਼ ਉਹ ਮੇਰੇ 'ਤੇ ਉਹੀ ਜਾਦੂ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਹੁੰਦੇ!

ਮੈਂ ਮਨੀ ਭਵਨ ਗਾਂਧੀ ਸੰਘਰਹਾਲਿਆ ਦਾ ਤਹਿ ਦਿਲੋਂ ਧੰਨਵਾਦੀ ਹਾਂ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਇਸਦੀ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਤੋਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਮੈਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ, ਰੱਖਣ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦਿੱਤੀ।
ਖੋਜ ਵਿੱਚ ਮਦਦ ਕਰਨ ਲਈ ਗਾਂਧੀ ਨੈਸ਼ਨਲ ਮਿਊਜ਼ੀਅਮ ਅਤੇ ਇਸਦੀ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਦੇ ਸਾਬਕਾ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਡਾ. ਵਾਈ.ਪੀ. ਮੇਰੇ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਸ ਵਿਸ਼ੇ 'ਤੇ ਲਿਖਣ ਵਾਲੇ ਸਾਰੇ ਲੇਖਕਾਂ: ਮਨੋਹਰ ਮੁਲਗਾਓਕਰ, ਇਨਾਮਦਾਰ, ਜਸਟਿਸ ਖੋਸਲਾ, ਤਪਨ ਘੋਸ਼ ਅਤੇ ਦੋ ਅਣਪਛਾਤੇ ਰਿਪੋਰਟਰਾਂ ਨੂੰ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗਾਂਧੀ ਕਤਲ ਮੁਕੱਦਮਾ ਅਤੇ ਗਾਂਧੀ ਹਤਿਆਕਾਂਡ ਲਿਖਿਆ, ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ ਨੂੰ ਅੰਦਰੂਨੀ ਰੂਪ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪਿਆਰੇਲਾਲ ਨਈਅਰ, ਬਾਪੂ ਜੀ ਦੇ ਜੀਵਨੀਕਾਰ, ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ: ਦ ਲਾਸਟ ਫੇਜ਼ ਵਾਲੀਅਮ X, ਭਾਗ I ਅਤੇ II ਅਨਮੋਲ ਸਨ। ਮੈਂ ਨਵਜੀਵਨ ਅਤੇ ਪਿਆਰੇਲਾਲ ਫਾਊਂਡੇਸ਼ਨ ਦਾ ਧੰਨਵਾਦ ਕਰਨਾ ਚਾਹਾਂਗਾ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਕਿਤਾਬ ਵਿੱਚੋਂ ਟੈਕਸਟ ਵਰਤਣ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਮਰਹੂਮ ਜਗਨ ਫਡਨੀਸ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਰਾਠੀ ਮਹਾਤਮਿਆ ਚੀ ਅਖਰ ਵਿਚ ਕਿਤਾਬ ਸੀ ਜਿਸ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਕਿਤਾਬ ਲਿਖਣ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕੀਤਾ, ਅਤੇ ਵਾਈ ਡੀ ਫਡਕੇ ਜਿਸ ਦੀ ਕਿਤਾਬ ਨਾਥੂਰਾਮਾਇਣ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਇਕ ਵੱਖਰੀ ਸਮਝ ਦਿੱਤੀ।

ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਦੋਸਤ ਅਤੁਲ ਤਿਵਾਰੀ ਦਾ ਰਿਣੀ ਹਾਂ ਕਿ ਉਸਨੇ ਕੁਝ ਬਹੁਤ ਹੀ ਔਖੇ ਹਿੰਦੀ, ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਅਤੇ ਉਰਦੂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਅਤੇ ਵਾਕਾਂਸ਼ਾਂ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਵਿੱਚ ਮੇਰੀ ਮਦਦ ਕੀਤੀ। ਮੈਂ ਸ਼ਾਰਦਾ ਦਿਵੇਦੀ ਦਾ ਧੰਨਵਾਦੀ ਹਾਂ ਕਿ ਉਸਨੇ ਕਾਤਲਾਂ ਦੁਆਰਾ ਵਰਤੇ ਗਏ ਬੰਬਈ ਦੇ ਕੁਝ ਅਦਾਰਿਆਂ ਵਿੱਚ ਮੇਰੀ ਮਦਦ ਕੀਤੀ। ਕਮਲਹਾਸਨ, ਮੇਰੇ ਦੋਸਤ, ਅਤੇ ਕਿਰਪਾਲੂ ਸਾਰਿਕਾ ਨੂੰ, ਮੈਨੂੰ ਹੇ ਰਾਮ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਬਣਾਉਣ ਲਈ। ਮੈਂ ਨਾਥੂਰਾਮ ਗੋਡਸੇ ਬੋਲਟੋਏ ਨਾਟਕ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਟੀਮ ਦਾ ਸੱਚ ਬੋਲਣ ਦੇ ਆਪਣੇ ਇਰਾਦੇ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰਨ ਲਈ ਧੰਨਵਾਦ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਮੇਂ-ਸਮੇਂ 'ਤੇ, ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਅਤੇ ਕਤਲ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਕਈ ਲੁਕਵੇਂ ਪਹਿਲੂਆਂ 'ਤੇ ਚਾਨਣਾ ਪਾਉਂਦੇ ਹਵਾਲੇ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੇ। ਮਰਹੂਮ ਮਧੁਰ ਵਲੁਰੀ ਨੂੰ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਮੈਂ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ ਅਤੇ ਉਸਦੀ ਮਾਂ ਨੂੰ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਅਣਥੱਕ ਭਾਵਨਾ ਅਤੇ ਅਥਾਹ ਇੱਛਾ ਸ਼ਕਤੀ ਨਾਲ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ, ਜਿਸ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਮਧੁਰ ਦੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ ਦੀ ਇੱਕ ਕਿਤਾਬ ਦਿੱਤੀ, ਜਿੱਥੇ ਮੈਨੂੰ ਇੱਕ ਇੰਟਰਵਿਊ ਮਿਲੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਉਸਨੇ ਗੋਪਾਲ ਗੋਡਸੇ, ਮਦਨਲਾਲ ਪਾਹਵਾ ਅਤੇ ਡਾ. ਸਦਾਸ਼ਿਵ ਪਰਚੂਰੇ। ਮੌਡਾਲੀਆ ਨੂੰ ਜੋ ਮੇਰੇ ਲਈ ਦੁਰਲੱਭ ਕਿਤਾਬਾਂ ਅਤੇ ਰਸਾਲੇ ਲੈ ਕੇ ਆਏ, ਜਿੱਥੇ ਮੈਨੂੰ ਕੁਝ ਦਿਲਚਸਪ ਟਿੱਟ-ਬਿੱਟ ਮਿਲੇ।

ਮੇਰੇ ਵਰਗੇ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਲੇਖਕ ਨੂੰ ਲੈਣ ਲਈ ਮੇਰੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ ਰੂਪਾ ਐਂਡ ਕੰ. ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸੁਣਿਆ ਕਿ ਮੈਂ ਇਹ ਕਿਤਾਬ ਲਿਖ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਉਤਸ਼ਾਹ ਨਾਲ ਮੈਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕੀਤਾ।

Machine Translated by Google

ਮੇਰੇ ਪਾਠਕ ਲਈ ਤੁਹਾਡਾ ਬਹੁਤ ਧੰਨਵਾਦ. ਮੈਂ ਰਿਣੀ ਹਾਂ।

ਨਮੋਹਸ੍ਤੁਤੇ । ਸ਼ੁਕਰੀਆ, ਕਰਮ, ਮੇਹਰਬਾਨੀ।

ਤੁਸ਼ਾਰ ਏ ਗਾਂਧੀ

Machine Translated by Google

ਫੋਰਵਰਡ

30 ਜਨਵਰੀ 1948 ਨੂੰ ਨਵ-ਆਜ਼ਾਦ ਹੋਏ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਪਿਤਾ ਸ

ਇੱਕ ਹਿੰਦੂ ਕੱਟੜਪੰਥੀ ਦੁਆਰਾ ਭਾਰਤੀ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦਾ ਕਤਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ.

ਦੁਨੀਆ ਇਸ ਦਿਨ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਰਧਾਂਜਲੀ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਤਲ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਨੂੰ ਭੁਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਹਰ 30 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਮੁਖੀ ਰਾਜ ਘਾਟ 'ਤੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਮਾਧੀ 'ਤੇ ਫੁੱਲ ਚੜ੍ਹਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਸਵੇਰੇ 11 ਵਜੇ ਇੱਕ ਸਾਇਰਨ ਵੱਜਦਾ ਹੈ, ਭਾਰਤ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਯਾਦ ਦਿਵਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦਿਨ ਸ਼ਾਂਤੀ ਦੇ ਰਸੂਲ ਗਾਂਧੀ ਦਾ ਕਤਲ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਪਰ ਉਸ ਦੀਆਂ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਨੂੰ ਭੁਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਭਾਰਤ ਅੱਜ ਉਸੇ ਰਾਹ ਤੋਂ ਦੁਖੀ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਕਾਰਨ 1947 ਵਿਚ ਇਸ ਦੀ ਵੰਡ ਹੋਈ। ਜੇਕਰ ਇਸ ਨਫ਼ਰਤ ਅਤੇ ਤਬਾਹੀ ਨੂੰ ਕਾਬੂ ਨਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, ਤਾਂ ਇਕ ਰਾਸ਼ਟਰ ਵਜੋਂ ਸਾਡੀ ਹੋਂਦ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ। ਉਹ ਹੁਣ ਸਾਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਸਾਡੇ ਵਿਚਕਾਰ ਨਹੀਂ ਹੈ; ਉਸਦੀ ਸ਼ਹਾਦਤ ਵਿਅਰਥ ਗਈ ਹੋਵੇਗੀ।

30 ਜਨਵਰੀ 1948 ਤੋਂ, ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸਮੂਹਾਂ ਨੇ ਉਸਦੇ ਕਤਲ ਬਾਰੇ ਆਪਣੇ ਖੁਦ ਦੇ, ਅਤੇ ਅਕਸਰ ਬੇਬੁਨਿਆਦ, ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸਾਰਿਤ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਝੂਠ ਸੱਚ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ; ਅੱਧੀਆਂ ਸੱਚਾਈਆਂ ਨੂੰ ਸੱਚੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਪੂਰੀ ਸੱਚਾਈ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਨੱਥੂਰਾਮ ਗੋਡਸੇ, ਕਾਤਲ ਦੇ ਕਾਰੇ ਦੀ ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਵਡਿਆਈ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਉਸਨੇ ਇਹ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੇ ਨੁਕਸਾਨ ਲਈ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਪੱਖੀ ਰੁਖ 'ਤੇ ਗੁੱਸੇ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਤੋਂ ਕੀਤਾ ਸੀ। 'ਵੰਡ ਲਈ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਸਨ'; 'ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਪਨਾਹ ਦੇ ਰਹੇ ਸਨ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ਤਿਆਗ ਚੁੱਕੇ ਸਨ'; 'ਜੇਕਰ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਜੀਣ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਤਾਂ ਉਹ ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ ਨੂੰ ਨੁਕਸਾਨ ਪਹੁੰਚਾਉਣਗੇ', 'ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਨੂੰ ਰੁਪਏ ਦੇਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕੀਤਾ। 55 ਕਰੋੜ'; 'ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਹਿੰਦੂ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀਆਂ ਦੇ ਦੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਅੱਖੋਂ ਪਰੋਖੇ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਵੰਡ ਦੇ ਸਮੇਂ ਪਿੱਛੇ ਰਹਿ ਗਏ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਕੀਤਾ'; 'ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਨੂੰ ਮਾਰਨਾ ਹੀ ਭਾਰਤਮਾਤਾ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਦਾ ਇੱਕੋ ਇੱਕ ਰਸਤਾ ਸੀ', ਇਹ ਸਨ, ਅਤੇ ਅੱਜ ਵੀ ਹਨ, ਗੋਡਸੇ ਦੇ ਪੈਰੋਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂ ਕੱਟੜਪੰਥੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਉਸਦੇ ਕਤਲ ਨੂੰ ਜਾਇਜ਼ ਠਹਿਰਾਉਣ ਲਈ ਪ੍ਰਚਾਰਿਆ ਗਿਆ ਕੁਝ ਝੂਠ।

ਪਰ ਕੀ ਉਹ ਸੱਚ ਹਨ? ਭਾਰਤੀਆਂ ਦੀ ਇੱਕ ਪੀੜ੍ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੱਚ ਮੰਨ ਕੇ ਵੱਡੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਗਾਂਧੀਵਾਦੀਆਂ ਦੀ ਖਾਮੋਸ਼ੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜਦੋਂ ਵੀ ਗਾਂਧੀ 'ਤੇ ਹਮਲਾ ਕੀਤਾ, ਹਮੇਸ਼ਾ ਦੂਜੀ ਗੱਲ ਨੂੰ ਮੋੜ ਦਿੱਤਾ, ਨੇ ਇਸ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨੂੰ ਹੋਰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਕੀ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ 20 ਅਤੇ 30 ਜਨਵਰੀ 1948 ਨੂੰ ਆਖਰੀ ਦੋ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਜੀਵਨ 'ਤੇ ਚਾਰ ਵਾਰ ਰਿਕਾਰਡ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ? ਪੰਜਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਚਾਰ ਅਸਫਲ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਅਜਿਹੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ ਜਦੋਂ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਦੇ ਏਜੰਡੇ ਵਿੱਚ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਸਾਰੇ ਚਾਰ ਹਮਲੇ ਪੂਨਾ ਦੇ ਸੱਜੇ ਪੱਖੀ ਉੱਚ ਜਾਤੀ ਦੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ; ਉਸ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ 'ਤੇ ਚਾਰ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਤਿੰਨ

Machine Translated by Google

ਨਰਾਇਣ ਆਪਟੇ-ਗੌਡਸੇ ਗੈਂਗ ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਏ ਗਏ ਸਨ, ਅਤੇ ਨੱਥੂਰਾਮ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਦੋ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਫੜਿਆ ਗਿਆ ਸੀ।

20 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਬਿਰਲਾ ਹਾਊਸ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮ ਦੀ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਸਭਾ ਦੌਰਾਨ ਇੱਕ ਪੰਜਾਬੀ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ ਮਦਨਲਾਲ ਪਾਹਵਾ ਦੁਆਰਾ ਇੱਕ ਕੱਚਾ ਬੰਬ ਵਿਸਫੋਟ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਮਦਨਲਾਲ ਨੇ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਦੀ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਰਚਣ ਵਾਲੇ ਗਰੋਹ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਹੋਣ ਦਾ ਇਕਬਾਲ ਕੀਤਾ। ਉਸਨੇ ਕਬੂਲ ਕੀਤਾ ਕਿ ਗਰੋਹ ਦੇ ਆਗੂ ਪੂਨਾ ਦੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਸਨ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਗੋਡਸੇ ਅਤੇ ਆਪਟੇ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਅਤੇ ਛਾਪੇ ਜਾਂਦੇ ਮਰਾਠੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਅਖਬਾਰਾਂ, ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ ਅਤੇ ਅਗਰੇਨੀ ਦਾ ਸੰਪਾਦਕ ਅਤੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ ਸੀ। ਮਦਨਲਾਲ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਮਰੀਨਾ ਹੋਟਲ ਦੇ ਕਮਰੇ 40 ਵਿੱਚ ਲੈ ਗਿਆ, ਜਿੱਥੇ 20 ਤਰੀਕ ਨੂੰ ਅਸਫਲ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਗਿਰੋਹ ਦੇ ਆਗੂ ਰੁਕੇ ਸਨ। ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਕਮਰੇ ਵਿਚੋਂ ਲਾਵਾਰਿਸ ਲਾਂਡਰੀ ਮਿਲੀ, ਜਿਸ 'ਤੇ NVG, ਨਾਥੂਰਾਮ ਵਿਨਾਇਕ ਗੋਡਸੇ ਦਾ ਨਾਮ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਦੇ ਸਕੱਤਰ ਦੇ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਜਾਰੀ ਕੀਤੇ ਪ੍ਰੈਸ ਬਿਆਨ ਦੀ ਕਾਪੀ ਵੀ ਮਿਲੀ।

20 ਤਰੀਕ ਨੂੰ ਅਸਫਲ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਬੰਬਈ ਪ੍ਰਾਂਤ ਦੇ ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰੀ ਮੋਰਾਰਜੀ ਦੇਸਾਈ ਨੂੰ ਰੂਈਆ ਕਾਲਜ, ਬੰਬਈ ਦੇ ਹਿੰਦੀ ਦੇ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਜੇ.ਸੀ. ਜੈਨ ਦੁਆਰਾ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਮਦਨਲਾਲ ਕਸ਼ਮੀਰੀਲਾਲ ਪਾਹਵਾ ਨੇ ਇਸ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਹੋਣ ਦੀ ਸ਼ੇਖੀ ਮਾਰੀ ਸੀ। ਇੱਕ ਗਿਰੋਹ ਜੋ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਲਈ ਨਿਕਲਿਆ ਸੀ। ਦੇਸਾਈ ਨੇ ਜੈਨ ਦੀ ਚੇਤਾਵਨੀ ਨੂੰ ਨਜ਼ਰਅੰਦਾਜ਼ ਕੀਤਾ ਪਰ ਅਚਾਨਕ ਇਸ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੇਂਦਰੀ ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰੀ ਸਰਦਾਰ ਪਟੇਲ ਨਾਲ ਕੀਤਾ, ਜਦੋਂ ਦੇਸਾਈ ਨੇ ਅਹਿਮਦਾਬਾਦ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਮੁਲਾਕਾਤ ਕੀਤੀ। ਪਟੇਲ ਨੇ ਇਕ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਹੋਣ ਦਾ ਇਕਬਾਲ ਕੀਤਾ, ਪਰ ਜੈਨ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਦੂਰ ਦੀ ਗੱਲ ਦੱਸਦਿਆਂ ਖਾਰਜ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਇਹ ਸਾਰੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਉਪਲਬਧ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ, ਪੁਲਿਸ ਸਮੇਂ ਸਿਰ ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਦਾ ਪਤਾ ਲਗਾਉਣ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਦਸ ਦਿਨਾਂ ਬਾਅਦ ਨੱਥੂਰਾਮ ਗੋਡਸੇ, ਨਾਰਾਇਣ ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਕਰਕਰੇ ਦਿੱਲੀ ਰੇਲਵੇ ਸਟੇਸ਼ਨ ਦੇ ਰਿਟਾਇਰਿੰਗ ਰੂਮ ਵਿੱਚ ਮਿਲੇ ਅਤੇ ਬਿਰਲਾ ਹਾਊਸ ਵੱਲ ਚੱਲ ਪਏ। ਉਹ ਸ਼ਾਮ ਦੀ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਸਭਾ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਲਈ ਆਈ ਭੀੜ ਨਾਲ ਖੁੱਲ੍ਹ ਕੇ ਰਲ ਗਏ। ਸ਼ੁੱਕਰਵਾਰ, 30 ਜਨਵਰੀ 1948 ਨੂੰ ਸ਼ਾਮ ਪੰਜ ਵੱਜ ਕੇ 17 ਮਿੰਟ 'ਤੇ, ਗੋਡਸੇ ਨੇ ਗਾਂਧੀ ਦਾ ਰਸਤਾ ਰੋਕ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਪੁਆਇੰਟ ਖਾਲੀ ਰੇਂਜ ਤੋਂ ਉਸਦੀ ਛਾਤੀ ਵਿੱਚ 9 ਐਮਐਮ ਬੇਰੇਟਾ ਪਿਸਤੌਲ ਤੋਂ ਤਿੰਨ ਗੋਲੀਆਂ ਦਾਗੀਆਂ। ਗਾਂਧੀ ਆਪਣੇ ਬੁੱਲ੍ਹਾਂ 'ਤੇ 'ਹੇ ਰਾਮ' ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨਾਲ ਢਹਿ ਗਿਆ ।

ਗੌਡਸੇ ਆਖਰਕਾਰ ਉਹ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਸਫਲ ਹੋ ਗਿਆ ਜੋ ਉਹ ਪਿਛਲੇ ਤਿੰਨ ਮੌਕਿਆਂ 'ਤੇ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਅਸਫਲ ਰਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਕਈ ਹੋਰ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਪੁਲਿਸ ਕੀ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ?
ਕੀ ਉਹ ਲਾਪਰਵਾਹ ਸਨ? ਸੰਤੁਸ਼ਟ? ਜਾਂ, ਕੀ ਇਹ ਇੱਕ ਸੁਵਿਧਾਜਨਕ ਅੱਖਾਂ ਬੰਦ ਕਰਨ ਦਾ ਮਾਮਲਾ ਸੀ? ਦਿੱਲੀ ਪੁਲਿਸ ਕੋਲ ਮਦਨਲਾਲ ਤੋਂ ਇਕ ਹਸਤਾਖਰਿਤ ਇਕਬਾਲੀਆ ਬਿਆਨ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿਚ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਗਿਰੋਹ ਕਾਫ਼ੀ ਕੱਟੜ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਦੁਬਾਰਾ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ, 'ਵੋ ਫਿਰ ਆਇਗਾ,' (ਉਹ ਵਾਪਸ ਆਵੇਗਾ) ਅਕਸਰ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਦੌਰਾਨ ਉਸ ਦੁਆਰਾ ਦੁਹਰਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਪੂਨਾ ਅਤੇ ਬੰਬਈ ਪੁਲਿਸ ਦੋਵੇਂ ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ ਅਤੇ ਅਗਰੇਨੀ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਸਨ,

Machine Translated by Google

ਇਸਦਾ ਸਟਾਫ, ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਪਿੱਛੇ ਲੋਕ। ਹੈਰਾਨੀ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਪੂਨਾ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਕਦੇ ਵੀ ਸੂਚਿਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਮਦਦ ਮੰਗੀ ਗਈ। ਬੰਬਈ ਪੁਲਿਸ ਦੇ ਇੱਕ ਸੀਨੀਅਰ ਅਧਿਕਾਰੀ ਨੂੰ ਰਿਪੋਰਟ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਅਤੇ ਇਸਨੂੰ ਜਲਦਬਾਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਬੰਬਈ ਚੌਂਕੀ ਲਿਜਾਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਗਿਆ। ਅਧਿਕਾਰੀ ਨੇ ਬੰਬਈ ਲਈ ਹਵਾਈ ਜਹਾਜ਼ ਜਾਂ ਸਿੱਧਾ ਰਸਤਾ ਲੈਣ ਦੀ ਬਜਾਏ ਇਲਾਹਾਬਾਦ ਤੋਂ ਰੇਲਗੱਡੀ ਰਾਹੀਂ ਯਾਤਰਾ ਕਰਨ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ। ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਅਫਸਰ ਬੰਬਈ ਪਹੁੰਚਿਆ, ਨੱਥੂਰਾਮ ਗੋਡਸੇ, ਨਾਰਾਇਣ ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਕਰਕਰੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਚਲੇ ਗਏ ਸਨ ਅਤੇ ਦਿੱਲੀ ਵਾਪਸ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਜਦੋਂ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਉਸ ਦੇ ਸਫ਼ਰ ਦੇ ਢੰਗ ਬਾਰੇ ਸਵਾਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, ਤਾਂ ਸਹਾਇਕ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਉਹ ਉਡਾਣ ਦੇ ਡਰ ਤੋਂ ਪੀੜਤ ਸੀ। ਉਸ ਦਾ ਸਪੱਸ਼ਟੀਕਰਨ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰ ਲਿਆ ਗਿਆ।

ਕਤਲ ਦੀ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਦੀ ਸਫਲਤਾ ਦਾ ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਕਾਰਕ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਪੁਲਿਸ - ਜੋ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਵਾਧੂ ਸੁਰੱਖਿਆ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਮਹਿਮਾਨਾਂ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ੀ ਲੈਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਨਾ ਦੇਣ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਤੋਂ ਅੜਿੱਕਾ ਬਣ ਰਹੀ ਸੀ - ਨੇ ਬਿਰਲਾ ਵਿਖੇ ਬੰਬਈ, ਪੂਨਾ ਜਾਂ ਅਹਿਮਦਨਗਰ ਤੋਂ ਕਾਂਸਟੇਬਲ ਜਾਂ ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਰੱਖਣ ਬਾਰੇ ਨਹੀਂ ਸੋਚਿਆ। ਹਾਊਸ, ਜੋ ਗੌਡਸੇ, ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਕਰਕਰੇ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਹੋਣਗੇ, ਜੋ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜੱਦੀ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿੱਚ ਪੁਲਿਸ ਰਿਕਾਰਡਾਂ ਨਾਲ ਜਾਣੇ ਜਾਂਦੇ ਮੁਸੀਬਤਾਂ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸਨ। ਕਤਲ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਪੂਨਾ ਤੋਂ ਸੀਨੀਅਰ ਕਾਂਗਰਸੀ ਅੰਨਾ ਗਾਡਗਿਲ, ਗੋਡਸੇ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਪਹਿਲੇ ਵਿਅਕਤੀ ਸਨ।

ਕਾਂਗਰਸ ਸਰਕਾਰ ਅਤੇ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਮੰਤਰੀ ਮੰਡਲ ਦੇ ਕੁਝ ਮੈਂਬਰ ਇਸ ਬੁੱਢੇ ਦੇ ਦਖਲ ਤੋਂ ਤੰਗ ਆ ਚੁੱਕੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ, ਇੱਕ ਸ਼ਹੀਦ ਮਹਾਤਮਾ ਨਾਲ ਰਹਿਣਾ ਆਸਾਨ ਹੋਵੇਗਾ। ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰੀ ਸਰਦਾਰ ਪਟੇਲ ਨੂੰ ਸੌਂਪੀ ਗਈ ਇੱਕ ਗੁਪਤ ਰਿਪੋਰਟ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, ਪੁਲਿਸ ਫੋਰਸ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਨੌਕਰਸ਼ਾਹ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਵੈਮ ਸੇਵਕ ਸੰਘ (ਆਰਐਸਐਸ) ਅਤੇ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਦੇ ਗੁਪਤ ਮੈਂਬਰ ਸਨ, ਅਤੇ ਹਿੰਦੂ ਕੱਟੜਪੰਥੀ ਸੰਗਠਨਾਂ ਦੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਦਾ ਸਰਗਰਮੀ ਨਾਲ ਸਮਰਥਨ ਅਤੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਗਰੋਹ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕੱਟੜਪੰਥੀ ਸੰਗਠਨਾਂ ਦੇ ਤੂਫਾਨ ਵਾਲੇ ਸਨ। ਕੀ ਦੋਵਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਕੋਈ ਸ਼ਾਂਤ ਸਹਿਯੋਗ ਹੋ ਸਕਦਾ ਸੀ?

ਜਿਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਜਾਂਚ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ, ਅਤੇ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਜਾਨ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਵਿੱਚ ਪੁਲਿਸ ਦੀ ਢਿੱਲਮੱਠ ਵਾਲੀ ਪਹੁੰਚ, ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਇਹ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕਰਨ ਵੱਲ ਲੈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਜਾਂਚ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਇਸ ਤੋਂ ਵੱਧ ਛੁਪਾਉਣ ਲਈ ਸੀ ਜਿਸਦਾ ਖੁਲਾਸਾ ਕਰਨਾ ਸੀ। 20 ਅਤੇ 30 ਜਨਵਰੀ 1948 ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਪੁਲਿਸ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੇ ਗਏ ਉਪਾਅ ਕਾਤਲਾਂ ਦੀ ਨਿਰਵਿਘਨ ਤਰੱਕੀ ਨੂੰ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ, ਨਾ ਕਿ ਉਸਦੇ ਕਤਲ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨ ਅਤੇ ਇਸਨੂੰ ਰੋਕਣ ਲਈ।

ਗਾਂਧੀ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਕੱਢਣ ਵਿੱਚ ਕਾਮਯਾਬ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਬਦਕਿਸਮਤੀ ਨਾਲ, ਉਸਦੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਵਾਰਸਾਂ ਲਈ ਉਸਦੀ ਸ਼ੁੱਧਤਾਵਾਦ ਦਾ ਪਾਲਣ ਕਰਨਾ ਮੁਸ਼ਕਲ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਉਹ ਇੱਕ ਪਤਵੰਤੇ ਸਨ ਜੋ ਆਪਣੀ ਉਪਯੋਗਤਾ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਰਹਿ ਗਏ ਸਨ ਅਤੇ ਹੁਣ ਇੱਕ ਪਰੇਸ਼ਾਨੀ ਸਾਬਤ ਹੋ ਰਹੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਾਂਗਰਸ ਨੂੰ ਭੰਗ ਕਰਨ ਦਾ ਸੁਝਾਅ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਵੰਡ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਨੂੰ ਉਲਟਾਉਣ ਲਈ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਜਾਣ ਦੀ ਧਮਕੀ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪਿੱਛਾ ਵਿੱਚ ਸਿਆਸੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਥੋੜ੍ਹੇ ਸਮੇਂ ਦੇ ਉਪਾਵਾਂ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰਨ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕੀਤਾ

Machine Translated by Google

ਇੱਕ ਆਦਰਸ਼ ਸਮਾਜ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ. ਉਸ ਨੇ ਸਮਾਜ ਸੁਧਾਰ ਲਹਿਰ ਚਲਾਉਣ ਦੀ ਧਮਕੀ ਦਿੱਤੀ। ਉਸਨੇ ਹੌਲੀ ਗਰਾਮਦਯੋਗ ਮਾਡਲ ਨੂੰ ਤਰਜੀਹ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਭਾਰਤ ਦੇ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਉਦਯੋਗੀਕਰਨ ਦੇ ਕਦਮ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕੀਤਾ। ਉਹ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਮੰਤਰੀ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਸੇਵਕ ਬਣ ਕੇ ਰਹਿਣ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਲੀਸ਼ਾਨ ਬੰਗਲਿਆਂ ਨੂੰ ਬੇਘਰੇ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀਆਂ ਲਈ ਪਨਾਹਗਾਹਾਂ ਵਿੱਚ ਬਦਲ ਦੇਣ। ਉਸਨੇ ਮਾਊਂਟਬੈਟਨ ਨੂੰ ਵਾਈਸਰੇਗਲ ਪੈਲੇਸ ਨੂੰ ਖਾਲੀ ਕਰਨ ਅਤੇ ਇਸਨੂੰ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀਆਂ ਲਈ ਹਸਪਤਾਲ ਵਿੱਚ ਬਦਲਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਸੀ।

ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਸਿਆਸੀ ਵਾਰਸ ਅਜਿਹੇ ਅਵਿਵਹਾਰਕ ਬੁੱਢੇ ਨਾਲ ਕਿਵੇਂ ਨਜਿੱਠ ਸਕਦੇ ਸਨ? ਜੇ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਮੌਕੇ ਤੋਂ ਹਟਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ, ਤਾਂ ਨੁਕਸਾਨ ਕਿੱਥੇ ਸੀ? ਕੁਝ ਹਿੱਸਿਆਂ ਤੋਂ ਉਸ ਵਿਰੁੱਧ ਗੁੱਸਾ ਸੀ, ਕਿਉਂ ਨਾ ਉਸ ਗੁੱਸੇ ਨੂੰ ਪ੍ਰਫੁੱਲਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਸ਼ਾਂਤੀ ਦੇ ਰਸੂਲ ਨੂੰ ਸੌਖਿਆਂ ਹੀ ਖਾ ਲਿਆ ਜਾਵੇ। ਆਰਐਸਐਸ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਉਸ ਤੋਂ ਨਾਰਾਜ਼ ਸਨ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਨੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਸਾਫ਼-ਸੁਥਰੀ ਵੰਡ ਅਤੇ ਮੁਸਲਿਮ ਮੁਕਤ ਭਾਰਤ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਨੂੰ ਨਾਕਾਮ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਆਬਾਦੀ ਦਾ ਤਬਾਦਲਾ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਨੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਉੱਤਰੀ ਹਿੱਸਿਆਂ ਤੋਂ ਆਬਾਦੀ ਦੇ ਕੁੱਲ ਵਟਾਂਦਰੇ ਨੂੰ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਪੂਰੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ। ਇੱਕ ਵਾਰ ਅਜਿਹਾ ਹੋ ਗਿਆ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਾਕੀ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚੋਂ ਬਾਹਰ ਕੱਢਣਾ ਆਸਾਨ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਫਿਰ ਇੱਕ ਸੱਚਮੁੱਚ ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ ਬਣ ਜਾਵੇਗਾ। ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਪੱਛਮੀ ਪੰਜਾਬ, ਸਿੰਧ, ਉੱਤਰ-ਪੱਛਮੀ ਸਰਹੱਦੀ ਸੂਬਿਆਂ ਅਤੇ ਪੂਰਬੀ ਬੰਗਾਲ ਦੀ ਹਿੰਦੂ ਆਬਾਦੀ ਨੂੰ ਛੱਡਣ ਜਾਂ ਮਾਰਨ ਲਈ ਕੁਸ਼ਲਤਾ ਨਾਲ ਡਰਾ ਕੇ ਇਸ ਢੰਗ ਦਾ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਪਰ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਅਹਿੰਸਕ ਤਰੀਕਿਆਂ ਨਾਲ ਇਹ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਇਆ ਕਿ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹਾ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਮੁਸਲਮਾਨ, ਜੋ ਭੱਜਣ ਦੀ ਕਗਾਰ 'ਤੇ ਸਨ, ਨੇ ਉਸ ਦੇ ਯਤਨਾਂ ਤੋਂ ਤਸੱਲੀ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤੀ। ਨਾਰਾਜ਼ ਹਿੰਦੂ ਕੱਟੜਪੰਥੀਆਂ ਨੇ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਕਿ ਜਦੋਂ ਤੋਂ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਬਣਿਆ ਹੈ, ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੇ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਗੁਆ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਗਾਂਧੀ 'ਤੇ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਇਆ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਟੀਚੇ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਕਰਨ ਦਿੰਦੇ। ਕਈ ਕਾਂਗਰਸੀ ਨੇਤਾਵਾਂ ਨੇ ਵੀ ਅਜਿਹਾ ਹੀ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ। ਬਹੁਤ ਹੀ ਚਲਾਕੀ ਨਾਲ, ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਅਤੇ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਦੇ ਕੱਟੜਪੰਥੀਆਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਮਾਤ ਭੂਮੀ ਦੀ ਅਣਦੇਖੀ ਅਤੇ ਪੂਰਬੀ ਅਤੇ ਪੱਛਮੀ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਹਿੰਦੂ ਭਰਾਵਾਂ ਦੇ ਕਤਲੇਆਮ ਦੇ ਗੁੱਸੇ ਦੀ ਆੜ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਅਸਲ ਗੁੱਸੇ ਨੂੰ ਛੁਪਾਇਆ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਇਆ। ਕਾਂਗਰਸੀ ਆਗੂ ਖੁਸ਼ ਸਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਭੁੱਲਾਂ ਲਈ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਨੂੰ ਸੂਲੀ 'ਤੇ ਚੜ੍ਹਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਬ੍ਰਾਹਮਣ RSS ਅਤੇ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਦੋਹਾਂ 'ਤੇ ਹਾਵੀ ਸਨ ਅਤੇ ਇੱਕ ਜਮਾਤ ਰਹਿਤ, ਜਾਤ-ਰਹਿਤ ਭਾਰਤੀ ਸਮਾਜ ਲਈ ਅੰਦੋਲਨ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ ਲਈ ਗਾਂਧੀ ਤੋਂ ਨਾਰਾਜ਼ ਸਨ। ਗਾਂਧੀ ਦੁਆਰਾ ਆਜ਼ਾਦ ਕਰਵਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਨੀਵੀਆਂ ਜਾਤਾਂ, ਆਪਣੇ ਜਮਹੂਰੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਨਵੇਂ ਜਾਣੂ ਹੋਈਆਂ, ਉੱਚ ਜਾਤੀਆਂ ਅਤੇ ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਦੇ ਦਬਦਬੇ ਨੂੰ ਖਤਰੇ ਵਿਚ ਪਾ ਰਹੀਆਂ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਦੇ ਅਧੀਨ, ਨੌਕਰਸ਼ਾਹੀ ਅਤੇ ਨਿਆਂਪਾਲਿਕਾ 'ਤੇ ਅਜਾਰੇਦਾਰੀ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਸੀ। 1947 ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਸਿਰਫ਼ ਇੱਕ ਹੀ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਰਾਜ ਸੀ- ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਵਿੱਚ ਪੂਨਾ ਦੇ ਪੇਸ਼ਵਾ ਦਾ ਮਰਾਠਾ ਸਾਮਰਾਜ। ਪੂਨਾ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਨੇ ਹਮੇਸ਼ਾ ਮੰਨ ਲਿਆ

Machine Translated by Google

ਜਿਸ ਦਿਨ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਭਾਰਤ ਛੱਡ ਕੇ ਚਲੇ ਗਏ, ਉਸ ਦਿਨ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਵਾਗਡੋਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ ਆ ਜਾਵੇਗੀ। ਪੇਸ਼ਵਾਂ ਦੇ ਵੰਸ਼ਜਾਂ ਦਾ ਇਹ ਸੁਪਨਾ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਚਕਨਾਚੂਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਜੀਵਨ 'ਤੇ ਪਹਿਲਾ ਯਤਨ ਪੂਨਾ ਵਿਚ ਹੋਇਆ ਸੀ ਜਦੋਂ 1934 ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਾਰ 'ਤੇ ਹੈਂਡ ਗ੍ਰਨੇਡ ਸੁੱਟਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਹ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਜਦੋਂ ਪਾਕਿਸਤਾਨ, ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ 100000 ਰੁਪਏ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਨੂੰ 55 ਕਰੋੜ ਦੇਣ ਦੀ ਕਲਪਨਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਆਰਐਸਐਸ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੇ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਅਪਮਾਨ ਵਜੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਜੁੱਤੀਆਂ ਉੱਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਤਸਵੀਰਾਂ ਚਿਪਕਾਈਆਂ। ਹਿੰਦੂ ਕੱਟੜਪੰਥੀ ਸੰਗਠਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਆਪਣੇ ਕਾਡਰਾਂ ਨੂੰ ਸਿਖਲਾਈ ਦੇਣ ਲਈ ਲਗਾਏ ਗਏ ਕੈਂਪਾਂ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਤਸਵੀਰਾਂ ਨੂੰ ਨਿਸ਼ਾਨੇ ਵਜੋਂ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਇਹ ਉਹ ਲੋਕ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਤਲ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਬਣਾਉਣ ਵਿਚ ਗੋਡਸੇ ਅਤੇ ਆਪਟੇ ਦੀ ਮਦਦ ਕੀਤੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਹਾਇਤਾ, ਫੰਡ ਅਤੇ ਸਾਜ਼ੋ-ਸਾਮਾਨ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤਾ; ਉਹ ਉਹ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮਠਿਆਈਆਂ ਵੰਡ ਕੇ ਅਤੇ ਪਟਾਕੇ ਚਲਾ ਕੇ ਉਸ ਦੇ ਕਤਲ ਦਾ ਜਸ਼ਨ ਮਨਾਇਆ। ਉਹ ਕਤਲ ਨੂੰ 'ਵਧ' ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਇੱਕ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਸ਼ਬਦ ਜੋ ਇੱਕ ਭੂਤ ਦੇ ਕਤਲ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕਰਨ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਜਦੋਂ ਚੰਗੇ ਦੀਆਂ ਤਾਕਤਾਂ ਬੁਰਾਈ ਦੀਆਂ ਤਾਕਤਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰਦੀਆਂ ਹਨ, ਹਿੰਦੂ ਮਿਥਿਹਾਸ ਵਿੱਚ ਰਾਕਸ਼ਸ ਦੀ ਹੱਤਿਆ।

ਕਾਤਲਾਂ ਦੇ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੀ ਸੁਣਵਾਈ ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਲਾਲ ਕਿਲ੍ਹੇ 'ਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ ਗਠਿਤ ਅਦਾਲਤ 'ਚ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਕਮਜ਼ੋਰ ਸੀ; ਇਹ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਇਆ ਕਿ ਮੁਕੱਦਮਾ ਪੱਖਪਾਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਸਾਵਰਕਰ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕੀਮਤ 'ਤੇ ਬਰੀ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਸੀ, ਬਾਕੀਆਂ ਦੀ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਨਿੰਦਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਬਚਾਓ ਪੱਖ ਨੂੰ ਹਿੰਦੂ-ਮੁਸਲਿਮ ਨਫ਼ਰਤ ਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਭੈੜੇ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਦਾ ਖੁਲਾਸਾ ਕਰਨ ਲਈ ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਹੱਥ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਸਭ ਤੋਂ ਹੈਰਾਨੀਜਨਕ ਪਹਿਲੂ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਗੋਡਸੇ ਨੂੰ ਅਦਾਲਤ ਵਿਚ ਦੋ ਵਾਰ ਆਪਣਾ ਗੁੱਸਾ ਕੱਢਣ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ; ਇੱਕ ਵਾਰ ਲਾਲ ਕਿਲ੍ਹੇ ਤੇ ਫਿਰ ਪੰਜਾਬ ਹਾਈਕੋਰਟ ਵਿੱਚ ਅਪੀਲ ਦੌਰਾਨ। ਅਦਾਲਤ ਵੱਲੋਂ ਉਸ ਦੇ ਬਿਆਨ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹੀ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਅਹਿਸਾਸ ਹੋਇਆ ਕਿ ਇਸ ਬਿਆਨ ਨਾਲ ਭਾਰਤ ਦੀ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਕਮਜ਼ੋਰ ਏਕਤਾ ਨੂੰ ਕਿੰਨਾ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋਵੇਗਾ। ਫਿਰ, ਇੱਕ ਗੋਡੇ-ਝਟਕੇ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਕਰਮ ਵਿੱਚ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ 'ਤੇ ਪਾਬੰਦੀ ਲਗਾ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂ ਕੱਟੜਪੰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦਾ ਸਾਧਨ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤਾ। ਗੋਡਸੇ ਦੇ ਬਿਆਨ ਨੂੰ ਆਖ਼ਰਕਾਰ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੁਆਰਾ ਪਾਬੰਦੀ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਪਰ ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਨਹੀਂ ਕਿ ਹਿੰਦੂ ਸੱਜੇ-ਪੱਖੀਆਂ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਕੱਟੜਪੰਥੀਆਂ ਅਤੇ ਹਮਦਰਦਾਂ ਦੀ ਇੱਕ ਵੱਡੀ ਤਾਕਤ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਆਪਣੇ ਭੂਮੀਗਤ ਪ੍ਰਚਾਰ ਵਿੱਚ ਵਰਤਿਆ ਸੀ।

ਬਿਆਨ ਨਿਸ਼ਚਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਗੋਡਸੇ ਦੁਆਰਾ ਨਹੀਂ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਜਿਸ ਨੇ ਕਦੇ ਵੀ ਭਾਸ਼ਾ 'ਤੇ ਇੰਨੀ ਡੂੰਘੀ ਪਕੜ ਨਹੀਂ ਦਿਖਾਈ। ਇਹ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਬਹੁਤ ਹੀ ਹੁਸ਼ਿਆਰੀ ਨਾਲ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸ਼ੋਸ਼ਣ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ ਅਤੇ ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਸਭ ਤੋਂ ਉਦਾਰ ਮਨਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ। ਵੀ.ਡੀ. ਸਾਵਰਕਰ, ਇੱਕ ਸਹਿ-ਸਾਜ਼ਿਸ਼ਕਾਰ, ਨੂੰ ਭਾਸ਼ਾ ਉੱਤੇ ਪੂਰੀ ਮੁਹਾਰਤ ਹਾਸਲ ਸੀ। ਉਹ ਤੁਲਨਾ ਤੋਂ ਪਰੇ ਇੱਕ ਫਾਇਰਬ੍ਰਾਂਡ ਲੇਖਕ ਅਤੇ ਭਾਸ਼ਣਕਾਰ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੈਦ ਅਤੇ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੌਰਾਨ ਗੋਡਸੇ ਦੀ ਉਸ ਤੱਕ ਕਾਫ਼ੀ ਪਹੁੰਚ ਸੀ। ਇਹ ਬਿਆਨ ਗੋਡਸੇ ਨੂੰ ਸਾਵਰਕਰ ਦੀ ਕਲਮ-ਸ਼ੈਲੀ ਦੀ ਤੌਹੀਨ ਕਰਦਾ ਹੈ।

Machine Translated by Google

ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਕਤਲ ਨੂੰ ਹੁਣ ਲਗਪਗ ਸੱਠ ਸਾਲ ਹੋ ਗਏ ਹਨ, ਫਿਰ ਵੀ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਤੱਥ ਅਣਜਾਣ ਹਨ। ਭਾਰਤ ਦੀ ਵੰਡ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਮਨੁੱਖਤਾ ਦਾ ਕਤਲੇਆਮ ਅਜੇ ਵੀ ਬਹੁਤ ਅਸਥਿਰ ਅਤੇ ਸੰਵੇਦਨਸ਼ੀਲ ਮੁੱਦੇ ਹਨ। ਹਿੰਦੂ ਕੱਟੜਪੰਥੀਆਂ ਨੇ ਬਟਵਾਰੇ ਅਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਦੇ ਆਪਣੇ ਸੰਸਕਰਣ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਸਫਲਤਾਪੂਰਵਕ ਫੈਲਾਇਆ ਹੈ। ਗਾਂਧੀਵਾਦੀਆਂ ਅਤੇ ਕਾਂਗਰਸੀਆਂ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਵਾਲੇ ਪਾਸੇ ਤੋਂ ਚੁੱਪੀ ਅਤੇ ਬਾਅਦ ਵਾਲੇ ਪਾਸੇ ਤੋਂ ਸੰਤੁਸ਼ਟੀ ਲੈ ਕੇ, ਗੋਡਸਾਈਟਾਂ ਦੇ ਝੂਠ ਨੂੰ ਹੋਰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕੀਤਾ ਹੈ।

'ਆਓ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਮਾਰ ਦੇਈਏ!' ਜ਼ੁਬਾਨੀ ਇਤਿਹਾਸ ਤੋਂ, ਪਹਿਲਾਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕਿਤਾਬਾਂ, ਕਤਲ ਦੇ ਮੁਕੱਦਮੇ ਅਤੇ ਜਾਂਚ ਦੇ ਰਿਕਾਰਡਾਂ, ਬਚਾਅ ਪੱਖ ਦੇ ਵਕੀਲਾਂ ਅਤੇ ਜੱਜਾਂ ਦੁਆਰਾ ਲਿਖੀਆਂ ਕਿਤਾਬਾਂ, ਅਖਬਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਅਤੇ ਜੋ ਮੈਂ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿੱਚ ਸੁਣਨ ਵਿੱਚ ਵੱਡਾ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਪਿਆਰਿਆਂ ਦੀ ਬੇਚੈਨੀ ਦੇ ਗਵਾਹਾਂ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਤੱਥਾਂ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਦਾ ਹਾਂ। ਵਾਲੇ।

ਮੇਰੇ ਬਚਪਨ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਮੈਨੂੰ ਇੱਕ ਅਨੁਭਵ ਹੋਇਆ ਜਿਸ ਨੇ ਮੇਰੇ 'ਤੇ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਵੱਖਰੀ ਛਾਪ ਛੱਡੀ। ਮੇਰੀ ਦਾਦੀ, ਸੁਸ਼ੀਲਾਬੇਹਨ, ਜਦੋਂ ਦੱਖਣੀ ਅਫ਼ਰੀਕਾ ਤੋਂ ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਰਹਿਣ ਆਈ ਤਾਂ ਮੈਂ ਅਜੇ ਦਸ-ਬਾਰਾਂ ਸਾਲ ਦੀ ਹੀ ਹੋਈ ਹੋਵੇਗੀ। ਉਸਨੇ ਗੋਪਾਲ ਗੋਡਸੇ, ਨੱਥੂਰਾਮ ਦੇ ਛੋਟੇ ਭਰਾ ਅਤੇ ਕਤਲ ਦੇ ਇੱਕ ਸਹਿ-ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਦੀ ਇੱਛਾ ਜ਼ਾਹਰ ਕੀਤੀ। ਉਸ ਨੇ ਮੇਰੇ ਪੜਦਾਦਾ ਦੇ ਕਤਲ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਹਿੱਸੇ ਲਈ ਉਮਰ ਕੈਦ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਕੱਟੀ ਸੀ। ਸਾਰਾ ਪਰਿਵਾਰ ਪੂਨਾ ਚਲਾ ਗਿਆ। ਸਾਡੇ ਲਈ, ਪੂਨਾ ਦਾ ਮਤਲਬ ਆਗਾ ਖਾਨ ਪੈਲੇਸ ਵਿੱਚ ਕਸਤੂਰਬਾ ਦੀ ਸਮਾਧੀ ਅਤੇ ਫਿਰ ਮਹਾਦੇਵਕਾਕਾ, ਮਹਾਦੇਵ ਦੇਸਾਈ, ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਸਕੱਤਰ ਅਤੇ ਨਜ਼ਦੀਕੀ ਸਹਿਯੋਗੀ ਦੀ ਸਮਾਧੀ ਵਿੱਚ ਜਾਣਾ ਸੀ, ਜੋ ਆਗਾ ਖਾਨ ਪੈਲੇਸ ਵਿੱਚ ਕੈਦ ਦੌਰਾਨ ਮਰ ਗਏ ਸਨ। ਫਿਰ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਪੜਦਾਦੇ ਦੇ ਕਾਤਲਾਂ ਦੇ ਘਰ ਚਲੇ ਗਏ। ਗੋਪਾਲ ਗੌਡਸੇ ਲਈ, ਸਾਡੀ ਕਾਰਵਾਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੀੜਤ ਪਰਿਵਾਰ ਦੁਆਰਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੰਮ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨ ਵਰਗੀ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਐਪੀਸੋਡ ਨੂੰ ਇਹ ਦਰਸਾਉਣ ਲਈ ਹੇਰਾਫੇਰੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਅਸੀਂ ਉਸ ਘਿਨਾਉਣੇ ਕੰਮ ਦਾ ਸਮਰਥਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਕੰਮ 'ਤੇ ਆਪਣੀ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਦੀ ਮੋਹਰ ਲਗਾ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਮੇਰੇ ਲਈ ਇਹ ਸਭ ਬਹੁਤ ਉਲਝਣ ਵਾਲਾ ਸੀ. ਮੈਂ ਇਹ ਸਮਝਣ ਲਈ ਬਹੁਤ ਛੋਟਾ ਸੀ ਕਿ ਮੇਰੀ ਦਾਦੀ ਇਹ ਦੱਸਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ ਕਿ ਪਰਿਵਾਰ ਨੇ ਦੇਵਤਿਆਂ ਨੂੰ ਮਾਫ਼ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

ਮੈਨੂੰ ਅਜੇ ਵੀ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਆ ਰਹੀ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਕਿਉਂ ਪਈ! ਕੋਈ ਉਸ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਮਾਫ਼ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜੋ ਆਪਣੇ ਕੀਤੇ ਤੋਂ ਪਛਤਾਵਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ? ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਦੇ ਮਾਫ਼ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਉਸ ਫ਼ਲਸਫ਼ੇ ਨੂੰ ਮਾਫ਼ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਜਿਸ ਨੇ ਕਾਤਲ ਨੱਥੂਰਾਮ ਗੌਡਸੇ ਨੂੰ ਬਣਾਇਆ ਸੀ।

ਮੈਨੂੰ ਗੋਪਾਲ ਗੌਡਸੇ ਨਾਲ ਗੱਲਬਾਤ ਕਰਨ ਦਾ ਇੱਕ ਹੋਰ ਮੌਕਾ ਮਿਲਿਆ-ਹੁਣ ਇੱਕ ਕਮਜ਼ੋਰ ਬੁੱਢਾ ਆਦਮੀ, ਅਜੇ ਵੀ ਉਨਾ ਹੀ ਪਾਗਲ ਅਤੇ ਝੂਠ ਨੂੰ ਸੱਚ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਛੱਡਣ ਵਿੱਚ ਮਾਹਰ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਮੇਰੀ ਪਿਆਰੀ ਦੋਸਤ ਮਰਹੂਮ ਪ੍ਰਿਆ ਤੇਂਦੁਲਕਰ ਦੁਆਰਾ ਹੋਸਟ ਕੀਤੇ ਇੱਕ ਟਾਕ ਸ਼ੋਅ ਵਿੱਚ ਸੀ। ਸ਼ੂਟਿੰਗ ਖਤਮ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਗੋਪਾਲ ਗੋਡਸੇ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪੈਰਾਂ 'ਤੇ ਖੜ੍ਹੇ ਹੋਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ। ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਬੁੱਢੇ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਭੜਕਦਾ ਦੇਖਿਆ, ਤਾਂ ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਸਥਿਰ ਕਰਨ ਲਈ ਇੱਕ ਹੱਥ ਵਧਾਇਆ ਅਤੇ ਲੈਪਲ ਮਾਈਕ ਨੂੰ ਡਿਸਕਨੈਕਟ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਉਸਦੀ ਮਦਦ ਕੀਤੀ। ਪ੍ਰੈਸ ਫੋਟੋਗ੍ਰਾਫ਼ਰਾਂ ਨੇ ਇਸ ਪਲ ਨੂੰ ਫੜਿਆ ਅਤੇ

Machine Translated by Google

ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਅਖਬਾਰਾਂ ਦੇ ਪੰਨਿਆਂ 'ਤੇ ਫੋਟੋ ਖਿੱਚੀ ਗਈ ਸੀ। ਮੇਰਾ ਕੰਮ ਇੱਕ ਬਜ਼ੁਰਗ ਆਦਮੀ ਲਈ ਆਮ ਸ਼ਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਸੀ. ਮੈਨੂੰ ਯਕੀਨ ਹੈ ਕਿ ਗੋਪਾਲ ਨੇ ਉਸ ਦੀ ਮੇਰੀ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਕੰਮ ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਦੇ ਸਬੂਤ ਵਜੋਂ ਫੋਟੋ ਨੂੰ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ ਹੈ।

30 ਜਨਵਰੀ 1997 ਨੂੰ, 1 ਨੇ ਮੇਰੇ ਪੜਦਾਦਾ ਜੀ ਦੇ ਅੰਤਿਮ ਸੰਸਕਾਰ ਦੀ ਚਿਤਾ ਤੋਂ ਅਸਥੀਆਂ ਵਾਲੇ ਕਲਸ਼ ਨੂੰ ਡੁਬੋ ਦਿੱਤਾ। ਇਹ ਸਰੀਰਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮੈਂ ਉਸ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਨੇੜੇ ਸੀ। ਇਲਾਹਾਬਾਦ ਵਿੱਚ ਸੰਸਕਾਰ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਮੈਂ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਰਾਜ ਘਾਟ ਸਥਿਤ ਗਾਂਧੀ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਅਜਾਇਬ ਘਰ ਗਿਆ ਜਿੱਥੇ ਗਾਂਧੀ ਦੁਆਰਾ ਪਹਿਨੇ ਹੋਏ ਖੂਨ ਨਾਲ ਲਿਬੜੇ ਕੱਪੜੇ ਰੱਖੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਮੈਂ ਗੋਡਸੇ ਦੁਆਰਾ ਵਰਤੀ ਗਈ 9 ਐਮਐਮ ਬੇਰੇਟਾ ਆਟੋਮੈਟਿਕ ਬੰਦੂਕ ਨੂੰ ਦੇਖਿਆ ਅਤੇ ਸੰਭਾਲਿਆ। ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਬਹੁਤ ਗੁੱਸਾ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ; ਉਸ ਸਮੇਂ ਮੈਂ ਇੱਕ ਸੰਘੀ ਨੂੰ ਗੋਲੀ ਮਾਰ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਇਹ ਕਿਤਾਬ ਉਸ ਗੁੱਸੇ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਹੈ ਜੋ ਮੇਰੇ ਅੰਦਰ ਬਹੁਤ ਲੰਬੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਬੋਤਲਬੰਦ ਹੈ. ਮੇਰੇ ਪੜਦਾਦਾ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ: 'ਕ੍ਰੋਧ ਇਕ ਐਸਿਡ ਹੈ ਜੋ ਉਸ ਭਾਂਡੇ ਨੂੰ ਖਰਾਬ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਇਹ ਸਟੋਰ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ'।

ਭਾਰਤ ਅੱਜ ਉਸੇ ਦੌਰ ਵਿੱਚੋਂ ਗੁਜ਼ਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕਿ 1940 ਦੇ ਦਹਾਕੇ ਦੇ ਮੱਧ ਦੌਰਾਨ ਸੀ। ਲੋਕਤੰਤਰੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਨੂੰ ਮੌਕਾਪ੍ਰਸਤ ਅਤੇ ਲੁੱਟਮਾਰ ਸਿਆਸਤਦਾਨਾਂ ਨੇ ਮਜ਼ਾਕ ਦਾ ਪਾਤਰ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵੋਟਰਾਂ ਨੂੰ ਜਾਤਾਂ ਅਤੇ ਉਪ-ਜਾਤਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਵੰਡਿਆ ਹੈ। ਹਿੰਦੂ ਕੱਟੜਪੰਥੀ ਤੱਤ, ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ੋਸ਼ਣਕਾਰੀ ਮੁਸਲਿਮ ਪਾਦਰੀਆਂ ਅਤੇ ਮੌਕਾਪ੍ਰਸਤ ਸਿਆਸੀ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਦੀਆਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਦੁਆਰਾ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ, ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਬਣ ਗਏ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਭਾਰਤ ਨੂੰ ਇਸ ਦੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ ਪਾਉਣ ਲਈ, ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਗੁਲਾਮਾਂ ਵਾਂਗ ਰਹਿਣ ਲਈ ਆਪਣੇ ਅਧੀਨ ਕਰਨ ਲਈ ਆਪਣੀ ਮੁਹਿੰਮ ਦੁਬਾਰਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਜਨਮ। ਹਿੰਦੂ ਸਰਵਉੱਚਤਾਵਾਦੀਆਂ ਦੀ ਇੱਕ ਧਾਰਾ ਹੈ ਜੋ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸਮਾਜ ਨੂੰ ਬਹਾਲ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਇਹ ਗਾਂਧੀ ਅਤੇ ਅੰਬੇਡਕਰ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸੀ।

ਅਸੀਂ ਇੱਕ ਹੋਰ ਸਰਬਨਾਸ਼ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ। ਅਸੀਂ ਜਾਤ ਦੀ ਸਰਵਉੱਚਤਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ; ਅਸੀਂ ਧਰਮਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਇੱਕ ਹੋਰ ਜੰਗ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ। ਨਸਲੀ ਪਰੋਫਾਈਲਿੰਗ ਨਸਲੀ ਸਫਾਈ ਵੱਲ ਪਹਿਲਾ ਕਦਮ ਹੈ; ਅਸੀਂ ਹਿਟਲਰ ਅਤੇ ਮਿਲੋਸੇਵਿਕ ਦੇ ਯੁੱਗਾਂ ਵਿੱਚ ਦੁਬਾਰਾ ਨਹੀਂ ਜੀ ਸਕਦੇ। ਦੁਨੀਆ ਇੱਕ ਗੁੰਡਾਗਰਦੀ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਸੁਪਰ ਪਾਵਰ ਦੇ ਰਹਿਮ 'ਤੇ ਨਹੀਂ ਬਚ ਸਕਦੀ। ਸਾਨੂੰ ਭਾਰਤ, ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਅਤੇ ਬੰਗਲਾਦੇਸ਼ ਦੇ ਪੁਨਰ-ਮਿਲਣ ਦੇ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਅਧੂਰੇ ਸੁਪਨੇ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਭਾਰਤ ਨੂੰ ਆਰਐਸਐਸ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਦਾ ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ। ਅਸੀਂ ਹੋਰ ਵੰਡ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ, ਨਾ ਦਿਲਾਂ ਦੀ, ਨਾ ਇਲਾਕੇ ਦੀ।

ਇਹ ਕਿਤਾਬ ਤੱਥਾਂ ਨੂੰ ਸਿੱਧਾ ਰੱਖਦੀ ਹੈ। ਅਜਿਹਾ ਨਾ ਹੋਵੇ ਕਿ ਅਸੀਂ ਭੁੱਲ ਜਾਵਾਂ.

ਤੁਸ਼ਾਰ ਏ ਗਾਂਧੀ

Machine Translated by Google

Machine Translated by Google

BOOK 1

Machine Translated by Google

Machine Translated by Google

1

Machine Translated by Google

'HE RAM':
ਇੱਕ ਹੋਰ ਸਲੀਬ

'ਇਹ ਦਿਖਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ ਹੋਣਾ ਕਿੰਨਾ ਖਤਰਨਾਕ ਹੈ।'

- ਜਾਰਜ ਬਰਨਾਰਡ ਸ਼ਾ, ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਕਤਲ 'ਤੇ ਪ੍ਰਤੀਕਿਰਿਆ ਕਰਦੇ ਹੋਏ

ਸ਼ੁੱਕਰਵਾਰ, 30 ਜਨਵਰੀ 1948 ਨੂੰ ਸ਼ਾਮ 4.55 ਵਜੇ ਸਨ। ਗਾਂਧੀ ਲੇਟ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਸਨ।
ਸ਼ਾਮ ਦੀ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਲਈ. ਉਸ ਲਈ, ਦੇਰ ਹੋਣਾ ਇੱਕ ਪਾਪ ਕਰਨ ਦੇ ਨੇੜੇ ਸੀ.

ਆਭਾ ਚਿੰਤਤ ਸੀ, ਪਰ ਕਮਰੇ ਦਾ ਮਾਹੌਲ ਬਿਜਲੀ ਵਾਲਾ ਸੀ। ਗਾਂਧੀ ਸਰਦਾਰ ਪਟੇਲ ਨਾਲ ਗੱਲਬਾਤ ਵਿੱਚ ਰੁੱਝਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਮੀਟਿੰਗ ਸ਼ਾਮ 4.00 ਵਜੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਈ ਸੀ; ਪਟੇਲ ਆਪਣੀ ਧੀ ਮਣੀਬੇਹਨ ਦੇ ਨਾਲ ਆਏ ਸਨ। ਸਰਦਾਰ ਪਟੇਲ ਅਤੇ ਪੰਡਿਤ ਨਹਿਰੂ ਵਿਚਕਾਰ ਵਧ ਰਹੇ ਮਤਭੇਦ ਅਤੇ ਪਾਰਟੀ ਅਤੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ 'ਤੇ ਇਸ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ 'ਤੇ ਸਲਾਹਕਾਰ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਸਮਰਥਕ ਵਿਚਕਾਰ ਤੀਬਰ ਗੱਲਬਾਤ ਸੀ। ਇਸ ਦੇ ਖਤਮ ਹੋਣ ਦੇ ਕੋਈ ਸੰਕੇਤਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਗੱਲਬਾਤ ਜਾਰੀ ਰਹੀ।

ਗਾਂਧੀ ਦਾ ਧਿਆਨ ਖਿੱਚਣ ਲਈ, ਆਭਾ ਨੇ ਆਪਣਾ ਸ਼ਾਮ ਦਾ ਖਾਣਾ ਉਸ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਰੱਖਿਆ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਪੱਕੀਆਂ ਸਬਜ਼ੀਆਂ, 12 ਔਂਸ ਬੱਕਰੀ ਦਾ ਦੁੱਧ, ਕੁਝ ਗਾਜਰ ਦਾ ਰਸ ਅਤੇ ਅਦਰਕ, ਖੱਟਾ ਚੂਨਾ ਅਤੇ ਐਲੋ ਦਾ ਇੱਕ ਕਾੜ੍ਹਾ ਸ਼ਾਮਲ ਸੀ। ਪਰ ਅੱਜ ਵੀ ਉਸ ਵੱਲੋਂ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਅਣਗੌਲਿਆ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।

'ਅੱਜ ਉਸ ਨੂੰ ਨਮਾਜ਼ ਪੜ੍ਹਨ ਲਈ ਦੇਰ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ ਤੇ ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਪ 'ਤੇ ਬਹੁਤ ਗੁੱਸੇ ਹੋਵੇਗਾ', ਆਭਾ ਨੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸੋਚਿਆ। ਉਹ ਉਸਦਾ ਧਿਆਨ ਭਟਕਾਉਣ ਲਈ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀ ਸੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਚਰਚਾ ਦੀ ਤੀਬਰ ਤੀਬਰਤਾ ਅਤੇ ਦੋਵਾਂ ਨੇਤਾਵਾਂ ਦੇ ਕਰਿਸ਼ਮੇ ਤੋਂ ਚੁੱਪ ਹੋ ਗਈ ਸੀ। ਅੰਤ ਵਿੱਚ, ਉਸਨੇ ਹਿੰਮਤ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਘੜੀ ਫੜੀ ਤਾਂ ਜੋ ਉਹ ਸਮਾਂ ਵੇਖ ਸਕੇ, ਪਰ ਇਹ ਵੀ ਉਸਦਾ ਧਿਆਨ ਖਿੱਚਣ ਵਿੱਚ ਅਸਫਲ ਰਿਹਾ। ਉਸਦੀ ਦੁਰਦਸ਼ਾ ਦੇਖ ਕੇ ਮਨੀਬੇਨ ਨੇ ਦਖਲ ਦਿੱਤਾ।

ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਪਟੇਲ ਨੂੰ ਕਿਹਾ, 'ਮੈਨੂੰ ਹੁਣ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਤੋੜ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਫਾਲਤੂ ਭੋਜਨ ਖਾਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਉਹ ਸ਼ਾਮ ਦੀ ਨਮਾਜ਼ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੋਣ ਲਈ ਉੱਠਿਆ। ਸ਼ਾਮ ਦੇ 5.10 ਵਜੇ ਸਨ। ਬਿਰਲਾ ਹਾਊਸ ਦੇ ਪਿਛਲੇ ਬਾਗ ਦੇ ਲਾਅਨ 'ਤੇ ਲੋਕ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਇਕੱਠੇ ਹੋਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਏ ਸਨ।

ਜਦੋਂ ਉਹ ਆਪਣੀਆਂ 'ਵਾਕਿੰਗ ਸਟਿਕਸ' ਆਭਾ ਅਤੇ ਮਨੂ ਦੇ ਨਾਲ ਚੱਲ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਤਾਂ ਇੱਕ ਸੇਵਾਦਾਰ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਕਾਠੀਆਵਾੜ ਦੇ ਦੋ ਭਰਾਵਾਂ ਨੇ ਮੁਲਾਕਾਤ ਲਈ ਸਮਾਂ ਮੰਗਿਆ ਹੈ। 'ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਹੋ ਕਿ ਨਮਾਜ਼ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਆਉਣ,' ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ। 'ਮੈਂ ਕਰੇਗਾ

Machine Translated by Google

ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖੋ-ਜੇ ਮੈਂ ਜ਼ਿੰਦਾ ਹਾਂ।' ਇਹ ਦੂਜੀ ਵਾਰ ਸੀ ਜਦੋਂ ਉਸਨੇ ਉਸ ਦਿਨ ਮੌਤ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਪੰਜ ਵੱਜ ਕੇ ਤੇਰਾਂ ਮਿੰਟ ਹੋ ਗਏ ਸਨ।

ਗਾਂਧੀ ਆਭਾ ਅਤੇ ਮਨੂ ਦੇ ਮੋਢਿਆਂ 'ਤੇ ਹੱਥ ਰੱਖ ਕੇ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਸਥਾਨ ਵੱਲ ਤੁਰ ਪਿਆ। ਉਹ ਹੱਸਿਆ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਮਜ਼ਾਕ ਦਾ ਵਟਾਂਦਰਾ ਕੀਤਾ।

ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ, ਇੱਕ ਸਿੱਖ ਸੇਵਾਦਾਰ, ਜੋ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਗਾਂਧੀ ਤੋਂ ਕੁਝ ਕਦਮ ਅੱਗੇ ਚੱਲਦਾ ਸੀ, ਭੀੜ ਵਿੱਚੋਂ ਉਸ ਲਈ ਰਸਤਾ ਸਾਫ਼ ਕਰਦਾ ਸੀ, ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਨਾਲ ਰੋਕਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਗਾਂਧੀ ਤੋਂ ਇੱਕ ਦਰਜਨ ਕਦਮ ਪਿੱਛੇ ਚੱਲ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਕੱਚੀ ਗਾਜਰ ਦੇ ਖਾਣੇ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਜੋ ਆਭਾ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਵਿਚ ਪਰੋਸਿਆ ਸੀ
ਦੁਪਹਿਰ ਨੂੰ, ਉਸਨੇ ਉਸਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਛੇੜਿਆ ਕਿ ਉਸਨੇ ਉਸਨੂੰ ਪਸ਼ੂਆਂ ਦਾ ਚਾਰਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

ਆਭਾ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ, 'ਬਾ [ਕਸਤੂਰਬਾ] ਇਸ ਨੂੰ ਘੋੜੇ ਦਾ ਕਿਰਾਇਆ ਕਹਿੰਦੇ ਸਨ!'

ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਫਿਰ ਕਿਹਾ, 'ਕੀ ਇਹ ਮੇਰੇ ਲਈ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਉਸ ਚੀਜ਼ ਦਾ ਸੁਆਦ ਲਵਾਂ ਜਿਸ ਦੀ ਕੋਈ ਹੋਰ ਪਰਵਾਹ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ?'

'ਬਾਪੂ, ਤੇਰੀ ਘੜੀ ਅਣਗੌਲੀ ਮਹਿਸੂਸ ਹੁੰਦੀ ਹੈ,' ਮਨੂ ਨੇ ਮਜ਼ਾਕ ਕੀਤਾ, 'ਤੂੰ ਅਣਗੌਲਿਆ ਕਰ ਦਿੱਤਾ |'

'ਮੈਂ ਕਿਉਂ ਕਰਾਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੇ ਸਮੇਂ ਦੇ ਰਾਖੇ ਹੋ?' ਉਸ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ.

'ਪਰ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਸਮੇਂ ਦੇ ਰਾਖਿਆਂ ਵੱਲ ਵੀ ਨਹੀਂ ਦੇਖੋਗੇ,' ਮਨੂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਅਤੇ
ਗਾਂਧੀ ਹੱਸ ਪਿਆ।

ਜਦੋਂ ਉਸਨੇ ਛੱਤ ਵਾਲੇ ਬਗੀਚੇ ਵੱਲ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਪੈਰਾਂ ਨੂੰ ਸਾਫ਼ ਕੀਤਾ ਜਿੱਥੇ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ, ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਟਿੱਪਣੀ ਕੀਤੀ: 'ਮੈਂ ਪੰਦਰਾਂ ਮਿੰਟ ਲੇਟ ਹੋ ਗਿਆ ਹਾਂ। ਮੈਨੂੰ ਦੇਰ ਹੋਣ ਤੋਂ ਨਫ਼ਰਤ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਸਭਾ ਵਿਚ ਪੰਜ ਵਜੇ ਦੇ ਪਾਬੰਦ ਹੋਣਾ ਪਸੰਦ ਹੈ।'

ਸ਼ਾਮ ਦੇ 5.15 ਵਜੇ ਸਨ।

ਸਾਰੀ ਗੱਲਬਾਤ ਰੁਕ ਗਈ; ਗਾਂਧੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ 'ਚਲਦੇ ਸਟਿਕਸ' ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਇੱਕ ਸੰਜੀਦਾ ਸਮਝੌਤਾ ਸੀ ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਹੀ ਉਹ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਮੈਦਾਨ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲ ਹੁੰਦੇ, ਸਾਰੇ ਚੁਟਕਲੇ ਅਤੇ ਗੱਲਬਾਤ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਨਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾਵਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਹੋਰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਭਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ।

ਭੀੜ ਵੱਖ ਹੋ ਗਈ, ਇੱਕ ਰਸਤਾ ਬਣ ਗਿਆ ਜਿਸ ਵਿੱਚੋਂ ਗਾਂਧੀ ਕਦੇ-ਕਦਾਈਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਮੰਚ ਵੱਲ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਉਸ ਨੇ ਦੋਹਾਂ ਕੁੜੀਆਂ ਦੇ ਮੋਢਿਆਂ ਤੋਂ ਹੱਥ ਲਾਹ ਲਏ ਅਤੇ ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਤੁਰ ਪਿਆ।

ਉਹ ਦੋ-ਤਿੰਨ ਕਦਮ ਮੰਚ ਵੱਲ ਵਧਿਆ ਹੀ ਸੀ ਕਿ ਨੀਲੇ-ਸਲੇਟੀ ਰੰਗ ਦੀ ਕਮੀਜ਼ ਪਹਿਨੇ ਇੱਕ ਨੌਜਵਾਨ ਨੇ ਭੀੜ ਵਿੱਚੋਂ ਕੂਹਣੀ ਮਾਰ ਕੇ ਉਸ ਦਾ ਰਸਤਾ ਰੋਕ ਲਿਆ।

ਨੌਜਵਾਨ ਨੇ ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ ਕਿਹਾ, 'ਨਮਸਤੇ ਬਾਪੂ।' ਮਨੂ ਨੇ ਨੌਜਵਾਨ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲੰਘਣ ਦੇਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ; ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਭਾਈ, ਬਾਪੂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਕਰਨ ਲਈ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਦੇਰ ਹੋ ਗਈ ਹੈ...' ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣਾ ਵਾਕ ਪੂਰਾ ਕਰਦੀ, ਨੌਜਵਾਨ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਰਸਤੇ ਤੋਂ ਧੱਕ ਦਿੱਤਾ। ਮਾਲਾ ਅਤੇ ਥੁੱਕ ਜੋ ਮਨੂ ਚੁੱਕੀ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ ਉਸਦੇ ਹੱਥੋਂ ਡਿੱਗ ਪਈ ਅਤੇ ਉਹ ਜ਼ਮੀਨ 'ਤੇ ਡਿੱਗ ਪਈ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿ ਭੀੜ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਵੀ ਵਿਅਕਤੀ ਇਹ ਸਮਝਦਾ ਕਿ ਕੀ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਉਸ ਵਿਅਕਤੀ ਨੇ ਇੱਕ ਨੱਕ ਵਾਲੀ ਆਟੋਮੈਟਿਕ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਕੱਢਿਆ ਅਤੇ ਗਾਂਧੀ 'ਤੇ ਲਗਾਤਾਰ ਤਿੰਨ ਵਾਰ ਗੋਲੀ ਚਲਾ ਦਿੱਤੀ।

Machine Translated by Google

ਗੋਲੀਆਂ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਛਾਤੀ ਵਿੱਚ ਵਿੰਨ੍ਹ ਗਈਆਂ, ਦੋ ਉਸਦੇ 78 ਸਾਲ ਦੇ ਕਮਜ਼ੋਰ ਸਰੀਰ ਵਿੱਚੋਂ ਲੰਘਦੇ ਹੋਏ, ਇੱਕ ਉਸਦੇ ਸਰੀਰ ਵਿੱਚ ਰਹਿ ਗਈ। ਕਾਤਲ ਉਸ ਦੇ ਇੰਨਾ ਨੇੜੇ ਸੀ ਕਿ ਬਾਹਰ ਕੱਢੇ ਗਏ ਗੋਲਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਕੱਪੜਿਆਂ ਦੀ ਤਹਿ ਵਿੱਚ ਮਿਲਿਆ ਸੀ। ਪਹਿਲੀ ਗੋਲੀ ਉਸ ਦੇ ਪੇਟ ਦੇ ਉਪਰਲੇ ਹਿੱਸੇ ਵਿੱਚ ਸੱਜੇ ਪਾਸੇ, ਨਾਭੀ ਤੋਂ ਢਾਈ ਇੰਚ ਉੱਪਰ ਅਤੇ ਅੱਧ-ਰੇਖਾ ਦੇ ਸੱਜੇ ਪਾਸੇ ਸਾਢੇ ਤਿੰਨ ਇੰਚ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲ ਹੋਈ। ਦੂਜਾ ਸੱਤਵੀਂ ਇੰਟਰਕੋਸਟਲ ਸਪੇਸ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਇੰਚ ਮੱਧ-ਰੇਖਾ ਦੇ ਸੱਜੇ ਪਾਸੇ, ਅਤੇ ਤੀਜਾ ਛਾਤੀ ਦੇ ਸੱਜੇ ਪਾਸੇ, ਨਿੱਪਲ ਤੋਂ ਇੱਕ ਇੰਚ ਉੱਪਰ ਅਤੇ ਮੱਧ-ਲਾਈਨ ਤੋਂ ਚਾਰ ਇੰਚ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲ ਹੋਇਆ। ਪਹਿਲਾ ਅਤੇ ਦੂਜਾ ਸ਼ਾਟ ਸੱਜੇ ਪਾਸੇ ਤੋਂ ਲੰਘਿਆ ਅਤੇ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਪਿੱਠ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਆ ਗਿਆ; ਤੀਜਾ ਉਸਦੇ ਫੇਫੜੇ ਵਿੱਚ ਜੜਿਆ ਰਿਹਾ। ਜਿਵੇਂ ਹੀ ਉਸ ਨੂੰ ਪਹਿਲੀ ਗੋਲੀ ਲੱਗੀ, ਉਸ ਦਾ ਪੈਰ, ਜੋ ਕਿ ਅੱਧ ਵਿਚ ਸੀ, ਹੇਠਾਂ ਆ ਗਿਆ। ਉਹ ਅਜੇ ਆਪਣੇ ਪੈਰਾਂ 'ਤੇ ਹੀ ਸੀ ਕਿ ਦੂਜੀ ਅਤੇ ਤੀਜੀ ਗੋਲੀਆਂ ਲੱਗੀਆਂ। 'ਆਰ..ਏ..ਐਮ.' ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਸਾਹ ਭਰਿਆ, ਅਤੇ ਫਿਰ, ਇੱਕ ਉੱਭਰ ਰਹੇ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦਾ ਪਿਤਾ, ਡਿੱਗ ਪਿਆ।

ਜਿਉਂ-ਜਿਉਂ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਖ਼ਤਮ ਹੋ ਗਈ, ਉਸ ਦਾ ਚਿਹਰਾ ਮਨ ਦੀ ਸ਼ਾਂਤੀ ਝਲਕਦਾ ਸੀ। ਆਪਣੇ ਆਖ਼ਰੀ ਸਾਹਾਂ ਤੱਕ, ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਹਿੰਦੂ ਨਾਮ ਦਾ ਜਾਪ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ, ਉਸ ਦੀ ਬਚਪਨ ਦੀ ਨੌਕਰਾਣੀ ਰੰਭਾ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਸਿਖਾਇਆ ਸੀ, 'ਰਾਮ .... ਆਰ..ਏ..ਮ.......ਆਰ. a.......m ....Ra.....' ਸਮਾਂ ਸ਼ੁੱਕਰਵਾਰ, 30 ਜਨਵਰੀ 1948 [illegible] ਗਾਂਧੀ, ਬਾਪੂ, ਦੇ

ਭੀੜ ਦੰਗ ਰਹਿ ਗਈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਤਿੰਨ ਗੋਲੀਆਂ ਚੱਲਣ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਸੁਣੀ ਸੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ 'ਬਾਪੂ' ਨੂੰ ਢਹਿ-ਢੇਰੀ ਹੁੰਦੇ ਦੇਖਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇੱਕ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਬੰਦੂਕ ਫੜੀ ਦੇਖਿਆ ਸੀ। ਬੁੜ-ਬੁੜ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ, ਸਦਮੇ ਅਤੇ ਗੁੱਸੇ ਵਿਚ ਕੁਝ ਆਵਾਜ਼ਾਂ ਉੱਠੀਆਂ, ਕੁਝ ਚੀਕ-ਚਿਹਾੜਾ ਰੋ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਗੁੱਸਾ ਵਧ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਅਤੇ ਸਥਿਤੀ ਅਸਥਿਰ ਹੋਣ ਦਾ ਖ਼ਤਰਾ ਸੀ। ਬਿਰਲਾ ਦੇ ਘਰੇਲੂ ਸਟਾਫ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਮਾਲੀ, ਰਘੂ, ਬੰਦੂਕਧਾਰੀ ਕੋਲ ਆਇਆ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਸਿਰ ਦੇ ਪਿਛਲੇ ਪਾਸੇ ਆਪਣੀ ਦਾਤਰੀ ਨਾਲ ਮਾਰਿਆ, ਅਤੇ ਫਿਰ ਉਸਨੂੰ ਪਿੱਛੇ ਤੋਂ ਫੜ ਲਿਆ। ਕਾਤਲ ਦੀ ਕਮੀਜ਼ ਦਾ ਇੱਕ ਮੋਢੇ ਦਾ ਫਲੈਪ ਫਟਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਜਨੂੰਨ ਨੇ ਆਪਸ ਵਿੱਚ ਭੱਜਣ ਦੀ ਧਮਕੀ ਦਿੱਤੀ ਕਿਉਂਕਿ ਵਲੰਟੀਅਰ ਲੰਗੜਾ ਅਤੇ ਖੂਨ ਵਹਿ ਰਹੇ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਲੈ ਗਏ ਜਿਸ ਤੋਂ ਉਹ ਹੁਣੇ ਬਾਹਰ ਆਇਆ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕੋਸੇ ਪਾਣੀ ਵਿੱਚ ਸ਼ਹਿਦ ਦੀਆਂ ਕੁਝ ਬੂੰਦਾਂ ਮਿਲਾ ਕੇ ਪੀਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ, ਪਰ ਇਹ ਨਿਗਲਿਆ ਨਹੀਂ ਗਿਆ।

ਗਾਂਧੀ ਨਹੀਂ ਰਹੇ।

ਲਾਅਨ 'ਤੇ ਸਥਿਤੀ ਬਦਸੂਰਤ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ; ਗੁੱਸੇ ਵਿੱਚ ਆਈ ਭੀੜ ਕਾਤਲ ਨੂੰ ਕੁੱਟ-ਕੁੱਟ ਕੇ ਮਾਰਨ ਦੀਆਂ ਧਮਕੀਆਂ ਦੇ ਰਹੀ ਸੀ, 'ਮੀਆ ਲਗਤਾ ਹੈ, ਮੁਸਲਮਾਨ ਨੇ ਬਾਪੂ ਕੋ ਮਾਰ ਦੀਆ,' 'ਉਹ ਮੁਸਲਮਾਨ ਲੱਗਦਾ ਹੈ। ਇੱਕ ਮੁਸਲਮਾਨ ਨੇ ਬਾਪੂ ਨੂੰ ਮਾਰਿਆ ਹੈ,' ਕਿਸੇ ਨੇ ਚੀਕਿਆ। ਭੀੜ ਨੇ ਤੁਰੰਤ 'ਇੱਕ ਮੁਸਲਮਾਨ ਨੇ ਬਾਪੂ ਨੂੰ ਮਾਰਿਆ, ਮੁਸਲਮਾਨ ਨੂੰ ਮਾਰੋ' ਦੇ ਨਾਅਰੇ ਲਗਾ ਦਿੱਤੇ। ਪਿਆਰੇਲਾਲ ਨਈਅਰ, 1942 ਤੋਂ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਨਿੱਜੀ ਸਕੱਤਰ, ਕਾਹਲੀ ਨਾਲ ਲਾਅਨ ਵਿੱਚ ਚਲੇ ਗਏ ਅਤੇ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਕਾਬੂ ਕੀਤਾ। 'ਸ਼ਾਂਤ ਹੋ ਜਾਓ, ਅਸੀਂ ਬਾਪੂ ਦੇ ਬੱਚੇ ਹਾਂ, ਅਸੀਂ ਬਦਲਾ ਨਹੀਂ ਲਵਾਂਗੇ,' ਉਸਨੇ ਸ਼ਾਂਤ ਕੀਤਾ।

Machine Translated by Google

ਭੀੜ ਵਾਲੰਟੀਅਰਾਂ ਨੇ ਕਾਤਲ ਨੂੰ ਫੜ ਲਿਆ, ਜਿਸ ਨੇ ਆਪਣੀ ਪਛਾਣ ਜਾਂ ਆਪਣਾ ਧਰਮ ਨਹੀਂ ਦੱਸਿਆ, ਇਹ ਜਾਣਦੇ ਹੋਏ ਕਿ ਇੱਕ ਅਫਵਾਹ ਫੈਲਾਈ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਇੱਕ ਮੁਸਲਮਾਨ ਸੀ।
ਕਾਤਲ ਨੂੰ ਬਿਰਲਾ ਹਾਊਸ ਦੀ ਹੇਠਲੀ ਮੰਜ਼ਿਲ 'ਤੇ ਇਕ ਕਮਰੇ 'ਚ ਲਿਜਾਇਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉਥੇ ਨਜ਼ਰਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।

ਡਾ. ਬੀ.ਪੀ. ਭਾਰਗਵ ਨੂੰ ਤੁਰੰਤ ਗਾਂਧੀ ਕੋਲ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਣ ਲਈ ਤਲਬ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਸਦੀ ਨਿਯਮਤ ਡਾਕਟਰੀ ਦੇਖਭਾਲ ਕਰਨ ਵਾਲੀ, ਸੁਸ਼ੀਲਾ ਨਈਅਰ, ਪਿਆਰੇਲਾਲ ਦੀ ਛੋਟੀ ਭੈਣ, ਪੱਛਮੀ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਿੱਚ ਦੂਰ ਸੀ। ਪਟੇਲ ਉਦੋਂ ਹੀ ਘਰ ਪਹੁੰਚਿਆ ਸੀ ਜਦੋਂ ਉਸ ਨੂੰ ਇਸ ਦੁਖਾਂਤ ਦੀ ਸੂਚਨਾ ਮਿਲੀ; ਉਹ ਤੁਰੰਤ ਉਥੋਂ ਰਵਾਨਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਪਹੁੰਚਣ ਵਾਲੇ ਉਹ ਪਹਿਲੇ ਸਿਆਸੀ ਆਗੂ ਸਨ। ਆਪਣੇ ਗਮ ਵਿੱਚ, ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਨੇਤਾ ਦਾ ਲੰਗੜਾ ਗੁੱਟ ਚੁੱਕ ਲਿਆ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਹ ਇੱਕ ਘੰਟਾ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਗੱਲ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ; ਉਸਦਾ ਚਿਹਰਾ ਅਚਾਨਕ ਉਮੀਦ ਨਾਲ ਚਮਕਿਆ, ਉਸਨੇ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਉਹ ਇੱਕ ਬੇਹੋਸ਼ ਨਬਜ਼ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਡਾ. ਭਾਰਗਵ ਨੇ ਨਬਜ਼ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਅੱਖਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਕਰਮ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕੀਤੀ; ਕੋਈ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਪਟੇਲ ਵੱਲ ਦੇਖਿਆ ਅਤੇ ਬੁੜਬੁੜਾਇਆ, 'ਦਸ ਮਿੰਟ ਲਈ ਮਰ ਗਿਆ।'

ਆਭਾ ਅਤੇ ਮਨੂ ਰੋਣ ਲੱਗ ਪਏ, ਪਰ ਜਲਦੀ ਹੀ ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ ਆਪਣਾ ਸੰਜਮ ਇਕੱਠਾ ਕਰ ਲਿਆ ਅਤੇ ਰਾਮ ਨਾਮ ਦਾ ਜਾਪ ਕਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਨਹਿਰੂ ਆ ਕੇ ਕਾਹਲੀ ਨਾਲ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਪਾਸੇ ਗਿਆ। ਉਹ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਲਹੂ-ਲੁਹਾਨ ਕੱਪੜਿਆਂ ਨੂੰ ਫੜ ਕੇ ਬੇਕਾਬੂ ਹੋ ਕੇ ਰੋ ਪਿਆ। ਪਟੇਲ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਦਿਲਾਸਾ ਦਿੱਤਾ, ਦੁਖਾਂਤ ਦੇ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਤਭੇਦ ਦੂਰ ਹੁੰਦੇ ਜਾਪਦੇ ਹਨ। ਥੋੜ੍ਹੀ ਦੇਰ ਬਾਅਦ ਪਿਆਰੇਲਾਲ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕਰਦਿਆਂ ਪਟੇਲ ਨੇ ਟਿੱਪਣੀ ਕੀਤੀ, 'ਦੂਜੇ ਰੋ ਸਕਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਹੰਝੂਆਂ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਦੁੱਖ ਤੋਂ ਰਾਹਤ ਪਾ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਮੈਂ ਅਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ।'

ਲਾਰਡ ਮਾਊਂਟਬੈਟਨ, ਜੋ ਉਸੇ ਦਿਨ ਮਦਰਾਸ ਤੋਂ ਵਾਪਸ ਆਇਆ ਸੀ, ਨੂੰ ਇਸ ਦੁਖਾਂਤ ਬਾਰੇ ਸੂਚਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉਹ ਬਿਰਲਾ ਹਾਊਸ ਪਹੁੰਚ ਗਏ। ਜਦੋਂ ਉਹ ਅੰਦਰ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਸੁਣਿਆ, 'ਇੱਕ ਮੁਸਲਮਾਨ ਨੇ ਬਾਪੂ ਨੂੰ ਮਾਰਿਆ ਹੈ, ਮੁਸਲਮਾਨ ਨੂੰ ਮਾਰੋ।'
ਸੁਭਾਵਿਕ ਹੀ ਮਾਊਂਟਬੈਟਨ ਪਿੱਛੇ ਮੁੜਿਆ ਅਤੇ ਚੀਕਿਆ, 'ਮੂਰਖ, ਹਰ ਕੋਈ ਜਾਣਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਹਿੰਦੂ ਹੈ।' ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ, ਜਦੋਂ ਇੱਕ ਸਹਾਇਕ ਦੁਆਰਾ ਪੁੱਛਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਉਸਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਯਕੀਨ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਮੁਸਲਮਾਨ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਤਾਂ ਮਾਊਂਟਬੈਟਨ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ, 'ਮੈਂ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਮੁਸਲਮਾਨ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਕਿਸੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਨੇ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਮਾਰਿਆ ਹੈ, ਤਾਂ ਭਾਰਤ ਅਜਿਹੇ ਕਤਲੇਆਮ ਦਾ ਗਵਾਹ ਬਣੇਗਾ, ਜਿਸ ਦੀ ਮੈਂ ਕਲਪਨਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ।'

ਮਾਊਂਟਬੈਟਨ ਨੇ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਸਨੂੰ ਕੰਟਰੋਲ ਕਰਨਾ ਪਵੇਗਾ। ਉਹ ਪਟੇਲ ਅਤੇ ਨਹਿਰੂ ਨੂੰ ਇਕ ਪਾਸੇ ਲੈ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਾਂਤ ਹੋਣ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ। ਪਟੇਲ ਨੇ ਨਹਿਰੂ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਉਸ ਤੋਂ ਕੀ ਪੁੱਛਿਆ ਸੀ; ਦੋਵਾਂ ਨੇ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਗਲੇ ਲਗਾਇਆ ਅਤੇ ਇੱਕਜੁੱਟ ਹੋ ਕੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦੀ ਸਹੁੰ ਖਾਧੀ।

ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਸਥਿਤੀ ਦਾ ਜਾਇਜ਼ਾ ਲਿਆ। ਜਿਸ ਥਾਂ 'ਤੇ ਗਾਂਧੀ ਡਿੱਗਿਆ ਸੀ, ਉੱਥੇ ਇੱਕ ਨੌਜਵਾਨ ਮੁੱਠੀ ਭਰ ਖੂਨ ਨਾਲ ਭਿੱਜੀ ਮਿੱਟੀ ਨੂੰ ਸੌਂਪ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਗਾਂਧੀ ਦੀਆਂ ਐਨਕਾਂ ਅਤੇ ਚੱਪਲਾਂ - ਜੋ ਡਿੱਗਣ ਵੇਲੇ ਖਿਸਕ ਗਈਆਂ ਸਨ - ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਲੱਭੀਆਂ। ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਬਿਰਲਾ ਹਾਊਸ ਨੂੰ ਘੇਰ ਲਿਆ, ਬਾਗ ਖਾਲੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਸੁਰਾਗ ਲੱਭਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੇ। ਐਨਵੀ 'ਅੰਨਾ' ਗਾਡਗਿਲ, ਬਜ਼ੁਰਗ

Machine Translated by Google

ਪੂਨਾ ਦੇ ਕਾਂਗਰਸੀ ਨੇ ਉਸ ਕਮਰੇ ਦੇ ਅੰਦਰ ਦੇਖਿਆ ਜਿੱਥੇ ਕਾਤਲ ਨੂੰ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਪਛਾਣ ਲਿਆ। ਜਿਵੇਂ ਹੀ ਅੰਨਾ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਉਸ 'ਤੇ ਪਈ, ਉਸ ਨੇ ਮਰਾਠੀ 'ਚ ਕਿਹਾ, 'ਕੀ ਨੱਥਿਆ, ਉਹ ਤੂ ਕੇ ਕੇਲਾ?' 'ਨਥਿਆ [ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਨੱਥੂਰਾਮ ਨੂੰ ਸਥਾਨਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪੂਨਾ ਵਾਸੀਆਂ ਲਈ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ] ਤੁਸੀਂ ਕੀ ਕੀਤਾ ਹੈ?' ਭਾਰਤ ਦੇ ਨੇਤਾਵਾਂ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਭੈੜਾ ਸੁਪਨਾ ਖਤਮ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ: ਹੁਣ ਇਹ ਸਥਾਪਿਤ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਗਾਂਧੀ ਦਾ ਕਾਤਲ ਇੱਕ ਹਿੰਦੂ ਸੀ, ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਪੂਨਾ ਦਾ ਇੱਕ ਹਿੰਦੂ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਸੀ। ਗੌਡਸੇ ਨੂੰ ਹਿਰਾਸਤ ਵਿੱਚ ਲੈ ਲਿਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਅਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਸਿਰ ਦੇ ਪਿਛਲੇ ਪਾਸੇ ਇੱਕ ਮਾਮੂਲੀ ਜ਼ਖ਼ਮ ਅਤੇ ਕੁਝ ਘਬਰਾਹਟ ਲਈ ਡਾਕਟਰੀ ਸਹਾਇਤਾ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਮੁੱਢਲੀ ਸਹਾਇਤਾ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਸ ਨੂੰ ਤੁਗਲਕ ਰੋਡ ਥਾਣੇ ਲਿਜਾਇਆ ਗਿਆ, ਜਿੱਥੇ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਕਤਲ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਸੂਚਨਾ ਦਰਜ ਕੀਤੀ ਗਈ।

ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਛੋਟੇ ਪੁੱਤਰ ਦੇਵਦਾਸ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪਰਿਵਾਰ ਬਿਰਲਾ ਹਾਊਸ ਪਹੁੰਚਣ ਵਾਲੇ ਨਜ਼ਦੀਕੀ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿੱਚੋਂ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸਨ। ਦੇਵਦਾਸ ਨੇ ਕੋਮਲਤਾ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਦਾ ਬੇਜਾਨ ਹੱਥ ਫੜਿਆ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਚਿਹਰੇ 'ਤੇ ਹੰਝੂ ਵਹਿ ਤੁਰੇ। ਉਸਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਭੈਣ-ਭਰਾ - ਹਰੀਲਾਲ, ਮਨੀਲਾਲ ਅਤੇ ਰਾਮਦਾਸ - ਲਈ ਕੋਈ ਨਿੱਜੀ ਸੋਗ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ। ਗਾਂਧੀ ਜੀਵਨ ਵਾਂਗ ਮੌਤ ਵਿੱਚ ਵੀ ਕੌਮ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਸਨ।

ਮਾਊਂਟਬੈਟਨ, ਨਹਿਰੂ ਅਤੇ ਪਟੇਲ ਨੇ ਅਗਲੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਅੰਤਿਮ ਸੰਸਕਾਰ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧਾਂ ਬਾਰੇ ਚਰਚਾ ਕੀਤੀ। ਮਾਊਂਟਬੈਟਨ ਦਾ ਸੁਝਾਅ ਸੀ ਕਿ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਸੁਗੰਧਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਰੈੱਡ ਸਕੁਏਅਰ ਵਿੱਚ ਲੈਨਿਨ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਰੱਖਿਆ ਜਾਵੇ। ਪਿਆਰੇਲਾਲ ਅਤੇ ਦੇਵਦਾਸ ਨੇ ਇਸ ਸੁਝਾਅ ਦਾ ਸਖ਼ਤ ਵਿਰੋਧ ਕੀਤਾ। 'ਬਾਪੂ ਇਹ ਨਹੀਂ ਚਾਹੇਗਾ। ਹੋਰ ਕੀ ਹੈ, ਉਹ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸਦਾ ਅੰਤਿਮ ਸੰਸਕਾਰ ਜਲਦੀ ਤੋਂ ਜਲਦੀ ਹੋ ਜਾਵੇ,' ਦੇਵਦਾਸ ਨੇ ਦ੍ਰਿੜਤਾ ਨਾਲ ਕਿਹਾ। ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਕਿ ਅੰਤਿਮ ਸੰਸਕਾਰ ਅਗਲੀ ਸ਼ਾਮ ਯਮੁਨਾ ਨਦੀ ਦੇ ਕੰਢੇ ਇੱਕ ਸਥਾਨ 'ਤੇ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਬਲਾਂ ਦਾ ਇੰਚਾਰਜ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਮਾਊਂਟਬੈਟਨ ਪ੍ਰਬੰਧਾਂ ਦੀ ਨਿਗਰਾਨੀ ਕਰੇਗਾ। ਦੇਵਦਾਸ ਨੇ ਹੋਰ ਮਰਦ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਲਾਸ਼ ਨੂੰ ਨਹਾਉਣ ਲਈ ਲੈ ਗਿਆ। ਖੂਨ ਨਾਲ ਲੱਥਪੱਥ ਕੱਪੜਿਆਂ ਨੂੰ ਹਟਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਸਰੀਰ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਗੋਲੀ ਬਰਾਮਦ ਕੀਤੀ, ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਉਪਰਲੇ ਸਰੀਰ 'ਤੇ ਕੱਪੜੇ ਦੀ ਤਹਿ ਵਿਚ ਇਕ ਕੱਟਿਆ ਹੋਇਆ ਖੋਲ ਮਿਲਿਆ। ਤਿੰਨ ਦਾਖਲੇ ਦੇ ਜ਼ਖ਼ਮ ਛੋਟੇ ਸਨ ਅਤੇ ਘੱਟ ਖੂਨ ਵਹਿ ਰਹੇ ਸਨ; ਦੋ ਗੋਲੀਆਂ ਜੋ ਉਸਦੇ ਸਰੀਰ ਵਿੱਚੋਂ ਲੰਘੀਆਂ ਸਨ, ਮਾਸ ਦੇ ਬਹੁਤ ਵੱਡੇ ਟੁਕੜਿਆਂ ਨੂੰ ਪਾੜ ਗਈਆਂ ਸਨ। ਲਾਸ਼ ਨੂੰ ਨਹਾਉਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਡਾਕਟਰ ਨੇ ਗੋਲੀਆਂ ਦੇ ਜ਼ਖਮ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤੇ; ਫਿਰ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਦੇਹ ਨੂੰ ਕੱਪੜੇ ਦੇ ਤਾਜ਼ੇ ਸੈੱਟ ਵਿੱਚ ਲਿਪਾਇਆ ਗਿਆ।

ਮੌਤ ਦੇ ਕਾਰਨਾਂ ਬਾਰੇ ਡਾਕਟਰ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਸੀ, 'ਮੌਤ ਸਦਮੇ ਕਾਰਨ ਹੋਈ ਅਤੇ ਅੰਦਰੂਨੀ ਹੈਮਰੇਜ ਕਾਰਨ..:·ਸੱਟਾਂ ਲੱਗੀਆਂ... ਪਿਸਤੌਲ ਤੋਂ ਚੱਲੀਆਂ ਗੋਲੀਆਂ ਨਾਲ'। ਇਸ ਦੌਰਾਨ, ਗੋਬਰ, ਚਿੱਕੜ ਅਤੇ [illegible] ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ, ਉਸ 'ਤੇ ਇੱਕ ਸ਼ਾਲ ਵਿਛਾ ਕੇ ਗਰਦਨ ਤੱਕ ਖਿੱਚਿਆ ਗਿਆ, ਸਿਰਫ ਚਿਹਰਾ ਬੇਨਕਾਬ ਰਹਿ ਗਿਆ। ਦੇਵਦਾਸ ਨੇ ਛੱਡਣ ਲਈ ਸ਼ਾਲ ਮੋੜ ਲਿਆ

Machine Translated by Google

ਛਾਤੀ ਨੰਗੀ; ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਬਾਪੂ ਦੇ ਸੀਨੇ 'ਤੇ ਗੋਲੀ ਦੇ ਜ਼ਖ਼ਮ ਅਹਿੰਸਾਵਾਦੀ ਯੋਧੇ ਨੂੰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਬਹਾਦਰੀ ਦੇ ਮੈਡਲ ਹਨ, ਦੁਨੀਆ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।'

ਆਲ ਇੰਡੀਆ ਰੇਡੀਓ ਦੇ ਛੇ ਵਜੇ ਦੇ ਨਿਊਜ਼ ਬੁਲੇਟਿਨ ਦੀ ਸੁਰੂਆਤ ਇਸ ਘੋਸ਼ਣਾ ਨਾਲ ਹੋਈ, 'ਇੱਕ ਹਿੰਦੂ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨੇ ਅੱਜ ਸ਼ਾਮ ਰਾਸ਼ਟਰ ਪਿਤਾ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਗੋਲੀ ਮਾਰ ਦਿੱਤੀ। ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਨਹੀਂ ਰਹੇ।' ਇਹ ਖਬਰ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਕੋਨੇ-ਕੋਨੇ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ ਗਈ ਤਾਂ ਦੇਸ਼ ਦਾ ਮਾਹੌਲ ਠੱਪ ਹੋ ਗਿਆ। ਜਿੱਥੇ ਦੇਸ਼ ਸੋਗ ਮਨਾ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਉੱਥੇ ਕੁਝ ਅਜਿਹੇ ਵੀ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮਠਿਆਈਆਂ ਵੰਡ ਕੇ ਖੁਸ਼ੀ ਮਨਾਈ। ਆਰਐਸਐਸ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਦੀਆਂ ਸ਼ਾਖਾਵਾਂ ਨੇ ਤਿਉਹਾਰ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰਿਆ। ਦੀਵੇ ਜਗਾਏ ਗਏ, ਫੁੱਲਾਂ ਦੀ ਵਰਖਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਅਤੇ ਪਟਾਕੇ ਚਲਾਏ ਗਏ। ਪਿਛਲੇ ਇੱਕ ਦਹਾਕੇ ਤੋਂ ਜੋ ਕੁਝ ਸੰਘੀਆਂ ਨੇ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ, ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਇੱਕ ਕਾਡਰ ਨੇ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਆਰਐਸਐਸ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਦੀਆਂ ਕਈ ਸ਼ਾਖਾਵਾਂ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਸੂਚਿਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਮਨਾਉਣ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਅਲਵਰ ਵਿੱਚ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਕਤਲ ਦੀ ਘੋਸ਼ਣਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਇੱਕ ਹੈਂਡਬਿਲ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਵਾਪਰਨ ਤੋਂ ਪੰਜ ਘੰਟੇ ਪਹਿਲਾਂ ਪ੍ਰਸਾਰਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।

ਇਸ ਦੌਰਾਨ ਅਲਬੂਕਰਕ ਰੋਡ 'ਤੇ ਬਿਰਲਾ ਹਾਊਸ ਨੂੰ ਜਾਣ ਵਾਲੀਆਂ ਸੜਕਾਂ 'ਤੇ ਜਾਮ ਲੱਗ ਗਿਆ। ਵੀ.ਆਈ.ਪੀਜ਼, ਕੈਬਨਿਟ ਮੰਤਰੀਆਂ, ਕਾਂਗਰਸੀ ਨੇਤਾਵਾਂ, ਡਿਪਲੋਮੈਟਾਂ, ਸੀਨੀਅਰ ਨੌਕਰਸ਼ਾਹਾਂ ਅਤੇ ਹੋਰਾਂ ਨੇ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਅੰਤਿਮ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਲਈ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਸਪੇਸ ਦੀ ਦੌੜ ਲਗਾਈ। ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਭੀੜ ਨੂੰ ਕਾਬੂ ਕਰਨ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਜਾਂਚ ਕਰਨੀ ਵੀ ਔਖੀ ਲੱਗ ਰਹੀ ਸੀ। ਸੀਨੀਅਰ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੇ ਦੇਵਦਾਸ ਅਤੇ ਪਿਆਰੇਲਾਲ ਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਲਾਸ਼ ਨੂੰ ਅਜਿਹੀ ਥਾਂ 'ਤੇ ਲਿਜਾਇਆ ਜਾਵੇ ਜਿੱਥੇ ਲੋਕ ਇਸ ਨੂੰ ਸੜਕ ਤੋਂ ਦੇਖ ਸਕਣ। ਬਿਰਲਾ ਪਰਿਵਾਰ ਨਾਲ ਸਲਾਹ-ਮਸ਼ਵਰਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਕਿ ਲਾਸ਼ ਨੂੰ ਇੱਕ ਉੱਚੇ ਪਲੇਟਫਾਰਮ 'ਤੇ, ਪਹਿਲੀ ਮੰਜ਼ਿਲ ਦੀ ਛੱਤ 'ਤੇ, ਸੜਕ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਰੱਖਿਆ ਜਾਵੇਗਾ। ਅਸਥਾਈ ਪਲੇਟਫਾਰਮ ਥੋੜ੍ਹਾ ਜਿਹਾ ਝੁਕਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਤਾਂ ਜੋ ਸਰੀਰ ਸਾਰਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕੇ. ਜਦੋਂ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਦੇਹ ਨੂੰ ਲਿਜਾਇਆ ਗਿਆ ਤਾਂ ਭੀੜ 'ਤੇ ਸ਼ਾਂਤ ਹੋ ਗਿਆ।

ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਾਂਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਉਸ ਰਾਤ ਨਹਿਰੂ ਨੇ ਆਲ ਇੰਡੀਆ ਰੇਡੀਓ ਦੇ ਸਟੂਡੀਓ ਤੋਂ ਰਾਸ਼ਟਰ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕੀਤਾ। ਉਦਾਸੀ ਅਤੇ ਭਾਰੀ ਉਦਾਸੀ ਨਾਲ ਘੁਲਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਵਿਚ ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਦੋਸਤੋ ਸਾਡੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿਚੋਂ ਰੋਸ਼ਨੀ ਚਲੀ ਗਈ ਹੈ ਅਤੇ ਹਰ ਪਾਸੇ ਹਨੇਰਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਬਿਲਕੁਲ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਕਿ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੀ ਦੱਸਾਂ ਅਤੇ ਕਿਵੇਂ [illegible] ਦੁਬਾਰਾ ਨਹੀਂ ਦੇਖਾਂਗੇ. ਅਸੀਂ ਸਲਾਹ ਲਈ ਉਸ ਕੋਲ ਨਹੀਂ ਭੱਜਾਂਗੇ ਅਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਦਿਲਾਸਾ ਨਹੀਂ ਲਵਾਂਗੇ। ਰੌਸ਼ਨੀ ਚਲੀ ਗਈ ਹੈ, ਮੈਂ ਕਿਹਾ, ਅਤੇ ਫਿਰ ਵੀ ਮੈਂ ਗਲਤ ਸੀ. ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਚਮਕਣ ਵਾਲੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਕੋਈ ਆਮ ਰੋਸ਼ਨੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਜਿਸ ਰੋਸ਼ਨੀ ਨੇ ਇਸ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਇੰਨੇ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਰੋਸ਼ਨ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਉਹ ਇਸ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ [illegible] ਰੋਸ਼ਨੀ ਇਸ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਦਿਖਾਈ ਦੇਵੇਗੀ ਅਤੇ ਦੁਨੀਆ ਇਸ ਨੂੰ ਵੇਖੇਗੀ ਅਤੇ ਅਣਗਿਣਤ ਦਿਲਾਂ ਨੂੰ ਸਕੂਨ ਦੇਵੇਗੀ। ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਚਾਨਣ ਜੀਉਂਦੇ ਸੱਚ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਸੀ, ਅਤੇ ਸਦੀਵੀ ਮਨੁੱਖ ਸੀ

Machine Translated by Google

ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਉਸ ਦੇ ਸਦੀਵੀ ਸੱਚ ਨਾਲ ਸਾਨੂੰ ਸਹੀ ਮਾਰਗ ਦੀ ਯਾਦ ਦਿਵਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਸਾਨੂੰ ਗਲਤੀ ਤੋਂ ਖਿੱਚਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਆਜ਼ਾਦੀ ਵੱਲ ਲੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।'

ਅੱਧੀ ਰਾਤ ਨੂੰ, ਲਾਸ਼ ਨੂੰ ਛੱਤ ਤੋਂ ਹੇਠਾਂ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ; ਇਸ ਨੂੰ ਚੰਦਨ ਦੀ ਲੱਕੜ ਦੇ ਪੇਸਟ ਨਾਲ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਮਸਹ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਫਿਰ ਫੁੱਲਾਂ ਨਾਲ ਢਕੇ ਕਮਰੇ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ। ਅਗਲੀ ਸਵੇਰ, 11.30 ਵਜੇ ਤਿਰੰਗੇ ਵਿੱਚ ਲਪੇਟੇ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਦੇਹ ਦੇ ਨਾਲ ਬੀਅਰ ਨੂੰ ਹਥਿਆਰਾਂ ਦੇ ਕੈਰੀਅਰ ਉੱਤੇ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਡਾ.

ਜਦੋਂ ਅੰਤਿਮ ਸੰਸਕਾਰ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਸੀ ਤਾਂ ਸੁਸ਼ੀਲਾ ਨਈਅਰ ਪਹੁੰਚ ਗਈ। ਉਸਨੇ ਉਸਨੂੰ ਹੰਝੂਆਂ ਨਾਲ ਅਲਵਿਦਾ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ, ਜਿਸਦੀ ਡਾਕਟਰੀ ਤੰਦਰੁਸਤੀ ਪਿਛਲੇ ਕੁਝ ਸਾਲਾਂ ਦੌਰਾਨ ਉਸਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਸੀ। ਕਾਰਟੇਜ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਦੇਵਦਾਸ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਵੱਡੇ ਭਰਾ ਰਾਮਦਾਸ ਨਾਲ ਹੋਈ, ਜੋ ਮੱਧ ਭਾਰਤ ਦੇ ਨਾਗਪੁਰ ਤੋਂ ਭੱਜੇ ਸਨ। ਨਹਿਰੂ, ਪਟੇਲ ਅਤੇ ਹੋਰ ਕੈਬਨਿਟ ਮੰਤਰੀ ਗੰਨ ਕੈਰੇਜ 'ਤੇ ਲਾਸ਼ ਦੇ ਦੁਆਲੇ ਖੜ੍ਹੇ ਸਨ। ਹੋਰ ਵੀ ਨਾਲ ਤੁਰ ਪਏ।

ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਬਲਾਂ ਦੇ ਤਿੰਨਾਂ ਵਿੰਗਾਂ ਦੇ ਦੋ ਸੌ ਸਿਪਾਹੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਹਥਿਆਰ-ਵਾਹਕ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਭਾਰਤੀ ਹਵਾਈ ਸੈਨਾ ਦੇ ਤਿੰਨ ਜਹਾਜ਼ਾਂ ਨੇ ਕਾਰਟੇਜ ਦੇ ਉਪਰੋਂ ਲੰਘ ਕੇ ਫੁੱਲਾਂ ਦੀ ਵਰਖਾ ਕੀਤੀ। ਜੇ ਬਿਰਲਾ ਹਾਊਸ ਦੇ ਕੋਲੋਂ ਲੰਘਣ ਵਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਦਰਿਆ ਵਾਂਗ ਲੱਗ ਗਿਆ ਸੀ, ਤਾਂ ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਖੜ੍ਹੇ ਲੋਕ ਮਨੁੱਖਤਾ ਦੇ ਸਮੁੰਦਰ ਵਰਗੇ ਸਨ। ਇੱਕ ਮੋਟੇ ਅੰਦਾਜ਼ੇ ਅਨੁਸਾਰ ਅੰਤਿਮ ਸੰਸਕਾਰ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਇੱਕ ਲੱਖ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸੀ। ਲੋਕ ਰਸਤੇ ਵਿੱਚ ਕਤਾਰਾਂ ਵਿੱਚ, ਬਾਲਕੋਨੀਆਂ ਅਤੇ ਇਮਾਰਤਾਂ ਦੀਆਂ ਛੱਤਾਂ ਉੱਤੇ ਖੜ੍ਹੇ ਸਨ। ਦੂਸਰੇ ਦਰੱਖਤਾਂ 'ਤੇ ਚੜ੍ਹ ਗਏ ਅਤੇ ਕੁਝ ਦਲੇਰ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਰੌਸ਼ਨੀ ਅਤੇ ਟੈਲੀਫੋਨ ਦੇ ਖੰਭਿਆਂ 'ਤੇ ਪਨਾਹ ਲਈ। ਕਈ ਵਾਰ ਮੈਮੋਰੀਅਲ 'ਤੇ ਚੜ੍ਹ ਗਏ, ਦੂਸਰੇ ਕਿੰਗ ਜਾਰਜ ਪੰਜਵੇਂ ਦੀ ਮੂਰਤੀ ਦੀ ਛੱਤ ਦੇ ਥੰਮ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਚਿਪਕ ਗਏ। ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ ਦੀਆਂ ਸੜਕਾਂ ਤੋਂ ਹੁੰਦਾ ਹੋਇਆ ਇਹ ਜਲੂਸ ਸ਼ਾਮ 4.20 ਵਜੇ ਯਮੁਨਾ ਨਦੀ ਦੇ ਕੰਢੇ ਸਥਿਤ ਸ਼ਮਸ਼ਾਨਘਾਟ ਪਹੁੰਚਿਆ। ਸਵੇਰ ਤੋਂ ਹੀ ਲੋਕ ਉਥੇ ਇਕੱਠੇ ਹੋਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਏ ਸਨ। ਉਸ ਭੀੜ ਵਿੱਚ ਕਿਤੇ, ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਵੱਡੇ ਪੁੱਤਰ ਹਰੀਲਾਲ* ਨੇ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਦੇ ਸਰੀਰ ਦੇ ਨੇੜੇ ਜਾਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ। ਵੱਡਾ ਪੁੱਤਰ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਤੇ ਅੰਤਿਮ ਸੰਸਕਾਰ ਕਰਨਾ ਉਸ ਦਾ ਫਰਜ਼ ਸੀ, ਪਰ ਉਸ ਨੇ ਕੱਪੜੇ ਪਾਏ ਹੋਏ ਸਨ, ਕੋਈ ਵੀ ਉਸ ਨੂੰ ਅੰਤਿਮ ਸੰਸਕਾਰ ਦੇ ਨੇੜੇ ਨਹੀਂ ਆਉਣ ਦੇ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਇਹ ਸਨਮਾਨ ਕੁਲੀਨ ਵਰਗ ਲਈ ਸੀ। ਮੌਤ ਵਿੱਚ, ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਪਹੁੰਚ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਉਹ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਇੱਕ ਰਿਹਾ ਸੀ।

,

ਸ਼ਾਮ 4.30 ਵਜੇ ਮ੍ਰਿਤਕ ਦੇਹ ਨੂੰ 600 ਕਿੱਲੋ ਚੰਦਨ, 160 ਕਿੱਲੋ ਘਿਓ, 80 ਕਿੱਲੋ ਧੂਪ, 40 ਕਿੱਲੋ ਨਾਰੀਅਲ ਅਤੇ 15 ਕਿੱਲੋ ਕਪੂਰ ਦੀ ਚਿਖਾ 'ਤੇ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ। ਇਹ ਵਿਡੰਬਨਾ ਸੀ ਕਿ ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਨਾਲ ਗਰੀਬ ਗਾਂਧੀ ਦਾ ਅੰਤਿਮ ਸੰਸਕਾਰ ਇੱਕ ਰਾਜੇ ਦੇ ਅਨੁਕੂਲ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਤਿਰੰਗਾ ਉਤਾਰਿਆ ਗਿਆ; ਦੇਵਦਾਸ ਨੇ ਗੰਗਾ ਦਾ ਪਾਣੀ ਸਰੀਰ 'ਤੇ ਛਿੜਕਿਆ, ਸ਼ੁੱਧੀਕਰਣ ਦਾ ਅੰਤਮ ਕਾਰਜ, ਅਤੇ ਫਿਰ ਇਸ 'ਤੇ ਚੰਦਨ ਦੀਆਂ ਲੱਕੜਾਂ ਰੱਖੀਆਂ। ਚਿਖਾ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਵੱਡੇ ਭਰਾ ਰਾਮਦਾਸ ਨੇ ਜਗਾਇਆ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਵੱਡਾ ਪੁੱਤਰ ਹਰੀਲਾਲ ਦੂਰੋਂ ਦੇਖਦਾ ਸੀ।

Machine Translated by Google

ਗਾਂਧੀ ਦਾ ਦੂਜਾ ਪੁੱਤਰ ਮਨੀਲਾਲ ਦੱਖਣੀ ਅਫ਼ਰੀਕਾ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਅੰਤਿਮ ਸੰਸਕਾਰ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਵਿੱਚ ਅਸਮਰੱਥ ਸੀ।

ਅੱਗ ਦੀਆਂ ਲਪਟਾਂ ਹੋਰ ਤੇਜ਼ ਹੁੰਦੀਆਂ ਗਈਆਂ ਅਤੇ 'ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਅਮਰ ਹੋ ਗਏ', 'ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਅਮਰ ਹੋ ਗਏ' ਦੇ ਨਾਅਰੇ ਲੱਗ ਗਏ। ਕੁਝ ਲੋਕ ਸਾਰੀ ਰਾਤ ਚੌਕਸੀ 'ਤੇ ਬੈਠੇ ਰਹੇ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਦਲ ਬਿਰਲਾ ਹਾਊਸ ਵਾਪਸ ਆ ਗਿਆ। ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਹਰੀਲਾਲ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਦੀ ਚਿਤਾ ਕੋਲ ਜਾਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲਿਆ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਬਾਲਗ ਜੀਵਨ ਦੌਰਾਨ ਗਾਂਧੀ ਨਾਲ ਲੜਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਫਿਰ ਵੀ ਉਹ ਆਪਣੇ ਅੰਤਿਮ ਸੰਸਕਾਰ 'ਤੇ ਸੋਗ ਕਰਨ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦਾ ਸੀ।

ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਕਤਲ ਦੇ 24 ਘੰਟੇ ਬਾਅਦ ਹੀ ਲੋਕ ਸਵਾਲ ਪੁੱਛਣ ਲੱਗੇ। ਇਹ ਕਿਵੇਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ? ਅਜਿਹਾ ਘਿਨੌਣਾ ਕੰਮ ਕੌਣ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ? ਗਾਂਧੀ ਕਿਉਂ? ਕੀ ਇਸ ਨੂੰ ਰੋਕਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ? ਪੁਲਿਸ ਕੀ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ? ਪਰ ਜਿਹੜੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਕਤਲ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣੀਆਂ, ਉਹ ਬਹੁਤ ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਚੱਲੀਆਂ ਸਨ। ਉਸ ਦੇ ਜੀਵਨ 'ਤੇ ਪਹਿਲੀ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼, ਭਾਰਤ ਵਿਚ, 1934 ਵਿਚ ਪੂਨਾ ਵਿਚ ਹੋਈ ਸੀ, ਅਤੇ ਫਿਰ ਚਾਰ ਹੋਰ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪੂਨਾ ਨਾਲ ਕੋਈ ਨਾ ਕੋਈ ਸਬੰਧ ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਤਿੰਨ ਵਿੱਚ, ਆਪਟੇ-ਗੌਡਸੇ ਗੈਂਗ ਦੀ ਸ਼ਮੂਲੀਅਤ, ਉਸ ਦੇ ਅੰਤਮ ਕਾਤਲਾਂ ਦੀ ਸ਼ਮੂਲੀਅਤ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਆਖ਼ਰੀ ਅਸਫ਼ਲ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਸਿਰਫ਼ ਦਸ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ 20 ਜਨਵਰੀ 1948 ਨੂੰ ਬਿਰਲਾ ਹਾਊਸ ਵਿਖੇ ਹੋਈ ਸੀ।

---

* ਹਰੀਲਾਲ ਦੱਖਣੀ ਅਫ਼ਰੀਕਾ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਦੇ ਬਹੁਤ ਨੇੜੇ ਸੀ। ਉਸ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਨਾਗਰਿਕ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਲਈ ਹੋਏ ਸੱਤਿਆਗ੍ਰਹਿ ਦੌਰਾਨ ਉਹ 'ਛੋਟਾ ਗਾਂਧੀ', 'ਗਾਂਧੀ ਜੂਨੀਅਰ' ਵਜੋਂ ਜਾਣੇ ਜਾਣ ਲੱਗੇ ਸਨ। ਉਹ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉੱਥੇ ਵਿਰੋਧ ਦੇ ਰੂਪ ਵਜੋਂ ਵਰਤ ਰੱਖਣ ਵਾਲਾ ਸੀ ਜਦੋਂ ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਜੇਲ੍ਹਰਾਂ ਨੂੰ ਉਸ ਨਾਲ ਮਨੁੱਖਤਾਵਾਦੀ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਆਉਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕੀਤਾ। ਪਰ ਫਿਰ ਉਹ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਨਾਲ ਲੜਿਆ ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ। ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਇੱਕ ਮੁੱਦਾ ਹਰੀਲਾਲ ਦੀ ਅੱਗੇ ਪੜ੍ਹਾਈ ਕਰਨ ਦੀ ਇੱਛਾ ਸੀ ਜਦੋਂ ਕਿ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਵਾਂਗ ਇੱਕ ਕਾਰਕੁਨ ਬਣਨ ਨੂੰ ਤਰਜੀਹ ਦਿੱਤੀ। ਇਕ ਹੋਰ ਮੁੱਦਾ ਹਰੀਲਾਲ ਦਾ ਗੁਲਾਬ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਸੀ; ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਲੱਗਦਾ ਸੀ ਕਿ ਦੋਵੇਂ ਵਿਆਹ ਕਰਨ ਲਈ ਬਹੁਤ ਛੋਟੇ ਸਨ। ਹਰੀਲਾਲ ਦੇ ਕਾਰੋਬਾਰ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਨ ਦੀਆਂ ਕਈ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਅਸਫਲ ਰਹੀਆਂ। ਉਸਨੇ ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਗੁਲਾਬ ਨੂੰ ਇਨਫਲੂਐਂਜ਼ਾ ਦੀ ਮਹਾਂਮਾਰੀ ਵਿੱਚ ਗੁਆ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਮਾਪਿਆਂ ਦੇ ਘਰ ਰਹਿਣ ਲਈ ਭੇਜਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਥੋੜ੍ਹੀ ਦੇਰ ਬਾਅਦ, ਉਹ ਬੇਸਹਾਰਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਉਸਨੂੰ ਕੁਝ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਸਰਪ੍ਰਸਤੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ ਜੋ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਇੱਕ ਸ਼ਰਮਨਾਕ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਰੱਖਣ ਲਈ ਉਸਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਦਾ ਇਰਾਦਾ ਰੱਖਦੇ ਸਨ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹਰੀਲਾਲ ਨੂੰ ਉਸ ਦੀਆਂ ਸ਼ਰਾਬ ਪੀਣ ਦੀਆਂ ਆਦਤਾਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਬੁਰਾਈਆਂ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਅਤੇ ਵਿੱਤ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਕੀਤਾ ਅਤੇ, ਉਸ ਦਾ ਭਰੋਸਾ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਇਸਲਾਮ ਕਬੂਲ ਕਰਨ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਿਆ। ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰਿਤ ਧਰਮ ਪਰਿਵਰਤਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਅਬਦੁੱਲਾ ਗਾਂਧੀ ਦੇ, ਹਰੀਲਾਲ ਦੇ ਮੁਸਲਿਮ ਨਾਮ, ਸਰਪ੍ਰਸਤਾਂ ਨੇ ਜਨਤਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰ ਦੇ ਅਪਣਾਏ ਧਰਮ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਸੱਦਾ ਦਿੱਤਾ। ਆਪਣੇ ਪੂਰੇ ਜੀਵਨ ਦੌਰਾਨ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਹਮੇਸ਼ਾ ਧਰਮ ਪਰਿਵਰਤਨ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਬਹੁਤ ਸਖ਼ਤ ਵਿਚਾਰ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੇ ਸਨ। ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰ ਦੇ ਧਰਮ ਪਰਿਵਰਤਨ ਦੀ ਆਲੋਚਨਾ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਇਸਨੂੰ ਗੈਰ-ਜ਼ਰੂਰੀ ਅਤੇ ਅਜਿਹੀ ਚੀਜ਼ ਕਰਾਰ ਦਿੱਤਾ ਜੋ ਇਸਲਾਮ ਦੀ ਸ਼ਾਨ ਨਹੀਂ ਲਿਆਏਗਾ। ਇਹ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਕਿ ਉਹ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਅਪਮਾਨਿਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਅਸਫਲ ਰਹੇ ਸਨ, ਸਵਾਰਥੀ ਹਿੱਤਾਂ ਨੇ ਹਰੀਲਾਲ ਨੂੰ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ। ਉਦਾਸੀ ਦੇ ਇੱਕ ਫਿੱਟ ਵਿੱਚ, ਹਰੀਲਾਲ ਸ਼ਰਾਬ ਪੀ ਕੇ ਚਲਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਮਦਰਾਸ ਪੁਲਿਸ ਦੁਆਰਾ ਜਨਤਕ ਪਰੇਸ਼ਾਨੀ ਕਰਨ ਲਈ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਉਸ ਦੀ ਪਛਾਣ ਹੋ ਗਈ ਤਾਂ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਇਸ ਬਾਰੇ ਸੂਚਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਹਰੀਲਾਲ ਨੂੰ ਜਨਤਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਨਕਾਰਿਆ; ਨਿੱਜੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਜੇਠੇ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਬਰਬਾਦ ਹੋਣ ਤੋਂ ਨਾ ਬਚਾਉਣ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਹਾਰ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਕੀਤਾ।

Machine Translated by Google

Machine Translated by Google

2

Machine Translated by Google

ਕਾਤਲ

'ਬੱਚੇ ਹੈਂ, ਅਭੀ ਯੇ ਸਮਝਤੇ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਮਰੂੰਗਾ ਤੋ ਯਾਦ ਕਰੇਂਗੇ ਕੇ ਬੁਢਾ ਥੀਕ ਕਹਤਾ ਥਾ।'

'ਉਹ ਬੱਚੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੁਣ ਸਥਿਤੀ ਦੀ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਮਰ ਜਾਵਾਂਗਾ, ਤਦ ਉਹ ਯਾਦ ਕਰਨਗੇ ਕਿ ਬੁੱਢੇ ਨੇ ਜੋ ਕਿਹਾ ਸੀ ਉਹ ਸਹੀ ਸੀ।'

-ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ 20 ਜਨਵਰੀ 1948 ਨੂੰ

ਗੈਂਗ ਦੇ ਸਾਰੇ ਮੈਂਬਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗਾਂਧੀ ਦਾ ਕਤਲ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਬਹੁਤ

ਕੁਦਰਤ ਵਿੱਚ ਵਿਭਿੰਨ, ਇੱਕ ਸਾਂਝੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਸਾਂਝੀ ਕੀਤੀ - ਉਹ ਸਾਰੇ ਕੱਟੜ ਸਨ।
ਇੱਕ ਪੈਥੋਲੋਜੀਕਲ ਮਿਸੌਜੀਨਿਸਟ; ਇੱਕ debonair womaniser; ਅਤੇ ਇੱਕ ਅਨਾਥ ਸਟ੍ਰੀਟ ਆਰਚਿਨ ਜਿਸਨੇ ਇਸਨੂੰ ਵੱਡਾ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਇੱਕ ਕੱਟੜ ਬਣ ਗਿਆ ਸੀ; ਇੱਕ ਇਨਕਲਾਬੀ ਬਣ ਗਿਆ ਸਹਿਯੋਗੀ; ਇੱਕ ਠੱਗ ਹਥਿਆਰਾਂ ਦਾ ਵਪਾਰੀ ਅਤੇ ਉਸਦਾ ਨੌਕਰ; ਬਦਲਾ ਲੈਣ ਲਈ ਇੱਕ ਬੇਘਰ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ; ਇੱਕ ਨਾਇਕ ਦੀ ਪੂਜਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਬੱਚਾ ਭਰਾ; ਇੱਕ ਡਾਕਟਰ ਜੋ ਜਾਨ ਬਚਾਉਣ ਦੀ ਬਜਾਏ ਮਾਰਨ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਰੱਖਦਾ ਸੀ। ਹਥਿਆਰ ਇੱਕ ਬੰਦੂਕ ਸੀ, ਜੋ ਤਿੰਨ ਮਹਾਂਦੀਪਾਂ ਵਿੱਚ ਘੁੰਮਦੀ ਸੀ, ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਕਾਤਲ ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿੱਚ ਪਹੁੰਚਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ।

ਕਾਤਲਾਂ ਦੇ ਗਿਰੋਹ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਨਰਾਇਣ ਦੱਤਾਤ੍ਰੇਅ ਆਪਟੇ, ਨੱਥੂਰਾਮ ਵਿਨਾਇਕ ਗੋਡਸੇ, ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਰਾਮਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਕਰਕਰੇ, ਵਿਨਾਇਕ ਦਾਮੋਦਰ ਸਾਵਰਕਰ, ਦਿਗੰਬਰ ਰਾਮਚੰਦਰ ਬੈਜ, ਸ਼ੰਕਰ ਕਿਸਤਿਆ, ਮਦਨਲਾਲ ਕਸ਼ਮੀਰੀਲਾਲ ਪਾਹਵਾ, ਗੋਪਾਲ ਵਿਨਾਇਕ ਗੋਡਸੇ, ਅਤੇ ਡਾ. ਦੱਤਾਤ੍ਰੇਯ ਸਦਾਸ਼ਿਆ ਸਨ।

ਚੌਦਾਂ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ, ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਦੀ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਰਚ ਰਹੀ ਸੀ, ਅਤੇ ਇਹਨਾਂ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਪੂਨਾ ਸਥਿਤ ਨਰਾਇਣ ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਨੱਥੂਰਾਮ ਗੌਡਸੇ ਦੀ ਭਾਗੀਦਾਰੀ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਲਾਂ ਦਾ ਵੱਡਾ ਹਿੱਸਾ ਨਾਰਾਇਣ ਆਪਟੇ ਗਰੋਹ ਦਾ ਆਗੂ ਰਿਹਾ। ਨੱਥੂਰਾਮ ਗੋਡਸੇ, ਗਾਂਧੀ ਦਾ ਅੰਤਮ ਕਾਤਲ, ਗਰੋਹ ਦਾ ਇੱਕ ਵਚਨਬੱਧ ਮੈਂਬਰ ਸੀ; ਇੱਕ ਆਦਰਸ਼ਵਾਦੀ ਅੰਡਰਲਿੰਗ, ਉਸਨੇ ਆਪਟੇ ਨਾਲ ਬਹੁਤ ਨਜ਼ਦੀਕੀ ਸਬੰਧ ਬਣਾ ਲਏ ਸਨ।

ਗੋਡਸੇ ਦਾ ਜਨਮ ਇੱਕ ਮੱਧਵਰਗੀ ਚਿਤਪਾਵਨ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਚਿਤਪਾਵਨ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਸ਼ਾਬਦਿਕ ਅਰਥ ਹੈ 'ਪਵਿੱਤਰ ਅੱਗ ਦੁਆਰਾ ਸ਼ੁੱਧ'; ਚਿਤਪਾਵਨ ਸ਼ੁੱਧ ਆਰੀਆ ਵੰਸ਼ ਦੇ ਮੰਨੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇੱਕ ਹੋਰ ਰਾਏ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਮਿਸਰ ਦੇ ਗੁਆਚੇ ਹੋਏ ਕਬੀਲਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਦੇ ਯਹੂਦੀ ਵੰਸ਼ਜ ਹਨ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਵਿੱਚ

Machine Translated by Google

ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਚਿਤਪਾਵਨ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਗਾਂਧੀ ਦੇ 'ਸਿਆਸੀ ਗੁਰੂ' ਗੋਪਾਲ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਗੋਖਲੇ ਅਤੇ ਕਾਂਗਰਸ ਵਿਚ ਬਾਜ਼ਾਂ ਦੇ ਅਗਨੀ ਬ੍ਰਾਂਡ ਨੇਤਾ 'ਲੋਕਮਾਨਯ' ਬਾਲ ਗੰਗਾਧਰ ਤਿਲਕ ਸਨ।

ਗੌਂਡਸ ਪੱਛਮੀ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਦੇ ਉਕਸਾਨ ਨਾਮਕ ਇੱਕ ਛੋਟੇ ਜਿਹੇ ਪਿੰਡ ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਸਨ। ਉਕਸਾਨ ਬੰਬੇ-ਪੂਨਾ ਲਾਈਨ 'ਤੇ ਇੱਕ ਰੇਲਵੇ ਸਟੇਸ਼ਨ, ਕਾਮਸ਼ੇਤ ਤੋਂ ਲਗਭਗ ਦਸ ਕਿਲੋਮੀਟਰ ਦੀ ਦੂਰੀ 'ਤੇ ਹੈ। ਵਿਨਾਇਕ ਗੋਡਸੇ, ਨੱਥੂਰਾਮ ਦੇ ਪਿਤਾ, ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਸੰਚਾਲਿਤ ਭਾਰਤੀ ਡਾਕ ਸੇਵਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਮਾਮੂਲੀ ਅਧਿਕਾਰੀ ਵਜੋਂ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਵਿਨਾਇਕ ਦਾ ਵਿਆਹ 1892 ਵਿੱਚ ਚਿਤਪਾਵਨ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੀ ਇੱਕ ਦਸ ਸਾਲ ਦੀ ਲੜਕੀ ਨਾਲ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਤਿੰਨ ਪੁੱਤਰ, ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਪੈਦਾ ਹੋਏ, ਬਚਪਨ ਵਿੱਚ ਹੀ ਮਰ ਗਏ।

ਸਿਰਫ਼ ਇੱਕ ਧੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਦੂਜੀ ਜਨਮੀ, ਬਚੀ। ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਨੇ ਇੱਕ ਜਾਦੂਗਰ ਨਾਲ ਸਲਾਹ ਕੀਤੀ ਜਿਸ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਪਰਿਵਾਰ ਇੱਕ ਸਰਾਪ ਦੇ ਮਾੜੇ ਪ੍ਰਭਾਵਾਂ ਨੂੰ ਝੱਲ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਕੋਈ ਵੀ ਮਰਦ ਬੱਚਾ ਨਹੀਂ ਬਚੇਗਾ। ਇਸ ਸਰਾਪ ਨੂੰ ਨਕਾਰਨ ਦਾ ਇੱਕੋ ਇੱਕ ਤਰੀਕਾ ਸੀ ਕਿਸਮਤ ਨੂੰ ਧੋਖਾ ਦੇ ਕੇ: ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਅਗਲੀ ਮਰਦ ਔਲਾਦ ਨੂੰ ਇੱਕ ਕੁੜੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪਾਲਨਾ ਪਵੇਗਾ। ਵਿਨਾਇਕ ਅਤੇ ਉਸਦੀ ਪਤਨੀ ਨੇ ਦੇਵਤਿਆਂ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ ਕਰਨ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਅਣਜੰਮੇ ਪੁੱਤਰਾਂ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਨ ਲਈ ਰਸਮਾਂ ਨਿਭਾਈਆਂ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਹੁੰ ਖਾਧੀ ਕਿ, ਜਨਮ ਵੇਲੇ, ਉਹ ਬੱਚੇ ਦੇ ਖੱਬੀ ਨੱਕ ਨੂੰ ਵਿੰਨ੍ਹ ਦੇਣਗੇ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਨੱਕ ਦੀ ਮੁੰਦਰੀ ਪਹਿਨਾਉਣਗੇ, ਜੋ ਕਿ ਨਵਜੰਮੀਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਲਈ ਇੱਕ ਆਮ ਅਭਿਆਸ ਹੈ। 19 ਮਈ 1910 ਨੂੰ ਜੋੜੇ ਦੇ ਘਰ ਇੱਕ ਲੜਕੇ ਨੇ ਜਨਮ ਲਿਆ। ਜਨਮ ਸਮੇਂ ਉਸਦਾ ਨਾਮ ਰਾਮਚੰਦਰ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ, ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਛੋਟਾ ਕਰਕੇ 'ਰਾਮ' ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ।

ਵਾਅਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, ਲੜਕੇ ਦੀ ਖੱਬੀ ਨੱਕ ਨੂੰ ਤੁਰੰਤ ਵਿੰਨ੍ਹਿਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਨੱਕ ਦੀ ਮੁੰਦਰੀ (ਮਰਾਠੀ ਵਿੱਚ ਨਾਥ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ) ਪਹਿਨਣ ਲਈ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲੜਕੇ ਨੂੰ ਨੱਥੂਰਾਮ ਕਿਹਾ ਜਾਣ ਲੱਗਾ, 'ਰਾਮ ਜੋ ਨੱਕ ਦੀ ਮੁੰਦਰੀ ਪਹਿਨਦਾ ਹੈ'। ਹਾਲਾਂਕਿ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਨੱਕ ਦੀ ਰਿੰਗ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਪਰ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਸਾਰੇ ਮਰਦ ਬੱਚੇ ਬਚ ਗਏ, ਨਾਮ ਅਟਕ ਗਿਆ। ਰਾਮਚੰਦਰ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਨੱਥੂਰਾਮ ਕਹਾਉਂਦਾ ਰਿਹਾ। ਨੱਥੂਰਾਮ ਦੇ ਬਾਅਦ ਦੱਤਾਤ੍ਰੇਯ, ਗੋਪਾਲ ਅਤੇ ਗੋਵਿੰਦ ਅਤੇ ਇੱਕ ਹੋਰ ਧੀ ਸੀ।

ਇੱਕ ਨੀਵੇਂ ਡਾਕ ਕਰਮਚਾਰੀ, ਵਿਨਾਇਕ ਚਾਰ ਪੁੱਤਰਾਂ ਅਤੇ ਦੋ ਧੀਆਂ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਲਈ ਢੁਕਵੀਂ ਵਿਵਸਥਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ, ਅਤੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾ ਰਾਸ਼ਨ ਅਤੇ ਹੋਰ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਦੀ ਘਾਟ ਰਹਿੰਦੀ ਸੀ। ਡਾਕ ਵਿਭਾਗ ਦੇ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਦਾ ਅਕਸਰ ਤਬਾਦਲਾ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ, ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਨਾਇਕ ਨੇ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਸਾਲਾਂ ਦੌਰਾਨ ਕਈ ਸਾਲ ਪਰਿਵਾਰ ਤੋਂ ਦੂਰ ਬਿਤਾਏ। ਨੱਥੂਰਾਮ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਵਾਲੀ ਮੌਜੂਦਗੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਵੱਡਾ ਹੋਇਆ। ਬੱਚੀ ਨੂੰ ਬੇਰਹਿਮੀ ਨਾਲ ਛੇੜਿਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਇੱਕ ਲੜਕੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਲਈ ਸਦਮਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਨੌਜਵਾਨ ਨੱਥੂਰਾਮ ਜਲਦੀ ਹੀ ਇਕੱਲੇ-ਇਕੱਲੇ ਵਿਅਕਤੀ ਵਿਚ ਬਦਲ ਗਿਆ, ਜੋ ਬੈਠ ਕੇ ਸੁਪਨਿਆਂ ਦੀ ਦੁਨੀਆ ਵਿਚ ਗੁਆਚ ਜਾਵੇਗਾ। ਜਲਦੀ ਹੀ ਉਸ ਨੂੰ 'ਵੱਖਰਾ' ਦਾਗ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਸੀ, ਆਮ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਹੋਰ ਸ਼ਖਸੀਅਤਾਂ ਵਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਜਾਂ ਤਾਂ 'ਮੂਰਖ' ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਜਾਂ, ਜੇ ਖੁਸ਼ਕਿਸਮਤ, ਬ੍ਰਹਮ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦੇ ਮਾਲਕ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ; ਨੱਥੂਰਾਮ ਮਗਰਲੇ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਸਨ। ਗੋਡਸੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦਾ ਮੰਨਣਾ ਸੀ ਕਿ ਨੱਥੂਰਾਮ ਨੂੰ ਅਲੌਕਿਕ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਸੀ। ਉਹ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕਰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਜਦੋਂ ਉਹ ਇੱਕ ਟ੍ਰਾਂਸ ਵਿੱਚ ਚਲਾ ਜਾਵੇਗਾ

Machine Translated by Google

ਲਾਲਟੈਨ ਸ਼ੁਟ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਤਾਂਬੇ ਦੀ ਪਲੇਟ 'ਤੇ ਪੇਂਟ ਕੀਤੇ ਕਾਲੇ ਧੱਬੇ ਨੂੰ ਵੇਖਣ ਲਈ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ; ਉਹ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕਰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਉਸਨੇ ਚਿੱਤਰ ਵੇਖੇ ਅਤੇ ਬ੍ਰਹਮ ਸੰਦੇਸ਼ ਸੁਣੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਹ ਵੀ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਕਿ, ਸਵਾਸ ਦੌਰਾਨ, ਨੱਥੂਰਾਮ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਪਰਿਵਾਰਕ ਦੇਵਤੇ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਵਿੱਚ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਦੇਵਤਾ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਵਾਲਾਂ ਦੇ ਜਵਾਬ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜ਼ਰੀਏ ਦਿੱਤੇ। ਨੱਥੂਰਾਮ, ਬੇਸ਼ੱਕ, ਕਦੇ ਵੀ ਯਾਦ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਟਰਾਂਸ ਦੌਰਾਨ ਕੀ ਕਿਹਾ ਸੀ। ਉਹ ਮਾਈਗ੍ਰੇਨ ਤੋਂ ਪੀੜਤ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਦਵਾਈ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਅਖ਼ੀਰ ਸੋਲ੍ਹਾਂ ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਤ੍ਰਾਸਦੀ ਬੰਦ ਹੋ ਗਈ। ਗੋਪਾਲ ਗੋਡਸੇ ਲਿਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਨੱਥੂਰਾਮ ਨੇ ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰ ਲਈ ਮਾਧਿਅਮ ਬਣਨਾ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ।

ਨੱਥੂਰਾਮ ਨੇ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾ ਮਰਾਠੀ ਵਿੱਚ ਪਿੰਡ ਦੇ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਕੂਲ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਪੂਰੀ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਸ ਨੂੰ ਦਸਵੀਂ ਕਰਨ ਲਈ ਪੂਨਾ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਨੱਥੂਰਾਮ ਅਕਾਦਮਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਝੁਕਾਅ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਪਰ ਮਰਾਠੀ ਵਿੱਚ ਮਿਥਿਹਾਸ ਅਤੇ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨਾ ਪਸੰਦ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਮੁਹਾਰਤ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਅਸਮਰੱਥ ਸੀ, ਉਹ ਆਪਣੀ ਮੈਟ੍ਰਿਕ ਪੂਰੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਿਆ। ਉਹ ਇੱਕ ਸਿਹਤਮੰਦ ਨੌਜਵਾਨ ਸੀ ਜੋ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਵਧੀਆ ਤੈਰਾਕ ਵਜੋਂ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਇੱਕ ਮੈਟ੍ਰਿਕ ਪਾਸ ਇੱਕ ਜੂਨੀਅਰ ਕਲਰਕ ਵਜੋਂ ਨੌਕਰੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਘੱਟੋ ਘੱਟ ਲੋੜ ਸੀ, ਜੋ ਸਰਕਾਰੀ ਸੇਵਾ ਵਿੱਚ ਸਭ ਤੋਂ ਹੇਠਲੇ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਸੀ। ਵਿਨਾਇਕ ਹੁਣ ਸੇਵਾਮੁਕਤੀ ਦੀ ਉਮਰ ਦੇ ਨੇੜੇ ਸੀ ਅਤੇ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਉਸਦੇ ਵੱਡੇ ਪੁੱਤਰ ਨੂੰ ਉਸਦੇ ਵਿਭਾਗ ਵਿੱਚ ਨੌਕਰੀ ਮਿਲੇ ਤਾਂ ਜੋ ਉਹ ਪਰਿਵਾਰ ਦਾ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਚਲਾ ਸਕੇ। ਪਰ ਨੱਥੂਰਾਮ ਕਦੇ ਵੀ ਮੈਟ੍ਰਿਕ ਦੀ ਰੁਕਾਵਟ ਨੂੰ ਪਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਿਆ। ਉਸਨੇ ਤਰਖਾਣ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਪਰ ਮੁੱਢਲੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਸਿੱਖਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ। ਜਦੋਂ ਉਹ 19 ਸਾਲ ਦਾ ਸੀ, ਤਾਂ ਉਸਦੇ ਪਿਤਾ ਨੂੰ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਦੇ ਪੱਛਮੀ ਤੱਟ 'ਤੇ ਰਤਨਾਗਿਰੀ ਦੇ ਸੁੰਦਰ ਪਰ ਨੀਂਦ ਵਾਲੇ ਸਮੁੰਦਰੀ ਕਿਨਾਰੇ ਵਾਲੇ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਤਬਦੀਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।

ਰਤਨਾਗਿਰੀ ਵਿਨਾਇਕ ਡੀ. ਸਾਵਰਕਰ ਅਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਬਰਮਾ ਦੇ ਜਲਾਵਤਨ ਰਾਜੇ ਦੀ ਕੈਦ ਦਾ ਸਥਾਨ ਬਣ ਗਿਆ ਸੀ। ਸਾਵਰਕਰ ਨੇ ਬੰਗਾਲ ਦੀ ਖਾੜੀ ਵਿੱਚ ਅੰਡੇਮਾਨ ਅਤੇ ਨਿਕੋਬਾਰ ਟਾਪੂਆਂ ਵਿੱਚ ਪੋਰਟ ਬਲੇਅਰ ਵਿਖੇ, ਸੈਲੂਲਰ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿੱਚ ਚੌਦਾਂ ਸਾਲ ਬਿਤਾਉਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਰਾਜਾ ਸਮਰਾਟ ਤੋਂ ਮੁਆਫੀ ਦੀ ਭੀਖ ਮੰਗੀ ਸੀ। ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਆਗਿਆਕਾਰੀ ਅਤੇ ਵਫ਼ਾਦਾਰੀ ਅਤੇ ਚੰਗੇ ਆਚਰਣ ਦੇ ਵਾਅਦੇ ਦੇ ਬਦਲੇ, ਸਾਵਰਕਰ ਨੂੰ ਰਤਨਾਗਿਰੀ ਵਿੱਚ ਤਬਦੀਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਜਿੱਥੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਨੂੰ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੀਆਂ ਸੀਮਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਸੀਮਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।

ਨੱਥੂਰਾਮ ਨੇ ਸਾਵਰਕਰ ਦੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਹੋਣ ਬਾਰੇ ਸੁਣਿਆ ਸੀ, ਅਤੇ ਇੱਕ ਦਿਨ ਉਸਨੇ ਸਾਵਰਕਰ ਨਿਵਾਸ ਦਾ ਦੌਰਾ ਕੀਤਾ। ਉਸਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਫਿਰ ਕਦੇ ਪਹਿਲਾਂ ਵਰਗੀ ਨਹੀਂ ਰਹੀ।

ਨੱਥੂਰਾਮ ਜਲਦੀ ਹੀ ਸਾਵਰਕਰ ਦੇ ਘਰ ਨਿਯਮਤ ਮਹਿਮਾਨ ਬਣ ਗਿਆ। ਉਸ ਦੀ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਈ ਸੀ; ਨੱਥੂਰਾਮ ਨੂੰ ਆਖਰਕਾਰ ਇੱਕ ਗੁਰੂ ਮਿਲ ਗਿਆ। ਸਾਵਰਕਰ ਵਿੱਚ ਉਸਨੇ ਪਿਤਾ ਨੂੰ ਦੇਖਿਆ ਜੋ ਕਦੇ ਉਸਦੇ ਲਈ ਉੱਥੇ ਨਹੀਂ ਗਿਆ ਸੀ। ਸਾਵਰਕਰ ਦੀ ਹਿੰਦੂ ਪੁਨਰ-ਉਥਾਨ ਦੀ ਇੱਛਾ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਦੇ ਇੱਕ ਖਾੜਕੂ ਸੰਸਕਰਣ ਨੇ ਨੌਜਵਾਨ ਨੂੰ ਅਪੀਲ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਉਹ ਜਲਦੀ ਹੀ ਇੱਕ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਕ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਬਣ ਗਿਆ। ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਨਾਲ ਸਮਝੌਤੇ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ, ਸਾਵਰਕਰ ਨੇ ਇਸ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਨਾ ਹੋਣ ਦਾ ਵਾਅਦਾ ਕੀਤਾ ਸੀ

Machine Translated by Google

ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ, ਜਨਤਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਭਾਸ਼ਣ ਨਾ ਦੇਣ ਲਈ, ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਉਸ ਦੀਆਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਤਾਂ ਹੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ ਜੇਕਰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ ਇਹ ਪ੍ਰਮਾਣਿਤ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਕਿਸੇ ਵੀ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਸੰਦੇਸ਼ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹਨ। ਪਰ ਸਾਵਰਕਰ ਨੇ ਨਿੱਜੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਆਪਣੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਹਵਾ ਦਿੱਤੀ; ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੇ ਗਏ ਆਪਣੇ ਘਰ ਦੀ ਚਾਰ ਦੀਵਾਰੀ ਦੇ ਅੰਦਰ ਉਸ ਦੇ ਕਹਿਣ 'ਤੇ ਕੋਈ ਪਾਬੰਦੀ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਅਤੇ ਸੈਲਾਨੀ ਆਉਣ-ਜਾਣ ਲਈ ਸੁਤੰਤਰ ਸਨ। ਸਾਵਰਕਰ ਦੇ ਘਰ ਵਿੱਚ ਜੋ ਕੁਝ ਕਿਹਾ ਗਿਆ, ਉਸ ਵਿੱਚੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਵਿਰੋਧੀ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਕਾਂਗਰਸ ਵਿਰੋਧੀ ਅਤੇ ਮੁਸਲਿਮ ਵਿਰੋਧੀ ਸਨ। ਨੱਥੂਰਾਮ ਲਈ, ਜੋ ਹਰ ਚੀਜ਼ 'ਤੇ ਫੇਲ੍ਹ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ, ਇਹ ਇੱਕ ਨਿਸ਼ਾਨ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਸੀ।

ਨੱਥੂਰਾਮ ਦੀ ਸ਼ਰਧਾ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋ ਕੇ ਸਾਵਰਕਰ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਸਕੱਤਰ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤਾ। ਸਾਵਰਕਰ ਦੀ ਗੱਲ ਸੁਣ ਕੇ ਨੱਥੂਰਾਮ ਨੇ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ ਦੀਆਂ ਮੂਲ ਗੱਲਾਂ ਫੜ ਲਈਆਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬੋਲਣ ਦੀ ਸ਼ੈਲੀ ਦੀ ਨਕਲ ਕਰਨੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਉਹ ਜਲਦੀ ਹੀ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਲਿਖਣ ਅਤੇ ਬੋਲਣ ਵਿੱਚ ਨਿਪੁੰਨ ਹੋ ਗਿਆ।

1931 ਵਿੱਚ, ਵਿਨਾਇਕ ਗੋਡਸੇ ਆਖਰਕਾਰ ਡਾਕ ਵਿਭਾਗ ਤੋਂ ਸੇਵਾਮੁਕਤ ਹੋ ਗਿਆ। ਉਸਨੇ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਛੋਟੇ ਜਿਹੇ ਕਸਬੇ ਵਿੱਚ ਸ਼ਿਫਟ ਹੋਣਾ ਪਵੇਗਾ ਜਿੱਥੇ ਉਸਦੀ ਮਾਮੂਲੀ ਪੈਨਸ਼ਨ ਉਸਦੇ ਵੱਡੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਕਰਨ ਲਈ ਕਾਫੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਗੋਡਸੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੱਖਣ-ਪੱਛਮੀ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਦੇ ਛੋਟੇ ਜਿਹੇ ਕਸਬੇ ਸਾਂਗਲੀ ਵਿੱਚ ਆ ਕੇ ਵਸਿਆ। ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਦੀ ਪੈਨਸ਼ਨ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਲਈ, ਨੱਥੂਰਾਮ ਨੇ ਟੇਲਰਿੰਗ ਸਿੱਖੀ ਅਤੇ ਇੱਕ ਦੁਕਾਨ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤੀ। ਇਹ ਵੀ ਨਾਕਾਫ਼ੀ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਪਰਿਵਾਰ ਦੀ ਆਮਦਨ ਵਿੱਚ ਵਾਧਾ ਕਰਨ ਲਈ ਉਸਨੇ ਫਲ ਵੇਚਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੇ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਦੌਰਾਨ, ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਭਾਰਤ ਦੇ ਭੂਗੋਲਿਕ ਕੇਂਦਰ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਦੇ ਵਿਦਰਭ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ, ਨਾਗਪੁਰ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਉੱਚ ਜਾਤੀ ਦੇ ਹਿੰਦੂ ਇੱਕ ਹਿੰਦੂ ਸੰਗਠਨ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕਰਨ ਲਈ ਇਕੱਠੇ ਹੋਏ। ਇਹ ਆਰਐਸਐਸ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਦਾ ਪੂਰਵ-ਸੂਚਕ ਸੀ। ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਇੱਕ ਖਾੜਕੂ ਹਿੰਦੂ ਸੰਗਠਨ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਸੀ, ਜੋ ਹਿੰਦੂ ਸਰਵਉੱਚਤਾ, ਉੱਚ ਜਾਤੀ ਹਿੰਦੂ ਸਰਵਉੱਚਤਾ ਦੀ ਆੜ ਵਿੱਚ ਸਮਰਥਨ ਕਰੇਗਾ। ਸੰਸਥਾਪਕ ਸਾਰੇ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰੀ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਾਰੇ ਭਾਰਤੀਆਂ ਨੂੰ ਇਕਜੁੱਟ ਕਰਨ, ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਲਈ ਬਰਾਬਰ ਦੀ ਭਾਈਵਾਲੀ ਅਤੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਪ੍ਰਤੀ, ਅਛੂਤਾਂ ਲਈ ਬਰਾਬਰੀ ਦੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਾਕੀ ਹਿੰਦੂ ਸਮਾਜ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਲਿਆਉਣ ਦੀ ਗਾਂਧੀਵਾਦੀ ਨੀਤੀ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕੀਤਾ। ਗਾਂਧੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮੁੱਖ ਦੁਸ਼ਮਣ ਸੀ; ਕਾਂਗਰਸ, ਫਿਰ ਉਸਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੇਠ, ਇਸ ਸਮੂਹ ਦੁਆਰਾ ਨਫ਼ਰਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਹਿੰਦੂ ਉੱਚ ਜਾਤੀਆਂ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਸੱਦਾ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਅਹਿੰਸਾ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਹਥਿਆਰ ਚੁੱਕਣ ਦਾ ਸੀ। ਹਿੰਦੂ ਸੰਗਠਨ ਦੇ ਸੰਸਥਾਪਕ ਸਾਵਰਕਰ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਸਨ ਅਤੇ ਸੰਗਠਨ ਬਣਾਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਰਤਨਾਗਿਰੀ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਗਠਜੋੜ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਅਸਲ ਵਿੱਚ, ਅਜਿਹੀ ਸੰਸਥਾ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸਾਵਰਕਰ ਦੁਆਰਾ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।

ਨੱਥੂਰਾਮ ਨੇ ਰਤਨਾਗਿਰੀ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਮਾਲਕ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ ਸੀ ਜਦੋਂ ਕਿ ਸੰਗਤ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਚਰਚਾ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ; ਉਹ ਜਾਣਦਾ ਸੀ ਕਿ ਸਾਵਰਕਰ ਨੇ ਖਾੜਕੂ ਹਿੰਦੂ ਰਾਈਟ ਵਿੰਗ ਸੰਗਠਨ ਦੇ ਜਨਮ ਦਾ ਆਸ਼ੀਰਵਾਦ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ, ਜਦੋਂ ਦੀ ਇੱਕ ਸ਼ਾਖਾ

Machine Translated by Google

ਸੰਗਠਨ ਸਾਂਗਲੀ ਵਿੱਚ ਖੋਲ੍ਹਿਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਨੱਥੂਰਾਮ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਜਲਦੀ ਹੀ ਸਕੱਤਰ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਹ ਹੁਣ ਵੀਹਵਿਆਂ ਵਿੱਚ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਉਹ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਜਾਤ ਦੀ ਕਿਸੇ ਕੁੜੀ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕਰਾਉਣ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਨੱਥੂਰਾਮ ਅਜੇ ਵੀ ਇੱਕ ਲੜਕੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਆਪਣਾ ਬਚਪਨ ਬਿਤਾਉਣ ਦੇ ਸਦਮੇ ਤੋਂ ਪਾਰ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਉਹ ਹੁਣ ਵਿਰੋਧੀ ਲਿੰਗ ਪ੍ਰਤੀ ਸਖ਼ਤ ਨਫ਼ਰਤ ਪੈਦਾ ਕਰ ਚੁੱਕਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸਨੇ ਵਿਆਹ ਤੋਂ ਸਖ਼ਤੀ ਨਾਲ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।

1937 ਵਿੱਚ, ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਨੇ ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਸ਼ਾਸਨ ਵਿੱਚ ਭਾਰਤੀਆਂ ਨੂੰ ਅੰਸ਼ਕ ਭਾਗੀਦਾਰੀ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦਿੱਤੀ। ਕੁਝ ਸੂਬਿਆਂ ਲਈ ਚੋਣਾਂ ਹੋਈਆਂ ਅਤੇ ਕਾਂਗਰਸ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਾਲੀ ਸੂਬਾਈ ਸਰਕਾਰਾਂ ਨੇ ਸੀਮਤ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਨਾਲ ਸਹੁੰ ਚੁੱਕੀ। ਬੰਬਈ ਪ੍ਰਾਂਤ ਨੇ ਆਪਣੀ ਪਹਿਲੀ ਕਾਂਗਰਸ ਸਰਕਾਰ ਚੁਣੀ, ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਕੰਮ ਸਾਵਰਕਰ ਉੱਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੁਆਰਾ ਲਗਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਨੂੰ ਹਟਾਉਣਾ ਸੀ।

ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਆਜ਼ਾਦ ਆਦਮੀ, ਉਸਨੇ ਬੰਬਈ ਜਾਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ। ਹਿੰਦੂ ਸੰਗਠਨ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸਾਵਰਕਾਰੀਆਂ ਨੇ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਦੇ ਦੌਰੇ 'ਤੇ ਲੈ ਗਏ।
ਉਸਨੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਕਸਬਿਆਂ ਅਤੇ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿੱਚ ਭਾਸ਼ਣ ਦਿੱਤੇ; ਉਸ ਨੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਥਾਵਾਂ ਦਾ ਦੌਰਾ ਕੀਤਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਸਾਂਗਲੀ ਸੀ। ਨੱਥੂਰਾਮ, ਸਥਾਨਕ ਸ਼ਾਖਾ ਦੇ ਸਕੱਤਰ ਵਜੋਂ, ਸਾਵਰਕਰ ਦੇ ਸਾਂਗਲੀ ਵਿੱਚ ਠਹਿਰਨ ਦੇ ਸਾਰੇ ਪ੍ਰਬੰਧਾਂ ਦਾ ਇੰਚਾਰਜ ਸੀ। ਸਾਵਰਕਰ ਵੀ ਰਤਨਾਗਿਰੀ ਵਿਚ ਉਸ ਨਾਲ ਨੇੜਤਾ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਉਸ 'ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਨੱਥੂਰਾਮ ਸਾਵਰਕਰ ਦੇ ਸਟਾਫ਼ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਗਿਆ ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਦੇ ਦੌਰੇ ਵਿੱਚ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਗਿਆ।

ਨੱਥੂਰਾਮ ਨੇ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਸਾਂਗਲੀ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣਾ ਉਸ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਨੂੰ ਰੋਕ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਸਨੂੰ ਬੰਬਈ ਅਤੇ ਸਾਵਰਕਰ ਦੇ ਨੇੜੇ ਇੱਕ ਵਧੇਰੇ ਕੇਂਦਰੀ ਸਥਿਤ ਸਥਾਨ 'ਤੇ ਸ਼ਿਫਟ ਕਰਨਾ ਪਿਆ; ਉਸਨੇ ਸਾਂਗਲੀ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਦੁਕਾਨ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਪੂਨਾ ਚਲਾ ਗਿਆ। ਭਾਵੇਂ ਉਸ ਨੇ ਉੱਥੇ ਟੇਲਰਿੰਗ ਦੀ ਦੁਕਾਨ ਵੀ ਖੋਲ੍ਹੀ ਹੋਈ ਸੀ, ਪਰ ਉਸ ਦਾ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਸਮਾਂ ਹਿੰਦੂ ਸੰਗਠਨਾਂ ਦੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਬੀਤਦਾ ਸੀ। ਸਾਵਰਕਰ ਦੀ ਰਿਹਾਈ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਹਿੰਦੂ ਸੰਗਠਨ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਿਆਸੀ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ੋਰ-ਸ਼ੋਰ ਨਾਲ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਹੈਰਾਨੀ ਦੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਕਿ ਕੋਈ ਵੀ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਭਾਰਤ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਲਈ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਬਸਤੀਵਾਦੀਆਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਹਿੰਦੂ ਸੰਗਠਨ ਦੇ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਦੋ ਹੀ ਦੁਸ਼ਮਣ ਸਨ: ਪਹਿਲਾ ਗਾਂਧੀ ਸੀ ਅਤੇ ਦੂਜਾ ਭਾਰਤੀ ਮੁਸਲਮਾਨ।

ਸਾਵਰਕਰ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਿਚ ਹਿੰਦੂ ਸੰਗਠਨ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਵਿਚ ਬਦਲ ਗਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਇੱਕ ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ ਸੀ, ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਨਾਲ, ਜੇਕਰ ਉਹ ਦੂਜੇ ਦਰਜੇ ਦੇ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਵਜੋਂ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਨੱਥੂਰਾਮ ਹੁਣ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਵਜੋਂ ਦਿਨ ਵਿੱਚ 24 ਘੰਟੇ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਰਤਨਾਗਿਰੀ ਵਿੱਚ ਜੋ ਸਿਖਲਾਈ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਉਹ ਕੰਮ ਆਈ। ਉਹ ਹਿੰਦੂ ਸਰਵਉੱਚਤਾਵਾਦੀ ਉਦੇਸ਼ ਦਾ ਇੱਕ ਭਾਵੁਕ ਪ੍ਰਚਾਰਕ ਬਣ ਗਿਆ। 1938 ਵਿੱਚ, ਮਹਾਸਭਾ ਨੇ ਹੈਦਰਾਬਾਦ ਦੀ ਰਿਆਸਤ ਉੱਤੇ ਇੱਕ ਮਾਰਚ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ, ਜਿਸ ਉੱਤੇ ਨਿਜ਼ਾਮ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਰਜ਼ਾਕਾਰ, ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ਡਰਾਉਣ ਵਾਲੇ ਠੱਗਾਂ ਦੇ ਇੱਕ ਵਹਿਸ਼ੀ ਸਮੂਹ ਦੁਆਰਾ ਸ਼ਾਸਨ ਕਰਦੇ ਸਨ।

ਨੱਥੂਰਾਮ ਨੂੰ ਮਾਰਚਰਾਂ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਜੱਥੇ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਸੌਂਪੀ ਗਈ ਸੀ; ਉਸ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰ ਲਿਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਇੱਕ ਸਾਲ ਲਈ ਕੈਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਜਦੋਂ ਉਹ ਰਿਹਾ ਹੋਇਆ ਸੀ,

Machine Translated by Google

ਦੂਜਾ ਵਿਸ਼ਵ ਯੁੱਧ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਬਸਤੀ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਤੇ, ਭਾਰਤ ਵੀ ਯੁੱਧ ਦੇ ਲਹਿਰਾਂ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਸੀ।

ਕਾਂਗਰਸ ਨੇ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਜੰਗ ਦੇ ਯਤਨਾਂ ਨਾਲ ਸਹਿਯੋਗ ਕਰਨ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ; ਜਿਨਾਹ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਾਲੀ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਅਤੇ ਸਾਵਰਕਰ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਾਲੀ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਨੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਲਈ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ। ਦੋਵਾਂ ਦੇ ਸੁਆਰਥੀ ਇਰਾਦੇ ਸਨ: ਜਿਨਾਹ ਨੇ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਉਹ ਯੁੱਧ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਆਪਣੇ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਪਾਰਟੀ ਲਈ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸੌਦਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ; ਸਾਵਰਕਰ ਨੇ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਕਿ ਇਹ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੇ ਨੇੜੇ ਜਾਣ ਦਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮੌਕਾ ਸੀ। ਹਰ ਕੋਈ ਜਾਣਦਾ ਸੀ ਕਿ ਭਾਰਤ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਇੱਕ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਸੀ। ਗਾਂਧੀ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਆਪਣਾ ਕੰਮ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ, ਹੁਣ ਅਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੇ ਟੁਕੜੇ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਲਈ ਹਥਿਆਉਣ ਦੀ ਦੌੜ ਲੱਗੀ ਹੋਈ ਸੀ; ਕਾਂਗਰਸ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਆਪਣਾ ਹਿੱਸਾ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾ ਚੁੱਕੀ ਸੀ।

ਜੇਲ੍ਹ ਤੋਂ ਰਿਹਾਅ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਨੱਥੂਰਾਮ ਪੂਨਾ ਵਾਪਸ ਆ ਗਿਆ। ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਵਿੱਚ ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਸਰਗਰਮੀਆਂ ਵਧ ਗਈਆਂ ਸਨ, ਹੁਣ ਜਦੋਂ ਸਾਵਰਕਰ ਇੱਕ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪਾਰਟੀ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ ਜਿਸਦੀ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰੀ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਸਿਰਫ ਖੇਤਰੀ ਸਥਿਤੀ ਅਤੇ ਸਮਰਥਨ ਸੀ। 1940 ਵਿੱਚ, ਨੱਥੂਰਾਮ ਫਿਰ ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਹ ਜੀਵਨ ਭਰ ਦਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਬਣਾਉਣ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਨਾਰਾਇਣ ਡੀ. ਆਪਟੇ ਹੁਣੇ ਹੀ ਅਹਿਮਦਨਗਰ ਤੋਂ ਵਾਪਸ ਆਏ ਸਨ, ਜਿੱਥੇ ਉਹ ਮਹਾਸਭਾ ਲਈ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਦੋਵੇਂ ਨੌਜਵਾਨ ਚਾਕ ਅਤੇ ਪਨੀਰ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਵੱਖਰੇ ਸਨ, ਪਰ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਇਹ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਤੁਰੰਤ ਇੱਕ ਬੰਧਨ ਬਣਾ ਲਿਆ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਾਕੀ ਸਾਲਾਂ ਤੱਕ ਚੱਲਣਾ ਸੀ। 1942 ਵਿਚ, ਕਾਂਗਰਸੀ ਨੇਤਾਵਾਂ ਅਤੇ ਵਰਕਰਾਂ ਦੀਆਂ ਵੱਡੇ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਖਲਾਅ ਨੂੰ ਭਰਨ ਲਈ, ਸਾਵਰਕਰ ਨੇ ਇਕ ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦਲ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ, ਜਿਸ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਦੇ ਤੂਫਾਨੀ ਫੌਜੀ ਹੋਣਗੇ। ਨੱਥੂਰਾਮ ਗੋਡਸੇ ਅਤੇ ਨਰਾਇਣ ਆਪਟੇ ਦਲ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਏ। ਸਾਵਰਕਰ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਯੋਜਨਾਵਾਂ ਲਈ, ਦਲ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਦਾ ਕੱਟਿਆ ਹੋਇਆ ਰੂਪ ਬਣ ਗਿਆ। ਆਪਣੇ ਸਿਖਰ 'ਤੇ ਦਲ ਦੀ ਮੈਂਬਰਸ਼ਿਪ 150 ਤੋਂ ਵੱਧ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਪੂਨਾ ਤੱਕ ਸੀਮਤ ਸੀ। ਇਸ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰਸ਼ਲ ਸਿਖਲਾਈ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ ਅਤੇ ਅਸਹਿਣਸ਼ੀਲਤਾ ਅਤੇ ਕੱਟੜਤਾ ਦੇ ਸਾਵਰਕਰ ਫਲਸਫ਼ੇ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਕਾਂਗਰਸ ਦੀਆਂ ਮੀਟਿੰਗਾਂ ਵਿਚ ਵਿਘਨ ਪਾਉਣਾ, ਕਾਂਗਰਸੀ ਨੇਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਗਾਲ੍ਹਾਂ ਕੱਢਣਾ ਅਤੇ ਗਾਂਧੀ ਦਾ ਪਿੱਛਾ ਕਰਨਾ ਇਸ ਦੀ ਇਕੋ-ਇਕ ਦਿਖਾਈ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਗਤੀਵਿਧੀ ਸੀ। ਨੱਥੂਰਾਮ ਅਤੇ ਆਪਟੇ ਇਹਨਾਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਵਿੱਚ ਸਭ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਸਨ।

1944 ਵਿੱਚ ਨੱਥੂਰਾਮ ਨੇ ਆਪਟੇ ਨੂੰ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਅਤੇ ਦਲ ਦੇ ਆਦਰਸ਼ਾਂ ਦਾ ਸਮਰਥਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਇੱਕ ਅਖਬਾਰ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਦਿੱਤਾ। ਹਿੰਦੂ ਨਵੇਂ ਸਾਲ ਦੇ ਦਿਨ, ਗੁੜੀ ਪਦਵ, ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਵਿੱਚ, ਅਗਰੇਣੀ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਅੰਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਅਗਲੇ ਪੰਨੇ 'ਤੇ, ਅਗਲੇ ਸਾਰੇ ਅੰਕਾਂ ਵਾਂਗ, ਸਾਵਰਕਰ ਦੀ ਤਸਵੀਰ ਸੀ। ਨੱਥੂਰਾਮ ਸੰਪਾਦਕ ਅਤੇ ਆਪਟੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ ਸਨ। ਇਹ ਪੇਪਰ ਨੱਥੂਰਾਮ ਦੇ ਧਰਮ ਪਿਤਾ ਸਾਵਰਕਰ ਦੇ ਆਸ਼ੀਰਵਾਦ ਨਾਲ ਲਾਂਚ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ 2000 ਰੁਪਏ ਦਾ ਤੋਹਫ਼ਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਦੋ ਦੋਸਤਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਉੱਦਮ ਲਈ 15,000 ਰੁਪਏ।

Machine Translated by Google

ਭਾਰਤ ਉਥਲ-ਪੁਥਲ ਵਿਚ ਸੀ: ਆਜ਼ਾਦੀ ਆਖ਼ਰਕਾਰ ਇਸਦੀ ਪਕੜ ਵਿਚ ਸੀ, ਪਰ ਤੂਫਾਨ ਦੇ ਬੱਦਲ ਦੂਰੀ 'ਤੇ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਰਹੇ ਸਨ। ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਨੇ ਇੱਕ ਸੁਤੰਤਰ ਮੁਸਲਿਮ ਹੋਮਲੈਂਡ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦੇ ਕੇ ਅਡੋਲ ਸਟੈਂਡ ਲਿਆ ਸੀ। ਗਾਂਧੀ ਅਤੇ ਕਾਂਗਰਸ ਭਾਰਤ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਵਿਵੇਕਸ਼ਨ ਦੇ ਸਖ਼ਤ ਵਿਰੋਧੀ ਸਨ। ਪਰ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਆਪਣੇ ਯੁੱਧ ਸਮੇਂ ਦੇ ਸਹਿਯੋਗੀਆਂ ਨੂੰ ਇਨਾਮ ਦੇਣ ਦੇ ਚਾਹਵਾਨ ਸਨ। ਇਸ ਨੇ ਉਪ-ਮਹਾਂਦੀਪ ਦੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਅਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਵੰਡਣ ਅਤੇ ਬਸਤੀ ਉੱਤੇ ਆਪਣੇ ਸ਼ਾਸਨ ਨੂੰ ਲੰਮਾ ਕਰਨ ਲਈ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਈਆਂ ਗੜਬੜੀਆਂ ਦਾ ਸ਼ੋਸ਼ਣ ਕਰਨ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਕੀਤੀ। ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਨੇ ਸਥਿਤੀ ਦਾ ਫਾਇਦਾ ਉਠਾਉਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ। ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਆਪਣੇ ਵਤਨ ਚਲੇ ਜਾਣ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸ਼ੁੱਧ ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦਾ ਸੁਪਨਾ ਪੂਰਾ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ।

ਵੰਡ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ, ਉਹ ਭਾਰਤੀ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਿੱਚ ਸਮੂਹਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪਰਵਾਸ ਕਰਨ ਲਈ 'ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ' ਕਰਨਗੇ।

ਨੱਥੂਰਾਮ ਅਤੇ ਆਪਟੇ, ਜੋ ਹੁਣ ਅਟੁੱਟ ਨਹੀਂ ਹਨ, ਇਹਨਾਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਵਿੱਚ ਮੋਹਰੀ ਸਨ। ਨੱਥੂਰਾਮ ਨੇ ਆਪਟੇ ਦੀ ਵਧੇਰੇ ਗਤੀਸ਼ੀਲ ਅਤੇ ਬਾਹਰੀ ਅਗਵਾਈ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਾਂਝਾ ਉੱਦਮ ਅਗਰੇਨੀ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਨਾਲ ਬਚਣ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ।
ਸਾਵਰਕਰ ਨੇ, ਹਾਲਾਂਕਿ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਕਦੀ ਦੇ ਤੋਹਫ਼ਿਆਂ ਨਾਲ ਰੱਖਿਆ। ਅਗਰੇਨੀ ਨੂੰ ਬੰਬਈ ਸੂਬਾਈ ਸਰਕਾਰ ਤੋਂ ਪ੍ਰੈਸ ਐਕਟ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਲਈ ਲਗਾਤਾਰ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਪਿਆ। ਇਸ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ 1947 ਵਿੱਚ ਇਸਦੀ ਮੌਤ ਤੱਕ, ਪੇਪਰ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਅਤੇ ਸਮੱਗਰੀ ਬਹੁਤ ਹੀ ਬੇਢੰਗੀ ਸੀ। ਇਸ ਨੂੰ ਨੋਟਿਸ ਜਾਰੀ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ ਅਤੇ ਜੁਰਮਾਨਾ ਲਗਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਸਿਰਫ ਨਕਦੀ ਜਮ੍ਹਾ ਕਰਨ 'ਤੇ ਜਾਰੀ ਰੱਖਣ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ ਜੋ ਸਮੇਂ-ਸਮੇਂ 'ਤੇ ਵਧਾਈ ਗਈ ਸੀ। ਇਸ ਲਗਾਤਾਰ ਮੁਕੱਦਮੇ ਨੇ "ਕਾਂਗਰਸ ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਨੇਤਾਵਾਂ ਲਈ ਨੱਥੂਰਾਮ ਦਾ ਗੁੱਸਾ ਵਧਾਇਆ। ਅੰਤ ਵਿੱਚ, ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਇਸਨੂੰ ਬੰਦ ਕਰਨ ਦੇ ਆਦੇਸ਼ ਜਾਰੀ ਕਰਨ ਤੋਂ ਠੀਕ ਪਹਿਲਾਂ, ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਗੋਡਸੇ ਨੇ ਅਖਬਾਰ ਦਾ ਨਾਮ ਬਦਲ ਕੇ ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ।

ਨਿੱਜੀ ਮੋਰਚੇ 'ਤੇ, ਨੱਥੂਰਾਮ ਅਜੇ ਵੀ ਆਪਣੇ ਮਾਪਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਲਿਆਂਦੇ ਗਏ ਵਿਆਹ ਦੇ ਹਰ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਨੂੰ ਠੁਕਰਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਸਿਰਫ ਇੱਕ ਆਦਤ ਪੈਦਾ ਕੀਤੀ ਸੀ ਜੋ ਕੌਫੀ ਦੀ ਲਤ ਸੀ। ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਉਹ ਪੂਨਾ ਦੇ ਚਾਹ-ਕਮਰਿਆਂ 'ਤੇ ਅਕਸਰ ਜਾਂਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ, ਸਟੇਸ਼ਨ 'ਤੇ ਰੈਸਟੋਰੈਂਟ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਸੰਦੀਦਾ ਸਥਾਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਸੀ। ਆਪਣੇ ਪੂਰੇ ਜੀਵਨ ਦੌਰਾਨ ਨੱਥੂਰਾਮ ਸਿਰਫ਼ ਮਰਦਾਂ ਨਾਲ ਹੀ ਰਿਸ਼ਤੇ ਅਤੇ ਨਜ਼ਦੀਕੀ ਸਬੰਧ ਬਣਾਉਣ ਦੇ ਯੋਗ ਸੀ। ਉਹ ਗਤੀਸ਼ੀਲ ਅਤੇ ਬਾਹਰੀ ਸ਼ਖਸੀਅਤਾਂ ਵਾਲੇ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਵੱਲ ਤੁਰੰਤ ਆਕਰਸ਼ਿਤ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ; ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹ ਆਪਣੇ ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਸਾਲਾਂ ਵਿੱਚ ਸਾਵਰਕਰ ਨਾਲ ਇੱਕ ਨਾਇਕ-ਚੇਲੇ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਵਿੱਚ ਬੱਝ ਗਿਆ ਅਤੇ ਫਿਰ ਬਾਹਰੀ ਅਤੇ ਚਮਕਦਾਰ ਨਰਾਇਣ ਆਪਟੇ ਦੀ ਅਧੀਨਤਾ ਦਾ ਬੰਧਨ ਬਣਾਇਆ, ਜੋ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਉਸ ਤੋਂ ਇੱਕ ਸਾਲ ਛੋਟਾ ਸੀ। ਉਹ ਬਰਾਬਰ ਦੇ ਜਨੂੰਨ ਨਾਲ ਨਫ਼ਰਤ ਕਰਦਾ ਸੀ, ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਰੋਗ ਸੰਬੰਧੀ ਨਫ਼ਰਤ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਇੱਕ ਹੋਰ ਬਹੁਤ ਮਜ਼ਬੂਤ ਅਤੇ ਗਤੀਸ਼ੀਲ ਆਦਮੀ, ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਸੀ।

ਅਸਵੀਕਾਰ ਅਤੇ ਅਸਫਲਤਾ ਦਾ ਡਰ ਨੱਥੂਰਾਮ ਨੂੰ ਲਗਾਤਾਰ ਸਤਾਉਂਦਾ ਰਿਹਾ। ਕਈ ਵਾਰ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਵਿੱਚ ਅਸਫਲ ਰਹਿਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਅਤੇ ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ 20 ਜਨਵਰੀ 1948 ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਨੱਥੂਰਾਮ, ਆਪਣੇ ਵਿਰੋਧੀਆਂ ਨੂੰ ਗਲਤ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਲਈ ਨਿਰਾਸ਼ਾ ਦੇ ਆਲਮ ਵਿੱਚ ਅਤੇ

Machine Translated by Google

ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਇੱਕ ਵਾਰ ਸਫ਼ਲ ਹੋ ਕੇ, ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਜੀਵਨ 'ਤੇ ਅੰਤਿਮ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਵਿੱਚ ਅਗਵਾਈ ਕੀਤੀ।
ਜਦੋਂ ਉਸਨੇ ਆਖਰਕਾਰ 30 ਜਨਵਰੀ 1948 ਨੂੰ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਗੋਲੀਆਂ ਮਾਰ ਦਿੱਤੀਆਂ, ਵਿਨਾਇਕ ਗੋਡਸੇ ਦਾ ਵੱਡਾ ਪੁੱਤਰ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਕੁਝ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਸਫਲ ਹੋਇਆ।

ਗਾਂਧੀ ਕਤਲ ਕਾਂਡ ਦਾ ਦੂਜਾ ਦੋਸ਼ੀ ਪੂਨਾ ਦਾ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨਰਾਇਣ ਦੱਤਾਤ੍ਰੇਯ ਆਪਟੇ ਸੀ। ਆਪਟੇ, 1911 ਵਿੱਚ ਪੈਦਾ ਹੋਏ, ਇੱਕ ਵਿਦਵਾਨ ਪਰਿਵਾਰ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਸਨ। ਉਹ ਬਾਹਰੀ, ਭੜਕੀਲੇ ਅਤੇ ਇੱਕ ਅਸ਼ੁੱਧ ਔਰਤ ਸੀ।

ਸ਼ਰਾਬ, ਔਰਤਾਂ ਅਤੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਸਾਰੇ ਐਸ਼ੋ-ਆਰਾਮ ਉਸ ਦੀਆਂ ਕਮਜ਼ੋਰੀਆਂ ਸਨ। ਉਹ ਸਿਗਰਟ ਪੀਂਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਪੀਂਦਾ ਸੀ, ਅਤੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦੇ ਉਲਟ, ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਮਾਸ ਵੀ ਸੁਆਦ ਕਰਦਾ ਸੀ; ਉਹ ਪੱਛਮੀ ਕੱਪੜੇ ਪਾਉਣਾ ਪਸੰਦ ਕਰਦਾ ਸੀ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਰਾਜ ਦੇ ਪੱਕੇ ਸੱਜਣ। ਆਪਟੇ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਿੱਖਾਂ ਨਾਲ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ਜਿਸ ਨਾਲ ਔਰਤਾਂ ਮਨਮੋਹਕ ਸਨ। ਉਸ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਇੱਕ ਰਸਤਾ ਬਣਾਇਆ ਅਤੇ ਇੱਕ ਰਿਸ਼ਤੇ ਤੋਂ ਦੂਜੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਵਿੱਚ ਜਾਣ ਲਈ ਇਸ ਦਾ ਸ਼ੋਸ਼ਣ ਕੀਤਾ। ਜਿੱਥੇ ਨੱਥੂਰਾਮ ਨੂੰ ਸਿਰਫ਼ ਇੱਕ ਔਰਤ ਦੇ ਪਰਛਾਵੇਂ ਨੇ ਭਜਾਇਆ ਸੀ, ਉੱਥੇ ਨਰਾਇਣ ਦੀਵੇ ਦੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਲਈ ਕੀੜੇ ਵਾਂਗ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵੱਲ ਖਿੱਚਿਆ ਗਿਆ ਸੀ।

ਨਰਾਇਣ ਦੇ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਪੂਨਾ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਉਸਦੇ ਪਿਤਾ, ਦੱਤਾਤ੍ਰੇਅ ਆਪਟੇ, ਇੱਕ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਵਿਦਵਾਨ ਅਤੇ ਇੱਕ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰ ਸਨ। ਨੱਥੂਰਾਮ ਵਾਂਗ, ਨਾਰਾਇਣ ਆਪਣੇ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਜਨਮਿਆ ਸੀ; ਨੱਥੂਰਾਮ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹ ਵੀ ਭੈਣ-ਭਰਾ, ਤਿੰਨ ਭੈਣਾਂ ਅਤੇ ਚਾਰ ਭਰਾਵਾਂ ਦੇ ਇੱਕ ਵੱਡੇ ਬੱਚੇ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕਰਦਾ ਸੀ; ਪਰ ਅਨਪੜ੍ਹ ਨੱਥੂਰਾਮ ਦੇ ਉਲਟ, ਨਰਾਇਣ ਨੇ ਪੂਨਾ ਤੋਂ ਆਪਣੀ ਮੈਟ੍ਰਿਕ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਫਿਰ 1932 ਵਿੱਚ ਬੰਬੇ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਤੋਂ ਵਿਗਿਆਨ ਵਿੱਚ ਬੈਚਲਰ ਡਿਗਰੀ ਨਾਲ ਗ੍ਰੈਜੂਏਸ਼ਨ ਕੀਤੀ।

ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਭਾਰਤੀ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਰਿਵਾਜ ਸੀ, ਆਪਟੇ ਦੇ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਨੇ ਉਸਦੀ ਗ੍ਰੈਜੂਏਸ਼ਨ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਬਾਅਦ, ਉਸੇ ਜਾਤੀ ਦੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੀ ਇੱਕ ਲੜਕੀ ਨਾਲ ਉਸਦਾ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾ ਦਿੱਤਾ। ਚੰਪਾ ਫਦਤਰੇ ਪੂਨਾ ਦੇ ਇੱਕ ਪੁਰਾਣੇ ਅਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿੱਚੋਂ ਸੀ, ਅਤੇ ਆਪਟੇ ਨਾਲੋਂ ਕਿਤੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਅਮੀਰ ਸਨ। ਨਾਰਾਇਣ ਦੇ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਲਈ, ਚੰਪਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਲਈ ਇੱਕ ਸੰਪੂਰਨ ਮੇਲ ਸੀ: ਉਸਦਾ ਪਰਿਵਾਰ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਅਤੇ ਦੌਲਤ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਬੇਰੁਜ਼ਗਾਰ ਪੁੱਤਰ ਲਈ ਇੱਕ ਢੁਕਵੀਂ ਨੌਕਰੀ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਹੋਵੇਗਾ। ਤਿੰਨ ਸਾਲਾਂ ਦੀ ਬੇਰੁਜ਼ਗਾਰੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਆਪਟੇ ਨੇ ਇੱਕ ਅਮਰੀਕੀ ਮਿਸ਼ਨਰੀ ਦੁਆਰਾ ਚਲਾਏ ਜਾ ਰਹੇ ਅਹਿਮਦਨਗਰ ਵਿੱਚ ਅਮਰੀਕੀ ਮਿਸ਼ਨ ਹਾਈ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਟਿਊਟਰ ਵਜੋਂ ਨੌਕਰੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ।

ਆਪਟੇ ਨੇ ਆਪਣੀ ਨੌਕਰੀ 'ਤੇ ਸਖ਼ਤ ਮਿਹਨਤ ਕੀਤੀ। ਉਸਨੇ ਅਧਿਆਪਨ ਵਿੱਚ ਆਪਣਾ ਕੈਰੀਅਰ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਅਤੇ ਉੱਚ ਕਲਾਸਾਂ ਲਈ ਇੱਕ ਅਧਿਆਪਕ ਵਜੋਂ ਯੋਗ ਹੋਣ ਲਈ ਉਸਨੇ ਬੈਚਲਰ ਆਫ਼ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ ਦੀ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਦਿੱਤੀ ਸੀ, ਅਤੇ ਪਾਸ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਉਹ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵੀ ਝੁਕਾਅ ਵਾਲਾ ਸੀ, ਅਤੇ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਹੋਰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰੀ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਵਾਂਗ, ਸਾਵਰਕਰ ਵੱਲ ਆਕਰਸ਼ਿਤ ਹੋਇਆ ਸੀ। 1857 ਵਿਚ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਲੜਾਈ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਸ਼ਾਸਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਭਾਰਤੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਹਥਿਆਰਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ 'ਤੇ ਪਾਬੰਦੀ ਦੇ ਕਾਰਨ, ਅਹਿਮਦਨਗਰ ਵਿਚ ਨਰਾਇਣ ਨੇ ਇਕ ਸ਼ੂਟਿੰਗ ਗੈਲਰੀ ਦੇ ਨਾਲ ਇਕ ਰਾਈਫਲ ਕਲੱਬ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕੀਤੀ ਜੋ ਗੋਲੀਆਂ ਦੀ ਬਜਾਏ ਸਿਰਫ .22 ਕੈਲੀਬਰ ਦੀਆਂ ਬੰਦੂਕਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰ ਸਕਦੀ ਸੀ। ਬੰਬਈ ਸੂਬੇ ਦੀ ਕਾਂਗਰਸ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਲਾਇਸੈਂਸ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ

Machine Translated by Google

ਸਿਵਲ ਸ਼ੂਟਿੰਗ ਕਲੱਬ. ਨਾਰਾਇਣ ਦਾ ਕਲੱਬ ਬਹੁਤ ਮਸ਼ਹੂਰ ਹੋ ਗਿਆ ਅਤੇ ਜਲਦੀ ਹੀ ਪੂਨਾ ਅਤੇ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਦੇ ਕਈ ਕਸਬਿਆਂ ਵਿੱਚ ਇਸ ਨੂੰ ਦੁਹਰਾਇਆ ਗਿਆ।

1939 ਵਿੱਚ ਨਾਰਾਇਣ ਆਪਟੇ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਦੀ ਅਹਿਮਦਨਗਰ ਸ਼ਾਖਾ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਗਏ, ਜਿਸ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਇਸਦੇ ਸੰਸਥਾਪਕ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਆਰ. ਕਰਕਰੇ, ਇੱਕ ਹੋਟਲ ਮਾਲਕ ਸੀ। ਆਪਟੇ ਨੂੰ ਕਰਕਰੇ ਲਈ ਬਹੁਤਾ ਸਤਿਕਾਰ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਜੋ ਅਰਧ-ਅਨਪੜ੍ਹ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਇੱਕ ਸਵੈ-ਬਣਾਇਆ ਆਦਮੀ ਸੀ। ਕਰਕਰੇ, ਇੱਕ ਹਿੰਦੂ ਜੋਸ਼ੀਲੇ, ਜੋ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਇੱਕ ਈਸਾਈ ਮਿਸ਼ਨਰੀ ਸੰਸਥਾ ਲਈ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਵਿਅਕਤੀ 'ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ, ਦੁਆਰਾ ਠੰਢੇ ਵਾਈਬਸ ਦਾ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਸੇ ਦੌਰਾਨ ਆਪਟੇ ਨੱਥੂਰਾਮ ਦੇ ਸੰਪਰਕ ਵਿੱਚ ਆਏ।

ਜਦੋਂ ਆਪਟੇ ਅਹਿਮਦਨਗਰ ਵਿੱਚ ਸਨ, ਚੰਪਾ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਇੱਕ ਪੁੱਤਰ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦਿੱਤਾ। ਨਰਾਇਣ ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ ਸੀ, ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਪਹਿਲੇ ਜੰਮੇ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਪਾਪਨ ਕਿਹਾ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਐਪਟਸ ਲਈ ਦੁਖਾਂਤ ਕੋਨੇ ਦੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਸੀ. ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜਲਦੀ ਹੀ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬੇਟੇ ਨਾਲ ਚੀਜ਼ਾਂ ਬਿਲਕੁਲ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਸਨ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਬੌਧਿਕ ਵਿਕਾਸ ਨਹੀਂ ਦਿਖਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਇਸ ਨੂੰ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ ਨੌਜਵਾਨ ਮਾਪਿਆਂ ਦੀ ਚਿੰਤਾ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਖਾਰਜ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਫਿਰ ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟੀਕਰਨ ਦੇ ਨਾਲ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਕੁਝ ਬੱਚੇ ਹੌਲੀ ਸਨ। ਪਰ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਪੱਪਨ ਦੋ ਸਾਲ ਦਾ ਸੀ, ਇਹ ਦਰਦਨਾਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਕਮਜ਼ੋਰ ਮਾਨਸਿਕ ਵਿਗਾੜ ਤੋਂ ਪੀੜਤ ਸੀ। ਨਰਾਇਣ ਚਕਨਾਚੂਰ ਹੋ ਗਿਆ; ਉਹ ਅਹਿਮਦਨਗਰ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਨਵੇਂ ਕਰੀਅਰ ਨੂੰ ਛੱਡਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੌਧਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕਮਜ਼ੋਰ ਬੱਚੇ ਦੇ ਪਿਤਾ ਹੋਣ ਦੇ ਦੁੱਖ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਚੰਪਾ ਤੋਂ ਦੂਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਜਲਦੀ ਹੀ ਦੂਜੀਆਂ ਔਰਤਾਂ ਦੀਆਂ ਬਾਹਾਂ ਵਿੱਚ ਆ ਗਿਆ।

ਹਾਲਾਂਕਿ ਨਰਾਇਣ ਅਜੇ ਅਹਿਮਦਨਗਰ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਪਰ ਗੋਡਸੇ ਅਤੇ ਉਹ ਸੰਪਰਕ ਵਿੱਚ ਰਹੇ। ਅਹਿਮਦਨਗਰ ਉਸ ਸਮੇਂ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਦੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਦਾ ਕੇਂਦਰ ਸੀ; ਇਹ ਨਿਜ਼ਾਮ ਦੁਆਰਾ ਸ਼ਾਸਿਤ ਹੈਦਰਾਬਾਦ ਦੇ ਮੁਸਲਿਮ ਰਿਆਸਤ ਉੱਤੇ ਛਾਪੇ ਮਾਰਨ ਦਾ ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਬਿੰਦੂ ਸੀ। ਕਰਕਰੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਛਾਪਿਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਪ੍ਰਬੰਧਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਸੀ। ਆਪਟੇ ਨੇ ਨਿਜ਼ਾਮ ਦੇ ਦਰਬਾਰ 'ਤੇ ਮੋਰਟਾਰ ਅਤੇ ਸਟੇਨਗਨ ਫਾਇਰ ਹਮਲੇ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਬਣਾਈ। ਇਹਨਾਂ ਡੇਰੇਡੇਵਿਲ ਛਾਪਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੋਈ ਵੀ ਹਕੀਕਤ ਵਿੱਚ ਕਦੇ ਵੀ ਸਾਕਾਰ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ, ਪਰ ਉਹ ਅਮੀਰ ਅਤੇ ਭੋਲੇ-ਭਾਲੇ ਸਮਰਥਕਾਂ ਨੂੰ ਵਿੱਤ ਦੇਣ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਕਾਫ਼ੀ ਆਕਰਸ਼ਕ ਸਨ।

ਕਰਕਰੇ-ਆਪਟੇ ਗੈਂਗ ਦੁਆਰਾ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਕਰਨ ਲਈ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਵਰਤਿਆ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਤਰੀਕਾ, ਰਾਤ ਨੂੰ ਸੜਕ ਤੋਂ ਸਫ਼ਰ ਕਰ ਰਹੇ ਪਰਿਵਾਰਾਂ 'ਤੇ ਹਮਲਾ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਕਦੇ-ਕਦਾਈਂ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਬੱਸਾਂ ਨੂੰ ਰਾਹ ਵਿੱਚ ਲਿਆਉਣਾ ਸੀ। ਮੁਸਲਿਮ ਵਪਾਰੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਸੜਕ ਦੁਆਰਾ ਲਿਜਾਏ ਗਏ ਸਮਾਨ ਨੂੰ ਅਗਵਾ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਨੁਕਸਾਨ ਪਹੁੰਚਾਉਣਾ ਜਾਂ ਨਸ਼ਟ ਕਰਨਾ ਇੱਕ ਹੋਰ ਤਰੀਕਾ ਸੀ ਜੋ ਅਕਸਰ ਗਰੋਹ ਦੁਆਰਾ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਰਜ਼ਾਕਾਰ ਵੀ ਮੁਸਲਿਮ-ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿਚ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਣ ਵਿਚ ਬਰਾਬਰ ਕੁਸ਼ਲ ਅਤੇ ਕਈ ਵਾਰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਬੇਰਹਿਮ ਸਨ।

ਦੂਜੇ ਵਿਸ਼ਵ ਯੁੱਧ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਲ, ਸਾਵਰਕਰ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪੈਰੋਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਨਾਲ ਸਹਿਯੋਗ ਕਰਨ ਅਤੇ ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਫੌਜ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਦਾ ਆਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ। ਆਪਟੇ ਨੇ ਰਾਇਲ ਇੰਡੀਅਨ ਏਅਰ ਵਿੱਚ ਜੰਗ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਭਰਤੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਵਜੋਂ ਨੌਕਰੀ ਕੀਤੀ

Machine Translated by Google

ਫੋਰਸ (RIAF)। ਉਸ ਨੂੰ ਯੁੱਧ ਸਮੇਂ ਦਾ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ; RIAF ਨਾਲ ਉਸਦਾ ਕਾਰਜਕਾਲ ਯੁੱਧ ਦੇ ਸਮੇਂ ਤੱਕ ਰਹੇਗਾ। ਉਹ ਫਲਾਈਟ ਲੈਫਟੀਨੈਂਟ ਦੇ ਅਸਥਾਈ ਰੈਂਕ ਨਾਲ ਪੂਨਾ ਵਿੱਚ ਤਾਇਨਾਤ ਸੀ। ਇਸਨੇ ਉਸਨੂੰ ਨਿਸ਼ਾਨ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਪਹਿਰਾਵੇ ਵਾਲੀ ਵਰਦੀ ਪਹਿਨਣ ਦਾ ਹੱਕ ਦਿੱਤਾ, ਜੋ ਕਿ ਜਵਾਨ ਔਰਤਾਂ ਨੂੰ ਭਰਮਾਉਣ ਲਈ ਇੱਕ ਸੌਖਾ ਸਾਧਨ ਹੈ। ਆਖ਼ਰਕਾਰ ਆਪਟੇ ਅਹਿਮਦਨਗਰ ਛੱਡ ਸਕਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਇੱਕ ਨੌਕਰੀ ਜਿਸ ਤੋਂ ਉਹ ਬੋਰ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਸਦੀ ਇੱਕੋ ਇੱਕ ਤਸੱਲੀ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਉਸਨੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਮੁਟਿਆਰਾਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਾਇਆ ਅਤੇ ਆਪਣੀਆਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਵਿਦਿਆਰਥਣਾਂ ਨੂੰ ਮਨਮੋਹਕ ਕੀਤਾ। ਮਿਸ਼ਨ ਸਕੂਲ ਦੀ ਨੌਕਰੀ ਛੱਡਣ ਵੇਲੇ ਕਈ ਹੰਝੂਆਂ ਭਰੀਆਂ ਵਿਦਾਇਗੀਆਂ ਸਨ। ਸੋਗ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਮਨੋਰਮਾ ਸਾਲਵੀ ਸੀ, ਜੋ ਕਿ ਬੰਬਈ ਦੀ ਇੱਕ ਸਤਾਰਾਂ ਸਾਲਾਂ ਦੀ ਸ਼ਰਮੀਲੀ ਈਸਾਈ ਕੁੜੀ ਸੀ। ਆਪਟੇ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਵਿਦਿਆਰਥਣਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਪੂਨਾ ਐਡਰੈੱਸ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹਮੇਸ਼ਾ ਸੁਆਗਤ ਹੈ। ਉਹਨਾਂ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਜਿਸਨੇ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਸੰਭਾਲਿਆ ਅਤੇ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਨਰਾਇਣ ਨਾਲ ਸੰਪਰਕ ਮੁੜ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਪਤੇ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ, ਮਨੋਰਮਾ ਸੀ।

ਜੰਗ ਦੇ ਸਮੇਂ ਦੌਰਾਨ ਅਫਸਰਾਂ ਦੀ ਕਮੀ ਦੇ ਕਾਰਨ, ਨਰਾਇਣ ਨੂੰ ਆਰਆਈਏਐਫ ਦੁਆਰਾ ਇੱਕ ਸਥਾਈ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਆਪਟੇ ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ ਸਨ, ਇੱਕ ਕਮਿਸ਼ਨਡ ਅਫਸਰ ਵਜੋਂ ਕੈਰੀਅਰ ਸਤਿਕਾਰਯੋਗ ਅਤੇ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਸੀ। ਇਹ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਸਹੂਲਤਾਂ, ਇੱਕ ਘਰ, ਸਬਸਿਡੀ ਵਾਲਾ ਸਮਾਨ, ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਉੱਚ ਗੁਣਵੱਤਾ ਵਾਲੀ ਸਿੱਖਿਆ ਅਤੇ ਜੀਵਨ ਭਰ ਦੀ ਪੈਨਸ਼ਨ ਲੈ ਕੇ ਆਇਆ। ਪਰ ਆਪਟੇ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਨਾ ਲੈਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ। ਅਧਿਕਾਰਤ ਕਾਰਨ ਉਸਨੇ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ ਉਸਦੇ ਪਿਤਾ ਦੀ ਮੌਤ ਹੋ ਗਈ ਸੀ ਅਤੇ ਇੱਕ ਹਿੰਦੂ ਸੰਯੁਕਤ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਮੁਖੀ ਵਜੋਂ ਉਹ ਹੁਣ ਆਪਣੀ ਵਿਧਵਾ ਮਾਂ ਅਤੇ ਭੈਣ-ਭਰਾਵਾਂ ਦੀ ਦੇਖਭਾਲ ਅਤੇ ਭਲਾਈ ਲਈ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਸੀ। ਉਹ ਅਜਿਹੀ ਨੌਕਰੀ ਨੂੰ ਰੋਕ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ਸੀ, ਜੋ ਇਸਦੇ ਨਾਲ ਥੋੜ੍ਹੇ ਸਮੇਂ ਦੇ ਨੋਟਿਸ 'ਤੇ ਤਬਾਦਲੇ ਲਿਆਏਗਾ, ਅਤੇ ਯੁੱਧ ਦੇ ਸਮੇਂ, ਅਗਲੀਆਂ ਲਾਈਨਾਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸੰਭਾਵਿਤ ਤਬਾਦਲਾ. ਦੂਜਾ ਕਾਰਨ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਬੇਟੇ ਪੱਪਨ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿਗੜ ਗਈ ਸੀ। ਚੰਪਾ ਵੀ ਟੁੱਟਣ ਦੇ ਸੰਕੇਤ ਦੇਣ ਲੱਗ ਪਈ ਸੀ। ਉਹ ਪੱਪਨ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਪੂਰੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਸਮਝਦੀ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਉਸਦੇ ਦੁਆਲੇ ਘੁੰਮਦੀ ਸੀ। ਨਰਾਇਣ ਨੂੰ ਪੱਪਨ ਨੂੰ ਸ਼ਰਣ ਵਿੱਚ ਰੱਖਣ ਦੀ ਸਲਾਹ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ, ਪਰ ਉਹ ਜਾਣਦਾ ਸੀ ਕਿ ਚੰਪਾ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰ ਦੀ ਮੌਤ ਨੂੰ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕੇਗੀ। ਇਸ ਲਈ, ਆਪਟੇ ਨੇ ਆਪਣਾ ਆਰਜ਼ੀ ਜੰਗੀ ਕਮਿਸ਼ਨ ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਰੱਖਣਾ ਚੁਣਿਆ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਉਹ ਪੂਨਾ ਵਿੱਚ ਰਿਹਾ।

ਉਸ ਕੋਲ ਬਹੁਤ ਖਾਲੀ ਸਮਾਂ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਪੂਨਾ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਇਦ ਹੀ ਕੋਈ ਭਰਤੀ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ। ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਨਾ-ਮਿਲਵਰਤਣ ਦੇ ਸੱਦੇ ਨੇ ਭਰਤੀ ਮੁਹਿੰਮ ਨੂੰ ਠੱਪ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਨੱਥੂਰਾਮ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਸਮੇਂ ਦੇ ਨਾਲ ਮਹਾਸਭਾ ਦੇ ਕੰਮ ਨੂੰ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸਮਾਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਇਸੇ ਮੋੜ 'ਤੇ ਸਾਵਰਕਰ ਨੇ ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦਲ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਕੀਤੀ। ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਗੋਡਸੇ ਦੋਵਾਂ ਨੂੰ ਜਲਦੀ ਹੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰੀ ਅਹੁਦਿਆਂ ਨਾਲ ਨਿਵਾਜਿਆ ਗਿਆ। ਜਦੋਂ ਗੋਡਸੇ ਨੇ ਇੱਕ ਅਖਬਾਰ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ, ਤਾਂ ਆਪਟੇ ਨੇ ਸਹਿਮਤੀ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹ ਦੋਵੇਂ ਅਗਰਣੀ ਵਿੱਚ ਭਾਈਵਾਲ ਬਣ ਗਏ ।

Machine Translated by Google

ਇਹ ਉਹ ਸਮਾਂ ਸੀ ਜਦੋਂ ਆਪਟੇ-ਗੋਡਸੇ ਗਰੋਹ ਨੇ ਗਾਂਧੀ ਦਾ ਯੋਜਨਾਬੱਧ ਢੰਗ ਨਾਲ ਸ਼ਿਕਾਰ ਕਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਆਗਾ ਖਾਨ ਪੈਲੇਸ ਵਿੱਚ ਕੈਦ ਤੋਂ ਰਿਹਾ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਪੂਨਾ ਦੇ ਬਹੁਤ ਨੇੜੇ, ਪੰਚਗਨੀ ਦੇ ਠੰਡੇ ਪਹਾੜੀ ਰਿਜ਼ੋਰਟ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਮਹੀਨੇ ਬਿਤਾਏ। ਨਰਾਇਣ ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਨੱਥੂਰਾਮ ਗੋਡਸੇ ਨੇ ਦਲ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੇ ਇੱਕ ਗੈਂਗ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਪੰਚਗਨੀ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਇੱਕ ਹਫ਼ਤੇ ਤੱਕ ਜਲੂਸ ਕੱਢੇ, ਗਾਂਧੀ ਅਤੇ ਕਾਂਗਰਸ ਨੂੰ ਗਾਲ੍ਹਾਂ ਕੱਢਦੇ ਹੋਏ ਨਾਅਰੇਬਾਜ਼ੀ ਕੀਤੀ। ਆਪਟੇ ਨੂੰ ਹਿਰਾਸਤ ਵਿੱਚ ਲਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਡਿਪਟੀ ਸੁਪਰਡੈਂਟ NY ਦੇਉਲਕਰ ਦੁਆਰਾ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ, ਜਿਸ ਨੇ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਕਤਲ ਦੀ ਜਾਂਚ ਵਿੱਚ ਮੁੱਖ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਉਣੀ ਸੀ। ਟਾਈਮਜ਼ ਆਫ਼ ਇੰਡੀਆ ਨੇ 23 ਜੁਲਾਈ 1944 ਦੇ ਆਪਣੇ ਐਡੀਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਪੰਚਗਨੀ ਵਿਖੇ ਵਾਪਰੀ ਘਟਨਾ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਕਿਹਾ ਕਿ ਪੂਨਾ ਦੇ ਇੱਕ ਪੱਤਰਕਾਰ, ਐਨਡੀ ਆਪਟੇ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਿੱਚ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਦੇ ਇੱਕ ਸਮੂਹ ਦੁਆਰਾ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਕੁੱਟਮਾਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਇਸ ਘਟਨਾ ਦੇ ਇੱਕ ਚਸ਼ਮਦੀਦ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, ਨੱਥੂਰਾਮ ਨੂੰ ਵਾਲੰਟੀਅਰਾਂ ਨੇ ਫੜ ਲਿਆ ਜਦੋਂ ਉਹ ਚਾਕੂ ਨਾਲ ਗਾਂਧੀ ਵੱਲ ਭੱਜਿਆ। ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਫਿਰ ਨੱਥੂਰਾਮ ਨੂੰ ਜਾਣ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦੇਣ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਉਸਨੇ ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨਕਾਰੀਆਂ ਦੇ ਸਮੂਹ ਨੂੰ ਸੱਦਾ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਉਹ ਆਉਣ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਨਾਲ ਰਹਿਣ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕਰਨ। ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਨੱਥੂਰਾਮ ਨੇ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ਨੂੰ ਠੁਕਰਾ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਪੂਨਾ ਵਾਪਸ ਆ ਗਏ।

ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਦੋ ਨੌਕਰੀਆਂ, ਇੱਕ ਆਰਆਈਏਐਫ ਲਈ ਇੱਕ ਕਮਿਸ਼ਨਡ ਭਰਤੀ ਅਧਿਕਾਰੀ ਵਜੋਂ ਅਤੇ ਦੂਜੀ ਅਗਰਣੀ ਦੇ ਮੈਨੇਜਰ ਵਜੋਂ , ਨਾਰਾਇਣ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸਾਬਕਾ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਮਨੋਰਮਾ ਸਾਲਵੀ ਨਾਲ ਇੱਕ ਨਾਜਾਇਜ਼ ਸੰਪਰਕ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ ਲਈ ਅਜੇ ਵੀ ਸਮਾਂ ਮਿਲਿਆ। ਉਹ ਹੁਣ ਬੰਬਈ ਦੇ ਵਿਲਸਨ ਕਾਲਜ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹ ਰਹੀ ਸੀ, ਅਤੇ ਕਾਲਜ ਨਾਲ ਜੁੜੀ ਕੁੜੀਆਂ ਲਈ ਰਮਾਬਾਈ ਹੋਸਟਲ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦੀ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਆਪਟੇ ਨੂੰ ਲਿਖਿਆ, ਅਤੇ ਕੁਝ ਦਿਨਾਂ ਬਾਅਦ, ਇੱਕ ਏਅਰ ਫੋਰਸ ਅਧਿਕਾਰੀ ਦੀ ਵਰਦੀ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਨਦਾਰ, ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਹੋਸਟਲ ਮੈਟਰਨ ਦੇ ਦਫਤਰ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ। ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸਖ਼ਤ ਮਿਸਜ਼ ਹੇਵਾਤ ਨੂੰ ਹੁਸ਼ਿਆਰ ਨੌਜਵਾਨ ਅਫ਼ਸਰ ਨੇ ਮੋਹ ਲਿਆ, ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਉਸਨੇ ਮਨੋਰਮਾ ਅਤੇ ਕੁਝ ਹੋਰ ਲੜਕੀਆਂ, ਜੋ ਉਸ ਦੀਆਂ ਸਾਬਕਾ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਸਨ, ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਲਈ ਕਿਹਾ, ਤੁਰੰਤ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਆਪਟੇ ਨੇ ਤਿੰਨ ਮੁਟਿਆਰਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਫਿਲਮ ਲਈ ਬਾਹਰ ਲਿਆ। ਜਲਦੀ ਹੀ ਨਾਰਾਇਣ ਹੋਸਟਲ ਵਿਚ ਨਿਯਮਤ ਮਹਿਮਾਨ ਬਣ ਗਿਆ, ਪਰ ਹੁਣ ਸਿਰਫ ਮਨੋਰਮਾ ਲਈ ਹੀ ਪੁੱਛਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਇੱਕ ਕੁੜੀ ਦਾ ਨਾਂ 'ਨਿਰਮਲਾ' ਵਰਤ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਲਿਖਦਾ ਸੀ; ਅਤੇ ਜਲਦੀ ਹੀ ਦੋਵੇਂ ਪ੍ਰੇਮੀ ਬਣ ਗਏ। ਮਨੋਰਮਾ ਕਹਾਣੀਆਂ ਘੜਦੀ ਅਤੇ ਹੋਸਟਲ ਵਾਰਡਨ ਤੋਂ ਸਾਰੀ ਰਾਤ ਬਾਹਰ ਰਹਿਣ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਲੈਂਦੀ। ਦੋਵੇਂ ਦੱਖਣੀ ਬੰਬਈ ਦੇ ਕਈ ਹੋਟਲਾਂ 'ਚ ਪਤੀ-ਪਤਨੀ ਦੇ ਰੂਪ 'ਚ ਚੈਕ-ਇਨ ਕਰਨਗੇ।

ਨਰਾਇਣ ਨੇ ਇੱਕ ਮੋਟਰਸਾਈਕਲ ਖਰੀਦਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਮਨੋਰਮਾ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਲਈ ਬੰਬਈ ਅਤੇ ਪੂਨਾ ਵਿਚਕਾਰ ਲਗਭਗ ਇੱਕ ਸੌ ਤੀਹ ਮੀਲ ਦੀ ਦੂਰੀ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀ ਸੋਚਿਆ ਸੀ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਉਸਨੇ ਆਪਣੀ ਕਾਨੂੰਨੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵਿਆਹੀ ਹੋਈ ਪਤਨੀ ਚੰਪਾ ਲਈ ਇੱਕ ਸਮਰਪਿਤ ਪਤੀ ਹੋਣ ਦਾ ਦਿਖਾਵਾ ਕੀਤਾ ਸੀ।

Machine Translated by Google

ਯੁੱਧ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿੱਚ, ਆਰਆਈਏਐਫ ਵਿੱਚ ਨਰਾਇਣ ਦਾ ਕਮਿਸ਼ਨ ਖਤਮ ਹੋ ਗਿਆ। ਹੁਣ ਨੱਥੂਰਾਮ ਅਤੇ ਨਾਰਾਇਣ ਦੋਵੇਂ ਆਪਣੀ ਰੋਜ਼ੀ-ਰੋਟੀ ਲਈ ਸਿਰਫ਼ ਅਗਰਣੀ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਸਨ।

ਇਸ ਦੌਰਾਨ ਹਿੰਦੂਆਂ-ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਦਰਾਰ ਵਧਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ। ਸੁਤੰਤਰ ਮੁਸਲਿਮ ਹੋਮਲੈਂਡ ਦੀ ਮੰਗ ਵਿਚ ਜਿਨਾਹ ਅਤੇ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਦੁਆਰਾ ਲਿਆ ਗਿਆ ਸਖ਼ਤ ਰੁਖ, ਅਤੇ ਕਾਂਗਰਸ ਦੁਆਰਾ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਨਾਲ ਸਮਝੌਤਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ, ਹਿੰਦੂਆਂ ਅਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦਾ ਧਰੁਵੀਕਰਨ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਤੱਕ ਝੁਲਸ ਰਿਹਾ ਸੱਜੇ ਪੱਖੀ ਹਿੰਦੂ ਸਿਆਸੀ ਫਰੰਟ ਨਵੇਂ ਧਰਮ ਪਰਿਵਰਤਨ ਦੀ ਖੋਜ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਇਸ ਨਾਲ ਮਰਨ ਵਾਲੇ ਅਗਰੇਨੀ ਨੂੰ ਮੁੜ ਸੁਰਜੀਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਦੋਵਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਹੋਈ। ਜਿਵੇਂ-ਜਿਵੇਂ ਸਰਕੂਲੇਸ਼ਨ ਵਧਦਾ ਗਿਆ, ਮਾਲੀਆ ਵਧਣ ਲੱਗਾ, ਅਤੇ ਉਹ ਪੈਸੇ ਵਾਲੇ ਅਤੇ ਭੋਲੇ-ਭਾਲੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਤੋਂ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ 'ਤੇ ਹਮਲਾ ਕਰਨ ਦੀਆਂ ਆਪਣੀਆਂ ਕਈ ਯੋਜਨਾਵਾਂ ਲਈ ਫੰਡ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਹੋ ਗਏ। ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਲਈ, ਆਜ਼ਾਦੀ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦੇ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ, ਮੁਸਲਿਮ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂ ਕੱਟੜਪੰਥੀਆਂ ਦੋਵਾਂ ਲਈ ਫੰਡ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਆਪਣੀਆਂ ਮੁਹਿੰਮਾਂ ਲਈ ਧਰਮ ਪਰਿਵਰਤਨ ਕਰਨਾ ਆਸਾਨ ਹੋ ਗਿਆ।

ਨੱਥੂਰਾਮ ਅਤੇ ਨਰਾਇਣ ਨੇ ਜਲਦੀ ਹੀ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਦਾ ਵਿਸਤਾਰ ਕਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।
ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਦਫ਼ਤਰ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਜ਼ਮੀਨ ਦਾ ਇੱਕ ਪਲਾਟ ਹਾਸਲ ਕੀਤਾ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਨਵੀਂ ਐਕਵਾਇਰ ਕੀਤੀ ਪ੍ਰਿੰਟਿੰਗ ਪ੍ਰੈਸ ਹੋਵੇਗੀ। ਪੂਨਾ ਦੇ ਇੱਕ ਪੁਰਾਣੇ ਇਲਾਕੇ 495 ਸ਼ੁੰਵਰ ਪੇਠ ਵਿਖੇ ਇੱਕ ਸ਼ੈੱਡ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਜਿੱਥੋਂ ਅਗਰੇਣੀ ਅਤੇ ਸ਼ਿਵਾਜੀ ਪ੍ਰਿੰਟਿੰਗ ਪ੍ਰੈਸ ਨੇ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਸੀ।

ਇਹ 1946 ਸੀ; ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਦੀ ਹਮਾਇਤ ਵਾਲੇ ਡਾਇਰੈਕਟ ਐਕਸ਼ਨ ਡੇਅ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹੋਏ ਦੰਗਿਆਂ ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੇ ਕਤਲੇਆਮ ਦੁਆਰਾ ਭਾਰਤ ਨੂੰ ਪਾੜ ਦਿੱਤਾ ਜਾਣਾ ਸੀ। ਲੀਗ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਅਤੇ ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕਾਂਗਰਸ ਨੂੰ ਡਰਾਉਣ 'ਤੇ ਤੁਲੀ ਹੋਈ ਸੀ, ਤਾਂ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੱਖਰੇ ਮੁਸਲਿਮ ਹੋਮਲੈਂਡ ਦੀ ਮੰਗ ਨੂੰ ਮੰਨਣ ਲਈ ਸਹਿਮਤ ਕਰਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ। ਜੇ ਨਿਰਦੋਸ਼ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੀ ਬਲੀ ਦੇਣੀ ਪਵੇ, ਤਾਂ ਹੋ ਜਾਓ। ਅਤੇ ਜੇਕਰ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਹਿੰਦੂ ਪ੍ਰਤੀਕਿਰਿਆ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਵੱਖਰੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੀ ਮੰਗ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਵਧਾਏਗਾ। ਇਹ ਕੀਤਾ.

ਸੂਬਾਈ ਅਸੈਂਬਲੀਆਂ ਅਤੇ ਕੇਂਦਰੀ ਸੰਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੀਆਂ ਚੋਣਾਂ ਹੋਈਆਂ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਸੂਬਿਆਂ ਵਿੱਚ ਕਾਂਗਰਸ ਨੇ ਸਰਕਾਰਾਂ ਬਣਾਈਆਂ। ਵਾਇਸਰਾਏ ਨੇ ਆਲ ਇੰਡੀਆ ਕੈਬਿਨੇਟ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਕੇਅਰਟੇਕਰ ਵਜੋਂ ਰਾਜ ਕੀਤਾ। ਬੰਬਈ ਪ੍ਰਾਂਤ ਇਕ ਵਾਰ ਫਿਰ ਕਾਂਗਰਸ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਅਧੀਨ ਸੀ, ਅਤੇ ਇਸ ਵਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸ਼ਕਤੀ ਸੀ। ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਜ਼ੁਲਮਾਂ ਦਾ ਸੇਕ ਜਲਦੀ ਹੀ ਆਗਰਣੀਆਂ ਨੂੰ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਣ ਲੱਗਾ । ਅਖ਼ਬਾਰ, ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਅਸ਼ਾਂਤੀ ਦੇ ਇਸ ਦੌਰ ਵਿੱਚ, ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਤੇਜ਼ ਰਸਾਲੇ ਬਣ ਗਿਆ ਸੀ; ਇਸਨੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੇ ਕਤਲੇਆਮ ਦੇ ਭਿਆਨਕ, ਕਈ ਵਾਰ ਅਤਿਕਥਨੀ ਅਤੇ ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਮਨਘੜਤ ਬਿਰਤਾਂਤ ਦਿੱਤੇ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ, ਨੱਥੂਰਾਮ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸੰਪਾਦਕੀ ਵਿੱਚ ਹਰ ਥਾਂ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਤੋਂ ਬਦਲਾ ਲੈਣ ਲਈ ਹਿੰਦੂਆਂ 'ਤੇ ਅੰਡੇ ਸੁੱਟੇ ਅਤੇ ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕਾਂਗਰਸ ਅਤੇ ਗਾਂਧੀ 'ਤੇ ਤਿੱਖੇ ਹਮਲੇ ਕੀਤੇ। ਵੱਲੋਂ ਅਗਰੇਨੀ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਜੁਰਮਾਨੇ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ

Machine Translated by Google

ਸੂਬਾਈ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਪ੍ਰੈਸ ਐਕਟ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਕਰਨ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਅਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਤਣਾਅ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਲਈ। ਮੋਨੀਟਰੀ ਜੁਰਮਾਨੇ ਨੇ ਉੱਦਮ ਨੂੰ ਅਪਾਹਜ ਕਰਨ ਦੀ ਧਮਕੀ ਦਿੱਤੀ, ਜਿਸ ਨੇ ਹੁਣੇ ਹੀ ਤੋੜਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਭਾਈਵਾਲਾਂ ਲਈ ਬਦਨਾਮੀ ਅਤੇ ਕੁਝ ਮਾਲੀਆ ਕਮਾਉਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਨੱਥੂਰਾਮ ਅਤੇ ਨਾਰਾਇਣ ਲਈ, ਇਹ ਇੱਕ ਸਿਆਸੀ ਵਿਰੋਧੀ ਦੁਆਰਾ ਬਦਲਾਖੋਰੀ ਪਰੇਸ਼ਾਨੀ ਦਾ ਮਾਮਲਾ ਸੀ। ਉਹ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਕਾਂਗਰਸ ਪ੍ਰਤੀ ਕੌੜੇ ਹੁੰਦੇ ਗਏ, ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਗੁੱਸੇ ਦਾ ਕੇਂਦਰ ਗਾਂਧੀ ਸੀ।

ਇਸ ਸਮੇਂ ਦੌਰਾਨ ਨਰਾਇਣ ਆਪਟੇ ਫਿਰ ਕਰਕਰੇ ਦੇ ਸੰਪਰਕ ਵਿੱਚ ਆਏ। ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਰਾਮਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਕਰਕਰੇ ਦਾ ਜਨਮ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਤੋਂ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਉਸ ਦੇ ਪਿਤਾ ਦੀ ਮੌਤ ਹੋ ਗਈ ਜਦੋਂ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਛੋਟਾ ਸੀ, ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਅਤੇ ਬਚਪਨ ਦੀਆਂ ਕੋਈ ਯਾਦਾਂ ਨਹੀਂ ਛੱਡੀਆਂ। ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਜਨਮ ਤਰੀਕ ਦਾ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਅੱਜ ਵੀ ਅਸਾਧਾਰਨ ਨਹੀਂ। ਯਤੀਮ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ ਬੰਬਈ ਦੇ ਨਾਰਥਕੋਟ ਅਨਾਥ ਆਸ਼ਰਮ ਵਿੱਚ ਵੱਡਾ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਅਨਾਥ ਆਸ਼ਰਮ ਦੇ ਰਿਕਾਰਡ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਦਾ ਜਨਮ 1910 ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ ਸੀ।

ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਨੇ ਬਹੁਤ ਹੀ ਮਾਮੂਲੀ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ। ਜਦੋਂ ਉਹ ਦਸ ਸਾਲਾਂ ਦਾ ਸੀ, ਉਹ ਅਨਾਥ ਆਸ਼ਰਮ ਤੋਂ ਭੱਜ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਇੱਕ ਛੋਟੇ ਜਿਹੇ ਚਾਹ ਵਾਲੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ 'ਚਾਹ ਬੁਆਏ' ਵਜੋਂ ਕੰਮ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਿਆ ਸੀ। ਉਹ ਬਹੁਤਾ ਚਿਰ ਨਹੀਂ ਟਿਕਿਆ, ਪਰ ਉਸ ਨੇ ਵਪਾਰ ਸਿੱਖ ਲਿਆ।
ਇੱਕ ਦਿਨ ਉਹ ਭੱਜ ਕੇ ਪੂਨੇ ਚਲਾ ਗਿਆ। ਪੂਨਾ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਦੇ ਜੀਵਨ ਬਾਰੇ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਉਸਨੇ ਮਰਾਠੀ ਪੜ੍ਹਨਾ ਅਤੇ ਲਿਖਣਾ ਸਿੱਖਿਆ ਅਤੇ ਹਿੰਦੀ, ਜਾਂ 'ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ' ਬੋਲਣਾ ਸਿੱਖ ਲਿਆ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਇਹ ਉਦੋਂ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਅਗਲੇ ਪੰਦਰਾਂ ਸਾਲਾਂ ਤੱਕ, ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਪੂਨਾ ਵਿੱਚ ਅਜੀਬ ਕੰਮ ਕਰਕੇ ਬਚਣ ਵਿੱਚ ਕਾਮਯਾਬ ਰਿਹਾ। ਇੱਕ ਨੌਜਵਾਨ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਉਹ ਕਿਵੇਂ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ, ਇਸ ਦਾ ਨਿਰਣਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਨੇ ਪੂਨਾ ਵਿੱਚ ਕਿਵੇਂ ਬਚਣਾ ਹੈ, ਇਸ ਤੋਂ ਵੀ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਸਿੱਖਿਆ। ਇੱਕ ਨੌਜਵਾਨ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਤੇ ਉਹ ਹਿੰਦੂ ਕੱਟੜਪੰਥੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਦਾ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਬਲ ਸਮਰਥਕ ਸੀ।

ਸ਼ਾਇਦ ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਕਿਤੇ ਨਾ ਕਿਤੇ, ਅਨਾਥ ਗਲੀ ਦੇ ਅਰਚਿਨ ਨੇ ਜੀਵਨ ਨੇ ਉਸ ਨਾਲ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਲੂਕ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਉਸ ਲਈ ਡੂੰਘੀ ਜੜ੍ਹਾਂ ਵਾਲੀ ਨਾਰਾਜ਼ਗੀ ਪੈਦਾ ਕੀਤੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਵੱਡੇ ਹੋਣ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਇਹ ਬਹੁਤ ਸੰਭਾਵਨਾ ਹੈ ਕਿ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਨੂੰ ਇੱਕ ਬੇਰਹਿਮ ਸਮਾਜ ਦੇ ਹੱਥੋਂ ਦੁੱਖ ਝੱਲਣਾ ਪਿਆ ਹੋਵੇਗਾ। ਉਸ ਨੇ ਜੋ ਵੀ ਸਦਮਾ ਝੱਲਿਆ, ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਗੁੱਸੇ ਵਾਲਾ ਨੌਜਵਾਨ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਗੁੱਸੇ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਮੁਸਲਮਾਨ ਸਨ।

ਪੂਨਾ ਵਿੱਚ ਪੰਦਰਾਂ ਸਾਲ ਬਿਤਾਉਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਵਿਸ਼ਨੂੰ, ਜੋ ਹੁਣ ਪੱਚੀ ਸਾਲ ਦਾ ਇੱਕ ਨੌਜਵਾਨ ਸੀ, ਨੇ ਅੱਗੇ ਵਧਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ। ਆਪਣੀ ਜਾਨ ਦਾ ਮਾਲ ਬਾਰੂਦ ਵਿੱਚ ਭਰ ਕੇ, ਉਸਨੇ ਅਹਿਮਦਨਗਰ ਲਈ ਬੱਸ ਫੜੀ। ਇੱਥੇ ਬੱਸ ਡਿਪੂ ਦੇ ਕੋਲ ਨੌਜਵਾਨ ਨੇ ਚਾਹ ਦਾ ਛੋਟਾ ਸਟਾਲ ਖੋਲ੍ਹਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਚਾਹ ਦੇ ਗਰਮ ਕੱਪਾਂ ਦੇ ਨਾਲ, ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਨੇ ਪੁਰੀ ਅਤੇ ਥੇਚਾ ਪਰੋਸਿਆ, ਗਰਮ ਤੇਲ ਨਾਲ ਮਿੱਠੀ ਮੋਟੀ ਹਰੀਆਂ ਮਿਰਚਾਂ ਦਾ ਇੱਕ ਅਗਨੀ ਪੇਸਟ। ਇੱਕ ਮੋਟੀ ਭਾਖੜੀ, ਇੱਕ ਕੱਚਾ ਪਿਆਜ਼, ਹੱਥਾਂ ਨਾਲ ਤੋੜਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਖਾਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਛਿੱਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇੱਕ ਚਮਚ ਥੇਚਾ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਦੇ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਅਤੇ ਖੇਤਾਂ ਦੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਮੁੱਖ ਖੁਰਾਕ ਹੈ। ਜਲਦੀ ਹੀ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਦਾ ਚਾਹ ਦਾ ਸਟਾਲ ਬਣ ਗਿਆ

Machine Translated by Google

ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਇੱਕ ਅਣਵਰਤੇ ਗਊਸ਼ਾਲਾ ਵਿੱਚ ਚਲਾ ਗਿਆ। ਕਰਕਰੇ ਨੇ ਇਸ ਦਾ ਵਿਸਤਾਰ ਇੱਕ ਹੋਟਲ ਵਿੱਚ ਕੀਤਾ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਅਤੇ ਰਹਿਣ ਦੀ ਸਹੂਲਤ ਸੀ। ਕੁਝ ਸਾਲਾਂ ਬਾਅਦ, ਕਰਕਰੇ ਨੇ ਅਹਿਮਦਨਗਰ ਦੇ ਕਪੜਾ ਬਾਜ਼ਾਰ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਡੇਕਨ ਗੈਸਟ ਹਾਊਸ ਬਣਾਇਆ ਜਿੱਥੇ ਇਹ ਅਜੇ ਵੀ ਖੜ੍ਹਾ ਹੈ। ਅਨਾਥ ਅਰਚਨ ਜਿਸ ਨੇ ਆਪਣਾ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਬਚਪਨ ਅਤੇ ਜਵਾਨੀ ਸੜਕਾਂ 'ਤੇ ਬਿਤਾਈ ਸੀ, ਇੱਕ ਮੱਧਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਖੁਸ਼ਹਾਲ ਹੋਟਲ ਮਾਲਕ ਬਣ ਗਿਆ ਸੀ।

ਕਰਕਰੇ ਹੁਣ 'ਸੇਠ' ਨਾਲ ਪਿਛੇਤਰ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ, ਜਿਸਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਮਾਲਕ ਜਾਂ ਅਮੀਰ ਵਿਅਕਤੀ। ਉਸਨੇ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾ ਲਿਆ ਅਤੇ ਇੱਕ ਥੀਏਟਰ ਗਰੁੱਪ ਨੂੰ ਫੰਡ ਦੇ ਕੇ ਥੀਏਟਰ ਲਈ ਆਪਣੇ ਸ਼ੌਕ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਜੋ ਇੱਕ ਟੂਰਿੰਗ ਕੰਪਨੀ ਵਜੋਂ ਨਿਯਮਿਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸ਼ੋਅ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਦਿਹਾਤੀ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਵਿੱਚ ਇਹ ਟੂਰਿੰਗ ਕੰਪਨੀਆਂ ਮਨੋਰੰਜਨ ਦਾ ਇੱਕੋ ਇੱਕ ਸਾਧਨ ਸਨ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਮਸ਼ਹੂਰ ਸਨ। ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਨੇ ਸਮਾਜਿਕ ਰੁਤਬਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, 'ਸਮਾਜਿਕ ਕੰਮ' ਕਰਨ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ। ਉਸਨੇ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਲਈ ਮੁਫ਼ਤ ਪਨਾਹ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਦੀ ਅਹਿਮਦਨਗਰ ਸ਼ਾਖਾ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕੀਤੀ।

1938 ਵਿੱਚ ਸਾਵਰਕਰ ਅਹਿਮਦਨਗਰ ਆਏ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਨਮਾਨ ਵਿੱਚ ਕਰਕਰੇ, ਜੋ ਹੁਣ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਦੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਹਨ, ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਥੀਏਟਰ ਗਰੁੱਪ ਵੱਲੋਂ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸ਼ੋਅ ਕਰਵਾਇਆ। ਕਰਕਰੇ ਮੁਤਾਬਕ ਸਾਵਰਕਰ ਸ਼ੋਅ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋਏ ਸਨ। 1939 ਵਿੱਚ, ਆਪਟੇ ਨੇ ਇੱਕ ਮਹਾਸਭਾ ਦੀ ਮੀਟਿੰਗ ਵਿੱਚ ਕਰਕਰੇ ਨਾਲ ਮੁਲਾਕਾਤ ਕੀਤੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪਹਿਲੀਆਂ ਕੁਝ ਮੀਟਿੰਗਾਂ ਵਿੱਚ ਜ਼ਿਆਦਾ ਗੱਲਬਾਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਦੋਵੇਂ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਪ੍ਰਤੀ ਉਦਾਸੀਨ ਸਨ। ਜਦੋਂ ਅਹਿਮਦਨਗਰ ਨਗਰਪਾਲਿਕਾ ਲਈ ਚੋਣਾਂ ਹੋਈਆਂ, ਕਰਕਰੇ ਨੇ ਆਪਣੀ ਨਾਮਜ਼ਦਗੀ ਦਾਖਲ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਨਿਰਵਿਰੋਧ ਚੁਣੇ ਗਏ। ਗਲੀ ਦਾ ਅਰਚਨ ਕਾਫੀ ਦੂਰ ਆ ਚੁੱਕਾ ਸੀ। 32 ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿੱਚ ਉਹ ਵਿਆਹਿਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਇੱਕ ਮੱਧਮ ਸਫਲ ਕਾਰੋਬਾਰ ਚਲਾਉਂਦਾ ਸੀ, ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਕਲਾ ਦਾ ਸਰਪ੍ਰਸਤ ਸੀ, ਇੱਕ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਸੰਗਠਨ ਦਾ ਮੁਖੀ ਸੀ ਅਤੇ ਨਗਰ ਕੌਂਸਲ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਚੁਣਿਆ ਹੋਇਆ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧੀ ਸੀ।

ਹਾਲਾਂਕਿ, ਉੱਪਰਲੀ ਗਤੀਸ਼ੀਲਤਾ ਅਤੇ ਖੁਸ਼ਹਾਲੀ ਨੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਨਫ਼ਰਤ ਨੂੰ ਘੱਟ ਕਰਨ ਲਈ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜੋ ਕਰਕਰੇ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਵਿੱਚ ਜੜ੍ਹ ਫੜ ਚੁੱਕੀ ਸੀ। ਫੰਡਾਂ ਦੀ ਉਪਲਬਧਤਾ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਦੇ ਕਾਡਰਾਂ ਉੱਤੇ ਉਸਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦੇ ਨਾਲ, ਕਰਕਰੇ ਦੀਆਂ ਮੁਸਲਿਮ ਵਿਰੋਧੀ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਵਿੱਚ ਵਾਧਾ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਜਲਦੀ ਹੀ ਉਹ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਅਤੇ ਨਿਜ਼ਾਮ ਦੇ ਇਲਾਕਿਆਂ ਦੀ ਸਰਹੱਦ ਨਾਲ ਲੱਗਦੇ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਮੁਹਿੰਮ ਵਿੱਚ ਮੋਹਰੀ ਸੀ। ਹੈਦਰਾਬਾਦ।

ਇਹ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਇਸ ਪੜਾਅ ਦੌਰਾਨ ਸੀ ਕਿ ਕਰਕਰੇ ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਸੰਪਰਕ ਵਿੱਚ ਆਇਆ ਜੋ ਪੂਨਾ ਵਿੱਚ ਹਥਿਆਰ ਵੇਚਦਾ ਸੀ - ਦਿਗੰਬਰ ਬੈਜ। ਜਦੋਂ ਵੀ ਕਰਕਰੇ ਪੂਨਾ ਦਾ ਦੌਰਾ ਕਰਦਾ ਸੀ, ਤਾਂ ਉਹ ਆਪਣੇ ਅਸਲਾ ਭੰਡਾਰ ਨੂੰ ਸਟਾਕ ਕਰਨ ਲਈ ਬੈਜ ਦੀ ਮਾਲਕੀ ਵਾਲੇ ਸ਼ਾਸਤਰ ਭੰਡਾਰ ਤੋਂ ਕੁਝ ਕਾਨੂੰਨੀ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਗੈਰ-ਕਾਨੂੰਨੀ ਹਥਿਆਰਾਂ ਜਿਵੇਂ ਘਰੇਲੂ ਬਣੇ ਕੱਚੇ ਬੰਬ ਅਤੇ ਹੈਂਡ ਗ੍ਰਨੇਡ ਖਰੀਦਦਾ ਸੀ। ਕਰਕਰੇ ਨੇ ਸਿੱਖਿਆ ਕਿ ਬੈਜ ਚੇਨ ਮੇਲ ਵੈਸਟਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਹੈ ਜੋ ਪਹਿਨਣ ਵਾਲੇ ਦੇ ਧੜ ਨੂੰ ਚਾਕੂ ਅਤੇ ਤਲਵਾਰ ਦੇ ਜ਼ਖ਼ਮਾਂ ਤੋਂ ਬਚਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਕਰਕਰੇ ਨੇ ਆਪਣੇ ਲਈ ਇਕ ਜੋੜਾ ਬਣਾਇਆ ਸੀ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਉਹ ਆਪਣੀ ਕਮੀਜ਼ ਜਾਂ ਜੈਕਟ ਦੇ ਹੇਠਾਂ ਪਹਿਨਦਾ ਸੀ, ਜਦੋਂ ਵੀ ਉਹ 'ਮਿਸ਼ਨ' 'ਤੇ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਵਿੱਚ

Machine Translated by Google

ਹਥਿਆਰਾਂ ਦਾ ਆਰਡਰ ਦੇਣ ਲਈ ਬੈਜ ਨੂੰ ਲਿਖੀਆਂ ਚਿੱਠੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ, ਉਸਨੇ ਉਸਨੂੰ ਹਦਾਇਤ ਕੀਤੀ ਕਿ, ਖੋਜ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ, ਉਹ ਹਥਿਆਰਾਂ ਨੂੰ 'ਕਿਤਾਬਾਂ' ਵਜੋਂ ਸੰਬੋਧਿਤ ਕਰੇਗਾ, ਇਸ ਲਈ ਜਦੋਂ ਬੈਜ ਨੂੰ ਕਰਕਰੇ ਤੋਂ ਕੁਝ ਕਿਤਾਬਾਂ ਅਤੇ ਨਾਵਲਾਂ ਦਾ ਆਦੇਸ਼ ਦੇਣ ਲਈ ਇੱਕ ਪੱਤਰ ਜਾਂ ਨੋਟ ਮਿਲਿਆ ਤਾਂ ਉਸਨੂੰ ਸਮਝਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ। ਕਿ ਇਹ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਹਥਿਆਰਾਂ ਲਈ ਇੱਕ ਆਰਡਰ ਸੀ, ਹਰ ਇੱਕ ਸਿਰਲੇਖ ਇੱਕ ਹਥਿਆਰ ਜਾਂ ਵਿਸਫੋਟਕ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ।

ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਦੁਆਰਾ ਬੁਲਾਏ ਗਏ ਡਾਇਰੈਕਟ ਐਕਸ਼ਨ ਡੇ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਪੂਰੇ ਉੱਤਰ-ਪੂਰਬੀ ਭਾਰਤ, ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕਲਕੱਤਾ ਅਤੇ ਪੂਰਬੀ ਬੰਗਾਲ ਦੇ ਅੰਦਰੂਨੀ ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ ਵਿੱਚ, ਹਿੰਸਾ ਦਾ ਨਾਚ ਭੜਕ ਗਿਆ। ਇਹਨਾਂ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਵਿਲੱਖਣ ਸਮਾਜਿਕ ਢਾਂਚਾ ਸੀ। ਹਿੰਦੂ ਘੱਟ-ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਸਨ ਅਤੇ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਅਮੀਰ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰ, ਵਪਾਰੀ, ਵਪਾਰੀ ਜਾਂ ਸ਼ਾਹੂਕਾਰ ਸਨ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਮੁਸਲਿਮ ਭਾਈਚਾਰੇ ਵਿੱਚ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਮਜ਼ਦੂਰ, ਕਾਰੀਗਰ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ ਅਤੇ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਗਰੀਬ ਸਨ। ਇਸ ਲਈ ਦੋਹਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਲੰਮੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਜਮਾਤੀ ਦੁਸ਼ਮਣੀ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਮੁਸਲਿਮ ਨੇਤਾਵਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਵੱਖਰੇ ਮੁਸਲਿਮ ਹੋਮਲੈਂਡ ਦੀ ਮੰਗ ਨੂੰ ਮੰਨਣ ਲਈ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਮਜਬੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਸੜਕਾਂ 'ਤੇ ਆਉਣ ਲਈ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕੀਤਾ, ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਇਮਾਮਾਂ ਨੇ ਇਸ ਸੱਦੇ ਦਾ ਸਮਰਥਨ ਕੀਤਾ। ਪੂਰਬੀ ਬੰਗਾਲ ਦੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਇੱਕ ਆਦਮੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਉੱਠੇ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਘਿਨਾਉਣੇ ਕਤਲੇਆਮ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਪਤਨੀਆਂ ਅਤੇ ਧੀਆਂ ਦੇ ਅਗਵਾ ਅਤੇ ਬਲਾਤਕਾਰ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਏ। ਅੰਗਰੇਜ਼ ਅਫਸਰਾਂ ਅਤੇ ਮੁਸਲਿਮ ਕਾਂਸਟੇਬਲਰੀ ਦੁਆਰਾ ਚਲਾਏ ਗਏ ਉਦਾਸੀਨ ਪੁਲਿਸ ਬਲ ਨੇ ਬਹੁਤ ਪੱਖਪਾਤੀ ਰਵੱਈਆ ਦਿਖਾਇਆ। ਉਹ ਹਿੰਦੂ ਪਿੰਡਾਂ ਨੂੰ ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਕਰ ਦੇਣਗੇ ਅਤੇ ਫਿਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਿੰਡਾਂ ਨੂੰ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੀ ਭੀੜ ਦੁਆਰਾ ਹਮਲਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

ਜਲਦੀ ਹੀ ਨੋਆਖਲੀ ਵਿੱਚ ਜੋ ਵਾਪਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਉਸ ਦੀਆਂ ਭਿਆਨਕ ਕਹਾਣੀਆਂ ਭਾਰਤ ਦੇ ਹਰ ਕੋਨੇ ਵਿੱਚ ਫੈਲ ਗਈਆਂ, ਇਸਦੀ ਆਬਾਦੀ ਨੂੰ ਹੈਰਾਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਕਹਾਣੀਆਂ ਨੇ ਦੋ ਬਹੁਤ ਹੀ ਵਿਭਿੰਨ ਕਿਸਮਾਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰਨ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕੀਤਾ।

ਗਾਂਧੀ ਤੁਰੰਤ ਨੋਆਖਲੀ ਚਲਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਸ਼ਾਂਤੀ ਅਤੇ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦਾ ਆਪਣਾ ਸੰਦੇਸ਼ ਫੈਲਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਦੰਗੇ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਲੰਘਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਦੂਸਰਾ ਸਮੂਹ ਜੋ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ 'ਤੇ ਉਤਰਿਆ, ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ ਦੇ ਹਿੰਦੂ ਗੜ੍ਹ, ਹਿੰਦੂ ਕੱਟੜਪੰਥੀ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮਿਸ਼ਨ ਨਫ਼ਰਤ ਫੈਲਾਉਣਾ ਸੀ ਤਾਂ ਜੋ ਪੀੜਤਾਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਦੂਜੇ ਹਿੱਸਿਆਂ ਵਿੱਚ ਨਫ਼ਰਤ ਦੀ ਅੱਗ ਵਿੱਚ ਮੁਸਲਿਮ ਵਿਰੋਧੀ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਭੜਕਾਉਣ ਲਈ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕੇ। ਕਰਕਰੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਸਨ। ਉਸਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, ਉਸਨੇ ਦੰਗਾ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ ਵਿੱਚ ਯਾਤਰਾ ਕੀਤੀ, ਹਿੰਦੂਆਂ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ, ਅਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਅਗਵਾ ਕੀਤੀਆਂ ਹਿੰਦੂ ਔਰਤਾਂ ਨੂੰ ਛੁਡਾਇਆ। ਉਹ ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਇਸਲਾਮ ਕਬੂਲ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦਾ ਮੁੜ ਧਰਮ ਪਰਿਵਰਤਨ ਕਰਨ ਦੇ ਮਿਸ਼ਨ 'ਤੇ ਵੀ ਸੀ। ਇੱਕ ਦੋਸਤ ਨੂੰ ਨੋਆਖਲੀ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਕਾਰਨਾਮੇ ਸੁਣਾਉਂਦੇ ਹੋਏ, ਕਰਕਰੇ ਨੇ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਹ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂ ਬਚਾਅ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਟੀਮ ਨੇ ਪਰੰਪਰਾਗਤ ਹਿੰਦੂ ਪਹਿਰਾਵੇ ਪਹਿਨ ਕੇ ਦੰਗੇ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ ਦੀ ਯਾਤਰਾ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੱਥੇ ਨੂੰ ਸਿੰਦੂਰ ਦੇ ਤਿਲਕ ਨਾਲ ਸਜਾਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਇਹ ਅਤਿਕਥਨੀ ਜਾਪਦੀ ਹੈ: ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਕਾਡਰ ਡੂੰਘਾਈ ਵਿੱਚ ਜਾਣ ਲਈ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੇ ਹਨ।

Machine Translated by Google

ਮੁਸਲਿਮ ਪ੍ਰਭਾਵ ਵਾਲੇ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ. ਨਾਲ ਹੀ, ਜੇ ਕਰਕਰੇ ਦਾ ਜਥਾ ਨੋਆਖਲੀ ਦੇ ਦੰਗਿਆਂ ਨਾਲ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਉਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪਹਿਰਾਵਾ ਪਾ ਕੇ ਗਿਆ ਹੁੰਦਾ ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਦਾਅਵਾ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਹ ਬਹੁਤ ਹੀ ਅਸੰਭਵ ਹੈ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਬਖਸ਼ਿਆ ਗਿਆ ਹੁੰਦਾ।

ਪਰ ਜੋ ਵੀ ਕਰਕਰੇ ਦੀ ਕਲਪਨਾ ਦੀ ਕਲਪਨਾ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਉਹ ਗੁੱਸਾ ਅਤੇ ਨਫ਼ਰਤ ਜੋ ਉਸ ਵਿੱਚ ਭਰਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਉਹ ਅਸਲ ਸੀ। ਉਹ ਪੂਰਬੀ ਬੰਗਾਲ ਤੋਂ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ 'ਤੇ ਵਹਿਸ਼ੀ ਬਦਲਾ ਲੈਣ ਦੇ ਇਰਾਦੇ ਨਾਲ ਵਾਪਸ ਪਰਤਿਆ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਉਸਨੇ ਨਰਾਇਣ ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਨੱਥੂਰਾਮ ਗੋਡਸੇ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕੀਤਾ, ਜੋ ਪੂਨਾ ਤੋਂ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਦਾ ਮੁਖ ਪੱਤਰ ਚਲਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਉਹ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਉਸ ਦੀਆਂ ਅਤਿਕਥਨੀ ਵਾਲੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਨੋਆਖਲੀ ਤੋਂ ਛਾਪਣ। ਜਦੋਂ ਉਹ ਦੋਵਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ ਤਾਂ ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਨਾਰਾਜ਼ਗੀ ਅਤੇ ਸ਼ੱਕ ਜੋ ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਕਰਕਰੇ ਨੇ ਸਾਂਝਾ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਵੇਂ ਗੁੱਸੇ ਦੀ ਅੱਗ ਵਿੱਚ ਪਿਘਲਦਾ ਜਾਪਦਾ ਸੀ। ਕਰਕਰੇ ਨੂੰ ਨੱਥੂਰਾਮ ਅਤੇ ਆਪਟੇ ਦੁਆਰਾ ਬਦਲਾ ਲੈਣ ਦੀਆਂ ਯੋਜਨਾਵਾਂ ਦੁਆਰਾ ਲਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। 1947 ਦੀਆਂ ਗਰਮੀਆਂ ਵਿੱਚ, ਕਰਕਰੇ ਨੇ ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਗੋਡਸੇ ਨੂੰ ਸਮਰਥਨ ਦੇਣ ਦਾ ਵਾਅਦਾ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਆਪਟੇ-ਗੌਡਸੇ ਗਰੋਹ ਦੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਲਈ ਫੰਡ ਮੁਹੱਈਆ ਕਰਵਾਉਣ ਅਤੇ ਹਥਿਆਰ ਇਕੱਠੇ ਕਰਨ ਲਈ ਸਹਿਮਤ ਹੋ ਗਏ।

ਬੰਬਈ ਦੇ ਇੱਕ ਹਿੰਦੂ ਧਾਰਮਿਕ ਆਗੂ ਦਾਦਾ ਮਹਾਰਾਜ (ਮਹਾਰਾਜ ਇੱਥੇ ਇੱਕ ਸਿਰਲੇਖ ਵਜੋਂ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਪੁਜਾਰੀ ਤੋਂ ਭਾਵ ਹੈ), ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ਮੁੜ ਬਦਲਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਵਿੱਚ ਨੋਆਖਲੀ ਦੇ ਕੁਝ ਹਿੱਸਿਆਂ ਦਾ ਦੌਰਾ ਵੀ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਉਹ ਪੂਰਬੀ ਬੰਗਾਲ ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੂਆਂ ਉੱਤੇ ਹੋਏ ਅੱਤਿਆਚਾਰਾਂ ਦਾ ਬਦਲਾ ਲੈਣ ਵਾਲੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰਨ ਲਈ ਉਤਸੁਕ ਸੀ। ਦਾਦਾ ਮਹਾਰਾਜ ਇੱਕ ਅਮੀਰ ਆਦਮੀ ਸੀ ਅਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ 'ਤੇ ਹਮਲਿਆਂ ਲਈ ਫੰਡ ਦੇਣ ਦਾ ਚਾਹਵਾਨ ਸੀ। ਨੋਆਖਲੀ ਤੋਂ ਵਾਪਸੀ 'ਤੇ ਉਸਨੂੰ ਉਸਦੇ ਇੱਕ ਚੇਲੇ ਮੁਕੰਦ ਮਾਲਵੀਆ ਨੇ ਆਪਟੇ-ਗੌਡਸੇ ਗੈਂਗ ਦੀਆਂ ਯੋਜਨਾਵਾਂ ਬਾਰੇ ਸੂਚਿਤ ਕੀਤਾ।

ਆਪਟੇ, ਕੁਝ ਵਿਸਕੀ ਖਾਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਅਤੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨੀ ਨੇਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸਬਕ ਸਿਖਾਉਣ ਦੀਆਂ ਆਪਣੀਆਂ ਯੋਜਨਾਵਾਂ ਬਾਰੇ ਸ਼ੇਖੀ ਮਾਰਨ ਲਈ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਉਸ ਦੀ ਇਕ ਯੋਜਨਾ ਸੀ ਕਿ ਦੋ ਮੋਰਟਾਰ ਹਾਸਲ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਅਤੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨੀ ਮੰਤਰੀ ਮੰਡਲ ਦੀ ਦਿੱਲੀ ਵਿਚ ਮੀਟਿੰਗ ਹੋਣ 'ਤੇ ਹਮਲਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਇਹ ਜਦੋਂ ਉਸਨੂੰ ਇਹ ਵੀ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਇੱਕ ਮੋਰਟਾਰ ਕਿਹੋ ਜਿਹਾ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਸ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਵਰਤਣਾ ਹੈ!

ਦਾਦਾ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਨੱਥੂਰਾਮ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਲਈ ਪੂਨਾ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਯਾਤਰਾ ਕੀਤੀ।
ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਉਹ ਆਪਟੇ ਦੀ ਮੋਰਟਾਰ ਹਮਲੇ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਤੋਂ ਇੰਨਾ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋਇਆ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਨੂੰ ਫੰਡ ਦੇਣ ਲਈ ਸਹਿਮਤ ਹੋ ਗਿਆ। ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਗੋਡਸੇ ਲਈ, ਇਹ ਸਵਰਗ ਭੇਜਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਹ ਦੀਵਾਲੀਆਪਨ ਦੀ ਕਗਾਰ 'ਤੇ ਸਨ ਅਤੇ ਇੱਥੇ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਅਮੀਰ ਆਦਮੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਫੰਡ ਦੇਣ ਦਾ ਵਾਅਦਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਦਾਦਾ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੈਸਾ ਦਿੱਤਾ ਸਗੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਪਾਰਕ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੇ ਹੋਰਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਵੀ ਜਾਣੂ ਕਰਵਾਇਆ ਜੋ ਹਿੰਦੂ ਕੱਟੜਪੰਥੀ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਨੂੰ ਫੰਡ ਦੇਣ ਲਈ ਝੁਕੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਜਲਦੀ ਹੀ ਆਪਟੇ ਦਾਦਾ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਘਰ ਰੈਗੂਲਰ ਹੋ ਗਿਆ, ਉਸ ਨੂੰ ਸਕੀਮ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸਕੀਮ ਵੇਚ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਕਦੇ ਇਹ ਮੋਰਟਾਰ ਖਰੀਦ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਕਦੇ ਹੈਦਰਾਬਾਦ ਦੇ ਨਿਜ਼ਾਮ ਦੇ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿਚ ਹਿੰਦੂ ਲੜਾਕਿਆਂ ਨੂੰ ਸਪਲਾਈ ਕਰਨ ਲਈ ਹਥਿਆਰਾਂ ਦਾ ਭੰਡਾਰ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਮੌਕੇ 'ਤੇ ਹਮਲਾ ਕਰਨ ਅਤੇ ਘਰਾਂ ਨੂੰ ਉਡਾਉਣ ਲਈ ਵਿਸਫੋਟਕ ਖਰੀਦ ਰਿਹਾ ਸੀ।

Machine Translated by Google

ਪਾਕਿਸਤਾਨੀ ਨੇਤਾਵਾਂ ਦੇ ਦਫਤਰ ਇੱਕ ਕੰਮ ਜੋ ਆਪਟੇ ਨੇ ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਨਾਲ ਬੰਬਈ ਦੇ ਆਪਣੇ ਫੰਡ ਇਕੱਠਾ ਕਰਨ ਦੇ ਦੌਰਿਆਂ 'ਤੇ ਕੀਤਾ, ਉਹ ਮਨੋਰਮਾ ਨੂੰ ਮਿਲਣਾ, ਉਸ ਨੂੰ ਰਾਤ ਦੇ ਖਾਣੇ 'ਤੇ ਲੈ ਜਾਣਾ ਅਤੇ ਫਿਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਇੱਕ ਨਿਯਮਤ ਅਹਾਤੇ 'ਤੇ ਰਾਤ ਬਿਤਾਉਣਾ ਸੀ। ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ ਉਪਲਬਧ ਅਤੇ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਅਣਵਰਤੇ ਫੰਡਾਂ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਹੋਣ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦਿੱਤੀ।

ਹਿੰਦੂ ਕੱਟੜਪੰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਹਥਿਆਰਾਂ ਦੀ ਸਪਲਾਈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਦਾਦਾ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਵਿੱਤੀ ਸਹਾਇਤਾ ਦਿੱਤੀ ਸੀ, ਦੀ ਦੇਖਭਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਛੋਟੇ ਭਰਾ ਦੀਕਸ਼ਿਤ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਦਾਦਾ ਨੇ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਕਿਸ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰਨੀ ਹੈ ਅਤੇ ਫੰਡ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ ਜਦੋਂ ਕਿ ਦੀਕਸ਼ਿਤ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤੇ, ਹਥਿਆਰ ਖਰੀਦੇ ਅਤੇ ਸਪਲਾਈ ਕੀਤੇ ਅਤੇ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵਿਚਕਾਰ ਹੀ ਸੀ। ਦੀਕਸ਼ਿਤ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਨਿਯਮਤ ਸਪਲਾਇਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਦਿਗੰਬਰ ਬੈਜ ਸੀ, ਜਿਸਦਾ - ਆਪਣੀਆਂ ਬੇਮੇਲ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਦੇ ਨਾਲ - ਇੱਕ ਅਜਿਹਾ ਚਿਹਰਾ ਸੀ ਜੋ ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ ਭੁਲਾਇਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਉਸ ਦੀ ਆਲੀਸ਼ਾਨ ਵਹਿੰਦੀ ਦਾੜ੍ਹੀ ਅਤੇ ਮੋਢੇ-ਲੰਬੇ ਵਾਲ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਹ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਤੇਲ ਵਾਲਾ ਰੱਖਦਾ ਸੀ। ਬੈਜ ਨੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਭੇਸ ਦਾ ਮਾਲਕ ਹੋਣਾ ਪਸੰਦ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਕਈ ਵਾਰ ਇੱਕ ਸਾਧੂ, ਫਕੀਰ, ਕਸਾਈ, ਸਿੱਖ ਕਿਸਾਨ, ਸੰਗੀਤਕਾਰ ਆਦਿ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਕੱਪੜੇ ਪਾਉਣਾ ਪਸੰਦ ਕੀਤਾ। ਪਰ ਉਸਨੇ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਆਪਣੇ ਭੇਸ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਰਲਣ ਦੀ ਬਜਾਏ, ਆਪਣੇ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਪਹਿਰਾਵੇ ਕਾਰਨ ਆਪਣੇ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਖਿੱਚਿਆ। ਇੱਕ ਵਾਰ ਉਹ ਲੋਕ ਸੰਗੀਤਕਾਰ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਦੀਕਸ਼ਿਤ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਘਰ ਆਪਣੇ ਨੌਕਰ ਦੇ ਨਾਲ ਢੋਲ ਲੈ ਕੇ ਉਤਰਿਆ। ਬੈਜ ਨੇ ਨਾਟਕੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਡਰੱਮ ਨੂੰ ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਪਾੜ ਦਿੱਤਾ ਤਾਂ ਜੋ ਇਸ ਦੇ ਅੰਦਰਲੇ ਖੰਜਰਾਂ ਅਤੇ ਤਲਵਾਰਾਂ ਨੂੰ ਸਾਫ਼-ਸੁਥਰਾ ਢੰਗ ਨਾਲ ਪੈਕ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ।

ਬੈਜ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸੰਸਾਧਨ ਅਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਸੇਲਜ਼ਮੈਨ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਗਾਹਕ ਕਦੇ-ਕਦਾਈਂ ਹੀ ਖਾਲੀ ਹੱਥ ਛੱਡਦੇ ਸਨ। ਉਸਦੇ ਹਥਿਆਰਾਂ ਦੇ ਕਾਰੋਬਾਰ ਦੀ ਸਫਲਤਾ ਇਸ ਤੱਥ ਦੇ ਕਾਰਨ ਸੀ ਕਿ ਅਜਿਹਾ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜੋ ਉਹ ਆਪਣੇ ਗਾਹਕਾਂ ਲਈ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਪੂਨਾ ਛਾਉਣੀ ਵਿੱਚ ਹਥਿਆਰਾਂ ਦੇ ਡਿਪੂ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲਾ ਲਿਆ ਸੀ, ਅਤੇ ਲੋੜ ਪੈਣ 'ਤੇ ਉਹ ਅਸਲ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼-ਨਿਰਮਿਤ ਹੈਂਡ ਗ੍ਰਨੇਡ ਵੀ ਸਪਲਾਈ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ।

ਜੁਲਾਈ 1947 ਵਿੱਚ, ਆਪਟੇ ਨੇ ਕਰਕਰੇ ਨਾਲ ਦੁਬਾਰਾ ਸ਼ਾਸਤਰ ਭੰਡਾਰ ਦਾ ਦੌਰਾ ਕੀਤਾ। ਆਪਟੇ ਨੇ ਬੈਜ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਕੁਝ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਗਾਹਕਾਂ ਲਈ ਸਟੇਨਗਨ ਦੀ ਲੋੜ ਸੀ। ਬੈਜ ਨੇ ਕਾਰ ਵਿੱਚ ਛਾਲ ਮਾਰ ਦਿੱਤੀ, ਅਤੇ ਰਸਤੇ ਵਿੱਚ ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਨਾਮਕ ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਚੁੱਕ ਕੇ ਯਰਵਦਾ ਕੇਂਦਰੀ ਜੇਲ੍ਹ ਵੱਲ ਚਲਾ ਗਿਆ। ਜੇਲ੍ਹ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਕਾਰ ਖੜ੍ਹੀ ਕਰਕੇ ਗੁਰਦਿਆਲ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਿਆ ਅਤੇ ਕੁਝ ਮਿੰਟਾਂ ਬਾਅਦ ਵਾਪਸ ਪਰਤਿਆ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਚਮਕਦਾਰ ਸਟੈਂਗਨ ਵਾਲਾ ਪੈਕਟ ਸੀ। ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਆਪਟੇ ਨੇ ਹਮੇਸ਼ਾ ਬੈਜ ਦਾ ਮਜ਼ਾਕ ਉਡਾਇਆ ਸੀ, ਪਰ ਜਿਸ ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ ਉਸਨੇ ਸਟੇਨਗਨ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਉਸ ਨੇ ਆਪਟੇ ਦੇ ਨਾਲ ਉਸਦੀ ਸਾਖ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤੀ। ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਛੱਡਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਹ ਸ਼ਾਸਤਰ ਭੰਡਾਰ ਵਾਪਸ ਆ ਗਏ ਜਿੱਥੇ ਬੈਜ ਨੇ ਰੁਪਏ ਮੰਗੇ। ਸਟੇਨਗਨ ਲਈ 1,200। ਆਪਟੇ ਨੂੰ ਜਲਦੀ ਹੀ ਅਹਿਸਾਸ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿ ਨਾ ਤਾਂ ਉਹ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਉਸ ਦੇ ਕਮਾਂਡੋ ਸਟੇਨਗਨ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਫੜ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਇਸ ਨੂੰ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਬਣਾ ਕੇ ਫਾਇਰ ਕਰਨ ਦਿਓ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸਿਖਲਾਈ ਦੇਣ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਅਸਲੇ ਦੀ ਲੋੜ ਹੋਵੇਗੀ, ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਮੋਰਟਾਰਾਂ ਵਾਂਗ ਹੀ, ਸਟੇਨਗਨ ਆਪਟੇ ਦੀ ਇਕ ਹੋਰ ਮੂਰਖਤਾ ਸੀ।

Machine Translated by Google

ਬੈਜ ਨੇ ਆਪਣਾ ਕਾਰੋਬਾਰ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਖਰਚਿਆਂ-ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਲਾਭ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਚਲਾਇਆ। ਉਸ ਨੇ ਸਭ ਤੋਂ ਘੱਟ ਤਨਖਾਹਾਂ 'ਤੇ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਨੂੰ ਨੌਕਰੀ 'ਤੇ ਰੱਖਿਆ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗੁਲਾਮਾਂ ਵਾਂਗ ਧੱਕ ਦਿੱਤਾ। 1945 ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ, ਬੈਜ ਨੇ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਅਤੇ ਆਂਧਰਾ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦੀ ਸਰਹੱਦ ਦੇ ਨੇੜੇ ਇੱਕ ਕਸਬੇ ਸ਼ੋਲਾਪੁਰ ਦਾ ਦੌਰਾ ਕੀਤਾ, ਜਿੱਥੇ ਇੱਕ ਵਾਜਬ ਤੇਲਗੂ ਬੋਲਣ ਵਾਲੀ ਆਬਾਦੀ ਸੀ। ਸ਼ੰਕਰ ਕਿਸਤਿਆ, ਇੱਕ ਅਨਪੜ੍ਹ ਨੌਜਵਾਨ, ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਨਾਲ ਸ਼ੋਲਾਪੁਰ ਦੇ ਇੱਕ ਖੱਡ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਨੌਜਵਾਨ ਇੱਕ ਤਰਖਾਣ ਲਈ ਇੱਕ ਅਪ੍ਰੈਂਟਿਸ ਵਜੋਂ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਬੈਜ ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਜੋ ਛੁਰੇ ਦੇ ਬਲੇਡਾਂ 'ਤੇ ਹੈਂਡਲ ਬਣਾਏ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਛੂਟ ਵਾਲੀਆਂ ਦਰਾਂ 'ਤੇ ਖਰੀਦੇ। ਸ਼ੰਕਰ ਸਹੀ ਚੋਣ ਸੀ। ਬੈਜ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਵੀਹ ਰੁਪਏ ਪ੍ਰਤੀ ਮਹੀਨਾ ਤਨਖਾਹ 'ਤੇ ਨੌਕਰੀ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ਕੀਤੀ। ਸ਼ੰਕਰ ਨੂੰ ਕੀ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ, ਉਸਦੀ ਸਰਕਾਰੀ ਡਿਊਟੀ ਦੇ ਨਾਲ, ਉਸਨੂੰ ਇੱਕ ਰਿਕਸ਼ਾ ਚਾਲਕ, ਡਿਲੀਵਰੀ ਬੁਆਏ, ਸਵੀਪਰ, ਧੋਬੀ, ਰਸੋਈਏ, ਮਾਲਿਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਅਤੇ ਹੋਰ ਕੁਝ ਵੀ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ ਜੋ ਬੈਜ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਕਰਨ ਦਾ ਆਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।

ਉਸ ਨੇ ਬਿੱਲੇ ਦੀ ਭੈਣ ਲਈ ਵੀ ਇਹੀ ਕੰਮ ਕਰਨੇ ਸਨ। ਬੈਜ ਇੱਕ ਮਾੜਾ ਤਨਖਾਹਕਾਰ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸਨੇ ਕਦੇ ਵੀ ਸ਼ੰਕਰ ਨੂੰ ਉਸਦੀ ਪੂਰੀ ਤਨਖਾਹ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ। ਇੱਕ ਸਮੇਂ, ਬੈਜ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਛੇ ਮਹੀਨਿਆਂ ਦੀ ਤਨਖਾਹ ਦੇਣੀ ਸੀ ਅਤੇ ਸ਼ੰਕਰ ਨੇ ਨੌਕਰੀ ਛੱਡਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਸ਼ੋਲਾਪੁਰ ਭੱਜ ਗਿਆ। ਬੈਜ ਨੇ ਪੁਲਿਸ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਸੰਪਰਕਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਸ਼ੰਕਰ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਚੋਰੀ ਦੀ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਦਰਜ ਕਰਵਾਈ ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰ ਲਿਆ। ਪੁਲਿਸ ਇਲਾਜ ਦੇ ਅੰਤ 'ਤੇ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸ਼ੰਕਰ ਨੇ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਹ ਬੈਜ ਨਾਲ ਬਿਹਤਰ ਹੈ। ਉਸਨੇ ਨਿਮਰਤਾ ਨਾਲ ਆਪਣੀ ਡਿਊਟੀ ਦੁਬਾਰਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਆਖਰਕਾਰ ਕੇਸ ਨੂੰ ਖਾਰਜ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।

ਬੰਬਈ ਵਿਚ ਦਾਦਾ ਮਹਾਰਾਜ ਆਪਟੇ ਨਾਲ ਬੇਚੈਨ ਹੋ ਰਹੇ ਸਨ। ਆਪਟੇ ਨੇ ਰੁਪਏ ਲਏ ਸਨ। ਮੋਰਟਾਰ ਲਈ 5,000 ਪਰ ਪਾਕਿਸਤਾਨੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ 'ਤੇ ਹਮਲੇ ਦਾ ਕੋਈ ਸੰਕੇਤ ਨਹੀਂ ਸੀ. ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੇ ਭਵਿੱਖ ਦੇ ਨੇਤਾ ਸਾਰੇ ਦਿੱਲੀ ਛੱਡ ਕੇ ਕਰਾਚੀ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ; ਵਾਅਦਾ ਕੀਤਾ ਹਮਲਾ ਕਦੋਂ ਆ ਰਿਹਾ ਸੀ? ਆਪਟੇ ਨੇ ਕਰਕਰੇ ਨਾਲ ਦਾਦਾ ਮਹਾਰਾਜ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਗਿਆ ਅਤੇ ਮੰਨਿਆ ਕਿ ਉਹ ਮੋਰਟਾਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਨਹੀਂ ਸਨ; ਉਸਨੇ ਗੋਆ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਸੰਪਰਕ 'ਤੇ ਇਸ ਦਾ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਇਆ ਜੋ ਆਖਰੀ ਸਮੇਂ 'ਤੇ ਸੌਦੇ ਤੋਂ ਮੁਕਰ ਗਿਆ ਸੀ। ਪਰ ਆਪਟੇ ਦੋ ਹੋਰ ਯੋਜਨਾਵਾਂ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ: ਪਹਿਲੀ ਹੈਦਰਾਬਾਦ ਦੀ ਸਰਹੱਦ 'ਤੇ ਸਰਹੱਦੀ ਚੌਕੀ 'ਤੇ ਛਾਪਾ ਮਾਰਨਾ ਸੀ। ਉਹ ਨਿਜ਼ਾਮ ਦੇ ਚੁੰਗੀ ਦੇ ਏਜੰਟਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰ ਦੇਣਗੇ ਅਤੇ ਦਿਨ ਭਰ ਦੇ ਟੈਕਸ ਦੀ ਉਗਰਾਹੀ ਦੇ ਨਾਲ ਡੀਕੈਂਪ ਕਰਨਗੇ। ਆਪਟੇ ਨੇ ਕਿਹਾ, ਹਮਲਿਆਂ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਾਦਾ ਮਹਾਰਾਜ ਦੀ ਕਾਰ, ਇੱਕ ਸ਼ੇਵਰਲੇਟ ਸਟੇਸ਼ਨ-ਵੈਗਨ ਦੀ ਲੋੜ ਪਵੇਗੀ, ਜੋ ਇੱਕ ਵੱਡੀ ਛਾਪੇਮਾਰੀ ਪਾਰਟੀ ਅਤੇ ਹਥਿਆਰਾਂ ਨੂੰ ਲਿਜਾਣ ਦੇ ਯੋਗ ਹੋਵੇਗੀ। ਦੂਜੀ ਸਕੀਮ ਹੋਰ ਵੀ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਸੀ। ਆਪਟੇ ਨੇ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਦੁਆਰਾ ਛੱਡੇ ਗਏ ਵਿਸਫੋਟਕਾਂ ਅਤੇ ਗੋਲਾ-ਬਾਰੂਦ ਦੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੇ ਹਿੱਸੇ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਰੇਲਗੱਡੀ 'ਤੇ ਹਮਲਾ ਕਰਨ ਅਤੇ ਨਸ਼ਟ ਕਰਨ ਦਾ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਦਿੱਤਾ। ਪਰ ਇਸ ਛਾਪੇਮਾਰੀ ਨੂੰ ਅੰਜਾਮ ਦੇਣ ਲਈ ਉਸ ਨੂੰ ਰੁਪਏ ਦੀ ਲੋੜ ਸੀ। 10,000 ਫਲੇਮ-ਥ੍ਰੋਅਰਸ ਖਰੀਦਣ ਲਈ।

ਦਾਦਾ ਆਪਣੀ ਕਾਰ ਦੇਣ ਲਈ ਰਾਜ਼ੀ ਹੋ ਗਿਆ ਪਰ ਅੱਗ ਲਾਉਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਦੇਖੇ ਬਿਨਾਂ ਕੋਈ ਪੈਸਾ ਦੇਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਉਸ ਨੇ ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਸ ਕੋਲ ਕੁਝ ਹੈਂਡ ਗ੍ਰੇਨੇਡ ਅਤੇ ਡਾਇਨਾਮਾਈਟ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ ਸੀ ਜਿਸ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਉਹ ਰੇਲਗੱਡੀ ਨੂੰ ਉਡਾਉਣ ਲਈ ਕਰ ਸਕਦੇ ਸਨ। ਪਰ

Machine Translated by Google

ਆਪਟੇ ਨੂੰ ਪੈਸੇ ਚਾਹੀਦੇ ਸਨ। ਉਹ ਕਾਰ ਲੈ ਕੇ ਮਨੋਰਮਾ ਨਾਲ ਡੇਟ ਰੱਖਣ ਲਈ ਚਲਾ ਗਿਆ।

ਦਾਦਾ ਮਹਾਰਾਜ ਧੀਰਜ ਨਾਲ ਆਪਟੇ ਤੋਂ ਸੁਣਨ ਦੀ ਉਡੀਕ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਜਾਂ ਅਖਬਾਰਾਂ ਵਿਚ ਆਕਟੋਰੀ ਚੌਕੀ 'ਤੇ ਹਮਲੇ ਬਾਰੇ ਪੜ੍ਹਦੇ ਰਹੇ, ਪਰ ਦੋ ਮਹੀਨੇ ਤੱਕ ਕੋਈ ਖ਼ਬਰ ਨਹੀਂ ਸੀ।
ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਅਕਤੂਬਰ ਵਿੱਚ ਉਹ ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਸਪਸ਼ਟੀਕਰਨ ਦੀ ਭਾਲ ਵਿੱਚ, ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਕਾਰ ਵਾਪਸ ਲੈਣ ਲਈ ਪੂਨਾ ਗਿਆ। ਆਪਟੇ ਨੇ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਕਿ ਦਾਦਾ ਆਪਣੀ ਬੁੱਧੀ ਦੇ ਅੰਤ 'ਤੇ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦਲ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਕਤਾਰਬੱਧ ਕੀਤਾ, ਇਹ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਟੀਮ ਤਿਆਰ ਸੀ ਅਤੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਅਗਲੀ ਬਾਰੂਦ ਰੇਲਗੱਡੀ 'ਤੇ ਹਮਲਾ ਕਰਨ ਅਤੇ ਨਸ਼ਟ ਕਰਨ ਲਈ ਬਲੈਥਰੋਵਰਾਂ ਦੀ ਉਡੀਕ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਦਾਦਾ ਨੂੰ ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦੇ ਨਵੇਂ ਦਫ਼ਤਰ ਅਤੇ ਪ੍ਰੈਸ ਭਵਨ ਦਾ ਉਦਘਾਟਨ ਕਰਨ ਲਈ ਸੱਦਾ ਦਿੱਤਾ । ਇਹ ਇਮਾਰਤ ਹੈਦਰਾਬਾਦ ਅਤੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨੀ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ 'ਤੇ ਛਾਪੇਮਾਰੀ ਕਰਨ ਦੀਆਂ ਆਪਣੀਆਂ ਯੋਜਨਾਵਾਂ ਲਈ ਮਿਲੇ ਫੰਡਾਂ ਨੂੰ ਡਾਇਵਰਟ ਕਰਕੇ ਬਣਾਈ ਗਈ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਦਾ ਉਦਘਾਟਨ ਸਾਵਰਕਰ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਸੀ, ਪਰ ਸਿਹਤ ਖਰਾਬ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਉਹ ਬੰਬਈ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਨਹੀਂ ਗਏ ਸਨ। ਆਪਟੇ ਕੋਲ ਇਸ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਸਪੱਸ਼ਟੀਕਰਨ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਆਕਟ੍ਰੋਏ ਪੋਸਟ 'ਤੇ ਛਾਪਾ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਮਾਰਿਆ ਗਿਆ। ਦਾਦਾ ਮਹਾਰਾਜ, ਆਪਣੀ ਕਾਰ ਬਰਕਰਾਰ ਪਾਏ ਜਾਣ 'ਤੇ ਰਾਹਤ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਦੀ ਪੈਰਵੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ, ਪਰ ਅੱਗ ਲਗਾਉਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਪੈਸੇ ਦੇਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

ਆਪਟੇ ਨੇ ਬੈਜ ਲਈ ਭੇਜਿਆ, ਜੋ ਵਿਸਫੋਟਕਾਂ-ਬੰਦੂਕਾਂ ਦੇ ਸੂਤੀ ਸਲੈਬਾਂ, ਨਾਈਟ੍ਰੋ-ਗਲੀਸਰੀਨ ਦੇ '808' ਪੈਕੇਟ, ਫਿਊਜ਼ ਦੀਆਂ ਤਾਰਾਂ ਅਤੇ ਡੈਟੋਨੇਟਰਾਂ ਦਾ ਪੂਰਾ ਕਾਕਟੇਲ ਲੈ ਕੇ ਆਇਆ ਸੀ।
ਦਾਦਾ ਨੇ ਆਪਣੀ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ਕੀਤੀ ਲਗਭਗ ਹਰ ਚੀਜ਼ ਖਰੀਦੀ। ਉਸਨੇ ਇਸਨੂੰ ਵਾਪਸ ਬੰਬਈ ਲਿਜਾਣ ਲਈ ਆਪਣੀ ਕਾਰ ਵਿੱਚ ਲੱਦ ਲਿਆ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਇਸਨੂੰ ਹੈਦਰਾਬਾਦ ਵਿੱਚ ਵਧੇਰੇ ਭਰੋਸੇਯੋਗ ਹਿੰਦੂ ਅੱਗਜ਼ਨੀ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਵੰਡਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਆਪਟੇ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਇੱਕ ਛੋਟਾ ਕੈਲੀਬਰ ਰਿਵਾਲਵਰ ਦਿਖਾਇਆ ਜਿਸਨੂੰ ਉਸਨੇ 1000 ਰੁਪਏ ਵਿੱਚ ਖਰੀਦਣ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ। 400. ਉਸਨੇ ਦਾਦਾ ਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਇਸ ਨੂੰ ਹੋਰ ਭਰੋਸੇਮੰਦ ਅਤੇ ਵੱਡੇ ਕੈਲੀਬਰ ਰਿਵਾਲਵਰ ਲਈ ਬਦਲਿਆ ਜਾਵੇ। ਬੰਬਈ ਲਈ ਰਵਾਨਾ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਦਾਦਾ ਨੇ ਆਪਟੇ ਨੂੰ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਬਾਰੂਦ ਰੇਲ ਗੱਡੀ ਨੂੰ ਉਡਾਉਣ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ। ਪਰ ਆਪਟੇ ਰੁੱਝੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਪੱਪਨ, ਉਸਦਾ ਪੁੱਤਰ, ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਹੋਰ ਬੇਕਾਬੂ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਉਸਨੂੰ ਇੱਕ ਸ਼ਰਣ ਵਿੱਚ ਭੇਜਣਾ ਪਿਆ। ਚੰਪਾ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰ ਨੂੰ ਗੁਆਉਣ 'ਤੇ ਪਾਗਲ ਹੋ ਗਈ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਆਪਟੇ ਨੂੰ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਇਆ ਜਿਸ ਨੂੰ ਉਸ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਘਰ ਵਾਪਸ ਲਿਆਉਣਾ ਪਿਆ।

ਬੰਬਈ ਵਿੱਚ ਮਨੋਰਮਾ ਨੇ ਆਪਟੇ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਹ ਗਰਭਵਤੀ ਹੈ। ਉਹ ਹੋਸਟਲ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਆ ਗਈ ਸੀ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਨਾਲ ਰਹਿਣ ਲੱਗ ਪਈ ਸੀ। ਉਸਦੇ ਪਿਤਾ, ਦੌਲਤਰਾਓ ਸਾਲਵੀ, ਬਾਈਕੂਲਾ ਵਿੱਚ ਨੌਰਥਕੋਟ ਪੁਲਿਸ ਹਸਪਤਾਲ ਦੇ ਕੋਲ ਪੁਲਿਸ ਕੁਆਰਟਰ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ ਜਿੱਥੇ ਉਹ ਇੱਕ ਮੈਡੀਕਲ ਸਹਾਇਕ ਵਜੋਂ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਮਨੋਰਮਾ ਗ੍ਰੈਜੂਏਸ਼ਨ ਤੋਂ ਕੁਝ ਮਹੀਨੇ ਦੂਰ, ਬੀ.ਏ. ਦੇ ਆਖਰੀ ਸਾਲ ਵਿੱਚ ਸੀ। ਉਸਦੀ ਗਰਭ ਅਵਸਥਾ ਉਸਦੇ ਲਈ ਬਹੁਤ ਚਿੰਤਾ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਸੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਆਰਥੋਡਾਕਸ ਅਤੇ ਨਜ਼ਦੀਕੀ ਰੋਮਨ ਕੈਥੋਲਿਕ ਭਾਈਚਾਰੇ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਸੀ।

ਨੱਥੂਰਾਮ ਨੂੰ ਅਜਿਹੀ ਕੋਈ ਚਿੰਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਸਦਾ ਪਰਿਵਾਰ ਪੂਨਾ ਵਾਪਸ ਆ ਗਿਆ ਸੀ; ਉਸ ਦੀਆਂ ਭੈਣਾਂ ਦਾ ਵਿਆਹ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਦੋ ਭਰਾ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਸਨ

Machine Translated by Google

ਆਪਣੇ ਘਰ. ਉਹ ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦੇ ਦਫ਼ਤਰ ਅਤੇ ਪ੍ਰੈਸ ਦੇ ਬਿਲਕੁਲ ਨੇੜੇ 334, ਸ਼ੁੰਵਰ ਪੇਠ ਵਿਖੇ ਇੱਕ ਕਮਰੇ ਦੇ ਇੱਕ ਛੋਟੇ ਜਿਹੇ ਮਕਾਨ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ । ਆਪਟੇ ਦੇ ਉਲਟ, ਨੱਥੂਰਾਮ ਨੂੰ ਵਿਪਰੀਤ ਲਿੰਗ ਵਿਚ ਕੋਈ ਦਿਲਚਸਪੀ ਨਹੀਂ ਸੀ; ਉਹਨਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਉਸਦਾ ਨਫ਼ਰਤ, ਜੇ ਕੁਝ ਵੀ ਸੀ, ਵਧ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਹੁਣ ਇੱਕ ਫੋਬੀਆ ਵਿੱਚ ਵਾਧਾ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਪ੍ਰਿੰਟਿੰਗ ਪ੍ਰੈਸ ਵਾਲੀ ਇਮਾਰਤ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਬਣੇ ਤੰਬੂ ਤੋਂ ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦਾ ਸੰਪਾਦਨ ਕੀਤਾ । ਉਸਨੇ ਮਹਾਸਭਾ ਦੀ ਤਰਫੋਂ ਆਪਣੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਯੋਜਨਾਵਾਂ ਅਤੇ ਕੰਮਾਂ ਵਿੱਚ ਆਪਟੇ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਨੇਤਾ ਮੰਨਿਆ। ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਆਪਟੇ ਪੈਸੇ ਲਿਆ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਉਹ ਖੁਸ਼ ਸੀ: ਸਾਧਨਾਂ ਨਾਲ ਕੋਈ ਫਰਕ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ।

ਪਰ ਆਪਟੇ ਨੂੰ ਚਿੰਤਾ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ; ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਉਸ ਦੀਆਂ ਖਰਗੋਸ਼ ਯੋਜਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ ਫੰਡ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਉਹ ਹੁਣ ਨਤੀਜਿਆਂ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜਲਦੀ ਕੁਝ ਛੱਡਣਾ ਪਏਗਾ. ਆਪਟੇ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਜੀਵਨ ਸ਼ੈਲੀ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣ ਲਈ ਪੈਸੇ ਦੀ ਲੋੜ ਸੀ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਨੱਥੂਰਾਮ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਜਾਰੀ ਰੱਖਣਾ ਪਿਆ। ਗਰਮ ਚਾਹ ਅਤੇ ਕੌਫੀ ਦੇ ਕੱਪਾਂ 'ਤੇ ਚਰਚਾ ਕਰਦਿਆਂ ਆਪਟੇ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਆਓ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਮਾਰ ਦੇਈਏ!' ਨੱਥੂਰਾਮ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਚਮਕ ਗਈਆਂ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਈ ਵਾਰ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਪਰ ਅਸਫਲ ਰਹੇ। ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਜੀਵਨ 'ਤੇ ਇੱਕ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਨੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਪੈਦਾ ਕਰਨਾ ਯਕੀਨੀ ਸੀ; ਆਪਣੇ ਫਾਈਨਾਂਸਰਾਂ ਨੂੰ ਮਨਾਉਣਾ ਆਸਾਨ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਫੰਡ ਆ ਜਾਣਗੇ। ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਕਾਤਲਾਂ ਵਾਂਗ, ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਗੋਡਸੇ ਦਾ ਮੰਨਣਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਹੱਤਿਆ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਭੱਜ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਕੋਰ ਟੀਮ ਵਿੱਚ, ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਨੱਥੂਰਾਮ ਚੰਗੇ ਦੋਸਤ ਸਨ; ਕਰਕਰੇ ਅਜੀਬ ਆਦਮੀ ਸਨ। ਜਲਦੀ ਹੀ ਉਹ ਵੀ ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਮਿਲੇਗਾ ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਹ ਦੋਸਤੀ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ।

ਅਹਿਮਦਨਗਰ ਵੰਡ ਦੇ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀਆਂ ਲਈ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਥਾਵਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਸੀ।
ਕਰਕਰੇ ਨੇ ਇਹਨਾਂ ਬਦਕਿਸਮਤ ਪੀੜਤਾਂ ਲਈ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਥੋੜ੍ਹਾ ਆਸਾਨ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਅਸਥਾਈ ਆਸਰਾ ਅਤੇ ਬੇਅੰਤ ਭੋਜਨ ਮੁਹੱਈਆ ਕਰਵਾਇਆ।
ਅਹਿਮਦਨਗਰ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਵੱਡੀ ਮੁਸਲਿਮ ਆਬਾਦੀ ਸੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਚੰਗੇ ਘਰ ਅਤੇ ਵਧਦੇ ਕਾਰੋਬਾਰ ਸਨ ਅਤੇ ਉਹ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਚੰਗੇ ਸਨ। ਇਸ ਨੇ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਗੁੱਸਾ ਦਿੱਤਾ; ਉਹ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਕੱਢਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਾਰੋਬਾਰ ਅਤੇ ਘਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡਣੇ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਗੁੱਸਾ ਸਰਹੱਦ ਪਾਰ ਤੋਂ ਆਈਆਂ ਖ਼ਬਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਹੋਰ ਵਧ ਗਿਆ: ਨਿਜ਼ਾਮ ਦੇ ਕਾਸਿਮ ਰਿਜ਼ਵੀ ਨਾਮਕ ਕੱਟੜਪੰਥੀ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਿੱਚ 'ਰਜ਼ਾਕਾਰ' ਜਾਂ 'ਵਲੰਟੀਅਰ' ਕਹੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਠੱਗਾਂ ਦੇ ਕਾਡਰ ਨੇ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਹੈਦਰਾਬਾਦ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ਦਹਿਸ਼ਤਜ਼ਦਾ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਸਗੋਂ ਛਾਪੇਮਾਰੀ ਕਰਨ ਲਈ ਅਕਸਰ ਸਰਹੱਦਾਂ ਪਾਰ ਵੀ ਕੀਤੀਆਂ ਸਨ। ਅਲੱਗ-ਥਲੱਗ ਪਿੰਡ। ਇਹਨਾਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਲਈ ਪ੍ਰਤੀਕਿਰਿਆ ਅਹਿਮਦਨਗਰ ਦੇ ਨਿਰਦੋਸ਼ ਮੁਸਲਮਾਨ ਨਿਵਾਸੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਪੈਦਾ ਹੋਈ ਸੀ। ਸਥਿਤੀ ਇੰਨੀ ਨਾਜ਼ੁਕ ਹੋ ਗਈ ਕਿ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਨੇ ਪੂਰੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਵਿੱਚ ਆਮ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਵੀ ਹਥਿਆਰ ਲੈ ਕੇ ਜਾਣ ਦੀ ਮਨਾਹੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ।

ਉਸ ਸਮੇਂ ਕਰਕਰੇ ਸਰਹੱਦੀ ਚੌਕੀ 'ਤੇ ਆਪਟੇ ਦੇ ਛਾਪੇ ਲਈ ਹਥਿਆਰ ਅਤੇ ਗੋਲਾ ਬਾਰੂਦ ਇਕੱਠਾ ਕਰਨ ਵਿਚ ਰੁੱਝੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗ੍ਰਨੇਡ ਦੀ ਲੋੜ ਸੀ ਪਰ ਬੈਜ ਨੇ ਉਸ ਦੀ ਕੀਮਤ ਵਧਾ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ਅਤੇ ਰੁਪਏ ਮੰਗ ਰਹੇ ਸਨ। 200 ਪ੍ਰਤੀ ਟੁਕੜਾ. ਕਰਕਰੇ ਨੇ ਸੁਣਿਆ

Machine Translated by Google

ਬੰਬਈ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਗੈਰ-ਕਾਨੂੰਨੀ ਫੈਕਟਰੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਤੋਂ ਗ੍ਰੇਨੇਡ ਬਹੁਤ ਸਸਤੇ ਖਰੀਦੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਸਨ। ਕਰਕਰੇ ਬੰਬਈ ਗਏ ਅਤੇ ਚੇਂਬੂਰ ਦੇ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ ਕੈਂਪ ਦਾ ਦੌਰਾ ਕੀਤਾ। ਇੱਥੇ ਉਸਦੀ ਮੁਲਾਕਾਤ ਮਦਨਲਾਲ ਨਾਲ ਹੋਈ, ਜਿਸ ਨੇ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਹੈਂਡ ਗ੍ਰੇਨੇਡ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਮਦਨਲਾਲ ਪੱਛਮੀ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਮਿੰਟਗੁਮਰੀ ਜ਼ਿਲੇ ਦੇ ਪਾਕਪਟਨ ਨਾਮਕ ਪਿੰਡ ਤੋਂ ਆਇਆ ਸੀ, ਜੋ ਹੁਣ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਿੱਚ ਹੈ। ਉਹ ਅਜੇ 21 ਦਿਨਾਂ ਦਾ ਸੀ ਜਦੋਂ ਉਸਦੀ ਮਾਂ ਦੀ ਮੌਤ ਹੋ ਗਈ। ਲੜਕਾ ਬਚਪਨ ਤੋਂ ਹੀ ਮੁਸੀਬਤ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਪਿਤਾ ਅਤੇ ਮਤਰੇਈ ਮਾਂ ਦੁਆਰਾ ਸਖ਼ਤ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਸੱਤ ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿੱਚ ਉਸਨੂੰ ਇੱਕ ਗੁਰੂਕੁਲ ਵਿੱਚ ਭੇਜਿਆ ਗਿਆ ਜਿੱਥੇ ਉਹ ਆਪਣੇ ਸਾਥੀ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨਾਲ ਝਗੜੇ ਅਤੇ ਹਿੰਸਕ ਝਗੜਿਆਂ ਵਿੱਚ ਪੈ ਗਿਆ। ਜਵਾਨੀ ਵਿੱਚ ਮਦਨਲਾਲ ਖਾੜਕੂ ਆਰਐਸਐਸ ਸ਼ਾਖਾ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਗਿਆ। ਉਸਦੇ ਪਿਤਾ ਇੱਕ ਸਮਰਪਿਤ ਕਾਂਗਰਸੀ ਸਨ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਪੁੱਤਰ ਦੀਆਂ ਹਰਕਤਾਂ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਨਾਰਾਜ਼ ਕੀਤਾ। ਇੱਕ ਵਾਰ ਜਦੋਂ ਉਸਨੂੰ ਕੁੱਟਮਾਰ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਆਈ ਤਾਂ ਉਹ ਘਰੋਂ ਭੱਜ ਗਿਆ। ਉਹ ਰਾਵਲਪਿੰਡੀ ਪਹੁੰਚਿਆ ਅਤੇ ਜਲ ਸੈਨਾ ਵਿੱਚ ਭਰਤੀ ਹੋ ਗਿਆ, ਜਿੱਥੇ ਉਸਨੇ ਇੱਕ ਰੇਡੀਓ ਆਪਰੇਟਰ ਵਜੋਂ ਕੰਮ ਕੀਤਾ। ਮਦਨਲਾਲ ਨੇ ਲਾਹੌਰ, ਰਾਵਲਪਿੰਡੀ ਅਤੇ ਜੇਹਲਮ ਅਤੇ ਫਿਰ ਬੰਬਈ ਵਿੱਚ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ ਜਿੱਥੇ ਉਸਨੂੰ 1946 ਵਿੱਚ ਛੁੱਟੀ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਗਈ।

ਭਾਰਤ ਦੀ ਵੰਡ, ਜਿਸਦਾ ਮਤਲਬ ਪੰਜਾਬ ਅਤੇ ਬੰਗਾਲ ਦੀ ਵੰਡ ਵੀ ਸੀ, ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਪੱਤਿਆਂ 'ਤੇ ਸੀ। ਮਦਨਲਾਲ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ ਵਾਪਸ ਜਾਣ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ਸੰਗਠਿਤ ਕਰਨ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ; 'ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਨੈਸ਼ਨਲ ਗਾਰਡਜ਼ ਵਿੱਚ ਸੰਗਠਿਤ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ, ਸਾਨੂੰ ਕੁਝ ਕਰਨਾ ਸੀ'। ਉਸਨੇ ਲਾਹੌਰ ਵਿੱਚ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਹਮਲਿਆਂ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕੀਤੀ; ਇੱਕ ਵਾਰ ਬੰਬ ਵਿਸਫੋਟ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਉਸਨੇ ਲਾਹੌਰ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਉਂਗਲ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਫਾਲੰਜ ਗੁਆ ਦਿੱਤੀ। ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ, ਲੇਖਕ ਮਨੋਹਰ ਮੂਲਗਾਂਵਕਰ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਉਸਨੇ ਇੱਕ ਹੋਰ ਰੋਮਾਂਟਿਕ ਸੰਸਕਰਣ ਸੁਣਾਇਆ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਕਿ ਇੱਕ ਗੁਪਤ ਬੰਬ ਫੈਕਟਰੀ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ ਉਹ ਫਿਸਲ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸਦੀ ਉਂਗਲ ਇੱਕ ਗੇਅਰ ਵ੍ਹੀਲ ਦੇ ਦੰਦਾਂ ਵਿੱਚ ਕੁਚਲ ਗਈ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਮੇਰੇ ਸਹਾਇਕ ਨੇ ਤੁਰੰਤ ਮਸ਼ੀਨ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਡਾਕਟਰ ਨੂੰ ਬੁਲਾਉਣਾ ਚਾਹਿਆ, ਪਰ ਫੈਕਟਰੀ ਗ੍ਰੇਨੇਡਾਂ ਨਾਲ ਭਰੀ ਹੋਈ ਸੀ, ਅਤੇ ਡਾਕਟਰ ਨੂੰ ਬੁਲਾਓ ਤਾਂ ਆਤਮ ਹੱਤਿਆ ਕਰਨਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਹੁਣੇ ਇੱਕ ਚਾਕੂ ਚੁੱਕਿਆ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਹੈਕ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।' ਪਹਿਲੀ ਕਹਾਣੀ ਕਿਤੇ ਵੱਧ ਸਾਰਥਕ ਜਾਪਦੀ ਹੈ।

ਮਦਨਲਾਲ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀਆਂ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਲਹਿਰ ਨਾਲ ਭਾਰਤ ਆ ਗਿਆ। ਉਹ ਗਵਾਲੀਅਰ ਪਹੁੰਚਿਆ ਜਿੱਥੇ ਉਹ ਲੁਟੇਰਿਆਂ ਦੇ ਇੱਕ ਗਰੋਹ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਗਿਆ ਅਤੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਭੱਜਣ ਵਾਲੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ 'ਤੇ ਹਮਲਾ ਕਰਕੇ ਕਤਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਉਹ ਗਵਾਲੀਅਰ ਰਿਆਸਤ ਦੇ ਛੋਟੇ ਸਟੇਸ਼ਨਾਂ 'ਤੇ ਰੇਲ ਗੱਡੀਆਂ 'ਤੇ ਚੜ੍ਹਨਗੇ, ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰਨਗੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰੇਲਗੱਡੀ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਕੱਢਣਗੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕਤਲੇਆਮ ਕਰਨਗੇ। ਉਹ ਅਕਸਰ ਮੁਸਲਿਮ ਔਰਤਾਂ ਨੂੰ ਅਗਵਾ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਬਲਾਤਕਾਰ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੇਚ ਦਿੰਦੇ ਸਨ। ਮਹਾਰਾਜਾ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਨੇ ਇਹਨਾਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਨੂੰ ਨਜ਼ਰਅੰਦਾਜ਼ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿਉਂਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਦੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਵੱਲ ਅਨੁਕੂਲ ਝੁਕਾਅ ਸੀ। ਗਵਾਲੀਅਰ ਪਹੁੰਚਣ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਬਾਅਦ ਮਦਨਲਾਲ ਨੂੰ ਖ਼ਬਰ ਮਿਲੀ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਪਿਤਾ ਫਿਰੋਜ਼ਪੁਰ ਹਸਪਤਾਲ ਵਿੱਚ ਹਨ।

ਭਾਰਤ ਭੱਜਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ ਉਸ ਨੂੰ ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਾਰਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਸਦਾ ਪੁੱਤਰ

Machine Translated by Google

ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਉੱਤੇ ਦਸ ਗੁਣਾ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸਖ਼ਤ ਬਦਲਾ ਦੇ ਕੇ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੀਆਂ ਸੱਟਾਂ ਦਾ ਬਦਲਾ ਲੈਣ ਦੀ ਸਹੁੰ ਖਾਧੀ। ਉਹ ਬੰਬਈ ਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਚੈਂਬਰ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ ਕੈਂਪ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਲੱਗਾ। ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣ ਲਈ ਮਦਨਲਾਲ ਨੇ ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਪ੍ਰੋ: ਜਗਦੀਸ਼ ਚੰਦਰ ਜੈਨ ਦੇ ਸੰਪਰਕ ਵਿੱਚ ਆਇਆ, ਜਿਸ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਲਿਖੀਆਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਵੇਚਣ ਲਈ ਨੌਕਰੀ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ਕੀਤੀ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਪਾਹਵਾ ਨੂੰ ਹੋਰ ਕੰਮ ਲੱਭਣਾ ਪਿਆ ਅਤੇ ਵੈਸੇਨ ਪੁਸਪਾਸੇਨ ਫਾਇਰ ਵਰਕਸ ਫੈਕਟਰੀ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਗਿਆ। ਉੱਥੇ ਅਸਲ ਕਾਰੋਬਾਰ ਹੈਂਡ ਗਰਨੇਡ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਮਦਨਲਾਲ ਬੰਬ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਆਪਣੀ ਆਮਦਨ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਲਈ, ਉਸਨੇ ਬਦਲਾ ਲੈਣ ਵਾਲੇ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀਆਂ ਅਤੇ ਹੋਰਾਂ ਨੂੰ ਹੱਥਗੋਲੇ ਵੇਚੇ। ਇਸੇ ਦੌਰਾਨ ਉਹ ਦੀਕਸ਼ਿਤ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਸੰਪਰਕ ਵਿੱਚ ਆਇਆ। ਜੈਨ ਦੀਆਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਵੇਚਣ ਦੇ ਬਹਾਨੇ ਮਦਨਲਾਲ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਹੈਂਡ ਗ੍ਰੇਨੇਡ ਵੇਚੇ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਦੋਵਾਂ ਨੇ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਇਸ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਦੋਨਾਂ ਦੀ ਜਿੰਨੀ ਵਾਰ ਮੁਲਾਕਾਤ ਹੁੰਦੀ ਸੀ, ਓਨੀ ਵਾਰੀ ਮਿਲਣ ਦਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਕਾਰਨ ਨਹੀਂ ਸੀ।

ਇਸ ਸਮੇਂ ਦੌਰਾਨ ਦਾਦਾ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਆਪਟੇ ਨੂੰ ਹੈਂਡ ਗ੍ਰੇਨੇਡ ਅਤੇ ਡਾਇਨਾਮਾਈਟ ਨਾਲ ਮਦਦ ਕਰਨ ਦਾ ਵਾਅਦਾ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਦੀਕਸ਼ਿਤ ਮਦਨਲਾਲ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਭਰਾ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕੀਤੀ। ਦੋਵਾਂ ਨੇ ਮਦਨਲਾਲ 'ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਬਾਅਦ ਦੀ ਮੁਲਾਕਾਤ 'ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀਆਂ ਲਈ ਸਹਾਇਤਾ ਸਮੱਗਰੀ ਉਸ ਨਾਲ ਭੇਜੀ। ਜਦੋਂ ਕਰਕਰੇ ਹੈਂਡ ਗ੍ਰੇਨੇਡ ਖਰੀਦਣ ਲਈ ਬੰਬਈ ਆਏ, ਤਾਂ ਆਪਟੇ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਮਹਾਰਾਜ ਭਰਾਵਾਂ ਕੋਲ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬਦਲੇ ਵਿਚ ਉਸ ਦੀ ਜਾਣ-ਪਛਾਣ ਮਦਨਲਾਲ ਨਾਲ ਕਰਵਾਈ। ਦੋਵਾਂ ਵਿਚਾਲੇ ਇਕਦਮ ਬਾਂਡਿੰਗ ਹੋ ਗਈ। ਛੋਟੇ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਹੋਟਲ ਮਾਲਕ ਅਤੇ ਇਕੱਲੇ ਨੌਜਵਾਨ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ ਨੇ ਇਕ ਦੂਜੇ ਵਿਚ ਦੋਸਤੀ ਅਤੇ ਸਮਰਥਨ ਪਾਇਆ।

ਕਰਕਰੇ ਨੇ ਮਦਨਲਾਲ ਨੂੰ ਅਹਿਮਦਨਗਰ ਜਾਣ ਲਈ ਮਨਾ ਲਿਆ; ਉਸਨੇ ਉਸਨੂੰ ਪਨਾਹ ਦੇਣ, ਬਦਲਾ ਲੈਣ ਦੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਮੌਕੇ ਅਤੇ ਵਪਾਰਕ ਮੌਕਿਆਂ ਦਾ ਵਾਅਦਾ ਕੀਤਾ।
ਮਦਨਲਾਲ ਇੱਕ ਢਿੱਲੇ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਸੀ, ਅਤੇ ਉਸਨੇ ਕਰਕਰੇ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ। ਉਸਨੇ ਆਪਣੀ ਬਕਾਇਆ ਉਜਰਤ ਕਿਸਮ ਵਿੱਚ ਲੈ ਲਈ, ਕੁਝ ਦਰਜਨ ਹੈਂਡ ਗ੍ਰਨੇਡ, ਆਪਣਾ ਮਾਮੂਲੀ ਸਮਾਨ ਪੈਕ ਕੀਤਾ ਅਤੇ 'ਕਰਕਰੇ ਸੇਠ' ਦਾ ਪਿੱਛਾ ਕਰਕੇ ਅਹਿਮਦਨਗਰ ਚਲਾ ਗਿਆ। ਉਹ ਜੈਨ ਨਾਲ ਲੇਖਾ-ਜੋਖਾ ਕੀਤੇ ਬਿਨਾਂ ਹੀ ਚਲਾ ਗਿਆ, ਪਰ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਉਸ ਨੂੰ ਚਿੱਠੀ ਲਿਖ ਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੀ ਅਗਲੀ ਫੇਰੀ 'ਤੇ ਅਜਿਹਾ ਕਰੇਗਾ।

ਮਦਨਲਾਲ ਦੇ ਅਹਿਮਦਨਗਰ ਲਈ ਰਵਾਨਾ ਹੋਣ ਤੋਂ ਕੁਝ ਘੰਟਿਆਂ ਬਾਅਦ, ਵੈਸਨ ਪੁਸਪਾਸੇਨ ਫੈਕਟਰੀ 'ਤੇ ਛਾਪਾ ਮਾਰਿਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਮਾਲਕਾਂ ਅਤੇ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰ ਲਿਆ ਗਿਆ। ਮਦਨਲਾਲ ਦੰਦਾਂ ਦੀ ਖੱਲ ਮਾਰ ਕੇ ਫਰਾਰ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ।

ਅਹਿਮਦਨਗਰ ਵਿੱਚ, ਮਦਨਲਾਲ ਨੇ ਕੁਝ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀਆਂ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਬਦਲਾ ਲੈਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਇੱਕ ਸਮੂਹ ਬਣਾਇਆ। ਕਰਕਰੇ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਹੇਠ ਗਰੋਹ ਨੇ ਅਹਿਮਦਨਗਰ ਦੇ ਮੁਸਲਿਮ ਨਿਵਾਸੀਆਂ ਨੂੰ ਡਰਾਉਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਮਦਨਲਾਲ ਨੇ ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਮੰਡੀ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਫਲ ਵੇਚਣ ਵਾਲੇ ਦੇ ਸਟਾਲ ਉੱਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰ ਲਿਆ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਮਾਲਕ ਨੂੰ ਡਰਾ ਕੇ ਭਜਾ ਦਿੱਤਾ।
ਕਰਕਰੇ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਆਪਣਾ ਫਲਾਂ ਦਾ ਕਾਰੋਬਾਰ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ ਲਈ ਫੰਡ ਦਿੱਤਾ। ਹੁਣ ਮਦਨਲਾਲ 'ਕਰਕਰੇ ਸੇਠ' ਦਾ ਰਿਣੀ ਸੀ, ਅਤੇ ਉਸ ਲਈ ਕੁਝ ਵੀ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਸੀ। ਕਰਕਰੇ

Machine Translated by Google

ਮੁਸਲਮਾਨ ਵਪਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਭਜਾ ਕੇ ਅਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਕਾਰੋਬਾਰ ਦਾ ਵਿਸਥਾਰ ਕੀਤਾ।
ਉਸਨੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇਹਨਾਂ ਨਵੇਂ ਐਕੁਆਇਰ ਕੀਤੇ ਕਾਰੋਬਾਰਾਂ ਲਈ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਲੱਭੇ; ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਇਸ ਨੇ ਕਰਕਰੇ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸ਼ੁਕਰਗੁਜ਼ਾਰੀ ਅਤੇ ਵਫ਼ਾਦਾਰੀ ਦੀ ਕਮਾਈ ਵੀ ਕੀਤੀ।

ਦਸੰਬਰ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਅੱਧ ਵਿੱਚ, ਮਦਨਲਾਲ ਬੰਬਈ ਗਿਆ। ਉਹ ਜੈਨ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ ਜੋ ਉਸ ਦੇ ਖਾਤਿਆਂ ਦਾ ਨਿਪਟਾਰਾ ਨਾ ਕਰਨ ਕਾਰਨ ਉਸ ਤੋਂ ਨਾਰਾਜ਼ ਸੀ।
ਮਦਨਲਾਲ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਸ਼ਾਂਤ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਖਾਤਾ ਖੋਲ੍ਹਿਆ। ਜਲਦੀ ਹੀ ਉਹ ਅਹਿਮਦਨਗਰ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਕਾਰਨਾਮਿਆਂ ਬਾਰੇ ਸ਼ੇਖੀ ਮਾਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਦਾਨੀ 'ਕਰਕਰੇ ਸੇਠ' ਬਾਰੇ ਗੱਲ ਕੀਤੀ, ਅਤੇ ਕਿਵੇਂ ਉਹ ਨਾ ਸਿਰਫ ਆਪਣੇ ਕਾਰੋਬਾਰ ਨੂੰ ਵਿੱਤ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਬਲਕਿ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਮੁਹਿੰਮ ਵੀ ਚਲਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਉਸਨੇ ਕਈ ਮੁਸਲਿਮ ਅਦਾਰਿਆਂ 'ਤੇ ਹੈਂਡ ਗ੍ਰਨੇਡਾਂ ਨਾਲ ਹਮਲਾ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਇਸ ਗੱਲ 'ਤੇ ਸ਼ੇਖੀ ਮਾਰੀ ਕਿ ਕਿਵੇਂ 'ਕਰਕਰੇ ਸੇਠ' ਲੋੜ ਪੈਣ 'ਤੇ ਮਾਸਪੇਸ਼ੀ ਸ਼ਕਤੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਲਈ ਉਸ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਮਦਨਲਾਲ ਨੇ ਜੈਨ 'ਤੇ ਇਹ ਵੀ ਸ਼ੇਖੀ ਮਾਰੀ ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਉਹ ਦੋਨੋਂ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀ ਤੋਂ ਬਚਣ ਦੇ ਯੋਗ ਹੋ ਗਏ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਜਾਂਚ ਨੂੰ ਰੋਕ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।

ਅੱਧ-ਦਸੰਬਰ ਕਰਕਰੇ ਮਦਨਲਾਲ ਨੂੰ ਪੂਨਾ ਲੈ ਗਏ ਜਿੱਥੇ ਉਹ ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਨੱਥੂਰਾਮ ਨੂੰ ਮਿਲੇ। ਚੌਂਕੀ 'ਤੇ ਛਾਪੇਮਾਰੀ ਕਰਨ ਦੀਆਂ ਯੋਜਨਾਵਾਂ 'ਤੇ ਫਿਰ ਚਰਚਾ ਹੋਈ।
ਕਰਕਰੇ ਨੇ ਅਹਿਮਦਨਗਰ ਵਿੱਚ ਹੱਥਗੋਲੇ ਨਾਲ ਮਦਨਲਾਲ ਦੇ ਕਾਰਨਾਮੇ ਸੁਣਾਏ।
ਆਪਟੇ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਏ; ਆਖਰਕਾਰ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਅਜਿਹਾ ਵਿਅਕਤੀ ਮਿਲ ਗਿਆ ਜੋ ਵਿਸਫੋਟਕਾਂ ਵਿੱਚ ਨਿਪੁੰਨ ਸੀ, ਆਪਣੇ ਉਦੇਸ਼ ਲਈ ਕੱਟੜਤਾ ਨਾਲ ਵਚਨਬੱਧ ਸੀ, ਅਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ, ਕੋਈ ਅਜਿਹਾ ਵਿਅਕਤੀ ਜਿਸਨੂੰ ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ ਹੇਰਾਫੇਰੀ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਸੀ। ਆਪਟੇ ਨੇ ਸਮੂਹ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਹੀ ਉਹ ਕਿਸੇ ਵਾਹਨ ਦਾ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਕਰਨਗੇ, ਉਹ ਛਾਪੇਮਾਰੀ ਕਰਨਗੇ। ਉਸਨੇ ਕਰਕਰੇ ਅਤੇ ਮਦਨਲਾਲ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਅਤੇ ਛਾਪੇਮਾਰੀ ਲਈ ਅਹਿਮਦਨਗਰ ਵਿੱਚ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀਆਂ ਦੀ ਇੱਕ ਕਰੈਕ ਟੀਮ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਉਸਨੇ ਕਰਕਰੇ ਅਤੇ ਮਦਨਲਾਲ ਨੂੰ ਇਹ ਵੀ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਥੋੜ੍ਹੇ ਸਮੇਂ ਦੇ ਨੋਟਿਸ 'ਤੇ ਮਿਸ਼ਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਰਹਿਣਾ ਪਏਗਾ ਅਤੇ ਲੰਬੇ ਸਮੇਂ ਲਈ ਦੂਰ ਰਹਿਣਾ ਪੈ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਮਦਨਲਾਲ ਮੁਸਲਿਮ ਅਦਾਰਿਆਂ 'ਤੇ ਹਮਲਿਆਂ ਅਤੇ ਅਹਿਮਦਨਗਰ ਵਿਚ ਫਿਰਕੂ ਦੰਗੇ ਭੜਕਾਉਣ ਵਿਚ ਸਰਗਰਮ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਬਸੰਤ ਸਿਨੇਮਾ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਫਿਲਮ ਸ਼ੋਅ ਦੌਰਾਨ, ਅਤੇ ਇੱਕ ਵਾਰ ਇੱਕ ਮੁਸਲਿਮ ਤਾਜ਼ੀਆ ਦੇ ਜਲੂਸ ਉੱਤੇ ਇੱਕ ਗ੍ਰਨੇਡ ਸੁੱਟਿਆ ਸੀ ਜਦੋਂ ਇਹ ਕਰਕਰੇ ਦੀ ਮਲਕੀਅਤ ਵਾਲੇ ਡੇਕਨ ਗੈਸਟ ਹਾਊਸ ਦੇ ਬਹੁਤ ਨੇੜੇ ਕਪੜਾ ਬਾਜ਼ਾਰ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚੋਂ ਲੰਘ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਇਕ ਮੌਕੇ 'ਤੇ ਉਹ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀਆਂ ਦੀ ਭੀੜ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕੁਲੈਕਟਰ ਦੇ ਦਫਤਰ ਵੱਲ ਗਿਆ, ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਕਿ ਸਥਾਨਕ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਘਰਾਂ ਅਤੇ ਕਾਰੋਬਾਰਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਬਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀਆਂ ਵਿਚ ਵੰਡਿਆ ਜਾਵੇ। ਅਹਿਮਦਨਗਰ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਧਿਆਨ ਦੇਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ ਕਰਕਰੇ ਅਤੇ ਮਦਨਲਾਲ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀਆਂ ਵਿਚ ਅਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ 'ਤੇ ਹਮਲਿਆਂ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਸਰਗਰਮ ਸਨ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅੱਖਾਂ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਇਸ ਨਾਲ ਦੋਵਾਂ ਨੂੰ ਹੌਂਸਲਾ ਮਿਲਿਆ। ਕਰਕਰੇ ਅਤੇ ਮਦਨਲਾਲ ਦੇ ਜਥੇ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਏ ਬੰਦਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਭ ਤੋਂ ਕੱਟੜ ਅਤੇ ਬੇਰਹਿਮ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਕੱਢਿਆ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਦੇ ਇਲਾਕਿਆਂ ਉੱਤੇ ਆਪਣੇ ਛਾਪਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵਰਤਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

Machine Translated by Google

ਨਿਜ਼ਾਮ। ਉਹ ਆਪਣੀ ਟੀਮ ਨੂੰ ਸਰਹੱਦ ਪਾਰੋਂ ਆਕਟਰਾ ਚੌਂਕੀ 'ਤੇ ਛਾਪੇਮਾਰੀ ਲਈ ਤਿਆਰ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ।

ਛਾਪੇਮਾਰੀ ਕਦੇ ਵੀ ਅਮਲ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆਈ। 1 ਜਨਵਰੀ 1948 ਨੂੰ ਅਹਿਮਦਨਗਰ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਕਰਕਰੇ ਦੇ ਮੈਨੇਜਰ ਐਸਵੀ ਕੇਤਕਰ ਦੇ ਘਰ ਛਾਪਾ ਮਾਰਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉੱਥੇ ਕਰਕਰੇ ਦੁਆਰਾ ਰੱਖਿਆ ਇੱਕ ਟਰੰਕ ਮਿਲਿਆ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਹਥਿਆਰਾਂ ਅਤੇ ਵਿਸਫੋਟਕਾਂ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲੇ ਕੁਝ ਗ੍ਰਨੇਡਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲਦੇ-ਜੁਲਦੇ ਸਨ ਜੋ ਹਾਲ ਹੀ ਵਿੱਚ ਅਹਿਮਦਨਗਰ ਅਤੇ ਪੂਨਾ ਵਿੱਚ ਵਿਸਫੋਟ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ। ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਕਰਕਰੇ ਦੇ ਘਰ ਅਤੇ ਗੈਸਟ ਹਾਊਸ 'ਤੇ ਛਾਪੇਮਾਰੀ ਕੀਤੀ ਪਰ ਕਰਕਰੇ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਸੂਹ ਮਿਲ ਗਈ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਸਾਰੇ ਹਥਿਆਰ ਅਤੇ ਵਿਸਫੋਟਕ ਹਟਾ ਦਿੱਤੇ ਅਤੇ ਮਦਨਲਾਲ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਲੁਕਾਉਣ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ। ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ। ਬੰਬਈ ਦੇ ਗ੍ਰਹਿ ਦਫ਼ਤਰ ਵੱਲੋਂ ਕਰਕਰੇ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਬੰਦਿਆਂ 'ਤੇ 24 ਘੰਟੇ ਨਿਗਰਾਨੀ ਰੱਖਣ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਕਰਕਰੇ ਅਤੇ ਮਦਨਲਾਲ ਲਈ ਹਾਲਾਤ ਬੇਚੈਨ ਹੋ ਰਹੇ ਸਨ।

5 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਕਰਕਰੇ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਕਾਂਗਰਸੀ ਭਾਈਚਾਰਕ ਸਾਂਝ ਲਈ ਜਨਤਕ ਮੀਟਿੰਗ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਰਾਓਸਾਹਿਬ ਪਟਵਰਧਨ ਮੀਟਿੰਗ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰਨ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਕਰਕਰੇ ਨੇ ਮਦਨਲਾਲ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਆਦਮੀਆਂ ਨੂੰ ਮੀਟਿੰਗ ਵਿੱਚ ਵਿਘਨ ਪਾਉਣ ਅਤੇ ਕਾਂਗਰਸੀਆਂ ਨੂੰ ਭਜਾਉਣ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ। ਮਦਨਲਾਲ ਖੰਜਰਾਂ ਨਾਲ ਲੈਸ ਘਟਨਾ ਸਥਾਨ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚਿਆ; ਕਰਕਰੇ ਦੇ ਘਰ ਤੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਸਫੋਟਕਾਂ ਅਤੇ ਗ੍ਰੇਨੇਡਾਂ ਦਾ ਸਟਾਕ ਜ਼ਬਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਜਿਵੇਂ ਹੀ ਪਟਵਰਧਨ ਨੇ ਬੋਲਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ, ਮਦਨਲਾਲ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਕੁੱਟਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਮੁਸਲਿਮ ਵਿਰੋਧੀ ਅਤੇ ਕਾਂਗਰਸ ਵਿਰੋਧੀ ਨਾਅਰੇ ਲਗਾਉਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੇ। ਜਦੋਂ ਪਟਵਰਧਨ ਬੋਲਦਾ ਰਿਹਾ ਤਾਂ ਮਦਨਲਾਲ ਕਾਹਲੀ ਨਾਲ ਸਟੇਜ 'ਤੇ ਆਇਆ, ਮਾਈਕ ਖੋਹ ਲਿਆ, ਸੀਨੀਅਰ ਕਾਂਗਰਸੀ ਆਗੂ ਦਾ ਗਲਾ ਘੁੱਟ ਕੇ ਫੜ ਲਿਆ ਅਤੇ ਸਟੇਜ ਤੋਂ ਘਸੀਟ ਕੇ ਲੈ ਗਏ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿ ਉਹ ਅੱਗੇ ਵਧਦਾ, ਕੁਝ ਪੁਲਿਸ ਕਾਂਸਟੇਬਲਾਂ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਖਿੱਚ ਲਿਆ। ਪੂਰਾ ਹਫੜਾ-ਦਫੜੀ ਮਚ ਗਈ। ਮਦਨਲਾਲ ਦੇ ਵਿਅਕਤੀ 'ਤੇ ਇਕ ਛੁਰਾ ਮਿਲਿਆ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਜ਼ਬਤ ਕਰ ਲਿਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਝਿੜਕਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ, ਗਾਂਧੀ ਕਤਲ ਦੇ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੌਰਾਨ, ਮਦਨਲਾਲ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਕਾਂਸਟੇਬਲ ਹਮਦਰਦ ਸਨ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਨਰਮ ਸਨ।

ਇਸ ਦੌਰਾਨ ਦੋਵਾਂ ਨੂੰ ਤੁਰੰਤ ਪੂਨਾ ਬੁਲਾਇਆ ਗਿਆ।
ਆਪਟੇ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਉਹ ਬਾਕੀ ਸਭ ਕੁਝ ਛੱਡ ਕੇ ਤੁਰੰਤ ਉੱਥੇ ਪਹੁੰਚ ਜਾਣ। ਜਿਵੇਂ ਹੀ ਉਹ 9 ਤਰੀਕ ਨੂੰ ਰਵਾਨਾ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਸਨ, ਪੁਲਿਸ ਵਿਭਾਗ ਵਿਚ ਕਰਕਰੇ ਦੇ ਸੂਤਰ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੂਚਿਤ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀ ਲਈ ਵਾਰੰਟ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਹੁਣ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿ ਉਹ ਦੋਵੇਂ ਤੁਰੰਤ ਅਹਿਮਦਨਗਰ ਛੱਡ ਦੇਣ। ਰੇਲਵੇ ਸਟੇਸ਼ਨ 'ਤੇ ਮਦਨਲਾਲ ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਜੋਸ਼ੀ ਨਾਲ ਟਕਰਾ ਗਿਆ ਜੋ ਉਸਨੂੰ ਕਰਕਰੇ ਦੇ ਆਦਮੀ ਵਜੋਂ ਜਾਣਦਾ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਮਦਨਲਾਲ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਉਹ ਉੱਥੇ ਕੀ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਮਦਨਲਾਲ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਹ ਵਿਆਹ ਕਰਨ ਲਈ ਦਿੱਲੀ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਕੁਝ ਮਿੰਟਾਂ ਬਾਅਦ ਉਹ ਪੂਨਾ ਲਈ ਰੇਲ ਗੱਡੀ ਵਿੱਚ ਚੜ੍ਹ ਗਿਆ।

Machine Translated by Google

ਮਦਨਲਾਲ ਨੂੰ ਉਸਦੇ ਚਾਚਾ, ਡਾ. ਅਹੂਜਾ, ਜੋ ਕਿ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ, ਨੇ ਸੂਚਿਤ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਉਸਦੇ ਵਿਆਹ ਲਈ ਕੁਝ ਕੁੜੀਆਂ ਨੂੰ ਸ਼ਾਰਟਲਿਸਟ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਮਦਨਲਾਲ, ਹਾਲਾਂਕਿ, ਆਪਟੇ-ਗੌਡਸੇ-ਕਰਕਰੇ ਗੈਂਗ ਲਈ ਵਚਨਬੱਧ ਸੀ। ਪੂਨਾ ਵਿੱਚ, ਕਰਕਰੇ ਅਤੇ ਮਦਨਲਾਲ ਨੇ ਸ਼ਾਸਤਰ ਭੰਡਾਰ ਦਾ ਦੌਰਾ ਕੀਤਾ ਜਿੱਥੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਥਿਆਰ ਦੇਖੇ। ਮਦਨਲਾਲ ਨੇ ਕਰਕਰੇ ਨੂੰ ਭਰੋਸਾ ਦਿਵਾਇਆ ਕਿ ਉਹ ਜਾਣਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਵਰਤਣਾ ਹੈ ਅਤੇ ਬੈਜ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਲਈ ਸਮਾਨ ਰੱਖਣ ਲਈ ਕਹਿਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਚਲੇ ਗਏ।

ਸਾਰਾ ਗੈਂਗ ਨੱਥੂਰਾਮ ਦੇ ਦਫਤਰ 'ਚ ਇਕੱਠਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਯੋਜਨਾ 'ਤੇ ਚਰਚਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਅਤੇ ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਕਿ ਕਿਉਂਕਿ ਬੈਜ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਦਰਾਂ ਵਧਾ ਦਿੱਤੀਆਂ ਸਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹਥਿਆਰਾਂ ਲਈ ਇੱਕ ਸਸਤਾ ਸਰੋਤ ਲੱਭਣ ਦੀ ਲੋੜ ਸੀ। ਮਦਨਲਾਲ ਨੂੰ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਉਸਦੀ ਪੁਰਾਣੀ ਫੈਕਟਰੀ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ਪਰ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਚੈਂਬਰ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ ਕੈਂਪ ਵਿੱਚ ਉਸਦੇ ਹੋਰ ਸਰੋਤ ਸਨ। ਆਪਟੇ ਨੇ ਕਰਕਰੇ ਅਤੇ ਮਦਨਲਾਲ ਨੂੰ ਤੁਰੰਤ ਬੰਬਈ ਲਈ ਰਵਾਨਾ ਹੋਣ ਅਤੇ ਜਿੰਨੇ ਵੀ ਹੱਥਗੋਲੇ ਅਤੇ ਵਿਸਫੋਟਕ ਮਿਲ ਸਕਦੇ ਸਨ, ਮੰਗਵਾਉਣ ਲਈ ਕਿਹਾ।

ਬੰਬਈ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਦੇ ਸਰਵਉੱਚ ਨੇਤਾ ਵਿਨਾਇਕ ਦਾਮੋਦਰ ਸਾਵਰਕਰ ਦਾ ਘਰ ਸੀ, ਜਿਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪੈਰੋਕਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਗਾਂਧੀ ਪ੍ਰਤੀ ਨਫ਼ਰਤ ਪੈਦਾ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਜੀਵਨ 'ਤੇ ਪੂਨਾ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਅਤੇ ਆਪਟੇ-ਗੌਡਸੇ ਗੈਂਗ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੇ ਗਏ ਕਤਲ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਅਤੇ ਕਈ ਅਸਫਲ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਦਾ ਸਾਵਰਕਰ ਦੁਆਰਾ ਸਮਰਥਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਜੇਕਰ ਸਿੱਧੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਆਦੇਸ਼ ਜਾਰੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ ਲੋੜ ਦੇ ਵਿਨਾਸ਼ਕਾਰੀ ਪ੍ਰਕੋਪ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਹੋ ਕੇ। ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਨੂੰ ਇਸ ਦੇ ਦੁਸ਼ਮਣ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਤੋਂ ਬਚਾਓ। ਭਾਰਤੀ ਜਨਤਾ ਉੱਤੇ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਪਕੜ ਨੇ ਸਾਵਰਕਰ ਦੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਬਰੇਕਾਂ ਲਗਾ ਦਿੱਤੀਆਂ ਸਨ। ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਨਾਲ ਸਮਝੌਤਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਸਾਵਰਕਰ ਨੂੰ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੇ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਨੇਤਾ ਬਣਨ ਦੇ ਆਪਣੇ ਸਾਰੇ ਯਤਨਾਂ ਲਈ, ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਦੇ ਕੁਝ ਉੱਚ ਜਾਤੀ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਦੇ ਨੇਤਾ ਹੋਣ ਤੱਕ ਹੀ ਸੀਮਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਨੇ ਅੰਦਰੂਨੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਨਫ਼ਰਤ ਨਾਲ ਭਰੇ ਅਤੇ ਕੌੜੇ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਦਰਜਾ ਦਿੱਤਾ, ਜਿਸ ਨੇ ਆਪਣੀ ਸਾਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਹਿੰਸਕ ਬਦਲਾ ਲੈਣ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਦਾ ਅਭਿਆਸ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕੀਤਾ।

ਵਿਨਾਇਕ ਦਾਮੋਦਰ ਸਾਵਰਕਰ ਦਾ ਜਨਮ 28 ਮਈ 1883 ਨੂੰ ਨਾਸਿਕ ਦੇ ਨੇੜੇ ਭਗੁਰ ਨਾਮਕ ਇੱਕ ਛੋਟੇ ਜਿਹੇ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਉੱਚ ਜਾਤੀ ਦੇ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰੀ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ ਸੀ।
ਸਾਵਰਕਰ ਨੂੰ ਬਚਪਨ ਤੋਂ ਹੀ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਨਫ਼ਰਤ ਸੀ। ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਦਾ ਉਹ ਹਿੱਸਾ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਸਾਵਰਕਰ ਦੇ ਪਿੰਡ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ, ਸਦੀਆਂ ਤੋਂ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੀ ਵਸੋਂ ਰਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਦੇ ਹਰ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੂਆਂ ਅਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੀ ਬਰਾਬਰ ਆਬਾਦੀ ਹੈ। ਸਾਵਰਕਰ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨਾਲ ਇੱਕ ਗਰੋਹ ਬਣਾਇਆ ਅਤੇ ਨਿਯਮਿਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ 'ਤੇ ਹਮਲੇ ਕੀਤੇ ਅਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨਾਲ ਝਗੜਾ ਕੀਤਾ। ਸਮੇਂ ਦੇ ਨਾਲ, ਇਹ ਮਸਜਿਦਾਂ 'ਤੇ ਚਾਕੂਆਂ ਅਤੇ ਯੋਜਨਾਬੱਧ ਹਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵਾਧਾ ਹੋਇਆ। ਉਸ ਦੇ ਸਿਹਰਾ ਲਈ, ਸਾਵਰਕਰ ਇੱਕ ਹੁਸ਼ਿਆਰ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਸੀ, ਪਰ ਉਸ ਨੇ ਜੋ ਵੀ ਕੀਤਾ ਉਸ ਵਿੱਚ ਨਫ਼ਰਤ ਅਤੇ ਹਿੰਸਾ ਦੀ ਛਾਈ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਗੱਦ ਅਤੇ ਕਵਿਤਾ ਬਰਾਬਰ ਮੁਹਾਰਤ ਨਾਲ ਲਿਖੀ ਅਤੇ ਪਾਠਕ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਹੰਝੂ ਲਿਆ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਇਸ ਪ੍ਰਤਿਭਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਭੜਕਾਉਣ ਲਈ ਕੀਤੀ।

Machine Translated by Google

ਆਪਣੇ ਕਿਸ਼ੋਰ ਸਾਲਾਂ ਦੌਰਾਨ, ਸਾਵਰਕਰ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਕ੍ਰਾਂਤੀਕਾਰੀ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼-ਵਿਰੋਧੀ ਅੰਦੋਲਨ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋਏ ਸਨ। ਜਦੋਂ ਉਹ ਪੰਦਰਾਂ ਸਾਲਾਂ ਦਾ ਸੀ, ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸਨਸਨੀਖੇਜ਼ ਕਤਲ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਪੂਨਾ ਦੇ ਚਾਫੇਕਰ ਭਰਾਵਾਂ ਨੇ, ਪੂਨਾ ਵਿੱਚ ਪਲੇਗ ਦੀ ਮਹਾਂਮਾਰੀ ਦੌਰਾਨ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੁਆਰਾ ਵਰਤੇ ਗਏ ਬੇਰਹਿਮ ਅਤੇ ਅਕਸਰ ਬੇਰਹਿਮ ਤਰੀਕਿਆਂ ਤੋਂ ਗੁੱਸੇ ਵਿੱਚ ਆ ਕੇ, ਇਸ ਬੇਰਹਿਮੀ ਲਈ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਇੱਕ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਅਫਸਰ ਡਬਲਯੂ ਸੀ ਰੈਂਡ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਬਣਾਈ ਅਤੇ ਕਤਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਬਸਤੀਵਾਦੀ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਦੁਆਰਾ ਚਾਫੇਕਰ ਭਰਾਵਾਂ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰ ਲਿਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਫਾਂਸੀ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰੀ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਦੀ ਪੂਰੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋਈ। ਸਾਵਰਕਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਸਨ।

1901 ਵਿੱਚ ਉਸਨੂੰ ਪੂਨਾ ਦੇ ਫਰਗੂਸਨ ਕਾਲਜ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲ ਕਰਵਾਇਆ ਗਿਆ। ਇਹ ਉਹ ਸਮਾਂ ਸੀ ਜਦੋਂ ਬਾਲ ਗੰਗਾਧਰ ਤਿਲਕ, 'ਭਾਰਤ ਦੇ ਸ਼ੇਰ' ਅਤੇ ਕਾਂਗਰਸ ਵਿੱਚ ਬਾਜ਼ਾਂ ਦੇ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਉੱਘੇ ਨੇਤਾ ਸਨ। ਉਸ ਦੇ ਭੜਕਾਊ ਭਾਸ਼ਣਾਂ ਨੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਵਿਰੋਧੀ ਲਹਿਰ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਨ ਲਈ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕੀਤਾ। ਤਿਲਕ ਪਹਿਲੇ ਰਾਜਨੀਤਕ ਨੇਤਾ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਭਾਰਤੀ ਰਾਜਨੀਤੀ ਵਿੱਚ ਧਰਮ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ ਪਛਾਣਿਆ ਅਤੇ ਇਸਦੀ ਵਰਤੋਂ ਸਮਾਜਿਕ ਏਕਤਾ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਕੀਤੀ। ਸਾਵਰਕਰ ਤਿਲਕ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਸਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਭਾਸ਼ਣ ਕਲਾ ਦਾ ਸ਼ੋਸ਼ਣ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਅੰਦੋਲਨਾਂ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕੀਤੀ। ਉਸਨੇ ਅੰਡਰਗਰੈਜੂਏਟ ਅਤੇ ਗ੍ਰੈਜੂਏਟਾਂ ਦੀ ਇੱਕ ਲਹਿਰ ਚਲਾਈ ਅਤੇ ਇਸਨੂੰ ਅਭਿਨਵ ਭਾਰਤ, 'ਪੁਨਰਜਾਗਰਣ ਭਾਰਤ' ਕਿਹਾ।

ਇਸ ਦੌਰ ਵਿੱਚ ਵੀ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਉਸਦੀ ਨਫ਼ਰਤ ਜਾਰੀ ਰਹੀ।
ਸਾਵਰਕਰ ਆਪਣੇ ਪੱਖਪਾਤ ਅਤੇ ਨਫ਼ਰਤ ਵਿੱਚ ਇੰਨਾ ਅੰਨ੍ਹਾ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਇਹ ਪਛਾਣਨ ਵਿੱਚ ਅਸਫਲ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ, ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਲੜਾਈ ਵਿੱਚ ਕਾਮਯਾਬ ਹੋਣ ਲਈ, ਭਾਰਤ ਦੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਅਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕਜੁੱਟ ਹੋਣਾ ਪਵੇਗਾ। ਹੋਰ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨੇਤਾਵਾਂ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਪਛਾਣ ਲਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਲੋਕਮਾਨਿਆ ਤਿਲਕ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਅੰਗਰੇਜ਼-ਵਿਰੋਧੀ ਅੰਦੋਲਨ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਸਮਝੌਤਾ ਕਰਨ ਲਈ ਯਤਨ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਸਾਵਰਕਰ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼-ਵਿਰੋਧੀ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਲਈ ਭਾਰੀ ਕੀਮਤ ਅਦਾ ਕੀਤੀ: ਬਸਤੀਵਾਦੀਆਂ ਨੇ ਉਸ ਦੀ ਡਿਗਰੀ ਖੋਹ ਲਈ। ਬੇਪ੍ਰਵਾਹ, ਉੱਘੇ ਭਾਰਤੀ ਨੇਤਾਵਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ, ਉਸਨੇ ਬਾਰ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹਨ ਅਤੇ ਦਾਖਲਾ ਲੈਣ ਲਈ ਇੰਗਲੈਂਡ ਲਈ ਰਵਾਨਾ ਕੀਤਾ।

ਲੰਡਨ ਵਿੱਚ, ਸਾਵਰਕਰ, ਹੋਰ ਭਾਰਤੀ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਵਾਂਗ, ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਕ੍ਰਾਂਤੀਕਾਰੀ ਪ੍ਰਭਾਵਾਂ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਸਾਵਰਕਰ ਗ੍ਰੇਜ਼ ਇਨ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਗਿਆ ਅਤੇ ਚਾਰ ਸਾਲ ਬਾਅਦ ਉਹ ਯੋਗਤਾ ਪੂਰੀ ਕਰ ਗਿਆ ਅਤੇ ਬਾਰ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲ ਹੋ ਗਿਆ। ਇਹਨਾਂ ਸਾਲਾਂ ਦੌਰਾਨ ਉਹ ਯੂਰਪ ਵਿੱਚ ਅਰਾਜਕਤਾਵਾਦੀ ਲਹਿਰ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਸੀ। ਉਹ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਔਰਤ ਮਾਰਗਰੇਟ ਲਾਰੈਂਸ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ, ਅਤੇ ਉਸ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਹੋ ਗਿਆ। ਉਸਨੇ ਇੱਕ ਫ੍ਰੀ ਇੰਡੀਆ ਸੁਸਾਇਟੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ ਜੋ ਹਫ਼ਤੇ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਵਾਰ ਮਿਲਦੀ ਸੀ; ਇਸ ਸਮਾਜ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਉਸਨੇ ਉਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਕੱਢ ਦਿੱਤਾ ਜੋ ਉਸਦੇ ਵਾਂਗ, ਇਨਕਲਾਬੀ ਤਰੀਕਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਰੱਖਦੇ ਸਨ। ਉਹ ਗੁਪਤ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਫਰਾਂਸ ਦੇ ਦੂਜੇ ਇਨਕਲਾਬੀਆਂ ਦੇ ਸੰਪਰਕ ਵਿੱਚ ਆ ਗਏ; ਰੂਸੀ ਅਰਾਜਕਤਾਵਾਦੀਆਂ ਨਾਲ ਸੰਪਰਕ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਬੰਬ ਬਣਾਉਣ ਅਤੇ ਹਥਿਆਰਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਦਾ ਵਿਗਿਆਨ ਸਿੱਖਿਆ। ਇਸਦੇ ਅਨੁਸਾਰ

Machine Translated by Google

ਸਾਵਰਕਰ, ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਫੰਡ ਇਨਕਲਾਬੀ ਆਗੂਆਂ 'ਤੇ ਬਰਬਾਦ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਿਸਫੋਟਕ ਬਣਾਉਣਾ ਅਤੇ ਵਰਤਣਾ ਸਿਖਾਉਣ ਦੇ ਬਹਾਨੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਧੋਖਾ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਾਮੂਲੀ ਨਕਦੀ ਭੰਡਾਰ ਨੂੰ ਖੋਹ ਲਿਆ। ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਅਸਲੀ ਰੂਸੀ ਅਰਾਜਕਤਾਵਾਦੀ ਗੁਲਾਮੀ ਮਿਲਿਆ, ਜਿਸ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵਿਸਫੋਟਕ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਰਸਾਇਣ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਵਰਤਣ ਦਾ ਤਰੀਕਾ ਸਿਖਾਇਆ।

ਇੰਗਲੈਂਡ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਰਿਹਾਇਸ਼ ਦੇ ਦੌਰਾਨ, ਸਾਵਰਕਰ ਨੇ ਭਰਪੂਰ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਲਿਖਿਆ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਹੱਥ-ਲਿਖਤਾਂ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਤਸਕਰੀ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ। ਉਸਨੇ ਪੈਰਿਸ ਤੋਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਤਲਵਾਰ (ਤਲਵਾਰ) ਨਾਮਕ ਪੇਪਰ ਲਈ ਨਿਯਮਿਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਲਿਖਿਆ । ਉਸਨੇ ਮਰਾਠੀ ਵਿੱਚ ਗੁਈਸੇਪ ਮਾਜ਼ਿਨੀ ਦੀ ਜੀਵਨੀ ਦਾ ਅਨੁਵਾਦ ਕੀਤਾ, ਪਰ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਇਸ 'ਤੇ ਪਾਬੰਦੀ ਲਗਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਉਸਨੇ ਭਾਰਤ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਲੜਾਈ, ਭਾਰਤੀ ਸੈਨਿਕਾਂ ਦੇ 1857 ਦੇ ਵਿਦਰੋਹ ਦਾ ਇੱਕ ਦਿਲਚਸਪ ਬਿਰਤਾਂਤ ਲਿਖਿਆ।

ਸਾਵਰਕਰ ਦੀ ਕਿਤਾਬ ਦੇ ਦੋ ਅਧਿਆਏ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਗੁਪਤ ਸੇਵਾਵਾਂ ਦੁਆਰਾ ਚੋਰੀ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਬਸਤੀਵਾਦੀ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਨੂੰ ਭੇਜ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਸਨ। ਭਾਰਤੀ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਨੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲਿਖਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਇਸ 'ਤੇ ਪਾਬੰਦੀ ਲਗਾ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਇਹ ਅੰਤ ਵਿੱਚ 1907 ਵਿੱਚ ਭੂਮੀਗਤ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿ ਮਰਾਠੀ ਮੂਲ ਛਾਪਿਆ ਜਾ ਸਕੇ, ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਨੇ ਸ਼ੋਲਾਪੁਰ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ ਉੱਤੇ ਛਾਪਾ ਮਾਰਿਆ। ਇਸ ਖਰੜੇ ਨੂੰ ਸਾਵਰਕਰ ਦੇ ਦੋਸਤਾਂ ਨੇ ਪੂਨਾ ਵਿੱਚ ਤਸਕਰੀ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਅਨੁਵਾਦ ਹਾਲੈਂਡ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਹ ਕਿਤਾਬ ਪੱਛਮੀ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਵਾਸੀ ਭਾਰਤੀ ਆਬਾਦੀ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਮਸ਼ਹੂਰ ਹੋ ਗਈ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਕਾਪੀਆਂ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਤਸਕਰੀ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ। ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਨੇ, ਇਸਦੀ ਸਮੱਗਰੀ ਤੋਂ ਘਬਰਾ ਕੇ, ਸਾਵਰਕਰ ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਵਾਪਸ ਆਉਣ ਤੋਂ ਮਨ੍ਹਾ ਕਰਨ ਦਾ ਆਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ।

ਭਾਰਤ ਦੇ ਬਸਤੀਵਾਦੀ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਨੇ ਸਾਵਰਕਰ ਦੁਆਰਾ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਭੇਜੇ ਜ਼ਬਤ ਕੀਤੇ ਅਤੇ ਬੰਬ ਬਣਾਉਣ ਵਾਲੇ ਮੈਨੂਅਲ ਅਤੇ ਹੋਰ ਕ੍ਰਾਂਤੀਕਾਰੀ ਸਮੱਗਰੀ ਲੱਭ ਲਈ। ਉਸ ਦੇ ਘਰ ਛਾਪਾ ਮਾਰਿਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਇੱਕ ਛਾਪੇਮਾਰੀ ਦੌਰਾਨ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਾਵਰਕਰ ਦੇ ਵੱਡੇ ਭਰਾ ਬਾਬੂਰਾਓ ਦੇ ਘਰ ਇਹਨਾਂ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ਾਂ ਦਾ ਇੱਕ ਢੇਰ ਮਿਲਿਆ। ਭਾਰਤ ਦੇ ਸਾਮਰਾਜਵਾਦੀ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਸਾਵਰਕਰ 'ਤੇ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾਉਣ ਲਈ ਸਿਰਫ਼ ਇਸ ਬਹਾਨੇ ਦੀ ਲੋੜ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੋਸ਼ ਲਾਇਆ ਕਿ ਉਹ ਤਾਜ ਅਤੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਰੁੱਧ ਜੰਗ ਛੇੜਨ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਬਾਬੂਰਾਓ ਨੂੰ ਉਮਰ ਭਰ ਲਈ ਆਵਾਜਾਈ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਸੁਣਾਈ ਗਈ ਸੀ, ਜਿਸਦਾ ਮਤਲਬ ਸੀ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਭਾਰਤ ਦੇ ਦੂਰ-ਦੁਰਾਡੇ ਦੇ ਸਥਾਨਾਂ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਬਰਮਾ ਵਿੱਚ ਰੰਗੂਨ ਅਤੇ ਮਾਂਡਲੇ ਅਤੇ ਅੰਡੇਮਾਨ ਟਾਪੂ ਉੱਤੇ, ਭਾਰਤ ਦੇ ਪੂਰਬੀ ਤੱਟ ਤੋਂ ਪੋਰਟ ਬਲੇਅਰ ਦੀ ਬਦਨਾਮ ਸੈਲੂਲਰ ਜੇਲ੍ਹ, ਜਾਂ ਕਾਲਾ ਵਿੱਚ ਕੈਦ। ਪਾਣੀ, 'ਕਾਲੇ ਪਾਣੀਆਂ ਦਾ ਸਥਾਨ', ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ।

1909 ਵਿੱਚ, ਲੰਡਨ ਵਿੱਚ, ਸਾਵਰਕਰ ਦੀ ਫ੍ਰੀ ਇੰਡੀਆ ਸੋਸਾਇਟੀ ਦੇ ਇੱਕ ਮੈਂਬਰ ਮਦਨਲਾਲ ਢੀਂਗਰਾ ਨੇ ਸਰਕਾਰੀ ਵਕੀਲ ਸਰ ਕਰਜ਼ਨ ਵਾਈਲੀ ਨੂੰ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ, ਜਿਸਨੇ ਖੁਦੀਰਾਮ ਬੋਸ ਅਤੇ ਬੰਗਾਲ ਦੇ ਕਈ ਹੋਰ ਕ੍ਰਾਂਤੀਕਾਰੀਆਂ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਸਾਵਰਕਰ ਨੇ ਫੰਡ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤਾ

Machine Translated by Google

ਢੀਂਗਰਾ ਦਾ ਲੰਡਨ ਵਿੱਚ ਬਚਾਅ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਲੰਡਨ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਭਾਰਤੀ ਪ੍ਰਵਾਸੀਆਂ ਵੱਲੋਂ ਜਾਰੀ ਬਿਆਨ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕਰਦਿਆਂ ਉਸ ਦੇ ਇਨਕਲਾਬੀ ਕਾਰੇ ਦੀ ਨਿਖੇਧੀ ਕੀਤੀ। ਢੀਂਗਰਾ ਦੀ ਨਿਰਪੱਖ ਸੁਣਵਾਈ ਲਈ ਵੀ ਲਾਬਿੰਗ ਕੀਤੀ। ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਇਨਕਲਾਬੀ ਲਹਿਰ ਜ਼ੋਰਾਂ 'ਤੇ ਸੀ। ਅਹਿਮਦਾਬਾਦ ਵਿੱਚ ਲਾਰਡ ਮਿੰਟੋ ਉੱਤੇ ਬੰਬ ਸੁੱਟਿਆ ਗਿਆ; ਨਾਸਿਕ ਵਿੱਚ, ਬਾਬੂਰਾਓ ਦੇ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦਾ ਬਦਲਾ ਲੈਣ ਲਈ ਇੱਕ ਕ੍ਰਾਂਤੀਕਾਰੀ ਨੇ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਕਲੈਕਟਰ, ਏਐਮਟੀ ਜੈਕਸਨ ਨੂੰ ਗੋਲੀ ਮਾਰ ਕੇ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ। ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਨੇ ਦੋਸ਼ ਲਾਇਆ ਕਿ ਬੰਦੂਕ ਸਾਵਰਕਰ ਨੇ ਲੰਡਨ ਤੋਂ ਭੇਜੀ ਸੀ। ਇਹ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਕਿ ਉਸਦੀ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀ ਨੇੜੇ ਹੈ, ਸਾਵਰਕਰ, ਆਪਣੇ ਦੋਸਤਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ, ਪੈਰਿਸ ਭੱਜ ਗਿਆ। ਪੈਰਿਸ ਵਿੱਚ ਭਾਰਤੀਆਂ ਦਾ ਇੱਕ ਛੋਟਾ ਜਿਹਾ ਭਾਈਚਾਰਾ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ, ਅਤੇ ਸਾਵਰਕਰ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚ ਇਨਕਲਾਬੀ ਜੋਸ਼ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਪਿਆਰ ਨੂੰ ਗੁਆਉਣ ਲੱਗਾ ਅਤੇ ਇੱਕ ਗੁਪਤ ਮੁਲਾਕਾਤ ਲਈ ਲੰਡਨ ਵਿੱਚ ਘੁਸਪੈਠ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ। ਉਸਦੀ ਕਿਸਮਤ ਵਿੱਚ ਉਸਨੂੰ ਦੁਬਾਰਾ ਕਦੇ ਮਿਲਣਾ ਨਹੀਂ ਸੀ।

ਸਾਵਰਕਰ ਨੂੰ ਵਿਕਟੋਰੀਆ ਸਟੇਸ਼ਨ ਤੋਂ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰ ਲਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਬ੍ਰਿਕਸਟਨ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿੱਚ ਕੈਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਜਿੱਥੇ ਉਸਨੂੰ ਭਾਰਤ ਦੇਸ਼ ਨਿਕਾਲੇ ਦਾ ਆਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਸਾਵਰਕਰ ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਪਰਤਣ 'ਤੇ ਰੋਕ ਲਗਾਉਣ ਵਾਲੇ ਆਪਣੇ ਪਹਿਲੇ ਹੁਕਮ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਸਾਵਰਕਰ 'ਤੇ ਰਾਜਾ ਸਮਰਾਟ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਜੰਗ ਛੇੜਨ ਦੇ ਦੋਸ਼ 'ਚ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾਉਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਉਪ ਪੁਲਿਸ ਕਪਤਾਨ ਸੀ.ਆਈ

ਬੰਬਈ ਪੁਲਿਸ ਤੋਂ ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ ਇੱਕ ਪੋਜ਼ ਦੇ ਨਾਲ ਲੰਡਨ ਭੇਜਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਸਕਾਟਲੈਂਡ ਯਾਰਡ ਨੇ ਡਿਟੈਕਟਿਵ ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਐਡਵਰਡ ਜੋਸ਼ ਪਾਰਕਰ ਨੂੰ ਵੀ ਭਾਰਤ ਵਾਪਸੀ ਦੀ ਯਾਤਰਾ 'ਤੇ ਪਾਵਰ ਦੇ ਨਾਲ ਤਾਇਨਾਤ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਗਰੁੱਪ ਨੂੰ ਐਸਐਸ ਮੌਰੀਆ 'ਤੇ ਵਾਪਸ ਜਾਣ ਲਈ ਬੁੱਕ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ. ਸਾਵਰਕਰ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸੁਰੱਖਿਆ ਵਾਲਾ ਕੈਦੀ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਅਗਵਾਕਾਰਾਂ ਨੇ 24 ਘੰਟੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਰੱਖਿਆ ਸੀ। ਅਣਦੱਸੇ ਕਾਰਨਾਂ ਕਰਕੇ ਜਹਾਜ਼ ਮਾਰਸੇਲਜ਼ ਵਿਖੇ ਡੌਕ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਸਾਵਰਕਰ ਨੂੰ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਬਚਣਾ ਹੈ। ਉਸਨੂੰ ਯਕੀਨ ਸੀ ਕਿ ਭਾਰਤ ਪਰਤਣ 'ਤੇ ਉਸਨੂੰ ਜਾਂ ਤਾਂ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ਜਾਂ ਉਮਰ ਕੈਦ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ। ਸਵੇਰੇ ਉਸ ਨੇ ਟਾਇਲਟ ਜਾਣ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦੇਣ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ। ਦੋ ਕਾਂਸਟੇਬਲ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਦੇ ਬਾਹਰ ਖੜ੍ਹੇ ਸਨ ਜਦੋਂ ਕਿ ਸਾਵਰਕਰ ਬਿਨਾਂ ਬੰਧਨ ਦੇ ਟਾਇਲਟ ਵਿੱਚ ਚਲੇ ਗਏ। ਉਸਨੇ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਜਾਸੂਸੀ ਦੇ ਮੋਰੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਟਿਊਨਿਕ ਨਾਲ ਢੱਕ ਲਿਆ। ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਪੋਰਥੋਲ ਵਿੱਚੋਂ ਬਾਹਰ ਕੱਢ ਲਿਆ, ਸਮੁੰਦਰ ਵਿੱਚ ਛਾਲ ਮਾਰ ਦਿੱਤੀ, ਅਤੇ ਕੰਢੇ ਵੱਲ ਤੈਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

ਸਾਵਰਕਰ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਪੁਲਿਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਫਰਾਂਸ ਦੀ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚ ਗਏ। ਉਹ ਪੈਰਿਸ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਦੋਸਤਾਂ ਨਾਲ ਲੁਕਣ ਦੀ ਉਮੀਦ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਪਰ ਅਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਸੀ. ਉਸਨੂੰ ਇੱਕ ਲਿੰਗਰੀ ਨੇ ਫੜ ਲਿਆ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਪਿੱਛਾ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਸਾਵਰਕਰ ਦਾ ਕ੍ਰਾਂਤੀਕਾਰੀ ਜੀਵਨ ਖਤਮ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਭਾਰਤ ਪਰਤਣ 'ਤੇ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਬਸਤੀਵਾਦੀਆਂ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਪੋਰਟ ਬਲੇਅਰ ਦੇ ਟਾਪੂ 'ਤੇ ਸੈਲੂਲਰ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਚ ਬੇਮਿਸਾਲ ਪੰਜਾਹ ਸਾਲਾਂ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਸੁਣਾਈ।

ਕਾਲਾ ਪਾਣੀ ਦੇ ਬਚੇ ਹੋਣ ਬਾਰੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਸਾਵਰਕਰ, ਕ੍ਰਾਂਤੀਕਾਰੀ ਫਾਇਰਬ੍ਰਾਂਡ, ਵੀ ਨਹੀਂ ਬਚਿਆ; ਦਸ ਸਾਲ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਉਸ ਦੇ

Machine Translated by Google

ਸਿਹਤ ਅਤੇ ਆਤਮਾ ਟੁੱਟ ਗਈ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸਨੇ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਸਰਕਾਰ ਨਾਲ ਆਪਣੀ ਸ਼ਾਂਤੀ ਬਣਾ ਲਈ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਤਾਜ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਅਣਜਾਣੇ ਵਿੱਚ ਕੀਤੇ ਅਪਰਾਧਾਂ ਲਈ ਮੁਆਫੀ ਮੰਗਣ ਲਈ ਕਈ ਚਿੱਠੀਆਂ ਲਿਖੀਆਂ ਅਤੇ ਮੁਆਫੀ ਦੇ ਬਦਲੇ ਆਪਣੀ ਬਾਕੀ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਲਈ ਇੱਕ ਵਫ਼ਾਦਾਰ ਸਹਿਯੋਗੀ ਬਣਨ ਦਾ ਵਾਅਦਾ ਕੀਤਾ। ਇਹ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਕਾਜ਼ ਨਾਲ ਧੋਖਾ ਸੀ ਅਤੇ ਭਾਰਤੀ ਇਨਕਲਾਬੀਆਂ ਦੀਆਂ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਦੇ ਮੂੰਹ 'ਤੇ ਕਰਾਰੀ ਚਪੇੜ ਸੀ। ਪੋਰਟ ਬਲੇਅਰ ਵਿਖੇ ਕਈ ਹੋਰਾਂ ਨੇ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਕੋੜੇ ਮਾਰਨੇ, ਭੁੱਖਮਰੀ, ਅਸ਼ੁੱਧ ਸਥਿਤੀਆਂ ਅਤੇ ਇਕਾਂਤ ਕੈਦ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕੀਤਾ, ਪਰ ਟੁੱਟਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਸਾਵਰਕਰ ਇੱਕੋ ਸਮਾਨ ਦਾ ਨਹੀਂ ਬਣਿਆ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਸਿਰਫ਼ ਦਸ ਸਾਲ ਬਾਅਦ ਹੀ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਅੱਗੇ ਆਤਮ ਸਮਰਪਣ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਪੂਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿੱਚ ਮੁੜ ਕਦੇ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਨਹੀ ਕੀਤਾ।

ਉਹ ਸੈਲੂਲਰ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਕੌੜਾ ਧਾਰਮਿਕ ਜਨੂੰਨ ਬਣ ਕੇ ਉੱਭਰਿਆ। ਨਾ ਤਾਂ ਉਸਦੀ ਕੁੜੱਤਣ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਬਦਲਾ ਲੈਣ ਦੀ ਉਸਦੀ ਇੱਛਾ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਵੱਲ ਸੇਧਿਤ ਸੀ; ਇਸ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਭਾਰਤੀ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ 'ਤੇ ਸੀ।

ਵਿਅੰਗਾਤਮਕ ਤੌਰ 'ਤੇ, ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਉਸਦੇ ਘੋਰ ਸਮਰਪਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਉਸਦੇ ਸਮਰਥਕਾਂ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਅਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਬਹਾਦਰ ਯੋਧੇ, 'ਸਵਾਤੰਤਰ ਵੀਰ' ਦੇ ਸਨਮਾਨ ਨਾਲ ਸਨਮਾਨਿਤ ਕੀਤਾ।
ਰਹਿਮ ਲਈ ਆਪਣੀਆਂ ਕਈ ਬੇਨਤੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਵਿੱਚ ਉਸਨੇ ਲਿਖਿਆ: 'ਮੈਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਇੱਕ ਨਿਰਪੱਖ ਮੁਕੱਦਮਾ ਅਤੇ ਨਿਆਂਪੂਰਨ ਸਜ਼ਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਪਿਛਲੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਹਿੰਸਾ ਦੇ ਤਰੀਕਿਆਂ ਨੂੰ ਦਿਲੋਂ ਨਫ਼ਰਤ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਕਾਨੂੰਨ ਅਤੇ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬਰਤਾਨਵੀ ਦੁਆਰਾ ਜੋੜਿਆ) ਨੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਆ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖਣ ਲਈ ਪਾਬੰਦ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਅਤੇ "ਸੁਧਾਰ" (ਬਸਤੀਵਾਦੀ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਦੁਆਰਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੇ ਗਏ) ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹਾਂ।) ਹੁਣ ਤੱਕ ਇੱਕ ਸਫਲਤਾ ਜਿੱਥੇ ਮੈਨੂੰ ਭਵਿੱਖ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਸਾਵਰਕਰ ਦੁਆਰਾ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਲਿਖੇ ਪੱਤਰ ਦੇ ਇੱਕ ਪ੍ਰਤੀਰੂਪ ਤੋਂ ਇੱਕ ਜ਼ੁਬਾਨੀ ਅੰਸ਼ ਹੈ। ਉਸਦੀ ਰਿਹਾਈ ਲਈ ਸਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਉਸਨੂੰ ਮੁੱਖ ਭੂਮੀ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਰਤਨਾਗਿਰੀ ਵਿੱਚ ਕੈਦ ਵਿੱਚ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ। ਉਸਨੂੰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਜਨਤਕ ਜਾਂ ਨਿੱਜੀ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਗਤੀਵਿਧੀ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਦੀ ਮਨਾਹੀ ਸੀ। ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਗਾਰੰਟੀ ਦੇਣੀ ਪੈਂਦੀ ਸੀ ਕਿ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਸ ਦੀਆਂ ਹੱਥ-ਲਿਖਤਾਂ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਸਿਆਸੀ ਸੰਦੇਸ਼ ਜਾਂ ਕੋਈ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਵਿਰੋਧੀ ਟਿੱਪਣੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਬਦਲੇ ਵਿੱਚ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਪੱਛਮੀ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਦੇ ਸੁੰਦਰ ਸਮੁੰਦਰੀ ਕਿਨਾਰੇ ਰਤਨਾਗਿਰੀ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਆਰਾਮਦਾਇਕ ਬੰਗਲਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤਾ ਜਿੱਥੇ ਉਹ 1937 ਤੱਕ ਰਿਹਾ।

ਆਪਣੀਆਂ ਯਾਤਰਾਵਾਂ ਦੌਰਾਨ, ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਸਾਵਰਕਰ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਲਈ ਰਤਨਾਗਿਰੀ ਜਾਣ ਦੀ ਇੱਛਾ ਪ੍ਰਗਟਾਈ, ਪਰ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਨੇ ਅਰਜ਼ੀ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਫਿਰ ਕਸਤੂਰਬਾ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਲਈ ਭੇਜਿਆ। ਇਹ ਰਤਨਾਗਿਰੀ ਵਿੱਚ ਸੀ ਕਿ ਨੱਥੂਰਾਮ ਗੋਡਸੇ ਸਾਵਰਕਰ ਦੇ ਜਾਦੂ ਹੇਠ ਆਇਆ ਸੀ। ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਕਤਲ ਦੇ ਬੀਜ ਇੱਥੇ ਹੀ ਬੀਜੇ ਗਏ ਸਨ।

ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਸਾਵਰਕਰ ਨੇ ਕਦੇ ਵੀ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਵਿਰੋਧੀ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਉਸਨੇ ਦੂਜੇ ਵਿਸ਼ਵ ਯੁੱਧ ਦੌਰਾਨ ਆਪਣੇ ਕੱਟੜ ਦੁਸ਼ਮਣ ਮੁਹੰਮਦ ਅਲੀ ਜਿਨਾਹ ਦੇ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਮਰਥਨ ਕੀਤਾ। ਸਾਵਰਕਰ ਪਹਿਲੇ ਭਾਰਤੀ ਨੇਤਾ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜਨਤਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਭਾਰਤ ਕਦੇ ਵੀ ਇਕਜੁੱਟ ਦੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ; ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਦੇ ਅਹਿਮਦਾਬਾਦ ਸੰਮੇਲਨ ਵਿਚ ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਦੋ ਭਾਰਤ ਸਨ-ਏ

Machine Translated by Google

ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ ਅਤੇ ਮੁਸਲਿਮ ਰਾਸ਼ਟਰ। ਇਹ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਵੱਲੋਂ ਵੱਖਰੇ ਮੁਸਲਿਮ ਹੋਮਲੈਂਡ ਦੀ ਮੰਗ ਉਠਾਉਣ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਪਹਿਲਾਂ ਸੀ। ਸਾਵਰਕਰ ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦਾ ਨੇਤਾ ਬਣਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਆਪਣੇ ਹਿੱਸੇ ਨਾਲ ਕੀ ਕੀਤਾ ਇਸ ਦੀ ਪਰਵਾਹ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ। ਇੱਕ ਆਦਮੀ ਉਸਦੇ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਸੁਪਨੇ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਖੜ੍ਹਾ ਸੀ - ਮੋਹਨਦਾਸ ਕੇ. ਗਾਂਧੀ। ਸਾਵਰਕਰ ਇਸ ਲਈ ਉਸ ਨੂੰ ਨਫ਼ਰਤ ਕਰਦੇ ਸਨ।

ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਅਧੀਨ, ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਜੰਗ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ, ਹਿੰਦੂ ਅਤੇ ਮੁਸਲਿਮ ਭਾਈਚਾਰਿਆਂ ਨੇ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਕਾਰਨਾਂ ਲਈ ਇੱਕਜੁੱਟ ਹੋਏ ਸਨ। ਇਸਨੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਚਿੰਤਤ ਕੀਤਾ, ਇਹ ਜਾਣਦੇ ਹੋਏ ਕਿ ਜੇਕਰ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਭਾਰਤੀ ਜਨਤਾ ਉੱਤੇ ਪਕੜ ਨੂੰ ਉਲਟਾਉਣਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਫਿਰਕੂ ਮੁਸੀਬਤ ਨੂੰ ਭੜਕਾਉਣਾ ਪਏਗਾ, ਅਤੇ ਦੂਜਾ, ਹਿੰਦੂਆਂ ਅਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਅਟੁੱਟ ਪਾੜਾ ਪੈਦਾ ਕਰਨਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਸ ਦੇ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਗੰਦੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਲਈ ਭਾਰਤੀਆਂ ਦੀ ਲੋੜ ਸੀ। ਸਾਵਰਕਰ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਵਚਨਬੱਧ ਸਹਿਯੋਗੀ ਮਿਲਿਆ। ਰਤਨਾਗਿਰੀ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਰਿਹਾਇਸ਼ ਦੇ ਦੌਰਾਨ, ਉਸਨੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਨ ਲਈ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਲੜਨ ਅਤੇ ਅਧੀਨ ਕਰਨ ਲਈ, ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਦੇ ਇੱਕ ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਅਤੇ ਖਾੜਕੂ ਸੰਸਕਰਣ ਦੀ ਧਾਰਨਾ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕੀਤਾ। ਉਸਨੇ ਭੋਲੇ ਭਾਲੇ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਕਮਾਂਡੋ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕੀਤਾ। ਗੁਆਂਢੀ ਹੈਦਰਾਬਾਦ ਰਿਆਸਤ ਦੇ ਮੁਸਲਿਮ ਸ਼ਾਸਕਾਂ ਦੀਆਂ ਵਿਨਾਸ਼ਕਾਰੀ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਉਸਦੇ ਯਤਨਾਂ ਵਿੱਚ ਉਸਦੀ ਬਹੁਤ ਮਦਦ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਸਾਵਰਕਰ ਨੇ ਆਪਣੇ ਉਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਵਧਾਉਣ ਲਈ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਈਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਦਾ ਸ਼ੋਸ਼ਣ ਕਰਨਾ ਆਸਾਨ ਪਾਇਆ। ਸਾਵਰਕਰ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਮਰਥਕ ਅਛੂਤਾਂ, ਉੱਚ ਜਾਤੀ ਦੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਅਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਲਈ ਵੱਖਰੇ ਵੋਟਰਾਂ ਦੀ ਵੰਡ ਤੋਂ ਗੁੱਸੇ ਸਨ, ਜੋ ਗਾਂਧੀ ਦੁਆਰਾ ਪੂਨਾ ਵਿੱਚ ਕੀਤੇ ਗਏ ਵਰਤ ਕਾਰਨ ਛੱਡ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਸਨ।

1937 ਵਿੱਚ ਬੰਬਈ ਸੂਬੇ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਕਾਂਗਰਸ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਾਲੀ ਸੂਬਾਈ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਸਾਵਰਕਰ ਨੂੰ ਬਿਨਾਂ ਸ਼ਰਤ ਰਿਹਾਅ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਹਿੰਦੂ ਸੰਗਠਨ ਵੱਲੋਂ ਉਸ ਨੂੰ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਦੇ ਤੂਫਾਨੀ ਦੌਰੇ 'ਤੇ ਲਿਜਾਇਆ ਗਿਆ। ਉਸਨੇ ਇੱਕ ਜੰਗੀ ਹਿੰਦੂ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੀ ਸਿਰਜਣਾ ਦੀ ਲੋੜ 'ਤੇ ਲੈਕਚਰ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਭਾਸ਼ਣ ਦਿੱਤਾ, ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਅਤੇ ਬਚਾਅ ਲਈ ਤਿਆਰ ਅਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ 'ਤੇ ਹਮਲਾ ਕਰਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਧੀਨ ਕਰਨ ਲਈ ਵੀ ਤਿਆਰ। ਉਹ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਦਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਬਣ ਗਿਆ ਅਤੇ ਅਸਹਿਣਸ਼ੀਲਤਾ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਧਰਮਾਂ ਦੀ ਅਧੀਨਗੀ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ। 1942 ਵਿੱਚ ਜਦੋਂ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਭਾਰਤ ਛੱਡੋ ਅੰਦੋਲਨ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਭਾਰਤੀਆਂ ਨੂੰ ਬਸਤੀਵਾਦੀ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਦਾ ਬਾਈਕਾਟ ਕਰਨ ਦੀ ਅਪੀਲ ਕੀਤੀ, ਤਾਂ ਸਾਵਰਕਰ ਨੇ ਇੱਕ ਫਰਮਾਨ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ: 'ਮੈਂ ਸਾਰੇ ਹਿੰਦੂ ਸੰਗਠਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਨਿਸ਼ਚਤ ਹਦਾਇਤ ਜਾਰੀ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਰਕਾਰ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਵੀ ਅਹੁਦਾ ਜਾਂ ਅਹੁਦਾ ਰੱਖਦੇ ਹਨ। ਸੇਵਾਵਾਂ, ਕਿ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਰਹਿਣ ਅਤੇ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਸਰਕਾਰ ਪ੍ਰਤੀ ਵਫ਼ਾਦਾਰੀ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਨਿਯਮਤ ਫਰਜ਼ ਨਿਭਾਉਂਦੇ ਰਹਿਣ।

ਆਪਣੇ ਵਫ਼ਾਦਾਰ ਅੰਦਰੂਨੀ ਸਰਕਲ ਲਈ, ਸਾਵਰਕਰ ਗਾਂਧੀ ਕਾਰਡ ਖੇਡਦਾ ਰਿਹਾ, ਉਸ ਨੂੰ ਅਤੇ ਕਾਂਗਰਸ ਨੂੰ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨਾਲ ਦੋਸਤੀ ਅਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਅੰਦੋਲਨਾਂ ਲਈ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਉਂਦਾ ਰਿਹਾ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਕੱਟੜਪੰਥੀਆਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ

Machine Translated by Google

ਸਾਵਰਕਰ ਦੇ ਅੰਦਰਲੇ ਦਾਇਰੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੁਝ ਕੱਟੜ ਹਿੰਦੂ ਤੂਫਾਨ ਫੌਜੀਆਂ ਦੀਆਂ ਇਕਾਈਆਂ ਦੀ ਕਮਾਂਡ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਸੰਦੇਸ਼ ਉੱਚਾ ਅਤੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਸੀ: 'ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ, ਤਾਂ ਗਾਂਧੀ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ ਪਾਓ ਅਤੇ ਕਾਂਗਰਸ ਨੂੰ ਨਸ਼ਟ ਕਰੋ।' ਉਸ ਨੇ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਹੱਤਿਆ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕੀਤਾ। ਇਹ 1934 ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸੀ ਕਿ ਉਸਦੇ ਜੀਵਨ 'ਤੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਹੋਈਆਂ, ਸਾਰੇ, ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ, ਪੂਨਾ, ਪੂਨਾ ਦੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ, ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਨੱਥੂਰਾਮ ਗੋਡਸੇ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਹੋਏ ਸਨ।

ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਮਾਰੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਦੋ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ ਤੱਕ, ਗੌਡਸੇ ਅਤੇ ਆਪਟੇ ਕੋਲ ਕਤਲ ਨੂੰ ਅੰਜਾਮ ਦੇਣ ਲਈ ਸਭ ਤੋਂ ਜ਼ਰੂਰੀ ਲੋੜਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਦੀ ਘਾਟ ਸੀ - ਇੱਕ ਭਰੋਸੇਮੰਦ ਹਥਿਆਰ, ਜੋ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਗਵਾਲੀਅਰ ਦੇ ਡਾ. ਦੱਤਾਤ੍ਰੇਅ ਐਸ. ਪਰਚੁਰੇ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।
ਪਰਚੁਰੇ ਦਾ ਜਨਮ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਮੂਲ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪੂਨਾ ਤੋਂ ਇਹ ਪਰਿਵਾਰ ਗਵਾਲੀਅਰ ਦੀ ਰਿਆਸਤ ਵਿੱਚ ਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਦੱਤਾਤ੍ਰੇਯ ਨੇ ਆਪਣੀ ਸਕੂਲੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਅਤੇ ਗ੍ਰੈਜੂਏਸ਼ਨ ਪੂਨਾ ਤੋਂ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਬੰਬਈ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਤੋਂ ਡਾਕਟਰੀ ਦੀ ਡਿਗਰੀ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਉਹ ਗਵਾਲੀਅਰ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਇੱਕ ਯੋਗਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਐਲੋਪੈਥਿਕ ਡਾਕਟਰ, ਉਸਨੇ ਗਵਾਲੀਅਰ ਦੇ ਪਟੰਕਰ ਬਾਜ਼ਾਰ ਇਲਾਕੇ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਡਿਸਪੈਂਸਰੀ ਤੋਂ ਆਯੁਰਵੈਦ ਅਤੇ ਹੋਮਿਓਪੈਥੀ ਦਾ ਅਭਿਆਸ ਕੀਤਾ। ਪਰ ਉਸਦੀ ਮੁੱਖ ਗਤੀਵਿਧੀ ਸਥਾਨਕ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਦੇ ਕੱਟੜਪੰਥੀ ਨੇਤਾ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ ਸੈਨਾ ਦੇ ਸਵੈ-ਸਟਾਇਲ ਤਾਨਾਸ਼ਾਹ ਵਜੋਂ ਸੀ। ਉਹ ਵੰਡ ਵੇਲੇ ਭੱਜ ਰਹੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ 'ਤੇ ਹਮਲੇ, ਲੁੱਟਮਾਰ ਅਤੇ ਕਤਲ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਸਰਗਰਮ ਸਨ। ਸਤਤਾਲੀ ਸਾਲਾਂ ਦਾ ਡਾਕਟਰ ਰੰਗੀਨ ਪਾਤਰ ਸੀ। ਉਸਦੇ ਪਿੰਜਰ ਦੇ ਚਿਹਰੇ 'ਤੇ ਵਹਿ ਰਹੇ ਵਾਲ ਸਨ ਜੋ ਤਾਰਾਂ ਦੇ ਮੋਢਿਆਂ 'ਤੇ ਆ ਗਏ ਸਨ, ਅਤੇ ਇੱਕ ਲੰਬੀ ਵਹਿ ਰਹੀ ਦਾੜ੍ਹੀ ਉਸਦੀ ਛਾਤੀ ਤੱਕ ਲਟਕ ਗਈ ਸੀ। ਸੰਘਣੇ ਸ਼ੀਸ਼ਿਆਂ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਤੋਂ ਗੂੜ੍ਹੀਆਂ ਕਾਲੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਨੇ ਚਿਹਰਿਆਂ ਵੱਲ ਦੇਖਿਆ ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਸ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਅਸਪਸ਼ਟ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੀਆਂ ਸਨ।

ਪਰਚੁਰੇ ਨੇ ਮਹਾਸਭਾ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਸੈਨਾ ਨੂੰ ਗਵਾਲੀਅਰ ਦੀ ਰਾਜਨੀਤੀ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਮਜ਼ਬੂਤ ਸ਼ਕਤੀ ਅਤੇ ਬਾਅਦ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਦਬਦਬਾ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਦਾ ਸਾਧਨ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਬਣਾਇਆ ਸੀ। ਉਸਨੂੰ ਗਵਾਲੀਅਰ ਦੇ ਸ਼ਾਸਕ ਤੋਂ ਵੀ ਸਰਪ੍ਰਸਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈ ਸੀ ਜਿਸਨੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਕੱਟੜਤਾ ਅਤੇ ਦਹਿਸ਼ਤ ਦੇ ਕੰਮਾਂ ਵੱਲ ਅੱਖਾਂ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਸਨ। ਮਦਨਲਾਲ ਪਾਹਵਾ, ਜਿਸ ਨੇ ਗਵਾਲੀਅਰ ਤੋਂ ਬਦਲਾ ਲੈਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਵੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਨੇ ਕਈ ਮੌਕਿਆਂ 'ਤੇ ਭੱਜੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ 'ਤੇ ਹਮਲਾ ਕਰਨ ਅਤੇ ਕਤਲ ਕਰਨ ਲਈ ਪਰਚੁਰੇ ਦੀ ਸੈਨਾ ਨਾਲ ਭਾਈਵਾਲੀ ਕੀਤੀ ਸੀ।

ਪਰਚੁਰੇ ਕਾਫੀ ਸ਼ੇਖੀਬਾਜ਼ ਸੀ। ਉਹ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕਾਰਨਾਮਿਆਂ ਦੇ ਅਤਿਕਥਨੀ ਵਾਲੇ ਬਿਰਤਾਂਤਾਂ ਨਾਲ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਨਾ ਪਸੰਦ ਕਰਦਾ ਸੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਬਹੁਤਿਆਂ ਬਾਰੇ ਉਸਨੇ ਸ਼ਾਇਦ ਸੁਣਿਆ ਸੀ! ਜਿਵੇਂ ਹੀ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਕਤਲ ਦੀ ਗੱਲ ਗਵਾਲੀਅਰ ਪਹੁੰਚੀ, ਪਰਚੁਰੇ ਨੇ ਜਨਤਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਸ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ। ਉਸ ਨੂੰ ਉਦੋਂ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰ ਲਿਆ ਗਿਆ ਜਦੋਂ ਉਸ ਦੀ ਸ਼ੇਖੀ ਮਾਰਨ ਦੀਆਂ ਖਬਰਾਂ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚੀਆਂ।

ਪਰਚੁਰੇ ਨੇ ਮਹਾਸਭਾ ਦੇ ਅਹੁਦੇਦਾਰ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਗੋਡਸੇ ਨਾਲ ਅਕਸਰ ਗੱਲਬਾਤ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਦਸੰਬਰ 1947 ਵਿੱਚ ਉਹ ਅਲਵਰ ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ-ਆਰਐਸਐਸ ਸੰਮੇਲਨ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਏ ਸਨ, ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਹੱਥਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਸਿੱਖਣ ਲਈ ਇੱਕ ਗੁਪਤ ਸਿਖਲਾਈ ਕੈਂਪ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਏ ਸਨ।

Machine Translated by Google

ਬੰਦੂਕਾਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਹਥਿਆਰ। ਇੱਕ ਸਮੇਂ ਉਹ ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦਲ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ ਸੈਨਾ ਦੇ ਰਲੇਵੇਂ ਦੀ ਕਗਾਰ 'ਤੇ ਸਨ; ਜਦੋਂ ਦੋਵੇਂ ਏਕੀਕ੍ਰਿਤ ਸੰਸਥਾ ਦੇ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਢਾਂਚੇ ਦੇ ਮੁੱਦੇ 'ਤੇ ਲੜੇ ਤਾਂ ਗੱਲਬਾਤ ਤਿੱਖੀ ਅਤੇ ਕੁੜੱਤਣ ਵਿੱਚ ਖਤਮ ਹੋ ਗਈ ਸੀ। ਪਰ ਇੱਕ ਸਮੇਂ ਜਦੋਂ ਅਸਫਲਤਾ ਨੇ ਨੱਥੂਰਾਮ ਗੌਡਸੇ ਅਤੇ ਨਾਰਾਇਣ ਆਪਟੇ ਦੀ ਭਰੋਸੇਯੋਗਤਾ ਨੂੰ ਖ਼ਤਰੇ ਵਿੱਚ ਪਾਇਆ, ਨੱਥੂਰਾਮ ਨੇ ਇੱਕ ਭਰੋਸੇਮੰਦ ਹਥਿਆਰ ਖਰੀਦਣ ਵਿੱਚ ਮਦਦ ਲਈ ਪਰਚੂਰੇ ਵੱਲ ਮੁੜਿਆ।

ਪਰਚੂਰੇ ਇੱਕ ਕੌੜਾ ਅਤੇ ਗੁੱਸੇ ਵਾਲਾ ਆਦਮੀ ਸੀ। ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਸੀ ਕਿ ਰਿਆਸਤਾਂ ਦੇ ਦਿਨ ਗਿਣੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਗਵਾਲੀਅਰ ਵਿੱਚ ਲੋਕਤੰਤਰੀ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਲਈ ਦੋ ਦਾਅਵੇਦਾਰ ਸਨ, ਕਾਂਗਰਸ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ। ਮਹਾਸਭਾ ਦੀ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਨੇ ਇਹ ਮੰਨ ਲਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰਾਜਾ ਜਿਆਜੀਰਾਓ ਸਿੰਧੀਆ ਦੁਆਰਾ ਸਰਕਾਰ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਸੱਦਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ, ਪਰ ਸ਼ਾਸਕ ਅਤੇ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਨਾਲ ਉਸਦੇ ਸਮੀਕਰਨਾਂ ਨੂੰ ਸਭ ਤੋਂ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਣੇ ਜਾਂਦੇ ਕਾਰਨਾਂ ਕਰਕੇ, ਸਿੰਧੀਆ ਨੇ ਕਾਂਗਰਸ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਸੱਦਾ ਦਿੱਤਾ। ਕਾਂਗਰਸ ਨੇ ਮਹਾਸਭਾ ਨਾਲ ਗੱਠਜੋੜ ਮੰਤਰਾਲਾ ਬਣਾਉਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

ਪਰਚੂਰੇ, ਜਿਸ ਨੇ ਮਹਾਸਭਾ ਦੇ ਨੇਤਾ ਵਜੋਂ ਗਵਾਲੀਅਰ ਦਾ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਬਣਨ ਦਾ ਸੁਪਨਾ ਦੇਖਿਆ ਸੀ, ਠੰਡੇ ਬਸਤੇ ਵਿਚ ਰਹਿ ਗਿਆ। ਜਦੋਂ ਗੋਡਸੇ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਦੇ ਆਪਣੇ ਇਰਾਦੇ ਬਾਰੇ ਦੱਸਿਆ, ਪਰਚੂਰੇ ਨੇ ਆਪਣੀ ਨਫ਼ਰਤ ਲਈ ਰਿਹਾਈ ਲੱਭ ਲਈ। ਇਹ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਗਵਾਲੀਅਰ ਦੀ ਕਾਂਗਰਸ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਨਾਲ ਅਸਥਿਰਤਾ ਦੀ ਮੁਹਿੰਮ ਨੂੰ ਵਿੱਤ ਦੇਣ ਲਈ ਪਰਚੂਰੇ ਨੂੰ ਵੱਡੀ ਰਕਮ ਮਿਲੀ ਸੀ। ਦੋ ਗਵਾਹਾਂ ਨੇ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਹਾਲਾਤਾਂ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪਰਚੂਰੇ ਨੂੰ ਗੋਡਸੇ ਅਤੇ ਆਪਟੇ ਨਾਲ ਗੱਲਬਾਤ ਕਰਦੇ ਦੇਖਿਆ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਬਿਆਨਾਂ ਵਿਚ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮਹਾਸਭਾ ਦੇ ਸਰਗਰਮ ਮੈਂਬਰ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪਰਚੂਰੇ ਨੂੰ ਇਸ ਨਾਲ ਹੋਈ ਬੇਇਨਸਾਫ਼ੀ ਵਿਰੁੱਧ ਕਾਰਵਾਈ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਬਾਰੇ ਸਵਾਲ ਕੀਤਾ ਸੀ।

ਆਪਣੀ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਪਰਚੂਰੇ ਨੇ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਕਤਲ ਦੀ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਸ਼ਮੂਲੀਅਤ ਦਾ ਸਹੁੰ ਚੁੱਕ ਕੇ ਇਕਬਾਲ ਕਰਨ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ। ਮੈਜਿਸਟ੍ਰੇਟ ਜਿਸਨੇ ਉਸਦਾ ਇਕਬਾਲੀਆ ਬਿਆਨ ਦਰਜ ਕੀਤਾ, ਉਸਨੇ ਉਸਨੂੰ ਇਸਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਸਲਾਹ ਦਿੱਤੀ ਕਿਉਂਕਿ ਕਬੂਲਨਾਮਾ ਕਾਨੂੰਨੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਉਸਨੂੰ ਕਤਲ ਵਿੱਚ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਉਣ ਲਈ ਕਾਫ਼ੀ ਹੋਵੇਗਾ। ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਢੁਕਵਾਂ ਬਚਾਅ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਲਈ ਬਣਾਈ ਗਈ ਰੱਖਿਆ ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਪਰਚੂਰੇ ਦੇ ਕੇਸ ਨੂੰ ਲੈਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮੰਨਣਾ ਸੀ ਕਿ, ਉਸਦੇ ਸਹੁੰ ਚੁੱਕਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਉਸਦੇ ਲਈ ਕੋਈ ਰਾਹ ਨਹੀਂ ਬਚਿਆ ਸੀ। ਅਦਾਲਤ ਵਿਚ ਉਹ ਵਿਰੋਧੀ ਹੋ ਗਿਆ ਅਤੇ ਦੋਸ਼ ਲਾਇਆ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਲਈ ਮੌਤ ਅਤੇ ਬਰਬਾਦੀ ਦੀ ਧਮਕੀ ਦੇ ਤਹਿਤ ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਲਿਖਤੀ ਬਿਆਨ 'ਤੇ ਦਸਤਖਤ ਕਰਨ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਜੱਜ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਵਿਚਾਰ ਵਜੋਂ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਉਮਰ ਕੈਦ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਸੁਣਾਈ।

ਗਰੋਹ ਦਾ ਆਖ਼ਰੀ ਮੈਂਬਰ ਨੱਥੂਰਾਮ ਦਾ ਛੋਟਾ ਭਰਾ ਗੋਪਾਲ ਗੋਡਸੇ ਸੀ। ਕਤਲ ਵੇਲੇ ਗੋਪਾਲ ਦੀ ਉਮਰ 27 ਸਾਲ ਸੀ।

ਆਪਣੇ ਭਰਾ ਨੱਥੂਰਾਮ ਦੇ ਉਲਟ, ਉਹ ਵਿਆਹਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਦੋ ਧੀਆਂ ਦਾ ਪਿਤਾ ਸੀ। ਗੋਪਾਲ ਹੀਰੋ-ਆਪਣੇ ਵੱਡੇ ਭਰਾ ਦੀ ਪੂਜਾ ਕਰਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਦਾ ਸੀ

Machine Translated by Google

ਉਸਦੇ ਬਚਪਨ ਤੋਂ ਹੀ ਪੈਰ ਆਪਣੀ ਮੈਟ੍ਰਿਕ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਪੂਰੀ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਉਹ ਇੱਕ ਸਿਵਲੀਅਨ ਕਲਰਕ ਵਜੋਂ ਮਿਲਟਰੀ ਆਰਡੀਨੈਂਸ ਸੇਵਾ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਗਿਆ। ਦੂਜੇ ਵਿਸ਼ਵ ਯੁੱਧ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਣ ਤੇ, ਉਸਨੇ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਸੇਵਾ ਲਈ ਸਵੈ-ਸੇਵੀ ਕੀਤਾ। 1941 ਵਿੱਚ ਉਸਨੂੰ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਕਾਲਮ ਦੇ ਨਾਲ ਈਰਾਨ ਅਤੇ ਇਰਾਕ ਵਿੱਚ ਵਿਦੇਸ਼ ਭੇਜਿਆ ਗਿਆ। ਉਸਨੇ ਅਗਲੇ ਤਿੰਨ ਸਾਲਾਂ ਲਈ PAIFORCE ਵਿੱਚ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਅਪ੍ਰੈਲ 1944 ਵਿੱਚ ਯੁੱਧ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਭਾਰਤ ਵਾਪਸ ਪਰਤਿਆ। ਡੀਮੋਬਿਲਾਈਜ਼ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਹ ਆਪਣੀ ਪੁਰਾਣੀ ਨੌਕਰੀ 'ਤੇ ਵਾਪਸ ਚਲਾ ਗਿਆ, ਅਤੇ ਆਰਡੀਨੈਂਸ ਡਿਪੂ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਕ ਸਟੋਰਕੀਪਰ ਦੇ ਅਹੁਦੇ 'ਤੇ ਤਰੱਕੀ ਕਰ ਲਿਆ ਗਿਆ। ਕਿਰਕੀ, ਪੂਨਾ ਦੇ ਬਾਹਰਵਾਰ. ਪਰ ਬਹੁਤ ਹੀ ਨਿਯਮਿਤ ਆਦਤਾਂ ਵਾਲੇ ਅਤੇ ਨਿਯਮਾਂ ਨੂੰ ਚਿਪਕਾਉਣ ਵਾਲੇ ਇਸ ਵਿਅਕਤੀ ਦੁਆਰਾ ਇੱਕ ਅਸਾਧਾਰਨ ਕਾਰਵਾਈ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕਰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਵੱਡੇ ਭਰਾ ਦੁਆਰਾ ਰਚੀ ਗਈ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਸੀ। ਯੁੱਧ-ਸਮੇਂ ਦੇ ਕਮਿਸ਼ਨ ਤੋਂ ਅਸਤੀਫਾ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ, ਜਿੱਥੇ ਉਸਨੂੰ ਇੱਕ .38 ਵੈਬਲੇ ਸਕੌਟ ਰਿਵਾਲਵਰ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਉਸਨੇ ਇਸਨੂੰ ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਗੋਪਾਲ ਨੇ ਅਜਿਹਾ ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਹੋਵੇਗਾ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਕੋਈ ਉਸ ਉੱਤੇ ਭਰੋਸਾ ਅਤੇ ਸਤਿਕਾਰਯੋਗ ਵਿਅਕਤੀ ਉਸਨੂੰ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਲਈ ਨਹੀਂ ਕਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਹੁਣ ਦੇ ਗੈਰ-ਕਾਨੂੰਨੀ ਹਥਿਆਰ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕੋਲ ਰੱਖਣ ਦੀ ਇੱਛਾ ਨਾ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ, ਗੋਪਾਲ ਨੇ ਉਕਸਾਨ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਜੱਦੀ ਘਰ ਦੀ ਯਾਤਰਾ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਇਸਨੂੰ ਵਿਹੜੇ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਅਮਰੂਦ ਦੇ ਦਰੱਖਤ ਹੇਠਾਂ ਦੱਬ ਦਿੱਤਾ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਭਵਿੱਖ ਵਿੱਚ ਵਰਤੋਂ ਲਈ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

ਗੋਪਾਲ ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨਾਲ ਦੋ ਕਮਰਿਆਂ ਦੇ ਛੋਟੇ ਜਿਹੇ ਅਪਾਰਟਮੈਂਟ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ ਜਿਸ ਨੇ ਕਿਰਕੀ ਵਿੱਚ ਬਜ਼ਾਰ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਕਿਰਾਏ 'ਤੇ ਲਿਆ ਸੀ। ਕੰਮ ਵਿਚ ਉਹ ਨਿਮਰ ਸੀ, ਪਰ ਜਦੋਂ ਉਸ ਦੇ ਵੱਡੇ ਭਰਾ ਦੁਆਰਾ ਬੁਲਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ, ਤਾਂ ਉਹ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕਾਰਵਾਈ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਉਹ ਆਪਟੇ-ਨੱਥੂਰਾਮ ਗੈਂਗ ਲਈ ਰਿਵਾਲਵਰ ਲੈਣ ਲਈ ਉਕਸਾਨ ਵਾਪਸ ਜਾਣ ਲਈ ਸਹਿਮਤ ਹੋ ਗਿਆ। ਜਦੋਂ ਉਸਨੇ ਵੈਬਲੇ ਸਕਾਟ ਨੂੰ ਇਸਦੀ ਖੋਖਲੀ ਕਬਰ ਵਿੱਚੋਂ ਪੁੱਟਿਆ ਅਤੇ ਇਸਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਲੈ ਗਿਆ, ਤਾਂ ਉਹ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਕਤਲ ਦੀ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸਾਥੀ ਬਣ ਗਿਆ। 20 ਦੀ ਅਸਫਲ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਗੋਪਾਲ ਦੇ ਪੈਰ ਠੰਡੇ ਹੋ ਗਏ, ਅਤੇ .32 ਬੋਰ ਦਾ ਰਿਵਾਲਵਰ ਆਪਣੇ ਭਰਾ ਨੱਥੂਰਾਮ ਨੂੰ ਸੌਂਪਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਉਸਨੇ ਗਿਰੋਹ ਨਾਲ ਸਾਰੇ ਸੰਪਰਕ ਤੋੜ ਦਿੱਤੇ ਅਤੇ ਘਰ ਵਾਪਸ ਆ ਗਿਆ, ਇਸ ਉਮੀਦ ਵਿੱਚ ਕਿ ਇਹ ਉਸਦੀ ਸ਼ਮੂਲੀਅਤ ਦਾ ਅੰਤ ਸੀ। ਜੇਲ੍ਹ ਤੋਂ ਰਿਹਾਅ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਬੋਲਦਿਆਂ, ਗੋਪਾਲ ਨੇ ਆਪਟੇ-ਗੌਡਸੇ ਗੈਂਗ ਪ੍ਰਤੀ ਆਪਣੀ ਵਚਨਬੱਧਤਾ ਅਤੇ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਹੱਤਿਆ ਕਰਨ ਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਟੀਚੇ ਦਾ ਬਹੁਤ ਹੀ ਨਾਟਕੀ ਬਿਰਤਾਂਤ ਦਿੱਤਾ।

20 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਬੈਜ ਅਤੇ ਸ਼ੰਕਰ ਨੂੰ ਮਹਾਤਮਾ ਦੇ ਕਤਲ ਦਾ ਕੰਮ ਪੂਰਾ ਕੀਤੇ ਬਿਨਾਂ ਭੱਜਦੇ ਦੇਖ ਕੇ; ਪਹਿਲਾ ਵਿਚਾਰ ਜੋ ਮੇਰੇ ਦਿਮਾਗ ਵਿੱਚ ਆਇਆ ਸੀ ਉਹ ਬਚਣਾ ਸੀ। ਪਰ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਟੈਕਸੀ ਕੋਲ ਪਹੁੰਚਿਆ ਤਾਂ ਮੈਂ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਡਰਾਈਵਰ ਪਹੀਏ 'ਤੇ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਪਿਛਲਾ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਖੋਲ੍ਹਿਆ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਪਿਛਲੀ ਸੀਟ 'ਤੇ ਬੈਜ ਦੁਆਰਾ ਛੁਪਾਈ ਹੋਈ ਬੰਦੂਕ ਮਿਲੀ।

'ਮੈਂ ਬੇਕਾਬੂ ਗੁੱਸੇ ਨਾਲ ਭਰ ਗਿਆ। ਤੁਰੰਤ ਮੈਂ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਇਹ ਮੇਰੇ ਲਈ ਉਸ ਕੰਮ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਦਾ ਮੌਕਾ ਸੀ ਜਿਸਦੀ ਅਸੀਂ ਯੋਜਨਾ ਬਣਾਈ ਸੀ। ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਬੰਦੂਕ ਚੁੱਕੀ ਅਤੇ ਨੌਕਰ ਦੇ ਕੁਆਰਟਰ ਵੱਲ ਮੁੜ ਗਿਆ। ਮੈਂ ਛੋਟੂਰਾਮ ਦੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਜਾ ਵੜਿਆ, ਜਿੱਥੋਂ ਬਿੱਲੇ ਨੇ ਬਾਪੂ ਜੀ ਨੂੰ ਗੋਲੀ ਮਾਰਨੀ ਸੀ। ਮੈਂ ਕਾਹਲੀ ਨਾਲ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਗਿਆ ਅਤੇ ਅੰਦਰੋਂ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਇਹ ਉਦੋਂ ਸੀ ਜਦੋਂ ਮੈਨੂੰ ਅਹਿਸਾਸ ਹੋਇਆ ਕਿ ਵੈਂਟੀਲੇਟਰ ਦੁਆਰਾ ਕਵਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ

Machine Translated by Google

ਜਾਲੀ ਦੇ ਕੰਮ ਵਾਲੀ ਗਰਿੱਲ ਬਹੁਤ ਉੱਚੀ ਸੀ। ਮੈਂ ਗਰਿੱਲ ਦੇ ਹੇਠਾਂ ਇੱਕ ਬਿਸਤਰਾ ਖਿੱਚਿਆ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਉੱਪਰ ਚੜ੍ਹ ਗਿਆ. ਮੈਂ ਆਪਣਾ .38 ਵੈਬਲੇ ਸਕੌਟ ਸਰਵਿਸ ਰਿਵਾਲਵਰ ਕੱਢਿਆ ਅਤੇ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਨੂੰ ਗੋਲੀ ਮਾਰਨ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਕੀਤੀ। ਪਰ ਬਿਸਤਰੇ ਦੇ ਸਿਖਰ 'ਤੇ ਚੜ੍ਹਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵੀ ਮੈਂ ਸਿਰਫ ਗਰਿੱਲ ਦੇ ਹੇਠਲੇ ਕਿਨਾਰੇ ਤੱਕ ਹੀ ਪਹੁੰਚਣ ਦੇ ਯੋਗ ਸੀ, ਇਹ ਵੀ ਸਿਰ ਦੀਆਂ ਉਂਗਲਾਂ 'ਤੇ ਆਪਣੀ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਉਚਾਈ ਤੱਕ ਖਿੱਚਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ. ਅਜਿਹਾ ਕੋਈ ਤਰੀਕਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਬੰਦੂਕ ਨੂੰ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਬਣਾ ਸਕਦਾ ਸੀ, ਅਤੇ ਗੋਲੀ ਚਲਾ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਗਰਿੱਲ ਵੱਲ ਖਿੱਚ ਲਿਆ ਪਰ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਲਈ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਦੋਵੇਂ ਹੱਥਾਂ ਦੀ ਲੋੜ ਸੀ ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਅਹਿਸਾਸ ਹੋਇਆ ਕਿ ਮੈਂ ਇਸ ਸਥਿਤੀ ਤੋਂ ਬੰਦੂਕ ਨੂੰ ਫਾਇਰ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ।

ਆਖਰ ਮੈਂ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਛੱਡ ਦਿੱਤੀ। ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਖੋਲ੍ਹਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਮੈਂ ਭੁੱਲ ਗਿਆ ਕਿ ਮੈਂ ਇਸਨੂੰ ਬੋਲਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸਨੂੰ ਖੋਲ੍ਹਣ ਲਈ ਸਖ਼ਤ ਧੱਕਾ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਪਰ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਨਹੀਂ ਹਟਿਆ। ਮੈਂ ਡਰ ਗਿਆ ਸੀ, ਅਤੇ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਇਹ ਇਹ ਸੀ. ਮੈਨੂੰ ਇੱਕ ਠੰਡੇ ਪਸੀਨੇ ਵਿੱਚ ਟੁੱਟ ਗਿਆ.
ਫਿਰ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਅੰਗਾਂ ਵਿੱਚ ਨਵੀਂ ਊਰਜਾ ਅਤੇ ਅਲੌਕਿਕ ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ, ਮੈਂ ਦਰਵਾਜ਼ੇ 'ਤੇ ਇੱਕ ਲੱਤ ਮਾਰੀ, ਦੂਜੀ ਲੱਤ 'ਤੇ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਖੁੱਲ੍ਹ ਗਿਆ ਅਤੇ ਮੈਂ ਆਜ਼ਾਦ ਹੋ ਗਿਆ। ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਸੂਝ-ਬੂਝ ਇਕੱਠੀ ਕਰ ਕੇ ਆਰਾਮ ਨਾਲ ਟੈਕਸੀ ਵੱਲ ਤੁਰ ਪਿਆ ਅਤੇ ਅੰਦਰ ਚੜ੍ਹ ਗਿਆ।'

ਇਹ ਕਹਾਣੀ ਬਹੁਤ ਦੂਰ ਦੀ ਗੱਲ ਜਾਪਦੀ ਹੈ। ਕਿ ਗੋਪਾਲ ਦੀ ਇਸ ਮੂਰਖਤਾ ਭਰੀ ਹਰਕਤ ਦਾ ਕੋਈ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਗਿਆ। ਬੰਬ ਧਮਾਕੇ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਬਾਅਦ, ਨੌਕਰ, ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਸਭਾ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕੁਝ ਲੋਕ ਅਤੇ ਪੁਲਿਸ ਕਾਂਸਟੇਬਲ ਸਾਰੇ ਮੌਕੇ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚ ਗਏ ਅਤੇ ਮਦਨਲਾਲ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰ ਲਿਆ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਚਸ਼ਮਦੀਦਾਂ ਨੇ ਮਦਨਲਾਲ ਨੂੰ ਹਮਲਾਵਰ ਦੱਸਿਆ ਸੀ, ਉਹ ਨੌਕਰਾਂ ਦੇ ਕੁਆਰਟਰ ਦੇ ਵਿਹੜੇ ਵਿੱਚ ਖੜ੍ਹੇ ਸਨ। ਇੱਕ ਔਰਤ, ਸੁਲੋਚਨਾ ਦੇਵੀ, ਜਿਸ ਨੇ ਟੈਕਸੀ ਨੂੰ ਆਉਂਦੇ ਅਤੇ ਉਸ ਵਿੱਚੋਂ ਗਿਰੋਹ ਨੂੰ ਉਤਰਦੇ ਦੇਖਿਆ ਸੀ, ਨੇ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਦਨਲਾਲ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕਰਦੇ ਦੇਖਿਆ ਸੀ। ਇਹ ਸਭ ਉਸ ਦੇ ਬਹੁਤ ਨੇੜਿਓਂ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ ਜਿੱਥੇ ਗੋਪਾਲ ਦਾਅਵਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸਨੇ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਜੀਵਨ 'ਤੇ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਜੇ ਕਿਸੇ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਜਾਣ ਦਾ ਨੋਟਿਸ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ, ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ 'ਤੇ ਖੜਕਣ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਜ਼ਰੂਰ ਸੁਣੀ ਹੋਵੇਗੀ, ਇਹ ਖੁੱਲ੍ਹਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਨੌਕਰ ਛੋਟੂਰਾਮ ਦੇ ਕੁਆਰਟਰ ਤੋਂ ਇਕ ਅਜਨਬੀ ਨਿਕਲਿਆ ਹੋਵੇਗਾ। ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਜ਼ਰੂਰ ਉਸ ਨੂੰ ਹਿਰਾਸਤ ਵਿੱਚ ਲੈ ਕੇ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਪਰ ਸੁਲੋਚਨਾ, ਜੋ ਕਿ ਇੱਕ ਮੁੱਖ ਗਵਾਹ ਸੀ ਅਤੇ ਕਤਲ ਦੇ ਮੁਕੱਦਮੇ ਵਿੱਚ ਜਿਸਦੀ ਗਵਾਹੀ ਨੇ ਬਿਰਲਾ ਹਾਊਸ ਵਿੱਚ ਗਿਰੋਹ ਦੀ ਮੌਜੂਦਗੀ ਨੂੰ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤਾ, ਅਤੇ ਉੱਥੇ ਦੇ ਸਟਾਫ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ 20 ਤਰੀਕ ਦੀ ਸ਼ਾਮ ਦੀ ਘਟਨਾ ਨੂੰ ਇਕੱਠਾ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਮਦਦ ਕੀਤੀ, ਨੇ ਗੋਪਾਲ ਦੀਆਂ ਹਰਕਤਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖਣ ਦਾ ਕਦੇ ਜ਼ਿਕਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਤਿੰਨ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਅਹਾਤੇ ਵਿੱਚੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਦੇ ਹੋਏ, ਕਾਰ ਵਿੱਚ ਚੜ੍ਹ ਗਏ ਅਤੇ ਧਮਾਕੇ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਬਾਅਦ ਕਾਰ ਨੂੰ ਕਾਹਲੀ ਨਾਲ ਭਜਾਇਆ ਗਿਆ।

ਗੋਪਾਲ ਦੁਆਰਾ ਬਿਆਨ ਕੀਤੀ ਗਈ ਇਹ ਕਹਾਣੀ ਇਹ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸੋਚੀ ਸਮਝੀ ਜਾਪਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਸਿਰਫ਼ ਇੱਕ ਡੇਰੇ ਦਾ ਪੈਰੋਕਾਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਬਲਕਿ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਹੱਤਿਆ ਦੇ ਕਾਰਨਾਂ ਨੂੰ ਸਮਰਪਿਤ ਇੱਕ ਬਰਾਬਰ ਦਾ ਵਚਨਬੱਧ ਕੱਟੜਪੰਥੀ ਸੀ।

ਨੱਥੂਰਾਮ ਗੌਡਸੇ ਕਦੇ ਵੀ ਗਾਂਧੀ ਦਾ ਕਤਲ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਕਾਮਯਾਬ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਜੇਕਰ ਉਹ ਯੂਰਪ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਨੇੜਲੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਨਾ ਹੁੰਦਾ।

Machine Translated by Google

ਕਾਤਲ, 9 ਐਮਐਮ ਬੇਰੇਟਾ ਆਟੋਮੈਟਿਕ ਪਿਸਤੌਲ। ਇੱਥੇ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਮੁੱਦਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਗਵਾਲੀਅਰ ਦੇ ਇੱਕ ਬੰਦੂਕਧਾਰੀ ਨੇ ਲਗਭਗ ਪੁਦੀਨੇ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਆਟੋਮੈਟਿਕ ਕਿਵੇਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ। ਇਹ ਪੁਆਇੰਟ ਖਾਲੀ ਸੀਮਾ 'ਤੇ ਵਰਤੋਂ ਲਈ ਸਭ ਤੋਂ ਕੁਸ਼ਲ ਬੰਦੂਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਸੀ। 9 ਮਿਲੀਮੀਟਰ ਦੀਆਂ ਗੋਲੀਆਂ ਇਸਦੇ ਸ਼ਿਕਾਰ ਨੂੰ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਨੁਕਸਾਨ ਪਹੁੰਚਾਉਣਗੀਆਂ ਅਤੇ ਸਰੀਰ ਵਿੱਚੋਂ ਲੰਘਣਗੀਆਂ ਅਤੇ ਨੇੜੇ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਣ ਵਾਲੇ ਹੋਰ ਵੀ ਵੱਡੇ ਜ਼ਖਮਾਂ ਨੂੰ ਪਹੁੰਚਾਉਣਗੀਆਂ, ਜੋ ਉਹ ਤੁਰੰਤ ਮਾਰਨ ਵਿੱਚ ਅਸਫਲ ਹੋ ਜਾਣ ਤਾਂ ਸਦਮੇ ਅਤੇ ਭਾਰੀ ਖੂਨ ਵਹਿਣ ਕਾਰਨ ਮੌਤ ਨੂੰ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਇੱਕ ਕਮਜ਼ੋਰ ਆਦਮੀ ਜ਼ਖਮਾਂ ਤੋਂ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਬਚ ਸਕਦਾ.

9 mm ਬੇਰੇਟਾ ਆਟੋਮੈਟਿਕ, ਸੀਰੀਅਲ ਨੰਬਰ 606824 ਵਾਲਾ, ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦੇ ਕ੍ਰਮ ਵਿੱਚ ਸੀ, ਲਗਭਗ ਬਿਲਕੁਲ ਨਵਾਂ। ਇਹ ਕਤਲ ਲਈ ਸੰਪੂਰਣ ਹਥਿਆਰ ਸੀ। ਇਸਨੇ 30 ਜਨਵਰੀ 1948 ਨੂੰ ਬਿਰਲਾ ਹਾਊਸ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਣ ਲਈ ਅੱਧੇ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਅਸੰਭਵ ਰਸਤਾ ਸਫ਼ਰ ਕੀਤਾ ਸੀ। 1934 ਵਿੱਚ ਇਟਲੀ ਵਿੱਚ ਬਣਾਈ ਗਈ, ਬੰਦੂਕ ਨੂੰ ਮੁਸੋਲਿਨੀ ਦੀ ਹਮਲਾਵਰ ਫੌਜ ਦੇ ਇੱਕ ਅਧਿਕਾਰੀ ਨੇ ਐਬੀਸੀਨੀਆ ਵਿੱਚ ਲਿਜਾਇਆ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਐਬੀਸੀਨੀਆ ਵਿੱਚ ਮੁਸੋਲਿਨੀ ਦੀ ਫੌਜ ਨੇ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਅੱਗੇ ਆਤਮ ਸਮਰਪਣ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਤਾਂ ਬੇਰੇਟਾ ਨੂੰ ਚੌਥੀ ਗਵਾਲੀਅਰ ਇਨਫੈਂਟਰੀ ਦੇ ਇੱਕ ਅਧਿਕਾਰੀ ਦੁਆਰਾ ਯੁੱਧ ਦੀ ਟਰਾਫੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਇਸਦੇ ਮਾਲਕ ਤੋਂ ਲਿਆ ਗਿਆ। ਇਹ ਪਿਸਤੌਲ ਬਟਾਲੀਅਨ ਦੇ ਕਮਾਂਡਿੰਗ ਅਫਸਰ ਲੈਫਟੀਨੈਂਟ ਕਰਨਲ ਵੀ.ਵੀ. ਜੋਸ਼ੀ ਕੋਲ ਗਵਾਲੀਅਰ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ। ਵਾਪਸੀ 'ਤੇ ਜੋਸ਼ੀ ਨੇ ਗਵਾਲੀਅਰ ਦੇ ਮਹਾਰਾਜਾ ਜਿਆਜੀਰਾਓ ਸਿੰਧੀਆ ਦੇ ਕੈਂਪ ਵਿਚ ਫੌਜੀ ਸਹਾਇਕ ਵਜੋਂ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ।

ਇਹ ਜਗਦੀਸ਼ ਪ੍ਰਸਾਦ ਗੋਇਲ ਦੇ ਕਬਜ਼ੇ ਵਿਚ ਕਿਵੇਂ ਆਇਆ, ਇਹ ਇਕ ਰਹੱਸ ਹੈ ਜੋ ਅਜੇ ਤੱਕ ਅਣਸੁਲਝਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਕੀ ਜੋਸ਼ੀ ਨੇ ਕਿਸੇ ਬੰਦੂਕਧਾਰੀ ਨੂੰ ਵੇਚਿਆ ਸੀ? ਜੋਸ਼ੀ ਇੱਕ ਬੰਦੂਕ ਕਿਉਂ ਵੇਚੇਗਾ, ਜੋ ਉਸਨੇ ਲੜਾਈ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਮਸ਼ਹੂਰ ਜਿੱਤ ਦੀ ਯਾਦਗਾਰ ਵਜੋਂ ਲਿਆ ਸੀ? ਗੋਇਲ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਫੜਿਆ, ਇਹ ਵੀ ਰਹੱਸ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਬਦਲੇ ਵਿਚ ਗੋਇਲ ਨੇ ਬੰਦੂਕ ਡੰਡਾਵਤੇ ਨੂੰ ਵੇਚ ਦਿੱਤੀ, ਜਿਸ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਨੱਥੂਰਾਮ ਗੋਡਸੇ ਦੀ ਤਰਫੋਂ ਖਰੀਦਿਆ ਸੀ। ਦੰਡਵਤੇ ਨੇ 28 ਜਨਵਰੀ ਦੀ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਪਰਚੂਰੇ ਦੇ ਘਰ ਨੱਥੂਰਾਮ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਭਰੀ ਬੰਦੂਕ ਅਤੇ ਅਸਲੇ ਦੇ ਸੱਤ ਵਾਧੂ ਰਾਉਂਡ ਦਿੱਤੇ।

30 ਜਨਵਰੀ 1948 ਨੂੰ ਸ਼ਾਮ 5.17 ਵਜੇ ਨੱਥੂਰਾਮ ਵਿਨਾਇਕ ਗੋਡਸੇ ਦੁਆਰਾ ਬਰੇਟਾ ਨੂੰ ਆਖਰੀ ਵਾਰ ਗੋਲੀ ਮਾਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਤਿੰਨ 9 ਐਮਐਮ ਦੀਆਂ ਗੋਲੀਆਂ ਇਸ ਦੇ ਛੋਟੇ ਬੈਰਲ ਵਿੱਚੋਂ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਨਿਕਲੀਆਂ ਅਤੇ ਢਾਈ ਫੁੱਟ ਤੋਂ ਵੀ ਘੱਟ ਦੂਰੀ ਨੂੰ ਪਾਰ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਲੱਗੀਆਂ। ਅੱਜ ਤੱਕ ਇਹ ਬੰਦੂਕ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਰਾਜਘਾਟ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਨੈਸ਼ਨਲ ਗਾਂਧੀ ਮਿਊਜ਼ੀਅਮ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸੀਲਬੰਦ ਸਟੀਲ ਕੈਬਿਨੇਟ ਵਿੱਚ ਬੰਦ ਪਈ ਹੈ। 1997 ਵਿੱਚ ਮੈਨੂੰ ਬੰਦੂਕ ਸੰਭਾਲਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲਿਆ। ਕਤਲ ਦੇ ਹਥਿਆਰ ਨਾਲ ਉਸ ਸੰਖੇਪ ਸੰਪਰਕ ਦੀ ਯਾਦ ਮੈਨੂੰ ਗੁੱਸੇ ਨਾਲ ਭਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ।

ਗਾਂਧੀ ਕਤਲ ਕਾਂਡ ਵਿੱਚ ਤਿੰਨ ਹੋਰ ਵਿਅਕਤੀ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੁਲਜ਼ਮ ਵਜੋਂ ਸੂਚੀਬੱਧ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਇਹ ਤਿੰਨੋਂ ਗਵਾਲੀਅਰ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਸਨ, ਪਰ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੇ ਅੰਤ ਤੱਕ ਪੁਲੀਸ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਫੜਨ ਵਿੱਚ ਕਾਮਯਾਬ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕੀ ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਤਿੰਨਾਂ ਭਗੌੜਿਆਂ ਦੀ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਮਾਮੂਲੀ ਭੂਮਿਕਾ ਸੀ, ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਗਵਾਹ ਹੋਣ ਦੇ ਕਾਰਨ। ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਲਗਭਗ ਸਾਰੇ ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਅਤੇ ਤਿੰਨਾਂ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਠੋਸ ਕੇਸ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤਾ ਸੀ

Machine Translated by Google

ਭਗੌੜੇ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਮਾਇਨੇ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦੇ। ਤਿੰਨਾਂ ਨੂੰ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰ ਲਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਪਰ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉੱਤੇ ਮੁਕੱਦਮਾ ਨਹੀਂ ਚਲਾਇਆ।

ਇਹ ਪਾਤਰਾਂ ਦੀ ਵੰਨ-ਸੁਵੰਨੀ ਕਾਸਟ ਸੀ ਜੋ ਭਾਰਤ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ ਸਭ ਤੋਂ ਘਿਨਾਉਣੇ ਕੰਮਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਨੂੰ ਅੰਜਾਮ ਦੇਣ ਲਈ ਇਕੱਠੇ ਹੋਏ ਸਨ - ਇੱਕ ਮਹਾਤਮਾ ਦਾ ਕਤਲ।

Machine Translated by Google

Machine Translated by Google

3

Machine Translated by Google

ਪਲਾਟ

'ਕਤਲ ਵਿੱਚ ਦੂਜਿਆਂ ਨੂੰ ਮੌਤ ਦੇ ਘਾਟ ਉਤਾਰਨਾ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ, ਤਾਂ ਜੋ ਇੱਕ ਕਾਤਲ, ਜਾਂ ਉਹ ਹੋਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਉਹ ਕਤਲ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਲਾਭ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ'।

- ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ, 21 ਮਈ 1925

ਨਵੰਬਰ 1947 ਵਿੱਚ, ਨਰਾਇਣ ਆਪਟੇ ਨੇ ਬੈਜ ਤੋਂ ਹਥਿਆਰ ਅਤੇ ਗੋਲਾ ਬਾਰੂਦ ਮੰਗਿਆ।

ਬੈਜ ਨੇ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਸ ਕੋਲ ਉਸ ਸਮੇਂ ਹਥਿਆਰ ਨਹੀਂ ਸਨ ਪਰ ਜਲਦੀ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਨਗੇ। ਕੁਝ ਦਿਨਾਂ ਬਾਅਦ ਬੈਜ ਨੇ ਆਪਟੇ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਸਦਾ ਆਰਡਰ ਤਿਆਰ ਹੈ। ਦਸੰਬਰ ਦੇ ਆਖ਼ਰੀ ਹਫ਼ਤੇ, ਆਪਟੇ ਬੈਜ ਨੂੰ ਪੁੱਛਣ ਲਈ ਸ਼ਾਸਤਰ ਭੰਡਾਰ ਵਿਚ ਗਿਆ ਕਿ ਕੀ ਉਸ ਨੇ ਜੋ ਹਥਿਆਰ ਖਰੀਦੇ ਸਨ, ਉਹ ਅਜੇ ਵੀ ਉਪਲਬਧ ਹਨ। ਇਹ ਦੱਸੇ ਜਾਣ 'ਤੇ ਕਿ ਉਹ ਸਨ, ਆਪਟੇ ਨੇ ਬੈਜ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਕ ਸਾਥੀ, ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਕਰਕਰੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਦੋ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਇਕੱਠਾ ਕਰੇਗਾ। ਇਹ ਜਨਵਰੀ ਦੇ ਦੂਜੇ ਹਫ਼ਤੇ ਹੀ ਸੀ, ਹਾਲਾਂਕਿ, ਆਪਟੇ ਨੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਬੈਜ ਲਈ ਭੇਜਿਆ ਸੀ। ਉਸ ਦਿਨ, 9-30 ਜਨਵਰੀ 1948 ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵਾਪਰੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ, ਨਵੇਂ ਆਜ਼ਾਦ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਭਵਿੱਖ ਨੂੰ ਨਵਾਂ ਰੂਪ ਦੇਣਗੀਆਂ।

ਸ਼ੁੱਕਰਵਾਰ, 9 ਜਨਵਰੀ 1948

ਪੂਨਾ ਵਿੱਚ ਆਪਟੇ ਨੇ ਬੈਜ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਕਰਕਰੇ ਅਤੇ ਕੁਝ ਹੋਰ ਲੋਕ ਹਥਿਆਰਾਂ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਰਨਗੇ ਅਤੇ ਖਰੀਦ ਕਰਨਗੇ।

ਰਾਤ ਕਰੀਬ 8.30 ਵਜੇ ਕਰਕਰੇ ਦੇ ਨਾਲ ਤਿੰਨ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਾਸਤਰ ਭੰਡਾਰ 'ਚ ਬੈਜ ਨਾਲ ਜਾਣ-ਪਛਾਣ ਕਰਵਾਈ ਗਈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਮਦਨਲਾਲ ਪਾਹਵਾ ਸੀ ਜਿਸ ਨੇ ਬਾਕੀਆਂ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਹ ਵਿਸਫੋਟਕਾਂ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲਣਾ ਜਾਣਦਾ ਹੈ। ਹਥਿਆਰਾਂ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਹ ਚਲੇ ਗਏ।

ਸ਼ਨੀਵਾਰ, 10 ਜਨਵਰੀ 1948

ਆਪਟੇ ਸ਼ਾਸਤਰ ਭੰਡਾਰ 'ਚ ਗਏ ਅਤੇ ਸਵੇਰੇ 10 ਵਜੇ ਉਹ ਬੈਜ ਲੈ ਕੇ ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦੇ ਦਫਤਰ ਪਹੁੰਚੇ। ਉੱਥੇ, ਗੋਡਸੇ ਦੀ ਮੌਜੂਦਗੀ ਵਿੱਚ, ਆਪਟੇ ਨੇ ਬੈਜ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੋ ਰਿਵਾਲਵਰ, ਪ੍ਰਾਈਮਰ ਅਤੇ ਫਿਊਜ਼ ਦੇ ਨਾਲ ਦੋ ਬੰਦੂਕ ਸੂਤੀ ਸਲੈਬਾਂ ਅਤੇ ਪੰਜ ਹੈਂਡ ਗ੍ਰਨੇਡ ਸਪਲਾਈ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਬੈਜ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਸ ਕੋਲ ਰਿਵਾਲਵਰ ਨਹੀਂ ਹਨ ਪਰ ਉਹ ਤੁਰੰਤ ਬੰਦੂਕ ਦੇ ਸੂਤੀ ਸਲੈਬਾਂ ਅਤੇ ਹੱਥਗੋਲੇ ਸਪਲਾਈ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਸੀ

Machine Translated by Google

ਸਹਿਮਤ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿ ਬੈਜ ਰਿਵਾਲਵਰ ਲੈਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰੇਗਾ ਅਤੇ 14 ਜਨਵਰੀ ਦੀ ਸ਼ਾਮ ਤੱਕ ਬੰਬਈ ਦੇ ਦਾਦਰ ਸਥਿਤ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਦੇ ਦਫ਼ਤਰ ਨੂੰ ਸਭ ਕੁਝ ਪਹੁੰਚਾ ਦੇਵੇਗਾ।

ਐਤਵਾਰ 11 ਜਨਵਰੀ 1948

ਬੰਬਈ ਵਿੱਚ ਮਦਨਲਾਲ ਪਾਹਵਾ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਕਰਕਰੇ ਨੇ ਡਾ.ਜੇ.ਸੀ ਜੈਨ ਦੇ ਘਰ ਜਾ ਕੇ ਮੁਲਾਕਾਤ ਕੀਤੀ। ਮਦਨਲਾਲ ਜੈਨ ਨੂੰ ਉਦੋਂ ਤੋਂ ਜਾਣਦਾ ਸੀ ਜਦੋਂ ਉਹ ਉੱਤਰ-ਪੂਰਬੀ ਬੰਬਈ ਦੇ ਚੈਂਬਰ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ ਕੈਂਪ ਵਿੱਚ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ ਵਜੋਂ ਰਹਿ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਕੁਝ ਮਿੰਟ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਫੜਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਮਦਨਲਾਲ ਨੇ ਜੈਨ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਹ ਜਲਦੀ ਹੀ ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਮਿਸ਼ਨ 'ਤੇ ਦਿੱਲੀ ਲਈ ਰਵਾਨਾ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਵਿਸਤਾਰ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ, ਉਹ ਚਲੇ ਗਏ, ਮਦਨਲਾਲ ਨੇ ਦਿੱਲੀ ਜਾਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਦਾ ਵਾਅਦਾ ਕੀਤਾ।

ਸੋਮਵਾਰ 12 ਜਨਵਰੀ 1948

ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ, ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਸੁਤੰਤਰ ਭਾਰਤ ਦੇ ਗਵਰਨਰ ਜਨਰਲ ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਆਖ਼ਰੀ ਵਾਇਸਰਾਏ, ਲਾਰਡ ਲੂਈ ਮਾਊਂਟਬੈਟਨ ਨਾਲ ਚਾਹ 'ਤੇ ਮੀਟਿੰਗ ਕੀਤੀ। ਬਾਅਦ ਵਾਲੇ ਸਾਰੇ ਉੱਤਰ-ਪੱਛਮ ਵਿੱਚ ਵਿਗੜਦੀ ਫਿਰਕੂ ਸਥਿਤੀ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਚਿੰਤਤ ਸਨ। ਜਿਵੇਂ-ਜਿਵੇਂ ਪੱਛਮੀ ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ ਦਿੱਲੀ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਬਾਹਰਲੇ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿੱਚ ਆ ਰਹੇ ਹਨ, ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਰਿਹਾਇਸ਼, ਗਰਮ ਕੱਪੜੇ, ਭੋਜਨ ਅਤੇ ਪੀਣ ਵਾਲੇ ਪਾਣੀ ਦੀਆਂ ਮੰਗਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨਾ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਆਪਣੇ ਘਰਾਂ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਕੱਢੇ ਗਏ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੇ ਚਾਂਦਨੀ ਚੌਕ ਅਤੇ ਜਾਮਾ ਮਸਜਿਦ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਭਰੇ ਹੋਏ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ ਕੈਂਪਾਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਰਨ ਲਈ ਸੀ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਸੰਕਟ ਹੋਰ ਵਧ ਗਿਆ ਸੀ। ਹਿੰਦੂ ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ ਮੰਗ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ ਕਿ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਵੱਲੋਂ ਖਾਲੀ ਕੀਤੇ ਘਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ। ਜਿਹੜੇ ਲੋਕ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਘਰਾਂ ਦੀ ਰਾਖੀ ਲਈ ਪਿੱਛੇ ਰਹਿ ਗਏ ਸਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜਾਂ ਤਾਂ ਹਿੰਦੂ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਬਾਹਰ ਕੱਢ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਜਾਂ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਘਰਾਂ 'ਤੇ ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰ ਲਿਆ ਗਿਆ। ਮਸਜਿਦਾਂ 'ਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰ ਲਿਆ ਗਿਆ, ਹਿੰਦੂ ਦੇਵੀ-ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੀਆਂ ਮੂਰਤੀਆਂ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂ ਮੰਦਰਾਂ ਨੂੰ 'ਆਜ਼ਾਦ' ਕਰਨ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

ਇਹ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ-ਆਰਐਸਐਸ ਦੀ ਪੁਰਾਣੀ ਚਾਲ ਸੀ। ਪੱਛਮੀ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਿਚ ਹਿੰਦੂ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀਆਂ 'ਤੇ ਹੋਏ ਅੱਤਿਆਚਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਫੈਲਣ ਨਾਲ ਦਿੱਲੀ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਹੋਰ ਵੀ ਅਸਥਿਰ ਹੁੰਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ। ਆਰਐਸਐਸ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੋਵਾਂ ਨੇ ਵੰਡ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਲਈ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਹੁਣ ਹਰਕਤ ਵਿੱਚ ਆ ਗਏ ਸਨ ਅਤੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੇ ਤਸ਼ੱਦਦ, ਬਲਾਤਕਾਰ, ਅਗਵਾ, ਕਤਲ ਅਤੇ ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਧਰਮ ਪਰਿਵਰਤਨ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਫੈਲਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਨਫ਼ਰਤ ਫੈਲਾਉਣ ਵਿੱਚ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਵੀ ਓਨੀ ਹੀ ਸਰਗਰਮ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਤੋਂ 15 ਅਗਸਤ 1946 ਨੂੰ ਜਿਨਾਹ ਵੱਲੋਂ ਬੁਲਾਇਆ ਗਿਆ 'ਡਾਇਰੈਕਟ ਐਕਸ਼ਨ ਡੇ', ਜੋ ਕਿ ਬਹੁਤ ਸੀ।

Machine Translated by Google

ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਦੇ ਤੂਫਾਨੀ ਫੌਜੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਬੇਰਹਿਮੀ ਨਾਲ ਕੀਤੇ ਗਏ, ਭਾਰਤ ਦੇ ਮੁਸਲਿਮ ਬਹੁ-ਗਿਣਤੀ ਵਾਲੇ ਹਿੱਸਿਆਂ ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦਾ ਕਤਲੇਆਮ ਬੇਮਿਸਾਲ ਸੀ, ਜਿਸ ਨੇ ਹਿੰਦੂ ਪ੍ਰਤੀਕਰਮ ਨੂੰ ਕਾਫੀ ਹੱਦ ਤੱਕ ਭੜਕਾਇਆ ਸੀ।

ਮਾਊਂਟਬੈਟਨ ਚਿੰਤਤ ਸੀ। ਉਹ ਜਾਣਦਾ ਸੀ ਕਿ ਜੇਕਰ ਦਿੱਲੀ ਅੱਗ ਦੀ ਲਪੇਟ ਵਿਚ ਆ ਗਈ ਤਾਂ ਭਾਰਤ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ। ਉਸਨੇ ਕਲਕੱਤਾ ਅਤੇ ਪੂਰਬੀ ਬੰਗਾਲ ਵਿੱਚ ਉਸ ਆਦਮੀ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੇ ਚਮਤਕਾਰ ਨੂੰ ਦੇਖਿਆ ਸੀ ਜਿਸਨੂੰ ਉਹ ਅਕਸਰ 'ਲਿਟਲ ਸਪੈਰੋ' ਅਤੇ ਉਸਦੀ 'ਵਨ ਮੈਨ ਪੀਸ-ਕੀਪਿੰਗ ਫੋਰਸ' ਵਜੋਂ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਆਸ ਪ੍ਰਗਟਾਈ ਕਿ ਗਾਂਧੀ ਦਿੱਲੀ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਇੱਕ ਹੋਰ ਚਮਤਕਾਰ ਕਰਨਗੇ ਅਤੇ ਇਸ ਮੀਟਿੰਗ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਸੇਵਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਭਰਤੀ ਕਰਨ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਇੱਕ ਹੋਰ ਸਮੱਸਿਆ ਸੀ. ਵੰਡ ਦੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ਦੇ ਤਹਿਤ, ਭਾਰਤ ਅਤੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਨੂੰ ਅਣਵੰਡੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਨਕਦ ਬਕਾਏ ਦਾ ਅਨੁਪਾਤਕ ਹਿੱਸਾ ਮਿਲਣਾ ਸੀ। ਦੇ ਨਕਦ ਬਕਾਏ ਵਿੱਚੋਂ 3,750 ਮਿਲੀਅਨ, ਰੁ. ਸੱਤਾ ਦੇ ਤਬਾਦਲੇ ਦੇ ਦਿਨ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਨੂੰ 200 ਮਿਲੀਅਨ ਦਾ ਭੁਗਤਾਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਵੰਡ ਕਮੇਟੀ, ਜਿਸ ਦੇ ਦੋਵੇਂ ਨਹਿਰੂ ਅਤੇ ਪਟੇਲ ਮੈਂਬਰ ਸਨ, ਦੁਆਰਾ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਗੱਲਬਾਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਕਿ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਨੂੰ ਹੋਰ ਰੁਪਏ ਦਾ ਭੁਗਤਾਨ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। 55 ਕਰੋੜ; ਨਹਿਰੂ ਅਤੇ ਪਟੇਲ ਦੁਆਰਾ ਆਪਣੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨੀ ਹਮਰੁਤਬਾ ਨਾਲ ਹਸਤਾਖਰ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸੰਧੀ ਦੁਆਰਾ ਇਸਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਹੁਣ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੀਵਾਲੀਆਪਨ ਦੀ ਕਗਾਰ 'ਤੇ ਹੈ, ਬਕਾਇਆ ਭੁਗਤਾਨ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਪਟੇਲ ਅਤੇ ਨਹਿਰੂ ਨੇ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਕਿ ਕਸ਼ਮੀਰ ਮਸਲਾ ਹੱਲ ਹੋਣ ਤੱਕ ਭੁਗਤਾਨ ਰੋਕ ਦਿੱਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਕ ਸੁਝਾਅ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਪੈਸੇ ਦਾ ਭੁਗਤਾਨ ਬਿਲਕੁਲ ਨਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਸਗੋਂ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਮੁੜ ਵਸਾਉਣ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਜਾਵੇ।

ਬਕਾਇਆ ਰਕਮ ਨਾਲ ਭਾਗ ਕਰਨ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਗੈਰ-ਕਾਨੂੰਨੀ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਸ ਨੇ ਭਾਰਤ ਨੂੰ ਇੱਕ ਅਵਿਸ਼ਵਾਸਯੋਗ ਦੇਸ਼ ਵਜੋਂ ਵੀ ਬ੍ਰਾਂਡ ਕੀਤਾ ਹੋਵੇਗਾ, ਜਿਸ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਸੰਧੀਆਂ ਅਤੇ ਵਚਨਬੱਧਤਾਵਾਂ ਦਾ ਸਨਮਾਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਜੇਕਰ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਭਾਰਤ ਨੂੰ ਸਾਲਸ ਕੋਲ ਘਸੀਟਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਭਾਰਤ ਦੀ ਹਾਰ ਯਕੀਨੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਮਾਊਂਟਬੈਟਨ ਭਾਰਤ ਦਾ ਗਵਰਨਰ ਜਨਰਲ ਸੀ, ਪਰ ਉਸ ਦੀ ਵਫ਼ਾਦਾਰੀ ਬਰਤਾਨਵੀ ਗੱਦੀ ਪ੍ਰਤੀ ਸੀ; ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਮੁਖੀ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਤੇ ਉਹ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕੰਮ ਲਈ ਪਾਰਟੀ ਹੋਣਗੇ। ਉਹ ਇਸ ਧੋਖੇ ਲਈ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ।

ਗਾਂਧੀ ਨਾਲ ਮੁਲਾਕਾਤ ਵਿੱਚ, ਮਾਊਂਟਬੈਟਨ ਨੇ ਰਾਜਧਾਨੀ ਵਿੱਚ ਵਿਗੜਦੀ ਫਿਰਕੂ ਸਥਿਤੀ ਅਤੇ ਸਥਿਤੀ ਦੇ ਗ੍ਰਹਿ ਯੁੱਧ ਵਿੱਚ ਵਿਸਫੋਟ ਹੋਣ ਦੇ ਡਰ ਬਾਰੇ ਚਰਚਾ ਕਰਕੇ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਕੀਤੀ। ਗਾਂਧੀ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਸਥਿਤੀ ਦੀਆਂ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਮਿਲ ਰਹੀਆਂ ਸਨ ਅਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨਾਲ ਗੱਲਬਾਤ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ, ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਸੀ; ਉਹ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਇਹ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਨ ਲੱਗਾ ਸੀ ਕਿ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਕੁਰਬਾਨ ਕਰਨਾ ਪਵੇਗਾ। ਉਸਨੇ ਮਾਊਂਟਬੈਟਨ ਨੂੰ ਭਰੋਸਾ ਦਿਵਾਇਆ ਕਿ ਉਹ ਜਲਦੀ ਹੀ ਇਹ ਦੇਖਣ ਲਈ ਕਦਮ ਚੁੱਕਣਗੇ ਕਿ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਹੱਥੋਂ ਬਾਹਰ ਨਾ ਜਾਣ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ। ਜਿਵੇਂ ਹੀ ਗਾਂਧੀ ਉੱਥੋਂ ਚਲੇ ਗਏ, ਮਾਊਂਟਬੈਟਨ ਨੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਨੂੰ ਭੁਗਤਾਨ ਦੇ ਮੁੱਦੇ 'ਤੇ ਆਪਣੀ ਚਿੰਤਾ ਜ਼ਾਹਰ ਕੀਤੀ। ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸਟੈਂਡ ਅਤੇ ਇਸਦੀ ਅਸਥਿਰਤਾ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਇਸਦੇ ਨੈਤਿਕ ਪ੍ਰਭਾਵਾਂ ਬਾਰੇ ਕੀ ਕਹਿਣਾ ਸੀ, ਸੁਣਿਆ। ਉਸ ਨੇ ਨਾਰਾਜ਼ਗੀ ਵਿਚ ਸਿਰ ਹਿਲਾਇਆ ਅਤੇ ਉਥੋਂ ਚਲਾ ਗਿਆ।

Machine Translated by Google

ਉਸ ਸ਼ਾਮ, ਆਪਣੀ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਸਭਾ ਵਿੱਚ, ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਰਾਜਧਾਨੀ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਅਤੇ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀਆਂ ਦੀ ਦੁਰਦਸ਼ਾ ਬਾਰੇ ਆਪਣੀਆਂ ਚਿੰਤਾਵਾਂ ਬਾਰੇ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤਾ। ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਘਰਾਂ 'ਤੇ ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਕਬਜ਼ਾ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹ ਬੇਘਰੇ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀਆਂ ਦੀ ਦੁਰਦਸ਼ਾ ਨਾਲ ਹਮਦਰਦੀ ਰੱਖਦਾ ਸੀ। ਘਰ ਦੇਣਾ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਫਰਜ਼ ਸੀ।

ਮਸਜਿਦਾਂ 'ਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ 'ਚ ਹਿੰਦੂ ਮੂਰਤੀਆਂ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਨ ਦਾ ਮਾਮਲਾ ਵੀ ਸਾਹਮਣੇ ਆਇਆ। ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼ ਵਾਸੀਆਂ ਨਾਲ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵਿਵਹਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ, ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ, ਅਤੇ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਹ ਮਰਨ ਵਰਤ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨਗੇ।

ਪੂਨਾ ਵਿੱਚ, ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਵਰਤ ਰੱਖਣ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਦੀ ਖ਼ਬਰ ਪੁਰਾਣੇ ਪੂਨਾ ਦੇ ਸੰਘਣੇ ਇਲਾਕੇ ਸ਼ਨਿਵਰ ਪੇਠ ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦੇ ਦਫ਼ਤਰ ਵਿੱਚ ਬੈਠੇ ਦੋ ਆਦਮੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਸੁਣੀ ਗਈ - ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦੇ ਸੰਪਾਦਕ ਅਤੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ , ਨੱਥੂਰਾਮ ਅਤੇ ਆਪਟੇ। ਆਰਐਸਐਸ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਦੇ ਦੋ ਗਰਮ ਹੈਡਾਂ ਨੇ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਕੰਮਕਾਜ ਵਿੱਚ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਦਖਲਅੰਦਾਜ਼ੀ ਅਸਹਿਣਯੋਗ ਸੀ। ਜੇਕਰ ਇਸ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਨਾ ਰੋਕਿਆ ਗਿਆ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸੋਚਿਆ, ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੁਪਨਿਆਂ ਦੇ ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦੇ ਤਾਣੇ-ਬਾਣੇ ਨੂੰ ਨਾ ਪੂਰਾ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਨੁਕਸਾਨ ਪਹੁੰਚਾ ਦੇਵੇਗਾ। ਆਪਟੇ ਨੇ ਨੱਥੂਰਾਮ ਵੱਲ ਦੇਖਿਆ ਅਤੇ ਕਿਹਾ, 'ਇਹ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਕਤਲ ਦਾ ਚੰਗਾ ਬਹਾਨਾ ਹੈ।

ਮਾਹੌਲ ਅਨੁਕੂਲ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਸਾਵਰਕਰ ਦਾ ਆਸ਼ੀਰਵਾਦ ਹੈ, ਸਾਨੂੰ ਸਮਰਥਨ ਅਤੇ ਸਮਰਥਨ ਮਿਲਣ ਦਾ ਭਰੋਸਾ ਹੈ। ਸਾਡੇ ਲੋਕ ਤਿਆਰ ਹਨ, ਇਸ ਵਾਰ ਅਸੀਂ ਜ਼ਰੂਰ ਕਾਮਯਾਬ ਹੋਵਾਂਗੇ।' ਨੱਥੂਰਾਮ ਨੇ ਆਪਟੇ ਵੱਲ ਦੇਖਿਆ, ਉਸ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚ ਕੋਈ ਭਾਵਨਾ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਅਤੇ ਕਿਹਾ, 'ਸਾਨੂੰ ਇਸ ਵਾਰ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਮਾਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।' ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਅਸਫਲ ਰਹੇ, ਪਰ ਇਸ ਵਾਰ ਉਹ ਨਹੀਂ ਕਰਨਗੇ. ਇਸ ਵਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਮਰਥਨ ਸੀ। ਉਹਨਾਂ ਕੋਲ ਇੱਕ ਯੋਜਨਾ ਅਤੇ ਕਾਮਯਾਬ ਹੋਣ ਦਾ ਸਾਧਨ ਸੀ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਫਾਈਨਾਂਸਰਾਂ ਨੂੰ ਹਿੰਦੂ ਸਰਵਉੱਚਤਾਵਾਦੀ ਕਾਰਨਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਆਪਣੀ ਵਚਨਬੱਧਤਾ ਬਾਰੇ ਭਰੋਸਾ ਦਿਵਾਉਣ ਲਈ ਕੁਝ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਭਰੋਸੇਯੋਗਤਾ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਮੁਸਲਿਮ ਵਿਰੋਧੀ ਅਤੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਿਰੋਧੀ ਯੋਜਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਫੰਡ ਦੇ ਰਹੇ ਸਨ, ਸਭ ਤੋਂ ਹੇਠਲੇ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਸੀ; ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਬਹੁਤ ਵਾਅਦੇ ਕੀਤੇ ਪਰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਅਸਫਲ ਰਹੇ।

ਮੰਗਲਵਾਰ, 13 ਜਨਵਰੀ 1948

ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਬਿਰਲਾ ਹਾਊਸ ਵਿਖੇ, ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਸਵੇਰੇ 11.55 ਵਜੇ 'ਵੈਸ਼ਨਵ ਜਨ ਤੋ ਤੀਨੇ ਕਹੀਏ' 'ਉਸਨੂੰ ਰੱਬ ਦਾ ਸੱਚਾ ਆਦਮੀ ਕਹੋ ਜੋ...' ਦੇ ਗੀਤ ਨਾਲ ਆਪਣਾ ਵਰਤ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ।

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਸਤੰਬਰ ਵਿੱਚ 'ਮੁਰਦਿਆਂ ਦੇ ਸ਼ਹਿਰ' ਵਿੱਚ ਵਾਪਸ ਆਉਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਨੇੜਿਓਂ ਦੇਖਿਆ ਸੀ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਦਿੱਲੀ ਜਾਣਿਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਨੇ ਗਵਾਹੀ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਉਹ ਵਰਤ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕਦੇ ਵੀ ਇੰਨਾ ਖੁਸ਼ ਨਹੀਂ ਦਿਖਾਈ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।

ਆਪਣੇ ਵਰਤ ਦੇ ਲੰਬੇ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ ਇਹ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਸੀ ਕਿ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਨਜ਼ਦੀਕੀ ਸਹਿਯੋਗੀਆਂ ਨੂੰ ਪੂਰਵ-ਨਿਰਧਾਰਤ ਵਰਤ ਰੱਖਣ ਲਈ ਛੱਡਣ ਲਈ ਜ਼ੋਰ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ।

Machine Translated by Google

ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਇਹ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਉਸਨੇ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਇੱਕ ਸੰਕਟ ਆਉਣ ਵਾਲਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦੌਰਾਨ ਉਸਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮੌਜੂਦਗੀ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੋਏਗੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਉਹ ਭਰੋਸਾ ਕਰਦਾ ਹੈ. ਪਿਛਲੇ ਦਿਨੀ, ਜਦੋਂ ਉਸਨੇ ਅਲੀ ਭਰਾਵਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਰਹਿੰਦਿਆਂ 21 ਦਿਨਾਂ ਦਾ ਵਰਤ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ, ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਕੀ ਇਹ ਵਫ਼ਾਦਾਰੀ ਦਾ ਉਲੰਘਣ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਸਲਾਹ-ਮਸ਼ਵਰਾ ਕੀਤੇ ਬਿਨਾਂ ਵਰਤ 'ਤੇ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ? ਉਸ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ, 'ਕੀ ਅਸੀਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਪ੍ਰਤੀ ਆਪਣੀ ਵਫ਼ਾਦਾਰੀ ਦਾ ਵਾਅਦਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਹੈ? ਫਿਰ ਮੈਂ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਨੇਮ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰੱਖ ਕੇ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਬੇਵਫ਼ਾਈ ਦਾ ਦੋਸ਼ੀ ਕਿਵੇਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹਾਂ?' ਇਸ ਵਾਰ ਉਸਦੇ ਦੋਸਤ ਬਿਹਤਰ ਜਾਣਦੇ ਸਨ। ਨਹਿਰੂ ਅਤੇ ਪਟੇਲ ਆਪਣੇ ਵਰਤ ਨੂੰ ਛੱਡਣ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਨਹੀਂ ਦੇ ਰਹੇ ਸਨ।

ਅਸਲ ਵਿੱਚ, ਪਟੇਲ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਤੋਂ ਨਾਰਾਜ਼ ਸੀ ਅਤੇ ਨਹਿਰੂ ਵਰਤ ਖਤਮ ਕਰਨ ਲਈ ਆਪਣੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਮਦਦ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਵਿੱਚ ਅਗਵਾਈ ਕਰਨ ਤੋਂ ਝਿਜਕ ਰਹੇ ਸਨ। ਪਟੇਲ ਨੇ ਅਹਿਮਦਾਬਾਦ ਅਤੇ ਬੰਬਈ ਲਈ ਰਵਾਨਾ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸਿਰਫ ਇਹ ਸੰਦੇਸ਼ ਭੇਜਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਉਹ ਸਭ ਕੁਝ ਕਰੇਗਾ ਜੋ ਗਾਂਧੀ ਚਾਹੇਗਾ।

ਜਦੋਂ ਇੱਕ ਸਿੱਖ ਦੋਸਤ ਵੱਲੋਂ ਪੁੱਛਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਵਰਤ ਲਈ ਕਿਸ ਨੂੰ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਠਹਿਰਾਇਆ, ਤਾਂ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਜਾਂ ਸਮਾਜ ਨੂੰ ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ ਦੋਸ਼ੀ ਨਹੀਂ ਠਹਿਰਾਇਆ। ਪਰ ਉਸਨੇ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਕਿ ਜੇ ਹਿੰਦੂ ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਕੱਢਣ ਲਈ ਜ਼ੋਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਉਹ ਭਾਰਤ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨਾਲ ਧੋਖਾ ਕਰਨਗੇ। ਉਸਦਾ ਇੱਕ 'ਸਭ ਸਮਾਵੇਸ਼ੀ ਵਰਤ' ਸੀ, ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕਿਸੇ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਨਹੀਂ ਸੀ ਅਤੇ ਫਿਰ ਵੀ ਸਾਰਿਆਂ ਦੀ ਜ਼ਮੀਰ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। 'ਜੇ ਸਾਰੇ ਸਮੂਹ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਵੀ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਵਾਬ ਦੇਵੇ,' ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਮੈਂ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਚਮਤਕਾਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਉਦਾਹਰਣ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ, ਜੇਕਰ ਸਿੱਖ ਮੇਰੀ ਅਪੀਲ 'ਤੇ ਇਕ ਵਿਅਕਤੀ ਵਜੋਂ ਹੁੰਗਾਰਾ ਭਰਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਮੈਂ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਹੋਵਾਂਗਾ। ਮੈਂ ਜਾਵਾਂਗਾ ਅਤੇ ਫਿਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਰਹਾਂਗਾ। ਮੈਂ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਇੱਕ ਬਹਾਦਰ ਲੋਕ ਹਨ ਅਤੇ ਬਹਾਦਰਾਂ ਦੀ ਅਹਿੰਸਾ ਦੀ ਇੱਕ ਉਦਾਹਰਣ ਪੇਸ਼ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ ਜੋ ਬਾਕੀ ਸਾਰਿਆਂ ਲਈ ਮਾਰਗ ਨੂੰ ਚਮਕਾ ਦੇਵੇਗਾ।'

ਕਸ਼ਮੀਰ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਸ਼ੇਖ ਅਬਦੁੱਲਾ ਉਸ ਸਮੇਂ ਆਪਣੇ ਡਿਪਟੀ ਬਖਸ਼ੀ ਗੁਲਾਮ ਮੁਹੰਮਦ ਨਾਲ ਦਿੱਲੀ ਦਾ ਦੌਰਾ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਕਸ਼ਮੀਰ ਦੀ ਖਾਤਰ ਆਪਣਾ ਵਰਤ ਖਤਮ ਕਰਨ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ। ਕਸ਼ਮੀਰ ਨੂੰ ਹੁਣ ਤੁਹਾਡੀ ਪਹਿਲਾਂ ਨਾਲੋਂ ਵੱਧ ਲੋੜ ਹੈ। ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵਰਤ ਕਸ਼ਮੀਰ ਨੂੰ ਵੀ ਕਵਰ ਕਰਨਾ ਸੀ।

ਮੌਲਾਨਾ ਆਜ਼ਾਦ, ਇੱਕ ਨਜ਼ਦੀਕੀ ਦੋਸਤ ਅਤੇ ਸਹਿਯੋਗੀ, ਨੇ ਦਖਲ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਕਿਹਾ, 'ਭਾਵੇਂ ਅਸੀਂ ਪੱਥਰ ਦੀ ਕੰਧ ਨਾਲ ਆਪਣਾ ਸਿਰ ਟਕਰਾਉਂਦੇ ਹਾਂ, ਉਸ ਦਾ ਸੰਕਲਪ, ਇੱਕ ਵਾਰ ਲਿਆ ਗਿਆ, ਨਹੀਂ ਛੱਡਿਆ ਜਾਵੇਗਾ। ਉਸ ਨਾਲ ਹੋਰ ਬਹਿਸ ਕਰਨਾ ਉਸ ਦੀ ਪੀੜਾ ਨੂੰ ਲੰਮਾ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਸਾਡੇ ਲਈ ਸਿਰਫ਼ ਇਹੀ ਸੋਚਣਾ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਉਸ ਦੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਕਰਨ ਲਈ ਕੀ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਜੋ ਸਿਰਫ਼ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਵਰਤ ਛੱਡਣ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕਰੇਗਾ।' ਅੱਗੇ ਹਿੰਦੂ ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀਆਂ ਦਾ ਇੱਕ ਡੈਪੂਟੇਸ਼ਨ ਉਸ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਆਇਆ। ਉਸ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣਾ ਵਰਤ ਖਤਮ ਕਰ ਦੇਵੇ। 'ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਹ ਭਰੋਸਾ ਦੇਣ ਦੇ ਯੋਗ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਭਾਵੇਂ ਬਾਕੀ ਭਾਰਤ ਅੱਗ ਦੀ ਲਪੇਟ ਵਿੱਚ ਆ ਜਾਵੇ, ਦਿੱਲੀ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਰਹੇਗੀ।

ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਹੁਣੇ ਮੇਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ, ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਸਾਰੇ ਰੋਂਦੇ ਰਹੋਗੇ ਅਤੇ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਹੱਥੀਂ ਹੱਥ ਪਾਓਗੇ।'

Machine Translated by Google

ਵਿਡੰਬਨਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਦਿਨ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਆਪਣਾ ਵਰਤ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਉਸ ਦਿਨ ਲਾਰਡ ਅਤੇ ਲੇਡੀ ਮਾਊਂਟਬੈਟਨ ਸਰਕਾਰੀ ਘਰ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਰਿਸੈਪਸ਼ਨ ਦੀ ਮੇਜ਼ਬਾਨੀ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਸੇਵਾਦਾਰ ਦੇ ਕੁਝ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਬੁਲਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਹ ਜਾਣ ਬਾਰੇ ਯਕੀਨੀ ਨਹੀਂ ਸਨ, ਪਰ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੋਰ ਯਕੀਨ ਦਿਵਾਇਆ। 'ਮਾਊਂਟਬੈਟਨ ਸ਼ਾਇਦ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਵਰਤ ਬਾਰੇ ਚਰਚਾ ਕਰਨਾ ਚਾਹੇਗਾ,' ਉਸ ਨੇ ਪਿਆਰੇਲਾਲ ਨੂੰ ਕਿਹਾ। 'ਉਸਦੀ ਪ੍ਰਤੀਕਿਰਿਆ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਾ ਲਾਭਦਾਇਕ ਹੋਵੇਗਾ। ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ, ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਰਿਪੋਰਟ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਹੋਵੋਗੇ ਕਿ ਕੀ ਫੰਕਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਡਰਿੰਕਸ ਪਰੋਸਿਆ ਗਿਆ ਸੀ!'

ਸਮਾਗਮ ਵਿਚ ਪਿਆਰੇਲਾਲ ਨੂੰ ਮਿਲਣ 'ਤੇ ਮਾਊਂਟਬੈਟਨ ਨੇ ਤੁਰੰਤ ਕਿਹਾ, 'ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਸਿਰਫ ਇਕ ਆਲੋਚਨਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਬਾਰੇ ਪਹਿਲਾਂ ਪੰਡਿਤ ਨਹਿਰੂ ਨਾਲ ਚਰਚਾ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਸੀ।' ਉਸ ਦਿਨ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਤੋਂ ਹੈਰਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਖ਼ਬਰ ਆਈ ਸੀ। ਪੱਛਮੀ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਗੁਜਰਾਤ ਰੇਲਵੇ ਸਟੇਸ਼ਨ 'ਤੇ ਉੱਤਰ ਪੱਛਮੀ ਸਰਹੱਦੀ ਸੂਬੇ ਤੋਂ ਹਿੰਦੂ ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਜਾ ਰਹੀ ਰੇਲ ਗੱਡੀ 'ਤੇ ਹਮਲਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਯਾਤਰੀਆਂ ਦਾ ਕਤਲੇਆਮ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਔਰਤਾਂ ਨੂੰ ਅਗਵਾ ਕਰ ਲਿਆ ਗਿਆ ਸੀ।

ਇਸ ਘਟਨਾ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦਿਆਂ ਮਾਊਂਟਬੈਟਨ ਨੇ ਟਿੱਪਣੀ ਕੀਤੀ, 'ਇਹ ਸ੍ਰੀ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਕੰਮ ਨੂੰ ਹੋਰ ਔਖਾ ਬਣਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਉਸਦੀ ਜਿੱਤ ਇਸਦੇ ਲਈ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਹੋਵੇਗੀ।' ਜਦੋਂ ਪਿਆਰੇਲਾਲ ਨੇ ਗੱਲਬਾਤ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਦਿੱਤੀ, ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਕੀ ਮੈਂ ਅਕਸਰ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ, ਕਿ ਅਹਿੰਸਾ ਵਾਲੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦੀ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਦਰ ਕਰਨ ਲਈ ਇੱਕ ਮਹਾਨ ਯੋਧਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ?' ਉਨ੍ਹਾਂ ਗੁਜਰਾਤੀ ਕਵੀ ਪ੍ਰੀਤਮ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਕਿਹਾ, 'ਹਰਿਨੋ ਮਰਗ ਚੇ ਸੂਰਨੋ, ਨਹੀਂ ਕਾਯਾਰਨੁ ਕਾਮ ਜੋ', 'ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਮਾਰਗ ਬਹਾਦਰਾਂ ਲਈ ਹੈ, ਕਾਇਰਾਂ ਲਈ ਨਹੀਂ'। ਸ਼ਾਮ ਦੀ ਨਮਾਜ਼ ਵਿੱਚ ਉਸਨੇ ਘੋਸ਼ਣਾ ਕੀਤੀ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣਾ ਵਰਤ ਤਾਂ ਹੀ ਤੋੜੇਗਾ ਜਦੋਂ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਹਾਲਾਤ ਸ਼ਾਂਤੀ ਨੂੰ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਖ਼ਤਰੇ ਦੇ ਫੌਜ ਅਤੇ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਲੈਣ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦਿੰਦੇ ਹਨ।

ਪੂਨਾ ਵਿੱਚ, ਨੱਥੂਰਾਮ ਗੋਡਸੇ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਜੀਵਨ ਬੀਮਾ ਪਾਲਿਸੀਆਂ ਵਿੱਚ ਬਦਲਾਅ ਕੀਤੇ।
ਉਸਨੇ ਨਾਰਾਇਣ ਆਪਟੇ ਦੀ ਪਤਨੀ ਚੰਪੂਤਾਈ ਆਪਟੇ ਨੂੰ ਰੁਪਏ ਦੀ ਪਾਲਿਸੀ 'ਤੇ ਲਾਭਪਾਤਰੀ ਵਜੋਂ ਨਾਮਜ਼ਦ ਕੀਤਾ। 2,000 ਜਿਸ ਨੂੰ ਆਪਟੇ ਨੇ ਗਵਾਹ ਵਜੋਂ ਤਸਦੀਕ ਕੀਤਾ ਸੀ।

ਗਰੋਹ ਵੱਲੋਂ ਅੰਤਿਮ ਤਿਆਰੀਆਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ।

ਬੁੱਧਵਾਰ, 14 ਜਨਵਰੀ 1948

ਦੇਸ਼ ਦੇ ਹੋਰਨਾਂ ਹਿੱਸਿਆਂ ਵਾਂਗ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਵੀ ਮਕਰ ਸੰਕ੍ਰਾਂਤੀ ਦਾ ਤਿਉਹਾਰ ਮਨਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਵਿੱਚ, ਲੋਕ ਗੁੜ, (ਅਨਰਿਫਾਇਡ ਖੰਡ) ਅਤੇ ਤਿਲ ਦੇ ਬੀਜਾਂ ਤੋਂ ਬਣੀਆਂ ਮਿਠਾਈਆਂ ਦਾ ਆਦਾਨ-ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਸਮਾਜਵਾਦੀ ਪ੍ਰੇਮਾ ਕਾਂਤਕ ਨੇ ਆਪਣੇ ਵਰਤ ਦੇ ਦੂਜੇ ਦਿਨ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਕੁਝ ਘਰੇਲੂ ਤਿਲਗੁਲ ਭੇਜੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਬਿਰਲਾ ਹਾਊਸ ਵਿੱਚ ਮੌਜੂਦ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡਿਆ। ਇੱਕ ਦਿਨ ਉਸ ਦੇ ਵਰਤ ਵਿੱਚ, ਕੁਝ ਹਿੱਸਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਆਲੋਚਨਾ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ। ਕੁਝ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਦੋਸ਼ ਲਾਇਆ ਕਿ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਸਿਰਫ਼ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਹਮਦਰਦੀ ਸੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ ਵਰਤ ਰੱਖਿਆ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਇੱਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਉਹ ਸਹੀ ਸਨ। ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਉਸਨੇ

Machine Translated by Google

ਘੱਟ ਗਿਣਤੀਆਂ ਲਈ ਖੜ੍ਹਾ ਸੀ। ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੇ ਗਠਨ ਨੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਵੈਮਾਣ ਅਤੇ ਆਤਮ-ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਤੋਂ ਵਾਂਝਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਰਾਜ ਦੀ ਨੀਂਹ ਨੂੰ ਕਮਜ਼ੋਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਪਰ ਉਸਦਾ ਵਰਤ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਵੀ ਸੀ, ਇਸ ਅਰਥ ਵਿਚ ਕਿ ਇਹ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਹਿੰਦੂ ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਭਰਾਵਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਖੜੇ ਹੋਣ ਦੇ ਯੋਗ ਬਣਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਇਕ ਮੌਲਾਨਾ ਨੂੰ, ਜਿਸ ਨੇ ਕੁਝ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇੰਗਲੈਂਡ ਲਈ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਰਸਤਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ, ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਤੁਹਾਨੂੰ ਦੇਣ ਦਾ ਕੋਈ ਜਵਾਬ ਨਹੀਂ ਸੀ।

ਮੈਂ ਹੁਣ ਤੁਹਾਡਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹਾਂ। ਕੀ ਮੈਂ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਇੰਗਲੈਂਡ ਜਾਣ ਲਈ ਰਸਤੇ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਨ ਲਈ ਕਹਾਂ? ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਹਾਂਗਾ: "ਇਹ ਬੇਵਫ਼ਾ ਮੁਸਲਮਾਨ ਹਨ ਜੋ ਭਾਰਤ ਨੂੰ ਉਜਾੜਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਹ ਸਹੂਲਤ ਦਿਓ ਜੋ ਉਹ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ"। ਮੌਲਾਨਾ ਨੇ ਮੁਆਫੀ ਮੰਗੀ ਅਤੇ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ, 'ਇਹ ਉਸ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਵਰਗਾ ਹੋਵੇਗਾ, ਜੋ ਤੁਹਾਨੂੰ ਲੱਤ ਮਾਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ, 'ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੀ ਮਾਫੀ ਮੰਗਦਾ ਹਾਂ'। ਇੱਕ ਹੋਰ ਗੰਭੀਰ ਨੋਟ ਵਿੱਚ ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਕੀ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇੰਗਲੈਂਡ ਭੇਜਣ ਲਈ ਕਹਿਣ ਵਿੱਚ ਸ਼ਰਮ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ? ਅਤੇ ਫਿਰ ਤੁਸੀਂ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਸ਼ਾਸਨ ਅਧੀਨ ਗੁਲਾਮੀ ਭਾਰਤ ਸੰਘ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਨਾਲੋਂ ਬਿਹਤਰ ਸੀ। ਦੇਸ਼ ਭਗਤ ਅਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦੀ ਹੋਣ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਤੁਹਾਡੀ ਹਿੰਮਤ ਕਿਵੇਂ ਹੋਈ? ਤੁਹਾਨੂੰ ਆਪਣੇ ਦਿਲਾਂ ਨੂੰ ਸਾਫ਼ ਕਰਨਾ ਪਵੇਗਾ ਅਤੇ ਸੁਤ-ਪ੍ਰਤੀਤ ਸੱਚਾ ਹੋਣਾ ਸਿੱਖਣਾ ਪਵੇਗਾ। ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਭਾਰਤ ਤੁਹਾਨੂੰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਦੇਰ ਤੱਕ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ ਅਤੇ ਮੈਂ ਵੀ ਤੁਹਾਡੀ ਮਦਦ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਾਂਗਾ।'

ਮੰਤਰੀ ਮੰਡਲ ਨੇ ਉਸ ਦੁਪਹਿਰ ਨੂੰ ਬਿਰਲਾ ਹਾਊਸ ਦੇ ਲਾਅਨ 'ਤੇ ਮੀਟਿੰਗ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਬਕਾਇਆ ਰਾਸ਼ੀ ਦੇ ਭੁਗਤਾਨ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਦੇ ਆਪਣੇ ਫੈਸਲੇ 'ਤੇ ਮੁੜ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ। ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਨੂੰ 55 ਕਰੋੜ ਇਸ ਨਾਲ ਭਾਰਤੀ ਸਮਾਜ ਦੇ ਕੁਝ ਵਰਗ ਨਾਰਾਜ਼ ਹਨ।
ਹਾਲਾਂਕਿ ਭੁਗਤਾਨ ਰੋਕਣ ਦੇ ਕੈਬਨਿਟ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਤੋਂ ਨਾਰਾਜ਼ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਕਦੇ ਵੀ ਆਪਣੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਐਲਾਨ ਵਿੱਚ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਉਹਨਾਂ ਲਈ ਆਪਣਾ ਵਰਤ ਖਤਮ ਕਰਨ ਦੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਸੀ।

ਉਸ ਸ਼ਾਮ ਦੀ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਸਭਾ ਦੌਰਾਨ, ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਪੱਛਮੀ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਿੱਚ ਗੁਜਰਾਤ ਵਿੱਚ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀਆਂ ਅਤੇ ਕਰਾਚੀ ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੂਆਂ ਅਤੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਕਤਲੇਆਮ ਬਾਰੇ ਗੱਲ ਕੀਤੀ।
'ਕਿੰਨਾ ਚਿਰ ਯੂਨੀਅਨ ਅਜਿਹੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਸਹਿ ਸਕਦੀ ਹੈ? ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਵਰਤ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਹਿੰਦੂਆਂ-ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਸਬਰ ਤੇ ਕਿੰਨਾ ਚਿਰ ਟਿਕ ਸਕਦਾ ਹਾਂ? ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਨੂੰ ਇਸ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਰੋਕਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਇਹ ਵਾਅਦਾ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਆਰਾਮ ਨਹੀਂ ਕਰਨਗੇ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਹਿੰਦੂ ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਿੱਚ ਵਾਪਸ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੇ ਅਤੇ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ।
ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਬਣ ਜਾਵੇਗਾ [ਸ਼ੁੱਧ]... ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਭੁੱਲ ਗਈਆਂ ਹੋਣਗੀਆਂ, ਪਿਛਲੀਆਂ ਭੇਦਭਾਵਾਂ ਨੂੰ ਦਫ਼ਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ, ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਿਚ ਸਭ ਤੋਂ ਛੋਟਾ ਅਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਛੋਟਾ ਉਹੀ ਸਤਿਕਾਰ ਅਤੇ ਜਾਨ-ਮਾਲ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਦਾ ਹੁਕਮ ਕਾਇਦੇ-ਏ-ਆਜ਼ਮ ਵਾਂਗ ਕਰੇਗਾ। ਜਿਨਾਹ ਮਾਣਦਾ ਹੈ। ਅਜਿਹਾ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਮਰ ਸਕਦਾ। ਫਿਰ ਅਤੇ ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਮੈਂ ਪਛਤਾਵਾਂਗਾ ਕਿ ਮੈਂ ਕਦੇ ਇਸਨੂੰ ਪਾਪ ਕਿਹਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਡਰ ਹੈ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਅੱਜ ਫੜਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਇਹ ਹੈ. ਮੈਂ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਨੂੰ ਕਾਗਜ਼ਾਂ 'ਤੇ ਨਹੀਂ, ਪਾਕਿਸਤਾਨੀ ਬੁਲਾਰਿਆਂ ਦੇ ਭਾਸ਼ਣ ਵਿਚ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਹਰ ਪਾਕਿਸਤਾਨੀ ਮੁਸਲਮਾਨ ਦੀ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿਚ ਦੇਖਣ ਲਈ ਜੀਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ।

ਫਿਰ ਸੰਘ ਦੇ ਵਾਸੀ ਭੁੱਲ ਜਾਣਗੇ ਕਿ ਕਦੇ ਕੋਈ ਦੁਸ਼ਮਣੀ ਸੀ

Machine Translated by Google

ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਅਤੇ ਜੇਕਰ ਮੈਂ ਗਲਤ ਨਹੀਂ ਹਾਂ, ਤਾਂ ਯੂਨੀਅਨ ਮਾਣ ਨਾਲ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੀ ਨਕਲ ਕਰੇਗੀ ਅਤੇ ਜੇ ਮੈਂ ਜ਼ਿੰਦਾ ਹਾਂ ਤਾਂ ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਚੰਗੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਿਚ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਨੂੰ ਉੱਤਮ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਕਹਾਂਗਾ।
ਵਰਤ ਕੁਝ ਵੀ ਘੱਟ ਲਈ ਇੱਕ ਬੋਲੀ ਹੈ. ਅਜਿਹੇ ਸੁਪਨੇ ਨੂੰ ਸਾਕਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਕੌਣ ਆਪਣੀ ਜਾਨ ਕੁਰਬਾਨ ਕਰਨ ਦਾ ਜੋਖਮ ਨਹੀਂ ਉਠਾਉਂਦਾ? ਫਿਰ ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਅਸਲੀ ਸਵਰਾਜ ਹੋਵੇਗਾ। ਫਿਰ ਭਾਵੇਂ ਕਾਨੂੰਨੀ ਅਤੇ ਭੂਗੋਲਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਅਸੀਂ ਅਜੇ ਵੀ ਦੋ ਰਾਜ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਾਂ, ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਇਹ ਨਹੀਂ ਸੋਚੇਗਾ ਕਿ ਅਸੀਂ ਵੱਖਰੇ ਹਾਂ। ਮੈਨੂੰ ਯਾਦ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਮੈਂ 1896 ਵਿੱਚ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਕਿਲ੍ਹੇ ਦਾ ਦੌਰਾ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਤਾਂ ਇੱਕ ਦਰਵਾਜ਼ੇ 'ਤੇ ਇੱਕ ਆਇਤ ਪੜ੍ਹੀ ਸੀ, ਜਿਸਦਾ ਅਨੁਵਾਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ: "ਜੇ ਧਰਤੀ ਉੱਤੇ ਫਿਰਦੌਸ ਹੈ, ਇਹ ਇੱਥੇ ਹੈ, ਇਹ ਇੱਥੇ ਹੈ, ਇਹ ਇੱਥੇ ਹੈ"। ਮੈਂ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੇ ਦਰਵਾਜ਼ਿਆਂ 'ਤੇ ਉਸ ਆਇਤ ਨੂੰ ਇਨਸਾਫ਼ ਦੇ ਨਾਲ ਦੇਖਣਾ ਪਸੰਦ ਕਰਾਂਗਾ।'

ਉਸ ਰਾਤ ਪੱਛਮੀ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਕੁਝ ਸਿੱਖ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀਆਂ ਨੇ ਬਿਰਲਾ ਹਾਊਸ ਦੇ ਬਾਹਰ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤਾ। ਉਹ ਇਸ ਗੱਲ ਤੋਂ ਨਾਰਾਜ਼ ਸਨ ਕਿ ਗਾਂਧੀ ਮੰਗ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਮੁਸਲਮਾਨ ਵਸਨੀਕਾਂ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਕੱਢ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਘਰਾਂ ਨੂੰ ਖਾਲੀ ਕਰ ਦੇਣ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ।
ਉਨ੍ਹਾਂ ਗੁੱਸੇ 'ਚ ਨਾਅਰੇਬਾਜ਼ੀ ਕੀਤੀ, 'ਖੂਨ ਕਾ ਬਦਲਾ ਖੂਨ', 'ਖੂਨ ਦਾ ਬਦਲਾ ਲਹੂ ਨਾਲ ਹੋਵੇਗਾ, ਅੱਖ ਦੇ ਬਦਲੇ ਅੱਖ' ਅਤੇ 'ਮਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਮਰਨੇ ਦੋ, ਹਮੇ ਘਰ ਦੋ', 'ਜੇ ਮਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤਾਂ ਮਰਨ ਦਿਓ, ਦਿਓ। ਸਾਡੇ ਘਰ' ਅਤੇ 'ਗਾਂਧੀ ਕੋ ਮਰਨੇ ਦੋ', 'ਗਾਂਧੀ ਮਰਨ ਦਿਓ'।
ਨਹਿਰੂ, ਜੋ ਕਿ ਮੀਟਿੰਗ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਬਿਰਲਾ ਹਾਊਸ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲ ਰਹੇ ਸਨ, ਆਪਣੀ ਕਾਰ ਤੋਂ ਛਾਲ ਮਾਰ ਕੇ, ਗੁੱਸੇ ਨਾਲ ਕੰਬਦੇ ਹੋਏ, ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨਕਾਰੀਆਂ 'ਤੇ ਨਾਹਰੇ ਮਾਰਦੇ ਹੋਏ, 'ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਮਰਨ ਦਿਓ' ਦੇ ਨਾਅਰੇ ਲਾਉਣ ਦੀ ਹਿੰਮਤ ਕਿਸ ਦੀ ਹੈ? ਜੋ ਹਿੰਮਤ ਕਰੇ, ਉਹ ਮੇਰੀ ਹਾਜ਼ਰੀ ਵਿੱਚ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਦੁਹਰਾਵੇ। ਉਸਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਮੈਨੂੰ ਮਾਰਨਾ ਪਵੇਗਾ।' ਨਹਿਰੂ ਦੇ ਗੁੱਸੇ ਦੇ ਮੱਦੇਨਜ਼ਰ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨਕਾਰੀ ਖਿੰਡ ਗਏ।

ਆਪਣੇ ਹਨੇਰੇ ਕਮਰੇ ਦੇ ਅੰਦਰ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ, 'ਇਹ ਕੀ ਰੌਲਾ ਪਾ ਰਹੇ ਹਨ?'
'ਉਹ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਮਰਨ ਦਿਓ' ਦੇ ਨਾਅਰੇ ਲਾ ਰਹੇ ਹਨ।'
'ਉਹ ਕਿੰਨੇ ਹਨ?'
'ਜ਼ਿਆਦਾ ਨਹੀਂ.'
ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਹਉਕਾ ਭਰਿਆ, ਅਤੇ ਉਸਦੀ ਆਦਤ ਅਨੁਸਾਰ, ਭਗਵਾਨ ਰਾਮ ਦਾ ਨਾਮ ਦੁਹਰਾਉਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

ਅਗਸਤ 1946 ਦੇ ਕਲਕੱਤਾ ਕਤਲੇਆਮ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ, ਗਾਂਧੀ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ, ਜੇ ਉਹ ਆਪਣੀ ਜਾਨ ਨੂੰ ਖ਼ਤਰੇ ਵਿਚ ਪਾ ਕੇ, ਆਪਣੇ ਸਹਿ-ਧਰਮੀਆਂ ਦੀਆਂ ਵਧੀਕੀਆਂ ਦੀ ਦਲੇਰੀ ਨਾਲ ਨਿੰਦਾ ਕਰਨ ਦੀ ਬਜਾਏ ਕੰਡਿਆਲੀ ਤਾਰ 'ਤੇ ਬੈਠਦੇ ਰਹੇ, ਜਾਂ ਜੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗੁਪਤ ਹਮਦਰਦੀ ਰੱਖੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਧੀਕੀਆਂ ਦੇ ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਨਾਲ, ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਗੁੱਸਾ ਲਿਆਏਗਾ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ-ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਜਾਂ ਕੋਈ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਨਹੀਂ-ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵੱਡਾ ਹਿੱਸਾ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਉਸਦੀਆਂ ਚੇਤਾਵਨੀਆਂ ਬਹੁਤ ਹੱਦ ਤੱਕ ਬੋਲ਼ੇ ਕੰਨਾਂ 'ਤੇ ਪਈਆਂ ਸਨ ਕਿ ਮੰਦਭਾਗਾ ਨਤੀਜਾ ਇਹ ਹੋਇਆ ਕਿ ਭਾਰਤੀ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੇ, ਕਹਾਵਤ ਦੀ ਹਵਾ ਨੂੰ ਬੀਜਣ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦੇ ਦਿੱਤੀ, ਹੁਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਾਵਰੋਲੇ ਦੀ ਵੱਢਣ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਪੈ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਆਪਣੇ ਮਰਨ ਵਰਤ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਵੇਲੇ ਉਸਨੇ ਮੌਲਾਨਾ ਦੇ ਇੱਕ ਸਮੂਹ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਸੀ, ਜੋ ਉਸਨੂੰ ਆਪਣਾ ਫੈਸਲਾ ਵਾਪਸ ਲੈਣ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਕਰਨ ਲਈ ਆਏ ਸਨ, ਕਿ ਜੇ ਹਾਲ ਹੀ ਵਿੱਚ ਹੋਏ ਕਤਲੇਆਮ ਵਾਂਗ ਵਾਪਰਿਆ।

Machine Translated by Google

ਗੁਜਰਾਤ ਵਿੱਚ ਰੇਲਗੱਡੀ 'ਤੇ ਹਿੰਦੂ ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ ਬਿਨਾਂ ਰੋਕ-ਟੋਕ ਜਾਰੀ ਰਹੇ, 'ਦਸ ਗਾਂਧੀ ਵੀ ਭਾਰਤੀ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਬਚਾ ਸਕਣਗੇ।'

ਪੂਨਾ ਵਿੱਚ, ਨੱਥੂਰਾਮ ਨੇ ਆਪਣੀ ਦੂਜੀ ਜੀਵਨ ਬੀਮਾ ਪਾਲਿਸੀ ਵਿੱਚ ਬਦਲਾਅ ਕੀਤੇ।
ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਛੋਟੇ ਭਰਾ ਗੋਪਾਲ ਗੌਡਸੇ ਦੀ ਪਤਨੀ ਸਿੰਧੂਤਾਈ ਗੋਡਸੇ ਨੂੰ ਰੁਪਏ ਦੀ ਪਾਲਿਸੀ ਲਈ ਲਾਭਪਾਤਰੀ ਵਜੋਂ ਨਾਮਜ਼ਦ ਕੀਤਾ। 3,000

ਉਸ ਦੁਪਹਿਰ ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਗੋਡਸੇ ਡੈਕਨ ਐਕਸਪ੍ਰੈਸ ਰਾਹੀਂ ਬੰਬਈ ਲਈ ਰਵਾਨਾ ਹੋਏ।
ਰੇਲਗੱਡੀ ਸ਼ਾਮ 4.30 ਵਜੇ ਪੂਨਾ ਤੋਂ ਰਵਾਨਾ ਹੋਈ। ਉਹ ਦੂਜੀ ਜਮਾਤ ਦੇ ਡੱਬੇ ਵਿੱਚ ਬੈਠੇ ਸਨ। ਬੈਜ, ਸਾਧੂ ਦੇ ਭੇਸ ਵਿੱਚ, ਆਪਣੇ ਨੌਕਰ ਸ਼ੰਕਰ ਕਿਸਤਿਆ ਦੇ ਨਾਲ ਵਿਸਫੋਟਕ ਅਤੇ ਡੈਟੋਨੇਟਰ ਲੈ ਕੇ, ਭੀੜ ਵਾਲੇ ਤੀਜੇ ਦਰਜੇ ਦੇ ਡੱਬੇ ਵਿੱਚ ਬੈਠ ਕੇ, ਉਸੇ ਰੇਲਗੱਡੀ ਵਿੱਚ ਸਫ਼ਰ ਕੀਤਾ।

ਆਪਟੇ ਨੇ ਇੱਕ ਸੁੰਦਰ ਔਰਤ ਨੂੰ ਵਿੰਡੋ ਸੀਟ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ ਵਿੱਚ ਦੇਖਿਆ। ਉਸ ਨੇ ਬੜੀ ਸ਼ਿੱਦਤ ਨਾਲ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਸੀਟ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਗੋਡਸੇ ਦੇ ਕੋਲ, ਉਸ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਵਾਲੀ ਥਾਂ 'ਤੇ ਚਲਾ ਗਿਆ। ਇਹ ਮੁਟਿਆਰ ਸ਼ਾਂਤਾ ਮੋਦਕ ਸੀ, ਜੋ ਕਿ ਬਿੰਬਾ ਵਜੋਂ ਮਸ਼ਹੂਰ ਫਿਲਮ ਅਦਾਕਾਰਾ ਸੀ।
ਨਾਰਾਇਣ ਨੇ ਬੰਬਈ ਦੀ ਚਾਰ ਘੰਟੇ ਦੀ ਯਾਤਰਾ ਦੌਰਾਨ ਉਸ ਨਾਲ ਗੱਲਬਾਤ ਕੀਤੀ।

ਗੱਲਬਾਤ ਦੌਰਾਨ, ਉਸਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਹ ਦਾਦਰ ਤੋਂ ਉਤਰ ਕੇ ਸ਼ਿਵਾਜੀ ਪਾਰਕ ਦੇ ਨੇੜੇ ਇੱਕ ਜਗ੍ਹਾ 'ਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਆਪਟੇ ਨੇ ਸੁਝਾਅ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਉਹ ਬਿੰਬਾ ਨੂੰ ਛੱਡ ਦੇਣ। ਬਿੰਬਾ ਨੇ ਆਪਣੇ ਭਰਾ ਲਈ ਦਾਦਰ ਵਿਖੇ ਉਸਨੂੰ ਲੈਣ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਉਸਨੇ ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਗੋਡਸੇ ਨੂੰ ਲਿਫਟ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ਕੀਤੀ। ਇਹ ਪਤਾ ਲੱਗਣ 'ਤੇ ਕਿ ਉਹ ਵੀਰ ਸਾਵਰਕਰ ਦੇ ਘਰ ਸਾਵਰਕਰ ਸਦਨ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ, ਬਿੰਬਾ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਸ ਦਾ ਘਰ ਲਗਭਗ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਕੋਲ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਬੈਜ ਅਤੇ ਸ਼ੰਕਰ ਕਿਸਤਿਆ ਦਾਦਰ ਤੋਂ ਉਤਰੇ ਅਤੇ ਸਮਾਨ ਦੀ ਡਿਲਿਵਰੀ ਕਰਨ ਲਈ ਸਿੱਧੇ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਦੇ ਦਫਤਰ ਚਲੇ ਗਏ, ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਗੋਡਸੇ ਬਿੰਬਾ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਭਰਾ ਨਾਲ ਸਾਵਰਕਰ ਸਦਨ ਵੱਲ ਚਲੇ ਗਏ। ਕੁਝ ਦੇਰ ਬਾਅਦ ਉਹ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਦੇ ਦਫਤਰ ਵੱਲ ਵਧੇ।

ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਗੋਡਸੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੌੜੀਆਂ 'ਤੇ ਮਿਲੇ ਜਦੋਂ ਬੈਜ ਅਤੇ ਕਿਸਤਿਆ ਚਾਹ ਦੇ ਕੱਪ ਲਈ ਹੇਠਾਂ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਫਿਰ ਸਾਰੇ ਹਥਿਆਰ ਲੈ ਕੇ ਸਾਵਰਕਰ ਸਦਨ ਵੱਲ ਚੱਲ ਪਏ। ਬੈਜ ਵਿਸਫੋਟਕ ਅਤੇ ਡੈਟੋਨੇਟਰ ਵਾਲਾ ਬੈਗ ਲੈ ਕੇ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਬੈਜ ਅਤੇ ਕਿਸਤਿਆ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਇੰਤਜ਼ਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਜਦੋਂ ਕਿ ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਗੋਡਸੇ ਵਿਸਫੋਟਕਾਂ ਦੇ ਬੈਗ ਨਾਲ ਅੰਦਰ ਚਲੇ ਗਏ। ਉਹ ਕਰੀਬ ਪੰਦਰਾਂ ਮਿੰਟਾਂ ਬਾਅਦ ਅਜੇ ਵੀ ਬੈਗ ਚੁੱਕ ਕੇ ਬਾਹਰ ਆਏ। ਉਹ ਸਾਰੇ ਇੱਕ ਕਾਰ ਵਿੱਚ ਬੈਠ ਗਏ ਅਤੇ ਦੱਖਣੀ ਮੱਧ ਬੰਬਈ ਦੇ ਇੱਕ ਪੁਰਾਣੇ ਵਪਾਰਕ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਭੁੱਲੇਸ਼ਵਰ ਵਿੱਚ ਦੀਕਸ਼ਿਤ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਘਰ ਵੱਲ ਚੱਲ ਪਏ।

ਦੀਕਸ਼ਿਤ ਮਹਾਰਾਜ ਦਾ ਅਸਲੀ ਨਾਂ ਮਹੰਤ ਸ਼੍ਰੀਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀਵਨਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਸੀ। ਉਹ ਮੋਟਾ ਮੰਦਿਰ ਦੇ ਮਹੰਤ ਦਾਦਾ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਛੋਟੇ ਭਰਾ ਸਨ।
ਦੀਕਸ਼ਿਤ ਪੁਸ਼ਤੀ ਮਾਰਗ ਵੈਸ਼ਨਵ ਸੰਪਰਦਾ ਦਾ ਇੱਕ ਧਾਰਮਿਕ ਆਗੂ ਸੀ, ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਉਪਾਸਕਾਂ ਦੀ ਇੱਕ ਉਪ-ਜਾਤੀ, ਬਾਣੀਆਂ ਜਾਂ ਵਪਾਰੀਆਂ ਦਾ ਇੱਕ ਭਾਈਚਾਰਾ।
ਭਰਾਵਾਂ ਨੇ ਵੈਸ਼ਨਵ ਸੰਪਰਦਾ ਦੇ ਸੰਸਥਾਪਕ ਵੱਲਭਚਾਰੀਆ ਦੇ ਵੰਸ਼ਜ ਹੋਣ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ। ਦਾਦਾ ਮਹਾਰਾਜ ਅਤੇ ਉਸਦਾ ਭਰਾ ਫਾਈਨਾਂਸਰ ਵਜੋਂ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ

Machine Translated by Google

ਕੱਟੜਪੰਥੀ ਹਿੰਦੂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਅਤੇ ਪਿਛਲੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਮਲਿਆਂ ਨੂੰ ਵਿੱਤ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਆਪਟੇ ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਯੋਜਨਾਵਾਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਹਾਸਲ ਕਰ ਲਈ ਸੀ, ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਉਸਨੂੰ ਯਕੀਨ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਅੰਤਿਮ ਕਾਰਜ ਲਈ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਸਮਰਥਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਦੀਕਸ਼ਿਤ ਬੈਜ ਨੂੰ ਵੀ ਜਾਣਦਾ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸਨੇ ਉਸ ਤੋਂ ਸਟੈਬ-ਪਰੂਫ ਚੇਨ ਮੇਲ ਵੈਸਟ ਖਰੀਦਿਆ ਸੀ; ਉਸਨੇ ਬੈਜ ਨੂੰ ਉਸਦੇ ਲਈ ਇੱਕ ਸਮਾਨ ਬੁਲੇਟ-ਪਰੂਫ ਵੈਸਟ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਲਈ ਵੀ ਕਿਹਾ ਸੀ।

ਜਦੋਂ ਉਹ ਆਪਣੇ ਘਰ ਪਹੁੰਚੇ ਤਾਂ ਦੀਕਸ਼ਿਤ ਮਹਾਰਾਜ ਸੁੱਤੇ ਹੋਏ ਸਨ, ਇਸ ਲਈ ਆਪਟੇ ਨੇ ਵਿਸਫੋਟਕਾਂ ਦਾ ਬੈਗ ਇੱਕ ਨੌਕਰ ਕੋਲ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ, ਉਸਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਸਨੂੰ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਜਗ੍ਹਾ 'ਤੇ ਰੱਖੋ ਅਤੇ ਉਹ ਇਸਨੂੰ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਇਕੱਠਾ ਕਰਨਗੇ।

ਚਾਰੋਂ ਫਿਰ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਦੇ ਦਫਤਰ ਚਲੇ ਗਏ। ਆਪਟੇ ਨੇ ਬੈਜ ਨੂੰ ਰੁਪਏ ਦਿੱਤੇ। 50 ਯਾਤਰਾ ਖਰਚ ਲਈ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਅਤੇ ਕਿਸਤਿਆ ਨੂੰ ਦਫਤਰ ਦੀ ਇਮਾਰਤ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਆਪਟੇ ਦੋਹਾਂ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ ਪਾਉਣ ਲਈ ਉਤਸੁਕ ਸੀ ਤਾਂ ਜੋ ਉਹ ਮਨੋਰਮਾ ਨੂੰ ਮਿਲ ਸਕੇ।

ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਦੋਨਾਂ ਦੀ ਆਮ ਗੱਲ ਸੀ, ਜੋ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਦੂਜੇ ਗੈਂਗ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨਾਲੋਂ ਵਧੇਰੇ ਲਗਜ਼ਰੀ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦਿੰਦੇ ਸਨ, ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਗੋਡਸੇ ਨੇ ਵਪਾਰ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰੀ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ 'ਤੇ, ਮਰੀਨ ਡਰਾਈਵ 'ਤੇ ਸੀ ਗ੍ਰੀਨ ਸਾਊਥ ਹੋਟਲ ਵਿੱਚ ਜਾਂਚ ਕੀਤੀ ਸੀ।

ਜਦੋਂ ਬੈਜ ਅਤੇ ਕਿਸਤਿਆ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਦੇ ਦਫਤਰ ਵਿਚ ਦਾਖਲ ਹੋਏ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮਦਨਲਾਲ ਪਾਹਵਾ ਨੂੰ ਦੇਖਿਆ। ਇਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਵਧਾਈ ਦੇਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਬੈਜ ਨੇ ਕਰਕਰੇ ਦਾ ਹਾਲ-ਚਾਲ ਪੁੱਛਿਆ।
ਪਾਹਵਾ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਕਰਕਰੇ (ਉਸਦੀ ਪੰਜਾਬੀ ਲਹਿਜ਼ੇ ਵਾਲੀ ਹਿੰਦੀ ਵਿੱਚ, ਪਾਹਵਾ ਉਸਨੂੰ 'ਕਰਕਰਾ ਸੇਠ' ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ) ਬੰਬਈ ਦੇ ਨੇੜੇ ਇੱਕ ਕਸਬੇ ਥਾਣਾ ਵਿੱਚ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਗਿਆ ਸੀ, ਅਤੇ ਉਹ ਦੇਰ ਰਾਤ ਜਾਂ ਅਗਲੀ ਸਵੇਰ ਵਾਪਸ ਆ ਜਾਵੇਗਾ।

ਇਸ ਦੌਰਾਨ ਪਾਹਵਾ ਨੇ ਉਸ ਦੁਪਹਿਰ ਡਾਕਟਰ ਜੈਨ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਹਿਮਦਨਗਰ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਗਰੁੱਪ ਵੱਲੋਂ ਕੀਤੇ ਗਏ ਕੰਮਾਂ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਕਰਵਾਇਆ ਸੀ। ਇਸ ਮੌਕੇ 'ਤੇ ਡਾ: ਜੈਨ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਆਏ ਦੋਸਤ ਅੰਗਦ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਛੱਡਣ ਲਈ ਉੱਠਿਆ। ਪਾਹਵਾ ਨੇ ਸ਼ੇਖੀ ਮਾਰੀ ਕਿ ਉਹ ਉਸ ਸਮੂਹ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਸੀ ਜੋ ਇਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਮਿਸ਼ਨ 'ਤੇ ਦਿੱਲੀ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਹਿਣ 'ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮਿਸ਼ਨ ਇਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਨੇਤਾ ਨੂੰ ਮਾਰਨਾ ਸੀ ਜਿਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬੰਬ ਅਤੇ ਹਥਿਆਰ ਖਰੀਦੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਪਾਹਵਾ ਦੇ ਨਾਲ ਪਿਛਲੀ ਫੇਰੀ ਦੌਰਾਨ ਕਰਕਰਾ ਸੇਠ ਹੀ ਫਾਈਨਾਂਸਰ ਸਨ। ਪਾਹਵਾ ਨੇ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਭੰਬਲਭੂਸਾ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਲਈ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਬੰਬ ਫਟਣ ਦਾ ਕੰਮ ਸੌਂਪਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਲਝਣ ਦਾ ਫਾਇਦਾ ਉਠਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਬਾਕੀ ਸਮੂਹ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ 'ਹਾਵਰ' ਕਰ ਦੇਵੇਗਾ। ਜੈਨ ਨੇ ਪਾਹਵਾ ਨੂੰ ਗੰਭੀਰਤਾ ਨਾਲ ਨਹੀ ਲਿਆ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਜਾਣਦਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਸ਼ੇਖ਼ੀਬਾਜ਼ ਹੈ।

ਡਾ: ਜੈਨ ਨੇ ਆਪਣੇ ਬਿਆਨ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਕਿ ਪਾਹਵਾ ਨੇ ਜੋ ਕਿਹਾ ਸੀ ਉਸ ਬਾਰੇ ਉਸਨੇ ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਅੰਗਦ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕੀਤੀ, ਅਤੇ ਦੋਵਾਂ ਨੇ ਸਿੱਟਾ ਕੱਢਿਆ ਕਿ ਪਾਹਵਾ ਸਿਰਫ਼ ਸ਼ੇਖ਼ੀ ਮਾਰ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਵੀਰਵਾਰ, 15 ਜਨਵਰੀ 1948

Machine Translated by Google

ਬਿਰਲਾ ਹਾਊਸ 'ਚ ਮਰਨ ਵਰਤ ਦੇ ਤੀਜੇ ਦਿਨ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਤਬੀਅਤ ਵਿਗੜਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ। ਉਹ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਕੁਰਸੀ 'ਤੇ ਬਾਥਰੂਮ ਲਿਜਾਣਾ ਪਿਆ ਸੀ। ਤਿੰਨ ਡਾਕਟਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਜਾਰੀ ਇੱਕ ਮੈਡੀਕਲ ਬੁਲੇਟਿਨ, ਡਾ. ਬੀਸੀ ਰਾਏ, ਜੀਵਰਾਜ ਮਹਿਤਾ ਅਤੇ ਐਮਡੀਡੀ ਗਿਲਡਰ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਸ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਨੇ ਕਿਹਾ: 'ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਦਾ ਭਾਰ ਕੁਦਰਤੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਘਟ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਵਧ ਗਈ ਹੈ। ਆਵਾਜ਼ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੈ।

ਉਸਦੇ ਪਿਸ਼ਾਬ ਵਿੱਚ ਐਸੀਟੋਨ ਦੇ ਸਰੀਰ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਏ ਹਨ। ਇਸ ਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਵਰਤ ਰੱਖਣ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਸਰੀਰ ਦੇ ਟਿਸ਼ੂਆਂ ਦੇ ਵਿਗਾੜ ਨੇ ਖੂਨ ਦੇ ਪ੍ਰਵਾਹ ਨੂੰ ਜ਼ਹਿਰੀਲੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਨਾਲ ਭਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਉਹ ਦਾਖਲ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਡਾਕਟਰੀ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ 'ਖਤਰੇ ਵਾਲੇ ਖੇਤਰ' ਵਜੋਂ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਡਾਕਟਰਾਂ ਨੂੰ ਚਿੰਤਾ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਉਸਦਾ ਸਰੀਰ ਪਾਣੀ ਦੇ ਸੰਤੁਲਨ ਨੂੰ ਬਰਕਰਾਰ ਨਹੀਂ ਰੱਖ ਰਿਹਾ ਸੀ: ਗਰਮ ਪਾਣੀ ਦੇ ਅਠੱਤੀ ਔਂਸ ਦੇ ਇੰਪੁੱਟ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਇਹ ਸਿਰਫ ਅਠਾਈ ਔਂਸ ਹੀ ਖਤਮ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਦੂਜੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ, ਉਸ ਦੇ ਗੁਰਦੇ ਫੇਲ ਹੋ ਰਹੇ ਸਨ।

ਪਰ ਆਤਮਾ ਅਜੇ ਵੀ ਜੀਵੰਤ ਸੀ। ਮੀਰਾਬੇਹਨ ਨੂੰ ਲਿਖੇ ਇੱਕ ਪੱਤਰ ਵਿੱਚ, ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਮਜ਼ਾਕ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ: 'ਮੈਂ ਆਪਣਾ ਭੋਜਨ ਲੈ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਇੱਕ ਵਰਤ ਰੱਖਣ ਵਾਲਾ ਵਿਅਕਤੀ ਤਜਵੀਜ਼ਸ਼ੁਦਾ ਭੋਜਨ ਲੈ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਹੈਰਾਨ ਨਾ ਹੋਵੋ। ਭੋਜਨ ਵਿੱਚ ਅੱਠ ਔਂਸ ਗਰਮ ਪਾਣੀ ਦਾ ਮੁਸ਼ਕਲ ਨਾਲ ਚੂਸਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਨੂੰ ਜ਼ਹਿਰ ਸਮਝ ਕੇ ਪੀਂਦੇ ਹੋ, ਇਹ ਜਾਣਦੇ ਹੋਏ ਕਿ ਇਹ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਵੀ ਮੈਂ ਇਸਨੂੰ ਲੈਂਦਾ ਹਾਂ ਤਾਂ ਇਹ ਮੈਨੂੰ ਸੁਰਜੀਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਅਜੀਬ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਵਾਰ ਮੈਂ ਇਸ ਜ਼ਹਿਰ-ਚੱਖਣ ਵਾਲੇ ਪਰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵਰਗੇ ਭੋਜਨ ਵਿੱਚੋਂ ਅੱਠ ਖਾਣੇ ਲੈ ਸਕਦਾ ਹਾਂ। ਫਿਰ ਵੀ ਮੈਂ ਵਰਤ ਰੱਖਣ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸੀ ਲੋਕ ਇਸਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ! ਕਿੰਨੀ ਅਜੀਬ ਦੁਨੀਆਂ ਹੈ!'

ਉਹ ਉਸ ਸ਼ਾਮ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਸਥਾਨ ਤੱਕ ਤੁਰਨ ਲਈ ਬਹੁਤ ਕਮਜ਼ੋਰ ਸੀ ਇਸਲਈ ਉਸਦੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਉਸਦੇ ਬਿਸਤਰੇ ਦੇ ਕੋਲ ਇੱਕ ਮਾਈਕ੍ਰੋਫੋਨ ਲੱਗਾ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਸੁਣਾਈ ਦਿੰਦੀ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਭਾਸ਼ਣ ਸੁਣਨ ਲਈ ਉੱਥੇ ਇਕੱਠੇ ਹੋਏ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਨਮਾਜ਼ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮੰਜੀ ਵਰਾਂਡੇ 'ਤੇ ਰੱਖੀ ਗਈ ਸੀ ਜਿੱਥੋਂ ਉਹ ਬਾਹਰਲੇ ਲੋਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਉਹ ਸਫ਼ੈਦ ਊਨੀ ਸ਼ਾਲ ਨਾਲ ਢੱਕਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਉਸ ਦੇ ਹੱਥ ਨਮਸਕਾਰ ਵਿੱਚ ਬੰਨ੍ਹੇ ਹੋਏ ਸਨ, ਅਤੇ ਉਸੇ ਸਮੇਂ ਉਸਦਾ ਚਿਹਰਾ ਉਦਾਸ, ਚਿੰਤਾਜਨਕ ਪਰ ਸ਼ਾਂਤ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਦੇਖਿਆ, ਤਾਂ ਉਹ ਸਮਝ ਗਏ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜਲਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰਨੀ ਪਵੇਗੀ। ਹਿੰਦੂਆਂ, ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਅਤੇ ਸਿੱਖਾਂ ਅਤੇ ਹੋਰਾਂ ਦੇ ਡੈਪੂਟੇਸ਼ਨਾਂ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਭਰੋਸਾ ਦਿਵਾਇਆ ਕਿ ਉਹ ਸ਼ਾਂਤੀ ਅਤੇ ਸਦਭਾਵਨਾ ਨਾਲ ਰਹਿਣਗੇ; ਫਰੰਟੀਅਰ ਪ੍ਰੋਵਿੰਸਾਂ ਦੇ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀਆਂ ਦੇ ਇੱਕ ਡੈਪੂਟੇਸ਼ਨ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਭਰੋਸਾ ਦਿਵਾਇਆ ਕਿ, ਬਹੁਤ ਦੁੱਖ ਝੱਲਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ, ਉਹ ਬਦਲਾ ਨਹੀਂ ਲੈਣਗੇ।

10,000 ਤੋਂ ਵੱਧ ਹਿੰਦੂਆਂ, ਸਿੱਖਾਂ ਅਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੀ ਰੈਲੀ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਨਹਿਰੂ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਗੁਆਉਣ ਦਾ ਮਤਲਬ ਭਾਰਤ ਦੀ ਆਤਮਾ ਦਾ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋਵੇਗਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਭਾਰਤ ਦੀ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਸ਼ਕਤੀ ਦੇ ਮੂਰਤ ਹਨ.... ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇੱਕ ਪੈਗੰਬਰ ਵਾਂਗ ਨੇ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਕਿ ਜੇਕਰ ਫ਼ੌਰੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਨਾ ਰੋਕਿਆ ਗਿਆ ਤਾਂ ਫਿਰਕੂ ਲੜਾਈ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦਾ ਅੰਤ ਕਰ ਦੇਵੇਗੀ।'

Machine Translated by Google

14 ਅਗਸਤ 1946 ਨੂੰ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਦੇ ਡਾਇਰੈਕਟ ਐਕਸ਼ਨ ਡੇਅ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹੋਏ ਕਤਲੇਆਮ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਅਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਵੰਡ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਦੇ ਦੋਵਾਂ ਹਿੱਸਿਆਂ ਵਿੱਚ ਨਫ਼ਰਤ ਫੈਲਾਉਣ ਅਤੇ ਫਿਰਕੂ ਜਨੂੰਨ ਨੂੰ ਭੜਕਾਉਣ ਲਈ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਠਹਿਰਾਇਆ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਰੀਬੀ ਦੋਸਤ ਸੁਏਬ ਕੁਰੈਸ਼ੀ ਨੇ ਇਸ ਆਲੋਚਨਾ ਨੂੰ ਜਾਇਜ਼ ਕਰਾਰ ਦਿੰਦਿਆਂ ਇਸ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕੀਤਾ।

ਪਰ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਔਖੇ ਸਮਿਆਂ ਵਿੱਚ, ਉਹ ਕੂਟਨੀਤੀ ਨੂੰ ਕੂੜਾ ਕਹਿਣਗੇ ਨਾ ਕਿ ਕੂਟਨੀਤਕ ਨਿਪੁੰਨਤਾ ਲਈ ਖੰਡ-ਕੋਟ ਦੇ ਮੁੱਦੇ ਨੂੰ। ਉਸਨੇ ਕੁਰੈਸ਼ੀ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਮੌਜੂਦਾ ਸਥਿਤੀ ਲਈ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਨੂੰ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਠਹਿਰਾਉਣ ਤੋਂ ਪਛਤਾਵਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। 'ਮੈਂ ਪੂਰੀ ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਨਾਲ ਇਸ ਨੂੰ ਖ਼ਤਮ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ। ਨਾ ਹੀ ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਸੰਕਟ ਵਿੱਚ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਘਟਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਉਹਨਾਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਪਿੱਛੇ ਨਹੀਂ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ, ਜੋ ਦੂਜਿਆਂ ਨੂੰ ਨਾਰਾਜ਼ ਕਰ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ. ਮੈਂ ਅੱਗੇ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ, ਜੋ ਲੋਕ ਮੇਰੇ ਸੁਭਾਅ ਦੇ ਇਸ ਪੱਖ ਦੀ ਕਦਰ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਉਹ ਮੇਰੇ ਵਰਤ ਦੀ ਸਫਲਤਾਪੂਰਵਕ ਸਮਾਪਤੀ ਦੀ ਅਰਦਾਸ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਜੋੜ ਸਕਦੇ। ਇਹ ਦੋਸਤੀ ਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼-ਸਨਮਾਨ ਹੈ ਕਿ ਸੱਚ ਬੋਲਣਾ ਭਾਵੇਂ ਇਹ ਕੰਨ ਨੂੰ ਦੁਖਦਾਈ ਲੱਗੇ, ਇਸ ਉਮੀਦ ਵਿੱਚ ਕਿ ਸੱਚੀ ਦੋਸਤੀ ਕਾਇਮ ਰਹੇਗੀ।'

ਮਰਨ ਵਰਤ ਦੇ ਤੀਜੇ ਦਿਨ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇੱਕ ਬਿਆਨ ਵਿੱਚ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਸਨੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਨੂੰ ਤੁਰੰਤ ਬਕਾਇਆ ਰਾਸ਼ੀ ਦਾ ਭੁਗਤਾਨ ਕਰਨ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। 55 ਕਰੋੜ। ਇਸ ਵਿਚ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ: 'ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਿਤਾ ... ਦੁਆਰਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੇ ਗਏ ਵਰਤ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਵਿਸ਼ਵ ਵਿਆਪੀ ਚਿੰਤਾ ਸਾਂਝੀ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਉਸਦੇ ਨਾਲ ਸਾਂਝੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬੇਚੈਨ ਇੱਛਾ, ਪੱਖਪਾਤ ਅਤੇ ਸ਼ੱਕ ਦੇ ਟੋਟੇ ਨੂੰ ਦਫਨ ਕਰਨ ਦੇ ਤਰੀਕੇ ਅਤੇ ਸਾਧਨ ਲੱਭੇ ਹਨ, ਜਿਸ [illegible] ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਮਦਦ ਕਰਨ ਦੀ ਦਿਲੀ ਇੱਛਾ ਤੋਂ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਹੋ ਕੇ, ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦੀ ਆਤਮਾ ਦੇ ਸਰੀਰਕ ਦੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨ ਅਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦੇ ਦਿਮਾਗ ਨੂੰ ਮੋੜਨ ਲਈ ਅੰਦੋਲਨ ਵਿਚ ਕੁਝ ਠੋਸ ਅਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਯੋਗਦਾਨ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਮੌਜੂਦਾ ਪਰੇਸ਼ਾਨੀ, ਕੁੜੱਤਣ ਅਤੇ ਸੰਦੇਹ ਤੋਂ ਉਸਾਰੂ ਅਤੇ ਰਚਨਾਤਮਕ ਯਤਨਾਂ ਤੱਕ। ਸਰਕਾਰ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਭਲੇ ਨੂੰ ਨੁਕਸਾਨ ਪਹੁੰਚਾਏ ਬਿਨਾਂ ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਸੰਭਵ ਹੋ ਸਕੇ, ਹਰ ਉਸ ਕਾਰਨ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਚਿੰਤਤ ਹੈ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਭਾਰਤ ਅਤੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਿਚਾਲੇ ਟਕਰਾਅ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ...।'

ਗਾਂਧੀ ਦਾ ਇਹ ਵਰਤ ਸੰਯੁਕਤ ਰਾਸ਼ਟਰ ਸੁਰੱਖਿਆ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦ ਦੀ ਕਸ਼ਮੀਰ ਮੁੱਦੇ 'ਤੇ ਚਰਚਾ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਅਹਿਮ ਬੈਠਕ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਆਇਆ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਕੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਰਤ ਦਾ ਗੁਜਰਾਤ ਵਿਖੇ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ ਰੇਲ ਕਤਲੇਆਮ ਅਤੇ ਕਰਾਚੀ ਦੇ ਦੰਗਿਆਂ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖ ਮਾਰੇ ਗਏ ਸਨ, ਨੂੰ ਢੱਕਣ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਹੀਂ ਪਵੇਗਾ? ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੇ ਨੁਮਾਇੰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਜੇਕਰ ਉਹ ਸੰਯੁਕਤ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਵਿੱਚ ਭਾਰਤ ਦੇ ਕੇਸ ਨੂੰ ਪੱਖਪਾਤ ਕਰਨ ਦੇ ਮੌਕੇ ਨੂੰ ਦੋਵੇਂ ਹੱਥਾਂ ਨਾਲ ਨਾ ਫੜਦੇ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਾਖ ਦੀ ਕੋਈ ਕੀਮਤ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ।

ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਉਹ ਅਜਿਹੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸੱਚ ਦੀ ਖੋਜ ਤੋਂ ਭਟਕਣ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦੇਣ ਦੀ ਆਦਤ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਸਦਾ ਵਰਤ ਸੀ

Machine Translated by Google

ਯੂਐਨਓ ਨੂੰ ਵੀ ਗਲੇ ਲਗਾਉਣ ਅਤੇ ਸ਼ੁੱਧ ਕਰਨ ਦਾ ਇਰਾਦਾ ਹੈ। 'ਮੈਂ ਭਾਰਤ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਦੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ, ਮੈਂ ਇਹ ਕਹਿਣ ਲਈ ਦਲੇਰੀ ਨਾਲ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਵਰਤ ਨੇ ਸਿਰਫ ਇੱਕ ਸਿਹਤਮੰਦ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਬਾਹਰਲੇ ਲੋਕ ਜੋ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਉਸ ਬਾਰੇ ਇੱਕ ਨਿਰਪੱਖ ਅਤੇ ਨਿਰਪੱਖ ਨਜ਼ਰੀਆ ਰੱਖਣ ਦੇ ਯੋਗ ਹਨ, ਵਰਤ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਵਿਗਾੜ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ... ਸੰਯੁਕਤ ਰਾਸ਼ਟਰ ਜਾਣਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੇਰਾ ਵਰਤ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਹੀ ਫੈਸਲੇ 'ਤੇ ਆਉਣ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸਹੀ ਮਾਰਗਦਰਸ਼ਨ ਦੇਣ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਨਵੇਂ ਬਣੇ ਦੋ ਡੋਮੀਨੀਅਨ।'

ਬੰਬਈ ਵਿੱਚ, ਲਗਭਗ 7.20 ਵਜੇ, ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਗੋਡਸੇ ਨੇ 17 ਜਨਵਰੀ ਲਈ ਬੰਬਈ ਤੋਂ ਦਿੱਲੀ ਲਈ ਦੁਪਹਿਰ ਦੀ ਫਲਾਈਟ ਵਿੱਚ ਦੋ ਸੀਟਾਂ 'ਡੀਐਨ ਕਰਮਰਕਰ' ਅਤੇ 'ਐਸ. ਮਰਾਠੇ'। ਆਪਣੀ ਫਲਾਈਟ ਬੁੱਕ ਕਰਵਾਉਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਉਹ ਦਾਦਰ ਵਿਚ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਦੇ ਦਫਤਰ ਗਏ ਅਤੇ ਮਦਨਲਾਲ, ਕਿਸਤਿਆ ਅਤੇ ਬੈਜ ਨੂੰ ਮਿਲੇ। ਆਪਟੇ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਆਉਣ ਲਈ ਕਿਹਾ; ਕਿਉਂਕਿ ਪਾਹਵਾ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਉਹ ਪਿੱਛੇ ਰਹਿ ਗਿਆ। ਚਾਰੇ ਸ਼ਿਵਾਜੀ ਪ੍ਰਿੰਟਿੰਗ ਪ੍ਰੈਸ ਵੱਲ ਚਲੇ ਗਏ ਜਿੱਥੇ ਉਹ ਕਰਕਰੇ ਨੂੰ ਮਿਲੇ। ਇਹ ਪ੍ਰੈਸ ਠਾਣੇ ਦੇ ਜੀ.ਐਮ. ਜੋਸ਼ੀ ਦਾ ਸੀ, ਜੋ ਕਰਕਰੇ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰਕ ਮਿੱਤਰ ਸਨ; ਇਹ ਉਹ ਥਾਂ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਉਹ ਪਿਛਲੀ ਰਾਤ ਠਹਿਰਿਆ ਸੀ। ਕਿਸਤਿਆ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਇੰਤਜ਼ਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ ਗਿਆ, ਬੈਜ ਨੂੰ ਰਿਸੈਪਸ਼ਨ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਆਪਟੇ, ਗੋਡਸੇ ਅਤੇ ਕਰਕਰੇ ਜੋਸ਼ੀ ਦੇ ਨਿੱਜੀ ਕੈਬਿਨ ਵਿੱਚ ਚਲੇ ਗਏ। ਮੀਟਿੰਗ - ਜਿਸ ਦਾ ਏਜੰਡਾ ਜੋਸ਼ੀ ਤੋਂ ਫੰਡ ਮੰਗਣਾ ਸੀ - ਤੀਹ ਮਿੰਟ ਤੱਕ ਚੱਲੀ। ਪੰਜੇ ਫਿਰ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਦੇ ਦਫ਼ਤਰ ਆ ਗਏ। ਕਰਕਰੇ ਨੇ ਪਾਹਵਾ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਬਿਸਤਰਾ ਚੁੱਕਣ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਚੱਲਣ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਆਪਟੇ ਨੂੰ ਟੈਕਸੀ ਮਿਲੀ ਅਤੇ ਕਿਸਤਿਆ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਸਾਰੇ ਦੀਕਸ਼ਿਤ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਘਰ ਚਲੇ ਗਏ।

ਜਦੋਂ ਉਹ ਘਰ ਵਿਚ ਦਾਖਲ ਹੋਏ ਤਾਂ ਪਾਹਵਾ ਨੇ ਹਾਲ ਵਿਚ ਬਿਸਤਰਾ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਉਹ ਸਾਰੇ ਸੌਣ ਵਾਲੇ ਕੁਆਰਟਰਾਂ ਵਿਚ ਚਲੇ ਗਏ ਜਿੱਥੇ ਦੀਕਸ਼ਿਤ ਆਰਾਮ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਵਿਸਫੋਟਕਾਂ ਵਾਲਾ ਬੈਗ ਮੰਗਵਾਇਆ ਗਿਆ। ਬੈਜ ਨੇ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਹਥਿਆਰ ਦਿਖਾਏ ਅਤੇ ਹੈਂਡ ਗਰਨੇਡ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਦਾ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤਾ। ਦੀਕਸ਼ਿਤ ਨੇ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਬੈਜ ਗਲਤੀ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਸਹੀ ਢੰਗ ਦਾ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤਾ। ਫਿਰ ਆਪਟੇ ਨੇ ਬੈਗ ਕਰਕਰੇ ਨੂੰ ਸੌਂਪ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਅਤੇ ਮਦਨਲਾਲ ਨੂੰ ਉਸ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ ਜਾਣ ਲਈ ਕਿਹਾ।

ਆਪਟੇ ਨੇ ਦੀਕਸ਼ਿਤ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਕੀ ਉਸ ਕੋਲੋਂ ਦੋ ਰਿਵਾਲਵਰ ਮਿਲ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਦੀਕਸ਼ਿਤ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਹੁਣੇ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹੈ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨਗੇ। ਆਪਟੇ, ਗੋਡਸੇ ਅਤੇ ਬੈਜ ਫਿਰ ਦੀਕਸ਼ਿਤ ਦੇ ਘਰ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਆ ਗਏ ਅਤੇ ਮੰਦਰ ਦੇ ਵਿਹੜੇ ਵਿੱਚ ਖੜ੍ਹੇ ਹੋ ਗਏ। ਇੱਥੇ ਆਪਟੇ ਨੇ ਬੈਜ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਕੀ ਉਹ ਕਿਸਤਿਆ ਦੇ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਦਿੱਲੀ ਜਾਵੇਗਾ? ਆਪਟੇ ਨੇ ਬੈਜ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ 'ਤਾਤਿਆਰਾਓ' (ਮਰਾਠੀ ਵਿੱਚ ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ ਪਿਤਾ ਦਾ ਵੱਡਾ ਭਰਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਸਨਮਾਨ ਦੇ ਸਨਮਾਨ ਵਜੋਂ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ; ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੀਰ ਸਾਵਰਕਰ ਨੂੰ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਦੇ ਹਲਕਿਆਂ ਵਿੱਚ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ) ਨੇ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਗਾਂਧੀ, ਨਹਿਰੂ ਅਤੇ ਸੀਨੀਅਰ ਨੇਤਾ ਬੰਗਾਲ ਹਸਨ ਸ਼ਹੀਦ ਸੁਹਰਾਵਰਦੀ ਨੂੰ 'ਮੁਕੰਮਲ' ਕਰ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਉਸਨੇ ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਗੋਡਸੇ ਨੂੰ ਕੰਮ ਸੌਂਪਿਆ ਸੀ। ਬੈਜ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਾਥ ਦੇਣ ਦੀ ਹਾਮੀ ਭਰੀ।

Machine Translated by Google

ਆਪਟੇ-ਗੌਡਸੇ ਗੈਂਗ ਕੋਲ ਹੁਣ ਆਪਣਾ ਸੂਟਰ ਸੀ।

ਬੈਜ ਦਿੱਲੀ ਲਈ ਰਵਾਨਾ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪੂਨਾ ਪਰਤਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਕੋਲ ਕੰਮ ਕਰਨ ਲਈ ਅਧੂਰਾ ਕਾਰੋਬਾਰ ਸੀ। ਨੱਥੂਰਾਮ ਵੀ ਆਪਣੇ ਭਰਾ ਗੋਪਾਲ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਲਈ ਪੂਨਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਗੋਪਾਲ ਉਸ ਲਈ ਬੰਦੂਕ ਲੈਣ ਵਾਲਾ ਸੀ ਅਤੇ ਨੱਥੂਰਾਮ ਇਹ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਉਸਨੇ ਅਜਿਹਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਆਪਟੇ, ਗੋਡਸੇ ਅਤੇ ਬੈਜ ਫਿਰ ਦੱਖਣ-ਕੇਂਦਰੀ ਬੰਬਈ ਦੇ ਇੱਕ ਪੁਰਾਣੇ ਵਪਾਰਕ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ, ਪਾਈਧੋਨੀ ਨੇੜੇ ਕਾਟਨ ਐਕਸਚੇਂਜ ਬਿਲਡਿੰਗ ਵਿੱਚ ਚਲੇ ਗਏ। ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਗੋਡਸੇ ਬੈਜ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਛੱਡ ਕੇ ਅੰਦਰ ਚਲੇ ਗਏ। ਵਧਦੇ ਖਰਚਿਆਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਲਈ, ਆਪਟੇ-ਗੌਡਸੇ ਗਿਰੋਹ ਜਾਣੇ-ਪਛਾਣੇ ਹਮਦਰਦਾਂ ਤੋਂ ਫੰਡ ਇਕੱਠਾ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਹ ਪੰਦਰਾਂ-ਵੀਹ ਮਿੰਟਾਂ ਬਾਅਦ ਬਾਹਰ ਆ ਗਏ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਂਸਭਾ ਦੇ ਦਫ਼ਤਰ ਵੱਲ ਨੂੰ ਚੱਲ ਪਏ। ਬੈਜ ਉਥੇ ਹੀ ਉਤਰ ਗਿਆ; ਆਪਟੇ ਨੇ ਉਸਨੂੰ 17 ਜਨਵਰੀ ਦੀ ਸਵੇਰ ਨੂੰ ਵਿਕਟੋਰੀਆ ਟਰਮੀਨਸ ਰੇਲਵੇ ਸਟੇਸ਼ਨ 'ਤੇ ਮਿਲਣ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਗੋਡਸੇ ਫਿਰ ਉੱਥੋਂ ਚਲੇ ਗਏ।

ਉਸ ਸ਼ਾਮ, ਜਦੋਂ ਬੈਜ ਕਿਸਤਿਆ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਮਾਨ ਲੈਣ ਲਈ ਮਹਾਸਭਾ ਦੇ ਦਫਤਰ ਗਿਆ, ਤਾਂ ਉਹ ਮਦਨਲਾਲ ਪਾਹਵਾ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ, ਜਿਸ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਦਿੱਲੀ ਲਈ ਪੰਜਾਬ ਮੇਲ ਖੁੰਝ ਗਈ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਕਰਕਰੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਰਾਤ ਦੀ ਰੇਲ ਗੱਡੀ ਰਾਹੀਂ ਦਿੱਲੀ ਜਾਣ ਲਈ ਟਿਕਟਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਆਖਰਕਾਰ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਪਿਸ਼ਾਵਰ ਐਕਸਪ੍ਰੈਸ ਵਿੱਚ ਦੋ ਤੀਜੀ-ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਦੀਆਂ ਸੀਟਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤਾ, ਇੱਕ ਰੇਲਗੱਡੀ ਜੋ ਅਣਵੰਡੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਉੱਤਰ-ਪੱਛਮੀ ਸਰਹੱਦੀ ਸੂਬੇ ਵਿੱਚ ਬੰਬਈ ਤੋਂ ਪਿਸ਼ਾਵਰ ਤੱਕ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਹੁਣ ਰੇਲਗੱਡੀ ਭਾਰਤ ਦੀਆਂ ਸਰਹੱਦਾਂ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਨਹੀਂ ਗਈ। ਇਹ ਟ੍ਰੇਨ ਵਿਕਟੋਰੀਆ ਟਰਮੀਨਸ ਸਟੇਸ਼ਨ ਤੋਂ ਆਪਣੇ ਨਿਰਧਾਰਤ ਸਮੇਂ 'ਤੇ ਰਾਤ 9.30 ਵਜੇ ਰਵਾਨਾ ਹੋਈ।

ਗਿਰੋਹ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਦੋ ਮੈਂਬਰ ਦਿੱਲੀ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ।

ਬੈਜ ਅਤੇ ਕਿਸਤਿਆ ਮਦਰਾਸ ਮੇਲ ਰਾਹੀਂ ਪੂਨਾ ਲਈ ਰਵਾਨਾ ਹੋਏ, ਜੋ ਇੱਕ ਘੰਟੇ ਬਾਅਦ ਉਸੇ ਸਟੇਸ਼ਨ ਤੋਂ ਰਵਾਨਾ ਹੋਏ। ਨੱਥੂਰਾਮ ਗੋਡਸੇ ਵੀ ਉਸੇ ਸ਼ਾਮ ਪੂਨਾ ਲਈ ਰਵਾਨਾ ਹੋ ਗਿਆ।

ਆਪਟੇ ਹੀ ਇਕੱਲੇ ਸਨ ਜੋ ਵਾਪਸ ਬੰਬਈ ਵਿਚ ਰੁਕੇ ਸਨ। ਉਹ ਮਨੋਰਮਾ ਨਾਲ ਕੁਝ ਦਿਨ ਬਿਤਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਆਪਟੇ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਹ ਇੱਕ ਗੁਪਤ ਮਿਸ਼ਨ 'ਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਸੀ ਜਿੱਥੋਂ ਉਹ ਸੰਭਵ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵਾਪਸ ਨਹੀਂ ਆਵੇਗਾ। ਮਨੋਰਮਾ ਚਕਨਾਚੂਰ ਹੋ ਗਈ ਸੀ: ਜਿਸ ਆਦਮੀ 'ਤੇ ਉਸਨੇ ਭਰੋਸਾ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਉਹ ਉਸਨੂੰ ਕਿਸੇ ਰਹੱਸਮਈ ਮਿਸ਼ਨ ਲਈ ਛੱਡ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਸ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਬੇਇੱਜ਼ਤ ਅਤੇ ਬੇਦਖਲ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ.

ਸ਼ੁੱਕਰਵਾਰ, 16 ਜਨਵਰੀ 1948

ਦਿੱਲੀ ਵਿਚ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਹਾਲਤ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਨਾਜ਼ੁਕ ਪੜਾਅ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚ ਰਹੀ ਸੀ। ਉਸ ਦੇ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਸੰਕੇਤ ਹੌਲੀ ਹੋ ਰਹੇ ਸਨ; ਉਸ ਦੀ ਦੇਖਭਾਲ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਡਾਕਟਰ ਉਸ ਦੀ ਕਿਡਨੀ ਦੇ ਫੇਲ੍ਹ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਚਿੰਤਤ ਸਨ। ਉਸ ਦਾ ਭਾਰ, ਜੋ ਕਿ ਦੋ ਪੌਂਡ ਘੱਟ ਗਿਆ ਸੀ

Machine Translated by Google

ਵਰਤ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਦੋ ਦਿਨ, ਹੁਣ 107 ਪੌਂਡ 'ਤੇ ਸਥਿਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਚਿੰਤਾ ਅਚਾਨਕ ਢਹਿ ਜਾਣ ਦੀ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਸਗੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਅੰਗਾਂ ਨੂੰ ਲੰਬੇ ਸਮੇਂ ਤੱਕ ਚੱਲਣ ਵਾਲੇ ਅਤੇ ਨਾ ਪੂਰਣਯੋਗ ਨੁਕਸਾਨ ਦੀ ਸੀ। ਪਰ ਗਾਂਧੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਦਲੀਲਾਂ ਨੂੰ ਮੰਨਣ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। 'ਮੇਰਾ ਇਕਮਾਤਰ ਮਾਰਗਦਰਸ਼ਕ, ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਤਾਨਾਸ਼ਾਹ ਵੀ, ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਹੈ, ਅਚੱਲ ਅਤੇ ਸਰਬਸ਼ਕਤੀਮਾਨ... ਜੇਕਰ ਉਸ ਕੋਲ ਮੇਰੇ ਇਸ ਕਮਜ਼ੋਰ ਸਰੀਰ ਦੀ ਕੋਈ ਹੋਰ ਵਰਤੋਂ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਹ ਡਾਕਟਰੀ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਅਤੇ ਔਰਤਾਂ ਦੀਆਂ ਭਵਿੱਖਬਾਣੀਆਂ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ, ਇਸ ਨੂੰ ਰੱਖੇਗਾ। ਮੈਂ ਉਸ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਹਾਂ। ਇਸ ਲਈ ਪਰ ਮੈਂ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਡਾਕਟਰੀ ਦੋਸਤਾਂ ਦੀ ਚੇਤਾਵਨੀ - ਜੇ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਮੇਰਾ ਕੋਈ ਫਾਇਦਾ ਹੈ - ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਰੈਂਕ ਬੰਦ ਕਰਨ ਲਈ ਜਲਦੀ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ. ਬਹਾਦਰ ਮਰਦਾਂ ਅਤੇ ਔਰਤਾਂ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੋ ਸਾਨੂੰ ਸਖ਼ਤ-ਜੀਤੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ.ਅਧੀਨ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ; ਸਾਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ 'ਤੇ ਵੀ ਭਰੋਸਾ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜੇ ਨਾ ਮੈਂ ਤੋੜਦਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਸਖਾਈ ਸੌਣ ਤੇ... ਆਪਣੇ ਦੁਸ਼ਮਣ ਹੋਣ ਦਾ ਸ਼ੱਕ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਬਹਾਦਰ ਲੋਕ ਅਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨੂੰ ਨਫ਼ਰਤ ਕਰਦੇ ਹਨ।' ਆਖਰੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਡਰ ਸੀ ਕਿ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਨੂੰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਪੈਸੇ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਸ਼ਮੀਰ ਵਿੱਚ ਭਾਰਤ ਵਿਰੁੱਧ ਫੌਜੀ ਹਮਲੇ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣ ਲਈ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ।

ਇੱਕ ਸੁਝਾਅ 'ਤੇ ਪ੍ਰਤੀਕਰਮ ਦਿੰਦਿਆਂ ਕਿ ਕਿਉਂਕਿ ਸਰਕਾਰ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਨੂੰ ਬਕਾਇਆ ਰਾਸ਼ੀ ਤੁਰੰਤ ਅਦਾ ਕਰਨ ਲਈ ਸਹਿਮਤ ਹੋ ਗਈ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਉਸਨੂੰ ਆਪਣਾ ਵਰਤ ਵਾਪਸ ਲੈ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕਾਰਨਾਂ ਕਰਕੇ ਵਰਤ ਸੁਰੂ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਉਹ ਅਣਜਾਣ ਹਨ। ਕਤਲੇਆਮ ਰੁਕਿਆ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣਾ ਵਰਤ ਤੋੜਨ ਬਾਰੇ ਸੋਚਦਾ ਵੀ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਸੀ। 'ਦਿਲ ਨਾ ਬਦਲੇ, ਨਫ਼ਰਤ ਅਜੇ ਵੀ ਸੀ |'

ਉਸ ਸ਼ਾਮ, ਆਪਣੇ ਬਿਸਤਰੇ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਸਭਾ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰਦਿਆਂ, ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜੇਕਰ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਹਿੰਦੂ, ਮੁਸਲਮਾਨ ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਦਿਲਾਂ ਦਾ ਮੇਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੁੱਖਣਾ ਪੂਰੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਉਸ ਦੇ ਵਰਤ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਢੁੱਕਵਾਂ ਜਵਾਬ ਇਹ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ 'ਦੋਵਾਂ ਡੋਮੀਨੀਅਨਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਪੂਰਨ ਦੋਸਤੀ ਅਜਿਹੀ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਕਿ ਸਾਰੇ ਭਾਈਚਾਰਿਆਂ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਛੇੜਛਾੜ ਦੇ ਮਾਮੂਲੀ ਡਰ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਡੋਮੀਨੀਅਨ ਵਿਚ ਜਾਣ ਦੇ ਯੋਗ ਹੋਣ, ਬਾਕੀ ਦੋਵਾਂ ਡੋਮੀਨੀਅਨਾਂ ਲਈ ਵੀ ਇਹ ਗਲਤ ਹੋਵੇਗਾ। ਦਿੱਲੀ 'ਤੇ ਭਾਰੀ ਦਬਾਅ। ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਕੀਮਤ ਗਿਣਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਇੱਕ ਉਦਾਰਵਾਦੀ ਕਦਮ ਚੁੱਕਿਆ ਹੈ। ਕੀ ਹੋਵੇਗਾ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦਾ ਜਵਾਬੀ ਇਸ਼ਾਰਾ? ਜੇ ਇੱਛਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਰਸਤੇ ਬਹੁਤ ਹਨ। ਕੀ ਇਹ ਉੱਥੇ ਹੈ?' ਉਸ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ।

ਪਟੇਲ ਨੂੰ ਉਸ ਦਿਨ ਇਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਰੁਝੇਵੇਂ 'ਤੇ ਸੌਰਾਸ਼ਟਰ ਜਾਣਾ ਪਿਆ, ਪਰ ਉਹ ਰਾਜਧਾਨੀ ਛੱਡਣ ਤੋਂ ਝਿਜਕ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਜ਼ੋਰ ਦੇ ਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਚਲੇ ਜਾਣ, ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਇਹ ਅਟਕਲਾਂ ਲਗਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਕਿ ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਅਤੇ ਗਾਂਧੀ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੇ ਗਏ ਵਰਤ ਤੋਂ ਨਾਰਾਜ਼ਗੀ ਜ਼ਾਹਰ ਕਰਨ ਲਈ ਦਿੱਲੀ ਛੱਡ ਰਹੇ ਹਨ। ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਪਟੇਲ ਦੀਆਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਦਾ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਬਚਾਅ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਜਿਸ ਨੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਲੋਹ ਪੁਰਸ਼ ਦੇ ਸਵੈ-ਮਾਣ ਨੂੰ ਠੇਸ ਪਹੁੰਚਾਈ ਸੀ। ਨਹਿਰੂ ਲਾਬੀ ਵੱਲੋਂ ਉਸ ਵਿਰੁੱਧ ਲਗਾਤਾਰ ਚਲਾਈ ਜਾ ਰਹੀ ਮੁਹਿੰਮ ਦੇ ਮੱਦੇਨਜ਼ਰ

Machine Translated by Google

ਕਾਂਗਰਸ, ਪਟੇਲ ਨੇ ਸੌਰਾਸ਼ਟਰ ਲਈ ਰਵਾਨਾ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਿਤ ਇੱਕ ਪੱਤਰ ਵਿੱਚ ਸਰਕਾਰ ਤੋਂ ਅਸਤੀਫਾ ਦੇਣ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ਕੀਤੀ।

ਬੈਜ ਅਤੇ ਕਿਸਤਿਆ ਸਵੇਰੇ ਹੀ ਪੂਨਾ ਪਹੁੰਚ ਗਏ। ਬੈਜ ਨੇ ਹਥਿਆਰਾਂ ਦਾ ਆਖਰੀ ਸਟਾਕ ਲਿਆ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਿਯਮਤ ਗਾਹਕ ਅਤੇ ਰਾਜ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੇ ਕਾਂਗਰਸੀ ਮੈਂਬਰ ਗਣਪਤ ਐਸ. ਖਰਾਤ ਨੂੰ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਰੱਖਣ ਲਈ ਸੌਂਪ ਦਿੱਤਾ। ਬੈਜ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਜੱਦੀ ਪਿੰਡ ਚਾਲੀਸਗਾਓਂ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਜਾਇਦਾਦ ਦਾ ਨਿਪਟਾਰਾ ਵੀ ਕਰਨਾ ਪਿਆ। ਸੌਦਾ ਤੈਅ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਬੈਜ ਦਿੱਲੀ ਲਈ ਰਵਾਨਾ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਰਸਮੀ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਪੂਰੀਆਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ।

ਇਸ ਦੌਰਾਨ ਨੱਥੂਰਾਮ ਵੀ ਆ ਗਿਆ। ਉਹ ਦੋ ਵਾਰ ਬੈਜ ਦੀ ਭਾਲ ਵਿਚ ਸ਼ਾਸਤਰ ਭੰਡਾਰ ਵਿਚ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਸੇ ਸ਼ਾਮ ਵਾਪਸੀ 'ਤੇ ਬੈਜ ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦੇ ਦਫ਼ਤਰ ਗਿਆ ਅਤੇ ਨੱਥੂਰਾਮ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ। ਨੱਥੂਰਾਮ ਨੇ ਇੱਕ ਛੋਟੀ ਪਿਸਤੌਲ ਕੱਢੀ ਅਤੇ ਬੈਜ ਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਉਹ ਇਸਨੂੰ ਇੱਕ ਵੱਡੀ ਅਤੇ ਵਧੇਰੇ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਬੰਦੂਕ ਵਿੱਚ ਬਦਲ ਦੇਵੇ। ਬੈਜ ਨੇ ਹਾਲ ਹੀ ਵਿੱਚ ਹੈਦਰਾਬਾਦ ਸਟੇਟ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਇੱਕ ਮੈਂਬਰ ਸ਼ਰਮਾ ਨੂੰ ਇੱਕ .32 ਕੈਲੀਬਰ ਰਿਵਾਲਵਰ ਵੇਚਿਆ ਸੀ, ਜੋ ਇੱਕ ਛੋਟੀ ਜਿਹੀ ਅਦਾਇਗੀ ਲਈ ਆਪਣੀ ਬੰਦੂਕ ਬਦਲਣ ਲਈ ਸਹਿਮਤ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਬੈਜ ਨੂੰ ਚਾਰ ਕਾਰਤੂਸ ਵੀ ਦਿੱਤੇ। ਪਿਸਤੌਲ .32 ਬੋਰ ਦਾ ਸੀ ਪਰ ਕਾਰਤੂਸ ਥੋੜ੍ਹੇ ਜਿਹੇ ਛੋਟੇ ਕੈਲੀਬਰ ਦੇ ਸਨ, ਜੋ ਸ਼ਾਇਦ ਮੈਗਜ਼ੀਨ ਲੋਡਿੰਗ ਬੰਦੂਕ ਲਈ ਸਨ। ਬੈਜ ਬੇਮੇਲ ਤੋਂ ਅਣਜਾਣ ਸੀ।

ਕਿਰਕੀ ਆਰਮਜ਼ ਡਿਪੂ ਵਿਖੇ, ਗੋਪਾਲ ਗੋਡਸੇ ਨੇ 17 ਜਨਵਰੀ ਤੋਂ 23 ਜਨਵਰੀ 1948 ਤੱਕ ਆਮ ਛੁੱਟੀ ਲਈ ਇੱਕ ਹੋਰ ਅਰਜ਼ੀ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਇਸ ਵਾਰ ਛੁੱਟੀ ਮਨਜ਼ੂਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ।

ਗੋਪਾਲ ਨੇ ਆਪਣੇ ਭਰਾ ਨਾਲ ਵਾਅਦਾ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਫੌਜੀ ਮੁੱਦੇ ਦਾ ਰਿਵਾਲਵਰ ਵਾਪਸ ਲੈ ਲਵੇਗਾ ਜੋ ਉਸਨੇ ਉਕਸਾਨ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਜੱਦੀ ਘਰ ਵਿੱਚ ਲੁਕੋਇਆ ਸੀ। ਨੱਥੂਰਾਮ ਨੇ ਗੋਪਾਲ ਨੂੰ ਰੁਪਏ ਦਿੱਤੇ। ਬੰਦੂਕ ਲਈ 250 ਅਤੇ ਦਿੱਲੀ ਦੀ ਯਾਤਰਾ ਲਈ, ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ 18 ਤਰੀਕ ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਰੇਲਵੇ ਸਟੇਸ਼ਨ 'ਤੇ ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਮਿਲਣ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਗੋਪਾਲ ਨੇ ਆਪਣੇ ਭਰਾ ਨੂੰ ਭਰੋਸਾ ਦਿਵਾਇਆ ਕਿ ਉਹ ਸ਼ੁੱਕਰਵਾਰ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਉਕਸਾਨ ਤੋਂ ਰਿਵਾਲਵਰ ਵਾਪਸ ਲੈ ਲਵੇਗਾ ਜੋ ਉਹ ਸ਼ਨੀਵਾਰ ਨੂੰ ਬੰਬਈ ਵਿੱਚ ਦੁਪਹਿਰ ਦੀ ਪੰਜਾਬ ਮੇਲ ਦਿੱਲੀ ਨੂੰ ਫੜਨ ਲਈ ਸਮੇਂ ਸਿਰ ਹੋਵੇਗਾ।

ਗੈਂਗ ਹੁਣ ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਹੋ ਕੇ ਹਮਲਾ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਸੀ।

ਸ਼ਨੀਵਾਰ, 17 ਜਨਵਰੀ 1948

ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ, ਹਿੰਦੂ ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ ਅਤੇ ਫਿਰ ਨਹਿਰੂ ਨੇ ਗਾਂਧੀ ਨਾਲ ਮੁਲਾਕਾਤ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਨਹਿਰੂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਵਰਤ ਛੱਡਣ ਲਈ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿਉਂਕਿ ਰਾਜਧਾਨੀ ਵਿੱਚ ਸਥਿਤੀ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਸੁਧਰ ਰਹੀ ਸੀ। ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਬਹੁਤ ਜਲਦੀ ਨਾ ਹੋਣ। 'ਤੁਸੀਂ ਜੋ ਵੀ ਕਰਦੇ ਹੋ ਉਹ ਸੱਚ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ. ਮੈਂ ਠੋਸ ਕੰਮ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ।'

ਉਸ ਦਿਨ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਕਰਾਚੀ ਤੋਂ ਤਾਰ ਮਿਲੀ ਸੀ। ਮੁਸਲਿਮ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਤੋਂ ਆਪਣੇ ਘਰਾਂ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਕੱਢਿਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ

Machine Translated by Google

ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਉਹ ਹੁਣ ਵਾਪਸ ਆ ਸਕਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਘਰਾਂ ਨੂੰ ਮੁੜ ਵਸੇਬਾ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ। 'ਇਹ ਟੈਸਟ ਹੈ,' ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਤਾਰ ਪੜ੍ਹਦਿਆਂ ਕਿਹਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨੁਮਾਇੰਦਿਆਂ ਨੇ ਹਰ ਹਿੰਦੂ ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ ਕੈਂਪ ਨੂੰ ਟੈਲੀਗ੍ਰਾਮ ਦੀਆਂ ਕਾਪੀਆਂ ਭੇਜੀਆਂ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਾਇਆ ਕਿ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਵਰਤ ਤੋੜਨ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੀ ਕਰਨਾ ਪਏਗਾ।

ਸ਼ਾਮ ਤੱਕ, 10,000 ਸ਼ਰਨਾਰਥੀਆਂ ਨੇ ਇੱਕ ਘੋਸ਼ਣਾ ਪੱਤਰ 'ਤੇ ਦਸਤਖਤ ਕੀਤੇ ਸਨ ਕਿ ਉਹ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦਾ ਸੁਆਗਤ ਕਰਨਗੇ, ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਖੁਦ ਵੀ ਗੈਰ-ਸਹੂਲਤ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ ਕੈਂਪਾਂ ਵਿੱਚ ਦਿੱਲੀ ਦੀ ਕਠੋਰ ਸਰਦੀ ਝੱਲਦੇ ਹੋਣ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਭਰੋਸਾ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਉਹ ਵਾਪਸ ਪਰਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦਾ ਸਵਾਗਤ ਕਰਨਗੇ ਅਤੇ ਸ਼ਾਂਤੀ, ਸਦਭਾਵਨਾ ਅਤੇ ਭਾਈਚਾਰਕ ਸਾਂਝ ਲਈ ਕੰਮ ਕਰਨਗੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਭਾਰਤ ਨੂੰ ਦੁੱਖਾਂ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਵਰਤ ਤੋੜਨ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਉਮੀਦ ਉਸ ਵੇਲੇ ਹੋਰ ਪੱਕੀ ਹੋ ਗਈ ਜਦੋਂ ਦਿੱਲੀ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਨੇ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਇੱਕ ਹਫ਼ਤੇ ਦੇ ਅੰਦਰ-ਅੰਦਰ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਹਰ ਗ਼ੈਰ-ਮੁਸਲਿਮ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਮੁਹੱਈਆ ਕਰਵਾਈ ਜਾਵੇਗੀ। ਨਹਿਰੂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੁਝ ਕੈਬਨਿਟ ਸਾਥੀਆਂ ਨੇ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀਆਂ ਲਈ ਆਪਣੇ ਸਰਕਾਰੀ ਬੰਗਲਿਆਂ ਦੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਖੋਲ੍ਹ ਦਿੱਤੇ। ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਸੁਝਾਅ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੁਆਰਾ ਖਾਲੀ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਬੰਗਲੇ ਅਤੇ ਹੁਣ ਕੇਂਦਰੀ ਮੰਤਰੀਆਂ ਅਤੇ ਨੌਕਰਸ਼ਾਹਾਂ ਦੇ ਕਬਜ਼ੇ ਵਾਲੇ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀਆਂ ਦੇ ਰਹਿਣ ਲਈ ਵਰਤੇ ਜਾਣ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰੀ ਹਾਊਸ, ਸਾਬਕਾ ਵਾਇਸਰਾਏ ਦੇ ਮਹਿਲ ਨੂੰ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀਆਂ ਲਈ ਹਸਪਤਾਲ ਵਿੱਚ ਤਬਦੀਲ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ।

ਪਟਿਆਲਾ ਦੇ ਮਹਾਰਾਜਾ ਨੇ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਭਰੋਸਾ ਦਿਵਾਇਆ ਕਿ ਉਹ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਸਾਰੇ ਸਿੱਖ ਆਗੂਆਂ ਨੂੰ ਮਿਲੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਬਚਨ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿੱਚ ਫਿਰਕੂ ਸਦਭਾਵਨਾ ਅਤੇ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦਾ ਸੰਦੇਸ਼ ਫੈਲਾਉਣਗੇ। ਪਟਿਆਲਾ ਨੇ ਆਪਣੀ ਮੁਸਲਿਮ ਅਬਾਦੀ 'ਤੇ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਭ ਤੋਂ ਭੈੜੇ ਅੱਤਿਆਚਾਰਾਂ ਦਾ ਗਵਾਹ ਸੀ, ਪਰ ਮਹਾਰਾਜੇ ਨੇ ਬੇਕਸੂਰ ਹੋਣ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ। ਮਲੇਰ ਕੋਟਲਾ ਦੇ ਨਵਾਬ ਨੇ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਗੜਬੜ ਦੌਰਾਨ, ਜਦੋਂ ਉਸ ਦੇ ਰਾਜ ਦੇ ਕੁਝ ਮੁਸਲਮਾਨ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀਆਂ ਨੇ ਸਥਾਨਕ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਧਮਕੀਆਂ ਦੇਣੀਆਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਸਨ, ਤਾਂ ਉਸਨੇ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਮਲੇਰ ਕੋਟਲਾ ਵਿੱਚ ਮਾਰੇ ਗਏ ਹਰ ਸਿੱਖ ਲਈ ਉਹ ਦਸ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਗੋਲੀ ਮਾਰ ਦੇਵੇਗਾ। 'ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਕ ਵੀ ਘਟਨਾ ਨਹੀਂ ਵਾਪਰੀ।' ਉਸ ਦੇ ਪੂਰਵਜਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਨੇ ਹਿੰਮਤ ਨਾਲ ਮੁਗਲ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕੀਤਾ ਸੀ ਜਦੋਂ ਬਾਅਦ ਵਾਲੇ ਨੇ ਇੱਕ ਸਿੱਖ ਗੁਰੂ ਦੇ ਪੁੱਤਰਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਦੇ ਆਪਣੇ ਇਰਾਦਿਆਂ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਉਦੋਂ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਹੁਣ ਤੱਕ ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਮਲੇਰ ਕੋਟਲਾ ਦੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਰਨ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਉਲਟ। ਨਵਾਬ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਵੰਡ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦੇ ਦੰਗਿਆਂ ਦੌਰਾਨ ਮਲੇਰ ਕੋਟਲਾ ਸਿੱਖਾਂ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦਾ ਪਨਾਹਗਾਹ ਸੀ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਦੋਂ ਮੁਸੀਬਤ ਦੇ ਸਮੇਂ ਦੌਰਾਨ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਥਾਂ 'ਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੇ ਇਹ ਸਾਬਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਉਹ ਮਲੇਰ ਕੋਟਲਾ ਦੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਿੱਖਾਂ ਵੱਲੋਂ ਸੁਰੱਖਿਆ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਇਹ ਸੁਣਿਆ ਤਾਂ ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਇਸ ਲਈ ਮਲੇਰ ਕੋਟਲਾ ਵਿੱਚ ਭਾਰਤ ਲਈ ਮੇਰਾ ਸੁਪਨਾ ਸਾਕਾਰ ਹੋਇਆ ਹੈ।'

Machine Translated by Google

ਉਸ ਸ਼ਾਮ ਆਪਣੀ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਸਭਾ ਦੌਰਾਨ, ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਸਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਟੈਲੀਗ੍ਰਾਮਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵੱਧ ਰਹੀ ਹੈ। ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਤੋਂ ਵੀ ਕਈ ਤਾਰ ਆਏ ਸਨ। ਉਹ ਹੁਣ ਤੱਕ ਚੰਗੇ ਸਨ ਜਿੱਥੇ ਉਹ ਗਏ ਸਨ. ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦੋਸਤ ਅਤੇ ਸ਼ੁਭਚਿੰਤਕ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਤੇ ਉਹ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੀ ਕਿਸਮਤ ਨੂੰ ਢਾਲ਼ਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਇਹ ਦੱਸਣ ਲਈ ਪਾਬੰਦ ਸੀ ਕਿ ਜੇਕਰ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਗਲਤੀਆਂ ਨੂੰ ਦੇਖਣ ਅਤੇ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਅਸਫਲ ਰਹੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਇਹ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਸੀ, ਤਾਂ ਉਹ ਉਸ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਸਥਾਈ ਬਣਾਉਣ ਦੇ ਯੋਗ ਨਹੀਂ ਹੋਣਗੇ। ਉਸ ਨੇ ਵੰਡ ਨੂੰ ਇੱਕ ਝੂਠੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਵਜੋਂ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਜੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਨਾਂ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ - ਸ਼ੁੱਧ ਦੀ ਧਰਤੀ, ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਬਣਨ ਦਾ ਕੋਈ ਇਤਰਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਸਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਉਸਨੇ ਵੰਡ ਜਾਂ '... ਇੱਕ ਸਵੈਇੱਛਤ ਪੁਨਰ-ਮਿਲਨ ਨੂੰ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਦਿੱਤੀ, ਪਰ ਮੈਂ ਇਸ ਵਿਚਾਰ ਨੂੰ ਹਟਾਉਣਾ ਅਤੇ ਵਿਰੋਧ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਨੂੰ ਹਥਿਆਰਾਂ ਦੇ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਦੁਬਾਰਾ ਜੋੜਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਉਮੀਦ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਨੂੰ ਵਿਵਾਦ ਦੇ ਨੋਟ ਵਜੋਂ ਗਲਤ ਨਹੀਂ ਸਮਝਿਆ ਜਾਵੇਗਾ। ਜਦੋਂ ਕਿ ਮੈਂ ਸੱਚਮੁੱਚ ਮੌਤ ਦੇ ਬਿਸਤਰੇ 'ਤੇ ਲੇਟਿਆ ਹੋਇਆ ਹਾਂ, ਮੈਨੂੰ ਉਮੀਦ ਹੈ ਕਿ ਸਾਰੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨੀ ਇਹ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਨਗੇ ਕਿ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਲਈ ਝੂਠਾ ਹੋਵਾਂਗਾ ਜੇਕਰ ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਠੇਸ ਪਹੁੰਚਾਉਣ ਦੇ ਡਰ ਕਾਰਨ, ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਦੱਸਣ ਵਿੱਚ ਅਸਫਲ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੈਂ ਸੱਚਾਈ ਨਾਲ. ਮਹਿਸੂਸ ਜੇ ਮੈਂ ਗਲਤ ਹਾਂ...

ਮੈਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ, ਜੇਕਰ ਮੈਨੂੰ ਯਕੀਨ ਹੈ, ਤਾਂ ਮੈਂ ਵਾਅਦਾ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੈਂ ਇੱਥੇ ਜੋ ਕਿਹਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਲੈ ਲਵਾਂਗਾ। ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਮੈਂ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ ਬਿੰਦੂ ਸਵਾਲ ਲਈ ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਨਹੀਂ ਹੈ।'

ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਚੇਤਾਵਨੀ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਉਹ ਵਰਤ ਦੇ ਦਬਾਅ ਹੇਠ ਕੰਮ ਨਾ ਕਰਨ। 'ਆਤਮਿਕ ਵਰਤ ਕੀ ਕਰਦਾ ਹੈ- ਦਿਲਾਂ ਦੀ ਸਫਾਈ ਹੈ। ਸਫਾਈ, ਜੇਕਰ ਇਹ ਇਮਾਨਦਾਰ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਦੋਂ ਨਹੀਂ ਮੁੱਕਦੀ ਜਦੋਂ ਕਾਰ[illegible], ਦੀ ਮੌਤ ਨਾਲ ਬੰਦ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਨਾ ਤਾਂ ਰਾਜੇ-ਮਹਾਰਾਜੇ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਹਿੰਦੂ-ਸਿੱਖ ਜਾਂ ਕੋਈ ਹੋਰ ਆਪਣੀ ਜਾਂ ਭਾਰਤ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨਗੇ ਜੇ ਇਸ 'ਤੇ, ਮੇਰੇ ਲਈ ਇੱਕ ਪਵਿੱਤਰ ਸਮਾਗਮ ਕੀ·ਹੈ, [illegible] ਇਹ ਦਾਅਵਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਸਫ਼ਰ ਵਿੱਚ ਉਹ ਜਾਣਬੁੱਝ ਕੇ ਸ਼ੈਤਾਨ ਤੋਂ ਰੱਬ ਵੱਲ ਮੁੜਿਆ ਸੀ।'

...

ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਜੀਅ ਕੱਚਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਗਾਂਧੀ ਦੁਪਹਿਰ ਤੋਂ ਹੀ ਬੇਚੈਨ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਹਾਜ਼ਰ ਡਾਕਟਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਨੇ ਸੁਝਾਅ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਉਸਨੂੰ ਇੱਕ ਔਂਸ ਸੰਤਰੇ ਦਾ ਰਸ ਪਾਣੀ ਵਿੱਚ ਮਿਲਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਇਸ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਉਸ ਨੂੰ ਹੋਰ 21 ਦਿਨ ਵਰਤ ਰੱਖਣੇ ਪੈਣਗੇ, ਜਿਸ ਦਿਨ ਤੋਂ ਉਹ ਆਪਣੇ ਪਾਣੀ ਵਿੱਚ ਸੰਤਰੇ ਦਾ ਰਸ ਪਾਉਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਕ ਹੋਰ ਡਾਕਟਰ ਨੇ ਗੁਰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਕੰਮ ਕਰਨ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਣ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਕੱਪ ਲਗਾਉਣ ਦਾ ਸੁਝਾਅ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ, 'ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਪਿਆਰ ਦੀ ਕਦਰ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਪਰ ਜੇ ਮਰਨਾ ਹੈ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਮਰਨ ਦਿਓ।'

'ਪਰ ਕੀ ਕਪਿੰਗ ਵੀ ਇਕ ਕਿਸਮ ਦੀ ਫੌਟੇਸ਼ਨ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਤੁਸੀਂ ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਇਲਾਜ ਅਧੀਨ ਰੱਦ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਹੈ?' ਡਾਕਟਰ ਅੜੀ ਰਿਹਾ।

'ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਸੰਕਲਪ ਤੋਂ ਖਿਸਕ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ,' ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ। 'ਰਾਮ ਨਾਮ ਹੀ ਹੁਣ ਮੇਰੀ ਕੁਦਰਤ ਦਾ ਇਲਾਜ ਹੈ।'

Machine Translated by Google

ਆਪਣੇ ਵਰਤ ਦੌਰਾਨ ਵੀ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਰੁਟੀਨ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਹਟਿਆ ਜੋ ਸਵੇਰੇ 3.30 ਵਜੇ ਪਹਿਲੀ ਅਰਦਾਸ ਨਾਲ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਉਸ ਸਵੇਰੇ ਉਸਨੇ ਰਿਚਰਡ ਸਾਇਮੰਡਜ਼ ਨੂੰ ਇੱਕ ਪੱਤਰ ਲਿਖਿਆ, ਜਿਸਨੂੰ ਉਸਨੇ ਬਿਰਲਾ ਹਾਊਸ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਮਰੀਜ਼ ਵਜੋਂ ਲਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਅੰਤੜੀਆਂ ਦੇ ਹਮਲੇ ਵਿੱਚ ਉਸਦੀ ਦੇਖਭਾਲ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਬੰਗਾਲੀ ਵਰਣਮਾਲਾ ਦੇ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਅਭਿਆਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਉਸ ਨੇ ਸਵੇਰ ਦੇ ਪੇਪਰ, ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਪੱਤਰ ਅਤੇ ਤਾਰ ਉਸ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਸੁਣਾਏ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸਵੇਰੇ 10.30 ਵਜੇ ਤੱਕ ਡਾਕਟਰੀ ਜਾਂਚ, ਮਾਲਸ਼ ਅਤੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

ਫਿਰ ਉਸਨੇ ਬਾਥ ਟੱਬ ਵਿੱਚ ਪਏ ਨਕਦੀ ਬਕਾਏ ਵਿੱਚੋਂ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੇ ਹਿੱਸੇ ਨੂੰ ਜਾਰੀ ਕਰਨ ਦੇ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਫੈਸਲੇ 'ਤੇ ਪਿਆਰੇਲਾਲ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਬਿਆਨ ਸੁਣਾਇਆ। ਸਵੇਰੇ 10.30 ਵਜੇ ਤੋਂ ਦੁਪਹਿਰ ਤੱਕ ਉਸ ਨੇ ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਤਿੰਨ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਮੁਖੀਆਂ ਸਮੇਤ ਸੱਤ ਮਹਿਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ। ਦੁਪਹਿਰ 12.30 ਵਜੇ ਤੋਂ 3.35 ਵਜੇ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਉਸਨੇ ਆਰਾਮ ਕੀਤਾ, ਉਸਦੇ ਨਿਯਮਤ ਸੁਭਾਅ ਦੇ ਇਲਾਜ ਦੀ ਰੁਟੀਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਅਤੇ ਨਹਿਰੂ, ਮੌਲਾਨਾ ਆਜ਼ਾਦ ਅਤੇ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਚਾਰ ਮੌਲਾਨਾਵਾਂ ਸਮੇਤ ਦਸ ਸੈਲਾਨੀਆਂ ਨਾਲ ਗੰਭੀਰ ਚਰਚਾ ਕੀਤੀ। ਸ਼ਾਮ ਦੀ ਨਮਾਜ਼ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਵੱਡੀ ਭੀੜ ਮਿਲੀ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਮਹਾਰਾਜਾ, ਇੱਕ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਅਤੇ ਕੇਂਦਰੀ ਮੰਤਰੀ ਮੰਡਲ ਦੇ ਅੱਧੀ ਦਰਜਨ ਦੇ ਕਰੀਬ ਮੰਤਰੀ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ।

ਉਸ ਦਿਨ ਡਾਕਟਰਾਂ ਦੇ ਬੁਲੇਟਿਨ ਨੇ ਇੱਕ ਗੰਭੀਰ ਚੇਤਾਵਨੀ ਦਿੱਤੀ: 'ਸਾਡੀ ਰਾਏ ਵਿੱਚ, ਵਰਤ ਨੂੰ ਜਾਰੀ ਰੱਖਣ ਦੇਣਾ ਸਭ ਤੋਂ ਅਣਚਾਹੇ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਸ ਲਈ ਸਾਡਾ ਫਰਜ਼ ਬਣਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਦੱਸੀਏ ਕਿ... ਬਿਨਾਂ ਦੇਰੀ ਕੀਤੇ ਵਰਤ ਖਤਮ ਕਰਨ ਲਈ ਲੋੜੀਂਦੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਲਈ ਤੁਰੰਤ ਕਦਮ ਚੁੱਕਣ।

ਉਸ ਸ਼ਾਮ, ਪਰੰਪਰਾ ਨੂੰ ਤੋੜਦੇ ਹੋਏ, ਲਾਰਡ ਅਤੇ ਲੇਡੀ ਮਾਊਂਟਬੈਟਨ ਨੇ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਅਚਾਨਕ ਮੁਲਾਕਾਤ ਕੀਤੀ; ਉਸ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਚੁਟਕਲੇ ਨਾਲ ਸੁਆਗਤ ਕੀਤਾ, 'ਮੁਹੰਮਦ ਤੱਕ ਪਹਾੜ ਨੂੰ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਮੇਰੇ ਵੱਲੋਂ ਤੇਜ਼ ਰਫਤਾਰ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ!' ਇਹ ਇੱਕ ਨਿੱਜੀ ਮੁਲਾਕਾਤ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸੀ: ਮਾਊਂਟਬੈਟਨ ਨੇ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਕਿ, ਇੱਕ ਦੋਸਤ ਦੀ ਸਿਹਤ ਲਈ ਉਸ ਨੇ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤੀ ਕੁਦਰਤੀ ਚਿੰਤਾ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਉਹ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ - ਅਤੇ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ - ਇਹ ਸੰਕੇਤ ਦੇਣ ਲਈ ਚਿੰਤਤ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਵਸਤੂ ਵਿੱਚ ਉਸਦੇ ਨਾਲ ਸੀ। ਉਸ ਦੇ ਵਰਤ ਦੇ.

ਗੈਰ-ਮੁਸਲਿਮ ਦੁਕਾਨਦਾਰ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਭਰੋਸਾ ਦਿਵਾਉਣ ਲਈ ਆਏ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬਾਈਕਾਟ ਹਟਾ ਲਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਦੁਕਾਨਾਂ 'ਤੇ ਆਉਣ ਲਈ ਆਜ਼ਾਦ ਹਨ।
ਸਬਜ਼ੀਮੰਡੀ, ਦਿੱਲੀ ਦੀ ਸਬਜ਼ੀ ਮੰਡੀ, ਨੇ ਸਭ ਤੋਂ ਭੈੜੇ ਅੱਤਿਆਚਾਰਾਂ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਦਿੱਤੀ ਸੀ, ਅਤੇ ਇਸ ਖੇਤਰ ਦੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦਾ ਆਰਥਿਕ ਬਾਈਕਾਟ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।

ਰੈਲੀ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰਦਿਆਂ ਮੌਲਾਨਾ ਆਜ਼ਾਦ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਸੱਤ ਸ਼ਰਤਾਂ ਰੱਖੀਆਂ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸੀ। ਉਸ ਦਾ ਮਰਨ ਵਰਤ ਉਦੋਂ ਖਤਮ ਹੋਵੇਗਾ ਜਦੋਂ ਸਾਰੀਆਂ ਸਬੰਧਤ ਧਿਰਾਂ ਦੇ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਲੋਕ, ਜੋ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਦੀ ਗਾਰੰਟੀ ਦੇ ਸਕਦੇ ਸਨ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਇਕ ਸੰਕਲਪ 'ਤੇ ਦਸਤਖਤ ਕਰਨਗੇ। ਮੌਲਾਨਾ ਨੇ ਚੇਤਾਵਨੀ ਦਿੱਤੀ, 'ਉਸ ਨੂੰ ਝੂਠੇ ਭਰੋਸੇ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣੇ ਚਾਹੀਦੇ। 'ਜੇਕਰ ਅਸੀ ਉਹ ਕੰਮ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਜੋ ਉਸ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਅਸੀ ਇਕੱਲੇ ਉਸ ਕੋਲ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਵਰਤ ਛੱਡਣ ਲਈ ਕਹਿ ਸਕਦੇ ਹਾਂ।

ਨਹੀ ਤਾਂ ਚੰਗਾ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਅਸੀ ਉਸਨੂੰ ਰੱਬ ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿੱਚ ਛੱਡ ਦੇਈਏ।'

Machine Translated by Google

ਇੱਕ ਕੇਂਦਰੀ ਸ਼ਾਂਤੀ ਕਮੇਟੀ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਸਾਰੇ ਭਾਈਚਾਰਿਆਂ ਦੀ ਨੁਮਾਇੰਦਗੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ 130 ਮੈਂਬਰ ਸਨ, ਡਾ. ਰਾਜੇਂਦਰ ਪ੍ਰਸਾਦ ਦੀ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਹੇਠ ਬਣਾਈ ਗਈ ਸੀ, ਜੋ ਕਿ ਬਾਅਦ ਵਾਲੇ ਦੇ ਅਸਤੀਫ਼ੇ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕਾਂਗਰਸ ਪ੍ਰਧਾਨ ਵਜੋਂ ਅਚਾਰੀਆ ਕ੍ਰਿਪਲਾਨੀ ਦੀ ਥਾਂ ਲੈ ਗਿਆ ਸੀ। ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਪਹਿਲੀ ਮੀਟਿੰਗ ਉਸੇ ਸ਼ਾਮ ਡਾ.

ਪ੍ਰਸਾਦ ਦੇ ਨਿਵਾਸ ਸਥਾਨ 'ਤੇ ਅਤੇ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਭਰੋਸਾ ਦਿਵਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਇੱਕ ਮਤਾ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਹ 'ਸਾਰੇ ਭਾਈਚਾਰਿਆਂ ਵਿਚਕਾਰ ਸ਼ਾਂਤੀ, ਸਦਭਾਵਨਾ ਅਤੇ ਭਾਈਚਾਰਕ ਸਾਂਝ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਪੈਦਾ ਕਰਨ, ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਨ ਅਤੇ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣ ਲਈ' ਉਹ ਸਭ ਕੁਝ ਕਰਨਗੇ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਵਿੱਚ ਹੈ। ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਅਤੇ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਨੁਮਾਇੰਦੇ, ਜੋ ਆਪਣੇ ਕੱਟੜ ਫਿਰਕੂ ਪੈਂਤੜੇ ਅਤੇ ਫਿਰਕੂ ਨਫ਼ਰਤ ਨੂੰ ਭੜਕਾਉਣ ਲਈ ਜਾਣੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਮੌਜੂਦ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗੈਰ-ਹਾਜ਼ਰੀ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦੋਸਤਾਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤਰਫੋਂ ਗਾਰੰਟੀ ਦਿੱਤੀ। ਇਹ ਕਾਫ਼ੀ ਸ਼ੱਕੀ ਜਾਪਦਾ ਸੀ ਪਰ ਕੁਝ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਸਮਾਂ ਲੰਘ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਗੈਰ-ਹਾਜ਼ਰ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਦਸਤਖਤਾਂ ਦੀ ਉਡੀਕ ਕੀਤੇ ਬਿਨਾਂ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਮਤੇ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਵਰਤ ਖਤਮ ਕਰਨ ਲਈ ਮਨਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਮੀਟਿੰਗ ਵਿਚ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਨੁਮਾਇੰਦਗੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਪਿਆਰੇਲਾਲ ਨੂੰ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਸਮਾਂ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਸੀ ਪਰ ਉਹ ਇਹ ਵੀ ਜਾਣਦਾ ਸੀ ਕਿ ਗਾਂਧੀ ਅਜਿਹੇ ਮਤੇ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ ਜਿਸ ਦੀ ਸਾਰਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਗਾਰੰਟੀ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ।

ਉਸ ਨੇ ਡਾਕਟਰ ਪ੍ਰਸਾਦ ਨੂੰ ਚੇਤਾਵਨੀ ਦਿੱਤੀ, ਜੋ ਉਸ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤ ਹੋਏ। ਮੀਟਿੰਗ ਇਸ ਫੈਸਲੇ ਨਾਲ ਸਮਾਪਤ ਹੋਈ ਕਿ ਗੈਰਹਾਜ਼ਰ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਮਤੇ 'ਤੇ ਦਸਤਖਤ ਕਰਨ ਲਈ ਮਨਾਉਣ ਲਈ ਦੂਤ ਭੇਜੇ ਜਾਣਗੇ।

ਜਦੋਂ ਪਿਆਰੇਲਾਲ ਬਿਰਲਾ ਹਾਊਸ ਪਰਤਿਆ ਤਾਂ ਮੂਡ ਉਦਾਸ ਸੀ। ਸ਼ਾਮ ਦੇ ਅਖੀਰਲੇ ਸਮੇਂ ਦੌਰਾਨ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿਗੜ ਗਈ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹ ਅਕਸਰ ਭੁਲੇਖੇ ਵਿੱਚ ਫਸ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਉਸ ਦੇ ਗੁਰਦਿਆਂ ਦੀ ਵਿਗੜਦੀ ਹਾਲਤ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਡਾਕਟਰ ਚਿੰਤਤ ਸਨ। ਉਸ ਨੂੰ ਬੁਲਾ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਜਗਾਉਣ ਵਿਚ ਅਸਫਲ ਰਹਿਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਪਿਆਰੇਲਾਲ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਕਈ ਵਾਰ ਹਿਲਾ ਦਿੱਤਾ। ਆਖਰਕਾਰ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਖੋਲ੍ਹੀਆਂ ਅਤੇ ਮੀਟਿੰਗ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਨੂੰ ਬੜੇ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਸੁਣਿਆ।

ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਅਨੁਮਾਨ ਲਗਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਉਸਨੇ ਇੱਕ ਅਧੂਰਾ ਭਰੋਸਾ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਉਸਨੇ ਦੁਹਰਾਇਆ ਕਿ ਉਸਨੂੰ ਆਪਣਾ ਵਰਤ ਤੋੜਨ ਲਈ ਜਲਦਬਾਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਉਸ ਨੇ ਚੇਤਾਵਨੀ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਵਚਨ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਉਸ ਦੀ ਤਰਫ਼ੋਂ ਬਿਨਾਂ ਸ਼ਰਤ ਮਰਨ ਵਰਤ ਕਰਕੇ ਉਸ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਤੋਂ ਬਰਬਾਦ ਹੋਣ ਤੋਂ ਘੱਟ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ।

ਇਸ ਦੌਰਾਨ ਨੱਥੂਰਾਮ, ਬੈਜ ਅਤੇ ਕਿਸਤਿਆ ਉਸੇ ਸਵੇਰ ਬੰਬਈ ਪਹੁੰਚ ਗਏ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵੱਖਰੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਯਾਤਰਾ ਕੀਤੀ ਸੀ; ਗੋਡਸੇ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਰੇਲਗੱਡੀ ਲਈ ਸੀ ਅਤੇ ਬੈਜ ਅਤੇ ਕਿਸਤਿਆ ਨੇ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਇਕੱਠੇ ਯਾਤਰਾ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਬੈਜ ਨੇ ਕਿਸਤਿਆ ਨੂੰ ਦਾਦਰ ਤੋਂ ਉਤਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ ਅਤੇ ਵਿਕਟੋਰੀਆ ਟਰਮਿਨਸ ਸਟੇਸ਼ਨ 'ਤੇ ਉਤਰ ਕੇ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਦੇ ਦਫਤਰ ਵਿਚ ਉਸਦਾ ਇੰਤਜ਼ਾਰ ਕੀਤਾ। ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਗੋਡਸੇ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਦੁਆਰ 'ਤੇ ਉਸਦੀ ਉਡੀਕ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਉਹ ਇਹ ਜਾਣ ਕੇ ਖੁਸ਼ ਹੋਏ ਕਿ ਬੈਜ ਨੇ ਛੋਟੀ ਪਿਸਤੌਲ ਨੂੰ ਵਧੇਰੇ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਹੈਂਡਗਨ ਲਈ ਬਦਲਿਆ ਸੀ।

Machine Translated by Google

ਤਿੰਨਾਂ ਨੇ ਕੈਬ ਲਈ ਅਤੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹੰਝੂ ਭਰੀ ਮਨੋਰਮਾ ਸਾਲਵੀ ਨੂੰ ਲੈਣ ਲਈ ਸੀ ਗ੍ਰੀਨ ਸਾਊਥ ਹੋਟਲ ਵੱਲ ਵਧਿਆ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਮੱਧ ਬੰਬਈ ਵਿੱਚ ਬਾਈਕੁਲਾ ਵਿੱਚ ਉਸਦੇ ਘਰ ਦੇ ਕੋਲ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ।

ਆਪਣੇ ਮਿਸ਼ਨ ਲਈ ਫੰਡ ਇਕੱਠਾ ਕਰਨ ਲਈ, ਗਰੋਹ ਨੇ ਕਈ ਜਾਣੇ-ਪਛਾਣੇ ਹਮਦਰਦਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਲਈ ਅੱਗੇ ਵਧਿਆ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਫੰਡ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਬਹਾਨਾਂ ਹੇਠ ਫੰਡ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੇ ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੁਝ ਸਨ ਚਰਨਦਾਸ ਮੇਘਜੀ, ਇੱਕ ਉਦਯੋਗਪਤੀ, ਗਣਪਤਰਾਓ ਅਫਜ਼ਲਪੁਰਕਰ ਅਤੇ ਮਹਾਦੇਓ ਜੀ ਕਾਲੇ। ਗੈਂਗ ਨੇ ਫਿਰ ਦੀਕਸ਼ਿਤ ਮਹਾਰਾਜ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਰਿਵਾਲਵਰ ਦੇਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨ ਅਤੇ ਮਨਾਉਣ ਲਈ ਇਕ ਵਾਰ ਫਿਰ ਮੁਲਾਕਾਤ ਕੀਤੀ। ਦੀਕਸ਼ਿਤ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਬੰਦੂਕ ਛੱਡ ਦੇਣਗੇ ਜੇਕਰ ਉਹ ਇਸਦਾ ਬਾਜ਼ਾਰ ਮੁੱਲ ਅਦਾ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ; ਗੈਂਗ ਖਾਲੀ ਹੱਥ ਗਿਆ।

ਇਸ ਵਾਰ ਉਹ ਬਹੁਤ ਨਿਰਾਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੋਏ ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਦੋ ਰਿਵਾਲਵਰ ਸਨ।

ਆਪਟੇ, ਗੋਡਸੇ ਅਤੇ ਬੈਜ ਅੱਗੇ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਦੇ ਦਫਤਰ ਗਏ ਅਤੇ ਕਿਸਤਿਆ ਨੂੰ ਚੁੱਕ ਲਿਆ। ਫਿਰ ਉਹ ਆਪਣੇ ਸਰਪ੍ਰਸਤ ਅਤੇ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਵੀਡੀ ਸਾਵਰਕਰ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਲਈ ਅੱਗੇ ਵਧੇ। ਸਾਵਰਕਰ ਸਦਨ ਪਹੁੰਚਣ 'ਤੇ, ਕਿਸਤਿਆ ਨੂੰ ਕਰਬ ਦੁਆਰਾ ਬਾਹਰ ਇੰਤਜ਼ਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਜਦੋਂ ਕਿ ਆਪਟੇ, ਗੋਡਸੇ ਅਤੇ ਬੈਜ ਘਰ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲ ਹੋਏ।

ਬੈਜ ਨੂੰ ਹੇਠਲੀ ਮੰਜ਼ਿਲ 'ਤੇ ਹਾਲ ਵਿੱਚ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਅਤੇ ਸਾਵਰਕਰ ਦੇ ਸੇਵਾਦਾਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਗੋਡਸੇ ਨੂੰ 'ਤਾਤਿਆਰਾਓ'-ਵੀ ਡੀ ਸਾਵਰਕਰ ਨਾਲ ਮਿਲਣ ਲਈ ਪਹਿਲੀ ਮੰਜ਼ਿਲ ਦੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਲੈ ਗਿਆ।

ਕਰੀਬ ਦਸ ਮਿੰਟ ਬਾਅਦ ਇਹ ਜੋੜੀ ਸਾਵਰਕਰ ਦੇ ਨਾਲ ਹੇਠਾਂ ਆ ਗਈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਆਸ਼ੀਰਵਾਦ ਲੈਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਤਿੰਨੋਂ ਚਲੇ ਗਏ। ਬਾਹਰ ਇੱਕ ਚਮਕੀਲੇ ਆਪਟੇ ਨੇ ਬੈਜ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ 'ਤਾਤਿਆਰਾਓ' ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਆਸ਼ੀਰਵਾਦ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮਰਾਠੀ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ, 'ਯਸ਼ਸਵੀ ਹਾਂ ਯਾ', 'ਆਪਣੇ ਮਿਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਸਫਲ ਹੋਵੋ ਅਤੇ ਵਾਪਸ ਆਓ'।

ਉਹ ਚਾਰੇ ਟੈਕਸੀ ਵਿੱਚ ਚੜ੍ਹ ਗਏ ਅਤੇ ਜੁਹੂ ਹਵਾਈ ਅੱਡੇ ਵੱਲ ਵਧੇ ਕਿਉਂਕਿ ਆਪਟੇ ਨੇ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਦਿੱਲੀ ਲਈ ਉਡਾਣ ਇੱਕ ਫਲਾਇੰਗ ਸਕੂਲ ਦੁਆਰਾ ਵਰਤੀ ਜਾਂਦੀ ਜੁਹੂ ਏਅਰ ਸਟ੍ਰਿਪ ਤੋਂ ਹੋਵੇਗੀ। ਇਸ ਦੀ ਬਜਾਏ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਫਲਾਈਟ ਸਾਂਤਾ ਕਰੂਜ਼ ਘਰੇਲੂ ਹਵਾਈ ਅੱਡੇ ਤੋਂ ਉਡਾਣ ਭਰਨੀ ਸੀ। ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਆਪਟੇ ਨੇ ਮਾਣ ਨਾਲ ਮਰਾਠੀ ਵਿਚ ਬੈਜ ਨੂੰ ਕਿਹਾ, 'ਤਾਤਿਆਰਾਓ ਨੀ ਆਸੇ ਭਵਿਸ਼ਿਆ ਕੇਲੇ ਆਹੇ ਕੀ ਗਾਂਧੀਜੀਚੀ ਸ਼ੰਭਰ ਵਰਸ਼ਾ ਭਰਲੀ, ਅਤਾ ਆਪੇ ਕਾਮ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਹੋਨਰ ਯਤ ਕਹੀ ਸੰਸ਼ਯ ਨਹੀਂ', 'ਤਾਤਿਆਰਾਓ ਨੇ ਭਵਿੱਖਬਾਣੀ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਦਾ ਸੌ ਸਾਲਾ ਜੀਵਨ ਹੁਣ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ। ਇਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਸ਼ੱਕ ਨਹੀਂ ਕਿ ਸਾਡਾ ਕੰਮ ਸਫਲਤਾਪੂਰਵਕ ਪੂਰਾ ਹੋਵੇਗਾ।

ਜੁਹੂ ਏਅਰ ਸਟ੍ਰਿਪ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚਣ 'ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਗਲਤੀ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਉਹ ਸਾਂਤਾ ਕਰੂਜ਼ ਦੇ ਘਰੇਲੂ ਹਵਾਈ ਅੱਡੇ 'ਤੇ ਚਲੇ ਗਏ, ਜੋ ਕਿ ਸਾਂਤਾ ਕਰੂਜ਼ ਦੇ ਪੂਰਬੀ ਪਾਸੇ ਕਲੀਨਾ ਵਿਖੇ ਸਥਿਤ ਸੀ। ਉਹ ਉਦੋਂ ਪਹੁੰਚ ਗਏ ਜਿਵੇਂ ਫਲਾਈਟ ਰਵਾਨਾ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਸੀ। ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਗੋਡਸੇ ਬੋਰਡ ਵਿਚ ਸਭ ਤੋਂ ਆਖ਼ਰੀ ਸਨ। ਫਲਾਈਟ ਨੇ ਅਹਿਮਦਾਬਾਦ ਦੇ ਰਸਤੇ ਦਿੱਲੀ ਦੀ ਯਾਤਰਾ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੈਰਾਨੀ ਹੋਈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਦਾਦਾ ਮਹਾਰਾਜ ਨੂੰ ਉਸੇ ਫਲਾਈਟ ਦੁਆਰਾ ਯਾਤਰਾ ਕਰਦੇ ਦੇਖਿਆ।

ਅਹਿਮਦਾਬਾਦ ਟਰਮੀਨਲ 'ਤੇ ਦਾਦਾ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਆਪਟੇ ਨੂੰ ਤਾੜਨਾ ਕਰਦਿਆਂ ਕਿਹਾ, 'ਤੁਸੀਂ ਗੱਲ ਕੀਤੀ

Machine Translated by Google

ਵੱਡੇ ਪਰ ਕੁਝ ਹਾਸਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ।' ਆਪਟੇ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ, 'ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਕੰਮ ਕਰਾਂਗੇ ਤਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗ ਜਾਵੇਗਾ।'

ਜਾਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਆਪਟੇ ਨੇ ਬੈਜ ਨੂੰ ਰੁਪਏ ਦਿੱਤੇ ਸਨ। 350 ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮ ਦੀ ਰੇਲਗੱਡੀ ਰਾਹੀਂ ਕਿਸਤਿਆ ਨਾਲ ਦਿੱਲੀ ਜਾਣ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਬੈਜ ਅਤੇ ਕਿਸਤਿਆ ਨੇ ਕੁਝ ਪੈਸੇ ਇਕੱਠੇ ਕਰਨ ਲਈ, ਬੰਬਈ ਦੇ ਪੂਰਬੀ ਉਪਨਗਰ ਕੁਰਲਾ, ਏਤੱਪਾ ਕੋਟੀਅਨ ਦੁਆਰਾ ਚਲਾਈ ਗਈ ਇੱਕੋ ਟੈਕਸੀ ਦੁਆਰਾ ਯਾਤਰਾ ਕੀਤੀ। ਪੈਸੇ ਇਕੱਠੇ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਹ ਕੁਰਲਾ ਉਪਨਗਰੀ ਸਟੇਸ਼ਨ ਵੱਲ ਚਲੇ ਗਏ। ਇੱਥੇ ਬੈਜ ਨੇ ਜ਼ੋਰ ਦੇ ਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਕੋਟੀਅਨ ਰੁਪਏ ਦੇ ਟੈਕਸੀ ਕਿਰਾਏ ਦੀ ਰਸੀਦ 'ਤੇ ਦਸਤਖਤ ਕਰੇ। 55. ਉਹਨਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਟੈਕਸੀ ਡਰਾਈਵਰ ਲਈ ਇਹ ਇੱਕ ਦਿਨ ਦੇ ਕਾਰੋਬਾਰ ਲਈ ਇੱਕ ਸ਼ਾਹੀ ਰਕਮ ਸੀ ਅਤੇ ਕੋਟੀਅਨ ਨੇ ਉਸ ਸਵੇਰ ਦੇ ਨਾਲ ਸਫ਼ਰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸਾਰੇ ਯਾਤਰੀਆਂ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕੀਤਾ।

ਆਪਟੇ ਨੇ ਬੈਜ ਨੂੰ ਭਰੋਸਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਉਸ ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਰੇਲਵੇ ਸਟੇਸ਼ਨ 'ਤੇ ਮਿਲਣਗੇ, ਪਰ ਜੇਕਰ ਉਹ ਅਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕੇ, ਤਾਂ ਦੋਵਾਂ ਨੂੰ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਭਵਨ ਜਾਣਾ ਪਿਆ।

ਗੈਂਗ ਦੇ ਆਗੂ ਹੁਣ ਦਿੱਲੀ ਵੱਲ ਨੂੰ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ।

ਉਸ ਦਿਨ ਦੁਪਹਿਰ ਵੇਲੇ ਕਰਕਰੇ ਅਤੇ ਪਾਹਵਾ ਵਿਸਫੋਟਕ ਅਤੇ ਹੱਥਗੋਲੇ ਲੈ ਕੇ ਦਿੱਲੀ ਪਹੁੰਚ ਗਏ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਇੱਕ ਸਾਥੀ ਯਾਤਰੀ, ਸ਼ਾਂਤਾਰਾਮ ਏ. ਅਮਚੇਕਰ, ਇੱਕ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕੀਤੀ, ਜੋ ਆਪਣੀ ਸਰਕਾਰੀ ਨੌਕਰੀ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਦੁਬਾਰਾ ਸੌਂਪਣ ਲਈ ਦਿੱਲੀ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਵੰਡ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਉਸਨੇ ਕਰਾਚੀ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸਰਕਾਰੀ ਪੋਸਟ 'ਤੇ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਜੋ ਹੁਣ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਬਣ ਗਿਆ ਸੀ।

ਸ਼ਰਨਾਰਥੀਆਂ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰਨ ਦੇ ਆਪਣੇ ਜੋਸ਼ ਵਿੱਚ, ਕਰਕਰੇ ਨੇ ਅਮਚੇਕਰ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵਿੰਗ ਹੇਠ ਲਿਆ ਅਤੇ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਹਿਮਾਨਨਿਵਾਜ਼ੀ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ਕੀਤੀ। ਉਹ ਪਹਿਲਾਂ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਭਵਨ ਵੱਲ ਵਧੇ ਪਰ ਉੱਥੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰਿਹਾਇਸ਼ ਨਹੀਂ ਮਿਲੀ। ਉਹ ਟਾਂਗੇ ਵਿਚ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਪੁਰਾਣੀ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਚਾਂਦਨੀ ਚੌਕ ਵਿਚ ਚਲੇ ਗਏ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਫਤਿਹਪੁਰੀ ਸਥਿਤ ਸ਼ਰੀਫ ਹੋਟਲ ਵਿੱਚ ਚੈਕਿੰਗ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਤਿੰਨ ਬੈੱਡਾਂ ਵਾਲਾ ਕਮਰਾ ਲੈ ਲਿਆ। ਕਰਕਰੇ ਨੇ ਹਿੰਦੀ ਵਿੱਚ BM ਬਿਆਸ ਨਾਮ ਹੇਠ ਹੋਟਲ ਰਜਿਸਟਰ ਉੱਤੇ ਹਸਤਾਖਰ ਕੀਤੇ। ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦਸਤਖਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਅਮਚੇਕਰ ਨੇ ਇਸ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ। ਮਦਨਲਾਲ ਨੇ ਆਪਣੇ ਅਸਲੀ ਨਾਂ 'ਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿਚ ਦਸਤਖਤ ਕੀਤੇ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਮਰਾ 2 ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।

ਕਿਉਂਕਿ ਕਰਕਰੇ ਦਾ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਸੀ, ਉਸਨੇ ਪਾਹਵਾ ਅਤੇ ਅਮਚੇਕਰ ਨੂੰ ਹੋਟਲ ਵਿੱਚ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ। ਉਸ ਸ਼ਾਮ ਪਾਹਵਾ ਅਮਚੇਕਰ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਲਈ ਲੈ ਗਿਆ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਨੇ ਉੱਥੇ ਇੱਕ ਸੰਭਾਵੀ ਲਾੜੀ ਨੂੰ ਮਿਲਣਾ ਸੀ। ਵਾਪਸੀ 'ਤੇ ਉਹ ਜੈਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਨਰਾਇਣ ਦੁਆਰਾ ਸੰਬੋਧਿਤ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਇੱਕ ਜਨਤਕ ਮੀਟਿੰਗ ਵਿੱਚ ਰੁਕੇ। ਪਾਹਵਾ ਨੇ ਜੇਪੀ 'ਤੇ ਹਾਅ ਦਾ ਨਾਅਰਾ ਮਾਰਿਆ, ਇਹ ਜਾਣਨ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਕਿ ਜੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬੰਬਈ ਵਿਚ ਰੈਲੀਆਂ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰਨ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ, ਤਾਂ ਉਹ ਇੱਥੇ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀਆਂ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿ ਪੁਲਿਸ ਉਸਨੂੰ ਫੜ ਲੈਂਦੀ, ਪਾਹਵਾ ਭੀੜ ਵਿੱਚ ਪਿਘਲ ਗਿਆ ਅਤੇ ਇੱਕ ਘਬਰਾਏ ਹੋਏ ਅਮਚੇਕਰ ਦੇ ਨਾਲ, ਸ਼ਰੀਫ ਹੋਟਲ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ ਅਤੇ ਦਿਨ ਲਈ ਸੇਵਾਮੁਕਤ ਹੋ ਗਿਆ। ਹੈਰਾਨੀ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਰਾਤ ਕਰਕਰੇ ਵਾਪਸ ਨਹੀਂ ਪਰਤੇ।

Machine Translated by Google

ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਨੱਥੂਰਾਮ ਉਸੇ ਸ਼ਾਮ ਦਿੱਲੀ ਪਹੁੰਚ ਗਏ। ਉਹ ਕਨਾਟ ਪਲੇਸ ਦੇ ਮਰੀਨਾ ਹੋਟਲ ਵਿੱਚ ਚਲੇ ਗਏ ਜਿੱਥੇ ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਗੋਡਸੇ ਨੇ ਮੰਨੇ-ਪ੍ਰਮੰਨੇ ਨਾਵਾਂ ਹੇਠ ਚੈੱਕ-ਇਨ ਕੀਤਾ-'ਐੱਮ. ਦੇਸ਼ਪਾਂਡੇ' ਅਤੇ 'ਸ. ਦੇਸ਼ਪਾਂਡੇ'। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੋਟਲ ਦੀ ਤੀਜੀ ਮੰਜ਼ਿਲ 'ਤੇ ਕਮਰਾ 40 ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਚੈੱਕ-ਇਨ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਹ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਭਵਨ ਗਏ ਜਿੱਥੇ ਕਰਕਰੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇੰਤਜ਼ਾਰ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਹੋਟਲ ਵਾਪਸ ਆ ਕੇ, ਕਰਕਰੇ ਨੇ ਰੂਮ ਸਰਵਿਸ ਤੋਂ ਵਿਸਕੀ ਮੰਗਵਾਈ, ਅਤੇ ਇਕੱਠੇ ਡਿਨਰ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਉਹ ਵੱਖ ਹੋ ਗਏ।

ਬੰਬਈ ਵਿੱਚ, ਬੈਜ ਨੇ ਆਪਣੇ ਹੋਟਲ ਕਾਰੋਬਾਰੀ ਦੋਸਤ ਨਵਾਰੇ ਦੀ ਪਰਾਹੁਣਚਾਰੀ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤੀ।
ਦਾਦਰ ਵਿੱਚ ਆਸਰਾ ਹੋਟਲ, ਸ਼ਾਕਾਹਾਰੀ ਭੋਜਨ ਲਈ ਮਸ਼ਹੂਰ ਸੀ, ਅਤੇ ਮਾਲਕ ਦੇ ਦੋਸਤਾਂ ਵਜੋਂ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਵੱਖਰਾ ਕਮਰਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਜਿਸ ਜਨੂੰਨੀ ਗਤੀਵਿਧੀ ਵਿੱਚ ਉਹ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਏ ਸਨ, ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਇੱਕ ਆਰਾਮਦਾਇਕ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਰਾਤ ਬਿਤਾਉਣਾ ਬੈਜ ਲਈ ਵਿਰੋਧ ਕਰਨ ਲਈ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸੀ, ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਅਤੇ ਕਿਸਤਿਆ ਦਿੱਲੀ ਲਈ ਸ਼ਾਮ ਦੀ ਫਰੰਟੀਅਰ ਮੇਲ ਤੋਂ ਖੁੰਝ ਗਏ।

ਐਤਵਾਰ, 18 ਜਨਵਰੀ 1948

ਜਦੋਂ ਡਾਕਟਰ ਉਸ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਰਨ ਆਏ ਤਾਂ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਪੇਟ ਵਿੱਚ ਦਰਦ ਦੀ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕੀਤੀ। ਉਸ ਦਿਨ ਨਹਿਰੂ ਦੁਆਰਾ ਚੁੱਕਿਆ ਗਿਆ ਉਸਦਾ ਭਾਰ 107 ਪੌਂਡ ਸੀ।

ਉਸ ਦਿਨ ਸਵੇਰੇ ਸ਼ਾਂਤੀ ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਮੀਟਿੰਗ ਹੋਈ। ਇਸ ਵਾਰ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਅਤੇ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਨੁਮਾਇੰਦੇ, ਸਾਰੇ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸੰਗਠਨਾਂ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਅਤੇ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਤਿੰਨ ਸਭ ਤੋਂ ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਸਬਜ਼ੀਮੰਡੀ, ਕਰੋਲ ਬਾਗ ਅਤੇ ਪਹਾੜਗੰਜ ਦੇ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀਆਂ ਦੇ ਨੁਮਾਇੰਦੇ ਮੌਜੂਦ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ ਗਾਂਧੀ ਦੁਆਰਾ ਰੱਖੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤਾ, ਅਤੇ ਵਚਨ ਉੱਤੇ ਦਸਤਖਤ ਕੀਤੇ:

'ਅਸੀਂ ਇਹ ਐਲਾਨ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਸਾਡੀ ਦਿਲੀ ਇੱਛਾ ਹੈ ਕਿ ਹਿੰਦੂ, ਮੁਸਲਮਾਨ, ਸਿੱਖ ਅਤੇ ਹੋਰ ਭਾਈਚਾਰਿਆਂ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਇੱਕ ਵਾਰ ਫਿਰ ਦਿੱਲੀ 'ਚ ਭਰਾਵਾਂ ਵਾਂਗ ਪੂਰਨ ਸਦਭਾਵਨਾ ਨਾਲ ਰਹਿਣ। ਅਸੀਂ ਪ੍ਰਣ ਲੈਂਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਜਾਨ-ਮਾਲ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰਾਂਗੇ ਅਤੇ ਜੋ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਵਾਪਰੀਆਂ ਹਨ, ਉਹ ਦੁਬਾਰਾ ਨਹੀਂ ਹੋਣਗੀਆਂ।

1. ਅਸੀਂ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਨੂੰ ਭਰੋਸਾ ਦਿਵਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਮਹਿਰੌਲੀ ਵਿਖੇ ਖਵਾਜਾ ਕੁਤੁਬ-ਉਦ-ਦੀਨ ਦੇ ਮਕਬਰੇ 'ਤੇ ਸਾਲਾਨਾ ਮੇਲਾ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲਾਂ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸ ਸਾਲ ਵੀ ਆਯੋਜਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

2. ਮੁਸਲਮਾਨ ਸਬਜ਼ੀਮੰਡੀ, ਕਰੋਲ ਬਾਗ, ਪਹਾੜਗੰਜ ਅਤੇ ਹੋਰ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿੱਚ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਘੁੰਮਣ ਦੇ ਯੋਗ ਹੋਣਗੇ ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਪਹਿਲਾਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਸਨ।
3. ਜਿਹੜੀਆਂ ਮਸਜਿਦਾਂ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੇ ਛੱਡ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਜੋ ਹੁਣ ਹਿੰਦੂਆਂ ਅਤੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਕਬਜ਼ੇ ਵਿਚ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਖੇਤਰ

Machine Translated by Google

ਜੋ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਲਈ ਵੱਖ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਕਬਜ਼ਾ ਨਹੀ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

4. ਅਸੀਂ ਇੱਥੋਂ ਚਲੇ ਗਏ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੀ ਦਿੱਲੀ ਵਾਪਸੀ 'ਤੇ ਕੋਈ ਇਤਰਾਜ਼ ਨਹੀ ਕਰਾਂਗੇ ਜੇਕਰ ਉਹ ਵਾਪਸ ਆਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਅਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਪਹਿਲਾਂ ਵਾਂਗ ਆਪਣਾ ਕਾਰੋਬਾਰ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਹੋਣਗੇ। ਅਸੀਂ ਇਹ ਭਰੋਸਾ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਸਾਡੇ ਨਿੱਜੀ ਯਤਨਾਂ ਨਾਲ ਹੋਵੇਗਾ ਨਾ ਕਿ ਪੁਲਿਸ ਜਾਂ ਫੌਜ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ।

ਅਸੀਂ ਮਹਾਤਮਾ ਜੀ ਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਸਾਡੇ 'ਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕਰਨ ਅਤੇ ਆਪਣਾ ਵਰਤ ਛੱਡਣ ਅਤੇ ਜਾਰੀ ਰੱਖਣ ਸਾਡੀ ਅਗਵਾਈ ਕਰੋ ਜਿਵੇਂ ਉਸਨੇ ਹੁਣ ਤੱਕ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਜਦੋਂ ਵਾਅਦੇ 'ਤੇ ਦਸਤਖਤ ਕੀਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ, ਬਿਰਲਾ ਹਾਊਸ ਤੋਂ ਖ਼ਬਰ ਆਈ ਕਿ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਹਾਲਤ ਨਾਟਕੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵਿਗੜ ਗਈ ਹੈ। ਡਾ: ਪ੍ਰਸਾਦ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਕਰਨ ਅਤੇ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਸਾਰੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਬਿਰਲਾ ਹਾਊਸ ਪਹੁੰਚਣ ਵਿਚ ਥੋੜ੍ਹੀ ਜਿਹੀ ਦੇਰੀ ਬਾਰੇ ਦੱਸਣ ਲਈ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਕੁਝ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨਾਲ ਬਿਰਲਾ ਹਾਊਸ ਪਹੁੰਚੇ। ਜਲਦੀ ਹੀ ਸਾਰੇ ਮੈਂਬਰ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਗਏ, ਜੋ ਕਿ ਸਮਰੱਥਾ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਨਹਿਰੂ, ਮੌਲਾਨਾ ਆਜ਼ਾਦ, ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੇ ਹਾਈ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਜ਼ਾਹਿਦ ਹੁਸੈਨ ਅਤੇ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ, ਆਰਐਸਐਸ, ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਅਤੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸਿੱਖ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ ਦੇ ਨੁਮਾਇੰਦੇ ਹਾਜ਼ਰ ਸਨ। ਦਿੱਲੀ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਦੀ ਨੁਮਾਇੰਦਗੀ ਚੀਫ਼ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਖੁਰਸ਼ੀਦ ਅਤੇ ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਐਮਐਸ ਰੰਧਾਵਾ ਨੇ ਕੀਤੀ।

ਡਾ: ਪ੍ਰਸਾਦ ਨੇ ਫਿਰ ਮੀਟਿੰਗ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਸੁਣਾਈ। ਉਨ:ਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸਹੁੰ ਪੱਤਰ 'ਤੇ ਹਸਤਾਖਰ ਕਰਨ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਸ਼ੰਕਾ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅੱਜ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਝਿਜਕ ਦੇ ਅਜਿਹਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਆਪਣੇ ਵਾਅਦੇ ਵਿਚ ਦਿੱਤੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਦੀ ਨਿਗਰਾਨੀ ਕਰਨ ਲਈ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਕਮੇਟੀਆਂ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਹੋਰਨਾਂ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਕਿਵੇਂ, ਉਸ ਸਵੇਰ, 150 ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਇੱਕ ਸਮੂਹ ਨੂੰ ਸਬਜ਼ੀਮੰਡੀ ਲਿਜਾਇਆ ਗਿਆ ਜਿੱਥੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੁਆਰਾ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਫਲ ਅਤੇ ਤਾਜ਼ਗੀ ਨਾਲ ਸਵਾਗਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਦੇ ਮੱਦੇਨਜ਼ਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਵਰਤ ਛੱਡਣ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ।

ਇਸ ਦਾ ਜਵਾਬ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵਾਅਦੇ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨੂੰ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਨਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਦਿੱਲੀ ਵਿਚ ਜੋ ਕੁਝ ਹਾਸਲ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਉਸ ਦਾ ਪੂਰਾ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਅਹਿਸਾਸ ਹੋਣਾ ਸੀ। ਜੇਕਰ ਦਿੱਲੀ 'ਚ ਚੀਜ਼ਾਂ ਠੀਕ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਤਾਂ ਪਾਕਿਸਤਾਨ 'ਚ ਵੀ ਹਾਲਾਤ ਠੀਕ ਹੋ ਜਾਣਗੇ। ਉਸਨੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਯਾਦ ਦਿਵਾਇਆ ਕਿ ਉਹ ਇੱਕ ਹੋਰ ਵਰਤ ਰੱਖਣ ਤੋਂ ਪਿੱਛੇ ਹਟਣ ਵਾਲਾ ਆਦਮੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜੇ ਉਸਨੂੰ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਪਤਾ ਲੱਗਿਆ ਕਿ ਉਸਨੂੰ ਧੋਖਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਜਾਂ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਸ ਨੂੰ ਤੋੜਨ ਲਈ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਧੋਖਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਸੁਚੇਤ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਪੂਰੀ ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਉਸਨੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਨੁਮਾਇੰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਸੱਦਾ ਦਿੱਤਾ ਜੋ ਉਸਨੂੰ ਇਹ ਦੱਸਣ ਲਈ ਅਕਸਰ ਮਿਲਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਕੀ ਉਹ ਇਸ ਗੱਲ ਤੋਂ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਹਨ ਕਿ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਹਾਲਾਤ ਹੁਣ ਅਜਿਹੇ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉਸਦਾ ਵਰਤ ਤੋੜ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ।

Machine Translated by Google

ਫਿਰ ਉਸਨੇ ਪਟਨਾ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਦੋਸਤ ਦੁਆਰਾ ਉਸਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਇੱਕ ਕਿਤਾਬ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਕੁਰਾਨ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, ਕਾਫਿਰ, ਹਿੰਦੂ ਜ਼ਹਿਰੀਲੇ ਰੀਂਗਣ ਵਾਲੇ ਜਾਨਵਰਾਂ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਭੈੜੇ ਹਨ, ਸਿਰਫ ਖਤਮ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਹਨ। ਉਸ ਨੂੰ ਯਕੀਨ ਸੀ ਕਿ ਕੋਈ ਵੀ ਰੱਬ ਦਾ ਭੈ ਰੱਖਣ ਵਾਲਾ ਮੁਸਲਮਾਨ ਉਸ ਧਰਮ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਮੰਨ ਸਕਦਾ। ਉਸਨੇ ਅੱਗੇ ਕਿਹਾ ਕਿ, ਜੇਕਰ ਉਹ ਆਪਣੇ ਵਾਅਦੇ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਉਸਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਤੋਂ ਰਿਹਾਅ ਕਰ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਉਹ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਜਾਣ ਲਈ ਆਜ਼ਾਦ ਹੋ ਸਕੇ। ਗਾਂਧੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਬੋਲਦੇ ਹੋਏ ਮੌਲਾਨਾ ਆਜ਼ਾਦ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਕਿਤਾਬ ਵਿੱਚ ਕੀਤੇ ਗਏ ਨਿਰੀਖਣ ਨੂੰ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਚੁਣੌਤੀ ਦੇ ਨਹੀਂ ਛੱਡ ਸਕਦੇ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਇਸਲਾਮ ਦੀਆਂ ਸਿੱਖਿਆਵਾਂ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਹੈ। ਉਸ ਨੂੰ ਇਸ ਨੂੰ ਇਸਲਾਮ 'ਤੇ ਨਿੰਦਣਯੋਗ ਕਰਾਰ ਦੇਣ ਵਿਚ ਕੋਈ ਝਿਜਕ ਨਹੀਂ ਸੀ।

ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ ਅਤੇ ਨਮ ਅੱਖਾਂ ਨਾਲ ਉਸ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਖੜ੍ਹੇ ਸਾਰੇ ਨੇਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਧੀਰਜ ਨਾਲ ਸੁਣਦੇ ਹੋਏ, ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਹੌਂਸਲਾ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਕਿਹਾ, 'ਮੈਂ ਆਪਣਾ ਵਰਤ ਤੋੜ ਲਵਾਂਗਾ। ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਇੱਛਾ ਪ੍ਰਬਲ ਹੋਵੇ,' ਜੋ ਉਸਨੇ ਹਿੰਦੂ, ਇਸਲਾਮੀ, ਪਾਰਸੀ ਅਤੇ ਬੋਧੀ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਦੇ ਪਵਿੱਤਰ ਅੰਸ਼ਾਂ ਦੇ ਪਾਠਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਅੱਠ ਔਂਸ ਸੰਤਰੇ ਦੇ ਜੂਸ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਇੱਕ ਗਲਾਸ ਇੱਕ ਔਂਸ ਗੁਲੂਕੋਜ਼ ਦੇ ਨਾਲ ਮਿਲਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਮੌਲਾਨਾ ਆਜ਼ਾਦ ਨੇ ਗਲਾਸ ਨੂੰ ਬੁੱਲ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਫੜ ਲਿਆ। ਰਾਤ ਦੇ 12.45 ਵਜੇ ਸਨ; ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਕਲਕੱਤਾ ਦਾ ਚਮਤਕਾਰ ਕੀਤਾ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਲਾਰਡ ਮਾਉਂਟਬੈਟਨ ਨੇ ਉਮੀਦ ਕੀਤੀ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਕਰੇਗਾ।

ਇਹ ਇੱਕ ਸ਼ੁਭ ਦਿਨ ਸੀ, ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦਿਹਾੜਾ, ਅਤੇ ਵਰਤ ਤੋੜਨ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਬਾਅਦ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਇਹ ਸੰਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ: 'ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਗੁੱਸੇ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਸੱਚੀ ਦਲੇਰੀ ਦਿਖਾਈ ਹੈ। ਇਹ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਮਹਾਰਾਜ ਦਾ ਸੱਚਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਹੈ। ਡੇਢ ਲੱਖ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਇੱਕ ਸਿੱਖ ਦਾ ਇਹੀ ਅਰਥ ਹੈ। ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਜਿੱਤ!'

ਬਹੁਤ ਰਾਹਤ ਭਰੇ ਇਕੱਠ ਦੇ ਖਿੰਡੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਨਹਿਰੂ ਨੇ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਖੁਲਾਸਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਹ ਵੀ ਪਿਛਲੇ ਦੋ ਦਿਨਾਂ ਤੋਂ ਵਰਤ ਰੱਖੇ ਹੋਏ ਸਨ, ਇੱਕ ਤੱਥ ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰਕ ਮੈਂਬਰਾਂ ਤੋਂ ਵੀ ਗੁਪਤ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ! ਨਹਿਰੂ ਦੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਇੱਕ ਨੋਟ ਲਿਖਿਆ ਅਤੇ ਇਸਨੂੰ ਆਪਣੇ ਘਰ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ: 'ਹੁਣ ਆਪਣਾ ਵਰਤ ਤੋੜੋ ... ਤੁਸੀਂ ਲੰਬੇ ਸਮੇਂ ਤੱਕ ਜੀਉਂਦੇ ਰਹੋ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਜਵਾਹਰ [ਗਹਿਣਾ] ਬਣਦੇ ਰਹੋ। ਬਾਪੂ ਦਾ ਆਸ਼ੀਰਵਾਦ।' ਉਦੋਂ ਉਸ ਨੂੰ ਯਾਦ ਆਇਆ ਕਿ ਇੱਕ [illegible] ਸੀ। ਉਸਨੇ ਡਾ: ਨਈਅਰ ਨੂੰ ਕਿਹਾ, 'ਮੂਰ ਨੂੰ ਇੱਕ ਵਾਰ ਟੈਲੀਫੋਨ ਕਰੋ, ਉਸਨੂੰ ਦੱਸੋ ਕਿ ਮੈਂ ਆਪਣਾ ਵਰਤ ਤੋੜ ਲਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਹੁਣ ਆਪਣਾ ਵਰਤ ਤੋੜ ਦੇਵੇ। ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਵਰਤ ਤੋੜਨ ਦੇ ਸਹੀ ਤਰੀਕੇ ਬਾਰੇ ਹਦਾਇਤਾਂ ਦਿਓ। ਉਹ ਸ਼ਾਇਦ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ।' ਮੂਰ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਉਸਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਖੁਸ਼ਖਬਰੀ ਸੁਣ ਲਈ ਸੀ ਅਤੇ ਹੁਣੇ ਹੀ ਇੱਕ ਕੱਪ ਗਰਮ ਕੌਫੀ ਅਤੇ ਇੱਕ ਸਿਗਾਰ ਨਾਲ ਆਪਣਾ ਵਰਤ ਤੋੜਿਆ ਸੀ!

ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ, ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਪਿਆਰੇਲਾਲ ਨੂੰ ਬੁਲਾਇਆ ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਪਾਕਿਸਤਾਨੀ ਰਾਜਦੂਤ ਜ਼ਾਹਿਦ ਹੁਸੈਨ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਲਈ ਕਿਹਾ, ਇਹ ਪਤਾ ਲਗਾਉਣ ਲਈ ਕਿ ਉਹ ਕਦੋਂ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਜ਼ਾਹਿਦ ਨੇ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਵਰਤ ਦੀ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਪਤਨੀ ਨੇ ਉਸ ਦੀ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਕੀਤੀ ਹੈ।

Machine Translated by Google

ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਉਰਦੂ ਅਨੁਵਾਦਾਂ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਉਸਨੇ ਅੱਗੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਸਨੂੰ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਪੂਰੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਤੋਂ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਸਿਹਤ ਬਾਰੇ ਪੁੱਛਣ ਲਈ ਟੈਲੀਗ੍ਰਾਮ ਆਉਂਦੇ ਸਨ। ਹੁਸੈਨ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਤੁਸੀਂ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੇ ਕਿ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਦੇ ਬਲੀਦਾਨ ਦੇ ਤਾਜ਼ਾ ਕਾਰਜ ਨੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਦਿਲਾਂ ਨੂੰ ਕਿੰਨੀ ਡੂੰਘਾਈ ਨਾਲ ਭੜਕਾਇਆ ਹੈ।' ਪਰ ਜਦੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਕੀ ਇਸ ਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਸਰਕਾਰ ਹੁਣ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੌਰੇ ਦਾ ਸਵਾਗਤ ਕਰੇਗੀ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ, 'ਨਹੀਂ, ਅਜੇ ਨਹੀਂ। ਪਰ ਮੈਂ ਉਮੀਦ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਹਾਲਾਤ ਕਾਫ਼ੀ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਬਿਹਤਰ ਹੋਣ ਲਈ ਬਦਲ ਜਾਣਗੇ।' ਪਾਕਿਸਤਾਨੀ ਸਰਕਾਰ ਭਾਰਤ ਵਾਲੇ ਪਾਸੇ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦੇ ਵਿਹਾਰ ਤੋਂ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਸ਼ਿਮਲਾ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਵਿੱਚ, ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਅਜੇ ਵੀ ਅਭਿਆਸ ਕਰਨ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਬਿਰਲਾ ਹਾਊਸ ਵਾਪਸ ਆਉਣ 'ਤੇ ਪਿਆਰੇਲਾਲ ਨੇ ਟਿੱਪਣੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਜ਼ਾਹਿਦ ਹਰ ਗੁਜ਼ਰਦੇ ਮਿੰਟ ਦੇ ਨਾਲ ਘੱਟ ਅਤੇ ਘੱਟ ਯਕੀਨਨ ਲੱਗ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਪਾਕਿਸਤਾਨੀ ਹਾਈ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਨਾਲ ਪਿਆਰੇਲਾਲ ਦੀ ਮੁਲਾਕਾਤ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਸੁਣ ਕੇ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਡੂੰਘੇ ਸਾਹ ਨਾਲ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ, 'ਮੇਰੇ ਇੱਕ ਸੌ 25 ਸਾਲ ਦੇ ਪੂਰੇ ਕਾਰਜਕਾਲ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਜਾਪਦੀ ਹੈ।

ਉਸ ਸਵੇਰੇ ਮਰੀਨਾ ਹੋਟਲ ਵਿੱਚ, ਕਰਕਰੇ ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਨੱਥੂਰਾਮ ਨਾਲ ਨਾਸ਼ਤਾ ਕਰਨ ਲਈ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਏ, ਅਤੇ ਤਿੰਨਾਂ ਨੇ ਫਿਰ ਬਿਰਲਾ ਹਾਊਸ ਦੀ ਖੋਜ ਕਰਨ ਲਈ ਅਲਬੁਕਰਕ ਰੋਡ ਵੱਲ ਟੌਂਗਾ ਲਿਆ। ਨੀਵੀਆਂ ਇੱਟਾਂ ਦੀ ਅਹਾਤੇ ਦੀ ਕੰਧ ਦੇ ਸਮਾਨਾਂਤਰ ਚੱਲਦੀਆਂ ਗਲੀਆਂ ਘਰ ਅਤੇ ਅਹਾਤੇ ਦਾ ਨਿਰਵਿਘਨ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੀਆਂ ਸਨ, ਅਤੇ ਗਾਂਧੀ ਦੁਆਰਾ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਕਮਰਾ ਉੱਥੋਂ ਸਾਫ਼ ਦਿਖਾਈ ਦੇ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਪਿਛਲੇ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਦੁਆਰ 'ਤੇ ਇੱਕ ਨੌਕਰ ਦਾ ਕਮਰਾ ਅਹਾਤੇ ਅਤੇ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਦੇ ਲਾਅਨ ਤੱਕ ਆਸਾਨ ਪਹੁੰਚ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਨੌਕਰਾਂ ਦੇ ਕੁਆਰਟਰ ਬਾਗ ਤੋਂ ਨੀਵੇਂ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਸਨ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਇਸ ਦੀ ਪਿਛਲੀ ਕੰਧ ਅਤੇ ਲਾਅਨ ਦੀ ਪਿਛਲੀ ਕੰਪਾਉਂਡ ਦੀਵਾਰ, ਜਿੱਥੇ ਸ਼ਾਮ ਦੀ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਹੁੰਦੀ ਸੀ, ਇੱਕੋ ਜਿਹੀ ਸੀ।

ਕਿਉਂਕਿ ਗੈਂਗ ਦੇ ਸਾਰੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਜੇਕਰ ਉਹ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਰੇਲਵੇ ਸਟੇਸ਼ਨ 'ਤੇ ਇਕ-ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਖੁੰਝਾਉਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਭਵਨ ਵੱਲ ਜਾਣਾ ਹੈ, ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਕਰਕਰੇ ਨੂੰ ਦਿਨ ਵੇਲੇ ਮਹਾਸਭਾ ਵਿਖੇ ਠਹਿਰਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ। ਗਰੋਹ ਦੇ ਆਗੂ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਗਏ ਸਨ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸ਼ੂਟਰ ਅਜੇ ਤੱਕ ਨਹੀਂ ਆਇਆ ਸੀ। ਬੈਜ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ, ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਇੱਕ ਗੈਰ-ਸਟਾਰਟਰ ਹੋਵੇਗੀ।

ਉਸ ਸ਼ਾਮ ਤਿੰਨਾਂ ਨੇ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਸ਼ਾਮ 5.00 ਵਜੇ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਸ਼ਿਰਕਤ ਕੀਤੀ। ਉਹ ਭੀੜ ਨਾਲ ਖੁੱਲ੍ਹ ਕੇ ਰਲ ਗਏ ਅਤੇ ਮੈਦਾਨ ਦੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਗਏ; ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਯਕੀਨ ਸੀ ਕਿ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਆਪਣਾ ਵਰਤ ਤੋੜਿਆ ਸੀ, ਉਹ ਇੱਕ-ਦੋ ਦਿਨਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ-ਅੰਦਰ ਆਪਣੇ ਨਿਯਮਤ ਸਥਾਨ ਤੋਂ - ਨੌਕਰਾਂ ਦੇ ਕੁਆਰਟਰਾਂ ਦੀ ਕੰਧ ਨਾਲ ਆਪਣੀ ਪਿੱਠ ਨਾਲ ਮੀਟਿੰਗ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰਨਗੇ। ਜਦੋਂ ਉਹ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਸਥਾਨ ਦਾ ਮੁਆਇਨਾ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ ਤਾਂ ਆਪਟੇ ਨੇ ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ ਉਸ ਮੰਚ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ ਜਿੱਥੇ ਗਾਂਧੀ ਭੀੜ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰਨ ਲਈ ਬੈਠੇ ਸਨ। ਠੀਕ ਪਿੱਛੇ, ਸਿਰਫ਼ ਬਾਰਾਂ ਫੁੱਟ ਦੀ ਦੂਰੀ 'ਤੇ, ਇੱਕ ਨੌਕਰ ਦੇ ਕਮਰੇ ਦੀ ਵੈਂਟੀਲੇਟਰ ਗਰਿੱਲ ਸੀ। ਕਮਰੇ ਦੇ ਅੰਦਰ ਖੜ੍ਹਾ ਕੋਈ ਵੀ ਵਿਅਕਤੀ ਅਤੇ ਗਰਿੱਲ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਦੇਖਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਗਾਂਧੀ 'ਤੇ ਗੋਲੀ ਚਲਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਕਿਉਂ, ਉਹ

Machine Translated by Google

ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਉਹ ਗਰਿੱਲ ਰਾਹੀਂ ਹੈਂਡ ਗ੍ਰੇਨੇਡ ਨੂੰ ਧੱਕਣ ਦੇ ਯੋਗ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਜੋ ਇਹ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ ਕਿ ਗਾਂਧੀ ਬਚਿਆ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੁਣ ਸਿਰਫ ਨੌਕਰਾਂ ਦੇ ਕੁਆਰਟਰ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ ਦਾ ਪਤਾ ਲਗਾਉਣਾ ਸੀ।

ਆਪਣੀ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਨੂੰ ਅੰਜ਼ਾਮ ਦੇਣਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਕਿੰਨਾ ਸੌਖਾ ਸੀ, ਇਸ ਤੋਂ ਖੁਸ਼ ਹੋ ਕੇ, ਉਹ ਪੰਜਾਬ ਮੇਲ ਦੁਆਰਾ ਸਫ਼ਰ ਕਰ ਰਹੇ ਗੋਪਾਲ ਅਤੇ ਬੈਜ ਅਤੇ ਕਿਸਤਿਆ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਫਰੰਟੀਅਰ ਮੇਲ ਦੁਆਰਾ ਪਹੁੰਚਣਾ ਸੀ, ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਉਹ ਦਿੱਲੀ ਰੇਲਵੇ ਸਟੇਸ਼ਨ ਗਏ। ਦੋਵੇਂ ਟਰੇਨਾਂ ਇਕ-ਦੂਜੇ ਤੋਂ ਇਕ ਘੰਟੇ ਵਿਚ ਦਿੱਲੀ ਪਹੁੰਚ ਗਈਆਂ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਤਿੰਨਾਂ ਨੇ ਗੋਪਾਲ, ਬੈਜ ਅਤੇ ਕਿਸਤਿਆ ਨੂੰ ਭਾਲਦੇ ਹੋਏ ਭੀੜ ਵਿੱਚ ਧੱਕੇ ਮਾਰੇ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲੱਗਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਅਣਜਾਣ ਬੈਜ ਅਤੇ ਕਿਸਤਿਆ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰੇਲਗੱਡੀ ਤੋਂ ਖੁੰਝ ਗਏ ਸਨ। ਗੋਪਾਲ ਨੇ ਪਲੇਟਫਾਰਮ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲ ਹੁੰਦੇ ਹੀ ਆਪਣੀ ਰੇਲਗੱਡੀ ਵਿੱਚੋਂ ਛਾਲ ਮਾਰ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ਅਤੇ ਸਟੇਸ਼ਨ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲ ਗਿਆ ਸੀ, ਡਰਦੇ ਹੋਏ ਕਿ ਉਹ ਪੁਲਿਸ ਦੁਆਰਾ ਆਪਣੇ ਕਬਜ਼ੇ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਗੈਰ-ਕਾਨੂੰਨੀ ਬੰਦੂਕ ਨਾਲ ਫੜਿਆ ਜਾਵੇਗਾ। ਨੇਤਾ, ਇਹ ਸੋਚ ਕੇ ਕਿ ਸਾਰੀਆਂ ਆਪਣੀਆਂ ਗੱਡੀਆਂ ਖੁੰਝ ਗਈਆਂ ਹਨ, ਨਿਰਾਸ਼ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਏ। ਆਪਟੇ ਗੌਡਸੇ ਗੈਂਗ ਨੇ ਸ਼ੇਖੀ ਮਾਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰਸਿੱਧੀ ਹਾਸਲ ਕਰ ਲਈ ਸੀ; ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਸਕੀਮਾਂ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਬਹੁਤ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਹੁੰਦੀਆਂ ਸਨ, ਪਰ ਅੰਤ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਕਦੇ ਵੀ ਮੇਲ ਨਹੀਂ ਖਾਂਦੇ। ਇਸ ਕਾਰਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਈ ਫਾਇਨਾਂਸਰਾਂ ਦਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਮੋਹ ਭੰਗ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਗੋਡਸੇ ਨੇ ਹਮੇਸ਼ਾ ਕਿਸਮਤ ਅਤੇ ਹਾਲਾਤਾਂ 'ਤੇ ਆਪਣੀਆਂ ਅਸਫਲਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਠਹਿਰਾਇਆ। ਦਿੱਲੀ ਦੀ ਇਸ ਤਰਸਯੋਗ ਸਰਦੀਆਂ ਦੀ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਹ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਪਲਾਟ ਵੀ ਅੰਤਮ ਤਬਾਹੀ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਦਾ ਜਾਪਦਾ ਸੀ। ਤਿੰਨ ਨਿਰਾਸ਼ ਆਦਮੀ ਮਰੀਨਾ ਹੋਟਲ ਪਹੁੰਚ ਗਏ।

ਨੱਥੂਰਾਮ ਨੇ ਆਪਣੇ ਲਈ ਗਰਮ ਕੌਫੀ ਦਾ ਆਰਡਰ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਕਰਕਰੇ, ਆਮ ਨਾਲੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਦੁਖੀ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਹਰ ਇੱਕ ਵਿਸਕੀ ਦੇ ਡਬਲ ਪੈਗ ਦਾ ਆਰਡਰ ਦਿੱਤਾ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਹਰ ਹੋਟਲ ਵਿੱਚ, ਅਲਕੋਹਲ ਵਾਲੇ ਡਰਿੰਕਸ ਦੇ ਆਰਡਰ ਨੇ ਇੱਕ ਟ੍ਰੇਲ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ। ਪਰੋਸੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਹਰੇਕ ਪੈਗ ਦਾ ਹਿਸਾਬ-ਕਿਤਾਬ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਗਾਹਕ ਦਾ ਨਾਮ ਜਾਂ ਕਮਰੇ ਦਾ ਨੰਬਰ ਹੋਟਲ ਦੁਆਰਾ ਰੱਖੇ ਗਏ ਇੱਕ ਵੱਖਰੇ 'ਸ਼ਰਾਬ ਰਜਿਸਟਰ' ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।

ਮੀਂਹ ਵਿੱਚ ਫਸਿਆ ਗੋਪਾਲ ਸਟੇਸ਼ਨ 'ਤੇ ਵਾਪਸ ਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਪਲੇਟਫਾਰਮ 'ਤੇ ਸੈਂਕੜੇ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀਆਂ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਲੇਟ ਗਿਆ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸਨੂੰ ਆਪਣਾ ਅਸਥਾਈ ਘਰ ਬਣਾਇਆ ਸੀ।

ਬੰਬਈ ਵਿੱਚ, ਬੈਜ ਅਤੇ ਸ਼ੰਕਰ ਕਿਸਤਿਆ ਵਿਕਟੋਰੀਆ ਟਰਮੀਨਸ ਪਹੁੰਚੇ ਅਤੇ ਦੁਪਹਿਰ 2.30 ਵਜੇ ਪੰਜਾਬ ਮੇਲ ਵਿੱਚ ਸਵਾਰ ਹੋ ਗਏ। ਰੇਲਗੱਡੀ ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਪੂਰੇ ਕੇਂਦਰੀ ਭਾਰਤੀ ਮੈਦਾਨਾਂ ਅਤੇ ਵਿੰਧਿਆ ਦੇ ਪਾਰ ਚੌਵੀ ਘੰਟਿਆਂ ਬਾਅਦ ਦਿੱਲੀ ਪਹੁੰਚ ਜਾਵੇਗੀ।

ਅੰਤ ਵਿੱਚ, ਗਿਰੋਹ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਕੋਗ ਉਸਦੇ ਰਾਹ ਵਿੱਚ ਸੀ। ਦੂਜਾ
ਰਿਵਾਲਵਰ ਅਤੇ ਸ਼ੂਟਰ ਅਗਲੀ ਸ਼ਾਮ ਤੱਕ ਦਿੱਲੀ ਪਹੁੰਚ ਜਾਣਗੇ।

ਸੋਮਵਾਰ, 19 ਜਨਵਰੀ 1948

ਬਿਰਲਾ ਹਾਊਸ ਵਿਖੇ, ਗਾਂਧੀ ਆਪਣੀ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਦੀ ਰੁਟੀਨ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਵਰਤ ਦੀ ਥਕਾਵਟ ਦਾ ਉਸ ਦੇ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਦੇ ਕੰਮਾਂ 'ਤੇ ਕੋਈ ਅਸਰ ਨਹੀਂ ਪਿਆ।

Machine Translated by Google

ਵਰਤ ਨੇ ਅਠੱਤਰ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਦੇ ਸਰੀਰ 'ਤੇ ਆਪਣਾ ਜ਼ੋਰ ਫੜ ਲਿਆ ਸੀ। ਉਸ ਦੇ ਗੁਰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਹੋਏ ਨੁਕਸਾਨ ਨੇ ਉਸ ਦੇ ਡਾਕਟਰਾਂ ਨੂੰ ਚਿੰਤਤ ਕੀਤਾ, ਪਰ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਅਤੀਤ ਵਿੱਚ ਕਈ ਡਾਕਟਰੀ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਨੂੰ ਉਲਟਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਉਸਦੀਆਂ ਨਿਯਮਤ ਅਤੇ ਬੇਤੁਕੀ ਆਦਤਾਂ ਅਤੇ ਸੰਜੀਦਾ ਸੁਭਾਅ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਅਸਾਧਾਰਣ ਇਲਾਜ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਨਾਲ ਸ਼ਕਤੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਨੀਂਦ ਉੱਤੇ ਉਸਦਾ ਪੂਰਾ ਹੁਕਮ ਸੀ। 'ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਨੀਂਦ 'ਤੇ ਹੁਕਮ ਗੁਆ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ,' ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਮੈਂ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਵਾਂਗਾ। ਇਹ ਸਿਰਫ਼ ਸਰੀਰਕ ਵਿਗਾੜ ਦਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਆਤਮਾ ਦੇ ਵਿਗੜਨ ਦਾ ਵੀ ਸੰਕੇਤ ਹੋਵੇਗਾ। ਸਾਰੇ ਵਿਗਾੜ ਆਤਮਾ ਨਾਲ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦੇ ਹਨ; ਅੱਗੇ, ਇਹ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਅਤੇ ਅੰਤ ਵਿੱਚ, ਇੱਕ ਦੇ ਵਾਤਾਵਰਣ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ।' ਉਸ ਦੀ ਯਾਦਦਾਸ਼ਤ ਥਕਾਵਟ ਦੇ ਕੁਝ ਸੰਕੇਤ ਦਿਖਾ ਰਹੀ ਸੀ, ਪਰ ਉਸ ਦਾ ਦਿਮਾਗ ਤੇਜ਼ ਸੀ। ਉਸਦੇ ਨਿਰਣੇ ਸਟੀਕ ਸਨ ਅਤੇ ਉਸਦੀ ਸੂਝ ਪਹਿਲਾਂ ਨਾਲੋਂ ਕਿਤੇ ਵੱਧ ਬੇਰਹਿਮ ਸੀ। ਆਪਣੇ ਸਾਲਾਂ ਤੱਕ ਗਾਂਧੀ ਅਜੇ ਵੀ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਬਹੁਤ ਸਾਰਾ ਸਰੀਰਕ ਅਤੇ ਬੌਧਿਕ ਕੰਮ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਤੋਂ ਉਸਨੇ ਆਪਣਾ ਨਿਯਮਤ ਭੋਜਨ ਖਾਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਉਸਨੇ ਜ਼ੋਰ ਦੇ ਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਸਨੂੰ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਭੋਜਨ ਦੇ ਸੇਵਨ ਨੂੰ ਜਾਇਜ਼ ਠਹਿਰਾਉਣ ਲਈ ਸਰੀਰਕ ਮਿਹਨਤ ਦੀ ਇੱਕ ਅਨੁਪਾਤਕ ਮਾਤਰਾ, ਜਿਸਨੂੰ ਉਹ 'ਰੋਟੀ ਮਜ਼ਦੂਰੀ' ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਉਸਨੂੰ ਕਮਾ ਕੇ ਕਮਾਉਣਾ ਪਏਗਾ। ਇਸ ਲਈ ਉਸ ਦਿਨ ਕਮਜ਼ੋਰ ਅਤੇ ਥੱਕੇ ਹੋਏ ਸਰੀਰ ਨੇ ਆਪਣੇ ਰੈਂਟੋ ਨੂੰ ਕੱਤਣ ਅਤੇ ਖਾਦੀ ਦਾ ਧਾਗਾ ਬਣਾਉਣ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ, ਜੋ ਹਰ ਸਾਲ ਉਸ ਨੂੰ ਪਹਿਨਣ ਅਤੇ ਢੱਕਣ ਲਈ ਵਰਤੇ ਜਾਂਦੇ ਕੱਪੜੇ ਵਿੱਚ ਬੁਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ।

ਉਸਨੇ ਉੱਚੀ ਆਵਾਜ਼ ਵਿੱਚ ਸੋਚਿਆ ਕਿ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉਸਦੀ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਮੌਜੂਦਗੀ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਕੀ ਉਸਨੂੰ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਚਲੇ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਭਾਵੇਂ ਸਰਕਾਰ ਅਤੇ ਅਧਿਕਾਰੀ ਇਸ ਵਿਚਾਰ ਦੇ ਵਿਰੋਧੀ ਸਨ। ਜੇਕਰ ਉਹ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਿੱਚ ਉਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜੋ ਉਸ ਕੋਲ ਕਲਕੱਤਾ ਅਤੇ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਸੀ, ਤਾਂ ਇਹ ਉਪ ਮਹਾਂਦੀਪ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸਿਹਤਮੰਦ ਮਾਹੌਲ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਵਿੱਚ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਰੁਕਾਵਟ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰ ਦੇਵੇਗਾ। ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੀ ਮੁੜ ਏਕਤਾ ਲਿਆ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਕਸ਼ਮੀਰ ਦੀ ਜ਼ਖਮੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਨੂੰ ਠੀਕ ਕਰਨ ਲਈ ਵੀ ਜਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਉਸ ਦੇ ਦਿਲ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜੇਕਰ ਕਸ਼ਮੀਰ ਦਾ ਇਲਾਜ ਨਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, ਤਾਂ ਉਹ ਇੱਕ ਜ਼ਖ਼ਮ ਬਣ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਪਿਆਰੇ ਭਾਰਤ ਨੂੰ ਤਬਾਹ ਕਰ ਦੇਵੇਗਾ।

ਡਾਕਟਰਾਂ ਨੇ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਕਰੀਬੀਆਂ ਨੂੰ ਚੇਤਾਵਨੀ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਮਿਹਨਤ ਨਾ ਕਰਨ। ਉਸ ਦਿਨ ਉਸ ਕੋਲ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸੈਲਾਨੀ ਨਹੀਂ ਸਨ, ਕੁਝ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਸਮੂਹਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਜੋ ਉਸ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਲਈ ਆਏ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲਾਅਨ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲ ਹੋਣ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ ਪਰ ਉਸ ਥਾਂ ਤੋਂ ਦੂਰ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਜਿੱਥੇ ਗਾਂਧੀ ਸੂਰਜ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਬਿਸਤਰੇ 'ਤੇ ਲੇਟਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਦਾ ਕੰਮ ਸੀ।

ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਦੇ ਦਫਤਰ 'ਚ ਹਫੜਾ-ਦਫੜੀ ਮੱਚੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਆਸ਼ੂਤੋਸ਼ ਲਹਿਰੀ ਮਹਾਸਭਾ ਦੇ ਕੱਟੜਪੰਥੀਆਂ ਦੇ ਘੇਰੇ ਵਿੱਚ ਆ ਗਏ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸੱਤ ਬਿੰਦੂ ਸ਼ਾਂਤੀ ਸੰਕਲਪ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਉਸਦੀ ਆਲੋਚਨਾ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਉਸ ਨੂੰ ਇੱਕ ਬਿਆਨ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਇਸ ਗੱਲ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਕਿ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਦੇ ਕਿਸੇ ਨੁਮਾਇੰਦੇ ਨੇ ਉਸ ਸਹੁੰ 'ਤੇ ਦਸਤਖਤ ਕੀਤੇ ਸਨ ਜੋ ਉਸ ਸ਼ਾਮ ਪ੍ਰੈਸ ਨੂੰ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਸੀ।

ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਗੋਡਸੇ ਮਹਾਸਭਾ ਦੇ ਦਫਤਰ ਵਿਚ ਸਨ, ਜੋ ਕਿ ਆਖਰੀ ਦੋ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੇ ਗੈਰ-ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਣ ਬਾਰੇ ਚਿੰਤਤ ਸਨ, ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹਿੱਸੇ

Machine Translated by Google

ਯੋਜਨਾਵਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਿਸ਼ਾਨੇਬਾਜ਼ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਬਾਕੀ ਗੈਂਗ ਬੇਅਸਰ ਸੀ। ਗੁੱਸੇ ਵਿੱਚ ਆਏ ਲਹਿਰੀ ਨੇ ਪ੍ਰੈਸ ਰਿਲੀਜ਼ ਦਾ ਖਰੜਾ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਨੱਥੂਰਾਮ ਨੂੰ ਇੱਕ ਕਾਪੀ ਦਿੱਤੀ। ਉਸ ਨੇ ਨਾ ਤਾਂ ਪ੍ਰੈੱਸ ਰਿਲੀਜ਼ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਚੀਕਦੇ ਲਹਿਰੀ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਗੈਰਹਾਜ਼ਰੀ ਨਾਲ ਇਸ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਜੈਕੇਟ ਦੀ ਜੇਬ ਵਿੱਚ ਭਰ ਲਿਆ।

ਆਪਟੇ ਨੇ ਲਹਿਰੀ ਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਉਹ ਬੰਬਈ ਨੂੰ ਕਾਲ ਕਰਨ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦੇਵੇ। ਲਹਿਰੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਕਾਲ ਦੇ ਚਾਰਜ ਨੂੰ ਕਵਰ ਕਰਨ ਲਈ ਇੱਕ ਢੁਕਵੀਂ ਰਕਮ ਪਹਿਲਾਂ ਜਮ੍ਹਾ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ। ਆਪਟੇ ਨੇ ਰੁਪਏ ਸੌਂਪੇ। 15, ਅਤੇ ਨੰਬਰ 6020 - ਸਾਵਰਕਰ ਸਦਨ 'ਤੇ ਕਾਲ ਬੁੱਕ ਕੀਤੀ। ਆਪਟੇ ਨੇ ਕਾਸਰ ਜਾਂ ਦਾਮਲੇ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਉਹ ਇਹ ਪਤਾ ਲਗਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਕੀ ਗੋਪਾਲ ਗੌਡਸੇ ਜਾਂ ਬੈਜ ਸਾਵਰਕਰ ਸਦਨ ਗਏ ਸਨ ਜਾਂ ਆਪਣੇ ਨੇਤਾਵਾਂ ਲਈ ਕੋਈ ਸੰਦੇਸ਼ ਛੱਡ ਗਏ ਸਨ। 11.30 ਵਜੇ ਕਾਲ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਪਰ ਨਾ ਤਾਂ ਕਾਸਰ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਦਾਮਲੇ ਉਪਲਬਧ ਸਨ। ਉਦੋਂ ਹੀ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਕੋਲ ਖੜ੍ਹੇ ਕਰਕਰੇ ਨੇ ਗੋਪਾਲ ਨੂੰ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਭਵਨ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲ ਹੁੰਦੇ ਦੇਖਿਆ। 'ਹਾ ਕੇ ਗੋਪਾਲ ਆਲਾ', 'ਉੱਥੇ, ਗੋਪਾਲ ਆ ਗਿਆ', ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ। ਆਪਟੇ ਨੇ ਕਾਲ ਕੈਂਸਲ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਚਾਰਜ ਇੱਕ ਰੁਪਇਆ ਪੰਦਰਾਂ ਆਨਾ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਇੱਕ ਜ਼ਰੂਰੀ ਕਾਲ ਬੁੱਕ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਫਿਰ ਇਸਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਸਵੇਰੇ 9.20 ਵਜੇ ਬੁੱਕ ਕੀਤੀ ਗਈ ਕਾਲ, ਆਪਰੇਟਰਾਂ, ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਕੁਲਵੰਤ ਕੌਰ ਅਤੇ ਬੰਬਈ ਵਿੱਚ ਜੀ. ਫੁਰਨੇਸ ਦੇ ਦਿਮਾਗ ਵਿੱਚ ਅਟਕ ਗਈ।

ਹੱਥੀਂ ਜੁੜੀਆਂ ਕਾਲਾਂ ਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ, ਬੋਰ ਹੋਏ ਓਪਰੇਟਰ ਆਪਣੀ ਨੌਕਰੀ ਦੇ ਤਣਾਅ ਨੂੰ ਵਧਾਉਣ ਲਈ ਗੱਲਬਾਤ ਨੂੰ ਨਿਯਮਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸੁਣਦੇ ਸਨ।

ਨੱਥੂਰਾਮ ਨੇ ਉਠ ਕੇ ਆਪਣੇ ਭਰਾ ਨੂੰ ਗਲੇ ਲਗਾ ਲਿਆ। 'ਸੁਖ ਰੂਪ ਫੌਂਚਲਾ।
ਪ੍ਰਵਾਸ ਤ੍ਰਾਸ ਤ੍ਰਾਸ ਨ ਜਾਲਾ ਨਾ? ਸਮਾਨ ਅਨਾਲਾ?', ਤੁਸੀਂ ਸਹੀ-ਸਲਾਮਤ ਪਹੁੰਚ ਗਏ ਹੋ।
ਉਮੀਦ ਹੈ ਕਿ ਤੁਹਾਡੀ ਯਾਤਰਾ ਆਰਾਮਦਾਇਕ ਸੀ? ਕੀ ਤੁਹਾਡੇ ਕੋਲ ਸਾਮਾਨ ਹੈ?' ਗੋਪਾਲ ਨੇ ਆਪਣਾ ਥੈਲਾ ਥਪਥਪਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਕਿਹਾ, 'ਚਿੰਤਾ ਨਕਾ ਕਰੁ, ਦਾਦਾ, ਅਰਾਮਤ ਆਲੋ। ਸਮਾਨ ਪਾਨ ਅਨਾਲਾ।' 'ਘਬਰਾਓ ਨਾ ਭਰਾ, ਮੈਂ ਠੀਕ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਵੀ ਸਾਮਾਨ ਲੈ ਕੇ ਆਇਆ ਹਾਂ।

ਕਰਕਰੇ ਅਤੇ ਗੋਪਾਲ ਫਿਰ ਸ਼ਰੀਫ ਹੋਟਲ ਲਈ ਰਵਾਨਾ ਹੋਏ ਜਿੱਥੇ ਇੱਕ ਰਾਹਤ ਪਾਹਵਾ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਮੁਲਾਕਾਤ ਕੀਤੀ। ਕਰਕਰੇ ਨੇ ਗੋਪਾਲ ਨੂੰ ਅਮਚੇਕਰ ਨਾਲ ਜਾਣ-ਪਛਾਣ ਨਹੀਂ ਕਰਵਾਈ, ਸਗੋਂ ਬੇਰਹਿਮੀ ਨਾਲ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਸ ਦੁਪਹਿਰ ਨੂੰ ਮਦਨਲਾਲ ਦੇ ਵਿਆਹ ਲਈ ਜੁਲੰਧਰ ਜਾਣਾ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਉਸ ਨੂੰ ਕਮਰਾ ਖਾਲੀ ਕਰਨਾ ਪਏਗਾ। ਅਮਚੇਕਰ, ਜਿਸ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਟਰਾਂਸਫਰ ਬਿਊਰੋ ਨਾਲ ਰਜਿਸਟਰ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨਾਲ ਰਹਿਣ ਲਈ ਬੰਬਈ ਪਰਤਣ ਲਈ ਉਤਸੁਕ ਸੀ, ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਹ ਉਸ ਨਾਲ ਠੀਕ ਸੀ ਅਤੇ ਮਹਿਮਾਨ ਨਿਵਾਜ਼ੀ ਲਈ ਕਰਕਰੇ ਦਾ ਧੰਨਵਾਦ ਕੀਤਾ। ਸ਼ਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਜੋਂ ਉਸਨੇ ਕਰਕਰੇ ਨੂੰ ਉਸਦਾ ਪਤਾ ਪੁੱਛਿਆ, ਪਰ ਉਸਦੀ ਹੈਰਾਨੀ ਵਿੱਚ ਕਰਕਰੇ ਨੇ ਨਰਮੀ ਨਾਲ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ, 'ਤੁਹਾਨੂੰ ਮੇਰਾ ਪਤਾ ਜਾਣਨ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਨਹੀਂ ਹੈ।' ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਤਿੰਨਾਂ ਨੇ ਆਪਣਾ ਸਾਮਾਨ ਇਕੱਠਾ ਕੀਤਾ, ਧੰਨਵਾਦੀ ਮਦਨਲਾਲ ਕਰਕਰਾ ਸੇਠ ਦਾ ਸਾਮਾਨ ਚੁੱਕ ਕੇ ਲੈ ਗਿਆ। ਉਹ ਟਾਂਗੇ ਵਿਚ ਚੜ੍ਹ ਗਏ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਦੇ ਦਫਤਰ ਵੱਲ ਵਧੇ।

ਉਸ ਦੁਪਹਿਰ ਕਰਕਰੇ ਅਤੇ ਆਪਟੇ ਨੌਕਰਾਂ ਦੇ ਕੁਆਰਟਰ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ ਲੱਭਣ ਲਈ ਬਿਰਲਾ ਹਾਊਸ ਗਏ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹੁਣ ਯੋਜਨਾ ਨੂੰ ਅੰਤਿਮ ਰੂਪ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਸੀ: ਨਿਸ਼ਾਨੇਬਾਜ਼ ਨੌਕਰਾਂ ਦੇ ਕੁਆਰਟਰਾਂ ਦੇ ਕਮਰੇ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰੇਗਾ ਅਤੇ ਜਿਵੇਂ ਹੀ ਬੰਦੂਕ

Machine Translated by Google

ਪੋਡੀਅਮ ਦੇ ਦੋਵੇਂ ਪਾਸੇ ਕਪਾਹ ਦੀਆਂ ਸਲੈਬਾਂ ਫਟ ਗਈਆਂ, ਉਹ ਗਾਂਧੀ 'ਤੇ ਫਾਇਰ ਕਰੇਗਾ ਅਤੇ ਉਸ 'ਤੇ ਹੈਂਡ ਗ੍ਰੇਨੇਡ ਸੁੱਟੇਗਾ। ਬਾਕੀ ਗਿਰੋਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਪੋਡੀਅਮ ਦੇ ਦੁਆਲੇ ਇੱਕ ਰਿੰਗ ਵਿੱਚ ਖੜ੍ਹਾ ਕਰੇਗਾ ਅਤੇ ਭੰਬਲਭੂਸਾ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਲਈ ਭੀੜ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਗ੍ਰੇਨੇਡ ਸੁੱਟ ਦੇਵੇਗਾ। ਹਫੜਾ-ਦਫੜੀ ਅਤੇ ਦਹਿਸ਼ਤ ਦਾ ਫਾਇਦਾ ਉਠਾ ਕੇ ਗਰੋਹ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਫਰਾਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਸਨ।

ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਨੱਥੂਰਾਮ ਗਰੋਹ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀਆਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਨੂੰ ਨਿਰਦੇਸ਼ਿਤ ਕਰਨ ਅਤੇ ਤਾਲਮੇਲ ਕਰਨ ਲਈ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਸਨ। ਬੜੀ ਹੁਸ਼ਿਆਰੀ ਨਾਲ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਇਹ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਇਆ ਸੀ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੋਈ ਵੀ ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਨਹੀਂ ਫੜਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਵੇਗਾ।
ਨੱਥੂਰਾਮ ਨੇ ਆਪਣੇ ਛੋਟੇ ਭਰਾ ਗੋਪਾਲ ਨੂੰ ਵੀ ਰੱਖਿਆ ਸੀ। ਦੇਸ਼ ਨੂੰ 'ਦਖਲਅੰਦਾਜ਼ੀ' ਵਾਲੇ ਗਾਂਧੀ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ ਦਿਵਾਉਣ ਲਈ ਆਪਣੇ ਸਾਰੇ ਗੁੱਸੇ ਅਤੇ ਵਚਨਬੱਧਤਾ ਲਈ, ਉਹ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਕੋਈ ਜੋਖਮ ਨਹੀਂ ਉਠਾ ਰਹੇ ਸਨ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਵਿਚ ਫਸ ਸਕਦਾ ਸੀ।

ਉਸ ਸ਼ਾਮ ਆਪਟੇ, ਨੱਥੂਰਾਮ ਅਤੇ ਕਰਕਰੇ ਇਹ ਦੇਖਣ ਲਈ ਦਿੱਲੀ ਰੇਲਵੇ ਸਟੇਸ਼ਨ ਗਏ ਕਿ ਕੀ ਬੈਜ ਉਸ ਦਿਨ ਆਵੇਗਾ ਜਾਂ ਨਹੀਂ। ਉਸ ਨੂੰ ਨਾ ਲੱਭਦਿਆਂ ਉਹ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਭਵਨ ਵਾਪਸ ਆ ਗਏ। ਉੱਥੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬਹੁਤ ਰਾਹਤ ਲਈ, ਬੈਜ ਅਤੇ ਕਿਸਤਿਆ ਨੂੰ ਪਾਹਵਾ ਨਾਲ ਬੈਠੇ ਅਤੇ ਗੱਲਬਾਤ ਕਰਦੇ ਦੇਖਿਆ। ਕਰਕਰੇ ਅਤੇ ਗੋਪਾਲ ਨੇ ਉਸ ਰਾਤ ਭਵਨ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਕਮਰਾ ਸਾਂਝਾ ਕੀਤਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਹੁਣ ਡੌਰਮਿਟਰੀ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਪਾਹਵਾ, ਬੈਜ ਅਤੇ ਕਿਸਤਿਆ ਨੂੰ ਹਾਲ ਵਿੱਚ ਸੌਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ।

ਪੂਰਾ ਗਰੋਹ ਦਿੱਲੀ ਵਿਚ ਇਸ ਤੋਂ ਵੀ ਘੱਟ ਇਕੱਠਾ ਹੋਣ ਵਿਚ ਕਾਮਯਾਬ ਹੋਇਆ ਸੀ
ਚੌਵੀ ਘੰਟੇ ਪਹਿਲਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ।

ਮੰਗਲਵਾਰ, 20 ਜਨਵਰੀ 1948

ਸਰਦੀਆਂ ਦੀ ਬਾਰਿਸ਼ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਦਿੱਲੀ ਬਹੁਤ ਠੰਡੀ ਹੋ ਗਈ ਸੀ। ਬਿਰਲਾ ਹਾਊਸ ਵਿੱਚ ਦਿਨ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਆਮ ਵਾਂਗ ਹੋਈ। ਖੰਘ ਕਾਰਨ ਗਾਂਧੀ ਸਾਰੀ ਰਾਤ ਬੇਚੈਨ ਰਹੇ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕੋਈ ਦਵਾਈ ਲੈਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

ਉਸ ਦਿਨ ਲਈ ਕੋਈ ਮੁਲਾਕਾਤ ਤੈਅ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਸਾਰੀ ਸਵੇਰ, ਅਤੇ ਦੁਪਹਿਰ ਦਾ ਵਧੀਆ ਹਿੱਸਾ ਆਪਣੇ ਪੱਤਰ-ਵਿਹਾਰ ਵਿੱਚ ਬਿਤਾਇਆ। ਬੀਤੀ ਸ਼ਾਮ ਤੋਂ, ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਸਭਾ ਵਿਚ ਜਾਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਪਰ ਉਹ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੁਰਸੀ 'ਤੇ ਮੰਚ 'ਤੇ ਲਿਜਾਇਆ ਗਿਆ। ਉਸ ਦਿਨ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਸਭਾ ਵਿਚ ਦੇਰੀ ਹੋ ਗਈ ਕਿਉਂਕਿ ਪਬਲਿਕ ਐਡਰੈੱਸ ਸਿਸਟਮ ਫੇਲ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਚੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਠੀਕ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਸਮਾਂ ਲੱਗਾ।

ਮਰੀਨਾ ਹੋਟਲ ਵਿੱਚ, ਨੱਥੂਰਾਮ ਅਤੇ ਆਪਟੇ ਨੇ ਆਪਣੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਨਾਸ਼ਤਾ ਆਰਡਰ ਕੀਤਾ।
ਉਨ੍ਹੀਂ ਦਿਨੀ ਛੋਟੇ-ਛੋਟੇ ਹੋਟਲਾਂ ਵਿਚ ਧੋਬੀ ਹੁੰਦੇ ਸਨ, ਜੋ ਕਬਜ਼ੇ ਵਾਲੇ ਕਮਰਿਆਂ ਵਿਚ ਜਾਂਦੇ ਸਨ, ਕੱਪੜੇ ਧੋਣ ਅਤੇ ਇਸਤਰੀ ਕਰਨ ਲਈ ਕੱਪੜੇ ਲੈ ਜਾਂਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਜਾਂ ਅਗਲੀ ਸਵੇਰ ਕੱਪੜੇ ਪਹੁੰਚਾਉਂਦੇ ਸਨ। ਨੱਥੂਰਾਮ ਨੇ ਆਪਣੇ ਗੰਦੇ ਕੱਪੜੇ ਧੋਣ ਲਈ ਦੇ ਦਿੱਤੇ, ਇਹ ਨਾ ਸਮਝਦੇ ਹੋਏ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਕੱਪੜੇ ਉਸ ਦੇ ਅਸਲੀ ਨਾਮ 'ਐਨ.ਵੀ.ਜੀ.' ਨਾਲ ਸਿਆਹੀ ਨਾਲ ਚਿੰਨ੍ਹਿਤ ਸਨ। ਧੋਬੀ ਨੇ ਕਮਰੇ 40 ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੇ ਦਸ ਕੱਪੜਿਆਂ ਦੀਆਂ ਵਸਤੂਆਂ ਨੂੰ ਸੂਚੀਬੱਧ ਕੀਤਾ।

Machine Translated by Google

ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਭਵਨ ਵਿੱਚ, ਆਪਟੇ ਸਵੇਰੇ 8.30 ਵਜੇ ਕਰਕਰੇ ਦੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਪਹੁੰਚੇ ਅਤੇ ਬੈਜ ਅਤੇ ਕਿਸਤਿਆ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਬਿਰਲਾ ਹਾਊਸ ਵਿੱਚ ਜਾਣ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਸੰਤਰੀ ਦੁਆਰਾ ਗੇਟ 'ਤੇ ਰੋਕਿਆ ਗਿਆ ਸੀ; ਆਪਟੇ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਹ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਸਕੱਤਰ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਆਏ ਸਨ। ਉਸਨੇ ਕਾਗਜ਼ ਦੇ ਟੁਕੜੇ 'ਤੇ ਇੱਕ ਨਾਮ ਲਿਖਿਆ ਅਤੇ ਸੰਤਰੀ ਨੂੰ ਅੰਦਰ ਲਿਜਾਣ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਜਦੋਂ ਸੰਤਰੀ ਅੰਦਰ ਗਿਆ, ਤਾਂ ਇੱਕ ਸੂਟ ਪਹਿਨੇ ਇੱਕ ਭਾਰਾ ਆਦਮੀ ਗੇਟ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਿਆ। ਆਪਟੇ ਨੇ ਬੈਜ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਹ ਸ਼ਹੀਦ ਸੁਹਰਾਵਰਦੀ ਸੀ। 'ਉਹ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਸਭਾ ਵਿਚ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਕੋਲ ਬੈਠੇ ਹੋਣਗੇ। ਤਾਤਿਆਰਾਓ ਦੇ ਹੁਕਮ ਅਨੁਸਾਰ ਤੁਹਾਨੂੰ ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ ਜਾਂ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਇੱਕ ਨੂੰ ਮਾਰਨਾ ਪਵੇਗਾ।' ਸੰਤਰੀ ਵਾਪਸ ਆਇਆ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤਿੰਨਾਂ ਨੂੰ ਅੰਦਰ ਜਾਣ ਦਿੱਤਾ।

ਆਪਟੇ, ਬੈਜ ਅਤੇ ਕਿਸਤਿਆ ਬਿਰਲਾ ਹਾਊਸ ਦੇ ਅਹਾਤੇ ਵਿੱਚ ਚਲੇ ਗਏ ਅਤੇ ਪਿਛਲੇ ਪਾਸੇ ਵੱਲ ਵਧੇ, ਜਿੱਥੇ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਸਥਾਨ ਸਥਿਤ ਸੀ। ਆਪਟੇ ਨੇ ਬੈਜ ਨੂੰ ਉਹ ਮੰਚ ਦਿਖਾਇਆ ਜਿੱਥੇ ਗਾਂਧੀ ਅਤੇ ਸੁਹਰਾਵਰਦੀ ਬੈਠੇ ਹੋਣਗੇ।

ਫਿਰ ਉਸ ਨੇ ਬੈਜ ਨੂੰ ਖਿੜਕੀ ਦੇ ਨਾਲ ਲੱਗੀ ਜਾਲੀ ਦੀ ਵਰਕ ਗਰਿੱਲ ਦਿਖਾਈ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਕਮਰੇ ਤੱਕ ਉਸ ਦੀ ਪਹੁੰਚ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਉਹ ਗਾਂਧੀ 'ਤੇ ਗੋਲੀ ਚਲਾਉਣ ਵਾਲਾ ਅਤੇ ਪੋਡੀਅਮ 'ਤੇ ਹੈਂਡ ਗ੍ਰੇਨੇਡ ਸੁੱਟਣ ਵਾਲਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਪਾਹਵਾ ਅਤੇ ਕਰਕਰੇ ਪੋਡੀਅਮ ਦੇ ਦੋਹਾਂ ਪਾਸਿਆਂ ਦੀਆਂ ਕੰਧਾਂ 'ਤੇ ਬੰਦੂਕ ਦੇ ਸੂਤੀ ਦੇ ਦੋ ਸਲੈਬਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਮਾਨ ਕਰਨਗੇ; ਜਿਵੇਂ ਹੀ ਉਹ ਬੰਦ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ, ਬੈਜ ਨੇ ਗੋਲੀ ਚਲਾਉਣੀ ਸੀ ਅਤੇ ਹੈਂਡ ਗ੍ਰੇਨੇਡ ਸੁੱਟਿਆ ਸੀ। ਕਿਸਤਿਆ ਨੇ ਮੰਚ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਖੜ੍ਹੇ ਹੋ ਕੇ ਸਾਹਮਣੇ ਤੋਂ ਗਾਂਧੀ 'ਤੇ ਗੋਲੀ ਚਲਾਉਣੀ ਸੀ ਅਤੇ ਮੰਚ 'ਤੇ ਗ੍ਰੇਨੇਡ ਸੁੱਟਣਾ ਸੀ।

ਯੋਜਨਾ ਓਵਰਕਿੱਲ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸੁਕੀਨ ਦੀ ਕਸਰਤ ਸੀ। ਉਹ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਲਈ ਇੰਨੇ ਬੇਤਾਬ ਸਨ, ਇਹ ਤੱਥ ਕਿ ਉਹ ਸੰਘਣੀ ਭੀੜ ਵਿੱਚ ਗੋਲੀਆਂ ਅਤੇ ਵਿਸਫੋਟਕਾਂ ਦੀ ਇੱਕ ਬੈਰਾਜ ਨੂੰ ਖੋਲ੍ਹਣ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਸੋਚਿਆ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਮਲੇ ਨਾਲ ਬੇਕਸੂਰ ਜਾਨਾਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਗਾਂਧੀ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਸਭਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਔਸਤਨ ਹਾਜ਼ਰੀ ਚਾਰ ਤੋਂ ਪੰਜ ਸੌ ਮਰਦਾਂ, ਔਰਤਾਂ ਅਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਸੀ, ਪਰ ਵਰਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਭੀੜ ਇੱਕ ਹਜ਼ਾਰ ਤੋਂ ਵੱਧ ਹੋ ਗਈ ਸੀ। ਬਾਗ 8,000 ਵਰਗ ਫੁੱਟ ਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਇਹ ਪ੍ਰਥਾ ਸੀ ਕਿ ਔਰਤਾਂ ਅਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੇ ਪੋਡੀਅਮ ਦੇ ਨੇੜੇ ਅਗਲੀ ਕਤਾਰਾਂ 'ਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਕੀਤਾ.

ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, ਇਹ ਉਹ ਥਾਂ ਸੀ ਜਿੱਥੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਸਫੋਟਕ ਅਤੇ ਹੱਥਗੋਲੇ ਚਲਾਏ ਜਾਣ 'ਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋਵੇਗਾ। ਪਰ ਆਪਟੇ, ਗੋਡਸੇ ਅਤੇ ਕਰਕਰੇ ਨੂੰ ਇਹ ਮਾਸੂਮ ਜਾਨਾਂ ਦਾ ਨੁਕਸਾਨ ਪ੍ਰਵਾਨ ਸੀ।

ਪੋਡੀਅਮ ਨੂੰ ਮਾਪਿਆ ਗਿਆ ਸੀ; ਨੌਕਰ ਦੇ ਕੁਆਰਟਰ ਦੀ ਪੋਡੀਅਮ ਤੋਂ ਵੈਂਟੀਲੇਟਰ ਵਿੰਡੋ ਤੱਕ ਦੀ ਦੂਰੀ ਮਾਪੀ ਗਈ ਸੀ। ਦੋ ਸਥਾਨਾਂ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਦੀ ਦੂਰੀ ਜਿੱਥੇ ਬੰਦੂਕ ਕਪਾਹ ਨੂੰ ਵਿਸਫੋਟ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਸੀ, ਰਫ਼ਤਾਰ ਅਤੇ ਮਾਪਿਆ ਗਿਆ ਸੀ. ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਇਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਨਾਲ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਦੇ ਸੇਵਕਾਂ ਅਤੇ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਦਲ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ੱਕ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਆਪਣੇ ਸਰਵੇਖਣ ਦੌਰਾਨ ਕਈ ਵਾਰ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬਿਰਲਾ ਹਾਊਸ ਵੱਲ ਦੇਖਿਆ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਪੀੜਤ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕਮਰੇ ਦੇ ਬਾਹਰ ਆਪਣੀ ਮੰਜੀ 'ਤੇ ਪਿਆ ਦੇਖਿਆ। ਉਹ ਸੀ

Machine Translated by Google

ਕੁਝ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਣਾ ਜੋ ਆਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਪੱਤਰ ਵਿਹਾਰ ਨੂੰ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ।
ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਸਥਾਨ ਦੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਘੁੰਮਦੇ ਤਿੰਨ ਆਦਮੀਆਂ ਦਾ ਕਿਸੇ ਨੇ ਕੋਈ ਨੋਟਿਸ ਨਹੀਂ ਲਿਆ।

ਆਪਟੇ ਨੇ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਨੱਥੂਰਾਮ, ਗੋਪਾਲ ਅਤੇ ਉਹ ਕਿੱਥੇ ਖੜ੍ਹੇ ਹੋਣਗੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹਰ ਇੱਕ ਆਪਣੇ ਗ੍ਰਨੇਡ ਕਿੱਥੇ ਸੁੱਟੇਗਾ। ਉਸਨੇ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਕੀ ਬੈਜ ਨੂੰ ਯਕੀਨ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਉਸ ਦੂਰੀ ਤੋਂ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਮਾਰੇਗਾ ਜਿਸਨੇ ਉਸਨੂੰ ਉਸਦੇ ਸ਼ਿਕਾਰ ਤੋਂ ਵੱਖ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਬੈਜ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਭਰੋਸਾ ਦਿਵਾਇਆ ਕਿ ਉਹ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਹੋਣਗੇ।

ਅੰਤ ਵਿੱਚ, ਸਵੇਰੇ 11.30 ਵਜੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਮੈਦਾਨ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਹੋਣ ਦਾ ਭਰੋਸਾ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ। ਤਿੰਨੇ ਫਿਰ ਮਹਾਂਸਭਾ ਭਵਨ ਵਾਪਸ ਆ ਗਏ ਜਿੱਥੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਨੱਥੂਰਾਮ ਮਾਈਗ੍ਰੇਨ ਤੋਂ ਪੀੜਤ ਸੀ ਅਤੇ ਆਰਾਮ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਪਾਹਵਾ ਗੋਪਾਲ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਉਡੀਕ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਆਪਟੇ ਨੇ ਸੁਝਾਅ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਜਿਹੀ ਜਗ੍ਹਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਉਹ ਬੰਦੂਕਾਂ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਰ ਸਕਣ।

ਮਹਾਸਭਾ ਭਵਨ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਦਾ ਮੈਦਾਨ ਭਾਰੀ ਜੰਗਲਾਂ ਵਾਲਾ ਸੀ। ਆਪਟੇ ਨੇ ਬੈਜ, ਕਿਸਤਿਆ ਅਤੇ ਗੋਪਾਲ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਜੰਗਲਾਂ ਵਿਚ ਲੈ ਗਏ। ਲਗਭਗ ਪੰਦਰਾਂ ਮਿੰਟਾਂ ਬਾਅਦ ਉਹ ਇੱਕ ਛੋਟੇ ਜਿਹੇ ਕਲੀਅਰਿੰਗ ਵਿੱਚ ਆਏ। ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਬੰਦੂਕਾਂ ਦੀ ਪਰਖ ਕਰਨ ਲਈ ਸਹੀ ਥਾਂ ਸੀ। ਆਪਟੇ ਨੇ ਗਰਿੱਲ ਅਤੇ ਪੋਡੀਅਮ ਵਿਚਕਾਰ ਸਹੀ ਦੂਰੀ ਦੂਰ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਕਿਸਤਿਆ ਨੂੰ ਰਿਵਾਲਵਰ ਦੇਣ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਆਪਟੇ ਨੇ ਬੰਦੂਕ ਵਿੱਚ ਚਾਰ ਰਾਊਂਡ ਲੋਡ ਕੀਤੇ। ਫਿਰ ਉਸਨੇ ਇਸਨੂੰ ਕਿਸਤਿਆ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਇੱਕ ਦਰੱਖਤ ਉੱਤੇ ਇੱਕ ਜਗ੍ਹਾ ਮਾਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ ਜਿਸਨੂੰ ਉਸਨੇ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਬਣਾਇਆ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਦਹਿਸ਼ਤ ਤੱਕ, ਜਦੋਂ ਬੰਦੂਕ ਚਲਾਈ ਗਈ, ਗੋਲੀਆਂ ਉਸ ਨਿਸ਼ਾਨੇ ਤੱਕ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚੀਆਂ ਜੋ ਸਿਰਫ ਦਸ ਫੁੱਟ ਦੂਰ ਸੀ! ਇਹ ਉਦੋਂ ਸੀ ਜਦੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਅਹਿਸਾਸ ਹੋਇਆ ਕਿ ਬੰਦੂਕ ਅਤੇ ਗੋਲਾ-ਬਾਰੂਦ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਕੈਲੀਬਰ ਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕਰਨਗੇ। ਹੁਣ ਗੋਪਾਲ ਨੇ ਤੇਲ ਵਾਲੀ ਚਮੜੀ ਦਾ ਪੈਕੇਟ ਖੋਲ੍ਹਿਆ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਸਰਵਿਸ ਰਿਵਾਲਵਰ, ਇੱਕ .38 ਵੈਬਲੇ ਸਕਾਟ, ਜੋ ਉਸਨੇ ਉਕਸਾਨ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਕੱਢਿਆ। ਨਮੀ ਵਾਲੀ ਮਿੱਟੀ ਨੇ ਇਸ ਦੇ ਫਾਇਰਿੰਗ ਤੰਤਰ ਨੂੰ ਜੰਗਾਲ ਅਤੇ ਜਾਮ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਗੋਪਾਲ ਦੇ ਤਣੇ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਲੁਬਰੀਕੇਟਿੰਗ ਤੇਲ ਅਤੇ ਇੱਕ ਪੈਂਕ ਚਾਕੂ ਸੀ; ਉਸਨੇ ਸ਼ੰਕਰ ਨੂੰ ਮਹਾਂਸਭਾ ਭਵਨ ਵਾਪਸ ਜਾਣ ਅਤੇ ਇਸਨੂੰ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਕਿਹਾ।

ਜਦੋਂ ਉਹ ਸ਼ੰਕਰ ਦਾ ਇੰਤਜ਼ਾਰ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਤਿੰਨ ਵਣ ਗਾਰਡਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵੱਲ ਆਉਂਦੇ ਦੇਖਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬੰਦੂਕਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਕੰਬਲ ਦੇ ਹੇਠਾਂ ਛੁਪਾ ਦਿੱਤਾ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵਿਛਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।
ਇੱਕ ਗਾਰਡ ਮੇਹਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਸਮੂਹ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਉਹ ਉੱਥੇ ਕੀ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ? ਗੋਪਾਲ, ਜੋ ਫੌਜ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਨੌਕਰੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲ ਸਕਦਾ ਸੀ, ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਪਿਕਨਿਕ ਮਨਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਭਾਵੇਂ ਗਾਰਡ ਚਲੇ ਗਏ, ਗਿਰੋਹ ਨੇ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਜਗ੍ਹਾ ਅਸੁਰੱਖਿਅਤ ਹੈ ਅਤੇ ਮਹਾਂਸਭਾ ਭਵਨ ਲਈ ਰਵਾਨਾ ਹੋ ਗਏ।

ਕਰਕਰੇ ਅਤੇ ਪਾਹਵਾ ਉੱਥੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਉਡੀਕ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਗਿਰੋਹ ਫਿਰ ਫਿਕਸ ਵਿੱਚ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਦੋਵੇਂ ਬੰਦੂਕਾਂ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਸਨ - ਸਵਰਗ ਦੇ ਨਾਮ 'ਤੇ ਉਹ ਆਪਣੀ ਯੋਜਨਾ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ? ਆਪਟੇ ਨੇ ਬਹਾਦਰੀ ਨਾਲ ਮੋਰਚਾ ਖੜ੍ਹਾ ਕਰਦਿਆਂ ਕਰਕਰੇ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ

Machine Translated by Google

ਅਤੇ ਪਾਹਵਾ ਮਰੀਨਾ ਹੋਟਲ ਵੱਲ ਵਧਣਗੇ। ਗੋਪਾਲ ਨੇ ਕੈਨਵਸ ਬੈਗ ਨੂੰ ਵਿਸਫੋਟਕਾਂ ਅਤੇ ਬੇਕਾਰ ਬੰਦੂਕਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਚੁੱਕਿਆ। ਚਾਰੇ ਇੱਕ ਗੂੜ੍ਹੇ ਨੀਲੇ ਰੰਗ ਦੀ ਕਾਰ ਵਿੱਚ ਸਵਾਰ ਹੋ ਕੇ ਹੋਟਲ ਵੱਲ ਚਲੇ ਗਏ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਨੱਥੂਰਾਮ ਹੋਟਲ ਦੇ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਇਕ ਮੰਜੇ 'ਤੇ ਵਿਛਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਬੈਜ ਅਤੇ ਕਿਸਤਿਆ ਫਿਰ ਹੋਟਲ ਦੇ ਡਾਇਨਿੰਗ ਵਿੱਚ ਲੰਚ ਕਰਨ ਲਈ ਚਲੇ ਗਏ

ਕਮਰਾ

ਜਦੋਂ ਉਹ ਵਾਪਸ ਆਏ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਗੋਪਾਲ ਆਪਣੀ ਬੰਦੂਕ ਦੀ ਮੁਰੰਮਤ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਬੈਜ ਅਤੇ ਪਾਹਵਾ ਹੈਂਡ-ਗ੍ਰੇਨੇਡਾਂ ਵਿੱਚ ਬੰਦੂਕ ਦੇ ਸੂਤੀ ਸਲੈਬਾਂ ਅਤੇ ਡੈਟੋਨੇਟਰਾਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਾਈਮਰ ਫਿਕਸ ਕਰਨ ਲਈ ਬਾਥਰੂਮ ਵਿੱਚ ਗਏ। ਨੱਥੂਰਾਮ ਅਤੇ ਕਿਸਤਿਆ ਦਰਵਾਜ਼ੇ 'ਤੇ ਖੜ੍ਹੇ ਹੋ ਕੇ ਤਿਆਰੀਆਂ ਦੇਖ ਰਹੇ ਸਨ। ਉਸਨੇ ਬੈਜ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਿਤ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਮਰਾਠੀ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ, 'ਹਾਇ ਆਮਚੀ ਸ਼ੇਵਤਚੀ ਸੰਧੀ ਆਹੇ, ਕਾਮ ਯਸ਼ਸਵੀ ਜ਼ਲੇਚ ਪਹਿਜੇ, ਸਗਲਾ ਵੈਵਸਥਿਤ ਆਹੇ ਹਯਾਚੀ ਕਲਜੀ ਗਿਆ।' 'ਇਹ ਸਾਡਾ ਆਖਰੀ ਮੌਕਾ ਹੈ; ਕੰਮ ਸਫਲ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਨੂੰ ਦੇਖਦੇ ਹੋ ਕਿ ਸਭ ਕੁਝ ਸਹੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਿਆਰ ਹੈ। ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਗੋਪਾਲ ਨੇ ਰਿਵਾਲਵਰ ਸਾਫ਼ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ। ਅਨਲੋਡ ਰਿਵਾਲਵਰ ਫਾਇਰ ਕਰਨ 'ਤੇ ਇਹ ਠੀਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਜਾਪਦਾ ਸੀ। ਫਿਊਜ਼ ਨੂੰ ਬਲਣ ਵਿੱਚ ਲੱਗਣ ਵਾਲੇ ਸਮੇਂ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਰਨ ਲਈ, ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਫਿਊਜ਼ ਦੀ ਇੱਕ ਸਮਾਨ ਲੰਬਾਈ ਨੂੰ ਕੱਟਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਬੰਦੂਕ ਦੀ ਕਪਾਹ ਦੀ ਸਲੈਬ ਵਿੱਚ ਫਿਕਸ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਅਤੇ ਇਸਨੂੰ ਰੋਸ਼ਨੀ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਦਰਾੜ ਪਈ ਅਤੇ ਕਮਰਾ ਧੂੰਏਂ ਨਾਲ ਭਰ ਗਿਆ। ਇੱਕ ਵੇਟਰ, ਆਵਾਜ਼ ਸੁਣ ਕੇ ਘਬਰਾ ਗਿਆ, ਜਾਂਚ ਕਰਨ ਆਇਆ। ਆਪਟੇ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਦਰਵਾਜ਼ੇ 'ਤੇ ਰੋਕਿਆ ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਯਕੀਨ ਦਿਵਾਇਆ ਕਿ ਇੱਕ ਗੱਦੇ ਨੂੰ ਅਚਾਨਕ ਅੱਗ ਲੱਗ ਗਈ ਸੀ ਜਦੋਂ ਉਹ ਬਿਸਤਰੇ 'ਤੇ ਸਿਗਰਟ ਪੀ ਰਹੇ ਸਨ ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਭਰੋਸਾ ਦਿਵਾਇਆ ਕਿ ਚਿੰਤਾ ਦੀ ਕੋਈ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਆਪਟੇ ਨੇ ਫਿਰ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਡਿਊਟੀਆਂ ਸੌਂਪੀਆਂ। ਉਸਨੇ ਸੁਝਾਅ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਪਾਹਵਾ ਇੱਕ ਬੰਦੂਕ ਸੂਤੀ ਸਲੈਬ ਅਤੇ ਇੱਕ ਹੈਂਡ ਗ੍ਰੇਨੇਡ ਲੈ ਕੇ ਜਾਵੇ। ਕਿਸਤਿਆ ਹੋਰ ਸੈੱਟ ਲੈ ਕੇ ਜਾਵੇਗਾ। ਨੱਥੂਰਾਮ, ਕਰਕਰੇ ਅਤੇ ਗੋਪਾਲ ਇੱਕ-ਇੱਕ ਹੈਂਡ ਗ੍ਰੇਨੇਡ ਲੈ ਕੇ ਜਾਣਗੇ। ਬੈਜ ਕੋਲ ਇੱਕ ਰਿਵਾਲਵਰ ਅਤੇ ਆਖਰੀ ਹੱਥਗੋਲਾ ਅਤੇ ਆਪਟੇ ਕੋਲ ਇੱਕ ਰਿਵਾਲਵਰ ਹੋਵੇਗਾ। ਬੈਜ ਨੇ ਦਖਲ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇੱਕ ਬੰਦੂਕ ਕਪਾਹ ਦੀ ਸਲੈਬ ਹੰਗਾਮਾ ਕਰਨ ਲਈ ਕਾਫੀ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਸੁਝਾਅ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਪਾਹਵਾ ਨੂੰ ਇੱਕ ਬੰਦੂਕ ਸੂਤੀ ਸਲੈਬ ਅਤੇ ਇੱਕ ਹੈਂਡ ਗ੍ਰੇਨੇਡ ਲੈ ਕੇ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਪਾਹਵਾ ਫਿਊਜ਼ ਜਗਾ ਕੇ ਦੂਰ ਚਲਾ ਜਾਂਦਾ; ਉਸ ਕੋਲ ਧਮਾਕੇ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸੱਠ ਸਕਿੰਟ ਹੋਣਗੇ। ਗੋਪਾਲ ਅਤੇ ਕਰਕਰੇ ਕੋਲ ਇੱਕ-ਇੱਕ ਹੈਂਡ ਗ੍ਰੇਨੇਡ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਕਿਸਤਿਆ ਅਤੇ ਉਹ ਇੱਕ-ਇੱਕ ਰਿਵਾਲਵਰ ਅਤੇ ਇੱਕ ਹੈਂਡ ਗ੍ਰੇਨੇਡ ਰੱਖਣਗੇ। ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਨੱਥੂਰਾਮ ਹੱਥਾਂ ਦੇ ਸੰਕੇਤਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਕੇ ਹਰ ਵੇਰਵੇ ਦੀ ਨਿਗਰਾਨੀ ਕਰਨਗੇ ਅਤੇ ਤਾਲਮੇਲ ਕਰਨਗੇ। ਸੂਟਰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੰਮ ਕਰਨ ਯੋਗ ਯੋਜਨਾ ਦੇ ਨਾਲ ਆਇਆ ਸੀ। ਇਹ ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਨੱਥੂਰਾਮ ਨੂੰ ਵੀ ਸੁਵਿਧਾਜਨਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਰੱਖੇਗਾ, ਜੇਕਰ ਕੁਝ ਵੀ ਗਲਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਕਰਕਰੇ ਨੇ ਸੁਝਾਅ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਹੀ ਮਦਨਲਾਲ ਨੇ ਬੰਦੂਕ ਦੇ ਸੂਤੀ ਸਲੈਬ ਨੂੰ ਵਿਸਫੋਟ ਕੀਤਾ, ਉਹ ਸਾਰੇ ਗਾਂਧੀ 'ਤੇ ਗੋਲੀਬਾਰੀ ਕਰਨਗੇ ਅਤੇ ਹੱਥਗੋਲੇ ਸੁੱਟਣਗੇ। ਆਪਟੇ ਨੇ ਅੱਗੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਮਦਨਲਾਲ ਨੂੰ ਸੰਕੇਤ ਦੇਣਗੇ ਅਤੇ ਨੱਥੂਰਾਮ ਘਟਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸਮਕਾਲੀ ਕਰਨ ਲਈ ਬੈਜ ਦਾ ਸੰਕੇਤ ਦੇਵੇਗਾ। ਦੂਸਰੇ ਭੀੜ ਵਿੱਚ ਰਲ ਜਾਂਦੇ ਅਤੇ ਉਡੀਕ ਕਰਦੇ

Machine Translated by Google

ਆਪਣੇ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕੰਮਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਦਾ ਪਲ. ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਯਕੀਨ ਸੀ ਕਿ, ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਹੰਗਾਮੇ ਵਿੱਚ, ਉਹ ਬਿਰਲਾ ਹਾਊਸ ਤੋਂ ਬਚ ਜਾਣਗੇ, ਅਤੇ ਪੂਨਾ ਵਾਪਸ ਭੱਜਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਭਵਨ ਵਿੱਚ ਦੁਬਾਰਾ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਜਾਣਗੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਇੰਨੀ ਸਾਧਾਰਨ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਸਕੂਲ ਦੀ ਪਿਕਨਿਕ ਵਾਂਗ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਇਆ।

ਆਪਟੇ ਨੇ ਫਿਰ ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹਰੇਕ ਨੂੰ ਉਸ ਸ਼ਾਮ ਬਿਰਲਾ ਹਾਊਸ ਵਿੱਚ ਵਰਤੇ ਜਾਣ ਲਈ ਇੱਕ ਮੰਨਿਆ ਹੋਇਆ ਨਾਮ ਦਿੱਤਾ। ਨੱਥੂਰਾਮ 'ਦੇਸ਼ਪਾਂਡੇ', ਕਰਕਰੇ 'ਬਿਆਸ', ਆਪਟੇ 'ਕਰਮਕਰ', ਕਿਸਤਿਆ 'ਤੁਕਾਰਾਮ' ਅਤੇ ਬੈਜ 'ਬੰਦੋਭਾਉ' ਬਣ ਗਏ। ਇਹ ਪੱਕਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਮਦਨਲਾਲ ਅਤੇ ਗੋਪਾਲ ਨੂੰ ਕਿਹੜੇ ਨਾਂ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਸਨ। ਨੱਥੂਰਾਮ ਨੇ ਗੂੜ੍ਹੇ ਨੀਲੇ ਰੰਗ ਦੀ ਅੱਧੀ ਬਾਹਾਂ ਵਾਲੀ ਕਮੀਜ਼ ਅਤੇ ਖਾਕੀ ਸ਼ਾਰਟਸ ਪਹਿਨਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ। ਆਪਟੇ ਨੇ ਭਾਰਤੀ ਹਵਾਈ ਸੈਨਾ ਦੀ ਵਰਦੀ ਦੇ ਸਮਾਨ ਗੂੜ੍ਹੇ ਨੀਲੇ ਰੰਗ ਦੀ ਜੈਕੇਟ ਅਤੇ ਟਰਾਊਜ਼ਰ ਪਹਿਨੇ ਸਨ।

ਕਰਕਰੇ ਨੇ ਧੋਤੀ, ਨਹਿਰੂ ਕਮੀਜ਼ ਅਤੇ ਗਾਂਧੀ ਟੋਪੀ ਪਹਿਨੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਮਦਨਲਾਲ ਨੇ ਆਪਟੇ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਇੱਕ ਜੈਕਟ ਅਤੇ ਇੱਕ ਜੋੜਾ ਟਰਾਊਜ਼ਰ ਪਹਿਨਿਆ। ਗੋਪਾਲ ਨੇ ਨੱਥੂਰਾਮ ਵਰਗਾ ਪਹਿਰਾਵਾ ਪਾਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਸ਼ੰਕਰ ਨੇ ਕਮੀਜ਼, ਕੋਟ, ਧੋਤੀ ਅਤੇ ਟੋਪੀ ਪਾਈ ਹੋਈ ਸੀ। ਬੈਜ ਨੇ ਧੋਤੀ ਅਤੇ ਨਹਿਰੂ ਕੋਟ ਪਾਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਆਪਣੀ ਪਛਾਣ ਛੁਪਾਉਣ ਦੀ ਵਿਅਰਥ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਵਿੱਚ, ਕਰਕਰੇ ਨੇ ਝੂਠੀ ਮੁੱਛਾਂ 'ਤੇ ਪੇਂਟ ਕੀਤਾ, ਆਪਣੀਆਂ ਭਰਵੀਆਂ ਨੂੰ ਕਾਲਾ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਮੱਥੇ 'ਤੇ ਇੱਕ ਵੱਡਾ ਤਿਲਕ ਪੇਂਟ ਕੀਤਾ। ਉਸਨੇ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਇਹ ਇੱਕ ਆਦਰਸ਼ ਛਲਾਵਾ ਸੀ ਪਰ, ਅਸਲ ਵਿੱਚ, ਉਸਦੇ ਗੇਟਅੱਪ ਨੇ ਧਿਆਨ ਖਿੱਚਿਆ।

ਆਪਟੇ ਨੇ ਫਿਰ ਗੈਂਗ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਹਥਿਆਰ ਵੰਡੇ। ਬੈਜ ਨੇ ਆਪਣਾ ਰਿਵਾਲਵਰ ਅਤੇ ਹੈਂਡ ਗ੍ਰਨੇਡ ਕੈਨਵਸ ਬੈਗ ਵਿੱਚ ਰੱਖਿਆ; ਬਾਕੀਆਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਆਪਣੇ ਵਿਅਕਤੀ 'ਤੇ ਲੁਕੋ ਦਿੱਤੀਆਂ।

ਕਰਕਰੇ ਅਤੇ ਮਦਨਲਾਲ ਟੋਂਗਾ ਦੁਆਰਾ ਬਿਰਲਾ ਹਾਊਸ ਲਈ ਹੋਟਲ ਛੱਡਣ ਵਾਲੇ ਪਹਿਲੇ ਦੋ ਸਨ ਅਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਆਪਟੇ, ਬੈਜ, ਕਿਸਤਿਆ ਅਤੇ ਗੋਪਾਲ ਸਨ। ਨੱਥੂਰਾਮ ਨੇ ਸਿਰ ਦਰਦ ਦੀ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਪੰਦਰਾਂ-ਵੀਹ ਮਿੰਟਾਂ ਬਾਅਦ ਪਾਲਣਾ ਕਰੇਗਾ। ਬੈਜ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪੀੜਤ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਿਸਤਿਆ ਨੂੰ ਦੱਸੀ ਜਦੋਂ ਉਹ ਹੋਟਲ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਸਾਨੂੰ ਤਾਤਾਰਾਓ ਦੀ ਇੱਛਾ ਅਨੁਸਾਰ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਮਾਰਨਾ ਪਵੇਗਾ। ਕਿਸਤਿਆ, ਆਪਣੇ ਮਾਲਕ ਦੇ ਹੁਕਮਾਂ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਦਾ ਸੀ, ਕੋਈ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨਹੀਂ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਿਤ ਕਰਦਾ ਸੀ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਚਾਰਾਂ ਨੇ ਰੀਗਲ ਸਿਨੇਮਾ ਨੇੜੇ ਸੁਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨਾਂ ਦੇ ਸਿੱਖ ਡਰਾਈਵਰ ਦੀ ਟੈਕਸੀ ਕਿਰਾਏ 'ਤੇ ਲਈ। ਉਹ ਪਹਿਲਾਂ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਭਵਨ ਗਏ ਅਤੇ ਟੈਕਸੀ ਉਡੀਕਦੇ ਹੋਏ ਤਿੰਨੇ ਆਪਣੇ ਕਮਰਿਆਂ ਵਿੱਚ ਚਲੇ ਗਏ। ਗੋਪਾਲ ਨੇ ਆਪਣਾ ਟਰੰਕ ਅਲਮਾਰੀ ਵਿੱਚ ਸੰਭਾਲ ਲਿਆ। ਤਿੰਨੇ ਫਿਰ ਕੈਬ 'ਤੇ ਵਾਪਸ ਆ ਗਏ, ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਿਰਲਾ ਹਾਊਸ ਦੇ ਪਿਛਲੇ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਦੁਆਰ 'ਤੇ ਲੈ ਗਈ। ਨੌਕਰਾਂ ਦੇ ਕੁਆਰਟਰਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਲੱਗਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ ਇੱਕ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਪਲਾਟ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸਰਵਿਸ ਲੇਨ ਖੁੱਲ੍ਹ ਗਈ। ਜਿਵੇਂ ਹੀ ਟੈਕਸੀ ਪਿਛਲੇ ਗੇਟ ਦੇ ਨੇੜੇ ਪਹੁੰਚੀ, ਇੱਕ ਆਫ-ਡਿਊਟੀ ਚੌਕੀਦਾਰ, ਭੂਰ ਸਿੰਘ, ਇੱਕ ਸਾਬਕਾ ਫੌਜੀ ਸਿਪਾਹੀ, ਇਸਨੂੰ ਰੋਕਣ ਲਈ ਉੱਠਿਆ। ਜਦੋਂ ਉਸ ਨੇ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਕਾਰ ਕਰੱਬ ਤੋਂ ਉੱਪਰ ਆ ਕੇ ਰੁਕ ਗਈ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਹ ਵਾਪਸ ਉੱਥੇ ਚਲਾ ਗਿਆ ਜਿੱਥੇ ਉਹ ਕਾਰ ਕਲੀਨਰ ਛੋਟੂਰਾਮ ਕੋਲ ਬੈਠਾ ਸੀ।

Machine Translated by Google

ਬਿਰਲਾ ਪਰਿਵਾਰ। ਦੋਵਾਂ ਨੇ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਜਦੋਂ ਚਾਰ ਲੋਕ ਕਾਰ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲੇ ਤਾਂ ਡਰਾਈਵਰ ਪਹੀਏ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਬੈਠਾ ਰਿਹਾ।

ਅਹਾਤੇ ਵਿੱਚੋਂ ਦੋ ਲੋਕ ਚਾਰਾਂ ਕੋਲ ਗਏ ਅਤੇ ਕੁਝ ਮਿੰਟਾਂ ਲਈ ਗੱਲਬਾਤ ਕੀਤੀ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਤੱਕ ਭੂਰ ਸਿੰਘ ਸਾਹਮਣੇ ਗੇਟ 'ਤੇ ਆਪਣੀ ਡਿਊਟੀ ਲਈ ਰਵਾਨਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਕੁਝ ਮਿੰਟਾਂ ਦੀ ਗੱਲਬਾਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਸਮੂਹ ਇੱਕ ਅਤੇ ਦੋ ਵਿੱਚ ਟੁੱਟ ਗਿਆ ਅਤੇ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਸਥਾਨ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲ ਹੋ ਗਿਆ। ਬਿਰਲਾ ਹਾਊਸ ਦੇ ਪਿਛਲੇ ਪਾਸੇ ਕਰੀਬ ਸੌ ਫੁੱਟ ਦੀ ਦੂਰੀ 'ਤੇ 9, ਅਲਬੂਕਰਕ ਰੋਡ ਸਥਿਤ ਨੌਕਰਾਂ ਦੇ ਕੁਆਰਟਰ 'ਚ ਰਹਿੰਦੀ ਇਕ ਔਰਤ ਸੁਲੋਚਨਾ ਦੇਵੀ ਨੇ ਵੀ ਇਸ ਗਿਰੋਹ ਨੂੰ ਕਾਰ ਰਾਹੀਂ ਆਉਂਦੇ ਦੇਖਿਆ। ਅਕਸਰ ਉਸਦੇ ਸੱਤ ਅਤੇ ਚਾਰ ਸਾਲ ਦੇ ਬੱਚੇ ਖੇਡਣ ਲਈ ਮੈਦਾਨ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦੇ ਸਨ। ਸੁਲੋਚਨਾ, ਆਦਤ ਅਨੁਸਾਰ, ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਰਨ ਆਈ ਸੀ, ਜਦੋਂ ਉਸਨੇ ਟੈਕਸੀ ਚਲਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਅਤੇ ਚਾਰ ਆਦਮੀਆਂ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਦੇ ਦੇਖਿਆ।

ਕਰਕਰੇ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਸੀ ਕਿ ਜਿਸ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਉਹ ਦਾਖਲ ਹੋਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ, ਉਹ ਗੇਟ ਤੋਂ ਲਾਈਨ ਵਿਚ ਤੀਜਾ ਸੀ। ਕਰਕਰੇ ਨੇ ਉਸ ਨੌਕਰ ਨਾਲ ਦੋਸਤੀ ਕੀਤੀ ਸੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਇਹ ਇਕ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ ਸੌਂਪਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਨੌਕਰ ਛੋਟੂਰਾਮ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਇੱਕ ਦੋਸਤ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਕਮਰਾ ਵਰਤਣ ਦੇਣ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਗਾਂਧੀ ਦੀਆਂ ਕੁਝ ਫੋਟੋਆਂ ਖਿੱਚਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਭਾਵੇਂ ਇਹ ਬੇਨਤੀ ਅਜੀਬ ਜਾਪਦੀ ਸੀ, ਛੋਟੂਰਾਮ ਨੂੰ ਬਿਰਲਾ ਹਾਊਸ ਦੇ ਮੈਦਾਨ ਵਿੱਚ ਘੁੰਮਦੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਫੋਟੋਗ੍ਰਾਫ਼ਰਾਂ ਦੀ ਆਦਤ ਸੀ, ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ ਫਰਾਂਸੀਸੀ ਫੋਟੋਗ੍ਰਾਫਰ ਹੈਨਰੀ ਕਾਰਟੀਅਰ ਬ੍ਰੇਸਨ ਜੋ ਕੰਧਾਂ ਦੇ ਉੱਪਰੋਂ, ਦਰੱਖਤਾਂ ਦੇ ਹੇਠਾਂ ਅਤੇ ਛੱਤ ਤੋਂ ਵੀ ਫੋਟੋਆਂ ਖਿੱਚਦੇ ਸਨ!

ਕਰਕਰੇ ਨੇ ਛੋਟੂਰਾਮ ਨੂੰ ਦਸ ਰੁਪਏ ਦਿੱਤੇ; ਇਹ ਪੈਸਾ ਕਾਰ ਕਲੀਨਰ ਲਈ ਕਾਫ਼ੀ ਪ੍ਰੇਰਣਾ ਵਾਲਾ ਸੀ ਜੋ ਮਹੀਨੇ ਦੇ ਪੰਝੀ ਰੁਪਏ ਕਮਾਉਂਦਾ ਸੀ। ਆਖ਼ਰ ਇਹ ਕੁਝ ਮਿੰਟਾਂ ਦੀ ਹੀ ਗੱਲ ਸੀ, ਕੌਣ ਜਾਣੇਗਾ? ਹਾਲਾਂਕਿ, ਇੱਕ ਗੱਲ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਦਿਲਚਸਪ ਬਣਾਇਆ; ਦੋਵਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਕੋਲ ਵੀ ਕੈਮਰਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਹ ਤਸਵੀਰਾਂ ਕਿਵੇਂ ਲੈਣ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ? ਉਸਨੇ ਕਰਕਰੇ ਨੂੰ ਇਹ ਪੁੱਛਿਆ, ਜਿਸ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਉਸਦੇ ਦੋਸਤ ਕੋਲ ਕਾਰ ਵਿੱਚ ਕੈਮਰਾ ਸੀ।

ਛੋਟੂਰਾਮ ਨਾਲ ਸੌਦਾ ਤੈਅ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕਰਕਰੇ ਵਾਪਸ ਕਾਰ ਵੱਲ ਚਲੇ ਗਏ।
ਬਿੱਲੇ, ਕਿਸਤਿਆ, ਗੋਪਾਲ ਅਤੇ ਨੱਥੂਰਾਮ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਗਏ ਸਨ। ਕਰਕਰੇ ਨੇ ਬੈਜ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਕਮਰੇ ਦਾ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਕਰ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਬੈਜ ਨੇ ਕਈ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਨੌਕਰਾਂ ਦੇ ਕੁਆਰਟਰ ਦੇ ਬਾਹਰ ਬੈਠੇ ਦੇਖਿਆ ਅਤੇ ਤਿੰਨ ਆਦਮੀ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਤੋਂ ਕੁਝ ਫੁੱਟ ਬਾਹਰ ਬੈਠੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਉਸ ਨੇ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਕਿ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚੋਂ ਗੋਲੀਬਾਰੀ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਸ ਲਈ ਬਚਣਾ ਅਸੰਭਵ ਸੀ। ਇਹ ਅਚਾਨਕ ਉਸ 'ਤੇ ਆ ਗਿਆ ਕਿ, ਕਤਲ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਕਿਸਤਿਆ ਅਤੇ ਉਹ ਸਿਗਰਟ ਪੀਣ ਵਾਲੀਆਂ ਬੰਦੂਕਾਂ ਨੂੰ ਫੜੇ ਰਹਿਣਗੇ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਬਾਕੀ ਗੈਂਗ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਚ ਨਿਕਲਣਗੇ। ਬੈਜ ਠੰਡੇ ਪੈਰਾਂ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ. ਉਸਨੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲ ਹੋਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਹ ਇੱਕ ਬੁਰਾ ਸ਼ਗਨ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਛੋਟੂਰਾਮ ਦੀ ਸਿਰਫ ਇੱਕ ਅੱਖ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਸੁਝਾਅ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਉਹ ਮੰਚ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਓਨਾ ਹੀ ਨੇੜੇ ਖੜ੍ਹਾ ਹੋਵੇਗਾ ਜਿੱਥੇ ਉਹ ਗਾਂਧੀ ਬੈਠੇ ਸਨ ਅਤੇ ਜਿਵੇਂ ਹੀ ਮਦਨਲਾਲ ਨੇ ਬੰਦੂਕ ਦੀ ਸੂਤੀ ਸਲੈਬ ਨੂੰ ਵਿਸਫੋਟ ਕੀਤਾ, ਉਹ ਗਾਂਧੀ 'ਤੇ ਗੋਲੀ ਚਲਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਸੁੱਟ ਦੇਵੇਗਾ।

Machine Translated by Google

ਉਸ ਦਾ ਹੈਂਡ ਗ੍ਰਨੇਡ। ਬਾਕੀਆਂ ਨੇ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਬੈਜ ਨੂੰ ਹੋਰ ਕਰਨ ਲਈ ਮਨਾਉਣ ਦਾ ਕੋਈ ਤਰੀਕਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਬੈਜ ਨੇ ਇਹ ਵੀ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਟ੍ਰੇਲਿਸ ਵਰਕ ਗਰਿੱਲ ਦੇ ਖੁੱਲੇ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਸਨ ਜੋ ਹੈਂਡ ਗ੍ਰੇਨੇਡ ਨੂੰ ਖਿਸਕਣ ਲਈ ਕਾਫ਼ੀ ਵੱਡੇ ਸਨ, ਪਰ ਇਸਨੂੰ ਖਿੜਕੀ ਤੋਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਦੂਰੀ 'ਤੇ ਸੁੱਟਣਾ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ, ਗ੍ਰਨੇਡ ਖਿੜਕੀ ਤੋਂ ਪਰੇ ਫਟ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਪੀੜਤ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਦੀ ਬਜਾਏ, ਇਸ ਨੂੰ ਸੁੱਟਣ ਵਾਲੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਮਾਰ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਖਰੀ ਸਮੇਂ 'ਤੇ ਯੋਜਨਾ ਬਦਲ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਤੱਕ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਸਭਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਸੀ। ਜਨਤਕ ਸੰਬੋਧਨ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੀ ਮੁਰੰਮਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ, ਅਤੇ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਸਰਵ ਧਰਮ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਕੱਠ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਇਹ ਗਿਰੋਹ ਆਪਣੀ ਪੁਜ਼ੀਸ਼ਨ ਲੈਣ ਲਈ ਅਹਾਤੇ ਵਿੱਚ ਚਲਾ ਗਿਆ।

ਪਾਹਵਾ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਘੁੱਟ ਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਸਨੇ ਬੰਦੂਕ ਦੀ ਸੂਤੀ ਕੰਧ 'ਤੇ ਰੱਖ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਕਰਕਰੇ ਨੇ ਪਾਹਵਾ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਕੀ ਉਹ ਤਿਆਰ ਹਨ। ਮਦਨਲਾਲ ਨੇ ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਉਸ ਥਾਂ ਵੱਲ ਤੁਰ ਪਿਆ ਜਿੱਥੇ ਉਸਨੇ ਬੰਦੂਕ ਸੂਤੀ ਰੱਖੀ ਸੀ। ਘਟਨਾ ਪਿੱਛੇ ਸੜਕ ਤੋਂ ਦਿਖਾਈ ਦੇ ਰਹੀ ਸੀ ਅਤੇ ਸੁਲੋਚਨਾ ਨੇ ਨੌਜਵਾਨ ਨੂੰ ਕੰਧ ਤੱਕ ਤੁਰਦਿਆਂ ਦੇਖਿਆ। ਉਸਨੇ ਕੰਧ 'ਤੇ ਰੱਖੀ ਇੱਟ ਵਰਗੀ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਵੀ ਦੇਖਿਆ।

ਇਸ ਦੌਰਾਨ, ਘਬਰਾਏ ਹੋਏ ਇੱਕ ਬੈਜ ਨੇ ਕਿਸਤਿਆ ਨੂੰ ਫੜ ਲਿਆ ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਆਪਣਾ ਰਿਵਾਲਵਰ ਅਤੇ ਗ੍ਰਨੇਡ ਸੌਂਪਣ ਦਾ ਆਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ, ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਉਹ ਉਸਨੂੰ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰਨ ਦਾ ਹੁਕਮ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ, ਕੁਝ ਨਾ ਕਰੋ। ਬੈਜ ਨੇ ਰਿਵਾਲਵਰ ਅਤੇ ਗ੍ਰਨੇਡ ਦੋਨਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਤੌਲੀਏ ਵਿੱਚ ਲਪੇਟਿਆ ਜੋ ਉਸਨੇ ਮਰੀਨਾ ਹੋਟਲ ਤੋਂ ਚੁੱਕਿਆ ਸੀ। ਉਹ ਭੱਜ ਕੇ ਕਾਰ ਕੋਲ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਿਛਲੀ ਸੀਟ ਦੇ ਹੇਠਾਂ ਛੁਪਾ ਲਿਆ। ਕੈਬ ਡਰਾਈਵਰ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਸਥਾਨ ਤੱਕ ਚੱਲਿਆ ਸੀ। ਬੈਜ ਆਪਣੇ ਕੋਟ ਦੀ ਜੇਬ ਵਿੱਚ ਹੱਥ ਰੱਖ ਕੇ ਮੈਦਾਨ ਵਿੱਚ ਵਾਪਸ ਚਲਾ ਗਿਆ, ਇਹ ਦਿਖਾਵਾ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੀਆਂ ਜੇਬਾਂ ਵਿੱਚ ਬੰਦੂਕ ਅਤੇ ਗ੍ਰਨੇਡ ਲੈ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਸਥਿਤੀ ਸੰਭਾਲ ਲਈ। ਬਾਕੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ ਸੀ ਕਿ ਬੈਜ ਨੇ ਕੀ ਕੀਤਾ ਸੀ।

ਬੈਜ ਨੇ ਆਪਟੇ ਨੂੰ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਹ ਤਿਆਰ ਹੈ। ਆਪਟੇ ਨੇ ਪਾਹਵਾ ਨੂੰ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ, ਜਿਸ ਨੇ ਮਾਚਿਸ ਦੀ ਸਟਿਕ ਨਾਲ ਬੰਦੂਕ ਦੇ ਸੂਤੀ ਸਲੈਬ 'ਤੇ ਫਿਊਜ਼ ਜਗਾਇਆ ਅਤੇ ਉੱਥੋਂ ਚਲਾ ਗਿਆ।
ਸੁਲੋਚਨਾ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਅਜਿਹਾ ਕਰਦੇ ਦੇਖਿਆ। ਮਦਨਲਾਲ ਨੇ ਸੰਕੇਤ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਸਲੈਬ ਕਿਸੇ ਵੀ ਪਲ ਫਟ ਜਾਵੇਗੀ।

ਗਾਂਧੀ ਇਕੱਠ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਬੈਜ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਸੱਜੇ ਪਾਸੇ ਚਾਰ ਜਾਂ ਪੰਜ ਫੁੱਟ ਖੜ੍ਹਾ ਸੀ, ਕਰਕਰੇ ਅਤੇ ਕਿਸਤਿਆ ਬੈਜ ਦੇ ਸੱਜੇ ਪਾਸੇ ਕੁਝ ਫੁੱਟ ਖੜ੍ਹੇ ਸਨ। ਅਚਾਨਕ ਇੱਕ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਧਮਾਕੇ ਨੇ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਸਭਾ ਦੀ ਸ਼ਾਂਤੀ ਨੂੰ ਭੰਗ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

ਧੂੰਆਂ ਅਤੇ ਧੂੜ ਬਹੁਤ ਸੀ; ਕੰਧ ਦਾ ਇੱਕ ਵੱਡਾ ਹਿੱਸਾ ਢਹਿ ਗਿਆ ਸੀ।
ਕੁਝ ਲੋਕ ਉੱਠੇ ਅਤੇ ਉਸ ਥਾਂ ਵੱਲ ਭੱਜੇ ਜਿੱਥੇ ਧਮਾਕਾ ਹੋਇਆ ਸੀ; ਬੰਬ ਧਮਾਕਾ ਉਸ ਥਾਂ ਤੋਂ ਲਗਭਗ 75 ਫੁੱਟ ਦੂਰ ਸੀ ਜਿੱਥੇ ਗਾਂਧੀ ਬੈਠੇ ਸਨ। ਗਰੋਹ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਅਗਲੀ ਕਾਰਵਾਈ ਦੀ ਉਡੀਕ ਕਰਨ ਲੱਗੇ।

Machine Translated by Google

ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ। ਕੋਈ ਗੋਲੀ ਨਹੀਂ ਚਲਾਈ ਗਈ। ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ, ਨਾ ਤਾਂ ਕਰਕਰੇ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਗੋਪਾਲ ਨੇ ਉਹ ਗ੍ਰਨੇਡ ਸੁੱਟੇ ਜੋ ਉਹ ਲੈ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ।

ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਹਾਜ਼ਰੀਨ ਨੂੰ ਸ਼ਾਂਤ ਕੀਤਾ, 'ਜੇਕਰ ਅਸੀਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਚੀਜ਼ ਤੋਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਘਬਰਾਉਂਦੇ ਹਾਂ, ਜੇਕਰ ਸੱਚਮੁੱਚ ਕੁਝ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਸਾਡੀ ਦੁਰਦਸ਼ਾ ਕੀ ਹੋਵੇਗੀ? ... ਸੁਣੋ! ਸਾਰੇ ਸੁਣੋ, ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ, ਮੇਰੀ ਗੱਲ ਸੁਣੋ. ਚੁੱਪ ਕਰਕੇ ਬੈਠ ਜਾ।' ਗੈਂਗ ਨੇ ਜਿਸ ਦਹਿਸ਼ਤ ਦੀ ਉਮੀਦ ਕੀਤੀ ਸੀ ਉਹ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ। ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੇ ਭੀੜ ਨੂੰ ਸ਼ਾਂਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਗੈਂਗ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਹੀ ਖੜ੍ਹੇ ਰਹਿ ਗਏ ਸਨ, ਬਹੁਤ ਹੀ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਨਾਲ। ਪਰ ਹਾਲਾਤਾਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਦੇਣ ਤੋਂ ਬਚਣ ਵਿਚ ਮਦਦ ਕੀਤੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕੁਝ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖਿਆ ਜੋ ਬਿਰਲਾ ਹਾਊਸ ਦੇ ਸੁਰੱਖਿਆ ਕਰਮਚਾਰੀ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੇ ਸਨ, ਉਹ ਉਸ ਥਾਂ ਵੱਲ ਭੱਜਦੇ ਸਨ ਜਿੱਥੇ ਬੰਬ ਫਟਿਆ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਇੱਕ ਔਰਤ ਪਾਹਵਾ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਅਗਲੇ ਹੀ ਪਲ ਉਸ ਨੂੰ ਫੜ ਲਿਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਬਿਰਲਾ ਹਾਊਸ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਵਾਲੇ ਗੇਟ ਵੱਲ ਮਾਰਚ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਗੇਟ ਦੇ ਬਿਲਕੁਲ ਬਾਹਰ ਪੁਲਿਸ ਚੌਕੀ ਸੀ।

ਗਿਰੋਹ ਘਬਰਾ ਗਿਆ, ਯਕੀਨਨ ਉਹ ਕਿਸੇ ਵੀ ਪਲ ਫੜੇ ਜਾਣਗੇ। ਆਪਟੇ, ਨੱਥੂਰਾਮ ਅਤੇ ਗੋਪਾਲ ਪਿੱਛੇ ਵਾਲੇ ਗੇਟ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲੇ ਅਤੇ ਚੀਕਦੇ ਹੋਏ ਕੈਬ ਵਿਚ ਚੜ੍ਹ ਗਏ, ''ਗੜੀਚਲੁ ਕਰੋ, ਗੱਡੀ ਚਲਾਓ, ਜਲਦੀ, ਜਲਦੀ।'' ' 'ਕਾਰ ਸਟਾਰਟ ਕਰੋ, ਕਾਰ ਸਟਾਰਟ ਕਰੋ। ਗੱਡੀ ਚਲਾਓ, ਗੱਡੀ ਚਲਾਓ, ਤੇਜ਼, ਤੇਜ਼!' ਸੁਲੋਚਨਾ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਈ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਕਾਰ ਨੂੰ ਜਾਂਦੇ ਹੋਏ ਦੇਖਿਆ। ਨੰਬਰ ਪਲੇਟ 'ਤੇ ਇਕ ਨੌਜਵਾਨ ਨੇ ਦੇਖਿਆ ਅਤੇ ਬਾਅਦ 'ਚ ਪੁਲਸ ਨੂੰ ਨੰਬਰ ਦਿੱਤਾ ਪਰ ਨੰਬਰ ਗਲਤ ਸੀ।

ਕਰਕਰੇ ਭੀੜ ਵਿੱਚ ਪਿਘਲ ਗਿਆ ਅਤੇ ਬਚ ਨਿਕਲਿਆ। ਬੈਜ ਨੇ ਕਿਸਤਿਆ ਨੂੰ ਫੜ ਲਿਆ ਅਤੇ, ਪੁਲਿਸ ਕਾਂਸਟੇਬਲਾਂ ਤੋਂ ਬਚ ਕੇ, ਬਿਰਲਾ ਹਾਊਸ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਚਲੇ ਗਏ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਟਾਂਗਾ ਕਿਰਾਏ 'ਤੇ ਲਿਆ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਭਵਨ ਵੱਲ ਚੱਲ ਪਏ। ਬੈਜ ਨੇ ਉੱਥੇ ਨੱਥੂਰਾਮ, ਗੋਪਾਲ ਅਤੇ ਆਪਟੇ ਨੂੰ ਘਬਰਾਹਟ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਪਾਇਆ।

ਬੈਜ, ਨੱਥੂਰਾਮ ਅਤੇ ਆਪਟੇ ਵਿਚਕਾਰ ਇੱਕ ਭੜਕੀਲੀ ਕਤਾਰ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਈ, ਹਰ ਇੱਕ ਦੂਜੇ 'ਤੇ ਕਾਰਨ ਨੂੰ ਧੋਖਾ ਦੇਣ ਦਾ ਦੋਸ਼ ਲਾਉਂਦਾ ਸੀ। ਬੈਜ ਇਸ ਗੱਲ ਤੋਂ ਦੁਖੀ ਸੀ ਕਿ ਬਾਕੀਆਂ ਨੇ ਉਸ ਲਈ ਕੋਈ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤੇ ਬਿਨਾਂ ਆਪਣੇ ਜਾਣ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਬਣਾਈ ਸੀ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਨੱਥੂਰਾਮ ਅਤੇ ਆਪਟੇ ਨੇ ਆਪਣੇ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਾਰਜਾਂ ਨੂੰ ਖੁਦ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਯੋਜਨਾ ਦੀ ਅਸਫਲਤਾ ਲਈ ਬੈਜ ਨੂੰ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਠਹਿਰਾਇਆ। ਆਪਟੇ ਨੇ ਬੈਜ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਸਦੀਆਂ ਸੇਵਾਵਾਂ ਦੀ ਹੋਰ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਪੂਨਾ ਵਾਪਸ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਬੈਜ ਨੇ ਸ਼ੰਕਰ ਨੂੰ ਬਾਕੀ ਵਿਸਫੋਟਕ ਅਤੇ ਹੈਂਡ ਗ੍ਰੇਨੇਡ ਦਾ ਨਿਪਟਾਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ।

ਸ਼ੰਕਰ ਨੇ ਕੈਸ਼ ਨੂੰ ਭਵਨ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਜੰਗਲ ਵਿੱਚ ਦੱਬ ਦਿੱਤਾ।

ਗੋਪਾਲ ਨੂੰ ਤੁਰੰਤ ਪੂਨਾ ਲਈ ਰਵਾਨਾ ਹੋਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਗਿਆ। ਨੱਥੂਰਾਮ ਅਤੇ ਆਪਟੇ ਨੇ ਵੀ ਦਿੱਲੀ ਤੋਂ ਭੱਜਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ। ਕਰਕਰੇ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਰਹਿ ਕੇ ਪਾਹਵਾ ਲਈ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸਹਾਇਤਾ ਲੈਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨਗੇ। ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ ਆਪੋ-ਆਪਣੇ ਬੈਗ ਚੁੱਕੇ ਅਤੇ ਕਾਹਲੀ ਨਾਲ ਚਲੇ ਗਏ। ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਨੱਥੂਰਾਮ ਮਰੀਨਾ ਹੋਟਲ ਗਏ ਅਤੇ ਚੈੱਕ ਆਊਟ ਕੀਤਾ।

ਨੱਥੂਰਾਮ ਉਸ ਪ੍ਰੈਸ ਰਿਲੀਜ਼ ਦੀ ਕਾਪੀ ਚੁੱਕਣਾ ਭੁੱਲ ਗਿਆ ਜੋ ਆਸ਼ੂਤੋਸ਼ ਲਹਿਰੀ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਕੱਪੜੇ ਧੋਣ ਲਈ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਉਹ ਰੇਲਵੇ ਸਟੇਸ਼ਨ ਵੱਲ ਭੱਜੇ।

Machine Translated by Google

ਨੱਥੂਰਾਮ ਅਤੇ ਆਪਟੇ ਤਬਾਹ ਹੋ ਗਏ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੁਚੱਜੀ ਯੋਜਨਾ ਆਖਰੀ ਸਮੇਂ 'ਤੇ ਅਸਫਲ ਹੋ ਗਈ ਸੀ। ਹਿੰਦੂਆਂ 'ਤੇ ਅੱਤਿਆਚਾਰਾਂ ਦਾ 'ਬਦਲਾ' ਲੈਣ ਦੀਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਪਿਛਲੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਵਾਂਗ, ਇਹ ਵੀ ਖੋਖਲਾ ਸਾਬਤ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਹੁਣ ਉਨ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਕੌਣ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕਰੇਗਾ? ਉਹ ਤਾਤਿਆਰਾਓ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਿਵੇਂ ਕਰਨਗੇ? ਆਪਟੇ-ਗੌਡਸੇ ਗੈਂਗ ਇੱਕ ਵਾਰ ਫਿਰ ਹਾਰਨ ਵਾਲਾ ਸਾਬਤ ਹੋਇਆ ਸੀ।

ਸਟੇਸ਼ਨ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚ ਕੇ, ਬੈਜ ਅਤੇ ਕਿਸਤਿਆ ਨੇ 11 ਵਜੇ ਦੀ ਰੇਲਗੱਡੀ 'ਤੇ ਬੰਬਈ ਲਈ ਟਿਕਟਾਂ ਖਰੀਦੀਆਂ ਅਤੇ ਪਲੇਟਫਾਰਮ 'ਤੇ ਰੁਕਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ। ਬੈਜ ਨੇ ਕੁਝ ਪੁਲਿਸ ਕਾਂਸਟੇਬਲਾਂ ਨੂੰ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਚੱਲਦੇ ਦੇਖਿਆ ਅਤੇ, ਸਭ ਤੋਂ ਭੈੜੇ ਡਰੋਂ, ਉਹ ਛੱਡ ਕੇ ਪੁਰਾਣੀ ਦਿੱਲੀ ਰੇਲਵੇ ਸਟੇਸ਼ਨ ਵੱਲ ਚਲੇ ਗਏ। ਇੱਕ ਰੇਲਗੱਡੀ ਘੰਟੇ ਦੇ ਅੰਦਰ ਬੰਬਈ ਲਈ ਰਵਾਨਾ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਉਹ ਸਵਾਰ ਹੋ ਗਏ; ਉਥੋਂ ਉਹ ਪੂਨਾ ਜਾਣਗੇ।

ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਕਤਲ ਦੀ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਖਤਮ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ।

ਨੱਥੂਰਾਮ ਅਤੇ ਆਪਟੇ ਪੁਰਾਣੀ ਦਿੱਲੀ ਸਟੇਸ਼ਨ ਲਈ ਰਵਾਨਾ ਹੋਏ ਅਤੇ ਕਾਨਪੁਰ ਅਤੇ ਫਿਰ ਬੰਬਈ ਲਈ ਰਾਤ ਭਰ ਦੀ ਰੇਲਗੱਡੀ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਦਾ ਸਫ਼ਰ ਕੀਤਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅਸਫਲ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਆਪਟੇ ਨੇ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਨੱਥੂਰਾਮ ਬਹੁਤ ਸ਼ਾਂਤ ਸੀ। ਆਪਟੇ ਨੂੰ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਮਿਆਂ ਵਿਚ ਉਸ ਨੂੰ ਇਕੱਲਾ ਛੱਡਣਾ ਹੀ ਬਿਹਤਰ ਹੈ। ਆਪਟੇ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, ਉਸ ਰਾਤ ਰੇਲਗੱਡੀ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਦੌਰਾਨ, ਨੱਥੂਰਾਮ ਨੇ ਅਚਾਨਕ ਉਸਨੂੰ ਜਗਾਇਆ ਅਤੇ ਕਿਹਾ, 'ਅਸੀਂ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਅਸੀਂ ਹਾਰ ਨਹੀਂ ਮੰਨ ਸਕਦੇ, ਸਾਨੂੰ ਤਾਤਿਆਰਾਓ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਵਾਅਦਾ ਪੂਰਾ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਸਾਨੂੰ ਉਹ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜੋ ਅਸੀਂ ਯੋਜਨਾ ਬਣਾਈ ਹੈ. ਅਸੀਂ ਦੁਬਾਰਾ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਾਂਗੇ, ਪਰ ਇਸ ਵਾਰ ਮੈਂ ਇਹ ਖੁਦ ਕਰਨ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਦੂਜਿਆਂ 'ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ।

ਆਓ ਇੱਕ ਕੁਸ਼ਲ ਬੰਦੂਕ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰੀਏ. ਅਸੀਂ ਦਿੱਲੀ ਵਾਪਸ ਜਾਵਾਂਗੇ ਅਤੇ ਜੋ ਅਸੀਂ ਕਰਨ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਬਣਾਈ ਸੀ, ਉਸ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਾਂਗੇ। ਮੈਂ ਖੁਦ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਮਾਰ ਦਿਆਂਗਾ।' ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਨੱਥੂਰਾਮ ਸ਼ਾਂਤ ਹੋਇਆ ਜਾਪਦਾ ਸੀ। ਉਹ ਫਿਰ ਸੌਂ ਗਿਆ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਤੱਕ ਆਪਟੇ ਆਪਟੇ-ਗੌਡਸੇ ਗਰੋਹ ਦਾ ਆਗੂ ਸੀ ਅਤੇ ਨੱਥੂਰਾਮ ਵਫ਼ਾਦਾਰ ਚੇਲਾ ਸੀ। ਉਸ ਪਲ ਹਾਲਾਂਕਿ, ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਦਾ ਪਰਦਾ ਹੱਥ ਬਦਲ ਗਿਆ. ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਨੱਥੂਰਾਮ ਆਗੂ ਸੀ। ਆਪਟੇ ਹੀ ਦੇਖਦੇ ਹੋਣਗੇ।

ਚਾਹ ਦੀ ਦੁਕਾਨ 'ਤੇ ਕੁਝ ਸਮਾਂ ਬਿਤਾਉਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਕਰਕਰੇ ਅਤੇ ਗੋਪਾਲ ਪੁਰਾਣੀ ਦਿੱਲੀ ਚਲੇ ਗਏ ਅਤੇ ਰੇਲਵੇ ਸਟੇਸ਼ਨ ਦੇ ਨੇੜੇ ਇੱਕ ਸਸਤੇ ਹੋਟਲ ਵਿੱਚ ਚੈੱਕ ਕੀਤਾ। ਫਰੰਟੀਅਰ ਹਿੰਦੂ ਹੋਟਲ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਮੁੱਖ ਤੌਰ 'ਤੇ ਰਾਤ ਭਰ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਯਾਤਰੀਆਂ ਜਾਂ ਆਵਾਜਾਈ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਗੋਪਾਲ ਨੇ 'ਰਾਜਗੋਪਾਲਨ' ਵਜੋਂ ਅਤੇ ਕਰਕਰੇ ਨੇ 'ਜੀ.ਐਮ.' ਵਜੋਂ ਚੈੱਕ ਇਨ ਕੀਤਾ

ਜੋਸ਼ੀ'। ਉਹ ਇੱਕ ਰਾਤ ਰੁਕੇ। ਅਗਲੀ ਸਵੇਰ ਗੋਪਾਲ ਪੰਜਾਬ ਮੇਲ ਰਾਹੀਂ ਬੰਬਈ ਲਈ ਰਵਾਨਾ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਫਿਰ ਪੂਨਾ ਚਲਾ ਜਾਵੇਗਾ।

ਬਿਰਲਾ ਹਾਊਸ ਵਿਖੇ, ਧਮਾਕੇ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਬਾਅਦ, ਮਦਨਲਾਲ ਨੂੰ ਭੂਰ ਸਿੰਘ, ਸਾਰਜੈਂਟ ਨੇ ਫੜ ਲਿਆ। ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਅਤੇ ਰਤਨ ਸਿੰਘ, ਪੁਲਿਸ ਕਾਂਸਟੇਬਲ। ਉਸ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਗੇਟ 'ਤੇ ਲਿਜਾ ਕੇ ਉਥੇ ਡਿਊਟੀ 'ਤੇ ਤਾਇਨਾਤ ਪੁਲਿਸ ਹਵਾਲੇ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਕੇ.ਐਨ

ਸਾਹਨੀ, ਕਰਨਾਲ ਦੇ ਇੱਕ ਮੈਜਿਸਟ੍ਰੇਟ ਅਤੇ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀਆਂ ਲਈ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਅਧਿਕਾਰੀ, ਜੋ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਰਹੇ ਸਨ ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਧਮਾਕਾ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਗਾਂਧੀ ਤੋਂ ਤਿੰਨ ਤੋਂ ਚਾਰ ਫੁੱਟ ਦੂਰ ਬੈਠੇ ਸਨ, ਨੇ ਪਾਹਵਾ ਨੂੰ ਘੇਰ ਲਿਆ। ਉਸਨੂੰ ਇੱਕ ਹੱਥ ਮਿਲਿਆ

Machine Translated by Google

ਸੱਜੇ ਹੱਥ ਕੋਟ ਦੀ ਜੇਬ ਵਿਚ ਗ੍ਰਨੇਡ ਮਦਨਲਾਲ ਨੇ ਪਾਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਇਸ ਨੂੰ ਨਕਾਰਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਇੱਕ ਟੀਨ ਵਿੱਚ ਪੈਕ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਸਬੂਤ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਟੁਕੜਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਵਜੋਂ ਸੀਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਉਸ ਸਮੇਂ 'ਬੰਬ ਹਮਲਾ ਕੇਸ' ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਗਾਂਧੀ ਕਤਲ ਕੇਸ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਬੰਬ ਧਮਾਕੇ ਤੋਂ ਥੋੜ੍ਹੀ ਦੇਰ ਬਾਅਦ ਨਹਿਰੂ ਆ ਗਏ। ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਸਾਹਨੀ ਨੂੰ ਬੁਲਾਇਆ ਅਤੇ ਕਿਹਾ, 'ਮੁੰਡਾ ਬਹਾਦਰ ਸੀ' ਅਤੇ ਉਸਦੀ ਤੁਲਨਾ ਕ੍ਰਾਂਤੀਕਾਰੀ ਸ਼ਹੀਦ ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਕੀਤੀ। ਉਸਨੇ ਅੱਗੇ ਕਿਹਾ, 'ਉਹ ਬੱਚੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੁਣ ਸਥਿਤੀ ਦੀ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਮਰ ਜਾਵਾਂਗਾ, ਤਦ ਉਹ ਯਾਦ ਕਰਨਗੇ ਕਿ ਬੁੱਢੇ ਨੇ ਜੋ ਕਿਹਾ ਸੀ ਉਹ ਸੱਚ ਸੀ।'

ਮਦਨਲਾਲ ਨੂੰ ਤੁਗਲਕ ਰੋਡ ਥਾਣੇ ਲਿਜਾਇਆ ਗਿਆ। ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਇਹ ਮੰਨਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਇਕੱਲੇ ਹੀ ਇਹ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਇਕ ਪਾਗਲ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ ਨੇ ਆਪਣਾ ਗੁੱਸਾ ਕੱਢਿਆ ਸੀ, ਪਰ ਜਦੋਂ ਛੋਟੂਰਾਮ ਅਤੇ ਸੁਲੋਚਨਾ ਦੇ ਬਿਆਨ ਪੁਲਸ ਨੂੰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਤਾਂ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਇਕ ਵੱਡੀ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ ਅਤੇ ਇਕ ਤੋਂ ਵੱਧ ਵਿਅਕਤੀ। ਸ਼ਾਮਲ ਸੀ।

ਸੀਨੀਅਰ ਪੁਲਿਸ ਅਧਿਕਾਰੀ ਪੁਲਿਸ ਸਟੇਸ਼ਨ ਪਹੁੰਚੇ ਅਤੇ ਪਾਹਵਾ ਤੋਂ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਈ। ਮਦਨਲਾਲ ਨੂੰ ਤੋੜਨ ਲਈ ਗੰਭੀਰ ਥਰਡ ਡਿਗਰੀ ਤਰੀਕੇ ਵਰਤੇ ਗਏ। ਜਲਦੀ ਹੀ ਉਸ ਨੇ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਕਬੂਲ ਕਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਉਸ ਨੇ ਅਹਿਮਦਨਗਰ ਤੋਂ 'ਕਰਕਰਾ ਸੇਠ' ਨੂੰ ਫਾਈਨਾਂਸਰ ਵਜੋਂ ਨਾਮਜ਼ਦ ਕੀਤਾ; ਉਸਨੇ ਪੂਨਾ ਤੋਂ ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ ਅਤੇ ਅਗਰੇਨੀ ਦੇ ਸੰਪਾਦਕ ਅਤੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ ਅਤੇ ਸੰਪਾਦਕ ਦੇ ਛੋਟੇ ਭਰਾ ਬਾਰੇ ਗੱਲ ਕੀਤੀ। ਉਸਨੇ ਇੱਕ ਦਾੜ੍ਹੀ ਵਾਲੇ ਹਥਿਆਰਾਂ ਦੇ ਸਪਲਾਇਰ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਨੌਕਰ, ਮਰੀਨਾ ਹੋਟਲ ਵਿੱਚ ਮੀਟਿੰਗ ਦੇ ਵੇਰਵੇ ਅਤੇ ਪੂਰੀ ਯੋਜਨਾ ਬਾਰੇ ਗੱਲ ਕੀਤੀ। ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਉਸ ਨੇ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਦੁਹਰਾਇਆ, 'ਵੋ ਫਿਰ ਆਏਗਾ', 'ਉਹ ਫਿਰ ਤੋਂ ਵਾਪਸ ਆਵੇਗਾ'।

ਛੋਟੂਰਾਮ ਅਤੇ ਸੁਲੋਚਨਾ ਨੇ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਪਾਹਵਾ ਦੇ ਨਾਲ ਆਏ ਲੋਕਾਂ ਬਾਰੇ ਦੱਸਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਰੀਰਕ ਵੇਰਵੇ ਵੀ ਦਿੱਤੇ ਸਨ। ਇਕ ਨੌਜਵਾਨ ਲੜਕੇ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਾਰ ਨੰਬਰ ਡੀ.ਐੱਲ.ਐੱਚ.9435 ਦਿੱਤੀ, ਪਰ ਇਹ ਬੱਸ ਦੀ ਹੀ ਨਿਕਲੀ। ਦੇਰ ਸ਼ਾਮ ਮਦਨਲਾਲ ਨੂੰ ਮਰੀਨਾ ਹੋਟਲ ਲਿਜਾਇਆ ਗਿਆ। ਉਹ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਹੋਟਲ ਦੀ ਤੀਜੀ ਮੰਜ਼ਿਲ 'ਤੇ ਬਣੇ ਕਮਰੇ 40 'ਚ ਲੈ ਗਿਆ। ਮੈਨੇਜਰ ਸੀ.ਪਚੇਕੋ ਨੂੰ ਕਮਰਾ ਖੋਲ੍ਹਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਗਿਆ, ਜਿਸ ਦੀ ਫਿਰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਲਾਸ਼ੀ ਲਈ ਗਈ। ਡ੍ਰੈਸਿੰਗ ਟੇਬਲ ਦੇ ਇੱਕ ਦਰਾਜ਼ ਵਿੱਚੋਂ, ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਦੇ ਲੈਟਰਹੈੱਡ 'ਤੇ ਟਾਈਪ ਕੀਤੀ ਪ੍ਰੈਸ ਰਿਲੀਜ਼ ਮਿਲੀ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਆਸ਼ੂਤੋਸ਼ ਲਹਿਰੀ ਨੇ ਇਨਕਾਰ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਦੇ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧੀ ਨੇ ਸ਼ਾਂਤੀ ਦੇ ਵਾਅਦੇ 'ਤੇ ਦਸਤਖਤ ਕੀਤੇ ਸਨ। ਇਸ ਨਾਲ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਇਸ ਤੱਥ ਤੋਂ ਸੁਚੇਤ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ ਕਿ ਮਦਨਲਾਲ ਦੇ ਸਾਥੀ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹੋਟਲ ਦੇ ਰਜਿਸਟਰਾਂ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਹੋਟਲਾਂ ਦੇ ਮਾਲਕ ਝੂਠੇ ਨਾਵਾਂ 'ਤੇ ਰਜਿਸਟਰ ਹੋਏ ਹਨ। ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਲਾਂਡਰੀ ਵੀ ਦਿਖਾਈ ਗਈ, ਜਿਸ ਦੇ ਕੁਝ ਅੱਖਰ 'ਐਨ.ਵੀ.ਜੀ.' ਸਨ।

ਜਦੋਂ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਆਪਣਾ ਕੰਮ ਖਤਮ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਰਾਤ ਦੇ 11 ਵੱਜ ਚੁੱਕੇ ਸਨ। ਉਹ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਭਵਨ ਵੱਲ ਵਧੇ, ਅਤੇ ਕਮਰੇ 3 ਦੀ ਤਲਾਸ਼ੀ ਲਈ, ਪਰ ਕੀਤਾ

Machine Translated by Google

ਕੋਈ ਸਬੂਤ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ। ਹੈਰਾਨੀ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਪੁਲਸ ਨੇ ਨਾ ਤਾਂ ਸਟਾਫ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਆਸ਼ੂਤੋਸ਼ ਲਹਿਰੀ ਤੋਂ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਕੀਤੀ। ਥਾਣੇ ਵਾਪਸ ਆ ਕੇ ਪਾਹਵਾ ਤੋਂ ਰਾਤ ਭਰ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਜਾਰੀ ਰਹੀ।

ਬੁੱਧਵਾਰ, 21 ਜਨਵਰੀ 1948

ਬਿਰਲਾ ਹਾਊਸ ਵਿਖੇ ਸਵੇਰ ਦੇ ਅਖ਼ਬਾਰ ਆਏ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਜੀਵਨ 'ਤੇ ਕੀਤੀ ਗਈ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਨੂੰ ਦਰਸਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਹਰੀਰਾਮ ਸਮੇਤ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ, ਜੀ.ਡੀ. ਬਿਰਲਾ ਦੇ ਇੱਕ ਸੇਵਕ, ਜੋ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਨਾਲ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਏ ਸਨ, ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਭਗਵਾਨ ਸਮਝਿਆ ਅਤੇ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਕੋਈ ਉਸਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਮਾਰਨਾ ਚਾਹੇਗਾ।

ਸ਼ਾਮ ਦੀ ਨਮਾਜ਼ ਦੌਰਾਨ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਧਮਾਕੇ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਸੁਣੀ ਸੀ। ਮੈਂ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਇਹ ਫੌਜੀ ਆਪਣੇ ਰੁਟੀਨ ਟੀਚੇ ਦੇ ਅਭਿਆਸ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਨਮਾਜ਼ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਤੱਕ ਮੈਨੂੰ ਅਹਿਸਾਸ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਕਿ ਇਹ ਬੰਬ ਧਮਾਕਾ ਸੀ ਅਤੇ ਬੰਬ ਮੇਰੇ ਲਈ ਸੀ।' ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਬੰਬ ਸੁੱਟਣ ਵਾਲੇ ਗੁੰਮਰਾਹਕੁੰਨ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਵੀ ਕੋਈ ਗੁੱਸਾ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਉਹ ਸ਼ਾਇਦ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਦਾ ਦੁਸ਼ਮਣ ਸਮਝਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਉਸ ਨੂੰ ਹਟਾਉਣ ਲਈ ਇੱਕ ਸਾਧਨ ਸਮਝਦਾ ਸੀ। ਉਹ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਛੱਡਣ ਲਈ ਨਹੀਂ ਕਹਿ ਸਕਿਆ, ਪਰ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਅਪੀਲ ਕੀਤੀ ਕਿ ਉਹ ਨੌਜਵਾਨ ਨੂੰ ਤੰਗ ਨਾ ਕਰੇ; ਇਸ ਦੀ ਬਜਾਏ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਸ ਨੂੰ ਸੱਚੇ ਕਰਮ ਦੇ ਮਾਰਗ 'ਤੇ ਪਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਅਗਲੀ ਸਵੇਰ, ਪੁਲਿਸ ਮਦਨਲਾਲ ਨੂੰ ਪੁਰਾਣੀ ਦਿੱਲੀ ਸਟੇਸ਼ਨ ਲੈ ਗਈ ਜਿੱਥੋਂ ਬੰਬਈ ਲਈ ਪਹਿਲੀਆਂ ਦੋ ਰੇਲਗੱਡੀਆਂ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਤੋਂ ਇੱਕ ਘੰਟੇ ਵਿੱਚ ਰਵਾਨਾ ਹੋਣਗੀਆਂ। ਗੋਪਾਲ-ਜੋ ਰਿਵਾਲਵਰ ਅਤੇ ਹੈਂਡ ਗ੍ਰਨੇਡ ਲੈ ਕੇ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ-ਪੰਜਾਬ ਮੇਲ ਰਾਹੀਂ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਕਰਕਰੇ ਉਸ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਆਇਆ ਸੀ। ਗੋਪਾਲ ਨੇ ਹਥਿਆਰਾਂ ਅਤੇ ਗ੍ਰੇਨੇਡਾਂ ਨਾਲ ਕੈਨਵਸ ਬੈਗ ਨੂੰ ਤੀਜੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਦੇ ਡੱਬੇ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਸੀਟ ਦੇ ਹੇਠਾਂ ਲੁਕੋ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਅਤੇ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਰੇਲਗੱਡੀ ਦੇ ਰਵਾਨਾ ਹੋਣ ਤੋਂ ਕੁਝ ਸਮਾਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਕਰਕਰੇ ਅਤੇ ਉਹ ਨਾਸ਼ਤਾ ਕਰਨ ਲਈ ਰੇਲਵੇ ਕੰਟੀਨ ਵਿੱਚ ਚਲੇ ਗਏ। ਜਦੋਂ ਉਹ ਚਾਹ ਪੀ ਰਹੇ ਸਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਦੋ ਪੁਲਿਸ ਵਾਲੇ ਇੱਕ ਹੱਥਕੜੀ ਵਾਲੇ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਕੰਬਲ ਨਾਲ ਢੱਕਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਜਿਸ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਚੀਰਿਆਂ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਵੱਲ ਕੰਟੀਨ ਵੱਲ ਦੇਖ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਗੋਪਾਲ ਨੇ ਤੁਰੰਤ ਸਮਝ ਲਿਆ ਕਿ ਪੁਲਿਸ ਮਦਨਲਾਲ ਨੂੰ ਉਸਦੇ ਸਾਥੀਆਂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰਨ ਲਈ ਲੈ ਕੇ ਆਈ ਹੈ। ਗੋਪਾਲ ਦੇ ਚਿਹਰੇ ਤੋਂ ਖੂਨ ਵਹਿ ਗਿਆ।

'ਖੁਸ਼ਕਿਸਮਤੀ ਨਾਲ ਅਸੀਂ ਕਮਰੇ ਦੇ ਦੂਰ ਕੋਨੇ ਵਿਚ ਬੈਠੇ ਸੀ ਅਤੇ ਮਦਨਲਾਲ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਦੇਖਿਆ ਨਹੀਂ ਸੀ,' ਗੋਪਾਲ ਨੇ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਯਾਦ ਕੀਤਾ। ਪਲੇਟਫਾਰਮ ਦੇ ਉੱਪਰ ਅਤੇ ਹੇਠਾਂ ਮਾਰਚ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪੁਲਿਸ ਮਦਨਲਾਲ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਚਲੀ ਗਈ। ਗੋਪਾਲ ਨੇ ਸੁੱਖ ਦਾ ਸਾਹ ਲਿਆ; ਉਹ ਕਾਹਲੀ ਨਾਲ ਪਲੇਟਫਾਰਮ ਦੇ ਪਾਰ ਗਿਆ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਰੇਲਗੱਡੀ 'ਤੇ ਚੜ੍ਹ ਗਿਆ।

ਗੋਪਾਲ ਦੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਕਰਕਰੇ ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਕੰਟੀਨ ਵਿੱਚ ਰਹੇ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਉਸਨੂੰ ਯਕੀਨ ਨਹੀਂ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿ ਪੁਲਿਸ ਮਦਨਲਾਲ ਦੇ ਨਾਲ ਚਲੀ ਗਈ ਹੈ। ਉਹ ਫਰੰਟੀਅਰ ਹਿੰਦੂ ਹੋਟਲ ਵਿੱਚ ਗਿਆ, ਚੈੱਕ ਆਊਟ ਕੀਤਾ, ਅਤੇ ਸਟੇਸ਼ਨ ਦੇ ਇੱਕ ਵੇਟਿੰਗ ਰੂਮ ਵਿੱਚ ਗਿਆ, ਦੁਪਹਿਰ ਨੂੰ ਹੀ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਿਆ। ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਦਿੱਤੇ ਆਪਣੇ ਬਿਆਨ ਵਿੱਚ ਕਰਕਰੇ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਸੀ

Machine Translated by Google

20 ਤਰੀਕ ਦੀ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਗੋਪਾਲ ਤੋਂ ਵੱਖ ਹੋ ਗਿਆ। ਉਸਨੇ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਸਨੇ ਉਹ ਰਾਤ ਬਿਰਲਾ ਧਰਮਸ਼ਾਲਾ ਦੇ ਬਾਹਰ ਫੁੱਟਪਾਥ 'ਤੇ ਬਿਤਾਈ। ਉਹ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਭਵਨ ਵਿਚ ਇਹ ਦੇਖਣ ਲਈ ਗਿਆ ਕਿ ਕੀ ਉਹ ਮਦਨਲਾਲ ਲਈ ਕੁਝ ਮਦਦ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਕੋਈ ਵੀ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਨਿਰਾਸ਼ ਕਰਕਰੇ ਨੇ ਮਦਨਲਾਲ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਕੋਲ ਜਾਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ। ਉਸਨੇ ਅਗਲੇ ਦੋ ਦਿਨਾਂ ਲਈ ਮਦਦ ਲੈਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ, ਬਿਨਾਂ

ਸਫਲਤਾ

ਉਸੇ ਸ਼ਾਮ ਦਿੱਲੀ ਪੁਲਿਸ ਦੇ ਦੋ ਅਫ਼ਸਰ ਡਿਪਟੀ ਸੁਪਰਡੈਂਟ ਜਸਵੰਤ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਬਾਲਕਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਹਵਾਈ ਜਹਾਜ਼ ਰਾਹੀਂ ਬੰਬਈ ਭੇਜਿਆ ਗਿਆ। ਇੰਟੈਲੀਜੈਂਸ ਬਿਊਰੋ ਦੇ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਅਤੇ ਪੁਲਿਸ ਦੇ ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਜਨਰਲ ਟੀ.ਜੀ

ਸੰਜੇਵੀ ਨੂੰ ਬੰਬ ਹਮਲੇ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਦੀ ਜਾਂਚ ਦਾ ਜ਼ਿੰਮਾ ਸੌਂਪਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਸ ਦੇ ਹੁਕਮਾਂ 'ਤੇ ਹੀ ਦੋਵਾਂ ਅਫਸਰਾਂ ਨੂੰ ਬੰਬਈ ਭੇਜਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਦੇਸ਼ ਸਨ ਕਿ ਬੰਬਈ ਦੇ ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਜੇ ਡੀ ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਨੂੰ ਮਦਨਲਾਲ ਦੇ ਇਕਬਾਲੀਆ ਬਿਆਨ ਬਾਰੇ ਤੁਰੰਤ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ, ਅਤੇ ਫਿਰ ਪੂਨਾ ਜਾ ਕੇ ਮਦਨਲਾਲ ਦੇ ਇਕਬਾਲੀਆ ਬਿਆਨ ਦੀ ਕਾਪੀ ਡਿਪਟੀ ਅਸਿਸਟੈਂਟ ਇੰਸਪੈਕਟਰ-ਜਨਰਲ ਪੁਲਿਸ, ਸੀਆਈਡੀ, ਰਾਓਸਾਹਿਬ ਗੁਰਟੂ ਨੂੰ ਸੌਂਪੀ ਜਾਵੇ। ਮਦਨਲਾਲ ਦਾ ਕਥਨ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉੱਤਰ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਦਾ ਰਿਵਾਜ ਸੀ, ਉਰਦੂ ਵਿੱਚ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਬੰਬਈ ਵਿਚ ਕੋਈ ਵੀ ਸੀਨੀਅਰ ਪੁਲਿਸ ਕਰਮਚਾਰੀ ਉਰਦੂ ਨਹੀਂ ਪੜ੍ਹ ਸਕਦਾ ਸੀ, ਪਰ ਦਿੱਲੀ ਪੁਲਿਸ ਦੁਆਰਾ ਕੋਈ ਅਨੁਵਾਦ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।

ਬੰਬਈ ਵਿਚ ਜੈਨ ਨੇ ਸਵੇਰ ਦੇ ਅਖਬਾਰ ਦੀਆਂ ਸੁਰਖੀਆਂ ਦੇਖੀਆਂ ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਉਸਨੇ ਇਹ ਪੜ੍ਹਿਆ ਕਿ ਬੰਬ ਕਿਸਨੇ ਵਿਸਫੋਟ ਕੀਤਾ ਸੀ ਤਾਂ ਉਹ ਹੈਰਾਨ ਰਹਿ ਗਿਆ। ਮਦਨਲਾਲ ਦੇ ਗਿਰੋਹ ਦੇ ਹੋਰ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀ ਦੀ ਕੋਈ ਖਬਰ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਪਰ ਪਾਹਵਾ ਨੇ 'ਕਰਕਰੇ ਸੇਠ' ਨੂੰ 'ਹਾਵਰ ਪਾਵਰ' ਕਰਨ ਦੀ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਦੇ ਫਾਈਨਾਂਸਰ ਵਜੋਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਸੀ।

ਗਾਂਧੀ। ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਵਿਚ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਦੇਖਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਜੈਨ ਨੂੰ ਲੱਗਾ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਪਾਹਵਾ ਦੀ ਗੱਲਬਾਤ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਉਹ ਡਰ ਗਿਆ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਦੇ ਗੜ੍ਹ ਸ਼ਿਵਾਜੀ ਪਾਰਕ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਬੰਬਈ ਦੇ ਤਤਕਾਲੀ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਬੀ ਜੀ ਖੇਰ ਨਾਲ ਸੰਪਰਕ ਕੀਤਾ, ਪਰ ਜਦੋਂ ਉਹ ਸ਼ਹਿਰ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਤਾਂ ਉਸਨੂੰ ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰੀ, ਮੋਰਾਰਜੀ ਦੇਸਾਈ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਗਿਆ। ਉਸ ਸ਼ਾਮ 4 ਵਜੇ ਜੈਨ ਨੇ ਮੋਰਾਰਜੀ ਦੇਸਾਈ ਨੂੰ 11 ਅਤੇ 14 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਮਦਨਲਾਲ ਨਾਲ ਹੋਈ ਗੱਲਬਾਤ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ। ਉਸਨੇ ਉਸਨੂੰ ਕਰਕਰੇ ਸੇਠ ਅਤੇ ਮਦਨਲਾਲ ਦੀ ਸਾਵਰਕਰ ਨਾਲ ਮੁਲਾਕਾਤ ਬਾਰੇ ਦੱਸਿਆ। ਉਸਨੇ ਦੇਸਾਈ ਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੀ ਪਛਾਣ ਨਾ ਦੱਸਣ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸਨੂੰ ਆਪਣੀ ਜਾਨ ਦਾ ਡਰ ਹੈ। ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ, ਦੇਸਾਈ ਨੇ ਜੈਨ ਦੇ ਬਿਆਨ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਕਿਸੇ ਵੀ ਪੁਲਿਸ ਅਧਿਕਾਰੀ ਨੂੰ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਣ ਲਈ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ, ਨਾ ਹੀ ਉਸ ਨੇ ਬਿਆਨ ਨੂੰ ਰਿਕਾਰਡ ਕੀਤਾ ਜਾਂ ਨੋਟ ਕੀਤਾ।

ਜੈਨ ਦੇ ਆਪਣੇ ਚੈਂਬਰ ਤੋਂ ਚਲੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਦੇਸਾਈ ਨੇ ਪੁਲਿਸ ਦੇ ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਜਮਸ਼ੇਦ ਦੋਰਾਬਜੀ ਨਾਗਰਵਾਲਾ, ਜਿਸਨੂੰ 'ਜਿੰਮੀ' ਵਜੋਂ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਨੂੰ ਬੁਲਾਇਆ, ਜੋ ਖੁਫੀਆ ਸ਼ਾਖਾ ਦਾ ਇੰਚਾਰਜ ਸੀ। ਉਹ ਰੁੱਝਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਦੇਸਾਈ ਨੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਏ

Machine Translated by Google

ਉਸ ਸ਼ਾਮ ਬੰਬੇ ਸੈਂਟਰਲ ਰੇਲਵੇ ਸਟੇਸ਼ਨ 'ਤੇ ਮੁਲਾਕਾਤ ਕੀਤੀ, ਜਦੋਂ ਉਹ 8.30 ਵਜੇ ਗੁਜਰਾਤ ਮੇਲ ਰਾਹੀਂ ਅਹਿਮਦਾਬਾਦ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਬੰਬੇ ਸੈਂਟਰਲ ਵਿਖੇ, ਦੇਸਾਈ ਨੇ ਜਿੰਮੀ ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਨੂੰ ਸਾਰੀ ਗੱਲ ਦੱਸੀ ਕਿ ਜੈਨ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਦੀ ਪਛਾਣ ਦੱਸੇ ਬਿਨਾਂ ਦੱਸ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਮਾਮਲੇ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ ਸੀ। ਦੇਸਾਈ ਨੇ ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਨੂੰ ਕਰਕਰੇ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰਨ ਅਤੇ ਸਾਵਰਕਰ 'ਤੇ ਨਜ਼ਰ ਰੱਖਣ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਦੇਸਾਈ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਅਹਿਮਦਾਬਾਦ ਵਿਖੇ ਪਟੇਲ ਨੂੰ ਮਿਲ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਾਰੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇਣਗੇ।

ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਜਿੰਮੀ ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਨੇ ਸ਼ਿਵਾਜੀ ਪਾਰਕ ਵਿਖੇ ਸਾਵਰਕਰ ਸਦਨ ਨੂੰ ਘੇਰਨ ਲਈ ਦੋ ਸਾਦੇ ਕੱਪੜਿਆਂ ਵਾਲੇ ਪੁਲਿਸ ਮੁਲਾਜ਼ਮਾਂ ਨੂੰ ਤਾਇਨਾਤ ਕਰਨਾ ਸੀ। ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਨੂੰ ਯਕੀਨ ਸੀ ਕਿ ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਵੱਡੀ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਰਚੀ ਗਈ ਤਾਂ ਸਾਵਰਕਰ ਦੀ ਸ਼ਮੂਲੀਅਤ ਨੂੰ ਘੱਟ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਅਤੇ ਜਲਦੀ ਜਾਂ ਦੇਰ ਬਾਅਦ ਗਰੋਹ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਉੱਥੇ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਜਾਣਗੇ। ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਨੇ ਆਪਣੇ ਬੰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਸਾਵਰਕਾਰੀਆਂ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇਣ ਲਈ ਵੀ ਸੁਚੇਤ ਕੀਤਾ।

ਨੱਥੂਰਾਮ ਅਤੇ ਆਪਟੇ ਉਸ ਸਵੇਰੇ ਕਾਨਪੁਰ ਪਹੁੰਚੇ ਅਤੇ ਸਟੇਸ਼ਨ ਦੇ ਇੱਕ ਰਿਟਾਇਰਿੰਗ ਰੂਮ ਵਿੱਚ ਜਾਂਚ ਕੀਤੀ। ਨੱਥੂਰਾਮ ਨੇ ਆਪਣਾ ਅਸਲੀ ਨਾਂ ਵਰਤ ਕੇ ਰਜਿਸਟਰ 'ਤੇ ਦਸਤਖਤ ਕੀਤੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਾਗਜ਼ਾਂ 'ਤੇ ਨਜ਼ਰ ਮਾਰੀ ਅਤੇ ਇਹ ਦੇਖ ਕੇ ਤਸੱਲੀ ਹੋਈ ਕਿ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਸਾਥੀ ਦੀ ਭਾਲ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਹ ਸਵੇਰੇ 11.30 ਵਜੇ ਲਖਨਊ-ਝਾਂਸੀ ਮੇਲ ਨੂੰ ਝਾਂਸੀ ਲੈ ਗਏ, ਜਿੱਥੋਂ ਉਹ ਦਿੱਲੀ ਬੰਬਈ ਪੰਜਾਬ ਮੇਲ ਨੂੰ ਬੰਬਈ 'ਤੇ ਚੜ੍ਹ ਗਏ।

ਵੀਰਵਾਰ, 22 ਜਨਵਰੀ 1948

ਬਿਰਲਾ ਹਾਊਸ 'ਚ ਗਾਂਧੀ ਆਪਣੇ ਨਿਯਮਿਤ ਰੁਟੀਨ 'ਤੇ ਪਰਤ ਆਏ ਸਨ। ਅਜਿਹਾ ਲਗਦਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣਾ ਅਗਲਾ ਕੰਮ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਆਪਣੇ ਸਾਰੇ ਬਕਾਇਆ ਕੰਮ ਨੂੰ ਨਿਪਟਾਉਣ ਲਈ ਉਤਸੁਕ ਸੀ। ਦੋਵਾਂ ਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਅਗਵਾ ਕੀਤੀਆਂ ਔਰਤਾਂ ਦੀ ਬਰਾਮਦਗੀ, ਸਿੰਧ ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦਾ ਜ਼ੁਲਮ, ਅਤੇ ਸਰਹੱਦ ਪਾਰ ਕਰਕੇ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਕੱਢਣਾ, ਕੁਝ ਅਜਿਹੇ ਮੁੱਦੇ ਸਨ ਜੋ ਉਸ ਦੇ ਧਿਆਨ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੇ ਭਾਨਵਲਪੁਰ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਗੈਰ-ਮੁਸਲਿਮ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀਆਂ ਦੀ ਦੁਰਦਸ਼ਾ, ਭਾਰਤ ਨੂੰ ਕੱਢਣ ਦੀ ਉਡੀਕ ਵਿੱਚ, ਚਿੰਤਾਜਨਕ ਸੀ। ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਦੋ ਦੂਤ ਭੇਜਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ। ਉਸਨੇ ਫਰੈਂਡਜ਼ ਸਰਵਿਸ ਯੂਨਿਟ ਦੇ ਲੈਸਲੀ ਕਰਾਸ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਨਿੱਜੀ ਡਾਕਟਰ ਡਾ. ਨਈਅਰ ਨੂੰ ਜਲਦੀ ਤੋਂ ਜਲਦੀ ਭਾਨਵਲਪੁਰ ਲਈ ਰਵਾਨਾ ਕਰਨ ਲਈ ਤਾਇਨਾਤ ਕੀਤਾ।

ਉਸੇ ਸ਼ਾਮ ਗਾਂਧੀ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਸਭਾ ਲਈ ਤੁਰ ਪਏ, ਜੋ ਉਸੇ ਸਥਾਨ 'ਤੇ ਨਿਰਧਾਰਤ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਅਨੁਸਾਰ ਰੱਖੀ ਗਈ ਸੀ। ਖਰਾਬ ਹੋਈ ਕੰਧ ਦੀ ਮੁਰੰਮਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਪਟੇਲ ਦੇ ਹੋਰ ਪੁਲਿਸ ਤਾਇਨਾਤ ਕਰਨ ਦੇ ਸੁਝਾਅ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਬਿਰਲਾ ਹਾਊਸ ਵਿੱਚ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਹਰੇਕ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। 'ਮੇਰਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਮੈਨੂੰ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਦੇ ਸਮੇਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਨੁੱਖੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਦੇ ਅਧੀਨ ਰੱਖਣ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ,' ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ; ਇਹ ਉਸਦੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦੇ ਪੇਸ਼ੇ ਨੂੰ ਇੱਕ ਮਜ਼ਾਕ ਵਿੱਚ ਘਟਾ ਦੇਵੇਗਾ।

Machine Translated by Google

ਉਸੇ ਦਿਨ ਸਵੇਰੇ, ਬੰਬਈ ਦੇ ਪੁਲਿਸ ਹੈੱਡਕੁਆਰਟਰ ਵਿਖੇ, ਦਿੱਲੀ ਤੋਂ ਆਏ ਦੋ ਅਧਿਕਾਰੀ ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਨੂੰ ਮਿਲੇ ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਪਾਹਵਾ ਦੇ ਇਕਬਾਲੀਆ ਬਿਆਨ ਦੀ ਕਾਪੀ ਦਿੱਤੀ। ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜਾਂਚ ਵਿੱਚ ਦਖਲ ਨਾ ਦੇਣ ਲਈ ਕਿਹਾ।

ਗੋਪਾਲ ਗੋਡਸੇ ਦੁਪਹਿਰ ਨੂੰ ਬੰਬਈ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ। ਉਹ ਦਾਦਰ ਸਟੇਸ਼ਨ 'ਤੇ ਉਤਰਿਆ ਅਤੇ ਪੂਨਾ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਰੇਲਗੱਡੀ 'ਤੇ ਚੜ੍ਹਨ ਲਈ ਪਲੇਟਫਾਰਮ 'ਤੇ ਉਡੀਕ ਕਰਨ ਲੱਗਾ। ਉਹ ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਸਿੰਧੂ ਅਤੇ ਬੇਟੀਆਂ ਨੂੰ ਦੇਖਣ ਲਈ ਬੇਤਾਬ ਸੀ। ਅਚਾਨਕ ਇੱਕ ਪੁਲਿਸ ਕਾਂਸਟੇਬਲ ਉਸਦੇ ਕੋਲ ਆਇਆ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਸਮਾਨ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ੀ ਲੈਣ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਗੋਪਾਲ ਡਰ ਗਿਆ, ਇਹ ਸੋਚ ਕੇ ਕਿ ਉਹ ਹੁਣ ਫੜਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਮੋਢੇ ਦੇ ਬੈਗ ਵਿੱਚ ਦੋ ਰਿਵਾਲਵਰ ਅਤੇ ਇੱਕ ਹੈਂਡ ਗ੍ਰੇਨੇਡ ਲੈ ਕੇ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਝਿਜਕਦੇ ਹੋਏ, ਉਸਨੇ ਆਪਣਾ ਬਿਸਤਰਾ ਖੋਲ੍ਹਿਆ।

ਕੁਝ ਪੁੱਛ-ਪੜਤਾਲ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕਾਂਸਟੇਬਲ ਗੋਪਾਲ ਦੇ ਮੋਢੇ ਵਾਲੇ ਬੈਗ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕੀਤੇ ਬਿਨਾਂ ਹੀ ਚਲਾ ਗਿਆ।

ਛੇ ਵਜੇ ਘਰ ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਸ ਨੇ ਛੁਟਕਾਰਾ ਪਾਉਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ
ਸਾਰੇ ਦੋਸ਼ੀ ਸਬੂਤ ਜੋ ਉਸਨੂੰ ਗਾਂਧੀ 'ਤੇ ਹਮਲੇ ਨਾਲ ਜੋੜ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਉਸੇ ਸ਼ਾਮ ਗੋਪਾਲ ਸਦਾਸ਼ਿਵ ਪੇਠ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਇੱਕ ਦੋਸਤ ਪਾਂਡੁਰੰਗ ਗੋਡਬੋਲੇ ਦੇ ਘਰ ਗਿਆ। ਉਸਨੇ ਗੋਡਬੋਲੇ ਨੂੰ .38 ਵੈਬਲੇ ਸਕੌਟ ਰਿਵਾਲਵਰ ਵਾਲਾ ਇੱਕ ਪਾਰਸਲ ਦਿੱਤਾ। ਉਹ ਬੈਜ ਨੂੰ ਬੇਕਾਰ ਦੀ ਬਦਲੀ ਕਰਨ ਲਈ ਕਹਿਣ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਸ਼ੁੱਕਰਵਾਰ, 23 ਜਨਵਰੀ 1948

ਉਸ ਸਵੇਰੇ ਬਿਰਲਾ ਹਾਊਸ ਵਿਖੇ, ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪੋਤੇ, ਡਾ.
ਕਾਂਤੀ ਗਾਂਧੀ: 'ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਵਰਤ ਨੇ ਮੇਰੇ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਕੁਝ ਨੁਕਸਾਨ ਪਹੁੰਚਾਇਆ ਹੈ। ਇਸ ਹੱਦ ਤੱਕ ਮੈਨੂੰ ਰਾਮ ਨਾਮ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਘਾਟਾ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਲਈ ਨਿਰੰਤਰ ਅਭਿਆਸ ਦੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਜਿਸਦਾ ਮੈਂ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਨਹੀਂ ਹਾਂ. ਜੇ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੇਰੀ ਨਿਹਚਾ ਫਲ ਦੇਵੇ, ਤਾਂ ਉਹ ਇਸ ਨੂੰ ਦੇਵੇਗਾ। ਭਾਵੇਂ ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਉਹ ਅਨੁਭਵ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ, ਮੈਂ ਸੋਚਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੇਰਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਅਡੋਲ ਰਹੇਗਾ। ਇੱਕ ਆਸ਼ਰਮ ਦੇ ਸਹਿਯੋਗੀ ਨੂੰ ਉਸਨੇ ਲਿਖਿਆ: 'ਮੇਰੇ ਵਰਤ ਛੱਡਣ ਨਾਲ ਮੇਰੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਘੱਟ ਨਹੀਂ ਹੋਈ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਜੋੜਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਜੇ ਮੈਂ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦਿਖਾਵਾਂ ਤਾਂ ਇਹ ਕੁਝ ਗਿਣੇਗਾ। 20 ਤਰੀਕ ਨੂੰ ਮੇਰੀ ਮੌਤ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਰਾਮਾ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਬਚਾ ਲਿਆ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਨੇ ਮੇਰੇ ਤੋਂ ਕੁਝ ਹੋਰ ਕੰਮ ਲੈਣਾ ਸੀ। ਬੁੱਲਾਂ ਤੇ ਮੁਸਕਰਾਹਟ ਲੈ ਕੇ ਮਰ ਜਾਵਾਂ ਤਾਂ ਵੱਡੀ ਰਹਿਮਤ ਹੋਵੇਗੀ....

ਅੱਜ ਸਵੇਰੇ ਮੈਂ ਮਨੂ ਨਾਲ ਲੰਬੀ ਗੱਲ ਕੀਤੀ। ਮੈਂ ਰਾਮ ਦਾ ਸੇਵਕ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਕੰਮ ਕਰਾਂਗਾ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਉਦੋਂ ਜਾਵਾਂਗਾ ਜਦੋਂ ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਜਾਣ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦੇਵੇਗਾ। ਮੈਂ ਦੋਵਾਂ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹਾਂ। ਮੇਰੀ ਇੱਕੋ ਅਰਦਾਸ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਅਹਿੰਸਾ ਨੂੰ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਾਂ ਅਤੇ ਦੂਜਿਆਂ ਨੂੰ ਇਸ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਕਰਾਵਾਂ। ਤੁਹਾਨੂੰ ਉਸ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਵਿੱਚ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਕਾਂਗਰਸ ਪ੍ਰਧਾਨ ਡਾ. ਪ੍ਰਸਾਦ ਦੁਆਰਾ ਗਠਿਤ ਨਵੀਂ ਕਾਂਗਰਸ ਵਰਕਿੰਗ ਕਮੇਟੀ (ਸੀਡਬਲਯੂਸੀ) ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਸੈਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਸ਼ਿਰਕਤ ਕੀਤੀ। ਦ

Machine Translated by Google

ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੇ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਸ਼ਾਂਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਵਧਾਈ ਦਿੱਤੀ, ਅਤੇ ਰਾਹਤ ਜ਼ਾਹਰ ਕੀਤੀ ਕਿ ਉਹ ਬੰਬ ਹਮਲੇ ਤੋਂ ਬਚ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਸ ਦਿਨ ਨੇਤਾਜੀ ਸੁਭਾਸ਼ ਚੰਦਰ ਬੋਸ ਦਾ ਜਨਮ ਦਿਨ ਸੀ। ਦੋਵਾਂ ਨੇ ਕਦੇ ਅੱਖੀਂ ਨਹੀਂ ਦੇਖਿਆ ਸੀ। ਨੇਤਾ ਜੀ ਨੇ ਕਾਂਗਰਸ ਪ੍ਰਧਾਨ ਦਾ ਅਹੁਦਾ ਤਿਆਗ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਗਾਂਧੀ ਇਸ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ ਅਤੇ ਫਾਰਵਰਡ ਬਲਾਕ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਚਲੇ ਗਏ ਸਨ। ਉਸੇ ਸ਼ਾਮ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਨੇਤਾ ਜੀ ਨੂੰ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਸ਼ਰਧਾਂਜਲੀ ਦਿੱਤੀ, 'ਸੁਭਾਸ ਬਾਬੂ ਹਿੰਸਾ ਦੇ ਸਮਰਥਕ ਸਨ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਮੈਂ ਅਹਿੰਸਾ ਦਾ ਭਗਤ ਹਾਂ। ਪਰ ਇਸ ਨਾਲ ਕੀ ਫ਼ਰਕ ਪੈਂਦਾ ਹੈ? ਸਭ ਤੋਂ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਦੂਜਿਆਂ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਤੋਂ ਸਿੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਸੁਭਾਸ਼ ਇੱਕ ਮਹਾਨ ਦੇਸ਼ ਭਗਤ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਦੇਸ਼ ਲਈ ਆਪਣੀ ਜਾਨ ਕੁਰਬਾਨ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਉਸਦੀ ਭਾਰਤੀ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸੈਨਾ ਦੇ ਸਿਪਾਹੀਆਂ ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੂ, ਮੁਸਲਮਾਨ, ਸਿੱਖ, ਪਾਰਸੀ, ਈਸਾਈ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ। ਉਸ ਨੂੰ ਸੰਕੀਰਣਤਾ ਅਤੇ ਜਾਤ-ਪਾਤ ਦੇ ਵਖਰੇਵਿਆਂ ਦਾ ਕੋਈ ਫਾਇਦਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਸ ਦੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਵਿਚ ਸਾਰੇ ਭਾਰਤੀ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੇਵਕ ਸਨ। ਆਓ, ਸੁਭਾਸ਼ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਹਾਨ ਗੁਣਾਂ ਬਾਰੇ ਸੋਚੀਏ।'

ਨੱਥੂਰਾਮ ਗੋਡਸੇ ਅਤੇ ਨਰਾਇਣ ਆਪਟੇ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਪੰਜਾਬ ਮੇਲ ਦੁਪਹਿਰ ਵੇਲੇ ਬੰਬਈ ਦੇ ਵਿਕਟੋਰੀਆ ਟਰਮੀਨਸ ਪਹੁੰਚੀ। ਉਹ ਕੇਂਦਰੀ ਬੰਬਈ ਦੇ ਹਰਕਿਸਨਦਾਸ ਹਸਪਤਾਲ ਦੇ ਨੇੜੇ ਸੈਂਡਹਰਸਟ ਬ੍ਰਿਜ ਤੱਕ ਟੈਕਸੀ ਲੈ ਗਏ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਰੀਆ ਪਥਿਕ ਆਸ਼ਰਮ, ਇੱਕ ਸਸਤੇ ਹੋਟਲ ਵਿੱਚ ਰੁਕਣ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਬਣਾਈ, ਜੋ ਪਹਿਲਾਂ ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਮਨੋਰਮਾ ਸਾਲਵੀ ਦੁਆਰਾ ਸਰਪ੍ਰਸਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਸੀ। ਹੋਟਲ ਦੇ ਮੈਨੇਜਰ ਗਯਾ ਪ੍ਰਸਾਦ ਦੂਬੇ ਨੇ ਆਪਟੇ ਨੂੰ ਪਸੰਦੀਦਾ ਗਾਹਕ ਮੰਨਿਆ। ਆਪਟੇ ਨੇ ਹਮੇਸ਼ਾ ਆਪਣੇ ਲਈ ਇੱਕ ਕਮਰੇ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਭੁਗਤਾਨ ਕੀਤਾ, ਜੋ ਕਿ ਇੱਕ ਲਗਜ਼ਰੀ ਸੀ। ਇਸ ਵਾਰ, ਬਦਕਿਸਮਤੀ ਨਾਲ, ਦੋ ਬੈੱਡ ਵਾਲੇ ਕਮਰੇ ਉਪਲਬਧ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਡੂਬੇ ਸਭ ਕੁਝ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਹੋਸਟਲ ਵਿੱਚ ਦੋ ਬਿਸਤਰੇ ਦੇਣੇ ਸਨ, ਛੇ ਹੋਰ ਰਹਿਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨਾਲ ਸਾਂਝੇ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਲਈ। ਆਪਟੇ ਨੇ ਆਪਣੇ ਅਸਲੀ ਨਾਮ ਹੇਠ ਦਸਤਖਤ ਕੀਤੇ ਅਤੇ 'ਦੋਸਤ' ਲਿਖਿਆ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉਹ ਮਨੋਰਮਾ ਦੇ ਨਾਲ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਹੋਟਲ ਵਿਚ ਆਪਣਾ ਸਮਾਨ ਛੱਡ ਕੇ ਆਪਟੇ ਨੇ ਮਨੋਰਮਾ ਨੂੰ ਬੁਲਾਇਆ। ਉਸ ਦੀ ਗੱਲ ਸੁਣ ਕੇ ਉਹ ਦੋਵੇਂ ਹੈਰਾਨ ਅਤੇ ਰਾਹਤ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ। ਮਨੋਰਮਾ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਨੱਥੂਰਾਮ ਬੰਬਈ ਦੇ ਉੱਤਰ-ਪੂਰਬ ਵੱਲ ਇੱਕ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਹੈੱਡਕੁਆਰਟਰ ਕਸਬੇ ਥਾਨਾ, ਜੀਐਮ ਜੋਸ਼ੀ ਦੇ ਘਰ ਚਲੇ ਗਏ। ਕਰਕਰੇ ਅਤੇ ਆਪਟੇ ਦੋਵੇਂ ਉਸਨੂੰ ਜਾਣਦੇ ਸਨ; ਦਿੱਲੀ ਰਵਾਨਾ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਹ ਸਾਰੇ ਜੋਸ਼ੀ ਦੀ ਮਲਕੀਅਤ ਵਾਲੀ ਸ਼ਿਵਾਜੀ ਪ੍ਰਿੰਟਿੰਗ ਪ੍ਰੈਸ ਵਿੱਚ ਮਿਲੇ ਸਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗਰੋਹ ਨੂੰ ਕੁਝ ਫੰਡ ਵੀ ਦਿੱਤੇ ਸਨ। ਦੋਵੇਂ ਇਹ ਪਤਾ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਕੀ ਜੋਸ਼ੀ ਨੇ ਕਰਕਰੇ ਦੀ ਗੱਲ ਸੁਣੀ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਜੋਸ਼ੀ ਨੇ ਨਾਂਹ ਵਿਚ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ, ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਰਕਰੇ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਹੋਰ ਥਾਵਾਂ 'ਤੇ ਪੁੱਛਿਆ, ਪਰ ਹਰ ਜਗ੍ਹਾ ਖਾਲੀ ਥਾਂ ਕੱਢੀ ਗਈ।

ਹਾਲਾਂਕਿ ਨੱਥੂਰਾਮ ਨੇ ਘੋਸ਼ਣਾ ਕੀਤੀ ਸੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਨਵੀਂ ਯੋਜਨਾ ਇੱਕ ਆਦਮੀ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਹੋਵੇਗੀ ਅਤੇ ਉਹ ਦੁਬਾਰਾ ਸੰਗਠਿਤ ਨਹੀਂ ਹੋਣਗੇ, ਦੋਵੇਂ ਗੈਂਗ ਨੂੰ ਦੁਬਾਰਾ ਇਕੱਠੇ ਕਰਨ ਲਈ ਬੇਤਾਬ ਜਾਪਦੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗੋਪਾਲ ਨੂੰ ਸੁਨੇਹਾ ਭੇਜਿਆ, ਉਸਨੂੰ ਸੂਚਿਤ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਹ ਬੰਬਈ ਵਿੱਚ ਹਨ ਅਤੇ ਮਨੋਰਮਾ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਠਿਕਾਣਾ ਪਤਾ ਸੀ।

Machine Translated by Google

ਕਰਕਰੇ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਦਿੱਲੀ ਛੱਡ ਚੁੱਕੇ ਸਨ। ਪੁਲਿਸ ਦੁਆਰਾ ਪਤਾ ਲੱਗਣ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ, ਉਸਨੇ ਛਾਲ ਮਾਰ ਦਿੱਤੀ ਮਥੁਰਾ ਤੋਂ ਰੇਲਗੱਡੀ ਤੋਂ ਉਤਰ ਕੇ ਆਗਰਾ ਲਈ ਬੱਸ ਫੜੀ।

ਬੰਬਈ ਦੇ ਪੁਲਿਸ ਹੈੱਡਕੁਆਰਟਰ ਵਿਖੇ, ਦਿੱਲੀ ਪੁਲਿਸ ਦੇ ਦੋ ਅਫਸਰਾਂ ਨੂੰ ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਦੇ ਦਫਤਰ ਵਿਚ ਦਾਖਲ ਕਰਵਾਇਆ ਗਿਆ। ਉਸਨੇ ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ ਤੁਰੰਤ ਦਿੱਲੀ ਲਈ ਰਵਾਨਾ ਹੋਣ ਅਤੇ ਬੰਬਈ ਵਿੱਚ ਸਮਾਂ ਬਰਬਾਦ ਨਾ ਕਰਨ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ। ਹੈਰਾਨੀ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਆਦੇਸ਼ਾਂ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਨਾ ਕਰਨ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਜਲਦੀ ਹੀ ਇੱਕ ਰੇਲਗੱਡੀ ਵਿੱਚ ਸਵਾਰ ਹੋ ਗਏ ਅਤੇ ਬੰਬਈ ਵਿੱਚ ਦੋ ਦਿਨ ਬਰਬਾਦ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵਾਪਸ ਦਿੱਲੀ ਆ ਗਏ।

ਸ਼ਨੀਵਾਰ, 24 ਜਨਵਰੀ 1948

ਬਿਰਲਾ ਹਾਊਸ ਵਿੱਚ, ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਫਰਵਰੀ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਵਿੱਚ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਲਈ ਅੱਗੇ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਬਣਾ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਕਿਤੇ ਡੂੰਘੇ ਸ਼ੱਕ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ। ਆਪਣੇ ਭਤੀਜੇ ਅਤੇ ਮਨੂ ਦੇ ਪਿਤਾ ਜੈਸੁਖਲਾਲ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਲਿਖੀ ਚਿੱਠੀ ਵਿੱਚ ਉਸਨੇ ਲਿਖਿਆ: 'ਤੁਹਾਨੂੰ ਫਰਵਰੀ ਵਿੱਚ ਸੇਵਾਗ੍ਰਾਮ ਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਸੰਭਵ ਹੈ ਕਿ ਮੈਨੂੰ 11 ਫਰਵਰੀ ਨੂੰ ਜਮਨਾਲਾਲ* ਦੀ ਬਰਸੀ ਲਈ ਵਰਧਾ ਜਾਣਾ ਪਵੇ। ਪਰ ਇਹ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਅਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦਾ ਕਿ ਮੈਂ ਦਿੱਲੀ ਤੋਂ ਦੂਰ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਬਾਅਦ ਇਹ ਪੱਤਰ ਲਿਖ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਣ ਲਈ ਚਿੱਠੀਆਂ ਦਾ ਢੇਰ ਹੈ। ਜੇ ਰੱਬ ਨੇ ਚਾਹਿਆ, ਅਸੀਂ ਕੁਝ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਮਿਲਾਂਗੇ, ਅਤੇ ਫਿਰ ਅਸੀਂ ਬਾਕੀ ਬਾਰੇ ਗੱਲ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ।

ਇਕ ਹੋਰ ਚਿੱਠੀ ਵਿਚ ਉਸ ਨੇ ਲਿਖਿਆ: 'ਮੈਂ ਰਾਮ ਦਾ ਸੇਵਕ ਹਾਂ। ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਉਹ ਚਾਹੇਗਾ ਮੈਂ ਉਸਦਾ ਕੰਮ ਕਰਾਂਗਾ। ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਮਿਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਜਿੱਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਾਂਗਾ, ਜੇਕਰ ਮੈਨੂੰ ਅਜਿਹੀ ਮੌਤ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਸੱਚ ਅਤੇ ਅਹਿੰਸਾ ਦੀ ਤਾਕਤ ਦਾ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹਾਂ। ਜੇ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਿੱਛਾ ਵਿੱਚ ਈਮਾਨਦਾਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ, ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਗਵਾਹ ਵਜੋਂ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰ ਇਸ ਕਿਸਮ ਦੀ ਮੌਤ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ। ਮੈਂ ਅਰਦਾਸ ਵਿਚ ਇਹ ਇੱਛਾ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਕੋਈ ਮੈਨੂੰ ਮਾਰ ਦੇਵੇ, ਮੇਰੇ ਮਨ ਵਿਚ ਕਾਤਲ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਕੋਈ ਗੁੱਸਾ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਅਤੇ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਬੁੱਲ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਰਾਮ ਨਾਮ ਲੈ ਕੇ ਮਰ ਜਾਵਾਂ।'

ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਡਾਕਟਰ ਨਈਅਰ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਿੱਜੀ ਨੁਮਾਇੰਦੇ ਵਜੋਂ ਭਾਨਵਲਪੁਰ ਅਤੇ ਲਾਹੌਰ ਭੇਜਿਆ ਸੀ, ਤਾਂ ਜੋ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੇ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ ਮੁੜ ਵਸੇਬੇ ਦੇ ਮੰਤਰੀ ਗਜ਼ਨਫਰ ਅਲੀ ਖਾਨ ਨੂੰ ਮਿਲੇ ਅਤੇ ਅਗਵਾ ਕੀਤੀਆਂ ਔਰਤਾਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਬੇਸਹਾਰਾ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਢੁਕਵੇਂ ਘਰ ਲੱਭਣ ਵਿੱਚ ਮਦਦ ਕਰਨ ਲਈ ਇੱਕ ਵਿਹਾਰਕ ਨੀਤੀ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਕਦਮ ਚੁੱਕਣ। ਡਾ: ਨਈਅਰ ਨੇ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਲਾਹੌਰ ਤੋਂ ਸੁਨੇਹਾ ਭੇਜਿਆ ਕਿ ਉਸ ਨਾਲ ਲਾਭਦਾਇਕ ਗੱਲਬਾਤ ਹੋਈ ਹੈ। ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਕਰਨਾਟਕ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਨੇਤਾਵਾਂ ਦੇ ਵਫਦ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਮੁਲਾਕਾਤ ਕੀਤੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਚਰਚਾ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਕਰਨਾਟਕ ਸੂਬਾ ਬਣਾਉਣ 'ਤੇ ਕੇਂਦਰਿਤ ਸੀ। ਭਾਰਤ ਦੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਫੁੱਲਤ ਕਰਨ ਅਤੇ ਹੋਰ ਮਹੱਤਵ ਦੇਣ ਦੇ ਆਪਣੇ ਜੋਸ਼ ਨੂੰ ਦੇਖਦੇ ਹੋਏ, ਗਾਂਧੀ ਇਸ ਵਿਚਾਰ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਨਹੀਂ ਸੀ।

ਦਿੱਲੀ ਪੁਲਿਸ ਹੈੱਡਕੁਆਰਟਰ ਵਿਖੇ ਜਸਵੰਤ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਬਾਲਕਿਸ਼ਨ ਨੇ ਆਪਣੀ ਬੰਬਈ ਯਾਤਰਾ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਦਰਜ ਕਰਵਾਈ। ਉਹ 'ਕਰਕਰੇ ਸੇਠ' ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕੇ ਸਨ, ਨਾ ਹੀ ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦੇ ਸੰਪਾਦਕ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਾਇਮ ਕਰ ਸਕੇ ਸਨ।

Machine Translated by Google

ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ, ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਬੰਬਈ ਵਿੱਚ ਉਹਨਾਂ ਨਾਲ ਹੋਏ ਘੋੜਸਵਾਰ ਸਲੂਕ ਬਾਰੇ ਆਪਣੇ ਉੱਚ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕੀਤੀ।

ਇਸ ਦੌਰਾਨ, ਦਿੱਲੀ ਪੁਲਿਸ ਜਿਸ ਵਿਅਕਤੀ ਦਾ ਪਿੱਛਾ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ, ਕਰਕਰੇ, ਆਗਰਾ ਤੋਂ ਇੱਕ ਰੇਲਗੱਡੀ ਵਿੱਚ ਸਵਾਰ ਹੋ ਕੇ, ਬੰਬਈ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਜਾਣ ਲਈ ਆਪਣੀ ਗੁੰਝਲਦਾਰ ਯਾਤਰਾ ਜਾਰੀ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ।
ਰਾਤ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਉਸਨੇ ਕੇਂਦਰੀ ਪ੍ਰਾਂਤ, ਹੁਣ ਮੱਧ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਇਟਾਰਸੀ ਅਤੇ ਫਿਰ ਬੰਬਈ ਦੇ ਉੱਤਰ-ਪੂਰਬ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਉਦਯੋਗਿਕ ਸ਼ਹਿਰ ਕਲਿਆਣ ਵਿਖੇ ਰੇਲਗੱਡੀਆਂ ਬਦਲੀਆਂ।

ਬੰਬਈ ਵਿੱਚ, ਆਰੀਆ ਪਥਿਕ ਆਸ਼ਰਮ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਦੂਬੇ ਨੇ ਆਖ਼ਰਕਾਰ ਆਪਟੇ ਲਈ ਦੋ ਬਿਸਤਰਿਆਂ ਦਾ ਕਮਰਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲਿਆ। ਇੱਕ ਖੁਸ਼ੀ ਆਪਟੇ ਨੇ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰ ਲਿਆ।
ਨੱਥੂਰਾਮ ਵਿਕਟੋਰੀਆ ਟਰਮਿਨਸ ਦੇ ਨੇੜੇ ਅਤੇ ਬੰਬੇ ਪੁਲਿਸ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਦੇ ਦਫ਼ਤਰ ਅਤੇ ਪੁਲਿਸ ਹੈੱਡਕੁਆਰਟਰ ਦੇ ਅਗਲੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ 'ਤੇ ਕਾਰਨੈਕ ਰੋਡ 'ਤੇ ਐਲਫਿੰਸਟਨ ਅਨੇਕਸੀ ਹੋਟਲ ਗਿਆ ਸੀ; ਉਥੇ ਉਸ ਨੇ 'ਐੱਨ' ਦੇ ਨਾਂ 'ਤੇ ਇਕ ਹੋਰ ਕਮਰਾ ਬੁੱਕ ਕਰਵਾਇਆ। ਵਿਨਾਇਕਰਾਓ ਅਤੇ ਦੋਸਤ'। ਆਪਟੇ ਦੁਪਹਿਰ ਨੂੰ ਮਨੋਰਮਾ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਹੋਟਲ ਦੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਪਰਤ ਆਏ। ਮਨੋਰਮਾ 24 ਤਰੀਕ ਨੂੰ ਰੁਕੀ ਅਤੇ ਰਾਤ ਵੀ ਉੱਥੇ ਹੀ ਬਿਤਾਈ। ਨੱਥੂਰਾਮ ਦੂਰ ਰਿਹਾ ਅਤੇ ਦੋ-ਦੋ ਫ਼ਿਲਮਾਂ ਦੇਖੀਆਂ।

ਐਤਵਾਰ, 25 ਜਨਵਰੀ 1948

ਬਿਰਲਾ ਹਾਊਸ ਵਿਖੇ, ਪਿੰਡਾਂ ਨੂੰ ਉੱਚਾ ਚੁੱਕਣ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਨੂੰ ਜਾਤੀ ਵਿਵਸਥਾ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਕਰਨ ਲਈ ਆਪਣੇ ਅੰਦੋਲਨ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹੋਏ, ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਪ੍ਰਭੂਦਿਆਲ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਨੂੰ ਲਿਖਿਆ, ਜੋ ਕਿ ਚੌਦਾਂ ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਤੋਂ ਸੇਵਾਗ੍ਰਾਮ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਹੁਣ ਇੱਕ ਪਿੰਡ ਦਾ ਵਰਕਰ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਸਨੂੰ ਪੇਂਡੂ ਪੁਨਰ ਨਿਰਮਾਣ ਦੇ ਕੰਮਾਂ ਵਿੱਚ ਕਈ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਦੀ ਉਮੀਦ ਹੈ। ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਵਚਨਬੱਧ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਨੂੰ ਦ੍ਰਿੜ, ਦ੍ਰਿੜ ਅਤੇ ਸੁਚੱਜੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਤਬਦੀਲੀ ਲਿਆਉਣ ਵਾਲੇ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਸਨ। ਉਸ ਦੁਪਹਿਰ, ਉਸਨੇ CWC ਦੇ ਦੂਜੇ ਸੈਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਭਾਗ ਲਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਭਾਰਤ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਸੂਬੇ ਬਣਾਏ ਜਾਣ ਦੀ ਤਜਵੀਜ਼ ਦਾ ਸਮਰਥਨ ਕੀਤਾ, ਪਰ ਇਸ ਗੱਲ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਨੂੰ ਸਭ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਅਤੇ ਸਹਿਯੋਗ ਨਾਲ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਉਸ ਸ਼ਾਮ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਸਭਾ ਵਿਚ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਮੈਂ ਇਹ ਨਹੀਂ ਪੁੱਛਾਂਗਾ ਕਿ ਇਸ ਸਭਾ ਵਿਚ ਕਿੰਨੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਹਨ। ਮੈਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਸਿਰਫ ਆਪਣੇ ਭਰਾਵਾਂ ਵਾਂਗ ਹੀ ਪੇਸ਼ ਆਉਣ ਲਈ ਕਹਾਂਗਾ। ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਲੋਕ ਅਰਦਾਸਾਂ ਕਰਨ ਲਈ ਆ ਰਹੇ ਹਨ। ਜੇਕਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹਰ ਇੱਕ ਮੁਸਲਮਾਨ ਦੋਸਤ ਨੂੰ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਇੱਕ ਬਿੰਦੂ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਹ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਗੱਲ ਹੋਵੇਗੀ। ਮਹਿਰੌਲੀ 'ਚ ਖਵਾਜਾ ਸਈਅਦ ਕੁਤੁਬ-ਉਦ-ਦੀਨ ਬਖਤਿਆਰ ਦੀ ਦਰਗਾਹ 'ਤੇ ਉਰਸ ਕੱਲ੍ਹ ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਸ ਸਾਲ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ, ਅਸਥਾਨ ਨੂੰ ਅੰਸ਼ਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਢਾਹ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਹੁਣ ਇਸ ਦੀ ਮੁਰੰਮਤ ਹੋ ਗਈ ਹੈ, ਅਤੇ ਉਰਸ ਆਮ ਵਾਂਗ ਹੋਵੇਗਾ। ਪਹਿਲਾਂ ਇੱਥੇ ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਮੁਸਲਮਾਨ ਅਤੇ ਬਰਾਬਰ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੂ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਦਿਲਾਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਂਤੀ ਅਤੇ ਸ਼ਰਧਾ ਨਾਲ ਉੱਥੇ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।'

Machine Translated by Google

ਫਰਵਰੀ ਮਹੀਨੇ ਦੇ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦਿਆਂ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਮੈਂ ਰਾਜਿੰਦਰ ਬਾਬੂ ਨਾਲ 2 ਫਰਵਰੀ ਨੂੰ ਵਰਧਾ ਲਈ ਰਵਾਨਾ ਹੋਵਾਂਗਾ। ਪਰ ਮੈਂ ਜਿੰਨੀ ਜਲਦੀ ਹੋ ਸਕੇ ਦਿੱਲੀ ਪਰਤਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਾਂਗਾ। ਇਹ ਰਿਪੋਰਟ ਕਿ ਮੈਂ ਇੱਕ ਮਹੀਨੇ ਲਈ ਵਰਧਾ ਵਿੱਚ ਰਹਾਂਗਾ, ਸਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਹੀ ਜਾਵਾਂਗਾ ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਆਸ਼ੀਰਵਾਦ ਦਿਓ ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਭਰੋਸਾ ਦਿਵਾਉਂਦੇ ਹੋ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਲੜਾਈ ਸ਼ੁਰੂ ਨਹੀਂ ਕਰੋਗੇ! ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਮੈਂ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵੀ ਜਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ, ਜੇਕਰ ਉਹ ਸਰਕਾਰ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦੇਵੇ।'

ਉਸ ਸਵੇਰੇ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਪੁਲਿਸ ਹੈੱਡਕੁਆਰਟਰ ਵਿੱਚ, ਦੋ ਪੁਲਿਸ ਅਫਸਰਾਂ ਦੀਆਂ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਸੰਜੇਵੀ ਦੇ ਡੈਸਕ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚ ਗਈਆਂ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਉਹ ਬੰਬਈ ਪੁਲਿਸ ਕੋਲ ਆਪਣੇ ਅਧੀਨ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦੀਆਂ ਸ਼ਿਕਾਇਤਾਂ ਨਹੀਂ ਲੈਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਉਸ ਦਾ ਮੰਨਣਾ ਸੀ ਕਿ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ਕਾਰ ਬੰਬਈ ਸੂਬੇ ਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਉਸ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਹਿਯੋਗ ਦੀ ਲੋੜ ਸੀ। ਸੀ.ਆਈ.ਡੀ., ਬੰਬਈ ਦੇ ਡਿਪਟੀ ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਜਨਰਲ ਯੂ.ਐਚ. ਰਾਣਾ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਸਨ। ਸੰਜੇਵੀ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਕੇਸ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਮਦਨਲਾਲ ਦੇ ਇਕਬਾਲੀਆ ਬਿਆਨ ਦੀ ਇੱਕ ਕਾਪੀ ਉਸਨੂੰ ਸੌਂਪੀ, ਇਸ ਵਾਰ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਅਨੁਵਾਦ ਦੇ ਨਾਲ। ਉਸਨੇ ਰਾਣਾ ਨੂੰ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਨੂੰ ਬੰਬਈ ਪੁਲਿਸ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕਰੇ ਅਤੇ ਕਬੂਲਨਾਮੇ ਵਿੱਚ ਦੱਸੇ ਗਏ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਕੰਮ ਕਰੇ।

ਰਾਣਾ ਉਸ ਦਿਨ ਬੰਬਈ ਲਈ ਰਵਾਨਾ ਹੋ ਗਿਆ, ਅਤੇ ਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਤਤਕਾਲਤਾ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ, ਇੱਕ ਅਜਿਹਾ ਰਸਤਾ ਚੁਣਿਆ ਜਿਸ ਨੇ ਯਾਤਰਾ ਨੂੰ ਇੰਨਾ ਲੰਬਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਆਖਰਕਾਰ ਇਹ ਬੇਲੋੜਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਰਾਣਾ ਨੇ ਹਵਾਈ ਜਹਾਜ਼ ਰਾਹੀਂ ਨਹੀਂ ਰੇਲ ਰਾਹੀਂ ਬੰਬਈ ਜਾਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਉਡਾਣ ਦਾ ਡਰ ਸੀ।

ਠਾਣੇ ਵਿੱਚ, ਕਰਕਰੇ ਸਿੱਧਾ ਜੋਸ਼ੀ ਦੇ ਘਰ, ਸ਼ਾਂਤਾ ਸਦਨ, ਨਵਪੜਾ ਐਨਕਲੇਵ ਵਿੱਚ ਗਿਆ, ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਗਲੀ ਤੋਂ ਬੁਲਾਇਆ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਦਾ ਰਿਵਾਜ ਸੀ। ਕੁਝ ਹਿੰਦੂ ਘਰ ਔਰਤਾਂ ਦੇ ਅਜਨਬੀਆਂ ਅਤੇ ਆਮ ਜਾਣ-ਪਛਾਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਨਾ ਮਿਲਣ ਬਾਰੇ ਬਹੁਤ ਖਾਸ ਸਨ। ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਮਹਿਮਾਨ ਆਉਂਦਾ ਸੀ, ਤਾਂ ਉਹ ਗਲੀ ਜਾਂ ਅਹਾਤੇ ਵਿੱਚੋਂ ਪਰਿਵਾਰ ਦਾ ਸਵਾਗਤ ਕਰਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਘਰ ਦੀਆਂ ਔਰਤਾਂ ਨੂੰ ਅੰਦਰਲੇ ਕਮਰਿਆਂ ਵਿੱਚ ਜਾਣ ਦਾ ਸਮਾਂ ਦਿੰਦੇ ਸਨ। ਜੋਸ਼ੀ ਨੇ ਕਰਕਰੇ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਗੋਡਸੇ ਦੋ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਲੱਭਦੇ ਹੋਏ ਆਏ ਸਨ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਟਿਕਾਣੇ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੇ ਬਿਨਾਂ ਚਲੇ ਗਏ ਸਨ। ਕਰਕਰੇ ਨੇ ਫਿਰ ਪੂਨਾ ਵਿੱਚ ਆਪਟੇ ਨੂੰ ਇੱਕ ਤਾਰ ਭੇਜੀ, ਪਰ ਇੱਕ ਸੁਚੇਤ ਆਦਮੀ ਹੋਣ ਕਰਕੇ, ਉਸਨੇ ਇਸਨੂੰ ਠਾਣੇ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਭੇਜਿਆ। ਜੇਕਰ ਪੁਲਿਸ ਚੌਕਸੀ 'ਤੇ ਸੀ, ਤਾਂ ਉਹ ਟੈਲੀਗ੍ਰਾਮ ਨੂੰ ਰੋਕਦੇ ਸਨ, ਇਸ ਨੂੰ ਥਾਨੇ ਅਤੇ ਫਿਰ ਜੋਸ਼ੀ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਟਰੇਸ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਇਸ ਲਈ ਜੋਸ਼ੀ ਦੇ ਅਠਾਰਾਂ ਸਾਲ ਦੇ ਬੇਟੇ, ਵਸੰਤ ਨੂੰ ਕੇਂਦਰੀ ਟੈਲੀਗ੍ਰਾਫ ਦਫ਼ਤਰ, ਬੰਬਈ ਦੇ ਫੋਰਟ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ, ਫਲੋਰਾ ਫਾਊਂਟੇਨ ਦੇ ਕੋਲ ਭੇਜਿਆ ਗਿਆ। ਇਹ ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਵੀਹ ਮੀਲ ਦਾ ਸਫ਼ਰ ਸੀ। ਐਤਵਾਰ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਸਿਰਫ਼ ਐਕਸਪ੍ਰੈਸ ਟੈਲੀਗ੍ਰਾਮ ਹੀ ਬੁੱਕ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ।

ਤਾਰ ਨੇ ਕਿਹਾ: ਆਪਟੇ, ਆਨੰਦਾਸ਼੍ਰਮ, ਪੂਨਾ। ਦੋਵੇਂ ਤੁਰੰਤ ਆਉਂਦੇ ਹਨ, ਵਿਆਸ'। 'ਵਿਆਸ' ਸਪੈਲਿੰਗ ਦਾ ਇੱਕ ਹੋਰ ਤਰੀਕਾ ਹੈ 'ਬਿਆਸ' ਜੋ ਕਿ ਗੈਂਗ ਵਿੱਚ ਕਰਕਰੇ ਦਾ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕੋਡ ਨਾਮ ਸੀ।

Machine Translated by Google

ਪੂਨਾ ਵਿੱਚ, ਗੋਪਾਲ ਆਪਟੇ ਦੇ ਘਰ ਨਿਯਮਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਆਉਂਦਾ ਸੀ, ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਚੰਪਤਾਈ ਤੋਂ ਉਸ ਬਾਰੇ ਪੁੱਛਦਾ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਉਸਨੂੰ ਨੱਥੂਰਾਮ ਦਾ ਸੁਨੇਹਾ ਮਿਲਿਆ ਕਿ ਉਹ ਅਤੇ ਆਪਟੇ ਬੰਬਈ ਵਿੱਚ ਹਨ, ਤਾਂ ਗੋਪਾਲ ਨੇ ਚੰਪਤਾਈ ਨੂੰ ਵਿਧੀਵਤ ਸੂਚਨਾ ਦਿੱਤੀ।

ਉਸ ਦਿਨ ਸਵੇਰੇ ਚੰਪਤਾਈ ਨੂੰ ਵਿਆਸ ਨਾਂ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਤੋਂ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਿਤ ਇੱਕ ਤਾਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈ ਸੀ। ਉਹ ਇਸ ਦਾ ਕੋਈ ਅਰਥ ਨਹੀਂ ਰੱਖ ਸਕੀ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਗੋਪਾਲ ਨੂੰ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ, ਜਿਸ ਨੇ ਭੇਜਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਪਛਾਣ ਲਿਆ। ਉਸ ਨੇ ਹੁਣ ਇਹ ਜਾਣਕਾਰੀ ਬੰਬਈ ਵਿਚ ਨੱਥੂਰਾਮ ਨੂੰ ਭੇਜਣੀ ਸੀ। ਗੋਪਾਲ ਸਟੇਸ਼ਨ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚਿਆ ਅਤੇ ਬੰਬਈ ਲਈ ਰਵਾਨਾ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਪਹਿਲੀ ਰੇਲਗੱਡੀ 'ਤੇ ਚੜ੍ਹ ਗਿਆ। ਉਸਨੂੰ ਬੰਬਈ ਪਹੁੰਚਣਾ ਸੀ, ਆਪਣੇ ਭਰਾ ਨੂੰ ਲੱਭਣਾ ਸੀ, ਉਸਨੂੰ ਸੁਨੇਹਾ ਦੇਣਾ ਸੀ ਅਤੇ ਅਗਲੀ ਸਵੇਰ ਤੱਕ ਪੂਨਾ ਵਾਪਸ ਆ ਜਾਣਾ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸਦੀ ਛੁੱਟੀ ਖਤਮ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸਨੇ ਅਸਲਾ ਡਿਪੂ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਲਈ ਰਿਪੋਰਟ ਕਰਨੀ ਸੀ। .32 ਦਾ ਰਿਵਾਲਵਰ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਲੈ ਗਿਆ। ਉਸ ਨੇ ਬੈਜ ਨੂੰ ਦੇਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਸੀ ਪਰ ਸੂਟਰ ਗਾਲੀ-ਗਲੋਚ ਕਰ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਗੋਪਾਲ ਨੇ ਬੰਦੂਕ ਆਪਣੇ ਕੋਲ ਰੱਖ ਲਈ ਸੀ। ਹੁਣ ਉਹ ਇਸਨੂੰ ਆਪਣੇ ਭਰਾ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ, ਜੋ ਸ਼ਾਇਦ ਇਸ ਲਈ ਕੁਝ ਵਰਤ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਦਿਨ ਬੀਤਣ ਨਾਲ ਗੋਪਾਲ ਦੀ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀ ਦਾ ਡਰ ਘਟ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਹ ਥਾਨੇ ਤੋਂ ਉਤਰਿਆ ਅਤੇ ਇੱਕ ਤਨਖਾਹ ਵਾਲੇ ਫੋਨ ਤੋਂ, ਨੌਰਥਕੋਟ ਪੁਲਿਸ ਹਸਪਤਾਲ ਨੂੰ ਬੁਲਾਇਆ ਅਤੇ ਮਨੋਰਮਾ ਲਈ ਇੱਕ ਸੁਨੇਹਾ ਛੱਡਿਆ, ਉਸਨੂੰ ਆਪਟੇ ਨੂੰ ਸੂਚਿਤ ਕਰਨ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਵਿਆਸ ਥਾਨੇ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ ਹੈ। ਫਿਰ ਉਹ ਜੋਸ਼ੀ ਦੇ ਘਰ ਗਏ ਅਤੇ ਕਰਕਰੇ ਨੂੰ ਮਿਲੇ।

ਐਲਫਿੰਸਟਨ ਹੋਟਲ ਵਿੱਚ, ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਗੋਡਸੇ ਨੇ ਕੁਝ ਫੰਡ ਇਕੱਠਾ ਕਰਨ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਉਹ ਕੱਟੜਪੰਥੀ ਹਿੰਦੂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਦੇ ਇੱਕ ਅਮੀਰ ਸਮਰਥਕ, ਇੱਕ ਬੈਂਕਰ ਅਤੇ ਸਿਲਵਰ ਬੈਂਕ ਕੰਪਨੀ ਦੇ ਸਹਿ-ਮਾਲਕ ਪਰਾਂਜਪੇ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਗਏ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਸ ਤੋਂ ਰੁਪਏ ਦਾ ਕਰਜ਼ਾ ਮੰਗਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੇਪਰ ਲਈ 25,000। ਪਰਾਂਜਪੇ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰੁਪਏ ਦੇਣ ਦਾ ਵਾਅਦਾ ਕੀਤਾ। 10,000 ਜੇ ਉਹ ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਉਸਦੇ ਦਫਤਰ ਆਏ। ਇਹ ਜਾਣਦੇ ਹੋਏ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜੋ ਮੰਗਿਆ ਉਸ ਤੋਂ ਘੱਟ ਮਿਲੇਗਾ, ਆਪਟੇ ਨੇ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਰੁਪਏ ਮਿਲਣ ਦੀ ਉਮੀਦ ਵਿੱਚ, ਵਧੀ ਹੋਈ ਰਕਮ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਸੀ। 5,000 ਪਰਾਂਜਪੇ ਨੇ ਜੋ ਵਾਅਦਾ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਉਹ ਵਾਦਾ ਸੀ। ਦੋਨੋਂ ਫੋਰਟ ਵਿੱਚ ਏਅਰ ਇੰਡੀਆ ਦੇ ਦਫਤਰ ਪਹੁੰਚੇ ਅਤੇ ਮੰਗਲਵਾਰ 27 ਤਰੀਕ ਨੂੰ ਸਵੇਰ ਦੀ ਫਲਾਈਟ ਵਿੱਚ ਦਿੱਲੀ ਲਈ ਦੋ ਟਿਕਟਾਂ ਬੁੱਕ ਕੀਤੀਆਂ। ਟਿਕਟਾਂ 'ਡੀ' ਦੇ ਨਾਮ ਹੇਠ ਬੁੱਕ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ। ਆਪਟੇ ਲਈ ਨਰਾਇਣਰਾਉ ਅਤੇ ਐੱਨ.

ਨਾਥੂਰਾਮ ਲਈ ਵਿਨਾਇਕਰਾਉ' ਅਤੇ ਮਰੀਨ ਡਰਾਈਵ 'ਤੇ ਸੀ ਗ੍ਰੀਨ ਸਾਊਥ ਹੋਟਲ ਦਾ ਪਤਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।

ਜਦੋਂ ਉਹ ਐਲਫਿੰਸਟਨ ਅਨੇਕਸੀ ਹੋਟਲ ਵਾਪਸ ਆਏ, ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਮਨੋਰਮਾ ਗੋਪਾਲ ਦਾ ਸੁਨੇਹਾ ਦੇਣ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਉਡੀਕ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ। ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਨੱਥੂਰਾਮ ਤੁਰੰਤ ਠਾਣੇ ਲਈ ਰਵਾਨਾ ਹੋ ਗਏ।

ਗਰੋਹ ਮੁੜ ਸੰਗਠਿਤ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਜੋਸ਼ੀ ਦੇ ਘਰ ਪਹੁੰਚਣ 'ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਚਾਰਾਂ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਕੁਝ ਗੁਪਤ ਰੱਖਣ ਲਈ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ। ਨੱਥੂਰਾਮ ਨੇ ਸਮੂਹ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਯੋਜਨਾ ਦਾ ਖੁਲਾਸਾ ਕੀਤਾ। ਕਰਕਰੇ ਅਤੇ ਗੋਪਾਲ ਨੇ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਲਈ ਆਪਟੇ ਵੱਲ ਦੇਖਿਆ, ਪਰ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਕਿ ਕੁਝ ਲੈ ਗਿਆ ਹੈ

Machine Translated by Google

ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਗੈਰਹਾਜ਼ਰੀ ਵਿੱਚ ਜਗ੍ਹਾ. ਆਪਟੇ ਨੂੰ ਗੱਦੀਓਂ ਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨਵਾਂ ਨੇਤਾ ਨੱਥੂਰਾਮ ਵਿਨਾਇਕ ਗੋਡਸੇ ਸੀ।

ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਕਰਕਰੇ ਨੱਥੂਰਾਮ ਨਾਲ ਜੁੜਨ ਲਈ ਸਹਿਮਤ ਹੋ ਗਏ। ਗੋਪਾਲ ਨੇ .32 ਦਾ ਰਿਵਾਲਵਰ ਆਪਣੇ ਭਰਾ ਨੂੰ ਫੜਾ ਦਿੱਤਾ। ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਕਤਲ ਦੀ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਵਿੱਚ ਉਸਦਾ ਹਿੱਸਾ ਖਤਮ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰ ਅਤੇ ਨੌਕਰੀ 'ਤੇ ਵਾਪਸ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਸੱਤਾਂ ਦਾ ਗਰੋਹ ਹੁਣ ਤਿੰਨ ਰਹਿ ਗਿਆ ਸੀ। ਗੋਪਾਲ ਨੇ ਜੋਸ਼ੀ ਤੋਂ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਪੂਨਾ ਲਈ ਅਗਲੀ ਰੇਲਗੱਡੀ ਕਿੰਨੇ ਵਜੇ ਰਵਾਨਾ ਹੋਵੇਗੀ। ਜੋਸ਼ੀ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਰਾਤ 10 ਵਜੇ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਗੋਪਾਲ ਨੇ ਰੇਲਵੇ ਸਟੇਸ਼ਨ ਅਤੇ ਫਿਰ ਪੂਨਾ ਵੱਲ ਆਪਣਾ ਰਸਤਾ ਬਣਾਇਆ।

ਸੋਮਵਾਰ, 26 ਜਨਵਰੀ 1948

ਬਿਰਲਾ ਹਾਊਸ ਵਿੱਚ, ਇਹ ਗਾਂਧੀ ਦਾ ਦਿਨ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ 'ਗੱਲਬਾਤ' ਕੀਤੀ ਡਾ.
ਗੋਪੀਚੰਦ ਭਾਰਗਵ, ਪ੍ਰਫੁੱਲ ਚੰਦਰ ਘੋਸ਼ ਅਤੇ ਹੋਰ, ਆਪਣੀਆਂ ਟਿੱਪਣੀਆਂ ਅਤੇ ਲਿਖਤੀ ਜਵਾਬ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ। ਜਦੋਂ ਉਹ ਸੀਡਬਲਯੂਸੀ ਦੇ ਇੱਕ ਸੈਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਇਆ ਸੀ ਤਾਂ ਉਸਨੇ ਉਸੇ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦਾ ਪਾਲਣ ਕੀਤਾ।

ਸ਼ਾਮ ਦੀ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਲਿਖਤੀ ਭਾਸ਼ਣ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਸੁਣਾਇਆ ਗਿਆ
ਪਿਆਰੇਲਾਲ ਨੇ ਕਿਹਾ: 'ਅੱਜ, 26 ਜਨਵਰੀ, ਭਾਰਤ ਦਾ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਦਿਵਸ ਹੈ। *
ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਅਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਲੜਾਈ ਲੜ ਰਹੇ ਸੀ ਤਾਂ ਇਹ ਪਾਲਣਾ ਕਾਫ਼ੀ ਢੁਕਵੀਂ ਸੀ, ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਇਸਨੂੰ ਦੇਖਿਆ ਜਾਂ ਸੰਭਾਲਿਆ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਹੁਣ ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਇਸਨੂੰ ਦੇਖਿਆ ਅਤੇ ਸੰਭਾਲ ਲਿਆ ਹੈ, ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਨਿਰਾਸ਼ ਜਾਪਦੇ ਹਾਂ. ਅੱਜ ਅਸੀਂ ਕੀ ਮਨਾ ਰਹੇ ਹਾਂ?

ਯਕੀਨਨ ਸਾਡਾ ਮੋਹ ਭੰਗ ਨਹੀਂ! ਜੋ ਅਸੀਂ ਮਨਾਉਣ ਦੇ ਹੱਕਦਾਰ ਹਾਂ ਉਹ ਉਮੀਦ ਹੈ ਕਿ ਸਭ ਤੋਂ ਬੁਰਾ ਖਤਮ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ, ਅਤੇ ਇਹ ਕਿ ਅਸੀਂ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਨੀਵੇਂ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਦਿਖਾਉਣ ਦੇ ਰਾਹ 'ਤੇ ਹਾਂ ਕਿ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਉਸ ਦੀ ਗੁਲਾਮ ਬਣਨ ਤੋਂ ਆਜ਼ਾਦੀ, ਅਤੇ ਇਹ ਕਿ ਉਹ ਹੁਣ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਲਈ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ ਗੁਲਾਮ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਭਾਰਤ ਦੇ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਅਤੇ ਕਸਬਿਆਂ, ਪਰ ਇਹ ਕਿ ਉਹ ਸ਼ਹਿਰ ਵਾਸੀਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਸੋਚੀਆਂ-ਸਮਝੀਆਂ ਕਿਰਤਾਂ ਦੇ ਤਿਆਰ ਉਤਪਾਦਾਂ ਲਈ ਵਰਤਣ ਦਾ ਹੱਕਦਾਰ ਹੈ। ਉਹ ਭਾਰਤੀ ਧਰਤੀ ਦਾ ਲੂਣ ਹੈ।'

ਬੰਬਈ ਵਿੱਚ, ਨੱਥੂਰਾਮ ਅਤੇ ਆਪਟੇ ਦਾਦਾ ਮਹਾਰਾਜ ਨੂੰ ਇੱਕ ਭਰੋਸੇਮੰਦ ਹੈਂਡਗਨ ਦੇਣ ਲਈ ਮਨਾਉਣ ਦੀ ਉਮੀਦ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਗਏ। ਮੀਟਿੰਗ ਵਿੱਚ ਦੀਕਸ਼ਿਤ ਮਹਾਰਾਜ ਵੀ ਮੌਜੂਦ ਸਨ। ਆਪਣੀ ਪਿਛਲੀ ਮੁਲਾਕਾਤ ਵਿਚ ਆਪਟੇ ਨੇ ਦੀਕਸ਼ਿਤ ਮਹਾਰਾਜ ਨੂੰ ਸ਼ੇਖੀ ਮਾਰੀ ਸੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹਥਿਆਰਾਂ ਅਤੇ ਵਿਸਫੋਟਕਾਂ ਦਾ ਇਕ ਟਰੱਕ ਲਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੇ 'ਕਾਬਲੀ' ਹਮਲਾਵਰਾਂ ਨਾਲ ਲੜਨ ਲਈ ਇਸ ਨੂੰ ਕਸ਼ਮੀਰ ਲਿਜਾਣ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਦੀਕਸ਼ਿਤ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਹੁਣ ਆਪਟੇ ਨੂੰ ਕਸ਼ਮੀਰ ਲਈ ਇਸ ਖੇਪ ਬਾਰੇ ਪੁੱਛਿਆ।

ਆਪਟੇ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਮਾਲ ਤਿਆਰ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹ ਆਪਣੇ ਬਚਾਅ ਲਈ ਰਿਵਾਲਵਰ ਲੱਭ ਰਹੇ ਸਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਉੱਤਰ ਵੱਲ ਜਾਣਾ ਬਹੁਤ ਖਤਰਨਾਕ ਸੀ। ਦਾਦਾ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ। ਆਪਟੇ ਨੇ ਫਿਰ ਆਰਥਿਕ ਮਦਦ ਮੰਗੀ, ਪਰ ਮਹਾਰਾਜ ਭਰਾਵਾਂ ਦਾ ਇਸ ਜੋੜੀ ਤੋਂ ਮੋਹ ਭੰਗ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਖਾਲੀ ਹੱਥ ਜਾਣਾ ਪਿਆ।

Machine Translated by Google

ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਉਸ ਦਿਨ ਸਵੇਰੇ ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਨੱਥੂਰਾਮ ਪਰਾਂਜਪੇ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਲਈ ਸਿਲਵਰ ਬੈਂਕ ਕੰਪਨੀ ਗਏ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਤਿੰਨਾਂ ਦੇ ਦਿੱਲੀ ਜਾਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਅੰਤਿਮ ਮੁਲਾਕਾਤ ਲਈ ਉਸ ਸ਼ਾਮ ਨੌਂ ਵਜੇ ਕਰਕਰੇ ਨੂੰ ਮਿਲਣਾ ਸੀ। ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਨੱਥੂਰਾਮ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਜੇਬਾਂ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰਾ ਨਕਦੀ ਦੇ ਨਾਲ ਦੁਪਹਿਰ ਨੂੰ ਨਿੱਜੀ ਅਨੰਦ ਵਿੱਚ ਬਿਤਾਉਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ। ਆਪਟੇ ਨੇ ਮਨੋਰਮਾ ਨੂੰ ਸੱਦਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਨੱਥੂਰਾਮ ਨੇ ਫਿਲਮ ਦੇਖਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਆਪਟੇ ਨੇ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਮਨੋਰਮਾ ਨੂੰ ਅਲੀਬੀ ਵਜੋਂ ਵਰਤਣ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਬਣਾਈ ਤਾਂ ਜੋ ਇਹ ਸਾਬਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ ਕਿ ਉਹ ਕਤਲ ਦੇ ਸਮੇਂ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਨੱਥੂਰਾਮ ਦੇ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਆਪਟੇ ਨੇ ਮਨੋਰਮਾ ਨੂੰ ਕਿਹਾ, ਜਿਵੇਂ ਹੀ ਉਸਨੇ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਨੱਥੂਰਾਮ ਦੀਆਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਦੀ ਖਬਰ ਸੁਣੀ, ਉਸਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਦੇ ਸਕੱਤਰ ਨੂੰ ਇੱਕ ਤਾਰ ਭੇਜੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਸੰਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ: 'ਗੋਡਸੇ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਨ ਲਈ ਦਿੱਲੀ ਪਹੁੰਚਣਾ, ਨਰਾਇਣ ਡੀ. ਆਪਟੇ'।

ਉਸ ਸ਼ਾਮ, ਜਲਦੀ ਭੋਜਨ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਨੱਥੂਰਾਮ ਅਤੇ ਆਪਟੇ ਨੇ ਠਾਣੇ ਲਈ ਰੇਲਗੱਡੀ ਫੜੀ। ਕਰਕਰੇ ਪਲੇਟਫਾਰਮ 'ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਉਡੀਕ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਤਿੰਨਾਂ ਨੇ ਰੇਲਵੇ ਪਟੜੀਆਂ ਨੂੰ ਪਾਰ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਵਿਹੜੇ ਦੇ ਇਕਾਂਤ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਦੀਵੇ ਦੇ ਹੇਠਾਂ ਬੈਠ ਗਏ ਜਿੱਥੇ ਨੱਥੂਰਾਮ ਨੇ ਕਰਕਰੇ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਯੋਜਨਾਵਾਂ ਬਾਰੇ ਦੱਸਿਆ। ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਉਹ ਅਗਲੀ ਸਵੇਰ ਹਵਾਈ ਜਹਾਜ਼ ਰਾਹੀਂ ਦਿੱਲੀ ਲਈ ਰਵਾਨਾ ਹੋ ਰਹੇ ਸਨ। ਉੱਥੋਂ ਉਹ ਗੋਪਾਲ ਦੇ ਕਿਸੇ ਜਾਣਕਾਰ ਤੋਂ ਹੈਂਡਗਨ ਲੈਣ ਲਈ ਗਵਾਲੀਅਰ ਵੱਲ ਵਧਣਗੇ। ਗਵਾਲੀਅਰ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਗੈਰ-ਕਾਨੂੰਨੀ ਬੰਦੂਕ ਦੇ ਵਪਾਰ ਦੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਸੀ। ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਭਾਰਤੀ ਅਤੇ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਬੰਦੂਕਾਂ ਅਤੇ ਹਥਿਆਰ ਮੁਫ਼ਤ ਉਪਲਬਧ ਸਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਹ 29 ਤਰੀਕ ਨੂੰ ਸਵੇਰੇ ਦਿੱਲੀ ਪਰਤਣਗੇ। ਉਸਨੇ ਕਰਕਰੇ ਨੂੰ 27 ਤਰੀਕ ਸ਼ਾਮ ਤੱਕ ਦਿੱਲੀ ਲਈ ਰਵਾਨਾ ਹੋਣ ਲਈ ਕਿਹਾ, ਇਸ ਲਈ ਉਹ 28 ਤਰੀਕ ਦੀ ਰਾਤ ਤੱਕ ਉਥੇ ਪਹੁੰਚ ਜਾਣਗੇ। 29 ਤਰੀਕ ਨੂੰ ਸਵੇਰੇ ਕਰਕਰੇ ਨੇ ਪੁਰਾਣੀ ਦਿੱਲੀ ਰੇਲਵੇ ਸਟੇਸ਼ਨ ਦੇ ਬਾਹਰ ਕਵੀਨਜ਼ ਗਾਰਡਨ ਵਿੱਚ ਪੱਥਰ ਦੇ ਫੁਹਾਰੇ ਕੋਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇੰਤਜ਼ਾਰ ਕਰਨਾ ਸੀ। ਕਰਕਰੇ ਨੇ ਵਾਅਦਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਹ ਗੋਡਸੇ ਅਤੇ ਆਪਟੇ ਲਈ ਵੀਰਵਾਰ ਤੱਕ ਇੰਤਜ਼ਾਰ ਕਰਨਗੇ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਤੱਕ ਕਰਕਰੇ ਦੇ ਪੈਸੇ ਖਤਮ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਸਨ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਆਪਟੇ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਯਾਤਰਾ ਅਤੇ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਲਈ ਤਿੰਨ ਸੌ ਰੁਪਏ ਦਿੱਤੇ।

ਤਿੰਨੇ ਫਿਰ ਮੁੱਖ ਪਲੇਟਫਾਰਮ 'ਤੇ ਵਾਪਸ ਚਲੇ ਗਏ ਅਤੇ ਬੰਬਈ ਲਈ ਆਖਰੀ ਲੋਕਲ ਆਉਣ ਤੱਕ ਚਾਹ ਦੇ ਸਟਾਲ 'ਤੇ ਬੈਠੇ ਰਹੇ। ਕਰਕਰੇ ਨੇ ਦੋਵਾਂ ਨੂੰ ਵਿਦਾ ਦੇਖਿਆ ਅਤੇ ਜੋਸ਼ੀ ਦੇ ਘਰ ਵਾਪਸ ਚਲੇ ਗਏ।

ਯੂ.ਐਚ. ਰਾਣਾ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਸੰਜੇਵੀ ਨੇ ਮਦਨਲਾਲ ਦਾ ਕਬੂਲਨਾਮਾ ਸੌਂਪਿਆ ਸੀ, ਅਜੇ ਵੀ ਇਲਾਹਾਬਾਦ ਤੋਂ ਬੰਬਈ ਤੱਕ ਰੇਲਗੱਡੀ ਰਾਹੀਂ ਸਫ਼ਰ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ - ਇੱਕ ਸਫ਼ਰ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਉਸਨੂੰ 36 ਘੰਟੇ ਲੱਗ ਜਾਣਗੇ।

ਮੰਗਲਵਾਰ, 27 ਜਨਵਰੀ 1948

ਬਿਰਲਾ ਹਾਊਸ ਵਿਖੇ, ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਦਿਨ ਲਈ ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸਮਾਗਮ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਬਣਾਈ ਸੀ। ਦਿੱਲੀ ਤੋਂ ਸੱਤ ਮੀਲ ਦੱਖਣ ਵਿੱਚ, ਸੁੰਦਰ ਮਾਹੌਲ ਵਿੱਚ ਸਥਿਤ, ਮਹਿਰੌਲੀ ਹੈ, ਜੋ ਇਤਿਹਾਸਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪ੍ਰਿਥਵੀਰਾਜ ਚੌਹਾਨ ਦੀ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਰਾਜਧਾਨੀ ਵਜੋਂ ਮਸ਼ਹੂਰ ਹੈ। ਦੀ ਸੀਟ ਹੈ

Machine Translated by Google

ਖਵਾਜਾ ਸੱਯਦ ਕੁਤੁਬ-ਉਦ-ਦੀਨ ਬਖਤਿਆਰ ਦੀ ਦਰਗਾਹ ਸ਼ਰੀਫ, ਇੱਕ ਸੂਫੀ ਸੰਤ, ਅਤੇ ਅਜਮੇਰ ਵਿਖੇ ਖਵਾਜਾ ਮੋਇਨੂਦੀਨ ਚਿਸ਼ਤੀ ਦੀ ਦਰਗਾਹ ਤੋਂ ਦੂਜੇ ਸਥਾਨ 'ਤੇ ਹੈ। ਦਿੱਲੀ ਨੂੰ ਤਬਾਹ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਦੰਗਿਆਂ ਦੌਰਾਨ, ਇੱਥੇ ਵੀ ਫਿਰਕੂ ਕਤਲੇਆਮ ਦੀਆਂ ਕੁਝ ਘਿਨਾਉਣੀਆਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ। ਹਰ ਸਾਲ ਪੀਰ ਦੇ ਤਿਉਹਾਰ ਮੌਕੇ ਇੱਕ ਧਾਰਮਿਕ ਮੇਲਾ ਲਗਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਸਿਰਫ਼ ਮੁਸਲਮਾਨ ਹੀ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਸੱਚੀ ਸੂਫ਼ੀ ਪਰੰਪਰਾ ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੂ, ਮੁਸਲਮਾਨ, ਸਿੱਖ ਅਤੇ ਇਸਾਈ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਦਾ ਵਰਤ ਤੋੜਨ ਲਈ ਉਰਸ ਦਾ ਆਯੋਜਨ ਕਰਨਾ ਇੱਕ ਪੂਰਵ ਸ਼ਰਤ ਸੀ, ਦਿੱਲੀ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਨੇ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਦੀ ਸਫਾਈ ਕੀਤੀ ਸੀ ਅਤੇ ਦਰਗਾਹ ਦੇ ਭੰਨ-ਤੋੜ ਵਾਲੇ ਹਿੱਸਿਆਂ ਦੀ ਮੁਰੰਮਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ।

ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਦਾ ਦੌਰਾ ਕਰਨਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉਰਸ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣਾ ਸੀ। ਸਨਾਤਨੀ ਹਿੰਦੂ ਅਤੇ ਖਾੜਕੂ ਸਿੱਖ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵੱਲੋਂ ਸਥਾਪਤ ਚਾਹ ਦੇ ਸਟਾਲਾਂ ਤੋਂ ਫੁੱਲਾਂ ਅਤੇ ਚਾਹ ਦੇ ਕੱਪਾਂ ਨਾਲ ਮਹਿਮਾਨਾਂ ਦਾ ਸੁਆਗਤ ਕਰਨ ਲਈ ਇੱਕ-ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਲੜਦੇ ਸਨ। ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਨਾਲ ਆਭਾ, ਮਨੂ ਅਤੇ ਇੱਕ ਹੋਰ ਔਰਤ ਵੀ ਸੀ। ਇਸਲਾਮੀ ਪਰੰਪਰਾ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, ਔਰਤਾਂ ਨੂੰ ਪਾਵਨ ਅਸਥਾਨ ਦੇ ਅੰਦਰ ਜਾਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਸੁਝਾਅ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਉਹ 'ਤਰਜੀਹੀ ਤੌਰ' ਤੇ ਕਿਸੇ ਮੁਸਲਿਮ ਦੋਸਤ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਹੇਠ' ਬਾਹਰ ਉਡੀਕ ਕਰਨ। ਪਰ ਪ੍ਰਬੰਧਕਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਔਰਤਾਂ ਨੂੰ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਨਾਲ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਧੀਆਂ ਹਨ। ਦਰਗਾਹ ਦੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਚਿੱਟੇ ਸੰਗਮਰਮਰ ਦੇ ਪਰਦੇ ਨੂੰ ਹੋਏ ਨੁਕਸਾਨ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ, ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਮੈਨੂੰ ਡਰ ਹੈ ਕਿ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਿਚ ਹਿੰਦੂ ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਧਾਰਮਿਕ ਸਥਾਨਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋਇਆ ਹੋਵੇਗਾ।' ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਜਾਰੀ ਬਿਆਨ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਪ੍ਰੈੱਸ ਵਿੱਚ ਖ਼ਬਰਾਂ ਛਪੀਆਂ ਸਨ ਕਿ ਪੇਸ਼ਾਵਰ ਦੇ ਪਾਰਚਿਨਾਰ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ ਕੈਂਪ ਵਿੱਚ 130 ਨਿਰਦੋਸ਼ ਹਿੰਦੂ ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਕਬਾਇਲੀ ਖੇਤਰ ਤੋਂ ਆਏ ਹਮਲਾਵਰਾਂ ਵੱਲੋਂ ਕਤਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਅਸਲ ਮੌਤਾਂ ਇਸ ਤੋਂ ਕਿਤੇ ਵੱਧ ਸਨ। ਅਤੀਤ ਦੇ ਉਲਟ, ਖ਼ਬਰਾਂ ਨੇ ਰਾਜਧਾਨੀ ਵਿੱਚ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ 'ਤੇ ਜਵਾਬੀ ਹਮਲੇ ਨਹੀਂ ਕੀਤੇ ਸਨ। 'ਮੈਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ,' ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਟਿੱਪਣੀ ਕੀਤੀ ਜਦੋਂ ਉਹ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਆਇਆ, 'ਅਹਿੰਸਕ ਦਲੇਰੀ ਦੇ ਮੇਰੇ ਸੱਦੇ ਨੂੰ ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਹੁੰਗਾਰਾ ਮੇਰੀਆਂ ਉਮੀਦਾਂ ਤੋਂ ਵੱਧ ਗਿਆ ਹੈ।' ਪਾਰਚਿਨਾਰ ਕਤਲੇਆਮ ਬਾਰੇ ਬੋਲਦਿਆਂ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਮੈਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਸਾਰੇ ਇਹ ਪ੍ਰਣ ਲਓ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਦੁਬਾਰਾ ਕਦੇ ਵੀ ਸ਼ੈਤਾਨ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਸੁਣੋਗੇ ਅਤੇ ਭਾਈਚਾਰਾ ਅਤੇ ਸ਼ਾਂਤੀ ਦਾ ਰਾਹ ਨਹੀਂ ਛੱਡੋਗੇ। ਪਰਚੀਨਾਰ ਤੋਂ ਆਈ ਖ਼ਬਰ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਹੈਰਾਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਪਰ ਤੁਹਾਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਉਕਸਾਹਟਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਆਪਣੇ ਦਿਲਾਂ ਵਿੱਚ ਬਦਲੇ ਅਤੇ ਬਦਲੇ ਦੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਦੁਬਾਰਾ ਜਗਾਉਣ ਨਹੀਂ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਤੁਹਾਨੂੰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਸਬੰਧਤਾਂ ਨੂੰ ਦੱਸਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਖ਼ੂਨ ਦੇ ਬਦਲੇ ਖ਼ੂਨ ਮੰਗਣ ਲਈ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਕਾਤਲ ਨੂੰ ਵੀ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਮਿਲਣ ਲਈ ਨਿਕਲੇ ਸਨ।'

ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਤੋਂ ਵਾਪਸ ਆਉਂਦੇ ਸਮੇਂ ਆਪਣੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨਾਲ ਗੱਲਬਾਤ ਕਰਦਿਆਂ, ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਕਸ਼ਮੀਰ ਮੁੱਦੇ 'ਤੇ ਯੂਐਨਓ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਕੌਂਸਲ ਦੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਿਰਾਸ਼ਾ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੀ। ਭਾਰਤ ਦੀ ਸ਼ਿਕਾਇਤ 'ਤੇ ਗੌਰ ਕਰਨ ਅਤੇ ਹਮਲਾਵਰਤਾ ਨੂੰ ਖਾਲੀ ਕਰਵਾਉਣ ਦੀ ਬਜਾਏ ਪੁੱਛਣ ਲਈ ਸਟੇਜ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ।

Machine Translated by Google

ਭਾਰਤ ਕਸ਼ਮੀਰ ਦੇ ਭਵਿੱਖ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਰਾਏਸ਼ੁਮਾਰੀ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਸ਼ਰਤ ਵਜੋਂ ਕਸ਼ਮੀਰ ਤੋਂ ਆਪਣੀਆਂ ਫੌਜਾਂ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਬੁਲਾਵੇ। ਯੂ.ਐਨ.ਓ. ਜਾਪਦਾ ਸੀ ਕਿ ਇੱਕ ਸੰਸਥਾ ਬਣ ਗਈ ਹੈ, ਜਿੱਥੇ ਝੂਠ ਅਤੇ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਨੂੰ ਉੱਚ ਪ੍ਰੀਮੀਅਮ ਦਾ ਆਨੰਦ ਮਿਲਦਾ ਹੈ. 'ਅੱਜ ਉਹ ਪੰਡਿਤ ਨਹਿਰੂ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਕਟਹਿਰੇ 'ਚ ਖੜ੍ਹਾ ਕਰਨ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ।' 'ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਅਸੀ ਬਹੁਤ ਸੁਚੇਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ, ਅਸੀਂ ਆਪਣਾ ਨਾਮ ਕਲੰਕਿਤ ਕਰਕੇ ਬਾਹਰ ਆਵਾਂਗੇ।'

ਦੁਪਹਿਰ ਨੂੰ, ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਇੰਟਰਵਿਊ ਇੱਕ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਪੱਤਰਕਾਰ ਕਿੰਗਸਲੇ ਮਾਰਟਿਨ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਵਧਦੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨੂੰ ਦੁਹਰਾਇਆ ਕਿ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਸ਼ਾਸਨ ਤੋਂ ਆਜ਼ਾਦੀ ਲਈ ਭਾਰਤ ਦਾ ਸੰਘਰਸ਼ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਦਿਲੋਂ ਅਹਿੰਸਕ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਅਤੇ ਇਹ ਕਿ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਵੰਡ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਬਾਅਦ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਦਿਖਾਈ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਸਾਰੀ ਹਿੰਸਾ ਦੀ ਜੜ੍ਹ ਸ਼ਬਦ ਅਤੇ ਕੰਮ ਵਿੱਚ ਘਾਤਕ ਅੰਤਰ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਭਾਰਤ ਦੇ ਨਿਸ਼ਕਿਰਿਆ ਪ੍ਰਤੀਰੋਧ ਨੂੰ ਸਿਰਫ਼ ਇਸ ਲਈ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਕਿਉਂਕਿ ਆਜ਼ਾਦੀ ਘੁਲਾਟੀਆਂ ਕੋਲ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਸਾਮਰਾਜ ਨਾਲ ਲੜਨ ਲਈ ਕੋਈ ਫੌਜੀ ਤਾਕਤ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਸੱਚੀ ਅਹਿੰਸਾ, ਉਸਦੇ ਵਿਚਾਰ ਵਿੱਚ, ਤਾਕਤਵਰ ਦਾ ਇੱਕ ਰਵੱਈਆ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜੋ ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ ਹੁਕਮ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਇਸਨੂੰ ਧਰਮ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਜੋਂ ਵਰਤੇਗਾ, ਨਾ ਕਿ ਉਹ ਸ਼ਕਤੀਹੀਣ ਸਨ।

ਉਸਨੇ ਮਾਰਟਿਨ ਦੇ ਫਾਇਦੇ ਲਈ, ਇੱਕ ਘਟਨਾ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕੀਤਾ ਜੋ ਕਈ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਦੱਖਣੀ ਅਫਰੀਕਾ ਵਿੱਚ ਵਾਪਰੀ ਸੀ। ਵਿਲੀਅਮ ਹੋਸਕਨ, ਇੱਕ ਵਪਾਰੀ, ਨੇ ਇੱਕ ਮੀਟਿੰਗ ਵਿੱਚ ਉਸਦੀ ਜਾਣ-ਪਛਾਣ ਕਰਵਾਈ ਸੀ, 'ਸ੍ਰੀ. ਗਾਂਧੀ ਟਰਾਂਸਵਾਲ ਇੰਡੀਅਨਾਂ ਦਾ ਇੱਕ ਨੇਤਾ ਹੈ ਜੋ ਅਕਿਰਿਆਸ਼ੀਲ ਵਿਰੋਧ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਕੋਲ ਕੋਈ ਫ੍ਰੈਂਚਾਇਜ਼ੀ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਅਤੇ ਕੋਈ ਹਥਿਆਰ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਨਿਸ਼ਕਿਰਿਆ ਵਿਰੋਧ ਨੂੰ ਅਪਣਾ ਲਿਆ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਕਮਜ਼ੋਰਾਂ ਦਾ ਹਥਿਆਰ ਹੈ। ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਸਨੇ ਫਿਰ ਵੀ, ਉਸ ਵਰਣਨ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕੀਤਾ ਸੀ: 'ਅਸਲ ਪੈਸਿਵ ਵਿਰੋਧ ਨੂੰ ਕਮਜ਼ੋਰਾਂ ਦਾ ਹਥਿਆਰ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਆਖ਼ਰਕਾਰ, ਯਿਸੂ ਮਸੀਹ ਸਾਰੇ ਨਿਸ਼ਕਿਰਿਆ ਵਿਰੋਧੀਆਂ ਦਾ ਰਾਜਕੁਮਾਰ ਹੈ। ਕੀ ਉਸ ਨੂੰ, ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਅਰਥ ਵਿਚ, ਕਮਜ਼ੋਰ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ? ਰੂਹ ਬਲ, ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਅਹਿੰਸਕ ਦਾ ਹਥਿਆਰ, ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਤਾਕਤਵਰ ਦਾ ਹਥਿਆਰ ਹੈ।'

ਆਪਣੀ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਬੋਲਦਿਆਂ, ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਕਸ਼ਮੀਰ ਵਿੱਚ ਹਮਲਾਵਰਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੀਰਪੁਰ ਤੋਂ ਕਈ ਔਰਤਾਂ ਅਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਅਗਵਾ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ। 'ਮੈਨੂੰ ਧਾੜਵੀਆਂ ਅਤੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ, ਮਨੁੱਖਤਾ ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ, ਅਤੇ ਰੱਬ ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ, ਸਾਰੀਆਂ ਅਗਵਾ ਕੀਤੀਆਂ ਔਰਤਾਂ ਨੂੰ ਉਚਿਤ ਸਨਮਾਨ ਨਾਲ ਵਾਪਸ ਕਰਨ ਲਈ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਅਜਿਹਾ ਕਰਨਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਫਰਜ਼ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਇਸਲਾਮ ਦਾ ਕਾਫੀ ਗਿਆਨ ਹੈ, ਜਿਸ ਬਾਰੇ ਮੈਂ ਕਾਫੀ ਪੜ੍ਹਿਆ ਹੈ। ਇਸਲਾਮ ਕਿਤੇ ਵੀ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਔਰਤਾਂ ਨੂੰ ਚੁੱਕ ਕੇ ਲੈ ਜਾਣ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਜਿਹੀਆਂ ਬਦਨਾਮ ਹਾਲਤਾਂ ਵਿੱਚ ਰੱਖਣ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਸ਼ੈਤਾਨ ਦੀ ਪੂਜਾ ਹੈ, ਰੱਬ ਦੀ ਨਹੀਂ।'

ਵਿਨਸੈਂਟ ਸ਼ੀਨ, ਇੱਕ ਅਮਰੀਕੀ ਲੇਖਕ, ਨੇ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਸਭਾ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਇੰਟਰਵਿਊ ਕੀਤੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਧਰਮ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਅਤੇ ਅੰਤਾਂ ਅਤੇ ਸਾਧਨਾਂ ਦੇ ਫਲਸਫੇ ਬਾਰੇ ਗੱਲ ਕੀਤੀ। ਬਲ ਦੀ ਵਰਤੋਂ 'ਤੇ ਆਪਣੇ ਇਤਰਾਜ਼ 'ਤੇ ਬੋਲਦਿਆਂ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਕਿਹਾ

Machine Translated by Google

ਕਿ ਤਾਕਤ ਦੀ ਵਰਤੋਂ 'ਤੇ ਉਸਦਾ ਇਤਰਾਜ਼ ਇਹ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਤਾਕਤ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਅਧਰਮੀ ਯੁੱਧਾਂ ਦਾ ਸਮਰਥਨ ਕਰਨ ਲਈ ਵੀ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ; ਇਹ ਬੁਨਿਆਦੀ ਸੀ। 'ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ ਕਿ ਅੰਦਰੂਨੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕੀ ਚੰਗਾ ਹੈ. ਇਸ ਲਈ, ਮੈਂ ਨਤੀਜਿਆਂ 'ਤੇ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ. ਜੇ ਮੈਂ ਸਾਧਨਾਂ ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਕਰ ਲਵਾਂ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਹੈ।' ਉਦਾਹਰਨ ਵਜੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇੱਕ ਕੁਦਰਤ-ਪ੍ਰਚਾਰਕ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਤੇ ਉਹ ਟਾਈਫਾਈਡ ਹੋਣ 'ਤੇ ਸਲਫ਼ਾ ਦਵਾਈਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦੇ ਸਨ। ਕੀ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਛੱਡ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ? 'ਮੈਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਕਿ ਸਲਫਾ ਦੇ ਨਸ਼ੇ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਾਲ ਠੀਕ ਹੋਣਾ ਮੇਰਾ ਜਾਂ ਮਨੁੱਖਤਾ ਦਾ ਭਲਾ ਹੈ; ਇਸਲਈ ਮੈਂ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਜੇ ਬੁਰਾਈ ਕਦੇ-ਕਦੇ ਚੰਗੇ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਜਾਪਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਹ ਸਿੱਟਾ ਕੱਢਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਵਰਤੇ ਗਏ ਸਾਧਨ ਸ਼ਾਇਦ ਗਲਤ ਸਨ। ਚੰਗੇ ਨਤੀਜੇ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਲਈ ਚੰਗੀ ਕਾਰਵਾਈ ਦਾ ਸਮਰਥਨ ਸ਼ੁੱਧ ਸਾਧਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।'

ਕਿਉਂਕਿ ਦੇਰ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅਗਲੀ ਸਵੇਰ ਇੰਟਰਵਿਊ ਜਾਰੀ ਰੱਖਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ।

ਠਾਣੇ ਵਿੱਚ, ਕਰਕਰੇ ਨੇ ਉਸ ਦੁਪਹਿਰ ਨੂੰ ਜੋਸ਼ੀ ਦੇ ਘਰ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ, ਦਿੱਲੀ ਲਈ ਉਸਦੀ ਰੇਲਗੱਡੀ ਦੇ ਰਵਾਨਾ ਹੋਣ ਤੋਂ ਤਿੰਨ ਘੰਟੇ ਪਹਿਲਾਂ ਬੰਬਈ ਸੈਂਟਰਲ ਸਟੇਸ਼ਨ ਪਹੁੰਚਿਆ।

ਕਰਕਰੇ ਨੇ ਤੀਜੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਦੇ ਡੱਬੇ ਵਿੱਚ ਸੀਟ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਫਰੰਟੀਅਰ ਮੇਲ ਦੀ ਉਡੀਕ ਵਿੱਚ ਪਲੇਟਫਾਰਮ 'ਤੇ ਬੈਠ ਕੇ ਸਮਾਂ ਬਿਤਾਇਆ।

ਬੰਬਈ ਵਿੱਚ, ਗੋਡਸੇ ਅਤੇ ਆਪਟੇ ਦਿੱਲੀ ਲਈ ਆਪਣੀ ਫਲਾਈਟ ਵਿੱਚ ਸਵਾਰ ਹੋਏ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਲਗਭਗ ਜਹਾਜ਼ ਦੇ ਪਿਛਲੇ ਪਾਸੇ ਸੀਟਾਂ 'ਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰ ਲਿਆ। ਆਪਟੇ ਨੇ ਏਅਰ ਹੋਸਟੇਸ ਲੋਰਨਾ ਬੈਨਬ੍ਰਿਜ ਨਾਲ ਹਲਕੀ ਜਿਹੀ ਫਲਰਟ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਖਿੱਚਿਆ। ਉਸਨੂੰ ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਦੋਸਤ ਨੂੰ ਯਾਦ ਆਇਆ ਕਿਉਂਕਿ ਆਪਟੇ ਨੇ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਸੁੰਦਰ ਏਅਰਹੋਸਟੈਸ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕਰਨ ਦੇ ਬਹਾਨੇ ਲਗਾਤਾਰ ਕੌਫੀ ਅਤੇ ਮਿਠਾਈਆਂ ਮੰਗੀਆਂ।

ਦਿੱਲੀ ਪਹੁੰਚਣ 'ਤੇ ਦੋਵੇਂ ਸਿੱਧੇ ਪੁਰਾਣੀ ਦਿੱਲੀ ਰੇਲਵੇ ਸਟੇਸ਼ਨ 'ਤੇ ਚਲੇ ਗਏ ਅਤੇ ਗ੍ਰੈਂਡ ਟਰੰਕ ਐਕਸਪ੍ਰੈਸ ਵਿਚ ਸਵਾਰ ਹੋ ਗਏ, ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗਵਾਲੀਅਰ ਲੈ ਜਾਵੇਗੀ, ਇਕ ਰਿਆਸਤ ਜੋ ਭਾਰਤੀ ਸੰਘ ਵਿਚ ਰਲੇਵੇਂ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵਿਚ ਸੀ।

ਰੇਲਗੱਡੀ ਅੱਧੀ ਰਾਤ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸਟੇਸ਼ਨ 'ਤੇ ਆ ਗਈ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਰੇਲਗੱਡੀ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਯਾਤਰੀ ਉਤਰੇ ਸਨ। ਸਟੇਸ਼ਨ ਦੇ ਬਾਹਰ, ਨੱਥੂਰਾਮ ਅਤੇ ਆਪਟੇ ਨੇ ਕੁਝ ਟੋਂਗਾਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਕੀ ਉਹ ਡਾ. ਪਰਚੂਰੇ ਦੇ ਘਰ ਨੂੰ ਜਾਣਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਗਰੀਬਾ ਇੱਕ ਰੁਪਏ ਦੇ ਕਿਰਾਏ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉੱਥੇ ਲਿਜਾਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੋ ਗਿਆ। ਰਸਤੇ ਵਿੱਚ ਲਗਾਮ ਟੁੱਟ ਗਈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਹੋਰ ਟਾਂਗਾ ਮਾਰਨਾ ਪਿਆ, ਜੰਮੂ ਦੁਆਰਾ ਚਲਾਇਆ ਗਿਆ।

ਡਾ: ਦੱਤਾਤ੍ਰੇਯ ਸਦਾਸ਼ਿਵ ਪਰਚੂਰੇ ਨੇ ਖੂਨ ਨੂੰ ਸ਼ੁੱਧ ਕਰਨ ਅਤੇ ਸਾਹ ਦੀਆਂ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਠੀਕ ਕਰਨ ਲਈ ਘਰੇਲੂ ਦਵਾਈ ਵੇਚੀ। ਇੱਕ ਹੋਰ ਕਾਰਨ ਵੀ ਸੀ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਉਹ ਮਸ਼ਹੂਰ ਸੀ: ਉਹ ਗਵਾਲੀਅਰ ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਦਾ ਸੰਸਥਾਪਕ ਸੀ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ ਸੈਨਾ ਨਾਮਕ ਠੱਗਾਂ ਦੀ ਇੱਕ ਨਿੱਜੀ ਫੌਜ ਦਾ ਮੁਖੀ ਸੀ। ਉਹ ਆਪਣੀ ਵਗਦੀ ਦਾੜ੍ਹੀ ਅਤੇ ਲੰਬੇ ਵਾਲਾਂ ਨਾਲ ਇੱਕ ਸਾਧੂ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਪਦਾ ਸੀ ਪਰ ਉਸਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ, ਬਹੁਤ ਮੋਟੇ ਲੈਂਸ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਤੋਂ, ਕੱਟੜਤਾ ਨਾਲ ਲਿਸ਼ਕਦੀਆਂ ਸਨ। ਉਹ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ

Machine Translated by Google

ਹਿੰਸਕ ਗੁੱਸੇ ਦੇ ਸਮਰੱਥ ਹੋਣ ਲਈ ਅਤੇ ਉਸਦੀ ਗੰਦੀ ਜੀਭ ਲਈ, ਇੱਕ ਆਧੁਨਿਕ ਦਿਨ ਦਾ ਰਸਪੁਤਿਨ। ਗਵਾਲੀਅਰ ਵਿਚ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਦੇ ਇਕ ਸਮਾਗਮ ਵਿਚ ਇਕ ਵਾਰ ਉਸ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਨੱਥੂਰਾਮ ਨੂੰ ਯਕੀਨ ਸੀ ਕਿ ਪਰਚੂਰੇ ਉਸ ਨੂੰ ਹਥਿਆਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਹੋਣਗੇ। ਦੋਵੇਂ ਕੁਝ ਮਹੀਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਅਲਵਰ ਰਿਆਸਤ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਹਥਿਆਰ ਸਿਖਲਾਈ ਕੈਂਪ ਵਿੱਚ ਵੀ ਇਕੱਠੇ ਹੋਏ ਸਨ।

ਪਿਛਲੀ ਮੀਟਿੰਗ ਵਿੱਚ, ਗੋਡਸੇ ਅਤੇ ਪਰਚੂਰੇ ਨੇ ਸਾਵਰਕਰ (ਨੱਥੂਰਾਮ ਇਸ ਦਾ ਮੋਹਰੀ ਮੈਂਬਰ ਸੀ) ਅਤੇ ਪਰਚੂਰੇ ਦੀ ਸੈਨਾ ਦੁਆਰਾ ਸਥਾਪਿਤ ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦਲ ਦੇ ਰਲੇਵੇਂ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਵਟਾਂਦਰਾ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਪਰ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਦੇ ਮੁੱਦੇ 'ਤੇ ਗੱਲਬਾਤ ਭਟਕ ਗਈ ਸੀ। ਪਰਚੂਰੇ ਕੋਲ ਕਾਂਗਰਸ ਤੋਂ ਨਾਰਾਜ਼ ਹੋਣ ਦੇ ਆਪਣੇ ਕਾਰਨ ਸਨ। ਗਵਾਲੀਅਰ ਦੇ ਮਹਾਰਾਜਾ, ਜਿਆਜੀਰਾਓ ਸਿੰਧੀਆ (ਸ਼ਿੰਦੇ ਦਾ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ ਰੂਪ) ਨੇ ਗਵਾਲੀਅਰ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਦੇ ਦਾਅਵੇ ਨੂੰ ਨਜ਼ਰਅੰਦਾਜ਼ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਗਵਾਲੀਅਰ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਕਾਂਗਰਸ ਮੰਤਰਾਲਾ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਸੱਦਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਰਚੂਰੇ ਨੂੰ ਗਵਾਲੀਅਰ ਦਾ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਬਣਨ ਦਾ ਮੌਕਾ ਖੋਹ ਲਿਆ ਸੀ। ਅਜਿਹਾ 24 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਹੋਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਕਾਂਗਰਸ ਅਤੇ ਮਹਾਸਭਾ ਵਿਚਾਲੇ ਕਲੇਸ਼ ਸਿਖਰ 'ਤੇ ਸੀ। ਪਰਚੂਰੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਲਾਈ ਕੋਠੀ 'ਤੇ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕਰ ਚੁੱਕੇ ਹਨ।

ਪਰਚੂਰ ਇੱਕ ਵੱਡਾ ਕਬੀਲਾ ਸੀ; ਸਾਰੇ ਭਰਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਗਵਾਲੀਅਰ ਦੇ ਲਸ਼ਕਰ ਜਾਂ ਛਾਉਣੀ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਸਟੇਸ਼ਨ ਰੋਡ 'ਤੇ ਇਕ ਵੱਡੇ ਪਰਿਵਾਰਕ ਮਹਿਲ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ।

ਜਦੋਂ ਅੱਧੀ ਰਾਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਨੱਥੂਰਾਮ ਨੇ ਪਰਚੂਰੇ ਵਾੜਾ ਦੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ 'ਤੇ ਦਸਤਕ ਦਿੱਤੀ, ਤਾਂ ਉਹ ਪਰਚੂਰੇ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਨੀਲਕੰਠ ਦੁਆਰਾ ਮਿਲੇ, ਜਿਸ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਡੀਕ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਉਣ ਦੀ ਸੂਚਨਾ ਦਿੱਤੀ। ਪਰਚੂਰੇ, ਜੋ ਕੁਝ ਮਿੰਟ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਆਪਣੇ ਸੌਣ ਵਾਲੇ ਕੁਆਰਟਰਾਂ ਵਿਚ ਸੇਵਾਮੁਕਤ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਐਨੀ ਦੇਰ ਨਾਲ ਹੋਈ ਇਸ ਅਣ-ਐਲਾਨੀ ਮੁਲਾਕਾਤ ਤੋਂ ਥੋੜ੍ਹਾ ਨਾਰਾਜ਼ ਸੀ। ਉਹ ਕੁਝ ਮਿੰਟਾਂ ਬਾਅਦ ਹੇਠਾਂ ਆਇਆ ਅਤੇ ਨੱਥੂਰਾਮ ਅਤੇ ਆਪਟੇ ਨੂੰ ਪਬਲਿਕ ਰੂਮ ਵਿੱਚ ਲੈ ਗਿਆ। ਉਸ ਨੇ ਨੱਥੂਰਾਮ ਤੋਂ ਇਸ ਅਣ-ਐਲਾਨੀ ਮੁਲਾਕਾਤ ਦਾ ਕਾਰਨ ਪੁੱਛਿਆ। ਹੈਰਾਨੀਜਨਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ, ਜਿਸ ਨੇ ਸੁਝਾਅ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਨੱਥੂਰਾਮ ਨੂੰ ਪਰਚੂਰੇ ਵਿਚ ਪੂਰਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਸੀ, ਨੱਥੂਰਾਮ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਹੱਤਿਆ ਕਰਨ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਇਸ ਮਕਸਦ ਲਈ ਬੰਦੂਕ ਲੈਣ ਲਈ ਪਰਚੁਰ ਦੀ ਮਦਦ ਦੀ ਲੋੜ ਸੀ। ਪਰਚੂਰੇ ਨੇ ਦੋਵਾਂ ਨੂੰ ਰਾਤ ਆਪਣੇ ਘਰ ਰਹਿਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਅਤੇ ਅਗਲੀ ਸਵੇਰ ਕੁਝ ਕਰਨ ਦਾ ਵਾਅਦਾ ਕੀਤਾ।

ਬੰਬਈ ਵਿੱਚ, ਉਸ ਦੁਪਹਿਰ, ਰਾਣਾ ਅੱਧੇ ਤੋਂ ਵੱਧ ਭਾਰਤ ਦੀ ਯਾਤਰਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਆਖਰਕਾਰ ਆਪਣੀ ਮੰਜ਼ਿਲ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ। ਜਦੋਂ ਉਹ ਬੰਬਈ ਪਹੁੰਚਿਆ ਤਾਂ ਗਿਰੋਹ ਦੇ ਤਿੰਨ ਮੈਂਬਰ ਫਰਾਰ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਸਨ। ਰਾਣਾ ਸਿੱਧਾ ਜਿੰਮੀ ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਦੇ ਘਰ ਗਿਆ, ਅਤੇ ਪੀਣ ਅਤੇ ਡਿਨਰ 'ਤੇ ਉਸ ਨਾਲ ਇੱਕ ਸੁਹਾਵਣੀ ਸ਼ਾਮ ਬਿਤਾਈ। ਉਸਨੇ ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਨੂੰ ਜਾਂਚ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ ਪਰ ਮਦਨਲਾਲ ਦੇ ਬਿਆਨ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕੋਲ ਰੱਖਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ। ਕੁਝ ਸ਼ਰਾਬ ਪੀਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਦੋਵਾਂ ਨੇ ਸੰਜੇਵੀ ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਬੁਲਾਇਆ ਅਤੇ ਭਰੋਸਾ ਦਿਵਾਇਆ ਕਿ ਉਹ ਕੰਮ 'ਤੇ ਹਨ ਅਤੇ ਕਰਨਗੇ।

Machine Translated by Google

ਜਾਂਚ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਵੀ ਪ੍ਰਗਤੀ ਬਾਰੇ ਉਸਨੂੰ ਸੂਚਿਤ ਕਰਦੇ ਰਹੋ। ਫਿਰ ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਨੇ ਸੰਜੇਵੀ ਨੂੰ ਅਸਲ ਸਾਜ਼ਿਸ਼-ਅਗਵਾ ਬਾਰੇ ਜਾਣੂ ਕਰਵਾਇਆ। ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਨੇ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਵੀਹ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦਾ ਇੱਕ ਕੋਰ ਗਰੁੱਪ ਸੀ, ਹਰ ਇੱਕ ਵਿੱਚ ਵੀਹ ਸਮਰਪਿਤ ਵਲੰਟੀਅਰਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ, ਜੋ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ, ਅਤੇ ਉਹ ਜਲਦੀ ਹੀ ਇਸ ਸਾਰੀ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਦਾ ਪਰਦਾਫਾਸ਼ ਕਰੇਗਾ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਵੱਡੇ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰੇਗਾ। ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਨੇ ਸੰਜੇਵੀ ਨੂੰ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਪ੍ਰਤੀ ਵਧੇਰੇ ਸਾਵਧਾਨ ਰਹਿਣ ਦੀ ਚੇਤਾਵਨੀ ਦਿੱਤੀ।

ਬੁੱਧਵਾਰ, 28 ਜਨਵਰੀ 1948

ਬਿਰਲਾ ਹਾਊਸ ਵਿੱਚ, ਗਾਂਧੀ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਭਵਿੱਖ ਲਈ ਇੱਕ ਬਲੂਪ੍ਰਿੰਟ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਰੁੱਝੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਉਹ ਸੰਗਠਨ ਲਈ ਨਵੇਂ ਸੰਵਿਧਾਨ ਨੂੰ ਅੰਤਿਮ ਛੋਹਾਂ ਦੇ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਇਹ ਲਗਭਗ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਉਸ ਪਾਰਟੀ ਲਈ ਇੱਕ ਪ੍ਰਮਾਣ ਪੱਤਰ ਤਿਆਰ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਉਸਨੇ ਪਾਲਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਸ਼ਹਿਰੀ ਬੁੱਧੀਜੀਵੀਆਂ ਦੇ ਇੱਕ ਬਹਿਸ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸਮਾਜ ਤੋਂ ਇੱਕ ਸਰਵ ਵਿਆਪਕ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪਾਰਟੀ ਵਿੱਚ ਬਦਲ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਰ ਆਰ ਦਿਵਾਕਰ, ਅਚਾਰੀਆ ਜੁਗਲ ਕਿਸ਼ੋਰ ਅਤੇ ਕਾਂਗਰਸ ਦੀ ਸੰਵਿਧਾਨ ਉਪ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨਾਲ ਮੀਟਿੰਗਾਂ ਕੀਤੀਆਂ। ਫਿਰ ਰਾਜਿੰਦਰ ਪ੍ਰਸਾਦ, ਪੰਡਿਤ ਨਹਿਰੂ ਅਤੇ ਰਾਜਕੁਮਾਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਕੌਰ ਨਾਲ ਗੱਲਬਾਤ ਹੋਈ। ਹੁਣ ਜਦੋਂ ਭਾਰਤ ਲਈ ਆਜ਼ਾਦੀ ਜਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ, ਗਾਂਧੀ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਲੋਕ ਉਸਾਰੂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਦੇਣ। ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚ ਉਸਨੇ ਇੱਕ ਤਰਕਸ਼ੀਲਤਾ ਅਤੇ ਇੱਕ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚਲਾਉਣ ਲਈ, ਇਸਦੇ ਕੰਪਾਸ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ, ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਭਲਾਈ, ਅਤੇ ਉਸਾਰੂ ਵਰਕਰਾਂ ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿੱਚ ਨਿਯੰਤਰਣ ਪਾ ਕੇ ਦੇਖਿਆ।

ਵਿਨਸੈਂਟ ਸ਼ੀਨ ਨਾਲ ਆਪਣੀ ਇੰਟਰਵਿਊ ਨੂੰ ਜਾਰੀ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ, ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਕੰਮ ਬਲ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੇ ਬਿਨਾਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤੇ ਜਾ ਸਕਦੇ; ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨੂੰ ਦੁਹਰਾਇਆ, ਕਿ ਇੱਕ ਆਦਮੀ ਜੋ ਚੰਗਾ ਬਣਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਹਰ ਹਾਲਾਤ ਵਿੱਚ ਚੰਗਾ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਸਨੂੰ ਸ਼ਕਤੀ ਨਹੀਂ ਰੱਖਣੀ ਚਾਹੀਦੀ। ਕੀ ਫਿਰ ਸਾਰੀਆਂ ਸਰਕਾਰਾਂ ਖੜ੍ਹੀਆਂ ਰਹਿਣਗੀਆਂ? ਸ਼ੀਨ ਜਾਣਨਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਗਾਂਧੀ, ਹਮੇਸ਼ਾ ਸੋਚ ਅਤੇ ਕੰਮ ਵਿੱਚ ਵਿਹਾਰਕ, ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ, 'ਨਹੀਂ। ਉਹ, ਅਹਿੰਸਾ ਦਾ ਆਦਮੀ, ਸਰਕਾਰ ਕੋਲ ਅਜਿਹੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਭੇਜ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜੋ ਉਸਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਇੱਛਾ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਜੇ ਉਹ ਖੁਦ ਉੱਥੇ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸੱਤਾ ਦੇ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟ ਪ੍ਰਭਾਵ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਉਥੇ ਮੇਰਾ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧੀ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਇਹ ਸੀ, ਕੇਵਲ ਮੇਰੀ ਖੁਸ਼ੀ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਹੀ ਇੱਕ ਪਾਵਰ ਆਫ਼ ਅਟਾਰਨੀ ਰੱਖਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਉਹ ਪਰਤਾਵੇ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋ ਜਾਵੇ, ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਬੁਲਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਯਾਦ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ! ਇਸ ਸਭ ਲਈ ਵੋਟਰਾਂ ਦੀ ਉੱਚ ਪੱਧਰੀ ਬੁੱਧੀ ਦੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਉਸਾਰੂ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਹਨ। ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਵਰਕਰਾਂ ਨੂੰ ਸੰਸਦ 'ਚ ਨਹੀਂ ਭੇਜਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ। ਇਹ ਵਰਕਰ ਮੈਂ ਬਾਹਰ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਸੰਸਦ ਨੂੰ ਕਾਬੂ ਵਿਚ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਉਸਾਰੂ ਵਰਕਰ ਵੋਟਰਾਂ ਨੂੰ ਜਾਗਰੂਕ ਅਤੇ ਮਾਰਗਦਰਸ਼ਨ ਕਰਕੇ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨਗੇ।'

Machine Translated by Google

ਸ਼ੀਨ, ਜਿਸ ਨੇ ਭਗਵਦ ਗੀਤਾ ਪੜ੍ਹੀ ਸੀ, ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ, 'ਇਹ ਸਾਰਾ ਕੁਝ ਧਰਮੀ ਯੁੱਧ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਵਿਚ ਹੈ। ਦੂਜਾ ਵਿਸ਼ਵ ਯੁੱਧ ਧਰਮੀ ਯੁੱਧ ਵਜੋਂ ਲੜਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਫਿਰ ਵੀ, ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹਿੰਸਾ ਹੋਰ ਵੱਧ ਰਹੀ ਹੈ। ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੀ ਲੱਗਦਾ ਹੈ?'

ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ, 'ਦੇਖੋ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ, ਕਸ਼ਮੀਰ ਵਿੱਚ ਕੀ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਫਿਰ ਵੀ, ਮੈਨੂੰ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਹੈ। ਜੇ ਮੈਂ ਲੰਮਾ ਸਮਾਂ ਜੀਉਂਦਾ ਹਾਂ, ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਪੈਰੋਕਾਰ ਇਸ ਦੀ ਵਿਅਰਥਤਾ ਨੂੰ ਵੇਖਣਗੇ, ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਰਾਹ 'ਤੇ ਆਉਣਗੇ।' ਉਸਨੇ ਸਮਝਾਇਆ ਕਿ, ਭਾਵੇਂ ਗੀਤਾ ਨੂੰ ਇੱਕ ਜੰਗ ਦੇ ਮੈਦਾਨ ਦੀ ਭੌਤਿਕ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਇਸਦੇ ਪਾਠ ਵਿੱਚ ਧਰਮੀ ਯੁੱਧ ਨੇ ਸਹੀ ਅਤੇ ਗਲਤ ਵਿਚਕਾਰ ਸਦੀਵੀ ਦੁਵੱਲੇ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਜੋ ਮਨੁੱਖੀ ਦਿਲ ਵਿੱਚ ਨਿਰੰਤਰ ਚਲਦਾ ਰਿਹਾ। ਗੀਤਾ ਦਾ ਥੀਸਿਸ ਨਾ ਤਾਂ ਹਿੰਸਾ ਸੀ, ਨਾ ਹੀ ਅਹਿੰਸਾ: ਇਹ ਸਹੀ, ਨਿਰਲੇਪ ਕਿਰਿਆ ਨੂੰ ਸਹੀ ਸਾਧਨਾਂ ਨਾਲ ਅਪਣਾਉਣ ਦੀ ਵਕਾਲਤ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਹਰ ਕਿਰਿਆ ਦੇ ਫਲ ਨੂੰ ਸਰਵ ਸ਼ਕਤੀਮਾਨ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਦੇਖਭਾਲ ਲਈ ਛੱਡਦੀ ਹੈ।

ਡਿਊਟੀ ਦੇ ਸੱਦੇ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਜਾਰੀ ਰੱਖਿਆ, ਪਰ ਗਾਂਧੀ ਪੂਰਵ-ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਤੋਂ ਵੀ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਜਾਪਦਾ ਸੀ। ਇਕ ਗੁਜਰਾਤੀ ਦੋਸਤ ਨੂੰ ਲਿਖੇ ਪੱਤਰ ਵਿਚ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਮੈਂ ਅਜੇ ਵੀ ਹਨੇਰੇ ਦੀ ਦੁਨੀਆ ਵਿਚ ਦਸਤਕ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਮੇਰਾ ਇੱਥੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਦੇਰ ਰੁਕਣ ਦਾ ਇਰਾਦਾ ਨਹੀਂ ਹੈ।
ਜੋ ਵੀ ਫੈਸਲਾ ਹੋਣਾ ਹੈ, ਅਗਲੇ ਚਾਰ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।'

ਉਸ ਸ਼ਾਮ ਉਸਦੀ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਸਭਾ ਵਿੱਚ, ਗੱਲਬਾਤ ਦੱਖਣੀ ਅਫ਼ਰੀਕਾ ਵੱਲ ਵਧੀ, ਜਿੱਥੇ ਗਾਂਧੀ ਦਾ ਸਮਾਜਿਕ ਅਤੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਕਰੀਅਰ ਕਈ ਦਹਾਕੇ ਪਹਿਲਾਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ, ਅਤੇ ਜਿੱਥੇ ਭਾਰਤੀ ਅਜੇ ਵੀ ਆਪਣੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਲਈ ਲੜ ਰਹੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ, 'ਦੱਖਣੀ ਅਫ਼ਰੀਕਾ ਵਿੱਚ ਸਾਡੇ ਲੋਕ ਲੜ ਰਹੇ ਹਨ। ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ, ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਅਜਿਹਾ ਕੋਈ ਕਾਨੂੰਨ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜੋ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਮਾਲਕੀ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਤੋਂ ਵਾਂਝਾ ਕਰਦਾ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਜਿੱਥੇ ਵੀ ਉਹ ਚਾਹੁਣ ਰਹਿਣ। ਦੱਖਣੀ ਅਫ਼ਰੀਕਾ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹਾ ਹੀ ਹੈ। ਉਥੇ ਭਾਰਤੀ ਆਪਣੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਰਾਖੀ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸਨਮਾਨ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਲਈ ਸੰਘਰਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸੰਘਰਸ਼ ਸੱਤਿਆਗ੍ਰਹਿ ਦਾ ਰੂਪ ਲੈ ਚੁੱਕਾ ਹੈ। ਭਾਰਤੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਥੋੜ੍ਹੇ ਹਨ, ਪਰ ਜੇਕਰ ਉਹ ਸੱਚੇ ਸੱਤਿਆਗ੍ਰਹਿ ਹਨ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜਿੱਤ ਯਕੀਨੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਦੱਖਣ ਅਫ਼ਰੀਕਾ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਉਹ ਸੱਤਿਆਗ੍ਰਹਿਆਂ ਨਾਲ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸਖ਼ਤੀ ਨਾ ਕਰੇ ਜੋ ਆਪਣੇ ਜਾਇਜ਼ ਸੰਘਰਸ਼ ਨੂੰ ਇੰਨੀ ਸ਼ਿੱਦਤ ਨਾਲ ਜਾਰੀ ਰੱਖਦੇ ਹਨ। ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਸ਼ਿਕਾਇਤਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਨਿਪਟਾਰਾ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।'

ਫਰੰਟੀਅਰ ਮੇਲ 'ਤੇ, ਕਰਕਰੇ ਇੱਕ ਭੀੜ-ਭੜੱਕੇ ਵਾਲੀ ਤੀਜੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਦੇ ਡੱਬੇ ਵਿੱਚ ਬੈਠੇ ਸਨ। ਛੋਟੇ ਸਮੇਂ ਦਾ ਹੋਟਲ ਮਾਲਕ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਦਾ ਕਾਰਕੁਨ ਇੱਕ ਮਿਸ਼ਨ 'ਤੇ ਦਿੱਲੀ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਹ ਬਦਨਾਮ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ। ਪਰ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉਸ ਦੀਆਂ ਪਿਛਲੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਵਿੱਚ, ਕਰਕਰੇ ਨੂੰ ਥੋੜ੍ਹੇ ਸਮੇਂ ਲਈ ਯਾਦ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਸੀ ਅਤੇ ਫਿਰ ਅਣਦੇਖੀ ਅਤੇ ਗੁਮਨਾਮੀ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਲਈ ਵਾਪਸ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।

ਗਵਾਲੀਅਰ ਵਿੱਚ, ਉਸ ਸਵੇਰੇ ਪਰਚੂਰੇ ਦੇ ਘਰ, ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰ ਨੀਲਕੰਠ ਅਤੇ ਬਾਡੀਗਾਰਡ ਰੂਪਾ ਨੂੰ ਗੰਗਾਧਰ ਐਸ. ਡੰਡਾਵਤੇ ਨੂੰ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਭੇਜਿਆ, ਜੋ ਬੰਦੂਕਾਂ ਦੀ ਵਿਕਰੀ ਅਤੇ ਖਰੀਦਦਾਰੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਜਾਣਦੇ ਸਨ। ਜਦੋਂ ਦੰਡਵਤੇ ਪਰਚੂਰੇ ਵਾੜਾ ਪਹੁੰਚੇ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪਰਚੂਰੇ ਨੂੰ ਦੋ ਆਦਮੀਆਂ ਨਾਲ ਗੱਲਬਾਤ ਕਰਦਿਆਂ ਦੇਖਿਆ

Machine Translated by Google

ਉਸ ਨੂੰ ਪੂਨਾ ਦੇ ਨੱਥੂਰਾਮ ਗੋਡਸੇ ਅਤੇ ਨਰਾਇਣ ਆਪਟੇ ਵਜੋਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ।
ਪਰਚੂਰੇ ਨੇ ਡੰਡਵਤੇ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਦੋਸਤ ਗੋਡਸੇ ਲਈ ਰਿਵਾਲਵਰ ਮੰਗਵਾਉਣ ਲਈ ਕਿਹਾ, ਜਿਸ ਨੇ ਬੰਦੂਕ ਦਾ ਭੁਗਤਾਨ ਕਰਨ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ਕੀਤੀ। ਦੰਡਵਤੇ ਨੇ ਪਰਚੂਰੇ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਹਥਿਆਰ ਦੇਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਪਰ ਪਰਚੂਰੇ ਨੇ ਗੁੱਸੇ ਨਾਲ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ, 'ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਬੰਦੂਕ ਦੇਣ ਲਈ ਮੂਰਖ ਨਹੀਂ ਹਾਂ ਜੋ ਮੈਨੂੰ ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ ਲੱਭਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਉਹੀ ਕਰਦੇ ਹੋ ਜੋ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।'

ਦੰਡਵਤੇ ਨੇ ਆਪਣੀ ਪੂਰੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨ ਦਾ ਵਾਅਦਾ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਚਲੇ ਗਏ। ਪਰਚੂਰੇ ਫਿਰ ਆਪਣੇ ਕਲੀਨਿਕ ਲਈ ਰਵਾਨਾ ਹੋ ਗਏ।
ਦੁਪਹਿਰ ਕਰੀਬ 12.30 ਵਜੇ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਦੇ ਕਾਰਕੁਨ ਮਧੂਕਰ ਕੇ ਕਾਲੇ ਪਰਚੂਰੇ ਦੇ ਘਰ ਗਏ। ਉਹ ਜਾਣਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਮਹਾਸਭਾ ਨੇ ਕਾਂਗਰਸ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਸੱਦਾ ਦੇਣ ਦੇ ਮਹਾਰਾਜਾ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕਰਨ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਦੇ ਜਾਇਜ਼ ਦਾਅਵੇ ਨੂੰ ਨਜ਼ਰਅੰਦਾਜ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਕੀ ਯੋਜਨਾ ਬਣਾਈ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਪਰਚੂਰੇ ਨੂੰ ਦੋ ਅਜਨਬੀਆਂ ਅਤੇ ਡੰਡਵਤੇ ਨਾਲ ਗੱਲਬਾਤ ਕਰਦਿਆਂ ਪਾਇਆ। ਦੋਵੇਂ ਅਜਨਬੀਆਂ ਕੋਲ ਦੇਸੀ ਰਿਵਾਲਵਰ ਸਨ।

ਨੱਥੂਰਾਮ ਅਤੇ ਆਪਟੇ ਬੰਦੂਕਾਂ ਨਹੀਂ ਚਲਾ ਸਕਦੇ ਸਨ। ਦੰਡਵਤੇ ਨੇ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਵਿਹੜੇ ਵਿੱਚ ਚਲੇ ਗਏ। ਇੱਥੇ ਦੰਡਵਤੇ ਨੇ ਇੱਕ ਦਰੱਖਤ ਨੂੰ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਬਣਾਇਆ ਅਤੇ ਇੱਕ ਰਾਊਂਡ ਫਾਇਰ ਕੀਤਾ। ਪਰ ਜਦੋਂ ਨੱਥੂਰਾਮ ਨੇ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਉਹ ਟਰਿੱਗਰ ਨੂੰ ਦਬਾਉਣ ਵਿੱਚ ਅਸਮਰੱਥ ਸੀ। ਨੱਥੂਰਾਮ ਨੇ ਦੰਡਵਤੇ ਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਧੀਆ ਟੁਕੜਾ ਦਿਵਾਏ। ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਕਾਹਲੀ ਵਿੱਚ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਦਿੱਲੀ ਲਈ ਦੁਪਹਿਰ 3 ਵਜੇ ਦੀ ਰੇਲਗੱਡੀ ਵਿੱਚ ਸਵਾਰ ਸੀ। ਦੰਡਵਤੇ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਸ਼ਾਮ ਤੱਕ ਬੰਦੂਕ ਲੈਣ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਦੋਵੇਂ ਰਾਤ ਦੀ ਰੇਲਗੱਡੀ ਫੜ ਸਕਦੇ ਸਨ। ਨੱਥੂਰਾਮ ਮੰਨ ਗਿਆ।

ਦੰਡਵਤੇ ਦੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਪਰਚੂਰੇ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਮਹਿਮਾਨ ਉਸਦੇ ਘਰ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਮੰਜ਼ਿਲ ਦੇ ਗੈਸਟ ਰੂਮ ਵਿੱਚ ਚਲੇ ਗਏ। ਕਾਲੇ ਨੇ ਉਸ ਸਵੇਰ ਸਾਰੀ ਗੱਲਬਾਤ ਅਤੇ ਬੰਦੂਕਾਂ ਦੇ ਟਰਾਇਲ ਨੂੰ ਦੇਖਿਆ।

ਡੰਡਵਤੇ ਬੰਦੂਕ ਦੇ ਡੀਲਰ ਜਗਦੀਸ਼ ਪ੍ਰਸਾਦ ਗੋਇਲ ਕੋਲ ਗਿਆ, ਜਿਸ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਇੱਕ ਚਮਕਦਾਰ 9 ਐਮਐਮ ਬੇਰੇਟਾ ਅਰਧ-ਆਟੋਮੈਟਿਕ ਪਿਸਤੌਲ ਦਿਖਾਇਆ ਜੋ ਉਸਨੇ ਹਾਲ ਹੀ ਵਿੱਚ ਹਾਸਲ ਕੀਤਾ ਸੀ।
ਉਸ ਨੇ ਰੁਪਏ ਮੰਗੇ। ਬੰਦੂਕ ਲਈ 500 ਅਤੇ ਵਾਧੂ ਗੋਲਾ ਬਾਰੂਦ ਦੇ ਸੱਤ ਰਾਊਂਡ; ਮੈਗਜ਼ੀਨ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਨੌਂ ਗੋਲੀਆਂ ਸਨ। ਦੰਡਵਤੇ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਸਦੇ ਗਾਹਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਹਥਿਆਰ ਦੀ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਮਿਲਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਹ ਉਸਨੂੰ ਨਕਦ ਦੇਵੇਗਾ।

ਬੰਦੂਕ ਦੇਖ ਕੇ ਨੱਥੂਰਾਮ ਅਤੇ ਆਪਟੇ ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ ਹੋਏ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਕਾਫ਼ੀ ਨਕਦੀ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹ ਇਸਦੇ ਲਈ ਬੇਤਾਬ ਸਨ, ਉਹ ਕੀਮਤ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਝਗੜਾ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਰੁਪਏ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ਕੀਤੀ। ਬਰੇਟਾ ਦੇ ਬਦਲੇ 300 ਰੁਪਏ ਨਕਦ ਅਤੇ ਦੇਸੀ ਰਿਵਾਲਵਰ ਨੱਥੂਰਾਮ ਕੋਲ ਸੀ। ਗੋਇਲ ਗੁੱਸੇ ਵਿੱਚ ਸੀ, ਅਤੇ ਉਸਨੇ ਸਾਰੀ ਰਕਮ ਨਕਦ ਜਾਂ ਆਪਣੀ ਬੰਦੂਕ ਵਾਪਸ ਮੰਗ ਲਈ। ਨੱਥੂਰਾਮ ਨੇ ਪਰਚੂਰੇ ਨੂੰ ਬਕਾਇਆ ਰਕਮ ਦੀ ਗਰੰਟੀ ਦੇਣ ਲਈ ਮਨਾ ਲਿਆ ਅਤੇ ਰੁਪਏ ਦੀ ਡਾਊਨ ਪੇਮੈਂਟ ਲਈ ਬੰਦੂਕ ਰੱਖਣੀ ਪਈ। 300. ਪਰਚੂਰੇ ਨਾਲ ਰਾਤ ਦੇ ਖਾਣੇ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਹ ਬੰਬਈ-ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਐਕਸਪ੍ਰੈਸ ਨੂੰ ਫੜਨ ਲਈ ਰਾਤ 10.30 ਵਜੇ ਸਟੇਸ਼ਨ ਲਈ ਰਵਾਨਾ ਹੋਏ। ਉਸ ਰਾਤ ਟਰੇਨ ਤਿੰਨ ਘੰਟੇ ਲੇਟ ਸੀ।

ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਕਾਤਲ ਆਪਣੇ ਰਾਹ ਪੈ ਰਹੇ ਸਨ।

Machine Translated by Google

ਕਰਕਰੇ ਦੇਰ ਸ਼ਾਮ ਪੁਰਾਣੀ ਦਿੱਲੀ ਸਟੇਸ਼ਨ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚੇ। ਇਸ ਵਾਰ ਉਸਨੇ ਹੋਟਲ ਨਹੀਂ ਲੱਭਿਆ, ਸਗੋਂ ਸੈਂਕੜੇ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀਆਂ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਪਲੇਟਫਾਰਮ 'ਤੇ ਆਪਣਾ ਬਿਸਤਰਾ ਵਿਛਾ ਕੇ ਸੌਂ ਗਿਆ।

ਵੀਰਵਾਰ, 29 ਜਨਵਰੀ 1948

ਬਿਰਲਾ ਹਾਊਸ ਵਿੱਚ, ਗਾਂਧੀ ਸਵੇਰੇ 3 ਵਜੇ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਬਾਅਦ ਉੱਠੇ। ਉਸਨੇ ਠੰਡੇ, ਹਨੇਰੇ ਘੰਟਿਆਂ ਵਿੱਚ ਆਪਣਾ ਇਸ਼ਨਾਨ ਅਤੇ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਖਤਮ ਕੀਤੀ। ਬਾਹਰ ਦੀ ਹਵਾ ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚੀਕ ਰਹੀ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਚਰਖੇ 'ਤੇ ਕੱਤਣ ਅਤੇ ਅੱਖਰਾਂ ਨੂੰ ਲਿਖਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ।

ਇੱਕ ਦੋਸਤ ਸ਼ੰਕਰਨ ਨੂੰ, ਜਿਸ ਨੇ ਆਪਣੀ ਧੀ ਨੂੰ ਗੁਆ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਉਸਨੇ ਲਿਖਿਆ: 'ਮੈਂ ਕੀ ਦਿਲਾਸਾ ਦੇ ਸਕਦਾ ਹਾਂ? ਮੌਤ ਸੱਚਾ ਮਿੱਤਰ ਹੈ। ਇਹ ਸਾਡੀ ਅਗਿਆਨਤਾ ਹੀ ਹੈ ਜੋ ਸਾਨੂੰ ਦੁਖੀ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਸੁਲੋਚਨਾ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਕੱਲ੍ਹ ਵੀ ਸੀ, ਅੱਜ ਵੀ ਹੈ ਅਤੇ ਕੱਲ੍ਹ ਵੀ ਰਹੇਗੀ। ਸਰੀਰ, ਬੇਸ਼ੱਕ, ਮਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ. ਸੁਲੋਚਨਾ ਦਾ ਸਰੀਰ ਚਲਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਆਪਣੀਆਂ ਅਸਫਲਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ, ਪਿੱਛੇ ਸਿਰਫ ਚੰਗੇ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ। ਸਾਨੂੰ ਉਸ ਨੂੰ ਨਾ ਭੁੱਲੋ. ਹੁਣ ਹੋਰ ਵੀ ਸੱਚੇ ਬਣੋ, ਆਪਣਾ ਫਰਜ਼ ਨਿਭਾਉਣ ਵਿੱਚ।

ਉਸ ਦੁਪਹਿਰ ਨੂੰ ਗੁਜਰਾਤ ਵਿੱਚ ਭਾਰਤ-ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਸਰਹੱਦ ਦੇ ਨੇੜੇ ਪੈਂਦੇ ਕਸਬੇ ਬੰਨੂ ਤੋਂ ਕੁਝ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਆਏ। ਉਹ ਗੁਜਰਾਤ ਰੇਲ ਕਤਲੇਆਮ ਤੋਂ ਬਚੇ ਸਨ ਅਤੇ ਆਪਣਾ ਗੁੱਸਾ ਜ਼ਾਹਰ ਕਰਨ ਲਈ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਆਏ ਸਨ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਤੁਸੀਂ ਕਾਫ਼ੀ ਨੁਕਸਾਨ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਸਾਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਰਬਾਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਤੁਹਾਨੂੰ ਹੁਣ ਸਾਨੂੰ ਇਕੱਲਾ ਛੱਡ ਕੇ ਹਿਮਾਲਿਆ ਵੱਲ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।'

ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ, 'ਮੈਂ ਕਿਸੇ ਦੇ ਕਹਿਣ 'ਤੇ ਸੰਨਿਆਸ ਨਹੀਂ ਲੈ ਸਕਦਾ। ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਹੁਕਮ ਅਧੀਨ ਰੱਖਿਆ ਹੈ।'

ਆਦਮੀ ਅੜ ਗਿਆ, 'ਇਹ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਹੈ ਜੋ ਸਾਡੇ ਰਾਹੀਂ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਤੋਂ ਦੁਖੀ ਹਾਂ।'

ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਧੀਰਜ ਨਾਲ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ: 'ਮੇਰਾ ਦੁੱਖ ਤੁਹਾਡੇ ਤੋਂ ਘੱਟ ਨਹੀਂ ਹੈ,' ਅਤੇ ਸਮਰੱਥ ਸੀ ਦੁਖੀ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਸ਼ਾਂਤ ਕਰਨ ਲਈ।

ਉਸ ਸ਼ਾਮ, ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਸਭਾ ਵਿਚ ਬੋਲਦਿਆਂ, ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਘਟਨਾ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਕਿਹਾ, 'ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਤੋਂ ਭੱਜ ਕੇ ਪਹਾੜਾਂ ਦੀ ਸ਼ਾਂਤੀ ਦਾ ਆਨੰਦ ਨਹੀਂ ਮਾਣ ਸਕਦਾ। ਪਰ ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਸਾਰੇ ਹਿਮਾਲਿਆ 'ਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹੋ, ਤਾਂ ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਨਿਮਾਣੇ ਸੇਵਕ ਵਜੋਂ ਤੁਹਾਡਾ ਪਾਲਣ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹਾਂ।'

ਇਹ ਦਿਨ ਭਰ ਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਸ਼ਾਮ ਤੱਕ ਗਾਂਧੀ ਥੱਕ ਗਿਆ ਸੀ। 'ਮੇਰਾ ਸਿਰ ਹਿੱਲ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਅਤੇ ਫਿਰ ਵੀ ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ,' ਉਸਨੇ ਆਭਾ ਨੂੰ ਟਿੱਪਣੀ ਕੀਤੀ, ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਖਰੜੇ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਜੋ ਉਸਨੇ ਸੀਡਬਲਯੂਸੀ ਲਈ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਲਈ ਲਿਆ ਸੀ, ਅਤੇ ਅੱਗੇ ਕਿਹਾ, 'ਮੈਨੂੰ ਡਰ ਹੈ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਅੱਜ ਦੇਰ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਪਏਗਾ। '

ਰਾਤ 9.15 ਵਜੇ, ਉਹ ਆਖਰਕਾਰ ਸੌਣ ਲਈ ਉੱਠਿਆ। ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਬੈਠਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨਾਲ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਅਤੇ ਅਕਸਰ ਹਲਕੇ ਦਿਲ ਨਾਲ ਮਜ਼ਾਕ ਕਰਨਾ ਉਸਦਾ ਅਭਿਆਸ ਸੀ। ਉਸ ਦਿਨ ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਮੈਂ ਕੁੜੀਆਂ ਨੂੰ ਮੇਰੇ ਚੱਲਣ ਦੀ ਸੋਟੀ ਬਣਨ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ, ਪਰ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਹੈ

Machine Translated by Google

ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਚੀਜ਼ ਲਈ ਕਿਸੇ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਨਾ ਕਰਨ ਦੀ ਆਦਤ. ਕੁੜੀਆਂ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਵਾਂਗ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਤੌਰ 'ਤੇ, ਮੇਰੇ ਲਈ ਇਸਦਾ ਕੋਈ ਮਤਲਬ ਨਹੀਂ ਹੈ।'

ਸਿਆਸੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ 'ਤੇ ਟਿੱਪਣੀ ਕਰਦਿਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਹੈਰਾਨੀ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੀ ਕਿ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਲਈ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਕੁਝ ਕਾਂਗਰਸੀਆਂ ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਹੁਣ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦਾ ਬੋਝ ਹੈ, ਉਹ ਅਹੁਦੇ ਅਤੇ ਸੱਤਾ ਦੇ ਲਾਲਚ ਵਿੱਚ ਕਿਉਂ ਝੁਕ ਰਹੇ ਹਨ। 'ਇਹ ਸਾਨੂੰ ਕਿੱਥੇ ਲੈ ਜਾਵੇਗਾ? ਇਹ ਕਦੋਂ ਤੱਕ ਚੱਲੇਗਾ? ਕੀ ਅਸੀਂ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਇੱਜ਼ਤ ਕਾਇਮ ਰੱਖ ਸਕਾਂਗੇ? ਮੈਂ ਕਿੱਥੇ ਖੜ੍ਹਾ ਹਾਂ? ਬੇਚੈਨੀ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਨਿਰਵਿਘਨ ਸ਼ਾਂਤੀ ਅਤੇ ਸਹਿਜਤਾ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਕਰਨ ਲਈ ਮੈਨੂੰ ਕੀ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ?' ਫਿਰ ਬੇਅੰਤ ਉਦਾਸੀ ਦੇ ਲਹਿਜੇ ਵਿੱਚ, ਉਸਨੇ ਇਲਾਹਾਬਾਦ ਦੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਉਰਦੂ ਸ਼ਾਇਰ ਨਜ਼ੀਰ ਦੀ ਮਸ਼ਹੂਰ ਕਵਿਤਾ ਨੂੰ ਦੁਹਰਾਇਆ:

'ਥੋੜ੍ਹਾ ਚਿਰ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਬਾਗ ਵਿੱਚ ਬਸੰਤ ਦੀ ਸ਼ਾਨ ਹੈ।

ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਇਹ ਚੱਲਦਾ ਹੈ ਬਹਾਦਰ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਦੇਖੋ।'

ਪਿਛਲੇ ਕੁਝ ਦਿਨਾਂ ਤੋਂ ਉਸਨੂੰ ਖੰਘ ਵਾਲੀ ਖੰਘ ਫਿਰ ਤੋਂ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਕਰਨ ਲੱਗੀ। ਉਸ ਨੂੰ ਖੰਘ ਨੂੰ ਕਾਬੂ ਕਰਨ ਲਈ ਪੈਨਿਸਿਲਿਨ ਲੋਜ਼ੈਂਜ ਨੂੰ ਚੂਸਣ ਦੀ ਸਲਾਹ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ, ਪਰ ਉਸਨੇ ਆਖਰੀ ਵਾਰ ਦੁਹਰਾਇਆ ਕਿ ਭਗਵਾਨ ਰਾਮ ਦੇ ਨਾਮ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਨਾਲ ਠੀਕ ਹੋਣ ਦਾ ਆਪਣਾ ਸੰਕਲਪ ਹੈ। ਮਨੂ ਨੂੰ ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਜੇ ਮੈਂ ਲੰਬੀ ਬਿਮਾਰੀ ਨਾਲ ਮਰ ਜਾਵਾਂ, ਭਾਵੇਂ ਇੱਕ ਫੋੜੇ ਜਾਂ ਮੁਹਾਸੇ ਨਾਲ ਵੀ, ਤੇਰਾ ਫਰਜ਼ ਬਣਦਾ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਦੁਨੀਆਂ ਨੂੰ ਇਹ ਐਲਾਨ ਕਰ ਦਿਓ, ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਨਾਰਾਜ਼ ਕਰਨ ਦੇ ਜੋਖਮ ਵਿੱਚ ਵੀ, ਕਿ ਮੈਂ ਸੀ। ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦਾ ਆਦਮੀ ਨਹੀਂ ਜਿਸਦਾ ਮੈਂ ਹੋਣ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਅਜਿਹਾ ਕਰਦੇ ਹੋ, ਤਾਂ ਇਹ ਮੇਰੀ ਆਤਮਾ ਨੂੰ ਸ਼ਾਂਤੀ ਦੇਵੇਗਾ। ਇਹ ਵੀ ਨੋਟ ਕਰੋ ਕਿ ਜੇ ਕੋਈ ਮੇਰੇ ਰਾਹੀਂ ਗੋਲੀ ਚਲਾ ਕੇ ਮੇਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰ ਦੇਵੇ - ਜਿਵੇਂ ਕਿਸੇ ਨੇ ਦੂਜੇ ਦਿਨ ਬੰਬ ਨਾਲ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਸੀ - ਮੈਂ ਉਸਦੀ ਗੋਲੀ ਨੂੰ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਹਾਹਾਕਾਰ ਦੇ ਮਿਲਿਆ, ਅਤੇ ਰੱਬ ਦਾ ਨਾਮ ਲੈ ਕੇ ਆਖਰੀ ਸਾਹ ਲਿਆ, ਤਾਂ ਇਕੱਲਾ ਹੀ ਹੋਵੇਗਾ। ਮੈਂ ਆਪਣਾ ਦਾਅਵਾ ਚੰਗਾ ਕੀਤਾ ਹੈ।'

ਪੁਰਾਣੀ ਦਿੱਲੀ ਰੇਲਵੇ ਸਟੇਸ਼ਨ 'ਤੇ, ਕਰਕਰੇ ਉੱਠਿਆ ਅਤੇ ਇੱਕ ਜਨਤਕ ਪਖਾਨੇ ਵਿੱਚ ਗਿਆ ਅਤੇ ਫਿਰ ਇੱਕ ਚਾਹ ਦੇ ਸਟਾਲ 'ਤੇ ਚਾਹ ਅਤੇ ਬਿਸਕੁਟ ਖਾਧਾ।
ਉਹ ਸਟੇਸ਼ਨ ਤੋਂ ਸੜਕ ਦੇ ਪਾਰ ਕਵੀਨਜ਼ ਗਾਰਡਨ ਵਿੱਚ ਪਾਣੀ ਦੇ ਫੁਹਾਰੇ ਕੋਲ ਆਪਣੀ ਚੌਕਸੀ ਕਰਨ ਲਈ ਕਾਹਲੀ ਵਿੱਚ ਸੀ।

ਕਰਕਰੇ ਨੇ ਆਪਣਾ ਅਹੁਦਾ ਸੰਭਾਲਣ ਲਈ ਕਾਹਲੀ ਕੀਤੀ। ਪਾਰਕ 'ਤੇ ਬੇਘਰ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀਆਂ ਨੇ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ। ਥੋੜੀ ਦੇਰ ਬਾਅਦ ਉਸਨੇ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਹ ਬਹੁਤ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ੀ ਸੀ ਅਤੇ ਬਾਗ ਦੇ ਘੇਰੇ ਵਿੱਚ ਘੁੰਮਣ ਲੱਗਾ। ਉਹ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕਰਨ ਬੈਠ ਗਿਆ ਜਿਸ ਨੇ ਚਾਹ ਦਾ ਸਟਾਲ ਲਾਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਕਰਕਰੇ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਉਹ ਇੱਕ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ ਸੀ ਜਿਸਨੇ ਦੰਗਿਆਂ ਦੌਰਾਨ ਆਪਣਾ ਘਰ ਅਤੇ ਪਰਿਵਾਰ ਗੁਆ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਇੱਕ ਛੋਟੇ ਟਰੰਕ ਵਿੱਚ ਸਟੋਰ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਘੱਟ ਰਕਮ ਨਾਲ ਦਿੱਲੀ ਭੱਜਣ ਵਿੱਚ ਕਾਮਯਾਬ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ।

ਸੈਰ ਕਰਨ ਅਤੇ ਗੱਲਬਾਤ ਕਰਨ ਵਿਚ ਸਮਾਂ ਬਿਤਾਉਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਕਰਕਰੇ ਨੂੰ ਚਿੰਤਾ ਹੋਣ ਲੱਗੀ ਸੀ।

ਕਰਕਰੇ ਦੀ ਉਡੀਕ ਦੀਆਂ ਵਸਤੂਆਂ ਅਜੇ ਵੀ ਗਵਾਲੀਅਰ ਤੋਂ ਦਿੱਲੀ ਵੱਲ ਸਫ਼ਰ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਰਸਤੇ ਵਿੱਚ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰੇਲਗੱਡੀ ਹੋਰ ਦੇਰੀ ਹੋ ਗਈ ਸੀ, ਅਤੇ ਇਸ ਦੀ ਬਜਾਏ

Machine Translated by Google

ਸਵੇਰੇ ਤੜਕੇ ਦਿੱਲੀ ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਅੱਧੀ ਰਾਤ ਨੂੰ ਪਹੁੰਚ ਗਏ।
ਨੱਥੂਰਾਮ ਰਿਟਾਇਰਿੰਗ ਰੂਮ ਲੈਣ ਲਈ ਬੁਕਿੰਗ ਦਫਤਰ ਗਿਆ। ਬੁਕਿੰਗ ਕਲਰਕ ਸੁੰਦਰੀਲਾਲ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਵਾਪਸ ਆਉਣ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਉਹ ਦੁਪਹਿਰ 1 ਵਜੇ ਦੇ ਕਰੀਬ ਵਾਪਸ ਗਏ ਤਾਂ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਇੱਕ ਕਮਰਾ ਉਪਲਬਧ ਹੈ। ਸੁੰਦਰੀਲਾਲ ਨੇ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਮੁੱਖ ਸਟੇਸ਼ਨ 'ਤੇ ਨੱਥੂਰਾਮ ਗੋਡਸੇ ਨੂੰ ਕਮਰਾ 6 ਅਲਾਟ ਕੀਤਾ, ਜਿਸ ਨੇ ਆਪਣਾ ਨਾਂ 'ਐੱਨ.

ਵਿਨਾਇਕਰਾਉ'। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦੋਹਾਂ ਨੇ ਰੇਲਵੇ ਰੈਸਟੋਰੈਂਟ 'ਚ ਗਰਮਾ-ਗਰਮ ਖਾਣਾ ਖਾਧਾ ਅਤੇ ਕੁਝ ਦੇਰ ਆਰਾਮ ਕੀਤਾ। ਹੈਰਾਨੀ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਰਕਰੇ ਨੂੰ ਲੱਭਣ ਦੀ ਖੇਚਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ। ਉਸ ਸ਼ਾਮ ਕਰੀਬ 6 ਵਜੇ ਨੱਥੂਰਾਮ ਨੇ ਕਮਰੇ ਦੇ ਸੇਵਾਦਾਰ ਹਰੀ ਕਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਫੋਨ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਕੁਝ ਕੱਪੜੇ ਧੋਣ ਲਈ ਦਿੱਤੇ। ਹਰੀ ਕਿਸ਼ਨ ਨੇ ਜੰਨੂ, ਇੱਕ ਜੁੱਤੀ ਵਾਲੇ ਲੜਕੇ ਨੂੰ ਕੱਪੜੇ ਧੋਣ ਅਤੇ ਕਮਰੇ 6 ਵਿੱਚ ਪਹੁੰਚਾਉਣ ਲਈ ਕਿਹਾ।

ਕਰਕਰੇ ਸ਼ਾਮ ਤੱਕ ਆਪਣੀ ਚੌਕਸੀ ਕਰਦੇ ਰਹੇ। ਉਹ ਚਾਹ ਦੇ ਅਣਗਿਣਤ ਕੱਪ ਪੀ ਕੇ ਅਤੇ ਕਈ ਬੀੜੀਆਂ 'ਤੇ ਛਾਂਗ ਮਾਰ ਕੇ ਬਚ ਗਿਆ ਸੀ। ਆਖਰਕਾਰ ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਦੋ ਸਾਥੀਆਂ ਨੂੰ ਰੇਲਵੇ ਸਟੇਸ਼ਨ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਆਉਂਦੇ ਅਤੇ ਚਸ਼ਮੇ ਤੱਕ ਤੁਰਦੇ ਦੇਖਿਆ।

ਉਹ ਤਿੰਨੇ ਫਿਰ ਰਿਟਾਇਰਿੰਗ ਰੂਮ ਵੱਲ ਚਲੇ ਗਏ। ਬੰਦ ਦਰਵਾਜ਼ਿਆਂ ਦੇ ਪਿੱਛੇ, ਨੱਥੂਰਾਮ ਨੇ ਆਪਣੇ ਤਣੇ ਵਿੱਚੋਂ ਛਾਲਾਂ ਮਾਰੀਆਂ ਅਤੇ ਇੱਕ ਚਮਕਦਾ ਨੀਲਾ-ਕਾਲਾ ਪਿਸਤੌਲ ਬਾਹਰ ਲਿਆਇਆ। ਕਰਕਰੇ ਨੇ ਅਜਿਹਾ ਹਥਿਆਰ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਦੇਖਿਆ ਸੀ।

'ਬਾਰੂਦ ਦਾ ਕੀ, ਗੋਲੀਆਂ ਕਿੱਥੇ ਜਾਂਦੀਆਂ?' ਉਸ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ।
ਨੱਥੂਰਾਮ ਨੇ ਰੁਮਾਲ ਵਿੱਚ ਬੰਨ੍ਹਿਆ ਇੱਕ ਛੋਟਾ ਜਿਹਾ ਪੈਕੇਟ ਫੜ ਲਿਆ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਸੱਤ ਗੋਲੀਆਂ ਸਨ।

ਤਿੰਨੇ ਫਿਰ ਚਾਂਦਨੀ ਚੌਕ ਵੱਲ ਤੁਰ ਪਏ। ਇੱਕ ਉਤਸ਼ਾਹ 'ਤੇ, ਉਹ ਸੜਕ ਕਿਨਾਰੇ ਇੱਕ ਫੋਟੋਗ੍ਰਾਫਰ ਦੇ ਕੋਠੀ 'ਤੇ ਰੁਕੇ, ਜਿੱਥੇ ਨੱਥੂਰਾਮ ਨੇ ਉਸਦੀ ਤਸਵੀਰ ਲਈ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਤਿੰਨ ਕਾਪੀਆਂ ਮੰਗਵਾਈਆਂ ਅਤੇ ਫੋਟੋਗ੍ਰਾਫਰ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਘੰਟੇ ਵਿੱਚ ਤਿਆਰ ਰੱਖਣ ਦਾ ਵਾਅਦਾ ਕੀਤਾ। ਰਾਤ ਦੇ ਖਾਣੇ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਕਰਕਰੇ ਇੱਕ ਫਿਲਮ ਦੇਖਣ ਗਏ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਨੱਥੂਰਾਮ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਜਲਦੀ ਰਿਟਾਇਰ ਹੋਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਵਾਪਸ ਆਉਂਦੇ ਸਮੇਂ ਉਸ ਨੇ ਤਸਵੀਰਾਂ ਇਕੱਠੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ।

ਫਿਲਮ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਆਪਟੇ ਨੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਮੁਆਫ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਰੈੱਡ ਲਾਈਟ ਖੇਤਰ ਦਾ ਦੌਰਾ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਕੈਸਾਨੋਵਾ ਦਿੱਲੀ ਦੀਆਂ ਮਸ਼ਹੂਰ ਨੌਚਗਰਲਜ਼ 'ਤੇ ਹੱਥ ਪਾਉਣ ਲਈ ਇੰਤਜ਼ਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀ ਸੀ।

ਕਰਕਰੇ ਅੱਧੀ ਰਾਤ ਨੂੰ ਸਟੇਸ਼ਨ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚ ਗਏ। ਨਥੂਰਾਮ ਨੂੰ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਕਰਨ ਦੀ ਇੱਛਾ ਨਾ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ, ਕਰਕਰੇ ਪਲੇਟਫਾਰਮ 'ਤੇ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲੇਟ ਗਏ, ਜਿਵੇਂ ਉਸ ਨੇ ਪਿਛਲੀ ਰਾਤ ਕੀਤਾ ਸੀ।

ਸ਼ੁੱਕਰਵਾਰ, 30 ਜਨਵਰੀ 1948

ਬਿਰਲਾ ਹਾਊਸ ਵਿੱਚ, ਦਿਨ ਇੱਕ ਆਮ ਸਰਦੀਆਂ ਦੇ ਦਿਨ ਵਾਂਗ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਕੈਦੀ ਆਪਣੇ ਰੋਜ਼ਮਰਾ ਦੇ ਕੰਮਾਂ ਵਿਚ ਚਲੇ ਗਏ। ਬਿਰਲਾ ਪਰਿਵਾਰ, ਭਾਰਤ ਦੇ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਉਦਯੋਗਿਕ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ, ਨੇ ਘਰ ਦੇ ਇੱਕ ਵੱਡੇ ਹਿੱਸੇ 'ਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਕੀਤਾ। ਰਵਾਇਤੀ ਮਾਰਵਾੜੀ

Machine Translated by Google

ਚਰਖਾ ਕੱਤਣ ਦੇ ਡਰੋਣ ਲਈ ਘਰ ਜਾਗਿਆ ਸੀ। ਪਿਛਲੇ ਕੁਝ ਮਹੀਨਿਆਂ ਤੋਂ ਸੇਠ ਘਨਸ਼ਿਆਮਦਾਸ ਬਿਰਲਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਇਸ ਅਤੇ ਹੋਰ ਕਈ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦੀ ਆਦਤ ਪੈ ਗਈ ਸੀ।

ਸਾਰਿਆਂ ਦੇ ਧਿਆਨ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ, ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ, ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੱਤਰ-ਅੱਠ ਸਾਲ, ਤਿੰਨ ਮਹੀਨੇ ਅਤੇ ਅਠਾਈ ਦਿਨਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਬਾਕੀ ਸਾਰਿਆਂ ਵਾਂਗ ਇੱਕ ਦਿਨ ਸੀ। ਬਾ ਦੀ ਮੌਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਸਦੀਆਂ ਨਿੱਜੀ ਲੋੜਾਂ ਦੀ ਦੇਖਭਾਲ ਜਵਾਨ ਆਭਾ, ਉਸਦੀ ਪੋਤਰੀ ਅਤੇ ਉਸਦੀ ਪੋਤੀ ਮਨੂ ਨੇ ਕੀਤੀ।

ਮਨੂ ਨੇ ਉਸਦੀ ਸਵੇਰ ਦੀ ਸੈਰ 'ਤੇ ਉਸਦੇ ਨਾਲ ਜਾਣ ਤੋਂ ਮੁਆਫੀ ਮੰਗੀ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਉਸਦੇ ਗੁੜ ਲਈ ਕੁਝ ਲੌਂਗ ਅਤੇ ਲੌਂਗ-ਪਾਊਡਰ ਲੋਜ਼ੈਂਜ ਪਾਊਡਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਸੀ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਉਸਨੇ ਆਪਣੀ ਖੰਘ ਤੋਂ ਰਾਹਤ ਦੇਣ ਲਈ ਲਿਆ। ਗਾਂਧੀ, ਜਿਸ ਨੇ ਭਵਿੱਖ ਦੀ ਆਸ ਰੱਖਣ ਅਤੇ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਲਈ ਵਰਤਮਾਨ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਫਰਜ਼ ਨੂੰ ਗੁਆਉਣ ਨੂੰ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ, ਨੇ ਮਨੂ ਨੂੰ ਨਸੀਹਤ ਦਿੱਤੀ, 'ਕੌਣ ਜਾਣਦਾ ਹੈ ਕਿ ਰਾਤ ਪੈਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕੀ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਹੈ ਜਾਂ ਮੈਂ ਜ਼ਿੰਦਾ ਰਹਾਂਗਾ ਜਾਂ ਨਹੀਂ? ਜੇ ਰਾਤ ਨੂੰ ਮੈਂ ਅਜੇ ਵੀ ਜ਼ਿੰਦਾ ਹਾਂ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ ਕੁਝ ਤਿਆਰ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹੋ।'

ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਅਜੇ ਕਾਂਗਰਸ ਪਾਰਟੀ ਲਈ ਨਵੇਂ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਖਰੜੇ ਨੂੰ ਅੰਤਿਮ ਰੂਪ ਦੇਣਾ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਭਾਰਤ ਲਈ ਜੋ ਸੁਪਨਾ ਦੇਖਿਆ ਸੀ, ਉਸ ਦੀ ਆਖਰੀ ਇੱਛਾ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਪਿਆਰੇ ਦੇਸ਼ ਲਈ ਵਸੀਅਤ ਨੂੰ ਅੰਤਿਮ ਛੋਹਾਂ ਦੇਣੀਆਂ ਸਨ।

ਪਿਆਰੇਲਾਲ ਨਈਅਰ, ਮਹਾਦੇਵ ਦੇਸਾਈ ਦੀ ਮੌਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਤੋਂ ਉਸਦੇ ਕੁਸ਼ਲ ਸਕੱਤਰ, ਨੇ ਅੰਤਿਮ ਖਰੜੇ ਦੀ ਜਾਂਚ ਅਤੇ ਸੁਧਾਰ ਕਰਨਾ ਸੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਗਾਂਧੀ ਆਪਣੀ ਸਵੇਰ ਦੀ ਸੈਰ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪੂਰਾ ਕਰਨਗੇ। ਕਾਂਗਰਸੀਆਂ ਨੂੰ ਪਾਰਟੀ ਨੂੰ ਭੰਗ ਕਰਨ ਅਤੇ ਲੋਕ ਸੇਵਕ ਸੰਘ ਬਣਾਉਣ ਦੇ ਸੁਝਾਅ ਨੂੰ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਜੋ ਵਲੰਟੀਅਰ ਵਰਕਰਾਂ ਦੀ ਇੱਕ ਫੋਰਸ ਹੈ ਜੋ ਪੇਂਡੂ ਵਿਕਾਸ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਸੁਧਾਰਾਂ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰੇਗੀ। ਪੱਤਰ ਵਿਹਾਰ ਦੇ ਲਗਾਤਾਰ ਵਧ ਰਹੇ ਢੇਰਾਂ ਦਾ ਜਵਾਬ ਦੇਣ ਦੀ ਲੋੜ ਸੀ। ਲਾਈਫ ਮੈਗਜ਼ੀਨ ਦੀ ਫੋਟੋਗ੍ਰਾਫਰ ਮਾਰਗਰੇਟ ਬੋਰਕੇ-ਵਾਈਟ, ਉਸਦੇ ਨਾਲ ਇੱਕ ਫੋਟੋ ਫੀਚਰ ਸ਼ੂਟ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਫ੍ਰੈਂਚ ਫੋਟੋਗ੍ਰਾਫਰ ਹੈਨਰੀ ਕਾਰਟੀਅਰ ਬ੍ਰੇਸਨ ਆਪਣੇ ਕੈਮਰੇ ਨਾਲ ਲਗਾਤਾਰ ਉਸ 'ਤੇ ਹਮਲਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਦੁਪਹਿਰ ਵੇਲੇ, ਗਾਂਧੀ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉਸਦੀ ਆਦਤ ਸੀ, ਨੇ ਆਪਣੇ ਕਮਰੇ ਦੇ ਬਾਹਰ ਇੱਕ ਮੰਜੇ 'ਤੇ ਥੋੜ੍ਹੀ ਜਿਹੀ ਝਪਕੀ ਲਈ। ਮਨੂ ਨੇ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਗਾਂਧੀ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਸਾਥੀਆਂ ਦੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਨੌਜਵਾਨ ਘੁੰਮ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਉਸ ਵੱਲ ਬਹੁਤਾ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ, ਪਰ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਹ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਕਾਰਨ ਲਈ ਉੱਥੇ ਮੌਜੂਦ ਜਾਪਦਾ ਸੀ। ਉਹ ਮਨੂ ਨੂੰ ਸਵਾਲ ਕਰਨ ਲੱਗਾ ਕਿ ਗਾਂਧੀ ਕਿੱਥੇ ਬੈਠਾ ਸੀ; ਜਿੱਥੇ ਉਸਨੇ ਕੰਮ ਕੀਤਾ; ਜਦੋਂ ਉਸਨੇ ਖਾਧਾ; ਜਦੋਂ ਉਹ ਸੌਂ ਗਿਆ। ਆਖਰਕਾਰ ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਮੁਆਫ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਲੋਕ ਅਕਸਰ ਇਹ ਦੇਖਣ ਲਈ ਆਉਂਦੇ ਸਨ ਕਿ ਗਾਂਧੀ ਕਿਵੇਂ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ, ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਕੋਈ ਅਸਾਧਾਰਨ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਮਨੂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸੋਚਿਆ। ਕੁਝ ਮਿੰਟਾਂ ਬਾਅਦ, ਉਸਨੇ ਇਹ ਵੇਖਣ ਲਈ ਬਾਹਰ ਵੇਖਿਆ ਕਿ ਕੀ ਗਾਂਧੀ ਜਾਗਿਆ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ। ਉਸਨੇ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਉਹ ਅਜੇ ਵੀ ਸੁੱਤਾ ਪਿਆ ਸੀ, ਅਤੇ ਕੁਝ ਫੁੱਟ ਦੂਰ ਉਹੀ ਬਾਜ਼ ਅੱਖਾਂ ਵਾਲਾ ਨੌਜਵਾਨ ਖੜ੍ਹਾ ਸੀ, ਉਸ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਵੇਖ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਉਸਨੇ ਦੇਖਿਆ

Machine Translated by Google

ਉਸ ਦੇ ਚਿਹਰੇ 'ਤੇ, ਮਨੂ ਨੇ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਰੀੜ੍ਹ ਦੀ ਹੱਡੀ ਹੇਠਾਂ ਠੰਢੀ ਹੈ। ਇਸ ਡਰ ਤੋਂ ਕਿ ਉਹ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਨੀਂਦ ਵਿਚ ਵਿਘਨ ਪਾਵੇਗਾ, ਮਨੂ ਉਸ ਕੋਲ ਆਇਆ ਅਤੇ ਕਿਹਾ, 'ਭਾਈ, ਬਾਪੂ ਆਰਾਮ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ, ਕਿਰਪਾ ਕਰਕੇ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਵਾਪਸ ਆਓ।' ਉਹ ਨੌਜਵਾਨ ਇੱਕ ਟਰਾਂਸ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਦਾ ਜਾਪਦਾ ਸੀ ਅਤੇ, ਇੱਕ ਸ਼ਬਦ ਬੋਲੇ ਬਿਨਾਂ, ਪਿੱਛੇ ਮੁੜਿਆ ਅਤੇ ਚਲਾ ਗਿਆ। ਮਨੂ ਕਾਹਲੀ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਅਤੇ ਚਿਹਰੇ ਦੇ ਹਾਵ-ਭਾਵ ਨੂੰ ਭੁੱਲਣ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ ਸੀ।

ਜਾਗਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਪਿਆਰੇਲਾਲ ਨਾਲ ਨੋਆਖਲੀ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਬਾਰੇ ਚਰਚਾ ਕੀਤੀ, ਜੋ ਉੱਥੇ ਇੱਕ ਸ਼ਾਂਤੀ ਰੱਖਿਅਕ ਵਜੋਂ ਵਾਲੰਟੀਅਰਾਂ ਨਾਲ ਰਹਿ ਰਹੇ ਸਨ। ਪਿਛਲੇ ਦਿਨ ਹੀ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਦੇ ਸੰਸਥਾਪਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਡਾ: ਸ਼ਿਆਮਾ ਪ੍ਰਸਾਦ ਮੁਖਰਜੀ, ਜੋ ਕੇਂਦਰੀ ਮੰਤਰੀ ਮੰਡਲ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਵੀ ਸਨ, ਨੂੰ ਇੱਕ ਸੰਦੇਸ਼ ਭੇਜਿਆ ਸੀ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਹੋਰ ਕੱਟੜ ਤੱਤਾਂ ਉੱਤੇ ਆਪਣਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਵਰਤਣ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਪ੍ਰੈੱਸ ਅਤੇ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਨਜ਼ਦੀਕੀ ਸੂਤਰਾਂ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਸੀ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ 'ਚੋਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਕੱਟੜਪੰਥੀ ਆਪਣੇ ਜਨਤਕ ਭਾਸ਼ਣਾਂ 'ਚ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਭੱਦੀਆਂ ਟਿੱਪਣੀਆਂ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ, ਜੋ ਹਿੰਸਾ ਨੂੰ ਭੜਕਾਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਸਨ। ਪਿਛਲੇ ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਉਹ ਕਾਂਗਰਸੀ ਆਗੂਆਂ ਨੂੰ ਜਾਨੋਂ ਮਾਰਨ ਦੀਆਂ ਧਮਕੀਆਂ ਦਿੰਦੇ ਆ ਰਹੇ ਸਨ। ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਸ਼ਿਕਾਇਤਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਾਹਰ ਕਰਨ ਦੇ ਹੋਰ ਵੀ ਤਰੀਕੇ ਸਨ ਅਤੇ ਡਾ. ਮੁਖਰਜੀ ਨੂੰ ਕਾਂਗਰਸ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਤੇ, ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਏਕਤਾ ਦੇ ਹਿੱਤ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਟੁੱਟ ਰਹੇ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਂਤੀ ਲਿਆਉਣ ਦੇ ਯਤਨਾਂ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੱਟੜਪੰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਚੁੱਪ ਕਰਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਡਾ: ਮੁਖਰਜੀ ਨੇ ਝਿਜਕਦਿਆਂ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਬੇਰੁਖੀ ਦਿਖਾਈ। ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਦੇ ਕੱਟੜਪੰਥੀ ਟੋਲੇ ਨੇ ਪਾਰਟੀ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਹਾਈਜੈਕ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਨਫ਼ਰਤ ਫੈਲਾਉਣ ਦੀ ਇਸ ਦੇ ਚੱਲ ਰਹੇ ਜਾਂ ਚੱਲ ਰਹੇ ਅਭਿਆਨ ਵਿੱਚ ਨਰਮਪੰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਸੀ।

ਇਸ ਸਭ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ, ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਸਾਬਰਮਤੀ ਆਸ਼ਰਮ ਦਾ ਦੌਰਾ ਕਰਨ ਦੀ ਵੀ ਯੋਜਨਾ ਬਣਾਈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਉਸਨੇ 1930 ਵਿੱਚ ਡਾਂਡੀ ਕੂਚ ਛੱਡਣ ਵੇਲੇ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਸੇਵਾਗ੍ਰਾਮ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਦਾ ਕੇਂਦਰ ਬਣ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਹ ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਹੀ ਡਾ. ਪ੍ਰਸਾਦ ਅਤੇ ਸੀਡਬਲਯੂਸੀ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨਾਲ ਵਰਧਾ ਲਈ ਰਵਾਨਾ ਹੋਣ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਬਣਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਸ ਲਈ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਕੰਮ ਸੀ। ਲਾਰਡ ਮਾਊਂਟਬੈਟਨ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਦੋ ਸਾਥੀਆਂ, ਪਟੇਲ ਅਤੇ ਨਹਿਰੂ ਵਿਚਕਾਰ ਵਧ ਰਹੀ ਦਰਾੜ ਬਾਰੇ ਦੱਸਿਆ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹਉਮੈ-ਟਕਰਾਅ ਨੇ ਕਾਂਗਰਸ ਨੂੰ ਵੰਡਣ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਕੰਮਕਾਜ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਗਾੜ ਵਿੱਚ ਸੁੱਟਣ ਦੀ ਧਮਕੀ ਦਿੱਤੀ; ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸਿਰਫ਼ ਗਾਂਧੀ ਹੀ ਮੇਲ-ਮਿਲਾਪ ਲਿਆ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਮਾਊਂਟਬੈਟਨ ਨੂੰ ਭਰੋਸਾ ਦਿਵਾਇਆ ਕਿ ਉਹ ਪਟੇਲ ਨੂੰ ਮਿਲਣਗੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਹਿਰੂ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਲਈ ਬੇਨਤੀ ਕਰਨਗੇ। ਪਟੇਲ ਮਜ਼ਬੂਤ ਸੀ, ਪਰ ਦੋਵਾਂ ਦੇ ਵੱਡੇ ਰਾਜਨੇਤਾ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਾਲ ਤਜ਼ਰਬੇ ਵਾਲੇ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਤੇ, ਉਹ ਭਾਰਤ ਦੇ ਦੋ ਸਭ ਤੋਂ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਸਿਆਸਤਦਾਨਾਂ ਨੂੰ ਇਕਜੁੱਟ ਹੋ ਕੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਨੂੰ ਸਮਝਣਗੇ।

ਨਹਿਰੂ ਨੂੰ ਆਲੋਚਨਾ ਅਤੇ ਵੱਖੋ-ਵੱਖਰੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨਾਲ ਬੇਸਬਰੀ ਨਾਲ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਉਸ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਪਟੇਲ ਨੂੰ ਕਰਨਾ ਪਵੇਗਾ

Machine Translated by Google

ਉਸ ਨੂੰ ਸਾਵਧਾਨੀ ਨਾਲ ਸੰਭਾਲੋ ਅਤੇ ਇਹਨਾਂ ਮੁਸ਼ਕਲ ਸਮਿਆਂ ਵਿੱਚ ਸਰਕਾਰ ਉੱਤੇ ਸਥਿਰ ਪ੍ਰਭਾਵ ਬਣੋ। ਜੇਕਰ ਬਾਕੀ ਸਭ ਕੁਝ ਨਾਕਾਮ ਰਿਹਾ ਤਾਂ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਸੁਚਾਰੂ ਕੰਮਕਾਜ ਅਤੇ ਏਕਤਾ ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਇੱਕ ਨੂੰ ਅਸਤੀਫ਼ਾ ਦੇਣਾ ਪਵੇਗਾ। ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦੀ ਮੀਟਿੰਗ ਦੌਰਾਨ ਦੋਵਾਂ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕਰਨ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ। ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਪਟੇਲ ਇਸ ਤੱਥ 'ਤੇ ਹੁਸ਼ਿਆਰ ਸਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਾਂਗਰਸ ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਲੜਾਈ ਵਿਚ ਨਹਿਰੂ ਦਾ ਸਾਥ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਉਹ ਇਹ ਵੀ ਜਾਣਦਾ ਸੀ ਕਿ, ਹਾਲ ਹੀ ਵਿੱਚ, ਪਟੇਲ ਨੇ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਕੰਮਕਾਜ ਉੱਤੇ ਗਾਂਧੀ ਦੁਆਰਾ ਪਾਏ ਗਏ ਪ੍ਰਭਾਵ ਤੋਂ ਆਪਣੀ ਨਾਰਾਜ਼ਗੀ ਜ਼ਾਹਰ ਕੀਤੀ ਸੀ।

ਪਰ ਉਸਨੇ ਪਟੇਲ 'ਤੇ ਪੂਰਾ ਭਰੋਸਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਹ ਉਸਦੀ ਗੱਲ ਸੁਣੇਗਾ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਉਸਨੇ ਆਪਣੀ ਦੁਪਹਿਰ ਨੂੰ ਉਸਦੇ ਲਈ ਮੁਫਤ ਰੱਖਿਆ ਸੀ।

ਸ਼ਾਮ 4 ਵਜੇ ਦੇ ਕਰੀਬ ਸੀ। ਪਟੇਲ ਦਾ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਮੇਂ ਆਉਣਾ ਤੈਅ ਸੀ।

ਪੁਰਾਣੀ ਦਿੱਲੀ ਰੇਲਵੇ ਸਟੇਸ਼ਨ 'ਤੇ ਨੱਥੂਰਾਮ ਜਲਦੀ ਉੱਠਿਆ। ਜਦੋਂ ਕਰਕਰੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲ ਹੋਏ ਤਾਂ ਉਸਨੇ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਆਪਟੇ ਆਪਣੀ ਰਾਤ ਦੇ ਅਨੰਦ ਕਾਰਜ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵਾਪਸ ਆ ਗਏ ਸਨ।

ਨਹਾਉਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਹ ਤਿੰਨੇ ਸਟੇਸ਼ਨ ਦੇ ਇੱਕ ਮਾਸਾਹਾਰੀ ਰੈਸਟੋਰੈਂਟ ਵਿੱਚ ਚਲੇ ਗਏ, ਜੋ ਬ੍ਰੈਂਡਨ ਐਂਡ ਕੰਪਨੀ ਦੁਆਰਾ ਚਲਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਇੱਕ ਮਾਸਾਹਾਰੀ ਰੈਸਟੋਰੈਂਟ ਵਿੱਚ ਕਿਉਂ ਗਏ, ਇੱਕ ਰਹੱਸ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਨੱਥੂਰਾਮ ਅਤੇ ਕਰਕਰੇ ਦੋਵੇਂ ਸਖਤ ਸ਼ਾਕਾਹਾਰੀ ਸਨ। ਜਿਵੇਂ ਹੀ ਉਹ ਬੈਠ ਗਏ, ਇੱਕ ਵੇਟਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਆਇਆ ਅਤੇ ਮਰਾਠੀ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ, 'ਨਮਸਤੇ ਸਾਹਬ, ਲੇਲੇ ਪ੍ਰਵਾਸ ਕੇਲੇ ਵਤ ਤਾ', 'ਸਾਹਿਬ, ਤੁਸੀਂ ਘਰ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਦੂਰ ਆਏ ਹੋ'। ਇੱਕ ਸਕਿੰਟ ਲਈ, ਤਿੰਨੇ ਘਬਰਾ ਗਏ। ਨੱਥੂਰਾਮ ਨੇ ਆਪਣਾ ਸੰਜਮ ਮੁੜ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ, 'ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਘਰ ਤੋਂ ਦੂਰ ਹੋ। ਪਿਛਲੀ ਵਾਰ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪੂਨਾ ਸਟੇਸ਼ਨ ਦੇ ਰੈਸਟੋਰੈਂਟ ਵਿੱਚ ਦੇਖਿਆ ਸੀ।' ਵੇਟਰ ਨੇ ਅਕਸਰ ਨੱਥੂਰਾਮ ਅਤੇ ਆਪਟੇ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਪਿਛਲੀ ਵਾਰ ਜਦੋਂ ਉਹ ਪੂਨਾ ਵਿਖੇ ਰਿਟਾਰੈਂਟ ਨੂੰ ਗਏ ਸਨ, ਆਪਟੇ ਨੇ ਸੁਝਾਅ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਦੀ ਇੱਕ ਵਾਰ ਫਿਰ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ; ਉਸੇ ਦਿਨ ਉਸੇ ਵੇਟਰ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਵੇਟਰ, ਹਾਲ ਹੀ ਵਿੱਚ ਪੂਨਾ ਤੋਂ ਦਿੱਲੀ ਤਬਦੀਲ ਹੋਇਆ, ਘਰ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲ ਕੇ ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ ਸੀ। ਗੈਂਗ ਦੇ ਤਿੰਨ ਮੈਂਬਰਾਂ ਲਈ, ਉਸ ਦਿਨ ਇੰਨੀ ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ ਪਛਾਣੇ ਜਾਣਾ ਇੱਕ ਬੁਰਾ ਸ਼ਗਨ ਸੀ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬਟਰਡ ਟੋਸਟ ਦੀਆਂ ਤਿੰਨ ਪਲੇਟਾਂ, ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਕਰਕਰੇ ਲਈ ਚਾਹ ਅਤੇ ਨੱਥੂਰਾਮ ਲਈ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਕੌਫੀ ਦਾ ਆਰਡਰ ਦਿੱਤਾ। ਜਦੋਂ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਦੇਸ਼ ਦੇ ਆਉਣ ਦੀ ਉਡੀਕ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ, ਨੱਥੂਰਾਮ ਨੇ ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਇਕੱਠੇ ਕੀਤੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੱਥਕੜੀ ਲੱਗਣ ਦਾ ਸੰਕੇਤ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਗੁੱਟ 'ਤੇ ਪਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਨਾਸ਼ਤਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਹ ਆਪਣੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਵਾਪਸ ਚਲੇ ਗਏ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਅੰਦਰ ਬੰਦ ਕਰ ਲਿਆ। ਨੱਥੂਰਾਮ ਨੇ ਤਿੰਨ ਚਿੱਠੀਆਂ ਲਿਖੀਆਂ। ਉਸਨੇ ਆਪਟੇ ਦੇ ਘਰ ਅਤੇ ਦਫਤਰ ਦੇ ਪਤੇ 'ਤੇ ਪੁਣੇ ਵਿਚ ਇਕ-ਇਕ ਨੂੰ ਅਤੇ ਅਹਿਮਦਨਗਰ ਵਿਚ ਕਰਕਰੇ ਦੇ ਪਤੇ 'ਤੇ ਇਕ-ਇਕ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕੀਤਾ। ਉਸਨੇ ਪਿਛਲੀ ਰਾਤ ਲਈ ਗਈ ਫੋਟੋ ਦੀਆਂ ਕਾਪੀਆਂ ਨੱਥੀ ਕੀਤੀਆਂ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਦੋਸਤਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਬਾਰੇ ਦੱਸਦਿਆਂ ਲਿਖਿਆ। ਨੱਥੂਰਾਮ ਆਪਣੇ ਸਹਿ-ਸਾਜ਼ਿਸ਼ਕਰਤਾਵਾਂ ਲਈ ਇਹ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਇੱਕ ਅਲੀਬੀ ਬਣਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਉਸ ਦਿਨ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਉਸਦੇ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਉਹ ਹੁਣ ਉਸ ਸ਼ਾਮ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਬਾਰੇ ਚਰਚਾ ਕਰਨ ਲਈ ਹੇਠਾਂ ਉਤਰੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਬਿਰਲਾ ਹਾਊਸ ਵਿਖੇ ਪੁਲਿਸ ਦੀ ਮੌਜੂਦਗੀ ਸੀ

Machine Translated by Google

20 ਤੋਂ ਦੁੱਗਣਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਡਰ ਹੈ ਕਿ ਪੂਨਾ ਦੇ ਕੁਝ ਪੁਲਿਸ ਵਾਲੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਛਾਣ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਆਪਟੇ ਨੇ ਸੁਝਾਅ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਨੱਥੂਰਾਮ ਇੱਕ ਫੋਟੋਗ੍ਰਾਫਰ ਦੀ ਨਕਲ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇੱਕ ਕਾਲੇ ਹੁੱਡ ਵਾਲਾ ਇੱਕ ਟ੍ਰਾਈਪੌਡ ਅਤੇ ਕੈਮਰਾ ਲੈ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਹੇਠਾਂ ਨੱਥੂਰਾਮ ਗਾਂਧੀ 'ਤੇ ਗੋਲੀ ਚਲਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ਅਵਿਵਹਾਰਕ ਵਜੋਂ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਬਹੁਤ ਨੇੜੇ ਜਾਣ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਸੀ। ਨੱਥੂਰਾਮ ਨੂੰ ਦੂਰੋਂ ਗੋਲੀ ਮਾਰਨੀ ਪਵੇਗੀ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਵੀ ਉਸਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨੇਬਾਜ਼ੀ 'ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਆਪਟੇ ਦੇ ਅਗਲੇ ਸੁਝਾਅ ਨੂੰ ਤੁਰੰਤ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰ ਲਿਆ ਗਿਆ। ਉਸਨੇ ਸੁਝਾਅ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਨੱਥੂਰਾਮ ਨੂੰ ਬੁਰਕੇ ਹੇਠ ਲੁਕੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਇਹ ਗਲਤ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪੈਦਾ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਮੁਸਲਮਾਨ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਜਵਾਬੀ ਹਿੰਸਾ ਦਾ ਇੱਕ ਹੋਰ ਦੌਰ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਕਰਕਰੇ ਤੁਰੰਤ ਚਾਂਦਨੀ ਚੌਕ ਵੱਲ ਰਵਾਨਾ ਹੋਏ ਜਿੱਥੇ ਬੁਰਕੇ ਸਿਲਾਈ ਕਰਨ ਦੀਆਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਦੁਕਾਨਾਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਨ। ਆਖਰਕਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੰਜਾਹ ਰੁਪਏ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਮਿਲ ਗਿਆ।

ਇਸੇ ਦੌਰਾਨ, ਨੱਥੂਰਾਮ, ਇੱਕ ਪ੍ਰੇਰਣਾ 'ਤੇ, ਬਿਰਲਾ ਹਾਊਸ ਲਈ ਰਵਾਨਾ ਹੋਇਆ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਆਖਰੀ ਨਜ਼ਰ ਮਾਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਹੈਰਾਨੀ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਨਾ ਤਾਂ ਰੋਕਿਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਉਹ ਗਾਂਧੀ ਦਲ ਦੇ ਕਬਜ਼ੇ ਵਾਲੇ ਕਮਰਿਆਂ ਵਿੱਚ ਗਿਆ, ਜਿੱਥੇ ਉਹ ਮਨੂ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ। ਫਿਰ ਉਸ ਨੇ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਘਾਹ 'ਤੇ ਸੌਂਦੇ ਹੋਏ ਦੇਖਿਆ।

ਨੱਥੂਰਾਮ ਆਪਣੇ ਸ਼ਿਕਾਰ ਵੱਲ ਤੁਰ ਪਿਆ। ਜਿਸ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਉਹ ਮਾਰਨ ਦਾ ਇਰਾਦਾ ਰੱਖਦਾ ਸੀ, ਉਸ ਦੇ ਨੇੜੇ, ਉਹ ਇੱਕ ਅਰਧ-ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਚਲਾ ਗਿਆ, ਅਤੇ ਮਨੂ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਵਿੱਚੋਂ ਹਿੱਲ ਗਿਆ। ਉਹ ਪਿੱਛੇ ਮੁੜਿਆ ਅਤੇ ਬਿਰਲਾ ਹਾਊਸ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲ ਗਿਆ। ਉਹ ਟਾਂਗਾ ਲੈ ਕੇ ਰੇਲਵੇ ਸਟੇਸ਼ਨ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਸਾਥੀਆਂ ਦੇ ਵਾਪਸ ਆਉਣ ਤੋਂ ਕੁਝ ਮਿੰਟ ਪਹਿਲਾਂ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ। ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਛੋਟੇ ਬਚਣ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਗੁਪਤ ਰੱਖਿਆ।

ਨੱਥੂਰਾਮ ਨੇ ਬੁਰਕੇ 'ਤੇ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ। ਇਹ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਫਿੱਟ ਸੀ ਪਰ ਉਹ ਢਿੱਲੇ ਫਿਟਿੰਗ ਲਿਬਾਸ ਦੀ ਤਹਿ ਵਿਚ ਫਸ ਗਿਆ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਜੇਬ ਵਿਚ ਰਿਵਾਲਵਰ ਨਹੀਂ ਲੱਭ ਸਕਿਆ। ਜਦੋਂ ਉਸਨੇ ਤੁਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ, ਤਾਂ ਉਹ ਲਗਭਗ ਤਿਲਕ ਗਿਆ ਅਤੇ ਡਿੱਗ ਗਿਆ। ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਵੀ ਇੱਕ ਗੈਰ-ਸਟਾਰਟਰ ਸੀ. ਨੱਥੂਰਾਮ ਨੇ ਬੁਰਕੇ ਨੂੰ ਤਿਆਗ ਦਿੱਤਾ, ਅਤੇ ਆਪਟੇ ਨੇ ਪੈਸੇ ਦੀ ਬਰਬਾਦੀ ਬਾਰੇ ਬੇਵਕੂਫੀ ਨਾਲ ਬੁੜ-ਬੁੜ ਕੀਤੀ।

ਸ਼ਾਮ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਦੀ ਕੋਈ ਯੋਜਨਾ ਨਾ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਲ, ਉਹ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਭਵਨ ਦੇ ਬਹੁਤ ਨੇੜੇ, ਬਿਰਲਾ ਪਰਿਵਾਰ ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਏ ਗਏ ਇੱਕ ਮੰਦਰ, ਬਿਰਲਾ ਮੰਦਰ ਲਈ ਇੱਕ ਕੈਬ ਲੈ ਗਏ। ਉਹ ਮੰਦਰ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਜੰਗਲ ਵਿੱਚ ਚਲੇ ਗਏ, ਅਤੇ ਲਗਭਗ ਉਸੇ ਥਾਂ 'ਤੇ ਜਿੱਥੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਦਸ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ ਆਪਣੀਆਂ ਬੰਦੂਕਾਂ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਇੱਕ ਦਰੱਖਤ ਦੇ ਤਣੇ 'ਤੇ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਬਣਾਇਆ। ਨੱਥੂਰਾਮ ਨੇ ਦਰੱਖਤ ਤੋਂ ਵੀਹ-ਵੀਹ ਪੈਸਿਆਂ ਨੂੰ ਮਾਪਿਆ ਅਤੇ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ, ਉਸਨੇ ਦੋ ਸ਼ਾਟ ਨਿਚੋੜ ਦਿੱਤੇ। ਦੋਵੇਂ ਟੀਚੇ ਦੇ ਨੇੜੇ-ਤੇੜੇ ਦਰੱਖਤ ਨਾਲ ਟਕਰਾ ਗਏ। ਕਰਕਰੇ ਮੁਤਾਬਕ ਨੱਥੂਰਾਮ ਨੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਦੂਰੀਆਂ ਤੋਂ ਸ਼ੂਟਿੰਗ ਦਾ ਅਭਿਆਸ ਕੀਤਾ। ਇਹ ਸੱਚ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗਵਾਲੀਅਰ ਵਿੱਚ ਸਿਰਫ਼ ਸੱਤ ਵਾਧੂ ਗੋਲਾ ਬਾਰੂਦ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਨਾਲ ਹੀ, ਵਾਰ-ਵਾਰ ਗੋਲੀਬਾਰੀ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਨੇ ਯਕੀਨੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਧਿਆਨ ਖਿੱਚਿਆ ਹੋਵੇਗਾ

Machine Translated by Google

ਜੰਗਲਾਤ ਗਾਰਡ. ਵਾਪਸ ਆਉਂਦੇ ਸਮੇਂ, ਨੱਥੂਰਾਮ ਨੇ ਦੂਜਿਆਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਭੇਸ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਇਸ ਦੀ ਬਜਾਇ ਉਹ ਵਰਦੀ ਵਰਗੀ ਢਿੱਲੀ ਜਿਹੀ ਚੀਜ਼ ਪਹਿਨੇਗਾ। ਵਾਪਸੀ 'ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵੱਡੀਆਂ ਜੇਬਾਂ ਅਤੇ ਮੋਢੇ ਦੇ ਫਲੈਪਾਂ ਵਾਲੀ ਨੀਲੀ-ਸਲੇਟੀ ਕਮੀਜ਼ ਖਰੀਦੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਖਾਕੀ ਟੋਪੀ ਵੀ ਖਰੀਦੀ, ਜੋ ਫੌਜ ਦੀ ਵਰਦੀ ਵਰਗੀ ਸੀ।

ਉਹ ਦੁਪਹਿਰ 1 ਵਜੇ ਤੱਕ ਰਿਟਾਇਰਿੰਗ ਰੂਮ ਵਿੱਚ ਵਾਪਸ ਆ ਗਏ ਸਨ। ਨੱਥੂਰਾਮ ਨੇ ਕਮੀਜ਼ 'ਤੇ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ, ਜੋ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਫਿੱਟ ਹੋਈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕਮਰਾ ਖਾਲੀ ਕਰਨ ਦਾ ਸਮਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਆ ਗਿਆ ਸੀ।
ਉਸਨੇ ਸੁੰਦਰੀਲਾਲ ਨੂੰ ਬੁਕਿੰਗ ਨੂੰ ਹੋਰ 24 ਘੰਟਿਆਂ ਲਈ ਵਧਾਉਣ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ, ਪਰ ਕਲਰਕ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਸਟੇਸ਼ਨ ਸੁਪਰਡੈਂਟ ਦੇ ਹੁਕਮਾਂ 'ਤੇ ਹੀ ਅਜਿਹਾ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਦੋਵਾਂ ਵਿਚਾਲੇ ਬਹਿਸ ਹੋ ਗਈ। ਗੁੱਸੇ ਵਿਚ ਆਏ ਸੁੰਦਰੀਲਾਲ ਨੇ ਜ਼ੋਰ ਦੇ ਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਨੱਥੂਰਾਮ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਉਹ 'ਐਨ. ਵਿਨਾਇਕਰਾਉ, ਤੁਰੰਤ ਕਮਰਾ ਖਾਲੀ ਕਰੋ। ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਤਿੰਨੇ ਆਪਣਾ ਸਮਾਨ ਲੈ ਕੇ ਬਾਹਰ ਨਾ ਨਿਕਲੇ, ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਉਹ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਖੜ੍ਹਾ ਰਿਹਾ। ਸੁੰਦਰੀਲਾਲ ਨੇ ਫਿਰ ਹਰੀ ਕਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਕਮਰੇ ਨੂੰ ਤਾਲਾ ਲਾਉਣ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ।

ਇਹ ਘਟਨਾ ਸੁੰਦਰੀਲਾਲ ਕੋਲ ਰਹੀ। ਹਰੀ ਕਿਸ਼ਨ, ਜੰਨੂ ਅਤੇ ਮਾਸਾਹਾਰੀ ਰੈਸਟੋਰੈਂਟ ਦੇ ਵੇਟਰ ਨੇ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇਖਿਆ ਸੀ।
ਆਪਣੇ ਸਾਥੀਆਂ ਲਈ ਅਲੀਬੀ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਨੱਥੂਰਾਮ ਦੀ ਸੁਕੀਨ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਪਣੇ ਕੰਮਾਂ ਦੁਆਰਾ ਉਡਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ। 9 ਜਨਵਰੀ ਤੋਂ ਹੀ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਇੱਕ ਮੀਲ ਚੌੜਾ ਟ੍ਰੇਲ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਜੋ ਆਖਿਰਕਾਰ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਗਰੋਹ ਦੇ ਸਾਰੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸਾਥੀਆਂ ਤੱਕ ਲੈ ਜਾਵੇਗਾ।

ਤਿੰਨੇ ਫਿਰ ਥਰਡ ਕਲਾਸ ਵੇਟਿੰਗ ਰੂਮ ਵਿਚ ਚਲੇ ਗਏ ਜਿੱਥੇ ਸਾਰੇ ਯਾਤਰੀਆਂ ਨੂੰ ਰਹਿਣ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਸੀ। ਇਹ ਕੁਝ ਬੈਂਚਾਂ ਅਤੇ ਮੇਜ਼ਾਂ ਵਾਲਾ ਇੱਕ ਨੰਗੇ ਹਾਲ ਸੀ ਅਤੇ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਮਾਨ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਖੁਸ਼ਕਿਸਮਤੀ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਖਾਲੀ ਬੈਂਚ ਮਿਲਿਆ। ਨੱਥੂਰਾਮ ਨੇ ਅੱਗੇ ਵਧਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਬਾਕੀ ਦੋ ਉਸਦੇ ਕੋਲ ਫਰਸ਼ 'ਤੇ ਬੈਠ ਗਏ। ਆਪਟੇ ਨੇ ਸੁਝਾਅ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਵਾਰ ਬਿਰਲਾ ਹਾਊਸ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਦੇਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਉੱਥੇ ਗਸ਼ਤ ਕਰ ਰਹੇ ਪੁਲਿਸ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਜਾਣਿਆ ਪਛਾਣਿਆ ਚਿਹਰਾ ਹੈ। ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਕਰਕਰੇ ਅਕਬਰ ਰੋਡ ਅਤੇ ਅਲਬੂਕਰਕ ਰੋਡ ਦੇ ਚੌਰਾਹੇ 'ਤੇ ਇੱਕ ਕੈਬ ਲੈ ਗਏ ਅਤੇ ਗੇਟ 'ਤੇ ਨੇੜਿਓਂ ਨਜ਼ਰ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ ਦੋ ਵਾਰ ਸੜਕ ਦੀ ਪੂਰੀ ਲੰਬਾਈ ਤੋਂ ਹੇਠਾਂ ਚਲੇ ਗਏ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰਾਹਤ ਮਿਲੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਨੇ ਪਛਾਣਿਆ ਹੀ ਨਹੀਂ।

ਉਹ ਐਡਵਰਡ ਰੋਡ ਆਫਿਸਰਜ਼ ਮੈਸ ਦੇ ਨੇੜੇ ਤੋਂ ਟੈਕਸੀ ਲੈ ਕੇ ਪੁਰਾਣੀ ਦਿੱਲੀ ਰੇਲਵੇ ਸਟੇਸ਼ਨ ਵੱਲ ਚੱਲ ਪਏ, ਦੁਪਹਿਰ 3 ਵਜੇ ਦੇ ਕਰੀਬ ਪਹੁੰਚੇ, ਜਿੱਥੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਨੱਥੂਰਾਮ ਨੂੰ ਇੱਕ ਨਾਵਲ ਪੜ੍ਹਦਿਆਂ ਦੇਖਿਆ। ਉਹ ਫਜ਼ੂਲ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ ਬੈਠੇ ਸਨ। ਤਿੰਨਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਮਿਸ਼ਨ 'ਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪਕੜ ਲਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਹ ਜਾਣਦੇ ਸਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਨੂੰ ਬਦਲ ਦੇਣਗੀਆਂ; ਉਹ ਇਹ ਵੀ ਜਾਣਦੇ ਸਨ ਕਿ ਨੱਥੂਰਾਮ ਇੱਕ ਨਿੰਦਿਆ ਆਦਮੀ ਹੋਵੇਗਾ। ਸਾਢੇ ਚਾਰ ਵਜੇ ਨੱਥੂਰਾਮ ਉੱਠਿਆ ਅਤੇ ਕਿਹਾ, 'ਆਤਾ ਨਿਘਿਆਲਾ ਪਹਿਜੇ', 'ਹੁਣ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ'। ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਭਰੋਸਾ ਦਿਵਾਉਣ ਲਈ ਆਪਣੀ ਜੇਬ ਨੂੰ ਥਪਥਪਾਇਆ ਕਿ ਬੰਦੂਕ ਉਥੇ ਸੀ।

Machine Translated by Google

'ਕੀ ਅਸੀਂ ਨਾਲ ਆਵਾਂਗੇ?' ਆਪਟੇ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ। ਬੰਬਈ ਤੋਂ ਆਉਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਇਹ ਸੱਚਮੁੱਚ ਬਹੁਤ ਹੈਰਾਨੀਜਨਕ ਸਵਾਲ ਸੀ। ਜੇ ਉਹ ਨੱਥੂਰਾਮ ਦੇ ਵਿੰਗਮੈਨ ਵਜੋਂ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕਰਨ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ ਜਦੋਂ ਉਹ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿਚ ਸੀ, ਤਾਂ ਉਹ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਕਿਉਂ ਸਨ?

'ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ?' ਨੱਥੂਰਾਮ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ। 'ਅਤਾ ਇਥ ਪਰਯੰਤ ਸਭ ਤੋਰ ਸੇਵਤ ਪਰਯੰਤ ਰਹਾ', 'ਇੰਨੀ ਦੂਰ ਆਉਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹੋ'।

ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਨੱਥੂਰਾਮ ਚਲਾ ਗਿਆ।

ਅੱਧੇ ਘੰਟੇ ਬਾਅਦ, ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਕਰਕਰੇ ਕਨਾਟ ਪਲੇਸ ਲਈ ਟਾਂਗਾ ਲੈ ਗਏ।

ਉਹ ਆਪਣੇ ਬਿਸਤਰੇ ਅਤੇ ਬੈਗ ਵੇਟਿੰਗ ਰੂਮ ਵਿੱਚ ਛੱਡ ਗਏ। ਕੁਝ ਪੈਦਲ ਚੱਲਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਹ ਇੱਕ ਹੋਰ ਟੌਂਗੇ ਵਿੱਚ ਚੜ੍ਹ ਗਏ ਅਤੇ ਬਿਰਲਾ ਹਾਊਸ ਦੇ ਗੇਟ ਤੋਂ ਦੋ ਸੌ ਗਜ਼ ਦੂਰ ਹੋ ਗਏ। ਫਿਰ ਦੋਵੇਂ ਭੀੜ ਵਿਚ ਰਲ ਗਏ ਅਤੇ ਬਿਰਲਾ ਹਾਊਸ ਵਿਚ ਚਲੇ ਗਏ। ਜਦੋਂ ਉਹ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਸਥਾਨ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚੇ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਲਾਅਨ ਸਮਰੱਥਾ ਨਾਲ ਭਰੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਕੁਝ ਲੋਕ ਬੈਠੇ ਸਨ, ਕੁਝ ਖੜ੍ਹੇ ਸਨ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਕਈ ਲੋਕ ਘੁੰਮ ਰਹੇ ਸਨ। ਹਰ ਕੋਈ ਉਸ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਵੱਲ ਦੇਖ ਰਿਹਾ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚੋਂ ਗਾਂਧੀ ਹਰ ਸ਼ਾਮ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਲਈ ਨਿਕਲਦੇ ਸਨ। ਸ਼ਾਮ ਦੇ 5 ਵੱਜ ਚੁੱਕੇ ਸਨ। ਗਾਂਧੀ ਲੇਟ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਸਨ। ਭੀੜ ਵਿੱਚ ਬੁੜਬੁੜ ਹੋ ਗਈ; ਉਹ ਆਪਣੀਆਂ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾਵਾਂ ਲਈ ਕਦੇ ਦੇਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਕੀ ਕੁਝ ਹੋਇਆ ਸੀ? ਕੀ ਉਹ ਅੱਜ ਸ਼ਾਮ ਦੀ ਨਮਾਜ਼ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ?

ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਕਰਕਰੇ ਨੇ ਨੱਥੂਰਾਮ ਨੂੰ ਮੰਚ ਅਤੇ ਪੌੜੀਆਂ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਲਾਅਨ 'ਤੇ ਇੰਤਜ਼ਾਰ ਕਰਦੇ ਦੇਖਿਆ ਜੋ ਛੱਤ ਵਾਲੇ ਬਗੀਚੇ ਵੱਲ ਲੈ ਜਾਂਦੇ ਸਨ ਜਿੱਥੇ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾਵਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਸਨ। ਗਾਂਧੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪੌੜੀਆਂ ਚੜ੍ਹੇਗਾ; ਉਸ ਨੂੰ ਮੰਚ 'ਤੇ ਜਾਂਦੇ ਸਮੇਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਲੰਘਣਾ ਪਏਗਾ। ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਕਰਕਰੇ ਨੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਨੱਥੂਰਾਮ ਦੇ ਦੋਵਾਂ ਪਾਸਿਆਂ 'ਤੇ ਰੱਖਿਆ, ਉਸ ਤੋਂ ਕੁਝ ਹੀ ਪਿੱਛੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਨੇ ਵੀ ਮਾਨਤਾ ਦੇ ਕੋਈ ਸੰਕੇਤ ਨਹੀਂ ਦਿਖਾਏ।

ਹੁਣ ਸਮਾਂ ਪੰਜ ਵੱਜ ਕੇ ਪੰਦਰਾਂ ਮਿੰਟ ਸੀ। ਅਚਾਨਕ ਇੱਕ ਬੁੜਬੁੜਾਈ ਹੋਈ; ਗਾਂਧੀ ਆਪਣੇ ਕਮਰੇ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਆ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਦੇ ਮੈਦਾਨ ਵੱਲ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਕਰਕਰੇ ਨਾਲ ਘਿਰਿਆ ਨੱਥੂਰਾਮ, ਹੁਣ ਉਸ ਦੇ ਬਹੁਤ ਨੇੜੇ ਹੈ, ਅਜਿਹੀ ਥਾਂ 'ਤੇ ਚਲਾ ਗਿਆ ਜਿੱਥੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਸਿੱਧੇ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਰਾਹ 'ਤੇ ਜਾਣਾ ਆਸਾਨ ਹੋਵੇਗਾ।

ਗਾਂਧੀ ਪੌੜੀਆਂ ਚੜ੍ਹ ਗਿਆ ਸੀ; ਭੀੜ ਉਸ ਵੱਲ ਵਧੀ। ਇਹ ਉਸ ਨੂੰ ਘੇਰਨ ਦੀ ਧਮਕੀ ਦੇ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਕਾਤਲਾਂ ਲਈ ਇਹ ਖੁਸ਼ਕਿਸਮਤੀ ਦੀ ਗੱਲ ਸੀ ਕਿ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਨਾਲ ਉਹ ਦੱਬੇ-ਕੁਚਲੇ ਸਿੱਖ ਨਹੀਂ ਸਨ ਜੋ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਹਮੇਸ਼ਾ ਉਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੁੰਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਉਸ ਲਈ ਰਾਹ ਸਾਫ਼ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਭੀੜ ਨੂੰ ਅਨੁਸ਼ਾਸਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਗਾਂਧੀ ਲਈ ਰਾਹ ਖੁੱਲ੍ਹ ਗਿਆ।

ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਆਭਾ ਅਤੇ ਮਨੂ ਦੇ ਮੋਢਿਆਂ ਤੋਂ ਹੱਥ ਲਾਹ ਲਏ ਸਨ ਅਤੇ ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ ਭੀੜ ਦਾ ਨਮਸਕਾਰ ਵਾਪਸ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ।

Machine Translated by Google

ਮੰਚ ਵੱਲ ਦਾ ਰਸਤਾ।

ਨੱਥੂਰਾਮ ਨੇ ਆਪਣੀ ਚਾਲ ਚਲਾਈ। ਉਹ ਸੱਜੇ ਪਾਸੇ ਤੋਂ ਅੰਦਰ ਆਇਆ ਅਤੇ ਸਿੱਧੇ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਰਸਤੇ ਵਿੱਚ ਕਦਮ ਰੱਖਿਆ। ਗਾਂਧੀ ਕੁਝ ਦੂਰ ਹੀ ਸਨ ਜਦੋਂ ਮਨੂ ਨੇ ਨੌਜਵਾਨ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਰਸਤਾ ਰੋਕਦੇ ਦੇਖਿਆ। ਨੱਥੂਰਾਮ ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ ਖੜ੍ਹਾ ਹੋਇਆ ਤੇ ਬੋਲਿਆ, 'ਨਮਸਤੇ, ਬਾਪੂ'। ਮਨੂ ਨੇ ਨੌਜਵਾਨ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਹਟਣ ਲਈ ਕਿਹਾ, 'ਭਰਾ, ਬਾਪੂ ਨਮਾਜ਼ ਲਈ ਲੇਟ ਹੋ ਗਈ ਹੈ...।' ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣਾ ਵਾਕ ਪੂਰਾ ਕਰਦੀ, ਨੌਜਵਾਨ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਧੱਕਾ ਦੇ ਦਿੱਤਾ। ਥੁੱਕ ਅਤੇ ਮਾਲਾ ਉਹ ਲੈ ਕੇ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ; ਮਨੂ ਵੀ ਜ਼ਮੀਨ 'ਤੇ ਡਿੱਗ ਪਿਆ। ਡਿੱਗਦੇ ਹੀ ਉਸ ਨੇ ਨੱਥੂਰਾਮ ਨੂੰ ਪਛਾਣ ਲਿਆ। ਉਸਨੇ ਉਸ ਦੁਪਹਿਰ ਨੂੰ ਉਸਨੂੰ ਦੇਖਿਆ ਸੀ। ਅਗਲੇ ਪਲ ਗੋਡਸੇ ਨੇ ਬੰਦੂਕ ਕੱਢੀ, ਮਹਾਤਮਾ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਇੱਕ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇੱਕ ਗੋਲੀ ਮਾਰ ਦਿੱਤੀ।

ਤਿੰਨ ਗੋਲੀਆਂ ਚੱਲਣ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਆਈ। ਮਨੂ ਨੇ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ 'ਹੇ ਰਾਮ' ਬੋਲਿਆ ਤਾਂ ਉਹ ਡਿੱਗ ਪਿਆ।

30 ਜਨਵਰੀ 1948 ਦੀ ਸ਼ਾਮ ਪੰਜ ਵੱਜ ਕੇ ਸਤਾਰਾਂ ਮਿੰਟ ਸਨ।

ਭਾਰਤ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਬਦਲ ਗਿਆ ਸੀ। ਦੁਨੀਆ ਹੁਣ ਨਹੀਂ ਰਹੇਗੀ ਉਹੀ.

---

* ਜਮਨਾਲਾਲ ਬਜਾਜ, ਬਜਾਜ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਪੁਰਖੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗਾਂਧੀ ਆਪਣਾ ਪੰਜਵਾਂ ਪੁੱਤਰ ਮੰਨਦੇ ਸਨ।

* ਕਾਂਗਰਸ ਨੇ ਕਾਫੀ ਸਮਾਂ ਪਹਿਲਾਂ 26 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਦਿਵਸ ਐਲਾਨਿਆ ਸੀ। ਬਾਪੂ ਨੇ ਅਜੇ ਵੀ ਇਸ ਮਹੱਤਵ ਨੂੰ ਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖਿਆ, ਹਾਲਾਂਕਿ 15 ਅਗਸਤ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਅਸਲੀਅਤ ਵਿੱਚ ਬਦਲ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।

Machine Translated by Google

Machine Translated by Google

4

Machine Translated by Google

ਜਾਂਚ ਨੂੰ ਠੁੱਸ ਕਰਨਾ

'ਮੇਰਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਮੈਨੂੰ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਦੇ ਸਮੇਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਮਨੁੱਖੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਦੇ ਅਧੀਨ ਰੱਖਣ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ, ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਦੇ ਅਧੀਨ ਰੱਖਿਆ ਹੈ।'

- ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ

21 ਜਨਵਰੀ 1948 ਈ

ਉਸ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰਨਾ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੈ ਜੋ ਸਿਰਫ਼ ਦੁਆਰਾ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਹੋਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ

ਪ੍ਰਾਣੀ ਗਾਂਧੀ ਇੱਕ ਅਜਿਹਾ ਵਿਅਕਤੀ ਸੀ।

20 ਤਰੀਕ ਨੂੰ ਕਤਲ ਦੀ ਅਸਫਲ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਕੇਂਦਰੀ ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰੀ ਪਟੇਲ ਨੇ ਸੁਝਾਅ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਲਈ ਹੋਰ ਪੁਲਿਸ ਤਾਇਨਾਤ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ; ਸਾਦੇ ਕੱਪੜਿਆਂ ਵਾਲੇ ਪੁਲਿਸ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਪੰਜ ਤੋਂ ਵਧਾ ਕੇ 25 ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਸਭਾਵਾਂ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਹਰੇਕ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਫੜਨ ਦੇ ਉਸ ਦੇ ਸੁਝਾਅ ਨੂੰ, ਹਾਲਾਂਕਿ, ਗਾਂਧੀ ਦੁਆਰਾ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਸਭਾਵਾਂ ਦੌਰਾਨ ਪੁਲਿਸ ਮੌਜੂਦ ਹੋਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਅਤੇ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਨੂੰ ਘਟਾਉਣ ਲਈ ਵੀ ਸਹਿਮਤ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ। 'ਮੇਰਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਮੈਨੂੰ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਦੇ ਸਮੇਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਮਨੁੱਖੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਦੇ ਅਧੀਨ ਰੱਖਣ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ, ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਦੇ ਅਧੀਨ ਰੱਖਿਆ ਹੈ।'

ਮਦਨਲਾਲ ਦੀ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ ਇਹ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਕਿ ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕਾਰਵਾਈ ਕੀਤੀ ਸੀ; ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਦੁਖੀ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ ਦਾ ਕੰਮ। ਪਰ ਛੋਟੂਰਾਮ ਅਤੇ ਸੁਲੋਚਨਾ ਦੇਵੀ ਦੇ ਬਿਆਨਾਂ ਤੋਂ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਅਹਿਸਾਸ ਹੋਇਆ ਕਿ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਤੋਂ ਵੱਧ ਵਿਅਕਤੀ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ। ਪੁੱਛ-ਗਿੱਛ ਦੌਰਾਨ ਮਦਨਲਾਲ ਦੁਹਰਾਉਂਦਾ ਰਿਹਾ: 'ਵੋ ਫਿਰ ਆਏਗਾ', 'ਉਹ ਵਾਪਸ ਆ ਜਾਵੇਗਾ'। ਦਿੱਲੀ ਪੁਲਿਸ ਮਦਨਲਾਲ ਦੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਬਹੁਤ ਦਬਾਅ ਹੇਠ ਆਈ ਸੀ।

ਪੁਲਿਸ ਦੇ ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਜਨਰਲ ਅਤੇ ਇੰਟੈਲੀਜੈਂਸ ਬਿਊਰੋ ਦੇ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਟੀ.ਜੀ
ਸੰਜੇਵੀ ਨੂੰ ਕੇਸ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਸੌਂਪੀ ਗਈ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਉਸਨੇ ਹਮਲੇ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਤੋਂ ਵੱਧ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੇ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਅਤੇ ਮਦਨਲਾਲ ਦੇ ਇੱਕ ਸ਼ਾਂਤਮਈ ਬਿਆਨ ਬਾਰੇ ਸੁਣਿਆ, ਤਾਂ ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਵਧੀਆ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਉਸ ਤੋਂ ਹੋਰ ਜਾਣਕਾਰੀ ਲੈਣ ਲਈ ਸੌਂਪਿਆ। ਦੋ-ਤਿੰਨ ਘੰਟਿਆਂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਸਾਥੀਆਂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਅਤੇ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਰਚਣ ਦੇ ਸੰਕੇਤ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਮਿਲ ਗਏ। ਮਦਨਲਾਲ ਨੇ ਔਰੰਗਾਬਾਦ ਦੇ 'ਕਰਕਰੇ ਸੇਠ' ਅਤੇ ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ ਅਤੇ ਅਗਰੇਨੀ ਦੇ ਸੰਪਾਦਕ ਅਤੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ ਅਤੇ ਹੋਰ ਵੇਰਵਿਆਂ ਬਾਰੇ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਕੁਝ ਘੰਟਿਆਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਰੀਨਾ ਹੋਟਲ ਲੈ ਗਿਆ ਜਿੱਥੇ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਕੁਝ ਸਬੂਤ ਮਿਲੇ। ਦੇ ਨਾਮ

Machine Translated by Google

ਹੋਟਲ ਰਜਿਸਟਰ ਵਿੱਚ ਕਮਰਾ 40 ਦੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ 'ਐੱਮ. ਦੇਸ਼ਪਾਂਡੇ' ਅਤੇ 'ਸ. ਦੇਸ਼ਪਾਂਡੇ', ਪਰ ਵਸਨੀਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਲਾਂਡਰੀ 'ਐਨ.ਵੀ.ਜੀ.' ਦੇ ਨਾਮ ਦੇ ਸਨ। ਚੌਵੀ ਘੰਟਿਆਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਦਿੱਲੀ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਮਦਨਲਾਲ ਦਾ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਬਿਆਨ ਲਿਆ ਸੀ। ਉਹ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲਦਾ ਸੀ ਇਸ ਲਈ ਦੁਭਾਸ਼ੀਏ ਵਰਤਣ ਦਾ ਸਵਾਲ ਹੀ ਪੈਦਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਸੀਨੀਅਰ ਪੁਲਿਸ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਕਿ ਗਰੋਹ ਦਾ ਮੂਲ ਸਥਾਨ ਬੰਬਈ ਸੂਬੇ ਦੇ ਮਰਾਠੀ ਬੋਲਣ ਵਾਲੇ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਸੀ ਅਤੇ ਬੰਬਈ ਪੁਲਿਸ ਦੇ ਸਹਿਯੋਗ ਨਾਲ ਜਾਂਚ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਸੀ।

21 ਤਰੀਕ ਦੀ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਗਾਂਧੀ 'ਤੇ ਹੋਏ ਬੰਬ ਹਮਲੇ ਅਤੇ ਇਕ ਪੰਜਾਬੀ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ ਮਦਨਲਾਲ ਪਾਹਵਾ ਦੀ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀ ਦੀਆਂ ਖਬਰਾਂ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਬੰਬਈ ਦੇ ਡਾ: ਜੈਨ ਨੂੰ ਅਹਿਸਾਸ ਹੋਇਆ ਕਿ ਮਦਨਲਾਲ ਨੇ ਕੁਝ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਇਕ ਗੈਂਗ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਬਾਰੇ ਕੀ ਕਿਹਾ ਸੀ। ਜੋ 'ਹਾਵਰ ਪਾਵਰ' ਕਰਨ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ

ਗਾਂਧੀ ਸੱਚਾ ਸੀ। ਫਿਰ ਉਹ ਗਿਆ ਅਤੇ ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰੀ ਮੋਰਾਰਜੀ ਦੇਸਾਈ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ, ਉਸ ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਵੇਰਵੇ ਦਿੱਤੇ ਅਤੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਪਛਾਣ ਗੁਪਤ ਰੱਖੀ ਜਾਵੇ। ਦੇਸਾਈ ਦਾ ਵਤੀਰਾ ਬਹੁਤ ਹੈਰਾਨੀਜਨਕ ਸੀ। ਉਹ ਇੱਕ ਕੱਟੜ ਕਾਂਗਰਸੀ ਵਜੋਂ ਜਾਣੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਇੱਕ ਸੁਚੇਤ ਅਤੇ ਅਨੁਸ਼ਾਸਿਤ ਵਿਅਕਤੀ ਵਜੋਂ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਸਨ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸੀਨੀਅਰ ਪੁਲਿਸ ਅਧਿਕਾਰੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਚੈਂਬਰ 'ਚ ਨਹੀਂ ਬੁਲਾਇਆ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਜੈਨ ਦੀ ਸੂਚਨਾ ਦਾ ਕੋਈ ਨੋਟਿਸ ਲਿਆ | ਦੇਸਾਈ ਜੈਨ ਦੀ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀ ਅਤੇ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਦੇ ਹੁਕਮ ਵੀ ਦੇ ਸਕਦੇ ਸਨ। ਉਸਨੇ ਅਜਿਹਾ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ।

ਜੈਨ ਦੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਨੂੰ ਬੁਲਾਇਆ।
ਜਦੋਂ ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਨੇ ਤੁਰੰਤ ਆਉਣ ਤੋਂ ਅਸਮਰੱਥਾ ਜ਼ਾਹਰ ਕੀਤੀ, ਦੇਸਾਈ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਬੰਬਈ ਸੈਂਟਰਲ ਰੇਲਵੇ ਸਟੇਸ਼ਨ 'ਤੇ ਮਿਲਣ ਲਈ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਕੋਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਅਹਿਮਦਾਬਾਦ ਲਈ ਰੇਲਗੱਡੀ 'ਤੇ ਚੜ੍ਹਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਦੇਸਾਈ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਮਾਮਲੇ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਰਨ ਅਤੇ 'ਕਰਕਰੇ ਸੇਠ' ਵਜੋਂ ਜਾਣੇ ਜਾਂਦੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਦੇਸਾਈ ਨੇ ਮਦਨਲਾਲ ਦੇ ਸਾਵਰਕਰ ਨਾਲ ਸਬੰਧਾਂ ਦਾ ਵੀ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ, ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਮਦਨਲਾਲ ਦੇ ਘਰ 'ਤੇ ਨਜ਼ਰ ਰੱਖਣ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਦੇਸਾਈ ਨੇ ਅੱਗੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਅਹਿਮਦਾਬਾਦ ਵਿੱਚ ਪਟੇਲ ਨੂੰ ਮਿਲ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਮੰਤਰੀ ਨੂੰ ਉਹ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇਣਗੇ।

ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਨੇ ਦੇਸਾਈ ਤੋਂ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇ ਸਰੋਤ ਬਾਰੇ ਪੁੱਛਣ ਦੀ ਖੇਚਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ।
ਉਸ ਕੋਲ ਮੌਜੂਦ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇ ਨਾਲ, ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਨੇ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਸਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਆ ਬਾਜ਼ੀ ਸਾਵਰਕਰ ਦੇ ਘਰ ਦੀ 24 ਘੰਟੇ ਨਿਗਰਾਨੀ ਕਰਨ ਦਾ ਆਦੇਸ਼ ਦੇਣਾ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਅਫਸਰਾਂ ਨੂੰ ਆਰਐਸਐਸ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਦੇ ਕੱਟੜਪੰਥੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਅਤੇ ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀਆਂ ਦੀ ਸ਼ਮੂਲੀਅਤ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੇ ਆਦੇਸ਼ ਦਿੱਤੇ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਜਾਣਦੇ ਹਾਂ, ਦਿੱਲੀ ਤੋਂ ਦੋ ਪੁਲਿਸ ਕਰਮਚਾਰੀ, ਜਸਵੰਤ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਬਾਲਕਿਸ਼ਨ, ਮਦਨਲਾਲ ਦੇ ਬਿਆਨ ਦੀ ਕਾਪੀ ਲੈ ਕੇ ਹਵਾਈ ਜਹਾਜ਼ ਰਾਹੀਂ ਬੰਬਈ ਭੇਜੇ ਗਏ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਡਿਪਟੀ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਲਈ ਪੂਨਾ ਜਾਣ ਲਈ ਵੀ ਕਿਹਾ ਗਿਆ

Machine Translated by Google

ਸਹਾਇਕ ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਜਨਰਲ ਪੁਲਿਸ ਰਾਓਸਾਹਿਬ ਗੁਰਟੂ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਮਦਨਲਾਲ ਦੇ ਬਿਆਨ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ।

ਬਸਤੀਵਾਦੀ ਸਮੇਂ ਤੋਂ, ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰੈਸ ਐਕਟ ਦੇ ਤਹਿਤ ਅਖਬਾਰਾਂ ਅਤੇ ਪੱਤਰ-ਪੱਤਰਾਂ ਨੂੰ ਰਜਿਸਟਰ ਕਰਨਾ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੈ। ਅਖਬਾਰਾਂ ਦੇ ਰਜਿਸਟਰਾਰ ਦੇ ਵਿਭਾਗ ਦੀ ਇੱਕ ਫੇਰੀ ਨੇ ਅਗਰੇਨੀ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦੇ ਸੰਪਾਦਕ ਅਤੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ ਦੀ ਪਛਾਣ ਦਾ ਖੁਲਾਸਾ ਕੀਤਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਨਾ ਹੀ ਸੌਂਜੇਵੀ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਨੇ ਅਜਿਹਾ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਦੀ ਬੇਤੁਕੀ ਸੰਪਾਦਕੀ ਸਮੱਗਰੀ ਦੇ ਕਾਰਨ ਦੋਨਾਂ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਨੂੰ ਕਈ ਮੌਕਿਆਂ 'ਤੇ ਜੁਰਮਾਨਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। 1946 ਤੋਂ, ਅਗਰੇਨੀ ਬੰਬਈ ਦੀ ਸੂਬਾਈ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਨਿਗਰਾਨੀ ਹੇਠ ਸੀ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਪੂਨਾ ਦੇ ਸਥਾਨਕ ਖੁਫੀਆ ਵਿਭਾਗ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਦੇ ਸੰਪਾਦਕੀ ਰਿਕਾਰਡ ਦੇ ਨਾਲ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਦਫਤਰ ਦੇ ਵੇਰਵਿਆਂ, ਇਸਦੇ ਸੰਪਾਦਕ ਅਤੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ ਦੇ ਨਾਮ ਅਤੇ ਪਤੇ ਸਮੇਤ ਇੱਕ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਰਿਪੋਰਟ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਇਕ ਕਾਪੀ ਸੂਬਾਈ ਗ੍ਰਹਿ ਵਿਭਾਗ ਨੂੰ, ਦੂਜੀ ਕੇਂਦਰੀ ਗ੍ਰਹਿ ਵਿਭਾਗ ਨੂੰ ਅਤੇ ਤੀਜੀ ਇੰਟੈਲੀਜੈਂਸ ਬਿਊਰੋ ਨੂੰ ਭੇਜੀ ਗਈ ਸੀ, ਜਿਸ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਬੰਬ ਹਮਲੇ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਦੀ ਜਾਂਚ ਦੇ ਮੁਖੀ ਸੌਂਜੇਵੀ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਇਹ ਗੱਲ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਕਤਲ ਤੋਂ ਵੀਹ ਸਾਲ ਬਾਅਦ ਹੀ ਸਾਹਮਣੇ ਆਈ, ਜਦੋਂ ਕਪੂਰ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਸੁਣਵਾਈ ਚੱਲ ਰਹੀ ਸੀ ਅਤੇ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੇ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਪੁੱਟੇ।

20 ਵੀਂ ਦੇ ਬਾਅਦ ਦੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ, ਗਰੋਹ ਦੇ ਨੇਤਾ ਬੰਬਈ ਵਿੱਚ ਖੁੱਲ੍ਹੇਆਮ ਘੁੰਮਦੇ ਰਹੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਿਯਮਤ ਟਿਕਾਣਿਆਂ 'ਤੇ ਜਾਂਦੇ, ਫੰਡਾਂ ਅਤੇ ਹਥਿਆਰਾਂ ਦਾ ਸਰੋਤ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦੇ। ਅਜੇ ਤੱਕ ਪੁਲਿਸ ਆਪਣੇ ਮੁਖਬਰਾਂ ਦੇ ਨੈੱਟਵਰਕ ਨੂੰ ਸਰਗਰਮ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕੀ ਅਤੇ ਕਾਤਲਾਂ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਜਾਣਕਾਰੀ ਹਾਸਲ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕੀ। ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਨੇ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਬਾਰੇ ਆਪਣਾ ਸਿਧਾਂਤ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਉਸ ਦਾ ਮੰਨਣਾ ਸੀ ਕਿ 20 ਤੋਂ 25 ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਇੱਕ ਕੋਰ ਗਰੁੱਪ ਸਰਗਰਮੀ ਨਾਲ ਗਾਂਧੀ 'ਤੇ ਹਮਲਾ ਕਰਨ ਅਤੇ ਅਗਵਾ ਕਰਨ ਦੀ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਰਚ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਸ ਦਾ ਮੰਨਣਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਕੋਰ ਗਰੁੱਪ ਦੀ ਮਦਦ ਕੋਰ ਗਰੁੱਪ ਦੇ ਹਰੇਕ ਮੈਂਬਰ ਲਈ ਵੀਹ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਟੀਮ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਹਥਿਆਰਾਂ ਅਤੇ ਵਿਸਫੋਟਕਾਂ ਦੇ ਵੱਡੇ ਭੰਡਾਰ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ ਸੀ। ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਨੂੰ ਭਰੋਸਾ ਸੀ ਕਿ ਸਮਾਂ ਆਉਣ 'ਤੇ ਉਹ ਇਸ ਸਾਰੀ ਸਾਜਿਸ਼ ਦਾ ਪਰਦਾਫਾਸ਼ ਕਰਕੇ ਇਸ ਨਾਪਾਕ ਜਥੇਬੰਦੀ ਦੇ ਸਾਰੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਕਰ ਲਵੇਗਾ।

ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਨੇ ਪਰੇਲ ਸਥਿਤ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਦੇ ਦਫਤਰ 'ਤੇ 24 ਘੰਟੇ ਨਿਗਰਾਨੀ ਰੱਖਣ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਪਰ ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਫਿਰ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ-ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਦਾਦਰ ਸਥਿਤ ਦਫਤਰ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਮੁਲਾਕਾਤ ਵਜੋਂ ਵਰਤਿਆ।

ਹੈਰਾਨੀਜਨਕ ਗੱਲ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਭਾਵੇਂ ਉਸਨੇ ਕਰਕਰੇ ਦੀ ਸ਼ਮੂਲੀਅਤ ਬਾਰੇ ਦੋ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸਰੋਤਾਂ, ਮੋਰਾਰਜੀ ਦੇਸਾਈ ਅਤੇ ਦਿੱਲੀ ਪੁਲਿਸ ਤੋਂ ਸੁਣਿਆ ਸੀ, ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਮਹੱਤਵ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ। ਉਸ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਸਿਰਫ਼ ਅਸਲੀ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਤੋਂ ਮਹਿਕ ਤੋਂ ਦੂਰ ਸੁੱਟਣ ਦੀ ਇੱਕ ਬੀਜੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਵਜੋਂ ਇਸ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਕਰਕਰੇ ਦੇ ਠਿਕਾਣੇ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਲੈਣ ਲਈ ਅਹਿਮਦਨਗਰ ਪੁਲਿਸ ਨਾਲ ਸੰਪਰਕ ਕਰਨ ਦੀ ਬਜਾਏ, ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਨੇ ਉਸ ਦੇ ਭਰਾ, ਇੱਕ ਆਨਰੇਰੀ ਨਾਲ ਸੰਪਰਕ ਕੀਤਾ।

Machine Translated by Google

ਮੈਜਿਸਟ੍ਰੇਟ ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਦੇ ਭਰਾ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਕਰਕਰੇ ਅਹਿਮਦਨਗਰ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਹਨ।

ਦਿੱਲੀ ਪੁਲਿਸ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਉਸਦੇ ਹੁਕਮ ਸਨ ਕਿ ਉਹ ਬੰਬਈ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਮੌਜੂਦਗੀ ਦਾ ਇਸ਼ਤਿਹਾਰ ਨਾ ਦੇਣ। ਉਸ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਵਰਦੀ ਨਾ ਪਹਿਨਣ ਦੇ ਆਦੇਸ਼ ਦਿੱਤੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਹੋਟਲ ਤੋਂ ਚੈੱਕ ਆਊਟ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਅਫਸਰਾਂ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਬੰਬਈ ਵਿੱਚ ਦੋ ਦਿਨਾਂ ਦੇ ਠਹਿਰਨ ਦੌਰਾਨ ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਨਾਲ ਤਿੰਨ ਤੋਂ ਵੱਧ ਇੰਟਰਵਿਊਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਸਨ, ਪਰ ਹਰ ਮੀਟਿੰਗ ਵਿੱਚ ਉਹ ਉਹਨਾਂ ਨਾਲ ਬਹੁਤ ਹੀ ਰੁੱਖੇ ਅਤੇ ਅਚਨਚੇਤ ਸਨ, ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਬੰਬਈ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਇਕੱਲੇ ਛੱਡ ਕੇ ਆਪਣੇ ਘਰ ਵਾਪਸ ਜਾਣ ਲਈ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ। ਹੈਰਾਨੀ ਦੀ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਦੋਵਾਂ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੇ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਉੱਚ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨਾਲ ਸੰਪਰਕ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਦੁਰਦਸ਼ਾ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਕਰਨ ਜਾਂ ਨਵੇਂ ਆਦੇਸ਼ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ। 23 ਜਨਵਰੀ ਦੀ ਦੁਪਹਿਰ ਨੂੰ ਅਧਿਕਾਰੀ ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਨੂੰ ਦੁਬਾਰਾ ਮਿਲੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤੁਰੰਤ ਦਿੱਲੀ ਲਈ ਰਵਾਨਾ ਹੋਣ ਲਈ ਕਿਹਾ।

ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਪੂਨਾ ਜਾ ਕੇ ਮਦਨਲਾਲ ਦੇ ਇਕਬਾਲੀਆ ਬਿਆਨ ਦੀ ਕਾਪੀ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਸੌਂਪਣ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਜੇਕਰ ਪੂਨਾ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਅਗਰੇਨੀ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ ਬਾਰੇ ਸੂਚਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਉਹ ਤੁਰੰਤ ਨੱਥੂਰਾਮ ਗੋਡਸੇ ਅਤੇ ਨਰਾਇਣ ਆਪਟੇ ਦੀ ਪਛਾਣ ਉਜਾਗਰ ਕਰ ਦਿੰਦੀ। ਪਰ ਬੰਬਈ ਵਿੱਚ ਮਿਲੇ ਰਿਸੈਪਸ਼ਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਜਸਵੰਤ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਬਾਲਕਿਸ਼ਨ ਪੂਨਾ ਨਹੀਂ ਜਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਉਹ ਦਿੱਲੀ ਵਾਪਸ ਆ ਗਏ ਸਨ।

ਗਾਂਧੀ ਅਤੇ ਮਦਨਲਾਲ ਦੀ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀ 'ਤੇ ਹਮਲੇ ਨੂੰ ਤਿੰਨ ਦਿਨ ਹੋ ਗਏ ਸਨ ਅਤੇ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਕੋਈ ਤਰੱਕੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਸੱਚਮੁੱਚ ਹੈਰਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਸੀ ਕਿ ਦਿੱਲੀ ਅਤੇ ਬੰਬਈ ਪੁਲਿਸ ਵਿਭਾਗਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਤਾਲਮੇਲ ਦੀ ਪੂਰੀ ਘਾਟ ਸੱਚਮੁੱਚ ਹੈਰਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਸੀ। ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਨੂੰ ਐਨ.ਵੀ.ਜੀ. ਦੇ ਨਾਮ ਨਾਲ ਲੈ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਲਾਵਾਰਿਸ ਲਾਂਡਰੀ ਦੀ ਬਰਾਮਦਗੀ ਬਾਰੇ ਸੂਚਿਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਅਤੇ ਸੰਜੇਵੀ ਨੂੰ ਜੈਨ ਦੇ ਖੁਲਾਸੇ ਬਾਰੇ ਸੂਚਿਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਹ ਜਾਣਕਾਰੀ, ਜਦੋਂ ਮਦਨਲਾਲ ਦੇ ਇਕਬਾਲੀਆ ਬਿਆਨ ਨਾਲ ਜੋੜਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਹ ਅਨਮੋਲ ਸਾਬਤ ਹੁੰਦਾ।

ਜਸਵੰਤ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਬਾਲਕਿਸ਼ਨ 24 ਤਰੀਕ ਦੀ ਦੁਪਹਿਰ ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਵਾਪਸ ਆ ਗਏ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਹੈੱਡਕੁਆਰਟਰ ਚਲੇ ਗਏ ਜਿੱਥੇ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਬੰਬਈ ਪੁਲਿਸ ਦੇ ਹੱਥੋਂ ਉਹਨਾਂ ਨਾਲ ਹੋਏ ਸਲੂਕ ਬਾਰੇ ਬਹੁਤ ਹੀ ਨਾਜ਼ੁਕ ਰਿਪੋਰਟ ਦਰਜ ਕਰਵਾਈ। 'ਬੰਬਈ ਵਿਚ ਸਾਡੇ ਰਹਿਣ ਦੌਰਾਨ ਸਾਨੂੰ ਅਸਲ ਵਿਚ ਘਰ ਵਿਚ ਨਜ਼ਰਬੰਦ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ', ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੌੜਾ ਵਿਰਲਾਪ ਸੀ। ਸੰਜੇਵੀ ਨੇ ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਪੜ੍ਹੀ। ਉਸਨੇ ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ, ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਕਿ ਉਹ ਜਾਂਚ ਦੇ ਇਸ ਪੜਾਅ 'ਤੇ ਉਸਦਾ ਵਿਰੋਧ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ। ਸੰਜੇਵੀ ਨੇ ਸਹੀ ਮੰਨਿਆ ਕਿ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ਕਾਰ ਬੰਬਈ ਸੂਬੇ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਸਨ। ਪੂਨਾ ਸੀਆਈਡੀ ਦੇ ਡਿਪਟੀ ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਜਨਰਲ ਯੂਐਚ ਰਾਣਾ ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਲਈ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਸਨ। ਜਦੋਂ ਰਾਣਾ ਆਪਣੇ ਦਫ਼ਤਰ ਆਇਆ ਤਾਂ ਸੰਜੇਵੀ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਉਸ ਸਮੇਂ ਤੱਕ ਮਦਨਲਾਲ ਤੋਂ ਜਾਣਕਾਰੀ ਹਾਸਲ ਕੀਤੀ। ਸੰਜੇਵੀ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਮਦਨਲਾਲ ਦੇ ਕਬੂਲਨਾਮੇ ਦੀ ਇੱਕ ਕਾਪੀ ਦਿੱਤੀ, ਇਸ ਵਾਰ ਇਸਦੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਅਨੁਵਾਦ ਦੇ ਨਾਲ, ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਨਿੱਜੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਲੈਣ ਲਈ ਕਿਹਾ।

Machine Translated by Google

ਬੰਬਈ ਨੂੰ. ਬੰਬਈ ਲਈ ਦੁਪਹਿਰ ਦੀ ਫਲਾਈਟ ਸੀ ਜੋ ਰਾਣਾ ਨੂੰ ਲੈਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਸੀ, ਪਰ ਪੁਲਿਸ ਦੁਆਰਾ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਗਲਤੀਆਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਲਈ, ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਸਫ਼ਰ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਸੋਲਾਂ ਘੰਟੇ ਜੋੜਦੇ ਹੋਏ, ਇਲਾਹਾਬਾਦ ਦੇ ਰਸਤੇ ਬੰਬਈ ਲਈ ਇੱਕ ਰੇਲਗੱਡੀ ਲੈਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਸਭ ਨੂੰ ਜੋੜਨ ਲਈ, ਜਦੋਂ ਇਲਾਹਾਬਾਦ ਵਿੱਚ, ਉਸਨੇ ਕੁਝ ਧਾਰਮਿਕ ਰਸਮਾਂ ਕਰਨ ਲਈ ਛੁੱਟੀ ਲੈਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ। ਇਹ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਨਿੱਜੀ ਤੀਰਥ ਯਾਤਰਾ 'ਤੇ ਸੀ ਅਤੇ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ਾਂ ਨਾਲ ਕਾਹਲੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਜਾਨ ਬਚ ਸਕਦੀ ਸੀ। ਆਖਰਕਾਰ ਉਹ 27 ਤਰੀਕ ਦੀ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਬੰਬਈ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ।

ਉਸੇ ਸ਼ਾਮ ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਅਤੇ ਰਾਣਾ ਨੇ ਸਾਬਕਾ ਦੀ ਰਿਹਾਇਸ਼ ਤੋਂ ਸੰਜੇਵੀ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕੀਤੀ। ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਨੇ ਸੰਜੇਵੀ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਹ ਇਕਬਾਲੀਆ ਬਿਆਨ 'ਤੇ ਕਾਰਵਾਈ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਅਸਲ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਦਾ ਪਰਦਾਫਾਸ਼ ਕਰਨ ਦੇ ਬਹੁਤ ਨੇੜੇ ਸੀ ਅਤੇ ਇਕ ਵਿਸਥਾਰਤ ਰਿਪੋਰਟ ਭੇਜਣ ਦਾ ਵਾਅਦਾ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਸੰਜੇਵੀ ਨੇ ਨਾਗਰਵਾਲਾ, ਆਪਣੇ ਜੂਨੀਅਰ, ਨੂੰ ਜਾਂਚ ਦੀ ਇੱਕ ਗੈਰ-ਪ੍ਰਮਾਣਿਤ ਲਾਈਨ ਦਾ ਪਿੱਛਾ ਕਰਨ ਅਤੇ ਤਿੰਨ ਚਸ਼ਮਦੀਦ ਗਵਾਹਾਂ ਦੇ ਬਿਆਨਾਂ ਦੇ ਸਮਰਥਨ ਵਾਲੇ ਇਕਬਾਲੀਆ ਬਿਆਨ ਨੂੰ ਨਜ਼ਰਅੰਦਾਜ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਤਾੜਨਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ। ਹੈਰਾਨੀ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਦਾ ਇੰਤਜ਼ਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੋ ਗਿਆ। ਵਾਅਦਾ ਕੀਤੀ ਰਿਪੋਰਟ 31 ਜਨਵਰੀ 1948 ਦੀ ਸਵੇਰ ਨੂੰ ਸੰਜੇਵੀ ਦੇ ਡੈਸਕ 'ਤੇ ਸੀ, ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਕਤਲ ਤੋਂ 12 ਘੰਟੇ ਬਾਅਦ।

29 ਨੂੰ ਰਾਣਾ ਨੇ ਮਦਨਲਾਲ ਵੱਲੋਂ ਰਾਓ ਸਾਹਿਬ ਗੁਰਟੂ ਨੂੰ ਦਿੱਤੇ ਸੁਰਾਗ ਬਾਰੇ ਗੱਲ ਕੀਤੀ। ਗੁਰਟੂ ਨੇ ਤੁਰੰਤ ਯਾਦ ਕਰਕੇ ਨੱਥੂਰਾਮ ਵੀ. ਦੇ ਨਾਮ ਸੁਣਾਏ।
ਗੋਡਸੇ, ਅਤੇ ਨਾਰਾਇਣ ਡੀ. ਆਪਟੇ ਅਗਰਣੀ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦੇ ਸੰਪਾਦਕ ਅਤੇ ਮਾਲਕ ਵਜੋਂ ਅਤੇ ਸ਼ਾਸਤਰ ਭੰਡਾਰ ਦੇ ਮਾਲਕ ਵਜੋਂ ਬੈਜ। ਗੁਰਟੂ ਨੇ ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਕਰਕਰੇ ਦੀਆਂ ਤਸਵੀਰਾਂ ਵੀ ਰੱਖੀਆਂ ਅਤੇ ਰਾਣਾ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਰਾਣਾ ਨੇ ਹਾਲਾਂਕਿ ਇਹ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਜਾਂ ਸੰਜੇਵੀ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ। ਉਸ ਨੇ ਕਪੂਰ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਟੈਲੀਫੋਨ ਸਿਸਟਮ 'ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਆਪਰੇਟਰਾਂ ਨੂੰ ਸੁਣਨ ਦੀ ਆਦਤ ਹੈ।

ਜਦੋਂ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਉਸਦੀ ਬੰਬਈ ਦੀ ਹੌਲੀ ਯਾਤਰਾ ਬਾਰੇ ਪੁੱਛਿਆ ਗਿਆ ਤਾਂ ਰਾਣਾ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸੰਜੇਵੀ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਸਮਝਦਾਰੀ ਨਾਲ ਯਾਤਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਉਸਨੇ ਇਲਾਹਾਬਾਦ ਰਾਹੀਂ ਯਾਤਰਾ ਕਰਨ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ। ਉਸਦੀ ਤਰਕਹੀਣ ਵਿਆਖਿਆ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰ ਲਿਆ ਗਿਆ। ਸੰਜੇਵੀ ਨੇ ਸੀਆਈਡੀ ਦੇ ਮੁਖੀ ਰਾਣਾ ਨੂੰ ਮੈਸੇਂਜਰ ਬੁਆਏ ਵਜੋਂ ਕੰਮ ਕਰਨ ਅਤੇ ਇਕਬਾਲੀਆ ਬਿਆਨ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਸੁਤੰਤਰ ਜਾਂਚ ਨਾ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਉਂ ਕਿਹਾ, ਇਹ ਵੀ ਇਕ ਰਹੱਸ ਹੈ।

ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਨੇ ਕਦੇ ਵੀ ਆਪਣੇ ਅੜੀਅਲ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦਾ ਕਾਰਨ ਨਹੀਂ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਅਸਲ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਅਗਵਾ ਦੀ ਸੀ ਨਾ ਕਿ ਕਤਲ ਦੀ। ਉਸ ਨੂੰ ਕਦੇ ਵੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸਮਝਾਉਣ ਲਈ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਗਿਆ। ਹੈਰਾਨੀ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ, ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਗੋਲੀ ਮਾਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪਟੇਲ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਕਤਲ ਦੀ ਜਾਂਚ ਦਾ ਸਮੁੱਚਾ ਇੰਚਾਰਜ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤਾ; ਜਿਸ ਵਿਅਕਤੀ ਨੇ 20 ਤੋਂ 30 ਜਨਵਰੀ ਦਰਮਿਆਨ ਤਫਤੀਸ਼ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਠੁੱਸ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਨੂੰ ਗਾਂਧੀ ਕਤਲ ਕਾਂਡ ਦੀ ਜਾਂਚ ਅਤੇ ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਦੀ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀ ਦਾ ਇੰਚਾਰਜ ਬਣਾ ਕੇ ਇਨਾਮ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।

Machine Translated by Google

ਪੁਲਿਸ ਦੀ ਇੱਕ ਹੋਰ ਅਣਪਛਾਤੀ ਗਲਤੀ ਮਰੀਨਾ ਹੋਟਲ ਵਿੱਚ ਪਾਈ ਗਈ ਪ੍ਰੈਸ ਰਿਲੀਜ਼ ਉੱਤੇ ਸੀ। ਇਸ ਨੇ ਇਹ ਤੱਥ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤਾ ਕਿ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਨਾਲ ਸਬੰਧ ਸਨ। ਅਹੁਦੇਦਾਰਾਂ ਤੋਂ ਆਮ ਪੁੱਛ-ਪੜਤਾਲ ਕਰਨ ਨਾਲ ਦੋਸ਼ੀ ਦੀ ਪਛਾਣ 'ਤੇ ਕੁਝ ਰੋਸ਼ਨੀ ਪੈ ਸਕਦੀ ਸੀ। ਜੇਕਰ ਦਿੱਲੀ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਆਸ਼ੂਤੋਸ਼ ਲਹਿਰੀ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਹੁੰਦੀ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨੱਥੂਰਾਮ ਵੀ. ਗੋਡਸੇ, ਨਾਰਾਇਣ ਡੀ. ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਆਰ. ਕਰਕਰੇ ਦੀ ਪਛਾਣ ਮਿਲ ਜਾਂਦੀ। ਕਪੂਰ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਸੌਂਪੇ ਹਲਫਨਾਮੇ ਵਿੱਚ, ਲਹਿਰੀ ਨੇ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕੀਤੀ ਕਿ ਪੁਲਿਸ ਨੇ 20 ਤੋਂ 30 ਤਰੀਕ ਤੱਕ ਉਸ ਤੋਂ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਕਰਨ ਦੀ ਖੇਚਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ।

30 ਜਨਵਰੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਗਾਂਧੀ ਕਤਲ ਕਾਂਡ ਦੇ ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਦੀ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਗਵਾਹਾਂ ਦੀ ਸ਼ਨਾਖਤ ਤੋਂ ਜ਼ਾਹਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਗਿਰੋਹ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਮਦਰਦਾਂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਬਾਰੇ ਕਾਫੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਮਿਲੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਕਤਲ ਦੇ ਪੰਦਰਾਂ ਦਿਨਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਹੀ ਪੂਰਾ ਗਰੋਹ ਸਲਾਖਾਂ ਪਿੱਛੇ ਸੀ। ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਪਾਂਸਰਾਂ ਅਤੇ ਸਪਲਾਇਰਾਂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਵੀ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਈਆਂ ਨੂੰ ਹਿਰਾਸਤ ਵਿੱਚ ਲਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ।

ਇਹ ਅਸੰਭਵ ਹੈ ਕਿ ਨੱਥੂਰਾਮ ਨੇ ਮਦਨਲਾਲ ਵਾਂਗ ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਨਾਲ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਉਸ 'ਤੇ ਥਰਡ ਡਿਗਰੀ ਤਰੀਕਾ ਨਹੀਂ ਵਰਤਿਆ। ਨੱਥੂਰਾਮ, ਜਿਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਹਰ ਕਲਪਿਤ ਅਤੇ ਅਸਲ ਉਲੰਘਣਾ ਜਾਂ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਦੁਰਵਿਵਹਾਰ ਬਾਰੇ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕੀਤੀ, ਨੇ ਕਦੇ ਵੀ ਪੁਲਿਸ 'ਤੇ ਤੰਗ-ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨ ਜਾਂ ਤਸ਼ੱਦਦ ਦਾ ਦੋਸ਼ ਨਹੀਂ ਲਗਾਇਆ।

ਪੁਲਿਸ ਦੀ ਇੱਕ ਹੋਰ ਝਲਕ ਰਹੀ। ਬੰਬਈ ਪ੍ਰਾਂਤ ਤੋਂ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਪੂਨਾ ਅਤੇ ਅਹਿਮਦਨਗਰ ਤੋਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਪੁਲਿਸ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਜਾਂਚ ਵਿੱਚ ਮਦਦ ਕਰਨ ਅਤੇ ਬਿਰਲਾ ਹਾਊਸ ਵਿੱਚ ਨਿਗਰਾਨ ਅਤੇ ਸਪੋਟਰ ਵਜੋਂ ਕੰਮ ਕਰਨ ਲਈ ਦਿੱਲੀ ਨਹੀਂ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ, ਤਾਂ ਜੋ ਇਹ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਗ੍ਰਹਿ ਸੂਬੇ ਤੋਂ ਜਾਣੇ-ਪਛਾਣੇ ਮੁਸੀਬਤ ਬਣਾਉਣ ਵਾਲੇ ਗਾਂਧੀ ਤੱਕ ਨਾ ਪਹੁੰਚ ਸਕਣ। ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਕਰਕਰੇ ਇਸ ਬਾਰੇ ਚਿੰਤਤ ਸਨ ਅਤੇ 30 ਤਰੀਕ ਦੀ ਦੁਪਹਿਰ ਨੂੰ ਬਿਰਲਾ ਹਾਊਸ ਗਏ ਸਨ ਕਿ ਕੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੂਬੇ ਦਾ ਕੋਈ ਪੁਲਿਸ ਅਧਿਕਾਰੀ ਉੱਥੇ ਹੈ। ਕਾਤਲਾਂ ਨੇ ਇਸ ਸੰਭਾਵਨਾ ਬਾਰੇ ਸੋਚਿਆ ਸੀ ਪਰ ਪੁਲਿਸ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਬੰਬਈ ਸ਼ਹਿਰ ਅਤੇ ਸੂਬਾਈ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਅਜਿਹੀ ਮਦਦ ਮੰਗਣਾ ਦਿੱਲੀ ਪੁਲਿਸ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦਾ ਹੈ; ਪੁਲਿਸ ਸੇਵਾ ਨਿਯਮਾਂ ਦੇ ਤਹਿਤ ਉਹ ਆਪਣੇ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਵਿਭਾਗ 'ਤੇ ਨਹੀਂ ਲਗਾ ਸਕਦੇ ਸਨ। ਫਿਰ ਵੀ, 1 ਫਰਵਰੀ 1948 ਨੂੰ, ਪੂਨਾ ਤੋਂ ਚਾਰ ਕਾਂਸਟੇਬਲਾਂ ਨੂੰ ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਕਰਕਰੇ ਦੀ ਭਾਲ ਕਰਨ ਲਈ ਹਵਾਈ ਜਹਾਜ਼ ਰਾਹੀਂ ਦਿੱਲੀ ਭੇਜਿਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਇਹ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਕਿ ਉਹ ਕੋਈ ਹੋਰ ਸ਼ਰਾਰਤ ਨਾ ਕਰਨ। ਜੋ ਕਦੇ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲੱਗ ਸਕਿਆ ਕਿ ਇਹ ਦਿੱਲੀ ਪੁਲਿਸ ਦੀ ਬੇਨਤੀ 'ਤੇ ਜਾਂ ਪੂਨਾ ਪੁਲਿਸ ਦੀ ਪਹਿਲਕਦਮੀ ਵਜੋਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।

ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਨੇ 24 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਹੁਸ਼ਿਆਰ ਪੁਲਿਸ ਦੇ ਕੰਮ ਕਰਕੇ ਬੈਜ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰਨ ਦੇ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤੇ ਸਨ। ਅਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਕਿ ਉਸ ਕੋਲ ਹੁਕਮ ਦੇਣ ਦਾ ਕੋਈ ਸਬੂਤ ਸੀ

Machine Translated by Google

ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀ; ਮਦਨਲਾਲ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਗ੍ਰਨੇਡ ਲੈ ਕੇ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸਨੇ ਕਬੂਲ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਕਤਲ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਪੂਨਾ ਵਿੱਚ ਬਣਾਈ ਗਈ ਸੀ ਅਤੇ ਬੈਜ ਦਾ ਉੱਥੇ ਇੱਕ ਹਥਿਆਰਾਂ ਦੇ ਵਪਾਰੀ ਵਜੋਂ ਲੰਬਾ ਰਿਕਾਰਡ ਸੀ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਇਹ ਹੁਕਮ ਵੀ ਅੰਤਰ-ਵਿਭਾਗੀ ਅਸਹਿਯੋਗ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਸੀ। ਪੂਨਾ ਪੁਲਿਸ ਬੰਬਈ ਸੂਬਾਈ ਪੁਲਿਸ ਵਿਭਾਗ ਦੇ ਅਧੀਨ ਆ ਗਈ। ਅਗਲੇ ਸੱਤ ਦਿਨ ਉਹ ਹੁਕਮ 'ਤੇ ਬੈਠੇ ਰਹੇ; ਬੈਜ ਨੂੰ ਆਖਰਕਾਰ 31 ਦੀ ਸਵੇਰ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰ ਲਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਪੂਨਾ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਬੈਜ ਪੂਨਾ ਦੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਦੇ ਜੰਗਲਾਂ ਵਿੱਚ ਲੁਕ ਗਿਆ ਸੀ, ਪਰ ਉਸਨੇ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ 22 ਤਰੀਕ ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਤੋਂ ਆਉਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਹ ਆਪਣੇ ਘਰ ਪੂਨਾ ਵਿੱਚ ਸੀ।

9 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਰਜ਼ਾਕ ਨੇ ਕਰਕਰੇ ਅਤੇ ਮਦਨਲਾਲ ਨੂੰ ਨਜ਼ਰਬੰਦ ਕਰਨ ਦੀ ਸਿਫ਼ਾਰਸ਼ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਵਿਭਾਗ ਨੂੰ ਸਿਫਾਰਸ਼ਾਂ 'ਤੇ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰਨ ਅਤੇ ਵਾਰੰਟ ਜਾਰੀ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿੰਨ ਦਿਨ ਲੱਗ ਗਏ; ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਦੋਵੇਂ ਅਹਿਮਦਨਗਰ ਛੱਡ ਚੁੱਕੇ ਸਨ।

ਕਰਕਰੇ ਇੱਕ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਵਿਅਕਤੀ ਸਨ ਅਤੇ ਇਹ ਕੋਈ ਹੈਰਾਨੀ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ ਕਿ ਵਿਭਾਗ ਦੇ ਕਿਸੇ ਦੋਸਤ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਉਣ ਵਾਲੀ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀ ਬਾਰੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੂਚਿਤ ਕੀਤਾ ਹੋਵੇ।
ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਜੇ.ਐਨ. ਜੋਸ਼ੀ, ਜੋ ਪੁਲਿਸ ਵਿਭਾਗ ਵਿਚ ਸਟੈਨੋਗ੍ਰਾਫਰ ਸਨ, 9 ਜਨਵਰੀ 1948 ਨੂੰ ਰੇਲਵੇ ਸਟੇਸ਼ਨ 'ਤੇ ਮਦਨਲਾਲ ਨਾਲ ਭੱਜਿਆ ਸੀ; ਅਸਲ ਵਿੱਚ, ਉਸਨੇ ਉਸ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਉਸ ਨੂੰ ਯਾਦ ਆਇਆ ਕਿ ਮਦਨਲਾਲ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਵਿਆਹ ਕਰਨ ਲਈ ਦਿੱਲੀ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਰਜ਼ਾਕ ਦੀ ਸਿਫ਼ਾਰਸ਼ ਜ਼ਰੂਰ ਜੋਸ਼ੀ ਦੇ ਦਫ਼ਤਰ ਤੋਂ ਪਾਸ ਹੋਈ ਹੋਵੇਗੀ: ਕਰਕਰੇ ਅਹਿਮਦਨਗਰ ਨਗਰਪਾਲਿਕਾ ਦੇ ਚੁਣੇ ਹੋਏ ਮੈਂਬਰ ਸਨ।

ਜੋਸ਼ੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਉੱਚ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਜਾਂ ਮਾਤਹਿਤ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਇਹ ਦੱਸਣ ਦੀ ਖੇਚਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਕਿ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਉਹ ਹਿਰਾਸਤ ਵਿੱਚ ਲੈਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ, ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਕੋਪ ਉਡਾ ਚੁੱਕੇ ਸਨ। ਮਦਨਲਾਲ ਦੀ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਬੰਬਈ ਵਿੱਚ ਡਾ: ਜੈਨ ਦੇ ਪਤੇ 'ਤੇ ਮਿਲੇ ਮਦਨਲਾਲ ਲਈ ਦੋ ਚਿੱਠੀਆਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀਆਂ। ਉਹ ਅਹਿਮਦਨਗਰ ਵਿੱਚ ਮਦਨਲਾਲ ਦੀ ਪ੍ਰੇਮਿਕਾ ਸ੍ਵੰਤਾ ਦੁਆਰਾ ਲਿਖੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਉਸ ਤੋਂ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ; ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਕਤਲ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹੀ ਅਗਵਾਈ ਕੀਤੀ।

ਕਤਲ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰਾਲੇ ਨੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨਿਕ ਸੇਵਾਵਾਂ, ਪੁਲਿਸ ਬਲਾਂ ਅਤੇ ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਬਲਾਂ ਵਿੱਚ ਆਰਐਸਐਸ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਦੇ ਕਾਡਰਾਂ ਦੀ ਘੁਸਪੈਠ ਦੀ ਹੱਦ ਦਾ ਪਤਾ ਲਗਾਉਣ ਲਈ ਜਾਂਚ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ। ਸਾਰੇ ਵਿੰਗਾਂ ਵਿੱਚ ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਸਰਗਰਮ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਹਾਜ਼ਰੀ ਦੇਖਣ ਨੂੰ ਮਿਲੀ। ਸਰਗਰਮ ਮੈਂਬਰਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਹਿੰਦੂ ਕੱਟੜਪੰਥੀ ਸਮੂਹਾਂ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਹਮਦਰਦ ਸਨ।

ਪਿਆਰੇਲਾਲ ਨੇ ਆਪਣੀ ਕਿਤਾਬ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ—ਦ ਲਾਸਟ ਫੇਜ਼, ਭਾਗ 10, ਭਾਗ-2 ਵਿੱਚ ਪੁਲਿਸ ਦੀ ਇਸ ਅਣਪਛਾਤੀ ਸੁਸਤੀ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਹੈ।
ਉਹ ਲਿਖਦਾ ਹੈ: 'ਹਾਲਾਂਕਿ, ਹੈਰਾਨੀ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਕੋਲ ਨਿਸ਼ਚਤ ਅਤੇ ਠੋਸ ਜਾਣਕਾਰੀ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ਕਾਰਾਂ ਦਾ ਪਤਾ ਲਗਾਉਣ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਨੂੰ ਅਸਫਲ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ। ਅਸਫਲਤਾ ਸੜਨ ਦੀ ਹੱਦ ਦਾ ਸੂਚਕਾਂਕ ਸੀ ਜੋ ਫੈਲ ਗਈ ਸੀ

Machine Translated by Google

ਸੇਵਾਵਾਂ ਦੀਆਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਸ਼ਾਖਾਵਾਂ, ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਨਹੀਂ। ਦਰਅਸਲ, ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਇਹ ਗੱਲ ਸਾਹਮਣੇ ਆਈ ਕਿ ਸਰਕਾਰੀ ਮਹਿਕਮਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਦੇ ਸੰਗਠਨਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਸੀ ਅਤੇ ਕਈ ਪੁਲਿਸ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੇ ਰੈਂਕ ਅਤੇ ਫਾਈਲ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਨਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਆਰਐਸਐਸ ਦੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਵਿੱਚ ਲੱਗੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਹਮਦਰਦੀ ਅਤੇ ਸਰਗਰਮ ਮਦਦ ਵੀ ਕੀਤੀ। ਬੰਬ ਧਮਾਕੇ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਕੁਝ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ ਕੈਂਪਾਂ ਵਿਚ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਅਤੇ ਹੋਰ ਕਾਂਗਰਸੀ ਨੇਤਾਵਾਂ ਦੇ ਕਤਲ ਦੀਆਂ ਢਿੱਲੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਨਾਲ ਗੂੰਜ ਉੱਠਿਆ ਸੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਫਿਰਕੂ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾਵਾਂ ਦੇ ਵਿਰੋਧੀ ਹੋਣ ਦਾ ਮਾਣ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਇੱਕ ਪੱਤਰ ਜੋ ਸਰਦਾਰ ਪਟੇਲ ਨੂੰ ਇੱਕ ਨੌਜਵਾਨ ਦੀ ਹੱਤਿਆ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਜਿਸਨੂੰ ਉਸਦੇ ਆਪਣੇ ਬਿਆਨ ਅਨੁਸਾਰ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਸੰਗਠਨ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਲਈ ਰੋਕਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਪਰ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਉਸਦਾ ਮੋਹ ਭੰਗ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ, ਵਿੱਚ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਕੁਝ ਸਥਾਨਾਂ 'ਤੇ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਲਈ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਸਨ। "ਖੁਸ਼ਖਬਰੀ" ਸੁਣਨ ਲਈ ਸ਼ੁੱਕਰਵਾਰ ਨੂੰ ਰੇਡੀਓ ਸੈੱਟ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਖ਼ਬਰ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਆਰਐਸਐਸ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਸ਼ਾਖਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਮਠਿਆਈਆਂ ਵੰਡੀਆਂ ਗਈਆਂ। ਜਦੋਂ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਇੱਕ ਹੁਕਮ ਦੁਆਰਾ ਆਰਐਸਐਸ ਉੱਤੇ ਪਾਬੰਦੀ ਲਗਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ, ਤਾਂ ਇੱਕ ਭਾਰਤੀ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਸਥਾਨਕ ਪੁਲਿਸ ਮੁਖੀ ਨੇ, ਸਰਦਾਰ ਦੇ ਪੱਤਰਕਾਰ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, ਪ੍ਰਬੰਧਕਾਂ ਨੂੰ ਸੋਗ ਦੇ ਚਿੰਨ੍ਹ ਵਜੋਂ "ਤੇਰਾਂ ਦਿਨਾਂ ਲਈ" ਆਪਣਾ ਦਫਤਰ ਬੰਦ ਕਰਨ ਲਈ ਸੰਦੇਸ਼ ਭੇਜਿਆ, ਅਤੇ ਖਿਲਾਰ ਦਿਓ ਪਰ ਭੰਗ ਕਰਨ ਲਈ ਨਹੀਂ। ਸੜਨ ਇੰਨੀ ਧੋਖੇਬਾਜ਼ ਅਤੇ ਵਿਆਪਕ ਸੀ ਕਿ ਸਿਰਫ ਸਰਵਉੱਚ ਬਲੀਦਾਨ ਹੀ ਇਸ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਜਾਂ ਹਟਾ ਸਕਦਾ ਸੀ।

ਗਾਂਧੀ ਕਤਲ ਦੇ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੀ ਸੁਣਵਾਈ ਕਰ ਰਹੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੱਜ ਆਤਮਚਰਨ ਨੇ ਉਸ ਦੇ ਕਤਲ ਨੂੰ ਉਕਸਾਉਣ ਵਿਚ ਪੁਲਿਸ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਦੀ ਬੇਹੱਦ ਆਲੋਚਨਾ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਫੈਸਲੇ 'ਚ ਪੁਲਸ 'ਤੇ ਸਖਤ ਤਾੜਨਾ ਕੀਤੀ। ਟੀ 20-1-1948 ਅਤੇ 30-1-1948 ਦੇ ਸਮੇਂ ਦੌਰਾਨ ਮਾਮਲੇ ਦੀ ਜਾਂਚ ਵਿਚ ਪੁਲਿਸ ਦੀ ਢਿੱਲ-ਮੱਠ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਲਿਆ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਦਿੱਲੀ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਮਦਨਲਾਲ ਕੇ.

ਪਾਹਵਾ ਦੀ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਬਾਅਦ 20-1-1948 ਨੂੰ। ਬੰਬਈ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਡਾ. ਜੇ.ਸੀ. ਜੈਨ ਦਾ ਬਿਆਨ ਵੀ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਜੋ ਉਸਨੇ 21-1-1948 ਨੂੰ ਮਾਨਯੋਗ ਸ੍ਰੀ ਮੋਰਾਰਜੀ ਦੇਸਾਈ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਵਾਂ ਦੇ ਬਿਆਨਾਂ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਬਾਅਦ ਦਿੱਲੀ ਪੁਲਿਸ ਅਤੇ ਬੰਬਈ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਸੰਪਰਕ ਕੀਤਾ ਸੀ।

ਫਿਰ ਵੀ ਪੁਲਿਸ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਵਾਂ ਬਿਆਨਾਂ ਤੋਂ ਕੋਈ ਫਾਇਦਾ ਲੈਣ ਵਿੱਚ ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਅਸਫਲ ਰਹੀ। ਜੇਕਰ ਉਸ ਪੜਾਅ 'ਤੇ ਮਾਮਲੇ ਦੀ ਜਾਂਚ ਵਿਚ ਥੋੜ੍ਹੀ ਜਿਹੀ ਵੀ ਦਿਲਚਸਪੀ ਦਿਖਾਈ ਜਾਂਦੀ ਤਾਂ ਸ਼ਾਇਦ ਇਹ ਹਾਦਸਾ ਟਾਲਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ।' ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਕਤਲ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਨ ਲਈ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਉਂਦੇ ਹੋਏ, ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੱਜ ਨੇ ਪੁਲਿਸ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਰਿਕਾਰਡ ਵਿੱਚ ਸਭ ਤੋਂ ਪ੍ਰਤੀਕੂਲ ਟਿੱਪਣੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਸੀ।

ਜੇਐੱਲ ਕਪੂਰ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੇ 1965 ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਸ਼ਾਂ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਰਨ ਲਈ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਕੋਲ ਯੋਜਨਾਬੱਧ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਸੀ।

Machine Translated by Google

ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਜੀਵਨ ਨੇ ਵੀ ਪੁਲਿਸ ਦੀ ਅਯੋਗਤਾ ਅਤੇ ਅਯੋਗਤਾ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਕਈ ਪ੍ਰਤੀਕੂਲ ਟਿੱਪਣੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ।

ਜੇ 30 ਜਨਵਰੀ 1948 ਦੀ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਨੱਥੂਰਾਮ ਨੇ 9 ਐਮਐਮ ਬੇਰੇਟਾ ਦਾ ਟਰਿੱਗਰ ਦਬਾਇਆ ਸੀ, ਤਾਂ ਉਹ ਪੁਲਿਸ ਦੁਆਰਾ ਦਿਖਾਈ ਗਈ ਅਪਰਾਧਿਕ ਲਾਪਰਵਾਹੀ ਅਤੇ ਚਮਕਦਾਰ ਸੁਸਤਤਾ ਦੁਆਰਾ ਬਹੁਤ ਕੁਸ਼ਲਤਾ ਨਾਲ ਸਹਾਇਤਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਪਿੱਛੇ ਜਿਹੇ ਇਹੀ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਕਤਲ ਵਿੱਚ ਪੁਲਿਸ ਆਪਣੀ ਲਾਪਰਵਾਹੀ ਅਤੇ ਅਣਗਹਿਲੀ ਕਾਰਨ ਓਨੀ ਹੀ ਦੋਸ਼ੀ ਸੀ ਜਿੰਨੀ ਕਿ ਕਾਤਲ ਖੁਦ ਸਨ।

30 ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪੁਲੀਸ ਮੁਲਜ਼ਮਾਂ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ। ਪਹਿਲਾਂ, ਨੱਥੂਰਾਮ ਨੂੰ ਤੁਗਲਕ ਰੋਡ ਪੁਲਿਸ ਸਟੇਸ਼ਨ ਲਿਜਾਇਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਕਤਲ ਲਈ ਰਸਮੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

31 ਤਰੀਕ ਨੂੰ ਸਵੇਰੇ 5.30 ਵਜੇ ਪੂਨਾ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪੁਲਿਸ ਦੇ ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਓਕ ਨੇ ਬੈਜ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਘਰੋਂ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਕਰ ਲਿਆ। ਇਹ ਪੁੱਛੇ ਜਾਣ 'ਤੇ ਕਿ ਮਦਨਲਾਲ ਨੇ ਇਹ ਵਿਸਫੋਟਕ ਕਿੱਥੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੇ ਹਨ, ਬੈਜ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਪਲਾਈ ਕਰਨ ਦੀ ਗੱਲ ਕਬੂਲ ਕੀਤੀ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਉਸਨੇ ਇਸ ਗੱਲ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਹ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਹੱਤਿਆ ਦੀ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਪਹਿਲੇ ਦਿਨ ਦੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਉਨੇ ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਦੱਸਿਆ ਜਿੰਨਾ ਉਸਨੂੰ ਯਾਦ ਸੀ। ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਨੇ ਫਿਰ 31 ਦੀ ਦੁਪਹਿਰ ਨੂੰ ਸਾਵਰਕਰ ਸਦਨ 'ਤੇ ਛਾਪੇਮਾਰੀ ਕੀਤੀ। ਜਦੋਂ ਉਹ ਉੱਥੇ ਪਹੁੰਚੇ ਤਾਂ ਸਾਵਰਕਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਪਹਿਲੀ ਮੰਜ਼ਿਲ ਦੇ ਕਮਰੇ ਦੇ ਬਾਹਰ ਮਿਲੇ। ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਉਸ ਨੇ ਝੱਟ ਪੁੱਛਿਆ, 'ਤਾਂ ਤੁਸੀ ਮੈਨੂੰ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਕਤਲ ਦੇ ਦੋਸ਼ ਵਿਚ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰਨ ਆਏ ਹੋ?' ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਹੈਰਾਨ ਸੀ ਕਿ ਸਰਵਾਕਰ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਖਾਲੀ ਕਰ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਉੱਥੇ ਸਿਰਫ ਇੱਕ ਰੁਟੀਨ ਤਲਾਸ਼ੀ ਅਤੇ ਜ਼ਬਤ ਕਾਰਵਾਈ 'ਤੇ ਸਨ। ਉਸ ਦੀ ਰਿਹਾਇਸ਼ ਤੋਂ ਇਲਜ਼ਾਮ ਭਰੇ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਜ਼ਬਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਗੈਂਗ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਅਤੇ ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ ਨੱਥੂਰਾਮ ਅਤੇ ਆਪਟੇ ਦੇ ਸਾਵਰਕਰ ਨਾਲ ਨਜ਼ਦੀਕੀ ਸਬੰਧ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ। ਆਖਰਕਾਰ ਉਸਨੂੰ 5 ਫਰਵਰੀ 1948 ਨੂੰ ਨਜ਼ਰਬੰਦ ਕਰ ਲਿਆ ਗਿਆ ਅਤੇ 11 ਮਾਰਚ ਨੂੰ ਰਸਮੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰ ਲਿਆ ਗਿਆ।

ਨਾਗਰਵਾਲਾ 5 ਫਰਵਰੀ ਨੂੰ ਆਪਟੇ, ਗੋਪਾਲ ਅਤੇ ਸ਼ੰਕਰ ਨੂੰ ਲੱਭਦਾ ਹੋਇਆ ਪੂਨਾ ਚਲਾ ਗਿਆ। ਆਪਟੇ ਦੇ ਘਰ ਉਸ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪਿਛਲੇ ਵੀਹ ਦਿਨਾਂ ਤੋਂ ਉਸ ਨੂੰ ਦੇਖਿਆ ਜਾਂ ਸੁਣਿਆ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਸ਼ੰਕਰ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਕੋਲਹਾਪੁਰ ਗਿਆ ਸੀ ਪਰ ਵਾਪਸ ਨਹੀਂ ਆਇਆ। ਉਹ 6 ਤਰੀਕ ਨੂੰ ਬੰਬਈ ਪੁਲਿਸ ਹੈੱਡਕੁਆਰਟਰ ਵਿੱਚ ਚਲਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਦੁਆਰਾ ਇੱਕ ਸਖ਼ਤ ਥੱਪੜ ਨਾਲ ਉਸਦਾ ਸਵਾਗਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

ਗੋਪਾਲ ਉਕਸਾਨ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਜੱਦੀ ਘਰ ਵਿੱਚ ਸੀ; ਉਸ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰਕੇ ਬੰਬਈ ਲਿਜਾਇਆ ਗਿਆ। ਪੁੱਛਗਿੱਛ 'ਤੇ ਉਸਨੇ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਸਨੇ ਆਪਣਾ ਰਿਵਾਲਵਰ ਪਾਂਡੁਰੰਗ ਗੋਡਬੋਲੇ ਨੂੰ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਰੱਖਣ ਲਈ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਜੋ ਉਸਦੇ ਵੱਡੇ ਭਰਾ ਦੱਤਾਤ੍ਰੇਯ ਗੋਡਸੇ ਦੀ ਕੰਪਨੀ, ਉਦਯਮ ਇੰਜੀਨੀਅਰਿੰਗ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਪੁਲਿਸ 8 ਤਰੀਕ ਨੂੰ ਗੋਪਾਲ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਪੂਨਾ ਲੈ ਆਈ ਅਤੇ ਗੋਡਬੋਲੇ ਦੇ ਘਰ ਲੈ ਗਈ।

ਜਦੋਂ ਉਸਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਗਾਂਧੀ ਦਾ ਕਾਤਲ ਗੋਪਾਲ ਦਾ ਭਰਾ ਨੱਥੂਰਾਮ ਹੈ, ਤਾਂ ਗੋਡਬੋਲੇ ਘਬਰਾ ਗਿਆ। ਉਹ ਗੋਪਾਲ ਦੀ ਬੰਦੂਕ ਛੁਪਾਉਣ ਲਈ ਮੰਨ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਪੱਕਾ ਸੀ

Machine Translated by Google

ਕਤਲ ਦੇ ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਫਸੇ ਹੋਣ ਕਾਰਨ। ਉਸਨੇ ਇੱਕ ਦੋਸਤ ਕਾਲੇ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕੀਤੀ, ਜੋ ਆਪਣੇ ਦੋਸਤ ਲਈ ਬੰਦੂਕ ਦਾ ਨਿਪਟਾਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਸਹਿਮਤ ਹੋ ਗਿਆ। ਲਗਾਤਾਰ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਗੋਡਬੋਲੇ ਨੇ ਮੰਨਿਆ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਬੰਦੂਕ ਆਪਣੇ ਦੋਸਤ ਨੂੰ ਸੌਂਪੀ ਸੀ। ਕਾਲੇ ਨੂੰ ਤੁਰੰਤ ਚੁੱਕ ਲਿਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉਸਨੇ ਮੰਨਿਆ ਕਿ ਉਸਨੇ ਬੰਦੂਕ ਉਸੇ ਰਾਤ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ਜਿਸ ਰਾਤ ਗੋਡਬੋਲੇ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਸੌਂਪ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਪੂਨਾ ਦੇ ਫਰਗੂਸਨ ਕਾਲਜ ਦੇ ਗੇਟ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਝਾੜੀਆਂ ਵਿੱਚ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਬੰਦੂਕ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਮਿਲੀ। ਕਾਲੇ ਅਤੇ ਗੋਡਬੋਲੇ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰ ਲਿਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਲਈ ਹਿਰਾਸਤ ਵਿੱਚ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ; ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਛੇ ਹਫ਼ਤੇ ਲਾਕ-ਅੱਪ ਵਿੱਚ ਬਿਤਾਏ।

ਹੁਣ ਤੱਕ ਨਾਗਰਵਾਲਾ, ਬੈਜ ਦੇ ਇਕਬਾਲੀਆ ਬਿਆਨ 'ਤੇ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਕਰਕਰੇ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਲਗਭਗ ਸਾਰੇ ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਨੂੰ ਫੜ ਚੁੱਕਾ ਸੀ। ਨੱਥੂਰਾਮ ਦੀ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਸ ਕੋਲੋਂ ਇਕ ਡਾਇਰੀ ਬਰਾਮਦ ਹੋਈ, ਜੋ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਾ ਕੀਮਤੀ ਸਰੋਤ ਸਾਬਤ ਹੋਈ। ਉਸਨੇ ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਦੁਆਰਾ ਨਿਯੰਤਰਿਤ ਸਾਂਝੇ ਖਾਤੇ ਵਿੱਚੋਂ ਖਰਚੇ ਗਏ ਪੈਸਿਆਂ ਦੇ ਬਹੁਤ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਨੋਟ ਰੱਖੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਵੇਰਵੇ ਜਿਵੇਂ 'ਰੁ. 250/- ਗੋਪਾਲ ਨੂੰ; 'ਰੁ. ਬੰਦੋਭਾਊ ਨੂੰ 50/-; 'ਰੁ. 305/- ਬੰਬਈ-ਦਿੱਲੀ ਹਵਾਈ ਜਹਾਜ਼', ਸਾਰੇ ਨੋਟ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਨੱਥੂਰਾਮ ਨੇ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕੰਮ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਉਸਦੇ ਨੋਟਸ ਤੋਂ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਗਾਇਆ ਕਿ ਕੰਮ 'ਤੇ ਇੱਕ ਵੱਡਾ ਸਮੂਹ ਸੀ।

ਨੱਥੂਰਾਮ ਅਤੇ ਆਪਟੇ ਨੇ ਬੈਜ ਨੂੰ 'ਬੰਦੋਭਾਊ' ਕਿਹਾ, ਗੋਪਾਲ ਸਿਰਫ਼ ਨੱਥੂਰਾਮ ਦਾ ਭਰਾ ਗੋਪਾਲ ਗੋਡਸੇ ਹੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਰੁ. 'ਬੰਬੇ-ਦਿੱਲੀ ਹਵਾਈ ਜਹਾਜ਼' ਲਈ 308 ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਕਿ ਦੋ ਟਿਕਟਾਂ ਖਰੀਦੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ ਕਿਉਂਕਿ ਇਕ ਟਿਕਟ ਦੀ ਕੀਮਤ ਰੁਪਏ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ 154 ਇੰਨਾ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਡਾਇਰੀ ਵਿਚ 20 ਤੋਂ 30 ਜਨਵਰੀ ਦਰਮਿਆਨ ਉਸ ਦੀਆਂ ਹਰਕਤਾਂ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਵੀ ਸੀ। ਉਸਨੇ 24 ਤੋਂ 27 ਤਰੀਕ ਤੱਕ ਬੰਬਈ ਦੇ ਐਲਫਿੰਸਟਨ ਹੋਟਲ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਸੀ। 5 ਫਰਵਰੀ ਨੂੰ ਬੰਬਈ ਤੋਂ ਸੀਆਈਡੀ ਦੇ ਦੋ ਅਧਿਕਾਰੀ ਹੌਰਨਬੀ ਰੋਡ 'ਤੇ ਐਲਫਿੰਸਟਨ ਹੋਟਲ ਗਏ, ਪਰ ਠਹਿਰਣ ਦਾ ਕੋਈ ਰਿਕਾਰਡ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ। ਮੈਨੇਜਰ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਕੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮਤਲਬ ਕਾਰਨੈਕ ਰੋਡ 'ਤੇ ਐਲਫਿੰਸਟਨ ਐਨੈਕਸੀ ਹੈ। ਉਸਨੇ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਲੋੜੀਂਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਬਾਰੇ ਅਨੇਕਸੀ ਦੇ ਮੈਨੇਜਰ ਕਸ਼ਮੀਰੀਲਾਲ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕੀਤੀ। ਅਨੇਕਸੀ ਇੱਕ ਛੋਟਾ ਜਿਹਾ ਹੋਟਲ ਹੈ; ਗੈਲਰੀ ਜੋ ਕਿ ਲਾਬੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਦੁੱਗਣੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਸਾਫ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ ਜਿੱਥੋਂ ਕਸ਼ਮੀਰੀਲਾਲ ਫ਼ੋਨ 'ਤੇ ਗੱਲ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਕਾਲ ਆਈ ਤਾਂ ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਕਰਕਰੇ ਆਪਣੇ ਕਮਰੇ ਦੇ ਬਾਹਰ ਖੜ੍ਹੇ ਸਨ।

ਕਸ਼ਮੀਰੀਲਾਲ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖਿਆ। ਗੋਵਿੰਦਾ, ਇੱਕ ਕਮਰਾ ਅਟੈਂਡੈਂਟ, ਕਸ਼ਮੀਰੀਲਾਲ ਦੇ ਨੇੜੇ ਖੜ੍ਹਾ ਸੀ, ਅਤੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਕਮਰਾ 5 ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਨੇ ਪੁਲਿਸ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੇ ਵਰਣਨ ਨਾਲ ਮੇਲ ਖਾਂਦਾ ਹੈ। 24 ਜਨਵਰੀ ਦੇ ਅਸਪਸ਼ਟ ਹਵਾਲੇ ਸੁਣ ਕੇ ਆਪਟੇ ਨੇ ਕਸ਼ਮੀਰੀਲਾਲ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਕੀ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਉਸ ਨੂੰ ਭਰੋਸਾ ਦਿਵਾਉਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕਿ ਇਹ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਕਸ਼ਮੀਰੀਲਾਲ ਗੈਸਟ ਰਜਿਸਟਰ ਦੇ ਨਾਲ ਐਲਫਿੰਸਟਨ ਹੋਟਲ ਪਹੁੰਚਿਆ ਜਿੱਥੇ ਦੋ ਪੁਲਿਸ ਵਾਲੇ ਉਸ ਦੀ ਉਡੀਕ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਸ਼ੱਕੀ, ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਕਰਕਰੇ ਨੇ ਤੁਰੰਤ ਆਪਣੇ ਬੈਗ ਚੁੱਕੇ ਅਤੇ ਹੋਟਲ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕੀਤੀ; ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਅੱਧਾ ਘੰਟਾ ਕੁੱਟਿਆ।

Machine Translated by Google

30 ਤਰੀਕ ਦੀ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ, ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਕਰਕਰੇ ਸਾਈਡ ਐਗਜ਼ਿਟ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਬਿਰਲਾ ਹਾਊਸ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਖਿਸਕ ਗਏ ਸਨ, ਅਤੇ ਪੁਰਾਣੀ ਦਿੱਲੀ ਰੇਲਵੇ ਸਟੇਸ਼ਨ ਵੱਲ ਚਲੇ ਗਏ ਸਨ।
ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪਲੇਟਫਾਰਮ 'ਤੇ ਰਾਤ ਬਿਤਾਈ ਅਤੇ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਸਟੇਸ਼ਨ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚਦਿਆਂ ਅਤੇ ਰਿਟਾਇਰਿੰਗ ਰੂਮ ਤੋਂ ਨੱਥੂਰਾਮ ਦਾ ਸਮਾਨ ਚੁੱਕਦੇ ਦੇਖਿਆ ਸੀ। ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਕਰਕਰੇ ਨੇ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਹਮਦਰਦ ਸਿਆਸਤਦਾਨਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਬਣਾਈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਹ ਜਾਣਦੇ ਸਨ ਕਿ ਹਿੰਦੂ ਸੱਜੇ-ਪੱਖੀ ਦੇ ਸਮਰਥਕ ਸਨ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਬਚਣ ਲਈ ਫੰਡ ਅਤੇ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਜਦੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਆਪਣੇ ਦਾਨੀ ਸੱਜਣਾਂ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ, ਤਾਂ ਉਹ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਲੱਖਾਂ-ਮਜਬੂਤ ਅੰਤਿਮ ਸੰਸਕਾਰ ਵਿੱਚ ਫਸ ਗਏ। ਉਹ ਸਟੇਸ਼ਨ ਵੱਲ ਵਾਪਸ ਆ ਗਏ ਅਤੇ ਇਲਾਹਾਬਾਦ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਐਕਸਪ੍ਰੈਸ ਟਰੇਨ ਫੜ ਲਈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ੱਕ ਸੀ ਕਿ ਬੰਬਈ ਜਾਣ ਵਾਲੀਆਂ ਰੇਲਗੱਡੀਆਂ 'ਤੇ ਨਜ਼ਰ ਰੱਖੀ ਜਾਵੇਗੀ।

ਆਪਟੇ ਦੇ ਨਿਰਦੇਸ਼ਾਂ ਅਨੁਸਾਰ, ਮਨੋਰਮਾ ਸਾਲਵੀ ਨੇ 31 ਦੀ ਸਵੇਰ ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਦੇ ਸਕੱਤਰ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਿਤ ਇੱਕ ਤਾਰ ਭੇਜੀ ਸੀ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਲਿਖਿਆ ਸੀ: 'ਦਿੱਲੀ ਪਹੁੰਚਣਾ, ਬਚਾਅ ਲਈ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰੋ, ਸਟਾਪ, ਸਟਾਪ, ਸਟਾਪ ਆਪਟੇ ਸਟਾਪ'।
ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਕਰਕਰੇ 2 ਫਰਵਰੀ ਨੂੰ ਬੰਬਈ ਪਹੁੰਚੇ। ਉਹ ਪਹਿਲਾਂ ਸੀ ਗ੍ਰੀਨ (ਉੱਤਰੀ) ਹੋਟਲ ਗਏ। ਸੱਤਿਆਵਾਨ ਰੀਲੇ, ਮੈਨੇਜਰ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਕਮਰਾ ਦੇਣ ਵਿੱਚ ਅਸਮਰੱਥ ਸੀ, ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੂਜੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਕਬਜ਼ੇ ਵਾਲੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਕਮਰਿਆਂ ਵਿੱਚ ਦੋ ਬਿਸਤਰੇ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ਕੀਤੀ। 3 ਤਰੀਕ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਚੈਕਆਉਟ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਐਲਫਿੰਸਟਨ ਅਨੇਕਸੀ ਹੋਟਲ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਡਬਲ ਕਮਰਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਜਿੱਥੋਂ ਉਹ ਕਰਕਰੇ ਦੇ ਦੋਸਤ ਜੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਗਏ। ਮੈਨੇਜਰ ਦੀ ਗੱਲ ਸੁਣ ਕੇ ਦੋਵਾਂ ਨੇ ਸੈਂਡਹਰਸਟ ਬ੍ਰਿਜ 'ਤੇ ਆਰੀਆ ਪਥਿਕ ਆਸ਼ਰਮ ਲਈ ਟੈਕਸੀ ਫੜੀ। ਆਪਟੇ ਨੂੰ ਯਕੀਨ ਸੀ ਕਿ ਮੈਨੇਜਰ, ਜੀ.ਪੀ. ਦੁਬੇ, ਨਿਸ਼ਚਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਨੁਕੂਲਿਤ ਕਰਨਗੇ। ਪਰ ਉਹ ਕਿਸਮਤ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਸਨ. ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ, ਦੂਬੇ ਨੇ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਿਗੜਦੀ ਦਿੱਖ ਕਾਰਨ ਦੂਰ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਉੱਥੋਂ ਹਟਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਕਰਕਰੇ ਨੇ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਅਨੁਭਵ ਕੀਤਾ ਕਿ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋਣਾ ਕੀ ਮਹਿਸੂਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਸਿੱਧੇ ਵਿਕਟੋਰੀਆ ਟਰਮੀਨਸ ਸਟੇਸ਼ਨ 'ਤੇ ਗਏ ਅਤੇ ਠਾਣੇ ਨੂੰ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਰੇਲਗੱਡੀ ਫੜੀ।

ਬਾਅਦ ਦੁਪਹਿਰ ਉਹ ਆਪਣੇ ਬੈਗ ਲੈ ਕੇ ਜੋਸ਼ੀ ਦੇ ਘਰ ਆਏ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਕਤਲ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਸ਼ਮੂਲੀਅਤ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਹੋਇਆ। ਪਰ ਉਹ ਮਹਾਸਭਾ ਦਾ ਸਮਰਥਕ ਸੀ ਅਤੇ ਕਰਕਰੇ ਦਾ ਦੋਸਤ ਵੀ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਉਸਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਆਪਣੀ ਗਰਦਨ ਅਟਕਾਈ।

ਦੋਵੇਂ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਕਿਸੇ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਖੇਤਰ ਜਾਂ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਭੱਜਣ ਦੇ ਚਾਹਵਾਨ ਸਨ। ਜੋਸ਼ੀ ਨੇ ਕਰਕਰੇ ਅਤੇ ਆਪਟੇ ਲਈ ਮਦਦ ਮੰਗਣ ਲਈ ਕੁਝ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਲਈ ਸਵੈਇੱਛਤ ਕੀਤਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਵਾਲੇ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਐਮਜੀ ਘੇਸਾਸ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਥਿਤੀ ਦਾ ਜਾਇਜ਼ਾ ਲੈਣ ਅਤੇ ਇਹ ਪਤਾ ਲਗਾਉਣ ਲਈ ਪੂਨਾ ਜਾਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਕੀ ਪੁਲਿਸ ਆਪਟੇ ਦੇ ਘਰ ਗਈ ਸੀ। ਘੇਸਾਸ 9 ਤਰੀਕ ਦੀ ਸਵੇਰ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਜਨਕ ਖ਼ਬਰਾਂ ਨਾਲ ਵਾਪਸ ਆਏ ਅਤੇ ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਕਰਕਰੇ ਨੇ ਪੂਨਾ ਲਈ ਰਵਾਨਾ ਹੋਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ। ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਬਿਆਨਾਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, ਪੂਨਾ ਵਿੱਚ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਦੋਸਤਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪਰਾਹੁਣਚਾਰੀ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ, ਅਤੇ ਉਹ ਲੁਕਣ ਦੇ ਯੋਗ ਸਨ

Machine Translated by Google

ਆਪਣੇ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ; ਦੂਜੇ ਦੋਸਤ ਆਪਟੇ ਲਈ ਉਸਦੇ ਘਰ ਤੋਂ ਖ਼ਬਰਾਂ ਅਤੇ ਕੱਪੜੇ ਲੈ ਕੇ ਆਏ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਕੁਝ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਭੱਜਣ ਵਿੱਚ ਮਦਦ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ਕੀਤੀ।

ਹਾਲਾਂਕਿ, ਪੂਨਾ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣਾ ਉਹਨਾਂ ਲਈ ਖ਼ਤਰਨਾਕ ਬਣ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਘੇਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਕਰਕਰੇ ਅਤੇ ਆਪਟੇ ਨੇ ਬੰਬਈ ਜਾਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਯਕੀਨ ਸੀ ਕਿ ਬੰਬਈ ਦੇ ਦੋਸਤ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗੋਆ ਅਤੇ ਉੱਥੋਂ ਕਿਸੇ ਬਾਹਰਲੇ ਦੇਸ਼ ਭੱਜਣ ਵਿੱਚ ਮਦਦ ਕਰਨਗੇ। ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਕਰਕਰੇ 11 ਫਰਵਰੀ ਦੀ ਸਵੇਰ ਨੂੰ ਬੰਬਈ ਵਾਪਸ ਆ ਗਏ ਅਤੇ ਸਿੱਧੇ ਠਾਣੇ ਚਲੇ ਗਏ। ਉਹ ਦੋ ਦਿਨ ਜੋਸ਼ੀ ਕੋਲ ਰਹੇ। ਆਪਣੇ ਲਈ ਇੱਕ ਹੋਰ ਅਲੀਬੀ ਬਣਾਉਣ ਲਈ, ਜੋਸ਼ੀ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਪਨਗਰੀ ਰੇਲਵੇ ਟਿਕਟਾਂ ਦਿਵਾਈਆਂ ਜੋ 30 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਖਰੀਦੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿੱਚ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਇਹ ਸੋਚ ਕੇ ਮੂਰਖ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਉਮੀਦ ਕੀਤੀ ਕਿ ਉਹ ਉਸ ਦਿਨ ਬੰਬਈ ਵਿੱਚ ਸਨ। ਆਪਟੇ ਦੀ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਉਸ ਤੋਂ ਦਾਦਰ ਤੋਂ ਵਿਲੇ ਪਾਰਲੇ ਤੱਕ ਟਿਕਟ ਨੰਬਰ 05891 ਮਿਤੀ 30/01/48 ਲੱਭਿਆ। ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਅਤੇ ਆਰਐਸਐਸ ਵਰਗੀਆਂ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਲਈ ਵਰਤੀ ਗਈ ਟਿਕਟ ਹਾਸਲ ਕਰਨਾ ਕੋਈ ਔਖਾ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਸੀ।

ਲੇਖਾ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਲਈ, ਸਟੇਸ਼ਨਾਂ 'ਤੇ ਇਕੱਠੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਟਿਕਟਾਂ ਨੂੰ ਰਿਕਾਰਡ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ; ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਨੰਬਰ ਸਟੇਸ਼ਨ 'ਤੇ ਇੱਕ ਰਿਕਵਰਡ ਟਿਕਟ ਰਜਿਸਟਰ ਵਿੱਚ ਨੋਟ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ; ਫਿਰ ਕੇਂਦਰੀ ਦਫਤਰ ਅਤੇ ਉਥੋਂ ਡਿਵੀਜ਼ਨਲ ਦਫਤਰ ਭੇਜਿਆ ਗਿਆ।

ਇੱਕ ਵਾਰ ਜਦੋਂ ਟਿਕਟਾਂ ਦੇ ਨੰਬਰ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਲੰਬਾ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਟਿਕਟਾਂ ਬੇਕਾਰ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਨਿਪਟੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਕਿਤੇ ਵੀ ਦੋ ਟਿਕਟਾਂ ਨੂੰ ਬੰਦ ਕਰਨਾ ਸੰਭਵ ਹੈ। ਜਾਂਚ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਪੁਲਿਸ ਇਹ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਕਾਮਯਾਬ ਰਹੀ ਕਿ ਟਿਕਟ ਚੈਕਰ ਦੁਆਰਾ ਵਿਲੇ ਪਾਰਲੇ ਸਟੇਸ਼ਨ 'ਤੇ ਇਕੱਠੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸੇ ਦਿਨ ਜਾਰੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਟਿਕਟ ਰਜਿਸਟਰ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਜਿਸ ਨੇ ਵੀ ਆਪਟੇ ਲਈ ਟਿਕਟ ਹਾਸਲ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਉਸ ਨੇ ਟਿਕਟ ਲੈਣ ਲਈ ਪੈਸੇ ਜਾਂ ਰੇਲਵੇ ਦਫਤਰ ਪਹੁੰਚ ਕੇ 30 ਤਾਰੀਖ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਜੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਸੌਂਪ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਮਨੋਰਮਾ ਵੱਲੋਂ ਭੇਜੀ ਗਈ ਤਾਰ ਵਾਂਗ ਟਿਕਟ ਦਾ ਕਬਜ਼ਾ ਵੀ ਫਜ਼ੂਲ ਦੀ ਅਲਾਮਤ ਸਾਬਤ ਹੋਇਆ।

13 ਫਰਵਰੀ ਨੂੰ, ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਕਰਕਰੇ ਨੇ ਦੱਖਣੀ ਬੰਬਈ ਵਿੱਚ ਰੀਗਲ ਸਿਨੇਮਾ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਪਿਰਕੇ ਦੇ ਅਪੋਲੋ ਹੋਟਲ ਵਿੱਚ ਚੈੱਕ ਇਨ ਕੀਤਾ, ਜੋ ਗੇਟਵੇ ਆਫ ਇੰਡੀਆ ਅਤੇ ਤਾਜ ਮਹਿਲ ਹੋਟਲ ਤੋਂ ਇੱਕ ਪੱਥਰ ਦੀ ਦੂਰੀ 'ਤੇ ਹੈ। ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਮਨੋਰਮਾ ਅਕਸਰ ਇੱਥੇ 'ਮਿਸਟਰ ਐਂਡ ਮਿਸਿਜ਼ ਆਪਟੇ' ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਚੈੱਕ ਇਨ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਰਿਸੈਪਸ਼ਨ ਕਾਊਂਟਰ 'ਤੇ ਕਲਰਕ ਕਲੌਂਡੀਓ ਪਿੰਟੋ ਨੇ 'ਐਨ. ਕਾਸ਼ੀਨਾਥ' ਅਤੇ 'ਆਰ. ਬਿਸ਼ਨੂ' ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੂਜੀ ਮੰਜ਼ਿਲ 'ਤੇ ਬਣੇ ਕਮਰੇ 29 ਦੀਆਂ ਚਾਬੀਆਂ ਦੇ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਅਗਲੀ ਸਵੇਰ ਦਸ ਵਜੇ, ਆਪਟੇ ਨੇ ਮਨੋਰਮਾ ਨੂੰ ਫ਼ੋਨ ਕੀਤਾ, ਉਸ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਛੇ ਵਜੇ ਹੋਟਲ ਵਿੱਚ ਮਿਲਣ ਲਈ ਕਿਹਾ।

ਉਸ ਤੋਂ ਅਣਜਾਣ, ਬੈਜ ਦੇ ਇਕਬਾਲੀਆ ਬਿਆਨ ਅਨੁਸਾਰ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਤਾਲਮੇਲ ਬਾਰੇ ਪਤਾ ਸੀ। ਮਨੋਰਮਾ ਦੇ ਪਿਤਾ ਪੁਲਿਸ ਵਿੱਚ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਫ਼ੋਨ ਆਮ ਪੁਲਿਸ ਐਕਸਚੇਂਜ ਦਾ ਇੱਕ ਐਕਸਟੈਂਸ਼ਨ ਨੰਬਰ ਸੀ। ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਨੇ ਪਿਛਲੇ ਕੁਝ ਦਿਨਾਂ ਤੋਂ ਸਾਲਵੀ ਦੇ ਘਰ 'ਤੇ ਨਿਗਰਾਨੀ ਰੱਖਣ ਦੇ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤੇ ਸਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਫੋਨ ਸੀ

Machine Translated by Google

ਟੈਪ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਲਈ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਆਪਟੇ ਦੀ ਮਨੋਰਮਾ ਨਾਲ ਗੱਲਬਾਤ ਸੁਣੀ। ਕਾਲ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਨਾਰਾਇਣ ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਕਰਕਰੇ ਆਪੋ-ਆਪਣੇ ਰਾਹ ਚਲੇ ਗਏ।

ਸਵੇਰੇ 11 ਵਜੇ ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਬੀ.ਏ. ਹਲਦੀਪੁਰ ਹੋਟਲ ਪਹੁੰਚੇ ਅਤੇ ਕਮਰਾ 29 ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਕੀਤੀ। ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਅੰਦਰ ਨਹੀਂ ਸਨ, ਹਲਦੀਪੁਰ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਾਪਸ ਆਉਣ ਦੀ ਉਡੀਕ ਕਰਨ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ। ਉਸਨੇ ਲਾਬੀ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਵਿਅੰਜਨ ਸਥਿਤੀ ਲਈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸਨੂੰ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਆਪਟੇ ਨੇ ਮਨੋਰਮਾ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਛੇ ਵਜੇ ਆਉਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਸੀ। ਲੰਬੀ ਚੌਕਸੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸ਼ਾਮ 5.30 ਵਜੇ ਹੋਟਲ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਟੈਕਸੀ ਖੜ੍ਹੀ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਆਪਟੇ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲ ਗਏ।

ਪਿੰਟੋ, ਰਿਸੈਪਸ਼ਨ ਕਲਰਕ ਨੇ ਸਿਰ ਹਿਲਾਇਆ, ਅਤੇ ਹਲਦੀਪੁਰ ਨੇ ਆਪਟੇ 'ਤੇ ਝਟਕਾ ਦਿੱਤਾ।
ਉਸ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਕਰਕੇ ਪੁਲੀਸ ਹੈੱਡਕੁਆਰਟਰ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।

ਕਰਕਰੇ ਦੇਸ਼ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਭੱਜਣ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧਾਂ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਰਨ ਲਈ ਜੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਲਈ ਥਾਨੇ ਗਏ ਸਨ। ਉਹ ਰਾਤ 8.25 ਵਜੇ ਵਾਪਸ ਹੋਟਲ ਆਇਆ।
ਹਲਦੀਪੁਰ ਉਸ ਦੀ ਉਡੀਕ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਹੁਣ ਲਗਭਗ ਸਾਰੇ ਨਾਮੀ ਬਿੱਲੇ ਪੁਲਿਸ ਦੇ ਹੱਥ ਲੱਗ ਗਏ ਸਨ।

11 ਫਰਵਰੀ ਨੂੰ ਸ਼ੰਕਰ ਕਿਸਤਿਆ ਨੇ ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਭਵਨ ਅਤੇ ਦੱਖਣੀ ਭਾਰਤੀ ਸਕੂਲ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਜੰਗਲ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਪੁਲਿਸ ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕੀਤੀ, ਜਿੱਥੇ ਉਸਨੇ ਹੈਂਡ ਗ੍ਰੇਨੇਡ ਅਤੇ ਅਣਵਰਤੀ ਬੰਦੂਕ ਦੇ ਸੂਤੀ ਸਲੈਬ ਨੂੰ 11 ਫਰਵਰੀ ਦੀ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਤੋਂ ਫਰਾਰ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਛੁਪਾ ਲਿਆ ਸੀ। 20 ਜਨਵਰੀ ਉਸ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੋ ਸਥਾਨ ਦਿਖਾਏ, ਲਗਭਗ ਪੰਤਾਲੀ ਗਜ਼ ਦੀ ਦੂਰੀ 'ਤੇ, ਜਿੱਥੋਂ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਤਿੰਨ ਜ਼ਿੰਦਾ ਹੈਂਡ ਗ੍ਰਨੇਡ, 25 ਕਾਰਤੂਸ ਅਤੇ ਇੱਕ ਬੰਦੂਕ ਦੀ ਸੂਤੀ ਸਲੈਬ ਨਾਲ ਜੁੜੀ ਫਿਊਜ਼ ਤਾਰ ਬਰਾਮਦ ਕੀਤੀ।

ਪੁਰਾਣੀ ਦਿੱਲੀ ਰੇਲਵੇ ਸਟੇਸ਼ਨ ਦੇ ਰਿਟਾਇਰਿੰਗ ਰੂਮ ਦੇ ਰਜਿਸਟਰ ਤੋਂ ਪਤਾ ਚੱਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਨੱਥੂਰਾਮ ਨੇ 29 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਗਵਾਲੀਅਰ ਤੋਂ ਦਿੱਲੀ ਅਤੇ ਪੂਨਾ ਤੋਂ ਦਿੱਲੀ ਦੀ ਟਿਕਟ ਬਣਾਉਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਸ ਨੂੰ ਬੁੱਕ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਕਬੂਲ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਉਸਨੇ ਪਰਚੂਰੇ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਗਵਾਲੀਅਰ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਬੰਦੂਕ ਖਰੀਦੀ ਸੀ। 14 ਫਰਵਰੀ ਨੂੰ, ਬੰਬਈ ਸੀਆਈਡੀ ਦੇ ਡਿਪਟੀ ਸੁਪਰਡੈਂਟ, ਐਨ.ਵਾਈ. ਦੇਉਲਕਰ ਪਰਚੂਰੇ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਗਵਾਲੀਅਰ ਪਹੁੰਚੇ। ਉਸ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਪਰਚੂਰੇ ਨੂੰ ਗਵਾਲੀਅਰ ਦੇ ਕਿਲੇ ਵਿਚ ਫੌਜ ਦੀ ਹਿਰਾਸਤ ਵਿਚ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਕਾਰਨ? ਪਰਚੂਰੇ ਨੇ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਕਤਲ ਦਾ ਜਸ਼ਨ ਮਠਿਆਈਆਂ ਵੰਡ ਕੇ ਮਨਾਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਸ਼ੇਖੀ ਮਾਰੀ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਕਾਤਲਾਂ ਨੂੰ ਜਾਣਦਾ ਹੈ। ਉਸਨੇ ਜਨਤਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਮੁਗਲ ਸਮਰਾਟ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਦਾ ਪੁਨਰਜਨਮ ਕਿਹਾ ਸੀ, ਜੋ ਇੱਕ ਧਾਰਮਿਕ ਕੱਟੜਪੰਥੀ ਵਜੋਂ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਰਾਜ ਦੌਰਾਨ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ਤਸੀਹੇ ਦਿੱਤੇ ਸਨ। ਪਰਚੂਰੇ ਨੇ 29 ਜਨਵਰੀ (ਨੱਥੂਰਾਮ ਅਤੇ ਆਪਟੇ ਦੇ ਦਿੱਲੀ ਲਈ ਰਵਾਨਾ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ) ਆਪਣੇ ਵੱਡੇ ਭਰਾ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਸੀ ਕਿ ਪਿਛਲੇ ਦਿਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰ ਰਹਿ ਰਹੇ ਲੋਕ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਹੱਤਿਆ ਕਰਨ ਦੇ ਮਿਸ਼ਨ 'ਤੇ ਸਨ ਅਤੇ ਉਸਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬੰਦੂਕ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਮਦਦ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਰਾਮ ਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਨਾਂ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਇਹ ਵੀ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਕੋਈ ਚੰਗਾ ਕੰਮ ਹੋਇਆ ਹੈ; 'ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਦੇ ਵਿਰੋਧੀ ਨੂੰ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ'। ਉਸਨੇ ਅੱਗੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਕਾਤਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਪਣੇ ਆਦਮੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਸੀ। ਜਦੋਂ

Machine Translated by Google

ਇਸ ਸਭ ਦੀ ਸੂਚਨਾ ਗਵਾਲੀਅਰ ਦੀ ਨਵੀਂ ਨਿਯੁਕਤ ਕਾਂਗਰਸ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰੀ ਧੂਲੇ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ, ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਤੁਰੰਤ ਜਨਤਕ ਸੁਰੱਖਿਆ ਆਰਡੀਨੈਂਸ ਦੇ ਰੱਖ-ਰਖਾਅ ਦੇ ਤਹਿਤ ਪਰਚੂਰੇ ਦੀ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ।

ਯੂ ਐਚ ਰਾਣਾ ਵੀ ਐਕਟ ਵਿੱਚ ਆ ਗਿਆ। ਉਹ ਗਵਾਲੀਅਰ ਪਹੁੰਚਿਆ ਅਤੇ ਦੇਉਲਕਰ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਕਿ ਪਰਚੂਰੇ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ।

17 ਫਰਵਰੀ ਨੂੰ, ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਤੋਂ ਇੱਕ ਆਰਡਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਉਸਨੂੰ ਗਾਂਧੀ ਕਤਲ ਕੇਸ ਦੀ ਜਾਂਚ ਦੇ ਮੁਖੀ ਵਜੋਂ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

ਅਯੋਗਤਾ ਨੇ ਇਨਾਮ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੇ।

18 ਫਰਵਰੀ ਨੂੰ ਪਰਚੂਰੇ ਨੇ ਇਕਬਾਲ ਕਰਨ ਦਾ ਇਰਾਦਾ ਜ਼ਾਹਰ ਕੀਤਾ। ਆਰ ਬੀ ਅਟਲ, ਇੱਕ ਪਹਿਲੇ ਦਰਜੇ ਦੇ ਮੈਜਿਸਟ੍ਰੇਟ ਨੂੰ ਗਵਾਲੀਅਰ ਦੇ ਕਿਲ੍ਹੇ ਵਿੱਚ ਬੁਲਾਇਆ ਗਿਆ, ਜੋ ਕਿ ਫੌਜ ਦੀ ਕਮਾਨ ਅਧੀਨ ਸੀ। ਫੌਜੀ ਕਮਾਂਡੈਂਟ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਮਿਲਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹੀ ਪਰਚੂਰੇ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ ਸੰਭਵ ਸੀ। ਅਟਲ ਦੇ ਨਾਲ ਗਵਾਲੀਅਰ ਦੇ ਸੀਨੀਅਰ ਪੁਲਿਸ ਕਪਤਾਨ ਦਿਨਕਰ ਪੀ. ਥੋਰਾਟ ਪਾਟਿਲ ਵੀ ਮੌਜੂਦ ਸਨ।

ਕਿਲ੍ਹੇ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚਣ 'ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਮਾਂਡਿੰਗ ਅਫ਼ਸਰ ਮੇਜਰ ਛਤਰਾਏ ਦੇ ਦਫ਼ਤਰ ਲਿਜਾਇਆ ਗਿਆ। ਛਤ੍ਰੇ ਦੇ ਨਾਲ, ਅਟਲ ਉਸ ਕੋਠੜੀ ਵੱਲ ਗਿਆ ਜਿੱਥੇ ਪਰਚੂਰੇ ਨੂੰ ਨਜ਼ਰਬੰਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਕੋਠੜੀਆਂ ਕਿਲ੍ਹੇ ਵਿਚ ਉੱਚੇ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਸਥਿਤ ਸਨ, ਜੋ ਮੁਗਲਾਂ ਦੁਆਰਾ ਆਪਣੇ ਕੈਦੀਆਂ ਨੂੰ ਰੱਖਣ ਲਈ ਬਣਵਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ। ਪਰਚੂਰੇ ਨਾਲ ਆਹਮੋ-ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਣ 'ਤੇ, ਅਟਲ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਕੀ ਉਸ ਨੇ ਇਕਬਾਲੀਆ ਬਿਆਨ ਦੇਣ ਦੀ ਇੱਛਾ ਜਤਾਈ ਹੈ। ਪਰਚੂਰੇ ਨੇ ਹਾਂ ਵਿਚ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ। ਅਟਲ ਫਿਰ ਪਰਚੂਰੇ ਨੂੰ ਕੋਠੜੀ ਦੇ ਪਿਛਲੇ ਵਰਾਂਡੇ ਵਿੱਚ ਲੈ ਗਿਆ ਅਤੇ ਇੱਕ ਮੇਜ਼ ਅਤੇ ਦੋ ਕੁਰਸੀਆਂ ਮੰਗੀਆਂ। ਉਸ ਨੇ ਛੱਤੇ ਨੂੰ ਵਰਾਂਡੇ ਦੇ ਨੇੜੇ ਵਾਲੇ ਪਿਛਲੇ ਅਹਾਤੇ ਵਿਚ ਦੋ ਫੌਜੀ ਸੈਨਟਰੀ ਰੱਖਣ ਲਈ ਵੀ ਕਿਹਾ, ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਪੰਜਾਹ ਗਜ਼ ਦੀ ਦੂਰੀ 'ਤੇ ਖੜ੍ਹੇ ਹੋਣਗੇ।

ਅਗਲੇ ਘੰਟੇ ਲਈ ਅਟਲ ਨੇ ਪਰਚੂਰੇ ਨੂੰ ਸਹੁੰ ਚੁਕਾਉਣ ਦੇ ਕਾਨੂੰਨੀ ਪ੍ਰਭਾਵਾਂ ਅਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵਾਂ ਬਾਰੇ ਦੱਸਿਆ। ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਤਹਿਤ ਸਹੁੰ ਚੁੱਕ ਕੇ ਇਕਬਾਲ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਯਕੀਨੀ ਸੀ। ਅਟਲ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਕੋਈ ਵੀ ਉਸ ਨੂੰ ਇਕਬਾਲੀਆ ਬਿਆਨ ਦੇਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ। ਪਰਚੂਰੇ ਕਾਇਮ ਰਹੇ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਯਕੀਨ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹੀ, ਅਟਲ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਅਗਲੇ 45 ਮਿੰਟਾਂ ਤੱਕ ਪਰਚੂਰੇ ਨੇ ਉਹ ਸਭ ਕੁਝ ਸਮਝਾਇਆ ਜੋ 27 ਅਤੇ 28 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਵਾਪਰਿਆ ਸੀ ਜਦੋਂ ਨੱਥੂਰਾਮ ਅਤੇ ਆਪਟੇ ਉਸਦੇ ਘਰ ਆਏ ਸਨ।

ਪਰਚੂਰੇ ਦੀ ਗੱਲ ਸੁਣਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਅਟਲ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਮਨ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਅੱਧਾ ਘੰਟਾ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਫਿਰ ਉਸ ਤੋਂ ਕੁਝ ਸਵਾਲ ਪੁੱਛੇ। ਇਸ ਲੰਮੀ ਖਿੱਚੀ ਗਈ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਅਟਲ ਨੇ ਪਰਚੂਰੇ ਦੇ ਕਬੂਲਨਾਮੇ ਨੂੰ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਰਿਕਾਰਡ ਕੀਤਾ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉਸਦੇ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਸਨ।

ਅਟਲ ਨੇ ਫਿਰ ਪਰਚੂਰੇ ਨੂੰ ਬਿਆਨ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਸੁਣਾਇਆ, ਉਸ ਨੂੰ ਹਰ ਪੰਨੇ 'ਤੇ ਦਸਤਖਤ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ ਅਤੇ ਇਹ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਇਆ ਕਿ ਉਹ ਇਕਬਾਲੀਆ ਬਿਆਨ ਦਰਜ ਕਰਨ ਦੀ ਹਰ ਕਾਨੂੰਨੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਵਰਤਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਕਿਸੇ ਤਕਨੀਕੀ ਜਾਂ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਸੰਬੰਧੀ ਗਲਤੀ ਕਾਰਨ ਇਸ ਨੂੰ ਖਾਰਜ ਨਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ।

Machine Translated by Google

ਗਾਂਧੀ ਕਤਲ ਦੀ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਵਿੱਚ ਉਸਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਲਈ ਪਰਚੂਰੇ ਦਾ ਇਕਬਾਲੀਆ ਬਿਆਨ ਉਸ ਨੂੰ ਨੱਥ ਪਾਉਣ ਲਈ ਕਾਫ਼ੀ ਸੀ।

26 ਫਰਵਰੀ 1948 ਨੂੰ, ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਕਰਕਰੇ ਨੇ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਭਵਨ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਇੱਕ ਪੁਲਿਸ ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕੀਤੀ। ਆਪਟੇ ਨੇ ਉਸ ਥਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਜਿੱਥੇ 30 ਤਰੀਕ ਨੂੰ ਦੁਪਹਿਰ ਵੇਲੇ ਪਿਸਤੌਲ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਇੱਕ ਦਰੱਖਤ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਚਾਰ ਗੋਲੀਆਂ ਦੇ ਛੇਕ ਸਨ। ਸੱਕ ਦੇ ਤਿੰਨ ਹਿੱਸੇ ਕੱਟੇ ਗਏ ਸਨ ਅਤੇ ਇੱਕ ਖਾਲੀ ਕਾਰਤੂਸ ਜੋ ਕਿ ਮੌਕੇ ਦੇ ਨੇੜੇ ਮਿਲਿਆ ਸੀ, ਨੂੰ ਸਬੂਤ ਵਜੋਂ ਲਿਆ ਗਿਆ ਸੀ।

ਅਗਲੇ ਦਿਨ, ਆਪਟੇ, ਪੁਲਿਸ ਦੇ ਨਾਲ ਗਵਾਲੀਅਰ ਵਿੱਚ ਪਰਚੂਰੇ ਦੇ ਘਰ ਗਿਆ। ਇੱਥੇ ਉਸਨੇ ਕੰਧ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ ਜਿੱਥੇ ਇੱਕ ਪਿਸਤੌਲ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਕੰਧ 'ਤੇ ਗੋਲੀਆਂ ਦੇ ਕਈ ਨਿਸ਼ਾਨ ਮਿਲੇ ਹਨ, ਅਤੇ ਉੱਥੇ ਪਈ ਗੋਲੀ ਨੂੰ ਸਬੂਤ ਵਜੋਂ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।

ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਜਾਂਚ ਅਧਿਕਾਰੀ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਪੁਲਿਸ ਦੇ ਹੱਥ ਮੁੱਖ ਮੁਲਜ਼ਮ ਸੀ। ਉਸਦਾ ਕੰਮ ਹੁਣ ਢਿੱਲੇ ਸਿਰਿਆਂ ਨੂੰ ਬੰਨ੍ਹਣਾ ਸੀ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਪਛਾਣ ਪਰੇਡ ਕਰਵਾਉਣ, ਲਿਖਤਾਂ ਨਾਲ ਮੇਲ ਕਰਨ ਅਤੇ ਇੱਕ ਕੇਸ ਬਣਾਉਣਾ ਸ਼ਾਮਲ ਸੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਬਚਾਅ ਪੱਖ ਦੇ ਵਕੀਲਾਂ ਦੁਆਰਾ ਢਾਹਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਦਿੱਲੀ ਅਤੇ ਬੰਬਈ ਵਿੱਚ ਮੁਲਜ਼ਮਾਂ ਦੀਆਂ ਕਈ ਪਛਾਣ ਪਰੇਡਾਂ ਦਾ ਆਯੋਜਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਨਿਗਰਾਨੀ ਇੱਕ ਮੈਜਿਸਟਰੇਟ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ: ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ, ਉਹ ਮੈਜਿਸਟਰੇਟ ਫਸਟ ਕਲਾਸ ਕਿਸ਼ਨ ਚੰਦ ਦੀ ਨਿਗਰਾਨੀ ਹੇਠ ਅਤੇ ਬੰਬਈ ਵਿੱਚ, ਚੀਫ ਪ੍ਰੈਜ਼ੀਡੈਂਸੀ ਮੈਜਿਸਟਰੇਟ ਆਸਕਰ ਐਚ. .

ਨਾਗਰਵਾਲਾ, ਦਿੱਲੀ ਅਤੇ ਬੰਬਈ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ, ਅਗਲੇ ਦੋ ਮਹੀਨਿਆਂ ਵਿੱਚ ਹਰੇਕ ਦੋਸ਼ੀ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਸਬੂਤਾਂ ਦਾ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ਾਲ ਡੋਜ਼ੀਅਰ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।
ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਜਿਸ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਉਸਨੂੰ ਬੈਜ ਦੇ ਇਕਬਾਲੀਆ ਬਿਆਨ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਠੋਸ ਸਬੂਤ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਸਕਿਆ - ਜਿੱਥੇ ਉਸਨੇ ਸਾਵਰਕਰ ਨਾਲ ਗਰੋਹ ਦੇ ਸਬੰਧਾਂ ਬਾਰੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਵੇਰਵੇ ਦਿੱਤੇ ਸਨ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਨੱਥੂਰਾਮ ਅਤੇ ਆਪਟੇ ਦੇ - ਅਤੇ ਹਾਲਾਤ ਸੰਬੰਧੀ ਸਬੂਤ, ਸਾਵਰਕਰ ਸੀ। ਸਿਰਫ਼ ਇਹ ਤੱਥ ਕਿ 19 ਜਨਵਰੀ ਦੀ ਸਵੇਰ ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਦਫ਼ਤਰ ਤੋਂ ਸਾਵਰਕਰ ਸਦਨ ਨੂੰ ਫ਼ੋਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਸਾਵਰਕਰ ਨੂੰ ਨੱਥ ਪਾਉਣ ਲਈ ਕਾਫ਼ੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇੱਥੇ ਇਹ ਯਾਦ ਰੱਖਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ 15 ਅਗਸਤ 1947 ਨੂੰ ਜਦੋਂ ਸਮੁੱਚਾ ਦੇਸ਼ ਭਾਰਤ ਦੀ ਨਵ-ਪ੍ਰਾਪਤ ਅਜ਼ਾਦੀ ਦਾ ਜਸ਼ਨ ਮਨਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਤਾਂ ਆਰਐਸਐਸ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਨੇ ਇਸ ਜਸ਼ਨ ਦੇ ਬਾਈਕਾਟ ਦਾ ਸੱਦਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਆਜ਼ਾਦ ਭਾਰਤ ਦਾ ਤਿਰੰਗਾ ਲਹਿਰਾਉਣ ਤੋਂ ਵਰਜਿਆ ਸੀ। ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਦੇ ਸੰਸਥਾਪਕ ਸਾਵਰਕਰ ਨੇ ਇਸ ਪਾਬੰਦੀ ਨੂੰ ਟਾਲਦਿਆਂ ਸਾਵਰਕਰ ਸਦਨ ਦੀ ਛੱਤ 'ਤੇ ਝੰਡਾ ਲਹਿਰਾਇਆ ਸੀ। ਇਸ ਨਾਲ ਹਿੰਦੂ ਕੱਟੜਪੰਥੀ ਗੁੱਸੇ ਵਿਚ ਸਨ ਅਤੇ ਪਿਛਲੇ ਕੁਝ ਮਹੀਨਿਆਂ ਤੋਂ ਉਹ ਆਪਣੇ ਸਾਥੀਆਂ ਦੇ ਬਾਈਕਾਟ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਇਸ ਲਈ ਦਿੱਲੀ ਮਹਾਸਭਾ ਦੇ ਦਫਤਰ ਤੋਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਵੀ ਉਸ ਸਵੇਰ ਸਾਵਰਕਰ ਨੂੰ ਬੁਲਾਉਣ ਦਾ ਕੋਈ ਕਾਰਨ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਆਪਟੇ ਕੋਲ ਇੱਕ ਕਾਰਨ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹ ਮਹਾਸਭਾ ਵਿੱਚ ਸਨ

Machine Translated by Google

ਦਫਤਰ ਜਿਸ ਸਮੇਂ ਕਾਲ ਬੁੱਕ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। 31 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਛਾਪੇਮਾਰੀ ਦੌਰਾਨ ਸਾਵਰਕਰ ਸਦਨ ਤੋਂ ਜ਼ਬਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ਾਂ ਵਿੱਚ, ਨੱਥੂਰਾਮ ਅਤੇ ਆਪਟੇ ਦੁਆਰਾ ਸਾਵਰਕਰ ਨੂੰ ਲਿਖੇ ਗਏ ਕਈ ਪੱਤਰ ਮਿਲੇ ਹਨ, ਜੋ ਤਿੰਨਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਨਜ਼ਦੀਕੀ ਸਬੰਧਾਂ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਡਾਕਟਰ ਜੈਨ ਨੇ ਕਰਕਰੇ ਨੂੰ ਮਦਨਲਾਲ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਲਈ ਲੈ ਜਾਣ ਦਾ ਵੀ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਸੀ
ਸਾਵਰਕਰ ਅਤੇ ਬਾਅਦ ਵਾਲੇ ਨੇ ਮਦਨਲਾਲ ਨੂੰ ਵਧਾਈ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਆਸ਼ੀਰਵਾਦ ਦਿੱਤਾ।

ਨੱਥੂਰਾਮ ਗੌਡਸੇ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਲਾਲ ਕਿਲੇ ਦੇ ਮੁਕੱਦਮੇ ਅਤੇ ਫਿਰ ਪੱਛਮੀ ਪੰਜਾਬ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਵਿੱਚ ਰਹਿਮ ਦੀ ਅਪੀਲ ਦੀ ਸੁਣਵਾਈ ਦੌਰਾਨ ਜੋ ਬਹੁਤ ਨਾਟਕੀ ਅਤੇ ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਬਿਆਨ ਪੜ੍ਹਿਆ, ਉਹ ਯਕੀਨਨ ਸਾਵਰਕਰ ਦੀ ਲਿਖਤ ਹੈ। ਲਾਲ ਕਿਲੇ ਦੀ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿੱਚ ਕੈਦ ਦੌਰਾਨ, ਕੈਦੀਆਂ ਨੂੰ ਬਾਹਰੋਂ ਨਿਯਮਿਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸੰਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਨੋਟ ਮਿਲਦੇ ਰਹੇ ਸਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਾਉਣ ਦੇ ਯੋਗ ਸਨ। ਇੱਕ ਜੇਲ੍ਹ ਗਾਰਡ ਲਾਂਸ ਨਾਇਕ ਕਦਮ ਨੂੰ ਮੁਲਜ਼ਮਾਂ ਕੋਲ ਚਿੱਠੀਆਂ ਅਤੇ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਲੈ ਕੇ ਜਾਂਦੇ ਫੜੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮੁਅੱਤਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੀ ਸੁਣਵਾਈ ਦੌਰਾਨ ਨੱਥੂਰਾਮ ਨੇ ਜੱਜ ਆਤਮਚਰਨ ਨੂੰ ਅਪੀਲ ਕੀਤੀ ਸੀ ਕਿ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵੱਲੋਂ ਬਣਾਏ ਗਏ ਨੋਟਾਂ ਨੂੰ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਕੋਠੜੀਆਂ ਵਿੱਚ ਦੇਖਣ ਤੋਂ ਵਰਜਿਆ ਜਾਵੇ। ਜੱਜ ਨੂੰ ਵੀ ਕੈਦੀਆਂ ਦੀ ਇਸ ਗੱਲਬਾਤ ਦਾ ਪਤਾ ਸੀ।

ਸਾਵਰਕਰ ਅਤੇ ਨੱਥੂਰਾਮ ਦੋਵੇਂ ਜਾਣਦੇ ਸਨ ਕਿ ਨੱਥੂਰਾਮ 'ਤੇ ਰੌਸ਼ਨੀ ਹੋਵੇਗੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਨਫ਼ਰਤ ਦੇ ਸੰਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸਾਰਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਉਸ ਸੰਖੇਪ ਸਮੇਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ। ਦੋਹਾਂ ਨੇ ਲਗਭਗ ਅੱਠ ਮਹੀਨੇ ਲਾਲ ਕਿਲੇ ਦੀ ਜੇਲ ਵਿਚ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਬਹੁਤ ਨੇੜੇ ਰਹੇ। ਸਾਵਰਕਰ ਇੱਕ ਪ੍ਰਤਿਭਾਸ਼ਾਲੀ ਲੇਖਕ ਸੀ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਪਾਠਕਾਂ ਨੂੰ ਭੜਕਾਉਣ ਲਈ ਇਸਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨਾ ਜਾਣਦਾ ਸੀ। 1857 ਵਿੱਚ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਜੰਗ ਦਾ ਉਸਦਾ ਇਤਿਹਾਸ, ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਲਿਖੇ ਮਰਾਠੀ ਗੀਤ, ਜਨੂੰਨ ਨੂੰ ਜਗਾਉਣ ਦੀ ਉਸਦੀ ਯੋਗਤਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਿਤ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਨੱਥੂਰਾਮ ਨੂੰ ਨਾ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਲਿਖਣ ਜਾਂ ਭਾਸ਼ਣ ਦੇ ਹੁਨਰ ਲਈ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ, ਸਿਵਾਏ ਅਸ਼ਲੀਲ ਅਤੇ ਅਪਮਾਨਜਨਕ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਤੋਂ। ਅਗਲੇ ਪੰਜ ਦਹਾਕਿਆਂ ਤੱਕ, ਹਿੰਦੂ ਸੱਜੇ-ਪੱਖੀਆਂ ਨੇ ਇਸ ਭਾਸ਼ਣ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਭਾਰਤੀਆਂ ਦੀਆਂ ਨਵੀਆਂ ਪੀੜ੍ਹੀਆਂ ਨੂੰ ਇਹ ਮੰਨਣ ਲਈ ਕੀਤੀ ਕਿ ਗਾਂਧੀ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਵੰਡ ਲਈ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਸੀ, ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦਾ ਪੱਖਪਾਤੀ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ ਕਤਲ ਕਰਕੇ ਨੱਥੂਰਾਮ ਗੋਡਸੇ ਨੇ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ.

ਪੁਲਿਸ ਨੇ 27 ਮਈ 1948 ਨੂੰ ਗਾਂਧੀ ਕਤਲ ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਚਾਰਜਸ਼ੀਟ ਦਾਇਰ ਕੀਤੀ ਸੀ।

ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਮੁਕੱਦਮਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਇਆ, ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਜਾਂਚਕਰਤਾ ਟੀਮ ਨੇ ਹਰੇਕ ਦੋਸ਼ੀ ਦੀ ਸ਼ਮੂਲੀਅਤ ਨੂੰ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਲਈ ਕਾਫੀ ਸਬੂਤ ਇਕੱਠੇ ਕਰ ਲਏ ਸਨ।
ਜੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ 20 ਜਨਵਰੀ ਦੀ ਅਸਫਲ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਦੀ ਜਾਂਚ ਦੌਰਾਨ ਅੱਧੀ ਰਫ਼ਤਾਰ ਦਿਖਾਈ ਹੁੰਦੀ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਤਲ ਦੀ ਜਾਂਚ ਵਿੱਚ ਦਿਖਾਈ, ਤਾਂ ਭਾਰਤ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਸ਼ਾਇਦ ਵੱਖਰਾ ਹੁੰਦਾ।

ਚਾਰਜਸ਼ੀਟ ਅਨੁਸਾਰ ਗਾਂਧੀ ਕਤਲ ਕਾਂਡ ਦੇ ਮੁੱਖ ਦੋਸ਼ੀ 'ਮੁਲਜ਼ਮ ਨੰਬਰ 1' ਨੱਥੂਰਾਮ ਵਿਨਾਇਕ ਗੋਡਸੇ ਸਨ; 'ਦੋਸ਼ੀ ਨੰ.

Machine Translated by Google

2 'ਨਾਰਾਇਣ ਦੱਤਾਤ੍ਰੇਯ ਆਪਟੇ; 'ਦੋਸ਼ੀ ਨੰਬਰ 3' ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਰਾਮਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਕਰਕਰੇ; 'ਦੋਸ਼ੀ ਨੰਬਰ 4' ਮਦਨਲਾਲ ਕਸ਼ਮੀਰੀਲਾਲ ਪਾਹਵਾ; 'ਦੋਸ਼ੀ ਨੰਬਰ 5' ਸ਼ੰਕਰ ਕਿਸਤਿਆ; 'ਦੋਸ਼ੀ ਨੰਬਰ 6' ਗੋਪਾਲ ਵਿਨਾਇਕ ਗੋਡਸੇ; 'ਮੁਲਜ਼ਮ ਨੰਬਰ 7' ਵਿਨਾਇਕ ਦਾਮੋਦਰ ਸਾਵਰਕਰ; 'ਦੋਸ਼ੀ ਨੰਬਰ 8' ਦੱਤਾਤ੍ਰੇਯ ਸਦਾਸ਼ਿਵ ਪਰਚੁਰੇ; 'ਦੋਸ਼ੀ ਨੰਬਰ 9, 10 ਅਤੇ 11' ਗੰਗਾਧਰ ਐਸ. ਡੰਡਾਵਤੇ, ਗੰਗਾਧਰ ਜਾਧਵ ਅਤੇ ਸੂਰਿਆਦੇਵ ਸ਼ਰਮਾ ਨੂੰ ਭਗੌੜਾ ਘੋਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਆਖਰੀ ਤਿੰਨਾਂ ਨੂੰ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੀ ਸਮਾਪਤੀ ਤੱਕ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਫੜਿਆ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਬੈਜ ਨੂੰ ਉਸ ਸੌਦੇ ਦੇ ਬਦਲੇ ਨਿਆਂਇਕ ਮਾਫੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ ਜੋ ਉਸਨੇ ਕੇਸ ਵਿੱਚ 'ਪ੍ਰਵਾਨਕਰਤਾ' ਬਣ ਕੇ ਅਦਾਲਤ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਸੀ।

ਚਾਰਜਸ਼ੀਟ

(a) ਨੱਥੂਰਾਮ ਵਿਨਾਇਕ ਗੋਡਸੇ, ਨਰਾਇਣ ਦੱਤਾਤ੍ਰੇਯ ਆਪਟੇ, ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਰਾਮਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਕਰਕਰੇ, ਮਦਨਲਾਲ ਕਸ਼ਮੀਰੀਲਾਲ ਪਾਹਵਾ, ਸ਼ੰਕਰ ਕਿਸਤਿਆ, ਗੋਪਾਲ ਵਿਨਾਇਕ ਗੋਡਸੇ, ਵਿਨਾਇਕ ਦਾਮੋਦਰ ਸਾਵਰਕਰ ਅਤੇ ਦੱਤਾਤ੍ਰੇਯ ਸਦਾਸ਼ਿਵ ਪਰਚੁਰੇ 'ਤੇ ਧਾਰਾ 120-ਬੀ ਆਈ.ਪੀ.ਸੀ. ਦੇ ਤਹਿਤ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਏ ਗਏ ਸਨ। (ਸਾਜ਼ਿਸ਼) ਧਾਰਾ 302 ਆਈ.ਪੀ.ਸੀ. (ਭਾਰਤੀ ਦੰਡ ਵਿਧਾਨ) (ਕਤਲ)। (ਬੀ) ਨੱਥੂਰਾਮ ਵੀ ਗੋਡਸੇ, ਨਾਰਾਇਣ ਡੀ. ਆਪਟੇ, ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਆਰ. ਕਰਕਰੇ, ਮਦਨਲਾਲ ਐਸ.

ਪਾਹਵਾ, ਸ਼ੰਕਰ ਕਿਸਤਿਆ ਅਤੇ ਗੋਪਾਲ ਵੀ. ਗੋਡਸੇ 'ਤੇ ਵੀ ਧਾਰਾ 19 (ਡੀ), ਭਾਰਤੀ ਅਸਲਾ ਐਕਟ ਅਤੇ ਧਾਰਾ 9 (ਡੀ) ਭਾਰਤੀ ਹਥਿਆਰ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 109 ਅਤੇ 114 ਆਈਪੀਸੀ, ਧਾਰਾ 19 (ਐਫ), ਭਾਰਤੀ ਹਥਿਆਰ ਐਕਟ, ਅਤੇ ਧਾਰਾ ਦੇ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। 19 (F) ਭਾਰਤੀ ਹਥਿਆਰ ਐਕਟ, ਧਾਰਾ 114 ਆਈਪੀਸੀ, ਧਾਰਾ 4 (ਬੀ), ਵਿਸਫੋਟਕ ਪਦਾਰਥ ਐਕਟ, ਅਤੇ ਧਾਰਾ 4 (ਬੀ), ਵਿਸਫੋਟਕ ਪਦਾਰਥ ਐਕਟ, ਉਕਤ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 6 ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਿਆ ਗਿਆ; ਵਿਸਫੋਟਕ ਪਦਾਰਥ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 5; ਅਤੇ ਵਿਸਫੋਟਕ ਪਦਾਰਥ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 5 ਨੂੰ ਉਕਤ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 6 ਦੇ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।

(c) ਮਦਨਲਾਲ ਐਸ ਪਾਹਵਾ ਨੂੰ ਵਿਸਫੋਟਕ ਪਦਾਰਥ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 3 ਦੇ ਤਹਿਤ ਵੱਖਰੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਚਾਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਨੱਥੂਰਾਮ ਵੀ. ਗੋਡਸੇ, ਨਾਰਾਇਣ ਡੀ. ਆਪਟੇ, ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਆਰ. ਕਰਕਰੇ, ਸ਼ੰਕਰ ਕਿਸਤਿਆ ਅਤੇ ਗੋਪਾਲ ਵੀ. ਗੋਡਸੇ 'ਤੇ ਵੀ ਵਿਸਫੋਟਕ ਪਦਾਰਥ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 3 ਦੇ ਤਹਿਤ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਏ ਗਏ ਸਨ, ਜੋ ਉਕਤ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 6 ਦੇ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਿਆ ਗਿਆ ਸੀ।

(ਡੀ) ਨੱਥੂਰਾਮ ਵੀ ਗੋਡਸੇ, ਨਾਰਾਇਣ ਡੀ. ਆਪਟੇ, ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਆਰ. ਕਰਕਰੇ, ਮਦਨਲਾਲ ਐਸ.
ਪਾਹਵਾ, ਸ਼ੰਕਰ ਕਿਸਤਿਆ, ਗੋਪਾਲ ਵੀ. ਗੋਡਸੇ ਅਤੇ ਵੀ.ਡੀ. ਸਾਵਰਕਰ 'ਤੇ ਧਾਰਾ 115 ਆਈ.ਪੀ.ਸੀ., ਧਾਰਾ 302 ਆਈ.ਪੀ.ਸੀ. (ਈ) ਦੇ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਨੱਥੂਰਾਮ ਵੀ. ਗੋਡਸੇ ਅਤੇ ਨਾਰਾਇਣ ਡੀ. ਆਪਟੇ 'ਤੇ ਵੀ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਏ ਗਏ ਸਨ।

ਭਾਰਤੀ ਹਥਿਆਰ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 19 (ਸੀ)।

(f) ਨੱਥੂਰਾਮ ਗੋਡਸੇ, ਨਰਾਇਣ ਡੀ. ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਦੱਤਾਤ੍ਰੇਅ ਐਸ. ਪਰਚੂਰੇ ਨੂੰ ਭਾਰਤੀ ਅਸਲਾ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 19 (ਸੀ) ਦੇ ਤਹਿਤ ਹੋਰ ਚਾਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਿਆ ਗਿਆ ਸੀ।

Machine Translated by Google

ਦੀ ਧਾਰਾ 114 ਆਈ.ਪੀ.ਸੀ

(g) ਨੱਥੂਰਾਮ ਗੋਡਸੇ 'ਤੇ ਧਾਰਾ 19 (F) ਦੇ ਤਹਿਤ ਵੱਖਰੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ ਭਾਰਤੀ ਹਥਿਆਰ ਐਕਟ.

(h) ਨਾਰਾਇਣ ਡੀ. ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਆਰ. ਕਰਕਰੇ 'ਤੇ ਧਾਰਾ 19 ਦੇ ਤਹਿਤ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਏ ਗਏ ਸਨ। (F), ਭਾਰਤੀ ਹਥਿਆਰ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 114 ਆਈ.ਪੀ.ਸੀ

(i) ਨੱਥੂਰਾਮ ਗੋਡਸੇ 'ਤੇ ਵੀ ਧਾਰਾ 302 ਆਈਪੀਸੀ ਦੇ ਤਹਿਤ ਵੱਖਰੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਕਤਲ ਲਈ।

(j) ਨਰਾਇਣ ਡੀ. ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਆਰ. ਕਰਕਰੇ ਨੂੰ ਧਾਰਾ 302 ਆਈਪੀਸੀ (ਕਤਲ) ਦੇ ਨਾਲ ਧਾਰਾ 114 ਆਈਪੀਸੀ (ਮੌਜੂਦਗੀ ਦੁਆਰਾ ਉਕਸਾਉਣਾ) ਦੇ ਤਹਿਤ ਹੋਰ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ।

(k) ਮਦਨਲਾਲ ਕੇ. ਪਾਹਵਾ, ਸ਼ੰਕਰ ਕਿਸਤਿਆ, ਗੋਪਾਲ ਵੀ. ਗੋਡਸੇ, ਵਿਨਾਇਕ ਡੀ. ਸਾਵਰਕਰ ਅਤੇ ਦੱਤਾਤ੍ਰੇਅ ਐਸ. ਪਰਚੂਰੇ 'ਤੇ ਵੀ ਧਾਰਾ 302 ਆਈਪੀਸੀ, ਧਾਰਾ 109 ਆਈ.ਪੀ.ਸੀ.

Machine Translated by Google

Machine Translated by Google

5

Machine Translated by Google

ਸਲਾਹਕਾਰ ਨੂੰ ਧੋਖਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ

> 'ਉਹ ਤਾਂ ਸਨ, ਲਫ਼ਜ਼ ਫਿਰ ਗਏ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਵਪਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ'। ਅਸੰਭਵ ਬੁੱਢੇ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਇੱਕ ਚੌਂਕੀ 'ਤੇ ਬਿਠਾਇਆ ਗਿਆ, ਉਸਦੀ ਪ੍ਰਤਿਭਾ ਅਤੇ 'ਅਨੁਕੂਲ ਸੋਚ' ਲਈ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਕੀਤੀ ਗਈ, ਸਲਾਹ ਕੀਤੀ ਗਈ, ਆਦਰ ਨਾਲ ਸੁਣੀ ਗਈ ਅਤੇ - ਦੁਆਰਾ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।'
>
> - ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ: ਦ ਲਾਸਟ ਫੇਜ਼, ਵੋਲ. 10, ਪਿਆਰੇਲਾਲ ਨਈਅਰ ਦੁਆਰਾ ਭਾਗ ਦੂਜਾ

ਜੇ ਗੌਡਸੇ-ਆਪਟੇ ਗੈਂਗ ਅਤੇ ਗੁੰਡਾਗਰਦੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਪੁਲਿਸ ਵਾਲੇ ਇਸ ਵਿੱਚ ਸਾਜ਼ਗਾਰ ਸਨ

ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਕਤਲ ਵਿੱਚ ਸਿਆਸਤਦਾਨਾਂ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਵੀ ਘੱਟ ਨਾਪਾਕ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਚਾਹੇ ਉਹ ਜਾਣਬੁੱਝ ਕੇ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਹਾਲਾਤ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਾਤਲਾਂ ਨੂੰ ਕਾਮਯਾਬ ਕਰਨ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਹੀ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਈ। ਬਾਕੀਆਂ ਨੇ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਆਦਰਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਤਿਆਗ ਕੇ ਅਤੇ ਜਨਤਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਕੇ ਕੰਮ ਨੂੰ ਸੰਭਵ ਬਣਾਇਆ। ਕਤਲ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਕਰਕਰੇ ਦੇ ਭੱਜਣ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਕੁਝ ਬਹੁਤ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਮੰਤਰੀਆਂ ਤੋਂ ਸਹਾਇਤਾ ਮਿਲਣ ਦਾ ਭਰੋਸਾ ਸੀ। ਇਸ ਕਤਲ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਭਾਰਤ ਦੇ ਲੋਹ ਪੁਰਸ਼ ਸਰਦਾਰ ਵੱਲਭ ਭਾਈ ਪਟੇਲ, ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰੀ ਵੱਲ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਆਲੋਚਨਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਉਸ ਨੂੰ ਰਿਆਸਤਾਂ ਦੇ ਲਗਭਗ ਸਾਰੇ ਰਾਜਕੁਮਾਰਾਂ ਅਤੇ ਰਾਜਿਆਂ ਨੂੰ ਭਾਰਤੀ ਸੰਘ ਵਿੱਚ ਰਲੇਵੇਂ ਲਈ ਸਫਲਤਾਪੂਰਵਕ ਯਕੀਨ ਦਿਵਾਉਣ ਅਤੇ ਮਜਬੂਰ ਕਰਨ ਦਾ ਸਿਹਰਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਹਮਲਾਵਰ ਮਹਿਮੂਦ ਗਜ਼ਨੀ ਦੁਆਰਾ ਤਬਾਹ ਕੀਤੇ ਗਏ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਜਨਮ ਸਥਾਨ ਪੋਰਬੰਦਰ ਦੇ ਬਹੁਤ ਨੇੜੇ, ਕਾਠੀਆਵਾੜ ਵਿੱਚ ਸੋਮਨਾਥ ਮੰਦਰ ਦੇ ਪੁਨਰ ਨਿਰਮਾਣ ਦਾ ਸਿਹਰਾ ਵੀ ਉਸ ਨੂੰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਗਾਂਧੀ ਦਾ ਕਤਲ ਉਸ ਦੇ ਰਿਕਾਰਡ 'ਤੇ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਧੱਬਾ ਹੈ। ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰੀ ਵਜੋਂ ਉਹ ਪੁਲਿਸ ਅਤੇ ਖੁਫੀਆ ਵਿਭਾਗਾਂ ਦੇ ਇੰਚਾਰਜ ਸਨ। ਜੇਸੀ ਜੈਨ ਨੇ ਬੰਬਈ ਪ੍ਰਾਂਤ ਦੇ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ, ਬੀ.ਜੀ. ਖੇਰ ਅਤੇ ਬੰਬਈ ਸੂਬੇ ਦੇ ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰੀ, ਮੋਰਾਰਜੀ ਦੇਸਾਈ, ਜੋ ਇੱਕ ਕੱਟੜ ਗਾਂਧੀਵਾਦੀ ਅਤੇ ਪਟੇਲ ਦੇ ਬਹੁਤ ਕਰੀਬੀ ਵਿਸ਼ਵਾਸੀ ਸਨ, ਨੂੰ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਸੁਰਾਗ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੇ ਸਨ। ਦੇਸਾਈ ਨੇ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਅਹਿਮਦਾਬਾਦ 'ਚ ਮਿਲਣ 'ਤੇ ਤੁਰੰਤ ਪਟੇਲ ਨੂੰ ਸੂਚਨਾ ਦਿੱਤੀ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਦਿੱਲੀ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਇਸ ਸੂਚਨਾ 'ਤੇ ਕਦੇ ਕਾਰਵਾਈ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ। ਜੈਨ ਨੂੰ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਕਦੇ ਵੀ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਲਈ ਨਹੀ ਬੁਲਾਇਆ। ਦਿੱਲੀ ਪੁਲਿਸ ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਹੈ ਕਿ ਜੈਨ ਵੱਲੋਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਜਾਣਕਾਰੀ ਬਾਰੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਪਟੇਲ ਨੇ ਸੰਜੇਵੀ ਨੂੰ ਸੂਚਿਤ ਕਰਨ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਸਮਝੀ, ਜੋ ਦਿੱਲੀ ਵਿਚ ਮਦਨਲਾਲ ਦੀ ਜਾਂਚ ਅਤੇ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਦੀ ਨਿਗਰਾਨੀ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ? ਇਹ ਇੱਕ ਰਹੱਸ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ

Machine Translated by Google

ਪਟੇਲ ਨੇ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਖਤਰੇ ਦੀ ਸੂਚਨਾ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਸਲਾਹ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਵਧਾਈ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਇਹ ਇੱਕ ਭੁੱਲਿਆ ਹੋਇਆ ਸਿੱਟਾ ਸੀ ਕਿ ਗਾਂਧੀ ਅਜਿਹੀ ਕਿਸੇ ਵੀ ਬੇਨਤੀ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰ ਦੇਵੇਗਾ।
ਹੈਰਾਨੀ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਪਟੇਲ ਨੇ ਹਾਰ ਮੰਨ ਲਈ ਅਤੇ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਦਾ ਮਾਮਲਾ ਕਿਸਮਤ ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿੱਚ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ। ਕੋਈ ਸਮਝ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਰੇ ਮੰਤਰੀ ਇਸ ਤੱਥ ਤੋਂ ਡਰੇ ਹੋਏ ਸਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਕਾਰਵਾਈ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਨਾਰਾਜ਼ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਹੋਰ ਵਰਤ 'ਤੇ ਜਾਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਪਟੇਲ ਨੇ 20 ਦੀ ਅਸਫਲ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਦੀ ਜਾਂਚ ਦੀ ਨਿੱਜੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਨਿਗਰਾਨੀ ਕਰਨਾ ਵੀ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਸਮਝਿਆ। ਪਟੇਲ ਨੂੰ ਆਰਐਸਐਸ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀ ਹਮਦਰਦ ਵਜੋਂ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ 'ਸੱਚੇ ਦੇਸ਼ਭਗਤ' ਵਜੋਂ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਹਾਲਾਂਕਿ ਕਈ ਵਾਰ ਗੁੰਮਰਾਹ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਕਤਲ ਅਤੇ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਵਿੱਚ ਦੋ ਸੰਗਠਨਾਂ ਦੀ ਸ਼ਮੂਲੀਅਤ ਸਾਬਤ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵੀ, ਪਟੇਲ ਨੇ ਆਰਐਸਐਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਯੂਥ ਵਿੰਗ ਵਜੋਂ ਕਾਂਗਰਸ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਨ ਦਾ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਰੱਖਿਆ ਸੀ।

ਹਾਲੀਆ ਘਟਨਾਵਾਂ ਨੇ ਪਟੇਲ ਨੂੰ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਇਕ ਤਾਂ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਵਰਤ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਜਿਸ ਨੇ ਪਟੇਲ ਨੂੰ ਸ਼ਰਮਿੰਦਾ ਅਤੇ ਨਾਰਾਜ਼ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰੀ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਤੇ ਉਹ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਨੂੰ ਸੁਰੱਖਿਆ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਲਈ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਸਨ, ਪਰ ਗਾਂਧੀ ਇਸ ਲਈ ਵਰਤ 'ਤੇ ਚਲੇ ਗਏ ਸਨ ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲੱਗਦਾ ਸੀ ਕਿ ਭਾਰਤ ਦੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਿੱਸੇ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਰਹੀ ਹੈ। ਕਾਂਗਰਸ ਵਿਚ ਪਟੇਲ ਦੇ ਵਿਰੋਧੀਆਂ ਨੇ ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰੀ ਵਜੋਂ ਆਪਣੇ ਫਰਜ਼ਾਂ ਵਿਚ ਅਸਫਲ ਰਹਿਣ ਅਤੇ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਭੁੱਖ ਹੜਤਾਲ 'ਤੇ ਜਾਣ ਦਾ ਕਾਰਨ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਲਈ ਉਸ 'ਤੇ ਹਮਲਾ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਪਟੇਲ ਨੇ ਆਪਣੀ ਨਾਰਾਜ਼ਗੀ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਅਨਿਸ਼ਚਿਤ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਦੱਸੀ ਸੀ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਜਦੋਂ ਸੁਤੰਤਰ ਭਾਰਤ ਦੀ ਸਾਰੀ ਕੈਬਨਿਟ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਆਖਰੀ ਵਰਤ ਦੌਰਾਨ ਬਿਰਲਾ ਹਾਊਸ ਤੋਂ ਚਲਦੀ ਸੀ, ਪਟੇਲ ਨੇ ਬੰਬਈ ਅਤੇ ਅਹਿਮਦਾਬਾਦ ਜਾਣ ਲਈ ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ ਛੱਡ ਦਿੱਤੀ।

ਜਦੋਂ ਕੇਂਦਰੀ ਮੰਤਰੀ ਮੰਡਲ ਨੇ ਰੁਪਏ ਦੀ ਬਕਾਇਆ ਅਦਾਇਗੀ ਨਾ ਰੋਕਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ। ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਨੂੰ 55 ਕਰੋੜ ਦੇਣ ਤੋਂ ਪਟੇਲ ਬਹੁਤ ਨਾਰਾਜ਼ ਹੋਏ। ਪਿਆਰੇਲਾਲ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, ਇਹ ਊਠ ਦੀ ਪਿੱਠ 'ਤੇ ਆਖਰੀ ਤੂੜੀ ਦੀ ਕਹਾਵਤ ਸੀ। 'ਮਹੱਤਵ ਦੇ ਮਾਮਲਿਆਂ 'ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕੈਬਨਿਟ ਸਾਥੀਆਂ ਨਾਲ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਟਾਲਣਾ ਪਿਆ ਅਤੇ ਹਾਲਾਂਕਿ ਗਾਂਧੀ ਪਟੇਲ ਦੁਆਰਾ ਲਏ ਗਏ ਸਟੈਂਡ ਤੋਂ ਕਈ ਮੁੱਦਿਆਂ 'ਤੇ ਮਤਭੇਦ ਸਨ, ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੰਤਰੀ ਮੰਡਲ ਦੇ ਨਹਿਰੂ ਪੱਖੀ ਧੜਿਆਂ ਦੇ ਹਮਲਿਆਂ ਦੇ ਮੱਦੇਨਜ਼ਰ ਬਾਅਦ ਦਾ ਬਚਾਅ ਕੀਤਾ ਸੀ।' ਪਟੇਲ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਦਾ ਬਚਾਅ ਕਰਨਾ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਸੀ।

ਪਟੇਲ ਚੀਜ਼ਾਂ ਬਾਰੇ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸਰਲ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਰੱਖਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਕੰਮਾਂ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸੀ। ਇੱਕ ਕਹਾਣੀ ਉਸਦੀ ਤਾਕਤ ਅਤੇ ਇੱਛਾ ਸ਼ਕਤੀ ਬਾਰੇ ਬਹੁਤ ਮਸ਼ਹੂਰ ਹੋਈ ਹੈ ਜੋ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਮੁੱਦਿਆਂ ਪ੍ਰਤੀ ਉਸਦੇ ਰਵੱਈਏ 'ਤੇ ਰੌਸ਼ਨੀ ਪਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਆਪਣੀ ਜਵਾਨੀ ਵਿੱਚ ਪਟੇਲ ਦੀ ਕੱਛ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਫੋੜਾ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਇਲਾਜ ਰਾਹਤ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਅਸਫਲ ਰਿਹਾ, ਉਸਨੇ ਇੱਕ ਚਾਕੂ ਚੁੱਕਿਆ, ਇਸਨੂੰ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਦੇ ਰਸੋਈ ਦੇ ਚੁੱਲ੍ਹੇ ਉੱਤੇ ਚਮਕਦੇ ਕੋਲਿਆਂ ਉੱਤੇ ਗਰਮ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਇਸਨੂੰ ਫੋੜੇ ਵਿੱਚ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤਾ।

Machine Translated by Google

ਉਸ ਨੇ ਭਾਰਤ ਦੀ ਵੰਡ ਲਈ ਵੀ ਇਸੇ ਤਰਕ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਸੱਤਾ ਦੇ ਤਬਾਦਲੇ ਦੀ ਗੱਲਬਾਤ ਦੌਰਾਨ, ਜਦੋਂ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਅਤੇ ਕਾਂਗਰਸ ਦੀ ਇੱਕ ਅੰਤਰਿਮ ਕੈਬਨਿਟ ਬਣਾਈ ਗਈ ਸੀ, ਪਟੇਲ ਅਤੇ ਨਹਿਰੂ ਨੇ ਸੋਚਿਆ ਸੀ ਕਿ ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰਾਲਾ ਇੱਕ ਨਵੇਂ ਬਣੇ ਦੇਸ਼ ਲਈ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੋਵੇਗਾ। ਪਟੇਲ ਨੇ ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰਾਲੇ ਦਾ ਚਾਰਜ ਸੰਭਾਲ ਲਿਆ ਸੀ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਹੈਰਾਨੀ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਨਹਿਰੂ ਨੇ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਲਈ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਵਿੱਤ ਮੰਤਰਾਲਾ ਛੱਡ ਕੇ, ਲੰਗੜਾ ਬਤਖ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦਾ ਮੰਤਰਾਲਾ ਲੈਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ।

ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਵੰਡ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਦ੍ਰਿੜ ਸੀ।
ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਲੀਗ ਵੱਲੋਂ ਸਪਾਂਸਰ ਕੀਤੇ 'ਡਾਇਰੈਕਟ ਐਕਸ਼ਨ ਡੇਅ' ਦੌਰਾਨ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਦਹਿਸ਼ਤਜ਼ਦਾ ਕੀਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਹੁਣ ਅੰਤਰਿਮ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਕਾਂਗਰਸੀ ਮੰਤਰੀਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨ ਕਰਨ ਲਈ ਇੱਕ ਹੋਰ ਹਥਿਆਰ ਲੱਭ ਲਿਆ ਹੈ। ਅੰਤਰਿਮ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਅਤੇ ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਦਫਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਫਰਨੀਚਰ ਜਾਂ ਕਲਰਕਾਂ ਦੀਆਂ ਨਿਯੁਕਤੀਆਂ ਵਰਗੀਆਂ ਮਾਮੂਲੀ ਚੀਜ਼ਾਂ ਲਈ ਅੰਤਮ ਦਿਨਾਂ ਤੱਕ ਬਜਟ ਦੀ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਦੀ ਉਡੀਕ ਕਰਨੀ ਪਈ। ਅਣਵੰਡੇ ਭਾਰਤ ਦੀ ਦੌਲਤ ਅਤੇ ਸੰਪੱਤੀ ਦੀ ਵੰਡ 'ਤੇ ਗੱਲਬਾਤ ਵਿੱਚ ਵੀ, ਲੀਗ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਹੰਗਾਮਾ ਕਰਨ ਲਈ ਜਾਣੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਉਹ ਕੁਰਸੀਆਂ, ਡੈਸਕਾਂ, ਦਫਤਰ ਦੀਆਂ ਅਲਮਾਰੀਆਂ ਅਤੇ ਪੱਖਿਆਂ ਦੀ ਵੰਡ ਵਰਗੇ ਮਾਮੂਲੀ ਮੁੱਦਿਆਂ 'ਤੇ ਬਹਿਸ ਕਰਨਗੇ। ਪਟੇਲ ਅਤੇ ਹੋਰ ਕਾਂਗਰਸੀ ਆਗੂ ਆਪਣੀ ਸੂਝ-ਬੂਝ 'ਤੇ ਸਨ। ਅੰਤ ਵਿੱਚ, ਜਦੋਂ ਅਣਵੰਡੇ ਭਾਰਤ ਅਤੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੇ ਗਠਨ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਫੈਸਲਾ ਕਰਨ ਦਾ ਸਮਾਂ ਆਇਆ, ਪਟੇਲ ਅਤੇ ਨਹਿਰੂ ਨੇ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਮੰਤਰੀਆਂ ਦੀ ਪਰੇਸ਼ਾਨੀ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ ਪਾਉਣ ਦੀ ਇੱਛਾ ਸਮੇਤ ਕਈ ਕਾਰਨਾਂ ਕਰਕੇ ਤੁਰੰਤ ਵੰਡ ਦੀ ਚੋਣ ਕੀਤੀ।

ਕੀ ਇਹੀ ਰਵੱਈਆ ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰੀ ਦੇ ਪੁਲਿਸ ਵਿਭਾਗ ਦੁਆਰਾ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਜਾਨ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਪ੍ਰਤੀ ਬੇਵਕੂਫੀ ਭਰੀ ਪਹੁੰਚ ਵਿੱਚ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ?

ਪਟੇਲ ਵੰਡ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਇਕੱਲਾ ਆਗੂ ਨਹੀਂ ਸੀ; ਮੌਲਾਨਾ ਅਬੁਲ ਕਲਾਮ ਆਜ਼ਾਦ ਅਤੇ ਖਾਨ ਅਬਦੁਲ ਗੱਫਾਰ ਖਾਨ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਲਗਭਗ ਸਮੁੱਚੀ ਕਾਂਗਰਸ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਨੇ ਵੰਡ ਦੀ ਚੋਣ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ।

ਕਾਂਗਰਸ ਪ੍ਰਧਾਨ, ਅਚਾਰੀਆ ਕ੍ਰਿਪਲਾਨੀ ਨੇ ਵੰਡ ਦੇ ਸਮਰਥਨ ਨੂੰ ਜਾਇਜ਼ ਠਹਿਰਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਕਿਹਾ ਸੀ, 'ਹਿੰਦੂ ਅਤੇ ਮੁਸਲਿਮ ਭਾਈਚਾਰਿਆਂ ਨੇ ਹਿੰਸਾ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਭੈੜੇ ਅੰਗਾਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਇੱਕ ਖੂਹ ਦੇਖਿਆ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਔਰਤਾਂ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਸਮੇਤ, ਕੁੱਲ ਮਿਲਾ ਕੇ 107, ਆਪਣੀ ਇੱਜ਼ਤ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸੁੱਟ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਇੱਕ ਧਰਮ ਅਸਥਾਨ ਵਿੱਚ, ਪੰਜਾਹ ਮੁਟਿਆਰਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬੰਦਿਆਂ ਨੇ ਇਸੇ ਕਾਰਨ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਭਿਆਨਕ ਤਜ਼ਰਬਿਆਂ ਨੇ ਬਿਨਾਂ ਸ਼ੱਕ ਸਵਾਲ ਪ੍ਰਤੀ ਮੇਰੀ ਪਹੁੰਚ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਕੁਝ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੇ ਦੋਸ਼ ਲਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਡਰ ਕੇ ਅਹੁਦਾ ਸੰਭਾਲਿਆ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦੋਸ਼ਾਂ ਦੀ ਸੱਚਾਈ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਡਰ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜੇਕਰ ਅਸੀਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚੱਲਦੇ ਰਹੇ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਰਾਜ ਦੀ ਗੁਲਾਮੀ ਵਿੱਚ ਘਟਾ ਲਵਾਂਗੇ ਅਤੇ ਹੋਰ ਵੀ ਬਦਤਰ ਹੋ ਜਾਵਾਂਗੇ। ਮੈਂ ਪਿਛਲੇ ਤੀਹ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਨਾਲ ਹਾਂ। ਫਿਰ ਮੈਂ ਉਸਦੇ ਨਾਲ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਹਾਂ? ਇਹ ਇਸ ਲਈ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਂ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਸਨੇ ਅਜੇ ਤੱਕ ਇਸ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਣ ਦਾ ਕੋਈ ਤਰੀਕਾ ਨਹੀਂ ਲੱਭਿਆ ਹੈ

Machine Translated by Google

ਜਨ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਸਮੱਸਿਆ।' ਪਟੇਲ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਮੈਂ ਆਖਰੀ ਉਪਾਅ ਵਜੋਂ ਵੰਡ ਲਈ ਸਹਿਮਤ ਹੋ ਗਿਆ ਜਦੋਂ ਅਸੀ ਸਭ ਕੁਝ ਗੁਆ ਚੁੱਕੇ ਹੁੰਦੇ।'

ਡਾਇਰੈਕਟ ਐਕਸ਼ਨ ਡੇਅ ਤੋਂ ਹੀ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਦੀ ਰਣਨੀਤੀ ਭਾਰਤੀ ਲੋਕਾਂ ਅਤੇ ਕਾਂਗਰਸ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਨੂੰ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਨੂੰ ਮੰਨਣ ਲਈ ਡਰਾਉਣਾ ਅਤੇ ਡਰਾਉਣਾ ਸੀ; ਕਾਂਗਰਸੀ ਆਗੂ ਜਾਲ ਵਿੱਚ ਫਸ ਗਏ।

ਗਾਂਧੀ ਇਕੱਲਾ ਅਜਿਹਾ ਵਿਅਕਤੀ ਸੀ ਜੋ ਆਤੰਕਵਾਦੀ ਚਾਲਾਂ ਨਾਲ ਲੜਨ ਅਤੇ ਲੀਗ ਦੇ ਮਨਸੂਬਿਆਂ ਨੂੰ ਨਾਕਾਮ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਸੀ, ਪਰ ਉਸ ਕੋਲ ਕੋਈ ਸਮਰਥਕ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਜੇਕਰ ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪਟੇਲ ਗਾਂਧੀ ਨਾਲ ਨਾਰਾਜ਼ ਸਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਗੁੱਸੇ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਿਰਣੇ 'ਤੇ ਬੱਦਲ ਕਰਨ ਦਿਓ; ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਅੱਖ ਦਾ 'ਜਵਾਹਰ', ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਵਜੋਂ ਨਹਿਰੂ ਵੀ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਹਮਾਇਤ ਅਤੇ ਸੁਰੱਖਿਆ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਅਸਫਲ ਰਿਹਾ।

ਨਹਿਰੂ ਨੂੰ ਅਭਿਲਾਸ਼ੀ ਵਜੋਂ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ, ਆਜ਼ਾਦ ਭਾਰਤ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਬਣਨ ਲਈ ਉਤਸੁਕ ਵਿਅਕਤੀ। ਆਜ਼ਾਦੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਉਹ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋਣ ਵਾਲੀਆਂ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਵਿੱਚ ਫਸਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ: ਸੱਤਾ ਦਾ ਤਬਾਦਲਾ, ਵੰਡ ਦੀ ਤ੍ਰਾਸਦੀ, ਲੱਖਾਂ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀਆਂ ਦਾ ਮੁੜ ਵਸੇਬਾ, ਕਸ਼ਮੀਰ ਉੱਤੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨੀ ਹਮਲਾ ਅਤੇ ਕਾਂਗਰਸ ਵਿੱਚ ਪਟੇਲ ਨਾਲ ਉਸ ਦੀ ਲਗਾਤਾਰ ਆਪਸੀ ਜੰਗ। ਪਰ ਭਾਰਤ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਤੇ, ਅਤੇ ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਜਿਸ ਨੇ ਇਸ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਦਾ ਆਨੰਦ ਮਾਣਿਆ ਕਿਉਂਕਿ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਉਸ ਦਾ ਪੱਖ ਪੂਰਿਆ ਸੀ, ਨਹਿਰੂ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਅਸਫਲ ਰਹੇ। ਉਹ ਫੈਸਲਾ ਲੈਣ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵਿੱਚ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਬੇਰਹਿਮੀ ਨਾਲ ਰੱਦ ਕਰਨ ਦਾ ਵੀ ਦੋਸ਼ੀ ਸੀ ਜਦੋਂ ਕਿ ਆਜ਼ਾਦ ਭਾਰਤ ਲਈ ਨੀਤੀਆਂ ਬਣਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ।

ਨਹਿਰੂ ਰਾਜ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਭਵਿੱਖ ਦੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਗਾਂਧੀਵਾਦੀ ਫਲਸਫੇ ਅਤੇ ਗਾਂਧੀ ਤੋਂ ਦੂਰ ਹੋ ਰਹੇ ਸਨ। ਲੰਬੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਉਹ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਇੱਕ ਰੋਲ ਮਾਡਲ ਅਤੇ ਪਿਤਾ ਦੀ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਮੰਨਦੇ ਸਨ, ਪਰ ਮਾਊਂਟਬੈਟਨਜ਼ ਦੇ ਆਗਮਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਨਹਿਰੂ ਆਖਰੀ ਵਾਇਸਰਾਏ ਅਤੇ ਵਾਈਸਰੀਨ ਦੁਆਰਾ ਵਧੇਰੇ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਸਨ। ਹੁਸ਼ਿਆਰ ਜੋੜੇ ਨੇ ਨਹਿਰੂ ਅਤੇ ਗਾਂਧੀ ਵਿਚਕਾਰ ਦੂਰੀ ਅਤੇ ਨਹਿਰੂ ਅਤੇ ਪਟੇਲ ਵਿਚਕਾਰ ਦਰਾੜ ਅਤੇ ਦੁਸ਼ਮਣੀ ਨੂੰ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਜਿਸਦਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪੂਰਾ ਸ਼ੋਸ਼ਣ ਕੀਤਾ। ਇਹ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਐਬਸਟਰੈਕਟ ਵਿੱਚ ਸੰਖੇਪ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ : ਆਖਰੀ ਪੜਾਅ, ਭਾਗ. 10, ਪਿਆਰੇਲਾਲ ਦੁਆਰਾ ਭਾਗ ਦੂਜਾ। 'ਪਰ ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਜਾਣਦੇ ਸਨ ਜਾਂ ਨਹੀਂ, ਓਲਡ ਗਾਰਡ ਦੀ ਪੂਰੀ ਆਕਾਸ਼ਗੰਗਾ, ਬਾਹਰੀ ਪੁਲਾੜ ਵਿੱਚ ਗਲੈਕਟਿਕ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਵਾਂਗ, ਅਦ੍ਰਿਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇੱਕ ਵੱਖਰੇ ਸੂਰਜ-ਕੰਦਰਾ ਵਿੱਚ ਖਿੱਚੀ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ - ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਵਾਇਸਰਾਏ, ਲਾਰਡ ਮਾਊਂਟਬੈਟਨ ਦੀ ਔਰਬਿਟ।

ਉਹ ਵੱਖੋ-ਵੱਖਰੀਆਂ ਸੈਟਿੰਗਾਂ ਜਿਸ ਵਿਚ ਉਹ ਅਤੇ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਦੇਰ ਤੋਂ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੋਚ, ਨਜ਼ਰੀਏ ਅਤੇ ਪਹੁੰਚ ਨੂੰ ਵੱਖੋ-ਵੱਖਰੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਕੰਡੀਸ਼ਨ ਕੀਤਾ ਸੀ।

ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਦਾ ਮੁਕਤੀ ਦਾ ਤਰੀਕਾ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਅਹਿੰਸਕ ਪਹੁੰਚ ਦੀ ਨੁਮਾਇੰਦਗੀ ਕੀਤੀ ਜਿਸਦਾ ਆਪਣਾ ਤਰਕ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਬਿਹਾਰ ਵਿੱਚ ਸੱਚੀ ਪਛਤਾਵਾ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ, ਭਾਵੇਂ ਭਾਰਤ ਦੇ ਹੋਰ ਹਿੱਸਿਆਂ ਵਿੱਚ ਕੀ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਹਿੰਦੂਆਂ ਅਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਦਿਲਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਦੀ ਵੰਡ ਅਟੱਲ ਨਤੀਜਾ ਹੋਵੇਗੀ। ਸਰਦਾਰ ਪਟੇਲ, ਉਸ ਤੋਂ ਘਟਨਾ ਸਥਾਨ ਦਾ ਸਰਵੇਖਣ ਕਰਦੇ ਹੋਏ

Machine Translated by Google

ਕੱਟੜਪੰਥੀ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਜਹਾਜ਼, ਪਰਸਪਰਤਾ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਸੋਚਿਆ ਗਿਆ - ਬਿਹਾਰ ਅਤੇ ਬੰਗਾਲ ਅਤੇ ਹੋਰ ਥਾਵਾਂ 'ਤੇ ਇਕਸਾਰ ਕਾਰਵਾਈ। ਲੀਗ ਉਦੋਂ ਹੀ ਹੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਆਵੇਗੀ ਜਦੋਂ ਉਸਨੂੰ ਅਹਿਸਾਸ ਹੋਇਆ ਕਿ ਹਿੰਸਾ ਇੱਕ ਖੇਡ ਹੈ "ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਦੋਵੇਂ ਧਿਰਾਂ ਖੇਡ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ"।

ਪੰਡਿਤ ਨਹਿਰੂ ਦੀ ਇੱਕ ਆਦਰਸ਼ਵਾਦੀ ਪਹੁੰਚ ਸੀ, ਪਰ ਇਸ ਵਿੱਚ ਉਸ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਦੀ ਘਾਟ ਸੀ ਜੋ ਅਹਿੰਸਕ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਸੰਗਰਾਮ ਦੌਰਾਨ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਨੇ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀ ਸੀ ਅਤੇ ਜੋ ਇਕੱਲੇ ਉਸ ਆਦਰਸ਼ਵਾਦ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਬਣਾ ਸਕਦੀ ਸੀ। ਸਰਦਾਰ ਪਟੇਲ ਜੋ ਤੱਥਾਂ ਦਾ ਯਥਾਰਥਵਾਦੀ ਸੀ, ਕਦੇ-ਕਦਾਈਂ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਬਹੁਤ ਆਲੋਚਨਾ ਕਰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸਹਿਯੋਗੀ ਦੇ ਵੱਖੋ-ਵੱਖਰੇ ਆਦਰਸ਼ਵਾਦ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦਾ ਸੀ। ਪਰ ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਅਸਹਿਮਤ ਸਨ, ਦੋਵਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੋਈ ਵੀ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਉਸ ਮਸ਼ੀਨ ਦੀ ਗਤੀਸ਼ੀਲਤਾ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਨ ਦੀ ਇੱਛਾ-ਸ਼ਕਤੀ ਸੀ ਜਿਸਦਾ ਉਹ ਹਿੱਸਾ ਬਣ ਗਏ ਸਨ - ਇੱਕ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਜੋ ਆਖਰਕਾਰ ਤਾਕਤ 'ਤੇ ਅਧਾਰਤ ਸੀ - ਅਤੇ ਪ੍ਰਾਂਤਾਂ ਅਤੇ ਕੇਂਦਰ ਵਿੱਚ ਸੱਤਾ ਵਿੱਚ ਆਉਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਆਪਣੀਆਂ ਨੀਤੀਆਂ ਦੇ ਬੇਮਿਸਾਲ ਤਰਕ ਸਨ। ਇੱਕ ਚੌੜੀ ਹੋਈ ਖਾੜੀ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਪੁਰਾਣੇ ਓਰੇਕਲ ਤੋਂ ਵੱਖ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਸਰਦਾਰ ਪਟੇਲ ਇਸ ਨੂੰ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪਛਾਣਨ ਵਾਲੇ ਸਨ। ਪੰਡਿਤ ਨਹਿਰੂ ਨੂੰ ਇਹ ਮਾਨਤਾ ਦੇਰ ਨਾਲ ਮਿਲੀ ਅਤੇ ਉਹ ਇਸ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਲਗਭਗ ਆਖਰੀ ਦਮ ਤੱਕ ਸੰਘਰਸ਼ ਕਰਦੇ ਰਹੇ। ਪਿਆਰੇਲਾਲ ਇਹ ਵੀ ਲਿਖਦਾ ਹੈ: 'ਪਰ ਲਾਰਡ ਮਾਉਂਟਬੈਟਨ ਨੂੰ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਲੀਡਰਾਂ ਦੇ ਯੋਗ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਮਿਲੇ, ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬੁੱਲ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਟੰਗੇ ਹੋਏ ਸਨ, ਜਦੋਂ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਦੀ ਵੰਡ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਰੱਖਿਆ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਬਾਰੇ ਗੱਲ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਉਹੀ ਸਨ, ਲਫ਼ਜ਼ ਗੇੜਾ ਮਾਰ ਗਿਆ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ "ਵਪਾਰ" ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਅਸੰਭਵ ਬੁੱਢੇ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਇੱਕ ਚੌਂਕੀ 'ਤੇ ਬਿਠਾਇਆ ਗਿਆ, ਉਸਦੀ ਪ੍ਰਤਿਭਾ ਅਤੇ "ਅਨੁਕੂਲ ਸੋਚ" ਲਈ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਕੀਤੀ ਗਈ, ਸਲਾਹ ਕੀਤੀ ਗਈ, ਸਤਿਕਾਰ ਨਾਲ ਸੁਣੀ ਗਈ ਅਤੇ - ਲੰਘ ਕੇ. ਪਰ ਜਿੰਨਾ ਜ਼ਿਆਦਾ ਉਹ ਉਸ ਤੋਂ ਦੂਰ ਹੁੰਦੇ ਗਏ, ਉੰਨਾ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਸ ਦੀ ਲੋੜ ਸੀ। ਕਿਉਂਕਿ ਆਖਰੀ ਉਪਾਅ ਵਿਚ ਉਹ ਇਕੱਲਾ ਹੀ ਮਾਲ ਦੀ ਡਿਲਿਵਰੀ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਆਪਣੇ ਲਈ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ, ਉਹ ਸਿਰਫ ਦੇਣ ਅਤੇ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਲਈ ਬੇਚੈਨ ਸੀ, ਕੋਈ ਈਰਖਾ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ ਸੀ, ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਕੋਈ ਹਵਾ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ ਸੀ, ਕਦੇ ਨਾਰਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਸੀ, ਕਦੇ ਵੀ ਰੁੱਖਾ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਆਪਣੇ ਲਈ ਕੋਈ ਹੱਕ ਨਹੀਂ ਮੰਗਦਾ ਸੀ, ਸੱਟ ਲੱਗਣ 'ਤੇ ਨਫ਼ਰਤ ਕਰਦਾ ਸੀ ... ਬੇਨਕਾਬ ਕਰਨ ਲਈ ਹੌਲੀ, ਉਤਸੁਕ ਸੀ. ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਆ, ਹਮੇਸ਼ਾ ਆਸ਼ਾਵਾਦੀ, ਹਮੇਸ਼ਾ ਸਬਰ 'ਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕਰੋ।

...

ਇੱਕ ਬਿੰਦੂ 'ਤੇ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਨਹਿਰੂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਸੰਯੁਕਤ ਭਾਰਤ ਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੁਪਨੇ ਨੂੰ ਤੋੜਨ ਦਾ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਇਆ ਸੀ। 1946 ਵਿੱਚ ਪੰਚਗਨੀ ਵਿੱਚ ਕਾਂਗਰਸ ਸਮਾਜਵਾਦੀਆਂ ਦੇ ਆਗੂ ਜੈਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਨਰਾਇਣ ਨੂੰ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਭਾਵੁਕ ਬਿਆਨ ਵਿੱਚ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਜਵਾਹਰ ਲਾਲ ਨੇ ਅਣਵੰਡੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਮੇਰੇ ਸੁਪਨੇ ਨੂੰ ਤਬਾਹ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।' ਇਸ ਬਿਆਨ ਨੂੰ ਕਿਸ ਗੱਲ ਨੇ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕੀਤਾ? ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਇਹ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਇਹ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸਘਾਤ ਸੀ, ਜਿਸ ਦਾ ਗਾਂਧੀ ਦੁਆਰਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਮੌਲਾਨਾ ਆਜ਼ਾਦ ਦੀਆਂ ਯਾਦਾਂ ਅਤੇ ਮੀਨੂ ਮਸਾਨੀ ਦੁਆਰਾ ਲਿਖੀ ਗਈ ਕਿਤਾਬ ' ਬਲਿਸ ਵਾਜ਼ ਇਟ ਇਨ ਦੈਟ ਡਾਨ' ਵਿੱਚ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਇੱਕ ਇਤਿਹਾਸਕ ਤੱਥ ਹੈ ਕਿ ਮਾਊਂਟਬੈਟਨ ਨੇ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪਟੇਲ ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਦੀ ਵੰਡ ਦੀ ਆਪਣੀ ਯੋਜਨਾ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਰਾਜ਼ੀ ਕੀਤਾ; ਫਿਰ ਉਸਨੇ ਨਹਿਰੂ ਨੂੰ ਯਕੀਨ ਦਿਵਾਇਆ ਕਿਉਂਕਿ ਪਟੇਲ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਇਸ ਨੂੰ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਦੇ ਚੁੱਕੇ ਸਨ।

Machine Translated by Google

ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਵੰਡ ਤੋਂ ਬਚਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਉਸਦੇ ਸਾਰੇ ਯਤਨ ਅਸਫਲ ਹੋ ਗਏ ਸਨ ਤਾਂ ਉਸਨੇ ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੇ ਕਿਸੇ ਦਖਲ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ, ਆਜ਼ਾਦੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵੰਡ ਬਾਰੇ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਇਹ ਵਿਅਰਥ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਅਭਿਆਸ ਸੀ.

ਜਿਨਾਹ, ਪਟੇਲ ਅਤੇ ਨਹਿਰੂ ਦੀ ਉਮਰ ਦੀ ਤਿਕੜੀ ਸੱਤਾ ਲਈ ਬੇਸਬਰੇ ਸਨ ਅਤੇ ਉਹ ਹੋਰ ਇੰਤਜ਼ਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਸਨ। ਜਿਨਾਹ ਨੂੰ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਕੋਲ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਸਮਾਂ ਬਚਿਆ ਹੈ। ਇਹ 10 ਜੁਲਾਈ 1946 ਨੂੰ ਬੰਬਈ ਵਿੱਚ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਵਜੋਂ ਨਹਿਰੂ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਇੱਕ ਬਿਆਨ ਸੀ ਜਿਸ ਨੇ ਜਿਨਾਹ ਅਤੇ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਨੂੰ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੀ ਮੰਗ ਵਿੱਚ ਹੋਰ ਵੀ ਬੇਚੈਨ ਹੋਣ ਵੱਲ ਧੱਕ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਪੱਤਰਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਿਤ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਨਹਿਰੂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ, 'ਕਾਂਗਰਸ ਕਿਸੇ ਵੀ ਪੁਰਾਣੇ ਸਮਝੌਤੇ ਜਾਂ ਸਮਝ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਰਕਾਰ 'ਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰੇਗੀ। ਕਾਂਗਰਸ ਸਥਿਤੀਆਂ ਅਤੇ ਜ਼ਮੀਨੀ ਹਕੀਕਤਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਆਪਣੀਆਂ ਨੀਤੀਆਂ ਅਤੇ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਆਜ਼ਾਦ ਹੋਵੇਗੀ। ਕਾਂਗਰਸ ਨੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਕਮੇਟੀ ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਬਣਨ ਲਈ ਹਾਮੀ ਭਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਕਾਂਗਰਸ ਆਪਣੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਮੁਤਾਬਕ ਕੈਬਨਿਟ ਮਿਸ਼ਨ ਪਲਾਨ ਨੂੰ ਬਦਲਣ ਅਤੇ ਬਦਲਣ ਲਈ ਆਜ਼ਾਦ ਹੋਵੇਗੀ।' ਕਾਂਗਰਸ, ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਵਾਂਗ, ਪਹਿਲਾਂ ਕੈਬਨਿਟ ਮਿਸ਼ਨ ਯੋਜਨਾ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਨ ਲਈ ਸਹਿਮਤ ਹੋ ਗਈ ਸੀ ਅਤੇ ਕਾਂਗਰਸ ਪ੍ਰਧਾਨ ਦਾ ਇਹ ਬਿਆਨ ਨੀਲੇ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਣ ਵਾਂਗ ਸੀ। ਉਮੀਦ ਅਨੁਸਾਰ ਜਿਨਾਹ ਅਤੇ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਨੇ ਸਖ਼ਤ ਪ੍ਰਤੀਕਿਰਿਆ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਐਮਰਜੈਂਸੀ ਸੈਸ਼ਨ ਬੁਲਾਇਆ। ਉੱਥੇ ਜਿਨਾਹ ਨੇ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਕਿ 'ਕਾਂਗਰਸ ਪ੍ਰਧਾਨ ਦੇ ਬਿਆਨ ਦੇ ਮੱਦੇਨਜ਼ਰ ਲੀਗ ਕੋਲ ਇੱਕੋ ਇੱਕ ਵਿਕਲਪ ਉਪਲਬਧ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੀ ਮੰਗ ਨੂੰ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਢੰਗ ਨਾਲ ਮੁੜ ਸੁਰਜੀਤ ਕਰੇ'। ਸੈਸ਼ਨ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿੱਚ, ਲੀਗ ਨੇ ਕੈਬਨਿਟ ਮਿਸ਼ਨ ਯੋਜਨਾ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਪਿਛਲੀ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਤੋਂ ਪਿੱਛੇ ਹਟਿਆ ਅਤੇ ਇਸਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਕਾਂਗਰਸ ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਫਸ ਗਈ ਹੈ। ਇਸ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਕੈਬਨਿਟ ਮਿਸ਼ਨ ਯੋਜਨਾ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ, ਪਰ ਇਸਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਨੇ ਜਨਤਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨ ਦੇ ਆਪਣੇ ਇਰਾਦੇ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਅੰਤ ਵਿੱਚ, ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਦੇ ਮਤੇ 'ਤੇ ਪ੍ਰਤੀਕਿਰਿਆ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਇੱਕ ਚਿਹਰਾ ਬਚਾਉਣ ਵਾਲਾ ਪਰ ਅਸਪਸ਼ਟ ਬਿਆਨ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਲੀਗ ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦਾ ਖਰੜਾ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਅਤੇ ਸੱਤਾ ਦੇ ਤਬਾਦਲੇ ਦੀ ਗੱਲਬਾਤ ਵਿੱਚ ਕਾਂਗਰਸ ਦਾ ਸਹਿਯੋਗ ਕਰਨ ਦੀ ਅਪੀਲ ਕੀਤੀ। ਜਿਨਾਹ ਨੇ ਸੀਡਬਲਯੂਸੀ ਦੇ ਬਿਆਨ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੁਆਰਾ ਜੋ ਸੰਕੇਤ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਉਹ ਕਾਂਗਰਸ ਦੀ ਅਸਲ ਨੀਤੀ ਸੀ।

ਜਦੋਂ ਭਾਰਤ ਨੂੰ ਵੰਡਣ ਲਈ ਮਾਊਂਟਬੈਟਨ ਯੋਜਨਾ ਨੂੰ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਦੇਣ ਲਈ CWC ਦੀ ਮੀਟਿੰਗ ਹੋਈ, ਤਾਂ ਜੈਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਨਰਾਇਣ ਅਤੇ ਡਾ. ਰਾਮ ਮਨੋਹਰ ਲੋਹੀਆ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸੱਦੇ ਵਜੋਂ ਸੱਦਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਆਪਣੀ ਕਿਤਾਬ ਗਿਲਟੀ ਮੈਨ ਆਫ਼ ਪਾਰਟੀਸ਼ਨ ਲੋਹੀਆ ਵਿਚ ਮੀਟਿੰਗ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕਰਦਾ ਹੈ: 'ਗਾਂਧੀ, ਫਰੰਟੀਅਰ ਗਾਂਧੀ ਖਾਨ ਅਬਦੁਲ ਗੱਫਾਰ ਖਾਨ* , ਜੈਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਨਾਰਾਇਣ ਅਤੇ ਮੈਂ ਭਾਰਤ ਦੀ ਵੰਡ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸਿਰਫ ਚਾਰ ਸਨ, ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਨੇ ਇਸ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਵਿਰੋਧ ਦਾ ਇਕ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਵੀ ਵੰਡ ਬੋਲਿਆ ਯੋਜਨਾ ਭਾਰਤ ਹੈ। ਉਹ ਅੱਗੇ ਲਿਖਦਾ ਹੈ: 'ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਨੇ ਚਰਚਾ ਵਿੱਚ ਵਿਘਨ ਪਾਇਆ, ਉਸਨੇ ਅਫ਼ਸੋਸ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤਾ ਕਿ ਵੰਡ ਯੋਜਨਾ ਨੂੰ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਦੇਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਨਾ ਤਾਂ ਨਹਿਰੂ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਸਰਦਾਰ ਪਟੇਲ ਨੇ ਇਸ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ ਸੀ।

Machine Translated by Google

ਉਸ ਨੂੰ. ਉਸਨੂੰ ਹਨੇਰੇ ਵਿੱਚ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਗੁੱਸੇ ਵਿੱਚ ਆਏ ਨਹਿਰੂ ਨੇ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਨੂੰ ਰੋਕਿਆ ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਨੂੰ ਘਟਨਾਕ੍ਰਮ ਬਾਰੇ ਦੱਸ ਰਹੇ ਸਨ, ਜਦੋਂ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਨੇ ਦੁਹਰਾਇਆ ਕਿ ਸਰਦਾਰ ਪਟੇਲ ਅਤੇ ਨਹਿਰੂ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੰਡ ਯੋਜਨਾ ਬਾਰੇ ਹਨੇਰੇ ਵਿੱਚ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਨਹਿਰੂ ਨੇ ਨਿਰਾਸ਼ ਹੋ ਕੇ ਮੰਨਿਆ ਕਿ ਉਸ ਸਮੇਂ ਤੋਂ। ਜਦੋਂ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਦੰਗਾ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਨੋਆਖਲੀ ਦਾ ਦੌਰਾ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੰਡ ਯੋਜਨਾ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇਣਾ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਸੀ।

ਡੀ.ਜੀ. ਤੇਂਦੁਲਕਰ ਨੇ ਆਪਣੀ ਕਿਤਾਬ ਮਹਾਤਮਾ ਦੇ ਖੰਡ 7 ਵਿੱਚ ਮੀਟਿੰਗ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਲਗਭਗ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਡਾ. ਲੋਹੀਆ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਸੰਸਕਰਣ ਨਾਲ ਮੇਲ ਖਾਂਦਾ ਹੈ।

ਤੇਂਦੁਲਕਰ ਲਿਖਦੇ ਹਨ: 'ਮੀਟਿੰਗ ਵਿਚ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਨੇ ਅੱਗੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਕਿਉਂਕਿ ਕਾਂਗਰਸ ਨੇਤਾਵਾਂ ਨੇ ਵੰਡ ਯੋਜਨਾ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨ ਦਾ ਵਾਅਦਾ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਇਹ ਪਾਰਟੀ 'ਤੇ ਪਾਬੰਦ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਨੇਤਾਵਾਂ ਲਈ ਚਿਹਰੇ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਦੇ ਅਭਿਆਸ ਵਜੋਂ ਵੰਡ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰੇ। ਕਾਂਗਰਸ ਅਤੇ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਦੁਆਰਾ ਵੰਡ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵਾਇਸਰਾਏ ਅਤੇ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਹੋ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਾਂਗਰਸ ਅਤੇ ਲੀਗ ਨੂੰ ਬਾਹਰੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਜਾਂ ਦਬਾਅ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਭਾਰਤ ਦੀ ਵੰਡ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਤਿਆਰ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਇੱਥੇ 'ਕਿਉਂਕਿ ਨੇਤਾਵਾਂ ਨੇ ਆਪਣਾ ਬਚਨ ਦਿੱਤਾ ਸੀ' ਅਤੇ 'ਚਿਹਰਾ ਬਚਾਉਣ ਦੀ ਕਸਰਤ ਵਜੋਂ' ਸ਼ਬਦ ਬਹੁਤ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਸਾਬਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪਟੇਲ ਅਤੇ ਨਹਿਰੂ, ਪਾਰਟੀ ਜਾਂ ਗਾਂਧੀ ਨਾਲ ਸਲਾਹ-ਮਸ਼ਵਰੇ ਜਾਂ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੇ ਬਿਨਾਂ, ਇਕਪਾਸੜ ਤੌਰ 'ਤੇ ਭਾਰਤ ਦੀ ਵੰਡ ਲਈ ਸਹਿਮਤ ਹੋ ਗਏ ਸਨ।

ਫਿਰ ਵੀ ਆਰਐਸਐਸ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਨੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਵਿਗਾੜ ਲਈ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਠਹਿਰਾਇਆ।

ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਮਾਰਚ 1947 ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਪ੍ਰੈਸ ਰਿਪੋਰਟ ਰਾਹੀਂ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਵੰਡ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਮਤੇ ਬਾਰੇ ਸੁਣਿਆ, ਜਦੋਂ ਉਹ ਦੰਗੇ-ਭਰੇ ਬਿਹਾਰ ਦਾ ਦੌਰਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਪਿਆਰੇਲਾਲ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਵਿੱਚ ਲਿਖਦੇ ਹਨ: ਦ ਲਾਸਟ ਫੇਜ਼ ਵਾਲੀਅਮ। 10, ਭਾਗ ਦੂਜਾ: 'ਇਹ ਮਾਰਚ, 1947 ਦਾ ਮਹੀਨਾ ਸੀ। ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਬਿਹਾਰ ਵਿੱਚ ਲਗਭਗ ਇੱਕ ਹਫ਼ਤਾ ਰਹਿ ਚੁੱਕੇ ਸਨ, ਉਸ ਦੰਗੇ-ਫੁੱਟੇ ਸੂਬੇ ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੂਆਂ ਅਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਡੁੱਬੇ ਦਿਲਾਂ ਨੂੰ ਇਕੱਠੇ ਕਰਨ ਲਈ ਆਪਣੀ ਪੂਰੀ ਤਾਕਤ ਨਾਲ ਲੜ ਰਹੇ ਸਨ ਤਾਂ ਜੋ ਉਹ ਇੱਕ ਵਾਰ ਫਿਰ ਤੋਂ ਆਪਣੀ ਜਨਮ ਭੂਮੀ ਵਿੱਚ ਭਰਾਵਾਂ ਵਾਂਗ ਇਕੱਠੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਜਦੋਂ ਉਸ ਨੇ ਅਖਬਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਵੰਡ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਮਤੇ ਨੂੰ ਵਿਅੰਗਾਤਮਕ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਦੇਖਿਆ। ਉਸ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਹੇਠੋਂ ਅਥਾਹ ਕੁੰਡ ਅਚਾਨਕ ਖੁੱਲ੍ਹ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਸ ਨਾਲ ਸਲਾਹ-ਮਸ਼ਵਰਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਜਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਚੇਤਾਵਨੀ ਵੀ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਉਸਨੇ 20 ਮਾਰਚ ਨੂੰ ਨਹਿਰੂ ਨੂੰ ਲਿਖਿਆ, "ਮੈਨੂੰ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਵਰਕਿੰਗ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਮਤੇ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਦਾ ਕਾਰਨ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਸੀ," ਉਸਨੇ ਸਰਦਾਰ ਪਟੇਲ ਨੂੰ ਲਿਖਿਆ, "ਮੈਂ ਇਸਨੂੰ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ."

ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਵੰਡਣ ਦੀ ਮੰਗ ਬਾਰੇ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਮਤੇ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ: 'ਪਿਛਲੇ ਸੱਤ ਮਹੀਨਿਆਂ ਦੌਰਾਨ ਭਾਰਤ ਨੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਭਿਆਨਕ ਅਤੇ ਦੁਖਦਾਈ ਘਟਨਾਵਾਂ ਵੇਖੀਆਂ ਹਨ ਜੋ ਵਹਿਸ਼ੀਆਨਾ ਹਿੰਸਾ, ਕਤਲ ਅਤੇ ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਦੁਆਰਾ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਅੰਤ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਵਿੱਚ ਲਾਗੂ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ।

Machine Translated by Google

'ਪੰਜਾਬ ... ਛੇ ਹਫ਼ਤੇ ਪਹਿਲਾਂ ਇੱਕ ਅੰਦੋਲਨ ਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਬਣ ਗਿਆ ਸੀ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਉੱਚ ਅਥਾਰਟੀ ਦੇ ਕੁਝ ਲੋਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਸਮਰਥਨ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਇੱਕ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਮੰਤਰਾਲੇ ਨੂੰ ਮਜਬੂਰ ਕਰਨ ਅਤੇ ਤੋੜਨ ਲਈ, ਜਿਸ 'ਤੇ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਤਰੀਕਿਆਂ ਨਾਲ ਹਮਲਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਸਫਲਤਾ ਦਾ ਇੱਕ ਮਾਪ ਇਸ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਇਆ, ਅਤੇ ਅੰਦੋਲਨ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸਮੂਹ ਦੇ ਦਬਦਬੇ ਵਾਲਾ ਇੱਕ ਮੰਤਰਾਲੇ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਇਸ ਨਾਲ ਸਖ਼ਤ ਨਾਰਾਜ਼ਗੀ ਸੀ ਅਤੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਵਧੀ ਅਤੇ ਵਿਆਪਕ ਹਿੰਸਾ ਹੋਈ ਹੈ....

'ਦੁਖਦਾਈ ਘਟਨਾਵਾਂ ਨੇ ਇਹ ਸਾਬਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਹਿੰਸਾ ਅਤੇ ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਦਾ ਕੋਈ ਨਿਪਟਾਰਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਅਤੇ ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ 'ਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਕੋਈ ਵਿਵਸਥਾ ਨਹੀਂ ਚੱਲ ਸਕਦੀ। ਇਸ ਲਈ ਅਜਿਹਾ ਰਸਤਾ ਲੱਭਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਮਜਬੂਰੀ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਵੇ। ਇਸ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਦੋ ਸੂਬਿਆਂ ਵਿਚ ਵੰਡਣਾ ਪਵੇਗਾ, ਤਾਂ ਜੋ ਮੁਸਲਿਮ ਬਹੁ-ਗਿਣਤੀ ਵਾਲੇ ਹਿੱਸੇ ਨੂੰ ਗੈਰ-ਮੁਸਲਿਮ ਹਿੱਸੇ ਤੋਂ ਵੱਖ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ।

ਰਸਮੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਧਾਰਮਿਕ ਲੀਹਾਂ 'ਤੇ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਵੰਡ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਕੇ ਕਾਂਗਰਸ ਨੇ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਨੂੰ ਵੱਖਰੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਨ ਦਾ ਜਾਇਜ਼ ਹੱਕ ਦਿੱਤਾ। ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਅਤੇ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਅਜਿਹੇ ਮੌਕੇ ਦੀ ਉਡੀਕ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਤੁਰੰਤ ਕਾਂਗਰਸ ਦੀ ਮੰਗ ਪਿੱਛੇ ਖਤਰੇ ਨੂੰ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ, ਪਰ ਬਦਕਿਸਮਤੀ ਨਾਲ ਇਸ ਬਾਰੇ ਉਦੋਂ ਹੀ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਜਦੋਂ ਬਹੁਤ ਦੇਰ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਸੀ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਵੰਡ ਹੋਈ: ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਸਿਆਸੀ ਦਹਿਸ਼ਤ, ਚੀਕ-ਚਿਹਾੜਾ ਅਤੇ ਮਿਲੀਭੁਗਤ ਵਾਲੀ ਬਸਤੀਵਾਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦੇ ਮਿਸ਼ਰਣ ਨਾਲ, ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਨੈਤਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਦੀਵਾਲੀਆ ਅਤੇ ਕਾਇਰ ਸਿਆਸੀ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ।

ਨਹਿਰੂ ਨੂੰ, ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਲਿਖਿਆ: 'ਮੈਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ... ਮੈਨੂੰ ਦੱਸੋ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਦੁਖਾਂਤ ਬਾਰੇ ਕੀ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹੋ। ਮੈਂ ਇਸ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ, ਸਿਵਾਏ ਉਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਜੋ ਪ੍ਰੈੱਸ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਣ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਹੈ ਜਿਸ 'ਤੇ ਮੈਂ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਨਾ ਹੀ ਮੈਂ ਉਸ ਨਾਲ ਹਮਦਰਦੀ ਵਿਚ ਹਾਂ ਜਿਸ ਨੂੰ "ਹੁਸ਼ ਹਸ਼ ਨੀਤੀ" ਦੇ ਪੁਰਾਣੇ ਸਮੀਕਰਨ ਦੁਆਰਾ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਹੈਰਾਨੀਜਨਕ ਹੈ ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਦੇਸ਼ ਲਗਭਗ ਉਹੀ ਉਪਾਅ ਅਪਣਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਜਿਸਦੀ ਇਸਨੇ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਦੌਰਾਨ ਆਲੋਚਨਾ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਬੇਸ਼ੱਕ, ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਦਾ ਕਾਰਨ ਪਤਾ ਹੈ. ਇਹ ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ ਅਪੀਲ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ'। ਕੀ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਕਾਂਗਰਸ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਨੂੰ ਸੂਝ-ਬੂਝ ਨਾਲ ਚੇਤਾਵਨੀ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਆਪਣੇ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਤੋਂ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਦੀ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਨੀਤੀ 'ਤੇ ਚੱਲ ਰਹੇ ਹਨ, ਸਗੋਂ ਬਸਤੀਵਾਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦੀ ਪੁਰਾਣੀ ਪਾੜੋ ਅਤੇ ਰਾਜ ਕਰੋ ਦੀ ਨੀਤੀ 'ਤੇ ਵੀ ਚੱਲ ਰਹੇ ਹਨ?

ਕਾਂਗਰਸ ਨੇ ਮਾਰਚ 1947 ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਹਫ਼ਤੇ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਦੱਸੇ ਜਾਂ ਸਲਾਹ ਦਿੱਤੇ ਬਿਨਾਂ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਧਾਰਮਿਕ ਲੀਹਾਂ 'ਤੇ ਵੰਡ ਦੀ ਮੰਗ ਵਾਲਾ ਮਤਾ ਪਾਸ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਮਤਾ ਪਾਸ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵੀ ਨਾ ਤਾਂ ਨਹਿਰੂ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਪਟੇਲ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਸੂਚਿਤ ਕਰਨਾ ਮੁਨਾਸਿਬ ਸਮਝਿਆ। ਮਤੇ ਦੇ ਪਾਸ ਹੋਣ ਦੇ ਪੰਦਰਵਾੜੇ ਬਾਅਦ, 20 ਮਾਰਚ ਨੂੰ, ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਨਹਿਰੂ ਨੂੰ ਲਿਖਿਆ: 'ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਲੰਬੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਇਸ ਬਾਰੇ ਵਰਕਿੰਗ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਮਤੇ ਬਾਰੇ ਪੁੱਛਣ ਦਾ ਇਰਾਦਾ ਰੱਖਦਾ ਹਾਂ।

Machine Translated by Google

ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਸੰਭਾਵੀ ਵੰਡ ਮੈਂ ਇਸ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਦਾ ਕਾਰਨ ਜਾਣਨਾ ਚਾਹਾਂਗਾ। ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਬਾਰੇ ਬੋਲਣਾ ਪਵੇਗਾ। ਮੈਂ ਪੂਰੀ ਸਾਵਧਾਨੀ ਨਾਲ ਪੂਰੇ ਤੱਥਾਂ ਦੀ ਅਣਹੋਂਦ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਕ੍ਰਿਪਲਾਨੀ ਨੇ ਮਦਰਾਸ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸਵਾਲ ਦੇ ਜਵਾਬ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸੰਭਵ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸਿਧਾਂਤ ਬੰਗਾਲ ਉੱਤੇ ਵੀ ਲਾਗੂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਇੱਕ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਦੇ ਨੋਟਕਾਰ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ ਸੀ ਕਿ ਜੇਕਰ ਇਹ ਮੁਸਲਿਮ ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਵਾਲੇ ਸੂਬਿਆਂ 'ਤੇ ਲਾਗੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਬਿਹਾਰ ਵਰਗੇ ਕਾਂਗਰਸ-ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਵਾਲੇ ਸੂਬਿਆਂ 'ਤੇ ਅਜਿਹਾ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਮੇਰਾ ਖਿਆਲ ਹੈ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਵਰਕਿੰਗ ਕਮੇਟੀ ਦੇ [illegible] ਸਿਧਾਂਤ 'ਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਕਿਸੇ ਵੀ ਵੰਡ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਸੀ। ਮਜ਼ਬੂਰੀ ਨਾਲ ਕੁਝ ਵੀ ਸੰਭਵ ਸੀ। ਪਰ ਇਛੁੱਕ ਸਹਿਮਤੀ ਲਈ ਤਰਕ ਅਤੇ ਦਿਲ ਦੀ ਅਪੀਲ ਦੀ ਲੋੜ ਸੀ। ਮਜ਼ਬੂਰੀ ਜਾਂ ਇਸ ਦੇ ਦਿਖਾਵੇ ਦੀ ਸਵੈਇੱਛਤਤਾ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਥਾਂ ਨਹੀ ਸੀ। ਉਸੇ ਦਿਨ ਉਸਨੇ ਪਟੇਲ ਨੂੰ ਲਿਖਿਆ: 'ਜੇ ਹੋ ਸਕੇ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਮਤੇ ਨੂੰ ਸਮਝਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰੋ। ਮੈਂ ਇਸਨੂੰ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ।'' ਪਟੇਲ ਨੇ 24 ਤਰੀਕ ਨੂੰ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ: 'ਤੁਹਾਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਬਾਰੇ ਮਤਾ ਸਮਝਾਉਣਾ ਔਖਾ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ਡੂੰਘੀ ਵਿਚਾਰ-ਵਟਾਂਦਰੇ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਅਪਣਾਇਆ ਗਿਆ। ਕਾਹਲੀ ਵਿੱਚ ਜਾਂ ਪੂਰੀ ਸੋਚ ਵਿਚਾਰ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੇ ਸਨ, ਅਸੀਂ ਕਾਗਜ਼ਾਂ ਤੋਂ ਹੀ ਸਿੱਖਿਆ ਹੈ। ਪਰ ਬੇਸ਼ੱਕ, ਤੁਸੀਂ ਉਹ ਕਹਿਣ ਦੇ ਹੱਕਦਾਰ ਹੋ ਜੋ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸਹੀ ਲੱਗਦਾ ਹੈ।

'ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਹਾਲਾਤ ਬਿਹਾਰ ਨਾਲੋਂ ਕਿਤੇ ਮਾੜੇ ਹਨ... ਫੌਜ ਨੇ ਕੰਟਰੋਲ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ। ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ, ਸਤ੍ਹਾ 'ਤੇ ਚੀਜ਼ਾਂ ਕੁਝ ਹੱਦ ਤੱਕ ਸ਼ਾਂਤ ਹੋਈਆਂ ਜਾਪਦੀਆਂ ਹਨ. ਪਰ ਕੋਈ ਵੀ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਕਿ ਦੁਬਾਰਾ ਫਟ-ਅੱਪ ਕਦੋਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ. ਜੇਕਰ ਅਜਿਹਾ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਡਰ ਹੈ ਕਿ ਦਿੱਲੀ ਵੀ ਇਸ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਨਹੀਂ ਰਹੇਗੀ। ਪਰ ਇੱਥੇ ਬੇਸ਼ੱਕ ਅਸੀਂ ਇਸ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਣ ਦੇ ਯੋਗ ਹੋਵਾਂਗੇ। ਪਟੇਲ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਵੀ ਗਲਤ ਸਾਬਤ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਂਤੀ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ। ਨਹਿਰੂ ਨੇ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਪੱਤਰ ਦਾ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ ਜਿਸ ਦਿਨ ਪਟੇਲ ਨੇ ਲਿਖਿਆ: 'ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਵੰਡਣ ਦੇ ਸਾਡੇ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਬਾਰੇ, ਇਹ ਸਾਡੀ ਪਿਛਲੀ ਚਰਚਾ ਤੋਂ ਕੁਦਰਤੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪ੍ਰਵਾਹ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਪਹਿਲਾਂ ਨਕਾਰਾਤਮਕ ਸਨ ਪਰ ਹੁਣ ਫੈਸਲਿਆਂ ਦਾ ਸਮਾਂ ਆ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਸਾਡੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟਾਉਣ ਵਾਲੇ ਮਤੇ ਪਾਸ ਕਰਨ ਦਾ ਕੋਈ ਮਤਲਬ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਯਕੀਨ ਹੈ ਅਤੇ ਵਰਕਿੰਗ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੇ ਵੀ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਇਸ ਫੌਰੀ ਵੰਡ ਲਈ ਦਬਾਅ ਪਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਅਸਲੀਅਤ ਨੂੰ ਤਸਵੀਰ ਵਿੱਚ ਲਿਆਂਦਾ ਜਾ ਸਕੇ। ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਜਿਨਾਹ ਦੁਆਰਾ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਗਈ ਵੰਡ ਦਾ ਇਹ ਇੱਕੋ ਇੱਕ ਜਵਾਬ ਹੈ। ਮੈਂ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਲਈ ਸਹਿਮਤ ਪਾਇਆ - ਇੱਕ ਨਿਯਮ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ। ਵਰਤਮਾਨ ਵਿੱਚ ਇਸਦਾ ਮਤਲਬ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿੱਚ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਬਦਲਾਅ ਦੇ ਇੱਕ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨਿਕ ਫੈਸਲਾ ਹੈ।

ਨਹਿਰੂ ਅਤੇ ਪਟੇਲ ਦੋਵੇਂ ਇਹ ਮੰਨਣ ਵਿੱਚ ਕਿਵੇਂ ਅਸਫਲ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ ਕਿ ਧਰਮ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਵੰਡ ਦੀ ਮੰਗ ਸਿਰਫ ਲੀਗ ਦੀ ਇੱਕ ਮੁਸਲਿਮ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦੀ ਮੰਗ ਨੂੰ ਜਾਇਜ਼ ਠਹਿਰਾਉਂਦੀ ਹੈ? ਪਰ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਸਮਰਥਕ ਉਸ ਦੇ ਪਰਛਾਵੇਂ ਤੋਂ ਉੱਭਰੇ ਸਨ, ਅਤੇ

Machine Translated by Google

ਹੁਣ ਉਹ ਆਪਣੇ ਸਲਾਹਕਾਰ ਨੂੰ ਇੱਕ ਬੋਝ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ਜਿਸਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਝਿਜਕਦੇ ਹੋਏ ਨਾਲ ਚੁੱਕਣਾ ਪੈਂਦਾ ਸੀ। ਪਿਆਰੇਲਾਲ ਲਿਖਦਾ ਹੈ: 'ਅਜਿਹੀ ਗੱਲ ਪੁਰਾਣੇ ਜ਼ਮਾਨੇ ਵਿਚ ਸਮਝ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਜਦੋਂ ਉਹ ਭਾਰਤ ਦੀ ਲੰਬਾਈ ਅਤੇ ਚੌੜਾਈ ਵਿੱਚ ਸੀ, ਤਾਂ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕੋਈ ਵੀ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਫੈਸਲਾ ਲੈਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਸ ਨਾਲ ਸਲਾਹ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਅਸਫਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ।

ਇਕ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਸਭਾ ਵਿਚ ਬੋਲਦਿਆਂ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ, 'ਜੇ ਵੰਡ ਅਟੱਲ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੇ ਹੱਥੋਂ ਨਹੀਂ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ, ਦੇਸ਼ ਦੀ ਵੰਡ ਬਾਰੇ ਨਹੀਂ ਸੋਚਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਜਦੋਂ ਕਿ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਅਜੇ ਵੀ ਭਾਰਤ 'ਤੇ ਰਾਜ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦਿਵਾਉਣ ਦਿਓ ਅਤੇ ਫਿਰ ਕਾਂਗਰਸ ਅਤੇ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਇਕੱਠੇ ਬੈਠ ਕੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਵੰਡ ਬਾਰੇ ਫੈਸਲਾ ਕਰਨਗੇ, ਮੈਂ ਵਾਇਸਰਾਏ ਨੂੰ ਇਹ ਸੁਝਾਅ ਦਿੱਤਾ, ਪੰਡਿਤ ਨਹਿਰੂ ਅਤੇ ਸਰਦਾਰ ਪਟੇਲ ਨੂੰ ਮੇਰਾ ਸੁਝਾਅ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਆਇਆ। ਉਹ ਜੋ ਮਰਜ਼ੀ ਕਰਨ, ਪਰ ਕੋਈ ਇਹ ਨਾ ਕਹੇ ਕਿ ਗਾਂਧੀ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਵੰਡ ਦਾ ਭਾਈਵਾਲ ਸੀ। ਹਰ ਕੋਈ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕੀਮਤ 'ਤੇ ਆਜ਼ਾਦੀ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਲਈ ਕਾਹਲਾ ਹੈ।'

ਕਾਂਗਰਸ ਹਾਈਕਮਾਂਡ ਨੇ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਦਾ ਪਛਤਾਵਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਆਜ਼ਾਦੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਜਦੋਂ ਵੰਡ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦੇ ਕਤਲੇਆਮ ਦੀ ਭਿਆਨਕਤਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਚਿਹਰਿਆਂ 'ਤੇ ਉੱਡ ਗਈ ਸੀ, ਤਾਂ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਸਾਰੇ ਚੋਟੀ ਦੇ ਨੇਤਾ ਨਿਰਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਹੱਥ ਫੇਰਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਉੱਚੀ-ਉੱਚੀ ਰੋਣ ਲੱਗ ਪਏ ਸਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਭਿਆਨਕ ਨਤੀਜੇ ਦੀ ਉਮੀਦ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਦੋ ਸਾਲ ਬਾਅਦ, 16 ਅਕਤੂਬਰ 1949 ਨੂੰ, ਨਹਿਰੂ ਨੇ ਨਿਊਯਾਰਕ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਹਾਜ਼ਰੀਨ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਕਿ, ਜੇਕਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੰਡ ਦੇ ਭਿਆਨਕ ਨਤੀਜਿਆਂ ਦਾ ਪਤਾ ਹੁੰਦਾ, ਤਾਂ ਉਹ ਭਾਰਤ ਦੀ ਵੰਡ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕਰਦੇ। ਮੌਲਾਨਾ ਆਜ਼ਾਦ ਨੇ ਕਬੂਲ ਕੀਤਾ, 'ਉਸ ਸਮੇਂ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਗੱਲ ਨਾ ਸੁਣਨਾ ਸਾਡੀ ਵੱਡੀ ਗਲਤੀ ਸੀ,' ਜੇ ਸਾਨੂੰ ਪਤਾ ਹੁੰਦਾ! ਨੇ ਕਿਹਾ ਡਾ.

ਰਾਜੇਂਦਰ ਪ੍ਰਸਾਦ ਅਚਾਰੀਆ ਕ੍ਰਿਪਲਾਨੀ, ਜੋ ਕਿ ਵੰਡ ਦੇ ਸਮੇਂ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸਨ, ਨੇ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਇਆ ਸੀ ਕਿ ਗਾਂਧੀ ਹਨੇਰੇ ਵਿੱਚ ਘੁੰਮ ਰਹੇ ਸਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਵੰਡ ਦਾ ਕੋਈ ਬਦਲ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਉਹ ਆਪਣੇ ਬਾਅਦ ਦੇ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਕਾਂਗਰਸ ਹਾਈ ਕਮਾਂਡ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਆ ਉਪਨਾਮ ਰਾਖਵੇਂ ਰੱਖਦੇ ਸਨ। ਜਿਸਨੂੰ ਉਸਨੇ ਏ.ਆਈ.ਸੀ.ਸੀ. ਦੇ ਸੰਮੇਲਨ ਵਿੱਚ ਵੰਡ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਦੀ ਆਪਣੀ ਵਕਾਲਤ ਨੂੰ ਭੁੱਲ ਕੇ ਭਾਰਤ ਦੀ ਵੰਡ ਲਈ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਠਹਿਰਾਇਆ।

ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਕਤਲ ਨੂੰ ਤਕਰੀਬਨ ਸੱਠ ਸਾਲ ਹੋ ਗਏ ਹਨ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਖਿਡਾਰੀ ਨਹੀਂ ਰਹੇ। ਪਿਛਲੇ ਪੰਜਾਹ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸਮੇਂ ਤੋਂ, ਕਤਲ ਦੇ ਕਾਰਨਾਂ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਆਖਰੀ ਸਾਲ ਦੌਰਾਨ ਵਾਪਰੀਆਂ ਦੁਖਦਾਈ ਘਟਨਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਬਾਰੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਝੂਠ ਪ੍ਰਚਾਰੇ ਗਏ ਹਨ। ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਪੈਰੋਕਾਰ ਅਤੇ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਬਾਅਦ ਦੇ ਨੇਤਾ ਹਿੰਦੂ ਸੱਜੇ-ਪੱਖੀ ਸੰਗਠਨਾਂ ਦੀ ਗਲਤ ਸੂਚਨਾ ਮੁਹਿੰਮ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਅਸਫਲ ਰਹੇ ਹਨ। ਹਿੰਦੂ ਕੱਟੜਪੰਥੀਆਂ ਨੇ ਹਾਲ ਹੀ ਵਿੱਚ ਪਟੇਲ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਤੀਕ ਵਜੋਂ ਅਪਣਾਇਆ ਹੈ, ਸ਼ਾਇਦ ਇਸ ਗੱਲ ਤੋਂ ਅਣਜਾਣ ਕਿ ਉਹ ਉਹ ਵਿਅਕਤੀ ਸੀ ਜਿਸਨੇ ਭਾਰਤ ਦੀ ਵੰਡ ਦੀ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਯੋਜਨਾ ਨੂੰ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਉਹ ਸੀ

Machine Translated by Google

ਸੰਧੀ 'ਤੇ ਹਸਤਾਖਰ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਜੋ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਨੂੰ ਬਿਨਾਂ ਸ਼ਰਤ ਰੁਪਏ ਦੇਣ ਲਈ ਸਹਿਮਤ ਹੋਇਆ ਸੀ। 55 ਕਰੋੜ।

ਪਟੇਲ ਇਸ ਮੁੱਦੇ 'ਤੇ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਸਟੈਂਡ ਤੋਂ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਸਨ। ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਸਮੇਂ, ਅਣਵੰਡੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਨਕਦ ਸੰਤੁਲਨ ਨੂੰ ਦੋਵਾਂ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਖੇਤਰ ਅਤੇ ਆਬਾਦੀ ਦੇ ਆਕਾਰ ਅਨੁਸਾਰ ਵੰਡਣਾ ਪਿਆ; ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਜ਼ਾ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਵੰਡਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਅਣਵੰਡੇ ਭਾਰਤ ਦਾ ਨਕਦ ਬਕਾਇਆ ਰੁਪਏ ਸੀ। 375 ਕਰੋੜ ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਨੂੰ ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣਗੇ। 20 ਕਰੋੜ ਜਿਸ ਦਿਨ ਇਹ ਹੋਂਦ ਵਿੱਚ ਆਇਆ, ਭਾਵ 14 ਅਗਸਤ ਨੂੰ। ਗੱਲਬਾਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦੋ ਸੁਤੰਤਰ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਇੱਕ ਦੁਵੱਲੀ ਸੰਧੀ 'ਤੇ ਦਸਤਖਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਅਤੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦਾ ਹਿੱਸਾ 10,000 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ। 75 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਦੀ ਕਟੌਤੀ 20 ਕਰੋੜ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਅਦਾ ਕਰ ਚੁੱਕੇ ਹਨ, ਭਾਰਤ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦਾ ਬਕਾਇਆ ਹੈ Rs. 55 ਕਰੋੜ। ਇੱਕ ਸੰਧੀ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, ਭਾਰਤ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਨੂੰ ਬਕਾਇਆ ਰਾਸ਼ੀ ਦਾ ਭੁਗਤਾਨ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਜਾਂ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵੱਲੋਂ ਭੁਗਤਾਨ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਨ 'ਤੇ ਕਰਨ ਲਈ ਸਹਿਮਤ ਹੋਇਆ। ਪਟੇਲ ਅਤੇ ਨਹਿਰੂ ਇਸ ਸੰਧੀ 'ਤੇ ਦਸਤਖਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸਨ। ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਦੇ ਮੰਤਰੀਆਂ ਨੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧੀ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਲਈ ਇਸ ਸੰਧੀ 'ਤੇ ਦਸਤਖਤ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਬਾਰੇ ਜਨਤਕ ਕੀਤਾ। ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਇਸ ਖਬਰ ਨੇ ਕਾਫੀ ਰੋਸ ਪਾਇਆ।

ਪ੍ਰਤੀਕਿਰਿਆ ਤੋਂ ਚਿੰਤਤ ਕਾਂਗਰਸੀ ਨੇਤਾਵਾਂ ਨੇ ਜਨਤਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਭਾਰਤ ਅਤੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਿਚਾਲੇ ਸਾਰੇ ਅਣਸੁਲਝੇ ਮੁੱਦਿਆਂ ਨੂੰ ਸੁਲਝਾਉਣ 'ਤੇ ਬਾਕੀ ਰਕਮ ਦਾ ਭੁਗਤਾਨ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਸੰਧੀ 'ਤੇ ਉਦੋਂ ਦਸਤਖਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ ਜਦੋਂ ਕਸ਼ਮੀਰ ਵਿਚ ਘੁਸਪੈਠ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਸੀ। ਪਰ ਨਾ ਤਾਂ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਨੇ ਇਸ 'ਜਦੋਂ ਸਾਰੇ ਮਸਲੇ ਹੱਲ ਹੋ ਜਾਣਗੇ' ਦੀ ਸ਼ਰਤ ਨੂੰ ਕਦੇ ਸਵੀਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕਾਂਗਰਸੀ ਆਗੂ ਕਦੇ ਇਹ ਸਾਬਤ ਕਰ ਸਕੇ ਕਿ ਇਸ 'ਸ਼ਰਤ' ਦਾ ਧਿਆਨ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਸੰਧੀ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੀ ਕਿਸੇ ਸ਼ਰਤ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

ਜਦੋਂ ਪੱਛਮੀ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਤੋਂ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ ਆਏ ਅਤੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੁਆਰਾ ਉਥੇ ਅੱਤਿਆਚਾਰ ਕੀਤੇ ਜਾਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਏ, ਤਾਂ ਭਾਰਤੀ ਮੰਤਰੀ ਮੰਡਲ ਨੇ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਭਾਰਤ ਬਕਾਇਆ ਰਕਮ ਦੀ ਅਦਾਇਗੀ ਨੂੰ ਰੋਕ ਦੇਵੇਗਾ। 55 ਕਰੋੜ।

ਪਰ ਇਸ ਨਾਲ ਸੰਧੀ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਹੋਵੇਗੀ। ਜੇਕਰ ਚੁਣੌਤੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ- ਅਤੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਨੇ ਯਕੀਨੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸਟੈਂਡ ਨੂੰ ਚੁਣੌਤੀ ਦਿੱਤੀ ਹੁੰਦੀ- ਤਾਂ ਭਾਰਤੀ ਮੰਤਰੀ ਮੰਡਲ ਦਾ ਸਟੈਂਡ ਬਚਾਅ ਯੋਗ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਪ੍ਰਭੂਸੱਤਾ ਸੰਧੀ ਨਾਲ ਸੰਧੀ 'ਤੇ ਹਸਤਾਖਰ ਕੀਤੇ ਸਨ ਅਤੇ ਸੰਧੀ ਵਿੱਚ ਭੁਗਤਾਨ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਲਈ ਕੋਈ ਧਾਰਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਭਾਰਤ ਨੂੰ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਇੱਕ ਅਵਿਸ਼ਵਾਸਯੋਗ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਬ੍ਰਾਂਡ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇਗਾ, ਸਗੋਂ ਇਕਰਾਰਨਾਮੇ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਦਾ ਦੋਸ਼ੀ ਵੀ ਹੋਵੇਗਾ। ਭਾਰਤੀ ਮੰਤਰੀ ਮੰਡਲ ਲੋਕਪ੍ਰਿਯ ਰੁਖ ਅਪਣਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਪਰ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਸਾਖ ਨੂੰ ਖ਼ਤਰੇ ਵਿਚ ਪਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਮੰਤਰੀ ਮੰਡਲ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਦੀ ਖਬਰ ਗਵਰਨਰ ਜਨਰਲ ਲਾਰਡ ਮਾਊਂਟਬੈਟਨ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚੀ ਤਾਂ ਉਹ ਚਿੰਤਤ ਹੋ ਗਏ। ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਤਕਨੀਕੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਮੁਖੀ ਸਨ, ਉਹ ਕੈਬਨਿਟ ਦੁਆਰਾ ਲਏ ਗਏ ਕਿਸੇ ਵੀ ਫੈਸਲੇ ਲਈ ਪਾਰਟੀ ਹੋਣਗੇ।

Machine Translated by Google

ਜਨਵਰੀ ਦੇ ਦੂਜੇ ਹਫ਼ਤੇ, ਗਾਂਧੀ ਦਿੱਲੀ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਲਈ ਮਾਊਂਟਬੈਟਨ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਗਿਆ। ਜਿਵੇਂ ਹੀ ਗਾਂਧੀ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਮਾਊਂਟਬੈਟਨ ਨੇ ਬਕਾਇਆ ਭੁਗਤਾਨ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਦੇ ਕੈਬਨਿਟ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ, ਇਹ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤਾ ਕਿ ਇਹ ਕਾਨੂੰਨੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਬਚਾਅ ਯੋਗ ਨਹੀਂ ਸੀ ਅਤੇ ਨੈਤਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇੱਕ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟ ਕਾਰਵਾਈ ਸੀ। ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਫੈਸਲੇ ਦੀ ਆਲੋਚਨਾ ਕੀਤੀ, ਪਰ ਬਿਨਾਂ ਕੋਈ ਵਚਨਬੱਧਤਾ ਬਣਾਏ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ।

ਉਸ ਸ਼ਾਮ, ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਸਭਾ ਵਿਚ, ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਹਿੰਦੂਆਂ, ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਅਤੇ ਸਿੱਖਾਂ ਵਿਚ ਸ਼ਾਂਤੀ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਮਰਨ ਵਰਤ ਰੱਖਣ ਦੇ ਆਪਣੇ ਫੈਸਲੇ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ। ਹੁਣ ਤੱਕ ਭਾਰਤੀ ਮੰਤਰੀ ਮੰਡਲ ਨੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਨੂੰ ਬਕਾਇਆ ਭੁਗਤਾਨ ਰੋਕਣ ਦੇ ਆਪਣੇ ਫੈਸਲੇ ਦੀ ਵਿਅਰਥਤਾ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ। ਮਾਊਂਟਬੈਟਨ ਫੈਸਲੇ ਨੂੰ ਉਲਟਾਉਣ ਲਈ ਕੈਬਨਿਟ ਦੇ ਸੀਨੀਅਰ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਬੁਖਾਰ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਇਸ ਅਹਿਸਾਸ ਦੇ ਨਾਲ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਗਲਤ ਸੀ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਹੁਣ ਇੱਕ ਦੁਬਿਧਾ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਪੈ ਰਿਹਾ ਸੀ: ਜੇਕਰ ਉਹ ਆਪਣੇ ਪਹਿਲੇ ਸਟੈਂਡ 'ਤੇ ਵਾਪਸ ਚਲੇ ਗਏ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਜਨਤਕ ਗੁੱਸੇ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਪਵੇਗਾ। ਪਟੇਲ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਮੁਸਲਮਾਨ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਨਾਰਾਜ਼ ਹਨ, ਅਸੀਂ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦਾ ਵੀ ਗੁੱਸਾ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ।' ਕਾਂਗਰਸ ਨੂੰ ਡਰ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਲੋਕ ਸਮਰਥਨ ਗੁਆ ਦੇਵੇਗੀ, ਅਤੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ, ਸੱਤਾ।

ਸ਼ਾਇਦ ਮੰਤਰੀ ਮੰਡਲ ਨੂੰ ਸ਼ੱਕ ਸੀ ਕਿ ਜੇਕਰ ਗਾਂਧੀ ਵੱਲੋਂ ਭੁੱਖ ਹੜਤਾਲ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਹ ਆਪਣਾ ਫੈਸਲਾ ਵਾਪਸ ਲੈ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਅਜਿਹਾ ਲੱਗੇਗਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਦਬਾਅ ਹੇਠ ਅਜਿਹਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਜੋ ਵੀ ਹੋਣ, ਜਦੋਂ ਮੰਤਰੀ ਮੰਡਲ ਨੇ ਬਕਾਇਆ ਰਕਮ ਦਾ ਭੁਗਤਾਨ ਕਰਨ ਦੇ ਆਪਣੇ ਫੈਸਲੇ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ, ਤਾਂ ਇਹ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਨੂੰ ਇਹ ਪੈਸਾ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਦਖਲ ਅਤੇ ਵਰਤ ਦੇ ਦਬਾਅ ਹੇਠ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ - ਅਜਿਹਾ ਕੁਝ ਜੋ ਅੱਜ ਤੱਕ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਦਰਅਸਲ ਮਰਨ ਵਰਤ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਦਿਨ ਹੀ ਕੈਬਨਿਟ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਜਨਤਕ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵੀ ਇਹ ਮਰਨ ਵਰਤ ਚਾਰ ਦਿਨ ਹੋਰ ਜਾਰੀ ਰਿਹਾ।

ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਇਹ ਗੁੱਸਾ ਆਰਐਸਐਸ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਦੁਆਰਾ ਭੜਕਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਦੁਖੀ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀਆਂ ਵਿੱਚ ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਗਾਂਧੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦੁੱਖਾਂ ਲਈ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਸੀ। ਕਾਂਗਰਸ ਵਿੱਚ ਵੀ ਕਈਆਂ ਨੇ ਗੁਪਤ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਪਨਾਹ ਦਿੱਤੀ। ਕਈ ਮੌਕਿਆਂ 'ਤੇ, ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਕਾਂਗਰਸੀ ਨੇਤਾਵਾਂ ਦੁਆਰਾ ਜਨਤਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕੀਤੀਆਂ ਫਿਰਕੂ ਟਿੱਪਣੀਆਂ ਦੀ ਆਲੋਚਨਾ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਪਿਆਰੇਲਾਲ ਮਹਾਤਮਾ ਵਿੱਚ ਲਿਖਦੇ ਹਨ : ਆਖਰੀ ਪੜਾਅ, ਭਾਗ. 10 ਭਾਗ ਦੂਜਾ: 'ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਵਧਦੀ ਬੇਚੈਨੀ ਨਾਲ ਦੇਖਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀਆਂ ਨਾਲ ਲਗਾਤਾਰ ਬਦਸਲੂਕੀ ਕਰਕੇ ਭਾਰਤੀ ਸੰਘ ਵਿੱਚ ਪੈਦਾ ਹੋ ਰਹੇ ਵਿਰੋਧੀ ਫਿਰਕਾਪ੍ਰਸਤੀ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਨੂੰ ਚਿੰਤਾਜਨਕ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਕੁਝ ਬਦਸੂਰਤ ਲੱਛਣ ਨਜ਼ਰ ਆਉਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਏ ਸਨ। ਇੱਕ ਸੂਬਾਈ ਕਾਂਗਰਸ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਨੇ ਜਨਤਕ ਭਾਸ਼ਣ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਜੇਕਰ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਨੁਕਸਾਨ ਪਹੁੰਚਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਕਾਂਗਰਸ "15 ਅਗਸਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ" ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਬਦਲਾ ਲਵੇਗੀ। ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਨੇ ਤੁਰੰਤ ਉਸ ਨੂੰ ਲਿਖਿਆ: "ਤੁਸੀਂ ਅੱਖ ਦੇ ਬਦਲੇ ਅੱਖ ਅਤੇ ਦੰਦ ਦੇ ਬਦਲੇ ਦੰਦ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ ਬਿਆਨ ਕਰ ਰਹੇ ਹੋ।

Machine Translated by Google

15 ਅਗਸਤ ਤੱਕ ਕੀ ਕਾਂਗਰਸ ਦੀ ਨੀਤੀ ਬਦਲ ਗਈ ਹੈ? ਕਾਂਗਰਸੀ ਬਦਲ ਗਏ ਹਨ, ਮੈਂ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ, ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਬਦਲਾਅ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਦੂਜਾ, ਜੇਕਰ ਕਾਂਗਰਸ ਦੀ ਨੀਤੀ ਜਾਂ ਅਮਲ ਬਦਲ ਗਿਆ ਹੈ ਤਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ 15 ਅਗਸਤ ਤੱਕ ਇੰਤਜ਼ਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਕੌਣ ਮਜਬੂਰ ਕਰਦਾ ਹੈ? ਇਸ ਦੌਰਾਨ ਭਾਰਤ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਜੋ ਅਣਗਿਣਤ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋਵੇਗਾ, ਉਸ ਲਈ ਕੌਣ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਹੋਵੇਗਾ? ਜੇਕਰ ਲੋਕ ਪਾਗਲ ਹੋ ਜਾਣ ਅਤੇ ਬਦਲੇ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦੇਣ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੌਣ ਕਾਬੂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ?''

ਡਾਇਰੈਕਟ ਐਕਸ਼ਨ ਡੇਅ ਦੇ ਦੰਗਿਆਂ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਅਤੇ ਬੰਗਾਲ ਦੀਆਂ ਹਿੰਦੂ ਆਬਾਦੀਆਂ ਨੂੰ ਡਰਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਕਾਂਗਰਸੀ ਨੇਤਾਵਾਂ ਦੇ ਦਿਲਾਂ ਵਿੱਚ ਇਸ ਦੇ ਦੁਬਾਰਾ ਹੋਣ ਦਾ ਡਰ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਆਪਣੀ ਇੱਕ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਮੰਗ ਵਿੱਚ, ਜਿਨਾਹ ਨੇ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਪੰਜਾਬ ਅਤੇ ਬੰਗਾਲ, ਸਗੋਂ ਉੱਤਰੀ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਦੋ ਪਾਕਿਸਤਾਨਾਂ ਨੂੰ ਜੋੜਨ ਵਾਲੇ 1,000 ਮੀਲ ਦੇ ਲਾਂਘੇ ਦੀ ਵੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਸੀ! ਆਰਐਸਐਸ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਮੰਗ ਦੀ ਜਨਤਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਨਿੰਦਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ। ਉਹ ਖੁਸ਼ ਸਨ ਜੇਕਰ ਮੁਸਲਿਮ ਹੋਮਲੈਂਡ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਕੱਢਣ ਲਈ ਅੰਦੋਲਨ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਜਦੋਂ ਵੰਡ ਸੱਚਮੁੱਚ ਹੋਈ ਤਾਂ ਦੋਹਾਂ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ ਨੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵਿੱਚੋਂ ਕੱਢਣ ਦੀ ਆਪਣੀ ਯੋਜਨਾ ਨੂੰ ਨਾਕਾਮ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਉਹ ਇੱਕ ਅਜਿਹੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਕਦੇ ਮੁਆਫ਼ ਨਹੀਂ ਕਰਨਗੇ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਖੜ੍ਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਇੱਕ ਨਸਲੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸ਼ੁੱਧ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੁਪਨੇ - ਗਾਂਧੀ। ਉਸ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਵਿਚ ਕਾਮਯਾਬ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵੀ, ਉਹ ਉਸ ਦੀ ਯਾਦ ਨੂੰ ਮਿਟਾ ਨਹੀਂ ਸਕੇ ਅਤੇ ਨਫ਼ਰਤ ਦੀ ਮੁਹਿੰਮ ਜਾਰੀ ਰੱਖੀ।

ਜਦੋਂ ਨੱਥੂਰਾਮ ਨੇ ਟਰਿੱਗਰ ਖਿੱਚਿਆ ਤਾਂ ਉਸਨੇ ਨਾ ਸਿਰਫ ਕੁਝ ਅਜਿਹਾ ਕੀਤਾ ਜੋ ਉਸਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਕਈ ਵਾਰ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਸੀ ਅਤੇ ਅਸਫਲ ਹੋ ਗਈ ਸੀ, ਬਲਕਿ ਉਸਨੇ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਹੁਣ ਤੋਂ ਦੂਰ ਹੋਏ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਵਾਰਸਾਂ ਦਾ ਵੀ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਉਪਕਾਰ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਇੱਕ ਸ਼ਹੀਦ ਮਹਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਲ ਰਹਿਣਾ ਬਹੁਤ ਸੌਖਾ ਸੀ। ਹੁਣ ਉਹ ਉਸਦੇ ਨਾਮ ਅਤੇ ਉਸ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਥਾਨ ਦਾ ਫਾਇਦਾ ਉਠਾ ਸਕਦੇ ਹਨ ਜੋ ਉਸਨੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਦਿਲਾਂ ਵਿੱਚ ਰੱਖਿਆ ਸੀ, ਜਦੋਂ ਅਤੇ ਕਿਵੇਂ ਉਹ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ, ਉਸਦੇ ਦਖਲ ਭਰੇ ਤਰੀਕਿਆਂ ਅਤੇ ਉਸਦੇ 'ਅਵਿਵਹਾਰਕ' ਫਲਸਫ਼ਿਆਂ ਨੂੰ ਸਹਿਣ ਕੀਤੇ ਬਿਨਾਂ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਇੱਕ ਵਾਰ ਕਿਹਾ ਸੀ, 'ਜੇਕਰ ਮੇਰਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਚਮਕਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਉਮੀਦ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਹੋਵੇਗਾ ਭਾਵੇਂ ਮੈਂ ਇਕੱਲਾ ਖੜ੍ਹਾ ਹੋਵਾਂ, ਮੈਂ ਕਬਰ ਵਿੱਚ ਜ਼ਿੰਦਾ ਰਹਾਂਗਾ, ਅਤੇ ਹੋਰ ਕੀ ਹੈ, ਇਸ ਤੋਂ ਬੋਲਣਾ।'

---

* ਖਾਨ ਨੂੰ ਸਰਹੱਦੀ ਗਾਂਧੀ ਜਾਂ ਸਰਹਦ ਕੇ ਗਾਂਧੀ ਵਜੋਂ ਵੀ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ।

Machine Translated by Google

Machine Translated by Google

6

Machine Translated by Google

ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਜੋ ਅਸਫਲ ਹੋਈਆਂ

'ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਮੈਂ ਸੱਤ ਵਾਰ ਮੌਤ ਦੇ ਜਬਾੜੇ ਤੋਂ ਬਚ ਗਿਆ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਕਦੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਦੁਖੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਮੈਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਵੀ ਦੁਸ਼ਮਣ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦਾ, ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਇਹ ਸਮਝਣ ਵਿੱਚ ਅਸਫਲ ਰਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੇਰੇ ਜੀਵਨ 'ਤੇ ਇੰਨੀਆਂ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਕਿਉਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ। ਕੱਲ੍ਹ ਮੇਰੀ ਜਾਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਅਸਫਲ ਰਹੀ। ਮੈਂ ਅਜੇ ਮਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਹਾਂ। ਮੈਂ 125 ਸਾਲ ਤੱਕ ਜੀਉਂਦਾ ਰਹਾਂਗਾ।'

- ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ, 30 ਜੂਨ 1946 ਨੂੰ, ਪੂਨਾ ਵਿੱਚ, ਆਪਣੀ ਜਾਨ ਦੀ ਅਸਫਲ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਤੋਂ ਬਾਅਦ

'ਪਰ ਤੈਨੂੰ ਇੰਨਾ ਚਿਰ ਜੀਣ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਕੌਣ ਦੇਵੇਗਾ?' - ਨੱਥੂਰਾਮ ਵਿਨਾਇਕ ਗੋਡਸੇ ਦੁਆਰਾ ਮਜ਼ਾਕ ਉਡਾਉਣ ਵਾਲਾ ਜਵਾਬ, ਉਸਦੇ ਅੰਤਮ ਕਾਤਲ

ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਜੀਵਨ ਬਾਰੇ ਸੱਤ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚੋਂ, ਪੰਜ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ੀ ਹਨ ਅਤੇ

ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਦੀ ਪੁਣੇ ਸ਼ਾਖਾ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਨਾ; ਇਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਤਿੰਨ ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ ਨਰਾਇਣ ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਨੱਥੂਰਾਮ ਗੋਡਸੇ* ਦੀ ਸ਼ਮੂਲੀਅਤ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਇਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਆਖਰੀ ਵਾਰ 20 ਜੂਨ 1948 ਨੂੰ ਇੱਕ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਬੰਬ ਵਿਸਫੋਟ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਹਮਲੇ ਦੌਰਾਨ ਮਦਨਲਾਲ ਪਾਹਵਾ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਜੀਵਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਤਲ 'ਤੇ ਇਸ ਆਖਰੀ ਅਸਫਲ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਦਾ ਇੱਥੇ ਵਰਣਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸਦਾ ਪਿਛਲੇ ਅਧਿਆਇ ਵਿੱਚ ਵਿਸਥਾਰ ਵਿੱਚ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਅਧਿਆਏ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਪਿਛਲੀਆਂ ਅਸਫਲ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਅਤੇ ਲਗਾਤਾਰ ਗਾਂਧੀ ਵਿਰੋਧੀ ਮੁਹਿੰਮ ਦੇ ਕਾਰਨਾਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨਾ ਹੈ।

ਗੋਡਸੇ ਅਤੇ ਆਪਟੇ, ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸ਼ਾਖਾ, ਆਰਐਸਐਸ, ਨੇ ਹਮੇਸ਼ਾ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਹੱਤਿਆ ਇਸ ਲਈ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦਾ ਪੱਖਪਾਤ ਕਰਦੇ ਸਨ; ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਭਾਰਤ ਨੂੰ ਜ਼ਿੰਦਾ ਕਰਨ ਲਈ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਸੀ; ਅਤੇ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸਨੇ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਨੂੰ ਰੁਪਏ ਦੇਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕੀਤਾ। 55 ਕਰੋੜ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਉਸ ਦੇ ਜੀਵਨ 'ਤੇ ਪਿਛਲੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਉਸ ਸਮੇਂ ਹੋਈਆਂ ਜਦੋਂ ਗਾਂਧੀ 'ਤੇ ਕਦੇ ਵੀ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਪੱਖਪਾਤ ਦਾ ਦੋਸ਼ ਨਹੀਂ ਲਗਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਦੇਸ਼ ਦੀ ਵੰਡ ਹੋਣੀ ਬਾਕੀ ਸੀ, ਅਤੇ, ਇਸ ਲਈ, ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਨੂੰ ਕੁਝ ਦੇਣ ਦਾ ਸਵਾਲ ਹੀ ਪੈਦਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਫਿਰ ਵੀ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਅਤੇ ਗੋਡਸੇ-ਆਪਟੇ

Machine Translated by Google

ਗੈਂਗ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਬਣਾਇਆ ਸੀ। ਕੀ ਇਹ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਛੂਤ-ਛਾਤ ਦੇ ਖਾਤਮੇ ਦੀ ਮੁਹਿੰਮ ਸੀ ਜਿਸ ਨੇ ਹਿੰਦੂ ਸਰਵਉੱਚਤਾਵਾਦੀਆਂ ਨੂੰ ਨਾਰਾਜ਼ ਕੀਤਾ ਸੀ?

ਪਹਿਲੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ - ਪੂਨਾ ਵਿੱਚ ਬੰਬ ਸੁੱਟਿਆ ਗਿਆ

25 ਜੂਨ 1934, ਪੂਨਾ: 25 ਜੂਨ
1934 ਨੂੰ, ਗਾਂਧੀ ਹਰੀਜਨ ਯਾਤਰਾ ਵਿੱਚ ਹਿੱਸਾ ਲੈਣ ਲਈ ਪੂਨਾ ਵਿੱਚ ਸੀ ।
ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਾਰਪੋਰੇਸ਼ਨ ਆਡੀਟੋਰੀਅਮ ਵਿਖੇ ਭਾਸ਼ਣ ਦੇਣਾ ਸੀ ਅਤੇ ਨਗਰ ਕੌਂਸਲ ਤੋਂ ਪੁਰਸਕਾਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਾ ਸੀ। ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਕਈ ਰੂਪ ਹਨ। ਸ਼੍ਰੀਪਦ ਜੋਸ਼ੀ ਦੁਆਰਾ ਆਪਣੀ ਕਿਤਾਬ ਮਹਾਤਮਾ, ਮਾਈ ਬਾਪੂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਚਸ਼ਮਦੀਦ ਗਵਾਹ ਦਾ ਬਿਆਨ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਹੇਠਾਂ 'ਮੌਤ ਦੇ ਜਬਾੜੇ ਤੋਂ' ਸਿਰਲੇਖ ਵਾਲੇ ਚੌਥੇ ਅਧਿਆਇ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਅੰਸ਼ ਹੈ। ਹੋਰ ਰਿਕਾਰਡ ਕੀਤੇ ਸੰਸਕਰਣ ਹਨ ਜਿਹਨਾਂ ਵਿੱਚ ਮਾਮੂਲੀ ਭਿੰਨਤਾਵਾਂ ਹਨ, ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

'ਮਨੁੱਖਾਂ ਵਾਂਗ ਕਸਬਿਆਂ ਤੇ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਦੀ ਵੀ ਆਪਣੀ ਸ਼ਖ਼ਸੀਅਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਆਪਣੀਆਂ ਖੂਬੀਆਂ ਤੇ ਔਗੁਣੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਆਪਣੀਆਂ ਖੂਬੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਕੁਝ ਮੁੱਖ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵਪਾਰਕ ਸ਼ਹਿਰ ਹਨ, ਕੁਝ ਆਪਣੀ ਲੜਾਈ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਲਈ ਅਤੇ ਕੁਝ ਸਿੱਖਣ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਦਿਲਚਸਪੀ ਲਈ ਜਾਣੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਪੂਨਾ ਕੋਈ ਅਪਵਾਦ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ਵਿੱਦਿਆ ਦੇ ਅਸਥਾਨ ਵਜੋਂ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪੂਨਾ ਨੇ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਵਿੱਚ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਭਾਵਨਾ ਅਤੇ ਸੁਧਾਰਵਾਦੀ ਲਹਿਰਾਂ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਅਹਿਮ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਈ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਪੂਨਾ ਵਿਚ ਸਾਰੇ ਅਗਾਂਹਵਧੂ ਵਿਚਾਰਾਂ ਅਤੇ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਦੇ ਵਿਰੋਧ ਵਿਚ ਪ੍ਰਤੀਕਿਰਿਆਵਾਦੀ ਸੋਚ ਦਾ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਵਹਾਅ ਚੱਲ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਚੰਦਨ ਦੇ ਜੰਗਲ ਵਿਚ ਸੱਪ। ਇਹ ਪੂਨਾ ਹੀ ਸੀ ਜਿਸ ਨੇ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਸਖ਼ਤ ਵਿਰੋਧ ਕੀਤਾ।

ਸ਼ਾਇਦ ਪੂਨਾ ਨੂੰ ਡਰ ਸੀ ਕਿ ਲੋਕਮਾਨਿਆ ਤਿਲਕ ਦੁਆਰਾ ਲਿਆਂਦੀ ਗਈ ਭਾਰਤ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਖੋਹ ਲੈਣਗੇ।

'ਪਰ ਅਜਿਹਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਨੂੰ ਪੂਨਾ ਪ੍ਰਤੀ ਅਥਾਹ ਮੋਹ ਸੀ। ਇਹ ਸੰਭਵ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਗੁਪਤ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪੂਨਾ ਤੋਂ ਆਕਰਸ਼ਤ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਸਮਾਜ ਸੁਧਾਰਕਾਂ, ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਅਤੇ ਦੇਸ਼ ਭਗਤਾਂ ਜਿਵੇਂ ਰਾਨਾਡੇ, ਫੂਲੇ, ਗੋਖਲੇ, ਤਿਲਕ, ਅਗਰਕਰ, ਸ਼ਿੰਦੇ, ਕਰਵੇ ਆਦਿ ਦੁਆਰਾ ਪਵਿੱਤਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਉਸਨੇ ਪੂਨਾ ਵਿੱਚ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਥਾਵਾਂ 'ਤੇ ਰਹਿ ਕੇ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਫੈਸਲੇ ਲਏ ਸਨ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਯਰਵਦਾ ਜੇਲ੍ਹ, ਆਗਾ ਖਾਨ ਪੈਲੇਸ, ਡਾ. ਦਿਨਸ਼ਾਅਜ਼ ਨੇਚਰ ਕਿਉਰ ਕਲੀਨਿਕ ਅਤੇ ਪੰਚਗਨੀ। ਮੈਂ ਹੈਰਾਨ ਹਾਂ ਕਿ ਕੀ ਉਸਨੂੰ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਪੂਨਾ ਸੀ ਜੋ ਉਸਨੂੰ ਸ਼ਹੀਦ ਬਣਾਉਣ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ!

'30 ਜਨਵਰੀ, 1948 ਨੂੰ, ਇਹ ਇੱਕ ਪੂਨਾ ਸੀ ਜਿਸ ਨੇ ਰਾਸ਼ਟਰ ਪਿਤਾ ਦੀ ਹੱਤਿਆ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਵ ਦੇ ਗੁੱਸੇ ਅਤੇ ਨਫ਼ਰਤ ਦਾ ਕੇਂਦਰ ਬਣ ਗਿਆ। ਇਹ ਉਸ ਦੀ ਆਤਮਾ ਨੂੰ ਕੀ ਸ਼ਾਂਤੀ ਦੇ ਸਕਦਾ ਹੈ!

'ਪਰ ਇਹ ਮਾਣ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਪੂਨਾ ਨੇ 25 ਜੂਨ 1934 ਨੂੰ ਅਜਿਹਾ ਹੀ ਹੱਥ ਅਜ਼ਮਾਇਆ ਸੀ। ਭਾਰਤੀ ਅੱਤਵਾਦੀਆਂ (ਕ੍ਰਾਂਤੀਕਾਰੀਆਂ) ਨੇ ਕੁਝ ਬਰਤਾਨਵੀ ਸ਼ਖਸੀਅਤਾਂ ਦੇ ਸਨਮਾਨ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਰਿਸੈਪਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਬੰਦਿਆਂ 'ਤੇ ਬੰਬ ਸੁੱਟਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਸੀ ਅਤੇ ਕਈ ਵਾਰ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਹਾਸਲ ਕੀਤੀ

Machine Translated by Google

ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਉਹ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦੇ ਸਨ। ਪਰ ਪੂਨਾ ਮਿਉਂਸਪਲ ਹਾਲ ਵਿੱਚ ਗਾਂਧੀ ਜੀ 'ਤੇ ਬੰਬ ਸੁੱਟਣ ਵਾਲੇ ਅਣਪਛਾਤੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਕਦੇ ਵੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਨਮਾਨਿਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ... ਅੱਜ ਵੀ ਮੈਨੂੰ ਉਸ ਬੰਬ ਦੇ ਭਿਆਨਕ ਧਮਾਕੇ ਦੀ ਯਾਦ ਆਉਂਦੀ ਹੈ।

25 ਜੂਨ 1934 ਪੂਨਾ ਦੇ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀ ਇੱਕ ਅਭੁੱਲ ਸ਼ਾਮ। ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਛੂਤ-ਛਾਤ ਦੇ ਰਾਖਸ਼ ਨੂੰ ਦਫ਼ਨਾਉਣ ਲਈ ਕੀਤੇ ਗਏ ਇੱਕ ਅਖਿਲ ਭਾਰਤੀ ਦੌਰੇ ਦੌਰਾਨ ਪੂਨਾ ਆਏ ਸਨ। ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਨਾਰਾਜ਼ਗੀ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਪੂਨਾ ਨਗਰ ਪਾਲਿਕਾ ਨੇ ਇਸ ਮਹਾਨ ਮਿਸ਼ਨ ਲਈ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਦੀ ਤਰਫੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਨਮਾਨਿਤ ਕਰਨ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਸੀ।

'ਮਿਉਂਸਪਲ ਹਾਲ ਪੂਨਾ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਖਚਾਖਚ ਭਰਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਭੀੜ ਬਾਹਰ ਗਲੀਆਂ ਵਿੱਚ ਫੈਲ ਗਈ ਸੀ। ਸਾਡਾ ਬੁਆਏ ਸਕਾਉਟ ਬੈਂਡ ਇਮਾਰਤ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਮੰਜ਼ਿਲ 'ਤੇ ਦੱਖਣੀ ਬਾਲਕੋਨੀ ਵਿੱਚ ਉਸਦੇ ਆਉਣ ਦੀ ਉਡੀਕ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਉਸ ਬੈਂਡ ਵਿੱਚ ਬੰਸਰੀ ਵਾਦਕ ਸੀ। ਸਾਡੇ ਬੁਆਏ ਸਕਾਊਟ ਬੈਂਡ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹੀਂ ਦਿਨੀਂ ਵੱਡੇ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਸਰਪ੍ਰਸਤੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਸਾਨੂੰ ਵਿਆਹ ਆਦਿ ਸਮਾਰੋਹਾਂ ਦੌਰਾਨ ਖੇਡਣ ਲਈ ਬੁਲਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਕੁਝ ਸ਼ਰਮ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ ਸੀ, ਪਰ ਨਗਰਪਾਲਿਕਾ ਵਰਗੇ ਸਮਾਗਮਾਂ ਲਈ ਬੁਲਾਏ ਜਾਣ 'ਤੇ ਖੁਸ਼ੀ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ ਸੀ। ਅਸੀਂ ਖੁਸ਼ ਸੀ ਕਿ ਅਸੀਂ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਦੇ ਸੁਆਗਤ ਵਿੱਚ ਹਿੱਸਾ ਲੈ ਰਹੇ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਦਿਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖਾਂਗੇ....

ਥੋੜ੍ਹੀ ਦੇਰ ਬਾਅਦ ਅਸੀਂ ਬਾਹਰ ਭੀੜ ਵਿੱਚੋਂ "ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਆ ਗਏ" "ਮਹਾਤਮਾ ਜੀ ਆ ਗਏ", "ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਾਰ ਹੈ" ਆਦਿ ਦੀਆਂ ਚੀਕਾਂ ਸੁਣੀਆਂ ਅਤੇ ਇੱਕ ਧੁਨ ਮਾਰੀ। ਇੱਕ ਕਾਰ ਬਾਲਕੋਨੀ ਦੇ ਹੇਠਾਂ ਆ ਕੇ ਰੁਕੀ। ਅਸੀਂ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਉੱਠਣਗੇ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖ ਸਕਾਂਗੇ। ਮੈਂ ਬੰਸਰੀ ਵਜਾਉਣਾ ਜਾਰੀ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ ਬਾਲਕੋਨੀ ਵੱਲ ਝੁਕ ਗਿਆ। ਅਚਾਨਕ.... ਬੈਂਡ ਦੇ ਸੰਗੀਤ ਨੂੰ ਡੁੱਬਣ ਵਾਲੀ ਇੱਕ ਬੋਲ਼ੀ ਆਵਾਜ਼ ਸੁਣਾਈ ਦਿੱਤੀ। ਘਬਰਾ ਕੇ ਅਸੀਂ ਇਕ ਦੂਜੇ ਵੱਲ ਦੇਖਿਆ। ਅਸੀਂ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਨਹੀਂ ਲਗਾ ਸਕੇ ਕਿ ਇਹ ਕੀ ਸੀ ਪਰ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਕਿ ਕੁਝ ਬੁਰਾ ਹੋਇਆ ਸੀ. ਹਾਲਾਂਕਿ ਅਸੀਂ ਖੇਡਣਾ ਜਾਰੀ ਰੱਖਿਆ। ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਬਾਅਦ ਸਾਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਇਹ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਅੰਨਾ ਸਾਹਿਬ ਭੋਪਤਕਰ ਆਏ ਸਨ।

ਕੁਝ ਦੇਰ ਬਾਅਦ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਆਏ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਮਜ਼ੋਰ ਤਸਵੀਰ ਦੇਖੀ। ਸਮਾਗਮ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਰੁਕਾਵਟ ਦੇ ਨੇਪਰੇ ਚੜ੍ਹ ਗਿਆ। ਉਸ ਦੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਅਸੀਂ ਰਵਾਨਗੀ ਲਈ ਆਪਣੇ ਯੰਤਰ ਇਕੱਠੇ ਕਰਨੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਜਦੋਂ ਸਾਨੂੰ ਸੀਆਈਡੀ ਨੇ ਘੇਰ ਲਿਆ, ਸਾਡੀ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਲਾਸ਼ੀ ਲਈ ਗਈ। ਪਰ ਅਸਲ ਦੋਸ਼ੀ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਭੱਜ ਚੁੱਕਾ ਸੀ। ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਉਸ ਦੀ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀ ਲਈ ਵੱਡੇ ਇਨਾਮ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਪਰ ਉਹ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ। ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ, ਇਹ ਕਦੇ ਵੀ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲੱਗ ਸਕਿਆ ਕਿ ਕੀ ਉਹ ਅੱਤਵਾਦੀ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਦੀ ਲੋਕਪ੍ਰਿਅਤਾ 'ਤੇ ਈਰਖਾ ਨਾਲ ਸੜ ਰਿਹਾ ਕੋਈ ਵਿਰੋਧੀ ਸੀ ਜਾਂ ਕੋਈ ਕੱਟੜ ਕੱਟੜ ਹਿੰਦੂ ਸੀ ਜੋ ਇਹ ਸੋਚਦਾ ਸੀ ਕਿ ਛੂਤ-ਛਾਤ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਧਰਮ ਤਬਾਹ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ।'

ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਜੀਵਨੀ ਵਿਚ ਇਸ ਘਟਨਾ ਬਾਰੇ ਲਿਖਦੇ ਹੋਏ, ਆਚਾਰੀਆ ਸ਼ੰਕਰ ਦੱਤਾਤ੍ਰੇਯ ਜਾਵਡੇਕਰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ: 'ਜਦੋਂ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਨੂੰ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਨ ਲਈ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ।

Machine Translated by Google

ਪਤਾ, ਕੁਝ ਕੱਟੜ ਹਿੰਦੂ, ਅਛੂਤਾਂ ਦੇ ਕਾਰਨ ਉਸ ਦੀ ਸ਼ਰਧਾ ਤੋਂ ਗੁੱਸੇ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਉਸ 'ਤੇ ਬੰਬ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤਾ। ਖੁਸ਼ਕਿਸਮਤੀ ਨਾਲ, ਇਹ ਭਟਕ ਗਿਆ ਅਤੇ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਨੂੰ ਕੋਈ ਨੁਕਸਾਨ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ। ਪੁਲਿਸ ਅੱਤਵਾਦੀ ਨੂੰ ਫੜਨ ਵਿੱਚ ਅਸਮਰੱਥ ਰਹੀ ਹੈ... ਨੇਕੀ ਦੀ ਰੱਖਿਆ, ਅਤੇ ਨੇਕ ਆਚਰਣ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਦੇ ਸਦੀਵੀ ਧਰਮ ਦਾ ਤੱਤ ਸੀ। ਪਰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸਦੀਵੀ ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਦੇ ਅਸਲੀ ਪੈਰੋਕਾਰ ਕਹਾਉਣ ਵਾਲੇ ਕੁਝ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਦੇ ਕਤਲ ਨਾਲ ਹੀ ਇਸ ਨੂੰ ਬਚਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਇਸ ਮੂਰਖ ਅਤੇ ਦੁਸ਼ਟ ਕੱਟੜਪੰਥੀ ਨੂੰ ਰਾਜਨੀਤੀ ਦਾ ਸ਼ਿੰਗਾਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਤਾਂ ਖਾੜਕੂ ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦ ਦਾ ਜਨਮ ਹੋਇਆ ਜਿਸ ਨੇ ਅੱਤਵਾਦੀ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ਾਂ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਲਿਆ। ਅੰਤ ਵਿੱਚ, ਇਸ ਵਿਗੜੇ ਹੋਏ ਹਿੰਦੂ ਅੱਤਵਾਦ ਦੇ ਅੰਨ੍ਹੇ ਪੈਰੋਕਾਰ ਨੇ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਦਾ ਕਤਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਪਰ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਨੇ ਭਾਰਤ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਆਪਣੇ ਮਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਪੂਰਾ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ।'

ਇਹ ਇੱਕ ਅਨੋਖਾ ਇਤਫ਼ਾਕ ਸੀ ਕਿ ਬੰਬ ਅੰਨਾ ਸਾਹਿਬ ਭੋਪਟਕਰ ਦੀ ਕਾਰ 'ਤੇ ਸੁੱਟਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ, ਜੋ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਕੱਟੜ ਵਿਰੋਧ ਲਈ ਬਦਨਾਮ ਸੀ। ਭੋਪਾਟਕਰ ਕੱਚ ਦੇ ਟੁਕੜਿਆਂ ਨਾਲ ਥੋੜ੍ਹਾ ਜ਼ਖ਼ਮੀ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ, ਪਰ ਉਸ ਦੀ ਹਿੰਮਤ ਅਤੇ ਸੰਜਮ ਅਜਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਸੱਟਾਂ ਤੋਂ ਬੇਪਰਵਾਹ ਹੋ ਕੇ ਆਪਣੀ ਸੀਟ 'ਤੇ ਬੈਠ ਗਿਆ। ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਇੰਨਾ ਅਚਾਨਕ ਵਾਪਰਿਆ ਕਿ ਸਿਰਫ਼ ਪੁਲਿਸ ਅਤੇ ਕੁਝ ਹੋਰ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਪਤਾ ਲੱਗਾ। ਸਮਾਗਮ ਖਤਮ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹੀ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਇਸ ਬਾਰੇ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ। ਇਸ ਤੋਂ ਉਹ ਕਿੰਨਾ ਦੁਖੀ ਸੀ, ਉਸ ਨੇ ਇਸ ਘਟਨਾ ਬਾਰੇ ਦਿੱਤੇ ਬਿਆਨ ਤੋਂ ਜ਼ਾਹਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

'ਮੈਂ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ,' ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਕਿ ਕੋਈ ਵੀ ਸਮਝਦਾਰ ਸਨਾਤਨਵਾਦੀ [ਆਰਥੋਡਾਕਸ]
ਹਿੰਦੂ ਕਦੇ ਵੀ ਉਸ ਪਾਗਲ ਕੰਮ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜੋ ਅੱਜ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਪਰ, ਮੈਂ ਚਾਹਾਂਗਾ ਕਿ ਸਨਾਤਨਵਾਦੀ ਦੋਸਤ ਉਸ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਕਾਬੂ ਕਰਨ ਜੋ ਬੋਲਣ ਵਾਲਿਆਂ ਅਤੇ ਲੇਖਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੱਖ ਤੋਂ ਬੋਲਣ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਦੁਆਰਾ ਵਰਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਦੁਖਦਾਈ ਘਟਨਾ ਨੇ ਬਿਨਾਂ ਸ਼ੱਕ ਹਰੀਜਨ ਕਾਜ਼ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਵਧਾਇਆ ਸੀ। ਉਹਨਾਂ ਲਈ ਖੜੇ ਹੋਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਸ਼ਹਾਦਤ ਦੁਆਰਾ ਖੁਸ਼ਹਾਲੀ ਦੇ ਕਾਰਨਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖਣਾ ਆਸਾਨ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਸ਼ਹਾਦਤ ਦਾ ਕੋਈ ਦੁੱਖ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਪਰ ਜੇ ਇਹ ਮੇਰੇ ਲਈ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾਉਣ ਵਿਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਮੈਂ ਲੱਖਾਂ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੇ ਸਾਂਝੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਲਈ ਸਰਵਉੱਚ ਫਰਜ਼ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ, ਤਾਂ ਮੈਂ ਇਸ ਦੀ ਚੰਗੀ ਕਮਾਈ ਕਰਾਂਗਾ ਅਤੇ ਇਹ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰ ਲਈ ਸੰਭਵ ਹੋਵੇਗਾ। ਭਵਿੱਖ ਬਾਰੇ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਕਿ ਮੈਂ ਹਰੀਜਨਾਂ ਅੱਗੇ ਜੋ ਪ੍ਰਣ ਲਿਆ ਸੀ ਕਿ ਜੇ ਲੋੜ ਪਈ ਤਾਂ ਛੂਤ-ਛਾਤ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਦੇ ਯਤਨਾਂ ਵਿੱਚ ਮਰਾਂਗਾ। ਮੇਰੇ ਤੋਂ ਦੁਖੀ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਇਸ ਧਰਤੀ ਦੀ ਹੋਂਦ ਵਿੱਚ ਮੇਰੇ ਲਈ ਕੀ ਬਚਿਆ ਹੈ, ਉਹ ਜਾਣ ਲੈਣ ਕਿ ਮੇਰੇ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨਾ ਸਭ ਤੋਂ ਆਸਾਨ ਕੰਮ ਹੈ.... ਦੁਨੀਆ ਕੀ ਕਹਿੰਦੀ, ਜੇ ਮੇਰੇ 'ਤੇ ਅਤੇ ਮੇਰੀ ਪਾਰਟੀ 'ਤੇ ਬੰਬ ਡਿੱਗਿਆ ਹੁੰਦਾ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਮੇਰੀ ਪਤਨੀ ਅਤੇ ਤਿੰਨ ਲੜਕੀਆਂ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ ਜੋ ਮੈਨੂੰ ਧੀਆਂ ਜਿੰਨੀਆਂ ਪਿਆਰੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਮਾਪਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਮੈਨੂੰ ਸੌਂਪਿਆ ਗਿਆ ਹੈ? ...

ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਬੰਬ ਸੁੱਟਣ ਵਾਲੇ ਅਣਜਾਣ ਵਿਅਕਤੀ ਲਈ ਡੂੰਘੇ ਤਰਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਹੋਰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਜੇ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਮੇਰਾ ਰਸਤਾ ਸੀ, ਅਤੇ ਜੇ ਬੰਬ ਸੁੱਟਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਪਤਾ ਸੀ, ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰ ਉਸ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ

Machine Translated by Google

ਡਿਸਚਾਰਜ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਮੈਂ ਦੱਖਣੀ ਅਫ਼ਰੀਕਾ ਵਿੱਚ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੇਰੇ 'ਤੇ ਸਫਲਤਾਪੂਰਵਕ ਹਮਲਾ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਸੁਧਾਰਕਾਂ ਨੂੰ ਬੰਬ ਸੁੱਟਣ ਵਾਲੇ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਗੁੱਸੇ ਨਾ ਹੋਣ ਦਿਓ। ਮੈਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਛੂਤ-ਛਾਤ ਦੀ ਮਾਰੂ ਬੁਰਾਈ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ ਦਿਵਾਉਣ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਦੁੱਗਣਾ ਕਰਨ।

ਇੱਕ ਵੇਰਵਾ ਜੋ ਉੱਪਰ ਦੱਸੇ ਗਏ ਨਾਲ ਥੋੜ੍ਹਾ ਮੇਲ ਖਾਂਦਾ ਹੈ, ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਹੈਂਡ ਗ੍ਰੇਨੇਡ ਉਸ ਕਾਰ ਦੇ ਬੋਨਟ ਤੋਂ ਉਛਾਲਿਆ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਗਾਂਧੀ ਯਾਤਰਾ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ ਅਤੇ ਵਿਸਫੋਟ ਕਰਨ ਅਤੇ ਕੁਝ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਜ਼ਖਮੀ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕੁਝ ਦੂਰੀ ਤੱਕ ਘੁੰਮ ਗਿਆ। ਇਕ ਹੋਰ ਸੰਸਕਰਣ ਵਿਚ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਦੋ ਕਾਰਾਂ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਗਾਂਧੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨੂੰ ਸਮਾਗਮ ਵਾਲੀ ਥਾਂ 'ਤੇ ਲਿਆਂਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਇਕ ਰੇਲਵੇ ਕਰਾਸਿੰਗ 'ਤੇ ਉਹ ਵੱਖ ਹੋ ਗਏ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਸਥਾਨ 'ਤੇ ਲਿਆਉਣ ਵਾਲੀ ਕਾਰ ਪਹਿਲੀ ਕਾਰ ਨਾਲੋਂ ਇਕ ਮਿੰਟ ਬਾਅਦ ਪਹੁੰਚੀ। ਜਦੋਂ ਪਹਿਲੀ ਕਾਰ ਆਈ ਤਾਂ ਇਹ ਮੰਨ ਲਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਗਾਂਧੀ ਉਸ ਵਿਚ ਸੀ; ਬੈਂਡ ਵੱਜਣ ਲੱਗਾ ਅਤੇ ਸਵਾਗਤ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਕਮੇਟੀ ਕਾਰ ਵੱਲ ਵਧੀ। ਕਾਤਲ ਨੇ ਮੰਨਿਆ ਕਿ ਉਸ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਆ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਨੇ ਛੱਤ 'ਤੇ ਆਪਣੀ ਪਰਚ ਤੋਂ ਗ੍ਰਨੇਡ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤਾ। ਹੈਂਡ ਗ੍ਰੇਨੇਡ ਕਾਰ ਦੇ ਬੋਨਟ 'ਤੇ ਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਫਟਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸੜਕ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਆ ਗਿਆ। ਜਿਸ ਕਾਰ 'ਚ ਗਾਂਧੀ ਸਫਰ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ, ਉਹ ਧਮਾਕੇ ਤੋਂ ਕੁਝ ਸਕਿੰਟਾਂ ਬਾਅਦ ਹੀ ਘਟਨਾ ਵਾਲੀ ਥਾਂ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚ ਗਈ। ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਨੁਕਸਾਨ ਦੇਖਿਆ, ਪਰ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਵਧਾਉਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ।

ਇੱਕ ਹੋਰ ਸੰਸਕਰਣ ਵਿੱਚ, ਕਈ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਜ਼ਖਮੀ ਹੋਣ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ: ਨਗਰ ਨਿਗਮ ਦੇ ਮੁੱਖ ਅਧਿਕਾਰੀ, ਦੋ ਪੁਲਿਸ ਕਰਮਚਾਰੀ ਅਤੇ ਸੱਤ ਹੋਰ।

ਇਹ ਬੰਬ ਕਥਿਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਗਾਂਧੀ ਵਿਰੋਧੀ ਹਿੰਦੂ ਕੱਟੜਪੰਥੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਸੁੱਟਿਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਪਿਆਰੇਲਾਲ ਨੇ ਆਪਣੀ ਕਿਤਾਬ ਵਿੱਚ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਜੀਵਨੀਕਾਰ ਬੀ.ਜੀ.
ਤੇਂਦੁਲਕਰ। ਪਿਆਰੇਲਾਲ ਲਿਖਦਾ ਹੈ: 'ਇਸ ਵਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਬਹੁਤ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਯੋਜਨਾਬੱਧ ਅਤੇ ਸੰਪੂਰਨਤਾ ਲਈ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ...' ਇਸ ਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਜੀਵਨ 'ਤੇ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ, ਅਤੇ ਪਿਛਲੇ ਹਮਲਿਆਂ ਲਈ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਲੋਕ ਵੀ ਇਸ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ। ਪਿਆਰੇਲਾਲ ਦੀ ਟਿੱਪਣੀ ਤੋਂ ਇਹ ਵੀ ਸੰਕੇਤ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਕਿ 25 ਜੂਨ 1934 ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦੀਆਂ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਯੋਜਨਾਬੰਦੀ ਅਤੇ ਤਾਲਮੇਲ ਦੀ ਘਾਟ ਕਾਰਨ ਅਸਫਲ ਹੋ ਗਈਆਂ ਅਤੇ ਕਾਤਲ ਹਰ ਵਾਰ ਬਿਹਤਰ ਹੋ ਰਹੇ ਸਨ।

ਪਿਆਰੇਲਾਲ ਲਿਖਦੇ ਹਨ: 'ਇਹ ਲੋਕ ਗਾਂਧੀ, ਨਹਿਰੂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਕਾਂਗਰਸੀ ਨੇਤਾਵਾਂ ਦੀਆਂ ਤਸਵੀਰਾਂ ਆਪਣੀਆਂ ਜੁੱਤੀਆਂ ਵਿਚ ਰੱਖਦੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਿਸ਼ਾਨੇ ਵਜੋਂ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਦੀ ਫੋਟੋ 'ਤੇ ਗੋਲੀ ਚਲਾਉਣ ਦੀ ਸਿਖਲਾਈ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਇਹ ਉਹੀ ਲੋਕ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਮਹਾਤਮਾ ਦਾ ਕਤਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਜਦੋਂ ਉਹ 1948 ਵਿੱਚ ਦੰਗਿਆਂ ਨਾਲ ਭੜਕੀ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਂਤੀ ਲਿਆਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਹਮਲਾਵਰ ਫਰਾਰ ਹੋ ਗਏ ਅਤੇ ਹੈਰਾਨੀ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਕੋਈ ਵੀ ਜਾਂਚ ਜਾਂ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀ ਦਾ ਕੋਈ ਰਿਕਾਰਡ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਸ਼ਾਇਦ ਇਹ ਇਸ ਲਈ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਸੱਟਾਂ ਲੱਗੀਆਂ ਸਨ

Machine Translated by Google

ਨਾਬਾਲਗ ਅਤੇ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਡੂੰਘਾਈ ਨਾਲ ਜਾਂਚ ਸੁਰੂ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਸਮਝੀ।

ਇਹ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਜੀਵਨ 'ਤੇ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲੀ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਸੀ। ਕਈ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰਾਂ ਨੇ ਦੋਸ਼ ਲਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਨੱਥੂਰਾਮ ਗੋਡਸੇ-ਨਰਾਇਣ ਆਪਟੇ ਗੈਂਗ ਦਾ ਕੰਮ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਗਿਰੋਹ ਹਿੰਦੂਤਵ ਅਤੇ ਉੱਚ ਜਾਤੀਆਂ ਦੇ ਦਬਦਬੇ ਦੀ ਆਲੋਚਨਾ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ 'ਤੇ ਕਈ ਹੋਰ ਬੰਬ ਹਮਲਿਆਂ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਸੀ।

ਇਹ ਉਹ ਸਮਾਂ ਵੀ ਸੀ ਜਦੋਂ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਬਹੁਤ ਸਰਗਰਮ ਸੀ ਅਤੇ ਸਾਵਰਕਰ ਨੇ ਹਿੰਦੂ ਸਰਵਉੱਚਤਾ ਅਤੇ ਮੁਸਲਿਮ ਵਿਰੋਧੀ ਬਿਆਨਬਾਜ਼ੀ ਦੇ ਆਪਣੇ ਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ ਫੈਲਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਭਾਰਤ ਦਾ ਦੌਰਾ ਕੀਤਾ ਸੀ।

ਜਦੋਂ ਤੋਂ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਹਰੀਜਨ ਸਮੂਲੀਅਤ ਦੀ ਮੁਹਿੰਮ ਅਤੇ ਹਰੀਜਨਾਂ ਨੂੰ ਮੰਦਰਾਂ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲ ਕਰਵਾਉਣ ਲਈ ਉਸਦੀ ਲੜਾਈ ਸੁਰੂ ਹੋਈ, ਸਨਾਤਨੀ ਹਿੰਦੂ ਉਸ ਨਾਲ ਨਾਰਾਜ਼ ਸਨ।
ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਦੇਸ਼ ਭਰ ਵਿੱਚ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤੇ।

ਦੂਜੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼- ਨੱਥੂਰਾਮ ਨੇ ਗਾਂਧੀ 'ਤੇ ਹਮਲਾ ਕੀਤਾ

ਪੰਚਗਾਨੀ

ਜੁਲਾਈ 1944, ਪੰਚਗਨੀ: ਮਈ
1944 ਵਿੱਚ ਆਗਾ ਖਾਨ ਪੈਲੇਸ ਜੇਲ੍ਹ ਕੈਂਪ ਤੋਂ ਰਿਹਾਅ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਮਲੇਰੀਆ ਹੋ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਡਾਕਟਰ ਦੁਆਰਾ ਆਰਾਮ ਕਰਨ ਦੀ ਸਲਾਹ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਉਹ ਪੂਨਾ ਦੇ ਨੇੜੇ ਇੱਕ ਪਹਾੜੀ ਰਿਜ਼ੋਰਟ ਪੰਚਗਨੀ ਵਿੱਚ ਸੇਵਾਮੁਕਤ ਹੋ ਗਿਆ, ਜਿੱਥੇ ਉਹ ਦਿਲਖੁਸ਼ ਬੰਗਲੇ ਵਿੱਚ ਠਹਿਰਿਆ। ਪੂਨਾ ਤੋਂ ਇੱਕ ਚਾਰਟਰਡ ਬੱਸ ਰਾਹੀਂ ਅਠਾਰਾਂ ਜਾਂ ਵੀਹ ਬੰਦਿਆਂ ਦਾ ਇੱਕ ਸਮੂਹ ਪੰਚਗਨੀ ਪਹੁੰਚਿਆ ਅਤੇ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਇੱਕ ਦਿਨ ਭਰ ਵਿਰੋਧ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤਾ।

ਜਦੋਂ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਇਸ ਬਾਰੇ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਮੂਹ ਦੇ ਨੇਤਾ ਨੱਥੂਰਾਮ ਵਿਨਾਇਕ ਗੋਡਸੇ ਨੂੰ ਗੱਲਬਾਤ ਲਈ ਬੁਲਾਇਆ। ਨੱਥੂਰਾਮ ਨੇ ਸੱਦਾ ਠੁਕਰਾ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਜਾਰੀ ਰੱਖਿਆ।

ਉਸ ਸ਼ਾਮ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਸਭਾ ਦੌਰਾਨ, ਨਥੂਰਾਮ ਗੋਡਸੇ, ਨਹਿਰੂ ਕਮੀਜ਼, ਪਜਾਮਾ ਅਤੇ ਜੈਕਟ ਪਹਿਨੇ, ਗਾਂਧੀ ਵੱਲ ਦੌੜਿਆ। ਉਹ ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਖੰਜਰ ਫੜ ਕੇ ਗਾਂਧੀ ਵਿਰੋਧੀ ਨਾਅਰੇ ਲਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਗੋਡਸੇ ਨੂੰ ਪੂਨਾ ਦੇ ਸੁਰਤੀ ਲੌਜ ਦੇ ਮਾਲਕ ਮਨੀਸ਼ੰਕਰ ਪੁਰੋਹਿਤ ਅਤੇ ਸਤਾਰਾ ਦੇ ਡੀ. ਭੀਲਾਰੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਪਛਾੜ ਦਿੱਤਾ, ਜੋ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਮਹਾਬਲੇਸ਼ਵਰ ਤੋਂ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੇ ਕਾਂਗਰਸ ਮੈਂਬਰ ਬਣੇ। ਗੋਡਸੇ ਦੇ ਨਾਲ ਆਏ ਹੋਰ ਨੌਜਵਾਨ ਭੱਜ ਗਏ। ਗੌਡਸੇ ਦੇ ਹਮਲੇ ਨੇ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਮਾਮੂਲੀ ਘਬਰਾਹਟ ਪੈਦਾ ਕੀਤੀ, ਪਰ ਗਾਂਧੀ ਸ਼ਾਂਤ ਰਹੇ। ਉਸਨੇ ਗੋਡਸੇ ਨੂੰ ਉਸਦੇ ਨਾਲ ਅੱਠ ਦਿਨ ਬਿਤਾਉਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਤਾਂ ਜੋ ਉਹ ਉਸਦੀ ਗੱਲ ਨੂੰ ਸਮਝ ਸਕੇ। ਗੋਡਸੇ ਨੇ ਇਸ ਸੱਦੇ ਨੂੰ ਠੁਕਰਾ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਇੱਕ ਮਹਾਨ ਗਾਂਧੀ ਦੁਆਰਾ ਆਜ਼ਾਦ ਹੋਣ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦਿੱਤੀ ਗਈ।

ਪੂਨਾ ਛੱਡਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਗੋਡਸੇ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪੱਤਰਕਾਰ ਦੋਸਤਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ੇਖੀ ਮਾਰੀ ਸੀ ਕਿ ਗਾਂਧੀ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਖਬਰਾਂ ਜਲਦੀ ਹੀ ਪੰਚਗਨੀ ਤੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਣਗੀਆਂ। ਜੋਗਲੇਕਰ, ਗੋਡਸੇ ਦੇ ਅਖਬਾਰ 'ਅਗਰਣੀ' ਲਈ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੇ ਰਿਪੋਰਟਰ,

Machine Translated by Google

ਨੇ ਇਸ ਤੱਥ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕੀਤੀ। ਪੂਨਾ ਹੇਰਾਲਡ ਦੇ ਤਤਕਾਲੀ ਸੰਪਾਦਕ ਏ. ਡੇਵਿਡ ਨੇ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਕਤਲ ਦੀ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਰਨ ਲਈ ਸੱਠਵਿਆਂ ਦੇ ਅਖੀਰ ਵਿੱਚ ਬਣਾਏ ਗਏ ਕਪੂਰ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਬਿਆਨ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਸਹੁੰ ਦੇ ਤਹਿਤ ਕਿਹਾ ਕਿ ਗੋਡਸੇ ਨੇ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਜੀਵਨ 'ਤੇ ਹਮਲਾ ਕੀਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸਨੇ ਯੋਜਨਾਬੱਧ ਹਮਲੇ ਬਾਰੇ ਸਾਥੀ ਪੱਤਰਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਸ਼ੇਖੀ ਬਾਰੇ ਵੀ ਸੁਣਿਆ ਸੀ। ਇੱਕ ਛੋਟੀ ਜਿਹੀ ਖ਼ਬਰ ਵਿੱਚ, ਟਾਈਮਜ਼ ਆਫ਼ ਇੰਡੀਆ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਪੂਨਾ ਸਥਿਤ ਇੱਕ ਸੰਪਾਦਕ ਨੇ ਗਾਂਧੀ 'ਤੇ ਹਮਲਾ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਸੀ।

ਪੁਲਿਸ ਰਿਕਾਰਡ ਦਰਸਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪੰਚਗਨੀ ਵਿਖੇ ਗਾਂਧੀ ਵਿਰੁੱਧ ਦਿਨ ਭਰ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਹੁੰਦੇ ਰਹੇ। ਰਿਕਾਰਡਾਂ ਵਿਚ ਇਹ ਵੀ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਗੋਡਸੇ ਨੂੰ ਗਾਂਧੀ 'ਤੇ ਨਾਅਰੇਬਾਜ਼ੀ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਪਰ ਇਹ ਨਹੀਂ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਕੀ ਉਹ ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਸੀ। ਡਾ. ਸੁਸ਼ੀਲਾ ਨਈਅਰ, ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਡਾਕਟਰ ਅਤੇ ਨਜ਼ਦੀਕੀ ਸਹਿਯੋਗੀ, ਨੇ ਕਪੂਰ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਗਵਾਹੀ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨਕਾਰੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਨੂੰ ਛੁਰਾ ਫੜਿਆ ਹੋਇਆ ਪਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਪਰ ਇਹ ਪੁਸ਼ਟੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਿਆ ਕਿ ਕੀ ਇਹ ਨੱਥੂਰਾਮ ਗੋਡਸੇ ਸੀ।

ਹਾਲਾਂਕਿ, ਗੋਡਸੇ 'ਤੇ ਕਾਬੂ ਪਾਉਣ ਵਾਲੇ ਦੋ ਆਦਮੀਆਂ - ਮਨੀਸ਼ੰਕਰ ਪੁਰੋਹਿਤ ਅਤੇ ਡੀ. ਭੀਲਾਰੇ ਗੁਰੂਜੀ - ਨੇ ਕਪੂਰ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਇਸ ਹਮਲੇ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਦਿੱਤੀ, ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਸ ਦਿਨ ਪੰਚਗਨੀ ਵਿਖੇ ਨੱਥੂਰਾਮ ਵਿਨਾਇਕ ਗੋਡਸੇ ਨੂੰ ਫੜ ਕੇ ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।

ਮੈਨੂੰ ਭੀਲਾਰੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ 13 ਜਨਵਰੀ 2007 ਨੂੰ ਸਾਂਗਲੀ ਵਿਖੇ ਮਿਲਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲਿਆ। ਉਹ ਅੱਸੀ ਦੇ ਦਹਾਕੇ ਦੇ ਅੱਧ ਵਿੱਚ ਹੈ, ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਮਜ਼ਬੂਤ ਅਤੇ ਸਰਗਰਮ ਆਦਮੀ ਜਿਸਦੀ ਤੇਜ਼ ਯਾਦਦਾਸ਼ਤ ਹੈ। 63 ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਉਸ ਭਿਆਨਕ ਦਿਨ ਦੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕਰਨ ਲਈ ਪੁੱਛੇ ਜਾਣ 'ਤੇ, ਭੀਲਾਰੇ ਨੇ ਦ੍ਰਿੜਤਾ ਨਾਲ ਕਿਹਾ ਕਿ ਨੱਥੂਰਾਮ ਗੋਡਸੇ ਨੇ ਗਾਂਧੀ 'ਤੇ ਹਮਲਾ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਭੀਲਾਰੇ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, ਨੱਥੂਰਾਮ ਇੱਕ ਜੰਬੀਆ, ਛੁਰਾ ਮਾਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਇਹ ਦੱਸਦੇ ਹੋਏ ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਉਸਨੇ ਨੱਥੂਰਾਮ ਨੂੰ ਰੋਕਿਆ ਅਤੇ ਮਨੀਸ਼ੰਕਰ ਪੁਰੋਹਿਤ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਉਸਨੂੰ ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਕੀਤਾ, ਭੀਲਾਰੇ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜਦੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਨੱਥੂਰਾਮ ਨਾਲ ਹੱਥੋਪਾਈ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਜ਼ਮੀਨ 'ਤੇ ਲੜਾਇਆ, ਤਾਂ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸ਼ਲਾਘਾ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹਮਲਾਵਰ ਨਾਲ ਸਖ਼ਤ ਨਾ ਹੋਣ ਦੀ ਹਦਾਇਤ ਕੀਤੀ। ਉਹ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਨੱਥੂਰਾਮ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕੋਲ ਲਿਆਉਣ ਤਾਂ ਜੋ ਉਹ ਗੱਲ ਕਰ ਸਕਣ। ਭੀਲਰੇ ਨੇ ਇਹ ਵੀ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਕਰਕਰੇ, ਥੱਟੇ, ਬੈਜ ਅਤੇ ਗੋਪਾਲ ਗੋਡਸੇ ਵੀ ਉਸ ਸਮੂਹ ਵਿੱਚ ਮੌਜੂਦ ਸਨ ਜੋ ਪੂਨਾ ਤੋਂ ਗਾਂਧੀ ਵਿਰੋਧੀ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਲਈ ਪਹੁੰਚੇ ਸਨ। ਇਹ ਸਾਰੇ ਲੋਕ ਚਾਰ ਸਾਲ ਬਾਅਦ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਕਤਲ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ।

ਤੀਜਾ ਯਤਨ-ਸੇਵਾਗ੍ਰਾਮ ਵਿਖੇ ਜਾਨ ਨੂੰ ਖ਼ਤਰਾ; ਗੋਡਸੇ
ਸ਼ਾਮਲ

ਸਤੰਬਰ 1944, ਸੇਵਾਗ੍ਰਾਮ: 1944 ਵਿਚ
ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਜਿਨਾਹ ਨਾਲ ਗੱਲਬਾਤ ਕਰਨ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ, ਪਰ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਅਤੇ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਇਸ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਨੱਥੂਰਾਮ ਗੋਡਸੇ ਅਤੇ ਐਲ.ਜੀ
ਥੱਟੇ ਨੇ ਦੋਵਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਤੋਂ ਰੋਕਣ ਦੇ ਆਪਣੇ ਸੰਕਲਪ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ। ਉਹ

Machine Translated by Google

ਜਨਤਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਜੋ ਵੀ ਲੋੜੀਂਦਾ ਸੀ ਉਹ ਕਰਨ ਦੀ ਧਮਕੀ ਦਿੱਤੀ।
ਗਾਂਧੀ ਨੇ 9 ਸਤੰਬਰ 1944 ਨੂੰ ਬੰਬਈ ਵਿੱਚ ਜਿਨਾਹ ਨਾਲ ਆਪਣੀ ਗੱਲਬਾਤ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ। ਇਹ ਗੱਲਬਾਤ ਅਠਾਰਾਂ ਦਿਨਾਂ ਤੱਕ ਚੱਲੀ, ਅਤੇ ਵਿਅਰਥ ਸਾਬਤ ਹੋਈ। ਪਰ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਆਪਣਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਆ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਇੱਕ ਜ਼ਿੱਦੀ ਜਿਨਾਹ ਨੂੰ ਜਿੱਤਣ ਦੀ ਆਪਣੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਵਿੱਚ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸੁਹਿਰਦ ਸੀ।

ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਗੱਲਬਾਤ ਲਈ ਸੇਵਾਗ੍ਰਾਮ ਤੋਂ ਬੰਬਈ ਦੀ ਯਾਤਰਾ ਕੀਤੀ। ਗੌਡਸੇ ਅਤੇ ਥੱਟੇ ਨੇ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਲਈ ਬੰਦਿਆਂ ਦੇ ਇੱਕ ਗਿਰੋਹ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਬੰਗਾਲ ਤੋਂ ਕੁਝ ਹੋਰ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਏ। ਗਰੋਹ ਨੇ ਇਹ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਸੇਵਾਗ੍ਰਾਮ ਆਸ਼ਰਮ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਵਾਲੇ ਗੇਟ ਨੂੰ ਘੇਰ ਲਿਆ ਕਿ ਗਾਂਧੀ ਬੰਬਈ ਲਈ ਰਵਾਨਾ ਨਾ ਹੋਏ। ਡਾ: ਸੁਸ਼ੀਲਾ ਨਈਅਰ ਨੇ ਕਪੂਰ ਕਮਿਸ਼ਨ ਅੱਗੇ ਗਵਾਹੀ ਦਿੱਤੀ, ਕਿ ਨੱਥੂਰਾਮ ਗੋਡਸੇ ਨੂੰ ਆਸ਼ਰਮੀਆਂ ਨੇ ਰੋਕਿਆ ਅਤੇ ਹਿਰਾਸਤ ਵਿੱਚ ਲੈ ਲਿਆ ਜਦੋਂ ਉਸਨੇ ਗਾਂਧੀ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਵਿਅਕਤੀ 'ਤੇ ਇੱਕ 'ਜਾਂਬੀਆ', ਛੁਰਾ ਪਾਇਆ ਗਿਆ। ਹਮਲੇ ਦੀ ਪੁਲਿਸ ਰਿਪੋਰਟ ਵੀ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਰਿਪੋਰਟ ਵਿਚ ਅੱਗੇ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ: 'ਇਹ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮਤਲਬ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਨੁਕਸਾਨ ਪਹੁੰਚਾਉਣਾ ਸੀ, ਪਰ ਉਹ ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਸਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕੀਮਤ 'ਤੇ ਜਿਨਾਹ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਤੋਂ ਰੋਕਣ ਲਈ ਦ੍ਰਿੜ ਸਨ'।

ਪਿਆਰੇਲਾਲ ਨੇ ਤੇਜ ਬਹਾਦੁਰ ਸਪਰੂ ਨੂੰ ਲਿਖੀ ਆਪਣੀ ਚਿੱਠੀ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ: 'ਸੇਵਾਗ੍ਰਾਮ ਵਿਖੇ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨਕਾਰੀਆਂ ਦਾ ਨੇਤਾ, ਇਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਕੌੜਾ ਅਤੇ ਕੱਟੜ ਮਰਿਆਦਾ ਵਾਲਾ, ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਨੂੰ ਜਿਨਾਹ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਤੋਂ ਰੋਕਣ ਲਈ ਕਿਸੇ ਵੀ ਹੱਦ ਤਕ ਜਾਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਸੀ। ਪਹਿਰੇਦਾਰ ਤੋਂ ਛੁਰਾ ਬਰਾਮਦ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਅਧਿਕਾਰੀ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਮਜ਼ਾਕੀਆ ਅੰਦਾਜ਼ ਵਿਚ ਪੁੱਛਿਆ, ਕੀ ਉਹ ਸ਼ਹੀਦ ਬਣਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ? ਨੇਤਾ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਜਦੋਂ ਗਾਂਧੀ ਆਖਰਕਾਰ ਮਾਰਿਆ ਗਿਆ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਸ਼ਹੀਦ ਬਣ ਜਾਵੇਗਾ। ਅਫਸਰ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਫਿਰ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਨੇਤਾਵਾਂ ਅਤੇ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਲੜਾਈ ਵਿੱਚ ਆਪਣਾ ਸਮਾਂ ਅਤੇ ਜਾਨ ਕਿਉਂ ਬਰਬਾਦ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਜੇਕਰ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਰੋਕਣਾ ਸੀ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਨੇਤਾ ਸਾਵਰਕਰ 'ਤੇ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਛੱਡਿਆ? ਗਰੋਹ ਦੇ ਨੇਤਾ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ, "ਜੇ ਸਾਵਰਕਰ ਗਾਂਧੀ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਇਹ ਗਾਂਧੀ ਲਈ ਸਨਮਾਨ ਦੀ ਗੱਲ ਹੋਵੇਗੀ।

ਸਾਵਰਕਰ ਦਾ ਗਾਂਧੀ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕਰਨ ਦਾ ਸਮਾਂ ਨਹੀਂ ਆਵੇਗਾ। ਗਾਂਧੀ ਨਾਲ ਇਸ ਜਮਾਂਦਾਰ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ।'' ਪਿਆਰੇਲਾਲ ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਕਿ ਗਰੁੱਪ ਲੀਡਰ ਨੇ ਜਿਸ ਵਿਅਕਤੀ ਦਾ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਉਹ ਨਾਥੂਰਾਮ ਗੋਡਸੇ ਸੀ।

ਗਰੋਹ ਦੇ ਬਾਕੀਆਂ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਸਪੱਸ਼ਟੀਕਰਨ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਚੌਥਾ ਯਤਨ — ਰੇਲਗੱਡੀ ਦੀ ਤੋੜ-ਭੰਨ ਕੀਤੀ ਗਈ, ਇਸ ਲਈ ਰੂਟ
ਪੂਨਾ

29 ਜੂਨ 1946, ਰੇਲਗੱਡੀ ਰਾਹੀਂ ਪੂਨਾ ਜਾਂਦੇ ਹੋਏ: ਪੂਨਾ ਜਾਂਦੇ ਸਮੇਂ, ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਲੈ
ਕੇ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਰੇਲਗੱਡੀ - ਜਿਸ ਨੂੰ 'ਗਾਂਧੀ ਸਪੈਸ਼ਲ' ਵਜੋਂ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ - 29 ਜੂਨ ਦੀ ਰਾਤ ਨੂੰ ਨੇਰੂਲ ਅਤੇ ਕਰਜਤ ਸਟੇਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਦੁਰਘਟਨਾ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰ ਗਿਆ। ਇੰਜਨ ਡਰਾਈਵਰ ਨੇ ਆਪਣੀ ਰਿਪੋਰਟ ਵਿੱਚ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਰੇਲਗੱਡੀ ਦੇ ਅੱਗੇ ਪਟੜੀ 'ਤੇ ਪਟੜੀ ਤੋਂ ਉਤਰਨ ਦੇ ਇਰਾਦੇ ਨਾਲ ਪੱਥਰ ਰੱਖੇ ਹੋਏ ਦੇਖੇ।

Machine Translated by Google

ਇਹ. ਰੇਲਗੱਡੀ ਪੱਥਰਾਂ ਨਾਲ ਟਕਰਾ ਗਈ, ਪਰ ਇੱਕ ਹਾਦਸਾ ਟਲ ਗਿਆ ਕਿਉਂਕਿ ਇੰਜਨ ਡਰਾਈਵਰ ਚੌਕਸ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸਨੇ ਐਮਰਜੈਂਸੀ ਬਰੇਕਾਂ ਲਗਾ ਦਿੱਤੀਆਂ ਸਨ, ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਰੇਲਗੱਡੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੌਲੀ ਹੋ ਗਈ ਸੀ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਇੰਜਣ ਦੇ ਪਹੀਏ ਅਤੇ ਐਕਸਲ ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਨੁਕਸਾਨੇ ਗਏ। ਇਕ ਹੋਰ ਇੰਜਣ ਭੇਜਿਆ ਗਿਆ ਅਤੇ 'ਗਾਂਧੀ ਸਪੈਸ਼ਲ' ਨੂੰ ਪੂਨਾ ਲਿਜਾਇਆ ਗਿਆ। ਗਾਂਧੀ ਪੂਰੇ ਘਟਨਾਕ੍ਰਮ ਦੌਰਾਨ ਸੌਂ ਗਏ।

ਪੂਨਾ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਲੁਟੇਰਿਆਂ ਵੱਲੋਂ ਮਾਲ ਗੱਡੀਆਂ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਲਈ ਪੱਥਰ ਲਗਾਏ ਗਏ ਸਨ। ਪਰ ਰੇਲਵੇ ਰਿਕਾਰਡ ਦਿਖਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਸ ਦਿਨ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਪੂਨਾ ਲੈ ਕੇ ਜਾਣ ਵਾਲੀ 'ਗਾਂਧੀ ਸਪੈਸ਼ਲ' ਵਜੋਂ ਜਾਣੀ ਜਾਂਦੀ ਰੇਲਗੱਡੀ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਜਾਂ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਸੈਕਸ਼ਨ 'ਤੇ ਅਜਿਹੀਆਂ ਕੋਈ ਟਰੇਨਾਂ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਭੰਨਤੋੜ ਕਰਨ ਵਿਚ ਕੋਈ ਛੋਟ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਹੈ, ਅਤੇ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਸਮੇਂ ਉਸ ਰੂਟ 'ਤੇ 'ਗਾਂਧੀ ਸਪੈਸ਼ਲ' ਇਕਲੌਤੀ ਰੇਲਗੱਡੀ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਇਹ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਸੀ।

30 ਜੂਨ ਨੂੰ, ਪੂਨਾ ਵਿਖੇ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਬੋਲਦਿਆਂ, ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਰੱਬ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਮੈਂ ਸੱਤ ਵਾਰ ਮੌਤ ਦੇ ਜਬਾੜੇ ਤੋਂ ਬਚਿਆ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਦੁਖੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ, ਨਾ ਹੀ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਦੁਸ਼ਮਣ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ, ਮੈਂ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ਕਿ ਮੇਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ 'ਤੇ ਇੰਨੀਆਂ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਕਿਉਂ ਹਨ. ਮੇਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ 'ਤੇ ਕੱਲ੍ਹ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਅਸਫਲ ਰਹੀ. ਮੈਂ ਅਜੇ ਮਰਾਂਗਾ ਨਹੀਂ, ਮੇਰਾ ਟੀਚਾ 125 ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਤੱਕ ਜੀਣਾ ਹੈ।

ਨੱਥੂਰਾਮ ਗੌਡਸੇ ਦਾ ਮਜ਼ਾਕ ਉਡਾਉਣ ਵਾਲਾ ਜਵਾਬ ਸੀ, 'ਪਰ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇੰਨਾ ਚਿਰ ਜੀਣ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਕੌਣ ਦੇਵੇਗਾ।' ਇਸ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਕਤਲ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਕੁਝ ਲੋਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਸ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਮੌਜੂਦ ਹੋਣ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਇਸ ਖੁਲਾਸੇ ਨੇ ਆਖਰਕਾਰ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਕਪੂਰ ਕਮਿਸ਼ਨ ਆਫ਼ ਇਨਕੁਆਰੀ ਨਿਯੁਕਤ ਕਰਨ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕੀਤਾ। 20 ਜਨਵਰੀ 1948 ਨੂੰ, ਜਿੱਥੇ ਗਾਂਧੀ ਆਪਣੀ ਸ਼ਾਮ ਦੀ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਸਭਾ ਕਰਨ ਲਈ ਬੈਠੇ ਸਨ, ਉਸ ਦੇ ਕੁਝ ਮੀਟਰ ਪਿੱਛੇ ਇੱਕ ਬੰਬ ਧਮਾਕਾ ਹੋਇਆ।

ਮਦਨਲਾਲ ਪਾਹਵਾ ਨੂੰ ਮੌਕੇ ਤੋਂ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰ ਲਿਆ ਗਿਆ। ਉਸ ਦੇ ਕਬੂਲਨਾਮੇ ਅਨੁਸਾਰ ਬੰਬ ਧਮਾਕਾ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਹੱਤਿਆ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਸੀ। ਮਦਨਲਾਲ ਨੇ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਇਸ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਕੌਣ ਸੀ, ਅਤੇ ਕਿਹਾ, 'ਵੋ ਫਿਰ ਆਏਗਾ', 'ਉਹ ਵਾਪਸ ਆਵੇਗਾ'।

30 ਜਨਵਰੀ 1948 ਨੂੰ ਸ਼ਾਮ 5.17 ਵਜੇ, ਆਖਰੀ ਅਸਫਲ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਦੇ ਦਸ ਦਿਨ ਬਾਅਦ, ਨੱਥੂਰਾਮ ਗੋਡਸੇ ਨੇ ਗਾਂਧੀ ਕੋਲ ਜਾ ਕੇ, ਇੱਕ ਆਟੋਮੈਟਿਕ ਪਿਸਤੌਲ ਕੱਢਿਆ ਅਤੇ ਤਿੰਨ ਫੁੱਟ ਦੀ ਦੂਰੀ ਤੋਂ ਉਸਦੀ ਛਾਤੀ ਵਿੱਚ ਤਿੰਨ ਗੋਲੀਆਂ ਮਾਰੀਆਂ।

ਗੌਡਸੇ ਆਖਰਕਾਰ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਵਿੱਚ ਕਾਮਯਾਬ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ।

---

* ਇਹ ਲਿਖਣ ਵਿੱਚ, ਮੈਂ ਪਿਆਰੇਲਾਲ ਦੀ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ: ਦ ਲਾਸਟ ਫੇਜ਼, ਤੇਂਦੁਲਕਰ ਦੇ ਮਹਾਤਮਾ ਅਤੇ ਮਹਾਤਮੇ ਚੀ ਅਖਰ (ਮਹਾਤਮਾ ਦਾ ਅੰਤ) ਮਰਹੂਮ ਜਗਨ ਫਡਨਿਸ ਦੁਆਰਾ ਮਰਾਠੀ ਵਿੱਚ ਲਿਖੀ ਇੱਕ ਕਿਤਾਬ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

Machine Translated by Google

Machine Translated by Google

BOOK 2

Machine Translated by Google

Machine Translated by Google

7

Machine Translated by Google

ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ

'ਉੱਥੇ ਮੇਰੇ ਲੋਕ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪਾਲਣ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨੇਤਾ ਹਾਂ।'
- ਮਾਰਟਿਨ ਲੂਥਰ ਕਿੰਗ

ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਆਖ਼ਰੀ ਦੋ ਸਾਲ ਉਥਲ-ਪੁਥਲ ਭਰੇ ਸਨ। ਉਸ ਦੇ ਪਲ

ਜਿੱਤ ਬੇਅੰਤ ਦੁਖਾਂਤ ਵਿੱਚ ਬਦਲ ਗਈ ਸੀ; ਉਸਦੀ ਪਿਆਰੀ ਮਾਤ ਭੂਮੀ ਵੰਡੀ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਵੀ ਦੁਖਦਾਈ ਤੱਥ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਉਸਨੇ ਬਸਤੀਵਾਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਲੜਨ ਲਈ ਬੜੀ ਮਿਹਨਤ ਨਾਲ ਇਕਜੁੱਟ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਉਹ ਹੁਣ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ। ਉਸ ਦੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦੀ ਨੀਂਹ-ਅਹਿੰਸਾ-ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਗੰਭੀਰ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਲਈ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ। ਗੁਰੂਦੇਵ ਰਬਿੰਦਰਨਾਥ ਟੈਗੋਰ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਸੀ:

'ਏਕਲਾ ਚਲੋ ਰੇ, ਇਕੱਲਾ
ਚੱਲ |'

ਇਕੱਲੇ ਚੱਲੋ।
ਜੇ ਉਹ ਤੇਰੀ ਪੁਕਾਰ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਸੁਣਦੇ, ਤਾਂ ਇਕੱਲੇ ਚੱਲੋ; ਜੇਕਰ ਉਹ ਡਰਦੇ
ਹਨ ਅਤੇ ਡਰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਕੰਧ ਵੱਲ ਮੂੰਹ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਹੇ ਬੁਰੀ ਕਿਸਮਤ
ਵਾਲੇ, ਆਪਣਾ ਮਨ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਇਕੱਲੇ ਬੋਲ।

ਜੇ ਉਹ ਉਜਾੜ ਦੇ ਪਾਰ ਲੰਘਣ ਵੇਲੇ ਤੈਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਚਲੇ ਜਾਣ, ਹੇ
ਬੁਰੀ ਕਿਸਮਤ ਦੇ, ਕੰਡਿਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪੈਰਾਂ ਹੇਠ ਮਿੱਧੋ,
ਅਤੇ ਖੂਨ ਨਾਲ ਭਰੇ ਮਾਰਗ ਦੇ ਨਾਲ ਇਕੱਲੇ ਸਫ਼ਰ
ਕਰੋ.

ਜੇ ਰਾਤ ਨੂੰ ਤੂਫਾਨ ਨਾਲ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਹੋਣ ਤੇ ਉਹ ਰੋਸ਼ਨੀ
ਨੂੰ ਨਾ ਰੋਕਦੇ,
ਹੇ ਬੁਰੀ ਕਿਸਮਤ ਵਾਲੇ, ਦਰਦ
ਦੀ ਗਰਜ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਦਿਲ ਨੂੰ ਜਗਾਓ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਇਕੱਲੇ
ਬਲਣ ਦਿਓ

Machine Translated by Google

ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਆਖ਼ਰੀ ਦੋ ਸਾਲਾਂ ਦੌਰਾਨ, ਵਫ਼ਾਦਾਰ ਕੈਂਪ ਦੇ ਪੈਰੋਕਾਰਾਂ ਦੇ ਇੱਕ ਛੋਟੇ ਸਮੂਹ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਗਾਂਧੀ ਇਕੱਲੇ ਹੀ ਤੁਰਿਆ।

ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਸਾਜ਼ਸ਼

'ਭਾਰਤ ਛੱਡੋ' ਅਤੇ 'ਕਰੋ ਜਾਂ ਮਰੋ' ਦੇ ਨਾਹਰੇ ਦੇਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, 9 ਅਗਸਤ 1942 ਦੀ ਪੂਰਵ ਸੰਧਿਆ 'ਤੇ ਨਜ਼ਰਬੰਦੀ ਤੋਂ 21 ਮਹੀਨੇ ਬਾਅਦ, 6 ਮਈ 1944 ਨੂੰ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਉਮੀਦ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਰਿਹਾਅ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਆਗਾ ਖਾਨ ਪੈਲੇਸ ਵਿੱਚ ਉਸਦੀ ਆਖਰੀ ਕੈਦ, ਸਦਮੇ ਵਾਲੀ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਦੋ ਸਭ ਤੋਂ ਨਜ਼ਦੀਕੀ ਸਾਥੀਆਂ, ਉਸਦੀ ਪਤਨੀ ਕਸਤੂਰਬਾ, ਅਤੇ 25 ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਉਸਦੇ ਸਕੱਤਰ ਮਹਾਦੇਵ ਦੇਸਾਈ ਨੂੰ ਗੁਆ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਹ ਇੱਕ ਪੁੱਤਰ ਵਾਂਗ ਪਿਆਰ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਸਕਾਰ ਜੇਲ੍ਹ ਦੇ ਡੇਰੇ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ 'ਤੇ ਕੀਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਫਿਰ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਪੱਥਰ ਅਤੇ ਮਿੱਟੀ ਦੀਆਂ ਦੋ ਛੋਟੀਆਂ ਯਾਦਗਾਰਾਂ ਬਣਵਾਈਆਂ ਸਨ।

ਜਿਵੇਂ ਹੀ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਜੇਲ੍ਹ ਕੈਂਪ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਲਿਜਾ ਰਹੀ ਕਾਰ ਗੇਟਾਂ ਕੋਲ ਪਹੁੰਚੀ, ਉਸਨੇ ਖਿੜਕੀ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿਗ੍ਹਾ ਮਾਰੀ ਅਤੇ ਅਹਾਤੇ ਦੇ ਇੱਕ ਕੋਨੇ ਵਿੱਚ ਲੱਕੜ ਦੇ ਢੇਰ ਦੀ ਇੱਕ ਛੋਟੀ ਜਿਹੀ ਝਲਕ ਵੇਖੀ। ਉਸ ਦੇ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਜੇਲ੍ਹਰਾਂ ਨੇ ਉਸ ਦੇ ਅੰਤਿਮ ਸੰਸਕਾਰ ਲਈ ਕਾਫ਼ੀ ਚੰਦਨ ਦੀ ਲੱਕੜ ਰੱਖੀ ਹੋਈ ਸੀ, ਜੇ ਉਸ ਦੀ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਚ ਮੌਤ ਹੋ ਗਈ ਸੀ। ਉਸ ਦੀ ਪਿਛਲੀ ਕੈਦ ਦੌਰਾਨ ਦੋ ਵਾਰ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਨੇ ਇਹ ਮੰਨ ਲਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਮੌਤ ਦੇ ਬਿਸਤਰੇ 'ਤੇ ਸੀ। ਇੱਕ ਵਾਰ, ਜਦੋਂ ਉਹ ਵਰਤ 'ਤੇ ਗਏ ਸਨ, ਤਾਂ ਨਜ਼ਰਬੰਦੀ ਕੈਂਪ ਦੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਪਹਿਰਾ ਦੁੱਗਣਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਦਿਹਾਂਤ ਦੀ ਖ਼ਬਰ ਕਾਰਨ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਅੰਦੋਲਨ ਨੂੰ ਦਬਾਉਣ ਲਈ ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਬਲਾਂ ਅਤੇ ਪੁਲਿਸ ਰਾਜ ਭਰ ਵਿੱਚ ਹਾਈ ਅਲਰਟ 'ਤੇ ਸਨ। ਦੂਜੀ ਵਾਰ ਜਦੋਂ ਉਹ ਪੇਚਸ਼ ਅਤੇ ਮਲੇਰੀਆ ਤੋਂ ਪੀੜਤ ਸੀ। ਇਸ ਵਾਰ ਵਿਦੇਸ਼ ਦਫਤਰ ਨੇ ਦੁਨੀਆ ਭਰ ਦੇ ਆਪਣੇ ਸਾਰੇ ਦਫਤਰਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਦਿਸ਼ਾ-ਨਿਰਦੇਸ਼ ਵੀ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦੀਆਂ ਸ਼ਰਧਾਂਜਲੀਆਂ ਕਿਵੇਂ ਲਿਖੀਆਂ ਜਾਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਸ 'ਤੇ ਵਿਦੇਸ਼ ਸਕੱਤਰ ਐਂਥਨੀ ਈਡਨ ਨੇ ਦਸਤਖਤ ਕੀਤੇ ਸਨ। ਚੁੰਗਕਿੰਗ ਦਫਤਰ ਨੂੰ ਇੱਕ ਕਾਪੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈ ਜਦੋਂ ਕਿ ਭਾਰਤੀ ਸਾਵੰਤ ਅਤੇ ਦਾਰਸ਼ਨਿਕ ਡਾ: ਐਸ.

ਰਾਧਾਕ੍ਰਿਸ਼ਨਨ ਮੌਜੂਦ ਸਨ। ਭੇਜੇ ਜਾਣ 'ਤੇ ਹਦਾਇਤਾਂ ਸਨ: 'ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਮੌਤ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ ਉਸ ਦੇ ਨੈਤਿਕ ਕੱਦ ਨੂੰ ਘੱਟ ਨਾ ਕਰੋ, ਦੁਨਿਆਵੀ ਆਦਰਸ਼ਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਉਸ ਦੀ ਬੇਮਿਸਾਲ ਵਫ਼ਾਦਾਰੀ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰੋ, ਅਫਸੋਸ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰੋ ਕਿ ਉਸ ਦਾ ਬੇਮਿਸਾਲ ਪ੍ਰਭਾਵ ਸਹਿਯੋਗੀ ਦੇਸ਼ਾਂ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਚੀਨ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਸੀ।'

ਹਾਲਾਂਕਿ ਗਾਂਧੀ ਇੰਨੀ ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਮਰੇਗਾ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੰਮ ਅਜੇ ਵੀ ਅਧੂਰਾ ਸੀ। ਜਿਵੇਂ ਹੀ ਕਾਰ ਲੇਡੀ ਪ੍ਰੇਮਲੀਲਾ ਠਾਕਰਸੀ ਦੀ ਮਹਿਲ ਪਰਨਾਕੁਟੀਰ ਵੱਲ ਵਧੀ, ਗਾਂਧੀ ਕਸਤੂਰਬਾ ਅਤੇ ਮਹਾਦੇਵਭਾਈ ਬਾਰੇ ਸੋਚ ਰਹੇ ਸਨ। 'ਉਹ ਜੇਲ੍ਹ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਆਉਣ ਲਈ ਬਹੁਤ ਉਤਸੁਕ ਸੀ। ਫਿਰ ਵੀ ਮੈਂ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਇਸ ਤੋਂ ਵਧੀਆ ਮੌਤ ਨਹੀਂ ਹੋਣੀ ਸੀ।' 'ਉਸਨੇ ਅਤੇ ਮਹਾਦੇਵ ਦੋਹਾਂ ਨੇ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਵੇਦੀ 'ਤੇ ਆਪਣੀਆਂ ਜਾਨਾਂ ਵਾਰ ਦਿੱਤੀਆਂ, ਉਹ ਅਮਰ ਹੋ ਗਏ ਹਨ।' ਦੀ ਯਾਦ ਵਿੱਚ

Machine Translated by Google

ਕਸਤੂਰਬਾ, ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਰਿਹਾਈ ਦੇ ਦਿਨ ਬੰਬਈ ਪ੍ਰਾਂਤ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਲਿਖਿਆ, 'ਮੈਂ ਰਿਕਾਰਡ 'ਤੇ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਮਹਾਦੇਵ ਦੇਸਾਈ ਅਤੇ ਫਿਰ ਮੇਰੀ ਪਤਨੀ ਦੀਆਂ ਲਾਸ਼ਾਂ ਦੇ ਸਸਕਾਰ ਕਾਰਨ, [illegible] ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ.... ਮੈਂ ਪਵਿੱਤਰ ਅਸਥਾਨ ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਅਤੇ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਅਰਦਾਸ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਨਾ ਚਾਹਾਂਗਾ।

...

ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਰਿਹਾਅ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਦੋਂ ਸਹਿਯੋਗੀ ਯੁੱਧ ਮਸ਼ੀਨ ਇੰਗਲਿਸ਼ ਚੈਨਲ ਨੂੰ ਪਾਰ ਕਰ ਗਈ ਅਤੇ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਨਾਜ਼ੀ ਯੁੱਧ ਮਸ਼ੀਨ ਨੂੰ ਕੁਚਲਣ ਲਈ ਨਾਜ਼ੀ ਦੇ ਕਬਜ਼ੇ ਵਾਲੇ ਯੂਰਪ ਉੱਤੇ ਮੁੜ ਦਾਅਵਾ ਕਰਨ ਲਈ ਫਰਾਂਸ ਦੇ ਸਮੁੰਦਰੀ ਤੱਟਾਂ 'ਤੇ ਉਤਰੀ। ਇਸ ਨਾਲ ਯੂਰਪ ਵਿੱਚ ਧੁਰੇ ਦੇ ਸਮਰਪਣ ਅਤੇ ਨਾਜ਼ੀ ਅਡੌਲਫ ਹਿਟਲਰ ਦੀ ਆਤਮ ਹੱਤਿਆ, ਯੂਰਪ ਵਿੱਚ ਵੀਹਵੀਂ ਸਦੀ ਵਿੱਚ ਸਭ ਤੋਂ ਵਿਨਾਸ਼ਕਾਰੀ ਯੁੱਧਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨ ਲਈ ਅਗਵਾਈ ਕੀਤੀ ਗਈ।

ਜੇਲ੍ਹ ਤੋਂ ਰਿਹਾਅ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਨੇ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ 1942 ਦੇ ਮਤੇ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਲੈਣ ਲਈ ਹਰ ਚਾਲ ਚਲਾਈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਛੱਡਣ ਅਤੇ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਜ਼ੋਰ ਦੇ ਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮਤਾ ਸੀਡਬਲਯੂਸੀ ਦੁਆਰਾ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਸਿਰਫ ਉਹ ਹੀ ਇਸ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਲੈ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਕਾਂਗਰਸ ਦੀ ਸਮੁੱਚੀ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਜੇਲ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਸੀ; ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਕਿ ਭਵਿੱਖ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਬਾਰੇ ਫੈਸਲਾ ਕਰਨ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜਾਂ ਤਾਂ ਰਿਹਾਅ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿੱਚ ਮਿਲਣ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਲਾਰਡ ਵੇਵਲ, ਵਾਇਸਰਾਏ ਨੂੰ, ਉਸਨੇ ਉਸਨੂੰ ਲਿਖਿਆ, 'ਔਰੰਗਾਬਾਦ ਕਿਲ੍ਹੇ ਦੀਆਂ ਚਾਬੀਆਂ ਲੱਭੋ' ਜਿੱਥੇ ਲਗਭਗ ਪੂਰੀ ਸੀਡਬਲਯੂਸੀ ਨਜ਼ਰਬੰਦ ਸੀ, ਜੇ ਉਹ ਭਾਰਤੀ ਸਵਾਲ 'ਤੇ ਤਰੱਕੀ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ।

ਆਪਣੇ ਕੱਟੜ ਆਲੋਚਕ, ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਯੁੱਧ ਦੇ ਸਮੇਂ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਸਰ ਵਿੰਸਟਨ ਚਰਚਿਲ ਨੂੰ, ਉਸਨੇ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿੱਚ ਸੀਡਬਲਯੂਸੀ ਨਾਲ ਮੁਲਾਕਾਤ ਕਰਨ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦੇਣ ਲਈ ਇਜਾਜ਼ਤ ਮੰਗੀ। ਹੇਠਾਂ ਪਿਆਰੇਲਾਲ ਨਈਅਰ ਦੁਆਰਾ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ: ਦ ਲਾਸਟ ਫੇਜ਼ ਦੀ ਚਿੱਠੀ ਨੂੰ ਦੁਬਾਰਾ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਦਿਲਖੁਸ਼ਾ,
ਪੰਚਗਨੀ 17
ਜੁਲਾਈ 1944

ਪਿਆਰੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ, ਤੁਹਾਨੂੰ

'ਨੰਗੇ ਫਕੀਰ' ਨੂੰ ਕੁਚਲਣ ਦੀ ਇੱਛਾ ਹੋਣ ਦੀ ਖਬਰ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਤੁਸੀ ਮੈਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਹੈ। ਮੈਂ ਲੰਬੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਫਕੀਰ ਬਣਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਉਹ ਨੰਗਾ - ਇੱਕ ਹੋਰ ਮੁਸ਼ਕਲ ਕੰਮ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ, ਮੈਂ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਨੂੰ ਅਣਇੱਛਤ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਇੱਕ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਵਜੋਂ ਮੰਨਦਾ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੁਹਾਡੇ ਕੋਲ ਪਹੁੰਚਦਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਆਪਣੇ ਲੋਕਾਂ ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੁਆਰਾ ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਮੇਰੇ 'ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਕਰਨ ਅਤੇ ਵਰਤਣ ਲਈ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ.

ਤੁਹਾਡਾ ਸੁਹਿਰਦ ਦੋਸਤ, ਐਮ ਕੇ
ਗਾਂਧੀ

Machine Translated by Google

ਚਰਚਿਲ ਨੂੰ ਚਿੱਠੀ ਭਟਕ ਗਈ। ਦੋ ਮਹੀਨਿਆਂ ਬਾਅਦ ਇਕ ਹੋਰ ਕਾਪੀ ਭੇਜੀ ਗਈ। ਚਰਚਿਲ ਨੇ ਅਸਿੱਧੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ, ਵਾਇਸਰਾਏ ਦੇ ਦਫਤਰ ਰਾਹੀਂ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਚਿੱਠੀ ਲਈ ਧੰਨਵਾਦ ਕੀਤਾ। ਇਹ ਬਿਲਕੁਲ ਸਪੱਸ਼ਟ ਸੀ ਕਿ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਗਾਂਧੀ ਜਾਂ ਕਾਂਗਰਸ ਦੀ ਕੋਈ ਮੰਗ ਸੁਣਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਪਣੀ ਖੇਡ ਯੋਜਨਾ ਸੀ। ਆਪਣੇ ਜਵਾਬ ਵਿੱਚ, ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਵਾਇਸਰਾਏ ਲਾਰਡ ਵੇਵਲ ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਕਿ ਉਸਨੇ CWC ਮੈਂਬਰਾਂ ਨਾਲ ਮੁਲਾਕਾਤ ਕਰਨ ਅਤੇ ਗੱਲਬਾਤ ਕਰਨ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦੇਣ ਲਈ ਜਾਂ ਉਸਦੇ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਸਤਾਵਿਤ ਸਮਝੌਤੇ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਕੁਝ ਵੀ ਰਚਨਾਤਮਕ ਨਹੀਂ ਦੇਖਿਆ।

ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਵਾਇਸਰਾਏ ਦੁਆਰਾ ਲਏ ਗਏ ਰੁਖ 'ਤੇ ਆਪਣੀ ਨਿਰਾਸ਼ਾ ਜ਼ਾਹਰ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਇੱਕ 'ਠੋਸ ਪ੍ਰਸਤਾਵ' ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ: 'ਮੈਂ ਵਰਕਿੰਗ ਕਮੇਟੀ ਨੂੰ ਇਹ ਐਲਾਨ ਕਰਨ ਲਈ ਸਲਾਹ ਦੇਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹਾਂ ਕਿ ਬਦਲੀਆਂ ਹਾਲਤਾਂ ਦੇ ਮੱਦੇਨਜ਼ਰ ਅਗਸਤ, 1942 ਦੇ ਮਤੇ ਦੁਆਰਾ ਕਲਪਨਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਜਨਤਕ ਸਿਵਲ ਨਾਫ਼ਰਮਾਨੀ, ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ। ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਕਿ ਕਾਂਗਰਸ ਦੁਆਰਾ ਜੰਗ ਦੇ ਯਤਨਾਂ ਵਿੱਚ ਪੂਰਾ ਸਹਿਯੋਗ ਦਿੱਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜੇਕਰ ਤੁਰੰਤ ਭਾਰਤੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਘੋਸ਼ਣਾ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਕੇਂਦਰੀ ਅਸੈਂਬਲੀ ਲਈ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਇੱਕ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਗਠਨ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜੋ ਇਸ ਵਿਵਸਥਾ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹੈ ਕਿ ਯੁੱਧ ਦੇ ਲੰਬਿਤ ਸਮੇਂ ਦੌਰਾਨ, ਫੌਜੀ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਨੂੰ ਜਾਰੀ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਵਰਤਮਾਨ ਵਿੱਚ ਪਰ ਭਾਰਤ 'ਤੇ ਕੋਈ ਵਿੱਤੀ ਬੋਝ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤੇ ਬਿਨਾਂ'। ਇਹ ਪ੍ਰਸਤਾਵ 30 ਜੁਲਾਈ 1944 ਨੂੰ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਇਸ ਸੰਦੇਸ਼ ਦੇ ਨਾਲ ਸਮਾਪਤ ਕੀਤਾ: 'ਮੈਂ ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਖੜਕਾਉਂਦਾ ਰਹਾਂਗਾ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਸਨਮਾਨਜਨਕ ਸਮਝੌਤੇ ਦੀ ਘੱਟੋ ਘੱਟ ਉਮੀਦ ਹੈ'।

ਪਰ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਕਿਸੇ 'ਸਨਮਾਨਯੋਗ ਸਮਝੌਤੇ' ਦੇ ਮੂਡ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਮੰਗ ਨੂੰ ਮੰਨਣ ਦੇ ਰਾਹ ਵਿੱਚ ਆਏ 'ਜਾਤੀ ਅਤੇ ਧਾਰਮਿਕ ਘੱਟਗਿਣਤੀਆਂ ਅਤੇ ਦੱਬੇ-ਕੁਚਲੇ ਵਰਗਾਂ ਦੇ ਹਿੱਤਾਂ ਦੀ ਰਾਖੀ ਕਰਨ ਦੇ ਆਪਣੇ ਫਰਜ਼, ਅਤੇ ਭਾਰਤੀ ਰਾਜਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੰਧੀ ਦੇ ਫਰਜ਼ਾਂ' ਬਾਰੇ ਆਪਣੇ ਪਾਲਤੂ ਦਲਾਲਾਂ ਨੂੰ ਉਭਾਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਯਾਦ ਦਿਵਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਕਿ ਵੈਵਲ ਨੇ ਅੱਗੇ ਦੁਹਰਾਇਆ ਕਿ ਦੁਸ਼ਮਣੀ ਦੀ ਸਮਾਪਤੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਅਯੋਗ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਸਰ ਸਟੈਫੋਰਡ ਕ੍ਰਿਪਸ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ 'ਭਾਰਤ ਦੇ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਜੀਵਨ ਦੇ ਮੁੱਖ ਤੱਤਾਂ ਦੁਆਰਾ ਸਹਿਮਤ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਨਿਰਮਾਣ 'ਤੇ ਸ਼ਰਤ ਸੀ', ਵੇਵਲ ਨੇ ਅੱਗੇ ਦੁਹਰਾਇਆ ਕਿ 'ਇਹ ਮਹਾਰਾਜ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਪਵਿੱਤਰ ਇੱਛਾ ਸੀ। ਭਾਰਤੀ ਸਮੱਸਿਆ ਦਾ ਨਿਪਟਾਰਾ ਕਰਨ ਲਈ। ਉਸ ਨੇ ਸਿੱਟਾ ਕੱਢਿਆ, 'ਪਰ ਤੁਹਾਡੇ ਦੁਆਰਾ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਗਏ ਪ੍ਰਸਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਵਿਚਾਰ-ਵਟਾਂਦਰੇ ਦੇ ਅਧਾਰ ਵਜੋਂ ਮਹਾਰਾਜਾ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਬਿਲਕੁਲ ਅਸਵੀਕਾਰਨਯੋਗ ਹੈ।' ਜਵਾਬ ਵੇਵਲ ਦਾ ਸੀ ਪਰ ਭਾਸ਼ਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਚਰਚਿਲ ਦੀ ਸੀ। ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਟਿੱਪਣੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਵਾਇਸਰਾਏ ਦੇ ਜਵਾਬ ਦਾ ਮਤਲਬ ਸੀ ਕਿ 'ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਸਾਰੀਆਂ ਮੁੱਖ ਪਾਰਟੀਆਂ ਭਵਿੱਖ ਦੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਲਈ ਸਹਿਮਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀਆਂ, ਅਤੇ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਸਰਕਾਰ ਅਤੇ ਮੁੱਖ ਪਾਰਟੀਆਂ ਵਿਚਕਾਰ ਸਮਝੌਤਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਤਬਦੀਲੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ, ਅਤੇ ਸਰਕਾਰ ਭਾਰਤ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਇਸ ਸਮੇਂ ਚੱਲਣਾ ਹੈ.... ਇਹ ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਵਾਂਗ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਨੇ

Machine Translated by Google

ਸਰਕਾਰ 400 ਮਿਲੀਅਨ ਤੋਂ ਵੱਧ ਦੀ ਤਾਕਤ ਨੂੰ ਛੱਡਣ ਦੀ ਤਜਵੀਜ਼ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ, ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਬਾਅਦ ਵਾਲੇ ਲੋਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਇਸ ਨੂੰ ਖੋਹਣ ਲਈ ਤਾਕਤ ਨਹੀਂ ਪੈਦਾ ਕਰਦੇ। ਮੈਂ ਕਦੇ ਵੀ ਉਮੀਦ ਨਹੀਂ ਛੱਡਾਂਗਾ ਕਿ ਭਾਰਤ ਅਜਿਹਾ ਨੈਤਿਕ ਢੰਗ ਨਾਲ ਕਰੇਗਾ।

ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਉਸਨੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਲਗਾਤਾਰ ਅਹਿੰਸਕ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨਾਂ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕੀਤੀ।
ਵਹਿਣ ਵਾਲੇ ਪਾਣੀ ਅਤੇ ਹਵਾ ਦੇ ਕਾਰਨ ਉਸ ਦਾ ਕਟੌਤੀ ਦਾ ਤਰੀਕਾ ਸੀ; ਹਾਲਾਂਕਿ ਇਸ ਵਿੱਚ ਸਮਾਂ ਲੱਗ ਗਿਆ, ਪਰ ਪਹਾੜਾਂ ਦੇ ਧੂੜ ਵਿੱਚ ਬਦਲਣ ਤੱਕ ਉਹ ਲਗਾਤਾਰ ਚੱਟਾਨਾਂ ਨੂੰ ਚਕਨਾਚੂਰ ਕਰਦੇ ਰਹੇ।

ਅੰਤ ਵਿੱਚ, 1945 ਵਿੱਚ, ਜੰਗ ਖਤਮ ਹੋ ਗਈ. ਸਹਿਯੋਗੀਆਂ ਦੀ ਜਿੱਤ ਹੋਈ ਪਰ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਸਾਮਰਾਜ ਢਹਿ-ਢੇਰੀ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਅਹਿਸਾਸ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਹਿੱਸਿਆਂ ਨੂੰ ਗੁਲਾਮ ਬਣਾ ਕੇ ਰੱਖਣ ਦਾ ਜੋ ਵੀ ਨੈਤਿਕ ਅਧਿਕਾਰ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਉਹ ਗੁਆ ਚੁੱਕੇ ਹਨ; ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸਾਮਰਾਜ ਨੂੰ ਟੁਕੜੇ-ਟੁਕੜੇ ਛੱਡਣਾ ਪਿਆ। ਭਾਰਤ ਸਭ ਤੋਂ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਬਸਤੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਸੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਛੇਤੀ ਹੀ ਛੱਡਣਾ ਪਵੇਗਾ। ਪਰ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਇੰਨੀ ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ ਜਾਣ ਨਹੀਂ ਦੇ ਰਹੇ ਸਨ। ਜੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਤਾਜ ਵਿਚ ਗਹਿਣਾ ਛੱਡਣਾ ਪਿਆ, ਤਾਂ ਉਹ ਇਸ ਦੀ ਮਹਿੰਗੀ ਕੀਮਤ ਕੱਢਣਗੇ। ਉਹ ਜਾਣਦੇ ਸਨ ਕਿ ਜਦੋਂ ਉਹ ਚਲੇ ਗਏ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸੱਤਾ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਕੱਟੜ ਦੁਸ਼ਮਣ ਕਾਂਗਰਸ ਨੂੰ ਸੌਂਪਣੀ ਪਵੇਗੀ, ਜਿਸ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਕਿਤੇ ਵੱਧ ਕੀਮਤ ਚੁਕਾਈ ਹੈ ਜਿੰਨਾ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਆਪਣਾ ਸਾਮਰਾਜ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਲੜੀਆਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਹਿੰਸਕ ਲੜਾਈਆਂ ਵਿੱਚ ਕਦੇ ਵੀ ਅਦਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਸੀ।

ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਅਹਿੰਸਕ ਲੜਾਈ ਨੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਮੂੰਹ ਤੋੜ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਸਹਿਯੋਗੀਆਂ, ਜਿਨਾਹ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਾਲੀ ਨਵੀਂ ਪੁਨਰ-ਸੁਰਜੀਤੀ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ, ਅਤੇ ਰਿਆਸਤਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਭਾਰਤ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਵੰਡਣ ਲਈ ਕਰਨਗੇ ਕਿ ਆਜ਼ਾਦ ਭਾਰਤ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ ਦੀ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਟੈਪੇਸਟ੍ਰੀ ਦੇ ਟੁੱਟੇ ਹੋਏ ਅਵਸ਼ੇਸ਼ਾਂ ਵਰਗੀ ਹੋਵੇਗੀ।

ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਭਾਰਤ ਦੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਸਵੈ-ਘੋਸ਼ਿਤ ਨੇਤਾ ਮੁਹੰਮਦ ਅਲੀ ਜਿਨਾਹ ਨੇ ਗੋਲਮੇਜ਼ ਕਾਨਫਰੰਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਭਾਰਤ ਅਤੇ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਲਹਿਰ ਨੂੰ ਤਿਆਗ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਲੰਡਨ ਚਲੇ ਗਏ ਸਨ ਜਿੱਥੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪ੍ਰੀਵੀ ਕੌਂਸਲ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਕਾਨੂੰਨੀ ਅਭਿਆਸ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤਾ ਸੀ। 1930 ਦੇ ਦਹਾਕੇ ਵਿੱਚ ਉਸਨੂੰ ਅਮੀਰ ਮੱਧ ਵਰਗ, ਮੁਸਲਿਮ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੇ ਅਤਿ-ਰੂੜੀਵਾਦੀ ਤੱਤਾਂ ਦੁਆਰਾ, ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਸਪੱਸ਼ਟ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਨਾਲ, ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਵਿਰੋਧੀ ਸ਼ਕਤੀ ਵਜੋਂ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਨੂੰ ਮੁੜ ਸੁਰਜੀਤ ਕਰਨ ਲਈ ਭਾਰਤ ਵਾਪਸ ਆਉਣ ਦਾ ਸੱਦਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਕਾਂਗਰਸ ਦੀ ਏਕਾਧਿਕਾਰ ਸੂਰ ਦਾ ਮਾਸ ਖਾਣ ਵਾਲਾ, ਸਕਾਚ-ਪ੍ਰੇਮੀ ਅਤੇ ਚੇਨ ਸਮੋਕਿੰਗ ਬ੍ਰਾਊਨ ਸਾਹਿਬ, ਜਿਨਾਹ, ਰਾਤੋ-ਰਾਤ ਮੁਸਲਮਾਨ ਕੱਟੜਪੰਥੀ ਬਣ ਗਿਆ, ਪਰ ਸਿਰਫ ਜਨਤਕ ਤੌਰ 'ਤੇ। ਉਸ ਨੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਇਕਜੁੱਟ ਮੋਰਚਾ ਖੜ੍ਹਾ ਕਰਨ ਦੀਆਂ ਕਾਂਗਰਸ ਦੀਆਂ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਨਾਕਾਮ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਉਸਨੇ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਦਾ ਸਾਥ ਦਿੱਤਾ ਜਦੋਂ ਕਾਂਗਰਸ ਨੇ ਜੰਗ ਦੇ ਯਤਨਾਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਛੱਡੋ ਅੰਦੋਲਨ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ। ਉਸ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਹੇਠ ਲੀਗ ਸਿਰਫ਼ ਮੁਸਲਿਮ ਵੋਟਾਂ ਦਾ ਪੰਜ ਫ਼ੀਸਦੀ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਕਾਮਯਾਬ ਰਹੀ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਕਾਂਗਰਸ ਨੇ 1935 ਦੀਆਂ ਚੋਣਾਂ ਵਿੱਚ ਹੂੰਝਾ ਫੇਰ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਗਿਆਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸੱਤ ਸੂਬਿਆਂ ਵਿੱਚ ਸੱਤਾ ਸੰਭਾਲਣ ਦਾ ਸੱਦਾ ਦਿੱਤਾ। ਇੱਕ ਉਦਾਸ

Machine Translated by Google

ਜਿਨਾਹ ਨੇ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਹ ਅਣਵੰਡੇ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਕਾਂਗਰਸ ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਨੇਤਾ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੇਠ ਆਪਣੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਟੀਚਿਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਨਹੀਂ ਹੋਣਗੇ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਉਹ ਯੁੱਧ ਦੌਰਾਨ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਨਾਲ ਗੱਠਜੋੜ ਕਰਕੇ ਅਤੇ ਫਿਰ ਇਨਾਮ ਵਜੋਂ ਇੱਕ ਵੱਖਰੇ ਮੁਸਲਿਮ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਕੇ ਸੱਤਾ ਦੀ ਆਪਣੀ ਲਾਲਸਾ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ।

ਵਿਡੰਬਨਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਸਦੇ ਵਿਚਾਰਧਾਰਕ ਵਿਰੋਧੀ ਵੀ.ਡੀ. ਸਾਵਰਕਰ ਨੇ ਵੀ ਹਿੰਦੂਆਂ ਉੱਤੇ ਆਪਣਾ ਦਬਦਬਾ ਵਧਾਉਣ ਲਈ ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਰਣਨੀਤੀ ਅਪਣਾਈ।

ਗਾਂਧੀ-ਜਿਨਾਹ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ

ਗਾਂਧੀ ਜਾਣਦੇ ਸਨ ਕਿ ਭਾਰਤ ਇੱਕ ਸੁਤੰਤਰ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਤਾਂ ਹੀ ਤਰੱਕੀ ਅਤੇ ਖੁਸ਼ਹਾਲ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜੇਕਰ ਸਾਰੇ ਧਾਰਮਿਕ ਸਮੂਹ ਅਤੇ ਰਿਆਸਤਾਂ ਇੱਕ ਸੰਯੁਕਤ ਰਾਸ਼ਟਰ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਇਕੱਠੇ ਹੋਣ। ਇਸ ਨੂੰ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਲਈ ਉਹ ਕਿਸੇ ਵੀ ਹੱਦ ਤੱਕ ਜਾਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਸੀ। ਉਸ ਨੂੰ ਅਹਿਸਾਸ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਕੰਮ ਵਿਚ ਉਸ ਨੂੰ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਰੁਕਾਵਟ ਜਿਨਾਹ ਦੀ ਹੋਵੇਗੀ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਨੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਮਰਥਨ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਗਾਂਧੀ ਨੇ 'ਭਾਰਤ ਛੱਡੋ' ਦੇ ਸੱਦੇ ਦੇ ਮੱਦੇਨਜ਼ਰ 1942 ਵਿਚ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਜਿਨਾਹ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਦੋਵਾਂ ਦੀ ਹਮਾਇਤ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਲਈ ਯਤਨ ਕੀਤੇ ਸਨ। 4 ਅਗਸਤ ਨੂੰ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਜਿਨਾਹ ਅਤੇ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਨੂੰ ਇੱਕ ਸਾਂਝੇ ਮਿੱਤਰ ਮੇਕਲਈ ਰਾਹੀਂ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਇੱਕ ਸੰਯੁਕਤ ਮੋਰਚੇ ਲਈ ਜੋ ਸ਼ਰਤਾਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀਆਂ ਸਨ ਉਹ ਸਨ: 'ਬਸ਼ਰਤੇ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਨੇ ਕਾਂਗਰਸ ਦੀ ਮਾਮੂਲੀ ਰਾਖਵੇਂਕਰਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਤੁਰੰਤ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਮੰਗ ਨਾਲ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਹਿਯੋਗ ਕੀਤਾ ਹੋਵੇ, ਕਾਂਗਰਸ ਨੂੰ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਅੱਜ ਵਰਤੀ ਜਾਂਦੀ ਸਾਰੀ ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ ਤਬਦੀਲ ਕਰਨ 'ਤੇ ਕੋਈ ਇਤਰਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ। ਅਖੌਤੀ "ਭਾਰਤੀ" ਭਾਰਤ ਸਮੇਤ ਪੂਰੇ ਭਾਰਤ ਦੀ ਤਰਫ਼ੋਂ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਨੂੰ। ਅਤੇ ਕਾਂਗਰਸ ਨਾ ਸਿਰਫ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਤਰਫੋਂ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਦੀ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਬਣਾਉਣ ਵਿਚ ਰੁਕਾਵਟ ਨਹੀਂ ਪਾਵੇਗੀ, ਸਗੋਂ ਆਜ਼ਾਦ ਰਾਜ ਦੀ ਮਸ਼ੀਨਰੀ ਨੂੰ ਚਲਾਉਣ ਵਿਚ ਵੀ ਸਰਕਾਰ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਵੇਗੀ। ਕੁਝ ਸਮਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਾਂਗਰਸ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੌਲਾਨਾ ਅਬੁਲ ਕਲਾਮ·ਆਜ਼ਾਦ ਜਨਤਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਅਜਿਹੀ ਹੀ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਜਿਨਾਹ, ਜਿਸ ਨੇ ਆਜ਼ਾਦ ਪਾਕਿਸਤਾਨ 'ਤੇ ਆਪਣਾ ਮਨ ਬਣਾ ਲਿਆ ਸੀ, ਨੇ ਇਸ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋਏ ਠੁਕਰਾ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਉਹ ਕਿਸੇ ਜਨਤਕ ਬਿਆਨ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਵਿਚੋਲੇ ਦੁਆਰਾ ਦੱਸੇ ਗਏ ਬਿਆਨ ਦਾ ਜਵਾਬ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਜੇਕਰ ਕਾਂਗਰਸ ਗੱਲਬਾਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਨੇਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਉਸ ਨਾਲ ਇਕ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਕ ਗੱਲਬਾਤ ਕਰਨੀ ਪਵੇਗੀ। ਗਾਂਧੀ ਜਿਨਾਹ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਸੀ, ਪਰ ਚਾਰ ਦਿਨਾਂ ਬਾਅਦ ਉਸ ਨੂੰ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਨੇ ਹਿਰਾਸਤ ਵਿਚ ਲੈ ਲਿਆ ਅਤੇ ਫਿਰ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਚ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

ਅਪ੍ਰੈਲ 1943 ਵਿੱਚ, ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਦੇ ਇੱਕ ਖੁੱਲੇ ਸੈਸ਼ਨ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਜਿਨਾਹ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜੇਕਰ ਗਾਂਧੀ ਸੱਚਮੁੱਚ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਨਾਲ ਸਮਝੌਤਾ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੋਣ ਤਾਂ ਉਸ ਤੋਂ ਵੱਧ ਕੋਈ ਵੀ ਇਸਦਾ ਸਵਾਗਤ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ: 'ਜੇ ਇਹ ਮਿਸਟਰ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਇੱਛਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਮੈਨੂੰ ਸਿੱਧਾ ਲਿਖਣ ਤੋਂ ਰੋਕਣ ਲਈ ਕੀ ਹੈ?.... ਇਸ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਸਰਕਾਰ ਜਿੰਨੀ ਵੀ ਮਜ਼ਬੂਤ ਹੋਵੇ, ਮੈਂ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਕਿ ਜੇ ਇਹ ਮੈਨੂੰ ਭੇਜਿਆ ਜਾਂਦਾ ਤਾਂ ਅਜਿਹੀ ਚਿੱਠੀ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਦੀ ਹਿੰਮਤ ਹੁੰਦੀ। ਇਹ

Machine Translated by Google

ਸੱਚਮੁੱਚ ਬਹੁਤ ਗੰਭੀਰ ਗੱਲ ਹੋਵੇਗੀ ਜੇਕਰ ਅਜਿਹੀ ਚਿੱਠੀ ਨੂੰ ਰੋਕ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ... ਜੇ ਕੋਈ ਦਿਲ ਬਦਲਦਾ ਹੈ ... ਉਸਨੇ ਮੇਰੇ ਲਈ ਸਿਰਫ ਕੁਝ ਲਾਈਨਾਂ ਸੁੱਟਣੀਆਂ ਹਨ. ਫਿਰ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਫੇਲ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ।' ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਜੇਲ੍ਹ ਤੋਂ ਜਵਾਬ ਦਿੰਦਿਆਂ ਜਿਨਾਹ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਦੀ ਇੱਛਾ ਜ਼ਾਹਰ ਕੀਤੀ। 'ਤੁਹਾਡੇ ਸੱਦੇ ਬਾਰੇ ਕੋਈ "ਜੇ" ਜਾਪਦਾ ਹੈ।

ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋ ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਹੀ ਲਿਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜੇ ਮੈਂ ਆਪਣਾ ਦਿਲ ਬਦਲ ਲਿਆ ਹੈ? ਕੇਵਲ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੀ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੇ ਦਿਲਾਂ ਨੂੰ ਜਾਣਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲੈ ਜਾਓ ਜਿਵੇਂ ਮੈਂ ਹਾਂ। ਤੁਹਾਨੂੰ ਅਤੇ ਮੈਂ ਦੋਵਾਂ ਨੂੰ ਫਿਰਕੂ ਏਕਤਾ ਦੇ ਮਹਾਨ ਸਵਾਲ ਤੱਕ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਆਦਮੀ ਇੱਕ ਸਾਂਝਾ ਹੱਲ ਲੱਭਣ ਲਈ ਦ੍ਰਿੜ ਹਨ ਅਤੇ ਸਾਡੇ ਹੱਲ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਲਈ ਸਵੀਕਾਰਯੋਗ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਮਿਲ ਕੇ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜੋ ਇਸ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਹਨ ਜਾਂ ਇਸ ਵਿੱਚ ਦਿਲਚਸਪੀ ਰੱਖਦੇ ਹਨ?' ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਚਿੱਠੀ ਨੂੰ ਜਿਨਾਹ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਣ ਤੋਂ ਰੋਕ ਦਿੱਤਾ। ਕਾਇਦੇ-ਏ-ਆਜ਼ਮ, ਜਿਸ ਨੇ ਜਨਤਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਚਿੱਠੀ ਨੂੰ ਉਸ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਣ ਤੋਂ ਰੋਕਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨ ਦੀ ਹਿੰਮਤ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਨੇ ਨਿਮਰਤਾ ਨਾਲ ਇਸ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰ ਲਿਆ ਜਦੋਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੁਆਰਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸੈਂਸਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਪੱਤਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਜਿਨਾਹ ਨੇ ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਪ੍ਰਤੀਕਿਰਿਆ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਇਹ ਉਹ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜੋ ਉਸਨੇ ਗਾਂਧੀ ਤੋਂ ਸੁਣਨ ਦੀ ਉਮੀਦ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਉਹ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਗਾਂਧੀ ਪਹਿਲਾਂ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਦੀ ਵੱਖਰੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਮੰਗ ਨੂੰ ਮੰਨ ਲਵੇ ਅਤੇ ਫਿਰ ਉਸ ਨੂੰ ਚਿੱਠੀ ਲਿਖ ਦੇਵੇ। 'ਸ਼੍ਰੀਮਾਨ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਇਹ ਚਿੱਠੀ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਨੂੰ ਸਿਰਫ਼ ਆਪਣੀ ਰਿਹਾਈ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਲਈ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਸਰਕਾਰ ਨਾਲ ਟਕਰਾਅ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਨ ਲਈ ਉਸ ਦੀ ਇੱਕ ਚਾਲ ਵਜੋਂ ਹੀ ਬਣਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਨਜ਼ਦੀਕੀ ਸਾਥੀ ਸੀ. ਰਾਜਗੋਪਾਲਾਚਾਰੀ ਨੇ ਭਾਰਤ ਛੱਡੋ ਮਤੇ 'ਤੇ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਸਟੈਂਡ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕੀਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਯੁੱਧ ਦੇ ਯਤਨਾਂ ਨਾਲ ਅਸਹਿਯੋਗ ਦੀ ਨੀਤੀ ਨਾਲ ਅਸਹਿਮਤ ਸੀ। ਸਿੱਟੇ ਵਜੋਂ, ਉਸ ਨੂੰ 1942 ਵਿਚ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੁਆਰਾ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਰਾਜਾਜੀ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉਹ ਮਸ਼ਹੂਰ ਸਨ, ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕਰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਜੇਕਰ ਕਾਂਗਰਸ ਅਤੇ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਲੜਾਈ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਢੰਗ ਨਾਲ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਥੋੜ੍ਹੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਜਿੱਤ ਲਈ ਜਾਵੇਗੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮੰਨਣਾ ਸੀ ਕਿ ਜੇਕਰ ਕਾਂਗਰਸ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਦੁਆਰਾ ਮੰਗੀ ਗਈ ਮੁਸਲਿਮ ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਵਾਲੇ ਖੇਤਰਾਂ ਲਈ ਸਵੈ-ਨਿਰਣੇ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਲਈ ਸਹਿਮਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਹ ਭਾਰਤ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਮੰਗ ਵਿੱਚ ਕਾਂਗਰਸ ਨਾਲ ਹੱਥ ਮਿਲਾਉਣਗੇ ਅਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਇਨਕਾਰ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਨਹੀਂ ਹੋਣਗੇ।

ਜਦੋਂ ਆਗਾ ਖਾਨ ਪੈਲੇਸ ਜੇਲ੍ਹ ਕੈਂਪ ਦੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੁਆਰਾ ਥੋੜ੍ਹੇ ਸਮੇਂ ਲਈ ਖੋਲ੍ਹ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਡਰ ਸੀ ਕਿ ਗਾਂਧੀ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੇ ਗਏ ਵਰਤ ਅਤੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਉਹ ਮੌਤ ਦੇ ਨੇੜੇ ਸੀ, ਰਾਜਾਜੀ ਨੇ ਥੋੜ੍ਹੀ ਜਿਹੀ ਰਾਹਤ ਦਾ ਲਾਭ ਲਿਆ ਅਤੇ ਕਾਂਗਰਸ ਅਤੇ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਵਿਚਕਾਰ ਸਮਝੌਤਾ ਕਰਵਾਉਣ ਲਈ ਉਸਨੇ ਇੱਕ ਫਾਰਮੂਲਾ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਇਹ ਫਾਰਮੂਲਾ 'ਰਾਜਾਜੀ ਫਾਰਮੂਲਾ' ਵਜੋਂ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੋਇਆ, ਜਿਸ ਦੀ ਕਲਪਨਾ ਇਹ ਸੀ ਕਿ: (1) ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਨੂੰ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਭਾਰਤੀ ਮੰਗ ਦਾ ਸਮਰਥਨ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਪਰਿਵਰਤਨ ਕਾਲ ਲਈ ਇੱਕ ਅਸਥਾਈ ਅੰਤਰਿਮ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਗਠਨ ਵਿੱਚ ਕਾਂਗਰਸ ਨਾਲ ਸਹਿਯੋਗ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ;

Machine Translated by Google

(2) ਕਾਂਗਰਸ, ਜੰਗ ਦੀ ਸਮਾਪਤੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਭਾਰਤ ਦੇ ਉੱਤਰ-ਪੱਛਮ ਅਤੇ ਉੱਤਰ-ਪੂਰਬ ਦੇ ਨਾਲ ਲਗਦੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ ਦੀ ਹੱਦਬੰਦੀ ਕਰਨ ਲਈ ਇੱਕ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ ਲਈ ਸਹਿਮਤ ਹੋਵੇਗੀ, ਜਿੱਥੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਪੂਰਨ ਬਹੁਮਤ ਵਿੱਚ ਸਨ; (3) ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਾਲਗ ਫ੍ਰੈਂਚਾਇਜ਼ੀ ਜਾਂ ਕੁਝ ਸਮਾਨ ਯੰਤਰ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਆਯੋਜਿਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਾਰੇ ਨਿਵਾਸੀਆਂ ਦੀ ਇੱਕ ਰਾਇਸ਼ੁਮਾਰੀ ਭਾਰਤ ਤੋਂ ਵੱਖ ਹੋਣ ਦੇ ਮੁੱਦੇ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕਰੇਗੀ। ਜੇਕਰ ਬਹੁਮਤ ਨੇ ਭਾਰਤ ਤੋਂ ਵੱਖਰਾ ਇੱਕ ਪ੍ਰਭੂਸੱਤਾ ਸੰਪੰਨ ਰਾਜ ਬਣਾਉਣ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ, ਤਾਂ ਅਜਿਹਾ ਫੈਸਲਾ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ; (4) ਵੱਖ ਹੋਣ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿੱਚ, ਰੱਖਿਆ, ਵਣਜ, ਸੰਚਾਰ ਅਤੇ ਹੋਰ ਜ਼ਰੂਰੀ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਲਈ ਆਪਸੀ ਸਮਝੌਤਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ; ਅਤੇ ਅੰਤ ਵਿੱਚ (5) ਇਹ ਸ਼ਰਤਾਂ ਕੇਵਲ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੁਆਰਾ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸ਼ਾਸਨ ਲਈ ਪੂਰੀ ਸ਼ਕਤੀ ਅਤੇ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਦੇ ਤਬਾਦਲੇ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਪਾਬੰਦ ਹੋਣਗੀਆਂ।

ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਰਾਜਾਜੀ ਫਾਰਮੂਲੇ ਦਾ ਸਮਰਥਨ ਕੀਤਾ। ਰਾਜਾਜੀ ਨੇ ਫਿਰ ਜਿਨਾਹ ਨੂੰ ਇਹ ਯੋਜਨਾ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਜਿਸ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਸੰਖੇਪ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਇਸਨੂੰ 'ਪ੍ਰਛਾਵੇਂ ਅਤੇ ਭੂਸੀ, ਅਪੰਗ, ਵਿਗਾੜਿਆ ਅਤੇ ਕੀੜਾ ਖਾਧਾ ਪਾਕਿਸਤਾਨ' ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ਦੱਸਿਆ। ਉਸ ਨੇ ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਨਾਲ ਇਸ ਨੂੰ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਕੌਂਸਲ ਕੋਲ ਵਿਚਾਰ ਲਈ ਰੱਖਣ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ਕੀਤੀ ਜੇਕਰ ਰਾਜਾ ਜੀ ਚਾਹੁਣ। ਇਹ ਇੱਕ ਵਿਅਰਥ ਸੰਕੇਤ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਕੌਂਸਲ ਇੱਕ ਬੇਅਸਰ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨੀ ਸੰਸਥਾ ਸੀ ਜਿਸ ਉੱਤੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਿਨਾਹ ਦਾ ਦਬਦਬਾ ਸੀ। ਰਾਜਾਜੀ ਫਾਰਮੂਲੇ ਬਾਰੇ ਉਸ ਦੀਆਂ ਜਨਤਕ ਟਿੱਪਣੀਆਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਇਹ ਇੱਕ ਅਗਾਊਂ ਸਿੱਟਾ ਸੀ ਕਿ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਕੌਂਸਲ ਵਿੱਚ ਉਸ ਦੇ 'ਹਾਂ ਪੁਰਸ਼ਾਂ' ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

ਰਾਜਾਜੀ ਨੇ ਇੱਕ ਜਨਤਕ ਰਾਏ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਉਮੀਦ ਨਾਲ ਪ੍ਰੈਸ ਨੂੰ ਯੋਜਨਾ ਜਾਰੀ ਕੀਤੀ ਜੋ ਜਿਨਾਹ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਮਜ਼ਬੂਰ ਕਰੇਗੀ। ਜਿਨਾਹ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸੱਚੇ ਚਰਿੱਤਰ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਪ੍ਰਤੀਕਿਰਿਆ ਦਿੱਤੀ: 'ਇਸ ਨਾਲ ਨਿੱਜੀ ਗੱਲਬਾਤ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਹੁਣ ਜਨਤਾ ਨੂੰ ਭਰੋਸੇ ਵਿੱਚ ਲੈਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ।'

ਆਪਣੀ ਰਿਹਾਈ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਜਿਨਾਹ ਨੂੰ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਅੰਦੋਲਨ ਦੇ ਘੇਰੇ ਵਿੱਚ ਵਾਪਸ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਆਪਣੇ ਯਤਨਾਂ ਨੂੰ ਮੁੜ ਸੁਰਜੀਤ ਕੀਤਾ। 17 ਜਨਵਰੀ 1944 ਨੂੰ ਉਸਨੇ ਜਿਨਾਹ ਨੂੰ ਲਿਖਿਆ, ਇਸ ਵਾਰ ਜਾਣਬੁੱਝ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਸਾਂਝੀ ਮਾਂ ਬੋਲੀ, ਗੁਜਰਾਤੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ। ਜਿਨਾਹ ਕਾਠੀਆਵਾੜ ਦਾ ਇੱਕ ਮੁਸਲਮਾਨ ਸੀ ਅਤੇ ਪਿਛਲੇ ਮੌਕਿਆਂ 'ਤੇ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਜਨਤਕ ਸਮਾਗਮਾਂ ਵਿੱਚ ਗੁਜਰਾਤੀ ਵਿੱਚ ਬੋਲਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕੀਤਾ ਸੀ। 'ਭਾਈ ਜਿਨਾਹ, ਇਕ ਸਮਾਂ ਸੀ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਮਾਂ-ਬੋਲੀ ਵਿਚ ਗੱਲ ਕਰਨ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਅੱਜ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਮਾਂ-ਬੋਲੀ ਵਿੱਚ ਲਿਖਣ ਦਾ ਉੱਦਮ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਜੇਲ੍ਹ ਤੋਂ ਆਪਣੇ ਸੱਦੇ ਵਿੱਚ ਤੁਹਾਡੇ ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਵਿਚਕਾਰ ਮੁਲਾਕਾਤ ਦਾ ਸੁਝਾਅ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਰਿਹਾਈ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਤੁਹਾਨੂੰ ਅਜੇ ਤੱਕ ਨਹੀਂ ਲਿਖਿਆ ਹੈ। ਅੱਜ ਮੈਂ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਜਦੋਂ ਮਰਜ਼ੀ ਮਿਲੀਏ। ਮੈਨੂੰ ਇਸਲਾਮ ਜਾਂ ਭਾਰਤੀ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦਾ ਦੁਸ਼ਮਣ ਨਾ ਸਮਝੋ। ਮੈਂ ਹਮੇਸ਼ਾ ਤੁਹਾਡਾ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖਤਾ ਦਾ ਸੇਵਕ ਅਤੇ ਮਿੱਤਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਮੈਨੂੰ ਨਿਰਾਸ਼ ਨਾ ਕਰੋ।' ਗੁਜਰਾਤੀ ਵਿੱਚ ਲਿਖ ਕੇ, ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਜਿਨਾਹ ਨੂੰ ਸੂਖਮਤਾ ਨਾਲ ਯਾਦ ਦਿਵਾਇਆ ਸੀ ਕਿ ਹਿੰਦੂ ਅਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਸਥਾਨਕ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਸਾਂਝੀਆਂ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ

Machine Translated by Google

ਖੇਤਰੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੀ ਮੰਗ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰਨ ਲਈ ਜਿਨਾਹ ਅਤੇ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਦੁਆਰਾ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਗਏ ਕਾਰਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਨੂੰ ਨਕਾਰਿਆ: ਕਿ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਦੋ ਵੱਖੋ-ਵੱਖਰੀਆਂ ਕੌਮਾਂ ਮੌਜੂਦ ਸਨ, ਇੱਕ ਹਿੰਦੂ, ਦੂਜਾ ਮੁਸਲਮਾਨ। ਹਿੰਦੂ ਸੱਜੇ-ਪੱਖੀ ਨੇਤਾ ਸਾਵਰਕਰ ਦੁਆਰਾ ਵੀ ਇੱਕ ਸਿਧਾਂਤ ਦੀ ਵਕਾਲਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਜਿਨਾਹ ਨੇ ਸ੍ਰੀਨਗਰ ਦੀ ਡਲ ਝੀਲ 'ਤੇ ਐਂਕਰ ਕੀਤੀ ਹਾਊਸਬੋਟ ਮਹਾਰਾਣੀ ਐਲਿਜ਼ਾਬੈਥ ਤੋਂ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ : 'ਪਿਆਰੇ ਮਿਸਟਰ ਗਾਂਧੀ, ਮੈਨੂੰ ਅਗਸਤ ਦੇ ਅੱਧ ਵਿਚ ਕਸ਼ਮੀਰ ਤੋਂ ਵਾਪਸ ਆਉਣ 'ਤੇ ਬੰਬਈ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਘਰ ਵਿਚ ਤੁਹਾਡਾ ਸੁਆਗਤ ਕਰਕੇ ਖੁਸ਼ੀ ਹੋਵੇਗੀ'।

ਦੋਵਾਂ ਪਾਸਿਆਂ 'ਤੇ ਗੱਲਬਾਤ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ ਅਤੇ ਡੈੱਡਲਾਕ ਨੂੰ ਤੋੜਨ ਲਈ ਦਬਾਅ ਬਣਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਮੁਸਲਮਾਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਨੁਮਾਇੰਦਗੀ ਕਰਨ ਦਾ ਜਿਨਾਹ ਨੇ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਭਾਰਤ ਕਾਂਗਰਸ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਿੱਚ, ਗਾਂਧੀ ਵੱਲ ਉਮੀਦ ਨਾਲ ਵੇਖਦੇ ਸਨ; ਉਹ ਨਿਸ਼ਚਤ ਸਨ ਕਿ ਜੇ ਕੋਈ ਸਫਲਤਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਹ ਉਹ ਹੋਵੇਗਾ। ਪਰ ਉੱਥੇ ਸਵਾਰਥੀ ਸਨ ਜੋ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਦਿਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ, ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ-ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਤਾਲਮੇਲ ਤੋਂ ਅੱਕ ਗਈ, ਨੇ ਗੱਲਬਾਤ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਲਈ ਆਪਣੇ ਤੂਫਾਨੀ ਫੌਜੀਆਂ ਨੂੰ ਭੇਜਿਆ। ਇੱਕ ਪੰਦਰਵਾੜੇ ਤੱਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸੇਵਾਗ੍ਰਾਮ ਆਸ਼ਰਮ ਨੂੰ ਘੇਰਿਆ, ਇਹ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਹ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਬੰਬਈ ਵਿੱਚ ਗੱਲਬਾਤ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਤੋਂ ਰੋਕ ਦੇਣਗੇ। ਉਹ ਕਿਸੇ ਵੀ ਹੱਦ ਤੱਕ ਜਾਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਸਨ। ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਚੁਣੌਤੀ ਦਾ ਸਾਮ੍ਹਣਾ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਕੱਟੜਪੰਥੀਆਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਿੱਛੇ-ਪਿੱਛੇ ਕਠਪੁਤਲੀ ਮਾਲਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਜਾਰੀ ਸਰੀਰਕ ਨੁਕਸਾਨ ਅਤੇ ਗੰਭੀਰ ਨਤੀਜਿਆਂ ਦੀਆਂ ਧਮਕੀਆਂ ਤੋਂ ਨਿਡਰ ਹੋ ਕੇ, ਆਪਣੇ ਕਾਰਜਕ੍ਰਮ ਅਨੁਸਾਰ ਗੱਲਬਾਤ ਲਈ ਰਵਾਨਾ ਹੋ ਗਏ। ਪਿੱਕਟਰਾਂ ਦੇ ਸਮੂਹ ਵਿੱਚ ਥੱਟੇ ਅਤੇ ਨੱਥੂਰਾਮ ਗੋਡਸੇ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ।

ਖਾਕਸਰਾਂ ਦੇ ਇੱਕ ਵੱਡੇ ਸਮੂਹ, ਖਾੜਕੂ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੀ ਇੱਕ ਸੰਸਥਾ, ਬਦਨਾਮ ਨਾਜ਼ੀ ਸ਼ੁਲਜ਼ਸਟੈਫ਼ਲ 'ਐਸਐਸ' ਦੇ ਨਮੂਨੇ 'ਤੇ, ਗਾਂਧੀ ਜਿਨਾਹ ਵਾਰਤਾ ਲਈ 'ਉਚਿਤ' ਮਾਹੌਲ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਬੰਬਈ ਦੇ ਸੰਪਰਦਾਇਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸੰਵੇਦਨਸ਼ੀਲ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਪਰੇਡ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਦੀ ਤਾਕਤ ਨੂੰ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਿਤ ਕਰਨਾ ਸੀ ਤਾਂ ਜੋ ਕਾਂਗਰਸ ਅਤੇ ਭਾਰਤੀ ਜਨਤਾ ਦੇ ਇੱਕ ਸੱਚੇ ਨੇਤਾ ਜਿਨਾਹ ਨੂੰ ਸਟੀਮ ਰੋਲ ਨਾ ਕਰ ਦੇਣ। ਇਹ ਜਿਨਾਹ ਦੇ ਸਮਰਥਕਾਂ ਦਾ ਆਪਣੇ ਨੇਤਾ ਦੀ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਨਾਲ ਖੜ੍ਹੇ ਹੋਣ ਦੀ ਯੋਗਤਾ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦੀ ਮਾਤਰਾ ਸੀ। ਪਰ ਜਿਨਾਹ ਉਸ ਸਮੂਹ ਦੀ ਹਮਾਇਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਜਿਸਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕਰਨ ਦਾ ਉਸਨੇ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਉਸਦੀ ਤਾਕਤ ਉਸਦੇ ਗਿਆਨ 'ਤੇ ਅਧਾਰਤ ਸੀ ਕਿ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਬਸਤੀਵਾਦੀ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਉਸਦਾ ਸਮਰਥਨ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਕਾਂਗਰਸ ਅਤੇ ਗਾਂਧੀ ਦੁਆਰਾ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਦੀਆਂ ਮੰਗਾਂ ਨੂੰ ਨਜ਼ਰਅੰਦਾਜ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਮਨਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨ ਅਤੇ ਮਨਾਉਣ ਲਈ ਕੀਤੇ ਗਏ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕਦਮ ਨੂੰ ਅਸਫਲ ਕਰ ਦੇਵੇਗਾ।

ਗੱਲਬਾਤ ਦੀ ਪੂਰਵ ਸੰਧਿਆ 'ਤੇ ਬੰਬਈ ਦਾ ਮਾਹੌਲ ਬਿਜਲੀ ਵਾਲਾ ਸੀ। ਪੁਲਿਸ ਪੂਰੀ ਚੌਕਸ ਸੀ; ਮਾਲਾਬਾਰ ਹਿੱਲ ਦੇ ਆਸ-ਪਾਸ ਦੀਆਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਗਲੀਆਂ ਅਤੇ ਸੜਕਾਂ - ਜਿੱਥੇ ਦੋ ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਰਹਿ ਰਹੇ ਸਨ - ਨੂੰ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਪੂਰੇ ਸ਼ਹਿਰ ਨੂੰ ਰੈੱਡ ਅਲਰਟ 'ਤੇ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਬਿਰਲਾ ਹਾਊਸ ਵਿਖੇ ਨਿਵਾਸ ਕੀਤਾ, ਜੋ ਮਾਲਾਬਾਰ ਹਿੱਲ ਵੱਲ ਅੱਧਾ ਰਸਤਾ ਹੈ

Machine Translated by Google

Nepeansea ਰੋਡ ਸਮੁੰਦਰੀ ਫਰੰਟ. ਜਿਨਾਹ ਦਾ ਘਰ 10, ਮਾਊਂਟ ਪਲੀਜ਼ੈਂਟ ਰੋਡ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਸੀ। ਜਿਨਾਹ ਨੇ ਪ੍ਰੈਸ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਰਹਿਣ ਦੀ 'ਬੇਨਤੀ' ਕਰਕੇ ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਹੀ ਰੰਗੀਨ ਮਾਹੌਲ ਵਿਚ ਆਪਣਾ ਵੱਖਰਾ ਜੋੜ ਦਿੱਤਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਨਿੱਜੀ ਗੱਲਬਾਤ ਸਨ। ਉਸਨੇ ਫਿਲਮ ਕੰਪਨੀਆਂ ਅਤੇ ਫੋਟੋਗ੍ਰਾਫਰਾਂ ਨੂੰ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਆਉਣ ਅਤੇ ਜਾਣ ਦੀ ਫੋਟੋ ਖਿੱਚਣ ਅਤੇ ਫਿਲਮ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦੇ ਕੇ ਰਿਆਇਤ ਦਿੱਤੀ।

ਇਹ ਉਹਨਾਂ ਦੁਰਲੱਭ ਮੌਕਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਸੀ ਜਦੋਂ ਜਿਨਾਹ ਨੇ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਵਜੋਂ ਦਰਸਾਇਆ, ਉਸ ਨੂੰ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਸ਼ਾਂਤੀ ਦੀ ਮਿਆਦ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕਰਨ ਦੀ ਅਪੀਲ ਕਰਦਿਆਂ ਕਿਹਾ, 'ਇਹ ਵਿਸ਼ਵਵਿਆਪੀ ਇੱਛਾ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਮਿਲਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਹੁਣ ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਮਿਲਣ ਜਾ ਰਹੇ ਹਾਂ, ਸਾਡੀ ਮਦਦ ਕਰੋ। ਅਸੀਂ ਪਕੜ ਵਿਚ ਆ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਅਤੀਤ ਨੂੰ ਦਫ਼ਨ ਕਰ ਦਿਓ।'

ਇਹ ਗੱਲਬਾਤ 9 ਸਤੰਬਰ 1944 ਨੂੰ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਈ ਅਤੇ ਅਠਾਰਾਂ ਦਿਨਾਂ ਤੱਕ ਚਲਦੀ ਰਹੀ।
ਦੁਨੀਆ ਦੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਦੱਖਣੀ ਬੰਬਈ ਦੇ ਇਸ ਛੋਟੇ ਜਿਹੇ ਕੁਲੀਨ ਐਨਕਲੇਵ ਵਿਚ ਵਾਪਰ ਰਹੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ 'ਤੇ ਕੇਂਦਰਿਤ ਸਨ। ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, ਗਾਂਧੀ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਦੁਪਹਿਰ ਨੂੰ ਬਸਤੀਵਾਦੀ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਦੇ ਉੱਚ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦੀਆਂ ਕੋਠੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਕਤਾਰਬੱਧ ਇੱਕ ਘੁੰਮਣ ਵਾਲੀ ਸੜਕ 'ਤੇ ਤੁਰਨ ਲਈ ਇੱਕ ਛੋਟੇ ਜਿਹੇ ਸੇਵਾਦਾਰ ਦੇ ਨਾਲ ਰਵਾਨਾ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ 10, ਮਾਉਂਟ ਪਲੇਸੈਂਟ ਰੋਡ ਦੇ ਗੇਟਾਂ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲ ਹੋਵੇਗਾ।

ਗੱਲਬਾਤ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਦਿਨ, ਜਿਨਾਹ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਆਪਣੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ 'ਤੇ ਉਡੀਕ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ; ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਹੱਥ ਮਿਲਾਇਆ ਅਤੇ ਫਿਰ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਗਲੇ ਲਗਾਇਆ ਅਤੇ ਇੱਕ ਵਧੀਆ ਫੋਟੋ ਦਾ ਮੌਕਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤਾ। ਉਸ ਦਿਨ ਗੱਲਬਾਤ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਜਿਨਾਹ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਨਾਲ ਉਸ ਦੇ ਦਲਾਨ ਤੱਕ ਤੁਰਿਆ, ਅਤੇ ਉਸ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਵਿਦਾ ਕਰਦਿਆਂ ਜਿਸ ਨਿੱਘ ਦਾ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤਾ, ਉਸ ਨੂੰ ਨਿਰੀਖਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਚੰਗੀ ਖ਼ਬਰ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸਮਝਿਆ ਗਿਆ। ਪਰ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਇਹ ਨਿਕਲਿਆ, ਗੱਲਬਾਤ ਵਿਅਰਥ ਦੀ ਇੱਕ ਕਸਰਤ ਸੀ। ਜਿਨਾਹ ਦਾ ਇੱਕੋ-ਇੱਕ ਉਦੇਸ਼, ਸ਼ਾਇਦ, ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਸੋਚਣ ਦੇ ਤਰੀਕੇ ਵਿੱਚ ਬਦਲਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨਾ ਸੀ।

ਉਹ ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਨਹੀਂ ਮਿਲੇ, ਇਹ ਰਮਜ਼ਾਨ ਦਾ 21ਵਾਂ ਦਿਨ ਸੀ। ਜਿਨਾਹ ਦੇ ਇੱਕ ਸਾਬਕਾ ਸਾਥੀ ਨੇ ਰੱਜ ਕੇ ਟਿੱਪਣੀ ਕੀਤੀ, 'ਉਸਨੇ ਇਹ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਐਤਵਾਰ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹ ਛੁੱਟੀ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ? ਜਿਨਾਹ ਰਮਜ਼ਾਨ ਨਾਲੋਂ ਐਤਵਾਰ ਨੂੰ ਬਿਹਤਰ ਸਮਝਦਾ ਹੈ।' ਸੋਮਵਾਰ, 11 ਸਤੰਬਰ ਦੀ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਗੱਲਬਾਤ ਮੁੜ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਈ। ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਰਾਤ ਦਾ ਖਾਣਾ ਇੱਕ ਛੋਟੇ ਡੱਬੇ ਵਿੱਚ ਰੱਖਿਆ ਅਤੇ ਗੱਲਬਾਤ ਦੌਰਾਨ ਖਾਧਾ।

ਗੱਲਬਾਤ ਦੇ ਪੂਰੇ ਸਮੇਂ ਦੌਰਾਨ ਰਾਜਾਜੀ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਨਾਲ ਰਿਹਾ, ਅਤੇ ਸਾਰੀ ਕਾਰਵਾਈ ਉਸ ਨੂੰ ਦੱਸੀ ਗਈ। ਇਕ ਵਾਰ ਉਸ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਗੱਲਬਾਤ ਕਰਨ ਦਾ ਆਪਣਾ ਮਕਸਦ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕੀਤਾ '.... ਮੈਂ ਉਸ ਦੇ ਆਪਣੇ ਮੂੰਹੋਂ ਇਹ ਸਾਬਤ ਕਰਨਾ ਹੈ ਕਿ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦਾ ਸਾਰਾ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਬੇਤੁਕਾ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਟੁੱਟਣਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦਾ। ਮੇਰੇ ਹਿੱਸੇ 'ਤੇ ਮੈਂ ਜਲਦਬਾਜ਼ੀ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ. ਪਰ ਉਹ ਮੇਰੇ ਤੋਂ ਇਹ ਉਮੀਦ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਕਿ ਮੈਂ ਇੱਕ ਪਰਿਭਾਸ਼ਿਤ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦਾ ਸਮਰਥਨ ਕਰਾਂਗਾ।'

ਰਾਜਾ ਜੀ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ: 'ਕੀ ਤੁਹਾਨੂੰ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਦਾਅਵਾ ਛੱਡ ਦੇਵੇਗਾ?'
ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ: 'ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਸਮਝੌਤਾ ਕਰਨਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਕਰਨਾ ਪਵੇਗਾ। ਉਹ ਸਮਝੌਤਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਉਹ ਕੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਹ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ. ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਇਹ ਦਿਖਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ

Machine Translated by Google

ਤੁਹਾਡਾ ਫਾਰਮੂਲਾ ਸਿਰਫ ਉਹੀ ਚੀਜ਼ ਹੈ ਜੋ ਉਹ ਵਾਜਬ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮੰਗ ਸਕਦਾ ਹੈ।'

ਗੱਲਬਾਤ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਕੁਝ ਦਿਨਾਂ ਦੌਰਾਨ ਇੱਕ ਘੱਟ ਆਸ਼ਾਵਾਦ ਸੀ.
ਪਰ ਅੱਧੇ ਰਾਹ ਵਿਚ, ਈਦ ਦੇ ਮੌਕੇ 'ਤੇ, ਜਿਨਾਹ ਕਾਂਗਰਸ ਵਿਚ ਕਾਂਗਰਸ ਅਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ 'ਤੇ ਆਪਣੇ ਵਿਤਕਰੇ ਵਾਲੇ ਹਮਲੇ ਵਿਚ ਵਾਪਸ ਚਲਾ ਗਿਆ। ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਅਤੇ ਤਰੱਕੀ ਨੂੰ ਇੱਕ 'ਰਾਸ਼ਟਰ' ਵਜੋਂ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਜਿਨਾਹ ਨੇ 'ਮਿਲਤ ਦੇ ਵਿਦਰੋਹੀਆਂ, ਜੋ ਸਾਡੀ ਤਰੱਕੀ ਨੂੰ ਰੋਕ ਰਹੇ ਹਨ' ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਤਿੱਖਾ ਹਮਲਾ ਬੋਲਿਆ। ਉਦੋਂ ਤੋਂ, ਗੱਲਬਾਤ ਇੱਕ ਅਨੁਮਾਨਤ ਉਤਰਾਅ-ਚੜ੍ਹਾਅ ਵੱਲ ਵਧੀ. 27 ਸਤੰਬਰ ਨੂੰ ਗੱਲਬਾਤ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਟੁੱਟ ਗਈ। ਜਦੋਂ ਦੋਵੇਂ ਨੇਤਾ ਇਕ-ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ, ਜਿਨਾਹ ਦੇ ਪੱਖ 'ਤੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੰਦ ਮਨ ਨਾਲ ਅਤੇ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਪੱਖ 'ਤੇ ਇਕ ਸਦਾ ਆਸ਼ਾਵਾਦੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪੱਤਰ ਵਿਹਾਰ ਦੀ ਇਕ ਨਿਰੰਤਰ ਧਾਰਾ ਵੀ ਬਣਾਈ ਰੱਖੀ। ਅਜੀਬ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਨਾ ਤਾਂ ਪੱਤਰ-ਵਿਹਾਰ ਵਾਰਤਾ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋਏ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਗੱਲਬਾਤ "ਅੱਖਰਾਂ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋਈ। ਇਉਂ ਲੱਗਦਾ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਦੋ ਅਲੱਗ-ਅਲੱਗ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੇ ਦੋ ਸਮੂਹ ਇੱਕੋ ਸਮੇਂ ਚੱਲ ਰਹੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸੰਚਾਲਿਤ ਕਰ ਰਹੇ ਹੋਣ।

ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਹਿੰਦੂ-ਮੁਸਲਿਮ ਏਕਤਾ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਉਹ, ਜੇਕਰ ਮੁਸਲਮਾਨ ਚਾਹੁਣ, ਲਾਹੌਰ ਦੇ ਮਤੇ ਵਿੱਚ ਦਰਸਾਏ ਗਏ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਦੀ ਮੰਗ ਦੇ ਤੱਤ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਸੀ, ਅਰਥਾਤ ਉਹਨਾਂ ਖੇਤਰਾਂ ਲਈ ਸਵੈ-ਨਿਰਣੇ ਦੀ ਜਿੱਥੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਸਨ। ਪਰ ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਸੀ ਕਿ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਅਣਹੋਂਦ ਵਿੱਚ ਸਵੈ-ਨਿਰਣੇ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ, ਲੀਗ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਸਮੇਤ ਹੋਰ ਸਾਰੇ ਸਮੂਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸਾਂਝੇ ਯਤਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਆਜ਼ਾਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਪਹਿਲੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਗਠਜੋੜ ਕਰਨ ਲਈ ਸਹਿਮਤ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਜਿਨਾਹ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ, ਇਹ ਘੋੜੇ ਦੇ ਅੱਗੇ ਗੱਡੇ ਨੂੰ ਰੱਖਣ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਹੈ। ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਉਹ ਤੀਜੀ ਧਿਰ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ, ਉਹ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਸ਼ਾਂਤੀ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਦੇ। ਪਰ ਉਹ ਕਦੇ ਵੀ ਯਤਨ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸੇ ਲਈ ਉਸਨੇ ਰਾਜਾਜੀ ਫਾਰਮੂਲੇ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਇਸਨੇ ਲਾਹੌਰ ਮਤੇ ਵਿੱਚ ਰੱਖੀ ਮੰਗ ਦੇ ਤੱਤ ਨੂੰ ਰੂਪ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਇਸਨੂੰ ਰੂਪ ਦਿੱਤਾ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਜਿਨਾਹ ਨੇ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋਏ ਇਤਰਾਜ਼ ਕੀਤਾ ਕਿ ਰਾਜਾਜੀ ਫਾਰਮੂਲੇ ਲਈ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਨੂੰ ਇੱਕ ਸੰਯੁਕਤ ਭਾਰਤ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਮੰਗ ਦਾ ਸਮਰਥਨ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਸੀ। ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਸਮਝਾਇਆ ਕਿ ਇਹ ਅਖੰਡ ਭਾਰਤ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਨਹੀਂ ਸੀ। 'ਜੇ ਅਸੀਂ ਸਮਝੌਤਾ ਕਰਦੇ ਹਾਂ... ਅਸੀਂ ਸਾਂਝੇ ਯਤਨਾਂ ਨਾਲ ਭਾਰਤ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਦੇ ਹਾਂ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਇਹ ਖੜ੍ਹਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਸਬੰਧਤ ਲੋਕ ਵੰਡ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਵੋਟ ਦਿੰਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਭਾਰਤ ਆਜ਼ਾਦ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਸੀਮਾਬੰਦੀ, ਰਾਇਸ਼ੁਮਾਰੀ ਅਤੇ ਵੰਡ ਵੱਲ ਅੱਗੇ ਵਧੇਗਾ।' ਕੀ ਇਹ ਸਵੈ-ਨਿਰਣੇ ਦਾ ਪਦਾਰਥ ਨਹੀਂ ਸੀ?

ਜਿਨਾਹ ਨੇ ਜ਼ੋਰ ਦੇ ਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਕਿਉਂਕਿ ਰਾਜਾਜੀ ਫਾਰਮੂਲੇ ਨੇ ਲਾਹੌਰ ਮਤੇ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਲਾਹੌਰ ਮਤੇ ਨੂੰ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਮੰਨਿਆ?
ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਸਮਰਥਨ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਮੁਸ਼ਕਲ ਨੂੰ ਸਮਝਾਇਆ ਕਿ, 'ਮਤਾ ਅਸਪਸ਼ਟ ਅਤੇ ਅਨਿਸ਼ਚਿਤ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ "ਪਾਕਿਸਤਾਨ" ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਨਾ ਹੀ ਇਸ ਬਾਰੇ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ

Machine Translated by Google

ਵੱਖ ਹੋਣ ਲਈ "ਦੋ-ਰਾਸ਼ਟਰ" ਦੀ ਤਰਕਸੰਗਤ। ਜੇਕਰ ਲੀਗ ਦੀ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੀ ਮੰਗ ਦਾ ਆਧਾਰ ਧਾਰਮਿਕ ਸੀ, ਤਾਂ ਕੀ ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਸਾਰੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦਾ ਇੱਕ ਭਾਈਚਾਰਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਪੈਨ-ਇਸਲਾਮ ਇਸਦਾ ਅੰਤਮ ਟੀਚਾ ਸੀ? ਜੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ, ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਨੂੰ ਸਿਰਫ਼ ਭਾਰਤੀ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਤੱਕ ਹੀ ਸੀਮਤ ਕਰਨਾ ਸੀ, ਤਾਂ ਕੀ ਜਿਨਾਹ ਇਹ ਦੱਸਣਗੇ ਕਿ ਇਹ ਕੀ ਸੀ ਜਿਸ ਨੇ ਇੱਕ ਭਾਰਤੀ ਮੁਸਲਮਾਨ ਨੂੰ ਹਰ ਦੂਜੇ ਭਾਰਤੀ ਨਾਲੋਂ ਵੱਖਰਾ ਕੀਤਾ, ਜੇ ਉਸਦਾ ਧਰਮ ਨਹੀਂ? ਕੀ ਉਹ ਤੁਰਕ ਜਾਂ ਅਰਬ ਨਾਲੋਂ ਵੱਖਰਾ ਸੀ?' ਜਿਨਾਹ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਕਿਹਾ ਕਿ ਪੈਨ-ਇਸਲਾਮ ਸਿਰਫ਼ ਇੱਕ ਦਲਾਲ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਮੰਨਿਆ ਕਿ ਲਾਹੌਰ ਮਤੇ ਵਿਚ 'ਪਾਕਿਸਤਾਨ' ਸ਼ਬਦ ਸ਼ਾਮਲ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪਰ ਹੁਣ ਇਸ ਦਾ ਸਮਾਨਾਰਥੀ ਬਣ ਗਿਆ ਸੀ। 'ਅਸੀਂ ਇਹ ਮੰਨਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਮੰਨਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕੌਮ ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਜਾਂ ਪਰੀਖਿਆ ਅਨੁਸਾਰ ਮੁਸਲਮਾਨ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂ ਦੋ ਵੱਡੀਆਂ ਕੌਮਾਂ ਹਨ।' ਮੁਸਲਮਾਨ ਆਪਣੀ ਵਿਲੱਖਣ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਅਤੇ ਸਭਿਅਤਾ, ਭਾਸ਼ਾ ਅਤੇ ਸਾਹਿਤ, ਕਲਾ ਅਤੇ ਆਰਕੀਟੈਕਚਰ, ਨਾਮ ਅਤੇ ਨਾਮਕਰਨ, ਮੁੱਲ ਅਤੇ ਅਨੁਪਾਤ ਦੀ ਭਾਵਨਾ, ਕਾਨੂੰਨੀ ਕਾਨੂੰਨ ਅਤੇ ਨੈਤਿਕ ਨਿਯਮਾਂ, ਰੀਤੀ-ਰਿਵਾਜ ਅਤੇ ਕੈਲੰਡਰ, ਇਤਿਹਾਸ ਅਤੇ ਪਰੰਪਰਾ ਦੇ ਕਾਰਨ ਇੱਕ ਵੱਖਰੀ ਕੌਮ ਸਨ, ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ , 'ਉਹ ਆਪਣੇ ਵਤਨ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਵੱਖਰੀ, ਪ੍ਰਭੂਸੱਤਾ ਸੰਪੰਨ ਹੋਂਦ ਦੇ ਹੱਕਦਾਰ ਸਨ'।

ਉਸਦਾ ਹਰ ਬਿਆਨ ਤੱਥਾਂ ਦੇ ਉਲਟ ਸੀ, ਜਾਂ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਆ ਅੱਧ-ਸੱਚਾਈ ਸੀ।
ਉਰਦੂ, ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੀ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ, ਕਲਾ ਅਤੇ ਆਰਕੀਟੈਕਚਰ ਸਭ ਸੰਸਲੇਸ਼ਣ ਦੇ ਉਤਪਾਦ ਸਨ। ਪੂਰਬੀ ਬੰਗਾਲ ਵਿੱਚ ਮੁਸਲਮਾਨ ਸਿਰਫ਼ ਬੰਗਾਲੀ ਸਮਝਦੇ ਅਤੇ ਬੋਲਦੇ ਸਨ, ਜਿਨਾਹ ਖੁਦ ਗੁਜਰਾਤੀ ਬੋਲਦੇ ਸਨ; ਦੱਖਣ ਵਿੱਚ, ਤਾਮਿਲ, ਤੇਲਗੂ, ਕੰਨੜ ਅਤੇ ਮਲਿਆਲਮ ਹਿੰਦੂਆਂ ਅਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੋਵਾਂ ਦੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਸਨ। ਬਿਹਾਰ ਦੇ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਹਿੰਦੂ ਔਰਤ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਪਹਿਰਾਵੇ ਦੁਆਰਾ ਇੱਕ ਮੁਸਲਮਾਨ ਔਰਤ ਤੋਂ ਵੱਖ ਕਰਨਾ ਅਸੰਭਵ ਸੀ, ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਰੀਤੀ-ਰਿਵਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਵੱਖਰੀ ਸਮਾਨਤਾ ਸੀ।

ਪੰਡਿਤ, ਰਾਏ, ਚੌਧਰੀ, ਮਜੂਮਦਾਰ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਉਲਟ ਧਰਮ ਪਰਿਵਰਤਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵੀ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੇ ਉਪਨਾਮ ਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖਣ ਦੀਆਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਉਦਾਹਰਣਾਂ ਹਨ।

ਜਿਨਾਹ ਨੇ ਸਿਫ਼ਾਰਸ਼ ਕੀਤੀ ਕਿ, ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਰੌਸ਼ਨ ਕਰਨ ਲਈ, ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਦੇ ਵਿਚਾਰਧਾਰਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਲਿਖੀਆਂ ਕੁਝ ਕਿਤਾਬਾਂ ਪੜ੍ਹਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ। ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਸਿੱਟਾ ਕੱਢਿਆ: 'ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚ ਅੱਧੇ ਸੱਚ ਅਤੇ ਗੈਰ-ਵਾਜਬ ਸਿੱਟੇ ਅਤੇ ਅਨੁਮਾਨ ਹਨ।'

ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਜਿਨਾਹ ਦੁਆਰਾ ਕਲਪਨਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਇੱਕ ਸੁਤੰਤਰ ਰਾਜ ਭੌਤਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਅਤੇ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਵੰਡਣ ਨਾਲ ਲਾਭਦਾਇਕ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਕੀ ਸੁਤੰਤਰ ਰਾਜ ਆਪਣੇ ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਭਾਰਤ ਲਈ ਖ਼ਤਰਾ ਨਹੀਂ ਬਣ ਜਾਣਗੇ। ਜਿਨਾਹ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਇਹ ਸਮੱਸਿਆ ਦਾ ਇੱਕੋ ਇੱਕ ਹੱਲ ਸੀ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਲਈ ਕੀਮਤ ਚੁਕਾਉਣੀ ਪਵੇਗੀ।

ਗਾਂਧੀ ਨੇ 15 ਸਤੰਬਰ ਨੂੰ ਜਿਨਾਹ ਨੂੰ ਲਿਖਿਆ, 'ਜਿੰਨਾ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸਾਡੀਆਂ ਦਲੀਲਾਂ ਵਧਦੀਆਂ ਹਨ, ਓਨੀ ਹੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਚਿੰਤਾਜਨਕ ਤੁਹਾਡੀ ਤਸਵੀਰ ਮੈਨੂੰ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੀ ਹੈ,' ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਮੈਂ ... ਅਮਲ ਵਿੱਚ ਲਾਹੌਰ ਮਤੇ ਦੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦੀ ਕਲਪਨਾ, ਮੈਨੂੰ ਪੂਰੇ ਦੇਸ਼ ਲਈ ਬਰਬਾਦੀ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਹੋਰ ਕੁਝ ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ। ਭਾਰਤ।' ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਪੱਤਰ ਵਿਹਾਰ ਦੇ ਇੱਕ ਪੜਾਅ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲ ਹੋਇਆ

Machine Translated by Google

ਕਠੋਰਤਾ ਇੱਕ ਪੜਾਅ 'ਤੇ ਜਿਨਾਹ ਨੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸਾਰੇ ਦੱਬੇ-ਕੁਚਲੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਇੱਛਾਵਾਂ ਦੀ ਨੁਮਾਇੰਦਗੀ ਕਰਨ ਦੇ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਦਾਅਵੇ 'ਤੇ ਫਿਰ ਸਵਾਲ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਦੁਹਰਾਇਆ ਕਿ ਉਹ ਲਾਹੌਰ ਮਤੇ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਜ਼ੋਰ ਦੇ ਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਵੱਖ ਹੋਣਾ ਹੀ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਦੋ ਭਰਾਵਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਇੱਕ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿੱਚ ਟੁੱਟਣ ਦੇ ਮਾਡਲ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ, ਜੋ ਵੱਖ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ, ਇੱਕ ਵੱਡੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਬਣਿਆ ਰਿਹਾ। ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਵੰਡ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨਗੇ, ਜੇਕਰ, ਆਜ਼ਾਦੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਖੇਤਰਾਂ ਨੂੰ ਵੰਡਿਆ ਜਾਣਾ ਸੀ, ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲੀ ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਬਾਲਗ ਆਬਾਦੀ, ਵੰਡ ਲਈ ਵੋਟ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ, ਦੋ ਵੱਖ ਹੋਏ ਹਿੱਸਿਆਂ ਵਿੱਚ ਅਜੇ ਵੀ ਰੱਖਿਆ, ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਮਾਮਲਿਆਂ, ਅੰਦਰੂਨੀ ਸੰਚਾਰ, ਰੀਤੀ-ਰਿਵਾਜ, ਅਤੇ ਦੋਵਾਂ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀਆਂ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਦੇ ਸਮਾਨ ਕਾਰਜਾਂ ਅਤੇ ਸ਼ਰਤਾਂ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਸਾਂਝੀਆਂ ਅਤੇ ਸਾਂਝੀਆਂ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਅਤੇ ਨੀਤੀਆਂ ਹੋਣਗੀਆਂ।

ਪਰ ਜਿਨਾਹ ਨੇ ਇੱਕ ਰਾਇਸ਼ੁਮਾਰੀ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਵੱਖ ਹੋਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਵੰਡ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਖੇਤਰ ਦੇ ਸਾਰੇ ਨਿਵਾਸੀ ਹਿੱਸਾ ਲੈਣਗੇ। ਉਹ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਸਿਰਫ਼ ਮੁਸਲਿਮ ਫ਼ੈਸਲਾ ਹੋਵੇ, 'ਅਸੀਂ ਇੱਕ ਰਾਸ਼ਟਰ ਵਜੋਂ ਸਵੈ-ਨਿਰਣੇ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਕਰਦੇ ਹਾਂ... ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਗ਼ਲਤ ਵਿਚਾਰ ਅਧੀਨ ਮਿਹਨਤ ਕਰ ਰਹੇ ਹੋ ਕਿ "ਸਵੈ-ਨਿਰਣੇ" ਦਾ ਮਤਲਬ ਸਿਰਫ਼ "ਖੇਤਰੀ ਇਕਾਈ" ਹੈ। .. ਸਾਡਾ ਮਾਮਲਾ ਦੋ ਵੱਡੀਆਂ ਕੌਮਾਂ, ਹਿੰਦੂਆਂ ਅਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਸਮਝੌਤਾ ਕਰਕੇ ਦੋ ਸੁਤੰਤਰ ਪ੍ਰਭੂਸੱਤਾ ਸੰਪੰਨ ਰਾਜਾਂ ਦੀ ਵੰਡ ਦਾ ਹੈ, ਨਾ ਕਿ ਮੌਜੂਦਾ ਸੰਘ ਤੋਂ ਵੱਖ ਹੋਣ ਜਾਂ ਵੱਖ ਹੋਣ ਦਾ, ਜੋ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਹੈ।'

ਗਾਂਧੀ ਨੇ 15 ਸਤੰਬਰ ਨੂੰ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ, 'ਮੈਨੂੰ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ ਧਰਮ ਪਰਿਵਰਤਨ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵੰਸ਼ਜਾਂ ਦੇ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਸਟਾਕ ਤੋਂ ਵੱਖ ਰਾਸ਼ਟਰ ਹੋਣ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਕਰਨ ਲਈ ਕੋਈ ਸਮਾਨਤਾ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ। ਜੇਕਰ ਇਸਲਾਮ ਦੇ ਆਗਮਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਭਾਰਤ ਇੱਕ ਰਾਸ਼ਟਰ ਸੀ, ਤਾਂ ਇਹ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਵੱਡੇ ਸਰੀਰ ਦੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਬਦਲਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਇੱਕ ਹੀ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।
ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਕੌਮੀਅਤ ਦਾ ਇੱਕ ਨਵਾਂ ਸੈੱਟ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਜੇ ਮੈਂ ਇਸਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਦਾ ਹਾਂ, ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਹੋਰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਦਾਅਵਿਆਂ ਦੀ ਗਾਹਕੀ ਲੈਣੀ ਪਵੇਗੀ ਅਤੇ ਇੱਕ ਅਘੋਲ ਸਮੱਸਿਆ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਪਵੇਗਾ।'

ਗਾਂਧੀ ਦੇ 22 ਸਤੰਬਰ ਦੇ ਪੱਤਰ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ: 'ਅਸੀਂ ਚੱਕਰਾਂ ਵਿੱਚ ਘੁੰਮਦੇ ਜਾਪਦੇ ਹਾਂ'। 23 ਤਰੀਕ ਨੂੰ ਲਿਖੇ ਇੱਕ ਨੋਟ ਵਿੱਚ ਉਸਨੇ ਲਿਖਿਆ: 'ਬੀਤੀ ਸ਼ਾਮ ਦੀ ਗੱਲ ਮੂੰਹ ਵਿੱਚ ਮਾੜਾ ਸੁਆਦ ਛੱਡ ਗਈ ਹੈ'। ਵਾਰ-ਵਾਰ ਜਿਨਾਹ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਦਿਵਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਹ ਕਿਤੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਰਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਸੁਝਾਅ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਜਿਨਾਹ ਉਸ ਨੂੰ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਕੌਂਸਲ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰਨ ਅਤੇ ਦੇਖਣ ਕਿ ਕੀ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਮਨਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। 'ਜੇਕਰ ਉਹ ਇਸ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਲੀਗ ਦਾ ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਸੈਸ਼ਨ ਬੁਲਾਓ ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਸੈਸ਼ਨ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰਨ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦਿਓ।' ਆਖਰੀ ਉਪਾਅ ਵਜੋਂ ਉਸਨੇ ਸੁਝਾਅ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਇਸ ਮੁੱਦੇ ਨੂੰ ਸਾਲਸੀ ਲਈ ਭੇਜਿਆ ਜਾਵੇ। ਜਿਨਾਹ ਨੇ ਇਹ ਸਾਰੇ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਠੁਕਰਾ ਦਿੱਤੇ। 27 ਸਤੰਬਰ ਨੂੰ, ਇੱਕ ਚੰਗੀ ਹਾਜ਼ਰੀ ਭਰੀ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਸਭਾ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਘੋਸ਼ਣਾ ਕੀਤੀ ਕਿ ਗੱਲਬਾਤ ਇੱਕ ਤਸੱਲੀਬਖਸ਼ ਜਾਂ ਆਪਸੀ ਸਵੀਕਾਰਯੋਗ ਸਿੱਟੇ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚਣ ਵਿੱਚ ਅਸਫਲ ਰਹੀ ਹੈ, ਅਤੇ ਕੋਈ ਵੀ ਧਿਰ ਮਨਾਉਣ ਦੇ ਯੋਗ ਨਹੀਂ ਸੀ।

Machine Translated by Google

ਕੋਈ ਹੋਰ. ਹਾਲਾਂਕਿ ਉਹ ਉਸ ਨਤੀਜੇ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਅਸਫਲ ਰਿਹਾ ਜਿਸਦੀ ਉਸਨੇ ਉਮੀਦ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, ਉਸ ਵਿੱਚ ਨਿਰਾਸ਼ਾ ਜਾਂ ਨਿਰਾਸ਼ਾ ਦੀ ਕੋਈ ਭਾਵਨਾ ਨਹੀਂ ਸੀ; ਉਸਨੇ ਸਭ ਦੇ ਸਾਂਝੇ ਭਲੇ ਲਈ ਜਿਨਾਹ ਦੇ ਨਜ਼ਰੀਏ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਜਾਣ ਦੀ ਪੂਰੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਸੀ।

ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਇੱਕ ਪ੍ਰੈਸ ਬਿਆਨ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ, "ਸਾਰੀਆਂ ਪਾਰਟੀਆਂ ਅਤੇ ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਕਾਇਦੇ-ਆਜ਼ਮ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਰਾਏ ਵਿੱਚ ਸੋਧ ਕਰਨ ਲਈ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।" 'ਜੇਕਰ ਰਾਜਾ ਜੀ ਅਤੇ ਮੈਂ ਲਾਹੌਰ ਦੇ ਮਤੇ ਨੂੰ ਰੋਕਿਆ ਹੈ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਸਿੱਖਿਅਤ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।' ਨਿਊਜ਼ ਕ੍ਰੋਨਿਕਲ ਤੋਂ ਸਟੂਅਰਟ ਗੇਲਡਰ ਨੂੰ ਦਿੱਤੇ ਇੱਕ ਇੰਟਰਵਿਊ ਵਿੱਚ , ਉਸਨੇ ਟਿੱਪਣੀ ਕੀਤੀ, 'ਮੇਰਾ ਮੰਨਣਾ ਹੈ ਕਿ ਮਿਸਟਰ ਜਿਨਾਹ ਇਮਾਨਦਾਰ ਹਨ, ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਭੁਲੇਖੇ ਤੋਂ ਪੀੜਤ ਹਨ ਜਦੋਂ ਉਹ ਕਲਪਨਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਭਾਰਤ ਦੀ ਇੱਕ ਗੈਰ-ਕੁਦਰਤੀ ਵੰਡ ਸਬੰਧਤ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਖੁਸ਼ਹਾਲੀ ਜਾਂ ਖੁਸ਼ਹਾਲੀ ਲਿਆ ਸਕਦੀ ਹੈ। .'

ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗੱਲਬਾਤ ਨੂੰ ਮਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਮੁਲਤਵੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਪੱਤਰਕਾਰਾਂ ਦੇ ਇੱਕ ਹੋਰ ਸਮੂਹ ਨੂੰ ਕਿਹਾ, 'ਮੈਨੂੰ ਯਕੀਨ ਹੈ ਕਿ ਮਿਸਟਰ ਜਿਨਾਹ ਇੱਕ ਚੰਗੇ ਆਦਮੀ ਹਨ। ਮੈਨੂੰ ਉਮੀਦ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਦੁਬਾਰਾ ਮਿਲਾਂਗੇ.... ਇਸ ਦੌਰਾਨ ਇਹ ਜਨਤਾ ਦਾ ਫਰਜ਼ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਹਜ਼ਮ ਕਰੇ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦਾ ਦਬਾਅ ਸਾਡੇ 'ਤੇ ਲਿਆਵੇ।'

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗਾਂਧੀ ਅਤੇ ਜਿਨਾਹ ਦੀ ਗੱਲਬਾਤ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਗਤੀ ਦੇ ਖ਼ਤਮ ਹੋ ਗਈ।

ਸਿਮਲਾ ਕਾਨਫਰੰਸ

ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਯੂਰਪ ਵਿੱਚ ਦੂਜਾ ਵਿਸ਼ਵ ਯੁੱਧ ਨੇੜੇ ਆਇਆ, ਬ੍ਰਿਟੇਨ ਅਤੇ ਨਿਰਪੱਖ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਜਨਤਕ ਰਾਏ ਭਾਰਤ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਆਜ਼ਾਦੀ ਵੱਲ ਲੈ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਸਵੈ-ਨਿਰਣੇ ਦੇ ਨਿਰੰਤਰ ਇਨਕਾਰ ਦੀ ਲਗਾਤਾਰ ਆਲੋਚਨਾ ਕਰਨ ਲੱਗੀ।

ਰਾਸ਼ਟਰਮੰਡਲ ਸਬੰਧ ਸੰਮੇਲਨ ਵਿਚ ਗ੍ਰੇਟ ਬ੍ਰਿਟੇਨ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਹੀ ਨਮੋਸ਼ੀਜਨਕ ਸਥਿਤੀ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਪਿਆ ਸੀ, ਜਦੋਂ ਇਸ ਦੇ ਆਪਣੇ ਨਾਮਜ਼ਦ, ਭਾਰਤੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧੀ ਮੰਡਲ ਦੇ ਨੇਤਾ ਨੇ ਇਕ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਮਿਤੀ ਤੱਕ ਭਾਰਤ ਲਈ ਡੋਮੀਨੀਅਨ ਸਟੇਟਸ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਰਾਜਨੇਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਭਾਰਤ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਟੀਚਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਰੋਕ ਸਕਦੇ। .

ਲਾਰਡ ਵੇਵਲ, ਇੱਕ ਸਾਬਕਾ ਸਿਪਾਹੀ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਮੌਜੂਦਾ ਵਾਇਸਰਾਏ, ਨੇ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਵ੍ਹਾਈਟਹਾਲ 'ਤੇ ਭਾਰਤੀ ਰੁਕਾਵਟ ਨੂੰ ਸੁਲਝਾਉਣ ਲਈ ਦਬਾਅ ਪਾਇਆ, ਤਾਂ ਜੋ ਦੂਰ ਪੂਰਬ ਵਿੱਚ ਯੁੱਧ ਦੇ ਮੁਕੱਦਮੇ ਵਿੱਚ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸਰਗਰਮ ਸਹਿਯੋਗ ਨੂੰ ਸਮਰੱਥ ਬਣਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ। ਮਾਰਚ 1945 ਵਿੱਚ ਵੇਵਲ ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਅਤੇ ਅੱਗੇ ਦੀ ਸੜਕ ਬਾਰੇ ਸਲਾਹ-ਮਸ਼ਵਰੇ ਲਈ ਮਹਾਮਹਿਮ ਸਰਕਾਰ (HMG) ਦੁਆਰਾ ਇੰਗਲੈਂਡ ਬੁਲਾਇਆ ਗਿਆ। ਜਦੋਂ ਉਹ ਲੰਡਨ ਵਿੱਚ ਸੀ, ਯੂਰਪ ਵਿੱਚ ਜੰਗ ਧੁਰੇ ਦੇ ਬਿਨਾਂ ਸ਼ਰਤ ਸਮਰਪਣ ਦੇ ਨਾਲ ਖਤਮ ਹੋਈ। ਲੇਬਰ ਪਾਰਟੀ ਯੁੱਧ ਸਮੇਂ ਦੇ ਗੱਠਜੋੜ ਤੋਂ ਪਿੱਛੇ ਹਟ ਗਈ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰ 23 ਮਈ ਨੂੰ ਡਿੱਗ ਗਈ। ਇੱਕ ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਚਾਰਜ ਸੰਭਾਲ ਲਿਆ ਅਤੇ ਅਗਲੀਆਂ ਆਮ ਚੋਣਾਂ 5 ਜੁਲਾਈ ਨੂੰ ਤੈਅ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ। ਜਿਵੇਂ-ਜਿਵੇਂ ਤਾਰੀਖ ਨੇੜੇ ਆ ਰਹੀ ਸੀ, ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਟੋਰੀ ਕੱਟੜਪੰਥੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਸ ਸਮੇਂ ਤੱਕ ਭਾਰਤ ਪ੍ਰਤੀ ਐਚਐਮਜੀ ਦੀ ਨੀਤੀ ਵਿੱਚ ਤਬਦੀਲੀ ਬਾਰੇ ਵੀ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਨੇ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਕਿ ਅਸਲੀਅਤ ਨੂੰ ਹੁਣ ਨਜ਼ਰਅੰਦਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਉਹ ਸਿਪਾਹੀ ਜੋ ਯੁੱਧ ਸਮੇਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਕੇ ਘਰ ਵਾਪਸ ਆਏ ਸਨ

Machine Translated by Google

ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਡਿਊਟੀਆਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਬੇਰਹਿਮ ਬਸਤੀਵਾਦੀ ਸ਼ਾਸਨ ਦੀਆਂ ਭਿਆਨਕ ਕਹਾਣੀਆਂ ਅਤੇ ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ ਵਿੱਚ ਮਹਾਨ ਕਾਲ ਦੌਰਾਨ ਰਾਹਤ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਦੀ ਪੂਰੀ ਅਸਫਲਤਾ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਲਿਆਂਦਾ ਸੀ। ਗ੍ਰੇਟ ਬ੍ਰਿਟੇਨ ਵਿੱਚ ਲੋਕ ਰਾਏ ਹੁਣ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਦੀ ਆਲੋਚਨਾ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ। ਚੋਣਾਂ ਦੌਰਾਨ ਭਾਰਤ ਦੇ ਤਰਸਯੋਗ ਹਾਲਾਤਾਂ ਬਾਰੇ ਕਈ ਅਣਸੁਖਾਵੇਂ ਸਵਾਲ ਪੁੱਛੇ ਗਏ। ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਜੋ ਬਹੁਤ ਸਦਭਾਵਨਾ ਦਾ ਆਨੰਦ ਮਾਣਿਆ, ਉਹ ਇੱਕ ਹੋਰ ਕਾਰਕ ਸੀ ਜਿਸ ਨੇ ਮੁੜ ਚੁਣੇ ਜਾਣ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸਿਆਸਤਦਾਨਾਂ ਲਈ ਇਹ ਦਿਖਾਉਣ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਬਣਾਇਆ ਕਿ ਉਹ ਤਬਦੀਲੀ ਦੀਆਂ ਹਵਾਵਾਂ ਅੱਗੇ ਝੁਕਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਸਨ। ਜੇਕਰ ਭਾਰਤੀ ਮਸਲੇ ਨੂੰ ਸੁਲਝਾਉਣ ਵੱਲ ਨਿੱਕੇ-ਨਿੱਕੇ ਕਦਮ ਚੁੱਕ ਕੇ ਉਹ ਕੁਝ ਹੋਰ ਸੀਟਾਂ ਜਿੱਤਣ ਵਿੱਚ ਕਾਮਯਾਬ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਤਾਂ ਕੋਈ ਨੁਕਸਾਨ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋਇਆ।

14 ਜੂਨ ਨੂੰ, ਐਚ.ਐਮ.ਜੀ. ਦੀ ਸਹਿਮਤੀ ਨਾਲ, ਲਾਰਡ ਵੇਵਲ ਨੇ 'ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੇ 1935 ਐਕਟ ਦੇ ਢਾਂਚੇ ਦੇ ਅੰਦਰ' ਇੱਛਤ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਸੋਧਾਂ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਇੱਕ ਜਨਤਕ ਘੋਸ਼ਣਾ ਕੀਤੀ। ਵਾਇਸਰਾਏ ਇੱਕ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਰਕਾਰ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰੇਗਾ ਜੋ ਮੌਜੂਦਾ ਵਾਇਸਰਾਏ ਦੀ ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਕੌਂਸਲ ਦੀ ਥਾਂ ਲਵੇਗੀ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਭਾਰਤੀ ਨੇਤਾਵਾਂ ਨਾਲ ਸਲਾਹ-ਮਸ਼ਵਰਾ ਕਰਕੇ ਚੁਣੀ ਗਈ ਜਾਤੀ ਹਿੰਦੂਆਂ ਅਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੀ ਬਰਾਬਰ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਹੋਵੇਗੀ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ, ਅਗਸਤ 1942 ਤੋਂ ਨਜ਼ਰਬੰਦ CWC ਦੇ ਸਾਰੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਦਰਸਾਉਣ ਦੇ ਇਸ਼ਾਰੇ ਵਜੋਂ ਰਿਹਾਅ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਕਿ ਐਚਐਮਜੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਸਤੀਵਾਦੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧ ਭਾਰਤੀ ਅੜਿੱਕੇ ਨੂੰ ਸੁਲਝਾਉਣ ਲਈ ਸੁਹਿਰਦ ਸਨ।

ਇਸ ਅਨੁਸਾਰ, 25 ਜੂਨ 1945 ਨੂੰ ਵਾਇਸਰਾਏ ਦੀ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਵਾਲੀ 'ਸਿਮਲਾ ਕਾਨਫਰੰਸ' ਹੋਣੀ ਸੀ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਵਾਇਸਰਾਏ ਦੁਆਰਾ ਚੁਣੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀਆਂ ਅਤੇ ਸਮੂਹਾਂ ਦੇ ਸੱਦੇ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣਗੇ। 21 ਸੱਦੇ ਭੇਜੇ ਗਏ ਸਨ, ਗਿਆਰਾਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸੂਬਿਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀਆਂ ਨੂੰ, ਕਾਂਗਰਸ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਨੇਤਾਵਾਂ ਅਤੇ ਕੇਂਦਰੀ ਅਸੈਂਬਲੀ ਵਿਚ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਦੇ ਡਿਪਟੀ ਲੀਡਰ, ਕੌਂਸਿਲ ਆਫ਼ ਸਟੇਟ ਵਿਚ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਦੇ ਨੇਤਾਵਾਂ ਨੂੰ, ਰਾਜ ਦੇ ਨੇਤਾ ਨੂੰ। ਕੇਂਦਰੀ ਅਸੈਂਬਲੀ ਵਿੱਚ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦੀ ਪਾਰਟੀ ਅਤੇ ਯੂਰਪੀਅਨ ਸਮੂਹ, ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ-ਇੱਕ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧੀ, ਸਿੱਖਾਂ ਅਤੇ ਗਾਂਧੀ ਅਤੇ ਜਿਨਾਹ ਨੂੰ ਦੋ ਮੁੱਖ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀਆਂ ਦੇ ਮਾਨਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨੇਤਾਵਾਂ ਵਜੋਂ। ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੌਲਾਨਾ ਆਜ਼ਾਦ ਨੂੰ ਕੋਈ ਸੱਦਾ ਨਹੀਂ ਭੇਜਿਆ ਗਿਆ ਸੀ।

ਗਾਂਧੀ ਪੰਚਗਨੀ ਵਿੱਚ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ ਜਦੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਪ੍ਰੈਸ ਪੱਤਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਵਾਇਸਰਾਏ ਦੇ ਪ੍ਰਸਾਰਣ ਅਤੇ ਕਾਨਫਰੰਸ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਦੇ ਸੱਦੇ ਬਾਰੇ ਸੂਚਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਤੁਰੰਤ ਕਾਂਗਰਸ ਪ੍ਰਧਾਨ ਨੂੰ ਸੱਦਾ ਨਾ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ 'ਤੇ ਟਿੱਪਣੀ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਵਾਇਸਰਾਏ ਨੂੰ ਲਿਖਿਆ: 'ਮੈਂ ਰਸਮੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕਿਸੇ ਸੰਸਥਾ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਮੈਂ 1934 ਤੋਂ ਕਾਂਗਰਸ ਦਾ ਮੁੱਢਲਾ ਮੈਂਬਰ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹਾਂ, ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਵਜੋਂ ਮੈਂ ਸਿਰਫ਼ ਕੋਮਲ ਸਲਾਹ ਹੀ ਦੇ ਸਕਦਾ ਹਾਂ। ਕਾਨਫਰੰਸ ਵਿੱਚ ਮੇਰੀ ਮੌਜੂਦਗੀ ਅਧਿਕਾਰਤ ਰੰਗ ਬਦਲੇਗੀ, ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਮੈਂ ਕਾਂਗਰਸ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰਤ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧੀ ਨਹੀਂ ਬਣ ਜਾਂਦਾ।

ਕਾਂਗਰਸ ਪ੍ਰਧਾਨ ਕਾਂਗਰਸ ਦੀ ਨੁਮਾਇੰਦਗੀ ਕਰਨ ਦਾ ਉਚਿਤ ਅਧਿਕਾਰ ਹੈ

Machine Translated by Google

ਦ੍ਰਸ਼ਟਿਕੋਣ'. ਇਸ ਦੇ ਮੱਦੇਨਜ਼ਰ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨੂੰ ਤੁਰੰਤ ਸੱਦਾ ਪੱਤਰ ਭੇਜਿਆ ਗਿਆ। ਗਾਂਧੀ ਇੱਕ ਤਜਰਬੇਕਾਰ ਸਲਾਹਕਾਰ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸ਼ਿਮਲਾ ਜਾਣ ਅਤੇ ਵਾਇਸਰਾਏ ਅਤੇ ਹੋਰ ਬੁਲਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਉਸ ਦੀ ਲੋੜ ਹੋਣ ਤੱਕ ਉੱਥੇ ਰਹਿਣ ਲਈ ਸਹਿਮਤ ਹੋ ਗਏ। ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਸਾਰਣ ਵਿੱਚ ਵਾਇਸਰਾਏ ਨੇ ਭਾਰਤੀ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਬਾਰੇ ਇੱਕ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਬਦਕਿਸਮਤੀ ਨਾਲ, ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ, ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਰਕਾਰ ਵਿੱਚ 'ਜਾਤੀ ਹਿੰਦੂ-ਮੁਸਲਿਮ ਸਮਾਨਤਾ' ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਇੱਕ ਬੁਨਿਆਦੀ ਸ਼ਰਤ ਵਜੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਟਿੱਪਣੀ ਕੀਤੀ: 'ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮੈਂ ਕਦੇ ਵੀ ਇਸ ਦੀ ਗਾਹਕੀ ਨਹੀਂ ਲੈ ਸਕਦਾ, ਨਾ ਹੀ ਕਾਂਗਰਸ, ਜੇ ਮੈਂ ਇਸ ਦੇ ਦਿਮਾਗ ਨੂੰ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ।

ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹਿੰਦੂ ਮੈਂਬਰਸ਼ਿਪ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਕਾਂਗਰਸ ਨੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਿਆਸੀ ਹੋਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਕਾਂਗਰਸ ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਗੈਰ-ਹਿੰਦੂਆਂ ਅਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਨਿਰਣਾਇਕ ਗੈਰ-ਜਾਤੀ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ਨਾਮਜ਼ਦ ਕਰਨ ਦੀ ਸਲਾਹ ਦੇਣ ਦੇ ਸਮਰੱਥ ਹਾਂ।' ਉਸਨੇ ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਇਸ ਨੁਕਤੇ 'ਤੇ ਹੋਰ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ, 'ਕਾਂਗਰਸ ਨੇ ਕਦੇ ਵੀ [ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ] ਜਾਤ ਜਾਂ ਗੈਰ-ਜਾਤੀ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨਾਲ ਪਛਾਣਿਆ ਨਹੀਂ ਹੈ ਅਤੇ ਕਦੇ ਵੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀ, ਜੋ ਕਿ ਇਕਪਾਸੜ, ਝੂਠ ਅਤੇ ਆਤਮਘਾਤੀ ਹੋਵੇਗੀ।'

CWC ਦੀ ਮੀਟਿੰਗ ਤਿੰਨ ਸਾਲਾਂ ਬਾਅਦ ਬੰਬਈ ਵਿਖੇ ਹੋਈ। ਬਹੁਤੇ ਕਾਂਗਰਸੀ ਆਗੂ ਹੁਣੇ ਹੀ ਰਿਹਾਅ ਹੋਏ ਸਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਗੰਭੀਰ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਦਾ ਇਲਾਜ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ ਇੱਕ ਦੁੱਖ ਸਾਂਝਾ ਕੀਤਾ ਇੱਕ ਟੁੱਟੀ ਹੋਈ ਆਤਮਾ ਸੀ।

ਆਖਰਕਾਰ, ਬਸਤੀਵਾਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਉਹਨਾਂ ਦੀ 'ਕਰੋ ਜਾਂ ਮਰੋ' ਦੀ ਇੱਛਾ ਨੂੰ ਤੋੜਨ ਵਿੱਚ ਕਾਮਯਾਬ ਹੋ ਗਈ ਸੀ। ਲਗਭਗ ਸਾਰੇ ਕਾਂਗਰਸੀਆਂ ਵੱਲੋਂ ਜੇਲ੍ਹ ਜਾਣ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਨ ਵੇਲੇ ਇੱਕ ਗੱਲ ਸੁਣੀ ਗਈ ਸੀ, ਉਹ ਸੀ 'ਦੁਬਾਰਾ ਕਦੇ ਨਹੀਂ'। ਹੁਣ ਉਹ ਗੱਲਬਾਤ ਦੀ ਮੇਜ਼ ਦੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਬੈਠਣਗੇ, ਸੌਦੇ ਕੱਟਣਗੇ, ਸਮਝੌਤਾ ਕਰਨਗੇ ਅਤੇ ਜੋ ਵੀ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਿਆ ਹੈ ਉਸਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨਗੇ।

ਉਹ ਜਨਤਕ ਅੰਦੋਲਨਾਂ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਨਹੀਂ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸਨ, ਨਾ ਹੁਣ ਸਿਵਲ ਨਾ-ਫੁਰਮਾਨੀ ਦੀਆਂ ਲਹਿਰਾਂ, ਕੋਈ ਹੋਰ 'ਚਲੇ ਜਾਓ', 'ਛੱਡੋ', ਸ਼ਹਿਰ ਦੀਆਂ ਸੜਕਾਂ ਅਤੇ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਚੌਕਾਂ 'ਤੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਦੇਸ਼ ਵਾਸੀਆਂ ਦੇ ਸਿਰ 'ਤੇ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਪੁਲਿਸ ਦੀਆਂ ਪਿੱਟ ਲਾਈਨਾਂ ਦੇ ਵਿਰੋਧ ਵਿੱਚ ਨਾਹਰੇ ਮਾਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਭਾਰਤ ਦੇ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਵੱਡੇ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਅਤੇ ਲੰਬੀ ਕੈਦ ਹੋਈ। ਹੁਣ ਉਹ ਗੱਲਬਾਤ ਰਾਹੀਂ ਸਮਝਦਾਰੀ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਉਹ ਡਰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਜੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਜ਼ਾਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸਮਾਂ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ, ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਲਾਭ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਬਚ ਨਹੀਂ ਸਕਣਗੇ। ਕਾਨਫਰੰਸ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਕਾਂਗਰਸੀ ਸੱਦਾ ਪੱਤਰਾਂ ਲਈ ਇਕ 'ਹਦਾਇਤਾਂ ਦਾ ਸਾਧਨ' ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਵਰਕਿੰਗ ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਨੋਟ ਕੀਤਾ ਕਿ ਇਸ ਦੇ ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ ਕਾਰਕੁਨ ਅਜੇ ਵੀ ਸਲਾਖਾਂ ਪਿੱਛੇ ਹਨ ਅਤੇ ਕਈ ਕਾਂਗਰਸ ਕਮੇਟੀਆਂ ਅਜੇ ਵੀ ਪਾਬੰਦੀਸ਼ੁਦਾ ਹਨ, ਜਿਸ ਨੂੰ 'ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ' ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਇਹ ਤੈਅ ਹੋਇਆ ਸੀ ਕਿ ਕਾਂਗਰਸ ਇਸ ਕਾਨਫਰੰਸ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਵੇਗੀ।

ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਕਾਂਗਰਸ ਦਲ ਲਈ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੇ ਗਏ ਏਅਰ-ਕੰਡੀਸ਼ਨਡ ਕੋਚਾਂ ਦੁਆਰਾ ਯਾਤਰਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਇਸ ਦੀ ਬਜਾਏ ਆਪਣੇ ਪਸੰਦੀਦਾ ਤੀਜੇ ਦਰਜੇ ਦੇ ਕੋਚ ਦੁਆਰਾ ਯਾਤਰਾ ਕਰਨ ਦੀ ਚੋਣ ਕੀਤੀ। ਯੂਨਾਈਟਿਡ ਪ੍ਰੈਸ ਆਫ ਅਮਰੀਕਾ ਦਾ ਪੱਤਰਕਾਰ ਪ੍ਰੈਸਟਨ ਗਰੋਵਰ ਉਸੇ ਰੇਲਗੱਡੀ ਰਾਹੀਂ ਸਫ਼ਰ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਸਰੀਰਕ ਤੰਦਰੁਸਤੀ ਬਾਰੇ ਚਿੰਤਤ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਏਅਰਕੰਡੀਸ਼ਨਡ ਕੋਚ ਤੋਂ ਸੇਵਾਮੁਕਤ ਹੋਣ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ। ਗਾਂਧੀ

Machine Translated by Google

ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ: 'ਤੁਹਾਡੇ ਵਿਚਾਰਸ਼ੀਲ ਨੋਟ ਲਈ ਬਹੁਤ ਧੰਨਵਾਦ। ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਕੁਦਰਤੀ ਗਰਮੀ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਪਿਘਲਣ ਦਿਓ. ਕਿਸਮਤ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਯਕੀਨੀ ਤੌਰ 'ਤੇ, ਇਸ ਗਰਮੀ ਦੇ ਬਾਅਦ ਤਾਜ਼ਗੀ ਠੰਡਾ ਹੋਵੇਗਾ ਜਿਸਦਾ ਮੈਂ ਅਨੰਦ ਲਵਾਂਗਾ. ਮੈਨੂੰ ਅਸਲ ਭਾਰਤ ਦੀ ਛੋਹ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਨ ਦਿਓ।

ਸ਼ਿਮਲਾ ਪਹੁੰਚਣ 'ਤੇ, ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਰਾਜਕੁਮਾਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਕੌਰ ਦੇ ਨਿਵਾਸ 'ਤੇ ਜਲਦੀ ਇਸ਼ਨਾਨ ਅਤੇ ਭੋਜਨ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਵਾਇਸਰਾਏ ਨਾਲ ਮੁਲਾਕਾਤ ਲਈ ਰਵਾਨਾ ਹੋ ਗਏ। ਵਾਇਸਰੇਗਲ ਲੌਜ ਵਿਖੇ, ਲਾਰਡ ਵੇਵਲ ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰਦਿਆਂ ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਮੈਂ ਵੀ ਤੁਹਾਡੇ ਵਰਗਾ ਸਿਪਾਹੀ ਹਾਂ ਹਾਲਾਂਕਿ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਕੋਈ ਹਥਿਆਰ ਨਹੀਂ ਹੈ।' ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਦੇ ਆਦਾਨ-ਪ੍ਰਦਾਨ ਅਤੇ ਕੁਝ ਪਲਾਂ ਦੀ ਆਮ ਗੱਲਬਾਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਜਦੋਂ ਗਾਂਧੀ ਛੁੱਟੀ ਲੈਣ ਲਈ ਉਠਿਆ ਤਾਂ ਉਸਨੇ ਲੇਡੀ ਵੇਵਲ ਨੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਤਾਰੀਫ਼ਾਂ ਭੇਜੀਆਂ। ਉਸ ਨੇ ਅਗਲੇ ਤੀਹ ਮਿੰਟ ਉਸ ਨਾਲ ਅਤੇ ਵਾਇਸਰਾਏ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਨਾਲ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦਿਆਂ ਬਿਤਾਏ। ਗਾਂਧੀ ਸ਼ਿਮਲਾ ਕਾਨਫਰੰਸ ਦੇ ਪੂਰੇ ਸਮੇਂ ਲਈ ਰਾਜਕੁਮਾਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਕੌਰ ਦੇ ਨਾਲ ਰਹੇ। ਉਸ ਦੀ ਇੱਕ ਉੱਚੀ ਛੱਤ 'ਤੇ ਇੱਕ ਪਸੰਦੀਦਾ ਸੀਟ ਸੀ, ਜਿੱਥੋਂ ਉਸਨੇ ਨਜ਼ਾਰੇ, ਅਨਾਦਿ, ਸਦੀਵੀ ਬਰਫ਼ ਨਾਲ ਢੱਕੀ ਹਿਮਾਲੀਅਨ ਪਹਾੜੀ ਲੜੀ ਅਤੇ ਪਹਾੜੀਆਂ ਅਤੇ ਵਾਦੀਆਂ ਨੂੰ ਦੇਖਿਆ।

ਨੀਲੇ ਅਸਮਾਨ ਨੇ ਹਿਮਾਲਿਆ ਦੇ ਮੋਤੀ-ਚਿੱਟੇ ਚਮਕ ਲਈ ਇੱਕ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਪਿਛੋਕੜ ਬਣਾਇਆ, ਵਾਦੀਆਂ ਦੇ ਜੀਵੰਤ ਬਹੁ-ਪੱਖੀ ਹਰਿਆਵਲ ਦੁਆਰਾ ਕਾਰਪੇਟ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। 'ਦੁਨੀਆਂ ਕੋਲ ਇਸ ਦੀ ਬਰਾਬਰੀ ਕਰਨ ਲਈ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਹੈ,' ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਬੁੜਬੁੜਾਇਆ।

ਵਾਇਸਰਾਏ ਇਸ ਗੱਲ ਲਈ ਉਤਸੁਕ ਸੀ ਕਿ ਗਾਂਧੀ ਇੱਕ ਡੈਲੀਗੇਟ ਵਜੋਂ ਕਾਨਫਰੰਸ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ, ਪਰ ਬਾਅਦ ਵਾਲੇ ਨੇ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋਏ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਇੱਕ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧੀ ਕਾਨਫਰੰਸ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਲਈ ਕੋਈ ਥਾਂ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਉੱਘੇ ਕਿਉਂ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਉਸਨੇ ਕਾਨਫਰੰਸ ਦੀ ਮਿਆਦ ਲਈ ਸ਼ਿਮਲਾ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਲੋੜ ਪੈਣ 'ਤੇ ਸਲਾਹ ਦੇਣ ਲਈ ਸਹਿਮਤੀ ਦਿੱਤੀ। ਜਿਨਾਹ ਨੇ ਕਾਨਫਰੰਸ ਵਿੱਚੋਂ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਗੈਰ-ਹਾਜ਼ਰੀ ਨੂੰ 'ਵਾਪਸੀ' ਕਿਹਾ ਅਤੇ ਬਿਆਨ ਜਾਰੀ ਕਰਦਿਆਂ ਕਿਹਾ ਕਿ 'ਸ੍ਰੀ. ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਕਾਨਫਰੰਸ ਤੋਂ ਹਟਣ ਨਾਲ ਮਾਹੌਲ ਖ਼ਰਾਬ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ।' ਪ੍ਰੈਸਟਨ ਗਰੋਵਰ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਇੰਟਰਵਿਊ ਵਿੱਚ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ, 'ਜੇਕਰ ਮਿਸਟਰ ਜਿਨਾਹ ਮੈਨੂੰ ਉੱਥੇ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਉੱਥੇ ਲੈ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਮਿਸਟਰ ਜਿਨਾਹ ਦੇ ਅਜਿਹੇ ਇਸ਼ਾਰੇ ਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਕਾਨਫਰੰਸ ਨੂੰ ਦਰਪੇਸ਼ ਮਤਭੇਦਾਂ ਅਤੇ ਰੁਕਾਵਟਾਂ ਦੇ ਦੰਦਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਨਿਪਟਾਰਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ।'

ਡੈਲੀਗੇਟਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਸੰਬੋਧਨ ਵਿੱਚ, ਵੇਵਲ ਸੱਚਮੁੱਚ ਉਤਸੁਕ ਅਤੇ ਇਮਾਨਦਾਰ ਲੱਗ ਰਿਹਾ ਸੀ। 'ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਸਾਰਣ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਹਰ ਪਾਸੇ ਮਾਫ਼ ਕਰਨ ਅਤੇ ਭੁੱਲਣ ਲਈ ਕੁਝ ਸੀ.... ਤੁਹਾਨੂੰ ਮੌਜੂਦਾ ਸਮੇਂ ਲਈ ਮੇਰੀ ਅਗਵਾਈ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ... ਮੈਂ ਇਸ ਕਾਨਫਰੰਸ ਦੀ ਚਰਚਾ ਦਾ ਮਾਰਗਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਾਂਗਾ ਜੋ ਮੈਂ ਮੰਨਦਾ ਹਾਂ। ਦੇਸ਼ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਆ ਹਿੱਤ।'

ਉਦਘਾਟਨੀ ਭਾਸ਼ਣ 'ਤੇ ਟਿੱਪਣੀ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਇਹ ਇਕ ਵਧੀਆ ਅਤੇ ਸਨਮਾਨਜਨਕ ਸਮੀਕਰਨ ਹੈ ਜੋ ਲਾਰਡ ਵੇਵਲ ਨੇ ਵਰਤਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹ ਕਾਨਫਰੰਸ ਵਿਚ ਇਸ ਦੇ ਆਗੂ ਵਜੋਂ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ ਨਾ ਕਿ ਵ੍ਹਾਈਟਹਾਲ ਦੇ ਏਜੰਟ ਵਜੋਂ।' ਵਾਇਸਰਾਏ ਨੇ ਅਸਹਿਮਤੀ ਅਤੇ ਟਕਰਾਅ ਦੀ ਭਵਿੱਖਬਾਣੀਯੋਗ ਘਟੀਆ ਅਤੇ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਕਾਨਫਰੰਸ ਨੂੰ ਨੇਵੀਗੇਟ ਕੀਤਾ। ਇੱਕ ਬਿੰਦੂ 'ਤੇ, ਕਾਂਗਰਸ ਨੇ ਵਾਇਸਰਾਏ ਦੇ ਸੰਬੋਧਨ ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੂ ਪਾਰਟੀ ਵਜੋਂ ਸ਼੍ਰੇਣੀਬੱਧ ਕੀਤੇ ਜਾਣ 'ਤੇ ਇਤਰਾਜ਼ ਕੀਤਾ, ਅਤੇ ਵਾਇਸਰਾਏ

Machine Translated by Google

ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਜਿਹਾ ਬੁਲਾਉਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕੀਤਾ। ਜਿਨਾਹ ਨੇ ਕਾਂਗਰਸ ਨੂੰ ਹਿੰਦੂ ਪਾਰਟੀ ਦੱਸ ਕੇ ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ ਕੁੱਦਿਆ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਜਿਨਾਹ, ਵਾਇਸਰਾਏ ਅਤੇ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਤਿੱਖੀ ਅਦਲਾ-ਬਦਲੀ ਹੋਈ।

ਵਾਇਸਰਾਏ ਵੇਵਲ: 'ਮੇਰੀਆਂ ਤਜਵੀਜ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹਾ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜੋ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਰੱਖਦਾ ਹੈ ਕਾਂਗਰਸ ਇੱਕ ਫਿਰਕੂ ਸੰਸਥਾ ਹੈ।'

ਜਿਨਾਹ: 'ਅਸੀਂ ਇੱਥੇ ਭਾਈਚਾਰਿਆਂ ਵਜੋਂ ਮਿਲੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਕਾਂਗਰਸ ਨਹੀਂ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਕਿਸੇ ਦੀ ਨੁਮਾਇੰਦਗੀ ਕਰੋ।'

ਵਾਇਸਰਾਏ ਵੇਵਲ: 'ਕਾਂਗਰਸ ਆਪਣੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਨੁਮਾਇੰਦਗੀ ਕਰਦੀ ਹੈ।'

ਡਾ: ਖਾਨ ਸਾਹਬ: 'ਉਸ ਦਾ ਕੀ ਮਤਲਬ ਹੈ? ਮੈਂ ਕਾਂਗਰਸੀ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਹਿੰਦੂ ਹਾਂ ਜਾਂ ਮੁਸਲਮਾਨ?'

ਵਾਇਸਰਾਏ ਵੇਵਲ: 'ਉਸ ਨੂੰ ਛੱਡ ਦਿਓ। ਕਾਂਗਰਸ ਆਪਣੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਨੁਮਾਇੰਦਗੀ ਕਰਦੀ ਹੈ।'

ਜੇਕਰ ਵਾਇਸਰਾਏ ਆਪਣੇ ਕਥਨਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਦ੍ਰਿੜ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਭਾਰਤ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਇੱਕ ਵੱਖਰਾ ਰਾਹ ਦਰਜ ਕਰਦਾ। ਕਾਨਫਰੰਸ ਖਤਮ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਸ ਦੇ ਉਦਘਾਟਨੀ ਬਿਆਨ ਦਾ ਖੋਖਲਾਪਣ ਸਾਬਤ ਹੋ ਜਾਣਾ ਸੀ।

'ਭਾਈਚਾਰਿਆਂ ਵਿਚਕਾਰ ਸਮਾਨਤਾ' ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਸਮਝ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਕਾਂਗਰਸ ਅਤੇ ਗਾਂਧੀ ਵਿਚਕਾਰ ਅਸਹਿਮਤੀ ਸੀ। ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਜ਼ੋਰ ਦੇ ਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਸਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਸੀ ਕਿ 'ਕੋਈ ਵੀ ਭਾਈਚਾਰਾ ਦੂਜੇ ਤੋਂ ਵੱਧ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਦੀ ਮੰਗ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ ਪਰ ਜੇ ਉਹ ਚੁਣਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਘੱਟ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਆਜ਼ਾਦ ਸੀ। ਕਾਂਗਰਸ ਨੂੰ ਇਹ ਸਥਿਤੀ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਕਿ ਗੈਰ-ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਹਿੰਦੂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਤੋਂ ਵੱਧ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਘੱਟ-ਗਿਣਤੀ ਸਮੂਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ-ਇੱਕ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧੀ ਸਮੇਤ, ਐਂਗਲੋ-ਇੰਡੀਅਨਜ਼, ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ, ਪਾਰਸੀ, ਸਿੱਖਾਂ, ਯਹੂਦੀਆਂ ਸਮੇਤ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਆ ਭਾਰਤੀਆਂ ਨੂੰ ਨਾਮਜ਼ਦ ਕਰਕੇ ਸਮਾਨਤਾ ਨੂੰ ਤੋੜੇਗਾ। (ਜੇ ਉਪਲਬਧ ਹੋਵੇ), ਭਾਰਤੀ ਈਸਾਈ, ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤੀਆਂ ਅਤੇ ਔਰਤਾਂ, ਅਤੇ ਚਾਹੇ ਉਹ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਸਨ ਜਾਂ ਨਹੀਂ।' ਇਸ ਨਾਲ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਨੂੰ ਚੌਦਾਂ ਦੀ ਇੱਕ ਕੌਂਸਲ ਵਿੱਚ ਤਿੰਨ ਜਾਂ ਵੱਧ ਦਾ ਪੈਨਲ, ਇੱਕ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦੀ ਮੁਸਲਿਮ ਸਮੇਤ, ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੀ ਤਰਫੋਂ ਸਮਾਨਤਾ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰਨ ਨਾਲ, ਉਹ ਵਿਭਾਗੀ ਪੇਚੀਦਗੀਆਂ ਨੂੰ ਪਾਰ ਕਰਨਗੇ ਅਤੇ ਆਜ਼ਾਦ ਭਾਰਤ ਲਈ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦੀ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਹੋਣ ਲਈ ਇੱਕ ਠੋਸ ਅਤੇ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਨੀਂਹ ਰੱਖਣਗੇ। ਜੇ, ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ, ਕਾਂਗਰਸ ਨੇ ਫਿਰਕੂ ਸਮਾਨਤਾ ਦੇ ਫਾਰਮੂਲੇ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨਾ ਸੀ, ਤਾਂ ਇਹ ਲਾਜ਼ਮੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵਾਇਸਰਾਏ ਦੀ ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਕੌਂਸਲ ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੂਆਂ ਅਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਇੱਕ ਝਗੜੇ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦੇਵੇਗੀ ਅਤੇ ਵਾਇਸਰਾਏ ਦੇ ਵੀਟੋ ਨੂੰ ਅਮਲ ਵਿੱਚ ਲਿਆਵੇਗੀ।

ਪਰ ਉਹ ਹਿੰਦੂਆਂ ਲਈ ਸਵੈ-ਇੱਛਾ ਨਾਲ ਉਪ-ਪੈਰਿਟੀ ਚੁਣ ਕੇ ਵਾਇਸਰਾਏ ਦੇ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਦੇ ਸਮਾਨਤਾ ਵਾਲੇ ਹਿੱਸੇ ਨੂੰ ਨਕਾਰਾਤਮਕ ਰੂਪ ਦੇ ਸਕਦੇ ਸਨ। ਪੰਜ ਜਾਤੀ ਦੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ਪੰਜ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਖੜ੍ਹਾ ਕਰਨ ਨਾਲ, ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਵਾਇਸਰਾਏ ਅਤੇ ਕਮਾਂਡਰ-ਇਨ-ਚੀਫ਼ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਮੰਤਰੀ ਮੰਡਲ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਟਾਈ ਬਣਾ ਸਕਦੀ ਸੀ। ਪਰ ਦੇਸ਼ ਭਗਤ, ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦੀ ਸੋਚ ਵਾਲੇ ਘੱਟਗਿਣਤੀ ਸਮੂਹ ਦੇ ਨੁਮਾਇੰਦਿਆਂ ਵਾਲੇ ਮੰਤਰੀ ਮੰਡਲ ਵਿੱਚ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਤਿੰਨ 'ਜਾਤੀ ਹਿੰਦੂ' ਮੈਂਬਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

Machine Translated by Google

ਮੰਤਰੀ ਮੰਡਲ ਵਿਚ ਕੋਈ ਫਿਰਕੂ ਗੱਠਜੋੜ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਲੀਗ 'ਹਿੰਦੂ ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਰਾਜ' ਦਾ ਬੋਗੀ ਨਹੀਂ ਉਠਾ ਸਕੇਗੀ। ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਰਣਨੀਤੀ ਬਾਰੇ ਸੀਡਬਲਯੂਸੀ ਨੂੰ ਯਕੀਨ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੇ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮੁਲਾਂਕਣ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤੀ ਪ੍ਰਗਟਾਈ। ਇਕ ਸੂਬੇ ਦੇ ਸਾਬਕਾ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਇਕ ਸਾਥੀ ਨੂੰ ਕਿਹਾ, 'ਇਹ ਮੈਨੂੰ ਚੰਗਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ, ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਸਹੀ ਹਨ।' 'ਅਤੇ ਤੁਸੀਂ ਹਿੰਦੂਆਂ ਲਈ ਉਪ-ਸਮਾਨਤਾ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵੋਟਰਾਂ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਹੋਣ ਦੀ ਉਮੀਦ ਕਰਦੇ ਹੋ?' ਬਾਅਦ ਦਾ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ. ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਨੇ ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਜਨਤਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਗੱਲ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤ ਹੋਣਾ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

ਪਿਆਰੇਲਾਲ ਨਈਅਰ ਦੁਆਰਾ 29 ਜੂਨ 1945 ਦੀ ਇੰਦਰਾਜ਼ ਹੇਠ ਲਿਖਿਆ ਹੈ: 'ਬਾਪੂ ਨੇ ਕ੍ਰਮਵਾਰ ਕੇਂਦਰੀ ਪ੍ਰਾਂਤ,

ਬੰਬਈ ਅਤੇ ਬਿਹਾਰ ਦੇ ਸਾਬਕਾ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀਆਂ ਰਵੀਸ਼ੰਕਰ ਸੁਕਲਾ, ਬੀ ਜੀ ਖੇਰ ਅਤੇ ਸ੍ਰੀਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਸਿਨਹਾ ਨੂੰ ਸਮਾਨਤਾ ਬਾਰੇ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰ ਸਮਝਾਏ। 25, ਅਤੇ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਰਾਜਾਜੀ ਨੂੰ. ਉਸਨੇ ਮੈਨੂੰ 26 ਤਰੀਕ ਦੀ ਸਵੇਰ ਨੂੰ ਦੁਬਾਰਾ ਮੌਲਾਨਾ ਸਾਹਬ ਅਤੇ ਰਾਜਾ ਜੀ ਨੂੰ ਸਮਝਾਉਣ ਲਈ ਭੇਜਿਆ। 26 ਦੀ ਦੁਪਹਿਰ ਨੂੰ ਮੌਲਾਨਾ ਸਾਹਬ ਨੇ ਬਾਪੂ ਨੂੰ ਦੇਖਿਆ। ਬਾਪੂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਗੱਲਬਾਤ ਦੌਰਾਨ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕੀਤਾ ਕਿ ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਬੰਧ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਸ ਸਮਾਨ ਕਾਰੋਬਾਰ ਜਾਂ ਇਸ ਪ੍ਰਤੀ ਵਚਨਬੱਧ ਕਾਂਗਰਸ ਨਾਲ ਕੋਈ ਲੈਣਾ-ਦੇਣਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਮੌਲਾਨਾ ਸਾਹਬ ਨੇ ਇਹ ਪ੍ਰਭਾਵ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਸਿਧਾਂਤਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਉਹ ਬਾਪੂ ਦੇ ਸਟੈਂਡ ਨੂੰ ਦਿਲੋਂ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਪਰ 28 ਤਰੀਕ ਦੀ ਦੁਪਹਿਰ ਨੂੰ ਜਦੋਂ ਡੈਲੀਗੇਟ ਕਾਨਫਰੰਸ ਤੋਂ ਵਾਪਸ ਆਏ ਤਾਂ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਕਾਨਫਰੰਸ ਨੇ ਵਾਇਸਰਾਏ ਦੁਆਰਾ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਵੇਵਲ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ਦੇ ਸਾਰੇ ਪੰਜ ਬੁਨਿਆਦੀ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਸਮਾਨਤਾ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ। ਕਿ ਵੇਵਲ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਬਰਾਬਰੀ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਈ ਆਜ਼ਾਦੀ ਨਹੀਂ ਛੱਡਦਾ ਭਾਵੇਂ ਕੋਈ ਇੱਕ ਧਿਰ ਚਾਹੇ। ਬਾਪੂ ਨੇ, ਹਾਲਾਂਕਿ, ਸਾਰੇ ਸਬੰਧਤਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਇੱਕ ਲਾਗੂ ਸਮਾਨਤਾ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ਨੂੰ ਉਸਦੇ ਨੱਕ ਵਿੱਚ ਬਦਬੂ ਪੈਦਾ ਕਰੇਗੀ ਅਤੇ ਵਾਈਸਰੇਗਲ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਸਵੀਕਾਰਨਯੋਗ ਬਣਾ ਦੇਵੇਗਾ।

'ਇਸ ਗੱਲ 'ਤੇ ਫਿਰ ਸਹਿਮਤੀ ਬਣੀ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਕਿ ਕਾਂਗਰਸ ਜਾਤ, ਧਰਮ ਜਾਂ ਪਾਰਟੀ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਸਰਬੋਤਮ ਆਦਮੀਆਂ ਦੀ ਚੋਣ ਕਰਨ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦੇ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਅਤੇ ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ ਸਮੂਹ ਦੇ ਨੁਮਾਇੰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਤਰਜੀਹ ਦੇ ਸਕਦੀ ਹੈ (ਉਸ ਧਾਰਾ ਦੇ ਅਧੀਨ ਜੋ ਉਹ ਆਜ਼ਾਦੀ ਲਈ ਖੜ੍ਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਹ) ਹਿੰਦੂਆਂ ਲਈ ਉਪ-ਸਮਾਨਤਾ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦਾ। ਇਹ ਇੱਕ ਸ਼ੁੱਧ ਹਿੰਦੂ ਸੰਗਠਨ ਦੁਆਰਾ ਸਹੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਬਾਪੂ ਦਾ ਨਜ਼ਰੀਆ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸੰਗਠਨ ਵਜੋਂ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦੀ ਵਚਨਬੱਧਤਾ ਵਾਲੀ ਕਾਂਗਰਸ ਇਸ ਅਹੁਦੇ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀ।

ਨਾ ਹੀ ਕਾਨਫ਼ਰੰਸ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਇਸ ਸਟੈਂਡ 'ਤੇ ਇਤਰਾਜ਼ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਕਾਂਗਰਸ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੀ ਤਰਫ਼ੋਂ ਬੋਲਣ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਵੀ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਭਾਰਤੀ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਕਾਨਫਰੰਸ ਦੀ ਰਚਨਾ ਸਿਆਸੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਫਿਰਕੂ ਚਰਿੱਤਰ ਨਾਲੋਂ। ਲੀਗ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਸਿਆਸੀ ਪਾਰਟੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਇਹ ਇਰਾਦਾ ਸੀ ਕਿ

Machine Translated by Google

ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸਮੂਹਾਂ ਨੂੰ ਫਿਰਕੂ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਨੂੰ ਸੱਦਾ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਕਾਂਗਰਸ ਨੂੰ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ।

ਬਰਾਬਰੀ ਦੇ ਫਾਰਮੂਲੇ ਨੂੰ ਜਾਰੀ ਰੱਖਣ ਦੇ ਕਾਨਫਰੰਸ ਦੇ ਫੈਸਲੇ 'ਤੇ ਪ੍ਰਤੀਕਿਰਿਆ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਵੇਵਲ ਨੂੰ ਲਿਖਿਆ: 'ਇਸਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਮੇਰੇ ਵੱਲੋਂ ਕੋਈ ਤਬਦੀਲੀ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ। ਮੈਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਨਾਲੋਂ ਵੱਧ ਯਕੀਨ ਹੈ ਕਿ ਗੈਰ-ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਹਿੰਦੂ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨਾਲੋਂ ਘੱਟ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਸੀ। ਜਿਨਾਹ ਨੇ ਫਿਰ ਪਿੱਛੇ ਹਟਿਆ ਅਤੇ ਢਿੱਲ-ਮੱਠ ਕਰਕੇ ਕਾਨਫਰੰਸ ਨੂੰ ਰੋਕ ਦਿੱਤਾ। ਉਸਨੇ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਇਸ ਸੁਝਾਅ 'ਤੇ ਪ੍ਰਤੀਕਿਰਿਆ ਕਰਨ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਲੀਗ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕੋਟੇ ਵਿਚ ਦੋ ਗੈਰ-ਲੀਗ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਕਾਂਗਰਸ ਆਪਣੇ ਕੋਟੇ ਵਿਚ ਦੋ ਗੈਰ-ਕਾਂਗਰਸੀਆਂ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ। ਵਾਇਸਰਾਏ ਨੇ ਸੁਝਾਅ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਜਿਨਾਹ ਅਤੇ ਕਾਂਗਰਸ ਪ੍ਰਧਾਨ ਯੂਰਪੀਅਨ ਸਮੂਹ ਦੇ ਨੇਤਾ ਰਿਚਰਡਸਨ ਨਾਲ ਮੁਲਾਕਾਤ ਕਰਨ। ਜਿਨਾਹ ਨੇ ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਮੁਲਾਕਾਤ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਤੇ ਕਾਂਗਰਸ ਨੇਤਾ ਅਤੇ ਯੂਆਰ ਦੇ ਸਾਬਕਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਗੋਵਿੰਦ ਵੱਲਭ ਪੰਤ ਵਿਚਕਾਰ ਚੱਲ ਰਹੀ ਗੱਲਬਾਤ ਲਈ ਵਚਨਬੱਧ ਸਨ, ਇਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਾਂਗਰਸ ਪ੍ਰਧਾਨ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਦੀ ਕੋਈ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਜਿਨਾਹ ਨੇ ਪੰਤ ਨਾਲ ਗੱਲਬਾਤ ਨੂੰ ਵੀ ਤੋੜ-ਮਰੋੜ ਕੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ। ਜਿਨਾਹ ਹੁਣ ਵੰਡ ਅਤੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੇ ਟੀਚੇ ਵੱਲ ਦ੍ਰਿੜਤਾ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ।

29 ਤਰੀਕ ਨੂੰ, ਜਦੋਂ ਕਾਨਫਰੰਸ ਦੁਬਾਰਾ ਬੁਲਾਈ ਗਈ, ਵਾਇਸਰਾਏ ਨੇ ਘੋਸ਼ਣਾ ਕੀਤੀ ਕਿ, ਕਿਉਂਕਿ ਕੋਈ ਵੀ ਧਿਰ ਸਮਝੌਤਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕੀ, ਇਸ ਲਈ ਡੈਲੀਗੇਟ ਪਾਰਟੀਆਂ ਸਮਾਂ ਬਰਬਾਦ ਕਰਨ ਦੀ ਬਜਾਏ ਉਸਨੂੰ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਰਕਾਰ ਲਈ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀਆਂ ਆਪਣੀਆਂ ਸੁਝਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਸੂਚੀਆਂ ਭੇਜ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ। ਉਹ ਖੁਦ ਕੁਝ ਨਾਂ ਜੋੜੇਗਾ ਅਤੇ ਸਬੰਧਤ ਧਿਰਾਂ ਨਾਲ ਸਲਾਹ-ਮਸ਼ਵਰਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਵੀਕਾਰਯੋਗ ਸੂਚੀ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚ ਜਾਵੇਗਾ। ਜਿਨਾਹ ਇਸ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਸੀ; ਉਹ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਵਾਇਸਰਾਏ ਗਾਰੰਟੀ ਦੇਵੇ ਕਿ ਉਹ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਦੀ ਸੂਚੀ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰੇਗਾ। ਵਾਇਸਰਾਏ ਨੇ ਅਜਿਹਾ ਕੋਈ ਭਰੋਸਾ ਦੇਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ; ਅੰਤਿਮ ਚੋਣ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚਣਾ ਉਸ ਦਾ ਇਕਮਾਤਰ ਅਧਿਕਾਰ ਸੀ। ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਾਰੀਆਂ ਪਾਰਟੀਆਂ ਨੂੰ ਭਰੋਸਾ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵੱਲੋਂ ਸੁਝਾਏ ਗਏ ਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਜਾਂ ਰੱਦ ਕਰਨ ਦਾ ਪੂਰਾ ਮੌਕਾ ਦੇਣਗੇ। ਜਿਨਾਹ ਨੇ ਫਿਰ ਇਹ ਜਾਣਨਾ ਚਾਹਿਆ ਕਿ ਕੀ ਵਾਇਸਰਾਏ ਚੋਣ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਨੂੰ ਜਾਰੀ ਰੱਖੇਗਾ ਜੇਕਰ ਕਿਸੇ ਇੱਕ ਧਿਰ ਨੇ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਇਸਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ; ਵਾਇਸਰਾਏ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਕੋਈ ਵਚਨਬੱਧਤਾ ਦੇਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਜਦੋਂ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਵਾਇਸਰਾਏ ਨੇ ਜਿਨਾਹ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਕੀ ਲੀਗ ਇੱਕ ਸੂਚੀ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਬਾਅਦ ਵਾਲੇ ਨੇ ਆਪਣੀ ਸਟਾਲ ਕਰਨ ਦੀਆਂ ਤਕਨੀਕਾਂ 'ਤੇ ਫਿਰ ਤੋਂ ਪਿੱਛੇ ਹਟ ਗਿਆ, ਇਹ ਬੇਨਤੀ ਕਰਕੇ ਕਿ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਆਪਣੀ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਹੈਸੀਅਤ ਵਿੱਚ ਕਾਨਫਰੰਸ ਵਿੱਚ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਆਪਣੀ ਤਰਫੋਂ ਕੋਈ ਵਚਨਬੱਧਤਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਪਾਰਟੀ.

ਜੇਕਰ ਵਾਇਸਰਾਏ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਦੀ ਵਰਕਿੰਗ ਕਮੇਟੀ ਨੂੰ ਲਿਖਤੀ ਰੂਪ ਵਿਚ ਆਪਣਾ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਤਾਂ ਉਹ ਇਸ ਦਾ ਪੱਕਾ ਜਵਾਬ ਦੇਣਗੇ। ਵਾਇਸਰਾਏ ਸਹਿਮਤ ਹੋ ਗਿਆ ਅਤੇ ਕਾਨਫਰੰਸ ਪੰਦਰਵਾੜੇ ਲਈ ਮੁਲਤਵੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ।

ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਅਤੇ ਯੂਰਪੀਅਨ ਸਮੂਹ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਸਾਰੀਆਂ ਪਾਰਟੀਆਂ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਸੂਚੀਆਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀਆਂ। ਕਾਂਗਰਸ ਨੇ ਪੰਦਰਾਂ ਨਾਵਾਂ ਦਾ ਪੈਨਲ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ

Machine Translated by Google

ਸਾਰੇ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ ਭਾਈਚਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਉਚਿਤ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ। ਕਾਂਗਰਸ ਦੀ ਸੂਚੀ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ:

ਮੌਲਾਨਾ ਅਬੁਲ ਕਲਾਮ ਆਜ਼ਾਦ (ਕਾਂਗਰਸ ਮੁਸਲਿਮ)
ਆਸਫ ਅਲੀ (ਕਾਂਗਰਸ ਮੁਸਲਿਮ)
ਪੰਡਿਤ ਜਵਾਹਰ ਲਾਲ ਨਹਿਰੂ (ਕਾਂਗਰਸ ਹਿੰਦੂ)
ਸਰਦਾਰ ਵੱਲਭ ਭਾਈ ਪਟੇਲ (ਕਾਂਗਰਸ ਹਿੰਦੂ)
ਰਾਜਿੰਦਰ ਪ੍ਰਸਾਦ (ਕਾਂਗਰਸ ਹਿੰਦੂ) ਡਾ.
ਐਮ ਏ ਜਿਨਾਹ (ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ)
ਨਵਾਬ ਮੁਹੰਮਦ ਇਸਮਾਈਲ ਖਾਨ (ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ)
ਨਵਾਬਜ਼ਾਦਾ ਲਿਆਕਤ ਅਲੀ ਖਾਨ (ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ)
ਸ਼ਿਆਮਾਪ੍ਰਸਾਦ ਮੁਖਰਜੀ (ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ) ਡਾ.
ਗਗਨਵਿਹਾਰੀ ਮਹਿਤਾ (ਹਿੰਦੂ)
ਰਾਜਕੁਮਾਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਕੌਰ (ਔਰਤ, ਭਾਰਤੀ ਈਸਾਈ)
ਮੁਨੀਸਵਾਮੀ ਪਿੱਲੇ (ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਸ੍ਰੇਣੀ)
ਰਾਧਾਨਾਥ ਦਾਸ (ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਲਾਸ)
ਸਰ ਅਰਦੇਸ਼ੀਰ ਦਲਾਈ (ਪਾਰਸੀ)
ਇੱਕ ਸਿੱਖ ਮੈਂਬਰ, ਜਿਸਦਾ ਨਾਮ ਉਹ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਕਰਨਗੇ

ਜਿਨਾਹ ਨੇ ਵੇਵਲ ਨੂੰ ਲਿਖਿਆ: 'ਨਾਮਾਂ ਦਾ ਪੈਨਲ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਦੇ ਤੁਹਾਡੇ ਸੁਝਾਅ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿਚ [ਲੀਗ ਦੀ] ਵਰਕਿੰਗ ਕਮੇਟੀ ਇਹ ਦੱਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਤੁਹਾਡੇ [illegible] ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਲਿਆਂਦੇ ਗਏ, ਤਾਂ ਉਸਨੇ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਇੱਕ ਹੋਰ ਵਿਕਲਪ ਸੁਝਾਇਆ।'* 14 ਜੁਲਾਈ ਨੂੰ, ਜਦੋਂ ਕਾਨਫਰੰਸ ਦੀ ਅੰਤਿਮ ਬੈਠਕ ਲਈ ਮੀਟਿੰਗ ਹੋਈ, ਵੇਵਲ ਨੇ [illegible] ਉਸਨੂੰ ਯਕੀਨ ਸੀ ਕਿ ਕਾਨਫਰੰਸ ਲਈ ਸਵੀਕਾਰਯੋਗ ਹੋਵੇਗੀ। ਪਰ ਜੋ ਮੁਸਲਮਾਨ ਨਾਂ ਉਸ ਨੇ ਸੁਝਾਏ ਸਨ, ਉਹ ਜਿਨਾਹ ਨੂੰ ਮਨਜ਼ੂਰ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਕਾਂਗਰਸ ਵੱਲੋਂ ਸੂਚੀ ਮੰਗਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਵਾਇਸਰਾਏ ਨੇ ਕਾਂਗਰਸ ਪ੍ਰਧਾਨ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਸੂਚੀ ਨਹੀਂ ਦਿਖਾਈ; ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਨੂੰ ਵੀ ਵਾਇਸਰਾਏ ਦੀ ਸੂਚੀ ਨਹੀਂ ਦਿਖਾਈ ਗਈ ਸੀ। ਵਾਇਸਰਾਏ ਨੇ ਇਸ ਸੂਚੀ ਨੂੰ ਕਾਨਫਰੰਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵਿਚਾਰਨ ਅਤੇ ਬਹਿਸ ਲਈ ਨਹੀਂ ਰੱਖਿਆ। ਆਪਣੀ ਸਮਾਪਤੀ ਟਿੱਪਣੀ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਕਾਨਫਰੰਸ ਫੇਲ੍ਹ ਹੋ ਗਈ ਸੀ ਅਤੇ ਅਸਫਲਤਾ ਲਈ ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਠਹਿਰਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਵਾਇਸਰਾਏ ਨੂੰ ਲਿਖਿਆ, 'ਇਹ ਸੋਚ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਦੁੱਖ ਹੁੰਦਾ ਹੈ,' ਕਿ ਕਾਨਫਰੰਸ ਜੋ ਇੰਨੀ ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਈ ਸੀ ਅਤੇ ਉਮੀਦ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਅਸਫਲਤਾ ਵਿਚ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਸੀ - ਬਿਲਕੁਲ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਇਹ ਜਾਪਦਾ ਹੈ, ਉਸੇ ਕਾਰਨ ਕਰਕੇ।

Machine Translated by Google

ਅੱਗੇ ਇਸ ਵਾਰ ਦੋਸ਼ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਮੋਢਿਆਂ 'ਤੇ ਲਿਆ ਹੈ। ਪਰ ਸੰਸਾਰ ਕੁਝ ਹੋਰ ਸੋਚੇਗਾ. ਭਾਰਤ ਜ਼ਰੂਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਅਸਫਲਤਾ ਦੇ ਕਾਰਨਾਂ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਉਸਨੇ ਅੱਗੇ ਕਿਹਾ: 'ਮੈਨੂੰ ਤੁਹਾਡੇ ਤੋਂ ਇਹ ਸ਼ੱਕ ਨਹੀਂ ਛੁਪਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਕਿ ਡੂੰਘਾ ਕਾਰਨ ਸ਼ਾਇਦ ਅਧਿਕਾਰਤ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਸੱਤਾ ਤੋਂ ਵੱਖ ਹੋਣ ਦੀ ਝਿਜਕ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਪੁਰਾਣੇ ਕੈਦੀਆਂ ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿੱਚ ਵਰਚੁਅਲ ਨਿਯੰਤਰਣ ਦਾ ਗੁਜ਼ਰਨਾ ਹੈ। ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੋਵੇਗਾ'।

ਸ਼ਿਮਲਾ ਕਾਨਫਰੰਸ ਦੀ ਅਸਫਲਤਾ ਭਾਰਤੀ ਜਨਤਾ ਦੇ ਮਨੋਬਲ ਨੂੰ ਇੱਕ ਸਖ਼ਤ ਝਟਕਾ ਸੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇੱਕ ਨਵੀਂ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਦੀ ਉਮੀਦ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਜੇ ਕਾਨਫਰੰਸ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਸਿਰਫ਼ ਕਾਂਗਰਸ ਅਤੇ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਵਾਇਸਰਾਏ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦਾ ਸੀ, ਤਾਂ ਬਾਕੀ ਸਾਰੇ ਡੈਲੀਗੇਟਾਂ ਨੂੰ ਬੁਲਾਉਣ ਦੀ ਲੋੜ ਕਿੱਥੇ ਸੀ? ਜਿਨਾਹ ਨੇ ਇੱਕ ਬਿਆਨ ਵਿੱਚ ਵੇਵਲ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਨੂੰ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਲਈ 'ਫੰਦਾ' ਅਤੇ 'ਮੌਤ ਦਾ ਵਾਰੰਟ' ਕਿਹਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਜੇਕਰ ਸਰਕਾਰ ਵਿੱਚ ਸਾਰੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਦੇ ਹੋਣ ਤਾਂ ਵੀ ਉਹ ਮੰਤਰੀ ਮੰਡਲ ਵਿੱਚ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਹੋਣਗੇ। ਜਿਨਾਹ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਸਾਰੀਆਂ ਘੱਟ-ਗਿਣਤੀਆਂ' ਦੇ ਨੁਮਾਇੰਦੇ, ਸਰਕਾਰ ਵਿਚ 'ਅਸਲ ਵਿਚ, ਹਮੇਸ਼ਾ ਸਾਡੇ ਵਿਰੁੱਧ' ਹੋਣਗੇ। ਜਿਨਾਹ ਆਪਣੇ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਦੁਹਰਾਏ ਗਏ ਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ ਭੁੱਲ ਗਿਆ ਜਾਪਦਾ ਸੀ ਕਿ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਭਾਰਤ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਘੱਟ-ਗਿਣਤੀਆਂ ਦੀ ਚੈਂਪੀਅਨ ਅਤੇ ਰੱਖਿਅਕ ਹੈ, ਅਤੇ ਕਾਂਗਰਸ 'ਹਿੰਦੂਆਂ' ਦੀ ਵੀ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ 'ਜਾਤੀ ਹਿੰਦੂਆਂ' ਦੀ ਨੁਮਾਇੰਦਗੀ ਕਰਦੀ ਸੀ। ਹੁਣ ਉਸ ਨੇ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ: 'ਹੋਰ ਸਾਰੀਆਂ ਘੱਟ-ਗਿਣਤੀਆਂ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤੀਆਂ, ਸਿੱਖ ਅਤੇ ਈਸਾਈਆਂ ਦਾ ਟੀਚਾ ਕਾਂਗਰਸ ਵਾਂਗ ਹੀ ਹੈ।... ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਟੀਚਾ ਅਤੇ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਅਖੰਡ ਭਾਰਤ ਦੀ ਹੈ। ਨਸਲੀ ਅਤੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਤੌਰ 'ਤੇ, ਉਹ ਹਿੰਦੂ ਸਮਾਜ ਨਾਲ ਬਹੁਤ ਨੇੜਿਓਂ ਜੁੜੇ ਹੋਏ ਹਨ।' ਇਹ·· ਕਲਾਸਿਕ ਜਿਨਾਹ ਡਬਲ-ਸਪੀਕ ਸੀ।

...

ਕਾਨਫਰੰਸ ਦਾ ਸ਼ੁੱਧ ਨਤੀਜਾ 'ਜਾਤੀ ਹਿੰਦੂ-ਮੁਸਲਿਮ ਸਮਾਨਤਾ' ਦੇ ਫਾਰਮੂਲੇ ਨੂੰ ਅਮਲੀ ਰਾਜਨੀਤੀ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਪੂਰਵ ਸੰਧਿਆ ਮੌਕੇ ਧਾਰਮਿਕ ਵੰਡ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ ਅਧਿਕਾਰਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਢਾਲਣਾ ਸੀ। ਕਾਨਫਰੰਸ ਨੇ ਇੱਕ ਲੇਖ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਵੀ ਕੀਤੀ - ਜੋ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਕੈਬਨਿਟ ਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਗੱਲਬਾਤ ਦੌਰਾਨ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ - ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਰਾਜਨੇਤਾਵਾਂ ਦੇ 'ਇਰਾਦਿਆਂ' ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘੋਸ਼ਣਾਵਾਂ ਦੇ ਪਾਠ ਦੁਆਰਾ ਝੁਠਲਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਜੋ ਪੇਸ਼ੇ ਵਿੱਚ ਰੱਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਨੂੰ ਅਭਿਆਸ ਵਿੱਚ ਅਪਣਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ। 'ਅਸਪਸ਼ਟ ਮੱਧ' ਦਾ ਯੰਤਰ। ਲਾਰਡ ਵੇਵਲ ਦੇ ਇਰਾਦਿਆਂ 'ਤੇ ਟਿੱਪਣੀ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਸੰਯੁਕਤ ਰਾਸ਼ਟਰ ਰਾਹਤ ਅਤੇ ਮੁੜ ਵਸੇਬਾ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਦੇ ਫਰਾਂਸਿਸ ਸੇਅਰ ਨੇ ਗਾਂਧੀ ਨਾਲ ਇੱਕ ਇੰਟਰਵਿਊ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ, 'ਤੁਸੀਂ ਮੰਨੋਗੇ, ਕਿ ਵੇਵਲ ਨੇ ਡੈੱਡਲਾਕ ਨੂੰ ਤੋੜਨ ਦੀ ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਨਾਲ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਸੀ।'

ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ, 'ਇਕ ਇਮਾਨਦਾਰ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਨਾਲ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਸੀ।

ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਦੇ ਘੱਟ-ਇਮਾਨਦਾਰ ਇਰਾਦਿਆਂ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਲੰਡਨ ਤੋਂ ਨਹਿਰੂ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਇੱਕ ਪੱਤਰ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਆਈ:

Machine Translated by Google

'ਹੁਣ ਇਹ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਵੇਵਲ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ਨੂੰ ਚੋਣ ਲੋੜਾਂ ਦੇ ਹਿੱਸੇ ਵਜੋਂ ਬਣਾਈ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਨਾਲ ਹੀ, ਵੇਵਲ ਦੁਆਰਾ ਜਿਨਾਹ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਸਰਕਾਰ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਸਪੱਸ਼ਟ ਰਾਹ ਅਪਣਾਏ ਬਿਨਾਂ, ਗੱਲਬਾਤ ਦੀ ਅੰਤਮ ਸਮਾਪਤੀ ਇੱਥੋਂ ਹੀ ਤੈਅ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ।

ਕੈਬਨਿਟ ਕਮਿਸ਼ਨ

ਸ਼ਿਮਲਾ ਕਾਨਫਰੰਸ ਦੀ ਅਸਫਲਤਾ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਲਗਾਤਾਰ ਗੜਬੜੀ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਸੀ। ਸਵੈ-ਨਿਰਣੇ ਅਤੇ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਮੰਗ ਜ਼ੋਰ ਫੜ ਰਹੀ ਸੀ। ਕਾਂਗਰਸੀ ਕਾਡਰ ਬੇਚੈਨ ਸਨ; ਇੱਕ ਹੋਰ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਉੱਘੇ ਸੀ।

ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਸ਼ਿਮਲਾ ਕਾਨਫ਼ਰੰਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਆਪਣੇ ਸਾਥੀਆਂ ਦੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਕਰਨ ਲਈ ਥੋੜ੍ਹੇ ਸਮੇਂ ਲਈ ਚੁੱਪ ਕਰ ਲਈ। ਕੈਦ ਦੌਰਾਨ ਪਟੇਲ ਦੀ ਸਿਹਤ ਖਰਾਬ ਹੋ ਗਈ ਸੀ; ਉਹ ਸਪੈਸਟਿਕ ਕੋਲੋਨ ਨਾਲ ਪੀੜਤ ਸੀ। ਡਾਕਟਰਾਂ ਨੇ ਇੱਕ ਵੱਡੀ ਸਰਜਰੀ ਦੀ ਸਲਾਹ ਦਿੱਤੀ, ਪਰ ਜੋਖਮ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸਨ। ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਸੁਝਾਅ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਪਟੇਲ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਦੇਖ-ਭਾਲ ਵਿੱਚ ਰੱਖੇ ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਇਲਾਜ ਨਾਲ ਉਸਦੀ ਸਿਹਤ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਲਿਆਉਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦੇਵੇ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੋਵਾਂ ਨੇ ਅਗਸਤ 1945 ਦੇ ਤੀਜੇ ਹਫ਼ਤੇ ਪੂਨਾ ਨੇੜੇ ਇੱਕ ਛੋਟੇ ਜਿਹੇ ਪਿੰਡ ਉਰਲੀ ਕੰਚਨ ਵਿੱਚ ਡਾ. ਦਿਨਸ਼ਾਵ ਮਹਿਤਾ ਦੁਆਰਾ ਚਲਾਏ ਜਾ ਰਹੇ ਨੇਚਰ ਕਿਉਰ ਕਲੀਨਿਕ ਵਿੱਚ ਜਾਂਚ ਕੀਤੀ।

ਉਹ ਅਗਲੇ ਤਿੰਨ ਮਹੀਨੇ ਉੱਥੇ ਰਹੇ। ਇੱਕ ਘਟਨਾ ਜੋ ਵਾਪਰੀ ਜਦੋਂ ਦੋਨੋਂ ਕਲੀਨਿਕ ਵਿੱਚ ਸਨ, ਵਰਣਨ ਯੋਗ ਹੈ। ਇਸ ਘਟਨਾ ਨੇ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਨੂੰਹ ਸੁਸ਼ੀਲਾ, ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਦੂਜੇ ਪੁੱਤਰ ਮਨੀਲਾਲ ਦੀ ਪਤਨੀ ਦੇ ਮਨ 'ਤੇ ਛਾਪ ਛੱਡੀ।

ਇੱਕ ਦਿਨ ਇੱਕ ਨੌਜਵਾਨ ਵੱਡੀ ਟੋਕਰੀ ਲੈ ਕੇ ਕਲੀਨਿਕ ਵਿੱਚ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਆਇਆ। 'ਮੈਂ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਲਈ ਫਲ ਲੈ ਕੇ ਆਇਆ ਹਾਂ,' ਉਸਨੇ ਸੁਸ਼ੀਲਾ ਨੂੰ ਕਿਹਾ। ਉਸਨੇ ਉਸਨੂੰ ਉਸਦਾ ਨਾਮ ਪੁੱਛਿਆ ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ, ਕਿਉਂਕਿ ਗਾਂਧੀ ਰੁੱਝੇ ਹੋਏ ਸਨ, ਉਹ ਉਸਨੂੰ ਮਿਲਣ ਵਿੱਚ ਅਸਮਰੱਥ ਹੋਣਗੇ। ਨੌਜਵਾਨ ਬੇਚੈਨ ਅਤੇ ਬੇਚੈਨ ਨਜ਼ਰ ਆ ਰਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸਨੇ ਆਪਣਾ ਨਾਮ ਦੱਸਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਉਹ ਟੋਕਰੀ ਵੇਟਿੰਗ ਰੂਮ ਵਿੱਚ ਰੱਖ ਕੇ ਖਿਸਕ ਗਿਆ। ਥੋੜੀ ਦੇਰ ਬਾਅਦ, ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਪੋਤੇ ਕਾਨੂੰ ਨੇ ਟੋਕਰੀ ਖੋਲ੍ਹੀ, ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਹੈਰਾਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਇਸ ਵਿੱਚ ਸਿਰਫ ਵਰਤੇ ਹੋਏ ਅਤੇ ਫਟੇ ਹੋਏ ਜੁੱਤੀਆਂ ਸਨ। ਉਸ ਨੇ ਇਸ ਦੀ ਸੂਚਨਾ ਸੁਸ਼ੀਲਾ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ। ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਇਸ ਘਟਨਾ ਬਾਰੇ ਸੂਚਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ, ਉਸਨੇ ਇੱਕ ਪਲਕ ਝਪਕਾਏ ਬਿਨਾਂ, ਕੰਨੂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ, 'ਜਾਓ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਜ਼ਾਰ ਵਿੱਚ ਵੇਚ ਦਿਓ।' ਕਾਨੂ ਨੇ ਪੂਨਾ ਬਜ਼ਾਰ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਪੁਰਾਣੇ ਮਾਲ ਵਪਾਰੀ ਨੂੰ ਜੁੱਤੀਆਂ ਵੇਚਣ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਲਈ ਚਾਰ ਰੁਪਏ ਲਏ, ਜੋ ਉਹਨਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਰਕਮ ਸੀ। ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਕਾਨੂ ਨੂੰ ਹਰੀਜਨ ਫੰਡ ਵਿੱਚ ਰਕਮ ਜਮ੍ਹਾਂ ਕਰਾਉਣ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਅਗਲੀ ਸ਼ਾਮ, ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਬੋਲਦਿਆਂ, ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਤੋਹਫ਼ੇ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ। 'ਮੈਨੂੰ ਕੱਲ੍ਹ ਇੱਕ ਦੋਸਤ ਨੇ ਪੁਰਾਣੇ ਜੁੱਤੀਆਂ ਨਾਲ ਭਰੀ ਟੋਕਰੀ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਜੁੱਤੀ ਚਾਰ ਰੁਪਏ ਵਿੱਚ ਵੇਚੀ ਗਈ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹੀ ਹਰੀਜਨ ਫੰਡ ਵਿੱਚ ਜਮ੍ਹਾਂ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਮੈਂ ਗੁਮਨਾਮ ਦੋਸਤ ਦਾ ਧੰਨਵਾਦ ਕਰਨਾ ਚਾਹਾਂਗਾ ਉਸ ਦੇ ਦਿਆਲੂ ਇਸ਼ਾਰੇ ਲਈ।'

Machine Translated by Google

ਟੋਕਰੀ ਛੱਡਣ ਵਾਲਾ ਨੌਜਵਾਨ ਹਾਜ਼ਰੀਨ ਵਿੱਚ ਮੌਜੂਦ ਸੀ। ਉਹ ਖੜ੍ਹਾ ਹੋ ਗਿਆ ਅਤੇ ਗੁੱਸੇ ਨਾਲ ਉਸ ਨੂੰ ਪੈਸੇ ਵਾਪਸ ਦੇਣ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ। 'ਮੈਨੂੰ ਪੈਸੇ ਦੇ ਦਿਓ; ਤੁਹਾਨੂੰ ਜੁੱਤੀਆਂ ਵੇਚਣ ਦਾ ਕੋਈ ਅਧਿਕਾਰ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਹਰੀਜਨ ਫੰਡ ਵਿੱਚ ਪੈਸੇ ਦਾਨ ਕਰਨ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਪੈਸਾ ਮੇਰਾ ਹੈ,' ਉਸਨੇ ਚੀਕਿਆ। ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਸਮਝਾਇਆ ਕਿ, ਇੱਕ ਵਾਰ ਜਦੋਂ ਉਸਨੇ ਤੋਹਫ਼ਾ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ, ਤਾਂ ਇਹ ਉਸਦਾ ਕੰਮ ਸੀ ਜੋ ਉਸਨੂੰ ਪਸੰਦ ਸੀ। ਮੀਟਿੰਗ ਵਿੱਚ ਪਟੇਲ ਵੀ ਮੌਜੂਦ ਸਨ ਅਤੇ ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ ਗੁੱਸੇ ਵਿੱਚ ਆਏ ਨੌਜਵਾਨ ਨੂੰ ਖੂਬ ਦੇਖ ਲਿਆ। ਉਸ ਨੌਜਵਾਨ ਦਾ ਨਫ਼ਰਤ ਭਰਿਆ ਚਿਹਰਾ, ਜਿਸ ਨੇ ਹੁਣ ਤੱਕ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਗਾਲ੍ਹਾਂ ਕੱਢਣੀਆਂ ਅਤੇ ਗਾਲ੍ਹਾਂ ਕੱਢਣੀਆਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਸਨ, ਨੇ ਕਈਆਂ ਦੇ ਮਨਾਂ 'ਤੇ ਛਾਪ ਛੱਡੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਨੌਜਵਾਨ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਸਭਾ ਤੋਂ ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਹਟਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਕਤਲ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਜਦੋਂ ਨੱਥੂਰਾਮ ਗੌਡਸੇ ਦੀ ਫੋਟੋ ਅਖਬਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਛਪੀ ਤਾਂ ਸੁਸ਼ੀਲਾ ਨੇ ਫੌਰਨ ਉਸ ਨੂੰ ਉਸ ਆਦਮੀ ਵਜੋਂ ਪਛਾਣ ਲਿਆ ਜਿਸਨੇ ਜੁੱਤੀਆਂ ਦੀ ਟੋਕਰੀ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਸੀ।

ਸੁਸ਼ੀਲਾ ਨੇ ਇਹ ਘਟਨਾ ਸਵਰਗਵਾਸੀ ਚੰਦਰਕਾਂਤ ਬਖਸ਼ੀ, ਇੱਕ ਉੱਘੇ ਗੁਜਰਾਤੀ ਲੇਖਕ ਨੂੰ ਸੁਣਾਈ, ਜਦੋਂ ਉਹ ਦੱਖਣੀ ਅਫ਼ਰੀਕਾ ਦੇ ਡਰਬਨ ਵਿੱਚ ਉਸ ਨੂੰ ਮਿਲੀ।

ਇੰਗਲੈਂਡ ਵਿੱਚ ਚੋਣ ਨਤੀਜਿਆਂ ਨੇ ਦਿਖਾਇਆ ਕਿ ਬਰਤਾਨੀਆ ਵਿੱਚ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਬਰਤਾਨਵੀ ਰਾਜ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਭਾਰੀ ਬਹੁਮਤ ਸੀ। ਲੇਬਰ ਪਾਰਟੀ ਨੇ ਚੋਣਾਂ ਵਿੱਚ ਹੂੰਝਾ ਫੇਰ ਸਰਕਾਰ ਬਣਾਈ। ਲਾਰਡ ਪੈਥਿਕ ਲਾਰੈਂਸ, ਭਾਰਤ ਲਈ ਰਾਜ ਦਾ ਨਵਾਂ ਸਕੱਤਰ, ਗਾਂਧੀ ਦਾ ਪੁਰਾਣਾ ਮਿੱਤਰ ਸੀ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ 'ਤੇ ਵਧਾਈ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ, ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਲਿਖਿਆ: 'ਜੇ ਭਾਰਤ ਦਫ਼ਤਰ ਨੂੰ ਇੱਕ ਵਧੀਆ ਦਫ਼ਨਾਇਆ ਜਾਣਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇੱਕ ਉੱਤਮ ਸਮਾਰਕ ਇਸ ਦੀਆਂ ਅਸਥੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਉੱਠਣਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਸ ਕੰਮ ਲਈ ਤੁਹਾਡੇ ਤੋਂ ਵਧੀਆ ਵਿਅਕਤੀ ਕੌਣ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ?', ਜਿਸ ਦਾ ਜਵਾਬ ਲਾਰਡ ਪੈਥਿਕ ਲਾਰੈਂਸ ਨੇ ਦਿੱਤਾ। : 'ਮੈਨੂੰ ਬਹੁਤ ਉਮੀਦ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੀ ਨਿੱਜੀ ਦੋਸਤੀ, ਜੋ ਇੰਨੇ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਮੌਜੂਦ ਹੈ, ਭਾਰਤ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਸਥਾਈ ਭਲੇ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਇਕਸੁਰਤਾ ਵਾਲੇ ਸਹਿਯੋਗ ਨਾਲ ਫਲ ਦੇ ਸਕਦੀ ਹੈ'।

ਵਾਇਸਰਾਏ ਨੂੰ ਅਗਸਤ ਦੇ ਆਖ਼ਰੀ ਹਫ਼ਤੇ ਲੰਡਨ ਵਿੱਚ ਨਵੀਂ ਲੇਬਰ ਸਰਕਾਰ ਨਾਲ ਮੁਲਾਕਾਤ ਕਰਨ ਲਈ ਸੱਦਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਤਾਂ ਜੋ ਭਾਰਤੀ ਸਮੱਸਿਆ ਦੀ ਸਮੀਖਿਆ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕੇ ਅਤੇ ਵਾਇਸਰਾਏ ਨਾਲ ਸਲਾਹ-ਮਸ਼ਵਰਾ ਕਰਕੇ ਕੋਈ ਹੱਲ ਲੱਭਿਆ ਜਾ ਸਕੇ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ, ਕੇਂਦਰੀ ਅਤੇ ਸੂਬਾਈ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾਵਾਂ ਦੀਆਂ ਲੰਬੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਮੁਲਤਵੀ ਹੋਈਆਂ ਚੋਣਾਂ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਜੋ ਸਰਦੀਆਂ ਦੌਰਾਨ ਹੋਣੀਆਂ ਸਨ। 19 ਸਤੰਬਰ 1945 ਨੂੰ, ਵਾਇਸਰਾਏ ਦੀ ਲੰਡਨ ਤੋਂ ਵਾਪਸੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਬਿਆਨ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਕੇਂਦਰੀ ਅਸੈਂਬਲੀ ਅਤੇ ਪ੍ਰਾਂਤਾਂ ਦੀਆਂ ਚੋਣਾਂ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਬਾਅਦ, ਐਚਐਮਜੀ ਅਤੇ ਵਾਇਸਰਾਏ ਦੋਵਾਂ ਦੇ ਇਰਾਦੇ ਦੀ ਘੋਸ਼ਣਾ ਕੀਤੀ ਗਈ, (1) ਨੂੰ ਮੁੜ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ ਦਾ ਸੱਦਾ ਦੇਣ ਲਈ। ਪ੍ਰਾਂਤਾਂ ਵਿੱਚ ਮੰਤਰੀ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ, (2) ਜਿੰਨੀ ਜਲਦੀ ਹੋ ਸਕੇ ਇੱਕ ਸੰਵਿਧਾਨ ਬਣਾਉਣ ਵਾਲੀ ਸੰਸਥਾ ਨੂੰ ਬੁਲਾਓ, ਅਤੇ (3) ਮੁੱਖ ਭਾਰਤੀ ਪਾਰਟੀਆਂ ਦੇ ਸਮਰਥਨ ਨਾਲ ਵਾਇਸਰਾਏ ਦੀ ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਕੌਂਸਲ ਦਾ ਪੁਨਰਗਠਨ ਕਰੋ।

ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਬੰਗਾਲ ਦੇ ਦੌਰੇ 'ਤੇ ਰਵਾਨਾ ਕੀਤਾ, ਜੋ ਉਸ ਸਮੇਂ ਆਸਟ੍ਰੇਲੀਆ ਦੇ ਗਵਰਨਰ ਰਿਚਰਡ ਗੇਵਿਨ ਕੇਸੀ ਦੇ ਸ਼ਾਸਨ ਅਧੀਨ ਸੀ। ਨੂੰ ਸੱਦਾ ਭੇਜਿਆ ਸੀ

Machine Translated by Google

ਗਾਂਧੀ ਬੰਗਾਲ ਦਾ ਦੌਰਾ ਕਰਨਗੇ। ਬੰਗਾਲ ਦਾ ਮਿਦਨਾਪੁਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਇੱਕ ਚੱਕਰਵਾਤ, ਹੜ੍ਹ, ਮਨੁੱਖ ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਏ ਭੋਜਨ ਦੇ ਕਾਲ, ਅਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਪਰ, ਸਰਕਾਰੀ ਦਮਨ ਦੁਆਰਾ ਤਬਾਹ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਕੇਸੀ ਨੇ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਤਬਾਹ ਹੋਏ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦਾ ਦੌਰਾ ਕਰਨ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦੇਣ ਲਈ ਸਹਿਮਤੀ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ, ਜਦੋਂ ਦੇਸ਼ ਚੋਣਾਂ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਵਿੱਚ ਰੁੱਝਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਗਾਂਧੀ 30 ਨਵੰਬਰ 1945 ਨੂੰ ਬੰਗਾਲ ਲਈ ਰਵਾਨਾ ਹੋ ਗਿਆ।

ਗਾਂਧੀ ਬਾਰੇ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਦਰਜ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਕੇਸੀ ਨੇ ਲਿਖਿਆ: ਸੰਤਾਂ ਵਿੱਚ ਉਹ ਇੱਕ ਰਾਜਨੇਤਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਰਾਜਨੇਤਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਉਹ ਇੱਕ ਸੰਤ ਹੈ। ਸ੍ਰੀਮਾਨ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਸੰਪੱਤੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਨਿੱਘੀ ਇਨਸਾਨੀਅਤ ਹੈ... ਉਹ ਆਪਣੀ ਗੱਲ ਵਿਰੋਧੀ ਨਾਲ ਜਨਤਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਫਿਰ ਵੀ ਆਪਣੇ ਵਿਰੋਧੀ ਨੂੰ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਕੁੜੱਤਣ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਦੇ ਛੱਡ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਅਗਲੇ ਹਫ਼ਤੇ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਤਬਾਹ ਹੋਏ ਮਿਦਨਾਪੁਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦਾ ਦੌਰਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ। ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਇੱਕ ਚੱਕਰਵਾਤ ਅਤੇ ਬੇਮਿਸਾਲ ਕਹਿਰ ਦੇ ਇੱਕ ਹੜ੍ਹ ਨਾਲ ਤਬਾਹ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ਜਿਸਨੇ ਪਿਛਲੇ ਦੋ ਦਹਾਕਿਆਂ ਵਿੱਚ ਆਜ਼ਾਦੀ ਅੰਦੋਲਨ ਦੌਰਾਨ ਭਾਰਤ ਨੇ ਜੋ ਕੁਝ ਵੀ ਦੇਖਿਆ ਸੀ, ਉਸ ਨੂੰ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਕਦੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ ਦੇ ਹਰੇ-ਭਰੇ ਚੌਲਾਂ ਦੇ ਖੇਤ ਮਨੁੱਖਾਂ ਅਤੇ ਪਸ਼ੂਆਂ ਦੀਆਂ ਲਾਸ਼ਾਂ ਨਾਲ ਭਰੇ ਪਏ ਸਨ। ਮਾਰੇ ਗਏ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ, ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਅੰਨ੍ਹੇਵਾਹ ਉਸੇ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ ਹੇਠਾਂ ਦੱਬੇ ਗਏ ਸਨ ਜਿੱਥੇ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਸਭਾ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਜ਼ਮੀਨ ਤੋਂ ਉਪਰ ਕਿਸੇ ਦੁਖਾਂਤ ਦਾ ਕੋਈ ਨਿਸ਼ਾਨ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦੇ ਸੰਬੋਧਨ ਦੌਰਾਨ ਦੇਖਿਆ, 'ਰੱਬ ਮਿਹਰਬਾਨੀ ਨਾਲ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਤ੍ਰਾਸਦੀ ਦੀ ਸ਼ਰਮ ਨੂੰ ਹਰਿਆਲੀ ਦੀ ਚਾਦਰ ਹੇਠ ਛੁਪਾਉਂਦਾ ਹੈ।

ਵਾਇਸਰਾਏ ਨੇ ਇੰਗਲੈਂਡ ਵਿਚ ਐਚ.ਐਮ.ਜੀ. ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਬਾਰੇ ਜਾਣੂ ਕਰਵਾਇਆ।
ਉਸ ਦੀਆਂ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਹਰ ਬੀਤਦੇ ਮਹੀਨੇ ਦੇ ਨਾਲ ਗੰਭੀਰ ਹੁੰਦੀਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਸਥਿਤੀ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਵਿਗੜ ਰਹੀ ਸੀ। ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਬਰਤਾਨਵੀ ਸ਼ਾਸਨ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣਾ ਹਰ ਗੁਜ਼ਰਦੇ ਮਹੀਨੇ ਦੇ ਨਾਲ ਔਖਾ ਅਤੇ ਘੱਟ ਜਾਇਜ਼ ਹੁੰਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਬਸਤੀਵਾਦੀ ਸਰਕਾਰ ਭਾਰਤ ਦੇ ਲਗਭਗ ਸਾਰੇ ਵਰਗਾਂ ਵਿੱਚ ਲਗਾਤਾਰ ਅਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੁੰਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ। 'ਜਾਤੀ ਹਿੰਦੂ ਕਾਂਗਰਸ' ਨਾਲ ਵੱਡੇ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਝਗੜਾ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਦਸੰਬਰ 1945 ਵਿਚ ਵ੍ਹਾਈਟਹਾਲ ਨੂੰ ਭੇਜੀ ਗਈ ਇਕ ਚਿੱਠੀ ਵਿਚ, ਵਾਇਸਰਾਏ ਨੇ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਜੇਕਰ ਕਾਂਗਰਸ ਨੂੰ ਦਬਾਇਆ ਗਿਆ, ਤਾਂ ਇਹ ਇਕ ਖਲਾਅ ਪੈਦਾ ਕਰ ਦੇਵੇਗੀ ਕਿਉਂਕਿ ਕੋਈ ਹੋਰ ਸੰਸਥਾ ਇਸ ਦੀ ਥਾਂ ਨਹੀਂ ਲੈ ਸਕਦੀ। ਚੋਣਾਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕਾਂਗਰਸ ਵੱਲੋਂ ਆਪਣੀ ਮੰਗ ਨੂੰ ਹੋਰ ਤਿੱਖੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਕਰਨਾ ਯਕੀਨੀ ਸੀ ਜੇਕਰ ਇਸ ਸਮੇਂ ਦੌਰਾਨ ਇਸ ਗਤੀਰੋਧ ਨੂੰ ਹੱਲ ਕਰਨ ਲਈ ਕੋਈ ਕਾਰਵਾਈ ਨਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕਰਨਾ ਬਹੁਤ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ। ਕਾਂਗਰਸ ਆਪਣੀ ਮੰਗ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਲਈ 'ਸਿੱਧੀ ਕਾਰਵਾਈ' ਦਾ ਵੀ ਸਹਾਰਾ ਲੈ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਅਤੇ ਇਸ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਸਰਕਾਰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਸਮਰਥਕ ਦੇ ਲੱਭੇਗੀ - ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਰਾਜਕੁਮਾਰਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਨਹੀਂ। ਰਿਹਾਅ ਹੋਏ ਕਾਂਗਰਸੀ ਆਗੂਆਂ ਦਾ ਜਿਸ ਭਰਵੇਂ ਉਤਸ਼ਾਹ ਨਾਲ ਸਵਾਗਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, ਉਹ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਸਪੱਸ਼ਟ ਸੰਕੇਤ ਸੀ ਕਿ 'ਕਰੋ ਜਾਂ ਮਰੋ' ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਜੜ੍ਹ ਫੜ ਚੁੱਕੀ ਹੈ।

ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਬਲ ਵੀ ਗੁੱਸੇ ਅਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦੀ ਜਨੂੰਨ ਤੋਂ ਅਛੂਤੇ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਜੁਬਲਪੁਰ ਵਿੱਚ ਬਗਾਵਤ ਫੈਲ ਗਈ ਸੀ ਅਤੇ

Machine Translated by Google

ਕੁਝ ਹੋਰ ਛਾਉਣੀਆਂ। ਪੂਨਾ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹਾ ਹੀ ਪ੍ਰਕੋਪ ਗਾਂਧੀ ਦੁਆਰਾ ਭਾਰਤੀ ਫੌਜਾਂ ਦੇ ਨੁਮਾਇੰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਅਜਿਹੇ ਕਦਮ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਸਲਾਹ ਦੇ ਕਾਰਨ ਹੀ ਟਾਲਿਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਜੋ ਉਸਨੂੰ ਗੁਪਤ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਮਿਲੇ ਸਨ। ਇੰਡੀਅਨ ਨੈਸ਼ਨਲ ਆਰਮੀ ਅੰਡਰ-ਟਰਾਇਲ, ਭਾਰਤੀ ਸੈਨਿਕ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਨੇਤਾਜੀ ਸੁਭਾਸ਼ ਚੰਦਰ ਬੋਸ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਿੱਚ ਬਰਮਾ ਵਿੱਚ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਨਾਲ ਲੜਿਆ ਸੀ, ਪੂਰੇ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਸ਼ੇਰ ਬਣ ਗਏ ਸਨ। ਫਰਵਰੀ 1946 ਵਿਚ ਕਲਕੱਤਾ ਤਿੰਨ ਦਿਨਾਂ ਲਈ ਭੜਕਿਆ ਸੀ, ਜਿਸ ਦੌਰਾਨ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਾਲੇ ਜਲੂਸਾਂ 'ਤੇ ਚੌਦਾਂ ਵਾਰ ਗੋਲੀਬਾਰੀ ਕੀਤੀ ਸੀ।

ਇਹ ਸਾਰੀਆਂ ਨਿਸ਼ਾਨੀਆਂ ਸਨ, ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਨੂੰ ਨਜ਼ਰਅੰਦਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਬਰਤਾਨਵੀ ਸੱਤਾ ਦੇ ਨੁਮਾਇੰਦੇ, ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਵਿੱਚ, ਜਿਹਨਾਂ ਉੱਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਰੱਟ ਲਾਗੂ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਦੀ ਖਾੜੀ ਕਦੇ ਵੀ ਵੱਡੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੇ ਇਰਾਦਿਆਂ ਪ੍ਰਤੀ ਬੇਵਿਸ਼ਵਾਸੀ ਡੂੰਘੀ ਸੀ, ਅਤੇ ਆਜ਼ਾਦੀ ਲਈ ਬੇਚੈਨੀ, ਤੀਬਰ ਸੀ। ਵਾਇਸਰਾਏ ਨੂੰ ਡਰ ਸੀ ਕਿ ਬਸਤੀਵਾਦੀ ਕਾਬਜ਼ਕਾਰਾਂ ਲਈ ਜਲਦੀ ਹੀ, ਸੰਪੂਰਨ ਅਤੇ ਸਵੈ-ਇੱਛਤ ਸਮਰਪਣ, ਜਾਂ ਭਾਰਤ ਦੀ ਇੱਕ ਵਰਚੁਅਲ ਮੁੜ ਜਿੱਤ ਅਤੇ ਇੱਕ ਅਣਮਿੱਥੇ ਸਮੇਂ ਲਈ ਫੌਜੀ ਕਬਜ਼ਾ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ, ਪਰ 1946 ਦੇ ਇੰਗਲੈਂਡ ਵਿੱਚ ਘਰ ਵਾਪਸੀ ਲਈ ਜਨਤਕ ਰਾਏ ਇਹਨਾਂ ਵਿਕਲਪਾਂ ਨੂੰ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਸੀ। . ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਕੋਲ ਸਿਰਫ਼ ਇੱਕ ਹੀ ਵਿਕਲਪ ਬਚਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਅਹਿੰਸਕ ਮੁਕਤੀ ਅੰਦੋਲਨ ਨੇ ਸਾਮਰਾਜ ਨਾਲ ਜੋ ਕੁਝ ਕੀਤਾ ਸੀ ਉਸ ਦਾ ਬਦਲਾ ਲੈਣ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਚਿਹਰੇ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣਾ ਸੀ।

ਪ੍ਰਾਂਤਾਂ ਅਤੇ ਕੇਂਦਰੀ ਅਸੈਂਬਲੀ ਦੀਆਂ ਚੋਣਾਂ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਏ। ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ-ਕਾਂਗਰਸ ਉੱਤੇ ਆਪਣੀ ਸਰਦਾਰੀ ਦੇ ਕਾਰਨ, ਜਿਸ ਨੂੰ 1942-45 ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਬਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਤੋਂ ਮਿਲੀ ਸਰਪ੍ਰਸਤੀ - ਅਨੁਮਾਨਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਜਿੱਤਣ ਵਿੱਚ ਕਾਮਯਾਬ ਰਹੀ। ਕੇਂਦਰੀ ਅਸੈਂਬਲੀ ਦੀਆਂ ਲਗਭਗ ਸਾਰੀਆਂ ਮੁਸਲਿਮ ਸੀਟਾਂ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਸਾਰੀਆਂ ਸੂਬਾਈ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾਵਾਂ - NWFP ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ, ਜਿੱਥੇ ਖਾਨ ਭਰਾਵਾਂ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਕਾਂਗਰਸ ਮੰਤਰਾਲੇ ਨੇ ਚੋਣਾਂ ਵਿੱਚ ਹੂੰਝਾ ਫੇਰ ਦਿੱਤਾ, ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਅਸੈਂਬਲੀ 'ਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਕੀਤਾ, ਬਲਕਿ ਬਹੁਮਤ ਮੁਸਲਿਮ ਸੀਟਾਂ 'ਤੇ ਵੀ ਲੀਗ ਨੂੰ ਹਰਾਇਆ। ਕਾਂਗਰਸ ਨੇ ਗਿਆਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਅੱਠ ਸੂਬਿਆਂ ਵਿੱਚ ਮੰਤਰਾਲਿਆਂ ਦਾ ਗਠਨ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਇਸ ਨੇ ਸੰਘਵਾਦੀ ਪਾਰਟੀ ਨਾਲ ਗੱਠਜੋੜ ਬਣਾਇਆ, ਜਿਸ ਨੇ ਫਿਰਕੂ ਗੱਠਜੋੜ ਨੂੰ ਤੋੜ ਦਿੱਤਾ।

ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਨੇ ਬੰਗਾਲ ਅਤੇ ਸਿੰਧ ਵਿੱਚ ਮੰਤਰਾਲੇ ਬਣਾਏ। ਸਿੰਧ ਵਿੱਚ ਇਸਦੀ ਬਹੁਮਤ ਸੀ ਅਤੇ ਇਹ ਇੱਕ ਮੰਤਰਾਲਾ ਬਣਾਉਣ ਅਤੇ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਗਵਰਨਰ ਸਰ ਫ੍ਰਾਂਸਿਸ ਮੂਡੀ ਦੀ ਉਦਾਰਤਾ ਦੇ ਕਾਰਨ ਹੀ ਸੱਤਾ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਰਹਿਣ ਦੇ ਯੋਗ ਸੀ।

ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਲਈ ਸਹੀ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦਾ ਸਮਾਂ ਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਸਤੰਬਰ 1945 ਵਿੱਚ ਐਚਐਮਜੀ ਦੀ ਤਰਫ਼ੋਂ ਵਾਇਸਰਾਏ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੇ ਵਾਅਦਿਆਂ ਦਾ ਸਨਮਾਨ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਸੀ। ਵਾਇਸਰਾਏ ਦੀ ਕੌਂਸਲ ਭਾਰਤ ਦੀਆਂ ਮੁੱਖ ਰਾਜਨੀਤਕ ਪਾਰਟੀਆਂ ਦੇ ਸਮਰਥਨ ਨਾਲ ਬਣਾਈ ਜਾਣੀ ਸੀ ਅਤੇ ਇੱਕ ਸੰਵਿਧਾਨ ਨਿਰਮਾਤਾ ਸੰਸਥਾ ਨੂੰ ਬੁਲਾਇਆ ਜਾਣਾ ਸੀ; ਇਹ ਸਭ ਭਾਰਤ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਕੀਤੇ ਵਾਅਦੇ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਸੀ। ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਗੱਲਬਾਤ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਨਾ ਛੱਡਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ

Machine Translated by Google

ਭਾਰਤੀ ਪਾਰਟੀਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਸਿਰਫ਼ ਵਾਇਸਰਾਏ ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿੱਚ। 19 ਫਰਵਰੀ 1946 ਨੂੰ, ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਸੰਸਦ ਵਿੱਚ ਘੋਸ਼ਣਾ ਕੀਤੀ ਕਿ ਤਿੰਨ ਕੈਬਨਿਟ ਮੰਤਰੀਆਂ ਵਾਲਾ ਇੱਕ ਮਿਸ਼ਨ ਜਲਦੀ ਹੀ ਭਾਰਤ ਭੇਜਿਆ ਜਾਵੇਗਾ। ਉੱਥੇ, ਵਾਇਸਰਾਏ ਦੇ ਸਹਿਯੋਗ ਨਾਲ, ਉਹ 'ਸਤੰਬਰ, 1945 ਦੇ ਵਾਈਸਰੇਗਲ ਘੋਸ਼ਣਾ ਵਿੱਚ ਦਰਸਾਏ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ' ਲਈ ਅੱਗੇ ਵਧਣਗੇ।

ਇਹ ਘੋਸ਼ਣਾ ਕਰਦਿਆਂ, ਲੇਬਰ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ, ਕਲੇਮੈਂਟ ਐਟਲੀ ਨੇ 15 ਮਾਰਚ 1946 ਨੂੰ ਹਾਊਸ ਆਫ ਕਾਮਨਜ਼ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਬਹੁਤ ਹੀ ਢੁਕਵੀਂ ਟਿੱਪਣੀ ਕੀਤੀ: 'ਭਾਰਤ ਨੂੰ ਇਹ ਚੁਣਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦਾ ਭਵਿੱਖੀ ਸੰਵਿਧਾਨ ਕੀ ਹੋਵੇਗਾ। ਮੈਂ ਉਮੀਦ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਭਾਰਤੀ ਲੋਕ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਰਾਸ਼ਟਰਮੰਡਲ ਦੇ ਅੰਦਰ ਰਹਿਣ ਲਈ ਚੁਣ ਸਕਦੇ ਹਨ.... ਪਰ ਜੇਕਰ ਉਹ ਅਜਿਹਾ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਹ ਉਸਦੀ ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਨਾਲ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ.... ਜੇਕਰ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ, ਉਹ ਆਜ਼ਾਦੀ ਲਈ ਚੁਣਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਸਾਡਾ ਵਿਚਾਰ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਹੈ.... ਮੈਂ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ, ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਭਾਰਤ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦਾ ਹਾਂ, ਕਿ ਮੈਂ ਇੱਕ ਅਜਿਹੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਨਸਲਾਂ, ਧਰਮਾਂ ਅਤੇ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦਾ ਸਮੂਹ ਹੈ.... ਅਸੀਂ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦਾ ਬਹੁਤ ਧਿਆਨ ਰੱਖਦੇ ਹਾਂ। ਘੱਟ ਗਿਣਤੀਆਂ ਦੇ, ਅਤੇ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀਆਂ ਨੂੰ ਡਰ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਰਹਿਣ ਦੇ ਯੋਗ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ, ਅਸੀਂ ਘੱਟਗਿਣਤੀ ਨੂੰ ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਦੇ ਅੱਗੇ ਵਧਣ 'ਤੇ ਵੀਟੋ ਲਗਾਉਣ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦੇ... ਭਾਰਤੀ ਰਾਜਾਂ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਹੈ... ਮੈਨੂੰ ਇੱਕ ਪਲ ਲਈ ਵੀ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਭਾਰਤੀ ਰਾਜਕੁਮਾਰਾਂ ਦੀ ਇੱਛਾ ਹੋਵੇਗੀ। ਭਾਰਤ ਦੇ ਅਗਾਂਹਵਧੂ ਮਾਰਚ ਲਈ ਇੱਕ ਪੱਟੀ ਬਣੋ। ਪਰ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਸਮੱਸਿਆ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ, ਇਹ ਇੱਕ ਅਜਿਹਾ ਮਾਮਲਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਭਾਰਤੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਸੁਲਝਾ ਲੈਣਗੇ। ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਤਿੰਨ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਰੁਕਾਵਟਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਭਾਰਤੀ ਸਵਾਲ ਦੇ ਨਿਪਟਾਰੇ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵਿਚ ਰੁਕਾਵਟ ਪਾਈ ਸੀ, ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ: ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਤਰੱਕੀ 'ਤੇ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ ਦਾ ਵੀਟੋ, ਰਾਜਕੁਮਾਰਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਜ਼ੁੰਮੇਵਾਰੀ, ਅਤੇ ਅਯੋਗ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ।

ਪਰ 'ਪਿਛਲੇ ਹਾਲਾਤਾਂ ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਈਆਂ' ਹੋਰ ਰੁਕਾਵਟਾਂ ਨੇ ਅਜੇ ਵੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਨੂੰ ਖ਼ਤਰਾ ਬਣਾਇਆ ਹੈ। ਭਾਰਤ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ 'ਪਿਛਲੇ ਹਾਲਾਤਾਂ' ਦੀ ਭਿਆਨਕ ਕੀਮਤ ਚੁਕਾਉਣੀ ਪਈ।

ਇਸ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਨੂੰ ਦੇਖਦੇ ਹੋਏ ਗਾਂਧੀ ਇੱਕ ਚਿੰਤਤ ਆਦਮੀ ਸੀ। ਇਹ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਕਿਸਮਤ ਦੀ ਘੜੀ ਸੀ। ਕੀ ਉਸ ਦੇ ਸੁਪਨਿਆਂ ਦਾ ਭਾਰਤ ਆਪਣੇ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਅਤੀਤ ਦੇ ਯੋਗ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਬਰੀ ਕਰੇਗਾ? 'ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਕੈਬਿਨੇਟ ਡੈਲੀਗੇਸ਼ਨ ਜਲਦੀ ਹੀ ਸਾਡੇ ਵਿਚਕਾਰ ਹੋਵੇਗਾ,' ਉਸਨੇ ਘੋਸ਼ਣਾ ਕੀਤੀ, 'ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੱਚੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਹੀ ਸ਼ੱਕ ਕਰਨਾ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਇੱਕ ਬਹਾਦਰ ਲੋਕ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਤੇ, ਸਾਡਾ ਫ਼ਰਜ਼ ਬਣਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਬਰਤਾਨਵੀ ਮੰਤਰੀਆਂ ਦੇ ਇਸ ਘੋਸ਼ਣਾ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖੀਏ ਕਿ ਉਹ ਭਾਰਤ ਨੂੰ ਬਹਾਲ ਕਰਨ ਲਈ ਆ ਰਹੇ ਹਨ ਜੋ ਉਸਦਾ ਹੱਕ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਕਰਜ਼ਦਾਰ ਆਪਣਾ ਕਰਜ਼ਾ ਮੋੜਨ ਲਈ ਤਰਸ ਕੇ ਤੁਹਾਡੇ ਘਰ ਆਇਆ ਤਾਂ ਕੀ ਉਸ ਦਾ ਸੁਆਗਤ ਕਰਨਾ ਤੁਹਾਡਾ ਫਰਜ਼ ਨਹੀਂ ਬਣਦਾ? ਕੀ ਬੇਇਨਸਾਫ਼ੀ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਉਸ ਨਾਲ ਬੇਇੱਜ਼ਤੀ ਅਤੇ ਬੇਇੱਜ਼ਤੀ ਵਾਲਾ ਸਲੂਕ ਕਰਨਾ ਬੇਇਨਸਾਫ਼ੀ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ?'

ਮਾਰਚ 1946 ਵਿੱਚ, ਜਦੋਂ ਗਾਂਧੀ ਨੇਚਰ ਕਿਉਰ ਸੈਂਟਰ ਵਿੱਚ ਠਹਿਰੇ ਹੋਏ ਸਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਕੈਬਨਿਟ ਵਫ਼ਦ ਵੱਲੋਂ ਮਿਲਣ ਲਈ ਇੱਕ ਨਿੱਜੀ ਸੱਦਾ ਮਿਲਿਆ।

Machine Translated by Google

ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਅਪ੍ਰੈਲ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਹਫ਼ਤੇ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਚਰਚਾ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਸਭ ਤੋਂ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ 'ਭਾਰਤ ਛੱਡੋ' ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਦਿੱਲੀ ਤੋਂ ਸੱਦਾ ਪੱਤਰ ਲੈ ਕੇ ਆਏ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸੰਦੇਸ਼ਵਾਹਕ, ਸੁਧੀਰ ਘੋਸ਼, ਉਰਲੀ ਕੰਚਨ ਤੱਕ ਲਗਭਗ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚੇ। ਉਸ ਨੂੰ ਹਵਾਈ ਅੱਡੇ 'ਤੇ ਲਿਜਾਣ ਲਈ ਭੇਜੀ ਗਈ ਕਾਰ ਲੇਟ ਹੋ ਗਈ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਰਾਇਲ ਏਅਰ ਫੋਰਸ ਦੀ ਉਡਾਣ ਤੋਂ ਖੁੰਝ ਗਿਆ ਜੋ ਉਸ ਨੂੰ ਬੰਬਈ ਅਤੇ ਫਿਰ ਪੂਨਾ ਲੈ ਕੇ ਜਾਣੀ ਸੀ। ਦਿੱਲੀ ਤੋਂ ਉਡਾਣ ਭਰਨ ਤੋਂ ਅੱਧੇ ਘੰਟੇ ਬਾਅਦ ਹੀ ਜਹਾਜ਼ ਕਰੈਸ਼ ਹੋ ਗਿਆ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਸਵਾਰ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਮੌਤ ਹੋ ਗਈ।

ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਸੱਦਾ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰ ਲਿਆ ਅਤੇ ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ ਲਈ ਰਵਾਨਾ ਹੋ ਗਏ। ਰੀਡਿੰਗ ਰੋਡ, ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ, ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਬਿਰਲਾ ਮੰਦਰ ਦਾ ਪਤਾ ਹੈ। ਲਾਲ ਪੱਥਰ ਅਤੇ ਸੰਗਮਰਮਰ ਦੀ ਇਸ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਇਮਾਰਤ ਤੋਂ ਸਿਰਫ਼ ਇੱਕ ਪੱਥਰ ਦੀ ਦੂਰੀ 'ਤੇ, ਮਹਾਂਕਾਵਿ ਰਾਮਾਇਣ ਦੇ ਲੇਖਕ ਅਤੇ ਉੱਤਰੀ ਭਾਰਤ ਦੇ ਵਾਲਮੀਕੀ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੇ ਸਰਪ੍ਰਸਤ ਸੰਤ ਵਾਲਮੀਕਿ ਦਾ ਇੱਕ ਨਿਮਰ ਮੰਦਰ ਹੈ। ਵਾਲਮੀਕਿ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਮੁੱਖ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਫ਼ਾਈ ਸੇਵਕਾਂ ਵਜੋਂ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਇੱਕ ਅਹਾਤੇ ਦੀ ਕੰਧ ਨੇ ਮੰਦਰ ਨੂੰ ਮਿਉਂਸਪਲ ਸਵੀਪਰਾਂ ਦੀ ਛੋਟੀ ਕਾਲੋਨੀ ਤੋਂ ਵੱਖ ਕੀਤਾ, ਜੋ ਹਰੀਜਨ ਕਲੋਨੀ ਵਜੋਂ ਮਸ਼ਹੂਰ ਹੈ। ਕੈਬਨਿਟ ਮਿਸ਼ਨ ਨਾਲ ਮੁਲਾਕਾਤ ਕਰਨ ਲਈ ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ ਦੀ ਆਪਣੀ ਯਾਤਰਾ 'ਤੇ, ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਵਾਲਮੀਕਿ ਮੰਦਰ ਦੇ ਕੋਲ ਦੋ ਕਮਰਿਆਂ ਵਾਲੇ ਮਕਾਨ ਵਿੱਚ ਡੇਰਾ ਲਾਇਆ। ਅਗਲੇ ਕੁਝ ਮਹੀਨਿਆਂ ਲਈ ਇਹ ਗਤੀਵਿਧੀ ਦਾ ਕੇਂਦਰ ਬਣ ਗਿਆ। CWC ਦੀ ਇੱਥੇ ਬਾਕਾਇਦਾ ਮੀਟਿੰਗ ਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਪੰਡਿਤ ਨਹਿਰੂ, ਸਰਦਾਰ ਪਟੇਲ, ਮੌਲਾਨਾ ਆਜ਼ਾਦ, ਜੈਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਨਰਾਇਣ ਅਤੇ ਸਰੋਜਨੀ ਨਾਇਡੂ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਮਹਿਮਾਨ ਬਣ ਗਏ; ਨੌਕਰਸ਼ਾਹੀ, ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਮਹਿਮਾਨ, ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਵ ਪ੍ਰੈਸ ਕੋਰ ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ ਮੰਦਰ ਦੇ ਕੋਲ ਨਿਮਾਣੇ ਨਿਵਾਸ ਲਈ ਇੱਕ ਬੀਲੀਲਾਈਨ ਬਣਾਈ ਸੀ। ਕੋਈ ਵੀ ਜਿਸਦਾ ਭਾਰਤ ਨਾਲ ਕੋਈ ਲੈਣਾ-ਦੇਣਾ ਸੀ, ਆਖਰਕਾਰ ਉਸ ਦੇ ਹਰੀਜਨ ਕਲੋਨੀ ਕੈਂਪ ਵਿੱਚ 'ਅੱਧ-ਨੰਗੇ ਫਕੀਰ' ਦੇ ਨਿਮਾਣੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ 'ਤੇ ਖਤਮ ਹੋ ਗਿਆ।

1946 ਦੀਆਂ ਗਰਮੀਆਂ ਵਿੱਚ, ਅਸਪਸ਼ਟ ਛੋਟੀ ਕਾਲੋਨੀ ਨੇ ਮਹੱਤਤਾ ਵਿੱਚ ਵਾਈਸਰੇਗਲ ਪੈਲੇਸ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕੀਤਾ। ਇੱਥੇ ਹੀ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਸਾਮਰਾਜ ਦੇ ਨਾਟਕੀ ਆਖ਼ਰੀ ਦਿਨਾਂ ਦਾ ਅੰਤਮ ਅਧਿਆਇ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਇੱਥੇ ਕੈਬਨਿਟ ਮਿਸ਼ਨ ਨਾਲ ਕਈ ਮੀਟਿੰਗਾਂ ਹੋਈਆਂ, ਜਿਸ ਦੇ ਸਿੱਟੇ ਵਜੋਂ 150 ਸਾਲ ਪੁਰਾਣੇ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਰਾਜ ਦਾ ਅੰਤ, ਆਜ਼ਾਦ ਭਾਰਤ ਦਾ ਜਨਮ ਅਤੇ ਵੰਡ ਦਾ ਦੁਖਾਂਤ ਹੋਇਆ।

ਹਰੀਜਨ ਕਲੋਨੀ ਇੱਕ ਖੇਡ ਦੇ ਮੈਦਾਨ ਦੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਸਥਿਤ ਸੀ, ਜਿੱਥੇ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਸ਼ਾਮ ਦੀ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਖਾੜਕੂ ਹਿੰਦੂ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਦੇ ਇੱਕ ਸਮੂਹ ਨੇ ਸਰੀਰਕ ਸਿਖਲਾਈ ਅਤੇ ਹਥਿਆਰਾਂ ਅਤੇ ਹਥਿਆਰਾਂ ਨਾਲ ਅਭਿਆਸ ਕਰਨ ਲਈ ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵੀ ਕੀਤੀ।
ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਭਾਰਤ ਮਾਤਾ ਦੇ ਆਪਣੇ ਸੰਸਕਰਣ ਨੂੰ ਸਲਾਮ ਦੇ ਨਾਲ ਖਤਮ ਕੀਤੀ, ਜੋ 'ਪਰਧਰਮੀ' ਜਾਂ ਦੂਜੇ ਧਰਮਾਂ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸਾਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ, ਭਾਵ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਅਸਹਿਣਸ਼ੀਲ ਸੀ। ਉਹ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਸਨ, ਜੋ ਕਿ ਕੱਟੜ ਮੁਸਲਿਮ ਧਾਰਮਿਕ ਜਨੂੰਨੀਆਂ ਦੇ ਇੱਕ ਪੰਥ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਰੂਪ ਹੈ- ਮੁਸਲਿਮ ਨੈਸ਼ਨਲ ਗਾਰਡ।

ਕੈਬਨਿਟ ਮਿਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਸੰਸਦ ਦੇ ਤਿੰਨ ਮੈਂਬਰ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ—ਲਾਰਡ ਪੈਥਿਕ-ਲਾਰੈਂਸ, ਸਰ ਸਟੈਫੋਰਡ ਕ੍ਰਿਪਸ ਅਤੇ ਅਲਬਰਟ ਵੀ ਅਲੈਗਜ਼ੈਂਡਰ।

Machine Translated by Google

ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਪੈਥਿਕ-ਲਾਰੈਂਸ ਦੀ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਕੀਤੀ। ਕ੍ਰਿਪਸ ਨੂੰ ਅਕਸਰ 'ਓਸੀਡੈਂਟਲ ਗਾਂਧੀ' ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਉਸਦੀ ਕਠੋਰ ਸਾਦਗੀ, ਸ਼ਾਕਾਹਾਰੀ ਅਤੇ ਆਤਮਾ ਦੀ ਤੰਦਰੁਸਤੀ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਗਾਂਧੀ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਕੀਤਾ ਜੋ ਇੱਕ 'ਸਾਥੀ ਕ੍ਰੈਂਕ ਅਤੇ ਫੈਡਿਸਟ' ਨੂੰ ਲੱਭ ਕੇ ਖੁਸ਼ ਸੀ। ਕੈਬਿਨੇਟ ਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਗੱਲਬਾਤ ਫਿਰਕੂ ਮੁਸੀਬਤ ਦੇ ਪਿਛੋਕੜ ਵਿੱਚ ਹੋਈ ਸੀ। ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਇਸ ਗੱਲ ਤੋਂ ਦੁਖੀ ਸੀ ਕਿ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਨੇ ਵੀਟੋ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ ਖੋਹਣ ਦੀ ਧਮਕੀ ਦਿੱਤੀ ਸੀ।

ਜਿਨਾਹ ਨੇ 'ਲੀਗ ਨੂੰ ਬਾਈਪਾਸ' ਕਰਨ ਦੀ ਇਸ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਨੂੰ 'ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦੀ ਸਪੱਸ਼ਟ ਉਲੰਘਣਾ' ਵਜੋਂ ਨਿੰਦਿਆ। ਇਸ ਦੇ ਅਤੀਤ ਨੂੰ ਸੱਚ ਹੈ, ਦੇਸ਼ ਭਰ ਵਿੱਚ ਕਈ ਥਾਵਾਂ 'ਤੇ ਫਿਰਕੂ ਅੱਗਾਂ ਬਾਲੀਆਂ ਗਈਆਂ, ਫਿਰਕੂ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸੰਵੇਦਨਸ਼ੀਲ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਛੁਰੇਬਾਜ਼ੀਆਂ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਲਿਆ ਗਿਆ। ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਦੀ ਸ਼ਮੂਲੀਅਤ ਸਪੱਸ਼ਟ ਸੀ।

ਇਸ ਦੌਰਾਨ ਭਾਰਤੀ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਫੌਜ ਦੇ ਕੈਦੀਆਂ ਨੂੰ ਲਾਲ ਕਿਲ੍ਹੇ ਵਿੱਚ ਰੱਖਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੋਰਟ ਮਾਰਸ਼ਲ ਚੱਲ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਕੌਮ ਦਾ ਧਿਆਨ ਉਹਨਾਂ ਵੱਲ ਕੇਂਦਰਿਤ ਸੀ। ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਨੇ ਆਈਐਨਏ ਦੇ ਨਜ਼ਰਬੰਦਾਂ ਦੇ ਟਿਕਾਣੇ ਨੂੰ ਗੁਪਤ ਰੱਖਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਪਰ ਪਟੇਲ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਲਿਆਂਦਾ। ਕੁਝ ਦੇਸ਼ ਭਗਤਾਂ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਕੋਰਟ ਮਾਰਸ਼ਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਗੋਲੀ ਮਾਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਜਿਵੇਂ ਹੀ ਇਹ ਗੱਲ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਦੱਸੀ ਗਈ, ਉਸਨੇ ਲਾਰਡ ਵੇਵਲ ਨੂੰ ਲਿਖਿਆ: 'ਇਹ ਮੈਂ ਡਰ ਅਤੇ ਕੰਬਦੇ ਹੋਏ ਲਿਖ ਰਿਹਾ ਹਾਂ, ਕਿਤੇ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਹੱਦ ਤੋਂ ਵੱਧ ਨਾ ਜਾਵਾਂ। ਮੈਂ ਸ੍ਰੀ ਸੁਭਾਸ਼ ਬਾਬੂ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਅਧੀਨ ਗਠਿਤ ਕੋਰ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੇ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੀ ਪ੍ਰਗਤੀ ਨੂੰ ਦੇਖ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਹਥਿਆਰਾਂ ਦੇ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਵੀ ਬਚਾਅ ਵਿੱਚ ਮੇਰੇ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਵੀ ਸਾਂਝਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਮੈਂ ਕਦੇ ਵੀ ਹਥਿਆਰਾਂ ਵਾਲੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਦਿਖਾਈ ਗਈ ਬਹਾਦਰੀ ਅਤੇ ਦੇਸ਼ਭਗਤੀ ਪ੍ਰਤੀ ਅੰਨ੍ਹਾ ਨਹੀਂ ਹਾਂ.... ਭਾਰਤ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਮੁਕੱਦਮੇ ਵਿੱਚ ਹਨ। ਇਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਸ਼ੱਕ ਨਹੀਂ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੱਖ ਵਿਚ ਜ਼ਬਰਦਸਤ ਤਾਕਤ ਰੱਖਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਇਹ ਉਸ ਸ਼ਕਤੀ ਦੀ ਦੁਰਵਰਤੋਂ ਹੋਵੇਗੀ ਜੇਕਰ ਇਸ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ਵ-ਵਿਆਪੀ ਭਾਰਤੀ ਵਿਰੋਧ ਦੇ ਦੰਦਾਂ ਵਿੱਚ ਵਰਤਿਆ ਜਾਵੇ। ਮੇਰੇ ਲਈ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਸਿਵਾਏ ਇਹ ਕਿ ਜੋ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਉਹ ਤਰੀਕਾ ਨਹੀਂ ਹੈ...।'

ਫਿਰ ਗਾਂਧੀ ਭਾਰਤ ਦੇ ਕਮਾਂਡਰ-ਇਨ-ਚੀਫ਼ ਜਨਰਲ ਔਚਿਨਲੇਕ ਨੂੰ ਮਿਲੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਜਨਰਲ ਵੱਲੋਂ ਦਿੱਤੇ ਭਰੋਸੇ ਭਰੇ ਜਵਾਬ 'ਤੇ ਖੁਸ਼ੀ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਕੀਤਾ। ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਆਈਐਨਏ ਅੰਡਰ-ਟਰਾਇਲਾਂ ਦੇ ਕਾਰਨਾਂ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਦੇ ਆਪਣੇ ਯਤਨਾਂ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਕਸਰ ਬਾਕੀ ਨਹੀਂ ਛੱਡੀ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਉਸਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਫਲਸਫ਼ਿਆਂ ਦਾ ਸਮਰਥਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ।

ਨਹਿਰੂ, ਜਿਸ ਨੇ ਅਹਿੰਸਾ ਦੀ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ੀਲਤਾ ਬਾਰੇ ਅਕਸਰ ਸ਼ੱਕ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਨੂੰ ਹੁਣ ਯਕੀਨ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਭਾਰਤ ਹਿੰਸਾ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਲੈ ਕੇ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਆਜ਼ਾਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ। ਸੀਡਬਲਯੂਸੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਰਾਏ ਦਰਜ ਕੀਤੀ ਕਿ 'ਹਾਲਾਂਕਿ ਕਾਂਗਰਸ ਲਈ ਹੁਣ ਮੁਕੱਦਮੇ ਅਧੀਨ ਆਈਐਨਏ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦਾ ਬਚਾਅ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਪੀੜਤਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰਨਾ ਸਹੀ ਅਤੇ ਉਚਿਤ ਹੈ, ਕਾਂਗਰਸੀਆਂ ਨੂੰ ਇਹ ਨਹੀਂ ਭੁੱਲਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਕਿ ਇਸ ਸਮਰਥਨ ਅਤੇ ਹਮਦਰਦੀ ਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਕਾਂਗਰਸ ਸ਼ਾਂਤਮਈ ਅਤੇ ਜਾਇਜ਼ ਤਰੀਕਿਆਂ ਨਾਲ ਸਵਰਾਜ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੀ ਆਪਣੀ ਨੀਤੀ ਤੋਂ ਭਟਕ ਗਿਆ। ਗਾਂਧੀ, ਪਟੇਲ ਦੇ ਨਾਲ,

Machine Translated by Google

ਇੱਕ ਵਾਰ ਕਾਬੁਲ ਲਾਈਨਾਂ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਇੱਕ ਵਾਰ ਲਾਲ ਕਿਲ੍ਹੇ ਵਿੱਚ ਆਈਐਨਏ ਦੇ ਨਜ਼ਰਬੰਦਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ। ਲਾਲ ਕਿਲ੍ਹੇ ਵਿੱਚ ਕੈਦੀਆਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਆਈਐਨਏ ਵਿੱਚ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਧਰਮ ਅਤੇ ਜਾਤ ਦੀਆਂ ਰੁਕਾਵਟਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਿਟਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂ ਅਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਇੱਕੋ ਗੰਦ ਵਿੱਚ ਖਾਂਦੇ ਸਨ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਜੰਗੀ ਕੈਦੀਆਂ ਵਜੋਂ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਜੇਲ੍ਹਰਾਂ ਨੇ ਵੱਖਰਾਪਣ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਲਿਆ ਸੀ। ਕੈਂਪ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਵੱਲੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ 'ਹਿੰਦੂ ਚਾਹ' ਅਤੇ 'ਮੁਸਲਿਮ ਚਾਹ' ਵੱਖਰੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪਰੋਸੀ ਗਈ। ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਭਾਰਤੀ ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਬਲਾਂ ਵਿੱਚ ਇਹ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਅਭਿਆਸ ਸੀ।

ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ 'ਤੇ ਕਾਬੂ ਪਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, 'ਦੋਵਾਂ ਨੂੰ ਅੱਧਾ ਅਤੇ ਅੱਧਾ ਮਿਲਾ ਕੇ ਅਤੇ ਫਿਰ ਸਾਂਝਾ ਕਰੋ!'

'ਇਹੀ ਹੈ ਜੋ ਅਸੀ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ,' ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ।

ਜਨਰਲ ਮੋਹਨ ਸਿੰਘ, ਆਈਐਨਏ ਦੇ ਸੰਸਥਾਪਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ, ਸੁਭਾਸ਼ ਚੰਦਰ ਬੋਸ ਦੀ ਮੌਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਆਈਐਨਏ ਨੂੰ ਵੰਡਣ ਵਾਲੀਆਂ ਦਰਾਰਾਂ ਕਾਰਨ ਨਜ਼ਰਬੰਦੀ ਕੈਂਪ ਵਿੱਚ ਵੱਖਰੇ ਕੁਆਰਟਰਾਂ ਨੂੰ ਤਰਜੀਹ ਦਿੱਤੀ। ਗਾਂਧੀ ਅੱਗੇ ਉਸ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਗਏ ਅਤੇ ਫਿਰ ਫੀਲਡ ਹਸਪਤਾਲ ਗਏ ਜਿੱਥੇ ਜ਼ਖਮੀ ਜੰਗੀ ਕੈਦੀਆਂ ਨੂੰ ਸੀਮਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਇੱਥੇ ਮੇਜਰ ਜਨਰਲ ਚੈਟਰਜੀ, ਮੇਜਰ ਜਨਰਲ ਲੋਗਨਾਥਨ ਅਤੇ ਕਰਨਲ ਹਬੀਬ-ਉਰ ਰਹਿਮਾਨ ਨਾਲ ਮੁਲਾਕਾਤ ਕੀਤੀ। ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਆਈਐਨਏ ਦੇ ਕੈਦੀਆਂ ਨਾਲ ਮੁਲਾਕਾਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ, ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਉਸਨੇ ਜਹਾਜ਼ ਹਾਦਸੇ ਵਿੱਚ ਬੋਸ ਦੀ ਮੌਤ ਦੀਆਂ ਰਿਪੋਰਟਾਂ 'ਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕਰਨ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਕਰਨਲ ਹਬੀਬ-ਉਰ ਰਹਿਮਾਨ, ਜੋ ਜਹਾਜ਼ ਵਿਚ ਨੇਤਾ ਜੀ ਦੇ ਨਾਲ ਸਨ, ਨੇ ਹਾਦਸੇ ਦਾ ਚਸ਼ਮਦੀਦ ਗਵਾਹ ਦੱਸਿਆ। ਉਸ ਨੇ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਕਿਹਾ, 'ਨੇਤਾ ਜੀ ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਅਤੇ ਸਰੀਰ ਦੇ ਹੋਰ ਹਿੱਸਿਆਂ 'ਤੇ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਜਲਣ ਸੀ। ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਅਣਜਾਣ ਉਸਨੇ ਮੈਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਮੈਂ ਕਿਵੇਂ ਹਾਂ. ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਮੈਂ ਸਭ ਠੀਕ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ, ਅਤੇ ਇਸ ਵਿੱਚੋਂ ਲੰਘਣ ਦੀ ਉਮੀਦ ਕਰਦਾ ਹਾਂ. ਉਸਨੇ ਮੈਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਸਨੂੰ ਬਚਣ ਦੀ ਉਮੀਦ ਨਹੀਂ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸਨੇ ਆਪਣਾ ਆਖ਼ਰੀ ਸੰਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ: "ਮੈਂ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ, ਪਰ ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼ ਵਾਸੀਆਂ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਸਬੰਧਤ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਦੱਸ ਦਿਓ ਕਿ ਭਾਰਤ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਲੜਾਈ ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਜਾਰੀ ਰਹਿਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਟੀਚਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੋ ਜਾਂਦਾ।" ਹਾਦਸਾ ਸਵੇਰੇ 9.30 ਵਜੇ ਵਾਪਰਿਆ। ਦੁਪਹਿਰ ਸਾਢੇ ਤਿੰਨ ਵਜੇ ਉਸਨੇ ਆਖਰੀ ਸਾਹ ਲਿਆ, ਲਗਭਗ ਅੰਤ ਤੱਕ ਹੋਸ਼ ਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖੀ। ਦੁੱਖ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਉਸ ਦੇ ਬੁੱਲ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਕੋਈ ਹਾਹਾਕਾਰ ਨਹੀਂ ਨਿਕਲੀ।' ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਆਪਣੀ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਸਭਾ ਦੌਰਾਨ, ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਘੋਸ਼ਣਾ ਕੀਤੀ ਕਿ, ਉਸਦੇ ਪੁਰਾਣੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦੇ ਉਲਟ, ਉਸਨੂੰ ਹੁਣ ਯਕੀਨ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਨੇਤਾਜੀ ਸੁਭਾਸ਼ ਚੰਦਰ ਬੋਸ ਮਰ ਚੁੱਕੇ ਸਨ।

ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, 2 ਅਪ੍ਰੈਲ ਨੂੰ, ਪੈਥਿਕ-ਲਾਰੈਂਸ ਨਾਲ ਮੁਲਾਕਾਤ ਦੌਰਾਨ, ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਵਧਾਉਣ ਦੇ ਕੰਮਾਂ ਦਾ ਸੁਝਾਅ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਇੱਕ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਸਿਆਸੀ ਕੈਦੀਆਂ ਦੀ ਰਿਹਾਈ ਸੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਭਾਲ ਵਿੱਚ ਤੋੜ-ਫੋੜ ਦੇ ਕੇਸਾਂ ਵਿੱਚ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ: 'ਉਹ ਹੁਣ ਰਾਜ ਲਈ ਖ਼ਤਰਾ ਨਹੀਂ ਬਣ ਸਕਦੇ ਸਨ ਕਿ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਭਾਲ ਇੱਕ ਆਮ ਕਾਰਨ ਬਣ ਗਈ ਸੀ'। ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਸਿਫਾਰਿਸ਼ ਨੂੰ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਲਾਗੂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਸਮਾਜਵਾਦੀ ਨੇਤਾਵਾਂ ਜੈਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਨਰਾਇਣ ਅਤੇ ਡਾਕਟਰ ਰਾਮ ਮਨੋਹਰ ਲੋਹੀਆ ਨੂੰ 12 ਅਪ੍ਰੈਲ ਨੂੰ ਰਿਹਾਅ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਇੰਡੀਅਨ ਨੈਸ਼ਨਲ ਆਰਮੀ ਅੰਡਰ ਟਰਾਇਲ ਦੋ ਦਿਨਾਂ ਬਾਅਦ ਰਿਹਾਅ ਹੋ ਗਈ।

Machine Translated by Google

ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਕੈਬਨਿਟ ਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਮੈਂਬਰ 23 ਮਾਰਚ 1946 ਨੂੰ ਕਰਾਚੀ ਹਵਾਈ ਅੱਡੇ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚੇ ਅਤੇ ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਦਿੱਲੀ ਪਹੁੰਚ ਗਏ। 1 ਤੋਂ 17 ਅਪ੍ਰੈਲ ਤੱਕ, ਉਹ ਵੱਖ-ਵੱਖ 'ਪ੍ਰਤੀਨਿਧ ਭਾਰਤੀਆਂ' ਨੂੰ ਮਿਲੇ, ਵੱਖ-ਵੱਖ ਪਾਰਟੀਆਂ ਵਿਚਕਾਰ 'ਸਹਿਮਤੀ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੇ ਸਾਂਝੇ ਮਾਪ' 'ਤੇ ਪਹੁੰਚਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਵਿੱਚ 182 ਬੈਠਕਾਂ ਦੇ ਦੌਰਾਨ 472 ਨੇਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਪ੍ਰੋਟੋਕੋਲ ਨੂੰ ਤਿਆਗ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਭਾਰਤੀ ਨੇਤਾਵਾਂ ਨਾਲ ਨਿੱਜੀ ਸੰਪਰਕ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤਾ। ਪਹਿਲੇ ਹਫ਼ਤੇ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਭਾਰਤ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਉਮੀਦਾਂ ਵਧਣੀਆਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਈਆਂ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੇ ਰਵੱਈਏ ਵਿੱਚ ਤਬਦੀਲੀ ਦੇਖੀ ਅਤੇ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਕੇਂਦਰ ਵਿੱਚ ਜਲਦੀ ਹੀ ਇੱਕ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਰਕਾਰ ਬਣਾਈ ਜਾਵੇਗੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਕੈਬਨਿਟ ਮਿਸ਼ਨ ਦੁਆਰਾ ਵਰਤੇ ਗਏ ਬਦਲੇ ਹੋਏ ਰਵੱਈਏ ਅਤੇ ਗੱਲਬਾਤ ਦੇ ਢੰਗ ਅਤੇ ਸੰਸਦ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਕਲੇਮੈਂਟ ਐਟਲੀ ਦੇ ਬਿਆਨ ਨੇ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਦੇ ਪੱਖ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਨਵਾਂ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਅਤੇ ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਦਿਖਾਈ ਹੈ। ਵੁਡਰੋ ਵਿਆਟ, ਕੈਬਨਿਟ ਵਫ਼ਦ ਦੇ ਇੱਕ ਸਟਾਫ਼ ਮੈਂਬਰ ਨੇ ਅਪ੍ਰੈਲ ਦੇ ਦੂਜੇ ਹਫ਼ਤੇ ਗਾਂਧੀ ਨਾਲ ਮੁਲਾਕਾਤ ਕੀਤੀ। 'ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਸੋਚਦੇ ਹੋ ਕਿ ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਡੀ ਪਿੱਠ ਤੋਂ ਉਤਰ ਰਹੇ ਹਾਂ?' ਉਸ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ।

'ਮੈਨੂੰ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਕਰੋਗੇ। ਪਰ ਤੁਹਾਡੇ ਕੋਲ ਤਾਕਤ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।'

ਵਿਅਟ ਨੇ ਲੀਗ ਦੀ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੀ ਮੰਗ ਕਾਰਨ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਅੜਿੱਕਿਆਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ। 'ਕੀ ਹੋਇਆ ਜੇ ਅਸੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਿਸ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਸਹੀ ਹੱਲ ਸਮਝਿਆ ਅਤੇ ਚਲੇ ਗਏ?'

'ਸਾਰੇ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਹੋਣਗੇ।'

'ਤਾਂ ਇਸ ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਦੇ ਫੈਸਲੇ 'ਤੇ ਛੱਡ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ?'

'ਹਾਂ, ਕਾਂਗਰਸ ਅਤੇ ਲੀਗ 'ਤੇ ਛੱਡੋ। ਜਿਨਾਹ ਦੀ ਪ੍ਰਤਿਭਾ ਅਤੇ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਸਹਿਯੋਗ ਲਈ ਧੰਨਵਾਦ, ਉਸਨੇ ਇੱਕ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਸੰਗਠਨ ਬਣਾਇਆ ਹੈ ਜੋ ਸਾਰੇ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਵੱਡੇ ਹਿੱਸੇ ਨੂੰ ਸਮਝਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਉਸ ਨੂੰ ਅਜ਼ਮਾਉਣ ਦੀ ਸਲਾਹ ਦੇਵਾਂਗਾ ਅਤੇ ਜੇਕਰ ਤੁਹਾਨੂੰ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਮਾਲ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚਾ ਸਕਦਾ, ਤਾਂ ਕਾਂਗਰਸ ਨੂੰ ਭਰੋਸੇ ਵਿੱਚ ਲੈ ਲਓ... ਪਰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਕਬਜ਼ੇ ਨੂੰ ਤੁਰੰਤ ਖਤਮ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।'

'ਅਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ?'

'ਸ਼ਾਇਦ ਸਾਲਸੀ ਹੋਵੇਗੀ... ਪਰ ਖੂਨ ਦੀ ਹੋਲੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਅਹਿੰਸਾ ਨਾਲ ਦੋ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਹੱਲ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ ਜੇਕਰ ਮੈਂ ਭਾਰਤ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਰਾਹ 'ਤੇ ਜਾਣ ਲਈ ਮਨਾ ਸਕਦਾ ਹਾਂ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਅਜ਼ਮਾਇਸ਼ ਲੰਮੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਫਿਰ ਵੀ, ਇਹ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਰਾਜ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹੋਣ ਨਾਲੋਂ ਮਾੜਾ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ...।'

ਸਰ ਗੋਪਾਲਸਵਾਮੀ ਅਯੰਗਰ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਸਰ ਕ੍ਰਿਪਸ ਨੇ ਟਿੱਪਣੀ ਕੀਤੀ, 'ਜਿੱਥੇ ਸਮਝੌਤਾ ਹੋਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ, ਪਾਰਟੀ ਲਈ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਭ ਤੋਂ ਮਜ਼ਬੂਤ ਮਾਮਲੇ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ, ਇਸ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਉਸ ਤੋਂ ਘੱਟ ਕਿਸੇ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਸਹਿਮਤ ਹੋਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜਿਸਦਾ ਇਹ ਸਹੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਹੱਕਦਾਰ ਮੰਨਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਸੰਭਵ ਫੈਸਲਾ।'

Machine Translated by Google

ਲੀਗ ਦੇ ਕੁਝ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਮੁਸਲਿਮ ਸਮਰਥਕਾਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਰਾਏ ਇਕੱਠੀ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਤਾਕਤ ਸੀ ਕਿ ਪਾਕਿਸਤਾਨ 'ਤੇ ਜਿਨਾਹ ਦੀ ਜ਼ਿੱਦ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਨੁਕਸਾਨ ਪਹੁੰਚਾ ਰਹੀ ਸੀ। ਸਰ ਕ੍ਰਿਪਸ ਨੇ ਇਸ ਗੱਲ 'ਤੇ ਸਹਿਮਤੀ ਪ੍ਰਗਟਾਈ ਕਿ ਜਿਨਾਹ ਦਾ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਇੱਕ 'ਅਸੰਭਵ ਵਿਚਾਰ' ਸੀ, ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਲੀਗ ਨੇ ਵੀ ਇਸ ਨੂੰ ਸਮਝ ਲਿਆ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵਿਰੋਧੀਆਂ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਵਿੱਚ ਉੱਚੀ ਅਤੇ ਵਧੇਰੇ ਹਿੰਸਕ ਹੁੰਦਾ ਵੇਖਦਾ ਹਾਂ, ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਮਹਿਸੂਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ... ਕਿ ਉਹ ਇਹ ਪਛਾਣਨ ਲੱਗ ਪਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਗੰਭੀਰ ਕੇਸ ਲਈ ਉਹ ਖੜ੍ਹਾ ਹੈ, ਉਹ ਬੇਚੈਨ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ।'

17 ਅਪ੍ਰੈਲ ਨੂੰ ਕੈਬਨਿਟ ਮਿਸ਼ਨ ਨੇ ਸੱਤ ਦਿਨਾਂ ਦਾ ਬ੍ਰੇਕ ਲਿਆ ਅਤੇ ਨੇਤਾਵਾਂ ਨਾਲ ਮੁਲਾਕਾਤਾਂ ਅਤੇ ਗੈਰ ਰਸਮੀ ਗੱਲਬਾਤ ਦੇ ਨਤੀਜਿਆਂ ਦੀ ਸਮੀਖਿਆ ਕਰਨ ਲਈ ਕਸ਼ਮੀਰ ਲਈ ਰਵਾਨਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਉਹ 24 ਅਪ੍ਰੈਲ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਪਰਤੇ; 27 ਤਰੀਕ ਨੂੰ, ਪੈਥਿਕ-ਲਾਰੈਂਸ ਨੇ ਕਾਂਗਰਸ ਅਤੇ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨਾਂ ਨੂੰ ਪੱਤਰ ਲਿਖ ਕੇ ਸੁਝਾਅ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਉਹ 'ਸਮਝੌਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਇੱਕ ਹੋਰ ਕੋਸ਼ਿਸ਼' ਕਰਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਮਝੌਤੇ ਲਈ ਕੁਝ ਬੁਨਿਆਦੀ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਦਾ ਸੁਝਾਅ ਦਿੱਤਾ: ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਮਾਮਲਿਆਂ, ਰੱਖਿਆ ਅਤੇ ਸੰਚਾਰ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਣ ਲਈ ਇੱਕ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ; ਪ੍ਰਾਂਤਾਂ ਦੇ ਦੋ ਸਮੂਹ ਹੋਣਗੇ, ਇੱਕ ਮੁੱਖ ਤੌਰ 'ਤੇ ਹਿੰਦੂ ਸੂਬਿਆਂ ਦਾ ਅਤੇ ਦੂਜਾ ਮੁਸਲਿਮ ਸੂਬਿਆਂ ਦਾ। ਇਹ ਸਮੂਹ ਹੋਰ ਸਾਰੇ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਣਗੇ ਜੋ ਪ੍ਰੋਵਿੰਸ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ; ਸੂਬਾਈ ਸਰਕਾਰਾਂ ਹੋਰ ਸਾਰੇ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਣਗੀਆਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਬਾਕੀ ਸਾਰੇ ਪ੍ਰਭੂਸੱਤਾ ਅਧਿਕਾਰ ਹੋਣਗੇ। ਜੇਕਰ ਲੀਗ ਅਤੇ ਕਾਂਗਰਸ ਇਸ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਗੱਲਬਾਤ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਸਨ, ਤਾਂ ਪੈਥਿਕ-ਲਾਰੈਂਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪੱਤਰ ਵਿੱਚ ਸੁਝਾਅ ਦਿੱਤਾ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਕੈਬਨਿਟ ਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਨਾਲ ਇੱਕ ਕਾਨਫਰੰਸ ਵਿੱਚ ਮਿਲਣ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸ਼ਿਮਲਾ ਨੂੰ ਸੰਭਾਵਿਤ ਸਥਾਨ ਵਜੋਂ ਸੁਝਾਅ ਦਿੱਤਾ, ਅਤੇ ਦੋਵਾਂ ਪਾਰਟੀਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨਾਂ ਨੂੰ ਚਾਰ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧ ਨਾਮਜ਼ਦ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤਰਫੋਂ ਗੱਲਬਾਤ ਕਰਨਗੇ।

ਕਾਂਗਰਸ ਨੇ ਫਿਰਕੂ ਲੀਹਾਂ 'ਤੇ ਸਮੂਹਾਂ ਦੇ ਗਠਨ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਹਰੇਕ ਸਮੂਹ ਲਈ ਵੱਖਰੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਅਤੇ ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਮਸ਼ੀਨਰੀ ਸੀ। ਇਸ ਨੇ ਇੱਕ ਸੂਬੇ ਨੂੰ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਮੂਹ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕਰਨ 'ਤੇ ਵੀ ਇਤਰਾਜ਼ ਕੀਤਾ। NWFP ਵਿੱਚ ਖਾਨ ਭਰਾਵਾਂ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਾਲੀ ਕਾਂਗਰਸ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਰਾਜ ਸੀ। ਕੈਬਨਿਟ ਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਸਕੀਮ ਦੇ ਤਹਿਤ, NWFP ਨੂੰ ਦੂਜੇ ਸੂਬਿਆਂ ਵਿੱਚ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਦੀ ਬਹੁਮਤ ਵਾਲੇ ਵੱਖਰੇ ਸਮੂਹ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣਾ ਪਵੇਗਾ। ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਪੂਰਬੀ ਹਿੱਸਿਆਂ ਵਿੱਚ, ਇੱਕ ਗੈਰ-ਮੁਸਲਿਮ ਸੂਬਾ ਅਸਾਮ, ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਅਜਿਹੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਪਾਇਆ ਗਿਆ ਜਿੱਥੇ ਉਸਨੂੰ ਇੱਕ ਮੁਸਲਿਮ ਪ੍ਰਾਂਤ ਸਮੂਹ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣਾ ਪਏਗਾ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸਦੇ ਗੁਆਂਢੀ ਸੂਬਿਆਂ ਪੂਰਬੀ ਅਤੇ ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ ਵਿੱਚ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਦਾ ਰਾਜ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹ ਇੱਕ ਵੱਖਰੇ ਸਮੂਹ ਦੀ ਚੋਣ ਕਰੇਗਾ। 'ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ,' ਪੈਥਿਕ-ਲਾਰੈਂਸ ਦੀ ਚਿੱਠੀ ਦੇ ਜਵਾਬ ਵਿੱਚ ਕਾਂਗਰਸ ਪ੍ਰਧਾਨ ਨੇ ਲਿਖਿਆ, 'ਕਿਸੇ ਸੂਬੇ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਕੰਮ ਕਰਨ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕਰਨਾ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗਲਤ ਹੋਵੇਗਾ।' ਕਾਂਗਰਸ ਨੇ

Machine Translated by Google

ਸਮੂਹਾਂ ਦਾ ਗਠਨ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਜੇਕਰ ਪ੍ਰਾਂਤਾਂ ਨੂੰ ਸੰਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਲਈ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ।

ਜਦੋਂ ਕੈਬਨਿਟ ਮਿਸ਼ਨ ਨੇ ਸਮਝਾਇਆ ਕਿ ਪ੍ਰਸਤਾਵਿਤ ਕਾਨਫਰੰਸ ਦੇ ਸੱਦੇ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨ ਦਾ ਮਤਲਬ ਸੁਝਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ਦੀ ਮੁੱਢਲੀ ਸਵੀਕ੍ਰਿਤੀ ਜਾਂ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ, ਤਾਂ ਕਾਂਗਰਸ ਪ੍ਰਧਾਨ ਨੇ ਕਾਨਫਰੰਸ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਦਾ ਸੱਦਾ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰ ਲਿਆ। ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਬਾਰੇ 1940 ਦੇ ਆਪਣੇ ਲਾਹੌਰ ਮਤੇ ਵਿੱਚ ਨਿਰਧਾਰਤ ਆਪਣੀ ਸਥਿਤੀ ਪ੍ਰਤੀ 'ਵਚਨਬੱਧਤਾ ਜਾਂ ਪੱਖਪਾਤ' ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹਿੱਸਾ ਲੈਣ ਲਈ ਸਹਿਮਤ ਹੋ ਗਈ, ਅਤੇ 9 ਅਪ੍ਰੈਲ 1946 ਨੂੰ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਦੇ ਵਿਧਾਇਕਾਂ ਦੀ ਕਨਵੈਨਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਸ਼ਮੂਲੀਅਤ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕੀਤੀ। 28 ਅਪ੍ਰੈਲ ਦੀ ਦੁਪਹਿਰ ਨੂੰ, ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਕੈਬਨਿਟ ਮਿਸ਼ਨ ਤੋਂ ਸੁਨੇਹਾ ਮਿਲਿਆ ਕਿ ਪੈਥਿਕ-ਲਾਰੈਂਸ ਅਤੇ ਕ੍ਰਿਪਸ ਉਸ ਨੂੰ ਹਰੀਜਨ ਕਲੋਨੀ ਜਾਂ ਵਾਇਸਰਾਏ ਹਾਊਸ ਦੇ ਬਗੀਚਿਆਂ ਵਿਚ ਤੁਰੰਤ ਮਿਲਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬਾਅਦ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਤਰਜੀਹ ਦਿੱਤੀ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਮੀਟਿੰਗ ਨੂੰ ਨਿੱਜੀ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਕੈਬਿਨੇਟ ਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਆਉਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਦੁਨੀਆ ਭਰ ਦੇ ਹਰ ਵੱਡੇ ਅਖਬਾਰ ਅਤੇ ਪ੍ਰੈੱਸ ਸਰਵਿਸ ਦੇ ਪੱਤਰਕਾਰ ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ ਪਹੁੰਚ ਗਏ ਸਨ ਅਤੇ ਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਕੰਮ ਅਤੇ ਭਾਰਤੀ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਨੇਤਾਵਾਂ ਅਤੇ ਪਾਰਟੀਆਂ ਨਾਲ ਇਸਦੀ ਗੱਲਬਾਤ ਦੀ ਇੱਕ-ਇੱਕ ਮਿੰਟ ਰਿਪੋਰਟ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਪ੍ਰੈਸ ਨੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕੈਬਨਿਟ ਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਅਤੇ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਘੇਰਿਆ। ਗਾਂਧੀ ਉਸ ਦਿਨ ਵਾਇਸਰਾਏ ਹਾਊਸ ਜਾਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੋ ਗਿਆ।

ਗਾਂਧੀ, ਪੈਥਿਕ-ਲਾਰੈਂਸ ਅਤੇ ਕ੍ਰਿਪਸ ਸਰਕੂਲਰ ਪੂਲ ਕੋਲ ਬੈਠੇ ਗੱਲਾਂ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ।
ਜਿਵੇਂ ਹੀ ਸ਼ਾਮ ਹਨੇਰੇ ਵਿੱਚ ਬਦਲ ਗਈ, ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਕਾਂਗਰਸ ਵਿੱਚ ਸਭ ਕੁਝ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਕੈਬਨਿਟ ਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਵਫ਼ਦ ਨੂੰ ਇੱਕ ਸੀਨੀਅਰ ਕਾਂਗਰਸੀ ਆਗੂ ਦਾ ਇੱਕ ਪੱਤਰ ਮਿਲਿਆ ਸੀ, ਜਿਸ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਗਾਂਧੀ, ਕਾਂਗਰਸ ਪ੍ਰਧਾਨ ਜਾਂ ਸੀਡਬਲਯੂਸੀ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਲਿਖਿਆ ਸੀ। ਗਾਂਧੀ ਲਈ, ਚਿੱਠੀ ਦੀ ਸਮਗਰੀ ਇਸਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਜਿੰਨੀ ਮਾਇਨੇ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦੀ ਸੀ: ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਰੈਂਕਾਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਉਲੰਘਣਾ ਦਾ ਖੁਲਾਸਾ ਹੋਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਵਿੱਚ ਹੋਰ ਵਿਘਨ ਦੀ ਭਵਿੱਖਬਾਣੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਵਾਪਸ ਆਉਣ 'ਤੇ, ਬਹੁਤ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਇਸ ਘਟਨਾ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਆਪਣੇ ਦੋ ਸਾਥੀਆਂ ਨੂੰ ਕੀਤਾ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਸੀਡਬਲਯੂਸੀ ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਸੀ।

ਉਹ ਇਸ 'ਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਸਨ ਅਤੇ ਸੋਚਦੇ ਸਨ ਕਿ ਉਹ ਗਲਤ ਸਮਝਿਆ ਹੈ.
ਗਾਂਧੀ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਸੀ: 'ਮੈਂ ਨਾ ਤਾਂ ਬੋਲ਼ਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਇੰਨਾ ਮੂਰਖ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਧਾਰਨ ਗੱਲ ਨੂੰ ਸੁਣਨ ਅਤੇ ਸਹੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਰਿਪੋਰਟ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਨਹੀਂ ਹਾਂ'। ਅਗਲੇ ਦਿਨ, ਕ੍ਰਿਪਸ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ ਅਤੇ ਚਿੱਠੀ ਲੈ ਕੇ ਆਇਆ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਬੀਤੀ ਸ਼ਾਮ ਗੱਲ ਕਰ ਰਹੇ ਸੀ, ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਤੋਂ ਅਣਜਾਣ ਜਾਪਦੇ ਹੋ। ਇਸ ਲਈ ਅਸੀਂ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਨੂੰ ਸਿੱਧਾ ਕਰ ਲੈਂਦੇ।' ਬੀਤੀ ਸ਼ਾਮ ਗਾਂਧੀ 'ਤੇ ਸ਼ੱਕ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਦੋ ਕਾਂਗਰਸੀ ਆਗੂ ਹਾਜ਼ਰ ਸਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਚਿੱਠੀ ਦਿਖਾਈ ਗਈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੈਰਾਨ ਹੋਣ ਦੀ ਵਾਰੀ ਸੀ। ਇਹ ਚਿੱਠੀ ਕਿਸ ਨੇ ਲਿਖੀ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਦੀ ਸਮੱਗਰੀ ਕੀ ਸੀ, ਇਸ ਦਾ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲੱਗ ਸਕਿਆ ਹੈ।

Machine Translated by Google

ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੌਲਾਨਾ ਅਬੁਲ ਕਲਾਮ ਆਜ਼ਾਦ ਨੇ ਦੂਜੀ ਸ਼ਿਮਲਾ ਕਾਨਫਰੰਸ ਦੌਰਾਨ ਕਾਂਗਰਸ ਦੀ ਨੁਮਾਇੰਦਗੀ ਕਰਨ ਲਈ ਆਪਣੇ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਨਹਿਰੂ, ਪਟੇਲ ਅਤੇ ਖਾਨ ਅਬਦੁਲ ਗਫਾਰ ਖਾਨ ਨੂੰ ਨਾਮਜ਼ਦ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਕੈਬਨਿਟ ਮਿਸ਼ਨ ਅਤੇ ਸੀਡਬਲਯੂਸੀ ਨੇ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਕਾਨਫਰੰਸ ਦੌਰਾਨ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਣ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ; ਉਹ 2 ਮਈ 1946 ਨੂੰ ਸ਼ਿਮਲਾ ਪਹੁੰਚਿਆ। ਕਾਨਫਰੰਸ 5-12 ਮਈ ਤੱਕ ਚੱਲੀ। ਤੀਜੇ ਦਿਨ, ਪਹਿਲੇ ਦੋ ਦਿਨਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰ-ਵਟਾਂਦਰੇ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ, ਕੈਬਨਿਟ ਮਿਸ਼ਨ ਨੇ ਕੁਝ ਹੋਰ 'ਸਮਝੌਤੇ ਲਈ ਸੁਝਾਏ ਗਏ ਨੁਕਤੇ' ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ। ਕੇਂਦਰੀ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਦੀ ਮੂਲ ਸੂਚੀ ਨੂੰ 'ਮੌਲਿਕ ਅਧਿਕਾਰਾਂ' ਨੂੰ ਅਨੁਕੂਲ ਕਰਨ ਲਈ ਵਿਸਤਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਅਤੇ ਇਹ ਪ੍ਰਸਤਾਵਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਕੋਲ ਵਿੱਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਲੋੜੀਂਦੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਹੋਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ ਜੋ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਬਣਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਲੀਗ ਨੇ ਸਿਫ਼ਾਰਸ਼ ਕੀਤੀ ਸੀ ਕਿ ਸੰਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਨੂੰ ਤਿੰਨ ਭਾਗਾਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਇੱਕ ਹਿੰਦੂ ਬਹੁ-ਗਿਣਤੀ ਵਾਲੇ ਸੂਬਿਆਂ ਦੀ ਨੁਮਾਇੰਦਗੀ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਦੂਜਾ ਮੁਸਲਿਮ ਬਹੁ-ਗਿਣਤੀ ਵਾਲੇ ਸੂਬਿਆਂ ਦੀ ਨੁਮਾਇੰਦਗੀ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਤੀਜਾ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਭਾਰਤ ਦੇ ਰਾਜਿਆਂ ਦੀ ਨੁਮਾਇੰਦਗੀ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਲੀਗ ਨੇ ਸੁਝਾਅ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਪਹਿਲੇ ਦੋ ਵੱਖਰੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮਿਲਣਗੇ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਸਮੂਹਾਂ ਲਈ ਸੂਬਾਈ ਸੰਵਿਧਾਨਾਂ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕਰਨਗੇ ਅਤੇ, ਜੇ ਉਹ ਚਾਹੁਣ, ਸਮੂਹ ਸੰਵਿਧਾਨ ਬਣਾਉਣਗੇ। ਸੈਕਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਸੂਬਿਆਂ ਦੇ ਲਾਜ਼ਮੀ ਸਮੂਹੀਕਰਨ 'ਤੇ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਇਤਰਾਜ਼ ਨੂੰ ਸੰਤੁਲਿਤ ਕਰਨ ਲਈ, ਕੈਬਨਿਟ ਮਿਸ਼ਨ ਨੇ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਇੱਕ ਸੂਬੇ ਨੂੰ ਮੂਲ ਸਮੂਹ ਵਿੱਚੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਣ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਸਮੂਹ ਵਿੱਚ ਜਾਣ ਜਾਂ ਬਹੁਮਤ ਦੁਆਰਾ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਮੂਹ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਰਹਿਣ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਨੁਮਾਇੰਦਿਆਂ ਦੀਆਂ ਵੋਟਾਂ, ਜੇਕਰ ਸੂਬਾਈ ਜਾਂ ਸਮੂਹ ਸੰਵਿਧਾਨ ਇਸਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਤਿੰਨ ਭਾਗ ਫਿਰ ਸੰਘ ਦੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਨੂੰ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਇਕੱਠੇ ਹੋਣਗੇ।

ਸੰਘ ਦੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਤਹਿਤ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਿੰਨ ਉਪ-ਸੰਘ ਹੋਣਗੇ: ਮੁਸਲਿਮ ਬਹੁ-ਗਿਣਤੀ ਵਾਲੇ ਸੂਬੇ; ਹਿੰਦੂ ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਵਾਲੇ ਸੂਬੇ; ਅਤੇ ਰਿਆਸਤਾਂ ਦਾ ਸਮੂਹ। ਮੁਸਲਿਮ ਬਹੁ-ਗਿਣਤੀ ਵਾਲੇ ਸੂਬਿਆਂ ਦੀ ਕੇਂਦਰੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੂ ਬਹੁ-ਗਿਣਤੀ ਵਾਲੇ ਸੂਬਿਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਨੁਮਾਇੰਦਗੀ ਦੀ ਬਰਾਬਰੀ ਹੋਵੇਗੀ, ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਪਰਵਾਹ ਕੀਤੇ ਬਿਨਾਂ ਕਿ ਸਵਾਲ ਵਾਲੇ ਸੂਬਿਆਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸਮੂਹਾਂ ਵਿੱਚ ਬਣਾਇਆ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਲੀਗ ਨੂੰ ਸੰਭਾਵਿਤ ਨੁਕਸਾਨ ਦੀ ਭਰਪਾਈ ਕਰਨ ਲਈ, ਮੁਸਲਿਮ ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਸਮੂਹ ਤੋਂ NWFP ਅਤੇ ਅਸਾਮ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੋਣ ਦੀ ਚੋਣ ਕਰਕੇ, ਇਹ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਇੱਕ ਵਾਧੂ ਸੁਰੱਖਿਆ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਕਿ ਸੰਘ ਦੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਫਿਰਕੂ ਮੁੱਦੇ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਵੀ ਉਪਾਅ ਪਾਸ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਦੋਵਾਂ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਭਾਈਚਾਰਿਆਂ ਦੀ ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਇਸ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਵੋਟ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੀ।

ਕਾਂਗਰਸ ਸਮੂਹਾਂ ਦੇ ਗਠਨ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਸੀ ਬਸ਼ਰਤੇ ਇਹ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਕਲਪਿਕ ਹੋਵੇ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਇਸ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਹ ਸੰਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸੂਬਿਆਂ ਦੇ ਨੁਮਾਇੰਦਿਆਂ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਹੋਵੇਗਾ

Machine Translated by Google

ਨੇ ਆਲ ਇੰਡੀਆ ਫੈਡਰਲ ਯੂਨੀਅਨ ਲਈ ਸੰਵਿਧਾਨ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਨੇ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਕਿ ਛੇ ਮੁਸਲਿਮ ਸੂਬਿਆਂ: ਪੰਜਾਬ, NWFP, ਬਲੋਚਿਸਤਾਨ, ਸਿੰਧ, ਬੰਗਾਲ ਅਤੇ ਅਸਾਮ ਲਈ ਇੱਕ ਵੱਖਰੀ ਸੰਵਿਧਾਨ ਨਿਰਮਾਤਾ ਸੰਸਥਾ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਅਸਾਮ ਹਿੰਦੂ ਬਹੁ-ਗਿਣਤੀ ਵਾਲਾ ਸੂਬਾ ਸੀ, ਪਰ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਮੁਸਲਿਮ ਸਮੂਹ ਦੇ ਹਿੱਸੇ ਵਜੋਂ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ। ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੀ ਸੰਘੀ ਸਰਕਾਰ ਅਤੇ ਪ੍ਰਾਂਤਾਂ ਦਾ ਸੰਵਿਧਾਨ ਬਣਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਦੋਵਾਂ ਸਮੂਹਾਂ ਦੀਆਂ ਸੰਵਿਧਾਨ ਨਿਰਮਾਤਾ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਤਿੰਨ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਣਗੀਆਂ: ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਮਾਮਲੇ, ਰੱਖਿਆ ਅਤੇ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਇਸਨੂੰ ਕਿਹਾ, 'ਰੱਖਿਆ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸੰਚਾਰ'।

ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਲਈ ਫੰਡਾਂ ਦੇ ਮੁੱਦੇ 'ਤੇ ਕਾਂਗਰਸ ਅਤੇ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਵਿਚ ਮਤਭੇਦ ਸਨ। ਕਾਂਗਰਸ ਚਾਹੁੰਦੀ ਸੀ ਕਿ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਟੈਕਸਾਂ ਰਾਹੀਂ ਆਪਣੇ ਕੰਮਾਂ ਨੂੰ ਚਲਾਉਣ ਲਈ ਲੋੜੀਂਦਾ ਵਿੱਤ ਜੁਟਾਵੇ।

ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਨੇ ਜ਼ੋਰ ਦੇ ਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਫੈਡਰਲ ਯੂਨੀਅਨ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸੂਰਤ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮਾਲੀਆ ਇਕੱਠਾ ਕਰਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਨਹੀਂ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਪਰ ਸਿਰਫ ਯੋਗਦਾਨ ਦੁਆਰਾ। ਲੀਗ ਇਹ ਵੀ ਚਾਹੁੰਦੀ ਸੀ ਕਿ ਯੂਨੀਅਨ ਦੁਆਰਾ ਕੋਈ ਵੀ ਫੈਸਲਾ-ਵਿਧਾਇਕ, ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਜਾਂ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨਿਕ-ਲਈ ਨਾ ਜਾਵੇ। ਵਿਵਾਦਪੂਰਨ ਮਾਮਲਿਆਂ 'ਤੇ ਤਿੰਨ-ਚੌਥਾਈ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿਚ ਵੋਟ ਦੁਆਰਾ ਫੈਸਲਾ ਲਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਨੂੰ ਹਾਸਿਲ ਕਰਨ 'ਤੇ ਅੜੀ ਹੋਈ ਸੀ ਅਤੇ ਜੇਕਰ ਉਹ ਅਸਫਲ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਮੂਹਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਅਸਹਿਮਤੀ ਦੀਆਂ ਆਵਾਜ਼ਾਂ ਸਨ, ਤਾਂ ਉਹ ਜਨਮ ਤੋਂ ਹੀ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਖੋਖਲਾ ਕਰ ਦੇਣਗੇ।

ਕੈਬਨਿਟ ਮਿਸ਼ਨ ਵੀ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਬਸਤੀਵਾਦੀ ਨੀਤੀਆਂ ਅਤੇ ਅਭਿਆਸਾਂ ਦੀ ਦਲਦਲ ਵਿੱਚ ਡੁੱਬਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਦਲੇਰਾਨਾ ਫੈਸਲੇ ਲੈਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਸੀ।
ਸਰ ਕ੍ਰਿਪਸ ਨੂੰ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਅਪੀਲ ਬਹੁਤ ਪਹਿਲਾਂ ਉਮੀਦ ਸੀ ਕਿ, 'ਇਸ ਵਾਰ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਸਹੀ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦਾ ਦ੍ਰਿੜ ਇਰਾਦਾ ਹੈ,' ਕੂਟਨੀਤਕ ਸੁਧਾਰ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਸਾਰੇ ਭਾਰਤੀ ਪਰਜਾ ਪ੍ਰਤੀ ਅਖੌਤੀ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਤੋੜਨ ਵਿੱਚ ਅਸਫਲ ਰਹੀ ਸੀ। ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਨੇ ਭਾਰਤ ਨੂੰ ਸਮੁੱਚੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਦੇਖਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦੇ ਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇੱਥੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਭਾਰਤ ਸਨ, ਸਾਰੇ ਆਜ਼ਾਦੀ ਅਤੇ ਜਮਹੂਰੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਦੀਆਂ ਜਾਇਜ਼ ਮੰਗਾਂ ਵਾਲੇ ਸਨ।

ਜਦੋਂ ਕਿ ਕੈਬਨਿਟ ਮਿਸ਼ਨ ਨੇ ਵੰਡ ਜਾਂ ਵੰਡ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨ ਤੋਂ ਲਗਾਤਾਰ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਬਾਰੇ ਜਿਨਾਹ ਦੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਨੂੰ ਇੱਕ ਅਸੰਭਵ 'ਪਾਈਪ ਸੁਪਨਾ' ਕਰਾਰ ਦਿੱਤਾ, ਉਹ ਵੱਖਵਾਦੀ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਦੇ ਰਹੇ। ਆਜ਼ਾਦੀ ਅਤੇ ਸੱਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੀ ਕਾਹਲੀ ਵਿੱਚ ਕਾਂਗਰਸੀ ਆਗੂ, ਬਸਤੀਵਾਦੀ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਵਿੱਚ ਲੀਗ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਦੋਸਤਾਂ ਦੁਆਰਾ ਉਹਨਾਂ ਲਈ ਇੰਨੀ ਕੁਸ਼ਲਤਾ ਨਾਲ ਵਿਛਾਏ ਜਾਲ ਵਿੱਚ ਫਸਦੇ ਰਹੇ, ਜਿੱਥੋਂ ਬਚਣ ਦਾ ਇੱਕੋ ਇੱਕ ਰਾਹ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਵੰਡ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨਾ ਸੀ। .

6 ਮਈ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ, ਮੌਲਾਨਾ ਆਜ਼ਾਦ ਨੇ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਚਿੰਤਾ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੀ
ਗੱਲਬਾਤ ਦੀ ਉਲਝਣ ਅਤੇ ਅਸਪਸ਼ਟਤਾ ਉੱਤੇ, ਇੱਕ ਪੱਤਰ ਵਿੱਚ ਪੈਥਿਕ-ਲਾਰੈਂਸ:

Machine Translated by Google

'ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਗੱਲਬਾਤ ਦੀ ਅਸਪਸ਼ਟਤਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕੁਝ ਧਾਰਨਾਵਾਂ 'ਤੇ ਕੁਝ ਭੇਤਭਰੀ ਅਤੇ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਨ ਦਾ ਇਕਬਾਲ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਭਾਰਤ ਦੀ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਫੌਜ ਮੌਜੂਦ ਹੈ, ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਆਜ਼ਾਦੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਸਕਦੀ। ਅਸੀਂ ਹੁਣ ਪੂਰੇ ਭਾਰਤ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਲਈ ਖੜ੍ਹੇ ਹਾਂ ਨਾ ਕਿ ਦੂਰ ਜਾਂ ਨੇੜੇ ਦੇ ਭਵਿੱਖ ਵਿੱਚ। ਹੋਰ ਮਾਮਲੇ ਇਸ ਦੇ ਸਹਾਇਕ ਹਨ ਅਤੇ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਅਸੈਂਬਲੀ ਦੁਆਰਾ ਢੁਕਵੀਂ ਚਰਚਾ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਸਵਾਲ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ, ਅਸੀਂ ਇਸਨੂੰ ਲੈਂਦੇ ਹਾਂ, ਹੁਣ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਕਿਸਮਤ ਸੀ, ਕਾਨਫਰੰਸ ਇੱਕ ਅਸਫਲਤਾ ਸੀ: ਜੋ ਕਾਂਗਰਸ ਨੂੰ ਮਨਜ਼ੂਰ ਸੀ, ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਦੁਆਰਾ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਅਤੇ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਦੀਆਂ ਮੰਗਾਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਵੀ ਪ੍ਰਵਾਨ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਅੰਤ ਵਿੱਚ, 12 ਮਈ ਨੂੰ, ਇਹ ਘੋਸ਼ਣਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਕਿ ਕਾਨਫਰੰਸ ਕਾਂਗਰਸ ਅਤੇ ਲੀਗ ਵਿਚਕਾਰ ਇੱਕ ਸਮਝੌਤਾ ਲਿਆਉਣ ਵਿੱਚ ਅਸਫਲ ਰਹੀ ਸੀ। ਅਸਫਲਤਾ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਕੈਬਨਿਟ ਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਦਿੱਲੀ ਪਰਤ ਗਏ।

16 ਮਈ ਨੂੰ, ਕੈਬਨਿਟ ਮਿਸ਼ਨ ਨੇ, 'ਯੂਨਾਈਟਿਡ ਕਿੰਗਡਮ ਵਿੱਚ ਮਹਾਰਾਜ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਪੂਰੀ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ' ਨਾਲ, ਇੱਕ ਨਵੇਂ ਸੰਵਿਧਾਨ ਨੂੰ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਲਈ ਆਪਣੀਆਂ ਸਿਫ਼ਾਰਸ਼ਾਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤੀਆਂ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਨੇ ਦੋ ਪੜਾਵਾਂ ਦੀ ਕਲਪਨਾ ਕੀਤੀ: ਇੱਕ ਸੰਵਿਧਾਨ ਨਿਰਮਾਤਾ ਸੰਸਥਾ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਲਈ ਲੰਮੀ ਮਿਆਦ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਅਤੇ 'ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀਆਂ ਦੇ ਸਮਰਥਨ ਵਾਲੀ ਅੰਤਰਿਮ ਸਰਕਾਰ' ਦੇ ਗਠਨ ਦੀ ਛੋਟੀ ਮਿਆਦ ਦੀ ਯੋਜਨਾ। ਭਾਰਤ ਦੀ ਵੰਡ ਦੇ ਸਵਾਲ 'ਤੇ, ਕੈਬਨਿਟ ਮਿਸ਼ਨ ਦੀਆਂ ਸਿਫ਼ਾਰਸ਼ਾਂ ਕਾਫ਼ੀ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਸਨ - ਉਹ ਇਸ ਦੇ ਸਖ਼ਤ ਵਿਰੋਧੀ ਸਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਸਿਫ਼ਾਰਸ਼ਾਂ ਬਹੁਤ ਅਸਪਸ਼ਟ ਅਤੇ ਗੁੰਝਲਦਾਰ ਸਨ। ਕਈ ਪਿਛਲੀਆਂ ਧਾਰਾਵਾਂ ਨਾਲ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭਿੰਨ ਸਨ। ਕੁੱਲ ਮਿਲਾ ਕੇ, ਇਹ ਸਭ ਤੋਂ ਉਲਝਣ ਵਾਲਾ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਸੀ, ਸਭ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ ਕਰਨ ਦੀ ਸਖ਼ਤ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਕਾਂਗਰਸ ਨੂੰ ਇਸ ਨੇ ਸਾਂਝਾ ਕੇਂਦਰ ਅਤੇ ਸੂਬਿਆਂ ਨੂੰ ਗਰੁੱਪ ਬਣਾਉਣ ਜਾਂ ਨਾ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਚੋਣ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ਕੀਤੀ। ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਨੂੰ ਇਸ ਨੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਉੱਤਰ-ਪੱਛਮ ਅਤੇ ਉੱਤਰ-ਪੂਰਬ ਵਿੱਚ 'ਮੁਸਲਿਮ ਜ਼ੋਨਾਂ' ਦੇ ਗਠਨ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਪ੍ਰਾਂਤਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਾਂ ਨੂੰ ਸੂਬਾਈ ਸੰਵਿਧਾਨਾਂ ਦਾ ਨਿਪਟਾਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਭਾਗਾਂ ਵਿੱਚ ਬੈਠਣਾ ਲਾਜ਼ਮੀ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ। ਰਾਜਕੁਮਾਰਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਨੇ ਸਰਬੋਤਮਤਾ ਤੋਂ ਰਿਹਾਈ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ਕੀਤੀ ਜੋ ਉੱਤਰਾਧਿਕਾਰੀ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਤਬਦੀਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਸੀ। ਸਿੱਖਾਂ ਲਈ ਇਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਵਤਨ ਦੀ ਅਖੰਡਤਾ ਨੂੰ ਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖਣ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਪ੍ਰਗਟਾਈ।

ਪੈਰਾ 15 ਕਲਾਜ਼ 5 ਵਿੱਚ, ਕੈਬਨਿਟ ਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਵਿੱਚ ਸਿਫ਼ਾਰਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਕਿ: 'ਪ੍ਰਾਂਤਾਂ ਨੂੰ ਸਮੂਹ, ਕਾਰਜਕਾਰੀਆਂ ਅਤੇ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾਵਾਂ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਸੁਤੰਤਰ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਹਰੇਕ ਸਮੂਹ ਸੂਬਾਈ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਨੂੰ ਇਕੱਠੇ ਲੈਣ ਲਈ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ'। ਇਸ ਦਾ ਖੰਡਨ ਪੈਰਾ 19 ਉਪ-ਧਾਰਾਵਾਂ (iv) ਅਤੇ (v) ਵਿੱਚ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਜਿੱਥੇ ਇਸਨੇ ਅਮਲੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਅਸਾਮ, ਇੱਕ ਗੈਰ-ਮੁਸਲਿਮ ਸੂਬੇ, ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕੀਤਾ ਸੀ।

Machine Translated by Google

ਮੁਸਲਿਮ-ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਸਮੂਹ ਸੀ; ਅਤੇ ਉੱਤਰ-ਪੱਛਮੀ ਸਰਹੱਦੀ ਪ੍ਰਾਂਤ, ਜਿੱਥੇ ਇੱਕ ਕਾਂਗਰਸ ਮੰਤਰਾਲਾ ਸੱਤਾ ਵਿੱਚ ਸੀ, ਆਪਣੇ ਚੁਣੇ ਹੋਏ ਨੁਮਾਇੰਦਿਆਂ ਦੀ ਇੱਛਾ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਵਾਲੇ ਗਰੁੱਪ ਬੀ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਲਈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ: 'ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸੂਬਾਈ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧ ਤਿੰਨ ਭਾਗਾਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡਣਗੇ... ਇਹ ਭਾਗ ਸੂਬਾਈ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦਾ ਨਿਪਟਾਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਅੱਗੇ ਵਧਣਗੇ ਅਤੇ ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਕਰਨਗੇ ਕਿ ਕੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸੂਬਿਆਂ ਲਈ ਕੋਈ ਸਮੂਹ ਸੰਵਿਧਾਨ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।'

...

ਸੈਕਸ਼ਨ ਬੀ ਅਤੇ ਸੀ ਦੀ ਇੰਨੀ ਹੱਦਬੰਦੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ਕਿ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਦਾ ਦਬਦਬਾ ਪੰਜਾਬ ਸੈਕਸ਼ਨ ਬੀ 'ਤੇ ਹਾਵੀ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੰਗਾਲ ਸੈਕਸ਼ਨ ਸੀ 'ਤੇ ਹਾਵੀ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਵਾਂ ਸੂਬਿਆਂ ਵਿਚ ਮੁਸਲਿਮ ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਅਤੇ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਵਿਚ ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਨੁਮਾਇੰਦੇ ਸਨ; ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਸਮੂਹ ਦੇ ਦੂਜੇ ਸੂਬਾਈ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਾਂ ਦੁਆਰਾ ਉਠਾਏ ਗਏ ਕਿਸੇ ਵੀ ਇਤਰਾਜ਼ ਨੂੰ ਸਟੀਮ ਰੋਲ ਕਰਨਗੇ। ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਹਿੰਦੂ ਬਹੁ-ਗਿਣਤੀ ਵਾਲੇ ਖੇਤਰ ਅਤੇ ਗੈਰ-ਵੱਖਵਾਦੀ ਕਾਂਗਰਸ-ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ NWFP ਗਰੁੱਪ B ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਅਸਾਮ, ਗਰੁੱਪ C ਵਿੱਚ, ਦਬਦਬੇ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਾਂਤਾਂ, ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇੱਕ ਸੰਵਿਧਾਨ ਤਿਆਰ ਕਰਕੇ ਅਸਹਿਮਤੀ ਵਾਲੇ ਸੂਬਿਆਂ ਦੇ ਸਮੂਹ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਕੱਢਣ ਦੇ ਯਤਨਾਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ ਰੱਦ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਢੁਕਵੇਂ ਢੰਗ ਨਾਲ ਚੋਣਾਂ ਲਈ ਨਿਯਮ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਨਾ।

ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਦਾ ਵਿਸਤਾਰ ਨਾਲ ਅਧਿਐਨ ਕੀਤਾ ਅਤੇ 26 ਮਈ 1946 ਦੇ ਹਰੀਜਨ ਵਿੱਚ ਛਪੇ ਇੱਕ ਲੇਖ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀਆਂ ਵਿਆਖਿਆਵਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ : 'ਕੈਬਿਨੇਟ ਮਿਸ਼ਨ ਅਤੇ ਵਾਇਸਰਾਏ ਦੁਆਰਾ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਤਰਫੋਂ ਜਾਰੀ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਟੇਟ ਪੇਪਰ ਦੀ ਚਾਰ ਦਿਨਾਂ ਦੀ ਖੋਜ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮੇਰਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਆ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਹੈ ਜੋ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਸਰਕਾਰ ਹਾਲਾਤਾਂ ਵਿੱਚ ਤਿਆਰ ਕਰ ਸਕਦੀ ਸੀ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਮੇਰੀ ਤਾਰੀਫ਼ ਦਾ ਇਹ ਮਤਲਬ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਦੇ ਨਜ਼ਰੀਏ ਤੋਂ ਜੋ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਆ ਹੈ, ਉਹ ਭਾਰਤੀ ਲਈ ਵੀ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਆ ਹੈ ਜਾਂ ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਚੰਗਾ ਵੀ ਹੈ। ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਆ ਸੰਭਵ ਤੌਰ 'ਤੇ ਨੁਕਸਾਨਦੇਹ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ.... ਇਹ ਇੱਕ ਅਪੀਲ ਅਤੇ ਇੱਕ ਸਲਾਹ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਮਜਬੂਰੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੂਬਾਈ ਅਸੈਂਬਲੀਆਂ ਡੈਲੀਗੇਟਾਂ ਦੀ ਚੋਣ ਕਰ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ ਜਾਂ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀਆਂ। ਡੈਲੀਗੇਟ, ਚੁਣੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਸੰਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ ਜਾਂ ਨਹੀਂ ਵੀ। ਅਸੈਂਬਲੀ ਦੀ ਮੀਟਿੰਗ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਬਿਆਨ ਵਿੱਚ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਤੋਂ ਵੱਖਰੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਤੈਅ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਜੋ ਵੀ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਜਾਂ ਪਾਰਟੀ ਲਈ ਬੰਧਨ ਹੈ, ਉਹ ਸਥਿਤੀ ਦੀ ਲੋੜ ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ਲਈ, ਜਦੋਂ ਭਾਰਤ ਦੇ ਰਾਜ ਸਕੱਤਰ ਲਾਰਡ ਪੈਥਿਕ-ਲਾਰੈਂਸ ਨੇ ਇੱਕ ਪ੍ਰੈਸ ਪੱਤਰਕਾਰ ਨੂੰ ਕਿਹਾ, "ਜੇਕਰ ਉਹ ਇਸ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਇਕੱਠੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਇਸਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਅਧਾਰ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰ ਲਿਆ ਹੋਵੇਗਾ, ਪਰ ਉਹ ਫਿਰ ਵੀ ਇਸ ਨੂੰ ਬਦਲ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਜੇ ਹਰੇਕ ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਦੁਆਰਾ ਉਹ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ", ਉਹ ਇਸ ਅਰਥ ਵਿੱਚ ਸਹੀ ਸੀ ਕਿ ਜੋ ਲੋਕ ਡੈਲੀਗੇਟ ਬਣਦੇ ਹਨ, ਬਿਆਨ ਦੀ ਸਮੱਗਰੀ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਣਦੇ ਹੋਏ, ਲੇਖਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਅਧਾਰ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਨ ਦੀ ਉਮੀਦ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ, ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਇਸ ਨੂੰ ਸਹੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਬਦਲਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ। ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਪਾਰਟੀਆਂ .... ਇਹ ਹੁਣ ਤੱਕ ਸੰਪੂਰਨ ਹੈ ਪਰ ਇਸ ਬਾਰੇ ਕੀ

Machine Translated by Google

ਇਕਾਈਆਂ? ਕੀ ਸਿੱਖ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਭਾਰਤ ਦਾ ਇੱਕੋ-ਇੱਕ ਘਰ ਪੰਜਾਬ ਹੈ, ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਸਮਝਦੇ ਹਨ, ਉਸ ਧਾਰਾ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਹਨ ਜੋ ਸਿੰਧ, ਬਲੋਚਿਸਤਾਨ ਅਤੇ ਸਰਹੱਦੀ ਸੂਬੇ ਨੂੰ ਲੈਂਦੀ ਹੈ? ਮੇਰੇ ਵਿਚਾਰ ਵਿੱਚ, ਬਿਆਨ ਦਾ ਸਵੈ-ਇੱਛਤ ਚਰਿੱਤਰ ਇਹ ਮੰਗ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਇਕਾਈ ਦੀ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਨਿਰਵਿਘਨ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਕੋਈ ਵੀ ਮੈਂਬਰ ਜਾਂ ਸੈਕਸ਼ਨ ਇਸ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਲਈ ਸੁਤੰਤਰ ਹੈ। ਹਟਣ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਇੱਕ ਵਾਧੂ ਸੁਰੱਖਿਆ ਉਪਾਅ ਹੈ। ਇਹ ਪੈਰਾ 15(5) ਵਿੱਚ ਬਰਕਰਾਰ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦਾ ਕਦੇ ਵੀ ਬਦਲ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ।

ਕੈਬਨਿਟ ਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਵਿਚਾਰ-ਵਟਾਂਦਰੇ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਤਿੰਨ ਮੁੱਖ ਧਿਰਾਂ ਨੇ ਸਿਫ਼ਾਰਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਲਈ ਸੁਵਿਧਾਜਨਕ ਅਤੇ ਲਾਭਦਾਇਕ ਸਮਝਦਿਆਂ ਸਮਾਪਤ ਕੀਤਾ। ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਾਂਗਰਸ ਨੇ ਇਸ ਦੀ ਵੱਖਰੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕੀਤੀ, ਪਰ ਕੈਬਨਿਟ ਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਵਫ਼ਦ ਦੀ ਆਪਣੀ ਵਿਆਖਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਵੱਖੋ-ਵੱਖਰੇ ਸਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਣ ਦਾ ਇੱਕੋ ਇੱਕ ਰਸਤਾ ਸੀ ਕਿ ਸਿਫ਼ਾਰਸ਼ ਨੂੰ ਨਿਆਂਇਕ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਕੋਲ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ।

ਕਾਂਗਰਸ ਅਤੇ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਦੋਵਾਂ ਨੇ ਸਿਫ਼ਾਰਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਅਧਿਐਨ ਕੀਤੇ ਬਿਨਾਂ ਮੰਨਣ ਜਾਂ ਰੱਦ ਕਰਨ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਉਹ ਆਪਣੀ ਕਾਰਵਾਈ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸਿਫ਼ਾਰਸ਼ਾਂ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਜ਼ੋਰ ਦੇ ਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਬਰਤਾਨਵੀ ਫ਼ੌਜਾਂ ਭਾਰਤੀ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਰਹਿਣਗੀਆਂ, ਆਜ਼ਾਦੀ ਇਕ ਮਜ਼ਾਕ ਹੀ ਰਹੇਗੀ; ਉਹ ਭਾਰਤੀ ਧਰਤੀ ਤੋਂ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਆਰਮਡ ਫੋਰਸਿਜ਼ ਦੀ ਤੁਰੰਤ ਵਾਪਸੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਮੰਤਰੀ ਮੰਡਲ ਦੇ ਵਫ਼ਦ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ, '...ਅੰਤ ਵਿੱਚ, ਇਹ ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਦਲੀਲ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਕਿ ਸੰਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਫੌਜਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਸੁਭਾਵਿਕ ਵਿਵਹਾਰ ਹੋਵੇਗਾ।'

ਇਸ ਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਸਿਫ਼ਾਰਿਸ਼ ਕਿ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੁਆਰਾ ਭਾਰਤੀ ਰਿਆਸਤਾਂ ਉੱਤੇ ਸਰਵਉੱਚਤਾ ਦਾ ਆਨੰਦ ਮਾਣਿਆ ਗਿਆ ਸੀ, 'ਗੁਪਤ' ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਤਬਦੀਲ ਨਹੀ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ, ਵਿਵਾਦ ਦੀ ਇੱਕ ਹੋਰ ਹੱਡੀ ਸੀ। ਲਗਭਗ 7,12,000 ਵਰਗ ਮੀਲ ਜਾਂ ਭਾਰਤ ਦੇ ਇੱਕ ਤਿਹਾਈ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਛੇ ਸੌ ਤੋਂ ਵੱਧ ਰਿਆਸਤਾਂ ਫੈਲੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ। ਕੁਝ ਖ਼ਾਨਦਾਨੀ ਰਿਆਸਤਾਂ ਸਨ ਅਤੇ ਕੁਝ 1857 ਵਿਚ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਜੰਗ ਦੌਰਾਨ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਲਈ ਆਪਣੇ ਸ਼ਾਸਕਾਂ ਦੀਆਂ ਸੇਵਾਵਾਂ ਦੇ ਇਨਾਮ ਵਜੋਂ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਰਚਨਾਵਾਂ ਸਨ। ਕੈਬਨਿਟ ਮਿਸ਼ਨ ਦੀਆਂ ਸਿਫ਼ਾਰਸ਼ਾਂ ਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਰਾਜਕੁਮਾਰ ਸਰਬੋਤਮਤਾ ਦੇ ਅੰਤ ਨਾਲ ਸੁਤੰਤਰ ਜਾਗੀਰਦਾਰਾਂ ਦੇ ਮੁਖੀ ਬਣ ਜਾਣਗੇ, ਅਤੇ ਕੀੜਾ ਖਾਧਾ ਭਾਰਤੀ ਰਾਸ਼ਟਰ ਜੋ ਉਭਰੇਗਾ, ਇੱਕ ਬੇਕਾਬੂ ਗੜਬੜ ਹੋਵੇਗੀ। ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਕੈਬਨਿਟ ਮਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਸੁਝਾਅ ਦਿੱਤਾ ਕਿ, ਜੇਕਰ ਸਰਵਉੱਚਤਾ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਸ ਨੂੰ ਤੁਰੰਤ ਬੰਦ ਕਰ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਕਿ ਸੰਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਸੰਵਿਧਾਨ ਨੂੰ ਹਥੌੜਾ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ ਅਤੇ ਆਜ਼ਾਦੀ 'ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਭਾਵੇਂ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿੱਚ ਨਹੀ' ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ: 'ਸਰ ਸਟੈਫੋਰਡ ਨੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਖ਼ਤਰਾ ਦੇਖਿਆ ਸੀ। ਮੇਰੇ ਸੁਝਾਅ 'ਤੇ. ਮੈਂ ਉਲਟ ਨਜ਼ਰੀਆ ਰੱਖਿਆ। ਮੇਰੀ ਤਜਵੀਜ਼ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨਾ ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਕਲਮ ਦੇ ਇੱਕ ਝਟਕੇ ਵਾਂਗ ਜ਼ਿੰਦਾ ਕਰ ਦੇਵੇਗਾ। ਅਤੇ ਅੰਤਰਿਮ ਸਰਕਾਰ ਕਰੇਗੀ

Machine Translated by Google

ਉਨ੍ਹਾਂ ਰਾਜਕੁਮਾਰਾਂ ਲਈ ਵਰਦਾਨ ਬਣੋ ਜੋ, ਭਾਵੇਂ ਪਰਮ ਸ਼ਕਤੀ ਦੀ ਸਿਰਜਣਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਹੋਂਦ ਨੂੰ ਜਾਰੀ ਰੱਖਣ ਲਈ ਇਸ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਫਿਰ ਵੀ ਇਸ ਦੇ ਭਾਰੇ ਹੱਥਾਂ ਹੇਠ ਦੱਬੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਪੈਰਾਮਾਉਂਟਸੀ ਦਾ ਤੁਰੰਤ ਅੰਤ ਰਾਜਕੁਮਾਰਾਂ ਅਤੇ ਸਰਬੋਤਮ ਸ਼ਕਤੀ ਦੀ ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਦੀ ਪਰਖ ਕਰੇਗਾ।

ਕਾਂਗਰਸ ਨੇ ਦਲੀਲ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਜੇਕਰ ਸੰਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਨੂੰ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਤੱਤਾਂ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਬਣਾਇਆ ਜਾਣਾ ਸੀ, ਤਾਂ ਸੰਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਨੁਮਾਇੰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਲੋਕਤੰਤਰੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਸੂਬਿਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਾਂ ਵਾਂਗ ਹੀ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਨਾਲ ਰਿਆਸਤਾਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨੁਮਾਇੰਦਿਆਂ ਦੀ ਚੋਣ ਅਤੇ ਹੋਰ ਲੋਕਤੰਤਰ ਵਿੱਚ ਆਪਣਾ ਪੱਖ ਮਿਲੇਗਾ। ਅੰਤ ਵਿੱਚ, ਕੇਂਦਰ ਵਿੱਚ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਰਕਾਰ ਅਤੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦਾ ਸਵਾਲ ਸੀ। ਜੇਕਰ ਸੰਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਨੇ ਇੱਕ ਪ੍ਰਭੂਸੱਤਾ ਸੰਧੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਸੀ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਮਾਮਲੇ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕਰਨ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਫੈਸਲਿਆਂ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਦੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਹੋਣ, ਤਾਂ ਇਹ ਮਿਆਦ ਦੇ ਸਹੀ ਅਰਥਾਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਅਸਥਾਈ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਰਕਾਰ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਉਸ ਸੀਮਾ ਦੇ ਅਧੀਨ ਸੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਕਾਂਗਰਸ ਨੇ ਸਵੈ-ਇੱਛਾ ਨਾਲ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਅਰਥਾਤ, ਕਿ ਫਿਰਕੂ ਮੁੱਦਿਆਂ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ, ਫੈਸਲੇ ਦੋ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਭਾਈਚਾਰਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਬਹੁਮਤ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੇ ਜਾਣਗੇ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੇ ਬਿੰਦੂਆਂ 'ਤੇ ਕੈਬਨਿਟ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦਾ ਜਵਾਬ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਫੌਜਾਂ ਦੀ ਵਾਪਸੀ ਲਈ ਜ਼ੋਰਦਾਰ 'ਨਹੀਂ' ਅਤੇ ਸਰਬੋਤਮਤਾ ਨੂੰ ਤਿਆਗਣ ਲਈ ਬਰਾਬਰ ਸਪੱਸ਼ਟ ਇਨਕਾਰ ਸੀ। ਯੂਰਪੀਅਨਾਂ ਦੀ ਭਾਗੀਦਾਰੀ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ, ਉਹ ਸਿਰਫ ਇਹ ਭਰੋਸਾ ਦੇ ਸਕਦੇ ਸਨ ਕਿ ਉਹ 16 ਮਈ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਦੇ ਤਹਿਤ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਅਧਿਕਾਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਾ ਕਰਨ ਲਈ ਯੂਰਪੀਅਨਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਆਪਣੇ ਚੰਗੇ ਦਫਤਰਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨਗੇ। ਪਰ ਅੰਤ ਵਿੱਚ, ਇਹ ਇਸ ਗੱਲ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰੇਗਾ ਕਿ ਯੂਰਪੀਅਨ ਕੀ ਫੈਸਲਾ ਕਰਦੇ ਹਨ. ਸੰਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ, ਕੈਬਨਿਟ ਵਫ਼ਦ ਨੇ ਭਰੋਸਾ ਦਿਵਾਇਆ ਕਿ, ਇੱਕ ਵਾਰ ਸੰਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਬਣ ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਇਸਦੀ ਦਿਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਦਖਲ ਦੇਣ ਜਾਂ ਇਸਦੇ ਫੈਸਲਿਆਂ 'ਤੇ ਸਵਾਲ ਉਠਾਉਣ ਦਾ ਕੋਈ ਇਰਾਦਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਅੰਤ ਵਿੱਚ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਕੈਬਨਿਟ ਮਿਸ਼ਨ ਇੱਕ ਅੰਤਰਿਮ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਕਾਨੂੰਨੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕੇਂਦਰੀ ਵਿਧਾਨ ਮੰਡਲ ਨੂੰ ਜਵਾਬਦੇਹ ਬਣਾਉਣ ਦੇ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਭਰੋਸਾ ਦਿੱਤਾ ਕਿ 'ਮਹਾਰਾਜ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ... ਤਬਦੀਲੀਆਂ' ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨੂੰ ਪਛਾਣੇਗੀ ਜੋ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਬਾਰੇ ਸੋਚਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਕੇਂਦਰ ਵਿੱਚ ਹੈ ਅਤੇ 'ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਭਾਰ ਜੋੜੇਗਾ, ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਦੇ ਅਭਿਆਸ ਵਿੱਚ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸੰਭਵ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇਵੇਗਾ'।

ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਗਾਂਧੀ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ, ਉਹ ਕੈਬਿਨੇਟ ਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨਾਲ ਹੋਈ ਵਿਚਾਰ-ਵਟਾਂਦਰੇ ਦੇ ਸੰਖੇਪ ਨੂੰ ਲਿਖ ਕੇ ਸਬੰਧਤ ਮੈਂਬਰ ਨੂੰ ਤਸਦੀਕ ਲਈ ਭੇਜ ਦੇਵੇਗਾ। 18 ਅਤੇ 19 ਮਈ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਚਰਚਾਵਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਲਿਪੀ ਦੇ ਜਵਾਬ ਵਿੱਚ, ਪੈਥਿਕ-ਲਾਰੈਂਸ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਕੁਝ

Machine Translated by Google

ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰ-ਵਟਾਂਦਰੇ ਤੋਂ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਜੋ ਅਨੁਮਾਨ ਲਗਾਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਜੋ ਨੋਟ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚ ਅੰਤਰ। ਉਸਨੇ ਬਿੰਦੂ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕੀਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਉਹ ਮਤਭੇਦ ਸਨ। ਕ੍ਰਿਪਸ ਨੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਨਕਾਰ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਸਨੇ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਅਤੀਤ ਵਿੱਚ ਰਾਜਕੁਮਾਰਾਂ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਅਤੇ ਤਰੱਕੀ ਨੂੰ ਦਬਾਉਣ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਸਰਵਉੱਚਤਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ: 'ਤੁਸੀਂ ਸਰ ਸਟੈਫੋਰਡ ਦੀ ਗੱਲ ਦੀ ਗਲਤ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰ ਰਹੇ ਹੋ। ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਜਾਣਦਾ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਅਤੀਤ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਪੈਰਾਮਾਉਂਟਸੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਆਪਣੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਰਾਜਕੁਮਾਰਾਂ ਦੀ ਹਮਾਇਤ ਕਰਨ ਲਈ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ...' ਪੈਥਿਕ-ਲਾਰੈਂਸ ਨੇ ਲਿਖਿਆ: 'ਵਫ਼ਦ ਨੇ ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਸ਼ੁਭਕਾਮਨਾਵਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ। , ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿ ਅਜ਼ਾਦੀ ਦਾ ਪਾਲਣ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਨਵੇਂ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਲਾਗੂ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ: 'ਜਦੋਂ ਕਿ ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਤੁਰੰਤ ਜਵਾਬ ਲਈ ਤੁਹਾਡਾ ਧੰਨਵਾਦ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ... ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿਣ ਦਿਓਗੇ ਕਿ ਇਹ ਮੰਦਭਾਗਾ ਹੈ। ਇਸਦਾ ਪੁਰਾਣਾ ਅਧਿਕਾਰਤ ਸੁਆਦ ਹੈ। ਕੀ "ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਅਜ਼ਾਦੀ" ਦੀ ਪੁਕਾਰ ਦੀ ਕੋਈ ਨੀਂਹ ਹੈ? ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਚਿੱਠੀ ਵਿੱਚ ਕਹੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਦਾ ਪਾਲਣ ਕਰਦਾ ਹਾਂ .... ਤੁਹਾਡੀ ਚਿੱਠੀ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਆ ਸਾਮਰਾਜਵਾਦੀ ਸ਼ੈਲੀ ਵਿੱਚ ਹੈ ਜਿਸ ਬਾਰੇ ਮੈਂ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਉਹ ਹਮੇਸ਼ਾ ਲਈ ਚਲਾ ਗਿਆ ਹੈ. ਇਹ ਇੱਕ ਪੁਰਾਣੇ ਦੋਸਤ ਦਾ ਹੈ।

28 ਮਈ ਨੂੰ ਸੀਡਬਲਯੂਸੀ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਖਿੰਡ ਗਏ। ਗਾਂਧੀ ਕੁਝ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਦਿੱਲੀ ਦੀ ਤਪਦੀ ਗਰਮੀ ਤੋਂ ਥੋੜ੍ਹੇ ਸਮੇਂ ਲਈ ਆਰਾਮ ਅਤੇ ਰਾਹਤ ਲਈ ਮਸੂਰੀ ਗਏ। 6 ਜੂਨ ਨੂੰ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਦੀ ਕੌਂਸਲ ਦੀ ਮੀਟਿੰਗ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹੀ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ 16 ਮਈ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਬਾਰੇ ਆਪਣਾ ਜਵਾਬ ਦੱਸਣ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। 7 ਤਰੀਕ ਨੂੰ ਗਾਂਧੀ ਦਿੱਲੀ ਪਰਤ ਆਏ। ਉਸ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਜਾ ਰਹੀ ਕਾਰ ਨੇ ਰਾਤ ਨੂੰ ਲਗਭਗ 175 ਮੀਲ ਦਾ ਸਫ਼ਰ ਤੈਅ ਕੀਤਾ। ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਦਾਖ਼ਲ ਹੁੰਦੇ ਹੀ ਕਾਰ ਨੂੰ ਯਮੁਨਾ ਪੁਲ 'ਤੇ ਰੋਕ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਡਿਊਟੀ 'ਤੇ ਤਾਇਨਾਤ ਸੰਤਰੀ ਨੇ ਖਿੜਕੀ ਵਿੱਚੋਂ ਝਾਤੀ ਮਾਰੀ ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਡਰਾਈਵਰ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਯਾਤਰੀਆਂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਡਰਾਈਵਰ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ, 'ਮੈਂ ਭਾਰਤ ਦੇ ਗਰੀਬਾਂ ਦੇ ਰਾਜੇ ਨੂੰ ਚੁੱਕਦਾ ਹਾਂ'; ਸੰਤਰੀ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਖੜ੍ਹਾ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਕਾਰ ਨੂੰ ਲੰਘਣ ਦਿੱਤਾ।

CWC ਦੀ ਮੀਟਿੰਗ 8 ਜੂਨ ਨੂੰ ਹੋਈ ਸੀ। ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਇਹ ਸਾਹਮਣੇ ਆਇਆ ਕਿ ਕ੍ਰਿਪਸ ਨੇ ਜਿਨਾਹ ਨਾਲ ਮੁਲਾਕਾਤ ਕੀਤੀ ਸੀ ਅਤੇ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਬਰਾਬਰੀ ਦੇ ਕਿਸੇ ਸੰਦਰਭ ਦੇ ਬਿਨਾਂ ਸਭ ਤੋਂ ਯੋਗ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੀ ਇੱਕ ਗਠਜੋੜ ਅੰਤਰਿਮ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਗਠਨ ਲਈ ਸਹਿਮਤ ਸੀ।

ਇੱਕ ਇੰਟਰਵਿਊ ਦੇ ਦੌਰਾਨ, ਵਾਇਸਰਾਏ ਨੇ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਸੁਝਾਅ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਕਾਂਗਰਸ ਅਤੇ ਲੀਗ ਦੇ ਨੁਮਾਇੰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਮਿਲਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਾਂਝੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਗਠਜੋੜ ਸਰਕਾਰ ਵਿੱਚ ਨਾਮਜ਼ਦ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸੂਚੀ ਨੂੰ ਅੰਤਿਮ ਰੂਪ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਵਾਇਸਰਾਏ ਦੇ ਸੁਝਾਅ ਦਾ ਸੁਆਗਤ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਨਾਮਜ਼ਦ ਵਿਅਕਤੀ 'ਸਾਬਿਤ ਯੋਗਤਾ ਅਤੇ ਅਵਿਨਾਸ਼ੀ' ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ; ਸਮਾਨਤਾ ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਬੰਦ ਹੋਣ ਲਈ ਸਹਿਮਤ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਕੋਈ ਸਮਝੌਤਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਕੋਈ ਵੀ ਨਹੀਂ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਸਾਰੀਆਂ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਸਮਝੌਤੇ ਦੀ ਅਣਹੋਂਦ ਵਿੱਚ, ਵਾਇਸਰਾਏ ਨੂੰ ਸਬੰਧਤ ਦੀਆਂ ਯੋਗਤਾਵਾਂ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ

Machine Translated by Google

ਦੋਵਾਂ ਧਿਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸੂਚੀਆਂ ਅਤੇ ਇੱਕ ਜਾਂ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰੋ, ਦੋਵਾਂ ਦਾ 'ਏਕਮਲਗਾਮ' ਨਹੀਂ। ਜਿਵੇਂ ਹੀ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਲੱਗਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਨਵਾਂ ਫਾਰਮੂਲਾ ਕਾਮਯਾਬ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ, ਜਿਨਾਹ ਨੇ ਫਿਰ ਕਾਂਗਰਸ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੌਲਾਨਾ ਅਬੁਲ ਕਲਾਮ ਆਜ਼ਾਦ, ਇੱਕ ਗੈਰ-ਲੀਗ ਮੁਸਲਮਾਨ, ਨਾਲ ਗੱਲਬਾਤ ਦੀ ਮੇਜ਼ 'ਤੇ ਬੈਠਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

ਜਿਨਾਹ ਅਨੁਸਾਰ ਹਿੰਦੂ ਦੁਸ਼ਮਣ ਸਨ, ਪਰ ਗੈਰ-ਲੀਗ ਮੁਸਲਮਾਨ ਗੱਦਾਰ ਸਨ ਅਤੇ ਉਹ 'ਗੱਦਾਰਾਂ ਨਾਲ ਸਲੂਕ' ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ! ਕਾਂਗਰਸ ਨੇ ਇਸ ਮਾਮਲੇ 'ਤੇ ਪਿੱਛੇ ਹਟਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਗੱਲਬਾਤ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਹੋਰ ਵਿਗਾੜ ਦੇ ਡਰੋਂ ਵਾਇਸਰਾਏ ਨੇ ਸੁਝਾਅ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਮੌਲਾਨਾ, ਕਾਂਗਰਸ ਪ੍ਰਧਾਨ ਵਜੋਂ, ਪ੍ਰਸਤਾਵਿਤ ਮੀਟਿੰਗ ਵਿੱਚ ਨਹਿਰੂ ਨੂੰ ਉਸ ਦੀ ਨੁਮਾਇੰਦਗੀ ਕਰਨ ਲਈ ਨਾਮਜ਼ਦ ਕਰਨ। ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਸਮਝੌਤੇ ਦੀ ਖਾਤਰ ਕਾਂਗਰਸ ਨੂੰ ਇਸ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨ ਦੀ ਸਲਾਹ ਦਿੱਤੀ, ਪਰ ਸਪੱਸ਼ਟ ਸਮਝ ਦੇ ਨਾਲ ਕਿ ਮੀਟਿੰਗ ਵਿਚ ਨਹਿਰੂ ਮੌਲਾਨਾ ਦੇ ਮੂੰਹ-ਬੋਲੇ ਵਜੋਂ ਕੰਮ ਕਰਨਗੇ।

ਨਹਿਰੂ 12 ਜੂਨ ਨੂੰ ਦੁਪਹਿਰ ਵੇਲੇ ਮੀਟਿੰਗ ਲਈ ਵਾਇਸਰਾਏ ਦੇ ਦਫ਼ਤਰ ਪਹੁੰਚੇ।
ਜਿਨਾਹ ਮੀਟਿੰਗ ਲਈ ਨਹੀਂ ਆਇਆ। ਨਹਿਰੂ ਨੇ ਵਾਇਸਰਾਏ ਨੂੰ ਅੰਤਰਿਮ ਸਰਕਾਰ ਲਈ ਕਾਂਗਰਸ ਵੱਲੋਂ ਪ੍ਰਸਤਾਵਿਤ ਨਾਮਜ਼ਦ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੀ ਸੂਚੀ ਦਿਖਾਈ। ਹੁਣ ਵੇਵਲ ਦੀ ਵਾਰੀ ਸੀ ਰੰਗ ਬਦਲਣ ਦੀ। ਮੀਟਿੰਗ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਹਿੰਦੂ-ਮੁਸਲਿਮ ਸਮਾਨਤਾ ਦਾ ਮੁੱਦਾ ਉਠਾਇਆ। ਫਿਰ ਨਹਿਰੂ ਬਿਨਾਂ ਕੋਈ ਫੈਸਲਾ ਲਏ ਚਲੇ ਗਏ।

ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਵੇਵਲ ਨੂੰ ਲਿਖਿਆ: 'ਤੁਸੀਂ ਬਹੁਤ ਮਹਾਨ ਸਿਪਾਹੀ ਹੋ, ਇੱਕ ਦਲੇਰ ਸਿਪਾਹੀ ਹੋ। ਸਹੀ ਕਰਨ ਦੀ ਹਿੰਮਤ ਕਰੋ। ਤੁਹਾਨੂੰ ਇੱਕ ਜਾਂ ਦੂਜੇ ਘੋੜੇ ਦੀ ਆਪਣੀ ਚੋਣ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਮੈਂ ਦੇਖ ਸਕਦਾ ਹਾਂ, ਤੁਸੀਂ ਕਦੇ ਵੀ ਇੱਕੋ ਸਮੇਂ ਦੋ ਸਵਾਰੀ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਸਫਲ ਨਹੀਂ ਹੋਵੋਗੇ. ਕਾਂਗਰਸ ਜਾਂ ਲੀਗ ਦੁਆਰਾ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਗਏ ਨਾਵਾਂ ਦੀ ਚੋਣ ਕਰੋ।

ਰੱਬ ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ ਇੱਕ ਅਸੰਗਤ ਮਿਸ਼ਰਣ ਨਾ ਬਣਾਓ ਅਤੇ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਡਰਾਉਣਾ ਧਮਾਕਾ ਪੈਦਾ ਕਰੋ। ਕ੍ਰਿਪਸ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਿਤ ਇੱਕ ਨਿੱਜੀ ਪੱਤਰ ਵਿੱਚ, ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਲਿਖਿਆ: 'ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਔਖੇ ਕੰਮ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲ ਰਹੇ ਹੋ ਜਿਵੇਂ ਮੈਂ ਇਸਨੂੰ ਦੇਖ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਮਿਸ਼ਨ ਅੱਗ ਨਾਲ ਖੇਡ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਜੇ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿੱਚ ਹਿੰਮਤ ਹੈ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਉਹੀ ਕਰੋਗੇ ਜੋ ਮੈਂ ਸ਼ੁਰੂ ਤੋਂ ਹੀ ਸੁਝਾਅ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ... ਤੁਸੀਂ ਆਪਣਾ ਕੇਕ ਵੀ ਨਹੀਂ ਖਾ ਸਕੋਗੇ ਅਤੇ ਇਸਨੂੰ ਵੀ ਖਾਓਗੇ। ਤੁਹਾਨੂੰ ਦੋਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਦੀ ਚੋਣ ਕਰਨੀ ਪਵੇਗੀ— ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਅਤੇ ਕਾਂਗਰਸ, ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਦੋਵੇਂ ਰਚਨਾਵਾਂ... ਹੁਣ ਕਾਂਗਰਸ ਨਾਲ, ਹੁਣ ਲੀਗ ਨਾਲ ਅਤੇ ਦੁਬਾਰਾ ਕਾਂਗਰਸ ਨਾਲ, ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਨਾਲ, ਇਹ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ। ਜਾਂ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਸਹੁੰ ਖਾਓ ਕਿ ਕੀ ਸਹੀ ਹੈ ਜਾਂ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਨੀਤੀ ਦੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਕੀ ਕਹਿ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ। ਦੋਹਾਂ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਬਹਾਦਰੀ ਦੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਸਿਰਫ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਰਹੋ। ਆਪਣੀਆਂ ਤਰੀਕਾਂ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਰਹੋ ਭਾਵੇਂ ਸਵਰਗ ਡਿੱਗ ਜਾਵੇ। 16 [ਜੂਨ 1948] ਤੱਕ ਛੱਡੋ ਭਾਵੇਂ ਤੁਸੀਂ ਕਾਂਗਰਸ ਨੂੰ ਗੱਠਜੋੜ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦਿੰਦੇ ਹੋ ਜਾਂ ਲੀਗ। ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਸੋਚਦੇ ਹੋ ਕਿ ਇਕੱਠੀ ਕੀਤੀ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਬੁੱਧੀ ਨੂੰ ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋ ਰਚਨਾਵਾਂ ਨਾਲੋਂ ਬਿਹਤਰ ਪਤਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਜੋੜਨ ਲਈ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਪਰ ਮੈਂ ਸੋਚਿਆ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਉਸ ਮੋਲਡ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਪਏ ਹੋ। ਚਿੱਠੀ ਦਾ ਅੰਤ ਇਸ ਸਲਾਹ ਨਾਲ ਹੋਇਆ: 'ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਨਿਜੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿਚ ਦਫ਼ਨਾਓ,

Machine Translated by Google

ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਬਰਤਾਨੀਆ ਦੀ ਬਹਾਦਰੀ ਦਾ ਐਲਾਨ ਭਾਰਤੀ ਉਮੀਦਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ।
ਸਮਝਦਾਰ ਲਈ ਇੱਕ ਸ਼ਬਦ '.

ਸਰ ਸਟੈਫੋਰਡ ਕ੍ਰਿਪਸ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ: 'ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਯਕੀਨ ਦਿਵਾ ਸਕਦਾ ਹਾਂ, ਨਾ ਤਾਂ ਮੈਂ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਮੇਰੇ ਸਾਥੀਆਂ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦੀ ਹਿੰਮਤ ਦੀ ਘਾਟ ਹੈ ਪਰ ਅਸੀਂ ਸਮਝਦਾਰੀ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਹੌਂਸਲੇ ਨੂੰ ਸ਼ਾਂਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ।'
ਗਾਂਧੀ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸਲਾਹ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ, ਉਸਨੇ ਅੱਗੇ ਕਿਹਾ: 'ਯਕੀਨਨ ਹੀ ਮੈਂ ਘਰ ਪਰਤਣ ਅਤੇ ਆਰਾਮ ਕਰਨ ਦੀ ਆਪਣੀ ਇੱਛਾ ਨੂੰ ਕਦੇ ਵੀ ਅਧੂਰਾ ਛੱਡਣ ਦੇ ਆਪਣੇ ਦ੍ਰਿੜ ਇਰਾਦੇ ਅੱਗੇ ਨਹੀਂ ਛੱਡਾਂਗਾ ਜੋ ਇੱਥੇ ਮੁਸ਼ਕਲ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਦੇ ਹੱਲ ਵਿੱਚ ਮਦਦ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ.... ਮੈਨੂੰ ਬਹੁਤ ਉਮੀਦ ਹੈ। ਕਿ ਭਾਰਤ ਛੱਡਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਅਸੀਂ ਸਮੱਸਿਆ ਦੇ ਨਿਪਟਾਰੇ ਲਈ ਮਦਦ ਕੀਤੀ ਹੋਵੇਗੀ।'

ਹੁਣ ਇਹ ਜ਼ਾਹਰ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਕੈਬਨਿਟ ਮਿਸ਼ਨ ਵੀ 1945 ਦੀ ਵਾਇਸਰਾਏ ਦੀ ਕਾਨਫਰੰਸ ਦੇ ਰਾਹ ਪੈ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਦੋਵੇਂ ਪੱਖਾਂ ਨਾਲ ਨਿਰਪੱਖ ਹੋਣ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦੇ ਰਹੇ, ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਝੁਕਾਅ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਵੱਲ ਸਾਫ਼ ਦਿਖਾਈ ਦੇ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਸਿਵਲ ਸਰਵਿਸ ਦਾ ਪੱਖਪਾਤੀ ਹੱਥ ਸੀਨ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਆਪਣੀ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਗਾਂਧੀ ਇੱਕ ਤਬਾਹੀ ਦੀ ਭਵਿੱਖਬਾਣੀ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਕੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਇਹ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਦੁਹਰਾਈ ਸੀ ਕਿ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਤੀਜੀ ਧਿਰ ਮੌਜੂਦ ਹੈ, ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਸੱਚੀ ਹਿੰਦੂ-ਮੁਸਲਿਮ ਏਕਤਾ ਦੀ ਉਮੀਦ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ? 'ਗੁਲਾਮ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਾਲਕ ਦੋਵੇਂ ਗੈਰ-ਕੁਦਰਤੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਹਨ,' ਉਸਨੇ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਸਭਾ ਦੇ ਭਾਸ਼ਣ ਦੌਰਾਨ ਟਿੱਪਣੀ ਕੀਤੀ, 'ਉਹ ਕੁਦਰਤੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸੋਚ ਅਤੇ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ।' ਇੱਕ ਦੋਸਤ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕਰਦਿਆਂ ਉਸਨੇ ਟਿੱਪਣੀ ਕੀਤੀ, 'ਇੱਕ ਨਾਮਹੀਣ ਡਰ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਘੇਰ ਲਿਆ ਹੈ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਮੈਂ ਅਧਰੰਗ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਪਰ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਆਪਣੇ ਅਸਮਰਥਿਤ ਸ਼ੱਕਾਂ ਨੂੰ ਦੱਸ ਕੇ ਤੁਹਾਡਾ ਮਨ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟ ਨਹੀਂ ਕਰਾਂਗਾ।'

...

ਉਸ ਲਈ ਕੈਬਨਿਟ ਮਿਸ਼ਨ ਦੀਆਂ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਉਸ ਮਾਂ ਵਰਗੀਆਂ ਸਨ ਜੋ ਆਪਣੇ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਮਰਦਾ ਦੇਖਦੀ ਹੈ। 'ਫਿਰ ਵੀ ਉਹ ਆਸ ਨਹੀਂ ਛੱਡਦੀ। ਉਹ ਡਾਕਟਰਾਂ, ਹਕੀਮਾਂ ਅਤੇ ਲੁਟੇਰਿਆਂ ਦੇ ਨੁਸਖੇ ਨੂੰ ਅਜ਼ਮਾਉਂਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ-ਹੁਣ ਇੱਕ ਦੇ, ਫਿਰ ਦੂਜੇ ਦੇ, ਫਿਰ ਤੀਜੇ ਦੇ ਆਖਰੀ ਪਲਾਂ ਤੱਕ।' ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਮਿਸ਼ਨ ਹਾਰ ਨਹੀਂ ਮੰਨਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ।

ਸਮਾਨਤਾ ਦੀ ਮੰਗ ਵੀ ਬਹੁਤ ਗੁੰਝਲਦਾਰ ਸੀ। ਅੰਗਰੇਜ਼ ਆਜ਼ਾਦ ਭਾਰਤ ਲਈ ਜਮਹੂਰੀ ਵਿਵਸਥਾ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦੇ ਰਹੇ, ਪਰ ਰਿਆਸਤਾਂ ਬਾਰੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਟੈਂਡ ਅਤੇ ਸਮਾਨਤਾ 'ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜ਼ੋਰ ਜਮਹੂਰੀ ਸਿਧਾਂਤ ਦੇ ਉਲਟ ਸੀ। ਮੁਸਲਮਾਨ ਭਾਰਤ ਦੀ ਆਬਾਦੀ ਦਾ ਇੱਕ ਚੌਥਾਈ ਹਿੱਸਾ ਬਣਦੇ ਸਨ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲੋਕਤੰਤਰੀ ਸਿਧਾਂਤ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਉਹ ਕੁੱਲ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਦੇ ਇੱਕ ਤਿਹਾਈ ਤੋਂ ਘੱਟ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਕਰ ਸਕਦੇ ਸਨ।

ਪਰ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਨੇ ਬੜੀ ਚਲਾਕੀ ਨਾਲ ਦਲੀਲ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੇ ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਇੱਕ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦਾ ਗਠਨ ਕੀਤਾ, ਸਾਵਰਕਰ ਦੁਆਰਾ ਸਮਰਥਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਇੱਕ ਸਿਧਾਂਤ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਕੌਮਾਂ ਨੂੰ ਬਰਾਬਰੀ ਦੇ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਮੁਸਲਿਮ ਘੱਟ-ਗਿਣਤੀ ਨੂੰ ਹਿੰਦੂ ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਨਾਲ ਬਰਾਬਰੀ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਬਸਤੀਵਾਦੀ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ, ਤਾਜ ਦੇ ਨੁਮਾਇੰਦੇ ਅਤੇ ਵਾਇਸਰਾਏ ਆਪਣੇ ਯੁੱਧ ਸਮੇਂ ਦੇ ਸਹਿਯੋਗੀ, ਲੀਗ ਦੇ ਇਸ ਦਾਅਵੇ ਪ੍ਰਤੀ ਪੱਖਪਾਤੀ ਸਨ। ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ ਦੌਰਾਨ

Machine Translated by Google

1945 ਵਿੱਚ ਸ਼ਿਮਲਾ ਵਿੱਚ ਵਾਇਸਰਾਏ ਦੀ ਕਾਨਫਰੰਸ, ਜਾਤੀ ਹਿੰਦੂਆਂ ਅਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਵਿੱਚ ਬਰਾਬਰੀ ਦਾ ਮੁੱਦਾ ਉਠਾਇਆ ਗਿਆ; ਹੁਣ ਕਾਂਗਰਸ ਅਤੇ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਵਿਚਕਾਰ ਬਰਾਬਰੀ ਦਾ ਟੀਚਾ ਸੀ। ਕਾਂਗਰਸ, ਇੱਕ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ, ਭਾਰਤ ਨੂੰ ਬਣਾਉਣ ਵਾਲੇ ਸਾਰੇ ਧਰਮਾਂ, ਜਾਤਾਂ, ਵਰਗਾਂ ਅਤੇ ਸਮੂਹਾਂ ਦੀ ਨੁਮਾਇੰਦਗੀ ਕਰਦੀ ਸੀ, ਜਦੋਂ ਕਿ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਦਾਅਵੇ ਅਨੁਸਾਰ, ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਸਿਰਫ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੀ ਨੁਮਾਇੰਦਗੀ ਕਰਦੀ ਸੀ। ਫਿਰ ਵੀ ਦੋਹਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਸਮਾਨਤਾ ਹੋਣੀ ਸੀ। ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ, ਸੱਤਾ ਦੀ ਲਾਲਸਾ ਵਿੱਚ, ਆਪਣੇ ਹੀ ਧਰਮਾਂ ਦੀ ਹੋਂਦ ਨੂੰ ਮੰਨਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਨਾਲ ਆਪਣਾ ਹਿੱਸਾ ਪਾਇਆ ਸੀ, ਅਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਗੈਰ-ਜਮਹੂਰੀ ਅਤੇ ਅਨੈਤਿਕ ਮੰਗਾਂ ਨੂੰ ਹੱਲਾਸ਼ੇਰੀ ਦਿੱਤੀ ਸੀ।

ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ, ਇਹ ਸਹਿਮਤੀ ਬਣੀ ਸੀ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਪੰਜ ਸੀਟਾਂ ਲਈ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਨਾਮਜ਼ਦ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਸੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਚਾਰ ਲੀਗ ਦੇ ਉਮੀਦਵਾਰ ਹੋਣਗੇ ਅਤੇ ਇੱਕ ਕਾਂਗਰਸ ਦਾ ਉਮੀਦਵਾਰ ਹੋਵੇਗਾ। ਹੁਣ ਲੀਗ ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਪੰਜ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਨਾਮਜ਼ਦ ਕਰਨ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੀ ਨੁਮਾਇੰਦਗੀ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਪਰ ਕਿਉਂਕਿ ਕਾਂਗਰਸ ਸੱਚਮੁੱਚ ਹੀ ਕੌਮੀ ਬਣਤਰ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧ ਸੀ ਅਤੇ ਇੱਕ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦੀ ਸੰਗਠਨ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਆਪਣੇ ਛੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੇ ਕੋਟੇ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦੀ ਮੁਸਲਮਾਨ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤੀ ਵਿੱਚੋਂ ਨਾਮਜ਼ਦ ਕਰਨਾ ਸਨਮਾਨਤ ਸੀ। ਇਸ ਨਾਲ ਤੇਰਾਂ ਮੈਂਬਰਾਂ ਵਾਲੀ ਅੰਤਰਿਮ ਸਰਕਾਰ ਵਿੱਚ ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਘਟ ਕੇ ਚਾਰ ਦੀ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ ਰਹਿ ਜਾਵੇਗੀ। 14 ਜੂਨ ਨੂੰ, ਕਾਂਗਰਸ ਪ੍ਰਧਾਨ ਨੇ ਵਾਇਸਰਾਏ ਨੂੰ ਲਿਖਿਆ: 'ਅਸੀਂ ਇਸ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੇ। ਜੇ ਯੂਰਪੀਅਨ ਵੋਟ ਅਤੇ "ਸਮਾਨਤਾ" ਬਾਰੇ ਸਥਿਤੀ ਬਣੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਮੇਰੀ ਕਮੇਟੀ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਹ ਦੱਸਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਅੱਗੇ ਦੇ ਮੁਸ਼ਕਲ ਕੰਮ ਵਿੱਚ ਤੁਹਾਡੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਨਹੀਂ ਹੋਣਗੇ। ਇਸ ਪੱਤਰ ਨੇ ਅੰਤਰਿਮ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਗਠਨ ਦੇ ਮੁੱਦੇ 'ਤੇ ਕੈਬਨਿਟ ਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਗੱਲਬਾਤ ਨੂੰ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

ਮਸੂਰੀ ਤੋਂ ਵਾਪਸ ਆਉਣ ਦੇ ਬਾਅਦ ਤੋਂ ਹੀ ਗਾਂਧੀ ਬੇਹੱਦ ਬੇਚੈਨ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਕੈਬਿਨੇਟ ਮਿਸ਼ਨ ਨਾਲ ਚੱਲ ਰਹੀ ਗੱਲਬਾਤ ਅਤੇ ਬਸਤੀਵਾਦੀ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਦੇ ਮਸ਼ੀਨੀਕਰਨ ਵਿਚ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦੀ ਦਿਸ਼ਾ ਤੋਂ ਉਹ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ੱਕ ਜਤਾਇਆ ਕਿ ਹਾਲਾਤ ਵਿਗੜ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਇਸ ਦੀ ਭਾਰੀ ਕੀਮਤ ਚੁਕਾਉਣੀ ਪਵੇਗੀ। ਉਹ ਕਾਂਗਰਸ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਦੀ ਸਹੀ ਅਤੇ ਨਿਆਂਪੂਰਨ ਹੱਲ ਲਈ ਲੜਨ ਦੀ ਇੱਛਾ 'ਤੇ ਵੀ ਸ਼ੱਕੀ ਸੀ। ਉਸ ਦੀ ਚਿੰਤਾ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਪਿਆਰੇਲਾਲ ਨਈਅਰ ਨੇ ਆਪਣੀ ਡਾਇਰੀ ਵਿਚ 15 ਜੂਨ 1946 ਦੇ ਆਪਣੇ ਦਿਨ ਬਾਰੇ ਲਿਖਦਿਆਂ ਕੀਤਾ ਹੈ: 'ਫੇਰ, ਬਾਪੂ ਆਪਣੀ "ਸੁਭਾਅ" ਦੀ ਪਕੜ ਵਿਚ ਹੈ! ਪਿਛਲੇ ਤਿੰਨ ਦਿਨਾਂ ਤੋਂ ਉਹ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਚੀਜ਼ਾਂ ਗਲਤ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਵਾਇਸਰਾਏ ਸਮੇਤ ਹਰ ਕੋਈ ਜਿਨਾਹ ਤੋਂ ਡਰਦਾ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕੀਮਤ 'ਤੇ ਉਸਨੂੰ ਖੁਸ਼ ਕਰਨ ਦੀ ਵਿਅਰਥ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਉਹ ਮੰਨਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਅਸਥਿਰ ਹੈ ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ 'ਤੇ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ! ਕ੍ਰਿਪਸ ਆਪਣੇ ਸਾਥੀਆਂ ਤੋਂ ਅਲੱਗ-ਥਲੱਗ ਜਾਪਦਾ ਹੈ।

Machine Translated by Google

ਇਹ ਇੱਕ ਸਵੀਕਾਰਿਆ ਤੱਥ ਸੀ ਕਿ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਇੱਕ ਅਸਾਧਾਰਨ ਅਨੁਭਵ ਸੀ।

16 ਜੂਨ ਨੂੰ, ਵਾਇਸਰਾਏ ਅਤੇ ਕੈਬਨਿਟ ਮਿਸ਼ਨ ਨੇ ਇੱਕ ਸੰਯੁਕਤ ਬਿਆਨ ਜਾਰੀ ਕਰਕੇ ਘੋਸ਼ਣਾ ਕੀਤੀ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਹੋਰ ਗੱਲਬਾਤ ਨੂੰ ਛੱਡਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅੰਤਰਿਮ ਸਰਕਾਰ ਬਣਾਉਣ ਵਾਲੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੀ ਆਪਣੀ ਸੂਚੀ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕਰਨ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਛੇ ਹਿੰਦੂ ਮੈਂਬਰਾਂ, ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤੀ ਦੇ ਇੱਕ ਨੁਮਾਇੰਦੇ, ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਦੇ ਪੰਜ ਮੁਸਲਮਾਨ ਅਤੇ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ ਭਾਈਚਾਰਿਆਂ ਦੇ ਤਿੰਨ ਨੁਮਾਇੰਦਿਆਂ ਸਮੇਤ ਚੌਦਾਂ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਸੱਦਾ ਭੇਜਿਆ ਗਿਆ ਸੀ: ਇੱਕ ਸਿੱਖ, ਇੱਕ ਭਾਰਤੀ ਈਸਾਈ ਅਤੇ ਇੱਕ ਪਾਰਸੀ। ਲਾਰਡ ਵੇਵਲ ਨੇ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਬਿਆਨ ਦੀ ਅਗਾਊਂ ਕਾਪੀ ਭੇਜੀ। ਸੂਚੀ ਵਿੱਚ ਸਾਰੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਦੁਆਰਾ ਸਿਫ਼ਾਰਸ਼ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ, ਪਰ ਕਾਂਗਰਸ ਦੁਆਰਾ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੂਚੀ ਵਿੱਚ ਬਦਲਾਅ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ। ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਉਮੀਦਵਾਰ ਸ਼ਰਤ ਚੰਦਰ ਬੋਸ ਦੀ ਥਾਂ ਇਕ ਹੋਰ ਕਾਂਗਰਸੀ, ਹਰਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਮਹਿਤਾਬ ਨੇ ਲਿਆ ਸੀ; ਰਾਜਕੁਮਾਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਕੌਰ ਦਾ ਨਾਂ ਹਟਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਅਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦੀ ਮੁਸਲਿਮ ਉਮੀਦਵਾਰ, ਡਾ. ਜ਼ਾਕਿਰ ਹੁਸੈਨ, ਨੂੰ ਹਟਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਕਾਂਗਰਸ ਨੇ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਦੇ ਉਮੀਦਵਾਰ ਅਬਦੁਰ ਰਾਬ ਨਿਸ਼ਤਰ 'ਤੇ ਸ਼ੁਰੂ ਤੋਂ ਹੀ ਇਤਰਾਜ਼ ਜਤਾਇਆ ਸੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਦਲੀਲ ਸੀ ਕਿ ਨਿਸ਼ਤਾਰ ਹੁਣੇ-ਹੁਣੇ ਸੰਪੰਨ ਹੋਈਆਂ ਚੋਣਾਂ ਵਿਚ ਲੀਗ ਦਾ ਹਾਰਿਆ ਹੋਇਆ ਉਮੀਦਵਾਰ ਸੀ, ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਅੰਤਰਿਮ ਸਰਕਾਰ ਵਿਚ ਨਾਮਜ਼ਦ ਕਰਨਾ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਹੋਵੇਗਾ। ਪਰ ਵਾਇਸਰਾਏ ਨੇ ਇਤਰਾਜ਼ ਨੂੰ ਨਜ਼ਰਅੰਦਾਜ਼ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

13-ਮੈਂਬਰੀ ਅੰਤਰਿਮ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਅਸਲ ਅੰਕੜੇ ਨੂੰ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਜ਼ੋਰ ਦੇ ਕੇ ਅੰਤਰਿਮ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਸੰਤੁਲਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਇੱਕ ਤੋਂ ਵੱਧ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਵਾਇਸਰਾਏ ਨੇ ਇੱਕ ਸਰਕਾਰੀ ਅਧਿਕਾਰੀ, ਐਨ.ਪੀ

ਇੰਜੀਨੀਅਰ, ਐਡਵੋਕੇਟ ਜਨਰਲ. ਇੰਜੀਨੀਅਰ ਆਜ਼ਾਦ ਹਿੰਦ ਫੌਜ ਦੇ ਸਿਪਾਹੀਆਂ ਦੇ ਹਾਲ ਹੀ ਵਿੱਚ ਸਮਾਪਤ ਹੋਏ ਮੁਕੱਦਮੇ ਵਿੱਚ ਇਸਤਗਾਸਾ ਵਕੀਲ ਸੀ। ਅੰਤਰਿਮ ਸਰਕਾਰ ਲਈ ਨਾਮਜ਼ਦ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੀ ਸੂਚੀ ਵਿੱਚ ਉਸਦਾ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣਾ ਭਾਰਤੀ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਵੈਮਾਣ ਦੇ ਮੂੰਹ 'ਤੇ ਕਰਾਰੀ ਚਪੇੜ ਸੀ।

16 ਤਰੀਕ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦੇ ਭਾਸ਼ਣ ਵਿੱਚ, ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਧੀਰਜ ਰੱਖਣ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ। ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਤੁਹਾਨੂੰ ਮਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਵੀ ਸਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਾਮਰਾਜਵਾਦ ਦੀ ਪਰੰਪਰਾ ਵਿਰਸੇ ਵਿੱਚ ਮਿਲੀ ਹੈ ਜਿਸਨੂੰ ਉਹ ਇੱਕ ਵਾਰ ਨਹੀਂ ਵਧਾ ਸਕਦੇ।... ਸਾਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਰਾਤੋ-ਰਾਤ ਇਸ ਨੂੰ ਨਾ ਸੁੱਟਣ ਲਈ ਦੋਸ਼ੀ ਨਹੀਂ ਠਹਿਰਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਆਓ ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਭਰੋਸੇ 'ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਕਰੀਏ. ਅਸੀਂ ਸਿਰਫ਼ ਸ਼ੱਕ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਕੰਮ ਨਾ ਕਰੀਏ।' ਉਸ ਰਾਤ ਉਹ ਡੇਢ ਵਜੇ ਉੱਠਿਆ ਅਤੇ ਅੰਤਰਿਮ ਸਰਕਾਰ ਬਾਰੇ ਇਕਪਾਸੜ ਘੋਸ਼ਣਾ ਦੇ ਜਵਾਬ ਵਿੱਚ ਸੀਡਬਲਯੂਸੀ ਤੋਂ ਵਾਇਸਰਾਏ ਨੂੰ ਇੱਕ ਪੱਤਰ ਦਾ ਖਰੜਾ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ। ਉਸਨੇ ਚਾਰ ਨੁਕਤਿਆਂ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ: (i) ਲੀਗ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇੱਕ ਮੁਸਲਿਮ ਸੰਗਠਨ ਵਜੋਂ ਆਪਣੀ ਸੂਚੀ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਗੈਰ-ਮੁਸਲਿਮ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧੀ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਲ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀ ਸੀ; (ii) ਇੱਕ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦੀ ਸੰਗਠਨ ਵਜੋਂ ਕਾਂਗਰਸ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਸੂਚੀ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਕਾਂਗਰਸੀ ਮੁਸਲਮਾਨ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਨ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ; (iii) ਲੀਗ ਨੂੰ ਪੰਜ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਆਪਣੇ ਕੋਟੇ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਨਾਮ ਦੀ ਚੋਣ ਵਿਚ ਕੋਈ ਕਹਿਣਾ ਨਹੀਂ ਸੀ।

Machine Translated by Google

ਇਸ ਦਾ ਮਤਲਬ ਸੀ, ਘੱਟ ਗਿਣਤੀਆਂ ਨੂੰ ਅਲਾਟ ਕੀਤੀਆਂ ਸੀਟਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਖਾਲੀ ਹੋਣ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿੱਚ, ਸਿਰਫ਼ ਕਾਂਗਰਸ ਕੋਲ ਖਾਲੀ ਅਸਾਮੀਆਂ ਨੂੰ ਭਰਨ ਲਈ ਨਾਵਾਂ ਦੀ ਚੋਣ ਕਰਨ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਨੇ ਸੇਵਾ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਸਾਰੇ ਵਰਗਾਂ ਦੀ ਨੁਮਾਇੰਦਗੀ ਕਰਨ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਸੀ; ਅਤੇ (iv) ਕਾਰਵਾਈ ਵਿੱਚ, ਅੰਤਰਿਮ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਅਸੈਂਬਲੀ ਵਿੱਚ ਚੁਣੇ ਹੋਏ ਨੁਮਾਇੰਦਿਆਂ ਪ੍ਰਤੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਮੰਨਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। CWC ਨੇ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਡਰਾਫਟ ਨੂੰ ਨਜ਼ਰਅੰਦਾਜ਼ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ 17 ਜੂਨ ਨੂੰ ਦੁਪਹਿਰ ਦੇ ਸੈਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜਵਾਬ 'ਤੇ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ: CWC ਵਾਇਸਰਾਏ ਦੇ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਤੋਂ 'ਪ੍ਰਾਪਤ' ਨਹੀਂ ਸੀ ਪਰ ਉਹ ਇਸ ਨੂੰ 'ਨਾਂਹ' ਨਹੀਂ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਮਹਿਤਾਬ, ਇੱਕ ਵਫ਼ਾਦਾਰ ਕਾਂਗਰਸੀ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਤੇ, CWC ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰੇਗਾ ਅਤੇ ਸ਼ਰਤ ਚੰਦਰ ਬੋਸ ਦੀ ਭੁੱਲ ਨੂੰ ਸੁਧਾਰਿਆ ਜਾਵੇਗਾ। ਕਾਂਗਰਸ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦੀ ਮੁਸਲਮਾਨ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਲ ਨਾ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਨਾਲ ਕਾਂਗਰਸ ਕੋਟੇ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਹਿੰਦੂ ਦੀ ਥਾਂ ਇੱਕ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦੀ ਮੁਸਲਮਾਨ ਨੂੰ ਨਾਮਜ਼ਦ ਕਰਕੇ ਨਜਿੱਠਿਆ ਜਾਵੇਗਾ, ਭਾਵੇਂ ਇਸ ਨਾਲ ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਭਾਰਤੀ ਭਾਈਚਾਰੇ ਨੂੰ ਅੰਤਰਿਮ ਸਰਕਾਰ ਵਿੱਚ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਮਿਲੇਗੀ।

ਇਸ ਗੱਲ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕਿ ਉਸਨੇ ਕਦੇ ਕਾਂਗਰਸ ਨੂੰ ਭਰੋਸਾ ਦਿਵਾਇਆ ਸੀ ਕਿ ਅੰਤਰਿਮ ਸਰਕਾਰ 30 ਮਈ ਨੂੰ ਕਾਂਗਰਸ ਪ੍ਰਧਾਨ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਿਤ ਇੱਕ ਪੱਤਰ ਵਿੱਚ, ਇੱਕ ਸ਼ਾਸਨ ਮੰਤਰੀ ਮੰਡਲ ਦੇ ਸਮਾਨ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦਾ ਆਨੰਦ ਮਾਣੇਗੀ, ਵਾਇਸਰਾਏ ਨੇ ਭਰੋਸਾ ਦਿਵਾਇਆ ਕਿ: 'ਮਹਾਰਾਜ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਵਿਵਹਾਰ ਕਰੇਗੀ। ਨਵੀਂ ਅੰਤਰਿਮ ਸਰਕਾਰ ਜਿਸ ਨੂੰ ਡੋਮੀਨੀਅਨ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਵਿਚਾਰਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ; ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਉਦਾਰਵਾਦੀ ਇਰਾਦੇ ਲਗਭਗ ਅਣਜਾਣ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ ਜਦੋਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਰਸਮੀ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ ਸ਼ੱਕ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੇ 'ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੋ, ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਇਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਸਹਿਯੋਗ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਹੋਵਾਂਗੇ ਜੋ ਭਾਰਤ ਨੂੰ ਬਾਹਰੀ ਨਿਯੰਤਰਣ ਤੋਂ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰੇਗਾ ਅਤੇ ਨਵਾਂ ਸੰਵਿਧਾਨ ਬਣਦੇ ਹੀ ਪੂਰੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ। '। ਕਾਂਗਰਸ ਹੈਰਾਨੀਜਨਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਦੀਆਂ ਧੱਕੇਸ਼ਾਹੀਆਂ ਅਤੇ ਵਾਇਸਰਾਏ ਦੇ ਪੱਖਪਾਤੀ ਵਤੀਰੇ ਅੱਗੇ ਝੁਕ ਗਈ ਅਤੇ ਅੰਤਰਿਮ ਸਰਕਾਰ ਲਈ ਵਾਇਸਰਾਏ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ। ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ, ਕਿਉਂਕਿ ਅਬਦੁਰ ਰਾਬ ਨਿਸ਼ਤਾਰ ਦੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਨ ਨਾਲ NWFP ਦੇ ਖਾਨ ਭਰਾਵਾਂ 'ਤੇ ਸਿੱਧਾ ਅਸਰ ਪਿਆ ਸੀ, CWC ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਉਤਮਨਜ਼ਈ ਤੋਂ ਖਾਨ ਅਬਦੁਲ ਗੱਫਾਰ ਖਾਨ ਦੇ ਆਉਣ ਦੀ ਉਡੀਕ ਕਰੇਗਾ।

ਉਦੋਂ ਹੀ ਇੱਕ ਨਵਾਂ ਸੰਕਟ ਆ ਗਿਆ। ਸਟੇਟਸਮੈਨ ਨੇ ਜਿਨਾਹ ਦੁਆਰਾ ਲਾਰਡ ਵੇਵਲ ਨੂੰ ਲਿਖੀ ਚਿੱਠੀ ਦਾ ਇੱਕ ਅੰਸ਼ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਉਸਨੇ ਨਵੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ਰੱਖੀਆਂ ਸਨ ਜੋ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਦੇ ਵਾਇਸਰਾਏ ਦੁਆਰਾ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਨੂੰ ਮੰਨਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਹੋਣੀਆਂ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਕੁਝ ਮੰਗਾਂ ਬਿਲਕੁਲ ਨਵੀਆਂ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਕਾਂਗਰਸ ਕਦੇ ਵੀ ਸਹਿਮਤ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕੀ। ਅਖਬਾਰ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਕਾਂਗਰਸ ਪ੍ਰਧਾਨ ਨੇ ਵਾਇਸਰਾਏ ਨੂੰ ਜਿਨਾਹ ਦੀ ਚਿੱਠੀ ਦੇ ਪਾਠ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਵਾਇਸਰਾਏ ਦਾ ਜਵਾਬ ਮੰਗਣ ਲਈ ਲਿਖਿਆ। 20 ਜੂਨ ਨੂੰ ਲਿਖੇ ਪੱਤਰ ਵਿੱਚ ਸ

Machine Translated by Google

1946, ਵਾਇਸਰਾਏ ਨੇ ਜਿਨਾਹ ਨੂੰ ਕਈ ਭਰੋਸੇ ਦਿੱਤੇ ਸਨ। ਇੱਕ ਤਾਂ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਦੋਵਾਂ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਪਾਰਟੀਆਂ ਦੀ ਸਹਿਮਤੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਨਾਮਜ਼ਦ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੀ ਸੂਚੀ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਤਬਦੀਲੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ। ਇਸਦਾ ਅਰਥ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਕਾਂਗਰਸ ਲੀਗ ਦੀ ਸਹਿਮਤੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਆਪਣੇ ਕੋਟੇ ਦੇ ਅੰਦਰ ਵੀ ਕਿਸੇ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦੀ ਮੁਸਲਮਾਨ ਨੂੰ ਨਾਮਜ਼ਦ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀ ਸੀ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਲੀਗ ਦੇ ਨਾਮਜ਼ਦ ਵਿਅਕਤੀਆਂ 'ਤੇ ਇਸ ਦੇ ਇਤਰਾਜ਼ ਦਾ ਕੋਈ ਨਤੀਜਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਵਾਇਸਰਾਏ ਦੁਆਰਾ ਜਿਨਾਹ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਇੱਕ ਹੋਰ ਭਰੋਸਾ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਜੇਕਰ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤੀਆਂ ਸਮੇਤ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ ਸੀਟਾਂ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਅਸਾਮੀ ਖਾਲੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਖਾਲੀ ਥਾਂ ਨੂੰ ਭਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦੋਵਾਂ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਪਾਰਟੀਆਂ ਨਾਲ ਸਲਾਹ ਮਸ਼ਵਰਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

ਇਸ ਨੇ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਨੂੰ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤੀਆਂ ਦੇ ਨੁਮਾਇੰਦਿਆਂ ਦੀ ਚੋਣ ਵਿੱਚ ਵੀਟੋ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦਿੱਤੀ ਜੋ ਹਿੰਦੂ ਸਮਾਜ ਦਾ ਇੱਕ ਅਨਿੱਖੜਵਾਂ ਅੰਗ ਸਨ, ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਦੁਆਰਾ ਤਿਆਰ ਕੀਤੇ ਗਏ ਵਰਗੀਕਰਣਾਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਅਤੇ ਵਾਇਸਰਾਏ ਦੁਆਰਾ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ, ਅਤੇ ਅੱਗੇ ਉਸ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਨਾਲ ਜੋੜਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਕਾਂਗਰਸ। ਕਾਂਗਰਸ ਪ੍ਰਧਾਨ ਨੂੰ 15 ਜੂਨ ਦੇ ਆਪਣੇ ਪੱਤਰ ਵਿੱਚ, ਵਾਇਸਰਾਏ ਨੇ ਇਸ ਗੱਲ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਅੰਤਰਿਮ ਸਰਕਾਰ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਲੀਗ-ਕਾਂਗਰਸ ਜਾਂ ਹਿੰਦੂ-ਮੁਸਲਿਮ ਸਮਾਨਤਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਪੰਜ ਲੀਗ-ਮੁਸਲਿਮ ਮੈਂਬਰਾਂ ਵਿੱਚ ਛੇ ਕਾਂਗਰਸ-ਹਿੰਦੂ ਮੈਂਬਰ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤੀ ਦੇ ਮੈਂਬਰ। ਪਰ ਨਵੀਂ ਵੇਵਲ-ਜਿਨਾਹ ਸਮਝ ਨਾਲ 'ਪੈਰਿਟੀ' ਨੂੰ ਪਿਛਲੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਰਾਹੀਂ ਅੰਦਰ ਲਿਆਂਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਹੁਣ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤੀਆਂ ਨੂੰ ਕਾਂਗਰਸ ਤੋਂ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਹਿੰਦੂ ਕੋਟੇ ਤੋਂ ਵੀ ਵੱਖ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਇਹ ਇਕੋ ਇਕ ਸਿੱਟਾ ਸੀ ਜੋ ਵਾਇਸਰਾਏ ਦੁਆਰਾ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਨੂੰ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤੀਆਂ ਦੇ ਨਾਮਜ਼ਦ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਜਾਂ ਰੱਦ ਕਰਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦੇਣ ਤੋਂ ਕੱਢਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ; ਹੁਣ ਸਿਰਫ਼ ਕਾਂਗਰਸ ਅਤੇ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਵਿਚਕਾਰ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਜਾਤੀ ਹਿੰਦੂਆਂ ਅਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਵੀ ਬਰਾਬਰੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕਾਂਗਰਸ ਨੂੰ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਹਿੰਦੂ ਸੰਗਠਨ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ, ਸਗੋਂ ਜਾਤੀ ਹਿੰਦੂ ਸੰਗਠਨ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਦੁਬਾਰਾ ਵਰਗੀਕ੍ਰਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

ਸੀਡਬਲਯੂਸੀ ਨੂੰ ਹੁਣ ਇਹ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਣ ਲੱਗਾ ਹੈ ਕਿ ਵਾਇਸਰਾਏ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਅਤੇ ਜਿਨਾਹ ਪ੍ਰਤੀ ਪੱਖਪਾਤੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਵਿਵਹਾਰ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਸਗੋਂ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਗੱਠਜੋੜ ਵਿੱਚ ਸੀ। ਇਹ ਭਾਵਨਾ ਉਦੋਂ ਹੋਰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਹੋਈ ਜਦੋਂ 22 ਜੂਨ ਨੂੰ ਵਾਇਸਰਾਏ ਨੇ ਕਾਂਗਰਸ ਪ੍ਰਧਾਨ ਨੂੰ ਲਿਖੇ ਇੱਕ ਪੱਤਰ ਵਿੱਚ ਕਾਂਗਰਸ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਅੰਤਰਿਮ ਸਰਕਾਰ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਾਰਟੀ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦੀ ਮੁਸਲਮਾਨ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਨ ਦੀ ਮੰਗ ਨੂੰ ਦਬਾਉਣ ਤੋਂ ਗੁਰੇਜ਼ ਨਾ ਕਰੇ: ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਤੁਸੀਂ ਮੈਂ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕੈਬਨਿਟ ਮਿਸ਼ਨ ਜਾਂ ਮੇਰੇ ਲਈ ਇਸ ਬੇਨਤੀ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨਾ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਹ ਕਾਂਗਰਸ ਵੱਲੋਂ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਦੇ ਉਮੀਦਵਾਰ ਅਬਦੁਰ ਰਾਬ ਨਿਸ਼ਤਰ 'ਤੇ ਉਠਾਏ ਗਏ ਇਤਰਾਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰਨ ਦੇ ਉਸ ਦੇ ਜਵਾਬ ਤੋਂ ਉਲਟ ਸੀ। ਵਾਇਸਰਾਏ ਨੇ 15 ਜੂਨ ਨੂੰ ਇਹ ਤਰਕ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ, 'ਮੈਂ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਦੁਆਰਾ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਗਏ ਨਾਵਾਂ 'ਤੇ ਇਤਰਾਜ਼ ਕਰਨ ਦੇ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ, ਇਸ ਤੋਂ ਵੱਧ ਮੈਂ ਦੂਜੇ ਪਾਸਿਓਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਇਤਰਾਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਾਂਗਾ'।

Machine Translated by Google

ਗਾਂਧੀ ਲਈ, ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਸੰਤੁਲਨ ਬਣਾਈ ਰੱਖਣ ਦੀਆਂ ਪੇਚੀਦਗੀਆਂ ਅਰਥਹੀਣ ਸਨ। ਉਸ ਨੇ ਸੱਤਾ-ਸ਼ੇਅਰਿੰਗ ਫਾਰਮੂਲੇ ਦੀ ਸਿਰਫ਼ ਸਫ਼ਲਤਾ ਲਈ ਕਾਂਗਰਸ ਲਈ ਭੂਮਿਕਾ ਵਿੱਚ ਤਬਦੀਲੀ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਉਸ ਲਈ, ਕਾਂਗਰਸ ਸਾਰੇ ਭਾਈਚਾਰਿਆਂ ਅਤੇ ਵਰਗਾਂ ਦੀ ਨੁਮਾਇੰਦਗੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦੀ ਸੰਗਠਨ ਵਜੋਂ ਆਪਣੀ ਭੂਮਿਕਾ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਣ ਲਈ ਸਹੀ ਅਤੇ ਫਰਜ਼ ਪਾਬੰਦ ਸੀ। ਜੇਕਰ ਕਾਂਗਰਸ ਨੇ ਕੋਈ ਹੋਰ ਭੂਮਿਕਾ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਉਹ ਸਿਆਸੀ ਖੁਦਕੁਸ਼ੀ ਕਰ ਲਵੇਗੀ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਇਸ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਿਆਸੀ ਲਾਭ ਲਈ, ਆਪਣੇ ਦੋਸਤਾਂ ਨੂੰ ਤਿਆਗਣਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੀਦਾ। ਅਜਿਹਾ ਮੌਕਾਪ੍ਰਸਤੀ ਇਸ ਦੇ ਪਤਨ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣੇਗੀ ਅਤੇ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਘਾਤਕ ਸਿੱਧ ਹੋਵੇਗੀ। 'ਆਪਣੀ ਜਾਨ ਦੀ ਕੀਮਤ 'ਤੇ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਹਾਸਲ ਕਰਨਾ' ਗਾਂਧੀ ਲਈ ਇੱਕ ਬੁਰਾ ਸੌਦਾ ਸੀ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਸੀਡਬਲਯੂਸੀ ਨੇ ਵੱਖਰਾ ਸੋਚਿਆ। ਪਿਆਰੇਲਾਲ ਦੀਆਂ ਡਾਇਰੀਆਂ ਵਿਚ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਦੀਆਂ ਐਂਟਰੀਆਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਦੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ, ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕ ਸਥਿਤੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਤੇ ਸੀਡਬਲਯੂਸੀ ਵਿਚਕਾਰ ਵਧ ਰਹੀ ਦਰਾੜ 'ਤੇ ਰੌਸ਼ਨੀ ਪਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ:

ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ, 19 ਜੂਨ, 1946 'ਕੈਬਨਿਟ 'ਚ
ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦੀ ਮੁਸਲਮਾਨ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਨ ਲਈ ਕਾਂਗਰਸ ਲਈ ਹਿੰਦੂ ਨਾਮ ਨੂੰ ਹਟਾਉਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੋਵੇਗਾ। ਜੇਕਰ ਮੌਲਾਨਾ ਸਾਹਬ ਵਰਗੀ ਉੱਤਮ ਹਸਤੀ ਨੂੰ ਉਥੇ ਰੱਖਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਕੋਈ ਵੀ ਇਤਰਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ ਭਾਵੇਂ ਇਸ ਨਾਲ ਹਿੰਦੂ ਕੋਟਾ ਘਟ ਜਾਵੇਗਾ। ਪਰ ਮੌਲਾਨਾ ਇਸ ਬਾਰੇ ਇੱਕ ਕੋਮਲਤਾ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਬਾਪੂ ਦੀ ਨਿੱਜੀ ਬੇਨਤੀ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਬਿਲਕੁਲ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

'ਬਾਪੂ ਨੇ ਅੱਜ ਵਰਕਿੰਗ ਕਮੇਟੀ ਨੂੰ ਅੰਤਮ ਨੋਟਿਸ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਜੇਕਰ ਉਹ ਕਿਸੇ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦੀ ਮੁਸਲਮਾਨ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਲ ਨਾ ਕਰਨ ਅਤੇ ਐਨ.ਪੀ. ਇੰਜੀਨੀਅਰ ਦੇ ਨਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਨ ਲਈ ਸਹਿਮਤ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਵਾਇਸਰਾਏ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਲਗਾਇਆ ਸੀ, ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਸ ਨਾਲ ਕੋਈ ਲੈਣਾ-ਦੇਣਾ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ। ਸਾਰਾ ਕਾਰੋਬਾਰ ਅਤੇ ਦਿੱਲੀ ਛੱਡ ਦਿਓ।

ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ, 20 ਜੂਨ, 1946 'ਬਾਪੂ ਨੇ ਇੱਕ
ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦੀ ਮੁਸਲਮਾਨ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਨ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਵਰਕਿੰਗ ਕਮੇਟੀ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਸਟੈਂਡ ਨੂੰ ਮੁੜ ਦੁਹਰਾਇਆ। ਸਰਦਾਰ ਨੇ ਉਸ ਦਾ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਸਮਰਥਨ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਬਾਪੂ ਨੂੰ ਨਕਾਰ ਕੇ ਕੈਬਨਿਟ ਮਿਸ਼ਨ ਨਾਲ ਸ਼ਰਤਾਂ ਕਰਨ ਦੀ ਹਿੰਮਤ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਬਾਪੂ ਦੇ ਪੱਤਰ ਦਾ ਖਰੜਾ ਕੈਬਨਿਟ ਮਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਭੇਜਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਇਸੇ ਦੌਰਾਨ ਖ਼ਬਰ ਆਈ ਕਿ ਕਸ਼ਮੀਰ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਪੰਡਿਤ ਨਹਿਰੂ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ। ਗੈਰਹਾਜ਼ਰ ਮੈਂਬਰਾਂ, ਸ਼ੰਕਰ ਰਾਓ ਦੇਵ, ਗੋਵਿੰਦ ਵੱਲਭ ਪੰਤ ਅਤੇ ਨਰੇਂਦਰ ਦੇਵ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਬੁਲਾਉਣ ਲਈ ਤਾਰਾਂ ਭੇਜੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ।

'ਦੁਪਿਹਰ 1.30 ਤੋਂ 2.45 ਵਜੇ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ, ਕ੍ਰਿਪਸ ਨੇ ਆ ਕੇ ਬਾਪੂ ਨੂੰ ਦੇਖਿਆ। ਬਾਪੂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੁਬਾਰਾ ਤਾਕੀਦ ਕੀਤੀ ਕਿ ਕੈਬਨਿਟ ਮਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਇੱਕ ਜਾਂ ਦੂਜੀ ਧਿਰ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਦੀ ਚੋਣ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ, ਨਾ ਕਿ ਏਕੀਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼; ਕੈਬਨਿਟ ਮਿਸ਼ਨ ਗਲਤ ਰਾਹ 'ਤੇ ਚੱਲ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਕ੍ਰਿਪਸ ਨੇ ਮੁਆਫੀ ਮੰਗੀ ਸੀ। ਦੁਬਾਰਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨਾ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੋਵੇਗਾ

Machine Translated by Google

ਇੰਨੀ ਦੂਰ ਆਉਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ; ਜਿਨਾਹ ਨਹੀਂ ਸੁਣੇਗਾ, ਵਗੈਰਾ। ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਬਾਪੂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਸ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਕੈਬਨਿਟ ਮਿਸ਼ਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਰਜ਼ੀ ਅਨੁਸਾਰ ਚੱਲ ਸਕਦਾ ਹੈ; ਉਸਦਾ ਇਸ ਨਾਲ ਕੋਈ ਲੈਣਾ-ਦੇਣਾ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ।'

ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ, 21 ਜੂਨ, 1946 'ਬਾਪੂ ਦੇ ਖਰੜੇ
'ਤੇ ਵਰਕਿੰਗ ਕਮੇਟੀ 'ਚ ਫਿਰ ਚਰਚਾ ਹੋਈ। ਬਾਪੂ ਨੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਚੇਤਾਵਨੀ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਉਹ ਗੋਡਿਆਂ ਭਾਰ ਹੋ ਕੇ ਆਪਣੇ ਨਵੇਂ ਉੱਦਮ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲ ਹੋਣ ਨਾਲ ਕੁਝ ਹਾਸਲ ਨਹੀਂ ਕਰਨਗੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਰਾਏ ਦੁਹਰਾਈ ਕਿ ਜੇਕਰ ਕੈਬਨਿਟ ਮਿਸ਼ਨ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ਨਹੀਂ ਮੰਨੀਆਂ ਤਾਂ ਅੰਤਰਿਮ ਸਮੇਂ ਦੌਰਾਨ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਨੂੰ ਕੇਂਦਰ ਵਿੱਚ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਰਕਾਰ ਬਣਾਉਣ ਦੇਣਾ ਬਿਹਤਰ ਹੋਵੇਗਾ।

ਮੌਲਾਨਾ ਸਾਹਬ ਨੇ ਕਸ਼ਮੀਰ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਇੱਕ ਤਾਰ ਭੇਜੀ ਕਿ ਕਾਰਜ ਕਮੇਟੀ ਵਿੱਚ ਵਿਚਾਰ-ਵਟਾਂਦਰੇ ਵਿੱਚ ਜਵਾਹਰ ਲਾਲ ਦੀ ਹਾਜ਼ਰੀ ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਉਸਨੇ ਵਾਇਸਰਾਏ ਨੂੰ ਇੱਕ ਸੁਨੇਹਾ ਵੀ ਭੇਜਿਆ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਉਸਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਵਾਪਸ ਜਾਣ ਦੇ ਯੋਗ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਢੁਕਵੀਂ ਆਵਾਜਾਈ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਨ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਵਾਇਸਰਾਏ ਨੇ ਇਸ ਅਨੁਸਾਰ ਰੈਜ਼ੀਡੈਂਟ ਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹਦਾਇਤਾਂ ਭੇਜ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹਨ। ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਖ਼ਬਰ ਆਈ ਕਿ ਕਸ਼ਮੀਰ ਦਰਬਾਰ ਨੇ ਜਵਾਹਰ ਲਾਲ ਦੀ ਵਾਪਸੀ ਲਈ ਜਹਾਜ਼ ਅਤੇ ਮੋਟਰ ਟਰਾਂਸਪੋਰਟ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤਾ ਹੈ।

'ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਬਾਪੂ ਨੇ ਸਰਦਾਰ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੰਤਰੀ ਮੰਡਲ ਵਿਚ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦੀ ਮੁਸਲਮਾਨ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਨ ਲਈ ਗੱਲਬਾਤ ਮੌਲਾਨਾ ਸਾਹਬ ਨੂੰ ਨਹੀਂ, ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਨੂੰ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਮੌਲਾਨਾ ਸਾਹਬ ਖੁਦ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦੀ ਮੁਸਲਮਾਨ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਤੇ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੱਦ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਵਧਾਉਣ ਵਿਚ ਸ਼ਰਮ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਤਰਕਪੂਰਨ ਅੰਤ।'

ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ, 22 ਜੂਨ, 1946 'ਸੁਧੀਰ ਘੋਸ਼ ਨੇ
ਕ੍ਰਿਪਸ ਨੂੰ ਦੇਖਿਆ। ਉਸਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਕ੍ਰਿਪਸ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਸੀ ਕਿ ਇੱਕ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦੀ ਮੁਸਲਮਾਨ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਨ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਕਾਂਗਰਸ ਦਾ ਸਟੈਂਡ ਬਿਲਕੁਲ ਤਰਕਪੂਰਨ ਅਤੇ ਜਾਇਜ਼ ਸੀ ਪਰ ਕੀ ਵਰਕਿੰਗ ਕਮੇਟੀ ਇਸਨੂੰ ਮੁਆਫ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀ ਸੀ? ਉਹ ਇੱਕ ਲਿਖਤੀ ਭਰੋਸੇ 'ਤੇ ਅੱਗੇ ਵਧੇ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੌਲਾਨਾ ਸਾਹਬ ਤੋਂ ਮਿਲਿਆ ਸੀ ਕਿ ਵਰਕਿੰਗ ਕਮੇਟੀ ਇਸ ਗੱਲ 'ਤੇ ਅੜੀ ਨਹੀਂ ਰਹੇਗੀ। ਅਤੇ ਹੁਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਇੱਕ ਅਜੀਬ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਪਾਇਆ. ਸੁਧੀਰ ਦੇ ਇਹ ਪੁੱਛਣ 'ਤੇ ਕਿ ਜੇਕਰ ਕਾਂਗਰਸ ਨੇ ਕੈਬਨਿਟ ਮਿਸ਼ਨ ਦੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ 'ਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਤਾਂ ਉਹ ਲੀਗ ਨੂੰ ਸੱਤਾ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਸੌਂਪ ਸਕਦੇ, ਕ੍ਰਿਪਸ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦਾ ਕਿ ਲੀਗ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਹੀ ਇਹ ਸੌਂਪਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

"ਫਿਰ ਕਾਂਗਰਸ ਨੂੰ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਸੌਂਪਦੇ?"
"ਇਸਦੇ ਲਈ ਸਾਨੂੰ HMG ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਦੀ ਲੋੜ ਪਵੇਗੀ।"

Machine Translated by Google

"ਕੀ ਇਹ ਇੱਥੋਂ ਨਹੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਸੀ?"

"ਨਹੀਂ, ਇਸ ਲਈ ਨਿੱਜੀ ਚਰਚਾ ਦੀ ਲੋੜ ਹੋਵੇਗੀ।"

'ਦੁਪਿਹਰ ਵੇਲੇ, ਵਾਇਸਰਾਏ ਤੋਂ ਇਕ ਚਿੱਠੀ ਮਿਲੀ ਜਿਸ ਵਿਚ ਕਾਂਗਰਸ ਪ੍ਰਧਾਨ ਨੂੰ ਅੰਤਰਿਮ ਸਰਕਾਰ ਵਿਚ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਨੁਮਾਇੰਦਿਆਂ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਪਸੰਦ ਦੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਨ ਦੀ ਮੰਗ ਨਾ ਦਬਾਉਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਸਨੇ ਉਹ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕੀਤੀ ਜੋ ਬਾਪੂ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਹੁਣ ਤੱਕ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਅਸਫਲ ਰਹੀ ਸੀ। ਵਰਕਿੰਗ ਕਮੇਟੀ ਵਿੱਚ ਵੋਟ ਪਾਉਣ ਦੇ ਸਵਾਲ 'ਤੇ ਇੱਕ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਬਾਕੀ ਸਾਰੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਰਤਾਂ 'ਤੇ ਸੱਤਾ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ।

ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ, 23 ਜੂਨ, 1946 ਨੂੰ ਦੁਪਹਿਰ ਵੇਲੇ

ਵਰਕਿੰਗ ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਮੀਟਿੰਗ ਵਿਚ ਬਾਪੂ ਨੇ ਆਪਣਾ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਵਿਚਾਰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਕਿ ਕਾਂਗਰਸ ਨੂੰ ਅੰਤਰਿਮ ਸਰਕਾਰ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਪਰ ਸੰਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਵਿਚ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਨਿਰੋਲ ਚੋਣਕਾਰ ਸੰਸਥਾ ਸੀ ਜਿਸ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧ ਚਰਿੱਤਰ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਵੀ. ਵਾਇਸਰਾਏ ਇਸ ਦੇ ਕੰਮਕਾਜ ਵਿਚ ਦਖ਼ਲ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦਾ ਸੀ - ਉਹ ਇਸ ਵਿਚ ਬੈਠ ਕੇ ਵੀ ਅਧਿਕਾਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਰੱਖ ਸਕਦਾ। ਜੇ ਸਭ ਤੋਂ ਮਾੜਾ ਸਮਾਂ ਆਇਆ, ਤਾਂ ਇਹ ਇੱਕ ਬਾਗੀ ਸੰਸਥਾ ਵਿੱਚ ਬਦਲ ਸਕਦਾ ਹੈ... ਬਦਲਵੇਂ ਰੂਪ ਵਿੱਚ, ਉਸਨੂੰ ਲੜਾਈ ਦੇਣ ਦੀ ਕੋਈ ਸੰਭਾਵਨਾ ਨਹੀਂ ਦਿਖਾਈ ਦਿੱਤੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਅਹਿੰਸਾ ਦਾ ਲੋੜੀਂਦਾ ਮਾਹੌਲ ਆਉਣ ਵਾਲਾ ਨਹੀ ਸੀ। ਨਿੱਜੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਉਹ ਸਿਵਲ ਨਾਫਰਮਾਨੀ ਆਦਿ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ ਬਾਰੇ ਸੋਚ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ ਸਨ।

'ਜਦੋਂ ਉਹ ਇਸ ਤਣਾਅ ਵਿਚ ਅੱਗੇ ਵਧ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਰਾਜਿੰਦਰ ਬਾਬੂ ਨੇ ਅਸਾਮ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਇਕ ਤਾਰ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਸੁਣਾਈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਉਸ ਫਾਰਮ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਖਿੱਚਿਆ ਗਿਆ, ਜੋ ਵਾਇਸਰਾਏ ਦੇ ਸੁਧਾਰ ਦਫਤਰ ਨੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਚੋਣ ਲਈ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸੂਬਾਈ ਅਸੈਂਬਲੀਆਂ ਦੇ ਸਪੀਕਰਾਂ ਨੂੰ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ ਸੀ। . ਹੋਰ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਉਮੀਦਵਾਰਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਐਲਾਨ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਕੈਬਨਿਟ ਮਿਸ਼ਨ ਦੇ 16 ਮਈ ਦੇ ਬਿਆਨ ਦੇ ਪੈਰਾ 19 ਦੇ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਲਈ ਸੂਬੇ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧ ਵਜੋਂ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੋਣਗੇ। ਪੈਰਾ 19 ਵਿੱਚ ਸਮੂਹਾਂ ਦੇ ਗਠਨ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਵਿਵਾਦਿਤ ਧਾਰਾਵਾਂ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ। ਸਰਦਾਰ ਪਟੇਲ ਨੂੰ ਬੰਬਈ ਦੇ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਬੀ.ਜੀ. ਖੇਰ ਤੋਂ ਵੀ ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਸੰਦੇਸ਼ ਮਿਲਿਆ ਸੀ: ਜੇ ਕਾਂਗਰਸੀ ਉਮੀਦਵਾਰ ਘੋਸ਼ਣਾ ਪੱਤਰ 'ਤੇ ਦਸਤਖਤ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਕੀ ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਧਾਰਾ 19 ਵਿਚ ਦੱਸੇ ਅਨੁਸਾਰ ਸਮੂਹ ਬਣਾਉਣ ਅਤੇ ਵੋਟ ਪਾਉਣ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਲਈ ਵਚਨਬੱਧ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ? ਪਾਠ ਪੜ੍ਹਦਿਆਂ ਬਾਪੂ ਨੇ ਕਿਹਾ: "ਇਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਸੰਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਵੀ ਹੁਣ ਬਦਬੂ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਡਰ ਹੈ, ਅਸੀਂ ਇਸ ਨੂੰ ਛੂਹ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ"।

'ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਭਾਸ਼ਣ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਨਵੀਂ ਰੁਕਾਵਟ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਟਿੱਪਣੀ ਕੀਤੀ: 'ਜ਼ਹਿਰ ਦੀ ਇੱਕ ਬੂੰਦ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੇ ਘੜੇ ਨੂੰ ਘਾਤਕ ਡਰਾਫਟ ਵਿੱਚ ਬਦਲ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਦੇਖ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਦੁੱਖ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸੰਵਿਧਾਨਕ

Machine Translated by Google

ਅਸੈਂਬਲੀ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, 'ਉਸਨੇ ਸਟੇਟ ਪੇਪਰ ਦੇ ਲੇਖਕਾਂ ਬਾਰੇ ਕਿਹਾ, ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਇਹ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲੱਗ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਜਿਹੀਆਂ ਹਦਾਇਤਾਂ ਜਾਰੀ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ। ਉਹ ਅਜੇ ਵੀ ਇਸ ਉਮੀਦ ਨਾਲ ਚਿਪਕਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਸਿਰਫ ਇੱਕ ਗਲਤੀ ਸੀ ਅਤੇ ਜਲਦੀ ਹੀ ਸੁਧਾਰਿਆ ਜਾਵੇਗਾ.

ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਰਾਜਕੁਮਾਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਕੌਰ ਵਾਇਸਰਾਏ ਦੇ ਨਿੱਜੀ ਸਕੱਤਰ ਐਬਲ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਗਈ। ਐਬਲ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜਿਨਾਹ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿੱਦੀ ਸੀ। ਪਰ ਉਹ ਕੀ ਕਰ ਸਕਦੇ ਸਨ? ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਜਾਣਾ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਉਸਨੂੰ ਕਾਂਗਰਸ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਪੱਤਰ ਦਿਖਾਇਆ ਜੋ ਜ਼ਾਹਰ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸੀਡਬਲਯੂਸੀ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਹ ਚਿੱਠੀ ਮਿਲਣ 'ਤੇ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਮਝੌਤਾ ਕਰਨ ਲਈ ਜਿਨਾਹ ਦੀਆਂ ਮੰਗਾਂ ਮੰਨ ਲਈਆਂ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਲਈ ਦੋਸ਼ੀ ਕਿਵੇਂ ਠਹਿਰਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ? ਉਨ੍ਹਾਂ ਉਮੀਦ ਜਤਾਈ ਕਿ ਕਾਂਗਰਸ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੱਦ ਨੂੰ ਤੋੜਨ ਵਾਲੀ ਸਥਿਤੀ ਤੱਕ ਨਹੀਂ ਲੈ ਕੇ ਜਾਵੇਗੀ।

ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ, 24 ਜੂਨ, 1946 'ਕੰਮ 'ਤੇ ਕੱਲ੍ਹ

ਤਕਦੀਰਾਂ ਨੇ ਕਹਿਰ ਢਾਹਿਆ ਜਾਪਦਾ ਹੈ। ਸਵੇਰੇ ਬਾਪੂ ਨੂੰ ਹਰੀਜਨ ਕਲੋਨੀ ਵਿਖੇ ਛੱਡਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮੌਨ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਸਭਾ ਤੋਂ ਬਿਰਲਾ ਹਾਊਸ ਪਰਤਦੇ ਸਮੇਂ ਸਰਦਾਰ ਦੀ ਕਾਰ ਨੇ ਉਲਟ ਦਿਸ਼ਾ ਤੋਂ ਆ ਰਹੇ ਲਾਰਡ ਪੈਥਿਕ ਲਾਰੈਂਸ ਨੂੰ ਟੱਕਰ ਮਾਰ ਦਿੱਤੀ। ਲਾਰਡ ਪੈਥਿਕ-ਲਾਰੈਂਸ ਮੂਕ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਤੋਂ ਸਿੱਧਾ ਬਿਰਲਾ ਹਾਊਸ ਸਰਦਾਰ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਗਿਆ ਸੀ ਪਰ ਉਹ ਉੱਥੇ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ। ਉਸਨੇ ਸਰਦਾਰ ਦੀ ਕਾਰ ਨੂੰ ਪਛਾਣ ਲਿਆ, ਸਰਦਾਰ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵਿੱਚ ਲੈ ਲਿਆ ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਆਪਣੇ ਘਰ ਲੈ ਗਿਆ, ਜਿੱਥੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅੱਧਾ ਘੰਟਾ ਗੱਲਬਾਤ ਕੀਤੀ।

'ਦੁਪਿਹਰ ਵੇਲੇ ਲਾਰਡ ਪੈਥਿਕ-ਲਾਰੈਂਸ ਅਤੇ ਮਿਸਟਰ ਏ.ਵੀ. ਅਲੈਗਜ਼ੈਂਡਰ ਬਿਰਲਾ ਹਾਊਸ ਵਿਖੇ ਦੁਪਹਿਰ ਦੇ ਖਾਣੇ 'ਤੇ ਸਰਦਾਰ ਨਾਲ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਏ। ਰਾਜਾ ਵੀ ਹਾਜ਼ਰ ਸਨ। ਦੁਪਹਿਰ ਨੂੰ ਸਰਦਾਰ, ਮੌਲਾਨਾ, ਪੰਡਿਤ ਨਹਿਰੂ ਅਤੇ ਰਾਜੇਂਦਰ ਬਾਬੂ ਦੀ ਕੈਬਨਿਟ ਮਿਸ਼ਨ ਅਤੇ ਵਾਇਸਰਾਏ ਨਾਲ ਮੀਟਿੰਗ ਹੋਈ।

'ਅੱਜ ਸਵੇਰੇ ਜਦੋਂ ਸੁਧੀਰ ਬਾਪੂ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਆਇਆ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਬੀਤੀ ਰਾਤ ਉਸ ਨੇ ਕ੍ਰਿਪਸ ਨੂੰ ਦੇਖਿਆ ਸੀ। ਬਾਅਦ ਵਾਲੇ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਜੇਕਰ ਕਾਂਗਰਸ ਲੰਬੀ ਮਿਆਦ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਥੋੜ੍ਹੇ ਸਮੇਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਅੰਤਰਿਮ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਗਠਨ ਲਈ 16 ਜੂਨ ਦੇ ਐਲਾਨਨਾਮੇ ਦੇ ਤਹਿਤ ਜੋ ਵੀ ਕੈਬਨਿਟ ਮਿਸ਼ਨ ਨੇ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਉਹ ਸਭ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਡੀ . ਇਸ ਲਈ ਨੋਵੋ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬਾਪੂ ਤੇ ਸਰਦਾਰ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਲਈ ਬੁਲਾਇਆ। ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਲਾਰਡ ਵੇਵਲ ਦੁਆਰਾ ਜਿਨਾਹ ਨੂੰ ਦਿੱਤੇ ਭਰੋਸੇ ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਈ ਗੜਬੜ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਦਾ ਮਨ ਬਣਾ ਲਿਆ ਹੈ।

'ਸੱਤ ਵਜੇ ਬਾਪੂ ਸਰਦਾਰ ਤੇ ਸੁਧੀਰ ਨਾਲ ਕੈਬਨਿਟ ਮਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਗਏ। ਅੱਜ ਉਸ ਦਾ ਚੁੱਪ ਦਾ ਦਿਨ ਹੋਣ ਕਰਕੇ, ਉਸ ਵੱਲੋਂ ਗੱਲਬਾਤ ਨੂੰ ਛੋਟੀਆਂ-ਛੋਟੀਆਂ ਪਰਚੀਆਂ ਲਿਖ ਕੇ ਜਾਰੀ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ, ਜੋ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੈ:

Machine Translated by Google

“ਮੈਂ ਸਮਝ ਗਿਆ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਅੰਤਰਿਮ ਦੀ ਪੂਰੀ ਯੋਜਨਾ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰਨ ਦਾ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਕੀਤਾ ਹੈ
ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਹੁਣ ਤੱਕ ਚਲਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਸਥਿਤੀ de novo 'ਤੇ ਗੌਰ ਕਰੋ.

"ਫਿਰ ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਦੇ ਨਾਲ ਸਰਕਾਰ ਬਣਾਉਗੇ ਤਾਂ ਇਹ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਮੈਂ ਦੇਖ ਸਕਦਾ ਹਾਂ। ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਬੇਚੈਨ ਨਹੀਂ ਹੋ ਅਤੇ ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕਰੋਗੇ, ਤਾਂ ਮੈਂ ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ ਅਜਿਹਾ ਕਰਾਂਗਾ। ਮੇਰੇ ਬੁੱਲ੍ਹ ਖੋਲ੍ਹਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਭਾਵ ਰਾਤ ਦੇ 8 ਵਜੇ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਜੇ ਤੁਹਾਨੂੰ 22ਵੇਂ ਤਤਕਾਲ ਦੇ ਵਾਇਸਰਾਏ ਦੇ ਪੱਤਰ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰਨ ਦੀ ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਪੱਤਰ ਨੂੰ ਕੋਈ ਇਤਰਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਤਾਂ ਤੁਹਾਡੇ ਕੋਲ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਸਰਕਾਰ। ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਮੈਂ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ, ਵਰਕਿੰਗ ਕਮੇਟੀ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰਨਾ ਹੈ, ਇਸ ਵਿੱਚ ਰੁਕਾਵਟ ਪਾਉਣਾ ਨਹੀਂ, ਸਿਵਾਏ ਜਦੋਂ ਇਸ ਦੇ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਵਰਕਿੰਗ ਕਮੇਟੀ ਖੁਦਕੁਸ਼ੀ ਕਰ ਲੈਂਦੀ ਹੈ।

ਸੁਧੀਰ ਦੇ ਭਾਸ਼ਣ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਹਨੇਰੇ ਵਿੱਚੋਂ ਰੋਸ਼ਨੀ ਵੇਖਣ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਿਆ। ਪਰ ਕੀ ਸੱਚਮੁੱਚ ਰੋਸ਼ਨੀ ਹੈ?

"ਸੰਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ, ਮੈਂ ਕੱਲ੍ਹ ਦੁਪਹਿਰ ਤੱਕ ਬਿਲਕੁਲ ਸਪੱਸ਼ਟ ਸੀ ਕਿ ਕਾਂਗਰਸ ਨੂੰ ਸੰਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਸਮਰੱਥਾ ਅਨੁਸਾਰ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਜੋ ਨਿਯਮ ਮੈਂ ਕੱਲ੍ਹ ਪੜ੍ਹੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੇਰੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਵਿੱਚ ਕ੍ਰਾਂਤੀ ਲਿਆ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਗੰਭੀਰ ਨੁਕਸ ਹੈ। ਮੈਂ ਕਿਸੇ 'ਤੇ ਦੋਸ਼ ਨਹੀਂ ਲਗਾਉਂਦਾ। ਪਰ ਇੱਕ ਨੁਕਸ ਇੱਕ ਨੁਕਸ ਹੈ ਤਿੰਨ ਧਿਰਾਂ ਨੂੰ ਤਿੰਨ ਮਨਾਂ ਨਾਲ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਅਤੇ ਸਫਲਤਾ ਦੀ ਉਮੀਦ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

"ਫਿਰ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਵਰਗ ਨੂੰ ਸਮੁੱਚੇ ਤੋਂ ਵੱਖ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਕਿਉਂ ਨਾ 'ਸਮੁਚੇ ਰਾਜ ਦੇ ਪੇਪਰ ਦੇ ਤਹਿਤ' ਕਿਹਾ ਜਾਵੇ?

"ਹਾਲਾਂਕਿ ਮੈਂ ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਇਸ ਸਵਾਲ 'ਤੇ ਵੀ ਚਰਚਾ ਕਰਾਂਗਾ। ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਸ ਸਾਰੀ ਪਰੇਸ਼ਾਨੀ ਲਈ ਮਾਫੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਸਿਰਫ ਉਮੀਦ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਸਾਰੇ ਯਤਨ ਵਿੱਚ ਮੇਰੇ ਉਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਸਮਝੋਗੇ।"

'ਮੀਟਿੰਗ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸਰਦਾਰ ਨੇ ਮੌਲਾਨਾ ਦੇ ਘਰ ਛੱਡਣ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਰਸਤੇ ਵਿੱਚ ਉਸਨੇ ਬਾਪੂ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ: "ਵਰਕਿੰਗ ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਮੀਟਿੰਗ ਹੈ, ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੀ ਦੱਸਾਂ?" ਬਾਪੂ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਉਹ ਕੈਬਨਿਟ ਮਿਸ਼ਨ ਨਾਲ ਹੋਈ ਗੱਲਬਾਤ ਤੋਂ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਸਰਦਾਰ ਖਿਝ ਗਿਆ।

"ਤੁਸੀਂ ਪੈਰਾ 19 ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਸ਼ੰਕੇ ਖੜ੍ਹੇ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ 'ਤੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਭਰੋਸਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਹੋਰ ਕੀ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ?" ਬਾਪੂ ਨੇ ਜਵਾਬ ਵਿੱਚ ਲਿਖਿਆ: "ਸਾਡੀ ਮੀਟਿੰਗ ਦੌਰਾਨ ਜਦੋਂ ਕ੍ਰਿਪਸ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜੇ ਅਸੀਂ ਸੁਧਾਰ ਦਫਤਰ ਦੁਆਰਾ ਜਾਰੀ ਹਦਾਇਤਾਂ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਬਾਰੇ ਡਰਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਉਹ ਪੈਰਾ 19 ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਨੂੰ ਮਿਟਾ ਸਕਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਸਦੀ ਥਾਂ 'ਤੇ ਸ਼ਬਦ ਬਦਲ ਸਕਦੇ ਹਨ। 16 ਮਈ ਦੇ ਐਲਾਨ 'ਤੇ, ਲਾਰਡ ਪੈਥਿਕ-ਲਾਰੈਂਸ ਨੇ ਤੁਰੰਤ ਦਖਲ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਕਿਹਾ: 'ਨਹੀਂ, ਇਹ ਮੁਸ਼ਕਲ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ'।'' ਸਰਦਾਰ ਨੇ ਅਸਹਿਮਤੀ ਪ੍ਰਗਟਾਈ, ਬਾਪੂ ਨੇ ਸੁਧੀਰ ਨੂੰ ਕਿਹਾ, ਸੁਧੀਰ ਨੇ ਬਾਪੂ ਦੇ ਸੰਸਕਰਣ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕੀਤੀ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਆਪਣਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਲਈ ਤਿਆਰ ਸਨ। ਮੰਨ ਲਿਆ ਜੋ ਬਾਪੂ ਨੇ ਮੰਗਿਆ ਸੀ।

Machine Translated by Google

'ਮੌਲਾਨਾ ਸਾਹਬ ਨੇ ਕੈਬਨਿਟ ਮਿਸ਼ਨ ਨਾਲ ਮੀਟਿੰਗ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਸੁਣਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਬਾਪੂ ਅਤੇ ਸਰਦਾਰ ਦੋਵਾਂ ਨੂੰ ਵਰਕਿੰਗ ਕਮੇਟੀ ਕੋਲ ਲੈ ਗਏ ਜਿੱਥੇ ਲੰਮੀ ਚਰਚਾ ਹੋਈ। ਸਰਦਾਰ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਉਸ ਦੁਪਹਿਰ ਨੂੰ ਕੈਬਨਿਟ ਮਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਫੈਸਲਾ ਦੇਣ ਦੇ ਵਾਅਦੇ ਤਹਿਤ ਸਨ।

ਬਾਪੂ ਨੇ ਅਸਹਿਮਤੀ ਪ੍ਰਗਟਾਈ। ਲਿਖੀਆਂ ਗਈਆਂ ਪਰਚੀਆਂ ਦੀ ਇੱਕ ਲੜੀ ਵਿੱਚ ਉਸਨੇ ਸੁਝਾਅ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਉਹ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਕੈਬਨਿਟ ਵਫ਼ਦ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਹੋਰ ਸਪੱਸ਼ਟੀਕਰਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਤੱਕ ਆਪਣਾ ਫੈਸਲਾ ਮੁਲਤਵੀ ਕਰ ਦੇਣ। ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਉਸਨੇ ਲਿਖਿਆ: "ਮੇਰੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਠੇਸ ਪਹੁੰਚਾਉਣ ਦਾ ਕੋਈ ਸਵਾਲ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਮੈਂ ਅੱਜ ਇਸ ਮੁੱਦੇ 'ਤੇ ਫੈਸਲਾ ਕਰਨ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਹਾਂ ਪਰ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਅਨੁਸਾਰ ਫੈਸਲਾ ਕਰਨ ਲਈ ਆਜ਼ਾਦ ਹੋ।"

'ਕੈਬਿਨੇਟ ਮਿਸ਼ਨ ਨੇ ਕਾਂਗਰਸ ਅਤੇ ਲੀਗ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸਤਾਵਾਂ 'ਤੇ ਅੰਤਿਮ ਫੈਸਲਾ 2 ਵਜੇ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਾਉਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਸੀ। ਦੁਪਹਿਰ ਵੇਲੇ ਵਾਇਸਰਾਏ ਦੇ ਘਰੋਂ ਕਿਸੇ ਨੇ ਪੰਡਿਤ ਨਹਿਰੂ ਨੂੰ ਫੋਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਵਰਕਿੰਗ ਕਮੇਟੀ ਦਾ ਜਵਾਬ ਤੁਰੰਤ ਭੇਜਿਆ ਜਾਵੇ। ਪੰਡਿਤ ਨਹਿਰੂ ਨੇ ਸਰਦਾਰ ਨੂੰ ਫ਼ੋਨ ਕੀਤਾ ਜਿਸਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਉਸਨੂੰ ਜਲਦਬਾਜ਼ੀ ਦਾ ਕੋਈ ਕਾਰਨ ਨਹੀਂ ਦਿਖਦਾ ਅਤੇ ਉਸਨੇ ਸੁਧੀਰ ਨੂੰ ਕੈਬਨਿਟ ਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਸਟਾਫ਼ ਦੇ ਸ੍ਰੀ ਬਲੇਕਰ ਨਾਲ ਸੰਪਰਕ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਅਜਿਹੀ ਬੇਚੈਨੀ ਜ਼ਿੱਦ ਮਾਮਲੇ ਨੂੰ ਵਿਗਾੜ ਦੇਵੇਗੀ। ਬਾਪੂ ਨੇ ਇਸ ਬਾਰੇ ਸੂਚਿਤ ਕੀਤੇ ਜਾਣ 'ਤੇ ਤੁਰੰਤ ਭੇਜੇ ਜਾਣ ਲਈ ਇੱਕ ਛੋਟਾ ਅੰਤਰਿਮ ਜਵਾਬ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਸੁਝਾਅ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਕੈਬਨਿਟ ਵਫ਼ਦ ਨੂੰ ਸੂਚਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇੱਕ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਪੱਤਰ ਅੱਗੇ ਆਵੇਗਾ। ਇਹ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ. ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਅਤਿ ਜੋਸ਼ੀਲੇ ਅਧਿਕਾਰੀ, ਜਿਸ ਨੇ ਸ਼ਾਇਦ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰਨ ਲਈ ਟੈਲੀਫੋਨ ਸੰਦੇਸ਼ ਭੇਜਿਆ ਸੀ, ਜੋ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਦੀ ਉਡੀਕ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ, ਨੇ ਬਿਨਾਂ ਅਧਿਕਾਰ ਦੇ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਉਸ ਨੂੰ ਖਿੱਚਿਆ ਗਿਆ ਸੀ।

'ਵਰਕਿੰਗ ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਦੁਪਹਿਰ ਦੀ ਮੀਟਿੰਗ ਵਿੱਚ ਬਾਪੂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਇੱਕ ਨੋਟ ਪੜ੍ਹਨ ਲਈ ਕਿਹਾ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵਰਕਿੰਗ ਕਮੇਟੀ ਲਈ ਲਿਖਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਉਸਨੇ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਸੰਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਕੋਲ ਕੋਈ ਨਿਰਣਾਇਕ ਅਧਿਕਾਰ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਸੰਸਦ ਦੀ ਅਸ਼ੁੱਧਤਾ ਨੂੰ ਸਹਿਣ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ ਸੀ। ਇਹ ਸਿਰਫ਼ ਕੈਬਨਿਟ ਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਸਿਫ਼ਾਰਸ਼ 'ਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਸੀ। "ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਿਫ਼ਾਰਸ਼ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੂੰਹ ਜਾਂ ਛਪੇ ਹੋਏ ਕਾਗਜ਼ਾਂ 'ਤੇ ਰਹੇਗੀ। ਸੰਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਵਿਚ ਕਤਾਰ ਹੋਣ 'ਤੇ ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਕਾਂਸਟੇਬਲ ਨੂੰ ਹੁਕਮ ਦੇਣ ਦਾ ਵੀ ਕੋਈ ਅਧਿਕਾਰ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਹ ਇਕ ਖ਼ਤਰਨਾਕ ਸਥਿਤੀ ਹੈ। ਇੱਥੇ ਸੰਸਦ ਦੀ ਅਣਦੇਖੀ ਅਤੇ ਅਸਲੀਅਤ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਸੰਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦਾ ਕੁਝ ਵੀ ਕਰ ਸਕੀਏ, ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਵਿਚ ਸ਼ਕਤੀ ਰੱਖਦੇ ਹਾਂ। ਫੈਸਲੇ ਲਈ ਸੰਘੀ ਅਦਾਲਤ"

'ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹੋਈ ਚਰਚਾ ਦੇ ਦੌਰਾਨ, ਸਰਦਾਰ ਨੇ ਬੜੇ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰ ਨੂੰ ਦਬਾਇਆ ਕਿ ਕੈਬਨਿਟ ਮਿਸ਼ਨ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸਪੱਸ਼ਟੀਕਰਨ

Machine Translated by Google

ਸੁਧਾਰ ਦਫ਼ਤਰ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਕਾਫ਼ੀ ਢੁਕਵਾਂ ਸੀ ਅਤੇ ਕਾਂਗਰਸ ਆਪਣੇ ਵੱਕਾਰ ਨੂੰ ਨੁਕਸਾਨ ਪਹੁੰਚਾਏ ਬਿਨਾਂ ਫੌਰੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਆਪਣਾ ਫੈਸਲਾ ਦੇਣ ਤੋਂ ਮੁਲਤਵੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀ ਸੀ।

ਬਾਪੂ ਨੇ ਲਿਖਿਆ: "ਮੇਰਾ ਮਨ ਧੁੰਦ ਵਿਚ ਹੈ... ਇਹ ਪੈਰਾ 19 ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਦੇ ਸੰਮਿਲਨ ਅਤੇ 'ਪੂਰੀ ਯੋਜਨਾ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨ' (ਅੰਤਰਿਮ ਸਰਕਾਰ ਦੀ) ਦੇ ਅਰਥ ਦੇ ਦੁਆਲੇ ਕੇਂਦਰਿਤ [illegible] ਪੱਤਰ ਨੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਜੋ ਇਸ 'ਤੇ ਦਸਤਖਤ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸੰਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਪੈਰਾ 19 ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਕਾਰਵਾਈ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ। 16 ਮਈ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਦਾ. ਸ਼ਰਤ ਬੋਸ ਦੀ ਰਾਏ ਸੀ ਕਿ ਹਦਾਇਤਾਂ ਵਿੱਚ ਪੈਰਾ 19 ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਹਟਿਆ ਕਿਉਂਕਿ ਰਾਜ ਪੇਪਰ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨਾ ਵਿਵਾਦ ਵਿੱਚ ਧਾਰਾਵਾਂ ਦੀ ਕਾਨੂੰਨੀ ਵਿਆਖਿਆ ਦੇ ਅਧੀਨ ਸੀ। ਰਾਜਿੰਦਰ ਬਾਬੂ ਦੀ ਰਾਏ ਸੀ ਕਿ ਪੈਰਾ 19 ਗਰੁੱਪਿੰਗ ਨੂੰ ਲਾਜ਼ਮੀ ਨਹੀਂ ਬਣਾਉਂਦਾ। ਇਸਨੇ ਸਿਰਫ਼ ਪ੍ਰੋਵਿੰਸਾਂ ਨੂੰ ਸਮੂਹ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਤੋਂ ਹੀ ਸਪਸ਼ਟ ਸੀ। ਰਾਜ ਦੇ ਕਾਗਜ਼ 'ਤੇ ਪਾਰਲੀਮੈਂਟ ਦੀ ਅਸ਼ੁੱਧਤਾ ਹੋਣ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ, ਪੰਡਿਤ ਨਹਿਰੂ ਨੇ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਕਿ ਇਹ ਇੱਕ "ਸੀਮਤ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ" ਹੋਵੇਗੀ ਅਤੇ ਵਿਆਖਿਆ ਦੇ ਦਾਇਰੇ ਨੂੰ ਸੀਮਤ ਕਰ ਦੇਵੇਗੀ।

'ਇਕ ਵਾਰ ਡਰ ਝੂਠਾ ਸਾਬਤ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਕੈਬਿਨੇਟ ਮਿਸ਼ਨ ਨੇ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਇੱਕ ਸਪੱਸ਼ਟੀਕਰਨ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ ਕਿ ਸੰਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਜਿਸ ਫਾਰਮ 'ਤੇ ਦਸਤਖਤ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਸੀ, ਉਸ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੈਰਾ 19 ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਸੰਵਿਧਾਨ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਬੰਨ੍ਹਿਆ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਭਾਰਤ ਲਈ ਸੰਵਿਧਾਨ ਤਿਆਰ ਕਰਨਾ।

'ਰਾਤ 8 ਵਜੇ ਜਦੋਂ ਬਾਪੂ ਦੀ ਚੁੱਪ ਖਤਮ ਹੋਈ ਤਾਂ ਉਹ ਅਤੇ ਸਰਦਾਰ ਵਾਇਸਰਾਏ ਦੇ ਘਰ ਵਾਇਸਰਾਏ ਅਤੇ ਕੈਬਨਿਟ ਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲੇ। ਉੱਥੋਂ ਵਾਪਸ ਆਉਂਦਿਆਂ ਹੀ ਸਰਦਾਰ ਨੇ ਬਾਪੂ ਨੂੰ ਫਿਰ ਪੁੱਛਿਆ: "ਤੁਸੀਂ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਹੋ?" ਬਾਪੂ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ: "ਇਸ ਦੇ ਉਲਟ ਮੇਰਾ ਸ਼ੱਕ ਹੋਰ ਡੂੰਘਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਮੈਂ ਸੁਝਾਅ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵਰਕਿੰਗ ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕਰੋ।" ਸਰਦਾਰ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ: "ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਨਹੀਂ। ਮੈਂ ਇੱਕ ਸ਼ਬਦ ਨਹੀਂ ਬੋਲਣ ਵਾਲਾ ਹਾਂ। ਤੁਸੀਂ ਆਪ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੱਸ ਦਿਓ ਜੋ ਤੁਸੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ।"

'ਰਾਤ 10 ਵਜੇ ਬਾਪੂ ਨੇ ਕ੍ਰਿਪਸ ਨੂੰ ਇੱਕ ਚਿੱਠੀ ਲਿਖੀ: "ਮੈਂ ਇਹ ਨੋਟ ਨਹੀਂ ਲਿਖਾਂਗਾ.... ਸੰਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਲਈ ਕਾਰਜ ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ, ਮੈਂ ਇਸ ਵਿੱਚ ਛਾਲ ਮਾਰਨ ਦੀ ਸਲਾਹ [illegible] ਹੈ, ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਸੱਚਮੁੱਚ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਦਾ ਇਰਾਦਾ ਰੱਖਦੇ ਹੋ... ਗਵਰਨਰਾਂ ਨੂੰ ਹਦਾਇਤਾਂ (ਸੁਧਾਰ ਦਫਤਰ ਦੁਆਰਾ ਜਾਰੀ ਕੀਤੀਆਂ), ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉਹ ਨਿਰਦੋਸ਼ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਵਰਕਿੰਗ ਕਮੇਟੀ ਨੂੰ ਸਲਾਹ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਲੰਬੇ ਸਮੇਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਨੂੰ ਇਸ ਦੇ ਬਿਨਾਂ ਸਵੀਕਾਰ ਨਾ ਕਰਨ

Machine Translated by Google

ਅੰਤਰਿਮ ਸਰਕਾਰ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੀ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ...।"

ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ, 23 ਜੂਨ, 1946 'ਸਵੇਰੇ 8 ਵਜੇ
ਬਾਪੂ ਵਰਕਿੰਗ ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਮੀਟਿੰਗ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਲਈ ਗਏ। ਉਸਨੇ ਮੈਨੂੰ ਉਹ ਨੋਟ ਪੜ੍ਹਨ ਲਈ ਕਿਹਾ ਜੋ ਉਸਨੇ ਪਿਛਲੀ ਰਾਤ ਕ੍ਰਿਪਸ ਨੂੰ ਲਿਖਿਆ ਸੀ। ਫਿਰ ਉਸਨੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਸੰਖੇਪ ਵਿੱਚ ਸੰਬੋਧਿਤ ਕੀਤਾ: "ਮੈਂ ਹਾਰ ਮੰਨਦਾ ਹਾਂ। ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੇ ਅਸਮਰਥਿਤ ਸ਼ੱਕ 'ਤੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਲਈ ਪਾਬੰਦ ਨਹੀਂ ਹੋ। ਤੁਹਾਨੂੰ ਮੇਰੇ ਅਨੁਭਵ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਜੇਕਰ ਇਹ ਤੁਹਾਡੇ ਕਾਰਨਾਂ ਨੂੰ ਪਸੰਦ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇੱਕ ਸੁਤੰਤਰ ਕੋਰਸ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਹੁਣ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਰਵਾਨਾ ਹੋਵਾਂਗਾ। ਇਜਾਜ਼ਤ। ਤੁਹਾਨੂੰ ਆਪਣੇ ਤਰਕ ਦੇ ਹੁਕਮਾਂ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।"

' ਇਕੱਠ 'ਤੇ ਸ਼ਾਂਤ ਹੋ ਗਿਆ। ਕੁਝ ਦੇਰ ਕੋਈ ਨਾ ਬੋਲਿਆ। ਮੌਲਾਨਾ ਸਾਹਬ ਨੇ ਆਪਣੀ ਬੇਮਿਸਾਲ ਸੁਚੇਤਤਾ ਨਾਲ ਇਕਦਮ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲ ਲਿਆ, "ਤੁਸੀਂ ਕੀ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ? ਬਾਪੂ ਨੂੰ ਹੋਰ ਨਜ਼ਰਬੰਦ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਈ ਲੋੜ ਹੈ?" ਉਸ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ। ਹਰ ਕੋਈ ਚੁੱਪ ਸੀ। ਸਭ ਸਮਝ ਗਏ। ਫੈਸਲੇ ਦੀ ਉਸ ਘੜੀ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਾਪੂ ਦਾ ਕੋਈ ਫਾਇਦਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪਾਇਲਟ ਨੂੰ ਛੱਡਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ। ਬਾਪੂ ਆਪਣੇ ਘਰ ਪਰਤ ਆਇਆ।

'ਵਰਕਿੰਗ ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਦੁਪਹਿਰ ਨੂੰ ਫਿਰ ਮੀਟਿੰਗ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਕੈਬਨਿਟ ਮਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਇੱਕ ਪੱਤਰ ਸੰਬੋਧਿਤ ਕੀਤਾ, ਕੇਂਦਰ ਵਿੱਚ ਅੰਤਰਿਮ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਗਠਨ ਦੇ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਵਿਵਾਦਿਤ ਧਾਰਾਵਾਂ ਦੀ ਆਪਣੀ ਵਿਆਖਿਆ ਨਾਲ ਲੰਬੀ ਮਿਆਦ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰ ਲਿਆ। ਇਸ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬਾਪੂ ਨੂੰ ਵਰਕਿੰਗ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਦੁਪਹਿਰ ਦੇ ਇਜਲਾਸ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰ ਲਿਆ। ਦੁਪਹਿਰ ਵੇਲੇ ਕੈਬਨਿਟ ਮਿਸ਼ਨ ਨੇ ਵਰਕਿੰਗ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਲਈ ਸੱਦਾ ਦਿੱਤਾ।

ਬਾਪੂ ਨੂੰ ਮੈਂਬਰ ਨਾ ਹੋਣ ਲਈ ਨਾ ਭੇਜਿਆ ਗਿਆ ਤੇ ਨਾ ਗਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਾਪਸ ਆਉਣ 'ਤੇ ਕਿਸੇ ਨੇ ਬਾਪੂ ਨੂੰ ਮੀਟਿੰਗ ਵਿਚ ਕੀ ਹੋਇਆ ਸੀ ਬਾਰੇ ਇਕ ਸ਼ਬਦ ਵੀ ਨਹੀਂ ਦੱਸਿਆ!
ਕੈਬਿਨੇਟ ਮਿਸ਼ਨ ਨਾਲ ਗੱਲਬਾਤ ਦੇ ਅੰਤਮ ਪੜਾਅ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਪੜਾਅ ਵੀ ਦੇਖਿਆ ਗਿਆ ਜਦੋਂ ਗਾਂਧੀ ਅਤੇ ਸੀਡਬਲਯੂਸੀ ਵਿਚਕਾਰ ਵਧਦੀ ਦੂਰੀ, ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਅਤੇ ਕੁਝ ਕਾਂਗਰਸੀ ਦਿੱਗਜਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਬਹੁਤ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੋ ਗਿਆ। ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਸੱਤਾ ਦੇ ਤਬਾਦਲੇ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਪਹਿਲੂਆਂ, ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਨਾਲ ਚੱਲ ਰਹੀ ਗੱਲਬਾਤ, ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਚੋਣ ਅਮਲਾਂ ਬਾਰੇ ਬਹੁਤ ਸਖ਼ਤ ਵਿਚਾਰ ਸਨ। ਕਈ ਅਜਿਹੇ ਮੁੱਦੇ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਉਹ ਕਾਂਗਰਸੀ ਆਗੂਆਂ ਨਾਲ ਅੱਖ ਮਿਲਾ ਕੇ ਨਹੀਂ ਵੇਖਦੇ ਸਨ। ਅਕਸਰ ਨਹੀਂ, ਕਾਂਗਰਸ ਇੱਕ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਨੇਤਾ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਛੱਡ ਰਹੇ ਸਨ ਅਤੇ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਮਾਮਲਿਆਂ 'ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਲਾਹ ਵੱਲ ਮੂੰਹ ਨਹੀਂ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਫਿਰ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਸਵੀਕਾਰਯੋਗ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਫੈਸਲਿਆਂ ਦਾ ਸਮਰਥਨ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਸੀ; ਦੇਸ਼ ਦੇ ਖੇਤਾਂ ਅਤੇ ਪਿੰਡਾਂ ਦੀ ਜਨਤਾ ਬਾਪੂ ਦੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਹਰ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰੇਗੀ। ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ, ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ

Machine Translated by Google

ਉਸ ਨਾਲ ਅਸਹਿਮਤ ਹੋ ਕੇ, ਉਸ ਦੀ ਸਲਾਹ ਨੂੰ ਨਜ਼ਰਅੰਦਾਜ਼ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਉਸ ਨੂੰ ਪਾਸੇ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਉਹ ਆਖਰਕਾਰ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕੰਮਾਂ ਦਾ ਸਮਰਥਨ ਕਰਨ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕਰਨਗੇ।

ਉਹ ਉਸ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤ ਨਹੀਂ ਹੋਏ ਜਦੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜ਼ੋਰ ਦੇ ਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਅਤੇ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਮਤਭੇਦ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੇ ਚਲੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹੀ ਹੱਲ ਕੀਤੇ ਜਾਣ। 'ਪਹਿਲਾਂ ਆਜ਼ਾਦੀ,' ਉਸਨੇ ਜ਼ੋਰ ਦੇ ਕੇ ਕਿਹਾ; 'ਜਲਦੀ ਤੋਂ ਜਲਦੀ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕੀਮਤ 'ਤੇ ਸੱਤਾ', ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪਰਹੇਜ਼ ਸੀ। ਗਾਂਧੀ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਫੌਜ ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ, ਉਸਨੇ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਹਥਿਆਰਾਂ ਅਤੇ ਮਾਸਪੇਸ਼ੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਾਲ ਲਾਗੂ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨ ਨਾਲੋਂ ਅਰਾਜਕਤਾ ਨੂੰ ਤਰਜੀਹ ਦਿੱਤੀ। ਉਹ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਬਸਤੀਵਾਦੀਆਂ ਦੇ ਭੈੜੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਇੱਕ ਸੁਤੰਤਰ ਪ੍ਰਭੂਸੱਤਾ ਸੰਪੰਨ ਰਾਜ ਦੀਆਂ ਦੋ ਧਿਰਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਗੱਲਬਾਤ ਦੇ ਸਮਝੌਤੇ ਵਜੋਂ ਵੱਖ ਹੋਣ ਦੀ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਮੰਗ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ।

ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਮੋਰਚੇ 'ਤੇ ਉਸਨੇ ਇੰਡੀਅਨ ਨੈਸ਼ਨਲ ਆਰਮੀ ਦੇ ਸਿਪਾਹੀਆਂ ਨੂੰ ਕਾਂਗਰਸ ਦੁਆਰਾ ਪੈਸੇ ਅਤੇ ਹੋਰ ਰਿਆਇਤਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਕੀਤੇ ਜਾਣ 'ਤੇ ਇਤਰਾਜ਼ ਕੀਤਾ।
ਉਹ ਕਾਂਗਰਸ ਵੱਲੋਂ ਚੋਣਾਂ ਵਿੱਚ ਪੈਸੇ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਸਾਬਕਾ ਸੈਨਿਕਾਂ ਦੀ ਲਾਪਰਵਾਹੀ ਅਤੇ ਚੋਣਾਂ ਵਿੱਚ ਫੰਡਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਦੇ ਗੰਭੀਰ ਨਤੀਜਿਆਂ ਦੀ ਚੇਤਾਵਨੀ ਦਿੱਤੀ ਸੀ, ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਚੇਤਾਵਨੀਆਂ ਕੰਨਾਂ 'ਤੇ ਪਈਆਂ ਸਨ। ਇਹ ਸਿਆਸੀ ਲੋੜਾਂ ਸਨ ਇੱਕ ਅਵਿਵਹਾਰਕ ਆਦਰਸ਼ਵਾਦੀ ਨੂੰ ਇਹਨਾਂ ਗੱਲਾਂ ਬਾਰੇ ਕੀ ਪਤਾ ਹੋਵੇਗਾ? ਉਸ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਪਰ ਸਾਬਕਾ INA ਆਦਮੀਆਂ ਦਾ ਲਾਡ ਬਹੁਤ ਜਲਦੀ ਹੀ ਇੱਕ ਸਮੱਸਿਆ ਬਣ ਗਿਆ: ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਮੰਗਾਂ ਵਧਦੀਆਂ ਰਹੀਆਂ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੁਝ ਨੇ ਹਿੰਸਾ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਲੈਣ ਦੀ ਧਮਕੀ ਵੀ ਦਿੱਤੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੁਝ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਾਂਗਰਸ ਨੇ ਚੋਣਾਂ ਲੜਨ ਲਈ ਸਮਰਥਨ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂ ਨਾਮਜ਼ਦ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਹਾਰ ਗਏ ਅਤੇ ਤੁਰੰਤ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਵਿੱਚ ਚਲੇ ਗਏ। ਕਾਂਗਰਸ ਨੂੰ ਤੰਗ ਕਰਨ ਲਈ ਵਾਪਸ ਆਉਣ ਵਾਲਾ ਇੱਕ ਸੀ ਮੀਆਂ ਗੁਲਾਮ ਸਰਵਰ, ਨੋਆਖਲੀ ਦਾ ਕਸਾਈ।

ਦਿੱਲੀ ਵਿਖੇ ਆਖ਼ਰੀ ਦਿਨ ਵਰਕਿੰਗ ਕਮੇਟੀ ਵਿਚ ਵਾਪਰੀ ਘਟਨਾ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦਿਆਂ, ਗਾਂਧੀ ਨੇ 1 ਜੁਲਾਈ 1946 ਨੂੰ ਪੂਨਾ ਤੋਂ ਪਟੇਲ ਨੂੰ ਪੱਤਰ ਲਿਖਿਆ, 'ਮੈਨੂੰ ਅੱਜ ਸਾਡੀ ਗੱਲਬਾਤ ਚੰਗੀ ਨਹੀਂ ਲੱਗੀ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਦਾ ਕਸੂਰ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਕਸੂਰ, ਜੇ ਬਿਲਕੁਲ ਹੈ, ਤਾਂ ਹਾਲਾਤਾਂ ਦਾ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਜਾਂ ਮੈਂ ਇਸਦੇ ਲਈ ਕੀ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹੋ? ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਤਜ਼ਰਬੇ ਨਾਲ ਚੱਲੋ, ਮੈਂ ਮੇਰੇ ਦੁਆਰਾ। ਤੁਸੀਂ ਜਾਣਦੇ ਹੋ ਕਿ ਤੁਹਾਡੇ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਵਿੱਚ ਮੈਨੂੰ ਘਾਟਾ ਪਿਆ ਹੈ... ਤੁਸੀਂ ਕਮੇਟੀ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਗਰਮਜੋਸ਼ੀ ਨਾਲ ਬੋਲਦੇ ਹੋ। ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਹੈ. ਇਸ ਦੇ ਸਿਖਰ 'ਤੇ ਅੱਜ ਸੰਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦਾ ਸਵਾਲ ਆਇਆ ਹੈ... ਇਹ ਸਭ ਕਿਸੇ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਦੇ ਜ਼ਰੀਏ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਪਰ ਮੈਂ ਦੇਖਦਾ ਹਾਂ, ਅਸੀਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਦਿਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਵਹਿ ਰਹੇ ਹਾਂ।'

ਪਟੇਲ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ: 'ਤੁਹਾਡੀ ਚਿੱਠੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮੈਂ ਕੀ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਹਾਂ? ਮੇਰੀ ਗਲਤੀ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਸਿਰਫ਼ ਮੈਂ ਅਜੇ ਤੱਕ ਇਸਨੂੰ ਨਹੀਂ ਦੇਖ ਸਕਦਾ ਅਤੇ ਇਹ ਮੈਨੂੰ ਦੁਖੀ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਕੋਈ ਵੱਖਰਾ ਰਸਤਾ ਨਹੀਂ ਲੈਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ.... ਮੇਰੀ ਆਪਣੀ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਇਸ ਦੇ ਉਲਟ ਸੀ ਪਰ ਜੇ ਮੈਂ ਉਹ ਨਾ ਕੀਤਾ ਹੁੰਦਾ ਜੋ ਮੈਂ ਕੀਤਾ, ਤਾਂ ਕਾਂਗਰਸ ਨੂੰ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਇਆ ਜਾਣਾ ਸੀ.... ਮੈਂ ਕੁਝ ਗਰਮੀ ਨਾਲ ਧੋਖਾ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਕਮੇਟੀ ਵਿੱਚ ਬੋਲੋ... ਇਹ ਸੁਭਾਅ ਦਾ ਨੁਕਸ ਹੈ

··· ਪਰ ਇਸ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ।'

Machine Translated by Google

ਵਰਕਿੰਗ ਕਮੇਟੀ ਵੱਲੋਂ 25 ਜੂਨ ਨੂੰ ਕੈਬਨਿਟ ਮਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਜਾਣੂ ਕਰਵਾਉਣ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਨਾਲ ਵੀ ਮਾਮਲਾ ਹੱਲ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ। ਕੈਬਨਿਟ ਮਿਸ਼ਨ ਨੇ ਵਿਵਾਦਿਤ ਧਾਰਾਵਾਂ ਦੀ ਆਪਣੀ ਵਿਆਖਿਆ ਦਾ ਪਾਲਣ ਕੀਤਾ; ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਇਸ ਸਮੇਂ ਲਈ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਹੱਲ ਕਰਨ ਲਈ ਕੋਈ ਵੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ। ਕੈਬਨਿਟ ਮਿਸ਼ਨ ਨੇ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਕਾਂਗਰਸ ਅਤੇ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਦੋਵਾਂ ਦੇ ਜਵਾਬ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ 16 ਮਈ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਸਨ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਦੋਵੇਂ ਪਾਰਟੀਆਂ ਅੰਤਰਿਮ ਸਰਕਾਰ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਸੱਦਾ ਦੇਣ ਦੇ ਯੋਗ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗੱਲਬਾਤ ਵਿੱਚ ਥੋੜ੍ਹੇ ਸਮੇਂ ਦੀ ਛੁੱਟੀ ਬੁਲਾਈ ਅਤੇ 29 ਜੂਨ ਨੂੰ ਤਿੰਨ ਮੈਂਬਰੀ ਕੈਬਨਿਟ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦਿੱਲੀ ਤੋਂ ਲੰਡਨ ਲਈ ਰਵਾਨਾ ਹੋ ਗਿਆ।

ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਸ਼ੰਕਾ ਬਣੀ ਰਹੀ। ਪਰ ਉਹ ਵਰਕਿੰਗ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਹਿਸਾਸ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਕਾਂਗਰਸ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਵਿੱਚ ਦਰਾਰ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਮੌਜੂਦ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਸਮਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਖੁਰਦ-ਬੁਰਦ ਕਰਨ ਅਤੇ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਕਮਜ਼ੋਰ ਤੰਦਾਂ ਨੂੰ ਨੰਗਾ ਕਰਨ ਦਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਜੇ ਉਸ ਕੋਲ ਰਾਖਵੇਂਕਰਨ ਸਨ ਤਾਂ ਉਹ ਉਹਨਾਂ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਣ ਦੇ ਤਰੀਕੇ ਲੱਭਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰੇਗਾ, ਪਰ ਜਦੋਂ ਉਹ ਖੁਦ ਉਸ ਨੂੰ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸ਼ੰਕਿਆਂ ਦੀ ਸੱਚਾਈ ਬਾਰੇ ਯਕੀਨ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦਾ ਸੀ ਤਾਂ ਉਹ ਅੰਦੋਲਨ ਨਹੀਂ ਸੁਰੂ ਕਰੇਗਾ। ਉਸ ਨੇ ਇਸ ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਲਈ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਇਆ ਜਿਸ ਨੇ ਉਸ 'ਤੇ ਹਮਲਾ ਕੀਤਾ।

ਆਪਣੇ ਜੀਵਨੀ ਲੇਖਕ, ਲੂਈ ਫਿਸ਼ਰ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕਰਦਿਆਂ, ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਵਰਕਿੰਗ ਕਮੇਟੀ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ੰਕਿਆਂ ਬਾਰੇ ਸੂਚਿਤ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਜੋ ਉਸਨੂੰ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮੰਨਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਸ਼ੰਕਿਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਮਾਣਿਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕੇ, ਉਹ 'ਹਨੇਰੇ ਵਿੱਚ ਘੁੰਮ ਰਿਹਾ ਸੀ', ਅਤੇ ਉਸਨੇ ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਕਮੇਟੀ ਨੂੰ ਹਦਾਇਤ ਕੀਤੀ ਸੀ ਕਿ ' ਆਪਣੇ ਕਾਰਨ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰੋ ਕਿਉਂਕਿ ਮੇਰਾ ਆਪਣਾ ਕਾਰਨ ਮੇਰੀ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਦਾ ਸਮਰਥਨ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ, ਮੈਂ ਖੁਦ ਆਪਣੀ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਦਾ ਪਾਲਣ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਮੇਰਾ ਕਾਰਨ ਇਸਦਾ ਸਮਰਥਨ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ. ਮੇਰੇ ਕਾਰਨ ਲੰਬੇ ਸਮੇਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸਤਾਵ 'ਤੇ ਮੇਰੀ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਨੂੰ ਅਸਫਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।'

ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਕਾਰਨਾਂ ਕਰਕੇ ਛੁਪੀਆਂ ਕਮੀਆਂ ਪ੍ਰਤੀ ਸੁਚੇਤ ਸੀ। ਉਹ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨਿਕ ਤੰਤਰ ਦੇ ਮਸ਼ੀਨੀਕਰਨ 'ਤੇ ਸ਼ੱਕੀ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਅਜੇ ਤੱਕ ਕੈਬਨਿਟ ਮਿਸ਼ਨ ਜਾਂ ਵਾਇਸਰਾਏ ਦੇ ਇਰਾਦਿਆਂ 'ਤੇ ਸ਼ੱਕ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ, ਪਰ ਹੁਣ ਤੱਕ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਅੱਗੇ ਵਧੀਆਂ ਹਨ, ਉਸ ਬਾਰੇ ਉਹ ਸ਼ੱਕੀ ਸੀ। 24 ਜੂਨ ਦੀ ਸਵੇਰ ਨੂੰ ਇੰਟਰਵਿਊ ਦੌਰਾਨ ਲਾਰਡ ਪੈਥਿਕ-ਲਾਰੈਂਸ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਿਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਝਿਜਕ ਗਾਂਧੀ ਲਈ ਬਹੁਤ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸੀ।

ਉਸ ਨੇ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਕੈਬਿਨੇਟ ਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਅਤੇ ਵਾਇਸਰਾਏ ਅਤੇ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਬਸਤੀਵਾਦੀ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਵਿਚਕਾਰ ਕਈ ਮਾਮਲਿਆਂ 'ਤੇ ਅਸਹਿਮਤੀ ਸੀ। ਆਖ਼ਰਕਾਰ ਉਹ ਵਾਇਸਰਾਏ ਦੇ ਸੁਧਾਰ ਦਫ਼ਤਰ ਦੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦੇ ਤਰੀਕੇ ਬਾਰੇ ਚਿੰਤਤ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਆਪਣਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਭਾਰਤ ਉਦੋਂ ਹੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿੱਚ ਆਵੇਗਾ ਜਦੋਂ ਇਹ 'ਭਾਰਤੀ ਸਟੀਲ ਫਰੇਮ' ਨੂੰ ਤੋੜੇਗਾ। ਲੰਡਨ ਵਿਚ ਦੂਜੀ ਗੋਲਮੇਜ਼ ਕਾਨਫਰੰਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕਹੇ ਗਏ ਸ੍ਰੀਨਿਵਾਸ ਸ਼ਾਸਤਰੀ ਦੇ ਸ਼ਬਦ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਿਮਾਗ ਵਿਚ ਵਾਪਸ ਆ ਗਏ: 'ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ

Machine Translated by Google

ਵ੍ਹਾਈਟਹਾਲ ਤੋਂ ਨਿਕਲਣ ਵਾਲੇ ਚੰਗੇ ਇਰਾਦਿਆਂ ਦੀ ਦਿੱਲੀ ਸਕੱਤਰੇਤ ਦੇ ਹਨੇਰੇ ਗਲਿਆਰਿਆਂ ਵਿੱਚ ਹੱਤਿਆ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਕੀ ਇਤਿਹਾਸ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਦੁਹਰਾਏਗਾ?

27 ਮਈ ਨੂੰ ਉਸਨੇ ਸਰ ਕ੍ਰਿਪਸ ਨੂੰ ਲਿਖਿਆ: 'ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਬੇਕਾਰ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਮਾੜਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਉਹ ਚੀਜ਼ ਹੈ ਜੋ ਗਿਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ... ਕੈਬਨਿਟ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਭਰੋਸੇਯੋਗ ਕਾਰਵਾਈ ਸਾਰੇ ਅਵਿਸ਼ਵਾਸ ਜਾਂ ਅਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰ ਦੇਵੇਗੀ, ਜਿਵੇਂ ਸੂਰਜ ਦੂਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਸਵੇਰ ਦੀ ਧੁੰਦ'.

29 ਜੂਨ ਨੂੰ ਗਾਂਧੀ ਪੂਨਾ ਜਾਣ ਲਈ ਬੰਬਈ ਤੋਂ ਰਵਾਨਾ ਹੋਏ। ਜਦੋਂ ਉਸ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਜਾ ਰਹੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਰੇਲਗੱਡੀ ਡੇਕਨ ਪਠਾਰ ਦੀ ਚੜ੍ਹਾਈ 'ਤੇ ਰਾਤ ਭਰ ਚੱਲੀ ਤਾਂ ਇਹ ਅਚਾਨਕ ਰੁਕ ਗਈ - ਰੇਲਗੱਡੀ ਨੂੰ ਪਟੜੀ ਤੋਂ ਉਤਾਰਨ ਲਈ ਜਾਣਬੁੱਝ ਕੇ ਪਟੜੀਆਂ 'ਤੇ ਪੱਥਰ ਰੱਖੇ ਗਏ ਸਨ। ਇੰਜਨ ਡਰਾਈਵਰ, ਪੇਰੀਏਰਾ ਨੇ ਸਮੇਂ ਸਿਰ ਐਮਰਜੈਂਸੀ ਬ੍ਰੇਕਾਂ ਖਿੱਚ ਲਈਆਂ ਸਨ ਪਰ ਇੰਜਣ ਦੇ ਅੰਡਰਕੈਰੇਜ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਪਹਿਲੀ ਗੱਡੀ ਪੱਥਰਾਂ ਨਾਲ ਉਖੜ ਗਈ ਸੀ। ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਜੀਵਨ 'ਤੇ ਇਕ ਹੋਰ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਅਸਫਲ ਹੋ ਗਈ ਸੀ।

ਵਰਕਿੰਗ ਕਮੇਟੀ ਦੁਆਰਾ ਲਏ ਗਏ ਫੈਸਲਿਆਂ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕਰਨ ਲਈ 7 ਜੁਲਾਈ 1946 ਨੂੰ ਆਲ ਇੰਡੀਆ ਕਾਂਗਰਸ ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਬੰਬਈ ਵਿੱਚ ਮੀਟਿੰਗ ਹੋਈ। ਕਾਂਗਰਸ ਵਿੱਚ ਸਮਾਜਵਾਦੀ ਤੱਤ ਸੀਡਬਲਿਊਸੀ ਵੱਲੋਂ ਕੈਬਨਿਟ ਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਲੰਬੇ ਸਮੇਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਦਿੱਤੇ ਭਾਸ਼ਣ ਦੇ ਇੱਕ ਵੱਡੇ ਹਿੱਸੇ ਨੇ ਵਰਕਿੰਗ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਦੀ ਹਮਾਇਤ ਕੀਤੀ: 'ਤੁਸੀਂ ਜਾਣਦੇ ਹੋ ਕਿ ਵਰਕਿੰਗ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨਾਲ ਮੇਰੇ ਸਬੰਧ...

ਮੈਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸੰਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਬਾਰੇ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰਨ ਲਈ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਸੀ ... ਪਰ ਮੈਂ ਇਸਦਾ ਕੋਈ ਕਾਰਨ ਨਹੀਂ ਦੱਸ ਸਕਦਾ ਸੀ ... ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਫੈਸਲਾ [illegible] ਹਨ। ਅਤੇ ਨੌਕਰਾਂ

...

'ਮੈਂ ਇਹ ਮੰਨਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹਾਂ ਕਿ ਪ੍ਰਸਤਾਵਿਤ ਸੰਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸੰਸਦ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਕਈ ਨੁਕਸ ਹਨ। ਪਰ ਤੁਸੀਂ ਸਾਰੇ ਤਜਰਬੇਕਾਰ ਅਤੇ ਅਨੁਭਵੀ ਲੜਾਕੂ ਹੋ। ਸਿਪਾਹੀ ਕਦੇ ਵੀ ਖ਼ਤਰੇ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਡਰਦਾ। ਉਹ ਇਸ ਵਿੱਚ ਅਨੰਦ ਲੈਂਦਾ ਹੈ. ਜੇਕਰ ਪ੍ਰਸਤਾਵਿਤ ਸੰਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਕਮੀਆਂ ਹਨ, ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨਾ ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਹੈ। ਇਹ ਲੜਨ ਲਈ ਇੱਕ ਚੁਣੌਤੀ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ, ਨਾ ਕਿ ਅਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਇੱਕ ਆਧਾਰ. ਮੈਂ ਹੈਰਾਨ ਹਾਂ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਜੈਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਨਰਾਇਣ ਨੇ ਕੱਲ੍ਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਪ੍ਰਸਤਾਵਿਤ ਸੰਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਹਿੱਸਾ ਲੈਣਾ ਖ਼ਤਰਨਾਕ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਰਕਿੰਗ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਮਤੇ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਜੈਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਵਰਗੇ ਅਜ਼ਮਾਏ ਹੋਏ ਯੋਧੇ ਦੇ ਮੂੰਹੋਂ ਅਜਿਹੀ ਹਾਰਨ ਵਾਲੀ ਭਾਸ਼ਾ ਸੁਣਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਸੀ... ਇੱਕ ਸੱਤਿਆਗ੍ਰਹੀ ਹਾਰ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ।

'ਨਾ ਹੀ ਮੈਂ ਕਿਸੇ ਸੱਤਿਆਗ੍ਰਹੀ ਤੋਂ ਇਹ ਉਮੀਦ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਜੋ ਵੀ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਬੁਰਾ ਹੀ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਕਿ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਮਾੜੇ ਹੀ ਹੋਣ। ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਦੂਜੇ ਲੋਕਾਂ ਵਾਂਗ ਚੰਗੇ ਅਤੇ ਬੁਰੇ ਆਦਮੀ ਹਨ। ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ

Machine Translated by Google

ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮੌਜੂਦਾ ਤਾਕਤ ਤੱਕ ਨਹੀਂ ਵਧ ਸਕਦੀ ਸੀ ਜੇਕਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਚੰਗਾ ਨਾ ਹੁੰਦਾ। ਅਸੀਂ ਖੁਦ ਨੁਕਸ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਨਹੀਂ ਹਾਂ.... ਕੁਝ ਲੋਕ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਨੈਤਿਕ ਸਮਝ ਨਾ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਵਿਅਕਤੀ ਵਿਰੁੱਧ ਸੱਤਿਆਗ੍ਰਹਿ ਦਾ ਕੋਈ ਫਾਇਦਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਮੈਂ ਇਸ ਮੁੱਦੇ ਨਾਲ ਜੁੜਦਾ ਹਾਂ. ਸਭ ਤੋਂ ਪੱਥਰ ਦਿਲ ਪਿਘਲ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜੇਕਰ ਅਸੀਂ ਸੱਚੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਕਾਫ਼ੀ ਸਬਰ ਰੱਖਦੇ ਹਾਂ. ਇੱਕ ਸੱਤਿਆਗ੍ਰਹੀ ਆਪਣੀ ਜਾਨ ਦੇ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਕਦੇ ਹਾਰ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦਾ। ਇਹੀ ਹੈ "ਕਰੋ ਜਾਂ ਮਰੋ" ਦਾ ਅਰਥ....

'ਇਹ ਸਹਿਜ ਜਾਂ ਸਹਿਜਤਾ ਦਾ ਸਮਾਂ ਨਹੀਂ ਹੈ... ਸੰਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਗੁਲਾਬ ਦਾ ਬਿਸਤਰਾ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਕੰਡਿਆਂ ਦਾ ਬਿਸਤਰਾ ਬਣਨ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਨੂੰ ਨਾ ਛੱਡੋ....

'ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਪ੍ਰਸਤਾਵਿਤ ਸੰਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰਨ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿਚ ਜਾਂ ਸੰਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੇ ਅਮਲ ਵਿਚ ਨਾ ਆਉਣ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਮੈਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸਿਵਲ ਨਾਫਰਮਾਨੀ, ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਜਾਂ ਸਮੂਹਕ, ਜਾਂ ਖੁਦ ਭੁੱਖ ਹੜਤਾਲ ਕਰਨ ਦੀ ਸਲਾਹ ਦੇਵਾਂਗਾ, ਤਾਂ ਮੇਰਾ ਜਵਾਬ ਹੋਵੇਗਾ "ਨਹੀਂ"। . ਮੈਂ ਇਕੱਲੇ ਚੱਲਣ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਰੱਖਦਾ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਇਕੱਲਾ ਆਇਆ ਹਾਂ, ਮੈਂ ਮੌਤ ਦੇ ਪਰਛਾਵੇਂ ਦੀ ਘਾਟੀ ਵਿਚ ਇਕੱਲਾ ਹੀ ਤੁਰਿਆ ਹਾਂ ਅਤੇ ਸਮਾਂ ਆਉਣ 'ਤੇ ਮੈਂ ਇਕੱਲਾ ਹੀ ਛੱਡ ਜਾਵਾਂਗਾ। ਮੈਂ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੈਂ ਸੱਤਿਆਗ੍ਰਹਿ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ ਦੇ ਸਮਰੱਥ ਹਾਂ ਭਾਵੇਂ ਮੈਂ ਇਕੱਲਾ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਅਜਿਹਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਪਰ ਇਹ ਵਰਤ ਜਾਂ ਸਿਵਲ ਅਣਆਗਿਆਕਾਰੀ ਦਾ ਕੋਈ ਮੌਕਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਮੈਂ ਸੰਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਨੂੰ ਸੱਤਿਆਗ੍ਰਹਿ ਦਾ ਬਦਲ ਮੰਨਦਾ ਹਾਂ। ਇਹ ਉਸਾਰੂ ਸੱਤਿਆਗ੍ਰਹਿ ਹੈ।

'ਵਿਕਲਪ ਉਸਾਰੂ ਕੰਮ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਤੁਸੀਂ ਕਦੇ ਇਨਸਾਫ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ... ਪਰ ਇੱਕ ਸੱਤਿਆਗ੍ਰਹਿ ਸੰਪੂਰਨ ਸਥਿਤੀਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣ ਤੱਕ ਕਾਰਵਾਈ ਵਿੱਚ ਦੇਰੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ। ਉਹ ਹੱਥ ਵਿਚ ਜੋ ਵੀ ਸਮੱਗਰੀ ਹੈ, ਉਸ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰੇਗਾ, ਉਸ ਨੂੰ ਕੂੜਾ-ਕਰਕਟ ਸਾਫ਼ ਕਰੇਗਾ ਅਤੇ ਸ਼ੁੱਧ ਸੋਨੇ ਵਿਚ ਬਦਲ ਦੇਵੇਗਾ।

'ਆਓ ਅਸੀਂ ਆਪਣੀ ਪਹੁੰਚ ਵਿੱਚ ਡਰਪੋਕ ਨਾ ਬਣੀਏ ਸਗੋਂ ਆਪਣੇ ਕੰਮ ਦਾ ਆਤਮ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਅਤੇ ਹੌਂਸਲੇ ਨਾਲ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰੀਏ। ਸਾਨੂੰ ਧੋਖਾ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ ਦੇ ਡਰ ਤੋਂ ਨਿਰਾਸ਼ ਨਾ ਹੋਣ ਦਿਓ। ਸੱਤਿਆਗ੍ਰਹਿ ਨੂੰ ਕੋਈ ਧੋਖਾ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦਾ । ਮੇਰੇ ਮਨ ਨੂੰ ਭਰਨ ਵਾਲੇ ਹਨੇਰੇ ਨੂੰ ਕਦੇ ਨਾ ਸਮਝੋ। ਰੱਬ ਇਸਨੂੰ ਰੋਸ਼ਨੀ ਵਿੱਚ ਬਦਲ ਦੇਵੇਗਾ।'

ਕੈਬਨਿਟ ਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਕਾਂਗਰਸ ਵਰਕਿੰਗ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਨੂੰ ਆਲ ਇੰਡੀਆ ਕਾਂਗਰਸ ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ 204 ਅਤੇ ਵਿਰੋਧ ਵਿੱਚ 51 ਵੋਟਾਂ ਨਾਲ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਦਿੱਤੀ।

ਗਾਂਧੀ ਆਰਾਮ ਕਰਨ ਅਤੇ ਠੀਕ ਹੋਣ ਲਈ ਪੰਚਗਨੀ ਲਈ ਰਵਾਨਾ ਹੋਏ। ਜੇਲ੍ਹ ਤੋਂ ਰਿਹਾਅ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪਿਛਲੇ ਕੁਝ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ, ਉਹ ਹਰ ਗਰਮੀਆਂ ਵਿੱਚ ਪੂਨਾ ਨੇੜੇ ਪੰਜਗਨੀ ਦੇ ਠੰਢੇ ਪਹਾੜੀ ਨਿਵਾਸ ਵਿੱਚ ਦੋ ਮਹੀਨੇ ਗੁਜ਼ਾਰਦਾ ਸੀ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਉਸਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਆਰਾਮ ਕਰਨਾ ਸੀ, ਉਹ ਇੱਕ ਡੂੰਘੀ ਚਿੰਤਾ ਵਾਲਾ ਆਦਮੀ ਸੀ: ਬਾਰਸ਼ ਵਿੱਚ ਦੇਰੀ ਹੋ ਗਈ ਸੀ ਅਤੇ ਝੋਨੇ ਦੀ ਫਸਲ ਖਤਰੇ ਵਿੱਚ ਸੀ; ਅਨਾਜ ਦੀ ਕਮੀ ਦੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਝੋਨੇ ਦੀ ਫ਼ਸਲ ਦਾ ਨਾਕਾਮ ਹੋਣਾ ਕਈ ਪਿੰਡਾਂ ਦੀ ਆਰਥਿਕਤਾ ਨੂੰ ਤਬਾਹ ਕਰ ਦੇਵੇਗਾ। ਖੁਸ਼ਕਿਸਮਤੀ ਨਾਲ ਮੀਂਹ ਦੇ ਦੇਵਤਿਆਂ ਨੇ ਤੌਬਾ ਕਰ ਲਿਆ ਅਤੇ ਉਸਨੇ ਰਾਹਤ ਦਾ ਸਾਹ ਲਿਆ।

Machine Translated by Google

ਪਰ ਉਸ ਦਾ ਪਿਆਰਾ ਦੇਸ਼ ਕਿਸ ਦਿਸ਼ਾ ਵੱਲ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਇਸ ਬਾਰੇ ਚਿੰਤਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ੰਕਿਆਂ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਦੀ ਅਸਮਰੱਥਾ ਨੇ ਜੋ ਉਸ ਨੂੰ ਲੋੜੀਂਦੇ ਸਨ, ਪੰਚਗਨੀ ਵਿਚ ਉਸ ਦੇ ਠਹਿਰਨ ਨੂੰ ਬੇਚੈਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਅੰਤ ਵਿੱਚ, ਉਸਨੇ ਆਪਣੀ ਰਿਹਾਇਸ਼ ਨੂੰ ਘਟਾ ਕੇ ਸੇਵਾਗ੍ਰਾਮ ਵੱਲ ਜਾਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ। ਉਸਨੇ ਕੁਝ ਦਿਨ ਉਰਲੀ ਕੰਚਨ ਵਿਖੇ ਨੇਚਰ ਕਿਉਰ ਸੈਂਟਰ ਵਿੱਚ ਬਿਤਾਏ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਉੱਥੇ ਆਰਾਮ ਕਰਨ ਦੀ ਬਜਾਏ, ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਨਾਲ ਉਸਦਾ ਸਮਾਂ ਬਹੁਤ ਹੀ ਰੁਝਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਥੱਕੇ ਹੋਏ ਅਤੇ ਥੱਕੇ ਹੋਏ ਉਸਨੇ ਟਿੱਪਣੀ ਕੀਤੀ: 'ਇਹ ਦੇਖਣਾ ਹੈ ਕਿ ਸੇਵਾਗ੍ਰਾਮ ਮੇਰੇ ਲਈ ਕੀ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਹਾਲਾਂਕਿ, ਇਹ ਬੋਝ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਪਰ ਨਿਰਲੇਪਤਾ ਦੀ ਅਣਹੋਂਦ ਹੈ। ਮੈਂ ਅਜੇ ਤੱਕ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਰੱਬ 'ਤੇ ਛੱਡਣ ਲਈ ਕਾਫ਼ੀ ਨਹੀਂ ਸਿੱਖਿਆ ਹੈ. ਪਰ ਇਹ ਚਿੰਤਾ ਦਾ ਇੱਕ ਵਾਧੂ ਕਾਰਨ ਨਹੀਂ ਬਣਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਰੱਖਦਾ ਹੈ।'

ਸੀਡਬਲਯੂਸੀ ਦੀ ਜੂਨ ਦੇ ਅਖੀਰਲੇ ਹਫ਼ਤੇ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਦੁਬਾਰਾ ਮੀਟਿੰਗ ਹੋਈ। ਇਹ ਚਰਚਾ ਕਾਂਗਰਸ ਵੱਲੋਂ ਕੈਬਨਿਟ ਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਲੰਬੀ ਮਿਆਦ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨ ਦੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਕੇਂਦਰਿਤ ਸੀ ਜਦੋਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਥੋੜ੍ਹੇ ਸਮੇਂ ਦੀਆਂ ਯੋਜਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਇੱਕ ਹੋਰ ਹਿੱਸੇ ਵਿੱਚ, ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਦੀ ਵਰਕਿੰਗ ਕਮੇਟੀ ਦਾ ਸੈਸ਼ਨ ਲਗਾਤਾਰ ਚੱਲ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਬੇਸਬਰੀ ਨਾਲ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਦੀ ਉਡੀਕ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਜਿਨਾਹ ਅਤੇ ਲੀਗ ਨੇ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਪੱਤੇ ਮੇਜ਼ 'ਤੇ ਹੋਣ ਤੱਕ ਆਪਣਾ ਹੱਥ ਫੜਨ ਦੀ ਰਣਨੀਤੀ ਅਪਣਾਈ। ਲੀਗ ਨੇ 16 ਮਈ ਦੇ ਕੈਬਨਿਟ ਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ। ਗਰੁੱਪਿੰਗ ਧਾਰਾ ਦੀ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਨੂੰ ਕੈਬਨਿਟ ਮਿਸ਼ਨ ਦੁਆਰਾ ਸਮਰਥਨ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਜਿਨਾਹ ਨੇ ਵਾਇਸਰਾਏ ਲਾਰਡ ਵੇਵਲ ਤੋਂ ਹੋਰ ਭਰੋਸਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਮੰਨ ਲਿਆ ਕਿ ਕਾਂਗਰਸ ਅਜਿਹੀ ਇੱਕਪਾਸੜ ਯੋਜਨਾ ਨੂੰ ਕਦੇ ਵੀ ਸਵੀਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗੀ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲੀਗ ਨੂੰ ਅੰਤਰਿਮ ਸਰਕਾਰ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਸੱਦਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

25 ਜੂਨ ਦੀ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ, ਕਾਂਗਰਸ ਦਾ ਜਵਾਬ ਮਿਲਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਉਸ ਦੇ ਹੈਰਾਨੀਜਨਕ ਕੈਬਨਿਟ ਮਿਸ਼ਨ ਨੇ ਜਿਨਾਹ ਲਈ ਭੇਜਿਆ ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਹ ਦੋਵਾਂ ਪਾਰਟੀਆਂ ਦੇ ਜਵਾਬਾਂ ਤੋਂ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਹਨ, ਅਤੇ ਦੋਵੇਂ ਅੰਤਰਿਮ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਬਣਨ ਦੇ ਯੋਗ ਹਨ। ਕਾਂਗਰਸ ਨੇ 16 ਜੂਨ ਦੇ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਦੇ ਪੈਰਾ 8 ਅਨੁਸਾਰ ਇਸ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਬਣਨ ਤੋਂ ਅਸਮਰੱਥਾ ਜ਼ਾਹਰ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਜੇਕਰ ਦੋਵਾਂ ਪਾਰਟੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਕੋਈ ਵੀ ਉਸ ਬਿਆਨ ਵਿਚ ਸਥਾਪਿਤ ਲੀਹਾਂ 'ਤੇ ਗਠਜੋੜ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਗਠਨ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਹੈ। , ਵਾਇਸਰਾਏ ਇੱਕ ਅੰਤਰਿਮ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਗਠਨ ਦੇ ਨਾਲ ਅੱਗੇ ਵਧੇਗਾ ਜੋ 16 ਮਈ ਦੇ ਬਿਆਨ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧ ਹੋਵੇਗੀ।

ਜਿਨਾਹ ਗੁੱਸੇ ਵਿਚ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਕੈਬਨਿਟ ਮਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਉਸਨੂੰ ਲਿਖਤੀ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਦੇਣ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਕੀ ਕਰਨ ਦਾ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਫਿਰ ਲੀਗ ਦੀ ਵਰਕਿੰਗ ਕਮੇਟੀ ਕੋਲ ਗਿਆ, ਜਿੱਥੇ ਉਸਨੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਅੰਤਰਿਮ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਗਠਨ ਲਈ 16 ਜੂਨ ਦੇ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਇੱਕ ਮਤਾ ਪਾਸ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਉਸਨੇ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਕਿ, ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਸਟੈਂਡ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਵਾਇਸਰਾਏ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਨੂੰ ਗਠਨ ਕਰਨ ਲਈ ਸੱਦਾ ਦੇਣ ਲਈ ਸਨਮਾਨਤ ਸੀ।

Machine Translated by Google

ਅੰਤਰਿਮ ਸਰਕਾਰ. ਪਰ ਕੈਬਿਨੇਟ ਮਿਸ਼ਨ ਨੇ ਕਾਇਮ ਰੱਖਿਆ ਕਿ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, 'ਜੇਕਰ ਕਾਂਗਰਸ ਜਾਂ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਗੱਠਜੋੜ ਸਰਕਾਰ ਵਿੱਚ ਆਉਣ ਲਈ ਸਹਿਮਤੀ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੀ, ਤਾਂ ਗਠਜੋੜ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਚਲੀ ਗਈ ਅਤੇ ਸਾਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਹੋਰ ਅੰਤਰਿਮ ਸਰਕਾਰ ਲੱਭਣੀ ਪਵੇਗੀ ਜੋ ਨੇ 16 ਮਈ ਦੀ ਸਕੀਮ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰ ਲਿਆ। 16 ਮਈ ਦੇ ਬਿਆਨ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਦਿਆਂ ਕਾਂਗਰਸ ਨੂੰ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਸਮੂਹ ਵਜੋਂ ਉਸ ਗੱਠਜੋੜ ਸਰਕਾਰ ਵਿੱਚ ਬੁਲਾਏ ਜਾਣ ਦਾ ਹੱਕਦਾਰ ਹੈ। ਇਸ ਅਨੁਸਾਰ, 26 ਜੂਨ ਨੂੰ, ਕੈਬਨਿਟ ਮਿਸ਼ਨ ਨੇ ਇਸ ਪ੍ਰਭਾਵ ਲਈ ਇੱਕ ਬਿਆਨ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ ਕਿ ਅੰਤਰਿਮ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਗਠਨ ਲਈ ਹੋਰ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਥੋੜ੍ਹੇ ਸਮੇਂ ਬਾਅਦ ਮੁੜ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਸੰਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੀਆਂ ਚੋਣਾਂ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਸਨ।

ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਨਰਾਜ਼ ਸੀ; ਇਸ ਨੇ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਕਿ ਇਹ ਬਾਹਰ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ, ਨਿਰਾਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਧੋਖਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ. ਜਿਨਾਹ ਨੇ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਕਿ, ਕਿਉਂਕਿ ਅੰਤਰਿਮ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਗਠਨ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਨੂੰ ਮੁਲਤਵੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਸੰਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੀਆਂ ਚੋਣਾਂ ਵੀ ਮੁਲਤਵੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਨੂੰ ਵੀ ਕੈਬਨਿਟ ਮਿਸ਼ਨ ਨੇ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਜਿਨਾਹ ਨੇ ਕੈਬਨਿਟ ਮਿਸ਼ਨ 'ਤੇ 'ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ' ਦਾ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਇਆ; ਉਸਨੇ ਪੈਰਾ 8 ਦੀ ਕੈਬਨਿਟ ਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਨੂੰ 'ਸਭ ਤੋਂ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਅਤੇ ਬੇਈਮਾਨ' ਕਰਾਰ ਦਿੱਤਾ। ਇੱਕ ਵਾਰ, ਜਿਨਾਹ ਆਪਣੇ ਰਵਾਇਤੀ ਸਰਪ੍ਰਸਤਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਫਸਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਅਤੇ ਇੱਕ ਹੁਸ਼ਿਆਰ ਬਰਾਤ ਵਾਂਗ ਉਸਨੇ ਧਮਕੀਆਂ ਅਤੇ ਗੰਭੀਰ ਨਤੀਜਿਆਂ ਦੀਆਂ ਚੇਤਾਵਨੀਆਂ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਲਿਆ।

ਲੀਗ ਕੌਂਸਲ ਨੇ 29 ਜੁਲਾਈ ਨੂੰ ਮੀਟਿੰਗ ਕੀਤੀ ਅਤੇ 16 ਮਈ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਦੀ ਆਪਣੀ ਪਿਛਲੀ ਸਵੀਕ੍ਰਿਤੀ ਵਾਪਸ ਲੈ ਲਈ। ਇਸ ਨੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ 'ਸਿੱਧੀ ਕਾਰਵਾਈ' ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ ਅਤੇ 'ਜਦੋਂ ਲੋੜ ਪੈਣ 'ਤੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਸੰਘਰਸ਼ ਲਈ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਸੰਗਠਿਤ ਕਰਨ ਲਈ' ਆਪਣੇ ਇਰਾਦੇ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ 16 ਅਗਸਤ 1946 ਦਾ ਦਿਨ 'ਡਾਇਰੈਕਟ ਐਕਸ਼ਨ ਡੇ' ਹੋਵੇਗਾ, ਅਤੇ ਪੂਰੇ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਵਿਰੋਧ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਦੇ ਦਿਨ ਵਜੋਂ ਮਨਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ।

ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਦੀ ਕੌਂਸਲ ਦੇ ਸਮਾਪਤੀ ਸੈਸ਼ਨ ਵਿਚ ਤਾੜੀਆਂ ਦੀ ਗੜਗੜਾਹਟ ਵਿਚ ਜਿਨਾਹ ਨੇ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ: 'ਅੱਜ ਅਸੀਂ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਤਰੀਕਿਆਂ ਨੂੰ ਅਲਵਿਦਾ ਕਹਿ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ... ਅਸੀਂ ਇਕ ਪਿਸਤੌਲ ਵੀ ਬਣਾਈ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿਚ ਹਾਂ।' 31 ਜੂਨ ਨੂੰ ਇੱਕ ਪ੍ਰੈਸ ਕਾਨਫਰੰਸ ਵਿੱਚ, ਉਸਨੇ ਅੱਗੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕੀਤਾ ਕਿ, ਕਿਉਂਕਿ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਸਰਕਾਰ ਅਤੇ ਕਾਂਗਰਸ ਦੋਵੇਂ ਆਪਣੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਸਨ, ਇੱਕ ਫਾਇਰ ਹਥਿਆਰਾਂ ਨਾਲ ਅਤੇ ਦੂਜਾ ਜਨਤਕ ਸੰਘਰਸ਼ ਦੀ ਧਮਕੀ ਨਾਲ, ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਨੂੰ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਇਆ ਕਿ ਇਹ ਸਹੀ ਸਮਾਂ ਹੈ। ਇਹ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੀ ਮੰਗ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਵਾਉਣ ਲਈ ਸੰਘਰਸ਼ ਲਈ ਵੀ ਤਿਆਰ ਹੋ ਗਿਆ। ਉਸ ਨੇ ਪ੍ਰਸਤਾਵਿਤ 'ਡਾਇਰੈਕਟ ਐਕਸ਼ਨ' ਦੇ ਵੇਰਵਿਆਂ 'ਤੇ ਚਰਚਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰਦਿਆਂ ਕਿਹਾ, 'ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਹੁਣ ਇਹ ਦੱਸਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਹਾਂ।' ਇਹ ਪੁੱਛੇ ਜਾਣ 'ਤੇ ਕਿ ਕੀ 'ਸਿੱਧੀ ਕਾਰਵਾਈ' ਹਿੰਸਕ ਹੋਵੇਗੀ ਜਾਂ ਅਹਿੰਸਕ, ਉਸ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ, 'ਮੈਂ ਨੈਤਿਕਤਾ 'ਤੇ ਚਰਚਾ ਨਹੀਂ ਕਰਨ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ।'

Machine Translated by Google

* 25 ਸਤੰਬਰ 1940 ਨੂੰ, ਜਿਨਾਹ ਨੂੰ ਲਿਖੀ ਚਿੱਠੀ ਵਿੱਚ, ਲਾਰਡ ਲਿਨਲਿਥਗੋ ਨੇ ਸੁਝਾਅ ਦਿੱਤਾ ਸੀ: 'ਮੈਂ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਹਾਂ ਕਿ ਨੁਮਾਇੰਦਿਆਂ ਦੀ ਚੋਣ, ਗਵਰਨਰ-ਜਨਰਲ ਦੇ ਨਾਲ ਆਰਾਮ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਅਧਾਰਤ ਹੋਵੇਗੀ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ... ਰਸਮੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਗਏ ਪੈਨਲ 'ਤੇ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਵਿਚਕਾਰ ਗੁਪਤ ਚਰਚਾ 'ਤੇ ਪਾਰਟੀ ਦਾ ਨੇਤਾ ਅਤੇ ਮੈਂ'। ਵੇਵਲ ਨੂੰ ਲਿਖੀ ਆਪਣੀ ਚਿੱਠੀ ਵਿਚ ਜਿਨਾਹ ਨੇ ਲਿਖਿਆ: 'ਵਰਕਿੰਗ ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਹੈ ਰਾਏ ... ਕਿ ਪਿਛਲੇ ਮੌਕੇ 'ਤੇ ਨਿਪਟਾਏ ਗਏ ਵਿਧੀ ਨੂੰ ਵਰਤਮਾਨ ਵਿੱਚ ਅਪਣਾਇਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਦਾ ਸਬੰਧ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਵਾਇਸਰਾਏ ਨੇ ਇਹ ਸ਼ਰਤ ਮੰਨਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਿਨਾਹ ਨੇ ਲਿਖਿਆ: 'ਕਮੇਟੀ ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਦੱਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਨੂੰ ਇਹ ਨੋਟ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਬਹੁਤ ਅਫ਼ਸੋਸ ਹੈ ਕਿ ਤੁਹਾਡੀ ਐਕਸੀਲੈਂਸੀ ਇਹ ਭਰੋਸਾ ਦੇਣ ਦੇ ਯੋਗ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰਸਤਾਵਿਤ ਸਾਰੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਕੌਂਸਲ ਦੀ ਚੋਣ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ... ਅਤੇ, ਹਾਲਾਤਾਂ ਵਿੱਚ, ਮੈਨੂੰ ਅਫਸੋਸ ਹੈ, ਮੈਂ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਨ ਲਈ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਦੀ ਤਰਫੋਂ ਨਾਂ ਭੇਜਣ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਹਾਂ ਪ੍ਰਸਤਾਵਿਤ ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਕੌਂਸਲ'।

Machine Translated by Google

Machine Translated by Google

8

Machine Translated by Google

ਹਿੰਸਾ ਭੜਕ ਉੱਠੀ

'ਸ਼ਾਇਦ ਸਿਰਫ ਇਕੋ ਗੱਲ ਜੋ ਇਸ ਅੱਗਜ਼ਨੀ ਅਤੇ ਹਿੰਸਾ ਦੇ ਨਾਚ ਬਾਰੇ ਬਹੁਤ ਸਕਾਰਾਤਮਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਉਹ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਪਿੰਡ ਵਾਸੀਆਂ ਦਾ ਸਵੈ-ਇੱਛਾ ਨਾਲ ਵਿਦਰੋਹ ਨਹੀਂ ਸੀ।'

- ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਸਟੈਂਡਰਡ ਵਿੱਚ ਰਿਪੋਰਟ , 6 ਨਵੰਬਰ 1946

ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਦੇ ਹੋਰ ਲੋਕ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਸਨ, ਅਤੇ ਇੱਕ ਭਿਆਨਕ ਸਨ

'ਡਾਇਰੈਕਟ ਐਕਸ਼ਨ' ਦਾ ਅਰਥ ਉਭਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਿਆ। ਬੰਗਾਲ ਦੇ ਖਵਾਜਾ ਨਜ਼ੀਮੁਦੀਨ ਨੇ ਸਮਝਾਇਆ, 'ਇਕ ਸੌ ਇਕ ਤਰੀਕੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਪੈਦਾ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਅਹਿੰਸਾ ਤੱਕ ਸੀਮਤ ਨਹੀਂ ਹਾਂ।

ਬੰਗਾਲ ਦੀ ਮੁਸਲਿਮ ਆਬਾਦੀ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਣਦੀ ਹੈ ਕਿ ਡਾਇਰੈਕਟ ਐਕਸ਼ਨ ਦਾ ਕੀ ਮਤਲਬ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਸਾਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਅਗਵਾਈ ਦੇਣ ਦੀ ਖੇਚਲ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਹੈ।' ਨਵਾਬਜ਼ਾਦਾ ਲਿਆਕਤ ਅਲੀ ਖਾਨ, ਜਿਨਾਹ ਦੇ ਸੱਜੇ ਹੱਥ, ਨੇ ਸਮਝਾਇਆ, 'ਸਿੱਧੀ ਕਾਰਵਾਈ ਦਾ ਮਤਲਬ ਗੈਰ-ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਤਰੀਕਿਆਂ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਲੈਣਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਕੋਈ ਵੀ ਰੂਪ ਲੈ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜੋ ਵੀ ਰੂਪ ਸਾਡੇ ਹਾਲਾਤਾਂ ਦੇ ਅਨੁਕੂਲ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਅਸੀਂ ਰਹਿੰਦੇ ਹਾਂ, ਅਸੀਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਢੰਗ ਨੂੰ ਖਤਮ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ, ਸਿੱਧੀ ਕਾਰਵਾਈ। ਮਤਲਬ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਕਾਰਵਾਈ।' ਸਰਦਾਰ ਅਬਦੁਰ ਰਾਬ ਨਿਸ਼ਤਾਰ ਲੀਗ ਦੀਆਂ ਸਿੱਧੀਆਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਦੀਆਂ ਯੋਜਨਾਵਾਂ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਕਿਤੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਇਮਾਨਦਾਰ ਸੀ: 'ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਸਿਰਫ ਖੂਨ ਵਹਾ ਕੇ ਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜੇਕਰ ਮੌਕਾ ਮਿਲੇ ਤਾਂ ਗੈਰ-ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦਾ ਖੂਨ ਵਹਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਮੁਸਲਮਾਨ ਅਹਿੰਸਾ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦੇ।'

ਅਪਰੈਲ 1946 ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ, ਸਰ ਫਿਰੋਜ਼ ਖ਼ਾਨ ਨੂਨ ਨੇ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਦੇ ਵਿਧਾਇਕਾਂ ਦੀ ਕਨਵੈਨਸ਼ਨ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰਦਿਆਂ ਚੇਤਾਵਨੀ ਦਿੱਤੀ ਸੀ, 'ਸਾਨੂੰ ਇੱਕ ਕੇਂਦਰੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਅਧੀਨ ਰੱਖਣ ਲਈ, ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੇ ਜੋ ਤਬਾਹੀ ਮਚਾਈ ਸੀ, ਉਹ ਚੰਗੀਜ਼ ਖ਼ਾਨ ਅਤੇ ਹਲਾਕੂ ਨੂੰ ਸ਼ਰਮਸਾਰ ਕਰ ਦੇਵੇਗਾ।' ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਨੇ ਭੜਕਾਹਟ ਦੀ ਮੁਹਿੰਮ ਚਲਾਈ, ਅਤੇ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਦੋਵੇਂ ਖੜ੍ਹੇ ਰਹੇ ਅਤੇ ਦੇਖਦੇ ਰਹੇ। ਅਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਲੀਗ ਹਿੰਸਾ ਨੂੰ ਛੱਡਣ ਲਈ ਨਿਰਧਾਰਤ ਮਿਤੀ ਤੱਕ ਇੰਤਜ਼ਾਰ ਕਰਨ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ।

ਅਹਿਮਦਾਬਾਦ, ਬੰਬਈ, ਇਲਾਹਾਬਾਦ, ਅਲੀਗੜ੍ਹ, ਢਾਕਾ ਅਤੇ ਹੋਰ ਕਈ ਥਾਵਾਂ ਤੋਂ ਫਿਰਕੂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਅਤੇ ਗੁੰਡਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਯੋਜਨਾਬੱਧ ਹਮਲੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਰਿਪੋਰਟ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ। ਅਲੱਗ-ਥਲੱਗ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀਆਂ 'ਤੇ ਛੁਰੇਬਾਜ਼ੀ ਅਤੇ ਹਮਲੇ ਹਰ ਥਾਂ ਹੋ ਰਹੇ ਸਨ। ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਨੇ ਪ੍ਰਸਤਾਵਿਤ 'ਡਾਇਰੈਕਟ ਐਕਸ਼ਨ' ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਬਣਾਉਣ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਲਈ 'ਕੌਂਸਲ ਆਫ਼ ਐਕਸ਼ਨ' ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰੈਸ ਨੇ ਸਾਰੇ ਮੁਸਲਿਮ ਭਾਈਚਾਰਿਆਂ ਤੱਕ ਸੰਦੇਸ਼ ਪਹੁੰਚਾਇਆ। ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਯਾਦ ਦਿਵਾਇਆ ਗਿਆ ਕਿ ਇਹ

Machine Translated by Google

ਰਮਜ਼ਾਨ ਦਾ ਮਹੀਨਾ ਸੀ ਕਿ ਅਰਬ ਵਿੱਚ 313 ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੇ 'ਇਸਲਾਮ ਅਤੇ ਹੇਥਨਿਜ਼ਮ ਵਿਚਕਾਰ ਪਹਿਲਾ ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਸੰਘਰਸ਼' ਲੜਿਆ ਅਤੇ ਜਿੱਤਿਆ। ਧਰਮ ਯੁੱਧ ਲਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਵਾਲੇ ਇੱਕ ਪਰਚੇ ਵਿੱਚ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ 100 ਮਿਲੀਅਨ ਭਾਰਤੀ ਮੁਸਲਮਾਨ 'ਜੋ ਬਦਕਿਸਮਤੀ ਨਾਲ ਹਿੰਦੂਆਂ ਅਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੇ ਗੁਲਾਮ ਬਣ ਗਏ ਸਨ' ਰਮਜ਼ਾਨ ਦੇ ਇਸੇ ਮਹੀਨੇ ' ਜਹਾਦ ' ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨਗੇ।

ਇਕ ਹੋਰ ਪਰਚਾ ਜਿਸ ਵਿਚ ਜਿਨਾਹ ਦੀ ਤਲਵਾਰ ਫੜੀ ਹੋਈ ਤਸਵੀਰ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਹੈ, ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ: 'ਸਾਡੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੇ ਤਾਜ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਰਾਜ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਤਿਆਰ ਰਹੋ ਅਤੇ ਆਪਣੀਆਂ ਤਲਵਾਰਾਂ ਲੈ ਲਵੋ.... ਹੇ ਕਾਫਿਰਲ ... ਤੇਰੀ ਤਬਾਹੀ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਹੈ ਅਤੇ ਆਮ ਕਤਲੇਆਮ ਆਵੇਗਾ!'

ਡਾਇਰੈਕਟ ਐਕਸ਼ਨ ਡੇ

ਜਦੋਂ ਕਿ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਦੁਆਰਾ ਬਹੁਤ ਸਾਰਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਇਸ ਸ਼ੇਖੀ ਨੂੰ ਕਿ ਉਹ ਸਾਰੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੀ ਨੁਮਾਇੰਦਗੀ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਨੂੰ ਡਾਇਰੈਕਟ ਐਕਸ਼ਨ ਡੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਨਾਲ ਸਭ ਤੋਂ ਗੰਭੀਰ ਪ੍ਰੀਖਿਆਵਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਪਿਆ। ਇਹ ਜਲਦੀ ਹੀ ਜ਼ਾਹਰ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਸਿੱਧੀ ਕਾਰਵਾਈ ਸਿਰਫ਼ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਦੇ ਨਿਯੰਤਰਣ ਅਧੀਨ ਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਸਫਲ ਹੋਵੇਗੀ, ਜੋ ਕਿ ਜਿਆਦਾਤਰ ਪ੍ਰਾਂਤ ਸਨ ਜੋ ਇਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਇਸਲਾਮੀ ਵਤਨ ਲਈ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਸੀ: ਪੱਛਮ ਵਿੱਚ, ਮੁਸਲਿਮ ਪ੍ਰਭਾਵ ਵਾਲੇ ਪੱਛਮੀ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਕੁਝ ਹਿੱਸੇ, ਅਤੇ ਪੂਰਬ ਵਿੱਚ, ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ। - ਬੰਗਾਲ 'ਤੇ ਰਾਜ ਕੀਤਾ।

ਬੰਗਾਲ ਦਾ ਸ਼ਾਸਨ ਸ਼ਹੀਦ ਸੁਹਰਾਵਰਦੀ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਾਲੀ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਵੱਲੋਂ ਕੈਬਨਿਟ ਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਸੁਹਰਾਵਰਦੀ ਨੇ ਘੋਸ਼ਣਾ ਕੀਤੀ ਸੀ ਕਿ ਜੇਕਰ ਕੇਂਦਰ ਵਿੱਚ ਕਾਂਗਰਸ ਸੱਤਾ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਬੰਗਾਲ ਬਗਾਵਤ ਦਾ ਮਿਆਰ ਉੱਚਾ ਚੁੱਕ ਦੇਵੇਗਾ। ਉਹ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕਰਨਗੇ।

ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਤੇ ਸੁਹਰਾਵਰਦੀ ਕੋਲ ਪੁਲਿਸ ਵਿਭਾਗ ਸਮੇਤ ਕਾਨੂੰਨ ਅਤੇ ਵਿਵਸਥਾ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਯੋਜਨਾਬੱਧ ਢੰਗ ਨਾਲ ਹਿੰਦੂ ਪੁਲਿਸ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਤਬਾਦਲਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਥਾਂ ਮੁਸਲਿਮ ਪੁਲਿਸ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤਾ। 16 ਅਗਸਤ 1946 ਤੱਕ, ਡਾਇਰੈਕਟ ਐਕਸ਼ਨ ਡੇ, ਕਲਕੱਤਾ ਦੇ 24 ਥਾਣਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ, 22 ਮੁਸਲਿਮ ਅਫਸਰ ਇੰਚਾਰਜ ਸਨ ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਦੋ ਐਂਗਲੋ ਇੰਡੀਅਨ ਅਫਸਰਾਂ ਦੇ ਇੰਚਾਰਜ ਸਨ।

ਸੂਬਾਈ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਵਿਰੋਧੀ ਧਿਰ ਦੀ ਚੇਤਾਵਨੀ ਅਤੇ ਵਿਰੋਧ ਨੂੰ ਨਜ਼ਰਅੰਦਾਜ਼ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, 16 ਅਗਸਤ ਨੂੰ ਜਨਤਕ ਛੁੱਟੀ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ। ਮੁਸਲਮਾਨ ਯੋਜਨਾਬੱਧ ਢੰਗ ਨਾਲ ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਸਨ; ਲਾਠੀਆਂ, ਬਰਛੇ, ਡੰਡੇ, ਛੁਰੇ, ਤਲਵਾਰਾਂ, ਡੰਡੇ, ਕੱਚੇ ਬੰਬ ਅਤੇ ਹਥਿਆਰ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਇਕੱਠੇ ਕੀਤੇ ਗਏ ਅਤੇ ਵੰਡੇ ਗਏ। ਟਰਾਂਸਪੋਰਟ ਦੀ ਕਮਾਨ ਸੰਭਾਲੀ ਗਈ ਸੀ ਅਤੇ ਲੀਗ ਦੇ ਵਲੰਟੀਅਰਾਂ ਲਈ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਜੋ ਆਖਿਰਕਾਰ ਸਮਾਜ ਵਿਰੋਧੀ ਤੱਤਾਂ ਨੂੰ ਲਿਜਾਣ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਭਾਵੇਂ ਈਂਧਨ ਦੀ ਸਖ਼ਤ ਰਾਸ਼ਨਿੰਗ ਸੀ, ਲੀਗ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਮੰਤਰੀਆਂ ਅਤੇ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਨੂੰ ਵੀ ਵੱਡੀ ਮਾਤਰਾ ਵਿੱਚ ਉਪਲਬਧ ਕਰਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਮੁਢਲੀ ਡਾਕਟਰੀ ਸਹਾਇਤਾ

Machine Translated by Google

ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਕੈਂਪ ਬਣਾਏ ਗਏ ਸਨ ਜੋ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੇ ਲਈ ਲੜਦੇ ਹੋਏ ਜ਼ਖਮੀ ਹੋ ਸਕਦੇ ਸਨ।

'ਡਾਇਰੈਕਟ ਐਕਸ਼ਨ ਡੇ' ਲਈ ਯੋਜਨਾਬੱਧ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਕਲਕੱਤਾ ਮੈਦਾਨ ਵਿੱਚ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੀ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ਾਲ ਰੈਲੀ ਸੀ। ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿੱਚ ਮਾਰਚ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇੱਥੇ ਇਕੱਠੇ ਹੋਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਗਿਆ। ਆਪਣੇ ਆਗੂਆਂ ਦੇ ਭਾਸ਼ਣ ਸੁਣਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਹ ਖਿੰਡ ਜਾਂਦੇ। ਮੈਦਾਨ ਨੂੰ ਜਾਣ ਵਾਲੀਆਂ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਸੜਕਾਂ 'ਤੇ ਫਸਟ ਏਡ ਸੈਂਟਰ ਬਣਾਏ ਗਏ ਸਨ। ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਦੇ ਵਿਧਾਇਕ ਹਥਿਆਰ ਵੰਡਣ ਅਤੇ ਪੇਸ਼ੇਵਰ ਅਪਰਾਧੀਆਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਗੈਂਗ ਬਣਾਉਣ ਵਿਚ ਸਰਗਰਮ ਸਨ, ਇਸ ਲਈ 'ਡਾਇਰੈਕਟ ਐਕਸ਼ਨ ਡੇ' ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦਾ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪੈ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੇ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਸ਼ਰੀਫ ਖਾਨ ਨੇ ਨਿੱਜੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਆਪਣੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿੱਚ ਅਪਰਾਧੀਆਂ ਦੇ ਗੈਂਗ ਬਣਾਏ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਕੀਤਾ। ਸ਼ਰੀਫ ਇੱਕ ਜਾਣਿਆ-ਪਛਾਣਿਆ ਗੈਂਗਸਟਰ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਸੁਹਰਾਵਰਦੀ ਦਾ ਗੁੰਡੇ ਵੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ।

ਮੁਹੰਮਦ ਉਸਮਾਨ, ਕਲਕੱਤਾ ਦੇ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਦੇ ਮੇਅਰ ਅਤੇ ਕਲਕੱਤਾ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਦੇ ਸਕੱਤਰ, ਨੇ ਸ਼ਰੀਫ ਖਾਨ ਦੇ ਨਾਲ ਹਾਵੜਾ ਦੇ ਮੁਸਲਿਮ ਇਲਾਕਿਆਂ ਦਾ ਦੌਰਾ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਸਥਾਨਕ ਮੁਸਲਿਮ ਗੈਂਗਸਟਰਾਂ ਅਤੇ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਦੇ ਤੂਫਾਨ ਦੇ ਫੌਜੀਆਂ ਨੂੰ ਹਿੰਸਾ ਲਈ ਉਕਸਾਇਆ।

15 ਅਗਸਤ 1946 ਦੀ ਅੱਧੀ ਰਾਤ ਤੋਂ ਕਲਕੱਤਾ ਡਰ ਅਤੇ ਨਫ਼ਰਤ ਦੀ ਧੁੰਦ ਵਿੱਚ ਛਾ ਗਿਆ। ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਜਥੇ ਕਲਕੱਤੇ ਦੀਆਂ ਗਲੀਆਂ-ਨਾਲੀਆਂ 'ਤੇ ਕਾਬਜ਼ ਹੋ ਗਏ ਅਤੇ ਰਾਤ ਨਫ਼ਰਤ ਦੇ ਪਾਗਲ ਨਾਅਰਿਆਂ 'ਅੱਲ੍ਹਾ-ਓ ਅਕਬਰ' ਅਤੇ 'ਲੱਧ ਕੇ ਲਵਾਂਗੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ', 'ਅਸੀਂ ਆਪਣੀਆਂ ਤਲਵਾਰਾਂ ਦੇ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਨੂੰ ਖੋਹ ਲਵਾਂਗੇ ' ਦੇ ਨਾਅਰਿਆਂ ਨਾਲ ਵਿੰਨ੍ਹਿਆ ਗਿਆ। ਮੁਸਲਿਮ ਗੜ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਰਹਿ ਰਹੀਆਂ ਗੈਰ-ਮੁਸਲਿਮ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀਆਂ ਦੀਆਂ ਜੇਬਾਂ ਵਿੱਚ ਰੌਲਾ ਪਾਇਆ ਗਿਆ। ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਯੋਜਨਾਬੱਧ ਫਿਰਕੂ ਝੜਪਾਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਜੋ ਅੱਜ ਤੱਕ ਆਮ ਹੈ, ਉਹ ਡਾਇਰੈਕਟ ਐਕਸ਼ਨ ਡੇਅ 'ਤੇ ਕਲਕੱਤਾ ਵਿੱਚ ਵੀ ਸਪੱਸ਼ਟ ਸੀ - ਕਾਨੂੰਨ ਅਤੇ ਵਿਵਸਥਾ ਦੀ ਮਸ਼ੀਨਰੀ ਦੀ ਪੂਰੀ ਅਣਹੋਂਦ।

ਅਪਰਾਧੀਆਂ ਨੇ ਸੜਕਾਂ 'ਤੇ ਰਾਜ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਮਦਦ ਲਈ ਬੇਨਤੀਆਂ ਅਤੇ ਬਚਾਅ ਲਈ ਚੀਕਾਂ ਬੋਲ਼ੇ ਕੰਨਾਂ 'ਤੇ ਪਈਆਂ।

ਸ਼ਹੀਦ ਸੁਹਰਾਵਰਦੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਕੇਂਦਰੀ ਪੁਲਿਸ ਕੰਟਰੋਲ ਰੂਮ ਵਿੱਚ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤਾ ਜਿਸ ਨੂੰ ਹਰ ਪਾਸੇ ਤੋਂ ਕਾਨੂੰਨ ਅਤੇ ਵਿਵਸਥਾ ਦੀਆਂ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਮਿਲਦੀਆਂ ਸਨ। ਉਸਨੇ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਦੀ ਕਮਾਨ ਸੰਭਾਲੀ ਅਤੇ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿਵਸਥਾ ਦੀ ਮਸ਼ੀਨਰੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਲੁਟੇਰਿਆਂ ਦੀਆਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਨੂੰ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਨੱਥ ਪਾਈ ਰੱਖੀ। 16 ਤਰੀਕ ਦੀ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ, ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਵੇਡ ਨੇ ਲੁੱਟੇ ਹੋਏ ਮਾਲ ਨਾਲ ਲੱਦੀ ਇੱਕ ਲਾਰੀ ਸਮੇਤ ਅੱਠ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਰੰਗੇ ਹੱਥੀਂ ਫੜ ਲਿਆ; ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰਕੇ ਥਾਣੇ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ। ਸੁਹਰਾਵਰਦੀ ਲੁਟੇਰਿਆਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਥਾਣੇ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ ਅਤੇ ਆਪਣੀ 'ਨਿੱਜੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ' 'ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰਿਹਾਈ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦੇ ਦਿੱਤਾ। ਆਖਰਕਾਰ ਰਾਜਪਾਲ ਕੋਲ ਉਸ ਵਿਰੁੱਧ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਦਰਜ ਕਰਵਾਈ ਗਈ ਅਤੇ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਨੂੰ ਕੰਟਰੋਲ ਰੂਮ ਤੋਂ ਦੂਰ ਰਹਿਣ ਦੀ 'ਬੇਨਤੀ' ਕੀਤੀ ਗਈ। 16 ਅਗਸਤ 1946 ਨੂੰ ਜਗਾਈ ਗਈ ਅੱਗ 16,17 ਅਤੇ 18 ਦੇ ਮਹਾਨ ਕਲਕੱਤਾ ਕਤਲੇਆਮ ਵਿੱਚ ਜਾਰੀ ਰਹੀ।

Machine Translated by Google

ਅਗਸਤ 1946. 16 ਤਰੀਕ ਨੂੰ ਦੁਪਹਿਰ ਤੱਕ, ਮੁਸਲਿਮ ਗੁੰਡਿਆਂ ਦੇ ਵੱਡੇ ਜਲੂਸ ਹਥਿਆਰਾਂ ਨਾਲ ਲੈਸ ਸੜਕਾਂ 'ਤੇ ਆ ਗਏ ਅਤੇ ਲੀਗ ਦੁਆਰਾ ਯੋਜਨਾਬੱਧ ਜਨਤਕ ਰੈਲੀ ਲਈ ਕਲਕੱਤਾ ਦੇ ਮੈਦਾਨ ਵੱਲ ਮਾਰਚ ਕਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਇੱਕ ਯੂਰਪੀਅਨ ਪੁਲਿਸ ਅਧਿਕਾਰੀ ਨੇ ਇੱਕ ਜਲੂਸ ਨੂੰ ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਹਥਿਆਰਾਂ ਨਾਲ ਭਰੀਆਂ ਦੋ ਲਾਰੀਆਂ ਨਿਕਲੀਆਂ। ਪਰ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰੈਗਟੈਗ ਪੁਲਿਸ ਫੋਰਸ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਅਜੇ ਵੀ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਦੁਆਰਾ ਬੈਰਕਾਂ ਵਿੱਚ ਵਾਪਸ ਜਾਣ ਦਾ ਆਦੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਨੇ ਭੀੜ ਤੋਂ ਹਥਿਆਰ ਜ਼ਬਤ ਕੀਤੇ ਸਨ, ਲੀਗ ਦੇ ਮੰਤਰੀ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਕਮਾਂਡ ਕਰਨਗੇ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਗਿਰੋਹਾਂ ਵਿੱਚ ਦੁਬਾਰਾ ਵੰਡਣਗੇ।

ਰੈਲੀ ਤੋਂ ਵਾਪਸ ਆਉਂਦੇ ਸਮੇਂ ਭੜਕੀ ਹੋਈ ਭੀੜ ਨੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੀਆਂ ਦੁਕਾਨਾਂ ਅਤੇ ਵਪਾਰਕ ਅਦਾਰਿਆਂ 'ਤੇ ਹਮਲਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਕਾਰਾਂ, ਬੱਸਾਂ ਅਤੇ ਟਰਾਮਾਂ ਨੂੰ ਸਾੜ ਦਿੱਤਾ।
ਪੈਦਲ ਚੱਲਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਭਾਜੜਾਂ ਮਾਰੀਆਂ ਗਈਆਂ ਅਤੇ ਰੈਲੀ ਦੇ ਕੁਝ ਘੰਟਿਆਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਹੀ ਕਲਕੱਤਾ ਦੀਆਂ ਗਲੀਆਂ ਨੂੰ ਲੀਗ ਦੇ ਤੂਫਾਨ ਫੌਜੀਆਂ ਨੇ ਕਾਬੂ ਕਰ ਲਿਆ। ਹੁਣ ਦਹਿਸ਼ਤ ਦਾ ਦੂਜਾ ਪੜਾਅ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਲੀਗ ਪੱਖੀ ਅਤੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਪੱਖੀ ਨਾਅਰੇ ਲਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਭੀੜਾਂ ਨੇ ਹਿੰਦੂ ਅਤੇ ਗੈਰ-ਮੁਸਲਿਮ ਆਬਾਦੀਆਂ ਦੀਆਂ ਜੇਬਾਂ 'ਤੇ ਹਮਲਾ ਕਰਨਾ, ਲੁੱਟਣਾ ਅਤੇ ਤਬਾਹ ਕਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਹਿੰਸਾ, ਕਤਲ, ਬਲਾਤਕਾਰ, ਅੱਗਜ਼ਨੀ ਅਤੇ ਲੁੱਟ-ਖਸੁੱਟ ਦੇ ਇੱਕ ਬੇਰੋਕ ਤਾਣੇ ਨੂੰ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਜਦੋਂ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਨਿਸ਼ਕਿਰਿਆ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਦੇਖਿਆ, ਜਾਂ ਕੁਝ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ, ਲੁਟੇਰਿਆਂ ਦੀ ਸਰਗਰਮੀ ਨਾਲ ਸਹਾਇਤਾ ਕੀਤੀ।

ਦੋ ਦਿਨਾਂ ਦੇ ਮੁਸਲਿਮ ਹਮਲਿਆਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਹਿੰਦੂ ਜਵਾਬੀ ਹਮਲਾ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਨਤੀਜੇ ਵਿਨਾਸ਼ਕਾਰੀ ਸਨ। ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੇ ਵੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਆਪਣੇ 'ਰੱਖਿਅਕਾਂ' ਦੇ ਜਥੇ ਵੀ ਸੰਗਠਿਤ ਕਰ ਲਏ ਸਨ; ਇਹ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਅਤੇ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਦੇ ਗਰਮ ਤੂਫਾਨ ਵਾਲੇ ਸਨ, ਕੁਝ ਸਥਾਨਕ ਅਤੇ ਕਈ ਦੂਜੇ ਰਾਜਾਂ ਤੋਂ ਲਿਆਂਦੇ ਗਏ ਸਨ।

ਜਦੋਂ ਹਿੰਦੂ ਭੀੜ ਸੜਕਾਂ 'ਤੇ ਆ ਗਈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਬਸਤੀਆਂ ਦੇ ਛੋਟੇ ਜੇਬਾਂ ਨੂੰ ਇਕੱਠਾ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਬਹੁਤ ਵਹਿਸ਼ੀ ਹਮਲੇ ਕੀਤੇ। ਨਿਰਦੋਸ਼ ਮੁਸਲਮਾਨ, ਜੋ ਸਦੀਆਂ ਤੋਂ ਆਪਣੇ ਹਿੰਦੂ ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਗੁਆਂਢੀਆਂ ਨਾਲ ਸ਼ਾਂਤੀ ਨਾਲ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ, ਕਿਤੇ ਹੋਰ ਆਪਣੇ ਕੱਟੜ ਸਹਿ-ਧਰਮਵਾਦੀਆਂ ਦੀਆਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਦੀ ਕੀਮਤ ਚੁਕਾ ਰਹੇ ਸਨ।

ਜਲਦੀ ਹੀ ਕਲਕੱਤਾ ਬੁੱਚੜਖਾਨੇ ਵਰਗਾ ਹੋ ਗਿਆ: ਸੜਦੀਆਂ ਲਾਸ਼ਾਂ ਦੀ ਬਦਬੂ ਇਸ ਦੀਆਂ ਗਲੀਆਂ ਵਿੱਚ ਭਰ ਗਈ, ਸੜਦੇ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਮਨੁੱਖੀ ਮਾਸ ਭੁੰਨਿਆ, ਅਤੇ ਖੂਨ ਦੇ ਛੱਪੜ ਨੇ ਸੜਕਾਂ ਨੂੰ ਰੰਗ ਦਿੱਤਾ। ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ ਲਾਹੀਆਂ ਅਤੇ ਬਲਾਤਕਾਰੀਆਂ ਔਰਤਾਂ ਅਤੇ ਮੁਟਿਆਰਾਂ ਦੀਆਂ ਲਾਸ਼ਾਂ ਖਿੱਲਰੀਆਂ ਪਈਆਂ ਸਨ। ਬੱਚਿਆਂ ਦੀਆਂ ਲਾਸ਼ਾਂ ਅਤੇ ਸਰੀਰ ਦੇ ਕੱਟੇ ਹੋਏ ਅੰਗ ਮੈਨਹੋਲਾਂ ਦੇ ਹੇਠਾਂ ਭਰੇ ਹੋਏ ਸਨ, ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਸੀਵਰੇਜ ਪਾਈਪਾਂ ਦਾ ਦਮ ਘੁੱਟਿਆ; ਗੰਦਾ ਪਾਣੀ ਸੜਕਾਂ 'ਤੇ ਆਉਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਿਆ ਜਿਸ ਨਾਲ ਭਿਆਨਕ ਗੜਬੜ ਹੋ ਗਈ।

ਹਮਲੇ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਆਮ ਅਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਤਰੀਕਾ, ਦੋਵਾਂ ਭਾਈਚਾਰਿਆਂ ਦੇ ਕਾਤਲਾਂ ਦੁਆਰਾ ਅਪਣਾਇਆ ਗਿਆ, ਅਲੱਗ-ਥਲੱਗ ਘਰਾਂ ਜਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਛੋਟੀਆਂ ਜੇਬਾਂ ਨੂੰ ਘੇਰਨਾ ਅਤੇ ਬਚਣ ਦੇ ਸਾਰੇ ਰਸਤਿਆਂ ਨੂੰ ਸੀਲ ਕਰਨਾ ਸੀ। ਫਿਰ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਵੇਗਾ

Machine Translated by Google

ਯੋਜਨਾਬੱਧ ਲੁੱਟ, ਕਤਲ ਅਤੇ ਅਗਵਾ। ਮਰਦਾਂ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਬਣਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਮਾਰਿਆ ਜਾਵੇਗਾ। ਭੀੜ ਫਿਰ ਵਰਤੋਂ ਦੀਆਂ ਵਸਤੂਆਂ ਲੈ ਜਾਵੇਗੀ, ਅਤੇ ਘਰਾਂ ਨੂੰ ਅੱਗ ਲਗਾ ਦੇਵੇਗੀ।

ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰੈਸ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਡਾਇਰੈਕਟ ਐਕਸ਼ਨ ਡੇਅ ਦੀ ਦਹਿਸ਼ਤ ਅਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦੇ ਨਤੀਜਿਆਂ 'ਤੇ ਰੌਸ਼ਨੀ ਪਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਸਟੇਟਸਮੈਨ ਦੇ ਕਿਮ ਕ੍ਰਿਸਟਨ ਨੇ ਰਿਪੋਰਟ ਦਿੱਤੀ: 'ਮੇਰਾ ਇੱਕ ਜੰਗੀ ਹਸਪਤਾਲ ਦੇ ਤਜਰਬੇ ਨਾਲ ਮਜ਼ਬੂਤ ਬਣਿਆ ਪੇਟ ਹੈ, ਪਰ ਯੁੱਧ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਸੀ'। ਇਸੇ ਅਖ਼ਬਾਰ ਦੇ ਇੱਕ ਸੰਪਾਦਕੀ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ: 'ਇਹ ਕੋਈ ਦੰਗਾ ਨਹੀਂ ਹੈ... ਇਸ ਨੂੰ ਮੱਧਕਾਲੀ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ ਪਾਏ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਇੱਕ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ, ਇੱਕ ਗੁੱਸੇ ਦੀ। ਫਿਰ ਵੀ ਇੱਕ "ਰੋਹ" ਸਵੈ-ਚਾਲਤ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਗੁੱਸੇ ਨੂੰ ਰਾਹ ਵਿੱਚ ਪਾਉਣ ਲਈ ਕੁਝ ਵਿਚਾਰ-ਵਟਾਂਦਰਾ ਅਤੇ ਸੰਗਠਨ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਅੱਠ ਫੁੱਟ ਦੀਆਂ ਲਾਠੀਆਂ ਨਾਲ ਕੁੱਟਮਾਰ ਕਰਨ ਅਤੇ ਮਾਰਨ ਲਈ ਭੱਜਣ ਵਾਲੇ ਟੋਲੇ ਸ਼ਾਇਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਝੂਠ ਬੋਲਦੇ ਹੋਏ ਜਾਂ ਆਪਣੀਆਂ ਜੇਬਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੱਢ ਕੇ ਲਿਆਏ ਹੋਣ, ਪਰ ਇਹ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕਰਨਾ ਔਖਾ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬੈਂਡਾਂ 'ਤੇ ਟਿੱਪਣੀ ਕਰ ਚੁੱਕੇ ਹਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪੈਟਰੋਲ ਅਤੇ ਵਾਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਾ ਆਸਾਨ ਸਮਝਿਆ ਜਦੋਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਨੂੰ ਸੜਕਾਂ 'ਤੇ ਇਜਾਜ਼ਤ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਹ ਸਿਰਫ਼ ਕਲਪਨਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਕਲਕੱਤੇ ਵਿੱਚ ਛਾਪਣ ਵਿੱਚ ਮਦਦ ਕਰਨ ਲਈ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ ਸੀ।

ਇਸੇ ਅੰਕ ਵਿੱਚ, 'ਬੇਇੱਜ਼ਤੀ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ' ਸਿਰਲੇਖ ਵਾਲੇ ਇੱਕ ਲੇਖ ਵਿੱਚ, ਪੇਪਰ ਨੇ ਟਿੱਪਣੀ ਕੀਤੀ: 'ਇੱਕ ਮਹਾਨ ਸੂਬੇ ਦੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਵਿੱਚ ਭਿਆਨਕ ਕਤਲੇਆਮ ਅਤੇ ਨੁਕਸਾਨ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ - ਸਾਡਾ ਮੰਨਣਾ ਹੈ ਕਿ ਭਾਰਤ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ ਸਭ ਤੋਂ ਭਿਆਨਕ ਫਿਰਕੂ ਦੰਗੇ - ਇੱਕ ਸਿਆਸੀ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਸੀ। ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ.... ਦੰਗਿਆਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਸ ਦੇ ਆਚਰਣ ਨੂੰ ਦੇਖਦਿਆਂ-ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਸਿਆਸੀ ਵਿਰੋਧੀਆਂ ਦੁਆਰਾ-ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦੰਗੇ ਚੰਗੇ ਜਾਂ ਮਾੜੇ ਹੋਣ ਬਾਰੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਵੰਡਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਜਿਸ ਨਾਲ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਇਸ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੇ ਸ਼ਹਿਰ ਨੂੰ ਘਟਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਇਹ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸ਼ਰਮਨਾਕ ਗੱਲ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੇ ਲੀਗ ਮੰਤਰਾਲੇ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਬੰਗਾਲ ਮੰਤਰਾਲੇ ਦੀ ਪ੍ਰਮੁੱਖਤਾ ਦੇ ਮਾਲਕ ਹੋਣ ਨਾਲ, ਲਾਜ਼ਮੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਲੀਗ ਦੀ ਅਖਿਲ ਭਾਰਤੀ ਸਾਖ ਨੂੰ ਗੰਭੀਰ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਗੰਧਲਾ ਕੀਤਾ ਹੈ।'

ਮਹਾਨ ਕਲਕੱਤਾ ਹੱਤਿਆ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਇਹ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਪੰਜ ਹਜ਼ਾਰ ਤੋਂ ਵੱਧ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਜਾਨਾਂ ਖਾ ਗਿਆ; ਪੰਦਰਾਂ ਹਜ਼ਾਰ ਤੋਂ ਵੱਧ ਕਥਿਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਜ਼ਖਮੀ ਹੋਏ ਅਤੇ ਸੈਂਕੜੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਬੇਘਰ ਹੋ ਗਏ।

ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਨੇ ਕਾਂਗਰਸ ਅਤੇ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਨੂੰ ਦਬਾਉਣ ਦੀ ਉਮੀਦ ਵਿੱਚ ਡਾਇਰੈਕਟ ਐਕਸ਼ਨ ਡੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਅਤੇ ਇਸ ਵਿੱਚ ਉਹ ਸਫਲ ਹੋਏ ਸਨ।
ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੇ ਸਖ਼ਤ ਪ੍ਰਤੀਕਰਮ ਦੀ ਉਮੀਦ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਪਰ ਇਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਫਾਇਦੇ ਲਈ ਵਰਤਣ ਦੇ ਯੋਗ ਸਨ। ਕਲਕੱਤਾ ਵਿੱਚ ਹੋਏ ਕਤਲੇਆਮ ਉੱਤੇ ਟਿੱਪਣੀ ਕਰਦਿਆਂ, ਇੱਕ ਬੇਫਿਕਰ ਜਿਨਾਹ ਨੇ ਇਸਨੂੰ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਅਤੇ ਬੰਗਾਲ ਦੀ ਲੀਗ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਬਦਨਾਮ ਕਰਨ ਦੀ ਇੱਕ ਹਿੰਦੂ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਕਿਹਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਸ ਹਿੰਸਾ ਨੇ ਦਿਖਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਲਈ ਇਹ ਕਿੰਨੀ ਖਤਰਨਾਕ ਸੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਆਪਣਾ ਦੇਸ਼ ਹਾਸਲ ਕਰਨਾ ਕਿੰਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਲਕੱਤਾ ਦੇ ਦੁਖਾਂਤ ਲਈ ਕਾਂਗਰਸ, ਕੈਬਨਿਟ ਮਿਸ਼ਨ ਅਤੇ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਠਹਿਰਾਇਆ।

Machine Translated by Google

ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਕਲਕੱਤਾ ਕਤਲੇਆਮ ਬਾਰੇ ਉਦੋਂ ਸੁਣਿਆ ਜਦੋਂ ਉਹ ਸੇਵਾਗ੍ਰਾਮ ਆਸ਼ਰਮ ਵਿੱਚ ਸਨ। 24 ਅਗਸਤ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮ ਦੀ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਵਿੱਚ ਬੋਲਦਿਆਂ ਉਸਨੇ ਆਸ਼ਰਮੀਆਂ ਨੂੰ ਇਹ ਸੋਚਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਕਿ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਫੈਲੀ ਅੱਗ ਦੇ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਫਰਜ਼ ਕੀ ਸਨ। ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਆਓ ਅਸੀਂ ਨਿਮਰ ਬਣੀਏ ਅਤੇ ਇਕਬਾਲ ਕਰੀਏ ਕਿ ਅੱਜ ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਉਮੀਦਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਦੀ ਤਾਕਤ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜੋ ਲੋਕ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਮਨੋਰੰਜਨ ਕਰਦੇ ਹਨ।' ਜੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਦਾ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਹਿਸਾਸ ਹੁੰਦਾ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਆਸ਼ਰਮ ਖੜ੍ਹਾ ਸੀ, ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅੱਗ ਵਿਚ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਸਭ ਤੋਂ ਸ਼ੁੱਧ ਬਲੀਦਾਨ ਚੜ੍ਹਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ ਜਿਸ ਨੇ ਸ਼ਾਇਦ 'ਲੱਗ ਨੂੰ ਬੁਝਾਇਆ' ਸੀ। ਇੱਕ ਸ਼ੁੱਧ ਬਲੀਦਾਨ ਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ 'ਲਾਟ ਵਿੱਚ ਕੀੜੇ ਦਾ ਬਿਨਾਂ ਸੋਚੇ ਸਮਝੇ ਵਿਨਾਸ਼'। ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਹੋਣ ਲਈ ਕੁਰਬਾਨੀ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਅਤੇ ਆਸ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ, ਦਿਲ ਵਿੱਚ ਮਾੜੀ ਇੱਛਾ ਜਾਂ ਨਫ਼ਰਤ ਦੇ ਨਿਸ਼ਾਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ.... ਅਜਿਹਾ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜੋ ਅਜਿਹੀ ਕੁਰਬਾਨੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ।'

... ਇੱਛੁਕ ਅਤੇ ...

ਕਲਕੱਤਾ ਕਤਲੇਆਮ ਵਿੱਚ ਉਸਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਚੁਣੌਤੀਆਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਿਆ ਜੋ ਆਜ਼ਾਦੀ ਭਾਰਤ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਲਿਆਏਗੀ। 'ਅਸੀਂ ਅਜੇ ਘਰੇਲੂ ਯੁੱਧ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਨਹੀਂ ਹਾਂ। ਪਰ ਅਸੀਂ ਇਸ ਦੇ ਨੇੜੇ ਹਾਂ', ਉਸਨੇ ਹਰੀਜਨ ਦੇ ਸੰਪਾਦਕੀ ਦੀ ਲੜੀ ਵਿੱਚ ਲਿਖਿਆ। 'ਇਸ ਵੇਲੇ ਅਸੀਂ ਇਸ 'ਤੇ ਖੇਡ ਰਹੇ ਹਾਂ ... ਜੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਸਿਆਣੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਉਹ ਇਸ ਤੋਂ ਸਪੱਸ਼ਟ ਰਹਿਣਗੇ।

ਦਿੱਖ ਇਸ ਦੇ ਉਲਟ ਹਨ। ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਪੈਕਸ ਬ੍ਰਿਟੈਨਿਕਾ ਅਤੇ ਆਜ਼ਾਦੀ ਵਿਚਕਾਰ ਆਪਣੀ ਅੰਤਿਮ ਚੋਣ ਕਰਨ ਦਾ ਸਮਾਂ ਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਭਵਿੱਖਬਾਣੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਅਧਿਕਾਰੀ, ਛੱਡਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਵਧੇਰੇ ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਦਿਖਾਉਣਗੇ। 'ਪਾਰਟੀਆਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗੇਗਾ ਕਿ ਇਹ ਟੁੱਟਿਆ ਹੋਇਆ ਕਾਨਾ ਹੈ'। ਜੇਕਰ ਭਾਈਚਾਰਕ ਲੜਾਈ ਪੂਰੇ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਫੈਲ ਗਈ ਅਤੇ ਇਹ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਬਾਰੂਦ ਸੀ ਜਿਸ ਨੇ ਦੋਵਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਛੁਰਾ ਮਾਰਨ ਤੋਂ ਰੋਕਿਆ'; ਤਾਂ [illegible]: ਵਿੱਚ ਹੋਵੇਗਾ। ਆਉਣ ਲਈ ਲੰਮਾ ਸਮਾਂ. ਲੰਬਾਈ ਨੂੰ ਸਮਝਦਾਰੀ 'ਤੇ ਆਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਧਿਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਲੋੜੀਂਦੀ ਮਿਆਦ ਦੁਆਰਾ ਮਾਪਿਆ ਜਾਵੇਗਾ। ਇਹ ਜਾਂ ਤਾਂ ਇੱਕ ਥਕਾ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਆਪਸੀ ਲੜਾਈ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਆਵੇਗਾ, ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਤੱਤ ਤੋਂ ਸੁਤੰਤਰ ਜਾਂ ਇੱਕ ਧਿਰ ਦੁਆਰਾ ਭਾਰੀ ਔਕੜਾਂ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਹਿੰਸਾ ਤੋਂ ਬਚ ਕੇ। ਹਿੰਦੂਆਂ ਅਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਅਹਿਸਾਸ ਕਰਾਉਣ ਦਿਓ ਕਿ ਜੇਕਰ ਭਾਰਤ ਨੂੰ ਇੱਕ ਆਜ਼ਾਦ ਰਾਸ਼ਟਰ ਬਣਾਉਣਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਇੱਕ ਜਾਂ ਦੋਵਾਂ ਨੂੰ ਜਾਣਬੁੱਝ ਕੇ ਸੁਰੱਖਿਆ ਲਈ ਬਰਤਾਨਵੀ ਹਕੂਮਤ ਵੱਲ ਦੇਖਣਾ ਬੰਦ ਕਰ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ.... ਮੇਰੀ ਸਲਾਹ ਪਹਿਲਾਂ ਸੱਤਿਆਗ੍ਰਹਿ ਹੈ ਅਤੇ ਸੱਤਿਆਗ੍ਰਹਿ ਆਖਰੀ...।'

...

ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਦੁਆਰਾ ਕੈਬਨਿਟ ਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਡਾਇਰੈਕਟ ਐਕਸ਼ਨ ਡੇਅ ਦੇ ਸੱਦੇ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਕੈਬਨਿਟ ਨੇ ਵਾਇਸਰਾਏ ਨੂੰ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਉਹ ਕਾਂਗਰਸ ਨੂੰ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਅੰਤਰਿਮ ਸਰਕਾਰ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਸੱਦਾ ਦੇਣ ਜੋ ਵਾਇਸਰਾਏ ਦੀ ਕੌਂਸਲ ਦੀ ਥਾਂ ਲਵੇਗੀ। ਨਹਿਰੂ, ਨੂੰ ਹਾਲ ਹੀ ਵਿੱਚ ਕਾਂਗਰਸ ਦਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਨੂੰ ਉਪ-ਪ੍ਰਧਾਨ ਵਜੋਂ ਅਹੁਦਾ ਸੰਭਾਲਣ ਅਤੇ 2 ਸਤੰਬਰ ਨੂੰ ਸਹੁੰ ਚੁੱਕਣ ਲਈ ਆਪਣੇ ਨਾਮਜ਼ਦ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਸੱਦਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਜਿਨਾਹ ਨੇ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਅੰਤਰਿਮ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਬਾਈਕਾਟ ਕਰੇਗੀ ਅਤੇ ਕਰੇਗੀ

Machine Translated by Google

ਦਿੱਲੀ ਸਕੱਤਰੇਤ ਦੇ ਬਾਹਰ ਕਾਲੀਆਂ ਝੰਡੀਆਂ ਨਾਲ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਦੂਜੇ ਦਿਨ ਨੂੰ ਰੋਸ ਵਜੋਂ ਮਨਾਇਆ। ਇਹ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਫਿਰ ਤੋਂ ਹੰਗਾਮਾ ਕਰਨ ਲਈ ਹਰੀ ਝੰਡੀ ਸੀ। ਇਸ ਵਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਬਣਾਇਆ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜਿਨਾਹ ਨੇ ਗੱਦਾਰ ਕਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਹੀ ਨਫ਼ਰਤ ਕਰਦੇ ਸਨ - ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦੀ ਮੁਸਲਿਮ ਨੇਤਾ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਾਂਗਰਸ ਦਾ ਸਮਰਥਨ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਸਰ ਸ਼ਫਾਤ ਅਹਿਮਦ ਖਾਨ, ਇੱਕ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦੀ ਮੁਸਲਿਮ, ਜਿਸਨੇ ਅੰਤਰਿਮ ਸਰਕਾਰ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਲਈ ਨਹਿਰੂ ਦੇ ਸੱਦੇ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ, ਨੂੰ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਦੇ ਕੱਟੜਪੰਥੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਚਾਕੂ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਸਿਮਲਾ ਵਿੱਚ ਸੜਕ ਕਿਨਾਰੇ ਮੌਤ ਲਈ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਯੂਆਰ ਸੂਬਾਈ ਸਰਕਾਰ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦੀ ਮੁਸਲਿਮ ਮੰਤਰੀ ਰਫੀ ਅਹਿਮਦ ਕਿਦਵਈ ਦੇ ਭਰਾ ਸ਼ਫੀ ਅਹਿਮਦ ਕਿਦਵਈ ਦੀ ਮਸੂਰੀ ਵਿੱਚ ਹੱਤਿਆ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ।

ਕਲਕੱਤਾ ਲਗਾਤਾਰ ਭੜਕਦਾ ਰਿਹਾ ਅਤੇ ਅਗਸਤ, ਸਤੰਬਰ ਅਤੇ ਅਕਤੂਬਰ ਦੌਰਾਨ ਹਿੰਸਾ ਹੁੰਦੀ ਰਹੀ। ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਇਨ੍ਹਾਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਤੋਂ ਖੁਸ਼ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਹਿੰਦੂ ਪੀੜਤਾਂ ਦੀ ਦੁਰਦਸ਼ਾ ਨੂੰ ਉਜਾਗਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਇਸਨੂੰ ਲੀਗ ਨੂੰ ਬਦਨਾਮ ਕਰਨ ਦੀ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਕਿਹਾ, ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੇ ਜਵਾਬੀ ਹਮਲਾ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਉਹ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੀ ਆਪਣੀ ਮੰਗ ਨੂੰ ਦਬਾਉਣ ਲਈ ਇਸਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨਗੇ। ਇਸ ਦੌਰਾਨ ਆਰਐਸਐਸ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਨੇ ਹਿੰਦੂ ਭਾਈਚਾਰੇ ਉੱਤੇ ਆਪਣੀ ਪਕੜ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰਨ ਲਈ ਹਿੰਦੂਆਂ ਉੱਤੇ ਹਮਲਿਆਂ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਲਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਰੱਖਿਅਕ ਹੋਣ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਨਵੇਂ ਕਾਡਰ ਭਰਤੀ ਕੀਤੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬੇਕਸੂਰ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦਾ ਕਤਲ ਕਰਨ ਅਤੇ ਬਚਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਡਰਾਉਣ ਲਈ ਉਕਸਾਇਆ।

2 ਸਤੰਬਰ ਨੂੰ, ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਮੰਤਰੀਆਂ ਨੇ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਆਸ਼ੀਰਵਾਦ ਨਾਲ ਅਹੁਦੇ ਦੀ ਸਹੁੰ ਚੁੱਕੀ ਜੋ ਦਿੱਲੀ ਪਰਤ ਆਏ ਸਨ ਅਤੇ ਦੁਬਾਰਾ ਹਰੀਜਨ ਕਲੋਨੀ ਦੇ ਇੱਕ ਮਕਾਨ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਡੇਰੇ ਵਿੱਚ ਠਹਿਰੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਸਵੇਰ ਦੇ ਤੜਕੇ, ਉਸਨੇ ਨਵੀਂ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਯਾਦ ਦਿਵਾਉਣ ਲਈ ਇੱਕ ਛੋਟਾ ਸੰਦੇਸ਼ ਲਿਖਿਆ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਵਾਅਦੇ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨਾ ਨਹੀਂ ਭੁੱਲਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਜੋ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਉਜਾੜ ਵਿੱਚ ਕੀਤੇ ਸਨ। ਉਸ ਦਾ 'ਹਦਾਇਤਾਂ ਦਾ ਸਾਧਨ' ਸੰਖੇਪ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਵਿਚ ਇਹ ਵਾਕ ਸ਼ਾਮਲ ਸੀ: 'ਤੁਸੀਂ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮੇਰੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਵਿਚ ਰਹੇ ਹੋ। ਲੂਣ ਟੈਕਸ ਖਤਮ ਕਰੋ। ਡਾਂਡੀ ਮਾਰਚ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰੋ। ਹਿੰਦੂਆਂ ਅਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਕਰੋ। ਛੂਤ-ਛਾਤ ਦੂਰ ਕਰੋ। ਖਾਦੀ 'ਤੇ ਲੈ ਜਾਓ।

ਸ਼ਾਮ ਦੀ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਕੱਠ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰਦਿਆਂ, ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਇਸ ਦਿਨ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਅਤੇ ਇਸ ਨਾਲ ਆਈਆਂ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਬਾਰੇ ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕੀਤੀ। ਉਸਨੇ ਅੱਗੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਭਾਰਤ ਨੇ ਇਸਦੀ ਲੰਬੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਉਡੀਕ ਕੀਤੀ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸਨੂੰ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਲਾਲ ਅੱਖਰ ਵਾਲਾ ਦਿਨ ਕਿਹਾ। ਉਸਨੇ ਬਰਤਾਨਵੀ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਸ਼ਾਂਤਮਈ ਢੰਗ ਨਾਲ ਸੁਲਝਾਉਣ ਲਈ ਸਦੀਆਂ ਪੁਰਾਣੇ ਮਸਲੇ ਨੂੰ ਸੁਲਝਾਉਣ ਲਈ ਵਧਾਈ ਦਿੱਤੀ।

ਗਾਂਧੀ ਅੰਤਰਿਮ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਸਥਾਪਿਤ ਹੁੰਦੇ ਹੀ ਸੇਵਾਗ੍ਰਾਮ ਆਸ਼ਰਮ ਪਰਤਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ ਪਰ ਨਵੇਂ ਸਹੁੰ ਚੁੱਕੇ ਮੰਤਰੀਆਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮਾਰਗਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਲਈ ਪ੍ਰਬਲ ਕੀਤਾ। ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਗਰਮ ਸਤੰਬਰ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਦੌਰਾਨ ਦਿੱਲੀ ਵਿਚ ਰਿਹਾ ਜਦੋਂ ਸ਼ਹਿਰ ਧੂੜ ਦੇ ਤੂਫਾਨਾਂ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ

Machine Translated by Google

ਤੇਜ਼ ਗਰਮੀ. ਬਦਕਿਸਮਤੀ ਨਾਲ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਉਸ ਨੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਭਰੋਸਾ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੁਆਰਾ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਸ ਨੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਭਰੋਸਾ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਜਿਸ ਲਈ ਉਸਨੇ ਲੜਿਆ ਸੀ, ਉਸ ਸਭ ਨੂੰ ਦੇਖਦੇ ਹੋਏ, ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਉਸ ਤੂਫਾਨ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਜਿਸ ਬਾਰੇ ਉਸਦੀ ਅਥਾਹ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਚੇਤਾਵਨੀ ਦਿੱਤੀ ਸੀ।

ਜਦੋਂ ਕਿ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਸਿਆਸੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਦਿਨੋ-ਦਿਨ ਗੁੰਝਲਦਾਰ ਹੁੰਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਨਵ-ਨਿਯੁਕਤ ਮੰਤਰੀ ਮੰਡਲ ਨੇ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਬਸਤੀਵਾਦੀ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਵੱਲੋਂ ਯੋਜਨਾਬੱਧ ਢੰਗ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੰਮ ਵਿੱਚ ਰੁਕਾਵਟ ਪਾਈ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ। ਵੇਵਲ ਅਜੇ ਵੀ ਅੰਤਰਿਮ ਸਰਕਾਰ ਵਿਚ ਹਿੱਸਾ ਲੈਣ ਲਈ ਜਿਨਾਹ ਨੂੰ ਲੁਭਾਉਣ ਦੀ ਸਖ਼ਤ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਾਂਗਰਸ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਲੀਗ ਲਈ ਕੁਝ ਕੈਬਨਿਟ ਅਹੁਦੇ ਖਾਲੀ ਰੱਖੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਅਹੁਦਾ ਜੋ ਉਹ ਆਪਣੇ ਮਨਪਸੰਦਾਂ ਲਈ ਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ, ਉਹ ਸੀ ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰਾਲਾ। ਇਹ ਲਗਭਗ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਮੰਤਰਾਲੇ ਦੇ ਅਸਤੀਫੇ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕਰਦਾ ਹੈ; ਪਟੇਲ ਨੇ ਹਮੇਸ਼ਾ ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰਾਲੇ ਲਈ ਆਪਣੀ ਤਰਜੀਹ ਦੱਸੀ ਸੀ, ਉਸ ਨੂੰ ਖਾਲੀ ਕਰਨ ਲਈ ਕਹਿਣਾ ਉਸ ਤੋਂ ਅਸਤੀਫਾ ਮੰਗਣ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਸੀ। ਪਰ ਆਪਣੇ ਮਨਪਸੰਦ ਮੰਤਰਾਲਿਆਂ 'ਤੇ ਟਿਕੇ ਰਹਿਣਾ ਕਾਂਗਰਸ ਅਤੇ ਬਾਅਦ 'ਚ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਮਹਿੰਗਾ ਪਿਆ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿੱਤ ਮੰਤਰਾਲਾ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਦੀ ਝੋਲੀ ਵਿਚ ਆ ਗਿਆ। ਕਾਂਗਰਸ ਨੇ ਦੇਸ਼ ਦਾ ਖਜ਼ਾਨਾ ਇੱਕ ਅਜਿਹੀ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿੱਚ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਜੋ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕੀਮਤ 'ਤੇ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਤੋੜਨਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਮੰਤਰੀਆਂ ਨੂੰ ਜਿਸ ਪਰੇਸ਼ਾਨੀ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਪਿਆ, ਉਹ ਭਾਰਤ ਦੀ ਵੰਡ ਦੇ ਮੁੱਦੇ 'ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅੰਤਮ ਸਮਰਪਣ ਦਾ ਇਕ ਕਾਰਨ ਸੀ।

ਅੰਤਰਿਮ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਸਹੁੰ ਚੁੱਕਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਲੀਗ ਪ੍ਰਤੀ ਵੇਵਲ ਦੀ ਪੱਖਪਾਤ ਬਹੁਤ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੋ ਗਈ; ਉਹ ਜਿਨਾਹ ਨੂੰ ਅੰਤਰਿਮ ਸਰਕਾਰ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਲਈ ਰਾਜ਼ੀ ਹੋਣ ਲਈ ਤਾਕੀਦ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਮੰਗਾਂ ਮੰਨਦਾ ਰਿਹਾ। ਅੰਤ ਵਿੱਚ, ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਰਾਏ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੀ ਕਿ ਉਹ ਸਮਾਂ ਆ ਗਿਆ ਸੀ ਜਦੋਂ ਵਾਇਸਰਾਏ ਨੂੰ ਇੱਕ ਵਧੇਰੇ ਯੋਗ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਮਾਹਰ ਦੁਆਰਾ ਸਲਾਹ ਦੇਣ ਦੀ ਲੋੜ ਸੀ। ਇਹ ਨਰਮ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਾਲੀ ਸਲਾਹ ਇਕ ਸਪੱਸ਼ਟ ਸੰਕੇਤ ਸੀ ਕਿ ਸਿਪਾਹੀ-ਡਿਪਲੋਮੈਟ ਵਿਚ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਕਾਨੂੰਨੀਤਾਵਾਂ ਦੀ ਘਾਟ ਸੀ। ਲੰਮੀ ਗੱਲਬਾਤ ਅਤੇ ਕਈ ਰਿਆਇਤਾਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਆਖਰਕਾਰ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਬਣਨ ਲਈ ਰਾਜ਼ੀ ਹੋ ਗਈ।

ਇਸ ਦੌਰਾਨ, ਦੇਸ਼ ਦੇ ਹੋਰ ਹਿੱਸਿਆਂ ਵਿੱਚ ਘਟਨਾਵਾਂ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਸਾਹਮਣੇ ਆ ਰਹੀਆਂ ਸਨ।
ਡਾਇਰੈਕਟ ਐਕਸ਼ਨ ਡੇ ਦਾ ਭੂਤ ਰਾਸ਼ਟਰ ਨੂੰ ਪਰਤਾਉਣ ਲਈ ਵਾਪਸ ਆ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਜਿਵੇਂ ਹੀ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਅੰਤਰਿਮ ਸਰਕਾਰ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਈ, ਬੰਗਾਲ ਦੇ ਦਲਦਲੀ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਨੋਆਖਲੀ ਵਿੱਚ ਫੈਲੀ ਦਹਿਸ਼ਤ ਬਾਰੇ ਪਹਿਲੀਆਂ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਆਉਣੀਆਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਈਆਂ। ਇਹ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਕਈ ਦਿਨ ਦੇਰ ਨਾਲ ਆਈਆਂ, ਪਰ ਜਦੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪੂਰੇ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਦਹਿਸ਼ਤ ਫੈਲਾ ਦਿੱਤੀ। ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਨੇ ਯੋਜਨਾਬੱਧ ਢੰਗ ਨਾਲ ਅੰਦਰੂਨੀ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਦੁਸ਼ਟ ਮੁਹਿੰਮ ਚਲਾਈ ਸੀ ਜਿੱਥੇ ਮੁਸਲਿਮ ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਮੌਜੂਦ ਸੀ: ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ਦੁਸ਼ਮਣ ਵਜੋਂ ਦਰਸਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨ

Machine Translated by Google

ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ੋਰ ਦੇ ਕੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਕਈ ਭੜਕਾਊ ਪੈਂਫਲੇਟ ਅਤੇ 'ਪਾਕਿਸਤਾਨੀਕਰਨ' ਵਾਲੇ ਭਾਰਤ ਦਾ ਨਕਸ਼ਾ ਵਿਆਪਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪ੍ਰਸਾਰਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਭਾਰਤ ਦਾ ਨਾਮ ਬਦਲ ਕੇ 'ਦੀਨੀਆ' ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ, ਵਿਸ਼ਵਾਸੀਆਂ ਦੀ ਧਰਤੀ, ਅਤੇ ਅੱਧੀ ਦਰਜਨ 'ਸਟੈਨਾਂ' ਵਿੱਚ ਵੰਡਿਆ ਗਿਆ - ਫਾਰੂਕਿਸਤਾਨ, ਓਸਮਾਨਿਸਤਾਨ, ਬੰਗਿਸਤਾਨ, ਆਦਿ।
ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਨੂੰ ਪੱਛਮ, ਪੂਰਬ ਅਤੇ ਦੱਖਣ ਵਿੱਚ ਫੈਲਿਆ ਦਿਖਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਨੂੰ ਯੂਪੀ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਛੋਟੇ ਜਿਹੇ ਪੈਚ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਦਿਖਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਜ਼ਮੀਨ ਨੂੰ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੀਆਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਇਕਾਈਆਂ ਨੂੰ ਜੋੜਨ ਵਾਲੇ ਗਲਿਆਰੇ ਵਜੋਂ ਦਰਸਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਭਾਰਤ ਦੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਦੇ ਸਮੁੰਦਰਾਂ ਦਾ ਵੀ 'ਪਾਕਿਸਤਾਨੀਕਰਨ' ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਅਤੇ ਕਲਪਨਾ ਦੁਆਰਾ, ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੀ ਹੋਂਦ ਨੂੰ ਐਟਲਾਂਟਿਸ ਦੀ ਕਥਾ ਨਾਲ ਜੋੜਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਮੁਸਲਿਮ ਨੈਸ਼ਨਲ ਗਾਰਡਾਂ ਨੂੰ ਪੁਨਰਗਠਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਕਲਕੱਤਾ ਦਾ ਬਦਲਾ ਲੈਣ ਦੀਆਂ ਤਿਆਰੀਆਂ ਫੌਜੀ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਸਨ। ਪੂਰਬੀ ਬੰਗਾਲ ਵਿੱਚ ਅਰਾਜਕਤਾ ਅਤੇ ਅਰਾਜਕਤਾ ਦੀਆਂ ਖ਼ਬਰਾਂ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਚਿੰਤਾਜਨਕ ਨਿਯਮਤਤਾ ਨਾਲ ਛਪਦੀਆਂ ਸਨ। 12 ਸਤੰਬਰ ਦੇ ਸਟੇਟਸਮੈਨ ਵਿਚ ਛਪੀ ਇਕ ਚਿੱਠੀ , ਜਿਸ ਵਿਚ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਕ ਮੁਸਲਮਾਨ ਦੁਆਰਾ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ: 'ਜਦੋਂ ਮੈਂ 14 ਅਗਸਤ ਨੂੰ [ਡਾਇਰੈਕਟ ਐਕਸ਼ਨ ਡੇਅ ਤੋਂ ਦੋ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ] ਯਾਤਰਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਮੈਂ ਰੇਲਵੇ ਸਟੇਸ਼ਨਾਂ 'ਤੇ ਕੁਝ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਖੁੱਲ੍ਹੇਆਮ ਲੰਬੇ ਚਾਕੂ ਵੇਚਦੇ ਦੇਖਿਆ। ਜਦੋਂ ਕਲਕੱਤੇ ਦੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮੈਂ 26 ਅਗਸਤ ਨੂੰ ਦੁਬਾਰਾ ਰੇਲਗੱਡੀ ਵਿੱਚ ਸਫ਼ਰ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਤਾਂ ਇੱਕ ਮੁਸਲਮਾਨ ਸੱਜਣ ਮੇਰੀ ਦੂਜੀ ਜਮਾਤ ਦੇ ਨਾਲ ਵਾਲੀ ਪਹਿਲੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਦੇ ਡੱਬੇ ਵਿੱਚ ਬੈਠ ਗਿਆ। ਹਰ ਸਟਾਪ 'ਤੇ ਉਸਨੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ "ਮਿਰਜਾਫਰੀ" [ਗੱਦਾਰ] ਗੈਰ-ਲੀਗ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦਾ ਕਤਲ ਕਰਨ ਲਈ ਉਕਸਾਇਆ ਅਤੇ ਇਸ਼ਾਰਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਸਲਾਹ ਨੂੰ ਦਰਸਾਇਆ, ਕੱਟੜਪੰਥੀ ਇੱਕ ਉੱਚ ਦਰਜੇ ਦਾ ਲੀਗਰ ਸੀ।

ਪੂਰਬੀ ਬੰਗਾਲ ਦੇ ਕੋਮਿਲਾ ਤੋਂ ਵਿਧਾਨ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਕਾਮਿਨੀ ਕੁਮਾਰ ਦੱਤਾ ਨੇ 19 ਸਤੰਬਰ 1946 ਦੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਾਜ਼ਾਰ ਪੱਤਰਿਕਾ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਇੱਕ ਪ੍ਰੈਸ ਬਿਆਨ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ : 'ਜਿਸ ਚੀਜ਼ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਅਤੇ ਪੂਰਬੀ ਬੰਗਾਲ ਵਿੱਚ ਘੱਟਗਿਣਤੀ ਭਾਈਚਾਰੇ ਨੂੰ ਚਿੰਤਤ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਉਹ ਹੈ ਖ਼ਤਰਨਾਕ, ਤੰਗ। ਮਾਰਜਿਨ ਜੋ ਹੁਣ ਪੂਰਬੀ ਬੰਗਾਲ ਵਿੱਚ ਅਰਾਜਕਤਾ ਤੋਂ ਵਿਵਸਥਾ ਨੂੰ ਵੰਡਦਾ ਹੈ। ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰਕ ਕਲਕੱਤਾ ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੁਆਰਾ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਉੱਤੇ ਕੀਤੇ ਗਏ ਕਥਿਤ ਵਹਿਸ਼ੀਆਨਾ ਅੱਤਿਆਚਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਅਤਿਕਥਨੀ ਕਹਾਣੀਆਂ ਫੈਲਾ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਹ ਪ੍ਰਚਾਰ ... ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਅਮਨ-ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਲਈ ਖਤਰਨਾਕ ਬਣਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਸਾਡੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਅਨੁਸਾਰ ਇੱਕ ਉੱਚ ਦਰਜੇ ਦੇ ਮੁਸਲਿਮ ਅਧਿਕਾਰੀ ਨੂੰ ਇਹ ਘੋਸ਼ਣਾ ਕਰਦੇ ਸੁਣਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਲਾਸ਼ਾਂ ਖਿੱਲਰੀਆਂ ਨਜ਼ਰ ਆਉਣਗੀਆਂ। ਇੱਕ ਵਾਰ ਪੂਰਬੀ ਬੰਗਾਲ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਹਿੱਸੇ ਵਿੱਚ ਵੱਡੇ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਫੈਲਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਸਾਰੇ ਪਾਸੇ ਭੜਕਾ[illegible], ਆਪਣੀ ਪਸੰਦ ਦੀਆਂ ਥਾਵਾਂ 'ਤੇ ਰੇਲ ਗੱਡੀਆਂ ਰੋਕਦੇ ਹਨ, ਅਗਲੇ ਸਟੇਸ਼ਨ 'ਤੇ ਖ਼ਬਰ ਪਹੁੰਚਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿਸ਼ਤੀਆਂ ਜਾਂ ਬੈਲਗੱਡੀਆਂ ਰਾਹੀਂ ਲੁੱਟ-ਖੋਹ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਬੰਗਾਲ ਦੇ ਪ੍ਰੀਮੀਅਰ ਸ਼ਹੀਦ ਸੁਹਰਾਵਰਦੀ ਨੇ ਮੰਨਿਆ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ·ਸਰ[illegible] ਦੀ

Machine Translated by Google

'ਹਾਂ, ਮੈਂ ਪੂਰਬੀ ਬੰਗਾਲ ਵਿਚ ਇਸ ਮੰਦਭਾਗੀ ਫਿਰਕੂ ਤਣਾਅ ਦੀਆਂ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਦੇਖੀਆਂ ਹਨ। ਸਾਨੂੰ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਇਸ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ, "ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ। ਪਰ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ।

ਪਿਆਰੇਲਾਲ ਨੇ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ: ਦ ਲਾਸਟ ਫੇਜ਼ ਭਾਗ I, ਭਾਗ 1 ਵਿੱਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ। 13: 'ਫਿਰਕਾਪ੍ਰਸਤੀ ਦੇ ਫਰੈਂਕਨਸਟਾਈਨ ਨੇ ਆਪਣੇ ਬੰਧਨ ਤੋੜ ਦਿੱਤੇ ਸਨ ਪਰ ਇਸ ਦੇ ਰੱਖਿਅਕ ਦੀ ਚਿੰਤਾ ਇਹ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਬਚ ਗਿਆ ਸੀ, ਪਰ ਇਹ ਕਿ ਇਸ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਨਿਸ਼ਾਨ ਤੱਕ ਨਹੀਂ ਸੀ'।

ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਸੂਝ ਸਹੀ ਸਾਬਤ ਹੋਈ ਸੀ। ਹਿੰਸਾ ਦੀ ਅੱਗ ਬਲ ਰਹੀ ਸੀ। ਇਹ ਸਮਾਂ ਹੀ ਦੱਸੇਗਾ ਕਿ ਇਸ ਨੂੰ ਕਾਬੂ ਵਿਚ ਲਿਆਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਹ ਦੇਸ਼ ਦਾ ਕਿੰਨਾ ਹਿੱਸਾ ਖਪਤ ਕਰੇਗਾ।

ਨੋਕਹਾਲੀ ਬਰਨ

ਨੋਆਖਲੀ ਗੰਗਾ ਦੇ ਡੈਲਟਾ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਦੂਰ-ਦੁਰਾਡੇ ਅਤੇ ਪਹੁੰਚਯੋਗ ਹਿੱਸਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਵਿੱਚ ਪਿਆ ਹੈ; ਪੂਰਬੀ ਬੰਗਾਲ ਵਿੱਚ ਚਟਗਾਂਵ ਡਿਵੀਜ਼ਨ ਦੇ ਦੱਖਣ-ਪੱਛਮੀ ਹਿੱਸੇ ਵਿੱਚ, ਹੁਣ ਬੰਗਲਾਦੇਸ਼ ਵਜੋਂ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਨਹਿਰਾਂ ਦੇ ਇੱਕ ਗੁੰਝਲਦਾਰ ਨੈਟਵਰਕ ਦੁਆਰਾ ਪਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਜਿਸਨੂੰ ਖਾਲਸ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਜਲ ਮਾਰਗ ਹੀ ਆਵਾਜਾਈ ਦਾ ਸਾਧਨ ਸਨ; ਜ਼ਮੀਨੀ ਆਵਾਜਾਈ ਮੁੱਖ ਤੌਰ 'ਤੇ ਤੰਗ ਫੁੱਟਪਾਥਾਂ ਅਤੇ ਸ਼ੰਕੋ ਤੋਂ ਹੁੰਦੀ ਸੀ, ਖਾਲਾਂ ਦੇ ਉੱਪਰ ਬਾਂਸ ਦੇ ਬਣੇ ਛੋਟੇ ਪੁਲ। ਇਸ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਭਾਰੀ ਬਾਰਿਸ਼ ਹੋਈ ਹੈ ਅਤੇ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਤੱਕ ਸੰਦੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਪਹੁੰਚਣ ਵਿੱਚ ਲੰਬਾ ਸਮਾਂ ਲੱਗੇਗਾ। ਮਿੱਟੀ ਨਾਰੀਅਲ ਅਤੇ ਸੁਪਾਰੀ ਦੇ ਖਜੂਰਾਂ ਦੀ ਭਰਪੂਰਤਾ ਦੇ ਨਾਲ ਉਪਜਾਊ ਸੀ, ਜਿਸ ਨੇ ਇੱਕ ਛੱਤਰੀ ਬਣਾਈ ਸੀ ਜਿਸ ਰਾਹੀਂ ਸੂਰਜ ਦੀ ਰੌਸ਼ਨੀ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਸੰਘਰਸ਼ ਕਰਦੀ ਸੀ। ਕੇਲਾ, ਪਪੀਤਾ, ਲੀਚੀ, ਅਨਾਨਾਸ, ਨਿੰਬੂ ਜਾਤੀ ਦੇ ਫਲ ਅਤੇ ਅੰਬ ਬਹੁਤ ਵਧ ਗਏ। ਜਲਘਰ ਮੱਛੀਆਂ ਨਾਲ ਭਰੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਪਰ ਮਨਮੋਹਕ ਨਕਾਬ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਖ਼ਤਰਾ ਲੁਕਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਪਿੰਡ ਸੰਘਣੇ ਜੰਗਲਾਂ, ਉੱਚੇ ਜੂਟ ਦੇ ਖੇਤਾਂ ਅਤੇ ਅਣਗਿਣਤ ਪਾਣੀ ਦੀਆਂ ਨਹਿਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਵਿਆਪਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਖਿੰਡੇ ਹੋਏ ਅਤੇ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਤੋਂ ਅਲੱਗ-ਥਲੱਗ ਸਨ।

ਪੂਰਬੀ ਬੰਗਾਲ ਵਿਚ ਵੀ ਆਰਥਿਕ ਵੰਡ ਦਾ ਆਪਣਾ ਹਿੱਸਾ ਸੀ, ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਨਾਰਾਜ਼ਗੀ ਪੈਦਾ ਹੋਈ। ਮੁਸਲਿਮ ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਗਰੀਬ ਕਾਰੀਗਰ ਅਤੇ ਗਰੀਬ ਖੇਤ ਮਜ਼ਦੂਰ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਹਿੰਦੂ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹੇ-ਲਿਖੇ ਮੱਧ ਵਰਗ, ਅਮੀਰ ਵਪਾਰੀ ਅਤੇ ਜ਼ਿਮੀਦਾਰ ਸਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਵਿਗੜ ਚੁੱਕੀ ਧਾਰਮਿਕ ਸਥਿਤੀ ਦਾ ਇੱਕ ਆਰਥਿਕ ਕੋਣ ਵੀ ਸੀ ਜੋ ਉਸ ਸਮੇਂ ਤੱਕ ਸਭ ਤੋਂ ਵਹਿਸ਼ੀਆਨਾ, ਯੋਜਨਾਬੱਧ ਅਤੇ ਯੋਜਨਾਬੱਧ ਫਿਰਕੂ ਕਤਲੇਆਮ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕਰਦਾ ਸੀ।

ਇਸ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ 10 ਅਕਤੂਬਰ 1946 ਨੂੰ ਹੋਈ ਸੀ ਪਰ ਕਰੀਬ ਇੱਕ ਹਫ਼ਤੇ ਤੱਕ ਨੋਆਖਾਲੀ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਆਫ਼ਤ ਦੀ ਖ਼ਬਰ ਨਹੀਂ ਆਈ। ਪੂਰਬੀ ਬੰਗਾਲ ਵਿੱਚ ਗੜਬੜੀਆਂ ਦੀਆਂ ਪਹਿਲੀਆਂ ਰਿਪੋਰਟਾਂ 14 ਅਕਤੂਬਰ ਨੂੰ ਬੰਗਾਲ ਪ੍ਰੈਸ ਸਲਾਹਕਾਰ ਕਮੇਟੀ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰੈਸ ਨੂੰ ਜਾਰੀ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ: 'ਨੋਆਖਲੀ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਵਿੱਚ ਸੰਗਠਿਤ ਗੁੰਡਾਗਰਦੀ ਦੀਆਂ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਕਲਕੱਤਾ ਪਹੁੰਚ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਮਾਰੂ ਹਥਿਆਰਾਂ ਨਾਲ ਲੈਸ ਦੰਗਾਕਾਰੀ ਭੀੜ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿੱਚ ਛਾਪੇਮਾਰੀ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ ਅਤੇ 10 ਅਕਤੂਬਰ ਤੋਂ ਲੁੱਟ-ਖੋਹ, ਸਾੜ-ਫੂਕ ਅਤੇ ਕਤਲ ਦਾ ਸਿਲਸਿਲਾ ਜਾਰੀ ਹੈ।

...

Machine Translated by Google

ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਵੱਡੇ ਪੈਮਾਨੇ 'ਤੇ. ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਧਰਮ ਪਰਿਵਰਤਨ, ਔਰਤਾਂ ਨੂੰ ਅਗਵਾ ਕਰਨ ਅਤੇ ਧਾਰਮਿਕ ਸਥਾਨਾਂ ਦੀ ਬੇਅਦਬੀ ਦੀਆਂ ਵੀ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਹਨ। ਹੁਣ ਤੱਕ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਖੇਤਰ ਸਦਰ ਅਤੇ ਫੇਨੀ ਉਪ ਮੰਡਲਾਂ ਦੇ 200 ਵਰਗ ਮੀਲ ਤੋਂ ਵੱਧ ਦੱਸੇ ਗਏ ਹਨ।

ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਖੇਤਰਾਂ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਗੁੰਡਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਪਹਿਰਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।

'ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਕਤਲ ਜਾਂ ਜ਼ਿੰਦਾ ਸਾੜ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਪਰਿਵਾਰ ਸਮੇਤ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਬਾਰ ਦਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਅਤੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦਾ ਇਕ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਜ਼ਿਮੀਦਾਰ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ। ਕਲਕੱਤਾ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰਤ ਸੂਤਰਾਂ ਤੋਂ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਹੈ ਕਿ ਮਿਲਟਰੀ ਅਤੇ ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਭੇਜਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਪੂਰਾ ਰਾਮਗੰਜ, ਬੇਗਮਗੰਜ, ਲਕਸ਼ਮੀਪੁਰ, ਰਾਏਪੁਰ, ਸੇਨਬਾਗ, ਫੇਨੀ, ਚਗਲਨਈਆ ਅਤੇ ਸੰਦੀਪ ਥਾਣਿਆਂ ਦੇ ਕੁਝ ਹਿੱਸੇ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ ।'

ਇਕ ਹੋਰ ਸੰਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿਚ ਆਉਣ-ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਸਾਰੇ ਅੰਦੋਲਨਾਂ 'ਤੇ 'ਘਾਤਕ ਹਥਿਆਰਾਂ ਨਾਲ ਲੈਸ ਗੁੰਡਿਆਂ ਦੁਆਰਾ' ਨੇੜਿਓਂ ਪਹਿਰਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਟੈਲੀਗ੍ਰਾਮ ਨੇ 'ਇਸ ਭਿਆਨਕ ਕਤਲੇਆਮ, ਅੱਗਜ਼ਨੀ ਅਤੇ ਲੁੱਟ ਪਿੱਛੇ ਯੋਜਨਾਬੱਧ ਸੰਗਠਨ' ਦਾ ਵੀ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਉਸਦੇ ਅਤੇ ਉਸਦੀ ਪਾਰਟੀ ਦੁਆਰਾ ਅੰਜਾਮ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਯੋਜਨਾਬੱਧ ਬਿਪਤਾ 'ਤੇ ਚਿੰਤਾ ਦੇ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਸੁਹਰਾਵਰਦੀ ਨੇ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਖੇਤਰਾਂ ਦਾ ਦੌਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਆਪਣੀ ਅਸਮਰੱਥਾ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸਨੂੰ ਦਾਰਜੀਲਿੰਗ ਜਾਣਾ ਪਿਆ ਜਿੱਥੇ ਗਵਰਨਰ ਇੱਕ ਕੈਬਨਿਟ ਮੀਟਿੰਗ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਸਟੇਟਸਮੈਨ ਨੇ 18 ਅਕਤੂਬਰ ਨੂੰ ਟਿੱਪਣੀ ਕੀਤੀ, 'ਇਹ ਅਜੀਬ ਜਾਪਦਾ ਹੈ, ' ਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤਬਾਹੀ ਦੇ ਕਾਰਨ ਬਦਨਾਮ ਹਫ਼ਤਿਆਂ ਤੱਕ ਸੂਬੇ ਦੇ ਇੱਕ ਹਿੱਸੇ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨਿਕ ਟੁੱਟਣ ਦੇ ਸਬੂਤ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ, ਰਾਜਪਾਲ ਜਾਂ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਨੂੰ ਅਜੇ ਤੱਕ ਕੋਈ ਅੰਦੋਲਨ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ। ਤਬਾਹੀ ਦੇ ਬਿੰਦੂ ਤੱਕ. ਇੱਕ ਦਾਰਜੀਲਿੰਗ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਦੂਜਾ ਉਸ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਗਿਆ ਹੈ।

ਦਸ ਦਿਨਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਮੁਸੀਬਤ ਉੱਤਰੀ ਹਿੱਸਿਆਂ ਅਤੇ ਟਿਪਰਾਹ ਦੇ ਗੁਆਂਢੀ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਵਿੱਚ ਫੈਲ ਗਈ। ਸਟੇਟਸਮੈਨ ਦੇ ਇੱਕ ਰਿਪੋਰਟਰ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਨੋਆਖਲੀ ਜ਼ਿਲੇ ਦੇ ਰਾਮਗੰਜ, ਲਕਸ਼ਮੀਪੁਰ, ਬੇਗਮਗੰਜ ਅਤੇ ਸੇਨਬਾਗ ਥਾਣਿਆਂ ਦੇ ਲਗਭਗ 120 ਪਿੰਡਾਂ, 90,000 ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੀ ਆਬਾਦੀ ਵਾਲੇ ਅਤੇ ਤਿਪਰਾਹ ਜ਼ਿਲੇ ਦੇ ਚਾਂਦਪੁਰ ਅਤੇ ਫਰੀਦਗੰਜ ਥਾਣਿਆਂ ਦੇ ਲਗਭਗ 70 ਪਿੰਡਾਂ, ਹਿੰਦੂ ਆਬਾਦੀ ਵਾਲੇ ਤੇਰਾਂ ਦਿਨਾਂ ਤੱਕ । ਲਗਭਗ 40,000 ਨੂੰ ਗੁੰਡਿਆਂ ਨੇ ਘੇਰ ਲਿਆ। ਪੁਲਿਸ ਦੇ ਇੰਸਪੈਕਟਰ-ਜਨਰਲ, ਟੇਲਰ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਗੁੰਡੇ 'ਬੰਦੂਕਾਂ ਅਤੇ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੋਰ ਹਥਿਆਰਾਂ ਨਾਲ ਲੈਸ ਸਨ ਅਤੇ ਉਹ ਅਜੇ ਵੀ ਨਿਡਰ ਸਨ ਅਤੇ ਪੁਲਿਸ ਅਤੇ ਫੌਜ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਡਰਦੇ ਨਹੀਂ ਸਨ'। ਜਿਵੇਂ ਹੀ ਭੀੜ ਨੇ ਅੱਗੇ ਵਧਿਆ, 'ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਟੈਲੀਗ੍ਰਾਫ ਦੀਆਂ ਤਾਰਾਂ ਨੂੰ ਕੱਟ ਦਿੱਤਾ, ਪੁਲਾਂ ਨੂੰ ਢਾਹ ਦਿੱਤਾ, ਨਹਿਰਾਂ ਨੂੰ ਬੰਨ੍ਹ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਸੜਕਾਂ ਨੂੰ ਨੁਕਸਾਨ ਪਹੁੰਚਾਇਆ ਅਤੇ ਬੈਰੀਕੇਡ ਕੀਤੇ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਹਮਲਾਵਰ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿਚ ਦਾਖਲ ਹੋਣਾ ਅਤੇ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਣਾ ਅਸੰਭਵ ਹੋ ਗਿਆ'।

ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਨਵੇਂ ਚੁਣੇ ਗਏ ਪ੍ਰਧਾਨ, ਆਚਾਰੀਆ ਕ੍ਰਿਪਲਾਨੀ, ਸ਼ਰਤ ਚੰਦਰ ਬੋਸ ਅਤੇ ਹੋਰ ਕਾਂਗਰਸੀ ਨੇਤਾਵਾਂ ਦੇ ਨਾਲ, 19 ਅਕਤੂਬਰ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਖੇਤਰਾਂ ਦਾ ਦੌਰਾ ਕੀਤਾ। ਜਹਾਜ਼ ਨੇ ਲਗਭਗ ਦਰੱਖਤ ਦੇ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਉਡਾਣ ਭਰੀ

Machine Translated by Google

ਨੇਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਮੀਨੀ ਸਥਿਤੀ ਦਾ ਸਪੱਸ਼ਟ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਬਣਾਓ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇੱਕ ਭੀੜ ਨੂੰ ਇੱਕ ਪੁਲ ਨੂੰ ਢਾਹਦਿਆਂ ਦੇਖਿਆ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਸਮੂਹਾਂ ਨੂੰ ਰਣਨੀਤਕ ਥਾਵਾਂ 'ਤੇ ਇਕੱਠੇ ਹੋਏ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ, ਜੋ ਆਪਣੀ ਵਾਪਸੀ 'ਤੇ ਸਮੂਹ ਦੇ ਨਾਲ ਉੱਡਿਆ, ਆਪਣੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਦੁਰਦਸ਼ਾ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ; ਉਹ ਸੜਦੇ ਪਿੰਡਾਂ ਦੀਆਂ ਫੋਟੋਆਂ ਖਿੱਚਣ ਵਿਚ ਰੁੱਝਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ।

ਪੂਰਬੀ ਬੰਗਾਲ ਦੇ ਦੂਰ-ਦੁਰਾਡੇ ਦੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ ਵਿੱਚ ਜੋ ਕੁਝ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਉਸ ਦੀ ਤਸਵੀਰ ਜਲਦੀ ਹੀ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸਰਕਾਰੀ, ਅਣਅਧਿਕਾਰਤ ਅਤੇ ਪ੍ਰੈਸ ਸਰੋਤਾਂ ਦੀਆਂ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਤੋਂ ਸਾਹਮਣੇ ਆ ਰਹੀ ਸੀ। ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਮਿਲਟਰੀ ਇੰਟੈਲੀਜੈਂਸ ਬ੍ਰਾਂਚ ਨੂੰ ਭੇਜੇ ਗਏ ਪੱਤਰਾਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਬੰਗਾਲ ਵਿਧਾਨ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦ ਦਾ ਇੱਕ ਸਾਬਕਾ ਮੈਂਬਰ, ਮੀਆਂ ਗੁਲਾਮ ਸਰਵਰ, ਦੰਗਾਕਾਰੀ ਭੀੜ ਦਾ ਸਰਗਨਾ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਯੋਜਨਾਬੱਧ ਢੰਗ ਨਾਲ ਨਫ਼ਰਤ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕੀਤਾ ਸੀ; ਭੜਕਾਊ ਭੀੜਾਂ ਨੂੰ ਹਥਿਆਰ ਅਤੇ ਆਰਥਿਕ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਅਤੇ ਅਜੇ ਵੀ ਨੋਆਖਲੀ ਅਤੇ ਟਿੱਪਰਾਹ ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੂਆਂ ਵਿਰੁੱਧ ਮੁਹਿੰਮ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੇ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਸਦੀ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀ ਲਈ ਵਾਰੰਟ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਪਰ ਉਹ ਰੂਪੋਸ਼ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ, ਜਦਕਿ ਸਥਾਨਕ ਚਸ਼ਮਦੀਦਾਂ ਨੇ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਸਰਵਰ ਅਜੇ ਵੀ ਨਸਲਕੁਸ਼ੀ ਦੀ ਮੁਹਿੰਮ ਦੀ ਸਰਗਰਮੀ ਨਾਲ ਅਗਵਾਈ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਕੁਝ ਪਿੰਡ ਵਾਸੀ ਜਾਂ ਤਾਂ ਆਪਣਾ ਰਸਤਾ ਖਰੀਦ ਕੇ ਜਾਂ ਆਪਣੇ ਗੁਆਂਢੀਆਂ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਭੱਜਣ ਵਿੱਚ ਕਾਮਯਾਬ ਹੋ ਗਏ। ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ ਤੋਂ ਇਹ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ ਤਬਾਹੀ ਦੀਆਂ ਭਿਆਨਕ ਕਹਾਣੀਆਂ ਲੈ ਕੇ ਕਲਕੱਤਾ ਅਤੇ ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ ਅਤੇ ਬਿਹਾਰ ਦੇ ਹੋਰ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਸਥਾਨਾਂ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚਣ ਲੱਗੇ। ਨੋਆਖਲੀ ਦੇ ਹਾਲਾਤ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਦੇਸ਼ ਅਚਾਨਕ ਜਾਗ ਗਿਆ। ਹੁਣ ਹਿੰਦੂ ਕੱਟੜਪੰਥੀ ਮੈਦਾਨ ਵਿੱਚ ਆ ਗਏ: ਆਰਐਸਐਸ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਦੇ ਹਰ ਸ਼ਾਖਾ 'ਤੇ ਬਦਲਾ ਲੈਣ ਦੀ ਚੀਕ ਸੁਣਾਈ ਦਿੱਤੀ। ਬਦਲਾ ਲੈਣ ਵਾਲੇ ਨੋਆਖਲੀ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਸਹਿ-ਧਰਮੀਆਂ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਨਹੀਂ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ, ਸਗੋਂ ਬਿਹਾਰ ਅਤੇ ਕਲਕੱਤੇ ਵੱਲ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ ਤਾਂ ਕਿ ਉਥੋਂ ਦੀ ਅਣਦੇਖੀ ਮੁਸਲਮਾਨ ਆਬਾਦੀ ਤੋਂ ਬਦਲਾ ਲਿਆ ਜਾ ਸਕੇ। ਪਰ ਇਹ ਅਜੇ ਵੀ ਭਵਿੱਖ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਸਮਾਂ ਸੀ।

ਨੋਆਖਲੀ ਵਿਚ ਜੋ ਕੁਝ ਵਾਪਰਿਆ, ਉਸ ਨੂੰ ਬਚੇ ਹੋਏ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਕੁਝ ਬਿਰਤਾਂਤਾਂ ਤੋਂ ਦਰਸਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਰਾਮਗੰਜ ਥਾਣੇ ਦੇ ਅਧੀਨ ਨੋਆਖਲੀ ਦੇ ਇੱਕ ਪਿੰਡ ਦੀ ਇੱਕ ਜਾਣੇ-ਪਛਾਣੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੀ ਇਕਲੌਤੀ ਬਚੀ ਹੋਈ ਇੱਕ ਨੌਜਵਾਨ ਲੜਕੀ ਨੇ ਘਟਨਾ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ ਜਿੱਥੇ ਉਸਦੇ ਪੂਰੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਕਤਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ 11 ਅਕਤੂਬਰ ਦੀ ਸਵੇਰ ਨੂੰ, ਪਿੰਡ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਇੱਕ ਸਮੂਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰ ਆਇਆ ਅਤੇ ਧਮਕੀ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਜੇਕਰ ਘਰ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ 1000 ਰੁਪਏ ਦਾ ਯੋਗਦਾਨ ਨਾ ਦਿੱਤਾ। ਸਥਾਨਕ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਦੇ ਫੰਡ ਨੂੰ 500, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕਤਲ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜਾਇਦਾਦ ਲੁੱਟੀ ਜਾਵੇਗੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰ ਸਾੜ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣਗੇ। ਪੈਸੇ ਤੁਰੰਤ ਅਦਾ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ। ਥੋੜ੍ਹੀ ਦੇਰ ਬਾਅਦ ਇੱਕ ਵੱਡੀ ਭੀੜ ਨੇ ਘਰ ਨੂੰ ਘੇਰ ਲਿਆ। ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਇੱਕ ਮੈਂਬਰ ਨੇ ਭੀੜ ਨੂੰ ਸ਼ਾਂਤ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ, ਪਰ ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿ ਉਹ ਇੱਕ ਸ਼ਬਦ ਬੋਲਦਾ ਨੇਤਾ ਨੇ ਇੱਕ ਦਾਓ, ਇੱਕ ਭਾਰੀ ਕਰਵਡ ਲੰਬੇ ਚਾਕੂ ਨਾਲ, ਉਸਦਾ ਸਿਰ ਕਲਮ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਫਿਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹਮਲਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ

Machine Translated by Google

ਘਰ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਆਦਮੀ। ਉਸ ਦਾ ਕਤਲ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਸ ਦੇ ਦੂਜੇ ਪੁੱਤਰ ਨੂੰ ਫੜ ਲਿਆ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਪਿਤਾ ਦੀ ਲਾਸ਼ 'ਤੇ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ। ਉਸ ਦੀ ਪਾਗਲ ਮਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਬੇਟੇ 'ਤੇ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਭੀੜ ਨੂੰ ਉਸ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ। ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਨੇ ਔਰਤ ਨੂੰ ਬੇਹੋਸ਼ ਹੋਣ ਤੱਕ ਕੁੱਟਿਆ ਅਤੇ ਫਿਰ ਬੇਟੇ 'ਤੇ ਹਮਲਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਕੁੜੀ ਫਟਾਫਟ ਰੁਪਏ ਫੜ ਕੇ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲੀ। 400 ਦੀ ਨਕਦੀ ਅਤੇ ਸੋਨੇ ਦੇ ਗਹਿਣੇ, ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਦੀ ਜਾਨ ਲੈਣ ਦੀ ਉਮੀਦ ਵਿੱਚ। ਨੇਤਾ ਨੇ ਲੜਕੀ ਤੋਂ ਪੈਸੇ ਅਤੇ ਗਹਿਣੇ ਖੋਹ ਲਏ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਪਿਤਾ ਦਾ ਸਿਰ ਵੱਢ ਦਿੱਤਾ।

ਸਟੇਟਸਮੈਨ ਵਿੱਚ 25 ਅਕਤੂਬਰ ਨੂੰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਇੱਕ ਸੰਪਾਦਕੀ ਵਿੱਚ ਟਿੱਪਣੀ ਕੀਤੀ ਗਈ: ਅੱਗਜ਼ਨੀ, ਲੁੱਟਮਾਰ, ਕਤਲ, ਔਰਤਾਂ ਦਾ ਅਗਵਾ, ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਧਰਮ ਪਰਿਵਰਤਨ ਅਤੇ ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਵਿਆਹ, ਹਰ ਥਾਂ ਅਤੇ ਹਰ ਜਾਂਚਕਰਤਾ ਦੁਆਰਾ ਕੁਧਰਮ ਦੀਆਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਵਜੋਂ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਅਗਸਤ ਦੀ ਕਲਕੱਤਾ ਤਬਾਹੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ ਨਕਸ਼ੇ ਦੇ ਉਸ ਹਿੱਸੇ 'ਤੇ ਜਿੱਥੇ ਹੁਣ ਨਵੀਂ ਤਬਾਹੀ ਆਈ ਹੈ, ਸਖ਼ਤ ਸਾਵਧਾਨੀ ਦੇ ਕਾਫ਼ੀ ਕਾਰਨ ਸਨ। ਸ਼ਰਾਰਤੀ ਅਨਸਰਾਂ ਦੀ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀ ਘੱਟ ਹੀ ਹੋਈ ਜਾਪਦੀ ਹੈ। ਊਰਜਾ ਕਿਤੇ ਨਾ ਕਿਤੇ ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਲੋਚ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਪਟੀਸ਼ਨ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਕਿ ਸੰਚਾਰ ਵਿੱਚ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਗਾੜ ਕਾਨੂੰਨ ਅਤੇ ਵਿਵਸਥਾ ਨੂੰ ਬਹਾਲ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਦੇਰੀ ਦਾ ਇੱਕ ਵੱਡਾ ਕਾਰਕ ਸੀ, ਰਿਪੋਰਟ ਵਿੱਚ ਅੱਗੇ ਕਿਹਾ ਗਿਆ: 'ਇਹ ਜਨਤਾ ਦੇ ਦਿਮਾਗ ਲਈ ਢੁਕਵੀਂ ਵਿਆਖਿਆ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਹ ਬੁਰਾ ਦੇਸ਼ ਹੈ, ਪਰ ਗੁੰਡੇ ਇੱਧਰ-ਉੱਧਰ ਘੁੰਮਣ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਪੁਲਿਸ ਕੋਲ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਲਈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਉਹ ਜੰਗ ਦੇ ਸਮੇਂ ਦੌਰਾਨ ਜਾਪਾਨ ਦੇ ਕਬਜ਼ੇ ਵਾਲੇ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ।

ਅੰਗਰੇਜ਼ ਸ਼ਾਂਤੀਵਾਦੀ ਮੁਰੀਅਲ ਲੈਸਟਰ ਉਸ ਸਮੇਂ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਸੀ। ਤਬਾਹੀ ਬਾਰੇ ਸੁਣ ਕੇ, ਉਹ ਨੋਆਖਲੀ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਰਾਹਤ ਕੇਂਦਰ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਦੌੜ ਗਈ।
ਉਸਨੇ ਨਵੰਬਰ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਹਫ਼ਤੇ ਇੱਕ ਰਿਪੋਰਟ ਵਾਪਸ ਭੇਜ ਦਿੱਤੀ ਜੋ 6 ਨਵੰਬਰ ਨੂੰ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਸਟੈਂਡਰਡ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋਈ ਸੀ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ: 'ਸਭ ਤੋਂ ਮਾੜੀ ਗੱਲ ਔਰਤਾਂ ਦੀ ਦੁਰਦਸ਼ਾ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਈਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪਤੀਆਂ ਦਾ ਕਤਲ ਹੁੰਦਾ ਦੇਖਣਾ ਪਿਆ ਅਤੇ ਫਿਰ ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਧਰਮ ਪਰਿਵਰਤਨ ਕਰ ਲਿਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਪਤੀਆਂ ਅਤੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਕਤਲਾਂ ਲਈ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਕੁਝ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾ ਲਿਆ ਗਿਆ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਔਰਤਾਂ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਮਰੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਇਹ ਨਿਰਾਸ਼ਾ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੁਝ ਵੀ ਸਰਗਰਮ ਨਹੀਂ ਸੀ.
ਇਹ ਬਿਲਕੁਲ ਖਾਲੀਪਣ ਸੀ.... ਬੀਫ ਖਾਣ ਅਤੇ ਇਸਲਾਮ ਪ੍ਰਤੀ ਵਫ਼ਾਦਾਰੀ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕਰਨ ਲਈ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਜਾਨਾਂ ਦੀ ਕੀਮਤ ਵਜੋਂ ਮਜਬੂਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।
ਅੱਗਜ਼ਨੀ ਅਤੇ ਹਿੰਸਾ ਦੇ ਇਸ ਨੰਗਾ ਨਾਚ ਬਾਰੇ ਸ਼ਾਇਦ ਇਕੋ ਗੱਲ ਜੋ ਕਾਫ਼ੀ ਸਕਾਰਾਤਮਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਉਹ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਪਿੰਡ ਵਾਸੀਆਂ ਦਾ ਆਪਾ-ਮੁਹਾਰੇ ਵਿਦਰੋਹ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਬੰਗਾਲ ਵਿਚ ਭਾਵੇਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਗੁੰਡੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹੋਣ, ਉਹ ਆਪਣੀ ਪਹਿਲ 'ਤੇ ਇਸ ਮੁਹਿੰਮ ਨੂੰ ਚਲਾਉਣ ਵਿਚ ਅਸਮਰੱਥ ਹਨ। ਘਰਾਂ 'ਤੇ ਪੈਟਰੋਲ ਛਿੜਕ ਕੇ ਸਾੜ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਰਾਸ਼ਨ ਵਾਲਾ ਬਾਲਣ ਕਿਸਨੇ ਸਪਲਾਈ ਕੀਤਾ? ਇਸ ਦਿਹਾਤੀ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਰੂੜੀ-ਪੰਪ ਕਿਸਨੇ ਆਯਾਤ ਕੀਤੇ? ਹਥਿਆਰ ਕਿਸ ਨੇ ਸਪਲਾਈ ਕੀਤੇ?....
ਗੁੰਡੇ ਸੋਚਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਸੱਚਮੁੱਚ ਇਸ ਖੂਬਸੂਰਤ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਹਾਕਮ ਹਨ।

Machine Translated by Google

ਬੰਗਾਲ। ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਡਰ ਦਾ ਕੋਈ ਚਿੰਨ੍ਹ ਨਹੀਂ ਦਿਸਦਾ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਤਬਾਹੀ, ਜ਼ੁਲਮ ਅਤੇ ਹਮਲਾ ਦੇਖਿਆ ਸੀ; ਭਵਿੱਖ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਬਾਰੇ ਚਿੰਤਾ ਮੌਜੂਦ ਨਹੀਂ ਜਾਪਦੀ।

'ਸ਼ਾਹ ਸੱਯਦ ਗੁਲਾਮ ਸਰਵਰ ਹੁਸੈਨੀ, ਪੀਰ ਸਾਹਬ ਦਰੀਆ ਸ਼ਰੀਫ, ਪਿੰਡ ਸ਼ਾਮਪੁਰ, ਨੋਆਖਾਲੀ', ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਪੈਰੋਕਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ, ਨੋਆਖਾਲੀ ਦਾ ਅਸਲ ਤਾਨਾਸ਼ਾਹ ਬਣ ਗਿਆ। ਉਸਨੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਸਭ ਤੋਂ ਵਹਿਸ਼ੀ ਹਮਲਿਆਂ ਅਤੇ ਕਤਲੇਆਮ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਕੀਤੀ। ਉਸਦੇ ਸਰੀਰ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਕੰਡਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਸੀ ਚੌਧਰੀਬਾਦੀ, ਕਾਰਪਾਰਾ ਦਾ ਰਾਏ ਸਾਹਿਬ ਰਾਜਿੰਦਰਲਾਲ ਚੌਧਰੀ, ਨੋਆਖਾਲੀ ਬਾਰ ਐਸੋਸੀਏਸ਼ਨ ਦਾ ਪ੍ਰਧਾਨ, ਜਿਸ ਨੇ ਵੱਧ ਰਹੀ ਕੁਧਰਮ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਸਥਾਨਕ ਬਚਾਅ ਦਾ ਆਯੋਜਨ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਰਵਰ ਦਾ ਗੁੱਸਾ ਕਮਾਇਆ। ਹਿੰਸਾ ਫੈਲਣ ਤੋਂ ਕੁਝ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ, ਭਾਰਤ ਸੇਵਾਸ਼੍ਰਮ, ਤ੍ਰਯੰਬਕਾਨੰਦ, ਦਾ ਇੱਕ ਸੰਨਿਆਸੀ, ਚੌਧਰੀਬਾੜੀ ਆਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਰਾਏ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਕੋਲ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਸਾਧੂ ਹਿੰਦੂ ਮਾੜੀਆਂ, ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਸੀਤਲ ਪੂਜਾ ਦੀ ਪ੍ਰਥਾ ਨੂੰ ਮੁੜ ਸੁਰਜੀਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਦੇਵੀ ਦੀ ਮੂਰਤੀ ਨੂੰ ਤਾਜ਼ੇ ਬਲੀ ਵਾਲੇ ਬੱਕਰੇ ਦੇ ਖੂਨ ਨਾਲ ਅਭਿਸ਼ੇਕ ਕਰਕੇ ਪੂਜਾ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਦੇ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਅਫਵਾਹ ਫੈਲ ਗਈ ਕਿ ਅਗਲੀ ਪੂਜਾ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਮੁਸਲਮਾਨ ਦਾ ਖੂਨ ਵਰਤਿਆ ਜਾਵੇਗਾ। ਇਹ ਸੁਣਦਿਆਂ ਹੀ ਸਰਵਰ ਨੂੰ ਇੱਕ ਮੁੱਠ ਹੋ ਗਿਆ।

10 ਦੀ ਸਵੇਰ ਨੂੰ, ਸਰਵਰ ਨੇ ਰਾਏ ਬਹਾਦਰ ਨੂੰ ਬੁਲਾਇਆ; ਪਰ ਗਲਤ ਖੇਡ ਦੇ ਸ਼ੱਕ ਵਿੱਚ, ਬਾਅਦ ਵਾਲੇ ਨੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਉਸੇ ਸਵੇਰੇ 8 ਵਜੇ ਸਰਵਰ ਨੇ ਸ਼ਾਮਪੁਰ ਬਜ਼ਾਰ ਵਿੱਚ ਇਕੱਠੇ ਹੋਏ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਦੀ ਭੀੜ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕੀਤਾ, ਅਤੇ ਘੋਸ਼ਣਾ ਕੀਤੀ ਕਿ ਉਹ ਕਰਪਾਰਾ ਦੇ ਰਾਏ ਸਾਹਿਬ ਰਾਜੇਂਦਰਲਾਲ ਅਤੇ ਸਾਧੂ ਤ੍ਰਯੰਬਕਾਨੰਦ ਦੇ ਸਿਰ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਉਸਨੇ ਭੀੜ ਨੂੰ ਭੜਕਾਇਆ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਜ਼ਾਰ ਵਿੱਚ ਗੁਆ ਦਿੱਤਾ। ਬਜ਼ਾਰ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੀਆਂ ਦੁਕਾਨਾਂ ਨੂੰ ਲੁੱਟਿਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਸਾੜ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਇੱਕ ਮੰਦਰ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਬਾਹ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਭੀੜ ਹੁਣ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਤਿੰਨ ਗੈਂਗਾਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡ ਕੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਦਿਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਚਲੀ ਗਈ। ਇਕ ਗਰੁੱਪ ਨੇ ਰਾਮਗੰਜ ਬਾਜ਼ਾਰ 'ਤੇ ਹਮਲਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਦੂਜੇ ਨੇ ਦਸਗੜ੍ਹੀਆ ਬਾਜ਼ਾਰ ਵੱਲ ਜਾ ਕੇ ਉਥੇ ਠਾਕੁਰ ਮੰਦਰ ਨੂੰ ਤਬਾਹ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਤੀਜੇ ਟੋਲੇ ਨੇ ਨਰਾਇਣਪੁਰ ਦੇ ਜ਼ਿਮੀਦਾਰ ਸੁਰੇਨ ਬੋਸ ਦੇ ਦਫ਼ਤਰ ਕਚਹਿਰੀ 'ਤੇ ਹਮਲਾ ਕੀਤਾ। ਸੁਰੇਨ ਬੋਸ ਨੂੰ ਇੱਕ ਸਥਾਨਕ ਪੁਲਿਸ ਅਧਿਕਾਰੀ ਨੇ ਖ਼ਤਰੇ ਬਾਰੇ ਚੇਤਾਵਨੀ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸੇ ਸਵੇਰ ਨੂੰ ਸੁਰੱਖਿਆ ਲਈ ਭੱਜਣ ਦੀ ਸਲਾਹ ਦਿੱਤੀ ਸੀ, ਪਰ ਉਸਨੇ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋਏ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, 'ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਭਰਾਵਾਂ ਨੂੰ ਪਿੱਛੇ ਨਹੀਂ ਛੱਡਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ.... ਮੈਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਮੌਤ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਪਵੇਗਾ'। . ਜਦੋਂ ਭੀੜ ਉਸ ਦੇ ਘਰ ਪਹੁੰਚੀ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਭੀੜ 'ਤੇ ਗੋਲੀਆਂ ਚਲਾ ਦਿੱਤੀਆਂ, ਪਰ ਜਲਦੀ ਹੀ ਉਸ ਨੂੰ ਫੜ ਲਿਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਘਰ ਦੇ ਪੰਜ ਹੋਰ ਮੈਂਬਰਾਂ ਸਮੇਤ ਉਸ ਨੂੰ ਕੁੱਟ-ਕੁੱਟ ਕੇ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਫਿਰ ਘਰ ਨੂੰ ਅੱਗ ਲਗਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਅਤੇ ਲਾਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਅੱਗ ਵਿੱਚ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।

...

ਅਗਲੀ ਸਵੇਰ, 11 ਤਰੀਕ ਨੂੰ, ਸਵੇਰੇ 8 ਵਜੇ, ਚੌਧਰੀਬਾਦੀ 'ਤੇ 'ਅੱਲ੍ਹਾ-ਓ-ਅਕਬਰ' ਦੇ ਨਾਹਰੇ ਮਾਰਦੇ ਹੋਏ ਚਾਲੀ-ਪੰਜਾਹ ਦੰਗਾਕਾਰੀਆਂ ਦੇ ਇੱਕ ਗਿਰੋਹ ਨੇ ਹਮਲਾ ਕੀਤਾ, ਅਤੇ ਅੰਦਰ

Machine Translated by Google

ਬੰਗਾਲੀ 'ਹਿੰਦੂਰ ਰਕਤ ਚਾਈ', 'ਅਸੀ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦਾ ਖੂਨ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ'। ਚੌਧਰੀ ਹਮਲੇ ਲਈ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਿਆਰ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰ ਅਤੇ ਮਾੜੀ ਦੇ ਕੁਝ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਨਾਲ ਮੁੱਖ ਘਰ ਤੋਂ ਕੁਝ ਦੂਰ ਭੀੜ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹੋਈ ਲੜਾਈ ਵਿੱਚ ਤਿੰਨ ਜਾਂ ਚਾਰ ਹਮਲਾਵਰ ਮਾਰੇ ਗਏ ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਭੱਜ ਗਏ।

ਪਰ ਕੁਝ ਘੰਟਿਆਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਉਹ ਵਾਪਸ ਪਰਤ ਆਏ, ਦਸ ਹਜ਼ਾਰ ਦੀ ਮਜ਼ਬੂਤ ਭੀੜ ਦੇ ਨਾਲ ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਅਤੇ ਚੌਧਰੀਆਂ ਦੇ ਖੂਨ ਦੀ ਖਾਤਿਰ।
ਰਾਜੇਂਦਰਲਾਲ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰਕ ਮੈਂਬਰਾਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਵਸਨੀਕਾਂ ਨੇ ਛੱਤ 'ਤੇ ਪਨਾਹ ਲਈ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਰੋਕ ਲਿਆ। ਉਸ ਦੇ ਇੱਕ ਅੰਗ ਰੱਖਿਅਕ, ਕਾਲੀ ਪ੍ਰਸੰਨਾ ਰਾਉਤ ਨੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਛੱਤ 'ਤੇ ਬਿਠਾਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਗੋਲੀਬਾਰੀ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਲਗਭਗ ਤੀਹ ਤੋਂ ਚਾਲੀ ਹਮਲਾਵਰ ਮਾਰੇ ਗਏ ਸਨ। ਜਦੋਂ ਗੋਲੀਬਾਰੀ ਬੰਦ ਹੋਈ ਤਾਂ ਹਮਲਾਵਰ ਵਾਪਸ ਪਰਤ ਆਏ ਅਤੇ ਘਰ ਨੂੰ ਅੱਗ ਲਗਾ ਦਿੱਤੀ। ਆਦਮੀਆਂ ਨੂੰ ਉਤਾਰਿਆ ਗਿਆ, ਛੁਰਾ ਮਾਰਿਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਰੁੱਖਾਂ ਨਾਲ ਬੰਨ੍ਹ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਫਿਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰਦਿਆਂ ਦੀ ਪੂਰੀ ਦੇਖ-ਭਾਲ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗਲਾ ਘੁੱਟ ਕੇ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਰਾਜੇਂਦਰਲਾਲ ਨੂੰ ਵਿਹੜੇ ਵਿੱਚ ਲਿਜਾਇਆ ਗਿਆ ਜਿੱਥੇ ਉਸਨੂੰ ਇੱਕ ਕਸਾਈ ਬਲਾਕ ਉੱਤੇ ਝੁਕਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਉਸਦਾ ਸਿਰ ਵੱਢਿਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਜਿੱਤ ਨਾਲ ਗੁਲਾਮ ਸਰਵਰ ਨੂੰ ਭੇਟ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਔਰਤਾਂ ਨੂੰ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਥਾਵਾਂ 'ਤੇ ਲਿਜਾ ਕੇ ਛੇੜਛਾੜ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਈਆਂ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਇੱਕ ਗੁਆਂਢੀ ਮਾੜੀ ਵਿੱਚ ਪਨਾਹ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਰਾਜੇਂਦਰਲਾਲ ਦੀ ਪਤਨੀ ਅਤੇ ਹੋਰ ਔਰਤਾਂ ਦੇ ਇੱਕ ਸਮੂਹ ਨੇ ਉਸਦੇ ਇੱਕ ਮੁਸਲਿਮ ਨੌਕਰ ਦੀ ਮਾੜੀ ਵਿੱਚ ਸ਼ਰਨ ਲਈ, ਜਿੱਥੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਿਵਲ ਸਪਲਾਈ ਮੰਤਰੀ ਅਬਦੁਲ ਗੋਫਰਾਨ ਨੇ 18 ਅਕਤੂਬਰ ਨੂੰ ਬਚਾਇਆ ਸੀ।

ਚੌਧਰੀ ਪਰਿਵਾਰ ਦੀਆਂ ਦੋ ਧੀਆਂ ਨੂੰ ਬਦਮਾਸ਼ਾਂ ਦੇ ਗਰੋਹ ਨੇ ਅਗਵਾ ਕਰ ਲਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਾਹਪੁਰ ਹਾਈ ਸਕੂਲ 'ਚ ਲਿਜਾ ਕੇ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਸਮੂਹਿਕ ਬਲਾਤਕਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਨੂੰ ਫਿਰ ਬਲਦੇ ਸ਼ਾਹਪੁਰ ਬਾਜ਼ਾਰ ਵਿੱਚ ਲਿਜਾਇਆ ਗਿਆ, ਕਤਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉਸਦੀ ਲਾਸ਼ ਨੂੰ ਅੱਗ ਵਿੱਚ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਦੂਜੀ ਬਚ ਗਈ, ਆਪਣਾ ਰਸਤਾ ਗੁਆ ਬੈਠੀ, ਅਤੇ ਅਜਨਬੀਆਂ ਦੀ ਮਦਦ ਲਈ ਬੇਨਤੀ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇੱਕ ਦਿਆਲੂ ਮੁਸਲਮਾਨ ਦੁਕਾਨਦਾਰ ਦੁਆਰਾ ਸ਼ਾਹਪੁਰ ਵਿੱਚ ਰਾਜਬਦੀ ਨੂੰ ਨਿਰਦੇਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, ਜਿੱਥੇ ਉਸਨੇ ਇੱਕ ਹਿੰਦੂ ਪਰਿਵਾਰ ਨਾਲ ਸ਼ਰਨ ਲਈ। ਉਸ ਦੇ ਅਗਵਾਕਾਰਾਂ ਨੇ ਘਰ ਨੂੰ ਘੇਰ ਲਿਆ ਅਤੇ ਲੜਕੀ ਨੂੰ ਨਾ ਸੌਂਪਣ 'ਤੇ ਜਾਨੋਂ ਮਾਰਨ ਦੀਆਂ ਧਮਕੀਆਂ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਡਰੇ ਹੋਏ ਮੇਜ਼ਬਾਨਾਂ ਨੇ ਲੜਕੀ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਅਗਵਾਕਾਰਾਂ ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ ਧੱਕ ਦਿੱਤਾ। ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ, ਇੱਕ ਮੁਸਲਮਾਨ ਅਧਿਆਪਕ, ਨੇ ਰਹਿਮ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਚੁੱਕ ਲਿਆ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਉਸਨੇ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਉਸਨੂੰ ਧੋਖਾ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਕੈਦ ਰੱਖਿਆ। ਉਸ ਨੂੰ ਇੱਕ ਕਿਸ਼ਤੀ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਹੜ੍ਹ ਵਾਲੇ ਚੌਲਾਂ ਦੇ ਖੇਤ ਵਿੱਚ ਲਿਜਾਇਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਸ਼ਾਹਪੁਰ ਰਾਜਬਾੜੀ ਤੋਂ ਅੱਧਾ ਮੀਲ ਦੂਰ ਇੱਕ ਪਿੰਡ ਖਾਲਿਸਪਾਰਾ ਨੇੜੇ ਕਤਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਲਾਸ਼ ਨੂੰ ਸੜਨ ਲਈ ਪਾਣੀ ਵਿੱਚ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।

ਚੌਧਰੀਬਾਦੀ 'ਤੇ ਹੋਏ ਹਮਲੇ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਚੌਵੀ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਮੌਤ ਹੋ ਗਈ, 99 ਜ਼ਖਮੀ ਹੋਏ ਅਤੇ 93 ਲਾਪਤਾ ਦੱਸੇ ਗਏ, ਮਰਨ ਦਾ ਡਰ ਹੈ। ਚੌਧਰੀ ਪਰਿਵਾਰ ਦੀ ਪੰਜ ਸਾਲ ਦੀ ਬੱਚੀ, ਜੋ ਚਮਤਕਾਰੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਬਚ ਗਈ ਸੀ, ਨੂੰ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਜਦੋਂ ਉਹ ਦੱਤਾਪਾਰਾ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ ਕੈਂਪ ਵਿੱਚ ਰਿਹਾ।

Machine Translated by Google

ਰਹੱਸਮਈ ਤ੍ਰਯੰਬਕਾਨੰਦ, ਉਸਦੇ ਆਪਣੇ ਸੰਸਕਰਣ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, ਪਹਿਲੇ ਹਮਲੇ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਚੌਧਰੀਬਾੜੀ ਤੋਂ ਬਚ ਗਿਆ ਅਤੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਦੇ ਜੰਗਲਾਂ ਵਿੱਚ ਛੁਪ ਗਿਆ। ਖਾਲਾਂ ਅਤੇ ਜੰਗਲਾਂ ਵਿਚੋਂ ਲੰਘਦਾ ਹੋਇਆ ਇਹ ਰਾਮਗੰਜ ਪਹੁੰਚਿਆ ਅਤੇ ਪੁਲਿਸ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਨਾਲ ਨੋਆਖਲੀ ਅਤੇ ਫਿਰ ਕਲਕੱਤੇ ਪਹੁੰਚਿਆ। ਉੱਥੇ ਉਹ ਇੱਕ ਤਤਕਾਲ ਹੀਰੋ ਬਣ ਗਿਆ, ਉਸਦੇ ਬਚਣ ਦੇ ਵੇਰਵਿਆਂ ਦਾ ਖੁਲਾਸਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਉਸਦੇ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਖਿੱਚਦਾ ਹੋਇਆ।

ਕਾਲੀ ਪ੍ਰਸੰਨਾ ਰਾਉਤ ਦੇ ਮਜ਼ਲ-ਲੋਡਰ ਦੀ ਸੜੀ ਹੋਈ ਬੈਰਲ ਨੂੰ ਚੌਧਰੀਬਾੜੀ ਦੇ ਮਲਬੇ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਲੁਟੇਰੇ ਨੇ ਚੁੱਕ ਲਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਕਤਲ ਤੋਂ ਦੋ ਸਾਲ ਬਾਅਦ, 1948 ਵਿੱਚ, ਸ਼ਰਾਰਤ ਕਰਨ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਗੁਲਾਮ ਸਰਵਰ ਦੇ ਇੱਕ ਆਦਮੀ ਨੇ ਗਾਂਧੀ ਸ਼ਾਂਤੀ ਮਿਸ਼ਨ ਦੁਆਰਾ ਚਲਾਏ ਜਾ ਰਹੇ ਕੈਂਪ ਵਿੱਚ ਬੈਰਲ ਲਗਾਇਆ, ਜਿਸਦਾ ਇੰਚਾਰਜ ਪਿਆਰੇਲਾਲ ਨਈਅਰ ਦੇ ਅਧੀਨ ਸੀ। ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਇਹ ਖ਼ਬਰ ਫੈਲਾਉਣਾ ਸੀ ਕਿ ਕੈਂਪ ਵਿਚ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਕਤਲੇਆਮ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਹਥਿਆਰ ਮਿਲਿਆ ਹੈ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ 'ਤੇ ਕੈਂਪ ਨੂੰ ਬੰਦ ਕਰਨ ਅਤੇ ਗਾਂਧੀਵਾਦੀਆਂ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਕੱਢਣ ਲਈ ਦਬਾਅ ਪਾਇਆ ਗਿਆ। ਗਾਂਧੀ ਸ਼ਾਂਤੀ ਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਦੋਸ਼ਾਂ ਦੀ ਜਾਂਚ ਪੂਰਬੀ ਬੰਗਾਲ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਇੱਕ ਮੰਤਰੀ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਇੱਕ ਸਥਾਨਕ ਮੁਸਲਮਾਨ ਨੇ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਦਾ ਖੁਲਾਸਾ ਕੀਤਾ।

ਸ਼ਾਹਪੁਰ ਬਾਜ਼ਾਰ ਅਤੇ ਚੌਧਰੀਬਾੜੀ ਵਿਖੇ ਕਤਲੇਆਮ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕਰਨ ਤੋਂ ਇੱਕ ਦਿਨ ਬਾਅਦ, ਸਰਵਰ ਨੇ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਰਿਪੋਰਟ ਭੇਜੀ ਕਿ ਇਸ ਕਤਲੇਆਮ ਲਈ 'ਬਾਹਰੋਂ ਆਏ ਗੁੰਡੇ' ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਹਨ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਜਾਨ ਨੂੰ ਖ਼ਤਰਾ ਹੈ। ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਗਿਰੋਹਾਂ ਦੁਆਰਾ ਇਕੱਠੀ ਕੀਤੀ ਲੁੱਟ ਤੋਂ ਆਪਣੇ ਪੀੜਤਾਂ ਨੂੰ ਰਾਹਤ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਇਸਲਾਮ ਕਬੂਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਹੁਣ ਉਸਦੇ ਇੱਜੜ ਦਾ ਇੱਕ ਹਿੱਸਾ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਸਰਵਰ ਨੂੰ ਆਖਿਰਕਾਰ ਫੌਜ ਨੇ 22 ਅਕਤੂਬਰ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ।

ਜਬਰੀ ਧਰਮ ਪਰਿਵਰਤਨ ਦਾ ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਮਾਮਲਾ ਰਾਏਪੁਰ ਦੀ ਕਾਂਗਰਸ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਸਕੱਤਰ ਹਰਿੰਦਰ ਘੋਸ਼ ਦਾ ਸੀ। ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ 'ਤੇ ਹਮਲੇ ਤੋਂ ਬਚਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਹਰਿੰਦਰ ਨੇ ਦੋ ਮੁਸਲਿਮ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਕੋਲ ਸ਼ਰਨ ਲਈ ਜੋ ਉਸ ਨੂੰ ਛੱਡਣ ਲਈ ਸਹਿਮਤ ਹੋ ਗਏ ਸਨ ਜੇਕਰ ਉਹ ਇਸਲਾਮ ਕਬੂਲ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਹਰਿੰਦਰ ਨੇ ਆਖਰਕਾਰ ਸਹਿਮਤੀ ਦਿੱਤੀ, ਤਾਂ ਇੱਕ ਪਰਚਾ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਦਸਤਖਤ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ ਗਿਆ। 15 ਅਕਤੂਬਰ ਨੂੰ ਹਰਿੰਦਰ ਨੂੰ ਰਾਏਪੁਰ ਦੀ ਇੱਕ ਮਸਜਿਦ ਵਿੱਚ ਲਿਜਾਇਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉੱਥੇ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਇੱਥੇ ਉਸ ਨੂੰ ਇਕ ਹੋਰ ਪੈਂਫਲਟ 'ਤੇ ਦਸਤਖਤ ਕਰਨ ਲਈ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ, ਜੋ ਸਥਾਨਕ ਪ੍ਰੈਸ ਵਿਚ ਛਾਪਿਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਧਰਮ ਪਰਿਵਰਤਨ ਲਈ ਮਨਾਉਣ ਲਈ ਪ੍ਰਸਾਰਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਉਹ ਬਾਰਾਂ ਦਿਨਾਂ ਤੱਕ ਮਸਜਿਦ ਵਿੱਚ ਬੰਦ ਰਿਹਾ। ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਦਿੱਤੇ ਆਪਣੇ ਲਿਖਤੀ ਬਿਆਨ ਵਿੱਚ, ਹਰਿੰਦਰ ਨੇ ਆਪਣੇ ਦਹਿਸ਼ਤ ਦੇ ਦਿਨਾਂ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕੀਤਾ: 'ਮੇਰਾ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਭੋਜਨ ਬੀਫ ਅਤੇ ਚੌਲ ਸੀ, ਜੋ ਮੈਨੂੰ ਖਾਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਨਮਾਜ਼ ਪੜ੍ਹਾਈ ਜਾਂਦੀ ਸੀ ਅਤੇ ਸ਼ੁੱਕਰਵਾਰ ਨੂੰ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਇਸਲਾਮੀ ਧਰਮ ਅਤੇ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ 'ਤੇ ਲੈਕਚਰ ਦੇਣਾ ਪੈਂਦਾ ਸੀ।

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਆਗੂਆਂ ਨੇ ਇਸ ਬਰਬਰਤਾ ਵਿੱਚ ਹਿੱਸਾ ਲਿਆ ਅਤੇ ਕਾਤਲਾਂ ਦੇ ਗਰੋਹ ਨੂੰ ਹਦਾਇਤਾਂ ਜਾਰੀ ਕਰਨ ਲਈ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਸਵੇਰੇ-ਸ਼ਾਮ ਮਸਜਿਦ ਵਿੱਚ ਮੀਟਿੰਗਾਂ ਕੀਤੀਆਂ।

Machine Translated by Google

ਅਤੇ ਅੱਗ ਲਾਉਣ ਵਾਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦਾ ਇੱਕ ਸਥਾਨਕ ਮੈਂਬਰ, ਥਾਨਾ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਦਾ ਸਕੱਤਰ, ਯੂਨੀਅਨ ਪੀਸ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਦੋ ਸਕੱਤਰ, ਯੂਨੀਅਨ ਬੋਰਡਾਂ ਦੇ ਦੋ ਪ੍ਰਧਾਨ ਅਤੇ ਇੱਕ ਜ਼ਿਮੀਦਾਰ, ਜ਼ਿਮੀਦਾਰ ਸਨ।

ਸਥਾਨਕ ਹਰੀਜਨਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਬਖਸ਼ਿਆ ਨਹੀਂ ਗਿਆ ਸੀ, ਭਾਵੇਂ ਜਿਨਾਹ ਨੇ ਕਾਂਗਰਸ ਨੂੰ 'ਜਾਤੀ ਹਿੰਦੂ' ਸੰਗਠਨ ਵਜੋਂ ਸ਼੍ਰੇਣੀਬੱਧ ਕਰਵਾ ਕੇ ਅਤੇ ਫਿਰ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਦੇ ਕੋਟੇ ਵਿੱਚੋਂ ਅੰਤਰਿਮ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਵਜੋਂ ਬੰਗਾਲ ਦੇ ਇੱਕ ਹਰੀਜਨ ਨੂੰ ਨਾਮਜ਼ਦ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜਿੱਤਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ। ਨੋਆਖਲੀ ਵਿੱਚ ਧਰਮ ਪਰਿਵਰਤਨ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਹੀ ਬਖਸ਼ਿਆ ਗਿਆ।

ਹਾਲਾਂਕਿ, ਦੋ ਭਾਈਚਾਰਿਆਂ ਦੇ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰਨ ਦੀਆਂ ਉਦਾਹਰਣਾਂ ਸਨ। ਭਟਿਆਲਪੁਰ ਵਿਖੇ, ਇੱਕ ਮੁਸਲਮਾਨ ਇੱਕ ਹਿੰਦੂ ਡਾਕਟਰ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਲਈ ਨਿਕਲੀ ਭੀੜ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਖੜ੍ਹਾ ਸੀ। ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਉਹ ਡਾ ਚੰਦਰਸ਼ੇਖਰ ਭੌਮਿਕ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਵਿੱਚ ਕਾਮਯਾਬ ਹੋ ਗਿਆ, ਜੋ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਗਾਂਧੀ ਸ਼ਾਂਤੀ ਮਿਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਗਿਆ ਅਤੇ ਪਿਆਰੇਲਾਲ ਨਈਅਰ ਲਈ ਅਨੁਵਾਦਕ ਵਜੋਂ ਕੰਮ ਕੀਤਾ। ਉਸੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਨੇ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਪਿਆਰੇਲਾਲ ਨਈਅਰ ਨੂੰ ਬਚਾਇਆ, ਜਿਸਨੂੰ ਇੱਕ ਵਾਰ ਇੱਕ ਗਿਰੋਹ ਦੁਆਰਾ ਰਾਹ ਵਿੱਚ ਪਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ ਜਦੋਂ ਉਹ ਆਪਣੇ ਸ਼ਾਂਤੀ ਕੈਂਪ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਅਸਥਿਰ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਫੈਲਾਉਣ ਲਈ ਕਾਹਲੀ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ, ਗਾਂਧੀ ਬੰਗਾਲ ਵਿੱਚ ਵਾਪਰੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਪੂਰੇ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਭਾਵਾਂ ਤੋਂ ਦੁਖੀ ਸਨ। ਉਹ ਜਾਣਦਾ ਸੀ ਕਿ ਭਾਰਤ ਤਾਂ ਹੀ ਬਚੇਗਾ ਜੇਕਰ ਹਿੰਦੂ ਅਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਆਪਸੀ ਸਾਂਝ ਨਾਲ ਰਹਿਣ। ਦਿਨ-ਬ-ਦਿਨ ਉਹ ਪਹਿਲਾਂ ਸੇਵਾਗ੍ਰਾਮ ਤੋਂ ਅਤੇ ਫਿਰ ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ ਸਥਿਤ ਆਪਣੇ ਕੈਂਪ ਤੋਂ, ਵਿਵੇਕ ਦੀ ਪ੍ਰਬਲਤਾ ਲਈ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ। 24 ਅਕਤੂਬਰ ਨੂੰ, ਜਿਵੇਂ ਹੀ ਵਾਲਮੀਕਿ ਮੰਦਰ ਅਤੇ ਗਾਂਧੀ ਦੁਆਰਾ ਕਬਜੇ ਵਾਲੇ ਕਮਰਿਆਂ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਵਿਹੜੇ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮ ਦੀ ਨਮਾਜ਼ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਸੀ, ਆਰਐਸਐਸ ਵਰਕਰਾਂ ਦੇ ਇੱਕ ਸਮੂਹ ਨੇ ਮੀਟਿੰਗ ਵਿੱਚ ਵਿਘਨ ਪਾ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਕੁਰਾਨ ਦੀਆਂ ਆਇਤਾਂ ਦੇ ਪਾਠ ਕਰਨ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦੇਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਉਹ ਦਰਸ਼ਕਾਂ ਨੂੰ ਧੱਕੇ ਮਾਰ ਕੇ ਉਸ ਥਾਂ ਵੱਲ ਵਧੇ ਜਿੱਥੇ ਗਾਂਧੀ ਬੈਠੇ ਸਨ, ਮੁਸਲਿਮ ਵਿਰੋਧੀ ਤਖ਼ਤੀਆਂ ਫੜ ਕੇ ਅਤੇ ਨਾਅਰੇ ਲਗਾਉਂਦੇ ਹੋਏ। ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਇਹ ਖੁਲਾਸਾ ਹੋਇਆ ਕਿ ਨਰਾਇਣ ਡੀ. ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਨੱਥੂਰਾਮ ਗੋਡਸੇ ਇਸ ਸਮੂਹ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਸਨ।

ਨਹਿਰੂ ਅਤੇ ਪਟੇਲ ਨਾਲ ਸਲਾਹ-ਮਸ਼ਵਰਾ ਕਰਕੇ, ਗਾਂਧੀ ਨੇ 28 ਅਕਤੂਬਰ ਨੂੰ ਨੋਆਖਲੀ ਲਈ ਕਲਕੱਤੇ ਲਈ ਰਵਾਨਾ ਹੋਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ। 28 ਤਰੀਕ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਸਭਾ ਵਿੱਚ, ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਦੋ ਭਾਈਚਾਰਿਆਂ ਵਿੱਚ ਪਾੜਾ ਮਿਟਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਬੰਗਾਲ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਉਹ ਔਰਤਾਂ ਅਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਦਿਲਾਸਾ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਉਹ ਰਾਜਪਾਲ ਅਤੇ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਵੀ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ, ਅਤੇ ਫਿਰ ਨੋਆਖਲੀ ਵੱਲ ਚੱਲ ਪਿਆ। ਅਗਲੀ ਸਵੇਰ ਉਹ ਹੈਂਡਪਿਕ ਕੀਤੇ ਪੈਰੋਕਾਰਾਂ ਦੇ ਇੱਕ ਛੋਟੇ ਸਮੂਹ ਨਾਲ ਰਵਾਨਾ ਹੋਇਆ।

ਸ਼ਾਂਤੀ ਤੀਰਥ

ਗਾਂਧੀ ਤੇਰਾਂ ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਵਕਫ਼ੇ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਸ ਰਸਤੇ 'ਤੇ ਸਫ਼ਰ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ ਅਤੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਲੋਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇੱਕ ਝਲਕ ਪਾਉਣ ਲਈ ਸਟੇਸ਼ਨਾਂ 'ਤੇ ਇਕੱਠੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਦ

Machine Translated by Google

ਰੇਲਵੇ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੇ ਭੀੜ ਨੂੰ ਖਿੰਡਾਉਣ ਲਈ ਆਪਣੇ ਨਿਪਟਾਰੇ 'ਤੇ ਹਰ ਸੰਭਵ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ, ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਭਜਾਉਣ ਲਈ ਜਲ ਤੋਪਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ।

ਜਦੋਂ ਉਹ ਕਲਕੱਤੇ ਵੱਲ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਤਾਂ ਬਿਹਾਰ ਭੜਕ ਉੱਠਿਆ। ਪੂਰਬੀ ਬੰਗਾਲ ਤੋਂ ਸੈਂਕੜੇ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ ਬਿਹਾਰ ਦੇ ਉੱਤਰ-ਪੂਰਬੀ ਹਿੱਸਿਆਂ ਵਿੱਚ ਪਹੁੰਚ ਗਏ ਸਨ।
ਨੋਆਖਲੀ ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੀ ਦੁਰਦਸ਼ਾ ਬਾਰੇ ਕਹਾਣੀਆਂ ਨੇ ਪੂਰੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਬਿਹਾਰੀਆਂ ਅਤੇ ਕੱਟੜ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ਭੜਕਾਇਆ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬਿਹਾਰ ਵਿੱਚ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਤੋਂ ਆਪਣਾ ਬਦਲਾ ਲੈਣ ਦੀ ਚੋਣ ਕੀਤੀ। ਬਿਹਾਰ ਇੱਕ ਮੁੱਖ ਤੌਰ 'ਤੇ ਗਰੀਬ ਖੇਤੀ ਪ੍ਰਧਾਨ ਰਾਜ ਸੀ; ਪਿੰਡਾਂ ਅਤੇ ਬਸਤੀਆਂ ਨੂੰ ਯੋਜਨਾਬੱਧ ਢੰਗ ਨਾਲ ਧਰਮ ਅਤੇ ਜਾਤ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਵੰਡਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਹਿੰਦੂ ਭੀੜਾਂ ਨੇ ਅਲੱਗ-ਥਲੱਗ ਮੁਸਲਿਮ ਬਸਤੀਆਂ ਅਤੇ ਪਿੰਡਾਂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਅਜਿਹੀਆਂ ਕਈ ਬਸਤੀਆਂ ਨੂੰ ਕੁਸ਼ਲਤਾ ਨਾਲ ਤਬਾਹ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਇੱਕ ਵੀ ਵਸਨੀਕ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਬਖਸ਼ਿਆ। ਹਿੰਸਾ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਵੱਡੇ ਕਸਬਿਆਂ ਅਤੇ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਰਾਜਧਾਨੀ ਪਟਨਾ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਹਫ਼ਤੇ ਵਿੱਚ ਫੈਲ ਗਈ।

ਕਲਕੱਤਾ ਪਹੁੰਚਣ 'ਤੇ, ਗਾਂਧੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਮੂਹ ਨੂੰ ਸਿੱਧੇ ਸਤੀਸ਼ ਚੰਦਰ ਦਾਸਗੁਪਤਾ ਦੇ ਸੋਦੇਪੁਰ ਸਥਿਤ ਖਾਦੀ ਪ੍ਰਤਿਸ਼ਠਾਨ ਆਸ਼ਰਮ ਲਿਜਾਇਆ ਗਿਆ। ਕਈ ਸੌ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਇਕੱਠ ਧੀਰਜ ਨਾਲ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਉਡੀਕ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰਦਿਆਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਰੱਬ ਦੀ ਰਜ਼ਾ ਪੂਰੀ ਕਰਨ ਲਈ ਖਾਲੀ ਮਨ ਨਾਲ ਆਏ ਹਨ।

ਸੁਹਰਾਵਰਦੀ ਸ਼ਾਨ ਦੇ ਭੁਲੇਖੇ ਤੋਂ ਪੀੜਤ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਦਫ਼ਤਰ ਨੂੰ ਮੁਗਲ ਬਾਦਸ਼ਾਹਾਂ ਦੇ ਨਿੱਜੀ ਦਰਬਾਰਾਂ ਦੀ ਤਰਜ਼ 'ਤੇ ਸਟਾਈਲ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਅਤੇ ਮਹਿਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਦਰਬਾਰ ਵਿੱਚ, ਇੱਕ ਗੱਦੇ 'ਤੇ ਖਿੱਚਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਗਾਂਧੀ ਨਾਲ ਮੁਲਾਕਾਤ ਲਈ ਕੋਈ ਅਪਵਾਦ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। 'ਇਹ ਕਿੱਦਾਂ ਸ਼ਹੀਦ ਸਾਹਬ, ਹਰ ਕੋਈ ਤੁਹਾਨੂੰ ਮੁਜਰਿਮਾਂ ਦਾ ਸਰਦਾਰ ਆਖਦਾ ਹੈ? ਤੁਹਾਡੇ ਬਾਰੇ ਕਹਿਣ ਲਈ ਕਿਸੇ ਕੋਲ ਵੀ ਚੰਗਾ ਸ਼ਬਦ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦਾ!' ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਕਿਹਾ। ਇਸ ਦੇ ਜਵਾਬ ਵਿੱਚ, ਉਸਨੇ ਬੇਰਹਿਮੀ ਨਾਲ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, 'ਮਹਾਤਮਾ ਜੀ, ਕੀ ਲੋਕ ਤੁਹਾਡੀ ਪਿੱਠ ਪਿੱਛੇ ਵੀ ਤੁਹਾਡੇ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕਹਿੰਦੇ?'

'ਇਹ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ,' ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਹੱਸਦੇ ਹੋਏ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ। 'ਅਜੇ ਵੀ ਕੁਝ ਅਜਿਹੇ ਹਨ ਜੋ ਮੈਨੂੰ ਮਹਾਤਮਾ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸ਼ਹੀਦ ਸੁਹਰਾਵਰਦੀ, ਮਹਾਤਮਾ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋਏ ਇੱਕ ਵੀ ਵਿਅਕਤੀ ਨਹੀਂ ਸੁਣਿਆ!' ਸੁਹਰਾਵਰਦੀ ਨੇ ਬੇਸ਼ਰਮੀ ਨਾਲ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ, 'ਮਹਾਤਮਾ ਜੀ, ਤੁਹਾਡੀ ਮੌਜੂਦਗੀ ਵਿਚ ਲੋਕ ਤੁਹਾਡੇ ਬਾਰੇ ਕੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਇਸ 'ਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨਾ ਕਰੋ!'

ਇਸ ਨੂੰ ਖੋਲ੍ਹਣ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਦੋਵੇਂ ਬੰਗਾਲ ਲਈ ਸ਼ਾਂਤੀ ਯੋਜਨਾ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਬੈਠ ਗਏ। ਜੋ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਸਾਹਮਣੇ ਆਇਆ, ਉਸ ਵਿੱਚ ਬਾਹਰੀ ਤਾਕਤ ਦੇ ਡਰ ਤੋਂ ਜਾਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੇ ਦਬਾਅ ਹੇਠ ਆਪਸੀ ਸਹਿਯੋਗ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਈ ਸ਼ਾਂਤੀ ਦੀ ਕਲਪਨਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਹਿੰਦੂ ਅਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਬਰਾਬਰ ਦੇ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਹੋਣਗੇ। ਬੰਗਾਲ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਸ਼ਾਂਤੀ ਦੀ ਗਾਰੰਟੀ ਦੇਵੇਗੀ, 'ਇੱਕ ਸ਼ਾਂਤੀ ਜੋ ਕਿ ਫੌਜ ਅਤੇ ਪੁਲਿਸ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਦਿਲੋਂ ਕੀਤੇ ਗਏ ਯਤਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਲਾਗੂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ... ਇਹ ਸਾਡਾ ਪੱਕਾ ਯਕੀਨ ਹੈ ਕਿ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਨੂੰ ਫਿਰਕੂ ਝਗੜੇ ਦੁਆਰਾ ਨਹੀਂ ਲਿਆਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ. ਕੀ ਭਾਰਤ ਨੂੰ ਇਸੇ ਸਾਧਨਾਂ ਰਾਹੀਂ ਪੂਰਾ ਰੱਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਸਾਡਾ ਇਹ ਵੀ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਹੈ ਕਿ ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਧਰਮ ਪਰਿਵਰਤਨ ਜਾਂ ਵਿਆਹ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ; ਨਾ ਹੀ ਅਗਵਾ ਦੀ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਥਾਂ ਹੈ

Machine Translated by Google

ਜਿਸਨੂੰ ਦਿਆਲੂ ਜਾਂ ਸੱਭਿਅਕ ਕਹਾਉਣ ਦਾ ਕੋਈ ਦਾਅਵਾ ਹੋਵੇ।' ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਦੀ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਹੇਠ ਹਿੰਦੂਆਂ ਅਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੀ ਬਰਾਬਰ ਗਿਣਤੀ ਵਾਲੀ ਕਮੇਟੀ ਬਣਾਈ ਜਾਵੇਗੀ, ਜਿਸ ਨੇ ਗਾਰੰਟੀ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਸ਼ਾਂਤੀ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਫੈਸਲਿਆਂ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰੇਗੀ।

ਇਸ ਦੌਰਾਨ, ਨਹਿਰੂ, ਪਟੇਲ, ਲਿਆਕਤ ਅਲੀ ਖਾਨ ਅਤੇ ਬਦਨਾਮ ਸਰਦਾਰ ਅਬਦੁਰ ਰਾਬ ਨਿਸ਼ਤਰ ਸਥਿਤੀ ਦਾ ਜਾਇਜ਼ਾ ਲੈਣ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਜਲਦੀ ਤੋਂ ਜਲਦੀ ਨਿਪਟਾਉਣ ਲਈ ਪਟਨਾ ਪਹੁੰਚੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਭਰੋਸਾ ਦਿਵਾਇਆ ਕਿ ਉਹ ਬਿਹਾਰ ਨੂੰ ਆਮ ਵਾਂਗ ਲਿਆਉਣਗੇ, ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਭਰੋਸਾ ਵਿਅਰਥ ਸਾਬਤ ਹੋਇਆ; ਜ਼ਹਿਰ ਬਹੁਤ ਫੈਲ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਤਰੀਕਿਆਂ ਨਾਲ ਹੀ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਨੋਆਖਲੀ ਲਈ ਰਵਾਨਾ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਾਥੀਆਂ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸੂਚਿਤ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਹ ਹੁਣ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਭੋਜਨ ਖਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਜੇਕਰ ਨੋਆਖਲੀ ਅਤੇ ਬਿਹਾਰ ਵਿੱਚ ਹਾਲਾਤ ਨਹੀਂ ਬਦਲੇ ਤਾਂ ਉਹ ਸ਼ਾਂਤੀ ਸਥਾਪਤ ਹੋਣ ਤੱਕ ਭੋਜਨ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਛੱਡ ਦੇਣਗੇ। ਨਹਿਰੂ ਨੂੰ ਉਸ ਨੇ ਲਿਖਿਆ: 'ਬਿਹਾਰ ਤੋਂ ਆਈ ਖ਼ਬਰ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਹਿਲਾ ਕੇ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਮੇਰਾ ਆਪਣਾ ਫਰਜ਼ ਸਾਫ਼ ਜਾਪਦਾ ਹੈ.... ਭਾਵੇਂ ਮੈਂ ਵਰਤ ਨੂੰ ਟਾਲਣ ਲਈ ਬਹੁਤ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ, 1 ਹੁਣ ਅਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ... ਮੇਰੀ ਅੰਦਰਲੀ ਆਵਾਜ਼ ਮੈਨੂੰ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ, 'ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਬੇਵਕੂਫੀ ਦੇ ਕਤਲੇਆਮ ਦੇ ਗਵਾਹ ਬਣ ਕੇ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਦੇ ਹੋ। . ਜੇ ਲੋਕ ਇਹ ਦੇਖਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕੀ ਦਿਨ ਦੀ ਰੌਸ਼ਨੀ ਵਾਂਗ ਸਾਫ਼ ਹੈ ਅਤੇ ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੇ, ਤਾਂ ਕੀ ਇਸਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਤੁਹਾਡਾ ਦਿਨ ਖ਼ਤਮ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ? ਦਲੀਲ ਦਾ ਤਰਕ ਮੈਨੂੰ ਅਟੱਲ ਤੌਰ 'ਤੇ ਤੇਜ਼ ਵੱਲ ਲੈ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਇੱਕ ਬਿਆਨ ਜਾਰੀ ਕਰਨ ਦੀ ਤਜਵੀਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਇਹ ਪਾਗਲਪਨ ਦਾ ਨਾਚ ਬੰਦ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਮੈਨੂੰ ਮਰਨ ਵਰਤ 'ਤੇ ਜਾਣਾ ਪਵੇਗਾ.... ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਵੱਖਰਾ ਸੋਚਦੇ ਹੋ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਸੰਘਰਸ਼ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹੋ। ਜੋ ਵੀ ਤੁਸੀਂ ਕਹੋਗੇ ਉਹ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਭਾਰ ਲੈ ਕੇ ਜਾਵੇਗਾ. ਪਰ ਜਿਵੇਂ ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੇ ਸੁਭਾਅ ਨੂੰ ਜਾਣਦੇ ਹੋ, ਮੈਨੂੰ ਯਕੀਨ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੇ ਪ੍ਰਸਤਾਵਿਤ ਕਦਮ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰੋਗੇ। ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ, ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੀ ਸੰਭਾਵੀ ਮੌਤ ਬਾਰੇ ਇੱਕ ਪਲ ਵੀ ਸੋਚੇ ਬਿਨਾਂ ਆਪਣਾ ਕੰਮ ਜਾਰੀ ਰੱਖੋਗੇ ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਰੱਬ ਦੀ ਚੰਗੀ ਦੇਖਭਾਲ ਲਈ ਛੱਡ ਦਿਓਗੇ। ਚਿੰਤਾ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਨਹੀਂ।'

ਨੋਆਖਲੀ ਲਈ ਰਵਾਨਾ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਸਨੇ ਬਿਹਾਰ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਿਤ ਇੱਕ ਅਪੀਲ ਜਾਰੀ ਕੀਤੀ, ਜਿਸਦਾ ਸਿਰਲੇਖ ਸੀ: 'ਬਿਹਾਰ ਨੂੰ': 'ਮੇਰੇ ਸੁਪਨਿਆਂ ਦੇ ਬਿਹਾਰ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਝੂਠਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਪਦਾ ਹੈ... ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਅਧੀਨ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦਾ ਜਵਾਬ ਦੇਣਾ ਕਾਫ਼ੀ ਆਸਾਨ ਹੈ। ਬੰਗਾਲ ਕੋਈ ਬਿਹਤਰ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਜੇ ਬਦਤਰ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਅਤੇ ਇਹ ਬਿਹਾਰ ਸਿਰਫ਼ ਬਾਅਦ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਇੱਕ ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਮਾੜੀ ਹਰਕਤ ਵਿਰੋਧੀ ਪਾਰਟੀ ਵੱਲੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਅਜਿਹੀ ਹਰਕਤ ਲਈ ਕੋਈ ਜਾਇਜ਼ ਨਹੀਂ ਹੈ.... ਕੀ ਕਾਂਗਰਸੀਆਂ ਨੇ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਉੱਤੇ ਇਲਜ਼ਾਮ ਲਗਾਏ ਫਿਰਕਾਪ੍ਰਸਤੀ ਦਾ ਕੋਈ ਜਵਾਬ ਹੈ? ਕੀ ਬਿਹਾਰ ਵਿੱਚ ਚੌਦਾਂ ਫੀਸਦੀ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਕੁਚਲਣ ਦੀ ਬੇਰਹਿਮੀ ਨਾਲ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨਾ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦ ਹੈ?

'ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਦੱਸਣ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਕੁਝ ਹਜ਼ਾਰ ਬਿਹਾਰੀਆਂ ਦੇ ਪਾਪਾਂ ਲਈ ਪੂਰੇ ਬਿਹਾਰ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਨਹੀਂ ਕਰਾਂਗਾ।

... ਮੈਨੂੰ ਡਰ ਹੈ, ਜੇਕਰ ਬਿਹਾਰ ਵਿੱਚ ਦੁਰਵਿਹਾਰ ਜਾਰੀ ਰਿਹਾ ਤਾਂ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸਾਰੇ ਹਿੰਦੂ ਨਿੰਦਾ ਕਰਨਗੇ

Machine Translated by Google

ਸੰਸਾਰ ਦੁਆਰਾ. ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਅਹਿੰਸਾ ਤੋਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸ਼ਰਮਿੰਦਾ ਨਹੀਂ ਹਾਂ... ਪਰ ਮੈਂ ਇਸ ਚਿੱਠੀ ਵਿੱਚ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਅਹਿੰਸਾ ਦੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਦੱਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਜੋ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਉਹ ਕਾਇਰਤਾ ਤੋਂ ਵੀ ਮਾੜਾ ਹੈ। ਇਹ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਧਰਮ ਦੇ ਲਾਇਕ ਨਹੀਂ ਹੈ... ਤੁਸੀਂ ਜੋ ਕੀਤਾ·ਹੈ ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਨੀਵਾਂ ਕਰਨ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਨੂੰ ਹੇਠਾਂ ਖਿੱਚਣ ਲਈ ਕੀਤਾ

6 ਨਵੰਬਰ ਨੂੰ, ਗਾਂਧੀ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਸ਼ਾਂਤੀਵਾਦੀਆਂ ਦਾ ਸਮੂਹ, ਬੰਗਾਲ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਨੁਮਾਇੰਦਿਆਂ ਦੇ ਨਾਲ, ਇੱਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਰੇਲਗੱਡੀ ਰਾਹੀਂ ਨੋਆਖਲੀ ਲਈ ਰਵਾਨਾ ਹੋਇਆ। ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਬੰਗਾਲ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਕਿਰਤ ਮੰਤਰੀ, ਸ਼ਮਸੁਦੀਨ ਅਹਿਮਦ, ਦੋ ਸੰਸਦੀ ਸਕੱਤਰ, ਨਸਰੁੱਲਾ ਖਾਨ ਅਤੇ ਅਬਦੁਰ ਰਸ਼ੀਦ ਸਨ; ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਨੋਆਖਲੀ ਦੇ ਸ਼ਾਂਤੀ ਮਿਸ਼ਨ ਦੌਰਾਨ ਸਥਾਨਕ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦੇ ਸਹਿਯੋਗ ਨੂੰ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਸੌਂਪੀ ਗਈ ਸੀ। ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ ਸੁਹਰਾਵਰਦੀ ਅਤੇ ਨਸਰੁੱਲਾ ਖਾਨ ਦੋਵਾਂ ਦੀਆਂ ਧੀਆਂ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਨਾਲ ਜਾਣੀਆਂ ਸਨ, ਪਰ ਸੁਹਰਾਵਰਦੀ ਨੂੰ 'ਸਲਾਹ' ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਹ ਯੋਜਨਾ ਛੱਡ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ ਕਿ ਨੋਆਖਲੀ ਵਿੱਚੋਂ ਲੰਘਣ ਵਾਲੀਆਂ ਦੋ ਮੁਸਲਿਮ ਕੁੜੀਆਂ ਨੋਆਖਲੀ ਦੇ ਕੱਟੜ ਮੁੱਲਾਂ ਦੀਆਂ ਸੰਵੇਦਨਸ਼ੀਲਤਾਵਾਂ ਨੂੰ 'ਨਾਰਾਜ਼' ਕਰਨਗੀਆਂ।

ਖੁਸਤੀਆ ਅਤੇ ਗੋਲਾਂਡੋ ਵਿਖੇ ਵੱਡੀ ਭੀੜ ਨੇ ਗਾਂਧੀ ਦਾ ਸੁਆਗਤ ਕੀਤਾ, ਜਿੱਥੇ ਉਸਨੇ ਭੀੜ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ 1920 ਦੇ ਦਹਾਕੇ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਦੌਰ ਦੇ ਖਿਲਾਫਤ ਅੰਦੋਲਨ ਦੌਰਾਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹਿੰਦੂ-ਮੁਸਲਿਮ ਏਕਤਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦੌਰੇ ਕਾਰਨ ਬੰਗਾਲ ਵਿੱਚ ਮੁੜ ਜਾਗ੍ਰਿਤ ਹੋਵੇਗੀ। ਗੋਲਾਂਡੋ ਰੇਲਹੈੱਡ 'ਤੇ ਆਖਰੀ ਸਟਾਪ ਸੀ, ਸੌ ਮੀਲ ਤੋਂ ਵੱਧ ਦਾ ਅਗਲਾ ਸਫ਼ਰ ਪਦਮਾ ਨਦੀ ਦੇ ਹੇਠਾਂ ਕਿਸ਼ਤੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਉਹ ਦੇਰ ਰਾਤ ਚਾਂਦਪੁਰ ਪਹੁੰਚੇ ਜਿੱਥੇ ਪਟੇਲ ਦਾ ਇੱਕ ਤਾਰ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਸੌਂਪਿਆ ਗਿਆ। ਉਹ ਤੁਰੰਤ ਇਸ ਦਾ ਜਵਾਬ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਪਰ ਕੋਈ ਵੀ ਫੋਨ ਜਾਂ ਟੈਲੀਗ੍ਰਾਫ ਲਾਈਨ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ। ਰਾਤ ਅੱਧ ਵਿਚਕਾਰਲੀ ਕਿਸ਼ਤੀ 'ਤੇ ਬਿਤਾਈ ਗਈ। ਅਗਲੀ ਸਵੇਰ ਇਹ ਦਲ ਰੇਲਗੱਡੀ ਰਾਹੀਂ ਨੋਆਖਲੀ ਵਿੱਚ ਚੌਮੁਹਾਨੀ ਲਈ ਯਾਤਰਾ ਜਾਰੀ ਰੱਖਣ ਲਈ ਉਤਰਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਉਤਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਦੋ ਵਫ਼ਦ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਉਡੀਕ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ; ਇੱਕ ਮੁਸਲਮਾਨ, ਦੂਜਾ ਹਿੰਦੂ। ਮੁਸਲਿਮ ਵਫ਼ਦ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ ਜੋ ਸ਼ਾਂਤੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧੀ ਮੰਡਲ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਨਾਰਾਜ਼ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਦਲੀਲ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਨੋਆਖਲੀ ਵਿੱਚ ਵਾਪਰੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਬਾਰੇ ਖ਼ਬਰਾਂ ਬਹੁਤ ਵਧਾ-ਚੜ੍ਹਾ ਕੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ ਅਤੇ ਇਹ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਨੂੰ ਖਰਾਬ ਕਰਨ ਅਤੇ ਬਦਨਾਮ ਕਰਨ ਲਈ ਇੱਕ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਮੁਹਿੰਮ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਨੋਆਖਲੀ ਅਤੇ ਟਿੱਪਰਾਹ ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ ਵਿੱਚ ਸਿਰਫ਼ ਪੰਦਰਾਂ ਹਿੰਦੂ ਹੀ ਮਾਰੇ ਗਏ ਸਨ, ਜਦੋਂਕਿ ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੂ ਫ਼ੌਜ ਵੱਲੋਂ ਅੰਨ੍ਹੇਵਾਹ ਗੋਲੀਬਾਰੀ ਵਿੱਚ ਤੀਹ ਤੋਂ ਵੱਧ ਬੇਕਸੂਰ ਮੁਸਲਮਾਨ ਮਾਰੇ ਗਏ ਸਨ।

ਨੋਆਖਾਲੀ ਦੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਮੈਜਿਸਟ੍ਰੇਟ ਮੈਕਲਨਰਨੀ ਨੇ ਇੱਕ ਅਧਿਕਾਰਤ ਨੋਟਿਸ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਜੋ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਦਿਖਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਨੋਟਿਸ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ, ਜਦੋਂ ਤੱਕ, ਇਸ ਦੇ ਉਲਟ ਸਾਬਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਉਹ ਇਹ ਮੰਨ ਲਵੇਗਾ ਕਿ 'ਵਿਘਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਸਲਾਮ ਕਬੂਲ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਹਰ ਵਿਅਕਤੀ ਦਾ ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਧਰਮ ਪਰਿਵਰਤਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਉਹ ਹਿੰਦੂ ਰਿਹਾ'।
ਪੜ੍ਹਨਾ

Machine Translated by Google

ਨੋਟਿਸ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜੇਕਰ ਸਾਰੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਨੋਟਿਸ ਦਾ ਸਮਰਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਇਹ ਸਵਾਲ ਦਾ ਨਿਪਟਾਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਬਹੁਤ ਲੰਬਾ ਸਫ਼ਰ ਤੈਅ ਕਰੇਗਾ। ਜੇ ਕੋਈ ਸੱਚੇ ਦਿਲੋਂ ਕਲੀਮਾ ਦਾ ਪਾਠ ਕਰਨ ਲਈ ਝੁਕਾਅ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਸਦਾ ਜਨਤਕ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਕਿਉਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ? ਮੁਸਲਿਮ ਵਫ਼ਦ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਪੱਖਪਾਤੀ ਮਨਾਂ ਨਾਲ ਆਏ ਸਨ। ਇਹ ਸੋਚ ਕੇ ਕਿ ਗਾਂਧੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਖ਼ਤ ਤਾੜਨਾ ਅਤੇ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਉਣਗੇ, ਉਹ ਹਰ ਇਲਜ਼ਾਮ ਅਤੇ ਨਿੰਦਾ ਦਾ ਜਵਾਬੀ ਹਮਲਾ ਕਰਨ ਦੀਆਂ ਰਣਨੀਤੀਆਂ ਲੈ ਕੇ ਆਏ ਸਨ।

ਪਰ ਭਾਵੇਂ ਗਾਂਧੀ ਸਖ਼ਤ ਸੀ, ਪਰ ਉਸ ਨੇ ਸਮੁੱਚੇ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ।
ਉਸਨੇ ਸ਼ਾਂਤੀ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਲਈ ਫੌਜ ਅਤੇ ਪੁਲਿਸ ਦੀ ਵਰਤੋਂ 'ਤੇ ਵੀ ਇਤਰਾਜ਼ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੇ ਕੂਚ ਅਤੇ ਵੱਡੇ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਪਰਵਾਸ ਦੀ ਆਲੋਚਨਾ ਕੀਤੀ।

ਦੂਸਰਾ ਵਫ਼ਦ ਉਸ ਸਵੇਰ ਦੇ ਕਰੀਬ ਵੀਹ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦਾ ਇੱਕ ਸਮੂਹ ਸੀ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਉੱਘੇ ਕਾਂਗਰਸੀ ਵਰਕਰ ਅਤੇ ਸਾਬਕਾ ਕ੍ਰਾਂਤੀਕਾਰੀ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮਸ਼ਹੂਰ ਚਿਟਾਗਾਂਗ ਆਰਮਰੀ ਰੇਡ ਵਿੱਚ ਹਿੱਸਾ ਲਿਆ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਕਿ ਮੁਸਲਿਮ ਪੁਲਿਸ ਅਫਸਰਾਂ, ਕਾਂਸਟੇਬਲਰੀ ਅਤੇ ਮਿਲਟਰੀ ਦੇ ਮੁਸਲਿਮ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਹਟਾ ਕੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਇਸ ਲਈ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਕਿਹਾ: 'ਮੈਂ ਕਾਠੀਆਵਾੜ ਤੋਂ ਆਇਆ ਹਾਂ - ਛੋਟੀਆਂ ਰਿਆਸਤਾਂ ਦੀ ਧਰਤੀ।

ਇਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੁਝ ਰਿਆਸਤਾਂ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਵੀ ਔਰਤ ਦੀ ਇੱਜ਼ਤ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਨਹੀਂ ਹੈ ਅਤੇ ਮੁਖੀ ਕੋਈ ਗੁੰਡਾਗਰਦੀ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਸਗੋਂ ਇੱਕ ਮਸਹ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ।'

ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬਹਿਸ ਕੀਤੀ. ਹਿੰਦੂ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਬੰਗਾਲ ਵਿੱਚ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਸਨ, ਉਹ ਆਪਣਾ ਬਚਾਅ ਕਰਨ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ ਕਿ, ਭਾਵੇਂ ਬੰਗਾਲ ਵਿੱਚ ਸਿਰਫ਼ ਇੱਕ ਹੀ ਹਿੰਦੂ ਬਚਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਉਹ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਵਿੱਚ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਰਹਿਣ ਅਤੇ ਮਰਨ ਲਈ ਆਤਮ-ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਅਤੇ ਹਿੰਮਤ ਹੋਵੇ, ਜੇ ਉਸਨੂੰ ਇੱਕ ਨਾਇਕ ਵਾਂਗ ਮਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

'ਇੱਥੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦਾ ਅਨੁਪਾਤ ਛੇ ਤੋਂ ਇੱਕ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਕਿਵੇਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹੋ
ਕੀ ਸਾਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਭਾਰੀ ਔਕੜਾਂ ਦਾ ਸਾਮ੍ਹਣਾ ਕਰਨ ਦੀ ਉਮੀਦ ਹੈ?'

'ਜਦੋਂ ਭਾਰਤ ਨੂੰ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਅਧੀਨ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਉਦੋਂ 33 ਕਰੋੜ ਭਾਰਤੀਆਂ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਸਿਰਫ਼ 70,000 ਯੂਰਪੀ ਸੈਨਿਕ ਸਨ।'

'ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਹਥਿਆਰ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਗੁੰਡਿਆਂ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰੀ ਬੈਨਟਾਂ ਦੀ ਹਮਾਇਤ ਹੈ।'

ਦੱਖਣੀ ਅਫ਼ਰੀਕਾ ਵਿੱਚ ਸੱਤਿਆਗ੍ਰਹਿ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਇੱਕ ਮਿੰਟ ਦੀ ਉਦਾਹਰਣ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਭਾਰਤੀ ਭਾਈਚਾਰਾ ਇੱਕ ਭਾਰੀ ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਯੂਰਪੀਅਨ ਭਾਈਚਾਰੇ ਤੋਂ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਪੂਰੀ ਤਾਕਤ ਨਾਲ ਬਰਾਬਰ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਨ ਲਈ ਉੱਠਿਆ। 'ਯੂਰਪੀਆਂ ਕੋਲ ਹਥਿਆਰ ਸਨ। ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਅਸੀਂ ਸੱਤਿਆਗ੍ਰਹਿ ਦਾ ਹਥਿਆਰ ਬਣਾ ਲਿਆ। ਅੱਜ ਇੱਕ ਭਾਰਤੀ ਨੂੰ ਦੱਖਣੀ ਅਫ਼ਰੀਕਾ ਵਿੱਚ ਗੋਰੇ ਲੋਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਸਤਿਕਾਰਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਨਾ ਕਿ ਜ਼ੁਲੂ ਆਪਣੇ ਸਾਰੇ ਚੰਗੇ ਸਰੀਰ ਨਾਲ।'

'ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ਹਮਲਾ ਕਰਨ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦੇਵੋਗੇ?'

ਬਿਹਾਰ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਅਜਿਹਾ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਦੀ ਬਦਨਾਮੀ ਕੀਤੀ। ਮੈਂ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਸੁਣਿਆ ਹੈ ਕਿ ਬਿਹਾਰ ਵਿੱਚ ਬਦਲੇ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਨੇ "ਠੰਢਾ" ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ

Machine Translated by Google

ਮੁਸਲਮਾਨ ਥੱਲੇ. ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਨੇ ਭਾਰਤੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਘੜੀ ਨੂੰ ਪਿੱਛੇ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਭਾਰਤ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਅੱਜ ਬੰਗਾਲ ਅਤੇ ਬਿਹਾਰ ਵਿੱਚ ਦਾਅ 'ਤੇ ਲੱਗੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਕੇਂਦਰ ਵਿਚ ਕਾਂਗਰਸ ਨੂੰ ਸੱਤਾ ਇਸ ਲਈ ਨਹੀਂ ਸੌਂਪੀ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਕਾਂਗਰਸ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਸਗੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਸੀ ਕਿ ਕਾਂਗਰਸ ਇਸ ਨੂੰ ਸਮਝਦਾਰੀ ਅਤੇ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਰਤੇਗੀ। ਅੱਜ ਪੰਡਿਤ ਨਹਿਰੂ ਨੂੰ ਪੈਰਾਂ ਹੇਠੋਂ ਜ਼ਮੀਨ ਖਿਸਕਦੀ ਨਜ਼ਰ ਆ ਰਹੀ ਹੈ। ਪਰ ਉਹ ਅਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਦੇਵੇਗਾ। ਇਸੇ ਲਈ ਉਹ ਬਿਹਾਰ ਵਿੱਚ ਹੈ। ਆਪਣੀਆਂ ਬਾਹਾਂ ਦੀ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਰਤੋਂ ਕਰੋ, ਜੇਕਰ ਤੁਹਾਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਦੁਰਵਰਤੋਂ ਨਾ ਕਰੋ। ਬਿਹਾਰ ਨੇ ਆਪਣੇ ਹਥਿਆਰਾਂ ਦੀ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਰਤੋਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਹੈ... ਬਿਹਾਰ ਨੇ ਪੂਰਬੀ ਬੰਗਾਲ ਦੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ਜੋ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਆ ਸਹਾਇਤਾ ਦਿੱਤੀ ਸੀ, ਉਹ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਰਹਿ ਰਹੀ ਮੁਸਲਿਮ ਅਬਾਦੀ ਦੀ ਪੂਰੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਦੀ ਗਾਰੰਟੀ ਦੇ ਸਕਦੇ ਸਨ।'

ਅਗਲੇ ਰੇਲਵੇ ਸਟੇਸ਼ਨ, ਲਕਸ਼ਮ 'ਤੇ, ਸ਼ਰਨਾਰਥੀਆਂ ਦੀ ਇੱਕ ਵੱਡੀ ਭੀੜ ਗਾਂਧੀ ਕੋਲ ਆਪਣਾ ਕੇਸ ਰੱਖਣ ਲਈ ਇਕੱਠੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਭਰੋਸਾ ਦਿਵਾਇਆ ਕਿ ਉਹ ਬੰਗਾਲ ਨੂੰ ਸ਼ਾਂਤੀ ਬਹਾਲ ਹੋਣ ਤੱਕ ਨਹੀਂ ਛੱਡਣਗੇ ਅਤੇ ਅੱਗੇ ਕਿਹਾ, 'ਤੁਸੀਂ ਅੱਲ੍ਹਾ-ਓ-ਅਕਬਰ ਦੇ ਪੁਕਾਰ ਤੋਂ ਕਿਉਂ ਡਰੋ} ਇਸਲਾਮ ਦਾ ਅੱਲ੍ਹਾ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੇ ਰਾਮ ਵਰਗਾ ਹੈ। ਖ਼ਤਰੇ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨ ਦੀ ਬਜਾਏ ਉਸ ਤੋਂ ਭੱਜਣਾ ਮਨੁੱਖ ਅਤੇ ਰੱਬ ਅਤੇ ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦੇ ਅਜਿਹੇ ਦੀਵਾਲੀਆਪਨ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕਰਨ ਲਈ ਜੀਉਣ ਨਾਲੋਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਡੁੱਬ ਜਾਣਾ ਬਿਹਤਰ ਸੀ।'

ਗਾਂਧੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਾਥੀ 7 ਨਵੰਬਰ ਦੀ ਦੁਪਹਿਰ ਨੂੰ ਚੌਮੁਹਨੀ ਪਹੁੰਚੇ। ਸੁਚੇਤਾ ਕ੍ਰਿਪਲਾਨੀ, ਜੋ ਐਡਵਾਂਸ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਨਾਲ ਇੱਕ ਰਾਹਤ ਪ੍ਰਦਾਤਾ ਵਜੋਂ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਆਈ ਸੀ, ਨੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਵਿਆਪਕ ਯਾਤਰਾ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਨੇ ਹੁਣ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਖੋਜਾਂ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਅੰਦਰੋਂ ਜੋ ਕੁਝ ਦੇਖਿਆ ਸੀ ਉਸ ਤੋਂ ਉਹ ਨਿਰਾਸ਼ ਹੋ ਗਈ। ਉਸਨੇ ਉਸਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਸ਼ਾਂਤੀ ਬਣਾਉਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਕੰਮ ਆਸਾਨ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ। ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ ਸੜਨ ਸੀ; ਸੜਦੀਆਂ ਲਾਸ਼ਾਂ ਕਾਰਨ ਪਾਣੀ ਦੇ ਸੋਮੇ ਦੂਸ਼ਿਤ ਹੋ ਗਏ ਸਨ ਅਤੇ ਅਨਾਜ ਦੀ ਭਾਰੀ ਕਮੀ ਹੋ ਗਈ ਸੀ।

ਦੋ ਭਾਈਚਾਰਿਆਂ ਵਿੱਚ ਪੈਦਾ ਹੋਈ ਫੁੱਟ ਕਾਰਨ ਮਾਮੂਲੀ ਕੰਮ ਕਰਨ ਲਈ ਆਮ ਮਜ਼ਦੂਰ ਲੱਭਣੇ ਔਖੇ ਸਨ। ਕ੍ਰਿਪਲਾਨੀ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਵਲੰਟੀਅਰਾਂ ਨੂੰ ਬਦਨਾਮ ਕਰਨ ਲਈ ਸ਼ਰਾਰਤ ਕਰਨ ਦਾ ਇੱਕ ਨਵਾਂ ਤਰੀਕਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ - ਅਫਵਾਹਾਂ ਫੈਲਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ ਕਿ ਉਹ ਹਿੰਦੂ ਅਪਰਾਧੀਆਂ ਦੀ ਇੱਕ ਫੌਜ ਲਿਆ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਅਤੇ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਨਾਲ ਫੌਜੀ ਅਤੇ ਪੁਲਿਸ ਕਰਮਚਾਰੀ 'ਬੇਕਸੂਰ' ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਤੰਗ ਕਰਨ ਅਤੇ ਸਤਾਉਣ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ। . ਪਰ ਅਫਵਾਹਾਂ ਕੰਮ ਨਾ ਆਈਆਂ। 15,000 ਤੋਂ ਵੱਧ ਲੋਕ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਗੱਲ ਸੁਣਨ ਲਈ ਆਏ - ਅਤੇ ਭੀੜ ਵਿੱਚ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਮੁਸਲਮਾਨ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ।

ਉਸ ਰਾਤ ਲੀਗ ਦੇ ਮੰਤਰੀ ਸ਼ਮਸੁਦੀਨ ਮੁਹੰਮਦ, ਆਪਣੇ ਸਾਥੀਆਂ ਅਤੇ ਸਥਾਨਕ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਨੁਮਾਇੰਦਿਆਂ ਦੇ ਨਾਲ, ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਂਤੀ ਲਿਆਉਣ ਦੇ ਤਰੀਕਿਆਂ ਬਾਰੇ ਚਰਚਾ ਕਰਨ ਲਈ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਆਏ। 9 ਨਵੰਬਰ ਦੀ ਸਵੇਰ ਨੂੰ, ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਅੰਦਰੂਨੀ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਯਾਤਰਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ

Machine Translated by Google

ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਨੋਆਖਲੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਦੋ ਸੰਸਦੀ ਸਕੱਤਰ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਮੈਜਿਸਟ੍ਰੇਟ ਅਤੇ ਪੁਲਿਸ ਸੁਪਰਡੈਂਟ ਵੀ ਮੌਜੂਦ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤੇ ਕਿਸਾਨ ਮਾਰੇ ਗਏ ਸਨ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਬਾਕੀ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ ਕੈਂਪਾਂ ਵਿੱਚ ਭੱਜ ਗਏ ਸਨ। ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਹਿੰਦੂਆਂ ਲਈ ਕੰਮ ਨਾ ਕਰਨ ਦਾ ਫਤਵਾ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਦੋਵਾਂ ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦਾ ਸਮਾਜਿਕ, ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਅਤੇ ਆਰਥਿਕ ਬਾਈਕਾਟ ਲਾਗੂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਭਰਪੂਰ ਵਾਢੀ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ ਨੂੰ ਭੋਜਨ ਦੀ ਮਨੁੱਖ ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਈ ਗਈ ਘਾਟ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਪਿਆ।

ਗੋਪਾਈਰਬਾਗ ਉਹ ਪਹਿਲਾ ਪਿੰਡ ਸੀ ਜਿੱਥੇ ਉਹ ਗਏ ਸਨ। ਇੱਥੇ ਸੁਪਾਰੀ ਅਤੇ ਸੁਪਾਰੀ ਦੀਆਂ ਖਜੂਰਾਂ ਦੇ ਸੰਘਣੇ ਝਾੜਾਂ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ, ਹਿੰਦੂ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਝੌਂਪੜੀਆਂ ਦੇ ਪੰਜ ਝੁੰਡ ਸਨ ਜੋ ਮੁਸਲਮਾਨ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਨਾਲੋਂ ਲਗਭਗ ਪੰਜਾਹ ਗੁਣਾ ਵੱਧ ਸਨ। ਹਿੰਦੂਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਘਰ ਇੱਕ ਅਮੀਰ ਪਟਵਾਰੀ ਦਾ ਸੀ ਜਿਸਦੀ ਕਈ ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਦੀ ਜਾਇਦਾਦ ਸੀ। ਇਹ ਸਭ ਤੋਂ ਵਹਿਸ਼ੀ ਕਤਲੇਆਮ, ਬਲਾਤਕਾਰ, ਲੁੱਟ ਅਤੇ ਅੱਗਜ਼ਨੀ ਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਸੀ। ਪਟਵਾਰੀ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ 'ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਇਲਾਜ' ਲਈ ਇਕੱਲਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ; ਪਹਿਲੇ ਹਮਲੇ ਦੌਰਾਨ 23 ਵਿੱਚੋਂ 21 ਮਰਦ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਘੇਰ ਲਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਕਤਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਬਚਣ ਵਾਲੇ ਦੋ ਵਿਅਕਤੀ ਪੂਰੇ ਘਟਨਾਕ੍ਰਮ ਦੇ ਚਸ਼ਮਦੀਦ ਗਵਾਹ ਸਨ। ਕਤਲੇਆਮ ਦਾ ਦੋਸ਼ੀ ਅਤੇ ਆਗੂ ਇੱਕ ਗੁਆਂਢੀ, ਕਾਸਿਮ ਅਲੀ, ਇੱਕ ਸਾਬਕਾ ਰਾਇਲ ਏਅਰ ਫੋਰਸ ਦਾ ਆਦਮੀ ਸੀ, ਜੋ ਹਮਲੇ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਤੋਂ ਫਰਾਰ ਸੀ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਨੇ ਵੀ ਉਸਦੇ ਖਿਲਾਫ ਗਵਾਹੀ ਦੇਣ ਦੀ ਹਿੰਮਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ।

ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਆਪਣਾ ਕੈਂਪ ਚੌਮੁਹਾਨੀ ਤੋਂ ਦੱਤਾਪਾੜਾ ਵਿੱਚ ਤਬਦੀਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਤਾਂ ਜੋ ਅੰਦਰੂਨੀ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਹੋਰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਪਿੰਡਾਂ ਦਾ ਦੌਰਾ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ। ਉਸ ਸ਼ਾਮ ਉਸ ਨੇ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਇਕੱਠ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕੀਤਾ, ਜਿੱਥੇ ਮੌਜੂਦ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਅੱਸੀ ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਤੋਂ ਵੱਧ ਮੁਸਲਮਾਨ ਸਨ। ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਯਕੀਨ ਦਿਵਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੈਂ ਹਿੰਦੂਆਂ ਅਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੋਵਾਂ ਦਾ ਸੇਵਕ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਇੱਥੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਨਾਲ ਲੜਨ ਨਹੀਂ ਆਇਆ। ਜੇਕਰ ਭਾਰਤ ਦੀ ਵੰਡ ਹੋਣੀ ਹੈ ਤਾਂ ਮੈਂ ਇਸ ਨੂੰ ਰੋਕ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ। ਪਰ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਦੱਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਤਾਕਤ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ।... ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਮੁਸਲਿਮ ਭਰਾਵਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਦਿਲਾਂ ਦੀ ਖੋਜ ਕਰਨ ਲਈ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਜੇਕਰ ਉਹ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨਾਲ ਦੋਸਤ ਬਣ ਕੇ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਤਾਂ ਖੁੱਲ੍ਹ ਕੇ ਕਹੋ। ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ਇਸ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਪੂਰਬੀ ਬੰਗਾਲ ਛੱਡ ਕੇ ਕਿਤੇ ਹੋਰ ਜਾਣਾ ਪਵੇਗਾ। ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ ਹਮੇਸ਼ਾ ਲਈ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਦੇ। ਪਰ ਭਾਵੇਂ ਪੂਰਬੀ ਬੰਗਾਲ ਦਾ ਹਰ ਹਿੰਦੂ ਚਲਾ ਜਾਵੇ, ਮੈਂ ਫਿਰ ਵੀ ਪੂਰਬੀ ਬੰਗਾਲ ਦੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦਾ ਰਹਾਂਗਾ। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ, ਜੇਕਰ ਤੁਸੀ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ ਕਿ ਹਿੰਦੂ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿਚਕਾਰ ਰਹਿਣ, ਤਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੱਸਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੁਰੱਖਿਆ ਲਈ ਫੌਜ ਵੱਲ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਆਪਣੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਭਰਾਵਾਂ ਵੱਲ ਦੇਖਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ।'

ਅੰਸ਼ਕ ਵਰਤ ਦਾ ਅਸਰ ਸੱਤਰ-ਸੱਤਰ ਸਾਲ ਦੇ ਗਾਂਧੀ 'ਤੇ ਦੱਸ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਸਦੀ ਖੁਰਾਕ ਪ੍ਰਤੀ ਦਿਨ ਛੇ ਸੌ ਕੈਲੋਰੀ ਤੋਂ ਘੱਟ ਸੀ। ਅੰਤ ਵਿੱਚ, ਆਪਣੀ ਤਾਕਤ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਲਈ, ਬਹੁਤ ਵਿਚਾਰ-ਵਟਾਂਦਰੇ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਬਾਂਸ ਦੇ ਖੰਭੇ 'ਤੇ ਰੱਖੀ ਕੁਰਸੀ 'ਤੇ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਸਥਾਨ ਤੱਕ ਲੈ ਜਾਣ ਅਤੇ ਜਾਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦਿੱਤੀ।

Machine Translated by Google

ਅਤੇ ਉਸਦੀ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਦੋ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਚੁੱਕਿਆ ਗਿਆ। ਉਸ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੋ ਗਈ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ ਚਿਹਰਾ ਦਰਦ ਨਾਲ ਡੂੰਘਾ ਸੀ। ਪਰ ਜਦੋਂ ਉਹ ਬੋਲਿਆ ਤਾਂ ਗੁੱਸੇ ਦਾ ਕੋਈ ਨਿਸ਼ਾਨ ਨਹੀਂ ਸੀ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਉਹ ਬੇਸਬਰੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਉਸ ਦੇ ਭਾਸ਼ਣ ਬੇਰਹਿਮੀ ਨਾਲ ਇਮਾਨਦਾਰ ਸਨ, ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਛੁਪਾਉਂਦੇ, ਕੁਝ ਵੀ ਪਿੱਛੇ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦੇ, ਕੁਝ ਵੀ ਦਬਾਉਂਦੇ ਨਹੀਂ ਸਨ। 11 ਨਵੰਬਰ ਨੂੰ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਨੋਖੋਲਾ, ਸੋਨਾਚਕ ਅਤੇ ਖਿਲਪਾੜਾ ਦਾ ਦੌਰਾ ਕੀਤਾ, ਇਹ ਸਾਰੇ ਰਾਮਗੰਜ ਪੁਲਿਸ ਸਟੇਸ਼ਨ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹਨ। ਉਹ ਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਅਤੇ ਫਿਰ ਛੋਟੀਆਂ ਡਗਆਊਟ ਕਿਸ਼ਤੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਸਫ਼ਰ ਕਰਦੇ ਸਨ ਜੋ ਕਿ ਜਲ ਮਾਰਗਾਂ ਰਾਹੀਂ ਖੰਭੇ ਸਨ। ਨੋਆਖੋਲਾ ਨੇ ਇੱਕ ਪੰਦਰਾਂ ਸਾਲ ਦੇ ਲੜਕੇ ਸਮੇਤ ਇੱਕ ਹਿੰਦੂ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਅੱਠ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੇ ਕਤਲ ਨੂੰ ਦੇਖਿਆ ਸੀ। ਸੋਨਾਚਕ ਵਿਖੇ, ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਸੌ ਤੋਂ ਵੱਧ ਘਰਾਂ ਦੀ ਇੱਕ ਬਸਤੀ ਯੋਜਨਾਬੱਧ ਢੰਗ ਨਾਲ ਲੁੱਟੀ ਗਈ, ਸਾੜ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਅਤੇ ਅੰਸ਼ਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਢਾਹ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਅਗਲੇ ਦਿਨ, ਜਦੋਂ ਉਹ ਇੱਕ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਸਭਾ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ, ਇੱਕ ਮੌਲਵੀ ਨੇ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਮੁਸਲਮਾਨ ਆਪਣੇ ਹਿੰਦੂ ਭਰਾਵਾਂ ਦੇ ਪੂਰਬੀ ਬੰਗਾਲ ਛੱਡਣ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਤੋਂ 'ਨਾਖੁਸ਼ ਅਤੇ ਡਰੇ ਹੋਏ ਵੀ' ਮਹਿਸੂਸ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਕੱਠ ਨੂੰ ਭਰੋਸਾ ਦਿਵਾਇਆ ਕਿ ਮੁਸਲਮਾਨ 'ਆਪਣੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ' ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਆਪਣੇ ਵਿਚਕਾਰ ਵਾਪਸ ਸਵਾਗਤ ਕਰਨਗੇ। ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਯਾਦ ਦਿਵਾਇਆ ਕਿ ਉਹ ਸਿਰਫ਼ ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਖਾਲੀ ਗੱਲਾਂ ਨਹੀਂ। ਸ਼ਰਨਾਰਥੀਆਂ ਦੀ ਵਾਪਸੀ ਕੋਈ ਆਸਾਨ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ, ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਵਾਪਸੀ ਦੀ ਕੋਈ ਵੀ ਯੋਜਨਾ ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗੀ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਦਿਲੋਂ ਸਹਿਯੋਗ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੀ।

ਗੋਮਾਟੋਲੀ ਅਤੇ ਨੰਦੀਗ੍ਰਾਮ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਨੋਆਖਲੀ ਰਾਹੀਂ ਯਾਤਰਾ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਪੜਾਅ ਪੂਰਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਅਗਲਾ ਪੜਾਅ ਅਹਿੰਸਾ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਨਿਪੁੰਨ ਘਾਤਕ ਦੇ ਹਥਿਆਰਾਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਨਵਾਂ ਪ੍ਰਯੋਗ ਹੋਣਾ ਸੀ। ਉਸੇ ਤਬਾਹੀ ਨੇ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਨੰਦੀਗ੍ਰਾਮ ਵਿਖੇ ਨਮਸਕਾਰ ਕੀਤਾ: ਲਗਭਗ ਛੇ ਸੌ ਘਰਾਂ ਵਾਲਾ ਪਿੰਡ, ਇੱਕ ਸਕੂਲ, ਹੋਸਟਲ ਅਤੇ ਹਸਪਤਾਲ ਸੁਆਹ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। 14 ਨਵੰਬਰ ਨੂੰ, ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਆਪਣਾ ਕੈਂਪ ਦੱਤਾਪਾਰਾ ਤੋਂ ਕਾਜ਼ੀਰਖਿਲ ਵਿੱਚ ਤਬਦੀਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਤਬਾਹ ਹੋਏ ਖੇਤਰਾਂ ਦੇ ਦਿਲ ਵਿੱਚ ਚਲੇ ਗਏ। ਰਸਤੇ ਵਿੱਚ ਉਹ ਹਿੰਸਾ ਦਾ ਕੇਂਦਰ ਸ਼ਾਮਪੁਰ ਵਿੱਚ ਰੁਕਿਆ। ਸ਼ਾਮਪੁਰ ਸਵੈ-ਸਟਾਇਲ ਸੁਪਰੀਮ ਕਮਾਂਡਰ, ਮੀਆਂ ਗੁਲਾਮ ਸਰਵਰ ਦਾ ਗੜ੍ਹ ਸੀ। ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਆਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਸਰਵਰ ਨੇ ਇਹ ਅਫਵਾਹ ਫੈਲਾਈ ਸੀ ਕਿ ਮਹਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਲ ਪੁਲਿਸ ਦੀ ਇੱਕ ਵੱਡੀ ਟੁਕੜੀ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਸਮੂਹ ਵਿੱਚ ਸਾਦੇ ਕੱਪੜਿਆਂ ਵਾਲੀ ਪੁਲਿਸ ਸ਼ਾਮਲ ਸੀ ਜੋ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰਨ ਅਤੇ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਯੋਜਨਾਬੱਧ ਜਨਤਕ ਮੀਟਿੰਗ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰੇਗੀ।

ਇਸ ਕਾਰਨ ਸਥਾਨਕ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੇ ਮੀਟਿੰਗ ਦਾ ਅਰਧ ਬਾਈਕਾਟ ਕੀਤਾ।

ਕਾਜ਼ੀਰਖਿਲ ਵਿਖੇ, ਗਾਂਧੀ ਦਾ ਕੈਂਪ ਇੱਕ ਖੁਸ਼ਹਾਲ ਸਥਾਨਕ ਹਿੰਦੂ ਦੇ ਅੰਸ਼ਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਤਬਾਹ ਹੋਏ ਘਰ ਵਿੱਚ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਵਲੰਟੀਅਰਾਂ ਦੀ ਇੱਕ ਅਗਾਊਂ ਪਾਰਟੀ ਨੇ ਥਾਂ ਦੀ ਸਫ਼ਾਈ ਕਰਕੇ ਇਸ ਨੂੰ ਰਹਿਣ ਯੋਗ ਬਣਾਇਆ ਸੀ। ਸ਼ਾਮ ਦੀ ਨਮਾਜ਼ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਬੋਲਦਿਆਂ, ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਉਸਨੂੰ ਆਪਣੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਸ਼ਾਂਤੀ ਮਿਲੀ ਪਰ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਚਿਹਰਿਆਂ 'ਤੇ ਨਹੀਂ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਦੱਖਣੀ ਅਫ਼ਰੀਕਾ ਵਿੱਚ ਵੀਹ ਸਾਲ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਪਿਛਲੇ ਤੀਹ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਸਰਕਾਰ ਵਿਰੁੱਧ ਘੋਰ ਸੰਘਰਸ਼ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਪਰ ਉਹ

Machine Translated by Google

ਬੰਗਾਲ ਨੂੰ ਖਾਲੀ ਹੱਥ ਨਾ ਛੱਡਣ ਦਾ ਸੰਕਲਪ ਲਿਆ ਸੀ। ਕਾਜ਼ੀਰਖਿਲ ਤੋਂ ਚਾਰ ਮੀਲ ਦੱਖਣ ਪੂਰਬ ਵੱਲ ਦਸਘੜੀਆ ਪਿੰਡ ਸੀ। ਬੀਬੀ ਅਮਤੁਸ ਸਲਾਮ, ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਇੱਕ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਮੁਸਲਮਾਨ ਔਰਤ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਆਸ਼ਰਮ ਦੀ ਇੱਕ ਕੈਦੀ, ਨੇ ਇੱਥੇ ਇੱਕ ਰਾਹਤ ਕੈਂਪ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਅਮਲੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਾਰੀਆਂ ਅਗਵਾ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਔਰਤਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਇਸਲਾਮ ਕਬੂਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਯਤਨਾਂ ਸਦਕਾ ਬਚਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਇੱਕ ਸਕਾਰਾਤਮਕ ਤਬਦੀਲੀ ਜੋ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਸ਼ਾਂਤੀ ਮਿਸ਼ਨ ਨੇ ਨੋਆਖਲੀ ਵਿੱਚ ਲਿਆਂਦੀ ਸੀ, ਉਹ ਇਹ ਸੀ ਕਿ, ਬਹੁਤ ਪਹਿਲਾਂ, ਉਹ ਸਾਰੇ ਲੋਕ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਧਰਮ ਪਰਿਵਰਤਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਉਹ ਆਪਣੇ ਅਸਲ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਵਿੱਚ ਵਾਪਸ ਆਉਣ ਦੇ ਯੋਗ ਹੋ ਗਏ ਸਨ। ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਫਿਰ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਹ ਸ਼ਾਂਤੀ ਬਣਾਉਣ ਵਾਲੇ ਆਪਣੇ ਸਮੂਹ ਨੂੰ ਖਿੰਡਾਉਣਗੇ। ਹਰ ਇੱਕ ਨੂੰ ਇੱਕ ਪਿੰਡ ਭੇਜਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਜਿੱਥੇ ਉਹ ਮੁੜ ਵਸੇਬੇ ਅਤੇ ਸ਼ਾਂਤੀ ਕਾਇਮ ਕਰਨ ਲਈ ਕੈਂਪ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨਗੇ। ਉਸਨੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਇਹ ਅਹਿੰਸਾ ਵਿੱਚ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦੀ ਪਰਮ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਸੀ। 'ਜਾਂ ਤਾਂ ਅਹਿੰਸਾ ਜੀਵਨ ਦਾ ਨਿਯਮ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ।' ਉਸਨੇ ਯਾਦ ਕੀਤਾ ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਇੱਕ ਦੋਸਤ ਅਹਿੰਸਾ ਵਿੱਚ ਉਸਦੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਬਾਰੇ ਉਸਦੇ ਨਾਲ ਬਹਿਸ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਉਹ ਕਹੇਗਾ ਕਿ ਪਤੰਜਲੀ ਦੇ ਯੋਗ ਸੂਤਰ ਵਿੱਚ ਅਹਿੰਸਾ ਸੂਤਰ — ਅਹਿੰਸਾ ਪ੍ਰਤਿਸ਼ਠਾਯਮ ਤਤਸਨਿਧੌ ਵੈਰਾਤਿਆਗਹ (ਸੰਪੂਰਨ ਅਹਿੰਸਾ ਦੀ ਮੌਜੂਦਗੀ ਵਿੱਚ ਸਾਰੀਆਂ ਦੁਸ਼ਮਣੀਆਂ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ) — ਗਲਤ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸਨੂੰ ਸੋਧੇ ਜਾਣ ਦੀ ਲੋੜ ਸੀ; ਅਤੇ ਕਹਾਵਤ ਅਹਿੰਸਾ ਪਰਮੋਧਰਮ (ਅਹਿੰਸਾ ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਚਾ ਧਰਮ ਹੈ) ਨੂੰ ਅਹਿੰਸਾ ਪਰਮੋ-ਅਧਰਮ ਪੜ੍ਹਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, (ਅਹਿੰਸਾ ਅਧਰਮ ਦੀ ਸਿਖਰ ਹੈ)। ਗਾਂਧੀ ਦਾ ਮੰਨਣਾ ਸੀ ਕਿ ਜੇਕਰ ਇਸ ਨਾਜ਼ੁਕ ਪਲ 'ਤੇ ਉਹ ਅਹਿੰਸਾ ਵਿਚ ਆਪਣਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਗੁਆ ਬੈਠਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਸੋਧ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਇਹ ਜੋੜਦੇ ਹੋਏ ਕਿ ਜੇਕਰ 'ਅਹਿੰਸਾ ਅਲੋਪ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਅਲੋਪ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ'।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਇੱਕ ਮੈਂਬਰ ਨੇ ਟਿੱਪਣੀ ਕੀਤੀ, 'ਮਸਲਾ ਧਾਰਮਿਕ ਨਹੀਂ ਹੈ ਸਿਆਸੀ. ਇਹ ਹਿੰਦੂਆਂ ਵਿਰੁੱਧ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਕਾਂਗਰਸ ਵਿਰੁੱਧ ਅੰਦੋਲਨ ਹੈ।'

ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ, 'ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਨਹੀਂ ਦੇਖਦੇ ਕਿ ਉਹ ਸੋਚਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕਾਂਗਰਸ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਿੰਦੂ ਸੰਸਥਾ ਹੈ? ਅਤੇ ਇਹ ਨਾ ਭੁੱਲੋ ਕਿ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਧਾਰਮਿਕ, ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਅਤੇ ਹੋਰ ਵਰਗੀਆਂ ਕੋਈ ਵਾਟਰਟਾਈਟ ਵੰਡ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਕੀ ਉਲਝਣ ਨੂੰ ਹਿੰਸਕ ਢੰਗ ਨਾਲ ਸੁਲਝਾਉਣਾ ਹੈ ਜਾਂ ਅਹਿੰਸਕ-ਇਹ ਸਵਾਲ ਹੈ।' ਇੱਕ ਦੋਸਤ ਨੂੰ ਲਿਖੀ ਚਿੱਠੀ ਵਿੱਚ ਉਸਨੇ ਲਿਖਿਆ: 'ਮੈਂ ਇੱਥੇ ਜਿਸ ਕੰਮ ਵਿੱਚ ਰੁੱਝਿਆ ਹੋਇਆ ਹਾਂ ਉਹ ਮੇਰਾ ਆਖਰੀ ਕੰਮ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਮੈਂ ਇੱਥੋਂ ਜ਼ਿੰਦਾ ਅਤੇ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਵਾਪਸ ਪਰਤਦਾ ਹਾਂ, ਤਾਂ ਇਹ ਮੇਰੇ ਲਈ ਨਵੇਂ ਜਨਮ ਵਾਂਗ ਹੋਵੇਗਾ। ਮੇਰੀ ਅਹਿੰਸਾ ਨੂੰ ਇਧਰ-ਉਧਰ ਅਜ਼ਮਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਸੀ।' ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਘੋਸ਼ਣਾ ਕੀਤੀ ਕਿ ਪੂਰਬੀ ਬੰਗਾਲ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਠਹਿਰਨ ਦੇ ਸਮੇਂ ਲਈ ਉਹ ਇੱਕ ਮੁਸਲਮਾਨ ਦੇ ਘਰ ਰਹੇਗਾ, ਤਰਜੀਹੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਬੰਗਾਲ ਮੰਤਰਾਲੇ ਦੁਆਰਾ ਮਨਜ਼ੂਰ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗਰ।

ਅਬਦੁਲ ਗੋਫਰਾਨ ਨਾਲ ਗੱਲਬਾਤ ਦੌਰਾਨ ਉਸ ਨੇ ਇਹ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ, ਪਰ ਮੰਤਰੀ ਹੈਰਾਨ ਰਹਿ ਗਏ। ਉਹ ਪੂਰਨ ਪਰਾਏ ਦੇ ਘਰ ਕਿਵੇਂ ਰਹੇਗਾ?
ਕੌਣ ਉਸਦੀ ਦੇਖਭਾਲ ਕਰੇਗਾ? 'ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਦੇਖਾਂਗਾ; ਮੈਨੂੰ ਕਿਸੇ ਦੇ ਧਿਆਨ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ,' ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ।

Machine Translated by Google

'ਫਿਰ, ਮੈਂ ਡਰਦਾ ਹਾਂ,' ਗੋਫਰਾਨ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ, 'ਕੋਈ ਵੀ ਮੁਸਲਮਾਨ ਪਰਿਵਾਰ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ!' ਪਰ ਗਾਂਧੀ ਦਾ ਮਨ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਉਹ ਜਾਣਦਾ ਸੀ ਕਿ ਜੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਦੇ ਕਿਸੇ ਦੋਸਤ ਨਾਲ ਇਕੱਲੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹੋਏ ਦੇਖਿਆ; ਇਹ ਦਿਲ ਵਿੱਚ ਤਬਦੀਲੀ ਲਿਆ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਮੁਸਲਮਾਨ ਵੀ ਉਸ ਨੂੰ ਨੇੜਿਓਂ ਪਰਖ ਸਕਣਗੇ। 'ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਆਗਾ ਖਾਨ ਪੈਲੇਸ ਵਿੱਚ ਨਜ਼ਰਬੰਦ ਸੀ,' ਉਸਨੇ ਟਿੱਪਣੀ ਕੀਤੀ, 'ਮੈਂ ਇੱਕ ਵਾਰ ਅਹਿੰਸਾ ਦੇ ਨਾਇਕ ਵਜੋਂ ਭਾਰਤ 'ਤੇ ਥੀਸਿਸ ਲਿਖਣ ਲਈ ਬੈਠ ਗਿਆ ਸੀ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਜਾਣਦੇ ਹਾਂ, ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਦੇ ਦੋ ਪਹਿਲੂ ਹਨ। ਇਕ ਪਾਸੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਛੂਤ-ਛਾਤ, ਅੰਧਵਿਸ਼ਵਾਸੀ ਪੂਜਾ, ਪਸ਼ੂ ਬਲੀ ਆਦਿ ਹੈ। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ, ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਗੀਤਾ, ਉਪਨਿਸ਼ਦਾਂ ਅਤੇ ਪਤੰਜਲੀ ਦੇ ਯੋਗ ਸੂਤਰ ਦਾ ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਅਹਿੰਸਾ, ਸਾਰੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੀ ਏਕਤਾ, ਇੱਕ ਅਵਿਨਾਸ਼ੀ, ਨਿਰਾਕਾਰ, ਅਵਿਨਾਸ਼ੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਸ਼ੁੱਧ ਪੂਜਾ ਹੈ। ਅਹਿੰਸਾ, ਮੇਰਾ ਮੰਨਣਾ ਹੈ, ਜੀਵਨ ਦਾ ਤਰੀਕਾ ਹੈ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਨੇ ਦੁਨੀਆ ਨੂੰ ਇਹ ਦਿਖਾਉਣਾ ਹੈ।'

20 ਨਵੰਬਰ ਨੂੰ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਦਲ ਦੀ ਛੁੱਟੀ ਲੈ ਲਈ। ਉਸ ਦੇ ਸਟੈਨੋਗ੍ਰਾਫਰ ਅਤੇ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਨਿਰਮਲ ਕੁਮਾਰ ਬੋਸ ਦੇ ਨਾਲ, ਜੋ ਉਸ ਦੇ ਦੁਭਾਸ਼ੀਏ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਦੁੱਗਣਾ ਹੋ ਗਿਆ, ਉਹ ਵੰਡੇ ਹੋਏ ਬਾਂਸ ਦੀ ਬਣੀ ਡੰਡੀ ਵਿੱਚ ਸਵਾਰ ਹੋਏ। ਇਕ ਬਿਆਨ ਵਿਚ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਕਿਹਾ: 'ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਅਤਿਕਥਨੀ ਅਤੇ ਝੂਠ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਪਾਉਂਦਾ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਸੱਚ ਨੂੰ ਖੋਜਣ ਵਿੱਚ ਅਸਮਰੱਥ ਹਾਂ। ਇੱਕ ਭਿਆਨਕ ਆਪਸੀ ਅਵਿਸ਼ਵਾਸ ਹੈ.

ਸੱਚ ਅਤੇ ਅਹਿੰਸਾ ਜਿਸਦੀ ਮੈਂ ਸਹੁੰ ਖਾਂਦਾ ਹਾਂ, ਅਤੇ ਜੋ ਮੇਰੇ ਗਿਆਨ ਅਨੁਸਾਰ ਮੈਨੂੰ ਸੱਠ ਸਾਲ ਤੱਕ ਕਾਇਮ ਰੱਖਦੇ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਣ ਵਿੱਚ ਅਸਫਲ ਜਾਪਦੇ ਹਨ ਜੋ ਮੈਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਦਰਸਾਏ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਰਖਣ ਲਈ, ਜਾਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਪਰਖਣ ਲਈ ਬਿਹਤਰ, ਮੈਂ ਸ਼੍ਰੀਰਾਮਪੁਰ ਨਾਮ ਦੇ ਇੱਕ ਪਿੰਡ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ, ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ ਵੱਖ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਜੋ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਇੰਨੇ ਸਾਲਾਂ ਵਿੱਚ ਰਹੇ ਹਨ, ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੇਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨੂੰ ਆਸਾਨ ਬਣਾਇਆ ਹੈ.... ਬਾਕੀ ਵਰਕਰ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਆਇਆ ਹਾਂ, ਕੀ ਹਰ ਇੱਕ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਨੋਆਖਲੀ ਦੇ ਦੂਜੇ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡ ਕੇ ਸ਼ਾਂਤੀ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰੇਗਾ, ਜੇ ਇਹ ਸੰਭਵ ਹੈ, ਦੋਵਾਂ ਭਾਈਚਾਰਿਆਂ ਵਿੱਚ.... ਬੰਗਾਲ ਤੋਂ ਬਾਹਰਲੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਦੋਸਤਾਂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਗਿਆ ਦੇਣ ਲਈ ਲਿਖਿਆ ਹੈ। ਸ਼ਾਂਤੀ ਦੇ ਕੰਮ ਲਈ ਆਏ ਪਰ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਉਣ ਤੋਂ ਸਖ਼ਤੀ ਨਾਲ ਰੋਕਿਆ ਹੈ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਉਣ ਦੇਣਾ ਪਸੰਦ ਕਰਾਂਗਾ ਜੇ ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਇਸ ਅਭੁੱਲ ਹਨੇਰੇ ਵਿੱਚੋਂ ਰੋਸ਼ਨੀ ਵੇਖਦਾ ਹਾਂ। ਇਸ ਦੌਰਾਨ.... ਮੈਂ ਹਰੀਜਨ ਅਤੇ ਸਹਿਯੋਗੀ ਹਫ਼ਤਾਵਾਰੀਆਂ ਦੇ ਭਾਰੀ ਕੰਮ ਸਮੇਤ ਪੱਤਰ-ਵਿਹਾਰ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਹੋਰ ਸਾਰੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਨੂੰ ਮੁਅੱਤਲ ਕਰਨ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ...।'

ਖਾਲ ਤੋਂ ਢਾਈ ਘੰਟੇ ਦਾ ਸਫ਼ਰ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਹ ਕੈਨੋ ਰਾਮਗੰਜ ਥਾਣੇ ਅਧੀਨ ਪੈਂਦੇ ਇੱਕ ਛੋਟੇ ਜਿਹੇ ਪਿੰਡ ਸ੍ਰੀਰਾਮਪੁਰ ਵਿੱਚ ਜਾ ਪੁੱਜੀ।
ਗਾਂਧੀ ਜਹਾਜ਼ ਤੋਂ ਉਤਰਿਆ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਨਿੱਜੀ ਪ੍ਰਭਾਵਾਂ ਨੂੰ ਉਸ ਛੋਟੇ ਜਿਹੇ ਟੀਨ ਦੀ ਝੌਂਪੜੀ ਵਿਚ ਲੈ ਗਿਆ ਜਿਸ ਵਿਚ ਉਸ ਦੇ ਠਹਿਰਨ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਝੌਂਪੜੀ ਇੱਕ ਹਿੰਦੂ ਪਰਿਵਾਰ ਦਾ ਛੱਡਿਆ ਹੋਇਆ ਨਿਵਾਸ ਸੀ ਜੋ ਦੰਗਿਆਂ ਦੌਰਾਨ ਭੱਜ ਗਿਆ ਸੀ। ਹਿੰਸਾ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਸ਼੍ਰੀਰਾਮਪੁਰ ਵਿੱਚ 382 ਮੁਸਲਮਾਨ ਅਤੇ 200 ਹਿੰਦੂ ਪਰਿਵਾਰ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ।

Machine Translated by Google

ਹੁਣ ਸਿਰਫ਼ ਤਿੰਨ ਹਿੰਦੂ ਪਰਿਵਾਰ ਬਚੇ ਸਨ, ਬਾਕੀ ਦਹਿਸ਼ਤ ਵਿੱਚ ਭੱਜ ਗਏ ਸਨ। ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਆਪਣਾ ਚਟਾਈ ਇੱਕ ਲੱਕੜ ਦੇ ਤਖ਼ਤੇ ਉੱਤੇ ਵਿਛਾ ਦਿੱਤਾ, ਜੋ ਅਗਲੇ ਛੇ ਹਫ਼ਤਿਆਂ ਲਈ ਰਾਤ ਨੂੰ ਉਸ ਦਾ ਬਿਸਤਰਾ ਅਤੇ ਦਿਨ ਵਿੱਚ ਦਫ਼ਤਰ ਹੋਣਾ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਅਤੇ ਲਿਖਤੀ ਸਮੱਗਰੀ ਅਤੇ ਹੋਰ ਨਿੱਜੀ ਸਮਾਨ ਨੂੰ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਸਾਫ਼-ਸੁਥਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤਾ। ਝੌਂਪੜੀ ਇੱਕ ਸਾਫ਼-ਸਫ਼ਾਈ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਸੀ, ਤਲਾਅ ਅਤੇ ਹਰੇ-ਭਰੇ ਝੋਨੇ ਦੇ ਖੇਤਾਂ ਨਾਲ ਘਿਰੀ ਹੋਈ ਸੀ।

ਪਿਛਲੇ ਕੁਝ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ, ਆਭਾ, ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਦਾਦੀ, ਉਸ ਦੀ ਦੇਖਭਾਲ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ, ਅਤੇ ਉਹ ਉਸ ਦੀਆਂ ਸੇਵਾਵਾਂ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਨ ਲਈ ਆਇਆ ਸੀ। ਉਹ ਉਸਦੇ ਨਾਲ ਨੋਆਖਾਲੀ ਵੀ ਗਈ ਸੀ, ਪਰ ਉਸਨੇ ਉਸਨੂੰ ਨੋਆਖਲੀ ਜ਼ਿਲੇ ਦੇ ਚਾਰ ਮੰਡਲ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਠੱਕਰ ਬੱਪਾ ਦੁਆਰਾ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤੇ ਇੱਕ ਪੁਨਰਵਾਸ ਕੈਂਪ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰਨ ਲਈ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਲਿਖਿਆ, 'ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਸਮਝਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਲਗਭਗ ਇਕ ਆਦਤ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਉਸ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਦਾ ਆਦੀ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ। 'ਪਰ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੋਂ ਸੇਵਾ ਲੈਣ ਦੀ ਆਦਤ ਤਪੱਸਿਆ ਦੇ ਨਾਲ ਮੇਲ ਨਹੀਂ ਖਾਂਦੀ।' ਇੱਥੇ ਉਸਦੀ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਖੁਰਾਕ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਪੌਂਡ ਬੱਕਰੀ ਦਾ ਦੁੱਧ ਮਿਡ-ਡੇ-ਮੀਲ ਵਾਂਗ ਸਬਜ਼ੀਆਂ ਦੇ ਸੂਪ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਮਾਤਰਾ ਵਿੱਚ ਪਤਲਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਰਾਤ ਦੇ ਖਾਣੇ ਲਈ ਉਸਨੇ ਇੱਕ ਅੰਗੂਰ ਦੇ ਜੋੜ ਦੇ ਨਾਲ ਇੱਕੋ ਜਿਹਾ ਸੁਮੇਲ ਸੀ.

ਅਸੀਂ ਉਸ ਦੀਆਂ ਡਾਇਰੀਆਂ ਤੋਂ ਸ੍ਰੀਰਾਮਪੁਰ ਵਿਚ ਉਸ ਦੀਆਂ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਦੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਦਾ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਗਾ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਜੋ ਪਿਆਰੇਲਾਲ ਦੀ ਕਿਤਾਬ ਤੋਂ ਉਲੀਕੀ ਗਈ ਹੈ।

ਸ੍ਰੀਰਾਮਪੁਰ, 21 ਨਵੰਬਰ, 1946 ਨੂੰ ਗੀਤਾ ਦੇ
ਅਧਿਆਵਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਸਵੇਰ ਦੀ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਖੁਦ ਕੀਤੀ। ਨਮਾਜ਼ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹਾਵੜਾ ਮਸਜਿਦ [ਨੋਆਖਲੀ] ਨਾਲ ਜੁੜੇ XY ਅਤੇ ZA ਮੌਲਵੀ ਨੂੰ ਚਿੱਠੀਆਂ ਲਿਖੀਆਂ, ਸਵੇਰ ਦੀ ਸੈਰ ਦੌਰਾਨ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਗੱਲਬਾਤ ਕੀਤੀ।

ਏ ਅਤੇ ਬੀ [ਦੋ ਹਿੰਦੂ ਵਰਕਰ] ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਆਏ ਅਤੇ ਲੰਮੀ ਗੱਲਬਾਤ ਕੀਤੀ। ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਹਿੰਮਤ ਨੂੰ ਦੋਵੇਂ ਹੱਥਾਂ ਵਿੱਚ ਲੈ ਕੇ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡਾਂ ਨੂੰ ਪਰਤਣਾ ਪਵੇਗਾ, ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ ਜਿੱਥੇ ਸੁਰੱਖਿਆ ਅਤੇ ਸੁਰੱਖਿਆ ਦੀ ਗਾਰੰਟੀ ਦੇਣ ਲਈ ਇੱਕ ਚੰਗੇ ਹਿੰਦੂ ਦੇ ਨਾਲ ਇੱਕ ਚੰਗੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਵੀ ਹਨ।

ਆਪਣੇ ਹੱਥਾਂ ਨਾਲ ਸਰੀਰ ਦੀ ਮਾਲਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਪਰ [ਸਮੇਂ ਦੀ ਘਾਟ ਕਾਰਨ] ਸ਼ੇਵ ਛੱਡਣੀ ਪਈ। ਮਿਡ-ਡੇ-ਮੀਲ ਲਈ ਸਬਜ਼ੀਆਂ ਦੇ ਸੂਪ ਦੇ ਨਾਲ ਦਹੀਂ ਵਾਲਾ ਦੁੱਧ ਪਿਆ ਸੀ।
ਕੁਝ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੇ... ਸ਼ਾਮ ਦੀ ਨਮਾਜ਼ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮੈਨੂੰ ਦੇਖਿਆ; ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਦੇ ਬਾਅਦ ਕੁਝ ਹੋਰ. ਸਥਾਨਕ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਬਾਰੇ ਪੁੱਛ-ਪੜਤਾਲ ਕੀਤੀ... ਐਮ. ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਦੋਸਤਾਂ ਨਾਲ ਦੋ ਘੰਟੇ ਗੱਲਬਾਤ ਕੀਤੀ। ਭੋਜਨ ਕੱਲ੍ਹ ਵਾਂਗ ਹੀ ਕਰੋ ਪਰ ਅੰਗੂਰ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ।

ਸ੍ਰੀਰਾਮਪੁਰ, 22 ਨਵੰਬਰ, 1946 ਸਵੇਰੇ 4 ਵਜੇ ਰੋਜ਼।
ਗੀਤਾ ਦਾ ਪਾਠ ਦੋ ਘੰਟੇ ਹੋਇਆ। ਪਾਠਕ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਬਹੁਤ ਅਸੰਤੁਸ਼ਟ ਸੀ।

Machine Translated by Google

ਨੇ ਆਰ. ਨੂੰ ਲਿਖਿਆ ਕਿ ਉਸਦੇ ਬੇਟੇ [ਜਿਸ ਨੇ ਹਾਲ ਹੀ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਨੂੰ ਗੁਆ ਦਿੱਤਾ ਹੈ] ਦੁਬਾਰਾ ਵਿਆਹ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ, ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਵਿਧਵਾ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਸਵੇਰੇ 7.30 ਵਜੇ ਇੱਕ ਮੁਸਲਮਾਨ ਮਾੜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤੇ। ਰਸਤਾ ਲੰਮਾ ਸੀ। ਉੱਥੇ ਪਹੁੰਚਣ ਲਈ ਪੂਰੇ 20 ਮਿੰਟ ਲੱਗ ਗਏ — ਆਉਣ-ਜਾਣ ਲਈ 55 ਮਿੰਟ।

ਮੈਂ ਕੱਲ੍ਹ ਵਾਂਗ ਮਸਾਜ ਕਰਾ ਦਿੱਤੀ.... 10.30 ਵਜੇ ਕਾਫੀ ਸੈਲਾਨੀ ਆਏ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਪੇਟ 'ਤੇ ਚਿੱਕੜ ਦੇ ਪੈਕ ਦੇ ਨਾਲ ਥੋੜ੍ਹੀ ਜਿਹੀ ਝਪਕੀ ਲਈ।
ਇੱਕ ਘੰਟੇ ਲਈ ਕੱਤੋ. ਅਬਦੁੱਲਾ [ਪੁਲਿਸ ਸੁਪਰਡੈਂਟ] ਕੁਝ ਹੋਰਾਂ ਨਾਲ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਰਾਮਗੰਜ ਵਿਖੇ ਮੀਟਿੰਗ ਲਈ ਆਇਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਸ਼ਾਮ 4 ਵਜੇ ਰਾਮਗੰਜ ਲਈ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ। ਸ਼ਾਮ 5.20 ਵਜੇ ਰਾਮਗੰਜ ਪਹੁੰਚੇ। ਮੀਟਿੰਗ ਰਾਤ 10.30 ਵਜੇ ਤੱਕ ਜਾਰੀ ਰਹੀ। ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕੀਤਾ.... ਵਾਪਸੀ ਦੇ ਸਫ਼ਰ 'ਤੇ ਕਿਸ਼ਤੀ 'ਤੇ ਸ਼ਾਮ ਦੀ ਅਰਦਾਸ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਫਿਰ ਕੁਝ ਸੌਂ ਗਏ। ਰਾਮਗੰਜ ਨੂੰ ਜਾਂਦੇ ਸਮੇਂ ਦੁੱਧ ਪਿਆ; ਵਾਪਸੀ 'ਤੇ ਗਰਮ ਪਾਣੀ. ਅੱਧੀ ਰਾਤ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀਰਾਮਪੁਰ ਪਹੁੰਚੇ।

ਸ਼੍ਰੀਰਾਮਪੁਰ, 23 ਨਵੰਬਰ, 1946 ਮੈਂ ਵੀ ਗੀਤਾ ਦੇ ਪਾਠ
[ਸਵੇਰ ਦੀ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਦੌਰਾਨ] ਕੀਤੇ। ਭਵਿੱਖ ਵਿੱਚ ਆਰ ਨੇ ਗੀਤਾ ਦਾ ਪਾਠ ਉਦੋਂ ਹੀ ਕਰਨਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਉਹ ਉਚਾਰਣ ਵਿੱਚ ਕਾਫ਼ੀ ਮੁਹਾਰਤ ਹਾਸਲ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਵਿਚ ਇਕ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਭਜਨ ਗਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ।

ਮਾਲਵੀਆ ਜੀ ਦੀ ਮੌਤ 'ਤੇ ਬਿਆਨ ਪੂਰਾ ਕੀਤਾ। ਸਵੇਰੇ 7.30 ਵਜੇ ਇੱਕ ਮੁਸਲਿਮ ਘਰ ਜਾ ਕੇ ਕੈਦੀਆਂ ਨਾਲ ਕੁਰਾਨ ਬਾਰੇ ਗੱਲ ਕੀਤੀ। ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਨਾਰੀਅਲ ਅਤੇ ਸੰਤਰੇ ਦਾ ਤੋਹਫਾ ਭੇਜਿਆ।

ਐਨ. ਦੁਆਰਾ ਮਸਾਜ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ ਤਾਂ ਜੋ ਮੈਂ ਮਸਾਜ ਟੇਬਲ 'ਤੇ ਚਾਲੀ ਮਿੰਟ ਦੀ ਝਪਕੀ ਲੈਣ ਦੇ ਯੋਗ ਹੋ ਗਿਆ. ਦੁਪਹਿਰ ਵੇਲੇ ਪਰੋਸੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਪੱਤੇਦਾਰ ਸਬਜ਼ੀ ਬਹੁਤ ਕੌੜੀ ਹੁੰਦੀ ਸੀ।
ਇਸ ਨੂੰ 1 ਔਂਸ ਦੇ ਨਾਲ ਲਿਆ. ਨਾਰੀਅਲ ਦੇ ਦੁੱਧ ਦੀ ਅਗਲੀ ਨੀਂਦ ਲੈਣ ਦੀ ਅਸਫਲ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ—ਮਤਲੀ ਅਤੇ ਪਕੜ। ਰਾਮਗੰਜ ਵੱਲ ਵਧਦੇ ਹੋਏ ਪੇਟ 'ਤੇ ਚਿੱਕੜ ਦੇ ਡੱਬੇ ਨਾਲ ਡੁੱਬ ਗਿਆ.... ਦਸਤ ਅਤੇ ਉਲਟੀਆਂ ਕਾਰਨ ਕਿਸ਼ਤੀ ਰੋਕਣੀ ਪਈ... ਰਾਹਤ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਈ... ਸ਼ਾਮ 5 ਵਜੇ ਰਾਮਗੰਜ ਪਹੁੰਚ ਗਏ। ਛੁੱਟੀ ਦੌਰਾਨ ਇੱਕ ਹੋਰ ਮੋਸ਼ਨ ਸੀ ਪਰ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਮੁਸ਼ਕਲ ਦੇ ਮੀਟਿੰਗ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਸੀ। 8.15 'ਤੇ ਵਾਪਸੀ ਦੀ ਯਾਤਰਾ ਸੁਰੂ [illegible] ਅੱਗੇ ਵਧਦੇ ਹੋਏ ਅਤੇ ਅੰਸ਼ਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮੀਟਿੰਗ' ਤੇ।

1 ਦਸੰਬਰ ਨੂੰ ਇੱਕ ਦਿਨ ਦੇ ਔਖੇ ਕੰਮ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਲਿਖਿਆ: 'ਪਿੱਠ ਦਰਦ। ਮੰਜੇ ਵਿੱਚ ਪਏ ਹਰੀਜਨ ਲਈ ਇੱਕ ਲੇਖ ਸੋਧਿਆ । ਅੱਧ ਵਿਚਕਾਰ ਬੰਦ ਹੋ ਗਿਆ।'
ਗਾਂਧੀ ਦੋਖੀ ਸੀ; ਅਤੇ 2 ਦਸੰਬਰ ਦੀ ਐਂਟਰੀ ਵਿੱਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ: 'ਰੁਕਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।
ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਹੁਣ ਖੱਬਾ ਹੱਥ ਵੀ ਦੁਖਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕੰਮ 'ਤੇ ਸੱਟ ਲੱਗ ਗਈ ਹੈ। ਰਾਤ 9.30 ਵਜੇ ਸੌਣ ਲਈ।

Machine Translated by Google

8 ਦਸੰਬਰ ਨੂੰ, ਉਸਦੀ ਡਾਇਰੀ ਵਿੱਚ ਉਸਦੀ ਹਫ਼ਤਾਵਾਰੀ ਚੁੱਪ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਪਰਚੀ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਨਾਲ ਹੇਠ ਲਿਖਿਆਂ ਦਰਜ ਹੈ: 'ਮੈਂ ਦੇਖਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੇਰੀ ਚੁੱਪ ਦਾ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨ ਸਿਰਫ ਚਮੜੀ ਦੀ ਡੂੰਘੀ ਹੈ। ਚੁੱਪ ਇੱਕ ਮਹਾਨ ਕਲਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਮੁਹਾਰਤ ਹਾਸਲ ਕਰਨਾ ਆਸਾਨ ਨਹੀਂ ਹੈ।

20 ਦਸੰਬਰ ਨੂੰ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਸ੍ਰੀਰਾਮਪੁਰ ਵਿਖੇ ਇੱਕ ਮਹੀਨਾ ਪੂਰਾ ਕੀਤਾ। 'ਉਹ [ਹੁਣ] ਇੱਥੇ ਦੋਵਾਂ ਭਾਈਚਾਰਿਆਂ ਦਾ ਦੋਸਤ ਹੈ', ਇੱਕ ਪ੍ਰੈਸ ਡਿਸਪੈਚ ਚਲਾਇਆ।

'ਪਿੰਡ ਦੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂ ਉਸ ਦੀ ਮਦਦ ਲੈਣ ਲਈ ਉਸ ਕੋਲ ਆਉਣ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਝਿਜਕਦੇ। ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਦੋਸਤ, ਦਾਰਸ਼ਨਿਕ ਅਤੇ ਮਾਰਗਦਰਸ਼ਕ ਹੈ... ਆਪਣੀ ਇਕੱਲੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿਚ ਉਹ ਸਭ ਕੁਝ ਖੁਦ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ... ਆਪਣਾ ਖਾਣਾ ਖੁਦ ਬਣਾਉਣਾ... ਆਪਣੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਨਾ, [illegible], ਇਕ ਹੋਰ ਭੇਜੀ ਗਈ। 'ਕੱਲ੍ਹ ਸਵੇਰੇ ਉਹ ਇੱਕ ਮੁਸਲਮਾਨ ਦੇ ਘਰ ਗਿਆ ਜਿੱਥੇ ਉਸਨੇ ਡਾਕਟਰ ਸੁਸ਼ੀਲਾ ਨਈਅਰ ਦੁਆਰਾ ਇਲਾਜ ਕੀਤੇ ਗਏ ਮਰੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖਿਆ। ਦੁਪਹਿਰ ਨੂੰ ਉਹ ਡਾਕਟਰੀ ਸਹਾਇਤਾ ਦੇਣ ਲਈ ਇੱਕ ਹੋਰ ਮੁਸਲਮਾਨ ਦੇ ਘਰ ਗਿਆ। ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਉਸਨੇ ਪ੍ਰੈਸ ਕੈਂਪ ਦਾ ਦੌਰਾ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਬਿਸਤਰੇ 'ਤੇ ਪਏ ਪੱਤਰਕਾਰ ਨਾਲ ਮੁਲਾਕਾਤ ਕੀਤੀ। 'ਉਹ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਤੁਰਦਾ ਹੈ', ਇਕ ਰਿਪੋਰਟ ਵਿਚ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ। 'ਪਿਛਲੇ ਸ਼ਨੀਵਾਰ ਉਹ ਪਿੰਡ ਦੀ ਤੰਗ ਸੜਕ ਰਾਹੀਂ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਰਫ਼ਤਾਰ ਨਾਲ ਚੱਲਿਆ, ਦੋ ਨਾਜ਼ੁਕ ਪੁਲਾਂ ਨੂੰ ਪਾਰ ਕੀਤਾ ਅਤੇ 40 ਮਿੰਟਾਂ ਵਿੱਚ ਲਗਭਗ 2 ਮੀਲ ਦਾ ਸਫ਼ਰ ਤੈਅ ਕੀਤਾ। ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੀ ਸ਼ਾਮ ਅਤੇ ਸਵੇਰ ਦੀ ਸੈਰ ਨੂੰ ਵੀ ਵਧਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ....' ਇਕ ਹੋਰ ਰਿਪੋਰਟ ਵਿਚ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ: 'ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਨੂੰ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਜਾਂ ਹੋਰ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਘਿਰਣਾ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਐਮਰਜੈਂਸੀ ਦੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਵੀ ਰਾਤ ਲਈ ਉਸ ਦੇ ਕੈਂਪ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਕ ਵਿਅਕਤੀ ਨੇ ਨਾਗਪੁਰ ਤੋਂ ਸਾਰਾ ਸਫ਼ਰ ਤੈਅ ਕੀਤਾ ਪਰ ਇੱਥੇ ਉਸ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਨੌਕਰੀ ਖ਼ਤਮ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਸ ਨੂੰ ਤੁਰੰਤ ਵਾਪਸ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।

ਇਕ ਔਰਤ ਜੋ ਮਰਨ ਵਰਤ 'ਤੇ ਬੈਠੀ ਸੀ, ਕੱਲ੍ਹ ਇਥੇ ਆਈ ਅਤੇ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਪਣਾ ਵਰਤ ਤੋੜ ਦਿੱਤਾ... ਉਸ ਨੂੰ ਵੀ ਤੁਰੰਤ ਵਾਪਸ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।'

ਇੱਕ ਸਥਾਨਕ ਮੌਲਵੀ ਦੇ ਘਰ ਜਾ ਕੇ, ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਕੁੱਲ 1,400 ਦੀ ਆਬਾਦੀ ਵਿੱਚੋਂ ਸਿਰਫ਼ ਇੱਕ ਮੈਟ੍ਰਿਕ ਪਾਸ ਸੀ, ਅਤੇ ਸਿਰਫ਼ 40 ਪੜ੍ਹ-ਲਿਖ ਸਕਦੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਹਜ਼ਾਰ ਕੁਰਾਨ ਦਾ ਪਾਠ ਕਰ ਸਕਦੇ ਸਨ, ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੋਈ ਵੀ ਇਹ ਨਹੀਂ ਸਮਝ ਸਕਦਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਕੀ ਪਾਠ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਅਤੇ ਫਿਰ ਵੀ ਮੌਲਵੀ ਨੇ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਇਸਲਾਮ ਵਿੱਚ ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ 'ਸਵੈਇੱਛਤ' ਅਤੇ 'ਕੁਦਰਤੀ' ਧਰਮ ਪਰਿਵਰਤਨ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਡਾਇਰੀ ਵਿੱਚ ਨੋਟ ਕੀਤਾ: 'ਉਨ੍ਹਾਂ [ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ] ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਧਰਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਬਾਰੇ ਹਨੇਰੇ ਵਿੱਚ ਰੱਖਣਾ ਬਹੁਤ ਭਿਆਨਕ ਹੈ।' ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਜਦੋਂ ਵੀ ਉਸਨੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕੀਤੀ, ਉਸਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਕੁਰਾਨ ਬਾਰੇ ਚਰਚਾ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਯੋਗਤਾ ਅਨੁਸਾਰ ਆਇਤਾਂ ਦੇ ਅਰਥ ਸਮਝਾਏ। ਇਸ ਨਾਲ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਮੁੱਲਾਂ ਨੂੰ ਗੁੱਸਾ ਆਇਆ ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲੱਗਦਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਇਲਾਕੇ 'ਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਹੁਣ ਬੰਗਾਲੀ ਸਿੱਖਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਜੋ ਉਸਨੂੰ ਕਿਸੇ ਦੁਭਾਸ਼ੀਏ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਨਾ ਰਹਿਣਾ ਪਵੇ। ਹਰ ਚੀਜ਼ ਵਾਂਗ, ਉਸਨੇ ਲਗਨ ਨਾਲ ਭਾਸ਼ਾ ਸਿੱਖਣੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ।

ਉਸ ਦੇ ਸਮਕਾਲੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਦੀ ਡਾਇਰੀ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਨੋਟ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਨੂੰ ਸਾਬਤ ਕਰਦਾ ਹੈ: ਬੰਗਾਲੀ ਅੱਖਰ ਲਿਖਣ ਦਾ ਅਭਿਆਸ ਕਰਨ ਲਈ, ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਵਿੱਚ ਵਰਗ ਬਣਾਏ।

Machine Translated by Google

ਇੱਕ ਹੇਠਲੇ ਸਰੂਪ ਵਾਲੇ ਸਕੂਲੀ ਲੜਕੇ ਵਾਂਗ ਕਸਰਤ ਦੀ ਕਿਤਾਬ। ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਇਸਦੇ ਲਈ ਟਵੀਟ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਉਸਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ, "ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੇਰੇ ਅਧਿਆਪਕ ਸਾਨੂੰ ਵਰਣਮਾਲਾ ਦੇ ਅੱਖਰ ਖਿੱਚਣ ਲਈ ਸਿਖਾਉਂਦੇ ਸਨ। ਇਹ ਇੱਕ ਵਧੀਆ ਤਰੀਕਾ ਹੈ। ਲੋਕ ਸੋਚਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਸਕੂਲ ਦੇ ਦਿਨ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਬਣਨਾ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਮੇਰੇ ਨਾਲ। ਇਸ ਬਾਰੇ ਹੋਰ ਤਰੀਕਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਮੰਨਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਮੈਂ ਜੀਉਂਦਾ ਹਾਂ, ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਇੱਕ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਦਾ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਮਨ ਅਤੇ ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਪਿਆਸ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ"। ਆਪਣੇ ਫਲਾਂ ਦਾ ਜੂਸ ਪੀਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਬੰਗਾਲ ਪ੍ਰਾਈਮਰ 'ਤੇ ਪੋਰਰ ਕਰਨਾ ਸੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਅਜਿਹਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਉਹ ਸਵੇਰੇ 7.15 'ਤੇ ਜਾਗਦੇ ਹੋਏ ਲਗਭਗ 10 ਮਿੰਟ ਲਈ ਸੌਂ ਗਿਆ। ਸਵੇਰੇ 7.25 ਵਜੇ ਅਸੀ ਆਪਣਾ ਦਿਨ ਦਾ ਮਾਰਚ ਸੁਰੂ ਕੀਤਾ, ਪੂਰੇ ਇੱਕ ਘੰਟੇ ਦੀ ਸੈਰ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸਵੇਰੇ 8.25 ਵਜੇ ਪਹੁੰਚਿਆ। ਉੱਥੇ ਪਹੁੰਚਣ ਦੇ ਤੁਰੰਤ ਬਾਅਦ, ਉਹ ਦੁਬਾਰਾ ਆਪਣਾ ਬੰਗਾਲੀ ਪਾਠ ਕਰਨ ਲਈ ਬੈਠ ਗਿਆ। ਇਹ ਲਗਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਆਖਰੀ ਦਿਨ ਤੱਕ ਜਾਰੀ [illegible] ਅਭਿਆਸ 30 ਜਨਵਰੀ 1948 ਨੂੰ ਉਸਦੇ ਕਤਲ ਤੋਂ ਕੁਝ ਘੰਟੇ ਪਹਿਲਾਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।

22 ਨਵੰਬਰ ਨੂੰ ਰਾਮਗੰਜ ਡਾਕ ਬੰਗਲੇ ਵਿਖੇ ਤੀਹ ਹਿੰਦੂਆਂ, ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰੀ ਨੁਮਾਇੰਦਿਆਂ ਦੀ ਇੱਕ ਕਾਨਫਰੰਸ ਹੋਈ।

ਬੰਗਾਲ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਸੁਝਾਵਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਸ਼ਾਂਤੀ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਲਈ ਇੱਕ ਯੋਜਨਾ ਨੂੰ ਹਥੌੜਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ; ਅਤੇ ਰਾਮਗੰਜ ਪੁਲਿਸ ਸਟੇਸ਼ਨ ਲਈ ਇੱਕ ਸ਼ਾਂਤੀ ਕਮੇਟੀ ਲਈ ਇੱਕ ਨਿਊਕਲੀਅਸ ਦਾ ਗਠਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਸਰਬਸੰਮਤੀ ਨਾਲ ਅਪਣਾਏ ਗਏ ਫਾਰਮੂਲੇ ਅਨੁਸਾਰ ਸ਼ਾਂਤੀ ਕਮੇਟੀ ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੂ ਅਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਬਰਾਬਰ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ। ਪਿੰਡਾਂ ਲਈ ਸ਼ਾਂਤੀ ਕਮੇਟੀਆਂ, ਗ੍ਰਾਮ ਯੂਨੀਅਨਾਂ ਅਤੇ ਪੁਲਿਸ ਸਟੇਸ਼ਨ ਵੀ ਬਣਾਏ ਗਏ। ਕਿਸੇ ਵੀ ਅਸਹਿਮਤੀ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਮੈਜਿਸਟਰੇਟ ਪੂਰੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਨਾਲ ਅੰਤਮ ਸਾਲਸ ਹੋਵੇਗਾ। ਸ਼ਾਂਤੀ ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਪੀੜਤਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਬਹਾਲ ਕਰਨ ਲਈ ਵਿਆਪਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਸੀ। ਉਹ ਵਾਪਸ ਪਰਤਣ ਵਾਲੇ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀਆਂ ਦੇ ਘਰਾਂ ਨੂੰ ਬਹਾਲ ਕਰਨ ਲਈ ਸਨ; ਸ਼ਰਨਾਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਭੋਜਨ, ਪ੍ਰਬੰਧ ਅਤੇ ਕੱਪੜੇ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨਾ; ਅਪਰਾਧੀਆਂ ਦੀਆਂ ਸੂਚੀਆਂ ਤਿਆਰ ਕਰੋ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀ ਨੂੰ ਸਰਗਰਮ ਕਰੋ।

ਸ਼ਾਂਤੀ ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਮੀਟਿੰਗ 25 ਤਰੀਕ ਦੀ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਥਾਣਾ ਰਾਮਗੰਜ ਵਿਖੇ ਹੋਈ। ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਮੰਤਰੀ ਸ਼ਮਸੁਦੀਨ ਅਹਿਮਦ ਨੇ ਘੋਸ਼ਣਾ ਕੀਤੀ ਕਿ ਪੂਰਬੀ ਬੰਗਾਲ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਂਤੀ ਬਹਾਲ ਕਰਨ ਲਈ ਹਾਲ ਹੀ ਵਿੱਚ ਸੱਤ ਯੂਨੀਅਨ ਸ਼ਾਂਤੀ ਕਮੇਟੀਆਂ ਬਣਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਉਸਨੇ ਵਾਅਦਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਬੰਗਾਲ ਸਰਕਾਰ ਆਪਣੇ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਜਿੱਤਣ ਦੀ ਇੱਛਾ ਵਿੱਚ ਸੁਹਿਰਦ ਹੈ। ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਬੋਲਦਿਆਂ, ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਟਿੱਪਣੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਯੋਜਨਾ ਦੀ ਸਫਲਤਾ ਕਮੇਟੀ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਲੋਕਾਂ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰੇਗੀ। ਉਹ ਕੁਝ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਸ਼ਾਂਤੀ ਕਮੇਟੀਆਂ ਵਿੱਚ ਜਗ੍ਹਾ ਲਈ ਭਟਕ ਰਹੇ ਸਨ। ਇਸਨੇ ਉਸਨੂੰ ਡਰ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਨਾਲ ਭਰ ਦਿੱਤਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਸਨੇ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਕਿ ਰਾਜ ਦੇ ਕੁਝ ਹਿੱਸਿਆਂ ਵਿੱਚ, ਮੁਸੀਬਤ ਅਜੇ ਵੀ ਪੈਦਾ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਉਸ ਨੂੰ ਹਾਲ ਹੀ ਵਿੱਚ ਸੰਦੀਪ ਟਾਪੂ ਤੋਂ ਇੱਕ ਟੈਲੀਗ੍ਰਾਮ ਮਿਲਿਆ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਉੱਥੇ ਗੰਭੀਰ ਮੁਸੀਬਤ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਔਰਤਾਂ ਨੇ ਛੇੜਛਾੜ ਦੇ ਡਰੋਂ ਆਪਣੇ ਮੱਥੇ 'ਤੇ ਸਿੰਦੂਰ ਲਗਾਉਣਾ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।

Machine Translated by Google

24 ਨਵੰਬਰ ਦੀ ਸਵੇਰ ਨੂੰ, ਸ਼ਰਤ ਚੰਦਰ ਬੋਸ, ਕੁਝ ਦੋਸਤਾਂ ਅਤੇ ਸਹਿਕਰਮੀਆਂ ਦੇ ਨਾਲ, ਸ਼੍ਰੀਰਾਮਪੁਰ ਵਿਖੇ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਮਿਲੇ। ਉਸਨੇ ਸ਼ਾਂਤੀ ਬਹਾਲ ਕਰਨ ਪ੍ਰਤੀ ਮੰਤਰੀਆਂ ਅਤੇ ਬੰਗਾਲ ਦੇ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਦੀ ਇਮਾਨਦਾਰੀ 'ਤੇ ਆਪਣੇ ਸ਼ੰਕਿਆਂ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਕੀਤਾ। ਉਸਨੇ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਸਨੇ ਦੰਗਾ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਸੁਹਾਰਵਰਦੀ ਦੇ ਨਾਲ ਡੇਰੇ ਲਗਾਉਣ ਅਤੇ ਸ਼ਾਂਤੀ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨੇ ਬੇਤੁਕੇ ਬਹਾਨੇ ਬਣਾਏ ਅਤੇ ਇਸ ਵਿਚਾਰ ਨੂੰ ਟਾਲ ਦਿੱਤਾ। ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਬੋਸ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤੀ ਪ੍ਰਗਟਾਈ ਕਿ ਮੰਤਰੀ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਸਭ ਤੋਂ ਹੇਠਲੇ ਪੱਧਰ ਤੱਕ ਡੁੱਬ ਗਏ ਸਨ।

ਇੱਕ ਮੈਂਬਰ ਨੇ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕੀਤੀ ਕਿ ਨਹਿਰੂ ਅਤੇ ਰਾਜੇਂਦਰ ਪ੍ਰਸਾਦ ਨੇ ਬਿਹਾਰ ਵਿੱਚ ਦਖਲ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬੰਗਾਲ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜਵਾਬ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਕਿਹਾ ਕਿ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਮੈਂਬਰ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਉਹ ਦੋਵੇਂ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਉੱਘੇ ਨੇਤਾ ਸਨ। ਅੰਤਰਿਮ ਸਰਕਾਰ ਵਿੱਚ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਉਸ ਸੰਸਥਾ ਦੁਆਰਾ ਨਿਰਧਾਰਤ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆਵਾਂ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਨੀ ਪੈਂਦੀ ਸੀ, ਅਤੇ ਇਸਲਈ ਉਹ ਸੂਬਾਈ ਸਰਕਾਰਾਂ ਦੇ ਦਾਇਰੇ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਦਖਲ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦੇ ਸਨ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਬੰਗਾਲ ਵਿੱਚ। ਇਹ ਚੁਣੌਤੀ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ 'ਤੇ ਕਿ ਉਸ ਦਾ ਧਰਮ ਪਰਿਵਰਤਨ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਉਸ ਦੀ ਪਛਾਣ ਹਿੰਦੂ ਸੱਜੇ ਵਿੰਗ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂ ਭਾਈਚਾਰੇ ਨਾਲ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੁਆਰਾ ਚੁਣੇ ਗਏ ਧਰਮ ਨਾਲ ਕੋਈ ਮੁੱਦਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਅਜਿਹੇ ਪਰਿਵਰਤਨ ਆਪਣੇ ਸੁਭਾਅ ਵਿੱਚ ਵੱਡੇ ਪੈਮਾਨੇ 'ਤੇ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਕਦੇ ਵੀ ਕਿਸੇ ਦੀ ਜਾਨ ਜਾਂ ਜਾਇਦਾਦ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਲਈ, ਜਾਂ ਅਸਥਾਈ ਲਾਭਾਂ ਲਈ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੇ ਸਨ। ਨੋਆਖਲੀ ਵਿੱਚ ਜੋ ਵਾਪਰਿਆ ਉਹ ਸਭ ਧਰਮਾਂ ਦਾ ਘਾਣ ਅਤੇ ਨਕਾਰਾ ਸੀ।

ਇੱਕ ਰਾਏ ਸੀ ਕਿ ਬੰਗਾਲ ਵਿੱਚੋਂ ਜੇਬਾਂ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ ਜਿੱਥੇ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀਆਂ ਦੀਆਂ ਨਿਵੇਕਲੀ ਕਲੋਨੀਆਂ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ। ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਇਸ ਮੰਗ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਹ ਭਵਿੱਖ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸੰਯੁਕਤ ਭਾਰਤ ਲਈ ਖਤਰਾ ਪੈਦਾ ਕਰੇਗੀ। ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦਾ ਇੱਕ ਵਫ਼ਦ ਜਿਸ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਗੂ ਐਨ.ਸੀ

ਚੈਟਰਜੀ ਨੇ ਗਾਂਧੀ ਨਾਲ ਮੁਲਾਕਾਤ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਅਜਿਹੀਆਂ 'ਕਲੋਨੀਆਂ' ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਦਲੀਲ ਦਿੱਤੀ।
ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਇਹ ਇੱਕ ਖ਼ਤਰਨਾਕ ਅਤੇ ਅਕਾਰਨ ਹੱਲ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਕਾਗਰਤਾ ਹਮੇਸ਼ਾ ਉੱਚੀਆਂ ਸੰਖਿਆਵਾਂ ਦੁਆਰਾ ਹਾਵੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਆ ਇਸਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਦੇਸ਼ ਸਥਾਈ ਤੌਰ 'ਤੇ ਦੁਸ਼ਮਣ ਵਰਗਾਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਜੋ ਇੱਕ ਕਿਸਮ ਦੀ ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਜੰਗ ਦਾ ਆਨੰਦ ਮਾਣ ਰਹੇ ਹਨ। 'ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਬਹੁਤ ਹੋਣ ਜਾਂ ਥੋੜ੍ਹੇ, ਪੂਰਬੀ ਬੰਗਾਲ ਦੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ਬਹਾਦਰ ਬਣਨ ਦੀ ਕਲਾ ਸਿੱਖਣੀ ਪਵੇਗੀ। ਕੀ ਹੋਇਆ ਜੇ ਬਿਹਾਰ ਦੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਬਿਹਾਰ ਵਿੱਚ ਮੁਸਲਮਾਨ ਬਸਤੀਆਂ ਬਣਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ; ਇਸ ਨੂੰ ਬਿਹਾਰ ਦੀ ਹਿੰਦੂ ਅਬਾਦੀ ਇੱਕ ਸੰਭਾਵੀ ਖ਼ਤਰੇ ਵਜੋਂ ਵੇਖੇਗੀ। ਇਸੇ ਸੰਕੇਤ ਦੇ ਕੇ, ਜੇਬ ਬਣਾਉਣਾ ਪੂਰਬੀ ਬੰਗਾਲ ਦੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਲਈ ਕੋਈ ਭਲਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ।'

ਨੋਆਖਲੀ ਹੁਣ ਰਾਹਤ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਅਤੇ ਰਾਹਤ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਨਾਲ ਭਰ ਗਿਆ ਸੀ। ਕਰੀਬ ਤੀਹ ਰਾਹਤ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਅਤੇ ਅੱਧੀ ਦਰਜਨ ਸਨ

Machine Translated by Google

ਮੈਡੀਕਲ ਮਿਸ਼ਨ ਪੀੜਤਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਪ੍ਰਤੀ ਪਿੰਡ ਇੱਕ ਵਰਕਰ ਦਾ ਗਾਂਧੀ ਦਾ ਮਿਸ਼ਨ ਹੁਣ ਵੀਹ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿੱਚ ਕਾਰਜਸ਼ੀਲ ਸੀ। ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ ਤੋਂ ਸਹਾਇਤਾ ਦੀ ਵਰਖਾ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ। ਉਸ ਨੂੰ ਡਰ ਸੀ ਕਿ ਸਾਰੀ ਸਹਾਇਤਾ ਅਤੇ ਵਲੰਟੀਅਰਾਂ ਨਾਲ ਸਰਕਾਰ ਆਪਣੀਆਂ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਤੋਂ ਨਿਜਾਤ ਪਾ ਲਵੇਗੀ। ਆਈ.ਐਨ.ਏ. ਦੇ ਉਜਾੜੇ ਗਏ ਅਤੇ ਹਾਲ ਹੀ ਵਿੱਚ ਆਜ਼ਾਦ ਕੀਤੇ ਗਏ ਆਦਮੀ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਲਈ ਨੋਆਖਲੀ ਆਏ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਆਗੂ, ਸਰਦਾਰ ਨਿਰੰਜਨ ਸਿੰਘ ਗਿੱਲ ਨੇ ਗਾਂਧੀ ਕੋਲ ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਨੋਆਖਲੀ ਵਿੱਚ ਡਿਊਟੀਆਂ ਸੌਂਪਣ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਨੇ ਆਪਣੇ ਵਿਚਕਾਰ ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਆਈਐਨਏ ਦੇ ਆਦਮੀਆਂ ਦੀ ਮੌਜੂਦਗੀ 'ਤੇ ਚਿੰਤਾ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਰਾਹਤ ਕਾਰਜ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸੁਹਰਾਵਰਦੀ ਤੋਂ ਇਜਾਜ਼ਤ ਲੈਣ ਦੀ ਸਲਾਹ ਦਿੱਤੀ। ਸੁਹਰਾਵਰਦੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਮੰਤਰੀ ਮੰਡਲ ਦੇ ਸਹਿਯੋਗੀਆਂ ਅਤੇ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਵੱਲੋਂ ਗਾਂਧੀ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਵਰਕਰਾਂ ਦੇ ਸਮੂਹ ਨੂੰ ਨੋਆਖਲੀ ਵਿੱਚ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਹੱਥਾਂ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦੇਣ ਲਈ ਵੱਧਦੀ ਆਲੋਚਨਾ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਪੈ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਕੁਝ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਦੇ ਕੱਟੜਪੰਥੀਆਂ ਨੇ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਪ੍ਰਚਾਰ ਯੁੱਧ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਉਸ ਉੱਤੇ ਲੀਗ ਨੂੰ ਬਦਨਾਮ ਕਰਨ ਅਤੇ ਸ਼ਾਂਤੀ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਵਿੱਚ ਰੁਕਾਵਟ ਪਾਉਣ ਲਈ ਨੋਆਖਲੀ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਠਹਿਰਾਅ ਨੂੰ ਲੰਮਾ ਕਰਨ ਦਾ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਇਆ ਸੀ। ਸੁਹਰਾਵਰਦੀ ਨੇ ਨਿਰੰਜਨ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਉਹ ਉਸ ਦੀ ਹਾਲਤ ਹੋਰ ਨਾ ਵਿਗੜਨ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਉਸ ਸਮੇਂ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਦੀ ਕੇਂਦਰੀ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਉੱਤਰ-ਪੱਛਮ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਸਮੂਹਾਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਨ ਲਈ ਲੁਭਾਉਣ ਦੀ ਪੂਰੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ, ਤਾਂ ਜੋ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਹਮਾਇਤ ਵਾਲੀ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਪੂਰੇ ਉੱਤਰ-ਪੱਛਮ ਉੱਤੇ ਆਪਣਾ ਦਾਅਵਾ ਪੇਸ਼ ਕਰ ਸਕੇ। ਪੱਛਮੀ ਸੂਬੇ, ਬਿਲਕੁਲ ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ ਤੱਕ। ਸੁਹਰਾਵਰਦੀ ਨੂੰ ਹੁਕਮ ਭੇਜੇ ਗਏ ਕਿ ਉਹ ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਨਾ ਕਰਨ, ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਆਗਿਆ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਇੱਕ ਹਜ਼ਾਰ ਦੀ ਬਜਾਏ, ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਸਿਰਫ਼ ਸੌ ਵਲੰਟੀਅਰਾਂ ਨੂੰ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦਿੱਤੀ। ਇਸ ਸਮੂਹ ਵਿੱਚ ਪੂਰਬੀ ਬੰਗਾਲ ਦਾ ਇੱਕ ਮੁਸਲਮਾਨ, ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਇੱਕ ਮੁਸਲਮਾਨ ਅਤੇ ਦੱਖਣੀ ਭਾਰਤ ਦਾ ਇੱਕ ਗੈਰ-ਸਿੱਖ ਸ਼ਾਮਲ ਸੀ। ਆਖਰਕਾਰ INA ਵਾਲੰਟੀਅਰਾਂ ਦਾ ਵੱਡਾ ਹਿੱਸਾ ਵਾਪਸ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ; ਕਰਨਲ ਜੀਵਨ ਸਿੰਘ ਦੇ ਅਧੀਨ ਸਿਰਫ਼ ਇੱਕ ਜੱਥਾ ਸ੍ਰੀਰਾਮਪੁਰ ਵਿੱਚ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਕੈਂਪ ਦਾ ਇੰਚਾਰਜ ਬਣਿਆ ਰਿਹਾ ਅਤੇ ਦੰਗਾ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ ਵਿੱਚ ਪੈਦਲ ਉਸ ਦੇ ਪਿੰਡ-ਪਿੰਡ ਮਾਰਚ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ। ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਇਸ ਸਮੂਹ ਨੂੰ ਵੀ ਵਾਪਸ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਜਦੋਂ ਗਾਂਧੀ ਮਾਰਚ 1947 ਵਿੱਚ ਬਿਹਾਰ ਲਈ ਰਵਾਨਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਜੀਵਨ ਸਿੰਘ, ਹਾਲਾਂਕਿ, ਗਾਂਧੀ ਕੈਂਪਾਂ ਵਿੱਚ ਹੋਰ ਵਲੰਟੀਅਰਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਨੋਆਖਲੀ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ।

ਜਲਦੀ ਹੀ, ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਕੰਮ ਨੇ ਨਤੀਜੇ ਦਿਖਾਉਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੇ। ਮੁਸਲਿਮ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਨੇ ਭਰੋਸੇ ਅਤੇ ਸ਼ੱਕ ਦੀਆਂ ਜ਼ੰਜੀਰਾਂ ਤੋੜ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਦੋਸਤ ਵਜੋਂ ਦੇਖਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।
ਉਹ ਉਸਦੀ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਸਭਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਆਉਣ ਲੱਗੇ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਸੈਰ ਦੌਰਾਨ ਉਸਦੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਇਕੱਠੇ ਹੋਏ। ਹਿੰਦੂ ਵੀ ਇਸ ਤੋਂ ਅਛੂਤੇ ਨਹੀਂ ਰਹੇ। ਦਸੰਬਰ ਦੇ ਤੀਜੇ ਹਫ਼ਤੇ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਪੱਤਰਕਾਰ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ 'ਨੋਆਖਲੀ ਵਿੱਚ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਦੀ ਲਗਾਤਾਰ ਮੌਜੂਦਗੀ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਹੌਲੀ ਪਰ ਸਥਿਰ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦੀ ਬਹਾਲੀ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਹੈ। 'ਇਵੇਕੂਏਜ਼ ਹੁਣ ਆਪਣੇ ਘਰਾਂ ਨੂੰ ਪਰਤ ਰਹੇ ਹਨ'। 'ਸੰਪਰਦਾਇਕ ਸਮੱਸਿਆ ਦੇ ਹੱਲ ਲਈ ਮਹਾਤਮਾ ਦਾ ਤਰੀਕਾ ਲੱਭਿਆ ਗਿਆ ਹੈ

Machine Translated by Google

ਇੱਕ ਸੁਪਰ-ਵਿਧੀ', ਇੱਕ ਹੋਰ ਰਿਪੋਰਟ ਕੀਤੀ। 'ਇਸ ਦੇ ਪੂਰੇ ਨਤੀਜੇ ਦੇਣ ਲਈ ਸਮਾਂ ਲੱਗ ਸਕਦਾ ਹੈ; ਇਹ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਉਦੋਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਇਹ ਆਤਮਾ ਨੂੰ ਅਪੀਲ ਕਰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਇਹ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਇੱਕ ਨਿਸ਼ਚਤ ਅਤੇ ਵਧੇਰੇ ਸਥਾਈ ਤਰੀਕਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ.... ਇਹ ਉੱਪਰੋਂ ਨਿਰਧਾਰਤ ਸ਼ਾਂਤੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਬਲਕਿ ਅੰਦਰੋਂ ਕੰਮ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਤਬਦੀਲੀ ਨੂੰ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਹੋਰ ਹਿੱਸਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ; ਹਾਲਾਂਕਿ, ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸ਼ੱਕੀ ਸਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਸੀ ਸੀ.

ਰਾਜਗੋਪਾਲਾਚਾਰੀ। 19 ਨਵੰਬਰ ਨੂੰ, ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਸ਼੍ਰੀਰਾਮਪੁਰ ਲਈ ਰਵਾਨਗੀ ਦੀ ਪੂਰਵ ਸੰਧਿਆ 'ਤੇ ਲਿਖੇ ਇੱਕ ਪੱਤਰ ਵਿੱਚ, ਉਸਨੇ ਪਿਆਰੇਲਾਲ ਨੂੰ ਲਿਖਿਆ: 'ਬਾਪੂ ਕਦੋਂ ਵਾਪਸ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ?
ਇੰਨਾ ਸਮਾਂ ਉੱਥੇ ਰਹਿਣ ਦਾ ਕੀ ਫ਼ਾਇਦਾ ਹੈ?.... ਸਾਰੇ ਚੰਗੇ ਜੋ ਨਤੀਜੇ ਦੇ ਸਕਦੇ ਹਨ ਉਹ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਨਤੀਜੇ ਦੇ ਚੁੱਕੇ ਹਨ.... ਘੱਟ ਖੁਰਾਕ ਦਾ ਕੀ ਫਾਇਦਾ ਹੈ? ਇਹ ਖ਼ਤਰਨਾਕ ਹੈ'।
ਦੋ ਹਫ਼ਤਿਆਂ ਬਾਅਦ, ਰਾਜਗੋਪਾਲਾਚਾਰੀ ਨੇ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਲਿਖਿਆ: 'ਮੈਂ ਚੁੱਪਚਾਪ ਤੁਹਾਡੇ ਕੰਮ ਬਾਰੇ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖਦਾ ਅਤੇ ਪੜ੍ਹਦਾ ਹਾਂ। ਅਖਬਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਪਰ ਜੇ ਕੋਈ ਇਸ ਨੂੰ ਥੋੜੀ ਕਲਪਨਾ ਨਾਲ ਸੋਚਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਪੜ੍ਹ ਸਕਦੇ ਹੋ। ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤ ਹਾਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਜਿਸ ਕੰਮ 'ਤੇ ਹੋ, ਉਹ ਹਰ ਪੱਖੋਂ ਮਹਾਨ ਹੈ ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਸਭ ਨੂੰ ਰਾਹ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਪਿਛਲੇ ਕੁਝ ਦਿਨਾਂ ਤੋਂ ਇਸ ਬਾਰੇ ਸੋਚ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਮੇਰਾ ਨੋਟ ਗਲਤ ਸੀ। ਤੁਸੀਂ ਹੁਣ-ਮੈਂ ਕੁਝ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਸੋਚਦਾ ਹਾਂ-ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਸਕਾਰਾਤਮਕ ਅਹਿੰਸਾ ਪਾ ਰਹੇ ਹੋ। ਅਤੇ ਤੁਸੀਂ ਜਿੱਤੋਗੇ. ਅਤੇ ਇਹ ਸਭ ਤੋਂ ਕੀਮਤੀ ਹੋਵੇਗਾ....ਮੈਂ ਉਮੀਦ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਤੁਹਾਡਾ ਨਵਾਂ ਤਜਰਬਾ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਸੋਚ ਅਤੇ ਕਾਰਜ ਦੀਆਂ ਨਵੀਆਂ ਲਾਈਨਾਂ ਨੂੰ ਉਜਾਗਰ ਕਰੇਗਾ ਅਤੇ ਤੁਸੀਂ ਅਮੀਰ ਹੋ ਕੇ ਵਾਪਸ ਆ ਜਾਓਗੇ। ਰੱਬ ਚਾਹੇ ਸਾਡੀਆਂ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਦਾ ਹੱਲ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਮੇਰਾ ਪਿਆਰ ਅਤੇ ਪੂਰਾ ਭਰੋਸਾ'।

ਇਸ ਸਮੇਂ ਤੱਕ ਨਹਿਰੂ ਅਤੇ ਪਟੇਲ ਵਿਚਕਾਰ ਦਰਾਰ ਵਧਣੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਈ ਸੀ। ਗਰੁੱਪਿੰਗ ਧਾਰਾ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਕੈਬਨਿਟ ਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਇਰਾਦਿਆਂ ਦੀ ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਬਾਰੇ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਜੋ ਸ਼ੱਕ ਸੀ, ਉਹ ਸਹੀ ਸਾਬਤ ਹੋਇਆ। ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਸੰਸਦ ਨੇ ਕਾਂਗਰਸ ਦੁਆਰਾ ਉਠਾਏ ਗਏ ਸਾਰੇ ਇਤਰਾਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਇੱਕ ਕਾਨੂੰਨ ਲਾਗੂ ਕੀਤਾ ਜਿਸ ਨੇ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ ਸਮੂਹਾਂ ਲਈ ਇੱਕ ਸਮੂਹ ਨੂੰ ਵੋਟਿੰਗ ਕਰਨ ਜਾਂ ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੋਣ ਦੀ ਚੋਣ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਧੜਿਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਲਾਜ਼ਮੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਟੈਗ ਕਰਨ ਲਈ ਇੱਕ ਅਨੁਕੂਲ ਪੂਰਤੀ ਬਣਾਇਆ। ਲੰਡਨ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਅਸਫਲ ਕਾਨਫਰੰਸ, ਜਿੱਥੇ ਕਾਂਗਰਸ ਦੀ ਨੁਮਾਇੰਦਗੀ ਨਹਿਰੂ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ, ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖਾਂ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਅਤੇ ਅਸਾਮ ਵਿੱਚ ਗੈਰ-ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਦੇ ਦਬਦਬੇ ਵਾਲੇ ਸਮੂਹ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ, ਦੂਜੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ, ਵੱਖ ਹੋ ਜਾਣਾ ਸੀ। ਭਾਰਤ ਤੋਂ, ਇੱਕ ਹਕੀਕਤ ਬਣ ਗਈ। ਕਾਂਗਰਸ ਨੇਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਵਾਰ ਫਿਰ ਗਾਂਧੀ ਦਾ ਅਪਮਾਨ ਕਰਨ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਮੂਰਖਤਾ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਪਟੇਲ ਵੀ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਦੀਆਂ ਦਹਿਸ਼ਤੀ ਚਾਲਾਂ ਤੋਂ ਘਬਰਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸਨੇ ਜਨਤਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਟਾਈਟ-ਫੋਰ ਟੈਟ ਨੀਤੀ ਦੀ ਵਕਾਲਤ ਕਰਨੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਉਹ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨਾਲ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੇਸ਼ ਆਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੁਝ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨਾਲ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਭਾਰਤ ਦੇ 'ਆਇਰਨ ਮੈਨ' ਨੂੰ ਉਦੋਂ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਪਰ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਸਿਰਫ਼ ਉਹੀ ਹੁੰਗਾਰਾ ਸੀ ਜਿਸ ਦੀ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਨੂੰ ਸੱਦਾ ਦੇਣ ਦੀ ਉਮੀਦ ਸੀ, ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਲਈ ਇੱਕ ਹੋਮਲੈਂਡ ਦੀ ਮੰਗ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰਨ ਲਈ।

Machine Translated by Google

ਸੰਕਟ ਦੇ ਸਮੇਂ ਗਾਂਧੀ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਨਾ ਦੇਣਾ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਤਰੀਕਿਆਂ ਨੂੰ ਛੱਡਣਾ ਭਾਰਤ ਅਤੇ ਕਾਂਗਰਸ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਮਹਿੰਗਾ ਪੈਣਾ ਸੀ। ਪਰ ਗਾਂਧੀ ਆਪਣੇ ਸਿਆਸੀ ਵਾਰਸਾਂ ਦੀਆਂ ਮੂਰਖਤਾਵਾਂ ਦੀ ਕੀਮਤ ਅਦਾ ਕਰੇਗਾ।

ਜਦੋਂ ਕਿ ਗਾਂਧੀ ਅਤੇ ਪਟੇਲ ਵਿਚਕਾਰ ਪੱਤਰ-ਵਿਹਾਰ ਨਿੱਘਾ ਅਤੇ ਇਮਾਨਦਾਰ ਰਿਹਾ, ਚਿੱਠੀਆਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਗਟਾਏ ਗਏ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੇ ਦੋਵਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਵਿਗਾੜ ਨੂੰ ਵਧਾਇਆ। ਉਸ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨਾਲ ਅਸਹਿਮਤ ਹੁੰਦੇ ਹੋਏ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀਆਂ ਕੁਝ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਨੂੰ ਅਸਵੀਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਪਟੇਲ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਕੰਮ ਕਰਨ ਲਈ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕੀਤਾ। ਇਹ ਇਸ ਸਮੇਂ ਦੌਰਾਨ ਸੀ ਜਦੋਂ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਨਹਿਰੂ ਦੇ ਵਫ਼ਾਦਾਰਾਂ ਨੇ ਪਟੇਲ ਨੂੰ ਸਿਆਸੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕਮਜ਼ੋਰ ਕਰਨ ਦੀ ਮੁਹਿੰਮ ਚਲਾਈ; ਉਸ ਵਿਰੁੱਧ ਕਈ ਲਿਖਤੀ ਅਤੇ ਜ਼ੁਬਾਨੀ ਸ਼ਿਕਾਇਤਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ। ਜੋ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਭੇਜੇ ਗਏ ਸਨ, ਉਹ ਤੁਰੰਤ ਪਟੇਲ ਨੂੰ ਭੇਜ ਦਿੱਤੇ ਗਏ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਪਟੇਲ ਅਤੇ ਨਹਿਰੂ ਵਿਚਕਾਰ ਮਤਭੇਦ ਅਤੇ ਦਿੱਲੀ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਤਣਾਅ ਵਿਚ ਡੁੱਬੇ ਗਾਂਧੀ 'ਤੇ ਟੈਕਸ ਲਗਾ ਰਹੀ ਸੀ, ਪਰ ਉਸਨੇ ਪੂਰਬੀ ਬੰਗਾਲ ਨੂੰ ਛੱਡਣ ਅਤੇ ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ ਜਾਂ ਬਿਹਾਰ ਜਾਣ ਲਈ ਦ੍ਰਿੜਤਾ ਨਾਲ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

ਕਲਕੱਤਾ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੇ ਡਾ. ਅਮੀਆ ਚੱਕਰਵਰਤੀ, ਜੋ ਕਿ ਸ਼੍ਰੀਰਾਮਪੁਰ ਵਿੱਚ ਉਸਨੂੰ ਮਿਲਣ ਆਏ ਹੋਏ ਸਨ, ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਅੰਦਰੂਨੀ ਗੜਬੜ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਟਿੱਪਣੀ ਕੀਤੀ: 'ਮੈਂ ਇੱਕ ਭਿਆਨਕ ਅੱਗ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਹਾਂ, ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਇਸਨੂੰ ਬੁਝਾਇਆ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਨਹੀਂ ਛੱਡਾਂਗਾ; ਇਹਨਾਂ ਹਿੱਸਿਆਂ ਵਿੱਚ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਅਤੇ ਔਰਤਾਂ ਲਈ ਰਹਿਣ ਯੋਗ ਬਣਾਇਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਸੰਗਠਨ ਦਾ ਕੰਮ ਜਾਰੀ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਸਰੀਰਕ ਅਤੇ ਨੈਤਿਕ ਬਚਾਅ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।'
ਡਾ: ਚੱਕਰਵਰਤੀ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਗਲਤ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਣ ਲਈ ਕਿਹੜੀ ਤਕਨੀਕ ਵਰਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਭੰਗ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ, 'ਉਹ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਪਛਤਾਵਾ ਹਨ, ਸਗੋਂ ਅਪਮਾਨਜਨਕ ਵੀ ਹਨ ਅਤੇ ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਆਪਣੇ ਮਾੜੇ ਕੰਮਾਂ 'ਤੇ ਵੀ ਖੁਸ਼ ਹਨ।' ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ, 'ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰਵੱਈਏ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਦਾ ਇਕੋ ਇਕ ਰਸਤਾ ਇਸ ਦੇ ਅੱਗੇ ਝੁਕਣਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਬਲਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਰਹਿਣਾ ਅਤੇ ਸੱਚ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਨੂੰ ਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖਣਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਰੋਸ਼ਨੀ ਦੀ ਭਾਲ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਹਨੇਰੇ ਨਾਲ ਘਿਰਿਆ ਹੋਇਆ ਹਾਂ-ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਸੱਚਾਈ ਦੁਆਰਾ ਸੇਧ ਅਨੁਸਾਰ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਜਾਂ ਬਚਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਇਹਨਾਂ ਦੁਖਦਾਈ ਹਾਲਾਤਾਂ ਵਿੱਚ ਲੋੜੀਂਦਾ ਧੀਰਜ ਅਤੇ ਤਕਨੀਕ ਨਹੀਂ ਹੈ-ਦੁੱਖ ਅਤੇ ਬੁਰਾਈ ਅਕਸਰ ਮੇਰੇ ਉੱਤੇ ਹਾਵੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਹੀ ਰਸ ਵਿੱਚ ਰਗੜਦਾ ਹਾਂ। ਇਸ ਲਈ, ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਦੋਸਤਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਸਹਿਣ ਕਰਨ ਅਤੇ ਬੁੱਧੀ ਦੁਆਰਾ ਸੇਧ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਕੰਮ ਕਰਨ ਜਾਂ ਪਰਹੇਜ਼ ਕਰਨ ਜੋ ਹੁਣ ਸਾਡੇ ਤੋਂ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੰਗੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਹਨੇਰਾ ਟੁੱਟ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਜੇਕਰ ਮੈਂ ਰੋਸ਼ਨੀ ਦੇਖਾਂਗਾ ਤਾਂ ਉਹ ਵੀ ਦੇਖਣਗੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬੰਗਾਲ ਵਿੱਚ ਹਾਲ ਹੀ ਵਿੱਚ ਵਾਪਰੀ ਫਿਰਕਾਪ੍ਰਸਤੀ ਦੀ ਤ੍ਰਾਸਦੀ ਨੂੰ ਅੰਜਾਮ ਦਿੱਤਾ।'

ਸ੍ਰੀਰਾਮਪੁਰ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਠਹਿਰਨ ਦੀ ਆਖ਼ਰੀ ਸਵੇਰ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਡਾ. ਚੱਕਰਵਰਤੀ ਨੇ ਲਿਖਿਆ: 'ਅਕਾਸ਼ ਵਿੱਚ ਤਾਰੇ ਅਜੇ ਵੀ ਚਮਕ ਰਹੇ ਸਨ ਅਤੇ ਸ੍ਰੀਰਾਮਪੁਰ ਪਿੰਡ ਸ਼ਾਂਤ ਸੀ, ਨਵੇਂ ਦਿਨ ਦੀ ਉਡੀਕ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਜਦੋਂ ਸਵੇਰ ਦੀ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਗਾਂਧੀ ਕੰਮ 'ਤੇ ਚਲੇ ਗਏ। ਕੋਈ ਉਸਨੂੰ ਚਿੱਟੇ ਰੰਗ ਵਿੱਚ ਲਪੇਟਿਆ ਹੋਇਆ ਵੇਖ ਸਕਦਾ ਸੀ, ਉਸਦਾ ਮੱਥੇ ਚਮਕਦਾ ਸੀ ਜਦੋਂ ਉਹ ਤੂਫਾਨ ਦੇ ਲਾਲਟੈਣ ਦੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਵਿੱਚ ਲਿਖਦਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਸਵੇਰੇ 7 ਵਜੇ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਹ ਨਾਜ਼ੁਕ ਪੁਲਾਂ ਨੂੰ ਪਾਰ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਸਵੇਰ ਦੀ ਸੈਰ ਲਈ ਨਿਕਲਿਆ

Machine Translated by Google

ਅਤੇ ਸਵੇਰ ਦੀ ਤ੍ਰੇਲ ਨਾਲ ਗਿੱਲੀਆਂ ਘਾਹ ਦੀਆਂ ਗਲੀਆਂ। ਉਸਨੇ ਮੁਸਲਿਮ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ੁਭਕਾਮਨਾਵਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਖੇਤਾਂ ਵਿੱਚ ਜਾਂਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਖੇਤਾਂ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਸਨ।

ਨੋਆਖਲੀ ਵਿੱਚ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਸ਼ਾਂਤੀ ਮਿਸ਼ਨ ਪ੍ਰਤੀ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਦੇ ਦਰਜੇ ਅਤੇ ਫਾਈਲ ਨੇ ਜੋ ਵਿਰੋਧਤਾ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਉਸਦਾ ਨਿਚੋੜ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਦੇ ਇੱਕ ਪਾਰਲੀਮੈਂਟਰੀ ਸਕੱਤਰ, ਹਮੀਦੁਦੀਨ, ਜੋ ਉਸਦੇ ਨਾਲ ਸੀ, ਦੁਆਰਾ ਜਾਰੀ ਇੱਕ ਪ੍ਰੈਸ ਬਿਆਨ ਵਿੱਚ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। 'ਸ੍ਰੀ. ਗਾਂਧੀ ਦਾ ਬਿਹਾਰ ਜਾਣ ਦਾ ਕੋਈ ਇਰਾਦਾ ਨਹੀਂ...

ਕੀ ਇਹ ਗਲਤ ਹੋਵੇਗਾ ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਇਹ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰੇ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਗਾਂਧੀ ਨੋਆਖਲੀ ਵਿੱਚ ਸਿਰਫ ਉੱਥੇ ਵਾਪਰ ਰਹੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਵੱਲ ਦੁਨੀਆ ਦਾ ਧਿਆਨ ਕੇਂਦਰਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਅਤੇ ਬਿਹਾਰ ਦੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਪਿਛੋਕੜ ਵਿੱਚ ਰੱਖਣ ਲਈ ਉਸੇ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਕਰਨ ਲਈ ਹਨ?.... ਕੀ ਸ੍ਰੀ ਗਾਂਧੀ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ? ਆਪਣੇ ਸੰਗਠਨ ਨੂੰ ਬਾਹਰੋਂ ਮਿਲੇ ਵਲੰਟੀਅਰਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਰਾਹੀਂ ਪੂਰਾ ਕਰਨਾ ਹੈ?.... ਸ੍ਰੀਮਾਨ ਗਾਂਧੀ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰਾਂ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਜਾਣ ਦੀ ਸਲਾਹ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਸਾਰੇ ਬਾਹਰੀ ਵਲੰਟੀਅਰਾਂ ਨੂੰ ਮਰਦ ਅਤੇ ਔਰਤ ਦੋਵਾਂ ਨੂੰ ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ ਛੱਡਣ ਲਈ ਕਹਿ ਸਕਦੇ ਹਨ.... ਹੋਰ ਕੋਈ ਉਪਦੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਜਾਂ ਉਥੋਂ ਦੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਲਈ ਹਦਾਇਤਾਂ ਜ਼ਰੂਰੀ ਜਾਪਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਬਾਹਰੀ ਪ੍ਰਚਾਰ ਤੋਂ ਇਸ ਦੀ ਕਦੇ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਉਹ ਆਪਣੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਗੁਆਂਢੀਆਂ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪੈਣਗੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਉਹ ਸਦੀਆਂ ਤੋਂ ਸ਼ਾਂਤੀ ਨਾਲ ਰਹਿ ਰਹੇ ਹਨ।'

... ਮੁਫ਼ਤ

ਹਮੀਦੁਦੀਨ ਨੇ ਇਸ ਗੱਲ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕੀਤਾ ਕਿ ਕੋਈ ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਧਰਮ ਪਰਿਵਰਤਨ ਹੋਇਆ ਹੈ।
ਉਸ ਨੇ ਦੋਸ਼ ਲਾਇਆ ਕਿ, ਨੋਆਖਲੀ ਵਿੱਚ ਹੋਏ ਕਤਲੇਆਮ ਅਤੇ ਕਤਲੇਆਮ ਦੀਆਂ ਅਤਿਕਥਨੀ ਵਾਲੀਆਂ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਦਾ ਖੰਡਨ ਨਾ ਕਰਕੇ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਪ੍ਰੈਸ ਦੁਆਰਾ ਵਿਆਪਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਰਿਪੋਰਟ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਭਰੋਸੇਯੋਗਤਾ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ 'ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਪੱਤਰ' ਦਾ ਅੰਤ ਕਰਦਿਆਂ ਕਿਹਾ, 'ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਨੂੰ ਹੁਣ ਨੋਆਖਲੀ ਛੱਡ ਕੇ ਆਪਣਾ ਕੀਮਤੀ ਸਮਾਂ ਅਤੇ ਊਰਜਾ ਬਿਹਾਰ ਦੇ ਪੀੜਤਾਂ ਲਈ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਚੀਜ਼ ਲਈ ਵਰਤਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।'

ਸ੍ਰੀਰਾਮਪੁਰ ਛੇਤੀ ਹੀ ਸਰਗਰਮੀਆਂ ਦਾ ਛੱਪੜ ਬਣ ਗਿਆ। ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਨਵ-ਨਿਯੁਕਤ ਪ੍ਰਧਾਨ ਨਹਿਰੂ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਆ ਰਹੇ ਸਨ।
ਅਚਾਰੀਆ ਕ੍ਰਿਪਲਾਨੀ ਅਤੇ ਕਾਂਗਰਸ ਵਰਕਰਾਂ ਦੇ ਇੱਕ ਛੋਟੇ ਜਿਹੇ ਸਮੂਹ ਦੇ ਨਾਲ ਉਹ ਅੱਧੀ ਰਾਤ ਨੂੰ ਗਾਂਧੀ ਕੈਂਪ ਪਹੁੰਚੇ। ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਸਥਾਨਕ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਭੀੜ ਸੀ ਜੋ ਗਾਂਧੀ ਅਤੇ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਨੇਤਾਵਾਂ ਦੀ ਇੱਕ ਝਲਕ ਦੇਖਣ ਲਈ ਇਕੱਠੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਆਪਣੇ ਉਸਤਾਦ ਜਵਾਹਰ ਲਾਲ ਨਾਲ ਮਜ਼ਾਕ ਕਰਦਿਆਂ ਟਿੱਪਣੀ ਕੀਤੀ, 'ਸੋ, ਇਹ ਤੁਹਾਡਾ ਇਕੱਲਾ ਰਿਹਾਇਸ਼ ਹੈ!'

'ਤੁਸੀਂ ਭੁੱਲ ਜਾਓ ਕਿ ਮੈਂ ਵੀ ਮਹਾਤਮਾ ਹਾਂ!' ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਹਾਸੇ ਨਾਲ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ।

ਇਸ ਸਮੇਂ ਤੱਕ, ਕਾਂਗਰਸ ਵਿੱਚ ਨਹਿਰੂ ਦੇ ਵਫ਼ਾਦਾਰਾਂ ਨੇ ਪਟੇਲ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਆਪਣੀ ਮੁਹਿੰਮ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਗਾਂਧੀ ਕੋਲ ਪਟੇਲ ਦੇ ਕਥਿਤ ਮੁਸਲਿਮ ਵਿਰੋਧੀ ਰਵੱਈਏ ਵਿਰੁੱਧ ਜ਼ੁਬਾਨੀ ਅਤੇ ਲਿਖਤੀ ਸ਼ਿਕਾਇਤਾਂ ਲਗਾਤਾਰ ਦਰਜ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਸਨ।

ਨਹਿਰੂ ਦੇ ਨਾਲ ਮ੍ਰਿਦੁਲਾ ਸਾਰਾਭਾਈ ਵੀ ਸੀ, ਜੋ ਕਿ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਕੱਟੜ ਪੈਰੋਕਾਰ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਉਸਨੂੰ ਪਟੇਲ ਦੇ ਭਾਸ਼ਣਾਂ ਬਾਰੇ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕੀਤੀ, ਜੋ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਦੀ ਆਲੋਚਨਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਹੁਣ ਪੂਰੇ ਮੁਸਲਿਮ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਬਣ ਰਹੇ ਸਨ। ਦੇ ਕਾਂਗਰਸੀ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਹੋਈ ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨੀ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਪਿਆ

Machine Translated by Google

ਅੰਤਰਿਮ ਸਰਕਾਰ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਦੀ ਨਿਰੰਤਰ ਅਤੇ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੋਚੀ ਸਮਝੀ ਰਣਨੀਤੀ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਸੀ; ਸਾਰੇ ਭਾਰਤੀ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਉਣਾ ਸਹੀ ਜਵਾਬ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਪਟੇਲ ਆਪਣੇ ਭਾਸ਼ਣਾਂ ਰਾਹੀਂ ਹਿੰਦੂ ਕੱਟੜਪੰਥੀਆਂ ਦੀਆਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਨੂੰ ਜਾਇਜ਼ ਠਹਿਰਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਬਿਹਾਰ ਕਤਲੇਆਮ ਦੇ ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਸ ਗਲਤ ਧਾਰਨਾ ਨਾਲ ਹੌਸਲਾ ਮਿਲਿਆ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਟੇਲ ਦਾ ਸਮਰਥਨ ਹਾਸਲ ਹੈ। ਕਲਪਨਾ ਦੇ ਇੱਕ ਫੈਲਾਅ ਨਾਲ ਕੋਈ ਵੀ ਇਹ ਦੋਸ਼ ਨਹੀਂ ਲਗਾ ਸਕਦਾ ਸੀ ਕਿ ਪਟੇਲ ਸੰਪਰਦਾਇਕ ਜਾਂ ਹਿੰਦੂ ਸਰਵਉੱਚਤਾਵਾਦੀ ਸਨ; ਉਸਦੀ ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਉਸਦਾ ਗੁੱਸਾ ਥੋੜਾ ਜਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹ ਕਦੇ-ਕਦਾਈਂ ਇਸਦੇ ਨਤੀਜਿਆਂ ਨੂੰ ਸਮਝੇ ਬਿਨਾਂ ਕੁਝ ਬੋਲਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਸੀ।

ਅੰਤਰਿਮ ਸਰਕਾਰ ਵਿੱਚ ਗ੍ਰਹਿ ਵਿਭਾਗ ਸੰਭਾਲਣ ਵਾਲੇ ਮੰਤਰੀ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਤੇ ਪਟੇਲ ਵਿੱਚ 'ਕੂਟਨੀਤੀ' ਦੀ ਘਾਟ ਸੀ। ਇਸਨੇ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਨੂੰ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਵਿੱਚ ਇਹ ਗੱਲ ਫੈਲਾਉਣ ਦੇ ਯੋਗ ਬਣਾਇਆ ਕਿ ਅਣਵੰਡੇ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਪਟੇਲ ਵਰਗੇ ਨੇਤਾਵਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਿੱਤ ਖ਼ਤਰੇ ਵਿੱਚ ਪੈਣਗੇ, ਅਤੇ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਨਹਿਰੂ ਦੇ ਵਫ਼ਾਦਾਰਾਂ ਦੇ ਯਤਨਾਂ ਨੂੰ ਆਸਾਨ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਪਟੇਲ ਨੂੰ ਕਮਜ਼ੋਰ ਕਰਨ ਦੀ ਮੁਹਿੰਮ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕੇ। ਪਾਰਟੀ ਮ੍ਰਿਦੁਲਾ ਸਾਰਾਭਾਈ ਅਤੇ ਹੋਰਾਂ ਦੀਆਂ ਸ਼ਿਕਾਇਤਾਂ ਸੁਣਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਪਟੇਲ ਨੂੰ ਪੱਤਰ ਲਿਖਿਆ। ਬਾਅਦ ਵਾਲੇ ਨੇ ਵਾਪਸ ਲਿਖ ਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜੇਕਰ ਗਾਂਧੀ ਚਾਹੁਣ ਤਾਂ ਉਹ ਮੰਤਰੀ ਮੰਡਲ ਤੋਂ ਅਸਤੀਫਾ ਦੇਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹਨ। ਉਸਨੇ ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਆਪਣਾ ਬਚਾਅ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਸਨੂੰ ਕੁਝ ਕਾਂਗਰਸੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਬਣਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਮ੍ਰਿਦੁਲਾ ਨੂੰ ਉਸਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸਮੂਹ ਦੀ ਆਗੂ ਵਜੋਂ ਨਾਮਜ਼ਦ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਭਾਰਤ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸਮੇਂ 'ਤੇ, ਕਾਂਗਰਸ ਨੂੰ ਇਸਦੇ ਦੋ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਨੇਤਾਵਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਅੰਦਰੂਨੀ ਝੜਪਾਂ ਦੁਆਰਾ ਸਮਝੌਤਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।

ਨਹਿਰੂ ਨੇ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਪਿਛਲੇ ਦੋ ਮਹੀਨਿਆਂ ਤੋਂ ਚੱਲ ਰਹੇ ਕੰਮਾਂ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ। ਉਸਨੇ ਲੀਗ ਦੀ ਜ਼ਿੱਦ ਬਾਰੇ ਗੱਲ ਕੀਤੀ; ਵਾਇਸਰਾਏ ਲਾਰਡ ਵੇਵਲ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਨੌਕਰਸ਼ਾਹਾਂ ਦੀ ਦੋਗਲੀਪਣ, ਜੋ ਹਰ ਵਾਰ ਲੀਗ ਨੂੰ ਬਾਂਹ ਮਰੋੜਨ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਲੈਂਦੇ ਰਹੇ। ਵੇਵਲ ਕਾਂਗਰਸ ਨੂੰ ਲੀਗ ਦੇ ਨਾਲ ਗੱਠਜੋੜ ਸਰਕਾਰਾਂ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਵੀ ਮਜਬੂਰ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਉਹਨਾਂ ਸੂਬਿਆਂ ਵਿੱਚ ਜਿੱਥੇ ਕਾਂਗਰਸ ਨੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਬਹੁਮਤ ਹਾਸਲ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਨਹਿਰੂ ਨੇ ਮੰਨਿਆ ਕਿ ਧੜੇਬੰਦੀ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਧਾਰਾਵਾਂ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਦੇ ਮੁੱਦੇ 'ਤੇ ਕਾਂਗਰਸ ਨਾਲ ਧੋਖਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਕਾਫੀ ਉਲਝਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਨਹਿਰੂ ਨੂੰ ਲੰਡਨ ਵਿੱਚ ਗੱਲਬਾਤ ਲਈ ਸੱਦਾ ਦਿੱਤਾ, ਅਤੇ ਪਟੇਲ ਦੇ ਇਤਰਾਜ਼ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ, ਨਹਿਰੂ ਅੱਗੇ ਵਧੇ, ਸਿਰਫ ਇਹ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿ ਗੱਲਬਾਤ ਇੱਕ ਧੋਖਾ ਸੀ। 6 ਦਸੰਬਰ ਨੂੰ, HMG ਨੇ ਇੱਕ 'ਐਕਟ ਆਫ਼ ਸਟੇਟ' ਦੁਆਰਾ ਗਰੁੱਪਿੰਗ ਧਾਰਾ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਬਾਰੇ ਵਿਵਾਦ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਸੰਸਦ ਦੇ ਦੋਵਾਂ ਸਦਨਾਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਘੋਸ਼ਣਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ਕਿ ਐਚਐਮਜੀ ਕੋਲ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸਲਾਹ ਸੀ ਜਿਸ ਨੇ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕੀਤੀ ਕਿ 16 ਮਈ ਦੇ ਬਿਆਨ ਦਾ ਮਤਲਬ ਉਹ ਹੈ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹਮੇਸ਼ਾ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਰਾਦਾ ਸੀ, ਅਰਥਾਤ, ਸੈਕਸ਼ਨਾਂ ਵਿੱਚ ਵੋਟਿੰਗ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ, ਇੱਕ ਸਮਝੌਤੇ ਦੀ ਅਣਹੋਂਦ ਵਿੱਚ। ਇਸਦੇ ਉਲਟ, ਸੈਕਸ਼ਨਾਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧੀਆਂ ਦੀ ਇੱਕ ਸਧਾਰਨ ਬਹੁਮਤ ਵੋਟ ਦੁਆਰਾ ਲਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਬਿਆਨ ਦੇ ਉਸ ਹਿੱਸੇ ਦੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਆਖਿਆ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ,

Machine Translated by Google

16 ਮਈ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਦਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹਿੱਸਾ ਮੰਨਿਆ ਜਾਵੇਗਾ। ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਅਸੈਂਬਲੀ ਜੇਕਰ ਚਾਹੇ ਤਾਂ ਮਾਮਲੇ ਨੂੰ ਸੰਘੀ ਅਦਾਲਤ ਕੋਲ ਭੇਜਣ ਲਈ ਆਜ਼ਾਦ ਸੀ, ਪਰ ਜੇਕਰ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਨੂੰ ਸੰਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਆਉਣ ਲਈ ਮਨਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਲੀਗ ਦੀ ਭਾਗੀਦਾਰੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਇੱਕ ਸੰਵਿਧਾਨ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਤਾਂ ਇਸ ਦੇ ਕੁਝ ਹਿੱਸੇ। ਜਿਸ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਬਹੁਮਤ ਵਿੱਚ ਸੀ, ਉਹ ਨਤੀਜਿਆਂ ਨਾਲ ਬੰਨ੍ਹਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾਵੇਗਾ। ਐਚਐਮਜੀ, ਇਸ ਲਈ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਣਾਏ ਗਏ ਸੰਵਿਧਾਨ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਸੰਸਦ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਦਾ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ 'ਦੇਸ਼ ਦੇ ਕਿਸੇ ਅਣਚਾਹੇ ਹਿੱਸੇ 'ਤੇ ਅਜਿਹੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਨੂੰ ਮਜਬੂਰ ਕਰਨ' ਬਾਰੇ ਵਿਚਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਸਨ। 12 ਦਸੰਬਰ ਨੂੰ ਹਾਊਸ ਆਫ ਕਾਮਨਜ਼ ਦੇ ਫਲੋਰ 'ਤੇ ਸਰ ਸਟੈਫੋਰਡ ਕ੍ਰਿਪਸ ਨੇ ਟਿੱਪਣੀ ਕੀਤੀ, 'ਉਹ ਸਥਿਤੀ,' ਕਾਂਗਰਸ ਦੁਆਰਾ ਹਮੇਸ਼ਾ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ, ਜਿਸ ਨੇ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਨਵੇਂ ਸੰਵਿਧਾਨ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਅਣਚਾਹੇ ਖੇਤਰਾਂ ਨੂੰ ਮਜਬੂਰ ਨਹੀਂ ਕਰਨਗੇ।'

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਾਂਗਰਸ ਇੱਕ ਖੂੰਜੇ ਵਿੱਚ ਧੱਕ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਕਈ ਕਾਂਗਰਸੀ ਆਗੂ ਹੁਣ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਗੱਲ ਨਾ ਸੁਣਨ 'ਤੇ ਅਫ਼ਸੋਸ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਪਟੇਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਸਨ। ਉਸ ਦਾ ਦੋਸ਼ ਇਸ ਲਈ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਜੂਨ 1946 ਵਿਚ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਜ਼ਿੱਦ 'ਤੇ ਅਤੇ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਅਵੱਗਿਆ 'ਤੇ ਸੀ ਜਿਸ ਨੇ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ, 16 ਮਈ ਦੇ ਕੈਬਨਿਟ ਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਨੂੰ ਕਾਰਜ ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਜਲਦਬਾਜ਼ੀ ਵਿਚ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ। ਹੁਣ ਕੈਬਨਿਟ ਮਿਸ਼ਨ ਨੇ ਕਾਂਗਰਸ ਨੂੰ ਫਸਾਇਆ ਸੀ। 15 ਦਸੰਬਰ 1946 ਨੂੰ ਸਰ ਸਟੈਫੋਰਡ ਕ੍ਰਿਪਸ ਨੂੰ ਲਿਖੀ ਚਿੱਠੀ ਵਿੱਚ ਪਟੇਲ ਨੇ ਲਿਖਿਆ: 'ਜਦੋਂ ਲੰਡਨ ਜਾਣ ਦਾ ਸੱਦਾ ਆਇਆ, ਤਾਂ ਸਾਡੀ ਪਹਿਲੀ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਇਸ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰਨਾ ਸੀ। ਪਰ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਦੀ ਅਪੀਲ ਅਤੇ ਸਾਡੀ ਕੇਬਲ ਦੇ ਜਵਾਬ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਭਰੋਸੇ ਨੇ ਪੰਡਿਤ ਨਹਿਰੂ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਇਹ ਭਾਵਨਾ ਪੈਦਾ ਕੀਤੀ ਕਿ ਸੱਦਾ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰਨਾ ਬੇਇੱਜ਼ਤੀ ਦਾ ਕੰਮ ਮੰਨਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ; ਅਤੇ ਉਸਨੇ ਸਦਭਾਵਨਾ ਅਤੇ ਹਮਦਰਦੀ ਦੇ ਸੰਦੇਸ਼ ਦੀ ਉਮੀਦ ਨਾਲ ਭਾਰਤ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ, ਪਰ ਉਹ ਨਿਰਾਸ਼ ਹੋ ਕੇ ਵਾਪਸ ਪਰਤਿਆ। ਉਸ ਨੂੰ ਹੁਣ ਆਪਣੀ ਗਲਤੀ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਹੋਇਆ.... ਤੁਸੀਂ ਲੀਗ ਦੇ ਵਫ਼ਦ ਨੂੰ ਉਸ ਸਮੇਂ ਬੁਲਾਇਆ ਸੀ ਜਦੋਂ ਕੁਝ ਅਹਿਸਾਸ ਹੋਇਆ ਸੀ ਕਿ ਹਿੰਸਾ ਇੱਕ ਖੇਡ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਦੋਵੇਂ ਧਿਰਾਂ ਖੇਡ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ... ਬਸ ਜਦੋਂ ਸਮਝੌਤਾ ਕਰਨ ਦਾ ਸਮਾਂ ਆ ਗਿਆ, ਜਿਨਾਹ ਨੂੰ ਮਿਲ ਗਿਆ। ਸੱਦਾ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਉਹ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਵਾਰ ਫਿਰ ਯਕੀਨ ਦਿਵਾਉਣ ਵਿੱਚ ਕਾਮਯਾਬ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿ ਉਹ ਮੁਸੀਬਤ ਅਤੇ ਹਿੰਸਾ ਪੈਦਾ ਕਰਕੇ ਹੋਰ ਰਿਆਇਤਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਕਾਮਯਾਬ ਰਿਹਾ ਹੈ.... ਲੰਡਨ ਵਿੱਚ ਸਾਡੇ ਵਿਰੁੱਧ ਮੰਚ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।

ਤੁਹਾਡੀ ਵਿਆਖਿਆ ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਕਿ ਬੰਗਾਲ... ਅਸਾਮ ਦੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦਾ ਖਰੜਾ ਤਿਆਰ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਹੈਰਾਨੀਜਨਕ ਹੈ। ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਸੋਚਦੇ ਹੋ ਕਿ ਅਸਾਮ, ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ ਥੋਕ ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਧਰਮ ਪਰਿਵਰਤਨ, ਅੱਗਜ਼ਨੀ, ਲੁੱਟਮਾਰ, ਬਲਾਤਕਾਰ ਅਤੇ ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਵਿਆਹ ਦੇ ਦੁਖਦ ਅਨੁਭਵ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਅਜਿਹੇ ਇੱਕ ਭਿਆਨਕ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ? ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਸ ਵਿਆਖਿਆ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦੇਣ ਕਾਰਨ ਪੈਦਾ ਹੋਈ ਨਾਰਾਜ਼ਗੀ ਅਤੇ ਗੁੱਸੇ ਦਾ ਕੋਈ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਸੋਚਦੇ ਹੋ ਕਿ ਅਸਾਮ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ

Machine Translated by Google

ਬੰਗਾਲ ਦਾ ਦਬਦਬਾ, ਜਿੰਨੀ ਜਲਦੀ ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਭਰਮ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ ਪਾਓਗੇ, ਓਨਾ ਹੀ ਚੰਗਾ ਹੈ.... ਜੇਕਰ ਉਹ ਅਸਾਮ ਦੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਤਿਆਰ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਸਾਮੀਆਂ ਨੂੰ ਅਸੰਭਵ ਬਣਾਉਣਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਤੁਹਾਡੇ ਬਿਆਨ ਵਿੱਚ ਇਸਦਾ ਕੀ ਉਪਾਅ ਹੈ?

'ਤੁਸੀਂ ਜਾਣਦੇ ਹੋ ਕਿ ਗਾਂਧੀ ਜੀ 77 ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਪੂਰਬੀ ਬੰਗਾਲ ਵਿਚ ਤਬਾਹ ਹੋਏ ਹਿੰਦੂ ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਸਾਰੀ ਤਾਕਤ ਖਰਚ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਗੁਆਚੀਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਲਿਆਉਣ ਅਤੇ ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਧਰਮ ਪਰਿਵਰਤਨ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਲਿਆਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਪਰ ਉਹ ਭਾਰੀ ਔਕੜਾਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਕੰਮ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ.... ਉਹ ਬਹੁਤ ਹੀ ਵਿਰੋਧੀ ਮਾਹੌਲ ਨਾਲ ਘਿਰਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਹਾਲਾਤਾਂ ਵਿੱਚ ਉੱਥੇ ਉਸਦੀ ਮੌਤ ਹੋਣ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿੱਚ ਕੀ ਹੋਵੇਗਾ, ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਕਹਿ ਸਕਦਾ। ਨਤੀਜਿਆਂ ਬਾਰੇ ਸੋਚ ਕੇ ਮੈਂ ਕੰਬ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ.... ਤੁਸੀਂ ਦੇਖਿਆ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਲੰਡਨ ਵਿਚ ਬਹਿਸ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਬਾਅਦ ਜਿਨਾਹ ਨੇ ਕੀ ਕਿਹਾ ਸੀ। ਉਹ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੀ ਸਹੁੰ ਖਾਂਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਮੰਨਣ ਵਾਲੀ ਹਰ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਉਸ ਸਿਰੇ ਲਈ ਕੰਮ ਕਰਨ ਲਈ ਲੀਵਰ ਵਜੋਂ ਵਰਤਿਆ ਜਾਣਾ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ ਕਿ ਅਸੀਂ ਉਸਦੇ ਸੁਪਨੇ ਵਿੱਚ ਉਸਦੀ ਮਦਦ ਕਰਨ ਲਈ ਸਹਿਮਤ ਹੋ ਜਾਵਾਂ?.... ਤੁਹਾਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਸਾਡੇ ਸਮਝੌਤੇ ਦੇ ਸਖ਼ਤ ਖਿਲਾਫ ਸਨ, ਮੈਂ ਇਸ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਆਪਣਾ ਭਾਰ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੇ ਲਈ ਬਹੁਤ ਅਣਸੁਖਾਵੀਂ ਸਥਿਤੀ ਪੈਦਾ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਇੱਥੇ ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਵਿਸ਼ਵਾਸਘਾਤ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਹੱਲ ਹੁਣ ਹੋਰ ਔਖਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ, ਸਗੋਂ ਲਗਭਗ ਅਸੰਭਵ ਹੈ। ਸਮਝੌਤਾ ਤਾਂ ਹੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜੇਕਰ ਬਾਹਰੀ ਦਖਲਅੰਦਾਜ਼ੀ ਨਾ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਧਿਰਾਂ ਇਕੱਲੀਆਂ ਰਹਿ ਜਾਣ। ਵਾਇਸਰਾਏ ਸਾਨੂੰ ਸ਼ਾਂਤੀ ਨਹੀਂ ਦੇਣਗੇ। ਸਾਨੂੰ ਇਸ ਰਾਹੀਂ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਪਵੇਗਾ। ਇਹ ਅਸੰਭਵ ਸਥਿਤੀ ਹੈ।'

ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਸਰਕਾਰ ਦੇ 6 ਦਸੰਬਰ ਦੇ ਘੋਸ਼ਣਾ ਨੇ ਅਸਾਮ ਅਤੇ NWFP ਲਈ ਜੀਵਨ ਅਤੇ ਮੌਤ ਦਾ ਮੁੱਦਾ ਉਠਾਇਆ ਜੇ ਕਾਂਗਰਸ ਨੇ ਸਮੂਹਿਕ ਧਾਰਾਵਾਂ ਦੇ ਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰ ਲਿਆ, ਅਸਾਮ, ਜਿੱਥੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਅਤੇ ਕਾਂਗਰਸ ਦੀ ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਹੈ, ਅਤੇ NWFP, ਜਿੱਥੇ ਇੱਕ ਚੁਣੀ ਹੋਈ ਕਾਂਗਰਸ ਸਰਕਾਰ ਸੀ। ਇਸ ਦੀ ਥਾਂ, ਬੰਗਾਲ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਨਿਯੰਤਰਣ ਵਿਚ ਚਲਾ ਜਾਵੇਗਾ, ਜੋ ਦੋਵੇਂ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਨਾਲ ਵਿਆਹੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ, ਜੇ ਉਹ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਨੂੰ ਮੰਨਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਇਹ ਕਾਂਗਰਸ ਨਾਲ ਵਿਸ਼ਵਾਸਘਾਤ ਮੰਨਿਆ ਜਾਵੇਗਾ, ਅਤੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਨੂੰ ਤਬਾਹ ਕਰ ਦੇਵੇਗਾ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿੱਚ ਚਲਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਹਮੇਸ਼ਾ ਵਾਂਗ, ਜਦੋਂ ਵੀ ਉਹ ਕਿਸੇ ਬੰਧਨ ਵਿੱਚ ਫਸੇ, ਕਾਂਗਰਸੀ ਆਗੂ ਸਲਾਹ ਲਈ ਗਾਂਧੀ ਕੋਲ ਭੱਜੇ। ਇਸ ਵਾਰ ਉਹ ਗੱਲਬਾਤ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਨ ਲਈ ਉਸਨੂੰ ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ ਵਾਪਸ ਲਿਆਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ ਜਿੱਥੇ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸਟੀਲ ਦੀ ਇੱਕ ਕਠੋਰ ਰਿੰਗ ਵਿੱਚ ਫਸਿਆ ਪਾਇਆ।

ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਸਲਾਹ ਸਪਸ਼ਟ ਸੀ। ਸਹੀ ਜਾਂ ਗਲਤ, ਕਾਂਗਰਸ ਇਸ ਫੈਸਲੇ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚ ਗਈ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਸੰਘੀ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਫੈਸਲੇ 'ਤੇ ਖੜ੍ਹੀ ਰਹੇਗੀ। ਇਸ ਨੂੰ ਭਾਰੀ ਲੋਡ ਕੀਤੇ ਪਾਸਿਆਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਵੀ ਖੇਡ ਖੇਡਣਾ ਪਿਆ ਅਤੇ ਲੋੜ ਪੈਣ 'ਤੇ ਹਾਰਨਾ ਪਿਆ। 'ਫੈਡਰਲ ਕੋਰਟ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਗਰੁੱਪਿੰਗ ਦੀ ਕਾਂਗਰਸ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਜਾਵੇਗਾ ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਮੈਂ ਸਮਝ ਸਕਦਾ ਹਾਂ, ਸਧਾਰਨ ਕਾਰਨ ਕਰਕੇ ਕਿ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼

Machine Translated by Google

ਕੈਬਨਿਟ ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸਲਾਹ ਮਿਲੀ ਹੈ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਨੂੰ ਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖਦੀ ਹੈ। ਫੈਡਰਲ ਕੋਰਟ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਦੀ ਰਚਨਾ ਹੈ। ਇਹ ਇੱਕ ਭਰੀ ਅਦਾਲਤ ਹੈ।

'ਕੋਈ ਵੀ ਆਸਾਮ ਨੂੰ ਉਹ ਕਰਨ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਜੋ ਉਹ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ। ਇਸ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਵਿਰੋਧ ਦਰਜ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਸੰਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਤੋਂ ਸੇਵਾਮੁਕਤ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਇੱਕ ਖੁਦਮੁਖਤਿਆਰ ਇਕਾਈ ਵਜੋਂ ਆਪਣਾ ਸੰਵਿਧਾਨ ਤਿਆਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਸਿਰਫ਼ ਇੱਕ ਸੂਬਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਵੀ ਕਾਂਗਰਸ ਵਿਰੁੱਧ ਬਗਾਵਤ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅਜਿਹਾ ਕਰਕੇ ਇਹ ਮੰਨ ਕੇ ਕਿ ਉਹ ਵਿਅਕਤੀ ਜਾਂ ਸੂਬਾ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਹੈ, ਉਸ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਖੁਦ ਅਜਿਹਾ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਇਹੀ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਭਲੇ ਲਈ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਸੱਤਿਆਗ੍ਰਹਿ ਵਰਗਾ ਹੋਵੇਗਾ.... ਭਾਰਤ ਦੀ ਅਜ਼ਾਦੀ ਲਈ ਇਹੀ ਸ਼ਰਤ ਹੈ। ਹਰ ਇਕਾਈ ਆਪਣੇ ਲਈ ਫੈਸਲਾ ਕਰਨ ਅਤੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਜੇਕਰ ਅਸਾਮ ਅਤੇ NWFP ਨੂੰ ਇਸ ਧਾਰਾ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਤਾਂ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਸੰਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਆਵੇਗੀ। ਅਤੇ ਜੇਕਰ, ਲੀਗ ਦੇ ਬਾਈਕਾਟ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ, ਕਾਂਗਰਸ ਨੇ ਅੱਗੇ ਵਧ ਕੇ ਇੱਕ ਆਜ਼ਾਦ ਭਾਰਤ ਲਈ ਇੱਕ ਸੰਵਿਧਾਨ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ, ਤਾਂ HMG ਇਸ ਦਾ ਕੋਈ ਨੋਟਿਸ ਨਹੀਂ ਲਵੇਗਾ ਅਤੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਇੱਕ ਮੁਰਦਾ ਪੱਤਰ ਹੀ ਰਹੇਗਾ।

ਨਹਿਰੂ ਅਤੇ ਉਸਦੀ ਪਾਰਟੀ ਨੇ ਗਾਂਧੀ ਨਾਲ ਸਲਾਹ ਮਸ਼ਵਰਾ ਕਰਨਾ ਜਾਰੀ ਰੱਖਿਆ ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਦਿੱਲੀ ਵਾਪਸ ਆਉਣ ਲਈ ਮਨਾਉਣ ਦੀ ਪੂਰੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ, ਪਰ ਉਹ ਆਪਣੇ ਫੈਸਲੇ 'ਤੇ ਅਡੋਲ ਰਹੇ। 30 ਦਸੰਬਰ 1946 ਦੀ ਉਸ ਦੀ ਡਾਇਰੀ ਵਿਚ ਦਰਜ ਇਕ ਇੰਦਰਾਜ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਹੈ: 'ਜਵਾਹਰ ਲਾਲ ਨੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦਸ ਮਿੰਟ ਦੀ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਇਹ ਪ੍ਰਭਾਵ ਸੀ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ।' ਨਹਿਰੂ ਨੂੰ ਲਿਖੇ ਇੱਕ ਨੋਟ ਵਿੱਚ, ਉਸਨੇ ਲਿਖਿਆ: 'ਤੁਹਾਡਾ ਪਿਆਰ ਅਸਾਧਾਰਣ ਅਤੇ ਕੁਦਰਤੀ ਹੈ! ਜਦੋਂ ਤੁਸੀਂ ਚਾਹੋ, ਦੁਬਾਰਾ ਆਓ, ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਭੇਜੋ ਜੋ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸਮਝਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮੇਰੀ ਪ੍ਰਤੀਕਿਰਿਆਵਾਂ ਦੀ ਵਫ਼ਾਦਾਰੀ ਨਾਲ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰੇਗਾ ਜਦੋਂ ਤੁਹਾਡੀ ਰਾਏ ਵਿੱਚ ਸਲਾਹ-ਮਸ਼ਵਰਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਅਤੇ ਤੁਸੀਂ ਨਹੀਂ ਆ ਸਕਦੇ। ਨਾ ਹੀ ਇਹ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਤੁਹਾਨੂੰ ਅਕਸਰ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਭੱਜਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਭਾਵੇਂ ਕਿ ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਪਿਤਾ ਵਰਗਾ ਹੋਣ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਕਰਦਾ ਹਾਂ, ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਮੋਤੀਲਾਲ ਜੀ.ਨਾਲੋਂ ਘੱਟ ਪਿਆਰ ਨਹੀਂ ਹੈ.

ਉਸ ਡਰਾਫਟ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਤੋਂ ਨਾ ਹਟੋ ਜੋ ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਕੱਲ੍ਹ ਦਿਖਾਇਆ ਸੀ।

ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੈਂ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਫਿਰਕੂ ਸਮੱਸਿਆ ਅਤੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਸਥਿਤੀ ਬਾਰੇ ਮੇਰਾ ਨਿਰਣਾ ਸੱਚ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਹੁਣ ਉਸ ਦੀ ਸਿਆਣਪ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਸ਼ੱਕ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜੋ ਮੈਂ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਸੀ ਜਦੋਂ ਕਾਰਜ ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਕੈਬਨਿਟ ਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਬਿਆਨ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਿ ਜੋ ਕੰਮ ਕਾਰਜ ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਉਹ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਦੇ ਉਲਟ, ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਉਸ ਸਾਰੇ ਕੰਮ ਨਾਲ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੋੜ ਲਿਆ ਸੀ ਜੋ ਕਾਰਜ ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਉਸ ਤਰਕ ਨਾਲ ਸਮਰਥਨ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ ਜੋ ਮੈਂ ਇੰਨਾ ਅਸਪਸ਼ਟ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਸੀ. ਇਸ ਵਾਰ ਇਹ ਬਿਲਕੁਲ ਵੱਖਰਾ ਹੈ। ਮੇਰਾ ਕਾਰਨ ਮੇਰੇ ਦਿਲ ਦਾ ਪੂਰਾ ਸਮਰਥਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਤਸਦੀਕ ਨੋਟਿਸ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਇਸ ਲਈ, ਮੈਂ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦੇ ਇੱਕ ਪੁਰਾਣੇ, ਥੱਕੇ ਹੋਏ ਸੇਵਕ ਨਾਲ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਸਲਾਹ ਮਸ਼ਵਰਾ ਕਰਨ ਦਾ ਸੁਝਾਅ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ।

Machine Translated by Google

30 ਦਸੰਬਰ ਦੀ ਸਵੇਰ ਸਾਢੇ ਸੱਤ ਵਜੇ ਨਹਿਰੂ ਅਤੇ ਨਾਲ ਦੀ ਪਾਰਟੀ ਨੇ ਸ੍ਰੀਰਾਮਪੁਰ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ। ਗਾਂਧੀ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਸਵੇਰ ਦੀ ਸੈਰ ਦੀ ਹੱਦ ਤੱਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਸੈਰ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਨਹਿਰੂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਮੂਹ ਨਜ਼ਦੀਕੀ ਪਿੰਡ ਮਾਧੂਪੁਰ ਤੱਕ ਪੈਦਲ ਚੱਲਿਆ, ਜੋ ਕਿ ਇੱਕ ਧਾਤ ਦੀ ਸੜਕ ਦੁਆਰਾ ਜੁੜਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉੱਥੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜੀਪ ਰਾਹੀਂ ਫੇਨੀ ਏਅਰੋਡ੍ਰੋਮ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਾਇਆ ਗਿਆ। ਆਪਣੀ ਵਾਪਸੀ 'ਤੇ ਪੱਤਰਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰਦਿਆਂ, ਨਹਿਰੂ ਨੇ ਟਿੱਪਣੀ ਕੀਤੀ: 'ਸੱਤਰ ਸਾਲ ਦੇ ਇਸ ਨੌਜਵਾਨ ਨੂੰ ਮਿਲਣਾ ਹਮੇਸ਼ਾ ਖੁਸ਼ੀ ਅਤੇ ਪ੍ਰੇਰਨਾਦਾਇਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਅਸੀਂ ਹਮੇਸ਼ਾ ਥੋੜਾ ਜਿਹਾ ਜਵਾਨ ਅਤੇ ਮਜ਼ਬੂਤ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਜੋ ਬੋਝ ਅਸੀਂ ਚੁੱਕਦੇ ਹਾਂ ਉਹ ਥੋੜ੍ਹਾ ਹਲਕਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ।'

ਜਿਵੇਂ ਹੀ 1946 ਦਾ ਆਖਰੀ ਦਿਨ ਚੜ੍ਹਿਆ, ਗਾਂਧੀ ਫਿਰ ਤੋਂ ਬੇਚੈਨ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਨ ਲੱਗਾ। ਉਸਨੇ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਸਨੇ ਸ੍ਰੀਰਾਮਪੁਰ ਰਹਿ ਕੇ ਉਹ ਸਭ ਕੁਝ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ ਜੋ ਉਹ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਸ੍ਰੀਰਾਮਪੁਰ ਦੀ ਆਸ ਨੂੰ ਨੋਆਖਲੀ ਦੇ ਹੋਰ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਫੈਲਾਉਣ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਾਂਤੀ ਲਈ ਆਪਣੀ ਮੁਹਿੰਮ ਦਾ ਅਗਲਾ ਪੜਾਅ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਉਸਨੇ ਪਟੇਲ ਨੂੰ ਉਸ ਹਨੇਰੇ ਬਾਰੇ ਲਿਖਿਆ ਜੋ ਉਸਨੂੰ ਨੋਆਖਲੀ ਵਿੱਚ ਘੇਰਦਾ ਜਾਪਦਾ ਸੀ: 'ਮੈਨੂੰ ਹਰ ਪਾਸਿਓਂ ਪਰਖਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਮੇਰੀ ਸੱਚਾਈ ਅਤੇ ਅਹਿੰਸਾ ਕਿਸੇ ਵੀ ਮੋਤੀਆਂ ਦੇ ਵਪਾਰੀ ਦੁਆਰਾ ਵਰਤੇ ਗਏ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸੰਤੁਲਨ ਨਾਲੋਂ ਵਧੇਰੇ ਨਾਜ਼ੁਕ ਸੰਤੁਲਨ ਵਿੱਚ ਪਰਖੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ.... ਸੱਚ ਅਤੇ ਅਹਿੰਸਾ ਸੰਪੂਰਨ ਹਨ। ਉਹ ਕਦੇ ਵੀ ਅਸਫਲ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੇ। ਪਰ ਮੈਂ, ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਘਾਤਕ, ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਇੰਨੀ ਉਮੀਦ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਅਜਿਹਾ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਮਿਹਰਬਾਨ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ ਦੂਰ ਲੈ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਉਸਦੀ ਇੱਛਾ ਪੂਰੀ ਕਰਨ ਲਈ ਇੱਕ ਯੋਗ ਸਾਧਨ ਭੇਜ ਦੇਵੇਗਾ .... ਮੈਨੂੰ ਇੱਥੋਂ ਦੂਰ ਨਾ ਬੁਲਾਓ. ਜੇ ਮੈਂ ਖੁਦ ਡਰਪੋਕ ਵਾਂਗ ਇੱਥੋਂ ਭੱਜ ਗਿਆ, ਹਾਰ ਗਿਆ ਤਾਂ ਇਹ ਮੇਰੀ ਕਿਸਮਤ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਭਾਰਤ ਦਾ ਕਸੂਰ ਨਹੀਂ। ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਅਜਿਹਾ ਕੋਈ ਡਰ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਮੈਂ ਕਰਨ ਜਾਂ ਮਰਨ ਲਈ ਬਾਹਰ ਹਾਂ...'

ਅਜਿਹੇ ਨਾਜ਼ੁਕ ਮੋੜ 'ਤੇ ਪਟੇਲ ਅਤੇ ਨਹਿਰੂ ਦਰਮਿਆਨ ਦੁਸ਼ਮਣੀ ਦੇ ਤਾਜ਼ਾ ਪ੍ਰਕੋਪ ਤੋਂ ਗਾਂਧੀ ਅਜੇ ਵੀ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਸੀ। ਨਹਿਰੂ ਦੀ ਫੇਰੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪਟੇਲ ਨੂੰ ਇਕ ਹੋਰ ਚਿੱਠੀ ਵਿਚ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਲਿਖਿਆ: 'ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿਰੁੱਧ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਸ਼ਿਕਾਇਤਾਂ ਸੁਣੀਆਂ ਹਨ... ਤੁਹਾਡੇ ਭਾਸ਼ਣ ਭੜਕਾਊ ਹਨ ਅਤੇ ਭੀੜ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ; ਤੁਸੀਂ ਹਿੰਸਾ ਅਤੇ ਅਹਿੰਸਾ ਵਿਚਕਾਰ ਸਾਰੇ ਅੰਤਰ ਨੂੰ ਪਿੱਛੇ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਹੈ; ਤੁਸੀਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਤਲਵਾਰ ਨਾਲ ਲੜਨਾ ਸਿਖਾ ਰਹੇ ਹੋ; ਤੁਸੀਂ ਸੈਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਸੈਸ਼ਨ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਲੀਗ ਦਾ ਅਪਮਾਨ ਕਰਨ ਦਾ ਕੋਈ ਮੌਕਾ ਨਹੀਂ ਗੁਆਉਂਦੇ ਹੋ। ਇਹ ਸਭ ਨੁਕਸਾਨਦੇਹ ਹੈ ਜੇ ਸੱਚ ਹੈ। ਉਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਤੁਸੀਂ ਦਫਤਰ ਨਾਲ ਚਿਪਕਣ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦੇ ਹੋ। ਜੇ ਇਹ ਸੱਚ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਹ ਦੁਬਾਰਾ ਬਹੁਤ ਦੁਖਦਾਈ ਹੈ.

ਮੈਂ ਜੋ ਕੁਝ ਵੀ ਸੁਣਿਆ ਹੈ, ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿਚਾਰ ਲਈ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸੌਂਪਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਬਹੁਤ ਨਾਜ਼ੁਕ ਸਮਾਂ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਅਸੀਂ ਸਿੱਧੇ ਰਸਤੇ ਤੋਂ ਇੰਨੇ ਘੱਟ ਭਟਕ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ, ਤਾਂ ਸਾਡੇ ਲਈ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਵਰਕਿੰਗ ਕਮੇਟੀ ਵਿੱਚ ਉਹ ਏਕਤਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜੋ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਨੂੰ ਜੜ੍ਹੋਂ ਪੁੱਟੋ—ਤੁਸੀਂ ਜਾਣਦੇ ਹੋ ਕਿ ਅਜਿਹਾ ਕਿਵੇਂ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਕੋਈ ਭਰੋਸੇਮੰਦ ਅਤੇ ਸੂਝਵਾਨ ਵਿਅਕਤੀ ਭੇਜੋ, ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਠੀਕ ਸਮਝੋ, ਮੈਨੂੰ ਗੱਲਾਂ ਸਮਝਾਉਣ ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਮਨ ਦੀ ਸਮਝ ਕਰਨ ਲਈ। ਤੁਹਾਨੂੰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਆਉਣ ਦੀ ਕੋਈ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਹੁਣ ਸਰੀਰਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਦੌੜਨ ਲਈ ਫਿੱਟ ਨਹੀਂ ਹੋ। ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੀ ਸਿਹਤ ਦੀ ਕੋਈ ਦੇਖਭਾਲ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਜਾਪਦੇ ਹੋ; ਇਹ ਬੁਰਾ ਹੈ'।

Machine Translated by Google

ਪਟੇਲ ਦੀ ਠੇਸ ਉਸ ਦੇ ਜਵਾਬ ਤੋਂ ਸਪੱਸ਼ਟ ਸੀ: 'ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਤੁਹਾਡੀ ਚਿੱਠੀ ਹੈ। ਇਸ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਦੁਖੀ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਕੁਦਰਤੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਤੁਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਜੋ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਜੋ ਸ਼ਿਕਾਇਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਸੁਣੀਆਂ ਹਨ। ਸ਼ਿਕਾਇਤਾਂ ਬੇਸ਼ੱਕ ਝੂਠੀਆਂ ਹਨ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੁਝ ਦਾ ਕੋਈ ਮਤਲਬ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਜੋ ਇਲਜ਼ਾਮ ਮੈਂ ਦਫਤਰ 'ਤੇ ਲੱਗਾ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ, ਉਹ ਸ਼ੁੱਧ ਮਨਘੜਤ ਹੈ। ਸਿਰਫ਼, ਮੈਂ ਜਵਾਹਰ ਵੱਲੋਂ ਅੰਤਰਿਮ ਸਰਕਾਰ ਤੋਂ ਅਸਤੀਫ਼ਾ ਦੇਣ ਦੀਆਂ ਬੇਲੋੜੀਆਂ ਧਮਕੀਆਂ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਵੱਕਾਰ ਨੂੰ ਨੁਕਸਾਨ ਪਹੁੰਚਾਇਆ ਅਤੇ ਸੇਵਾਵਾਂ 'ਤੇ ਨਿਰਾਸ਼ਾਜਨਕ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾਇਆ। ਸਾਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਅਸਤੀਫਾ ਦੇਣ ਦਾ ਠੋਸ ਫੈਸਲਾ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਖਾਲੀ ਧਮਕੀਆਂ ਦੇ ਦੁਹਰਾਉਣ ਨਾਲ ਅਸੀਂ ਵਾਇਸਰਾਏ ਦੀ ਇੱਜ਼ਤ ਗੁਆ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਹੁਣ ਉਹ ਸਾਡੇ ਅਸਤੀਫ਼ੇ ਦੀਆਂ ਧਮਕੀਆਂ ਨੂੰ ਬੁਖਲਾਹਟ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦਾ। ਜਦੋਂ ਵਾਇਸਰਾਏ ਨੇ ਮੇਰੇ ਪੋਰਟਫੋਲੀਓ ਨੂੰ ਸੌਂਪਣ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣਾ ਅਸਤੀਫਾ ਦੇਣ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਪਲ ਵੀ ਨਹੀਂ ਲੱਗਾ। ਇਹ ਕੋਈ ਬੁਖਲਾਹਟ ਨਹੀਂ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸਦਾ ਬਹੁਤ ਸਲਾਘਾਯੋਗ ਪ੍ਰਭਾਵ ਸੀ. ਦਫ਼ਤਰ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਰਹਿਣ ਵਿੱਚ ਮੇਰੀ ਕੀ ਦਿਲਚਸਪੀ ਹੈ? ਮੈਂ ਬਿਸਤਰੇ ਵਿਚ ਪਿਆ ਹੋਇਆ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਇੱਕ ਵਾਰ ਫਿਰ ਆਜ਼ਾਦ ਆਦਮੀ ਬਣ ਕੇ ਖੁਸ਼ ਅਤੇ ਰਾਹਤ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਾਂਗਾ.... ਮੈਂ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਅਜਿਹੀ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਸੁਣ ਸਕਦੇ ਹੋ।

ਕਿਸੇ ਵੀ ਲੀਗ ਨੇ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੈਂ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਲੀਗ ਦਾ ਅਪਮਾਨ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਇਹ ਮੇਰੇ ਲਈ ਖ਼ਬਰ ਹੈ ਕਿ ਮੇਰੇ ਭਾਸ਼ਣ ਗੈਲਰੀ ਵਿੱਚ ਅੱਖ ਨਾਲ ਬਣਾਏ ਗਏ ਹਨ. ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਕੌੜੇ ਸੱਚ ਬੋਲਣਾ ਮੇਰੀ ਆਦਤ ਹੈ। ਰਾਇਲ ਇੰਡੀਅਨ ਨੇਵੀ ਦੇ ਵਿਦਰੋਹ ਦੇ ਸਮੇਂ, ਮੈਂ ਬੇਝਿਜਕ ਅਤੇ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਵਿਗਾੜ ਦੀ ਨਿਖੇਧੀ ਕੀਤੀ ਭਾਵੇਂ ਕਿ ਉਸ ਸਮੇਂ ਬਹੁਤਿਆਂ ਨੂੰ ਨਾਰਾਜ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ.... ਤਲਵਾਰ ਨਾਲ ਮੁਲਾਕਾਤ ਕਰਨ ਬਾਰੇ ਟਿੱਪਣੀ ਨੂੰ ਲੰਬੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਪਾੜ ਕੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਪ੍ਰਸੰਗ ਦੇ. ਜੇਕਰ ਵਰਕਿੰਗ ਕਮੇਟੀ ਵਿੱਚ ਵੰਡੀਆਂ ਹਨ ਤਾਂ ਉਹ ਅੱਜ ਦਾ ਵਾਧਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਉਹ ਲੰਬੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਉੱਥੇ ਰਹੇ ਹਨ। ਵਰਤਮਾਨ ਵਿੱਚ, ਇਸ ਦੇ ਉਲਟ, ਬਹੁਤੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਸਮਝੌਤਾ ਦਾ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਮਾਪ ਹੈ. ਜੇ ਮੇਰੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਾਥੀ ਨੇ ਮੇਰੇ ਬਾਰੇ ਤੁਹਾਡੇ ਕੋਲ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕੀਤੀ ਹੈ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਜਾਣਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ। ਬੰਗਾਲ ਸਰਕਾਰ ਅਤੇ ਬੰਗਾਲ ਦੇ ਰਾਜਪਾਲ ਤੁਹਾਡੇ ਬੰਗਾਲ ਵਿੱਚ ਲਗਾਤਾਰ ਠਹਿਰਨ ਬਾਰੇ ਜੋ ਗੁਪਤ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਭੇਜ ਰਹੇ ਹਨ, ਉਹ ਬਹੁਤ ਮਾੜੀਆਂ ਹਨ। ਉਹ ਤੁਹਾਨੂੰ ਉਥੋਂ ਧੱਕਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਪਿਆਰੇਲਾਲ ਲਿਖਦਾ ਹੈ: 'ਸਰਦਾਰ ਦਾ ਜਵਾਬ ਹੁਣ ਤੱਕ ਸਹੀ ਸੀ। ਨਿੱਜੀ ਲਾਲਸਾ ਦਾ ਦੋਸ਼ ਨਿਰਾਦਰ ਦੇ ਅਧੀਨ ਸੀ। ਪਰ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਦੀ ਚਿੰਤਾ ਹੋਰ ਵੀ ਡੂੰਘੀ ਸੀ। ਇਹ ਸੱਚ ਹੈ ਕਿ ਸਰਦਾਰ ਆਪਣੇ ਲਈ ਅਹੁਦਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਪਰ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਸ ਨੇ ਕਾਂਗਰਸ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਤਾਕਤ ਲਈ ਇਸ ਨੂੰ ਕੀਮਤੀ ਸਮਝਿਆ। ਜੇ ਸਰਦਾਰ ਨੇ ਆਪਣਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਸਾਂਝਾ ਕੀਤਾ ਹੁੰਦਾ ਕਿ "ਅਹਿੰਸਾ ਧਰਤੀ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਸ਼ਕਤੀ ਹੈ" ਤਾਂ ਉਹ ਅੰਤਰਿਮ ਸਰਕਾਰ ਵਿੱਚ ਗ੍ਰਹਿ ਮਾਮਲਿਆਂ ਬਾਰੇ ਮੰਤਰੀ ਨਾਲੋਂ ਬਾਰਡੋਲੀ ਦੇ ਸਰਦਾਰ ਵਜੋਂ ਆਪਣੀ ਜ਼ਬਰਦਸਤ ਭੂਮਿਕਾ ਨੂੰ ਵਧੇਰੇ ਕੀਮਤੀ ਸਮਝਦਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਸੰਕਟਾਂ ਵਿੱਚ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਾਮ੍ਹਣਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਉਸ ਵਿੱਚ ਲੜਨ ਦੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਹਿੰਮਤ ਦੀ ਲੋੜ ਸੀ

Machine Translated by Google

ਸ਼ਾਂਤ, ਸਵੈ-ਭਰੋਸੇ ਦੀ ਤਾਕਤ, ਅਤੇ ਸਵੈ-ਪਕੜ ਜੋ ਸਾਰੇ ਘਬਰਾਹਟ ਜਾਂ ਭੜਕਾਹਟ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਸਬੂਤ ਹੈ ਅਤੇ ਜੋ ਵਿਰੋਧੀ ਨੂੰ ਚੰਗਾ ਕਰਨ, ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਕਰਨ ਅਤੇ ਜਿੱਤਣ ਲਈ ਪਿਆਰ ਵਜੋਂ ਅੱਗੇ ਵਧਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਦਲੀਲ ਦੁਆਰਾ ਉਲਝਾਇਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ; ਇਹ ਕੇਵਲ ਸਿੱਧੇ ਅਨੁਭਵ ਦੁਆਰਾ ਸੰਚਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ. ਸਰਦਾਰ ਪਟੇਲ ਨੂੰ ਲਿਖੀ ਆਪਣੀ ਅਗਲੀ ਚਿੱਠੀ ਵਿੱਚ, ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਨੇ ਸਰਦਾਰ ਦੀ ਸਿਹਤ ਬਾਰੇ ਸਿਰਫ ਆਪਣੀ ਚਿੰਤਾ ਜ਼ਾਹਰ ਕੀਤੀ: "ਤੁਹਾਡੀ ਸਿਹਤ ਮੈਨੂੰ ਚਿੰਤਾ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਤੁਹਾਨੂੰ ਤੰਦਰੁਸਤ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਅਜੇ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਕਰਨਾ ਬਾਕੀ ਹੈ.... ਇੱਥੇ ਸਥਿਤੀ ਨਾਜ਼ੁਕ ਹੈ। ਦੇਖੋ ਕੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇੱਥੇ। ਮੈਂ ਅਜੇ ਵੀ ਹੰਝੂ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਪਰ ਮੇਰੇ ਅੰਦਰ ਕੋਈ ਨਿਰਾਸ਼ਾ ਨਹੀਂ ਹੈ।

1 ਜਨਵਰੀ 1947 ਨੂੰ, ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਹ ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਛੱਡ ਜਾਵੇਗਾ। 'ਜਿਹੜੇ ਲੋਕ ਪਹਿਲਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਸ਼ੱਕ ਅਤੇ ਅਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਨਾਲ ਦੇਖਦੇ ਸਨ, ਹੁਣ ਇੱਥੇ ਸ਼ਰਧਾ ਅਤੇ ਸ਼ੁਕਰਗੁਜ਼ਾਰੀ ਨਾਲ ਆਏ ਹਨ। ਇਹ ਕੁਝ ਸੰਕੇਤ ਹਨ ਕਿ ਕੌੜੀ ਸਮੱਸਿਆ ਪ੍ਰਤੀ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਦੀ ਨੈਤਿਕ ਪਹੁੰਚ ਇੱਕ ਧੀਮੀ ਪਰ ਸਥਿਰ ਰਫ਼ਤਾਰ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ, ਸ਼੍ਰੀਰਾਮਪੁਰ ਤੋਂ ਇੱਕ ਪ੍ਰੈਸ ਡਿਸਪੈਚ ਪੜ੍ਹੋ। ਇਕ ਸਥਾਨਕ ਮੁਸਲਮਾਨ ਨੇ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਸਭਾ ਵਿਚ ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕਿਹਾ, 'ਸਾਨੂੰ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਲਈ ਬਹੁਤ ਸਤਿਕਾਰ ਹੈ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਇੱਥੇ ਹੀ ਰਹਿਣ।' ਸ਼ਹੀਦ ਸੁਹਰਾਵਰਦੀ ਦੁਆਰਾ ਇੱਕ ਪ੍ਰੈਸ ਬ੍ਰੀਫਿੰਗ ਵਿੱਚ ਕੀਤੀ ਗਈ ਟਿੱਪਣੀ ਹੋਰ ਵੀ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸੀ, 'ਮੈਨੂੰ ਉਮੀਦ ਹੈ ਕਿ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਬੰਗਾਲ ਵਿੱਚ, ਸਗੋਂ ਭਾਰਤ ਦੇ ਹੋਰ ਹਿੱਸਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਆਪਣੇ ਮਿਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਕਾਮਯਾਬ ਹੋਣਗੇ।' 2 ਜਨਵਰੀ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ, ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਕੈਂਪ ਤੋੜ ਦਿੱਤਾ। ਹਿੰਦੂ ਅਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਇੱਕੋ ਜਿਹੇ ਖੜੇ ਹੋ ਕੇ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਲੰਘਦੇ ਵੇਖਦੇ ਰਹੇ।

ਪੁਲਿਸ ਸੁਪਰਡੈਂਟ, ਅਬਦੁੱਲਾ, ਜਿਸਦਾ ਗਾਂਧੀ ਨਾਲ ਡੂੰਘਾ ਲਗਾਵ ਸੀ, ਉਹ ਸ੍ਰੀਰਾਮਪੁਰ ਤੋਂ ਚਾਂਦੀਪੁਰ ਤੱਕ ਉਸਦੇ ਨਾਲ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਲਈ ਬੰਦੂਕਾਂ ਨਾਲ ਲੈਸ ਵੀਹ ਮਿਲਟਰੀ-ਪੁਲਿਸ ਦੀ ਇੱਕ ਪਾਰਟੀ ਨੂੰ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਸੁਨੇਹਾ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਕੋਈ ਵੀ ਉਸ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਚੱਲਣਾ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਹੀ ਹੋਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ।

ਚਾਂਦੀਪੁਰ ਸ਼੍ਰੀਰਾਮਪੁਰ ਤੋਂ ਤਿੰਨ ਮੀਲ ਦੂਰ ਸੀ ਅਤੇ ਗਾਂਧੀ ਸਵੇਰੇ 8.50 ਵਜੇ ਉੱਥੇ ਪਹੁੰਚ ਗਏ। ਉੱਥੇ ਪਹੁੰਚਣ 'ਤੇ, ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਅਬਦੁੱਲਾ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਆਏ ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਗਾਰਡਾਂ ਨੂੰ ਹਟਾਉਣ ਲਈ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ, 'ਮੈਂ ਉਸ ਚੌਕਸੀ ਦੀ ਕਦਰ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਜਿਸ ਨਾਲ ਬੰਗਾਲ ਸਰਕਾਰ ਮੇਰੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਰੱਬ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਸੁਰੱਖਿਆ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਨਹੀਂ ਹੈ।'

ਗਾਂਧੀ ਪੰਜ ਦਿਨ ਚਾਂਦੀਪੁਰ ਰਹੇ। ਜਿਹੜੇ ਲੋਕ ਮੌਤ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਆਪਣੇ ਘਰ ਛੱਡ ਕੇ ਆਏ ਸਨ, ਉਹ ਹੁਣ ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਵਾਪਸ ਪਰਤ ਰਹੇ ਹਨ। ਇੱਕ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਬੋਲਦਿਆਂ ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਸਨੇ ਨੋਆਖਲੀ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਤੁਲਨਾ ਤੀਰਥ ਯਾਤਰਾ ਨਾਲ ਕੀਤੀ।
ਇਹ ਨੋਆਖਲੀ ਵਿੱਚ ਉਸਦੇ ਸਮੇਂ ਦੌਰਾਨ ਸੀ ਜਦੋਂ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਉਜਾੜੂ ਪੁੱਤਰ, ਹਰੀਲਾਲ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਨਾਲ ਦੁਬਾਰਾ ਸੰਪਰਕ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤਾ। ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਲਿਖਿਆ: 'ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਦੇਖ ਕੇ ਕਿੰਨੀ ਖੁਸ਼ੀ ਹੋਵੇਗੀ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਨਵਾਂ ਪੱਤਾ ਬਦਲ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਜ਼ਰਾ ਉਸ ਪਿਆਰ ਬਾਰੇ ਸੋਚੋ ਜੋ ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ 'ਤੇ ਪਾਇਆ ਹੈ! ਮੇਰਾ ਇੱਕ ਔਖਾ ਤੀਰਥ ਹੈ। ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹੋ ਤਾਂ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਸ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਲਈ ਸੱਦਾ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ.... ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸ਼ੁੱਧ ਕਰਦੇ ਹੋ, ਭਾਵੇਂ ਤੁਸੀਂ ਕਿੱਥੇ ਵੀ ਹੋ

Machine Translated by Google

ਹਨ, ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਂਝਾ ਕੀਤਾ ਹੋਵੇਗਾ'। ਉਸਨੇ ਸਿਧਾਂਤ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਸਿੱਟਾ ਕੱਢਿਆ ਕਿ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਪੁਨਰ ਜਨਮ ਲਾਜ਼ਮੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕਿਸੇ ਦੇ ਸਰੀਰਕ ਨਵੀਨੀਕਰਨ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਤੀਬਿੰਬਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਨੇ ਲਿਖਿਆ, 'ਭਗਵਤ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ 'ਤੇ ਲੈ ਲਓ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਇਸ ਸਮੇਂ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਚਨਚੇਤੀ ਬੁੱਢੇ ਦਿਖਾਈ ਦੇਣਾ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿਓਗੇ'।

ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਹੁਣ ਅਹਿਸਾਸ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਬੰਗਾਲ ਦੇ ਤਬਾਹ ਹੋਏ ਇਲਾਕਿਆਂ ਦੇ ਹਰ ਕੋਨੇ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ ਕਰਨੀ ਪਵੇਗੀ। ਉਸਨੂੰ ਸ੍ਰੀਰਾਮਪੁਰ ਵਿੱਚ ਵਾਪਰੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਦੁਹਰਾਉਣਾ ਪਿਆ ਅਤੇ ਉਹ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਦਾ ਇੱਕੋ ਇੱਕ ਤਰੀਕਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਪੈਦਲ ਯਾਤਰਾ 'ਤੇ ਨਿਕਲਣਾ ਸੀ। ਅਗਲੇ ਦੋ ਮਹੀਨਿਆਂ ਲਈ, ਸੱਤਰ-ਸੱਤਰ ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਦਾ ਵਿਅਕਤੀ, ਨੰਗੇ ਪੈਰੀਂ ਤੁਰੇਗਾ, 116 ਮੀਲ ਦੀ ਦੂਰੀ ਤੈਅ ਕਰੇਗਾ ਅਤੇ ਦੋ ਪੜਾਵਾਂ ਵਿੱਚ 48 ਪਿੰਡਾਂ ਦਾ ਦੌਰਾ ਕਰੇਗਾ। ਉਹ 7 ਜਨਵਰੀ 1947 ਦੀ ਸਵੇਰ ਨੂੰ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਇਆ। ਸਵੇਰ ਦੀਆਂ ਰਸਮਾਂ ਖਤਮ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਉਸਨੇ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਕੀ ਮਾਰਚ ਲਈ ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਹਦਾਇਤਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਹੋ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਠੀਕ ਸਾਢੇ ਸੱਤ ਵਜੇ, ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੈਰੋਕਾਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਵਿਦਾਇਗੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਟੈਗੋਰ ਦਾ 'ਏਕਲਾ ਚਲੋ ਰੇ...' ਗਾਇਆ ਸੀ।

ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਜਿਸ ਰੂਟ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕੀਤੀ, ਉਹ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸੁੰਦਰ ਦ੍ਰਿਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਲੰਘਿਆ। ਡੇਢ ਘੰਟੇ ਬਾਅਦ ਪਾਰਟੀ ਮਾਸ਼ਿਮਪੁਰ ਪਹੁੰਚੀ, ਦਿਨ ਭਰ ਲਈ ਰੁਕ ਗਈ। ਸਤੀਸ਼ ਚੰਦਰ ਦਾਸ ਨੇ ਵੰਡੇ ਹੋਏ ਬਾਂਸ, ਗੰਨੇ ਅਤੇ ਘਾਹ ਦੇ ਪੈਨਲਾਂ ਨਾਲ ਬਣੀ ਇੱਕ ਪੋਰਟੇਬਲ ਝੌਂਪੜੀ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਝੌਂਪੜੀ ਵਿੱਚ ਕਿਤਾਬਾਂ ਅਤੇ ਭਾਂਡਿਆਂ ਲਈ ਅਲਮਾਰੀਆਂ ਸਨ ਅਤੇ ਝੌਂਪੜੀ ਦੇ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਦੋ ਛੋਟੇ ਕਿਊਬਲਾਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਟਾਇਲਟ ਅਤੇ ਮਸਾਜ ਰੂਮ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਸੀ।

ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਇਸ 'ਤੇ ਇਕ ਨਜ਼ਰ ਮਾਰੀ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ 'ਮਹਾਲੀ' ਕਰਾਰ ਦਿੱਤਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਹਦਾਇਤ ਕੀਤੀ ਕਿ ਕੈਬਿਨ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਗਰੀਬਾਂ ਲਈ ਯਾਤਰਾ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਡਿਸਪੈਂਸਰੀ ਵਜੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ। 'ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਕਿਤੇ ਵੀ ਅਤੇ ਹਰ ਜਗ੍ਹਾ ਆਰਾਮਦਾਇਕ ਬਣਾ ਸਕਦਾ ਹਾਂ। ਜੇ ਉਸ ਦੀ ਛੱਤ ਹੇਠ ਮੇਰਾ ਸੁਆਗਤ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਤਾਂ ਮੈਂ ਇੱਕ ਦਰੱਖਤ ਦੀ ਪਰਾਹੁਣਚਾਰੀ ਵਾਲੀ ਛਾਂ ਹੇਠ ਆਰਾਮ ਕਰ ਕੇ ਖੁਸ਼ ਹੋਵਾਂਗਾ, "ਉਸਨੇ ਗੁਪਤਾ ਨੂੰ ਕਿਹਾ।

ਅਗਲੀ ਸਵੇਰ ਜਦੋਂ ਗਾਂਧੀ ਆਪਣੀ ਅਗਲੀ ਮੰਜ਼ਿਲ ਫਤਿਹਪੁਰ ਲਈ ਰਵਾਨਾ ਹੋਏ ਤਾਂ ਹਵਾ ਵਿਚ ਠੰਢਕ ਸੀ। ਜਿਵੇਂ ਹੀ ਮਨੂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪੈਰਾਂ 'ਤੇ ਤੇਲ ਲਗਾਇਆ, ਉਸ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਤਲੇ ਕੱਟੇ ਗਏ ਸਨ ਅਤੇ ਖੂਨ ਵਹਿ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਫਤਿਹਪੁਰ ਵਿਚ ਗਾਂਧੀ ਦਾ ਮੇਜ਼ਬਾਨ ਮੌਲਵੀ ਇਬਰਾਹਿਮ ਕਮਾਲ ਦਾ ਵਿਅਕਤੀ ਸੀ। ਉਹ ਇੱਕ ਵਚਨਬੱਧ ਸਮਾਜ ਸੁਧਾਰਕ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸਨੇ ਪਿਛਲੇ ਪੰਜਾਹ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਸਥਾਨਕ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਰਵੱਈਏ ਨੂੰ ਬਦਲਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਉਹ ਕਿਸੇ ਵੀ ਨੌਕਰੀ ਨੂੰ 'ਨੀਵੇਂ ਦਰਜੇ ਦਾ ਕੰਮ' ਵਜੋਂ ਲੇਬਲ ਕਰਕੇ ਖ਼ਤਮ ਕਰਨ ਲਈ ਕੰਮ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਜਦੋਂ ਗਾਂਧੀ ਆਪਣੀ ਸ਼ਾਮ ਦੀ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਸਭਾ ਤੋਂ ਵਾਪਸ ਆਏ ਤਾਂ ਉਹ ਜੀਡੀ ਬਿਰਲਾ ਦੇ ਘਰੇਲੂ ਸਹਾਇਕ ਹਰੀਰਾਮ ਨੂੰ ਉੱਥੇ ਦੇਖ ਕੇ ਹੈਰਾਨ ਰਹਿ ਗਏ। ਜਦੋਂ ਉਹ ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਬਿਰਲਾ ਹਾਊਸ ਵਿੱਚ ਠਹਿਰਦਾ ਸੀ ਤਾਂ ਹਰੀਰਾਮ ਗਾਂਧੀ ਦਾ ਖਾਣਾ ਪਕਾਉਂਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਘਨਸ਼ਿਆਮ ਦਾਸ ਬਿਰਲਾ ਨੇ ਆਪਣੀ ਤੰਦਰੁਸਤੀ ਬਾਰੇ ਚਿੰਤਾ ਕਰਦਿਆਂ ਹਰੀਰਾਮ ਨੂੰ ਨੋਆਖਲੀ ਵਿੱਚ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਲਈ ਭੇਜਿਆ ਸੀ। ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਤੁਰੰਤ ਵਾਪਸ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ।

ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਗਾਂਧੀ ਦਾਸਪਾਰਾ ਚਲੇ ਗਏ। ਇੱਕ ਗਰੀਬ ਮੁਸਲਿਮ ਪਿੰਡ ਵਾਸੀ ਨੇ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਮੇਜ਼ਬਾਨੀ ਕਰਨ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ਕੀਤੀ ਸੀ ਪਰ ਆਖ਼ਰੀ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸੱਦਾ ਵਾਪਸ ਲੈ ਲਿਆ।

Machine Translated by Google

ਆਪਣੇ ਮੁਸਲਿਮ ਪਿੰਡ ਵਾਸੀਆਂ ਦੇ ਗੁੱਸੇ ਤੋਂ ਡਰਦੇ ਹੋਏ। ਉਸ ਸ਼ਾਮ, ਅੱਧੀ ਦਰਜਨ ਤੋਂ ਘੱਟ ਮੁਸਲਮਾਨ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਏ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੁਝ ਨੇ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋਏ ਸ਼ਬਦ ਭੇਜੇ ਕਿ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਗਾਂਧੀ ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਸੁਰੱਖਿਆ ਹੇਠ ਅੱਗੇ ਵਧਦਾ ਰਹੇਗਾ, ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਦੋਵਾਂ ਭਾਈਚਾਰਿਆਂ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਸਦਭਾਵਨਾ ਵਾਲਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ।

ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਪੁਲਿਸ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਐਸਕਾਰਟ ਵਾਪਸ ਲੈਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਸੀ। ਉਸ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਦੀ ਚਿੰਤਾ ਦੇ ਬਹਾਨੇ ਸਰਕਾਰ ਸ਼ਾਂਤੀ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨ ਦੇ ਉਸ ਦੇ ਯਤਨਾਂ ਨੂੰ ਸਾਬੋਤਾਜ ਕਰਦੀ ਜਾਪਦੀ ਹੈ। ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਸੁਹਰਾਵਰਦੀ ਨੂੰ ਲਿਖਿਆ: ਦੋ ਭਾਈਚਾਰਿਆਂ ਦਰਮਿਆਨ ਸੱਚੀ ਦੋਸਤੀ ਲਿਆਉਣ ਦੀਆਂ ਮੇਰੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਅਸਫ਼ਲ ਹੋਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਮੈਂ ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਪੁਲਿਸ ਜਾਂ ਫੌਜ ਦੁਆਰਾ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸ਼ੰਕਿਆਂ ਦੇ ਹੱਲ ਲਈ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਵਾਲ। ਮੈਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਦਲੀਲ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਤਾਕਤ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੀ ਹੈ.... ਮੈਨੂੰ ਇਸਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਮੈਂ ਸ਼ਰਮਿੰਦਾ ਵੀ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਇਹ ਮੇਰੀ ਸਾਧਨਾ ਵਿੱਚ ਦਖਲਅੰਦਾਜ਼ੀ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਸੋਚਦੇ ਹੋ ਕਿ ਮੇਰੇ ਵੱਲੋਂ ਇੱਕ ਪੱਕਾ ਅਤੇ ਸਪਸ਼ਟ ਲਿਖਤੀ ਮੁਆਵਜ਼ਾ ਤੁਹਾਡੀ ਮੁਸ਼ਕਲ ਨੂੰ ਹੱਲ ਕਰ ਦੇਵੇਗਾ, ਤਾਂ ਮੈਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਡਰਾਫਟ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹਾਂ ਜੋ ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਦਸਤਖਤ ਲਈ ਭੇਜ ਸਕਦੇ ਹੋ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਅਸਫਲ ਹੋਣ 'ਤੇ, ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇੱਕ ਘੋਸ਼ਣਾ ਕਰਨ ਦਾ ਸੁਝਾਅ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਤੁਹਾਨੂੰ ਉਸ ਖੇਤਰ ਦੇ ਤਸੱਲੀਬਖਸ਼ ਭਰੋਸੇ 'ਤੇ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਲੰਘ ਸਕਦਾ ਹਾਂ, ਤੁਸੀਂ ਸੁਰੱਖਿਆ ਵਾਪਸ ਲੈ ਲਓਗੇ। ਜੇਕਰ ਅਜਿਹਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਹ ਇੱਕ ਸਨਮਾਨਜਨਕ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਹੋਵੇਗੀ। ਮੈਂ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਸਦੀ ਸ਼ਲਾਘਾ ਕਰਾਂਗਾ ਅਤੇ ਇਹ ਹਰ ਪਾਸੇ ਚੰਗਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪੈਦਾ ਕਰੇਗਾ।

ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਗਾਂਧੀ ਜਗਤਪੁਰ ਲਈ ਰਵਾਨਾ ਹੋਏ ਜਿੱਥੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਥਾਨਕ ਔਰਤਾਂ ਦੀ ਮੀਟਿੰਗ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰਨਾ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਈ ਆਪਣੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਸੁਣਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਰੋ ਪਏ। ਉਸ ਸ਼ਾਮ ਕੁਝ ਸਥਾਨਕ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੇ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਨਫ਼ਰਤ ਭਰੇ ਬਿਆਨ ਦੇ ਕੇ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਇਰਾਦਿਆਂ 'ਤੇ ਸਵਾਲ ਚੁੱਕ ਕੇ ਭੜਕਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ। ਪਿਆਰੇਲਾਲ ਲਿਖਦੇ ਹਨ: ਜਿਵੇਂ-ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਦੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਨੂੰ ਵਿਚਾਰਦਾ ਸੀ, ਇੱਕ ਵਾਰ ਫਿਰ ਉਸ ਨੂੰ ਇਹ ਅਹਿਸਾਸ ਹੋਇਆ ਕਿ ਨੋਆਖਲੀ ਵਿੱਚ ਉਸ ਦੇ ਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਛੇਤੀ ਅੰਤ ਹੋਣ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। "ਸੰਕੇਤ ਸਾਰੇ ਇਸਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਹਨ," ਉਸਨੇ ਟਿੱਪਣੀ ਕੀਤੀ। ਹਿੰਦੂਆਂ ਅਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਦਿਲੀ ਏਕਤਾ ਨੂੰ ਹੁਕਮ ਦੇਣ ਦੇ ਯੋਗ ਹੋਣ ਲਈ, ਉਸਨੂੰ ਹੋਰ ਅੱਗੇ ਵਧਣਾ ਪਏਗਾ।

ਅਗਲੇ ਦਿਨ, 11 ਜਨਵਰੀ, ਸਵੇਰੇ 2 ਵਜੇ ਉੱਠਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਲਾਮਚਰ ਲਈ ਰਵਾਨਗੀ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਆਖਰੀ ਸਮੇਂ ਤੱਕ ਕੰਮ ਵਿੱਚ ਰੁੱਝਿਆ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ। ਔਰਤਾਂ ਅਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਸਮੇਤ ਸਥਾਨਕ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦਾ ਇੱਕ ਵੱਡਾ ਸਮੂਹ ਕ੍ਰਾਸਿੰਗ 'ਤੇ ਰਸਤੇ ਦੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਇਕੱਠਾ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ; ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਨਾਲ ਲਾਮਚਰ ਗਏ। ਉਥੋਂ ਦੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਵੱਲੋਂ ਵੀ ਉਸ ਦਾ ਨਿੱਘਾ ਸੁਆਗਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ; ਉਹ ਉਸਦੇ ਯਤਨਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਅਤੇ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਕਰਨ ਲੱਗੇ ਸਨ। ਲਾਮਚਰ ਵਿਖੇ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਕਿ ਦੰਗਿਆਂ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਬਾਅਦ ਇੱਕ ਵੱਡਾ ਪਰਦਾਫਾਸ਼ ਹੋਇਆ ਸੀ: ਸਥਾਨਕ ਲੋਕ, ਸਿਆਸਤਦਾਨ ਅਤੇ ਪੁਲਿਸ ਸਾਰੇ ਦੰਗਿਆਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ ਪਰ ਪੀੜਤਾਂ ਨੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਨੂੰ ਸੂਚਿਤ ਕਰਨ ਦੀ ਹਿੰਮਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ।

Machine Translated by Google

ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਗਾਂਧੀ ਕਾਰਪਾਰਾ ਪਹੁੰਚੇ, ਜਿੱਥੇ ਸੁਸ਼ੀਲਾ ਪਾਈ ਇੱਕ ਰਾਹਤ ਅਤੇ ਮੁੜ ਵਸੇਬਾ ਕੇਂਦਰ ਚਲਾ ਰਹੀ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਵਰਕਰਾਂ ਨੂੰ ਸਲਾਹ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਉਹ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਪੀਣ ਵਾਲੇ ਸਾਫ਼ ਪਾਣੀ ਵਰਗੀਆਂ ਬੁਨਿਆਦੀ ਲੋੜਾਂ ਮੁਹੱਈਆ ਕਰਾਉਣ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਕਰਨ ਅਤੇ ਸਤੀਸ਼ ਗੁਪਤਾ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਇੱਕ ਕੁਦਰਤੀ ਫਿਲਟਰ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ, ਜਿਸਦੀ ਲਾਗਤ 50 ਅਤੇ 25 ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਲਈ ਸ਼ੁੱਧ ਅਤੇ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਪੀਣ ਵਾਲਾ ਪਾਣੀ ਮੁਹੱਈਆ ਕਰਵਾਉਣ ਲਈ ਕਾਫੀ ਸੀ।

ਅਗਲੀ ਮੰਜ਼ਿਲ ਸ਼ਾਹਪੁਰ ਵਿਖੇ, ਮੁਸਲਮਾਨ ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਗਾਂਧੀ ਦਾ ਸਵਾਗਤ ਕਰਨ ਲਈ ਬਾਹਰ ਆਏ। ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਸਵੇਰੇ ਭਟਿਆਲਪੁਰ ਤੱਕ ਦੀ ਸੈਰ ਨੂੰ ਰਸਤੇ ਵਿੱਚ ਕਈ ਸਟਾਪਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਲਗਭਗ 85 ਮਿੰਟ ਲੱਗ ਗਏ। ਭਟਿਆਲਪੁਰ ਦੇ ਸਥਾਨਕ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੇ ਇੱਕ ਸ਼ਾਂਤੀ ਕਮੇਟੀ ਬਣਾਈ ਸੀ। ਮੁਸਲਿਮ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੇ ਦੰਗਿਆਂ ਦੌਰਾਨ ਹੋਈਆਂ ਵਹਿਸ਼ੀ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਮੈਨੀਫੈਸਟੋ 'ਤੇ ਦਸਤਖਤ ਕੀਤੇ ਸਨ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਹਿੰਦੂ ਗੁਆਂਢੀਆਂ ਨੂੰ ਮੁੜ ਵਸੇਬੇ ਲਈ ਹਰ ਸੰਭਵ ਮਦਦ ਦਾ ਭਰੋਸਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।

ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਅਪੀਲ ਕੀਤੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੇ ਘਰਾਂ ਨੂੰ ਲੁੱਟਿਆ ਅਤੇ ਲੁੱਟਿਆ ਸੀ, ਉਹ ਚੋਰੀ ਕੀਤੀ ਜਾਇਦਾਦ ਨੂੰ ਸਹੀ ਮਾਲਕਾਂ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਕਰ ਦੇਣ।

ਉਸ ਸ਼ਾਮ, ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਸਭਾ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਪਰਦਾ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇ 'ਤੇ ਗੱਲ ਕੀਤੀ, ਜਿਸ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਖ਼ਤ ਆਲੋਚਨਾ ਕੀਤੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਔਰਤਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਨੂੰ ਪੁਰਾਣਾ ਰਿਵਾਜ ਸਮਝ ਕੇ ਛੱਡ ਦੇਣ। ਉਸ ਨਾਲ ਬੰਬਈ ਅਤੇ ਮਦਰਾਸ ਤੋਂ ਦੂਰ ਮੁਸਲਿਮ ਕੱਟੜਪੰਥੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਆ ਦੁਰਵਿਵਹਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਸ ਦੀਆਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਅਵਿਸ਼ਵਾਸੀ ਦੁਆਰਾ ਇੱਕ ਗੈਰ-ਵਾਜਬ ਘੁਸਪੈਠ, ਅਤੇ ਸ਼ੁੱਧ ਇਸਲਾਮੀ ਪਰੰਪਰਾਵਾਂ ਨੂੰ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਵਜੋਂ ਡੱਬ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ! ਅਗਲੀ ਸਵੇਰ ਸੰਘਣੀ ਧੁੰਦ ਨੇ ਜੰਗਲ ਨੂੰ ਢੱਕ ਦਿੱਤਾ ਜਦੋਂ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਆਪਣਾ ਮਾਰਚ ਦੁਬਾਰਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ। ਉਸਦਾ ਟਿਕਾਣਾ ਨਰਾਇਣਪੁਰ ਦਾ ਪਿੰਡ ਸੀ। ਆਪਣੇ ਮੇਜ਼ਬਾਨਾਂ ਅਤੇ ਭਟਿਆਲਪੁਰ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਛੁੱਟੀ ਲੈਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਪਰਿਵਾਰਕ ਮੰਦਰ ਦਾ ਦੌਰਾ ਕੀਤਾ ਜਿਸ ਨੂੰ ਉਸਨੇ ਪਿਛਲੇ ਦਿਨ ਦੁਬਾਰਾ ਖੋਲ੍ਹਿਆ ਅਤੇ ਪਵਿੱਤਰ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਤੀਰਥ ਯਾਤਰਾ ਦੇ ਅਗਲੇ ਦੋ ਸਟਾਪ ਨਰਾਇਣਪੁਰ ਸਨ, ਅਤੇ ਫਿਰ ਰਾਮਦੇਵਪੁਰ-ਦਸਘੜੀਆ।

ਕਨੂੰ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਇੱਥੇ ਰਾਹਤ ਕੈਂਪ ਲਗਾਇਆ ਸੀ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਗਾਂਧੀ ਦਾ ਸਵਾਗਤ ਕਰਨ ਲਈ ਰਸਤੇ ਵਿੱਚ ਇਕੱਠੇ ਹੋਏ।

ਜਦੋਂ ਤੋਂ ਗਾਂਧੀ ਨੋਆਖਲੀ ਪਹੁੰਚੇ ਸਨ, ਕੁਝ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੀ ਲਗਾਤਾਰ ਮੰਗ ਸੀ, ਜੁਰਮਾਂ ਦੇ ਦੋਸ਼ੀ ਮੀਆਂ ਗੁਲਾਮ ਸਰਵਰ ਦੀ ਤੁਰੰਤ ਰਿਹਾਈ - ਜਿਸ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰ 'ਤੇ ਬਹੁਤ ਦਬਾਅ ਪਾਉਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹੀ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਸ ਦੇ ਗੁੰਡਿਆਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ 'ਚੇਤਾਵਨੀਆਂ' ਜਾਰੀ ਕੀਤੀਆਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਸ ਵਿਰੁੱਧ ਸ਼ਿਕਾਇਤਾਂ ਦਰਜ ਕਰਵਾਈਆਂ ਸਨ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਡਰ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ ਸੀ।

ਸਰਵਰ ਦੇ 'ਨੁਮਾਇੰਦਿਆਂ' ਦਾ ਇੱਕ ਵਫ਼ਦ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਬਾਰਾਂ ਸਥਾਨਕ ਮੁਸਲਮਾਨ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ, ਨੇ ਰਾਮਦੇਵਪੁਰ ਵਿਖੇ ਗਾਂਧੀ ਨਾਲ ਮੁਲਾਕਾਤ ਕੀਤੀ; ਉਸ ਦੀ ਰਿਹਾਈ ਲਈ ਹਿੰਸਕ ਅੰਦੋਲਨ ਦੀ ਧਮਕੀ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਟੀਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਥੋੜਾ ਜਿਹਾ ਢੱਕ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਇਸ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਸੁਣਿਆ।

19 ਜਨਵਰੀ ਦੀ ਸਵੇਰ ਨੂੰ, ਜਿਵੇਂ ਪਾਰਟੀ ਬਾਦਲਕੋਟ ਤੋਂ ਅਟਾਕੋਰਾ ਲਈ ਰਵਾਨਾ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਸੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਕਿ ਭਾਰੀ ਤ੍ਰੇਲ ਨੇ ਫੁੱਟਪਾਥਾਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਤਿਲਕਣ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਰਸਤਾ ਤੰਗ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹ ਸਿਰਫ਼ ਇੱਕ ਫਾਈਲ ਵਿੱਚ ਹੀ ਚੱਲ ਸਕਦੇ ਸਨ।

Machine Translated by Google

ਦੋ ਵਾਰ ਕਰਨਲ ਜੀਵਨ ਸਿੰਘ ਲਗਭਗ ਪੈਰ ਗੁਆ ਬੈਠਾ। ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਜਦੋਂ ਉਹ ਉੱਠਣ ਲਈ ਸੰਘਰਸ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਖਿੱਚਣ ਲਈ ਆਪਣੀ ਵਾਕਿੰਗ ਸਟਿੱਕ ਦੇ ਸਿਰੇ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ਕੀਤੀ। ਅਟਕੌਰਾ ਬਾਦਲਕੋਟ ਤੋਂ ਸਿਰਫ਼ ਦੋ ਮੀਲ ਦੀ ਦੂਰੀ 'ਤੇ ਸੀ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਹੁੰਚਣ ਲਈ ਪੂਰਾ ਘੰਟਾ ਲੱਗ ਗਿਆ। ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਪਾਰਟੀ ਸਰਾਂਦੀ ਲਈ ਰਵਾਨਾ ਹੋ ਗਈ ਜਿੱਥੇ ਬੀਬੀ ਅਮਤੁਸ ਸਲਾਮ, ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਇੱਕ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਮੁਸਲਿਮ ਪੈਰੋਕਾਰ, ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ। ਉਹ ਪਿਛਲੇ 25 ਦਿਨਾਂ ਤੋਂ ਕੁਝ ਸਥਾਨਕ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਵਿਰੋਧ 'ਚ ਮਰਨ ਵਰਤ 'ਤੇ ਸੀ। ਬੀਬੀ ਇੱਕ ਕੱਟੜ ਮੁਸਲਮਾਨ ਸੀ ਅਤੇ ਦੋ ਭਾਈਚਾਰਿਆਂ ਦੀ ਏਕਤਾ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਸਰਵਉੱਚ ਟੀਚਾ ਮੰਨਦੀ ਸੀ। ਹਾਲ ਹੀ ਦੇ ਦੰਗਿਆਂ ਦੌਰਾਨ ਉਹ ਦਿੱਲੀ, ਕਲਕੱਤਾ ਅਤੇ ਢਾਕਾ ਦੇ ਕਈ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਸਥਾਨਾਂ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚੀ ਸੀ ਅਤੇ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਕਾਬੂ ਵਿਚ ਲਿਆਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਗਾਂਧੀ ਸਰਾਂਡੀ ਪਹੁੰਚੇ ਜਿੱਥੇ ਸਥਾਨਕ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦਾ ਇੱਕ ਵੱਡਾ ਇਕੱਠ ਉਸ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ ਅਤੇ ਬੀਬੀ ਅਮਤੁਸ ਸਲਾਮ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਵਰਤ ਛੱਡਣ ਲਈ ਮਨਾਉਣ ਲਈ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ। ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਸਿਰਫ ਹਿੰਦੂਆਂ ਅਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਸ਼ਾਂਤੀ ਲਈ ਤਰਸਦੀ ਸੀ, ਅਤੇ ਜੇਕਰ ਇਸਦੀ ਗਾਰੰਟੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ ਤਾਂ ਉਹ ਆਪਣਾ ਵਰਤ ਖਤਮ ਕਰਨ ਲਈ ਰਾਜ਼ੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਸੀ। ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਦਸਤਖਤਾਂ ਲਈ ਇੱਕ ਘੋਸ਼ਣਾ ਪੱਤਰ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ, ਜਿਸ ਉੱਤੇ ਚਾਰ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਗਿਆਰਾਂ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੇ ਦਸਤਖਤ ਕੀਤੇ।

ਬਾਰ੍ਹਵੇਂ ਮੈਂਬਰ, ਜਿਸ ਨੇ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮੁਸਲਿਮ ਅਸੈਂਬਲੀ ਦੀ ਤਰਫੋਂ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਨੇ ਦਸਤਖਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤੇ। ਉਹ ਕਈ ਮੀਲ ਦੂਰ 'ਮੀਟਿੰਗ 'ਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ' ਗਿਆ ਸੀ। ਅਗਲੀ ਸਵੇਰ ਉਸ ਨੂੰ ਘੋਸ਼ਣਾ ਪੱਤਰ 'ਤੇ ਦਸਤਖਤ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਫਿਰ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਬੀਬੀ ਅਮਤੁਸ ਸਲਾਮ ਨੂੰ ਹਸਤਾਖਰ ਕੀਤੇ ਵਾਅਦੇ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਬਾਰੇ ਦੱਸਿਆ ਅਤੇ ੳ (ਅਲ-ਫ਼ਤਿਹਾ ਬੀਬੀ ਅਮਤੁਸ ਸਲਾਮ) ਦੇ ਪਾਠ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਗਾਂਧੀ ਦੁਆਰਾ ਰੱਖੇ ਗਲਾਸ ਵਿੱਚੋਂ ਤਿੰਨ ਔਂਸ ਸੰਤਰੇ ਦਾ ਰਸ ਪੀ ਕੇ ਆਪਣਾ ਵਰਤ ਤੋੜਿਆ।

ਸਰਾਂਦੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਗਾਂਧੀ 22 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਕੇਥੂਰੀ ਚਲੇ ਗਏ। ਉਹ ਸਰੀਰਕ ਅਤੇ ਮਾਨਸਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਥੱਕ ਗਿਆ ਸੀ, ਅਤੇ ਸਿਰਾਂਦੀ ਵਿਖੇ ਭਾਰੀ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਆਤਮਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਥੱਕ ਗਿਆ ਸੀ। ਅਗਲੀ ਸਵੇਰ, ਸਵੇਰ ਦੀ ਨਮਾਜ਼ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕਾਗਜ਼ਾਂ ਦੇ ਢੇਰ ਵਿੱਚੋਂ ਲੰਘਦੇ ਹੋਏ, ਉਸਨੂੰ ਨੀਂਦ ਆ ਗਈ। ਦਿਨ ਦੀ ਯਾਤਰਾ 'ਤੇ ਰਵਾਨਾ ਹੋਣ ਦਾ ਸਮਾਂ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਲੋਕ ਬਾਹਰ ਉਡੀਕ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ, ਪਰ ਮਨੂ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਜਗਾਉਣ ਦੀ ਹਿੰਮਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ। ਆਖ਼ਰਕਾਰ, ਜਦੋਂ ਗਾਂਧੀ ਜਾਗਿਆ, ਤਾਂ ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਤੋਂ ਨਾਰਾਜ਼ ਸੀ ਕਿ, ਇਕ ਪਲ ਦੀ ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਕਾਰਨ, ਦਿਨ ਦਾ ਸਮਾਂ ਕੁਝ ਮਿੰਟਾਂ ਦੀ ਦੇਰੀ ਨਾਲ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਹ ਹਮੇਸ਼ਾ ਇਹ ਮੰਨਦਾ ਸੀ ਕਿ ਕਿਸੇ ਦੇ ਸਮੇਂ ਦਾ ਹਰ ਪਲ ਉਸ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿੱਚ ਸਖਤੀ ਨਾਲ ਵਰਤਣ ਲਈ ਪਰਮਾਤਮਾ ਵੱਲੋਂ ਇੱਕ ਪਵਿੱਤਰ ਭਰੋਸਾ ਹੈ। 'ਜਦੋਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਸੱਤ ਵਜੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨਾ ਹੈ, ਇਹ ਸੱਤ ਦੇ ਸਟਰੋਕ 'ਤੇ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਸਮੇਂ ਦੀ ਪਾਬੰਦਤਾ ਇੱਕ ਪਾਪ ਹੈ।'

ਪਨਿਆਲਾ ਵੱਲ ਮਾਰਚ ਦੇ ਦੌਰਾਨ, ਅਗਲੇ ਰੁਕੇ, ਮਨੂ ਨੇ ਇੱਕ ਨਵੀਂ ਰਾਮਧੁਨ ਗਾਈ, ਜਿਸਨੂੰ ਉਸਨੇ ਇੱਕ ਛੋਟੀ ਬੱਚੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸੁਣਿਆ ਸੀ, ਜਦੋਂ ਉਸਦੇ ਜੱਦੀ ਸ਼ਹਿਰ ਪੋਰਬੰਦਰ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਵੈਸ਼ਨਵ ਮੰਦਿਰ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਧਾਰਮਿਕ ਸੇਵਾ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਏ। ਇਹ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਰਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਸਵੇਰ ਨੂੰ ਸਵੈਚਲਿਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਇਆ ਸੀ।

Machine Translated by Google

ਉਸ ਸ਼ਾਮ ਦੀ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਬਚੇ ਹੋਏ ਲੋਕ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਏ।
ਪਨਿਆਲਾ ਵਿਖੇ ਨਮਾਜ਼ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਦੇ ਹੈਕਲਰਾਂ ਦੇ ਇੱਕ ਸਮੂਹ ਦੇ ਗੁੱਸੇ ਭਰੇ ਸਵਾਲਾਂ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਪਿਆ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਗੁੱਸੇ ਨੂੰ ਸ਼ਾਂਤ ਕਰਨ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਦਾਰੀ ਨਾਲ ਸੰਭਾਲਣਾ ਪਿਆ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਰਾਜਨੀਤੀ ਅਤੇ ਗੱਲਬਾਤ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ, ਬੰਗਾਲ ਦੇ ਪਿਛਵਾੜੇ ਵਿੱਚ ਅਕਸਰ ਦੁਖੀ ਲੋਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਗਾਂਧੀ ਕੋਲ ਪਹੁੰਚ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਸਲਾਹ ਲਈ ਗਾਂਧੀ ਦਾ ਪਿੱਛਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨੇਤਾਵਾਂ ਅਤੇ ਵਫ਼ਦਾਂ ਦਾ ਲਗਾਤਾਰ ਹਮਲਾ ਹੁੰਦਾ ਰਿਹਾ।

ਅਸਾਮ ਦੁਚਿੱਤੀ ਵਿੱਚ ਸੀ; ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਦੇ ਸ਼ਾਸਨ ਵਾਲੇ ਬੰਗਾਲ ਅਤੇ ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਮੁਸਲਿਮ ਪੂਰਬੀ ਬੰਗਾਲ ਨਾਲ ਜੋੜਿਆ ਜਾਣਾ, ਇਸ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿਣ ਤੋਂ ਰੋਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਖਰੜੇ ਵਿਚ ਕਿਸ ਪੱਖ ਦੇ ਨਾਲ ਰਹੇਗਾ। ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਲਾਹ ਸੀ ਕਿ ਸੰਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਧਾਰਾ ਵਿੱਚੋਂ ਵਾਕਆਊਟ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ, ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਇਹ ਗਾਰੰਟੀ ਨਾ ਹੋਵੇ ਕਿ ਅਸਾਮ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਾਂ ਲਈ ਅਸਵੀਕਾਰਨਯੋਗ ਸੰਵਿਧਾਨ ਨੂੰ ਧਾਰਾ ਵਿੱਚ ਦੂਜੇ ਸੂਬਿਆਂ ਦੇ ਨੁਮਾਇੰਦਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਉੱਤੇ ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ। ਇਸ ਨਾਲ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਗੁੱਸਾ ਫੈਲਿਆ ਅਤੇ ਗਾਂਧੀ 'ਤੇ ਦੋਹਰੇ ਮਾਪਦੰਡ ਰੱਖਣ ਦਾ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਇਆ ਗਿਆ। ਉਸ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਜੇਕਰ ਉਹ ਹਿੰਦੂ-ਮੁਸਲਿਮ ਏਕਤਾ ਲਈ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਤਾਂ ਉਹ ਅਜਿਹੀ ਸਲਾਹ ਕਿਵੇਂ ਦੇ ਸਕਦੇ ਹਨ; ਅਸਾਮ ਨੂੰ ਇਸ ਸਲਾਹ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਸੰਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਵਿਚ ਕਿਵੇਂ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ? ਉਸਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਉਸਨੇ ਅਸਾਮ ਨੂੰ ਕੈਬਨਿਟ ਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕੋਈ ਸਲਾਹ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ਅਤੇ ਇਹ ਕਾਂਗਰਸ ਸੰਗਠਨ ਦੇ ਚਰਿੱਤਰ ਅਤੇ ਪਰੰਪਰਾ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਸੀ। ਇਸ ਵਿਚ ਅਜਿਹਾ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜੋ ਫਿਰਕੂ ਏਕਤਾ ਨੂੰ ਸਾਕਾਰ ਕਰਨ ਦੇ ਉਸ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਨਾਲ ਅਸੰਗਤ ਸੀ ਜਾਂ ਜੋ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਲਈ ਸੰਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਵਿਚ ਦਾਖਲ ਹੋਣਾ ਅਸੰਭਵ ਬਣਾ ਸਕਦੀ ਸੀ।

ਹੇਕਰਾਂ ਨੇ ਅਸਾਮ ਵਿੱਚ ਮੁਸਲਮਾਨ ਘੁਸਪੈਠੀਆਂ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਵੀ ਸਾਹਮਣੇ ਲਿਆਂਦਾ। ਬੰਗਾਲ ਦੀ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਰਾਜ ਦੀ ਆਬਾਦੀ ਦੇ ਸੰਪਰਦਾਇਕ ਅਨੁਪਾਤ ਨੂੰ ਬਦਲਣ ਲਈ ਅਸਾਮ ਉੱਤੇ ਹਮਲਾ ਕੀਤਾ ਸੀ।

ਮੁਸਲਿਮ ਪ੍ਰਵਾਸੀ, ਅਤੇ ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਨੈਸ਼ਨਲ ਗਾਰਡ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਖਿਲਜੀ ਦਸਤਾ ਜਾਂ ਕਾਲਮ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸਟਾਈਲ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਸਤਾਰਾਂ ਦੇ ਸਮੂਹਾਂ ਵਿੱਚ ਅਸਾਮ ਵਿੱਚ ਘੁਸਪੈਠ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਉਹ ਤੇਰ੍ਹਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਹਮਲਾਵਰ ਬਖਤਿਆਰ ਖਿਲਜੀ ਦੀ ਨਕਲ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ ਜਿਸ ਨੇ ਸਤਾਰਾਂ ਘੋੜ ਸਵਾਰਾਂ ਦੇ ਇੱਕ ਜਥੇ ਨਾਲ ਗੌੜ, ਅਜੋਕੇ ਬੰਗਾਲ 'ਤੇ ਹਮਲਾ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਜਿਸ ਨੇ ਅੱਲ੍ਹਾ-ਓ-ਅਕਬਰ' ਦੇ ਨਾਹਰੇ ਲਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਰਾਜਧਾਨੀ ਨਵਦੀਪ, ਅਜੋਕੇ ਨਾਦੀਆ 'ਤੇ ਹਮਲਾ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਅਜੋਕੇ ਸਮੇਂ ਦੇ ਖਿਲਜੀ ਦਸਤਿਆਂ ਨੇ ਅਸਾਮ ਵਿੱਚ ਖਾਲੀ ਪਈਆਂ ਸਰਕਾਰੀ ਜ਼ਮੀਨਾਂ 'ਤੇ ਨਾਜਾਇਜ਼ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰ ਲਿਆ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਖਾਲੀ ਕਰਨ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਕਾਰਨ ਉੱਥੋਂ ਦੀ ਕਾਂਗਰਸ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਨਜਾਇਜ਼ ਕਬਜ਼ਿਆਂ ਨੂੰ ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਖਾਲੀ ਕਰਵਾਉਣਾ ਪਿਆ। ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਅਸਾਮ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਆਗੂ ਮੁਹੰਮਦ ਸਦੁੱਲਾ ਨਾਲ ਸਲਾਹ ਕਰਕੇ ਲਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਹ ਸਿਰਫ਼ ਇੱਕ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨਿਕ ਮੁੱਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਸੀ

Machine Translated by Google

ਅਸਾਮ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਚੁੱਕੇ ਗਏ ਉਪਾਅ ਕਾਨੂੰਨ ਅਤੇ ਵਿਵਸਥਾ ਨੂੰ ਬਣਾਈ ਰੱਖਣ ਦੇ ਦਾਇਰੇ ਵਿੱਚ ਸਨ, ਪਰ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਨੇ ਇਸ ਮੁੱਦੇ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਫਿਰਕੂ ਜਨੂੰਨ ਨੂੰ ਭੜਕਾਉਣ ਲਈ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਆਸਾਮ ਦੀ ਕਾਂਗਰਸ ਸਰਕਾਰ 'ਤੇ ਮੁਸਲਿਮ ਆਬਾਦੀ 'ਤੇ ਅੱਤਿਆਚਾਰ ਕਰਨ ਦਾ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਇਆ। ਪਨਿਆਲਾ ਵਿੱਚ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਦੇ ਹੇਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਗਾਂਧੀ ਉੱਤੇ ਇਸ ਉੱਤੇ ਚੁੱਪ ਰਹਿਣ ਦਾ ਇਲਜ਼ਾਮ ਲਗਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਸ਼ਾਂਤੀ ਨਾਲ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਗੈਰ-ਕਾਨੂੰਨੀ ਘੁਸਪੈਠ ਕਰਨ ਵਾਲੇ, ਸਿਰਫ਼ ਇਸ ਲਈ ਕਿ ਉਹ ਮੁਸਲਮਾਨ ਜਾਂ ਬੰਗਾਲੀ ਸਨ, ਆਮ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਤੋਂ ਛੋਟ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ। ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਨੇ ਇਸਦੀ ਵਰਤੋਂ ਇਹ ਸੰਕੇਤ ਦੇਣ ਲਈ ਕੀਤੀ ਕਿ ਗਾਂਧੀ ਹਿੰਦੂਆਂ ਪ੍ਰਤੀ ਪੱਖਪਾਤੀ ਸੀ।

ਗਾਂਧੀ ਦਾ ਅਗਲਾ ਸਟਾਪ ਮੁਰਾਇਮ ਪਿੰਡ ਸੀ। ਉਥੋਂ ਦੀਆਂ ਕੁਝ ਔਰਤਾਂ ਨੇ ਪਰਦਾ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਪਰ ਪਿੰਡ ਦੇ ਮੌਲਵੀ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਝਿੜਕਦਿਆਂ ਕਿਹਾ: 'ਅੱਜ ਅਸੀਂ ਖੁਸ਼ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਡੇ ਵਿਚਕਾਰ ਉਸ ਵਰਗਾ ਰੱਬ ਦਾ ਆਦਮੀ ਹੈ। ਅੱਜ ਸਾਡਾ ਭਾਈਚਾਰਾ ਸਾਡੇ ਹਿੰਦੂ ਭਰਾਵਾਂ ਦਾ ਖੂਨ ਵਹਾਉਣ ਦਾ ਕਲੰਕ ਭੋਗ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਉਹ ਸਾਨੂੰ ਇਸ ਦਾਗ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਕਰਨ ਆਇਆ ਹੈ। ਉਸਦੀ ਪਵਿੱਤਰ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿੱਚ ਪਰਦਾ ਮਨਾਉਣਾ ਬੇਤੁਕਾ ਹੈ।' ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਮੌਲਵੀ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀਰਾਪੁਰ ਨੂੰ ਅੱਧਾ ਰਸਤਾ ਚੱਲ ਪਿਆ। ਹੀਰਾਪੁਰ ਵਿੱਚ ਸਿਰਫ਼ ਦੋ ਹਿੰਦੂ ਪਰਿਵਾਰ ਸਨ। ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਸਾਰੀ ਤੀਰਥ ਯਾਤਰਾ ਦੌਰਾਨ ਉਸ ਸ਼ਾਮ ਦੀ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਇਕੱਠ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਸੀ।

26 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ, ਜੋ ਕਿ 26 ਜਨਵਰੀ 1930 ਨੂੰ ਕਾਂਗਰਸ ਦੁਆਰਾ ਸਵਰਾਜ ਦੀ ਸਹੁੰ ਚੁੱਕਣ ਅਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਕੱਢਣ ਦਾ ਵਾਅਦਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪਿਛਲੇ 17 ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦਿਵਸ ਵਜੋਂ ਮਨਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਗਾਂਧੀ ਅਤੇ ਉਸਦਾ ਛੋਟਾ ਜਿਹਾ ਦਲ ਬਾਂਸਾ ਪਹੁੰਚਿਆ। ਆਪਣੀ ਆਖਰੀ ਕੈਦ ਦੌਰਾਨ ਵੀ, ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਤਿਰੰਗਾ ਲਹਿਰਾ ਕੇ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਪੱਲਾ ਵਿੱਚ ਰੁਕਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪਾਰਟੀ ਪੰਜਗਾਓਂ ਵੱਲ ਚੱਲ ਪਈ। ਹਿੰਦੂਆਂ ਅਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਵਿੱਚ ਜੋ ਦੁਸ਼ਮਣੀ ਸੀ, ਉਸ ਨੂੰ ਉੱਥੇ ਵਾਪਰੀ ਇੱਕ ਘਟਨਾ ਦੁਆਰਾ ਦਰਸਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉਸਦਾ ਅਭਿਆਸ ਸੀ, ਮਨੂ ਮੁਸਲਿਮ ਔਰਤਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਮਿਲਣ ਗਈ।

ਇਸ ਵਾਰ ਉਸ ਨੂੰ ਅੰਦਰ ਜਾਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਉਸ ਦੇ ਮੂੰਹ 'ਤੇ ਮਾਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ। ਇੱਕ ਬੁੱਢੀ ਮੁਸਲਿਮ ਔਰਤ ਬਾਹਰ ਆਈ ਅਤੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿੱਚ ਰੋਟੀ ਦਬਾ ਕੇ ਮਨੂ ਨੂੰ ਖਾਣ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਉਸ ਨੂੰ ਡਰਾਉਣ ਲਈ ਮਨੂ ਨੇ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਮੱਛੀ ਦਾ ਇੱਕ ਟੁਕੜਾ ਵੀ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ; ਉਸਨੇ ਬੁੱਢੀ ਔਰਤ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਹ ਇੱਕ ਸਖਤ ਸ਼ਾਕਾਹਾਰੀ ਸੀ। ਉਸ ਔਰਤ ਨੇ ਰੂੜ੍ਹੀਵਾਦੀ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਨਾਲ ਖਾਣਾ ਨਾ ਖਾਣ ਦੀ ਪ੍ਰਥਾ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਕਿਹਾ, 'ਇੱਕ ਹਿੰਦੂ ਹੀ ਹਿੰਦੂ ਹੈ', 'ਫਿਰ ਅਸੀਂ ਕਿਵੇਂ ਮੰਨ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਗਾਂਧੀ ਇੱਥੇ ਹਿੰਦੂ-ਮੁਸਲਿਮ ਏਕਤਾ ਕਾਇਮ ਕਰਨ ਆਇਆ ਹੈ!' ਉਸ ਨੂੰ ਭਰੋਸਾ ਦਿਵਾਉਣ ਲਈ ਮਨੂ ਨੇ ਮੱਛੀ ਨੂੰ ਛੂਹੇ ਬਿਨਾਂ ਰੋਟੀ ਦਾ ਟੁਕੜਾ ਪਾੜ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਖਾ ਲਿਆ।

ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹੀ ਦੂਜੇ ਘਰਾਂ ਦੀਆਂ ਔਰਤਾਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲ ਕੇ ਮਨੂ ਨੂੰ ਮਿਲੀਆਂ।
ਜਦੋਂ ਮਨੂ ਨੇ ਇਸ ਘਟਨਾ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਤਾਂ ਉਹ ਹੈਰਾਨ ਰਹਿ ਗਏ ਕਿ ਅਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕਿਸ ਹੱਦ ਤੱਕ ਫੈਲ ਗਿਆ ਸੀ।

Machine Translated by Google

ਜੈਗ ਵਿਖੇ ਮੁਹਿੰਮ ਜਾਰੀ ਰਹੀ। ਨਵੀਂ ਰਾਮਧੁਨ, ਜੋ ਪਨਿਆਲਾ ਵਿਖੇ ਮੁੜ ਸੁਰਜੀਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ, ਵਿੱਚ ਹੋਰ ਸੋਧਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ।

'ਤੂੰ ਪਤਿਤਾਂ ਨੂੰ ਪਵਿੱਤਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਈਸ਼ਵਰ ਅਤੇ
ਅੱਲ੍ਹਾ ਤੇਰੇ ਨਾਮ ਹਨ, ਕੀ ਤੂੰ ਸਾਰੇ ਮਨੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਸਹੀ ਸਮਝ
ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈਂ, ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਅਤੇ ਕਰੀਮ ਤੇਰੇ ਨਾਮ ਹਨ, ਰਾਮ ਅਤੇ ਰਹੀਮ
ਹਨ, ਤੂੰ ਸਾਰੇ ਮਨੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਸਹੀ ਸਮਝ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈਂ।'

ਨਵੇਂ ਸੰਸਕਰਣ ਨੇ ਮੁਸਲਿਮ ਕੱਟੜਪੰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਗਾਂਧੀ 'ਤੇ ਹਮਲਾ ਕਰਨ ਦਾ ਇਕ ਹੋਰ ਬਹਾਨਾ ਦਿੱਤਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹਿੰਦੂ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੇ ਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਮੁਸਲਮਾਨ ਪੈਗੰਬਰਾਂ ਨਾਲ ਜੋੜਨ 'ਤੇ ਇਤਰਾਜ਼ ਜਤਾਇਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਕੁਰਾਨ ਦੀਆਂ ਆਇਤਾਂ ਦਾ ਪਾਠ ਨਾ ਕਰਨ ਦੀ ਚੇਤਾਵਨੀ ਦਿੱਤੀ, ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋਏ ਕਿ ਉਹ ਮੁਸਲਮਾਨ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਉਸਨੂੰ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਦਾ ਕੋਈ ਅਧਿਕਾਰ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਗਾਂਧੀ 30 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਐਮਕੀ ਪਹੁੰਚੇ। ਇੱਥੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਨਾਮ ਵਿੱਚ ਉਸਦੀ ਨਿਹਚਾ ਦੀ ਸਖਤ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਹੋਈ। ਕਿਉਂਕਿ ਬੱਕਰੀ ਦਾ ਦੁੱਧ ਉਪਲਬਧ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਉਹ ਨਾਰੀਅਲ ਦਾ ਦੁੱਧ ਅਤੇ ਬੱਕਰੀ ਦੇ ਮੱਖਣ ਦੀ ਥਾਂ ਨਾਰੀਅਲ ਦਾ ਤੇਲ ਲੈਣ ਲਈ ਸਹਿਮਤ ਹੋ ਗਿਆ। ਇਸ ਅਨੁਸਾਰ ਉਸ ਕੋਲ ਅੱਠ ਔਂਸ ਨਾਰੀਅਲ ਦਾ ਦੁੱਧ ਸੀ; ਹਾਲਾਂਕਿ, ਖੁਰਾਕ ਵਿੱਚ ਇਸ ਤਬਦੀਲੀ ਨੇ ਦਸਤ ਦੇ ਗੰਭੀਰ ਮੁਕਾਬਲੇ ਵਿੱਚ ਲਿਆਂਦਾ। ਸ਼ਾਮ ਤੱਕ ਉਹ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਥੱਕਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਮਨੂ ਨੇ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਉਸਨੂੰ ਬਹੁਤ ਪਸੀਨਾ ਆ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਜਿਵੇਂ ਹੀ ਉਹ ਡੁੱਬ ਗਿਆ, ਉਸਨੇ ਮਦਦ ਲਈ ਪ੍ਰੋ. ਨਿਰਮਲ ਬੋਸ ਨੂੰ ਬੁਲਾਇਆ।

ਉਹ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਬਿਸਤਰੇ 'ਤੇ ਲੈ ਗਏ। ਉਸਨੇ ਕਾਹਲੀ ਨਾਲ ਡਾ. ਸੁਸ਼ੀਲਾ ਨਈਅਰ ਨੂੰ ਸੰਮਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਇੱਕ ਨੋਟ ਲਿਖਿਆ ਅਤੇ ਇਸਨੂੰ ਪ੍ਰੋ. ਬੋਸ ਨੂੰ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਸੀ ਜਦੋਂ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਅੱਖਾਂ ਖੋਲ੍ਹੀਆਂ। 'ਮੈਨੂੰ ਤੁਹਾਡਾ ਨਿਰਮਲ ਬਾਬੂ ਕਹਿਣਾ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਆਇਆ,' ਉਸ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਹਾ। 'ਤੁਸੀਂ ਅਜੇ ਬੱਚੇ ਹੋ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਮਾਫ਼ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹਾਂ। ਪਰ ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਤੋਂ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਉਮੀਦ ਕੀਤੀ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੌਕੇ 'ਤੇ ਤੁਸੀਂ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਨਾਮ ਲੈਣ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕਰੋਗੇ। ਇਸ ਦੌਰਾਨ ਮੈਂ ਉਸਦਾ ਨਾਮ ਜਪਦਾ ਰਿਹਾ। ਇਸ ਬਾਰੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਸੂਚਿਤ ਨਾ ਕਰੋ, ਸੁਸ਼ੀਲਾ ਨੂੰ ਵੀ ਨਹੀਂ। ਕੇਵਲ ਰਾਮ ਹੀ ਮੇਰਾ ਸੱਚਾ ਡਾਕਟਰ ਹੈ। ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਜ਼ਿੰਦਾ ਰੱਖੇਗਾ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਉਹ ਮੇਰੇ ਤੋਂ ਕੰਮ ਲੈਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਲੈ ਜਾਵੇਗਾ।' ਮਨੂ ਨੇ ਉਸ ਨੋਟ ਨੂੰ ਛੁਪਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਉਸਨੇ ਡਾ. ਨਈਅਰ ਲਈ ਲਿਖਿਆ ਸੀ ਪਰ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਇਸ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਦਿੱਤਾ। 'ਤਾਂ, ਤੁਸੀਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਲਿਖਿਆ ਹੈ?' ਉਸਨੇ ਪੁੱਛਿਆ ਅਤੇ ਮਨੂ ਨੇ ਸਿਰ ਹਿਲਾਇਆ। ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਅੱਜ ਰੱਬ ਨੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਦੋਵਾਂ ਨੂੰ ਬਚਾ ਲਿਆ ਹੈ। ਸੁਸ਼ੀਲਾ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ ਦਾ ਕੰਮ ਛੱਡ ਕੇ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਆ ਜਾਂਦੀ। ਇਸ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਅਤੇ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਗੁੱਸੇ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੋਵੇਗਾ. ਮੈਨੂੰ ਅੱਜ ਇਮਤਿਹਾਨ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ. ਜੇਕਰ ਉਸ ਦਾ ਨਾਮ ਸੱਚਮੁੱਚ ਮੇਰੇ ਦਿਲ ਉੱਤੇ ਰਾਜ ਕਰ ਗਿਆ ਹੈ ਤਾਂ ਮੈਂ ਬਿਮਾਰੀ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਮਰਾਂਗਾ। ਅਤੇ ਇਹ ਕਾਨੂੰਨ ਸਿਰਫ਼ ਮੇਰੇ ਲਈ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਹਰ ਕਿਸੇ ਲਈ ਚੰਗਾ ਹੈ।'

Machine Translated by Google

ਉਸਦੇ ਅਗਲੇ ਸਟਾਪ, ਅਮੀਸ਼ਾਪੁਰਾ ਵਿਖੇ, ਵੱਡੀ ਭੀੜ ਨੇ ਉਸਦਾ ਸਵਾਗਤ ਕੀਤਾ। ਇੱਕ ਸਾਬਕਾ ਏਅਰਮੈਨ, ਜਿਸ ਨੇ ਹਵਾਈ ਸੈਨਾ ਨੂੰ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਇੱਕ ਮੰਨੀ ਹੋਈ ਪਛਾਣ ਲੈ ਲਈ ਸੀ, ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਦਲ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਭਗੌੜੇ ਅਤੇ ਸਾਬਕਾ ਕ੍ਰਾਂਤੀਕਾਰੀਆਂ ਦਾ ਗਾਂਧੀ ਦੁਆਰਾ ਸਵਾਗਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੁਝ ਉਸਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਭਰੋਸੇਮੰਦ ਸਹਿ ਕਰਮਚਾਰੀ ਬਣ ਗਏ। ਉਸ ਆਦਮੀ ਨੂੰ 'ਪਰਿਵਾਰ' ਵਿਚ ਇਸ ਸ਼ਰਤ 'ਤੇ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਗਾਂਧੀ ਨਾਲ ਰਹੇਗਾ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਸਿੱਧੀ ਨਿਗਰਾਨੀ ਹੇਠ ਕੰਮ ਕਰੇਗਾ।

ਹਾਲਾਂਕਿ, ਅਮੀਸ਼ਪੁਰਾ ਪਹੁੰਚਣ 'ਤੇ, ਸਾਬਕਾ ਏਅਰਮੈਨ ਨੇ ਤੋੜ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਹ ਸ਼ਾਂਤੀ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਤੋਂ ਆਜ਼ਾਦ ਹੋ ਕੇ ਕੰਮ ਕਰੇਗਾ। ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਤੁਰੰਤ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਸੁਚੇਤ ਕੀਤਾ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਵਿਅਕਤੀ ਮਾਲਾਬਾਰ ਦਾ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀਆਂ ਗੈਰ-ਨਿਗਰਾਨੀ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਉਸ ਲਈ ਅਤੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਲਈ ਖਤਰਨਾਕ ਹੋ ਸਕਦੀਆਂ ਸਨ।

ਇਸਦੇ ਵਿਚਕਾਰ, ਇਹ ਡਰ ਵਧਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ, ਜਦੋਂ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਅਹਿੰਸਕ ਅੰਦੋਲਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਖੇਤੀ ਸੁਧਾਰਾਂ ਦਾ ਸਮਰਥਨ ਕੀਤਾ, ਤਾਂ ਸਵਾਰਥੀ ਹਿੱਤ ਇੱਕ ਹਿੰਸਕ ਅੰਦੋਲਨ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ ਲਈ ਉਸਦੇ ਸਮਰਥਨ ਦਾ ਚੋਣਵੇਂ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸ਼ੋਸ਼ਣ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਇਸ ਲਈ ਕੀ ਇਹ ਗਲਤ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ ਅੰਦੋਲਨ ਦਾ ਸਮਰਥਨ ਕਰੇ ਜਿਸ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਸਮੁੱਚੇ ਬੰਗਾਲੀ ਮੱਧ ਵਰਗ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਬਾਹ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ? ਕੀ ਇਹ ਆਖ਼ਰਕਾਰ ਆਮ ਪਿੰਡ ਵਾਸੀਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਉਹਨਾਂ ਸੇਵਾਵਾਂ ਤੋਂ ਵਾਂਝੇ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ ਜੋ ਜ਼ਿਮੀਦਾਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪਿੰਡ ਦੀ ਆਰਥਿਕਤਾ ਲਈ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਸਨ? ਪਿਆਰੇਲਾਲ ਲਿਖਦੇ ਹਨ: 'ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਉਹ ਸਥਾਨਕ ਮੁੱਦਿਆਂ ਦੇ ਅਸਲ ਗੁਣਾਂ ਜਾਂ ਨੁਕਸਾਨਾਂ 'ਤੇ ਕੋਈ ਫੈਸਲਾ ਦੇਣ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਲੋੜੀਂਦਾ ਅਧਿਐਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਉਹ ਸਿਰਫ਼ ਆਮ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਜ਼ਿਮੀਦਾਰ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਜ਼ਬਤ ਨਹੀਂ ਹੋਣੀ ਸੀ; ਸਿਰਫ਼ ਉਸਦਾ ਹਿੱਸਾ ਘਟਾਇਆ ਜਾਣਾ ਸੀ। ਯਕੀਨਨ ਇਹ ਉਸਦੀ "ਬਿਲਕੁਲ ਬਰਬਾਦੀ" ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਸਵਾਲ ਦੇ ਫਿਰਕੂ ਪਹਿਲੂ ਤੋਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਉਲਝਣ ਦੇਣਾ ਗਲਤ ਸੀ। "ਇਹ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਨੋਆਖਲੀ ਵਿੱਚ ਜਿਮੀਦਾਰ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਹਿੰਦੂ ਸਨ।

ਪਰ ਜੇਕਰ ਕਾਨੂੰਨ ਖੁਦ ਸਹੀ ਹੈ ਤਾਂ ਇਸ ਨਾਲ ਕੋਈ ਫਰਕ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ ਕਿ ਇਸ ਨੇ ਕਿਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕੀਤਾ ਹੈ।
ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹਰ ਸਮੱਸਿਆ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਗੁਣਾਂ 'ਤੇ ਸਖ਼ਤੀ ਨਾਲ ਘੋਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਜ਼ਮੀਨ ਮਾਲਕਾਂ ਨੂੰ ਉਸਦੀ ਸਲਾਹ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਮਾਲਕ ਦੇ ਹਿੱਸੇ ਨੂੰ ਘਟਾਉਣ ਦੀ ਮੰਗ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨ ਅਤੇ ਠੋਸ ਸੋਧਾਂ ਲਈ ਕੰਮ ਕਰਨ। "ਮੈਂ ਇੱਕ ਸਮਾਂ ਆਉਣ ਵਾਲਾ ਵੇਖ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਜਦੋਂ ਸਾਰੀ ਜ਼ਮੀਨ ਰਾਜ ਦੀ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ, ਭਾਵ, ਮਿੱਟੀ ਦੀ ਵਾਢੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਦੀ। ਪਿਛਲੇ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਭਾਰਤ ਜ਼ਬਤ ਵਿੱਚ ਰਹਿ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਦਰਮਿਆਨੀ ਕਟੌਤੀ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕਰਕੇ ਜ਼ਬਤ ਦੇ ਜੋਖਮ ਨੂੰ ਕਿਉਂ ਸੱਦਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ? ਕਿਉਂਕਿ, ਜਿੰਨਾ ਮੈਂ ਇਹ ਚਾਹਾਂਗਾ, ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਕੋਈ ਗਾਰੰਟੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਤਹਿਤ, ਰਾਜ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਹਿੰਸਕ ਲੀਹਾਂ 'ਤੇ ਚਲਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ।' ਉਸਨੇ ਸਿੱਟਾ ਕੱਢਿਆ: "ਇਹ ਬਿਨਾਂ ਕਹੇ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਬਾਹੀ, ਭਾਵ, ਜ਼ਮੀਨ ਮਾਲਕਾਂ ਦਾ ਤਰਲੀਕਰਨ। ਹਿੰਸਾ ਦੁਆਰਾ ਲਿਆਇਆ ਗਿਆ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਕਾਸ਼ਤਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਵੀ, ਤਬਾਹੀ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰੇਗਾ। ਜੇਕਰ ਜ਼ਮੀਨ ਮਾਲਕ ਸਮਝਦਾਰੀ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰਨ ਤਾਂ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਵੀ ਧਿਰ ਨਹੀਂ ਹਾਰੇਗੀ।''

Machine Translated by Google

ਗਾਂਧੀ 3 ਫਰਵਰੀ ਦੀ ਸਵੇਰ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਅਗਲੀ ਮੰਜ਼ਿਲ ਸਾਧੁਰਖਿਲ ਵਿਖੇ ਪਹੁੰਚੇ। ਹੁਣ ਇੱਕ ਮਹੀਨਾ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ਜਦੋਂ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਦੰਗਿਆਂ ਨਾਲ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਨੋਆਖਲੀ ਰਾਹੀਂ ਆਪਣੀ ਨੰਗੇ ਪੈਰੀਂ ਸ਼ਾਂਤੀ ਯਾਤਰਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਉਸਦੀ ਤੀਰਥ ਯਾਤਰਾ ਨੇ ਦੰਗਾ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਭਾਈਚਾਰੇ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਹੱਦ ਤੱਕ ਡਰ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਮਦਦ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਉਸ ਨੂੰ ਯਕੀਨ ਸੀ ਕਿ ਜੇ ਉਹ ਸੱਚਮੁੱਚ ਅੰਦਰਲੀ ਸ਼ੁੱਧਤਾ ਰੱਖਦਾ ਹੈ, ਜਿਸਦਾ ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਲਈ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਸਦੀ ਮਿਹਨਤ ਫਲ ਦੇਵੇਗੀ ਅਤੇ ਸਹਿਣ ਕਰੇਗੀ।

ਇੱਕ ਦਿਨ ਧਰਮਪੁਰ ਅਤੇ ਇੱਕ ਹੋਰ ਪ੍ਰਸਾਦਪੁਰ ਵਿਖੇ ਰੁਕਣ ਦੇ ਨਾਲ, ਗਾਂਧੀ 8 ਫਰਵਰੀ ਨੂੰ ਨੰਦੀਗ੍ਰਾਮ ਪਹੁੰਚੇ ਜਿੱਥੇ ਇੱਕ ਵੱਡੀ ਭੀੜ ਦੁਆਰਾ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਸਵਾਗਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। 'ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੀ ਪਰਾਹੁਣਚਾਰੀ ਦੇ ਸਕਦੇ ਹਾਂ?' ਇੱਕ ਮੁਸਲਮਾਨ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਗਾਂਧੀ ਕਿਸ ਘਰ ਗਿਆ ਸੀ।

ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ, 'ਤੁਹਾਡੇ ਪਿਆਰ ਅਤੇ ਸਨੇਹ ਵਿੱਚ ਮੈਨੂੰ ਸਥਾਨ ਦੇਣ ਦੀ ਮਹਿਮਾਨਨਿਵਾਜ਼ੀ।'

ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਗਾਂਧੀ ਡੇਢ ਘੰਟਾ ਪੈਦਲ ਚੱਲ ਕੇ ਬਿਜੋਆਨਗਰ ਪਹੁੰਚ ਗਏ। ਰਾਹਤ ਅਤੇ ਸ਼ਾਂਤੀ ਕਰਮਚਾਰੀ ਜੋ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਨਾਲ ਨੋਆਖਾਲੀ ਗਏ ਸਨ, ਅਤੇ ਹੁਣ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ, ਨੂੰ ਦੁਬਿਧਾ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਪਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਖ਼ਤ ਹਦਾਇਤ ਕੀਤੀ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਰਾਹਤ ਕਾਰਜਾਂ ਵਿੱਚ ਸਥਾਨਕ ਵਰਕਰਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਨ ਅਤੇ ਸਥਾਨਕ ਰਾਜਨੀਤੀ ਅਤੇ ਧੜੇਬੰਦੀ ਤੋਂ ਦੂਰ ਰਹਿਣ।

ਉਂਜ ਹਰ ਪਿੰਡ ਵੰਡਿਆ ਹੋਇਆ ਜਾਪਦਾ ਸੀ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਗਾਂਧੀ ਦਾ ਸੰਦੇਸ਼ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਸੀ: 'ਮੈਂ ਇਕ ਵੀ ਅਜਿਹਾ ਪਿੰਡ ਨਹੀਂ ਜਾਣਿਆ ਜਿਸ ਵਿਚ ਇਮਾਨਦਾਰ ਵਰਕਰ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਮੈਂ ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਇੱਕ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਦੇ ਕੁਝ ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਤਜਰਬੇ, ਸਥਾਨਕ ਵਰਕਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨਾ, ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਨਿਰਣਾਇਕ ਸਬੂਤ ਨਹੀਂ ਮੰਨਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੰਮ ਸਥਾਨਕ ਵਰਕਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਮੁੱਖ ਕਰਮਚਾਰੀ ਨੂੰ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਹਾਂ: "ਜੇ ਤੁਹਾਡੀ ਕੋਈ ਬਾਹਰੀ ਮਦਦ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਸ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ ਪਾਓ। ਇਕੱਲੇ, ਹਿੰਮਤ, ਸੂਝ-ਬੂਝ ਨਾਲ, ਹਰ ਸਥਾਨਕ ਮਦਦ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰੋ ਅਤੇ ਜੇ ਅੰਤ ਵਿਚ ਤੁਸੀਂ ਸਫਲ ਨਹੀਂ ਹੋਏ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਓ। ਅਤੇ ਕੋਈ ਹੋਰ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ।'

ਸ਼ਾਹਪੁਰ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਰਾਏਪੁਰ ਨੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਸਭ ਤੋਂ ਭਿਆਨਕ ਕਤਲੇਆਮ ਦੇਖਿਆ ਸੀ। ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸਬੂਤ ਮਿਲੇ ਹਨ ਕਿ ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ ਵਿੱਚ ਮੁਸੀਬਤ ਅਜੇ ਵੀ ਵਧ ਰਹੀ ਹੈ। ਇੱਕ ਮੁਸਲਮਾਨ ਜੋ ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਆਇਆ ਸੀ, ਰਸਤੇ ਵਿੱਚ ਉਸਦਾ ਸਾਰਾ ਸਮਾਨ ਲੁੱਟ ਲਿਆ ਗਿਆ। ਗੁਜਰਾਤ ਦੇ ਇੱਕ ਹੋਰ ਮੁਸਲਮਾਨ ਨੂੰ ਕੁਝ ਸਥਾਨਕ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੇ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਦੀ ਇੱਛਾ ਰੱਖਣ ਲਈ ਧਮਕੀ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਰਾਏਪੁਰ ਵਿੱਚ ਦੋ ਜਾਮਾ ਮਸਜਿਦਾਂ ਸਨ। ਇਕ ਦਾ ਇੰਚਾਰਜ ਇਮਾਮ ਉਸ ਨੂੰ ਮਸਜਿਦ ਦੇਖਣ ਲਈ ਲੈ ਗਿਆ, ਪਰ ਦੂਜੇ ਨੇ ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਮਸਜਿਦ ਦੇ ਟਰੱਸਟੀਆਂ ਤੋਂ ਲਿਖਤੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਸ਼ਾਮ ਦੀ ਨਮਾਜ਼ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਆਪਣੇ ਕੈਂਪ ਵਿੱਚ ਵਾਪਸ ਆਉਂਦੇ ਸਮੇਂ, ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਇੱਕ ਮੰਦਰ ਦਾ ਦੌਰਾ ਕੀਤਾ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਦੰਗਿਆਂ ਦੌਰਾਨ ਸਥਾਨਕ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੇ ਜ਼ਬਤ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਧਰਮ ਪਰਿਵਰਤਨ ਕੀਤਾ ਸੀ।

Machine Translated by Google

'ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਕਲੱਬ' ਵਿੱਚ ਘਟਨਾ ਦੇ ਚਾਰ ਮਹੀਨੇ ਬਾਅਦ ਵੀ ਇਸ 'ਤੇ ਉਹ ਦੱਸੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਸਾਇਨਬੋਰਡ ਸੀ। ਸਥਾਨਕ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੇ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਭਰੋਸਾ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਉਹ ਇਸਦੀ ਜਲਦੀ ਬਹਾਲੀ ਲਈ ਸਾਰੇ ਲੋੜੀਂਦੇ ਕਦਮ ਚੁੱਕਣਗੇ।

ਆਪਣੀ ਤੀਰਥ ਯਾਤਰਾ ਦੌਰਾਨ, ਗਾਂਧੀ ਆਪਣੀ ਧਰਤੀ ਦੀ ਆਉਣ ਵਾਲੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਬਾਰੇ ਨਹੀਂ ਭੁੱਲੇ ਸਨ। ਪਿਆਰੇਲਾਲ ਨੇ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ: ਦ ਲਾਸਟ ਫੇਜ਼ ਭਾਗ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸੱਚੇ ਸੁਤੰਤਰ ਭਾਰਤ ਦੇ ਆਪਣੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ ਹੈ । 10 ਕਿਤਾਬ ਦੋ, ਭਾਗ ਪਹਿਲਾ: 'ਉਨ੍ਹਾਂ ਸੂਬਿਆਂ ਨੂੰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਰਾਜ ਤੋਂ ਆਜ਼ਾਦ ਘੋਸ਼ਿਤ ਕਰਨ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਕਿਸਮਤ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿੱਚ ਲੈਣ ਦਾ ਆਤਮ ਵਿਸ਼ਵਾਸ, ਤਾਕਤ ਅਤੇ ਇੱਛਾ ਸੀ, ਉਸਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਲਾਹ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਉਹ ਉਸ ਰਾਹ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਨ ਦੀ ਇੱਛਾ ਰੱਖਦੇ ਹਨ। ਧਰਮਪੁਰ ਤੋਂ ਉਸਦੀ ਤੀਰਥ ਯਾਤਰਾ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦਾ ਸੰਵਾਦ ਉਸਦੇ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਦੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਦੇ ਦੁਆਲੇ ਕੇਂਦਰਿਤ ਸੀ ਜੋ ਆਜ਼ਾਦ ਸੂਬਿਆਂ ਵਿੱਚ ਸਾਕਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਸੀ ਤਾਂ ਜੋ ਬਾਕੀ ਭਾਰਤ ਲਈ ਇੱਕ ਨਮੂਨੇ ਵਜੋਂ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ। ਜੋ ਉਭਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਇਆ, ਉਹ ਉਸ ਦੇ ਸੁਪਨਿਆਂ ਦੇ ਭਾਰਤ ਦੀ ਤਸਵੀਰ ਸੀ। ਇੱਕ ਜਾਤ-ਰਹਿਤ ਅਤੇ ਜਮਾਤ ਰਹਿਤ ਸਮਾਜ ਦੀ ਤਸਵੀਰ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਖੜ੍ਹਵੀ ਵੰਡ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸਿਰਫ਼ ਖਿਤਿਜੀ; ਕੋਈ ਉੱਚਾ ਨਹੀਂ, ਕੋਈ ਨੀਵਾਂ ਨਹੀਂ; ਸਾਰੀਆਂ ਸੇਵਾਵਾਂ ਦਾ ਰੁਤਬਾ ਬਰਾਬਰ ਹੈ ਅਤੇ ਬਰਾਬਰ ਉਜਰਤ ਹੈ; ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੈ ਉਹ ਆਪਣੇ ਫਾਇਦੇ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਆਪਣੇ ਲਈ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਦੂਜਿਆਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਲਈ ਟਰੱਸਟ ਵਜੋਂ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਘੱਟ ਹੈ; ਕਿੱਤਾ ਦੀ ਚੋਣ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰੇਰਣਾਦਾਇਕ ਕਾਰਕ ਨਿੱਜੀ ਉੱਨਤੀ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਸਮਾਜ ਦੀ ਸੇਵਾ ਦੁਆਰਾ ਸਵੈ-ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਅਤੇ ਸਵੈ-ਬੋਧ ਹੈ।

'ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਇਹ ਗੱਲ ਰੱਖੀ ਗਈ ਸੀ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਕੁਦਰਤੀ ਸਰੋਤਾਂ ਅਤੇ ਕੱਚੇ ਮਾਲ ਦੀ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਲਈ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਉਦਯੋਗੀਕਰਨ ਦੀਆਂ ਯੋਜਨਾਵਾਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ, ਨਾ ਕਿ ਇਸ ਦੀ ਭਰਪੂਰ ਮਨੁੱਖ-ਸ਼ਕਤੀ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਬਰਬਾਦ ਹੋਣ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਕੀ ਇਸ ਨੂੰ ਸਹੀ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਕੌਮੀ ਵਿਕਾਸ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ? ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਸੀ, ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਕਿ ਕੋਈ ਵੀ ਯੋਜਨਾ ਜੋ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਕੱਚੇ ਮਾਲ ਦਾ ਸ਼ੋਸ਼ਣ ਕਰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਸੰਭਾਵੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵਧੇਰੇ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਮਨੁੱਖ-ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ ਨਜ਼ਰਅੰਦਾਜ਼ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਕਦੇ ਵੀ ਮਨੁੱਖੀ ਬਰਾਬਰੀ ਨਹੀਂ ਲਿਆ ਸਕਦੀ ਜਾਂ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਖੁਸ਼ਹਾਲ ਅਤੇ ਖੁਸ਼ਹਾਲ ਨਹੀਂ ਬਣਾ ਸਕਦੀ। ਪੱਛਮ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵਿਸ਼ਵ-ਵਿਆਪੀ ਮਨੁੱਖ-ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ ਨਜ਼ਰਅੰਦਾਜ਼ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਕੀਮਤ 'ਤੇ ਸੱਤਾ ਅਤੇ ਕਿਸਮਤ 'ਤੇ ਚੜ੍ਹਨ ਵਾਲੇ ਕੁਝ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿੱਚ ਕੇਂਦਰਿਤ ਸ਼ਕਤੀ ਸੀ।

ਨਤੀਜਾ ਇਹ ਹੋਇਆ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਉਦਯੋਗੀਕਰਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਗਰੀਬਾਂ ਲਈ ਸ਼ੱਕੀ ਵਰਦਾਨ ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਸੰਸਾਰ ਲਈ ਖ਼ਤਰਾ ਬਣ ਗਿਆ। ਜੇ ਭਾਰਤ ਨੇ ਅਜਿਹੀ ਤਬਾਹੀ ਤੋਂ ਬਚਣਾ ਸੀ, ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਪੱਛਮੀ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਆ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਅਪਣਾਉਣਾ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਨਾ ਪਿਆ ਅਤੇ ਆਪਣੀਆਂ ਆਕਰਸ਼ਕ ਦਿੱਖ ਵਾਲੀਆਂ ਪਰ ਵਿਨਾਸ਼ਕਾਰੀ ਆਰਥਿਕ ਨੀਤੀਆਂ ਨੂੰ ਛੱਡਣਾ ਪਿਆ। ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਭਾਰਤ ਦਾ ਸਬੰਧ ਹੈ, ਅਸਲ ਯੋਜਨਾਬੰਦੀ ਵਿੱਚ ਉਸ ਦੀ ਸਾਰੀ ਮਨੁੱਖ-ਸ਼ਕਤੀ ਦੀ ਸਰਵੋਤਮ ਵਰਤੋਂ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਕੱਚੇ ਉਤਪਾਦਾਂ ਨੂੰ ਪਿੰਡਾਂ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਭੇਜਣ ਦੀ ਬਜਾਏ ਵਸਤੂਆਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਉਸ ਦੇ ਕਈ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡਣ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

Machine Translated by Google

ਉੱਚ ਪ੍ਰੀਮੀਅਮ 'ਤੇ ਤਿਆਰ ਵਸਤੂਆਂ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਦੇਸ਼ ਤੋਂ ਨਿਰਯਾਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।'

ਇਸ ਦੌਰਾਨ, ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਦੇ ਕਰਾਚੀ ਦੇ ਮਤੇ ਨੇ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਦੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਦੀ ਕਿਸੇ ਵੀ ਉਮੀਦ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। 9 ਫਰਵਰੀ ਨੂੰ ਨਹਿਰੂ ਨੇ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਲਿਖਿਆ: 'ਲੀਗ ਦਾ ਮਤਾ ਓਨਾ ਹੀ ਬੁਰਾ ਸੀ ਜਿੰਨਾ ਇਹ ਹੋ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਸ਼ਾਇਦ ਇਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਗੁਣ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਬਿਲਕੁਲ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਮਤੇ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਅੰਤਰਿਮ ਸਰਕਾਰ ਵਿੱਚ ਪੁਰਾਣੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਚੱਲਣਾ ਸਾਡੇ ਲਈ ਪਹਿਲਾਂ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਔਖਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਮਾਮਲੇ 'ਚ ਅੱਗੇ ਵਧ ਰਹੇ ਹਾਂ।'' ਉਸ ਨੇ ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਫਿਰ ਲਿਖਿਆ: 'ਅਸੀਂ ਵਾਇਸਰਾਏ ਨੂੰ ਸੂਚਿਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਕਰਾਚੀ ਵਿਖੇ ਪਾਸ ਕੀਤੇ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਦੇ ਮਤੇ ਦੇ ਮੱਦੇਨਜ਼ਰ ਲੀਗ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਸਰਕਾਰ ਵਿਚ ਬਣੇ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਦੇ। ਸਾਡੇ ਇਲਜ਼ਾਮ ਅਤੇ ਮੰਗ ਦਾ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਜਵਾਬ ਨਹੀਂ ਹੈ ਅਤੇ ਵਾਇਸਰਾਏ ਨੂੰ ਇਸ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਹੈ। ਉਹ ਲੰਡਨ ਤੋਂ ਨਿਰਦੇਸ਼ਾਂ ਦੀ ਉਡੀਕ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਲੰਡਨ ਟਾਈਮਜ਼ ਨੇ ਟਿੱਪਣੀ ਕੀਤੀ: 'ਲੀਗ, ਜ਼ਾਹਰ ਤੌਰ 'ਤੇ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਘੋਸ਼ਣਾ 'ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਕਿ ਸੰਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੁਆਰਾ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੰਵਿਧਾਨ, ਜੋ ਕਿ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਦੇ ਅਣਚਾਹੇ ਹਿੱਸਿਆਂ 'ਤੇ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ, ਸ਼ਾਇਦ ਇਸ ਤੋਂ ਘੱਟ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਕੰਮ ਨਾ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਨਜ਼ਰਾਂ ਤੋਂ ਗੁਆਚ ਗਿਆ ਹੈ। ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਵਿੱਚ ਰੁਕਾਵਟ ਪਾਉਣ ਲਈ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ ਨੂੰ ਅਣਮਿੱਥੇ ਸਮੇਂ ਲਈ ਦੁਖੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ।

15 ਫਰਵਰੀ ਨੂੰ ਇੱਕ ਪ੍ਰੈਸ ਇੰਟਰਵਿਊ ਵਿੱਚ, ਪਟੇਲ ਨੇ ਖੁਲਾਸਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਅੰਤਰਿਮ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਕਾਂਗਰਸੀ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੇ ਐਚਐਮਜੀ ਨੂੰ ਜਾਂ ਤਾਂ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਨੂੰ ਨਵੇਂ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਖਰੜੇ ਵਿੱਚ ਹਿੱਸਾ ਲੈਣ ਲਈ ਜਾਂ ਮੰਤਰੀ ਮੰਡਲ ਨੂੰ ਛੱਡਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਸੀ। ਜੇਕਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ, ਤਾਂ ਕਾਂਗਰਸ ਕਰੇਗੀ। ਇਹ ਕਦਮ, ਜਿਸ ਬਾਰੇ ਲੰਬੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਅੰਤਰਿਮ ਸਰਕਾਰ ਵਿੱਚ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ, ਜੋ ਹੇਠਲੇ ਸਦਨ ਵਿੱਚ ਬੈਠੇ, ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਫੈਸਲੇ 'ਤੇ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਹਮਾਇਤ ਕਰਨ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰਨ ਨਾਲ ਉੱਭਰਿਆ। ਮਸਲਾ NWFP ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਮੁਸੀਬਤਾਂ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਤੱਤਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਦੰਡਕਾਰੀ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰਨ ਦਾ ਇੱਕ ਨਾਜ਼ੁਕ ਸੀ। ਅਮਨ-ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਅਜਿਹੇ ਅਹਿਮ ਮੁੱਦੇ ਨਾਲ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੰਪਰਦਾਇਕ ਲੀਹਾਂ 'ਤੇ ਨਜਿੱਠਣਾ ਇਕ ਖ਼ਤਰੇ ਦਾ ਸੰਕੇਤ ਸੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਵੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਸੰਸਥਾ ਨਜ਼ਰਅੰਦਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀ ਸੀ। ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਰੂੜ੍ਹੀਵਾਦੀ ਲੰਡਨ ਟਾਈਮਜ਼ ਨੂੰ ਇਹ ਦੇਖਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਦੋਵਾਂ ਮੰਤਰੀਆਂ ਦਾ ਵਿਵਹਾਰ 'ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਅਸੁਰੱਖਿਅਤ' ਸੀ।

ਦਸੰਬਰ 1946 ਵਿੱਚ ਲਿਖੇ ਇੱਕ ਪੱਤਰ ਵਿੱਚ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ: 'ਮੇਰੇ ਵਿਚਾਰ ਵਿੱਚ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਲਈ ਭਾਰਤ ਨੂੰ ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਨਾ ਛੱਡਣਾ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਸੰਪੂਰਨ ਸ਼ਾਂਤੀ ਨਹੀਂ ਆ ਜਾਂਦੀ, ਮੈਨੂੰ ਇੱਕ ਅਸੰਭਵ ਸੁਪਨਾ ਜਾਪਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਜੋ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਕੀ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਉਹ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਪੂਰੀ ਸ਼ਕਤੀ ਇੱਛੁਕ ਅਤੇ ਸਮਰੱਥ ਪਾਰਟੀ ਨੂੰ ਸੌਂਪ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਛੇਤੀ ਤੋਂ ਛੇਤੀ ਫੌਜ ਦੇ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਹਿੱਸੇ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਲੈ ਲਿਆ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਨੂੰ ਭੰਗ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੇ ਹਿੱਤਾਂ ਦੀ ਰਾਖੀ ਲਈ ਕੋਈ ਹਿੱਸਾ ਰੱਖਣ ਬਾਰੇ ਨਹੀਂ ਸੋਚਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਇਹ

Machine Translated by Google

ਭਾਰਤ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸਦਭਾਵਨਾ 'ਤੇ ਛੱਡ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਸ਼ਾਂਤੀਪੂਰਨ ਤਬਾਦਲੇ ਦਾ ਸ਼ਾਹੀ ਰਸਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਹੋਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ।'

ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਸਰਕਾਰ ਵੀ ਲਗਭਗ ਇਸੇ ਸਿੱਟੇ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚੀ ਸੀ।
20 ਫਰਵਰੀ, 1947 ਨੂੰ, ਐਟਲੀ ਨੇ ਪਾਰਲੀਮੈਂਟ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਬਿਆਨ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਜੂਨ 1948 ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦੀ ਮਿਤੀ ਤੱਕ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਭਾਰਤੀ ਹੱਥਾਂ ਵਿੱਚ ਸੱਤਾ ਦੇ ਤਬਾਦਲੇ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਕਦਮ ਚੁੱਕਣ ਦਾ ਐਚਐਮਜੀ ਦਾ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਇਰਾਦਾ ਸੀ।

16 ਮਈ 1946 ਦੇ ਸਟੇਟ ਪੇਪਰ ਦੇ ਤਹਿਤ, ਉਹ ਸੰਸਦ ਨੂੰ ਇੱਕ ਸੰਵਿਧਾਨ ਅਪਣਾਉਣ ਦੀ ਸਿਫ਼ਾਰਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਸਹਿਮਤ ਹੋਏ ਸਨ ਜੋ ਸੰਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੁਆਰਾ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਜੇਕਰ ਕੈਬਨਿਟ ਮਿਸ਼ਨ ਯੋਜਨਾ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸੰਵਿਧਾਨ 'ਉਸ ਸਮੇਂ ਤੱਕ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧੀ ਸੰਵਿਧਾਨ ਸਭਾ' ਦੁਆਰਾ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਤਾਂ ਐਟਲੀ ਨੇ ਅੱਗੇ ਕਿਹਾ, 'ਐਚਐਮਜੀ ਨੂੰ ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨਾ ਪਏਗਾ ਕਿ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਕਿਸ ਕੋਲ ਹਨ। ਨਿਯਤ ਮਿਤੀ 'ਤੇ ਸੌਂਪਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਭਾਵੇਂ ਸਮੁੱਚੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਭਾਰਤ ਲਈ ਕੇਂਦਰੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਰੂਪ ਵਿਚ, ਜਾਂ ਕੁਝ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿਚ ਮੌਜੂਦਾ ਸੂਬਾਈ ਸਰਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਜਾਂ ਅਜਿਹੇ ਹੋਰ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਜੋ ਸਭ ਤੋਂ ਵਾਜਬ ਜਾਪਦਾ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਹਿੱਤ ਵਿਚ ਹੋਵੇ। ਲੋਕ'।

ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ, ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਨੇ ਲਾਰਡ ਵੇਵਲ ਦੀ 'ਯੁੱਧ ਸਮੇਂ' ਵਾਇਸਰਾਏ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਨਿਯੁਕਤੀ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨ ਅਤੇ ਲਾਰਡ ਮਾਊਂਟਬੈਟਨ ਨੂੰ ਉਸਦੇ ਉੱਤਰਾਧਿਕਾਰੀ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਆਖਰੀ ਵਾਇਸਰਾਏ ਵਜੋਂ ਨਿਯੁਕਤ ਕਰਨ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਉਸ ਦੀਆਂ ਸੇਵਾਵਾਂ ਦੀ ਸਮਾਪਤੀ 'ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਰਸਮੀ ਤਾਰੀਫਾਂ ਦਾ ਭੁਗਤਾਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਲਾਰਡ ਵੇਵਲ ਨੂੰ ਸਥਿਤੀ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਣ ਲਈ ਉਸ ਦੇ ਅਯੋਗ ਢੰਗ ਨਾਲ ਬਰਖਾਸਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਨੂੰ ਦਸੰਬਰ 1946 ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ ਇਹ ਅਹਿਸਾਸ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਜੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਭਾਰਤੀ ਨੀਤੀ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਬਾਹੀ ਨਾ ਬਣ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਵੇਵਲ ਨੂੰ ਜਾਣਾ ਪਵੇਗਾ। ਵੇਵਲ ਪਹਿਲਾਂ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਭੈੜੀ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਗਤੀਰੋਧ ਨੂੰ ਪਿੱਛੇ ਛੱਡ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਫਿਰਕੂ ਹਿੰਸਾ ਜਿਸ ਨੇ ਭਿਆਨਕ ਅੱਗ ਵਿੱਚ ਬਦਲਣ ਦੀ ਧਮਕੀ ਦਿੱਤੀ, ਸੰਗਠਿਤ ਕੁਧਰਮ ਜਿਸ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਤਿੰਨ ਪ੍ਰਾਂਤਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕਬਜ਼ੇ ਵਿੱਚ ਲੈ ਲਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਪੂਰੇ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਜੰਗ ਦੇ ਮੈਦਾਨ ਵਿੱਚ ਬਦਲਣ ਦੀ ਧਮਕੀ ਦਿੱਤੀ ਸੀ, ਇੱਕ ਲੰਬਕਾਰੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵੰਡਿਆ ਹੋਇਆ ਕੇਂਦਰੀ ਸਕੱਤਰੇਤ। ਵਾਇਸਰਾਏ ਦੇ ਨਿੱਜੀ ਸਟਾਫ਼ ਅਤੇ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨਿਕ ਸੇਵਾ ਦੇ ਗੋਰਾ ਸਾਹਿਬ, ਅਤੇ ਇੱਕ ਢਹਿ-ਢੇਰੀ ਹੋਈ ਪ੍ਰਬੰਧਕੀ ਸੇਵਾ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਫਿਰਕਾਪ੍ਰਸਤੀ ਘੁਸਪੈਠ ਕਰ ਚੁੱਕੀ ਸੀ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਮਿਸਟਰ ਐਟਲੀ ਨੇ ਖੁਦ ਕਿਹਾ ਸੀ, 'ਫੌਜੀ ਨਿਕਾਸੀ ਯੋਜਨਾ ਤੋਂ ਵੱਧ ਹੋਰ ਕੁਝ ਵੀ ਉਸਾਰੂ ਨਹੀਂ'।

ਐਚਐਮਜੀ ਦੀ ਘੋਸ਼ਣਾ 'ਤੇ ਆਪਣੀ ਪਹਿਲੀ ਪ੍ਰਤੀਕਿਰਿਆ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ, ਗਾਂਧੀ ਨੇ 24 ਫਰਵਰੀ ਨੂੰ ਨਹਿਰੂ ਨੂੰ ਲਿਖਿਆ: 'ਜ਼ਾਹਰ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਅਮਲੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਸ ਦੀ ਪੂਰੀ ਉਮੀਦ ਕੀਤੀ ਸੀ। [ਐਟਲੀ ਦੇ] ਭਾਸ਼ਣ ਦੀ ਮੇਰੀ ਵਿਆਖਿਆ ਇਹ ਹੈ- ਆਜ਼ਾਦੀ ਉਹਨਾਂ ਹਿੱਸਿਆਂ ਦੀ ਮਾਨਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇਗੀ ਜੋ ਇਸਦੀ ਇੱਛਾ ਰੱਖਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਸੁਰੱਖਿਆ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕਰਨਗੇ; (1) ਅੰਗਰੇਜ਼ ਉੱਥੇ ਹੀ ਰਹਿਣਗੇ ਜਿੱਥੇ ਉਹ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ;

Machine Translated by Google

(2) ਇਹ ਉਹਨਾਂ ਸੂਬਿਆਂ ਜਾਂ ਹਿੱਸਿਆਂ ਲਈ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵੱਲ ਲੈ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜੋ ਇਹ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਵੀ ਇੱਕ ਜਾਂ ਦੂਜੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਮਜਬੂਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਸੂਬੇ, ਜੇ ਉਹ ਸਿਆਣੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਉਹ ਜੋ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਗੇ;

(3) ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਇਸ ਗੱਲ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰੇਗਾ ਕਿ ਸੰਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਕੀ ਕਰੇਗੀ ਅਤੇ ਅੰਤਰਿਮ ਸਰਕਾਰ ਵਜੋਂ ਤੁਸੀਂ ਕੀ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹੋ;

(4) ਜੇਕਰ ਬਰਤਾਨਵੀ ਸਰਕਾਰ ਸੁਹਿਰਦ ਰਹਿਣ ਦੇ ਯੋਗ ਹੈ ਤਾਂ ਘੋਸ਼ਣਾ ਚੰਗੀ ਹੈ। ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਇਹ ਖ਼ਤਰਨਾਕ ਹੈ।

ਦੂਜੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ, ਭਵਿੱਖ ਭਾਰਤ ਛੱਡੋ ਮਤੇ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿਚ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਚੁਣੌਤੀ ਨੂੰ ਲੈਣ ਦੀ ਭਾਰਤ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰੇਗਾ, ਜਿਸ ਲਈ ਗਾਂਧੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ, ਅਤੇ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਬਿਨਾਂ ਸ਼ਰਤ ਸੇਵਾਮੁਕਤ ਹੋਣ ਦੀ ਇੱਛਾ, ਭਾਰਤ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਕਿਸਮਤ 'ਤੇ ਛੱਡਣਾ, ਅਤੇ ਉਸ ਫੈਸਲੇ ਨੂੰ ਵਫ਼ਾਦਾਰੀ ਅਤੇ ਨਿਰਪੱਖਤਾ ਨਾਲ ਅੱਖਰ ਅਤੇ ਭਾਵਨਾ ਵਿੱਚ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਲਈ ਸੇਵਾਵਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ।

ਦੇਵੀਪੁਰ, ਨੋਆਖਲੀ ਜ਼ਿਲੇ ਦਾ ਆਖਰੀ ਪਿੰਡ ਜਿੱਥੇ ਗਾਂਧੀ ਰਾਤ ਲਈ ਡੇਰਾ ਲਾਉਣਗੇ, ਬਹੁਤ ਸੁੰਦਰ ਸੀ। ਪਿੰਡ ਨੂੰ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਰਸਤਾ ਡਕਟੀਆ ਨਦੀ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਘੁੰਮਦਾ ਸੀ। ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ, ਉਸਨੇ ਮੁੱਖ ਕਰਮਚਾਰੀ ਨੂੰ ਬੁਲਾਇਆ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਰੂਟ ਨੂੰ ਸਜਾਉਣ ਲਈ ਖਰਚੇ ਗਏ ਵਾਧੂ ਪੈਸੇ ਤੋਂ ਨਾਖੁਸ਼ ਸੀ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਾਰੀ ਸਮੱਗਰੀ ਕਿੱਥੋਂ ਮਿਲੀ? ਯਕੀਨਨ ਇਹ ਪਿੰਡ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਸੀ! ਗਰੀਬ ਮਜ਼ਦੂਰ ਨੇ ਸਮਝਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ: ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਸ ਦਾ ਢੁਕਵਾਂ ਸੁਆਗਤ ਕਰਨ ਲਈ ਗਾਹਕੀ ਇਕੱਠੀ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਕੀ ਤੁਹਾਨੂੰ ਅਹਿਸਾਸ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਵਿਅਰਥ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਕੇ ਤੁਸੀਂ ਫਿਰਕੂ ਜਨੂੰਨ ਨੂੰ ਵਧਾਓਗੇ? ਇਹ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਮੇਰੇ ਲਈ ਕੋਈ ਮਾਅਨੇ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦਾ ਪਰ ਇਹ ਆਪਣੇ ਪਿੱਛੇ ਅਣਖ ਦੀ ਵਿਰਾਸਤ ਛੱਡ ਜਾਵੇਗਾ ਜੋ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਲੰਬੇ ਸਮੇਂ ਤੱਕ ਇਸ ਪਿੰਡ ਦੇ ਭਾਈਚਾਰਕ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਨੂੰ ਜ਼ਹਿਰੀਲਾ ਕਰਦਾ ਰਹੇਗਾ। ਤੁਸੀਂ ਕਾਂਗਰਸੀ ਹੋ। ਖਾਦੀ [illegible] ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਨਿੱਜੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਹਾਰਾਂ ਅਤੇ ਫੁੱਲਾਂ ਦੇ ਹਾਰਾਂ ਨੂੰ ਖੋਲ੍ਹਣ ਦੀ ਨਿਗਰਾਨੀ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਧਾਗੇ ਦੇ ਹਰ ਗਜ਼ ਨੂੰ ਮੁੜ ਬੰਨ੍ਹਿਆ ਤਾਂ ਜੋ ਇਸ ਨੂੰ ਕੱਪੜਾ ਬੁਣਨ ਲਈ ਦੁਬਾਰਾ ਵਰਤਿਆ ਜਾ ਸਕੇ। ਉਸਨੇ ਧਾਗੇ ਦੇ ਲਗਭਗ ਵੀਹ ਕੋਨ ਬਚਾਏ।

'ਜਦੋਂ ਉਹ ਆਪਣੀ ਰੂਹ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਡੋਲ੍ਹ ਰਿਹਾ ਸੀ,' ਮਨੂ ਨੇ ਨੋਆਖਲੀ ਤੋਂ ਆਪਣੀਆਂ ਡਾਇਰੀਆਂ ਵਿਚ ਦਰਜ ਕੀਤਾ, 'ਉਸ ਨੂੰ ਫਟਦੇ ਜੁਆਲਾਮੁਖੀ ਦੀ ਤਸਵੀਰ ਦਿਖਾਈ ਦਿੱਤੀ। ਪਰ ਉਸ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਵਿਚ ਗੁੱਸੇ ਜਾਂ ਬਦਨਾਮੀ ਦਾ ਕੋਈ ਨਿਸ਼ਾਨ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਸ ਦੇ ਚਿਹਰੇ ਤੋਂ ਇਹ ਵੀ ਸੋਚਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਉਸ ਦੀ ਆਪਣੀ ਕੋਈ ਭਿਆਨਕ ਭੁੱਲ ਸੀ ਜਿਸ ਦਾ ਉਹ ਇਕਬਾਲ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਅਤੇ, ਅਸਲ ਵਿੱਚ, ਉਸਨੇ ਸਾਨੂੰ ਅਕਸਰ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਸਦੇ ਆਦਮੀਆਂ ਦੀ ਇੱਕ ਭੁੱਲ ਨੂੰ ਉਸਦੀ ਅਸਫਲਤਾ - ਉਸਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦੀ ਅਸਫਲਤਾ ਮੰਨਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

18 ਫਰਵਰੀ ਨੂੰ, ਗਾਂਧੀ ਟਿੱਪਰਾਹ ਦੇ ਨਾਲ ਲੱਗਦੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲ ਹੋਇਆ, ਸਵੇਰੇ 8.30 ਵਜੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਪਿੰਡ ਅਲੂਨੀਆ ਪਹੁੰਚਿਆ। ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਨਜ਼ਾਰੇ ਅਤੇ ਸੁਭਾਅ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਤਬਦੀਲੀ ਦੁਆਰਾ ਚਿੰਨ੍ਹਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ

Machine Translated by Google

ਮਿੱਟੀ. ਇਹ ਨੋਆਖਲੀ ਵਿੱਚ ਨਰਮ ਐਲੂਵੀਅਮ ਸੀ, ਟਿੱਪਰਾਹ ਵਿੱਚ ਦੋਮਟ। ਸੁਰੰਗ ਦੇ ਬਗੀਚੇ ਸਨ ਪਰ ਨਾਰੀਅਲ ਦੇ ਬਾਗ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਹੋ ਗਏ ਸਨ। ਨੋਆਖਲੀ ਵਿੱਚ ਭਰੇ ਹੋਏ ਪੰਨੇ ਦੇ ਹਰੇ ਚੌਲਾਂ ਦੇ ਖੇਤਾਂ ਦੇ ਹਰੇ ਭਰੇ ਹਿੱਸੇ ਇੱਥੇ ਗਾਇਬ ਸਨ। ਆਪਣੇ ਭੋਜਨ ਨੂੰ ਸਰਲ ਬਣਾਉਣ ਲਈ, ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਅਲੂਨੀਆ ਵਿਖੇ ਕੁਝ ਬਹੁਤ ਹੀ ਅਜੀਬ ਅਤੇ ਨਾਪਸੰਦ ਪਕਵਾਨ ਬਣਾਏ। ਪਿਆਰੇਲਾਲ ਲਿਖਦਾ ਹੈ: 'ਆਪਣੇ ਦੁਪਹਿਰ ਦੇ ਖਾਣੇ ਦੇ ਹਿੱਸੇ ਵਜੋਂ, ਉਸ ਨੇ ਔਰਤਾਂ ਦੀਆਂ ਉਂਗਲਾਂ [ਭਿੰਡੀ], ਕਰੇਲਾ ਅਤੇ ਸਾਗ, ਬਿਨਾਂ ਮਸਾਲੇ ਜਾਂ ਨਮਕ ਦੇ ਇੱਕ ਮੋਟਾ ਚਿਪਚਿਪੀ ਸਟੂਅ ਸੀ। ਇਸ ਵਿਚ ਉਸ ਨੇ ਉਬਲਿਆ ਹੋਇਆ ਬੱਕਰੀ ਦਾ ਦੁੱਧ ਡੋਲ੍ਹਿਆ ਅਤੇ ਚਮਚੇ ਨਾਲ ਹਿਲਾ ਕੇ ਲੈ ਲਿਆ। ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਦੇਖਿਆ ਤਾਂ ਮੈਂ ਹੈਰਾਨ ਸੀ ਕਿ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਕੋਈ ਵੀ ਇਸ ਭਿਆਨਕ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਨਿਗਲ ਸਕਦਾ ਹੈ! ਮੈਨੂੰ ਇਸਦੇ ਲਈ ਮਹਿੰਗੇ ਮੁੱਲ ਦੇਣੇ ਪਏ।

ਸ਼ਾਇਦ ਮੇਰੇ ਦਿਮਾਗ ਵਿਚ ਕੀ ਬੀਤ ਰਿਹਾ ਸੀ ਇਹ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਗਾ ਕੇ ਉਸਨੇ ਮੈਨੂੰ ਟਵੀਟ ਕੀਤਾ, "ਤੁਸੀਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਬਾਰੇ ਕੀ ਜਾਣਦੇ ਹੋ! ਜਦੋਂ ਤੁਸੀਂ ਸੱਚਮੁੱਚ ਭੁੱਖ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ ਹੋ, ਜੋ ਵੀ ਤੁਹਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਰੱਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਉਹ ਇੱਕ ਇਲਾਜ ਹੈ!" ਆਪਣੇ ਭਰੇ ਹੋਏ ਪਿਆਰ ਦੇ ਕਾਰਨ, ਉਸਨੇ ਮੈਨੂੰ ਦੋ ਚਮਚ ਕਾੜ੍ਹੇ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ਕੀਤੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਮੈਂ ਜਿੰਨੀ ਸਾਹਸੀ ਚਿਹਰੇ ਨਾਲ ਨਿਗਲ ਲਿਆ!'

ਭਾਵੇਂ ਉਸ ਦਾ ਮਨ ਅਤੇ ਸਰੀਰ ਥੱਕ ਗਿਆ ਸੀ, ਪਰ ਗਾਂਧੀ ਖਰਚ ਕਰਨ ਤੋਂ ਦੂਰ ਸੀ। 19 ਫਰਵਰੀ ਮਹਾਸ਼ਿਵਰਾਤਰੀ, ਭਗਵਾਨ ਸ਼ਿਵ ਦਾ ਤਿਉਹਾਰ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਦਿਨ ਗਾਂਧੀ ਬੀਰਮਪੁਰ ਵਿੱਚ ਸਨ। ਉਸ ਲਈ ਇਹ ਤਿਉਹਾਰ ਦਰਦਨਾਕ ਯਾਦਾਂ ਵਾਪਸ ਲਿਆਇਆ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਨੇ ਤਿੰਨ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਆਗਾ ਖਾਨ ਪੈਲੇਸ ਜੇਲ੍ਹ ਕੈਂਪ ਵਿੱਚ ਉਸ ਦਿਨ ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਕਸਤੂਰਬਾ ਨੂੰ ਗੁਆ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਉਦੋਂ ਤੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਸਤੂਰਬਾ ਦੀ ਬਰਸੀ ਵਰਤ ਰੱਖ ਕੇ ਮਨਾਈ ਸੀ। ਸਾਰੇ ਬਾਹਰੀ ਦਿੱਖਾਂ ਲਈ, ਇਹ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਦਿਨ ਵਾਂਗ ਸੀ, ਜੋ ਆਮ ਵਾਂਗ ਸਵੇਰੇ ਚਾਰ ਵਜੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਬਰੇਕ ਦੇ ਜਾਰੀ ਰਿਹਾ। ਉਸ ਘਟਨਾ ਦਾ ਇਕੋ ਇਕ ਸੰਕੇਤ ਜੋ ਉਸ ਲਈ ਨਿੱਜੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਅਰਥ ਰੱਖਦਾ ਸੀ, ਉਸ ਦੀ ਡਾਇਰੀ ਵਿਚ ਇਕ ਇਕੱਲੇ ਵਾਕ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ: 'ਇਸ ਦਿਨ, ਅਤੇ ਠੀਕ ਇਸ ਸਮੇਂ (ਸਾਰੇ 7.35 ਵਜੇ) ਬਾ ਨੇ ਤਿੰਨ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਆਪਣੀ ਮੌਤ ਦੇ ਫਰੇਮ ਨੂੰ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਸੀ'।

ਸ਼ਾਮ 7.35 ਵਜੇ ਪਾਰਟੀ ਕਸਤੂਰਬਾ ਦੀ ਤਸਵੀਰ ਦੇ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਬਲਦੇ ਹੋਏ ਤੇਲ ਦੇ ਇੱਕ ਛੋਟੇ ਜਿਹੇ ਦੀਵੇ ਦੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਇਕੱਠੀ ਹੋਈ, ਜਿਸ 'ਤੇ ਗਾਂਧੀ ਦੁਆਰਾ ਕੱਤੇ ਗਏ ਧਾਗੇ ਦੀ ਮਾਲਾ ਸੀ।
ਧਾਗੇ ਨੂੰ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਦੁਬਾਰਾ ਮਰੋੜਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਬੁਣਾਈ ਲਈ ਭੇਜਿਆ ਜਾਵੇਗਾ। ਗਾਂਧੀ ਗੀਤਾ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਛੇ ਅਧਿਆਵਾਂ ਦਾ ਪਾਠ ਕਰਕੇ ਬੈਠ ਗਏ , ਫਿਰ ਥਕਾਵਟ ਕਾਰਨ ਉਹ ਆਰਾਮ ਕਰਨ ਲਈ ਲੇਟ ਗਏ। ਉਸਨੇ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਕਿ, ਜਦੋਂ ਉਹ ਬਾਕੀ ਪਾਠ ਸੁਣ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਤਾਂ ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਪਿਆਰੇ ਵਿਛੜੇ ਸਾਥੀ ਨਾਲ ਇੱਕ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ।

ਗੀਤਾ ਦੇ ਪਾਠ ਦੌਰਾਨ , ਤਿੰਨ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਬਾ ਦੇ ਆਖਰੀ ਪਲਾਂ ਦਾ ਸਾਰਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਵਾਪਸ ਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਮੇਰੇ ਮਨ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਅੱਗੇ ਖੜ੍ਹਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਮੈਨੂੰ ਇੰਝ ਲੱਗਾ ਜਿਵੇਂ ਉਸਦਾ ਸਿਰ ਸੱਚਮੁੱਚ ਮੇਰੀ ਗੋਦੀ ਵਿੱਚ ਆਰਾਮ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ। ਇਹ ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ ਛੇਵੇਂ ਅਧਿਆਏ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸੀ, ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਆਰਾਮ ਕਰਨ ਲਈ ਲੇਟਿਆ ਅਤੇ ਇੱਕ ਪਲ ਲਈ ਇੱਕ ਕੋਮਲ ਨੀਂਦ ਵਿੱਚ ਡਿੱਗ ਗਿਆ. ਮੈਨੂੰ ਮਾਲਕ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, 'ਉਸਨੇ ਬੇਚੈਨੀ ਨਾਲ ਟਿੱਪਣੀ ਕੀਤੀ, 'ਉਸ ਦੇ ਬਿਨਾਂ, ਮੈਂ ਅਹਿੰਸਾ ਅਤੇ ਸਵੈ-ਅਨੁਸ਼ਾਸਨ ਲਈ ਆਪਣੇ ਯਤਨਾਂ ਵਿੱਚ ਸਫਲ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਉਹ

Machine Translated by Google

ਮੈਨੂੰ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਨਾਲੋਂ ਬਿਹਤਰ ਸਮਝਿਆ। ਉਸਦੀ ਵਫ਼ਾਦਾਰੀ ਬੇਮਿਸਾਲ ਸੀ। ਆਖ਼ਰੀ ਦਿਨ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਸ ਦੀ ਗੋਦ ਵਿੱਚ ਉਹ ਅੱਖਾਂ ਬੰਦ ਕਰ ਲਵੇਗਾ। ਪਰ ਉਸਨੇ ਅੰਤ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮੈਨੂੰ ਬੁਲਾਇਆ ਅਤੇ ਮੇਰੀ ਗੋਦ ਵਿੱਚ ਆਖਰੀ ਸਾਹ ਲਿਆ। ਉਹ ਬੀ.ਏ. ਅਸੀਂ ਉਸਦੇ ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰਕੇ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਕੇ ਉਸਦੇ ਸ਼ਰਧਾ [ਹਰ ਸਾਲ ਬਰਸੀ 'ਤੇ ਮਨਾਏ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਹਿੰਦੂ ਮੌਤ ਸੰਸਕਾਰ] ਨੂੰ ਢੁਕਵੇਂ ਢੰਗ ਨਾਲ ਦੇਖ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਉਸ ਵਰਗੀ ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਸ਼ਰਧਾ, ਨਿਰਸਵਾਰਥ ਸ਼ਰਧਾ ਅਤੇ ਸੇਵਾ ਦੀ ਦੂਜੀ ਉਦਾਹਰਣ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ। ਸਾਡੇ ਵਿਆਹ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ, ਉਹ ਮੇਰੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਸਾਰੇ ਸੰਘਰਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਖੜ੍ਹੀ ਰਹੀ, ਇੱਕ ਅਟੁੱਟ ਵਫ਼ਾਦਾਰੀ ਨਾਲ ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਮਿਸ਼ਨ - ਸਰੀਰ, ਆਤਮਾ ਅਤੇ ਸਭ - ਲਈ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਸਮਰਪਿਤ ਕੀਤਾ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਸਮਾਨਤਾਵਾਂ ਹਨ।'

ਬੀਰਮਪੁਰ ਮੇਘਨਾ ਨਦੀ ਦੇ ਕੰਢੇ ਸਥਿਤ ਸੀ, ਇੱਕ ਪਾਰਾ ਨਦੀ ਜੋ ਅਕਸਰ ਆਪਣਾ ਰਾਹ ਬਦਲਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਸੀ। ਇਹ ਹੁਣ ਪਿੰਡ ਤੋਂ ਤਕਰੀਬਨ ਛੇ ਕਿਲੋਮੀਟਰ ਦੂਰ ਵਹਿ ਗਿਆ ਸੀ। ਦੰਗਿਆਂ ਕਾਰਨ ਮਛੇਰਿਆਂ ਦਾ ਵੀ ਬਹੁਤ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਦੁਰਦਸ਼ਾ ਨੂੰ ਦੇਖਦੇ ਹੋਏ, ਇਹ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਸੀ ਕਿ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਇਕਮਾਤਰ ਵਿਕਲਪ ਸਵੈਇੱਛਤ ਅਤੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਟ੍ਰਾਂਸਲੇਸ਼ਨ ਸੀ।

ਮੁਸਲਿਮ ਵਿਰੋਧ ਅਤੇ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਦੀ ਮੁਹਿੰਮ ਅਗਲੇ ਪਿੰਡ ਬਿਸ਼ਕਟਲੀ ਵਿਖੇ ਇੱਕ ਚਰਮ ਸੀਮਾ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ ਗਈ। ਇਸ ਛੋਟੇ ਜਿਹੇ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ 4,694 ਦੀ ਭਾਰੀ ਮੁਸਲਿਮ ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ 306 ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਹਿੰਦੂ ਆਬਾਦੀ ਸੀ। ਹਿੰਦੂ ਬਚੇ ਹੋਏ ਲੋਕ ਪਿੰਡ ਛੱਡ ਗਏ ਸਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੋਈ ਵੀ ਵਾਪਸ ਨਹੀਂ ਆਇਆ ਸੀ। ਬਿਸ਼ਕਟਲੀ ਵੱਲ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਰਸਤੇ ਦੇ ਦੋਵੇਂ ਪਾਸੇ ਦਰੱਖਤਾਂ 'ਤੇ ਕਈ ਪੋਸਟਰ ਚਿਪਕਾਏ ਗਏ ਸਨ, ਜਿਸ 'ਚ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਚੇਤਾਵਨੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ:

ਬਿਹਾਰ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰੋ ਅਤੇ
ਟਿੱਪਰਾਹ ਨੂੰ ਤੁਰੰਤ ਛੱਡ ਦਿਓ।
ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕਈ ਵਾਰ ਚੇਤਾਵਨੀ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਫਿਰ ਵੀ ਤੁਸੀਂ
ਇੱਥੇ ਹੋ।
ਵਾਪਸ ਜਾਓ; ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਇਹ ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਬੁਰਾ ਹੋਵੇਗਾ।'

ਇੱਕ ਹੋਰ ਸੁਨੇਹਾ ਦਿੱਤਾ:

'ਜਾਓ ਜਿੱਥੇ ਤੁਸੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ।
ਆਪਣਾ ਪਾਖੰਡ ਛੱਡ ਦਿਓ ਅਤੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਨੂੰ
ਸਵੀਕਾਰ ਕਰੋ।'

'ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਜ਼ਿੰਦਾਬਾਦ।
ਕਾਇਦ-ਏ-ਆਜ਼ਮ ਜ਼ਿੰਦਾਬਾਦ।
ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਨਾਲ
ਥੱਲੇ ਹੋਵੇ,

Machine Translated by Google

ਇੱਕ ਹੋਰ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ.

ਗਾਂਧੀ ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਕਮਲਾਪੁਰ ਤੋਂ ਚਾਰ ਖੇਤਰ ਦੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਸਥਿਤ ਚਾਰ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਪੁਰ ਲਈ ਰਵਾਨਾ ਹੋਏ। ਚਾਰ ਦਾ ਸ਼ਾਬਦਿਕ ਅਰਥ ਹੈ ਨਦੀ ਦੇ ਬਦਲਣ ਕਾਰਨ ਨਦੀ ਦੇ ਕੰਢੇ ਵਿੱਚ ਬਣਿਆ ਟਾਪੂ। ਨੋਆਖਲੀ ਅਤੇ ਟਿੱਪਰਾਹ ਵਿੱਚ ਚਾਰ ਦਾ ਇਲਾਕਾ ਮੇਘਨਾ ਨਦੀ ਦਾ ਤੋਹਫ਼ਾ ਹੈ - ਇਸਦਾ ਆਲਸੀ, ਗਾਦ ਨਾਲ ਭਰਿਆ, ਸਦਾ ਬਦਲਦਾ ਵਹਾਅ ਚਾਰਾਂ ਦੇ ਇੱਕ ਨੈਟਵਰਕ ਦੇ ਗਠਨ ਵਿੱਚ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਚਾਰ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਪੁਰ ਦੀ ਆਬਾਦੀ ਦਾ ਵੱਡਾ ਹਿੱਸਾ ਨਮਸੂਦਰਾਂ, ਹਰੀਜਨਾਂ ਦਾ ਸੀ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਸਿਰਫ਼ ਦੋ ਸੌ ਸੀ। ਦੰਗਿਆਂ ਦੌਰਾਨ ਨਮਾਸੂਦਰਾਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਦੁੱਖ ਝੱਲਣਾ ਪਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਹੋਰ ਹਿੱਸਿਆਂ ਤੋਂ ਰਾਹਤ ਮਿਲਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦਹਿਸ਼ਤ ਦਾ ਰਾਜ ਲੰਬੇ ਸਮੇਂ ਤੱਕ ਜਾਰੀ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਇੱਕ ਸਥਾਨਕ ਮੁਸਲਮਾਨ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ, ਜਿਸਨੇ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਮੇਜ਼ਬਾਨੀ ਕਰਨੀ ਸੀ, ਉਸਦੇ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੇ ਭਾਰੀ ਦਬਾਅ ਕਾਰਨ ਪਿੱਛੇ ਹਟ ਗਿਆ, ਇੱਕ ਘਰ ਦੇ ਸੜੇ ਹੋਏ ਅਵਸ਼ੇਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਬਚਾਏ ਗਏ, ਸੜੀਆਂ ਅਤੇ ਕਾਲੇ ਰੰਗ ਦੀਆਂ ਨਾਲੀਦਾਰ ਚਾਦਰਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਕੇ ਇੱਕ ਸੁਧਾਰੀ ਸ਼ੈੱਡ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ।

ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਦੋ ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ ਵਿੱਚ ਫੈਲੇ ਆਪਣੇ ਵਰਕਰਾਂ ਤੋਂ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਲੈਣੀਆਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਸਨ ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ਡਰਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਮੁਸਲਮਾਨ, ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਅਤੇ ਹਾਲੀਆ ਹਿੰਸਾ ਦੇ ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਹੋਏ, ਦਹਿਸ਼ਤਗਰਦੀ ਦੀ ਇੱਕ ਨਵੀਂ ਮੁਹਿੰਮ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਗੁਪਤ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਮੀਟਿੰਗਾਂ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ।

ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ਧਮਕੀਆਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਸਨ ਕਿ ਜੇਕਰ ਉਹ ਆਪਣੀਆਂ ਸ਼ਿਕਾਇਤਾਂ ਵਾਪਸ ਨਹੀਂ ਲੈਂਦੇ ਤਾਂ ਹੋਰ ਹਮਲੇ ਕੀਤੇ ਜਾਣਗੇ। ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਹਿੰਦੂ ਮਛੇਰੇ, ਸੁਪਾਰੀ ਉਤਪਾਦਕ, ਜੁਲਾਹੇ, ਛੋਟੇ ਦੁਕਾਨਦਾਰ, ਆਦਿ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪੀੜ੍ਹੀਆਂ ਤੋਂ ਦੋਵਾਂ ਭਾਈਚਾਰਿਆਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਸੇਵਾਵਾਂ ਅਤੇ ਕਾਰੋਬਾਰਾਂ ਦੇ ਬਾਈਕਾਟ ਦੁਆਰਾ ਕੰਗਾਲ ਹੋ ਰਹੇ ਸਨ। ਹਿੰਦੂ ਕਿਸਾਨ ਵੀ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਾਈਕਾਟ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਸਦੀਆਂ ਤੋਂ ਆਪਣੇ ਖੇਤਾਂ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਮੁਸਲਿਮ ਖੇਤ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਨੂੰ ਹਿੰਦੂ ਖੇਤਾਂ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ, ਅਜਿਹੀ ਸਥਿਤੀ ਜਿਸ ਨਾਲ ਅਨਾਜ ਦੀ ਭਾਰੀ ਕਮੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਸੀ। ਜਿਵੇਂ-ਜਿਵੇਂ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਅੱਗੇ ਵਧਦੇ ਹਨ,' ਡਾ. ਚੱਕਰਵਰਤੀ ਨੇ ਲਿਖਿਆ, 'ਇੱਕ ਨਵੀਂ ਗਤੀਸ਼ੀਲਤਾ ਪੂਰੇ ਖੇਤਰ ਨੂੰ ਛੂੰਹਦੀ ਹੈ।

ਕੱਲ੍ਹ ਸੜਕ ਚਾਰ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਅੱਗੇ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਨਮਸੂਦਰ ਭਾਈਚਾਰੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਦੁੱਖ ਝੱਲੇ ਹਨ, ਉਹ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਦੀ ਤੰਦਰੁਸਤੀ ਦੀ ਛੋਹ ਦੀ ਉਡੀਕ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ, ਜੋ ਕਿ ਉਜਾੜ ਵਿੱਚ ਡੁੱਬੇ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿੱਚ ਘਿਰਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਹਾਇਮਚਾਰ ਲਈ ਸਟੇਜ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਮੁੱਦੇ ਇਕੱਠੇ ਹੋਣਗੇ।'

ਅਲੱਗ-ਥਲੱਗ ਕਰਨ ਦੀ ਇਸ ਮੁਹਿੰਮ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧਕਾਂ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਅਤੇ ਫਿਰ ਪੂਰਬੀ ਬੰਗਾਲ ਤੋਂ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦਾ ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਕੂਚ ਕਰਨਾ ਸੀ। ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਚੇਤਾਵਨੀ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਕਿ ਜੇਕਰ ਸਰਕਾਰ ਕਦਮ ਨਹੀ ਚੁੱਕਦੀ ਅਤੇ ਆਰਥਿਕ ਅਤਿਆਚਾਰ ਦੇ ਅੰਤ ਨੂੰ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਕੁਝ ਸਖ਼ਤ ਕਦਮ ਨਹੀ ਚੁੱਕਦੀ, ਤਾਂ ਸਥਿਤੀ ਜਲਦੀ ਹੀ ਅਸਥਿਰ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ। ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਦੰਗਿਆਂ ਤੋਂ ਬਚੇ ਅਤੇ ਬਾਈਕਾਟ ਮੁਹਿੰਮ ਦੇ ਪੀੜਤਾਂ ਨੇ ਨਿਰਾਸ਼ਾ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕਰਨੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਸੀ।

Machine Translated by Google

ਬੰਗਾਲ ਦੀ ਬਟਵਾਰੀ ਆਉਣ ਵਾਲੀ ਹੈ। ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਵੱਖ ਹੋਣ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਕਿੱਥੇ ਖੜ੍ਹੇ ਹਾਂ। ਜੇਕਰ ਬਾਈਕਾਟ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਨੀਤੀ ਹੈ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਇਸ ਬਾਰੇ ਪਤਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਕੋਈ ਭਾਈਚਾਰਾ ਆਪਣੇ ਆਪ ਕਾਰਵਾਈ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ। ਬੰਗਾਲ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਹੋਰ ਸੂਬਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਇਸ ਨੂੰ ਸਮਝਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ ਮੈਂ ਅਸਫਲ ਹੋ ਗਿਆ, ਸੱਚਾਈ ਅਸਫਲ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ। ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਮੁੱਦੇ ਨੂੰ ਰੌਸ਼ਨੀ ਵੱਲ ਲੈ ਕੇ ਜਾਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਵਿੱਚ ਜਿਉਂਦਾ ਜਾਂ ਮਰ ਸਕਦਾ ਹਾਂ। ਨੋਆਖਲੀ ਅਤੇ ਟਿੱਪਰਾਹ ਕੋਈ ਅਲੱਗ-ਥਲੱਗ ਸਮੱਸਿਆ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਪਰ ਇਹ ਇੱਕ ਅਜਿਹੀ ਸਮੱਸਿਆ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖਤਾ ਲਈ ਹੱਲ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਖੁਸ਼ਕਿਸਮਤੀ ਨਾਲ ਜਾਂ ਬਦਕਿਸਮਤੀ ਨਾਲ, ਮੈਨੂੰ ਮੇਰੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਔਖੇ ਉੱਦਮਾਂ ਵਿੱਚ ਸਫਲਤਾ ਮਿਲੀ ਹੈ। ਪਰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਇਸ ਵਾਰ ਕੀ ਹੋਵੇਗਾ। ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਅਜ਼ਮਾਇਸ਼ ਸਾਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਪਰ ਇਸ ਨੂੰ ਪਾਰ ਕਰਨਾ ਕਦੇ ਵੀ ਸਾਡੀ ਸ਼ਕਤੀ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ।'

ਇਸ ਦੌਰਾਨ ਗਾਂਧੀ ਆਪਣੇ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਜਿਸ ਲਗਾਤਾਰ ਤੰਗੀ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਨੇ ਇਸ ਦਾ ਟੋਲ ਲੈਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਪਿਆਰੇਲਾਲ ਨੇ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ: ਦ ਲਾਸਟ ਫੇਜ਼, ਭਾਗ ਵਿੱਚ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। 9 ਕਿਤਾਬ ਦੋ, ਭਾਗ ਪਹਿਲਾ: ''''ਮੇਰੇ 'ਤੇ ਮਰਿਆ ਹੋਇਆ ਸੈਟ ਵਧਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ'', ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਦੁਆਰਾ ਇੱਕ ਪੱਤਰ ਚਲਾਇਆ ਗਿਆ। "ਪਰ ਅਜਿਹੇ ਹਮਲਿਆਂ ਦਾ ਆਨੰਦ ਨਾਲ ਅਤੇ ਬੇਚੈਨੀ ਨਾਲ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਮੇਰਾ ਜੀਵਨ ਦਾ ਕਾਰੋਬਾਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਮੇਰਾ ਮੌਜੂਦਾ ਯੱਗ ਸਭ ਤੋਂ ਸ਼ੁੱਧਤਾ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਹੈ। ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਮੇਰਾ ਆਖਰੀ ਹੋਵੇ"। ਇੱਕ ਦੋਸਤ ਨਾਲ ਗੱਲਬਾਤ ਦੌਰਾਨ, ਜੋ ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ ਤੋਂ ਕੁਝ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਭੇਦਾਂ ਲੈ ਕੇ ਆਇਆ ਸੀ, ਉਸਨੇ ਟਿੱਪਣੀ ਕੀਤੀ: "ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਫੈਕਲਟੀ ਦੇ ਇੱਕ ਅਧਰੰਗ ਨਾਲ ਮਰਨਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦਾ - ਇੱਕ ਹਾਰਿਆ ਹੋਇਆ ਆਦਮੀ। ਇੱਕ ਕਾਤਲ ਦੀ ਗੋਲੀ ਦਾ ਅੰਤ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਮੇਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਲਈ। ਮੈਂ ਇਸਦਾ ਸਵਾਗਤ ਕਰਾਂਗਾ। ਪਰ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ, ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਆਖਰੀ ਸਾਹ ਤੱਕ ਆਪਣਾ ਫਰਜ਼ ਨਿਭਾਉਣਾ ਪਸੰਦ ਕਰਾਂਗਾ।" ਇੱਕ ਦੋਸਤ ਨੂੰ ਲਿਖੇ ਉਸਦੇ ਇੱਕ ਪੱਤਰ [illegible] ਵਿੱਚ ਬੇਕਾਰ ਟ੍ਰੈਕਾਂ ਉੱਤੇ ਟ੍ਰੈਕਿੰਗ" ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਦਾ ਲਈ ਚਲਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ। ਪਰ ਮਾਸ ਅਤੇ ਲਹੂ ਦੀਆਂ ਆਪਣੀਆਂ ਸੀਮਾਵਾਂ ਹਨ ਅਤੇ ਕੁਦਰਤ ਨੇ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ 'ਤੇ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਂਚ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਪਿਛਲੇ ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਉਹ ਕੰਨਾਂ ਵਿੱਚ "ਢੋਲ ਦੀ ਆਵਾਜ਼" ਦੀ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ - ਹਾਈ ਬਲੱਡ ਪ੍ਰੈਸ਼ਰ ਦਾ ਲਾਲ ਸਿਗਨਲ ਜਿਸਦਾ ਉਹ ਖ਼ਤਰਾ ਸੀ। ਆਖ਼ਰਕਾਰ ਦੋਸਤਾਂ ਦੀ ਸਲਾਹ ਨਾਲ ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਠੀਕ ਕਰਨ ਲਈ ਹੈਮਚਰ ਵਿਖੇ ਲੰਮਾ ਸਮਾਂ ਰੁਕਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੋ ਗਿਆ।' ਹੈਮਚਰ ਵਿਖੇ ਬਾਕੀ ਛੇ ਦਿਨਾਂ ਤੱਕ ਚੱਲਿਆ, ਜਿਸ ਨੇ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕੰਮ ਲਈ ਬਹੁਤ ਲੋੜੀਂਦੀ ਊਰਜਾ ਦਿੱਤੀ।

ਠੱਕਰ ਬੱਪਾ, ਜੋ ਹੈਮਚਰ ਵਿੱਚ ਰਾਹਤ ਅਤੇ ਪੁਨਰਵਾਸ ਕਾਰਜਾਂ ਦਾ ਸੰਚਾਲਨ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ, ਨੇ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਚਾਰ ਖੇਤਰਾਂ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਚਾਰ ਖੇਤਰ ਦੇ ਨਮਸੂਦਰ ਪਿੰਡਾਂ ਦੀ ਤਬਾਹੀ ਬੇਮਿਸਾਲ ਪੈਮਾਨੇ 'ਤੇ ਹੋਈ ਸੀ। ਗੈਰ-ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਹਾਲ ਹੀ ਵਿੱਚ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੇ ਵੱਡੇ ਆਰਥਿਕ ਬਾਈਕਾਟ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਹੋਰ ਵਿਗਾੜ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਨੋਆਖਲੀ ਦੇ ਹਰੀਜਨਾਂ ਦੀ ਦੁਰਦਸ਼ਾ ਨੇ ਭਾਰਤੀ ਹਰੀਜਨਾਂ ਨੂੰ ਜਿਨਾਹ ਦੇ ਇਸ ਭਰੋਸੇ ਨੂੰ ਨਕਾਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਉਹ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਨਾਲ ਆਪਣਾ ਹਿੱਸਾ ਪਾਉਣਾ ਬਿਹਤਰ ਹੋਵੇਗਾ।

ਠੱਕਰ ਬੱਪਾ ਨੇ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਬੱਚੇ ਦੇ ਮਾੜੇ ਕੰਮਾਂ ਬਾਰੇ ਵੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ

Machine Translated by Google

ਵਿਆਹ, ਵਿਧਵਾ ਪੁਨਰ-ਵਿਆਹ ਅਤੇ ਨਮਸੂਦਰਾਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਵਿਵਹਾਰ।

ਚਟਗਾਂਵ ਡਿਵੀਜ਼ਨ ਦੇ ਰਾਹਤ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਨੂਰੁਦੀਨ ਚੌਧਰੀ ਨੇ ਸਥਾਨਕ ਸ਼ਾਂਤੀ ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਮੀਟਿੰਗ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੇ ਇੱਕ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਭਾਸ਼ਣ ਵਿੱਚ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਪੁਨਰਵਾਸ ਅਤੇ ਉੱਨਤੀ ਲਈ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ਾਲ ਯੋਜਨਾ ਦੀ ਰੂਪਰੇਖਾ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ 'ਰੱਬ ਦੇ ਰਾਜ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਲਈ ਜੀਣਾ ਅਤੇ ਕੰਮ ਕਰਨਾ' ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਪ੍ਰਤੀਕ੍ਰਿਆ ਦਿੱਤੀ ਕਿ, ਉਸ ਨੂੰ, ਉਹ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਤੱਤ ਦੇ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਾਂਗ ਜਾਪਦੇ ਸਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਯੋਜਨਾ ਨੇ 'ਮੁੱਦਿਆਂ ਦੇ ਮੁੱਦੇ' ਨੂੰ ਨਜ਼ਰਅੰਦਾਜ਼ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਜਿਸ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਦੇ ਮੂੰਹ ਵੱਲ ਦੇਖਿਆ ਸੀ, ਅਰਥਾਤ ਨੋਆਖਲੀ ਦੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਅਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਵਿਗੜ ਰਹੇ ਰਿਸ਼ਤੇ। ਇੱਕ ਚੰਗੇ ਵਰਕਰ ਦੀ ਪਰੀਖਿਆ ਕਾਗਜ਼ਾਂ ਉੱਤੇ ਬਣਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਯੋਜਨਾਵਾਂ ਦੀ ਵਿਸ਼ਾਲਤਾ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਪਰ ਕੀ ਉਹ ਜਾਣਦਾ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਕੰਮ ਨੂੰ ਮਨੁੱਖੀ ਸਮੱਗਰੀ ਅਤੇ ਇਸ ਸਮੇਂ ਉਪਲਬਧ ਸਰੋਤਾਂ ਨਾਲ ਕਿਵੇਂ ਮੇਲਣਾ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਭੂਮਿਕਾ ਨੂੰ ਵੱਡੀ ਯੋਜਨਾ ਵਿੱਚ ਫਿੱਟ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਇੱਕ ਸਹੀ ਨਿਯਮ ਕੁਝ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਚੁਣਨਾ ਸੀ ਜੋ ਕਿਸੇ ਦੀ ਪਹੁੰਚ ਅਤੇ ਸਮਰੱਥਾ ਦੇ ਅੰਦਰ ਸਨ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨਾ ਸੀ। ਨਿੱਜੀ ਤੌਰ 'ਤੇ, ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਸਿੱਟਾ ਕੱਢਿਆ, ਉਹ ਦੋਵਾਂ ਭਾਈਚਾਰਿਆਂ ਵਿਚਕਾਰ ਏਕਤਾ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਨੂੰ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਤਰਜੀਹ ਦੇਣਗੇ, ਜਿਸ ਦੀ ਘਾਟ ਨੇ ਪੂਰਾ ਮਾਹੌਲ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਗਾੜ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ ਸ਼ਾਂਤੀ ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਮੀਟਿੰਗ ਵਿੱਚ ਵੀ, ਜਿੱਥੇ ਰਾਹਤ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਨੇ ਆਪਣੀ ਅਭਿਲਾਸ਼ੀ ਯੋਜਨਾ ਦਾ ਖੁਲਾਸਾ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਸ. ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਗੈਰ-ਮੁਸਲਿਮ ਦੇਖੇ ਜਾਣੇ ਸਨ।

ਹੈਮਚਰ ਵਿਖੇ ਪਹਿਲੀ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਸਭਾ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਨਮਾਸੂਦਰਾਂ ਨੇ ਸ਼ਿਰਕਤ ਕੀਤੀ, ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਪਤਿਤ ਜਾਂ 'ਅਛੂਤ' ਨਹੀਂ ਸਮਝਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਉਸਨੇ ਉਸ ਗੱਲ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਜੋ ਮਰਹੂਮ ਮਦਨ ਮੋਹਨ ਮਾਲਵੀਆ ਕਿਹਾ ਕਰਦਾ ਸੀ-'ਰੱਬ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਇਮਾਨਦਾਰ ਪੈਸਾ ਕਮਾਉਣ ਵਿੱਚ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਜੋ ਉਹ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ਉਹ ਖਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੱਚੀ ਖੁਸ਼ੀ ਮਿਲੇਗੀ। ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਦੇ ਬਿਆਨ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ, ਉਸਨੇ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਸ਼ਾਸਨ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ ਅਤੀਤ ਵਿੱਚ ਜੋ ਕੁਝ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਸ਼ੱਕ ਦਾ ਪਰਛਾਵਾਂ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਭਾਰਤ ਛੱਡਣ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਦੇ ਬਿਆਨ ਨੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਪਾਰਟੀਆਂ 'ਤੇ ਉਹ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦਾ ਬੋਝ ਪਾ ਦਿੱਤਾ ਜੋ ਉਹ ਉਚਿਤ ਸਮਝਦੇ ਸਨ। ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਬਣਾਉਣਾ ਜਾਂ ਵਿਗਾੜਨਾ ਉਨ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਕਜੁੱਟ ਇੱਛਾ ਨੂੰ ਕੁਝ ਵੀ ਉਲਟਾ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਉਸ ਦਾ ਸਬੰਧ ਸੀ, ਉਹ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਢੰਗ ਨਾਲ ਵਿਚਾਰ ਸੀ ਕਿ ਜੇ ਹਿੰਦੂ ਅਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਬਾਹਰੀ ਦਬਾਅ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਕੇ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਜਾਣ, ਤਾਂ ਉਹ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਭਾਰਤ ਦੇ ਭਵਿੱਖ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਕਰਨਗੇ, ਸਗੋਂ ਸ਼ਾਇਦ ਪੂਰੀ ਦੁਨੀਆ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਨਗੇ। ਵਿਕਲਪ ਇੱਕ ਘਰੇਲੂ ਯੁੱਧ ਸੀ ਜੋ ਸਿਰਫ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਟੁਕੜਿਆਂ ਵਿੱਚ ਪਾੜਨ ਲਈ ਕੰਮ ਕਰੇਗਾ।

Machine Translated by Google

24 ਅਪ੍ਰੈਲ ਨੂੰ ਹੀ ਨਹਿਰੂ ਨੇ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਲਿਖਿਆ: 'ਤੁਸੀਂ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੇ ਗਏ ਨਵੇਂ ਐਲਾਨ 'ਤੇ ਮੇਰਾ ਬਿਆਨ ਜ਼ਰੂਰ ਦੇਖਿਆ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਸ ਬਿਆਨ ਨੂੰ ਅੰਤਰਿਮ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਮਾਇਨਸ ਵਿੱਚ ਸਾਡੇ ਸਾਰੇ ਸਾਥੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਵਿਚਾਰਿਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਬੇਸ਼ੱਕ, ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗਰਾਂ ਨੇ.... ਮਿਸਟਰ ਐਟਲੀ ਦੇ ਬਿਆਨ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ ਜੋ ਅਣਮਿੱਥੇ ਸਮੇਂ ਲਈ ਹੈ ਅਤੇ ਮੁਸੀਬਤ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਹੈ। ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਯਕੀਨ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਅੰਤਮ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣਾਂ ਵਿੱਚ ਬਹਾਦਰ ਅਤੇ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਬਿਆਨ ਹੈ। ਇਹ ਭਾਰਤ ਛੱਡਣ ਦੀ ਸਾਡੀ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਮੰਗ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਦਾ ਹੈ.... ਮਾਉਂਟਬੈਟਨ ਦੇ ਆਉਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮਾਮਲੇ ਹੁਣ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕੀਮਤ 'ਤੇ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਅੱਗੇ ਵਧਣਗੇ... ਵਰਕਿੰਗ ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਮੀਟਿੰਗ 5 ਮਾਰਚ ਨੂੰ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ... ਇਸ ਨਾਜ਼ੁਕ ਸਮੇਂ 'ਤੇ ਤੁਹਾਡੀ ਸਲਾਹ ਸਾਡੀ ਬਹੁਤ ਮਦਦ ਕਰੋ। ਪਰ ਤੁਸੀਂ ਸਲਾਹ-ਮਸ਼ਵਰੇ ਲਈ ਬਹੁਤ ਦੂਰ ਹੋ ਅਤੇ ਤੁਸੀਂ ਪੂਰਬੀ ਬੰਗਾਲ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਜਾਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਫਿਰ ਵੀ ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਵਿਸ਼ੇ 'ਤੇ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰ ਸਾਨੂੰ ਦੱਸ ਸਕਦੇ ਹੋ, ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਧੰਨਵਾਦੀ ਹੋਵਾਂਗੇ'। 28 ਫਰਵਰੀ ਨੂੰ ਨਹਿਰੂ ਨੇ ਲਿਖਿਆ: 'ਵਰਕਿੰਗ ਕਮੇਟੀ ਇੱਥੇ ਜਲਦੀ ਹੀ ਮੀਟਿੰਗ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਸ ਮੌਕੇ 'ਤੇ ਮਿਲਣ ਲਈ ਬੇਚੈਨ ਸੀ। ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇੱਕ ਸੰਯੁਕਤ ਤਾਰ ਭੇਜਣ ਦੇ ਸਵਾਲ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤਾ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਤੁਹਾਨੂੰ ਆਉਣ ਦੀ ਅਪੀਲ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਪਰ ਅਸੀਂ ਆਖਰਕਾਰ ਇਸਨੂੰ ਨਾ ਭੇਜਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ। ਸਾਨੂੰ ਯਕੀਨ ਸੀ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਪੜਾਅ 'ਤੇ ਨਹੀਂ ਆਓਗੇ ਅਤੇ ਸਾਡੀ ਤਾਰ ਸ਼ਰਮਿੰਦਾ ਹੋਵੇਗੀ। ਪਰ ਹਾਲਾਂਕਿ ਅਸੀਂ ਟੈਲੀਗ੍ਰਾਮ ਨਹੀਂ ਭੇਜ ਰਹੇ ਹਾਂ, ਅਸੀਂ ਬਹੁਤ ਮਜ਼ਬੂਤੀ ਨਾਲ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਨਾਜ਼ੁਕ ਹਫ਼ਤਿਆਂ ਦੌਰਾਨ ਤੁਹਾਡੀ ਸਲਾਹ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਸਾਡੇ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਜਾਂ ਦੋ ਦਾ ਤੁਹਾਨੂੰ ਮਿਲਣ ਜਾਣਾ ਸੰਭਵ ਹੈ ਪਰ ਇਹ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦਾ ਇੱਕ ਤਸੱਲੀਬਖਸ਼ ਤਰੀਕਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਹ ਸਾਡੇ ਸਾਰਿਆਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਪੂਰੀ ਚਰਚਾ ਹੈ ਜੋ ਅਸੀਂ ਪਸੰਦ ਕਰਦੇ ਹਾਂ. ਇਸ ਵੇਲੇ ਸਾਡੇ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਲਈ ਵੀ ਦੋ-ਤਿੰਨ ਦਿਨਾਂ ਲਈ ਦਿੱਲੀ ਛੱਡਣਾ ਬਹੁਤ ਔਖਾ ਹੈ।

ਕਈਆਂ ਲਈ ਇਕੱਠੇ ਜਾਣਾ ਕੰਮ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਕਰ ਦੇਵੇਗਾ। ਅਸੈਂਬਲੀ ਵਿੱਚ ਬਜਟ, ਸੰਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੀਆਂ ਕਮੇਟੀਆਂ, ਰਾਜਕੁਮਾਰਾਂ ਨਾਲ ਗੱਲਬਾਤ, ਵਾਇਸਰਾਇਆਂ ਦੀ ਤਬਦੀਲੀ ਅਤੇ ਹੋਰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਹਨ ਜੋ ਲਗਾਤਾਰ ਧਿਆਨ ਮੰਗਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਅਸੀਂ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦੇ ਅਤੇ ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਨਹੀਂ ਆਏਗੇ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਕਿਵੇਂ ਮਿਲਾਂਗੇ?'

ਪਰ ਗਾਂਧੀ ਦਾ ਮੰਨਣਾ ਸੀ ਕਿ ਬੰਗਾਲ ਵਿਚ ਜੋ ਉਹ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਉਹ ਉਸ ਦਾ ਫਰਜ਼ ਸੀ, ਅਤੇ ਇਹ ਕਿ ਕੋਈ ਵੀ ਮਜਬੂਰੀ ਕਿਉਂ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਉਹ ਆਪਣਾ ਕੰਮ ਅਧੂਰਾ ਨਹੀਂ ਛੱਡ ਸਕਦਾ ਸੀ।
ਪਟੇਲ ਨੂੰ ਲਿਖੇ ਇੱਕ ਪੱਤਰ ਵਿੱਚ ਉਸਨੇ ਲਿਖਿਆ: 'ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਇਹ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਯਕੀਨ ਹੈ ਕਿ ਇੱਥੇ ਮੇਰਾ ਕੰਮ ਸਭ ਤੋਂ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਸਾਰੇ ਵੈਟਰਨਜ਼ ਉੱਥੇ ਹੋ ਜੋ ਆਪਣੇ ਮੋਢੇ ਨੂੰ ਪਹੀਏ 'ਤੇ ਲਗਾ ਰਹੇ ਹੋ.... ਇੱਥੇ ਸਿਫਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਮੈਂ ਇਕਲੌਤਾ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਹਾਂ। ਇਸ ਲਈ, ਮੈਨੂੰ ਇੱਥੇ ਜਾਰੀ ਰੱਖਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦਿਓ. ਜੇ ਮੈਂ ਕੁਝ ਯੋਗ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹਾਂ, ਤਾਂ ਪੂਰੇ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਲਾਭ ਹੋਵੇਗਾ; ਜੇਕਰ ਮੈਂ ਫੇਲ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ ਤਾਂ ਕੋਈ ਵੀ ਇਸ ਤੋਂ ਮਾੜਾ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ। ਮੌਲਾਨਾ ਆਜ਼ਾਦ ਨੂੰ, ਜਿਸ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਲਕੱਤਾ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਹੈੱਡਕੁਆਰਟਰ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਸੁਝਾਅ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਜੇਕਰ ਉਹ ਦਿੱਲੀ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਦੇ, ਤਾਂ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ: 'ਜੇ ਅਹਿੰਸਾ ਜਿਸ ਬਾਰੇ ਮੈਂ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਅਤੇ

Machine Translated by Google

ਜਿਸਨੂੰ ਮੈਂ ਇਹਨਾਂ ਸਾਰੇ ਸਾਲਾਂ ਵਿੱਚ ਅਭਿਆਸ ਵਿੱਚ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਸੰਕਟ ਵਿੱਚ ਜਵਾਬ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੀ, ਮੇਰੀ ਨਜ਼ਰ ਵਿੱਚ ਇਸਦਾ ਕੋਈ ਮੁੱਲ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਤੁਹਾਡਾ ਪਿਆਰ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿਣ ਲਈ ਉਕਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਨੇੜੇ ਹੁੰਦਾ, ਤਾਂ ਸਭ ਠੀਕ ਹੋ ਜਾਂਦਾ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਸੱਚਾਈ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਮੈਂ ਇੱਥੇ ਚੰਗਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ, ਮੇਰਾ ਕਿਤੇ ਵੀ ਕੋਈ ਫਾਇਦਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ।

'ਮੇਰੀ ਸੈਰ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਤੀਰਥ ਯਾਤਰਾ', ਉਸਨੇ ਯੂਰਪ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਦੋਸਤ, ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਐਡਮੰਡ ਪ੍ਰਾਇਵੇਟ ਨੂੰ ਲਿਖਿਆ, 'ਮੈਨੂੰ ਮਨ ਦੀ ਅਥਾਹ ਸ਼ਾਂਤੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਨਤੀਜਾ ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਮੈਨੂੰ ਜਾਣਨ ਦੀ ਪਰਵਾਹ ਹੈ। ਨਤੀਜਿਆਂ 'ਤੇ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਕੋਈ ਕੰਟਰੋਲ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਹ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਇਕੋ ਇਕ ਅਧਿਕਾਰ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਕਾਰਡੀਨਲ ਨਿਊਮੈਨ ਨਾਲ ਗਾ ਸਕਦਾ ਹਾਂ: ਮੈਂ ਦੂਰੀ ਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਨਹੀਂ ਦੇਖਦਾ; ਮੇਰੇ ਲਈ ਇੱਕ ਕਦਮ ਕਾਫੀ ਹੈ।'

ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਨੋਆਖਲੀ ਛੱਡਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰਨ ਤੋਂ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਉਸਦੇ ਮਿਸ਼ਨ ਨੇ ਫਲ ਨਹੀਂ ਲਿਆ ਸੀ, ਕਾਂਗਰਸ ਨੇਤਾਵਾਂ ਲਈ ਦੁਚਿੱਤੀ ਪੈਦਾ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਨਹਿਰੂ ਦੁਆਰਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲਿਖੇ ਇੱਕ ਪੱਤਰ ਵਿੱਚ ਇਹ ਸਪਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ: 'ਮੈਂ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਆਪਣੇ ਆਪ 'ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਕਰਨਾ ਸਿੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਹਰ ਮੌਕੇ 'ਤੇ ਤੁਹਾਡੀ ਮਦਦ ਲਈ ਨਹੀਂ ਭੱਜਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਅਸੀਂ ਇਸ ਭੈੜੀ ਆਦਤ ਵਿਚ ਫਸ ਗਏ ਹਾਂ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਅਕਸਰ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ ਪਹੁੰਚ ਕਰਦੇ ਤਾਂ ਸਾਡੀਆਂ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਘੱਟ ਹੋਣੀਆਂ ਸਨ। ਪਰ ਗਾਂਧੀ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਸਨ: 'ਮੈਂ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇ ਮੈਂ ਆਜ਼ਾਦ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਮੈਂ ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਵਾਲੀਆਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਨੂੰ ਹੱਲ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਵਿਚ ਆਪਣਾ ਹਿੱਸਾ ਲੈ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਪਰ ਮੈਂ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਮੈਂ ਇੱਥੇ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਮੈਨੂੰ ਬੇਕਾਰ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ.... ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਉਸ ਸ਼ਕਤੀ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਹਾਂ ਜਿਸ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਰੱਬ ਕਹਿੰਦੇ ਹਾਂ'।

ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਇਹ ਨਾ ਤਾਂ ਉਸਦੀ ਇੱਛਾ ਸੀ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕਾਂਗਰਸੀ ਨੇਤਾਵਾਂ ਦੀ ਲਗਾਤਾਰ ਮੰਗ ਪ੍ਰਬਲ ਰਹੀ। ਜਿਸ ਨੂੰ ਗਾਂਧੀ ਨੇ 'ਸ਼ਕਤੀ ਅਸੀਂ ਰੱਬ ਕਹਿੰਦੇ ਹਾਂ' ਕਿਹਾ ਸੀ, ਉਸ ਨੇ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ। ਇਹ ਨਾ ਤਾਂ ਨੋਆਖਲੀ ਵਿੱਚ ਰੁਕਣਾ ਸੀ, ਨਾ ਹੀ ਦਿੱਲੀ ਵੱਲ ਭੱਜਣਾ ਸੀ ਜਿੱਥੇ ਉਸ ਦੀ ਮੌਜੂਦਗੀ ਲਈ ਰੌਲਾ ਪਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਪਰ ਇਹ ਬਿਹਾਰ ਤੋਂ ਉੱਠੀ ਇੱਕ ਨਿਰਾਸ਼ਾਜਨਕ ਪੁਕਾਰ ਦਾ ਜਵਾਬ ਦੇਣਾ ਸੀ ਜੋ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਲੈ ਗਿਆ ਸੀ, ਕਦੇ ਵੀ ਉਸ ਵੱਲ ਮੁੜਨਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਿਸਨੂੰ ਉਹ ਆਪਣਾ ਕਿਹਾ ਸੀ। ਪੂਰਬੀ ਬੰਗਾਲ ਵਿੱਚ 'ਅਧੂਰਾ ਕਾਰੋਬਾਰ'

ਜਦੋਂ ਕਿ ਨੋਆਖਲੀ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਗਾਂਧੀ ਲਈ ਅਜੇ ਵੀ ਅਸੰਤੋਸ਼ਜਨਕ ਸੀ, ਉਸ 'ਤੇ ਬਿਹਾਰ ਜਾਣ ਲਈ ਬਹੁਤ ਦਬਾਅ ਪਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। 6 ਫਰਵਰੀ ਨੂੰ ਨਹਿਰੂ ਨੂੰ ਲਿਖੇ ਇੱਕ ਪੱਤਰ ਵਿੱਚ, ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਦੁਚਿੱਤੀ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ: 'ਮੇਰੇ 'ਤੇ ਬਿਹਾਰ ਜਾਣ ਲਈ ਬਹੁਤ ਦਬਾਅ ਪਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਸਾਰੇ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਬਿਹਾਰ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਤਰਫੋਂ ਮੇਰੇ ਲਈ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਸਹੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਮੈਂ ਦੇਖ ਰਿਹਾ ਹਾਂ'.

ਬਿਹਾਰ ਵਿਚ ਉਸ ਦੀ ਹਾਜ਼ਰੀ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਪੱਤਰਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਦਿਨੋ-ਦਿਨ ਵਧਦੀ ਗਈ। ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਦੇ ਗਰਮਖਿਆਲੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਇੱਕ ਯੋਜਨਾਬੱਧ ਮੁਹਿੰਮ ਵਿੱਚ ਉਸਨੂੰ ਅਪਮਾਨਜਨਕ ਅਤੇ ਅਪਮਾਨਜਨਕ ਪੱਤਰ ਭੇਜੇ ਗਏ ਸਨ। ਉਸ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹਰ ਇੱਕ ਦੀ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਜਾਂਚ ਕੀਤੀ। ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਵੱਲੋਂ ਪੱਤਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ ਹੈ

Machine Translated by Google

ਬਿਹਾਰ ਦੇ ਮੋਂਗੀਰ ਤੋਂ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਨੇ ਕਿਹਾ: 'ਬਿਹਾਰ ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੇ ਗਏ ਅੱਤਿਆਚਾਰਾਂ ਦੀ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਸਮਾਨਤਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਪਰ ਇਸ ਸੂਬੇ ਦੇ ਮੁਸਲਿਮ ਪੀੜਤਾਂ ਲਈ ਹਮਦਰਦੀ ਦਾ ਇੱਕ ਲਫ਼ਜ਼ ਵੀ ਤੁਹਾਡੇ ਮੂੰਹੋਂ ਨਹੀਂ ਨਿਕਲ ਸਕਿਆ ਅਤੇ ਅਪਰਾਧੀਆਂ ਲਈ ਝਿੜਕ ਅਤੇ ਬਦਨਾਮੀ ਦਾ ਇੱਕ ਸ਼ਬਦ ਵੀ ਤੁਹਾਡੇ ਮੂੰਹੋਂ ਨਹੀਂ ਨਿਕਲ ਸਕਿਆ। ਫਿਰ ਵੀ ਤੁਸੀਂ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਆਖਦੇ ਹੋ ਕਿ ਉਹ ਤੁਹਾਡੇ ਦੁਆਰਾ ਸਮਰਥਨ ਪ੍ਰਾਪਤ "ਰਾਸ਼ਟਰੀ" ਕਾਂਗਰਸ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਤੁਹਾਡੇ ਦੁਆਰਾ ਸਰਪ੍ਰਸਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ "ਰਾਸ਼ਟਰੀ" ਨੇਤਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਤੁਹਾਡੇ ਦੁਆਰਾ ਵਕਾਲਤ ਕੀਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਰੱਖਣ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਸੱਚਮੁੱਚ ਮਨੁੱਖਤਾ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ ਤਾਂ ਜਲਦੀ ਤੋਂ ਜਲਦੀ ਬਿਹਾਰ ਆ ਜਾਓ। ਇਸ ਕੌੜੇ ਅਤੇ ਅਤਿਕਥਨੀ ਵਾਲੇ ਮਿਸਿਵ ਲਈ, ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ: 'ਤੁਹਾਡੀ ਚਿੱਠੀ ਪਾਗਲ ਹੈ। ਮੈਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਦੱਸੋ ਕਿ ਮੈਂ ਬਿਹਾਰ ਜਾ ਕੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੀ ਬਿਹਤਰ ਸੇਵਾ ਕਿਵੇਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹਾਂ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੀ ਟਿੱਪਣੀ ਦਾ ਸਮਰਥਨ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਕਿ ਬਿਹਾਰ ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੇ ਗਏ ਅੱਤਿਆਚਾਰਾਂ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਸਮਾਨਤਾ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਮੈਂ ਇਹ ਮੰਨਣ ਲਈ ਆਜ਼ਾਦ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਨੋਆਖਲੀ ਨਾਲੋਂ ਕਿਤੇ ਵੱਧ ਸਨ। ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਮੰਗ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਮੋਂਗੀਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਤੇ, ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸਾਬਤ ਕੀਤੇ ਤੱਥਾਂ ਤੱਕ ਸੀਮਤ ਰੱਖੋ, ਜੋ ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋਏ ਅਫ਼ਸੋਸ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਅਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ।

ਸੁਹਰਾਵਰਦੀ ਨੇ ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ ਕੁੱਦਿਆ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਅਯੋਗ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਗਾਂਧੀ ਦੀ 'ਅੰਦਰੂਨੀ ਆਵਾਜ਼' ਦਾ ਬੇਤੁਕਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ। ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਉਸ ਨੂੰ ਯਾਦ ਦਿਵਾਇਆ ਕਿ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਦੀ ਵੀ ਅੰਦਰਲੀ ਆਵਾਜ਼ ਸੀ, ਜੇ ਉਹ ਇਸ ਨੂੰ ਸੁਣਨ ਦੀ ਪਰਵਾਹ ਕਰਦਾ: 'ਮੈਂ ਅਖਬਾਰਾਂ ਵਿਚ ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਇਕ ਬਿਆਨ ਦੇਖਿਆ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਮੇਰੇ 'ਤੇ ਮਜ਼ਾਕ ਉਡਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਤੋਂ ਇਹ ਉਮੀਦ ਨਹੀਂ ਕਰਾਂਗਾ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਹ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕਰਨ ਦਾ ਸਿਹਰਾ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਅੰਦਰਲੀ ਆਵਾਜ਼ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਮੈਂ ਸੁਣਦਾ ਹਾਂ। ਮੇਰਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸਾਰੀ ਮਨੁੱਖਜਾਤੀ ਕੋਲ ਹੈ। ਪਰ ਬਾਹਰੀ ਰੌਲੇ-ਰੱਪੇ ਅਤੇ ਰੌਲੇ-ਰੱਪੇ ਨੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਇਸ ਨੂੰ ਅਮਲੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਮੇਰੀ ਆਵਾਜ਼ ਬੋਲਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਮੈਂ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰੇਰਣਾ ਦੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਬਿਹਾਰ ਵਿੱਚ ਲੱਭ ਲਵਾਂਗਾ।

ਜਲਦਬਾਜ਼ੀ ਵਿਚ ਕਦਮ ਚੁੱਕਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਸੱਚਾਈ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚਣ ਲਈ ਸਾਰੇ ਯਤਨ ਕੀਤੇ। ਉਸ ਨੇ ਕਰਨਲ ਨਿਰੰਜਨ ਗਿੱਲ ਨੂੰ ਉਥੋਂ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਦੇਣ ਲਈ ਬਿਹਾਰ ਭੇਜਿਆ। ਗਿੱਲ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਨੇ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਚਾਰੀਆਂ ਗਈਆਂ ਮਿੱਥਾਂ ਦਾ ਪਰਦਾਫਾਸ਼ ਕੀਤਾ, ਪਰ ਜੋ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਉਹ ਬਿਹਾਰ ਸਰਕਾਰ ਲਈ ਕਾਫ਼ੀ ਨੁਕਸਾਨਦਾਇਕ ਸੀ। ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਫਿਰ ਬਿਹਾਰ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਇੱਕ ਮੰਤਰੀ ਡਾਕਟਰ ਸਈਅਦ ਮਹਿਮੂਦ ਤੋਂ ਦੂਜੀ ਰਾਏ ਮੰਗੀ: 'ਮੈਂ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਦੇ ਦੋਸ਼ਾਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸਰੋਤਾਂ ਤੋਂ ਮੈਨੂੰ ਕੀ ਰਿਪੋਰਟ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਇਸ ਬਾਰੇ ਫੈਸਲਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਕਿ ਸੱਚਾਈ ਕਿੱਥੇ ਹੈ। ਮੈਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਲਿਖੋ ਕਿ ਲੀਗ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਕਿੰਨੀ ਸੱਚ ਹੈ। ਹੈਰਾਨੀ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਡਾ. ਮਹਿਮੂਦ ਨੇ ਚੁੱਪ ਧਾਰੀ ਰੱਖੀ। ਇਸ ਨੇ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਸੱਚ ਲਈ ਹੋਰ ਵੀ ਬੇਤਾਬ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

ਹੈਮਚਰ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਲੰਬੇ ਠਹਿਰਨ ਦੇ ਦੌਰਾਨ, ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਵਿੱਚ ਪੈਦਲ ਆਪਣੀ ਸ਼ਾਂਤੀ ਯਾਤਰਾ ਦੇ ਅਗਲੇ ਪੜਾਅ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਬਣਾਉਣੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ, ਜੋ ਕਿ 2 ਮਾਰਚ ਨੂੰ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਣਾ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਇੱਕ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਯਾਤਰਾ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਸੀ

Machine Translated by Google

ਚਰਮੰਡਲ ਖੇਤਰ ਅਤੇ ਨੋਆਖਲੀ ਅਤੇ ਟਿੱਪਰਾਹ ਦੇ ਹਿੱਸੇ ਨੂੰ ਕਵਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਫਿਰ ਵਾਪਸ ਸ੍ਰੀਰਾਮਪੁਰ ਵੱਲ ਲੈ ਗਿਆ, ਜਿੱਥੋਂ ਉਸਨੇ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਦੋ ਮਹੀਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਕੀਤੀ ਸੀ।
ਉੱਥੋਂ ਉਸਨੇ ਦੁਬਾਰਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ ਅਤੇ ਨੋਆਖਲੀ ਅਤੇ ਟਿੱਪਰਾਹ ਦੇ ਹੋਰ ਹਿੱਸਿਆਂ ਨੂੰ ਕਵਰ ਕਰਨ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਬਣਾਈ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਇਹ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਸੀ.

ਉਸੇ ਸ਼ਾਮ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਸਤੀਸ਼ ਚੰਦਰ ਦਾਸ ਗੁਪਤਾ ਨੂੰ ਤੁਰੰਤ ਬਿਹਾਰ ਜਾਣ ਦੇ ਆਪਣੇ ਇਰਾਦੇ ਬਾਰੇ ਦੱਸਿਆ। ਉਸਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਕਿਵੇਂ, ਪਿਛਲੇ ਦਿਨ ਤੱਕ, ਉਹ ਆਪਣੀ ਯਾਤਰਾ ਦੇ ਤੀਜੇ ਪੜਾਅ 'ਤੇ ਜਾਣ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਬਣਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਪਰ ਨਿਰਧਾਰਤ ਸਮੇਂ 'ਤੇ ਉਹ ਬਿਹਾਰ ਦੀ ਬਜਾਏ ਬਿਹਾਰ ਲਈ ਰਵਾਨਾ ਹੋਣ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਉਸ ਰਿਪੋਰਟ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਜੋ ਉਸ ਨੂੰ ਬਿਹਾਰ ਦੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੇ ਗਏ ਅੱਤਿਆਚਾਰਾਂ ਬਾਰੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈ ਸੀ ਅਤੇ ਜਿਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਨੋਆਖਲੀ ਦੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ 'ਮਾਮੂਲੀ ਜਿਹੀਆਂ' ਜਾਪਦੀਆਂ ਸਨ। ਉਹ ਹਿੰਦੂਆਂ ਵਾਂਗ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੀ ਭਲਾਈ ਲਈ ਚਿੰਤਤ ਸੀ। ਉਸ ਦੇ ਮਨ ਨੇ ਦੋਹਾਂ ਵਿਚ ਕੋਈ ਭੇਦ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬਿਹਾਰ ਦੇ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਨੂੰ ਇਕ ਜ਼ਰੂਰੀ ਤਾਰ ਭੇਜੀ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਪੂਰੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਸੀ ਕਿ ਫਿਲਹਾਲ ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਖਰੀ ਮੁਲਾਕਾਤ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਹਾਲਾਂਕਿ 1 ਮਾਰਚ ਤੱਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਿਹਾਰ ਦੇ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਤੋਂ ਕੋਈ ਜਵਾਬ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ ਸੀ। ਸੇਵਾਮੁਕਤ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਸਨੇ ਹਦਾਇਤਾਂ ਛੱਡ ਦਿੱਤੀਆਂ ਕਿ ਉਸਦਾ ਸਮਾਨ ਪੈਕ ਕਰਕੇ ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਰਵਾਨਗੀ ਲਈ ਤਿਆਰ ਰੱਖਿਆ ਜਾਵੇ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਉਹ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਚੀਜ਼ਾਂ ਅਤੇ ਨਿੱਜੀ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨਾਲ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ, ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਅਤੇ ਪੱਤਰ-ਵਿਹਾਰ ਇਕੱਠਾ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਜਿਹੜੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਉਹ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਬਿਹਾਰ ਲੈ ਕੇ ਜਾਵੇਗਾ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਬੰਗਾਲੀ ਡਿਕਸ਼ਨਰੀ ਅਤੇ ਇੱਕ ਨੋਟ-ਬੁੱਕ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਉਹ ਬੰਗਾਲੀ ਵਿੱਚ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਲਿਖਣ ਦੀ ਕਸਰਤ ਕਰਦਾ ਸੀ। 2 ਮਾਰਚ ਦਾ ਦਿਨ ਉਦਾਸ ਦਿਨ ਸੀ। ਠੱਕਰ ਬੱਪਾ ਨੇ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਡੇਰੇ ਦੀ ਸਮਾਪਤੀ ਦੀ ਨਿਗਰਾਨੀ ਕਰਨ ਅਤੇ ਇਹ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਕਿ ਸਾਰਾ ਸਮਾਨ ਜੀਪ 'ਤੇ ਸਹੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਲੱਦਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਦੀ ਨਿਗਰਾਨੀ ਕਰਨ ਦਾ ਜ਼ਿੰਮਾ ਖੁਦ ਲਿਆ ਸੀ। ਆਖਰਕਾਰ ਗਿਆਰਾਂ ਵਜੇ ਧੁੰਦ ਹਟ ਗਈ ਅਤੇ ਸੂਰਜ ਛਿਪ ਗਿਆ। ਦੋ ਮਹੀਨਿਆਂ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਜੁੱਤੀ ਪਾਈ ਹੋਈ ਸੀ। ਉਸ ਲਈ ਇੰਤਜ਼ਾਰ ਵਾਲੀ ਜੀਪ ਤੱਕ ਵਧਦੀ ਭੀੜ ਵਿੱਚੋਂ ਲੰਘਣਾ ਮੁਸ਼ਕਲ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਪ੍ਰੋ: ਨਿਰਮਲ ਕੁਮਾਰ ਬੋਸ, ਮਨੂ ਗਾਂਧੀ, ਦੇਵ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਨਈਅਰ ਅਤੇ ਹਾਮਿਦ ਹੁਨਰ ਵੀ ਸਨ। ਉਸਨੇ ਦੇਵ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਨੂੰ ਨਈ ਤਾਲੀਮ, ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਨਵੇਂ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ, ਅਤੇ ਹਾਮਿਦ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਪ੍ਰੋਬੇਸ਼ਨ ਪੂਰੀ ਕਰਨ ਲਈ ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ਤਾਂ ਜੋ ਉਹ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਕੰਮ ਵਿੱਚ ਉਸਦੇ ਅਧੀਨ ਸਿਖਲਾਈ ਦੇ ਸਕੇ; ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਉਸ ਦੇ ਹਿੰਦੂ-ਮੁਸਲਿਮ ਏਕਤਾ ਦੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦਾ ਇੱਕ ਅਨਿੱਖੜਵਾਂ ਅੰਗ ਸੀ। ਬਾਕੀ ਸਾਰੇ ਜਿਹੜੇ ਲੁਕੇ ਹੋਏ ਸਨ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਉਸਦੇ ਨਾਲ ਸਨ, ਉਹ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਕੇਂਦਰਾਂ ਵਿੱਚ ਆਪਣਾ ਕੰਮ ਜਾਰੀ ਰੱਖਣ ਲਈ ਪਿੱਛੇ ਛੱਡ ਗਿਆ। ਸਤੀਸ਼ ਚੰਦਰ ਦਾਸ ਗੁਪਤਾ ਨੂੰ ਉਸਦੀ ਗੈਰ-ਹਾਜ਼ਰੀ ਦੌਰਾਨ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਣ ਲਈ ਉਸਦੀ ਨੁਮਾਇੰਦਗੀ ਕਰਨ ਲਈ ਅਧਿਕਾਰਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।

ਪਾਰਟੀ ਦੁਪਹਿਰ 3.20 ਵਜੇ ਚਾਂਦਪੁਰ ਪਹੁੰਚੀ। ਵੱਡੀ ਭੀੜ ਨੇ ਚਾਂਦਪੁਰ ਦੇ ਬਜ਼ੁਰਗ ਮਰਹੂਮ ਹਰਦਿਆਲ ਨਾਗ ਦੀ ਰਿਹਾਇਸ਼ ਨੂੰ ਘੇਰ ਲਿਆ।

Machine Translated by Google

ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਠਹਿਰਨ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਪੂਰਬੀ ਬੰਗਾਲ ਵਿੱਚ ਉਸਦੀ ਆਖਰੀ ਜਨਤਕ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਤੀਹ ਹਜ਼ਾਰ ਤੋਂ ਵੱਧ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਸ਼ਿਰਕਤ ਕੀਤੀ।

ਇਕੱਠ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰਦਿਆਂ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਸ਼ਾਂਤੀ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਦੇ ਮਕਸਦ ਨਾਲ ਬਿਹਾਰ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਉਹ ਜਿੰਨੀ ਜਲਦੀ ਹੋ ਸਕੇ ਸੇਵਾ ਦੇ ਆਪਣੇ ਚੁਣੇ ਹੋਏ ਸੀਨ - ਨੋਆਖਲੀ - 'ਤੇ ਵਾਪਸ ਆਉਣ ਦੀ ਉਮੀਦ ਕਰਦਾ ਸੀ।

ਰਾਤ 9.30 ਵਜੇ ਪਾਰਟੀ ਇੱਕ ਸਟੀਮਰ ਵਿੱਚ ਸਵਾਰ ਹੋ ਗਈ। ਛੁੱਟੀ ਲੈਣ ਵਾਲੇ ਆਖਰੀ ਵਿਅਕਤੀ ਕਰਨਲ ਸੀ. ਜੀਵਨ ਸਿੰਘ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਆਖ਼ਰੀ ਹੁਕਮਾਂ ਨੂੰ ਲਿਖਿਆ ਕਿ ਉਸਨੂੰ ਆਪਣੇ ਆਦਮੀਆਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਭੇਜਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਜੀਵਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਦੁਖੀ ਅਤੇ ਦੁਖੀ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ, ਇਹ ਸੋਚ ਕੇ ਕਿ ਇਹ ਉਸਦੇ ਲਈ ਬਰਖਾਸਤਗੀ ਸੀ। ਉਹ ਭਾਰੀ ਮਨ ਨਾਲ ਅਲਵਿਦਾ ਕਹਿਣ ਹੀ ਵਾਲਾ ਸੀ ਜਦੋਂ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਕਾਗਜ਼ ਦੀ ਇਕ ਹੋਰ ਪਰਚੀ 'ਤੇ ਲਿਖਿਆ: 'ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਨਿੱਜੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਗੁਆਉਣਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦਾ'। ਜੀਵਨ ਸਿੰਘ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਕਤਲ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵੀ ਨੋਆਖਲੀ ਵਿੱਚ ਰਿਹਾ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਅਤੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੇ ਅੰਤਰ-ਰਾਜੀ ਸਬੰਧਾਂ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਫੁਟਨੋਟ ਜੋੜਿਆ।

ਅਗਲੇ ਦਿਨ, 4 ਮਾਰਚ 1947, ਸਵੇਰੇ 8.45 ਤੋਂ 10 ਵਜੇ ਤੱਕ, ਗਾਂਧੀ ਬੰਗਾਲ ਦੇ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਨਾਲ ਬੰਦ ਰਹੇ। ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਮੰਨਿਆ ਕਿ ਬਿਹਾਰ ਵਿੱਚ ਚੀਜ਼ਾਂ ਓਨੀ ਚੰਗੀਆਂ ਨਹੀਂ ਸਨ ਜਿਵੇਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕਰਨ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਸਨੇ ਸੁਹਰਾਵਰਦੀ ਨੂੰ ਮੌਕਾ ਦਿੱਤਾ। ਆਪਣੀ ਅਵਾਜ਼ ਵਿੱਚ ਜਿੱਤ ਦੀ ਕੁੜੱਤਣ ਦੇ ਨਾਲ, ਉਸਨੇ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਨਹਿਰੂ ਅਤੇ ਡਾਕਟਰ ਰਾਜੇਂਦਰ ਪ੍ਰਸਾਦ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਧੋਖਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਨਾਲ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਡੂੰਘੀ ਸੱਟ ਵੱਜੀ। ਜਦੋਂ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਪੁੱਛਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਕੀ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗੱਲਬਾਤ ਤੋਂ ਕੁਝ ਫਲਦਾਇਕ ਨਿਕਲਣ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਨਾਂਹ ਵਿੱਚ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ। 'ਉਹ ਗੈਬ ਦੀ ਕਲਾ ਵਿਚ ਮਾਸਟਰ ਹੈ; ਉਹ ਗੋਲ-ਮੋਲ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ। ਜੋ ਮੇਰੇ ਮਨ ਵਿਚ ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਪਰ ਸੀ ਉਸ ਬਾਰੇ ਮੈਨੂੰ ਇਕ ਵੀ ਸ਼ਬਦ ਸੁਣਨ ਦਾ ਮੌਕਾ ਨਹੀਂ ਦੇਵੇਗਾ।'

ਹਾਵੜਾ ਸਟੇਸ਼ਨ 'ਤੇ, ਜਿਵੇਂ ਹੀ ਉਸਨੂੰ ਪਟਨਾ ਲਿਜਾਣ ਵਾਲੀ ਰੇਲਗੱਡੀ ਤਿਆਰ ਹੋ ਗਈ ਸੀ, ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਹਰੀਜਨ ਫੰਡ ਲਈ ਭੀਖ ਮੰਗੀ। ਸਿੱਕਿਆਂ ਦੀ ਇੱਕ ਨਿਰੰਤਰ ਧਾਰਾ ਉਸਦੇ ਫੈਲੇ ਹੋਏ ਹੱਥ ਨੂੰ ਭਰਦੀ ਰਹੀ।

ਜਿਵੇਂ ਹੀ ਰੇਲਗੱਡੀ ਦੰਗਿਆਂ ਨਾਲ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਬਿਹਾਰ ਵੱਲ ਵਧੀ, ਸ਼ਾਂਤੀ ਦਾ ਰਸੂਲ ਆਪਣੇ ਬੰਕ 'ਤੇ ਲੇਟਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਅੱਗੇ ਦੀ ਅਜ਼ਮਾਇਸ਼ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਇੱਕ ਗੱਲ ਤਾਂ ਉਹਨੂੰ ਪੱਕਾ ਸੀ, ਜਿਵੇਂ ਹੀ ਉਸਨੂੰ ਭਰੋਸਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਕਿ ਬਿਹਾਰ ਸ਼ਾਂਤੀ ਦੇ ਰਾਹ 'ਤੇ ਹੈ, ਉਹ ਕਾਹਲੀ ਨਾਲ ਨੋਆਖਲੀ ਵੱਲ ਮੁੜ ਜਾਵੇਗਾ। ਉਹ ਜਾਣਦਾ ਸੀ ਕਿ ਉਥੇ ਉਸਦਾ ਕੰਮ ਅਧੂਰਾ ਸੀ। ਸ਼ੱਕ ਅਤੇ ਨਫ਼ਰਤ ਦੇ ਬੱਦਲ ਅਜੇ ਵੀ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਹੋਏ ਸਨ।

ਹਾਲਾਂਕਿ, ਕਿਸਮਤ ਕੋਲ ਉਸਦੇ ਲਈ ਹੋਰ ਚੀਜ਼ਾਂ ਸਨ.

Machine Translated by Google

Machine Translated by Google

9

Machine Translated by Google

ਬਿਹਾਰ ਕਤਲੇਆਮ

'ਅੱਖ ਦੇ ਬਦਲੇ ਅੱਖ ਪੂਰੀ ਦੁਨੀਆ ਨੂੰ ਅੰਨ੍ਹਾ ਬਣਾ ਦਿੰਦੀ ਹੈ।'

- ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ

ਇਹ ਬਿਹਾਰ ਹੀ ਸੀ ਜਿਸ ਨੇ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਵਾਪਸੀ 'ਤੇ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਸਿਆਸੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕੀਤਾ ਸੀ 1915 ਵਿੱਚ ਦੱਖਣੀ ਅਫ਼ਰੀਕਾ ਤੋਂ। ਗਾਂਧੀ ਚੰਪਾਰਨ ਦੇ ਨੀਲ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਦੁਰਦਸ਼ਾ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋਏ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨੀਲ ਉਗਾਉਣ ਅਤੇ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਭਾਰੀ ਕਿਰਾਇਆ ਦੇਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਹ ਅਸਲ ਗੁਲਾਮ ਬਣ ਗਏ ਸਨ।
ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਬਸਤੀਵਾਦੀ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਖੇਤੀ ਸੁਧਾਰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਅਤੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਆਜ਼ਾਦ ਕਰਨ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਸਫਲਤਾ ਨੇ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਲੜਾਈ ਵਿੱਚ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਪਹੁੰਚਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।

ਬਿਹਾਰ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਨਹਿਰੂ ਨੇ 6 ਨਵੰਬਰ 1946 ਨੂੰ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਲਿਖੇ ਇੱਕ ਨੋਟ ਵਿੱਚ ਲਿਖਿਆ: 'ਬਿਹਾਰ ਇੱਕ ਗਰੀਬ ਖੇਤੀ ਪ੍ਰਧਾਨ ਰਾਜ ਹੈ। ਇਸਦੀ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਬੇਜ਼ਮੀਨੇ ਪੇਂਡੂ ਆਬਾਦੀ ਮੌਸਮੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪੰਜਾਬ ਅਤੇ ਹੋਰ ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਖੇਤਾਂ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰਨ ਲਈ ਪਰਵਾਸ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਹਰ ਪੇਂਡੂ ਬਿਹਾਰੀ ਪਰਿਵਾਰ ਦਾ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਇੱਕ ਮੈਂਬਰ ਕੰਮ ਦੀ ਭਾਲ ਵਿੱਚ ਦੂਜੇ ਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਪਰਵਾਸ ਕਰਦਾ ਹੈ। 10 ਲੱਖ ਤੋਂ ਵੱਧ ਬਿਹਾਰੀ ਪਰਵਾਸੀ ਕਲਕੱਤੇ ਵਿੱਚ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ, ਘਰੇਲੂ ਨੌਕਰਾਂ, ਰਿਕਸ਼ਾ ਚਾਲਕਾਂ, ਕਾਰੀਗਰਾਂ ਅਤੇ ਛੋਟੇ ਵਪਾਰੀਆਂ ਵਜੋਂ ਰਹਿੰਦੇ ਅਤੇ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਕਲਕੱਤਾ ਦੇ ਦੰਗਿਆਂ ਦੌਰਾਨ ਇਹ ਉਹ ਹਿੱਸਾ ਸੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣਾ ਮਾਮੂਲੀ ਸਮਾਨ ਗੁਆ ਦਿੱਤਾ; ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਛੋਟੇ ਕਾਰੋਬਾਰ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਕਲਕੱਤੇ ਦੀਆਂ ਸੜਕਾਂ 'ਤੇ ਮਾਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਸਨ। 1911-12 ਤੱਕ, ਬਿਹਾਰ ਬੰਗਾਲ ਸੂਬੇ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਸੀ। ਬਿਹਾਰ ਵਿਚ ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਬੰਗਾਲੀ ਹਿੰਦੂ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਕਲਕੱਤਾ ਅਤੇ ਫਿਰ ਨੋਆਖਲੀ ਅਤੇ ਟਿੱਪਰਾ ਵਿਚ ਹੋਏ ਦੰਗਿਆਂ ਵਿਚ ਮਾਰੇ ਗਏ ਸਨ। ਕਲਕੱਤਾ ਅਤੇ ਨੋਆਖਲੀ ਦੇ ਬਚੇ ਹੋਏ ਲੋਕ ਜੋ ਦੰਗਿਆਂ ਤੋਂ ਭੱਜਣ ਵਿੱਚ ਕਾਮਯਾਬ ਹੋ ਗਏ ਸਨ, ਬਿਹਾਰ ਵਿੱਚ ਵਹਿ ਗਏ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਦੁੱਖਾਂ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਅਤੇ ਕਤਲੇਆਮ, ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਧਰਮ ਪਰਿਵਰਤਨ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਔਰਤਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਜੁਰਮਾਂ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਜੋਸ਼ ਭਰੇ ਵੇਰਵੇ ਵੀ ਆਏ। ਅਗਵਾ, ਬਲਾਤਕਾਰ, ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਧਰਮ ਪਰਿਵਰਤਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਗਵਾਕਾਰਾਂ ਦੇ ਦਬਾਅ ਹੇਠ ਵਿਆਹ, ਇਹ ਇੱਕ ਨਵਾਂ ਵਿਕਾਸ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਨੇ ਦੇਸ਼ ਭਰ ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੂ ਆਬਾਦੀ ਵਿੱਚ ਭਾਰੀ ਰੋਸ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਬਿਹਾਰੀ ਆਪਣੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਅਤੇ ਸਹਿ-ਧਰਮੀਆਂ ਦੀ ਦੁਰਦਸ਼ਾ 'ਤੇ ਗਮ ਵਿਚ ਡੁੱਬ ਗਏ ਸਨ। ਬਿਹਾਰ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਬਾਕੀ ਹਿੱਸਿਆਂ ਵਿੱਚ ਗੁੱਸੇ ਦੀ ਲਹਿਰ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਈ, ਕਹਾਣੀਆਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ, ਹਰ ਇੱਕ ਬਿਰਤਾਂਤ ਨਾਲ ਸ਼ਿੰਗਾਰੀ ਗਈ ਅਤੇ ਕਈ ਵਾਰ ਇਸ ਦੇ ਅਨੁਕੂਲ ਹੋਣ ਲਈ ਘੜੀ ਗਈ।

Machine Translated by Google

ਦੱਸਣ ਵਾਲੇ ਦੇ ਸਿਆਸੀ ਮਨੋਰਥ ਫੈਲਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਏ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਸਮਾਂ ਸਹੀ ਸੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਮਨੁੱਖੀ ਦੁਖਾਂਤ ਵਿੱਚ ਸਿਆਸੀ ਲਾਹਾ ਲੈਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਦੇਖਿਆ।

ਨਹਿਰੂ ਬੇਸ਼ੱਕ ਹਿੰਦੂ ਸੱਜੇ-ਪੱਖੀ ਅਤੇ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਹਿੰਦੂ ਦੱਖਣਪੰਥੀ, ਜੋ ਕਿ ਆਪਣੀ ਸਹਿਯੋਗੀ ਭੂਮਿਕਾ ਕਾਰਨ ਬਹੁਤ ਹੱਦ ਤੱਕ ਹਾਸ਼ੀਏ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ ਸੀ, ਨੂੰ ਇੱਕ ਅਜਿਹੇ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ, ਜੋ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਆਜ਼ਾਦੀ ਵੱਲ ਵਧ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਨੂੰ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਮੁੜ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਇੱਕ ਮੌਕੇ ਦੀ ਸਖ਼ਤ ਲੋੜ ਸੀ। ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮੌਕਾ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਕਾਡਰ ਨੂੰ ਸਿਵਲ ਸੇਵਾਵਾਂ ਅਤੇ ਪੁਲਿਸ ਫੋਰਸ ਵਿੱਚ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਹੁਣ ਉਹ ਆਪਣੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਅਤੇ ਵਿਚਾਰਧਾਰਕ ਸੰਗਠਨ ਦੇ ਏਜੰਡੇ ਨੂੰ ਸਮਰਥਨ ਅਤੇ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਸਰਗਰਮ ਹੋਣਗੇ; ਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਇਸਦੀ ਭਲਾਈ ਨੂੰ ਬਦਨਾਮ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਅਤੇ ਆਰਐਸਐਸ ਬਿਹਾਰ ਦੇ ਦੁਖੀ ਕਿਸਾਨੀ ਵਿੱਚ ਧਾਰਮਿਕ ਅਸਹਿਣਸ਼ੀਲਤਾ ਫੈਲਾਉਣ ਵਿੱਚ ਸਰਗਰਮੀ ਨਾਲ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਗਏ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬਿਹਾਰੀ ਨੂੰ ਯਕੀਨ ਦਿਵਾਇਆ ਕਿ ਉਸਦੀ ਹੋਂਦ ਇਸ ਗੱਲ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਰਹਿਣ ਦੇਵੇਗਾ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਕੱਢ ਦੇਵੇਗਾ। ਜੇ ਰਹਿਣ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦਿੱਤੀ ਗਈ, ਤਾਂ ਮੁਸਲਮਾਨ ਇੱਕ ਦਿਨ ਬਿਹਾਰ ਵਿੱਚ ਕਲਕੱਤਾ ਅਤੇ ਨੋਆਖਲੀ ਨੂੰ ਦੁਹਰਾਉਣਗੇ, ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਉਹ ਪਹਿਲਾਂ ਖੂਨ ਨਹੀਂ ਕੱਢਦੇ। ਇਸ ਦੌਰਾਨ, ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਨੇ ਵੀ ਬਿਹਾਰ ਦੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਵਿੱਚ ਡਰ ਪੈਦਾ ਕਰਕੇ ਮਾਹੌਲ ਨੂੰ ਵਿਗਾੜ ਦਿੱਤਾ, ਕਿ ਉਹ ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੁਆਰਾ ਅਚਾਨਕ ਹਮਲਿਆਂ ਲਈ ਸੰਵੇਦਨਸ਼ੀਲ ਸਨ। ਦੋਵਾਂ ਭਾਈਚਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਹਥਿਆਰ ਅਤੇ ਗੋਲਾ ਬਾਰੂਦ ਦੀ ਸਪਲਾਈ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਭੜਕਾਊ ਪ੍ਰਚਾਰ ਇੱਕ ਚਰਮ ਸੀਮਾ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ ਸੀ; ਸਭ ਦੀ ਲੋੜ ਸੀ ਇੱਕ ਚੰਗਿਆੜੀ ਸੀ.

ਇਹ ਚੰਗਿਆੜੀ ਸਤੰਬਰ 1946 ਵਿੱਚ ਮੁਜ਼ੱਫਰਪੁਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਪਿੰਡ ਬੇਨੀਬਾਦ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਇੱਕ ਸਥਾਨਕ ਮੁਸਲਮਾਨ ਵੱਲੋਂ ਕਲਕੱਤਾ ਤੋਂ ਇੱਕ ਹਿੰਦੂ ਲੜਕੀ ਨੂੰ ਅਗਵਾ ਕਰਨ ਦੀ ਸੂਚਨਾ ਮਿਲੀ ਹੈ। ਹਿੰਦੂ ਭਾਈਚਾਰੇ ਨੇ ਲੜਕੀ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕਰਨ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਇਕ ਦੋ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਲਈ ਰਾਜ਼ੀ ਹੋ ਗਏ।

ਵਾਇਦੇ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੀ ਭੀੜ ਉਸ ਦੇ ਘਰ ਪਹੁੰਚੀ ਤਾਂ ਹੀ ਇਹ ਉਜਾੜ ਪਾਇਆ ਗਿਆ: ਕੁੜੀ ਜਾਂ ਆਦਮੀ ਦਾ ਕੋਈ ਨਿਸ਼ਾਨ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਗੁੱਸੇ ਵਿਚ ਆਏ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਗੁੱਸੇ ਨੂੰ ਹਵਾ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੇ ਇਸ ਦਾ ਨੁਕਸਾਨ ਉਠਾਇਆ। ਬਦਕਿਸਮਤੀ ਨਾਲ, ਪੁਲਿਸ ਇਸ ਹਾਦਸੇ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਲਈ ਸਮੇਂ ਸਿਰ ਮੌਕੇ 'ਤੇ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚ ਸਕੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਵੈਨ, ਸਿਪਾਹੀਆਂ ਅਤੇ ਇੱਕ ਮੈਜਿਸਟ੍ਰੇਟ ਦੀ ਪਲਟਨ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ, ਰਸਤੇ ਵਿੱਚ ਹੀ ਟੁੱਟ ਗਈ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਕਾਂਗਰਸ ਪਾਰਟੀ ਵੱਲੋਂ ਦੋਸ਼ੀ ਹਿੰਦੂਆਂ 'ਤੇ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾਇਆ ਗਿਆ। ਇਸ ਦੇ ਜਵਾਬ ਵਿੱਚ, ਸੂਬਾਈ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਦੁਆਰਾ 'ਬਿਹਾਰ ਦੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੀ ਮੌਜੂਦਾ ਦੁਰਦਸ਼ਾ' ਸਿਰਲੇਖ ਵਾਲਾ ਇੱਕ ਪੈਂਫਲੈਟ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਬਿਹਾਰ ਵਿੱਚ ਮੁਸਲਮਾਨ ਹਿੰਦੂਆਂ 'ਤੇ ਇੱਕ ਸੰਗਠਿਤ ਹਮਲੇ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਬਣਾ ਰਹੇ ਸਨ, ਇਹ ਦਿਖਾਉਣ ਲਈ ਕਾਫ਼ੀ ਸਬੂਤ ਹਨ। ਬਾਅਦ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਅਣਜਾਣੇ ਵਿੱਚ ਲੈ ਜਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕਲਕੱਤਾ ਅਤੇ ਨੋਆਖਲੀ ਵਿੱਚ ਮਾਰਿਆ ਜਾਵੇਗਾ। 'ਹਿੰਦੂਆਂ ਦਾ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦੀ, ਬੁੱਧੀਮਾਨ ਅਤੇ ਬਹਾਦਰੀ ਵਾਲਾ ਕਾਰਨਾਮਾ', ਕਾਂਗਰਸ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਬਹੁਤ ਗੰਭੀਰਤਾ ਨਾਲ ਚੁਕਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ

Machine Translated by Google

ਕਾਂਗਰਸ ਨੇ ਜੋ ਸੱਤਾ ਦਿੱਤੀ ਸੀ, ਉਸ ਦੀ ਦੁਰਵਰਤੋਂ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਦੇਵੇਗੀ!

ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਇੱਕ ਮਜ਼ਬੂਤ ਧੜੇ ਨੇ ਇਹ ਮੰਨਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਨੋਆਖਲੀ ਵਿੱਚ ਮੁਸਲਿਮ ਹਿੰਸਾ ਦਾ ਬਰਾਬਰ ਦਾ ਬੇਰਹਿਮ ਜਵਾਬ ਜ਼ਰੂਰੀ ਅਤੇ ਜਾਇਜ਼ ਸੀ।
ਉਹ ਖੁੱਲ੍ਹ ਕੇ ਨਹੀਂ ਕਹਿ ਸਕਦੇ ਸਨ, ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹਮਦਰਦੀ ਅਤੇ ਸਮਰਥਨ ਹਿੰਦੂ ਬਦਲਾ ਲੈਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਜਥੇ ਨਾਲ ਸੀ। ਬਿਹਾਰ ਕਤਲੇਆਮ ਦੌਰਾਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਬਹੁਤਿਆਂ ਦਾ ਮੰਨਣਾ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਇੱਕ ਜਾਇਜ਼ ਪ੍ਰਤੀਕਰਮ ਸੀ; ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਯਕੀਨ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਬਿਹਾਰ ਵਿੱਚ ਸਖ਼ਤ ਹੁੰਗਾਰਾ ਸੀ ਜਿਸ ਨੇ ਦੇਸ਼ ਭਰ ਵਿੱਚ 'ਹਮਲਾਵਰ' ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਕਾਬੂ ਵਿੱਚ ਰੱਖਿਆ।

ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਦੀਆਂ ਇਹਨਾਂ ਵਿਰੋਧੀ ਧਾਰਾਵਾਂ ਨੇ ਮੂਲ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਕਾਂਗਰਸ ਨੂੰ ਕਮਜ਼ੋਰ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਫਿਰਕੂ ਕੱਟੜਪੰਥੀ ਸਮੂਹਾਂ-ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂ ਸੱਜੇ ਵਿੰਗ ਦੇ ਦੋਨਾਂ ਸਮੂਹਾਂ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕੀਤਾ। ਫਿਰਕੂ ਕੱਟੜਪੰਥੀ ਸੰਗਠਨਾਂ ਦੇ ਸਰਗਰਮ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਅਤੇ ਪੁਲਿਸ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਘੁਸਪੈਠ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ, ਸੰਗਠਨਾਂ ਦਾ ਸਮਰਥਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦੇ ਨਾਲ, ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਕਾਬੂ ਵਿਚ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਸਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਤੋੜ ਦਿੱਤਾ। ਕਈ ਥਾਵਾਂ 'ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਦੂਜੇ ਧਾਰਮਿਕ ਸਮੂਹਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਹਿੰਸਾ ਦੀਆਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕੀਤਾ। ਨਹਿਰੂ ਨੇ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਲਿਖਿਆ, 'ਇਹ ਉਤਸੁਕ ਹੈ', 'ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਸ਼ਾਸਨ ਦੌਰਾਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਹੀ ਅਫਸਰਾਂ ਨੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਹਿੱਤਾਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਨੀਤੀਆਂ ਕਿਵੇਂ ਚਲਾਈਆਂ'।

ਫਿਰਕੂ ਹਿੰਸਾ ਨੂੰ ਭੜਕਾਉਣ ਵਾਲੀ ਇੱਕ ਹੋਰ ਘਟਨਾ ਸਰਨਾ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਮੁੱਖ ਦਫ਼ਤਰ ਛਪਰਾ ਵਿੱਚ ਵਾਪਰੀ, ਜੋ ਕਿ ਹਿੰਦੂ ਅਤੇ ਮੁਸਲਿਮ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਦੀ ਲਗਭਗ ਬਰਾਬਰ ਆਬਾਦੀ ਵਾਲਾ ਕਸਬਾ ਹੈ। ਦੀਵਾਲੀ ਦਾ ਤਿਉਹਾਰ ਉਸੇ ਸਾਲ 24 ਅਕਤੂਬਰ ਨੂੰ ਪਿਆ।

ਲਗਭਗ ਹਰ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਹੋਏ ਨੁਕਸਾਨ ਕਾਰਨ, ਜਸ਼ਨ ਬਹੁਤ ਹੀ ਘੱਟ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸਨ. ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ ਬਦਲਾ ਲੈਣ ਲਈ ਦਿਨ ਮਨਾਉਣ ਲਈ ਉਕਸਾਇਆ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਦੀਵਾਲੀ ਨੂੰ 'ਹਨੇਰਾ' ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਇੱਕ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਨੇਤਾ ਨੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਇੱਕ ਇਕੱਠ ਨੂੰ ਵਧਾਈ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ੀ ਮਨਾਉਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਖੁਸ਼ੀ ਦੇ ਤਿਉਹਾਰ ਮਨਾਉਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕੀਤਾ ਸੀ। 'ਆਜ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੇ ਘਰ ਮੈਂ ਮਾਤਮ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਹਮ ਲੋਗੋਂ ਕੋ ਆਜ ਜਸ਼ਨ ਮਨਾ ਚਾਹੀਐ,' ' ਅੱਜ ਹਿੰਦੂ ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਸੋਗ ਹੈ। ਆਓ ਅਸੀਂ ਇਸ ਨੂੰ ਦਾਵਤ ਅਤੇ ਖੁਸ਼ੀ ਮਨਾਈਏ। ਇਹ ਗੱਲ ਸਾਰੇ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿੱਚ ਜੰਗਲ ਦੀ ਅੱਗ ਵਾਂਗ ਫੈਲ ਗਈ।

25 ਅਕਤੂਬਰ ਨੂੰ, ਬਿਹਾਰ ਦੇ ਕਈ ਕਸਬਿਆਂ ਵਿੱਚ ਬੰਗਾਲ ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੇ ਕਤਲੇਆਮ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਕਰਨ ਲਈ ਜਨਤਕ ਮੀਟਿੰਗਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ, ਜਿਸ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਤਣਾਅ ਵਾਲੀ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਹੋਰ ਵਧਾ ਦਿੱਤਾ। ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇਸ ਉਮੀਦ ਨਾਲ ਮੀਟਿੰਗਾਂ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ਕਿ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਨਾਲ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਗੁੱਸਾ ਸ਼ਾਂਤ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ। ਇਸ ਦੀ ਬਜਾਏ, ਇਸਨੇ ਨਿਯੰਤਰਣ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਭੜਕਾਇਆ। ਦੇਰ ਦੁਪਹਿਰ ਅਤੇ ਤੜਕੇ ਸ਼ਾਮ ਤੱਕ ਛਪਰਾ ਵਿੱਚ ਨੌਂ ਥਾਵਾਂ 'ਤੇ ਦੰਗੇ ਭੜਕ ਚੁੱਕੇ ਸਨ। ਭਾਰੀ ਹਥਿਆਰਾਂ ਨਾਲ ਲੈਸ ਭੀੜ ਸੜਕਾਂ 'ਤੇ ਆ ਗਈ ਸੀ। ਕੁੱਲ ਮਿਲਾ ਕੇ ਪੰਜਾਹ ਫਿਰਕੂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਹੋਈਆਂ। ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਗੋਲੀ ਚਲਾ ਦਿੱਤੀ

Machine Translated by Google

ਤਿੰਨ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਥਾਵਾਂ 'ਤੇ ਤਿੰਨ ਮੌਕਿਆਂ 'ਤੇ। ਛੁਰਾ ਮਾਰਨ ਅਤੇ ਦੰਗਿਆਂ ਦੀਆਂ ਕਈ ਘਟਨਾਵਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਆਈਆਂ ਹਨ। 26 ਨੂੰ ਦੰਗੇ ਜਾਰੀ; ਸੁਪਰਡੈਂਟ ਨੇ ਇੱਕ ਵੱਡੀ ਹਿੰਦੂ ਭੀੜ ਨੂੰ ਛਪਰਾ ਦੀ ਮੁਸਲਿਮ ਬਸਤੀ ਉੱਤੇ ਹਮਲਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਰੋਕਿਆ ਅਤੇ ਤੀਹ ਰਾਊਂਡ ਗੋਲੀਆਂ ਚਲਾ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਉਹ ਇਸ ਖਾਸ ਭੀੜ ਨੂੰ ਖਿੰਡਾਉਣ ਵਿੱਚ ਸਫਲ ਰਿਹਾ, ਪਰ ਮੁਸੀਬਤ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਪੇਂਡੂ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਫੈਲ ਗਈ ਅਤੇ ਇਸਨੂੰ ਕਾਬੂ ਵਿੱਚ ਲਿਆਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਅਗਲੇ ਪੰਜ ਦਿਨਾਂ ਤੱਕ ਯੋਜਨਾਬੱਧ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਜਾਰੀ ਰਹੀ।

ਬਿਹਾਰ ਕਤਲੇਆਮ ਦਾ ਵਰਣਨ ਪਿਆਰੇਲਾਲ ਦੁਆਰਾ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ: ਦ ਲਾਸਟ ਫੇਜ਼, ਭਾਗ ਪਹਿਲਾ, ਭਾਗ। 10 ਕਿਤਾਬ ਦੋ: 26 ਅਕਤੂਬਰ ਤੋਂ ਸਥਾਨਕ ਕਾਂਗਰਸੀ ਆਗੂ ਕਸਬੇ ਵਿੱਚ ਆਉਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਏ। ਉਹ ਅੰਦਰਲੇ ਪਾਸੇ ਸੈਰ ਕਰਨ ਲੱਗੇ। ਰਸਤੇ ਵਿੱਚ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕਈ ਵਾਰ 50,000 ਦੀ ਭੀੜ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਪਿਆ। ਭੀੜ ਵਾਪਸ ਮੁੜ ਗਈ ਜਦੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਉਹ ਜੋ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ, ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਜਾਨ ਦੇ ਸਕਦੇ ਹਨ। 27 ਅਕਤੂਬਰ ਤੱਕ ਜ਼ਿਲੇ ਦੇ ਸਾਰੇ ਕਾਂਗਰਸੀ ਆਗੂ ਪਹੁੰਚ ਚੁੱਕੇ ਸਨ ਅਤੇ ਜੱਥੇ ਬਣਾ ਕੇ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿੱਚ ਵੜ ਗਏ ਸਨ। 28 ਅਕਤੂਬਰ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਵੀ ਥਾਂ 'ਤੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਯੋਜਨਾਬੱਧ ਹਮਲੇ ਦੀ ਸੂਚਨਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ 28 ਅਕਤੂਬਰ ਨੂੰ ਛਪਰਾ ਵਿਖੇ ਆਪਣੇ ਸਹਿਯੋਗੀ ਡਾ.

ਸਈਅਦ ਮਹਿਮੂਦ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜੋ ਦੇਖਿਆ ਉਹ ਹੈਰਾਨ ਰਹਿ ਗਿਆ—''ਅਸੀਂ 28 ਅਕਤੂਬਰ ਨੂੰ (ਰਾਂਚੀ ਤੋਂ ਹਵਾਈ ਜਹਾਜ਼ ਰਾਹੀਂ) ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਏ ਅਤੇ ਉਸੇ ਰਾਤ ਛਪਰਾ ਪਹੁੰਚੇ।

ਕਸਬੇ ਵਿੱਚ ਸੌ ਦੇ ਕਰੀਬ ਘਰ ਸਾੜ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਸਨ। ਲਗਭਗ ਛੇ ਹਜ਼ਾਰ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਸ਼ਰਨ ਲਈ ਸੀ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਬੁਰੀ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਸਨ।

ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਅਸੀਂ ਪੈਗੰਬਰਪੁਰ ਚਲੇ ਗਏ। ਇਹ ਇੱਕ ਵੱਡਾ ਪਿੰਡ ਹੈ। ਇੱਥੇ ਪੰਜਾਹ ਦੇ ਕਰੀਬ ਘਰ ਸੜ ਗਏ ਸਨ। ਇੰਨੀ ਹੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਮਰਦ, ਔਰਤਾਂ ਅਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਕਤਲ ਕਰਕੇ ਸਾੜ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਪੁਲਿਸ ਉਥੇ ਸੀ. ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸਬ-ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਦੰਗਾਕਾਰੀਆਂ ਨਾਲ ਰਲ ਗਿਆ ਸੀ। ਛਪਰਾ ਪਹੁੰਚਦਿਆਂ ਹੀ ਅਸੀਂ ਕੁਝ ਕਾਂਗਰਸੀ ਭੇਜ ਦਿੱਤੇ। ਇਹ ਲੋਕ ਤੜਕੇ 3 ਵਜੇ ਤੱਕ ਪੈਗੰਬਰਪੁਰ ਪਹੁੰਚ ਗਏ ਤਾਂ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਤਿੰਨ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਅੱਗ 'ਚੋਂ ਕੱਢ ਕੇ ਆਪਣੀ ਜਾਨ ਬਚਾਈ। ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਪੁਲਿਸ ਗਾਇਬ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਸ੍ਰੀ ਬਾਬੂ, ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਅਤੇ ਮੈਂ ਉੱਥੇ ਗਏ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਇੱਕ ਦਰੱਖਤ ਹੇਠਾਂ ਬੈਠੀਆਂ ਕੁਝ ਡਰੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਔਰਤਾਂ ਨੂੰ ਰੋਂਦੇ ਦੇਖਿਆ। ਖੋਪੜੀਆਂ ਅਤੇ ਹੱਡੀਆਂ ਸਾਡੇ ਪੈਰਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲੀਆਂ ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਗਲੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਲੰਘਦੇ ਸੀ। ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ, ਜੋ ਕਿ ਕੋਲੇ ਵਿੱਚ ਸੜਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਇੱਕ ਘਰ ਵਿੱਚ ਬੈਠੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਮਿਲਿਆ ਸੀ। ਇੱਕ ਹੋਰ ਘਰ ਵਿੱਚ ਅੱਗ ਅਜੇ ਵੀ ਬਲ ਰਹੀ ਸੀ। ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਬਾਹਰੋਂ ਬੰਦ ਸੀ। ਇਕ ਔਰਤ ਸਾਡੇ ਪੈਰ ਫੜ ਕੇ ਰੋਣ ਲੱਗੀ। ਉਸ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਪਿੰਡ ਦੇ ਚੌਕੀਦਾਰ ਨੇ ਉਸ ਦੀ ਗੋਦੀ ਵਿੱਚੋਂ ਬੱਚਾ ਖੋਹ ਕੇ ਉਸ ਦੇ ਦੋ ਟੁਕੜੇ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਸਨ। ਸ੍ਰੀ ਬਾਬੂ ਆਪਣੇ ਹੰਝੂ ਨਹੀਂ ਰੋਕ ਸਕੇ। ਉਸ ਨੇ ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਮੁਜ਼ੱਫਰਪੁਰ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਭਾਸ਼ਣ ਵਿੱਚ ਘਟਨਾ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ। ਇਕ ਹੋਰ ਔਰਤ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੀ ਸਾਰੀ ਬਚਤ ਕੁਝ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਵਿਚ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ਤਾਂ ਜੋ ਦੰਗਾਕਾਰੀ ਉਸ ਦੇ ਦੋ ਛੋਟੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਬਖਸ਼ ਸਕਣ। ਪੈਸੇ ਸੀ

Machine Translated by Google

ਲਿਆ ਗਿਆ, ਅਤੇ ਫਿਰ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਉਸਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਕਤਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਪਿੰਡ ਦੇ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਲੋਕ ਮੱਧ ਵਰਗ ਦੇ ਸਨ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੇ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕੀਤੀ ਕਿ ਛਪਰਾ ਦੇ ਹਿੰਦੂ ਕੁਲੈਕਟਰ ਨੇ ਦੰਗਿਆਂ ਵਿੱਚ ਅਹਿਮ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਈ ਸੀ। ਕੁਝ ਗੱਲਾਂ ਜਿਹੜੀਆਂ ਉਸ ਨੇ ਕੀਤੀਆਂ ਅਤੇ ਕਹੀਆਂ, ਉਹ ਬਿਆਨ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਸਨ।

31 ਅਕਤੂਬਰ ਨੂੰ ਉਹ ਪਟਨਾ ਵਾਪਸ ਆ ਗਏ। ਪਟਨਾ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਅਤੇ ਕਸਬੇ ਵਿੱਚ ਗੜਬੜ ਦੀਆਂ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਭੇਜੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ: "ਅਸੀਂ ਫੌਜੀ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਲਈ ਫੌਜ ਦੇ ਇੰਚਾਰਜ ਬ੍ਰਿਗੇਡੀਅਰ ਨੂੰ ਬੁਲਾਇਆ। ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਹ ਬੇਲੋੜਾ ਸੀ। ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਖ਼ਬਰ ਆਈ ਕਿ ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਜ਼ਖਮੀ ਹੋਏ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਅਨੁਪਾਤ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ। ਬਜ਼ੁਰਗ, ਔਰਤਾਂ ਅਤੇ ਬੱਚੇ ਪਟਨਾ ਅਤੇ ਤਰੇਗਨਾ ਸਟੇਸ਼ਨਾਂ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚ ਗਏ ਸਨ।

ਜ਼ਖਮੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਦੋ ਔਰਤਾਂ ਗਰਭਵਤੀ ਸਨ, ਦੋ-ਤਿੰਨ ਦਿਨਾਂ ਬਾਅਦ ਵੀ 50 ਦੇ ਕਰੀਬ ਲਾਸ਼ਾਂ ਤਰੇਗਨਾ ਸਟੇਸ਼ਨ 'ਤੇ ਪਈਆਂ ਸਨ।'' ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਉਹ ਫੌਜੀ ਬਲਾਂ ਦੇ ਜਨਰਲ ਇਨ ਕਮਾਂਡ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਲਈ ਰਾਂਚੀ ਗਏ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹਵਾ ਤੋਂ ਹੇਠਾਂ ਦੇਖਿਆ। ਅੱਗ ਦੀਆਂ ਲਪਟਾਂ ਵਿੱਚ ਵੱਡਾ ਪਿੰਡ। ਦਸ ਹਜ਼ਾਰ ਦੀ ਭੀੜ ਇਸ ਨੂੰ ਘੇਰ ਰਹੀ ਸੀ।" ਲੋਕ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਕੈਦ ਸਨ। ਔਰਤਾਂ ਅਤੇ ਬੱਚੇ ਆਪਣੀਆਂ ਛੱਤਾਂ 'ਤੇ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਕੇ ਰੋਂਦੇ-ਰੋਂਦੇ ਰੋਂਦੇ ਸਨ। ਜਦੋਂ ਸਾਡਾ ਜਹਾਜ਼ ਉੱਪਰੋਂ ਲੰਘ ਰਿਹਾ ਸੀ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਾਡਾ ਧਿਆਨ ਖਿੱਚਣ ਲਈ ਆਪਣੀਆਂ ਬਾਹਾਂ ਹਿਲਾ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਸ੍ਰੀ ਬਾਬੂ ਇਸ ਨੂੰ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕੇ। ਉਹ ਰੋਇਆ"।

2 ਨਵੰਬਰ ਨੂੰ ਜਨਰਲ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪਟਨਾ ਪਰਤਦਿਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਫਿਰ ਕਈ ਪਿੰਡ ਸੜਦੇ ਅਤੇ ਭੀੜ ਨੂੰ ਲੁੱਟਣ ਵਿਚ ਲੱਗੇ ਹੋਏ ਦੇਖਿਆ। ਕੁਝ ਪਿੰਡ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਜਾੜ ਪਏ ਸਨ; ਹੋਰਾਂ ਨੂੰ ਭੀੜ ਨੇ ਘੇਰ ਲਿਆ ਸੀ। ਦੁਪਹਿਰ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪਟਨਾ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ 'ਤੇ ਇੱਕ ਹੋਰ ਉਡਾਣ ਭਰੀ ਅਤੇ ਕਈ ਹੋਰ ਪਿੰਡ ਸੜਦੇ ਦੇਖੇ। ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਸੂਬੇ ਦੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਪਟਨਾ ਤੋਂ ਦਸ ਤੋਂ ਪੰਦਰਾਂ ਮੀਲ ਦੀ ਦੂਰੀ 'ਤੇ ਵਾਪਰਿਆ। ਡਾ. ਮਹਿਮੂਦ ਨੇ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ, "ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦੀ ਉਦਾਸੀਨਤਾ ਅਤੇ ਲਾਪਰਵਾਹੀ, "ਭਿਖਾਰੀ ਵਰਣਨ ਜਾਪਦੀ ਸੀ"। ਨਹਿਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ, "ਜੇ ਉਹ ਪੈਦਲ ਵੀ ਹੁੰਦੇ, ਤਾਂ ਉਹ ਸਮੇਂ ਸਿਰ ਘਟਨਾ ਸਥਾਨਾਂ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ ਸਕਦੇ ਸਨ"।

'ਡਾ. ਮਹਿਮੂਦ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਨੇ ਅੱਗੇ ਕਿਹਾ: "ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਲਗਭਗ ਸਾਢੇ ਤਿੰਨ ਲੱਖ (ਤਿੰਨ ਸੌ ਪੰਜਾਹ ਹਜ਼ਾਰ) ਮੁਸਲਮਾਨ ਆਪਣੇ ਸੋਨੇ ਦੇ ਗਹਿਣੇ ਇੱਕ ਗੀਤ ਲਈ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਘਰ ਅਤੇ ਜਾਇਦਾਦ ਨੂੰ ਹਾਸੋਹੀਣੀ ਕੀਮਤ 'ਤੇ ਵੇਚ ਕੇ ਬਿਹਾਰ ਤੋਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਥਾਵਾਂ ਨੂੰ ਭੱਜ ਗਏ ਸਨ, ਇਕੱਲੇ ਇਕ ਪਿੰਡ ਵਿਚ। ਤਿਲਹੜੀ ਵਿੱਚ ਮੈਂ 5 ਲਾਸ਼ਾਂ ਨਾਲ ਭਰੇ ਖੂਹ ਅਤੇ 10 ਤੋਂ 12 ਹੋਰ ਖੂਹ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਧਾਰਲਾ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਮੁਰਦਿਆਂ ਨਾਲ ਦੱਬੇ ਹੋਏ ਦੇਖੇ।ਜਿੱਥੇ ਆਸ-ਪਾਸ ਇੱਕ ਨਦੀ ਸੀ, ਉਸ ਵਿੱਚ ਲਾਸ਼ਾਂ ਸੁੱਟੀਆਂ ਗਈਆਂ।ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਦਾ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲੱਗ ਸਕਿਆ। ਮਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਵਿਚ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ, ਔਰਤਾਂ ਅਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ।ਹਸਪਤਾਲਾਂ ਵਿਚ ਜ਼ਖਮੀਆਂ ਵਿਚ ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਬੱਚੇ ਸਨ।

ਕੁਝ ਔਰਤਾਂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਛੋਟੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਗੋਦੀਆਂ ਵਿੱਚ ਕਤਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।'

Machine Translated by Google

ਛਪਰਾ (ਸਾਰਨ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ) ਤੋਂ ਮੁਸੀਬਤ ਮੋਂਗੀਰ, ਭਾਗਲਪੁਰ, ਸੰਥਾਲ ਪਰਗਾਨਸ, ਪਟਨਾ ਅਤੇ ਗਯਾ ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ ਵਿੱਚ ਫੈਲ ਗਈ। 25 ਅਕਤੂਬਰ ਨੂੰ 'ਪੂਰਬੀ ਬੰਗਾਲ ਦਿਵਸ' ਦੇ ਮੱਦੇਨਜ਼ਰ ਪਟਨਾ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਜਲੂਸ ਕੱਢਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਦੀ ਸਮਾਪਤੀ ਬਾਂਕੀਪੁਰ ਮੈਦਾਨ ਵਿਖੇ ਹੋਈ ਵਿਸ਼ਾਲ ਮੀਟਿੰਗ ਵਿੱਚ ਹੋਈ ਜਿਸ ਦੀ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਪ੍ਰੋ.

ਅਬਦੁਲ ਬਾਰੀ, ਸੂਬਾਈ ਕਾਂਗਰਸ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਮੁਸਲਿਮ ਪ੍ਰਧਾਨ।
ਪ੍ਰਬੰਧਕਾਂ ਵੱਲੋਂ ਅਜਿਹਾ ਨਾ ਹੋਣ ਦੇ ਭਰੋਸੇ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਜਲੂਸ ਦੇ ਇੱਕ ਹਿੱਸੇ ਵੱਲੋਂ ਬਹੁਤ ਹੀ ਇਤਰਾਜ਼ਯੋਗ ਨਾਅਰੇਬਾਜ਼ੀ ਕੀਤੀ ਗਈ।

ਮੀਟਿੰਗ ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੂਆਂ ਤੋਂ ਨੋਆਖਲੀ ਦਾ ਬਦਲਾ ਲੈਣ ਲਈ ਮਤਾ ਪਾਸ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਅਤੇ ਕੁਝ ਹੋਰ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਵੱਲੋਂ ਵਿਰੋਧ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਵੀ ਅਜਿਹਾ ਹੀ ਹੋਇਆ। ਪਰ ਛਪਰਾ ਦੇ ਉਲਟ, ਇੱਕ ਛੁਰਾ ਮਾਰਨ ਦੀ ਘਟਨਾ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ, ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਸਾਵਧਾਨੀਆਂ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਮੁਸੀਬਤ ਨੂੰ ਟਾਲ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।

ਮੁਸਲਿਮ ਕੱਟੜਪੰਥੀਆਂ ਨੇ ਵੀ ਪਟਨਾ ਵਿੱਚ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਭੜਕਾਉਣ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਈ ਸੀ। 27 ਅਕਤੂਬਰ ਦੀ ਰਾਤ ਨੂੰ ਉਹ ਮਾਰੂ ਹਥਿਆਰਾਂ ਨਾਲ ਲੈਸ ਹੋ ਕੇ ਸੜਕਾਂ 'ਤੇ ਆ ਗਏ। ਭੀੜ 'ਅੱਲ੍ਹਾ-ਓ-ਅਕਬਰ' ਦੇ ਨਾਅਰੇ ਲਾਉਂਦੀ ਹੋਈ ਪਟਨਾ ਦੇ ਮੁਸਲਿਮ ਪ੍ਰਭਾਵ ਵਾਲੇ ਇਲਾਕਿਆਂ ਦੀਆਂ ਸੜਕਾਂ 'ਤੇ ਦੌੜ ਗਈ। ਇਹਨਾਂ ਖੇਤਰਾਂ ਤੋਂ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਇਕੱਠਾ ਕਰਕੇ, ਉਹ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਮਨੋਨੀਤ ਕੇਂਦਰਾਂ ਵਿੱਚ ਲੈ ਆਏ; ਇੱਥੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹਥਿਆਰਾਂ ਅਤੇ ਗੋਲਾ ਬਾਰੂਦ ਦੀ ਸਪਲਾਈ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ਅਤੇ ਹਮਲੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ ਦੇ ਸੰਕੇਤ ਲਈ ਤਿਆਰ ਰਹਿਣ ਦੇ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਸਨ। ਇੱਕ ਰੇਲਵੇ ਲਾਈਨ ਨੇ ਪਟਨਾ ਦੇ ਹਿੰਦੂ ਖੇਤਰਾਂ ਤੋਂ ਮੁਸਲਿਮ ਬਹੁਲ ਖੇਤਰਾਂ ਨੂੰ ਵੱਖ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਮੁਸਲਿਮ ਕੱਟੜਪੰਥੀਆਂ ਦੇ ਜੋਸ਼ ਭਰੇ ਨਾਅਰੇ ਨੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਆਸ ਪਾਸ ਦੇ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹਿੰਦੂ ਭੀੜ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਕੱਢ ਲਿਆ। ਦੋਵੇਂ ਭੀੜਾਂ ਹੁਣ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਪਟਨਾ ਪੁਲਿਸ, ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਕਾਂਗਰਸੀ ਨੇਤਾਵਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ, ਮੌਕੇ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚੀ ਅਤੇ ਭੜਕੀ ਹੋਈ ਭੀੜ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ, ਰੇਲਵੇ ਪਟੜੀਆਂ 'ਤੇ ਸਥਿਤੀ ਸੰਭਾਲ ਲਈ। ਕਾਫੀ ਸਮਝਾਉਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਭੀੜ ਪਿੱਛੇ ਹਟ ਗਈ। ਹਿੰਦੂ ਭੀੜ ਦਾ ਇੱਕ ਹਿੱਸਾ ਪਟਨਾ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਨੇੜੇ ਪਿੰਡ ਕੁਮਾਰਹਰ ਵਿੱਚ ਮੁੜ ਸੰਗਠਿਤ ਹੋ ਗਿਆ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਇੱਕ ਹੋਰ ਭੀੜ ਇੱਕ ਵੱਖਰੇ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਇਕੱਠੀ ਹੋਈ। ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਦੋਨਾਂ ਭੀੜਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਦਬੋਚ ਲਿਆ ਕਿ ਉਹ ਭੰਨਤੋੜ ਕਰਦੇ। ਇਹ 28 ਅਕਤੂਬਰ ਨੂੰ ਸੀ; ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪਟਨਾ ਜ਼ਿਲੇ ਦੇ ਪੇਂਡੂ ਖੇਤਰਾਂ 'ਚ ਮੁਸੀਬਤ ਫੈਲ ਗਈ, ਜੋ ਫਿਰ ਸਭ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋ ਗਈ। 29 ਅਤੇ 30 ਅਕਤੂਬਰ ਨੂੰ ਫੁਲਵਾਰੀਸ਼ਰੀਫ ਅਤੇ ਪੁਨਪੁਨ ਥਾਣਿਆਂ ਤੋਂ ਵੱਡੇ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਦੰਗੇ ਅਤੇ ਅੱਗਜ਼ਨੀ ਦੀਆਂ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈਆਂ ਸਨ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮਸੌਰਹੀ ਵਿਖੇ ਪਹਿਲੇ ਭਿਆਨਕ ਕਤਲੇਆਮ ਦੀ ਖ਼ਬਰ ਮਿਲੀ ਸੀ।

ਦੰਗੇ ਫਿਰ ਦੱਖਣ-ਪੂਰਬ ਵਿੱਚ ਬਿਹਾਰਸ਼ਰੀਫ ਅਤੇ ਗਯਾ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਵਿੱਚ ਜਹਾਨਾਬਾਦ ਉਪਮੰਡਲ ਦੀ ਉੱਤਰੀ ਸਰਹੱਦ ਵੱਲ ਫੈਲ ਗਏ।

27 ਅਕਤੂਬਰ ਨੂੰ ਪਟਨਾ ਦੇ ਸਥਾਨਕ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੇ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਨਾਲ ਸਲਾਹ ਮਸ਼ਵਰੇ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਕਾਬੂ ਕਰਨ ਲਈ ਫੌਜੀ ਸਹਾਇਤਾ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਪਰ 31 ਤੱਕ, ਪੁਲਿਸ ਦੇ ਇੰਸਪੈਕਟਰ-ਜਨਰਲ, ਕ੍ਰੀਡ, ਦੇ ਸੀ

Machine Translated by Google

ਇਹ ਰਾਏ ਹੈ ਕਿ ਸਥਿਤੀ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਾਬੂ ਹੇਠ ਸੀ। 31 ਅਕਤੂਬਰ ਨੂੰ ਫ਼ੌਰੀ ਫ਼ੌਜੀ ਸਹਾਇਤਾ ਲਈ ਮੁੜ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਫ਼ੌਜੀ ਗੈਰੀਸਨ ਦੇ ਇੰਚਾਰਜ ਬ੍ਰਿਗੇਡੀਅਰ ਨੇ ਭਾਰਤ ਛੱਡੋ ਅੰਦੋਲਨ ਦੌਰਾਨ ਭੜਕੀਆਂ ਹਿੰਸਾ ਦੀਆਂ ਅਜੀਬ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਸਥਿਤੀ '1942 ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਖਰਾਬ ਨਹੀਂ ਸੀ'। ਮੈਜਿਸਟਰੇਟਾਂ ਅਤੇ ਫੌਜਾਂ ਨੇ ਅੰਤ ਵਿੱਚ 3 ਅਤੇ 4 ਨਵੰਬਰ ਤੱਕ ਪਟਨਾ ਸਬ-ਡਿਵੀਜ਼ਨ ਦੇ ਅੰਦਰੂਨੀ ਹਿੱਸੇ ਵਿੱਚ ਪੁਜ਼ੀਸ਼ਨਾਂ ਲੈ ਲਈਆਂ। 5 ਤਰੀਕ ਤੱਕ, ਬਿਹਾਰ ਦੀ ਗੜਬੜੀ ਲਈ ਤਪੱਸਿਆ ਵਜੋਂ ਗਾਂਧੀ ਦਾ ਅੰਸ਼ਕ ਵਰਤ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਅੰਸ਼ਕ ਵਰਤ ਅਤੇ ਮਰਨ ਵਰਤ 'ਤੇ ਜਾਣ ਦੇ ਸੰਕਲਪ ਬਾਰੇ ਖ਼ਬਰਾਂ ਵਾਲੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਪਰਚੇ ਸਾਰੇ ਪਾਸੇ ਵੰਡੇ ਗਏ ਸਨ।

ਨਹਿਰੂ ਅਤੇ ਪਟੇਲ, ਲਿਆਕਤ ਅਲੀ ਖਾਨ ਅਤੇ ਬਦਨਾਮ ਸਰਦਾਰ ਅਬਦੁਰ ਰਾਬ ਨਿਸ਼ਤਰ ਦੇ ਨਾਲ, 3 ਨਵੰਬਰ ਨੂੰ ਪਟਨਾ ਪਹੁੰਚੇ। ਡਾ: ਰਾਜੇਂਦਰ ਪ੍ਰਸਾਦ, ਮੌਲਾਨਾ ਆਜ਼ਾਦ ਅਤੇ ਅਚਾਰੀਆ ਕ੍ਰਿਪਲਾਨੀ ਜਲਦੀ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਗਏ, ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵਾਇਸਰਾਏ। 6 ਤਰੀਕ ਨੂੰ ਪਟਨਾ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਵੱਡੇ ਇਕੱਠ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਨਹਿਰੂ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਇਹ ਮੇਰੇ ਲਈ ਸ਼ਰਮ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਇੱਥੇ ਆ ਕੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸਭਿਅਕ ਆਚਰਣ ਦੇ ਬੁਨਿਆਦੀ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਜਦੋਂ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਅਤੇ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਹੱਲ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ. ਸਭਿਅਕ ਆਚਰਣ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਮਿਆਰ ਦੁਆਰਾ ਕੁਧਰਮ ਅਤੇ ਗੁਆਂਢੀਆਂ ਦੀ ਹੱਤਿਆ ਨੂੰ ਜਾਇਜ਼ ਨਹੀਂ ਠਹਿਰਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਵਹਿਸ਼ੀਪੁਣੇ ਵੱਲ ਝੁਕਣ ਦਾ ਕੋਈ ਜਾਇਜ਼ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ, ਸਿਰਫ਼ ਇਸ ਲਈ ਕਿਉਂਕਿ ਕੁਝ ਸਾਥੀਆਂ ਨੇ ਆਪਣਾ ਸਿਰ ਕਿਤੇ ਹੋਰ ਗੁਆ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਸੂਬੇ ਵਿਚ ਜੋ ਕੁਝ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਉਹ ਸ਼ੁੱਧ ਅਤੇ ਸਧਾਰਨ ਗੁੰਡਾਗਰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਹਰ ਕੀਮਤ 'ਤੇ ਰੋਕਣਾ ਤੁਹਾਡਾ ਪਹਿਲਾ ਅਤੇ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਫਰਜ਼ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਸਿਰਫ਼ ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਨਹੀਂ ਬਦਲ ਸਕਦੇ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਵਿੱਚ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਹਿੱਸਾ ਨਹੀਂ ਲਿਆ।'

ਡਾ: ਰਾਜਿੰਦਰ ਪ੍ਰਸਾਦ ਨੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਨੂੰ ਦਾਗੀ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਸਰਕਾਰ ਤਾਕਤ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਾਲ ਇਸ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲਣ ਲਈ ਦ੍ਰਿੜ ਸੀ। ਕ੍ਰਿਪਲਾਨੀ ਨੇ ਟਿੱਪਣੀ ਕੀਤੀ ਕਿ 'ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਕੇ, ਤੁਸੀਂ ਸਿਰਫ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਅੰਦਰ ਅਤੇ ਬਾਹਰ ਆਪਣੇ ਦੁਸ਼ਮਣਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਕੀਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਲਈ ਗੱਦਾਰ ਸਾਬਤ ਹੋਏ ਹਨ।'

Machine Translated by Google

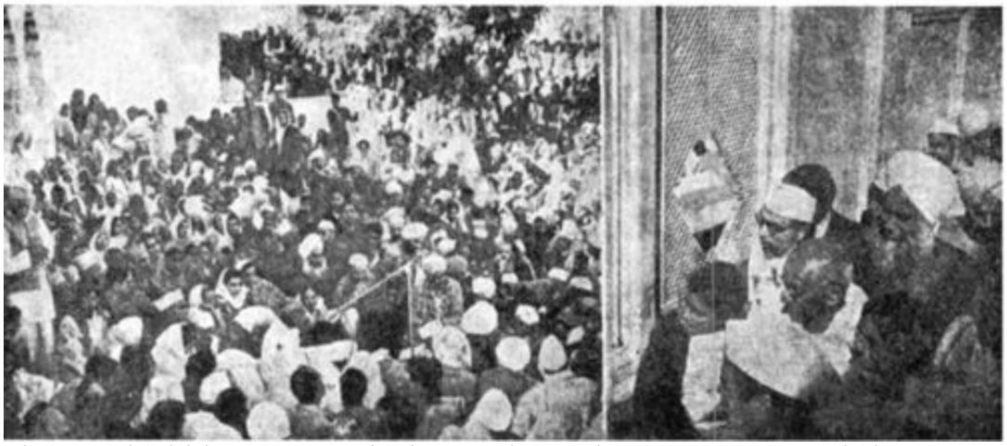

ਗਾਂਧੀ 27 ਜਨਵਰੀ 1948 ਨੂੰ ਮਹਿਰੌਲੀ ਵਿਖੇ ਖਵਾਜਾ ਕੁਤੁਬ-ਉਦ-ਦੀਨ ਦੀ ਦਰਗਾਹ ਅਤੇ ਦਰਗਾਹ ਦੇ ਅੰਦਰ ਉਪਾਸਕਾਂ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ।

PARACHINAR TRAGEDY WAS RESULT OF PAKISTAN INACTIONS

The recent tragedy at Parachinar (in Kurram Agency) has a background which it is necessary that the public should know, says a Press note issued by the Ministry of Relief and Rehabilitation.

[illegible]

CLEAN-UP DRIVE IN DELHI STATION

REMOVAL OF REFUGEES FROM PLATFORMS

(By Our Staff Correspondent)

Delhi railway station looked clean and neat yesterday when the railway authorities succeeded in removing a large number of refugees who were living on the platforms during the last few weeks. [illegible] some refugees seek shelter in the verandahs and waiting rooms and in the open space outside the railway platforms.

Dr R. L. Chopra, Divisional Medical Officer of the E.P.Ry., said that sanitary conditions were bad at the station when it was full of refugees. More than two truckloads of refuse thrown by the refugees had been removed every month since September. About 100 sweepers have been engaged in this work. Bleaching powder was often used to dispel bad odour at the station. A first-aid post has been set up at the station where daily passengers are inoculated against small-pox.

[illegible]

Maulana Azad's Appeal For Funds

[illegible]

Gandhiji Attends Mehrauli 'Urs'

(By Our Staff Correspondent)

Mahatma Gandhi visited the [illegible] of Khwaja Kutubuddin [illegible] at Mehrauli yesterday morning, where the Urs is being celebrated. Nearly [illegible] people, mostly Muslims, welcomed him.

[illegible]

GANDHIJI'S VISITORS

(By Our Staff Correspondent)

[illegible]

28 ਜਨਵਰੀ 1948 ਨੂੰ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਟਾਈਮਜ਼ ਵਿੱਚ ਛਪੀ ਮਹਿਰੌਲੀ ਦੇ ਉਰਸ ਲਈ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਫੇਰੀ ਦੀ ਖ਼ਬਰ ।

Machine Translated by Google

ਬਿਰਲਾ ਹਾਊਸ ਵਿਖੇ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਨਾਲ ਆਭਾ ਅਤੇ ਮਨੂ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ 'ਚਲਦੀਆਂ ਸਟਿਕਸ' ਸਨ।

Machine Translated by Google

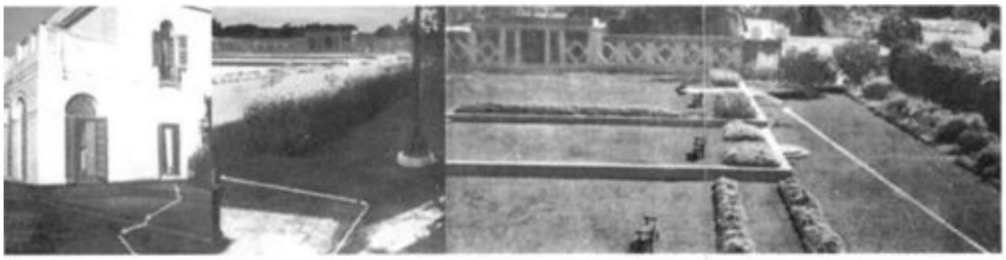

ਗਾਂਧੀ ਦੁਆਰਾ ਬਿਰਲਾ ਹਾਊਸ ਦੇ ਆਪਣੇ ਕਮਰੇ ਤੋਂ ਤੁਰਦਿਆਂ 30 ਜਨਵਰੀ 1948 ਨੂੰ ਉਹ ਰਸਤਾ ਅਪਣਾਇਆ ਗਿਆ ਜਿੱਥੇ ਉਸ ਦੀ ਹੱਤਿਆ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ।

ਉਹ ਥਾਂ ਜਿੱਥੇ 30 ਜਨਵਰੀ 1948 ਨੂੰ ਗਾਂਧੀ ਡਿੱਗਿਆ ਸੀ।

Machine Translated by Google

ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਸੇਵਾਦਾਰ ਅਤੇ ਬਿਰਲਾ ਘਰ ਦੀਆਂ ਔਰਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਸਰੀਰ ਦੇ ਕੋਲ ਸੋਗ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ।

ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਲਾਸ਼ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਪਈ ਸੀ, ਉਸਦੀ ਛਾਤੀ ਬੰਦੂਕ ਦੀ ਗੋਲੀ ਦੇ ਜ਼ਖਮਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਿਤ ਕਰਦੀ ਸੀ।

Machine Translated by Google

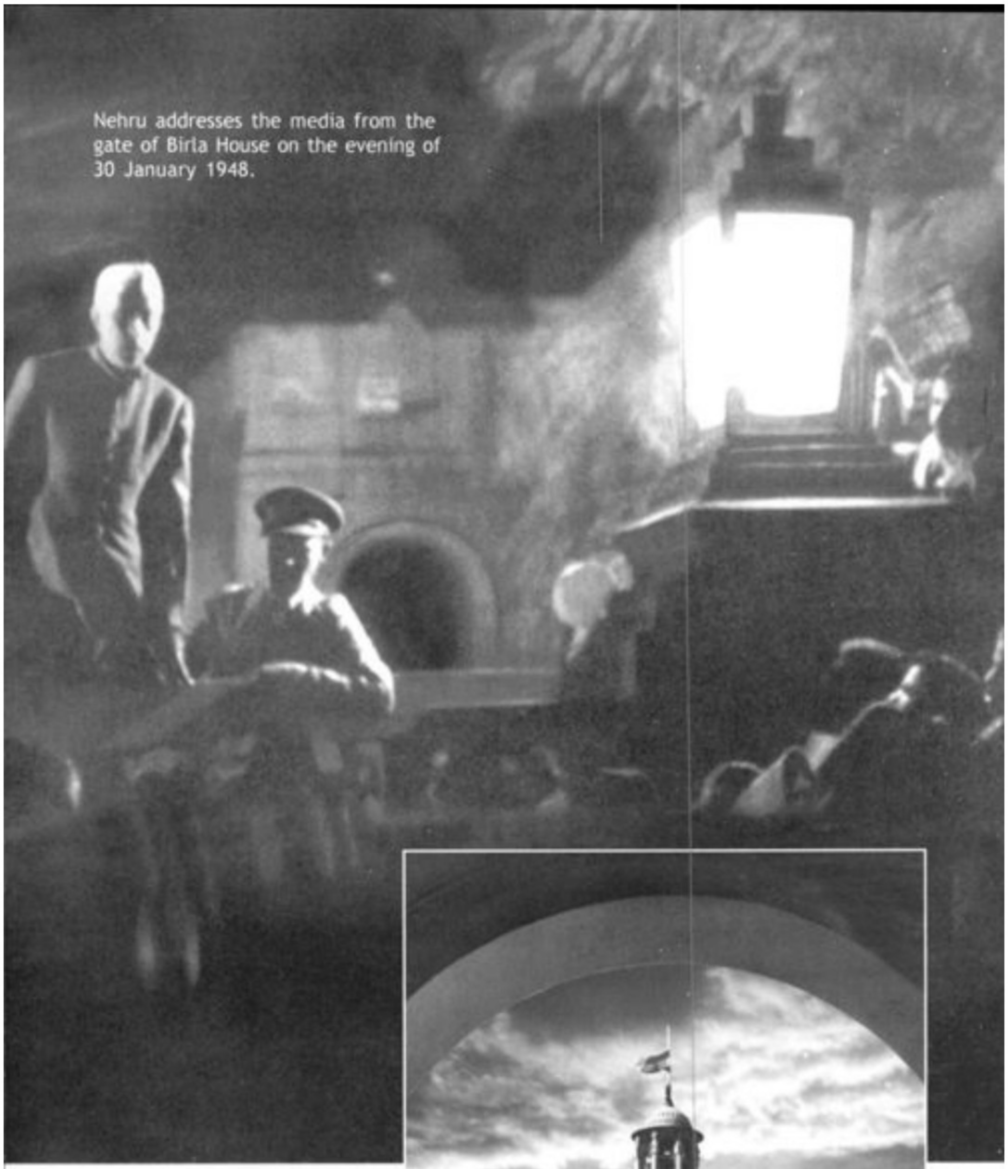

Nehru addresses the media from the gate of Birla House on the evening of 30 January 1948.

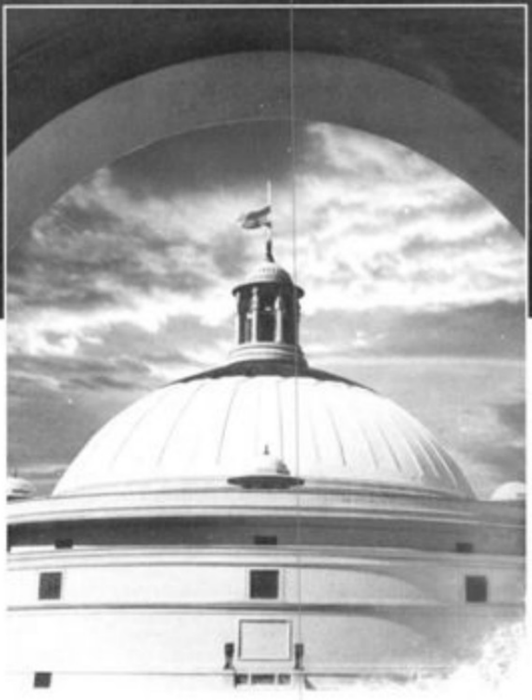

The flag atop Government House flies at half mast.

Machine Translated by Google

ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਦੇਹ ਤਿਰੰਗੇ ਵਿੱਚ ਲਿਪਟੀ, ਬਿਰਲਾ ਹਾਊਸ ਦੇ ਬਾਹਰ ਹਥਿਆਰਾਂ ਦੇ ਕੈਰੀਅਰ ਦੇ ਉੱਪਰ।

Machine Translated by Google

ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਨਜ਼ਦੀਕੀ ਸਹਿਯੋਗੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅੰਤਿਮ ਸੰਸਕਾਰ ਦੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਇੱਕ ਦੁਖੀ ਨਹਿਰੂ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਅੰਤਿਮ ਸੰਸਕਾਰ ਦੀਆਂ ਤਿਆਰੀਆਂ ਦਾ ਮੁਆਇਨਾ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ।

Machine Translated by Google

ਨਹਿਰੂ ਅੰਤਿਮ ਸੰਸਕਾਰ ਦੀ ਚਿਖਾ 'ਤੇ ਮਾਲਾ ਪਾਉਂਦੇ ਹੋਏ।

Machine Translated by Google

Machine Translated by Google

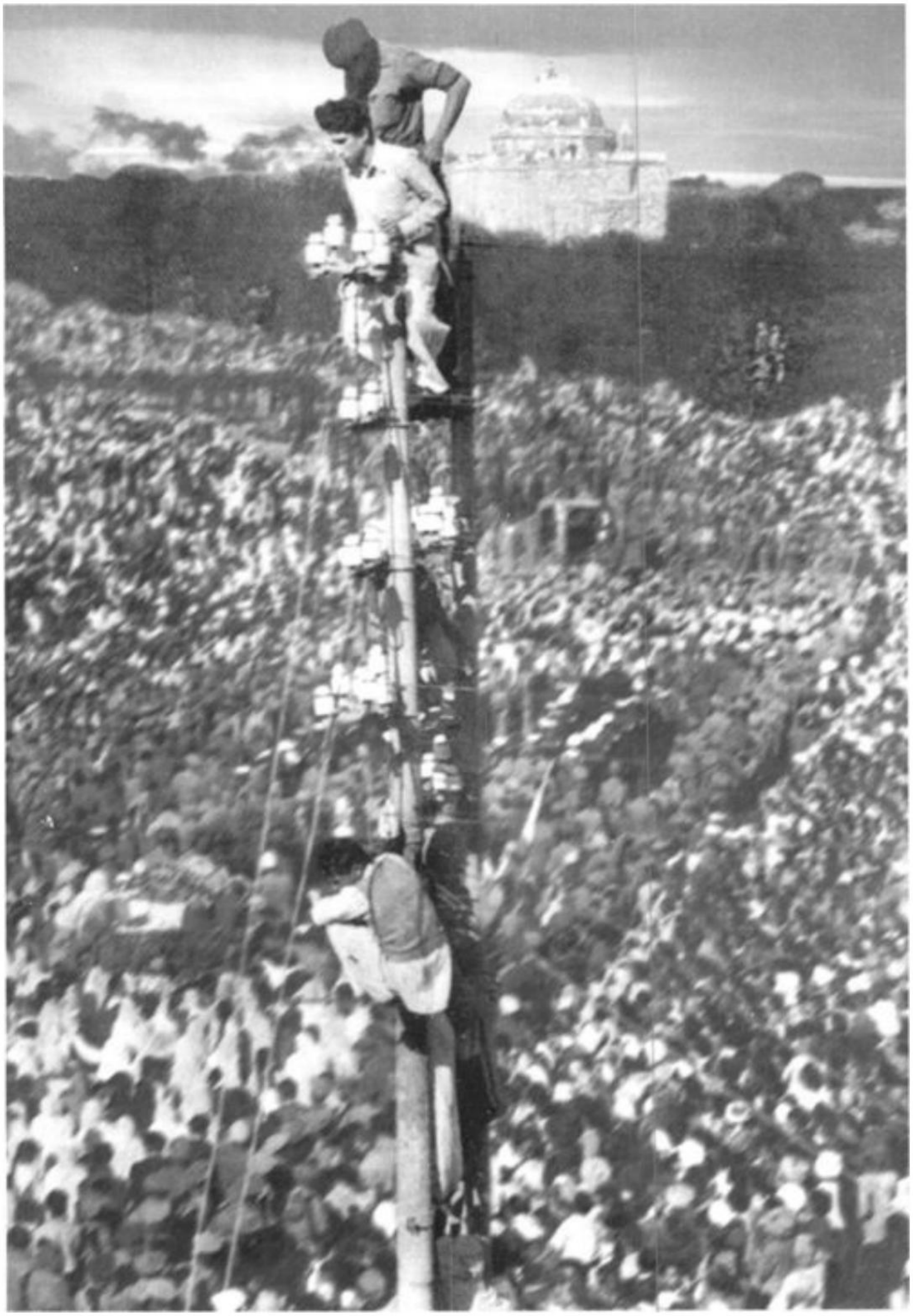

ਲੋਕ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਅੰਤਿਮ ਸੰਸਕਾਰ ਦੀ ਝਲਕ ਦੇਖਣ ਲਈ ਬਿਜਲੀ ਅਤੇ ਤਾਰ ਦੇ ਖੰਭਿਆਂ 'ਤੇ ਬੈਠੇ ਸਨ।

(ਸਾਹਮਣੇ ਵਾਲਾ ਪੰਨਾ):
ਅੰਤਿਮ ਸੰਸਕਾਰ ਕਿੰਗ ਜਾਰਜ ਦੀ ਮੂਰਤੀ ਦੇ ਦੁਆਲੇ ਘੁੰਮਦਾ ਹੈ।

Machine Translated by Google

ਪਟੇਲ ਅਤੇ ਰਾਮਦਾਸ ਗਾਂਧੀ ਡਾ. ਸੁਸ਼ੀਲਾ ਨਈਅਰ, ਮਨੂ ਅਤੇ ਆਭਾ ਨੂੰ ਦਿਲਾਸਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਜਦੋਂ ਉਹ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਹੰਝੂਆਂ ਨਾਲ ਵਿਦਾਈ ਦਿੰਦੇ ਹਨ।

ਰਾਜ ਮਾਰਗ 'ਤੇ ਅੰਤਿਮ ਸੰਸਕਾਰ।

Machine Translated by Google

ਗਵਰਨਰ ਜਨਰਲ ਦੇ ਮਾਊਂਟਡ ਗਾਰਡ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਅੰਤਿਮ-ਸੰਸਕਾਰ ਦੀ ਚਿਤਾ ਵੱਲ ਧੱਕੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਰੋਕਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਵਿੱਚ ਬਲਦੀ ਚਿਤਾ ਨੂੰ ਘੇਰਦੇ ਹਨ।

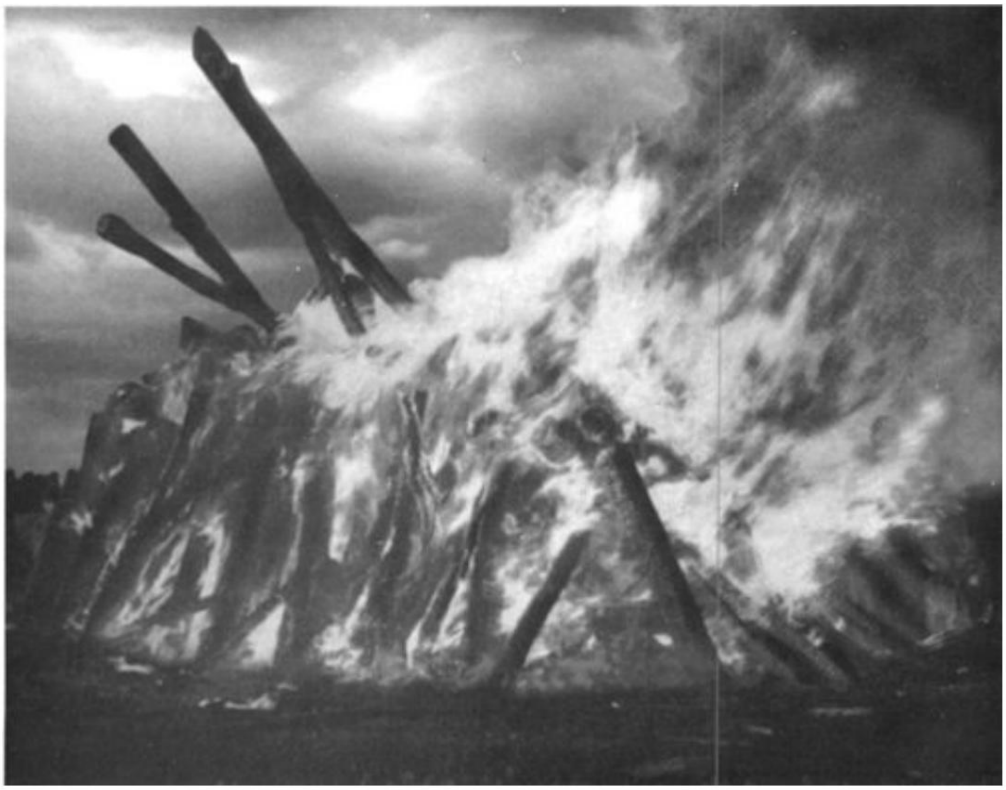

Machine Translated by Google

ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਨਹਿਰੂ ਨੇ ਗਵਰਨਰ ਜਨਰਲ ਮਾਊਂਟਬੈਟਨ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕੀਤੀ।

ਰਾਜਕੁਮਾਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਕੌਰ, ਚੀਨੀ ਰਾਜਦੂਤ ਅਤੇ ਮੌਲਾਨਾ ਅਬੁਲ ਕਲਾਮ ਆਜ਼ਾਦ ਮਾਊਂਟਬੈਟਨ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਨਾਲ ਹਨ।

6 ਨਵੰਬਰ ਦੀ ਰਾਤ ਨੂੰ ਨਹਿਰੂ ਨੇ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਰਿਪੋਰਟ ਭੇਜੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਉਸ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਗਰੀਬ ਕਿਵੇਂ ਦੁੱਖ ਭੋਗ ਰਹੇ ਹਨ। ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬਿਹਾਰ ਦੇ ਹਾਲਾਤ ਵਿੱਚ ਬਦਲਾਅ ਦਾ ਵੀ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ। ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਸਮੁੱਚੀ ਸਥਿਤੀ 'ਚ ਸ਼ਾਂਤੀ ਬਣੀ ਹੋਈ ਹੈ। 7 ਤਰੀਕ ਨੂੰ ਪਟਨਾ, ਮੋਂਗੀਰ ਅਤੇ ਗਯਾ ਤੋਂ ਆਪਣੀ ਉਡਾਣ ਦੇ ਦੌਰਾਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਦੇਖਿਆ ਕਿ 'ਸਾਧਾਰਨ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਬਹੁਤ ਸ਼ਾਂਤਮਈ ਸੀ, ਖੇਤਾਂ ਵਿੱਚ ਵਾਹੁਣ ਵਾਲੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੇ ਨਾਲ'। 8ਵੀ ਤੱਕ ਨਹਿਰੂ ਨੇ ਲਿਖਿਆ: 'ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕੋਈ ਨਿਰਣਾ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਪੁੰਜ

Machine Translated by Google

ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਖਿਲਾਫ ਅੰਦੋਲਨ ਖਤਮ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਇੱਥੇ ਇੱਕ ਨਵੀਂ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਦਿਖਾਈ ਦੇ ਰਹੀ ਸੀ ਜੋ ਆਸ਼ਾਵਾਦੀ ਸੀ: 'ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੇ ਸੁਝਾਅ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਉਜਾੜੇ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿੱਚ ਵਾਪਸ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਉਹ ਅਜੇ ਵੀ ਮੌਜੂਦ ਹਨ ਤਾਂ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜਾਇਦਾਦ ਦੀ ਦੇਖਭਾਲ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕੇ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਾਹਲੀ ਵਿੱਚ ਛੱਡ ਦਿੱਤੀ ਸੀ, ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਝੋਨੇ ਦੀਆਂ ਫਸਲਾਂ ਨੂੰ ਕੱਟਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜੋ ਪੱਕ ਚੁੱਕੀਆਂ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੱਟ ਕੇ ਹੋਰਾਂ ਵੱਲੋਂ ਖੋਹ ਲਏ ਜਾਣ ਦਾ ਖ਼ਤਰਾ ਸੀ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਸਵੈ-ਰੱਖਿਆ ਦੀ ਮੁਢਲੀ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਜਾਇਦਾਦ ਦੇ ਪਿਆਰ ਨੂੰ ਥਾਂ ਦੇ ਰਹੀ ਸੀ। ਇਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿੱਚ ਸਧਾਰਣਤਾ ਦੇ ਕੁਝ ਮਾਪ ਦੀ ਵਾਪਸੀ ਦਾ ਸੰਕੇਤ ਸੀ।

ਸੋਲਾਂ ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਛੇ ਦੰਗਿਆਂ ਨਾਲ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋਏ ਸਨ। ਸਰਕਾਰੀ ਅੰਕੜਿਆਂ ਅਨੁਸਾਰ 9,869 ਘਰ ਨੁਕਸਾਨੇ ਗਏ ਜਾਂ ਤਬਾਹ ਹੋਏ; ਪੁਲਿਸ ਅਤੇ ਫੌਜ ਦੁਆਰਾ 2,186 ਰਾਉਂਡ ਫਾਇਰ ਕੀਤੇ ਗਏ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ 393 ਲੋਕ ਮਾਰੇ ਗਏ ਅਤੇ 100 ਜ਼ਖਮੀ ਹੋਏ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਕਤਲ ਕੀਤੇ ਗਏ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸਹੀ ਗਿਣਤੀ ਦਾ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਗਾਉਣਾ ਮੁਸ਼ਕਲ ਸੀ, ਪਰ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਦੰਗਿਆਂ ਵਿੱਚ ਮਾਰੇ ਗਏ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ 5,400 ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਸੀ। ਫ੍ਰੈਂਡਜ਼ ਸਰਵਿਸਿਜ਼ ਯੂਨਿਟ ਨੇ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਗਾਇਆ ਕਿ ਮਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ 10,000 ਸੀ। ਸੱਚਾਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਨਾਂ ਅੰਕੜਿਆਂ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਕਿਤੇ ਹੈ।

ਬਿਹਾਰ ਦੇ ਕਤਲੇਆਮ ਨੇ ਆਖਰਕਾਰ ਭਾਰਤ ਦੀ ਵੰਡ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪਿੱਛੇ ਮੁੜ ਕੇ ਨਹੀਂ ਦੇਖਿਆ ਗਿਆ: ਘਟਨਾਵਾਂ ਕੰਟਰੋਲ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੋ ਗਈਆਂ, ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਭਾਰਤ ਦੀ ਵੰਡ ਅਤੇ ਆਬਾਦੀ ਦੇ ਵੱਡੇ ਅਦਲਾ-ਬਦਲੀ ਵੱਲ ਲੈ ਗਈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਸਿਰਫ ਜਿਨਾਹ ਅਤੇ ਉਸਦੀ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਪਰ ਦੋਵਾਂ ਦੁਆਰਾ ਅਵਿਵਹਾਰਕ ਅਤੇ ਬੇਲੋੜੀ ਸਮਝਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਕਾਂਗਰਸ ਅਤੇ ਬਸਤੀਵਾਦੀ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ।

ਬਿਹਾਰ ਉਹ ਮੌਕਾ ਸੀ ਜਿਸ ਦੀ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਉਡੀਕ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ।

ਬਿਹਾਰ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਨੇ 1 ਦਸੰਬਰ ਨੂੰ ਦੰਗਿਆਂ ਬਾਰੇ ਇੱਕ ਰਿਪੋਰਟ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ-ਪ੍ਰਾਯੋਜਿਤ ਪ੍ਰੈਸ ਦੁਆਰਾ ਵਿਆਪਕ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਚਾਰਿਆ ਗਿਆ। ਕਾਂਗਰਸ ਪਾਰਟੀ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਨੇਤਾਵਾਂ 'ਤੇ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ 'ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਜੰਗ ਦੀ ਇੱਕ ਭੂਮੀਗਤ ਕੌਂਸਲ ਬਣਾਈ ਗਈ ਹੈ ਜਿਸ ਨੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਕਤਲੇਆਮ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਬਣਾਈ ਅਤੇ ਅੰਜ਼ਾਮ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਕਤਲੇਆਮ ਦੀ ਮੁਹਿੰਮ ਦੀ ਹਾਈ ਕਮਾਂਡ ਵਜੋਂ ਕੰਮ ਕੀਤਾ।' ਬਿਹਾਰ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨਮੰਤਰੀ, ਸ਼੍ਰੀਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਸਿਨਹਾ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਮੁਸਲਮਾਨ ਵੀ ਆਪਣਾ ਸੱਚਾ ਮਿੱਤਰ ਅਤੇ ਦਾਨੀ ਸਮਝਦੇ ਸਨ, ਨੂੰ ਇੱਕ ਕਾਤਲ ਕਰਾਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਦੋਸ਼ ਲਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਸਨੇ ਸਰਕਾਰੀ ਅਫਸਰਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਦਸਤਖਤਾਂ ਹੇਠ ਲਿਖਤੀ ਹੁਕਮ ਜਾਰੀ ਕੀਤੇ ਹਨ ਕਿ ਨਿਕਾਸੀ ਲਈ ਕੋਈ ਮਦਦ ਨਾ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਬਚਾਅ ਕਾਰਜ ਅਤੇ ਇਸ ਹੁਕਮ ਦੀ ਸਖ਼ਤੀ ਨਾਲ ਪਾਲਣਾ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ। ਜੈਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਨਾਰਾਇਣ, ਸਮਾਜਵਾਦੀ ਨੇਤਾ, ਜਿਸ ਨੇ ਕਾਂਗਰਸ ਦੀ ਸਖ਼ਤ ਆਲੋਚਨਾ ਕੀਤੀ ਸੀ ਅਤੇ ਕਈ ਕਾਂਗਰਸੀਆਂ 'ਤੇ ਦੰਗਿਆਂ ਵਿਚ ਹਿੱਸਾ ਲੈਣ ਦਾ ਜਨਤਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਇਆ ਸੀ, ਨੂੰ ਲੀਗ ਦੁਆਰਾ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ 'ਅਤਿ ਸੰਪਰਦਾਇਕ' ਦਾ ਲੇਬਲ ਲਗਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਲੀਗ ਦੇ ਇਲਜ਼ਾਮ ਇੰਨੇ ਲਾਪਰਵਾਹ ਅਤੇ ਦੂਰਅੰਦੇਸ਼ੀ ਸਨ ਕਿ ਨਹਿਰੂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਕਰਨ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਹੋਣਾ ਪਿਆ।

Machine Translated by Google

ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਢੰਗ ਨਾਲ: 'ਰਿਪੋਰਟ ਇੰਨੀ ਜੰਗਲੀ ਅਤੇ ਗੈਰ-ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰਾਨਾ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਨੂੰ ਮਹੱਤਵ ਦੇਣਾ ਅਸੰਭਵ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ'।

ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਦੇ ਯਤਨਾਂ ਨੂੰ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਅਤੇ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਕਾਂਗਰਸ ਦੀਆਂ ਮੂਰਖਤਾਵਾਂ ਦੁਆਰਾ ਸ਼ਾਮਲ ਹਿੰਦੂ ਸੱਜੇ ਵਿੰਗ ਦੁਆਰਾ ਭਰਪੂਰ ਮਦਦ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਸਈਅਦ ਅਬਦੁਲ ਅਜ਼ੀਜ਼, ਇੱਕ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਨੇਤਾ ਅਤੇ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਕੱਟੜ ਆਲੋਚਕ, ਨੇ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਨੁਕਸਾਨਦੇਹ ਰਿਪੋਰਟ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਦਿਖਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਪੁਲਿਸ ਅਤੇ ਨਾਗਰਿਕ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਦੰਗਾਕਾਰੀਆਂ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰਨ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਹੱਲਾਸ਼ੇਰੀ ਦੇਣ ਅਤੇ ਅਪਰਾਧਿਕ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਕਿੰਨਾ ਕੁ ਦੋਸ਼ੀ ਸੀ। ਉਸਦੀ ਖੋਜ ਨੇ ਦਿਖਾਇਆ ਕਿ, ਭਾਵੇਂ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦਾ ਕਤਲ, ਬਲਾਤਕਾਰ ਅਤੇ ਵਿਗਾੜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਜਾਇਦਾਦਾਂ ਨੂੰ ਲੁੱਟਿਆ ਗਿਆ, ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ - ਕੁਝ ਗਜ਼ ਦੇ ਅੰਦਰ- ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ - ਪੁਲਿਸ ਸਟੇਸ਼ਨ ਜਾਂ ਮੈਜਿਸਟ੍ਰੇਟੀ ਤੋਂ ਦੋ ਮੀਲ ਤੋਂ ਵੱਧ, ਦਿਨਾਂ ਤੱਕ ਕੋਈ ਕਾਰਵਾਈ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਪੀੜਤਾਂ ਦੀ ਜਾਨ ਜਾਂ ਜਾਇਦਾਦ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਲਈ। ਉਦਾਹਰਣ ਵਜੋਂ, ਪੂਨਪੁਨ ਅਤੇ ਹਿਲਸਾ ਥਾਣੇ ਤੋਂ ਸੌ ਗਜ਼ ਦੇ ਅੰਦਰ ਸਨ; ਮਸੌਰਹੀ ਅਤੇ ਤਰੇਗਨਾ ਰੇਲਵੇ ਸਟੇਸ਼ਨ ਕ੍ਰਮਵਾਰ ਤਿੰਨ ਸੌ ਅਤੇ ਚਾਰ ਸੌ ਗਜ਼ ਦੇ ਅੰਦਰ; ਅੱਧੇ ਮੀਲ ਦੇ ਅੰਦਰ ਚਿਸਤੀਪੋਰ ਅਤੇ ਪਲਾਵਾਪੋਰ; ਅਟਾਸਰਾਏ ਅਤੇ ਮਨੌਰਾ ਇੱਕ ਮੀਲ ਦੇ ਅੰਦਰ ਅਤੇ ਕੈਲਾ ਪੁਲਿਸ ਸਟੇਸ਼ਨ ਤੋਂ ਡੇਢ ਮੀਲ ਦੇ ਅੰਦਰ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਥਾਵਾਂ 'ਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦਾ ਯੋਜਨਾਬੱਧ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਕਤਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਜਾਇਦਾਦਾਂ ਨੂੰ ਲੁੱਟਿਆ ਗਿਆ। ਅਬਦੁਲ ਅਜ਼ੀਜ਼ ਨੇ ਆਪਣੇ ਨੁਕਸਾਨਦੇਹ ਬਿਆਨ ਨੂੰ ਸਮਾਪਤ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਕਿਹਾ: 'ਜੇਕਰ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਅਤੇ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਲਈ ਆਪਣੇ ਫਰਜ਼ ਅਤੇ ਦ੍ਰਿੜਤਾ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਹੁੰਦੀ, ਤਾਂ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ 100 ਕਾਂਸਟੇਬਲ, 15 ਸਬ-ਇੰਸਪੈਕਟਰ, 10 ਇੰਸਪੈਕਟਰ, 2 ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪੁਲਿਸ ਸੁਪਰਡੈਂਟ, 10 ਮੈਜਿਸਟ੍ਰੇਟ ਅਤੇ 2. ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਮੈਜਿਸਟਰੇਟਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸਿੱਧੇ ਦੋਸ਼ ਹੇਠ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਮਰਦਾਂ, ਔਰਤਾਂ ਅਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਬੇਰਹਿਮੀ ਨਾਲ ਕਤਲ ਕਰਨ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦੇਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਮਾਰਿਆ ਜਾਂ ਜ਼ਖਮੀ ਹੋਣ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ।

ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਘੋਸ਼ਿਤ ਰਾਹਤ ਉਪਾਅ ਅਤੇ ਮੁਆਵਜ਼ੇ ਅਪਰਾਧਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਹੌਲੀ ਰਫਤਾਰ ਨਾਲ ਪੀੜਤ ਲੋਕਾਂ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚੇ। ਬੇਨੀਬਾਦ ਵਿੱਚ, ਰੁ. 45,000 ਮੁਸਲਿਮ ਬਚੇ ਹੋਏ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡਣ ਦੀ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ, ਪਰ ਇਹ ਛੇ ਮਹੀਨਿਆਂ ਬਾਅਦ ਹੀ ਵੰਡਿਆ ਗਿਆ ਜਦੋਂ ਗਾਂਧੀ ਪਿੰਡ ਪਹੁੰਚਿਆ। ਦ ਸਟੇਟਸਮੈਨ, ਬਿਹਾਰ ਦੰਗਿਆਂ 'ਤੇ ਲੇਖਾਂ ਦੀ ਇੱਕ ਲੜੀ ਵਿੱਚ, ਦੰਗਿਆਂ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਣ ਦੇ ਤਰੀਕੇ ਦੀ ਸਖ਼ਤ ਆਲੋਚਨਾ ਕਰਦਾ ਸੀ। 8 ਨਵੰਬਰ ਨੂੰ ਛਪੇ ਇੱਕ ਲੇਖ, ਜਿਸਦਾ ਸਿਰਲੇਖ 'ਅਪਮਾਨ ਵੀ' ਸੀ, ਨੇ ਕਿਹਾ: 'ਇੰਨੀ ਵਿਸ਼ਾਲਤਾ ਦਾ ਕਤਲੇਆਮ ਪੂਰਵ ਸੰਕੇਤਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਸ਼ਾਇਦ ਹੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਸਥਾਨਕ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਬੇਖਬਰ ਨਜ਼ਰ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ। 13 ਨਵੰਬਰ ਦੇ ਇਕ ਹੋਰ ਲੇਖ ਵਿਚ: 'ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਬਿਹਾਰ ਦੀ ਤ੍ਰਾਸਦੀ ਗੰਭੀਰਤਾ ਵਿਚ ਬੰਗਾਲ ਦੀ ਤ੍ਰਾਸਦੀ ਵਰਗੀ ਹੈ, ਹੋਰ ਵੇਰਵਿਆਂ ਵਿਚ ਵੀ ਨਿਰਾਸ਼ਾਜਨਕ ਸਮਾਨਤਾ ਪਾਈ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਗਵਰਨਰ ਦੀ ਹੌਲੀ ਚੱਲ ਰਹੀ ਹੈ ਜਾਂ ਮੌਕੇ 'ਤੇ ਨਹੀਂ; ਮੰਤਰੀਆਂ ਨੇ ਜ਼ਾਹਰਾ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿਚ ਇਹ ਸੋਚ ਕੇ ਵੰਡਿਆ ਕਿ ਕੀ ਕੁਝ ਦੰਗੇ ਚੰਗੇ ਜਾਂ ਮਾੜੇ ਨਹੀਂ ਹੋਣਗੇ, ਅਤੇ ਬਾਅਦ ਵਿਚ, ਸੰਕਟ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ.

Machine Translated by Google

ਕਤਲੇਆਮ, ਭੀੜ ਨੂੰ ਅਨੁਸ਼ਾਸਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਕਾਫ਼ੀ ਅਸਮਰੱਥ ਹੈ... ਨਾਜ਼ੁਕ ਸਮੇਂ 'ਤੇ ਰਾਜਪਾਲ ਦੀ ਗੈਰਹਾਜ਼ਰੀ ਨੇ ਸੱਚਮੁੱਚ ਟਿੱਪਣੀ ਪੈਦਾ ਕੀਤੀ ਹੈ।

ਦੰਗਿਆਂ ਨੂੰ ਕਾਬੂ ਹੇਠ ਲਿਆਉਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕਾਂਗਰਸ ਨੇ ਇੱਕ ਵੱਡੀ ਭੁੱਲ ਕੀਤੀ। ਇਹ ਇੱਕ ਅਗਾਊਂ ਸਿੱਟਾ ਸੀ ਕਿ ਦੰਗੇ-ਗ੍ਰਸਤ ਖੇਤਰਾਂ ਤੋਂ ਭੱਜਣ ਵਾਲੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੀ ਇੱਕ ਵੱਡੀ ਲਹਿਰ ਹੋਵੇਗੀ। ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਤੁਰੰਤ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ ਕੈਂਪ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨ ਬਾਰੇ ਸੋਚਿਆ। ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਦੁਆਰਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੇ ਗਏ ਬੇਰਹਿਮ ਹਮਲੇ ਨੂੰ ਖੋਰਾ ਲਾਉਣ ਲਈ, ਸ਼ੈੱਲ ਤੋਂ ਹੈਰਾਨ ਬਿਹਾਰ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਕੈਂਪਾਂ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਅਤੇ ਸੰਚਾਲਨ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਨੂੰ ਸੌਂਪ ਦਿੱਤੀ। ਯੋਜਨਾਬੱਧ ਤੌਰ 'ਤੇ, ਲੀਗ ਨੇ ਕੈਂਪਾਂ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਇਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ ਕਿ ਉਹ ਮੁਸਲਮਾਨ ਪੀੜਤਾਂ ਨੂੰ ਅਲੱਗ-ਥਲੱਗ ਕਰ ਸਕਣ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਕੇਂਦਰਿਤ ਕਰ ਸਕਣ ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਹ ਇੱਕ ਮੁਸਲਿਮ ਹੋਮਲੈਂਡ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਲਈ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਖੇਤਰ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਕਰ ਸਕਣ। ਡੇਰੇ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਲੱਗਭੱਗ ਬੰਦ ਹੋ ਗਏ ਸਨ। ਬਿਹਾਰ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਭੇਜੀ ਗਈ ਰਾਹਤ ਸਮੱਗਰੀ ਜਿਨਾਹ ਵੱਲੋਂ ਭੇਜੀ ਜਾਣ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਕਈ ਡੇਰਿਆਂ 'ਤੇ ਖਾਕਸਰਾਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਕੱਟੜ ਅਨਸਰਾਂ ਦੇ ਜੱਥੇ ਨੇ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ; ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਰਾਹਤ ਸਮੱਗਰੀ ਅਤੇ ਰਾਸ਼ਨ ਦਾ ਇੱਕ ਵੱਡਾ ਹਿੱਸਾ ਆਪਣੀ ਵਰਤੋਂ ਲਈ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ। ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਈ ਕਮੀ ਦਾ ਦੋਸ਼ ਬਿਹਾਰ ਸਰਕਾਰ 'ਤੇ ਲਗਾਇਆ ਗਿਆ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੀੜਤਾਂ ਵਿਚ ਗੁੱਸਾ ਹੋਰ ਵਧ ਗਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦਿਵਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਉਦੋਂ ਹੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਗੇ ਜਦੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਆਪਣਾ ਦੇਸ਼ ਹੋਵੇਗਾ।

ਜਨਵਰੀ 1947 ਤੱਕ ਲਗਭਗ 75,000 ਬਿਹਾਰੀ ਮੁਸਲਮਾਨ ਬੰਗਾਲ ਚਲੇ ਗਏ ਸਨ।
ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ ਵਿਚ ਪਰਵਾਸੀਆਂ ਨੂੰ ਵਸਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਉਹ ਸਾਰੇ ਬਿਹਾਰ ਦੀ ਸਰਹੱਦ 'ਤੇ ਸਨ ਜਿਸ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਇਸ ਖੇਤਰ ਨੂੰ ਮੁਸਲਿਮ ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਵਾਲਾ ਖੇਤਰ ਬਣਾਉਣਾ ਸੀ। ਬੰਗਾਲ ਦੀ ਇਹ ਸਰਹੱਦ ਮੱਧ ਭਾਰਤ ਦੀ ਕਬਾਇਲੀ ਭੂਮੀ ਬਿਹਾਰ ਦੇ ਸੰਥਾਲ ਪਰਗਨਾ ਨਾਲ ਲੱਗਦੀ ਸੀ। ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਭੇਜੇ ਗਏ ਇੱਕ ਦਸਤਾਵੇਜ਼, ਜੋ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਖੋਜਿਆ ਗਿਆ, ਨੇ ਖੁਲਾਸਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਛੋਟਾਨਾਗਪੁਰ ਅਤੇ ਸੰਥਾਲ ਪਰਗਾਨਾ ਦੇ ਆਦਿਵਾਸੀ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਸਹਿਯੋਗ ਨਾਲ ਇੱਕ ਸੁਤੰਤਰ ਝਾਰਖੰਡ ਲਈ ਇੱਕ ਅੰਦੋਲਨ ਛੇੜਨ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਬਣਾ ਰਹੀ ਸੀ। ਝਾਰਖੰਡ ਫਿਰ ਕੇਂਦਰੀ ਪ੍ਰਾਂਤਾਂ ਦੇ ਆਦਿਵਾਸੀਆਂ ਨਾਲ ਸੰਘ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰੇਗਾ ਅਤੇ ਆਖਰਕਾਰ ਹੈਦਰਾਬਾਦ ਦੇ ਨਿਜ਼ਾਮ ਦੇ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਾਂ ਨਾਲ ਜੁੜ ਜਾਵੇਗਾ ਜੋ ਗੋਆ ਦੀ ਪੁਰਤਗਾਲੀ ਬਸਤੀ ਨਾਲ ਸੰਧੀ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭਾਰਤ ਦਾ ਇੱਕ ਹਿੱਸਾ ਪੂਰਬ ਵਿੱਚ ਬੰਗਾਲ ਤੋਂ ਕੱਟਿਆ ਜਾਵੇਗਾ, ਇਸਦੇ ਕੇਂਦਰੀ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਲੰਘਦਾ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਪੱਛਮੀ ਤੱਟ ਉੱਤੇ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ। ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਵੰਡਣ ਦੀਆਂ ਆਪਣੀਆਂ ਯੋਜਨਾਵਾਂ ਬਣਾਉਣ ਦੇ ਇੱਕ ਉੱਨਤ ਪੜਾਅ ਵਿੱਚ ਸੀ, ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਹੋਰ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਸੰਗਠਨਾਂ ਨਾਲ ਸੰਪਰਕ ਸਥਾਪਤ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਇਹ ਗੱਲ ਸੰਥਾਲ ਪਰਾਗਾਨਾ ਆਦਿਵਾਸੀ ਸਭਾ ਦੇ ਸਕੱਤਰ ਕਾਨੂ ਕਿੱਕੂ ਦੇ ਭਾਸ਼ਣ ਤੋਂ ਜ਼ਾਹਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਦੀ ਸਪਾਂਸਰਡ 'ਡਿਵੀਜ਼ਨ ਆਫ਼ ਬਿਹਾਰ ਕਾਨਫਰੰਸ' ਵਿਚ ਬੋਲਦਿਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ, 'ਇਹ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਧੋਖਾ ਹੈ।

Machine Translated by Google

ਸੰਵਿਧਾਨਵਾਦ ਕਿ ਆਦਿਵਾਸੀ, ਜੋ ਕੁੱਲ ਆਬਾਦੀ ਦਾ ਸੱਤਰ ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਬਣਦੇ ਹਨ, ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਹੀ ਆਮ ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਸਿਮਟ ਕੇ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਮੰਗੋਲ, ਆਰੀਅਨ ਜਾਂ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਲਈ ਕਿਸੇ ਵੀ ਨਸਲ ਨੂੰ ਛੱਡ ਦਿਓ ਅਤੇ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਇਸਦੇ ਅਸਲੀ ਨਿਵਾਸੀਆਂ, ਆਦਿਵਾਸੀਆਂ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕਰ ਦਿਓ। ਨਸਲੀ ਅਤੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਅਸੀਂ ਹਿੰਦੂਆਂ ਤੋਂ ਵੱਖਰੀਆਂ ਹਸਤੀਆਂ ਹਾਂ। ਭੂਗੋਲਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਝਾਰਖੰਡ ਬਾਕੀ ਬਿਹਾਰ ਤੋਂ ਵੱਖਰਾ ਹੈ, ਅਸੀਂ ਸਿਰਫ਼ ਇਹੀ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ: "ਝਾਰਖੰਡ ਤੋਂ ਹੱਥ ਧੋਵੋ।" ਲੀਗ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਸਮੂਹਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ ਜੋ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਨਾਲ ਟਕਰਾਅ ਵਿੱਚ ਸਨ, ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਵੰਡਣ ਦੀ ਆਪਣੀ ਲਾਲਸਾ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰਨ ਲਈ।

ਪਿਆਰੇਲਾਲ ਨੇ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਿਆਨ ਕੀਤਾ ਹੈ: 'ਉਹ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਜਿਸ ਵੱਲ ਗਾਂਧੀ ਆ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਫੜਾ-ਦਫੜੀ ਅਤੇ ਹਿੰਸਾ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਆਤਮ-ਨਿਰੀਖਣ ਅਤੇ ਸਵੈ-ਜਾਂਚ ਲਈ ਅਗਵਾਈ ਕਰਨੀ ਸੀ; ਕਠੋਰ ਦਿਲਾਂ ਨੂੰ ਸੱਚੀ ਤੋਬਾ ਕਰਨ ਲਈ; ਸਥਿਰ ਦੋਸਤਾਂ ਅਤੇ ਦੁਸ਼ਮਣਾਂ 'ਤੇ ਜਿੱਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਆਪਣੇ ਸਵਾਰਥ ਲਈ ਗਲਤ ਸਮਝਦੇ ਸਨ; ਪਿਆਰ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਜਿੱਥੇ ਨਫ਼ਰਤ ਅਤੇ ਚਲਾਕੀ ਨੇ ਰਾਜ ਕੀਤਾ; ਅਤੇ ਅੰਤ ਵਿੱਚ, ਇੱਕ ਤਾਕਤਵਰ ਸੰਗਠਨ ਨੂੰ ਬੁਲਾਉਣ ਲਈ ਜੋ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਭੁੱਲ ਗਈ ਸੀ, ਫਰਜ਼ ਦੇ ਮਾਰਗ 'ਤੇ ਵਾਪਸ ਆ ਗਈ ਸੀ, ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਮਹੂਰੀਅਤ ਦੀਆਂ ਨੀਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਤੋਂ ਹੀ ਹਿਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਸਦੀ ਅਹਿੰਸਾ ਨੂੰ ਸਰਵਉੱਚ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਲਈ ਬੁਲਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਬਿਹਾਰ ਉਸ ਦੇ 'ਕਰੋ ਜਾਂ ਮਰੋ' ਮਿਸ਼ਨ 'ਚ ਇਕ ਹੋਰ ਚੌਕੀ ਬਣ ਗਿਆ।

ਗਾਂਧੀ 5 ਮਾਰਚ 1947 ਨੂੰ ਬਿਹਾਰ ਪਹੁੰਚਿਆ। ਉਸਨੂੰ ਪਟਨਾ ਤੋਂ ਅਠਾਰਾਂ ਮੀਲ ਦੂਰ ਇੱਕ ਰੇਲਵੇ ਸਟੇਸ਼ਨ ਫਤਵਾ ਵਿਖੇ ਉਤਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ ਗਿਆ, ਤਾਂ ਜੋ ਵੱਡੀ ਭੀੜ ਅਤੇ ਪ੍ਰੈਸ ਦੀ ਭੀੜ ਤੋਂ ਬਚਿਆ ਜਾ ਸਕੇ। ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਤੁਰੰਤ ਡਾਕਟਰ ਸਈਅਦ ਮਹਿਮੂਦ ਅਤੇ ਪ੍ਰੋਵਿੰਸ਼ੀਅਲ ਕਾਂਗਰਸ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਮੁਸਲਿਮ ਪ੍ਰਧਾਨ ਪ੍ਰੋ ਅਬਦੁਲ ਬਾਰੀ ਨੂੰ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ, ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਪੁਰਾਣੇ ਸਾਥੀ ਅਤੇ ਕੱਟੜ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦੀ ਸਨ। 'ਇਸ ਲਈ, ਤੁਸੀਂ ਅਜੇ ਵੀ ਜ਼ਿੰਦਾ ਹੋ,' ਉਸਨੇ ਖੁਸ਼ੀ ਰਹਿਤ ਹਾਸੇ ਨਾਲ ਟਿੱਪਣੀ ਕੀਤੀ। ਡਾਕਟਰ ਮਹਿਮੂਦ ਦਾ ਘਰ ਗੰਗਾ ਦੇ ਕੰਢੇ ਸੀ। ਅਗਲੇ ਹਫ਼ਤਿਆਂ ਦੌਰਾਨ, ਗੰਗਾ ਨੇ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਅਨਿੱਖੜਵਾਂ ਅਤੇ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਈ। ਇਹ ਉਸ ਦਾ ਨਿਰੰਤਰ ਸਾਥੀ ਸੀ ਜਦੋਂ ਉਹ ਸ਼ਾਮ ਦੀ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਸ ਦੇ ਬੈਂਕ ਕੋਲ ਬੈਠ ਕੇ ਆਪਣਾ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਦੀ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦਾ ਪਤਾ ਲਿਖਦਾ ਸੀ ਜਾਂ ਸ਼ਾਮ ਦੀ ਸੈਰ ਦੌਰਾਨ ਇੰਟਰਵਿਊ ਲਈ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦਾ ਸੀ।

ਬਿਹਾਰ ਦੇ ਪ੍ਰੀਮੀਅਰ ਡਾ: ਰਾਜੇਂਦਰ ਪ੍ਰਸਾਦ ਨੇ ਆਪਣੇ ਕੈਬਨਿਟ ਸਾਥੀਆਂ ਅਤੇ ਸੂਬਾਈ ਕਾਂਗਰਸ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨਾਲ ਡਾ. ਮਹਿਮੂਦ ਦੇ ਨਿਵਾਸ 'ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਮੁਲਾਕਾਤ ਕੀਤੀ। ਗਾਂਧੀ ਆਪਣੇ ਪੁਰਾਣੇ ਅਤੇ ਭਰੋਸੇਮੰਦ ਲੈਫਟੀਨੈਂਟਾਂ ਨਾਲ ਘਿਰਿਆ ਬੈਠਾ ਸੀ, ਪਰ ਉਸਦਾ ਸਿਰ ਦੁੱਖ ਅਤੇ ਚਿੰਤਾ ਨਾਲ ਝੁਕਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਉਸ ਦਿਨ ਦੀ ਮੀਟਿੰਗ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਕਿਉਂਕਿ ਗਾਂਧੀ ਬਹੁਤ ਥੱਕੇ ਹੋਏ ਸਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਰਾਮ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਸੀ।

ਅਗਲੀ ਸਵੇਰ ਦੋ ਮਜ਼ਦੂਰ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਖ਼ਾਨ ਅਬਦੁਲ ਗੱਫ਼ਾਰ ਖ਼ਾਨ ਪਟਨਾ ਛੱਡ ਗਿਆ ਸੀ, ਉਸ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਲਈ ਆਇਆ। ਅੰਦਰਲੀ ਸਥਿਤੀ ਬਾਰੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਨੇ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਡੂੰਘਾ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਕੀਤਾ। ਪਟਨਾ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੇ ਵਾਈਸ ਚਾਂਸਲਰ ਸੀ.ਪੀ.ਐਨ. ਸਿਨਹਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਲਈ ਆਏ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦੁੱਖ 'ਤੇ ਵੱਡੀ ਰਾਹਤ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਕੀਤਾ।

Machine Translated by Google

ਬਿਹਾਰ ਵਿੱਚ ਮੌਜੂਦਗੀ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਸਨੇ ਖਾਨ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਲਈ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਸਿਨਹਾ ਨੇ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਖਾਨ ਨੇ ਉੱਥੇ ਕੀਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਕੰਮ ਬਾਰੇ ਕੀ ਸੋਚਿਆ ਸੀ। ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਮੰਤਰਾਲਾ ਹਰ ਚੀਜ਼ ਤੋਂ ਖੁਸ਼ ਹੈ, ਪਰ ਇਹ ਅਫਸਰਾਂ ਦੀ ਬਜਾਏ ਲੋਕ ਸਨ, ਜੋ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਣ ਦੇ ਸਮਰੱਥ ਹੋਣਗੇ। ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਖਾਨ ਨੇ ਅੱਗੇ ਸੁਝਾਅ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਉਦੇਸ਼ ਲਈ ਇੱਕ ਗੈਰ-ਸਿਆਸੀ ਕਮੇਟੀ ਬਣਾਈ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਉਹ ਖੁਦ ਸੋਚਦਾ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਇੱਕ ਚੰਗਾ ਵਿਚਾਰ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅੱਗੇ ਡਾ: ਰਾਜੇਂਦਰ ਪ੍ਰਸਾਦ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਏ। ਗਾਂਧੀ ਨਾਲ ਆਪਣੀ ਪਹਿਲੀ ਮੁਲਾਕਾਤ ਵਿੱਚ ਉਸਨੇ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਆਪਣੇ ਨੈਸ਼ਨਲ ਗਾਰਡਾਂ ਨਾਲ ਲੜਾਈ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ। ਗੜਬੜ ਫੈਲਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵੀ ਅਲੀਗੜ੍ਹ ਤੋਂ ਸੂਬੇ ਵਿੱਚ ਹਥਿਆਰ ਆਯਾਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ। ਗਾਂਧੀ ਲਈ, ਇਹ ਬਿਆਨ ਹਿੰਦੂ ਹਿੰਸਾ ਦੇ ਜਾਇਜ਼ ਜਾਪਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਸੱਚੇ ਤੋਬਾ ਦੇ ਅਨੁਕੂਲ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਰਾਜਿੰਦਰ ਬਾਬੂ ਨੇ ਅੱਗੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਅਤੇ ਆਰਐਸਐਸ ਗਠਜੋੜ ਦੁਆਰਾ ਆਰਥਿਕ ਬਾਈਕਾਟ ਦਾ ਸੱਦਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਅਤੇ ਕਈ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਲਗਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਦੋ ਭਾਈਚਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਤੋੜਨਾ ਜਦੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਜ਼ਿੰਦਗੀਆਂ ਇੰਨੇ ਨੇੜਿਓਂ ਜੁੜੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ, ਉਸ ਲਈ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਸਵੀਕਾਰਨਯੋਗ ਸੀ।

ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਗਾਂਧੀ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਦੇ ਦੋ ਸੀਨੀਅਰ ਬਿਮਾਰ ਨੇਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਗਏ।
ਇੱਕ ਨਵਾਬ ਇਸਮਾਈਲ, ਸੂਬਾਈ ਅਸੈਂਬਲੀ ਦਾ ਇੱਕ ਲੀਗ ਮੈਂਬਰ ਅਤੇ ਬਿਹਾਰ ਸੂਬਾਈ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਦਾ ਸਾਬਕਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸੀ, ਅਤੇ ਦੂਜਾ ਸਈਅਦ ਅਬਦੁਲ ਅਜ਼ੀਜ਼, ਉੱਘੇ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ, ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦਾ ਚੈਂਪੀਅਨ ਅਤੇ ਗਾਂਧੀ ਦਾ ਇੱਕ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਆਲੋਚਕ ਸੀ। ਬਾਅਦ ਵਾਲੇ ਨੇ ਬਿਹਾਰ ਵਿੱਚ ਦੇਰੀ ਨਾਲ ਪਹੁੰਚਣ ਲਈ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਸਖ਼ਤ ਆਲੋਚਨਾ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਯਕੀਨ ਸੀ ਕਿ ਸਥਿਤੀ ਦਾ ਪੂਰਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਉਸਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਣਾ ਪਏਗਾ। ਦੇਰ ਸ਼ਾਮ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬਿਹਾਰ ਦੇ ਮੰਤਰੀਆਂ ਨਾਲ ਲੰਬੀ ਮੀਟਿੰਗ ਕੀਤੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਸੁਝਾਅ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਜਾਂਚ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। 'ਜੇ ਅਸੀਂ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਬਾਰੇ ਜਲਦੀ ਨਹੀਂ ਹੋਏ, ਤਾਂ ਇਹ ਆਪਣਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਗੁਆ ਦੇਵੇਗਾ; ਸਾਨੂੰ ਲੀਗ ਦੇ ਕੇਸ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਮੰਨਿਆ ਜਾਵੇਗਾ।'

ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਸ੍ਰੀਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਸਿਨਹਾ ਨੇ ਖ਼ਦਸ਼ਾ ਪ੍ਰਗਟਾਇਆ ਕਿ ਲੀਗ ਇਸ ਤੋਂ ਸਿਆਸੀ ਪੂੰਜੀ ਬਣਾ ਲਵੇਗੀ। ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਮੰਨਿਆ ਕਿ ਇਹ ਇੱਕ ਸੰਭਾਵਨਾ ਸੀ, ਪਰ ਇਹ ਇੱਕ ਮੌਕਾ ਸੀ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲੈਣਾ ਸੀ।

ਇਸ ਦੌਰਾਨ ਕਈ ਕਾਂਗਰਸੀ ਡਾ. ਮਹਿਮੂਦ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਸਲਾਹ ਲਏ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਬਿਹਾਰ ਬੁਲਾਉਣ ਤੋਂ ਨਾਰਾਜ਼ ਸਨ। ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਇਸ ਗਲਤਫਹਿਮੀ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਕਿ, 'ਡਾ. ਮਹਿਮੂਦ ਦੀ ਚਿੱਠੀ ਜੋ ਮੈਨੂੰ ਬਿਹਾਰ ਲੈ ਕੇ ਆਈ ਹੈ, ਮੇਰੀਆਂ ਪੁਛਗਿੱਛਾਂ ਦੇ ਜਵਾਬ ਵਿੱਚ ਸੀ; ਉਸਨੇ ਤੁਹਾਡੇ ਪ੍ਰਤੀ ਬੇਵਫ਼ਾਈ ਵਾਲਾ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਹੈ।'

ਰਾਜਿੰਦਰ ਬਾਬੂ 5 ਮਾਰਚ 1947 ਦੀ ਸਵੇਰ ਨੂੰ ਫਿਰ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਮਿਲੇ ਅਤੇ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਮੰਨਿਆ ਕਿ ਉਹ ਅਜੇ ਕਿਸੇ ਯੋਜਨਾ ਨਾਲ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਉਸਨੇ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਹ ਭਾਰਤ ਦੇ ਅੰਦਰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਮੁਸਲਿਮ ਬਸਤੀਆਂ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦੇਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੈ

Machine Translated by Google

ਯੂਨੀਅਨ, ਪਰ ਉਸਨੇ ਜਾਂ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਕਰਨ ਜਾਂ ਮੁਸਲਿਮ ਪੁਲਿਸ ਅਤੇ ਫੌਜ ਦੀ ਮੰਗ ਨੂੰ ਮੰਨਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

7 ਤਰੀਕ ਨੂੰ, ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਡੈਲੀਗੇਸ਼ਨ ਮਿਲੇ ਜੋ ਬਿਹਾਰ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਬਾਰੇ ਰਿਪੋਰਟ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮੁਸਲਿਮ ਸਟੂਡੈਂਟਸ ਫੈਡਰੇਸ਼ਨ ਦੇ ਨੁਮਾਇੰਦੇ ਸਨ, ਜੋ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਇੱਕ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਸਮੂਹ ਸੀ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਬਿਹਾਰ ਵਿੱਚ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦਾ ਰਹਿਣ ਦਾ ਇੱਕੋ ਇੱਕ ਤਰੀਕਾ ਹੈ ਜਾਂ ਤਾਂ ਰਾਜ ਨੂੰ ਵੰਡਣਾ ਜਾਂ ਮੁਸਲਮਾਨ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੱਗਦੀਆਂ ਬਸਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਮੁੜ ਵਸਾਉਣਾ। ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਦੋਵਾਂ ਸੁਝਾਵਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਉਹ ਦੋਵਾਂ ਭਾਈਚਾਰਿਆਂ ਵਿਚਕਾਰ ਪਾੜਾ ਵਧਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਨਾ ਕਿ ਇਸ ਨੂੰ ਵਧਾਉਣਾ। ਉਸ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਲਈ ਅਗਲਾ ਮੁਸਲਿਮ ਧਾਰਮਿਕ ਆਗੂਆਂ ਦੀ ਨੁਮਾਇੰਦਗੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸਮੂਹ ਜਮੀਅਤ-ਉਲ-ਉਲੇਮਾ ਦਾ ਇੱਕ ਵਫ਼ਦ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਸੀ ਕਿ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਡਰਾਇਆ ਧਮਕਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਮਜਲਿਸ-ਏ-ਅਹਿਰਾਰ, ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਦੀ ਕੌਂਸਲ ਨੇ ਆਪਣੀ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਦੁਹਰਾਈ। ਇੱਕ ਮੁਸਲਿਮ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰ ਨੇ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕੀਤੀ ਕਿ ਮੁਸਲਮਾਨ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀਆਂ ਫ਼ਸਲਾਂ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੁਆਰਾ ਵੱਢ ਕੇ ਖੋਹ ਲਈਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਜੈਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਨਰਾਇਣ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਨੇ ਸਰਕਾਰ ਅਤੇ ਕਾਂਗਰਸ ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਬੇਹੱਦ ਆਲੋਚਨਾ ਕੀਤੀ। ਬਿਹਾਰ ਸਰਕਾਰ ਅਤੇ ਕਾਂਗਰਸ 'ਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਵੀ ਭੈੜਾ ਇਲਜ਼ਾਮ ਮੋਮਿਨ ਭਾਈਚਾਰੇ ਵੱਲੋਂ ਆਇਆ ਹੈ। ਉਹ ਰਵਾਇਤੀ ਕਾਂਗਰਸੀ ਸਮਰਥਕ ਸਨ, ਫਿਰ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਹ ਵੀ ਦੋਸ਼ ਲਾਇਆ ਕਿ ਕਈ ਸੀਨੀਅਰ ਕਾਂਗਰਸੀ ਦੰਗਿਆਂ ਦੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਸਰਗਰਮੀ ਨਾਲ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ।

8 ਮਾਰਚ ਨੂੰ ਮੁਹੰਮਦ ਯੂਨਸ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਆਇਆ। 1937 ਵਿਚ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿਚ ਅਹੁਦਾ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਸਹਿਮਤ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਹ ਬਿਹਾਰ ਦੇ ਸਟਾਪ-ਗੈਪ ਮੰਤਰਾਲੇ ਵਿਚ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਰਹੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਦੰਗਿਆਂ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਵਧਾਇਆ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਹਿੱਸਾ ਲਿਆ, ਉਹ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਦੋਸਤ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੇ, ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਇਸ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਜਾਣ। ਕਾਂਗਰਸ ਦਾ ਲੇਬਲ. ਉਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕੀਤੀ ਕਿ ਕਾਂਗਰਸ ਲੀਗ ਲਈ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਕਾਂਗਰਸੀਆਂ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਦੂਰਅੰਦੇਸ਼ੀ ਅਤੇ ਵਿਆਪਕ ਸੋਚ ਦਾ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤਾ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਹਾਲਾਤ ਇਸ ਪਾਸੇ ਨਾ ਆਉਂਦੇ। ਯੂਨਸ ਦਾ ਪੁਰਾਣਾ ਦੋਸਤ ਸੀ ਅਤੇ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਲੱਗਦਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਉਸ ਨਾਲ ਖੁੱਲ੍ਹ ਕੇ ਰਹਿ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਕੀ ਜਿਨਾਹ ਨੂੰ ਤਸਵੀਰ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਰੱਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ? ਕੀ ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜੋ ਇਹ ਸੋਚਦੇ ਸਨ ਕਿ ਉਹ ਉਸ ਨੂੰ ਸੁਧਾਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਗਲਤ ਰਾਹ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ?' ਇਸ 'ਤੇ ਯੂਨਸ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ, 'ਇਹ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਜਾਂ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਜਿਨਾਹ ਦਾ ਪਾਲਣ ਕਰੋ ਜਾਂ ਤੁਸੀਂ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੋ ਜਾਓ।' ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਟਿੱਪਣੀ ਕੀਤੀ, 'ਫਿਰ ਇਸਲਾਮ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਲਈ ਭਵਿੱਖ ਸੱਚਮੁੱਚ ਹਨੇਰਾ ਹੈ; ਭਾਰਤ ਨਾਲੋਂ ਇਸਲਾਮ ਲਈ ਜ਼ਿਆਦਾ।'

9 ਮਾਰਚ ਨੂੰ, ਬਿਹਾਰ ਦੇ ਮੰਤਰੀ ਮੰਡਲ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਬਿਨੋਦਾਨੰਦ ਝਾਅ ਨੇ ਗਾਂਧੀ ਨਾਲ ਮੁਲਾਕਾਤ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਸਰਕਾਰ 'ਤੇ ਦੰਗਿਆਂ 'ਤੇ ਪ੍ਰਤੀਕਿਰਿਆ ਦੇਣ ਵਿਚ ਢਿੱਲ-ਮੱਠ ਕਰਨ ਦਾ ਝੂਠਾ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਦੰਗੇ ਭੜਕਣ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਬਾਅਦ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗਯਾ ਅਤੇ ਭਾਗਲਪੁਰ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਹ ਦੰਗੇ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਸਿਆਸੀ ਵਿਰੋਧੀਆਂ ਦੀ 'ਸਾਂਝੀ ਸਾਜ਼ਿਸ਼' ਕਾਰਨ ਹੋਏ ਹਨ।

Machine Translated by Google

ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਰਥਿਕ ਸੁਧਾਰਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ, ਅਤੇ ਸੇਵਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਅਧਿਕਾਰੀ ਸਨ। ਸਬੂਤ ਵਜੋਂ ਉਸਨੇ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਦੁਆਰਾ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ ਇੱਕ ਪੈਂਫਲਟ ਅਤੇ ਇੱਕ ਹੋਰ ਜ਼ਿਮੀਦਾਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ। ਇਕ ਹੋਰ ਪੈਂਫਲਟ ਨੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸੰਗਠਿਤ ਕਰਨ ਅਤੇ ਬੰਗਾਲ ਦਾ ਬਦਲਾ ਲੈਣ ਲਈ ਕਿਹਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਕਾਂਗਰਸ ਨੋਆਖਲੀ ਅਤੇ ਕਲਕੱਤਾ ਵਿਚ ਹਿੰਦੂ ਔਰਤਾਂ ਦੀ ਬੇਇੱਜ਼ਤੀ ਤੋਂ ਬੇਪਰਵਾਹ ਜਾਪਦੀ ਸੀ। ਭਾਗਲਪੁਰ ਵਿੱਚ, ਮੰਤਰੀ ਨੇ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕੀਤੀ, ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦੁਆਰਾ ਗੜਬੜੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਇਹ ਉਹ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਇਕੱਠਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਜਨੂੰਨ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਹਿੰਸਾ ਦੀ ਇੱਕ ਲੜੀ ਪ੍ਰਤੀਕਿਰਿਆ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਸੂਚਨਾ ਸੀ ਕਿ ਸਵੈ-ਰੱਖਿਆ ਲਈ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਮੁਹੱਈਆ ਕਰਵਾਏ ਹਥਿਆਰ ਮੁਸਲਿਮ ਨੈਸ਼ਨਲ ਗਾਰਡਜ਼ ਕੋਲ ਪਹੁੰਚ ਗਏ ਹਨ। ਮੰਤਰੀ ਨੇ ਅੱਗੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਲੀਗ ਨੇ ਜਾਣਬੁੱਝ ਕੇ ਅਤੇ ਝੂਠੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ਫਸਾਇਆ ਸੀ। ਉਹ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਚੀਜ਼ਾਂ ਸੈਟਲ ਹੋਣ।

11 ਮਾਰਚ ਨੂੰ ਇੰਟਰਵਿਊ ਦਾ ਦੌਰ ਜਾਰੀ ਰਿਹਾ। ਉਸ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਆਏ ਸਾਰੇ ਮੁਸਲਿਮ ਵਫ਼ਦਾਂ ਨੇ ਗਾਂਧੀ 'ਤੇ ਬਿਹਾਰ ਦੀ ਫਿਰਕੂ ਲੀਹਾਂ 'ਤੇ ਵੰਡ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਦਬਾਅ ਪਾਇਆ। ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਜਮੀਅਤ-ਉਲ-ਉਲੇਮਾ, ਜੋ ਕਿ ਇੱਕ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦੀ ਸੰਗਠਨ ਹੋਣ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਕਰਦੀ ਸੀ, ਨੇ ਹੁਣ ਵੱਖਵਾਦੀ ਹੱਲ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਦੀ ਵਕਾਲਤ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਬਿਹਾਰ ਵਿੱਚ ਗਾਂਧੀ ਨਾਲ ਮੁਲਾਕਾਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸਾਰੇ ਮੁਸਲਿਮ ਸਮੂਹਾਂ ਨੇ ਕਾਂਗਰਸ ਦੀ ਸਖ਼ਤ ਨਿੰਦਾ ਕੀਤੀ। ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਦੇ ਹਮਦਰਦ ਤੋਂ ਗਾਲ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਭਰੀ ਚਿੱਠੀ ਮਿਲਣ 'ਤੇ, ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਮਾਹੌਲ ਨੂੰ ਭਰਨ ਵਾਲੀ ਸਾਰੀ ਹਿੰਸਾ ਦਾ ਇੱਕੋ ਇੱਕ ਜਵਾਬ ਸ਼ੁੱਧ ਅਤੇ ਮਿਲਾਵਟ ਰਹਿਤ ਅਹਿੰਸਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ।' ਸ਼ਾਮ ਦੀ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਅਣਗਿਣਤ ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਤਪੱਸਿਆ, ਤਪੱਸਿਆ ਵਿਚ ਆਪਣੀਆਂ ਜਾਨਾਂ ਨਿਛਾਵਰ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ। ਪਰ ਅਹਿੰਸਾ ਦੀ ਉਹ ਪਰੰਪਰਾ ਹੁਣ ਮਰ ਚੁੱਕੀ ਸੀ। ਜੇ ਮਨੁੱਖਤਾ ਨੂੰ ਜਿਉਣਾ ਹੈ ਤਾਂ ਗੁੱਸੇ ਦਾ ਜਵਾਬ ਪਿਆਰ ਅਤੇ ਹਿੰਸਾ ਦੁਆਰਾ ਅਹਿੰਸਾ ਨਾਲ ਦੇਣ ਦੇ ਸਦੀਵੀ ਨਿਯਮ ਨੂੰ ਸੁਰਜੀਤ ਕਰਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸੀ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅਜੇ ਤੱਕ ਲੀਗ ਨਾਲ ਆਪਣੀ ਸਾਂਝ ਨਹੀਂ ਪਾਈ ਸੀ, ਜਿਨਾਹ ਨੇ ਬਿਹਾਰ ਦੰਗਿਆਂ ਦੀਆਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਅਤਿਕਥਨੀ ਵਾਲੀਆਂ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤੀਆਂ ਸਨ।
'ਪੀਰਪੁਰ ਰਿਪੋਰਟ' ਨਾਮ ਦੇ ਇੱਕ ਪੈਂਫਲਟ ਵਿੱਚ ਭਾਰਤ ਦੇ ਕਾਂਗਰਸ ਸ਼ਾਸਿਤ ਸੂਬਿਆਂ ਵਿੱਚ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ 'ਤੇ ਹੋ ਰਹੇ ਅੱਤਿਆਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਪਟਨਾ ਦੇ ਬੈਰਿਸਟਰ ਸ਼ੈਰਿਫ ਨੇ ਪਟਨਾ ਵਿੱਚ ਦੋ ਜਿਲਦਾਂ ਵਿੱਚ ਚੱਲ ਰਹੀ ਇੱਕ ਸਮਾਨ ਅਤਿਕਥਨੀ ਵਾਲੀ ਰਿਪੋਰਟ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ।
ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਵਰਕਿੰਗ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਮੈਂਬਰ ਅਤੇ ਬਿਹਾਰ ਸੂਬਾਈ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਦੇ ਸਾਬਕਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੁਹੰਮਦ ਇਸਮਾਈਲ ਨੇ ਰਿਪੋਰਟ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਗੱਲਬਾਤ ਦੌਰਾਨ ਡਾ: ਰਾਜੇਂਦਰ ਪ੍ਰਸਾਦ ਨਾਲ ਟਿੱਪਣੀ ਕੀਤੀ ਸੀ ਕਿ 'ਇਸ ਦਾ ਪਚਤਰ ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੇ ਫਲੋਰ 'ਤੇ ਝੂਠਾ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਬਾਕੀ 25 ਫੀਸਦੀ ਝੂਠਾ ਸਾਬਤ ਹੋਇਆ ਹੈ!' ਜਦੋਂ ਰਾਜਿੰਦਰ ਬਾਬੂ ਨੇ ਕਾਂਗਰਸ ਪ੍ਰਧਾਨ ਵਜੋਂ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੀਆਂ ਸ਼ਿਕਾਇਤਾਂ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ਕੀਤੀ ਸੀ

Machine Translated by Google

ਲੀਗ ਨੇ ਇੱਕ ਨਿਰਪੱਖ ਅਥਾਰਟੀ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂਚ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਫੈਡਰਲ ਕੋਰਟ ਦੇ ਚੀਫ਼ ਜਸਟਿਸ ਸਰ ਮੌਰਿਸ ਗਵਾਇਰ ਦਾ ਨਾਮ ਨੌਕਰੀ ਲਈ ਸੁਝਾਇਆ, ਜਿਨਾਹ ਨੇ ਇਸ ਸੁਝਾਅ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਠੁਕਰਾ ਦਿੱਤਾ ਕਿ 'ਇਹ ਮਾਮਲਾ ਹੁਣ ਮਹਾਮਹਿਮ, ਵਾਇਸਰਾਏ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਅਧੀਨ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਹੈ। ਅਜਿਹੀ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰਨ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਉਪਾਅ ਅਪਣਾਉਣ ਲਈ ਉਚਿਤ ਅਥਾਰਟੀ ਜੋ ਸਾਡੀਆਂ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰੇ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਸੂਬਿਆਂ ਵਿੱਚ ਸੁਰੱਖਿਆ ਦੀ ਪੂਰੀ ਭਾਵਨਾ ਨੂੰ ਬਹਾਲ ਕਰੇ ਜਿੱਥੇ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਮੰਤਰਾਲੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਦੇ ਇੰਚਾਰਜ ਹਨ। ਵਾਇਸਰਾਏ ਨੇ ਜਿਨਾਹ ਦੀਆਂ ਟਿੱਪਣੀਆਂ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ, ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਬਾਅਦ ਵਾਲੇ ਨੇ ਵਾਇਸਰਾਏ ਨੂੰ ਮਨਾਉਣ ਦੀ ਕੋਈ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ। ਉਹ ਬਦਨਾਮੀ ਫੈਲਾ ਕੇ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਸੀ।

12 ਮਾਰਚ ਨੂੰ, ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਅੰਦਰੂਨੀ ਖੇਤਰਾਂ ਦਾ ਆਪਣਾ ਦੌਰਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ। ਉਹ ਪਹਿਲਾ ਪਿੰਡ ਕੁਮਾਰਹਰ ਸੀ ਜੋ ਪਟਨਾ ਜੰਕਸ਼ਨ ਰੇਲਵੇ ਸਟੇਸ਼ਨ ਤੋਂ ਸਿਰਫ਼ ਤਿੰਨ ਮੀਲ ਦੂਰ ਸੀ। ਭੀੜ ਨੇ ਨਾ ਤਾਂ ਮਦਰੱਸੇ, ਧਾਰਮਿਕ ਸਕੂਲ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਮਸਜਿਦ ਨੂੰ ਬਖਸ਼ਿਆ ਸੀ। ਅਗਲੇ ਪਿੰਡ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਫੇਰੀ ਪਾਈ, ਪਾਰਸਾ ਵਿੱਚ ਵੀ ਇਹੀ ਸੀ।

ਰਸਤੇ ਵਿੱਚ, ਉਸਦੀ ਕਾਰ ਨੂੰ ਪਿੰਡ ਸਿਪਾਰਾ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਰੋਕਿਆ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਇੱਕ ਪਰਸ ਭੇਂਟ ਕੀਤਾ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਕੁਝ ਸਿੱਕੇ ਅਤੇ ਪਸ਼ਚਾਤਾਪ ਪੱਤਰ ਪਾਇਆ। ਅਬਦੁੱਲਾ ਚੱਕ ਵਿਖੇ ਉਸ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਬੋਲਦਿਆਂ, ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਟਿੱਪਣੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਉਹ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹਰ ਭਾਰਤੀ ਇਹ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰੇ ਕਿ ਉਹ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਕਿਤੇ ਵੀ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਰ ਮਾੜੇ ਕੰਮ ਵਿੱਚ ਹਿੱਸਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਭਾਵੇਂ ਕਿ ਕਿਸੇ ਦੁਆਰਾ ਅਤੇ ਕਿਸ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਹੋਵੇ, ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨ ਦਾ ਬੋਝ ਸਾਰਿਆਂ 'ਤੇ ਪਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਦੇਸ਼ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਦੋ ਹੀ ਰਸਤੇ ਸਨ, ਉਸਨੇ ਖੁਸਰੋਪੁਰ ਵਿਖੇ ਟਿੱਪਣੀ ਕੀਤੀ, ਅਗਲੀ ਜਗ੍ਹਾ ਜਿੱਥੇ ਉਹ ਗਿਆ ਸੀ: ਝਟਕੇ ਦੇ ਬਦਲੇ ਵਾਪਸ ਪਰਤਣ ਦਾ ਰਸਤਾ, ਅਤੇ ਉਹ ਅਹਿੰਸਾ ਰਹਿਤ ਅਹਿੰਸਾ ਦਾ। 1917 ਦਾ ਚੰਪਾਰਨ ਸੱਤਿਆਗ੍ਰਹਿ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸਿੱਖਿਆ ਸੀ। ਪਰ ਬਿਹਾਰ ਵਿਚ ਵਾਪਰੀਆਂ ਤਾਜ਼ਾ ਘਟਨਾਵਾਂ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਇਸ ਸਿੱਟੇ 'ਤੇ ਜਾਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅਹਿੰਸਾ ਕਮਜ਼ੋਰਾਂ ਦੀ ਸੀ।

15 ਮਾਰਚ ਨੂੰ ਫੁਲਾਵਰੀ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਹੇਠ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਰਾਹਤ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦਾ ਇੱਕ ਵਫ਼ਦ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀਆਂ ਬਾਰੇ ਕਈ ਸਵਾਲ ਪੁੱਛੇ। ਉਸਦੇ ਜਵਾਬਾਂ ਤੋਂ ਪਤਾ ਚੱਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿੱਥੇ ਪਹਿਲਾਂ ਉਹ ਆਪਣਾ ਵਿਚਾਰ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਤੋਂ ਝਿਜਕਦਾ ਸੀ, ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਖੇਤਰਾਂ ਦੇ ਦੌਰੇ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਉਸਨੇ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸਪੱਸ਼ਟ ਰਾਏ ਬਣਾਈ ਸੀ। ਪਿੰਡ ਵਾਸੀਆਂ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਸਿੱਧੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਕੀ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਲਈ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡਾਂ ਨੂੰ ਪਰਤਣਾ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਹੈ? ਉਸਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ ਕਿ, ਜੇਕਰ ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਵਿੱਚ ਹਿੰਮਤ ਅਤੇ ਲੋੜੀਂਦਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਹੁੰਦਾ, ਤਾਂ ਉਹ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਜਾਣ ਲਈ ਕਹੇਗਾ। ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਆਪਣੇ ਦੌਰਿਆਂ ਦੌਰਾਨ ਆਪਣੇ ਤਜ਼ਰਬਿਆਂ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ, ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਸਿੱਟਾ ਕੱਢਿਆ ਕਿ ਚੀਜ਼ਾਂ ਹੁਣ ਤੱਕ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਠੀਕ ਹੋ ਗਈਆਂ ਹਨ ਕਿ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ ਆਪਣੇ ਘਰਾਂ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਖਾਨ ਅਬਦੁਲ ਗੱਫਾਰ ਖਾਨ - ਬਲੂਚੀ ਨੇਤਾ ਅਤੇ ਸਾਬਕਾ ਪਠਾਨ ਸਰਦਾਰ, ਜਿਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਕਬੀਲੇ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਹਿੰਸਾ ਦਾ ਰਾਹ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਲਾਲ ਕਮੀਜ਼ਾਂ ਦੀ ਬ੍ਰਿਗੇਡ ਬਣਾਈ ਸੀ, 'ਖੁਦਾਈ ਖਿਦਮਤਗਾਰਾਂ', ਦੇ ਸੇਵਕ।

Machine Translated by Google

ਦੰਗਿਆਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਬਿਹਾਰ ਦਾ ਦੌਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਕਾਂਗਰਸ ਅਤੇ ਕਈ ਗੈਰ-ਕਾਂਗਰਸੀ ਲੋਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਭਗਵਾਨ ਉੱਤੇ ਪ੍ਰਬਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੀ ਨਿਰਸਵਾਰਥ ਸੇਵਾ, ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਅਤੇ ਨੈਤਿਕ ਜਜ਼ਬੇ ਦੇ ਕਾਰਨ ਸਭ ਤੋਂ ਅਜਿਹਾ ਸਤਿਕਾਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਹਿੰਦੂਆਂ ਅਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੋਵਾਂ ਨਾਲ ਬਰਾਬਰ ਅਧਿਕਾਰ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਕੋਈ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਬਿਹਾਰ ਦੇ ਮੰਤਰੀਆਂ ਨੇ ਬਿਨਾਂ ਗੁੱਸੇ ਦੇ ਸੁਣਿਆ। ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਹੋਏ ਹਿੰਦੂਆਂ, ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਅਤੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਸਾਂਝੇ ਇਕੱਠ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰਦਿਆਂ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਖਾਨ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਭਾਰਤ ਅੱਜ ਪਾਗਲਪਨ ਦੀ ਅੱਗ ਵਾਂਗ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮੇਰਾ ਦਿਲ ਆਪਣੇ ਘਰਾਂ ਨੂੰ ਅੱਗ ਲਗਾਉਂਦੇ ਦੇਖ ਕੇ ਰੋਂਦਾ ਹੈ।' ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਦਸਵੇਂ ਅਤੇ ਆਖਰੀ ਗੁਰੂ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਜਨਮ ਸਥਾਨ ਪਟਨਾ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿੱਚ ਹੈ। 'ਮੈਨੂੰ ਅੱਜ ਭਾਰਤ 'ਤੇ ਹਨੇਰਾ ਰਾਜ ਕਰਦਾ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮੇਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਰੋਸ਼ਨੀ ਦੇਖਣ ਲਈ ਇਕ ਦਿਸ਼ਾ ਤੋਂ ਦੂਜੀ ਦਿਸ਼ਾ ਵੱਲ ਮੁੜਦੀਆਂ ਹਨ।' ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਸੱਤਾ ਦੀ ਰਾਜਨੀਤੀ ਤੋਂ ਤੰਗ ਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਅਤੇ ਉਸ ਨਫ਼ਰਤ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਦੁਖੀ ਸੀ ਜਿਸਦਾ ਉਸ ਨੇ ਪੂਰੇ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਚਾਰ ਹੁੰਦਾ ਦੇਖਿਆ। 'ਰੱਬ ਦੇ ਸੇਵਕ' ਵਜੋਂ ਉਹ ਦੁਖੀ ਮਨੁੱਖਤਾ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਲਈ ਹੀ ਉਤਾਵਲੇ ਸਨ। ਇਸ ਮੌਕੇ 'ਤੇ ਰਿਪੋਰਟ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਇਕ ਪ੍ਰੈਸ ਪੱਤਰਕਾਰ ਨੇ ਲਿਖਿਆ: 'ਇਸ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਜੋ ਉਸ ਦੇ ਹਰ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਪਾਰਦਰਸ਼ੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਦਰਸਾਉਂਦੀ ਹੈ, ਨੇ ਉਸ ਦੇ ਸਰੋਤਿਆਂ 'ਤੇ ਡੂੰਘੀ ਛਾਪ ਛੱਡੀ ਹੈ। ਉਸ ਨੇ ਜੋ ਕਿਹਾ ਉਸ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਨਵੀਂ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਫਿਰ ਵੀ, ਭਾਰੀ ਦਿਲ ਤੋਂ ਆਏ ਕੁਝ ਸਾਧਾਰਨ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੇ ਉਸ ਦੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸੁਣਨ ਵਾਲਿਆਂ ਵਿਚ ਜਵਾਬ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਤਾਰ ਨੂੰ ਮਾਰਿਆ। ਭਾਈਚਾਰਕ ਸਾਂਝ ਦੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਜੋ ਕਿ ਫਰੰਟੀਅਰ ਗਾਂਧੀ (ਖਾਨ ਅਬਦੁਲ ਗੱਫਾਰ ਖਾਨ ਦਾ ਇੱਕ ਹੋਰ ਨਾਮ) ਦੀਆਂ ਮੀਟਿੰਗਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਨੂੰ ਚਿੰਨ੍ਹਿਤ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਪੂਜਾ ਸਥਾਨਾਂ ਵਿੱਚ ਸਾਰੇ ਭਾਈਚਾਰਿਆਂ ਦਾ ਇਕੱਠੇ ਹੋਣਾ, ਖਿਲਾਫ਼ਤ ਦੇ ਦਿਨਾਂ ਦੀ ਯਾਦ ਦਿਵਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਗਾਂਧੀ ਪਟਨਾ ਪਹੁੰਚਿਆ ਤਾਂ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਖ਼ਾਨ ਅੰਦਰਲੇ ਅੰਦਰ ਸਫ਼ਰ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ; ਉੱਥੋਂ ਉਸ ਨੇ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਲਿਖਿਆ: 'ਤੁਸੀਂ ਠੀਕ ਹੋ। ਸਾਡੀ ਅਹਿੰਸਾ ਪ੍ਰੀਖਿਆ 'ਤੇ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਦੇਖਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਿਆਸਤਦਾਨ ਸਾਡੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਨਫ਼ਰਤ ਫੈਲਾਉਣ ਲਈ ਰੱਬ ਅਤੇ ਧਰਮ ਦੇ ਨਾਮ ਦੀ ਗਲਤ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਮੈਂ ਰਾਜਨੀਤੀ ਨੂੰ ਨਫ਼ਰਤ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪੈਂਦਾ ਹਾਂ।' ਉਸ ਦੇ ਠਿਕਾਣੇ ਬਾਰੇ ਪਤਾ ਲੱਗਣ 'ਤੇ, ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਤੁਰੰਤ ਉਸ ਨੂੰ ਬੁਲਾਇਆ। ਉਦੋਂ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਅੰਤ ਤੱਕ ਉਹ ਲਗਾਤਾਰ ਸਾਥੀ, ਗਾਂਧੀ ਦਾ ਖਾਮੋਸ਼ ਪਰਛਾਵਾਂ, ਉਸ ਦਾ ਚਟਾਨ ਵਰਗਾ ਸਹਾਰਾ ਬਣ ਗਿਆ।

16 ਮਾਰਚ ਗਾਂਧੀ ਦਾ ਹਫ਼ਤਾਵਾਰੀ ਚੁੱਪ ਦਾ ਦਿਨ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਸ਼ਾਮ ਦੀ ਨਮਾਜ਼ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਖਾਨ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਤਰਫੋਂ ਬੋਲਣ ਲਈ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ। ਡੂੰਘੇ ਦੁਖ ਵਿੱਚ, ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਖਾਨ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਘੋਰ ਹਨੇਰੇ ਵਿੱਚ ਘਿਰਿਆ ਪਾਇਆ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਸਨੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਭਵਿੱਖ ਬਾਰੇ ਸੋਚਿਆ। ਪੂਰੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਉਹ ਰੌਸ਼ਨੀ ਨਹੀਂ ਦੇਖ ਸਕਿਆ। ਜੇ ਭਾਰਤ ਸੜ ਗਿਆ ਤਾਂ ਸਭ ਦਾ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋਵੇਗਾ। ਉਹ ਖੁਆਈ ਖਿਦਮਤਗਾਰ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਸੀ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਯਾਦ ਦਿਵਾਇਆ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਬਹੁਤ ਵਧ ਗਈ ਹੈ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਬਰਤਾਨੀਆ ਦੇ ਐਲਾਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕਿ ਉਹ ਪੰਦਰਾਂ ਮਹੀਨਿਆਂ ਵਿੱਚ ਭਾਰਤ ਛੱਡ ਦੇਣਗੇ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਯਾਦ ਰੱਖਣਾ ਪਿਆ ਕਿ ਸ਼ਾਂਤੀ ਰਾਹੀਂ ਕੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ

Machine Translated by Google

ਨਫ਼ਰਤ ਜਾਂ ਤਾਕਤ ਦੁਆਰਾ ਕਦੇ ਵੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ. ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਯੂਰਪ ਤੋਂ ਸਿੱਖਣ ਲਈ ਇੱਕ ਉਦਾਹਰਣ ਸੀ। ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਿਤ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜੇਕਰ ਉਹ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਉਹ ਪਿਆਰ ਅਤੇ ਇੱਛਾ ਨਾਲ ਹੀ ਬਣ ਸਕਦੇ ਹਨ।
ਸਹਿਮਤੀ।

ਬਿਹਾਰ ਦੇ ਆਪਣੇ ਦੌਰੇ ਦਾ ਅਗਲਾ ਪੜਾਅ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ, ਮਸੌਰੀ ਵਿੱਚ ਲੈ ਜਾਵੇਗਾ, ਜਿੱਥੇ ਪੂਰੇ ਪਿੰਡ ਦਾ ਸਫਾਇਆ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਦੂਜੇ ਹਿੱਸਿਆਂ ਵਿੱਚ ਮੁਸੀਬਤ ਫੈਲ ਗਈ, ਮਸਰੌੜੀ ਦੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਆਪਣੇ ਗੜ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਇਕੱਠੇ ਹੋਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਏ, ਇੱਕ ਉੱਘੇ ਹਮਲੇ ਦੇ ਸ਼ੱਕ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਜਿਸ ਬਾਰੇ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਅਤੇ ਆਰਐਸਐਸ ਨੇ ਪਿੰਡ ਵਾਸੀਆਂ ਨੂੰ ਡਰ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਲਈ ਚੇਤਾਵਨੀ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। 30 ਅਕਤੂਬਰ ਦੀ ਰਾਤ ਨੂੰ 'ਅੱਲ੍ਹਾ-ਓ ਅਕਬਰ' ਦੇ ਜੈਕਾਰੇ ਗੂੰਜਦੇ ਹਨ। ਭੜਕਾਊ ਨਾਅਰੇਬਾਜ਼ੀ ਦੇ ਇਸ ਅਚਾਨਕ ਵਿਸਫੋਟ ਦਾ ਕਾਰਨ ਕਦੇ ਵੀ ਸਥਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ, ਪਰ ਇਸ ਨੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਵਿੱਚ ਦਹਿਸ਼ਤ ਫੈਲਾ ਦਿੱਤੀ।

ਜਿਵੇਂ ਹੀ ਇੱਕ ਸਥਾਨਕ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਂਸਭਾ ਦੇ ਆਗੂ ਦੀ ਮਲਕੀਅਤ ਵਾਲੀ ਇੱਕ ਕੱਪੜਾ ਮਿੱਲ ਦਾ ਸਾਇਰਨ ਵੱਜਿਆ, ਹਿੰਦੂ 'ਵਲੰਟੀਅਰ' 'ਮਹਾਬੀਰ ਸਵਾਮੀ ਕੀ ਜੈ' ਦੇ ਨਾਅਰੇ ਲਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਸੜਕਾਂ 'ਤੇ ਆ ਗਏ, ਜੈਨ ਸੰਤ ਭਗਵਾਨ ਮਹਾਂਵੀਰ ਦੀ ਉਸਤਤ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਨਾਅਰਾ, ਜਿਸ ਨੇ ਇੱਕ ਧਾਰਮਿਕ ਸੰਪਰਦਾ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਅਹਿੰਸਾ ਨੂੰ. ਮੁਸਲਮਾਨ ਸ਼ਾਂਤ ਹੋ ਗਏ। ਕੁਝ ਕਾਂਗਰਸੀ ਵਰਕਰਾਂ ਨੇ ਵਿਚੋਲਗੀ ਕੀਤੀ, ਅਸਥਾਈ ਸ਼ਾਂਤੀ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਈ ਅਤੇ ਦੋਵੇਂ ਧਿਰਾਂ ਪਿੱਛੇ ਹਟ ਗਈਆਂ। ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਕੁਝ ਮੁਸਲਮਾਨ ਘਬਰਾ ਗਏ ਅਤੇ ਪਟਨਾ ਜਾਣ ਵਾਲੀਆਂ ਰੇਲਗੱਡੀਆਂ ਵਿੱਚ ਚੜ੍ਹਨ ਲਈ ਰੇਲਵੇ ਸਟੇਸ਼ਨ ਵੱਲ ਭੱਜ ਗਏ। ਮਿੱਲ ਮਾਲਕ ਨੇ ਅਫਵਾਹ ਫੈਲਾ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੇ ਰੇਲਵੇ ਸਟੇਸ਼ਨ 'ਤੇ ਹਮਲਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹੋਈ ਝੜਪ ਵਿਚ ਕੁਝ ਹਿੰਦੂ ਮਾਰੇ ਗਏ ਸਨ। ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੀ ਇੱਕ ਵੱਡੀ ਭੀੜ ਰੇਲਵੇ ਸਟੇਸ਼ਨ ਵੱਲ ਵਧੀ, ਜਿੱਥੇ ਮੁਸਲਮਾਨ, ਜਿਆਦਾਤਰ ਬੁੱਢੇ, ਔਰਤਾਂ ਅਤੇ ਬੱਚੇ ਸਨ, ਪਟਨਾ ਜਾਣ ਲਈ ਰੇਲਗੱਡੀ ਵਿੱਚ ਚੜ੍ਹਨ ਦੀ ਉਡੀਕ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਅਗਲੇ ਕੁਝ ਘੰਟਿਆਂ ਵਿੱਚ ਸਟੇਸ਼ਨ ਇੱਕ ਕਬਰਖਾਨੇ ਵਿੱਚ ਬਦਲ ਗਿਆ। ਸਟੇਸ਼ਨ 'ਤੇ ਫਸੇ ਲਗਭਗ ਸਾਰੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਫੜ ਲਿਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਕਤਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਬਾਕੀ ਇੱਕ ਇੰਜਣ ਡਰਾਈਵਰ ਦੇ ਦਿਮਾਗ਼ ਵਿੱਚ ਆਉਣ ਕਾਰਨ ਬਚ ਗਏ। ਜਿਵੇਂ ਹੀ ਹਮਲਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਇਆ, ਉਸ ਦੀ ਮਾਲ ਗੱਡੀ ਰਵਾਨਾ ਹੋਣ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ। ਇੰਜਣ ਡਰਾਈਵਰ ਨੇ ਇੰਜਣ ਨੂੰ ਵੈਗਨਾਂ ਤੋਂ ਵੱਖ ਕਰ ਲਿਆ ਅਤੇ ਅਗਲੇ ਜੰਕਸ਼ਨ ਵੱਲ ਚਲਾ ਗਿਆ ਜਿੱਥੇ ਉਸਨੇ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨਾਲ ਸੰਪਰਕ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਬਲਾਂ ਦੇ ਇੱਕ ਵੱਡੇ ਸਮੂਹ ਨੂੰ ਮਸੌਰੀ ਵਾਪਸ ਲਿਆਂਦਾ। ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਇੱਕ ਸਮੂਹ ਨੇ ਬੁਕਿੰਗ ਦਫ਼ਤਰ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਰੋਕ ਲਿਆ ਸੀ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਅੱਗ ਲਗਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਬਲਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਸਮੇਂ ਸਿਰ ਸਨ।

ਜਦੋਂ ਗਾਂਧੀ ਚਾਰ ਮਹੀਨਿਆਂ ਬਾਅਦ ਮਸੌਰੀ ਪਹੁੰਚੇ ਤਾਂ ਇੱਕ ਹਜ਼ਾਰ ਦੀ ਅਸਲ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚੋਂ ਸਿਰਫ਼ ਪੱਚੀ ਮੁਸਲਮਾਨ ਹੀ ਰਹਿ ਗਏ। ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਟਿੱਪਣੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੌਂਪੀ ਗਈ ਰਿਪੋਰਟ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਮਸੌਰੀ ਵਿਖੇ ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਹਮਲਾ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਵੱਲੋਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।

ਹਾਲਾਂਕਿ, ਉਸ ਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਕੋਈ ਚਿੰਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਸਮੱਸਿਆ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਕਿਵੇਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਈ ਜਾਂ

Machine Translated by Google

ਜਿਸਨੇ ਇਸਨੂੰ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ। ਉਸ ਨੂੰ ਇਹ ਜਾਣਨ ਦੀ ਚਿੰਤਾ ਸੀ ਕਿ ਹਿੰਦੂ, ਜੋ ਕਿ ਇੰਨੀ ਭਾਰੀ ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਸਨ, ਨਿਰਦੋਸ਼ਾਂ ਦੇ ਕਤਲੇਆਮ ਵਿੱਚ ਕਿਵੇਂ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੇ ਇਹ ਵੀ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕੀਤੀ ਸੀ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦੁੱਖਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਉਦਾਸੀਨ ਹੈ। ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਅੱਗੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਨਿਰਣਾ ਕਰਨ ਲਈ ਉੱਥੇ ਨਹੀਂ ਸਨ; ਉਸ ਦੀ ਇੱਕ ਸੁਧਾਰਕ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖਤਾਵਾਦੀ ਦੀ ਨਿਮਰ ਭੂਮਿਕਾ ਸੀ। ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਘੋਸ਼ਣਾ ਕੀਤੀ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਗੜਬੜ ਦੇ ਕਾਰਨਾਂ ਅਤੇ ਪੀੜਤਾਂ ਨੂੰ ਕੀ ਮੁਆਵਜ਼ਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਰਨ ਲਈ ਇੱਕ ਨਿਰਪੱਖ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨਿਯੁਕਤ ਕਰੇਗੀ।

ਉਸ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਸਭਾ ਲਈ ਜਾਂਦੇ ਹੋਏ, ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਮਸੌਰੀ ਦੇ ਦੋ ਪਿੰਡਾਂ ਅੰਦਰੀ ਅਤੇ ਗੋਰਾਈਖਾੜੀ ਦਾ ਦੌਰਾ ਕੀਤਾ। ਦੰਗਿਆਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਅੰਦਾਰੀ ਦੀ ਆਬਾਦੀ 462 ਹਿੰਦੂ ਅਤੇ 168 ਮੁਸਲਮਾਨ ਸੀ। ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਦੇ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਮੁਸਲਮਾਨ 30 ਅਕਤੂਬਰ 1946 ਨੂੰ ਅੰਡੇਰੀ ਵਿੱਚ ਇਕੱਠੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਜਦੋਂ ਗੋਰਾਇਆਖਾੜੀ ਦੇ ਕਤਲੇਆਮ ਦੀ ਖ਼ਬਰ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਪਹੁੰਚੀ ਤਾਂ ਫੌਜ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਖਾਲੀ ਕਰਨ ਦੀ ਸਲਾਹ ਦਿੱਤੀ। ਪਰ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਭਰੋਸਾ ਸੀ ਕਿ ਬੰਦੂਕ ਅਤੇ ਪਿਸਤੌਲ ਨਾਲ ਲੈਸ, ਉਹ ਕਿਸੇ ਵੀ ਹਮਲੇ ਦਾ ਜਵਾਬ ਦੇ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਹਮਲਾ 2 ਨਵੰਬਰ ਨੂੰ ਹੋਇਆ; ਇੱਕ ਸਰਕਾਰੀ ਰਿਪੋਰਟ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਲਈ ਉੱਥੇ ਤਾਇਨਾਤ ਤਿੰਨ ਕਾਂਸਟੇਬਲਾਂ ਨੇ ਗੋਲੀਬਾਰੀ ਕੀਤੀ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਸੱਤ ਹਮਲਾਵਰ ਮਾਰੇ ਗਏ, ਪਰ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਵੱਡੀ ਭੀੜ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਭੱਜਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਹੋ ਗਏ। ਜਦੋਂ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਪਿੰਡ ਦਾ ਦੌਰਾ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉੱਥੇ ਇੱਕ ਵੀ ਮੁਸਲਮਾਨ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ। ਸਰਕਾਰੀ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਅੱਜ ਤੱਕ ਇੱਕ ਕੇਸ ਦਾਇਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ; 29 ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ, ਇੱਕ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰ ਲਿਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਦੂਜੇ ਨੇ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਆਤਮ ਸਮਰਪਣ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਬਾਕੀਆਂ ਵਿਰੁੱਧ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਜਾਰੀ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ, ਅਤੇ ਖੇਤਰ ਦੇ 13 ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ 1946 ਦੇ ਬਿਹਾਰ ਮੇਨਟੇਨੈਂਸ ਆਫ ਪਬਲਿਕ ਆਰਡਰ ਆਰਡੀਨੈਂਸ ਦੇ ਤਹਿਤ ਹਿਰਾਸਤ ਵਿੱਚ ਲਿਆ ਗਿਆ ਸੀ।

ਗੋਰਾਈਖਾਰੀ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ 400 ਮੁਸਲਮਾਨ ਅਤੇ 20 ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੀ ਆਬਾਦੀ ਸੀ।
ਸਰਕਾਰੀ ਰਿਪੋਰਟ ਵਿਚ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ 119 ਮੁਸਲਮਾਨ ਮਾਰੇ ਗਏ ਸਨ, 11 ਜ਼ਖਮੀ ਹੋਏ ਸਨ ਅਤੇ 12 ਲਾਪਤਾ ਸਨ। ਪਿੰਡ ਬਿਲਕੁਲ ਉਜਾੜ ਸੀ। ਗਾਂਧੀ ਭਾਰੀ ਮਨ ਨਾਲ ਖ਼ਾਮੋਸ਼ ਗਲੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਲੰਘਿਆ। ਉਸ ਸ਼ਾਮ, ਗਾਂਧੀ ਇੰਨੇ ਦੁਖੀ ਸਨ ਕਿ ਉਹ ਬੋਲਣ ਲਈ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਲਿਆ ਸਕੇ। ਇਸ ਦੀ ਬਜਾਏ ਉਸਨੇ ਇਸ ਮੀਟਿੰਗ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਮੁਸਲਮਾਨ ਪੀੜਤਾਂ ਲਈ ਕਲੀਸਿਯਾ ਤੋਂ ਦਾਨ ਇਕੱਠਾ ਕਰਨ ਲਈ ਕੀਤੀ ਜੋ ਉਹਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੇ ਗਏ ਗੰਭੀਰ ਪਾਪ ਲਈ ਤਪੱਸਿਆ ਦੇ ਚਿੰਨ੍ਹ ਵਜੋਂ ਸੀ।

ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਬੀੜ ਵਿਖੇ ਡੇਰਾ ਲਾਇਆ, ਜਿੱਥੋਂ ਉਸ ਨੇ ਦੰਗਾ ਪੀੜਤ ਪਿੰਡਾਂ ਦਾ ਦੌਰਾ ਕੀਤਾ। 20 ਮਾਰਚ ਨੂੰ ਉਹ ਮਸੌਰੀ ਵਾਪਸ ਆ ਗਿਆ। ਸ਼ਾਮ ਦੀ ਨਮਾਜ਼ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਬੋਲਦਿਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ, 'ਪਿਛਲੇ ਕੁਝ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਮੈਂ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤਬਾਹੀ ਦੇਖੀ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਬਿਆਨ ਕਰਨ ਤੋਂ ਡਰਦਾ ਹਾਂ, ਗਮ ਨਾਲ ਟੁੱਟਣ ਦੇ ਡਰੋਂ। ਜੋ ਤੁਸੀਂ ਇੰਨੀ ਬੇਰਹਿਮੀ ਨਾਲ ਤਬਾਹ ਕੀਤਾ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਦੁਬਾਰਾ ਬਣਾਉਣਾ ਤੁਹਾਡਾ ਫਰਜ਼ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਇੱਕ ਅਪਰਾਧ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਹੈ

Machine Translated by Google

ਇਸ ਲਈ ਤਪੱਸਿਆ।' ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਸਾਰੇ ਤਬਾਹੀ ਵਾਲੇ ਇਲਾਕਿਆਂ ਲਈ ਰਾਹਤ ਅਤੇ ਮੁੜ ਵਸੇਬੇ ਲਈ ਇੱਕ ਵਲੰਟੀਅਰ ਕੋਰ ਲਈ ਨਾਮ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨਗੇ।

ਜਦੋਂ ਗਾਂਧੀ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਾਂਤ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਤਾਂ ਪੰਜਾਬ ਅਤੇ ਨੋਆਖਲੀ ਤੋਂ ਹੋਰ ਮੁਸੀਬਤਾਂ ਦੀਆਂ ਖ਼ਬਰਾਂ ਆਉਣੀਆਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਈਆਂ। ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ, ਬਸਤੀਵਾਦੀ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਦੀ ਟੇਢੀ ਹਮਾਇਤ ਤੋਂ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਹੋ ਕੇ, ਕਲਕੱਤੇ ਵਾਂਗ ਹੀ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਵੀ 'ਡਾਇਰੈਕਟ ਐਕਸ਼ਨ' ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਜਿਸ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵੀ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਨ। ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਛਾਨਣੀ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਤੋਂ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਹੋ ਕੇ, ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਅਤੇ ਆਰਐਸਐਸ ਨੇ ਅਸਥਿਰ ਬਿਹਾਰ ਵਿੱਚ, ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਵਾਪਰੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦਾ ਬਦਲਾ ਲੈਣ ਦੇ ਦਿਨ ਵਜੋਂ 'ਪੰਜਾਬ ਦਿਵਸ' ਮਨਾਉਣ ਲਈ ਆਪਣੇ ਕਾਡਰਾਂ ਨੂੰ ਸੰਗਠਿਤ ਕਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਨੇ ਬੰਗਾਲ ਵਿੱਚ 'ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦਿਵਸ' ਮਨਾਉਣ ਦੇ ਆਪਣੇ ਇਰਾਦੇ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ; ਜਿੰਨਾ ਜ਼ਿਆਦਾ ਧਰੁਵੀਕਰਨ, ਜਿੰਨਾ ਜ਼ਿਆਦਾ ਨਫ਼ਰਤ ਅਤੇ ਸ਼ੱਕ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਸਿਆਸੀ ਸੰਭਾਵਨਾਵਾਂ ਉੱਨੀਆਂ ਹੀ ਬਿਹਤਰ ਹਨ।

21 ਮਾਰਚ ਨੂੰ ਗਾਂਧੀ ਹਸਦੀਹਾ ਪਿੰਡ ਚਲੇ ਗਏ, ਜਿੱਥੇ ਉਹ ਆਸਪਾਸ ਦੇ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਕਈ ਮੁਸਲਮਾਨ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਮਿਲੇ; ਦੁਪਹਿਰ ਬਾਅਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਨੁਮਾਇੰਦਿਆਂ ਨਾਲ ਮੁਲਾਕਾਤ ਕੀਤੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਲਾਹ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਜੇਕਰ ਮੁਸਲਮਾਨ ਹਿੰਦੂ ਦੰਗਾਕਾਰੀਆਂ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਸਾਰੇ ਅਪਰਾਧਿਕ ਕੇਸ ਵਾਪਸ ਲੈ ਲੈਣ ਤਾਂ ਹੀ ਆਮ ਰਿਸ਼ਤੇ ਮੁੜ ਸਥਾਪਿਤ ਹੋਣਗੇ।

22 ਮਾਰਚ ਨੂੰ ਪਟਨਾ ਵਾਪਸ ਆਉਣ 'ਤੇ, ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਸ਼ਾਮ ਦੀ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਤਬਾਹ ਹੋਏ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਲੰਘੇ ਛੇ ਦਿਨਾਂ ਦੇ ਆਪਣੇ ਤਜ਼ਰਬਿਆਂ ਬਾਰੇ ਗੱਲ ਕੀਤੀ। ਪਟੇਲ ਨੇ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਲਿਖਿਆ ਸੀ ਕਿ ਫੌਜੀ ਉਪਾਵਾਂ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਸ਼ਾਂਤੀ ਸਥਾਪਤ ਹੋਈ ਜਾਪਦੀ ਹੈ।

ਗਾਂਧੀ 26 ਮਾਰਚ 1947 ਨੂੰ ਜਹਾਨਾਬਾਦ ਸਟੇਸ਼ਨ 'ਤੇ ਭਾਰੀ ਭੀੜ ਦੁਆਰਾ ਸਵਾਗਤ ਕਰਨ ਲਈ ਪਹੁੰਚੇ। ਗਯਾ ਜ਼ਿਲੇ ਵਿਚ ਦੰਗਿਆਂ ਦੌਰਾਨ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਤਿੰਨ ਸਬ-ਡਿਵੀਜ਼ਨਾਂ ਵਿਚੋਂ, ਜਹਾਨਾਬਾਦ ਸਭ ਤੋਂ ਭੈੜਾ ਸੀ। ਦੋ ਗੈਂਗ ਮੁੱਖ ਮੁਸੀਬਤ ਬਣਾਉਣ ਵਾਲੇ ਵਜੋਂ ਜਾਣੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਕੁਝ ਖੇਤਰਾਂ ਨੇ ਮੁਸੀਬਤ ਬਣਾਉਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤਾ ਸੀ. ਅਜਿਹਾ ਹੀ ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਸੀ ਸਕਲ ਬਾਬੂ, ਇੱਕ ਸਥਾਨਕ ਹੈੱਡਮਾਸਟਰ। ਆਪਣੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਅਤੇ ਕੁਝ ਸਥਾਨਕ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ, ਉਸਨੇ ਦੌਲਤਪੁਰ, ਨਗਮਾ ਅਤੇ ਰਸਾਲਪੁਰ ਦੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਦੇ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿੱਚ ਦਿਨ-ਰਾਤ ਗਸ਼ਤ ਕੀਤੀ ਸੀ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਸਾਰੀ ਮੁਸਲਮਾਨ ਆਬਾਦੀ ਨੂੰ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਢੰਗ ਨਾਲ ਜਹਾਨਾਬਾਦ ਨਹੀਂ ਕੱਢ ਲਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਨੌਂ ਮਹੀਨੇ ਬਾਅਦ ਵੀ ਦੌਲਤਪੁਰ ਦੇ ਹਿੰਦੂ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਘਰਾਂ ਦੀ ਰਾਖੀ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਇੱਕ ਮੁਸਲਮਾਨ ਨੇ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਦਲ ਦੇ ਇੱਕ ਮੈਂਬਰ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਸਦੀ ਜਾਇਦਾਦ ਦੀ ਇੰਨੀ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੁਰੱਖਿਆ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ਕਿ ਦੰਗਿਆਂ ਦੇ ਨੌਂ ਮਹੀਨਿਆਂ ਬਾਅਦ ਉਸਨੂੰ ਆਪਣੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਦਾ ਭਰੋਸਾ ਦਿਵਾਉਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਘਰ ਪਰਤਣ 'ਤੇ, ਉਸਨੇ ਵੇਖਿਆ ਕਿ ਅੱਧੇ ਖਾਧੇ ਖਾਣੇ ਵਾਲੀ ਪਲੇਟ ਉਸਨੇ ਜਲਦੀ ਨਾਲ ਛੱਡ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਦੰਗੇ ਅਜੇ ਵੀ ਬੇਰੋਕ ਪਏ ਸਨ!

ਕੁਝ ਦੇਰ ਆਰਾਮ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਕਾਕੋ ਪਿੰਡ ਦੇ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ ਕੈਂਪ ਦਾ ਦੌਰਾ ਕੀਤਾ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਲਗਭਗ ਪੰਜ ਸੌ ਮੁਸਲਮਾਨ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੁਝ ਘੋਸੀ ਥਾਣੇ ਦੇ ਸੈਸਤਾਬਾਦ ਦੇ ਸਨ - ਉਪ- ਵਿਚ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਪੁਲਿਸ ਸਟੇਸ਼ਨ।

Machine Translated by Google

ਵੰਡ ਜਦੋਂ ਗਾਂਧੀ ਜਹਾਨਾਬਾਦ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ ਸੀ, ਤਾਂ ਮ੍ਰਿਦੁਲਾ ਸਾਰਾਭਾਈ - ਜੋ ਉਸਦੇ ਨਾਲ ਯਾਤਰਾ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ - ਨੇ, ਉਹਨਾਂ ਨਾਲ ਸਲਾਹ ਕੀਤੇ ਬਿਨਾਂ, ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਗਾਂਧੀ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਸਾਥੀਆਂ ਲਈ ਢੁਕਵੇਂ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਕਿ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਵਾਲਿਆਂ ਨਾਲ ਕੀਤੇ ਗਏ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਾਅਦੇ, ਕਿ ਉਹ ਹਰ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਸਥਾਨਕ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨਾਲ ਰਹਿਣਗੇ, ਨਵੇਂ ਪ੍ਰਬੰਧਾਂ ਕਾਰਨ ਟੁੱਟ ਜਾਣਗੇ, ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਸਮਝਾਉਣ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੁਨੇਹਾ ਭੇਜਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ।

ਹਾਲਾਂਕਿ, ਉਹ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਅਪਮਾਨ ਕਰ ਚੁੱਕੇ ਸਨ, ਅਤੇ - ਉਸਨੂੰ ਸਮਝਾਉਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਦਿੱਤੇ ਬਿਨਾਂ - ਗਾਂਧੀ 'ਤੇ ਵਾਅਦੇ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਦਾ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਇੱਕ ਮਤਾ ਪਾਸ ਕੀਤਾ। ਇਹ ਪ੍ਰੈਸ ਨੂੰ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਜਹਾਨਾਬਾਦ ਦੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਆਪਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪ੍ਰਚਾਰਿਆ ਗਿਆ। ਇਸ ਨਾਲ ਗਾਂਧੀ ਦੁਖੀ ਹੋਏ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲੱਗਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਿੰਦਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੁਆਫੀ ਮੰਗਣ ਅਤੇ ਸਥਿਤੀ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰਨ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦੇਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਸੀ।

ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਅਮਥੁਆ ਪਿੰਡ ਦੇ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ ਕੈਂਪ ਦਾ ਦੌਰਾ ਕੀਤਾ; ਮੁਸਲਿਮ ਬਹੁ-ਗਿਣਤੀ ਵਾਲਾ ਪਿੰਡ, ਸਮੇਂ ਸਿਰ ਮਿਲਟਰੀ ਦੇ ਆਉਣ ਕਾਰਨ ਉਹ ਕਿਸੇ ਵੀ ਹਮਲੇ ਤੋਂ ਬਚ ਗਏ ਸਨ। ਇਹ ਕੈਂਪ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਦੇ ਅਧੀਨ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਸਖ਼ਤੀ ਅਤੇ ਕੁੜੱਤਣ ਨਾਲ ਜਵਾਬ ਦੇਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨੁਮਾਇੰਦੇ ਨੇ ਇੱਕ ਪਟੀਸ਼ਨ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਸੁਣਾਈ, ਜੋ ਕਿ ਕਾਂਗਰਸ ਅਤੇ ਇਸਦੀ ਸਰਕਾਰ 'ਤੇ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਉਣ ਵਾਲੇ ਇੱਕ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸੀ। ਘੋਸੀ ਵਿਖੇ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧੀ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਆਇਆ ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਗਾਂਧੀ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ 'ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਉਸਨੇ ਅੱਗੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜਦੋਂ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਬਿਹਾਰ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਤਾਂ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਦੁਬਾਰਾ ਦੁੱਖ ਝੱਲਣਾ ਪਏਗਾ, ਪਰ ਬਾਅਦ ਵਾਲੇ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਸਾਰੇ ਭਰੋਸਾ ਦਿਵਾਇਆ। ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਸਨੇ ਸਰਕਾਰ ਨਾਲ ਸਮਝੌਤਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸੂਬਾਈ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਦੇ ਲਗਭਗ ਸਾਰੇ ਨੇਤਾਵਾਂ ਨਾਲ ਮੁਲਾਕਾਤ ਕੀਤੀ ਹੈ; ਉਹ ਦੇਖੇਗਾ ਕਿ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨਾਲ ਨਿਆਂ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਉਸਨੇ ਅੱਗੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਉਸਦੇ ਜਾਂ ਲੀਗ ਦੇ ਸੁਝਾਵਾਂ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਇਹ ਲਗਾਤਾਰ ਮੰਗ ਹੁੰਦੀ ਰਹੀ ਸੀ ਕਿ ਨਵੇਂ ਥਾਣਿਆਂ ਦੇ ਇੰਚਾਰਜਾਂ ਵਿਚ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ 50 ਫੀਸਦੀ ਪੁਲਿਸ ਮੁਲਾਜ਼ਮ ਅਤੇ ਅਧਿਕਾਰੀ ਮੁਸਲਮਾਨ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਇੱਥੇ ਅਜਿਹੀ ਕਿਸੇ ਵੀ ਮੰਗ ਦਾ ਸਮਰਥਨ ਕਰਨ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਹ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਿੱਚ ਗੈਰ-ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੀ ਅਜਿਹੀ ਮੰਗ ਨੂੰ ਵੀ ਗਿਣਿਆ ਜਾਵੇਗਾ।

'ਇਸ ਲਈ, ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ, ਹਿੰਦੂਆਂ ਅਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਲਈ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਦੋਸਤ ਬਣਨ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਰਾਹ ਨਹੀਂ ਹੈ।'

ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੇ ਦੋਸ਼ ਲਾਇਆ ਕਿ ਬਿਹਾਰ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਜਨਤਕ ਭਾਸ਼ਣਾਂ ਵਿੱਚ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਨੋਆਖਾਲੀ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਕੇ, ਉਹ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ਇਹ ਸੋਚਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜੋ ਕੀਤਾ ਹੈ ਉਹ ਸਿਰਫ ਨੋਆਖਾਲੀ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕਰਮ ਸੀ। ਕੀ ਇਸ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੋਚਣ ਦੇ ਢੰਗ ਨੂੰ ਬਦਲਣ ਵਿੱਚ ਮੁਸ਼ਕਲ ਨਹੀਂ ਆਵੇਗੀ। ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਹ ਅਨੁਮਾਨ ਗਲਤ ਸੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਸਨੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਬਖਸ਼ਿਆ ਸੀ। ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸਮਾਂ ਸੀ ਜਦੋਂ ਉਹ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨਾਲ ਵੀ ਬਰਾਬਰੀ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਉਸ ਨੇ ਵੀ ਸੀ

Machine Translated by Google

ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ 1924 ਵਿਚ ਕੀਤੇ ਗਏ ਕੰਮਾਂ ਲਈ 21 ਦਿਨਾਂ ਦਾ ਵਰਤ ਰੱਖਿਆ। ਉਦੋਂ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਦੁਸ਼ਮਣ ਨਹੀਂ ਮੰਨਿਆ। ਪਰ ਦੇਰ ਨਾਲ, ਉਸਨੂੰ ਇਹ ਕਬੂਲ ਕਰਨਾ ਪਿਆ, ਕਿ ਜਦੋਂ ਉਸਨੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਬਾਰੇ ਗੱਲ ਕੀਤੀ, ਤਾਂ ਉਸਨੇ ਬਹੁਤ ਚੌਕਸੀ ਨਾਲ ਅਜਿਹਾ ਕੀਤਾ। 'ਮੈਂ ਨੋਆਖਲੀ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਤੋਂ ਜਿੰਨਾ ਹੋ ਸਕੇ ਪਰਹੇਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਪਰ ਇਸ ਤੋਂ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਚਣਾ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ। ਨੋਆਖਲੀ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਲਗਾਤਾਰ ਆ ਰਹੀਆਂ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਖਬਰਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਮੈਨੂੰ ਚੁੱਪ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ, ਜੇਕਰ ਸਿਰਫ ਬਿਹਾਰ ਦੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੀ ਖਾਤਰ ਹੈ।

ਦੋਵੇਂ ਆਪਸ ਵਿਚ ਜੁੜੇ ਹੋਏ ਹਨ।' ਉਦੋਂ ਗਾਂਧੀ ਤੋਂ ਬਿਹਾਰ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਭਾਰਤੀ ਸਿਵਲ ਸੇਵਾਵਾਂ ਦੇ ਰੂਬੇਨ ਨੂੰ ਦੰਗਿਆਂ ਦੀ ਜਾਂਚ ਅਤੇ ਰਿਪੋਰਟ ਦੇਣ ਲਈ ਬਣਾਏ ਗਏ ਬਿਹਾਰ ਜਾਂਚ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਇਕਲੌਤੇ ਜੱਜ ਵਜੋਂ ਨਿਯੁਕਤ ਕਰਨ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਬਾਰੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰਾਏ ਪੁੱਛੀ ਗਈ ਸੀ। ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਜੇਕਰ ਇਕ ਮੈਂਬਰੀ ਕਮਿਸ਼ਨ 'ਤੇ ਨਿਆਂ ਕਰਨ ਲਈ ਭਰੋਸਾ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਜੇ, ਹਾਲਾਂਕਿ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਰੂਬੇਨ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਭਰੋਸਾ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਤਾਂ ਉਹ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਦਾ ਸੁਝਾਅ ਦੇ ਸਕਦੇ ਸਨ, ਪਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਸਿਰਫ਼ ਇਸ ਲਈ ਸ਼ੱਕ ਕਰਨਾ ਕਿ ਉਹ ਇੱਕ ਗੈਰ-ਮੁਸਲਿਮ ਸੀ, ਸਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ।

ਉਸ ਦੁਪਹਿਰ ਨੂੰ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਦੇ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਨੁਮਾਇੰਦਿਆਂ ਅਤੇ ਕੁਝ ਮੁਸਲਮਾਨ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀਆਂ ਨਾਲ ਮੀਟਿੰਗ ਕੀਤੀ। ਸਵੇਰ ਦੀ ਮੀਟਿੰਗ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਪੜ੍ਹੀ ਗਈ, ਅਤੇ ਫਿਰ ਪਿੰਡ ਵਾਸੀਆਂ ਨੂੰ ਮੀਟਿੰਗ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਵੀ ਮੁੱਦਾ ਨਾ ਚੁੱਕਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਗਿਆ।

ਮਾਰਚ 1947 ਦੇ ਅਖੀਰਲੇ ਹਿੱਸੇ ਦੌਰਾਨ, ਬਿਹਾਰ ਵਿੱਚ ਪੁਲਿਸ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਇੱਕ ਬਿਜਲੀ ਦੀ ਹੜਤਾਲ ਹੋਈ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਅਸਥਿਰ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਵਧਾਉਣ ਦਾ ਖ਼ਤਰਾ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਬਿਹਾਰ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਆਉਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਪੁਲਿਸ ਵਿੱਚ ਫਿਰਕੂ ਤੱਤਾਂ ਦੀ ਘੁਸਪੈਠ, ਦੰਗਾਕਾਰੀਆਂ ਦੀ ਸਫਲਤਾ ਅਤੇ ਕਤਲੇਆਮ ਦੀ ਹੱਦ ਦਾ ਇੱਕ ਮੁੱਖ ਕਾਰਨ ਸੀ।

ਪਾਰਟੀ ਨੂੰ 28 ਮਾਰਚ ਨੂੰ ਰਾਤ 10 ਵਜੇ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਰੇਲ ਗੱਡੀ ਪਟਨਾ ਵਾਪਸ ਲੈ ਆਈ।
ਦਲ ਦੇ ਕੁਝ ਮੈਂਬਰ ਪਹੁੰਚਣ 'ਤੇ ਤੁਰੰਤ ਕਾਰ ਰਾਹੀਂ ਰਵਾਨਾ ਹੋਏ, ਮੁੱਖ ਪਾਰਟੀ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਡੇਰੇ ਪਹੁੰਚਣ ਲਈ ਛੋਟਾ ਰਸਤਾ ਲੈ ਕੇ। ਕੈਂਪ ਦੇ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਦੁਆਰ 'ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਵਾਗਤ ਕਾਂਗਰਸੀਆਂ ਦੇ ਇੱਕ ਜੋੜੇ ਨੇ ਕੀਤਾ। ਪ੍ਰੋ.

ਬਿਹਾਰ ਸੂਬਾਈ ਕਾਂਗਰਸ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਮੁਸਲਿਮ ਪ੍ਰਧਾਨ ਅਬਦੁਲ ਬਾਰੀ ਦੀ ਉਸੇ ਸ਼ਾਮ ਤਸਕਰੀ ਵਿਰੋਧੀ ਫੋਰਸ ਦੇ ਇੱਕ ਗੋਰਖਾ ਸੰਪ੍ਰਦਾਇ ਨੇ ਗੋਲੀ ਮਾਰ ਕੇ ਹੱਤਿਆ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਪੇਂਡੂ ਖੇਤਰ ਦੇ ਦੌਰੇ ਤੋਂ ਪਰਤਦਿਆਂ ਪ੍ਰੋ.

ਬਾਰੀ ਦੀ ਕਾਰ ਨੂੰ ਤਸਕਰੀ ਵਿਰੋਧੀ ਫੋਰਸ ਦੇ ਸੰਚਾਲਕਾਂ ਨੇ ਰੋਕਿਆ ਅਤੇ ਚੁਣੌਤੀ ਦਿੱਤੀ। ਸੰਤਰੀ ਨੇ ਪ੍ਰੋ. ਬਾਰੀ ਵੱਲ ਆਪਣੀ ਬੰਦੂਕ ਤਾਣੀ ਸੀ, ਜਦੋਂ ਉਹ ਜਵਾਬ ਦੇਣ ਵਿੱਚ ਅਸਫਲ ਰਿਹਾ। ਪ੍ਰੋ: ਬਾਰੀ ਆਪਣੇ ਛੋਟੇ ਸੁਭਾਅ ਲਈ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ, ਅਤੇ ਉਸ ਵੱਲ ਬੰਦੂਕ ਦਾ ਇਸ਼ਾਰਾ ਦੇਖ ਕੇ, ਉਹ ਆਪਣੀ ਕਾਰ ਤੋਂ ਛਾਲ ਮਾਰ ਕੇ ਸੰਤਰੀ ਤੋਂ ਰਾਈਫਲ ਖੋਹਣ ਲਈ ਅੱਗੇ ਵਧਿਆ। ਦੂਜੇ ਸੰਤਰੀ ਨੇ, ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਪਛਾਣ ਦਾ ਪਤਾ ਲਗਾਉਣ ਦੀ ਉਡੀਕ ਕੀਤੇ ਬਿਨਾਂ, ਪ੍ਰੋ. ਬਾਰੀ 'ਤੇ ਆਪਣੀ ਬੰਦੂਕ ਬਰਾਬਰ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਖਾਲੀ ਰੇਂਜ 'ਤੇ ਗੋਲੀ ਮਾਰ ਦਿੱਤੀ। ਬਾਰੀ ਨੂੰ ਗੁਆਉਣ ਨਾਲ, ਬਿਹਾਰ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਭ ਤੋਂ ਨੇਕ ਅਤੇ ਉੱਘੇ ਪੁੱਤਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਅਤੇ ਇੱਕ ਚਤੁਰ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦੀ ਮੁਸਲਮਾਨ ਗੁਆ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਘਟਨਾ ਨੇ ਹੰਗਾਮਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ

Machine Translated by Google

ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਅਫਵਾਹਾਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਦਹਿਸ਼ਤ ਪੈਦਾ ਕੀਤੀ। ਗੋਰਖਾ ਸੰਤਰੀ INA ਦਾ ਇੱਕ ਸਾਬਕਾ ਮੈਂਬਰ ਸੀ, ਅਤੇ ਇਹ ਅਫਵਾਹ ਸੀ ਕਿ INA ਦੇ ਲੋਕ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਬਣਾ ਰਹੇ ਸਨ।

30 ਮਾਰਚ 1947 ਨੂੰ, ਗਾਂਧੀ ਨਵੇਂ ਵਾਇਸਰਾਏ, ਲਾਰਡ ਮਾਊਂਟਬੈਟਨ ਦੇ ਸੱਦੇ ਦੇ ਜਵਾਬ ਵਿੱਚ ਦਿੱਲੀ ਲਈ ਰਵਾਨਾ ਹੋਏ। ਉਸ ਨੇ ਪੰਦਰਵਾੜੇ ਬਾਅਦ ਬਿਹਾਰ ਪਰਤਣ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਬਣਾਈ। ਵਾਇਸਰਾਏ ਨੇ ਜਿਨਾਹ ਅਤੇ ਗਾਂਧੀ ਦੋਵਾਂ ਨੂੰ ਸੱਦਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਪਟਨਾ ਤੋਂ ਚੁੱਕਣ ਲਈ ਆਪਣਾ ਨਿੱਜੀ ਯਾਰਕ ਜਹਾਜ਼ ਭੇਜਣ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਪਰ ਇਹ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ਠੁਕਰਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼ ਵਾਸੀਆਂ ਨਾਲ ਘਿਰੇ ਆਪਣੇ ਪਸੰਦੀਦਾ ਥਰਡ ਕਲਾਸ ਡੱਬੇ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਨਿਯਮਤ ਰੇਲਗੱਡੀ ਰਾਹੀ ਸਫ਼ਰ ਕਰੇਗਾ।

ਸਾਰਾਭਾਈ ਨੇ ਆਪਣੇ ਅਤੇ ਹੋਰ ਯਾਤਰੀਆਂ ਵਿਚਕਾਰ ਇੱਕ ਬਫਰ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਲਈ ਦੋ ਨਾਲ ਲੱਗਦੇ ਡੱਬੇ ਬੁੱਕ ਕੀਤੇ ਸਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਉਸ ਬਾਰੇ ਚਿੰਤਤ ਸੀ। ਪਰ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਤੋਂ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਬਚਿਆ। ਅੱਧੀ ਰਾਤ ਨੂੰ ਜਦੋਂ ਰੇਲਗੱਡੀ ਇੱਕ ਸਟੇਸ਼ਨ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚੀ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਸਟੇਸ਼ਨ ਮਾਸਟਰ ਨੂੰ ਬੁਲਾਇਆ ਅਤੇ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਡੱਬਾ ਖੋਲ੍ਹਣ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਉਹ ਆਪਣਾ ਬਹੁਤਾ ਸਮਾਂ ਆਪਣੇ ਸਕੱਤਰੇਤ ਦੇ ਕੰਮ ਵਿੱਚ ਬਿਤਾਉਂਦਾ ਸੀ।

ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਨੇੜੇ ਇਕ ਛੋਟੇ ਜਿਹੇ ਸਟੇਸ਼ਨ 'ਤੇ ਉਸ ਲਈ ਡਿਟਰਨ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਉਸਨੂੰ ਹਰੀਜਨ ਕਲੋਨੀ ਸਥਿਤ ਉਸਦੀ ਰਿਹਾਇਸ਼ ਵੱਲ ਲਿਜਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਉਸਨੇ ਡਰਾਈਵਰ ਨੂੰ ਰੁਕਣ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਹ ਉਸਦੀ ਸਵੇਰ ਦੀ ਸੈਰ ਦਾ ਸਮਾਂ ਹੈ; ਉਹ ਕਾਰ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਿਆ ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਦੇ ਰਸਤੇ ਤੁਰ ਪਿਆ। ਉਸ ਦੁਪਹਿਰ ਤਿੰਨ ਵਜੇ ਗਾਂਧੀ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਨਵੇਂ ਵਾਇਸਰਾਏ ਨੂੰ ਮਿਲੇ। ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਜਾਂ ਲਗਭਗ ਕੋਈ ਰਾਜਨੀਤੀ ਬਾਰੇ ਚਰਚਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ. ਵਾਇਸਰਾਏ ਨੇ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਇੰਗਲੈਂਡ ਵਿੱਚ ਉਸਦੇ ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਜੀਵਨ ਅਤੇ ਸਿੱਖਿਆ, ਦੱਖਣੀ ਅਫ਼ਰੀਕਾ ਵਿੱਚ ਬਰਾਬਰੀ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਲਈ ਉਸਦੀ ਲੜਾਈ ਅਤੇ ਸੱਤਿਆਗ੍ਰਹਿ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਸਾਲਾਂ ਬਾਰੇ ਪੁੱਛਿਆ। ਗਾਂਧੀ ਮਾਊਂਟਬੈਟਨ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਅਤੇ ਇਸ ਖਿਤਾਬ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਵਾਲੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਲੱਭਣ ਲਈ ਬਰਾਬਰ ਉਤਸੁਕ ਸੀ। ਉਹ ਦੋਵੇਂ ਜਾਣਦੇ ਸਨ ਕਿ ਭਾਰਤ-ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਸਵਾਲ ਦਾ ਸ਼ਾਂਤੀਪੂਰਨ ਹੱਲ ਕੱਢਣ ਦਾ ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਆਖਰੀ ਮੌਕਾ ਸੀ। ਗਾਂਧੀ ਨਵੇਂ ਵਾਇਸਰਾਏ ਦੀ ਇਮਾਨਦਾਰੀ, ਕੋਮਲਤਾ ਅਤੇ ਚਰਿੱਤਰ ਦੀ ਨੇਕਤਾ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋਏ।

ਗਾਂਧੀ ਅਗਲੀ ਸਵੇਰ ਤਿੰਨ ਵਜੇ ਉੱਠਿਆ, ਉਸਦਾ ਆਮ ਸਮਾਂ, ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਪਿਛਲੀ ਰਾਤ ਬਹੁਤ ਦੇਰ ਨਾਲ ਸੇਵਾਮੁਕਤ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਪੰਜ ਵਜੇ ਰਾਜਕੁਮਾਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਕੌਰ ਉਸ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਆਈ; ਮੌਲਾਨਾ ਆਜ਼ਾਦ ਨੇ ਸਾਢੇ ਛੇ ਵਜੇ ਪਿੱਛਾ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਨਹਿਰੂ, ਰਾਜਾਜੀ, ਰਾਜਿੰਦਰ ਬਾਬੂ ਅਤੇ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਪਟੇਲ ਨਾਲ ਮੀਟਿੰਗਾਂ ਹੋਈਆਂ, ਜੋ ਨੌਂ ਵਜੇ ਉਸਨੂੰ ਵਾਇਸਰਾਏ ਨਾਲ ਇੱਕ ਹੋਰ ਮੁਲਾਕਾਤ ਲਈ ਲੈ ਜਾਣ ਲਈ ਪਹੁੰਚੇ। ਮਨੂੰ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਇਕ ਸਕੱਤਰ ਬ੍ਰਿਜਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਚਾਂਦੀਵਾਲਾ ਨੇ ਮੀਟਿੰਗ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਗਾਂਧੀ ਦਾ ਦੁਪਹਿਰ ਦਾ ਭੋਜਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਲਿਆਇਆ। ਮਨੂ ਨਾਲ ਜਾਣ-ਪਛਾਣ ਕਰਾਉਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਵਾਇਸਰਾਏ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਹਾ, 'ਤੂੰ ਖੁਸ਼ਕਿਸਮਤ ਕੁੜੀ ਹੈਂ। ਮੇਰੀ ਧੀ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਹ ਸ਼੍ਰੀਮਾਨ ਗਾਂਧੀ ਨਾਲ ਤੁਹਾਡੀ ਫੋਟੋ ਦੇਖ ਕੇ ਤੁਹਾਡੇ ਤੋਂ ਈਰਖਾ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਤੁਹਾਡੀ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਲਈ ਭੇਜਾਂਗਾ।' ਜਿਵੇਂ ਹੀ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਦੁਪਹਿਰ ਦਾ ਖਾਣਾ ਖਾਧਾ ਸੀ

Machine Translated by Google

ਵਾਇਸਰਾਏ ਉਸ ਨਾਲ ਚਾਹ ਦਾ ਕੱਪ ਲੈ ਕੇ ਗਿਆ। ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਵਾਇਸਰਾਏ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਕੀ ਮਨੂ ਬਾਗਾਂ ਵਿੱਚ ਘੁੰਮ ਸਕਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਉਹ ਆਪਣੀ ਗੱਲਬਾਤ ਨਿਰਵਿਘਨ ਜਾਰੀ ਰੱਖ ਸਕਣ।
'ਯਕੀਨਨ,' ਵਾਇਸਰਾਏ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ, 'ਇਹ ਸਭ ਤੁਹਾਡਾ ਹੈ; ਅਸੀਂ ਸਿਰਫ਼ ਟਰੱਸਟੀ ਹਾਂ। ਅਸੀਂ ਇਸ ਨੂੰ ਤੁਹਾਡੇ ਹਵਾਲੇ ਕਰਨ ਆਏ ਹਾਂ।'

'ਤੁਸੀਂ ਉਸ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਲੁਕਵੇਂ ਹਥਿਆਰ ਲਈ ਲੱਭ ਸਕਦੇ ਹੋ,' ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਅਤੇ ਹੱਸਿਆ।

ਵਾਇਸਰਾਏ ਨੇ ਮੁਸਕਰਾ ਕੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ, 'ਮੈਂ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਹਾਂ ਕਿ ਤੁਹਾਡੇ ਕਿਸੇ ਚੇਲੇ ਵਿਚ ਇਸ ਦੀ ਕੋਈ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ।

ਗੱਲਬਾਤ ਉਥੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਈ ਜਿੱਥੇ ਉਹ ਪਿਛਲੇ ਦਿਨੀਂ ਛੱਡ ਗਏ ਸਨ। ਵਾਇਸਰਾਏ ਨੇ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਦੀ ਇਹ ਹਮੇਸ਼ਾ ਹੀ ਨੀਤੀ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿ ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਕੁਝ ਵੀ ਨਾ ਦੇਣਾ, ਪਰ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਅਹਿੰਸਾ ਦੀ ਜਿੱਤ ਹੋਈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਜ਼ਾਦੀ ਲਈ ਭਾਰਤ ਦੇ ਅਹਿੰਸਕ ਅੰਦੋਲਨ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਛੱਡਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਮੀਟਿੰਗ ਦੀ ਸਮਾਪਤੀ ਵੱਲ, ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਲਈ ਸੱਦਾ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ 'ਤੇ, ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਵਾਇਸਰਾਏ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਭਾਰਤੀ ਰੁਕਾਵਟ ਦਾ ਆਪਣਾ ਹੱਲ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ। ਉਸਨੇ ਦੁਹਰਾਇਆ ਕਿ ਉਸਨੇ ਅਕਸਰ ਕਿਹਾ ਸੀ: ਕਿ ਉਸਨੂੰ ਜਿਨਾਹ ਜਾਂ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਦੁਆਰਾ ਪੂਰੇ ਭਾਰਤ ਨੂੰ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਿੱਚ ਬਦਲਣ 'ਤੇ ਕੋਈ ਇਤਰਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਬਸ਼ਰਤੇ ਇਹ ਹਿੰਸਾ ਦੀ ਧਮਕੀ ਦੇ ਅਧੀਨ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਤਰਕ ਦੀ ਅਪੀਲ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਪਰ ਜਦੋਂ ਕਿ ਉਹ ਪਹਿਲਾਂ ਮੰਨਦਾ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੇ ਭਾਰਤ ਛੱਡਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹੀ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਸਿਧਾਂਤਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਉਹ ਅਜੇ ਵੀ ਇਸ ਵਿਚਾਰ ਨੂੰ ਮੰਨਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਮੌਜੂਦਾ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਦੀ ਮੁੱਖ ਗੱਲ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਹੁਣ ਮਾਊਂਟਬੈਟਨ ਦੀ ਅੰਪਾਇਰਸ਼ਿਪ ਅਧੀਨ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਨਾ ਕਿ ਅੰਪਾਇਰ ਵਜੋਂ। ਵਾਇਸਰਾਏ ਪਰ ਇੱਕ ਨਿਰਪੱਖ ਵਿਅਕਤੀ ਵਜੋਂ, ਜਿਨਾਹ ਨੂੰ ਕੇਂਦਰ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਪਸੰਦ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਸੱਦਾ ਦੇਣ ਅਤੇ ਸੱਤਾ ਦੇ ਤਬਾਦਲੇ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਲਈ ਆਪਣੀ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਯੋਜਨਾ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ। ਕਾਂਗਰਸ ਜਿਨਾਹ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਪੂਰਨ ਸਮਰਥਨ ਦੇਵੇਗੀ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਹੁਣ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਹੋਵੇਗੀ, ਇਸ ਲਈ ਉਸ ਕੋਲ ਸੰਗਠਿਤ ਕੁਧਰਮ ਦੀ ਲਹਿਰ ਨੂੰ ਜਾਰੀ ਰੱਖਣ ਲਈ ਕੋਈ ਹੋਰ ਬਹਾਨਾ ਨਹੀਂ ਬਚੇਗਾ ਜੋ ਇਸ ਨੇ ਕੁਝ ਸੂਬਿਆਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬੰਦ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਵਾਇਸਰਾਏ ਨੇ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਸਿਰਫ਼ ਨਿਆਂ ਕਰਨ ਲਈ ਬਾਹਰ ਹੈ ਅਤੇ ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ, ਜੇਕਰ ਲੀਗ ਨੇ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ, ਤਾਂ ਇਹੀ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ਕਾਂਗਰਸ ਨੂੰ ਬਦਲ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਦੋਵਾਂ ਧਿਰਾਂ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ ਕਰਨ ਦੀ ਪੁਰਾਣੀ ਨੀਤੀ ਛੱਡਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

ਮਾਊਂਟਬੈਟਨ ਨੂੰ ਦੁਬਿਧਾ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਪਿਆ; ਉਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਪਸੰਦ ਆਇਆ ਪਰ ਇਹ ਵਾਇਸਰਾਏ ਵਜੋਂ ਉਸ ਦੇ ਕਰਤੱਵਾਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਗਿਆ। ਉਸ ਦੀ ਤਰਜੀਹ ਕੁਦਰਤੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇੱਕ ਹੱਲ ਲਈ ਉਸ ਦੇ ਨਿਰਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸੀ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਅਜਿਹੀ ਚੰਗੀ ਭਾਵਨਾ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਭਾਰਤੀ ਪਾਰਟੀਆਂ ਰਾਸ਼ਟਰਮੰਡਲ ਵਿੱਚ ਬਣੇ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੁਣਗੀਆਂ। ਇਹ ਅੰਦਰੂਨੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇੱਕ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾਯੋਗ ਅਤੇ ਯੋਗ ਭਾਵਨਾ ਸੀ, ਪਰ ਇਤਿਹਾਸ ਦੀ ਇੱਕ ਉਤਸੁਕ ਵਿਅੰਗਾਤਮਕ ਵਿਅੰਗ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਇੱਕ ਦੁਖਦਾਈ ਅਰਥ ਦੇ ਨਾਲ ਚਾਰਜ ਕੀਤਾ ਸੀ. ਜਿਨਾਹ ਕਿਸੇ ਵੀ ਫਾਰਮੂਲੇ ਨੂੰ ਦੇਖਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਸੀ

Machine Translated by Google

ਜੋ ਸ਼ਾਇਦ ਉਸ ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਦੀ ਇਕ ਹਸਤੀ ਵਜੋਂ ਮਾਨਤਾ ਦੇਣ ਲਈ ਵਚਨਬੱਧ ਵੀ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਵਿਚ ਇਹ 'ਸਿਆਸੀ ਆਮ ਗੱਲ' ਸੀ ਕਿ ਸੱਤਾ ਦੇ ਤਬਾਦਲੇ ਨਾਲ 'ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਸਾਮਰਾਜਵਾਦ ਦਾ ਆਖਰੀ ਚੌਕੀ ਬਣ ਜਾਵੇਗਾ' ਅਤੇ 'ਵਿਰੋਧੀ'। ਕਾਂਗਰਸ ਦਾ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਪੱਖਪਾਤ ਜਲਦੀ ਹੀ ਹਾਵੀ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ। ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ 'ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼-ਵਿਰੋਧੀ ਪੱਖਪਾਤ' ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਹਿੱਸਾ ਗਲਤ ਪੱਖਪਾਤ ਵਾਲਾ ਪਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਲਾਰਡ ਮਾਊਂਟਬੈਟਨ ਨੂੰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹੰਗਾਮੇ ਭਰੇ ਸੁਆਗਤ ਅਤੇ ਤਾਰੀਫ਼ ਤੋਂ ਸਬੂਤ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਨੇ ਆਜ਼ਾਦ ਭਾਰਤ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਗਵਰਨਰ ਜਨਰਲ ਵਜੋਂ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਸਹੁੰ ਚੁੱਕੀ ਸੀ। ਪਰ ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪਾਲਤੂ ਪੱਖਪਾਤ ਪ੍ਰਬਲ ਰਿਹਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਆਪਣਾ ਭਾਰ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤਾ। ਸਿਵਲ ਕਲੇਸ਼ ਦੇ ਖਤਰੇ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਇਸ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕਾਂਗਰਸ ਅਤੇ ਲੀਗ ਵਿਚਕਾਰ ਆਪਣੀ ਚੋਣ ਕਰਨ ਅਤੇ ਇੱਕ ਜਾਂ ਦੂਜੇ 'ਪੈਕੇਟ' ਨੂੰ ਛੱਡਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕੀਤਾ ਹੋਵੇਗਾ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਲਾਰਡ ਮੋਰਲੇ ਨੇ ਕਾਮਨਵੈਲਥ ਬੈਗ ਵਿੱਚੋਂ ਦੋਵਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਲਾਰਡ ਮਾਊਂਟਬੈਟਨ ਨੇ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਹ ਸਮੱਸਿਆ ਲਈ ਵਿਹਾਰਕ ਨੂੰ ਜੋਖਮ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਦੇ, ਭਾਵੇਂ ਬਾਅਦ ਵਾਲਾ ਆਦਰਸ਼ ਹੱਲ ਜਾਪਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਸਾਰੇ ਡੂੰਘੇ ਦੁਖਾਂਤ ਵਿੱਚ ਖਿੱਚੇ ਗਏ ਸਨ ਜਿਸ ਨੇ ਸਾਰੀ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਪਕੜ ਵਿੱਚ ਰੱਖਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਸਰਕਾਰ ਸੀ। ਆਪਣੇ ਖੁਦ ਦੇ ਐਲਾਨੇ ਇਰਾਦਿਆਂ ਦੀ ਅਸਫਲਤਾ ਨੂੰ ਲਿਆਉਣ ਲਈ, ਜਾਣ-ਬੁੱਝ ਕੇ ਜਾਂ ਅਚੇਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਹਿਯੋਗ ਕਰਨਾ। ਇੱਕ ਯੂਨਾਨੀ ਦੁਖਾਂਤ ਦੇ ਪਾਤਰਾਂ ਵਾਂਗ, ਉਹ ਆਪਣੇ ਪੂਰਵਜਾਂ ਦੇ ਪਾਪਾਂ ਦੇ ਸ਼ਿਕਾਰ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਤੀਜਿਆਂ ਤੋਂ ਕੋਈ ਬਚ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ਸੀ।

ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਵਾਇਸਰਾਏ ਨੂੰ ਉਹ ਗੱਲ ਦੱਸੀ ਜੋ ਉਸ ਦੇ ਕੰਨਾਂ ਨੂੰ ਬੇਰਹਿਮੀ ਨਾਲ ਵੱਜੀ ਹੋਵੇਗੀ ਕਿ 'ਪਾੜੋ ਅਤੇ ਰਾਜ ਕਰੋ' ਦੀ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਨੀਤੀ ਦੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਨੇ ਅਜਿਹੀ ਸਥਿਤੀ ਪੈਦਾ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਰਾਜ ਨੂੰ ਜਾਰੀ ਰੱਖਣ ਦਾ ਇਕੋ ਇਕ ਬਦਲ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲੱਭਿਆ ਸੀ। 'ਭਾਰਤ ਛੱਡੋ' ਦੀ ਮੰਗ ਦੇ ਤਰਕ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਬਿਨਾਂ ਸ਼ਰਤ ਸੇਵਾਮੁਕਤ ਹੋ ਜਾਣਾ, ਭਾਰਤ ਨੂੰ ਇਸਦੀ ਕਿਸਮਤ 'ਤੇ ਛੱਡਣਾ ਸੰਭਵ ਸੀ। 'ਫਿਰਕੂ ਤਿਕੋਣ' ਵਿਚ ਸ਼ਾਂਤੀ ਬਣਾਉਣ ਵਾਲੇ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਜਿਸ ਨੂੰ ਬਣਾਉਣ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਖੁਦ ਮਦਦ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਨਹੀਂ ਸੀ।

ਮਾਊਂਟਬੈਟਨ ਨੇ ਯੋਜਨਾ ਨੂੰ ਆਕਰਸ਼ਕ ਪਾਇਆ ਅਤੇ ਸੁਝਾਅ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਇਸ ਬਾਰੇ ਵਾਇਸਰਾਏ ਦੇ ਚੀਫ਼ ਆਫ਼ ਸਟਾਫ਼ ਲਾਰਡ ਇਸਮਏ ਨਾਲ ਚਰਚਾ ਕੀਤੀ, ਤਾਂ ਜੋ ਇਸਮਏ ਇਸ ਨੂੰ ਇੱਕ ਢੁਕਵਾਂ ਢਾਂਚਾ ਦੇ ਸਕੇ। ਪਰ ਜਦੋਂ ਕਿ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਇਸਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਸਮਝਿਆ ਕਿ ਵਾਇਸਰਾਏ ਇਸ ਯੋਜਨਾ ਨੂੰ ਰਸਮੀ ਸਮਝੌਤਾ ਬਣਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ, ਵਾਇਸਰਾਏ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਸਲਾਹਕਾਰ, ਇਸ ਦੌਰਾਨ, ਇੱਕ ਵੱਖਰੇ ਫੈਸਲੇ 'ਤੇ ਆਏ ਸਨ। ਵਾਇਸਰਾਏ ਨੇ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿ ਉਹ ਜਾਣਦਾ ਸੀ ਕਿ ਵਿਕਲਪ ਕੀ ਹਨ ਅਤੇ ਦੂਜੀਆਂ ਪਾਰਟੀਆਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਕੀ ਹਨ, ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿ ਉਹ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਦੀ ਵਕਾਲਤ ਕਰਨ ਲਈ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਲਗਭਗ ਮਨਾਉਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦੇਣ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਅੱਗੇ ਵਧਿਆ ਸੀ। 5 ਅਪ੍ਰੈਲ ਨੂੰ ਵਾਇਸਰਾਏ ਦੇ ਸਟਾਫ਼ ਦੀ ਮੀਟਿੰਗ ਵਿੱਚ ਇਸ ਯੋਜਨਾ 'ਤੇ ਚਰਚਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ, ਅਤੇ ਇਸਨੂੰ 'ਬਿਨਾਂ ਭੇਸ ਦੇ ਉੱਡਿਆ ਇੱਕ ਪੁਰਾਣਾ ਪਤੰਗ' ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਸਹਿਮਤੀ ਇਹ ਸੀ ਕਿ 'ਮਾਊਂਟਬੈਟਨ ਨੂੰ ਇਜਾਜ਼ਤ ਨਹੀਂ ਦੇਣੀ ਚਾਹੀਦੀ

Machine Translated by Google

ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਮਹਾਤਮਾ ਨਾਲ ਗੱਲਬਾਤ ਵਿੱਚ ਖਿੱਚਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਸਿਰਫ ਸਲਾਹ ਸੁਣਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੇ 1931 ਦੇ ਗਾਂਧੀ-ਇਰਵਿਨ ਸਮਝੌਤੇ ਨੂੰ ਇਰਵਿਨ ਦੀ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਸਿਆਸੀ ਗਲਤੀ ਮੰਨਿਆ ਸੀ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਕਦੇ ਵੀ ਦੁਹਰਾਉਣ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ। ਇਹ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਕਿ ਪਟੇਲ ਗਾਂਧੀ ਦੁਆਰਾ ਸੁਝਾਈ ਗਈ ਯੋਜਨਾ ਦਾ ਤਿੱਖਾ ਵਿਰੋਧ ਕਰਨਗੇ; ਵਾਇਸਰਾਏ ਦੇ ਸਲਾਹਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਯਕੀਨ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੀ ਗੱਲ 'ਤੇ ਕਾਇਮ ਰਹੇਗਾ। ਪਰ ਉਹ ਡਰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਨਹਿਰੂ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਅੱਗੇ ਝੁਕ ਜਾਣਗੇ ਜੇਕਰ ਉਹ ਸੋਚਦੇ ਹਨ ਕਿ ਵਾਇਸਰਾਏ ਵੀ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਦਾ ਸਮਰਥਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਨਹਿਰੂ ਨੂੰ ਲਿਖੀ ਆਪਣੀ ਇੱਕ ਚਿੱਠੀ ਵਿੱਚ, ਗਾਂਧੀ ਨੇ 'ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਦੇ ਮਾਹੌਲ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਜਿਸ ਦਾ ਭਾਰਤੀ ਤੱਤ ਲੇਖਕ ਹੈ' ਅਤੇ ਜੋ ਵਾਇਸਰਾਏ ਨੂੰ 'ਹਾਵੀ' ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ 'ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਇਹ ਸਾਡੇ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਵੀ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ'। ਫ੍ਰੀਲਾਂਸ ਸਲਾਹਕਾਰ, ਭਾਰਤੀ ਨੇਤਾਵਾਂ ਬਾਰੇ ਆਪਣੇ 'ਸੁਝਾਅ' ਅਤੇ 'ਅੰਦਰੂਨੀ ਜਾਣਕਾਰੀ' ਨਾਲ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਨਿੱਜੀ ਕਮਜ਼ੋਰੀਆਂ, ਮੁਹਾਵਰੇ ਅਤੇ ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਅੰਦਰੂਨੀ ਅਨੁਕੂਲਤਾਵਾਂ ਜੋ ਇਹ ਦੋਸਤ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਦੱਸਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਸਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜਾਂ ਵਾਇਸਰਾਏ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਸਤਿਕਾਰ ਨਾਲ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਸਨ। ਭਾਰਤੀ ਚਰਿੱਤਰ ਲਈ. ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੁਝ ਨੇ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਭਾਰਤੀ ਨੇਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਦੇਣ ਦਾ ਸਿਹਰਾ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ, ਫਾਰਮੂਲੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਗੈਰ-ਦੇਸ਼ਭਗਤ ਵਜੋਂ ਨਿੰਦਿਆ ਸੀ।

ਲਾਰਡ ਮਾਊਂਟਬੈਟਨ ਦੇ ਕਹਿਣ 'ਤੇ, 5 ਅਪ੍ਰੈਲ ਦੀ ਦੁਪਹਿਰ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਸਟਾਫ਼ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਇਸ ਮਾਮਲੇ 'ਤੇ ਫਿਰ ਚਰਚਾ ਹੋਈ। ਦਿਨ ਦੇ ਅੰਤ 'ਤੇ ਇਹ ਸਿੱਟਾ ਨਿਕਲਿਆ ਕਿ 'ਨਹਿਰੂ ਨੂੰ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸੀ, ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਕਾਂਗਰਸ 'ਤੇ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਮਿਹਨਤ ਕੀਤੀ, ਕਿ ਮਾਊਂਟਬੈਟਨ ਗਾਂਧੀ ਯੋਜਨਾ ਪ੍ਰਤੀ ਵਚਨਬੱਧ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਦੂਰ ਸੀ, ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਸਾਵਧਾਨੀ ਦੀ ਲੋੜ ਸੀ। ਪੜਤਾਲ'. ਇਸ ਅਨੁਸਾਰ ਨਹਿਰੂ ਨੂੰ ਵਾਇਸਰਾਏ ਦੇ ਦੂਜੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਬਾਰੇ ਸੂਚਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਉਸਨੇ ਉਸ ਸ਼ਾਮ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਲਾਰਡ ਇਸਮਏ ਦੇ ਇੱਕ ਨੋਟ ਨਾਲ ਦੇਖਿਆ, ਤਾਂ ਇਹ 'ਯੋਜਨਾ 'ਤੇ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਇੱਕ ਘਾਤਕ ਇਤਰਾਜ਼' ਦੇ ਨਾਲ ਸੀ। ਇਸ ਨੇ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਨਿਰਾਸ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ, ਜੋ ਅਜੇ ਵੀ ਇਸ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੇਠ ਸੀ ਕਿ ਵਾਇਸਰਾਏ ਪੂਰੇ ਦਿਲ ਨਾਲ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਸੀ। ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਮਾਊਂਟਬੈਟਨ ਨੂੰ ਲਿਖਿਆ ਕਿ ਨਹਿਰੂ ਦੀ ਮੁਸ਼ਕਲ ਦੂਰ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ਜੇਕਰ ਉਹ ਦੋਵੇਂ 'ਇਕ ਮਨ' ਹੋਣ। ਜਵਾਬ ਵਿੱਚ ਉਸਨੂੰ ਸੂਚਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਕਿ ਕੋਈ ਵੀ ਲਾਈਨ ਲੈਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸਮੱਸਿਆ ਬਾਰੇ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਹੋਰ ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਉਸਦੀ ਮੂਲ ਨੀਤੀ ਉਹੀ ਸੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਵਾਇਸਰਾਏ ਅਪਣਾਉਣ ਦਾ ਇਰਾਦਾ ਰੱਖਦਾ ਸੀ। ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਿਸ ਦੋਸਤੀ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਇੰਨੀ ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ ਹੋਈ ਸੀ, ਉਸ ਨੂੰ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਇੱਕ ਜ਼ਬਰਦਸਤ ਝਟਕਾ ਲੱਗਾ।

ਹੇਠਾਂ ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਠਹਿਰਨ ਦੌਰਾਨ ਗਾਂਧੀ, ਮਾਊਂਟਬੈਟਨ, ਇਸਮਏ ਅਤੇ ਕਈ ਭਾਰਤੀ ਨੇਤਾਵਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਹੋਏ ਪੱਤਰ-ਵਿਹਾਰ ਦਾ ਇੱਕ ਅੰਸ਼ ਹੈ, ਪਿਆਰੇਲਾਲ ਦੇ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ: ਦ ਲਾਸਟ ਫੇਜ਼, ਭਾਗ। 10, ਭਾਗ ਦੂਜਾ।

ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਭਗਵਾਨ ਇਸਮਏ:

Machine Translated by Google

5 ਅਪ੍ਰੈਲ 1947

ਨਹਿਰੂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਉਹ ਦਿੱਤਾ ਜੋ ਤੁਸੀਂ ਇੱਕ ਯੋਜਨਾ ਦੀ ਰੂਪਰੇਖਾ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਬਿਆਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਜੋ ਪੜ੍ਹਿਆ ਉਹ ਸਿਰਫ਼ ਉਹਨਾਂ ਬਿੰਦੂਆਂ ਦੀ ਇੱਕ ਕਾਪੀ ਹੈ ਜੋ ਮੈਂ ਕਾਹਲੀ ਵਿੱਚ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕੀਤੇ ਸਨ, ਜਦੋਂ ਕਿ, ਮੈਂ ਮਹਾਮਹਿਮ ਵਾਇਸਰਾਏ ਤੋਂ ਸਮਝਿਆ ਸੀ, ਤੁਸੀਂ ਉਹਨਾਂ ਬਿੰਦੂਆਂ ਦੀਆਂ ਲਾਈਨਾਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇੱਕ ਖਰੜਾ ਸਮਝੌਤਾ ਤਿਆਰ ਕਰਨਾ ਸੀ ਜੋ ਮੈਂ ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਕੀਤਾ ਸੀ ....

ਲਾਰਡ ਇਸਮਏ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ:

6 ਅਪ੍ਰੈਲ 1947 ਈ

ਮੈਨੂੰ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪਿਛਲੇ ਸ਼ੁੱਕਰਵਾਰ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਕੀਤੇ ਛੋਟੇ ਨੋਟ ਦੇ ਰੂਪ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਗਲਤਫਹਿਮੀ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਮੈਂ ਇਸਨੂੰ ਸਮਝ ਗਿਆ, ਲਾਰਡ ਮਾਊਂਟਬੈਟਨ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਇੰਨੇ ਚੰਗੇ ਹੋਵੋਗੇ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੀ ਯੋਜਨਾ ਬਾਰੇ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕਰਨ ਲਈ ਥੋੜਾ ਹੋਰ ਸਮਾਂ ਦਿਓ, ਤਾਂ..ਜੋ ਮੈਂ ਇਸ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਆਮ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਸੰਖੇਪ ਕਰਨ ਲਈ ਇੱਕ ਛੋਟਾ ਨੋਟ ਤਿਆਰ ਕਰ ਸਕਾਂ। ਉਸਦਾ ਕਦੇ ਇਰਾਦਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਰਸਮੀ ਜਾਂ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਾਂ... ਉਹ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸਦੀ ਇੱਛਾ ਦੀ ਮੇਰੀ ਵਿਆਖਿਆ ਸਹੀ ਸੀ।

...

ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਭਗਵਾਨ ਇਸਮਏ:

6 ਅਪ੍ਰੈਲ 1947 ਈ

ਇਹ ਸੋਚਣਾ ਕਿ ਲਾਰਡ ਮਾਊਂਟਬੈਟਨ ਅਤੇ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਮੇਰੀ ਦੋਸਤੀ ਦੀ ਦਹਿਲੀਜ਼ 'ਤੇ, ਕੋਈ ਵੀ ਗਲਤਫਹਿਮੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕਮਜ਼ੋਰ ਸਵੈ 'ਤੇ ਚੁੱਕੇ ਬੋਝ ਨੂੰ ਚੁੱਕਣ ਦੀ ਮੇਰੀ ਯੋਗਤਾ ਬਾਰੇ ਗੰਭੀਰ ਸ਼ੱਕ ਨਾਲ ਭਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਮੈਂ ਸਿਰਫ ਇਹ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਅਜਿਹਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ. ਮੇਰੀ ਸਮਝ ਜਾਂ ਮੇਰੀ ਧਿਆਨ ਦੇਣ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਨੁਕਸ ਹੈ ਜੇ ਮੈਂ ਬਹੁਤ ਸਾਧਾਰਨ ਗੱਲਾਂ ਨੂੰ ਗਲਤ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਇੱਕ ਗੱਲ ਦਾ.ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਨ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਇਸ ਵਿਸ਼ੇ ਬਾਰੇ ਗੱਲਬਾਤ ਨੂੰ ਦੁਬਾਰਾ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਝੁਕਾਅ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦਾ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ: ਕਿ ਉਸਨੇ ਮੇਨਨ [ਵੀਪੀ ਮੇਨਨ, ਸੁਧਾਰ ਕਮਿਸ਼ਨਰ] ਦਾ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਤੁਹਾਨੂੰ ਉਸ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਕੁਝ ਤਿਆਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਉਹ ਨੁਕਤੇ ਦੇਣੇ ਸੀ ਜੋ ਤੁਸੀਂ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਖਰੜੇ ਦਾ ਅਧਾਰ ਬਣਨਾ ਸੀ।

ਇਹ ਲਿਖਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਖਾਨ ਮੇਰੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਆਇਆ ਅਤੇ ਮੈਂ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਉਹ ਲਾਰਡ ਮਾਊਂਟਬੈਟਨ ਨਾਲ ਹੋਈ ਗੱਲਬਾਤ ਦੇ ਸੰਖੇਪ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਮੇਰੇ ਦੁਆਰਾ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਅੱਗੇ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਡੇ ਦਫਤਰ ਗਏ ਤਾਂ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਸਿਰਫ ਬਿੰਦੂ ਹੀ ਦੇਣੇ ਸਨ। ਤੁਹਾਨੂੰ ਅਤੇ ਤੁਹਾਡੇ ਡਰਾਫਟਸਮੈਨ ਨੂੰ ਇੱਕ ਡਰਾਫਟ ਐਗਰੀਮੈਂਟ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਜਲਦਬਾਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਸੋਚਿਆ।

Machine Translated by Google

ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਲਾਰਡ ਮਾਊਂਟਬੈਟਨ:

7 ਅਪ੍ਰੈਲ 1947 ਈ

ਇਸਮਏ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਤੁਹਾਡੀ 6 ਅਪ੍ਰੈਲ ਦੀ ਚਿੱਠੀ ਦਿਖਾਈ ਹੈ, ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਦੋਵੇਂ ਇਹ ਸੋਚ ਕੇ ਬਹੁਤ ਦੁਖੀ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਡੇ ਵੱਲੋਂ ਕੋਈ ਵੀ ਕੰਮ, ਜਾਂ ਭੁੱਲ, ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੁਹਾਡੇ ਦੁਆਰਾ ਝੱਲ ਰਹੇ ਵੱਡੇ ਬੋਝ ਨੂੰ ਵਧਾ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਹੇਠਾਂ ਦਿੱਤੀ ਨਿੱਜੀ ਵਿਆਖਿਆ ਭੇਜਣਾ ਸਹੀ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ।

ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਪਿਛਲੇ ਸ਼ੁੱਕਰਵਾਰ ਦੁਪਹਿਰ ਨੂੰ ਵੱਖ ਹੋ ਰਹੇ ਸੀ, ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਤੁਹਾਡੀ ਯੋਜਨਾ ਮੇਰੇ ਲਈ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਆਕਰਸ਼ਣ ਸਨ ਅਤੇ ਮੈਂ ਇਸਮਏ ਨੂੰ ਇਸ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਬਾਰੇ ਨੋਟ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ, ਅਤੇ ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਭਰੋਸੇ ਵਿੱਚ ਇਸ ਬਾਰੇ ਗੱਲ ਕਰਨ ਲਈ ਅਧਿਕਾਰਤ ਕੀਤਾ। ਮੈਨੂੰ ਬਹੁਤ ਅਫ਼ਸੋਸ ਹੈ ਜੇਕਰ ਇਹਨਾਂ ਨਿਰੀਖਣਾਂ ਦੁਆਰਾ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਹ ਪ੍ਰਭਾਵ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੀ ਯੋਜਨਾ ਨੂੰ ਇੱਕ ਰਸਮੀ ਸਮਝੌਤੇ ਦੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ਤੱਕ ਘਟਾਉਣ ਦੀ ਕਾਮਨਾ ਕਰਦਾ ਹਾਂ।

ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਵਾਰਤਾਵਾਂ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਸਮਝਾਇਆ ਹੈ ਜਿਸਦਾ ਅਸੀਂ ਆਨੰਦ ਮਾਣਿਆ ਹੈ, ਮੇਰਾ ਉਦੇਸ਼ ਇੱਕ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਦਿਮਾਗ ਰੱਖਣਾ ਹੈ ਅਤੇ ਹੈ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਮੈਨੂੰ ਸਾਰੀਆਂ ਪਾਰਟੀਆਂ ਵਿਚਕਾਰ ਇੱਕ ਸਮਝੌਤੇ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਨ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਨਾਲ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਭਾਰਤੀ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਨੇਤਾਵਾਂ ਨਾਲ ਵਿਚਾਰ-ਵਟਾਂਦਰੇ ਦਾ ਫਾਇਦਾ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ, ਤਾਂ ਜੋ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਂਤੀ ਬਹਾਲ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕੇ ਅਤੇ ਸੱਤਾ ਦੇ ਤਬਾਦਲੇ ਲਈ ਇੱਕ ਸਵੀਕਾਰਯੋਗ ਆਧਾਰ ਬਣਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ। ਜਦੋਂ ਇਹ ਮੁਢਲੀ ਗੱਲਬਾਤ ਪੂਰੀ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ, ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣਾ ਮਨ ਬਣਾਉਣਾ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਮੈਂ ਮਹਾਰਾਜ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਕੀ ਸਿਫ਼ਾਰਸ਼ ਕਰਨ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ, ਅਤੇ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਮੈਂ ਨਿਸ਼ਚਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਹੋਰ ਚਰਚਾ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ਦਾ ਲਾਭ ਉਠਾਵਾਂਗਾ। ਤੁਸੀਂ

ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਲਾਰਡ ਮਾਊਂਟਬੈਟਨ:

8 ਅਪ੍ਰੈਲ 1947 ਈ

7ਵੇਂ ਤਤਕਾਲ ਦੇ ਤੁਹਾਡੇ ਦੋ ਅੱਖਰਾਂ ਲਈ ਬਹੁਤ ਧੰਨਵਾਦ। ਪਹਿਲੀ ਗੱਲ, ਮੈਨੂੰ ਖੁਸ਼ੀ ਹੈ ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਮੈਂ ਇਸਨੂੰ ਪੜ੍ਹਿਆ, ਜੋ ਵੀ ਗਲਤਫਹਿਮੀ ਸੀ, ਜੇ ਕੋਈ ਸੀ, ਦਾ ਕੋਈ ਨਤੀਜਾ ਨਹੀਂ ਸੀ।

5 ਅਪ੍ਰੈਲ ਨੂੰ ਇਸਮਏ ਨੂੰ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਪੱਤਰ ਦੇ ਅੰਤਲੇ ਹਿੱਸੇ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ: 'ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਜੋੜਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਨਹਿਰੂ ਨੂੰ ਰੂਪਰੇਖਾ 'ਤੇ ਘੱਟੋ ਘੱਟ ਇੱਕ ਘਾਤਕ ਇਤਰਾਜ਼ ਹੈ। ਪਰ ਮੈਂ ਇੱਥੇ ਇਸ ਦੇ ਜ਼ਿਕਰ ਨਾਲ ਤੁਹਾਨੂੰ ਟੈਕਸ ਨਹੀਂ ਲਵਾਂਗਾ। ਜੇਕਰ ਇਹ ਰੂਪਰੇਖਾ ਮਹਾਮਹਿਮ ਨੂੰ ਕੰਮ ਕਰਨ ਯੋਗ ਜਾਪਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਮੈਂ ਉਸ 'ਤੇ ਇਕ ਵਾਰ ਫਿਰ ਇੰਤਜ਼ਾਰ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਨਹਿਰੂ ਦੇ ਇਤਰਾਜ਼ 'ਤੇ ਚਰਚਾ ਕਰਨਾ ਚਾਹਾਂਗਾ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਉਹ ਪੜਾਅ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਆਇਆ. ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਕਾਂਗਰਸ ਹਾਈ ਕਮਾਂਡ ਦੀ ਗੱਡੀ ਲਾਰਡ ਮਾਊਂਟਬੈਟਨ ਦੇ ਸਿਤਾਰੇ ਨਾਲ ਅਟੱਲ ਟਕਰਾਈ ਜਾ ਚੁੱਕੀ ਸੀ। ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਤਬਦੀਲੀ ਆ ਰਹੀ ਸੀ,

Machine Translated by Google

ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸੱਤਾ ਦੇ ਤਬਾਦਲੇ ਲਈ ਲਾਰਡ ਵੇਵਲ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਅਧੀਨ। ਉਸ ਯੋਜਨਾ ਦੀ ਮੁੱਖ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਮੌਜੂਦਾ ਕੇਂਦਰ ਨੂੰ ਭੰਗ ਕਰਨ ਦੇ ਨਾਲ, ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਸੂਬਾ-ਵਾਰ ਤਬਾਦਲਾ ਸੀ। ਇਹ - ਛੇ ਸੌ ਅਤੇ ਅਜੀਬ ਭਾਰਤੀ ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਨਾਲ, ਸਾਰੇ ਆਜ਼ਾਦ ਘੋਸ਼ਿਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ; ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਪ੍ਰਾਂਤਾਂ ਨੇ ਸਵੈ-ਇੱਛਤ ਸੰਘ ਦੁਆਰਾ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਇੱਕ ਵੱਖਰਾ ਰਾਜ ਬਣਾਉਣਾ, ਜਿਸਦਾ ਅਰਥ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਸਥਿਤੀਆਂ ਖੜ੍ਹੀਆਂ ਹਨ, ਦਾ ਮਤਲਬ ਸਮੁੱਚੇ ਬੰਗਾਲ ਅਤੇ ਸ਼ਾਇਦ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਭਾਰਤੀ ਸੰਘ ਨੂੰ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋਵੇਗਾ; ਦੇਸ਼ ਦੇ ਕੁਝ ਹਿੱਸੇ ਜੋ ਕੇਂਦਰੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਿਤ ਸਨ, ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਗਠਿਤ ਅਧਿਕਾਰ ਦੇ ਛੱਡ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਸਨ; ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਵਿਚ, ਫੌਜ ਵਿਚ ਅਤੇ ਪੁਲਿਸ ਵਿਚ ਅੰਦਰੂਨੀ ਵਿਘਨ ਨੂੰ ਉਜਾਗਰ ਕਰਨ ਲਈ ਸੁਤੰਤਰ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪੱਖਪਾਤੀ ਧੜੇ - ਦਾ ਮਤਲਬ ਸਾਰੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਭੰਬਲਭੂਸਾ ਅਤੇ ਅਰਾਜਕਤਾ ਹੋਣਾ ਸੀ। ਇਹ ਸੰਭਾਵਨਾ ਕਾਂਗਰਸੀ ਆਗੂਆਂ ਲਈ ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਸੀ।

ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਪੰਜਾਬ ਅਤੇ ਬੰਗਾਲ ਦੀ ਵੰਡ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਪ੍ਰਾਂਤਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਇੱਕ ਵੱਖਰਾ ਰਾਜ - ਜਿਸ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸੂਰਤ ਵਿੱਚ ਰੋਕਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ - ਬਣਾਉਣ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਪੈਂਡੂਲਮ ਝੁਕਣ ਲੱਗਾ। ਮਾਊਂਟਬੈਟਨ ਦੇ ਭਾਰਤ ਆਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪਟੇਲ ਨੇ 4 ਮਾਰਚ 1947 ਨੂੰ ਬੰਬਈ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਇੱਕ ਦੋਸਤ ਨੂੰ ਲਿਖੀ ਚਿੱਠੀ ਰਾਹੀਂ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਦਿਮਾਗ ਵਿੱਚ ਅੰਤਰ-ਸੈਕਸ਼ਨ ਦੀ ਤਸਵੀਰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ: 'ਜੇਕਰ ਲੀਗ ਪਾਕਿਸਤਾਨ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਇੱਕੋ ਇੱਕ ਵਿਕਲਪ ਹੈ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੀ ਵੰਡ। ਪੰਜਾਬ ਅਤੇ ਬੰਗਾਲ... ਮੈਨੂੰ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦਾ ਕਿ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਸਰਕਾਰ ਵੰਡ ਲਈ ਸਹਿਮਤ ਹੋਵੇਗੀ। ਅੰਤ ਵਿੱਚ, ਉਹ ਸਭ ਤੋਂ ਮਜ਼ਬੂਤ ਪਾਰਟੀ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਵਾਗਡੋਰ ਸੌਂਪਣ ਵਿੱਚ ਸਿਆਣਪ ਦੇਖਣਗੇ।

ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਪੂਰਬੀ ਬੰਗਾਲ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ, ਸਿੰਧ ਅਤੇ ਬਲੋਚਿਸਤਾਨ ਦੇ ਕੁਝ ਹਿੱਸੇ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਪੂਰੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਨਾਲ ਇੱਕ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕੇਂਦਰ ਨਾ ਵੀ ਹੋਵੇ- ਕੇਂਦਰ ਦੇ ਅਧੀਨ ਪੂਰੀ ਖੁਦਮੁਖਤਿਆਰੀ ਦਾ ਆਨੰਦ ਮਾਣਦੇ ਹੋਏ, ਇੰਨੇ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਹੋਣਗੇ ਕਿ ਬਾਕੀ ਦੇ ਹਿੱਸੇ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਆ ਜਾਣਗੇ।

ਫਰਵਰੀ 1947 ਦੇ ਆਖ਼ਰੀ ਹਫ਼ਤੇ ਨੋਆਖਲੀ ਦੇ ਇੱਕ ਜੰਗਲ ਵਿੱਚ, ਬੰਗਾਲ ਨੂੰ ਦੋ ਟੁਕੜੇ ਕਰਨ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਡਾ.

ਅਮੀਆ ਚੱਕਰਵਰਤੀ ਗਾਂਧੀ ਇਸ ਤੋਂ ਦੁਖੀ ਸਨ। ਫਿਰ ਕੀ ਸੀ ਹਲਕੀ ਜਿਹੀ ਘੁਸਰ-ਮੁਸਰ ਹੁਣ 'ਟਰੰਪ ਕਾਲ' ਬਣ ਗਈ। 4 ਅਪ੍ਰੈਲ ਨੂੰ, ਬੰਗਾਲ ਤੋਂ ਕੇਂਦਰੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੇ ਹਿੰਦੂ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਹਸਤਾਖਰਿਤ ਇੱਕ ਬਿਆਨ ਵਾਇਸਰਾਏ ਨੂੰ ਸੌਂਪਿਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਭਾਰਤੀ ਸੰਘ ਦੇ ਅੰਦਰ ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ ਦੇ ਇੱਕ ਵੱਖਰੇ ਖੁਦਮੁਖਤਿਆਰ ਸੂਬੇ ਦੇ ਗਠਨ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਇਸਨੇ ਬੰਗਾਲ ਦੇ ਦੋ ਹਿੱਸਿਆਂ ਲਈ ਇੱਕ ਸਾਂਝੇ ਗਵਰਨਰ ਦੇ ਅਧੀਨ ਵੱਖਰੇ ਮੰਤਰਾਲਿਆਂ ਵਾਲੇ ਦੋ ਖੇਤਰੀ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਦੀ ਇੱਕ ਪਰਿਵਰਤਨਸ਼ੀਲ ਉਪਾਅ ਵਜੋਂ, ਜਾਣ-ਪਛਾਣ ਦੀ ਤੁਰੰਤ ਲੋੜ ਵੱਲ ਵੀ ਧਿਆਨ ਦਿੱਤਾ। ਇਹ ਹੋਰ ਖੂਨ-ਖਰਾਬੇ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸੀ। ਉਸੇ ਦਿਨ, ਬੰਗਾਲ ਸੂਬਾਈ ਕਾਂਗਰਸ ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਕਾਰਜਕਾਰਨੀ ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਹੇਠ ਲਿਖਿਆ ਮਤਾ ਪਾਸ ਕੀਤਾ: 'ਜੇ ਮਹਾਰਾਜ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਆਪਣੀ ਸੱਤਾ ਮੌਜੂਦਾ ਸਰਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਸੌਂਪਣ ਬਾਰੇ ਸੋਚਦੀ ਹੈ।

Machine Translated by Google

ਬੰਗਾਲ ਦੀ ਸਰਕਾਰ, ਜੋ ਕਿ ਬੰਗਾਲ ਦੇ ਇੱਕ ਵੱਖਰੇ ਪ੍ਰਭੂਸੱਤਾ ਸੰਪੰਨ ਰਾਜ ਦੇ ਗਠਨ 'ਤੇ ਦ੍ਰਿੜ ਹੈ ਅਤੇ ਜੋ ਕਿ ਇਸਦੀ ਬਣਤਰ ਦੁਆਰਾ ਇੱਕ ਫਿਰਕੂ ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਹੈ, ਬੰਗਾਲ ਦੇ ਅਜਿਹੇ ਹਿੱਸੇ ਜੋ ਭਾਰਤ ਸੰਘ ਦੇ ਅੰਦਰ ਰਹਿਣ ਦੀ ਇੱਛਾ ਰੱਖਦੇ ਹਨ, ਨੂੰ ਅਜਿਹਾ ਹੀ ਰਹਿਣ ਦਿੱਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਭਾਰਤ ਸੰਘ ਦੇ ਅੰਦਰ ਇੱਕ ਵੱਖਰੇ ਸੂਬੇ ਦਾ ਗਠਨ ਕੀਤਾ।

ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਵਾਇਸਰਾਏ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਯੋਜਨਾ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨ ਲਈ cwc ਨਾਲ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ। ਗਰਮਾ-ਗਰਮ ਵਿਚਾਰ-ਵਟਾਂਦਰੇ ਸਨ, ਉਲਝਣ ਵਾਲੀਆਂ ਸਲਾਹਾਂ ਸਨ, ਭੜਕੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਨਸਾਂ ਸਨ। ਗਾਂਧੀ ਅਤੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਖਾਨ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੀ ਸਰਪ੍ਰਸਤੀ ਹੇਠ ਕਿਸੇ ਵੀ ਵੰਡ ਦਾ ਸਖ਼ਤ ਵਿਰੋਧ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ, ਕਾਂਗਰਸ ਲਈ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪੰਜਾਬ ਅਤੇ ਬੰਗਾਲ ਦੀ ਵੰਡ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਨਾ ਨਿਰਾਸ਼ਾ ਦੀ ਸਲਾਹ ਵਾਂਗ ਜਾਪਦਾ ਸੀ। ਉਹ ਵੰਡ ਦੇ ਸਮੁੱਚੇ ਵਿਚਾਰ ਦਾ ਵਿਰੋਧੀ ਸੀ; ਇਹ ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੋਈ ਵੀ ਹੱਲ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ। ਇਸ ਦੇ ਉਲਟ, ਇਹ ਉਹਨਾਂ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦੇਵੇਗਾ ਜੋ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਮੌਜੂਦ ਸਨ ਅਤੇ ਨਵੇਂ ਬਣਾਏਗਾ. ਪਰ ਨਾ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਨਾ ਸਕਿਆ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਉਹ। ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਉਸਨੇ ਵਾਇਸਰਾਏ ਨੂੰ ਵਰਕਿੰਗ ਕਮੇਟੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਲੈ ਜਾਣ ਵਿੱਚ ਅਸਫਲ ਰਹਿਣ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਦਿੱਤੀ। ਉਸਦੇ ਸਾਥੀ ਅਤੇ ਉਹ ਵੱਖ ਹੋਣ ਲਈ ਆ ਗਏ ਸਨ।

ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਲਾਰਡ ਮਾਊਂਟਬੈਟਨ:

11 ਅਪ੍ਰੈਲ, 1947

ਮੈਂ ਨਹਿਰੂ ਨਾਲ ਕਈ ਛੋਟੀਆਂ-ਛੋਟੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਅਤੇ ਇਕੱਲੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਇਕ ਘੰਟਾ ਗੱਲਬਾਤ ਕੀਤੀ; ਅਤੇ ਫਿਰ ਪਿਛਲੀ ਰਾਤ ਵਰਕਿੰਗ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਕਈ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨਾਲ ਉਸ ਫਾਰਮੂਲੇ ਬਾਰੇ ਜੋ ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਸਕੈਚ ਕੀਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਜੋ ਮੈਂ ਉਹਨਾਂ ਲਈ ਸਾਰੇ ਅਰਥਾਂ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਦੱਸਦੇ ਹੋਏ ਅਫਸੋਸ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਖਾਨ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਵੀ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਲੈ ਜਾ ਸਕਿਆ।

ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ ਕਿ ਨਹਿਰੂ ਦੇ ਸਿਰ ਅਤੇ ਦਿਲ ਦੋਵਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਲੈ ਜਾਣ ਵਿੱਚ ਅਸਫਲ ਰਹਿਣ ਕਾਰਨ ਮੈਂ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਨੂੰ ਹੋਰ ਅੱਗੇ ਲਿਜਾਣਾ ਚਾਹਾਂਗਾ। ਪਰ ਪੰਡਿਤ ਜੀ ਇੰਨੇ ਚੰਗੇ ਸਨ ਕਿ ਉਹ ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਨਹੀਂ ਹੋਏ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਕਾਂਗਰਸ ਵਰਕਿੰਗ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਕੁਝ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨਾਲ ਪੂਰੀ ਯੋਜਨਾ ਬਾਰੇ ਚਰਚਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ।

ਮੈਨੂੰ ਅਫ਼ਸੋਸ ਹੋਇਆ ਕਿ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹਰ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਤੋਂ ਆਪਣੀ ਯੋਜਨਾ ਦੀ ਸ਼ੁੱਧਤਾ ਬਾਰੇ ਯਕੀਨ ਨਹੀਂ ਦਿਵਾ ਸਕਿਆ। ਨਾ ਹੀ ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਮੇਰੇ ਅਹੁਦੇ ਤੋਂ ਹਟਾ ਸਕਦੇ ਸਨ ਹਾਲਾਂਕਿ ਮੈਂ ਹਰ ਦਲੀਲ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਆਪਣਾ ਮਨ ਬੰਦ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਨੂੰ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿਚਾਰ ਤੋਂ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕਹਿਣਾ ਪਵੇਗਾ।

ਅੰਤਰਿਮ ਸਰਕਾਰ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਕਾਂਗਰਸੀ ਆਗੂ, ਦੇਸ਼ ਦੇ ਤਜਰਬੇਕਾਰ ਸੇਵਕ ਹਨ, ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਦਾ ਸਬੰਧ ਹੈ, ਉਹ ਕਾਬਲ ਸਲਾਹਕਾਰ ਹੋਣਗੇ।

Machine Translated by Google

ਮੈਂ ਅਜੇ ਵੀ ਉਹ ਥਾਂ ਲੈਣਾ ਪਸੰਦ ਕਰਾਂਗਾ ਜੋ ਮਰਹੂਮ CF ਐਂਡਰਿਊਜ਼ ਨੇ ਲਿਆ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕਿਸੇ ਦੀ ਵੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ। ਜੇਕਰ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕਦੇ ਵੀ ਇਸ ਦੇ ਗੁਣਾਂ 'ਤੇ ਮੇਰੀ ਸੇਵਾ ਦੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਹਮੇਸ਼ਾ ਤੁਹਾਡੇ ਨਿਪਟਾਰੇ 'ਤੇ ਰਹੇਗੀ।

ਉਪਰੋਕਤ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤੇ ਹਾਲਾਤਾਂ ਵਿੱਚ, ਤੁਹਾਡੀ ਸਹਿਮਤੀ ਦੇ ਅਧੀਨ, I
ਜੇ ਹੋ ਸਕੇ ਤਾਂ ਭਲਕੇ ਪਟਨਾ ਲਈ ਰਵਾਨਾ ਹੋਣ ਦਾ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਰੱਖੋ।

ਵਾਇਸਰਾਏ ਨਾਲ ਗੱਲਬਾਤ ਦਾ ਇਕ ਹੋਰ ਪੱਖ ਮਾਊਂਟਬੈਟਨ ਦੀ ਸਰਪ੍ਰਸਤੀ ਹੇਠ ਜਿਨਾਹ ਅਤੇ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਦਸਤਖਤਾਂ ਨਾਲ ਫਿਰਕੂ ਸ਼ਾਂਤੀ ਲਈ ਸਾਂਝੀ ਅਪੀਲ ਸੀ। ਅਕਤੂਬਰ 1946 ਵਿਚ ਨੋਆਖਲੀ ਲਈ ਰਵਾਨਗੀ ਦੀ ਪੂਰਵ ਸੰਧਿਆ 'ਤੇ, ਜਦੋਂ ਲਾਰਡ ਵੇਵਲ ਨੇ ਅਜਿਹਾ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਰੱਖਿਆ ਸੀ, ਤਾਂ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਗਲਤ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਪਰ ਹਾਲਾਤ ਉਦੋਂ ਤੋਂ ਬਦਲ ਗਏ ਸਨ; ਦੋਵਾਂ ਧਿਰਾਂ ਨੇ ਇੱਕੋ ਬੁਰਸ਼ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਤਾਰ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪੁਰਾਣਾ ਇਤਰਾਜ਼ ਅਜੇ ਵੀ ਕਾਇਮ ਸੀ ਪਰ ਲਾਰਡ ਮਾਊਂਟਬੈਟਨ ਨੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਜੇ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਜਿਨਾਹ 'ਤੇ ਦਸਤਖਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤੇ ਤਾਂ ਉਹ ਨਹੀਂ ਕਰਨਗੇ। ਉਸ ਦੇ ਅਪੀਲ 'ਤੇ ਹਸਤਾਖਰ ਕਰਨ ਨਾਲ ਜਨਤਾ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਪੈਦਾ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਸਰਬਨਾਸ਼ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਵਿੱਚ ਮਦਦ ਮਿਲੇਗੀ। ਉਸ ਦਲੀਲ ਦੇ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਗਾਂਧੀ ਇਨਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਅਪੀਲ ਦਾ ਪਾਠ ਹੇਠਾਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ:

'ਅਸੀ ਕੁਧਰਮ ਅਤੇ ਹਿੰਸਾ ਦੀਆਂ ਹਾਲੀਆ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਦੀ ਡੂੰਘਾਈ ਨਾਲ ਨਿੰਦਾ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਨਿਰਪੱਖ ਨਾਂ 'ਤੇ ਅਤਿਅੰਤ ਕਲੰਕਿਤ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਨਿਰਦੋਸ਼ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਮੁਸੀਬਤ ਲਿਆਂਦੀ ਹੈ, ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਪਰਵਾਹ ਕੀਤੇ ਬਿਨਾਂ ਕਿ ਹਮਲਾਵਰ ਕੌਣ ਸਨ ਅਤੇ ਕੌਣ ਪੀੜਤ ਸਨ।

'ਅਸੀ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਤਾਕਤ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਦੀ ਹਰ ਸਮੇਂ ਨਿਖੇਧੀ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਅਸੀ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸਾਰੇ ਭਾਈਚਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਸੱਦਾ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ, ਉਹ ਕਿਸੇ ਵੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਹੋਣ, ਨਾ ਸਿਰਫ ਹਿੰਸਾ ਅਤੇ ਵਿਗਾੜ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਤੋਂ ਪਰਹੇਜ਼ ਕਰਨ, ਬਲਕਿ ਭਾਸ਼ਣ ਵਿਚ ਦੋਵਾਂ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਵੀ। ਅਤੇ ਲਿਖਣਾ, ਅਜਿਹੀਆਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਲਈ ਕੋਈ ਉਕਸਾਉਣਾ।'

ਅਪੀਲ 'ਤੇ ਗਾਂਧੀ ਦੁਆਰਾ ਦੇਵਨਾਗਰੀ, ਫਾਰਸੀ ਅਤੇ ਰੋਮਨ ਵਿਚ ਦਸਤਖਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ; ਜਿਨਾਹ ਦੁਆਰਾ ਸਿਰਫ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ. ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਦਬਾਅ ਪਾਇਆ ਕਿ ਕਿਉਂਕਿ ਕ੍ਰਿਪਲਾਨੀ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸਨ, ਉਸ ਦੇ ਦਸਤਖਤ ਜਿਨਾਹ ਦੇ ਨਾਲ ਜੋੜ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਕੋਲ ਕਾਂਗਰਸ ਦੀ ਤਰਫੋਂ ਬੋਲਣ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਜਿਨਾਹ ਨੇ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਅਪੀਲ ਤੋਂ ਕਾਂਗਰਸ ਪ੍ਰਧਾਨ ਦੇ ਦਸਤਖਤ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਕਰਨ ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ, ਜਿਨਾਹ ਦੇ ਇਸ ਦੋਸ਼ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨਾ ਕਿ ਹਿੰਦੂ ਅਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਦੋ ਕੌਮਾਂ ਹਨ-ਗਾਂਧੀ ਇੱਕ ਦਾ ਬੁਲਾਰਾ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਜਿਨਾਹ ਨੇ ਦੂਜੇ ਦੇ ਹੋਣ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਪਰ ਜਿਨਾਹ ਇਸ ਗੱਲ 'ਤੇ ਨਹੀਂ ਝੁਕੇਗਾ। ਲਾਰਡ ਮਾਊਂਟਬੈਟਨ ਨੇ ਜਿਨਾਹ ਨੂੰ ਸਿੱਧਾ ਸਵਾਲ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਕੀ ਸਾਂਝੀ ਸ਼ਾਂਤੀ ਅਪੀਲ ਦਾ ਮੁੱਦਾ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਨੂੰ 'ਸਿਆਸੀ ਨੁਕਸਾਨ' ਵਿਚ ਪਾ ਦੇਵੇਗਾ। ਇਸ ਦਾ ਜਿਨਾਹ ਨੇ ਨਾਂਹ ਵਿੱਚ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।

ਮਾਊਂਟਬੈਟਨ ਨੇ ਨਹਿਰੂ ਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਜੇ ਉਸ ਨੂੰ (ਮਾਊਂਟਬੈਟਨ) ਨੂੰ ਜਿਨਾਹ ਦੀ ਸੱਚਾਈ ਨੂੰ ਪਰਖਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਇਸ ਮੌਕੇ 'ਤੇ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ।
ਨਹਿਰੂ, ਯੋਗਤਾ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ, ਗਾਂਧੀ ਨਾਲ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਹਿਮਤ ਸਨ। ਪਰ ਇਸ ਦੇ ਚਿਹਰੇ ਵਿੱਚ

Machine Translated by Google

ਦਲੀਲ ਦੇ ਕੇ, ਉਹ ਮਾਊਂਟਬੈਟਨ ਦੀ ਕਤਾਰ ਵਿੱਚ ਆ ਗਿਆ। ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਗਾਂਧੀ ਅਤੇ ਵਾਇਸਰਾਏ ਵਿਚਕਾਰ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਟੈਲੀਗ੍ਰਾਮਾਂ ਦਾ ਆਦਾਨ-ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ:

ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਲਾਰਡ ਮਾਊਂਟਬੈਟਨ:

13 ਅਪ੍ਰੈਲ 1947 ਈ

ਮਿਸਟਰ ਜਿਨਾਹ ਹਿੰਸਾ ਆਦਿ ਦੀਆਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਬਿਆਨ 'ਤੇ ਦਸਤਖਤ ਕਰਨ ਲਈ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਿਆਰ ਹਨ, ਜਿਸ 'ਤੇ ਤੁਸੀਂ ਦਿੱਲੀ ਛੱਡਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦਸਤਖਤ ਕੀਤੇ ਸਨ ਬਸ਼ਰਤੇ ਕਿ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ 'ਤੇ ਤੁਹਾਡੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਸਤਖਤ ਹੀ ਦਿਖਾਈ ਦੇਣ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਸੋਚਿਆ ਸੀ ਕਿ ਮਿਸਟਰ ਕ੍ਰਿਪਲਾਨੀ ਦੇ ਦਸਤਖਤ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਮੈਂ ਇਕੱਠਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਨੂੰ ਇੱਕ ਸ਼ਰਤ ਨਹੀਂ ਬਣਾਇਆ, ਮੈਂ ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਬਿਆਨ ਜਾਰੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਰਿਹਾ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਸੁਣਦਾ। ਨਹਿਰੂ ਮਾਮਲੇ ਨੂੰ ਮੇਰੇ ਵਿਵੇਕ 'ਤੇ ਛੱਡਣ ਲਈ ਸਹਿਮਤ ਹਨ, ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿਚਾਰ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਬਿਆਨ 'ਤੇ ਇਕੱਲੇ ਤੁਹਾਡੇ ਦਸਤਖਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ, ਮਿਸਟਰ ਜਿਨਾਹ ਦਸਤਖਤ ਨਹੀਂ ਕਰਨਗੇ। ਇਸ ਲਈ ਕੀ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸਹਿਮਤ ਹੋਣ ਦੀ ਅਪੀਲ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹਾਂ?

ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਲਾਰਡ ਮਾਊਂਟਬੈਟਨ:

(ਪਟਨਾ) 14 ਅਪ੍ਰੈਲ 1947

ਅਮ ਦੀ ਰਾਏ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਨੂੰ ਵੀ ਦਸਤਖਤ ਕਰਨੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਤੁਹਾਨੂੰ ਪ੍ਰਧਾਨ ਕਾਂਗਰਸ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਕਰਨ ਦਾ ਕਾਰਨ ਪਤਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਮੈਂ ਅੰਤਿਮ ਫੈਸਲਾ ਤੁਹਾਡੇ ਅਤੇ ਪੰਡਿਤ ਜੀ 'ਤੇ ਛੱਡਦਾ ਹਾਂ।

ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਲਾਰਡ ਮਾਊਂਟਬੈਟਨ:

15 ਅਪ੍ਰੈਲ 1947

'ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਦੱਸਦੇ ਹੋਏ ਖੁਸ਼ੀ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿ ਨਹਿਰੂ ਵੀ ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਮੇਰੇ 'ਤੇ ਛੱਡਣ ਲਈ ਸਹਿਮਤ ਹੋ ਗਏ ਸਨ।
ਮੈਂ ਇਸਨੂੰ ਇੰਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਅਪੀਲ ਜਾਰੀ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ, ਕਿ ਮੈਂ ਇਹ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਆ ਸਮਝਿਆ ਕਿ ਇਹ ਸਿਰਫ ਤੁਹਾਡੇ ਅਤੇ ਮਿਸਟਰ ਜਿਨਾਹ ਦੇ ਦਸਤਖਤਾਂ 'ਤੇ ਹੀ ਨਿਕਲੇ।'

ਮਾਊਂਟਬੈਟਨ ਦੇ ਕਦਮ ਦਾ ਸ਼ੁੱਧ ਨਤੀਜਾ ਇੱਕ ਗੈਰ-ਕੁਦਰਤੀ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਲੰਮਾ ਕਰਨਾ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਹਿੰਸਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਲੀਗ ਨੂੰ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਲਾਭਅੰਸ਼ ਦਿੰਦੀ ਰਹੀ। ਜੇਕਰ ਅਪੀਲ ਸਬੰਧਤ ਧਿਰਾਂ ਵੱਲੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੁਚੱਜੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਆਈ ਹੁੰਦੀ, ਤਾਂ ਇਸ ਦੇ ਲਾਗੂ ਹੋਣ ਦੀ ਕੁਝ ਸੰਭਾਵਨਾ ਹੋਣੀ ਸੀ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਇਹ ਸੀ, ਇਸਨੇ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਨੂੰ ਕੂਟਨੀਤੀ ਦੀ ਸ਼ਤਰੰਜ 'ਤੇ ਇਕ ਹੋਰ ਪੈਂਤੜੇਬਾਜ਼ੀ ਦਾ ਮੌਕਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤਾ। ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਦੇ ਮੁਖ ਪੱਤਰ ' ਡਾਅਨ ' ਦੀ ਟਿੱਪਣੀ ਰੌਸ਼ਨ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ: 'ਭਾਰਤ ਦੇ ਦੋਹਾਂ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਨੇਤਾਵਾਂ ਨੇ ਜਿਸ ਨਾਟਕੀ ਅਪੀਲ 'ਤੇ ਦਸਤਖਤ ਕੀਤੇ ਹਨ, ਉਸ ਵਿਚ ਨਵੀਨਤਾ ਹੈ। ਪਰ ਇਸ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਇਦ ਹੀ ਕੁਝ ਅਜਿਹਾ ਹੋਵੇ ਜੋ ਕਾਇਦ-ਏ-ਆਜ਼ਮ ਨੇ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਦੇ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਨਾ ਕਿਹਾ ਹੋਵੇ...

Machine Translated by Google

'ਅਗਲਾ ਕਦਮ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਦੇਰੀ ਦੇ ਅਤੇ ਤਰਕਸੰਗਤ ਕ੍ਰਮ ਵਿੱਚ ਚੱਲਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਅਸੀਂ "ਤਰਕਪੂਰਨ" ਸ਼ਬਦ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿਉਂਕਿ ਵਾਇਸਰਾਏ ਨੇ ਕਾਇਦ-ਏ-ਆਜ਼ਮ ਅਤੇ ਸ੍ਰੀ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅਪੀਲ ਲੋਕਾਂ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਾਉਣ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਲਈ ਚੁਣਿਆ ਸੀ, ਇਹ ਇੱਕ ਮਾਨਤਾ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਹੈ ਕਿ ਦੋ ਆਵਾਜ਼ਾਂ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਇਸ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਬੋਲਣਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੀਦਾ। ਇਹ ਕਿਉਂ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਦੋ ਨੂੰ ਅਜਿਹੀ ਅਪੀਲ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਜੇਕਰ ਇਹ ਮਾਨਤਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਦੋ ਲੋਕ, ਦੋ ਕੌਮਾਂ ਹਨ, ਜੋ ਸਿਰਫ ਆਪਣੇ ਹੀ ਨੇਤਾ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰਨਗੇ?'

ਅਤੇ ਦੁਬਾਰਾ:

'ਸ੍ਰੀ. ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਵਾਇਸਰਾਏ ਦੁਆਰਾ "ਸਭ ਸਮੇਂ ਲਈ: ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੇ ਸਾਧਨ ਵਜੋਂ" ਹਿੰਸਾ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਕਰਨ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਪਰ ਮਹਾਤਮਾ ਦੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਵਾਰਸ ਅਤੇ ਉੱਤਰਾਧਿਕਾਰੀ ਅਜੇ ਵੀ ਅਸੰਤੁਸ਼ਟ ਹਨ।'

ਲੀਗ ਤੋਂ ਇਹ ਉਮੀਦ ਕਰਨਾ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣਾ ਇੱਕੋ-ਇੱਕ ਹਥਿਆਰ ਸੁੱਟ ਦੇਵੇ, ਜਿਸਨੂੰ ਜਿਨਾਹ ਨੇ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜਾਅਲੀ ਬਣਾਇਆ ਸੀ, ਇੱਛਾਪੂਰਣ ਸੋਚ ਹੋਵੇਗੀ। ਪਰ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨਾਲ ਦਲੀਲ ਦਿੱਤੀ ਕਿ, ਭਾਵੇਂ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਇਮਾਨਦਾਰ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਮਾਊਂਟਬੈਟਨ ਦੇ ਕਹਿਣ 'ਤੇ ਜਾਰੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸਾਂਝੀ ਅਪੀਲ ਨੇ ਵਾਇਸਰਾਏ ਨੂੰ ਇਸ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰ ਲਿਆ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਦਾ ਬੋਝ ਉਸ 'ਤੇ ਪਾ ਦਿੱਤਾ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਉਹ ਅਸਫਲ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ। ਡਿਸਚਾਰਜ ਇਹ ਭਾਵ, ਵਾਇਸਰਾਏ ਨੇ ਉਦੋਂ ਤੋਂ ਕਿਹਾ ਹੈ, ਉਸਨੇ ਸਵੀਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਉਸਨੇ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਫਿਰਕੂ ਸ਼ਾਂਤੀ ਲਿਆਉਣ ਵਿੱਚ ਮਦਦ ਕਰਨ ਲਈ ਆਪਣੀ ਸ਼ਕਤੀ ਵਿੱਚ ਸਭ ਕੁਝ ਕਰੇਗਾ। ਜਿਵੇਂ ਵੀ ਹੋਵੇ, ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਕਿ ਇਹ ਕਾਫ਼ੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਪਰ ਨਾ ਤਾਂ ਉਦੋਂ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਬੇਨਤੀਆਂ ਨਾਲ ਉਹ ਵਾਇਸਰਾਏ ਨੂੰ ਬਦਲਣ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਸ਼ਾਂਤੀ ਦੀ ਅਪੀਲ, ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ, ਇੱਕ ਮੁਰਦਾ ਪੱਤਰ ਬਣ ਕੇ ਰਹਿ ਗਈ ਅਤੇ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਇੱਕ ਤੋਂ ਵੱਧ ਵਾਰ ਇਸ ਉੱਤੇ ਆਪਣੀ ਨਿਰਾਸ਼ਾ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੀ।

ਜਦੋਂ ਇਹ ਸਭ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਪੰਜਾਬ ਸੜ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਨੇ ਉੱਥੇ ਵੀ ਦਹਿਸ਼ਤ ਦਾ ਰਾਜ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ਦਹਿਸ਼ਤਜ਼ਦਾ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਜਾਇਦਾਦਾਂ ਲੁੱਟੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ ਅਤੇ ਸਾੜ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਹੜੱਪੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਔਰਤਾਂ ਨੂੰ ਪਲੀਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੀ ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਰਹਿ ਰਹੇ ਸਾਰੇ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ ਭਾਈਚਾਰਿਆਂ ਦਾ ਕਤਲੇਆਮ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਪੱਛਮੀ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਜ਼ੁਲਮਾਂ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਬਾਕੀ ਉੱਤਰੀ ਭਾਰਤ ਨੂੰ ਭੜਕ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਪੱਛਮੀ ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਭੱਜਣ ਵਾਲੇ ਹਿੰਦੂ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀਆਂ ਦੀ ਇੱਕ ਸਥਿਰ ਚਾਲ ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਬਾਹਰੀ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਰਨ ਲੈਣ ਲੱਗੀ।

ਦਿਨੋ ਦਿਨ ਗਿਣਤੀ ਵਧਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ। ਕੱਟੜ ਹਿੰਦੂ ਸੰਗਠਨਾਂ ਨੇ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ ਕੈਂਪਾਂ ਵਿਚ ਘੁਸਪੈਠ ਕਰਨੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਬਦਲਾ ਲੈਣ ਲਈ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਸਾਰਾ ਉੱਤਰੀ ਭਾਰਤ ਫਟਣ ਦੀ ਉਡੀਕ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਨੇਤਾ ਹੈਰਾਨੀਜਨਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਬੇਪਰਵਾਹ ਸਨ, ਹਾਲਾਂਕਿ; ਗਾਂਧੀ ਇਕਮਾਤਰ ਅਪਵਾਦ ਸੀ, ਪਰ ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਲੱਗ-ਥਲੱਗ ਪਾਇਆ।

Machine Translated by Google

ਗਾਂਧੀ ਸ਼ਾਮ ਦੀ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਸਭਾ ਲਈ ਸਮੇਂ ਸਿਰ ਏਸ਼ੀਅਨ ਕਾਨਫਰੰਸ ਦੇ ਅੰਤਮ ਸੈਸ਼ਨ ਤੋਂ ਵਾਪਸ ਆ ਗਏ। ਜਿਵੇਂ ਹੀ ਕੁਰਾਨ ਦਾ ਪਾਠ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਇਆ, ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਦਾ ਇੱਕ ਨੌਜਵਾਨ ਛਾਲ ਮਾਰ ਕੇ ਬੋਲਿਆ, 'ਇਹ ਹਿੰਦੂ ਮੰਦਰ ਹੈ, ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇੱਥੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੀ ਨਮਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਪੜ੍ਹਨ ਦਿਆਂਗੇ।'

ਵਲੰਟੀਅਰਾਂ ਨੇ ਮੀਟਿੰਗ ਤੋਂ ਇੰਟਰਪਰਟਰ ਨੂੰ ਹਟਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ, ਪਰ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਦਖਲ ਦਿੱਤਾ। 'ਮੈਂ ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਨਾਲ ਅੱਗੇ ਨਹੀਂ ਵਧਾਂਗਾ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਇੱਕ ਵੀ ਵਿਅਕਤੀ ਇਤਰਾਜ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਅਸਹਿਮਤ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ।' ਨੌਜਵਾਨ ਨੇ ਰੋਸਟਰਮ ਤੱਕ ਆਪਣੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਪਰ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਰੋਕਿਆ ਗਿਆ। ਗਾਂਧੀ ਉਸ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਲਈ ਅੱਧਾ ਰਸਤਾ ਹੇਠਾਂ ਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਕਿਹਾ, 'ਮੇਰੇ ਅਤੇ ਇਸ ਨੌਜਵਾਨ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਨਾ ਆਉਣ ਦਿਓ।' ਘਟਨਾ ਦਾ ਇਹੀ ਸਿਲਸਿਲਾ ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਵੀ ਵਾਪਰਿਆ। ਤੀਸਰੀ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ, ਜਦੋਂ ਗਾਂਧੀ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਸਥਾਨ ਵੱਲ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿੱਚ ਸਵੀਪਰਜ਼ ਯੂਨੀਅਨ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਦਾ ਇੱਕ ਪੱਤਰ ਫੜਿਆ ਗਿਆ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਉਸਨੂੰ ਹਰੀਜਨ ਕਲੋਨੀ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ; ਪਰ ਚਿੱਠੀ ਜਾਅਲੀ ਸਾਬਤ ਹੋਈ। ਉਸ ਸ਼ਾਮ ਵੀ, ਤਿੰਨ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਕੁਰਾਨ ਦੀਆਂ ਆਇਤਾਂ ਦੇ ਪਾਠ ਕਰਨ 'ਤੇ ਇਤਰਾਜ਼ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਉਸ ਦੀ ਅਹਿੰਸਾ ਦੀ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਚੌਥੇ ਦਿਨ, ਉਹ ਇਸ ਵਿਚਾਰ ਨਾਲ ਜਾਗਿਆ: 'ਸ਼ਾਮ ਦੀ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਅਜੇ ਵੀ ਕਿਉਂ ਜਾਰੀ ਹੈ?' ਉਸਨੇ ਮਨੂ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਅਹਿੰਸਾ ਅਤੇ ਸੱਚਾਈ ਲਈ ਉਸਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਨਾ ਸਿਰਫ ਉਸਦੀ ਗਲਤੀ ਨਾਲ, ਬਲਕਿ ਉਸਦੇ ਸਾਥੀਆਂ ਦੀਆਂ ਖਾਮੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਵੀ ਰੱਦ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾਵਾਂ ਦਾ ਸੰਚਾਲਨ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ, ਇਹ ਉਸ ਲਈ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਪੁੱਛਣਾ ਸੀ ਕਿ ਕੀ ਉਸ ਨੇ ਜੋ ਆਇਤਾਂ ਬੋਲੀਆਂ ਉਹ ਉਸ ਦੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦੀ ਪੂਰਨਤਾ ਤੋਂ ਆਈਆਂ ਸਨ। ਪ੍ਰਾਰਥਨਾਵਾਂ ਦਾ ਕੱਟੜ ਵਿਰੋਧ ਬੰਦ ਹੋ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜੇਕਰ ਉਸ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾਵਾਂ ਉਸ ਦੇ ਦਿਲ ਤੋਂ ਸਿੱਧੀਆਂ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਉਹ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨ ਸੀ; ਮੌਲਾਨਾ ਆਜ਼ਾਦ ਨਾਲ ਗੱਲਬਾਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਉਸਨੇ ਉਦਾਸ ਹੋ ਕੇ ਟਿੱਪਣੀ ਕੀਤੀ: 'ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਰੱਬ ਮੈਨੂੰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਦੇਰ ਤੱਕ ਜੀਉਂਦਾ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣ ਦੇਵੇਗਾ।'

ਉਸ ਦੀ ਤਪੱਸਿਆ ਆਖਰਕਾਰ ਫਲ ਆਈ: ਉਸ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਆਰਐੱਸਐੱਸ ਦਾ ਇੱਕ ਆਗੂ ਉਸ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਆਇਆ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਭਰੋਸਾ ਦਿਵਾਇਆ ਕਿ ਉਸ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਸਭਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਹੋਰ ਕੋਈ ਰੁਕਾਵਟ ਨਹੀਂ ਆਵੇਗੀ। 'ਕੋਈ ਕਲਪਨਾ ਨਾ ਕਰੇ,' ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਆਪਣੇ ਭਾਸ਼ਣ ਵਿੱਚ ਦੇਖਿਆ, 'ਕਿ ਅਸੀਂ ਪਿਛਲੇ ਤਿੰਨ ਦਿਨਾਂ ਤੋਂ ਕੋਈ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਬੁੱਲ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਪਰ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਦਿਲ ਨਾਲ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਕੀਤੀ, ਜੋ ਕਿ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਹਿੱਸਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਵਿਰੋਧ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਵੀ ਮਦਦ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਭਾਵੇਂ ਕਿ ਅਣਜਾਣੇ ਵਿੱਚ। ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਵਿਰੋਧ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਸਰਚਲਾਈਟ ਨੂੰ ਅੰਦਰ ਵੱਲ ਮੋੜਨ ਵਿੱਚ ਮਦਦ ਕੀਤੀ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਸੀ. ਤੁਸੀਂ ਸ਼ਾਇਦ ਇਹ ਪੁੱਛਣ ਲਈ ਪਰਤਾਏ ਹੋਵੋਗੇ ਕਿ ਅਜਿਹੇ ਮਾਮੂਲੀ ਕੰਮਾਂ ਲਈ ਆਪਣਾ ਬਹੁਤ ਸਾਰਾ ਸਮਾਂ ਅਤੇ ਊਰਜਾ ਦੇਣ ਦਾ ਮੇਰਾ ਕੀ ਮਤਲਬ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਲਾਰਡ ਮਾਊਂਟਬੈਟਨ ਨਾਲ ਗੱਲਬਾਤ ਚੱਲ ਰਹੀ ਹੈ, ਜਿਸ 'ਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦੀ ਕਿਸਮਤ ਲਟਕਦੀ ਹੈ। ਦੱਸ ਦਈਏ, ਮੇਰੇ ਲਈ ਕੋਈ ਵੱਡਾ, ਕੋਈ ਛੋਟਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਉਹ ਸਾਰੇ ਬਰਾਬਰ ਮਹੱਤਵ ਦੇ ਹਨ. ਨੋਆਖਲੀ ਵਿੱਚ, ਬਿਹਾਰ ਵਿੱਚ, ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ, ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ, ਇਸ ਵਿੱਚ ਵੀ

Machine Translated by Google

ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਸਥਾਨ ਅਣਵੰਡੇ ਭਾਰਤ ਦੀ ਲੜਾਈ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਹਾਰੀ ਅਤੇ ਜਿੱਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਅੱਜ ਇੱਥੇ ਦੇ ਤਜ਼ਰਬੇ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਕਿਤੇ ਹੋਰ ਸਫਲਤਾ ਦੀ ਕੁੰਜੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀ ਹੈ।'

6 ਅਪ੍ਰੈਲ ਨੂੰ 'ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਹਫ਼ਤੇ' ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਹੋਈ। ਇਸ ਦਿਨ 1919 ਵਿੱਚ ਰੋਲਟ ਐਕਟ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਸੱਤਿਆਗ੍ਰਹਿ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਪੂਰੇ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਇਸ ਦਿਨ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਅਤੇ ਵਰਤ ਰੱਖ ਕੇ ਮਨਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਨੇ ਜੋ ਸਵੈ-ਇੱਛਾ ਨਾਲ ਜਨਤਕ ਉਭਾਰ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ, ਉਹ ਇੱਕ ਰੂਹ ਨੂੰ ਹਿਲਾ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਤਮਾਸ਼ਾ ਸੀ, ਜੋ ਭਾਰਤ ਦੇ ਜਾਗ੍ਰਿਤ ਹੋਣ ਦਾ ਸੰਕੇਤ ਦਿੰਦਾ ਸੀ। ਇੱਕ ਹਫ਼ਤੇ ਬਾਅਦ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿੱਚ ਜਲ੍ਹਿਆਂਵਾਲਾ ਬਾਗ ਕਾਂਡ ਵਾਪਰਿਆ।

ਖਵਾਜਾ ਸਾਹਿਬ ਅਬਦੁਲ ਮਜੀਦ, ਇੱਕ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦੀ ਮੁਸਲਿਮ ਨੇਤਾ ਅਤੇ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਬਹੁਤ ਪੁਰਾਣੇ ਮਿੱਤਰ, ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਹਫ਼ਤੇ ਦੌਰਾਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਆਏ। ਉਹ ਭਾਰਤ ਦੀ ਆਉਣ ਵਾਲੀ ਵੰਡ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਦੁਖੀ ਸੀ, ਪਰ ਆਪਣੇ ਦੁੱਖ ਨੂੰ ਹੱਸਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ। 'ਬਾਪੂ ਜੀ ਹੁਣ ਬੁਢਾਪੇ ਵਿਚ ਸਾਨੂੰ ਭਾਰਤ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਕੱਢਣ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ,' ਉਸ ਨੇ ਟਿੱਪਣੀ ਕੀਤੀ। 'ਜਦੋਂ ਭਾਰਤ ਦੀ ਵੰਡ ਹੋਵੇਗੀ, ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਸ਼ਰਣ ਲੈਣ ਆਵਾਂਗਾ।

ਤੁਸੀਂ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ਮੇਰਾ ਕਤਲ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਦੇਵੋਗੇ, "ਉਸਨੇ ਖਿੜੇ ਮੱਥੇ ਕਿਹਾ। ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਦਖਲ ਦਿੱਤਾ, 'ਜੇ ਕੋਈ ਕੱਟੜਪੰਥੀ ਤੁਹਾਨੂੰ ਮਾਰ ਦੇਵੇ, ਮੈਂ ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ ਨੱਚਾਂਗਾ! ਮੇਰੀ ਬਦਕਿਸਮਤੀ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਤੁਹਾਡੇ ਵਰਗੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਨਹੀਂ ਹਨ ਜੋ ਬਹਾਦਰੀ ਨਾਲ ਅਤੇ ਬਿਨਾਂ ਗੁੱਸੇ ਦੇ ਮਰਨਗੇ। ਜੇ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਤੁਹਾਡੇ ਵਰਗੇ ਅੱਧੀ ਦਰਜਨ ਵੀ ਹੁੰਦੇ, ਤਾਂ ਉਹ ਅੱਗ ਬੁਝ ਜਾਂਦੀ ਜੋ ਸਾਨੂੰ ਭਸਮ ਕਰਨ ਦੀ ਧਮਕੀ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਜਲਦੀ ਹੀ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਸ਼ਾਂਤੀ ਦਾ ਰਾਜ ਹੁੰਦਾ।'

ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਅਹਿਸਾਸ ਸੀ ਕਿ ਸਿਰਫ਼ ਨੌਂ ਮਹੀਨਿਆਂ ਬਾਅਦ, ਖਵਾਜਾ ਸਾਹਿਬ ਉਹ ਵਿਅਕਤੀ ਹੋਣਗੇ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗੋਲੀ ਨਾਲ ਛੱਲੀ ਹੋਈ ਲਾਸ਼ 'ਤੇ ਫਤਿਹਾ, ਮੁਸਲਿਮ ਜਨਾਜ਼ੇ ਦੀ ਨਮਾਜ਼ ਪੜ੍ਹਣਗੇ।

1947 ਦੀਆਂ ਗਰਮੀਆਂ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਲੰਬੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਅਨੁਭਵ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਭ ਤੋਂ ਗਰਮ ਸਨ। ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਿਰ 'ਤੇ ਗਿੱਲਾ ਕੱਪੜਾ ਲਪੇਟਿਆ, ਉਸ ਦਾ 'ਏਅਰ ਕੰਡੀਸ਼ਨਿੰਗ', ਪਰ ਉਸ ਤੋਂ ਕਿਤੇ ਵੱਧ ਭਿਆਨਕ ਅਤੇ ਅਸਥਿਰ ਨਫ਼ਰਤ ਦੀ ਹਵਾ ਉਸ ਦੇ ਪਿਆਰੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਵਗ ਰਹੀ ਸੀ, ਜੋ ਇਸ ਦੇ ਰਾਹ ਵਿਚ ਸਭ ਨੂੰ ਅਤੇ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਹੀ ਖਾ ਜਾਣ ਦੀ ਧਮਕੀ ਦੇ ਰਹੀ ਸੀ। ਬਾਹਰੋਂ ਉਹ ਸ਼ਾਂਤ ਅਤੇ ਸ਼ਾਂਤ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦਾ ਸੀ, ਪਰ ਉਸਦਾ ਮਨ ਉਥਲ-ਪੁਥਲ ਵਿੱਚ ਸੀ।

ਉਹ ਨਫ਼ਰਤ ਦੇ ਪੱਤਰ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ; ਉਸ ਨੂੰ 'ਮੁਹੰਮਦ ਗਾਂਧੀ', 'ਮੌਲਾਨਾ ਗਾਂਧੀ', 'ਫਿਰਕਾਪ੍ਰਸਤ' ਵਰਗੇ ਨਾਂ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਸਨ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਇਕ ਹੋਰ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ 'ਜਿਨਾਹ ਦਾ ਗੁਲਾਮ' ਕਿਹਾ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ ਗਾਂਧੀ ਦਾ ਮਜ਼ਾਕ ਉਡਾਇਆ, ਜਿਸ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਇਹ ਉਹ ਲੋਕ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮਹਾਤਮਾ ਦੀ ਉਪਾਧੀ ਦਿੱਤੀ ਹੈ, ਇਹ ਉਪਨਾਮ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਤੋਹਫ਼ਾ ਹਨ; ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵੀ ਬਰਾਬਰ ਸਵਾਗਤ ਹੈ।'

ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਬਸਤੀਵਾਦੀ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਅਤੇ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਵਪਾਰਕ ਹਿੱਤਾਂ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਨੂੰ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਭਾਰਤੀ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਦੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ੱਕੀ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ, ਸਗੋਂ ਆਖਰੀ ਵਾਇਸਰਾਏ ਦੁਆਰਾ ਸੱਤਾ ਦੇ ਤਬਾਦਲੇ ਵੱਲ ਸੁਚਾਰੂ ਪ੍ਰਗਤੀ ਲਈ ਇੱਕ ਪਰੇਸ਼ਾਨੀ ਵਜੋਂ ਵੀ ਦੇਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਕਿਸੇ ਨੇ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਲਿਖਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੇ ਮਨਸੂਬਿਆਂ ਤੋਂ ਸੁਚੇਤ ਰਹਿਣ; ਉਹ ਅਜੇ ਵੀ ਆਪਣੀਆਂ ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਚਾਲਾਂ 'ਤੇ ਕਾਇਮ ਸਨ। ਬ੍ਰਿਟੇਨ ਵਿਚ ਨਵੀਂ ਸਰਕਾਰ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧੀ, ਦ

Machine Translated by Google

ਵਾਇਸਰਾਏ, ਸੱਤਾ ਦਾ ਤਬਾਦਲਾ ਕਰਨ ਦੇ ਆਪਣੇ ਇਰਾਦਿਆਂ ਪ੍ਰਤੀ ਸੁਹਿਰਦ ਸਨ, ਪਰ ਵਿਆਪਕ ਖਦਸ਼ਾ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਇਰਾਦਿਆਂ ਨੂੰ ਅਜਿਹੀਆਂ ਤਾਕਤਾਂ ਦੁਆਰਾ ਤੋੜਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜੋ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਸਫਲਤਾਪੂਰਵਕ ਹਰਾਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਅਕਸਰ ਹੀ ਕਰ ਚੁੱਕੀਆਂ ਸਨ। ਇਹ ਕੋਈ ਵਿਹਲੇ ਡਰ ਜਾਂ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਸਿਧਾਂਤਕਾਰ ਦੀ ਕਲਪਨਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਲਾਰਡ ਮਾਊਂਟਬੈਟਨ ਨੇ ਖੁਦ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਬਰਤਾਨਵੀ ਯੋਜਨਾਵਾਂ ਅਤੇ ਇਰਾਦਿਆਂ ਨੂੰ ਅਮਲੀ ਜਾਮਾ ਪਹਿਨਾਉਣ ਵਾਲੀ ਸਥਾਈ ਸੇਵਾਵਾਂ ਨੂੰ ਉੱਚ ਬਰਤਾਨਵੀ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਘਰ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਹੋਣਾ ਪਿਆ ਸੀ।

10 ਅਪ੍ਰੈਲ ਦੀ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਟਿੱਪਣੀ ਕੀਤੀ, 'ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਦਿਮਾਗ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਹਨ। 'ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਪੁੱਛਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕੀ ਲਾਰਡ ਮਾਊਂਟਬੈਟਨ ਮਾਲ ਪਹੁੰਚਾਉਣ ਦੇ ਯੋਗ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ ਜਾਂ ਕੀ ਉਹ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਫਸੇ ਹੋਏ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਤੱਤਾਂ ਦੇ ਸੰਗਠਿਤ ਅਸਹਿਯੋਗ ਦੇ ਮੱਦੇਨਜ਼ਰ ਆਪਣੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਖਾਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਹੋਣਗੇ। ਮੌਜੂਦਾ ਹਾਲਾਤ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਵੀ ਸੰਭਵ ਹੈ। ਅਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਸਵੇਰ ਦਿਖਾਈ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਪਰ ਅਸੀਂ ਇਸ ਦੇ ਸੂਰਜ ਚੜ੍ਹਨ ਦੀ ਚਮਕ ਮਹਿਸੂਸ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਅਸੀਂ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੇ ਕਿ ਜੋ ਅਸੀਂ ਦੇਖਦੇ ਹਾਂ ਉਹ ਸੱਚੀ ਸਵੇਰ ਹੈ ਜਾਂ ਝੂਠ। ਅਸੀਂ ਉਮੀਦ ਅਤੇ ਡਰ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਕੰਬ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਹੁਣ ਤੱਕ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਅਧਿਕਾਰੀ ਅਤੇ ਵਪਾਰਕ ਹਿੱਤ ਸਾਡੀ ਪਿੱਠ 'ਤੇ ਸਵਾਰ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੱਸ ਦੇਈਏ ਕਿ ਹੁਣ ਸਮਾਂ ਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਸਾਡੀ ਪਿੱਠ ਤੋਂ ਹਟਣ ਦਾ ਮਨ ਬਣਾ ਲੈਣ। ਵਾਇਸਰਾਏ ਨੇ ਘੋਸ਼ਣਾ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਨੇ ਆਖਰਕਾਰ ਅਗਲੇ ਸਾਲ 30 ਜੂਨ ਤੱਕ ਭਾਰਤ ਤੋਂ ਪਿੱਛੇ ਹਟਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ, ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਐਲਾਨ ਨੂੰ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਪਾਰਲੀਮੈਂਟ ਦੇ ਪੂਰੇ ਅਧਿਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਸਮਰਥਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ।

ਚਰਚਿਲ ਅਤੇ ਉਸਦੀ ਪਾਰਟੀ ਬਿਨਾਂ ਲੜਾਈ ਦੇ ਹਾਰ ਨਾ ਮੰਨਣ ਲਈ ਦ੍ਰਿੜ ਜਾਪਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਲੜੋ ਜਾਂ ਨਾ ਲੜੋ, ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ ਜਾਣਾ ਪੈਣਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਚੇਤਾਵਨੀ ਦਾ ਇਹ ਨੋਟ ਵਜਾਇਆ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਤੱਤ ਦੁਬਾਰਾ ਗਲਤ ਰਸਤੇ ਵੱਲ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਹ ਰੁਕ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਪ੍ਰਤੀਬਿੰਬਤ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਰੋਕ ਸਕਦੇ ਹਨ।

'ਮੈਨੂੰ ਅੱਗੇ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਮੌਜੂਦਾ ਫਿਰਕੂ ਮੁਸੀਬਤ ਪਿੱਛੇ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਅਧਿਕਾਰੀ ਅਤੇ ਵਪਾਰਕ ਭਾਈਚਾਰਾ ਹੈ। ਲਾਰਡ ਮਾਊਂਟਬੈਟਨ ਡਰ ਗਿਆ ਹੈ, ਕਿਤੇ ਅਜਿਹਾ ਨਾ ਹੋਵੇ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਜੋ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਉਹ ਸੱਚ ਹੋ ਜਾਵੇ। ਉਸ ਦੇ ਸ਼ੰਕਿਆਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨਾ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਤੱਤਾਂ ਉੱਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦਾ ਹੈ।

'ਲਾਰਡ ਮਾਊਂਟਬੈਟਨ ਦੇ ਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਸਫਲਤਾ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਵਪਾਰਕ ਹਿੱਤਾਂ, ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਫ਼ੌਜ ਅਤੇ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਦੇ ਵਫ਼ਾਦਾਰ ਸਹਿਯੋਗ ਨਾਲ ਬੱਝੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਜੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਜੋ ਕਿਹਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਉਹ ਸੱਚ ਹੈ, ਇਹ ਇੱਕ ਦੁਖਾਂਤ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਨਾ ਤਾਂ ਭਾਰਤ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਵਫ਼ਾਦਾਰ ਹਨ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੱਤਾ ਦੇ ਸ਼ਾਂਤੀਪੂਰਵਕ ਤਬਾਦਲੇ ਵਿੱਚ ਵਾਇਸਰਾਏ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰਨ ਦੀ ਅਪੀਲ ਕਰਦਾ ਹਾਂ।

ਮੈਂ ਆਸ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਭਾਰਤ ਨੂੰ ਦੁਸ਼ਮਣਾਂ ਵਜੋਂ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਦੋਸਤਾਂ ਵਜੋਂ ਛੱਡਣਗੇ।'

ਉਸ ਦੀ ਆਪਣੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸਲਾਹ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਕਿਸੇ ਵੀ ਅਣਸੁਖਾਵੀਂ ਚੀਜ਼ ਤੋਂ ਖ਼ਬਰਦਾਰ ਰਹਿਣ; ਹਾਲਾਂਕਿ, ਉਸ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਬੋਲ਼ੇ ਕੰਨਾਂ 'ਤੇ ਡਿੱਗ ਗਈ। ਨਾ ਤਾਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੇ ਸਵਾਰਥਾਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸ਼ਰਾਰਤ ਨੂੰ ਰੋਕਿਆ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਵਾਰਸਾਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹਰ ਇੱਕ ਲਈ ਮਾਹਰਤਾ ਨਾਲ ਤਿਆਰ ਕੀਤੇ ਅਤੇ ਵਿਛਾਏ ਜਾਲ ਤੋਂ ਬਚਿਆ। ਸਾਰੇ ਭਾਰਤੀ ਆਗੂ

Machine Translated by Google

ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਤਾਕਤ ਅਤੇ ਕਮਜ਼ੋਰੀਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰੋਫਾਈਲਾਂ ਅਤੇ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਦੁਆਰਾ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਫਸਾਉਣ ਲਈ ਵਰਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਤਰੀਕਿਆਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਮਾਹਰਤਾ ਨਾਲ ਹੇਰਾਫੇਰੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਗਾਂਧੀ ਇਕੱਲਾ ਖੜ੍ਹਾ ਰਹਿ ਗਿਆ।

12 ਅਪ੍ਰੈਲ ਨੂੰ ਗਾਂਧੀ ਪਟਨਾ ਲਈ ਰਵਾਨਾ ਹੋਏ। ਉਸ ਨੇ ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਪਟੇਲ ਨੂੰ ਲਿਖਿਆ: 'ਇਕ ਗੱਲ ਸੀ ਜੋ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪੁੱਛਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਪਰ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਿਆ ਕਿਉਂਕਿ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਸਮਾਂ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਹੁਣ ਹਰੀਜਨ ਵਿਚ ਕੁਝ ਲਿਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ... ... ਮੈਂ ਇਹ ਵੀ ਦੇਖਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਡੇ ਵਿਚਕਾਰ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦਾ ਇੱਕ ਵਿਆਪਕ ਅਤੇ ਅਕਸਰ ਮਤਭੇਦ ਹੈ। ਹਾਲਾਤ ਵਿੱਚ, ਕੀ ਇਹ ਫਾਇਦੇਮੰਦ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਸਮਰੱਥਾ ਵਿੱਚ ਵੀ ਵਾਇਸਰਾਏ ਨੂੰ ਦੇਖਾਂ?

ਦੇਸ਼ ਦੇ ਹਿੱਤਾਂ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ ਇਸ 'ਤੇ ਨਿਰਾਸ਼ਾ ਨਾਲ ਸੋਚੋ। ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਚਾਹੋ ਤਾਂ ਦੂਜਿਆਂ ਨਾਲ ਇਸ ਬਾਰੇ ਚਰਚਾ ਕਰੋ। ਤੇਰੇ ਮਨ ਵਿਚ ਸੰਦੇਹ ਦਾ ਪਰਛਾਵਾਂ ਵੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਕਿ ਮੈਂ ਇਸ ਦੀ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਸਿਰਫ ਇਹੀ ਸੋਚ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਕਿ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਸਰਵੋਤਮ ਭਲੇ ਲਈ ਮੇਰਾ ਕੀ ਫਰਜ਼ ਹੈ। ਇਹ ਸੰਭਵ ਹੈ ਕਿ ਲੱਖਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਨੂੰ ਚਲਾਉਣ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਤੁਸੀਂ ਉਹ ਦੇਖ ਸਕਦੇ ਹੋ ਜੋ ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ. ਜੇ ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੀ ਜਗ੍ਹਾ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਸ਼ਾਇਦ ਮੈਂ ਵੀ ਤੁਹਾਡੇ ਵਾਂਗ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਅਤੇ ਬੋਲਦਾ।'

ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਸਾਰੇ—ਮਾਉਂਟਬੈਟਨ, ਸੀ.ਡਬਲਿਊ.ਸੀ. ਅਤੇ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ—ਵੱਖ-ਵੱਖ ਕਾਰਨਾਂ ਕਰਕੇ ਅਤੇ ਇਕ ਦੂਜੇ ਤੋਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਹੋ ਕੇ, ਇੱਕੋ ਪੁਕਾਰ ਵਿਚ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਗਏ: 'ਰਾਸ਼ਟਰ ਦੀ ਆਵਾਜ਼' ਉੱਚੇ ਅਖਾੜੇ ਵਿਚ 'ਉਜਾੜ ਵਿਚ ਆਵਾਜ਼' ਬਣ ਗਈ। ਉਸ ਦੇ ਜਨਮ ਦੀ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਰਾਜਨੀਤੀ. ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਵਾਲੀ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਨਾਲ ਸਰੋਜਨੀ ਨਾਇਡੂ ਨੇ ਸਥਿਤੀ ਦੇ ਵਿਗਾੜਾਂ, ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਪੂਰੀ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਇਕੱਲਤਾ, ਵਿਸ਼ਾਲ ਖਾੜੀ ਜਿਸ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਉਸਦੇ ਦੋਸਤਾਂ ਅਤੇ ਵਿਰੋਧੀਆਂ ਤੋਂ ਵੱਖ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਅਤੇ ਜੋ ਤਿੰਨ ਸਕੋਰ ਅਤੇ ਅਠਾਰਾਂ ਦੇ ਅੰਕ 'ਤੇ ਉਸਨੂੰ ਬਿਹਾਰ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਇਕੱਲੇ ਖੰਭੇ ਨੂੰ ਹਲ ਕਰਨ ਲਈ ਇੱਕ ਵਾਰ ਫਿਰ ਭੇਜ ਰਹੀ ਸੀ, ਨੂੰ ਸਮਝਿਆ। ਜਿੱਥੇ ਇੱਕ ਚੌਥਾਈ ਸਦੀ ਪਹਿਲਾਂ ਉਸਨੇ ਭਾਰਤੀ ਰਾਜਨੀਤੀ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਕੀਤੀ ਸੀ ਅਤੇ ਇੱਕ ਅਜਿਹਾ ਕਰੀਅਰ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਸੀ ਜਿਸ ਨੇ ਇੱਕ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਦੇਸ਼ ਦਾ ਚਿਹਰਾ ਬਦਲ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਲਿਖਿਆ:

ਪਿਆਰੇ ਤੀਰਥ

ਮੈਂ ਸਿੱਖ ਰਿਹਾ ਹਾਂ, ਤੁਸੀਂ ਬਿਹਾਰ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਚੁਣੇ ਹੋਏ ਡੋਲੋਰੋਸਾ ਰਾਹੀਂ ਇੱਕ ਵਾਰ ਫਿਰ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲ ਰਹੇ ਹੋ।

ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਦੁੱਖ ਦਾ ਰਾਹ ਸੱਚਮੁੱਚ ਉਮੀਦ ਅਤੇ ਤਸੱਲੀ ਦਾ ਰਾਹ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ
ਕਈ ਲੱਖਾਂ ਦੁਖੀ ਮਨੁੱਖੀ ਦਿਲਾਂ ਲਈ। ਮੁਬਾਰਕ ਹੋਵੇ ਤੇਰੀ ਤੀਰਥ ਯਾਤਰਾ।
ਮੈਂ ਅਜੇ ਵੀ ਬਹੁਤ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹਾਂ ਜਾਂ ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਸੀ
ਤੁਹਾਨੂੰ ਅਲਵਿਦਾ ਕਹਿਣ ਲਈ ਹਰੀਜਨ ਕਲੋਨੀ।

Machine Translated by Google

ਪਰ ਭਾਵੇਂ ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਨਹੀਂ ਦੇਖਦਾ, ਤੂੰ ਜਾਣਦਾ ਹੈਂ ਕਿ ਮੇਰਾ ਪਿਆਰ ਸਦਾ ਨਾਲ ਹੈ ਤੁਸੀਂ ਅਤੇ ਮੇਰਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ।

ਤੁਹਾਡੀ ਅੰਮਾਜਾਨ

ਸਰੋਜਿਨੀ

ਵਾਪਸ ਬਿਹਾਰ ਵਿੱਚ, ਗਰਮਾ-ਗਰਮੀ ਅਤੇ ਹੋਰ ਵੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਤਣਾਅਪੂਰਨ ਸਿਆਸੀ ਮਾਹੌਲ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਆਰਾਮ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ। ਉਸ ਨੇ ਸਾਰੇ ਵਰਗਾਂ ਦੇ ਆਗੂਆਂ ਨਾਲ ਤਰਕ ਕੀਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਅਸਫਲ ਰਿਹਾ। ਹੁਣ ਭਾਰਤ ਦੀ ਵੰਡ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਵਾਲੀ ਇੱਕੋ ਇੱਕ ਚੀਜ਼ ਸਮੁੱਚੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਬੁਨਿਆਦੀ ਤਬਦੀਲੀ ਸੀ। ਇਕੱਲੇ ਜ਼ੁਬਾਨੀ ਪ੍ਰੇਰਣਾ ਨਾਲ ਇਹ ਚਾਲ ਨਹੀਂ ਚੱਲੇਗੀ, ਹਾਲਾਂਕਿ, ਉਸਨੂੰ ਇੱਕ ਅਜਿਹਾ ਮਾਹੌਲ ਬਣਾਉਣਾ ਪਏਗਾ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਧਿਰਾਂ ਨੂੰ ਦੁਬਾਰਾ ਸੋਚਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਹੋਣਾ ਪਏਗਾ। ਪਰ ਉਸਦਾ ਸਮਾਂ ਖਤਮ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਬਿਹਾਰ ਵਿੱਚ ਤਿੰਨ ਹਫ਼ਤਿਆਂ ਤੋਂ ਵੀ ਘੱਟ ਸਮੇਂ ਲਈ ਰਹਿਣਾ ਸੀ, ਪਰ ਇਸ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉੱਥੋਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਉੱਤਮ ਯਤਨ ਕੀਤੇ। ਚੰਪਾਰਨ ਸੱਤਿਆਗ੍ਰਹਿ ਦੇ ਦਿਨਾਂ ਤੋਂ, ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਬਿਹਾਰ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾ ਆਪਣੇ ਦਿਲ ਦੇ ਨੇੜੇ ਰੱਖਿਆ ਸੀ। ਧੋਖੇ ਨੇ, ਉਸ ਦੇ ਆਪਣੇ ਦੁਆਰਾ, ਉਸ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਦੁਖੀ ਕੀਤਾ. ਦੋ ਦਿਨਾਂ ਬਾਅਦ, ਉਸਨੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੇ ਇੱਕ ਹਿੱਸੇ ਨੂੰ ਸਖ਼ਤੀ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਿਆ, ਜਿਸ ਨੇ ਇੱਕ ਖੇਤਰ 'ਤੇ ਦੰਡਕਾਰੀ ਟੈਕਸ ਲਗਾਉਣ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਜਿੱਥੇ ਸਥਾਨਕ ਲੋਕ ਦੰਗਿਆਂ ਦੌਰਾਨ ਅਪਰਾਧਾਂ ਦੇ ਦੋਸ਼ੀ ਭਗੌੜਿਆਂ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦੀ ਮਦਦ ਨਹੀਂ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ।

'ਇਨਸਾਫ਼ ਤੋਂ ਭਗੌੜਿਆਂ ਨੂੰ ਪਨਾਹ ਦੇਣ ਲਈ ਤੁਸੀਂ ਕਿੰਨੀ ਬੇਵਫ਼ਾਈ! ਤੁਸੀਂ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕਰਦੇ ਹੋ ਕਿ ਗੁੰਡਿਆਂ ਦੀਆਂ ਕਰਤੂਤਾਂ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਬੇਕਸੂਰ ਲੋਕ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ ਪਰ ਜਦੋਂ ਸਰਕਾਰ ਅਪਰਾਧੀਆਂ ਦੀ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀ ਵਿੱਚ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਸਹਿਯੋਗ ਕਰਨ ਲਈ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਰੌਲਾ ਪਾਉਂਦੇ ਹੋ। ਇਹ ਸੱਚ ਹੈ ਕਿ ਭਗੌੜਿਆਂ ਨੂੰ ਪਨਾਹ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਹਨ ਪਰ ਇਲਾਜ ਤੁਹਾਡੇ ਹੱਥ ਹੈ। ਤੁਹਾਨੂੰ ਅਸਲ ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਨੂੰ ਸਾਹਮਣੇ ਲਿਆਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿ ਥੋੜ੍ਹੇ-ਥੋੜ੍ਹੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਪਾਪਾਂ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਬਹੁਤਿਆਂ ਨੂੰ ਨਾ ਝੱਲਣੀ ਪਵੇ।'

ਪਿਛਲੇ ਕੁਝ ਮਹੀਨਿਆਂ ਦੌਰਾਨ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਗਾਂਧੀ ਬੰਗਾਲ ਅਤੇ ਬਿਹਾਰ ਵਿੱਚ ਰੁੱਝੇ ਹੋਏ ਸਨ, ਉਹ ਉਸਾਰੂ ਕੰਮਾਂ ਅਤੇ ਸਮਾਜ ਸੁਧਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਲੱਗੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸੰਗਠਨਾਂ ਦੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਬਾਰੇ ਜਾਣੂ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕੇ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਜਾਂ ਸਰਪ੍ਰਸਤੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਪਟਨਾ ਵਿੱਚ ਮੀਟਿੰਗਾਂ ਦੀ ਇੱਕ ਲੜੀ ਦਾ ਆਯੋਜਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਤਾਂ ਜੋ ਉਹ ਇਹਨਾਂ ਸੰਗਠਨਾਂ ਦੇ ਵਰਕਰਾਂ ਨੂੰ ਫੜ ਸਕਣ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਮਾਰਗਦਰਸ਼ਨ ਕਰ ਸਕਣ। ਅਗਲੇ ਕੁਝ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਉਹ ਨਈ ਤਾਲੀਮ ਦੇ ਨੁਮਾਇੰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ, ਜੋ ਉਸ ਦੀ ਪ੍ਰਗਤੀਸ਼ੀਲ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਮਾਡਲ, ਅਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰ ਭਾਸ਼ਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਸਮਿਤੀ, ਕਮੇਟੀ ਸੀ ਜੋ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਨੂੰ ਆਜ਼ਾਦ ਭਾਰਤ ਦੀ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਜੋਂ ਪ੍ਰਚਾਰਨ ਲਈ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ। 'ਹੁਣ ਜਦੋਂ ਸਵਰਾਜ, ਸਵੈ-ਰਾਜ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ,' ਉਸਨੇ ਇੱਕ ਸਹਿ-ਕਰਮਚਾਰੀ ਨੂੰ ਲਿਖਿਆ, 'ਇਸ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣ ਲਈ ਸਾਨੂੰ ਹਰੇਕ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਸਹਿਯੋਗ ਅਤੇ ਸੇਵਾ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। 1942 ਵਿੱਚ, ਐਕਸ

Machine Translated by Google

ਭਾਰਤ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਸਿਰਫ਼ ਮੇਰੇ ਬਾਰੇ ਹੀ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਗਰੀਬ ਕਸਤੂਰਬਾ ਦੀ ਬਿਮਾਰੀ ਅਤੇ ਮੌਤ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਵੀ ਕੋਝਾ ਪ੍ਰਚਾਰ। ਪਰ ਅੱਜ ਸਾਨੂੰ ਉਸਦੀ ਪ੍ਰਤਿਭਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵੀ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਅਸੀਂ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਇਹੀ ਗੱਲ ਉਸਾਰੂ ਕਾਰਜ ਸੰਸਥਾਵਾਂ 'ਤੇ ਲਾਗੂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਸਾਨੂੰ ਪੁਰਾਣੇ ਪੱਖਪਾਤ ਨੂੰ ਤਿਆਗਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਸਾਨੂੰ ਆਪਣੀ ਤਾਕਤ ਵਧਾਉਣ ਲਈ ਹਰ ਇੱਕ ਦੀ ਊਰਜਾ ਨੂੰ ਵਰਤਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ।

ਉਹ ਸਦਾਕਤ ਆਸ਼ਰਮ ਦੇ ਵਰਕਰਾਂ ਅਤੇ ਹਰੀਜਨ ਸੇਵਕ ਸੰਘ, ਛੂਤ-ਛਾਤ ਦੇ ਖਾਤਮੇ ਅਤੇ ਅਛੂਤਾਂ ਦੇ ਉਥਾਨ ਵਿੱਚ ਲੱਗੇ ਵਾਲੰਟੀਅਰਾਂ ਦੀ ਇੱਕ ਸੰਸਥਾ ਨਾਲ ਮੁਲਾਕਾਤ ਕੀਤੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਹੁਣ ਲੋੜ ਹੈ ਹਰੀਜਨਾਂ ਦੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਅਤੇ ਆਰਥਿਕ ਉੱਨਤੀ ਦੀ ਤਾਂ ਜੋ 'ਛੂਤ' ਅਤੇ 'ਅਛੂਤ' ਵਿਚਲਾ ਅੰਤਰ ਮਿਟਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ। ਜਾਤੀ ਦੀਆਂ ਰੁਕਾਵਟਾਂ ਨੂੰ ਮਿਟਾਉਣ ਅਤੇ ਇੱਕ ਸਮਾਨ ਅਤੇ ਵਰਗ ਰਹਿਤ ਸਮਾਜ ਦੀ ਸਿਰਜਣਾ ਲਈ ਇਹ ਜ਼ੋਰ ਕੁਝ ਉੱਚ ਜਾਤੀ ਦੇ ਹਿੰਦੂ ਸਰਕਲਾਂ ਵਿੱਚ ਉਸਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਗੁੱਸੇ ਦੇ ਕਈ ਕਾਰਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਸੀ।

ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਤਿੱਖੀ ਆਲੋਚਨਾ ਬਿਹਾਰ ਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮੰਤਰੀਆਂ ਲਈ ਰਾਖਵੀਂ ਸੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਹ ਦਿੱਲੀ ਲਈ ਰਵਾਨਾ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮਿਲੇ ਸਨ। ਉਸ ਨੂੰ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਮਿਲੀ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਉਸ ਪੁਨਰਵਾਸ ਨੀਤੀ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ ਜਿਸ ਲਈ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਉਸਦੀ ਮੌਜੂਦਗੀ ਵਿੱਚ ਸਹਿਮਤੀ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। 'ਮੈਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਮੰਤਰੀ ਮੈਨੂੰ ਇਕ ਕੰਮ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਕਰਦੇ ਹਨ ਹੋਰ', ਉਸ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ। 'ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਸੀਂ ਆਜ਼ਾਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਜਾਂ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣ ਦੇ ਯੋਗ ਨਹੀਂ ਹੋਵਾਂਗੇ। ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਸਿਰਫ਼ ਮੇਰੀ ਚਾਪਲੂਸੀ ਕਰਨ ਲਈ ਸਹਿਮਤੀ ਦਿੰਦੇ ਹੋ, ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੇ, ਤੁਹਾਡੇ ਲੋਕਾਂ ਅਤੇ ਤੁਹਾਡੇ ਭਰੋਸੇ ਨਾਲ ਬੇਵਫ਼ਾ ਹੋ ਰਹੇ ਹੋ. ਮੈਂ ਬੇਦਾਗ ਹੋਣ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਜੇ ਮੈਂ ਜੋ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਉਹ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ, ਤਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਤੁਰੰਤ ਮੈਨੂੰ ਦੱਸਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਗਲਤੀ ਬਾਰੇ ਯਕੀਨ ਦਿਵਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਤੁਸੀਂ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਮੈਨੂੰ ਗਲਤ ਮੰਨਦੇ ਹੋ ਤਾਂ ਇੱਕ ਰਸਮੀ ਸਹਿਮਤੀ ਨੂੰ ਹਿਲਾ ਕੇ, ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਗਲਤ ਸਮਝਦੇ ਹੋ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਗਲਤ ਸਮਝਦੇ ਹੋ। ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਹ ਅਹਿਸਾਸ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬ, ਬਿਹਾਰ ਅਤੇ ਬੰਗਾਲ ਵਿੱਚ ਜੋ ਕੁਝ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਉਹ ਭਾਰਤ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਵਿੱਚ ਰੁਕਾਵਟ ਬਣ ਰਿਹਾ ਹੈ।'

ਗਾਂਧੀ ਆਪਣੇ ਨਜ਼ਦੀਕੀ ਲੋਕਾਂ 'ਤੇ ਬਹੁਤ ਸਖ਼ਤ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਨਿਰਦੋਸ਼ ਹੋਣ ਦੀ ਉਮੀਦ ਕੀਤੀ; ਜਦੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਅਸਫ਼ਲਤਾਵਾਂ ਉਸ ਨੇ ਦੇਖੀਆਂ ਜਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ, ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਜਿਵੇਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਅਸਫਲਤਾਵਾਂ ਉਸ ਦੀਆਂ ਆਪਣੀਆਂ ਕਮਜ਼ੋਰੀਆਂ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਬਿੰਬ ਸਨ। ਉਸ ਨੇ ਉਮੀਦ ਕੀਤੀ ਕਿ ਉੱਥੋਂ ਦੇ ਮੰਤਰੀ ਆਜ਼ਾਦ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਨਿਪੁੰਨਤਾ ਦੀ ਮਿਸਾਲ ਕਾਇਮ ਕਰਨਗੇ।

ਉਸ ਰਾਤ ਉਹ ਸਾਢੇ ਨੌਂ ਵਜੇ ਸੌਣ ਗਿਆ। ਕੜਾਕੇ ਦੀ ਗਰਮੀ ਦੇ ਕਾਰਨ ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਭੋਜਨ ਦਾ ਸੇਵਨ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਉਹ ਕਮਜ਼ੋਰ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ ਬਲੱਡ ਪ੍ਰੈਸ਼ਰ ਵੀ ਵਧ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਦਿਨ ਦਾ ਕੋਟਾ ਸਪਿਨਿੰਗ ਕਰਨਾ ਭੁੱਲ ਗਿਆ ਸੀ। ਜਿਵੇਂ ਹੀ ਉਹ ਆਪਣੇ ਗੱਦੇ 'ਤੇ ਲੇਟਿਆ ਅਤੇ ਆਪਣੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਬੰਦ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਉਸਨੂੰ ਅਚਾਨਕ ਭੁੱਲਿਆ ਹੋਇਆ ਕੰਮ ਯਾਦ ਆ ਗਿਆ। ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ, ਉਸਨੇ ਸੋਚਿਆ. ਉਹ ਮੰਜੇ ਤੋਂ ਉੱਠਿਆ, ਚਰਖਾ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਵਫ਼ਾਦਾਰੀ ਨਾਲ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਕੋਟਾ ਕੱਤਿਆ। ਫਿਰ ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨਾਲ ਸ਼ਾਂਤੀ ਨਾਲ ਸੌਂ ਗਿਆ।

Machine Translated by Google

29 ਅਪ੍ਰੈਲ 1947 ਨੂੰ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਬਿਹਾਰ ਵਿੱਚ ਠਹਿਰਨ ਦਾ ਆਖਰੀ ਦਿਨ ਸੀ। ਉਸ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦੇ ਭਾਸ਼ਣ ਵਿੱਚ ਬਿਹਾਰ ਨੂੰ ਵਿਦਾਇਗੀ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ, ਉਸਨੇ ਬਿਹਾਰ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਉਹ ਰੇਲਵੇ ਸਟੇਸ਼ਨਾਂ 'ਤੇ ਭੀੜ-ਭੜੱਕੇ ਕਰਕੇ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਭਾਈਚਾਰਕ ਏਕਤਾ ਲਈ ਕੰਮ ਕਰਕੇ ਉਸ ਪ੍ਰਤੀ ਆਪਣਾ ਪਿਆਰ ਦਿਖਾਉਣ। ਇਸ ਉਮਰ ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਭੀੜ ਦਾ ਰੌਲਾ ਨਹੀਂ ਝੱਲ ਸਕਦਾ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਮੈਨੂੰ "ਜੈ" ਦੇ ਨਾਹਰੇ ਸੁਣਨ ਤੋਂ ਨਫ਼ਰਤ ਹੈ , ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੀ ਯਾਦ ਦਿਵਾਉਂਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਨਿਰਦੋਸ਼ ਮਰਦਾਂ ਅਤੇ ਔਰਤਾਂ ਦਾ ਕਤਲੇਆਮ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਜਿਵੇਂ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੇ ਅੱਲ੍ਹਾ-ਓ ਅਕਬਰ ਦੇ ਨਾਹਰੇ 'ਤੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ਮਾਰਿਆ ਸੀ। ਮੈਂ ਰੱਬ ਦੇ ਨਾਂ 'ਤੇ ਨਿਰਦੋਸ਼ਾਂ 'ਤੇ ਜ਼ੁਲਮ ਕਰਨ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਕੋਈ ਪਾਪ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ।'

ਇਸ ਸੰਦੇਸ਼ ਨਾਲ ਉਸ ਨੇ ਬਿਹਾਰ ਤੋਂ ਛੁੱਟੀ ਲੈ ਲਈ। ਉਹ ਕੌਮੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਵਾਪਸ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਜਿੱਥੇ ਹੋਰ ਸਿਆਸੀ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ਾਂ ਉਸ ਦੀ ਉਡੀਕ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਉਸਨੂੰ ਯਕੀਨ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਸਿਆਸੀ ਸਾਥੀਆਂ ਨੂੰ ਚੁਣੇ ਹੋਏ ਰਾਹ ਤੋਂ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਣਗੇ। ਉਸ ਨੇ ਇਹ ਵੀ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉੱਤੇ ਉਸ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਘੱਟ ਰਿਹਾ ਹੈ; ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਨਵੀਂ ਮਾਰਗਦਰਸ਼ਕ ਰੋਸ਼ਨੀ ਮਿਲੀ-ਲਾਰਡ ਮਾਊਂਟਬੈਟਨ।

ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਸ਼ੱਕ ਸੀ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਰੁਕਣਾ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦੇ ਕੋਰਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਕਿੰਨਾ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਹੋਵੇਗਾ, ਪਰ ਸਦੀਵੀ ਆਸ਼ਾਵਾਦੀ ਆਪਣੀ ਪੂਰੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਉਤਸੁਕ ਸੀ। ਜੇਕਰ ਸੱਚ ਅਤੇ ਅਹਿੰਸਾ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਵਿੱਚ ਉਸਦਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨਾ ਡੋਲਿਆ ਤਾਂ ਉਸਨੂੰ ਇੱਕ ਰਸਤਾ ਮਿਲ ਜਾਵੇਗਾ, ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਯਕੀਨ ਸੀ ਕਿ ਕਹਾਵਤ ਦੇ ਗਿਆਰ੍ਹਵੇਂ ਘੰਟੇ ਵਿੱਚ ਵੀ ਉਹ ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਵੰਡ ਅਤੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਮਨੁੱਖੀ ਦੁਖਾਂਤ ਤੋਂ ਦੂਰ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ।

ਬਦਕਿਸਮਤੀ ਨਾਲ, ਸਮਾਂ ਦੱਸੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਸਫਲ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ.

Machine Translated by Google

Machine Translated by Google

10

Machine Translated by Google

ਇੱਕ ਇਕੱਲਾ ਮਹਾਤਮਾ

'ਸਿਰ ਦਰਦ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ ਪਾਉਣ ਲਈ ਸਿਰ ਵੱਢਣ ਨੂੰ ਤਿਆਰ!'

- ਵੰਡ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਤਰਕਸੰਗਤ

'ਮੈਂ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਬੁਲਾਵਾਂਗਾ। ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਮਾਰਿਆ ਜਾਵਾਂ ਪਰ ਤੁਸੀਂ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਇਸ ਲਈ ਪਛਤਾਓਗੇ ਅਤੇ ਜੋ ਤੁਸੀਂ ਕੀਤਾ ਹੈ ਉਸ ਉੱਤੇ ਰੋਗੇ। ਜੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ, ਮੈਂ ਜਵਾਬੀ ਕਾਰਵਾਈ ਕੀਤੀ ਜਾਂ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਬੁਲਾਇਆ, ਤਾਂ ਮੈਂ ਅਜੇ ਵੀ ਮਾਰਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਪਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਮਾਰਿਆ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਆਪਣੀ ਸਫਲਤਾ 'ਤੇ ਖੁਸ਼ ਹੋਣ ਦਾ ਚੰਗਾ ਕਾਰਨ ਹੋਵੇਗਾ।'

- ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ, ਜਨਵਰੀ 1947

'ਇਕ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਮੇਰਾ ਬੇਟਾ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਦੂਜਾ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਮੇਰਾ ਚੇਲਾ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਮੇਰੀ ਕੋਈ ਸੁਨਤਾ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਹੁਣ ਮੇਰੀ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਸੁਣਦਾ।'

- ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ, ਜਨਵਰੀ 1948

ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਸੱਤਾ ਦੇ ਤਬਾਦਲੇ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵਾਲੀ ਸਥਿਤੀ ਬਣ ਰਹੀ ਸੀ

ਸਾਜ਼ਿਸ਼ਾਂ ਅਤੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਚਾਲਾਂ ਦਾ ਇੱਕ ਕੇਂਦਰ. ਸਾਜ਼ਿਸ਼ਾਂ ਅਤੇ ਧੋਖੇ ਦੀ ਇਸ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਦਾ ਮੁੱਖ ਖਲਨਾਇਕ ਬਸਤੀਵਾਦੀ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਦਾ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਵਿਭਾਗ ਸੀ। ਅੰਤਰਿਮ ਸਰਕਾਰ ਵਿੱਚ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਦੇ ਮੰਤਰੀਆਂ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਉਹ ਲਗਾਤਾਰ ਸ਼ਰਾਰਤਾਂ ਨੂੰ ਅੰਜਾਮ ਦੇ ਰਹੇ ਸਨ। ਜਦੋਂ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਅੰਤਰਿਮ ਸਰਕਾਰ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਈ ਤਾਂ ਕਾਂਗਰਸ ਨੇ ਵਿੱਤ ਵਿਭਾਗ ਤੋਂ ਵੱਖ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਨਾਲ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਵਾਗਡੋਰ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਦੇ ਮੰਤਰੀਆਂ ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ ਆ ਗਈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਇਸ ਤੋਹਫ਼ੇ ਦੀ ਪੂਰੀ ਵਰਤੋਂ ਸਰਕਾਰੀ ਵਿਭਾਗਾਂ ਵਿਚ ਘੁਸਪੈਠ ਕਰਨ ਲਈ ਕੀਤੀ। ਦੂਰਅੰਦੇਸ਼ੀ ਦੀ ਇਸ ਘਾਟ ਕਾਰਨ ਕਾਂਗਰਸੀ ਨੇਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਹੋਰ ਗਲਤੀਆਂ ਨਾਲੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਦੁੱਖ ਹੋਇਆ।

ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਅਤੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਵਿਭਾਗ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਵਿੰਗਾਂ ਦੀ ਮਿਲੀਭੁਗਤ ਦੇ ਸਬੂਤ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਏਜੰਟਾਂ ਦੀਆਂ ਵਿਨਾਸ਼ਕਾਰੀ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਦੇਸ਼ ਭਰ ਤੋਂ ਰਿਪੋਰਟ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ। ਕਮਾਂਡੋਜ਼ ਦਾ ਇੱਕ ਸਮੂਹ ਜੋ ਬ੍ਰਿਗੇਡੀਅਰ ਵਿਨਗੇਟ ਦੇ ਅਧੀਨ ਬਰਮਾ ਵਿੱਚ ਜਾਪਾਨੀ ਲਾਈਨਾਂ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਕੰਮ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਵਿਘਨਕਾਰੀ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਵਿੱਚ ਰੁੱਝਿਆ ਪਾਇਆ ਗਿਆ; ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਕਿਵੇਂ ਘੁਸਪੈਠ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਇਸ ਬਾਰੇ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ। ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਭਾਰਤੀ ਵਿੱਚ ਅਧਿਕਾਰੀ

Machine Translated by Google

ਫੌਜ ਨੂੰ ਫੌਜ ਤੋਂ ਖੋਹੇ ਗਏ ਹਥਿਆਰਾਂ ਦੇ ਕੁਸ਼ਲ ਵਪਾਰ ਵਿੱਚ ਸਰਗਰਮ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਕਈ ਥਾਵਾਂ ਤੋਂ ਗੈਰ-ਕਾਨੂੰਨੀ ਹਥਿਆਰਾਂ ਅਤੇ ਵਿਸਫੋਟਕਾਂ ਦੇ ਗੁਪਤ ਡੰਪਾਂ ਦੀ ਖੋਜ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਇੱਕ ਮੌਕੇ ਵਿੱਚ, ਨਾਗਪੁਰ, ਜਬਲਪੁਰ, ਕਾਨਪੁਰ ਅਤੇ ਕਈ ਹੋਰ ਥਾਵਾਂ ਤੋਂ ਇੱਕ ਹਜ਼ਾਰ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸਟੇਨਗਨਾਂ ਦੇ ਕੈਸ਼ ਦੀ ਖੋਜ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਨਰਾਇਣ ਆਪਟੇ ਨੇ ਇਸ ਸਮੇਂ ਪੁਣੇ ਵਿੱਚ ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ ਇੱਕ ਸਟੇਨਗਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ। ਕਾਂਗਰਸ ਹਾਈਕਮਾਂਡ ਕੋਲ ਭਾਰਤ ਦੇ ਹੋਰ ਟੁਕੜੇ-ਟੁਕੜੇ ਕਰਨ ਦੀ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਰਚਣ ਵਿਚ ਸਿਆਸੀ ਵਿਭਾਗ ਦੀ ਕੁਝ ਸ਼ਹਿਜ਼ਾਦਿਆਂ ਨਾਲ ਮਿਲੀਭੁਗਤ ਦੇ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ੀ ਸਬੂਤ ਸਨ। ਇਸਨੇ ਪੂਰੇ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਡੀ-ਡੇ ਦਾ ਆਯੋਜਨ ਕਰਨ ਲਈ ਕੁਝ ਰਿਆਸਤਾਂ ਦੁਆਰਾ ਹਥਿਆਰਾਂ ਦੀ ਵੱਡੀ ਸਪਲਾਈ ਵਿੱਚ ਚਲਾਉਣ ਦੀ ਇੱਕ ਚੰਗੀ ਯੋਜਨਾ ਦਾ ਖੁਲਾਸਾ ਕੀਤਾ। ਗੋਡਸੇ ਨੇ ਬੇਰੇਟਾ ਆਟੋਮੈਟਿਕ ਪਿਸਤੌਲ ਖਰੀਦਿਆ ਸੀ ਜਿਸਦੀ ਵਰਤੋਂ ਉਸਨੇ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਹੱਤਿਆ ਕਰਨ ਲਈ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਇੱਕ ਰਿਆਸਤ, ਗਵਾਲੀਅਰ ਤੋਂ। ਇਸ ਸਭ ਦੇ ਮੱਦੇਨਜ਼ਰ, ਨਹਿਰੂ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦੇਣ ਲਈ, ਕਾਂਗਰਸ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ, ਸਿਰ ਦਰਦ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ ਪਾਉਣ ਲਈ ਸਿਰ ਵੱਢਣ ਲਈ ਆਖਰਕਾਰ ਤਿਆਰ ਹੋ ਗਈ!

ਦਿੱਲੀ ਪਰਤਣ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਬਾਅਦ, ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਵਿਗੜਦੀ ਸਿਆਸੀ ਅਤੇ ਫਿਰਕੂ ਸਥਿਤੀ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਪਿਆ। 1 ਮਈ ਨੂੰ ਨਹਿਰੂ ਨੇ ਹਰੀਜਨ ਕਲੋਨੀ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਕੈਂਪ ਵਿਚ ਉਸ ਨੂੰ ਵਿਆਪਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ।

ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਨਹਿਰੂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਦ੍ਰਿੜਤਾ ਨਾਲ ਕਿਹਾ ਕਿ ਕਾਂਗਰਸ ਨੂੰ ਲੀਗ 'ਤੇ ਕੋਈ ਫਾਇਦਾ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਲਈ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਨਾਲ ਕੂਟਨੀਤੀ ਦੀ ਖੇਡ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਖਿੱਚਣ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਨਹੀਂ ਦੇਣੀ ਚਾਹੀਦੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਹੱਥੋਂ ਕਿਸੇ ਰਿਆਇਤ ਲਈ ਭਾਰਤ ਦੀ ਏਕਤਾ ਨੂੰ ਤੋੜਨਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੀਦਾ, ਸਗੋਂ ਇਹ ਮੰਗ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਕਿ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਆਪਣੀ ਮੱਧ-ਸੜਕ ਦੀ ਨੀਤੀ ਨੂੰ ਛੱਡ ਦੇਣ ਅਤੇ ਸਿੱਧੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਖੇਡਣ, ਸੱਤਾ ਦੇ ਤਬਾਦਲੇ ਤੱਕ ਦੇਸ਼ ਭਰ ਵਿੱਚ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਰਾਜ ਨੂੰ ਸਖ਼ਤੀ ਨਾਲ ਲਾਗੂ ਕਰਨ। , ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੀ ਪਾਰਟੀ ਨਾਲ ਗੱਲਬਾਤ ਕਰਨ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰੋ ਜੋ ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਮਾੜੀ ਸੀ ਜਾਂ ਸਹਿਯੋਗ ਕਰਨ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ; ਅਤੇ ਜੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ, ਤਾਂ ਖੇਡ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਚਲੇ ਜਾਣ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਛੱਡਣ ਤੱਕ ਆਪਣਾ ਸਮਾਂ ਬਿਤਾਉਣ ਲਈ, ਭਾਰਤੀ ਪਾਰਟੀਆਂ ਨੂੰ ਆਪਸ ਵਿੱਚ ਨਿਪਟਾਉਣ ਲਈ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ।

ਉਸ ਸ਼ਾਮ ਸੀਡਬਲਯੂਸੀ ਦੀ ਮੀਟਿੰਗ ਹੋਈ। ਹੁਣ ਤੱਕ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਇਹ ਅਹਿਸਾਸ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਭਾਵੇਂ ਕਾਂਗਰਸ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਲਾਹ ਨੂੰ ਸੁਣਨ ਦਾ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤਾ, ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ 'ਤੇ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਅਮਲ ਕੀਤਾ। ਕਾਂਗਰਸੀ ਆਗੂ ਜਾਣਦੇ ਸਨ ਕਿ, ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਨੂੰ ਗਾਂਧੀ ਦੁਆਰਾ ਸਮਰਥਨ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ, ਉਹ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਦਰਜੇ ਅਤੇ ਫਾਈਲ ਜਾਂ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਭਾਰਤੀਆਂ ਲਈ ਸਵੀਕਾਰਯੋਗ ਨਹੀਂ ਹੋਣਗੇ। ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਮੀਟਿੰਗ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਲਈ ਗਾਂਧੀ 'ਤੇ ਹਾਵੀ ਹੋਏ। ਉਹ ਮੀਟਿੰਗ ਵਿਚ ਮੂਕ ਦਰਸ਼ਕ ਬਣੇ ਰਹੇ ਜਿੱਥੇ ਕਾਂਗਰਸ ਨੇ ਭਾਰਤ ਦੀ ਵੰਡ ਨੂੰ ਸਿਧਾਂਤਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਮਤੇ ਰਾਹੀਂ ਅੱਗੇ ਵਧਾਇਆ। ਵੰਡ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਦਾ ਸੰਚਾਲਨ ਹਿੱਸਾ ਨਹਿਰੂ ਵੱਲੋਂ ਵਾਇਸਰਾਏ ਨੂੰ ਲਿਖੇ ਪੱਤਰ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ: 'ਉਸ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ, ਜੋ ਮੈਂ ਮੰਨਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਲਾਰਡ ਇਸਮਏ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਲੰਡਨ ਲੈ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ, ਸਾਡੀ ਕਮੇਟੀ ਤਿਆਰ ਹੈ।

Machine Translated by Google

ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਖੇਤਰਾਂ 'ਤੇ ਲਾਗੂ ਸਵੈ-ਨਿਰਣੇ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਵੰਡ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰੋ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਬੰਗਾਲ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਵੰਡ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਜਾਣਦੇ ਹੋ, ਅਸੀਂ ਸੰਯੁਕਤ ਭਾਰਤ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਨਾਲ ਜੋਸ਼ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਹੋਏ ਹਾਂ, ਪਰ ਅਸੀਂ ਸੰਘਰਸ਼ ਅਤੇ ਮਜਬੂਰੀ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਭਾਰਤ ਦੀ ਵੰਡ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਵੰਡ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਕਰਨ ਲਈ, ਇਸ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਇੱਛਾਵਾਂ ਅਤੇ ਹਿੱਤਾਂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਹਰ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

ਅਜਿਹੀ ਵੰਡ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਅਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਹਾਲੀਆ ਘਟਨਾਵਾਂ ਨੇ ਬੰਗਾਲ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਦੋਵਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਕੀ ਵੰਡ ਨੂੰ ਇੱਕ ਸਪੱਸ਼ਟ ਅਤੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਲੋੜ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

'ਇਸਦੀ ਕਮਾਨ 'ਤੇ ਵੱਡੀ ਬਹੁਮਤ ਵਾਲੀ ਵਿਧੀਵਤ ਗਠਿਤ ਸੂਬਾਈ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨ ਅਤੇ ਅੱਤਵਾਦ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਚੋਣਾਂ ਕਰਵਾਉਣ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਨੂੰ ਸਮਰਪਣ ਮੰਨਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ'। ਨਹਿਰੂ ਦੀ ਚਿੱਠੀ ਦਾ ਇਹ ਹਿੱਸਾ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਅਤੇ NWFP ਦੇ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਗਵਰਨਰ ਦੇ ਨਾਪਾਕ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ਾਂ ਵੱਲ ਸੰਕੇਤ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਜਿੱਥੇ ਖਾਨ ਅਬਦੁਲ ਗੱਫਾਰ ਖਾਨ ਦੇ ਭਰਾ ਡਾ. ਖਾਨ ਸਾਹਬ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਾਲੀ ਕਾਂਗਰਸ ਸਰਕਾਰ ਸੱਤਾ ਵਿੱਚ ਸੀ। ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਨੇ ਬਸਤੀਵਾਦੀ ਗਵਰਨਰ ਦੀ ਮਿਲੀਭੁਗਤ ਨਾਲ ਦਹਿਸ਼ਤ ਦਾ ਰਾਜ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਅਤੇ ਕੇਂਦਰੀ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਨੂੰ ਯਕੀਨ ਦਿਵਾਇਆ ਸੀ ਕਿ ਲੋਕਤਾਂਤਰਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਚੁਣੀ ਗਈ ਕਾਂਗਰਸ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਭੰਗ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਦੀ ਕਠਪੁਤਲੀ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਨਾ ਹੀ ਇੱਕੋ ਇੱਕ ਹੱਲ ਹੈ, ਜੋ ਫਿਰ ਵੋਟ ਪਾਉਣਗੇ। ਸੂਬੇ ਨੂੰ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਨਾਲ ਮਿਲਾਓ। ਇਸ ਮੌਕੇ 'ਤੇ ਇਹ ਯੋਜਨਾ ਕਾਗਜ਼ਾਂ 'ਤੇ ਇਕ ਗੁਪਤ ਗੁਪਤ ਸੀ, ਪਰ ਇਸ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਜਲਦੀ ਲਾਗੂ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਸੀ। ਖਾਨ ਭਰਾ, ਕੱਟੜ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦੀ ਅਤੇ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਦੇ ਕੱਟੜ ਦੁਸ਼ਮਣ, ਜਿਨਾਹ ਦੇ ਸਰੀਰ ਦਾ ਕੰਡਾ ਸਨ। ਲੀਗ ਵਿੱਚ ਜਿਨਾਹ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨੂੰ ਚਿੰਤਾ ਸੀ ਕਿ, ਖਾਨ ਭਰਾਵਾਂ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਿੱਚ, ਪਖਤੂਨ, ਪੰਜਾਬੀ-ਮੁਸਲਿਮ ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਦੁਆਰਾ ਅਧੀਨ ਹੋਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਉੱਤੇ ਹਾਵੀ ਹੋਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਭਾਰਤ ਨਾਲ ਰਹਿਣ ਲਈ ਵੋਟ ਦੇਣਗੇ। ਜੇਕਰ ਅਜਿਹਾ ਹੋਇਆ, ਤਾਂ ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੀ ਸਿਰਜਣਾ ਲਈ ਮਜ਼ਬੂਰ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਕਾਮਯਾਬ ਵੀ ਹੋ ਗਏ, ਉਹ ਇਸ ਨੂੰ ਬਹੁਤੀ ਦੇਰ ਤੱਕ ਕਾਇਮ ਨਹੀਂ ਰੱਖ ਸਕਣਗੇ। ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪਖਤੂਨਾਂ ਨਾਲ ਨਿਰਣਾਇਕ ਢੰਗ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਣਾ ਪਿਆ, ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਬਸਤੀਵਾਦੀ ਸਰਪ੍ਰਸਤਾਂ ਦੀ ਮਿਲੀਭੁਗਤ ਨਾਲ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਅਜਿਹਾ ਹੀ ਕੀਤਾ।

ਹੁਣ ਵੀ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਵੰਡ ਨੂੰ ਇਕੋ-ਇਕ ਹੱਲ ਮੰਨਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰਕ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਇਹ ਹਫੜਾ-ਦਫੜੀ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਕਦਮ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਨਿਊਜ਼ ਮੈਗਜ਼ੀਨ, ਕੈਵਲਕੇਡ ਨੂੰ ਦਿੱਤੇ ਸੰਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਫੌਜਾਂ ਦੀ ਵਾਪਸੀ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵ ਸਮੇਤ ਪੂਰਨ ਆਜ਼ਾਦੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕੋਈ ਵੀ ਜੈਵਿਕ ਸ਼ਾਂਤੀ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਥੋਪੀ ਗਈ ਸ਼ਾਂਤੀ ਸਿਰਫ ਮਨੁੱਖੀ ਸਬੰਧਾਂ ਨੂੰ ਵਿਗਾੜ ਸਕਦੀ ਹੈ: 'ਇਸ ਲਈ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਜੈਵਿਕ ਸ਼ਾਂਤੀ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਲਾਜ਼ਮੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮੂਰਖਤਾਪੂਰਨ ਹੈ

Machine Translated by Google

ਝਗੜਾ ਇਹ ਜਲਦੀ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਵੀ ਪਾਰਟੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਲਈ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਸੱਤਾ ਵੱਲ ਨਹੀਂ ਦੇਖ ਸਕਦੀ। ਇੱਕ ਮਹਾਨ ਰਾਸ਼ਟਰ ਨੂੰ ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਖਤਮ ਕਰਨ ਦਾ ਦੁਖਦਾਈ ਨਤੀਜਾ ਨਿਕਲਣਾ ਸੀ। ਇਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਸ਼ੱਕ ਨਹੀਂ ਕਿ ਸ਼ਰਾਰਤੀ ਨੂੰ ਘੱਟ ਕਰਨ ਲਈ ਭਾਰਤੀ ਬੁੱਧੀ 'ਤੇ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਨਿਰਭਰ ਕਰੇਗਾ। ਜਦੋਂ ਸੰਪਰਕ ਟੁੱਟਦਾ ਹੈ, ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਰਾਜਨੇਤਾਵਾਂ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਨਿਵਾਸੀਆਂ ਦੀ ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਅਤੇ ਸਮਝਦਾਰੀ ਬਰਾਬਰ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਅਫਸੋਸ ਨਾਲ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਬਿਆਨਾਂ ਦਾ ਅਵਿਸ਼ਵਾਸ ਬਹੁਤ ਡੂੰਘਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਸ਼ਾਇਦ ਜਾਇਜ਼ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ, ਇਸ ਨਾਜ਼ੁਕ ਸਮੇਂ 'ਤੇ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਡੀਲਰਾਂ ਨੂੰ ਸਖਤੀ ਨਾਲ ਸਪੱਸ਼ਟ ਅਤੇ ਸ਼ੱਕ ਤੋਂ ਉਪਰ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਆਪਣੇ ਮਨ ਵਿਚ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਯਕੀਨ ਸੀ ਕਿ ਜੇਕਰ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਸ਼ਾਸਕ ਅਤੇ ਉੱਚ ਅਧਿਕਾਰੀ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਅਤੇ ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਦੇ ਤਾਂ ਭਾਰਤ ਨੂੰ ਤੋੜਨ ਦਾ ਕੋਈ ਕਾਰਨ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਪਰ ਜੇ ਹਰ ਕਿਸੇ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਭੈੜਾ ਡਰ ਸੱਚ ਹੋ ਗਿਆ ਅਤੇ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਪਿੱਛੇ ਹਟਣ ਵਾਲੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੁਆਰਾ ਅਰਾਜਕਤਾ ਵਿੱਚ ਡੁੱਬ ਗਿਆ, ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੇ ਡਰ ਤੋਂ ਥੋਪੀ ਗਈ ਸ਼ਾਂਤੀ ਦੀ ਚੋਣ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ ਗਿਆ, ਤਾਂ ਉਹ ਬੇਝਿਜਕ ਹਫੜਾ-ਦਫੜੀ ਦੀ ਚੋਣ ਕਰੇਗਾ। ਕਿਸੇ ਵੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਉਹ ਸ਼ਾਂਤੀ ਦੀ ਕੀਮਤ ਵਜੋਂ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਹੱਥੋਂ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਵੰਡ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਚੁਣੇਗਾ। ਪਰ ਕਾਂਗਰਸ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਉਡੀਕ ਦੀ ਖੇਡ ਖੇਡਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਹ ਡਰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਉਹ ਇੰਤਜ਼ਾਰ ਕਰਨਗੇ, ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਓਨੀ ਹੀ ਵੱਡੀ ਮੁਸੀਬਤ ਪੈਦਾ ਕਰੇਗੀ, ਅਤੇ ਸਾਰਾ ਦੇਸ਼ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੱਥੋਂ ਖਿਸਕ ਜਾਵੇਗਾ। ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਜਿਨਾਹ ਦੇ ਐਲਾਨ ਕਿ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਿੱਚ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀਆਂ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ, ਨੂੰ ਮੰਨਣ ਨਾਲੋਂ ਉਲੰਘਣਾ ਵਿੱਚ ਵਧੇਰੇ ਸਨਮਾਨ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਦੋਸ਼ੀ ਧਿਰ ਨੂੰ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਉਣਾ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਸੱਤਾ ਦਾ ਜ਼ਿੰਮਾ ਸੀ, ਪਰ ਉਹ ਇਸ ਲਈ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਸਨ, ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਉਸ ਦੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੱਚਾਈ ਸ਼ੱਕੀ ਬਣ ਗਈ ਸੀ। ਜੇਕਰ ਕਾਂਗਰਸ ਨੇ ਵੰਡ ਦੇ ਤਰਕ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰ ਲਿਆ, ਤਾਂ ਇਹ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਸੰਘਰਸ਼ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਵਿਖੰਡਨ ਵੱਲ ਲੈ ਜਾਵੇਗਾ, ਜਿਸਦੀ ਕੀਮਤ ਆਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਪੀੜ੍ਹੀਆਂ ਨੂੰ ਭੁਗਤਣੀ ਪਵੇਗੀ।

ਉਸ ਸ਼ਾਮ, ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦੇ ਭਾਸ਼ਣ ਵਿੱਚ, ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਵਾਇਸਰਾਏ ਦੇ ਕਹਿਣ 'ਤੇ ਜਿਨਾਹ ਅਤੇ ਖੁਦ ਦੁਆਰਾ ਹਸਤਾਖਰ ਕੀਤੇ ਸ਼ਾਂਤੀ ਲਈ ਸਾਂਝੀ ਅਪੀਲ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ।
ਜਿਨਾਹ ਲਈ ਇਹ ਬੇਨਤੀ ਕਰਨ ਲਈ ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਉਸਦੇ ਪੈਰੋਕਾਰਾਂ ਨੇ ਉਸਦੀ ਅਪੀਲ ਨਹੀਂ ਸੁਣੀ। ਇਹ ਉਸਦੇ ਪੈਰਾਂ ਹੇਠੋਂ ਜ਼ਮੀਨ ਨੂੰ ਹਟਾ ਦੇਵੇਗਾ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਆਲ ਇੰਡੀਆ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਦਾ ਨਿਰਵਿਵਾਦ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸੀ, ਅਤੇ ਲੀਗ ਨੇ ਮੁਸਲਿਮ ਆਬਾਦੀ ਦੇ ਵੱਡੇ ਹਿੱਸੇ ਦੀ ਨੁਮਾਇੰਦਗੀ ਕਰਨ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਲੀਗ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਕਿੱਥੇ ਸੀ ਜੇਕਰ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਿਆਸੀ ਉਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਲਈ ਹਿੰਸਾ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਲਿਆ ਜਿਸ ਦਾ ਸਾਰ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਸ਼ਬਦ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ? ਕੀ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਤਰਕ ਦੇ ਜ਼ੋਰ ਦੀ ਬਜਾਏ ਹਥਿਆਰਾਂ ਦੇ ਬਲ ਅੱਗੇ ਝੁਕਣਾ ਪਿਆ ਸੀ?

ਵਾਇਸਰਾਏ ਨੇ ਦ੍ਰਿੜਤਾ ਨਾਲ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।
ਸੰਯੁਕਤ ਅਪੀਲ ਜਾਰੀ ਕਰਨ ਦਾ ਕੋਈ ਮਤਲਬ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਇਹ ਨਿਸ਼ਚਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਕਿ ਇਸਦਾ ਅਰਥ ਦੋਵਾਂ ਹਸਤਾਖਰਕਾਰਾਂ ਲਈ ਹੈ ਜੋ ਇਸ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ: 'ਮੈਨੂੰ

Machine Translated by Google

ਵਾਇਸਰਾਏ ਨੂੰ ਪੁੱਛੋ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਸਭ ਦਾ ਖਾਮੋਸ਼ ਗਵਾਹ ਕਿਉਂ ਹੈ? ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਜਾਂ ਜਿਨਾਹ ਸਾਹਬ ਨੂੰ, ਜੋ ਵੀ ਸਾਂਝੀ ਅਪੀਲ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਵਿਚ ਕੁਤਾਹੀ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਹਿਸਾਬ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਲੈਂਦਾ? ਅਤੇ ਜੇਕਰ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਹਿੰਦੂਆਂ ਅਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਸ਼ਾਂਤੀ ਨਾਲ ਰਹਿਣ ਲਈ ਨਹੀਂ ਬਣਾ ਸਕਦੇ, ਤਾਂ ਉਹ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪਸ ਵਿੱਚ ਵੰਡਣ ਲਈ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਛੱਡ ਦਿੰਦੇ?' ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਜੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਨਾ ਛੱਡੇ ਤਾਂ ਉਹ ਕਹਿ ਗਿਆ, ਜਵਾਬ ਤਲਵਾਰ ਚੁੱਕਣਾ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ। 'ਤੁਸੀਂ ਬਹੁਤ ਗਲਤ ਹੋ ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਸੋਚਦੇ ਹੋ ਕਿ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਕੁਝ ਵੀ ਦੇਣਗੇ। ਅਤੇ ਇਹ ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਵੀ ਇੱਕ ਸਬਕ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਆਖਰੀ ਆਦਮੀ ਤੱਕ ਮਰਨਾ ਸਿੱਖ ਲਿਆ, ਤਾਂ ਕੋਈ ਵੀ ਤੁਹਾਡੇ ਤੋਂ ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਖੋਹ ਸਕਦਾ।'

ਗਾਂਧੀ ਨੇ 3 ਮਈ ਨੂੰ ਮਾਊਂਟਬੈਟਨ ਨਾਲ ਆਪਣੀ ਮੁਲਾਕਾਤ ਦੌਰਾਨ ਸਾਂਝੀ ਅਪੀਲ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਪ੍ਰਸਤਾਵਕ ਵਜੋਂ ਵਾਇਸਰਾਏ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਦੇ ਮੁੱਦੇ ਨੂੰ ਉਭਾਰਿਆ। ਵਾਇਸਰਾਏ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਦੋਹਾਂ ਹਸਤਾਖਰਕਾਰਾਂ ਨੇ ਖੁੱਲ੍ਹ ਕੇ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਨਾਲ ਦਸਤਖਤ ਕੀਤੇ ਸਨ, ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਉਸ ਦੀ ਕੋਈ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਨਹੀਂ ਸੀ।

ਵਾਇਸਰਾਏ ਗੜਬੜ ਨੂੰ ਜਾਰੀ ਰੱਖਣ ਅਤੇ ਜਿਨਾਹ ਅਤੇ ਉਸਦੀ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਨੂੰ ਦੋਸ਼ੀ ਵਜੋਂ ਨਾਮ ਦੇਣ ਲਈ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਵੰਡਣ ਤੋਂ ਵੀ ਝਿਜਕ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਸਦਾ ਇੱਕੋ ਇੱਕ ਉਦੇਸ਼ ਸ਼ਾਂਤੀਪੂਰਨ ਢੰਗ ਨਾਲ ਸੱਤਾ ਨੂੰ ਜਲਦੀ ਤੋਂ ਜਲਦੀ ਭਾਰਤੀ ਹੱਥਾਂ ਵਿੱਚ ਤਬਦੀਲ ਕਰਨਾ ਸੀ। ਉਹ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਚਿੰਤਤ ਸੀ ਕਿ ਭਾਰਤ ਇਕਜੁੱਟ ਹੋਵੇ। ਜੇਕਰ ਫਿਰਕੂ ਝਗੜੇ ਜਾਰੀ ਰਹੇ ਤਾਂ ਇਹ ਬ੍ਰਿਟੇਨ ਜਾਂ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸਿਰ ਨਹੀਂ ਜਾਵੇਗਾ। ਜੇਕਰ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਸੱਤਾ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨ ਦੇ ਸਮੇਂ ਦੌਰਾਨ ਉਸਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਆ ਯਤਨਾਂ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਸੰਘਰਸ਼ ਜਾਰੀ ਰਿਹਾ, ਤਾਂ ਉਸਨੇ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਭਰੋਸਾ ਦਿਵਾਇਆ, ਉਹ ਫੌਜ ਦੀਆਂ ਸੇਵਾਵਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਤੋਂ ਸੰਕੋਚ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ।

ਹਾਲਾਂਕਿ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਜ਼ਰੀਏ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਬੁਨਿਆਦੀ ਭਿੰਨਤਾ ਬਣੀ ਰਹੀ। ਗਾਂਧੀ ਨਾ ਤਾਂ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਨੇਤਾਵਾਂ ਜਾਂ ਵਾਇਸਰਾਏ ਨੂੰ ਏਕਤਾ ਅਤੇ ਫਿਰਕੂ ਸਦਭਾਵਨਾ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ ਕਰਨ ਲਈ ਉਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਲਿਆਉਣ ਦੇ ਯੋਗ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਿਸ ਨੇ ਮੁਸ਼ਕਲ, ਪਰ ਸਹੀ, ਫਾਰਮੂਲੇ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਪੰਜਾਬ ਸੜ ਰਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਅਰਾਜਕਤਾ ਅਤੇ ਫਿਰਕੂ ਜਨੂੰਨ ਦੀ ਲਹਿਰ ਪੂਰੇ ਭਾਰਤ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਲਪੇਟ ਵਿਚ ਲੈਣ ਦਾ ਖ਼ਤਰਾ ਬਣ ਰਹੀ ਸੀ, ਨੋਆਖਲੀ ਵਿਚ ਫਿਰ ਮੁਸੀਬਤ ਫੈਲ ਗਈ। ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਮਾਊਂਟਬੈਟਨ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਕੀ ਉਸਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉਸਦੇ ਦੋਸਤਾਂ ਦੁਆਰਾ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ, ਜਾਂ ਨੋਆਖਲੀ, ਜਿੱਥੇ ਉਸਦਾ ਅਧੂਰਾ ਕਾਰੋਬਾਰ ਸੀ। 'ਨਹਿਰੂ ਸਹਿਮਤ ਹਨ। ਫਿਰ ਵੀ ਮੈਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੀ ਅਗਵਾਈ ਕਰੋ। ਹਿੰਸਾ ਦਾ ਇਹ ਪ੍ਰਕੋਪ ਸਿਰਫ਼ ਇੱਕ ਵਿਸਥਾਰ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਹੁਣ ਇਸ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ, ਤਾਂ ਇਹ ਚੌਦਾਂ ਮਹੀਨੇ ਨਹੀਂ ਹੋਣਗੇ।' ਮਾਊਂਟਬੈਟਨ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ, 'ਮੈਂ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਹਿਮਤ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਪ੍ਰਕੋਪ ਸਿਰਫ਼ ਵੇਰਵੇ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਸਾਨੂੰ ਜੋ ਕੁਝ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਕਰਨਾ ਹੈ ਉਹ ਹੈ ਕੇਂਦਰ ਵਿਚ ਪਾਰਟੀਆਂ ਵਿਚਕਾਰ ਸਮਝੌਤਾ ਅਤੇ, ਜੇ ਸੰਭਵ ਹੋਵੇ, ਹਿੰਸਾ ਵਿਰੁੱਧ ਇਕ ਸਾਂਝਾ ਮੋਰਚਾ।' ਬਰਤਾਨਵੀ ਬਸਤੀਵਾਦੀ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਨੇ ਬਦਲਾ ਲੈਣ ਦੀ ਆਪਣੀ ਮਰੋੜੀ ਇੱਛਾ ਵਿੱਚ, ਇੱਕ ਕਾਂਗਰਸੀ ਆਗੂ ਨੂੰ ਦੂਜੇ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਖੇਡਿਆ ਅਤੇ

Machine Translated by Google

ਗੁਪਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਜਿਨਾਹ ਅਤੇ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਨੂੰ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਮੁਸੀਬਤ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਲਈ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਜੋ ਅੰਤ ਵਿੱਚ, ਜਦੋਂ ਭਾਰਤ ਆਜ਼ਾਦ ਹੋ ਗਿਆ, ਇਹ ਇੱਕ ਪਾਇਰਿਕ ਜਿੱਤ ਹੋਵੇ।

ਪਿਆਰੇਲਾਲ ਲਿਖਦੇ ਹਨ: 'ਅੰਤ ਤੱਕ ਮਤਭੇਦ ਕਾਇਮ ਰਿਹਾ। ਦੋਵਾਂ ਧਿਰਾਂ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਦੀ ਨੀਤੀ ਜਾਰੀ ਰਹੀ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹਿੰਸਾ ਨੂੰ ਕਾਬੂ ਵਿਚ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਹਿੰਸਾ ਦੇ ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਨਾਲ "ਸੰਯੁਕਤ ਮੋਰਚੇ" ਦੀ ਖੋਜ ਕੀਤੀ ਗਈ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਮੌਤ ਦਾ ਰੋਲ ਵਧਿਆ, ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਇਕ ਵਿਸ਼ਾਲ ਪਾਊਡਰ ਮੈਗਜ਼ੀਨ ਵਿਚ ਬਦਲ ਦਿੱਤਾ। ਰਾਇਟਰਜ਼ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪੱਤਰਕਾਰ ਡੂਨ ਕੈਂਪਬੈਲ ਦੁਆਰਾ ਪੁੱਛੇ ਗਏ ਸਵਾਲ ਦੇ ਜਵਾਬ ਵਿੱਚ ਕਿ ਕੀ ਉਹ ਮੰਨਦੇ ਹਨ ਕਿ ਭਾਰਤ ਦੀ ਫਿਰਕੂ ਵੰਡ ਅਟੱਲ ਹੈ, ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਨਿੱਜੀ ਤੌਰ 'ਤੇ, ਮੈਂ ਹਮੇਸ਼ਾ "ਨਹੀਂ" ਕਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮੈਂ ਹੁਣ ਵੀ "ਨਹੀਂ" ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ।' ਫਿਰ ਉਸ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ ਗਿਆ, 'ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਰਾਇ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਹੋ ਕਿ ਜੇ ਜੂਨ, 1948 ਤੱਕ ਹਿੰਦੂ-ਮੁਸਲਿਮ ਮਤਭੇਦਾਂ ਨੂੰ ਹੱਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਤਾਂ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਲਈ ਨੈਤਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮਜਬੂਰ ਹੋਣਗੇ?'

ਗਾਂਧੀ ਲਈ ਇਹ ਪਹਿਲਾ ਸੰਕੇਤ ਸੀ ਕਿ ਪਰਦੇ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਇੱਕ ਲਾਬੀ ਸੀ ਜੋ ਸੰਪਰਦਾਇਕ ਝਗੜੇ ਦੇ ਬਹਾਨੇ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਦੀ ਵਾਪਸੀ ਨੂੰ ਲੰਮਾ ਕਰਨ ਅਤੇ ਆਜ਼ਾਦੀ ਨੂੰ ਮੁਲਤਵੀ ਕਰਨ ਲਈ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ। ਇਹ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਕਿ ਨਵੇਂ ਵਾਇਸਰਾਏ, ਮਾਊਂਟਬੈਟਨ ਨੇ ਵੀ ਅਜਿਹੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਬਸ਼ਰਤੇ ਭਾਰਤੀ ਪਾਰਟੀਆਂ ਨੇ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਸੱਤਾ ਨੂੰ ਬਣੇ ਰਹਿਣ ਦਾ ਸੱਦਾ ਦਿੱਤਾ ਹੋਵੇ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਉਹ ਨਿੱਜੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਸ ਨੂੰ 'ਸਭ ਤੋਂ ਅਸੰਭਵ ਸੰਕਟ' ਸਮਝਦਾ ਸੀ।

ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕੀਤਾ ਕਿ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਵਾਪਸੀ - 'ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਤਮ ਕਾਰਜ', ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉਸਨੇ ਇਸਨੂੰ ਕਿਹਾ ਸੀ - ਜੇਕਰ ਇਹ ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਅਤੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਸੀ, ਤਾਂ ਅੰਦਰੂਨੀ ਸਥਿਤੀਆਂ ਦੀ ਪਰਵਾਹ ਕੀਤੇ ਬਿਨਾਂ, ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।
ਉਸ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ, 'ਅੰਗਰੇਜ਼ ਅੱਜ ਚਲੇ ਜਾਣ ਤਾਂ ਚੰਗੀ ਗੱਲ ਹੋਵੇਗੀ- ਤੇਰਾਂ ਮਹੀਨਿਆਂ ਦਾ ਮਤਲਬ ਭਾਰਤ 'ਤੇ ਸ਼ਰਾਰਤ ਹੈ। ਮੈਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੇ ਘੋਸ਼ਣਾ-ਪੱਤਰ ਦੀ ਸ਼ੋਹਰਤ 'ਤੇ ਸਵਾਲ ਨਹੀਂ ਉਠਾਉਂਦਾ, ਮੈਂ ਵਾਇਸਰਾਏ ਦੀ ਇਮਾਨਦਾਰੀ 'ਤੇ ਸਵਾਲ ਨਹੀਂ ਉਠਾਉਂਦਾ, ਪਰ ਤੱਥ ਤੱਥ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਨਾ ਤਾਂ ਬਰਤਾਨਵੀ ਮੰਤਰੀ ਮੰਡਲ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਵਾਇਸਰਾਏ, ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਕਿੰਨਾ ਵੀ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਕਿਉਂ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਤੱਥਾਂ ਨੂੰ ਬਦਲ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਅਤੇ ਤੱਥ ਇਹ ਹਨ ਕਿ ਭਾਰਤ ਨੂੰ ਹਰ ਚੀਜ਼ ਲਈ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਸ਼ਕਤੀ ਵੱਲ ਵੇਖਣ ਲਈ ਸਿਖਲਾਈ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਹੁਣ, ਭਾਰਤ ਲਈ ਅਚਾਨਕ ਉਸ ਰਾਜ ਤੋਂ ਆਪਣਾ ਮਨ ਹਟਾਉਣਾ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਮੈਂ ਕਦੇ ਵੀ ਇਸ ਦਲੀਲ ਦੀ ਕਦਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਕਿ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਇੰਨੇ ਮਹੀਨੇ ਛੱਡਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਰਹਿਣ ਲਈ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੌਰਾਨ ਸਾਰੀਆਂ ਪਾਰਟੀਆਂ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਕੈਬਨਿਟ ਅਤੇ ਵਾਇਸਰਾਏ ਵੱਲ ਦੇਖਣਗੀਆਂ। ਅਜਿਹਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ, ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਸੱਤਾ ਅਤੇ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਹਥਿਆਰਾਂ ਦਾ ਤੇਰਾਂ ਮਹੀਨਿਆਂ ਦਾ ਰਹਿਣਾ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਮਦਦ ਦੀ ਬਜਾਏ ਇੱਕ ਅੜਿੱਕਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਹਰ ਕੋਈ ਉਸ ਮਹਾਨ ਫੌਜੀ ਮਸ਼ੀਨ ਨੂੰ ਮਦਦ ਦੀ ਭਾਲ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਿਸਨੂੰ ਉਹ ਹੋਂਦ ਵਿੱਚ ਲਿਆਏ ਹਨ।

ਅਜਿਹਾ ਹੀ ਬੰਗਾਲ, ਬਿਹਾਰ, ਪੰਜਾਬ ਅਤੇ ਉੱਤਰ-ਪੱਛਮੀ ਸਰਹੱਦੀ ਸੂਬੇ ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ। ਹਿੰਦੂਆਂ ਅਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੇ ਵਾਰੀ-ਵਾਰੀ ਕਿਹਾ: "ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਫੌਜਾਂ ਹਨ"। ਇਹ ਇੱਕ ਅਪਮਾਨਜਨਕ ਤਮਾਸ਼ਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਦੁਹਰਾਉਂਦਾ ਹਾਂ: ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਨੂੰ ਅਰਾਜਕਤਾ ਅਤੇ ਅਰਾਜਕਤਾ ਵੱਲ ਛੱਡਣ ਦਾ ਜੋਖਮ ਉਠਾਉਣਾ ਪਏਗਾ। ਇਹ ਇਸ ਲਈ ਹੈ

Machine Translated by Google

ਕਿਉਂਕਿ ਇੱਥੇ ਕੋਈ ਹੋਮ ਰੂਲ ਨਹੀਂ ਹੈ; ਇਹ ਲੋਕਾਂ 'ਤੇ ਥੋਪਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।
ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਨਾਲ ਉਸ ਨਿਯਮ ਨੂੰ ਹਟਾਉਂਦੇ ਹੋ, ਤਾਂ ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਨਿਯਮ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਅਸੀਂ ਹਥਿਆਰਾਂ ਦੇ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਜਿੱਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਹੁੰਦੀ ਤਾਂ ਇਹ [ਆਰਡਰਡ ਨਿਯਮ] ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਜੋ ਫਿਰਕੂ ਝਗੜੇ ਤੁਸੀਂ ਇੱਥੇ ਵੇਖ ਰਹੇ ਹੋ, ਮੇਰੇ ਵਿਚਾਰ ਅਨੁਸਾਰ, ਅੰਸ਼ਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੀ ਮੌਜੂਦਗੀ ਕਾਰਨ ਹਨ। ਜੇਕਰ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਇੱਥੇ ਨਾ ਹੁੰਦੇ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਵੀ ਬਿਨਾਂ ਸ਼ੱਕ ਅੱਗ ਵਿੱਚੋਂ ਲੰਘਦੇ। ਪਰ ਉਹ ਅੱਗ ਸਾਨੂੰ ਸ਼ੁੱਧ ਕਰੇਗੀ।'

ਪਟੇਲ ਵਧ ਰਹੇ ਐਂਗਲੋ ਮੁਸਲਿਮ ਬੰਧਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ਾਂ ਦੀਆਂ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਤੋਂ ਬੇਚੈਨ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਪੜਾਅ 'ਤੇ ਬਸਤੀਵਾਦੀ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਨੇ ਇੱਕ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ: 'ਕੀ ਉਹ ਕਾਂਗਰਸ ਨੂੰ ਇੱਕ ਵਿਗਿਆਪਨ ਅੰਤਰਿਮ ਪ੍ਰਬੰਧ ਵਜੋਂ ਡੋਮੀਨੀਅਨ ਸਟੇਟਸ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਮਨਾਵੇਗਾ? ਇਸ ਨਾਲ ਭਾਰਤ ਤੋਂ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਵਾਪਸੀ ਦੀ ਮਿਤੀ ਦਾ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਗਾਉਣਾ ਸੰਭਵ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ। ਇਹ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਤੋਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਨਾਲ ਸੌਦੇਬਾਜ਼ੀ ਕਰਨ ਦੀ ਤਾਕਤ ਵੀ ਖੋਹ ਲਵੇਗਾ। ਪਟੇਲ ਨੂੰ ਦਲੀਲ ਦੇ ਕੇ ਲਿਆ ਗਿਆ। 1 ਮਈ ਨੂੰ ਵਾਇਸਰਾਏ ਦੇ ਸਕੱਤਰ ਨੇ ਰਿਪੋਰਟ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਪਟੇਲ ਉਸ ਸਮੇਂ ਲਈ ਡੋਮੀਨੀਅਨ ਸਟੇਟਸ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਸੀ, ਪਰ ਅਧਿਕਾਰਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕਾਂਗਰਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੇ ਪ੍ਰਭੂਸੱਤਾ ਸੰਪੰਨ ਸੁਤੰਤਰ ਗਣਰਾਜ ਦੇ ਮਤੇ ਪ੍ਰਤੀ ਵਚਨਬੱਧ ਸੀ। ਇਸ ਨਾਲ ਬਰਤਾਨਵੀ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਕੋਈ ਖਿਆਲ ਨਹੀਂ ਆਇਆ; ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਕਿ ਇਹ ਸਾਰਾ ਰੁਕਾਵਟ ਇੱਕ ਚਲਾਕੀ ਨਾਲ ਸ਼ਬਦੀ 'ਚਿਹਰਾ ਬਚਾਉਣ ਵਾਲਾ ਫਾਰਮੂਲਾ' ਸੀ। ਇਹ ਆਖਰਕਾਰ 'ਬਾਦਸ਼ਾਹ-ਬਾਦਸ਼ਾਹ' ਅਤੇ 'ਸਾਮਰਾਜ' ਸ਼ਬਦ ਛੱਡ ਕੇ ਕਾਂਗਰਸ ਹਾਈਕਮਾਂਡ ਦੀ ਜ਼ਮੀਰ ਨੂੰ ਜਗਾਉਣ ਲਈ ਲੱਭਿਆ ਗਿਆ।

ਦੇਸ਼ ਦੀ ਸਿਆਸੀ ਸਥਿਤੀ ਦਿਨੋ-ਦਿਨ ਤਣਾਅਪੂਰਨ ਹੁੰਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ। ਇਸ ਨੇ, ਵਧ ਰਹੇ ਫਿਰਕੂ ਜਨੂੰਨ ਦੇ ਨਾਲ, ਗਾਂਧੀ 'ਤੇ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਦਬਾਅ ਪਾਇਆ। ਪਰ ਆਸ਼ਾਵਾਦ ਉਸ ਦੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦਾ ਅਨਿੱਖੜਵਾਂ ਅੰਗ ਸੀ।

ਇਹ ਪੁੱਛੇ ਜਾਣ 'ਤੇ ਕਿ ਕੀ ਉਹ ਸੋਚਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹਿੰਦੂਆਂ ਅਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਵਧ ਰਹੀ ਖਾੜੀ ਸਥਾਈ ਅਤੇ ਅਟੁੱਟ ਹੈ, ਉਸਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ, 'ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਨਹੀਂ। ਕਿਉਂਕਿ ਇਸਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਇਸ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਵੀ ਧਰਮ ਦੀ ਕੋਈ ਸਚਾਈ ਨਹੀਂ ਸੀ।

CWC ਦੁਆਰਾ ਭਾਰਤ ਦੀ ਵੰਡ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨ ਨੇ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਯਕੀਨ ਦਿਵਾਇਆ ਕਿ ਉਸਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਦੀ ਬਜਾਏ ਬਿਹਾਰ ਅਤੇ ਨੋਆਖਲੀ ਵਿੱਚ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਅਜ਼ਾਦੀ ਇੱਕ ਭੁਲੇਖਾ ਸਾਬਤ ਹੋਵੇਗੀ ਜੇਕਰ ਲੋਕ ਇਸ ਦੌਰਾਨ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਸ਼ਾਂਤੀ ਨਾਲ ਰਹਿਣਾ ਨਹੀਂ ਸਿੱਖਦੇ। ਇਸੇ ਦੌਰਾਨ, ਕਲਕੱਤੇ ਤੋਂ ਵਿਗੜਦੀ ਫਿਰਕੂ ਸਥਿਤੀ ਦੀਆਂ ਚਿੰਤਾਜਨਕ ਖ਼ਬਰਾਂ ਆ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਡੇਰਾ ਇਸਮਾਈਲ ਖਾਨ ਦੇ ਕੁਝ ਪਠਾਣਾਂ ਨੇ ਉਥੇ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਦੁਆਰਾ ਪੈਦਾ ਕੀਤੀ ਕੁਧਰਮ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ। 5 ਮਈ ਨੂੰ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਨਹਿਰੂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਜਲਦਬਾਜ਼ੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕਲਕੱਤਾ ਚਲੇ ਜਾਣਗੇ।

ਉਸ ਦਿਨ ਵਾਇਸਰਾਏ ਨੇ ਗਾਂਧੀ ਅਤੇ ਜਿਨਾਹ ਦੋਵਾਂ ਨੂੰ ਲਗਾਤਾਰ ਇੰਟਰਵਿਊ ਲਈ ਬੁਲਾਇਆ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਾਇਸਰਾਏ ਹਾਊਸ ਦੀ ਫੇਰੀ ਥੋੜ੍ਹੇ ਸਮੇਂ ਲਈ ਓਵਰਲੈਪ ਹੋ ਗਈ। ਲੈ ਰਿਹਾ ਹੈ

Machine Translated by Google

ਇਸ ਦਾ ਫਾਇਦਾ ਲੈ ਕੇ ਮਾਊਂਟਬੈਟਨ ਨੇ ਆਪਣੀ ਮੌਜੂਦਗੀ ਵਿੱਚ ਦੋਹਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਮੁਲਾਕਾਤ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਸੰਖੇਪ ਮੁਲਾਕਾਤ ਦੀ ਕੜੀ ਵਜੋਂ, ਅਗਲੀ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਦੀ ਰਿਹਾਇਸ਼ 'ਤੇ ਦੁਬਾਰਾ ਜਿਨਾਹ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ। ਉਸਨੇ 8 ਮਈ ਦੀ ਇੱਕ ਚਿੱਠੀ ਵਿੱਚ ਮੀਟਿੰਗ ਬਾਰੇ ਵਾਇਸਰਾਏ ਨੂੰ ਲਿਖਿਆ: 'ਕਾਇਦ-ਏ-ਆਜ਼ਮ ਜਿਨਾਹ ਨਾਲ ਪਿਛਲੇ ਮੰਗਲਵਾਰ ਨੂੰ ਮੇਰੀ ਦੋ ਘੰਟੇ ਅਤੇ ਤਿੰਨ ਤਿਮਾਹੀ ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ ਰਹੀ। ਅਸੀਂ ਸ਼ਾਂਤੀ ਲਈ ਸਾਂਝੇ ਬਿਆਨ ਬਾਰੇ ਗੱਲ ਕੀਤੀ। ਉਹ ਅਹਿੰਸਾ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਉੱਤੇ ਸਹਿਮਤੀ ਨਾਲ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵੱਲੋਂ ਜਾਰੀ ਪ੍ਰੈਸ ਬਿਆਨ ਵਿੱਚ ਇਸ ਨੂੰ ਦੁਹਰਾਇਆ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਪਾਕਿਸਤਾਨ-ਕਮ-ਵੰਡ ਦੀ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦਾ ਮੇਰਾ ਵਿਰੋਧ ਪਹਿਲਾਂ ਵਾਂਗ ਹੀ ਬਰਕਰਾਰ ਹੈ ਅਤੇ ਸੁਝਾਅ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਅਹਿੰਸਾ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦੇ ਐਲਾਨ ਦੇ ਮੱਦੇਨਜ਼ਰ, ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵਿਰੋਧੀਆਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਦਲੀਲ ਦੇ ਕੇ ਬਦਲਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਨਾ ਕਿ ਤਾਕਤ ਦਾ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਕਰਕੇ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਉਹ ਇਸ ਗੱਲ 'ਤੇ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਸਨ ਕਿ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੇ ਸਵਾਲ 'ਤੇ ਚਰਚਾ ਲਈ ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਤਰਕਪੂਰਨ ਤੌਰ 'ਤੇ, ਅਹਿੰਸਾ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸੀ ਲਈ, ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ, ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਰੱਬ ਦੀ ਹੋਂਦ ਵੀ ਇਸ ਦੇ ਦਾਇਰੇ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ'।

ਪਟੇਲ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਜਿਨਾਹ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਜਾਣ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਇਸ ਡਰੋਂ ਕਿ ਇਹ ਇੱਕ ਗਲਤ ਸੰਕੇਤ ਦੇਵੇਗਾ, ਉਸਨੇ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਕਿ ਇਸ ਨਾਲ ਜਿਨਾਹ ਦਾ ਮਾਣ ਵਧ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਪਰ ਜੇ ਜਿਨਾਹ ਨੂੰ ਅਲੱਗ-ਥਲੱਗ ਕਰਨਾ ਸੀ ਤਾਂ ਗੱਲਬਾਤ ਕਿਵੇਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਵੇਗੀ? ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਇਤਰਾਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਪਾਸੇ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਜਿਨਾਹ ਨੂੰ ਮਿਲ ਕੇ ਉਸ ਨਾਲ ਬੇਨਤੀ ਕਰਨ ਲਈ ਇਕ ਵਾਰ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਜੇ ਲੋੜ ਪਈ ਤਾਂ 'ਸੱਤਰ ਸੱਤ ਵਾਰ' ਮਿਲਣਗੇ। 7 ਮਈ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਭਾਸ਼ਣ ਦੌਰਾਨ ਜਿਨਾਹ ਦੇ ਬਿਆਨ 'ਤੇ ਟਿੱਪਣੀ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਟਿੱਪਣੀ ਕੀਤੀ: 'ਗੋਡੇ ਝੁਕੇ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਜੋ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਯਕੀਨ ਦਿਵਾਉਣ ਕਿ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਭਾਰਤ ਦੇ ਭਲੇ ਲਈ ਹੈ। ਉਹ ਆਪਣਾ ਮਾਮਲਾ ਲੋਕਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਰੱਖਣ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਾਉਣ ਕਿ ਇਸ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੀ ਫਾਇਦਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਜੇ ਉਹ ਆਪਣੇ ਤਰਕ ਨੂੰ ਅਪੀਲ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਸਫਲ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਚੰਗਾ ਅਤੇ ਚੰਗਾ, ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਸਮਝ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਇੱਕ ਇੰਚ ਵੀ ਨਹੀਂ ਛੱਡਿਆ ਜਾਵੇਗਾ।'

ਉਸਨੇ ਅੱਗੇ ਕਿਹਾ, ਸੀਡਬਲਯੂਸੀ ਨੇ ਅਮਲੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਨੂੰ ਮੰਨਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਪਰ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਕਿ ਭਾਰਤ ਦੇ ਵੰਡੇ ਜਾਣ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਬੰਗਾਲ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਹਿੰਦੂ ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਖੇਤਰਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਰੱਖਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਇਸ ਦਾ ਵੀ ਵਿਰੋਧ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਤੋੜਨ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਨੇ ਹੀ ਉਸ ਨੂੰ ਕੰਬ ਕੇ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ। ਪਰ ਇਸ ਵਿੱਚ ਉਹ ਇਕੱਲਾ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਜਿਨਾਹ ਨੂੰ ਸਾਫ਼-ਸਾਫ਼ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਭਾਰਤ ਦੀ ਵੰਡ ਦਾ ਧਿਰ ਨਹੀਂ ਬਣ ਸਕਦਾ ਅਤੇ ਕਦੇ ਵੀ ਵੰਡ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਦਸਤਖਤ ਨਹੀਂ ਜੋੜੇਗਾ। ਜੇਕਰ ਕਾਂਗਰਸ ਹਾਈਕਮਾਂਡ ਦ੍ਰਿੜਤਾ ਨਾਲ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਨਾਲ ਖੜ੍ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਅਤੇ ਸਾਂਝੇ ਸ਼ਾਂਤੀ ਘੋਸ਼ਣਾ ਪੱਤਰ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਅਤੇ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਐਲਾਨ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਦੇਸ਼ 'ਚ ਸ਼ਾਂਤੀ ਮੁੜ ਸਥਾਪਿਤ ਹੋਣ ਤੱਕ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਨਾਲ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਗੱਲਬਾਤ ਕਰਨ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੁੰਦਾ। ਜ਼ੋਰ ਦੇ ਅੱਗੇ ਝੁਕਿਆ ਜਾਵੇਗਾ, ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੇ ਮੁੱਦੇ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਇਕੱਲੇ ਤਰਕ ਦੀ ਅਪੀਲ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਪਰ ਕਾਂਗਰਸ ਹਾਈ

Machine Translated by Google

ਕਮਾਂਡ ਉਸ ਦ੍ਰਿੜ ਇਖਲਾਕੀ ਸਟੈਂਡ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਲੈ ਸਕੀ, ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਹੇਠੋਂ ਜ਼ਮੀਨ ਲਗਾਤਾਰ ਖਿਸਕ ਗਈ। ਮਾਊਂਟਬੈਟਨ ਤੋਂ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ ਕਾਂਗਰਸ ਨਾਲੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸਖ਼ਤ ਹੋਣ ਦੀ ਉਮੀਦ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਸੀ!

ਉਸ ਦਿਨ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ, ਗਾਂਧੀ ਕਲਕੱਤੇ ਲਈ ਇੱਕ ਰੇਲਗੱਡੀ ਵਿੱਚ ਸਵਾਰ ਹੋਏ। ਉਸ ਦਾ ਸਫ਼ਰ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨ ਸੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਜਿੰਨਾ ਜ਼ਿਆਦਾ ਉਸ ਨੇ ਵੰਡ ਨੂੰ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਪੂਰਵ-ਅਨੁਮਾਨ ਵਜੋਂ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨ ਦੇ ਸਮੁੱਚੇ ਤਰਕ ਬਾਰੇ ਸੋਚਿਆ, ਓਨਾ ਹੀ ਉਸ ਨੂੰ ਯਕੀਨ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿ ਇੱਕ ਗਲਤ ਕਦਮ ਚੁੱਕਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਲਈ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਸਾਰੀਆਂ ਧਿਰਾਂ ਸ਼ਾਮਲ ਨੂੰ ਭਾਰੀ ਭੁਗਤਾਨ ਕਰਨਾ ਪਵੇਗਾ। ਉਸਨੇ ਖ਼ਤਰੇ ਵਾਲੀ ਤਬਾਹੀ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ, ਜੇ ਸੰਭਵ ਹੋਵੇ, ਇੱਕ ਹੋਰ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ। 8 ਮਈ ਨੂੰ ਮਾਊਂਟਬੈਟਨ ਨੂੰ ਲਿਖੇ ਪੱਤਰ ਵਿੱਚ, ਜੋ ਉਸਨੇ ਇੱਕ ਵੇਸਸਾਈਡ ਸਟੇਸ਼ਨ ਤੋਂ ਪੋਸਟ ਕੀਤਾ, ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਅੱਗੇ ਕਿਹਾ: 'ਇਹ ਮੈਨੂੰ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਜੋ ਕੁਝ ਕਿਹਾ ਅਤੇ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਉਸ ਦਾ ਸਾਰ ਦੱਸਾਂ ਅਤੇ ਸਾਡੀ ਆਖਰੀ ਐਤਵਾਰ ਦੀ ਮੀਟਿੰਗ ਵਿੱਚ ਸਮੇਂ ਦੀ ਘਾਟ ਕਾਰਨ ਅਧੂਰਾ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ।

1. ਇਸ ਦੇ ਉਲਟ ਜੋ ਵੀ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਇਹ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਲਈ ਭਾਰਤ ਦੀ ਵੰਡ ਦਾ ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਪੱਖ ਹੋਣਾ ਪਹਿਲੀ ਵੱਡੀ ਭੁੱਲ ਹੋਵੇਗੀ। ਜੇ ਇਹ ਆਉਣਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਸ ਨੂੰ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੀ ਵਾਪਸੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਆਉਣ ਦਿਓ, ਪਾਰਟੀਆਂ ਵਿਚਕਾਰ ਸਮਝਦਾਰੀ ਜਾਂ ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਟਕਰਾਅ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ, ਜੋ ਕਾਇਦ-ਏ-ਆਜ਼ਮ ਜਿਨਾਹ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਵਰਜਿਤ ਹੈ।

   ਵਿਰੋਧੀ ਧਿਰਾਂ ਵਿੱਚ ਮੱਤਭੇਦ ਹੋਣ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿੱਚ ਆਰਬਿਟਰੇਸ਼ਨ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕਰਕੇ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀਆਂ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਦੀ ਗਾਰੰਟੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ।

2. ਇਸ ਦੌਰਾਨ ਅੰਤਰਿਮ ਸਰਕਾਰ ਜਾਂ ਤਾਂ ਕਾਂਗਰਸੀਆਂ ਦੀ ਬਣੀ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਜਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਂ ਕਾਂਗਰਸ ਚੁਣਦੀ ਹੈ ਜਾਂ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਦੇ ਬੰਦਿਆਂ ਦੀ ਜਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲੀਗ ਚੁਣਦੀ ਹੈ। ਅੱਜ ਦਾ ਦੋਹਰਾ ਕੰਟਰੋਲ, ਟੀਮ ਵਰਕ ਅਤੇ ਟੀਮ ਭਾਵਨਾ ਦੀ ਘਾਟ, ਦੇਸ਼ ਲਈ ਨੁਕਸਾਨਦੇਹ ਹੈ। ਪਾਰਟੀਆਂ ਆਪਣੀਆਂ ਸੀਟਾਂ ਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖਣ ਅਤੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਖੁਸ਼ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਵਿੱਚ ਥੱਕ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਟੀਮ ਭਾਵਨਾ ਦੀ ਇੱਛਾ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਨਿਰਾਸ਼ ਕਰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਚੰਗੀ ਅਤੇ ਕੁਸ਼ਲ ਸਰਕਾਰ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸੇਵਾਵਾਂ ਦੀ ਇਕਸਾਰਤਾ ਨੂੰ ਵਿਗਾੜ ਦਿੰਦੀ ਹੈ।

3. ਫਰੰਟੀਅਰ (ਜਾਂ ਉਸ ਮਾਮਲੇ ਲਈ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸੂਬੇ) ਵਿੱਚ ਇਸ ਪੜਾਅ 'ਤੇ ਜਨਮਤ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਖ਼ਤਰਨਾਕ ਗੱਲ ਹੈ। ਤੁਹਾਨੂੰ ਉਸ ਸਾਮੱਗਰੀ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਣਾ ਪਏਗਾ ਜੋ ਤੁਹਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਹੈ. ਕਿਸੇ ਵੀ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਵਜੋਂ ਡਾ. ਖਾਨ ਸਾਹਬ ਦੇ ਸਿਰ ਉੱਤੇ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਜਾਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਨੋਟ ਕਰੋ ਕਿ ਇਹ ਪੈਰਾ ਸਿਰਫ਼ ਉਦੋਂ ਹੀ ਢੁਕਵਾਂ ਹੈ ਜੇਕਰ ਵੰਡ ਨੂੰ ਬਿਲਕੁਲ ਵੀ ਮੰਨਿਆ ਜਾਣਾ ਹੈ।

4. ਮੈਨੂੰ ਯਕੀਨ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਅਤੇ ਬੰਗਾਲ ਦੀ ਵੰਡ ਹਰ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਗਲਤ ਹੈ ਅਤੇ ਲੀਗ ਲਈ ਬੇਲੋੜੀ ਪਰੇਸ਼ਾਨੀ ਹੈ। ਇਹ ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਸਾਰੀਆਂ ਕਾਢਾਂ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਦੀ ਵਾਪਸੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਆ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ, ਪਹਿਲਾਂ ਨਹੀਂ, ਆਪਸੀ ਸਮਝੌਤੇ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ। ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਸੱਤਾ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ,

Machine Translated by Google

ਇਸ ਨੂੰ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਂਤੀ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਲਈ ਮੁੱਖ ਤੌਰ 'ਤੇ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਠਹਿਰਾਇਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਮਸ਼ੀਨ ਮੌਜੂਦਾ ਤਣਾਅ ਦੇ ਹੇਠਾਂ ਚੀਰਦੀ ਜਾਪਦੀ ਹੈ ਜੋ ਵੱਖੋ ਵੱਖਰੀਆਂ ਉਮੀਦਾਂ ਦੇ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜੋ ਪੂਰੀਆਂ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀਆਂ ਜਾਂ ਨਹੀਂ ਹੋਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ. ਬਾਕੀ ਰਹਿੰਦੇ ਤੇਰ੍ਹਾਂ ਮਹੀਨਿਆਂ ਦੌਰਾਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਥਾਂ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਮਿਆਦ ਨੂੰ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਲਾਭਦਾਇਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਛੋਟਾ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜੇਕਰ ਸਾਰਿਆਂ ਦੇ ਦਿਮਾਗ ਕਢਵਾਉਣ ਦੇ ਇਕੋ-ਇਕ ਕੰਮ 'ਤੇ ਕੇਂਦ੍ਰਿਤ ਹਨ. ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਕਬਜ਼ੇ ਦਾ ਸਬੰਧ ਹੈ, ਤੁਸੀਂ ਅਤੇ ਤੁਸੀਂ ਇਕੱਲੇ ਇਸ ਨੂੰ ਹੋਰ ਸਾਰੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹੋ।

5. ਜਲ ਸੈਨਾ ਯੁੱਧ ਦੇ ਨਿਰਵਿਵਾਦ ਮਾਸਟਰ ਵਜੋਂ ਤੁਹਾਡਾ ਕੰਮ, ਜਿੰਨਾ ਵਧੀਆ ਸੀ, ਉਸ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜੋ ਤੁਹਾਨੂੰ ਹੁਣ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਕੰਮ ਵਿਚ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸਫਲਤਾ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਇਕੱਲੀ ਸੋਚ ਅਤੇ ਸਪਸ਼ਟਤਾ ਦੀ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਲੋੜ ਹੈ।

6. ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਪਿੱਛੇ ਹਫੜਾ-ਦਫੜੀ ਦੀ ਵਿਰਾਸਤ ਨਹੀਂ ਛੱਡਣੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਆਪਣੀ ਚੋਣ ਕਰਨੀ ਪਵੇਗੀ ਅਤੇ ਰਾਜਾਂ ਸਮੇਤ ਪੂਰੇ ਭਾਰਤ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਇੱਕ ਪਾਰਟੀ 'ਤੇ ਛੱਡਣਾ ਪਵੇਗਾ। ਸੰਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਦੇ ਉਸ ਹਿੱਸੇ ਦੇ ਸ਼ਾਸਨ ਲਈ ਵੀ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਜਿਸਦੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਜਾਂ ਕੁਝ ਰਾਜਾਂ ਦੁਆਰਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ।

7. ਪੰਜਾਬ ਅਤੇ ਬੰਗਾਲ ਦੀ ਵੰਡ ਨਾ ਹੋਣ ਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਸੂਬਿਆਂ ਵਿੱਚ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀਆਂ ਨੂੰ ਨਜ਼ਰਅੰਦਾਜ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਦੋਵਾਂ ਸੂਬਿਆਂ ਵਿੱਚ ਉਹ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰਨ ਅਤੇ ਧਿਆਨ ਮੰਗਣ ਲਈ ਇੰਨੇ ਵੱਡੇ ਅਤੇ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਹਨ। ਜੇ ਲੋਕਪ੍ਰਿਯ ਸਰਕਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਾਂਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀ, ਤਾਂ ਰਾਜਪਾਲਾਂ ਨੂੰ ਅੰਤਰਰਾਜੀ ਦੌਰਾਨ ਸਰਗਰਮੀ ਨਾਲ ਦਖਲ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

8. ਪਰਮੌਂਟਸੀ ਦੀ ਅਟੁੱਟਤਾ ਇੱਕ ਗੰਦੀ ਸਿਧਾਂਤ ਹੈ, ਜੇਕਰ ਇਸਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਰਾਜਕੁਮਾਰ ਪ੍ਰਭੂਸੱਤਾ ਬਣ ਸਕਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਆਜ਼ਾਦ ਭਾਰਤ ਲਈ ਖ਼ਤਰਾ ਬਣ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੁਆਰਾ ਜਿੱਥੇ ਕਿਤੇ ਵੀ ਵਰਤੀ ਗਈ ਸਾਰੀ ਸ਼ਕਤੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਹੀ ਉਸਦੇ ਉੱਤਰਾਧਿਕਾਰੀ ਕੋਲ ਆਉਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਲੋਕ ਆਜ਼ਾਦ ਭਾਰਤ ਦਾ ਓਨਾ ਹੀ ਹਿੱਸਾ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਜਿੰਨਾ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਭਾਰਤ ਦੇ ਲੋਕ। ਮੌਜੂਦਾ ਰਾਜਕੁਮਾਰ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਸੱਤਾ ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਅਤੇ ਵੱਕਾਰ ਲਈ ਬਣਾਏ ਗਏ ਜਾਂ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਕਠਪੁਤਲੀਆਂ ਹਨ। ਉਹਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਆਪਣੇ ਲੋਕਾਂ ਉੱਤੇ ਵਰਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਅਣਚਾਹੇ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਸ਼ਾਇਦ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਤਾਜ ਉੱਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਭੈੜਾ ਧੱਬਾ ਹੈ। ਨਵੇਂ ਸ਼ਾਸਨ ਦੇ ਅਧੀਨ ਰਾਜਕੁਮਾਰ ਸਿਰਫ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ ਜੋ ਟਰੱਸਟੀ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਜੋ ਸੰਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੁਆਰਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਨਿੱਜੀ ਫੌਜਾਂ ਜਾਂ ਹਥਿਆਰਾਂ ਦੇ ਕਾਰਖਾਨੇ ਨਹੀਂ ਰੱਖ ਸਕਦੇ। ਉਹਨਾਂ ਕੋਲ ਅਜਿਹੀ ਯੋਗਤਾ ਅਤੇ ਰਾਜ ਕਲਾ ਗਣਰਾਜ ਦੇ ਨਿਪਟਾਰੇ ਵਿੱਚ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਸਮੁੱਚੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਆਪਣੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਭਲੇ ਲਈ ਵਰਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਸਿਰਫ਼ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ

Machine Translated by Google

ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਨਾਲ. ਇਹ ਮੇਰੇ ਲਈ ਇਸ ਚਿੱਠੀ ਵਿੱਚ ਦਿਖਾਉਣਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਕਿਵੇਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ.

9. ਸਿਵਲ ਸੇਵਾ ਦਾ ਸਵਾਲ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੈ ਪਰ ਇੰਨਾ ਹੈਰਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਹੁਣ ਤੋਂ ਸਿਖਾਇਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਨਵੀਂ ਸ਼ਾਸਨ ਦੇ ਅਨੁਕੂਲ ਹੋਣ। ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਪੱਖ ਲੈਣ ਵਾਲੇ ਪੱਖਪਾਤੀ ਨਾ ਹੋਣ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚਲੀ ਫਿਰਕਾਪ੍ਰਸਤੀ ਦੀ ਮਾਮੂਲੀ ਜਿਹੀ ਨਿਸ਼ਾਨਦੇਹੀ 'ਤੇ ਸਖ਼ਤੀ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚਲੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਤੱਤ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਪੁਰਾਣੇ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਗ੍ਰੇਟ ਬ੍ਰਿਟੇਨ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਨਵੇਂ ਸ਼ਾਸਨ ਪ੍ਰਤੀ ਵਧੇਰੇ ਵਫ਼ਾਦਾਰੀ ਦੇ ਦੇਣਦਾਰ ਹਨ। ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਹਾਕਮ ਮੰਨਣ ਦੀ ਆਦਤ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਉੱਚ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸੱਚੀ ਸੇਵਾ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਨੂੰ ਸਥਾਨ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।'

ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਮਾਊਂਟਬੈਟਨ ਨੂੰ, ਵਾਇਸਰਾਏ ਵਜੋਂ, ਸਹੀ ਕੰਮ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਉਹ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧੀ ਸੀ, ਜਿਸ ਨੇ ਰਿਜ਼ਰਵ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖਣ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਫੌਜ ਆਪਣੇ ਨਿਵੇਕਲੇ ਨਿਯੰਤਰਣ ਵਿੱਚ ਸੀ। ਅੰਤਮ ਹੱਲ ਲਈ ਲੰਬਿਤ, ਇਸ ਲਈ, ਅਮਨ-ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਰਾਜ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣ ਲਈ ਦ੍ਰਿੜਤਾ ਨਾਲ ਸਨਮਾਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਚਾਹੇ ਕਾਂਗਰਸੀ ਨੇਤਾਵਾਂ ਨੇ ਇਸ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਨਹੀਂ। ਜੇ ਇਹ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਸਰੋਤਾਂ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਸੀ, ਤਾਂ ਵਾਇਸਰਾਏ ਨੂੰ ਤੁਰੰਤ ਐਚਐਮਜੀ ਨੂੰ ਸਲਾਹ ਦੇਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਬਿਨਾਂ ਸ਼ਰਤ ਵਾਪਸ ਲੈ ਲਵੇ ਅਤੇ ਰਾਜਾਂ ਸਮੇਤ ਪੂਰੇ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਸੱਤਾ ਤਬਦੀਲ ਕਰ ਦੇਵੇ, ਜਿਸ ਵੀ ਪਾਰਟੀ ਨੂੰ ਉਹ ਤਰਜੀਹ ਦੇਣ। ਅੰਤਰਿਮ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਪੂਰਨ ਸ਼ਾਸਨ ਵਾਲੀ ਸਰਕਾਰ ਮੰਨਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਮਾਹਿਰਾਂ ਅਤੇ ਅਖਬਾਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਵੀ ਇਹ ਸੁਝਾਅ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਇੱਕ ਹੋਰ ਵਿਕਲਪ ਸੀ: ਸੰਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਹੋਂਦ ਵਿੱਚ ਸੀ ਅਤੇ ਇੱਕ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧੀ ਸੰਸਥਾ ਸੀ ਅਤੇ ਸ਼ਕਤੀ ਇਸ ਨੂੰ ਤਬਦੀਲ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਸੀ। ਇਹ, ਆਖਰੀ ਉਪਾਅ ਵਜੋਂ, ਭਾਰਤੀ ਪਾਰਟੀਆਂ ਦੀ ਸਹਿਮਤੀ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ। ਅਤੇ ਜੇਕਰ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਸਰਕਾਰ ਸੀ. ਵਾਇਸਰਾਏ ਦੀ ਸਲਾਹ ਨੂੰ ਅਣਡਿੱਠ ਕਰਨ ਲਈ, ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਮਾਊਂਟਬੈਟਨ ਨੂੰ ਸੁਝਾਅ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਬੈਗ ਭਰ ਕੇ ਚਲੇ ਜਾਣ। ਉਸ ਨੂੰ ਘੱਟ ਬੁਰਾਈ ਵਜੋਂ ਵੰਡ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨ ਲਈ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਵਿਗੜਦੀ ਸਥਿਤੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਦੀ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਏਕਤਾ ਦੀ ਕੁਰਬਾਨੀ ਲਈ ਸਹਾਇਕ ਬਣਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਅਕਸਰ ਆਪਣੀ ਮਾਣਮੱਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਵਜੋਂ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਜੇਕਰ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਹਥਿਆਰਾਂ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਹੇਠ ਹਫੜਾ-ਦਫੜੀ ਮਚਾਉਣ ਦੀ ਬਜਾਏ ਇਸ ਕਾਰਵਾਈ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ, ਤਾਂ ਇਹ ਨਿਸ਼ਚਤ ਸੀ ਕਿ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਵਿਰੋਧ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ, ਕਾਂਗਰਸੀ ਨੇਤਾਵਾਂ ਨੇ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਹੱਥੋਂ ਵੰਡ ਦੀ ਬੁਰਾਈ ਨੂੰ ਕਦੇ ਵੀ ਸਵੀਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਸੀ। ਇਹ ਸੰਭਵ ਸੀ ਕਿ ਤੀਸਰੀ ਧਿਰ ਨੇ ਪਿੱਚ 'ਤੇ ਵਿਅੰਗ ਕਰਨ ਦੀ ਆਪਣੀ ਯੋਗਤਾ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਦੇ ਨਾਲ, ਭਾਰਤ ਦੀ ਸਮੂਹਿਕ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਨੇ ਆਪਣੇ ਆਪ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਅਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਮਨੁੱਖੀ ਤ੍ਰਾਸਦੀ ਨੂੰ ਟਾਲਿਆ ਜਾਣਾ ਸੀ।

Machine Translated by Google

ਸਮਝੌਤਾ ਫੇਲ੍ਹ ਹੋਣ 'ਤੇ ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਸਿਆਸੀ ਏਕਤਾ 'ਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਇਸ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਲੜਦੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਜੀਣ ਅਤੇ ਮਰਨ ਲਈ ਕੁਝ ਹੋਣਾ ਸੀ। ਕੌਮਾਂ ਦੇ ਅਰਾਜਕਤਾ ਦੇ ਦੌਰ ਵਿੱਚੋਂ ਲੰਘਣ ਅਤੇ ਫਿਰ ਉਸ ਲਈ ਮਜ਼ਬੂਤ ਹੋ ਕੇ ਉੱਭਰਨ ਦੀਆਂ ਕਈ ਉਦਾਹਰਣਾਂ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ ਉਪਲਬਧ ਹਨ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ: 'ਜੇਕਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਸ ਵਿੱਚ ਲੜਨ ਅਤੇ ਬਹਾਦਰੀ ਦਿਖਾਉਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਹ ਨਿਰਪੱਖ ਢੰਗ ਨਾਲ ਖੇਡਣਗੇ [ਅਤੇ ਆਖਰਕਾਰ ਇਕੱਠੇ ਹੋਣਗੇ] ਜੇ ਸਿਰਫ ਆਪਣੇ ਹਿੱਤਾਂ ਲਈ ਹੋਣਗੇ। ਇਹ ਉਸ ਨੂੰ ਇੱਕ ਮੌਕਾ ਦੇਵੇਗਾ ਜੋ ਏਕਤਾ ਲਈ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਵੇਲੇ ਉਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਮੌਕਾ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ ਅਤੇ ਨਫ਼ਰਤ ਇਕੱਠੀ ਹੁੰਦੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਸਥਿਤੀ ਦਾ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੱਥ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਪੁਲਿਸ ਅਤੇ ਫੌਜ ਮੌਜੂਦ ਹੈ, ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਨੂੰ ਮੌਕਾ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ।' ਜੇਕਰ ਹਫੜਾ-ਦਫੜੀ ਦਾ ਦੌਰ ਚੱਲਦਾ ਵੀ ਹੁੰਦਾ, ਤਾਂ ਭਾਰਤ ਦੀ ਵੰਡ ਨੂੰ ਵਿਰੋਧੀ ਹਿੱਤਾਂ ਵਾਲੇ ਦੋ ਪਰਸਪਰ ਵਿਰੋਧੀ ਗੁਆਂਢੀ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡਣ ਤੋਂ ਟਾਲਣ ਦੀ ਕੋਈ ਵੱਡੀ ਕੀਮਤ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੁੰਦੀ, ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਤੇ ਇਸ ਖੇਤਰ ਨੂੰ ਇੱਕ ਧੁੰਦ ਦੇ ਕੇਂਦਰ ਵਿੱਚ ਬਦਲ ਦਿੰਦੀ। ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਾਜ਼ਿਸ਼. ਭਾਰਤ ਨੂੰ ਅਜ਼ਾਦੀ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਅਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦੇ ਬੇਵਕੂਫ, ਅਣਐਲਾਨੀ ਘਰੇਲੂ ਯੁੱਧ ਅਤੇ ਟੁੱਟਣ ਦੀ ਭਿਆਨਕਤਾ ਤੋਂ ਬਚਿਆ ਜਾਣਾ ਸੀ। ਰਿਕਾਰਡ ਕੀਤੇ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੇ ਪਰਵਾਸ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਨਾ ਕਰਨਾ ਜੋ ਛੇ ਦਹਾਕਿਆਂ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸਮੇਂ ਬਾਅਦ ਵੀ ਸਰਹੱਦ ਦੇ ਦੋਵੇਂ ਪਾਸੇ ਜਨੂੰਨ ਪੈਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਪਿਛਲੇ ਪੰਜ ਦਹਾਕਿਆਂ ਵਿੱਚ ਤਿੰਨ ਘੋਸ਼ਿਤ ਅਤੇ ਕਈ ਅਣਐਲਾਨੀ ਜੰਗਾਂ ਨੇ ਦੋਹਾਂ ਦੇਸ਼ਾਂ ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਨੁਕਸਾਨ ਪਹੁੰਚਾਇਆ ਹੈ।

ਪਰ ਮਾਉਂਟਬੈਟਨ ਕਹਾਵਤ ਵਾਲੀ ਕੌੜੀ ਗੋਲੀ ਨੂੰ ਨਿਗਲਣ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਹ ਸੰਭਵ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਤਾਜ ਪ੍ਰਤੀ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਫ਼ਾਦਾਰ ਸੀ ਪਰ ਉਹ ਉਹ ਵਿਅਕਤੀ ਸੀ ਜੋ ਸਮਝਦਾਰੀ ਦਿਖਾ ਸਕਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਦੁਆਰਾ ਜੋ ਸਹੀ ਸੀ ਉਹ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ।
ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਚਿੱਠੀ 'ਤੇ ਮਾਉਂਟਬੈਟਨ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਕਿਰਿਆ ਕੁਝ ਦਿਨਾਂ ਬਾਅਦ ਉਸ ਦੇ ਇਕ ਸਾਥੀ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੱਸੀ: 'ਮੈਂ ਇੱਥੇ [ਸਿਮਲਾ] ਆਇਆ ਅਤੇ ਬੀਤੀ ਰਾਤ ਵਾਈਸਰੇਗਲ ਲੌਜ ਵਿਚ ਖਾਣਾ ਖਾਧਾ... ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ, "ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਬਾਪੂ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਅਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋਇਆ ਹਾਂ। ਚਿੱਠੀ। ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਨਾਲੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸਿਰਦਰਦੀ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਮੈਂ ਉਸ ਦੀ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਦੀ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਉਹ ਕਰਨਾ ਪਸੰਦ ਕਰਾਂਗਾ ਜੋ ਉਹ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਮੈਂ ਹਮੇਸ਼ਾ ਇਹ ਨਹੀਂ ਦੇਖ ਸਕਦਾ ਕਿ ਇਹ ਕਿਵੇਂ ਕਰਨਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਹੋਰ ਕੀ ਹੈ, ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਅੰਤਰਿਮ ਸਰਕਾਰ ਉਸ ਨਾਲ ਅੱਖ ਮਿਲਾ ਕੇ ਨਹੀਂ ਦੇਖਦੀ।" ਹਾਲਾਂਕਿ, ਉਹ ਘਰੇਲੂ ਯੁੱਧ ਨੂੰ ਸਿਰ ਚੁੱਕਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਨਾ ਦੇਣ ਲਈ ਦ੍ਰਿੜ ਸੀ। ਉਹ ਇਸ ਗੱਲ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤ ਸੀ ਕਿ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਇੱਕ ਬੁਰੀ ਚੀਜ਼ ਸੀ ਪਰ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਕਿ ਕਾਂਗਰਸ ਹਾਈ ਕਮਾਂਡ "ਹੁਣ ਇਸਦੇ ਲਈ ਬਹੁਤ ਚਿੰਤਤ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਜਲਦੀ ਤੋਂ ਜਲਦੀ ਹੋਣ ਲਈ" ਇਸ ਉਮੀਦ ਵਿੱਚ ਕਿ ਆਖਰਕਾਰ ਲੀਗ ਖੁਦ ਇਸਨੂੰ ਛੱਡ ਦੇਵੇਗੀ। "ਤੁਸੀਂ [ਗਾਂਧੀ ਜੀ]...ਇਕੱਲੇ ਅਜਿਹੇ ਵਿਅਕਤੀ ਹੋ ਜੋ ਇਸ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਖੜ੍ਹੇ ਹੋਏ ਅਤੇ ਉਹ [ਮਾਉਂਟਬੈਟਨ] ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤ ਹੋਏ।

ਮੈਂ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਅਤੇ ਬੰਗਾਲ ਦੋਵਾਂ ਸੂਬਿਆਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਮਜ਼ਬੂਤ ਗੱਠਜੋੜ ਸਰਕਾਰ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਸਮੇਂ ਸਮੇਂ ਲਈ ਹਿੰਦੂ ਜਾਂ ਮੁਸਲਿਮ ਅਫਸਰਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਮੁੱਖਤਾ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਪ੍ਰਾਂਤਾਂ ਦੇ ਘੱਟ-ਗਿਣਤੀ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਡਰ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨਾ ਸੰਭਵ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ?

Machine Translated by Google

ਅੰਤਰਰਾਜੀ ਉਹ ਇਹ ਦੇਖਣ ਲਈ ਉਥੇ ਸੀ ਕਿ ਬੇਇਨਸਾਫ਼ੀ ਨਹੀਂ ਹੋਈ ਅਤੇ ਸਾਲਸੀ ਦੀ ਇੱਕ ਸਥਾਈ ਅਦਾਲਤ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਉਸਨੇ ਸਹਿਮਤੀ ਦਿੱਤੀ ਪਰ ਟਿੱਪਣੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਇਸਦਾ ਮਤਲਬ ਹਿੰਦੂ ਬਹੁ-ਗਿਣਤੀ ਵਾਲੇ ਸੂਬਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਗਠਜੋੜ ਸਰਕਾਰਾਂ ਹੋਣਗੀਆਂ।

ਜਵਾਹਰ ਲਾਲ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਅਸੰਭਵ ਹੈ। ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸਰਦਾਰ ਨਾਲ ਸਲਾਹ ਕਰੋ। ਉਸ ਨੇ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਕਿ ਬਾਅਦ ਵਾਲਾ ਜਵਾਹਰ ਲਾਲ ਨਾਲੋਂ ਘੱਟ ਉਦਾਰਵਾਦੀ ਹੋਵੇਗਾ। ਉਸਨੇ ਦੋਵਾਂ ਦੀ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਕੀਤੀ - ਬਿਲਕੁਲ ਵੱਖਰੀ ਕਿਸਮ ਦੇ ਪਰ ਸਿੱਧੇ ਅਤੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਆਸਾਨ।
ਜਵਾਹਰ ਲਾਲ ਵਧੇਰੇ ਉਦਾਰਵਾਦੀ ਅਕਸਰ·ਉਸ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤ ਹੁੰਦੇ ਸਨ ਪਰ ਕਾਂਗਰਸ ਵਰਕਿੰਗ ਕਮੇਟੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਲੈ ਜਾਣ ਵਿੱਚ ਅਸਮਰੱਥਾ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਉਸਨੇ [ਮਾਊਂਟਬੈਟਨ] ਨੇ ਫਿਰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੀ ਪੂਰੀ ਧਾਰਨਾ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਹੈ।

ਉਹ ਮਹਾਰਾਜ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਕਿਰਿਆ ਤੋਂ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਨਹੀਂ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਤੁਹਾਡੀ ਤਰਜ਼ 'ਤੇ ਸੋਚਣ ਲਈ ਸੰਘਰਸ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਵਾਰ-ਵਾਰ "ਉਸ ਵਿਰਾਸਤ ਨੂੰ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਜੋ ਉਸਨੂੰ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਥੋੜ੍ਹੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਉਸਨੂੰ ਕੰਮ ਕਰਨੇ ਪਏ ਸਨ" ਦਾ ਉਦਾਸ ਕੀਤਾ।'

ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਕਲਕੱਤਾ ਲੈ ਕੇ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਰੇਲਗੱਡੀ ਪਟਨਾ ਵਿਖੇ ਰੁਕੀ ਜਿੱਥੇ ਬਿਹਾਰ ਮੰਤਰੀ ਮੰਡਲ ਦੇ ਮੰਤਰੀਆਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਵਾਗਤ ਕੀਤਾ। ਉੱਥੇ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਠਹਿਰਾਅ ਪੰਦਰਾਂ ਮਿੰਟਾਂ ਲਈ ਸੀ ਪਰ ਗਾਂਧੀ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮੁਲਾਕਾਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਚੱਲੀ। ਸਟੇਸ਼ਨ ਮਾਸਟਰ ਨੇ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਕੀ ਉਹ ਜਾਣ ਦਾ ਸੰਕੇਤ ਦੇ ਸਕਦਾ ਹੈ। 'ਤੁਸੀਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਯਾਤਰੀ ਕੋਲ ਆਰਡਰ ਲੈਣ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੇ,' ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ, 'ਫਿਰ ਮੈਂ ਕਿਉਂ? ਤੁਹਾਨੂੰ ਆਪਣੀ ਡਿਊਟੀ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਮੰਤਰੀਆਂ ਤੋਂ ਡਰਨਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੀਦਾ।'

ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਕਲਕੱਤੇ ਤੋਂ 10 ਮੀਲ ਦੂਰ ਸੋਦੇਪੁਰ ਸਥਿਤ ਖਾਦੀ ਪ੍ਰਤੀਸਥਾਨ ਆਸ਼ਰਮ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਸ਼ਹਿਰ ਵਿੱਚ ਸਖ਼ਤੀ ਨਾਲ ਕਰਫ਼ਿਊ ਲਗਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਜਿਸ ਦਿਨ ਉਹ ਪਹੁੰਚੇ, ਉਸ ਦਿਨ ਰਾਬਿੰਦਰਨਾਥ ਟੈਗੋਰ ਦਾ ਜਨਮ ਦਿਨ ਸੀ।

ਆਪਣੀ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦੀ ਮੀਟਿੰਗ ਵਿੱਚ, ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਭੀੜ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਜਦੋਂ ਉਸਨੇ ਸਾਂਝੀ ਸ਼ਾਂਤੀ ਅਪੀਲ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਦਸਤਖਤ ਕੀਤੇ ਸਨ, ਤਾਂ ਉਸਨੇ ਪੂਰੀ ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਨਾਲ ਅਜਿਹਾ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਅਤੇ ਇੱਕ ਅਰਥ ਵਿੱਚ, ਸ਼ਾਂਤੀ ਅਤੇ ਏਕਤਾ ਦੀ ਗਰੰਟੀ ਸੀ। ਦੋਵਾਂ ਧਿਰਾਂ ਵੱਲੋਂ ਅਮਨ-ਸ਼ਾਂਤੀ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣ ਲਈ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਬੰਧਕ ਬਣਾ ਲਿਆ ਸੀ।

ਇਸ ਲਈ ਬਿਹਾਰ ਦੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਅਤੇ ਨੋਆਖਲੀ ਦੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਯਾਦ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੇਕਰ ਉਹ ਦੁਬਾਰਾ ਭੜਕਾਹਟ 'ਤੇ ਚਲੇ ਗਏ ਤਾਂ ਉਹ ਉਸਨੂੰ ਬਿਨਾਂ ਸ਼ਰਤ ਮਰਨ ਵਰਤ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕਰਨਗੇ।

ਇਸ ਦੌਰਾਨ, ਬੰਗਾਲ ਦਾ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ, ਸੁਹਰਾਵਰਦੀ ਇੱਕ ਚਿੰਤਤ ਆਦਮੀ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਦੇ ਉਸ ਧੜੇ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕੀਤੀ ਸੀ ਜਿਸ ਨੇ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਢੰਗ ਨਾਲ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਹੁਣ ਉਸ ਨੂੰ ਡਰ ਸੀ ਕਿ ਕਾਂਗਰਸ ਵੱਲੋਂ ਰੱਖੀ ਗਈ ਮੰਗ ਨਾਲ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦਾ ਪੂਰਬੀ ਵਿੰਗ ਉਸ ਦਾ ਕੱਟਿਆ ਹੋਇਆ ਸੰਸਕਰਣ ਬਣ ਜਾਵੇਗਾ ਜਿਸ ਨੂੰ ਉਹ ਹਮੇਸ਼ਾ ਮੰਨਦੇ ਰਹੇ ਹਨ। ਅਸਾਮ ਅਤੇ ਬੰਗਾਲ ਦੇ ਉਦਯੋਗਿਕ ਹਿੱਸੇ, ਨਵੇਂ ਸਮੀਕਰਨ ਵਿੱਚ, ਭਾਰਤ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਰਹਿਣਗੇ। ਪੂਰੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਵਿੱਚ, ਕਲਕੱਤਾ ਦੀ ਬੰਦਰਗਾਹ ਅਤੇ ਸ਼ਹਿਰ ਵੀ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੇ ਪੂਰਬੀ ਵਿੰਗ ਤੋਂ ਗੁਆਚ ਜਾਣਗੇ। ਜਿਸ ਗੱਲ ਨੇ ਸੁਹਰਾਵਰਦੀ ਨੂੰ ਵੀ ਚਿੰਤਤ ਕੀਤਾ, ਉਹ ਇਹ ਅਹਿਸਾਸ ਸੀ ਕਿ ਸ

Machine Translated by Google

ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੇ ਪੂਰਬੀ ਅਤੇ ਪੱਛਮੀ ਵਿੰਗਾਂ ਨੂੰ ਦਖਲ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਭਾਰਤੀ ਯੂਨੀਅਨ ਪ੍ਰਾਂਤਾਂ ਦੇ ਇੱਕ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਸਮੂਹ ਦੁਆਰਾ ਵੱਖ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਉਸਨੇ ਲੰਬੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ, ਬਿਹਾਰ ਦੀ ਅਮੀਰ ਲੋਹੇ ਅਤੇ ਕੋਲੇ ਵਾਲੀ ਪੱਟੀ ਨੂੰ ਮਿਲਾ ਕੇ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ਾਲ ਬੰਗਾਲ ਬਣਾਉਣ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਨੂੰ ਪਾਲਿਆ ਸੀ। ਆਪਣੀ ਅਭਿਲਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਸਾਕਾਰ ਕਰਨ ਲਈ, ਉਹ ਲੀਗ ਦੇ 'ਦੋ ਰਾਸ਼ਟਰ' ਸਿਧਾਂਤ ਦੀ ਮੁੜ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰਨ ਲਈ ਵੀ ਤਿਆਰ ਸੀ। 'ਦੋ ਰਾਸ਼ਟਰ ਸਿਧਾਂਤ', 'ਉਸ ਨੇ ਇੱਕ ਪ੍ਰੈਸ ਇੰਟਰਵਿਊ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ,' ਇਸਦੇ ਪਿਛੋਕੜ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਮੁੱਖ ਤੌਰ 'ਤੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਵਿਚਾਰ ਹਨ। ਪਰ ਆਮ ਭਾਸ਼ਾ, ਆਰਥਿਕ ਸਬੰਧ, ਅੰਤਰ-ਨਿਰਭਰਤਾ, ਨਸਲੀ ਅਤੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਵਰਗੇ ਹੋਰ ਵੀ ਵਿਚਾਰ ਹਨ ਜੋ ਸਿੱਧੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਕਰਦੇ ਹਨ।... ਰਾਜਨੀਤੀ ਦੇ ਉੱਘੇ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਇਸ ਸਵਾਲ 'ਤੇ ਕੋਈ ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦਾ ਗਠਨ ਕੀ ਹੈ ਅਤੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਮਾਪਦੰਡ ਕੀ ਹੋਣਗੇ। ਵੱਖ-ਵੱਖ ਜਵਾਬ ਪੇਸ਼ ਕਰੋ। ਇਸ ਲਈ, ਦੋ ਰਾਸ਼ਟਰ ਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ ਢੁਕਵੇਂ ਰੂਪ ਵਿਚ ਢਾਲਣ ਦੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਰੱਥ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਸਥਿਤੀ ਦੀ ਮੰਗ ਅਨੁਸਾਰ ਸਥਾਨਕ ... ਸਥਿਤੀਆਂ ਦੇ ਅਨੁਕੂਲ ਬਣਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ।'

9 ਮਈ ਨੂੰ, ਪ੍ਰੈਸ ਨੇ ਜਿਨਾਹ ਦੇ ਬਿਆਨ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਉਸਨੂੰ ਬੰਗਾਲ ਨੂੰ ਮੌਜੂਦਾ ਸੰਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਹਿੱਸਾ ਲੈਣ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦੇਣ 'ਤੇ ਕੋਈ ਇਤਰਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਸੀ 'ਜੇਕਰ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦਾ ਪੱਛਮੀ ਜ਼ੋਨ ਉਸ ਨੂੰ ਮੰਨ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਯੋਜਨਾ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਜਾਣ'। ਇਹ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਨਾਹ, ਜੋ ਕਿ ਭਾਰਤੀ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦਾ ਇਕਲੌਤਾ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧੀ ਹੋਣ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਕਰਦਾ ਸੀ, ਬੰਗਾਲੀ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਬਾਰੇ ਕਿੰਨਾ ਚਿੰਤਤ ਸੀ।

ਬੰਗਾਲੀ ਮੁਸਲਮਾਨ ਭਾਰਤ ਦੇ ਪੱਛਮੀ ਪ੍ਰਾਂਤਾਂ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨਾਲੋਂ ਵੱਖਰੇ ਸਨ। ਦੋਵੇਂ ਭਾਈਚਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਸਾਂਝੀ ਭਾਸ਼ਾ ਬੰਗਾਲੀ 'ਤੇ ਮਾਣ ਸੀ। ਬੰਗਾਲੀ ਹਿੰਦੂ ਨੂੰ ਨਜ਼ਰੁਲ ਇਸਲਾਮ ਦੀ ਕਵਿਤਾ 'ਤੇ ਓਨਾ ਹੀ ਮਾਣ ਸੀ ਜਿੰਨਾ ਬੰਗਾਲੀ ਮੁਸਲਮਾਨ ਨੂੰ ਰਾਬਿੰਦਰਨਾਥ ਟੈਗੋਰ ਦਾ ਸੀ। ਇਹ ਭਾਸ਼ਾਈ ਅਤੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਬੰਧਨ ਸਿਆਸੀ ਪਾੜੇ ਦੇ ਤਾਜ਼ਾ ਝਟਕਿਆਂ ਤੋਂ ਬਚ ਗਏ ਸਨ।

ਬੰਗਾਲ ਦੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਅਤੇ ਪੱਛਮੀ ਪ੍ਰਾਂਤਾਂ ਦੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਅਤੇ ਵਿਚਾਰਧਾਰਕ ਪਾੜਾ ਦੋ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦੁਆਰਾ ਉਜਾਗਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਪਹਿਲਾ ਉਦੋਂ ਸੀ ਜਦੋਂ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਨਾਲ ਨੋਆਖਲੀ ਗਏ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਦੇ ਮੰਤਰੀਆਂ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਸੀ ਕਿ ਬੰਗਾਲੀ ਮੁਸਲਮਾਨ ਅਣਵੰਡੇ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਬੰਗਾਲ ਨੂੰ ਇੱਕ ਮੁਸਲਿਮ-ਨਿਯੰਤਰਿਤ ਪ੍ਰਾਂਤ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਰੱਖਣ ਲਈ ਕਾਫ਼ੀ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਹਨ; ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਇੱਕੋ ਇੱਕ ਝਗੜਾ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਅੰਡਰਡੌਗ ਦਾ ਦਰਜਾ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ ਨਾਲ ਸੀ। 29 ਅਪ੍ਰੈਲ ਨੂੰ ਹਿੰਦੂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਇਸ ਦੇ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਪੱਤਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਦਰਜ ਕੀਤੀ ਗਈ ਇੱਕ ਪ੍ਰੈਸ ਰਿਪੋਰਟ ਸੀ : 'ਇਹ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਪੰਜਾਬ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਇੱਕ ਵੱਖਰੀ ਸੰਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਸੋਚ ਰਹੇ ਹਨ, ਬੰਗਾਲ ਦੇ ਲੋਕ ਮੌਜੂਦਾ ਸੰਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲ ਹੋਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ। '। ਬੰਗਾਲ ਵਿੱਚ ਯੂਰਪੀਅਨ ਸਮੂਹ ਦੀ ਜੂਟ ਵਿੱਚ ਵੱਡੀ ਹਿੱਸੇਦਾਰੀ ਸੀ। ਉਹ ਸੂਬੇ ਦੀ ਵੰਡ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ ਕਿਉਂਕਿ ਪੂਰਬੀ ਬੰਗਾਲ ਵਿੱਚ ਜੂਟ ਉਗਾਉਣ ਵਾਲੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ ਦੇ ਨੁਕਸਾਨ ਨਾਲ ਜੂਟ ਵਪਾਰ ਅਤੇ ਉਦਯੋਗ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋਵੇਗਾ। ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦੀ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦਾ ਇੱਕ ਜਥਾ ਵੀ ਸੀ, ਜਿਸ ਨੇ ਬੰਗਾਲ ਦੀ ਵੰਡ, ਇਸ ਦੀ ਬਰਬਾਦੀ ਦੇਖੀ। ਗਰੁੱਪ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ

Machine Translated by Google

ਸ਼ਰਤ ਚੰਦਰ ਬੋਸ। ਇਸ ਗਰੁੱਪ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਸੀਨੀਅਰ ਕਾਂਗਰਸੀ ਅਖਿਲ ਚੰਦਰ ਦੱਤ ਸਨ। ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੇ ਇੱਕ ਹਿੱਸੇ ਦੁਆਰਾ ਬੰਗਾਲ ਦੀ ਵੰਡ ਲਈ ਅੰਦੋਲਨ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਬਾਅਦ, ਉਸਨੇ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਲਿਖਿਆ: 'ਬੰਗਾਲ ਦੀ ਵੰਡ ਲਈ ਇੱਕ ਅੰਦੋਲਨ ਪੈਦਲ ਚੱਲ ਪਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ "ਹਿੰਦੂਆਂ ਲਈ ਇੱਕ ਹੋਮਲੈਂਡ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਕਰੋ"। ਇਹ ਹਾਰਵਾਦੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਜਾਪਦਾ ਹੈ।

ਅਸਲ ਵਿਚ ਇਹ ਲਹਿਰ ਮੈਨੂੰ ਫਿਰਕੂ ਜਾਪਦੀ ਹੈ। ਸੰਪਰਦਾਇਕਤਾ ਨਾਲ ਬਿਨਾਂ ਸ਼ੱਕ ਲੜਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਹਿੰਦੂਆਂ ਲਈ ਹੋਮਲੈਂਡ ਲਈ ਵਿਰੋਧੀ ਫਿਰਕੂ ਅੰਦੋਲਨ ਦੁਆਰਾ ਨਹੀਂ। ਇਹ ਅੰਦੋਲਨ ਅਮਲੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਉਸ ਸਿਧਾਂਤ ਦੀ ਰਿਆਇਤ ਹੈ ਜਿਸ 'ਤੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੀ ਮੰਗ ਅਧਾਰਤ ਹੈ। ਇਹ ਫਿਰਕੂ ਸਮੱਸਿਆ ਦਾ ਹੱਲ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਸਗੋਂ ਇਸ ਨੂੰ ਹੋਰ ਵਧਾਏਗਾ ਅਤੇ ਕਾਇਮ ਰੱਖੇਗਾ। ਇਹ ਬੁਨਿਆਦੀ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਨਜ਼ਰਅੰਦਾਜ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਫਿਰਕਾਪ੍ਰਸਤੀ ਇੱਕ ਲੰਘਦਾ ਪੜਾਅ ਹੈ ਅਤੇ ਆਰਥਿਕ ਆਧਾਰਾਂ 'ਤੇ ਸਿਆਸੀ ਵੰਡ ਦੁਆਰਾ ਬਦਲੇ ਜਾਣ ਲਈ ਕਿਸੇ ਵੀ ਦੂਰ ਦੀ ਤਾਰੀਖ ਨੂੰ ਬੰਨ੍ਹਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਗ਼ਰੀਬ ਜਾਤੀ ਦੇ ਹਿੰਦੂ ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤੀ ਦੇ ਹਿੰਦੂ ਇਸਲਾਮ ਵਿੱਚ ਪਰਿਵਰਤਨ ਕਰਕੇ ਆਪਣੀ ਜਾਨ, ਜਾਇਦਾਦ ਅਤੇ ਇੱਜ਼ਤ ਬਚਾਉਣ ਲਈ।

ਰਾਜਨੀਤਿਕ, ਆਰਥਿਕ, ਸਮਾਜਿਕ, ਭਾਸ਼ਾਈ ਅਤੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵੰਡ ਇੱਕ ਗਲਤ ਕਦਮ ਹੋਵੇਗਾ।... ਲਾਰਡ ਕਰਜ਼ਨ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਸਤਾਵਿਤ ਬੰਗਾਲ ਦੀ ਵੰਡ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਲੜਨਾ ਮੇਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਪੜਾਅ ਵਿੱਚ ਸੀ। ਕਿਸਮਤ ਦੀ ਵਿਡੰਬਨਾ ਨਾਲ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਲੋਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਸਪਾਂਸਰ ਕੀਤੀ ਵੰਡ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਲੜਨਾ ਪਿਆ। ਮੈਂ ... ਤੁਹਾਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਹੋਰ ਸ਼ਰਾਰਤ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰੋ ਅਤੇ ਸਹੀ ਅਗਵਾਈ ਕਰੋ।

ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਕੋਈ ਮਾਮੂਲੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਹਿੰਦੂ ਸੰਯੁਕਤ ਬੰਗਾਲ ਦੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਲਈ ਸਹਿਮਤ ਹੋਣਗੇ, ਜਾਂ ਮੁਸਲਮਾਨ ਇਸ ਨੂੰ ਭਾਰਤੀ ਸੰਘ ਵਿਚ ਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖਣ ਲਈ ਸਹਿਮਤ ਹੋਣਗੇ। ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਭਾਰਤ ਅਤੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੋਵਾਂ ਤੋਂ ਆਜ਼ਾਦ 'ਪ੍ਰਭੂ ਸੰਯੁਕਤ ਬੰਗਾਲ' ਦੀ ਯੋਜਨਾ 'ਤੇ ਸਹਿਮਤ ਹੋਏ। ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਕੇਂਦਰ ਅਤੇ ਸੂਬਿਆਂ ਵਿਚ ਨੈਤਿਕ ਅਤੇ ਸਿਆਸੀ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਵੰਡ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕੀਤਾ ਸੀ।

ਉਹ ਹੈਰਾਨ ਰਹਿ ਗਿਆ, ਉਸਨੇ ਬੰਗਾਲੀ ਦੋਸਤਾਂ ਦੇ ਇੱਕ ਸਮੂਹ ਨੂੰ ਟਿੱਪਣੀ ਕੀਤੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਕੁਝ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ ਪਟਨਾ ਵਿੱਚ ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਵੇਖਿਆ ਸੀ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਕੁਝ ਲੋਕ ਵੰਡ ਨੂੰ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਖੇਡ ਸਮਝਦੇ ਸਨ। 'ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਅਹਿਸਾਸ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਕਿ ਉਹ ਲੱਖਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨਾਲ ਜੂਆ ਖੇਡ ਰਹੇ ਹਨ।' ਦੁਬਾਰਾ ਦਿੱਲੀ ਵਿਖੇ ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਇਹ ਮੈਨੂੰ ਹੈਰਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਇਹ ਨਹੀਂ ਦੇਖਦੇ ਕਿ ਇਸ ਤੀਜੀ ਧਿਰ ਦੇ ਦਖਲ ਦੀ ਸਾਨੂੰ ਕੀ ਕੀਮਤ ਅਦਾ ਕਰਨੀ ਪਵੇਗੀ.... ਮੈਨੂੰ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਪਾਗਲਪਨ ਦਾ ਹੜ੍ਹ ਘੱਟ ਜਾਵੇਗਾ, ਤਾਂ ਚਿੱਕੜ ਅਤੇ ਗਾਦ ਸੈਟਲ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ। ਹੇਠਾਂ ਤੱਕ, ਪਾਣੀ ਨੂੰ ਕ੍ਰਿਸਟਲ ਸਾਫ਼ ਅਤੇ ਸ਼ੁੱਧ ਛੱਡ ਕੇ, ਪੂਰੀ ਦੁਨੀਆ ਲਈ ਸ਼ਾਂਤੀ ਦੀਆਂ ਅਸੀਸਾਂ ਲਿਆਉਣ ਲਈ। ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਦੇ ਸਾਰੇ ਵਿਗਾੜਾਂ ਦੇ ਨਾਲ, ਸਾਡਾ ਆਜ਼ਾਦੀ ਸੰਘਰਸ਼ ਜ਼ਰੂਰੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਨਿਆਂ, ਧਾਰਮਿਕਤਾ, ਅਹਿੰਸਾ ਅਤੇ ਸੱਚ 'ਤੇ ਅਧਾਰਤ ਹੈ।'

Machine Translated by Google

ਸੁਰਤ ਚੰਦਰ ਬੋਸ, ਬੰਗਾਲ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਦੇ ਸਕੱਤਰ ਅਬਦੁਲ ਹਾਸ਼ਮ ਦੇ ਨਾਲ, ਜਿਸ ਦਿਨ ਉਹ ਸੋਦੇਪੁਰ ਆਸ਼ਰਮ ਪਹੁੰਚੇ, ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਮਿਲੇ। ਹਾਸ਼ਮ, ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਹੈਰਾਨ ਕਰਨ ਲਈ, 'ਸਾਂਝੀ ਭਾਸ਼ਾ, ਸਾਂਝੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਅਤੇ ਸਾਂਝੇ ਇਤਿਹਾਸ ਜਿਸ ਨੇ ਬੰਗਾਲ ਦੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਅਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕੋ ਜਿਹਾ ਇਕਜੁੱਟ ਕੀਤਾ' ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਸੰਯੁਕਤ ਬੰਗਾਲ ਲਈ ਆਪਣਾ ਕੇਸ ਆਧਾਰਿਤ ਕੀਤਾ। ਕੁਝ ਮਹੀਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੀ ਮੰਗ ਦਾ ਡਟ ਕੇ ਸਮਰਥਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਇਕ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਇਸ ਮੋੜ ਤੋਂ ਗਾਂਧੀ ਹੈਰਾਨ ਰਹਿ ਗਏ। ਥੱਕੇ ਹੋਏ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਹਾਸ਼ਮ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਕੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ 'ਤੇ ਕੋਈ ਇਤਰਾਜ਼ ਹੈ, ਜੇਕਰ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਨ ਦੀ ਬਜਾਏ, ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ 'ਇਸਲਾਮੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਅਤੇ ਧਰਮ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਲਈ ਸਵੈ-ਇੱਛਤ ਫੈਡਰੇਸ਼ਨ' ਵਿਚ ਦਾਖਲ ਹੋਣ ਲਈ ਸੱਦਾ ਦਿੱਤਾ। ਹਾਸ਼ਮ ਨੇ ਉਸਦੇ ਸਵਾਲ ਦਾ ਜਵਾਬ ਨਾ ਦੇਣਾ ਚੁਣਿਆ। ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਇੱਕ ਵੱਖਰਾ ਤਰੀਕਾ ਅਪਣਾਇਆ। ਕਿਉਂਕਿ ਬੰਗਾਲ ਦੀ ਸਾਂਝੀ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਟੈਗੋਰ ਵਿੱਚ ਮੂਰਤੀ ਹੋਈ ਸੀ, ਜਿਸ ਦਾ ਲੀਗ ਦੇ ਸਕੱਤਰ ਨੇ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਦੀਆਂ ਜੜ੍ਹਾਂ ਉਪਨਿਸ਼ਦਾਂ ਦੇ ਫਲਸਫ਼ੇ ਵਿੱਚ ਸਨ, ਜੋ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਬੰਗਾਲ ਦੀ ਸਗੋਂ ਪੂਰੇ ਭਾਰਤ ਦੀ ਸਾਂਝੀ ਵਿਰਾਸਤ ਸੀ, ਕੀ ਪ੍ਰਭੂਸੱਤਾ ਸੰਪੰਨ ਬੰਗਾਲ ਇਸ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲ ਹੋਣ ਬਾਰੇ ਸੋਚੇਗਾ? ਬਾਕੀ ਭਾਰਤ ਦੇ ਨਾਲ ਇੱਕ 'ਸਵੈ-ਇੱਛਤ ਐਸੋਸੀਏਸ਼ਨ'? ਹਾਸ਼ਮ ਨੇ ਫਿਰ ਚੁੱਪ ਰਹਿਣਾ ਚੁਣਿਆ।

11 ਮਈ ਨੂੰ, ਸੁਹਰਾਵਰਦੀ ਮੁਹੰਮਦ ਅਲੀ ਅਤੇ ਅਬਦੁਲ ਹਾਸ਼ਮ ਦੇ ਨਾਲ ਇੱਕ ਪ੍ਰਭੂਸੱਤਾ ਸੰਪੰਨ ਬੰਗਾਲ ਦੇ ਮੁੱਦੇ 'ਤੇ ਚਰਚਾ ਕਰਨ ਲਈ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਮਿਲੇ। ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਸੁਹਰਾਵਦੀ ਨੂੰ ਪੂਰਨ ਅਤੇ ਸੱਚੇ ਦਿਲ ਬਦਲਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ। ਇਹ ਉਸਦੇ ਆਪਣੇ ਆਚਰਣ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਦੇ ਵਿਵਹਾਰ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਤੀਬਿੰਬਤ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਜੇਕਰ ਉਸਨੂੰ ਉਮੀਦ ਸੀ ਕਿ ਉਸਦੇ ਪੇਸ਼ਿਆਂ ਨੂੰ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੁਆਰਾ ਗੰਭੀਰਤਾ ਨਾਲ ਲਿਆ ਜਾਵੇਗਾ। ਪਰ ਸੁਹਰਾਵਰਦੀ ਨੇ ਦ੍ਰਿੜਤਾ ਨਾਲ ਕਿਹਾ ਕਿ ਬੰਗਾਲ ਵਿਚ ਸਭ ਠੀਕ-ਠਾਕ ਹੈ, ਕਲਕੱਤੇ ਵਿਚ ਸ਼ਾਂਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਕੋਈ ਵੀ ਬੰਗਾਲ ਦੀ ਸਰਕਾਰ 'ਤੇ ਕਿਸੇ ਬੇਇਨਸਾਫ਼ੀ ਦਾ ਦੋਸ਼ ਨਹੀਂ ਲਗਾ ਸਕਦਾ ਹੈ! ਉਹ ਗੁੱਸੇ ਵਿੱਚ ਆ ਗਿਆ ਜਦੋਂ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ, ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਦੇ ਮੁਖੀ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਤੇ, ਉਹ ਬੰਗਾਲ ਵਿੱਚ ਹੋਈ ਹਰ ਮੌਤ ਲਈ ਨੈਤਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਹੈ। ਸੁਹਰਾਵਰਦੀ ਨੇ ਗਾਂਧੀ 'ਤੇ ਸਾਰੀ ਮੁਸੀਬਤ ਦਾ ਲੇਖਕ ਹੋਣ ਦਾ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਇਆ, ਅਤੇ ਮੀਟਿੰਗ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੋ ਗਏ! ਇਸ ਤੋਂ ਗਾਂਧੀ ਨਾਰਾਜ਼ ਹੋ ਗਏ ਅਤੇ ਕਿਹਾ, 'ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਨਾਲ ਕੋਈ ਫਰਕ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ ਕਿ ਉਹ ਕੀ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਲੋਕ ਉਸ 'ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਕਰਨ ਕਿਉਂਕਿ, ਉਹ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨਵੇਂ ਬੰਗਾਲ ਨੂੰ ਉਹ ਬਣਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਸਾਰੇ ਭਾਈਚਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਬਰਾਬਰ ਦਾ ਸਲੂਕ ਦੇਵੇਗਾ। ਪਰ ਭਵਿੱਖ ਵਰਤਮਾਨ ਦਾ ਬੱਚਾ ਹੈ। ਜੇ ਕਲਕੱਤੇ ਵਿੱਚ ਅੱਜ ਜੋ ਕੁਝ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਉਹ ਆਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦਾ ਇਸ਼ਾਰਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਹ ਉਸਦੀ ਯੋਜਨਾ ਲਈ ਚੰਗਾ ਨਹੀਂ ਹੈ।'

12 ਤਰੀਕ ਨੂੰ, ਸੁਹਰਾਵਰਦੀ ਨੇ ਇੱਕ ਸੰਯੁਕਤ ਪ੍ਰਭੂਸੱਤਾ ਸੰਪੰਨ ਬੰਗਾਲ ਦੀ ਮੰਗ ਵਿੱਚ ਆਪਣਾ ਸਮਰਥਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਗਾਂਧੀ ਨਾਲ ਦੁਬਾਰਾ ਮੁਲਾਕਾਤ ਕੀਤੀ। ਬਾਅਦ ਵਾਲੇ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਹ ਬੰਗਾਲ ਦੀ ਵੰਡ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਦਾ ਇੱਕੋ ਇੱਕ ਤਰੀਕਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਸਾਂਝੀ ਸ਼ਾਂਤੀ ਅਪੀਲ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਲਈ ਜਿਨਾਹ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਿਸ 'ਤੇ ਉਹ ਹਸਤਾਖਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਸੀ। 'ਹਾਲਾਂਕਿ ਮੈਂ ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੀ ਨੁਮਾਇੰਦਗੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ, ਤੁਸੀਂ ਦੇਖਦੇ ਹੋ ਕਿ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਵਿਗਾੜ ਰਿਹਾ ਹਾਂ

Machine Translated by Google

ਬਿਹਾਰ ਦੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ਪਛਤਾਵਾ ਅਤੇ ਗਲਤ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਵਿੱਚ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਇੱਕ ਉੱਤਮ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਵਿੱਚ। ਪਰ ਤੁਸੀਂ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਮਾਨਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨੁਮਾਇੰਦੇ ਹੋ। ਕੀ ਤੁਹਾਨੂੰ ਉਹ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਜੋ ਮੈਂ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਵੀ, ਭਾਰਤੀ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ? ਪਰ ਤੁਸੀਂ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ। ਮੈਨੂੰ ਯਕੀਨ ਹੈ ਕਿ ਜੇਕਰ ਬੰਗਾਲ ਮੰਤਰਾਲੇ ਨੇ ਸੌ ਫੀਸਦੀ ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕੀਤਾ, ਤਾਂ ਜਿਨਾਹ ਸਾਹਿਬ ਅਤੇ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਵੀ ਇਸ ਦਾ ਪਾਲਣ ਕਰਨ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਹੋਣਗੇ।'

ਸੁਹਰਾਵਰਦੀ ਨੇ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕੀਤੀ ਕਿ ਕਿਸੇ ਹਿੰਦੂ ਨੇ ਉਸ 'ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ; ਉਹ ਧੀਰਜ ਨਾਲ ਸੁਣਵਾਈ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ, ਤਾਂ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਬਾਰੇ ਕਿਵੇਂ ਯਕੀਨ ਦਿਵਾ ਸਕਦਾ ਸੀ? ਜਵਾਬ ਵਿੱਚ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਇੱਕ ਹੈਰਾਨੀਜਨਕ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ਕੀਤੀ, ਜਿਸਦੀ ਉਸਨੇ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਲਿਖਤੀ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕੀਤੀ: 'ਮੈਂ ਵੰਡ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਬੰਗਾਲ ਵਿੱਚ ਸਥਿਤੀ ਦੀ ਗੰਭੀਰਤਾ ਨੂੰ ਪਛਾਣਦਾ ਹਾਂ। ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਪੇਸ਼ਿਆਂ ਵਿੱਚ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਮਾਨਦਾਰ ਹੋ ਅਤੇ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿਰੁੱਧ ਮੇਰੇ ਸਾਰੇ ਸ਼ੰਕਿਆਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਦੇ ਹੋ ਅਤੇ ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਬੰਗਾਲ ਨੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾ ਅਹਿੰਸਕ ਤਰੀਕਿਆਂ ਨਾਲ ਬੰਗਾਲੀਆਂ-ਹਿੰਦੂਆਂ ਅਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਲਈ ਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖਦੇ ਹੋ, ਤਾਂ ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਆਨਰੇਰੀ ਨਿੱਜੀ ਵਜੋਂ ਕੰਮ ਕਰਨ ਲਈ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਿਆਰ ਹਾਂ। ਸੈਕਟਰੀ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਛੱਤ ਹੇਠ ਰਹੋ, ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਹਿੰਦੂ ਅਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਭਰਾਵਾਂ ਵਾਂਗ ਰਹਿਣ ਲੱਗ ਜਾਣ। ਇਸ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ਤੋਂ ਸੁਹਰਾਵਰਦੀ ਹੈਰਾਨ ਰਹਿ ਗਏ। 'ਕੀ ਇੱਕ ਪਾਗਲ ਪੇਸ਼ਕਸ਼! ਇਸ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮੈਨੂੰ ਦਸ ਵਾਰ ਸੋਚਣਾ ਪਏਗਾ,' ਸੁਹਰਾਵਰਦੀ ਨੇ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਕਮਰੇ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਆਉਣ 'ਤੇ ਕਿਹਾ।

ਇੱਕ ਸੰਯੁਕਤ ਪ੍ਰਭੂਸੱਤਾ ਵਾਲੇ ਬੰਗਾਲ ਲਈ ਇਸ ਕਦਮ ਵਿੱਚ, ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਇੱਕ ਅਣਵੰਡੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਆਪਣੇ ਸੁਪਨੇ ਲਈ ਉਮੀਦ ਦੀ ਇੱਕ ਝਲਕ ਦਿਖਾਈ। ਜੇਕਰ ਬੰਗਾਲ ਦੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਖੇਤਰੀ ਪਛਾਣ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਧਾਰਮਿਕ ਪਛਾਣ ਨੂੰ ਉਲਟਾਉਣ ਦਿੱਤਾ, ਤਾਂ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੇ ਪ੍ਰਮੋਟਰਾਂ ਦੇ ਦੋ-ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ ਨਸ਼ਟ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਜਿਨਾਹ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸਾਰੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਇਕਲੌਤੇ ਨੁਮਾਇੰਦੇ ਵਜੋਂ ਆਪਣਾ ਦਾਅਵਾ ਗੁਆ ਦੇਵੇਗਾ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਉੱਤਰ-ਪੱਛਮ ਵਿਚ ਪਠਾਣਾਂ ਦੀ ਅਸੰਤੁਸ਼ਟੀ ਦੇ ਨਾਲ, ਉਹ ਜਿਨਾਹ ਅਤੇ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਨੂੰ ਕਾਂਗਰਸ ਅਤੇ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਗੱਲ ਮੰਨਣ ਤੋਂ ਰੋਕ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਹਰ ਮੰਗ. ਪਰ ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿ ਉਹ ਕੋਈ ਹੋਰ ਯੋਜਨਾ ਬਣਾ ਸਕੇ, ਬੰਗਾਲੀ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦਾ ਸਵਾਲ ਸੀ ਅਤੇ ਬੰਗਾਲ ਦੀ ਵੰਡ ਦੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮੰਗ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਨਾ ਸੀ।

13 ਮਈ ਨੂੰ ਗਾਂਧੀ ਬੰਗਾਲ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਦੇ ਮੁਖੀ ਡਾ: ਸ਼ਿਆਮਾਪ੍ਰਸਾਦ ਮੁਖਰਜੀ ਨੂੰ ਮਿਲੇ। ਡਾ: ਮੁਖਰਜੀ ਇੱਕ ਪ੍ਰਭੂਸੱਤਾ ਸੰਪੰਨ ਬੰਗਾਲ ਲਈ ਅੰਦੋਲਨ ਦੇ ਕੱਟੜ ਵਿਰੋਧੀ ਸਨ। ਉਹ ਵੰਡ-ਬੰਗਾਲ ਦੀ ਮੰਗ ਦੇ ਪ੍ਰਮੋਟਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਸੀ, ਅਤੇ 19 ਮਾਰਚ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ, ਪ੍ਰੈਸ ਨੂੰ ਦਿੱਤੇ ਇੱਕ ਬਿਆਨ ਵਿੱਚ, ਉਸਨੇ ਅਣਵੰਡੇ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਵੀ ਬੰਗਾਲ ਦੀ ਵੰਡ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਸੀ; ਉਸਨੇ 'ਪ੍ਰਭੂਸੱਤਾ ਸੰਪੰਨ ਬੰਗਾਲ' ਅੰਦੋਲਨ ਦੀ ਨਿਖੇਧੀ ਕੀਤੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਯੂਰਪੀਅਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਆਪਣੇ ਸਵਾਰਥਾਂ ਲਈ ਭੜਕਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ। 'ਤਾਂ ਤੁਹਾਡਾ ਇਤਰਾਜ਼ ਇਸ ਦੇ ਪੇਰੈਂਟੇਜ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਹੈ?'

ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ। ਡਾ: ਮੁਖਰਜੀ ਨੇ ਖ਼ਦਸ਼ਾ ਪ੍ਰਗਟਾਇਆ ਕਿ ਜੇਕਰ ਇੱਕ ਪ੍ਰਭੂਸੱਤਾ ਸੰਪੰਨ ਬੰਗਾਲ ਰਾਜ ਬਣਨ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਤਾਂ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਕੋਈ ਗਾਰੰਟੀ ਨਹੀਂ ਹੈ।

Machine Translated by Google

ਸੁਹਰਾਵਰਦੀ ਇਸ ਨੂੰ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਨ ਲਈ ਚਲਾਕੀ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ। ਅਜਿਹੀ ਸਥਿਤੀ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਸੁਹਰਾਵਰਦੀ ਅਤੇ ਸ਼ਰਤ ਚੰਦਰ ਬੋਸ ਦੋਵਾਂ ਨੂੰ ਸੁਝਾਅ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ, ਇੱਕ ਪ੍ਰਭੂਸੱਤਾ ਸੰਪੰਨ ਬੰਗਾਲ ਵਿੱਚ, ਇਸ ਦੇ ਭਵਿੱਖ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਬਾਰੇ ਸਾਰੇ ਵੱਡੇ ਫੈਸਲੇ 'ਆਪਸੀ ਸਹਿਮਤੀ' ਦੁਆਰਾ ਲਏ ਜਾਣਗੇ। ਇਸ ਲਈ ਕੋਈ ਵੀ ਫੈਸਲਾ ਸਦਨ ਦੀ ਸਾਧਾਰਨ ਬਹੁਮਤ ਵੋਟ ਦੁਆਰਾ ਨਹੀਂ ਲਿਆ ਜਾਵੇਗਾ, ਪਰ ਦੋਨਾਂ ਭਾਈਚਾਰਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਨੂੰ ਬਹੁਮਤ ਦੇ ਬਹੁਮਤ ਦੁਆਰਾ ਸਹਿਮਤੀ ਦੇ ਕੇ ਲਿਆ ਜਾਵੇਗਾ। ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਸੁਹਰਾਵਰਦੀ ਨੂੰ ਸੁਝਾਅ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ ਹਰੇਕ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੀ ਦੋ ਤਿਹਾਈ ਬਹੁਮਤ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਦੇ ਪ੍ਰਸਤਾਵਿਤ ਫਾਰਮੂਲੇ ਦੇ ਤਹਿਤ ਇਹੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਪ੍ਰਭੂਸੱਤਾ ਸੰਪੰਨ ਬੰਗਾਲ ਦੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਵੀ ਅਗਲੀ ਤਬਦੀਲੀ 'ਤੇ ਲਾਗੂ ਹੋਵੇਗੀ, ਉਸ ਨੇ ਨਿੱਜੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪ੍ਰਸਤਾਵਿਤ ਯੋਜਨਾ ਵਿੱਚ ਖਦਸ਼ੇ ਦਾ ਕੋਈ ਆਧਾਰ ਨਹੀਂ ਦੇਖਿਆ। 'ਜੇਕਰ ਸੁਹਰਾਵਰਦੀ ਨੂੰ ਅਸੈਂਬਲੀ ਦੇ ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਹਿੰਦੂ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਜਿੱਤਣਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਨਹੀਂ ਦੇਖਦੇ ਕਿ ਬੰਗਾਲ ਦੀ ਮੌਜੂਦਾ ਫਿਰਕੂ ਸਥਿਤੀ ਤੁਰੰਤ ਬਿਹਤਰ ਲਈ ਬਦਲ ਜਾਂਦੀ ਹੈ?'

'ਮੰਨ ਲਓ ਕਿ ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਹਿੰਦੂ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੀ ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿਚ ਸੀ, ਫਿਰ ਕੀ?' ਮੁਖਰਜੀ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ।

ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ, 'ਫਿਰ ਬੰਗਾਲ ਦੀ ਵੰਡ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ, ਪਰ ਇਹ ਬੰਗਾਲ ਦੇ ਹਿੰਦੂ ਅਤੇ ਮੁਸਲਿਮ ਨਿਵਾਸੀਆਂ ਵਿਚਕਾਰ ਸਮਝੌਤੇ ਦੁਆਰਾ ਵੰਡ ਹੋਵੇਗੀ। 'ਇਹ ਜਿਨਾਹ ਦੇ ਦੋ ਰਾਸ਼ਟਰ ਸਿਧਾਂਤ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਤੀਜੀ ਧਿਰ ਦੁਆਰਾ ਵੰਡ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ।' ਗਾਂਧੀ ਦਾ ਆਧਾਰ ਇਹ ਸੀ ਕਿ, ਬੰਗਾਲ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਬੁਨਿਆਦੀ ਏਕਤਾ ਨੂੰ ਮਾਨਤਾ ਦੇਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਭਾਵੇਂ ਹਿੰਦੂ ਜਾਂ ਮੁਸਲਮਾਨ, ਸੁਹਰਾਵਰਦੀ ਦੇ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਦਾ ਆਧਾਰ ਬਣਦੇ ਸਨ, ਅਤੇ ਕਿਉਂਕਿ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਦੁਆਰਾ ਕਲਪਨਾ ਕੀਤੇ ਗਏ ਬੰਗਾਲ ਦੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਿੱਚ ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਹੋਣਗੇ, ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰਨਾ। ਜਿਨਾਹ ਦੀ ਸਹਿਮਤੀ ਅਤੇ ਸਹਿਮਤੀ ਨਾਲ ਬੰਗਾਲ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਦੁਆਰਾ ਕਾਰਜਸ਼ੀਲ ਦੋ-ਰਾਸ਼ਟਰ ਸਿਧਾਂਤ, ਉਸ ਸਿਧਾਂਤ 'ਤੇ ਅਧਾਰਤ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਯੋਜਨਾ ਦਾ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਛੱਡੇਗਾ।

ਇੱਥੇ ਖੁੱਲ੍ਹੀ ਕੂਟਨੀਤੀ - ਸਦਭਾਵਨਾ ਅਤੇ ਸੱਚ ਦੀ ਕੂਟਨੀਤੀ ਦੁਆਰਾ ਭਾਰਤ ਦੀ ਵੰਡ ਨੂੰ ਟਾਲਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਸੀ। ਪਰ ਮੁਖਰਜੀ ਅਤੇ ਉਸਦਾ ਸਮੂਹ 'ਹਿੰਦੂ' ਬੰਗਾਲ ਦੇ ਭਵਿੱਖ ਬਾਰੇ ਅਸਪਸ਼ਟ ਡਰ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ।

ਕਲਕੱਤਾ ਛੱਡਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਦੰਗਾ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਇਲਾਕਿਆਂ ਦਾ ਦੌਰਾ ਕੀਤਾ।
ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਮੁਹੰਮਦ ਅਲੀ, ਅਤੇ ਬੰਗਾਲ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਦੇ ਸਕੱਤਰ, ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਨਾਲ ਸਨ। ਇਹ ਇੱਕ ਗਰਮ ਦੁਪਹਿਰ ਸੀ ਜਦੋਂ ਗਾਂਧੀ ਪੰਜਾਹ ਮੀਲ ਦੀ ਡਰਾਈਵ ਤੋਂ ਵਾਪਸ ਪਰਤਿਆ।

ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ, ਸ਼ਰਤ ਚੰਦਰ ਬੋਸ ਨੇ ਉਸਨੂੰ 23 ਮਈ ਨੂੰ ਪਟਨਾ ਵਿਖੇ ਸੰਯੁਕਤ ਬੰਗਾਲ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਦਾ ਖਰੜਾ ਭੇਜਿਆ। ਇਸ ਵਿਚ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ: '20 ਮਈ ਨੂੰ ਸੁਹਰਾਵਰਦੀ, ਫਜ਼ਲੁਰ ਰਹਿਮਾਨ, ਮੁਹੰਮਦ ਅਲੀ, ਅਬਦੁਲ ਹਸ਼ੇਮ, ਅਬਦੁਲ ਮਲਕ, ਕਿਰਨ ਸ਼ੰਕਰ ਰਾਏ ਅਤੇ ਸੱਤਿਆ ਰੰਜਨ ਬਖਸ਼ੀ ਦੀ ਇਕ ਕਾਨਫਰੰਸ ਵਿਚ, [ਅਸੀਂ] ਪਹੁੰਚੇ।

Machine Translated by Google

ਅਸਥਾਈ ਸਮਝੌਤਾ, ਤੁਹਾਡੇ ਵਿਚਾਰ ਲਈ ਇਸ ਨਾਲ ਇੱਕ ਕਾਪੀ ਨੱਥੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਪਛਾਣ ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ ਇਸ 'ਤੇ ਅਬਦੁਲ ਹਾਸ਼ਮ ਅਤੇ ਮੈਂ ਹੋਰਾਂ ਦੀ ਹਾਜ਼ਰੀ ਵਿਚ ਦਸਤਖ਼ਤ ਕੀਤੇ ਸਨ। ਇਸ ਨੂੰ ਬੇਸ਼ੱਕ ਕਾਂਗਰਸ ਅਤੇ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਰੱਖਿਆ ਜਾਵੇਗਾ। ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਬੰਗਾਲ ਵਿੱਚ ਕਾਂਗਰਸ ਅਤੇ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਸੰਗਠਨਾਂ ਦਾ ਸਬੰਧ ਹੈ, ਵਿਚਾਰ-ਵਟਾਂਦਰੇ ਦੇ ਰੁਝਾਨ ਤੋਂ ਮੈਨੂੰ ਜਾਪਦਾ ਹੈ, ਸਮਝੌਤਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਮਾਣਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ, ਸੰਭਵ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇੱਥੇ ਅਤੇ ਉੱਥੇ ਕੁਝ ਸੋਧਾਂ ਨਾਲ। ਮੈਂ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇਕਰ ਤੁਹਾਡੀ ਮਦਦ, ਸਲਾਹ ਅਤੇ ਮਾਰਗਦਰਸ਼ਨ ਨਾਲ, ਦੋਵੇਂ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਅਸਥਾਈ ਸਮਝੌਤੇ ਦੀ ਤਰਜ਼ 'ਤੇ ਅੰਤਮ ਸਮਝੌਤੇ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ, ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਬੰਗਾਲ ਦੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਦਾ ਹੱਲ ਕਰ ਲਵਾਂਗੇ ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਅਸਾਮ ਦੀਆਂ ਵੀ। ਬਾਕੀ ਭਾਰਤ 'ਤੇ ਵੀ ਇਸ ਦਾ ਬਹੁਤ ਸਿਹਤਮੰਦ ਪ੍ਰਤੀਕਰਮ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ।'

ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਜਵਾਬ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ, ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਕੁਝ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਨੁਕਤਿਆਂ ਨੂੰ ਛੱਡਣ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ ਜੋ ਉਸਨੇ ਪਟਨਾ ਲਈ ਰਵਾਨਾ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸ਼ਰਤ ਬੋਸ ਨੂੰ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਕੀਤਾ ਸੀ: 'ਮਸੌਦੇ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹਾ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਕੁਝ ਵੀ ਸਿਰਫ਼ ਬਹੁਮਤ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਹਰ ਕੰਮ ਨੂੰ ਕਾਰਜਪਾਲਿਕਾ ਅਤੇ ਵਿਧਾਨ ਪਾਲਿਕਾ ਵਿੱਚ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਦੋ ਤਿਹਾਈ ਹਿੰਦੂ ਘੱਟਗਿਣਤੀ ਦਾ ਸਹਿਯੋਗ ਲੈ ਕੇ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਮੰਨਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਬੰਗਾਲ ਦਾ ਸਾਂਝਾ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਅਤੇ ਸਾਂਝੀ ਮਾਂ-ਬੋਲੀ ਬੰਗਾਲੀ ਹੈ। ਇਹ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਓ ਕਿ ਕੇਂਦਰੀ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਇਸ ਦੇ ਉਲਟ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਨੂੰ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਦੇਵੇ। ਜੇਕਰ ਤੁਹਾਡੀ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਮੌਜੂਦਗੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਤਾਂ ਮੈਂ ਟੈਲੀਫੋਨ ਜਾਂ ਟੈਲੀਗ੍ਰਾਫ ਕਰਾਂਗਾ। ਮੈਂ ਵਰਕਿੰਗ ਕਮੇਟੀ ਨਾਲ ਡਰਾਫਟ 'ਤੇ ਚਰਚਾ ਕਰਨ ਦਾ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਬਦਕਿਸਮਤੀ ਨਾਲ, ਸ਼ਰਤ ਬੋਸ ਸੁਹਰਾਵਰਦੀ ਜਾਂ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਨੂੰ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਸ਼ਰਤ ਮੰਨਣ ਲਈ ਮਨਾਉਣ ਦੇ ਯੋਗ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਸ ਦੀ ਬਜਾਏ ਅੰਤਮ ਖਰੜੇ ਵਿੱਚ ਜੋ ਸਾਹਮਣੇ ਆਇਆ ਉਹ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਕਿਸੇ ਵੀ ਫੈਸਲੇ ਲਈ ਸਮੁੱਚੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਦੋ ਤਿਹਾਈ ਬਹੁਮਤ ਦੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਸੰਯੁਕਤ ਪ੍ਰਭੂਸੱਤਾ ਸੰਪੰਨ ਬੰਗਾਲ ਦੀ ਗੱਲ ਜ਼ੋਰ ਫੜ ਰਹੀ ਹੈ, ਅਸਾਮ ਨੇ ਅਸੁਰੱਖਿਅਤ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਪ੍ਰਭੂਸੱਤਾ ਸੰਪੰਨ ਬੰਗਾਲ ਬਣਨ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿੱਚ ਅਸਾਮ ਭਾਰਤੀ ਸੰਘ ਤੋਂ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੱਖ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ। ਅਸਾਮ ਦੇ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ, ਗੋਪੀਨਾਥ ਬੋਰਦੋਲੋਈ ਨੇ ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ ਨੂੰ ਇੱਕ ਐਸਓਐਸ ਭੇਜਿਆ: 'ਜੇਕਰ ਬੰਗਾਲ, ਆਸਾਮ ਨੂੰ ਆਜ਼ਾਦ ਰਾਜ ਦਾ ਦਰਜਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਕੇਂਦਰ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸਹਿਮਤੀ ਵਾਲੇ ਸੂਬਿਆਂ ਨੂੰ ਸਮੁੰਦਰ ਤੱਕ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਆਊਟਲੈਟ ਤੋਂ ਕੱਟ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਦੋਵਾਂ 'ਤੇ ਹਮਲਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਪੂਰਬ ਅਤੇ ਪੱਛਮ. ਅਸਾਮ ਨੂੰ ਸੰਘ ਨਾਲ ਸੰਪਰਕ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਕੋਲ ਸਮੁੰਦਰ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ।

ਇਸ ਸਮੇਂ ਤੱਕ ਮਾਊਂਟਬੈਟਨ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਡਰਾਫਟ ਯੋਜਨਾ ਵਿੱਚ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਬਦਲਾਅ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ। ਇਸ ਨੇ ਸੂਬਿਆਂ ਤੋਂ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਵਿਕਲਪ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਖੋਹ ਲਿਆ, ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਕਾਂਗਰਸ ਅਤੇ ਲੀਗ ਦੋਵਾਂ ਵੱਲੋਂ ਇਸ ਲਈ ਬੇਨਤੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਜਿਨਾਹ ਭਾਰਤ ਅਤੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੋਵਾਂ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਇੱਕ ਪ੍ਰਭੂਸੱਤਾ ਸੰਪੰਨ ਬੰਗਾਲ ਦੇ ਗਠਨ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਦਾ ਮਨੋਰੰਜਨ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਸੀ, ਜੇਕਰ ਅਜਿਹਾ ਹੋਵੇ

Machine Translated by Google

ਬਦਲੇ ਵਿੱਚ ਉਸਨੂੰ ਪੂਰਾ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਦੇਵੇਗਾ, ਪਰ ਅਜਿਹਾ ਨਹੀ ਜੇਕਰ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੰਡਿਆ ਜਾਣਾ ਸੀ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਮਾਊਂਟਬੈਟਨ ਦੀ ਡਰਾਫਟ ਯੋਜਨਾ ਦੇ ਤਹਿਤ ਕਲਪਨਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਅਤੇ ਯਕੀਨਨ ਨਹੀਂ ਜੇਕਰ ਇਸ ਨਾਲ ਸਰਹੱਦੀ ਸੂਬੇ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭੂਸੱਤਾ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਸੰਯੁਕਤ ਪ੍ਰਭੂਸੱਤਾ ਸੰਪੰਨ ਬੰਗਾਲ ਅੰਦੋਲਨ ਦੇ ਹੇਠਾਂ ਤੋਂ ਜ਼ਮੀਨ ਖਿਸਕਣੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਈ ਅਤੇ ਜਲਦੀ ਹੀ ਸ਼ਰਤ ਚੰਦਰ ਬੋਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਅਲੱਗ-ਥਲੱਗ ਪਾਇਆ। 28 ਮਈ ਨੂੰ, ਲੰਡਨ ਤੋਂ ਮਾਊਂਟਬੈਟਨ ਦੀ ਵਾਪਸੀ ਤੋਂ ਦੋ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ, ਬੰਗਾਲ ਸੂਬਾਈ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਦੀ ਵਰਕਿੰਗ ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਇਸ ਪ੍ਰਭਾਵ ਲਈ ਇੱਕ ਮਤਾ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਕਿ, ਨਾ ਤਾਂ ਵਰਕਿੰਗ ਕਮੇਟੀ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਇਸ ਦੁਆਰਾ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤੀ ਸਬ-ਕਮੇਟੀ ਦਾ, 'ਇਸ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਨਾਲ ਕੋਈ ਲੈਣਾ-ਦੇਣਾ ਹੈ। ਜੋ ਕਿ ਬੰਗਾਲ ਲਈ ਇੱਕ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਨਿਪਟਾਰੇ ਲਈ ਅਖਬਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ' ਅਤੇ ਇਹ ਕਿ 'ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੀ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਦੀ ਮੰਗ ਦੇ ਨਾਲ ਮਜ਼ਬੂਤੀ ਨਾਲ ਖੜ੍ਹਾ ਸੀ'। ਉਸੇ ਦਿਨ, ਏ.ਆਈ.ਸੀ.ਸੀ. ਦੇ ਜਨਰਲ ਸਕੱਤਰ ਨੇ ਵੀ ਇੱਕ ਬਿਆਨ ਜਾਰੀ ਕਰਕੇ ਇੱਕ ਸੰਯੁਕਤ ਪ੍ਰਭੂਸੱਤਾ ਸੰਪੰਨ ਬੰਗਾਲ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਦੇ ਫਾਰਮੂਲੇ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਬੰਗਾਲ ਨੂੰ ਆਜ਼ਾਦ ਰਾਜ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤਾ।

6 ਜੂਨ ਨੂੰ ਸ਼ਰਤ ਬੋਸ ਨੇ ਕੁਝ ਹੋਰ ਘਟਨਾਵਾਂ ਬਾਰੇ ਚਰਚਾ ਕਰਨ ਲਈ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਗਾਂਧੀ ਨਾਲ ਦੁਬਾਰਾ ਮੁਲਾਕਾਤ ਕੀਤੀ। ਪਰ ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਲੀਗ ਅਤੇ ਕਾਂਗਰਸ ਦੋਵਾਂ ਨੇ ਮਾਊਂਟਬੈਟਨ ਦੀ 3 ਜੂਨ ਦੀ ਵੰਡ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਨੂੰ ਅਧਿਕਾਰਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ: ਨਹਿਰੂ ਅਤੇ ਪਟੇਲ ਸੰਯੁਕਤ ਪ੍ਰਭੂਸੱਤਾ ਵਾਲੇ ਬੰਗਾਲ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਸਨ, ਇਹ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਕਿ ਇਹ ਹਿੰਦੂ ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤੀ ਦੇ ਨੇਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਵੰਡਣ ਦੀ ਸਿਰਫ਼ ਇੱਕ ਚਾਲ ਸੀ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਇਹ ਵੀ ਦੋਸ਼ ਲਾਇਆ ਕਿ ਵਿਧਾਇਕਾਂ ਅਤੇ ਸਿਆਸਤਦਾਨਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹਮਾਇਤ ਖਰੀਦਣ ਲਈ ਦੋਵਾਂ ਪਾਸਿਆਂ ਤੋਂ ਰਿਸ਼ਵਤ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਗਾਂਧੀ ਇਸ ਤੋਂ ਨਿਰਾਸ਼ ਹੋ ਗਏ ਅਤੇ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਸ਼ਰਤ ਚੰਦਰ ਬੋਸ ਨੂੰ ਇੱਕ ਸੰਯੁਕਤ ਪ੍ਰਭੂਸੱਤਾ ਸੰਪੰਨ ਬੰਗਾਲ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਨੂੰ ਤਿਆਗਣ ਦੀ ਸਲਾਹ ਦਿੱਤੀ। ਇਸ ਵਿਚ ਜਿਨਾਹ ਨੂੰ ਅਲੱਗ-ਥਲੱਗ ਕਰਨ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਦੋ ਰਾਸ਼ਟਰ ਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ ਗਲਤ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਦਾ ਇਕ ਹੋਰ ਮੌਕਾ ਗੁਆ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।

ਮਾਊਂਟਬੈਟਨ ਨੇ 10 ਮਈ ਨੂੰ ਸ਼ਿਮਲਾ ਤੋਂ ਪੰਜ ਕਾਂਗਰਸ, ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਆਗੂਆਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਹਫ਼ਤੇ ਬਾਅਦ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਕਾਨਫਰੰਸ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਲਈ ਸੱਦੇ ਭੇਜੇ ਸਨ। ਫਿਰ ਉਹ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸੱਤਾ ਦੇ ਤਬਾਦਲੇ ਲਈ ਆਪਣੀ ਯੋਜਨਾ ਪੇਸ਼ ਕਰੇਗਾ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਮਨਜ਼ੂਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਮਾਊਂਟਬੈਟਨ ਨੇ ਇਹ ਮੰਨ ਲਿਆ ਸੀ ਕਿ ਹੁਣ ਤੋਂ ਇਹ ਨਿਰਵਿਘਨ ਸਫ਼ਰ ਹੋਵੇਗਾ, ਪਰ ਉਸ ਦਾ ਆਸ਼ਾਵਾਦ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸੀ। NWFP ਵਿੱਚ ਮੁੜ ਚੋਣਾਂ ਕਰਾਉਣ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਵਜੋਂ ਡਾ. ਖਾਨ ਸਾਹਬ ਦੀ ਜਮਹੂਰੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਚੁਣੀ ਗਈ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਬਰਖਾਸਤ ਕਰਨ ਦਾ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲੀਕ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਕਾਂਗਰਸ ਨੇ ਇਸ ਸਿਆਸੀ ਚਾਲ 'ਤੇ ਤਿੱਖੀ ਪ੍ਰਤੀਕਿਰਿਆ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਕਾਂਗਰਸ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਭਾਰਤ ਦੀ ਵੰਡ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਗ੍ਰੇਟ ਬ੍ਰਿਟੇਨ ਦੁਆਰਾ ਇੱਕ ਵੱਖਰੀ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਸੰਧੀ ਕਰਨ ਜਾਂ ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਨਾਲ ਇੱਕ ਫੌਜੀ ਗੱਠਜੋੜ ਕਰਨ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਤੋਂ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਸੀ। ਆਖਰੀ ਸਮੇਂ 'ਤੇ, ਲੰਡਨ ਨੇ ਡਰਾਫਟ ਯੋਜਨਾ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਹੋਰ ਸੋਧਾਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀਆਂ, ਜਿਸ ਨੇ ਇਸਨੂੰ ਘੱਟ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤਾ।

Machine Translated by Google

ਕਾਂਗਰਸ। ਕਾਂਗਰਸ ਹੁਣ ਇਹ ਸਟੈਂਡ ਲੈ ਰਹੀ ਸੀ ਕਿ ਉਸਨੇ ਲੀਗ ਦੁਆਰਾ ਭਾਰਤ ਦੀ ਵੰਡ ਦੇ ਦਾਅਵੇ ਨੂੰ ਕਦੇ ਵੀ ਸਵੀਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਗੈਰ-ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਦੀ ਸਖਤੀ ਨਾਲ ਪਾਲਣਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਇਸ ਨੇ ਅਜਿਹੇ ਹਿੱਸਿਆਂ ਨੂੰ ਵੱਖ ਕਰਨ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤੀ ਸੀ ਜੋ ਸ਼ਾਇਦ ਭਾਰਤੀ ਸੰਘ ਦੇ ਅੰਦਰ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਸਾਰੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਅਣਚਾਹੇ ਹਿੱਸੇ ਨੂੰ ਮਜਬੂਰੀ ਵਿੱਚ ਰੱਖਣ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਨੇ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਕਿ ਭਾਰਤੀ ਸੰਘ ਨੂੰ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਸੱਤਾ ਦੇ ਉੱਤਰਾਧਿਕਾਰੀ ਵਜੋਂ ਮਾਨਤਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ, ਅਤੇ ਵੱਖ ਹੋਣ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦੇਣ ਵਾਲੀਆਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਇਕਾਈਆਂ ਨੂੰ ਵੱਖਰਾ ਮੰਨਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਸੋਧੀ ਹੋਈ ਯੋਜਨਾ ਵਿੱਚ ਇਹ ਧਾਰਨਾ ਛੱਡ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਜਾਪਦੀ ਸੀ। ਪਿੱਛੇ ਹਟਣ ਵਾਲੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੀ ਥਾਂ ਲੈਣ ਲਈ ਕੋਈ ਵਾਰਸ ਨਾਮਜ਼ਦ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ; ਕੇਂਦਰੀ ਅਥਾਰਟੀ ਸਿਰਫ਼ ਅਲੋਪ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ; ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਭਾਰਤ ਨੂੰ ਖੁਦਮੁਖਤਿਆਰ ਇਕਾਈਆਂ, 'ਉਤਰਾਧਿਕਾਰੀ ਸਰਕਾਰਾਂ' ਦੇ ਇੱਕ ਸਮੂਹ ਵਿੱਚ ਘਟਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ, ਹਰ ਇੱਕ ਨੂੰ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਆਪਣਾ ਭਵਿੱਖ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਰਨ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਹੈ। ਛੇ ਸੌ ਦੇ ਕਰੀਬ ਭਾਰਤੀ ਰਾਜ ਆਪਣੇ ਆਪ ਹੀ ਪ੍ਰਭੂਸੱਤਾ ਸੰਪੰਨ ਹੋ ਜਾਣਗੇ, ਹਰ ਇੱਕ ਸ਼ਾਂਤੀ ਜਾਂ ਯੁੱਧ ਕਰਨ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਸ਼ਕਤੀ ਨਾਲ ਸੁਤੰਤਰ ਸੰਧੀਆਂ ਕਰਨ ਲਈ ਆਜ਼ਾਦ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ। ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਨੇ ਦੂਰ ਜਾਣ ਦਾ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਕੀਤਾ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਹੁਣ ਤੱਕ ਭਾਰਤ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ, ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭੰਗ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

10 ਮਈ ਨੂੰ ਵਾਇਸਰਾਏ ਨੇ ਆਪਣੀ ਪ੍ਰਤੀਕਿਰਿਆ ਦਾ ਪਤਾ ਲਗਾਉਣ ਲਈ ਨਹਿਰੂ ਨੂੰ ਸੋਧੀ ਹੋਈ ਯੋਜਨਾ ਦਿਖਾਈ। ਬਾਅਦ ਵਾਲਾ ਗੁੱਸਾ ਸੀ। 'ਇਹ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਧੋਖਾ ਹੈ,' ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ। ਇਸ ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਭਾਰਤ ਦਾ ਬਾਲਕਨੀਕਰਨ; ਅਸੀਂ ਇਸਨੂੰ ਕਦੇ ਵੀ ਸਵੀਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ।' ਵਾਇਸਰਾਏ ਨੇ ਜਲਦੀ ਨਾਲ ਸੁਧਾਰ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਵੀਪੀ ਮੈਨਨ ਨੂੰ ਤਲਬ ਕੀਤਾ। 'ਅੱਗ ਵਿਚ ਘੀ ਪੈ ਜਾਣਾ,'
ਮਾਊਂਟਬੈਟਨ ਨੇ ਕਿਹਾ। ਮੈਨਨ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਭਰੋਸਾ ਦਿਵਾਇਆ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰਯੋਗ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਡਰਾਫਟ 'ਤੇ ਦੁਬਾਰਾ ਕੰਮ ਕਰੇਗਾ। ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਮੁੜ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਯੋਜਨਾ ਬਾਰੇ ਨਹਿਰੂ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਕਿਰਿਆ ਅਨੁਕੂਲ ਹੋਣ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ, ਪਰ ਉਹ ਇਸ ਗੱਲ ਬਾਰੇ ਬਿਲਕੁਲ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਨਹੀਂ ਸਨ ਕਿ CWC ਕਿਵੇਂ ਪ੍ਰਤੀਕਿਰਿਆ ਕਰੇਗਾ। ਪਟੇਲ ਨਾਲ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਸੰਪਰਕ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ CWC ਰਾਹੀਂ ਇਸਦੀ ਚਰਵਾਹੀ ਕਰਨ ਲਈ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ; ਉਹ 'ਇਸ ਦੇ ਉਸ ਹਿੱਸੇ ਨੂੰ ਦੇਖਣ ਲਈ' ਸਹਿਮਤ ਹੋ ਗਿਆ। ਵਾਇਸਰਾਏ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਸਟਾਫ ਨੇ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਕਿ, ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਸਾਰੀਆਂ ਨਾਜ਼ੁਕ ਗੱਲਬਾਤ ਦੌਰਾਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਹਿਰੂ ਦੇ ਨਾਲ ਪਟੇਲ ਨੂੰ ਇੱਕ ਸਥਿਰ ਪ੍ਰਭਾਵ ਵਜੋਂ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਇਕ ਵਾਰ ਜਦੋਂ ਉਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਵਾਂ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲ ਲੈਣ ਤਾਂ ਕਾਂਗਰਸ ਹਾਈਕਮਾਂਡ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜੇਬ ਵਿਚ ਹੋਵੇਗੀ। ਅਤੇ ਇਹਨਾਂ ਦੋ ਸਵਾਰੀ ਸ਼ਾਟਗਨ ਨਾਲ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਚਰਚਿਲ ਬਾਰੇ ਚਿੰਤਾ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਿਸਨੂੰ 'ਅੱਧਾ ਨੰਗਾ ਫਕੀਰ' ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ!

ਦੁਬਾਰਾ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਯੋਜਨਾ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸੋਧ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਸੂਬਿਆਂ ਨੂੰ ਹੁਣ ਆਪਣਾ ਭਵਿੱਖ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਰਨ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਮੂਲ ਖਰੜੇ ਦੇ ਤਹਿਤ, NWFP ਭਾਰਤ ਅਤੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੋਵਾਂ ਤੋਂ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ ਜੇਕਰ ਉਹ ਅਜਿਹਾ ਕਰਦਾ। ਇਹ ਬੰਗਾਲ ਲਈ ਚੋਣ ਦੀ ਸਮਾਨ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੁਆਰਾ ਭਰਿਆ ਗਿਆ ਸੀ।

ਮੁੜ-ਖਰੜੇ ਨੇ NWFP ਦੀ ਕਿਸਮਤ ਨੂੰ ਸੀਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ; ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜੂਲਾ ਅਟੱਲ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਨਾਲ ਬੰਨ੍ਹਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਅਤੇ ਬੰਗਾਲ ਦੀ ਕਿਸਮਤ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕਾਂਗਰਸ ਅਤੇ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਦੋਵਾਂ ਦੀ ਸਾਂਝੀ ਬੇਨਤੀ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਭਾਵੇਂ ਦੋਵੇਂ ਬੰਗਾਲੀ ਹਿੰਦੂ।

Machine Translated by Google

ਅਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਏਕਤਾ ਅਤੇ ਆਜ਼ਾਦੀ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਇਕ ਝਟਕੇ 'ਤੇ ਉਹ ਸਭ ਕੁਝ ਜੋ ਜਿਨਾਹ ਮੰਗ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਉਸ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।

ਲਾਰਡ ਇਸਮਏ ਅਤੇ ਏਬਲ ਇਸ ਸਮੇਂ ਲੰਡਨ ਵਿੱਚ ਸਨ, ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਕੈਬਨਿਟ ਦੀ ਮੂਲ ਡਰਾਫਟ ਯੋਜਨਾ ਨੂੰ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਦੇ ਕੇ। ਮਾਉਂਟਬੈਟਨ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਨਹਿਰੂ ਨੂੰ ਦਿਖਾਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਕਿਰਿਆ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਦੁਬਾਰਾ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਹ ਸਭ ਉਦੋਂ ਹੋਇਆ ਜਦੋਂ HMG ਨੇ ਮੂਲ ਡਰਾਫਟ 'ਤੇ ਆਪਣੀ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਦੀ ਮੋਹਰ ਲਗਾ ਦਿੱਤੀ। ਵਾਇਸਰਾਏ ਨੇ ਲੰਡਨ ਨੂੰ ਇੱਕ ਕੇਬਲ ਭੇਜੀ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਇਸਮਏ ਅਤੇ ਅਬੇਲ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਰਹਿਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਦੁਬਾਰਾ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਯੋਜਨਾ ਨੂੰ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਦੇਣ ਲਈ ਐਚ.ਐਮ.ਜੀ. ਸਾਊਥਹਾਲ ਨਾਰਾਜ਼ ਸੀ; ਲੰਡਨ ਤੋਂ ਇੱਕ ਕਰਟ ਸੁਨੇਹੇ ਵਿੱਚ, ਮਾਉਂਟਬੈਟਨ ਨੂੰ ਦੁਬਾਰਾ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਯੋਜਨਾ ਦੇ ਕਾਰਨ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰਨ ਲਈ ਜਲਦਬਾਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਵਾਪਸ ਆਉਣ ਦਾ ਆਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਜਦੋਂ ਮੂਲ ਯੋਜਨਾ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਮਨਜ਼ੂਰ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਸੀ। ਵ੍ਹਾਈਟਹਾਲ ਦੀ ਸਹਿਮਤੀ ਨਾਲ 17 ਤਰੀਕ ਨੂੰ ਭਾਰਤੀ ਨੇਤਾਵਾਂ ਨਾਲ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਮੀਟਿੰਗ ਨੂੰ ਮੁਲਤਵੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ 2 ਜੂਨ ਲਈ ਮੁੜ ਤਹਿ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।

ਨਹਿਰੂ ਨੇ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਸ਼ਿਮਲਾ ਅਤੇ ਦਿੱਲੀ ਦੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਕਰਵਾਇਆ।
ਕਿਉਂਕਿ ਮਾਉਂਟਬੈਟਨ ਲੰਡਨ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ 28 ਮਈ ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਵਾਪਸ ਆਉਣਾ ਸੀ, ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਭਾਰਤ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਅਤੇ ਜੀਵਨ ਦੀ ਅੰਤਿਮ ਯੋਜਨਾ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ, ਪਟੇਲ ਅਤੇ ਨਹਿਰੂ ਨੇ ਮਸੂਰੀ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਆਰਾਮ ਅਤੇ ਮਨੋਰੰਜਨ ਦੇ ਮੌਕੇ ਦਾ ਲਾਭ ਲੈਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ। ਨਹਿਰੂ ਨੇ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਜੁੜਨ ਦਾ ਸੱਦਾ ਦਿੱਤਾ। 17 ਮਈ ਨੂੰ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਪਟੇਲ ਨੂੰ ਲਿਖਿਆ: 'ਮੈਨੂੰ ਤੁਹਾਡੀ ਅਤੇ ਜਵਾਹਰ ਦੀ ਚਿੱਠੀ ਮਿਲੀ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਮਸੂਰੀ ਜਾਣ ਦਾ ਕੋਈ ਘੱਟ ਉਤਸ਼ਾਹ ਮਹਿਸੂਸ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਤੁਸੀਂ ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਚਾਹੋ ਮਸੂਰੀ ਵਿੱਚ ਰਹਿ ਸਕਦੇ ਹੋ। ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਹਰ ਦਿਨ ਦਾ ਪੂਰਾ ਉਪਯੋਗ ਹੈ ਜੋ ਮੈਂ ਇੱਥੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹਾਂ. ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦਿਓਗੇ ਤਾਂ ਮੈਂ 31 ਮਈ ਨੂੰ ਜਾਂ ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਮੇਂ ਦਿੱਲੀ ਪਹੁੰਚ ਜਾਵਾਂਗਾ। ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਮਸੂਰੀ ਵਿਖੇ ਆਰਾਮ ਕਰੋ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਚੰਗਾ ਲੱਗੇਗਾ।

ਅਸੀਂ ਜ਼ਰੂਰ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਗੱਲ ਕਰਾਂਗੇ।

ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਵਿਚ ਕੋਈ ਸ਼ੱਕ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਆਖਰਕਾਰ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਚਲੇ ਜਾਣਗੇ, ਪਰ ਦੇਰ ਨਾਲ ਉਹ ਚਿੰਤਤ ਸਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦੇਸ਼ ਵਾਸੀ ਇਕ ਖਾਲੀ ਖੋਲ ਹੋਵੇਗਾ ਜੋ ਕਦੇ ਇਕ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਰਾਸ਼ਟਰ ਸੀ। 24 ਮਈ ਦੀ ਸਵੇਰ ਨੂੰ, ਜਿਵੇਂ ਹੀ ਗਾਂਧੀ ਦਿੱਲੀ ਲਈ ਰੇਲਗੱਡੀ ਵਿੱਚ ਸਵਾਰ ਹੋਏ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਡਾ.

ਮਹਿਮੂਦ, 'ਕਾਂਗਰਸ ਨੇ ਅਮਲੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵੰਡ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਪਰ ਮੈਂ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਲੜਾਕੂ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਹਾਰੀ ਹੋਈ ਲੜਾਈ ਲੜਨ ਲਈ ਦਿੱਲੀ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ।'
ਜਦੋਂ ਰੇਲਗੱਡੀ ਕਾਨਪੁਰ ਸਟੇਸ਼ਨ 'ਤੇ ਰੁਕੀ, ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ ਘੜੀ ਉਸ ਦੇ ਸਿਰਹਾਣੇ ਦੇ ਹੇਠਾਂ ਤੋਂ ਇੱਕ ਯਾਦਗਾਰੀ ਸ਼ਿਕਾਰੀ ਦੁਆਰਾ ਚੋਰੀ ਕਰ ਲਈ ਗਈ, ਜੋ ਉਸ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਲਈ ਉਸ ਦੇ ਡੱਬੇ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਗਾਂਧੀ ਇਸ ਘੜੀ ਨਾਲ ਬਹੁਤ ਜੁੜੇ ਹੋਏ ਸਨ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਨਹਿਰੂ ਦੀ ਧੀ ਇੰਦਰਾ ਦਾ ਤੋਹਫ਼ਾ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਇਹ ਉਸਨੂੰ ਵੀਹ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਜਦੋਂ ਉਹ ਆਪਣੇ ਦਾਦਾ ਮੋਤੀ ਲਾਲ ਨਹਿਰੂ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਇਲਾਹਾਬਾਦ ਗਿਆ ਸੀ।

ਇੰਜਣ 'ਚ ਖਰਾਬੀ ਕਾਰਨ ਟਰੇਨ ਦਿੱਲੀ ਪਹੁੰਚਣ 'ਚ ਲੇਟ ਹੋ ਗਈ। ਪਟੇਲ ਅਤੇ ਨਹਿਰੂ ਅਜੇ ਮਸੂਰੀ ਤੋਂ ਵਾਪਸ ਨਹੀਂ ਆਏ ਸਨ। ਰਾਜਾਜੀ ਦਿਨ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਮਿਲੇ। ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਸ ਲਈ ਵਿਚ ਕੋਈ ਥਾਂ ਨਹੀਂ ਹੈ

Machine Translated by Google

ਭਾਰਤ ਉਸ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਕਾਰ ਲੈ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਦੇਸ਼ ਹਿੰਸਾ ਦੇ ਰਾਹ ਪੈ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਚਰਖਾ ਵੱਡੇ ਕਾਰਖਾਨੇ ਅਤੇ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਉਦਯੋਗੀਕਰਨ ਦੁਆਰਾ ਤਬਦੀਲ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ; ਇਹ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਫੌਜੀ ਸ਼ਕਤੀ ਬਣਨ ਦਾ ਟੀਚਾ ਸੀ।

ਪਰ ਇਸ ਸਭ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ, ਉਸ ਦਾ ਇਹ ਪੱਕਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਸੀ ਕਿ ਇੱਕ ਦਿਨ ਆਵੇਗਾ ਜਦੋਂ ਉਹ ਸਾਰੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਦੇਖ ਲੈਣਗੇ ਕਿ ਭਾਰਤ ਲਈ ਪੇਂਡੂ ਉਦਯੋਗਾਂ ਅਤੇ ਅਹਿੰਸਾ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਰਸਤਾ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਪਿਛਲੇ ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਇਹ ਅਫਵਾਹ ਚੱਲ ਰਹੀ ਸੀ ਕਿ 3 ਜੂਨ ਨੂੰ ਜਦੋਂ ਵਾਇਸਰਾਏ ਨੇ ਸੱਤਾ ਦੇ ਤਬਾਦਲੇ ਲਈ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਦੰਗੇ ਭੜਕ ਜਾਣਗੇ। ਬੰਗਾਲ ਤੋਂ ਖ਼ਬਰਾਂ ਵਿਚ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਬੰਗਾਲ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਦੇ ਕਈ ਵਰਕਰਾਂ ਅਤੇ ਨੇਤਾਵਾਂ ਨੇ ਕਲਕੱਤਾ ਨੂੰ ਭਾਰਤੀ ਸੰਘ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਬਣਨ ਦੀ ਬਜਾਏ ਸੁਆਹ ਕਰਨ ਦੀ ਧਮਕੀ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਕਲਕੱਤੇ ਦੀ ਲੁੱਟ-ਖਸੁੱਟ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਲਈ ਪੂਰੇ ਇਲਾਕੇ ਅਤੇ ਗਲੀਆਂ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ; ਮੁਸਲਮਾਨ ਆਪਣੇ ਅੱਗਜ਼ਨੀ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਕਮਾਂਡੋਜ਼ ਨੂੰ ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ; ਅਤੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਆਪਣੀਆਂ ਤਿਆਰੀਆਂ ਵਿਚ ਕੋਈ ਕਮੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਕੋਈ ਵੀ ਪੱਖ ਹੈਰਾਨ ਹੋਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਬਿਹਾਰ ਤੋਂ ਇੱਕ ਟੈਲੀਫੋਨ ਸੰਦੇਸ਼ ਨੇ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉੱਥੇ ਵੀ ਸਥਿਤੀ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਵਿਗੜ ਰਹੀ ਹੈ। ਇੱਕ ਸਿੰਧੀ ਮਿੱਤਰ ਨੇ ਸਿੰਧ ਤੋਂ ਉਸ ਨੂੰ ਲਿਖਿਆ ਕਿ ਉਸ ਸੂਬੇ ਦੇ ਹਿੰਦੂ ਮੌਤ ਅਤੇ ਤਬਾਹੀ ਦੇ ਸਾਏ ਹੇਠ ਜੀ ਰਹੇ ਹਨ।

ਜਦੋਂ ਗਾਂਧੀ ਉਸ ਸ਼ਾਮ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਸਭਾ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਆਪਣੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਪਰਤਿਆ, ਤਾਂ ਦੇਵਦਾਸ, ਲਕਸ਼ਮੀ ਅਤੇ ਗੋਪਾਲਕ੍ਰਿਸ਼ਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਛੋਟਾ ਪੁੱਤਰ ਅਤੇ ਨੂੰਹ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਛੋਟਾ ਪੁੱਤਰ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਗੋਪੂ ਕਹਾਉਂਦਾ ਸੀ, ਜਦੋਂ ਵੀ ਗਾਂਧੀ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦਾ ਸੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਅਭਿਆਸ ਸੀ।

ਜਿਨਾਹ, ਇਸ ਸਭ ਸਮੇਂ ਦੌਰਾਨ, ਗੈਰ-ਵਾਜਬ ਮੰਗਾਂ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਨਾਲ ਉਹ ਸੱਤਾ ਦੇ ਤਬਾਦਲੇ ਲਈ ਅੰਤਿਮ ਗੱਲਬਾਤ ਦੀ ਸਮੁੱਚੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਨੂੰ ਠੱਪ ਕਰ ਦੇਣਗੇ। ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਅਸਾਮ ਨੂੰ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਸਮੂਹ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਨ ਦੀ ਉਸਦੀ ਮੰਗ ਸੀ। ਅਸਾਮ ਵਿੱਚ ਸਿਰਫ਼ ਦੋ ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ ਵਿੱਚ ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਮੁਸਲਿਮ ਆਬਾਦੀ ਸੀ; ਇਸ ਲਈ ਜਿਨਾਹ ਦੀ ਮੰਗ ਉਸ ਬੁਨਿਆਦ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਗਈ ਜਿਸ 'ਤੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਮੀਲ ਦੀ ਦੂਰੀ 'ਤੇ ਦੋ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਬਣਾਏ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ-ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੋਵਾਂ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿਚ ਮੁਸਲਮਾਨ ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਮੌਜੂਦ ਸੀ। ਅਸਾਮ ਨੂੰ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਸਮੂਹ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਨ ਲਈ ਜਿਨਾਹ ਦਾ ਤਰਕ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੇ ਖੇਤਰਾਂ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਦੋ ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ ਵਿੱਚ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੀ ਮੌਜੂਦਗੀ ਸੀ।

ਉਸ ਨੇ ਇਹ ਸਭ ਤੋਂ ਹਾਸੋਹੀਣੀ ਮੰਗ ਮਾਊਂਟਬੈਟਨ ਦੇ ਲੰਡਨ ਰਵਾਨਾ ਹੋਣ ਤੋਂ ਚਾਰ ਦਿਨ ਬਾਅਦ ਕੀਤੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੇ ਦੋਵਾਂ ਖੰਭਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਜ਼ਮੀਨੀ ਸੰਪਰਕ ਹੋਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਅਤੇ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਕਿ ਉੱਤਰੀ ਭਾਰਤ ਤੋਂ ਪੂਰਬੀ ਅਤੇ ਪੱਛਮੀ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਨੂੰ ਜੋੜਦੇ ਹੋਏ 1000 ਮੀਲ ਲੰਬਾ ਲਾਂਘਾ ਬਣਾਇਆ ਜਾਵੇ। ਪਟੇਲ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ 'ਇੰਨੀ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਬਕਵਾਸ' ਵਜੋਂ ਦਰਸਾਇਆ ਤਾਂ ਜੋ ਗੰਭੀਰਤਾ ਨਾਲ ਨਾ ਲਿਆ ਜਾਵੇ।

Machine Translated by Google

ਜਿਨਾਹ ਦੀਆਂ ਬੇਮਿਸਾਲ ਅਤੇ ਕਦੇ ਨਾ ਖ਼ਤਮ ਹੋਣ ਵਾਲੀਆਂ ਮੰਗਾਂ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਵੰਡ ਯੋਜਨਾ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਰਵੱਈਏ ਦੇ ਕਠੋਰ ਹੋਣ, ਜੋ ਹਰ ਰਿਆਇਤ ਮੰਨਣ ਦੇ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬੇਵਕੂਫੀ ਵਿੱਚ ਵਧਦੀ ਜਾਪਦੀ ਸੀ, ਨੇ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਦੀ ਵੰਡ ਤੋਂ ਬਚਣ ਦੀ ਉਮੀਦ ਦੀ ਕਿਰਨ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀ। ਉਸਨੇ ਮਾਊਂਟਬੈਟਨ ਦੀ ਵੰਡ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਨੂੰ ਛੱਡਣ ਅਤੇ ਕੈਬਨਿਟ ਮਿਸ਼ਨ ਯੋਜਨਾ ਵੱਲ ਵਾਪਸ ਜਾਣ ਲਈ ਕਾਂਗਰਸ ਹਾਈ ਕਮਾਂਡ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕਰਨ ਦਾ ਅੰਤਮ ਯਤਨ ਕੀਤਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ 'ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸ਼ਾਂਤੀ' ਪਹਿਲ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਵਾਇਸਰਾਏ ਨੂੰ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗੱਲਬਾਤ ਕਰਨ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿ ਉਸਨੇ ਅਪੀਲ ਦੇ ਪੱਤਰ ਅਤੇ ਭਾਵਨਾ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲਾਗੂ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ ਜਿਸ 'ਤੇ ਜਿਨਾਹ ਸਹਿ-ਹਸਤਾਖਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਸੀ। ਵਾਇਸਰਾਏ ਵੀ ਬਰਾਬਰ ਦਾ ਵਚਨਬੱਧ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹ ਇਕ ਸਨਮਾਨਜਨਕ ਆਦਮੀ ਸੀ। ਜੇਕਰ ਕਾਂਗਰਸ ਕਮਜ਼ੋਰ ਨਾ ਹੁੰਦੀ, ਤਾਂ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਨੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਵਧਦੀਆਂ ਮੰਗਾਂ ਨੂੰ ਬੰਦੂਕ ਦੀ ਨੋਕ 'ਤੇ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਦੀ ਬਜਾਏ ਕਾਂਗਰਸ ਕੋਲ ਆਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਤਰਕ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਸੀ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਇਹ ਕਰਨ ਦੀ ਆਦਤ ਪੈ ਗਈ ਸੀ।

ਪ੍ਰੈਸ ਓਵਰ-ਡ੍ਰਾਈਵ ਵਿੱਚ ਸੀ; ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇੱਕ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇੱਕ ਅਟਕਲਾਂ ਵਾਲੀ ਕਹਾਣੀ ਛਾਪੀ ਕਿ ਮਾਊਂਟਬੈਟਨ ਲੰਡਨ ਤੋਂ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਕੀ ਲਿਆਏਗਾ।
ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਇਹ ਰਵੱਈਆ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਆਇਆ। ਭਾਰਤੀਆਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਿਉਂ ਮੰਨਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਿਸਮਤ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਕਹਿਣ ਜਾਂ ਕਰਨ 'ਤੇ ਟਿਕੀ ਹੋਈ ਹੈ? 26 ਮਈ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦੇ ਭਾਸ਼ਣ ਵਿੱਚ ਉਸਨੇ ਟਿੱਪਣੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਅਜ਼ਾਦੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਿਲਕੁਲ ਸਾਹਮਣੇ ਹੈ। ਇਹ ਉਹਨਾਂ ਲਈ ਇਸ ਨੂੰ ਲੈਣਾ ਸੀ, ਜਦੋਂ ਤੱਕ, ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਮੂਰਖਤਾ ਵਿੱਚ, ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਇਸਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰਨ ਦੀ ਚੋਣ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ. ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਚਿੰਤਾ ਕਿਉਂ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਕਿ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਕੈਬਨਿਟ ਜਾਂ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀਆਂ ਕੀ ਚਾਹੁੰਦੀਆਂ ਜਾਂ ਚਾਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ? 'ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਸਾਨੂੰ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇਵੇ, ਪਰ ਸਿਰਫ ਸਾਡੀ ਪਿੱਠ ਤੋਂ ਉਤਰਨਾ ਹੈ। ਇਹ ਉਹ ਕਰਨ ਦੇ ਵਾਅਦੇ ਅਧੀਨ ਹਨ। ਪਰ ਆਪਣੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਨੂੰ ਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖਣ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਰੂਪ ਦੇਣ ਲਈ, ਸਾਨੂੰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਦੇਖਣਾ ਪਵੇਗਾ.... ਅਸੀਂ ਇਕਸਾਰਤਾ ਨਾਲ ਸੋਚਣ ਤੋਂ ਅਸਮਰੱਥ ਹਾਂ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਸੱਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਕੰਮ ਭਾਰਤ ਦਾ ਨਕਸ਼ਾ ਬਦਲਣਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਜੇ ਸੰਭਵ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਸਿਰਫ਼ ਇਹ ਕਰਨਾ ਹੈ ਕਿ ਭਾਰਤ ਨੂੰ ਇੱਕ ਤਰਤੀਬਵਾਰ ਢੰਗ ਨਾਲ ਵਾਪਸ ਲੈਣਾ ਅਤੇ ਛੱਡਣਾ ਹੈ। ਪਰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਵਾਅਦਾ ਕੀਤੀ ਮਿਤੀ ਨੂੰ ਜਾਂ ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵਾਪਸ ਲੈ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਭਾਵੇਂ ਇਸਦਾ ਅਰਥ ਹਫੜਾ-ਦਫੜੀ ਦਾ ਹੋਵੇ।

'ਇਸਦਾ ਇੱਕ ਹੋਰ ਕਾਰਨ ਹੈ ਕਿ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਮੌਜੂਦਾ ਪੜਾਅ ਵਿੱਚ ਵੰਡ ਦੇ ਨਾਲ ਜਾਂ ਬਿਨਾਂ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਤਬਦੀਲੀ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਕਾਇਦ-ਏ-ਆਜ਼ਮ ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਵੱਲੋਂ ਜਾਰੀ ਸਾਂਝਾ ਬਿਆਨ ਹੈ। ਇਹ ਇੱਕ ਠੋਸ ਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਵੀ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਉਦੇਸ਼ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਹਿੰਸਾ ਨਹੀਂ ਵਰਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ।

'ਫਿਰ ਅਸੀਂ ਬੇਰਹਿਮ ਸਬਕ ਸਿੱਖ ਲਿਆ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਜੇ ਪਾਗਲ ਹਿੰਸਾ ਕਾਫ਼ੀ ਮਾਪ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਤਾਂ ਸਭ ਕੁਝ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਾ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਹਰ ਦੇਸ਼ ਭਗਤ ਅਤੇ ਨਿਸ਼ਚਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਬਰਤਾਨਵੀ ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ ਸਭ ਤੋਂ ਭੈੜੀ ਹਿੰਸਾ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਛੱਡਣ ਦੀ ਅਪੀਲ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਨੂੰ ਕੈਬਨਿਟ ਮਿਸ਼ਨ ਅਧੀਨ ਛੱਡਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

Machine Translated by Google

ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ 16 ਮਈ ਦਾ ਦਸਤਾਵੇਜ਼। ਅੱਜ, ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੀ ਮੌਜੂਦਗੀ ਵਿੱਚ, ਅਸੀਂ ਖੂਨ-ਖਰਾਬੇ, ਸਾੜ-ਫੂਕ ਅਤੇ ਹੋਰ ਵੀ ਮਾੜੇ ਅਨਸਰਾਂ ਨਾਲ ਨਿਰਾਸ਼ ਹਾਂ। ਇਸ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਲੈਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਮੈਨੂੰ ਉਮੀਦ ਹੈ, ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਇਕਸਾਰਤਾ ਨਾਲ ਸੋਚਣ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਨੂੰ ਇਕ ਰੱਖਣ, ਜਾਂ ਇਸ ਨੂੰ ਦੋ ਜਾਂ ਵੱਧ ਹਿੱਸਿਆਂ ਵਿਚ ਵੰਡਣ ਦੀ ਬੁੱਧੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਪਰ ਜੇ ਅਸੀਂ ਲੜਦੇ ਹੋਏ ਵੀ ਝੁਕੇ ਹੋਏ ਹਾਂ, ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਯਕੀਨ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਅੱਜ ਵਾਂਗ ਨਿਰਾਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੋਵਾਂਗੇ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਇਹ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਰੀ ਹਿੰਸਾ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਕੁਝ ਹੱਦ ਤੱਕ ਨਿਰਾਸ਼ਾ ਵੀ ਲੈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਉਮੀਦ ਦੇ ਉਲਟ ਉਮੀਦ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਭਾਰਤ, ਆਜ਼ਾਦ, ਦੁਨੀਆ ਨੂੰ ਹਿੰਸਾ ਦਾ ਕੋਈ ਵਾਧੂ ਸਬਕ ਨਹੀਂ ਦੇਵੇਗਾ ਜਿਸ ਨਾਲ ਇਹ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਲਗਭਗ ਮੌਤ ਦੇ ਨੇੜੇ ਹੈ।'

ਅਗਲੀ ਸ਼ਾਮ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਸਿੱਧੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਜਿਨਾਹ, ਕਾਂਗਰਸ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਅਤੇ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਚੁਣੌਤੀ ਦਿੱਤੀ। ਜਿਨਾਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਵਾਂ 'ਤੇ ਸਾਂਝੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਜਾਰੀ ਕੀਤੇ ਗਏ ਮਸ਼ਹੂਰ ਬਿਆਨ ਦਾ ਸੰਚਾਲਕ ਸੀ। ਉਸਨੂੰ ਉਸੇ ਪਲੇਟਫਾਰਮ ਤੋਂ ਉਸਦੇ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਦੇਖਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਉਹ ਆਪਣੇ ਜਨਮ ਦੀ ਧਰਤੀ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਂਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਜਾਂ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਵਿੱਚ ਮਰ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਅਤੇ ਫਿਰ ਵੀ ਜਦੋਂ ਰਾਜਧਾਨੀ ਦੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਵੀ ਅੱਗਜ਼ਨੀ ਅਤੇ ਹੱਤਿਆਵਾਂ ਜ਼ੋਰਾਂ 'ਤੇ ਸਨ, ਭਾਰਤ ਦੀ ਵੰਡ ਦੀਆਂ ਤਿਆਰੀਆਂ ਜ਼ੋਰਾਂ 'ਤੇ ਸਨ।

ਅੰਤਰਿਮ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਬਦਕਿਸਮਤੀ ਨਾਲ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਨਕਾਰਾਤਮਕ ਅਭਿਆਸ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਨ ਦੀ ਚੋਣ ਕੀਤੀ ਸੀ: ਇਸ ਦੇ ਸੰਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਅਸਪਸ਼ਟ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ, ਕਿਵੇਂ 'ਕਿਸੇ ਖਾਸ ਭਾਈਚਾਰੇ' ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੇ ਕਤਲੇਆਮ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਬਿਨਾਂ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਹ ਦਰਸਾਏ ਕਿ ਕਿਸ ਨੇ ਕਿਸ ਨੂੰ ਮਾਰਿਆ ਹੈ। ਉਹ ਕਸਾਈ ਦਾ ਨਾਂ ਲੈ ਕੇ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਨ ਦੀ ਦਲੇਰੀ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਸਨ? ਬਰਤਾਨਵੀ ਸੱਤਾ ਨੇ ਦੋਸ਼ੀ ਧਿਰ ਦਾ ਨਾਂ ਲੈ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਪੈਲੇ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਰੱਖਿਆ? ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ, ਸਾਂਝੀ ਅਪੀਲ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਜਿਨਾਹ ਨੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਆਪਣੇ ਲਈ ਕੋਈ ਰਸਤਾ ਖੁੱਲਾ ਨਹੀਂ ਛੱਡਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਠੰਡੇ ਕਾਰਨ ਦੀ ਅਪੀਲ ਰਾਹੀਂ ਗੱਲਬਾਤ ਦੀ ਉਮੀਦ ਰੱਖਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਜੇ ਉਹ ਆਪਣਾ ਰਾਹ ਰੱਖਦੇ ਤਾਂ ਸ਼ਾਂਤੀ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ, ਅਤੇ ਯਕੀਨੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਦਖਲਅੰਦਾਜ਼ੀ ਰਾਹੀਂ ਨਹੀਂ। ਜਿਨਾਹ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਸ਼ਾਂਤੀ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ-ਉਸ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਵਿੱਚ ਉਹ ਹਮੇਸ਼ਾ ਆਪਣੇ ਸਹਿਯੋਗ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦੇ ਸਕਦਾ ਸੀ-ਫਿਰ ਸਾਰੇ ਵਰਗਾਂ ਅਤੇ ਭਾਈਚਾਰਿਆਂ ਦੇ ਭਾਰਤੀ ਨੇਤਾਵਾਂ ਦੀ ਇੱਕ ਮੀਟਿੰਗ ਸੱਦਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੇ ਕਾਰਨਾਂ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਯਕੀਨ ਦਿਵਾ ਨਹੀਂ ਲੈਂਦਾ। 'ਜਿਸ ਦਿਨ ਅਸੀਂ ਭਰਾਵਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਇਕੱਠੇ ਹੋਵਾਂਗੇ ਉਹ ਦਿਨ ਭਾਰਤ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਲਾਲ ਅੱਖਰ ਦਿਨ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਸ ਲਈ ਅਸੀਂ ਜੋ ਵੀ ਫੈਸਲਾ ਲਵਾਂਗੇ ਉਹ ਇੱਕ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸਾਡਾ ਫੈਸਲਾ ਹੋਵੇਗਾ।'

ਜੇ ਉਸ ਦੀ ਧਾਰਨਾ ਦਾ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਇੱਕ ਵਾਜਬ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਸੀ, ਤਾਂ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਜਾਰੀ ਰੱਖਿਆ, ਜਿਨਾਹ ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਨੂੰ ਮਨਾਉਣ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਮੁਸ਼ਕਲ ਨਹੀਂ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ। ਭਾਵੇਂ NWFP, ਪੰਜਾਬ ਅਤੇ ਬੰਗਾਲ ਦੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਨੇ ਉਮੀਦ ਲਈ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਥਾਂ ਛੱਡੀ ਸੀ, ਪਰ ਉਹ ਹੁਣ ਇੱਕ ਖੇਡ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਸੀ। ਜਿਨਾਹ ਨੇ ਇਹ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਸੀ

Machine Translated by Google

ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਇੱਕ ਅਜਿਹਾ ਰਾਜ ਹੋਵੇਗਾ ਜਿੱਥੇ ਹਰੇਕ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਦਾ ਆਨੰਦ ਮਿਲੇਗਾ; ਜਿੱਥੇ ਉਚ-ਨੀਚ ਦਾ ਕੋਈ ਭੇਦ ਨਹੀ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਜਿੱਥੇ ਸਾਰਿਆਂ ਲਈ ਨਿਆਂ ਹੋਵੇਗਾ। ਜੇ ਸੱਚਮੁੱਚ ਅਜਿਹਾ ਹੁੰਦਾ, ਤਾਂ ਉਹ [ਗਾਂਧੀ] ਖੁਦ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੁੰਦਾ ਅਤੇ ਉਸ ਨਾਲ ਪੂਰੇ ਦੇਸ਼ ਦਾ ਦੌਰਾ ਕਰਦਾ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਦੱਸਦਾ ਕਿ ਉਹ ਸਾਰੇ ਅਜਿਹੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਿਚ ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ ਰਹਿ ਸਕਦੇ ਹਨ: 'ਉਸ [ਜਿਨਾਹ] ਨੂੰ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਸੱਤਾ ਨੂੰ ਅਪੀਲ ਨਾ ਕਰਨ ਦਿਓ ਜਾਂ ਇਸਦੇ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧੀ ਵਿਸਕਾਉਂਟ ਮਾਊਂਟਬੈਟਨ। ਬਾਅਦ ਦਾ ਕੰਮ ਸਿਰਫ ਅਗਲੇ ਸਾਲ ਜੂਨ ਦੇ ਅੰਤ ਤੱਕ ਛੱਡਣਾ ਹੈ-ਸ਼ਾਂਤੀ ਜਾਂ ਸ਼ਾਂਤੀ ਨਹੀਂ। ਥੋਪੀ ਗਈ ਸ਼ਾਂਤੀ ਕਬਰ ਦੀ ਸ਼ਾਂਤੀ ਹੋਵੇਗੀ ਜਿਸ ਤੋਂ ਸਾਰੇ ਭਾਰਤ ਅਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਰਮਸਾਰ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਨਾ ਕਿਹਾ ਜਾਵੇ ਕਿ ਗਾਂਧੀ ਮੌਕੇ 'ਤੇ ਬਹੁਤ ਦੇਰ ਨਾਲ ਆਏ ਸਨ। ਉਹ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਸ ਨੂੰ ਠੀਕ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਕਦੇ ਵੀ ਦੇਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ, ਤਲਵਾਰ ਦੀ ਤਾਕਤ ਨੂੰ ਤਰਕ ਨਾਲ ਬਦਲਣ ਵਿੱਚ ਕਦੇ ਵੀ ਦੇਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਨੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਨੂੰ ਅਸਥਾਈ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪਾਗਲ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਭਾਰਤ 'ਤੇ ਥੋਪਣ ਦੀ ਹਿੰਮਤ ਕੀਤੀ।'

ਜਿਨਾਹ ਨੇ ਅਪੀਲ ਵੱਲ ਮੂੰਹ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ; ਉਹ ਜਾਣਦਾ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਕੋਲ ਕਾਂਗਰਸੀ ਆਗੂ ਹਨ ਅਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਕਿਸੇ ਵੀ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ ਉਸ ਦਾ ਪੱਖਪਾਤ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਅਲੱਗ-ਥਲੱਗ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਦੇ ਬੋਲਾਂ ਤੋਂ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਕਿਉਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਮਾਊਂਟਬੈਟਨ ਨੇ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕੀਤੀ ਕਿ ਉਹ ਘਟਨਾ ਵਾਲੀ ਥਾਂ 'ਤੇ ਬਹੁਤ ਦੇਰ ਨਾਲ ਪਹੁੰਚਿਆ ਸੀ, ਜਦੋਂ ਵੰਡ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕੋਈ ਵੀ ਹੱਲ ਦੋਵਾਂ ਪਾਰਟੀਆਂ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰਯੋਗ ਨਹੀਂ ਬਣਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ, ਅਤੇ ਕਾਂਗਰਸ ਮੁਸ਼ਕਲ ਰਸਤਾ ਲੈਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਸੱਤਾ ਵਿੱਚ ਆਉਣ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ, ਕਾਂਗਰਸ ਕਾਨੂੰਨ ਅਤੇ ਵਿਵਸਥਾ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਲਈ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਈ ਗਈ ਮਸ਼ੀਨਰੀ 'ਤੇ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਭਰੋਸਾ ਕਰਦੀ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ਰਿਆਸਤਾਂ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਣ ਲਈ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਦੇ ਚੰਗੇ ਦਫਤਰਾਂ ਦੀ ਲੋੜ ਸੀ। ਉਹ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸ ਗੱਲ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਸਨ ਕਿ ਮਾਊਂਟਬੈਟਨ ਲੰਡਨ ਤੋਂ ਕੀ ਵਾਪਸ ਲਿਆਏਗਾ। ਗਾਂਧੀ ਇੱਕ ਅਜਿਹਾ ਵਿਅਕਤੀ ਸੀ ਜਿਸਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਲੋੜ ਪੈਣ 'ਤੇ ਵਰਤਣਾ ਪੈਂਦਾ ਸੀ, ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਕਥਨਾਂ ਨੂੰ ਗੰਭੀਰਤਾ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਲਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ; ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਵੇਂ ਬਪਤਿਸਮਾ-ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰੀਅਰ ਦੇ ਸਿਆਸਤਦਾਨਾਂ ਲਈ, ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਅਤੇ ਦਰਸ਼ਨ ਹੁਣ ਅਮਲੀ ਜਾਂ ਯਥਾਰਥਵਾਦੀ ਨਹੀਂ ਰਹੇ ਸਨ। ਜਨਤਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਸ ਲਈ ਹਮਦਰਦੀ ਦਿਖਾਈ, ਨਿੱਜੀ ਤੌਰ' ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਸ ਦਾ ਮਜ਼ਾਕ ਉਡਾਇਆ।

29 ਮਈ ਨੂੰ, ਸਵੇਰ ਦੀ ਸੈਰ ਦੌਰਾਨ, ਇੱਕ ਸਹਿ-ਕਰਮਚਾਰੀ ਨੇ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਕਿਹਾ: 'ਤੁਸੀਂ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਤਰਕ ਦੀ ਅਪੀਲ ਕਰਕੇ ਪੂਰਾ ਭਾਰਤ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਿੱਚ ਬਦਲ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੋਈ ਇਤਰਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ, ਪਰ ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਇੱਕ ਇੰਚ ਵੀ ਨਹੀਂ ਛੱਡਿਆ ਜਾਵੇਗਾ। ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਐਲਾਨ 'ਤੇ ਕਾਇਮ ਰਹੇ ਹੋ। ਪਰ ਕੀ ਵਰਕਿੰਗ ਕਮੇਟੀ ਉਸ ਸਿਧਾਂਤ 'ਤੇ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ? ਉਹ ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਅੱਗੇ ਝੁਕ ਰਹੇ ਹਨ। ਤੁਸੀਂ ਸਾਨੂੰ "ਭਾਰਤ ਛੱਡੋ" ਦਾ ਨਾਹਰਾ ਦਿੱਤਾ; ਤੁਸੀਂ ਸਾਡੀਆਂ ਲੜਾਈਆਂ ਲੜੀਆਂ; ਪਰ ਫੈਸਲੇ ਦੀ ਘੜੀ ਵਿੱਚ, ਮੈਂ ਲੱਭਦਾ ਹਾਂ, ਤੁਸੀਂ ਤਸਵੀਰ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਹੋ. ਤੁਹਾਨੂੰ ਅਤੇ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਜਾਣ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।'

ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ, 'ਅੱਜ ਮੇਰੀ ਗੱਲ ਕੌਣ ਸੁਣਦਾ ਹੈ?' ਜਿਸ 'ਤੇ ਸਹਿ-ਕਰਮਚਾਰੀ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ, 'ਨੇਤਾ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਪਰ ਲੋਕ ਤੁਹਾਡੇ ਪਿੱਛੇ ਹਨ।' ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਫਿਰ ਅੱਗੇ ਕਿਹਾ, 'ਉਹ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਮੈਨੂੰ ਹਿਮਾਲਿਆ ਨੂੰ ਰਿਟਾਇਰ ਹੋਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।

Machine Translated by Google

ਹਰ ਕੋਈ ਮੇਰੀਆਂ ਫੋਟੋਆਂ ਅਤੇ ਬੁੱਤਾਂ ਨੂੰ ਹਾਰ ਪਾਉਣ ਲਈ ਉਤਾਵਲਾ ਹੈ। ਕੋਈ ਵੀ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਮੇਰਾ ਪਿੱਛਾ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ।'

ਸਹਿ-ਕਰਮਚਾਰੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਉਹ ਅੱਜ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਪਹਿਲਾਂ ਕਰਨਾ ਪਏਗਾ,' ਜਿਸ 'ਤੇ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ, 'ਚੰਗਾ ਕੀ ਹੈ? ਕੌਣ ਜਾਣਦਾ ਹੈ, ਕੀ ਮੈਂ ਫਿਰ ਜਿਉਂਦਾ ਰਹਾਂਗਾ? ਸਵਾਲ ਇਹ ਹੈ: ਅੱਜ ਅਸੀਂ ਕੀ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ? ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਪੂਰਵ ਸੰਧਿਆ 'ਤੇ ਅਸੀਂ ਓਨੇ ਹੀ ਵੰਡੇ ਹੋਏ ਹਾਂ ਜਿੰਨਾ ਅਸੀਂ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਲੜਾਈ ਵਿਚ ਜੁੜੇ ਹੋਏ ਸੀ। ਸੱਤਾ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਨਿਰਾਸ਼ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।'

ਮਾਊਂਟਬੈਟਨ ਦੀ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਵਿੱਚ ਵਾਪਸੀ ਦੇ ਨਾਲ, ਘਟਨਾਵਾਂ ਦੀ ਰਫ਼ਤਾਰ ਤੇਜ਼ ਹੋ ਗਈ। 31 ਮਈ ਨੂੰ ਰਾਜਿੰਦਰ ਬਾਬੂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਸਵੇਰ ਦੀ ਸੈਰ ਦੌਰਾਨ ਗਾਂਧੀ ਨਾਲ ਸੰਖੇਪ ਗੱਲਬਾਤ ਕੀਤੀ। CWC ਦੀ ਉਸ ਦੁਪਹਿਰ ਨੂੰ ਮੀਟਿੰਗ ਹੋਣੀ ਸੀ। ਕਾਂਗਰਸੀ ਨੇਤਾਵਾਂ ਨੇ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਕਿ, ਸਾਰੀਆਂ ਪਾਰਟੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਵੰਡ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨ ਨਾਲ, ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਂਤੀ ਵਾਪਸ ਆ ਜਾਵੇਗੀ। ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਇਸ ਸੋਚ ਬਾਰੇ ਗੰਭੀਰ ਸ਼ੰਕੇ ਸਨ; ਉਹ ਇਸ ਗੱਲ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਸ਼ਾਂਤੀ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਵੰਡ ਦੀ ਕਿਸੇ ਵੀ ਗੱਲ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ; ਸ਼ਾਂਤੀ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵੰਡ ਘਾਤਕ ਹੋਵੇਗੀ। ਜਿਵੇਂ-ਜਿਵੇਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਵਿਕਸਿਤ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਸਨ, ਵੰਡ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਘੱਟ-ਗਿਣਤੀਆਂ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਦੇ ਯੋਗ ਨਹੀਂ ਹੋਣਗੀਆਂ। ਵੰਡਣ ਵਾਲੀ ਰੇਖਾ ਦੇ ਦੋਵਾਂ ਪਾਸਿਆਂ ਤੋਂ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀਆਂ ਦਾ ਵੱਡੇ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਨਿਕਾਸ ਹੋਵੇਗਾ ਜਿਸ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਹਫੜਾ-ਦਫੜੀ ਅਤੇ ਅਟੱਲ ਖੂਨ-ਖਰਾਬਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਕਾਬੂ ਵਿਚ ਰੱਖਣਾ ਅਸੰਭਵ ਤੋਂ ਅਗਲਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਖ਼ਾਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਤੁਰ ਜਾਣ ਦੀ ਉਡੀਕ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਨਿਰਾਸ਼ਾ ਭਰੀ ਆਵਾਜ਼ ਵਿਚ ਕਿਹਾ, 'ਤਾਂ ਮਹਾਤਮਾ ਜੀ, ਹੁਣ ਤੁਸੀਂ ਸਾਨੂੰ ਪਾਕਿਸਤਾਨੀ ਮੰਨੋਗੇ? ਫਰੰਟੀਅਰ ਪ੍ਰੋਵਿੰਸ ਅਤੇ ਬਲੋਚਿਸਤਾਨ ਨੂੰ ਭਿਆਨਕ ਸਥਿਤੀ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਪੈ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੇ ਕਿ ਕੀ ਕਰਨਾ ਹੈ।'

ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ, 'ਅਹਿੰਸਾ ਕੋਈ ਨਿਰਾਸ਼ਾ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੀ। ਇਹ ਤੁਹਾਡੇ ਅਤੇ ਖੁਦਾਈ ਖਿਦਮਤਗਾਰਾਂ ਲਈ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਦੀ ਘੜੀ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਐਲਾਨ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹੋ ਕਿ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਅਸਵੀਕਾਰਨਯੋਗ ਹੈ ਅਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਹਾਦਰੀ ਕਰਦਾ ਹੈ। "ਕਰੋ ਜਾਂ ਮਰੋ" ਦਾ ਵਾਅਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਲਈ ਕੀ ਡਰ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ? ਜਿਵੇਂ ਹੀ ਹਾਲਾਤ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦਿੰਦੇ ਹਨ, ਫਰੰਟੀਅਰ ਜਾਣ ਦਾ ਮੇਰਾ ਇਰਾਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਪਾਸਪੋਰਟ ਨਹੀਂ ਕੱਢਾਂਗਾ ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਂ ਵੰਡ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦਾ। ਅਤੇ ਜੇਕਰ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਕੋਈ ਮੈਨੂੰ ਮਾਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਮੈਂ ਮਾਰਿਆ ਜਾਣ ਵਿੱਚ ਖੁਸ਼ੀ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਾਂਗਾ। ਜੇਕਰ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਹੋਂਦ 'ਚ ਆਇਆ ਤਾਂ ਮੇਰੀ ਜਗ੍ਹਾ ਪਾਕਿਸਤਾਨ 'ਚ ਹੋਵੇਗੀ।'

ਉਸ ਸ਼ਾਮ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਸਭਾ ਦੌਰਾਨ, ਜਦੋਂ ਕੁਰਾਨ ਦੀਆਂ ਆਇਤਾਂ ਦਾ ਪਾਠ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਪੱਛਮੀ ਕੱਪੜੇ ਪਹਿਨੇ ਇੱਕ ਨੌਜਵਾਨ ਉੱਠਿਆ ਅਤੇ ਚੀਕਣ ਲੱਗਾ, 'ਜਿਨਾਹ ਨੂੰ ਕੈਦ ਕਰੋ, ਕੁਰਾਨ ਦਾ ਪਾਠ ਕਰਨਾ ਬੰਦ ਕਰੋ, ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਵਿਰੁੱਧ ਜੰਗ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕਰੋ।' ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਜਦੋਂ ਇੱਕ ਜ਼ੋਰਾਸਟ੍ਰੀਅਨ ਦੀ ਨਮਾਜ਼ ਪੜ੍ਹੀ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ, ਉਹ ਮੁਸਲਿਮ ਵਿਰੋਧੀ ਅਤੇ ਜਿਨਾਹ ਵਿਰੋਧੀ ਨਾਅਰੇ ਲਗਾਉਂਦਾ ਰਿਹਾ। ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਵਿਚ ਵਿਘਨ ਪਾਇਆ ਅਤੇ ਵਲੰਟੀਅਰਾਂ ਨੂੰ ਨੌਜਵਾਨ 'ਤੇ ਸਖ਼ਤ ਨਾ ਹੋਣ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ।

ਇਸ ਸਮੇਂ ਆਲ ਇੰਡੀਆ ਰੇਡੀਓ ਗਾਂਧੀ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਸਭਾਵਾਂ ਨੂੰ ਟੇਪ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਉਸ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਸਭਾ ਦੀ ਰਿਕਾਰਡਿੰਗ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਕਈ ਵਾਰ ਸੁਣਿਆ ਹੈ

Machine Translated by Google

ਵੱਧ ਆਦਮੀ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਡਰਾਉਣੀ ਤੀਬਰਤਾ ਹੈ, ਪਰ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਸ਼ਾਂਤ ਅਤੇ ਤਰਕਪੂਰਨ ਜਵਾਬ ਨਾਲ ਮੇਲ ਖਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਹੇਕਲਰ ਬਹੁਤ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਣਦੇ ਸਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਾਰਨ ਲਈ ਜਨਤਾ ਦੀ ਹਮਦਰਦੀ ਕਿਵੇਂ ਇਕੱਠੀ ਕਰਨੀ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕੁਰਾਨ ਦੇ ਪਾਠਾਂ 'ਤੇ ਇਤਰਾਜ਼ ਉਠਾਇਆ ਸੀ, ਪਰ ਇਹ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ। ਇਸ ਲਈ ਹਿੰਦੂ ਕੱਟੜਪੰਥੀਆਂ, ਆਰਐਸਐਸ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਨੇ ਆਪਣੀ ਰਣਨੀਤੀ ਬਦਲ ਲਈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹੁਣ ਜਿਨਾਹ ਦੀ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀ ਅਤੇ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਤੋਂ ਬਦਲਾ ਲੈਣ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਲੋਕ ਸਨ, ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਵੀ ਹੋਵੇ, ਜੋ ਇਹਨਾਂ ਮੰਗਾਂ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕਰਦੇ।

ਘਟਨਾਵਾਂ ਦੇ ਮੋੜ ਤੋਂ ਗਾਂਧੀ ਬਹੁਤ ਨਿਰਾਸ਼ ਹੋ ਗਿਆ ਅਤੇ ਤਣਾਅ ਅਤੇ ਚਿੰਤਾ ਨੇ ਉਸ 'ਤੇ ਆਪਣਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾਉਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਉਸ ਦੁਪਹਿਰ ਨੂੰ ਵਰਕਿੰਗ ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਦੀ ਗੱਲਬਾਤ ਦੌਰਾਨ ਵਰਤੀਆਂ ਜਾਣ ਵਾਲੀਆਂ ਰਣਨੀਤੀਆਂ 'ਤੇ ਚਰਚਾ ਕਰਨ ਲਈ ਦੁਬਾਰਾ ਮੀਟਿੰਗ ਕੀਤੀ। ਉਹ ਸਾਰੇ ਇੱਕ ਨੁਕਤੇ 'ਤੇ ਇੱਕਮਤ ਸਨ - ਵੰਡ ਅਟੱਲ ਸੀ। ਇਹ 2 ਜੂਨ 1947 ਨੂੰ ਸੀ ਜਦੋਂ ਮਾਊਂਟਬੈਟਨ ਨੇ ਭਾਰਤੀ ਪਾਰਟੀਆਂ ਨੂੰ ਮਿਲਣਾ ਸੀ ਅਤੇ ਸੱਤਾ ਦੇ ਤਬਾਦਲੇ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਦਾ ਖੁਲਾਸਾ ਕਰਨਾ ਸੀ ਜੋ ਉਹ ਲੰਡਨ ਤੋਂ ਵਾਪਸ ਲਿਆਇਆ ਸੀ। ਉਹ ਭਾਰਤੀਆਂ ਨੂੰ ਤਿੰਨ ਵਿਕਲਪ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ: ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੈਬਨਿਟ ਮਿਸ਼ਨ ਯੋਜਨਾ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਅੰਤਮ ਕੋਸ਼ਿਸ਼, ਜਿਸ ਨੂੰ ਉਸਨੇ ਨਿੱਜੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਕਿ ਸਵੀਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ; HMG ਦੀ ਵੰਡ ਯੋਜਨਾ; ਅਤੇ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਮੌਜੂਦਾ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਸੱਤਾ ਦੇ ਤਬਾਦਲੇ ਦੀ ਯੋਜਨਾ। ਇਸ ਤਹਿਤ ਸੂਬਾਈ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਨੂੰ ਮੌਜੂਦਾ ਸੂਬਾਈ ਸਰਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਕੇਂਦਰੀ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਨੂੰ ਮੌਜੂਦਾ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਸੌਂਪਿਆ ਜਾਵੇਗਾ। ਇਹ ਇਕਪਾਸੜ ਕਾਰਵਾਈ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਵੀ ਇਹ ਸਵਾਲ ਕਰਨ ਜਾਂ ਚੁਣੌਤੀ ਦੇਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਤਬਾਦਲਾ ਕਿੱਥੇ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।

ਭਾਰਤੀ ਆਗੂ ਸਵੇਰੇ 10 ਵਜੇ ਵਾਇਸਰਾਏ ਹਾਊਸ ਵਿੱਚ ਇਕੱਠੇ ਹੋਏ। ਕਾਂਗਰਸ ਦੀ ਨੁਮਾਇੰਦਗੀ ਪਟੇਲ, ਨਹਿਰੂ ਅਤੇ ਕ੍ਰਿਪਲਾਨੀ ਨੇ ਕੀਤੀ; ਜਿਨਾਹ, ਲਿਆਕਤ ਅਲੀ ਅਤੇ ਰਬ ਨਿਸ਼ਤਰ ਦੁਆਰਾ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ। ਜਿਨਾਹ ਨੇ ਕ੍ਰਿਪਲਾਨੀ ਦੀ ਮੌਜੂਦਗੀ 'ਤੇ ਇਤਰਾਜ਼ ਜਤਾਇਆ ਸੀ - ਇਹ ਕਾਂਗਰਸੀ ਨੇਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਕਰਨ ਦੀ ਚਾਲ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਉਸਦੇ ਇਤਰਾਜ਼ ਨੂੰ ਖਾਰਜ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ, ਕਿਉਂਕਿ ਕ੍ਰਿਪਲਾਨੀ ਨੂੰ, ਕਾਂਗਰਸ ਪ੍ਰਧਾਨ ਵਜੋਂ ਮੀਟਿੰਗ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਦਾ ਪੂਰਾ ਅਧਿਕਾਰ ਸੀ, ਜਿਨਾਹ ਨੇ ਕ੍ਰਿਪਲਾਨੀ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਨ ਲਈ ਰਬ ਨਿਸ਼ਤਰ ਨੂੰ ਨਾਮਜ਼ਦ ਕੀਤਾ। ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਨੁਮਾਇੰਦਗੀ ਸਰਦਾਰ ਬਲਦੇਵ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕੀਤੀ।

ਮਾਊਂਟਬੈਟਨ ਨੇ ਮੀਟਿੰਗ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਕੈਬਨਿਟ ਮਿਸ਼ਨ ਯੋਜਨਾ ਦੀ ਰਸਮੀ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਕੀਤੀ, ਜਿਨਾਹ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ਵਾਪਸ ਲੈ ਲਈ ਗਈ। ਅੱਗੇ, ਮਾਊਂਟਬੈਟਨ ਨੇ ਐਚਐਮਜੀ ਦੀ ਵੰਡ ਯੋਜਨਾ ਦਾ ਪਰਦਾਫਾਸ਼ ਕੀਤਾ ਜੋ ਉਹ ਲੰਡਨ ਤੋਂ ਵਾਪਸ ਲਿਆਇਆ ਸੀ। ਇਸ ਨੇ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ਕੀਤੀ: (1) ਮੁਸਲਿਮ ਬਹੁ-ਗਿਣਤੀ ਵਾਲੇ ਸੂਬਿਆਂ ਲਈ ਇੱਕ ਵੱਖਰੀ ਸੰਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਜੋ ਮੌਜੂਦਾ ਸੰਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਸਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਦੁਆਰਾ ਪੰਜਾਬ ਅਤੇ ਬੰਗਾਲ ਦੀ ਵੰਡ ਦੇ ਨਾਲ।

Machine Translated by Google

ਹਿੰਦੂ ਅਤੇ ਮੁਸਲਿਮ ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਵਾਲੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ ਲਈ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾਵਾਂ ਦੀ ਵੋਟਿੰਗ।

(2) ਬੰਗਾਲ ਦੇ ਵੰਡੇ ਜਾਣ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿੱਚ, ਸਿਲਹਟ ਵਿੱਚ ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਕਰਨ ਲਈ ਇੱਕ ਜਨਮਤ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਇਹ ਕਿਸ ਪ੍ਰਾਂਤ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਹੋਵੇਗਾ - ਪੂਰਬੀ ਬੰਗਾਲ ਜਾਂ ਅਸਾਮ।

(3) ਉੱਤਰ-ਪੱਛਮੀ ਸਰਹੱਦੀ ਸੂਬੇ ਵਿਚ ਸੱਤਾ ਵਿਚਲੇ ਮੰਤਰਾਲੇ ਨੂੰ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਕੀਤੇ ਬਿਨਾਂ, ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿ ਦੋ ਸੰਵਿਧਾਨ ਸਭਾਵਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਹੜੀਆਂ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾਵਾਂ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਵੇਗਾ, ਲਈ ਜਨਮਤ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਕਰਵਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ।

(4) ਸਿੰਧ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਸਧਾਰਨ ਬਹੁਮਤ ਵੋਟ ਦੁਆਰਾ ਫੈਸਲਾ ਕਰੇਗੀ
ਇਹ ਭਾਰਤ ਦੇ ਕਿਸ ਹਿੱਸੇ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਹੋਵੇਗਾ।

(5) ਕਿਉਂਕਿ ਬਲੋਚਿਸਤਾਨ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਵਿਧੀ ਭਾਰਤੀ ਪਾਰਟੀਆਂ ਨਾਲ ਸਲਾਹ ਕਰਕੇ ਵਾਇਸਰਾਏ ਉੱਤੇ ਛੱਡ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ।

(6) ਵੰਡ ਦਾ ਅੰਤਿਮ ਰੂਪ ਇੱਕ ਸੀਮਾ ਦੁਆਰਾ ਤੈਅ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ
ਇਸ ਮਕਸਦ ਲਈ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

(7) ਅੰਤਰਿਮ ਸਰਕਾਰ ਵਿੱਚ ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਕੋਈ ਤਬਦੀਲੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਅਲਹਿਦਗੀ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਜਦੋਂ ਦੋ ਸਰਕਾਰਾਂ ਸਾਰੇ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਵਿੱਚ ਪੂਰੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਨਾਲ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ।

(8) ਸੱਤਾ ਦੇ ਜਲਦੀ ਤੋਂ ਜਲਦੀ ਤਬਾਦਲੇ ਲਈ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਭਾਰਤੀ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀਆਂ ਦੀ ਇੱਛਾ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਲਈ, ਸੱਤਾ ਇੱਕ ਭਾਰਤੀ ਸਰਕਾਰ ਜਾਂ ਸਰਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਡੋਮੀਨੀਅਨ ਸਟੇਟਸ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਪਹਿਲਾਂ ਦੀ ਮਿਤੀ 'ਤੇ ਤਬਦੀਲ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ।

(9) ਡੋਮੀਨੀਅਨ ਸਟੇਟਸ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਭਾਰਤੀ ਸੰਵਿਧਾਨ ਸਭਾਵਾਂ ਦੇ ਸਹੀ ਸਮੇਂ 'ਤੇ ਫੈਸਲਾ ਕਰਨ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀ ਪੱਖਪਾਤ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਵੇਗੀ ਕਿ ਕੀ ਭਾਰਤ ਦਾ ਉਹ ਹਿੱਸਾ ਜਿਸ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਅਧਿਕਾਰ ਹੈ, ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਰਾਸ਼ਟਰਮੰਡਲ ਵਿਚ ਰਹੇਗਾ ਜਾਂ ਨਹੀਂ।

(10) ਰਿਆਸਤਾਂ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਕੈਬਿਨੇਟ ਮਿਸ਼ਨ ਯੋਜਨਾ ਦੇ ਤਹਿਤ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਰਹੇਗੀ।

ਵਾਇਸਰਾਏ ਨੇ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਤਰੀਕ ਅੱਗੇ ਵਧੇਗੀ। ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਉਸਨੇ ਨਾਟਕੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਰਵਾਨਗੀ ਦੀ ਤਾਰੀਖ ਨੂੰ ਅਗਾਂਹਵਧੂ ਕਰਕੇ ਅਗਸਤ 1947 ਤੱਕ ਅੱਗੇ ਲਿਆਂਦਾ ਸੀ।

ਕਾਂਗਰਸ ਨੇਤਾਵਾਂ ਨੇ ਇਸ ਸ਼ਰਤ 'ਤੇ ਇਸ ਯੋਜਨਾ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਇਹ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ਜਿਨਾਹ ਅਤੇ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਦੁਆਰਾ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਬਦਲਾਅ ਦੇ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰ ਲਈ ਗਈ ਸੀ। ਕਾਂਗਰਸੀ ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਆਗੂ ਉਸੇ ਸ਼ਾਮ ਲਿਖਤੀ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਆਪਣਾ ਅੰਤਿਮ ਫੈਸਲਾ ਸੁਣਾਉਣ ਲਈ ਸਹਿਮਤ ਹੋ ਗਏ। ਜਿਨਾਹ ਨੇ, ਹਾਲਾਂਕਿ, ਕਿਹਾ ਕਿ ਸਿਰਫ ਲੀਗ ਦੀ ਪੂਰੀ ਕੌਂਸਲ ਹੀ ਵੰਡ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ 'ਤੇ ਫੈਸਲਾ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਅਤੇ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਦੀ ਕੌਂਸਲ ਨੂੰ ਬੁਲਾਉਣ ਲਈ ਕੁਝ ਦਿਨ ਲੱਗ ਜਾਣਗੇ। ਕੇਵਲ

Machine Translated by Google

ਵਚਨਬੱਧਤਾ ਉਹ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਸੀ - ਅਤੇ ਇਹ ਸਿਰਫ ਉਸਦੇ ਨਿੱਜੀ ਹਿੱਸੇ 'ਤੇ - ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਉਸਦੀ 'ਯੋਜਨਾ ਨੂੰ ਤਬਾਹ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਈ ਇੱਛਾ ਨਹੀਂ ਸੀ'।

ਦੁਪਹਿਰ 12.30 ਵਜੇ ਗਾਂਧੀ ਵਾਇਸਰਾਏ ਨਾਲ ਮੁਲਾਕਾਤ ਲਈ ਆਏ। ਇਹ ਵਾਇਸਰਾਏ ਦੇ ਹਿੱਸੇ 'ਤੇ ਸਿਰਫ਼ ਇੱਕ ਸ਼ਿਸ਼ਟਾਚਾਰੀ ਰਸਮ ਸੀ; ਭਾਵੇਂ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਕੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂ ਸੁਝਾਅ ਦਿੱਤਾ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਟਿੱਪਣੀਆਂ ਦਾ ਹੁਣ ਕੋਈ ਅਰਥ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ। ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਵੀ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਪਤਾ ਸੀ, ਅਤੇ ਉਸ ਨੇ ਇਸ ਤੱਥ ਤੋਂ ਅਸਤੀਫਾ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। 2 ਜੂਨ ਦਾ ਦਿਨ ਸੋਮਵਾਰ ਸੀ - ਗਾਂਧੀ ਦਾ ਹਫ਼ਤਾਵਾਰੀ ਚੁੱਪ ਦਾ ਦਿਨ। ਉਸਨੇ ਕਾਗਜ਼ਾਂ ਦੀਆਂ ਸਲਿੱਪਾਂ 'ਤੇ ਲਿਖ ਕੇ ਸਭ ਕੁਝ ਦੱਸ ਦਿੱਤਾ ਜੋ ਫਿਰ ਵਾਇਸਰਾਏ ਨੂੰ ਭੇਜੇ ਗਏ ਸਨ। ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਦੇ ਇੱਕ ਹਿੱਸੇ ਅਤੇ ਵਾਇਸਰਾਏ ਦੇ ਅਮਲੇ ਨੇ ਵੰਡ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਨੂੰ ਇੱਕ ਭਿਆਨਕ ਧਮਕੀ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਯਕੀਨ ਸੀ ਕਿ ਗਾਂਧੀ ਕਾਂਗਰਸ ਤੋਂ ਵੱਖ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਵੰਡ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਇੱਕ ਜਨ ਅੰਦੋਲਨ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕਰੇਗਾ; ਇਸ ਨਾਲ ਵਾਇਸਰਾਏ ਦੇ ਸਟਾਫ਼ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਵ੍ਹਾਈਟਹਾਲ ਵਿੱਚ ਵੀ ਬਹੁਤ ਘਬਰਾਹਟ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਈ ਸੀ। ਇਹ ਮੁਲਾਕਾਤ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਕਿਰਿਆ ਦਾ ਪਤਾ ਲਗਾਉਣ ਅਤੇ ਇਹ ਪਤਾ ਲਗਾਉਣ ਲਈ ਸੀ ਕਿ ਕੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਡਰ ਦੀ ਕੋਈ ਯੋਗਤਾ ਸੀ। ਗਾਂਧੀ ਦਾ ਅਜਿਹਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਕਾਂਗਰਸ ਨੇਤਾਵਾਂ ਤੋਂ ਸਫਲਤਾਪੂਰਵਕ ਅਲੱਗ-ਥਲੱਗ ਕਰਨ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ, ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਬਸਤੀਵਾਦੀ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਅਤੇ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਸਰਕਾਰ ਅਜੇ ਵੀ ਡਰੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਪਰ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਿਆਸੀ ਸਹਿਯੋਗੀਆਂ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਮੂਡ ਦਾ ਪਤਾ ਲਗਾ ਲਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹ ਜਾਣਦੇ ਸਨ ਕਿ ਉਸ ਭਿਆਨਕ ਮੋੜ 'ਤੇ ਉਹ ਇਕੱਲੇ ਖੜ੍ਹੇ ਸਨ। ਵਾਇਸਰਾਏ ਦੇ ਡਰ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਉਸਨੇ ਲਿਖਿਆ: 'ਮੈਨੂੰ ਅਫਸੋਸ ਹੈ, ਮੈਂ ਬੋਲ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ। ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਸੋਮਵਾਰ ਦੀ ਚੁੱਪ ਬਾਰੇ ਫੈਸਲਾ ਲਿਆ, ਤਾਂ ਮੈਂ ਦੋ ਅਪਵਾਦ ਰਾਖਵੇਂ ਰੱਖੇ, ਭਾਵ, ਜ਼ਰੂਰੀ ਮਾਮਲਿਆਂ 'ਤੇ ਉੱਚ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕਰਨ ਜਾਂ ਬਿਮਾਰ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਹਾਜ਼ਰੀ ਬਾਰੇ। ਪਰ ਮੈਂ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਕਿ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਚੁੱਪ ਤੋੜਾਂ।

ਵਾਇਸਰਾਏ ਦੇ ਇਸ ਡਰ ਬਾਰੇ ਪੁੱਛ-ਗਿੱਛ ਦਾ ਜਵਾਬ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਕਿ ਗਾਂਧੀ ਵੰਡ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਲਈ ਮੁਸੀਬਤ ਪੈਦਾ ਕਰੇਗਾ, ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਲਿਖਿਆ: 'ਕੀ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਭਾਸ਼ਣਾਂ ਦੌਰਾਨ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿਰੁੱਧ ਇੱਕ ਸ਼ਬਦ ਕਿਹਾ ਹੈ? ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਮੰਨਦੇ ਹੋ ਕਿ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਤਾਂ ਤੁਹਾਡੀ ਚੇਤਾਵਨੀ ਬੇਲੋੜੀ ਹੈ। 'ਇੱਕ ਜਾਂ ਦੋ ਚੀਜ਼ਾਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਮੈਂ ਗੱਲ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਅੱਜ ਨਹੀਂ। ਜੇਕਰ ਅਸੀਂ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਦੁਬਾਰਾ ਮਿਲਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਮੈਂ ਗੱਲ ਕਰਾਂਗਾ।

ਕਾਂਗਰਸ ਪ੍ਰਧਾਨ ਦੁਆਰਾ ਵਾਇਸਰਾਏ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਿਤ ਇੱਕ ਪੱਤਰ ਦੁਆਰਾ ਉਸ ਰਾਤ ਸੀਡਬਲਯੂਸੀ ਦੇ ਅੰਤਮ ਫੈਸਲੇ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਲਿਖਿਆ: 'ਅਸੀਂ 16 ਮਈ, 1946 ਦੇ ਕੈਬਨਿਟ ਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਬਿਆਨ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ 6 ਦਸੰਬਰ, 1946 ਦੀ ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰ ਲਿਆ। ਅਸੀਂ ਅਜੇ ਵੀ ਉਸ ਯੋਜਨਾ ਦਾ ਪਾਲਣ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹਾਂ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਅਸੀਂ ਉਸ ਯੋਜਨਾ ਦੀ ਇੱਕ ਪਰਿਵਰਤਨ ਵਜੋਂ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹਾਂ ਜੋ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਹੁਣ ਬਣਾਏ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਮਹਾਰਾਜ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀਆਂ ਤਜਵੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹਾਂ, ਮੇਰੀ ਕਮੇਟੀ ਇਸ ਗੱਲ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਅੰਤਮ ਸਮਝੌਤੇ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਅਜਿਹਾ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਹ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦਾ ਹੈ

Machine Translated by Google

ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਅਤੇ ਇੱਕ ਸਪੱਸ਼ਟ ਸਮਝ ਹੈ ਕਿ ਅੱਗੇ ਕੋਈ ਦਾਅਵਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

ਹਾਲਾਂਕਿ, ਕੈਬਨਿਟ ਮਿਸ਼ਨ ਯੋਜਨਾ ਦੇ ਸਮੇਂ ਜੋ ਕੁਝ ਵਾਪਰਿਆ ਸੀ, ਉਸ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ, ਜਦੋਂ ਲਾਰਡ ਵੇਵਲ ਨੇ ਲਿਖਤੀ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਉਚਿਤ ਗਾਰੰਟੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੇ ਬਿਨਾਂ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਨੂੰ ਅੰਤਰਿਮ ਸਰਕਾਰ ਵਿੱਚ ਲਿਆਂਦਾ ਸੀ, ਵਰਕਿੰਗ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਪੱਤਰ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ: 'ਕਾਫ਼ੀ ਗਲਤਫਹਿਮੀ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਅਤੀਤ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਭਵਿੱਖ ਵਿੱਚ ਇਸ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ, ਇਹਨਾਂ ਪ੍ਰਸਤਾਵਾਂ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਲਿਖਤੀ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸਪੱਸ਼ਟ ਬਿਆਨ ਹੋਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ।

ਰਾਸ਼ਟਰਮੰਡਲ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਦੇ ਸਵਾਲ ਅਤੇ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਸਰਕਾਰ ਨਾਲ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਗਠਜੋੜ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਕਿਸੇ ਇਕਾਈ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਦੇ ਸਵਾਲ 'ਤੇ, ਇਸ ਮੁੱਦੇ 'ਤੇ ਠੋਸ ਸਟੈਂਡ ਲੈਣ ਦੀ ਬਜਾਏ, ਕਾਂਗਰਸ ਪ੍ਰਧਾਨ ਦੇ ਪੱਤਰ ਵਿਚ ਇਹ ਦਰਸਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਲੜਨ ਦੀ ਇੱਛਾ ਨੇ ਇਸ ਦੀ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਨੂੰ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਸੀ: 'ਇਹ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਜਾਪਦਾ ਹੈ। ਅਣਚਾਹੇ ਅਤੇ ਸੰਭਾਵਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਟਕਰਾਅ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜੇਕਰ ਭਾਰਤੀ ਸੰਘ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਵੱਖ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਹਿੱਸਿਆਂ ਨਾਲ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵੱਖਰੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਹੋਣ। ਇਸ ਲਈ ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਅਜਿਹੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਘਟਨਾਕ੍ਰਮ ਲਈ ਪਾਰਟੀਆਂ ਦੀ ਸਹਿਮਤੀ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦੇ। ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਕਾਂਗਰਸ ਪ੍ਰਧਾਨ ਦੇ ਪੱਤਰ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ: 'ਅਸੀਂ ਇੱਕ ਸੰਯੁਕਤ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲਾਂ ਵਾਂਗ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਸਾਨੂੰ ਪੂਰਾ ਭਰੋਸਾ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਵਰਤਮਾਨ ਜਜ਼ਬਾਤ ਘੱਟ ਜਾਣਗੇ, ਸਾਡੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਹੀ ਪਰਿਪੇਖ ਵਿੱਚ ਦੇਖਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸਾਰੇ ਹਿੱਸਿਆਂ ਦਾ ਇੱਕ ਇੱਛੁਕ ਸੰਘ ਇਸ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਹੋਵੇਗਾ।

ਜਿਨਾਹ ਦੇ ਲਿਖਤੀ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਲੀਗ ਦਾ ਜਵਾਬ ਦੇਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰਨ ਨਾਲ ਵਾਇਸਰਾਏ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਅੱਧੀ ਰਾਤ ਦੀ ਮੀਟਿੰਗ ਵਿੱਚ ਝਗੜਾ ਹੋ ਗਿਆ, ਜਿਸਦਾ ਲਾਰਡ ਇਸਮਏ ਹੀ ਗਵਾਹ ਸੀ। ਇਸ ਮੀਟਿੰਗ ਨੇ ਦਿਖਾਇਆ ਕਿ ਜਿਨਾਹ ਨੂੰ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਬਸਤੀਵਾਦੀ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਦੇ ਟੇਢੇ ਸਮਰਥਨ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਸਾਰੇ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿੰਨਾ ਭਰੋਸਾ ਸੀ, ਕਿ ਉਹ ਮਾਊਂਟਬੈਟਨ ਦੁਆਰਾ ਜਾਰੀ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਗੰਭੀਰ ਧਮਕੀਆਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਅਟੱਲ ਰਹਿ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਵੰਡ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਬਾਰੇ ਲਿਖਤੀ ਜਵਾਬ ਦੇਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰਨ 'ਤੇ ਵਾਇਸਰਾਏ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਚੇਤਾਵਨੀ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਜੇ ਉਹ ਆਪਣੀ ਮਨਮਰਜ਼ੀ ਨਾਲ ਜਾਰੀ ਰਿਹਾ, ਤਾਂ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਲਾਗੂ ਹੋਣ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਸੱਤਾ ਤਬਦੀਲ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਜਿਨਾਹ ਨੇ ਵਾਇਸਰਾਏ ਦੀ ਬੁਖਲਾਹਟ ਨੂੰ ਬੇਪਰਵਾਹੀ ਨਾਲ ਕਿਹਾ, 'ਜੋ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।' ਅਖੀਰ ਮਾਊਂਟਬੈਟਨ ਨੇ ਆਪਣਾ ਆਖਰੀ 'ਗੁਪਤ ਹਥਿਆਰ' ਖੋਲ੍ਹ ਦਿੱਤਾ। ਇਹ ਵਿੰਸਟਨ ਚਰਚਿਲ ਦਾ ਇੱਕ ਸੁਨੇਹਾ ਸੀ, ਜੋ ਇੱਕ ਆਖਰੀ ਉਪਾਅ ਵਜੋਂ ਦਿੱਤਾ ਜਾਣਾ ਸੀ। ਸੰਦੇਸ਼ ਧੁੰਦਲਾ ਸੀ: ਜੇ ਜਿਨਾਹ ਇਸ ਯੋਜਨਾ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਇਸ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨ ਵਿਚ ਰੁਕਾਵਟ ਪਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਹ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੇ ਉਸ ਦੇ ਸੁਪਨੇ ਦੀ ਮੌਤ ਦੀ ਘੰਟੀ ਵੱਜੇਗਾ। ਜਿਨਾਹ ਨੇ ਕੋਈ ਭਾਵਨਾ ਨਹੀਂ ਦਿਖਾਈ। ਸਿਰਫ ਪ੍ਰਤੀਕਰਮ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਅਗਲੀ ਸਵੇਰ ਨੇਤਾਵਾਂ ਦੀ ਕਾਨਫਰੰਸ ਦੌਰਾਨ ਜਦੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੰਡ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ ਗਿਆ, ਤਾਂ ਉਸਨੇ ਸਿਰ ਹਿਲਾ ਦਿੱਤਾ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰ ਲਿਆ ਗਿਆ। ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਕੌਂਸਲ ਦੀ ਫਿਰ 9 ਜੂਨ ਨੂੰ ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ ਵਿਖੇ ਮੀਟਿੰਗ ਹੋਈ

Machine Translated by Google

ਜਿਨਾਹ ਦੀ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਹੇਠ ਅਤੇ, ਪੰਜਾਬ ਅਤੇ ਬੰਗਾਲ ਦੀ ਵੰਡ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, 'ਸ਼ਾਂਤੀ ਅਤੇ ਸ਼ਾਂਤੀ' ਦੇ ਹਿੱਤ ਵਿਚ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਨੂੰ 'ਸਮਝੌਤੇ ਵਜੋਂ' ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨ ਦਾ ਮਤਾ ਪਾਸ ਕੀਤਾ।

3 ਜੂਨ ਦੀ ਸਵੇਰ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਸੈਰ ਦੌਰਾਨ, ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਰਾਜੇਂਦਰ ਬਾਬੂ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਕੀ ਉਹ ਹੁਣ ਬਿਹਾਰ ਪਰਤ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਬਾਅਦ ਵਾਲੇ ਨੇ ਇਹ ਮਹਿਸੂਸ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਮੌਜੂਦਗੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਵਿਚ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸੀ, 'ਜੇਕਰ ਸਿਰਫ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਖਾਨ ਲਈ', ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੁਪਤ ਰੂਪ ਵਿਚ ਇਹ ਸੁਝਾਅ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਕਿ NWFP ਦੀ ਕਿਸਮਤ ਦੇ ਸਵਾਲ 'ਤੇ ਸਾਰੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਅਜੇ ਵੀ ਹਫੜਾ-ਦਫੜੀ ਵਿਚ ਵਿਗੜ ਸਕਦੀ ਹੈ' ਦੇਰ ਨਾਲ ਹੈ। ਦੇਖਿਆ,'

ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਟਿੱਪਣੀ ਕੀਤੀ, 'ਮੈਂ ਬਹੁਤ ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ ਚਿੜ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ। ਇਸਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਹੁਣ ਜ਼ਿਆਦਾ ਦੇਰ ਤੱਕ ਨਹੀਂ ਜੀ ਸਕਦਾ। ਪਰ ਮੇਰਾ ਰੱਬ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦਿਨੋ-ਦਿਨ ਡੂੰਘਾ ਹੁੰਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਕੇਵਲ ਉਹ ਹੀ ਮੇਰਾ ਸੱਚਾ ਮਿੱਤਰ ਅਤੇ ਸਾਥੀ ਹੈ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਛੋਟੇ ਤੋਂ ਛੋਟੇ ਪ੍ਰਾਣੀਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਛੱਡਦਾ।'

'ਸਾਰੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਵਿੱਚ,' ਉਸਨੇ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ, 'ਦਿਨ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਵੰਡ ਦੀ ਯੋਜਨਾ 'ਤੇ ਅੰਤਮ ਮੋਹਰ ਲਗਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ। ਪਰ ਭਾਵੇਂ ਮੈਂ ਇਸ ਵਿਚਾਰ ਨੂੰ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਵਿਚ ਇਕੱਲਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹਾਂ, ਮੈਂ ਦੁਹਰਾਉਂਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਭਾਰਤ ਦੀ ਵੰਡ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਭਵਿੱਖ ਨੂੰ ਨੁਕਸਾਨ ਪਹੁੰਚਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। 150 ਸਾਲਾਂ ਦੀ ਗੁਲਾਮੀ ਖਤਮ ਹੋਣ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ, ਪਰ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਇਹ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦਾ ਕਿ ਆਜ਼ਾਦੀ ਇੰਨੀ ਦੇਰ ਤੱਕ ਰਹੇਗੀ। ਇਹ ਸੋਚ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਦੁੱਖ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਵੰਡ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਵਿਚ ਮੈਨੂੰ ਬੁਰਾਈ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਦਿਸਦਾ। ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨੇ ਮੇਰੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨੂੰ ਅੰਨ੍ਹਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਤਾਂ ਕਿ ਮੈਂ ਕਮਜ਼ੋਰਾਂ ਦੀ ਅਹਿੰਸਾ ਨੂੰ ਗਲਤ ਸਮਝ ਲਿਆ - ਜੋ ਮੈਂ ਹੁਣ ਇੱਕ ਗਲਤ ਨਾਮ ਅਤੇ ਵਿਰੋਧਾਭਾਸ ਦੇਖ ਰਿਹਾ ਹਾਂ - ਸੱਚੀ ਅਹਿੰਸਾ ਲਈ, ਉਸਨੇ ਮੈਨੂੰ ਦੁਬਾਰਾ ਅੰਨ੍ਹਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ. ਜੇਕਰ ਅਜਿਹਾ ਸਾਬਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਖੁਸ਼ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ।'

ਸ਼ਾਮ ਦੀ ਸੈਰ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਜਦੋਂ ਉਹ ਗਰਮ ਪਾਣੀ ਦੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਵਿੱਚ ਪੈਰ ਭਿੱਜ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਰਾਜਕੁਮਾਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਕੌਰ ਨੇ ਆ ਕੇ ਉਸਨੂੰ ਖ਼ਬਰ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਤਿੰਨੋਂ ਪਾਰਟੀਆਂ, ਕਾਂਗਰਸ, ਲੀਗ ਅਤੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਯੋਜਨਾ 'ਤੇ ਦਸਤਖਤ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਹਨ। ਲੀਗ ਹੋਰ ਕੁਝ ਵੀ ਸਵੀਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗੀ; ਇਸ ਲਈ ਕਾਂਗਰਸ ਕੋਲ ਵੰਡ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਚਾਰਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਬਿਨਾਂ ਟਿੱਪਣੀ ਸੁਣੀ ਖ਼ਬਰ; ਆਖਰਕਾਰ ਉਸਨੇ ਰਾਹਤ ਦਾ ਸਾਹ ਲਿਆ। 'ਪਰਮਾਤਮਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰੇ, ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬੁੱਧੀ ਦੇਵੇ,' ਉਸਨੇ ਘੁਸਰ-ਮੁਸਰ ਕੀਤੀ। ਉਸੇ ਰਾਤ, ਫੈਸਲਾ ਏ.ਆਈ.ਆਰ. 'ਤੇ ਪ੍ਰਸਾਰਿਤ ਹੋਇਆ; 'ਭਾਰਤ ਦੀ ਵੰਡ ਹੋਵੇਗੀ'। ਇਹ ਐਲਾਨ ਨਹਿਰੂ, ਜਿਨਾਹ ਅਤੇ ਬਲਦੇਵ ਸਿੰਘ ਦੇ ਸੰਬੋਧਨਾਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹੋਇਆ। ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭਾਰਤ ਦੇ ਭਵਿੱਖ ਅਤੇ ਆਜ਼ਾਦੀ ਬਾਰੇ ਦੁਬਿਧਾ ਖਤਮ ਹੋ ਗਈ। ਇਸ ਨੇ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਆਪਣੇ ਪਿਆਰੇ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਸਾਰੀਆਂ ਔਕੜਾਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਇਕਜੁੱਟ ਰੱਖਣ ਦੇ ਸੁਪਨੇ ਨੂੰ ਵੀ ਤਬਾਹ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਭਾਰਤ ਅਜ਼ਾਦ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ, ਪਰ ਇਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵਿਚ ਪਾੜ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

ਇਸ ਸਮੇਂ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਨਾਲ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਨਾ ਸਿਆਸਤਦਾਨ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਲੋਕ, ਭਾਰਤ ਨੂੰ ਇਕਜੁੱਟ ਰੱਖਣ, ਲੀਗ ਦੀ ਹਿੰਸਾ ਅਤੇ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਨਿਮਰ ਸਮਰਪਣ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਲੜਨ ਲਈ ਅੰਦੋਲਨ ਚਲਾਉਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਸਨ। ਕਈ

Machine Translated by Google

ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਹ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਗਾਂਧੀ ਦੁਆਰਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਧੋਖਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸਨੇ ਚੁੱਪਚਾਪ ਵੰਡ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਟਾਲਣ ਲਈ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਪਰ ਕਿਸੇ ਨੇ ਵੀ ਬਟਵਾਰੇ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਸੁਤੰਤਰ ਅੰਦੋਲਨ ਨਹੀਂ ਚਲਾਇਆ।
ਹਿੰਦੂ ਦੱਖਣਪੰਥੀ ਅਤੇ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਅਤੇ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਦੇ ਸਵੈ-ਘੋਸ਼ਿਤ ਦੇਸ਼ਭਗਤਾਂ ਨੇ ਇਸ ਵੰਡ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਇੱਕ ਵਾਰ ਵੀ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਿਸਨੂੰ ਉਹ ਸੱਠ ਸਾਲਾਂ ਬਾਅਦ, ਇੱਕ ਘੋਰ ਵਿਸ਼ਵਾਸਘਾਤ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਿਰਫ਼ ਇਹੀ ਕੀਤਾ ਕਿ ਆਪਣੇ ਸਾਰੇ ਸਮਰਥਕਾਂ ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦਾ ਜਸ਼ਨ ਨਾ ਮਨਾਉਣ ਦਾ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ। ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਦਿਵਸ 'ਤੇ ਮੱਧ ਮੁੰਬਈ ਦੇ ਸ਼ਿਵਾਜੀ ਪਾਰਕ ਸਥਿਤ ਆਪਣੇ ਘਰ ਦੀ ਛੱਤ 'ਤੇ ਤਿਰੰਗਾ ਲਹਿਰਾਉਣ ਵਾਲੇ ਇਕੋ-ਇਕ ਨੇਤਾ ਵੀਡੀ ਸਾਵਰਕਰ ਸਨ। ਉਸ ਦੇ ਦੇਸ਼ ਭਗਤੀ ਦੇ ਕੰਮ ਲਈ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਦੇ ਸਹਿਯੋਗੀਆਂ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਅਤੇ ਬਾਈਕਾਟ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਪਿਆ।

ਅੰਤਮ ਵੰਡ ਯੋਜਨਾ 'ਤੇ ਸਿਆਹੀ ਸੁੱਕਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ, ਹਸਤਾਖਰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਰੁੱਝੇ ਹੋਏ ਸਨ। NWFP ਹੁਣ ਸਾਰੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਦਾ ਕੇਂਦਰ ਸੀ। ਪਠਾਣਾਂ ਦਾ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਤੋਂ ਅਟੱਲ ਇਨਕਾਰ ਜਿਨਾਹ ਲਈ ਇੱਕ ਵੱਡੀ ਚਿੰਤਾ ਸੀ। ਵੰਡ ਯੋਜਨਾ ਦੇ ਤਹਿਤ NWFP ਭਾਰਤ ਦੇ ਨਾਲ ਰਹਿਣ ਲਈ ਵੋਟ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਜੇ ਅਜਿਹਾ ਹੋਇਆ, ਤਾਂ ਇਹ ਸੰਭਾਵਨਾ ਸੀ ਕਿ ਸਿੰਧ, ਜਾਂ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਸਿੰਧ ਦੇ ਹਿੰਦੂ-ਭਾਗ ਵਾਲੇ ਹਿੱਸੇ ਵੀ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਨਾ ਹੋਣ ਦੀ ਚੋਣ ਕਰਨਗੇ, ਜਿਨਾਹ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਇਕ ਹਿੱਸਾ ਅਤੇ ਪੂਰੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਵਿਚ ਬਲੋਚਿਸਤਾਨ, ਭਾਰਤੀ ਸੂਬਿਆਂ ਨਾਲ ਘਿਰਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। . ਉਸ ਨੇ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਕਿ ਜੇ ਅਜਿਹਾ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ ਨਵੀਂ ਹਾਲਤ ਨਹੀਂ ਬਚੇਗੀ। ਇਸ ਲਈ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਡਾ.

ਖਾਨ ਸਾਹਬ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸੂਬੇ 'ਤੇ ਦਹਿਸ਼ਤ ਦਾ ਰਾਜ ਮਚਾ ਦਿੱਤਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਇਹ ਵੀ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਸੂਬੇ ਦੇ ਭਵਿੱਖ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕਰਨ ਲਈ ਪ੍ਰਸਤਾਵਿਤ ਰਾਏਸ਼ੁਮਾਰੀ ਉਥੋਂ ਦੀ ਕਾਂਗਰਸ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਬਰਖਾਸਤ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹੀ ਕਰਵਾਈ ਜਾਵੇ। ਅਜੀਬ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ ਦੀ ਕਾਂਗਰਸ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਖਾਨ ਭਰਾਵਾਂ ਦੀਆਂ ਬੇਨਤੀਆਂ ਪ੍ਰਤੀ ਅਵੇਸਲੀ ਸੀ। ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਬਸਤੀਵਾਦੀ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਅਤੇ ਵਾਇਸਰਾਏ ਨਾਲ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ 'ਤੇ ਭਾਰੀ ਉਤਰਨ ਦੀ ਬਜਾਏ, ਪਟੇਲ ਅਤੇ ਨਹਿਰੂ ਨੇ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ; ਉਹ NWFP ਦੀ ਕਿਸਮਤ ਬਾਰੇ ਬੇਫਿਕਰ ਜਾਪਦੇ ਸਨ। ਪਟੇਲ ਨੇ ਗਾਂਧੀ ਨਾਲ ਬਹਿਸ ਕੀਤੀ ਕਿ ਖਾਨ ਭਰਾ 'ਹੁਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੂਬੇ ਵਿਚ ਤਾਕਤਵਰ ਨਹੀਂ ਰਹੇ। ਗਾਂਧੀ ਤੋਂ ਇਹ ਉਮੀਦ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਸਿਆਸੀ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ਾਂ ਅਤੇ ਇਕ-ਦੂਜੇ ਦੀ ਖੇਡ ਖੇਡਣਗੇ, ਪਰ ਪਟੇਲ ਅਤੇ ਨਹਿਰੂ ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਨੂੰ ਇਕਜੁੱਟ ਰੱਖਣ ਦੇ ਇਸ ਮੌਕੇ ਨੂੰ ਪਛਾਣਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ। ਜੇਕਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਨਾਲ ਬਣੇ ਰਹਿਣ ਦੀ ਲੜਾਈ ਵਿੱਚ ਪਠਾਣਾਂ ਦਾ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਸਮਰਥਨ ਕੀਤਾ ਹੁੰਦਾ, ਤਾਂ ਉਹ ਸ਼ਾਇਦ ਇੱਕ ਲੜੀ ਪ੍ਰਤੀਕਿਰਿਆ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਜੋ ਸਿੰਧ ਵਿੱਚ ਦੁਹਰਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ, ਉਸ ਸਮੇਂ ਜਿਨਾਹ ਕੋਲ ਜੋ ਰਿਹਾ ਉਹ ਦੇਸ਼ ਨਾਲੋਂ ਵਧੇਰੇ ਰਿਆਸਤ ਵਰਗਾ ਸੀ।

Machine Translated by Google

ਜਦੋਂ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਨੇ NWFP ਵਿੱਚ ਹਿੰਸਾ ਦੀ ਇੱਕ ਲਹਿਰ ਫੈਲਾਈ, ਤਾਂ ਲੀਗ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਲਈ ਬਸਤੀਵਾਦੀ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਦੀ ਦੋਗਲੀ ਅਤੇ ਟੇਢੀ ਹਮਾਇਤ ਨੇ ਡਾ. ਖਾਨ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਘੇਰ ਲਿਆ। ਜਦੋਂ ਤੋਂ ਮੁਸੀਬਤ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਲੱਗੀ, ਗਵਰਨਰ, ਸਰ ਓਲਾਫ ਕੈਰੋ, ਸੂਬੇ ਨੂੰ ਲੀਗ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕਰਨ ਲਈ ਦ੍ਰਿੜ ਜਾਪਦਾ ਸੀ। ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਕਾਬੂ ਕਰਨ ਅਤੇ ਮੁਸੀਬਤ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ 'ਤੇ ਸ਼ਿਕੰਜਾ ਕੱਸਣ ਲਈ ਲੋਕਤੰਤਰੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਚੁਣੀ ਗਈ ਸਰਕਾਰ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦੀ ਬਜਾਏ, ਰਾਜਪਾਲ ਨੇ ਮੰਤਰਾਲੇ ਨੂੰ ਬਰਖਾਸਤ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ। ਆਪਣੇ ਮੰਤਰੀਆਂ ਨਾਲ ਮੀਟਿੰਗ ਦੌਰਾਨ ਉਸ ਨੇ ਕਾਂਗਰਸ ਨਾਲ ਹੋਣ ਦਾ ਦੋਸ਼ ਲਾਇਆ। ਉਸਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, ਉਹਨਾਂ ਦਾ-ਮੁਸਲਿਮ-ਕਾਂਗਰਸ ਨਾਲ ਕੋਈ ਸਮਾਨਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ; ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਧਰਮ-ਪ੍ਰਬੰਧਕਾਂ-ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਨਾਲ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਉਸਨੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਬਰਖਾਸਤ ਕਰਨ ਦੀ ਧਮਕੀ ਦਿੱਤੀ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਉਹ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਨਾਲ ਗੱਠਜੋੜ ਕਰਨ ਲਈ ਸਹਿਮਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ।

ਹੰਕਾਰੀ ਪਠਾਨ ਇੰਨੀ ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ ਕੁਚਲਣ ਵਾਲੇ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਰਾਜਪਾਲ ਨੂੰ ਉਸ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਬੁਰਾ ਕਰਨ ਦੀ ਹਿੰਮਤ ਕੀਤੀ।

ਜਦੋਂ ਨਵੇਂ ਵਾਇਸਰਾਏ ਨੇ ਅਹੁਦਾ ਸੰਭਾਲਿਆ, ਕੈਰੋ ਨੇ ਸੂਬਾਈ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਬਰਖਾਸਤ ਕਰਨ ਲਈ ਉਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ। ਉਸਨੇ ਸੂਬੇ ਵਿੱਚ ਅਮਨ-ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਅਤੇ ਸੂਬਾਈ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਆਮ ਬਣਾਉਣ ਵਿੱਚ ਅਸਮਰੱਥਾ ਨੂੰ ਬਰਖਾਸਤਗੀ ਲਈ ਕਾਫ਼ੀ ਕਾਰਨ ਦੱਸਿਆ। ਅਪ੍ਰੈਲ ਵਿੱਚ, ਜਦੋਂ ਵਾਇਸਰਾਏ ਨੇ NWFP ਦਾ ਦੌਰਾ ਕੀਤਾ, ਕੈਰੋ ਨੇ ਨਵੀਆਂ ਚੋਣਾਂ ਲਈ ਇੱਕ ਮਜ਼ਬੂਤ ਪਿਚ ਬਣਾਇਆ। ਇਹ ਅਜੀਬੋ-ਗਰੀਬ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਇਕ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਕਾਂਗਰਸ ਨੇ ਚੋਣ ਜਿੱਤੀ ਸੀ। ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੇ ਮੁੱਦੇ 'ਤੇ ਚੋਣਾਂ ਲੜੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ; ਲੀਗ ਨੇ ਇੱਕ ਸੁਤੰਤਰ ਮੁਸਲਿਮ ਹੋਮਲੈਂਡ ਦੀ ਮੰਗ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਸਖ਼ਤ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਅਤੇ ਫਿਰ ਵੀ 38 ਮੁਸਲਿਮ ਸੀਟਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਾਂਗਰਸ ਨੇ 21 ਸੀਟਾਂ ਜਿੱਤੀਆਂ, ਇਸ ਨੇ ਸਾਰੀਆਂ ਨੌਂ ਹਿੰਦੂ ਸੀਟਾਂ ਅਤੇ ਤਿੰਨ ਸਿੱਖ ਸੀਟਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਦੋ ਜਿੱਤੀਆਂ।

ਨਤੀਜਾ ਇਹ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਾਂਗਰਸ ਨੇ ਤਿੰਨਾਂ ਭਾਈਚਾਰਿਆਂ ਵਿੱਚ ਸਵੀਕਾਰਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲਈ ਸੀ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਕੁੱਲ ਮਿਲਾ ਕੇ ਮਾਮੂਲੀ ਸੀਟਾਂ ਜਿੱਤਣ ਵਿੱਚ ਕਾਮਯਾਬ ਰਹੀ ਸੀ ਅਤੇ ਇਹ ਸਿਰਫ਼ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਵਿੱਚ ਸੀ।

ਪੇਸ਼ਾਵਰ ਪਹੁੰਚਣ 'ਤੇ, ਵਾਇਸਰਾਏ ਨੇ ਗਵਰਨਰ ਡਾ. ਖਾਨ ਸਾਹਬ ਅਤੇ ਚਾਰ ਮੰਤਰੀਆਂ ਦੀ ਕੈਬਨਿਟ ਨਾਲ ਮੀਟਿੰਗ ਕੀਤੀ। ਇਸ ਮੁਲਾਕਾਤ ਦੌਰਾਨ ਡਾਕਟਰ ਖਾਨ ਸਾਹਬ ਅਤੇ ਸਰ ਓਲਾਫ ਕੈਰੋ ਵਿਚਕਾਰ ਸਖ਼ਤ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਅਦਾਨ-ਪ੍ਰਦਾਨ ਹੋਇਆ।

ਨਿੱਜੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮਾਊਂਟਬੈਟਨ ਨੇ ਡਾ: ਖਾਨ ਸਾਹਬ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਅਨੁਸਾਰ, ਸੂਬੇ ਵਿਚ ਨਵੀਂ ਚੋਣ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਜਿਨਾਹ ਨੇ ਉਸ ਨਾਲ ਵਾਅਦਾ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ, ਨਵੀਂ ਚੋਣ ਹੋਣ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿਚ, ਉਹ ਲੀਗ ਦੁਆਰਾ ਸਪਾਂਸਰਡ 'ਡਾਇਰੈਕਟ ਐਕਸ਼ਨ' ਨੂੰ ਬੰਦ ਕਰ ਦੇਵੇਗਾ, ਅਤੇ ਕੋਈ ਹਿੰਸਾ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ। ਵਾਇਸਰਾਏ ਨੇ ਖਾਨ ਸਾਹਬ ਨੂੰ ਭਰੋਸਾ ਦਿਵਾਇਆ ਕਿ ਉਸਨੇ ਲੀਗ ਲਈ ਕੋਈ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਵਚਨਬੱਧਤਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਉਸਨੇ ਅੱਗੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਸਨੇ ਜਿਨਾਹ ਨੂੰ ਦ੍ਰਿੜਤਾ ਨਾਲ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਹਿੰਸਾ ਨਾਲ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਝੱਲਿਆ ਜਾਵੇਗਾ।

ਉਸੇ ਦਿਨ ਦਿੱਲੀ ਵਿਖੇ ਜਿਨਾਹ ਨਾਲ ਕੀਤੇ ਵਾਅਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਸ.

Machine Translated by Google

ਮਾਊਂਟਬੈਟਨ ਨੇ 'ਡਾਇਰੈਕਟ ਐਕਸ਼ਨ' ਅੰਦੋਲਨ ਦੌਰਾਨ ਹਿੰਸਾ ਭੜਕਾਉਣ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਲਈ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਾਰੇ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਨੇਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਰਿਹਾਅ ਕਰਨ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ।

ਅਗਲੇ ਦਿਨ, ਵਾਪਸੀ ਦੀ ਯਾਤਰਾ 'ਤੇ, ਵਾਇਸਰਾਏ ਅਤੇ ਉਸਦੀ ਪਤਨੀ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਰਾਵਲਪਿੰਡੀ ਵਿਖੇ ਲੀਗ ਦੀ 'ਡਾਇਰੈਕਟ ਐਕਸ਼ਨ' ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਦੇਖਣ ਨੂੰ ਮਿਲੇ। ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਹਿੰਦੂ ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਕੁਆਰਟਰਾਂ ਵਿੱਚ ਹੋਈ ਤਬਾਹੀ, ਪ੍ਰੈਸ ਅਟੈਚੀ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ, 'ਜੰਗ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਅੱਗ-ਬੰਬ ਦੇ ਛਾਪਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਪੈਦਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ' ਸੀ। ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਮੁਸਲਮਾਨ 'ਆਪਣੇ ਆਪ ਤੋਂ ਕਾਫ਼ੀ ਖੁਸ਼' ਜਾਪਦੇ ਸਨ। ਜਦੋਂ ਕਿ ਮਾਊਂਟਬੈਟਨ, ਐਚ.ਐਮ.ਜੀ. ਅਤੇ ਬਸਤੀਵਾਦੀ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਦੁਹਰਾਉਂਦੇ ਰਹੇ ਕਿ ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ, ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਨੇ ਆਪਣੀ ਹਿੰਸਾ ਦੀ ਤੀਬਰਤਾ ਨੂੰ ਵਧਾਇਆ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਮੰਗਾਂ ਨੂੰ ਖਤਰੇ ਵਿੱਚ ਪਾਉਣ ਦੀ ਬਜਾਏ, ਇੱਕ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇੱਕ ਅਸਾਧਾਰਣ ਰਿਆਇਤਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਫਰੰਟੀਅਰ ਵਿੱਚ 'ਸਿੱਧੀ ਕਾਰਵਾਈ' ਮੁਹਿੰਮ ਨੂੰ ਕਦੇ ਵੀ ਬੰਦ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ 7 ਮਈ ਨੂੰ ਜਿਨਾਹ ਨੇ ਇੱਕ ਬਿਆਨ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਸਨੇ ਫਰੰਟੀਅਰ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਦੇ ਅੰਦੋਲਨ ਨੂੰ ਜਾਰੀ ਰੱਖਣ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਨੂੰ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਦਿੱਤੀ।

ਕੈਰੋ ਕਾਂਗਰਸ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਬਰਖਾਸਤ ਕਰਨ ਅਤੇ ਸੂਬੇ ਵਿਚ ਨਵੀਆਂ ਚੋਣਾਂ ਕਰਵਾਉਣ ਲਈ ਇੰਨੀ ਅਡੋਲ ਕਿਉਂ ਸੀ? ਉਸਨੇ ਦਲੀਲ ਦਿੱਤੀ ਕਿ 'ਪੂਰੇ ਸੂਬੇ ਵਿੱਚ ਹਿੰਸਕ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ' ਮੰਤਰਾਲੇ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦੀ ਕਮੀ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਖ਼ਾਨ ਨੇ ਜੋਸ਼ ਭਰਿਆ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ। ਦੂਜੇ ਵਿਸ਼ਵ ਯੁੱਧ ਦੇ ਛੇ ਸਾਲਾਂ ਦੌਰਾਨ ਸਰਹੱਦੀ ਸੂਬੇ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਮੁਸੀਬਤ ਨਹੀਂ ਆਈ। ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਉਦੋਂ ਸ਼ਾਂਤੀ ਦੀ ਲੋੜ ਸੀ ਅਤੇ ਸ਼ਾਂਤੀ ਸੀ। ਅਤੇ ਹੁਣ, ਜਦੋਂ ਕਿ NWFP ਵਿੱਚ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਸੱਤਾ ਵੇਖ ਰਹੀ ਸੀ, ਸੈਂਕੜੇ ਲੋਕ ਮਾਰੇ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ ਅਤੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਬੇਘਰ ਹੋ ਗਏ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੰਤਰੀਆਂ ਨੇ ਜੋ ਠੋਸ ਕਦਮ ਚੁੱਕਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਸੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹਟਾਉਣ ਦੀ ਬਜਾਏ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹਟਾਉਣ ਦੇ ਬਹਾਨੇ ਵਜੋਂ ਕੁਧਰਮ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਉਹ ਭਾਰੀ ਬਹੁਮਤ ਨਾਲ ਸੱਤਾ ਵਿੱਚ ਵਾਪਸ ਆਏ ਸਨ ਅਤੇ ਅਜੇ ਵੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਬਹੁਮਤ ਹਾਸਲ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ! 4 ਮਈ 1947 ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਤੋਂ ਜਾਰੀ ਇੱਕ ਬਿਆਨ ਵਿੱਚ, ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਜਨਰਲ ਸਕੱਤਰ ਅਚਾਰੀਆ ਜੁਗਲ ਕਿਸ਼ੋਰ ਅਤੇ ਦੀਵਾਨ ਚਮਨਲਾਲ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਹਿਰੂ ਨੇ ਸਰਹੱਦੀ ਸੂਬੇ ਵਿੱਚ ਭੇਜਿਆ ਸੀ, ਨੇ ਦੱਸਿਆ: 'ਅਸੀਂ ਹਾਲ ਹੀ ਵਿੱਚ ਸਰਹੱਦੀ ਸੂਬੇ ਦੇ ਦੌਰੇ ਤੋਂ ਵਾਪਸ ਆਏ ਹਾਂ ਅਤੇ ਜੋ ਅਸੀਂ ਦੇਖਿਆ ਹੈ ਉਸ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਮਾਪ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੈਰਾਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਸ਼ੱਕ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਦੇ ਪੈਰੋਕਾਰਾਂ ਨੇ ਮੰਤਰਾਲੇ ਦੇ ਕੰਮਕਾਜ ਨੂੰ ਅਸੰਭਵ ਬਣਾਉਣ ਦੇ ਮੁੱਖ ਉਦੇਸ਼ ਨਾਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਅੱਤਿਆਚਾਰੀ ਤਰੀਕਿਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਸਾਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਵਿਚ ਕੋਈ ਸ਼ੱਕ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਗਵਰਨਰ ਦੀ ਪਾਰਟੀ ਕਹਿ ਸਕਦੇ ਹਾਂ, ਨੇ ਸਿੱਧੇ ਜਾਂ ਅਸਿੱਧੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਹੱਲਾਸ਼ੇਰੀ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਕਾਨੂੰਨ ਤੋੜਨ ਵਾਲੇ। ਇਹ ਇੱਕ ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਭੇਤ ਹੈ ਕਿ ਮੌਜੂਦਾ ਰਾਜਪਾਲ ਮੰਤਰਾਲੇ ਦਾ ਪੱਖ ਨਹੀਂ ਲੈਂਦੇ। ਆਪਣੇ ਅਹੁਦੇ 'ਤੇ ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ, ਜੋ ਕਿ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਵਿਭਾਗ ਦਾ ਮੁਖੀ ਵੀ ਹੈ, ਮੰਤਰਾਲੇ ਦੇ ਕੰਮ ਵਿੱਚ ਗੰਭੀਰਤਾ ਨਾਲ ਰੁਕਾਵਟ ਪਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ

Machine Translated by Google

ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨਿਕ ਅਧਿਕਾਰੀ ਦੋਹਰੀ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਨਾਗਰਿਕ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਕ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਸਿਆਸੀ ਏਜੰਟ ਵੀ।

ਡੇਰਾ ਇਸਮਾਈਲ ਖ਼ਾਨ ਵਿੱਚ ਵਾਪਰੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਸਾਡੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਖੋਲ੍ਹਣ ਵਾਲੀਆਂ ਸਨ। ਲੀਗ ਅੰਦੋਲਨ ਅਮਲੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਫਿੱਕਾ ਪੈ ਗਿਆ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਚਾਰ ਤੋਂ ਵੱਧ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਪੇਸ਼ ਕਰਨਾ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੋ ਗਿਆ। ਜ਼ਾਹਿਰ ਸੀ ਕਿ ਅੰਦੋਲਨ ਦੀ ਪਿੱਠ ਟੁੱਟ ਗਈ ਸੀ ਅਤੇ ਸਭ ਕੁਝ ਸ਼ਾਂਤਮਈ ਸੀ। ਇਸ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ, ਗੁਪਤ ਮੀਟਿੰਗਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ, ਪੰਜਾਬ ਅਤੇ ਹੋਰ ਖੇਤਰਾਂ ਤੋਂ ਲੋਕ ਮੰਗਵਾਏ ਗਏ। ਆਉਣ ਵਾਲੀ ਆਫ਼ਤ ਬਾਰੇ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਸਰਗਨਾ ਦੀ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰੀ ਲਈ ਸਿਵਲ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਦੇ ਮੁਖੀ ਵੱਲੋਂ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਹੁਕਮ ਜਾਰੀ ਕੀਤੇ ਗਏ ਅਤੇ ਪੁਲਿਸ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਵੱਲੋਂ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਹੁਕਮਾਂ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਦਰਅਸਲ, ਮੰਤਰਾਲੇ ਦੇ ਨਿਰਦੇਸ਼ਾਂ ਤਹਿਤ ਪੁਲਿਸ ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਜਨਰਲ ਦੇ ਹੁਕਮਾਂ ਦੀ ਵੀ ਉਲੰਘਣਾ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਇਹਨਾਂ ਹੁਕਮਾਂ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਅੰਦੋਲਨਕਾਰੀਆਂ ਨੇ ਦੰਡ ਦੇ ਨਾਲ ਹਿੰਸਾ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਲਿਆ। ਪੁਲਸ ਕੋਲ ਕਾਫੀ ਫੋਰਸ ਮੌਜੂਦ ਸੀ। ਇੱਕ ਵੀ ਪਲਟਨ ਨੂੰ ਹਰਕਤ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ, ਇੱਕ ਅੱਥਰੂ ਗੈਸ ਦਾ ਗੋਲਾ ਨਹੀਂ ਫਟਿਆ, ਇੱਕ ਵੀ ਲਾਠੀਚਾਰਜ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, ਇੱਕ ਗੋਲੀ ਵੀ ਹਵਾ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਚਲਾਈ ਗਈ, ਜਿਸ ਦਾ ਅਟੱਲ ਨਤੀਜਾ ਇਹ ਨਿਕਲਿਆ ਕਿ ਸਾਰੇ ਬਜ਼ਾਰ ਤਬਾਹ ਹੋ ਗਏ ਅਤੇ ਲੁੱਟੇ ਗਏ। ਸਰ ਓਲਾਫ ਕੈਰੋ ਦੀ ਥਾਂ 'ਤੇ ਇੱਕ ਰਾਜਪਾਲ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀਆਂ ਨੂੰ ਸੁਰੱਖਿਆ ਦੀ ਗਰੰਟੀ ਦੇਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੈ ਅਤੇ ਜੋ ਮੌਜੂਦਾ ਮੰਤਰਾਲੇ ਨਾਲ ਪੂਰੀ ਹਮਦਰਦੀ ਅਤੇ ਇਕਸੁਰਤਾ ਵਿੱਚ ਹੈ। ਇਹ ਉਹ ਮੰਤਰਾਲਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਬਰਖਾਸਤ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਰਾਜਪਾਲ ਅਤੇ ਅਧਿਕਾਰੀ ਜੋ ਸਮਰਥਨ ਲਈ ਉਸ ਵੱਲ ਦੇਖਦੇ ਹਨ, ਅਤੇ ਜੋ ਕਾਨੂੰਨ ਅਤੇ ਵਿਵਸਥਾ ਨੂੰ ਬਣਾਈ ਰੱਖਣ ਵਿੱਚ ਅਸਫਲ ਰਹੇ ਹਨ।

ਕਾਂਗਰਸ ਹਾਈਕਮਾਂਡ ਨੇ ਡਾ. ਖਾਨ ਸਾਹਬ ਦੇ ਮੰਤਰੀ ਮੰਡਲ ਦੀ ਬਰਖਾਸਤਗੀ ਅਤੇ ਸੂਬੇ ਵਿੱਚ ਨਵੀਆਂ ਚੋਣਾਂ ਕਰਾਉਣ ਵਿਰੁੱਧ ਸਖ਼ਤ ਰੁਖ਼ ਅਖਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬਸਤੀਵਾਦੀ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਦਾ ਬਾਈਕਾਟ ਕਰਨ ਅਤੇ ਵਾਇਸਰਾਏ ਅਤੇ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਸਰਕਾਰ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਵੀ ਹੋਰ ਗੱਲਬਾਤ ਤੋਂ ਵਾਕਆਊਟ ਕਰਨ ਦੀ ਧਮਕੀ ਦਿੱਤੀ।

ਮਾਊਂਟਬੈਟਨ ਨੇ ਤੁਰੰਤ ਲੀਗ ਨੂੰ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਉਹ ਕਾਂਗਰਸ ਦੀ ਵਿਰੋਧਤਾ ਦੇ ਮੱਦੇਨਜ਼ਰ ਨਾ ਤਾਂ ਮੰਤਰਾਲੇ ਦੀ ਬਰਖਾਸਤਗੀ ਲਈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਨਵੀਆਂ ਚੋਣਾਂ ਲਈ ਸਹਿਮਤ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਨਿਰਾਸ਼ ਹੋ ਕੇ, ਲੀਗ ਨੇ ਕਤਲ ਅਤੇ ਅੱਗਜ਼ਨੀ ਦੇ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਨੂੰ ਤੇਜ਼ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਖਾਨ ਨੇ ਇਹਨਾਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਲੀਗਗਰਾਂ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ 'ਵਿਦਾ ਹੋ ਰਹੇ ਮਾਲਕਾਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ' ਦੁਆਰਾ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ 'ਇੱਕ ਵੱਡੀ ਸਾਜਿਸ਼' ਨੂੰ ਸੁਗੰਧਿਤ ਕੀਤਾ। ਉਸਨੇ ਚੇਤਾਵਨੀ ਦਿੱਤੀ: 'ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਅੱਗ ਲਗਾ ਦਿੱਤੀ ਹੈ, ਅਜਿਹੀ ਅੱਗ ਜਿਸ ਤੋਂ ਅਸੀਂ ਖੁਦ ਨਹੀਂ ਬਚ ਸਕਦੇ। ਇਹ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨਾ ਤਾਂ ਇਸਲਾਮ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ, ਨਾ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੀ। ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਦੀ ਫਿਰਕੂ ਲਹਿਰ ਨੂੰ ਸਿਆਸੀ ਰੁਤਬਾ ਦੇਣਾ ਬੇਈਮਾਨੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੇ ਪੈਰੋਕਾਰ ਜੁਰਮ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ।' ਉਸਨੇ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਨੂੰ ਖੁਦਾਈ ਖਿਦਮਤਗਾਰਾਂ ਨਾਲ ਬੈਠਣ ਦੀ ਅਪੀਲ ਕੀਤੀ

Machine Translated by Google

ਇੱਕ ਸਾਂਝੀ ਜਿਰਗਾ [ਕਬਾਇਲੀ ਕੌਂਸਲ] ਵਿੱਚ,' ਵੱਖ-ਵੱਖ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਮੁੱਦਿਆਂ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਣ ਲਈ ਜੋ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੇ ਭਾਰਤ ਤੋਂ ਚਲੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪੈਦਾ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ। 'ਅੱਜ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਮਤਭੇਦਾਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਜੇਕਰ ਉਹ ਸਾਨੂੰ ਭਰਾਵਾਂ ਵਾਂਗ ਮਿਲਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਹਿੰਸਕ ਤਰੀਕਿਆਂ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਆਪਸ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਨਮਾਨਜਨਕ ਸਮਝੌਤੇ ਲਈ ਸਹਿਮਤ ਹੋਵਾਂਗਾ, ਜੇਕਰ ਇੱਕ ਦਿਲੋਂ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਲੀਗਧਾਰੀ ਹਿੰਦੂ ਗਲਬੇ ਤੋਂ ਡਰਦੇ ਹਨ ਜਦੋਂਕਿ ਅਸੀਂ ਬਰਤਾਨਵੀ ਹਕੂਮਤ ਤੋਂ ਡਰਦੇ ਹਾਂ। ਆਓ ਆਪਾਂ ਮਿਲ ਕੇ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਯਕੀਨ ਦਿਵਾਈਏ। ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਡਰ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹਾਂ। ਪਰ ਕੀ ਉਹ ਬਦਲੇ ਵਿਚ ਸਾਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰ ਦੇਣਗੇ?' ਅਪੀਲ ਬੋਲ਼ੇ ਕੰਨਾਂ 'ਤੇ ਪਈ। ਲੀਗ ਦੀ ਕੋਈ ਇੱਛਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਕਾਂਗਰਸ ਜਾਂ ਖੁਦਾਈ ਖਿਦਮਤਗਾਰਾਂ ਨਾਲ ਬੈਠ ਕੇ ਇੱਕ ਸਨਮਾਨਜਨਕ ਸਮਝੌਤਾ ਕਰੇ ਜਦੋਂ ਇਹ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੁਆਰਾ ਹੋਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ, ਜੋ ਇੱਕ ਪਾਸੇ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਲੁਭਾਉਂਦਾ ਰਿਹਾ, ਜਦਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਬੇਵਕੂਫੀ ਉੱਤੇ ਲਗਾਤਾਰ ਝੁਕਦਾ ਰਿਹਾ। ਕਤਲੇਆਮ ਦੇ ਕੰਮ, ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ।

ਕੈਬਨਿਟ ਮਿਸ਼ਨ ਯੋਜਨਾ ਦੇ ਖਤਮ ਹੋਣ ਅਤੇ ਕਾਂਗਰਸ ਅਤੇ ਲੀਗ ਦੁਆਰਾ ਵੰਡ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਨਵੀਂ ਯੋਜਨਾ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਧਾਰਾ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ਜਿਸ ਨੇ ਫਰੰਟੀਅਰ ਸੂਬੇ ਵਿੱਚ ਰਾਏਸ਼ੁਮਾਰੀ ਦੀ ਲੀਗ ਦੀ ਮੰਗ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤਾ ਸੀ ਤਾਂ ਜੋ ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ ਕਿ ਇਹ ਬਦਲੀ ਹੋਈ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਕਿਸ ਰਾਜ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰੇਗਾ। ਭਾਰਤ ਜਾਂ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੇ ਨਵੇਂ ਸ਼ਾਸਨ ਲਈ, ਜੇ ਪੱਛਮੀ ਪੰਜਾਬ ਨੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੀ ਚੋਣ ਕੀਤੀ।

ਹੋਰ ਫਰੰਟੀਅਰ ਨੇਤਾਵਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਖਾਨ ਭਰਾਵਾਂ ਨੇ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਕਿ ਇਹ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸੀ। ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਮੰਨਣਾ ਸੀ ਕਿ ਭਾਰਤ ਦੇ ਦੋ ਹਿੱਸਿਆਂ ਵੱਲੋਂ ਆਪੋ-ਆਪਣੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਬਣਾਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਸ ਮੁੱਦੇ ਦਾ ਸਹੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਫੈਸਲਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਨਾਲ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਭਵਿੱਖ ਦੇ ਸਬੰਧਾਂ ਦੇ ਬਹੁਤ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸਵਾਲ 'ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼-ਪੱਛਮੀ ਏਸ਼ੀਆ ਸਾਮਰਾਜੀ ਕੂਟਨੀਤੀ ਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਿਛਲੇ ਅਨੁਭਵ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਸੁਚੇਤ ਰਹਿਣਾ ਸਿਖਾਇਆ ਸੀ। 3 ਜੂਨ 1947 ਦੀ ਵੰਡ ਯੋਜਨਾ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਬਾਅਦ ਜਾਰੀ ਕੀਤੇ ਇੱਕ ਬਿਆਨ ਵਿੱਚ, ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਖਾਨ ਨੇ ਕਿਹਾ: 'ਇਹ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਦੀ ਜਿੱਤ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਇਹ ਇਸਲਾਮ ਲਈ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਸਬੰਧਤ ਸੰਵਿਧਾਨ ਸਭਾਵਾਂ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਤੱਕ ਹਰੇਕ ਲਈ ਡੋਮੀਨੀਅਨ ਸਟੇਟਸ ਵਾਲੇ ਦੋ ਭਾਰਤ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ।

ਪਠਾਨ ਇੱਕ ਦਿਨ ਲਈ ਡੋਮੀਨੀਅਨ ਸਟੇਟਸ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ। ਉਹ ਆਪਣਾ ਸੰਵਿਧਾਨ ਬਣਾਉਣਾ ਪਸੰਦ ਕਰਨਗੇ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਉਸ ਹਿੱਸੇ ਲਈ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸਹਿਯੋਗੀ ਬਣਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਪੂਰਨ ਆਜ਼ਾਦੀ ਲਈ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਪਠਾਣ ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਦੋਸਤ ਹੋਣਗੇ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਦੁਸ਼ਮਣ ਨਹੀਂ ਹੋਣਗੇ।

'ਮੇਰੇ ਵਿਚਾਰ ਵਿਚ ਰਾਏਸ਼ੁਮਾਰੀ ਦਾ ਸਵਾਲ ਹੀ ਪੈਦਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਪਰ ਮੈਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਦਿਨ ਇਸਦਾ ਸੁਆਗਤ ਕਰਾਂਗਾ ਜੇਕਰ ਇਹ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਡਰਾਵੇ ਅਤੇ ਬਾਹਰੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਦੇ ਕਰਵਾਏ ਜਾਣ। ਸਾਰਾ ਭਾਰਤ ਜਾਣਦਾ ਹੈ ਕਿ ਫਰੰਟੀਅਰ ਪ੍ਰੋਵਿੰਸ ਹਾਲ ਹੀ ਵਿੱਚ ਕਿਸ ਮੁਸੀਬਤ ਵਿੱਚੋਂ ਲੰਘਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਅਜੇ ਵੀ ਇਸ ਨੂੰ ਝੱਲਣਾ ਪੈ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਮੇਰੀ ਸਲਾਹ ਇਹ ਹੋਵੇਗੀ ਕਿ ਸਰਹੱਦੀ ਸੂਬੇ ਨੂੰ ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਇਕੱਲਾ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਸਿਆਸੀ ਮੌਸਮ ਸਾਫ਼ ਨਹੀਂ ਹੋ ਜਾਂਦਾ। ਇਸ ਨੂੰ ਚੋਣ ਬਾਰੇ ਰਾਏ ਦੇਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ

Machine Translated by Google

ਦੋ ਹਿੱਸਿਆਂ ਨੇ ਅੰਤਿਮ ਆਜ਼ਾਦੀ ਜਾਂ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਕਾਮਨਵੈਲਥ ਦੀ ਮੈਂਬਰਸ਼ਿਪ ਦੇ ਮੁੱਦੇ 'ਤੇ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਫਰੰਟੀਅਰ ਦੇ ਆਗੂਆਂ ਨੇ ਇਹ ਵੀ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਕਿ ਜਿਸ ਮੁੱਦੇ 'ਤੇ ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ ਫਤਵਾ ਮੰਗਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਉਹ ਗਲਤ ਸੀ। ਇਹ ਪਠਾਨ ਮਨਾਂ ਨੂੰ ਉਲਝਾਏਗਾ ਅਤੇ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਦੁਆਰਾ ਫਿਰਕੂ ਜਨੂੰਨ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਅਤੇ ਪਠਾਣਾਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡੀਆਂ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਲਈ ਇਸਦਾ ਸ਼ੋਸ਼ਣ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਯਕੀਨੀ ਸੀ - ਇਸਦੇ ਅਟੱਲ ਨਤੀਜੇ - ਘਰੇਲੂ ਯੁੱਧ ਅਤੇ ਸਦੀਵੀ ਖੂਨੀ ਝਗੜੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਕਿ ਜੇਕਰ ਪਠਾਨ ਖੁਦਮੁਖਤਿਆਰੀ ਦੇ ਮੁੱਦੇ 'ਤੇ ਰਾਏਸ਼ੁਮਾਰੀ ਕਰਵਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਹ ਸਾਰੇ ਪਠਾਨ ਇਕਜੁੱਟ ਹੋ ਕੇ 'ਆਜ਼ਾਦੀ' ਮੰਗਣਗੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਕਿ ਸਰਹੱਦ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਅਤੇ ਪਠਾਨਿਸਤਾਨ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਦੀ ਚੋਣ ਕਰਨ ਲਈ ਸੁਤੰਤਰ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਏ ਗਏ ਇੱਕ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਤਹਿਤ ਪੁਸ਼ਤੂ ਬੋਲਣ ਵਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਇੱਕ ਖੁਦਮੁਖਤਿਆਰੀ ਇਕਾਈ ਹੈ।

ਪਠਾਨਿਸਤਾਨ ਫਿਰ ਫੈਸਲਾ ਕਰੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਕਿਸ ਹਿੱਸੇ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰੇਗਾ, ਜਦੋਂ ਭਾਰਤ ਅਤੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੇ ਸਬੰਧਤ ਸੰਵਿਧਾਨਾਂ ਦੀ ਪੂਰੀ ਤਸਵੀਰ ਇਸ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਸੀ।

ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਖਾਨ ਭਰਾਵਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਦਾ ਸਮਰਥਨ ਕੀਤਾ। ਉਹ ਇਸ ਗੱਲ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤ ਸਨ ਕਿ ਜੇਕਰ ਪ੍ਰਸਤਾਵਿਤ ਜਨਮਤ ਸੰਗ੍ਰਹਿ 'ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਬਨਾਮ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ' ਹੋਣਾ ਸੀ, ਤਾਂ ਵਾਪਰ ਰਹੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ, ਕੱਟੜਪੰਥੀ ਇਸ ਨੂੰ ਗਲਤ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਕਰਨਗੇ। ਪਠਾਣਾਂ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ ਜਾਵੇਗਾ, 'ਤੁਸੀਂ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨਾਲ ਰਹੋਗੇ ਜਾਂ ਆਪਣੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਭਰਾਵਾਂ ਨਾਲ?' ਕਾਂਗਰਸ ਹਿੰਦੂ ਸੰਗਠਨ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਪਰ ਹਾਲਾਤਾਂ ਵਿਚ ਪਠਾਨ ਉਲਝਣ ਵਿਚ ਪੈ ਜਾਣਗੇ। ਦੋਵਾਂ ਧਿਰਾਂ ਨੂੰ ਪਠਾਨ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਦਾ ਸਨਮਾਨ ਕਰਨ ਦਿਓ, ਅਤੇ ਪਠਾਨਾਂ ਨੂੰ ਅੰਦਰੂਨੀ ਮਾਮਲਿਆਂ ਅਤੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਲਈ ਆਪਣਾ ਸੰਵਿਧਾਨ ਬਣਾਉਣ ਦਿਓ। ਇਹ ਪਠਾਨ ਏਕਤਾ ਨੂੰ ਵਧਾਵਾ ਦੇਵੇਗਾ ਅਤੇ ਅੰਦਰੂਨੀ ਟਕਰਾਅ ਤੋਂ ਬਚੇਗਾ, ਤਾਂ ਜੋ ਉਹ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਜਾਂ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਘ ਨਾਲ ਸੰਘ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਹੋ ਸਕਣ। ਇਹ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਪਰਵਾਹ ਕੀਤੇ ਬਿਨਾਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੋਈ ਜਨਮਤ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਸੀ ਜਾਂ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਕੋਈ ਵੀ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਜਨਮਤ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਹਨੇਰੇ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਛਾਲ ਹੋਵੇਗੀ।'

ਪਠਾਨ ਇੱਕ ਮਾਣਮੱਤੀ ਪਹਾੜੀ ਨਸਲ ਸਨ, ਅਤੇ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਮੈਦਾਨੀ ਖੇਤਰਾਂ ਦੇ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੇ ਦਬਦਬੇ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਸੀ। ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਜੋ ਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਉਸ ਵਿਚ ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਸੀ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਮੁਸਲਮਾਨ ਜ਼ਿਮੀਦਾਰ ਅਤੇ ਵਪਾਰੀ ਆਪਣੇ ਲਈ ਇਕ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਭੂਮਿਕਾ ਤਿਆਰ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਪਠਾਣਾਂ ਨੂੰ ਡਰ ਸੀ ਕਿ ਅੱਧਾ ਪੰਜਾਬ ਗੁਆਉਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਪੰਜਾਬੀ ਨਵਾਬ ਨਵੀਂ ਜਾਗੀਰ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ NWFP ਦੀਆਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਹੜੱਪ ਲੈਣਗੇ। ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਇਸ ਗਲਬੇ ਤੋਂ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਪਠਾਣਾਂ, ਸਗੋਂ ਪੂਰਬੀ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੇ ਬੰਗਾਲੀਆਂ ਅਤੇ ਸਿੰਧ ਦੇ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਨੇ ਵੀ ਨਾਰਾਜ਼ ਕੀਤਾ ਸੀ। 1971 ਵਿਚ ਇਹ ਪੰਜਾਬੀ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੀ ਸਰਦਾਰੀ ਸੀ ਜਿਸ ਨੇ ਬੰਗਾਲੀਆਂ ਨੂੰ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਲੜਾਈ ਲੜਨ ਅਤੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਤੋਂ ਵੱਖ ਹੋਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕੀਤਾ। ਕਸ਼ਮੀਰ ਵੀ ਅਜਿਹੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਸੀ; ਕਸ਼ਮੀਰੀ ਮੁਸਲਮਾਨ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀ ਮੁਸਲਮਾਨ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹੋਣ ਦੀ ਕਲਪਨਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ; ਉਹ ਅਵਿਸ਼ਵਾਸ ਅੱਜ ਵੀ ਕਾਇਮ ਹੈ।

Machine Translated by Google

ਖਾਨ ਭਰਾਵਾਂ ਅਤੇ ਗਾਂਧੀ ਅਤੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਕਾਂਗਰਸੀ ਨੇਤਾਵਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਪੱਤਰ ਵਿਹਾਰ ਦਾ ਦੌਰ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਇਆ। ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਕਾਂਗਰਸੀ ਨੇਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸਲਾਹ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਵਾਇਸਰਾਏ ਅਤੇ ਜਿਨਾਹ ਨਾਲ ਮੁਲਾਕਾਤ ਕੀਤੀ। ਉਸ ਦਾ ਸੁਝਾਅ ਸੀ ਕਿ, ਜੇਕਰ ਇੱਕ ਖੁਦਮੁਖਤਿਆਰੀ ਪਠਾਨ ਹੋਮਲੈਂਡ ਦੀ ਮੰਗ ਨਾ ਮੰਨੀ ਗਈ, ਤਾਂ ਪਠਾਣਾਂ ਨੂੰ ਸੱਤਿਆਗ੍ਰਹਿ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਕੋਈ ਲੈਣ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ। ਖਾਨ ਭਰਾਵਾਂ ਨੂੰ ਡਰ ਸੀ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਮੁਸਲਿਮ-ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਨਾਲ ਟਕਰਾਅ, ਅਣਗਿਣਤ ਖੂਨੀ ਝਗੜਿਆਂ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦੇਵੇਗਾ ਅਤੇ ਪਖਤੂਨ ਕਬੀਲੇ ਘਰੇਲੂ ਯੁੱਧ ਵਿੱਚ ਉਲਝ ਜਾਣਗੇ। ਮਹੀਨਿਆਂ ਦੀ ਗੱਲਬਾਤ ਅਤੇ ਜਿਨਾਹ ਨੂੰ ਤਰਕ ਦਿਵਾਉਣ ਦੀਆਂ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਪਖਤੂਨ ਸਿਆਸਤਦਾਨਾਂ ਨੇ ਰਾਏਸ਼ੁਮਾਰੀ ਤੋਂ ਦੂਰ ਰਹਿਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ। ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਨੇ ਬਸਤੀਵਾਦੀ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਅਤੇ ਬਰਤਾਨਵੀ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਵਿਭਾਗ ਦੇ ਮਸ਼ੀਨੀਕਰਨ ਦੀ ਕਾਫ਼ੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਫਿਰ ਤੋਂ ਉਹ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ ਜੋ ਉਹ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਅੰਤ ਵਿੱਚ, ਸੰਪਰਦਾਇਕ ਲੀਹਾਂ 'ਤੇ ਅਧਾਰਤ ਇੱਕ ਜਨਮਤ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਕਰਵਾਇਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਸਰਪ੍ਰਸਤਾਂ ਦੁਆਰਾ ਲੋੜੀਂਦਾ ਨਤੀਜਾ ਆਇਆ- NWFP ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦਾ ਇੱਕ ਹਿੱਸਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਅੰਦੋਲਨ ਦੌਰਾਨ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਜੇਲ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਣਗਿਣਤ ਦੌਰੇ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਖਾਨ ਨੇ ਆਪਣੀ ਬਾਕੀ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਸਮਾਂ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਿਚ ਨਜ਼ਰਬੰਦੀ ਵਿਚ ਬਿਤਾਇਆ।

ਪਿਆਰੇਲਾਲ ਨੇ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ: ਦ ਲਾਸਟ ਫੇਜ਼, ਭਾਗ ਵਿੱਚ ਸਥਿਤੀ ਦਾ ਸਾਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ । 10, ਭਾਗ II: 'ਸਰਹੱਦੀ ਸੂਬੇ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਨੇ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਦੁਖੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੰਡ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੰਡ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਖੁਦ ਆਇਆ ਸੀ, ਸ਼ਾਂਤੀ ਨਹੀਂ ਸੀ. "ਲਾਰਡ ਮਾਊਂਟਬੈਟਨ ਦਾ ਮਤਲਬ ਠੀਕ ਹੈ, ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਡਰ ਹੈ, ਜਿਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਉਹ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਉਹ ਅਣਜਾਣੇ ਵਿੱਚ ਅਣਗਿਣਤ ਨੁਕਸਾਨ ਪਹੁੰਚਾ ਕੇ ਖਤਮ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ", ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦੇ ਇੱਕ ਸੰਬੋਧਨ ਵਿੱਚ ਦੇਖਿਆ। ਫੌਰੀ ਰਾਹਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੀ ਬੇਚੈਨੀ ਵਿੱਚ, ਅਸਲੀਅਤਾਂ ਨਾਲ ਜੂਝਣ ਦੀ ਇੱਛਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਅਤੇ ਝੂਠੇ ਸਮਝੌਤਿਆਂ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਲੈਣਾ ਪੈ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਬਰਤਾਨਵੀ ਸੱਤਾ ਦੇ ਵਿਦਾ ਹੋਣ ਬਾਰੇ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਦੀ ਭਵਿੱਖਬਾਣੀ ਸੱਚ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ। ਇਹ ਡੂੰਘੀਆਂ ਦਰਾਰਾਂ ਦਿਖਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਅਤੀਤ ਵਿੱਚ ਜਦੋਂ ਸੱਤਾ ਆਪਣੇ ਹਿੱਤਾਂ ਦਾਅ 'ਤੇ ਲੱਗੀ ਹੋਈ ਸੀ ਤਾਂ ਸਖ਼ਤ ਕਦਮ ਚੁੱਕਣ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਝਿਜਕਦੀ ਸੀ; ਪਰ ਹੁਣ ਇਹ ਆਪਣੇ ਘੋਰ ਘੋਸ਼ਣਾ ਦੇ ਪੂਰੇ ਤਰਕ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨ ਅਤੇ ਹਿੰਸਾ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤੀ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਸੀ।

'ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਨੇ ਇਸ 'ਚੋਂ ਕੋਈ ਭਲਾ ਨਹੀਂ ਦੇਖਿਆ। ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਹੱਥੋਂ ਵੰਡ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਕੇ, ਕਾਂਗਰਸ ਨੇ ਇੱਕ ਖੁੱਲ੍ਹੀ ਘਰੇਲੂ ਜੰਗ ਨੂੰ ਟਾਲ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਪਰ ਸਿਰਫ ਇੱਕ ਧੁੰਦਲੀ ਅਣ-ਐਲਾਨੀ ਜੰਗ ਦੀ ਕੀਮਤ 'ਤੇ। ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਨੰਗੀ ਹਕੀਕਤ ਨੂੰ ਤਰਜੀਹ ਦਿੰਦੇ। ਇੱਕ ਖੁੱਲੀ ਲੜਾਈ, ਭਾਵੇਂ ਕਿੰਨੀ ਵੀ ਬਦਸੂਰਤ, ਸ਼ਾਂਤੀ ਦੇ ਜਾਦੂ ਵਿੱਚ ਕੁਦਰਤੀ ਕੋਰਸ ਵਿੱਚ ਖਤਮ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਘੱਟੋ ਘੱਟ ਇੱਕ ਸਮੇਂ ਲਈ, ਇੱਕ ਕਿਸਮ ਦੀ ਛੋਟ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਇੱਕ ਅਣਐਲਾਨੀ ਜੰਗ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਸਿਰਫ਼ ਇੱਕ ਤੀਜੀ ਧਿਰ ਦੀ ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਤਾਕਤ ਹੀ ਖੁੱਲ੍ਹੀ ਲੜਾਈ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਤੋਂ ਰੋਕਦੀ ਹੈ, ਸਿਰਫ਼ ਖ਼ਤਰਨਾਕ ਜਨੂੰਨ ਨੂੰ ਤੇਜ਼ ਕਰਦੀ ਹੈ।

Machine Translated by Google

ਅਤੇ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਮਾਨਸਿਕ ਹਿੰਸਾ ਹਮੇਸ਼ਾ ਉਸ ਹੱਦ ਤੱਕ ਵੱਧ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜੋ ਸਰੀਰਕ ਹਿੰਸਾ ਕਦੇ-ਕਦਾਈਂ ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਅਜਿਹੀ ਹਿੰਸਾ, ਜਦੋਂ ਇਹ ਆਖਰਕਾਰ ਢਿੱਲੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਬਿਜਲੀ ਦੇ ਝਟਕੇ ਦੇ ਭਿਆਨਕ ਕਹਿਰ ਨਾਲ ਅਜਿਹਾ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਜੋ ਮੌਤ ਅਤੇ ਵਿਨਾਸ਼ ਦੇ ਰਾਹ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਛੱਡਦੀ।

ਇਸੇ ਲਈ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੀ ਸਰਪ੍ਰਸਤੀ ਹੇਠ ਵੰਡ ਦਾ ਇੰਨਾ ਵਿਰੋਧ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਉਸਨੇ ਵੰਡ ਦੇ ਨਤੀਜਿਆਂ ਵਿੱਚ ਦੇਖਿਆ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਉਜਾਗਰ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ, ਉਸਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਭੈੜੇ ਡਰ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ। ਕਾਂਗਰਸ ਹਾਈ ਕਮਾਂਡ ਨੇ ਲੀਗ ਦੀਆਂ ਵਿਨਾਸ਼ਕਾਰੀ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਤੋਂ ਆਪਣੇ ਅਤੇ ਦੇਸ਼ ਲਈ ਰਾਹਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਭਾਰਤ ਨੂੰ ਵੰਡਣ ਲਈ ਸਹਿਮਤੀ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਪੰਡਿਤ ਨਹਿਰੂ ਦੇ ਗੁੱਸੇ ਵਾਲੇ ਵਾਕ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਿਰ ਦਰਦ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ ਪਾਉਣ ਲਈ ਆਪਣਾ ਸਿਰ ਵੱਢ ਲਿਆ ਸੀ। ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਅੰਗਹੀਣ ਵਿਅਕਤੀ ਤੋਂ ਵੱਧ ਰਾਹਤ ਨਹੀਂ ਮਿਲੀ, ਜੋ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਮੈਂਬਰ ਨੂੰ ਹਟਾਏ ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਸ ਦੇ "ਫੈਂਟਮ ਅੰਗ" ਨਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਵੱਧ ਦਰਦ ਨਾਲ ਰਹਿ ਗਿਆ ਹੈ।

ਕਾਂਗਰਸ ਨੇਤਾਵਾਂ ਨੇ ਉਮੀਦ ਕੀਤੀ ਸੀ ਕਿ, ਵੰਡ ਯੋਜਨਾ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਬਾਅਦ, ਅੰਤਰਿਮ ਸਰਕਾਰ ਵਿੱਚ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਹਟਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਹ ਨਵੇਂ ਉੱਭਰ ਰਹੇ ਆਜ਼ਾਦ ਰਾਸ਼ਟਰ ਨੂੰ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਪਰੇਸ਼ਾਨੀ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਲਈ ਰੌਲਾ ਪਾਉਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਪਰ ਮਾਊਂਟਬੈਟਨ ਇਸ ਮੁੱਦੇ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਰ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਿੱਛੇ ਹਟ ਗਏ। ਜਿਨਾਹ ਨੇ ਤੁਰੰਤ ਖ਼ਤਰੇ ਨੂੰ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ; ਜੇਕਰ ਲੀਗ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਹੁਣ ਅੰਤਰਿਮ ਸਰਕਾਰ ਤੋਂ ਹਟਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੇ ਹੋਂਦ ਵਿੱਚ ਆਉਣ ਤੱਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਕੋਈ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣਗੀਆਂ ਅਤੇ ਕਾਂਗਰਸ ਕੋਲ ਜ਼ਮੀਨ 'ਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਰਾਜ ਹੋਵੇਗਾ। ਉਸਨੇ ਤੁਰੰਤ ਵੰਡ ਯੋਜਨਾ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਣ ਅਤੇ 'ਸਿੱਧੀ ਕਾਰਵਾਈ' ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਲੈਣ ਦੀ ਧਮਕੀ ਦਿੱਤੀ। ਮਾਊਂਟਬੈਟਨ ਨਿਰਾਸ਼ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਸੱਤਾ ਦੇ ਤਬਾਦਲੇ ਨੂੰ ਖ਼ਤਰੇ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਪਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਮਾਊਂਟਬੈਟਨ ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਅਤੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦਾ ਗਵਰਨਰ ਜਨਰਲ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਦੇ ਮੁੱਦੇ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਅਜੇ ਬਾਕੀ ਸੀ। ਕਾਂਗਰਸ ਸਹਿਮਤ ਸੀ, ਪਰ ਜਿਨਾਹ ਨੇ ਅਜੇ ਪੁਸ਼ਟੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਇਹ ਉਸਦਾ ਟਰੰਪ ਕਾਰਡ ਸੀ।

ਵਾਇਸਰਾਏ ਦੇ ਸਲਾਹਕਾਰਾਂ ਨੇ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਹਾਲਾਤਾਂ ਵਿਚ ਕੋਈ ਵੀ ਕਾਰਵਾਈ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਸ ਦੇ 'ਉਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਲਗਭਗ ਨਿਆਂਇਕ ਰੁਤਬੇ' ਨੂੰ ਖ਼ਤਰਾ ਹੋਵੇ। ਸਮਝੌਤੇ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ, ਮਾਊਂਟਬੈਟਨ ਨੇ ਸਿਫ਼ਾਰਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਕਿ ਅੰਤਰਿਮ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਸਾਰੇ ਵਿਵਾਦਪੂਰਨ ਮੁੱਦਿਆਂ ਨੂੰ, ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਸੰਭਵ ਹੋ ਸਕੇ, ਪਿੱਛੇ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਵਿਵਾਦਪੂਰਨ ਮੁੱਦਿਆਂ ਨੂੰ ਫੈਸਲੇ ਲਈ ਉਸ ਕੋਲ ਭੇਜਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਕੈਬਨਿਟ ਵਿੱਚ ਬਹੁਮਤ ਵੋਟ ਨਾਲ ਨਿਪਟਾਇਆ ਗਿਆ। ਇਸ ਨਾਲ ਉਸ ਨੂੰ ਅਸਥਾਈ ਰਾਹਤ ਮਿਲੀ ਪਰ ਤਣਾਅ ਜਾਰੀ ਰਿਹਾ।

ਦੇਸ਼ ਭਰ ਦੇ ਹਾਲਾਤ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਵਿਗੜ ਰਹੇ ਸਨ। ਪੰਜਾਬ, ਬੰਗਾਲ ਅਤੇ NWFP ਤੋਂ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਹਿੰਸਾ, ਕਤਲ ਅਤੇ ਅੱਗਜ਼ਨੀ ਦੀਆਂ ਖਬਰਾਂ ਆ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਸਿੱਟੇ ਵਜੋਂ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋਣ ਦਾ ਖਤਰਾ ਹੈ

Machine Translated by Google

ਵੰਡ, ਅਸ਼ਾਂਤ ਹੁੰਦੇ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਸਿੰਧ ਅਤੇ NWFP ਵਿੱਚ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀਆਂ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਭਵਿੱਖ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਲਗਾਤਾਰ ਅਸੁਰੱਖਿਅਤ ਹੁੰਦੀਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਲਹਿੰਦੇ ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀਆਂ ਦਾ ਵਹਾਅ ਲਗਾਤਾਰ ਵਹਿ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਰਾਜਧਾਨੀ ਦੇ ਆਸਪਾਸ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਵੀ ਗੰਭੀਰ ਬਣੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਗੁੜਗਾਓਂ ਜ਼ਿਲੇ ਦੇ ਮੁਸਲਿਮ ਮੇਅਸ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂ ਅਹੀਰਾਂ ਅਤੇ ਜਾਟਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਲੜਾਈਆਂ ਹੋਣ ਦੀਆਂ ਖਬਰਾਂ ਸਨ। ਪਟੇਲ, ਜਿਸ ਨੇ ਭਾਰਤ ਦੀ ਏਕਤਾ ਅਤੇ ਸਥਿਰਤਾ ਲਈ ਲੀਗ ਦੁਆਰਾ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਖਤਰੇ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ ਪਾਉਣ ਲਈ ਵੰਡ ਲਈ ਸਹਿਮਤੀ ਦਿੱਤੀ ਸੀ, ਨੇ ਆਪਣੀ ਪਰੇਸ਼ਾਨੀ ਨੂੰ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਦਾ ਗੜ੍ਹ ਅਜੇ ਵੀ ਅੰਤਰਿਮ ਸਰਕਾਰ ਅਤੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਵਿੱਚ ਮਜ਼ਬੂਤੀ ਨਾਲ ਸਥਾਪਤ ਹੈ। ਵਿਗੜਦੀ ਸਥਿਤੀ ਨਾਲ ਸਿੱਝਣ ਲਈ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਿਰ ਵੱਢ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਪਰ ਸਿਰ ਦਰਦ ਨੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

ਆਲ ਇੰਡੀਆ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਦੀ ਕੌਂਸਲ ਨੇ ਵੰਡ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨ ਦਾ ਮਤਾ ਪਾਸ ਕਰਨ ਤੋਂ ਅਗਲੇ ਦਿਨ, ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਮਾਊਂਟਬੈਟਨ ਨੂੰ ਇਕ ਵਾਰ ਫਿਰ ਚਿੱਠੀ ਲਿਖੀ ਕਿ ਉਹ ਮਾਮਲੇ ਨੂੰ ਭਟਕਣ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦੇਣ ਦੇ ਖ਼ਤਰੇ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਘਰ ਲਿਆਉਣ ਲਈ: 'ਜਿੰਨੀ ਜਲਦੀ ਤੁਹਾਡੇ ਕੋਲ ਇਕ ਸਮਾਨ ਮੰਤਰਾਲਾ ਹੋਵੇਗਾ, ਬਿਹਤਰ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਵੀ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਲੀਗ ਦੇ ਉਮੀਦਵਾਰ ਪੂਰੀ ਕੈਬਨਿਟ ਤੋਂ ਸੁਤੰਤਰ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ। ਇਹ ਇੱਕ ਵਿਅੰਗਮਈ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਹਰੇਕ ਕਾਰਵਾਈ ਲਈ ਸਾਂਝੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।... ਸਿਵਲ ਅਤੇ ਮਿਲਟਰੀ ਸੇਵਾਵਾਂ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਇੱਕੋ ਹੀ ਮਜ਼ਬੂਤੀ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਣ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਗੁੜਗਾਓਂ ਝਗੜਾ ਇੱਕ ਉਦਾਹਰਣ ਹੈ, ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਮੈਂ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ, ਸ਼ਰਾਰਤ ਨੂੰ ਜਾਰੀ ਰੱਖਣ ਲਈ ਇੱਕ ਹੀ ਅਧਿਕਾਰੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਹੈ।

'ਅੰਤ ਵਿੱਚ, ਮੈਂ ਇਹ ਸੁਝਾਅ ਦੇ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਰੀਆਂ ਧਿਰਾਂ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਇੱਕ ਵਿਅਰਥ ਅਤੇ ਸ਼ੁਕਰਗੁਜ਼ਾਰ ਕੰਮ ਹੈ। ਸਾਡੀ ਗੱਲਬਾਤ ਦੇ ਦੌਰਾਨ, ਮੈਂ ਸੁਝਾਅ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਦੋਵਾਂ ਧਿਰਾਂ ਦੀ ਬਰਾਬਰ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਨਹੀਂ ਸੀ. ਕੋਈ ਤਾਰੀਫ਼ ਸਹੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। "ਜਦੋਂ ਕਰਜ਼ਾ ਦਾਨ ਬਣ ਜਾਵੇਗਾ ਤਾਂ ਫਰਜ਼ ਤਾਂ ਯੋਗਤਾ ਹੋਵੇਗੀ" ਇਹ ਠੀਕ ਕਰਨ ਲਈ ਬਹੁਤ ਦੇਰ ਨਹੀਂ ਹੈ. ਇੱਕ ਯੋਧੇ ਵਜੋਂ ਤੁਹਾਡੇ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਹੁਨਰ ਦੀ ਅੱਜ ਜਿੰਨੀ ਮੰਗ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਸੀ।'

ਪਰ ਮਾਊਂਟਬੈਟਨ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਕ, ਮਾਊਂਟਬੈਟਨ ਯੋਧੇ ਉੱਤੇ ਦਬਦਬਾ ਰੱਖਦਾ ਸੀ, ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਸਾਬਕਾ ਨੇ ਆਪਣੇ ਏਜੰਡੇ ਨੂੰ ਜਾਰੀ ਰੱਖਿਆ, ਇੱਕ ਦੀਆਂ ਗੰਭੀਰ ਚੇਤਾਵਨੀਆਂ ਨੂੰ ਨਜ਼ਰਅੰਦਾਜ਼ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਜੋ ਉਸ ਸਮੇਂ, ਦਾਅਵੇਦਾਰੀ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ ਸੀ। ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਡਰ ਸੀ ਕਿ, ਆਪਣੇ ਸਾਰੇ ਚੰਗੇ ਇਰਾਦਿਆਂ ਲਈ, ਮਾਊਂਟਬੈਟਨ ਆਪਣੀਆਂ ਮਜਬੂਰੀਆਂ ਅਤੇ ਬਸਤੀਵਾਦੀ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਦੀਆਂ ਜੰਜੀਰਾਂ ਵਿੱਚ ਜਕੜਿਆ ਜਾਵੇਗਾ, ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸ ਸੰਕਟ ਨੂੰ ਟਾਲਣ ਵਿੱਚ ਅਸਮਰੱਥ ਹੋਵੇਗਾ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਕੈਬਨਿਟ ਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਬਾਅਦ ਤੋਂ ਅਪਣਾਈ ਗਈ ਨੀਤੀ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਬੁਨਿਆਦੀ ਤਬਦੀਲੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ। ਭਾਰਤ ਦਾ ਦੌਰਾ.

ਗਾਂਧੀ ਅਜੇ ਵੀ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਭਾਰਤ ਲਈ ਕੈਬਨਿਟ ਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਮਾਊਂਟਬੈਟਨ ਦੀ ਵੰਡ ਯੋਜਨਾ ਨਾਲੋਂ ਬਿਹਤਰ ਹੋਵੇਗੀ। ਉਸਨੇ ਵਾਇਸਰਾਏ ਨੂੰ ਉਸਦੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਤੋਂ ਮੁੱਦਿਆਂ ਨੂੰ ਵੇਖਣ ਲਈ ਮਨਾਉਣ ਲਈ ਇੱਕ ਆਖਰੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ। 27 ਜੂਨ ਦੀ ਅੱਧੀ ਰਾਤ ਨੂੰ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਵਾਇਸਰਾਏ ਨੂੰ ਚਿੱਠੀ ਲਿਖੀ। ਕਿਉਂਕਿ ਉਸਨੇ ਲਿਖਣਾ ਖਤਮ ਕੀਤਾ ਜਦੋਂ ਇਹ ਬੀਤ ਗਿਆ ਸੀ

Machine Translated by Google

ਅੱਧੀ ਰਾਤ, 27/28 ਜੂਨ, 1947 ਦੀ ਚਿੱਠੀ ਸੀ: 'ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਦੁਪਹਿਰ ਨੂੰ ਇੱਕ ਨੋਟ ਭੇਜਿਆ ਹੈ। ਸ਼ਾਮ ਦੀ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਅਤੇ ਸੈਰ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦਾ ਸਮਾਂ ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਕੁਝ ਮੁੱਦਿਆਂ 'ਤੇ ਗੱਲ ਕਰਨ ਲਈ ਸਮਰਪਿਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੈਂ ਛੂਹਣ ਦੇ ਯੋਗ ਸੀ ਪਰ ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਮਿਲੇ ਤਾਂ ਵਿਕਾਸ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਿਆ।

'ਮੈਂ ਸੰਸਦੀ ਵਫ਼ਦ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਸੀ, ਜਿਸ ਨੇ ਕੈਬਨਿਟ ਮਿਸ਼ਨ ਅਤੇ ਕੈਬਨਿਟ ਮਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਖੁਦ ਦੱਸਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੋ ਪਾਰਟੀਆਂ ਜਾਂ ਤਿੰਨ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਦੀ ਚੋਣ ਕਰਨੀ ਪਵੇਗੀ। ਉਹ ਫੇਲ ਹੋਣ ਲਈ ਤਬਾਹ ਹੋ ਗਏ ਸਨ, ਜੇ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ, ਉਹਨਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਸਹੀ ਹੋਣ ਲਈ ਫੜਿਆ. ਮੈਨੂੰ ਉਮੀਦ ਸੀ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਬਹਾਦਰੀ ਅਤੇ ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਅਸੰਭਵ ਸਥਿਤੀ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਕੱਢਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਹੇ ਹੋ. ਪਰ ਮੇਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਉਦੋਂ ਖੁੱਲ੍ਹੀਆਂ ਜਦੋਂ, ਜੇ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸਹੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਝਦਾ, ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਕਾਇਦੇ-ਆਜ਼ਮ ਜਿਨਾਹ ਅਤੇ ਲੀਗ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਸਨ ਅਤੇ ਸੰਭਵ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕਾਇਦ-ਏ-ਆਜ਼ਮ ਜਿਨਾਹ ਹੋਰ ਵੀ ਸਨ। ਮੈਂ ਸੁਝਾਅ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਇਹ ਮਨੁੱਖੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਤੁਲਨਾਤਮਕ ਅਰਥਾਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਹੀ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਸ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਇਸ ਨਾਜ਼ੁਕ ਪੜਾਅ 'ਤੇ ਆਪਣੀ ਚੋਣ ਕਰਨੀ ਪਵੇਗੀ। ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਸੋਚਦੇ ਹੋ ਕਿ ਕਾਇਦ-ਏ-ਆਜ਼ਮ ਜਿਨਾਹ ਕਾਂਗਰਸ ਨਾਲੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸਹੀ ਅਤੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਹਨ, ਤਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਲੀਗ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸਲਾਹਕਾਰ ਵਜੋਂ ਚੁਣਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਖੁੱਲ੍ਹ ਕੇ ਅਤੇ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਦਿਲ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

'ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਸੰਕੇਤ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ ਕਾਇਦੇ-ਏ-ਆਜ਼ਮ ਤੁਹਾਨੂੰ 15 ਅਗਸਤ ਤੱਕ ਵੀ ਅਸਤੀਫਾ ਦੇਣ ਦੇ ਯੋਗ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੇ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਜੇ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੇ ਮਦਦਗਾਰ ਰਵੱਈਆ ਨਾ ਅਪਣਾਇਆ। ਇਹ ਮੇਰੇ ਲਈ ਹੈਰਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਬਿਆਨ ਸੀ। ਮੈਂ ਭਾਰਤ ਨੂੰ ਦੋ ਹਿੱਸਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡਣ ਲਈ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੀ ਪਾਰਟੀ ਹੋਣ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਗਲਤੀ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ। ਗਲਤੀ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨਾ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਪਰ ਮੈਂ ਮੰਨਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਗਲਤੀ 'ਤੇ ਪ੍ਰੀਮੀਅਮ ਨਾ ਪਾਉਣਾ ਕਾਫ਼ੀ ਸੰਭਵ ਅਤੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਇਹ ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਿਰਪੱਖ ਖੇਡ ਦੇ ਬਹੁਤ ਹੀ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾਯੋਗ ਸਿਧਾਂਤ 'ਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਹੀਂ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਫੇਅਰ ਪਲੇ ਮੰਗ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਗਲਤੀ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਧਿਰ ਦੀ ਇਹ ਸੋਚਣ ਵਿੱਚ ਮਦਦ ਨਾ ਕਰਾਂ ਕਿ ਗਲਤੀ ਕੋਈ ਗਲਤੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਬਲਕਿ ਇੱਕ ਜ਼ੁੰਮੇਵਾਰੀ ਦੀ ਦੇਰੀ ਨਾਲ ਅਤੇ ਸਿਰਫ ਅੰਸ਼ਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਡਿਸਚਾਰਜ ਸੀ।

'ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਹੈਰਾਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ ਜੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੇ ਕਬਜ਼ੇ ਦੌਰਾਨ ਵੰਡ ਨਾ ਹੋਈ ਹੁੰਦੀ, ਤਾਂ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੇ ਕਦੇ ਵੀ ਵੰਡ ਨਾ ਹੋਣ ਦਿੱਤੀ ਹੁੰਦੀ ਅਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਅਧੀਨ ਨਾ ਕੀਤਾ ਹੁੰਦਾ। ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਇਹ ਇੱਕ ਗੰਭੀਰ ਗਲਤੀ ਸੀ। ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਨੰਬਰਾਂ ਦਾ ਸਵਾਲ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਸਮਰੱਥ ਸੀ। ਮੈਂ ਭਾਰਤ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਧੀਨ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਇੱਕ ਲੱਖ ਤੋਂ ਵੀ ਘੱਟ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਸੈਨਿਕਾਂ ਦੀ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਉਦਾਹਰਣ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ। ਤੁਸੀਂ ਦੋਵਾਂ ਮੌਕਿਆਂ ਵਿਚ ਕੋਈ ਸਮਾਨਤਾ ਨਹੀਂ ਦੇਖੀ। ਮੈਂ ਸੁਝਾਅ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਅੰਤਰ ਸਿਰਫ ਡਿਗਰੀ ਦਾ ਸੀ.

'ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿਚਾਰ ਲਈ ਹੇਠ ਲਿਖਿਆਂ ਰੱਖਦਾ ਹਾਂ:

Machine Translated by Google

(a) ਕਾਂਗਰਸ ਨੇ ਦ੍ਰਿੜਤਾ ਨਾਲ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਨਹੀਂ ਰੱਖੇਗੀ ਯੂਨੀਅਨ ਦੇ ਅੰਦਰ ਸੂਬਾ।

(ਅ) ਲੱਖਾਂ ਜਾਤ-ਪਾਤ ਵਾਲੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਲਈ ਸਰੀਰਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਅਸੰਭਵ ਹੈ, ਭਾਵੇਂ ਕਿ ਲੱਖਾਂ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਤਾਕਤ ਦੁਆਰਾ ਅਧੀਨ ਕਰ ਲਿਆ ਜਾਵੇ। (c) ਇਹ ਨਹੀਂ ਭੁੱਲਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੁਸਲਿਮ ਰਾਜਵੰਸ਼ਾਂ ਨੇ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਭਾਰਤ ਨੂੰ ਬਿਲਕੁਲ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਪਣੇ ਅਧੀਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿਜੇਤਾਵਾਂ ਨੇ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਕੀਤਾ ਸੀ।

(d) ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਮੁਸਲਿਮ ਪੱਖ ਨੂੰ ਅਖੌਤੀ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਅਤੇ ਅਖੌਤੀ ਆਦਿਵਾਸੀ ਨਸਲਾਂ ਨੂੰ ਜਿੱਤਣ ਲਈ ਇੱਕ ਅੰਦੋਲਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। (e) ਜਾਤੀ ਦੇ ਹਿੰਦੂ ਜੋ ਬਗਬੀਅਰ ਹਨ, ਇਸ ਨੂੰ ਸਿੱਟੇ ਵਜੋਂ ਦਰਸਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਇੱਕ ਨਿਰਾਸ਼ ਘੱਟਗਿਣਤੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਰਾਜਪੂਤ ਅਜੇ ਵੀ ਇੱਕ ਵਰਗ ਵਜੋਂ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦੀ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਅਤੇ ਬਾਣੀਏ ਅਜੇ ਵੀ ਹਥਿਆਰਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵਿਚ ਅਣਸਿੱਖਿਅਤ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਰਵਉੱਚਤਾ, ਜਿੱਥੇ ਇਹ ਮੌਜੂਦ ਹੈ, ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨੈਤਿਕ ਹੈ। ਸੂਦਰਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ, ਮੈਨੂੰ ਅਫਸੋਸ ਹੈ, ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਚੀਜ਼ ਨਾਲੋਂ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਵਧੇਰੇ. ਇਹ ਕਿ ਅਜਿਹਾ ਹਿੰਦੂ ਸਮਾਜ ਆਪਣੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਸਿਰਫ਼ ਉੱਤਮਤਾ ਦੇ ਕਾਰਨ ਲੱਖਾਂ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਕੁਚਲ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਇਕ ਹੈਰਾਨੀਜਨਕ ਮਿੱਥ ਹੈ।

'ਇਹ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਹ ਦਿਖਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ, ਭਾਵੇਂ ਮੈਂ ਇਕੱਲਾ ਹਾਂ, ਮੈਂ ਅਹਿੰਸਾ ਅਤੇ ਸੱਚਾਈ ਦੀ ਸਹੁੰ ਖਾਂਦਾ ਹਾਂ, ਹਿੰਮਤ ਦੇ ਉੱਚੇ ਕ੍ਰਮ ਲਈ ਖੜ੍ਹਾ ਹਾਂ, ਜਿਸ ਦੇ ਅੱਗੇ ਐਟਮ ਬੰਬ ਮਾਮੂਲੀ ਜਿਹਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਨਾ ਕਿ ਡਰਾਉਣੀਆਂ ਦੇ ਬੇੜੇ ਬਾਰੇ ਕਹਿਣਾ.

'ਮੈਂ ਇਹ ਆਪਣੇ ਕਿਸੇ ਦੋਸਤ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਦਿਖਾਇਆ।'

ਮਾਊਂਟਬੈਟਨ ਨੇ ਉਸੇ ਦਿਨ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ: 'ਮੈਨੂੰ ਖੁਸ਼ੀ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਲਿਖਿਆ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਤੁਹਾਡੀ ਚਿੱਠੀ ਪੜ੍ਹ ਕੇ, ਮੈਨੂੰ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਲਗਭਗ ਪਹਿਲੇ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਅਖੀਰ ਤੱਕ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਆਪਣਾ ਮਤਲਬ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਅਸਫਲ ਰਿਹਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਖੁਸ਼ੀ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੀ ਚਿੱਠੀ ਦੂਸਰਿਆਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਦਿਖਾਈ, ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਨੂੰ ਬਹੁਤ ਅਫ਼ਸੋਸ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਜੋੜਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜੋ ਮੈਂ, ਅਸਲ ਵਿੱਚ, ਪ੍ਰਗਟ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ. ਮੈਨੂੰ ਉਮੀਦ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਸਾਡੀ ਅਗਲੀ ਮੀਟਿੰਗ ਵਿੱਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮੁੱਦਿਆਂ 'ਤੇ ਦੁਬਾਰਾ ਚਰਚਾ ਕਰਨ ਲਈ ਸਹਿਮਤ ਹੋਵੋਗੇ।' ਬਦਕਿਸਮਤੀ ਨਾਲ, ਇਹ ਦਰਸਾਉਣ ਲਈ ਕੋਈ ਰਿਕਾਰਡ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਦੋਵਾਂ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮਾਮਲਿਆਂ 'ਤੇ ਦੁਬਾਰਾ ਚਰਚਾ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਤੱਥ ਇਹ ਹੈ ਕਿ, ਆਪਣੇ ਸਾਰੇ ਯਤਨਾਂ ਲਈ, ਗਾਂਧੀ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਵੀ ਇਹ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕਰਨ ਲਈ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਅਸਫਲ ਰਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼ ਲਈ ਕੀ ਕਰਨਾ ਸਹੀ ਕੰਮ ਸੀ।

ਜੂਨ ਦੇ ਆਖ਼ਰੀ ਹਫ਼ਤੇ ਅਤੇ ਜੁਲਾਈ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ ਕਾਂਗਰਸ ਅਤੇ ਲੀਗ ਦੇ ਮੰਤਰੀਆਂ ਵਿੱਚ ਟਕਰਾਅ ਵਧ ਗਿਆ ਸੀ। ਹਾਲਾਤ ਇੰਨੇ ਨਾਜ਼ੁਕ ਹੋ ਗਏ ਕਿ ਸਾਰੇ ਕਾਂਗਰਸੀ ਮੰਤਰੀਆਂ ਨੇ ਸਰਕਾਰ ਤੋਂ ਵਾਕਆਊਟ ਕਰਨ ਦੀ ਧਮਕੀ ਦਿੱਤੀ। ਅੰਤਰਿਮ ਸਰਕਾਰ ਵਿੱਚ ਲੀਗ ਦੇ ਮੰਤਰੀਆਂ ਦੇ ਬਣੇ ਰਹਿਣ ਦਾ ਸਵਾਲ ਹੁਣ ਟਾਲਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਅਸਧਾਰਨ ਤੌਰ 'ਤੇ, ਇਹ ਜਿਨਾਹ ਸੀ ਜਿਸਨੇ ਸਮੱਸਿਆ ਨੂੰ ਹੱਲ ਕੀਤਾ, ਨਾ ਕਿ, ਆਮ ਵਾਂਗ, ਇੱਕ ਬਣਾਉਣ ਦੀ। ਉਸਨੇ ਘੋਸ਼ਣਾ ਕੀਤੀ ਕਿ ਉਹ ਖੁਦ ਹੋਵੇਗਾ

Machine Translated by Google

ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੇ ਗਵਰਨਰ ਜਨਰਲ. ਮਾਊਂਟਬੈਟਨ ਨੇ ਹੁਣ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਕੰਮ ਕਰਨ ਲਈ ਸੁਤੰਤਰ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ। ਜਿਨਾਹ ਨੇ ਲੀਗ ਦੇ ਮੰਤਰੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਰੱਖੇ ਗਏ ਪੋਰਟਫੋਲੀਓ ਦੇ ਸਮਰਪਣ ਨੂੰ ਇੱਕ ਵਾਰ ਫਿਰ ਮਾਣ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ, 'ਲੀਗ ਦੇ ਮੰਤਰੀਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵਿਭਾਗਾਂ ਨੂੰ ਸੌਂਪਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਜਾਣਾ ਇੱਕ ਅਪਮਾਨ ਹੋਵੇਗਾ। ਲੀਗ ਅਜਿਹੇ ਅਪਮਾਨ ਨੂੰ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗੀ। ਜਦੋਂ ਮਾਊਂਟਬੈਟਨ ਨੇ ਇੱਕ ਫਾਰਮੂਲਾ ਸੁਝਾਇਆ ਜੋ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਕਰੇਗਾ, ਤਾਂ ਜਿਨਾਹ ਨੇ 1935 ਦੇ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਐਕਟ ਦੇ ਤਹਿਤ ਅੰਤਰਿਮ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਪੁਨਰਗਠਨ ਦੀ ਵਾਇਸਰਾਏ ਦੀਆਂ ਯੋਜਨਾਵਾਂ ਨੂੰ 'ਗੈਰ-ਕਾਨੂੰਨੀ' ਕਰਾਰ ਦੇਣ ਦੀ ਧਮਕੀ ਦਿੱਤੀ। ਲੰਡਨ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਕਾਨੂੰਨੀ ਰਾਏ ਜਿਨਾਹ ਦੇ ਇਤਰਾਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖਦੀ ਸੀ। ਮਾਊਂਟਬੈਟਨ ਨੂੰ ਰਾਹਤ ਮਿਲੀ। ਉਹ ਦਿਖਾ ਸਕਦਾ ਸੀ ਕਿ ਉਸਨੇ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹ ਕਾਨੂੰਨੀ ਵੈਧਤਾ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦੇ ਕੇ ਜਿਨਾਹ ਦੀਆਂ ਧੱਕੇਸ਼ਾਹੀਆਂ ਨੂੰ ਜਾਇਜ਼ ਠਹਿਰਾ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਇਹ ਜੁਲਾਈ ਦੇ ਤੀਜੇ ਹਫ਼ਤੇ ਤੱਕ ਚੱਲਿਆ।

19 ਜੁਲਾਈ 1947 ਨੂੰ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਸੰਸਦ ਦੁਆਰਾ ਭਾਰਤੀ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਬਿੱਲ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਸ਼ਾਹੀ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਵਾਇਸਰਾਏ ਨੇ ਅੰਤਰਿਮ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਪੁਨਰਗਠਨ ਕੀਤਾ, ਇਸ ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਵਿਹਾਰਕ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਲਈ ਦੋ ਆਰਜ਼ੀ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਵਿੱਚ ਵੰਡਿਆ, ਇੱਕ ਭਾਰਤੀ ਯੂਨੀਅਨ ਲਈ ਅਤੇ ਦੂਜਾ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਲਈ। ਦੋਵੇਂ ਹਿੱਸੇ ਸਿਰਫ ਸਾਂਝੀਆਂ ਚਿੰਤਾਵਾਂ ਦੇ ਮਾਮਲਿਆਂ 'ਤੇ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਸਲਾਹ ਕਰਨਗੇ, ਪਰ ਬਾਕੀ ਸਾਰੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿਚ ਇਕ ਦੂਜੇ ਤੋਂ ਸੁਤੰਤਰ ਕੰਮ ਕਰਨਗੇ। ਤਿੰਨਾਂ ਪਾਰਟੀਆਂ ਦੇ ਆਗੂਆਂ ਵੱਲੋਂ ਵੰਡ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਸਹਿਮਤੀ ਦੇਣ ਤੋਂ ਕੁਝ ਦਿਨ ਬਾਅਦ, ਵਾਇਸਰਾਏ ਦੇ ਚੇਅਰਮੈਨ ਵਜੋਂ ਕਾਂਗਰਸ, ਲੀਗ ਅਤੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਨੁਮਾਇੰਦਿਆਂ ਦੀ ਇੱਕ ਛੋਟੀ ਉੱਚ-ਸ਼ਕਤੀ ਵਾਲੀ ਕਮੇਟੀ ਬਣਾਈ ਗਈ ਸੀ। ਸਮੂਹ ਵੰਡ ਅਤੇ ਸੱਤਾ ਦੇ ਤਬਾਦਲੇ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਵਾਲੀਆਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰੇਗਾ। ਪੰਜਾਬ ਅਤੇ ਬੰਗਾਲ ਪ੍ਰਾਂਤਾਂ ਵੱਲੋਂ ਆਪੋ-ਆਪਣੇ ਬਟਵਾਰੇ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਫੈਸਲਾ ਲੈਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਇਸ ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਥਾਂ ਇੱਕ ਪਾਰਟੀਸ਼ਨ ਕੌਂਸਲ ਨੇ ਲੈ ਲਈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਅੰਤਿਮ ਫੈਸਲੇ ਲੈਣ ਲਈ ਵਿਆਪਕ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਅਤੇ ਅਧਿਕਾਰ ਸਨ। ਇੱਕ ਪ੍ਰੈਸ ਬਿਆਨ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਕੌਂਸਲ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਧਿਰਾਂ ਵਾਇਸਰਾਏ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸਹਿਮਤ ਹੋ ਗਈਆਂ ਸਨ ਕਿ ਵੰਡ 'ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੀ ਭਾਵਨਾ' ਨਾਲ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋਵੇਗੀ। ਗਾਂਧੀ ਪ੍ਰਗਟਾਈ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਦੀ ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਬਾਰੇ ਸ਼ੱਕੀ ਸੀ; ਤਜਰਬੇ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਵੱਖਰਾ ਸਿਖਾਇਆ ਸੀ।

'ਮੈਨੂੰ ਡਰ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਧੋਖਾ ਦੇ ਰਹੇ ਹਾਂ,' ਉਸਨੇ ਗੱਲਬਾਤ ਦੌਰਾਨ ਟਿੱਪਣੀ ਕੀਤੀ।

ਪੰਜਾਬ ਅਤੇ ਬੰਗਾਲ ਸੀਮਾ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਚੇਅਰਮੈਨ ਵਜੋਂ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਲਈ ਸਰ ਸਿਰਿਲ ਰੈਡਕਲਿਫ ਨੂੰ ਸੱਦਾ ਦੇਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਉਸਦੇ ਸੰਦਰਭ ਦੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ 'ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਅਤੇ ਗੈਰ-ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਲੱਗਦੇ ਬਹੁ-ਗਿਣਤੀ ਖੇਤਰਾਂ ਦਾ ਪਤਾ ਲਗਾਉਣ ਦੇ ਅਧਾਰ' ਤੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸੂਬੇ ਦੇ ਦੋ ਹਿੱਸਿਆਂ ਦੀਆਂ ਸੀਮਾਵਾਂ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨਦੇਹੀ ਕਰਨ ਲਈ ਸਨ। ਅਜਿਹਾ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ ਉਸ ਨੇ 'ਹੋਰ ਕਾਰਕਾਂ' ਨੂੰ ਵੀ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਰੱਖਣਾ ਸੀ। ਇਸ ਨੇ ਦੋਵਾਂ ਧਿਰਾਂ ਨੂੰ ਉਮੀਦ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਸੀਮਾ ਕਮਿਸ਼ਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਚਿਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਉਮੀਦ ਤੋਂ ਵੱਧ ਦੇਵੇਗਾ। ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਨੂੰ ਉਮੀਦ ਸੀ

Machine Translated by Google

ਕਿ ਇਹ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕਲਕੱਤਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰੇਗਾ ਅਤੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਉਮੀਦ ਹੈ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਜਾਇਦਾਦਾਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਯੋਗਤਾਵਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਬਿਹਤਰ ਮੌਕਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨਗੀਆਂ। ਹਰ ਪਾਸੇ ਉਮੀਦਾਂ ਉੱਚੀਆਂ ਚੱਲ ਰਹੀਆਂ ਸਨ; ਇਹ ਜ਼ਾਹਰ ਸੀ ਕਿ ਸਭ ਕੁਝ ਪੂਰਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ, ਅਤੇ ਅਧੂਰੀਆਂ ਉਮੀਦਾਂ ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਵਾਲੀਆਂ ਨਿਰਾਸ਼ਾਵਾਂ ਨੇ ਮੌਜੂਦਾ ਤਣਾਅ ਨੂੰ ਹੋਰ ਵਧਾ ਦਿੱਤਾ।

ਲਾਹੌਰ ਅਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ ਗੁਆਂਢੀ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿਚ ਜੂਨ ਦੇ ਦੂਜੇ ਅੱਧ ਵਿਚ ਉਤਸ਼ਾਹ ਸਿਖਰ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ। ਦੋਵੇਂ ਸ਼ਹਿਰ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਵਿਵਾਦਤ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਸਨ; ਦੋਵਾਂ ਵਿੱਚ ਮੁੱਖ ਤੌਰ 'ਤੇ ਹਿੰਦੂ ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਆਬਾਦੀ ਸੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪੂੰਜੀ ਅਤੇ ਉੱਦਮ ਦੁਆਰਾ ਵੱਡੇ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਹਨਾਂ ਕੋਲ ਵਪਾਰਕ ਅਤੇ ਉਦਯੋਗਿਕ ਸੰਪੱਤੀਆਂ ਅਤੇ ਚੱਲਣਯੋਗ ਅਤੇ ਅਚੱਲ ਜਾਇਦਾਦ ਦਾ ਵੱਡਾ ਹਿੱਸਾ ਸੀ। ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਧਾਰਮਿਕ ਰਾਜਧਾਨੀ ਸੀ ਅਤੇ ਲਾਹੌਰ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੁਆਰਾ ਸਥਾਪਿਤ ਸਿੱਖ ਸਾਮਰਾਜ ਦੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਸੀ। ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਨੇ 'ਸਿਆਸੀ ਆਧਾਰ' 'ਤੇ ਦੋਵਾਂ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਨੂੰ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਨ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ। ਵੰਡ ਯੋਜਨਾ ਦੇ ਐਲਾਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਦੋਵੇਂ ਸ਼ਹਿਰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਰਾਜਕਤਾ ਦੀ ਪਕੜ ਵਿਚ ਸਨ। ਲਾਹੌਰ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਦਿਨ ਵਿੱਚ ਸੌ ਤੋਂ ਵੱਧ ਘਰ ਸੁਆਹ ਹੋ ਗਏ ਸਨ। ਜਿਵੇਂ-ਜਿਵੇਂ ਜੂਨ ਦਾ ਮਹੀਨਾ ਵਧਦਾ ਗਿਆ, ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ ਸਮੱਸਿਆ ਨੇ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਅਤੇ ਧਿਆਨ ਦਾ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੁਝ ਨੇ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਹਰਿਦੁਆਰ ਜਾਣ ਦੀ ਸਲਾਹ ਦਿੱਤੀ, ਜਿੱਥੇ ਰਾਵਲਪਿੰਡੀ ਅਤੇ ਪੱਛਮੀ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਹੋਰ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਕਸਬਿਆਂ ਤੋਂ 32,000 ਦੇ ਕਰੀਬ ਅੱਧੀ ਦਰਜਨ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ ਕੈਂਪਾਂ ਵਿਚ ਇਕੱਠੇ ਹੋਏ ਸਨ।

ਕੈਂਪਾਂ ਦੇ ਇੰਚਾਰਜ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੇ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਹਾਰ ਪਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ, ਪਰ ਇਸ ਦੀ ਬਜਾਏ ਜ਼ੁਬਾਨੀ ਕੁੱਟਮਾਰ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਗਾਂਧੀ ਫਿਰ ਸਾਰੇ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ ਕੁਆਰਟਰਾਂ ਦਾ ਦੌਰਾ ਕਰਨ ਗਏ।

ਹਰਿਦੁਆਰ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ ਕੈਂਪ ਦੇ ਦੌਰੇ ਤੋਂ ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਰਾਇਟਰਜ਼ ਦੁਆਰਾ ਦਾਇਰ ਇੱਕ ਖਬਰ ਨੇ ਗਾਂਧੀ ਦਾ ਧਿਆਨ ਖਿੱਚਿਆ। ਇਸਨੇ ਦੋ ਰਾਸ਼ਟਰਾਂ ਦੇ ਜਨਮ ਦੀ ਘੋਸ਼ਣਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਬਿੱਲ ਦੀ ਸੰਸਦ ਵਿੱਚ ਜਾਣ-ਪਛਾਣ ਲਈ ਲੰਡਨ ਵਿੱਚ ਯੋਜਨਾਬੱਧ ਇੱਕ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਸਮਾਰੋਹ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ। ਭਾਰਤ ਦੀ ਆਉਣ ਵਾਲੀ ਵੰਡ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਇੰਗਲੈਂਡ ਵਿਚ ਬੇਵਕੂਫੀ ਸੀ। ਇਹ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਦੁਖਾਂਤ ਅਤੇ ਹਿੰਸਾ ਤੋਂ ਅਣਜਾਣ ਸਨ ਜੋ ਪਹਿਲਾਂ ਹੋਈ ਸੀ ਅਤੇ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦਾ ਪਾਲਣ ਕਰਨ ਦੀ ਧਮਕੀ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਬਿੱਲ 'ਤੇ ਬਹਿਸ ਦੌਰਾਨ ਲਾਰਡ ਪੈਥਿਕ-ਲਾਰੈਂਸ ਨੇ ਪਾਰਲੀਮੈਂਟ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਨਾਜ਼ੁਕ ਭਾਸ਼ਣ ਦਿੱਤਾ। ਕੈਮਬ੍ਰਿਜ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਦਿਨਾਂ ਦੌਰਾਨ ਵਾਪਰੀ ਇੱਕ ਘਟਨਾ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇੱਕ ਦਿਨ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਕਾਲਜ ਦਾ ਪੋਰਟਰ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਦੁਪਹਿਰ ਨੂੰ ਘਰ ਜਾਣ ਲਈ ਛੱਡ ਗਿਆ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸਦੀ ਪਤਨੀ ਉਸ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਸੀ। ਅਗਲੀ ਸਵੇਰ ਉਹ ਕਾਫ਼ੀ ਲੰਬੇ ਚਿਹਰੇ ਦੇ ਨਾਲ ਵਾਪਸ ਆਇਆ ਅਤੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ, ਇੱਕਲੇ ਬੱਚੇ ਦੀ ਬਜਾਏ, ਜਿਸਦੀ ਉਹ ਉਮੀਦ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਉਸਦੀ ਪਤਨੀ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਜੁੜਵਾਂ ਬੱਚਿਆਂ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਸੀ!

'ਭਾਰਤ 'ਚ ਅਜਿਹਾ ਹੀ ਕੁਝ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਭਾਰਤ ਮਾਤਾ ਨੇ ਕਿਰਤ ਕੀਤੀ ਹੈ

Machine Translated by Google

ਬਹੁਤ ਲੰਬੇ ਸਮੇਂ ਲਈ, ਅਤੇ ਹਰ ਕੋਈ ਸੋਚ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਹੌਦ ਵਿੱਚ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਬੱਚੇ ਦਾ ਚਰਿੱਤਰ ਕੀ ਹੋਵੇਗਾ. ਵੇਖੋ ਅਤੇ ਵੇਖੋ! ਭਾਰਤ ਮਾਤਾ ਦੀ ਕੁੱਖ ਤੋਂ ਉੱਭਰ ਰਹੇ ਇੱਕ ਰਾਜ ਦੀ ਬਜਾਏ, ਬਿੱਲ ਵਿੱਚ ਵਰਣਨ ਕੀਤੇ ਅਨੁਸਾਰ, ਜੁੜਵੇਂ ਰਾਜ ਉਭਰ ਰਹੇ ਹਨ।'

ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਨੇ ਭਾਰਤੀ ਏਕਤਾ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਮਾਣਮੱਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਮੰਨਿਆ ਅਤੇ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਦੇ ਟੁੱਟਣ ਦਾ ਦੁੱਖ ਪ੍ਰਗਟਾਇਆ। ਵਾਇਸਰਾਏ ਨੇ ਭਾਰਤੀ ਨੇਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਬਿੱਲ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇੱਕ ਧਾਰਾ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ਤਾਂ ਜੋ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਆਪਸੀ ਸਮਝੌਤੇ ਦੁਆਰਾ ਯੂਨੀਅਨ ਵਿੱਚ ਵਾਪਸ ਆਉਣ ਦੇ ਯੋਗ ਬਣਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ।

ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਕਿ ਜੇ ਰਾਇਟਰਜ਼ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ 'ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਕਰਨਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਪਾਰਲੀਮੈਂਟ ਭਾਰਤ ਦੀ ਵੰਡ ਨੂੰ ਧੂਮਧਾਮ ਨਾਲ ਤੈਅ ਕਰਨ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ, ਜੋ ਕਿ ਵਾਇਸਰਾਏ ਦੇ ਕਹਿਣ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਨਾਲ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੇਲ ਨਹੀਂ ਖਾਂਦਾ ਸੀ।

ਗਾਂਧੀ ਨੇ 23 ਜੂਨ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਸਭਾ ਦੌਰਾਨ ਟਿੱਪਣੀ ਕੀਤੀ, 'ਅੱਜ ਦੇ ਪੇਪਰਾਂ ਵਿੱਚ ਭਾਰਤ ਨੂੰ "ਦੋ ਰਾਸ਼ਟਰਾਂ" ਵਿੱਚ ਵੰਡਣ ਲਈ ਲੰਡਨ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਸਮਾਰੋਹ ਹੋਣ ਦੀ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਦੂਜੇ ਦਿਨ ਇੱਕ ਰਾਸ਼ਟਰ ਸਨ। 'ਦੁਖਦਾਈ ਵਿਚ ਖੁਸ਼ ਹੋਣ ਦੀ ਕੀ ਗੱਲ ਹੈ? ਅਸੀਂ ਇਸ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨੂੰ ਗਲੇ ਲਗਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਭਾਵੇਂ ਅਸੀਂ ਵੱਖ ਹੁੰਦੇ ਹਾਂ, ਅਸੀਂ ਇੱਕ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਦੋਸਤਾਂ ਅਤੇ ਭਰਾਵਾਂ ਵਜੋਂ ਅਜਿਹਾ ਕਰਦੇ ਹਾਂ. ਹੁਣ, ਜੇਕਰ ਅਖਬਾਰ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਸਹੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਸਾਨੂੰ "ਦੋ ਕੌਮਾਂ" ਬਣਾ ਦੇਣਗੇ ਅਤੇ ਉਹ ਟਰੰਪ ਦੇ ਫੁੱਲ ਨਾਲ। ਕੀ ਇਹ ਵਿਦਾਇਗੀ ਸ਼ਾਟ ਹੈ? ਮੈਨੂੰ ਉਮੀਦ ਨਹੀਂ ਹੈ।' ਲੋਕ ਇਸ ਚੁਣੌਤੀ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ? ਉਸ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ। 'ਸੂਬਿਆਂ ਦੀ ਉਪ-ਡਿਵੀਜ਼ਨ ਵਾਲੀ ਭਾਰਤ ਦੀ ਇਹ ਵੰਡ ਸਾਨੂੰ ਸਾਡੀ ਯੋਗਤਾ 'ਤੇ ਪਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਭਾਈਵਾਲ ਆਪਣੇ ਲੂਣ ਪ੍ਰਤੀ ਸੱਚਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਪੂਰਵ-ਅਨੁਮਾਨਿਤ ਬੁੱਧੀ ਨੂੰ ਵੰਡ ਤੋਂ ਬਚਣ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ, ਭਾਵੇਂ ਇਹ ਕਿੰਨੀ ਵੀ ਘਿਣਾਉਣੀ ਕਿਉਂ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਪਰ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਸਾਥੀ ਦੇ ਸਹੀ ਵਿਵਹਾਰ ਦੁਆਰਾ, ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਇੱਕ ਕੌਮ ਵਜੋਂ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦੁਆਰਾ, ਮੁਸਲਿਮ ਘੱਟ-ਗਿਣਤੀਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਹੀ ਘਰ ਵਿੱਚ ਪਰਦੇਸੀ ਮੰਨਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰਨਾ।'

ਉਸਨੇ ਪਟੇਲ ਨੂੰ ਲਿਖਿਆ: 'ਅੱਜ ਦੇ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਰਾਇਟਰਜ਼ ਦੀ ਤਾਰ ਦੇਖੋ। ਬਿੱਲ ਦੋ ਕੌਮਾਂ ਬਣਾਵੇਗਾ !!! ਫਿਰ ਇੱਥੇ ਚੱਲ ਰਹੀਆਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਹੁੱਲੜਬਾਜ਼ੀਆਂ ਦਾ ਕੀ ਮੁੱਲ ਹੈ? ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਲਈ ਆਪਣੀ ਸਹਿਮਤੀ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਭਾਰਤੀ ਰਾਸ਼ਟਰ ਵਿਰੁੱਧ ਇਸ ਅਪਰਾਧ ਨੂੰ ਰੋਕ ਸਕਦੇ ਹੋ। ਬਿੱਲ ਪਾਸ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕੋਈ ਵੀ ਤੁਹਾਡੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਸੁਣੇਗਾ। ਕੁਝ ਦਿਨਾਂ ਬਾਅਦ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਵਾਇਸਰਾਏ ਤੋਂ ਇੱਕ ਨੋਟ ਮਿਲਿਆ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਨਹਿਰੂ, ਪਟੇਲ ਅਤੇ ਉਹ, ਸਾਰੇ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਭਾਰਤੀ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਬਿੱਲ 'ਬਿਨਾਂ ਸ਼ੱਕ ਦਿਖਾਇਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ'। ਇਸ ਅਨੁਸਾਰ ਗਾਂਧੀ ਅਗਲੀ ਸਵੇਰ ਕਾਂਗਰਸੀ ਆਗੂਆਂ ਨਾਲ ਵਾਇਸਰਾਏ ਕੋਲ ਚਲਾ ਗਿਆ। ਡਰਾਫਟ ਬਿੱਲ 'ਤੇ ਉਸ ਦੀਆਂ ਤੁਰੰਤ ਪ੍ਰਤੀਕਿਰਿਆਵਾਂ ਰਿਕਾਰਡ 'ਤੇ ਹਨ, ਕੁਝ ਹੱਦ ਤਕ ਪੈਨਸਿਲ ਅਤੇ ਕੁਝ ਹੱਦ ਤਕ ਸਿਆਹੀ ਵਿਚ ਲਿਖੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ:

1. ਕੁਝ ਘੋਸ਼ਣਾ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ, ਜੇਕਰ ਇਸਨੂੰ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ
   ਕਨੂੰਨ, ਉਹ ਹਕੂਮਤ ਦਾ ਦਰਜਾ ਅਸਥਾਈ ਹੋਵੇਗਾ।

Machine Translated by Google

2. ਕਿ ਇਹ ਦੋਹਾਂ ਲਈ ਬਰਾਬਰ ਦਾ ਸਲੂਕ ਹੋਵੇਗਾ।
3. ਇਹ ਦਿਖਾਉਣ ਲਈ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਇੱਕ ਵੱਖਰਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਇਕਾਈ ਹੈ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਭਾਰਤ ਨੂੰ ਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।
4. ਕੋਈ ਵੀ ਸੂਬਾ ਸਹਿਮਤੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਦੂਜੇ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ।
5. ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਅਸੈਂਬਲੀ ਨਿਰਧਾਰਤ ਮਿਤੀ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮੀਟਿੰਗ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗੀ।
6. ਰਾਜਾਂ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਅਸਹਿਜ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੈ। ਮਈ 1946 ਦਾ ਬਿਆਨ ਤਰੱਕੀ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਲਈ ਨਹੀਂ ਵਰਤਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਬਿੱਲ 'ਤੇ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਪਿਆਰੇਲਾਲ ਲਿਖਦੇ ਹਨ: 'ਖਿੱਝ ਤਾਂ ਉੱਡ ਗਈ ਸੀ ਪਰ 5 ਜੁਲਾਈ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਸਭਾ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਿਤ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ, ਜੇ ਹੋ ਸਕੇ ਤਾਂ ਸਟੀਲ ਬਾਰਬ ਉਸ ਦੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਹੋਰ ਵੀ ਡੂੰਘਾਈ ਵਿਚ ਦਾਖਲ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ।
ਉਸ ਦਾ ਨਿਪਟਾਰਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਉਸਨੇ ਟਿੱਪਣੀ ਕੀਤੀ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਆਲੋਚਕਾਂ ਨੇ ਬਿੱਲ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਘਿਨਾਉਣੇ ਅਰਥ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਿਆ। ਇੱਕ ਦੀ ਥਾਂ ਦੋ ਭਾਰਤ ਹੋਣ ਦਾ ਤੱਥ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿੱਚ ਕਾਫੀ ਮਾੜਾ ਸੀ। ਦੋਵਾਂ ਦਾ ਰੁਤਬਾ ਇੱਕੋ ਜਿਹਾ ਸੀ, ਅਤੇ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਇੱਕ ਅਜਿਹੀ ਸਥਿਤੀ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਪੂਰੇ ਸਿਹਰਾ ਦੀ ਹੱਕਦਾਰ ਸੀ ਜੋ ਕਿ ਅਸੰਭਵ ਜਾਪਦੀ ਸੀ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਇੱਕ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕੈਬਨਿਟ ਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਗੰਭੀਰ ਐਲਾਨ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਉਹ ਵੰਡ ਲਈ ਕਾਂਗਰਸ ਅਤੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਸਹਿਮਤੀ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਸਫਲ ਹੋ ਗਏ ਸਨ। ਜਿਹੜੀ ਗੱਲ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿੱਚ ਸੀ, ਉਹ ਚੰਗੀ ਨਹੀਂ ਬਣ ਸਕੀ ਕਿਉਂਕਿ ਸਬੰਧਤ ਧਿਰਾਂ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ, ਭਾਵੇਂ ਹਰ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨ ਦੇ ਕਾਰਨ ਵੱਖੋ-ਵੱਖ ਸਨ। ਇਹ ਸ਼ਾਇਦ ਹੀ ਕੋਈ ਆਰਾਮ ਸੀ ਕਿ ਜਿਨਾਹ ਨੂੰ ਉਹ ਸਭ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ ਜੋ ਉਹ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਫਰਕ ਬਿਲਕੁਲ ਵੀ ਕਿਸਮ ਦਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਹ ਇੱਕ ਪ੍ਰਭੂਸੱਤਾ ਸੰਪੰਨ ਰਾਜ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਜੋ ਉਸ ਕੋਲ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਸੀ।

'ਜਦੋਂ ਉਸਨੇ ਬਿੱਲ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਿਆ ਅਤੇ ਦੁਬਾਰਾ ਪੜ੍ਹਿਆ, ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਨੇ ਅੱਗੇ ਕਿਹਾ, ਉਸਨੇ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਤਿੰਨਾਂ ਧਿਰਾਂ ਨੇ ਬਿਲ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਜਾਣਬੁੱਝ ਕੇ ਜਾਂ ਅਚੇਤ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਜਨਤਕ ਫੈਸਲੇ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸਾਰੀ ਸ਼ਕਤੀ ਤੋਂ ਵੱਖ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ, ਵੰਡ ਦੀ ਧਿਰ ਬਣ ਕੇ ਅਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰਮੰਡਲ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿੱਚ ਦੋ ਮੈਂਬਰ ਵਿਰੋਧੀ ਆਦਰਸ਼ਾਂ ਅਤੇ ਹਿੱਤਾਂ ਵਾਲੇ ਹੋਣ ਕਰਕੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸੰਤੁਲਨ ਵਿੱਚ ਤੋਲਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਦੋ ਭਾਗਾਂ ਦਾ ਗ੍ਰੇਟ ਬ੍ਰਿਟੇਨ ਨਾਲ ਕੋਈ ਸਬੰਧ ਸੀ, ਬਾਅਦ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਇਸਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਬਜਾਏ ਬਿੱਲ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਦੁਆਰਾ ਕਾਰਵਾਈ ਦੁਆਰਾ ਨਿਰਣਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ, ਭਾਵੇਂ ਇਹ ਉਦਾਰ ਅਤੇ ਸਹੀ ਪੜ੍ਹਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਡਰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਵਿਰੋਧੀ ਹਿੱਤਾਂ ਨੂੰ ਸੁਲਝਾਉਣਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਬਰਾਬਰੀ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਆਉਣਾ ਇੱਕ ਅਲੌਕਿਕ ਕੰਮ ਹੋਵੇਗਾ। ਸੰਵਿਧਾਨ ਐਕਟ ਪਾਸ ਹੋਣ 'ਤੇ ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਰਾਸ਼ਟਰਮੰਡਲ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਜਾਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਕੀ ਹੋਵੇਗਾ?... ਰਾਜਕੁਮਾਰਾਂ ਦਾ ਸਬੰਧ ਸਭ ਤੋਂ ਅਸੰਤੁਸ਼ਟ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਰਿਹਾ। ਇੱਥੇ ਮੁੜ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੀ ਇੱਜ਼ਤ ਦਾਅ ’ਤੇ ਲੱਗ ਗਈ। ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਦੁਰਘਟਨਾ ਵਾਪਰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਠਹਿਰਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ।

Machine Translated by Google

'ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦੀਆਂ ਕੁਝ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਨੇ ਇਸ ਡਰ ਨੂੰ ਜ਼ਮੀਨ ਦਿੱਤੀ ਸੀ, ਉਸਨੇ ਅੱਗੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਿੰਦੂ ਭਰਾਵਾਂ ਤੋਂ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਲਾਸਾਂ ਨੂੰ ਵੱਖ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ। ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਦੇ ਬੁਲਾਰਿਆਂ ਦੀਆਂ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਆਈਆਂ ਸਨ ਕਿ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਿੱਚ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਵਰਗਾਂ ਦੇ ਵੱਖਰੇ ਵੋਟਰ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ। (ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਿੱਚ ਘੱਟ-ਗਿਣਤੀਆਂ ਦੇ ਵਿਰੋਧ ਵਿੱਚ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਵੋਟਰਾਂ ਨੂੰ ਮਜਬੂਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।) ਕੀ ਇਹ ਪਾਕਿਸਤਾਨੀ ਕਿਸਮ ਦੇ ਇਸਲਾਮ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਦਾ ਸੱਦਾ ਸੀ?—ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ।

ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਧਰਮ ਪਰਿਵਰਤਨ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਸਨ। ਕੀ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਗੈਰ-ਜਾਤੀ-ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ਇਸਲਾਮ ਦੇ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਬ੍ਰਾਂਡ ਵਿੱਚ ਬਦਲਣ ਦਾ ਸਾਧਨ ਸੀ? ਸੰਸਾਰ ਉਹਨਾਂ ਮੱਤਾਂ ਅਤੇ ਮੱਤਾਂ ਤੋਂ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਵਧ ਰਿਹਾ ਸੀ ਜਿਹਨਾਂ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਇੰਨਾ ਬਿਮਾਰ ਅਤੇ ਉਲਝਣ ਵਿੱਚ ਪਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ ਉਸਨੇ ਨਿਰਮਾਤਾ ਦੀ ਹੋਂਦ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।

ਖੁਸ਼ੀ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਨਕਾਰਨ ਦਾ ਉਹ ਪੜਾਅ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਲੰਘ ਰਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ ਦੇ ਸਰਵਉੱਚ ਨਿਰਮਾਤਾ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਵਾਨ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਬਹਾਲ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਕੀ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦਾ ਇਸਲਾਮ ਵਿਸ਼ਵ-ਵਿਆਪੀ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦੀ ਬਹਾਲੀ ਲਈ ਉਸ ਅੰਦੋਲਨ ਦੇ ਮੋਹਰੇ ਵਿਚ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਸੀ? ਜਾਂ, ਕੀ ਇਹ ਹਨੇਰੇ ਵਿੱਚੋਂ ਲੰਘਣਾ ਸੀ ਅਤੇ ਰੱਬ ਦੇ ਨਾਮ ਤੇ ਰੱਬ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰਨਾ ਸੀ?

'ਜਿਨਾਹ, ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਨੇ ਸਿੱਟਾ ਕੱਢਿਆ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਣਜਾਣੇ ਵਿਚ ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਨੂੰ ਵੀ ਅਜ਼ਮਾਇਸ਼ ਵਿਚ ਪਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਿਛਲੇ ਦਿਨੀਂ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਭਾਰਤ ਨੂੰ ਇੱਕ ਰਾਸ਼ਟਰ ਮੰਨਣ ਵਾਲਿਆਂ ਕੋਲ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ ਅਤੇ ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਦਾ ਕੋਈ ਸਵਾਲ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ; ਸਾਰੇ ਬਰਾਬਰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਸਮਾਨ ਸਲੂਕ ਦੇ ਹੱਕਦਾਰ ਹਨ। ਹਿੰਦੂਆਂ ਕੋਲ ਇਹ ਦੁਰਲੱਭ ਮੌਕਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਧਰਮ ਨੂੰ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੂੜ ਤੋਂ ਨਿਜਾਤ ਦਿਖਾਉਂਦਾ ਅਤੇ ਇਹ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਸੀ ਕਿ ਭਾਰਤੀ ਸੰਘ ਦੇ ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਦਾ ਬ੍ਰਾਂਡ ਵਿਸ਼ਵ-ਵਿਆਪੀ ਧਰਮ ਹੈ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇਖਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਭਾਰਤੀ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਬਿੱਲ ਨੂੰ ਬਿੱਲ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਸਾਰੀਆਂ ਪਾਰਟੀਆਂ ਦੀ ਅੰਤਿਮ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਵਜੋਂ ਲਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਪਾਕਿਸਤਾਨ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਉਸਨੇ ਬੁਰਾਈ ਘੋਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਨੂੰ ਮਿਲਾਵਟ ਰਹਿਤ ਚੰਗਿਆਈ ਵਿੱਚ ਬਦਲਣਾ ਸੰਭਵ ਸੀ। ਜੇਕਰ ਸਾਰੀਆਂ ਪੂਰਵ-ਅਨੁਮਾਨਾਂ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਣ ਅਤੇ ਦੁਸ਼ਮਣੀਆਂ ਦੋਸਤੀ ਵਿੱਚ ਬਦਲ ਜਾਣ ਅਤੇ ਆਪਸੀ ਅਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨੂੰ ਭਰੋਸੇ ਦੀ ਥਾਂ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ।

ਭਾਰਤ ਦੀ ਵੰਡ ਦੇ ਨਾਲ ਇਸਦੀ ਜਨਤਕ ਸੰਪੱਤੀ ਅਤੇ ਦੌਲਤ ਦੀ ਵੰਡ ਅਤੇ ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਇਸਦੀਆਂ ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਸੈਨਾਵਾਂ ਦੀ ਵੰਡ ਦਾ ਵਿਵਾਦਪੂਰਨ ਸਵਾਲ ਆਇਆ। 1 ਅਤੇ 11 ਜੁਲਾਈ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ, ਵਿਭਾਜਨ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦ ਨੇ ਉਹ ਸਿਧਾਂਤ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕੀਤੇ ਜੋ ਵੰਡ ਨੂੰ ਚਲਾਉਣ ਲਈ ਸਨ। ਸਥਿਰ ਸੰਪੱਤੀ ਕੁਦਰਤੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਾਂਤਾਂ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਹੋਵੇਗੀ ਜਿੱਥੇ ਉਹ ਸਥਿਤ ਸਨ, ਪਰ ਹੋਰ ਸੰਪਤੀਆਂ-ਸਰਕਾਰੀ ਦਫਤਰਾਂ ਦੇ ਬਲੌਟਰਾਂ ਤੱਕ-ਨੂੰ ਦੋਵਾਂ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਨਿਰਪੱਖ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵੰਡਿਆ ਜਾਣਾ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਕਿ ਸਰ ਸਿਰਿਲ ਰੈਡਕਲਿਫ ਨੇ ਧੀਰਜ ਨਾਲ ਭਾਰਤ ਦੇ ਨਕਸ਼ੇ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਲਾਈਨ ਖਿੱਚੀ, ਪਾਰਟੀਸ਼ਨ ਕੌਂਸਲ ਦਿਨ-ਬ-ਦਿਨ ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਬੈਠੀ, ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਲੜਦੀ ਰਹੀ ਕਿ ਕਿਸ ਨੂੰ ਕੀ ਮਿਲੇਗਾ। ਇੱਕ ਮੇਜ਼ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਕੋਲ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀਆਂ ਮੇਲ ਖਾਂਦੀਆਂ ਕੁਰਸੀਆਂ ਭਾਰਤ ਕੋਲ ਹੀ ਰਹਿ ਗਈਆਂ। ਇੱਕ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਸਟੇਡ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਰਿਹਾ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਇਸਦੇ

Machine Translated by Google

ਬਰਾਬਰ ਦੀ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਕਾਠੀ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਨੂੰ ਭੇਜੀ ਗਈ ਸੀ। ਸਭ ਕੁਝ ਵੰਡਿਆ ਜਾਣਾ ਸੀ ਅਤੇ ਹਰ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਦੋ ਧਿਰਾਂ ਲੜੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਸਨ। ਦੋ ਕੌਮਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਫੌਜਾਂ ਨੂੰ ਵੰਡਣ ਦਾ ਸਵਾਲ, ਲਾਰਡ ਇਸਮਏ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ: 'ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਅਪਰਾਧ ਅਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਸਿਰਦਰਦੀ।' ਲਾਰਡ ਸੇਲਬੋਰਨ ਨੇ ਹਾਊਸ ਆਫ ਲਾਰਡਜ਼ ਨੂੰ ਰਿਪੋਰਟ ਦਿੱਤੀ, 'ਫੌਜ ਨੂੰ ਹੁਣ ਹਿੰਦੂ ਅਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ,' ਜਿਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਫੁੱਟਬਾਲ ਮੈਚ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪੱਖਾਂ ਨੂੰ ਚੁਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਇਹ ਅਸੰਭਵ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ਾਂਤੀ ਬਣਾਈ ਰੱਖੀ ਜਾਵੇਗੀ।

ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਉਮੀਦ ਕੀਤੀ ਸੀ ਕਿ ਵੱਖ ਹੋਣ ਦੀ ਸੰਧੀ ਵਿੱਚ ਸੰਯੁਕਤ ਰੱਖਿਆ ਲਈ ਇੱਕ ਉਪਬੰਧ ਲਿਖਣਾ ਸੰਭਵ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਹ ਇੱਕ ਔਖਾ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਸੀ ਪਰ ਅਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਜੇਕਰ ਦੋਵੇਂ ਧਿਰਾਂ ਦੋਸਤ ਬਣ ਕੇ ਵੱਖ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਸਨ ਨਾ ਕਿ ਦੁਸ਼ਮਣਾਂ ਵਜੋਂ, ਇਹ ਸੰਭਵ ਸੀ। ਕੁਝ ਗਲਤ ਸੀ, ਉਸਨੇ 6 ਜੁਲਾਈ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਟਿੱਪਣੀ ਕੀਤੀ, ਕਿ ਉਹ ਉਸ ਉਤਸ਼ਾਹ ਤੋਂ ਖੁੰਝ ਗਏ ਜੋ ਪੂਰੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਆਗਮਨ ਵਰਗੀ ਮਹਾਨ ਘਟਨਾ ਦੇ ਨਾਲ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਜੋਸ਼ ਦੀ ਘਾਟ ਦਾ ਕਾਰਨ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਦੋ ਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡਣਾ ਜੋ ਦੋ ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਕੈਂਪਾਂ ਵਿੱਚ ਤਬਦੀਲ ਹੋ ਜਾਣਾ ਸੀ, ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਸ਼ੱਕ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਕੋਈ ਸਾਂਝਾ ਰੱਖਿਆ ਬਲ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ। ਫ਼ੌਜ ਨੂੰ ਵੰਡਿਆ ਜਾਣਾ ਸੀ; ਇਸ ਨੂੰ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰੀਆਂ ਚੱਲ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਉਹ 'ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਸ਼ਾਸਨ ਦੇ ਵਿਰੋਧ ਦੇ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਅਤੇ ਸਖ਼ਤ ਦਿਨਾਂ' ਦੌਰਾਨ ਆਪਸੀ ਝਗੜਿਆਂ ਨੂੰ ਦਬਾਉਣ ਲਈ ਕੋਈ ਫੌਜ ਨਾ ਹੋਣ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਜੋ ਕਿ ਗੈਰ-ਮੌਜੂਦ ਹੋਵੇਗਾ, ਅਤੇ ਉਹ ਕਿਸੇ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਦੁਸ਼ਮਣ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਕੋਈ ਸੁਰੱਖਿਆ ਬਲ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ।

ਪਰ ਫੌਜੀ ਖਰਚੇ ਹੁਣ ਬਹੁਤ ਉੱਚੇ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਬਣਾਏ ਜਾਣੇ ਸਨ, ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਵੱਡੀ ਕਟੌਤੀ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਦੇ. ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਫੌਜੀ ਖਰਚੇ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਵਾਧੇ ਦੀ ਭਿਆਨਕ ਸੰਭਾਵਨਾ ਸੀ - ਇਹ ਸਭ ਆਪਸ ਵਿੱਚ ਲੜਨ ਲਈ - ਅਤੇ ਉਹ ਦੋ ਨਵੇਂ ਬਣੇ ਰਾਜਾਂ ਦਾ ਤਮਾਸ਼ਾ ਵੇਖਣਗੇ ਜੋ ਆਪਸੀ ਕਤਲੇਆਮ ਲਈ ਹਥਿਆਰਾਂ ਦੇ ਵਾਧੇ ਦੀ ਹਾਸੋਹੀਣੀ ਦੌੜ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣਗੇ! ਕੀ ਭਾਰਤ ਦੀ ਅਜ਼ਾਦੀ ਉਹਨਾਂ ਸਭ ਕੁਝ ਨੂੰ ਤਿਆਗਣ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਸੀ ਜੋ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪਿਆਰਾ ਸਮਝਣਾ ਸਿੱਖਿਆ ਸੀ? ਸਵੈ-ਵਡਿਆਈ ਦੀ ਬਜਾਏ, ਉਸਨੇ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਕਿ ਇਹ ਡੂੰਘੇ ਸਵੈ-ਆਤਮਾ ਨਿਰੀਖਣ, ਸਵੈ-ਜਾਂਚ ਅਤੇ ਸਵੈ-ਨਿਸ਼ਾਨ ਦਾ ਸਮਾਂ ਹੈ। ਪਿਛਲੇ ਤੀਹ ਸਾਲਾਂ ਦੌਰਾਨ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਲੜਾਈ ਵਿੱਚ ਮੁੱਖ ਅਭਿਨੇਤਾ ਵਜੋਂ, ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਨਿਸ਼ਚਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦੀ ਖੋਜ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। 'ਕੀ ਲੜਾਈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਨੇਕ ਵਜੋਂ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ - ਨੇੜੇ ਆ ਰਿਹਾ ਸ਼ਰਮਨਾਕ ਅੰਤ ਹੈ? ਡੂੰਘੇ ਦੁੱਖ ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਵੈਦਿਕ ਸੰਤਾਂ ਨਾਲ ਪੁਕਾਰਦਾ ਹਾਂ, "ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ, ਸਾਨੂੰ ਹਨੇਰੇ ਤੋਂ ਰੌਸ਼ਨੀ ਵਿੱਚ ਲੈ ਜਾਓ"।

ਕਿਉਂਕਿ ਭਾਰਤ ਨੂੰ ਦੋ ਹਿੱਸਿਆਂ ਵਿਚ ਵੰਡਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਗਾਂਧੀ ਨੇ 10 ਜੁਲਾਈ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਸਭਾ ਦੌਰਾਨ ਟਿੱਪਣੀ ਕੀਤੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਸ ਅਨੁਸਾਰ ਆਪਣੇ ਆਚਰਣ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨਾ ਪਿਆ।

ਬਦਕਿਸਮਤੀ ਨਾਲ, ਇਹ ਵਿਵਹਾਰ ਕਰਨ ਦਾ ਫੈਸ਼ਨ ਬਣ ਗਿਆ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਦੁਸ਼ਮਣ ਸਨ.

'ਤੇ ਦੋਸ਼ ਲੱਗੇ ਸਨ ਕਿ 1944 'ਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ 'ਹਾਜ਼ਰੀ 'ਚ ਨੱਚਿਆ ਸੀ

Machine Translated by Google

ਜਿਨਾਹ ਅਠਾਰਾਂ ਦਿਨਾਂ ਤੱਕ ਅਤੇ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਹੁਣ ਫਲ ਕੱਟ ਰਹੀ ਸੀ। ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਇਸ ਦਾਅਵੇ ਨੂੰ ਚੁਣੌਤੀ ਦਿੱਤੀ। ਉਸਨੇ ਜਿਨਾਹ ਨੂੰ ਇੱਕ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ, ਜੋ ਸਾਰੇ ਸਬੰਧਤਾਂ ਦੇ ਹਿੱਤ ਵਿੱਚ ਸੀ। ਜੇ ਜਿਨਾਹ ਨੇ ਉਸ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰ ਲਿਆ ਹੁੰਦਾ, ਤਾਂ ਉਹ 'ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਖੇਤਰ' ਕਹੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਮਾਸਟਰ ਹੋ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਕਿਸੇ ਤੀਜੀ ਧਿਰ ਦੇ ਦਬਦਬੇ ਦੇ ਡਰ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਪੂਰੀ ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਇੱਕ ਭਾਰਤ ਹੁੰਦਾ। ਪਰ ਇਸ ਦੀ ਬਜਾਏ, ਹਰ ਕੋਈ ਹੁਣ ਦੂਜੇ ਦੇ ਖੂਨ ਲਈ ਬੇਹਾਲ ਸੀ. ਉਹ ਉਸ ਵਹਿਸ਼ੀ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਆਜ਼ਾਦੀ ਮਹਿਸੂਸ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਉਹ ਆਉਣ ਵਾਲੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਬਾਰੇ ਉਤਸਾਹਿਤ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਸੀ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਅਗਲੇ ਪੌਤੀ ਦਿਨਾਂ ਦੌਰਾਨ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨਹੀਂ ਬਦਲਦੀਆਂ।

ਉਸਨੇ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਉਹ ਕੁਝ ਦਿਨਾਂ ਬਾਅਦ ਥੀਮ ਵੱਲ ਮੁੜਦੇ ਹੋਏ, ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਹਮਲੇ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਲਈ ਇਕਜੁੱਟ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕੇ? ਵੰਡ ਦਾ ਵਰਤਮਾਨ ਢੰਗ ਦੋਵਾਂ ਫੌਜਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਅੰਦਰੂਨੀ ਯੁੱਧ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜੋ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਵਿਰੋਧੀ ਵਜੋਂ ਵੀ ਦੇਖ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਬਹੁਤ ਡੂੰਘੀ ਤ੍ਰਾਸਦੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਫੌਜ ਨਹੀਂ ਚਾਹੀਦੀ। ਉਹ ਅਜੇ ਵੀ ਉਸ ਬਿਆਨ 'ਤੇ ਕਾਇਮ ਰਿਹਾ, ਪਰ ਦੂਸਰੇ ਨਹੀਂ ਮੰਨੇ। ਨਵੀਂ ਪੀੜ੍ਹੀ ਪੈਦਾ ਹੋਈ ਸੀ।

ਕਾਂਗਰਸੀਆਂ ਨੇ ਭਾਰਤ ਦੀ ਗੁਲਾਮੀ ਦੌਰਾਨ ਜੋ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਉਸ ਨਾਲ ਬੱਝੇ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਤਬਦੀਲੀ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਦੋਸ਼ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਲਗਭਗ ਹਰ ਪ੍ਰਾਂਤ ਫੌਜੀ ਸਹਾਇਤਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਫੌਜੀ ਤਾਨਾਸ਼ਾਹੀ ਸਥਾਪਤ ਹੋਣ ਦਾ ਖ਼ਤਰਾ ਸੀ। ਕੀ ਇਹ ਆਜ਼ਾਦੀ ਸੀ?—ਉਸਨੇ ਪੁੱਛਿਆ। ਇਹ ਆਖ਼ਰੀ ਚੇਤਾਵਨੀ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਸੱਚ ਸਾਬਤ ਹੋਈ, ਜੋ ਇੱਕ ਰਾਸ਼ਟਰ ਵਜੋਂ ਆਪਣੇ ਬਹੁਤੇ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਜਰਨੈਲਾਂ ਦੇ ਸ਼ਾਸਨ ਦੇ ਅਧੀਨ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਜਿਉਂ ਹੀ 15 ਅਗਸਤ ਨੇੜੇ ਆ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਵਧਦੀ ਖਦਸ਼ਾ ਨਾਲ ਨੋਟ ਕੀਤਾ ਜੋ ਕਿ ਦੂਰੀ 'ਤੇ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਰਹੇ ਸਨ। ਦੇਸ਼ ਦਾ ਵਿਵੇਕਸ਼ਨ ਉਹ ਕੀਮਤ ਸੀ ਜੋ ਭਾਰਤ ਨੇ ਅਰਾਜਕਤਾ ਅਤੇ ਅਰਾਜਕਤਾ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਅਦਾ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਪਰ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਨਾਲ ਦੇਖਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਵੰਡ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਭਾਰਤ ਬਦਤਰ ਦੌਰ ਵੱਲ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਜਿਨਾਹ ਨੇ ਇਕ ਵਾਰ ਫਿਰ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਿਚ ਸਾਰੀਆਂ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀਆਂ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ਵਾਸ, ਧਾਰਮਿਕ ਪੂਜਾ ਅਤੇ ਜਾਨ-ਮਾਲ ਦੀ ਪੂਰੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਦੀ ਪੂਰੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦਾ ਵਾਅਦਾ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਪਰ ਜੋ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਜੋ ਅਭਿਆਸ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ, ਉਸ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ਾਲ ਖਾਈ ਸੀ। ਸਿੰਧ ਵਿੱਚ, ਗੈਰ-ਮੁਸਲਿਮ ਆਪਣੇ ਘਰ ਛੱਡ ਕੇ ਭੱਜ ਰਹੇ ਸਨ ਅਤੇ ਜੋ ਵੀ ਉਹ ਆਪਣੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨਾਲ ਲੈ ਸਕਦੇ ਸਨ, ਨਾਲ ਭੱਜ ਰਹੇ ਸਨ। ਇਸ ਦੌਰਾਨ, ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦੀ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਲੀਗ ਵਾਲਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਚੇਤਾਵਨੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ ਕਿ, ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਉਨ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਫਾਂਸੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ। ਮਾਊਂਟਬੈਟਨ ਪਾਰਟੀਸ਼ਨ ਕਾਉਂਸਿਲ ਦੇ ਬਿਆਨ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ, ਜੋ ਕਿ ਦੋਨਾਂ ਪਾਰਟੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀਆਂ ਅਤੇ ਸਾਬਕਾ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਵਿਰੋਧੀਆਂ ਲਈ ਨਾਗਰਿਕ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਗਾਰੰਟੀ ਦਾ ਇੱਕ ਗੰਭੀਰ ਭਰੋਸਾ ਸੀ। ਪਰ ਭਵਿੱਖ ਦੀ ਗਾਰੰਟੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਰਤਮਾਨ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਦੁਆਰਾ ਝੁਠਲਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਦੀ ਗਾਂਧੀ ਲਈ ਕੋਈ ਕੀਮਤ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਹ ਉਸ ਉਲਝਣ 'ਤੇ ਡੂੰਘੀ ਚਿੰਤਾ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦਾ ਸੀ ਜਿਸ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਲੋਕ ਵਾਰ-ਵਾਰ, ਸਪੱਸ਼ਟ ਉਲੰਘਣਾਵਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖਦੇ ਸਨ।

Machine Translated by Google

ਗੰਭੀਰ ਗਾਰੰਟੀਆਂ ਦੀ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਇਸ ਉਮੀਦ ਨਾਲ ਧੋਖਾ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਆਖਰਕਾਰ ਸ਼ਾਂਤੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਉਹ ਜਾਣਦਾ ਸੀ ਕਿ ਨੈਤਿਕ ਕਾਨੂੰਨ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਕਿੰਨਾ ਅਸੰਭਵ ਹੈ ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਉਸ ਕਾਨੂੰਨ ਨੂੰ ਮਾਮੂਲੀ ਜਿਹਾ ਬਣਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਸਜ਼ਾ ਕਿੰਨੀ ਅਟੱਲ ਹੈ। ਉਹ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਘੱਟ-ਗਿਣਤੀਆਂ ਨਾਲ ਲਗਾਤਾਰ ਦੁਰਵਿਵਹਾਰ ਦੁਆਰਾ ਭਾਰਤੀ ਸੰਘ ਵਿੱਚ ਪੈਦਾ ਕੀਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਵਿਰੋਧੀ ਫਿਰਕਾਪ੍ਰਸਤੀ ਦੇ ਵੱਧ ਰਹੇ ਲਹਿਰ ਤੋਂ ਡਰਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਹ ਜਾਣਦਾ ਸੀ ਕਿ ਹਿੰਦੂ ਸਮਾਜ ਦੇ ਕੁਝ ਹਿੱਸਿਆਂ ਵਿੱਚ ਬਦਲੇ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਮਜ਼ਬੂਤੀ ਨਾਲ ਜੜ੍ਹੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕੁਝ ਉੱਚ ਜਾਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਜੋ ਸਾਵਰਕਰ ਅਤੇ ਉਸਦੀ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਅਧੀਨ ਸਨ, ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਉਹ ਜਿਹੜੇ ਧਾਰਮਿਕ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਰੱਖਦੇ ਸਨ। ਸਰਵਉੱਚਤਾ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਹਾਲਾਂਕਿ, ਉਹ ਜਾਣਦਾ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਆਬਾਦੀ ਦੇ ਇੱਕ ਛੋਟੇ ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਨੂੰ ਅਪੀਲ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ. ਤੀਹ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਉਹ ਕੌਮ ਨੂੰ ਇਕੱਠੇ ਰੱਖਣ ਦੇ ਯੋਗ ਸੀ; ਪਰ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਵੰਡ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਏਕਤਾ ਦੇ ਨਾਜ਼ੁਕ ਧਾਗੇ ਨੂੰ ਤੋੜ ਰਹੀ ਸੀ ਜੋ ਉਸਨੇ ਬੁਣਿਆ ਸੀ।

ਇਸ ਸਮੇਂ ਦੌਰਾਨ ਸਟੇਟਸਮੈਨ ਦੇ ਸਾਬਕਾ ਸੰਪਾਦਕ ਆਰਥਰ ਮੂਰ ਨੇ ਗਾਂਧੀ ਨਾਲ ਮੁਲਾਕਾਤ ਕੀਤੀ। ਉਹ ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ 1924 ਵਿੱਚ ਮਿਲੇ ਸਨ, ਜਦੋਂ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੂ-ਮੁਸਲਿਮ ਏਕਤਾ ਲਈ 21 ਦਿਨਾਂ ਦਾ ਵਰਤ ਰੱਖਿਆ ਸੀ। ਮੂਰ ਨੇ ਉਦੋਂ ਵਰਤ ਰੱਖਣ ਦੀ ਵਿਧੀ ਨੂੰ ਤਬਦੀਲੀ ਲਈ ਨੈਤਿਕ ਹਥਿਆਰ ਵਜੋਂ 'ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਸਫਲਤਾ' ਕਰਾਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਉਸ ਨੂੰ ਅਜੇ ਵੀ ਇਸ ਦੀ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ੀਲਤਾ ਬਾਰੇ ਸ਼ੱਕ ਸੀ. ਗਾਂਧੀ ਨੇ 1924 ਦੇ ਵਰਤ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਕਿਹਾ, 'ਇਹ ਹੁਣ ਤੱਕ ਸਫਲ ਨਹੀਂ ਜਾਪਦਾ,' ਅਤੇ ਕਿਹਾ, ਸ਼ਾਇਦ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਦੀ ਬਜਾਏ ਉਮੀਦ ਦੇ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਵਜੋਂ, 'ਪਰ ਕੁਝ ਨਤੀਜਾ ਜ਼ਰੂਰ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ'। ਮੂਰ ਨੇ ਪਟੇਲ ਦਾ ਰਵੱਈਆ ਬੇਚੈਨ ਸੀ, ਪਰ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਠੀਕ ਕੀਤਾ। 'ਤੁਸੀਂ ਸਰਦਾਰ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੇ,' ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ। 'ਉਹ ਬਦਲਾਖੋਰੀ ਜਾਂ ਫਿਰਕੂ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਪਰ ਉਹ ਮੇਰੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨੂੰ ਸਾਂਝਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਕਿ ਅਹਿੰਸਾ ਸਭ ਕੁਝ ਜਿੱਤ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਇੱਕ ਵਾਰ ਪੂਰਾ-ਹੌਗਰ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਉਹ ਹੁਣ ਹੋਰ ਨਹੀਂ ਹੈ।'

'ਸਰਦਾਰ ਸਭ ਤੋਂ ਹਰਮਨ ਪਿਆਰਾ ਨੇਤਾ ਹੈ। ਸ਼ਾਇਦ ਇਹ ਇਸਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰਦਾ ਹੈ, 'ਮੂਰ ਨੇ ਕਿਹਾ।

'ਨਹੀਂ,' ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ, 'ਸਰਦਾਰ ਤਾਕਤਵਰ ਆਦਮੀ ਹੈ। ਉਹ ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮੁਸ਼ਕਲ ਨਹੀਂ ਆਉਣ ਦੇਵੇਗਾ। ਇਹ ਵਿਆਖਿਆ ਹੈ।'

ਕੁਝ ਲੋਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਇਹ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਗਾਂਧੀ ਇੱਕ ਤਾਨਾਸ਼ਾਹ ਸੀ ਜਿਸ ਨੇ ਆਪਣੀ ਇੱਛਾ ਕਾਂਗਰਸ 'ਤੇ ਮਜ਼ਬੂਰ ਕਰ ਦਿੱਤੀ, ਅਤੇ ਬਦਲੇ ਵਿੱਚ ਪੂਰੇ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ. ਪਰ ਇਤਿਹਾਸ ਕੁਝ ਹੋਰ ਦੱਸਦਾ ਹੈ। ਵੀਹਵਿਆਂ ਵਿੱਚ ਅਸਹਿਯੋਗ ਅੰਦੋਲਨ ਦੌਰਾਨ, ਕਾਂਗਰਸ ਨੇਤਾਵਾਂ ਦਾ ਇੱਕ ਸਮੂਹ ਦੇਸ਼ਬੰਧੂ ਸੀਆਰ ਦਾਸ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸਵਰਾਜਵਾਦੀ ਸਮੂਹ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਵੱਖ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਸਮੂਹ ਨੇ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕੌਂਸਲਾਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਕੇ, ਅੰਦਰੋਂ ਆਪਣਾ ਨਾ-ਮਿਲਵਰਤਨ ਅੰਦੋਲਨ ਚਲਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇੱਕ ਕੱਟੜ 'ਨੋ-ਬਦਲਣ ਵਾਲੇ' ਨੇ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਸਵਰਾਜਵਾਦੀਆਂ ਨੂੰ ਸਜ਼ਾ ਦੇਣ ਲਈ ਅਣਆਗਿਆਕਾਰੀ ਨੂੰ ਮੁੜ ਸੁਰਜੀਤ ਕਰਨ ਦੀ ਅਪੀਲ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ; ਹਾਲਾਂਕਿ ਉਸਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ

Machine Translated by Google

ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ, ਉਸਨੇ ਸਵਰਾਜਵਾਦੀਆਂ ਦੀ ਬਜਾਏ ਸਰਕਾਰ ਨਾਲ ਲੜਨ ਨੂੰ ਤਰਜੀਹ ਦਿੱਤੀ।
1940 ਵਿੱਚ, ਜਦੋਂ ਕਾਂਗਰਸ ਨੇ ਘੋਸ਼ਣਾ ਕੀਤੀ ਕਿ ਜੇਕਰ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਸਰਕਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ਮੰਨ ਲੈਂਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਹ ਸਹਿਯੋਗੀਆਂ ਦੇ ਪੱਖ ਵਿੱਚ ਜੰਗ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਵੇਗੀ, ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਇਤਰਾਜ਼ ਕਰਨ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਿਰਣੇ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਨ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦਿੱਤੀ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਉਸਨੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਸਨੂੰ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਗਲਤ ਸਨ। ਇਸ ਕੋਰਸ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਨ ਲਈ ਉਸਨੇ ਜੋ ਕਾਰਨ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਉਹ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਸੀ: 'ਮੈਂ ਇੱਕ ਡਰਾਫਟ ਮਤਾ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਸੀ ਜੋ ਲਗਭਗ ਸਾਰੇ ਸੋਚਦੇ ਸਨ ਕਿ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਆ ਸੀ, ਜੇਕਰ ਉਹ ਅਹਿੰਸਾ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਜੀਵਤ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਲਿਆ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਜਾਂ ਜੇ ਉਹ ਸੱਚਾਈ ਨਾਲ ਕਹਿ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਲਕਿਆਂ ਦਾ ਇਹੋ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਸੀ। ਕੁਝ ਕੋਲ ਨਹੀਂ ਸੀ ਅਤੇ ਕੁਝ ਕੋਲ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਲੋੜੀਂਦੀ ਨਿਹਚਾ ਸੀ। ਰਾਜਾਜੀ ਆਪਣੀ ਸਥਿਤੀ ਬਾਰੇ ਓਨਾ ਹੀ ਪੱਕਾ ਸੀ ਜਿੰਨਾ ਮੇਰਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਕਮੇਟੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਲੈ ਜਾ ਸਕਿਆ। ਮੈਂ ਇਕਦਮ ਦਿਨ ਦੇ ਉਜਾਲੇ ਵਾਂਗ ਸਾਫ਼ ਦੇਖਿਆ ਕਿ, ਜੇ ਮੇਰੀ ਸਥਿਤੀ ਸਵੀਕਾਰ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਤਾਂ ਰਾਜਾ ਜੀ ਦਾ ਹੀ ਅਸਲ ਬਦਲ ਸੀ।'

ਇਸ ਮਿੱਥ ਦਾ ਦੂਸਰਾ ਕਾਰਨ ਹਰੀਪੁਰਾ ਸੈਸ਼ਨ ਵਿਚ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਡੈਲੀਗੇਟਾਂ ਦੁਆਰਾ ਚੁਣੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਨੇਤਾਜੀ ਸੁਭਾਸ਼ ਚੰਦਰ ਬੋਸ ਨੂੰ ਕਾਂਗਰਸ ਪ੍ਰਧਾਨ ਵਜੋਂ ਹਟਾਉਣ 'ਤੇ ਗਾਂਧੀ ਦਾ ਜ਼ੋਰ ਹੈ। ਹਾਲਾਂਕਿ, CWC ਦੇ ਲਗਭਗ ਸਾਰੇ ਨੇਤਾ ਬੋਸ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਸਨ। ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਵਜੋਂ ਆਪਣੇ ਪਹਿਲੇ ਸਪੈੱਲ ਦੌਰਾਨ, ਬੋਸ ਦਾ ਪਟੇਲ ਅਤੇ ਜਵਾਹਰ ਲਾਲ ਨਹਿਰੂ ਨੇ ਵਿਰੋਧ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਪਟੇਲ ਨੇ ਬੋਸ ਦੀ ਸਮਾਜਵਾਦੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਨੂੰ ਨਾ-ਮਨਜ਼ੂਰ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਕਾਰਨ ਬੋਸ ਵਿਰੁੱਧ ਖੁੱਲ੍ਹੇਆਮ ਅਸਹਿਯੋਗ ਅੰਦੋਲਨ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਨਹਿਰੂ ਨੇ ਸ਼ਾਇਦ ਕਾਂਗਰਸੀਆਂ ਦੀ ਨੌਜਵਾਨ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦੇ ਨੇਤਾ ਵਜੋਂ ਆਪਣੀ ਸਥਿਤੀ ਲਈ ਇੱਕ ਚੁਣੌਤੀ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤੀ, ਅਤੇ ਪਾਰਟੀ ਵਿੱਚ ਬੋਸ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ ਕਮਜ਼ੋਰ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਕਸਰ ਬਾਕੀ ਨਹੀਂ ਛੱਡੀ। ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਬੋਸ ਦੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਨਾਲ ਲੜਨ ਦੇ ਤਰੀਕੇ ਨੂੰ ਮਨਜ਼ੂਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ; ਨਾਲ ਹੀ, ਇਹ ਜਾਣਦਿਆਂ ਕਿ ਦੂਜੇ ਨੇਤਾਵਾਂ ਨੇ ਕਿਵੇਂ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ, ਉਸਨੇ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਕਿ, ਜੇਕਰ ਬੋਸ ਪ੍ਰਧਾਨ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਬਣੇ ਰਹਿਣਗੇ, ਤਾਂ ਪਾਰਟੀ ਟੁੱਟ ਜਾਵੇਗੀ ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਨਾਲ ਏਕਤਾ ਜੋ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਲਈ ਅਹਿੰਸਕ ਲੜਾਈ ਦੀ ਤਾਕਤ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਨਾਰਾਜ਼ਗੀ ਦੱਸੀ ਅਤੇ ਬੋਸ ਦੇ ਅਸਤੀਫੇ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਦੂਜੇ ਅਸੰਤੁਸ਼ਟ ਨੇਤਾਵਾਂ ਨੇ ਇੱਕ ਵਿਕਲਪਕ ਪ੍ਰਧਾਨ ਦੀ ਨਾਮਜ਼ਦਗੀ ਨੂੰ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਇਆ ਅਤੇ ਬੋਸ ਨੂੰ ਕਾਂਗਰਸ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਕਰਨ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕੀਤਾ।

ਗਾਂਧੀ ਕੋਈ ਅਜਿਹਾ ਵਿਅਕਤੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜੋ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ਾਂ ਅਤੇ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਸੀ: ਜੇ ਉਹ ਕਿਸੇ ਕਾਰਵਾਈ, ਦਰਸ਼ਨ ਜਾਂ ਵਿਅਕਤੀ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕਰਦਾ ਸੀ, ਤਾਂ ਉਸਨੇ ਜਨਤਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਆਪਣੀ ਨਾਰਾਜ਼ਗੀ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਰੰਜ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕੀਤਾ; ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਸਖ਼ਤ ਆਲੋਚਨਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਹ ਅਗਲੇ ਹੀ ਮਿੰਟ ਉਸ ਨਾਲ ਹੱਸਦਾ ਅਤੇ ਮਜ਼ਾਕ ਕਰਦਾ ਦੇਖਿਆ ਜਾਵੇਗਾ। ਬੋਸ ਨਾਲ ਉਸਦੇ ਸਬੰਧਾਂ ਬਾਰੇ ਵੀ ਇਹ ਸੱਚ ਸੀ। ਕਾਂਗਰਸ ਛੱਡਣ ਅਤੇ ਫਾਰਵਰਡ ਬਲਾਕ ਬਣਾਉਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵੀ, ਉਹ ਦੋਸਤ ਬਣੇ ਰਹੇ ਅਤੇ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਲਈ ਬਹੁਤ ਸਤਿਕਾਰ ਅਤੇ ਸਨੇਹ ਰੱਖਦੇ ਸਨ। ਬੋਸ ਨੂੰ 'ਨੇਤਾਜੀ' ਕਹਿ ਕੇ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਗਾਂਧੀ ਸਨ। ਬੋਸ, ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ

Machine Translated by Google

ਹੱਥ, ਰੰਗੂਨ ਤੋਂ ਭਾਰਤੀ ਰਾਸ਼ਟਰ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸੰਬੋਧਨ ਵਿੱਚ, ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਜਨਤਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ 'ਭਾਰਤੀ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦਾ ਪਿਤਾ' ਕਿਹਾ।

1945 ਵਿੱਚ ਸ਼ਿਮਲਾ ਕਾਨਫਰੰਸ ਦੌਰਾਨ, ਐਸੋਸੀਏਟਿਡ ਪ੍ਰੈਸ ਆਫ ਅਮਰੀਕਾ ਦੇ ਪ੍ਰੈਸਟਨ ਗਰੋਵਰ ਦੁਆਰਾ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਜਦੋਂ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਸਲਾਹ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ, ਉਹਨਾਂ ਨੇ 'ਸਮਾਨਤਾ ਫਾਰਮੂਲਾ' ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ, ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਾਥੀਆਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਆਪਣਾ ਦਾਅਵਾ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਗਰੋਵਰ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਹਰ ਕੋਈ-ਜਿਨਾਹ, ਲਾਰਡ ਵੇਵਲ, ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਕਾਨਫਰੰਸ ਦੇ ਸਾਰੇ ਅਬਜ਼ਰਵਰਾਂ ਨੇ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਮੁਖੀ ਵਜੋਂ ਦੇਖਿਆ, ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਤਕਨੀਕੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕੋਈ ਵੀ ਮੈਂਬਰ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਗਰੋਵਰ ਨੇ ਕਿਹਾ। ਉਸ ਦੀ ਸਹਿਮਤੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕੋਈ ਸਮਝੌਤਾ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ। ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ, 'ਇਹ ਸਹੀ ਅਤੇ ਗਲਤ ਦੋਵੇਂ ਹਨ। 'ਇਹ ਪ੍ਰਭਾਵ ਇਸ ਲਈ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮੇਰੀ ਸਲਾਹ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਤਕਨੀਕੀ ਅਤੇ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਹ ਗਲਤ ਹੈ।'

ਗਰੋਵਰ ਨੇ ਜ਼ੋਰ ਦੇ ਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਕਾਂਗਰਸ ਵਿਚ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਨਿਯੰਤਰਣ ਆਵਾਜ਼ ਸੀ, ਜਿਸ ਦਾ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ, 'ਇਹ ਵੀ ਨਹੀਂ। ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਮੇਂ ਬੰਦ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ।
ਜੇ ਮੈਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਓਵਰਰਾਈਡ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ, ਤਾਂ ਮੈਂ ਇੱਕ ਵਾਰ ਸਫਲ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹਾਂ. ਪਰ ਜਿਸ ਪਲ ਮੈਂ ਤਾਕਤ ਨਾਲ ਚਿਪਕਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਮੈਂ ਡਿੱਗਦਾ ਹਾਂ, ਦੁਬਾਰਾ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਉੱਠਦਾ. ਇਹ ਮੇਰਾ ਸੁਭਾਅ ਨਹੀਂ ਹੈ।'

ਅੰਤ ਵਿੱਚ, ਜੂਨ 1946 ਵਿੱਚ ਕੈਬਨਿਟ ਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਗੱਲਬਾਤ ਦੇ ਸਮੇਂ, ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਨਾ ਸਿਰਫ ਕਾਂਗਰਸੀ ਨੇਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ 'ਸੁਭਾਅ' ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਨ ਲਈ ਮਜ਼ਬੂਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ - ਜੋ ਕਿ ਕੈਬਨਿਟ ਮਿਸ਼ਨ ਯੋਜਨਾ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਸੀ - ਸਗੋਂ ਇਹ ਵੀ ਜ਼ੋਰ ਦੇ ਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ, ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਉਹ ਕੀ ਨਹੀਂ ਦੱਸਦਾ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਿਰ ਅਤੇ ਦਿਲ ਨੂੰ ਅਪੀਲ ਕੀਤੀ, ਉਹਨਾਂ ਲਈ ਇੱਕੋ ਇੱਕ ਸਹੀ ਗੱਲ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਆਪਣੇ ਫੈਸਲੇ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ।

ਜੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਨੇ ਭਾਰਤੀ ਪਾਰਟੀਆਂ ਦੀ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਭਾਰਤ ਦੀ ਵੰਡ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਦੀ ਹਿੰਮਤ ਕੀਤੀ ਹੁੰਦੀ, ਤਾਂ ਗਾਂਧੀ - ਭਾਵੇਂ ਇਕੱਲੇ-ਇਕੱਲੇ - ਇਸ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਲੜਦੇ। ਪਰ ਲੀਗ, ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਸਾਵਰਕਰ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਾਲੀਆਂ ਹਿੰਦੂ ਸਰਵਉੱਚਤਾਵਾਦੀ ਪਾਰਟੀਆਂ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਦੋ-ਰਾਸ਼ਟਰ ਸਿਧਾਂਤ ਦਾ ਸਮਰਥਨ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭਾਰਤ ਨੂੰ ਵੰਡਣ ਦੇ ਸਮਝੌਤੇ ਦੇ ਸਮੇਂ, ਗਾਂਧੀ ਇਕੱਲੇ ਖੜ੍ਹੇ ਸਨ। ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਨੂੰ ਅਣਡਿੱਠ ਕਰਨ ਨਾਲ ਸ਼ਾਇਦ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਵੰਡ ਨੂੰ ਰੋਕਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ, ਅਤੇ ਉਸਨੇ ਨਿਸ਼ਚਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਿਆਸੀ ਭਰੋਸੇਯੋਗਤਾ ਨੂੰ ਤਬਾਹ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ, ਦੇਸ਼ ਨੂੰ, ਜੋ ਕਿ ਬੁੱਧੀਮਾਨ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਨੂੰ ਇੱਕ ਖਲਾਅ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਪਿਆ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਜਿਨਾਹ ਦੀ ਮੌਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸਾਹਮਣਾ ਹੋਇਆ ਸੀ।

ਇਸ ਦੌਰਾਨ, ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਦੇ ਕੁਝ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੇ ਇਹ ਜਾਣਿਆ ਕਿ ਉਹ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੇ ਹੋਂਦ ਵਿੱਚ ਆਏ ਸੰਸਕਰਣ ਤੋਂ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਹੁੰ ਖਾਧੀ ਕਿ ਉਹ ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਆਰਾਮ ਨਹੀਂ ਕਰਨਗੇ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਉਹ ਦਿੱਲੀ, ਆਗਰਾ, ਅਜਮੇਰ ਅਤੇ ਅਲੀਗੜ੍ਹ, ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਮੁਸਲਿਮ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੀਆਂ ਸਭ ਤੋਂ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸੀਟਾਂ, ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਲਈ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਲੈਂਦੇ। ਵੰਡ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਲੀਗ ਦਾ ਨਾਅਰਾ ਸੀ 'ਲੜ੍ਹਕੇ ਲਵਾਂਗੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ', 'ਅਸੀਂ ਲੜ ਕੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਲਵਾਂਗੇ'; ਇਸ ਨੂੰ ਹੁਣ ਬਦਲ ਕੇ 'ਹੰਸਕੇ ਲਿਆ ਹੈ ਪਾਕਿਸਤਾਨ, ਲੜ੍ਹਕੇ ਲੰਗੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ', 'ਅਸੀਂ ਲੈ ਲਿਆ ਹੈ।

Machine Translated by Google

ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਮੁਸਕੁਰਾਹਟ ਨਾਲ, ਅਸੀਂ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਨੂੰ ਲੜਾਈ ਨਾਲ ਲਵਾਂਗੇ। ਇਹ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ਭੜਕਾਉਣ ਲਈ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ, ਅਤੇ ਕਾਂਗਰਸ ਝੁਕ ਗਈ। ਕਿਉਂਕਿ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਇੱਕ ਇਸਲਾਮੀ ਰਾਜ ਹੋਣਾ ਸੀ, ਕੁਝ ਨੇਤਾਵਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ, ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਭਾਰਤੀ ਸੰਘ ਨੂੰ ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ ਐਲਾਨਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ? ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਜਾਂ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਦੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਏਜੰਡੇ ਨਾਲ ਨਾ ਜੁੜ ਕੇ ਭਾਰਤ ਪ੍ਰਤੀ ਆਪਣੀ ਵਫ਼ਾਦਾਰੀ ਦਾ ਸਬੂਤ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੁਣ ਸ਼ੱਕ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਨਾਲ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਦੇਸ਼ਧ੍ਰੋਹੀ ਕਿਹਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇੱਕ ਪੜਾਅ 'ਤੇ, ਪਟੇਲ ਦੀ ਕਾਬਲੀਅਤ ਦੇ ਇੱਕ ਨੇਤਾ ਨੇ ਵੀ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਰਹਿ ਗਏ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੀ ਵਫ਼ਾਦਾਰੀ ਬਾਰੇ ਸ਼ੰਕੇ ਪੈਦਾ ਕੀਤੇ ਸਨ। ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਹਾਲਾਂਕਿ ਕਿਹਾ ਕਿ ਭਾਵੇਂ ਕੋਈ ਵੀ ਘਟਨਾਵਾਂ ਹੋਣ, ਕਾਂਗਰਸ ਸਰਕਾਰ ਧਰਮ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਵਿਤਕਰਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀ। ਉਸ ਨੇ ਸਥਿਤੀ ਦੀ ਤੁਲਨਾ ਆਪਣੇ ਵੱਡੇ ਪੁੱਤਰ ਹਰੀਲਾਲ ਦੀ ਦੁਖਦਾਈ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨਾਲ ਕੀਤੀ। 'ਮੇਰਾ ਵੱਡਾ ਪੁੱਤਰ ਅਕਸਰ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਆ ਕੇ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ, "ਮੈਂ ਭਵਿੱਖ ਵਿੱਚ ਚੰਗਾ ਹੋਵਾਂਗਾ, ਮੈਂ ਸ਼ਰਾਬ ਨੂੰ ਹੱਥ ਨਹੀਂ ਲਗਾਵਾਂਗਾ"। ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ, "ਹਾਲਾਂਕਿ ਮੈਨੂੰ ਤੁਹਾਡੇ 'ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇੱਕ ਮੌਕਾ ਦੇਵਾਂਗਾ"। ਉਹ ਹੁਣ ਤੱਕ ਆਪਣੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਰੱਖ ਸਕਿਆ ਹੈ। ਫਿਰ ਵੀ, ਜੇ ਉਹ ਦੁਬਾਰਾ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਬਾਹਰ ਨਹੀਂ ਕੱਢਾਂਗਾ, ਅਤੇ ਮੈਂ ਉਮੀਦ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਬਚਨ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰੇਗਾ, ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਕਿ ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਧੋਖਾ ਦੇਣ ਲਈ ਵਾਪਸ ਆਇਆ ਹੈ. ਸਾਨੂੰ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ 'ਤੇ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭਰੋਸਾ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸੇ ਸਮੇਂ ਚੌਕਸ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।'

ਹਾਲਾਂਕਿ ਜਨਤਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਵੰਡ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਸਾਬਕਾ ਸਮਰਥਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਅਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਬਾਰੇ ਡੂੰਘੀ ਸੱਟ ਨਹੀਂ ਦਿਖਾਈ, ਪਰ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨੂੰ ਲਿਖੀਆਂ ਚਿੱਠੀਆਂ ਵਿੱਚ ਜੋ ਇਕੱਲਤਾ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਉਹ ਬਹੁਤ ਸਪੱਸ਼ਟ ਸੀ।

'ਆਜ਼ਾਦੀ ਆ ਗਈ ਹੈ ਪਰ ਇਹ ਮੈਨੂੰ ਠੰਡਾ ਛੱਡ ਦਿੰਦੀ ਹੈ,' ਉਸਨੇ ਜੁਲਾਈ ਦੇ ਤੀਜੇ ਹਫ਼ਤੇ ਸੰਯੁਕਤ ਰਾਜ ਅਮਰੀਕਾ ਵਿੱਚ ਨਵੇਂ ਨਿਯੁਕਤ ਭਾਰਤੀ ਰਾਜਦੂਤ ਆਸਫ ਅਲੀ ਨੂੰ ਲਿਖਿਆ।

'ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਮੈਂ ਦੇਖ ਸਕਦਾ ਹਾਂ, ਮੈਂ ਇੱਕ ਬੈਕ ਨੰਬਰ ਹਾਂ. ਮੈਂ ਇਸ ਨਤੀਜੇ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚਿਆ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਡਾ ਰਾਹ ਅਹਿੰਸਕ ਸੀ, ਸਿਰਫ ਸਤਹੀ ਤੌਰ 'ਤੇ, ਸਾਡੇ ਦਿਲ ਹਿੰਸਕ ਸਨ। ਇਹ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ ਉਜਾੜਨ ਲਈ ਕਾਫੀ ਸੀ। ਪਰ ਹਿੰਸਾ ਉਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਫੈਲ ਗਈ ਹੈ ਜਿਸਦੀ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਉਮੀਦ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਸਵਰਗ ਜਾਣਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸਾਨੂੰ ਕਿੱਥੇ ਲੈ ਜਾਵੇਗਾ। ਇੱਕ ਹੋਰ ਸਹਿਕਰਮੀ ਨੂੰ ਉਸਨੇ ਲਿਖਿਆ, 'ਸਵਰਾਜ ਕਿੱਥੇ ਹੈ? ਅੰਗਰੇਜ਼ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ, ਪਰ ਇਸ ਵਿਚ ਉਤੇਜਿਤ ਹੋਣ ਦੀ ਕੀ ਗੱਲ ਹੈ?'

ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੀ ਨੂੰਹ ਸੁਸ਼ੀਲਾ ਨੂੰ ਲਿਖਿਆ, 'ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਕਾਲ ਵਿਚ ਸ਼ਾਂਤੀ ਦੇਖਣ ਤੋਂ ਲਗਭਗ ਨਿਰਾਸ਼ ਹਾਂ।' 'ਸੱਤਾ ਦੇ ਤਬਾਦਲੇ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਜੋ ਕੁਝ ਚੱਲ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਮੇਰੇ 'ਤੇ ਭਾਰੀ ਦਬਾਅ ਪਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ, ਮੈਂ ਲੰਬੇ ਸਮੇਂ ਤੱਕ ਜੀਉਣ ਦੀ ਆਪਣੀ ਸਮਰੱਥਾ ਤੋਂ ਭਰੋਸਾ ਗੁਆ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।' ਮੌਜੂਦਾ ਹਾਲਾਤਾਂ ਵਿੱਚ, ਲੰਬੇ ਸਮੇਂ ਤੱਕ ਜੀਉਣ ਲਈ ਉਸਦੀ ਇੱਛਾ ਦੀ ਘਾਟ ਬਾਰੇ ਉਸਦੇ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਸੰਦਰਭਾਂ ਨੇ ਗਾਂਧੀਵਾਦੀ ਦਰਸ਼ਨ ਅਤੇ ਅਹਿੰਸਾ ਦੇ ਅਮਰੀਕੀ ਦੁਭਾਸ਼ੀਏ, ਰਿਚਰਡ ਗ੍ਰੇਗ, ਦ ਪਾਵਰ ਆਫ਼ ਨਾਨ-ਵਾਇਲੈਂਸ ਦੇ ਲੇਖਕ ਤੋਂ ਇੱਕ ਪ੍ਰਤੀਕਰਮ ਲਿਆਇਆ। ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਸਨੇ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਕਥਨਾਂ ਵਿੱਚ ਨਿਰਾਸ਼ਾ ਅਤੇ ਉਮੀਦ ਦੇ ਘਾਟੇ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਿਆ ਹੈ। ਉਸ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਰਵੱਈਏ 'ਤੇ ਮੁੜ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਦੂਰ ਸੀ

Machine Translated by Google

ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਮੌਜੂਦਾ ਹਿੰਸਾ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਵੱਧ ਦਾਅ 'ਤੇ ਲੱਗਾ ਹੋਇਆ ਹੈ 'ਭਾਵੇਂ ਇਹ ਸਥਿਤੀ ਪੰਦਰਾਂ ਸਾਲਾਂ ਤੱਕ ਜਾਰੀ ਰਹੇ'। ਹਰੀਜਨ ਵਿੱਚ ਇਸ ਦਾ ਜਵਾਬ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ , ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਹ ਬਿਆਨ ਕਿ ਉਸਨੂੰ ਇੱਕ ਅਜਿਹੇ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਲਈ ਕੋਈ ਥਾਂ ਨਹੀਂ ਮਿਲੀ ਜੋ ਹਿੰਸਾ 'ਤੇ ਅਧਾਰਤ ਹੈ, ਉਮੀਦ ਦੇ ਨੁਕਸਾਨ ਨਾਲ ਕੋਈ ਲੈਣਾ-ਦੇਣਾ ਨਹੀਂ ਹੈ; ਉਹ ਨਿਰਾਸ਼ਾ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਨੂੰ ਪਨਾਹ ਨਹੀਂ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ, ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨੂੰ ਦੁਹਰਾਇਆ ਕਿ ਝਗੜੇ ਨਾਲ ਭਰੇ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਂਤੀ ਵਾਲੇ ਮਨੁੱਖ ਲਈ ਕੋਈ ਥਾਂ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ।

'ਫਿਰ ਵੀ ਉਹ ਆਪਣੇ ਲਈ ਜਗ੍ਹਾ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਨਿਰੰਤਰ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਕੇ ਉਮੀਦ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ. ਮੇਰੇ ਬਿਆਨ ਦਾ ਬਿਲਕੁਲ ਇਹੀ ਮਤਲਬ ਹੈ। ਮੈਂ ਉਸ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਹਾਂ, ਭਾਵੇਂ ਉਸ ਦਾ ਨਹੀਂ।
ਬਿਆਨ ਮੇਰਾ ਵਿਰੋਧ ਦਰਜ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਸ਼ਾਇਦ ਰੱਬ ਨੂੰ ਇਹ ਨਾ ਕਹੀਏ ਕਿ ਜੇ ਹਿੰਸਾ, ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੀ ਮੂਰਖਤਾ, ਸਾਡੀਆਂ ਉਮੀਦਾਂ ਦੇ ਅਨੁਕੂਲ ਇੱਕ ਨਿਸ਼ਚਤ ਸਮੇਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਨਹੀਂ ਰੁਕਦੀ, ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਹੋ ਸਕੇ ਜਿਉਣ ਸਮੇਤ ਆਪਣੀ ਪੂਰੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨਾ ਬੰਦ ਕਰ ਦੇਵਾਂਗੇ।'

ਕੁਆਕਰ ਸ਼ਾਂਤੀ ਕਾਰਕੁਨ ਕਾਰਲ ਹੀਥ ਨੇ ਗਾਂਧੀ ਨਾਲ ਮੁੱਦੇ ਉਠਾਏ ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਬਿਆਨ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦੇ ਨੁਕਸਾਨ ਦੀ ਘੋਸ਼ਣਾ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਸੀ, ਜੋ ਉਮੀਦ ਦੇ ਨੁਕਸਾਨ ਤੋਂ ਵੀ ਮਾੜਾ ਸੀ। 'ਤੁਸੀਂ ਕਿੰਨੇ ਸਾਲ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹੋ, ਤੁਹਾਡੇ ਦੋਸਤਾਂ ਦੀ ਭੀੜ ਲਈ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਮਹੱਤਵ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਪਰ ਇਹ ਸਭ ਤੋਂ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੀ ਚਮਕਦਾਰ ਉਮੀਦ ਨੂੰ ਬਣਾਈ ਰੱਖੋ। ਕਿਉਂਕਿ ਵਿਸ਼ਵਾਸੀ ਮਨੁੱਖ ਵਿੱਚ ਆਸ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦੇ ਸਮਾਨ ਹੈ। ਉਹ ਉਮੀਦ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਮਨੁੱਖੀ ਉਦੇਸ਼ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਭਰੋਸੇ ਦੇ ਕਾਰਨ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਵਿੱਚ ਡੂੰਘੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਅਤੇ ਅਨਾਦਿ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਦੇ ਕਾਰਨ. ਮੇਰਾ ਮੰਨਣਾ ਹੈ ਕਿ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਜੋ ਵਾਪਰਿਆ ਹੈ, ਪਿਆਰੇ ਦੋਸਤ, ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਫਿਰਕੂ ਹਿੰਸਾ ਦੇ ਦਰਦ ਅਤੇ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਨੇ ਤੁਹਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਤੋੜਨ ਦੇ ਦਰਦ ਦੇ ਕਾਰਨ ਇੱਕ ਦਿਲ ਦੀ ਬਿਮਾਰੀ ਹੈ ਜੋ ਸਾਨੂੰ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ। ਪਰ ਆਦਮੀਆਂ ਦੀ ਸਾਰੀ ਵਿਉਂਤਬੰਦੀ ਸਮੇਂ ਅਨੁਸਾਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਸਦੀਵੀ ਚੰਗਿਆਈ ਦੀ ਇੱਛਾ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਬਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ - ਕਿਉਂਕਿ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਰਾਜ ਕਰਦਾ ਹੈ।

'ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਹਿਮਤ ਹਾਂ,' ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ, 'ਕਿ ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਜਿੰਨੇ ਵੀ ਸਾਲ ਜੀਉਂਦਾ ਹੈ ਉਸ ਦਾ ਕੋਈ ਅਰਥ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਉਸ ਲਈ ਜਾਂ ਸੰਸਾਰ ਲਈ ਪਰ ਮਨੁੱਖਤਾ ਦੀ ਸੱਚੀ ਸੇਵਾ ਵਿੱਚ ਬਿਤਾਇਆ ਗਿਆ ਇੱਕ ਦਿਨ ਵੀ ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਤਮ ਅਤੇ ਸਿਰਫ ਮਹੱਤਵ ਰੱਖਦਾ ਹੈ। '। ਉਸਨੇ ਅੱਗੇ ਮੰਨਿਆ ਕਿ ਉਮੀਦ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਅਕਸਰ ਸਮਾਨਾਰਥੀ ਸ਼ਬਦ ਨਹੀ ਸਨ। 'ਬੇਸ਼ੱਕ ਰੱਬ ਸਦੀਵੀ ਹੈ, ਬੁਰਾ ਅਸਥਾਈ ਹੈ'। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਇਸ ਨੇ ਉਸਦੀ ਦਲੀਲ ਦੇ ਮੂਲ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ. ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖਿਆ ਕਿ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਉਸ ਦਾ ਦੁਖ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਸੀ, ਉਸ ਦਾ ਰਵੱਈਆ ਨਿਰਾਸ਼ਾ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਸ ਦਾ ਦੁੱਖ ਬੁਰਾਈ ਤੋਂ ਭੱਜਣ ਦੀ ਇੱਛਾ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਜੇ ਕੁਝ ਵੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਸਦਾ ਦੁੱਖ ਬੁਰਾਈ ਨਾਲ ਲੜਨ ਅਤੇ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਵਿੱਚ ਕਰਨ ਜਾਂ ਮਰਨ ਦੇ ਉਸਦੇ ਦ੍ਰਿੜ ਇਰਾਦੇ ਦਾ ਇੱਕ ਮਾਪ ਸੀ। ਉਸ ਦੇ ਅਹਿੰਸਾ ਦੇ ਫਲਸਫੇ ਨੂੰ ਬਦਲੇ ਹੋਏ ਹਾਲਾਤਾਂ ਵਿੱਚ ਚੁਣੌਤੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਅਹਿੰਸਾ ਦੀ ਬਹੁਤ ਹੀ ਜਾਇਜ਼ਤਾ 'ਤੇ ਸਵਾਲ ਉਠਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਕਿਹਾ ਕਿ 'ਅਹਿੰਸਾ ਦੀ ਇੱਕ ਸੀਮਤ ਸ਼ਕਤੀ ਅਤੇ ਇੱਕ ਸੀਮਤ ਉਦੇਸ਼ ਹੈ, ਇਸ ਨੂੰ ਪੈਦਾ ਹੋਈ ਨਵੀਂ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ'।

Machine Translated by Google

ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਹਾਲਾਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਬਾਰੇ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਪਰ ਉਸ ਸਮੇਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਅਹਿੰਸਾ ਦਾ ਕਾਨੂੰਨ ਕੰਮ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਉਹ ਰਾਹ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਾਂਗਰਸੀ ਸਹਿਯੋਗੀ ਲੈ ਰਹੇ ਸਨ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਖੁੱਲ੍ਹ ਕੇ ਆਲੋਚਨਾ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਰਮਿੰਦਾ ਨਾ ਕਰ ਦੇਵੇ। ਜੁਲਾਈ ਦੇ ਆਖ਼ਰੀ ਹਫ਼ਤੇ, ਉਸਨੇ ਪਟੇਲ ਨੂੰ ਲਿਖਿਆ: 'ਮੈਨੂੰ ਇੱਥੇ ਜੋ ਕੁਝ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਉਹ ਬਹੁਤਾ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣਾ ਕੋਰਸ ਬਦਲੋ, ਪਰ ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਕਿ ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾਵੇ ਕਿ ਮੈਂ ਇਸ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ.... ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਵੀ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਹਰੀਜਨ ਨੂੰ ਹੁਣ ਬੰਦ ਕਰ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਉਲਟਾ ਸੇਧ ਦੇਣਾ ਮੈਨੂੰ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਜਾਪਦਾ। ਆਪਣੇ ਵਿਹਲੇ ਸਮੇਂ 'ਤੇ ਇਸ ਬਾਰੇ ਸੋਚੋ'। ਹਰੀਜਨ ਦੇ ਮੈਨੇਜਰ ਨੂੰ ਲਿਖਿਆ: 'ਸ਼ਾਇਦ ਸਾਨੂੰ ਹਰੀਜਨ ਨੂੰ ਬੰਦ ਕਰਨ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕਰਨਾ ਪੈ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਮੇਰਾ ਮਨ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਤੋਂ ਬਾਗੀ ਹੈ ਜੋ ਸਾਡੇ ਆਗੂ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਫਿਰ ਵੀ ਮੈਂ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਸਰਗਰਮੀ ਨਾਲ ਵਿਰੋਧ ਕਰਨਾ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਪਰ ਜੇ ਮੈਂ ਪੇਪਰ ਚਲਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਤਾਂ ਮੈਂ ਇਸ ਤੋਂ ਕਿਵੇਂ ਬਚ ਸਕਦਾ ਹਾਂ? ਮੇਰੇ ਬਿਨਾਂ ਨਾ ਤੂੰ ਚੱਲਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ, ਨਾ ਸਰਦਾਰ'।

ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਪਟੇਲ ਨੂੰ ਲਿਖੇ ਆਪਣੇ ਪੱਤਰ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਨੋਆਖਲੀ ਪਰਤਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਕਾਂਗਰਸੀ ਆਗੂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਉਹ ਰਾਜਧਾਨੀ ਵਿੱਚ ਹੀ ਰਹੇ।

ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਤਰੀਕ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਨੇੜੇ ਆ ਰਹੀ ਹੈ, ਕਾਂਗਰਸੀ ਆਗੂ ਰਿਆਸਤਾਂ ਸਮੇਤ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਚਲਾਉਣ ਦੇ ਨਿੱਤ ਦੇ ਮੁੱਦਿਆਂ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਣ ਦੀ ਪੂਰੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਲਗਭਗ ਸਾਰੀਆਂ ਰਿਆਸਤਾਂ ਵੰਡ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਭਾਰਤ ਦੀਆਂ ਸਰਹੱਦਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਆ ਗਈਆਂ ਸਨ, ਜਿਨਾਹ ਨੇ ਕੁਝ ਮੁਸਲਿਮ ਸ਼ਾਸਕਾਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕਰਨ ਅਤੇ ਫਿਰ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਨਾਲ ਯੂਨੀਅਨ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਮਨਾਉਣ ਦੀਆਂ ਇੱਛਾਵਾਂ ਨੂੰ ਪਾਲਿਆ।

ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਰਾਜਕੁਮਾਰਾਂ ਨੇ ਇਹ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਪਿਛਲੀ ਜੀਵਨ ਸ਼ੈਲੀ ਦਾ ਅੰਤ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਘੱਟ ਜਾਂ ਘੱਟ ਭਾਰਤੀ ਸੰਘ ਦੁਆਰਾ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਨੇ ਪਟੇਲ ਦੇ ਅਧੀਨ ਰਾਜ ਵਿਭਾਗ ਦੇ ਸਕੱਤਰ ਵੀਪੀ ਮੈਨਨ ਦੁਆਰਾ ਤਿਆਰ ਕੀਤੇ ਗਏ 'ਇੰਸਟਰੂਮੈਂਟ ਆਫ ਐਕਸੀਸ਼ਨ' 'ਤੇ ਦਸਤਖਤ ਕੀਤੇ ਸਨ। ਇਸ ਸਾਧਨ ਨੇ ਤਿੰਨ ਮੁੱਦਿਆਂ-ਰੱਖਿਆ, ਬਾਹਰੀ ਮਾਮਲੇ ਅਤੇ ਸੰਚਾਰ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਰਾਜਾਂ ਦੀ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਨੂੰ ਅਛੂਤਾ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ - ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਸੌਂਪ ਦਿੱਤਾ।

ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਤੱਕ ਤਿੰਨ ਰਾਜਕੁਮਾਰ ਰਹਿ ਗਏ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਮਰਪਣ ਕਰਨ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ - ਹੈਦਰਾਬਾਦ, ਜੂਨਾਗੜ੍ਹ ਅਤੇ ਕਸ਼ਮੀਰ। ਨਵੰਬਰ 1947 ਵਿਚ ਹੈਦਰਾਬਾਦ ਨਾਲ ਇਕ ਸਾਲ ਲਈ 'ਸਟੈਂਡਸਟਿਲ' ਸਮਝੌਤਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਸਾਲ ਦੇ ਅੰਤ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸਥਾਈ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਜੂਨਾਗੜ੍ਹ ਨੂੰ ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਬਾਅਦ ਨਵਾਬ ਦੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਇੱਕ ਲੋਕ ਲਹਿਰ ਦੁਆਰਾ ਸਫਲਤਾਪੂਰਵਕ ਨਜਿੱਠਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਪਰ ਕਸ਼ਮੀਰ ਭਾਰਤ ਅਤੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦਰਮਿਆਨ ਝਗੜੇ ਦੀ ਹੱਡੀ ਬਣ ਗਿਆ ਅਤੇ ਦੋਵਾਂ ਦੇ ਸਰੀਰ ਦੀ ਰਾਜਨੀਤੀ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਤਿੱਖਾ ਜ਼ਖਮ ਬਣ ਗਿਆ। 'ਜਿੰਨਾ ਜ਼ਿਆਦਾ ਮੈਂ ਇਸ 'ਤੇ ਸੋਚਦਾ ਹਾਂ, ਓਨਾ ਹੀ ਮੈਨੂੰ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਹੀ ਕਸ਼ਮੀਰ ਦਾ ਮਾਮਲਾ ਹੈ

Machine Translated by Google

24 ਜੁਲਾਈ 1947 ਨੂੰ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਪਟੇਲ ਨੂੰ ਚਿੱਠੀ ਲਿਖੀ।

ਕਸ਼ਮੀਰ ਦੇ ਮਹਾਰਾਜਾ ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਨੇ ਨਹਿਰੂ ਨੂੰ ਚੇਤਾਵਨੀ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਜਦੋਂ ਉਹ ਘਾਟੀ ਵਿੱਚ ਸਨ ਤਾਂ ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸ਼ੇਖ ਅਬਦੁੱਲਾ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਤੱਕ ਸੀਮਤ ਰੱਖਣ। ਜੇ ਉਹ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਸਿਆਸੀ ਗਤੀਵਿਧੀ ਵਿੱਚ ਹਿੱਸਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ 'ਆਪਣੇ ਕੀਤੇ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਭੁਗਤਣੇ ਪੈਣਗੇ'। ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਇੱਕ ਹਿੰਦੂ ਰਾਜਾ ਸੀ ਜਿਸਨੇ ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਮੁਸਲਮਾਨ ਪਰਜਾ ਵਾਲੇ ਰਾਜ ਉੱਤੇ ਰਾਜ ਕੀਤਾ। ਸ਼ੇਖ ਅਬਦੁੱਲਾ; ਲੋਕਤੰਤਰ ਪੱਖੀ ਲਹਿਰ ਦਾ ਆਗੂ, ਇੱਕ ਮੁਸਲਮਾਨ ਸੀ। ਹਰੀ ਸਿੰਘ, ਆਪਣੀ ਪ੍ਰਭੂਸੱਤਾ ਨੂੰ ਲੰਮਾ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਵਿੱਚ, ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਖਾੜਕੂ ਹਿੰਦੂ ਲਾਬੀ ਨਾਲ ਗੱਲਬਾਤ ਕਰਨ ਲਈ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਦੇ ਕੋਲ ਉਸਦੀ ਬੇਨਤੀ ਸੀ ਕਿ, ਇੱਕ ਵੱਡੀ ਮੁਸਲਿਮ ਆਬਾਦੀ ਦਾ ਮੁਖੀ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਤੇ ਉਹ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਸਰਪ੍ਰਸਤੀ ਦਾ ਹੱਕਦਾਰ ਸੀ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਹਿੰਦੂ ਕੱਟੜਪੰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਉਸਨੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਖ਼ਤਰੇ ਵਿੱਚ ਘਿਰੇ ਹਿੰਦੂ ਰਾਜੇ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਕਾਹਲੀ ਕਰਨ ਦੀ ਅਪੀਲ ਕੀਤੀ।

ਨਹਿਰੂ ਦੁਆਰਾ CWC ਨੂੰ ਸੌਂਪੀ ਗਈ ਕਸ਼ਮੀਰ ਵਿੱਚ ਚੱਲ ਰਹੀ ਰਿਪੋਰਟ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ, ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਪਟੇਲ ਅਤੇ ਮੌਲਾਨਾ ਆਜ਼ਾਦ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਤੱਥ ਖੋਜ ਮਿਸ਼ਨ ਕਸ਼ਮੀਰ ਭੇਜਿਆ ਜਾਵੇ। ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਕਾਂਗਰਸ ਦਾ ਮਤਾ ਭੇਜਿਆ ਗਿਆ। ਮਹਾਰਾਜੇ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਉਹ ਸਿਰਫ਼ ਪਟੇਲ ਨੂੰ ਹੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦੇਣਗੇ, ਅਤੇ ਸਿਰਫ਼ ਆਪਣੀ ਨਿੱਜੀ ਹੈਸੀਅਤ ਵਿੱਚ, ਕਸ਼ਮੀਰ ਆ ਕੇ ਸਥਿਤੀ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕਰਨ ਦੀ। ਸ਼ੇਖ ਅਬਦੁੱਲਾ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਾਲੀ ਕਸ਼ਮੀਰ ਨੈਸ਼ਨਲ ਕਾਨਫਰੰਸ ਦੇ ਆਗੂ ਨਹਿਰੂ ਲਈ ਕਸ਼ਮੀਰ ਦਾ ਦੌਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਬੇਚੈਨ ਸਨ, ਪਰ ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਨੇ ਇਸ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦੇਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਮਾਊਂਟਬੈਟਨ ਨੂੰ ਇਹ ਪੁੱਛਣ ਲਈ ਲਿਖਿਆ ਕਿ ਕੀ ਨਹਿਰੂ ਦੀ ਬਜਾਏ ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਉਸ ਨੂੰ ਜਾਂ ਪਟੇਲ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦੇਣਗੇ: 'ਪੰਡਿਤ ਜੀ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਸਨ। ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਕਸ਼ਮੀਰ ਬਾਰੇ ਹੋਈ ਗੱਲਬਾਤ ਦਾ ਮਕਸਦ ਦਿੱਤਾ। ਮੈਂ ਉਸਦੀ ਚਿੰਤਾ ਨੂੰ ਸਾਂਝਾ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਦੇਰੀ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ। ਉਸ ਲਈ ਇਹ ਨਿੱਜੀ ਸਨਮਾਨ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਮੈਂ ਸਿਰਫ਼ ਆਪਣੀ ਸਮਰੱਥਾ ਅਨੁਸਾਰ ਉਸ ਨੂੰ ਬਦਲਣ ਦਾ ਬੀੜਾ ਚੁੱਕਿਆ ਹੈ। ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਚਿੰਤਾ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹਾਂਗਾ।

ਮਾਊਂਟਬੈਟਨ ਨੇ ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਚਿੱਠੀ ਲਿਖ ਕੇ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਕਸ਼ਮੀਰ ਜਾਣ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦੇਣ ਦੀ ਸਲਾਹ ਦਿੱਤੀ। ਮਹਾਰਾਜੇ ਨੇ ਵਾਇਸਰਾਏ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਦੇਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। 11 ਜੁਲਾਈ ਨੂੰ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਵਾਇਸਰਾਏ ਨੂੰ ਦੁਬਾਰਾ ਲਿਖਿਆ: 'ਮੈਨੂੰ ਅਜੇ ਵੀ ਕਸ਼ਮੀਰ ਤੋਂ ਕੋਈ ਖ਼ਬਰ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਕੀਤੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਵਾਅਦੇ ਦਾ ਪਾਬੰਦ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਬੇਸ਼ੱਕ ਮੈਂ ਕਸ਼ਮੀਰ ਜਾਣ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦਾ। ਮੈਂ ਸਿਰਫ਼ ਕਿਸੇ ਵੀ ਨਿੱਜੀ ਵਿਅਕਤੀ ਵਜੋਂ ਜਾਵਾਂਗਾ।'

ਜੂਨ ਦੇ ਆਖ਼ਰੀ ਹਫ਼ਤੇ ਤੱਕ, ਨਹਿਰੂ ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਪੰਡਿਤ ਰਾਮਚੰਦਰ ਕਾਕ ਦੁਆਰਾ ਵਰਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਚਾਲਾਂ ਤੋਂ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਰਾਜ਼ ਹੋ ਗਏ ਸਨ।

ਉਸਨੇ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਹ ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਦੀਆਂ ਇੱਛਾਵਾਂ ਦੀ ਅਣਦੇਖੀ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਕਸ਼ਮੀਰ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਸੱਦੇ 'ਤੇ ਕਸ਼ਮੀਰ ਜਾਣਗੇ। ਇਹ ਮਾਇਨੇ ਰੱਖਦਾ ਹੈ ਅਤੇ

Machine Translated by Google

ਕਾਕ ਨੇ ਫੌਰੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮਾਉਂਟਬੈਟਨ ਨੂੰ ਲਿਖਿਆ ਕਿ, ਹਾਲਾਤ ਦੇ ਤਹਿਤ, ਉਹ ਹੁਣ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਕਸ਼ਮੀਰ ਜਾਣ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦੇਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਸਨ। ਆਖਰਕਾਰ ਗਾਂਧੀ 30 ਜੁਲਾਈ ਨੂੰ ਕਸ਼ਮੀਰ ਲਈ ਰਵਾਨਾ ਹੋਏ ਅਤੇ 1 ਅਗਸਤ ਦੀ ਦੁਪਹਿਰ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀਨਗਰ ਪਹੁੰਚੇ। ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਉਸਨੂੰ ਰਾਜਧਾਨੀ ਦੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਇੱਕ ਡ੍ਰਾਈਵ ਲਈ ਬਾਹਰ ਲਿਜਾਇਆ ਗਿਆ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਗਵਰਨਰ ਜਨਰਲ ਦੁਆਰਾ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਵਿਭਾਗ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਿਤ ਖੇਤਰ, ਕਸ਼ਮੀਰ ਵਿੱਚ ਗਿਲਗਿਤ ਦੀ ਬਹਾਲੀ ਦਾ ਜਸ਼ਨ ਮਨਾਉਣ ਲਈ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਲਾਕੇ ਨੂੰ ਰੌਸ਼ਨ ਦੇਖ ਕੇ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਟਿੱਪਣੀ ਕੀਤੀ, 'ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਗਲਤੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਸ਼ਮੀਰ ਦੇ ਅੰਦਰ ਗਿਲਗਿਤ ਦੀ ਖੁਦਮੁਖਤਿਆਰੀ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕਰਨ ਦਾ ਇਹ ਮੌਕਾ ਤੁਰੰਤ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ।'

ਇਸਦੀ ਆਬਾਦੀ ਵਿੱਚ ਲਗਭਗ ਸੌ ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਮੁਸਲਿਮ, ਗਿਲਗਿਤ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਵਿਭਾਗ ਦੇ ਸ਼ਾਸਨ ਦੁਆਰਾ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਅਤੇ ਪ੍ਰਫੁੱਲਤ ਵੱਖਵਾਦੀ ਦੇਸ਼ਧ੍ਰੋਹੀ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਦਾ ਇੱਕ ਕੇਂਦਰ ਸੀ। ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਦੂਰਅੰਦੇਸ਼ੀ ਦੇ ਨਾਲ, ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਕਸ਼ਮੀਰ ਵਿੱਚ ਗਿਲਗਿਤ ਦੇ ਅਯੋਗ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਵਿੱਚ ਭਵਿੱਖ ਦੀ ਮੁਸੀਬਤ ਦੇ ਬੀਜ ਨੂੰ ਪਛਾਣ ਲਿਆ।

ਗਾਂਧੀ ਦੋ ਦਿਨ ਸ੍ਰੀਨਗਰ ਵਿੱਚ ਰਹੇ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਦੌਰਾਨ ਉਹ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਅਤੇ ਮਹਾਰਾਜਾ ਨੂੰ ਮਿਲੇ, ਅਤੇ ਨੈਸ਼ਨਲ ਕਾਨਫਰੰਸ ਦੇ ਨੇਤਾਵਾਂ ਅਤੇ ਵਰਕਰਾਂ ਨਾਲ ਮੁਲਾਕਾਤਾਂ ਦੀ ਇੱਕ ਲੜੀ ਕੀਤੀ। 3 ਅਗਸਤ ਦੀ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ, ਭੀੜ-ਭੜੱਕੇ ਵਾਲੇ ਬਜ਼ਾਰ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਧੂੜ ਭਰੀ ਸੜਕ ਤੋਂ ਲੰਘਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਅਬਦੁੱਲਾ ਨਿਵਾਸ ਦਾ ਦੌਰਾ ਕੀਤਾ ਜਿੱਥੇ ਉਹ ਬੇਗਮ ਅਬਦੁੱਲਾ ਨੂੰ ਮਿਲੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਨਮਾਨ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਚਾਹ ਦੇ ਰਿਸੈਪਸ਼ਨ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤਾ ਸੀ। '15 ਅਗਸਤ ਨੂੰ ਆਜ਼ਾਦ ਹੋਵੇਗਾ ਭਾਰਤ, ਕਸ਼ਮੀਰ ਦਾ ਕੀ?' ਸਿਆਸੀ ਵਰਕਰਾਂ ਦੇ ਵਫਦ ਨੇ ਜੰਮੂ ਵਿਖੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ। ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ, 'ਇਹ ਕਸ਼ਮੀਰ ਦੇ ਲੋਕਾਂ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰੇਗਾ। ਉਹ ਇਹ ਵੀ ਜਾਣਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਕਸ਼ਮੀਰ ਨੂੰ ਸੰਘ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਿਚ। 'ਇਹ ਫਿਰ,' ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ, 'ਕਸ਼ਮੀਰੀਆਂ ਦੀ ਮਰਜ਼ੀ ਨਾਲ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।'

ਆਪਣੀ ਸਵੇਰ ਦੀ ਨਮਾਜ਼ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਉਸਨੇ ਰਾਵਲਪਿੰਡੀ ਦੀ ਯਾਤਰਾ ਮੁੜ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ, ਰਸਤੇ ਵਿੱਚ ਵਾਹ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ ਕੈਂਪ ਵਿੱਚ ਥੋੜਾ ਸਮਾਂ ਰੁਕਿਆ। ਉਸ ਦੀ ਫੇਰੀ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਕੈਂਪ ਵਿੱਚ ਰਾਵਲਪਿੰਡੀ ਅਤੇ ਆਸਪਾਸ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਕਰੀਬ 9000 ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ ਸਨ। ਸ਼ਰਨਾਰਥੀਆਂ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਸੱਚਮੁੱਚ ਬਹੁਤ ਭਿਆਨਕ ਸੀ।

ਗਾਂਧੀ ਵਾਪਸ ਜਾਂਦੇ ਸਮੇਂ ਪੰਜਾ ਸਾਹਿਬ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਗਏ। ਗੜਬੜ ਦੌਰਾਨ ਮੁਸਲਿਮ ਭੀੜ ਦੁਆਰਾ ਇਸ 'ਤੇ ਦੋ ਵਾਰ ਹਮਲਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਸਿੱਖ ਰਖਿਅਕਾਂ ਨੇ ਦੋਹਾਂ ਹਮਲਿਆਂ ਨੂੰ ਨਾਕਾਮ ਕਰਨ ਵਿਚ ਕਾਮਯਾਬੀ ਹਾਸਲ ਕਰ ਲਈ ਸੀ, ਪਰ ਉਹ ਪੱਛਮੀ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਗੁਰਧਾਮਾਂ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਸਨ। ਉਹ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਪੂਰਬੀ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਸਿੱਖ ਰਾਜ ਐਲਾਨਿਆ ਜਾਵੇ। ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਅਜਿਹੇ ਵਿਚਾਰ ਰੱਖਣ ਦੇ ਯੋਗ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ, 'ਮੈਂ ਚਾਹਾਂਗਾ ਕਿ ਹਰ ਸਿੱਖ ਆਪਣੇ ਧਰਮ ਦਾ ਰਾਖਾ ਬਣੇ। ਮੈਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਭਵਿੱਖ ਬਾਰੇ ਸਾਰੇ ਡਰ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰੋ ਅਤੇ ਮੁਸਲਿਮ ਨੇਤਾਵਾਂ ਦੇ ਦੁਖੀ ਬਚਨ 'ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਕਰੋ, ਰੱਬ ਜੱਜ ਹੈ, ਅਤੇ ਸੰਸਾਰ ਜੋ ਉਸ ਦੀ ਰਚਨਾ ਹੈ, ਮੁਸਲਿਮ ਨੇਤਾਵਾਂ ਦਾ ਨਿਰਣਾ ਕਰੇਗਾ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਾਅਦੇ ਅਤੇ ਵਾਅਦਿਆਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਕੰਮਾਂ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਪੈਰੋਕਾਰਾਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ।' ਵਾਹ ਕੈਂਪ ਦੇ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਗਾਂਧੀ 15 ਅਗਸਤ ਤੱਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਰਹੇ, ਪਰ

Machine Translated by Google

ਦਬਾਅ ਦੇ ਰੁਝੇਵਿਆਂ ਕਾਰਨ ਉਹ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਿਆ। ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਬੰਧਕ ਬਣ ਕੇ ਚਲੇ ਜਾਣਗੇ, ਡਾ. ਸੁਸ਼ੀਲਾ ਨਈਅਰ, ਜੋ ਉਹਨਾਂ ਲਈ ਇੱਕ ਧੀ ਵਰਗੀ ਸੀ। ਜੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਕੁਝ ਵੀ ਅਣਸੁਖਾਵਾਂ ਹੋਇਆ, ਤਾਂ ਉਹ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮਰਨ ਵਾਲੀ ਹੋਵੇਗੀ।

ਗਾਂਧੀ ਰਾਵਲਪਿੰਡੀ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਰੇਲਗੱਡੀ ਵਿਚ ਸਵਾਰ ਹੋਏ। ਉਹ ਉੱਤਰੀ ਭਾਰਤ ਦੇ ਗੰਗਾ ਦੇ ਮੈਦਾਨਾਂ ਤੋਂ ਪਾਰ ਪਟਨਾ, ਕਲਕੱਤਾ ਅਤੇ ਫਿਰ ਨੋਆਖਲੀ ਜਾਣ ਦਾ ਇਰਾਦਾ ਰੱਖਦਾ ਸੀ। ਰਸਤੇ ਵਿੱਚ ਲਾਹੌਰ ਰੁਕਦੇ ਹੋਏ ਉਸਨੇ 6 ਅਗਸਤ 1947 ਨੂੰ ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਰਾਮੇਸ਼ਵਰੀ ਨਹਿਰੂ ਦੇ ਨਿਵਾਸ ਤੋਂ ਪਟੇਲ ਨੂੰ ਲਿਖਿਆ: ਵਾਹ ਕੈਂਪ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਲਾਭਦਾਇਕ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਉਥੋਂ ਹਟਾਇਆ ਨਹੀਂ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਹ ਮਾਮਲਾ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਸਰਕਾਰ ਕੋਲ ਉਠਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਰਾਵਲਪਿੰਡੀ ਵਿੱਚ ਫਿਰ ਹਿੰਦੂ-ਸਿੱਖ ਆਬਾਦੀ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਪੰਜਾ ਸਾਹਿਬ ਤੇ ਵਾਹ ਡੇਰੇ ਵਿਚ ਮੇਰਾ ਭਾਸ਼ਣ ਜ਼ਰੂਰ ਦੇਖੋ। ਮੈਂ ਉੱਥੇ ਸੁਝਾਅ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਸੁਸ਼ੀਲਾ ਨੂੰ ਵਾਹ ਡੇਰੇ ਵਿੱਚ ਪਿੱਛੇ ਛੱਡ ਆਇਆ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਕਿ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਇਸ ਨੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਹੌਸਲਾ ਵਧਾਇਆ। ਉਹ ਦਹਿਸ਼ਤ ਵਿੱਚ ਹਨ। ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਦਾ ਕੋਈ ਕਾਰਨ ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ। ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੀ ਕਸ਼ਮੀਰ ਫੇਰੀ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਵੀ ਨਹਿਰੂ ਨੂੰ ਪਟੇਲ ਨਾਲ ਸਾਂਝੀ ਕਰਨ ਲਈ ਭੇਜੀ ਸੀ: 'ਆਮਦਨ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਕੋਈ ਜਨਤਕ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਪਰ ਮੈਂ ਦੋ-ਤਿੰਨ ਵਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਪੇਸ਼ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੈਂ ਕੋਈ ਜਨਤਕ ਭਾਸ਼ਣ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਿਆ, ਇਸ ਲਈ ਨਹੀਂ। ਕੋਈ ਮਨਾਹੀ ਸੀ ਪਰ ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨਾਲ ਵਾਅਦਾ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਜੇ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਯਾਤਰਾ ਨੂੰ ਸਿਆਸੀ ਮਹੱਤਤਾ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਬਣਾਉਣਾ ਹੈ, ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਸੰਭਵ ਹੈ, ਮੈਨੂੰ ਜਨਤਕ ਮੀਟਿੰਗਾਂ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜਨਤਕ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾਵਾਂ 'ਤੇ ਕੋਈ ਇਤਰਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਸਿੱਟੇ ਵਜੋਂ, ਸ੍ਰੀਨਗਰ ਅਤੇ ਤੀਜੇ ਦਿਨ ਜੰਮੂ ਵਿੱਚ ਅਗਲੇ ਦੋ ਦਿਨਾਂ ਦੌਰਾਨ ਜਨਤਕ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾਵਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ।

'ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਨਾਲ ਦੋ ਇੰਟਰਵਿਊਆਂ ਦੌਰਾਨ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅਪ੍ਰਸਿੱਧਤਾ ਬਾਰੇ ਦੱਸਿਆ। ਉਸ ਨੇ ਮਹਾਰਾਜੇ ਨੂੰ ਲਿਖਿਆ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਸੰਕੇਤ 'ਤੇ ਉਹ ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ ਅਸਤੀਫਾ ਦੇ ਦੇਵੇਗਾ। ਮਹਾਰਾਜੇ ਨੇ ਸੁਨੇਹਾ ਭੇਜਿਆ ਸੀ ਕਿ ਮਹਾਰਾਜਾ ਅਤੇ ਮਹਾਰਾਣੀ ਮੈਨੂੰ ਦੇਖਣ ਲਈ ਬੇਚੈਨ ਹਨ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ; ਪਲਾਸਟਰ ਵਿੱਚ ਲੱਤ ਵਾਲਾ ਵਾਰਸ ਵੀ ਮੌਜੂਦ ਸੀ। ਦੋਵਾਂ ਨੇ ਮੰਨਿਆ ਕਿ ਬਰਤਾਨਵੀ ਹਕੂਮਤ ਦੇ ਖਾਤਮੇ ਨਾਲ ਹੀ ਕਸ਼ਮੀਰ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਅਸਲ ਸਰਬਉੱਚਤਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ। ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਯੂਨੀਅਨ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਦੀ ਜਿੰਨੀ ਮਰਜ਼ੀ ਚਾਹੁਣ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਇੱਛਾਵਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਚੋਣ ਕਰਨੀ ਪਵੇਗੀ। ਇਹ ਕਿਵੇਂ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਇੰਟਰਵਿਊ ਵਿੱਚ ਚਰਚਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ.

'ਗੁਲਾਮ ਮੁਹੰਮਦ ਬਖਸ਼ੀ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸੰਜੀਦਾ ਸਨ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦ ਵੋਟ ਦਾ ਨਤੀਜਾ, ਭਾਵੇਂ ਬਾਲਗ ਫ੍ਰੈਂਚਾਇਜ਼ੀ ਜਾਂ ਮੌਜੂਦਾ ਰਜਿਸਟਰ 'ਤੇ, ਕਸ਼ਮੀਰ ਦੇ ਯੂਨੀਅਨ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿਚ ਹੋਵੇਗਾ, ਬਸ਼ਰਤੇ ਕਿ ਸ਼ੇਖ ਅਬਦੁੱਲਾ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਸਾਥੀ ਕੈਦੀ ਸਨ। ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, ਸਾਰੀਆਂ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਹਟਾ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਅਤੇ ਮੌਜੂਦਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਸੱਤਾ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਸ਼ਾਇਦ ਉਸਨੇ ਆਮ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਗੂੰਜਿਆ. ਮੈਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਸੰਧੀ ਦਾ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਧਿਐਨ ਕੀਤਾ

Machine Translated by Google

"ਸੇਲ ਡੀਡ" ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਮੰਨਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ 15ਵੇਂ ਤਤਕਾਲ ਨੂੰ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ। ਰਾਜ ਕਿਸ ਨੂੰ ਮੋੜਦਾ ਹੈ? ਕੀ ਇਹ ਲੋਕਾਂ ਤੱਕ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ?' ਪਟੇਲ ਨੂੰ ਲਿਖੇ ਇੱਕ ਪੱਤਰ ਵਿੱਚ ਉਸਨੇ ਲਿਖਿਆ: 'ਉਹ [ਮਹਾਰਾਜਾ] ਕਾਕ ਨੂੰ ਹਟਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ... [ਉਸ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ] ਇੱਕੋ ਇੱਕ ਸਵਾਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ... ਮੇਰੀ ਰਾਏ ਵਿੱਚ ਕਸ਼ਮੀਰ ਸਮੱਸਿਆ ਦਾ ਹੱਲ ਕਿਵੇਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।'

ਪੰਜਾਬ ਅਤੇ ਕਸ਼ਮੀਰ ਵਿੱਚ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਮਹਿਜ਼ ਮੌਜੂਦਗੀ ਨੇ ਫਿਰਕੂ ਸਥਿਤੀ ਉੱਤੇ ਸਕਾਰਾਤਮਕ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾਇਆ; ਹਮਲੇ ਬੰਦ ਹੋ ਗਏ ਸਨ, ਅੱਗਜ਼ਨੀ ਅਤੇ ਹਿੰਸਾ ਰੋਕ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਸਤਾਏ ਗਏ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਵੱਡੀ ਰਾਹਤ ਮਿਲੀ ਸੀ। ਗਾਂਧੀ 8 ਅਗਸਤ ਦੀ ਸਵੇਰ ਨੂੰ ਪਟਨਾ ਪਹੁੰਚੇ ਅਤੇ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਕਾਂਗਰਸ ਨੇਤਾਵਾਂ ਅਤੇ ਬਿਹਾਰ ਦੇ ਮੰਤਰੀਆਂ ਨਾਲ ਮੁਲਾਕਾਤ ਕੀਤੀ। ਉਸੇ ਸ਼ਾਮ, ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਸਭਾ ਵਿੱਚ, ਉਸਨੇ ਬਿਹਾਰ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ 15 ਅਗਸਤ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ, ਵਰਤ ਅਤੇ ਕੁਰਬਾਨੀ ਕਤਾਈ ਕਰਕੇ ਮਨਾਉਣ ਲਈ ਕਿਹਾ। ' ਚਰਖੇ ਨੇ ਬਿਹਾਰ ਬਣਾਇਆ ਹੈ। ਅੱਜ ਵੀ ਬਿਹਾਰ ਸਪਿਨਿੰਗ ਵਿੱਚ ਮੋਹਰੀ ਹੈ। ਸਵਰਗ ਮਨ੍ਹਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਬਿਹਾਰ ਨੇ ਹੁਣ ਤੱਕ ਜੋ ਕੁਝ ਹਾਸਲ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਸੁਆਹ ਕਰ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।' ਆਪਣੀ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਸਭਾ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਹ ਕਲਕੱਤੇ ਲਈ ਰੇਲਗੱਡੀ 'ਤੇ ਚੜ੍ਹਨ ਲਈ ਸਟੇਸ਼ਨ ਵੱਲ ਦੌੜਿਆ। ਇੱਕ ਛੋਟੇ ਜਿਹੇ ਰਸਤੇ ਦੇ ਰੁਕਣ 'ਤੇ, ਭੀੜ ਬਹੁਤ ਜੋਸ਼ ਨਾਲ ਭਰੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਮਨੂ ਅਤੇ ਆਭਾ ਨੇ ਤੁਰੰਤ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਕਾਬੂ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਜਾਣ ਦਾ ਖ਼ਤਰਾ ਦੇਖਿਆ ਅਤੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਇੱਕ ਦੁਖਦਾਈ ਘਟਨਾ ਵਾਪਰ ਗਈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਤਾੜੀਆਂ ਨਾਲ ਤਾੜੀਆਂ ਵਜਾਉਣੀਆਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਅਤੇ ਰਾਮਧੁਨ ਦਾ ਜਾਪ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਜਿਸ ਨੇ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਭੀੜ ਨੂੰ ਸ਼ਾਂਤ ਕੀਤਾ।

ਜਦੋਂ ਗਾਂਧੀ 9 ਅਗਸਤ ਨੂੰ ਕਲਕੱਤੇ ਪਹੁੰਚੇ ਤਾਂ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਬਦਲ ਚੁੱਕਾ ਸੀ। 3 ਜੁਲਾਈ ਨੂੰ, ਬੰਗਾਲ ਨੇ ਆਪਣੀ ਵੰਡ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਫੈਸਲਾ ਲੈਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ ਅਸੈਂਬਲੀ ਕਾਂਗਰਸ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਨੇਤਾ ਡਾ.

ਪ੍ਰਫੁੱਲ ਚੰਦਰ ਘੋਸ਼ ਇੱਕ ਏਕੀਕ੍ਰਿਤ ਪ੍ਰਭੂਸੱਤਾ ਸੰਪੰਨ ਬੰਗਾਲ ਦੀ ਵਕਾਲਤ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਸੁਹਰਾਵਰਦੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਕੇਂਦਰੀ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਨੂੰ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਜਿਸਨੇ ਬਦਲਾ ਲਿਆ ਸੀ ਖਵਾਜਾ ਨਜ਼ੀਮੁਦੀਨ ਨੂੰ ਪੂਰਬੀ ਬੰਗਾਲ ਲਈ ਮਨੋਨੀਤ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਵਜੋਂ ਚੁਣ ਕੇ। ਮੌਜੂਦਾ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਮੰਤਰੀ ਮੰਡਲ 15 ਅਗਸਤ ਤੱਕ ਪੂਰੇ ਬੰਗਾਲ ਲਈ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਵਿਭਾਗਾਂ ਦੇ ਅਸਲ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਕੀ ਚਾਰਜ ਵਿੱਚ ਰਿਹਾ, ਪਰ ਇਸਦੇ ਫੈਸਲੇ ਕੇਵਲ ਪੂਰਬੀ ਬੰਗਾਲ ਲਈ ਹੀ ਲਾਗੂ ਸਨ; ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਫੈਸਲੇ ਨੂੰ ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ ਕੈਬਨਿਟ ਦੁਆਰਾ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਦੇਣੀ ਪੈਂਦੀ ਸੀ।

ਅਗਸਤ 1946 ਦੇ ਮਹਾਨ ਕਲਕੱਤਾ ਕਤਲੇਆਮ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕਲਕੱਤਾ ਕਦੇ ਵੀ ਆਮ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਵਾਪਸ ਨਹੀਂ ਆਇਆ ਸੀ। ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਦੇ ਡਾਇਰੈਕਟ ਐਕਸ਼ਨ ਡੇਅ ਦੀ ਬੇਰਹਿਮੀ ਦੀਆਂ ਕੌੜੀਆਂ ਯਾਦਾਂ ਨੇ ਦੋਵਾਂ ਭਾਈਚਾਰਿਆਂ ਵਿਚਕਾਰ ਸਬੰਧਾਂ ਨੂੰ ਵਿਗਾੜ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਵੰਡ ਯੋਜਨਾ ਨੇ ਸਰਕਾਰੀ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਇਹ ਚੁਣਨ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਕਿਸ ਰਾਜ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਮੁਸਲਿਮ ਪੁਲਿਸ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਅਤੇ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੀ ਚੋਣ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਥਾਂ 'ਤੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਮੁਸਲਮਾਨ ਆਬਾਦੀ ਨੂੰ ਹੋਰ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਜਲਦੀ ਹੀ

Machine Translated by Google

ਸੋਦੇਪੁਰ ਆਸ਼ਰਮ ਪਹੁੰਚਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਡਾ. ਘੋਸ਼ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਗਏ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਥਿਤੀ ਬਾਰੇ ਜਾਣੂ ਕਰਵਾਇਆ। ਉਸ ਸ਼ਾਮ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਦੇ ਮੰਤਰਾਲੇ ਦੇ ਅਧੀਨ ਜੋ ਕੁਝ ਵਾਪਰਿਆ ਹੈ, ਉਸ ਦੀ ਜਾਂਚ ਨਹੀਂ ਕਰਨਗੇ; ਉਹ ਇਸ ਗੱਲ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਚਿੰਤਤ ਸੀ ਕਿ ਉਸਦੇ ਦੋਸਤ ਘੋਸ਼ ਦਾ ਮੰਤਰਾਲਾ ਕੀ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਜੇਕਰ ਕਲਕੱਤੇ ਦੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਦਹਿਸ਼ਤ ਵਿੱਚ ਜੀਅ ਰਹੇ ਸਨ, ਤਾਂ ਇਹ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਮੰਤਰਾਲੇ ਉੱਤੇ ਇੱਕ ਗੰਭੀਰ ਪ੍ਰਤੀਬਿੰਬ ਸੀ। 'ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਅਪਰਾਧੀਆਂ ਦੀਆਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਲਈ ਵੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਠਹਿਰਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੀ ਗੁਲਾਮੀ ਵੱਲ ਮੁੜਨ ਦਾ ਜਿਉਂਦਾ ਜਾਗਦਾ ਗਵਾਹ ਨਹੀਂ ਬਣਾਂਗਾ, ਜੇ ਹਿੰਦੂ-ਮੁਸਲਿਮ ਝਗੜਾ ਚੱਲਦਾ ਰਿਹਾ, ਤਾਂ ਮੇਰੀ ਆਤਮਾ ਇਸ ਦੁਖਾਂਤ 'ਤੇ ਕਬਰ ਤੋਂ ਵੀ ਰੋਏਗੀ। ਮੇਰੀ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਹੈ ਕਿ ਰੱਬ ਸਾਨੂੰ ਉਸ ਬਿਪਤਾ ਤੋਂ ਬਚਾਵੇ।' ਨੋਆਖਲੀ ਲਈ ਆਪਣੀ ਰਵਾਨਗੀ ਨੂੰ ਮੁਲਤਵੀ ਕਰਨ ਦੇ ਆਪਣੇ ਫੈਸਲੇ ਦੀ ਘੋਸ਼ਣਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਟਿੱਪਣੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਇਹ ਅਸੰਭਵ ਸੀ ਕਿ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਦੀ ਕਲਾ ਵਿੱਚ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਣੀ ਜਾਂਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਅਧੀਨ, ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਨੂੰ ਇੱਕ ਪਲ ਲਈ ਵੀ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ ਨੂੰ ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਕਰਨ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਉਸ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਹੁਣ ਜਦੋਂ ਕਾਂਗਰਸ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਸੀ, ਹਿੰਦੂ ਪੁਲਿਸ ਅਤੇ ਅਧਿਕਾਰੀ ਨਿਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਵਿਚ ਪੱਖਪਾਤੀ ਬਣ ਗਏ ਸਨ, ਅਤੇ ਉਹੀ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ ਜੋ ਪਹਿਲਾਂ ਮੁਸਲਮਾਨ ਪੁਲਿਸ ਅਤੇ ਅਫਸਰਾਂ ਦਾ ਕਥਿਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਉਹ ਇਸ 'ਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕਰਨ ਲਈ ਘ੍ਰਿਣਾਯੋਗ ਸੀ. 'ਜੇਕਰ ਫਿਰਕਾਪ੍ਰਸਤੀ ਦੀ ਇਹ ਭੈੜੀ ਭਾਵਨਾ ਪੁਲਿਸ ਫੋਰਸ ਵਿਚ ਦਾਖਲ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਸੰਭਾਵਨਾ ਸੱਚਮੁੱਚ ਧੁੰਦਲੀ ਹੈ'।

ਸੁਹਰਾਵਰਦੀ, ਜੋ ਕਰਾਚੀ ਵਿਚ ਸੀ ਅਤੇ ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ ਵਿਚ ਕੁਝ ਦਿਨ ਰੁਕਣਾ ਸੀ, ਨੇ ਸੁਣਿਆ ਕਿ ਗਾਂਧੀ ਨੋਆਖਲੀ ਦੇ ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਕਲਕੱਤੇ ਵਿਚ ਸੀ; ਸੁਹਰਾਵਰਦੀ ਨੇ ਦਿੱਲੀ ਦੀ ਆਪਣੀ ਯਾਤਰਾ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਕਲਕੱਤਾ ਜਾਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ। 11 ਅਗਸਤ ਨੂੰ ਉਸਨੇ ਸੋਦੇਪੁਰ ਆਸ਼ਰਮ ਵਿੱਚ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਬੁਲਾਇਆ ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜਦੋਂ ਸ਼ਹਿਰ ਸੜ ਰਿਹਾ ਸੀ ਤਾਂ ਕਲਕੱਤਾ ਛੱਡਣਾ ਉਸਦੇ ਲਈ ਉਚਿਤ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ। ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜੇਕਰ ਸੁਹਰਾਵਰਦੀ ਸ਼ਾਂਤੀ ਬਹਾਲ ਕਰਨ ਲਈ ਉਸ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਰਹਿਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹਨ। ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਸੁਝਾਅ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਉਹ ਗੜਬੜ ਵਾਲੇ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕੋ ਛੱਤ ਹੇਠ ਇਕੱਠੇ ਰਹਿਣ, ਪੁਲਿਸ ਜਾਂ ਫੌਜ ਦੁਆਰਾ ਅਸੁਰੱਖਿਅਤ, ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਣ। ਜੇਕਰ ਸੁਹਰਾਵਰਦੀ ਨੇ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰ ਲਈ, ਤਾਂ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, ਉਹ ਨੋਆਖਲੀ ਦੀ ਆਪਣੀ ਯਾਤਰਾ ਨੂੰ ਅਣਮਿੱਥੇ ਸਮੇਂ ਲਈ ਮੁਲਤਵੀ ਕਰ ਦੇਣਗੇ ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਲੋੜ ਹੋਵੇਗੀ ਕਲਕੱਤੇ ਵਿੱਚ ਰਹੇਗਾ। ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਸੁਹਰਾਵਰਦੀ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣਾ ਸਮਾਂ ਲੈਣ, ਇਸ 'ਤੇ ਸੌਂਣ, ਆਪਣੇ ਬਜ਼ੁਰਗ ਪਿਤਾ ਅਤੇ ਉਸਦੀ ਧੀ ਨਾਲ ਸਲਾਹ-ਮਸ਼ਵਰਾ ਕਰਨ ਅਤੇ ਫਿਰ ਉਸਨੂੰ ਆਪਣੇ ਫੈਸਲੇ ਬਾਰੇ ਦੱਸਣਾ।

1947 ਦਾ ਸੁਹਰਾਵਰਦੀ ਇੱਕ ਚੇਤੰਨ ਆਦਮੀ ਸੀ; ਉਸ ਤੋਂ ਵੱਖ ਹੈ ਜੋ ਤਿੰਨ ਮਹੀਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਕਮਰੇ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਆਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ਨੂੰ 'ਪਾਗਲ' ਕਰਾਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਅਗਲੀ ਦੁਪਹਿਰ ਮੁਹੰਮਦ ਉਸਮਾਨ ਨੇ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਸੂਚਿਤ ਕੀਤਾ ਕਿ ਸੁਹਰਾਵਰਦੀ ਨੇ ਉਸ ਦਾ ਸੁਝਾਅ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ। ਸ਼ਾਮ ਦੀ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਕਲਕੱਤਾ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਠਹਿਰਾਅ ਨੂੰ ਵਧਾਉਣ ਦੇ ਆਪਣੇ ਫੈਸਲੇ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ।

Machine Translated by Google

ਉਸਨੇ ਅੱਗੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਸਨੂੰ ਸੁਹਰਾਵਰਦੀ 'ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਨਾ ਕਰਨ ਦੀ ਚੇਤਾਵਨੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਪਰ ਉਹ ਭਰੋਸਾ ਕਰੇਗਾ ਅਤੇ ਭਰੋਸਾ ਕਰਨ ਦੀ ਉਮੀਦ ਕਰੇਗਾ. ਗਾਂਧੀ ਨੇ 13 ਅਗਸਤ ਨੂੰ ਪਟੇਲ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਫੈਸਲੇ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਲਿਖਿਆ: 'ਮੈਂ ਇੱਥੇ ਫਸ ਗਿਆ ਹਾਂ ਅਤੇ ਹੁਣ ਇੱਕ ਗੰਭੀਰ ਜੋਖਮ ਉਠਾਉਣ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਅਤੇ ਸੁਹਰਾਵਰਦੀ ਅੱਜ ਤੋਂ ਇੱਕ ਮੁਸਲਿਮ ਕੁਆਰਟਰ ਵਿੱਚ ਇਕੱਠੇ ਰਹਿਣ ਲਈ ਜਾ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਭਵਿੱਖ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰੇਗਾ. ਨਜ਼ਦੀਕੀ ਨਜ਼ਰ ਰੱਖੋ. ਮੈਂ ਲਿਖਣਾ ਜਾਰੀ ਰੱਖਾਂਗਾ'।

ਬਹੁਤ ਹੀ ਸੁਚੇਤ ਅਤੇ ਨਿਰਪੱਖ ਪਟੇਲ ਕਲਕੱਤੇ ਵਿੱਚ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖ ਰਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਇੱਕ ਚਿੱਠੀ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਚਿੰਤਾ ਜ਼ਾਹਰ ਕਰਦਾ ਸੀ: 'ਇਸ ਲਈ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕਲਕੱਤੇ ਵਿੱਚ ਨਜ਼ਰਬੰਦ ਕਰ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇੱਕ ਚੌਥਾਈ ਵਿੱਚ, ਜੋ ਕਿ ਇੱਕ ਸੱਚਮੁੱਚ ਢਹਿ-ਢੇਰੀ ਹੈ ਅਤੇ ਗੈਂਗਸਟਰਾਂ ਅਤੇ ਗੁੰਡਿਆਂ ਦਾ ਇੱਕ ਬਦਨਾਮ ਡੇਨ ਹੈ। . ਅਤੇ ਉਹ ਵੀ ਕਿਸ ਪਸੰਦ ਕੰਪਨੀ ਵਿੱਚ!

ਇਹ ਇੱਕ ਭਿਆਨਕ ਖਤਰਾ ਹੈ। ਪਰ ਇਸ ਤੋਂ ਵੱਧ, ਕੀ ਤੁਹਾਡੀ ਸਿਹਤ ਤਣਾਅ ਨੂੰ ਖੜ੍ਹੀ ਕਰੇਗੀ? ਮੈਂ ਡਰਿਆ ਹੋਇਆ ਹਾਂ; ਇਹ ਉੱਥੇ ਬਹੁਤ ਹੀ ਗੰਦਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਬਾਰੇ ਪੋਸਟ ਕਰਦੇ ਰਹੋ।

ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਹਮੇਸ਼ਾ ਆਪਣੇ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਸਾਰੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਵੱਡੇ ਫੈਸਲੇ ਜਾਂ ਕੰਮ ਬਾਰੇ ਸੂਚਿਤ ਕੀਤਾ। 13 ਤਰੀਕ ਨੂੰ, ਦਿਨ ਦੀ ਪੋਸਟ ਵਿੱਚ ਕਲਕੱਤਾ ਵਿੱਚ ਉਸਦੇ ਮਿਸ਼ਨ ਬਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸੂਚਿਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਕਈ ਹੱਥ ਲਿਖਤ ਪੱਤਰ ਸਨ; ਉਸ ਦਿਨ ਦੁਪਹਿਰ 1.30 ਵਜੇ ਤੱਕ ਕੰਮ ਚੱਲਦਾ ਰਿਹਾ। ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਸੁਹਰਾਵਰਦੀ ਨੂੰ ਸੁਨੇਹਾ ਭੇਜਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਸੋਦੇਪੁਰ ਤੋਂ ਬੇਲੀਆਘਾਟਾ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਨਵੀਂ ਰਿਹਾਇਸ਼ ਲਈ ਦੁਪਹਿਰ ਢਾਈ ਵਜੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਵੇਗਾ, ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਸਮੇਂ ਸਿਰ ਪਹੁੰਚ ਜਾਵੇ। ਗਾਂਧੀ, ਜੋ ਕਦੇ ਵੀ ਸਮੇਂ ਦਾ ਪਾਬੰਦ ਸੀ, ਠੀਕ 2.28 ਵਜੇ ਆਪਣੇ ਕਮਰੇ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਿਆ, ਡਰਾਈਵਰ ਦੇ ਕੋਲ ਆਪਣੀ ਸੀਟ ਲੈ ਗਿਆ, ਅਤੇ 2.30 ਵਜੇ ਕਾਰ ਬੇਲੀਘਾਟਾ ਵੱਲ ਰਵਾਨਾ ਹੋਈ।

ਹੈਦਰੀ ਮੈਂਸ਼ਨ ਬੇਲੀਆਘਾਟਾ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਪੁਰਾਣਾ ਛੱਡਿਆ ਹੋਇਆ ਮੁਸਲਮਾਨ ਘਰ ਸੀ, ਜੋ ਕਲਕੱਤਾ ਦੇ ਇੱਕ ਅਦੁੱਤੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਗੰਦਾ ਇਲਾਕਾ ਸੀ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਪਿਛਲੇ ਬਾਰਾਂ ਘੰਟਿਆਂ ਵਿੱਚ, ਇਸ ਨੂੰ ਸਾਫ਼ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਖੁਰਦ-ਬੁਰਦ ਵਾਲੀ ਇਮਾਰਤ ਭੀੜ ਲਈ ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ ਖੁੱਲ੍ਹੀ ਸੀ ਜੋ ਉਸ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਇਕੱਠੀਆਂ ਹੋਣੀਆਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਈਆਂ ਸਨ ਜਦੋਂ ਤੋਂ ਇਸ ਦੇ ਨਵੇਂ ਵਸਨੀਕ ਬਾਰੇ ਗੱਲ ਫੈਲ ਗਈ ਸੀ। ਇੱਥੇ ਸਿਰਫ਼ ਇੱਕ ਹੀ ਬਾਥਰੂਮ ਸੀ, ਜਿਸ ਦੀ ਡਿਊਟੀ 'ਤੇ ਮੌਜੂਦ ਪੁਲਿਸ ਅਤੇ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਮਹਿਮਾਨਾਂ ਸਮੇਤ ਸੈਂਕੜੇ ਲੋਕਾਂ ਵੱਲੋਂ ਅੰਨ੍ਹੇਵਾਹ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਗਾਂਧੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਾਰਟੀ ਲਈ ਤਿੰਨ ਕਮਰੇ ਸਾਫ਼ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ-ਇਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ, ਇਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਮਾਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੇ ਰਹਿਣ ਲਈ ਅਤੇ ਤੀਸਰਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਫਤਰ ਵਜੋਂ ਵਰਤੇ ਜਾਣ ਲਈ।

ਗੁੱਸੇ ਵਿੱਚ ਆਈ ਭੀੜ ਨੇ ਗਾਂਧੀ ਅਤੇ ਥੋੜ੍ਹੀ ਦੇਰ ਬਾਅਦ, ਸੁਹਰਾਵਰਦੀ ਦੀਆਂ ਕਾਰਾਂ ਦਾ ਸਵਾਗਤ ਕੀਤਾ, ਅਤੇ ਸਥਿਤੀ ਨੇ ਬਦਸੂਰਤ ਮੋੜ ਲੈਣ ਦੀ ਧਮਕੀ ਦਿੱਤੀ। ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਕੁਝ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨਕਾਰੀਆਂ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਕਰਨ ਲਈ ਭੇਜਿਆ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਾਂਤੀਪੂਰਨ ਰਹਿਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਸ਼ਿਕਾਇਤਾਂ ਸੁਣਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਸਨ। ਪਿਆਰੇਲਾਲ ਦੁਆਰਾ ਸਥਿਤੀ ਦਾ ਵਿਸਥਾਰ ਵਿੱਚ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ: ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਅਜੇ ਜਾਰੀ ਸੀ ਜਦੋਂ ਹੋਰੇਸ ਅਲੈਗਜ਼ੈਂਡਰ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਨੇ ਬੇਲੀਆਘਾਟਾ ਵਿਖੇ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਰਹਿਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਸੀ, ਆ ਗਿਆ। ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨਕਾਰੀਆਂ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਵੀ ਰੋਕਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ। ਇੱਕ

Machine Translated by Google

ਹੋਰੇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਆਏ ਭਾਰਤੀ ਦੋਸਤ ਨੇ ਭੀੜ ਨਾਲ ਤਰਕ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ। ਜਵਾਬ ਵਿੱਚ "ਗਾਂਧੀ, ਵਾਪਸ ਜਾਓ" ਦੇ ਹੋਰ ਵੀ ਤਿੱਖੇ ਨਾਹਰੇ ਸਨ। ਆਖਰਕਾਰ ਉਹ ਦੋਵੇਂ ਕਾਰ 'ਚੋਂ ਉਤਰ ਕੇ ਘਰ ਵੱਲ ਨੂੰ ਤੁਰ ਪਏ। ਰੌਲਾ ਪੈਂਦਾ ਰਿਹਾ।

'ਕੁਝ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਨੇ ਉਸ ਕਮਰੇ ਦੀ ਖਿੜਕੀ ਰਾਹੀਂ ਅੰਦਰ ਜਾਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਜਿਸ ਵਿਚ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਬੈਠੇ ਸਨ। ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਦੀ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਟਾਲਣ ਲਈ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ। ਇਸ ਦਾ ਕੋਈ ਫਾਇਦਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਹੋਰੇਸ ਨੇ ਖਿੜਕੀਆਂ ਬੰਦ ਕਰਨੀਆਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਇਹ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉਸਨੇ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਇਸ ਨੂੰ ਕਿਹਾ, ਇੱਕ "ਸਭ ਤੋਂ ਗੁੰਮਰਾਹਕੁੰਨ ਕਾਰਵਾਈ" ਸਾਬਤ ਹੋਈ। ਲਗਭਗ ਤੁਰੰਤ ਹੀ ਖਿੜਕੀਆਂ ਦੇ ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਵਿੱਚੋਂ ਪੱਥਰ ਸੁੱਟੇ ਗਏ ਅਤੇ ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ ਉੱਡ ਰਹੇ ਸਨ। ਫਿਰ ਸਾਨੂੰ ਅਹਿਸਾਸ ਹੋਇਆ ਕਿ ਇੱਥੇ ਲੱਕੜ ਦੇ ਸ਼ਟਰ ਸਨ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਪੱਥਰ ਸੁੱਟੇ ਗਏ ਸਨ। ਇੱਕ ਪ੍ਰੈਸ ਰਿਪੋਰਟਰ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਆਇਆ ਅਤੇ ਕਿਹਾ, "ਕੀ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸੱਟ ਲੱਗੀ ਹੈ?" ਮੈਂ ਕਿਹਾ, "ਨਹੀਂ, ਪਰ ਮੇਰੇ ਵਾਲਾਂ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਕੱਚ ਹੈ!"

'ਇਸ ਸਮੇਂ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨਕਾਰੀਆਂ ਦੇ ਨੁਮਾਇੰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਲਈ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਇਆ: “ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਜਦੋਂ 16 ਅਗਸਤ ਨੂੰ ਹਿੰਦੂਆਂ ਉੱਤੇ ਸਿੱਧੀ ਕਾਰਵਾਈ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ, ਤੁਸੀਂ ਸਾਡੇ ਬਚਾਅ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਆਏ।

ਹੁਣ ਜਦੋਂ ਮੁਸਲਿਮ ਕੁਆਰਟਰਾਂ ਵਿੱਚ ਥੋੜ੍ਹੀ ਜਿਹੀ ਮੁਸੀਬਤ ਆਈ ਹੈ, ਤੁਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਲਈ ਭੱਜੇ ਹੋ। ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇੱਥੇ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ।"

'ਗਾਂਧੀ ਜੀ: ਅਗਸਤ, 1946 ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਬਹੁਤ ਸਾਰਾ ਪਾਣੀ ਪੁਲ ਦੇ ਹੇਠਾਂ ਵਹਿ ਗਿਆ ਹੈ।
ਉਦੋਂ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੇ ਜੋ ਕੀਤਾ, ਉਹ ਸਰਾਸਰ ਗਲਤ ਸੀ। ਪਰ 1946 ਤੇ 1947 ਦਾ ਬਦਲਾ ਲੈਣ ਦਾ ਕੀ ਫਾਇਦਾ? ਮੈਂ ਨੋਆਖਲੀ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਜਿੱਥੇ ਤੁਹਾਡੇ ਆਪਣੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਨੇ ਮੇਰੀ ਮੌਜੂਦਗੀ ਦੀ ਇੱਛਾ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਪਰ ਮੈਂ ਹੁਣ ਦੇਖ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਇੱਥੋਂ ਨੋਆਖਲੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨੀ ਪਵੇਗੀ। ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਹ ਸਮਝਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਇੱਥੇ ਸਿਰਫ਼ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੀ ਹੀ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਹਿੰਦੂਆਂ, ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਅਤੇ ਸਾਰਿਆਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਆਇਆ ਹਾਂ.... ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਤੁਹਾਡੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਵਿੱਚ ਰੱਖਣ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਚੁਣਦੇ ਹੋ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਵਿਰੁੱਧ ਹੋ ਜਾਣ ਅਤੇ ਉਲਟ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਉਣ ਲਈ ਤੁਹਾਡਾ ਸੁਆਗਤ ਹੈ। ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਸਫ਼ਰ ਦੇ ਲਗਭਗ ਅੰਤ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ ਹਾਂ। ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਹੋਰ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਜਾਣਾ ਹੈ.... ਮੈਂ ਨੋਆਖਲੀ ਦੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਇਹੀ ਅਲਟੀਮੇਟਮ ਦਿੱਤਾ ਹੈ; ਮੈਂ ਹੱਕ ਕਮਾਇਆ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿ ਨੋਆਖਲੀ ਵਿੱਚ ਮੁਸਲਿਮ ਪਾਗਲਪਨ ਦਾ ਇੱਕ ਹੋਰ ਪ੍ਰਕੋਪ ਹੋਵੇ, ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਮਰੇ ਹੋਏ ਲੱਭ ਲੈਣਗੇ। ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਦੇਖ ਸਕਦੇ ਕਿ ਇਹ ਕਦਮ ਚੁੱਕ ਕੇ ਮੈਂ ਨੋਆਖਾਲੀ ਦੀ ਸ਼ਾਂਤੀ ਦਾ ਬੋਝ ਸ਼ਹੀਦ ਸੁਹਰਾਵਰਦੀ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਦੋਸਤਾਂ- ਮੀਆਂ ਗੁਲਾਮ ਸਰਵਰ ਵਰਗੇ ਆਦਮੀਆਂ ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਦੇ ਮੋਢਿਆਂ 'ਤੇ ਪਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ? ਇਹ ਕੋਈ ਛੋਟਾ ਲਾਭ ਨਹੀਂ ਹੈ।'

ਸ਼ਾਮ ਦੀ ਨਮਾਜ਼ ਹੈਦਰੀ ਮਹਿਲ ਦੇ ਅਹਾਤੇ ਦੇ ਅੰਦਰ ਹੋਈ।
ਦਸ ਹਜ਼ਾਰ ਤੋਂ ਵੱਧ ਲੋਕ ਨਿੱਕੀ ਜਿਹੀ ਥਾਂ 'ਤੇ ਘੁਸ ਗਏ। ਅਰਦਾਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਕੱਲ੍ਹ 15 ਅਗਸਤ ਤੋਂ ਅਸੀਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੀ ਗੁਲਾਮੀ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ ਪਾ ਲਵਾਂਗੇ। ਪਰ ਅੱਜ ਅੱਧੀ ਰਾਤ ਤੋਂ ਭਾਰਤ ਦੀ ਵੰਡ ਵੀ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ। ਜਦਕਿ, ਇਸ ਲਈ, ਕੱਲ੍ਹ ਖੁਸ਼ੀ ਦਾ ਦਿਨ ਹੋਵੇਗਾ, ਇਹ ਹੋਵੇਗਾ

Machine Translated by Google

ਦੁੱਖ ਦਾ ਦਿਨ ਵੀ ਹੋਵੇ। ਇਹ ਸਾਡੇ ਉੱਤੇ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਦਾ ਭਾਰੀ ਬੋਝ ਸੁੱਟੇਗਾ। ਆਓ ਅਸੀਂ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਅੱਗੇ ਅਰਦਾਸ ਕਰੀਏ ਕਿ ਉਹ ਸਾਨੂੰ ਇਸ ਨੂੰ ਸਹੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਸਹਿਣ ਦੀ ਤਾਕਤ ਦੇਵੇ।
ਉਹ ਸਾਰੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਜੋ ਭੱਜਣ ਲਈ ਮਜ਼ਬੂਰ ਹੋਏ ਸਨ, ਆਪਣੇ ਘਰਾਂ ਨੂੰ ਪਰਤਣ। ਜੇਕਰ ਕਲਕੱਤੇ ਵਿੱਚ 20 ਲੱਖ ਹਿੰਦੂ-ਮੁਸਲਮਾਨ ਇੱਕ-ਦੂਜੇ 'ਤੇ ਛੁਰੇ ਮਾਰ ਰਹੇ ਹਨ ਤਾਂ ਮੈਂ ਕਿਹੜੇ ਮੂੰਹ ਨਾਲ ਨੋਆਖਲੀ ਜਾ ਕੇ ਉੱਥੇ ਦੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨਾਲ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੇ ਕੇਸ ਦੀ ਪੈਰਵੀ ਕਰਾਂ? ਅਤੇ ਜੇਕਰ ਫਿਰਕੂ ਝਗੜੇ ਦੀਆਂ ਲਪਟਾਂ ਪੂਰੇ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਲਪੇਟ ਵਿਚ ਲੈ ਲੈਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਤਾਂ ਸਾਡੀ ਨਵੀਂ ਜਨਮੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਕਿਵੇਂ ਬਚ ਸਕਦੀ ਹੈ?'

ਭੀੜ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਲੋਕ ਰੋਹ ਵਿੱਚ ਸੁਹਰਾਵਰਦੀ ਲਈ ਪੁੱਛਣ ਲੱਗੇ। ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੀਟਿੰਗ ਤੋਂ ਦੂਰ ਰਹਿਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਪਰੇਸ਼ਾਨੀ ਦੇ ਮਾਮੂਲੀ ਕਾਰਨ ਤੋਂ ਬਚਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਉਸਨੇ ਅੱਗੇ ਕਿਹਾ ਕਿ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਭੀੜ ਨੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸਹਿਣਸ਼ੀਲਤਾ ਦਿਖਾਈ ਸੀ, ਉਹ ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਸੁਹਰਾਵਰਦੀ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਲਈ ਕਹੇਗਾ।

ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਗਾਂਧੀ ਆਪਣੇ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਵਾਪਸ ਆ ਗਏ ਅਤੇ ਕੰਮ 'ਤੇ ਬੈਠ ਗਏ। ਥੋੜ੍ਹੀ ਦੇਰ ਬਾਅਦ, ਗਾਂਧੀ ਇੱਕ ਖਿੜਕੀ 'ਤੇ ਦਿਖਾਈ ਦਿੱਤਾ ਜੋ ਗਲੀ ਨੂੰ ਵੇਖਦਾ ਸੀ। ਗੁੱਸੇ ਵਿੱਚ ਆਏ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਦਾ ਇੱਕ ਸਮੂਹ ਉੱਥੇ ਇਕੱਠਾ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਸੁਹਰਾਵਰਦੀ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਨਾਅਰੇ ਲਗਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਸੁਹਰਾਵਰਦੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪਾਸੇ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਭੀੜ ਦੇ ਪੂਰੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਵਿੱਚ ਉੱਥੇ ਖੜ੍ਹਾ ਹੋ ਗਿਆ, ਇੱਕ ਹੱਥ ਆਪਣੇ ਮੋਢੇ ਉੱਤੇ ਅਤੇ ਦੂਜਾ ਮਨੂ ਦੇ ਮੋਢੇ ਉੱਤੇ ਰੱਖਿਆ। ਭੀੜ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਨੇ ਚੀਕਿਆ, 'ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਮਹਾਨ ਕਲਕੱਤਾ ਕਤਲੇਆਮ ਲਈ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਨਹੀਂ ਹੋ?'

'ਹਾਂ, ਇਹ ਮੇਰੀ ਜ਼ਿੰਮੇਦਾਰੀ ਸੀ,' ਸੁਹਰਾਵਰਦੀ ਨੇ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਆਪਣੀ ਗੱਲ ਮੰਨਦਿਆਂ ਕਿਹਾ
ਸਮੇਂ, ਜਨਤਕ ਤੌਰ 'ਤੇ, ਡਾਇਰੈਕਟ ਐਕਸ਼ਨ ਡੇ ਦੌਰਾਨ ਕਤਲੇਆਮ ਵਿੱਚ ਉਸਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਲਈ।
ਜਿਸ ਨੇ ਕਦੇ ਵੀ ਨਿਮਰਤਾ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਜਾਣਿਆ ਸੀ, ਦੁਆਰਾ ਆਪਣੇ ਗੁਨਾਹ ਦੇ ਇਸ ਸਪੱਸ਼ਟ ਅਤੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਇਕਬਾਲ ਨੇ ਭੀੜ 'ਤੇ ਡੂੰਘਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾਇਆ। 'ਇਹ ਇੱਕ ਮੋੜ ਸੀ,' ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਟਿੱਪਣੀ ਕੀਤੀ। 'ਇਸ ਦਾ ਸਾਫ਼ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਸੀ। ਮੈਂ ਇਸਨੂੰ ਸਮਝ ਸਕਦਾ ਸੀ।'
ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਬੇਨਤੀ 'ਤੇ ਹੈਦਰੀ ਮਹਿਲ ਦੇ ਬਾਹਰ ਤਾਇਨਾਤ ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਗਾਰਡਾਂ ਨੂੰ 15 ਅਗਸਤ ਦੀ ਅੱਧੀ ਰਾਤ ਤੋਂ ਹਟਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਅਤੇ ਨੌਜਵਾਨ ਵਾਲੰਟੀਅਰ ਉੱਥੇ ਖੜ੍ਹੇ ਸਨ, ਹਿੰਦੂ ਅਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਦੋਵੇਂ ਬਰਾਬਰ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਸਨ।

ਜਿਉਂ ਹੀ ਘੜੀ ਦੇ ਬਾਰਾਂ ਵੱਜ ਗਏ, ਇੱਕ ਉੱਚੀ ਰੌਣਕ ਚੜ੍ਹ ਗਈ। ਭਾਰਤ ਆਜ਼ਾਦ ਹੋਇਆ! ਪੂਰਾ ਦੇਸ਼ ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ ਗੂੰਜ ਉੱਠਿਆ, ਪਰ ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਜਿਸਨੇ ਪਿਛਲੇ ਤਿੰਨ ਦਹਾਕਿਆਂ ਤੋਂ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਲੜਾਈ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਉਹ ਕਲਕੱਤੇ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਗੰਦੀ ਇਲਾਕਾ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਖੰਡਰ ਹਵੇਲੀ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਹਨੇਰੇ ਕਮਰੇ ਦੇ ਫਰਸ਼ 'ਤੇ ਸੌਂ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਆਦਮੀਆਂ ਨੂੰ ਉਸਨੇ ਬਚਪਨ ਵਿੱਚ ਭਾਰਤ ਦੀ ਚਰਵਾਹੀ ਕਰਨ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਲੈਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਉਹ ਇੱਕ ਸਮਾਰੋਹ ਵਿੱਚ ਰੁੱਝੇ ਹੋਏ ਸਨ, ਜਿਸ ਨੇ ਭਾਰਤ ਦੀ ਸਦੀ-ਲੰਬੀ ਗੁਲਾਮੀ ਦੌਰਾਨ ਰਾਜ ਦੁਆਰਾ ਆਯੋਜਿਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਮਹਾਨ ਦਰਬਾਰਾਂ ਨੂੰ, ਇਸ ਦੀ ਸ਼ਾਨ ਅਤੇ ਰੌਣਕ ਵਿੱਚ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕੀਤਾ ਸੀ। .

ਉਸ ਸਵੇਰ, ਗਾਂਧੀ ਆਮ ਨਾਲੋਂ ਇੱਕ ਘੰਟਾ ਪਹਿਲਾਂ ਦੋ ਵਜੇ ਉੱਠਿਆ। ਇਹ ਦਿਨ ਉਸ ਦੇ ਨਜ਼ਦੀਕੀ ਸਾਥੀ ਦੀ ਪੰਜਵੀਂ ਬਰਸੀ ਵੀ ਸੀ

Machine Translated by Google

25 ਸਾਲ ਦੇ ਸਕੱਤਰ ਮਹਾਦੇਵ ਦੇਸਾਈ। ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਆਮ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਵਰਤ ਰੱਖ ਕੇ ਅਤੇ ਸਵੇਰ ਦੀ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਗੀਤਾ ਦਾ ਪਾਠ ਕਰਕੇ ਬਰਸੀ ਮਨਾਈ ।

ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਜਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਵੱਡੀ ਭੀੜ ਨੇ ਗਵਰਨਰ ਹਾਊਸ, ਗਵਰਨਰ ਦੀ ਰਿਹਾਇਸ਼ ਉੱਤੇ ਹਮਲਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਗੁਲਾਮੀ ਦੇ ਕਈ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਇਹ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਭਾਰਤ ਦੇ ਆਮ ਆਦਮੀ ਲਈ ਵਰਜਿਤ ਜਗ੍ਹਾ। ਹੁਣ ਉਹ ਆਪਣੇ ਜੋਸ਼ ਵਿਚ ਇਹ ਭੁੱਲ ਗਏ ਸਨ ਕਿ ਸੀ. ਰਾਜਗੋਪਾਲਾਚਾਰੀ, 'ਰਾਜਾਜੀ', ਜੋ ਕਿ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਸੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਪਣੀ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਨੁਮਾਇੰਦਾ ਸੀ; ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ ਦੇ ਗਵਰਨਰ ਨੂੰ ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਇੱਕ ਵਰਚੁਅਲ ਕੈਦੀ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਪੁਲਿਸ ਅਤੇ ਫੌਜ ਦੁਆਰਾ ਭੀੜ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਨਹੀਂ ਕੱਢਿਆ ਗਿਆ ਸੀ।

ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਦਿਵਸ 'ਤੇ ਸ਼ਾਮ ਦੀ ਨਮਾਜ਼ ਲਈ ਲਗਭਗ 30,000 ਲੋਕ ਇਕੱਠੇ ਹੋਏ। ਹੈਦਰੀ ਮੈਨਸ਼ਨ ਦੇ ਨਾਲ ਲੱਗਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਭਰੀ ਹੋਈ ਸੀ।
ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਕਲਕੱਤਾ ਦੇ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਨੂੰ ਉਸ ਦਿਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਏਕਤਾ ਅਤੇ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਵਧਾਈ ਦਿੱਤੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਯਕੀਨ ਸੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜੋ ਮਿਸਾਲ ਕਾਇਮ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਉਹ ਪੰਜਾਬ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਹੋਰ ਹਿੱਸਿਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰੇਗੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸੁਚੇਤ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਸਮਝਦਾਰੀ ਨਾਲ ਕਰਨ। ਉਹ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਯੂਰਪੀਅਨ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਲੂਕ ਕਰਨ ਲਈ ਪਾਬੰਦ ਸਨ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਉਹ ਆਪਣੇ ਲਈ ਆਸ ਰੱਖਦੇ ਸਨ।

ਗਾਂਧੀ ਨੇ 15 ਅਗਸਤ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਇੱਕ ਯੂਰਪੀਅਨ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਕ, ਅਗਾਥਾ ਹੈਰੀਸਨ ਨੂੰ ਲਿਖੀ ਇੱਕ ਚਿੱਠੀ ਵਿੱਚ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਸਨੇ ਉਸ ਦਿਨ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਮਨਾਇਆ ਸੀ: 'ਤੁਸੀਂ ਜਾਣਦੇ ਹੋ ਕਿ ਅੱਜ ਦੇ ਵਰਗੇ ਮਹਾਨ ਸਮਾਗਮਾਂ ਨੂੰ ਮਨਾਉਣ ਦਾ ਮੇਰਾ ਤਰੀਕਾ, ਇਸ ਲਈ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਧੰਨਵਾਦ ਕਰਨਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਇਹ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਇੱਕ ਵਰਤ ਦੇ ਨਾਲ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ. ਅਤੇ ਗਰੀਬਾਂ ਅਤੇ ਸਮਰਪਣ ਦੇ ਨਾਲ ਪਛਾਣ ਦੇ ਚਿੰਨ੍ਹ ਵਜੋਂ ਕਤਾਈ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਨੂੰ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਕਤਾਈ ਤੋਂ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਪਰ ਮੇਰੀਆਂ ਦੂਜੀਆਂ ਮੁਲਾਕਾਤਾਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਜਿੰਨਾ ਸੰਭਵ ਹੋ ਸਕੇ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।'

ਰਾਜਕੁਮਾਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਕੌਰ ਨੂੰ ਇਕ ਹੋਰ ਚਿੱਠੀ ਵਿਚ ਉਸ ਨੇ ਲਿਖਿਆ: ‘ਮੈਂ ਇਕ ਮੁਸਲਮਾਨ ਘਰ ਵਿਚ ਹਾਂ। ਉਹ ਸਾਰੇ ਬਹੁਤ ਚੰਗੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਸੋਦੇਪੁਰ ਆਸ਼ਰਮ ਤੋਂ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਲਿਆ।
ਇਸ ਲਈ ਮੈਨੂੰ ਜਿਸ ਮਦਦ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਉਹ ਸਿਰਫ਼ ਮੁਸਲਿਮ ਦੋਸਤਾਂ ਤੋਂ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਮੇਰੇ ਲਈ ਕੋਈ ਨਵਾਂ ਅਨੁਭਵ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਹ ਮੈਨੂੰ ਦੱਖਣੀ ਅਫ਼ਰੀਕਾ ਦੇ ਪੁਰਾਣੇ ਦਿਨਾਂ ਅਤੇ ਇੱਥੇ ਖ਼ਿਲਾਫ਼ਤ ਦੇ ਦਿਨਾਂ ਦੀ ਯਾਦ ਦਿਵਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਫਿਲਹਾਲ ਮੈਂ ਕੋਈ ਦੁਸ਼ਮਣ ਨਹੀਂ ਹਾਂ। ਕੌਣ ਜਾਣਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਕਿੰਨਾ ਚਿਰ ਚੱਲੇਗਾ! ਹਿੰਦੂ ਅਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਇੱਕ ਦਿਨ ਵਿੱਚ ਅਮਲੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਦੋਸਤ ਬਣ ਗਏ ਹਨ।

ਸੁਹਰਾਵਰਦੀ ਬਦਲ ਗਿਆ ਹੈ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਿਸਦਾ ਹੈ।'

ਘੇਰੇ ਹੋਏ ਸਰਕਾਰੀ ਘਰ ਤੋਂ ਆਜ਼ਾਦ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਰਾਜਾਜੀ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਆਇਆ। ਸਨਮਾਨ ਦੇ ਚਿੰਨ੍ਹ ਵਜੋਂ ਉਸਨੇ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਦੁਆਰ 'ਤੇ ਆਪਣੀ ਜੁੱਤੀ ਲਾਹ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਹਾਲ ਦੀ ਪੂਰੀ ਲੰਬਾਈ ਵਿਚ ਨੰਗੇ ਪੈਰੀਂ ਤੁਰਿਆ। ਪੁਰਾਣੇ ਸਾਥੀ ਹੋਣ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਦੋਸਤੀ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰੱਖਿਆ ਸੀ

Machine Translated by Google

ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾਵਾਂ ਵੱਖੋ-ਵੱਖਰੀਆਂ ਸਨ, ਦੋਵੇਂ ਵਿਆਹ ਦੇ ਬੰਧਨ ਵਿਚ ਵੀ ਬੱਝੇ ਹੋਏ ਸਨ: ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਛੋਟੇ ਪੁੱਤਰ ਦੇਵਦਾਸ ਦਾ ਵਿਆਹ ਰਾਜਾਜੀ ਦੀ ਧੀ ਲਕਸ਼ਮੀ ਨਾਲ ਹੋਇਆ ਸੀ।

16 ਅਗਸਤ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮ ਦੀ ਨਮਾਜ਼ ਲਈ ਤਕਰੀਬਨ ਪੰਜਾਹ ਹਜ਼ਾਰ ਲੋਕ ਇਕੱਠੇ ਹੋਏ ਸਨ ਅਤੇ 17 ਤਰੀਕ ਨੂੰ ਤਕਰੀਬਨ ਇੱਕ ਲੱਖ ਦੀ ਭੀੜ ਸੀ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰਦਿਆਂ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਹੈਰਾਨੀ ਪ੍ਰਗਟਾਈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਉਤਸ਼ਾਹ ਕਿੰਨਾ ਕੁ ਸੱਚਾ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਕਲਕੱਤਾ ਜਿਸ ਚਮਤਕਾਰ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਉਸ ਲਈ ਹਰ ਕੋਈ ਮੇਰੇ 'ਤੇ ਵਧਾਈਆਂ ਦੀ ਵਰਖਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਆਓ ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਭਰਪੂਰ ਮਿਹਰ ਲਈ ਧੰਨਵਾਦ ਕਰੀਏ। ਪਰ ਸਾਨੂੰ, ਇਸ ਮੁਆਫ਼ੀਯੋਗ ਖੁਸ਼ੀ ਵਿੱਚ, ਇਹ ਨਹੀਂ ਭੁੱਲਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਕਿ ਕਲਕੱਤੇ ਵਿੱਚ ਵੱਖੋ-ਵੱਖਰੇ ਸਥਾਨ ਹਨ, ਜਿੱਥੇ ਸਭ ਕੁਝ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਮੈਂ ਸੁਣਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇੱਕ ਥਾਂ ਹਿੰਦੂ ਮੁਸਲਮਾਨ ਵਸਨੀਕਾਂ ਦਾ ਸੁਆਗਤ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਘਰ ਛੱਡਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ.... ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਭਰਵੇਂ ਪਿਆਰ ਦੀ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਕਰਦਾ ਹਾਂ, ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਉਮੀਦ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਇੱਕ ਪਲ ਲਈ ਉਭਾਰ ਸਾਬਤ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ।'

ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਸਭਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੂਆਂ ਅਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦਿਆਂ, ਸੁਹਰਾਵਰਦੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਕੋਈ ਕਲਪਨਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ ਕਿ ਕਲਕੱਤਾ ਵਿੱਚ ਇੰਨੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਦੋ ਭਾਈਚਾਰਿਆਂ ਦੀ ਮੀਟਿੰਗ ਸੰਭਵ ਹੈ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਪਾਰਕ ਸਰਕਸ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ, ਮੁਸਲਿਮ ਬਹੁਲ ਇਲਾਕਾ, ਹਿੰਦੂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਆਪਣੇ ਛੱਡੇ ਹੋਏ ਘਰਾਂ 'ਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਉਸਨੇ ਅੱਗੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਦੁਨੀਆ ਨੂੰ ਦਿਖਾ ਦੇਣਗੇ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਕੋਈ ਮਤਭੇਦ ਨਹੀਂ ਹਨ।

ਹਾਲਾਂਕਿ, ਗਾਂਧੀ ਸਮਝ ਸਕਦਾ ਸੀ ਕਿ ਮੁਸੀਬਤ ਪੈਦਾ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ। 18 ਅਗਸਤ ਨੂੰ ਮੀਰਾਬੇਹਨ ਨੂੰ ਲਿਖੇ ਇੱਕ ਪੱਤਰ ਵਿੱਚ, ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਸ਼ੰਕਿਆਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਜੋ ਉਹਨਾਂ 'ਤੇ ਹਮਲਾ ਕਰਦੇ ਸਨ: 'ਭੀੜ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਹੈ ਪਰ ਮੇਰੇ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਸੰਤੁਸ਼ਟੀ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਮੇਰੇ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਕਮੀ ਹੈ? ਹਿੰਦੂ-ਮੁਸਲਿਮ ਏਕਤਾ ਬਹੁਤ ਅਚਾਨਕ ਸੱਚੀ ਜਾਪਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਮੇਰੇ ਲਈ ਪਰਿਵਰਤਨ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਦੇ ਹਨ. ਮੈਂ ਸੋਚਦਾ ਹਾਂ! ਜੇ ਮੈਂ ਸੀਨ 'ਤੇ ਨਾ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਸ਼ਾਇਦ ਚੀਜ਼ਾਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ। ਸਮਾਂ ਦੱਸੇਗਾ।'' ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਜਿਸ ਮੁਸੀਬਤ ਦੀ ਭਵਿੱਖਬਾਣੀ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਉਸ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਸੰਕੇਤ ਉਸੇ ਦਿਨ ਆਇਆ ਸੀ। ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦਾ ਈਦ ਦਾ ਤਿਉਹਾਰ ਸੀ। ਸਵੇਰ ਤੋਂ ਹੀ ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਮੁਸਲਮਾਨ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਆਏ। ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਹਫ਼ਤਾਵਾਰੀ ਚੁੱਪ ਦਾ ਦਿਨ ਸੀ, ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ੁਭਕਾਮਨਾਵਾਂ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਇੱਕ ਛੋਟਾ ਸੰਦੇਸ਼ ਲਿਖਿਆ। ਦੁਪਹਿਰ ਨੂੰ, ਉਸਨੂੰ ਕਲਕੱਤੇ ਤੋਂ ਚੌਦਾਂ ਮੀਲ ਉੱਤਰ ਵਿੱਚ, ਬੈਰਕਪੁਰ ਵਿੱਚ ਮੁਸੀਬਤ ਬਾਰੇ ਖ਼ਬਰ ਮਿਲੀ: ਪਿਛਲੇ ਦਿਨ ਕੱਢੇ ਗਏ ਇੱਕ ਜਲੂਸ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਮੁਸੀਬਤ ਫੈਲ ਗਈ ਸੀ।

ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਦੇਰ ਸ਼ਾਮ ਬੈਰਕਪੁਰ ਦਾ ਦੌਰਾ ਕੀਤਾ, ਜਿਸ ਸਮੇਂ ਤਕ ਮੁਸੀਬਤ ਘੱਟ ਗਈ ਸੀ; ਦੋ ਭਾਈਚਾਰਿਆਂ ਦੇ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਗਲੇ ਲਗਾਉਣ ਵਿੱਚ ਕਿੱਸਾ ਸਮਾਪਤ ਹੋਇਆ।

ਉਸ ਸ਼ਾਮ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਇੱਕ ਹੋਰ ਘਟਨਾ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਜੋ ਕਲਕੱਤੇ ਦੇ ਉੱਤਰ ਵਿੱਚ 26 ਮੀਲ ਦੂਰ ਇੱਕ ਉਦਯੋਗਿਕ ਖੇਤਰ ਕੰਚਰਾਪਾੜਾ ਵਿੱਚ ਵਾਪਰੀ ਸੀ। ਘਟਨਾ ਇਕ ਮਸਜਿਦ ਦੇ ਬਾਹਰ ਨਮਾਜ਼ ਅਦਾ ਕਰਨ ਦੌਰਾਨ ਸੰਗੀਤ ਵਜਾਉਣ ਨਾਲ ਜੁੜੀ ਹੈ। ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਕਾਬੂ ਕਰਨ ਲਈ ਗੋਲੀਬਾਰੀ ਕਰਨੀ ਪਈ

Machine Translated by Google

ਭੀੜ, ਜਿਸ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਕਈ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਮੌਤ ਹੋ ਗਈ। ਗਾਂਧੀ ਨੇ 19 ਤਰੀਕ ਨੂੰ ਕੰਚਰਾਪਾੜਾ ਦਾ ਦੌਰਾ ਕੀਤਾ, ਅਤੇ ਉਸ ਮੰਦਭਾਗੀ ਘਟਨਾ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਉਸਨੇ ਸੁਝਾਅ ਦਿੱਤਾ ਕਿ, ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਕਾਂਗਰਸ ਅਤੇ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਜਾਂ ਭਾਰਤ ਅਤੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਇੱਕ ਵੱਖਰੇ ਸਮਝੌਤੇ 'ਤੇ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੇ, ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਦੇ ਆਸਪਾਸ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਸੰਗੀਤ ਵਜਾਉਣ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਅਭਿਆਸ. ਮਸਜਿਦਾਂ, ਅਕਸਰ ਮਜ਼ਬੂਰੀ ਦੇ ਅਧੀਨ, ਦੋਵਾਂ ਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਆਜ਼ਾਦ ਅਤੇ ਸਵੈ-ਇੱਛਾ ਨਾਲ ਪਾਲਣਾ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਸ਼ਾਸਨ ਦੌਰਾਨ ਪ੍ਰਥਾ ਸੀ।

ਕੁਝ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿਚ ਇਕ ਹੋਰ ਕਾਰਨ ਕਰਕੇ ਤਣਾਅ ਸੀ। ਬੰਗਾਲ ਦੋ ਵਾਰ ਵੰਡਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਇੱਕ ਮਿਸ਼ਰਤ ਹੋਇਆ ਸੀ: ਇੱਕ ਵਾਰ ਧਾਰਣਾਤਮਕ ਵੰਡ ਦੇ ਤਹਿਤ ਅਤੇ ਫਿਰ ਸੀਮਾ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਅਵਾਰਡ ਦੁਆਰਾ। ਪੂਰਵ ਦੇ ਅਧੀਨ, ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ ਵਿੱਚ ਖੁੱਲਨਾ ਅਤੇ ਚਟਗਾਂਵ ਪਹਾੜੀ ਖੇਤਰਾਂ ਦੇ ਹਿੰਦੂ ਬਹੁ-ਗਿਣਤੀ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਅਤੇ ਪੂਰਬੀ ਬੰਗਾਲ ਵਿੱਚ ਮੁਰਸ਼ਿਦਾਬਾਦ ਦੇ ਮੁਸਲਿਮ ਬਹੁ-ਗਿਣਤੀ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਸੀਮਾ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਅਵਾਰਡ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਉਲਟਾ ਦਿੱਤਾ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿੱਚ ਨੋਟਬੰਦੀ ਅਨੁਸਾਰ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦਿਵਸ ਮਨਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਦੇ ਉਲਟ ਹੋਣ 'ਤੇ ਅਤੇ ਸੀਮਾ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਅਵਾਰਡ ਅਨੁਸਾਰ ਬਾਰਡਰ ਨੂੰ ਮੁੜ ਉਲੀਕਿਆ ਗਿਆ, ਆਜ਼ਾਦੀ ਦਿਵਸ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਹੁਣ ਤੱਕ ਇਨ੍ਹਾਂ ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ ਵਿੱਚ ਲਹਿਰਾਏ ਗਏ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਝੰਡੇ ਗਲਤ ਸਨ। ਇਸ ਕਾਰਨ ਇਲਾਕੇ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਦੁਸ਼ਮਣੀ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਈ ਸੀ। ਇਹ ਮਾਮਲਾ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਝੰਡਿਆਂ ਨੂੰ ਬਦਲਣ ਵਿੱਚ ਥੋੜ੍ਹੀ ਵੀ ਝਿਜਕ ਨਹੀਂ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ। ਨਿੱਜੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਉਸਦਾ ਵਿਚਾਰ ਸੀ ਕਿ - ਕਿਉਂਕਿ ਦੋਵੇਂ ਰਾਜ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਦੋਸਤਾਨਾ ਸ਼ਰਤਾਂ 'ਤੇ ਸਨ - ਅਜਿਹਾ ਕੋਈ ਕਾਰਨ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਦੋਵੇਂ ਝੰਡੇ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਿਤ ਨਾ ਕੀਤੇ ਜਾ ਸਕਣ।

'ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ, ਸਾਨੂੰ ਭਾਰਤੀ ਸੰਘ ਵਿਚ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਦੂਸਰੀ ਧਿਰ ਜੋ ਮਰਜ਼ੀ ਕਰੇ, ਅਸੀਂ ਸਹੀ ਕੰਮ ਕਰੀਏ।'

ਹਰ ਗੁਜ਼ਰਦੇ ਦਿਨ ਦੇ ਨਾਲ, ਸ਼ਾਮ ਦੀ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਹਾਜ਼ਰੀ ਵਧਦੀ ਗਈ। 21 ਅਗਸਤ ਨੂੰ ਪਾਰਕ ਸਰਕਸ ਵਿੱਚ ਹੋਈ ਮੀਟਿੰਗ ਵਿੱਚ ਸੱਤ ਲੱਖ ਤੋਂ ਵੱਧ ਲੋਕ ਹਾਜ਼ਰ ਸਨ। ਭਾਰਤੀ ਸੰਘ ਅਤੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੇ ਝੰਡੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਲਹਿਰਾਏ ਗਏ। ਇਸ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦਿਆਂ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਟਿੱਪਣੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਉਹ ਹੁਣ ਨੋਆਖਲੀ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ।

27 ਅਗਸਤ ਨੂੰ, ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਕਿਦਰਪੁਰ ਗੋਦੀ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਸਭਾ ਰੱਖੀ; ਇਸ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਵੱਡੀ ਮਜ਼ਦੂਰ ਆਬਾਦੀ ਦੀ ਮੌਜੂਦਗੀ ਨੇ ਇਸਨੂੰ ਭਵਿੱਖ ਵਿੱਚ ਮੁਸੀਬਤ ਲਈ ਇੱਕ ਸੰਭਾਵੀ ਫਲੈਸ਼ ਪੁਆਇੰਟ ਵਿੱਚ ਬਦਲ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦੇ ਆਪਣੇ ਭਾਸ਼ਣ ਵਿੱਚ, ਉਸਨੇ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਕਿਰਤ ਦਾ ਭਵਿੱਖ ਫਿਰਕੂ ਸਦਭਾਵਨਾ ਨਾਲ ਨੇੜਿਓਂ ਜੁੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਕਿਰਤ ਉਦੋਂ ਅਜਿੱਤ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜਦੋਂ ਇਸ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਤਾਕਤ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸੁਮੇਲ ਦੀ ਕਲਾ ਸਿੱਖ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਅਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਜੇਕਰ ਮਜ਼ਦੂਰ ਇੱਕ ਹਿੰਦੂ ਮਾਲਕ ਅਤੇ ਇੱਕ ਮੁਸਲਮਾਨ ਨਾਲ ਵਿਤਕਰਾ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਜਾਂ ਜੇਕਰ ਮਜ਼ਦੂਰ ਦਾ ਹਿੰਦੂ ਵਰਗ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਮਜ਼ਦੂਰ ਦੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਹਿੱਸੇ ਤੋਂ, ਅਤੇ ਦੋਵੇਂ ਹਰੀਜਨ ਵਰਗ ਤੋਂ ਵੱਖਰਾ ਸਮਝਦਾ ਹੈ।

Machine Translated by Google

'ਕਲਕੱਤੇ ਦਾ ਚਮਤਕਾਰ' ਜਿਸ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਉਸ ਦਾ ਅਸਰ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਹੋਰ ਹਿੱਸਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਪੈ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਪਟਨਾ ਤੋਂ ਇੱਕ ਟੈਲੀਫੋਨ ਸੰਦੇਸ਼ ਨੇ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਸੂਚਿਤ ਕੀਤਾ ਕਿ ਕਲਕੱਤਾ ਦੇ ਚਮਤਕਾਰ ਦਾ ਬਿਹਾਰ ਉੱਤੇ ਵੀ ਡੂੰਘਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪੈ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਇਸ ਖ਼ਬਰ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। 24 ਅਗਸਤ ਨੂੰ, ਭਾਰਤੀ ਸੰਘ ਦੀ ਸੰਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਪਾਰਟੀ ਨੇ ਇੱਕ ਮਤਾ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, 'ਕਲਕੱਤਾ ਵਿੱਚ ਭਾਈਚਾਰਿਆਂ ਦਰਮਿਆਨ ਸ਼ਾਂਤੀ ਅਤੇ ਸਦਭਾਵਨਾ ਦੀ ਬਹਾਲੀ ਅਤੇ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦੁਆਰਾ ਨਿਭਾਈਆਂ ਸੇਵਾਵਾਂ ਦੀ ਡੂੰਘੀ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਸੈਂਕੜੇ ਨਿਰਦੋਸ਼ ਜਾਨਾਂ ਅਤੇ ਜਾਇਦਾਦ ਤਬਾਹੀ ਤੋਂ. ਸ਼ਾਂਤੀ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣ ਦੇ ਆਪਣੇ ਅਣਥੱਕ ਯਤਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਉਸਨੇ ਵਿਸ਼ਾਲ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਾਲ ਦਿਲੀ ਦਿਖਾਈ ਹੈ। ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਨੂੰ ਦਿਲੋਂ ਭਰੋਸਾ ਹੈ ਕਿ ਮਿਸਟਰ ਸੁਹਰਾਵਰਦੀ ਅਤੇ ਹੋਰ ਮੁਸਲਮਾਨ ਉਸਦਾ ਸਾਥ ਦਿੰਦੇ ਰਹਿਣਗੇ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਸ਼ਲਾਘਾਯੋਗ ਯਤਨਾਂ ਦੀ ਸ਼ਲਾਘਾ ਕਰਦੇ ਰਹਿਣਗੇ।

ਹਰੀਜਨ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ 'ਚਮਤਕਾਰ ਜਾਂ ਦੁਰਘਟਨਾ?' ਸਿਰਲੇਖ ਦੇ ਇੱਕ ਲੇਖ ਵਿੱਚ , ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਲਿਖਿਆ: 'ਸ਼ਹੀਦ ਸੁਹਰਾਵਰਦੀ ਅਤੇ ਮੈਂ ਬੇਲੀਆਘਾਟਾ ਵਿੱਚ ਇਕੱਠੇ ਰਹਿ ਰਹੇ ਹਾਂ ਜਿੱਥੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਪੀੜਤ ਹੋਣ ਦੀ ਖਬਰ ਮਿਲੀ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਇੱਕ ਮੁਸਲਿਮ ਘਰ ਵਿੱਚ ਰਹਿ ਰਹੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਮੁਸਲਿਮ ਵਾਲੰਟੀਅਰ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਸਾਡੀਆਂ ਸੁੱਖ-ਸਹੂਲਤਾਂ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਦੇ ਰਹੇ ਹਨ। ਇੱਥੇ ਅਹਾਤੇ ਵਿੱਚ ਅਣਗਿਣਤ ਹਿੰਦੂ ਅਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਮਨਪਸੰਦ ਨਾਅਰੇ ਲਾਉਂਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਸ਼ਾਇਦ ਕੋਈ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਭਾਈਚਾਰਕ ਸਾਂਝ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਘੰਟੇ-ਘੰਟੇ ਵੱਧ ਰਹੀ ਹੈ.... ਕੀ ਇਸ ਨੂੰ ਚਮਤਕਾਰ ਕਿਹਾ ਜਾਵੇ ਜਾਂ ਹਾਦਸਾ? ਇਸ ਨੂੰ ਜਿਸ ਵੀ ਨਾਮ ਨਾਲ ਬਿਆਨ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ, ਇਹ ਬਿਲਕੁਲ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਸਿਹਰਾ ਮੈਨੂੰ ਚਾਰੇ ਪਾਸਿਓਂ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਉਹ ਬਿਲਕੁਲ ਅਯੋਗ ਹੈ; ਨਾ ਹੀ ਇਸ ਨੂੰ ਸ਼ਹੀਦ ਦੇ ਲਾਇਕ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਅਚਾਨਕ ਹੋਈ ਉਥਲ-ਪੁਥਲ ਇੱਕ ਜਾਂ ਦੋ ਬੰਦਿਆਂ ਦਾ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਰੱਬ ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਦੇ ਖਿਡੌਣੇ ਹਾਂ। ਉਹ ਸਾਨੂੰ ਆਪਣੀ ਧੁਨ 'ਤੇ ਨੱਚਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ, ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ, ਜੋ ਮਨੁੱਖ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ਉਹ ਹੈ ਨਾਚ ਵਿੱਚ ਦਖਲਅੰਦਾਜ਼ੀ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਰਹੇਜ਼ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਿਰਮਾਤਾ ਦੀ ਇੱਛਾ ਦੀ ਪੂਰੀ ਆਗਿਆਕਾਰੀ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਚਾਰਨ ਨਾਲ, ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਚਮਤਕਾਰ ਵਿੱਚ ਉਸਨੇ ਸਾਨੂੰ ਦੋ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸਾਜ਼ ਵਜੋਂ ਵਰਤਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਮੇਰੇ ਲਈ ਮੈਂ ਸਿਰਫ ਇਹ ਪੁੱਛਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕੀ ਮੇਰੀ ਜਵਾਨੀ ਦਾ ਸੁਪਨਾ ਮੇਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਸਾਕਾਰ ਹੋਣਾ ਹੈ।'

ਹਾਲਾਂਕਿ, ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਯਕੀਨ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਕਲਕੱਤੇ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਂਤੀ ਇੱਕ ਆਦਮੀ ਦੀ ਮੌਜੂਦਗੀ ਦੁਆਰਾ ਲਿਆਂਦੀ ਗਈ ਸੀ। ਲਾਰਡ ਮਾਊਂਟਬੈਟਨ ਨੇ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਲਿਖਿਆ: 'ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਸਾਡੇ 55,000 ਸੈਨਿਕ ਹਨ ਅਤੇ ਸਾਡੇ ਹੱਥਾਂ 'ਤੇ ਵੱਡੇ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਦੰਗੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਬੰਗਾਲ ਵਿੱਚ ਸਾਡੀ ਫੋਰਸ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਆਦਮੀ ਹੈ, ਅਤੇ ਕੋਈ ਦੰਗਾ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ। ਇੱਕ ਸੇਵਾਦਾਰ ਅਤੇ ਇੱਕ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਕ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ, ਕੀ ਮੈਨੂੰ ਵਨ-ਮੈਨ ਬਾਊਂਡਰੀ ਫੋਰਸ ਨੂੰ ਸ਼ਰਧਾਂਜਲੀ ਦੇਣ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਸੈਕਿੰਡ ਇਨ ਕਮਾਂਡ, ਮਿ.

ਸੁਹਰਾਵਰਦੀ। ਤੁਹਾਨੂੰ 15 ਤਰੀਕ ਨੂੰ ਸੰਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਮ ਦੇ ਜ਼ਿਕਰ ਦਾ ਸਵਾਗਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਉਤਸ਼ਾਹੀ ਤਾੜੀਆਂ ਨੂੰ ਸੁਣਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ।

Machine Translated by Google

ਅਗਸਤ, ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਤੁਹਾਡੇ ਬਾਰੇ ਬਹੁਤ ਸੋਚ ਰਹੇ ਸੀ। ਤਾਰੀਫਾਂ ਨੂੰ ਨਜ਼ਰਅੰਦਾਜ਼ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਅਤੇ ਚੁਣੌਤੀ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਮਾਊਂਟਬੈਟਨ ਨੂੰ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ: 'ਮੈਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਕਿ ਸ਼ਹੀਦ ਅਤੇ ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਤਾਰੀਫਾਂ ਨੂੰ ਜਾਇਜ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ ਉਚਿਤ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਜਾਂ ਨਹੀਂ। ਸੰਭਵ ਤੌਰ 'ਤੇ ਢੁਕਵੀਆਂ ਸਥਿਤੀਆਂ ਸਾਡੇ ਲਈ ਇੱਕ ਜਾਦੂਈ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਦਾ ਸਿਹਰਾ ਲੈਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਸਨ. ਕੀ ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਪੱਤਰ ਤੋਂ ਇਹ ਸਮਝਣਾ ਸਹੀ ਹਾਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ ਕਿ ਮੈਂ ਪੰਜਾਬ ਲਈ ਇਹੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਾਂ?'

ਮਾਊਂਟਬੈਟਨ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਬਾਰੇ ਜੋ ਲਿਖਿਆ ਸੀ, ਉਹ ਦੁਖਦਾਈ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸੱਚ ਸੀ।
ਇਸ ਦੀ ਵੰਡ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਦੋਵੇਂ ਪਾਸੇ, ਪਾਕਿਸਤਾਨੀ ਪੱਛਮ ਅਤੇ ਭਾਰਤੀ ਪੂਰਬ, ਧਾਰਮਿਕ ਨਫ਼ਰਤ ਅਤੇ ਹਿੰਸਾ ਦੇ ਜਨੂੰਨ ਵਿੱਚ ਸਨ। ਪੱਛਮੀ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ, ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ਧਮਕਾਉਣ, ਅਗਵਾ, ਬਲਾਤਕਾਰ, ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਧਰਮ ਪਰਿਵਰਤਨ, ਅੱਗਜ਼ਨੀ, ਲੁੱਟਮਾਰ ਅਤੇ ਕਤਲ ਦੀ ਇੱਕ ਮੁਹਿੰਮ ਦੁਆਰਾ ਯੋਜਨਾਬੱਧ ਢੰਗ ਨਾਲ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਜੋ ਵੀ ਉਹ ਬਚਾ ਸਕਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਭਾਰਤੀ ਖੇਤਰ ਵੱਲ ਲੈ ਜਾਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਭਾਰਤੀ ਹਿੱਸਿਆਂ ਵਿੱਚ, ਸਿੱਖਾਂ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੇ ਹੱਥੋਂ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦਾ ਅਜਿਹਾ ਹੀ ਭਵਿੱਖ ਹੋਇਆ। ਕਿਸੇ ਵੀ ਵਹਿਸ਼ੀ ਭੀੜ ਦੇ ਕੰਮਾਂ ਨੇ ਦੂਜੇ ਤੋਂ ਬਰਾਬਰ, ਜਾਂ ਕਈ ਗੁਣਾ ਜ਼ਿਆਦਾ, ਸਖ਼ਤ ਬਦਲਾ ਲਿਆ।

17 ਅਗਸਤ ਨੂੰ, ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਲਾਹੌਰ ਤੋਂ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਟੈਲੀਗ੍ਰਾਮ ਆਇਆ ਸੀ: 'ਸੋਮਵਾਰ ਤੋਂ ਰਾਵਲਪਿੰਡੀ ਨੂੰ ਪਛਾੜਦੇ ਹੋਏ ਲਾਹੌਰ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦਾ ਭਿਆਨਕ ਕਤਲੇਆਮ ਜਾਰੀ ਹੈ। ਸੈਂਕੜੇ ਲਾਸ਼ਾਂ ਸੜਕਾਂ 'ਤੇ ਪਈਆਂ ਹਨ। ਅਨਾਰਕਲੀ ਬਾਜ਼ਾਰ ਅਤੇ ਹੋਰ ਕਾਰੋਬਾਰੀ ਕੁਆਰਟਰ ਸੜ ਗਏ ਹਨ। ਸ਼ਹਿਰ ਦਾ ਵੱਡਾ ਹਿੱਸਾ ਅੱਗ ਦੀ ਲਪੇਟ ਵਿੱਚ ਹੈ। ਹਿੰਦੂ ਰਿਹਾਇਸ਼ੀ ਕੁਆਰਟਰਾਂ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਦੀ ਸਪਲਾਈ ਕੱਟ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਫਸੇ ਹਿੰਦੂਆਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਭੱਜਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ, ਨੂੰ ਫੌਜ ਅਤੇ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਗੋਲੀ ਮਾਰ ਦਿੱਤੀ। ਤਿੰਨ ਸੌ ਤੋਂ ਵੱਧ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ਜ਼ਿੰਦਾ ਸਾੜ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਹਿੰਦੂ ਅੰਨ-ਪਾਣੀ ਤੋਂ ਸੱਖਣੇ ਹਨ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤਬਾਹ ਕਰਨ ਦੀ ਧਮਕੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਤੁਰੰਤ ਕੁਝ ਕਰੋ. ਲਾਹੌਰ ਵਿਚ ਤੁਹਾਡੀ ਮੌਜੂਦਗੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਪਟੇਲ ਨੂੰ ਇੱਕ ਟਿੱਪਣੀ ਦੇ ਨਾਲ ਸੰਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ: 'ਮੈਂ ਇਸਦਾ ਜਵਾਬ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਇਹ ਭਿਆਨਕ ਹੈ ਜੇ ਸੱਚ ਹੈ. ਮੈਨੂੰ ਤੱਥਾਂ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਕਰਵਾਓ'। ਨਹਿਰੂ ਤਾਜ਼ਾ ਗੁੱਸੇ ਦੀ ਖ਼ਬਰ ਮਿਲਣ 'ਤੇ ਪੂਰਬੀ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਦੰਗੇ-ਗ੍ਰਸਤ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵੱਲ ਭੱਜਿਆ ਸੀ। ਦਿੱਲੀ ਪਰਤਣ 'ਤੇ ਉਸਨੇ 21 ਅਗਸਤ ਨੂੰ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਇੱਕ ਸੰਦੇਸ਼ ਭੇਜਿਆ, ਉਸਨੂੰ 'ਕਲਕੱਤੇ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਤਬਦੀਲੀ ਲਈ ਸਤਿਕਾਰਯੋਗ ਵਧਾਈਆਂ' ਭੇਜੀਆਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਉਸਦੀ 'ਚੰਗੀ ਮੌਜੂਦਗੀ' ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ: 'ਮੈਂ ਇੱਥੇ ਫਸ ਗਿਆ ਹਾਂ। ਨੋਆਖਲੀ ਮੇਰੀ ਹਾਜ਼ਰੀ ਮੰਗਦਾ ਹੈ। ਬਿਹਾਰ ਨੂੰ ਵੀ ਕੁਝ ਦਿਨ ਲੱਗਣਗੇ। ਅਜਿਹੇ ਹਾਲਾਤਾਂ ਵਿੱਚ ਮੈਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਕਿ ਮੈਂ ਪੰਜਾਬ ਕਦੋਂ ਜਾ ਸਕਾਂਗਾ। ਤੁਸੀਂ ਮੇਰਾ ਮਾਰਗਦਰਸ਼ਨ ਕਰੋਗੇ, ਜਿਸ ਦਾ ਨਹਿਰੂ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ: 'ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਤੁਰੰਤ ਪੰਜਾਬ ਜਾਣ ਲਈ ਨਹੀਂ ਕਹਿੰਦਾ। ਸਾਨੂੰ ਹੁਣ ਸਥਿਤੀ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਪਵੇਗਾ। ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਆਈ

Machine Translated by Google

ਤੁਹਾਨੂੰ ਉੱਥੇ ਜਾਣ ਲਈ ਬੇਨਤੀ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਬਾਰੇ ਇੱਕ ਰਿਪੋਰਟ ਨੱਥੀ ਕੀਤੀ ਜੋ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਸੀ: 'ਦੱਖਣੀ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ, ਜੋ ਕਿ ਕਿਸੇ ਵੀ ਵੱਡੀ ਮੁਸੀਬਤ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਸਨ, ਜਿੱਥੇ ਤੱਕ ਸਾਡਾ ਸੰਬੰਧ ਸੀ, ਅਚਾਨਕ ਉੱਡ ਗਿਆ। ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ ਅਤੇ ਜਲੂਰ ਜ਼ਿਲਿਆਂ ਨੇ ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕੁਝ ਭਿਆਨਕ ਕਾਰਨਾਮੇ ਅਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦਾ ਵੱਡੇ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਕਤਲੇਆਮ ਦੇਖਿਆ ਹੈ। ਮਾਰੇ ਗਏ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਗਾਉਣਾ ਕਾਫ਼ੀ ਅਸੰਭਵ ਹੈ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਮੈਂ ਕਲਪਨਾ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਪਿਛਲੇ ਮਹੀਨੇ ਦੌਰਾਨ ਪੂਰਬੀ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਮਾਰੇ ਗਏ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ 7 ਤੋਂ 8 ਹਜ਼ਾਰ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਅੰਕੜੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗਲਤ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਅੰਦਾਜ਼ੇ ਹਨ।

'ਪੱਛਮੀ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਇਦ ਮਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਹੈ, ਸ਼ਾਇਦ ਅੱਧੇ ਹੋਰ ਅੰਕੜੇ ਹਨ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਇਹ ਹਾਲ ਹੀ ਦੇ ਹਫ਼ਤਿਆਂ 'ਤੇ ਲਾਗੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਨਾ ਕਿ ਪਿਛਲੀਆਂ ਰਾਵਲਪਿੰਡੀ ਅਤੇ ਮੁਲਤਾਨ ਹੱਤਿਆਵਾਂ 'ਤੇ। ਪੱਛਮੀ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਪੂਰਬੀ ਨਾਲੋਂ ਕਿਤੇ ਵੱਧ ਅੱਗਜ਼ਨੀ ਅਤੇ ਲੁੱਟ-ਖਸੁੱਟ ਹੋਈ ਹੈ.... ਇਹ ਸਾਰਾ ਕਤਲੇਆਮ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਾਗਲਪਨ ਦੇ ਪੜਾਅ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਵੱਡੀ ਆਬਾਦੀ ਆਪਣੇ ਬਸਤੀਆਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਪੱਛਮ ਜਾਂ ਪੂਰਬ ਵੱਲ ਪੈਦਲ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਜਾਣਦੇ ਹੋ, ਪਿਛਲੇ ਮਹੀਨਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਪੱਛਮੀ ਪੰਜਾਬ ਛੱਡ ਗਿਆ ਸੀ। ਹੁਣ ਇਹ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦੋਵਾਂ ਪਾਸਿਆਂ ਤੋਂ ਦੁਹਰਾਈ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ... ਮੌਜੂਦਾ ਮੁਸੀਬਤ ਤਿੰਨ ਹਫ਼ਤੇ ਪਹਿਲਾਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ ਪੇਂਡੂ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਈ ਸੀ। ਸਿੱਖ ਹਮਲਾਵਰ ਸਨ। ਇੱਕ ਹਫ਼ਤੇ ਦੇ ਅੰਦਰ ਲਾਹੌਰ ਨੇ ਜਵਾਬੀ ਕਾਰਵਾਈ ਕੀਤੀ, ਮੁਸਲਮਾਨ ਹਮਲਾਵਰ ਬਣ ਗਏ। ਉਦੋਂ ਤੋਂ ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਪਾਸੇ ਫੈਲ ਗਿਆ ਹੈ, ਸ਼ਾਇਦ ਪੂਰਬੀ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ, ਜਿੱਥੇ ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਜਥੇ, ਮੁੱਖ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਿੱਖ, ਅੰਸ਼ਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਹਿੰਦੂ, ਘੁੰਮ ਰਹੇ ਸਨ ਅਤੇ ਮੁੱਖ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਪਿੰਡਾਂ 'ਤੇ ਹਮਲਾ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਉਸ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਹਨ ਜਿੱਥੇ ਉਹ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਗੁਆਂਢੀ ਉਨ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਹਮਲਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਜਥੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪੂਰਬੀ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਮੁਸਲਿਮ ਬਹੁ-ਗਿਣਤੀ ਵਾਲੇ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿੱਚ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਅਜਿਹਾ ਹੀ ਕੁਝ ਪੱਛਮੀ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਵੀ ਵਾਪਰਿਆ ਹੈ.... ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਧੰਦੇ ਵਿੱਚ ਪੁਲਿਸ ਵਾਲੇ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ। ਕਈ ਵਾਰ ਸਿਪਾਹੀ ਵੀ। ਸਾਰੀ ਗੱਲ ਚਰਮ 'ਚ ਘੁੰਮ ਰਹੀ ਹੈ।

ਨਹਿਰੂ ਨੇ ਅੱਗੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਥਿਤੀ ਬਾਰੇ ਲਿਖਣ ਤੋਂ ਝਿਜਕਦੇ ਸਨ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਆਪਣੀਆਂ ਚਿੰਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਵਧਾਉਣਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਪਰ ਹੁਣ ਉਹ ਪੜਾਅ ਆ ਗਿਆ ਸੀ ਜਦੋਂ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਜਾਣਨ ਦੀ ਲੋੜ ਸੀ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਇਸ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਸ਼ੱਕ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਦੇ ਆਗੂ ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਆਗੂ ਪਹਿਲਾਂ ਫਿਊਜ਼ ਜਗਾ ਕੇ ਕਤਲੇਆਮ ਅਤੇ ਅੱਗਜ਼ਨੀ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਲਈ ਯਤਨਸ਼ੀਲ ਹਨ। ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ ਸ਼ੱਕ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਅਗਲੇ ਕੁਝ ਦਿਨਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਇਸ ਕਾਰੋਬਾਰ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰ ਦੇਵਾਂਗੇ, ਕਿਸੇ ਵੀ ਕੀਮਤ 'ਤੇ ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਵੱਡੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦਾ ਸਬੰਧ ਹੈ। ਪਰ ਕਿੰਨੀ ਭਿਆਨਕ ਵਿਰਾਸਤ! ਪੰਜਾਬ ਪੱਛਮ ਅਤੇ ਪੂਰਬ ਦੋਵੇਂ ਪਾਸੇ ਬਰਬਾਦ ਹੋਇਆ ਸੂਬਾ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਮਨੁੱਖ ਬੇਸਹਾਰਾ ਹੋ ਜਾਣਗੇ।

Machine Translated by Google

ਗਾਂਧੀ ਹੋਰ ਸਰੋਤਾਂ ਤੋਂ ਵੀ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਬਾਰੇ ਅਪਡੇਟਸ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਕਲਕੱਤੇ ਵਿੱਚ ਵਸੇ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦਾ ਇੱਕ ਡੈਪੂਟੇਸ਼ਨ 24 ਅਗਸਤ ਨੂੰ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਵਾਪਰੀਆਂ ਦਰਦਨਾਕ ਘਟਨਾਵਾਂ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ। ਉਸੇ ਦਿਨ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਨਹਿਰੂ ਨੂੰ ਇਸ ਬਾਰੇ ਲਿਖਿਆ ਕਿ ਵਫ਼ਦ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਕੀ ਕਿਹਾ ਸੀ: 'ਕਲਕੱਤੇ ਦੇ ਪੰਜਾਬੀ ਮੇਰੇ 'ਤੇ ਤੁਰੰਤ ਪੰਜਾਬ ਜਾਣ ਲਈ ਦਬਾਅ ਪਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਇੱਕ ਭਿਆਨਕ ਕਹਾਣੀ ਦੱਸਦੇ ਹਨ।

ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਮਾਰੇ ਗਏ ਹਨ! ਕੁਝ ਹਜ਼ਾਰ ਕੁੜੀਆਂ ਅਗਵਾ ਹੋ ਚੁੱਕੀਆਂ ਹਨ!
ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੂ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਦੇ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਦੂਜੇ ਹਿੱਸੇ ਵਿੱਚ ਮੁਸਲਮਾਨ।
ਇਸ ਵਿੱਚ ਇਹ ਜਾਣਕਾਰੀ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰੋ ਕਿ ਫੌਜ ਦੇ ਦੋ ਵਿੰਗਾਂ ਨੇ ਪੱਖ ਲਿਆ ਅਤੇ ਤਬਾਹੀ ਮਚਾਈ! ਕੀ ਇਸ ਵਿੱਚੋਂ ਕੋਈ ਵੀ ਸੱਚ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ! ...ਤੁਹਾਡਾ ਖਿਆਲ ਹੈ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਕਦੋਂ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ? ਮੈਂ ਅਜੇ ਕਲਕੱਤਾ, ਫਿਰ ਨੋਆਖਲੀ ਅਤੇ ਬਿਹਾਰ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਪਰ ਜੇ ਲੋੜ ਸਾਬਤ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਪੰਜਾਬ ਜਾਣ ਲਈ ਸਭ ਕੁਝ ਟਾਲ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਨਹਿਰੂ ਇਸ ਦੌਰਾਨ ਪੂਰਬੀ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਆਪਣੀ ਦੂਜੀ ਫੇਰੀ 'ਤੇ ਗਏ ਹੋਏ ਸਨ।
25 ਅਗਸਤ ਦੀ ਸਵੇਰ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਵਾਪਸੀ ਦੇ ਤੁਰੰਤ ਬਾਅਦ, ਉਸਨੇ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਲਿਖਿਆ: 'ਮੇਰੀ ਆਖਰੀ ਚਿੱਠੀ ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਹਾਲਾਤਾਂ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ ਸੀ।
ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਭੈੜੇ ਦੰਗਿਆਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵੀ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਲੋਕ ਆਪਣੇ ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਚਿਪਕ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਹੁਣ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੇ ਆਉਣ ਨਾਲ ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਣ ਦੀ ਇੱਛਾ ਨੇ ਖਤਰਨਾਕ ਜ਼ੋਨ ਤੋਂ ਬਚਣ ਦੀ ਆਮ ਇੱਛਾ ਨੂੰ ਵਧਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਸਰਹੱਦ ਦੇ ਦੋਵੇਂ ਪਾਸੇ ਲੋਕ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹਨ ਅਤੇ ਵੱਡੇ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਵੱਡੇ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਪਰਵਾਸ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਹ ਵੱਡੇ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਸੁਭਾਵਿਕ ਹਨ। ਲਾਜ਼ਮੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਸ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸੈਂਕੜੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਦੁੱਖ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਸਦਾ ਅਰਥ ਇਹ ਵੀ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਸਾਰੀਆਂ ਸਬੰਧਤ ਸਰਕਾਰਾਂ, ਸੂਬਾਈ ਅਤੇ ਕੇਂਦਰੀ, ਦੋਵਾਂ ਪਾਸਿਆਂ 'ਤੇ ਭਾਰੀ ਬੋਝ ਹੋਵੇਗਾ।

'ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ ਦੇ ਮੁਸਲਮਾਨ, ਇਹ ਬਚੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 50,000 ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਵਿੱਚ ਮਾਰੇ ਗਏ ਸਨ। ਇਹ ਯਕੀਨੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਜੰਗਲੀ ਅਤਿਕਥਨੀ ਹੈ. ਪਰ ਜੇਕਰ ਪੂਰਬੀ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ 10,000 ਤੱਕ ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਹੋਈ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਹੈਰਾਨੀ ਨਹੀਂ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ। ਦੋਵਾਂ ਪਾਸਿਆਂ ਤੋਂ ਵਿਆਪਕ ਕਤਲੇਆਮ ਹੋਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀਆਂ ਦਾ ਕਤਲੇਆਮ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਪੂਰਬੀ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਇਦ ਅਕਾਲੀ ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਨਾਲੋਂ ਵੱਧ ਕਤਲੇਆਮ ਕੀਤੇ ਹਨ।

ਇਸ ਕਤਲ ਤੋਂ ਵੀ ਮਾੜੀ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਦੋਹਾਂ ਪਾਸਿਆਂ ਦੀਆਂ ਔਰਤਾਂ 'ਤੇ ਭੈੜਾ ਗੁੱਸਾ ਹੈ।... ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਲਾਹੌਰ ਅਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਸ਼ਾਂਤ ਹਨ। ਅਸਲੀਅਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉੱਥੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਲੋਕ ਮਾਰੇ ਜਾਣ ਲਈ ਨਹੀਂ ਬਚੇ ਹਨ। ਕਹਿਣ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਲਾਹੌਰ ਲਗਭਗ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦਾ ਸ਼ਹਿਰ ਅਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਹਿੰਦੂ ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਸ਼ਹਿਰ ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ।

ਪੂਰਬੀ ਅਤੇ ਲਹਿੰਦੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਬਦਮਾਸ਼ ਅਨਸਰ ਆਹਮੋ-ਸਾਹਮਣੇ ਆ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਹ ਲੀਡਰਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਸੁਣਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਦੋਵਾਂ ਸੂਬਿਆਂ ਵਿੱਚ ਅੰਦਰੂਨੀ ਕਲੇਸ਼ ਵੀ ਚੱਲ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਪੱਛਮੀ ਵਿੱਚ

Machine Translated by Google

ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਮਮਦੋਟ, ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਅਤੇ ਫਿਰੋਜ਼ ਖਾਨ ਨੂਨ ਵਿਚਕਾਰ ਟਕਰਾਅ ਹੈ। ਦੁਪਹਿਰ ਲੀਗ ਵਿੱਚ ਜੰਗਲੀ ਤੱਤਾਂ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਦੀ ਜਾਪਦੀ ਹੈ। ਪੂਰਬੀ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਸਿੱਖਾਂ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਵਿਚ ਕਾਫੀ ਤਣਾਅ ਅਤੇ ਤਣਾਅ ਹੈ। ਅਕਾਲੀ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੁਝ ਇਸ ਉਥਲ-ਪੁਥਲ ਦੇ ਸਿੱਟੇ ਵਜੋਂ ਸਿੱਖ ਰਾਜ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਨ ਤੋਂ ਸੰਕੋਚ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਤਰਕ ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ ਹੈ, ਪਰ ਇਸ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਸ਼ੱਕ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਬਹੁਤਿਆਂ ਨੂੰ ਅਸਪਸ਼ਟ ਉਮੀਦਾਂ ਹਨ ਕਿ ਜੇਕਰ ਮੁਸੀਬਤ ਜਾਰੀ ਰਹੀ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਲਈ ਕੁਝ ਲਾਭਦਾਇਕ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੁਝ ਸੋਚਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਭਾਰਤ ਨੂੰ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਨਾਲ ਜੰਗ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਅਜਿਹੀ ਜੰਗ ਵਿੱਚ ਉਹ ਕਲਪਨਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੀ ਹਾਰ ਹੋਣੀ ਤੈਅ ਹੈ ਅਤੇ ਫਿਰ ਸਿੱਖਿਸਤਾਨ ਉਭਰੇਗਾ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਮਾਸਟਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਗਿਆਨੀ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਸ਼ਾਂਤੀ ਬਹਾਲ ਕਰਨ ਲਈ ਯਤਨਸ਼ੀਲ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਓਨਾ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਜਾਪਦਾ ਜਿੰਨਾ ਕੁਝ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਕਲਪਨਾ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਅਕਾਲੀਆਂ ਦੇ ਵਿਗੜੇ ਤੱਤਾਂ ਨੇ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਕੁਝ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਹੱਥ ਮਿਲਾ ਲਿਆ ਹੈ।

ਨਹਿਰੂ ਨੂੰ ਅਜੇ ਤੱਕ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਯਾਤਰਾ ਬਾਰੇ ਯਕੀਨ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਪਰ ਮਾਊਂਟਬੈਟਨ ਨੇ 'ਵਨ-ਮੈਨ ਬਾਊਂਡਰੀ ਫੋਰਸ' ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਅਤੇ ਅਹਿੰਸਾ ਦੇ ਹਥਿਆਰ ਦੀ ਰਣਨੀਤਕ ਕੀਮਤ ਨੂੰ ਸਮਝ ਲਿਆ ਸੀ। ਨਹਿਰੂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਚਿੱਠੀ ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਸਮਾਪਤ ਕੀਤੀ: 'ਅੱਜ ਸਵੇਰੇ, ਸੰਯੁਕਤ ਰੱਖਿਆ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦ ਦੀ ਮੀਟਿੰਗ ਵਿਚ, ਮਾਊਂਟਬੈਟਨ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਜਾਣ ਲਈ ਬੇਨਤੀ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਉਮੀਦ ਸੀ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਉਥੇ ਕਲਕੱਤੇ ਦੇ ਚਮਤਕਾਰ ਨੂੰ ਦੁਹਰਾਓਗੇ। ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਮੈਂ ਖੁਦ ਇਸ ਬਾਰੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਤੁਹਾਨੂੰ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਪਰ ਅਜੇ ਨਹੀਂ।

ਅਗਸਤ ਦੇ ਆਖ਼ਰੀ ਹਫ਼ਤੇ ਵਿੱਚ ਪਟੇਲ ਨੂੰ ਸੁਸ਼ੀਲਾ ਨਈਅਰ ਦਾ ਇੱਕ ਦੁਖੀ ਕਾਲ ਆਇਆ ਸੀ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਗਾਂਧੀ ਦੁਆਰਾ ਵਾਹ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ ਕੈਂਪ ਵਿੱਚ ਨੈਤਿਕ ਸਹਾਇਤਾ ਵਜੋਂ ਪਿੱਛੇ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਲਿਖਿਆ: 'ਮੈਂ ਉੱਥੇ ਰਹੀ, ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਯਕੀਨ ਨਾਲ ਕਿ ਹਿੰਦੂਆਂ ਅਤੇ ਸਿੱਖਾਂ ਲਈ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਤੋਂ ਭੱਜਣਾ ਗਲਤ ਸੀ। ਉਹ ਪੀੜ੍ਹੀਆਂ ਤੋਂ ਇਸ ਜ਼ਮੀਨ ਵਿੱਚ ਆਬਾਦ ਸਨ ਅਤੇ ਉੱਥੇ ਰਹਿਣ ਦੇ ਹੱਕਦਾਰ ਸਨ। ਜੇਕਰ ਭਾਰਤੀ ਦੱਖਣੀ ਅਫ਼ਰੀਕਾ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਹੱਕਾਂ ਲਈ ਲੜ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਕੀ ਉਹ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਘਰ ਤਿਆਗ ਦੇਣ?

'ਮੈਂ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀਆਂ ਅੱਗੇ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰ ਰੱਖੇ। ਕਈਆਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤਾਰੀਫ਼ ਕੀਤੀ, ਕੁਝ ਨੇ ਨਾਰਾਜ਼। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਬੰਧਕਾਂ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਜਿਊਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਉਹ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੇ ਵੱਡੇ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰਾਂ ਨਾਲੋਂ ਭਾਰਤੀ ਸੰਘ ਵਿੱਚ ਭਿਖਾਰੀ ਬਣਨ ਦੀ ਬਜਾਏ, ਜਿੱਥੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਔਰਤਾਂ ਦੀ ਇੱਜ਼ਤ ਵੀ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਮੈਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਕਿ ਸਾਡੇ ਲਈ ਸਹੀ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਧੱਕੇਸ਼ਾਹੀ ਕਰਨ ਦੀ ਬਜਾਏ ਆਪਣੀ ਇੱਜ਼ਤ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਵਿੱਚ ਮਰਨਾ ਹੈ।... ਮੈਂ ਕੁਝ ਪਿੰਡਾਂ ਦਾ ਦੌਰਾ ਕੀਤਾ ਜਿੱਥੋਂ ਲੋਕ ਭੱਜ ਗਏ ਸਨ। ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਨੇ ਆ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਭਰੋਸਾ ਦਿਵਾਇਆ ਕਿ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ ਬਿਲਕੁਲ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਹਨ ਅਤੇ ਜਲਦੀ ਹੀ ਮੁੜ ਵਸੇਬਾ ਸੰਭਵ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ।

Machine Translated by Google

'ਫਿਰ ਅਚਾਨਕ ਹੋਇਆ। ਮੁਸੀਬਤ ਫਿਰ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਈ। ਪੂਰਬੀ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਰਾਵਲਪਿੰਡੀ ਦਾ ਬਦਲਾ ਲੈਣ ਦੀ ਸੂਚਨਾ ਮਿਲੀ ਅਤੇ ਸਾਰਾ ਪੱਛਮੀ ਪੰਜਾਬ ਪੂਰਬੀ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਵਾਪਰੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦਾ ਬਦਲਾ ਲੈਣ ਲਈ ਭੜਕ ਉੱਠਿਆ। 10 ਅਗਸਤ ਦੇ ਕਰੀਬ ਪੂਰਬੀ ਅਤੇ ਪੱਛਮੀ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਅਣਮਨੁੱਖੀ ਕਾਰਿਆਂ ਦੀਆਂ ਖ਼ਬਰਾਂ ਆਉਣੀਆਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਈਆਂ। ਸਾਡੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਦੀਆਂ ਥਾਵਾਂ ਤੋਂ ਫਿਰਕੂ ਕਹਿਰ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋਏ ਕਈ ਲੋਕ ਕੈਂਪ ਦੇ ਹਸਪਤਾਲ ਵਿਚ ਦਾਖਲ ਹੋਣ ਲੱਗੇ।... ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਸਤਾਰਾਂ ਸਾਲ ਦੀ ਇਕ ਮੁਟਿਆਰ ਸੀ, ਜਿਸ ਨੇ ਖੂਹ ਵਿਚ ਛਾਲ ਮਾਰ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਆਪਣੀ ਇੱਜ਼ਤ ਬਚਾਉਣ ਲਈ। ਉਸ ਦੇ ਪਿਤਾ ਸਰਦਾਰ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਕੈਂਪ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਲਈ ਆਏ ਸਨ। ਉਸਨੇ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਮੁਸਲਮਾਨ ਭੀੜ ਨੂੰ ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਵਿਰੋਧ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ਕੀਤੀ ਸੀ ਜਿਹਨਾਂ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਪਿੰਡ ਉੱਤੇ ਹਮਲਾ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਤਿੰਨ ਦਿਨਾਂ ਤੱਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹਮਲਾਵਰਾਂ ਨੂੰ ਘੇਰ ਲਿਆ। ਜਦੋਂ ਆਖ਼ਰਕਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਅਸਲਾ ਖ਼ਤਮ ਹੋ ਗਿਆ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਤਮ ਸਮਰਪਣ ਕਰਨਾ ਪਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਗੂ ਸਮੇਤ ਕਈ ਜ਼ਖ਼ਮੀ ਹੋ ਗਏ ਸਨ, ਕਈਆਂ ਦੀ ਮੌਤ ਹੋ ਗਈ ਸੀ। ਬਚੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤੁਰੰਤ ਇਸਲਾਮ ਕਬੂਲ ਕਰ ਲਿਆ ਜਾਵੇਗਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਤੱਕ ਮੁਆਵਜ਼ਾ ਦੇਣ ਲਈ ਕਿਹਾ।

'ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਗੁੰਡੇ ਕੈਂਚੀ ਅਤੇ ਰੇਜ਼ਰ ਨਾਲ ਲੈਸ ਹੋ ਕੇ ਆਏ ਤਾਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੀੜਤਾਂ ਦੇ ਵਾਲ ਕੱਟੇ ਜਾਣ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਇਸਲਾਮ ਕਬੂਲਣ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਕ ਵਜੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਦਾੜ੍ਹੀਆਂ ਮੁੰਨ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਣ। ਬਾਕੀਆਂ ਲਈ ਬੋਲਣ ਵਾਲੀ ਇੱਕ ਬਜ਼ੁਰਗ ਭੈਣ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ ਕਿ [illegible] ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਫਿਰ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਕਰਨੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੁਸਲਿਮ ਕੈਦੀਆਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜਲਦੀ ਕਰਨ ਲਈ ਬੇਸਬਰੀ ਨਾਲ ਚੀਕਿਆ। ਔਰਤਾਂ ਦੇ ਆਗੂ ਨੇ ਪਿੱਛੇ ਹਟ ਕੇ ਕਿਹਾ, "ਆਓ ਜੇ ਹਿੰਮਤ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਸਾਨੂੰ ਜਿਉਂਦੇ ਕਦੇ ਹੱਥ ਨਹੀਂ ਲਗਾਓਗੇ"। ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਉਸਨੇ ਖੂਹ ਵਿੱਚ ਛਾਲ ਮਾਰ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਚੌਰਾਸੀ ਦੇ ਮਗਰ ਲੱਗ ਗਏ। ਬਹਾਦਰੀ ਭਰੀ ਕੁਰਬਾਨੀ ਦੇ ਇਸ ਕਾਰਨਾਮੇ ਨੇ ਗੈਂਗਸਟਰਾਂ ਨੂੰ ਇੰਨਾ ਛੋਹਿਆ ਕਿ ਉਹ ਮੌਕੇ 'ਤੇ ਜੜ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਖੜ੍ਹੇ ਹੋ ਗਏ, ਅਤੇ ਇੱਕ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇੱਕ ਸਿਰ ਝੁਕਾ ਕੇ ਚਲੇ ਗਏ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਆਦਮੀਆਂ ਅਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਅਛੂਤੇ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਹ ਧਰਮ ਪਰਿਵਰਤਨ ਲਈ ਇਕੱਠੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਸਿੱਖ ਫਿਰ ਅਹਾਤੇ ਵਿਚ ਦਾਖਲ ਹੋਏ ਅਤੇ ਖੂਹ ਵਿਚ ਛਾਲ ਮਾਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਔਰਤਾਂ ਦੀਆਂ ਲਾਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਲੈ ਆਏ। ਸਰਦਾਰ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਦੀ ਧੀ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਬਾਕੀ ਸਾਰੇ ਮਰ ਚੁੱਕੇ ਸਨ। ਰਾਤ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਉੱਤੇ ਇੱਕ ਹੋਰ ਮੁਸਲਮਾਨ ਭੀੜ ਨੇ ਹਮਲਾ ਕੀਤਾ ਪਰ ਇੱਕ ਫੌਜੀ ਗਸ਼ਤੀ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਆਈ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵਾਹ ਕੈਂਪ ਵਿੱਚ ਲੈ ਗਈ।

ਹਸਪਤਾਲ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਜ਼ਖਮੀਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਧਦੀ ਗਈ। ਇੱਕ ਦਿਨ ਲਗਭਗ ਮਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਇੱਕ ਟਰੱਕ ਆ ਗਿਆ... ਇੱਕ ਦਿਨ ਕੈਂਪ ਉੱਤੇ ਇੱਕ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਹਮਲੇ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਆਈ। ਰਾਤ ਨੂੰ ਫੌਜੀ ਆਈ ਅਤੇ ਕੈਂਪ ਦੀ ਕਮਾਂਡ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਰਣਨੀਤਕ ਬਿੰਦੂਆਂ 'ਤੇ ਸਥਿਤੀ ਸੰਭਾਲ ਲਈ। ਮੈਂ ਮਰ ਕੇ ਸੌਂ ਗਿਆ ਸੀ

Machine Translated by Google

ਥੱਕਿਆ ਕੁਝ ਲੋਕ ਭੱਜ ਕੇ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਆਏ। "ਕਿਰਪਾ ਕਰਕੇ ਉੱਠੋ। ਹਮਲਾਵਰ ਆ ਰਹੇ ਹਨ।" ਮੈਂ ਅੱਕ ਕੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ, "ਆਓ ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਦੱਸੋ ਕਿ ਉਹ ਕਦੋਂ ਇੱਥੇ ਹਨ." ਉਹ ਇੱਕ ਪਲ ਲਈ ਬੇਚੈਨ ਖੜ੍ਹੇ ਰਹੇ ਅਤੇ ਫਿਰ ਚਲੇ ਗਏ। ਥੋੜ੍ਹੀ ਦੇਰ ਬਾਅਦ ਕੈਂਪ ਕੰਪਾਊਂਡ ਵਿੱਚ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੇ ਕੁਝ ਸਮਾਜ ਸੇਵੀਆਂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਹਿਲਾ ਦਿੱਤਾ।

"ਬੈਰਕ ਵਿੱਚ ਦਹਿਸ਼ਤ ਹੈ।" ਫੌਜੀ ਜੀਪਾਂ ਚੱਲ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਜਿਸ ਸੈਕਟਰ ਵਿਚ ਉਹ ਪੁਜ਼ੀਸ਼ਨਾਂ ਲੈ ਰਹੇ ਸਨ, ਉਸ ਤੋਂ ਰੋਸ਼ਨੀ ਦੀ ਝਲਕ ਪਈ। ਮੈਨੂੰ ਚਿੰਤਾ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਈ। “ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਹਮਲਾ ਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕਿਵੇਂ ਕਰਾਂ?

ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਸੀ ਅਤੇ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੇਰੇ ਉੱਤੇ ਰੱਖਿਆ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਕੋਈ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮੈਨੂੰ ਮਰ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਮਰਨਾ ਤਾਂ ਸਾਦਾ ਸੀ ਪਰ ਕੀ ਮੈਨੂੰ ਉਹ ਮੌਕਾ ਮਿਲੇਗਾ? ਕੀ ਮੈਂ ਇਮਤਿਹਾਨ ਵਿੱਚ ਖੜਨ ਦੇ ਯੋਗ ਹੋਵਾਂਗਾ?" ਇੱਕ ਸਾਥੀ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ, "ਤੁਸੀਂ ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਅਹਿੰਸਕ ਢੰਗ ਨਾਲ ਆਪਣੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰਨ ਦੀ ਉਮੀਦ ਕਿਵੇਂ ਕਰਦੇ ਹੋ? ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਕੀ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ?" ਮੇਰੇ ਜਵਾਬ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਯਕੀਨ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ। ਅਹਿੰਸਕ ਸਵੈ-ਰੱਖਿਆ ਇੱਕ ਪਲ ਦੇ ਨੋਟਿਸ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਸਿੱਖੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਜੇ ਮੈਂ ਅਹਿੰਸਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਆਪਣੀ ਜਾਨ ਦੇ ਕੇ ਇੱਕ ਉਦਾਹਰਣ ਕਾਇਮ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹਾਂ, ਤਾਂ ਇਹ ਮਦਦ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ...ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਬੈਰਕਾਂ ਵਿੱਚ ਪਹੁੰਚੇ ਤਾਂ ਉਹ ਆਦਮੀ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਉੱਥੇ ਮੌਜੂਦ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹਮਲੇ ਦੀ ਖ਼ਬਰ ਦਿੱਤੀ ਸੀ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰ ਦੱਸਿਆ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਚਿੰਤਾਜਨਕ ਅਫਵਾਹਾਂ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਸੁੱਤਾ ਪਿਆ ਪਾਇਆ ਸੀ। ਇਸ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਭਰੋਸਾ ਦਿਵਾਇਆ ਸੀ। ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਕੁਝ ਦੇਰ ਗੱਲਬਾਤ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਫਿਰ ਵਾਪਸ ਆ ਗਏ। ਉਸ ਰਾਤ ਡੇਰੇ 'ਤੇ ਕੋਈ ਹਮਲਾ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ।
ਜਦੋਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਅਫਵਾਹਾਂ ਨੇ ਅਗਲੀਆਂ ਦੋ ਰਾਤਾਂ ਨੂੰ ਫੌਜੀ ਅੰਦੋਲਨ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕੀਤੀ, ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਘਬਰਾਹਟ ਸੀ।

ਅਗਸਤ ਦੇ ਆਖ਼ਰੀ ਹਫ਼ਤੇ ਪਟੇਲ ਨੂੰ ਵਾਹ ਕੈਂਪ ਤੋਂ ਆਏ ਸਿੱਖ ਫ਼ੌਜੀ ਅਫ਼ਸਰ ਰਾਹੀਂ ਸੁਸ਼ੀਲਾ ਨਈਅਰ ਤੋਂ ਹੇਠ ਲਿਖੀ ਰਿਪੋਰਟ ਮਿਲੀ: 'ਅਸੀਂ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੱਟੇ ਹੋਏ ਹਾਂ। ਕੋਈ ਵੀ ਪੋਸਟ ਇਸ ਜਗ੍ਹਾ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ ਜਾਂ ਛੱਡਦੀ ਹੈ।

ਇੱਥੇ ਲੋਕ ਹਰ ਘੰਟੇ ਮੌਤ ਦੇ ਡਰ ਵਿੱਚ ਜੀਅ ਰਹੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਨੈਤਿਕਤਾ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣ ਦੀ ਪੂਰੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਥਾਂ ਛੱਡਣ ਨਹੀਂ ਦੇਣਗੇ... ਕੈਂਪ ਕਮਾਂਡਰ ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਹੈ ਕਿ ਤਿੰਨ ਚਾਰ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ ਕੈਂਪ 'ਤੇ ਹਮਲਾ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਸੀ।

ਪਰ ਹਮਲਾ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ। ਤੁਹਾਨੂੰ ਇੱਥੇ ਸਹੀ ਸਥਿਤੀ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇਣ ਲਈ ਕਿਸੇ ਭਰੋਸੇਯੋਗ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਭੇਜਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ.... ਕੁਝ ਹਿੰਦੂ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ ਜੋ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਭੇਸ ਵਿੱਚ ਇੱਥੇ ਪਹੁੰਚਣ ਵਿੱਚ ਕਾਮਯਾਬ ਹੋਏ ਹਨ, ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਗੁਜਰਾਂਵਾਲਾ, ਵਜ਼ੀਰਾਬਾਦ, ਗੁਜਰਾਤ ਅਤੇ ਲਾਲਮੂਸਾ ਸੜ ਰਹੇ ਹਨ। ਸਿਆਲਕੋਟ ਵਿੱਚ ਵੀ ਕੱਲ੍ਹ ਤੋਂ ਅੱਗ ਲੱਗਣ ਦੀ ਖ਼ਬਰ ਹੈ। ਅਜਿਹੀ ਹੀ ਇੱਕ ਰਿਪੋਰਟ ਰਾਵਲਪਿੰਡੀ ਨੇੜੇ ਗੁਜਰਖਾਨ ਤੋਂ ਆਈ ਹੈ। ਦੱਸਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਦੋਵੇਂ ਪਾਸੇ ਰੇਲਵੇ ਟ੍ਰੈਕ ਮੁਰਦਿਆਂ ਨਾਲ ਖਿਲਰੀ ਪਈ ਹੈ। ਰਾਵਲਪਿੰਡੀ ਜ਼ਿਲੇ ਦੇ ਪਿੰਡ ਸੁਖੋਕੇ 'ਤੇ ਹੋਏ ਹਮਲੇ ਨੂੰ ਬੀਤੇ ਦਿਨ ਮਿਲਟਰੀ ਪੁਲਸ ਦੀ ਮੌਜੂਦਗੀ ਨੇ ਰੋਕ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਕੱਲ੍ਹ 500 ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੇ ਫਿਰ ਹਮਲਾ ਕੀਤਾ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ 15 ਹਿੰਦੂ ਮਾਰੇ ਗਏ।

Machine Translated by Google

'ਹਾਲਾਤ ਵਿਗੜਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਹੈ ਕਿ ਮੁਸਲਿਮ ਜਨਤਾ ਕਦੋਂ ਫਿਰ ਕਾਬੂ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ.... ਇਹ ਖਦਸ਼ਾ ਹੈ ਕਿ ਗੈਰ-ਮੁਸਲਿਮ ਫੌਜਾਂ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਹਟਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਸ ਕੈਂਪ 'ਤੇ ਹਮਲਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਦੱਸਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਟੈਕਸਲਾ ਸਟੇਸ਼ਨ 'ਤੇ ਮੁਸਲਿਮ ਫੌਜ ਅਤੇ ਪੁਲਸ ਦੀ ਮੌਜੂਦਗੀ 'ਚ ਅਲਾਰਮ ਚੇਨ ਨੂੰ ਖਿੱਚ ਕੇ ਇਕ ਯਾਤਰੀ ਟਰੇਨ ਨੂੰ ਰੋਕਿਆ ਗਿਆ। ਦੋ ਸਿੱਖ ਮਾਰੇ ਗਏ ਅਤੇ ਦੋ ਤਿੰਨ ਜ਼ਖਮੀ ਹੋ ਗਏ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦੇ ਸਟੇਸ਼ਨਾਂ 'ਤੇ ਫੌਜੀ ਕਾਤਲਾਂ ਨੂੰ ਵਧਾਈ ਦਿੰਦੇ ਸੁਣੇ ਗਏ.. ਇਹ ਸਵਾਲ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ ਕਦੋਂ ਤੱਕ ਇਸ ਕੈਂਪ ਵਿਚ ਰਹਿ ਸਕਦੇ ਹਨ. ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਕੁਝ ਵੀ ਤਸੱਲੀਬਖਸ਼ ਹੈ। ਸਿਵਲ ਸਰਜਨ ਨੇ ਦੂਜੇ ਦਿਨ ਕੈਂਪ ਦਾ ਦੌਰਾ ਕੀਤਾ। ਉਸਨੇ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਰਾਹਤ ਸੰਗਠਨਾਂ ਕੋਲ ਜਾਣ ਲਈ ਕਿਹਾ। "ਉਹ ਤੁਹਾਡੇ ਆਪਣੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਹਨ।" ਇੱਕ ਹੋਰ ਅਫ਼ਸਰ, ਇੱਕ ਮੁਸਲਮਾਨ, ਨੂੰ ਇਹ ਟਿੱਪਣੀ ਕਰਦਿਆਂ ਸੁਣਿਆ ਗਿਆ, "ਅਸੀਂ ਕਦੋਂ ਤੱਕ ਇਹਨਾਂ ਸਾਥੀਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਹੱਥਾਂ 'ਤੇ ਰੱਖਾਂਗੇ?" ਸ਼ਰਨਾਰਥੀਆਂ ਲਈ ਕੋਈ ਹਮਦਰਦੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਜੋ ਕੁਝ ਵਾਪਰਿਆ ਹੈ ਉਸ 'ਤੇ ਕੋਈ ਸ਼ਰਮ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਹੈ।

ਪਟੇਲ ਨੇ ਤੁਰੰਤ ਲਿਆਕਤ ਅਲੀ ਖਾਨ ਕੋਲ ਇਹ ਮੁੱਦਾ ਉਠਾਇਆ, ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਵਾਹ ਵਿਖੇ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀਆਂ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਅਤੇ ਤੰਦਰੁਸਤੀ ਨੂੰ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਖਾਨ ਨੇ ਗਜ਼ਨਫਰ ਅਲੀ ਅਤੇ ਪੱਛਮੀ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਨੂੰ ਉਚਿਤ ਕਦਮ ਚੁੱਕਣ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਸੁਸ਼ੀਲਾ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਭੇਜਦੇ ਹੋਏ, ਪਟੇਲ ਨੇ ਟਿੱਪਣੀ ਕੀਤੀ: 'ਤੁਹਾਡੇ ਸੁਸ਼ੀਲਾ ਨੂੰ ਪਿੱਛੇ ਛੱਡਣ 'ਤੇ ਮੈਂ ਬਹੁਤ ਚਿੰਤਤ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਅੱਜ ਇਕ ਖਾਸ ਫੌਜੀ ਉਸ ਦੀ ਚਿੱਠੀ ਲੈ ਕੇ ਆਇਆ ਹੈ। ਮੈਂ ਇਸਨੂੰ ਤੁਹਾਡੇ ਕੋਲ ਭੇਜਦਾ ਹਾਂ। ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਹਾਲਾਤ ਬਹੁਤ ਮਾੜੇ ਹੋ ਗਏ ਹਨ... ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਤੇ ਪਿੰਡਾਂ ਨੂੰ ਸਾੜਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਆਦਮੀਆਂ ਦੇ ਟੁਕੜੇ-ਟੁਕੜੇ ਕੀਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ.... ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਆ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਇਸ ਵਿੱਚ ਫੌਜ ਅਤੇ ਪੁਲਿਸ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਲੋਕ ਭੱਜ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਜਿੱਥੇ ਵੀ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਦਹਿਸ਼ਤ ਫੈਲਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਪੁਲਿਸ ਫੋਰਸ ਵਿੱਚ 85 ਫੀਸਦੀ ਮੁਸਲਮਾਨ ਹਨ। ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਕੀ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਇਸ ਬਾਰੇ ਸਹੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਹਾਸਲ ਕਰਨਾ ਔਖਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਸੈਂਕੜੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਲੋਕ ਭੱਜ ਰਹੇ ਹਨ। ਅੱਜ ਜਵਾਹਰ ਲਾਲ ਜਲੂਰ ਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਗਏ ਹੋਏ ਹਨ। ਲੀਗ ਦੇ ਮੰਤਰੀ ਵੀ ਹੋਣਗੇ।

ਪਰ ਜਨਤਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵੱਸ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੋ ਗਈ ਜਾਪਦੀ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਭੇਜੇ ਗਏ ਟੈਲੀਗ੍ਰਾਮ ਉੱਥੇ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚਦੇ। ਰੇਲਵੇ ਸੰਚਾਰ ਵਿਗੜ ਗਿਆ ਹੈ।
ਸਥਿਤੀ ਸਭ ਤੋਂ ਔਖੀ ਹੈ। ਇਹ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਹੋਰ ਥਾਵਾਂ 'ਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਨ ਤੋਂ ਰੋਕਣ ਲਈ ਬਹੁਤ ਸਖ਼ਤ ਯਤਨਾਂ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ ਦਿੱਲੀ ਵੱਲ ਭੱਜ ਰਹੇ ਹਨ। ਉਹ ਦਿਨ ਜਾਂ ਰਾਤ ਨੂੰ ਆਰਾਮ ਨਹੀਂ ਕਰਨ ਦਿੰਦੇ। ਉਹ ਗੁੱਸੇ ਅਤੇ ਘਬਰਾਹਟ ਨਾਲ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਹਨ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਇਕੱਠਾ ਕਰਨਾ ਸਭ ਤੋਂ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੈ।

ਪਟੇਲ ਨੇ ਫਿਰ 27 ਅਗਸਤ ਨੂੰ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਲਿਖਿਆ: 'ਰਾਜਕੁਮਾਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਕੌਰ ਲੇਡੀ ਮਾਊਂਟਬੈਟਨ ਦੇ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਤਿੰਨ ਦਿਨਾਂ ਦੌਰੇ 'ਤੇ ਆਈ ਸੀ। ਉਹ ਅੱਜ 8 ਵਜੇ ਵਾਪਸ ਆਈ। ਉਸਨੇ ਇੱਕ ਭਿਆਨਕ ਰਿਪੋਰਟ ਲਿਆਂਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਸੁਸ਼ੀਲਾ ਨੂੰ ਵੀ ਮਿਲੀ। ਮੈਂ ਲੇਡੀ ਮਾਊਂਟਬੈਟਨ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਵਾਪਸ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਸੀ।

Machine Translated by Google

ਇਸ ਅਨੁਸਾਰ ਸੁਸ਼ੀਲਾ ਤਿਆਰ ਹੋ ਗਈ ਸੀ। ਪਰ ਡੇਰੇ ਦੇ ਲੋਕ ਰੋਣ ਅਤੇ ਰੋਣ ਲੱਗ ਪਏ। ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਉੱਥੇ ਹੀ ਰਹਿ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਹ ਕੈਂਪ ਖ਼ਤਰੇ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਹੁਣ ਭੋਜਨ ਦੀ ਕੁਝ ਹੋਰ ਸਪਲਾਈ ਲਈ ਵੀ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰ ਲਏ ਹਨ। ਉਹ ਕਾਫੀ ਫਿੱਟ ਰੱਖ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਚਿੰਤਾ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਬਾਕੀ ਤਾਂ ਰੱਬ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਹੈ।

ਪਟੇਲ ਨੇ ਸ਼ਾਂਤਮਈ ਹੱਲ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਸਹਿ-ਹੋਂਦ ਦੇ ਮੌਕੇ ਦੀ ਉਮੀਦ ਛੱਡ ਦਿੱਤੀ ਸੀ; ਉਸ ਨੇ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਆਬਾਦੀ ਦਾ ਅਦਲਾ-ਬਦਲੀ ਹੀ ਇੱਕੋ ਇੱਕ ਹੱਲ ਹੈ। ਉਹ ਨਿਰਪੱਖਤਾ ਨਾਲ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕਰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਵੰਡੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਗਲਤ ਪਾਸੇ ਫਸੇ ਹਿੰਦੂ ਅਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੀ ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ ਹੁਣੇ ਹੀ ਉੱਠਣ ਅਤੇ ਛੱਡਣ ਦੇ ਯੋਗ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ, ਹਿੰਦੂ ਪੂਰਬੀ ਪੰਜਾਬ ਅਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਪੱਛਮੀ ਪੰਜਾਬ ਵੱਲ। ਪਟੇਲ ਨੇ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਸਵਾਲ ਕੀਤਾ: 'ਤੁਸੀਂ ਪੰਜਾਬ ਜਾ ਕੇ ਕੀ ਕਰੋਗੇ? ਤੁਸੀਂ ਭੜਕਾਹਟ ਨੂੰ ਘਟਾਉਣ ਲਈ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ. ਹਿੰਦੂਆਂ, ਸਿੱਖਾਂ ਅਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦਾ ਇਕੱਠੇ ਰਹਿਣਾ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਹੈ; ਹਿੰਦੂ ਭਵਿੱਖ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਸਮਾਂ ਉੱਥੇ ਰਹਿ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਅੱਜ ਨਹੀਂ। ਪਰ ਦੂਰ-ਦੁਰਾਡੇ ਦੇ ਭਵਿੱਖ ਵਿੱਚ ਵੀ ਸਿੱਖ ਅਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਇਕੱਠੇ ਰਹਿਣ ਦੀ ਕਲਪਨਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ। ਬਲਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਲੱਖਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਲੋਕ ਸਰਹੱਦ ਦੇ ਦੋਵੇਂ ਪਾਸੇ ਤੋਂ ਭੱਜ ਰਹੇ ਹਨ। ਡੇਰਿਆਂ ਵਿਚ ਦਹਿਸ਼ਤ ਫੈਲਦੀ ਹੈ। ਜਿਹੜੇ ਭੱਜ ਰਹੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੌਤ ਦੇ ਘਾਟ ਉਤਾਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸੁਰੱਖਿਆ ਦੇ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੱਢਣ ਦਾ ਕੋਈ ਪ੍ਰਬੰਧ ਨਹੀਂ ਹੈ।

29 ਤਰੀਕ ਨੂੰ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਨਹਿਰੂ ਨੂੰ ਫਿਰ ਲਿਖਿਆ: 'ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਇੱਕ ਸਰਦਾਰ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੀ ਚਿੱਠੀ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਦੇਖੋਗੇ ਕਿ ਉਹ ਇੱਕ ਪਲ ਦੀ ਦੇਰੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਮੇਰੇ ਪੰਜਾਬ ਜਾਣ ਲਈ ਜ਼ਿੱਦ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਨਿਰਣਾ ਕਰੋਗੇ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਕੀ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਕੀ ਮੇਰੇ ਜੀਵਨ ਅਤੇ ਸੰਪਤੀ ਨੂੰ ਸੰਤ੍ਰਿਪਤ ਬਿੰਦੂ ਤੱਕ ਨਸ਼ਟ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਸ ਦਾ ਕੋਈ ਲਾਭ ਹੋਵੇਗਾ?

ਕੀ ਇਹ ਮਜ਼ਾਕ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ? ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਤੁਹਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਰੱਖ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੇਰੇ ਅੰਦਰ ਚੱਲ ਰਹੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ। ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਤਿੰਨ ਤਾਰਾਂ ਹਨ ਜੋ ਮੈਨੂੰ ਜਾਣ ਲਈ ਦਬਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ।' ਨਹਿਰੂ ਨੇ ਉਸੇ ਦਿਨ ਵਾਪਿਸ ਵਾਇਰ ਕੀਤਾ: 'ਮੈਂ ਅਜੇ ਵੀ ਸੋਚਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਪੰਜਾਬ ਆਉਣ ਦਾ ਸਮਾਂ ਨਹੀਂ ਆਇਆ ਹੈ ਪਰ ਦਿੱਲੀ ਵਿਚ ਤੁਹਾਡੀ ਮੌਜੂਦਗੀ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਫਾਇਦੇਮੰਦ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਹਾਲਾਤ ਨਾਲ ਸੰਪਰਕ ਵਿਚ ਰਹੋ ਅਤੇ ਸਾਨੂੰ ਸਲਾਹ ਦਿਓ'। ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਪਟੇਲ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਬਾਰੇ ਇਕ ਹੋਰ ਰਿਪੋਰਟ ਭੇਜੀ, ਪਰ ਇਹ ਬਿਲਕੁਲ ਸਪੱਸ਼ਟ ਸੀ ਕਿ ਨਾ ਤਾਂ ਉਹ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਨਹਿਰੂ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਪੰਜਾਬ ਜਾਣ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿਚ ਸਨ: 'ਕੱਲ੍ਹ ਲਾਹੌਰ ਵਿਚ ਮੀਟਿੰਗ ਸੀ। ਨਤੀਜਾ ਤਸੱਲੀਬਖਸ਼ ਰਿਹਾ। ਜਿਨਾਹ ਤੇ ਹੋਰ ਲੀਗ ਆਗੂ ਹਾਜ਼ਰ ਸਨ। ਸਾਰੇ ਮਤੇ ਸਰਬਸੰਮਤੀ ਨਾਲ ਪਾਸ ਕੀਤੇ ਗਏ। ਪਰ ਭੜਕਾਹਟ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਸਮਾਂ ਲੱਗੇਗਾ। ਅੱਜ ਤੋਂ ਜਵਾਹਰ ਲਾਲ ਅਤੇ ਲਿਆਕਤ ਅਲੀ ਨੇ ਇਕੱਠੇ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਦੌਰਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਇਹ ਦੌਰਾ ਇੱਕ ਹਫ਼ਤੇ ਤੱਕ ਚੱਲੇਗਾ।

ਹੋਰਾਂ ਨੇ ਵੀ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੌਰੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਹਨ। ਹਰ ਕੋਈ ਸਖ਼ਤ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ।
ਬਾਕੀ ਰੱਬ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਹੈ'।

ਗਾਂਧੀ ਪਟੇਲ ਦੇ ਪੱਤਰ ਵਿੱਚ ਭਰਮਾਈ ਦੇ ਨੋਟ ਤੋਂ ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨ ਸਨ। ਉਸ ਦੇ ਸਾਥੀ ਸਥਿਤੀ ਦੀ ਗੰਭੀਰਤਾ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਸਮਝ ਰਹੇ ਸਨ। ਉਸ ਨੇ ਕੀਤਾ

Machine Translated by Google

ਆਪਣੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਨਾਲ ਸ਼ਰਮਿੰਦਾ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਕਿ ਉਹ ਅਣਚਾਹੇ ਦਖਲਅੰਦਾਜ਼ੀ ਬਾਰੇ ਸੋਚ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਫਿਰ ਵੀ, ਉਸਨੇ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਕਿ ਚੇਤਾਵਨੀ ਦੇ ਇੱਕ ਅੰਤਮ ਨੋਟ ਨੂੰ ਸੁਣਾਉਣ ਲਈ ਉਹ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਦੇਣਦਾਰ ਸੀ। 30 ਅਗਸਤ ਨੂੰ ਉਸਨੇ ਨਹਿਰੂ ਨੂੰ ਲਿਖਿਆ: 'ਮੇਰੇ ਪੰਜਾਬ ਜਾਣ ਬਾਰੇ, ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੀ ਅਤੇ ਵੱਲਭਭਾਈ ਦੀ ਇੱਛਾ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਨਹੀਂ ਹਿੱਲਾਂਗਾ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਮੈਂ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੇਰੇ 'ਤੇ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਦਬਾਅ ਪਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿ ਬਹੁਤ ਦੇਰ ਹੋ ਜਾਵੇ। ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਚਾਹੋ ਤਾਂ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਉਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਭੇਜਾਂਗਾ ਜੋ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਤੁਸੀਂ ਸੱਚੇ ਨਿਰਣੇ 'ਤੇ ਆਉਣ ਦੇ ਯੋਗ ਹੋ ਸਕੋ.... ਜੇ ਮੈਂ ਪੰਜਾਬ ਨਹੀਂ ਜਾ ਰਿਹਾ, ਤਾਂ ਕੀ ਮੈਂ ਦਿੱਲੀ ਵਿਚ ਸਲਾਹਕਾਰ ਵਜੋਂ ਬਹੁਤ ਕੰਮ ਕਰਾਂਗਾ? ਜਾਂ ਸਲਾਹਕਾਰ? ਮੈਂ ਸੋਚਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੈਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਹਾਂ. ਮੇਰੀ ਸਲਾਹ ਦਾ ਮੁੱਲ ਉਦੋਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਖਾਸ ਚੀਜ਼ 'ਤੇ ਕੰਮ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਉਦੋਂ ਹੀ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਭੋਜਨ, ਕੱਪੜੇ, ਫੌਜ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਬਾਰੇ ਅਕਾਦਮਿਕ ਸਲਾਹ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ। ਜਿੰਨਾ ਜ਼ਿਆਦਾ ਮੈਂ ਸੋਚਦਾ ਹਾਂ, ਓਨਾ ਹੀ ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਰਾਏ ਦੀ ਸੱਚਾਈ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ, ਮੈਂ ਸ਼ਾਇਦ ਪੰਜਾਬ ਵੱਲ ਦੌੜ ਲਵਾਂਗਾ ਅਤੇ ਜੇ ਲੋੜ ਪਈ ਤਾਂ ਲੜਾਕੂ ਤੱਤਾਂ ਨੂੰ ਖੁਦਕੁਸ਼ੀਆਂ ਕਰਨ ਤੋਂ ਰੋਕਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਤੋੜ ਲਵਾਂਗਾ। ਲਾਰਡ ਮਾਊਂਟਬੈਟਨ ਦੀ ਇੱਕ ਚਿੱਠੀ ਤੋਂ ਮੈਨੂੰ ਇਹੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਮੇਰੇ ਤੁਰੰਤ ਪੰਜਾਬ ਜਾਣ ਦਾ ਸੁਆਗਤ ਕਰਨਗੇ... ਇਸ ਪਾਸੇ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਕੰਮ ਹੈ ਜੋ ਤੁਹਾਡੀ ਸਾਰਿਆਂ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰੇਗਾ।

ਪਟੇਲ ਨੇ ਗਾਂਧੀ ਦੀਆਂ ਚਿੱਠੀਆਂ ਨਹਿਰੂ ਨੂੰ ਭੇਜੀਆਂ ਜੋ ਲਿਆਕਤ ਅਲੀ ਖਾਨ ਨਾਲ ਦੋਵਾਂ ਪੰਜਾਬਾਂ ਦਾ ਦੌਰਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਉੱਥੇ ਜੋ ਦੇਖਿਆ, ਸ਼ਾਇਦ ਲਾਰਡ ਮਾਊਂਟਬੈਟਨ ਦੀ ਸਲਾਹ ਨਾਲ, ਉਸ ਨੂੰ ਫੈਸਲਾ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਮਦਦ ਕੀਤੀ। 31 ਅਗਸਤ ਨੂੰ ਉਸਨੇ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਇੱਕ ਤਾਰ ਭੇਜੀ: 'ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਹੱਦ ਅਤੇ ਤੀਬਰਤਾ ਵਿੱਚ ਭਾਰੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਹੁਣ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਤੁਹਾਡੀ ਮੌਜੂਦਗੀ ਫਾਇਦੇਮੰਦ ਹੈ ਅਤੇ ਪਾਗਲਪਨ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਅਤੇ ਇਸ ਬਰਬਾਦ ਅਤੇ ਦਿਲ ਟੁੱਟੇ ਹੋਏ ਸੂਬੇ ਨੂੰ ਦਿਲਾਸਾ ਦੇਣ ਵਿੱਚ ਮਦਦਗਾਰ ਹੋਵੇਗੀ। ਮੈਂ 4 ਤਰੀਕ ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਵਾਪਸ ਆ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਥੋੜ੍ਹੇ ਸਮੇਂ ਬਾਅਦ ਪੰਜਾਬ ਵਾਪਸ ਆ ਗਏ। 2 ਸਤੰਬਰ ਨੂੰ ਉਸਨੇ ਇੱਕ ਹੋਰ ਤਾਰ ਨਾਲ ਇਸ ਦਾ ਪਾਲਣ ਕੀਤਾ: 'ਮੈਨੂੰ ਹੁਣ ਯਕੀਨ ਹੈ ਕਿ ਤੁਹਾਨੂੰ ਜਲਦੀ ਤੋਂ ਜਲਦੀ ਪੰਜਾਬ ਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ'।

ਹੁਣ ਇਹ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਜਾਪਦਾ ਸੀ ਕਿ ਗਾਂਧੀ ਤੁਰੰਤ ਪੰਜਾਬ ਲਈ ਰਵਾਨਾ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਉਹ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰੇਗਾ ਜੋ ਉਹ ਹੁਣ ਤੱਕ ਕਲਕੱਤੇ ਵਿੱਚ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਸਫਲ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਪਰ ਕਿਸਮਤ ਨੇ ਵੱਖਰਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ; ਕਲਕੱਤਾ ਫਟਣ ਦੀ ਕਗਾਰ 'ਤੇ ਸੀ।

ਡਾਇਰੈਕਟ ਐਕਸ਼ਨ ਡੇਅ ਦੇ ਦੰਗਿਆਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਹਿੰਦੂ ਸੱਜੇ-ਪੱਖੀ ਸੰਗਠਨਾਂ, ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਅਤੇ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਨਾਲ ਮੋਹਰੀ ਸਨ, ਨੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੇ ਰੱਖਿਅਕ ਵਜੋਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਅੱਤਵਾਦੀ ਹਿੰਦੂਵਾਦ ਦੇ ਜਾਦੂ ਵਿਚ ਆ ਗਏ ਸਨ। ਜਦੋਂ ਵੰਡ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦੰਗੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਏ, ਤਾਂ ਇਹਨਾਂ ਹਿੰਦੂ ਕੱਟੜਪੰਥੀਆਂ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਖੇਤਰਾਂ ਅਤੇ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ ਕੈਂਪਾਂ ਵਿੱਚ ਭਰਤੀ ਕੇਂਦਰ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤੇ ਜੋ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਗੜ੍ਹ ਸਨ। ਜੰਗ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦੇ ਹਾਲਾਤ ਵਿੱਚ, ਹਥਿਆਰ ਅਤੇ ਗੋਲਾ ਬਾਰੂਦ ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ ਉਪਲਬਧ ਸਨ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ-ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਦੇ ਨੈਸ਼ਨਲ ਗਾਰਡਜ਼ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ-ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਦੇ ਤੂਫਾਨੀ ਫੌਜੀਆਂ ਅਤੇ

Machine Translated by Google

RSS ਨੇ ਵੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਬਦਲਾ ਲੈਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਜਥੇ ਬਣਾਏ ਸਨ। ਕਲਕੱਤੇ ਵਿਚ ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਘੁਸਪੈਠ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਮੂਹਾਂ ਨੇ ਬੈਰਕਪੁਰ ਅਤੇ ਕੰਚਰਾਪਾੜਾ ਵਿਚ ਮੁਸੀਬਤ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਸੀ ਪਰ ਅਸਫਲ ਰਹੇ। ਹੁਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਹੋਏ ਕਤਲੇਆਮ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਕਲਕੱਤਾ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਭਾਈਚਾਰਿਆਂ ਦੇ ਅੰਦਰਲੇ ਗੁੱਸੇ ਦੀ ਮਦਦ ਮਿਲੀ। ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਵਿਗਾੜਦਿਆਂ, ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਹਿੰਦੂ ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਸੰਗਠਨਾਂ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਕਲਕੱਤਾ ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਦੇ ਮੁਖੀ ਨੂੰ ਡਾਕ ਰਾਹੀਂ ਭੇਜੀਆਂ ਗਈਆਂ ਦੋ ਚੂੜੀਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈਆਂ। 1 ਸਤੰਬਰ ਤੱਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਨਿਰਾਸ਼ਾ ਸਿਖਰ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚ ਗਈ ਸੀ।

ਪਿਆਰੇਲਾਲ ਨਈਅਰ ਦੱਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਭਿਆਨਕ ਰਾਤ ਨੂੰ ਹੈਦਰੀ ਮੈਂਸ਼ਨ ਵਿਚ ਕੀ ਹੋਇਆ ਸੀ: 'ਮੈਂ ਅਤੇ ਚਾਰੂ ਕਾਰੋਬਾਰ ਲਈ ਸ਼ਹਿਰ ਗਏ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਹੈਦਰੀ ਮੈਂਸ਼ਨ ਵਾਪਸ ਆਏ ਤਾਂ ਦਸ ਵੱਜ ਚੁੱਕੇ ਸਨ। ਅਸੀਂ ਉਮੀਦ ਕੀਤੀ ਸੀ ਕਿ ਹਰ ਕੋਈ ਸੌਂ ਰਿਹਾ ਹੈ. ਇਸ ਦੀ ਬਜਾਏ ਅਸੀਂ ਇਮਾਰਤ ਨੂੰ ਰੌਸ਼ਨੀ ਦੀ ਬਲਦੀ ਵਿੱਚ ਪਾਇਆ। ਗੇਟ 'ਤੇ ਕੁਝ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਨੇ ਸਾਡੀ ਕਾਰ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ, "ਤੁਸੀਂ ਕੌਣ ਹੋ-ਹਿੰਦੂ ਜਾਂ ਮੁਸਲਮਾਨ?"

'ਅਸੀਂ ਆਪਣੀ ਕਾਰ 'ਚੋਂ ਬਾਹਰ ਆ ਗਏ। ਚਾਰੂ ਨੇ ਨੇਤਾ ਨੂੰ ਚੱਕਦਿਆਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਸ ਸਮੇਂ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਮੰਜੇ 'ਤੇ ਹੋਣ ਦੀ ਉਮੀਦ ਸੀ। "ਨੋਆਖਲੀ ਵਿੱਚ ਸਾਡੇ ਮੁੰਡੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਪਰਿਪੱਕਤਾ ਦਿਖਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਅਸੀਂ ਗਾਂਧੀ ਕੈਂਪਾਂ ਵਿੱਚ ਸਖ਼ਤ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨ ਲਾਗੂ ਕਰਦੇ ਹਾਂ।"

'ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨਕਾਰੀਆਂ ਨੇ ਸੰਵਾਦ ਸੁਣਨ ਦੀ ਉਤਸੁਕਤਾ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਆਪਣਾ ਘੇਰਾ ਤੋੜ ਲਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਸਾਡੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਬੇਢੰਗੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਰਹੇ ਸਨ। ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਅੰਦਰ ਚਲੇ ਗਏ। ਹਰ ਪਾਸੇ ਭੀੜ ਸੀ। ਕੁਝ ਰੇਹੜੀਆਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਮੁੱਖ ਹਾਲ ਦੇ ਅੰਦਰ ਸਨ। ਹੋਰ ਵੱਧ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਹੀ ਅਸੀਂ ਕਹਾਣੀ ਨੂੰ ਇਕੱਠਾ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਹੋ ਗਏ।

10 ਵਜੇ ਤੋਂ ਥੋੜ੍ਹਾ ਪਹਿਲਾਂ, ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ, ਭਾਰੀ ਪੱਟੀਆਂ ਬੰਨ੍ਹੇ ਹੋਏ, ਇੱਕ ਜਲੂਸ ਦੇ ਸਿਰ 'ਤੇ ਕੁਝ ਉਤਸ਼ਾਹੀ ਨੌਜਵਾਨ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਦੇ ਨਿਵਾਸ ਵੱਲ ਲੈ ਆਏ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਫੜਿਆ ਅਤੇ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਨੂੰ ਇੰਜਨੀਅਰ ਕਿਸ ਨੇ ਬਣਾਇਆ, ਸ਼ਾਇਦ ਕਦੇ ਵੀ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਚੱਲ ਸਕੇਗਾ। ਕਈ ਵਿਰੋਧੀ ਸੰਸਕਰਣ ਸਨ। ਇੱਕ ਤਾਂ ਉਹ ਟਰਾਮਕਾਰ ਤੋਂ ਡਿੱਗ ਪਿਆ ਸੀ। ਇਕ ਹੋਰ ਗੱਲ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਸੜਕ 'ਤੇ ਇਕ ਸ਼ਰਾਬੀ ਵਿਅਕਤੀ ਨੇ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਇਆ ਅਤੇ "ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਜ਼ਿੰਦਾਬਾਦ" ਦੇ ਨਾਅਰੇ ਲਾਉਣ ਲਈ ਕਿਹਾ, ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰਨ 'ਤੇ ਝੜਪ ਹੋ ਗਈ ਜਿਸ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਕੁਝ ਮਾਮੂਲੀ ਸੱਟਾਂ ਲੱਗੀਆਂ। ਇਸ ਘਟਨਾ ਦਾ ਪਤਾ ਲੱਗਦਿਆਂ ਹੀ ਕੁਝ ਫਿਰਕੂ ਕੱਟੜਪੰਥੀਆਂ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਉਸ ਦੀ ਰਿਹਾਇਸ਼ ਵੱਲ ਲੱਭ ਲਿਆ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਬਿਸਤਰੇ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਕੱਢ ਲਿਆ। ਇੱਕ ਹੋਰ ਸੰਸਕਰਣ ਵਿੱਚ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਸਨੂੰ ਇੱਕ ਮੁਸਲਮਾਨ ਇਲਾਕੇ ਵਿੱਚ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਚਾਕੂ ਮਾਰਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਸ ਦੇ ਹਮਲਾਵਰਾਂ ਦਾ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲੱਗ ਸਕਿਆ। ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਡਾ. ਪ੍ਰਫੁੱਲ ਘੋਸ਼ ਨੇ ਕਥਿਤ ਛੁਰੇਬਾਜ਼ੀ ਦੇ ਪੀੜਤ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਰਵਾਈ। ਡਾਕਟਰ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਸੀ ਕਿ ਉਸ 'ਤੇ ਚਾਕੂ ਮਾਰਨ ਦਾ ਕੋਈ ਨਿਸ਼ਾਨ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਸੱਟ ਦੇ ਵੇਰਵੇ ਮਾਇਨੇ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦੇ। ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਗੱਲ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਨੇ ਕਾਨੂੰਨ ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਲਿਆ ਸੀ

Machine Translated by Google

ਆਪਣੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿੱਚ ਲੈ ਲਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਜੱਜ, ਜਿਊਰੀ ਅਤੇ ਫਾਂਸੀ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਨੂੰ ਇੱਕ ਵਿੱਚ ਲੈ ਲਿਆ ਸੀ।

'ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਸੌਂ ਗਏ ਸਨ। "ਇਹ ਰਾਤ ਦੇ 10 ਵਜੇ (ਕਲਕੱਤਾ ਦੇ ਸਮੇਂ) ਦਾ ਸਮਾਂ ਸੀ।
ਉਹ ਉੱਚੀ-ਉੱਚੀ ਉੱਚੀ-ਉੱਚੀ ਚੀਕਣ ਲੱਗੇ। ਮੇਰੀ ਨੀਂਦ ਖਰਾਬ ਹੋ ਗਈ ਸੀ ਪਰ ਮੈਂ ਚੁੱਪ ਰਹਿਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ, ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕੀ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਖਿੜਕੀਆਂ ਦੇ ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਟੁੱਟੇ ਹੋਏ ਸੁਣੇ। ਮੇਰੇ ਦੋਵੇਂ ਪਾਸੇ ਦੋ ਬਹਾਦਰ ਕੁੜੀਆਂ ਆਭਾ ਅਤੇ ਮਨੂ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨੀਂਦ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਜਗਾਇਆ, ਪਰ ਮੇਰੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ - ਕਿਉਂਕਿ ਮੇਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਬੰਦ ਸਨ - ਉਹ ਭੀੜ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਗਏ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਾਂਤ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ. ਰੱਬ ਦਾ ਸ਼ੁਕਰ ਹੈ, ਭੀੜ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਨੁਕਸਾਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ "...

ਦੋਵਾਂ ਕੁੜੀਆਂ ਦੀਆਂ ਬੇਨਤੀਆਂ ਦਾ ਜ਼ਾਹਰਾ ਤੌਰ 'ਤੇ ਰੌਲੇ-ਰੱਪੇ 'ਤੇ ਕੋਈ ਅਸਰ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ।
ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹਾਕੀ ਸਟਿੱਕਾਂ ਨਾਲ ਅਤੇ ਪੱਥਰ ਮਾਰ ਕੇ ਫਰਨੀਚਰ, ਤਸਵੀਰ ਦੇ ਫਰੇਮ ਅਤੇ ਝੰਡੇ ਦੀ ਭੰਨਤੋੜ ਕਰਨੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਇੱਥੇ ਦੋ ਗਰੁੱਪ ਸਨ-ਇੱਕ ਭੜਕਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਦੂਜਾ ਭੀੜ ਨੂੰ ਸ਼ਾਂਤ ਕਰਨ ਲਈ। ਸੂਝਵਾਨ ਵਰਗ ਨੇ ਦੋਵਾਂ ਕੁੜੀਆਂ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਦੀ ਪੂਰੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅੰਦਰ ਜਾਣ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਦੀ ਪਾਰਟੀ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਨੇ ਪਜਾਮਾ ਪਾਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਉਸ ਨੂੰ ਮੁਸਲਮਾਨ ਸਮਝ ਕੇ ਉਸ 'ਤੇ ਬਿਠਾਇਆ ਗਿਆ।

'ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਦੇ ਬਿਰਤਾਂਤ ਨੂੰ ਮੁੜ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ ਲਈ: "ਘਰ ਦੀ ਬੁੱਢੀ ਮੁਸਲਿਮ ਔਰਤ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਬੀ ਅੰਮਾ, ਮਾਂ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ, ਅਤੇ ਇੱਕ ਨੌਜਵਾਨ ਮੁਸਲਮਾਨ ਮੇਰੀ ਚਟਾਈ ਦੇ ਕੋਲ ਖੜ੍ਹਾ ਸੀ, ਮੈਂ ਮੈਨੂੰ ਨੁਕਸਾਨ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਸੋਚਦਾ ਹਾਂ, ਰੌਲਾ ਪੈਂਦਾ ਰਿਹਾ।

ਕੁਝ ਕੇਂਦਰੀ ਹਾਲ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲ ਹੋ ਗਏ ਸਨ, ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਖੜਕਾਉਣ ਲੱਗੇ ਸਨ। ਮੈਂ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਉੱਠਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਬਦਸੂਰਤ ਭੀੜ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਇੱਕ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਦੀ ਦਹਿਲੀਜ਼ 'ਤੇ ਖੜ੍ਹਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਦੋਸਤਾਨਾ ਚਿਹਰਿਆਂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਘੇਰ ਲਿਆ ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਅੱਗੇ ਵਧਣ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ।

'ਮੋਟੀ ਡਾ: ਦਿਨਸ਼ਾਵ ਮਹਿਤਾ ਘਰ ਵਿਚ ਸੀ, ਪਰ ਗਰੀਬ ਦਿਨਸ਼ਾਹ ਕੀ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ? ਉਹ ਭਾਸ਼ਾ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, "ਇੱਕ ਹਰਕਿਊਲਿਸ ਦੀ ਤਾਕਤ ਵੀ ਅਜਿਹੇ ਹਾਲਾਤਾਂ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਲਾਭ ਨਹੀਂ ਲੈ ਸਕਦੀ ਸੀ"। ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਨੇ ਧਾੜਵੀਆਂ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਿਤ ਕੀਤਾ: "ਇਹ ਕੀ ਪਾਗਲਪਨ ਹੈ? ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੇ 'ਤੇ ਹਮਲਾ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ?

ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਹਮਲੇ ਲਈ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ।" ਉਸਨੇ ਇਸਨੂੰ ਤਿੰਨ ਵਾਰ ਦੁਹਰਾਇਆ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਬੰਗਾਲੀ ਪੋਤਰੀ ਆਭਾ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਅਨੁਵਾਦ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੰਨ ਤਰਕ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਬੰਦ ਸਨ। ਮੈਂ ਹਿੰਦੂ ਫੈਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਫੜ ਲਏ।

ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਹੋਰ ਖਿੜਕੀਆਂ ਦੇ ਪੈਨ ਚੀਰਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਏ।
''ਕਿੱਥੇ ਹੈ ਬਦਮਾਸ਼ ਸੁਹਰਾਵਰਦੀ? ਭੀੜ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਨੇ ਚੀਕਿਆ। ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਸੁਹਰਾਵਰਦੀ ਨੂੰ ਕੁੱਟਣ ਦਾ ਇਰਾਦਾ ਰੱਖਦੇ ਸਨ। ਖੁਸ਼ਕਿਸਮਤੀ ਨਾਲ ਉਹ ਘਰ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਸੀ।
ਉਹ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਨੋਆਖਲੀ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੋਣ ਲਈ ਘਰ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਸ ਨੂੰ ਨਾ ਲੱਭ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣਾ ਗੁੱਸਾ ਮੇਰੇ ਉੱਤੇ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਹਫੜਾ-ਦਫੜੀ ਮੱਚ ਗਈ ਸੀ"।
'ਉਦੋਂ ਹੀ ਘਰ ਦੇ ਦੋ ਮੁਸਲਿਮ ਮੈਂਬਰ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਠਹਿਰੇ ਹੋਏ ਸਨ, ਗੁੱਸੇ ਨਾਲ ਭਰੀ ਭੀੜ ਦਾ ਪਿੱਛਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਅੰਦਰ ਆਏ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਦਾ ਬਹੁਤ ਖੂਨ ਵਹਿ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਪਨਾਹ ਲਈ। ਉਸ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ

Machine Translated by Google

ਕਿਸੇ ਨੇ ਉਸ 'ਤੇ ਭਾਰੀ ਇੱਟ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਬਣਾਇਆ। ਇਸ ਨੇ ਕੋਲ ਖੜ੍ਹੇ ਇੱਕ ਮੁਸਲਮਾਨ ਨੂੰ ਟੱਕਰ ਮਾਰ ਦਿੱਤੀ।
ਇੱਕ ਭਾਰੀ ਸੋਟੀ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਦੇ ਸਿਰ ਤੋਂ ਖੁੰਝ ਗਈ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਨੁਕਸਾਨ ਪਹੁੰਚਾਏ ਬਿਨਾਂ ਉਲਟ ਕੰਧ ਨਾਲ ਟਕਰਾ ਗਈ। ਜੇ ਇਹ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਨੂੰ ਮਾਰਦਾ, ਤਾਂ ਇਹ ਅੰਤ ਹੋਣਾ ਸੀ।

ਆਖਰਕਾਰ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਨੇ ਭਰਵੀਂ ਆਵਾਜ਼ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ: "ਮੇਰਾ ਰੱਬ ਮੈਨੂੰ ਪੁੱਛਦਾ ਹੈ, 'ਤੁਸੀਂ ਕਿੱਥੇ ਖੜ੍ਹੇ ਹੋ?' ਮੈਂ ਬਹੁਤ ਦੁਖੀ ਹਾਂ, ਕੀ ਇਹ 15 ਅਗਸਤ ਨੂੰ ਸਥਾਪਿਤ ਸ਼ਾਂਤੀ ਦੀ ਅਸਲੀਅਤ ਹੈ?

ਮਿੰਟਾਂ ਬਾਅਦ ਪੁਲਿਸ ਮੁਖੀ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਅਧਿਕਾਰੀ ਆਏ ਅਤੇ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਨੂੰ ਸੇਵਾਮੁਕਤ ਹੋਣ ਦੀ ਅਪੀਲ ਕੀਤੀ। ਇਕ ਪਾਸੇ, ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਉਹ ਇਹ ਜਾਣਦੇ ਹੋਏ ਕਿ ਇਸ ਦਾ ਗਾਂਧੀ ਜੀ 'ਤੇ ਕੀ ਅਸਰ ਪਵੇਗਾ, ਵਿਰੋਧੀਆਂ ਵਿਰੁੱਧ ਤਾਕਤ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਾ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ। ਕੁਝ ਦੇਰ ਬਾਅਦ ਉਹ ਭੀੜ ਤੋਂ ਇਮਾਰਤ ਨੂੰ ਖਾਲੀ ਕਰਵਾਉਣ ਵਿਚ ਸਫਲ ਹੋ ਗਏ।

'ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਨੇ ਚਾਰੂ ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕੋਲ ਬੁਲਾਇਆ ਅਤੇ ਕਿਹਾ: "ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਨੋਆਖਲੀ ਜਾਣ ਦਾ ਮੇਰਾ ਸੰਕਲਪ ਟੁੱਟ ਗਿਆ। ਤੁਸੀਂ ਸਹਿਮਤ ਹੋਵੋਗੇ ਕਿ ਮੈਂ ਨੋਆਖਲੀ ਜਾਂ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਲਈ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਮੈਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਬਾਰੇ ਸੋਚੋ ਅਤੇ ਫਿਰ ਮੈਨੂੰ ਦੱਸੋ। ਮੈਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਕਿ ਰੱਬ ਨੇ ਮੇਰੇ ਲਈ ਅੱਗੇ ਕੀ ਰੱਖਿਆ ਹੈ। ਪਰ ਨੋਆਖਲੀ ਹੁਣੇ ਸਵਾਲ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਜਾਪਦਾ ਹੈ।"

'ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਡਾ: ਪ੍ਰਫੁੱਲ ਘੋਸ਼ ਦੇ ਪਹੁੰਚਣ 'ਤੇ ਇਹ ਗੱਲ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਨਾਲ ਖ਼ਤਮ ਹੋਈ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ, "ਕੀ ਅਸੀਂ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਦੇ ਨੇਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰ ਲਵਾਂਗੇ?"

'ਗਾਂਧੀ ਜੀ: "ਨਹੀਂ। ਇਸ ਦੀ ਬਜਾਏ, ਤੁਹਾਨੂੰ ਸ਼ਾਂਤੀ ਬਣਾਈ ਰੱਖਣ ਦਾ ਬੋਝ ਅਤੇ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਉਨ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਪਾਉਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੁੱਛੋ ਕਿ ਉਹ ਸ਼ਾਂਤੀ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜਾਂ ਲੜਾਈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੱਸੋ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਹਿਯੋਗ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜਵਾਬ ਦੀ ਉਡੀਕ ਕਰੋ।"

'ਸਾਢੇ ਬਾਰਾਂ ਵੱਜ ਚੁੱਕੇ ਸਨ ਜਦੋਂ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਸੌਣ ਗਏ। ਪਰ ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕਾਫੀ ਦੇਰ ਤੱਕ ਬਾਹਰ ਭੀੜ ਗਲੀਆਂ ਵਿੱਚ ਲੱਗੀ ਰਹੀ। ਅਖੀਰ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਇਸ ਨੂੰ ਖਿੰਡਾਉਣ ਲਈ ਅੱਥਰੂ ਗੈਸ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨੀ ਪਈ। ਸਮੇਂ ਤੱਕ ਸ਼ਾਂਤ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਹਾਲ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਸਵੇਰ ਦੇ ਡੇਢ ਵੱਜ ਚੁੱਕੇ ਸਨ। ਦੋ ਵਜੇ ਤੱਕ ਸਾਰੇ ਸੌਂ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ ਸਨ।

ਰਾਤ ਨੂੰ ਵਾਪਰੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦੀ ਖ਼ਬਰ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਜੰਗਲ ਦੀ ਅੱਗ ਵਾਂਗ ਫੈਲ ਗਈ।
ਸਵੇਰ ਤੋਂ ਹੀ ਹੈਦਰੀ ਮਹਿਲ ਵਿੱਚ ਬੇਚੈਨ ਸੈਲਾਨੀਆਂ ਦੀ ਇੱਕ ਨਿਰੰਤਰ ਧਾਰਾ ਵਹਿ ਗਈ। ਚਾਰੂ ਚੌਧਰੀ ਅਤੇ ਪਿਆਰੇਲਾਲ ਨੂੰ ਡਰ ਹੈ ਕਿ ਜੇਕਰ ਕਲਕੱਤਾ ਫਟ ਗਿਆ ਤਾਂ ਨੋਆਖਲੀ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਗੰਭੀਰ ਪ੍ਰਤੀਕਰਮ ਹੋਵੇਗਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਦੇ ਨੇਤਾਵਾਂ ਨਾਲ ਸੰਪਰਕ ਕਰਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਹਿਯੋਗ ਲਈ ਬੇਨਤੀ ਕਰਨ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਦੇ ਨੇਤਾ ਅਤੇ ਭਾਰਤੀ ਜਨ ਸੰਘ ਦੇ ਸੰਸਥਾਪਕ ਡਾ.
ਸ਼ਿਆਮਾ ਪ੍ਰਸਾਦ ਮੁਖਰਜੀ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਜੇਕਰ ਨੋਆਖਲੀ ਜਾਂ ਪੂਰੇ ਪੂਰਬੀ ਬੰਗਾਲ ਵਿੱਚ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ ਭਾਈਚਾਰੇ ਨੂੰ ਅਣਗਿਣਤ ਖਤਰੇ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਨਾ ਕਰਨਾ ਪਿਆ, ਤਾਂ ਕਲਕੱਤੇ ਵਿੱਚ ਸਥਿਤੀ ਵਿਗੜ ਜਾਵੇਗੀ।

Machine Translated by Google

ਨੂੰ ਤੁਰੰਤ ਕਾਬੂ ਵਿਚ ਲਿਆਂਦਾ ਜਾਵੇ। ਡਾ: ਮੁਖਰਜੀ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬੜੇ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਸੁਣਿਆ। ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ: 'ਮੈਂ ਜ਼ਰੂਰ ਇੱਕ ਅਪੀਲ ਜਾਰੀ ਕਰਾਂਗਾ ਅਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕੁਝ ਵੀ ਕਰਾਂਗਾ ਜੋ ਤੁਸੀਂ ਸੁਝਾਅ ਦੇ ਸਕਦੇ ਹੋ।' ਉਸ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਘੰਟੇ ਵਿਚ ਵਾਪਸ ਆਉਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਜਦੋਂ ਉਹ ਆਪਣੇ ਬਿਆਨ ਨਾਲ ਤਿਆਰ ਹੋ ਜਾਣਗੇ। ਫਿਰ ਦੋਵੇਂ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਦੇ ਦੂਜੇ ਨੇਤਾ ਐਨਸੀ ਚੈਟਰਜੀ ਦੇ ਘਰ ਗਏ, ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਵਿੱਚ ਅਸਮਰੱਥ ਰਹੇ। ਉਹ ਡਾ. ਮੁਖਰਜੀ ਦੇ ਘਰ ਪਰਤ ਗਏ, ਜਿੱਥੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਭਰੋਸਾ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਉਹ ਚੈਟਰਜੀ ਨੂੰ ਮਨਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨਗੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਬਿਆਨ ਸੌਂਪਣਗੇ। ਜਦੋਂ ਚੌਧਰੀ ਅਤੇ ਪਿਆਰੇਲਾਲ ਹੈਦਰੀ ਮਹਿਲ ਵਾਪਸ ਆਏ, ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਡਾਕਟਰ ਮੁਖਰਜੀ ਨੂੰ ਇੱਕ ਪੱਤਰ ਲਿਖਦਿਆਂ ਦੇਖਿਆ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਕੀ ਇਹ ਸਮਾਂ ਨਹੀਂ ਆਇਆ ਕਿ ਉਹ ਕਲਕੱਤੇ ਦੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ਅਪੀਲ ਕਰਨ। ਜਦੋਂ ਪਿਆਰੇਲਾਲ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਡਾਕਟਰ ਮੁਖਰਜੀ ਦਾ ਖਰੜਾ ਬਿਆਨ ਸੌਂਪਿਆ ਤਾਂ ਗਾਂਧੀ ਦਾ ਚਿਹਰਾ ਰੌਸ਼ਨ ਹੋ ਗਿਆ। ਕੁਝ ਮਾਮੂਲੀ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਨਾਲ ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਪ੍ਰੈਸ ਨੂੰ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ: 'ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਂਤੀ ਲਈ ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ ਅਤੇ ਪੂਰਬੀ ਬੰਗਾਲ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਂਤੀਪੂਰਨ ਸਥਿਤੀਆਂ ਦਾ ਜਾਰੀ ਰਹਿਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਕਲਕੱਤਾ ਸਥਿਤੀ ਦੀ ਕੁੰਜੀ ਹੈ. ਜੇ ਇਹ ਸ਼ਾਂਤੀ ਵਿੱਚ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਹ ਪੂਰਬੀ ਬੰਗਾਲ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਪੂਰੇ ਬੰਗਾਲ ਦੀ ਸ਼ਾਂਤੀ ਦਾ ਅਸਰ ਪੂਰੇ ਪੰਜਾਬ 'ਤੇ ਜ਼ਰੂਰ ਪਵੇਗਾ। ਬੰਗਾਲ ਦੇ ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਭਾਈਚਾਰੇ ਨੂੰ ਇਹ ਅਹਿਸਾਸ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੇ ਨਿਰਦੋਸ਼ ਮੈਂਬਰਾਂ 'ਤੇ ਬੇਸਮਝ ਜ਼ੁਲਮ ਦਾ ਕੋਈ ਮੁੱਲ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ ਅਤੇ ਇੱਕ ਦੁਸ਼ਟ ਚੱਕਰ ਪੈਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਕੱਟ ਸਕਦਾ। ਭਾਈਚਾਰਿਆਂ ਦੇ ਆਗੂਆਂ ਦੀ ਏਕਤਾ ਦੇ ਯਤਨਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਦੁਪਹਿਰ ਢਾਈ ਵਜੇ ਦੇ ਕਰੀਬ ਖ਼ਬਰ ਆਈ ਕਿ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਕਈ ਹਿੱਸਿਆਂ ਵਿਚ ਇੱਕੋ ਸਮੇਂ ਹਿੰਸਕ ਫਿਰਕੂ ਭੜਕਾਹਟ ਫੈਲ ਗਈ ਹੈ।
ਹਰ ਕੁਝ ਮਿੰਟਾਂ ਵਿੱਚ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦੀਆਂ ਤਾਜ਼ਾ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਵਿਗੜਦੇ ਹਾਲਾਤ 'ਤੇ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਪਟੇਲ ਨੂੰ ਲਿਖਿਆ: 'ਲੜਾਈ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਅੱਜ ਹਰ ਪਾਸੇ ਸਬੂਤ ਹੈ। ਦੋ ਲਾਸ਼ਾਂ ਦੇਖ ਕੇ ਪਰਤਿਆ ਹਾਂ।

ਮੁਸਲਮਾਨ। ਮੈਂ ਸੁਣਿਆ ਹੈ ਕਿ ਕਈ ਥਾਵਾਂ 'ਤੇ ਭੜਕਾਹਟ ਫੈਲ ਗਈ ਹੈ। ਜਿਸ ਨੂੰ "ਕਲਕੱਤਾ ਚਮਤਕਾਰ" ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ, ਉਹ ਨੌਂ ਦਿਨਾਂ ਦਾ ਅਜੂਬਾ ਸਾਬਤ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਮੈਂ ਸੋਚ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਕਿ ਹਾਲਾਤਾਂ ਵਿੱਚ ਮੇਰਾ ਕੀ ਫਰਜ਼ ਹੈ। ਮੈਂ ਇਹ ਲਗਭਗ ਸ਼ਾਮ 6 ਵਜੇ ਲਿਖ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਇਹ ਚਿੱਠੀ ਕੱਲ੍ਹ ਦੀ ਪੋਸਟ ਦੇ ਨਾਲ ਰਵਾਨਾ ਹੋਵੇਗੀ। ਇਸ ਲਈ, ਮੈਂ ਇਸ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਪੋਸਟਸਕ੍ਰਿਪਟ ਜੋੜਨ ਦੇ ਯੋਗ ਹੋਵਾਂਗਾ। ਜਵਾਹਰ ਲਾਲ ਦੀ ਤਾਰ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਪੰਜਾਬ ਵੱਲ ਚੱਲਾਂ। ਮੈਂ ਹੁਣ ਕਿਵੇਂ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹਾਂ? ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਡੂੰਘੀ ਖੋਜ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਉਸ ਵਿੱਚ ਚੁੱਪ ਮਦਦ ਕਰਦੀ ਹੈ।

ਕਾਫ਼ੀ ਵਿਚਾਰ-ਵਟਾਂਦਰੇ ਅਤੇ ਕੁਝ ਵਫ਼ਦਾਂ ਨਾਲ ਮੁਲਾਕਾਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਕੀ ਕਰਨ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਉਸਨੇ ਗਲੂਕੋਜ਼ ਦੇ ਨਾਲ ਮਿਲਾਏ ਗਏ ਗਰਮ ਪਾਣੀ ਦੇ ਗਲਾਸ 'ਤੇ ਚੁਸਕੀ ਲਈ, ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਫੈਸਲੇ ਦੀ ਘੋਸ਼ਣਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਬਿਆਨ ਨੂੰ ਲਿਖਿਆ। ਜਦੋਂ ਰਾਜਾਜੀ ਉਸ ਰਾਤ ਦਸ ਵਜੇ ਉਸ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਆਏ ਤਾਂ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਬਿਆਨ ਦਾ ਖਰੜਾ ਦਿਖਾਇਆ। ਇਸ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਰਾਜਾਜੀ ਨੇ ਟਿੱਪਣੀ ਕੀਤੀ, 'ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਤੁਹਾਡੇ ਪ੍ਰਸਤਾਵਿਤ ਕਦਮ ਦੀ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਦੀ ਉਮੀਦ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਹੋ?' ਉਹ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ

Machine Translated by Google

ਹਿੰਸਾ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਵਰਤ ਸੁਰੂ ਕਰੋ। ਦੋਵਾਂ ਨੇ ਮਿਲ ਕੇ ਇਸ ਮੁੱਦੇ 'ਤੇ ਚਰਚਾ ਕੀਤੀ। ਰਾਜਾਜੀ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਲਈ ਸਥਿਤੀ 'ਤੇ ਨਜ਼ਰ ਰੱਖਣ ਦੀ ਸਲਾਹ ਦਿੱਤੀ, ਪਰ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਆਪਣਾ ਫੈਸਲਾ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਵਰਤ ਹੁਣ ਜਾਂ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਦੇਰ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ। ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ ਭਾਈਚਾਰੇ ਨੂੰ ਖ਼ਤਰਨਾਕ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਛੱਡਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਮੇਰਾ ਵਰਤ ਰੋਕਥਾਮ ਵਾਲਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜੇਕਰ ਇਹ ਕਿਸੇ ਵੀ ਫਾਇਦੇਮੰਦ ਹੈ। ਮੈਂ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇਕਰ ਮੈਂ ਕਲਕੱਤੇ ਨੂੰ ਕਾਬੂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਤਾਂ ਮੈਂ ਪੰਜਾਬ ਨਾਲ ਵੀ ਨਜਿੱਠਣ ਦੇ ਯੋਗ ਹੋਵਾਂਗਾ। ਪਰ ਜੇਕਰ ਮੈਂ ਹੁਣ ਢਿੱਲਾ ਪਿਆ, ਤਾਂ ਭੜਕਾਹਟ ਫੈਲ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਅਤੇ ਜਲਦੀ ਹੀ ਮੈਂ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਦੇਖ ਸਕਦਾ ਹਾਂ, ਦੋ ਜਾਂ ਤਿੰਨ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਸਾਡੇ ਉੱਤੇ ਆ ਜਾਣਗੀਆਂ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਡੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਥੋੜ੍ਹੇ ਸਮੇਂ ਦੇ ਸੁਪਨੇ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰ ਦੇਵੇਗਾ।

ਗਿਆਰਾਂ ਵੱਜ ਚੁੱਕੇ ਸਨ ਜਦੋਂ ਰਾਜਾ ਜੀ ਅੰਤਿਮ ਬਿਆਨ ਦੇ ਕੇ ਚਲੇ ਗਏ ਅਤੇ ਉਸੇ ਰਾਤ ਪ੍ਰੈਸ ਨੂੰ ਜਾਰੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। 31 ਅਗਸਤ ਦੀ ਰਾਤ ਨੂੰ ਹੈਦਰੀ ਮੈਂਸ਼ਨ ਵਿਚ ਗੜਬੜ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਇਹ ਕਿਹਾ ਗਿਆ: 'ਇਸ ਘਟਨਾ ਦਾ ਸਬਕ ਕੀ ਹੈ? ਇਹ ਮੇਰੇ ਲਈ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਭਾਰਤ ਨੇ ਆਪਣੀ ਪਿਆਰੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਨੂੰ ਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖਣਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਮਰਦਾਂ ਅਤੇ ਔਰਤਾਂ ਨੂੰ ਲਿੰਚ ਕਾਨੂੰਨ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭੁੱਲ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਜੋ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ਉਹ ਇਸਦੀ ਉਦਾਸੀਨ ਨਕਲ ਸੀ। ਕਲਕੱਤਾ ਜਾਂ ਹੋਰ ਕਿਤੇ ਵੀ ਸ਼ਾਂਤੀ ਬਣਾਈ ਰੱਖਣ ਦਾ ਕੋਈ ਤਰੀਕਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜੇਕਰ ਸਭਿਅਕ ਸਮਾਜ ਦੇ ਮੁੱਢਲੇ ਨਿਯਮ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ। ਕਦੇ ਵੀ ਕਾਨੂੰਨ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿੱਚ ਨਾ ਲੈਣ ਦੇ ਸੁਨਹਿਰੀ ਨਿਯਮ ਦੀ ਮਾਨਤਾ ਦਾ ਕੋਈ ਅਪਵਾਦ ਨਹੀਂ ਹੈ।

'ਸ਼ਾਂਤੀ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਦਿਨ ਤੋਂ, ਭਾਵ ਆਖਰੀ 14 ਅਗਸਤ ਹੈ, ਮੈਂ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸ਼ਾਂਤੀ ਸਿਰਫ ਇੱਕ ਅਸਥਾਈ ਸ਼ਾਂਤ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਕੋਈ ਚਮਤਕਾਰ ਨਹੀਂ ਸੀ।
ਕੀ ਇਹ ਭਵਿੱਖਬਾਣੀ ਸੱਚ ਸਾਬਤ ਹੋਵੇਗੀ ਅਤੇ ਕੀ ਕਲਕੱਤਾ ਫਿਰ ਤੋਂ ਜੰਗਲ ਦੇ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿਚ ਫਸ ਜਾਵੇਗਾ? ਆਓ ਉਮੀਦ ਨਾ ਕਰੀਏ, ਆਓ ਅਸੀਂ ਸਰਵ ਸ਼ਕਤੀਮਾਨ ਅੱਗੇ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਕਰੀਏ ਕਿ ਉਹ ਸਾਡੇ ਦਿਲਾਂ ਨੂੰ ਛੂਹ ਲਵੇ ਅਤੇ ਪਾਗਲਪਨ ਦੀ ਦੁਹਰਾਈ ਤੋਂ ਬਚੇ।

ਜਦੋਂ ਤੋਂ ਇਹ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਕੁਝ ਥਾਵਾਂ ਜੋ ਕੱਲ੍ਹ, 31 ਅਗਸਤ ਤੱਕ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਸਨ, ਅਚਾਨਕ ਅਸੁਰੱਖਿਅਤ ਹੋ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਕਈ ਮੌਤਾਂ ਹੋ ਚੁੱਕੀਆਂ ਹਨ। ਮੈਂ ਬਹੁਤ ਗ਼ਰੀਬ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੀਆਂ ਦੋ ਲਾਸ਼ਾਂ ਦੇਖੀਆਂ.... ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੋਸਤਾਂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਦੇਖਿਆ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੱਸ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੀ ਫਰਜ਼ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਲਈ ਮੈਂ ਕਿਹੜੀ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਵਾਂਗਾ? ਸਿੱਖਾਂ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ਇਹ ਨਹੀਂ ਭੁੱਲਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਕਿ ਪੂਰਬੀ ਪੰਜਾਬ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕੁਝ ਦਿਨਾਂ ਦੌਰਾਨ ਕੀ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਹੁਣ ਲਹਿੰਦੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੇ ਪਾਗਲ ਕਰੀਅਰ ਸੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਲਕੱਤੇ ਦੇ ਸਿੱਖ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂ, ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਵਾਪਰੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਗੁੱਸੇ ਵਿੱਚ ਹਨ... ਹੁਣ ਜਦੋਂ ਕਲਕੱਤੇ ਦਾ ਬੁਲਬੁਲਾ ਫਟ ਗਿਆ ਜਾਪਦਾ ਹੈ, ਮੈਂ ਕਿਸ ਮੂੰਹ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬ ਜਾਵਾਂ? ਜੋ ਹਥਿਆਰ ਹੁਣ ਤੱਕ ਮੇਰੇ ਲਈ ਅਭੁੱਲ ਸਾਬਤ ਹੋਇਆ ਹੈ ਉਹ ਵਰਤ ਹੈ। ਰੌਲਾ ਪਾਉਣ ਵਾਲੀ ਭੀੜ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਪੇਸ਼ ਹੋਣਾ ਹਮੇਸ਼ਾ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਇਹ ਯਕੀਨੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪਿਛਲੀ ਰਾਤ ਨਹੀਂ ਸੀ. ਜੋ ਮੇਰਾ ਸ਼ਬਦ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ, ਮੇਰਾ ਵਰਤ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਸਾਰੇ ਜੁਝਾਰੂ ਤੱਤਾਂ ਦੇ ਦਿਲਾਂ ਨੂੰ ਛੂਹ ਸਕਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਹੀ ਖਤਮ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਕਲਕੱਤੇ ਵਿੱਚ ਸੰਜਮ ਵਾਪਸ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ, ਆਮ ਵਾਂਗ, ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਵਿੱਚ ਨਮਕ ਅਤੇ ਸੋਡਾਬੀਕਾਰਬ ਪਾਉਣ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦੇਵਾਂਗਾ ਜੋ ਮੈਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹਾਂ

Machine Translated by Google

ਵਰਤ ਦੌਰਾਨ ਪੀਣ ਦੀ ਇੱਛਾ. ਜੇਕਰ ਕਲਕੱਤੇ ਦੇ ਲੋਕ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮੈਂ ਪੰਜਾਬ ਜਾਵਾਂ ਅਤੇ ਉੱਥੋਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰਾਂ, ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੈਨੂੰ ਜਲਦੀ ਤੋਂ ਜਲਦੀ ਵਰਤ ਤੋੜਨ ਦੇ ਯੋਗ ਬਣਾਉਣਾ ਪਵੇਗਾ।

ਰਾਜਾਜੀ ਦੇ ਪ੍ਰੈਸ ਨੂੰ ਬਿਆਨ ਜਾਰੀ ਕਰਨ ਲਈ ਰਵਾਨਾ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਆਭਾ ਅਤੇ ਮਨੂ ਨੂੰ ਜਗਾਇਆ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੂਚਿਤ ਕੀਤਾ ਕਿ, ਉਸ ਸ਼ਾਮ 8.15 ਤੋਂ ਉਸਨੇ ਇੱਕ ਵਰਤ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਸੀ ਜੋ ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਚੱਲੇਗਾ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿੱਚ ਫਿਰਕੂ ਹਿੰਸਾ ਭੜਕ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਹ "ਕਰੋ ਜਾਂ ਮਰੋ" ਹੋਵੇਗਾ। ਜਾਂ ਤਾਂ ਸ਼ਾਂਤੀ ਹੋਵੇਗੀ ਜਾਂ ਮੈਂ ਮਰ ਜਾਵਾਂਗਾ। ਵਰਤ ਦੌਰਾਨ ਮੇਰੀ ਦੇਖਭਾਲ ਕਰਨ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਤੁਹਾਡੇ 'ਤੇ ਹੈ। ਤੁਹਾਨੂੰ ਆਮ ਵਾਂਗ ਖਾਣਾ ਅਤੇ ਆਰਾਮ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਫਿੱਟ ਨਹੀਂ ਰੱਖਿਆ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੀ ਡਿਊਟੀ ਨਾਲ ਇਨਸਾਫ਼ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕੋਗੇ।'

ਫਿਰਕੂ ਜਨੂੰਨ ਜਿਸ ਨੇ ਸ਼ਹਿਰ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਲਪੇਟ ਵਿਚ ਲੈ ਲਿਆ ਸੀ, ਨੇ ਗਾਂਧੀਵਾਦੀ ਸ਼ਾਂਤੀ ਵਰਕਰਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਨਹੀਂ ਬਖਸ਼ਿਆ। ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਵਰਕਰਾਂ ਤੋਂ ਅੰਤਮ ਬਲੀਦਾਨ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਸੀ: ਸ਼ਾਂਤੀ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨ ਦੀਆਂ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਦੋ ਨੇ ਕੀਤਾ। ਸਚਿਨ ਮਿੱਤਰਾ ਕਲਕੱਤਾ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਤੋਂ 38 ਸਾਲਾ ਆਰਟਸ ਗ੍ਰੈਜੂਏਟ ਸੀ। ਉਹ ਇੱਕ ਤਜਰਬੇਕਾਰ ਸਤਿਆਗ੍ਰਹੀ ਅਤੇ ਇੱਕ ਸਮਰਪਿਤ ਖਾਦੀ ਵਰਕਰ ਸੀ। ਨੋਆਖਲੀ ਵਿੱਚ ਉਸਨੇ ਗਾਂਧੀ ਸ਼ਾਂਤੀ ਮਿਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਠੱਕਰ ਬੱਪਾ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰਦਿਆਂ ਆਪਣੀ ਨਿਡਰਤਾ ਅਤੇ ਸਮਰਪਣ ਦੀ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਸੀ। 1 ਸਤੰਬਰ ਨੂੰ, ਸ਼ਹਿਰ ਵਿੱਚ ਭੜਕਾਹਟ ਦੀ ਖਬਰ ਸੁਣ ਕੇ, ਸਚਿਨ ਨੇ ਕੁਝ ਹਿੰਦੂ ਅਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਦੋਸਤਾਂ ਨਾਲ ਮੁਲਾਕਾਤ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਵਿੱਚ ਦੰਗਿਆਂ ਵਿੱਚ ਦਖਲ ਦੇਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ। ਉਹ ਨਖੋਦਾ ਮਸਜਿਦ ਖੇਤਰ ਵੱਲ ਚਲੇ ਗਏ ਜਿਸ ਨੂੰ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਖਤਰਨਾਕ ਸਥਾਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਚਿਤਪੁਰ ਰੋਡ ਅਤੇ ਕੈਨਿੰਗ ਸਟ੍ਰੀਟ ਦੇ ਕਰਾਸਿੰਗ 'ਤੇ, ਸਮੂਹ ਨੂੰ ਇੱਕ ਦੁਸ਼ਮਣ ਮੁਸਲਮਾਨ ਭੀੜ ਦੁਆਰਾ ਘੇਰ ਲਿਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉਸ 'ਤੇ ਹਮਲਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ਅਲੱਗ-ਥਲੱਗ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਕੁੱਟਿਆ ਗਿਆ। ਸਚਿਨ ਦੀ ਛਾਤੀ ਅਤੇ ਪੇਟ ਵਿੱਚ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਚਾਕੂ ਮਾਰੇ ਗਏ। ਪੁਲਿਸ ਆਖਰਕਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਛੁਡਾਉਣ ਵਿੱਚ ਕਾਮਯਾਬ ਹੋ ਗਈ, ਪਰ ਸਚਿਨ ਦੀ ਹਾਲਤ ਗੰਭੀਰ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਹਸਪਤਾਲ ਲਿਜਾਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਉਸ ਨੇ ਦਮ ਤੋੜ ਦਿੱਤਾ।

ਸਮ੍ਰਿਤੀ ਬੈਨਰਜੀ, ਆਪਣੇ ਤੀਹਵੇਂ ਦਹਾਕੇ ਦੇ ਅਖੀਰ ਵਿੱਚ, ਇੱਕ ਸਮਰਪਿਤ ਸ਼ਾਂਤੀ ਕਰਮਚਾਰੀ ਸੀ। ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਕਿ ਸ਼ਾਂਤੀ ਜਲੂਸ 'ਤੇ ਹਮਲਾ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਭੱਜਿਆ। ਕੀ ਵਾਪਰਿਆ ਇਹ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਪਰ ਜਦੋਂ ਜਲੂਸ 'ਤੇ ਹਮਲਾ ਹੋਇਆ, ਤਾਂ ਚਸ਼ਮਦੀਦ ਗਵਾਹਾਂ ਨੇ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਮ੍ਰਿਤੀਸ਼ ਨੂੰ ਲੜਕੀਆਂ ਦੇ ਇੱਕ ਸਮੂਹ ਨੂੰ ਸੁਰੱਖਿਆ ਵੱਲ ਲਿਜਾਂਦੇ ਦੇਖਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਕਮੀਜ਼ ਖੂਨ ਨਾਲ ਲੱਥਪੱਥ ਸੀ।

ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਜਦੋਂ ਉਸ ਦੀ ਲਾਸ਼ ਦੀ ਮੋਰਚਰੀ ਵਿਚ ਸ਼ਨਾਖਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਤਾਂ ਮੌਤ ਦਾ ਕਾਰਨ 'ਛਾਤੀ ਅਤੇ ਪੇਟ 'ਤੇ ਚਾਕੂ ਦੇ ਪੰਜ ਡੂੰਘੇ ਜ਼ਖਮ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਖੂਨ ਵਹਿਣਾ' ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ। ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮੌਤ 'ਤੇ ਸੋਗ ਕਰਨ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਸਚਿਨ ਦੀ ਜਵਾਨ ਪਤਨੀ ਅੰਗਸ਼ੂ ਰਾਣੀ ਮਿੱਤਰਾ ਨੂੰ ਭੇਜੇ ਇੱਕ ਸੰਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ, ਉਸਨੇ ਹਿੰਦੀ ਵਿੱਚ ਲਿਖਿਆ: 'ਪਿਆਰੇਲਾਲ ਜੀ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਹੁਣੇ ਹੀ ਖ਼ਬਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਕਿ ਤੁਹਾਡੇ ਪਤੀ, ਜੋ ਦੂਜਿਆਂ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਜਾਨਲੇਵਾ ਹਮਲਾ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਅੱਜ ਜ਼ਖ਼ਮਾਂ ਦੀ ਤਾਬ ਨਾ ਝੱਲਦਾ ਹੋਇਆ ਦਮ ਤੋੜ ਗਿਆ ਹੈ। ਨਾ ਦਿਉ

Machine Translated by Google

ਇਹ ਦੁੱਖ ਦਾ ਮੌਕਾ ਹੈ ਪਰ ਕੇਵਲ ਖੁਸ਼ੀ ਲਈ। ਸਚਿਨ ਅਮਰ ਹੋ ਗਏ ਹਨ। ਤੁਹਾਨੂੰ ਉਦਾਸ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਪਰ ਉਸ ਦੀ ਨਕਲ ਕਰਦਿਆਂ ਸੇਵਾ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਗੁਆਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਗਾਂਧੀ ਨੇ 2 ਸਤੰਬਰ ਨੂੰ ਪਟੇਲ ਨੂੰ ਸੂਚਿਤ ਕੀਤਾ: 'ਕੱਲ੍ਹ ਜਦੋਂ ਤੋਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਲਿਖਿਆ ਹੈ, ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਹੋਰ ਖ਼ਬਰਾਂ ਆਈਆਂ ਹਨ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਲੋਕ ਆਏ ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਦੇਖਿਆ. ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਸੋਚ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਮੇਰਾ ਫਰਜ਼ ਕੀ ਹੈ? ਮੈਨੂੰ ਮਿਲੀ ਖ਼ਬਰ ਨੇ ਮੇਰੇ ਲਈ ਮੁੱਦਾ ਕਲੰਕ ਕੀਤਾ. ਮੈਂ ਵਰਤ ਰੱਖਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ। ਇਹ ਬੀਤੀ ਸ਼ਾਮ 8.15 ਵਜੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਇਆ। ਰਾਜਾ ਜੀ ਬੀਤੀ ਰਾਤ ਆਏ। ਮੈਂ ਧੀਰਜ ਨਾਲ ਉਸ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਸੁਣੀਆਂ। ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਤਰਕ ਦੇ ਸਾਰੇ ਸਾਧਨ ਖਤਮ ਕਰ ਦਿੱਤੇ। ਪਰ ਉਸ ਦੀ ਕੋਈ ਵੀ ਦਲੀਲ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਗਈ। ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਨਾ ਹੋਣ ਦਿਓ। ਪਰੇਸ਼ਾਨੀ ਮਦਦ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗੀ। ਜੇ ਲੀਡਰ ਸੁਹਿਰਦ ਹੋਣਗੇ ਤਾਂ ਕਤਲੇਆਮ ਰੁਕੇਗਾ ਤੇ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ ਤੇ ਜੇ ਕਤਲ ਹੁੰਦੇ ਰਹੇ ਤਾਂ ਮੇਰੀ ਜਾਨ ਦਾ ਕੀ ਫਾਇਦਾ? ਜੇ ਮੈਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਅਸ਼ਲੀਲ ਦੌੜਨ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਰੋਕ ਸਕਦਾ, ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਲਈ ਹੋਰ ਕੀ ਬਚਿਆ ਹੈ? ਜੇਕਰ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਇਸ ਸਰੀਰ ਤੋਂ ਕੰਮ ਲੈਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਦਿਲਾਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰੇਗਾ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੰਜਮ ਵਿੱਚ ਲਿਆਵੇਗਾ ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰੱਖੇਗਾ। ਉਸ ਦੇ ਨਾਂ 'ਤੇ ਹੀ ਮੇਰਾ ਵਰਤ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸਭ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲ ਅਤੇ ਰੱਖਿਆ ਕਰੇ। ਇਸ ਭੜਕਾਹਟ ਵਿੱਚ ਹੋਰ ਕੋਈ ਬਹੁਤੀ ਮਦਦ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਣਗੇ। ਨਹਿਰੂ ਨੂੰ ਉਸਨੇ ਲਿਖਿਆ: 'ਮੈਂ ਅੱਜ ਲਾਹੌਰ ਲਈ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਹੁੰਦਾ ਪਰ ਕਲਕੱਤੇ ਵਿਚ ਭੜਕਣ ਲਈ। ਜੇ ਕਹਿਰ ਨਾ ਟਲਿਆ ਤਾਂ ਮੇਰਾ ਪੰਜਾਬ ਜਾਣ ਦਾ ਕੋਈ ਫਾਇਦਾ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ। ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ ਆਤਮ-ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ। ਜੇ ਕਲਕੱਤੇ ਦੀ ਦੋਸਤੀ ਗਲਤ ਸੀ, ਤਾਂ ਮੈਂ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਹਾਲਾਤਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਨ ਦੀ ਉਮੀਦ ਕਿਵੇਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ? ਇਸ ਲਈ ਕਲਕੱਤੇ ਤੋਂ ਮੇਰਾ ਜਾਣਾ ਕਲਕੱਤੇ ਦੇ ਵਰਤ ਦੇ ਨਤੀਜੇ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਵਰਤ ਤੋਂ ਦੁਖੀ ਜਾਂ ਗੁੱਸੇ ਨਾ ਹੋਵੋ।

2 ਸਤੰਬਰ ਦੀ ਸਵੇਰ ਬਲਦੇ ਕਲਕੱਤੇ ਉੱਤੇ ਚੜ੍ਹ ਗਈ। ਭਾਵੇਂ ਸ਼ਾਂਤੀ ਬ੍ਰਿਗੇਡਾਂ ਨੇ ਸ਼ਹਿਰ ਦੀਆਂ ਸੜਕਾਂ 'ਤੇ ਗਸ਼ਤ ਕਰਨੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਸੀ, ਹਿੰਸਾ, ਅੱਗਜ਼ਨੀ, ਲੁੱਟਮਾਰ ਅਤੇ ਕਤਲ ਬੇਰੋਕ ਜਾਰੀ ਸਨ। ਨੈਚਰੋਪੈਥ ਡਾ. ਦਿਨਸ਼ਾਵ ਮਹਿਤਾ ਦੁਆਰਾ ਡਾਕਟਰੀ ਜਾਂਚ ਤੋਂ ਪਤਾ ਚੱਲਿਆ ਕਿ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਦਿਲ ਦੀ ਧੜਕਣ ਅਸਥਿਰ ਸੀ।

ਡਾਕਟਰ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਚਾਰ ਪੌਂਡ ਪੀਣ ਦੀ ਸਲਾਹ ਦਿੱਤੀ। ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਪਾਣੀ ਦੀ. 'ਮੈਂ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਾਂਗਾ,' ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ। 'ਪਰ ਜੇ ਰਾਮ ਦਾ ਨਾਮ ਮੇਰੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਹੈ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਪਾਣੀ ਦੀ ਵੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਪੈਣੀ। ਤੁਸੀਂ ਵੇਖਦੇ ਹੋ ਕਿ ਅੱਜ ਮੈਂ ਕਿੰਨਾ ਸ਼ਾਂਤ ਹਾਂ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮੈਂ ਰਾਤ ਨੂੰ ਵੀ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਨਾਲ ਸੌਂ ਸਕਦਾ ਸੀ।'

ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਚੰਗੀ ਵਿਵਸਥਿਤ ਰੁਟੀਨ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਅੱਠ ਔਂਸ ਸਾਦੇ ਗਰਮ ਪਾਣੀ ਦਾ ਚੂਸਿਆ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਉਸਨੂੰ ਇੱਕ ਘੰਟਾ ਲੱਗ ਗਿਆ। ਇਸ ਵਾਰ, ਉਹ ਬਹੁਤ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੋਣ ਲੱਗਾ। ਦੁਪਹਿਰ ਤੱਕ ਉਸਨੇ ਵਧਦੀ ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਦੇ ਲੱਛਣਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ, ਉਸਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਸਿਰਫ ਸੁਣਾਈ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਚੀਕ ਵਿੱਚ ਡੁੱਬ ਗਈ। ਡੇਢ ਵਜੇ ਉਸ ਨੇ ਕਰੀਬ ਇਕ ਘੰਟਾ ਆਰਾਮ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਫਿਰ ਅੱਠ ਔਂਸ ਗਰਮ ਪਾਣੀ ਪੀਤਾ। ਦੁਪਹਿਰ ਵੇਲੇ ਇੱਕ ਸਹਿ-ਕਰਮਚਾਰੀ ਨੇ ਖ਼ਬਰ ਲਿਆਂਦੀ ਕਿ ਜ਼ਕਰੀਆ ਸਟਰੀਟ ਵਿੱਚ ਵੱਡੇ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਲੁੱਟਮਾਰ ਅਤੇ ਗੋਲੀਬਾਰੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਪੁਲਿਸ ਇੱਕ ਮਸਜਿਦ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲ ਹੋ ਗਈ ਸੀ ਅਤੇ

Machine Translated by Google

ਉੱਥੇ ਪਨਾਹ ਲੈਣ ਵਾਲੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਦੁਪਹਿਰ ਤੱਕ ਗੋਲੀਬਾਰੀ ਦੀਆਂ ਆਵਾਜ਼ਾਂ ਦੂਰ-ਦੂਰ ਤੱਕ ਸੁਣੀਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ ਸਨ।

ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਨਿਰਮਲ ਬੋਸ, ਜੋ ਨੋਆਖਲੀ ਵਿੱਚ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਦੁਭਾਸ਼ੀਏ ਵਜੋਂ ਕੰਮ ਕਰ ਚੁੱਕੇ ਸਨ, ਨੇ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦੀ ਨੇਤਾ ਸ਼ਰਤ ਬੋਸ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਜਾਣਾ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਜੋ ਰਿਪੋਰਟ ਵਾਪਸ ਲਿਆਂਦੀ ਸੀ, ਉਸ ਵਿੱਚ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਗੜਬੜੀ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਸਿੱਖਾਂ ਅਤੇ ਬਿਹਾਰੀਆਂ ਦਾ ਕੰਮ ਸੀ, ਅਤੇ ਬੰਗਾਲੀ ਹੁਣ ਵੱਡੇ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਲੁੱਟ-ਖੋਹ ਅਤੇ ਅੱਗਜ਼ਨੀ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਗਏ ਸਨ। ਸਿਆਲਦਾਹ ਰੇਲਵੇ ਸਟੇਸ਼ਨ ਨੇੜੇ ਇਕ ਮੁਸਲਮਾਨ ਦੀ ਮਾਲਕੀ ਵਾਲੇ ਹੋਟਲ ਨੂੰ ਅੱਗ ਲਗਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਕਈ ਥਾਵਾਂ 'ਤੇ ਪੁਲਿਸ ਵੱਲੋਂ ਆਪਣੀ ਡਿਊਟੀ 'ਚ ਢਿੱਲ-ਮੱਠ ਕਰਨ ਦੀਆਂ ਖ਼ਬਰਾਂ ਆਈਆਂ ਹਨ। ਸ਼ਰਤ ਬੋਸ ਅਨੁਸਾਰ ਹਿੰਸਾ ਆਮ ਗੁੰਡਿਆਂ ਦਾ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਅਜਿਹਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਆਰਐਸਐਸ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਵਰਗੀਆਂ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦੇ ਮਾਰਗਦਰਸ਼ਨ ਅਤੇ ਸਮਰਥਨ ਨਾਲ ਰਣਨੀਤਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਯੋਜਨਾਬੱਧ ਅਤੇ ਲਾਗੂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਡਾ. ਪ੍ਰਫੁੱਲ ਘੋਸ਼ ਨੇ ਇਸ ਗੜਬੜ ਲਈ ਸਿੱਖਾਂ 'ਤੇ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਇਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਸੁਝਾਅ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਮੌਜੂਦਾ ਗੜਬੜ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਅਤੇ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਜਲਦੀ ਤੋਂ ਜਲਦੀ ਆਮ ਵਾਂਗ ਕਰਨ ਲਈ ਲੋੜੀਂਦੇ ਉਪਾਅ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਲਈ ਤੁਰੰਤ ਸਰਬ ਪਾਰਟੀ ਮੀਟਿੰਗ ਬੁਲਾਈ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਦੌਰਾਨ ਉਹ ਗਾਂਧੀ ਦਾ ਬਿਆਨ ਹਿੰਦੀ, ਉਰਦੂ ਅਤੇ ਬੰਗਾਲੀ ਵਿੱਚ ਛਪ ਰਿਹਾ ਸੀ; ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਫਿਰ ਸ਼ਹਿਰ ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਦੇ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡਿਆ ਜਾਵੇਗਾ।

ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਬਾਅਦ ਸੀਰਤ ਬੋਸ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਆਏ। ਜਦੋਂ ਤੋਂ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਬੋਸ ਦੇ ਸੰਯੁਕਤ ਪ੍ਰਭੂਸੱਤਾ ਸੰਪੰਨ ਬੰਗਾਲ ਦੇ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਤੋਂ ਆਪਣਾ ਸਮਰਥਨ ਵਾਪਸ ਲੈ ਲਿਆ ਸੀ, ਉਦੋਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵਾਲੇ ਨੇ ਉਸ ਵਿਰੁੱਧ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਕਲਕੱਤਾ ਆਉਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਮੁਲਾਕਾਤ ਸੀ। ਹੱਸਦੇ ਹੋਏ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਬੋਸ ਲਈ ਉਸ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਲਈ ਉਸ ਦੀ ਤਰਫੋਂ ਵਰਤ ਲਿਆ ਗਿਆ ਸੀ।

ਬੋਸ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ, 'ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਇਆ ਕਿ ਤੁਹਾਨੂੰ ਮੇਰੀ ਕੋਈ ਪਰਵਾਹ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਪਰ ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੀ ਤਾਕਤ 'ਤੇ ਟੈਕਸ ਨਹੀਂ ਲਵਾਂਗਾ। ਕੀ ਤੁਹਾਨੂੰ ਗੱਲ ਕਰਨ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਹੈ?'

ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਮੈਨੂੰ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਉਸ ਵਸਤੂ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਨੀ ਪਵੇਗੀ ਜਿਸ ਲਈ ਮੈਂ ਵਰਤ ਰੱਖ ਰਿਹਾ ਹਾਂ।'

ਬੋਸ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਮੈਂ ਹਮੇਸ਼ਾ ਵੰਡ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਕਦੇ ਵੀ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਭੇਤ ਨਹੀਂ ਰੱਖਿਆ। ਮੈਂ ਇੱਕ ਸਪਸ਼ਟ ਆਦਮੀ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਪਹਿਲਾਂ ਨਹੀਂ ਆਇਆ ਕਿਉਂਕਿ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਮੈਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਕਿਹਾ ਹੈ, ਮੈਨੂੰ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਇਆ ਸੀ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੇ ਲਈ ਬਹੁਤ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਸੀ।'

ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਅੱਗੇ ਕਿਹਾ, 'ਸਾਰੇ ਸਮੂਹਾਂ ਅਤੇ ਪਾਰਟੀਆਂ ਦੇ ਨੁਮਾਇੰਦੇ ਆਏ ਹਨ ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਭੇਜਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੁਝ ਨੇ ਕਿਹਾ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ੱਕ ਸੀ ਕਿ ਫਾਰਵਰਡ ਬਲਾਕ [ਸਰਤ ਬੋਸ ਦੇ ਛੋਟੇ ਭਰਾ ਨੇਤਾਜੀ ਸੁਭਾਸ਼ ਚੰਦਰ ਬੋਸ ਦੁਆਰਾ ਸਥਾਪਿਤ] ਲੋਕ ਗੜਬੜੀਆਂ ਪਿੱਛੇ ਸਨ।

ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸੀਰਤ ਬੋਸ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਮੇਰਾ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਹਮੇਸ਼ਾ ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਵੀ ਉਹ ਠੀਕ ਸਮਝੇਗਾ ਉਹ ਆਵੇਗਾ।' ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਟਿੱਪਣੀ ਨੇ ਬੋਸ ਨੂੰ ਠੇਸ ਪਹੁੰਚਾਈ; ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਤੁਹਾਡੇ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਸੰਬੋਧਨ ਵਿੱਚ ਤੁਸੀਂ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟ ਕੰਮਾਂ ਵਿੱਚ ਪਾਣੀ ਵਾਂਗ ਪੈਸਾ ਖਰਚ ਰਿਹਾ ਹਾਂ।'

Machine Translated by Google

ਉਸ ਨੂੰ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਜੇਕਰ ਉਹ ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਥਾਪਿਤ ਸਨ ਤਾਂ ਕੀ ਇਹ ਤੁਹਾਡਾ ਸਪੱਸ਼ਟ ਫਰਜ਼ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਆਓ ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਸ਼ੰਕਿਆਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰੋ? ਗਲਤਫਹਿਮੀ ਦੇ ਡਰ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਆਪਣੇ ਮਨ ਦੀ ਗੱਲ ਕਹਿਣੀ ਦੋਸਤੀ ਦਾ ਸਨਮਾਨ ਹੈ। ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਦੋਸਤੀ ਦੀ ਕੀ ਕੀਮਤ ਹੈ? ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਤੁਹਾਡੇ ਸੁਹਰਾਵਰਦੀ ਨੇ ਵੀ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਪਾਣੀ ਵਾਂਗ ਪੈਸਾ ਖਰਚ ਕਰਦੇ ਹੋ। ਪਰ ਜੇਕਰ ਤੁਹਾਨੂੰ ਉਸ ਸਕੋਰ 'ਤੇ ਕੋਈ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਸੀ, ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਜਨਤਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਸਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ? ਜਾਂ ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਲਿਖ ਸਕਦੇ ਸੀ। ਜਾਂ ਤਾਂ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸਮਝਾ ਦਿੰਦਾ ਕਿ ਮੇਰਾ ਕੀ ਮਤਲਬ ਸੀ, ਜਾਂ ਤੁਸੀਂ ਉਸ ਭੁਲੇਖੇ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਜਿਸ ਦੇ ਤਹਿਤ ਮੈਂ ਮਿਹਨਤ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਫਿਰ ਆਪਣੀ ਟਿੱਪਣੀ ਵਾਪਸ ਲੈ ਲੈਂਦਾ। ਸੱਚੀ ਦੋਸਤੀ ਇਹੀ ਮੰਗ ਕਰਦੀ ਸੀ।' ਬੋਸ ਨੇ ਫਿਰ ਉਸ ਨੂੰ ਬੀਤ ਜਾਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਅਤੇ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਫਾਰਵਰਡ ਬਲਾਕ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਉਸ ਦੀਆਂ ਕੀ ਸ਼ਿਕਾਇਤਾਂ ਸਨ।

ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਵਾਲੇ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਫਾਰਵਰਡ ਬਲਾਕ ਦੇ ਲੋਕ ਹਨ
ਇਸ ਸਰਬਨਾਸ਼ ਦੇ ਪਿੱਛੇ. ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦੋਸ਼ ਤੁਹਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਰੱਖਣ ਲਈ ਮੈਂ ਤੁਹਾਡਾ ਰਿਣੀ ਹਾਂ।'

ਸ਼ਰਤ ਬੋਸ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ, 'ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਚਾਹੋ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਇਸ 'ਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹੋ। ਪਰ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਦੱਸਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਧੰਦੇ ਪਿੱਛੇ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਦੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਲੋਕ ਹਨ। ਇਹ ਉਹ ਹਨ ਜੋ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਭੜਕਾ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਸੜ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਇਸ ਨੂੰ ਅਣਗਹਿਲੀ ਨਾਲ ਵੇਖਣਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਬੇਇਨਸਾਫ਼ੀ ਹੈ। ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਕੜੇ ਦੀ ਥਾਂ ਚੂੜੀਆਂ ਪਹਿਨਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਗਿਆ। ਮੈਂ ਨਾਂ ਵੀ ਦੱਸ ਸਕਦਾ ਹਾਂ।'

ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਬੋਸ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਆਪਸੀ ਭੇਦਭਾਵ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਤੇ ਨਹੀਂ ਲੈ ਜਾਵੇਗਾ।

ਉਸਨੇ ਅੱਗੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਵਰਤ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਆਤਮ-ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਲਈ ਇੱਕ ਅਪੀਲ ਸੀ, ਅਤੇ ਇਹ ਸਮਾਂ ਆ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਅਹਿਸਾਸ ਹੋਇਆ ਕਿ ਉਹ ਪੁਲਿਸ ਅਤੇ ਫੌਜ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਜ਼ਿਆਦਾ ਦੇਰ ਨਹੀਂ ਚੱਲ ਸਕਦੇ।

ਪੁਲਿਸ ਅਤੇ ਫੌਜ ਬਾਰੇ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਟਿੱਪਣੀ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ, ਜਿਸ ਦਾ ਸੁਹਰਾਵਰਦੀ ਦੁਆਰਾ ਸਮਰਥਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਬੋਸ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਬੰਗਾਲ ਵਿੱਚ ਵਿਗਾੜ ਸੁਹਰਾਵਰਦੀ ਦੁਆਰਾ ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਸੈਨਾਵਾਂ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਨਾਲ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਕੀ ਉਹ ਹੁਣ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ?' ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਸੁਹਰਾਵਰਦੀ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਬੋਲਣ ਨੂੰ ਨਜ਼ਰਅੰਦਾਜ਼ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਉਸ ਨੇ ਸਮਝਾਇਆ, 'ਨਹੀਂ, ਉਸ ਨੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ। ਉਸਨੇ ਸਿਰਫ ਰਲਾ ਕੇ ਕਿਹਾ। ਪਰ ਉਥੇ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਵੀ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਚੁੱਕਣ ਲਈ ਇੱਕ ਹੱਡੀ ਹੈ. ਜੇ ਸਾਡੇ ਵਲੰਟੀਅਰਾਂ ਦੇ ਦਿਲ ਸਾਫ਼ ਕੀਤੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਸ਼ਾਂਤੀ ਤੁਰੰਤ ਵਾਪਸ ਆ ਜਾਵੇਗੀ. ਇਸਦੇ ਲਈ ਨੇਤਾਵਾਂ ਦੇ ਦਿਲਾਂ ਦੀ ਸਫਾਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਤਦ ਹੀ ਉਹ ਜਨਤਾ ਨੂੰ ਸਪੱਸ਼ਟ ਅਗਵਾਈ ਦੇ ਸਕਣਗੇ। ਅੱਜ ਇਸ ਦੀ ਘਾਟ ਹੈ। ਤੁਹਾਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਇਹ ਘੋਸ਼ਣਾ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਕਿਸ ਲਈ ਖੜ੍ਹੇ ਹੋ ਅਤੇ ਫਿਰ ਉਚਿਤ ਨਿੱਜੀ ਉਦਾਹਰਣ ਦੁਆਰਾ ਇਸਦਾ ਸਮਰਥਨ ਕਰੋ। ਜੇਕਰ ਇਸ ਦੌਰਾਨ ਕੁਝ ਉੱਚ ਦਰਜੇ ਦੇ ਨੇਤਾ ਮਾਰੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਉਦਾਸ ਨਹੀਂ ਹੋਵਾਂਗਾ... ਜੇਕਰ ਲੀਡਰਾਂ ਅਤੇ ਦਰਜੇ ਦੇ ਵਰਕਰਾਂ ਦੀ ਨੀਅਤ ਦੀ ਮੁੱਢਲੀ ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਨਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਸ਼ਾਂਤੀ ਦੇ ਜਲੂਸ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਖਾਲੀ ਤਮਾਸ਼ਾ ਬਣ ਜਾਣਗੇ। ਜੇਕਰ ਅਜਿਹੀ ਕੋਈ ਸਵੈ-ਸੇਵੀ ਸੰਸਥਾ ਅਹਿੰਸਾ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕਰਾਉਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੈ

Machine Translated by Google

ਏਕਤਾ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਕੁਰਬਾਨੀ ਦਿਓ ਅਤੇ ਸ਼ਾਂਤੀ ਕਾਰਜ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਵੇ, ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ ਇਤਰਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਜੇਕਰ ਸ਼ਹਿਰ ਦੀ ਸਾਰੀ ਪੁਲਿਸ ਫੋਰਸ ਵਾਪਸ ਲੈ ਲਈ ਜਾਵੇ। ਅਤੇ ਜੇਕਰ ਨਤੀਜੇ ਵਿੱਚ ਪੂਰਾ ਕਲਕੱਤਾ ਖੂਨ ਵਿੱਚ ਤੈਰਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਹ ਮੈਨੂੰ ਨਿਰਾਸ਼ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ। ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਨਿਰਦੋਸ਼ ਲਹੂ ਦੀ ਇੱਛਾ ਨਾਲ ਭੇਟ ਹੋਵੇਗੀ। ਮੈਂ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਅਜਿਹੀ ਸਥਿਤੀ ਨਾਲ ਕਿਵੇਂ ਨਜਿੱਠਣਾ ਹੈ.... ਜੇਕਰ ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਕੰਮ ਵਿੱਚ ਤੁਹਾਡੇ ਸਾਰਿਆਂ ਦਾ ਇਮਾਨਦਾਰ ਅਤੇ ਦਿਲੋਂ ਸਹਿਯੋਗ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਮੈਂ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਹੋਵਾਂਗਾ। ਫਿਰ ਅਸੀਂ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਹਾਲਾਤਾਂ 'ਤੇ ਵੀ ਕਾਬੂ ਪਾ ਸਕਾਂਗੇ।'

ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਅੱਗੇ ਕਿਹਾ, 'ਮੈਂ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਪੁਲਿਸ ਗਾਰਡ ਵਾਪਸ ਲੈਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਜੋ ਮੇਰੇ ਨਿਵਾਸ 'ਤੇ ਤਾਇਨਾਤ ਸੀ। ਬਦਕਿਸਮਤੀ ਨਾਲ, ਇਹ ਦੁਬਾਰਾ ਵਾਪਸ ਆ ਗਿਆ ਹੈ. ਮੈਂ ਇਹ ਦੁੱਖ ਮੇਰੇ ਲਈ ਨਹੀਂ, ਸੁਹਰਾਵਰਦੀ ਦੀ ਖਾਤਰ ਰਹਿਣ ਲਈ ਝੱਲਿਆ ਹੈ। ਉਹ ਘਬਰਾਹਟ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਜੇ 31 ਅਗਸਤ ਦੀ ਰਾਤ ਨੂੰ ਉਹ ਖੁਸ਼ਕਿਸਮਤੀ ਨਾਲ ਨੋਆਖਲੀ ਦੀ ਯਾਤਰਾ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੋਣ ਲਈ ਬਾਹਰ ਨਾ ਨਿਕਲਿਆ ਹੁੰਦਾ, ਤਾਂ ਕੌਣ ਜਾਣਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨਾਲ ਅਤੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਕੀ ਹੁੰਦਾ? ਮੈਂ ਅਕਸਰ ਪੁੱਛਿਆ ਹੈ ਕਿ ਹੁਣ ਕੋਈ ਹੋਰ ਪਰੇਸ਼ਾਨੀ ਕਿਉਂ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਕਿ ਲੀਗ ਅਤੇ ਜਿਨਾਹ ਨੂੰ ਉਹ ਮਿਲ ਗਿਆ ਹੈ ਜੋ ਉਹ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਜੇ ਸਿਰਫ ਜਿਨਾਹ ਨੇ ਰਾਜਾਜੀ ਫਾਰਮੂਲੇ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਮੇਰੀ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰ ਲਿਆ ਹੁੰਦਾ, ਤਾਂ ਇਹ ਸਭ ਟਾਲਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਹੋਰ ਵੀ ਅੱਗੇ ਜਾਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਸੀ।

ਜੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੇ ਛੱਡਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਭਾਰਤ ਦੀ ਸਮੂਹਿਕ ਸਿਆਣਪ ਅਤੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕਤਾ ਅਜੇ ਵੀ ਇੱਕ ਸ਼ਾਂਤੀਪੂਰਨ ਹੱਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਅਸਮਰੱਥ ਸੀ, ਤਾਂ ਮੈਂ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਵਾਗਡੋਰ ਸੰਭਾਲਣ ਦਾ ਸੱਦਾ ਦਿੰਦਾ। ਜੇਕਰ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਕਾਂਗਰਸੀ ਮੰਤਰੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਰਸਤਾ ਬਣਾ ਦਿੰਦੇ। ਪੰਡਿਤ ਨਹਿਰੂ ਅਤੇ ਸਰਦਾਰ ਪਟੇਲ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਜੇਕਰ ਮੈਂ ਕਮਾਂਡ ਸੰਭਾਲਾਂ ਤਾਂ ਉਹ ਮੇਰੇ ਹੁਕਮਾਂ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਨਗੇ।'

ਜਿਵੇਂ ਹੀ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਬੋਲਣਾ ਖਤਮ ਕੀਤਾ, ਡਾ. ਪ੍ਰਫੁੱਲ ਘੋਸ਼ ਆਪਣੇ ਕੁਝ ਮੰਤਰੀਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਅੰਦਰ ਚਲੇ ਗਏ। ਘੋਸ਼ ਨੇ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕੀਤੀ, 'ਤੁਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਭਰੋਸੇ ਵਿਚ ਲਏ ਬਿਨਾਂ ਵਰਤ ਰੱਖਣ ਵਿਚ ਮੰਤਰਾਲੇ ਨਾਲ ਬਹੁਤ ਬੇਇਨਸਾਫੀ ਕੀਤੀ ਹੈ।'

ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ, 'ਸ਼ਾਇਦ ਤੁਸੀਂ ਸਹੀ ਹੋ। ਪਰ ਭੜਕਾਹਟ ਇੰਨੀ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਫੈਲ ਰਹੀ ਸੀ ਕਿ ਹਰ ਪਲ ਗਿਣਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਕਿਸੇ ਵੀ ਟਾਲਣ ਯੋਗ ਦੇਰੀ ਦਾ ਮਤਲਬ ਬੇਕਸੂਰ ਜਾਨਾਂ ਦਾ ਹੋਰ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋਵੇਗਾ।' ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਬੋਲਦਿਆਂ ਇੱਕ ਘੰਟਾ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹ ਹੁਣ ਥਕਾਵਟ ਦੇ ਲੱਛਣ ਦਿਖਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਇਸ ਨੂੰ ਦੇਖਦੇ ਹੋਏ ਘੋਸ਼ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਮੈਂ ਬਹਿਸ ਨੂੰ ਲੰਮਾ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ,' ਜਿਸ 'ਤੇ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ, 'ਇਹ ਤੁਹਾਡੇ ਵਾਂਗ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਤੁਹਾਡੇ ਤੋਂ ਕਿਸੇ ਚੀਜ਼ ਦੀ ਉਮੀਦ ਨਹੀਂ ਸੀ।' ਹਾਰ ਨਾ ਮੰਨਣ ਵਾਲਾ ਘੋਸ਼ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਹਾਲਾਂਕਿ ਇਕ ਗੱਲ ਮੈਨੂੰ ਮਾਰਦੀ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਆਪਣਾ ਵਰਤ ਅਜਿਹੇ ਸਮੇਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦਾ ਇੱਕ ਵਰਗ ਤੁਹਾਨੂੰ ਆਪਣਾ ਦੁਸ਼ਮਣ ਸਮਝਣ ਲੱਗ ਪਿਆ ਹੈ। ਉਹ ਮੂਰਖਤਾ ਨਾਲ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਅਹਿੰਸਾ ਦਾ ਅਭਿਆਸ ਕਰਨ ਲਈ ਕਹਿ ਕੇ, ਜਦੋਂ ਦੂਜੀ ਧਿਰ ਨੇ ਸਾਰੇ ਝਗੜਿਆਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਤੁਸੀਂ ਬਹੁਤ ਵੱਡੇ ਹੋ ਰਹੇ ਹੋ।

Machine Translated by Google

ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਬੇਇਨਸਾਫ਼ੀ। ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਕਹਿਣ ਨੂੰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਮੰਤਰਾਲੇ ਦੇ ਕਿਸੇ ਗਲਤ ਕੰਮ ਲਈ ਵਰਤ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਹੁੰਦਾ।'

ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਗਲਤ ਹੈ। ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਨਹੀਂ ਦੇਖਦੇ, ਇਹ ਹੁਣ ਮੈਨੂੰ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਵੀ ਵਰਤ ਰੱਖਣ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਮੇਰਾ ਵਰਤ ਦੋਵਾਂ ਭਾਈਚਾਰਿਆਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਪਲ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ਇਹ ਅਹਿਸਾਸ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਸ਼ਰਤਾਂ 'ਤੇ ਜ਼ਿੰਦਾ ਨਹੀਂ ਰੱਖ ਸਕਦੇ, ਕਲਕੱਤੇ ਵਿਚ ਸ਼ਾਂਤੀ ਵਾਪਸ ਆ ਜਾਵੇਗੀ।'

ਡਾ: ਘੋਸ਼ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਤੁਹਾਡਾ ਵਰਤ ਸਾਡੇ 'ਤੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਚੀਜ਼ ਨਾਲੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਭਾਰਾ ਹੈ।
ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਡੇ ਤੇਜ਼ ਦੇ ਭਾਰ ਦੇ ਭਾਰ ਹੇਠ ਕੰਮ ਕਰਨ ਲਈ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਕਿਵੇਂ ਸੈੱਟ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ?'
ਹਾਲਾਂਕਿ, ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖਣ ਦਾ ਇਹ ਗਲਤ ਤਰੀਕਾ ਸੀ।
ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਰਤ ਦਾ ਮਕਸਦ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਹੱਥ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਇਸ ਮੌਕੇ ਸੁਹਰਾਵਰਦੀ ਨੇ ਦਖਲ ਦਿੰਦਿਆਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਹਿੰਦੂਆਂ ਅਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੋਵਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਸਾਂਝੀ ਮੀਟਿੰਗ ਲਈ ਬੁਲਾਇਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਮੀਟਿੰਗ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਦੀ ਰਿਹਾਇਸ਼ 'ਤੇ ਹੋਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਘੋਸ਼ ਨੇ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਉਸ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰੈਸ ਨੂੰ ਜਾਰੀ ਕੀਤੀ ਸਖਤ ਚੇਤਾਵਨੀ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ: ਭੜਕਾਊ ਪ੍ਰਚਾਰ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕੋਈ ਵੀ ਅਖ਼ਬਾਰ, ਸੰਖੇਪ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਮੁਅੱਤਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਮਰਨ ਵਰਤ ਦੇ ਦੂਜੇ ਦਿਨ 3 ਸਤੰਬਰ ਨੂੰ ਡਾਕਟਰ ਮਹਿਤਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਰਨ ਆਏ। ਅਜਿਹੇ ਔਖੇ ਸਮੇਂ ਦੌਰਾਨ ਵੀ, ਆਪਣੇ ਨਿਯਮਤ ਰੁਟੀਨ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਬੰਗਾਲੀ ਪਾਠ 'ਤੇ ਕੰਮ ਕੀਤਾ। ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਸਦੀ ਰਾਤ ਬਹੁਤ ਸ਼ਾਂਤਮਈ ਰਹੀ ਅਤੇ ਕਿਹਾ, 'ਮੈਂ ਆਪਣਾ ਵਰਤ ਖਤਮ ਕਰਨ ਲਈ ਬਿਲਕੁਲ ਵੀ ਚਿੰਤਤ ਨਹੀਂ ਹਾਂ। ਇਸ ਰਫ਼ਤਾਰ ਨਾਲ ਭਾਵੇਂ ਸਰੀਰ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਇੱਕ ਮਹੀਨਾ ਵੀ ਚੱਲ ਸਕਦਾ ਹਾਂ।'

ਦੱਸਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ਹਿਰ 'ਚ ਬੀਤੀ ਅੱਧੀ ਰਾਤ ਤੱਕ ਲੁੱਟ-ਖੋਹ ਦਾ ਸਿਲਸਿਲਾ ਜਾਰੀ ਸੀ, ਪਰ ਉਦੋਂ ਤੋਂ ਇਹ ਸ਼ਾਂਤ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਸ਼ਾਂਤੀ ਵਰਕਰਾਂ ਅਤੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਨੇਤਾਵਾਂ ਦੀਆਂ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਾਂ, ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਮਰਨ ਵਰਤ ਤੋਂ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਹੋ ਗਈਆਂ, ਫਰਕ ਪੈਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਿਆ। ਕਲਕੱਤਾ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੇ ਸ਼ਾਂਤੀ ਕਮੇਟੀਆਂ ਬਣਾਈਆਂ ਅਤੇ ਸ਼ਾਂਤੀ ਦੇ ਜਲੂਸ ਹੈਦਰੀ ਮੈਨਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਇਕੱਠੇ ਹੋਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਏ, ਪਰ ਇਸਦਾ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਅਡੋਲ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣਾ ਵਰਤ ਉਦੋਂ ਹੀ ਤੋੜੇਗਾ ਜਦੋਂ ਉਸਨੂੰ ਯਕੀਨ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਦਿਲਾਂ ਦੀ ਏਕਤਾ ਕਾਇਮ ਹੋ ਗਈ ਹੈ।

ਉਸੇ ਸ਼ਾਮ ਸਾਢੇ ਛੇ ਵਜੇ ਹਿੰਦੂ ਅਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦਾ ਜਲੂਸ ਹੈਦਰੀ ਮਹਿਲ ਆਇਆ। ਹਰੇਕ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੇ ਦੋ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਉਸ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਜਾਣ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਜਿੱਥੇ ਗਾਂਧੀ ਲੇਟਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ, ਬੰਗਾਲ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਦੇ ਇੱਕ ਉੱਘੇ ਮੈਂਬਰ, ਨੇ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਵਰਤ ਤੋੜਨ ਲਈ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ, 'ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਖਿਲਾਫ਼ਤ ਅੰਦੋਲਨ ਦੌਰਾਨ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਵਾਅਦਾ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਖੇਤਰ ਦਾ ਕੋਈ ਵੀ ਮੁਸਲਮਾਨ ਫਿਰ ਤੋਂ ਸ਼ਾਂਤੀ ਭੰਗ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ। ਸਾਡੇ ਵਿਚਕਾਰ ਤੁਹਾਡੀ ਮੌਜੂਦਗੀ ਹੀ ਸਾਡੇ ਲਈ ਇੱਕ ਸੰਪਤੀ ਹੈ। ਇਹ ਸਾਡੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਦੀ ਗਾਰੰਟੀ ਹੈ। ਸਾਨੂੰ ਇਸ ਤੋਂ ਵਾਂਝਾ ਨਾ ਕਰੋ।' ਦੋ ਹਿੰਦੂ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੇ ਵੀ ਦਿੱਤਾ

Machine Translated by Google

ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਵੀ ਇਹੀ ਭਰੋਸਾ ਦਿੱਤਾ। ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ, 'ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਬੰਧ ਹੈ, ਮੇਰੇ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਖਤਮ ਹੋ ਗਈ ਜਾਪਦੀ ਹੈ। ਮੇਰਾ ਵਰਤ ਹੁਣ ਉਦੋਂ ਹੀ ਟੁੱਟੇਗਾ ਜਦੋਂ ਕਲੇਸ਼ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਪਿਛਲੇ ਪੰਦਰਾਂ ਦਿਨਾਂ ਦੀ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਸ਼ਾਂਤੀ ਵਾਪਸ ਆਵੇਗੀ।
ਜੇਕਰ ਮੁਸਲਮਾਨ ਸੱਚਮੁੱਚ ਮੈਨੂੰ ਪਿਆਰ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਇੱਕ ਸੰਪਤੀ ਸਮਝਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਉਹ ਬਦਲੇ ਅਤੇ ਬਦਲੇ ਦੀ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਨੂੰ ਛੱਡਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰਕੇ ਮੇਰੇ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦਾ ਸਬੂਤ ਦੇ ਸਕਦੇ ਹਨ ਭਾਵੇਂ ਸਾਰਾ ਕਲਕੱਤਾ ਪਾਗਲ ਹੋ ਜਾਵੇ। ਇਸ ਦੌਰਾਨ, ਮੇਰੀ ਅਜ਼ਮਾਇਸ਼ ਜਾਰੀ ਰਹਿਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।'

ਉਸ ਸ਼ਾਮ, ਸਾਢੇ ਸੱਤ ਵਜੇ, ਰਾਜਾਜੀ ਨੇ ਖ਼ਬਰ ਲਿਆਂਦੀ ਕਿ, ਪਿਛਲੇ ਦਿਨ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ, ਸ਼ਹਿਰ ਕਾਫ਼ੀ ਸ਼ਾਂਤੀਪੂਰਨ ਸੀ ਅਤੇ ਵਲੰਟੀਅਰਾਂ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਪੁਲਿਸ ਦੋਵਾਂ ਭਾਈਚਾਰਿਆਂ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ।

ਵੀਰਵਾਰ, 4 ਸਤੰਬਰ, ਭੁੱਖਮਰੀ ਦੇ ਤੀਜੇ ਦਿਨ, ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਸਰੀਰਕ ਹਾਲਤ ਵਿਗੜ ਗਈ। ਉਸਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਸੁਣਾਈ ਦਿੰਦੀ ਸੀ, ਇੱਕ ਹਲਕੀ ਜਿਹੀ ਚੀਕ ਨਾਲੋਂ ਥੋੜੀ ਉੱਚੀ। ਉਸਦੀ ਨਬਜ਼ ਤੇਜ਼ ਅਤੇ ਅਨਿਯਮਤ ਸੀ, ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਉਸਨੇ ਖੜੇ ਹੋਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਉਸਨੂੰ ਘਬਰਾਹਟ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਈ। ਉਸ ਦਿਨ ਸਵੇਰੇ ਗਾਂਧੀ ਕੋਲ ਇੱਕ ਹੈਰਾਨੀਜਨਕ ਮਹਿਮਾਨ ਸੀ। ਨੋਆਖਾਲੀ ਦੇ ਪੁਲਿਸ ਸੁਪਰਡੈਂਟ ਅਬਦੁੱਲਾ ਹੈਦਰੀ ਮੈਂਸ਼ਨ ਵਿਖੇ ਪਹੁੰਚੇ। ਉਸ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਗਾਂਧੀ ਥੋੜਾ ਖੁਸ਼ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਬੋਲਿਆ, 'ਕਿੰਨਾ ਅਜੀਬ ਇਤਫ਼ਾਕ ਹੈ! ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਬਾਰੇ ਸੋਚ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਅਤੇ ਸੋਚ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਅਸੀਂ ਕਿਵੇਂ ਮਿਲ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਤੁਸੀਂ ਇੱਥੇ ਹੋ!' ਅਬਦੁੱਲਾ ਨਾਲ ਇਹ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਆਖਰੀ ਮੁਲਾਕਾਤ ਸੀ, ਜੋ ਜਲਦੀ ਹੀ ਪੂਰਬੀ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਲਈ ਵਾਪਸ ਪਰਤਿਆ ਸੀ। ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਕਤਲ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਇੱਕ ਯਾਦਗਾਰ ਫੰਡ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਰੁਪਏ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਯੋਗਦਾਨ ਸੀ। 1,000 ਅਬਦੁੱਲਾ ਤੋਂ ਆਏ।

ਥੋੜ੍ਹੇ ਸਮੇਂ ਲਈ ਉਸ ਨਾਲ ਗੱਲਬਾਤ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਅਗਲੀ ਸੰਪਾਦਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ
ਹਰੀਜਨ ਦਾ ਮੁੱਦਾ , ਜਿਸ ਨੂੰ ਉਹ ਆਪਣੇ ਵਰਤ ਦੌਰਾਨ ਕਰਦੇ ਰਹੇ।

ਫਿਰ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਇਹ ਹਮੇਸ਼ਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ, ਲਹਿਰਾਂ ਮੁੜਨ ਲੱਗੀਆਂ. ਜਿਵੇਂ-ਜਿਵੇਂ ਵਰਤ ਨੇ ਕਮਜ਼ੋਰ ਬੁੱਢੇ ਨੂੰ ਟੋਲ ਲੈਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ, ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਇਸ ਦਾ ਡੂੰਘਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਿਆ। ਦੁਪਹਿਰ ਵੇਲੇ 27 ਬੰਦਿਆਂ ਦੀ ਇੱਕ ਪਾਰਟੀ, ਸਾਰੇ ਕੇਂਦਰੀ ਕਲਕੱਤੇ ਦੇ ਵਸਨੀਕ, ਉਸ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਆਈ। ਉਹ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਸਨ ਜਿਹਨਾਂ ਨੂੰ 'ਵਿਰੋਧ ਸਮੂਹਾਂ' ਵਜੋਂ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ - ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਦੁਆਰਾ ਸਪਾਂਸਰਡ ਡਾਇਰੈਕਟ ਐਕਸ਼ਨ ਡੇਅ ਦੌਰਾਨ ਕਤਲੇਆਮ ਦਾ ਬਦਲਾ ਲੈਣ ਵਾਲੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੇ ਸਮੂਹ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗਾਂਧੀ ਤੋਂ ਮੁਆਫੀ ਮੰਗੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਵਰਤ ਛੱਡਣ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ।

ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਵੱਲ ਕੋਈ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕਈ ਹੋਰ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਜੋ ਹੈਦਰੀ ਮੈਂਸ਼ਨ ਵਿਚ ਆਏ ਸਨ।

ਸਾਢੇ ਪੰਜ ਵਜੇ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਰਾਜਾਜੀ ਤੋਂ ਇੱਕ ਨੋਟ ਮਿਲਿਆ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿੱਚ ਤਣਾਅ ਘੱਟ ਗਿਆ ਹੈ। ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਫਿਰ ਕੁਝ ਦੇਰ ਆਰਾਮ ਕੀਤਾ; ਉਹ ਸੁਹਰਾਵਰਦੀ, ਐਨਸੀ ਚੈਟਰਜੀ ਅਤੇ ਸਰਦਾਰ ਨਿਰੰਜਨ ਸਿੰਘ ਤਾਲਿਬ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਲਈ ਇੰਤਜ਼ਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਜਾਗਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਜਾਣੂ ਕਰਵਾਇਆ

Machine Translated by Google

ਜਿਹੜੇ ਇਲਾਕਾ ਦੰਗਿਆਂ ਨਾਲ ਤਬਾਹ ਹੋ ਗਏ ਸਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਖੇਤਰਾਂ ਨੂੰ ਆਮ ਵਾਂਗ ਵਾਪਸ ਲਿਆ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਵਰਤ ਤੋੜਨ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਨਾਲ ਸਮਾਪਤ ਕੀਤਾ। ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਤੁਹਾਡੀ ਬੇਨਤੀ ਮੰਨਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਦੋ ਸਵਾਲ ਪੁੱਛਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ: ਪਹਿਲਾ, ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਪੂਰੀ ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਨਾਲ ਮੈਨੂੰ ਯਕੀਨ ਦਿਵਾ ਸਕਦੇ ਹੋ ਕਿ ਕਲਕੱਤੇ ਵਿਚ ਕਦੇ ਵੀ ਮੁਸੀਬਤ ਨਹੀਂ ਦੁਹਰਾਈ ਜਾਵੇਗੀ? ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਕਹਿ ਸਕਦੇ ਹੋ ਕਿ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸੱਚਾ ਦਿਲ ਬਦਲ ਗਿਆ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਉਹ ਹੁਣ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਨਹੀਂ ਕਰਨਗੇ, ਫਿਰਕੂ ਜਨੂੰਨ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਨਗੇ? ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਗਾਰੰਟੀ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦੇ ਹੋ, ਤਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਵਰਤ ਜਾਰੀ ਰੱਖਣ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਮੈਨੂੰ ਦੁਖੀ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ। ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਰਤ ਰੱਖਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਹ ਗੈਲਨ ਪਾਣੀ ਪੀਂਦਾ ਹੈ ਜੋ ਉਸ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਰੱਬ ਨਹੀਂ; ਅਤੇ ਦੂਜਾ, ਜੇਕਰ ਮੁਸੀਬਤ ਪੈਦਾ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ-ਕਿਉਂਕਿ ਤੁਸੀਂ ਸਰਬਸ਼ਕਤੀਮਾਨ ਜਾਂ ਸਰਵ-ਵਿਗਿਆਨੀ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੋ- ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣਾ ਸਨਮਾਨ ਦਿਓਗੇ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਅਸਫਲਤਾ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਕਰਨ ਲਈ ਨਹੀਂ ਜੀਓਗੇ ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਲਈ ਆਪਣੀ ਜਾਨ ਕੁਰਬਾਨ ਕਰੋਗੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਦਾ ਤੁਸੀਂ ਵਾਅਦਾ ਕਰ ਰਹੇ ਹੋ? ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਹ ਵੀ ਯਾਦ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਮੈਨੂੰ ਦੇਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਆਪਣੀ ਵਚਨ ਤੋੜ ਦਿੱਤੀ, ਤਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਮੇਰੇ ਵੱਲੋਂ ਮਰਨ ਲਈ ਬਿਨਾਂ ਸ਼ਰਤ ਮਰਨ ਵਰਤ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਪਏਗਾ .... ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਧੋਖਾ ਦਿੱਤਾ ... ਮੇਰੀ ਮੌਤ ਤੁਹਾਡੇ ਸਿਰ ਹੋਵੇਗੀ. ਮੈਂ ਇੱਕ ਸਪਸ਼ਟ ਅਤੇ ਸਿੱਧਾ ਜਵਾਬ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਤੁਹਾਡਾ ਭਰੋਸਾ ਲਿਖਤੀ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।'

ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਮੌਜੂਦ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਇਹ ਬਿਲਕੁਲ ਸਪੱਸ਼ਟ ਸੀ ਕਿ ਗਾਂਧੀ ਜੋ ਵੀ ਕਹਿ ਰਹੇ ਸਨ ਉਸ ਦੇ ਹਰ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਮਤਲਬ ਸੀ। ਰਾਜਾਜੀ ਅਤੇ ਆਚਾਰੀਆ ਕ੍ਰਿਪਲਾਨੀ, ਜੋ ਚਰਚਾ ਦੇ ਅਖੀਰਲੇ ਹਿੱਸੇ ਵਿੱਚ ਪਹੁੰਚੇ ਸਨ, ਨੇ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪਸ ਵਿੱਚ ਗੱਲਬਾਤ ਕਰਨ ਲਈ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਥੋੜੇ ਸਮੇਂ ਲਈ ਇਕੱਲਾ ਛੱਡ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਹੀ ਵਫ਼ਦ ਕਮਰੇ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਨਰਕੇਲਡਾਂਗਾ, ਸੀਤਲਤਾਲਾ, ਮਾਨਿਕਟੋਲਾ ਅਤੇ ਕਨਕੁਰਗਾਚੀ ਖੇਤਰਾਂ ਦੇ ਹਿੰਦੂ ਅਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਨਿਵਾਸੀਆਂ ਦੇ ਕੁਝ ਚਾਲੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਦਸਤਖਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਇੱਕ ਸਾਂਝਾ ਘੋਸ਼ਣਾ ਪੱਤਰ ਲਿਆਇਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵਾਅਦਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਵੀ ਅਣਸੁਖਾਵੀਂ ਘਟਨਾ ਨਹੀਂ ਵਾਪਰੇਗੀ।

ਬੋਲਣ ਦੇ ਦਬਾਅ ਨੇ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਆਖਰੀ ਊਰਜਾ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਆਗੂਆਂ ਨੇ ਨਾਲ ਵਾਲੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਜਾ ਕੇ ਸ਼ਾਂਤੀ ਸੰਕਲਪ ਦਾ ਖਰੜਾ ਹਥਿਆਇਆ। ਚਰਚਾ ਸੰਖੇਪ ਸੀ। ਰਾਜਾਜੀ ਨੇ ਵਚਨ ਦਾ ਖਰੜਾ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਜਿਸ 'ਤੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਦੇ ਐਨਸੀ ਚੈਟਰਜੀ ਅਤੇ ਡੀਐਨ ਮੁਖਰਜੀ ਨੇ ਦਸਤਖਤ ਕੀਤੇ, ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸ਼ਹੀਦ ਸੁਹਰਾਵਰਦੀ ਨੇ ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ ਦੀ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਸੰਸਦੀ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਨੇਤਾ, ਆਰ ਕੇ ਜੈਦਕਾ, ਪੰਜਾਬੀ ਨੇਤਾ ਅਤੇ ਨਿਰੰਜਨ ਸਿੰਘ ਤਾਲਿਬ, ਸਿੱਖ ਆਗੂ। ਇਸ 'ਤੇ ਹਸਤਾਖਰ ਕਰਨ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਬਾਅਦ ਨੇਤਾ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਵਾਪਸ ਚਲੇ ਗਏ ਜਿੱਥੇ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਇਹ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਸੁਣਾਇਆ ਗਿਆ: 'ਅਸੀਂ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਨੂੰ ਹੇਠ ਦਸਤਖਤ ਕੀਤਾ ਵਾਅਦਾ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਹੁਣ ਜਦੋਂ ਕਲਕੱਤਾ ਵਿਚ ਇਕ ਵਾਰ ਫਿਰ ਸ਼ਾਂਤੀ ਅਤੇ ਸ਼ਾਂਤੀ ਬਹਾਲ ਹੋ ਗਈ ਹੈ, ਅਸੀਂ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਫਿਰਕੂ ਝਗੜੇ ਨੂੰ ਕਦੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਦੇਵਾਂਗੇ ਅਤੇ ਕਰਾਂਗੇ। ਇਸ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਲਈ ਮੌਤ ਤੱਕ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰੋ।'

'ਪਰ, ਸਰ, ਕੀ ਮੇਰੇ ਇਸ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ 'ਤੇ ਦਸਤਖਤ ਕਰਨਾ ਚੰਗਾ ਹੋਵੇਗਾ?' ਸੁਹਰਾਵਰਦੀ ਨੇ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਟਿੱਪਣੀ ਕੀਤੀ। 'ਮੈਨੂੰ ਕਦੇ ਵੀ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਬੁਲਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਫਿਰ ਕੀ

Machine Translated by Google

ਮੇਰੇ ਵਚਨ ਦਾ ਕੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ?'

ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ, 'ਤੁਹਾਨੂੰ ਉਸ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਭਰੋਸਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤੁਸੀਂ ਪਿੱਛੇ ਛੱਡੋਗੇ ਉਹ ਮਾਲ ਦੀ ਡਿਲਿਵਰੀ ਕਰਨਗੇ। 'ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਤੁਸੀਂ ਵਾਪਸ ਆ ਸਕਦੇ ਹੋ।'

ਆਪਣਾ ਵਰਤ ਤੋੜਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਵਿੱਚ ਇਕੱਠ ਨੂੰ ਕੁਝ ਸ਼ਬਦ ਕਹੇ, 'ਮੈਂ ਇਹ ਵਰਤ ਇਸ ਲਈ ਤੋੜ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਤਾਂ ਜੋ ਮੈਂ ਪੰਜਾਬ ਲਈ ਕੁਝ ਕਰ ਸਕਾਂ। ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਭਰੋਸੇ ਨੂੰ ਇਸਦੀ ਕੀਮਤ 'ਤੇ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ। ਮੈਂ ਆਸ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਇਸ 'ਤੇ ਕਦੇ ਪਛਤਾਵਾ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਪਵੇਗਾ। ਮੈਂ ਬੇਸ਼ੱਕ ਭਾਰਤ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖਤਾ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨਾ ਚਾਹਾਂਗਾ, ਪਰ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨੂੰ ਲੰਮਾ ਕਰਨ ਲਈ ਧੋਖਾ ਨਹੀਂ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ। ਮੈਨੂੰ ਉਮੀਦ ਹੈ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਕਲਕੱਤੇ ਦੀ ਸ਼ਾਂਤੀ ਲਈ ਦੁਬਾਰਾ ਵਰਤ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਪਵੇਗਾ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਚੇਤਾਵਨੀ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੀ ਚੌਕਸੀ ਨੂੰ ਢਿੱਲ ਦੇਣ ਦੀ ਹਿੰਮਤ ਨਾ ਕਰੋ। ਕਲਕੱਤਾ ਅੱਜ ਪੂਰੇ ਭਾਰਤ ਦੀ ਸ਼ਾਂਤੀ ਦੀ ਕੁੰਜੀ ਰੱਖਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਇੱਥੇ ਕੁਝ ਵਾਪਰਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਸਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਕਿਤੇ ਹੋਰ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਨਾ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਤੁਹਾਨੂੰ ਦ੍ਰਿੜ ਸੰਕਲਪ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਭਾਵੇਂ ਸਾਰਾ ਸੰਸਾਰ ਅੱਗ ਦੀ ਲਪੇਟ ਵਿਚ ਆ ਜਾਵੇ, ਕਲਕੱਤਾ ਅੱਗ ਦੀ ਅੱਗ ਤੋਂ ਅਛੂਤਾ ਰਹੇਗਾ। ਤੁਸੀਂ ਹੁਣੇ ਹੀ "ਇਸ਼ਵਰ ਔਰ ਅੱਲ੍ਹਾ ਤੇਰਾ ਨਾਮ" ਗੀਤ ਸੁਣਿਆ ਹੋਵੇਗਾ। ਉਹ ਤੁਹਾਡੇ ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਵਿਚਕਾਰ ਗਵਾਹ ਹੋਵੇ।'

4 ਸਤੰਬਰ ਨੂੰ ਰਾਤ 9.15 ਵਜੇ, ਇਸ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਣ ਤੋਂ 73 ਘੰਟੇ ਬਾਅਦ, ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਸੁਹਰਾਵਰਦੀ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਪਤਲੇ ਸੰਤਰੇ ਦੇ ਜੂਸ ਦਾ ਗਲਾਸ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਪੀ ਕੇ ਆਪਣਾ ਵਰਤ ਤੋੜ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿ ਰਾਹਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਆਗੂ ਖਿੰਡ ਜਾਂਦੇ, ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਰਾਜਾ ਜੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕੋਲ ਬੁਲਾਇਆ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ, 'ਮੈਂ ਕੱਲ੍ਹ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਰਵਾਨਾ ਹੋਣ ਬਾਰੇ ਸੋਚ ਰਿਹਾ ਹਾਂ।' ਰਾਜਾ ਜੀ ਫਿਕਸ ਵਿੱਚ ਸਨ। ਇੱਕ ਵਾਰ ਜਦੋਂ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਆਪਣਾ ਮਨ ਬਣਾ ਲਿਆ ਤਾਂ ਉਸਨੂੰ ਰੋਕਣਾ ਮੁਸ਼ਕਲ ਸੀ, ਪਰ ਉਹ ਯਾਤਰਾ ਕਰਨ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਸੀ।

ਸੁਹਰਾਵਰਦੀ ਨੇ ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਬਚਾਅ ਕੀਤਾ, 'ਜਨਾਬ, ਤੁਸੀਂ ਕਲਕੱਤਾ ਦੇ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਨੂੰ ਜਨਤਕ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਅਤੇ ਧੰਨਵਾਦ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਦਿੱਤੇ ਬਿਨਾਂ ਕਲਕੱਤਾ ਛੱਡ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ। ਜੇ ਅਸੀਂ ਕੱਲ੍ਹ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ, ਤਾਂ ਭਰਮਾਉਣ ਵਾਲੀ ਭੀੜ ਨੂੰ ਕਾਬੂ ਕਰਨਾ ਅਸੰਭਵ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ. ਜਲਦੀ ਤੋਂ ਜਲਦੀ ਇਹ ਪਰਸੋਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ।'

ਗਾਂਧੀ ਨੇ 6 ਸਤੰਬਰ ਨੂੰ ਵਰਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਆਪਣੀ ਪਹਿਲੀ ਜਨਤਕ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਸਭਾ ਕੀਤੀ।
ਉਸਨੇ ਹਰ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਂਤੀ ਦੀ ਆਪਣੀ ਅਪੀਲ ਨੂੰ ਦੁਹਰਾਇਆ। ਉਸਨੇ ਅਗਲੀ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਲਈ ਰਵਾਨਾ ਹੋਣ ਦੀ ਆਪਣੀ ਯੋਜਨਾ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ। ਸੁਹਰਾਵਰਦੀ ਨੇ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਅਪੀਲ ਦਾ ਸਮਰਥਨ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਘੋਸ਼ਣਾ ਕੀਤੀ ਕਿ ਉਹ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਸ਼ਾਂਤੀ ਮਿਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਹੋਣਗੇ। ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ 'ਮਹਾਤਮਾ ਜੀ' ਦੇ ਹੁਕਮਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਰੱਖਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਹ ਆਪਣੀ ਬੋਲੀ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰੇਗਾ।

7 ਸਤੰਬਰ ਨੂੰ ਗਾਂਧੀ ਦਿੱਲੀ ਲਈ ਕਲਕੱਤੇ ਦੇ ਨੇੜੇ ਬੇਲੂਰ - ਇੱਕ ਵੇਸਸਾਈਡ ਸਟੇਸ਼ਨ 'ਤੇ ਰੇਲ ਗੱਡੀ 'ਤੇ ਚੜ੍ਹਿਆ। ਉਸਨੇ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਉਤਰਨ ਅਤੇ ਨਹਿਰੂ ਅਤੇ ਪਟੇਲ ਨਾਲ ਸਲਾਹ ਕਰਨ ਲਈ ਉੱਥੇ ਇੱਕ ਦਿਨ ਬਿਤਾਉਣ ਅਤੇ ਫਿਰ ਪੰਜਾਬ ਲਈ ਰਵਾਨਾ ਹੋਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਸੀ।

Machine Translated by Google

ਰੇਲ ਗੱਡੀ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਵੱਲ ਦੌੜੀ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਹੁਣ 'ਮੁਰਦਿਆਂ ਦਾ ਸ਼ਹਿਰ' ਕਿਹਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਸ਼ਾਂਤੀ ਦੇ ਰਸੂਲ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ।

Machine Translated by Google

Machine Translated by Google

11

Machine Translated by Google

ਮਰੇ ਹੋਏ ਸ਼ਹਿਰ

'ਕੁਦਰਤਾਂ ਨੇ ਪੂਰੇ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਹਫੜਾ-ਦਫੜੀ ਮਚਾ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਹੁਣ ਅਸੀਂ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਨੂੰ ਕੀ ਕਹਿ ਸਕਦੇ ਹਾਂ?'

ਜਵਾਹਰ ਲਾਲ ਨਹਿਰੂ, ਦਿੱਲੀ ਦੀ ਸਥਿਤੀ 'ਤੇ ਦੁੱਖ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦੇ ਹੋਏ

ਗਾਂਧੀ 9 ਸਤੰਬਰ ਦੀ ਸਵੇਰ ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਪਹੁੰਚੇ; ਉਹ ਕਿਸਮਤ ਸੀ

ਕਦੇ ਛੱਡਣ ਲਈ. ਰੇਲਵੇ ਸਟੇਸ਼ਨ 'ਤੇ ਇਕ ਗੰਭੀਰ ਪਟੇਲ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਵਾਗਤ ਕੀਤਾ। ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਮੰਤਰੀਆਂ ਅਤੇ ਕਾਂਗਰਸੀ ਨੇਤਾਵਾਂ ਦੀ ਆਮ ਭੀੜ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗੈਰ-ਹਾਜ਼ਰੀ ਤੋਂ ਸਪੱਸ਼ਟ ਸੀ। ਉਸਦੀ ਆਮਦ ਨੂੰ ਲਗਭਗ ਹਰ ਇੱਕ ਤੋਂ ਗੁਪਤ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ।

ਕਾਰ ਵਿੱਚ, ਰਾਜਧਾਨੀ ਦੀਆਂ ਸੁੰਨਸਾਨ ਗਲੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਲੰਘਦੇ ਹੋਏ, ਪਟੇਲ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਰਾਜਧਾਨੀ ਵਿੱਚ 4 ਸਤੰਬਰ ਤੋਂ ਫਿਰਕੂ ਦੰਗੇ ਭੜਕ ਗਏ ਹਨ। ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਉਡੀਕ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਹੋਰ ਹੈਰਾਨੀ ਸੀ: ਉਸਨੂੰ ਹਰੀਜਨ ਕਲੋਨੀ, ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਉਸਦੀ ਆਮ ਰਿਹਾਇਸ਼, ਸਗੋਂ ਸੇਠ ਘਨਸ਼ਿਆਮਦਾਸ ਬਿਰਲਾ ਦੀ ਰਿਹਾਇਸ਼ ਵਿੱਚ ਲਿਜਾਇਆ ਗਿਆ। ਪਟੇਲ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਕਲੋਨੀ 'ਤੇ ਪੱਛਮੀ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀਆਂ ਨੇ ਕਬਜ਼ਾ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਅਤੇ ਜੇਕਰ ਉਹ ਉੱਥੇ ਰਹਿਣ ਲਈ ਜ਼ੋਰ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਜਾੜਨਾ ਪਵੇਗਾ।

ਜਿਵੇਂ ਹੀ ਗਾਂਧੀ ਬਿਰਲਾ ਹਾਊਸ ਤੋਂ ਕਾਰ ਤੋਂ ਉਤਰੇ, ਨਹਿਰੂ ਨੇ ਗੱਡੀ ਚੜ੍ਹਾਈ। ਉਸ ਦਾ ਚਿਹਰਾ ਚਿੰਤਾ ਅਤੇ ਨੀਂਦ ਦੀ ਕਮੀ ਨਾਲ ਝੁਲਸਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਰਾਜਧਾਨੀ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਬਾਰੇ ਦੱਸਿਆ: ਸ਼ਹਿਰ ਵਿੱਚ ਚੌਵੀ ਘੰਟੇ ਦਾ ਕਰਫਿਊ ਲਗਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ; ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਤਬਾਹੀ ਵਾਲੇ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਫੌਜ ਤਾਇਨਾਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ, ਪਰ ਅੱਗਜ਼ਨੀ, ਲੁੱਟਮਾਰ ਅਤੇ ਕਤਲ ਅਜੇ ਵੀ ਬੇਰੋਕ ਜਾਰੀ ਸਨ ਅਤੇ ਗਲੀਆਂ ਪੀੜਤਾਂ ਦੀਆਂ ਲਾਸ਼ਾਂ ਨਾਲ ਭਰੀਆਂ ਪਈਆਂ ਸਨ। ਨਹਿਰੂ ਨਾਰਾਜ਼ ਸਨ। 'ਕੁਦਰਤਾਂ ਨੇ ਪੂਰੇ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਹਫੜਾ-ਦਫੜੀ ਮਚਾ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਹੁਣ ਅਸੀਂ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਨੂੰ ਕੀ ਕਹਿ ਸਕਦੇ ਹਾਂ?'

'ਗੁੱਸੇ ਹੋਣ ਦਾ ਕੀ ਫਾਇਦਾ?' ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ।

ਨਹਿਰੂ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ, 'ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਆਪ 'ਤੇ ਗੁੱਸੇ ਹਾਂ। ਅਸੀਂ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਸੁਰੱਖਿਆ ਉਪਾਵਾਂ ਦੇ ਤਹਿਤ ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਗਾਰਡਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ। ਇਹ ਇੱਕ ਅਪਮਾਨ ਹੈ. ਰਾਸ਼ਨ ਦੀਆਂ ਦੁਕਾਨਾਂ ਲੁੱਟੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਫਲ, ਸਬਜ਼ੀਆਂ ਅਤੇ ਉਪਬੰਧ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨੇ ਔਖੇ ਹਨ। ਆਮ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਦੀ ਦੁਰਦਸ਼ਾ ਕੀ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ? ਡਾਕਟਰ ਜੋਸ਼ੀ, ਮਸ਼ਹੂਰ ਸਰਜਨ ਜੋ ਹਿੰਦੂ ਅਤੇ ਮੁਸਲਿਮ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਭੇਦ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੇ ਸਨ ਪਰ ਦੋਵਾਂ ਦੀ ਇੱਕੋ ਜਿਹੀ ਸੇਵਾ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਨੂੰ ਇੱਕ ਮੁਸਲਮਾਨ ਘਰ ਤੋਂ ਗੋਲੀ ਮਾਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਜਦੋਂ ਉਹ ਇੱਕ ਬਿਮਾਰ ਮੁਸਲਮਾਨ ਮਰੀਜ਼ ਦਾ ਇਲਾਜ ਕਰਨ ਲਈ ਦੌੜ ਰਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਮਾਰਿਆ ਗਿਆ।'

Machine Translated by Google

ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਕੋਈ ਰਾਹਤ ਨਹੀ ਸੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਨੇਤਾਵਾਂ ਨਾਲ ਇੱਕ ਕਾਨਫਰੰਸ ਹੋਈ, ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਰਾਜਧਾਨੀ ਅਤੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਬਾਰੇ ਜਾਣੂ ਕਰਵਾਇਆ ਗਿਆ। ਪੱਛਮੀ ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀਆਂ ਦੀ ਭੀੜ ਆਉਣ ਕਾਰਨ ਦਿੱਲੀ ਦਾ ਮਾਹੌਲ ਤਣਾਅਪੂਰਨ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਸਰਹੱਦ ਦੇ ਦੋਵੇਂ ਪਾਸੇ ਕੱਟੜਪੰਥੀਆਂ ਨੇ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ; ਦੋਵੇਂ ਪਾਸੇ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀਆਂ 'ਤੇ ਹਮਲੇ ਹੋ ਰਹੇ ਸਨ; ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਹਥਿਆਰਾਂ ਨੇ ਤਿਆਗ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਸਥਿਤੀ ਅਰਾਜਕਤਾ ਵਿੱਚ ਵਿਗੜਨ ਨਾਲ ਹੀ ਖੜ੍ਹੀ ਰਹਿ ਸਕਦੀ ਸੀ। ਸਭਿਅਕ ਸਮਾਜ ਦਾ ਢਾਂਚਾ ਹੀ ਖ਼ਤਰੇ ਵਿਚ ਸੀ। ਦਿੱਲੀ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਭਿਆਨਕ ਬਰਬਰਤਾ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਲੈ ਕੇ ਆਏ: ਹਿੰਦੂਆਂ ਦਾ ਵੱਡੇ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਕਤਲੇਆਮ; ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਦੌਲਤ ਅਤੇ ਜਾਇਦਾਦ ਦੀ ਲੁੱਟ; ਸਾਰੇ ਪਿੰਡ ਅਤੇ ਭਾਈਚਾਰਿਆਂ ਦਾ ਸਫਾਇਆ; ਔਰਤਾਂ ਨਾਲ ਬਲਾਤਕਾਰ, ਅਗਵਾ, 'ਲੁਟ' ਵਜੋਂ ਵੰਡਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਕਈ ਵਾਰ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਬੋਲੀ ਲਗਾਉਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਵੇਚਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ; ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਨਰਕ ਵਿੱਚ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਠੰਡੇ ਖੂਨ ਵਿੱਚ ਮੌਤ ਦੇ ਘਾਟ ਉਤਾਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ; ਭੱਜ ਰਹੇ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀਆਂ ਦੇ ਕਾਫਲਿਆਂ ਅਤੇ ਰੇਲ ਗੱਡੀਆਂ 'ਤੇ ਹਮਲੇ। ਪੱਛਮੀ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਵੀ ਵੱਡੇ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਧਰਮ ਪਰਿਵਰਤਨ ਹੋਇਆ: ਹਿੰਦੂਆਂ ਅਤੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਦੋ ਵਿਕਲਪ ਦਿੱਤੇ ਗਏ-ਇਸਲਾਮ ਜਾਂ ਮੌਤ। ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਬਦਲਾ ਲੈਣ ਲਈ ਉਕਸਾਉਣ ਲਈ ਕਈ ਵਾਰ ਕਹਾਣੀਆਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਵਧਾ-ਚੜ੍ਹਾ ਕੇ ਅਤੇ ਸਨਸਨੀਖੇਜ਼ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਸਫਲਤਾਪੂਰਵਕ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ: ਦਿੱਲੀ ਇੱਕ ਭਿਆਨਕ ਕਤਲੇਆਮ ਦੀ ਯਾਦ ਦਿਵਾਉਂਦੀ ਹੈ ਜੋ ਰਾਜਧਾਨੀ ਨੇ ਆਖਰੀ ਵਾਰ ਅਫਗਾਨ ਹਮਲਾਵਰ ਨਾਦਿਰ ਸ਼ਾਹ ਦੇ ਹਮਲੇ ਦੌਰਾਨ ਵੇਖੀ ਸੀ।

ਭਾਰਤ ਅਤੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਿੱਚ, ਮੰਤਰੀਆਂ ਨੇ ਸੀਮਾ ਬਲ ਦੀ ਕਮਾਂਡ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਅਫਸਰਾਂ ਨੂੰ ਅਯੋਗਤਾ ਅਤੇ ਮਿਲੀਭੁਗਤ ਦਾ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਇਆ। ਅੰਗਰੇਜ਼ ਅਫਸਰਾਂ ਨੇ ਬਦਲੇ ਵਿਚ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕੀਤੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਮਾਂਡ 'ਤੇ ਫੌਜਾਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਹਿ-ਧਰਮੀਆਂ 'ਤੇ ਗੋਲੀ ਚਲਾਉਣ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰਨ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ - ਭਾਵੇਂ ਬਾਅਦ ਵਾਲੇ ਕਤਲ, ਅੱਗਜ਼ਨੀ ਅਤੇ ਬਲਾਤਕਾਰ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ। 29 ਅਗਸਤ ਨੂੰ ਜੁਆਇੰਟ ਡਿਫੈਂਸ ਕੌਂਸਲ ਨੇ 31 ਅਗਸਤ ਦੀ ਅੱਧੀ ਰਾਤ ਤੋਂ ਪੰਜਾਬ ਸੀਮਾ ਫੋਰਸ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਉਸ ਮਕਸਦ ਲਈ ਬੇਕਾਰ ਪਾਈ ਗਈ ਸੀ ਜਿਸ ਲਈ ਇਹ ਬਣਾਈ ਗਈ ਸੀ। ਸ਼ਾਂਤੀ ਬਣਾਈ ਰੱਖਣ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਹੁਣ ਸਬੰਧਤ ਸਰਕਾਰਾਂ 'ਤੇ ਆ ਗਈ ਹੈ। ਮਾਊਂਟਬੈਟਨ, ਉਸਦੀ ਆਖਰੀ ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਖਤਮ ਹੋ ਗਈ, ਦਸ ਦਿਨਾਂ ਦੇ ਆਰਾਮ ਲਈ ਸ਼ਿਮਲਾ ਲਈ ਰਵਾਨਾ ਹੋ ਗਈ। ਉਸ ਦੇ ਆਰਾਮ ਅਤੇ ਮਨੋਰੰਜਨ ਨੂੰ ਉਦੋਂ ਘਟਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਜਦੋਂ ਉਸ ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਸੰਮਨ ਦੁਆਰਾ ਵਾਪਸ ਬੁਲਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ।

ਉਹ 5 ਸਤੰਬਰ ਦੀ ਦੁਪਹਿਰ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਰਾਜਧਾਨੀ ਪਹੁੰਚਿਆ। ਉਸੇ ਦਿਨ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਸਥਿਤੀ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਣ ਲਈ ਕੈਬਨਿਟ ਦੀ ਇੱਕ ਐਮਰਜੈਂਸੀ ਕਮੇਟੀ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ, ਜਿਸਦਾ ਚੇਅਰਮੈਨ ਮਾਊਂਟਬੈਟਨ ਸੀ। ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਦਿੱਲੀ ਸੂਬੇ ਨੂੰ ਖ਼ਤਰਨਾਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਗੜਬੜ ਵਾਲਾ ਇਲਾਕਾ ਘੋਸ਼ਿਤ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਇੱਕ ਨੋਟੀਫਿਕੇਸ਼ਨ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਪੁਲਿਸ ਅਤੇ ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਬਲਾਂ ਨੂੰ ਹੁਕਮ ਜਾਰੀ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ ਕਿ ਜਦੋਂ ਉਹ ਕਾਨੂੰਨ ਤੋੜਨ ਵਾਲਿਆਂ 'ਤੇ ਗੋਲੀ ਚਲਾਉਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਲਈ ਗੋਲੀ ਮਾਰਨ। ਨੋਟੀਫਿਕੇਸ਼ਨ ਨੇ ਕਤਲ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼, ਅਗਵਾ, ਅਗਵਾ, ਅਪਸ਼ਬਦ, ਡਕੈਤੀ ਅਤੇ ਲੁੱਟ-ਖੋਹ ਵਰਗੇ ਅਪਰਾਧਾਂ ਲਈ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਦੇਣ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦਿੱਤੀ ਹੈ।

Machine Translated by Google

ਪਿਆਰੇਲਾਲ ਲਿਖਦਾ ਹੈ: ਪੂਰਬੀ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਪਹਿਲੇ ਕਤਲੇਆਮ ਦੇ ਕਹਿਰ ਨੂੰ ਕਾਬੂ ਵਿਚ ਲਿਆਉਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਰਾਜਧਾਨੀ ਵਿਚ ਹੀ ਇਕ ਸਭ ਤੋਂ ਖਤਰਨਾਕ ਸਮੱਸਿਆ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਈ, ਜਿੱਥੇ ਇਕ ਪੜਾਅ 'ਤੇ ਹਰ ਚੌਥਾ ਵਿਅਕਤੀ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ ਸੀ। ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਨੂੰ ਸਭ ਤੋਂ ਮੁਸ਼ਕਲ ਸਥਿਤੀ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਪਿਆ। ਮੁੱਢਲੇ ਜਨੂੰਨ ਦੇ ਬਵੰਡਰ ਵਿਚ ਜਿਸ ਨੇ ਢਿੱਲੀ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਇੱਛਾਵਾਂ ਨੂੰ ਤੋੜ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਗਿਣਿਆ ਜਾਪਦਾ ਸੀ. ਲੱਖਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਉਖਾੜ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਇੱਕ ਪਰਮਾਣੂ ਗੜਬੜ ਵਿੱਚ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਇੱਕ ਗਰਮ ਤੂਫ਼ਾਨ ਵਿੱਚ ਜੰਗਲ ਦੇ ਪੱਤੇ ਫਸ ਗਏ ਸਨ. ਰਿਕਾਰਡ ਕੀਤੇ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ ਆਬਾਦੀ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਪਰਵਾਸ ਜਾਰੀ ਸੀ। ਲਗਪਗ 10 ਲੱਖ ਲੋਕ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਸਰਹੱਦ ਪਾਰੋਂ ਦੋਵੇਂ ਦਿਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿਚ ਘੁੰਮ ਰਹੇ ਸਨ। ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਅਜਿਹੇ ਪਹਿਲੂਆਂ ਦੇ ਫੈਲਣ ਦਾ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਨਹੀਂ ਲਗਾਇਆ ਸੀ। ਦੋਵਾਂ ਪੰਜਾਬਾਂ ਵਿੱਚ ਸਿਵਲ ਅਥਾਰਟੀ ਨੂੰ ਅਧਰੰਗ ਹੋ ਗਿਆ।

ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇੱਕ ਫੌਜੀ ਨਿਕਾਸੀ ਸੰਗਠਨ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਜਿਸ ਨੇ ਸਤੰਬਰ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਹਫ਼ਤੇ ਵਿੱਚ ਸਿਵਲ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਤੋਂ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਕੱਢਣ ਦਾ ਕੰਮ ਸੰਭਾਲ ਲਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਮਕਸਦ ਲਈ ਆਵਾਜਾਈ ਦੇ ਸਾਰੇ ਢੰਗ-ਰੇਲਨ, ਮੋਟਰ ਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਹਵਾਈ ਜਹਾਜ਼ਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। 27 ਅਗਸਤ ਅਤੇ 6 ਨਵੰਬਰ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ, ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਇਸਦੀ ਗਣਨਾ ਕੀਤੀ ਗਈ, 673 ਰੇਲ ਗੱਡੀਆਂ ਭਾਰਤ ਦੇ ਅੰਦਰ ਅਤੇ ਸਰਹੱਦ ਦੇ ਪਾਰ 2,799,000 ਤੋਂ ਵੱਧ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਚੱਲੀਆਂ। 427,000 ਤੋਂ ਵੱਧ ਗੈਰ-ਮੁਸਲਿਮ ਅਤੇ 217,000 ਤੋਂ ਵੱਧ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਉਸੇ ਸਮੇਂ ਦੌਰਾਨ 1,200 ਫੌਜੀ ਅਤੇ ਸਿਵਲ ਵਾਹਨਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਕੇ ਮੋਟਰ ਟ੍ਰਾਂਸਪੋਰਟ ਦੁਆਰਾ ਭੇਜਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। 15 ਸਤੰਬਰ ਤੋਂ 7 ਦਸੰਬਰ ਦਰਮਿਆਨ 962 ਉਡਾਣਾਂ ਰਾਹੀ ਸਰਕਾਰੀ ਚਾਰਟਰਡ ਜਹਾਜ਼ਾਂ ਰਾਹੀਂ ਤਕਰੀਬਨ 27,000 ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ। ਪਰ ਇਹਨਾਂ ਉਪਾਵਾਂ ਨੇ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਵਿਸਥਾਪਿਤ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕੀਤਾ। ਇੰਨੀ ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਲਿਜਾਣ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਤਰੀਕਾ ਰੂਟ ਮਾਰਚਾਂ ਦੁਆਰਾ ਸੀ।

ਪੂਰਬ ਅਤੇ ਪੱਛਮ ਵੱਲ ਪੈਦਲ ਚੱਲਦੇ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀਆਂ ਦੇ ਲੰਬੇ ਕਾਫ਼ਲੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਉਪਜਾਊ ਜਹਾਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਪਾਰ ਕਰ ਗਏ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਉਜਾੜੇ ਹੋਏ ਲੱਖਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਬੁਨਿਆਦੀ ਲੋੜਾਂ ਵੀ ਮੁਹੱਈਆ ਕਰਵਾਉਣਾ ਇਕ ਵੱਡਾ ਕੰਮ ਸੀ। ਮਾੜੀਆਂ ਸਫ਼ਾਈ ਸਹੂਲਤਾਂ ਅਤੇ ਮੈਡੀਕਲ ਸਟਾਫ਼ ਅਤੇ ਸਪਲਾਈ ਦੀ ਘਾਟ ਕਾਰਨ ਹਮੇਸ਼ਾ ਹੀ ਮਹਾਂਮਾਰੀ ਫੈਲਣ ਦਾ ਖਤਰਾ ਬਣਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਸ਼ਰਨਾਰਥੀਆਂ ਦੇ ਕਾਫ਼ਲੇ ਉਲਟ ਦਿਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਚਲੇ ਜਾਣ ਕਾਰਨ ਹਿੰਸਕ ਝੜਪਾਂ ਹੋਣ ਦਾ ਖਤਰਾ ਹਮੇਸ਼ਾ ਮੌਜੂਦ ਸੀ। ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀਆਂ ਵਿਚਕਾਰ ਝੜਪਾਂ - ਜੋ ਦੁੱਖ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦੁੱਖਾਂ ਕਾਰਨ ਡੂੰਘੀ ਨਾਰਾਜ਼ਗੀ ਨਾਲ ਪਹੁੰਚੇ ਸਨ - ਅਤੇ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ ਭਾਈਚਾਰਿਆਂ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਜੋ ਦੋਵਾਂ ਪਾਸਿਆਂ ਤੋਂ ਪਿੱਛੇ ਰਹਿ ਗਏ ਸਨ, ਨੇ ਅਜਿਹੀ ਸਥਿਤੀ ਪੈਦਾ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਜੋ ਸਿਵਲ ਅਤੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨਿਕ ਸੇਵਾਵਾਂ ਲਈ ਇੱਕ ਅਸਹਿਣਯੋਗ ਸਥਿਤੀ ਜਾਪਦੀ ਸੀ। ਐਮਰਜੈਂਸੀ ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਮੀਟਿੰਗ ਦੌਰਾਨ, ਮਾਊਂਟਬੈਟਨ ਨੇ ਭਵਿੱਖਬਾਣੀ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦ ਕਹੇ ਸਨ, 'ਜੇ ਅਸੀਂ ਦਿੱਲੀ ਵਿਚ ਚਲੇ ਗਏ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਖਤਮ ਹੋ ਗਏ ਹਾਂ', ਜੋ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਦਰਪੇਸ਼ ਸੰਕਟਾਂ ਦੀ ਗੰਭੀਰਤਾ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ।

Machine Translated by Google

ਦੁਖੀ ਸਰਕਾਰ ਅਤੇ ਕਾਂਗਰਸੀ ਨੇਤਾਵਾਂ ਕੋਲ ਸਿਰਫ਼ ਇੱਕ ਹੀ ਉਮੀਦ ਸੀ- ਗਾਂਧੀ। ਕੀ ਉਹ ਉਹ ਚਮਤਕਾਰ ਕਰ ਸਕੇਗਾ ਜੋ ਉਸਨੇ ਕਲਕੱਤੇ ਵਿੱਚ ਕੀਤਾ ਸੀ? ਉਹ ਸਾਰੇ ਹੁਣ ਮਾਰਗਦਰਸ਼ਨ ਲਈ ਉਸ ਵੱਲ ਦੇਖਦੇ ਸਨ। ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਕੱਠੇ ਹੋਏ ਆਗੂਆਂ ਨਾਲ ਗੱਲਬਾਤ ਕੀਤੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਦਿੱਲੀ ਕਲਕੱਤਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। 'ਮੈਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਵਿਚ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ ਜੋ ਮੇਰਾ ਸਾਥ ਦੇ ਸਕੇ ਅਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਕਾਬੂ ਕਰ ਸਕੇ। ਸਿੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਜਾਂ ਆਰਐਸਐਸ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹਾ ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਕਿ ਮੈਂ ਇੱਥੇ ਕੀ ਕਰ ਸਕਾਂਗਾ। ਪਰ ਇੱਕ ਗੱਲ ਸਾਫ਼ ਹੈ। ਮੈਂ ਇਹ ਥਾਂ ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਨਹੀਂ ਛੱਡ ਸਕਦਾ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਦਿੱਲੀ ਮੁੜ ਸ਼ਾਂਤੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਜਾਂਦੀ।' ਇਕੱਠੇ ਹੋਏ ਆਗੂਆਂ ਨੇ ਸੁੱਖ ਦਾ ਸਾਹ ਲਿਆ। ਉਸਨੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਬਚਾਇਆ ਸੀ, ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਯਕੀਨ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਉੱਤੇ ਭਰੋਸਾ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਉਸ ਦੁਪਹਿਰ ਨੂੰ ਪ੍ਰੈਸ ਨੂੰ ਜਾਰੀ ਕੀਤੇ ਇੱਕ ਬਿਆਨ ਵਿੱਚ, ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਕਿਹਾ: "'ਮਨੁੱਖ ਪ੍ਰਸਤਾਵਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਰੱਬ ਦਾ ਨਿਪਟਾਰਾ ਕਰਦਾ ਹੈ" ਮੇਰੇ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਅਕਸਰ ਕਾਫ਼ੀ ਸੱਚ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਇਹ ਸ਼ਾਇਦ ਕਈਆਂ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਪਿਛਲੇ ਐਤਵਾਰ ਨੂੰ ਕਲਕੱਤਾ ਛੱਡਿਆ ਸੀ, ਮੈਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਹਾਲਾਤਾਂ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਸੀ। ਪਰ ਜਦੋਂ ਤੋਂ ਮੈਂ ਰਾਜਧਾਨੀ ਵਿੱਚ ਆਇਆ ਹਾਂ, ਮੈਂ ਅੱਜ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਦਿੱਲੀ ਦੀ ਲਾਹਨਤ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਸੁਣਦਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਕਈ ਮੁਸਲਮਾਨ ਦੋਸਤਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖਿਆ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੀ ਤਰਸਯੋਗ ਕਹਾਣੀ ਸੁਣਾਈ ਹੈ। ਮੈਂ ਮੈਨੂੰ ਚੇਤਾਵਨੀ ਦੇਣ ਲਈ ਕਾਫ਼ੀ ਸੁਣਿਆ ਹੈ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਪੰਜਾਬ ਲਈ ਦਿੱਲੀ ਨਹੀਂ ਛੱਡਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਇਹ ਇੱਕ ਵਾਰ ਫਿਰ ਆਪਣਾ ਸ਼ਾਂਤ ਸੁਭਾਅ ਨਹੀਂ ਬਣ ਜਾਂਦਾ।

'ਮੈਨੂੰ ਗਰਮ ਮਾਹੌਲ ਨੂੰ ਸ਼ਾਂਤ ਕਰਨ ਲਈ ਆਪਣਾ ਥੋੜ੍ਹਾ ਜਿਹਾ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਭਾਰਤ ਦੀ ਰਾਜਧਾਨੀ 'ਤੇ "ਕਰੋ ਜਾਂ ਮਰੋ" ਦਾ ਪੁਰਾਣਾ ਫਾਰਮੂਲਾ ਲਾਗੂ ਕਰਨਾ ਪਵੇਗਾ। ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਦੱਸਦੇ ਹੋਏ ਖੁਸ਼ੀ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਵਾਸੀ ਇਹ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਕਿ ਜੋ ਬੇਤੁਕੀ ਤਬਾਹੀ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀਆਂ ਦੇ ਗੁੱਸੇ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹਾਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸਮਤ ਨੇ ਪੱਛਮੀ ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਭਜਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਪਰ ਗੁੱਸਾ ਛੋਟਾ ਪਾਗਲਪਨ ਹੈ.... ਬਦਲਾ ਲੈਣਾ ਕੋਈ ਉਪਾਅ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਇਹ ਮੂਲ ਰੋਗ ਨੂੰ ਹੋਰ ਵਿਗੜਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਜੋ ਬੇਵਕੂਫ ਕਤਲੇਆਮ ਅਤੇ ਲੁੱਟ-ਖੋਹ ਕਰਨ ਵਿਚ ਲੱਗੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੱਥ ਰਹਿਣ।'

ਦੁਪਹਿਰ ਵੇਲੇ ਖ਼ਬਰ ਆਈ ਕਿ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ ਕਿੰਗਸਵੇ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ ਕੈਂਪ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਤਪਦਿਕ ਹਸਪਤਾਲ 'ਤੇ ਹਮਲਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਹਨ ਜਿੱਥੇ ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਮੁਸਲਮਾਨ ਮਰੀਜ਼ ਇਲਾਜ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਡਾਕਟਰ ਸੁਸ਼ੀਲਾ ਨਈਅਰ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਖ਼ਰਕਾਰ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀਆਂ ਸਮੇਤ ਵਾਹ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ ਕੈਂਪ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਕੱਢਿਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਕੁਝ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਦਿੱਲੀ ਪਹੁੰਚੀ ਸੀ। ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਹਦਾਇਤਾਂ ਨਾਲ ਹਸਪਤਾਲ ਜਾਣ ਲਈ ਕਿਹਾ: 'ਰਾਹ ਵਿੱਚ ਸਕੱਤਰੇਤ 'ਤੇ ਰੁਕੋ ਅਤੇ ਸਰਦਾਰ ਅਤੇ ਜਵਾਹਰ ਲਾਲ ਨੂੰ ਸੂਚਿਤ ਕਰੋ ਕਿ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕਿੱਥੇ ਭੇਜ ਰਿਹਾ ਹਾਂ'।

ਸਕੱਤਰੇਤ ਵਿੱਚ, ਸੁਸ਼ੀਲਾ ਪਟੇਲ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਲੱਭ ਸਕੀ ਪਰ ਉਸਨੇ ਨਹਿਰੂ ਨੂੰ ਦੇਖਿਆ, ਜਿਸ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਆਪਣੀ ਕਾਰ ਵਿੱਚ ਉਸਦੇ ਨਾਲ ਜਾਣ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਟਾਊਨ ਹਾਲ ਵਿਖੇ ਉਸ ਨੇ ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਨੂੰ ਹਸਪਤਾਲ ਲਿਜਾਣ ਲਈ ਗਾਰਡ ਦੇਣ ਲਈ ਕਿਹਾ; ਹਾਲਾਂਕਿ, ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਨੇ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਅਸਮਰੱਥਾ ਜ਼ਾਹਰ ਕੀਤੀ ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਰੇ ਗਾਰਡ ਡਿਊਟੀ 'ਤੇ ਸਨ। ਨਹਿਰੂ ਉਸ ਵੱਲ ਮੁੜਿਆ ਅਤੇ ਕਿਹਾ, 'ਠੀਕ ਹੈ, ਮੈਂ ਸੁਸ਼ੀਲਾ ਨੂੰ ਭੇਜਾਂਗਾ

Machine Translated by Google

ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰਾਖੀ ਕਰੋ।' ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨਾਲ ਉਸ ਨੇ ਸੁਸ਼ੀਲਾ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਕਾਰ ਵਿਚ ਬਿਠਾ ਦਿੱਤਾ। ਹਸਪਤਾਲ ਜਾਂਦੇ ਸਮੇਂ, ਉਸਨੇ ਇੱਕ ਮਸਜਿਦ ਨੂੰ ਅੱਗ ਦੀਆਂ ਲਪਟਾਂ ਵਿੱਚ ਦੇਖਿਆ। ਉਹ ਇਹ ਦੇਖਣ ਲਈ ਰੁਕ ਗਈ ਕਿ ਕੀ ਕੋਈ ਜ਼ਖਮੀ ਜਾਂ ਅੱਗ ਵਿਚ ਫਸਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। 'ਲਾਟਾਂ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਸਾਰੇ ਕਮਰਿਆਂ ਦੀ ਪੜਚੋਲ ਕਰਨ ਤੋਂ ਰੋਕ ਦਿੱਤਾ। ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਉੱਥੇ ਖੜ੍ਹਾ ਸੀ ਤਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਵਾਲੀ ਇਮਾਰਤ ਤੋਂ ਗੋਲੀਆਂ ਦੀ ਵਰਖਾ ਆਈ।' ਇਹ ਆਰਐਸਐਸ ਦਾ ਗੜ੍ਹ ਸੀ। ਗੋਲੀਆਂ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਕਿਸੇ ਵੀ ਮੁਸਲਮਾਨ 'ਤੇ ਸੀ ਜਿਸ ਨੇ ਅੱਗ ਦੀਆਂ ਲਪਟਾਂ ਤੋਂ ਬਚਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਬਚਾਅ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਹੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ।

ਹਸਪਤਾਲ ਪਹੁੰਚਣ 'ਤੇ ਉਸਨੇ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਮਰੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਲੇਡੀ ਮਾਊਂਟਬੈਟਨ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਬਾਹਰ ਕੱਢਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜਾਮਾ ਮਸਜਿਦ ਲੈ ਗਈ ਸੀ।
ਕਿੰਗਜ਼ਵੇ ਕੈਂਪ ਦੇ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਹਸਪਤਾਲ ਨੂੰ ਲੁੱਟਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ।
ਸੁਸ਼ੀਲਾ ਨੇ ਕੁਝ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀਆਂ ਦਾ ਪਿੱਛਾ ਕੀਤਾ ਜੋ ਖਾਟੀਆਂ, ਬਿਸਤਰੇ ਅਤੇ ਹਸਪਤਾਲ ਦਾ ਹੋਰ ਸਮਾਨ ਲੈ ਕੇ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਉਸ ਨੇ ਹਸਪਤਾਲ ਦੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਕੋਲ ਇੱਕ ਪੁਲਿਸ ਮੁਲਾਜ਼ਮ ਖੜ੍ਹਾ ਦੇਖਿਆ, ਜੋ ਇਸ ਘਟਨਾ ਨੂੰ ਦੇਖ ਰਿਹਾ ਸੀ। 'ਤੁਸੀ ਇੱਥੇ ਕੀ ਕਰ ਰਹੇ ਹੋ?

ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਨਹੀਂ ਦੇਖਦੇ ਕਿ ਉਹ ਹਸਪਤਾਲ ਦੀ ਜਾਇਦਾਦ ਲੁੱਟ ਰਹੇ ਹਨ? ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਨੂੰ ਰੋਕ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ?' ਉਸਨੇ ਪੁਲਿਸ ਵਾਲੇ 'ਤੇ ਰੌਲਾ ਪਾਇਆ। ਉਸ ਨੇ ਝੰਜੋੜ ਕੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ, 'ਮੇਰੇ ਤੋਂ ਵੱਡੇ ਆਦਮੀ ਇਸ ਨੂੰ ਰੋਕ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ। ਮੈਂ ਕੀ ਕਰ ਸੱਕਦਾਹਾਂ?'

ਉਦੋਂ ਹੀ ਨਹਿਰੂ ਹਸਪਤਾਲ ਪਹੁੰਚ ਗਏ। ਜਦੋਂ ਸੁਸ਼ੀਲਾ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਲੁੱਟ ਬਾਰੇ ਦੱਸਿਆ ਤਾਂ ਉਹ ਬੇਹੱਦ ਗੁੱਸੇ ਵਿੱਚ ਆ ਗਈ। ਆਪਣੀ ਕਾਰ ਵਿੱਚ ਛਾਲ ਮਾਰ ਕੇ ਉਹ ਸਿੱਧਾ ਕਿੰਗਸਵੇ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ ਕੈਂਪ ਵੱਲ ਚੱਲ ਪਿਆ। ਜਿਵੇਂ ਹੀ ਉਹ ਕੈਂਪ ਵਿੱਚ ਪਹੁੰਚਿਆ, ਲੁੱਟ ਨਾਲ ਲੱਦਿਆ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀਆਂ ਦਾ ਇੱਕ ਸਮੂਹ ਦਾਖਲ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕੀਤਾ, 'ਮੈਂ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਦੁਖੀ ਭਰਾਵਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਮੈਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਅਸੀਂ ਚੋਰਾਂ ਅਤੇ ਡਾਕੂਆਂ ਨੂੰ ਪਨਾਹ ਦੇ ਰਹੇ ਹਾਂ।' ਭੀੜ ਗੁੱਸੇ ਵਿਚ ਸੀ, ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਗੁੱਸੇ ਵਿਚ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਕੀ ਉਹ ਜਾਣਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੀ ਦੁੱਖ ਹੋਇਆ ਸੀ? ਨਹਿਰੂ ਆਪਣਾ ਗੁੱਸਾ ਹੋਰ ਕਾਬੂ ਨਾ ਕਰ ਸਕਿਆ ਅਤੇ ਉਸ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਗਰਦਨ ਦੇ ਰਗੜ ਨਾਲ ਫੜ ਲਿਆ। ਭੀੜ ਹੱਥੋਂ ਨਿਕਲ ਜਾਣ ਦੇ ਡਰੋਂ ਸੁਸ਼ੀਲਾ ਬੇਚੈਨ ਹੋ ਗਈ। ਨੌਜਵਾਨ ਫਿਰ ਬੁੜਬੁੜਾਇਆ, 'ਹਾਂ ਪੰਡਿਤ ਜੀ, ਚੱਲੋ। ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਹੱਥੋਂ ਮਰਨ ਨਾਲੋਂ ਚੰਗੀ ਕਿਸਮਤ ਦੀ ਕੀ ਉਮੀਦ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹਾਂ?' ਇਸ 'ਤੇ ਨਹਿਰੂ ਦਾ ਗੁੱਸਾ ਪਿਘਲਦਾ ਨਜ਼ਰ ਆਇਆ। ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਇਹ ਮੇਰੇ ਲਈ ਤੁਹਾਨੂੰ ਦੱਸਣ ਦਾ ਸਮਾਂ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਸਾਰਿਆਂ ਲਈ ਕਿੰਨਾ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਤੁਹਾਡਾ ਦੁੱਖ ਦੇਖ ਕੇ ਮੇਰਾ ਦਿਲ ਕਿੰਨਾ ਦੁਖੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਜੋ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਆਖਦਾ ਹਾਂ, ਕੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੇ ਤੁਹਾਡਾ ਕੋਈ ਨੁਕਸਾਨ ਕੀਤਾ ਹੈ? ਜੇ ਨਹੀਂ, ਤਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਖਮੀ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਸਾਨੂੰ ਨਿਰਪੱਖ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ. ਜੇ ਨਿਆਂ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਨਾਲ ਜੰਗ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਤੁਸੀਂ ਭਰਤੀ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹੋ। ਪਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਸ਼ਰਮਨਾਕ ਅਤੇ ਕਾਇਰਤਾ ਵਾਲੀ ਹੈ।'

ਜਦੋਂ ਸੁਸ਼ੀਲਾ ਨੇ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਪਟੇਲ ਨੂੰ ਘਟਨਾ ਬਾਰੇ ਦੱਸਿਆ, ਤਾਂ ਉਹ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਹੋ ਗਿਆ: 'ਕੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇੱਕ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਕ ਨੂੰ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ? ਉਸਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਮੇਰੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਹੈ। ਉਸ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਬੇਲੋੜਾ ਜੋਖਮ ਨਹੀਂ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ।'

Machine Translated by Google

ਅਗਲੀ ਸਵੇਰ ਤੋਂ, ਕਲਕੱਤੇ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਵਰਤ ਦੇ ਨਾਲ ਮਰਨ ਤੋਂ ਇੱਕ ਹਫ਼ਤੇ ਤੋਂ ਵੀ ਘੱਟ ਸਮੇਂ ਬਾਅਦ, ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਇੱਕ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਰੁਟੀਨ ਬਣਾ ਲਿਆ। ਉਹ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਹਿੰਦੂ ਅਤੇ ਮੁਸਲਿਮ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ ਕੈਂਪਾਂ ਅਤੇ ਦੰਗਾ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਇਲਾਕਿਆਂ ਦਾ ਦੌਰਾ ਕਰਨਗੇ। ਉਸਨੇ ਹੁਮਾਯੂੰ ਦੇ ਮਕਬਰੇ ਦੇ ਨੇੜੇ, ਅਰਬ-ਕੀ-ਸਰਾਏ ਕੈਂਪ ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਕੀਤੀ, ਜਿੱਥੇ ਅਲਵਰ ਅਤੇ ਭਰਤਪੁਰ ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਮੇਓਸ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਹਟਾਉਣ ਦੀ ਉਡੀਕ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ।

ਸ਼ਰਨਾਰਥੀਆਂ ਨੇ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੋਈ ਵੀ ਭਾਰਤ ਛੱਡਣਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰਾਂ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਕੱਢ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਜਾਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ।
ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਇਹ ਦੇਖਣ ਦਾ ਵਾਅਦਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਕੀ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਅਰਬ-ਕੀ-ਸਰਾਏ ਤੋਂ ਉਹ ਓਖਲਾ ਵਿਖੇ ਜਾਮੀਆ ਮਿਲੀਆ ਇਸਲਾਮੀਆ, ਮੁਸਲਿਮ ਨੈਸ਼ਨਲ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਗਿਆ। ਆਸ-ਪਾਸ ਦੇ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਕਈ ਮੁਸਲਮਾਨ ਮਰਦ-ਔਰਤਾਂ ਨੇ ਉੱਥੇ ਸ਼ਰਨ ਲਈ ਹੋਈ ਸੀ। ਫਿੱਕੇ, ਘਬਰਾਏ ਅਤੇ ਡਰੇ ਹੋਏ, ਉਹ ਪਿਛਲੇ ਦੋ ਦਿਨਾਂ ਤੋਂ ਲਗਾਤਾਰ ਮੌਤ ਦੇ ਡਰ ਵਿੱਚ ਜੀਅ ਰਹੇ ਸਨ।

ਜਦੋਂ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੇ ਵਾਈਸ-ਚਾਂਸਲਰ ਡਾ. ਜ਼ਾਕਿਰ ਹੁਸੈਨ ਨਾਲ ਮੁਲਾਕਾਤ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਬਾਅਦ ਵਾਲੇ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਸਥਿਤੀ ਦੇ ਸੁਧਰਨ ਦੀ ਆਸ ਰੱਖਦੇ ਹਨ। ਕੁਝ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਉਹ ਜਲੰਧਰ ਸਟੇਸ਼ਨ 'ਤੇ ਹੋਈ ਲਿੰਚਿੰਗ ਤੋਂ ਬਚ ਗਿਆ ਸੀ, ਜਿੱਥੇ ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਵਾਪਸ ਆਉਂਦੇ ਸਮੇਂ ਹਿੰਦੂਆਂ ਅਤੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਦੁਸ਼ਮਣ ਭੀੜ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਘੇਰ ਲਿਆ ਸੀ। ਇੱਕ ਸਿੱਖ ਕਪਤਾਨ ਅਤੇ ਇੱਕ ਹਿੰਦੂ ਦੋਸਤ ਦੀ ਸਮੇਂ ਸਿਰ ਦਖਲਅੰਦਾਜ਼ੀ ਦੁਆਰਾ ਉਸਨੂੰ ਬਚਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ ਜਿਸਨੇ ਉਸਨੂੰ ਗੰਭੀਰ ਨਿੱਜੀ ਖ਼ਤਰੇ ਵਿੱਚ ਪਛਾਣਿਆ ਅਤੇ ਉਸਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕੀਤੀ। ਉਸਨੇ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਗੰਭੀਰ ਸਥਿਤੀ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਦੁਖੀ ਹੈ ਪਰ ਕੌੜਾ ਨਹੀਂ, ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਕਾਬੂ ਵਿੱਚ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਸਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਕਿ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਵਿੱਚ ਆਮਦ ਨੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਨੂੰ ਹਿਲਾ ਕੇ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

ਆਪਣੇ ਅਗਲੇ ਸਟਾਪ 'ਤੇ, ਦੇਵਨ ਹਾਲ ਹਿੰਦੂ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ ਕੈਂਪ, ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਗੁੱਸੇ ਵਿਚ ਆਈ ਭੀੜ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਪਿਆ। ਕੈਂਪ ਪੱਛਮੀ ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਆਏ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀਆਂ ਨਾਲ ਭਰ ਗਿਆ ਸੀ, ਹਿੰਦੂ ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਦੋਵੇਂ, ਸਤਾਏ ਗਏ, ਕੁੱਟੇ ਗਏ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰਾਂ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਕੱਢੇ ਗਏ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੁਝ ਨੇ ਗਾਂਧੀ 'ਤੇ ਕਠੋਰ ਦਿਲ ਹੋਣ ਦਾ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਇਆ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬਜਾਏ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਲਈ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹਮਦਰਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਦੁਖੀ ਸੀ ਪਰ ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗੁੱਸੇ ਹੋਣ ਦਾ ਹੱਕ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਅਸਲ ਪੀੜਤ ਸਨ। ਫਿਰ ਉਹ ਰੇਲਵੇ ਸਟੇਸ਼ਨ ਦੇ ਨੇੜੇ ਵੇਵਲ ਕੰਟੀਨ ਟ੍ਰਾਂਜ਼ਿਟ ਕੈਂਪ ਗਿਆ, ਜੋ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਜਾਣ ਦੀ ਉਡੀਕ ਕਰ ਰਹੇ ਮੁਸਲਿਮ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀਆਂ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਉਸ ਦੇ ਦਿਨ ਦੀ ਯਾਤਰਾ ਦਾ ਆਖ਼ਰੀ ਸਟਾਪ, ਜਿਸ ਨੇ 41 ਮੀਲ ਦੀ ਦੂਰੀ ਤੈਅ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਕਿੰਗਸਵੇ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ ਕੈਂਪ ਸੀ।

ਪਿਛਲੇ ਦਿਨ ਨਹਿਰੂ ਦੀ ਫੇਰੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹਾਲਾਤ ਕਾਫੀ ਹੱਦ ਤੱਕ ਸੁਲਝ ਗਏ ਸਨ।

ਉਸ ਸ਼ਾਮ, ਸ਼ਾਮ ਦੀ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਸਭਾ ਦੇ ਹਾਜ਼ਰੀਨ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਿਤ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਟਿੱਪਣੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਉਹ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਜਾ ਕੇ ਆਪਣੇ ਲਈ ਜਿਨਾਹ ਦੇ ਪੇਸ਼ਿਆਂ ਦੀ ਅਸਲੀਅਤ ਨੂੰ ਪਰਖਣ ਲਈ ਬੇਚੈਨ ਸਨ। ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੇ ਹਿੰਦੂ ਆਪਣੇ ਭਰਾ ਸਨ।

Machine Translated by Google

ਜਿਨਾਹ ਨੇ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਕੀ ਇਹ ਸਿਰਫ਼ ਖਾਲੀ ਸ਼ਬਦ ਸਨ? ਪਰ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਗੜਬੜੀ ਕਾਰਨ ਉਹ ਉੱਥੇ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਿਆ। ਹਰੇਕ ਸ਼ਾਸਨ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਕੰਮਾਂ ਲਈ ਪੂਰੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਲੈਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਜੋ ਇਸ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਉਸਨੇ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਇਹੀ ਗੱਲ ਭਾਰਤੀ ਸੰਘ ਲਈ ਵੀ ਸੱਚ ਹੈ। ਕੀ ਕੇਂਦਰੀ ਮੰਤਰੀ ਆਪਣੇ ਦੀਵਾਲੀਏਪਨ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸਨ ਅਤੇ ਬੇਸ਼ਰਮੀ ਨਾਲ ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਸਨ ਕਿ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਲੋਕ ਜਾਂ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਨਾਲ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ ਰਾਜ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਨਹੀਂ ਕਰਨਗੇ? ਉਸ ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਵਿਚ ਆਮ ਹਾਲਾਤ ਬਹਾਲ ਕਰਵਾ ਕੇ ਪੰਜਾਬ ਭੇਜਣਾ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਸੀ। ਦਿੱਲੀ 'ਚ ਕਰਫਿਊ ਕਿਉਂ? ਦਿੱਲੀ ਨੂੰ 'ਮੁਰਦਿਆਂ ਦਾ ਸ਼ਹਿਰ' ਕਿਉਂ ਕਿਹਾ ਜਾਵੇ?

ਇੱਕ ਮੁਸਲਿਮ ਵਿਰੋਧੀ ਪਾਰਾਨੋਆ ਨੇ ਰਾਜਧਾਨੀ ਨੂੰ ਜਕੜ ਲਿਆ ਸੀ। ਦਿੱਲੀ ਦੀ ਪੁਲਿਸ ਫੋਰਸ ਦਾ ਵੱਡਾ ਹਿੱਸਾ ਮੁਸਲਮਾਨ ਸੀ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਵਰਦੀਆਂ ਅਤੇ ਹਥਿਆਰਾਂ ਨਾਲ ਉਜਾੜ ਗਏ ਸਨ। ਇਸ ਨਾਲ ਬਾਕੀਆਂ ਦੀ ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਅਤੇ ਵਫ਼ਾਦਾਰੀ ਤੁਰੰਤ ਸ਼ੱਕ ਦੇ ਘੇਰੇ ਵਿੱਚ ਆ ਗਈ ਸੀ। ਪਟੇਲ ਨੇ ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ ਤੋਂ ਗੋਰਖਾ ਪੁਲਿਸ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀਆਂ ਟੁਕੜੀਆਂ ਭੇਜਣ ਲਈ ਬੰਗਾਲ ਨੂੰ ਵਾਇਰ ਕੀਤਾ। ਕੇਂਦਰੀ ਸੂਬਿਆਂ ਦੇ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਨੇ ਪੁਲਿਸ ਦੇ 250 ਕਾਂਸਟੇਬਲਾਂ ਅਤੇ ਸਬ-ਇੰਸਪੈਕਟਰਾਂ ਦੀ ਟੁਕੜੀ ਭੇਜੀ।

ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ 'ਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰਨ ਲਈ ਰਾਜ ਪਲਟੇ ਦੀਆਂ ਅਫਵਾਹਾਂ ਸਨ । ਪੁਲਿਸ ਵੱਲੋਂ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਕੁਝ ਘਰਾਂ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ੀ ਲੈਣ 'ਤੇ ਬੰਬ, ਹਥਿਆਰ ਅਤੇ ਗੋਲਾ ਬਾਰੂਦ ਦੇ ਡੰਪ ਮਿਲੇ ਹਨ। ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੇ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਭਾਈਚਾਰੇ ਨੂੰ ਬਦਨਾਮ ਕਰਨ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਵਿੱਚ ਗੁੱਸਾ ਭੜਕਾਉਣ ਲਈ ਉਜਾੜ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਹਥਿਆਰ ਲਗਾਏ ਗਏ ਸਨ। ਦਰਅਸਲ, ਦੇਸ਼ ਭਰ ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੇ ਘਰਾਂ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂ ਕੱਟੜਪੰਥੀ ਸੰਗਠਨਾਂ ਦੇ ਦਫ਼ਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਥਿਆਰ ਮਿਲੇ ਹਨ। ਪਰ ਦਿੱਲੀ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਵਿਚਕਾਰ ਹੋਈਆਂ ਕੁਝ ਘਾਤਕ ਲੜਾਈਆਂ ਅਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਹਿੰਦੂਆਂ 'ਤੇ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਮਲਿਆਂ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਹਥਿਆਰਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ।

ਹਿੰਦੂ ਫਿਰਕਾਪ੍ਰਸਤਾਂ ਨੇ ਇੱਕ ਯੋਜਨਾਬੱਧ ਪ੍ਰਚਾਰ ਨਾਲ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਭੜਕਾਇਆ ਸੀ ਜੋ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਕੋਲ ਮਿਲੇ ਗੈਰ-ਕਾਨੂੰਨੀ ਹਥਿਆਰ, ਵਿਸਫੋਟਕ ਅਤੇ ਗੋਲਾ ਬਾਰੂਦ ਦੀ ਮਾਤਰਾ ਨੂੰ ਵਧਾ-ਚੜ੍ਹਾ ਕੇ ਦੱਸਦਾ ਸੀ। ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਇਆ ਜਾਣਾ ਸੀ; ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਗੈਰ-ਕਾਨੂੰਨੀ ਹਥਿਆਰਾਂ ਨੂੰ ਸਟੋਰ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। 1857 ਵਿਚ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਲੜਾਈ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਜਦੋਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਨੇ ਭਾਰਤੀਆਂ ਨੂੰ ਹਥਿਆਰ ਰੱਖਣ ਦੀ ਮਨਾਹੀ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਉਦੋਂ ਵੀ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੇ ਗੈਰ-ਕਾਨੂੰਨੀ ਹਥਿਆਰਾਂ ਨੂੰ ਸਟੋਰ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ। ਗਾਂਧੀ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਹਥਿਆਰ ਸੌਂਪਣ ਲਈ ਬੇਨਤੀ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਪਰ ਉਸ ਦੀ ਸਲਾਹ ਨੂੰ ਨਜ਼ਰਅੰਦਾਜ਼ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਅਤੇ ਹਿੰਦੂ ਕੱਟੜਪੰਥੀਆਂ ਨੇ ਅੱਗ ਵਿੱਚ ਤੇਲ ਪਾਉਣ ਦਾ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਸੀ।

ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਸਿੱਖ ਸੁਰੱਖਿਆ ਕਾਰਨਾਂ ਕਰਕੇ ਨੌਂ ਇੰਚ ਤੋਂ ਵੱਧ ਲੰਬੀਆਂ ਕਿਰਪਾਨਾਂ ਲੈ ਕੇ ਚੱਲਣ 'ਤੇ ਪਾਬੰਦੀ ਲਗਾਉਣ ਦੇ ਸਰਕਾਰੀ ਫੈਸਲੇ ਤੋਂ ਨਾਰਾਜ਼ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨੁਮਾਇੰਦਿਆਂ ਨੇ ਗਾਂਧੀ ਨਾਲ ਮੁਲਾਕਾਤ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕੀਤੀ ਕਿ ਅਜਿਹੀ ਕੋਈ ਵੀ ਪਾਬੰਦੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਧਰਮ ਵਿੱਚ ਦਖਲ ਹੈ।

ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ, 'ਪਰ ਅੱਜ ਮੈਨੂੰ ਕਿਤੇ ਵੀ ਧਰਮ ਸਬੂਤ ਨਹੀਂ ਦਿਸਦਾ। 'ਅਤੇ

Machine Translated by Google

ਜੇਕਰ ਇਹ ਇੱਕ ਧਾਰਮਿਕ ਚਿੰਨ੍ਹ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਸਦੇ ਆਕਾਰ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਪਾਬੰਦੀ ਦਾ ਕੋਈ ਫ਼ਰਕ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ।' ਸਿੱਖ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਨਹੀਂ ਹੋਏ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਦਲੀਲ ਦੇ ਸਮਰਥਨ ਵਿੱਚ, ਪ੍ਰਿਵੀ ਕੌਂਸਲ ਦੇ ਇੱਕ ਪੁਰਾਣੇ ਫੈਸਲੇ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਕਿਰਪਾਨ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਆਕਾਰ ਦੀ ਤਲਵਾਰ ਵਜੋਂ ਦਰਸਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਸਿਹਤਮੰਦ ਬੰਦਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਤੋੜਨ ਲਈ ਕਾਨੂੰਨੀ ਉਦਾਹਰਣਾਂ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦੇਣਾ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਪ੍ਰਸੰਗਿਕ ਅਤੇ ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਗਲਤ ਵੀ ਸੀ ਜਿਸ ਦੇ ਤਹਿਤ ਇਕੱਲਾ ਸਮਾਜ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਵਿਕਾਸ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਕਿਰਪਾਨ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਨੇ ਆਪਣੇ ਵੋਟਰਾਂ ਨੂੰ ਚੁੱਕਣ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਉਹ ਪਵਿੱਤਰਤਾ ਅਤੇ ਸੰਜਮ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਸੀ। ਇਹ ਬੇਕਸੂਰ ਔਰਤਾਂ, ਬੱਚਿਆਂ ਅਤੇ ਬੁੱਢੇ ਅਤੇ ਅਪਾਹਜ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੀ ਭਾਰੀ ਔਕੜਾਂ ਦੇ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਜ਼ੁਲਮ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਬਚਾਅ ਲਈ ਇੱਕ ਹਥਿਆਰ ਸੀ; ਕਦੇ ਵੀ ਅਪਰਾਧ ਦਾ ਹਥਿਆਰ ਨਹੀਂ ਜਾਂ ਬੇਸਹਾਰਾ ਔਰਤਾਂ ਅਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਵਿਰੁੱਧ ਬਦਲਾ ਲੈਣ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਜਾਣਾ ਹੈ। ਕਿਰਪਾਨ, ਪਿਛਲੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ, ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਸੁਰੱਖਿਅਤ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਲਈ ਵਰਤੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ ਅਤੇ ਜਿਸ ਨੇ ਇਸ ਦੀ ਗਲਤ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਉਸ ਨੇ ਇਸਨੂੰ ਚੁੱਕਣ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਖੋਹ ਲਿਆ ਸੀ।

12 ਸਤੰਬਰ, ਸ਼ੁੱਕਰਵਾਰ ਨੂੰ, ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਜਾਮਾ ਮਸਜਿਦ ਦਾ ਦੌਰਾ ਕੀਤਾ ਜਿੱਥੇ ਲਗਭਗ ਪੰਜ ਹਜ਼ਾਰ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੇ ਸ਼ਰਨ ਲਈ ਸੀ। ਗੰਦਗੀ ਤੋਂ ਬੇਪ੍ਰਵਾਹ, ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਅੰਦਰ ਜਾਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਆਪਣੀਆਂ ਚੱਪਲਾਂ ਲਾਹ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਸ਼ੁੱਕਰਵਾਰ ਦੀ ਨਮਾਜ਼ ਅਦਾ ਕਰਨ ਲਈ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਲੋਕ ਇਕੱਠੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਕੁਝ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀਆਂ ਨਾਲ ਮੁਲਾਕਾਤ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਾਫ਼-ਸਫ਼ਾਈ ਪ੍ਰਤੀ ਇੰਨੇ ਬੇਪਰਵਾਹ ਹੋਣ ਲਈ ਤਾੜਨਾ ਕੀਤੀ।

ਉਸੇ ਦਿਨ ਸੰਘ ਦਾ ਮੁਖੀ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਆਇਆ। ਇਹ ਆਮ ਜਾਣਕਾਰੀ ਸੀ ਕਿ ਰਾਜਧਾਨੀ, ਪੂਰਬੀ ਪੰਜਾਬ ਅਤੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਹਿੱਸਿਆਂ ਵਿੱਚ ਜਿੱਥੇ ਮੁਸਲਿਮ ਵਿਰੋਧੀ ਮੁਹਿੰਮਾਂ ਚਲਾਈਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਸਨ, ਵਿੱਚ ਕਤਲੇਆਮ ਪਿੱਛੇ ਆਰਐਸਐਸ ਦਾ ਹੱਥ ਸੀ। ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਮੁਖੀ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਸਾਫ਼ ਇਨਕਾਰ ਕਰਦਿਆਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜਥੇਬੰਦੀ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਦੀ ਰਾਖੀ ਲਈ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ, ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਲਈ ਨਹੀਂ; ਉਹ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਦੁਸ਼ਮਣੀ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦੇ ਸਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ- ਆਰਐਸਐਸ ਸ਼ਾਂਤੀ ਲਈ ਖੜ੍ਹਾ ਹੈ। ਇਹ ਇੱਕ ਦੂਰ-ਦੁਰਾਡੇ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਸੀ, ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕਰਨਾ ਮੁਸ਼ਕਲ ਸੀ.

ਪਰ ਗਾਂਧੀ, ਜਿਸ ਬੇਅੰਤ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨਾਲ ਉਸਨੇ ਨੋਆਖਲੀ ਵਿੱਚ ਮੁਸਲਿਮ ਕੱਟੜਪੰਥੀਆਂ ਦੇ ਤੋਬਾ ਕਰਨ ਦੇ ਦਾਅਵਿਆਂ 'ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਕਰਦਿਆਂ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹਵਾ ਸਾਫ਼ ਕਰਨ ਦਾ ਮੌਕਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਮੁਖੀ ਨੂੰ ਇੱਕ ਜਨਤਕ ਬਿਆਨ ਜਾਰੀ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਦੋਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਕਤਲੇਆਮ ਅਤੇ ਪਰੇਸ਼ਾਨੀ ਦੀ ਖੁੱਲ੍ਹ ਕੇ ਨਿੰਦਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ਜੋ ਕਿ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿੱਚ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਜੋ ਅਜੇ ਵੀ ਚੱਲ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਇੱਕ ਬਿਆਨ ਦੇਣ ਤੋਂ ਰੋਕਿਆ ਨਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋਏ, ਮੁਖੀ ਨੇ ਸੁਝਾਅ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਆਰਐਸਐਸ ਨੂੰ ਸਾਰੀਆਂ ਕਥਿਤ ਗਲਤੀਆਂ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਇਸ ਸੁਝਾਅ ਨੂੰ ਮੰਨ ਲਿਆ।

ਸੁਸ਼ੀਲਾ ਨਈਅਰ ਨੇ ਅੱਗੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਆਰਐਸਐਸ ਨੇ ਵਾਹ ਡੇਰੇ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਚੰਗਾ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨ, ਹਿੰਮਤ ਅਤੇ ਸਖ਼ਤ ਮਿਹਨਤ ਕਰਨ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਦਿਖਾਈ ਸੀ, ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ।

Machine Translated by Google

ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰੈਲੀ ਵਿੱਚ ਗਾਂਧੀ ਦਾ ਸਵਾਗਤ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਆਰਐਸਐਸ ਨੇਤਾ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ 'ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਨੇ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ ਇੱਕ ਮਹਾਨ ਵਿਅਕਤੀ' ਦੱਸਿਆ। ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤਾ ਕਿ ਜਦੋਂ ਕਿ ਉਸਨੂੰ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇੱਕ ਹਿੰਦੂ ਹੋਣ 'ਤੇ ਮਾਣ ਸੀ, ਪਰ ਉਸਦਾ ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਨਾ ਤਾਂ ਅਸਹਿਣਸ਼ੀਲ ਸੀ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼। ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਦੀ ਖੂਬਸੂਰਤੀ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਨੂੰ ਸਮਝਦਾ ਸੀ, ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਸਭ ਧਰਮਾਂ ਵਿੱਚ ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਤਮ ਨੂੰ ਜਜ਼ਬ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਹਿੰਦੂ ਮੰਨਦੇ ਹਨ ਕਿ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਗੈਰ-ਹਿੰਦੂਆਂ ਲਈ ਬਰਾਬਰ ਅਤੇ ਸਨਮਾਨਯੋਗ ਸ਼ਰਤਾਂ 'ਤੇ ਕੋਈ ਥਾਂ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਅਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨ, ਜੇ ਉਹ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਘਟੀਆ ਦਰਜੇ ਨਾਲ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਜਾਂ ਜੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਸੋਚਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੂ ਰਹਿ ਸਕਦੇ ਹਨ. ਸਿਰਫ਼ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਦੁੱਖ 'ਤੇ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ਾ ਦੌੜ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ, ਇਸਦਾ ਮਤਲਬ ਹਿੰਦੂ ਅਤੇ ਇਸਲਾਮ ਦੋਵਾਂ ਦਾ ਗ੍ਰਹਿਣ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਸਲਈ, ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਭਰੋਸਾ ਦਿਵਾ ਕੇ ਖੁਸ਼ੀ ਹੋਈ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਨੀਤੀ ਇਸਲਾਮ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਚਿਤਾਵਨੀ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਜੇਕਰ ਉਨ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਲੱਗੇ ਦੋਸ਼ ਸਾਬਤ ਹੋ ਗਏ ਤਾਂ ਇਸ ਦਾ ਬੁਰਾ ਹਾਲ ਹੋਵੇਗਾ।

ਏਸ਼ੀਅਨ ਕਾਨਫਰੰਸ ਦਾ ਸਥਾਨ ਪੁਰਾਣਾ ਕਿਲਾ ਮੁਸਲਿਮ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀਆਂ ਲਈ ਟਰਾਂਜ਼ਿਟ ਕੈਂਪ ਵਿੱਚ ਤਬਦੀਲ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਲਗਪਗ 75 ਹਜ਼ਾਰ ਮੁਸਲਮਾਨ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਜਾਣ ਦੀ ਉਡੀਕ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਹਿੰਦੂ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ ਕੈਂਪਾਂ ਵਿਚ ਹਿੰਦੂ ਕੱਟੜਪੰਥੀਆਂ ਦੀ ਘੁਸਪੈਠ ਹੋ ਗਈ ਸੀ, ਮੁਸਲਮਾਨ ਕੈਂਪਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗਵਾਦੀਆਂ ਨੇ ਘੁਸਪੈਠ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਦੁਖੀ ਸਹਿ-ਧਰਮਵਾਦੀਆਂ ਦੇ ਹਿਤੈਸ਼ੀ ਵਜੋਂ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀਆਂ ਲਈ ਰਾਸ਼ਨ ਚੋਰੀ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵੱਡੇ ਮੁਨਾਫੇ ਲਈ ਕਾਲੇ ਬਾਜ਼ਾਰ ਵਿੱਚ ਵੇਚਦੇ ਸਨ।

ਕੁਝ ਮੁਸਲਮਾਨ ਪੁਲਿਸ ਵਾਲੇ ਜੋ ਆਪਣੇ ਹਥਿਆਰਾਂ ਸਮੇਤ ਤਿਆਗ ਗਏ ਸਨ, ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕੈਂਪਾਂ ਵਿਚ ਸ਼ਰਨ ਲਈ ਸੀ। ਪਟੇਲ, ਇੱਕ ਸਮੇਂ, ਲਗਭਗ ਫੌਜ ਦੀ ਇੱਕ ਬਟਾਲੀਅਨ ਨੂੰ ਗੈਰ-ਲਾਇਸੈਂਸੀ ਹਥਿਆਰਾਂ ਨੂੰ ਇਕੱਠਾ ਕਰਨ ਲਈ ਕੈਂਪ ਵਿੱਚ ਜਾਣ ਦਾ ਆਦੇਸ਼ ਦਿੰਦਾ ਸੀ।
13 ਤਰੀਕ ਨੂੰ ਜਦੋਂ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਕੈਂਪ ਦਾ ਦੌਰਾ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਸੈਂਕੜੇ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਾਰ ਵੱਲ ਵਧੇ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਘੇਰ ਲਿਆ। ਗਾਂਧੀ ਵਿਰੋਧੀ ਨਾਅਰੇ ਲਾਏ ਗਏ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਨੇ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਕਾਰ ਵਿੱਚੋਂ ਬਾਹਰ ਕੱਢਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ। ਡਰਾਇਵਰ ਨੇ ਘਬਰਾ ਕੇ ਐਕਸੀਲੇਟਰ ਨੂੰ ਦਬਾ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਕਾਰ ਅੱਗੇ ਵਧ ਗਈ। ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਰੋਕਣ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ, ਹਾਲਾਂਕਿ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਗੁੱਸੇ ਵਿੱਚ ਆਈ ਭੀੜ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨ ਲਈ ਦ੍ਰਿੜ ਸੀ। ਗਾਂਧੀ ਫਿਰ ਕਾਰ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲੇ ਅਤੇ ਭੀੜ ਨੂੰ ਸ਼ਾਂਤ ਹੋਣ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਬਹੁਤੇ ਨਿਹੱਥੇ ਅਤੇ ਅਸੁਰੱਖਿਅਤ ਬੁੱਢੇ ਦੁਆਰਾ ਨਿਡਰਤਾ ਨਾਲ ਕੀਤੇ ਗਏ ਇਸ ਕੰਮ ਤੋਂ ਹੈਰਾਨ ਸਨ। ਕੀ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਚੁਣੌਤੀ ਦੇ ਰਿਹਾ ਸੀ ਜਾਂ ਕੀ ਉਸ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਹ ਉਸ ਦਾ ਕੋਈ ਨੁਕਸਾਨ ਨਹੀਂ ਕਰਨਗੇ? ਗਾਂਧੀ ਦੀਆਂ ਕੁਝ ਟਿੱਪਣੀਆਂ ਨੇ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀਆਂ ਤੋਂ ਰੁੱਖੇ ਅਤੇ ਗੁੱਸੇ ਭਰੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤੇ। ਉਸਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਾਂਤ ਰਹਿਣ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਗੁੱਸੇ ਅਤੇ ਡਰ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ।

ਉਸ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਵਿਚ ਜੋਸ਼ ਸੁਣ ਕੇ, ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਪ੍ਰਤੱਖ ਦੁੱਖ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ, ਸ਼ਰਨਾਰਥੀਆਂ ਨੇ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਕਿ ਦੂਜੇ 'ਨੇਤਾਵਾਂ' ਅਤੇ 'ਹਮਦਰਦਾਂ' ਦੇ ਉਲਟ, ਇੱਥੇ ਇਕ ਅਜਿਹਾ ਵਿਅਕਤੀ ਸੀ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦੁੱਖ ਸਾਂਝੇ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਡੂੰਘੀ ਹਮਦਰਦੀ ਨਾਲ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਸੁਣੀ ਅਤੇ ਗਲਤੀਆਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਆਪਣੀ ਸ਼ਕਤੀ ਵਿੱਚ ਸਭ ਕੁਝ ਕਰਨ ਦਾ ਵਾਅਦਾ ਕੀਤਾ।

Machine Translated by Google

ਉਸ ਦਿਨ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਦੋ ਹੋਰ ਮੁਸਲਿਮ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ ਕੈਂਪਾਂ ਦਾ ਦੌਰਾ ਕੀਤਾ, ਇੱਕ ਈਦਗਾਹ ਅਤੇ ਦੂਜਾ ਮੋਤੀਆ ਖਾਨ ਵਿਖੇ। ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਸੂਚਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਕਿ ਇੱਕ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦੀ ਮੁਸਲਮਾਨ ਡਾਕਟਰ ਅੰਸਾਰੀ ਦੀ ਧੀ ਅਤੇ ਜਵਾਈ ਨੂੰ ਦਰਿਆਗੰਜ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰੋਂ ਬਾਹਰ ਕੱਢ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਕਈ ਵਾਰ ਅੰਸਾਰੀ ਪਰਿਵਾਰ ਦੀ ਦਰਿਆਗੰਜ ਸਥਿਤ ਰਿਹਾਇਸ਼ 'ਤੇ ਮਹਿਮਾਨ-ਨਿਵਾਜ਼ੀ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਕੁਝ ਸਿੱਖ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀਆਂ ਨੇ, ਸਥਾਨਕ ਨੇਤਾਵਾਂ ਦੁਆਰਾ ਉਕਸਾਏ, ਘਰ ਨੂੰ ਘੇਰ ਲਿਆ ਅਤੇ, ਜਾਨੋਂ ਮਾਰਨ ਦੀ ਧਮਕੀ ਦੇ ਤਹਿਤ, ਜੋੜੇ ਨੂੰ ਇਸ ਨੂੰ ਛੱਡਣ ਅਤੇ ਇੱਕ ਹੋਟਲ ਵਿੱਚ ਸ਼ਿਫਟ ਕਰਨ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕੀਤਾ। ਉਸ ਸ਼ਾਮ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਸਭਾ ਵਿਚ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਕੀ ਇਹ ਸ਼ਰਮ ਦੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਕਿ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਥੰਮ੍ਹ ਦੀ ਧੀ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂ-ਮੁਸਲਿਮ ਏਕਤਾ ਲਈ ਅਣਥੱਕ ਵਰਕਰ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਘਰੋਂ ਬਾਹਰ ਕੱਢ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ? ਮੈਨੂੰ ਦੁੱਖ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਇਤਿਹਾਸਕ ਸ਼ਹਿਰ, ਜਿੱਥੇ ਕਦੇ ਇੰਦਰਪ੍ਰਸਥ ਖੜ੍ਹਾ ਸੀ, ਜਿਸ ਨੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਰਾਜਵੰਸ਼ਾਂ ਅਤੇ ਸਭਿਅਤਾਵਾਂ ਦੇ ਉਭਾਰ ਅਤੇ ਪਤਨ ਨੂੰ ਦੇਖਿਆ ਹੈ, ਜਿੱਥੇ ਕਦੇ ਕੌਰਵਾਂ, ਪਾਂਡਵਾਂ ਅਤੇ ਮੁਗਲਾਂ ਨੇ ਰਾਜ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਜਿੱਥੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੇ ਸਵਾਮੀ ਸ਼ਰਧਾਨੰਦ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰਨ ਲਈ ਕਹਿ ਕੇ ਸਨਮਾਨਿਤ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਜਾਮਾ ਮਸਜਿਦ ਤੋਂ ਅਤੇ ਜਿਸ ਨੂੰ ਸਵਾਮੀ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਸ਼ਹਾਦਤ ਨਾਲ ਪਵਿੱਤਰ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਅੱਜ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਬਦਨਾਮ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ।'

ਕੁਝ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੇ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਮੁਸਲਿਮ ਕੁਆਰਟਰ ਵਿੱਚ ਸ਼ਿਫਟ ਕਰਨ ਦਾ ਸੱਦਾ ਦਿੱਤਾ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉਸਨੇ ਕਲਕੱਤਾ ਵਿੱਚ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋਏ ਕਿ ਜੇਕਰ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਰਹੇ ਤਾਂ ਉਹ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਨਗੇ। ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਲਈ ਸਹਿਮਤੀ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਆਸਫ ਅਲੀ ਦੇ ਘਰ ਵਿੱਚ ਜਾਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ, ਜੋ ਕਿ ਇੱਕ ਇਲਾਕੇ ਵਿੱਚ ਸਥਿਤ ਸੀ ਜਿੱਥੇ ਲਗਾਤਾਰ ਦੰਗੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਉਸੇ ਦਿਨ ਸਵੇਰੇ ਪਟੇਲ ਨੇ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਸੀ ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਆਸਫ ਅਲੀ ਦੀ ਰਿਹਾਇਸ਼ ਦੇ ਬਿਲਕੁਲ ਨੇੜੇ ਇੱਕ ਇਮਾਰਤ ਦੀ ਛੱਤ ਤੋਂ ਸਾਰੀ ਰਾਤ ਗੋਲੀਬਾਰੀ ਹੁੰਦੀ ਰਹੀ। ਇੱਕ ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਚਾਰ ਵਾਰ ਇਮਾਰਤ 'ਤੇ ਹਮਲਾ ਕਰਨ ਦੀ ਅਸਫਲ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਸੀ।

ਜਦੋਂ ਆਖਰਕਾਰ ਉਹ ਕਾਮਯਾਬ ਹੋ ਗਏ ਤਾਂ ਸਨਾਈਪਰ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਦੀਆਂ ਇਮਾਰਤਾਂ ਦੀਆਂ ਛੱਤਾਂ ਤੋਂ ਛਾਲ ਮਾਰ ਕੇ ਫਰਾਰ ਹੋ ਗਏ। ਛੱਤ 'ਤੇ ਹਥਿਆਰਾਂ ਅਤੇ ਗੋਲਾ ਬਾਰੂਦ ਦਾ ਵੱਡਾ ਭੰਡਾਰ ਮਿਲਿਆ ਹੈ।

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮੁਸਲਮਾਨ ਦੋਸਤਾਂ ਨੇ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਸੱਦਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਥਿਤੀ ਬਾਰੇ ਜਾਣੂ ਕਰਵਾਇਆ ਗਿਆ। ਜੇ ਇੱਕ ਅਵਾਰਾ ਗੋਲੀ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਮਾਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਜਾਂ ਉਸਨੂੰ ਜ਼ਖਮੀ ਵੀ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਦੇਸ਼ ਵਿਆਪੀ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦਾ ਕਤਲੇਆਮ ਹੋਵੇਗਾ; ਕੀ ਉਹ ਜੋਖਮ ਲੈਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਸਨ? ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਸਥਿਤੀ ਦੀ ਗੰਭੀਰਤਾ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਹੋਇਆ; ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਲਈ, ਇਸ ਦੀ ਬਜਾਏ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਫੌਜੀ ਟੁਕੜੀ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਭਾਵੇਂ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਆਸਫ਼ ਅਲੀ ਦੀ ਰਿਹਾਇਸ਼ 'ਤੇ ਨਾ ਜਾਣ ਦਾ ਫ਼ੈਸਲਾ ਕੀਤਾ, ਪਰ ਉਹ ਵਸਨੀਕਾਂ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਲਈ ਕੀਤੇ ਗਏ ਬਦਲਵੇਂ ਪ੍ਰਬੰਧ ਤੋਂ ਅਸੰਤੁਸ਼ਟ ਸਨ। ਉਸ ਨੇ ਹਮੇਸ਼ਾ ਦੁਹਰਾਇਆ ਸੀ ਕਿ, ਜੇ ਉਹ ਆਪਣਾ ਰਾਹ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਉਹ ਸ਼ਹਿਰ ਤੋਂ ਪੂਰੀ ਪੁਲਿਸ ਅਤੇ ਫੌਜ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਲੈ ਲਵੇਗਾ।

ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਕਿ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀਆਂ ਦੇ ਪੁਨਰਵਾਸ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਆ ਹੱਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡੇ ਗਏ ਮੁਸਲਮਾਨ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਵਸਾਉਣਾ ਹੈ। ਹਿੰਦੂ ਫਿਰਕਾਪ੍ਰਸਤਾਂ ਨੇ ਇਸ ਵਿਕਲਪ ਦੀ ਖੁੱਲ੍ਹ ਕੇ ਵਕਾਲਤ ਕੀਤੀ, ਅਤੇ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਨਾ ਸਿਰਫ਼

Machine Translated by Google

ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਖਾਲੀ ਪਏ ਘਰਾਂ 'ਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰ ਲਓ ਪਰ ਜਿਹੜੇ ਘਰ ਰਹਿ ਗਏ ਸਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਕੱਢ ਦਿਓ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਵੀ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰ ਲਓ। ਹਿੰਦੂ ਫਿਰਕਾਪ੍ਰਸਤਾਂ ਦੀ ਇਹੀ ਲਾਬੀ ਆਬਾਦੀ ਦੇ ਯੋਜਨਾਬੱਧ ਅਤੇ ਲਾਜ਼ਮੀ ਤਬਾਦਲੇ ਦੀ ਵਕਾਲਤ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਇਸ ਸੁਝਾਅ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਚੇਤਾਵਨੀ ਦਿੱਤੀ ਕਿ, ਇੱਕ ਵਾਰ ਜਦੋਂ ਇਹ ਸਿਧਾਂਤ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰ ਲਿਆ ਗਿਆ, ਤਾਂ ਇਸਦੀ ਵਰਤੋਂ ਦੋ ਪੰਜਾਬਾਂ ਤੱਕ ਸੀਮਤ ਨਹੀਂ ਰਹੇਗੀ - ਇਹ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੋਵਾਂ ਦੇਸ਼ਾਂ 'ਤੇ ਲਾਗੂ ਹੋਵੇਗੀ। ਫਿਰ ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਵੀ ਮੁਸਲਮਾਨ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਗੈਰ-ਮੁਸਲਿਮ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਦਾ ਸੀ, ਤਾਂ ਅਟੱਲ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਇੱਕ ਆਪਸੀ ਵਿਨਾਸ਼ਕਾਰੀ ਯੁੱਧ ਦੇ ਨਾਲ ਦੋਵਾਂ ਰਾਜਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਮਤਭੇਦ ਸਥਾਈ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ। ਇਸ ਲਈ ਉਸਨੇ ਸੁਝਾਅ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਨਫ਼ਰਤ, ਕਤਲ ਅਤੇ ਅੱਗਜ਼ਨੀ ਦੇ ਦੁਸ਼ਟ ਚੱਕਰ ਨੂੰ ਕਿਤੇ ਤੋੜਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਗੈਰ-ਮੁਸਲਿਮ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਜਬਰੀ ਬੇਦਖਲ ਕਰਨਾ ਬੰਦ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਹੜੇ ਲੋਕ ਅਸਥਾਈ ਤੌਰ 'ਤੇ ਭੱਜ ਗਏ ਸਨ ਅਤੇ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ ਕੈਂਪਾਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਰਨ ਲਈ ਸਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰਾਂ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। . ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਅਜਿਹੀਆਂ ਜਾਇਦਾਦਾਂ ਦੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੱਕਦਾਰ ਮਾਲਕਾਂ ਦੀ ਤਰਫੋਂ ਟਰੱਸਟੀ ਬਣ ਜਾਵੇ, ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਮਾਲਕ ਵਾਪਸ ਨਹੀਂ ਆ ਸਕਦੇ ਜਾਂ ਵਾਪਸ ਲਿਆਏ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਹਾਲਾਂਕਿ, ਹਿੰਦੂ ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀਆਂ ਨੇ ਦਲੀਲ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਕੱਢ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਕਿਸੇ ਵੀ ਮੁਸਲਮਾਨ ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਜਾਂ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ। ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਸਮਝਾਇਆ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੂਆਂ ਅਤੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨਾਲ ਹੁੰਦੇ ਦੁਰਵਿਵਹਾਰ ਨੂੰ ਨਜ਼ਰਅੰਦਾਜ਼ ਕਰਨ ਦੀ ਸਲਾਹ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ। ਪਰ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਿਚ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀਆਂ 'ਤੇ ਹੋ ਰਹੇ ਅੱਤਿਆਚਾਰਾਂ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨੀ ਸਰਕਾਰ ਕੋਲ ਉਠਾਉਣ ਲਈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਦਿਖਾਉਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੋਵੇਗੀ ਕਿ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀਆਂ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਹਨ।

ਗਾਂਧੀ ਨੇ 18 ਸਤੰਬਰ ਦੀ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਦਰਿਆਗੰਜ ਦੇ ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਮੁਸਲਿਮ ਕੁਆਰਟਰ ਦਾ ਦੌਰਾ ਕੀਤਾ। ਵਸਨੀਕਾਂ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਪੁਲਿਸ ਅਤੇ ਫੌਜੀ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਦੇ ਪੱਖਪਾਤੀ ਵਿਵਹਾਰ ਦੀ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕੀਤੀ, ਜੋ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਘਰ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਜਨਮ ਵਾਲੇ ਸ਼ਹਿਰ ਤੋਂ ਭੱਜਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਨਾ ਜਾਣ ਦੀ ਸਲਾਹ ਦਿੱਤੀ, 'ਭਾਵੇਂ ਪੁਲਿਸ ਅਤੇ ਫੌਜ ਤੁਹਾਡੇ 'ਤੇ ਗੋਲੀਬਾਰੀ ਕਰੇ, ਤੁਹਾਨੂੰ ਗੋਲੀਆਂ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਬਹਾਦਰੀ ਨਾਲ ਮਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਪਰ ਆਪਣੇ ਘਰਾਂ ਤੋਂ ਭੱਜਣਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੀਦਾ।' ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਕੂਚਾ ਤਾਰਾਚੰਦ ਦੇ ਵਸਨੀਕਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਇਹੋ ਸਲਾਹ ਦਿੱਤੀ, ਇੱਕ ਹਿੰਦੂ ਜੇਬ ਇੱਕ ਵੱਡੀ ਮੁਸਲਮਾਨ ਆਬਾਦੀ ਦੁਆਰਾ ਚਾਰੇ ਪਾਸਿਓਂ ਘਿਰਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਵਸਨੀਕਾਂ ਨੇ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਪਠਾਣਾਂ ਨੂੰ, ਆਪਣੇ ਦੰਦਾਂ ਨਾਲ ਲੈਸ, ਹਿੰਦੂਆਂ ਦਾ ਕਤਲੇਆਮ ਕਰਨ ਲਈ ਤਸਕਰੀ ਵਿੱਚ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ ਸੀ।

ਇਸ ਸਭ ਦੌਰਾਨ, ਗਾਂਧੀ ਹਿੰਦੂਆਂ ਅਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੋਵਾਂ ਨੂੰ ਹਥਿਆਰ ਸੌਂਪਣ ਦੀ ਅਪੀਲ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਅਗਲੇ ਦਿਨ, ਕੁਝ ਮੌਲਾਨਾ ਉਸ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਆਏ ਅਤੇ ਕੁਝ ਜੰਗਾਲ ਵਾਲੇ ਹਥਿਆਰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਅਤੇ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੇ ਉਸ ਦੀ ਅਪੀਲ ਦੇ ਜਵਾਬ ਵਿੱਚ ਸਵੈ-ਇੱਛਾ ਨਾਲ ਇਹ ਹਥਿਆਰ ਸੌਂਪ ਦਿੱਤੇ ਸਨ। ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਹ ਇੱਕ ਬੇਵਕੂਫੀ ਵਾਲੀ ਅੱਖ ਸੀ, ਅਤੇ ਇਸ ਨੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਿਲ ਬਦਲਣ ਦਾ ਸੁਝਾਅ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ

Machine Translated by Google

ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦਾ। 'ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਧੋਖਾ ਨਾ ਦਿਓ,' ਉਸ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਖ਼ਤੀ ਨਾਲ ਚੇਤਾਵਨੀ ਦਿੱਤੀ। 'ਮੇਰੇ ਇੱਥੇ ਰਹਿਣ ਨਾਲ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਫਾਇਦਾ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਜੇਕਰ ਉਹ ਆਪਣੇ ਦਿਲਾਂ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਫ਼ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ।'

ਮੁਸਲਿਮ ਇਲਾਕਾ ਪੁਲ ਬੰਗਸ਼, ਵੱਡਾ ਹਿੰਦੂ ਰਾਓ, ਖਾਰੀ ਬਾਉਲੀ ਅਤੇ ਚਾਂਦਨੀ ਚੌਕ - ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਭੀੜ-ਭੜੱਕੇ ਵਾਲੇ ਇਲਾਕਿਆਂ ਦੇ ਦੌਰੇ ਦੌਰਾਨ - ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਉਹ ਹੁਣ ਲਗਭਗ ਉਜਾੜ ਸਨ। ਉਹ ਜਿੱਥੇ ਵੀ ਗਿਆ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੇ ਉਸਦਾ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਸੁਆਗਤ ਕੀਤਾ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਕੁਝ ਹਿੰਦੂ ਨੌਜਵਾਨ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਨੇ ਵਿਰੋਧ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਉਸ ਕਾਰ 'ਤੇ ਹਮਲਾ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਉਹ ਸਫ਼ਰ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਪਟੇਲ ਨੂੰ ਸੂਚਿਤ ਕੀਤਾ ਕਿ ਇਹ ਨੌਜਵਾਨ ਸਥਾਨਕ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਯੂਨਿਟ ਦੇ ਤੂਫਾਨ ਵਾਲੇ ਸਨ।

ਨਿਰੰਤਰ ਸਰੀਰਕ ਤਣਾਅ ਹੁਣ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਸਿਹਤ 'ਤੇ ਆਪਣਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾਉਣ ਲੱਗ ਪਿਆ ਸੀ। ਉਸ ਨੂੰ ਕਾਲੀ ਖਾਂਸੀ ਹੋ ਗਈ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹ ਸੌਣ ਤੋਂ ਅਸਮਰੱਥ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਸੁਪਨਾ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਹਿੰਦੂ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਦੀ ਭੀੜ ਉਸ ਦੇ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਆ ਰਹੀ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਨੇ ਉਸ ਨਾਲ ਦੁਰਵਿਵਹਾਰ ਕਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਅਤੇ ਜਾਪਦਾ ਸੀ, ਉਸ ਉੱਤੇ ਹਮਲਾ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ। 'ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਾਂਤ ਕਰਨ ਲਈ ਭਗਵਾਨ ਰਾਮ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।' ਇਕ ਹੋਰ ਮੌਕੇ 'ਤੇ ਜਦੋਂ ਉਸ ਦੀ ਨੀਂਦ ਵੀ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਗੜ ਗਈ, ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਸੁਪਨਾ ਦੇਖ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੀ ਭੀੜ ਨਾਲ ਘਿਰਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਘਰ ਪਹੁੰਚਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। 'ਜਾਗਣਾ ਜਾਂ ਸੌਣਾ ਮੈਂ ਹੋਰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਸੋਚ ਸਕਦਾ,' ਉਸਨੇ ਅੱਗੇ ਕਿਹਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਡਾਕਟਰਾਂ ਨੂੰ ਹਦਾਇਤ ਕੀਤੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਵੀ ਸ਼ਰਾਬ ਜਾਂ ਕੋਈ ਵੀ ਵਰਜਿਤ ਦਵਾਈ ਦਾ ਟੀਕਾ ਨਾ ਲਗਾਇਆ ਜਾਵੇ। 'ਜੇ ਕੋਈ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਮੈਂ ਜੀਵਨ ਨਾਲ ਸਹਿਯੋਗ ਕਰਨ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿਆਂਗਾ। ਮੈਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜ਼ਿੰਦਾ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ। ਮੇਰੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨੂੰ ਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖ ਕੇ ਮਰਨਾ ਮੈਨੂੰ ਚੰਗਾ ਲੱਗੇਗਾ।'

2 ਅਕਤੂਬਰ 1947 ਸੁਤੰਤਰ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਗਾਂਧੀ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਜਨਮਦਿਨ ਸੀ, ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਆਖ਼ਰੀ ਵੀ। ਸਵੇਰ ਤੋਂ ਹੀ ਉਸ ਦੇ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਸੈਲਾਨੀਆਂ ਦੀ ਲਗਾਤਾਰ ਭੀੜ ਆ ਗਈ। ਉਸਨੇ ਆਪਣਾ ਜਨਮਦਿਨ, ਹਮੇਸ਼ਾ ਵਾਂਗ, ਵਰਤ, ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਅਤੇ ਵਾਧੂ ਕਤਾਈ ਦੁਆਰਾ ਮਨਾਇਆ। ਉਸ ਨੇ ਸਮਝਾਇਆ ਕਿ ਵਰਤ, ਸਵੈ-ਸ਼ੁੱਧੀ ਲਈ ਸੀ, ਅਤੇ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੀ ਰਚਨਾ ਵਿੱਚ ਸਭ ਤੋਂ ਨੀਵੇਂ ਅਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਘੱਟ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਲਈ ਆਪਣੀ ਹੋਂਦ ਨੂੰ ਸਮਰਪਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਆਪਣੇ ਨੇਮ ਦੇ ਨਵੀਨੀਕਰਨ ਦਾ ਇੱਕ ਟੋਕਨ ਕਤਰਾਣਾ। ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਜਨਮ ਦਿਨ ਦੇ ਜਸ਼ਨ ਨੂੰ ਚਰਖਾ ਦੇ ਪੁਨਰ ਜਨਮ ਦੇ ਜਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਬਦਲ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਅਤੇ ਇਸਨੂੰ 'ਰੈਂਟੀਆ ਬਰਾਸ' (ਹਿੰਦੂ ਕੈਲੰਡਰ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, ਪੂਰਨਮਾਸ਼ੀ ਦੀ ਮਿਆਦ ਦੇ ਬਾਰ੍ਹਵੇਂ ਦਿਨ ਗਾਂਧੀ ਦਾ ਜਨਮ ਹੋਇਆ ਸੀ) ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਯਾਦ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਚਰਖਾ, ਉਸ ਲਈ, ਅਹਿੰਸਾ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਕ ਵਜੋਂ ਖੜ੍ਹਾ ਸੀ।

ਜਿਵੇਂ ਹੀ ਉਹ ਆਪਣੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਆਇਆ, ਪਿਆਰੇ ਦੋਸਤਾਂ ਦੀ ਇੱਕ ਛੋਟੀ ਜਿਹੀ ਪਾਰਟੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਪਟੇਲ, ਨਹਿਰੂ, ਘਨਸ਼ਿਆਮਦਾਸ ਬਿਰਲਾ, ਉਸਦੇ ਮੇਜ਼ਬਾਨ ਅਤੇ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਬਿਰਲਾ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ। ਮੀਰਾਬੇਹਨ ਨੇ ਫੁੱਲਾਂ ਦੇ ਬਣੇ ਇੱਕ ਕਲਾਤਮਕ ਕਰਾਸ, 'ਰਾਮ' ਅਤੇ ਪਵਿੱਤਰ ਉਚਾਰਖੰਡ 'ਓਮ' ਨੂੰ ਸੁਧਾਰ ਕੇ ਆਪਣੀ ਸੀਟ ਸਜਾਈ ਸੀ। ਲੇਡੀ ਮਾਊਂਟਬੈਟਨ ਚਿੱਠੀਆਂ ਅਤੇ ਟੈਲੀਗ੍ਰਾਮਾਂ ਦੀ ਇੱਕ ਸ਼ੀਫ ਲੈ ਕੇ ਪਹੁੰਚੀ

Machine Translated by Google

ਇੰਗਲੈਂਡ ਤੋਂ ਉਸ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕੀਤਾ। ਉਸਨੇ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਅਰਦਾਸ ਕਰਨ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ 'ਜਾਂ ਤਾਂ ਮੌਜੂਦਾ ਕਲੇਸ਼ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਵੇ ਜਾਂ ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰ ਦੇਵੇ। ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਕਿ ਇੱਕ ਹੋਰ ਜਨਮਦਿਨ ਮੈਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਪਛਾੜ ਦੇਵੇ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਅਜੇ ਵੀ ਅੱਗ ਦੀ ਲਪੇਟ ਵਿੱਚ ਹੈ। ਪਟੇਲ ਦੀ ਧੀ ਮਨੀਬੇਹਨ ਨੇ ਆਪਣੇ ਜਰਨਲ ਵਿੱਚ ਨੋਟ ਕੀਤਾ: 'ਉਸ ਦਾ ਦੁੱਖ ਅਸਹਿ ਸੀ। ਅਸੀਂ ਖੁਸ਼ੀ ਵਿੱਚ ਉਸ ਕੋਲ ਗਏ ਸੀ; ਅਸੀਂ ਭਾਰੀ ਦਿਲ ਨਾਲ ਘਰ ਵਾਪਸ ਆ ਗਏ।

ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੇ ਹਾਈ ਕਮਿਸ਼ਨਰ, ਜ਼ਾਹਿਦ ਹੁਸੈਨ ਦੇ ਸੰਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ, ਨੇ ਕਿਹਾ: 'ਅੱਜ ਭਾਰਤ ਦੇ ਲੋਕ - ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹਾਂ - ਨਫ਼ਰਤ ਅਤੇ ਟਕਰਾਅ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਅਣਗਿਣਤ ਦੁੱਖਾਂ ਅਤੇ ਨਿੱਜੀਕਰਨ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਪਛਾੜਨ ਵਾਲੇ ਬੇਮਿਸਾਲ ਸੰਕਟ ਵਿੱਚ ਸਭ ਦੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਵੱਲ ਲੱਗੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ। ਭਾਰਤ ਕਈ ਤਰੀਕਿਆਂ ਨਾਲ ਮਨੁੱਖ ਜਾਤੀ ਦੇ ਭਵਿੱਖ ਦੀ ਕੁੰਜੀ ਹੈ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਉਮੀਦ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਆਦਰਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਹੋ ਕੇ ਉਹ ਸੱਚਮੁੱਚ ਅਤੇ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਪਣੀ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਏਗੀ।

ਗਾਂਧੀ ਇਸ ਤੱਥ ਤੋਂ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਸੀ ਕਿ ਭਾਵੇਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਦੰਗਾਕਾਰੀਆਂ, ਲੁਟੇਰਿਆਂ ਅਤੇ ਕਾਤਲਾਂ ਨੂੰ ਫੜ ਲਿਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਪਰ ਰਿਕਾਰਡ ਦਰਸਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਬਹੁਤਿਆਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਬਹਾਨੇ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਹ ਦਲੀਲ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ ਕਿ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਨੂੰ ਉਜਾੜਨ ਵਾਲੀ ਹਰਮਨਪਿਆਰੀ ਸਰਕਾਰ ਕੋਲ 'ਸਟੀਲ' ਦੀ ਘਾਟ ਸੀ; ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਡਰ ਪੈਦਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜੋ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ 'ਆਪਣਾ, ਡਰਨ ਦੀ ਨਹੀਂ' ਸਮਝਦੇ ਸਨ। ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਕਿ ਇਹ ਸਿਰਫ ਅੰਸ਼ਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸੱਚ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਸਰਕਾਰ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਸ਼ਾਸਕ ਦੁਆਰਾ ਚਲਾਈ ਗਈ ਭੌਤਿਕ ਸ਼ਕਤੀ ਤੋਂ ਬੇਅੰਤ ਉੱਚੀ ਨੈਤਿਕ ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ ਚਲਾਉਂਦੀ ਹੈ।

ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ ਸਮੱਸਿਆ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਰੋਕਾਰ ਬਣਾਇਆ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਦਲ ਨੂੰ ਘਟਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਹੁਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਸਭ ਤੋਂ ਘੱਟ ਸਟਾਫ ਸੀ, ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਡਾ. ਸੁਸ਼ੀਲਾ ਨਈਅਰ ਨੂੰ ਕੁਰੂਕਸ਼ੇਤਰ ਵਿਖੇ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ ਕੈਂਪ ਲਈ ਡਾਕਟਰੀ ਰਾਹਤ ਦਾ ਆਯੋਜਨ ਕਰਨ ਅਤੇ ਸਹੀ ਸੈਨੇਟਰੀ ਅਭਿਆਸਾਂ ਨੂੰ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇਣ, ਸਿਖਾਉਣ ਅਤੇ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਲਈ ਭੇਜਿਆ ਸੀ। ਕੁਰੂਕਸ਼ੇਤਰ ਕੈਂਪ ਪੱਛਮੀ ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਆਏ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀਆਂ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਕੇਂਦਰ ਹੈ।

'ਵਿਧੀ, ਯੋਜਨਾਬੰਦੀ ਅਤੇ ਲਗਭਗ ਸੰਪੂਰਨ ਸਫਾਈ ਲਈ, ਮੈਨੂੰ ਇੱਕ ਫੌਜੀ ਕੈਂਪ ਦਿਓ। ਮੈਂ ਕਦੇ ਵੀ ਫੌਜ ਦੀ ਲੋੜ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਛਾਣਿਆ। ਪਰ ਇਸਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਵਿੱਚੋਂ ਕੁਝ ਵੀ ਚੰਗਾ ਨਹੀਂ ਨਿਕਲ ਸਕਦਾ. ਇਹ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨ, ਕਾਰਪੋਰੇਟ ਹੋਂਦ, ਸਵੱਛਤਾ ਅਤੇ ਹਰ ਉਪਯੋਗੀ ਗਤੀਵਿਧੀ ਲਈ ਉਚਿਤ ਵਿਵਸਥਾ ਦੇ ਨਾਲ ਇੱਕ ਸਹੀ ਸਮਾਂ-ਸਾਰਣੀ ਵਿੱਚ ਕੀਮਤੀ ਸਬਕ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਕੈਂਪਾਂ ਵਿੱਚ ਲਗਭਗ ਪਿੰਨ ਡਰਾਪ ਚੁੱਪ ਹੈ। ਇਹ ਕੈਨਵਸ ਦੇ ਅਧੀਨ ਇੱਕ ਸ਼ਹਿਰ ਹੈ ਜੋ ਕੁਝ ਘੰਟਿਆਂ ਵਿੱਚ ਹੋਂਦ ਵਿੱਚ ਲਿਆਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਮੈਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਡੇ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ ਕੈਂਪ ਉਸ ਆਦਰਸ਼ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਣ। ਇਹ ਕੈਂਪ ਸਸਤੇ ਵਿੱਚ ਬਣਾਏ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਬਸ਼ਰਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕੈਨਵਸ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਨੂੰ ਬਣਾਉਣ ਸਮੇਤ ਸਾਰਾ ਕੰਮ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਖੁਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ। ਤੁਹਾਨੂੰ ਆਪਣੇ ਖੁਦ ਦੇ ਸਵੀਪਰ, ਸਫਾਈ ਕਰਨ ਵਾਲੇ, ਸੜਕ ਬਣਾਉਣ ਵਾਲੇ, ਖਾਈ ਖੋਦਣ ਵਾਲੇ, ਰਸੋਈਏ, ਧੋਣ ਵਾਲੇ ਆਦਿ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ।

ਫਿਰ ਕੋਈ ਵੀ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ ਜਿੱਥੇ ਵੀ ਗਿਆ ਦੂਜਿਆਂ ਲਈ ਬੋਝ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ।'

Machine Translated by Google

ਕਿਉਂਕਿ ਸਰਦੀਆਂ ਨੇੜੇ ਆ ਰਹੀਆਂ ਸਨ, ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀਆਂ ਲਈ ਕੰਬਲ ਅਤੇ ਉੱਨ ਲਈ ਅਪੀਲ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਸਹੀ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦਿੱਤੇ ਕਿ ਇਹ ਕਿਵੇਂ ਭੇਜੇ ਜਾਣੇ ਹਨ। 'ਕੱਪੜਿਆਂ ਅਤੇ ਕੰਬਲਾਂ ਨੂੰ ਭੇਜਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਜੇ ਲੋੜ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਧੋਤੇ ਅਤੇ ਠੀਕ ਕੀਤੇ ਜਾਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਰਜਾਈ ਦਾ ਇਹ ਫਾਇਦਾ ਹੈ: ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਉਤਾਰਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਕੱਪੜੇ ਧੋਤੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਸੂਤੀ ਹੱਥ ਢਿੱਲੇ ਕੀਤੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਰਜਾਈ ਨੂੰ ਦੁਬਾਰਾ ਭਰਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਜਵਾਬ ਤੁਰੰਤ ਅਤੇ ਭਾਰੀ ਸੀ. ਕੰਬਲ, ਊਨੀ, ਈਡਰਡਾਊਨ, ਸਾਟਿਨ ਅਤੇ ਫਰ, ਮਹਿੰਗੇ ਗਲੀਚੇ, ਰੇਸ਼ਮ, ਮਹਿੰਗੇ ਸ਼ਾਲ, ਕਢਾਈ ਵਾਲੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ, ਰੇਸ਼ਮੀ ਪਰਦੇ ਅਤੇ ਬਿਸਤਰੇ ਦੇ ਕਵਰ ਕਸ਼ਮੀਰ, ਸੀਲੋਨ ਅਤੇ ਬਰਮਾ ਤੱਕ ਡੋਲ੍ਹਦੇ ਹਨ।

ਇਸ ਸਮੇਂ ਤੱਕ, ਸਿੰਧ ਮੁਕਾਬਲਤਨ ਸ਼ਾਂਤ ਅਤੇ ਸ਼ਾਂਤ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਪਰ ਦੋਵਾਂ ਪੰਜਾਬਾਂ ਵਿੱਚ ਮੁਸੀਬਤਾਂ ਦਾ ਅਸਰ ਇੱਥੇ ਵੀ ਦੇਖਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਮਾਰਵਾੜੀ ਅਤੇ ਗੁਜਰਾਤੀ ਸਾਰੇ ਸਿੰਧ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਆਪੋ-ਆਪਣੇ ਘਰਾਂ ਨੂੰ ਚਲੇ ਗਏ ਹਨ; ਗਰੀਬ ਸਿੰਧੀ ਹਿੰਦੂ ਤੇ ਸਿੱਖ ਕਿੱਥੇ ਜਾਣਗੇ?' ਆਚਾਰੀਆ ਕ੍ਰਿਪਲਾਨੀ ਨੇ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ। 'ਜੇ ਮੈਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ ਜਾਵੇ, ਤਾਂ ਮੈਂ ਕਹਾਂਗਾ, ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਵੀ ਆਪਣਾ ਚੁੱਲ੍ਹਾ ਅਤੇ ਘਰ ਨਹੀਂ ਛੱਡਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਇਸ ਨਾਲ ਪਾਕਿਸਤਾਨ 'ਤੇ ਸੁਣਵਾਈ ਹੋਵੇਗੀ।

ਸਿੰਧ ਦੇ ਇੱਕ ਕਾਂਗਰਸੀ ਆਗੂ ਐੱਨ ਆਰ ਮਲਕਾਨੀ ਨੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਆਪਣੇ ਪੰਥ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ: 'ਮੈਂ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਨੂੰ ਰੱਦ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਮੈਂ ਸਿੰਧ ਅਤੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਿੱਚ ਰਹਾਂਗਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਸਿੰਧ ਮੇਰਾ ਵਤਨ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਪ੍ਰਤੀ ਬੇਵਫ਼ਾ ਨਹੀਂ ਹੋਵਾਂਗਾ। ਮੈਂ ਇਸਨੂੰ ਇੱਕ ਚੰਗਾ ਅਤੇ ਮਜ਼ਬੂਤ ਰਾਜ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਾਂਗਾ। ਮੈਂ ਇਸਨੂੰ ਕਮਜ਼ੋਰ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਨਹੀਂ ਕਰਾਂਗਾ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਇਸਦਾ ਵਿਨਾਸ਼ਕਾਰੀ ਨਹੀਂ ਬਣਾਂਗਾ.... ਇੱਕ ਸਿੰਧੀ ਅਤੇ ਇੱਕ ਪਾਕਿਸਤਾਨੀ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਤੇ, ਮੈਂ ਨਾਗਰਿਕਤਾ ਦੇ ਪੂਰੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇੱਕ ਪਾਕਿਸਤਾਨੀ ਬਣ ਗਿਆ ਹਾਂ। ਜੇਕਰ ਲੋੜ ਪਈ ਤਾਂ ਮੈਂ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਪਾਕਿਸਤਾਨੀ ਅਤੇ ਸਿੰਧ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸਿੰਧੀ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਤੇ ਇਹਨਾਂ ਹੱਕਾਂ ਲਈ ਲੜਾਂਗਾ.... ਮੈਂ ਹੁਣ ਭਾਰਤੀ ਝੰਡਾ ਪੁਰਾਣਾ ਜਾਂ ਨਵਾਂ ਨਹੀਂ ਲਹਿਰਾਵਾਂਗਾ। ਮੈਂ ਇਸਨੂੰ ਰੋਲ ਕਰਾਂਗਾ ਅਤੇ ਇਸਨੂੰ ਆਪਣੇ ਹਿਰਦੇ ਦੀ ਗੁਪਤ ਯਾਦ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਪਵਿੱਤਰ ਯਾਦ ਵਜੋਂ ਰੱਖਾਂਗਾ। ਮੈਂ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੇ ਝੰਡੇ ਨੂੰ ਰਾਜ ਦੇ ਝੰਡੇ ਵਜੋਂ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਾਂਗਾ।

ਪਰ ਮੈਂ ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਆਪਣੇ ਘਰ 'ਤੇ ਝੰਡਾ ਨਹੀਂ ਲਹਿਰਾਵਾਂਗਾ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਇਹ ਮੇਰੇ ਲਈ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਪਿਆਰਾ ਨਹੀਂ ਬਣਾ ਲੈਂਦਾ... ਜੇਕਰ ਮੈਨੂੰ ਨਾਗਰਿਕਤਾ ਦੇ ਪੂਰੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਤਾਂ ਮੈਂ ਖੁੱਲ੍ਹੇਆਮ ਵਿਰੋਧ ਕਰਾਂਗਾ ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣਾ ਵਿਰੋਧ ਵਿਅਰਥ ਅਤੇ ਇੱਥੇ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਬੇਇੱਜ਼ਤ ਲੱਗੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਛੱਡ ਜਾਵਾਂਗਾ ਅਤੇ ਮੇਰਾ ਸਿੰਧ ਅਤੇ ਦੂਜਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕਰੋ। ਮੈਨੂੰ ਉਮੀਦ ਹੈ ਕਿ ਬੁਰਾ ਦਿਨ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਆਵੇਗਾ।

ਪਰ ਹਾਲਾਤ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਬਹੁਤ ਮਜ਼ਬੂਤ ਸਾਬਤ ਹੋਏ।

ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੇ ਨਾਅਰੇ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਮੁਸਲਿਮ ਅਕਾਂਖਿਆਵਾਂ ਦੇ ਇੱਕ ਤੀਬਰ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਵਿੱਚ, ਆਰ ਜੀ ਕੇਸੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਕਿਤਾਬ ਐਨ ਆਸਟ੍ਰੇਲੀਅਨ ਇਨ ਇੰਡੀਆ ਵਿੱਚ ਲਿਖਿਆ: '...ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਦੀ ਸਿਆਸੀ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ... ਨੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੀ ਮੰਗ ਸਿਰਫ ਇੱਕ ਨਾਲ ਉਠਾਈ ਸੀ। ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਸਰਵਉੱਚਤਾ, ਖੁਸ਼ਹਾਲੀ ਅਤੇ ਨਿੱਜੀ ਜਾਗੀ[illegible]ਚਾਰਾ ਆਸਾਨ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਸੀ। ਜਿੱਥੇ ਖੁੱਲ੍ਹੀ ਫਿਰਕੂ ਭੜਕਾਹਟ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ

Machine Translated by Google

ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪੱਛਮੀ ਪੰਜਾਬ ਅਤੇ ਪੂਰਬੀ ਬੰਗਾਲ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹਾ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀਆਂ ਨੂੰ ਸਫਲਤਾਪੂਰਵਕ ਮਾਰਿਆ ਜਾਂ ਬਾਹਰ ਕੱਢ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਫਿਰ ਪਿੱਛੇ ਰਹਿ ਗਈ ਲੁੱਟ ਨੂੰ ਆਪਸ ਵਿੱਚ ਵੰਡ ਲਿਆ। ਪਰ ਸਿੰਧ ਵਿੱਚ ਸਥਿਤੀ ਵੱਖਰੀ ਸੀ, ਸਥਾਨਕ ਮੁਸਲਮਾਨ ਆਪਣੇ ਸਾਥੀ ਸਿੰਧੀ ਹਿੰਦੂ ਜਾਂ ਸਿੱਖ ਵਿਰੁੱਧ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਕੋਈ "ਪ੍ਰਸਿੱਧ" ਭੜਕਾਹਟ ਇੰਜਨੀਅਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਸੀ ਪਰ ਪੂਰਬੀ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀਆਂ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਦਹਿਸ਼ਤ ਦੀ ਇੱਕ ਯੋਜਨਾਬੱਧ ਮੁਹਿੰਮ ਚਲਾਈ ਗਈ ਸੀ। ਗੈਰ-ਮੁਸਲਿਮ ਘਰਾਂ ਅਤੇ ਸੰਪਤੀਆਂ ਨੂੰ ਰਾਜ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਚੋਣਵੇਂ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮੰਗਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਸ਼ਰਨਾਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਗੈਰ-ਮੁਸਲਿਮ ਘਰਾਂ 'ਤੇ ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰਨ ਅਤੇ ਘਰਾਂ ਦੇ ਮਾਲਕਾਂ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਸੁੱਟਣ ਲਈ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਘੱਟ ਗਿਣਤੀਆਂ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਯੋਜਨਾਬੱਧ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਧਮਕੀਆਂ, ਗੁੰਡਾਗਰਦੀ ਅਤੇ ਛੇੜਛਾੜ ਕੀਤੀ ਗਈ ਅਤੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਨੇ ਅੱਖਾਂ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ ਕੌਮ ਦੇ ਹੌਸਲੇ ਬੁਲੰਦ ਸਨ। ਫਿਰ ਪੂਰਬੀ ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀਆਂ ਦੀ ਆਮਦ ਨੇ ਚਲਾਕੀ ਕੀਤੀ।

ਪੂਰਬੀ ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਸਿੰਧ ਵਿਚ ਮੁੜ ਵਸੇਬੇ ਲਈ ਭੇਜਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਹ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ ਪਹਿਲਾਂ ਪੂਰਬੀ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਜੱਦੀ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਬਾਹਰ ਕੱਢੇ ਜਾਣ ਅਤੇ ਫਿਰ ਪੱਛਮੀ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਨਾ ਰਹਿਣ ਕਾਰਨ ਗੁੱਸੇ ਵਿੱਚ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਤਰਸਯੋਗ ਹਾਲਤਾਂ ਵਿਚ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਕਿਉਂਕਿ ਸਿੰਧ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਗੈਰ-ਮੁਸਲਿਮ ਸਨ, ਇਸ ਲਈ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਨਿਪਟਾਰਾ ਕਰਨਾ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਇਸਨੇ ਉੱਥੇ ਜਨੂੰਨ ਨੂੰ ਜਗਾਉਣ ਲਈ ਲੋੜੀਂਦੀ ਚੰਗਿਆੜੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀ। ਸ਼ਰਨਾਰਥੀਆਂ ਨੇ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿੱਚ ਲੈਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ, ਗੈਰ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਉੱਤੇ ਬੇਰਹਿਮੀ ਨਾਲ ਹਮਲਾ ਕੀਤਾ। ਕਰਾਚੀ ਅਤੇ ਹੈਦਰਾਬਾਦ ਵਿੱਚ ਕਤਲੇਆਮ ਹੋਏ।

ਇੱਕ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਵਿੱਚ ਸ਼ਰਨ ਲੈਣ ਵਾਲੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਇੱਕ ਸਮੂਹ ਨੂੰ ਧੂੰਆਂ ਕੱਢ ਕੇ ਆਖਰੀ ਵਿਅਕਤੀ ਤੱਕ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਹੈਦਰਾਬਾਦ ਦੀ ਇੱਕ ਵਿਦਿਅਕ ਸੰਸਥਾ ਵਿੱਚ ਸ਼ਰਨ ਲੈਣ ਵਾਲੇ ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਕਤਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।

ਗੈਰ-ਮੁਸਲਿਮ ਕਾਰੋਬਾਰਾਂ ਅਤੇ ਵਪਾਰਕ ਜਾਇਦਾਦਾਂ ਨੂੰ ਅੱਗ ਲਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਘਰਾਂ ਨੂੰ ਬਚਾਇਆ ਗਿਆ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਾਸੀਆਂ ਨੂੰ ਕਤਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਜੋ ਬਚ ਗਏ ਸਨ, ਉਹ ਭਾਰਤ ਨੂੰ ਜੋ ਵੀ ਬਚਾ ਸਕਦੇ ਸਨ, ਲੈ ਕੇ ਭੱਜ ਗਏ। ਸ਼ਰਨਾਰਥੀਆਂ ਦੀ ਇਹ ਨਵੀਂ ਲਹਿਰ ਅਕਤੂਬਰ ਵਿੱਚ ਭਾਰਤ ਪਹੁੰਚੀ।

ਸਿੰਧ ਵਿੱਚ ਹਰੀਜਨ ਸਭ ਤੋਂ ਭੈੜੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ 'ਤੇ ਆਪਣੀ ਜਾਤ ਦੇ ਚਿੰਨ੍ਹ ਪਹਿਨਣੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸਨ। ਇਹ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਆਪਣੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਲਈ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਤਾਂ ਜੋ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਰਖਿਅਕ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰ ਸਕਣ। ਇਸਨੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਿਰਫ ਪਛਾਣਨ ਯੋਗ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਬਣਾਇਆ। ਕਈਆਂ ਦਾ ਕਤਲੇਆਮ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਧਰਮ ਪਰਿਵਰਤਨ ਦੀਆਂ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਆਈਆਂ। ਇਹ ਛੇਤੀ ਹੀ ਜ਼ਾਹਰ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜਾਤ ਦਾ ਕਲੰਕ ਇਸਲਾਮ ਵਿੱਚ ਵੀ ਅੱਗੇ ਲੈ ਗਿਆ ਸੀ। ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਿੱਚ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਘਟੀਆ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ।

Machine Translated by Google

ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਿੰਧ ਤੋਂ ਸਿੱਖਾਂ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦਾ ਕੂਚ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਇਆ, ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਅਤਿਆਚਾਰ ਅਤੇ ਦਹਿਸ਼ਤ ਦੀਆਂ ਤਾਜ਼ਾ ਕਹਾਣੀਆਂ ਲੈ ਕੇ। ਇਹਨਾਂ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀਆਂ ਦੀ ਦੁਰਦਸ਼ਾ ਦਾ ਹਿੰਦੂ ਸੱਜੇ ਵਿੰਗ ਦੁਆਰਾ ਦੁਬਾਰਾ ਸ਼ੋਸ਼ਣ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਤਾਂ ਜੋ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਜਾਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਬਦਲਾ ਲੈਣ ਲਈ ਭੜਕਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ; ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਹਿੰਸਾ ਦੀ ਇੱਕ ਤਾਜ਼ਾ ਲਹਿਰ ਨੇ ਭਾਰਤ ਨੂੰ ਭਰ ਦਿੱਤਾ। ਜਿਵੇਂ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਦੇ ਠੱਗਾਂ ਦੁਆਰਾ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਵਾਲੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ਬੇਰਹਿਮੀ ਨਾਲ ਸਤਾਇਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਕਤਲੇਆਮ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਿੰਦੂ ਸੱਜੇ-ਪੱਖੀਆਂ ਦੇ ਤੂਫਾਨੀ ਫੌਜੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦਾ ਕਤਲੇਆਮ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਹਿੰਦੂ ਰਿਆਸਤਾਂ ਇਹਨਾਂ ਹਿੰਦੂ ਕੱਟੜਪੰਥੀ ਸੰਗਠਨਾਂ ਦੇ ਕੁਝ ਗੜ੍ਹ ਸਨ। ਕਈ ਥਾਈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਰਦਾਰਾਂ ਦੀ ਸਰਪ੍ਰਸਤੀ ਦਾ ਆਨੰਦ ਮਾਣਿਆ; ਗਵਾਲੀਅਰ ਅਜਿਹਾ ਹੀ ਇੱਕ ਸੀ। ਹਿੰਦੂ ਅੱਤਵਾਦੀ ਸਮੂਹਾਂ ਦੇ ਕਈ ਸਮੂਹਾਂ ਨੂੰ ਇੱਥੇ ਪਨਾਹ ਮਿਲੀ।

ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਕਤਲ ਦੇ ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਮਦਨਲਾਲ ਪਾਹਵਾ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀਆਂ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਲਹਿਰ ਨਾਲ ਪੱਛਮੀ ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਪਰਵਾਸ ਕਰਕੇ ਗਵਾਲੀਅਰ ਵਿੱਚ ਆ ਕੇ ਵੱਸ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਹ ਡਾ. ਸਦਾਸ਼ਿਵ ਪਰਚੂਰੇ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਿੱਚ ਕੱਟੜਪੰਥੀ ਬਦਲਾ ਲੈਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਇੱਕ ਗੈਂਗ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਗਿਆ। ਇਹ ਗਿਰੋਹ ਗਵਾਲੀਅਰ ਰਾਜ ਦੀ ਸਰਹੱਦ ਦੇ ਨੇੜੇ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਭਾਰਤ ਦੇ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਕਤਲੇਆਮ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਸੀ। ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਮਨਪਸੰਦ ਸ਼ਿਕਾਰ ਸਥਾਨ ਪੂਰਬ ਅਤੇ ਦੱਖਣ ਤੋਂ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵੱਲ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਲਿਜਾਣ ਵਾਲੀਆਂ ਰੇਲਗੱਡੀਆਂ ਸਨ। ਇਹ ਰੇਲਗੱਡੀਆਂ ਗਵਾਲੀਅਰ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚੋਂ ਲੰਘਣਗੀਆਂ; ਗਰੋਹ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਰੇਲਗੱਡੀ ਵਿੱਚ ਚੜ੍ਹੇਗਾ, ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰੇਗਾ, ਅਤੇ ਫਿਰ ਉਹਨਾਂ ਵੈਗਨਾਂ ਨੂੰ ਨਿਸ਼ਾਨਬੱਧ ਕਰੇਗਾ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਉਹ ਸਨ। ਇੱਕ ਪੂਰਵ-ਪ੍ਰਬੰਧਿਤ ਸਥਾਨ 'ਤੇ, ਤਰਜੀਹੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਜਦੋਂ ਰੇਲਗੱਡੀ ਗੈਰ-ਆਬਾਦੀ ਵਾਲੇ ਜੰਗਲਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਲੰਘਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਗੈਂਗ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਦੁਆਰਾ ਐਮਰਜੈਂਸੀ ਬਰੇਕਾਂ ਨੂੰ ਖਿੱਚਿਆ ਜਾਵੇਗਾ। , ਕਈ ਵਾਰ ਰੇਲਵੇ ਸਟਾਫ ਦੀ ਮਿਲੀਭੁਗਤ ਨਾਲ. ਗਰੋਹ ਦੇ ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਮੈਂਬਰ ਰੇਲਗੱਡੀ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਸਨ, ਨਿਸ਼ਾਨਬੱਧ ਡੱਬਿਆਂ ਵਿੱਚ ਜਾਂਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਅੰਦਰ ਸਫ਼ਰ ਕਰ ਰਹੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਕੱਢ ਲੈਂਦੇ ਸਨ। ਮੁਸਲਿਮ ਮਰਦਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕਰਨ ਲਈ ਆਪਣੇ ਲੁੰਗੀਆਂ ਜਾਂ ਪਜਾਮੇ ਨੂੰ ਹਟਾਉਣ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਕੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੁੰਨਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਫਿਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੈਕ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਜਾਂ ਗੋਲੀ ਮਾਰ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ।

ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪੀੜਤਾਂ ਨੂੰ ਕਤਲ ਕਰਨ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਭਿਆਨਕ ਤਰੀਕਾ, ਪਹਿਲਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਚਾਕੂ ਮਾਰਨਾ ਅਤੇ ਫਿਰ ਅੱਗ ਲਗਾ ਦੇਣਾ ਸੀ। ਔਰਤਾਂ ਦੀ ਦੁਰਦਸ਼ਾ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਿਚ ਹਿੰਦੂ ਔਰਤਾਂ ਵਰਗੀ ਸੀ, ਫਰਕ ਸਿਰਫ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਯੁੱਧ ਦੀਆਂ ਟਰਾਫੀਆਂ ਵਜੋਂ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਗਵਾਕਾਰਾਂ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਵਿਚ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਹਿੰਦੂ ਕੱਟੜਪੰਥੀਆਂ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋਈਆਂ ਮੁਸਲਿਮ ਔਰਤਾਂ ਦਾ ਬਲਾਤਕਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਫਿਰ ਕਤਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।

ਸ਼ਹੀਦ ਸੁਹਰਾਵਰਦੀ ਗਾਂਧੀ ਨਾਲ ਉਸ ਦੇ ਅਤੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਿਚ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਇਕ ਦੂਤ ਵਜੋਂ ਕੰਮ ਕਰਨ ਲਈ ਦਿੱਲੀ ਆਉਣ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਗਏ ਸਨ। ਉਹ ਇੱਕ ਗੱਲਬਾਤ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ ਦਾ ਇਰਾਦਾ ਰੱਖਦਾ ਸੀ ਜੋ ਦੋਵਾਂ ਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਂਤੀ ਅਤੇ ਦੋਵਾਂ ਵਿੱਚ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀਆਂ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਨੂੰ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਏਗਾ। ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੇ ਆਗੂਆਂ ਸੁਹਰਾਵਰਦੀ ਨਾਲ ਆਪਣੀ ਪੁਰਾਣੀ ਸਾਂਝ ਕਾਰਨ

Machine Translated by Google

ਉਸ ਕੋਲ ਇੱਕ ਫਾਇਦਾ ਸੀ ਜਿਸਦਾ ਉਹ ਸ਼ਾਂਤੀ ਦੀ ਖੋਜ ਵਿੱਚ ਸ਼ੋਸ਼ਣ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ।
ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਜਲਦਬਾਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਨਾ ਕਰਨ ਦੀ ਚੇਤਾਵਨੀ ਦਿੱਤੀ। ਉਹ ਸਪਸ਼ਟ ਸੀ ਕਿ ਸੁਹਰਾਵਰਦੀ ਨੂੰ ਤਾਂ ਹੀ ਕਰਾਚੀ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜੇਕਰ ਉਸਦਾ ਦਿਲ ਹਰ ਪੱਖਪਾਤ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੋਵੇ। ਉਸਦੀ ਉਪਯੋਗਤਾ ਉਸਦੇ ਪੁਰਾਣੇ ਸਹਿਯੋਗੀ, ਕਾਇਦੇ-ਆਜ਼ਮ, ਨੂੰ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀਆਂ ਦਾ ਸਨਮਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਆਪਣੇ ਐਲਾਨ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨ ਦੀ ਉਸਦੀ ਯੋਗਤਾ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰੇਗੀ। ਜੇ ਸ਼ਹੀਦ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿਚ ਦ੍ਰਿੜ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦੀ ਘਾਟ ਸੀ, ਜਾਂ ਜੇ ਉਸ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਬੱਦਲ ਸਨ, ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ ਯਾਤਰਾ ਚੰਗੇ ਨਾਲੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਨੁਕਸਾਨ ਕਰੇਗੀ.

ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਯਕੀਨ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹੀ ਉਸਨੇ ਸੁਹਰਾਵਰਦੀ ਨੂੰ ਕਰਾਚੀ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ।
ਸੁਹਰਾਵਰਦੀ ਨੇ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਦੇ ਨੇਤਾਵਾਂ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਸੰਵਾਦ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਕਰਾਚੀ ਤੋਂ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਛੇ ਭੇਜੇ: 'ਦੋਵੇਂ (ਸਰ) ਗੁਲਾਮ ਮੁਹੰਮਦ ਅਤੇ ਲਿਆਕਤ ਅਲੀ ਖਾਨ ਮੇਰੇ ਖਰੜੇ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤ ਹਨ। ਹੁਣ ਇਹ ਉਸ ਨਾਲ ਅਤੇ ਮਾਊਂਟਬੈਟਨ, ਨਹਿਰੂ ਅਤੇ ਲਿਆਕਤ ਅਲੀ, ਬਲਦੇਵ ਸਿੰਘ, ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ, ਪਟੇਲ ਅਤੇ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ (ਗੁਲਾਮ ਮੁਹੰਮਦ ਸੋਚਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਉੱਥੇ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ) ਨਾਲ ਇੱਕ ਕਾਨਫਰੰਸ (ਮੈਂ ਕਾਇਦ-ਏ-ਆਜ਼ਮ ਨੂੰ ਦੇਖਿਆ ਹੈ) ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਵਧਾਉਣਾ ਬਾਕੀ ਹੈ।) ਨਿਯਮਾਂ ਅਤੇ ਸ਼ਰਤਾਂ ਅਤੇ ਭਵਿੱਖ ਦੇ ਆਚਰਣ ਦਾ ਖਰੜਾ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਲਈ .... ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਜਾਣ ਕੇ ਖੁਸ਼ੀ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿ ਦੋਵੇਂ "ਵਿਰੋਧ" ਨਾਲ ਸਹਿਮਤ ਹਨ, ਆਬਾਦੀ ਦਾ ਕੋਈ ਅਦਲਾ-ਬਦਲੀ ਨਹੀਂ (ਸਿਵਾਏ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਜਿੱਥੇ ਇਹ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਅਤੇ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਕੋਈ ਸ਼ਕਤੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀ। ਇਸਨੂੰ ਰੋਕੋ-ਮੈਂ ਇਸ ਬਾਰੇ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਲਿਖਾਂਗਾ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਹਿੰਦੂ ਅਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਸਿੱਖ ਅਸੰਭਵ ਜਾਪਦੇ ਹਨ), ਅਤੇ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਲੈਣ ਲਈ ਦ੍ਰਿੜ ਯਤਨ (ਪੰਜਾਬ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ)।

ਕੁਝ ਦਿਨਾਂ ਬਾਅਦ, ਅਕਤੂਬਰ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਹਫ਼ਤੇ, ਸੁਹਰਾਵਰਦੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਡਰਾਫਟ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਦੇ ਨਾਲ ਜਿਨਾਹ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਲਈ ਕਰਾਚੀ ਦਾ ਇੱਕ ਹੋਰ ਦੌਰਾ ਕੀਤਾ ਜਿਸ ਨੂੰ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਮੀਟਿੰਗ ਵਿੱਚ, ਜਿਨਾਹ ਨੇ ਮੂੰਹ ਤੋੜਵਾਂ ਜਵਾਬ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ, ਸੁਹਰਾਵਰਦੀ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਸਨੇ (ਜਿਨਾਹ) ਨੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਗਾਂਧੀ ਦੁਆਰਾ ਭੁੰਜੇ ਜਾਣ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਸੁਹਰਾਵਰਦੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਵਾਪਸੀ 'ਤੇ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਇਸ ਦੀ ਸੂਚਨਾ ਦਿੱਤੀ; ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਉਹ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਧੋਖਾ ਦੇਣ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਦੇ ਬੀਮਾਰ ਹੋਣ ਦੀ ਇੱਛਾ ਕਰਨ ਦੇ ਅਯੋਗ ਹਨ। ਸੁਹਰਾਵਰਦੀ ਨੇ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਕਿ ਜਿਨਾਹ ਨਹਿਰੂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਉੱਚਾ ਸਮਝਦਾ ਸੀ।

ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਉਸਨੇ ਜਨਤਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਅਜਿਹਾ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਪਰ ਇਹ ਨਾ ਤਾਂ ਇੱਥੇ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਉੱਥੇ ਹੈ। ਨਾ ਤਾਂ ਪੰਡਿਤ ਨਹਿਰੂ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਸਰਦਾਰ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਜਾਂ ਦੋਸ਼ ਦੀ ਪਰਵਾਹ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਸਿਰਫ ਜਿਨਾਹ ਨੂੰ ਸਹੀ ਕੰਮ ਕਰਨ ਲਈ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹੋ, ਤਾਂ ਦੋ ਡੋਮੀਨੀਅਨਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਸ਼ਾਂਤੀ ਵਾਪਸ ਆ ਸਕਦੀ ਹੈ।'

ਸੁਹਰਾਵਰਦੀ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ, 'ਜਿਨਾਹ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸਨੇ ਕਦੇ ਵੀ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਜਾਣ ਲਈ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ।'

ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਹੈਰਾਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਤੁਸੀਂ ਜਿਨਾਹ ਅਤੇ ਲਿਆਕਤ ਅਲੀ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ? ਤੁਸੀਂ ਤੱਥਾਂ ਨੂੰ ਜਾਣਦੇ ਹੋ। ਕੀ ਤੁਹਾਡਾ "ਸ਼ਾਂਤੀ ਮਿਸ਼ਨ" ਤੁਹਾਨੂੰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕੀਮਤ 'ਤੇ ਨਿਡਰਤਾ ਅਤੇ ਦਲੇਰੀ ਨਾਲ ਸੱਚ ਅਤੇ ਨਿਆਂ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦਾ?'

Machine Translated by Google

ਸੁਹਰਾਵਰਦੀ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ, 'ਤੁਹਾਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਕਿ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਸਰਕਾਰ ਜਨਤਾ ਵਿੱਚ ਕਿੰਨੀ ਅਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਕੁਝ ਤਾਂ ਜਿਨਾਹ ਅਤੇ ਲਿਆਕਤ ਅਲੀ ਨੂੰ ਵੀ ਗਾਲ੍ਹਾਂ ਕੱਢ ਰਹੇ ਹਨ।' ਇਸ 'ਤੇ, ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਸ ਨਾਲ ਦੋਵਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਚਿੰਤਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਉਸਨੇ ਸੁਹਰਾਵਰਦੀ ਨੂੰ ਯਾਦ ਦਿਵਾਇਆ ਕਿ ਉਸਦਾ ਕਰਾਚੀ ਦਾ ਮਿਸ਼ਨ ਇਹ ਰਿਪੋਰਟ ਕਰਨਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਕੌਣ ਕਿਸ ਨਾਲ ਦੁਰਵਿਵਹਾਰ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਪਰ ਉਹ ਤੱਥਾਂ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਨਾ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਜਿਨਾਹ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਜਾਣਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਪੁੱਛਦਾ ਸੀ ਕਿ ਉਸਨੇ ਉਹਨਾਂ ਸਮਝੌਤਿਆਂ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਲਈ ਕੀ ਪ੍ਰਸਤਾਵਿਤ ਕੀਤਾ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਦੋ ਡੋਮੀਨੀਅਨਾਂ ਨੇ ਦਾਖਲਾ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਦੋਹਾਂ ਪਾਸਿਆਂ ਦੀਆਂ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਮੂਲ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਦੇ ਯੋਗ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਮੁੱਖ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਐਲਾਨਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਨਾਲ ਜੋੜਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

11 ਅਕਤੂਬਰ ਨੂੰ ਜਿਨਾਹ ਨੂੰ ਲਿਖੇ ਇੱਕ ਪੱਤਰ ਵਿੱਚ, ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਕਿਹਾ: 'ਸ਼ਹੀਦ ਸਾਹਬ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੁਆਰਾ ਤਿਆਰ ਕੀਤੇ ਸੁਝਾਵਾਂ 'ਤੇ ਮੇਰੇ ਸਮਰਥਨ ਲਈ ਤੁਹਾਡੀ ਪ੍ਰਤੀਕ੍ਰਿਆਵਾਂ ਬਾਰੇ ਦੱਸਿਆ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਬਾਰੇ ਜਾਣ ਕੇ ਅਫ਼ਸੋਸ ਹੋਇਆ.... ਮੇਰੀ ਰਾਏ ਵਿੱਚ ਸ਼ਹੀਦ ਸਾਹਬ ਦੁਆਰਾ ਸੁਝਾਏ ਗਏ ਕੁਝ ਅਜਿਹੇ ਸਮਝੌਤੇ ਨੂੰ ਦੋ ਰਾਜਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਦਿਲੋਂ ਸਹਿਯੋਗ ਲਈ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕਦਮ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਬਿਨਾਂ ਸ਼ੱਕ ਜੋ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਉਹ ਮਨ ਵਰਗਾ, ਬਚਨ ਵਰਗਾ ਅਤੇ ਦੋਹਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਕਰਮ ਵਰਗਾ ਹੈ। ਜਿਨਾਹ ਨੇ ਮੰਨਣ ਜਾਂ ਜਵਾਬ ਦੇਣ ਦੀ ਖੇਚਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ।

ਜਦੋਂ ਕਿ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਕਾਰਨ ਭਾਈਚਾਰਿਆਂ ਵਿਚਕਾਰ ਤਾਲਮੇਲ ਲਿਆਉਣ ਅਤੇ ਭਾਰਤੀ ਰਾਜ ਵਿਚ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਨੂੰ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ, ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੇ ਨੇਤਾ ਅਜੇ ਵੀ ਸਥਿਤੀ ਤੋਂ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਲਾਭ ਲੈਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਮੁੜ ਵਸੇਬੇ ਲਈ ਫੰਡਾਂ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਜਿਨਾਹ ਦੁਆਰਾ ਜਾਰੀ ਕੀਤੇ ਗਏ ਬਿਆਨ ਨੇ ਉਸ ਦੇ ਅਤੇ ਸਮੁੱਚੀ ਪਾਕਿਸਤਾਨੀ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਦੇ ਰਵੱਈਏ ਦਾ ਪਰਦਾਫਾਸ਼ ਕੀਤਾ: 'ਭਾਰਤ ਦੇ ਡੋਮੀਨੀਅਨ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਹਿੱਸਿਆਂ ਵਿਚ ਸਾਡੇ ਲੋਕਾਂ 'ਤੇ ਜੋ ਦੁੱਖ ਝੱਲੇ ਗਏ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹੱਦ ਵਿਚ ਕੁਝ ਸਮਾਨਤਾਵਾਂ ਹਨ'।

...

ਜਿਨਾਹ ਨੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੇ ਗੈਰ-ਮੁਸਲਿਮ ਪਰਜਾ ਨੂੰ ਮੁਸਲਿਮ ਹੱਥੋਂ ਜੋ ਤਕਲੀਫ਼ਾਂ ਝੱਲੀਆਂ ਅਤੇ ਜਾਰੀ ਰੱਖੀਆਂ, ਉਸ ਲਈ ਅਫ਼ਸੋਸ ਜਾਂ ਪਛਤਾਵਾ ਦਾ ਇੱਕ ਸ਼ਬਦ ਵੀ ਨਹੀਂ ਪ੍ਰਗਟਾਇਆ।

ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੀ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਅਜਿਹੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੀ ਰਹੀ ਜੋ ਭਾਰਤੀ ਸੰਘ ਪ੍ਰਤੀ ਦੋਸਤੀ ਦਾ ਸੰਕੇਤ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੀ। ਪਿਆਰੇਲਾਲ ਨੇ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ: ਦ ਲਾਸਟ ਫੇਜ਼ ਵਾਲੀਅਮ ਵਿੱਚ ਸਥਿਤੀ ਦਾ ਸਾਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਭਾਗ 10: 'ਕਾਇਦ-ਏ-ਆਜ਼ਮ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਉਸ ਡੂੰਘੀ ਸਰੀਰਕ ਅਤੇ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਬਿਮਾਰੀ ਦੇ ਲੱਛਣ ਦਿਖਾ ਰਹੇ ਸਨ, ਜਿਸ ਨੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਦੇ ਤਿੰਨ ਮਹੀਨਿਆਂ ਦੇ ਅੰਦਰ-ਅੰਦਰ ਉਸ ਦਾ ਆਤਮ-ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਖੋਹ ਲਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ 'ਤੇ "ਅਧਰੰਗੀ ਅਯੋਗਤਾ" ਦੀ ਮੋਹਰ ਲਗਾ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਸਭ ਤੋਂ ਛੋਟਾ ਫੈਸਲਾ... ਚਿੜਚਿੜੇਪਨ ਦੇ ਨਾਲ ਧਾਰਿਆ ਹੋਇਆ... ਇੱਕ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਸੁੰਨ ਹੋਣਾ ਜੋ ਹੇਠਾਂ ਘਬਰਾਹਟ ਦੇ ਨੇੜੇ ਕੁਝ ਛੁਪਾਉਂਦਾ ਹੈ।" ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸਵਾਰਥੀ ਮੌਕਾਪ੍ਰਸਤਾਂ ਅਤੇ ਪ੍ਰਤੀਕਿਰਿਆਵਾਦੀਆਂ ਦੇ ਰਹਿਮੋ-ਕਰਮ 'ਤੇ ਪਾਇਆ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਨੂੰ ਹੋਂਦ ਵਿਚ ਲਿਆਉਣ ਵਿਚ ਉਸ ਦੀ ਮਦਦ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਹੁਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਾਸ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਉਸਦੇ ਪਿਛਲੇ ਕੰਮਾਂ ਦੇ ਤਰਕ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਦਬਾਉਣ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕੀਤਾ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਚਰਿੱਤਰ ਉਚੇਾਇਸ਼ੁੱਕਦਾਰੀ ਦੀ ਉਹ ਕਦਰ ਕਰਦਾ ਸੀ, ਅਤੇ

Machine Translated by Google

ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਹ ਆਪਣਾ ਘਰ ਵਿਵਸਥਿਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਮਦਦ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ, ਪਰ, ਜੋ ਆਪਣੀ ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਦੇ ਕਾਰਨ, ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਸੰਗਠਨ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਿਆ। ਸੁਭਾਅ ਅਤੇ ਦ੍ਰਿੜ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦੁਆਰਾ ਇੱਕ ਉਦਾਰਵਾਦੀ ਅਤੇ ਪ੍ਰਗਤੀਸ਼ੀਲ, ਉਹ ਕੱਟੜਪੰਥੀ ਮੁੱਲਾਂ ਅਤੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਅਸਪਸ਼ਟਤਾਵਾਦੀਆਂ ਦੇ ਤਰੀਕਿਆਂ ਦੇ ਅਨੁਕੂਲ ਹੋਣ ਦੀ ਕਿਸਮਤ ਵਿੱਚ ਸੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਉਹ ਬਜ਼ੁਰਗ ਪੰਡਿਤ, ਪੰਡਿਤ ਨਹਿਰੂ ਦੇ ਪਿਤਾ, ਮੋਤੀਲਾਲ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਰਦਾ ਸੀ: "ਪੰਡਿਤ, ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਬਕਵਾਸ ਹੈ ਪਰ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੈਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮੂਰਖਾਂ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਜਾਣਾ ਪਏਗਾ!" ਸਾਰੇ ਖਾਤਿਆਂ 'ਤੇ, 1947-48 ਦੀਆਂ ਸਰਦੀਆਂ ਵਿੱਚ ਜਿਨਾਹ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਬਿਮਾਰ ਆਦਮੀ ਸੀ - ਜਨੂੰਨ ਅਤੇ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦਾ ਇੱਕ ਕੈਦੀ ਜੋ ਉਸਨੇ ਖੁਦ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹ ਹੁਣ ਕਾਬੂ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ। "ਖੁਸ਼ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਦੂਰ", ਜ਼ਰੂਰੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇੱਕ ਡਰਿਆ ਹੋਇਆ ਆਦਮੀ "ਆਪਣੀ ਨਫ਼ਰਤ ਨੂੰ ਪੋਸ਼ਣ ਦੇ ਕੇ ਆਪਣੇ ਡਰ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ" ਉਹਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਕੁਝ ਵਰਣਨ ਸਨ ਜੋ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੇ ਗਵਰਨਰ-ਜਨਰਲ ਬਣਨ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਬਾਅਦ ਮਿਲੇ ਸਨ।

ਸੁਹਰਾਵਰਦੀ ਆਪਣੀ ਅਯੋਗਤਾ ਅਤੇ ਜਿਨਾਹ ਦੇ ਨਾਲ ਖੜ੍ਹੇ ਹੋਣ ਦੀ ਇੱਛਾ ਨਾ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਆਪਣੇ ਸ਼ਾਂਤੀ ਮਿਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਅਸਫਲ ਰਿਹਾ। ਅਕਤੂਬਰ ਦੇ ਆਖ਼ਰੀ ਹਫ਼ਤੇ ਵਿਚ ਕਰਾਚੀ ਦੇ ਆਪਣੇ ਅਧੂਰੇ ਦੌਰੇ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਚੁੱਪ ਦੇ ਦਿਨ ਇਹ ਲਿਖਿਆ: 'ਮੈਂ ਇਹ ਸਮਝਣ ਵਿਚ ਘਾਟੇ ਵਿਚ ਹਾਂ ਕਿ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਅਸਲ ਵਿਚ ਕੀ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ - ਕੀ ਉਹ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹਿੰਦੂ ਉਥੇ ਰਹਿਣ ਜਾਂ ਨਾ। ... ਕਿਰਪਾ ਕਰਕੇ ਯਾਦ ਰੱਖੋ ਕਿ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀਆਂ ਲਈ ਇਹ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਅਤੇ ਮੌਤ ਦਾ ਸਵਾਲ ਹੈ। ਕਾਗਜ਼ 'ਤੇ ਵਧੀਆ ਵਾਕਾਂਸ਼ ਜਾਂ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਘੋਸ਼ਣਾਵਾਂ ਮਦਦ ਨਹੀਂ ਕਰਨਗੇ. ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਪਾਕਿਸਤਾਨੀ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਇਸ ਦੇ ਐਲਾਨਾਂ ਨੂੰ ਅਮਲ ਵਿੱਚ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਕਬੂਲ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹੋ, ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਭਾਰਤੀ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਮੇਰਾ ਦਾਅਵਾ ਹੈ ਕਿ ਭਾਵੇਂ ਭਾਰਤੀ ਸੰਘ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਘਿਨਾਉਣੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਵਾਪਰੀਆਂ ਹਨ, ਪਰ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਨ ਸੁਰੱਖਿਆ ਅਤੇ ਸੁਰੱਖਿਆ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਕੋਈ ਉਪਰਾਲਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ।... ਸਰਦਾਰ ਅਤੇ ਪੰਡਿਤ ਨਹਿਰੂ ਨੇ ਕੁਧਰਮ ਨੂੰ ਠੱਲ੍ਹ ਪਾਉਣ ਲਈ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਥੱਕ ਲਿਆ ਹੈ। ... ਤੈਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਸਰਦਾਰ ਕਿੰਨਾ ਬੀਮਾਰ ਹੈ। ਫਿਰ ਵੀ ਉਹ ਆਪਣੀ ਲੋਹੇ ਦੀ ਇੱਛਾ ਅਨੁਸਾਰ ਚੱਲਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਕਿ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਨੀਤੀ ਕੀ ਹੈ, ਪਰ ਮੈਂ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਿਚ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀਆਂ ਨਾਲ ਕੀ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ - ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ, ਸਿੰਧ ਵਿਚ ਅਤੇ ਸਰਹੱਦੀ ਸੂਬੇ ਵਿਚ... ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਹੈ। ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਸ ਉੱਤੇ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਸ਼ਾਂਤੀ ਵਿੱਚ ਹਾਂ'।

27 ਅਕਤੂਬਰ 1947 ਨੂੰ ਸੁਹਰਾਵਰਦੀ ਨੂੰ ਲਿਖੇ ਇੱਕ ਪੱਤਰ ਵਿੱਚ, ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਲਿਖਿਆ:

ਮੇਰੇ ਪਿਆਰੇ ਸ਼ਹੀਦ, ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ

ਸਾਫ਼-ਸਾਫ਼ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਚਾਹਾਂਗਾ ਕਿ ਤੁਸੀਂ, ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹੋ, ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਨੂੰ ਹਟਾ ਦਿਓ

ਕੋਣਤਾ ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਸੋਚਦੇ ਹੋ ਕਿ ਤੁਹਾਡੇ ਕੋਲ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਤਾਂ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਟਿੱਪਣੀ ਵਾਪਸ ਲੈਂਦਾ ਹਾਂ।

ਹਿੰਦੂ ਅਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਦੋ ਕੌਮਾਂ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਮੁਸਲਮਾਨ ਕਦੇ ਵੀ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੇ ਗੁਲਾਮ ਨਹੀਂ ਹੋਣਗੇ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਹਿੰਦੂ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ।

ਇਸ ਲਈ ਤੁਹਾਨੂੰ ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਵਿੱਚ ਮਰਨਾ ਹੈ

Machine Translated by Google

ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਦੋਸਤਾਂ ਅਤੇ ਭਰਾਵਾਂ ਵਾਂਗ ਇਕੱਠੇ ਰਹਿਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰੋ, ਜੋ ਉਹ ਹਨ।
ਦੂਸਰੇ ਜੋ ਵੀ ਕਹਿਣ, ਤੁਹਾਨੂੰ ਅਤੇ ਮੈਂ ਸਿੱਖਾਂ ਅਤੇ ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਮੰਨਣਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੋਈ ਇਨਕਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਚਿੰਤਾ ਹੈ।

ਮੈਂ ਇਸ ਸਿੱਟੇ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਬਚ ਸਕਦਾ ਕਿ ਸ਼ਰਾਰਤ ਕਾਇਦੇ-ਆਜ਼ਮ ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਈ ਸੀ ਅਤੇ ਅਜੇ ਵੀ ਜਾਰੀ ਹੈ। ਇਹ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਠੀਕ ਕਰਨ ਨਾਲੋਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰਨ ਲਈ ਵਧੇਰੇ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਸਿਰਫ਼ ਇੱਕ ਹੀ ਕੋਰਸ ਹੈ - ਦੋ ਨੂੰ ਇੱਕ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਵਿੱਚ ਕਰੋ ਜਾਂ ਮਰੋ।

ਤੁਹਾਡਾ,
ਬਾਪੂ

ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਫਿਰ ਤੋਂ ਸੁਹਰਾਵਰਦੀ ਦੀ ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਨੂੰ ਅਖੌਤੀ ਕਬੀਲਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਕਸ਼ਮੀਰ ਦੇ ਹਮਲੇ ਵਿੱਚ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੇ ਹੱਥ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਕਰਨ ਲਈ ਕਹਿ ਕੇ ਪਰਖਿਆ। ਜਾਂ ਤਾਂ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਇਸ ਪਿੱਛੇ ਸੀ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਸਾਰੇ ਹਾਲਾਤੀ ਸਬੂਤ ਦਿਖਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਜਾਂ ਅਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਸੀ।
ਜੇਕਰ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਇਸ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਸੀ, ਤਾਂ ਕੀ ਇੱਕ ਭਾਰਤੀ ਨਾਗਰਿਕ ਵਜੋਂ ਸੁਹਰਾਵਰਦੀ ਦਾ ਫਰਜ਼ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੀ ਸਜ਼ਾ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕਰੇ? ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ, ਜੇਕਰ ਕਸ਼ਮੀਰ ਵਿੱਚ ਇੰਨੀ ਤਾਕਤ ਨਾਲ ਸੰਗਠਿਤ ਤਾਕਤਾਂ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਵੀ, ਸ਼ਹੀਦ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਸ ਵਿੱਚ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦਾ ਕੋਈ ਹੱਥ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਤਾਂ ਕੀ ਇਹ ਉਸ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਇਹ ਜਾਣਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰੇ ਕਿ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਕੌਣ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਹੈ? 'ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸੁਝਾਅ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸੱਚਾਈ ਦਾ ਪਤਾ ਲਗਾਉਣਾ ਤੁਹਾਡਾ ਫਰਜ਼ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਪਤਾ ਲਗਾਉਣ ਤੋਂ ਵੱਧ ਹੋਰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਮਿਲੇਗਾ ਕਿ ਮੈਂ ਗਲਤ ਸੀ ਅਤੇ ਤੁਸੀਂ ਸਹੀ ਸੀ'। ਸੁਹਰਾਵਰਦੀ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਹਰ ਗੱਲ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤ ਸੀ, ਪਰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ।

ਸੁਹਰਾਵਰਦੀ ਨਾਲ ਉਸ ਦੀਆਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਬੇਕਾਰ ਮੀਟਿੰਗਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਟਿੱਪਣੀ ਕੀਤੀ ਕਿ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਉਹ ਡਰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਸ਼ਹੀਦ ਭਾਰਤ ਜਾਂ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਲਈ ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਦਾ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਉਹ ਉਸ ਨੂੰ ਛੱਡਣਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ। 'ਉਸ ਕੋਲ ਬਿਨਾਂ ਸ਼ੱਕ ਪ੍ਰਤਿਭਾ ਹੈ। ਉਹ ਭਾਰਤੀ ਸੰਘ, ਜਿਸ ਦਾ ਉਹ ਨਾਗਰਿਕ ਹੋਣ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਭਾਰਤੀ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਲਈ, ਜੇਕਰ ਉਸ ਦੀ ਇੱਛਾ ਹੁੰਦੀ ਤਾਂ ਉਹ ਮਹਾਨ ਸੇਵਾ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ।

ਪਰ ਇਸ ਇੱਛਾ ਦੀ ਪੂਰੀ ਘਾਟ ਹੈ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਹੈ। ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਚੇਤਾਵਨੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ ਕਿ ਉਸਨੂੰ ਨਜ਼ਦੀਕੀ ਅਤੇ ਅਸੀਮਿਤ ਪਹੁੰਚ ਦੇ ਕੇ ਉਹ ਸੁਹਰਾਵਰਦੀ ਨੂੰ ਉਸਦੀ ਅਤੇ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਜਾਸੂਸੀ ਕਰਨ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦੇ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਜਾਸੂਸੀ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਵਿਚ ਕੋਈ ਇਤਰਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਕੋਲ ਕੋਈ ਭੇਤ ਨਹੀਂ ਸੀ; ਅਸਲ ਵਿਚ ਉਹ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਸੁਹਰਾਵਰਦੀ ਉਸ 'ਤੇ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਆਏ ਲੋਕਾਂ 'ਤੇ ਨੇੜਿਓਂ ਨਜ਼ਰ ਰੱਖੇ ਅਤੇ ਫਿਰ ਜਿਨਾਹ ਨੂੰ ਜੋ ਕੁਝ ਉਸ ਨੇ ਦੇਖਿਆ ਅਤੇ ਸੁਣਿਆ, ਉਸ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਕਰੇ। ਦਸੰਬਰ 1947 ਵਿਚ ਨੋਆਖਲੀ ਤੋਂ ਵਾਪਸ ਆਉਣ 'ਤੇ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਪਿਆਰੇਲਾਲ ਨੂੰ ਕਿਹਾ, 'ਉਸ ਨੇ ਆਪਣਾ ਸਥਾਨ ਨਹੀਂ ਬਦਲਿਆ ਹੈ,' ਪਰ ਮੈਂ ਉਸ ਦੀ ਦੇਖਭਾਲ ਕਰਨਾ ਜਾਰੀ ਰੱਖਦਾ ਹਾਂ।'

ਜਦੋਂ ਕਿ ਉੱਤਰ-ਪੂਰਬ ਧੂੰਆਂ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉੱਤਰ-ਪੱਛਮ ਇੱਕ ਅੱਗ ਸੀ, ਦੇਸ਼ ਦੇ ਕੁਝ ਹੋਰ ਹਿੱਸੇ ਵੀ ਉਬਾਲਣ ਲੱਗੇ ਸਨ।

ਜੂਨਾਗੜ੍ਹ ਦੀ ਸਥਿਤੀ - ਤਿੰਨ ਰਿਆਸਤਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਜਿਸ ਨੇ ਸੱਤਾ ਦੇ ਤਬਾਦਲੇ ਦੇ ਸਮੇਂ ਰਲੇਵੇਂ ਦੇ ਸਵਾਲ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਸੀ -

Machine Translated by Google

ਵਿਗੜ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਜੂਨਾਗੜ੍ਹ ਨੂੰ ਕਾਠੀਆਵਾੜ ਦੀਆਂ ਹੋਰ ਰਿਆਸਤਾਂ, ਜੋ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਗਈਆਂ ਸਨ, ਦੁਆਰਾ ਚਾਰੇ ਪਾਸਿਓਂ ਘਿਰਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਮੁਸਲਿਮ ਨਵਾਬ - ਜਿਸਨੇ ਆਪਣੇ ਜਨੂੰਨ: ਮੋਟਰਕਾਰ, ਪੋਲੋ ਅਤੇ ਪੈਡੀਗਰੀ ਕੁੱਤੇ 'ਤੇ ਮਹਾਨ ਰਕਮਾਂ ਖਰਚ ਕੀਤੀਆਂ - ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਹਿੰਦੂ ਆਬਾਦੀ 'ਤੇ ਰਾਜ ਕੀਤਾ।

ਮਈ 1947 ਵਿੱਚ, ਸੱਤਾ ਦੇ ਤਬਾਦਲੇ ਤੋਂ ਕੁਝ ਮਹੀਨੇ ਪਹਿਲਾਂ, ਇੱਕ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ, ਕਰਾਚੀ ਦੇ ਸ਼ਾਹ ਨਵਾਜ਼ ਭੁੱਟੋ, ਨੂੰ ਜੂਨਾਗੜ੍ਹ ਦਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ, ਦੀਵਾਨ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਅਤੇ ਉਸਨੇ ਰਿਆਸਤ ਦੀ ਵਾਗਡੋਰ ਸੰਭਾਲ ਲਈ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਜੂਨਾਗੜ੍ਹ ਦੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਿੱਚ ਰਲੇਵੇਂ ਲਈ ਜਿਨਾਹ ਨਾਲ ਗੁਪਤ ਗੱਲਬਾਤ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ।

ਸੱਤਾ ਦੇ ਤਬਾਦਲੇ ਤੋਂ ਦੋ ਦਿਨ ਬਾਅਦ, 17 ਅਗਸਤ ਨੂੰ, ਇਹ ਜਨਤਕ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਕਿ ਜੂਨਾਗੜ੍ਹ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਨਾਲ ਮਿਲ ਗਿਆ ਹੈ। ਨਾ ਤਾਂ ਨਵਾਬ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਉਸ ਦੇ ਦੀਵਾਨ ਨੇ ਆਪਣੀ ਪਰਜਾ ਨਾਲ ਸਲਾਹ-ਮਸ਼ਵਰਾ ਕਰਨ ਦੀ ਖੇਚਲ ਕੀਤੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਲਈ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਵੋਟ ਦਿੱਤੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਨਵਾਬ ਨੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਨਾਲ ਰਲੇਵੇਂ ਕਰਨ ਵੇਲੇ ਦੂਜੇ ਕਾਠੀਆਵਾੜੀ ਰਾਜਕੁਮਾਰਾਂ ਨਾਲ ਕੀਤੇ ਆਪਣੇ ਵਾਅਦੇ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਕਿ ਉਹ ਰਲੇਵੇਂ ਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਭੂਗੋਲਿਕ ਇਕਸੁਰਤਾ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ 'ਤੇ ਕਾਇਮ ਰਹੇਗਾ ਜਿਸ 'ਤੇ ਭਾਰਤ ਅਤੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੋਵਾਂ ਦੇ ਨੇਤਾਵਾਂ ਦੁਆਰਾ ਸਹਿਮਤੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਤੁਰੰਤ ਪ੍ਰਤੀਕਿਰਿਆ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਜੂਨਾਗੜ੍ਹ ਦੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਨਾਲ ਰਲੇਵੇਂ ਬਾਰੇ ਆਪਣੇ ਰਵੱਈਏ ਨੂੰ ਪਰਿਭਾਸ਼ਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ।

ਵਾਰ-ਵਾਰ ਯਾਦ ਦਿਵਾਉਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਚੁੱਪ ਰਹਿਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, 13 ਸਤੰਬਰ ਨੂੰ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਨੇ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਜੂਨਾਗੜ੍ਹ ਦੇ ਰਲੇਵੇਂ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ।

ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਸ਼ਾਸਨ ਦੌਰਾਨ, ਮੰਗਰੋਲ ਦੇ ਸ਼ੇਖ ਅਤੇ ਬਾਬਰੀਵਾੜ ਦੀ ਰਿਆਸਤ ਜੂਨਾਗੜ੍ਹ ਦੇ ਜਾਗੀਰ ਸਨ। 19 ਸਤੰਬਰ ਨੂੰ ਮੰਗਰੋਲ ਆਪਣੇ 'ਸੁਜ਼ਰੇਨ' ਤੋਂ ਵੱਖ ਹੋ ਗਿਆ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਗਿਆ। ਜੂਨਾਗੜ੍ਹ ਦੇ ਦੀਵਾਨ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਚੌਵੀ ਘੰਟਿਆਂ ਦੇ ਅੰਦਰ-ਅੰਦਰ ਆਪਣਾ ਰਾਜਗੱਦੀ ਵਾਪਸ ਲੈਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਮੰਗਰੋਲ ਨੂੰ ਪਿੱਛੇ ਹਟਣ ਲਈ ਮਜ਼ਬੂਰ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਜੂਨਾਗੜ੍ਹ ਨੇ ਆਪਣੀ ਫੌਜ ਨੂੰ ਬਾਬਰੀਵਾੜ ਵਿੱਚ ਭੇਜਿਆ, ਜੋ ਪਹਿਲਾਂ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਆਪਣੇ ਗੁਆਂਢੀਆਂ ਨੂੰ ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਕਰਨ ਲਈ ਤਾਕਤ ਦੀ ਵਰਤੋਂ, ਜਿਸ 'ਤੇ ਇਸ ਦੀ ਪ੍ਰਭੂਸੱਤਾ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਸਰਵਉੱਚਤਾ ਦੀ ਕਮੀ ਦੇ ਨਾਲ ਖਤਮ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ, ਨੇ ਕਾਠੀਆਵਾੜ ਦੇ ਦੂਜੇ ਰਾਜਕੁਮਾਰਾਂ ਨੂੰ ਭਾਰਤੀ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਦਖਲ ਦੇਣ ਦੀ ਅਪੀਲ ਕਰਨ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕੀਤਾ। ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਨੂੰ ਪੱਤਰ ਲਿਖ ਕੇ ਜੂਨਾਗੜ੍ਹ ਨੂੰ ਮੰਗਰੋਲ ਅਤੇ ਬਾਬਰੀਵਾੜ ਤੋਂ ਪਿੱਛੇ ਹਟਣ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦੇਣ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ, ਜੋ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਗਏ ਸਨ। ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਸਰਕਾਰ ਵਾਪਸੀ ਲਈ ਸਹਿਮਤ ਹੋ ਗਈ, ਪਰ ਕੋਈ ਕਾਰਵਾਈ ਨਹੀਂ ਹੋਈ।

ਜੂਨਾਗੜ੍ਹ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਤਰਫੋਂ ਇੱਕ ਆਰਜ਼ੀ ਸਰਕਾਰ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਇੱਕ ਅੰਦੋਲਨ ਨੇ ਸਤੰਬਰ 1947 ਦੇ ਤੀਜੇ ਹਫ਼ਤੇ ਕਾਠੀਆਵਾੜ ਵਿੱਚ ਗਤੀ ਫੜੀ। ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਉਮੀਦ ਸੀ ਕਿ ਅੰਦੋਲਨ ਅਹਿੰਸਕ ਰਹੇਗਾ, ਅਤੇ ਇੱਕ ਵਾਰ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਅਧਿਕਾਰ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰਨ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇੱਛਾ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ, ਸ਼ਾਸਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਅੱਗੇ ਝੁਕ ਜਾਵੇਗਾ। 'ਹੋਰ ਕੀ ਹੈ, ਜੂਨਾਗੜ੍ਹ, ਇਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ, ਲਈ ਪਗਡੰਡੀ ਨੂੰ ਉਡਾ ਸਕਦਾ ਹੈ

Machine Translated by Google

ਕਸ਼ਮੀਰ ਨੈਸ਼ਨਲ ਕਾਨਫਰੰਸ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਸ਼ਮੀਰ ਸਮੱਸਿਆ ਦਾ ਆਟੋਮੈਟਿਕ ਹੱਲ ਪੇਸ਼ ਕਰੇਗੀ।

1 ਨਵੰਬਰ ਨੂੰ, ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੀ ਹਮਾਇਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਬਾਇਲੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਕਸ਼ਮੀਰ ਦੀ ਲੁੱਟ-ਖਸੁੱਟ ਤੋਂ ਇੱਕ ਹਫ਼ਤੇ ਬਾਅਦ, ਭਾਰਤੀ ਫੌਜਾਂ ਨੇ ਦਾਖਲ ਹੋ ਕੇ ਮੰਗਰੋਲ ਅਤੇ ਬਾਬਰੀਵਾੜ ਦੋਵਾਂ ਨੂੰ ਆਜ਼ਾਦ ਕਰ ਲਿਆ। ਜੂਨਾਗੜ੍ਹ ਵਿੱਚ ਲੋਕ ਲਹਿਰ ਫੈਲ ਰਹੀ ਸੀ। ਕਾਠੀਆਵਾੜ ਦੇ ਵਪਾਰੀਆਂ ਨੇ ਇਸ ਦਾ ਬਾਈਕਾਟ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਅਤੇ ਰਾਜ ਹੁਣ ਪ੍ਰਬੰਧਾਂ ਅਤੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਚੀਜ਼ਾਂ ਤੋਂ ਭੁੱਖਾ ਸੀ। 'ਆਰਜ਼ੀ ਸਰਕਾਰ' ਦੀਆਂ ਤਾਕਤਾਂ ਇਕ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਕ ਸਥਿਤੀ 'ਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਸ਼ਾਹ ਨਵਾਜ਼ ਭੁੱਟੋ ਨੇ ਹਾਰ ਨੂੰ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, 8 ਨਵੰਬਰ ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਪੱਤਰ ਲਿਖ ਕੇ, ਰਾਜ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਰਾਜਕਤਾ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣ ਲਈ, ਰਾਜ ਦੇ ਰਲੇਵੇਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਮੁੱਦਿਆਂ ਦੇ ਨਿਪਟਾਰੇ ਤੱਕ, ਰਾਜ ਦਾ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਸੰਭਾਲਣ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ। ਉਸਨੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਨੂੰ ਇਹ ਵੀ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਸਨੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਰਾਏ, ਸਟੇਟ ਕੌਂਸਲ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਅਤੇ ਖੁਦ ਨਵਾਬ ਦੇ ਸਮਰਥਨ ਨਾਲ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਦਖਲ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਨ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਜੋ ਕੁਝ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਕਰਾਚੀ ਲਈ ਰਵਾਨਾ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਖਜ਼ਾਨੇ, ਕੁੱਤੇ ਅਤੇ ਹਰਮ.

ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਦੀਵਾਨ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰ ਲਿਆ ਅਤੇ ਰਾਜਕੋਟ ਵਿਖੇ ਆਪਣੇ ਖੇਤਰੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਨੂੰ ਰਾਜ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਦਾ ਚਾਰਜ ਸੰਭਾਲਣ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਪਰ ਕਰਾਚੀ ਭੱਜਣ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਬਾਅਦ, ਭੁੱਟੋ ਨੇ ਭਾਰਤੀ ਸੰਘ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਜੂਨਾਗੜ੍ਹ 'ਤੇ ਗੈਰ-ਕਾਨੂੰਨੀ ਅਤੇ ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰਨ ਦੇ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਉਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੇ। ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਭਾਰਤ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਕਾਰਵਾਈ ਨੂੰ 'ਪਾਕਿਸਤਾਨੀ ਖੇਤਰ ਦੀ ਸਪੱਸ਼ਟ ਉਲੰਘਣਾ ਅਤੇ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ' ਕਰਾਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਨਵਾਬ ਦੀ ਪ੍ਰਭੂਸੱਤਾ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਜਦੋਂ ਉਹ ਆਪਣੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਇੱਛਾਵਾਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਗਿਆ ਅਤੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਗਿਆ, ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਹੁਣ ਉਸਦੀ ਪਰਜਾ ਦੀ ਇੱਛਾ ਦੇ ਅੱਗੇ ਝੁਕਣ ਦੇ ਉਸਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਨੂੰ ਚੁਣੌਤੀ ਦਿੱਤੀ ਹੈ, ਇਹ ਦਾਅਵਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਕਿ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਨਵਾਬ ਜਾਂ ਉਸਦੇ ਦੀਵਾਨ ਨੂੰ ਕੋਈ ਅਧਿਕਾਰ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਕਿਸੇ ਵੀ ਮੁੱਦੇ 'ਤੇ ਆਪਣੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਜਾਂ ਆਪਣੀ ਪਰਜਾ ਦੀ ਤਰਫੋਂ ਫੈਸਲਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ, ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਨਾਲ ਰਲੇਵਾਂ ਵਾਪਸ ਲੈਣਾ ਬੇਕਾਰ ਸੀ।

ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਜੂਨਾਗੜ੍ਹ 'ਤੇ ਆਪਣਾ ਸਟੈਂਡ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕੀਤਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ, 'ਆਜ਼ਾਦ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ, ਪੂਰਾ ਦੇਸ਼ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਵਿੱਚੋਂ ਕੋਈ ਵੀ ਰਾਜਕੁਮਾਰਾਂ ਦਾ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਜੂਨਾਗੜ੍ਹ ਦੇ ਨਵਾਬ ਦਾ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਨਾਲ ਰਲੇਵਾਂ ਮੁੱਢੋਂ ਹੀ ਰੱਦ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਜੂਨਾਗੜ੍ਹ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਤਰਫੋਂ ਆਰਜ਼ੀ ਸਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਵੀ ਗੈਰ-ਕਾਨੂੰਨੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਅਤੇ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਕਾਠੀਆਵਾੜ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਂਤੀ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਲਈ ਆਪਣੀਆਂ ਫੌਜਾਂ ਦੀਆਂ ਸੇਵਾਵਾਂ ਦੇਣ ਵਾਲੀਆਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਬਾਰੇ ਗੈਰ-ਕਾਨੂੰਨੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਜੂਨਾਗੜ੍ਹ ਦੇ ਰਲੇਵੇਂ ਦਾ ਸਵਾਲ ਹੈ, ਇਸ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਰਾਏਸ਼ੁਮਾਰੀ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।'

Machine Translated by Google

ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਕਤਲ ਤੋਂ ਕੁਝ ਹਫ਼ਤਿਆਂ ਬਾਅਦ, ਫਰਵਰੀ 1948 ਵਿੱਚ ਇਸ ਅਨੁਸਾਰ ਇੱਕ ਰਾਏਸ਼ੁਮਾਰੀ ਕਰਵਾਈ ਗਈ ਸੀ। ਨਤੀਜਿਆਂ ਨੇ ਦਿਖਾਇਆ ਕਿ ਕੁੱਲ ਪੋਲ ਹੋਈਆਂ ਵੋਟਾਂ ਵਿੱਚੋਂ, 190,779 ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਰਲੇਵੇਂ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਸਨ; ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਲਈ ਸਿਰਫ਼ 91 ਸਨ।
ਹਾਲਾਂਕਿ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਨੇ ਰਾਏਸ਼ੁਮਾਰੀ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਨੂੰ ਮੰਨਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਅੱਜ ਤੱਕ, ਜਦੋਂ ਵੀ ਉਹ ਕਸ਼ਮੀਰ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਜੂਨਾਗੜ੍ਹ ਦਾ ਵੀ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਜੂਨਾਗੜ੍ਹ ਗੜਬੜ ਦਾ ਇੱਕ ਨਤੀਜਾ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਆਰਐਸਐਸ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਦੇ ਕੱਟੜਪੰਥੀ ਤੱਤਾਂ ਨੇ ਲੋਕ ਅੰਦੋਲਨ ਵਿੱਚ ਘੁਸਪੈਠ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕਾਬੂ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਤਲ, ਲੁੱਟ ਅਤੇ ਅੱਗਜ਼ਨੀ ਦਾ ਦੌਰ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਿਆ। ਇਸ ਨਾਲ ਕਾਠੀਆਵਾੜ ਦੇ ਮੁਸਲਿਮ ਵਪਾਰੀ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦਾ ਕੂਚ ਹੋ ਗਿਆ, ਜੋ ਸਿੰਧ ਵਿੱਚ ਫੈਲ ਗਿਆ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਤੱਕ ਸਿੰਧ ਦੀ ਸੂਬਾਈ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਹਿੰਦੂ ਵਪਾਰੀ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਕੁਝ ਹੱਦ ਤੱਕ ਕਿਉਂਕਿ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਡਰ ਸੀ ਕਿ ਹਿੰਦੂ ਵਪਾਰਕ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੀ ਸੂਝ-ਬੂਝ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ, ਸਿੰਧ ਦੀ ਆਰਥਿਕਤਾ ਢਹਿ ਜਾਵੇਗੀ। ਕਾਠੀਆਵਾੜ ਦੇ ਵਪਾਰੀਆਂ ਦੇ ਆਉਣ ਨਾਲ ਇਹ ਲੋੜ ਪੂਰੀ ਹੋ ਗਈ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂ ਵਪਾਰੀਆਂ ਉੱਤੇ ਸਿੰਧ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਨਿਰਭਰਤਾ ਖ਼ਤਮ ਹੋ ਗਈ। ਇਸਦੀ ਥਾਂ 'ਤੇ ਜ਼ੁਲਮ, ਪਰੇਸ਼ਾਨੀ ਅਤੇ ਹਮਲੇ ਸਨ; ਕੁਝ 'ਉਦਾਹਰਨਾਂ' ਇਹ ਸੁਨੇਹਾ ਦੇਣ ਲਈ ਰੱਖੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ ਕਿ ਹਿੰਦੂ ਵਪਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਛੱਡਣਾ ਪਵੇਗਾ ਜਾਂ ਬਾਹਰ ਕੱਢ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਤੋਂ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀਆਂ ਦੀ ਪਰਵਾਸ ਦੀ ਇੱਕ ਹੋਰ ਲਹਿਰ ਆਈ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਭਾਰਤੀ ਸੰਘ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਤਣਾਅਪੂਰਨ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਵਾਧਾ ਹੋਇਆ।

ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਕਾਠੀਆਵਾੜ ਵਿੱਚ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਉੱਤੇ ਹੋਏ ਅੱਤਿਆਚਾਰਾਂ ਦੀ ਸਖ਼ਤ ਨਿੰਦਾ ਕੀਤੀ। ਕੁਝ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕੀਤੀ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਅਣ-ਪ੍ਰਮਾਣਿਤ ਦੋਸ਼ਾਂ 'ਤੇ ਟਿੱਪਣੀ ਕਰਕੇ 'ਬੰਦੂਕ ਨੂੰ ਛਾਲ ਮਾਰ ਰਿਹਾ ਹੈ', ਜਿਸ ਨਾਲ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਨੂੰ ਭਾਰਤੀ ਸੰਘ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਵਿਚ ਵਰਤਣ ਲਈ ਹੈਂਡਲ ਮੁਹੱਈਆ ਹੋਵੇਗਾ। ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ, ਉਹ ਖਤਰੇ ਤੋਂ ਅਣਜਾਣ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਪਰ ਇਸ ਨਾਲ ਉਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਫਰਕ ਨਹੀਂ ਪਿਆ। ਜੇ ਉਸਨੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਦੁਆਰਾ ਸਮਰਥਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਪਾਕਿਸਤਾਨੀ ਰਸਾਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਲਗਾਏ ਗਏ ਦੋਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਨਜ਼ਰਅੰਦਾਜ਼ ਕੀਤਾ ਹੁੰਦਾ, ਤਾਂ ਉਸਨੇ ਸਮਝਾਇਆ, ਉਸਦੀ ਉਦਾਸੀਨਤਾ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਮੁਸਲਿਮ ਸੰਸਾਰ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੁੰਦਾ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉਹ ਖੁਸ਼ਖਬਰੀ ਦੀ ਸੱਚਾਈ ਹਨ। 'ਹੁਣ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਆ ਮੁਸਲਮਾਨ ਮਨ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਸੱਚਾਈ ਬਾਰੇ ਸ਼ੱਕੀ ਹੈ.... ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਸੋਚਣ ਦੀ ਗਲਤੀ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਕਿ ਅਸੀਂ ਕਦੇ ਕੋਈ ਗਲਤੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਸਭ ਤੋਂ ਕੌੜਾ ਆਲੋਚਕ ਕੌੜਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਕੋਲ ਸਾਡੇ ਵਿਰੁੱਧ ਕੁਝ ਨਫ਼ਰਤ, ਕਲਪਨਾ ਜਾਂ ਅਸਲੀ ਹੈ। ਜੇ ਅਸੀਂ ਉਸ ਨਾਲ ਸਬਰ ਰੱਖਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ਠੀਕ ਕਰਾਂਗੇ ਅਤੇ, ਜਦੋਂ ਵੀ ਮੌਕਾ ਆਵੇ, ਉਸ ਨੂੰ ਉਸ ਦੀ ਗਲਤੀ ਦਿਖਾਵਾਂਗੇ ਜਾਂ ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਗਲਤੀ ਪਾਈਏ ਤਾਂ ਆਪਣੀ ਖੁਦ ਦੀ ਸੁਧਾਰ ਕਰਾਂਗੇ .... ਮੌਜੂਦਾ ਗੜਬੜ ਵਾਲੇ ਮਾਹੌਲ ਵਿਚ, ਜਦੋਂ ਕਿਸੇ 'ਤੇ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ. ਦੂਸਰਾ, ਮੂਰਖਾਂ ਦੇ ਫਿਰਦੌਸ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣਾ ਅਤੇ ਇਹ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਨਾ ਕਿ ਅਸੀਂ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ, ਇਹ ਮੂਰਖਤਾ ਹੋਵੇਗੀ

Machine Translated by Google

ਗਲਤ.... ਕੁਦਰਤ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਇੰਨਾ ਬਣਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਆਪਣੀ ਪਿੱਠ ਨਹੀਂ ਦੇਖਦੇ; ਇਹ ਦੂਜਿਆਂ ਨੂੰ ਦੇਖਣ ਲਈ ਰਾਖਵਾਂ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਜੋ ਕੁਝ ਉਹ ਦੇਖਦੇ ਹਨ ਉਸ ਤੋਂ ਲਾਭ ਲੈਣਾ ਅਕਲਮੰਦੀ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ।

ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜੇ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਉਦੇਸ਼, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉਸਨੇ ਇਹ ਲਿਆ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਕਾਠੀਆਵਾੜ ਦੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਅਤੇ ਭਾਰਤੀ ਸੰਘ ਨੂੰ ਬਦਨਾਮ ਕਰਨਾ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਬਲਕਿ ਸੱਚ ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੀ ਜਾਨ, ਇੱਜ਼ਤ ਅਤੇ ਜਾਇਦਾਦ ਦੀ ਰਾਖੀ ਕਰਨਾ ਸੀ, ਤਾਂ ਸਭ ਕੁਝ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਸੱਚ ਦੀ ਸਖਤੀ ਨਾਲ ਪਾਲਣਾ ਕਰਕੇ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਹਿੰਦੂ ਦੋਸਤਾਂ ਕੋਲ ਜਾ ਕੇ ਜੋ ਦਸਤਖਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਜਾਣਦੇ ਸਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਸੀ। 'ਕਾਠੀਆਵਾੜ ਦੇ ਵਰਕਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਕੋਈ ਫਿਰਕੂ ਭੇਦ-ਭਾਵ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਉਹ ਸੱਚਾਈ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਣ ਲਈ ਯਤਨਸ਼ੀਲ ਹਨ ਅਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨਾਲ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਰ ਗਲਤ ਦਾ ਮੁਆਵਜ਼ਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਜਿੰਨਾ ਪਿਆਰੇ ਹਨ। ਕੀ ਉਹ (ਮੁਸਲਮਾਨ) ਇਸ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵਿਚ ਮਦਦ ਕਰਨਗੇ?'

ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਭਤੀਜੇ ਸ਼ਮਾਲਦਾਸ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਚਿੱਠੀ ਲਿਖੀ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਉਸਨੂੰ ਜੂਨਾਗੜ੍ਹ ਦਾ 'ਹਿਜ਼ ਪ੍ਰੋਵਿਜ਼ਨਲ ਹਾਈਨੇਸ' ਕਿਹਾ ਗਿਆ। ਸ਼ਾਮਲਦਾਸ ਨੇ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ ਨਵਾਬ ਦੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਇੱਕ ਲੋਕ ਅੰਦੋਲਨ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਜਲਦੀ ਹੀ ਸੱਤਾ ਉਸਦੇ ਸਿਰ ਚਲੀ ਗਈ ਅਤੇ ਉਸਨੇ ਇੱਕ ਤਾਨਾਸ਼ਾਹ ਵਾਂਗ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਕਈ ਸ਼ਿਕਾਇਤਾਂ ਗਾਂਧੀ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ ਗਈਆਂ ਸਨ। ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਲਿਖਿਆ, 'ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਜੂਨਾਗੜ੍ਹ ਬਾਰੇ ਇੱਕ ਤਾਰ ਭੇਜ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਜੋ ਮੈਨੂੰ ਮਿਲੀ ਹੈ। 'ਜੇਕਰ ਇਸ ਵਿਚ ਦੱਸੇ ਤੱਥ ਸੱਚ ਹਨ, ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਬਹੁਤ ਗੰਭੀਰ ਕੁਤਾਹੀ ਦੇ ਦੋਸ਼ੀ ਹੋ। ਜੇ, ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ, ਦੋਸ਼ ਬੇਬੁਨਿਆਦ ਹਨ, ਜੋ ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਹੈ ਉਹ ਜ਼ਮੀਨ 'ਤੇ ਡਿੱਗਦਾ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਪੱਤਰ ਮਿਲੇ ਹਨ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਤਲਵਾਰ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਹੋਰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਬੋਲਦੇ। ਕਾਠੀਆਵਾੜ ਦਾ ਮਸਲਾ ਏਨਾ ਸਰਲ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜਿੰਨਾ ਤੁਸੀਂ ਸੋਚਦੇ ਹੋ.... ਜੇਕਰ ਨੇਤਾ ਸਵਾਰਥ ਅਤੇ ਹੰਕਾਰ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਨਹੀਂ ਹੋਣਗੇ ਤਾਂ ਇਸ ਦਾ ਕਾਠੀਆਵਾੜ ਨੂੰ ਕੁਝ ਵੀ ਫਾਇਦਾ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ। ਸਵਰਾਜ ਜਿੱਤਣਾ ਆਸਾਨ ਸੀ, ਇਸ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣਾ ਕਿਤੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਔਖਾ ਹੈ।

ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਦੋ ਭਰੋਸੇਮੰਦ ਵਰਕਰਾਂ ਨੂੰ ਤੱਥ ਖੋਜ ਮਿਸ਼ਨ 'ਤੇ ਕਾਠੀਆਵਾੜ ਭੇਜਿਆ। ਇਹਨਾਂ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਨੇ ਬੰਬਈ ਅਤੇ ਕਾਠੀਆਵਾੜ ਦੇ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੇ ਨਾਲ, ਸਥਾਨਕ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨਾਲ ਨੋਟਾਂ ਦੀ ਤੁਲਨਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਇਹ ਕਬੂਲ ਕੀਤਾ ਕਿ ਕੁਝ ਵਧੀਕੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ, ਪਰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਘੋਰ ਅਤਿਕਥਨੀ ਸਨ। ਇਸ ਦਾ ਸਥਾਨਕ ਮੁਸਲਿਮ ਨੇਤਾਵਾਂ 'ਤੇ ਤੁਰੰਤ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਿਆ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੰਨਿਆ ਕਿ ਇਸ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਅਤਿਕਥਨੀ ਹੋਈ ਸੀ ਅਤੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੇ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਕਾਠੀਆਵਾੜ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਬਾਰੇ ਜੋ ਕੁਝ ਸਾਹਮਣੇ ਆਇਆ ਸੀ ਉਹ ਗਲਤ ਸੀ: 'ਸਾਡਾ ਟੈਲੀਗ੍ਰਾਮ ਉਨ੍ਹਾਂ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਸੀ ਜੋ ਅਜੇ ਵੀ ਪ੍ਰਮਾਣਿਤ ਨਹੀਂ ਹਨ... ਅਸੀਂ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਹਾਂ ਕਿ ਨੁਕਸਾਨ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਡਰ ਸੀ.... ਸਮਾਨਾਂਤਰ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕਲਪਨਾਯੋਗ ਗਲਤ ਜਾਂ ਗਲਤ ਦਾ ਕੋਈ ਸਵਾਲ ਨਹੀਂ। ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਕੇ ਚਿੰਤਾ ਨਾ ਕਰੋ'।

ਇਹ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਪ੍ਰਚਾਰ ਅਤੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦੀ ਤਕਨੀਕ ਦੀ ਇੱਕ ਵਧੀਆ ਉਦਾਹਰਣ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਨੈਤਿਕਤਾ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ: ਝੂਠੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਨੇ ਕੋਈ ਚੰਗਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ; 'ਸੱਚ ਨੂੰ ਜਿੱਤਣ ਲਈ ਸੱਚ 'ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਕਰਨਾ ਸਹੀ ਗੱਲ ਹੈ'। ਉਸ ਨੇ ਹਰੀਜਨ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ: 'ਜਦੋਂ ਇਹ ਢੁਕਵੀਂ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਸੱਚ ਬੋਲਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਕਿੰਨਾ ਵੀ ਦੁਖਦਾਈ ਕਿਉਂ ਨਾ ਹੋਵੇ।

Machine Translated by Google

ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ.... ਸੰਘ ਵਿਚਲੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੇ ਕੁਕਰਮਾਂ ਦਾ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ਘਰ ਦੀ ਛੱਤ ਤੋਂ ਘੋਸ਼ਿਤ ਕਰਨਾ ਪਏਗਾ, ਜੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਿਚ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰਨਾ ਜਾਂ ਬੰਦ ਕਰਨਾ ਹੈ।

ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਕਸ਼ਮੀਰ ਬਾਰੇ ਹਮੇਸ਼ਾ ਬੇਚੈਨੀ ਭਰੀ ਭਵਿੱਖਬਾਣੀ ਕੀਤੀ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਦੋਵਾਂ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਸ਼ਾਂਤੀ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਸੰਭਾਵੀ ਖਤਰਾ ਬਣਨ ਤੋਂ ਰੋਕਣ ਦੀ ਪੂਰੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਜੁਲਾਈ 1947 ਦੇ ਅੱਧ ਵਿੱਚ ਮਾਊਂਟਬੈਟਨ ਨੇ ਕਸ਼ਮੀਰ ਦੇ ਮਹਾਰਾਜਾ ਨੂੰ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਇੱਛਾ ਦਾ ਪਤਾ ਲਗਾਉਣ ਅਤੇ 15 ਅਗਸਤ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਆਪਣੇ ਫੈਸਲੇ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਕਿਸੇ ਇੱਕ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਲਈ ਆਪਣਾ ਮਨ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਮਨਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਪਟੇਲ ਦੇ ਅਧੀਨ ਰਾਜ ਵਿਭਾਗ ਨੇ ਮਹਾਰਾਜਾ ਨੂੰ ਲਾਰਡ ਮਾਊਂਟਬੈਟਨ ਰਾਹੀਂ ਭਰੋਸਾ ਦਿਵਾਇਆ ਕਿ ਜੇਕਰ ਕਸ਼ਮੀਰ ਨੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਨਾਲ ਮਿਲਾਉਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ, ਤਾਂ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਇਸ ਨੂੰ 'ਦੋਸਤਾਨਾ ਕਾਰਵਾਈ' ਨਹੀਂ ਮੰਨੇਗੀ। ਪਰ ਮਹਾਰਾਜਾ ਨਿਰਧਾਰਤ ਮਿਤੀ ਤੱਕ ਕਿਸੇ ਵੀ ਫੈਸਲੇ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚਣ ਵਿੱਚ ਅਸਫਲ ਰਿਹਾ। ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਸਨੂੰ ਫੈਸਲਾ ਕਰਨ ਲਈ ਹੋਰ ਸਮਾਂ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਸਿਰਫ਼ ਇਹ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਸ ਰਾਜ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ; ਇਹ ਹੋਰ ਵੀ ਬਹੁਤ ਸੀ ਕਿ ਕੀ 'ਅਜ਼ਾਦ ਖੜ੍ਹਨਾ ਮੇਰੇ ਰਾਜ ਅਤੇ ਡੋਮੀਨੀਅਨ ਦੋਵਾਂ ਦੇ ਹਿੱਤ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਹੈ'। ਇਹ ਅਨਿਸ਼ਚਿਤਤਾ ਉਸਨੂੰ ਪਿਆਰੀ ਲੱਗੀ। ਸੱਤਾ ਦੇ ਤਬਾਦਲੇ ਤੋਂ ਤਿੰਨ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ ਮਹਾਰਾਜੇ ਨੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਨਾਲ ਇਕ ਸਾਲ ਲਈ ਰੁਕਿਆ ਸਮਝੌਤਾ ਕੀਤਾ। ਉਹ ਭਾਰਤੀ ਸੰਘ ਨਾਲ ਵੀ ਅਜਿਹਾ ਹੀ ਸਮਝੌਤਾ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ, ਪਰ ਜਦੋਂ ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਗੱਲਬਾਤ ਅਜੇ ਜਾਰੀ ਸੀ, ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਨੇ ਇੱਕ ਵਰਚੁਅਲ ਘੇਰਾਬੰਦੀ ਕਰਕੇ ਇਸ ਮੁੱਦੇ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਅੱਗੇ ਵਧਿਆ।

ਕਸ਼ਮੀਰ ਤੱਕ ਸੰਚਾਰ ਅਤੇ ਆਵਾਜਾਈ ਦੀ ਮੁੱਖ ਲਾਈਨ ਪੱਛਮੀ ਪੰਜਾਬ, ਜੋ ਹੁਣ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦਾ ਸੂਬਾ ਹੈ, ਵਿੱਚੋਂ ਲੰਘਦੀ ਹੈ। ਜ਼ਰੂਰੀ ਵਸਤੂਆਂ ਦੀ ਸਪਲਾਈ ਅਤੇ ਇਸਦੀ ਲੱਕੜ ਅਤੇ ਫਲਾਂ ਦੀ ਬਰਾਮਦ ਦਾ ਰਸਤਾ ਵੀ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਰਾਹੀਂ ਸੀ। ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਆਪਣੇ ਇਲਾਕਿਆਂ ਰਾਹੀਂ ਕਸ਼ਮੀਰ ਨੂੰ ਖੰਡ, ਨਮਕ, ਅਨਾਜ, ਦਵਾਈਆਂ ਅਤੇ ਬਾਲਣ ਵਰਗੀਆਂ ਜ਼ਰੂਰੀ ਵਸਤਾਂ ਦੀ ਸਪਲਾਈ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਕਸ਼ਮੀਰ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਐਮ.ਸੀ. ਮਹਾਜਨ ਨੇ 15 ਅਕਤੂਬਰ ਨੂੰ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੇ ਗਵਰਨਰ ਜਨਰਲ ਨੂੰ ਇੱਕ ਤਾਰ ਭੇਜੀ ਸੀ: '15 ਅਗਸਤ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਹੁਣ ਤੱਕ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮਾਮਲਿਆਂ 'ਤੇ 14 ਅਗਸਤ ਨੂੰ ਸਮਝੌਤਾ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਰੁਕੇ ਹੋਏ ਸਮਝੌਤੇ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਮਹਿਸੂਸ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਸਿਰਫ਼ ਪਟਰੌਲ, ਤੇਲ, ਭੋਜਨ, ਨਮਕ, ਚੀਨੀ ਅਤੇ ਕੱਪੜੇ ਦੀ ਪੱਛਮੀ ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਸਪਲਾਈ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਪਰ ਡਾਕ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੇ ਕੰਮਕਾਜ ਨਾਲ ਵੀ। ਬਚਤ ਬੈਂਕ ਖਾਤਿਆਂ ਨੂੰ ਚਲਾਉਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ...

ਡਾਕ ਸਰਟੀਫਿਕੇਟ ਕੈਸ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤੇ ਗਏ, ਪੱਛਮੀ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਬੈਂਕਾਂ ਦੇ ਚੈੱਕਾਂ ਦਾ ਸਨਮਾਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਲਾਹੌਰ ਕਰੰਸੀ ਦਫਤਰ ਤੋਂ ਪੈਸੇ ਭੇਜਣ ਦੀ ਅਸਫਲਤਾ ਦੇ ਕਾਰਨ, ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਇੰਪੀਰੀਅਲ ਬੈਂਕ ਦੀਆਂ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨਾ ਔਖਾ ਸੀ। ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਰਜਿਸਟਰਡ ਮੋਟਰ ਵਾਹਨ ਰਾਵਲਪਿੰਡੀ ਵਿਖੇ ਰੱਖੇ ਗਏ ਹਨ। ਸਿਆਲਕੋਟ ਤੋਂ ਜੰਮੂ ਤੱਕ ਰੇਲ ਆਵਾਜਾਈ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ... ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੇ ਰੇਡੀਓ ਨੂੰ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਖਤਰਨਾਕ, ਬਦਨਾਮੀ ਅਤੇ ਝੂਠਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਲਾਇਸੰਸਸ਼ੁਦਾ ਹੈ।

Machine Translated by Google

ਛੋਟੇ ਜਾਗੀਰਦਾਰ ਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਕਸ਼ਮੀਰ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਦਖਲਅੰਦਾਜ਼ੀ ਨਾਲ ਧਮਕੀਆਂ ਦੇਣ ਅਤੇ ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਦਖਲ ਦੇਣ ਲਈ ਵੀ ਪ੍ਰੇਰਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

'ਕਸ਼ਮੀਰ ਸਰਕਾਰ ਇਹ ਸਿੱਟਾ ਨਹੀਂ ਕੱਢ ਸਕਦੀ ਕਿ ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਸਥਾਨਕ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਅਤੇ ਮਿਲੀਭੁਗਤ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਕਸ਼ਮੀਰ ਸਰਕਾਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਨੂੰ ਬੇਹੱਦ ਗੈਰ-ਦੋਸਤਾਨਾ ਮੰਨਦੀ ਹੈ ਜੇਕਰ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਦੁਸ਼ਮਣੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਅੰਤ ਵਿੱਚ, ਸਰਕਾਰ ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਰਵੱਈਏ ਨੂੰ ਹੋਰ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਕਰਨਾ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਹੈ।... ਗਵਰਨਰ-ਜਨਰਲ ਅਤੇ ਪ੍ਰੀਮੀਅਰ ਨੂੰ ਨਿੱਜੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਰਨ ਅਤੇ ਸਾਰੀਆਂ ਅਸਮਾਨਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। . ਬਦਕਿਸਮਤੀ ਨਾਲ, ਜੇਕਰ ਇਸ ਬੇਨਤੀ 'ਤੇ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਉਮੀਦ ਹੈ ਕਿ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੇ ਗਵਰਨਰ-ਜਨਰਲ ਅਤੇ ਪ੍ਰੀਮੀਅਰ ਇਸ ਗੱਲ 'ਤੇ ਸਹਿਮਤ ਹੋਣਗੇ ਕਿ ਇਹ ਦੋਸਤਾਨਾ ਸਹਾਇਤਾ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਨਾ ਜਾਇਜ਼ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ 'ਤੇ ਉਲੰਘਣਾ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕਰੇਗਾ।

ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦਾ ਜਵਾਬ ਸੀ: 'ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਡੀ

"ਸਹਾਇਤਾ ਮੰਗਣ" ਦੀ ਧਮਕੀ ਨੂੰ ਸੁਣ ਕੇ ਹੈਰਾਨ ਹਾਂ, ਜਿਸਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਬਾਹਰੀ ਸ਼ਕਤੀ ਤੋਂ ਸਹਾਇਤਾ। ਤੁਹਾਡੇ ਦੁਆਰਾ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਬਾਹਰੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਦਖਲਅੰਦਾਜ਼ੀ ਦਾ ਇੱਕੋ ਇੱਕ ਉਦੇਸ਼ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਦਬਾਉਣ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨਾ ਹੋਵੇਗਾ ਤਾਂ ਜੋ ਤੁਸੀਂ 85 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਆਬਾਦੀ ਦੀ ਘੋਸ਼ਿਤ ਅਤੇ ਜਾਣੀ-ਪਛਾਣੀ ਇੱਛਾ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਤਖਤਾਪਲਟ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਭਾਰਤੀ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਸਕੋ। ਜੇਕਰ ਇਸ ਨੀਤੀ ਨੂੰ ਨਾ ਬਦਲਿਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਇਸ ਨੀਤੀ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਲਈ ਜੋ ਤਿਆਰੀਆਂ ਅਤੇ ਸਰਗਰਮ ਉਪਾਅ ਤੁਸੀਂ ਹੁਣ ਕਰ ਰਹੇ ਹੋ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਾ ਰੋਕਿਆ ਗਿਆ ਤਾਂ ਇਸ ਦੇ ਗੰਭੀਰ ਨਤੀਜੇ ਨਿਕਲਣਗੇ, ਜਿਸ ਲਈ ਤੁਸੀਂ ਇਕੱਲੇ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਹੋਵੋਗੇ।

24 ਅਗਸਤ ਨੂੰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਡਾਨ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸੰਪਾਦਕੀ ਵਿੱਚ, ਕਸ਼ਮੀਰ ਦੇ ਮਹਾਰਾਜਾ ਨੂੰ ਇੱਕ ਸਖ਼ਤ ਚੇਤਾਵਨੀ ਜਾਰੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ: 'ਕਸ਼ਮੀਰ ਦੇ ਮਹਾਰਾਜਾ ਨੂੰ ਇਹ ਦੱਸਣ ਦਾ ਸਮਾਂ ਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੀ ਚੋਣ ਕਰਨ ਅਤੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਨੂੰ ਚੁਣਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ'। ਜੇਕਰ ਕਸ਼ਮੀਰ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਵਿਚ ਅਸਫਲ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਸ ਵਿਚ ਚੇਤਾਵਨੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ, 'ਸਭ ਤੋਂ ਗੰਭੀਰ ਸੰਭਾਵੀ ਮੁਸੀਬਤ ਲਾਜ਼ਮੀ ਤੌਰ' ਤੇ ਪੈਦਾ ਹੋਵੇਗੀ।

23 ਅਕਤੂਬਰ ਨੂੰ ਐਬਟਾਬਾਦ-ਮਾਨਸੇਰਾ ਤੋਂ ਪਾਕਿਸਤਾਨੀ ਫੌਜ ਦੇ ਰੈਗੂਲਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ 'ਛੁੱਟੀ 'ਤੇ' ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ, ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਾਲੇ ਫਰੰਟੀਅਰ ਸੂਬੇ ਦੇ ਕਬਾਇਲੀ ਕਹੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਇਕ ਸਮੂਹ ਦੁਆਰਾ ਵੱਡੇ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਹਮਲਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਹਮਲਾਵਰ ਫੋਰਸ - ਬ੍ਰੇਨ ਗਨ, ਮਸ਼ੀਨ ਗਨ, ਮੋਰਟਾਰ ਅਤੇ ਫਲੇਮ ਥ੍ਰੋਅਰਾਂ ਸਮੇਤ ਆਧੁਨਿਕ ਹਥਿਆਰਾਂ ਨਾਲ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲੈਸ - ਸਰਹੱਦੀ ਸੂਬੇ ਅਤੇ ਪੱਛਮੀ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਰਾਸ਼ਨ ਵਾਲੇ ਕੋਟੇ ਤੋਂ ਜਾਰੀ ਕੀਤੇ ਗਏ ਪੈਟਰੋਲ ਦੁਆਰਾ ਬਾਲਣ ਵਾਲੇ ਸੌ ਟਰੱਕਾਂ ਵਿੱਚ ਲਿਜਾਈ ਗਈ ਸੀ; ਉਹ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਘਾਟੀ ਦੇ ਹੇਠਾਂ ਰਾਜਧਾਨੀ ਸ੍ਰੀਨਗਰ ਵੱਲ ਵਧੇ। ਸਾਰੇ ਰਸਤੇ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅੱਗਜ਼ਨੀ, ਲੁੱਟ ਅਤੇ ਕਤਲ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਲਿਆ, ਔਰਤਾਂ ਨੂੰ ਸਮੂਹਿਕ ਬਲਾਤਕਾਰ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਟਰਾਫੀਆਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਲਿਜਾਇਆ ਗਿਆ।

ਜੰਗ

Machine Translated by Google

24 ਤਰੀਕ ਨੂੰ, ਭਾਰਤੀ ਫੌਜ ਦੀ ਖੁਫੀਆ ਏਜੰਸੀ ਨੇ ਰਿਪੋਰਟ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਅਖੌਤੀ ਕਬੀਲਿਆਂ ਨੂੰ ਰਾਵਲਪਿੰਡੀ ਰੋਡ 'ਤੇ ਫੌਜ ਦੁਆਰਾ ਲਿਜਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ।
ਮੁਜ਼ੱਫਰਾਬਾਦ ਅਤੇ ਡੋਮੇਲ ਨੂੰ 25 ਤਰੀਕ ਨੂੰ ਪੰਜ ਹਜ਼ਾਰ ਤੋਂ ਵੱਧ ਹਮਲਾਵਰਾਂ ਦੇ ਸਮੂਹ ਨੇ ਕਾਬੂ ਕਰ ਲਿਆ; ਸ੍ਰੀਨਗਰ ਸਿਰਫ਼ ਪੌਤੀ ਮੀਲ ਦੂਰ ਸੀ। ਰਾਜ ਦੀਆਂ ਫ਼ੌਜਾਂ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਿੱਛੇ ਹਟ ਰਹੀਆਂ ਸਨ, ਸਥਿਤੀ ਨਾਜ਼ੁਕ ਸੀ। ਕਸ਼ਮੀਰ ਸਰਕਾਰ ਘਬਰਾ ਗਈ। ਮਹਾਰਾਜੇ ਨੇ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਸਹਾਇਤਾ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਨਾਲ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਕੋਲ ਪਹੁੰਚ ਕੀਤੀ। ਲਾਰਡ ਮਾਊਂਟਬੈਟਨ ਦੀ ਸਲਾਹ 'ਤੇ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਉਹ ਕਸ਼ਮੀਰ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਲਈ ਆਪਣੀਆਂ ਫੌਜਾਂ ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਨਹੀਂ ਭੇਜ ਸਕਦੇ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਇਹ ਉਸ ਰਾਜ ਦੇ ਭਾਰਤ ਨਾਲ ਰਲੇਵੇਂ ਕਾਰਨ ਇੱਕ ਅਟੱਲ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਨਹੀਂ ਬਣ ਜਾਂਦੀ। ਵੀ.ਪੀ

ਮੈਨਨ, ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਮੰਤਰਾਲੇ ਦੇ ਸਕੱਤਰ, ਮਹਾਰਾਜਾ ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਕਰਵਾਉਣ ਲਈ 25 ਤਰੀਕ ਨੂੰ ਕਸ਼ਮੀਰ ਗਏ ਸਨ। ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਉਹ ਕਸ਼ਮੀਰ ਦੇ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਰਲੇਵੇਂ ਦੀ ਇੱਕ ਸਹੀ ਦਸਤਖਤ ਵਾਲੀ ਚਿੱਠੀ ਲੈ ਕੇ ਦਿੱਲੀ ਪਰਤਿਆ। ਮਹਾਰਾਜੇ ਨੇ ਅੰਤ ਨੂੰ ਸਮਰਪਣ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਵੰਡ ਕੌਂਸਲ ਦੁਆਰਾ ਮੰਨੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ਦੇ ਤਹਿਤ, ਰਲੇਵੇਂ ਦੀ ਸੰਧੀ 'ਤੇ ਦਸਤਖਤ ਕਰਕੇ, ਕਸ਼ਮੀਰ ਭਾਰਤੀ ਸੰਘ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਬਣ ਗਿਆ। ਪੱਤਰ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ: 'ਮੇਰੇ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਮੌਜੂਦਾ ਹਾਲਾਤਾਂ ਅਤੇ ਸਥਿਤੀ ਦੀ ਵੱਡੀ ਐਮਰਜੈਂਸੀ ਦੇ ਨਾਲ, ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਭਾਰਤੀ ਡੋਮੀਨੀਅਨ ਤੋਂ ਮਦਦ ਮੰਗਣ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕੋਈ ਵਿਕਲਪ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਕੁਦਰਤੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਉਹ ਮੇਰੇ ਰਾਜ ਦੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤੇ ਬਿਨਾਂ ਮੇਰੇ ਦੁਆਰਾ ਮੰਗੀ ਗਈ ਸਹਾਇਤਾ ਨਹੀਂ ਭੇਜ ਸਕਦੇ। ਮੈਂ ਇਸ ਅਨੁਸਾਰ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਤੁਹਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਲਈ ਇੰਸਟ੍ਰੂਮੈਂਟ ਆਫ਼ ਐਕਸੈਸਸ਼ਨ ਨੂੰ ਨੱਥੀ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਮਹਾਰਾਜਾ ਨੇ ਭਾਰਤੀ ਸੰਘ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਸੂਚਿਤ ਕੀਤਾ ਕਿ 'ਇਹ ਮੇਰਾ ਇਰਾਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਇਕ ਵਾਰ ਅੰਤਰਿਮ ਸਰਕਾਰ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਾਂ ਅਤੇ ਸ਼ੇਖ ਅਬਦੁੱਲਾ ਨੂੰ ਇਸ ਐਮਰਜੈਂਸੀ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਨਾਲ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਨਿਭਾਉਣ ਲਈ ਕਹਾਂ।'

29 ਸਤੰਬਰ ਨੂੰ ਮਹਾਰਾਜਾ ਨੇ ਸ਼ੇਖ ਅਬਦੁੱਲਾ ਅਤੇ ਉਸਦੀ ਕਸ਼ਮੀਰ ਨੈਸ਼ਨਲ ਕਾਨਫਰੰਸ ਦੇ ਹੋਰ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਰਿਹਾਈ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ। ਆਪਣੀ ਰਿਹਾਈ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇੱਕ ਰੈਲੀ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰਦਿਆਂ ਸ਼ੇਖ ਅਬਦੁੱਲਾ ਨੇ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ: 'ਮੈਂ ਕਦੇ ਵੀ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੇ ਨਾਅਰੇ 'ਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ... ਪਰ ਇਸ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਇੱਕ ਹਕੀਕਤ ਹੈ...

ਮੈਂ ਭਾਰਤੀ ਸਟੇਟ ਪੀਪਲਜ਼

ਕਾਨਫਰੰਸ ਦਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਹਾਂ ਜਿਸਦੀ ਨੀਤੀ ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ। ਪੰਡਿਤ ਨਹਿਰੂ ਮੇਰੇ ਸਭ ਤੋਂ ਚੰਗੇ ਦੋਸਤ ਹਨ ਅਤੇ ਮੈਂ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਨੂੰ ਸੱਚੀ ਸ਼ਰਧਾ ਨਾਲ ਰੱਖਦਾ ਹਾਂ। ਇਹ ਵੀ ਇੱਕ ਸੱਚਾਈ ਹੈ ਕਿ ਕਾਂਗਰਸ ਨੇ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਲੋਕਤੰਤਰੀ ਸਰਕਾਰ ਲਈ ਸਾਡੇ ਅੰਦੋਲਨ ਵਿੱਚ ਸਾਡੀ ਬਹੁਤ ਮਦਦ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਪਰ ਇਸ ਸਭ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਮੇਰਾ ਨਿੱਜੀ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਇੱਕ ਜਾਂ ਦੂਜੇ ਡੋਮੀਨੀਅਨ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਸੁਤੰਤਰ ਫੈਸਲਾ ਲੈਣ ਦੇ ਰਾਹ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਖੜ੍ਹਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਭਾਰਤ ਜਾਂ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਦੀ ਸਾਡੀ ਚੋਣ ਜੰਮੂ-ਕਸ਼ਮੀਰ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ 40 ਲੱਖ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਭਲਾਈ 'ਤੇ ਅਧਾਰਤ ਹੋਵੇਗੀ।

ਅਤੇ ਜੇਕਰ ਅਸੀਂ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਵੀ ਅਸੀਂ ਦੋ ਰਾਸ਼ਟਰ ਸਿਧਾਂਤ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨਹੀਂ ਕਰਾਂਗੇ ਜਿਸ ਨੇ ਇੰਨਾ ਜ਼ਹਿਰ ਫੈਲਾਇਆ ਹੈ।

Machine Translated by Google

ਨੈਸ਼ਨਲ ਕਾਨਫਰੰਸ ਅਤੇ ਸ਼ੇਖ ਅਬਦੁੱਲਾ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਰਲੇਵੇਂ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨ ਅਤੇ ਹਮਲਾਵਰਾਂ ਨੂੰ ਭਜਾਉਣ ਲਈ ਫੌਜ ਭੇਜਣ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਏ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰਲੇਵਾਂ ਕੇਵਲ ਸ਼ਾਸਕ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸਗੋਂ ਇਸ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਜਨਤਕ ਰਾਏ ਰੱਖਣ ਵਾਲੀ ਇੱਕ ਜਮਹੂਰੀ ਸੰਸਥਾ ਦੁਆਰਾ ਇਸਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਸੱਤਾ ਦੇ ਤਬਾਦਲੇ ਤੋਂ ਕੁਝ ਹਫ਼ਤਿਆਂ ਬਾਅਦ, ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੁਆਰਾ ਬਾਂਹ ਮਰੋੜ ਕੇ ਅਤੇ ਕਸ਼ਮੀਰ ਦੇ ਲੋਕਾਂ 'ਤੇ ਕੀਤੇ ਗਏ ਅੱਤਿਆਚਾਰਾਂ ਕਾਰਨ, ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਕੋਈ ਸੰਭਾਵਨਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੋਈ ਵੀ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੇ ਨਵੇਂ ਬਣੇ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਦੀ ਇੱਛਾ ਰੱਖਦਾ ਸੀ। .

ਰਲੇਵੇਂ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਭਾਰਤੀ ਸੰਘ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਘੋਸ਼ਣਾ ਕੀਤੀ ਕਿ ਇਹ ਕਸ਼ਮੀਰ ਦੇ ਮਹਾਰਾਜਾ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਨੂੰ ਕਸ਼ਮੀਰ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਮੰਨਣ ਦਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਰਾਦਾ ਹੈ: 'ਜਦੋਂ ਹੀ ਕਸ਼ਮੀਰ ਵਿੱਚ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿਵਸਥਾ ਬਹਾਲ ਹੋ ਗਈ ਹੈ, ਅਤੇ ਉਸਦੀ ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਸਾਫ਼ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਹਮਲਾਵਰ, ਰਾਜ ਦੇ ਰਲੇਵੇਂ ਦੇ ਸਵਾਲ ਦਾ ਨਿਪਟਾਰਾ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। 27 ਤਰੀਕ ਦੀ ਸਵੇਰ ਨੂੰ, ਪਹਿਲੀ ਸਿੱਖ ਬਟਾਲੀਅਨ ਦੇ ਤਿੰਨ ਸੌ ਤੀਹ ਅਫਸਰਾਂ ਅਤੇ ਜਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਕਬਾਇਲੀਆਂ ਦੀ ਭੀੜ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਲਈ ਹਵਾਈ ਜਹਾਜ਼ ਰਾਹੀਂ ਸ੍ਰੀਨਗਰ ਭੇਜਿਆ ਗਿਆ, ਜੋ ਬਾਰਾਮੂਲਾ ਨੂੰ ਬਰਖਾਸਤ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਰਾਜਧਾਨੀ ਸ੍ਰੀਨਗਰ ਦੇ ਬਾਹਰਵਾਰ ਪਹੁੰਚ ਰਹੇ ਸਨ। ਹੁਣ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਆ ਯੋਜਨਾਬੱਧ ਫੌਜੀ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਇਆ। ਲੌਜਿਸਟਿਕਸ ਮੁਸ਼ਕਲ ਸਨ ਕਿਉਂਕਿ ਕੋਈ ਸਪਲਾਈ ਅਤੇ ਸੰਚਾਰ ਲਾਈਨਾਂ ਨਹੀਂ ਸਨ।

ਮਨੁੱਖਾਂ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਣ ਦਾ ਇੱਕੋ ਇੱਕ ਰਸਤਾ, ਸਪਲਾਈ, ਹਥਿਆਰ ਅਤੇ ਸਾਜ਼ੋ-ਸਾਮਾਨ ਹਵਾਈ ਦੁਆਰਾ ਸੀ।
ਹਰ ਫੌਜੀ ਅਤੇ ਨਾਗਰਿਕ ਜਹਾਜ਼ ਦੀ ਕਮਾਂਡਿੰਗ, ਇੱਕ ਨਿਰੰਤਰ ਸਪਲਾਈ ਲਿੰਕ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ. ਜਹਾਜ਼ਾਂ ਨੇ ਸ੍ਰੀਨਗਰ ਦੀ ਇਕਲੌਤੀ ਹਵਾਈ ਪੱਟੀ 'ਤੇ ਆਦਮੀ, ਹਥਿਆਰ ਅਤੇ ਸਪਲਾਈ ਕੀਤੀ। ਹਮਲਾਵਰਾਂ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਭਜਾਉਣ ਦੀ ਲੜਾਈ ਹਵਾਈ ਅੱਡੇ ਦੇ ਘੇਰੇ ਦੀ ਵਾੜ ਉੱਤੇ ਹੀ ਲੜੀ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ; ਜਦੋਂ ਫੌਜਾਂ ਉਤਰੀਆਂ ਤਾਂ ਉਹ ਲੜਾਈ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਗਏ। ਦੂਜੇ ਵਿਸ਼ਵ ਯੁੱਧ ਦੇ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸਜਾਏ ਗਏ ਨਾਇਕ ਲਾਰਡ ਮਾਊਂਟਬੈਟਨ ਨੇ ਟਿੱਪਣੀ ਕੀਤੀ, 'ਇੱਕ ਫੌਜੀ ਕਾਰਵਾਈ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ 27 ਅਕਤੂਬਰ ਨੂੰ ਫਲਾਇਨ ਦੀ ਗਤੀ ਨੇ ਦੱਖਣ ਪੂਰਬੀ ਏਸ਼ੀਆ ਕਮਾਂਡ ਦੇ ਯਤਨਾਂ ਨੂੰ ਖੜ੍ਹਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ'। ਇਸ ਨਾਲ ਪਾਕਿਸਤਾਨੀ ਜੰਗੀ ਮਸ਼ੀਨ ਵੀ ਖੜ੍ਹੀ ਰਹਿ ਗਈ।

...

ਧਾੜਵੀਆਂ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੈਰਾਨੀ ਨਾਲ ਫੜ ਲਿਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਪਰ ਇਹ ਛੂਹ ਅਤੇ ਜਾਣਾ ਸੀ; ਹੋਰ ਚੌਵੀ ਘੰਟੇ ਅਤੇ ਸਭ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ. ਦਰਅਸਲ, ਧਾੜਵੀਆਂ ਦਾ ਪਤਨ ਵੀ ਉਸ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਹੋਇਆ ਸੀ ਜਦੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬਾਰਾਮੂਲਾ ਨੂੰ ਲੁੱਟਣ ਵਿਚ ਬਿਤਾਇਆ ਸੀ।

ਇੱਥੇ ਨੌਂ ਦਿਨਾਂ ਤੱਕ ਅੱਗਜ਼ਨੀ ਅਤੇ ਲੁੱਟਮਾਰ ਜਾਰੀ ਸੀ। ਨਾ ਤਾਂ ਹਿੰਦੂਆਂ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਬਖਸ਼ਿਆ ਗਿਆ ਸੀ; ਕਾਬਲੀਆਂ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਹਮਲਾਵਰ ਜਾਣੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ, ਨੇ ਪਾਦਰੀਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਨਹੀਂ ਬਖਸ਼ਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸੇਂਟ ਜੋਸਫਜ਼ ਕਾਨਵੈਂਟ ਨੂੰ ਤੋੜਿਆ, ਵੈਲਫੇਅਰ ਹਸਪਤਾਲ ਨੂੰ ਲੁੱਟਿਆ ਅਤੇ ਸਾੜ ਦਿੱਤਾ; ਨੇ ਮਦਰ ਸੁਪੀਰੀਅਰ ਨੂੰ ਗੋਲੀ ਮਾਰ ਕੇ ਜ਼ਖਮੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਅਤੇ ਕਈ ਨਨਾਂ ਨਾਲ ਬਲਾਤਕਾਰ ਕੀਤਾ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੌਂ ਦਿਨਾਂ ਨੇ ਨੈਸ਼ਨਲ ਕਾਨਫਰੰਸ ਦੇ ਵਰਕਰਾਂ ਨੂੰ ਹਮਲਾਵਰਾਂ ਤੋਂ ਬਚਾਅ ਲਈ ਸਥਾਨਕ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਮਿਲਸ਼ੀਆ ਨੂੰ ਸੰਗਠਿਤ ਕਰਨ ਦਾ ਸਮਾਂ ਦਿੱਤਾ। ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਨਹੀਂ ਸੀ

Machine Translated by Google

ਸ੍ਰੀਨਗਰ ਵਿੱਚ ਸਲਾਹ ਅਨੁਸਾਰ, ਮਹਾਰਾਜਾ ਜੰਮੂ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਗਰਮੀਆਂ ਦੇ ਮਹਿਲ ਵਿੱਚ ਤਬਦੀਲ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਕੋਈ ਫੌਜ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਕੋਈ ਪੁਲਿਸ ਨਹੀਂ ਸੀ; ਮੋਹਰ ਵਿਖੇ ਬਿਜਲੀ ਘਰ ਨੂੰ ਅੱਗ ਲੱਗਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਬਿਜਲੀ ਫੇਲ੍ਹ ਹੋ ਗਈ ਸੀ। ਅਤੇ ਫਿਰ ਵੀ, ਕਮਾਲ ਦੀ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸ੍ਰੀਨਗਰ ਨੇ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਡਰ ਦੇ ਕੰਮ ਕੀਤਾ। ਨੈਸ਼ਨਲ ਕਾਨਫਰੰਸ ਦੇ ਨੇਤਾਵਾਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਰਕਰਾਂ ਨੇ ਚਾਰਜ ਸੰਭਾਲ ਲਿਆ; ਕਸ਼ਮੀਰ ਦੇ ਹਿੰਦੂ ਅਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਆਪਣੀ ਮਾਤ ਭੂਮੀ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਲਈ ਇਕਜੁੱਟ ਹੋ ਗਏ।

ਜਲਦੀ ਹੀ ਲੁਟੇਰੇ ਫਰਾਰ ਹੋ ਗਏ। ਉੜੀ 'ਤੇ ਮੁੜ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰ ਲਿਆ ਗਿਆ, ਪੁੰਛ ਦੀ ਗੜ੍ਹੀ ਨੂੰ ਰਾਹਤ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਜੰਗਬੰਦੀ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, ਕਸ਼ਮੀਰ ਨੂੰ ਰਣਨੀਤਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਕਰ ਲਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਘਾਟੀ ਤੋਂ ਖਤਰਾ ਦੂਰ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ।

ਜਿਨਾਹ, ਜਿਸ ਨੇ ਕਸ਼ਮੀਰ 'ਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰਨ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਨਿੱਜੀ ਲਾਲਸਾ ਬਣਾ ਲਿਆ ਸੀ, ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਈਦ ਦੇ ਤਿਉਹਾਰ 'ਤੇ, ਅਤੀਤ ਦੇ ਜੇਤੂਆਂ ਦੀ ਯਾਦ ਦਿਵਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਇਕ ਜਲੂਸ ਦੇ ਸਿਰ 'ਤੇ ਕਸ਼ਮੀਰ ਦੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਵਿਚ ਜੇਤੂ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਐਬਟਾਬਾਦ ਵਿਚ ਤਾਇਨਾਤ ਸੀ। . ਜਦੋਂ ਭਾਰਤ ਦੀ ਫੌਜੀ ਦਖਲਅੰਦਾਜ਼ੀ ਅਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਘੁਸਪੈਠੀਆਂ ਨੂੰ ਭਜਾਉਣ ਦੀ ਖਬਰ ਉਸ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਤਾਂ ਉਹ ਭੜਕ ਗਿਆ। ਉਸ ਨੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨੀ ਫੌਜ ਨੂੰ ਤੁਰੰਤ ਦਖਲ ਦੇਣ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ। ਪਾਕਿਸਤਾਨੀ ਫ਼ੌਜ ਦੇ ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਕਮਾਂਡਰ-ਇਨ-ਚੀਫ਼ ਜਨਰਲ ਗ੍ਰੇਸੀ ਨੇ ਸਰਵਉੱਚ ਕਮਾਂਡਰ ਸਰ ਕਲਾਉਡ ਔਚਿਨਲੇਕ ਨੂੰ ਸੂਚਿਤ ਕੀਤਾ। ਸਰ ਕਲੌਡ ਨੇ ਜਿਨਾਹ ਨੂੰ ਸਲਾਹ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਮਹਾਰਾਜਾ ਦੀ ਮਦਦ ਲਈ ਬੇਨਤੀ ਦੇ ਜਵਾਬ ਵਿੱਚ ਭਾਰਤੀ ਯੂਨੀਅਨ ਕਸ਼ਮੀਰ ਵਿੱਚ ਫੌਜਾਂ ਭੇਜਣ ਦੇ ਆਪਣੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੀ।

ਜੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਨੇ ਆਪਣੀ ਫੌਜ ਨਾਲ ਦਖਲਅੰਦਾਜ਼ੀ ਕੀਤੀ, ਤਾਂ ਇਹ ਦੋਵਾਂ ਸ਼ਾਸਨਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਯੁੱਧ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਉਸਨੇ ਜਿਨਾਹ ਨੂੰ ਚੇਤਾਵਨੀ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਇਸ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਹਰ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਅਫਸਰ ਨੂੰ ਦੋਵਾਂ ਪਾਸਿਆਂ ਤੋਂ ਵਾਪਸ ਲੈ ਲਿਆ ਜਾਵੇਗਾ। ਜਿਨਾਹ ਇਸ ਲਈ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਪਹਿਲੇ ਹੁਕਮਾਂ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਲੈ ਲਿਆ।

ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਕਸ਼ਮੀਰ ਦੇ ਭਾਰਤ ਨਾਲ ਰਲੇਵੇਂ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਦੋਸ਼ ਲਾਇਆ ਕਿ ਇਹ 'ਧੋਖਾਧੜੀ ਅਤੇ ਹਿੰਸਾ' ਦੁਆਰਾ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। 2 ਨਵੰਬਰ ਨੂੰ ਲਾਹੌਰ ਵਿਖੇ ਹੋਈ ਮੀਟਿੰਗ ਵਿੱਚ ਮਾਊਂਟਬੈਟਨ ਨੇ ਜਿਨਾਹ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਦਿਵਾਇਆ ਕਿ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਕਸ਼ਮੀਰ ਦਾ ਰਲੇਵਾਂ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਤੌਰ 'ਤੇ 'ਜ਼ਬਰ ਅਤੇ ਹਿੰਸਾ' ਦੁਆਰਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਹਿੰਸਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਬੀਲਿਆਂ ਤੋਂ ਆਈ ਸੀ ਜਿਸ ਲਈ ਭਾਰਤ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਸੀ। 'ਬਹਿਸ ਫਿਰ ਵਿਗੜ ਗਈ...

ਜਿਨਾਹ ਜਵਾਬ ਦੇਵੇਗਾ ਕਿ ਉਸਦੀ ਰਾਏ ਵਿੱਚ ਇਹ ਭਾਰਤ ਹੀ ਸੀ ਜਿਸਨੇ ਫੌਜਾਂ ਭੇਜ ਕੇ ਹਿੰਸਾ ਕੀਤੀ ਸੀ ਅਤੇ ਮਾਊਂਟਬੈਟਨ ਇਸ ਗੱਲ 'ਤੇ ਕਾਇਮ ਰਹੇਗਾ ਕਿ ਹਿੰਸਾ ਕਿੱਥੇ ਕਬੀਲੇ ਸਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਚਲਦਾ ਰਿਹਾ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਜਿਨਾਹ ਮਾਊਂਟਬੈਟਨ ਦੀ ਬੇਵਕੂਫੀ 'ਤੇ ਆਪਣਾ ਗੁੱਸਾ ਲੁਕਾ ਨਹੀਂ ਸਕਿਆ।

ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਸਰਕਾਰ ਨੇ 'ਕਬਾਇਲੀ' ਹੋਣ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਕਸ਼ਮੀਰ 'ਤੇ ਹਮਲੇ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸ਼ਮੂਲੀਅਤ ਤੋਂ ਸਾਫ਼ ਇਨਕਾਰ ਕੀਤਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਿੱਚੋਂ ਲੰਘਣ ਤੋਂ ਰੋਕਣ ਲਈ ਆਪਣੀ ਅਸਮਰੱਥਾ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ। ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ

Machine Translated by Google

ਮੰਤਰੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਹਮਲਾਵਰ ਕਬੀਲਿਆਂ ਨੂੰ ਕਸ਼ਮੀਰ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਕੱਢਣ ਦਾ ਇੱਕੋ ਇੱਕ ਤਰੀਕਾ ਸੀ ਜੇਕਰ ਪਾਕਿਸਤਾਨੀ ਫੌਜ ਦੇ ਰੈਗੂਲਰ ਨੂੰ ਕਸ਼ਮੀਰ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲ ਹੋਣ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ। ਜਦੋਂ ਮਾਊਂਟਬੈਟਨ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਸ਼ਮੀਰ ਵਿੱਚ ਭਾਰਤੀ ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਬਲਾਂ ਦੀ ਤਾਕਤ, ਅਗਲੇ ਕੁਝ ਹਫ਼ਤਿਆਂ ਵਿੱਚ ਅਨੁਮਾਨਿਤ ਨਿਰਮਾਣ ਅਤੇ ਕਸ਼ਮੀਰ ਨੂੰ 'ਕਿਸੇ ਵੀ ਕੀਮਤ' 'ਤੇ ਰੱਖਣ ਦੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਦ੍ਰਿੜ ਇਰਾਦੇ ਬਾਰੇ ਜਾਣੂ ਕਰਵਾਇਆ, ਤਾਂ ਜਿਨਾਹ ਨੇ 'ਸਾਰੀ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਬੰਦ' ਕਰਨ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ਕੀਤੀ। ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਅਤੇ ਗਵਰਨਰ ਜਨਰਲ ਬੇਰਹਿਮੀ ਨਾਲ ਬੋਲ ਰਹੇ ਸਨ।

ਕਸ਼ਮੀਰ ਦੇ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਸਮੇਂ, ਕਸ਼ਮੀਰ ਵਿੱਚ ਤਿੰਨ ਤੋਂ ਦਸ ਹਜ਼ਾਰ ਗੈਰ-ਕਸ਼ਮੀਰੀ ਘੁਸਪੈਠੀਆਂ ਦਾ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਸੀ। ਸਾਲ ਦੇ ਅੰਤ ਤੱਕ, ਰਾਜ ਦੇ ਅੰਦਰ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਧ ਕੇ ਪੰਜਾਹ ਹਜ਼ਾਰ ਹੋ ਗਈ ਸੀ। ਸਰਹੱਦ ਦੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਾਲੇ ਪਾਸੇ ਇੱਕ ਲੱਖ ਹੋਰ ਲੋਕ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਰਹੇ ਸਨ। ਇਸ ਦੇ ਜਵਾਬ ਵਿੱਚ ਭਾਰਤ ਉਸ ਸਮੇਂ ਕਸ਼ਮੀਰ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਲਈ ਆਪਣੀਆਂ ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਸੈਨਾਵਾਂ ਦੇ 16 ਹਜ਼ਾਰ ਜਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਮੈਦਾਨ ਵਿੱਚ ਉਤਾਰ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਭਾਵੇਂ ਗਿਣਤੀ ਵੱਧ ਹੈ, ਪਰ ਇਹ ਬਹਾਦਰ ਦਿਲ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੇ ਖਤਰੇ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਲਈ ਕਾਫ਼ੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸਾਬਤ ਹੋਏ।

ਗਾਂਧੀ ਕਸ਼ਮੀਰ ਵਿੱਚ ਵਾਪਰ ਰਹੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਨੇੜਿਓਂ ਦੇਖ ਰਹੇ ਸਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਤੋਂ ਦੁਖੀ ਸੀ ਕਿ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਮਾਮਲਾ ਦੋ ਉੱਭਰ ਰਹੇ ਮੁਲਕਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਇੱਕ ਤਿੱਖਾ ਦਰਦ ਬਣ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਕਾਇਮ ਰੱਖਿਆ ਸੀ, ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਇੱਕ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਸੰਬੋਧਨ ਵਿੱਚ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਕਿ ਸਾਰੇ ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਅਸਲ ਸ਼ਾਸਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਲੋਕ ਸਨ। ਕਸ਼ਮੀਰ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ, ਅੰਦਰੋਂ ਜਾਂ ਬਾਹਰੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਜ਼ਬਰ ਜਾਂ ਤਾਕਤ ਦੇ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਦੇ, ਆਪਣੇ ਆਪ ਇਸ ਮੁੱਦੇ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਸਰਕਾਰ ਕਸ਼ਮੀਰ ਨੂੰ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਬਿਪਤਾ ਵਿੱਚ, ਮਹਾਰਾਜਾ, ਸ਼ੇਖ ਅਬਦੁੱਲਾ ਦੁਆਰਾ ਸਮਰਥਤ, ਇਸ ਲਈ, ਸੰਘ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ, ਤਾਂ ਭਾਰਤੀ ਗਵਰਨਰ-ਜਨਰਲ ਪੇਸ਼ਗੀ ਨੂੰ ਰੱਦ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜੇਕਰ ਮਹਾਰਾਜਾ ਇਕੱਲਾ ਹੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ, ਤਾਂ ਉਹ ਅਜਿਹੇ ਰਲੇਵੇਂ ਦਾ ਬਚਾਅ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਮਹਾਰਾਜਾ ਅਤੇ ਸ਼ੇਖ ਅਬਦੁੱਲਾ ਦੋਵਾਂ ਨੇ ਜੰਮੂ-ਕਸ਼ਮੀਰ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਬੋਲਦੇ ਹੋਏ ਇਸ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਸੀ।

ਜੂਨਾਗੜ੍ਹ ਦੇ ਰਲੇਵੇਂ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲਾਂ ਇਹ ਸਟੈਂਡ ਲੈਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਕਿ ਸ਼ਾਸਕ ਨੂੰ ਰਲੇਵੇਂ ਦੇ ਮੁੱਦੇ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕਰਨ ਦਾ 'ਪੂਰਾ ਕਾਨੂੰਨੀ ਅਧਿਕਾਰ' ਸੀ, ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਕਸ਼ਮੀਰ ਦੇ ਸ਼ਾਸਕ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਰਾਜ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਉਸੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਧਿਕਾਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ 'ਤੇ ਇਤਰਾਜ਼ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਸਿਰਫ ਫਜ਼ੂਲ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਰੱਖਿਆ ਜਾਵੇ। ਕਸ਼ਮੀਰ ਨੈਸ਼ਨਲ ਕਾਨਫਰੰਸ ਦੀ ਐਸੋਸੀਏਸ਼ਨ - ਇੱਕ ਅੰਤਰ-ਸੰਪਰਦਾਇਕ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਸਿਆਸੀ ਸੰਗਠਨ ਜੋ ਕਸ਼ਮੀਰ ਵਿੱਚ ਜਮਹੂਰੀ ਹੱਕਾਂ ਲਈ ਸੰਘਰਸ਼ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ - ਨੇ ਮਹਾਰਾਜਾ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਦੇ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ, ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਕਸ਼ਮੀਰ ਦੇ ਰਲੇਵੇਂ ਨੂੰ ਜਾਇਜ਼ ਠਹਿਰਾਇਆ, ਅਤੇ ਕਸ਼ਮੀਰ ਨੂੰ ਭੇਜਣ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਇਜ਼ ਠਹਿਰਾਇਆ। ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੇ ਹਮਲੇ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਲਈ ਇਸ ਦੀਆਂ ਫੌਜਾਂ।

ਕਸ਼ਮੀਰ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਨੇ ਆਪਣੀ ਬਹਾਦਰੀ ਦੀ ਕੁਰਬਾਨੀ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕੀਤਾ। ਭਾਰਤੀ ਫੌਜ ਦਾ ਮੁਸਲਿਮ ਅਫਸਰ ਬ੍ਰਿਗੇਡੀਅਰ ਉਸਮਾਨ ਬਹਾਦਰੀ ਨਾਲ ਲੜਦਾ ਹੋਇਆ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋ ਗਿਆ

Machine Translated by Google

ਨੌਸ਼ਹਿਰਾ ਵਿਖੇ ਆਪਣੀਆਂ ਫੌਜਾਂ ਦੀ ਕਮਾਂਡ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਸ ਨੂੰ 'ਨੌਸ਼ਹਿਰਾ ਦਾ ਸ਼ੇਰ-ਨੌਸ਼ਹਿਰਾ ਦਾ ਸ਼ੇਰ' ਦੇ ਨਾਂ ਨਾਲ ਯਾਦ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਬਾਰਾਮੂਲਾ ਵਿੱਚ ਨੈਸ਼ਨਲ ਕਾਨਫ਼ਰੰਸ ਦੇ ਇੱਕ ਨੌਜਵਾਨ ਮੁਸਲਿਮ ਆਗੂ ਮੀਰ ਮਕਬੂਲ ਸ਼ੇਰਵਾਨੀ, ਜੋ ਕਿ ਧਾੜਵੀਆਂ ਵਿਰੁੱਧ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸੰਗਠਿਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਲੱਗੇ ਹੋਏ ਸਨ, ਨੂੰ ਹਮਲਾਵਰਾਂ ਨੇ ਬਾਰਾਮੂਲਾ ਲੈ ਕੇ ਬੰਦੀ ਬਣਾ ਲਿਆ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਕਸ਼ਮੀਰ ਨੈਸ਼ਨਲ ਕਾਨਫਰੰਸ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰਨ ਅਤੇ ਅਖੌਤੀ ਆਜ਼ਾਦ ਕਸ਼ਮੀਰ ਸਰਕਾਰ ਪ੍ਰਤੀ ਵਫ਼ਾਦਾਰੀ ਦੀ ਸਹੁੰ ਚੁੱਕਣ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਸ਼ੇਰਵਾਨੀ ਨੇ ਹਿੰਮਤ ਨਾਲ ਪਾਲਣਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਹਮਲਾਵਰਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜਿੱਤ ਥੋੜ੍ਹੇ ਸਮੇਂ ਲਈ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਭਾਰਤੀ ਫੌਜਾਂ ਜਲਦੀ ਹੀ ਬਾਰਾਮੂਲਾ 'ਤੇ ਮੁੜ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰ ਲੈਣਗੀਆਂ ਅਤੇ ਘੁਸਪੈਠੀਆਂ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਕੱਢਣਗੀਆਂ। ਉਸ ਨੂੰ ਗੱਦਾਰ ਕਿਹਾ ਗਿਆ। ਘੁਸਪੈਠੀਆਂ ਨੇ ਉਸ ਦੀਆਂ ਹਥੇਲੀਆਂ ਅਤੇ ਪੈਰਾਂ ਵਿਚ ਮੇਖਾਂ ਮਾਰੀਆਂ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਲਾਈਵ ਨਿਸ਼ਾਨੇ ਵਜੋਂ ਵਰਤਿਆ। ਹਰ ਸਿੱਧੀ ਹਿੱਟ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਸ਼ੇਰਵਾਨੀ ਦੇ ਇੱਕ ਹਾਹਾਕਾਰ ਨੇ ਕੀਤੀ। ਉਸ ਨੂੰ ਚੌਦਾਂ ਗੋਲੀਆਂ ਮਾਰੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ।

ਫਿਰ ਘੁਸਪੈਠੀਆਂ ਨੇ ਉਸ ਦੇ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਵਿਗਾੜ ਕੇ ਅਤੇ ਉਸ 'ਤੇ ਸ਼ੌਚ ਕਰਕੇ ਆਪਣੀ ਵਹਿਸ਼ੀਤਾ ਦਾ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤਾ। ਸ਼ੇਰਵਾਨੀ ਦੀ ਮੌਤ ਦੀ ਭਵਿੱਖਬਾਣੀ ਅਠਤਾਲੀ ਘੰਟਿਆਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਸੱਚ ਹੋ ਗਈ: ਆਜ਼ਾਦ ਕਰਾਉਣ ਵਾਲੇ ਭਾਰਤੀ ਸੈਨਿਕਾਂ ਨੇ ਘੁਸਪੈਠੀਆਂ ਨੂੰ ਬਾਰਾਮੂਲਾ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਕੱਢ ਦਿੱਤਾ।
ਨੌਜਵਾਨ ਸ਼ਹੀਦ ਦੀ ਦ੍ਰਿੜਤਾ ਅਤੇ ਬੇਮਿਸਾਲ ਸਾਹਸ ਨੂੰ ਸ਼ਰਧਾਂਜਲੀ ਭੇਟ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਟਿੱਪਣੀ ਕੀਤੀ: 'ਇਹ ਇਕ ਅਜਿਹੀ ਸ਼ਹਾਦਤ ਸੀ ਜਿਸ 'ਤੇ ਹਿੰਦੂ, ਸਿੱਖ, ਮੁਸਲਮਾਨ ਜਾਂ ਕੋਈ ਹੋਰ - ਮਾਣ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰੇਗਾ।'

ਗਵਰਨਰ ਜਨਰਲ ਅਤੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀਆਂ ਦੋਵਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਗੱਲਬਾਤ ਕਸ਼ਮੀਰ ਮੁੱਦੇ ਨੂੰ ਸੁਲਝਾਉਣ ਵਿੱਚ ਅਸਫਲ ਰਹਿਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਲਾਰਡ ਮਾਊਂਟਬੈਟਨ ਨੇ ਨਹਿਰੂ ਦੀ ਸਹਿਮਤੀ ਨਾਲ, ਐਟਲੀ ਨੂੰ ਕੇਬਲ ਕੀਤਾ, ਉਸਨੂੰ ਵਿਵਾਦ ਵਿੱਚ ਵਿਚੋਲਗੀ ਕਰਨ ਲਈ ਉਪ ਮਹਾਂਦੀਪ ਵਿੱਚ ਕਾਹਲੀ ਕਰਨ ਦਾ ਸੱਦਾ ਦਿੱਤਾ। ਐਟਲੀ ਨੇ ਦਖਲ ਦੇਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਸੁਝਾਅ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਦੋਵੇਂ ਧਿਰਾਂ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਨੂੰ ਸੰਯੁਕਤ ਰਾਸ਼ਟਰ ਵਿੱਚ ਲੈ ਜਾਣ।

ਇਸ ਅਨੁਸਾਰ, ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ, ਮਾਊਂਟਬੈਟਨ ਦੀ ਸਲਾਹ 'ਤੇ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਵਿਵਾਦ ਨੂੰ ਯੂ.ਐਨ.ਓ. ਕੋਲ ਭੇਜਣ ਲਈ ਸਹਿਮਤ ਹੋ ਗਈ। ਨਹਿਰੂ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ 'ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦਾ ਕੰਮ' ਦੱਸਿਆ। ਇੱਕ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਤੌਰ 'ਤੇ, ਉਸਨੇ 22 ਦਸੰਬਰ ਨੂੰ ਲਿਆਕਤ ਅਲੀ ਖਾਨ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰਤ ਪੱਤਰ ਸੌਂਪਿਆ। ਗਾਂਧੀ ਕਿਸੇ ਵੀ ਭਾਰਤ-ਪਾਕਿ ਵਿਵਾਦ ਨੂੰ ਸਾਲਸੀ ਲਈ ਕਿਸੇ ਬਾਹਰੀ ਸੰਸਥਾ ਕੋਲ ਲਿਜਾਣ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਉਸਨੇ ਚੇਤਾਵਨੀ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਇਹ ਸਿਰਫ 'ਬਾਂਦਰ ਨਿਆਂ' ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰੇਗਾ। ਕੀ ਸੰਘ ਅਤੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਨੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾ ਆਪਣੇ ਵਿਵਾਦਾਂ ਨੂੰ ਸੁਲਝਾਉਣ ਲਈ ਕਿਸੇ ਤੀਜੀ ਧਿਰ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਰਹਿਣਾ ਪੈਂਦਾ ਸੀ? ਉਸਨੇ 25 ਦਸੰਬਰ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦੇ ਸੰਬੋਧਨ ਵਿੱਚ ਪੁੱਛਿਆ। ਕੀ ਸੰਘ ਅਤੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੇ ਨੁਮਾਇੰਦੇ ਇਕੱਠੇ ਬੈਠ ਕੇ ਕਸ਼ਮੀਰ ਮੁੱਦੇ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਉਛਾਲ ਸਕਦੇ, ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਕਈ ਹੋਰਾਂ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਕਰ ਚੁੱਕੇ ਹਨ? ਵਿਕਲਪਕ ਤੌਰ 'ਤੇ, ਕੀ ਉਹ ਆਪਣੇ ਵਿੱਚੋਂ ਚੰਗੇ, ਸੱਚੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨਹੀਂ ਚੁਣ ਸਕਦੇ ਸਨ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਦਮਾਂ ਨੂੰ ਸੇਧ ਦੇਣ? ਇਸਦੀ ਪਹਿਲੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸ਼ਰਤ ਸੀ ਪਿਛਲੀਆਂ ਭੁੱਲਾਂ ਦਾ 'ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਤੇ ਸੁਹਿਰਦ ਇਕਬਾਲ'। ਦਿਲੀ ਪਸ਼ਚਾਤਾਪ ਨੇ ਦੋਸ਼ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਨੂੰ ਤੋੜ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਸਹੀ ਸਮਝ ਦੇ ਰਾਹ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕੀਤੀ.

Machine Translated by Google

ਚਾਰ ਦਿਨਾਂ ਬਾਅਦ ਉਸ ਨੇ ਫਿਰ ਕਿਹਾ, 'ਕੀ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਸਰਕਾਰ ਅਤੇ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਨਿਰਪੱਖ ਭਾਰਤੀਆਂ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਆਪਸੀ ਸਮਝੌਤਾ ਨਹੀਂ ਕਰਨਗੇ? ਜਾਂ, ਕੀ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚੋਂ ਨਿਰਪੱਖਤਾ ਭੱਜ ਗਈ ਹੈ? ਮੈਨੂੰ ਯਕੀਨ ਹੈ ਕਿ ਅਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਹੈ।'

30 ਦਸੰਬਰ 1947 ਨੂੰ, ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਕਸ਼ਮੀਰ ਵਿੱਚ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੇ ਹਮਲੇ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਸੰਯੁਕਤ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਕੌਂਸਲ ਨੂੰ ਇੱਕ ਰਸਮੀ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ। ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਦੁਬਾਰਾ ਇਹ ਜਨਤਕ ਕੀਤਾ ਕਿ ਇਸ ਵਿਸ਼ੇ 'ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰ ਬਦਲੇ ਨਹੀਂ ਹਨ। 4 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਬੋਲਦੇ ਹੋਏ, ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਾਮ ਅਨੁਸਾਰ ਸ਼ੁੱਧ, 'ਪਾਕ' ਰਹਿਣ ਦੀ ਅਪੀਲ ਕੀਤੀ। ਉਸਨੇ ਟਿੱਪਣੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਹਿੰਦੂ ਅਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਦੋਵਾਂ ਨੇ ਜ਼ਾਲਮ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਲਿਆ ਅਤੇ ਗੰਭੀਰ ਗਲਤੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ। ਉਸਨੇ ਸਦਭਾਵਨਾ ਅਤੇ ਸਦਭਾਵਨਾ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਯੂਐਨਓ ਵਿੱਚ ਯੂਨੀਅਨ ਦੀ ਨੁਮਾਇੰਦਗੀ ਨੂੰ ਸਨਮਾਨ ਨਾਲ ਵਾਪਸ ਲਿਆ ਜਾ ਸਕੇ, ਜਿਸਦਾ ਬਾਅਦ ਵਾਲੇ ਵੀ ਸਵਾਗਤ ਕਰਨਗੇ। ਮੁੱਖ ਗੱਲ, ਪਰ, ਦਿਲ ਦੀ ਇੱਕ ਅਸਲੀ ਤਬਦੀਲੀ ਸੀ. ਸਮਝ ਸੱਚੀ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਨਫ਼ਰਤ ਨੂੰ ਪਨਾਹ ਦੇਣਾ ਯੁੱਧ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਭੈੜਾ ਹੋਵੇਗਾ।

ਭਾਰਤੀ ਸੰਘ ਵਿੱਚ ਕਸ਼ਮੀਰ ਦੇ ਰਲੇਵੇਂ ਦਾ ਮੁੱਦਾ ਧਰਮ ਨਿਰਪੱਖ ਰਾਜ ਦੇ ਆਦਰਸ਼ ਲਈ ਭਾਰਤੀ ਸੰਘ ਦੀ ਲੜਾਈ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਨਿਰਣਾਇਕ ਕਾਰਕ ਬਣ ਗਿਆ। ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਇਸਦੀ ਵਰਤੋਂ ਭਾਰਤੀ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸਵੱਛਤਾ ਵਿੱਚ ਵਾਪਸੀ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਲੋੜ ਨੂੰ ਘਰ ਪਹੁੰਚਾਉਣ ਲਈ ਕੀਤੀ, ਜਿਸ ਵਿੱਚੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਫਿਲਹਾਲ ਛੁੱਟੀ ਲੈ ਲਈ ਸੀ। ਨਵੇਂ ਭਾਰਤੀ ਸੰਘ ਤੋਂ ਕਸ਼ਮੀਰ ਨੂੰ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਜ਼ਮੀਨੀ ਰਸਤੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਿੱਚੋਂ ਲੰਘਦੇ ਹਨ। ਇੱਕ ਤੰਗ ਪੱਟੀ ਸੀ ਜੋ ਕਸ਼ਮੀਰ ਨੂੰ ਪੂਰਬੀ ਪੰਜਾਬ ਨਾਲ ਮਿਲਾਉਂਦੀ ਸੀ।

ਕਸ਼ਮੀਰ ਦਾ ਭਾਰਤ ਨਾਲ ਵਪਾਰ ਕਿਵੇਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜੇਕਰ ਮੁਸਲਮਾਨ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਢੰਗ ਨਾਲ ਲੰਘ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ, ਪੂਰਬੀ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ? ਜੇ ਪੂਰਬੀ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਪਾਗਲਪਨ ਜਾਰੀ ਰਿਹਾ, ਤਾਂ ਉਸਨੇ ਚੇਤਾਵਨੀ ਦਿੱਤੀ, ਕਸ਼ਮੀਰ ਦਾ ਯੂਨੀਅਨ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣਾ ਨਾਮਾਤਰ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਉਸਨੂੰ ਉਮੀਦ ਸੀ ਕਿ ਪੂਰਬੀ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਸਿਆਣਪ ਦੀ ਸਵੇਰ ਹੋਵੇਗੀ।

ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਕਿ ਕਸ਼ਮੀਰ ਫਿਰਕੂ ਪਾਗਲਪਨ ਤੋਂ ਅਛੂਤਾ ਸੀ, ਗਲਤ ਹੋਵੇਗਾ। ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਉਥਲ-ਪੁਥਲ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਅਕਤੂਬਰ 1947 ਵਿੱਚ, ਜੰਮੂ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਕਾਫਲੇ ਉੱਤੇ ਗੈਰ-ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਹਮਲਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਕਤਲੇਆਮ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, ਜੋ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਕਾਡਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਅਤੇ ਅਗਵਾਈ ਵਾਲੇ ਸਨ। ਮਹਾਰਾਜੇ ਦੀ ਫ਼ੌਜ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਤਲੇਆਮ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਹੀ ਘਿਨਾਉਣੀ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਈ। ਜਦੋਂ ਇਹਨਾਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਤਾਂ ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮਹਾਰਾਜਾ, ਪੂਰਨ ਸ਼ਾਸਕ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਤੇ, ਘਟਨਾਵਾਂ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ; ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਾਜ ਕਰਨਾ ਜਾਰੀ ਰੱਖਣ ਲਈ ਅਯੋਗ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਮਹਾਰਾਜੇ ਨੂੰ ਜਾਂ ਤਾਂ ਤਿਆਗ ਦੇਣ ਜਾਂ ਸਿਰਫ਼ ਸਿਰਲੇਖ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਹੀ ਰਹਿਣ ਦੀ ਸਲਾਹ ਦਿੱਤੀ, 'ਭਾਵੇਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਵੀ ਹੋਵੇ'; ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਸੱਚੇ ਨੁਮਾਇੰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਾਕਤ ਅਤੇ ਅਸਲੀਅਤ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ।

Machine Translated by Google

ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਕੁਝ ਮੈਂਬਰ ਸ਼ੇਖ ਅਬਦੁੱਲਾ ਦੇ ਅੰਤਮ ਉਦੇਸ਼ਾਂ 'ਤੇ ਅਵਿਸ਼ਵਾਸ ਰੱਖਦੇ ਸਨ; ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੇ ਭਾਰਤੀ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੀ ਵਫ਼ਾਦਾਰੀ 'ਤੇ ਸ਼ੱਕ ਸੀ ਜੋ ਪਿੱਛੇ ਰਹਿ ਗਏ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਕਿ ਸ਼ੇਖ ਨੂੰ ਸ਼ਕਤੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨਾ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਜੋਖਮ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹ ਮੌਜੂਦਾ ਹਾਲਾਤਾਂ ਵਿੱਚ, ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਰਾਜੇ ਵਿੱਚ ਆਪਣਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਰੱਖਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਸਨ। ਮੰਤਰੀ ਮੰਡਲ ਇਸ ਮੁੱਦੇ 'ਤੇ ਖੜ੍ਹੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵੰਡਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਵੀ ਆਪਣੀਆਂ ਸ਼ੰਕਾਵਾਂ ਸਨ, ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਕਿਸੇ ਸਿਧਾਂਤ ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ ਸਭ ਕੁਝ ਜੋਖਮ ਵਿੱਚ ਪਾਉਣ ਨਾਲੋਂ, ਕਿਸੇ ਜੋਖਮ ਦੇ ਡਰੋਂ ਆਪਣੇ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਨਾਲ ਸਮਝੌਤਾ ਕਰਨ ਨਾਲੋਂ ਬਿਹਤਰ ਹੈ, ਭਾਵੇਂ ਕਿੰਨਾ ਵੀ ਵੱਡਾ ਹੋਵੇ।

'ਜੇਕਰ ਸ਼ੇਖ ਅਬਦੁੱਲਾ ਮੰਤਰੀ ਮੰਡਲ ਦੇ ਮੁਖੀ ਜਾਂ ਇਕ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਮੁਸਲਮਾਨ ਵਜੋਂ ਆਪਣੀ ਡਿਊਟੀ ਨਿਭਾਉਣ ਵਿਚ ਗਲਤੀ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਿਸ਼ਚਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਕ ਪਾਸੇ ਹੋ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਬਿਹਤਰ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਜਗ੍ਹਾ ਦੇਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਕਸ਼ਮੀਰ ਦੀ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਹੀ ਇਸਲਾਮ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਨੂੰ ਤੋਲਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਦੋਵੇਂ ਆਪਣਾ ਭਾਰ ਸਹੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਅਤੇ ਇੱਕੋ ਦਿਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਖਿੱਚਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਮੁੱਖ ਅਦਾਕਾਰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਮਹਿਮਾ ਨਾਲ ਢੱਕ ਲੈਣਗੇ ਅਤੇ ਕੋਈ ਵੀ ਚੀਜ਼ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਂਝੇ ਕ੍ਰੈਡਿਟ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਹਟ ਸਕਦੀ। ਮੇਰੀ ਇੱਕੋ-ਇੱਕ ਉਮੀਦ ਅਤੇ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਹੈ ਕਿ ਕਸ਼ਮੀਰ ਇਸ ਭੈੜੇ ਉਪ-ਮਹਾਂਦੀਪ ਲਈ ਇੱਕ ਰੋਸ਼ਨੀ ਬਣ ਜਾਵੇ।

ਮਹਾਰਾਜਾ ਨੂੰ ਸਖ਼ਤ ਇਨਸਾਫ਼ ਦਿਵਾਉਣ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ, ਗਾਂਧੀ ਉਸ ਸਮੇਂ ਕਸ਼ਮੀਰ ਦੇ ਨੇਤਾਵਾਂ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਬੇਪਰਵਾਹ ਸੀ। ਉਹ ਅੰਤ ਤੱਕ ਇਸ ਲਈ ਲੜਦਾ ਰਿਹਾ। ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਿੱਚ ਸਰਕਾਰ ਭਾਰਤ ਵਿਰੋਧੀ ਜਨੂੰਨ ਨੂੰ ਭੜਕਾਉਣ ਲਈ ਕਸ਼ਮੀਰ ਮੁੱਦੇ ਦਾ ਸ਼ੋਸ਼ਣ ਕਰਦੀ ਰਹੀ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਭਾਰਤੀ ਸੰਘ ਦੇ ਕਾਫ਼ਿਰਾਂ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਜੇਹਾਦ ਦਾ ਸੱਦਾ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਧਰਮ ਯੁੱਧ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਲਈ ਕਬੀਲਿਆਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਇਸਲਾਮੀ ਗਰਮ-ਖਿਆਲੀਆਂ 'ਤੇ ਹਮਲਾ ਕੀਤਾ।

ਕਸ਼ਮੀਰ ਫ੍ਰੀਡਮ ਲੀਗ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਵਜੋਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਗਏ ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਨੇ ਲਾਹੌਰ ਤੋਂ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਲਿਖਿਆ ਕਿ, ਕਿਉਂਕਿ ਕਸ਼ਮੀਰ ਦੋ ਰਾਜਾਂ ਦਰਮਿਆਨ ਤਣਾਅ ਦੀ ਜੜ੍ਹ ਹੈ, ਕਸ਼ਮੀਰ ਤੋਂ 'ਹਮਲਾਵਰ' ਭਾਰਤੀ ਫੌਜਾਂ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਬੁਲਾਇਆ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਜਿਸ ਨੂੰ ਵੀ ਸਹੀ ਹੋਵੇ ਉਸ ਨੂੰ ਸੌਂਪਿਆ ਜਾਵੇ। ਸਬੰਧਤ' ਦੋਵਾਂ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਤਾਲਮੇਲ ਲਿਆਉਣ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂ-ਮੁਸਲਿਮ ਏਕਤਾ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਲਈ ਰਾਹ ਸਾਫ਼ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਮਦਦ ਕਰੇਗਾ, ਜੋ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਦਿਲ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਪਿਆਰੀ ਸੀ। ਦਲੀਲ ਦੇ ਭੋਲੇਪਣ ਨੇ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਠੇਸ ਪਹੁੰਚਾਈ। ਉਸਨੇ ਕਦੇ ਵੀ ਆਪਣੇ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਦੀ ਕੀਮਤ 'ਤੇ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਦਿਲ ਵਾਲੇ ਬਣਨਾ ਨਹੀਂ ਸਿੱਖਿਆ ਸੀ। ਉਸ ਦੀ ਅਹਿੰਸਾ ਇੱਕ ਸਖ਼ਤ ਕਿਸਮ ਦੀ ਸੀ ਅਤੇ ਵਿਕਾਰ ਦੀ ਮਹਾਨਤਾ ਲਈ ਕੋਈ ਥਾਂ ਨਹੀਂ ਸੀ।

ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਕੀ ਮੁਸਲਮਾਨ ਹਿੰਦੂਆਂ ਅਤੇ ਸਿੱਖਾਂ 'ਤੇ ਅਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕਰਨਾ ਜਾਰੀ ਰੱਖਣਗੇ ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਕਸ਼ਮੀਰ ਮਸਲਾ ਹੱਲ ਨਹੀਂ ਹੋ ਜਾਂਦਾ। ਭਾਰਤੀ ਸੰਘ ਦੀ ਫ਼ੌਜ ਆਪਣੇ ਬਲਬੂਤੇ ਕਸ਼ਮੀਰ ਵਿੱਚ ਦਾਖ਼ਲ ਨਹੀਂ ਹੋਈ ਸੀ; ਉਹ ਉੱਥੇ ਰਾਜ ਦੇ ਸ਼ਾਸਕ ਅਤੇ ਕਸ਼ਮੀਰ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਨੇਤਾਵਾਂ ਦੇ ਕਹਿਣ 'ਤੇ ਗਏ ਸਨ। 'ਜੇਕਰ ਹਮਲਾਵਰ, ਕਬੀਲੇਦਾਰ ਅਤੇ ਹੋਰ, ਪਿੱਛੇ ਹਟ ਜਾਣ ਅਤੇ ਇਸ ਮੁੱਦੇ ਨੂੰ ਬਾਗੀਆਂ 'ਤੇ ਛੱਡ ਦਿਓ

Machine Translated by Google

ਪੁੰਛ ਅਤੇ ਕਸ਼ਮੀਰ ਦੇ ਬਾਕੀ ਹਿੱਸੇ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਬਾਹਰੀ ਸਹਾਇਤਾ ਦੇ, ਇਹ ਭਾਰਤੀ ਫੌਜਾਂ ਨੂੰ ਪਿੱਛੇ ਹਟਣ ਲਈ ਕਹਿਣ ਦਾ ਸਮਾਂ ਹੋਵੇਗਾ।'

ਇਹ ਸੁਝਾਅ ਕਿ ਕਸ਼ਮੀਰ ਜਿਸ ਕੋਲ ਵੀ ਹੋਵੇ, ਉਸ ਨੂੰ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੇ ਅੱਗੇ ਕਿਹਾ, ਬਿਲਕੁਲ ਸਹੀ ਸੀ। ਕਸ਼ਮੀਰ ਦੇ ਅਸਲ ਮਾਲਕ ਕੌਣ ਸਨ? ਮਹਾਰਾਜਾ ਉੱਥੇ ਸੀ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਉਸ ਨੂੰ ਨਜ਼ਰਅੰਦਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀ ਸੀ। ਆਖਰਕਾਰ, ਇਹ ਕਸ਼ਮੀਰ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਕਿਸਮਤ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕਰਨਾ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ, ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇਕਪਾਸੜ ਤੌਰ 'ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਇੱਛਾਵਾਂ ਦਾ ਪਤਾ ਲਗਾਉਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਹੀ ਇਸ ਲਈ ਲੋੜੀਂਦੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ਆਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਸਨ।

ਵੰਡ ਦੇ ਕੁਝ ਸਮਰਥਕਾਂ ਨੇ, ਭਾਰਤ ਅਤੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੋਵਾਂ ਵਿੱਚ, ਕਸ਼ਮੀਰ ਦੀ ਵੰਡ ਦਾ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਰੱਖਿਆ; ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਫਾਰਮੂਲਾ - ਹੈਰਾਨੀਜਨਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਹਾਲ ਹੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਭਾਰਤੀ ਜਨਤਾ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਨੇਤਾਵਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਸਤਾਵਿਤ ਇੱਕ ਦੇ ਸਮਾਨ ਸੀ - ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਜੰਮੂ, ਇੱਕ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਹਿੰਦੂ ਆਬਾਦੀ ਵਾਲਾ, ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਚਲਾ ਜਾਵੇਗਾ, ਅਤੇ ਕਸ਼ਮੀਰ ਦੀ ਘਾਟੀ, ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਮੁਸਲਮਾਨ ਆਬਾਦੀ ਵਾਲਾ, ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ। ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਇਸ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਨੂੰ 'ਸ਼ਾਨਦਾਰ' ਦੱਸਿਆ। ਉਸ ਨੇ ਗੁੱਸੇ ਨਾਲ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਕੀ ਇਹ ਕਾਫ਼ੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਭਾਰਤ ਦੋ ਹਿੱਸਿਆਂ ਵਿਚ ਵੰਡਿਆ ਗਿਆ ਸੀ?

ਕਿਸੇ ਨੇ ਸੋਚਿਆ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਮਨੁੱਖ ਲਈ ਉਸ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਵੰਡਣਾ ਅਸੰਭਵ ਸੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਰੱਬ ਨੇ ਬਣਾਇਆ ਸੀ। ਫਿਰ ਵੀ ਇਹ ਵਾਪਰਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਕਾਂਗਰਸ ਅਤੇ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਦੋਵਾਂ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ, ਭਾਵੇਂ ਕਿ ਹਰੇਕ ਆਪਣੇ ਕਾਰਨਾਂ ਕਰਕੇ। ਪਰ ਇਸਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਵੰਡ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਨੂੰ ਹੋਰ ਵਧਾਇਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ. ਜੇਕਰ ਕਸ਼ਮੀਰ ਦੀ ਵੰਡ ਕਰਨੀ ਸੀ ਤਾਂ ਬਾਕੀ ਸੂਬਿਆਂ ਦੀ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ? ਇਹ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਕਿੱਥੇ ਰੁਕੇਗੀ?

ਕੁਝ ਦੇਰ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ, ਕਸ਼ਮੀਰ ਮੁੱਦੇ ਨੂੰ ਯੂ.ਐਨ.ਓ. ਕੋਲ ਭੇਜੇ ਜਾਣ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਉਸ ਦਾ ਡਰ ਸੱਚ ਸਾਬਤ ਹੋਇਆ। ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਇਨਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਰੁਕਾਵਟਾਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਨੂੰ ਆਖਰਕਾਰ ਇਹ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਕਿ ਉਸ ਦੀਆਂ ਫੌਜਾਂ ਨੇ ਕਸ਼ਮੀਰ ਦੇ ਹਮਲੇ ਵਿੱਚ ਹਿੱਸਾ ਲਿਆ ਸੀ। ਸੰਯੁਕਤ ਰਾਸ਼ਟਰ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਖੋਜਾਂ ਨੂੰ ਰਿਕਾਰਡ 'ਤੇ ਰੱਖਿਆ ਕਿ ਕਸ਼ਮੀਰ ਦੀ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਨੇ ਭਾਰਤ ਦੀ ਪ੍ਰਭੂਸੱਤਾ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਪਰ ਯੂਐਨਓ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਨੂੰ 'ਹਮਲਾਵਰ' ਨਹੀਂ ਕਹੇਗਾ। ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਨੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਜਵਾਬੀ ਸ਼ਿਕਾਇਤਾਂ ਦੀ ਇੱਕ ਲੜੀ ਰੱਖੀ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਇੱਕ 'ਨਸਲਕੁਸ਼ੀ' ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਇਹ 'ਪੀੜਤ' ਧਿਰ ਵਜੋਂ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਇਆ। ਸੰਯੁਕਤ ਰਾਸ਼ਟਰ ਵਿੱਚ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧੀ, ਐਂਗਲੋ-ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਸਹਿਯੋਗ ਦੀ ਪੁਰਾਣੀ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਪਰੰਪਰਾ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦਾ ਸਾਥ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭਾਰਤ ਨੂੰ ਕਟਹਿਰੇ ਵਿੱਚ ਖੜ੍ਹਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।

ਇਸ ਦੌਰਾਨ, ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਵਾਪਸ ਰਹਿਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਤੰਗ-ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨ ਕਰਨਾ ਜਾਰੀ ਰਿਹਾ, ਕਈ ਘਿਣਾਉਣੇ ਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕਰ ਗਿਆ। ਦੇਸ਼ ਦੇ ਕੁਝ ਹਿੱਸਿਆਂ ਵਿੱਚ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਉਹੀ ਪਹਿਨਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ ਜੋ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੇ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਔਰਤਾਂ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਚਿਹਰੇ ਨੂੰ ਨੰਗਾ ਕਰਨ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਸ਼ਿਕਾਇਤਾਂ ਆ ਰਹੀਆਂ ਸਨ ਕਿ ਮੁਸਲਮਾਨ ਸਨ

Machine Translated by Google

ਮਾਸਾਹਾਰੀ ਭੋਜਨ ਪਕਾਉਣ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ, ਇਸ ਬਹਾਨੇ ਨਾਲ ਕਿ ਗੰਧ ਹਿੰਦੂਆਂ ਲਈ ਅਪਮਾਨਜਨਕ ਸੀ। ਇਹ ਅਜੀਬ ਸੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੀ ਇੱਕ ਵੱਡੀ ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਖੁਦ ਮਾਸ ਖਾਣ ਵਾਲੇ ਸਨ। ਗਾਂਧੀ ਖੁਦ ਇੱਕ ਸ਼ਾਕਾਹਾਰੀ ਸੀ ਅਤੇ ਕਸਤੂਰਬਾ ਸ਼ਾਕਾਹਾਰੀ ਅਤੇ ਆਰਥੋਡਾਕਸ ਹਿੰਦੂ ਅਭਿਆਸਾਂ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਵਿੱਚ ਹੋਰ ਵੀ ਸਖਤ ਸੀ। ਫਿਰ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇੱਕ ਯਾਤਰਾ ਦੌਰਾਨ, ਜਦੋਂ ਇਹ ਸੁਝਾਅ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਕਿ ਕਸਤੂਰਬਾ ਲਈ ਇੱਕ ਨਿੱਜੀ ਗਲੀ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ, ਤਾਂ ਕਿ ਉਸਨੂੰ ਮਾਸਾਹਾਰੀ ਭੋਜਨ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਅਤੇ ਗੰਧ ਤੋਂ ਬਚਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ, ਤਾਂ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋਏ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਇਹ ਜਹਾਜ਼ ਦੀ ਕੰਪਨੀ ਦਾ ਅਪਮਾਨ ਹੋਵੇਗਾ। ਜੋ ਉਹਨਾਂ ਲਈ ਬਹੁਤ ਦਿਆਲੂ ਅਤੇ ਪਰਾਹੁਣਚਾਰੀ ਸੀ।

ਗਾਂਧੀ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ ਸੰਕਟ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਤਰਜੀਹ ਬਣਾਉਂਦਾ ਰਿਹਾ। ਪਾਣੀਪਤ ਵਿੱਚ ਮੁਸਲਿਮ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀਆਂ ਦੇ ਦੌਰੇ ਮੌਕੇ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ ਕੈਂਪਾਂ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਦੇ ਹਾਲਾਤ ਦੇਖ ਕੇ ਉਹ ਹੈਰਾਨ ਰਹਿ ਗਏ। ਪੱਛਮੀ ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਵੀਹ ਹਜ਼ਾਰ ਦੇ ਕਰੀਬ ਹਿੰਦੂ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ ਸਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਤਰਸਯੋਗ ਸੀ: ਕੈਂਪ ਅਸੰਗਤ, ਖਰਾਬ ਅਤੇ ਗੰਦੇ ਸਨ। ਉਸ ਸ਼ਾਮ, ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦੇ ਭਾਸ਼ਣ ਵਿੱਚ, ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਆੜੇ ਹੱਥੀਂ ਲਿਆ। ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਇੱਕ ਅਨੁਭਵੀ ਕਾਂਗਰਸੀ ਅਤੇ ਇੱਕ ਪੁਰਾਣਾ ਸਹਿਯੋਗੀ ਸੀ, ਪਰ ਜੇਕਰ ਪਾਣੀਪਤ ਉਸਦੀ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਕੀ ਕਾਬਲੀਅਤ ਦਾ ਨਮੂਨਾ ਸੀ, ਤਾਂ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਦੇਖਿਆ, ਇਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਅਤੇ ਉਸਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਦਾ ਇੱਕ ਉਦਾਸ ਪ੍ਰਤੀਬਿੰਬ ਸੀ। ਸ਼ਰਨਾਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਬਿਨਾਂ ਨੋਟਿਸ ਦੇ ਕਿਤੇ ਵੀ ਕਿਉਂ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ? ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਵਾਗਤ ਲਈ ਪ੍ਰਬੰਧ ਨਾਕਾਫੀ ਕਿਉਂ ਸਨ? ਅਫਸਰਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਬਾਰੇ ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਸੂਚਿਤ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਕਿ ਉਹ ਕਿਸ ਤੋਂ ਅਤੇ ਕਿੰਨੇ ਦੀ ਉਮੀਦ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਸਨ ਅਤੇ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸਨ? ਉਹ ਇਹ ਜਾਣ ਕੇ ਹੋਰ ਵੀ ਦੁਖੀ ਹੋਇਆ ਕਿ ਗੁੜਗਾਉਂ ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਡੇਢ ਲੱਖ ਤੋਂ ਵੱਧ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਬਾਹਰ ਕੱਢ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸੜਕ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਡੇਰੇ ਲਾਏ ਹੋਏ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਠਹਿਰਨ ਜਾਂ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਜਾਣ ਦਾ ਕੋਈ ਪ੍ਰਬੰਧ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੜਾਕੇ ਦੀ ਸਰਦੀ ਵਿੱਚ ਤਿੰਨ ਸੌ ਮੀਲ ਦੇ ਮਾਰਚ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਪਿਆ।

ਏ.ਆਈ.ਸੀ.ਸੀ. ਦੀ ਮੀਟਿੰਗ ਚਾਰ ਮਹੀਨਿਆਂ ਦੇ ਵਕਫ਼ੇ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਭਵਿੱਖ ਨੂੰ ਚਾਰਟ ਕਰਨ ਲਈ ਹੋਈ; ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਫੈਸਲਿਆਂ 'ਤੇ ਇਹ ਨਿਰਭਰ ਕਰੇਗਾ ਕਿ ਨਵਜੰਮੇ ਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਲੋਕ ਕਿਸ ਰਾਹ ਨੂੰ ਅਪਣਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਸ਼ਰਨਾਰਥੀਆਂ ਦੇ ਮੁੜ ਵਸੇਬੇ ਜਾਂ ਵਾਪਸੀ ਦਾ ਸਵਾਲ ਹਰ ਕਿਸੇ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਸੀ। ਕਾਂਗਰਸ ਇਸ ਮੁੱਦੇ 'ਤੇ ਡੂੰਘੀ ਵੰਡੀ ਹੋਈ ਸੀ ਕਿ ਕੀ ਪੱਛਮੀ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਹਿੰਦੂ ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਪੱਕੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵਸਾਇਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ, ਜਾਂ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਹਾਲਾਤ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਉਹ ਆਪਣੇ ਅਸਲ ਘਰਾਂ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਆ ਸਕਣ। ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਯਕੀਨ ਸੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਵਾਪਸ ਜਾਣਾ ਸੰਭਵ ਹੈ, ਬਸ਼ਰਤੇ ਅਜਿਹੀ ਸਥਿਤੀ ਪੈਦਾ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਜਿਸ ਨਾਲ ਮੁਸਲਮਾਨ ਜੋ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਛੱਡ ਕੇ ਚਲੇ ਗਏ ਸਨ।

Machine Translated by Google

ਆਪਣੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਅਤੇ ਸਵੈ-ਮਾਣ ਦੀ ਗਾਰੰਟੀ ਦੇ ਨਾਲ, ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਘਰਾਂ ਨੂੰ ਪਰਤਣਾ।

ਅੰਤ ਵਿੱਚ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਸੀਡਬਲਯੂਸੀ ਨੇ ਏ.ਆਈ.ਸੀ.ਸੀ. ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਰੱਖੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਵਿਸ਼ੇ 'ਤੇ ਕੋਈ ਨਿਸ਼ਚਤ ਮਤਾ ਪਾਸ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ, ਗਾਂਧੀ 6 ਨਵੰਬਰ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਇਹ ਐਲਾਨ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਹੋ ਗਏ, ਕਿ ਉਹ ਸਰਬਸੰਮਤੀ ਨਾਲ ਇਸ ਵਿਚਾਰ ਨੂੰ ਮੰਨਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕਾਂਗਰਸ, ਜੋ ਕਿ ਇਸ ਤੋਂ ਖੜ੍ਹੀ ਸੀ। ਸੰਪੂਰਨ ਫਿਰਕੂ ਸਦਭਾਵਨਾ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ, ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਉਸ ਆਦਰਸ਼ 'ਤੇ ਵਾਪਸ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦੀ ਸੀ। ਕਮੇਟੀ ਦਾ ਇਹ ਵੀ ਵਿਚਾਰ ਸੀ ਕਿ ਭਾਵੇਂ ਕਾਂਗਰਸ ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਲਈ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਪਾ ਲਵੇ, ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਪਾਗਲਪਣ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋਣ ਦੀ ਬਜਾਏ ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ ਇਸ ਮੁਸੀਬਤ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਦੋ ਦਿਨ ਬਾਅਦ, 8 ਨਵੰਬਰ ਨੂੰ, ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਆਖਰੀ ਵਾਰ ਏ.ਆਈ.ਸੀ.ਸੀ. ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕੀਤਾ। ਪਿਆਰੇਲਾਲ ਲਿਖਦੇ ਹਨ: 'ਇੱਕ ਚੌਥਾਈ ਸਦੀ ਪਹਿਲਾਂ ਇਸ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ, ਇਹ ਉਸ ਦੁਆਰਾ ਮਾਰਗਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ, ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਮੌਜੂਦ ਸੀ ਜਾਂ ਨਹੀਂ। ਰਾਸ਼ਟਰ ਪਿਤਾ ਦੁਆਰਾ ਮੋਢੇ ਤੋਂ ਸਿੱਧਾ ਭਾਸ਼ਣ, ਇਸ ਨੂੰ ਸਦਨ ਦੇ ਸਾਰੇ ਵਰਗਾਂ ਦੁਆਰਾ ਉਸ ਸਤਿਕਾਰ ਨਾਲ ਸੁਣਿਆ ਗਿਆ ਜਿਸਦਾ ਇਹ ਹੱਕਦਾਰ ਸੀ। ਹਰ ਦੌਰ ਇੱਕ ਸਲੇਜ-ਹਥੌੜੇ ਦਾ ਝਟਕਾ ਸੀ ਜਿਸਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਕਾਂਗਰਸ ਦੀ ਪੁਰਾਣੀ ਪਰੰਪਰਾ ਅਤੇ ਆਦਰਸ਼ਾਂ ਦੀ ਅੱਗ ਨੂੰ ਬੁਝਾਉਣ ਲਈ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਜ਼ਮੀਰ ਦੀ ਖੋਖਲੀ ਸੀ ਜਿਸ ਨੇ ਕਾਂਗਰਸ ਨੂੰ ਜ਼ਮੀਨ ਵਿੱਚ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਵਿਰੋਧੀ ਦੇ ਇੱਕ ਤਾਕਤ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ...

' "ਮੈਂ ਇਹ ਸਮਝਣ ਲਈ ਕਾਫ਼ੀ ਦੇਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਭਾਵੇਂ ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਪਾਗਲ ਨਹੀਂ ਹੋਏ ਹਾਂ, ਪਰ ਕਾਫ਼ੀ ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਿਰ ਗੁਆ ਦਿੱਤੇ ਹਨ ... ਇਹ ਮੇਰੇ ਲਈ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਇਸ ਪਾਗਲਪਨ ਤੋਂ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ, ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਗੁਆ ਬੈਠਾਂਗੇ। ਅਜ਼ਾਦੀ ਅਸੀਂ ਜਿੱਤੀ ਹੈ। ਤੁਹਾਨੂੰ ਸਾਡੀ ਦੁਰਦਸ਼ਾ ਦੀ ਗੰਭੀਰਤਾ ਨੂੰ ਸਮਝਣਾ ਅਤੇ ਪਛਾਣਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ.... ਤੁਸੀਂ ਭਾਰਤੀ ਮਨੁੱਖਤਾ ਦੇ ਵਿਸ਼ਾਲ ਸਮੁੰਦਰ ਦੀ ਨੁਮਾਇੰਦਗੀ ਕਰਦੇ ਹੋ। ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਕਹਿਣ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਨਹੀਂ ਦਿਓਗੇ ਕਿ ਕਾਂਗਰਸ ਵਿੱਚ ਮੁੱਠੀ ਭਰ ਲੋਕ ਰਾਜ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਮੈਂ ਇਸ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਨਹੀਂ ਦੇਵਾਂਗਾ....ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਆਪਣੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਲਈ ਲੜ ਰਹੇ ਸੀ ਤਾਂ ਸਾਡੇ ਉੱਤੇ ਭਾਰੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਸੀ ਪਰ ਅੱਜ ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਆਜ਼ਾਦੀ ਹਾਸਲ ਕਰ ਲਈ ਹੈ ਤਾਂ ਸਾਡੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਸੌ ਗੁਣਾ ਵੱਧ ਗਈ ਹੈ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਥਾਵਾਂ ਹਨ ਜਿੱਥੇ ਇੱਕ ਮੁਸਲਮਾਨ ਸੁਰੱਖਿਆ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਦਾ.... ਮੈਂ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਨਹੀਂ ਹੋਵਾਂਗਾ ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਕਹੋ ਕਿ ਇਸਦੀ ਮਦਦ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਜਾਂ ਤੁਹਾਡਾ ਇਸ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਹਿੱਸਾ ਨਹੀਂ ਸੀ.... ਇਹ ਕਾਂਗਰਸ ਦਾ ਮੂਲ ਸਿਧਾਂਤ ਹੈ ਕਿ ਭਾਰਤ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦਾ ਘਰ ਹਿੰਦੂਆਂ ਤੋਂ ਘੱਟ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਮੈਨੂੰ ਸਮਰਥਨ ਕਰਨ ਲਈ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦੇਣ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਨਹੀਂ ਹੈ ਮੇਰਾ ਦਾਅਵਾ।

...

' "ਕਈ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜੇਕਰ ਅਸੀਂ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੂਆਂ ਅਤੇ ਸਿੱਖਾਂ 'ਤੇ ਕੀਤੇ ਗਏ ਜ਼ੁਲਮਾਂ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਵੱਧ ਅੱਤਿਆਚਾਰ ਇੱਥੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ 'ਤੇ ਕਰਦੇ ਹਾਂ, ਤਾਂ ਇਹ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਿੱਚ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਸਲਾਘਾਯੋਗ ਸਬਕ ਸਿਖਾਏਗਾ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੱਚਮੁੱਚ ਸਬਕ ਸਿਖਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ, ਪਰ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਕੀ ਹੋਵੇਗਾ ਇਸ ਦੌਰਾਨ? ਦੁਸ਼ਟ ਆਪਣੀ ਬੁਰਾਈ ਦੇ ਭਾਰ ਹੇਠ ਡੁੱਬ ਜਾਂਦੇ ਹਨ; ਕੀ ਸਾਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਡੁੱਬਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ? ...

ਮੈਂ ਇਸਨੂੰ ਅਸੰਭਵ ਮੰਨਦਾ ਹਾਂ

ਕਿ ਸਾਢੇ ਤਿੰਨ ਕਰੋੜ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਭਜਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਹੜਾ ਅਪਰਾਧ ਕੀਤਾ ਹੈ? ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਦੋਸ਼ੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ਪਰ ਹਰ ਮੁਸਲਮਾਨ ਨਹੀਂ ਇਹ ਤੁਹਾਡਾ ਫਰਜ਼ ਬਣਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਬੁਲਾਓ ਜੋ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਭੱਜਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਹੋਏ ਹਨ। ਭਾਰਤ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਤੋਂ ਭੱਜ ਕੇ ਆਏ ਸਾਰੇ [illegible] ਜਿਹੜੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉੱਥੇ ਆਪਣੀ ਖੁਸ਼ੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪਰਵਾਸ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਸਵਾਗਤ ਹੈ। ਉਹਨਾਂ ਲਈ ਕੋਈ ਬਾਰ ਨਹੀਂ ਹੈ....

''ਗੁੜਗਾਓਂ ਨੇੜੇ ਡੇਢ ਲੱਖ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਭੇਜਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਅਪਰਾਧੀ ਕਬੀਲਿਆਂ ਨਾਲੋਂ ਬਿਹਤਰ ਨਹੀਂ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਭੇਜਿਆ ਜਾਣਾ ਬਿਹਤਰ ਸੀ। ਮੈਂ ਇਸ ਦਲੀਲ ਨੂੰ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ।

ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਸ਼ਾਸਨ ਦੌਰਾਨ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਅਪਰਾਧੀ ਕਬੀਲੇ ਸਨ। ਕੀ ਉਦੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੇਸ਼ ਨਿਕਾਲਾ ਦੇਣ ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਹੋਈ ਸੀ?... ਸਾਡਾ ਫਰਜ਼ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੁਧਾਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਸਾਡੇ ਲਈ ਕਿੰਨੀ ਸ਼ਰਮ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤਿੰਨ ਸੌ ਮੀਲ ਤੁਰਨ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕਰੀਏ! ਮੈਂ ਅਜਿਹੇ ਸਾਰੇ ਜਬਰੀ ਹਿਜਰਤ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਹਾਂ.... ਮੈਂ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕੁਝ ਲੋਕ ਕਹਿ ਰਹੇ ਹਨ, ਕਾਂਗਰਸ ਨੇ ਆਪਣੀ ਆਤਮਾ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਸੌਂਪ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਗਾਂਧੀ! ਉਸਨੂੰ ਜਿਵੇਂ ਚਾਹੇ ਰੌਲਾ ਪਾਉਣ ਦਿਓ। ਉਹ ਧੋਣ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਜਵਾਹਰ ਲਾਲ ਕੋਈ ਬਿਹਤਰ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਸਰਦਾਰ ਪਟੇਲ ਦਾ ਸਬੰਧ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਹੈ। ਉਸ ਦਾ ਇੱਕ ਹਿੱਸਾ ਹਿੰਦੂ ਹੈ, ਪਰ ਉਹ ਵੀ, ਆਖ਼ਰਕਾਰ, ਇੱਕ ਕਾਂਗਰਸੀ ਹੈ! ਇਹੋ ਜਿਹੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਨਾਲ ਸਾਡਾ ਕੋਈ ਫਾਇਦਾ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਨਾ ਤਾਂ ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਬਚੇਗਾ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਸਿੱਖ ਧਰਮ। ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਅਜਿਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਈਸਾਈ ਧਰਮ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤਰੀਕਿਆਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਸਿਖਾਉਂਦਾ। ਨਾ ਹੀ ਇਸਲਾਮ ਨੂੰ ਤਲਵਾਰ ਨਾਲ ਬਚਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ. ਮੈਂ ਆਰਐਸਐਸ ਬਾਰੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਸੁਣੀਆਂ ਹਨ... ਤੁਹਾਨੂੰ ਆਪਣੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਨੂੰ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਰੱਖਣਾ ਹੋਵੇਗਾ।'

ਏ.ਆਈ.ਸੀ.ਸੀ. ਦੁਆਰਾ ਪਾਸ ਕੀਤੇ ਗਏ ਕਈ ਮਤਿਆਂ ਨੂੰ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਭਾਸ਼ਣ ਤੋਂ ਲਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਕ ਨੇ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀਆਂ ਨੂੰ ਭਰੋਸਾ ਦਿਵਾਇਆ ਕਿ ਕਾਂਗਰਸ ਹਮੇਸ਼ਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਖੜ੍ਹੀ ਰਹੇਗੀ ਅਤੇ ਇਹ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਏਗੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਦੇ ਹਰ ਨਾਗਰਿਕ ਵਾਂਗ ਬਰਾਬਰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਧਿਕਾਰ ਅਤੇ ਸੁਰੱਖਿਆ ਮਿਲੇ। ਇੱਕ ਹੋਰ ਮਤੇ ਵਿੱਚ ਇਸਨੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਨਿੱਜੀ ਮਿਲਸ਼ੀਆ ਨੂੰ ਸ਼ਰਾਰਤਾਂ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਚੇਤਾਵਨੀ ਦਿੱਤੀ, ਮਤੇ ਵਿੱਚ ਮੁਸਲਿਮ ਨੈਸ਼ਨਲ ਗਾਰਡ, ਆਰਐਸਐਸ, ਅਕਾਲੀ ਵਲੰਟੀਅਰਾਂ ਅਤੇ ਅਜਿਹੀਆਂ ਹੋਰ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਨੂੰ ਉਸ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਦੇ ਅਸਲ ਅਤੇ ਸੰਭਾਵੀ ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਵਜੋਂ ਪਛਾਣਿਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਨਾਮ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ - 'ਕਠੋਰ ਜਿੱਤੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਲਈ ਖ਼ਤਰਾ। ਦੇਸ਼ ਦਾ'। ਇਸ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਜਿਹੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਬੰਦ ਕਰਨ ਦੀ ਅਪੀਲ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਕੇਂਦਰ ਅਤੇ ਸੂਬਾਈ ਸਰਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਨੂੰ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਲੋੜੀਂਦੇ ਕਦਮ ਚੁੱਕਣ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਇਕ ਹੋਰ ਮਤੇ ਵਿਚ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਨੂੰ ਅਪੀਲ ਕੀਤੀ ਗਈ ਕਿ ਉਹ ਅਜਿਹਾ ਮਾਹੌਲ ਬਣਾਉਣ ਵਿਚ ਮਦਦ ਕਰਨ ਜਿੱਥੇ ਦੋਵਾਂ ਰਾਜਾਂ ਤੋਂ ਬੇਘਰ ਹੋਏ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੁਰਾਣੇ ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਵਾਪਸ ਜਾਣ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਬਦਕਿਸਮਤੀ ਨਾਲ, AICC ਮਤੇ ਦਾ ਕੋਈ ਅਸਰ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ: ਇੱਕ ਤਾਜ਼ਾ

Machine Translated by Google

ਸ਼ਰਨਾਰਥੀਆਂ ਦੀ ਲਹਿਰ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਦੁੱਖ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਲੈ ਕੇ ਆਈ, ਅਤੇ ਹਿੰਸਾ ਭੜਕ ਉੱਠੀ
ਇਕ ਵਾਰ ਫਿਰ.

ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਇਹ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਏ.ਆਈ.ਸੀ.ਸੀ. ਦੇ ਕੁਝ ਮੈਂਬਰ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮਤਿਆਂ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਵੋਟ ਪਾਈ ਸੀ, ਬੇਈਮਾਨ ਸਨ। ਪਿਆਰੇਲਾਲ ਨੂੰ ਲਿਖੀ ਚਿੱਠੀ ਵਿਚ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਲਿਖਿਆ: 'ਮੈਂ ਦੇਖਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੇਰੀ ਲੜਾਈ ਦਿੱਲੀ ਵਿਚ ਹੀ ਲੜਨੀ ਅਤੇ ਜਿੱਤਣੀ ਹੈ। ਮੇਰੇ ਲਈ ਇੱਥੇ ਕਰਨ ਲਈ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਹੈ.... ਇਸ ਵਾਰ ਆਲ ਇੰਡੀਆ ਕਾਂਗਰਸ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਛੇ ਮਤੇ ਅਮਲੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮੇਰੇ ਹੀ ਸਨ... ਹੁਣ ਦੇਖਣਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਲਾਗੂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਆਚਾਰੀਆ ਕ੍ਰਿਪਲਾਨੀ ਨੇ ਕਾਂਗਰਸ ਪ੍ਰਧਾਨ ਦਾ ਅਹੁਦਾ ਛੱਡਣ ਦੀ ਇੱਛਾ ਜ਼ਾਹਰ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜਦੋਂ ਤੋਂ ਉਹ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਬਣੇ ਹਨ, ਉਹ ਆਪਣੇ ਕਈ ਕਾਂਗਰਸੀ ਸਾਥੀਆਂ ਨਾਲ ਸਰਕਾਰ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰਨ ਤੋਂ ਅਸਮਰੱਥ ਰਹੇ ਹਨ। ਉਸ ਨੇ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਕਿ, ਜੇ ਉਹ ਜਾਰੀ ਰਿਹਾ, ਤਾਂ ਪਾਰਟੀ ਕਾਰਜਕਾਰਨੀ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰ ਵਿਚਕਾਰਲੀ ਮਤਭੇਦ ਪਾਰਟੀ ਨੂੰ ਕਮਜ਼ੋਰ ਕਰ ਦੇਵੇਗੀ ਅਤੇ ਕੇਂਦਰ ਵਿਚ ਕਾਂਗਰਸ ਸਰਕਾਰ ਵਿਚ ਰੁਕਾਵਟ ਪਾਵੇਗੀ, ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਉਸ ਲਈ ਅਹੁਦਾ ਛੱਡਣਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਆ ਸੀ। ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਟੈਂਡ ਦਾ ਸਮਰਥਨ ਕੀਤਾ। ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਲਗਪਗ ਸਾਰੇ ਦਿੱਗਜ ਸਰਕਾਰ ਵਿੱਚ ਸਨ। ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਕੌਣ ਸੰਭਾਲੇਗਾ? ਕਈਆਂ ਨੇ ਸੁਝਾਅ ਦਿੱਤਾ ਕਿ, ਇਹਨਾਂ ਹਾਲਤਾਂ ਵਿੱਚ, ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਅਹੁਦਾ ਸੰਭਾਲਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਹਾਲਾਂਕਿ, ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਸਨੂੰ ਯਕੀਨ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਉਸਦੇ ਸਖਤ ਉਪਚਾਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਵੀ ਪਸੰਦ ਕਰਨਗੇ ਜਾਂ ਨਹੀਂ। ਉਸਨੇ ਅਹੁਦਾ ਸੰਭਾਲਣ ਲਈ ਇੱਕ ਕਾਂਗਰਸ ਸਮਾਜਵਾਦੀ ਨੇਤਾ ਨੂੰ ਤਰਜੀਹ ਦਿੱਤੀ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਪਾਰਟੀ ਕਾਰਜਕਾਰਨੀ ਸੱਤਾ ਵਿੱਚ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਮਹਿਜ਼ ਰਬਰਸਟੈਂਪ ਬਣ ਜਾਵੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਚਾਰੀਆ ਨਰੇਂਦਰ ਦੇਵ ਦਾ ਨਾਂ ਸੁਝਾਇਆ ਪਰ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਕੁਝ ਨੇਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਉਮੀਦਵਾਰੀ ਮਨਜ਼ੂਰ ਨਹੀਂ ਸੀ।

ਅੰਤ ਵਿੱਚ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਡਾ: ਰਾਜੇਂਦਰ ਪ੍ਰਸਾਦ ਨੂੰ ਨਿਯੁਕਤ ਕਰਨ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਰਕਾਰ ਤੋਂ ਅਸਤੀਫਾ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਕਾਂਗਰਸ ਪ੍ਰਧਾਨ ਵਜੋਂ ਅਹੁਦਾ ਸੰਭਾਲ ਲਿਆ।

ਰਿਆਸਤਾਂ ਦੇ ਰਲੇਵੇਂ ਦਾ ਸਵਾਲ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਭਾਰਤੀ ਸੰਘ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਦਾ ਸਵਾਲ ਇੱਕ ਅਜਿਹਾ ਮਾਮਲਾ ਸੀ ਜਿਸ ਲਈ ਮਹਾਨ ਕੂਟਨੀਤੀ ਦੀ ਲੋੜ ਸੀ। ਸਰਕਾਰ ਇਸ ਨਾਲ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾਯੋਗ ਢੰਗ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠ ਰਹੀ ਸੀ, ਪਰ ਕੁਝ ਚਿੜਚਿੜੇ ਰਹਿ ਗਏ.

ਹੈਦਰਾਬਾਦ ਦਾ ਨਿਜ਼ਾਮ ਆਪਣੇ ਸ਼ਸਤਰਖਾਨੇ ਵਿਚ ਸਮਾਈਕਰਣ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵਿਚ ਰੁਕਾਵਟ ਪਾਉਣ ਅਤੇ ਪਟੜੀ ਤੋਂ ਉਤਰਨ ਲਈ ਹਰ ਚਾਲ ਵਰਤ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਹਿੰਦੂ ਅਬਾਦੀ ਉੱਤੇ ਰਾਜ ਕੀਤਾ ਜੋ ਭਾਰਤੀ ਸੰਘ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਦੇ ਚਾਹਵਾਨ ਸਨ, ਪਰ ਉਸਦੇ ਗੁੰਡੇ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਕੋਲ ਹੋਰ ਯੋਜਨਾਵਾਂ ਸਨ। ਉਸਨੇ ਜਾਂ ਤਾਂ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਸੱਤਾ ਸੌਂਪਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਉਸ ਨੇ ਦਲੀਲ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਹੈਦਰਾਬਾਦ ਇੱਕ ਸੁਤੰਤਰ ਦੇਸ਼ ਸੀ ਅਤੇ ਇੱਕ ਦੇਸ਼ ਵਜੋਂ ਸੰਗਠਿਤ ਸੀ। ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇਸ ਦਲੀਲ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

12 ਅਗਸਤ ਨੂੰ, ਮਾਊਂਟਬੈਟਨ ਨੇ ਨਿਜ਼ਾਮ ਨੂੰ ਰਲੇਵੇਂ ਦੇ ਮੁੱਦੇ 'ਤੇ ਇਕ ਸਮਝੌਤੇ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚਣ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦੇਣ ਲਈ ਦੋ ਮਹੀਨਿਆਂ ਦਾ ਵਾਧਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ। ਬਾਹਰੋਂ ਨਿਜ਼ਾਮ ਨੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸ਼ਰਤਾਂ 'ਤੇ ਭਾਰਤੀ ਸੰਘ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਦੀ ਇੱਛਾ ਪ੍ਰਗਟਾਈ

Machine Translated by Google

ਗੱਲਬਾਤ ਨਾਲ ਜਾਰੀ; ਹਾਲਾਂਕਿ, ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਉਹ ਹਥਿਆਰਾਂ ਦੀ ਖਰੀਦ ਲਈ ਚੈਕੋਸਲੋਵਾਕੀਆ ਨਾਲ ਅਗਾਊਂ ਗੱਲਬਾਤ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਸੇ ਸਮੇਂ, ਇਤੇਹਾਦ-ਉਲ-ਮੁਸਲਮੀਨ, ਇੱਕ ਮੁਸਲਿਮ ਖਾੜਕੂ ਸੰਗਠਨ, ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਪੈਰਾ-ਮਿਲਟਰੀ ਵਿੰਗ ਰਜ਼ਾਕਾਰ, ਨੇ ਹੈਦਰਾਬਾਦ ਦੀ ਹਿੰਦੂ ਆਬਾਦੀ ਵਿੱਚ ਦਹਿਸ਼ਤ ਅਤੇ ਅਧੀਨਗੀ ਦੀ ਇੱਕ ਮੁਹਿੰਮ ਚਲਾਈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਨਿਜ਼ਾਮ ਨੂੰ ਰਲੇਵੇਂ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਨੂੰ ਟਾਲਣ ਦਾ ਬਹਾਨਾ ਦੇਣ ਲਈ ਹੈਦਰਾਬਾਦ ਵਿੱਚ ਭਾਰਤ ਵਿਰੋਧੀ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤੇ।

ਨਿਜ਼ਾਮ ਨੇ ਘਟਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਰਚਿਆ ਕਿ ਉਸਦੇ ਅੰਤਮ ਇਰਾਦੇ ਸ਼ੱਕੀ ਹੋਣ ਲੱਗੇ। ਇਹ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਉਸਨੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਨਾਲ ਇੱਕ ਲਾਈਨ ਖੁੱਲੀ ਰੱਖੀ ਸੀ, ਅਤੇ ਗੋਆ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਕਲੋਨੀ ਦੇ ਨਾਲ ਇੱਕ ਸੰਘ ਬਣਾਉਣ ਲਈ, ਪੁਰਤਗਾਲ ਨਾਲ ਵੀ ਗੱਲਬਾਤ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਸਦੇ ਭੂਮੀਗਤ ਰਾਜ ਲਈ ਸਮੁੰਦਰ ਤੱਕ ਇੱਕ ਆਊਟਲੈਟ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਧਮਕੀ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਜੇਕਰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਉਸ ਦੀ ਮੰਗ ਨਾ ਮੰਨੀ ਗਈ ਤਾਂ ਉਹ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਨਾਲ ਮਿਲ ਜਾਵੇਗਾ। ਕਸ਼ਮੀਰ ਵਿੱਚ ਹਮਲੇ ਨੇ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕਬਜ਼ੇ ਵਿੱਚ ਰੱਖਿਆ ਸੀ, ਅਤੇ ਨਿਜ਼ਾਮ ਨੇ ਇਸ ਦਾ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸ਼ੋਸ਼ਣ ਕੀਤਾ।

ਮਾਊਂਟਬੈਟਨ ਦੇ ਪ੍ਰੈੱਸ ਅਟੈਚੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਡਾਇਰੀ ਵਿੱਚ ਨਿਜ਼ਾਮ ਦੀ ਚਾਲ-ਚਲਣ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਸੀ: 'ਹੈਦਰਾਬਾਦ ਦਾ ਨਿਜ਼ਾਮ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਇਹ ਦੇਖਣ ਲਈ ਸਮੇਂ ਲਈ ਖੇਡ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਅੰਤਿਮ ਫੈਸਲਾ ਲੈਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਸ਼ਮੀਰ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਕਿਵੇਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ... ਜਿਸ ਇਤੇਹਾਦ ਨੂੰ ਉਸ ਨੇ ਮੂਲ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਉਹ ਹੁਣ ਇੱਕ ਸੱਚਾ ਫਰੈਂਕਨਸਟਾਈਨ ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ। ਆਖ਼ਰਕਾਰ, ਨਿਜ਼ਾਮ ਨੇ 29 ਨਵੰਬਰ ਨੂੰ ਇੱਕ ਸਾਲ ਲਈ ਰੁਕੇ ਹੋਏ ਸਮਝੌਤੇ 'ਤੇ ਦਸਤਖਤ ਕੀਤੇ, ਜਿਸ ਦੌਰਾਨ ਇੱਕ ਸਥਾਈ ਸਮਝੌਤਾ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ। ਸਮਝੌਤੇ 'ਤੇ ਦਸਤਖਤ ਕਰਨ ਤੋਂ ਤਿੰਨ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ ਰਜ਼ਾਕਾਰ ਨੇਤਾ ਕਾਸਿਮ ਰਿਜ਼ਵੀ ਨੇ ਗਾਂਧੀ ਨਾਲ ਮੁਲਾਕਾਤ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਇਸ ਮੀਟਿੰਗ ਦਾ ਰਜ਼ਾਕਾਰ ਮੁਖੀ 'ਤੇ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਜਾਂ ਕੋਈ ਅਸਰ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ। ਉਹ ਹੋਰ ਵੀ ਅਭਿਲਾਸ਼ੀ ਹੋ ਗਿਆ ਅਤੇ ਇਹ ਘੋਸ਼ਣਾ ਕਰਕੇ ਘੋਰ ਦਾਅਵੇ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਆਰਾਮ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਉਹ ਲਾਲ ਕਿਲ੍ਹੇ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸਥਾਪਿਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਲੈਂਦਾ। ਇਹ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਮੁਸਲਿਮ ਹਾਟਹੈੱਡਾਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਆਮ ਸ਼ੇਖੀ ਸੀ ਜੋ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਆਧੁਨਿਕ ਸਮੇਂ ਦੇ ਮੁਗਲ ਸਮਰਾਟ ਮੰਨਦੇ ਸਨ, ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਇੱਕ ਦਿਨ ਭਾਰਤ ਉੱਤੇ ਰਾਜ ਕਰਨ ਦੇ ਆਪਣੇ ਸੁਪਨੇ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਕ ਵਜੋਂ ਲਾਲ ਕਿਲ੍ਹੇ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਸਨ।

ਅੱਠ ਮਹੀਨਿਆਂ ਬਾਅਦ ਰਿਜ਼ਵੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਲਾਲ ਕਿਲ੍ਹੇ ਵਿੱਚ ਸਥਾਪਤ ਪਾਇਆ, ਪਰ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਦੀ 'ਪੁਲਿਸ ਐਕਸ਼ਨ' ਦੁਆਰਾ ਹੈਦਰਾਬਾਦ ਨੂੰ ਆਜ਼ਾਦ ਕਰਾਉਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇੱਕ ਕੈਦੀ ਵਜੋਂ। ਕਾਸਿਮ ਰਿਜ਼ਵੀ 'ਤੇ ਦੇਸ਼ਧ੍ਰੋਹ ਦਾ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਦੇਸ਼ਧ੍ਰੋਹੀ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕੈਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।

ਇਸ ਦੌਰਾਨ ਸਿੰਧ ਵਿੱਚ ਹਿੰਸਾ ਭੜਕ ਰਹੀ ਸੀ। 17 ਦਸੰਬਰ ਨੂੰ ਹੈਦਰਾਬਾਦ, ਸਿੰਧ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਭਿਆਨਕ ਦੰਗਾ ਭੜਕਿਆ, ਜਿੱਥੇ ਗੈਰ-ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕੀਤੀ ਗਈ ਅਤੇ ਯੋਜਨਾਬੱਧ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ। ਪੂਰਬੀ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਰਿਹਾਇਸ਼ ਦੇਣ ਦੇ ਬਹਾਨੇ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਗੈਰ-ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਚਲਾਏ ਜਾ ਰਹੇ ਵਿਦਿਅਕ ਅਦਾਰਿਆਂ 'ਤੇ ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ; ਦੇ ਪੂਜਾ ਸਥਾਨ ਵੀ

Machine Translated by Google

ਘੱਟ ਗਿਣਤੀਆਂ ਨੂੰ ਬਖਸ਼ਿਆ ਨਹੀਂ ਗਿਆ। ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਗੈਰ-ਮੁਸਲਿਮ ਜਾਇਦਾਦ ਦੀ ਵਿਕਰੀ ਜਾਂ ਤਬਾਦਲੇ ਵਿੱਚ ਕਈ ਰੁਕਾਵਟਾਂ ਪਾਈਆਂ, ਇਸ ਦਾ ਕਾਰਨ ਸੂਬੇ ਵਿੱਚੋਂ ਗੈਰ-ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਪਰਵਾਸ ਨੂੰ ਨਿਰਾਸ਼ ਕਰਨਾ ਸੀ। ਗੈਰ-ਮੁਸਲਿਮ ਸਰਕਾਰੀ ਕਰਮਚਾਰੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਨੂੰ ਵਿਦਾ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਬੁਲਾਉਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਤਾਂ ਜੋ ਸਰਕਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬੰਧਕ ਬਣਾ ਸਕੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਫ਼ਾਦਾਰੀ ਨੂੰ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾ ਸਕੇ।

ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਜਨਤਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਚੇਤਾਵਨੀ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਜੇਕਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗੈਰ-ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਲਈ ਆਜ਼ਾਦ ਨਾਗਰਿਕ ਵਜੋਂ ਸਿੰਧ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣਾ ਅਸੰਭਵ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਦੇ ਗੰਭੀਰ ਨਤੀਜੇ ਨਿਕਲਣਗੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਸਲਾਹ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਕੂਚ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਦਾ ਇੱਕੋ ਇੱਕ ਤਰੀਕਾ ਹੈ ਕਿ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀਆਂ ਦਾ ਭਰੋਸਾ ਮੁੜ ਹਾਸਲ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਉਸਦੀ ਸਲਾਹ ਬੋਲ਼ੇ ਕੰਨਾਂ 'ਤੇ ਪਈ। 5 ਜਨਵਰੀ 1948 ਤੱਕ, ਕੁੱਲ 1.4 ਮਿਲੀਅਨ ਸਿੱਖਾਂ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਲਗਭਗ 500,000 ਸਿੰਧ ਛੱਡ ਚੁੱਕੇ ਸਨ। ਸ਼ੁਰੂ ਵਿਚ ਉੱਤਰੀ ਭਾਰਤ ਅਤੇ ਪੂਰਬੀ ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਭੱਜਣ ਵਾਲੇ ਮੁਸਲਿਮ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ ਪੱਛਮੀ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ ਕੈਂਪਾਂ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਵਸ ਗਏ ਸਨ, ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕੈਂਪਾਂ ਵਿਚ ਹਾਲਾਤ ਬਹੁਤ ਮਾੜੇ ਸਨ। ਸਰਦੀਆਂ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਇਹਨਾਂ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀਆਂ ਦੀ ਦੁਰਦਸ਼ਾ ਬੇਚੈਨ ਹੋ ਗਈ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਸਿੰਧ ਵੱਲ ਕੂਚ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਿਆ। ਜਨਵਰੀ ਦੇ ਅੱਧ ਤੱਕ ਟਰਿੱਕਲ ਇੱਕ ਤੂਫ਼ਾਨ ਵਿੱਚ ਬਦਲ ਗਿਆ ਸੀ।

ਸ਼ਰਨਾਰਥੀਆਂ ਦਾ ਇੱਕ ਕਾਲਮ, ਲਗਭਗ ਇੱਕ ਚੌਥਾਈ ਲੱਖ ਮਜ਼ਬੂਤ, ਪੰਜਾਬ-ਸਿੰਧ ਸਰਹੱਦ 'ਤੇ ਮੁਲਤਾਨ ਪਹੁੰਚਿਆ।

ਸਿੰਧ ਵਿੱਚ ਘੱਟ-ਗਿਣਤੀਆਂ ਡਰੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ, ਇਹ ਜਾਣਦੇ ਹੋਏ ਕਿ ਇਸ ਨਵੀਂ ਆਮਦ ਨੇ ਸੰਕੇਤ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਇੱਕ ਵਾਰ ਫਿਰ ਦਹਿਸ਼ਤ ਫੈਲ ਜਾਵੇਗੀ। ਬਿਲਕੁਲ ਇਹੀ ਹੋਇਆ। 6 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਸਿੰਧ ਦੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਕਰਾਚੀ ਵਿੱਚ ਦੰਗੇ ਭੜਕ ਗਏ। 64 ਸਿੱਖ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਆਪਣੇ ਘਰਾਂ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਕੱਢ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਇੱਕ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਵਿੱਚ ਪਨਾਹ ਲਈ ਸੀ, ਇੱਕ ਮੁਸਲਮਾਨ ਭੀੜ ਦੁਆਰਾ ਹਮਲਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਕਤਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਕਰਾਚੀ ਵਿਚ ਲਗਭਗ ਸੱਤਰ ਫੀਸਦੀ ਗੈਰ-ਮੁਸਲਿਮ ਜਾਇਦਾਦ—ਘਰ, ਦੁਕਾਨਾਂ ਅਤੇ ਕਾਰੋਬਾਰੀ ਸਥਾਨ— ਲੁੱਟ ਲਏ ਗਏ ਸਨ। ਕਰਾਚੀ ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੂਆਂ ਅਤੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਸੰਯੁਕਤ ਆਬਾਦੀ ਵੰਡ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸਾਢੇ ਤਿੰਨ ਲੱਖ ਸੀ, 13 ਜਨਵਰੀ 1948 ਤੱਕ ਸਾਰੇ ਬਚੇ ਹੋਏ ਸਿੱਖ ਚਲੇ ਗਏ ਸਨ ਅਤੇ ਸਿਰਫ਼ ਨੱਬੇ ਹਜ਼ਾਰ ਹਿੰਦੂ ਹੀ ਰਹਿ ਗਏ ਸਨ। ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਸਥਿਤੀ ਨਾਲ ਸਿੱਝਣ ਵਿੱਚ ਅਸਮਰੱਥਾ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੀ, ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਹੁਦਾ ਛੱਡਣ ਦੀ ਸਲਾਹ ਦਿੱਤੀ ਜੇਕਰ ਉਹ ਆਪਣੇ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਨੂੰ ਸੁਰੱਖਿਆ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਲਈ ਸ਼ਕਤੀਹੀਣ ਹਨ। 'ਇਹ ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਲਈ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਵਿਗਾੜ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਆਖਰਕਾਰ ਚੀਜ਼ਾਂ ਸੁਧਰ ਜਾਣਗੀਆਂ,' ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ।

ਦਿੱਲੀ 'ਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਇਹੀ ਸਲਾਹ ਦਿੱਤੀ।

ਪਿਆਰੇਲਾਲ ਲਿਖਦਾ ਹੈ: 'ਪੂਰਬੀ ਬੰਗਾਲ ਤੋਂ ਹਿਜਰਤ ਜਾਰੀ ਰਹੀ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਬਹਾਵਲਪੁਰ (ਪਾਕਿਸਤਾਨ) ਰਾਜ ਤੋਂ ਇੱਕ ਹੋਰ ਜੋੜਿਆ ਗਿਆ। ਇਸਨੇ ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਬੰਬਈ, ਕਾਠੀਆਵਾੜ, ਸੀਪੀ, ਦਿੱਲੀ ਅਤੇ ਯੂਪੀ ਵਿੱਚ ਬੇਸਹਾਰਾ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਨੂੰ ਵਧਾਉਣ ਵਿੱਚ ਮਦਦ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਬੰਗਾਲ, ਅਸਾਮ, ਬਿਹਾਰ ਅਤੇ ਉੜੀਸਾ ਵਿੱਚ।

ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਕੋਈ ਦੋਸਤਾਨਾ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਆਏ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਰਹੱਦ ਪਾਰ ਦੇ ਧਰਮਾਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਜਾੜ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।

Machine Translated by Google

ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜਨਮ ਦੀ ਧਰਤੀ ਤੋਂ ਲਗਭਗ ਨੰਗੇ ਅਤੇ ਬੇਰਹਿਮ ਭਜਾ ਦਿੱਤਾ ਜਿਸ ਨੂੰ ਉਹ ਪਿਆਰ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਅਤੇ ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਖਤਰਨਾਕ ਸਥਿਤੀ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਲੱਗੀ।

'ਇਸ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਕਾਂਗਰਸ ਹਾਈ ਕਮਾਂਡ ਬੇਵੱਸ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਈ। ਉਹ ਨਾ ਤਾਂ ਕੂਚ ਨੂੰ ਰੋਕ ਸਕੇ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਜਨੂੰਨ ਦੇ ਵਧਦੇ ਲਹਿਰ ਨੂੰ ਰੋਕ ਸਕੇ ਜੋ ਵਧ ਰਹੇ ਦਬਾਅ ਅਤੇ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀਆਂ ਦੀ ਵਿਗੜਦੀ ਹਾਲਤ ਨੇ ਪੈਦਾ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਇਸ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਸਿਰਫ਼ ਇੱਕ ਤਬਾਹੀ ਵਿੱਚ ਹੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੇ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਨੂੰ ਖ਼ਤਰਾ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਕਾਂਗਰਸ ਅਤੇ ਭਾਰਤੀ ਸੰਘ ਖੜ੍ਹੇ ਸਨ, ਸਗੋਂ ਆਜ਼ਾਦੀ ਨੂੰ ਵੀ ਖ਼ਤਰਾ ਪੈਦਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਅਤੇ ਇਹ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨਾਲ ਸਹੁੰ ਖਾਧੀ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਦੇਖਣ ਲਈ ਨਹੀਂ ਜੀਉਂਦਾ।

ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਦੇ ਨੇਤਾ ਅਤੇ ਸਮਰਥਕ ਜੋ ਜਿਨਾਹ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦੇ ਸਨ, ਭਾਰਤੀ ਸੰਘ ਵਿੱਚ ਵਾਪਸ ਰਹਿ ਗਏ ਸਨ। ਇੱਥੇ ਉਹ ਨਿਗਰਾਨੀ ਹੇਠ ਸਨ: ਪਹਿਲਾਂ ਉਹ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਧੋਖਾ ਦੇ ਚੁੱਕੇ ਸਨ ਅਤੇ ਵੱਖਵਾਦੀਆਂ ਦਾ ਸਾਥ ਦਿੰਦੇ ਸਨ, ਹੁਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਫ਼ਾਦਾਰੀ ਕਿੱਥੇ ਸੀ? ਪਟੇਲ, ਸਦੀਵੀ ਵਿਵਹਾਰਕ, ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਚੇਤਾਵਨੀ ਦਿੱਤੀ: 'ਮੈਂ ਸਪੱਸ਼ਟ ਬੋਲਣ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਸਾਫ਼-ਸਾਫ਼ ਦੱਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਨਾਜ਼ੁਕ ਮੋੜ 'ਤੇ, ਇਹ ਤੁਹਾਡਾ ਫਰਜ਼ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਇੱਕੋ ਕਿਸ਼ਤੀ ਵਿੱਚ ਸਵਾਰ ਹੋਵੋ ਅਤੇ ਡੁੱਬੋ ਜਾਂ ਤੈਰੋ। ਤੁਸੀਂ ਦੋ ਘੋੜਿਆਂ 'ਤੇ ਸਵਾਰ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੇ। ਤੁਹਾਨੂੰ ਇੱਕ ਘੋੜਾ ਚੁਣਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਵੀ ਤੁਹਾਨੂੰ ਚੰਗਾ ਲੱਗੇ।'

ਸੰਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਵਿਚ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਨੇਤਾ, ਖਾਲਿਕ-ਉਜ਼-ਜ਼ਮਾਨ ਨੇ ਸਰਹੱਦ ਪਾਰ ਆਪਣੇ ਪੁਰਾਣੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਕਾਰੋਬਾਰ ਵਿਚ ਧਿਆਨ ਦੇਣ ਅਤੇ ਭਾਰਤੀ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਇਕੱਲੇ ਛੱਡ ਦੇਣ। ਉੜੀਸਾ ਅਸੈਂਬਲੀ ਵਿਚ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਨੇਤਾ ਨੇ ਭਾਰਤੀ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਅਪੀਲ ਕੀਤੀ: 'ਆਓ ਹੁਣ ਅਸੀਂ ਦੋ-ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ ਭੁੱਲ ਜਾਈਏ ਅਤੇ ਭਾਰਤੀ ਸੰਘ ਪ੍ਰਤੀ ਵਫ਼ਾਦਾਰੀ ਦਾ ਰਿਣੀ ਹੋਈਏ।... ਪਾਕਿਸਤਾਨੀਆਂ (ਐਸਆਈਸੀ) ਦੀਆਂ ਤਾੜੀਆਂ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ, ਉਹ ਸਾਡੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਲਈ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਅਤੇ ਸੁਰੱਖਿਆ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵੱਲ ਦੇਖਣਾ ਸਾਡੇ ਲਈ ਵਿਅਰਥ ਹੋਵੇਗਾ।' ਗਾਂਧੀ ਲਈ ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਸੀ ਕਿ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ, ਹੋਰ ਗੈਰ-ਮੁਸਲਿਮ ਸੰਪਰਦਾਇਕ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਵਾਂਗ, ਇੱਕ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਸੰਗਠਨ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਹੋਰ ਅੱਗੇ ਨਹੀਂ ਚੱਲ ਸਕਦੀ। 'ਉਹ ਆਪਣੇ ਧਰਮ ਵਿਚ ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਤਮ ਦੀ ਪੜਚੋਲ ਕਰਨ ਅਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਆ ਜੀਵਨ ਜਿਉਣ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਲਈ ਅੰਦਰੂਨੀ ਧਾਰਮਿਕ ਸੁਧਾਰ ਲਈ ਧਾਰਮਿਕ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਵਜੋਂ ਕੰਮ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ।'

ਵੰਡ ਯੋਜਨਾ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, ਵੰਡੇ ਗਏ ਸੂਬਿਆਂ ਵਿੱਚ ਸਰਕਾਰੀ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਅਤੇ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਅਧੀਨ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਜਾਂ ਤਾਂ ਭਾਰਤੀ ਸੰਘ ਜਾਂ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਿੱਚ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਦਾ ਵਿਕਲਪ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੇ ਭਾਰਤੀ ਸੰਘ ਦੀ ਚੋਣ ਕੀਤੀ। ਪਰ ਡਾਕ ਸੇਵਾਵਾਂ ਅਤੇ ਰੇਲਵੇ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਕੁਝ ਮੁਸਲਮਾਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੀ ਚੋਣ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਹੁਣ ਦਿਲ ਬਦਲ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪਹਿਲਾਂ ਫੈਸਲਾ ਲੋਕਪ੍ਰਿਅਤਾ ਅਤੇ ਪ੍ਰਚਾਰ 'ਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਸੀ ਅਤੇ ਹੁਣ ਵੀ

Machine Translated by Google

ਆਪਣੀ ਅਸਲੀ ਪੋਸਟਿੰਗ ਵਿੱਚ ਬਣੇ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਕੁਝ ਹੋਰ ਮੁਸਲਿਮ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਨੇ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕੀਤੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਹੁਦਿਆਂ ਤੋਂ, ਸੰਭਵ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸ਼ੱਕੀ ਹਿੰਦੂ ਵਿਰੋਧੀ ਪੱਖਪਾਤ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਬਰਖਾਸਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਜਦੋਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹਮਦਰਦੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਸੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਸਹੀ ਤਰੀਕਾ 'ਮਾਫੀਯੋਗ ਸ਼ੱਕ' ਨੂੰ ਨਾਰਾਜ਼ ਕਰਨਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹਾਲਾਂਕਿ ਇਹ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਜਾਇਜ਼ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ।

'ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਹਾਵੀ ਅਤੇ ਗੰਧਲੇ ਫਿਰਕੂ ਜ਼ਹਿਰ ਨੂੰ ਖਤਮ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ, ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਲਈ ਸਰਕਾਰੀ ਨੌਕਰੀਆਂ ਵਿੱਚ ਰੋਟੀਆਂ ਅਤੇ ਮੱਛੀਆਂ ਨੂੰ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਨਾ ਬਣਾਉਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਅਤੇ ਮਾਣ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਸ਼ਕਤੀ ਸੱਚੀ ਸੇਵਾ ਤੋਂ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਅਸਲ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਅਕਸਰ ਧਾਰਕ ਨੂੰ ਨੀਵਾਂ ਕਰਦੀ ਹੈ।'

ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਹੋਏ ਦੰਗਿਆਂ ਦੌਰਾਨ ਕਈ ਮਸਜਿਦਾਂ ਵਿੱਚ ਭੰਨਤੋੜ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ਅਤੇ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਕਬਜ਼ਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਕਈਆਂ ਨੂੰ ਮੰਦਰਾਂ ਵਿੱਚ ਤਬਦੀਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।
ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਪਟੇਲ ਦਾ ਧਿਆਨ ਇਸ ਵੱਲ ਖਿੱਚਿਆ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਕਿ ਅਜਿਹੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦੁਬਾਰਾ ਨਾ ਹੋਣ। ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਸੁਝਾਅ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਭਾਗ ਨੂੰ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਤਰਫੋਂ ਇਹ ਐਲਾਨ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮਸਜਿਦਾਂ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬੇਅਦਬੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ਅਤੇ ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਨੁਕਸਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਮੁਰੰਮਤ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋਵੇਗੀ। ਦਿੱਲੀ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਨੇ ਮਸਜਿਦਾਂ 'ਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰ ਰਹੇ ਗੈਰ-ਮੁਸਲਿਮ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਮਸਜਿਦਾਂ ਨੂੰ ਖਾਲੀ ਕਰਨ ਲਈ ਸੱਤ ਦਿਨਾਂ ਦਾ ਨੋਟਿਸ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਇਕ ਸੰਦੇਸ਼ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਅਸਫਲ ਰਹਿਣ 'ਤੇ ਪੁਲਿਸ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਬਾਹਰ ਕੱਢ ਦੇਵੇਗੀ।

ਪਿਆਰੇਲਾਲ ਲਿਖਦੇ ਹਨ: ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੇ ਸਰਦਾਰ ਪਟੇਲ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਅਫਸਰਾਂ 'ਤੇ ਗੰਭੀਰ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਏ। ਬਾਅਦ ਵਾਲੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਦੋਸ਼ ਲਾਇਆ, ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੀਆਂ ਦੁਕਾਨਾਂ ਦੀ ਲੁੱਟ-ਖਸੁੱਟ ਵੱਲ ਅੱਖਾਂ ਬੰਦ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਕਾਰਵਾਈ ਕਰਨ ਦਾ ਢੌਂਗ ਰਚਦਿਆਂ ਉਹ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀਆਂ ਦੀ ਭੀੜ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਆਉਣ ਲਈ ਕਹਿ ਰਹੇ ਸਨ ਤਾਂ ਜੋ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ 'ਵਧੇਰੇ ਨੰਬਰਾਂ' ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਬੇਵੱਸੀ ਦੀ ਗੁਹਾਰ ਲਗਾਈ ਜਾ ਸਕੇ। ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬੁਲਾਰਿਆਂ ਅਤੇ ਕੈਬਨਿਟ ਦੇ ਤਿੰਨ ਸੀਨੀਅਰ ਮੈਂਬਰਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮੌਜੂਦਗੀ ਵਿੱਚ ਸਾਰਾ ਮਾਮਲਾ ਹੱਲ ਕਰਨ ਲਈ ਇੱਕ ਮੀਟਿੰਗ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤਾ। ਇਹ ਮੀਟਿੰਗ 25 ਦਸੰਬਰ ਨੂੰ ਦੁਹਰਾਈ ਗਈ, ਜਦੋਂ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਪੁਲਿਸ ਮੁਖੀ ਵੀ ਮੌਜੂਦ ਸਨ। ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਇਸ ਨਤੀਜੇ ਤੋਂ ਬਹੁਤੇ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਮਹਿਸੂਸ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਪੁਲਿਸ ਅਤੇ ਫੌਜੀ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਦੇ ਕਾਫ਼ੀ ਅਨੁਪਾਤ ਪੱਛਮੀ ਪੰਜਾਬ ਅਤੇ ਸਰਹੱਦੀ ਸੂਬੇ, ਜੋ ਹੁਣ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਹੈ, ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਘਰ ਸਨ। ਕੁਝ ਨੂੰ ਐਮਰਜੈਂਸੀ ਉਪਾਅ ਵਜੋਂ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀਆਂ ਦੀਆਂ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਭਰਤੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ.... ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਡੂੰਘੀ ਨਾਰਾਜ਼ਗੀ ਅਤੇ ਕੁੜੱਤਣ ਦਿਨ ਦਾ ਕ੍ਰਮ ਸੀ। ਔਰਤਾਂ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਕੁਦਰਤੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਉਮੀਦ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਮਰਦਾਂ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਅਤੇ ਨਾਰਾਜ਼ ਸਨ। ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਖੁੱਲ੍ਹੇਆਮ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਹੁਕਮਾਂ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ। ਪਰ ਅਕਸਰ ਉਹ ਆਪਣੀ ਡੂੰਘੀ ਨਿੱਜੀ ਕੁੜੱਤਣ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਫਰਜ਼ ਅਤੇ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਨੂੰ ਬਿਹਤਰ ਬਣਾਉਣ ਦਿੰਦੇ ਹਨ।

Machine Translated by Google

'ਇਹ ਉਹ ਏਜੰਟ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਰਾਹੀਂ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਨੂੰ ਚਲਾਇਆ ਜਾਣਾ ਸੀ। ਸਰਦਾਰ ਪਟੇਲ ਬਹੁਤ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਆਦਮੀ ਸੀ, ਬਹੁਤ ਬੀਮਾਰ ਵੀ ਸੀ। ਜਿਸ ਮਸ਼ੀਨ ਦਾ ਉਹ ਇੰਚਾਰਜ ਸੀ, ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਖਾਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਹੀ ਚਲਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ।

ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਅਫਸਰਾਂ 'ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਸੀ... ਉਹ ਇਸ 'ਤੇ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਦਬਾਅ ਪਾ ਕੇ ਆਪਣੀ ਵਫ਼ਾਦਾਰੀ ਨੂੰ ਗੁਆਉਣ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨੈਤਿਕਤਾ ਨੂੰ ਔਖੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਨ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦਾ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿਚੋਂ ਉਹ ਲੰਘ ਰਹੇ ਸਨ। ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਹੀ ਅਸੰਗਤ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਪਾਇਆ। ਉਹ ਸਰਕਾਰ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਚੀਜ਼ਾਂ ਦਾ ਟੈਂਪੋ ਅਕਸਰ ਆਮ ਚੈਨਲਾਂ ਰਾਹੀਂ ਕੰਮ ਕਰਨ ਲਈ ਸ਼ਾਇਦ ਹੀ ਕੋਈ ਸਮਾਂ ਛੱਡਦਾ ਹੈ। ਫੌਰੀ ਅਤੇ ਫੌਰੀ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਣ ਲਈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਦੇਰੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਸੀ, ਉਸਨੂੰ ਅਕਸਰ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਸੰਬੋਧਨ ਪ੍ਰਸਾਰਣ ਦੇ ਮਾਧਿਅਮ ਦਾ ਲਾਭ ਉਠਾਉਣਾ ਪੈਂਦਾ ਸੀ। ਇਹ ਜਨਤਾ ਅਤੇ ਦਿਨ ਦੇ ਸਾਰੇ ਸਬੰਧਤ ਅਣਅਧਿਕਾਰਤ ਆਦੇਸ਼ਾਂ ਲਈ ਬਣ ਗਏ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਉਹ ਅਜਿਹਾ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਘੁਸਪੈਠ ਜਾਂ ਦਖਲਅੰਦਾਜ਼ੀ ਦਾ ਰੂਪ ਵੀ ਹੋਵੇ। ਇੱਕ ਮੌਕੇ 'ਤੇ ਅਸੀਂ ਉਸਨੂੰ ਸਰਦਾਰ ਨੂੰ ਲਿਖਦੇ ਹੋਏ ਦੇਖਿਆ: "ਰੰਧਾਵਾ (ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ) ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮੈਨੂੰ ਲੱਗਾ ਕਿ ਜੇਕਰ ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਸਿੱਧਾ ਪੱਤਰ ਲਿਖਾਂ ਤਾਂ ਤੁਹਾਡਾ ਸਮਾਂ ਬਚ ਜਾਵੇਗਾ। ਕੀ ਇਹ ਸਹੀ ਹੋਵੇਗਾ?"

'ਮੀਰਾਬੇਹਨ 1942 ਵਿਚ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਫੌਜੀ ਅਫਸਰਾਂ ਨਾਲ ਕੁਝ ਬਹੁਤ ਲਾਭਦਾਇਕ ਸੰਪਰਕ ਬਣਾਉਣ ਦੇ ਯੋਗ ਹੋ ਗਈ ਸੀ, ਜਦੋਂ ਸਰਕਾਰ ਜੰਗ ਦੇ ਤਣਾਅ ਵਿਚ ਘਬਰਾ ਗਈ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਕੀ ਉਹ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਠੀਕ ਕਰਨ ਲਈ ਅਜਿਹਾ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਜੋ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ ਉਹ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸੀ: "ਇਹ ਪੁਰਾਣੇ ਦਿਨ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਹੁਣ ਪਹੀਏ ਦੇ ਅੰਦਰ ਪਹੀਏ ਹਨ। ਤੁਸੀਂ ਇਹਨਾਂ ਫੌਜੀ ਜਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਦੋਸਤਾਨਾ ਚਿਹਰਿਆਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਦੇਖ ਕੇ ਕੋਈ ਲਾਭਦਾਇਕ ਸੇਵਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ, ਜੋ ਨਿੱਘਾ ਸਵਾਗਤ ਕਰਨਗੇ ਪਰ ਹੋਰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ."

' "ਲੋਕ ਮੇਰੇ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਉਮੀਦਾਂ ਰੱਖਦੇ ਹਨ," ਉਸਨੇ ਆਪਣੀ ਇੱਕ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਦੇਖਿਆ, "ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਅਹਿਸਾਸ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਸਰਕਾਰ ਨਹੀਂ ਚਲਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ।"
ਮਾਮਲਿਆਂ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਉਸਦੇ ਦੋਸਤ ਸਨ, ਪਰ ਉਸਨੇ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ, ਉਸਨੇ ਅੱਗੇ ਕਿਹਾ, ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਕੋਈ ਵੀ ਉਸਦੀ ਸਲਾਹ ਨੂੰ ਸਿਰਫ ਦੋਸਤੀ ਜਾਂ ਸਤਿਕਾਰ ਦੇ ਕਾਰਨ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਜਿਹਾ ਤਾਂ ਹੀ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜੇਕਰ ਇਹ ਘਰ ਚਲਾ ਗਿਆ... ਮੰਤਰੀਆਂ ਨੂੰ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਸ਼ਾਸਕਾਂ ਤੋਂ ਪੁਰਾਣੀ ਮਸ਼ੀਨਰੀ ਵਿਰਸੇ ਵਿਚ ਮਿਲੀ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹ ਇਸ ਦਾ ਵਧੀਆ ਲਾਭ ਉਠਾ ਰਹੇ ਸਨ।

ਮੰਤਰੀ ਮੰਡਲ ਦੇ ਅੰਦਰ ਵੀ ਤਣਾਅ ਅਤੇ ਖਿੱਚੋਤਾਣ ਸੀ। ਪੰਡਿਤ ਨਹਿਰੂ ਅਤੇ ਸਰਦਾਰ ਪਟੇਲ ਵਿਚਕਾਰ ਸੁਭਾਅ ਦੇ ਮਤਭੇਦ ਹਮੇਸ਼ਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਅਤੇ ਫਿਰ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਸਬੰਧਤ ਪਹੁੰਚ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਅੰਤਰ ਸੀ। ਸਰਦਾਰ ਪੰਡਿਤ ਨਹਿਰੂ ਲਈ ਨਿੱਜੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸਤਿਕਾਰ ਰੱਖਦੇ ਸਨ, ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਿਰ ਅਤੇ ਦਿਲ ਦੇ ਬੇਮਿਸਾਲ ਗੁਣ ਸਨ।

ਪਰ ਉਸਨੇ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕੀਤੀ ਕਿ ਉਸਦੇ ਮੁਖੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਬੁਰੇ ਸਲਾਹਕਾਰਾਂ ਨਾਲ ਘੇਰ ਲਿਆ ਹੈ, ਉਸ ਵਿੱਚ ਪੂਰਾ ਭਰੋਸਾ ਨਹੀਂ ਦਿਖਾਇਆ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਅਮੂਰਤਤਾ ਅਤੇ ਸਾਧਾਰਨਤਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਗੁਆ ਲਿਆ ਹੈ ਜਿਸ ਨੇ ਉਸਦੇ ਚੰਗੇ ਇਰਾਦਿਆਂ ਨੂੰ ਹਰਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਪੰਡਿਤ

Machine Translated by Google

ਨਹਿਰੂ ਆਪਣੀ ਤਰਫੋਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸਵਾਲਾਂ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਣ ਦੇ ਸਰਦਾਰ ਦੇ ਤਰੀਕੇ ਤੋਂ ਅਸੰਤੁਸ਼ਟ ਸੀ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਉਸਨੇ ਆਪਣੀ ਚਤੁਰਾਈ, ਪ੍ਰਬੰਧਕੀ ਪ੍ਰਤਿਭਾ, ਗਤੀਸ਼ੀਲਤਾ ਅਤੇ ਬੇਮਿਸਾਲ ਲੜਨ ਵਾਲੇ ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਕਦਰ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਕਿਸੇ ਦੇ ਅੱਗੇ ਝੁਕਿਆ ਨਹੀਂ। ਵੱਖ-ਵੱਖ ਮੁੱਦਿਆਂ ਪ੍ਰਤੀ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਦੀ ਪਹੁੰਚ ਤੋਂ ਐਲਰਜੀ ਸੀ। ਪਰ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕੋਈ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ, ਅਤੇ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਇਸ ਨਤੀਜੇ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚੇ ਸਨ ਕਿ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੋਵਾਂ ਦੀਆਂ ਸੇਵਾਵਾਂ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ। ਆਪਣੇ ਮਤਭੇਦਾਂ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਦੋਵਾਂ ਨੇ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਸੰਘਰਸ਼ ਦੌਰਾਨ ਲਗਭਗ ਤੀਹ ਸਾਲਾਂ ਤੱਕ ਅਨੁਸ਼ਾਸਿਤ ਸਿਪਾਹੀਆਂ ਅਤੇ ਵਫ਼ਾਦਾਰ ਦੋਸਤਾਂ ਅਤੇ ਕਾਮਰੇਡਾਂ ਵਜੋਂ ਸਹਿਯੋਗ ਕੀਤਾ ਸੀ... ਪਰ ਆਜ਼ਾਦੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਇਹ ਮਤਭੇਦ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ, ਇੱਕ ਅਮਲੀ ਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਲਈ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਏ ਸਨ ਅਤੇ ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਨਿੱਜੀ ਸਬੰਧਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਨ ਲਈ।

ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਦੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਅਤੇ ਕਾਰਜਾਂ ਦੀ ਹੱਦਬੰਦੀ ਉਸ ਦੇ ਮੰਤਰੀ ਮੰਡਲ ਦੇ ਸਹਿਯੋਗੀਆਂ 'ਤੇ ਕਦੇ ਵੀ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਨਹੀਂ ਹੋਈ ਸੀ। ਕੀ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਨੇ "ਕੋਆਰਡੀਨੇਟਰ ਅਤੇ ਸੁਪਰਵਾਈਜ਼ਰ" ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਹੋਰ ਸਾਰੇ ਮੰਤਰਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਕਵਰ ਕਰਨ ਲਈ ਕੋਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਸੀ? ਜੇਕਰ ਅਜਿਹਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਸ ਕਾਰਜ ਨੂੰ ਹੋਰ ਮੰਤਰਾਲਿਆਂ ਦੇ ਕੰਮਕਾਜ ਵਿੱਚ ਦਖਲਅੰਦਾਜ਼ੀ ਕੀਤੇ ਬਿਨਾਂ ਕਿਵੇਂ ਚਲਾਇਆ ਗਿਆ? ਇਸ ਨੇ ਪੰਡਿਤ ਨਹਿਰੂ ਅਤੇ ਸਰਦਾਰ ਪਟੇਲ ਦੇ ਸਬੰਧਾਂ ਨੂੰ ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕੀਤਾ... ਮੰਤਰੀ ਮੰਡਲ ਦੇ ਦੋ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਸਹਿਯੋਗੀਆਂ ਵਿਚਕਾਰ ਨੀਤੀ ਦੇ ਗੰਭੀਰ ਮਤਭੇਦਾਂ ਨੂੰ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਦੁਆਰਾ ਹੱਲ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ-ਦੋਵਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਖ਼ਤਮ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ-ਜੇਕਰ ਮਤਭੇਦਾਂ ਨੂੰ ਹੋਰ ਸੁਲਝਾਇਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ। .

ਪਰ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਦੀ ਅਹਿੰਸਾ ਨੇ ਭਾਰਤੀ ਰਾਜਨੀਤੀ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਨਵਾਂ ਆਯਾਮ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਇਹ ਸੰਭਵ ਸੀ, ਉਸਨੇ ਦਿਖਾਇਆ ਸੀ, ਆਪਣੇ ਆਪ ਦੇ ਸੱਤਾ ਵਿੱਚ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਸ਼ਕਤੀ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕਰਨਾ. ਪੰਡਿਤ ਨਹਿਰੂ ਅਤੇ ਸਰਦਾਰ ਪਟੇਲ ਦੋਵੇਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿਚ ਇੰਨੇ ਵੱਡੇ ਸਨ ਕਿ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਅਹੁਦੇ ਲਈ ਅਹੁਦੇ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਨਹੀਂ ਸਨ।

ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨ ਦੀ ਬਜਾਏ, ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਸੁਚਾਰੂ ਢੰਗ ਨਾਲ ਚਲਾਉਣ ਦੇ ਹਿੱਤ ਵਿੱਚ ਹਰ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਸੀ ਅਤੇ ਦੋਵਾਂ ਨੇ ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਨੂੰ ਪੱਤਰ ਲਿਖਿਆ ਸੀ।

'ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਨੂੰ ਡਰ ਸੀ ਕਿ ਕਾਂਗਰਸ ਨੇਤਾਵਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਵਧ ਰਹੀ ਦਰਾਰ ਦਾ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੁਆਰਾ ਸ਼ੋਸ਼ਣ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਅਜਿਹਾ ਲੱਗਭੱਗ ਲੱਗ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੋਫਾੜ ਹੋਣ 'ਤੇ ਖੜ੍ਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਸਿਰਫ ਆਪਣੇ ਮੌਕੇ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਨਿੱਜੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਲਈ ਹੋਰ ਵੀ ਦੁਖਦਾਈ ਤੱਥ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਗਵਰਨਰ-ਜਨਰਲ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਝਗੜਿਆਂ ਵਿੱਚ ਖਿੱਚਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। "ਸਾਨੂੰ ਮਾਊਂਟਬੈਟਨ ਨੂੰ ਸਾਡੇ ਪਰਿਵਾਰਕ ਝਗੜਿਆਂ ਵਿੱਚ ਇੰਨੀ ਦਿਲਚਸਪੀ ਲੈਣ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਕਿਉਂ ਦੇਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ - ਉਸਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਚੰਗੇ ਇਰਾਦੇ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ?" ਉਸਨੇ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਇੱਕ ਸਾਥੀ ਨੂੰ ਕਿਹਾ। ਇਹ ਮਾਊਂਟਬੈਟਨ ਵਿਅਕਤੀ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਪ੍ਰਤੀਬਿੰਬ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਨੂੰ ਉਸ 'ਤੇ ਪੂਰਾ ਭਰੋਸਾ ਸੀ। ਪਰ ਇਹ ਭਾਰਤ ਲਈ ਸ਼ਰਮਨਾਕ ਸੀ। ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮਤਭੇਦਾਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਆਪਣੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ ਅਤੇ ਜੋ ਉਹ ਪਾਰਟੀਆਂ ਬਾਰੇ ਜਾਣਦੇ ਸਨ, ਉਸ ਤੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਕਿਸੇ ਦਾ ਪਰਛਾਵਾਂ ਨਹੀਂ ਸੀ।

Machine Translated by Google

ਅੰਤਮ ਨਤੀਜੇ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਸ਼ੱਕ. ਉਹ ਦੋਵੇਂ ਮੂਲ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਦੇਸ਼ਭਗਤ ਸਨ... ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਉਸ ਨਾਲ ਦੁਬਾਰਾ ਜੁੜ ਗਿਆ, ਤਾਂ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਨੇ ਇੱਕ ਦਿਨ ਮੈਨੂੰ ਟਿੱਪਣੀ ਕੀਤੀ: "ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹਰ ਇੱਕ-ਸਰਦਾਰ, ਪੰਡਿਤ ਨਹਿਰੂ ਅਤੇ ਮਾਊਂਟਬੈਟਨ- ਆਪਣੀ ਖੇਡ ਪੂਰੀ ਕੁਸ਼ਲਤਾ ਨਾਲ ਖੇਡ ਰਹੇ ਹਨ- ਸਭ ਤੋਂ ਸ਼ੁੱਧ ਇਰਾਦੇ ਅਤੇ ਉਸਦੀ ਰੌਸ਼ਨੀ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਭਾਰਤ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਦੇ ਇੱਕੋ ਇੱਕ ਉਦੇਸ਼ ਨਾਲ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਮੈਂ ਆਪਣਾ ਖੇਡ ਰਿਹਾ ਹਾਂ, "ਉਸਨੇ ਅੱਗੇ ਕਿਹਾ, "ਅਤੇ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਇਹ ਇਕੱਲੇ ਹੀ ਜਿੱਤਣ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਮੇਰੇ ਰਾਹ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਭਾਰਤ ਲਈ ਕੋਈ ਮੁਕਤੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਮਾਊਂਟਬੈਟਨ। ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਇਹ ਤਾਂ ਦੇਖਿਆ ਹੈ।"

ਕਸ਼ਮੀਰ ਦੇ ਹਾਲਾਤ ਦਿਨੋ-ਦਿਨ ਵਿਗੜਦੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਕਸ਼ਮੀਰ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਦੀ ਤੁਲਨਾ ਪਰਾਗ ਦੇ ਢੇਰ ਵਿੱਚ ਚਮਕਦੀ ਮਾਚਿਸ ਦੀ ਸਟਿਕ ਨਾਲ ਕੀਤੀ। 'ਤੁਸੀਂ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਦੱਸ ਸਕਦੇ ਕਿ ਇਹ ਕਦੋਂ ਚਮਕ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਾਰੀ ਚੀਜ਼ ਬਲਦੀ ਵਿਚ ਜਾਂਦੀ ਹੈ'। ਮਹਾਰਾਜੇ ਦੇ ਰਲੇਵੇਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਸ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦਾ ਸਵਾਲ ਇੱਕ ਵਿਵਾਦਪੂਰਨ ਅਤੇ ਗੁੰਝਲਦਾਰ ਮੁੱਦਾ ਬਣ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਗਾਂਧੀ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਕਿਸੇ ਵੀ ਰਾਜਕੁਮਾਰ ਜਾਂ ਸੂਬੇ ਨਾਲ ਕੋਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਮਝੌਤਾ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਉਸਨੇ ਉਮੀਦ ਜਤਾਈ ਕਿ ਭਾਰਤੀ ਸੰਘ ਉਹਨਾਂ ਸਿਧਾਂਤਾਂ 'ਤੇ ਕਾਇਮ ਰਹੇਗਾ, ਜਿੱਥੇ ਇਸ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ, ਜਿੱਥੇ 'ਘੱਟ ਗਿਣਤੀਆਂ ਨਾਲ ਪੂਰਾ ਨਿਆਂ ਅਤੇ ਬਰਾਬਰ ਦਾ ਸਲੂਕ ਅਤੇ ਗਲਤ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਡਰ ਜਾਂ ਪੱਖ ਦੇ ਸਜ਼ਾ' ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ।

ਹਫੜਾ-ਦਫੜੀ ਨੂੰ ਵਧਾਉਣ ਲਈ, ਹਰ ਦਿਨ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਇੱਕ ਨਵੀਂ ਪੇਚੀਦਗੀ ਲਿਆਉਂਦਾ ਹੈ.
ਇਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਅਣਵੰਡੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਨਕਦ ਬਕਾਇਆ ਵਿੱਚ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਸੀ, ਜੋ ਇੱਕ ਲੰਬੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਖਿੱਚੇ ਗਏ ਅਤੇ ਤਿੱਖੇ ਮੁੱਦੇ ਵਿੱਚ ਵਿਕਸਤ ਹੋਇਆ। ਆਖਰਕਾਰ, ਰੁਪਏ ਵਿੱਚੋਂ. 375 ਕਰੋੜ ਨਕਦ ਬਕਾਇਆ, ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਰੁ. ਸੱਤਾ ਦੇ ਤਬਾਦਲੇ ਵਾਲੇ ਦਿਨ 20 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਦੋਵਾਂ ਸਰਕਾਰਾਂ ਵਿਚਾਲੇ ਗੱਲਬਾਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੇ ਹਿੱਸੇ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਹੋਣਾ ਸੀ। ਇਹ ਸਮਝੌਤਾ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਨੁਮਾਇੰਦਿਆਂ ਅਤੇ ਪਟੇਲ ਅਤੇ ਨਹਿਰੂ ਸਮੇਤ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਸੀਨੀਅਰ ਨੇਤਾਵਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੇ ਆਜ਼ਾਦ ਰਾਸ਼ਟਰ ਬਣਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਲੰਮੀ ਗੱਲਬਾਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਰੁ. 75 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ 'ਤੇ ਸਹਿਮਤੀ ਬਣੀ ਸੀ। ਦੋ ਸੁਤੰਤਰ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਇੱਕ ਦੁਵੱਲੀ ਸੰਧੀ 'ਤੇ ਹਸਤਾਖਰ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ, ਜਿਸ ਦੁਆਰਾ ਭਾਰਤ ਨੇ 1000 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਦਾ ਭੁਗਤਾਨ ਕਰਨ ਲਈ ਸਹਿਮਤੀ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਨੂੰ 55 ਕਰੋੜ

ਭਾਰਤ ਦਾ ਹੱਥ ਮਜ਼ਬੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਭੂਰੇ ਅੰਕ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਲਈ, ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੇ ਨੇਤਾਵਾਂ ਨੇ ਮੀਡੀਆ ਸਾਹਮਣੇ ਇਹ ਜਿੱਤ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਭਾਰਤ ਨੂੰ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਹਿੱਸਾ ਅਦਾ ਕਰਨ ਲਈ 'ਮਜ਼ਬੂਰ' ਕੀਤਾ ਹੈ। ਕਸ਼ਮੀਰ ਵਿੱਚ ਵਾਪਰੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਅਤੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨੀ ਖੇਤਰਾਂ ਤੋਂ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀਆਂ ਦੇ ਮੁੜ ਵਸੇਬੇ ਦੇ ਪਿਛੋਕੜ ਵਿੱਚ ਇਹ ਭਾਰਤ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਗਿਆ। ਚਿਹਰਾ ਬਚਾਉਣ ਲਈ, ਭਾਰਤੀ ਨੇਤਾਵਾਂ ਨੇ ਬਿਆਨ ਜਾਰੀ ਕੀਤੇ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਗੱਲ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ ਖਾਤਿਆਂ ਦਾ ਅੰਤਮ ਨਿਪਟਾਰਾ ਅਤੇ ਬਕਾਇਆ ਰਕਮ ਦਾ ਭੁਗਤਾਨ ਦੋਵਾਂ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਸਾਰੇ ਮੁੱਦਿਆਂ ਦੇ ਹੱਲ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹੀ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੇ ਆਗੂ

Machine Translated by Google

ਨੇ ਇਸ ਗੱਲ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੁਆਰਾ ਅਜਿਹੀਆਂ ਕੋਈ ਸ਼ਰਤਾਂ ਲਗਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਜਾਂ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ। ਸੰਧੀ ਦੇ ਪਾਠ ਵਿਚ ਵੀ ਇਸ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਵਧਦੀ ਆਲੋਚਨਾ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਨੇ 'ਸਾਰੇ ਮੁੱਦਿਆਂ ਦੇ ਹੱਲ ਹੋਣ ਤੱਕ' ਬਕਾਇਆ ਰਕਮ ਦਾ ਭੁਗਤਾਨ ਮੁਲਤਵੀ ਕਰਨ ਦਾ ਇਕਪਾਸੜ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ। ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਤੁਰੰਤ ਹਮਲਾਵਰ ਹੋ ਗਿਆ। ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੇ ਵਿੱਤ ਮੰਤਰੀ ਨੇ ਇਸ ਕਦਮ ਨੂੰ 'ਹਮਲਾਵਰ ਕਾਰਵਾਈ' ਕਰਾਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਨੂੰ ਜਾਇਜ਼ ਠਹਿਰਾਇਆ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਕਸ਼ਮੀਰ ਵਿੱਚ ਭਾਰਤ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੇ ਹਮਲੇ ਲਈ ਫੰਡ ਦੇਣ ਦੀ ਆਪਣੀ ਇੱਛਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਪਰ ਜਦੋਂ ਸਮਝੌਤਾ ਸਹੀਬੰਦ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਉਦੋਂ ਤੋਂ ਹੀ ਕਸ਼ਮੀਰ ਵਿਚ ਹਮਲਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ, ਪਰ ਅਜਿਹਾ ਕੋਈ ਵੀ ਸਵਾਰ ਸ਼ਾਮਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਨਹਿਰੂ ਨੇ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਨੂੰ ਜਾਇਜ਼ ਠਹਿਰਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਇੱਕ ਬਿਆਨ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ: 'ਇੱਕ ਰਾਜ ਅਜਿਹੇ ਹਾਲਾਤਾਂ ਵਿੱਚ ਦੂਜੀ ਧਿਰ ਦਾ ਸਿਹਰਾ ਜਮ੍ਹਾ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਇਸ ਅਰਥ ਵਿਚ ਕੁਝ ਵੀ ਫ੍ਰੀਜ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਹੈ. ਅਸੀਂ ਸਿਰਫ ਇਹ ਕਿਹਾ ਕਿ ਅਸੀਂ ਇਸ ਸਮਝੌਤੇ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਪਰ ਇੱਕ ਸਮੁੱਚਾ ਸਮਝੌਤਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਇਸਦਾ ਪੂਰਾ ਸਨਮਾਨ ਕਰਾਂਗੇ। ਇਹ ਤਰਕਪੂਰਨ ਸੀ ਪਰ ਇਸ ਨੂੰ ਸੰਧੀ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ। ਨਾਲ ਹੀ, ਇਸ ਸਮਝੌਤੇ ਨੂੰ ਮੰਨਦੇ ਹੋਏ, ਜਦੋਂ ਹਮਲਾਵਰ ਕਾਰਵਾਈ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਕੀਤੀ ਜਾ ਚੁੱਕੀ ਸੀ, ਸੰਧੀ, ਸਮਝੌਤਾ, ਜੋ ਵੀ ਇਸ ਨੂੰ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, 'ਤੇ ਦਸਤਖਤ ਕਿਉਂ ਕੀਤੇ ਗਏ?

6 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ, ਦਿੱਲੀ ਦੀ ਸਮੁੱਚੀ ਸਥਿਤੀ ਬਾਰੇ ਚਰਚਾ ਕਰਨ ਲਈ ਗਾਂਧੀ ਨਾਲ ਮੁਲਾਕਾਤ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਮਾਊਂਟਬੈਟਨ ਨੇ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਸਟੈਂਡ ਬਾਰੇ ਆਪਣੀ ਚਿੰਤਾ ਪ੍ਰਗਟਾਈ।

ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਮਾਊਂਟਬੈਟਨ ਤੋਂ ਉਸ ਦੀ ਸਪੱਸ਼ਟ ਅਤੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਰਾਏ ਮੰਗੀ। ਮਾਊਂਟਬੈਟਨ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਜੇਕਰ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੁਆਰਾ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤੇ ਗਏ ਨਕਦ ਬਕਾਏ ਦਾ ਭੁਗਤਾਨ ਰੋਕ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ 'ਪਹਿਲੀ ਬੇਈਮਾਨੀ ਕਾਰਵਾਈ' ਹੋਵੇਗੀ। ਇਸ ਗੱਲਬਾਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਇਸ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਕਿ ਵੰਡ ਲਈ ਸਹਿਮਤ ਹੋ ਕੇ, ਪਾਪ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਇੱਕ ਸਮਝੌਤੇ ਦਾ ਅਪਮਾਨ ਕਰਨ ਨਾਲ, ਜੋ ਕਿ ਇੱਕ ਨੈਤਿਕ ਵਚਨਬੱਧਤਾ ਸੀ, ਭਾਰਤ ਗੁਨਾਹ ਨੂੰ ਜੋੜ ਦੇਵੇਗਾ ਅਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਸਦੀ ਗੱਲ ਬੇਕਾਰ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਦੀ ਕਾਨੂੰਨੀਤਾ 'ਤੇ ਸਵਾਲ ਨਹੀਂ ਉਠਾਇਆ। ਉਸਨੇ ਸਹਿਮਤੀ ਜਤਾਈ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਗੱਲ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਨਹੀਂ ਦੇਣਗੇ ਕਿ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਸਖਤ ਪੱਤਰ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਵਧੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਗਿਆ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ। ਪਰ ਉਹ ਉਮੀਦ ਕਰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਭਾਰਤ ਇੱਕ ਵਾਅਦੇ ਦਾ ਨਿਰਾਦਰ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮੌਤ ਦੀ ਆਪਣੀ ਪਰੰਪਰਾ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰੱਖੇਗਾ।

Machine Translated by Google

Machine Translated by Google

BOOK 3

Machine Translated by Google

Machine Translated by Google

12

Machine Translated by Google

ਲਾਲ ਕਿਲਾ ਮੁਕੱਦਮਾ

> 'ਜੇ ਮੇਰੇ ਬੁੱਲ੍ਹ ਆਖਰੀ ਸਮੇਂ 'ਤੇ ਮੇਰੇ ਹਮਲਾਵਰ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਗੁੱਸੇ ਜਾਂ ਗਾਲ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇੱਕ ਸ਼ਬਦ ਬੋਲਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਮੈਂ ਇੱਕ ਧੋਖੇਬਾਜ਼ ਲਿਖ ਕੇ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਹੋਵਾਂਗਾ।'
>
> - ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ

ਬਿਰਲਾ ਦੇ ਲਾਅਨ 'ਤੇ ਸ਼ਾਮ 5.17 'ਤੇ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਹੱਤਿਆ ਦੇ ਤੁਰੰਤ ਬਾਅਦ

ਘਰ 30 ਜਨਵਰੀ 1948 ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਕਾਤਲ ਨੱਥੂਰਾਮ ਵਿਨਾਇਕ ਗੋਡਸੇ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰ ਲਿਆ ਗਿਆ। ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਦਲ ਦੇ ਇੱਕ ਮੈਂਬਰ ਅਤੇ ਕਤਲ ਦੇ ਚਸ਼ਮਦੀਦ ਗਵਾਹ ਨੰਦਲਾਲ ਮਹਿਤਾ ਨੇ ਤੁਗਲਕ ਰੋਡ ਪੁਲਿਸ ਸਟੇਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਕਤਲ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਸੂਚਨਾ ਰਿਪੋਰਟ, ਐਫਆਈਆਰ ਦਰਜ ਕਰਵਾਈ। ਅਸਲ ਐਫਆਈਆਰ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਵਿੱਚ, ਉਰਦੂ ਲਿਪੀ ਵਿੱਚ ਲਿਖੀ ਗਈ ਸੀ। ਇਸ ਦਾ ਅਨੁਵਾਦ ਹੇਠਾਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਹੱਤਿਆ ਦੀ FIR (ਪਹਿਲੀ ਸੂਚਨਾ ਰਿਪੋਰਟ) ਅਤੇ ATR (ਐਕਸ਼ਨ ਟੇਕਨ ਰਿਪੋਰਟ) ਥਾਣਾ: ਤੁਗਲਕ ਰੋਡ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ

ਐਫਆਈਆਰ ਨੰਬਰ 68 (ਉਰਦੂ ਲਿਪੀ ਵਿੱਚ ਅਸਲ ਵਿੱਚ, ਅੰਕ 14 ਹੱਥ ਲਿਖਤ ਨੰਬਰ 68 ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹਨ)*

1. ਘਟਨਾ ਦੀ ਮਿਤੀ ਅਤੇ ਸਥਾਨ (ਸਮਾਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ) : 30-1-1948; ਸ਼ਾਮ 5.10 ਵਜੇ (ਸ਼ਾਮ 5.17)
2. ਰਿਪੋਰਟ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਦੀ ਮਿਤੀ ਅਤੇ ਸਮਾਂ: 30-1-1948, ਸ਼ਾਮ 9.45 ਵਜੇ।
3. ਸੂਚਨਾ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਅਤੇ ਸ਼ਿਕਾਇਤਕਰਤਾ ਦਾ ਨਾਮ ਅਤੇ ਪਤਾ: ਨੰਦਲਾਲ ਮਹਿਤਾ s/o. ਨਥਾਲਾਲ ਮਹਿਤਾ, ਭਾਈਚਾਰਾ: ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ। ਪਤਾ: ਕਨਾਟ ਸਰਕਸ, ਲਾਲਾ ਸਰਜੂ ਪ੍ਰਸਾਦ ਬਿਲਡਿੰਗ, ਐਮ ਬਲਾਕ, ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ।
4. ਜੁਰਮ ਅਤੇ ਸੰਪਤੀ ਦਾ ਸੰਖੇਪ ਵੇਰਵਾ ਜੇ ਕੋਈ ਹੋਵੇ: 302 ਆਈ.ਪੀ.ਸੀ.
5. ਅਪਰਾਧੀ ਦਾ ਨਾਮ ਅਤੇ ਪਤਾ: - 6. ਰਿਕਾਰਡਿੰਗ ਜਾਣਕਾਰੀ ਵਿੱਚ

ਦੇਰੀ ਲਈ ਜਾਂਚ ਸਪੱਸ਼ਟੀਕਰਨ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਚੁੱਕੇ ਗਏ ਕਦਮ: ਕੋਈ ਦੇਰੀ ਨਹੀਂ ਹੋਈ ਹੈ। ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਨੰਬਰ 50, ਨੋਟ ਬੁੱਕ ਨੰਬਰ 1।

7. ਪੁਲਿਸ ਸਟੇਸ਼ਨ ਤੋਂ ਭੇਜਣ ਦੀ ਮਿਤੀ ਅਤੇ ਸਮਾਂ: ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਨੂੰ ਵੇਖੋ ਰਿਪੋਰਟ.

Machine Translated by Google

ਦਸਤਖਤ ਕੀਤੇ D/o. ਏਐਸਆਈ ਦਲੂ ਰਾਮ

ਨੰਦਲਾਲ ਮਹਿਤਾ ਦਾ ਬਿਆਨ ਐੱਸ. ਨਥਾਲਾਲ ਮਹਿਤਾ, ਕਮਿਊਨਿਟੀ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ, ਨਿਵਾਸੀ ਕਨਾਟ ਸਰਕਸ, ਬਿਲਡਿੰਗ ਲਾਲਾ ਸਰਜੂ ਪ੍ਰਸਾਦ, ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ: 'ਮੈਂ ਅੱਜ ਬਿਰਲਾ ਹਾਊਸ ਵਿਖੇ ਮੌਜੂਦ ਸੀ। 5 ਵੱਜ ਕੇ 10 ਮਿੰਟ 'ਤੇ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਉੱਠੇ ਅਤੇ ਬਿਰਲਾ ਹਾਊਸ ਸਥਿਤ ਆਪਣੇ ਕਮਰੇ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਸਥਲ ਜਾਣ ਲਈ ਚਲੇ ਗਏ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ "ਸਟਿਕਸ" ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਅਭਾਬੇਨ ਗਾਂਧੀ ਅਤੇ

ਮਿਸ ਮਨੂਬੇਹਨ ਗਾਂਧੀ ਵੀ ਸਨ। ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦੋਹਾਂ ਭੈਣਾਂ ਦੇ ਮੋਢਿਆਂ 'ਤੇ ਬਾਹਾਂ ਰੱਖ ਕੇ ਤੁਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਸ਼੍ਰੀ ਬ੍ਰਿਜਕਿਸ਼ਨ ਚੰਦੀਵਾਲਾ ਵਾਸੀ ਨੰਬਰ 1, ਨਰੇਂਦਰ ਪੈਲੇਸ, ਪਾਰਲੀਮੈਂਟ ਸਟਰੀਟ ਅਤੇ ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਵਾਸੀ ਮੀਨਾਰਪੁਰ, ਦਿੱਲੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਕੁਝ ਪੈਦਲ ਚੱਲ ਰਹੇ ਸਨ। ਬਿਰਲਾ ਪਰਿਵਾਰ ਦੀਆਂ ਕੁਝ ਔਰਤਾਂ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਸਟਾਫ਼ ਦੇ 2-3 ਮੈਂਬਰ ਵੀ ਦਲ ਵਿੱਚ ਸਨ। ਬਾਗ ਵਿੱਚੋਂ ਲੰਘਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਸਥਲ ਨੂੰ ਜਾਣ ਲਈ ਪੱਥਰ ਦੀਆਂ ਪੱਕੀਆਂ ਪੌੜੀਆਂ ਚੜ੍ਹ ਗਏ। ਜਿਵੇਂ ਹੀ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਪੌੜੀਆਂ ਚੜ੍ਹੇ, ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਸਥਲ 'ਤੇ ਇਕੱਠ ਖੜ੍ਹਾ ਹੋ ਗਿਆ ਅਤੇ ਤਿੰਨ ਫੁੱਟ ਚੌੜਾ ਰਸਤਾ ਬਣ ਕੇ ਵੱਖ ਹੋ ਗਿਆ ਜਿਸ ਵਿੱਚੋਂ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਲੰਘ ਸਕਦੇ ਸਨ। ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਨੇ ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ ਸੁਭਕਾਮਨਾਵਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਅਤੇ ਮੰਚ ਵੱਲ ਪੈਦਲ ਚੱਲਣਾ ਸੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਉਹ ਅਜੇ ਛੇ-ਸੱਤ ਕਦਮ ਹੀ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਸਥਲ ਵੱਲ ਵਧਿਆ ਹੀ ਸੀ ਕਿ ਇੱਕ ਨੌਜਵਾਨ ਨੇ ਭੀੜ ਵਿੱਚੋਂ ਨਿਕਲ ਕੇ ਉਸਦਾ ਰਸਤਾ ਰੋਕ ਲਿਆ, ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਉਸ ਨੌਜਵਾਨ ਦਾ ਨਾਮ ਨਰਾਇਣ (ਨਥੂਰਾਮ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ) ਵਿਨਾਇਕ ਗੋਡਸੇ, ਵਾਸੀ ਪੂਨਾ ਸੀ।

ਉਹ ਨੌਜਵਾਨ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਕੋਲ ਗਿਆ, ਜਦੋਂ ਉਹ ਸਿਰਫ਼ 2 ਤੋਂ 3 ਫੁੱਟ ਦੀ ਦੂਰੀ 'ਤੇ ਸੀ, ਉਸਨੇ ਪਿਸਤੌਲ ਕੱਢਿਆ ਅਤੇ ਗਾਂਧੀ ਜੀ 'ਤੇ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਤਿੰਨ ਵਾਰ ਫਾਇਰ ਕੀਤੇ। ਗੋਲੀਆਂ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਦੇ ਢਿੱਡ ਅਤੇ ਛਾਤੀ ਵਿੱਚ ਲੱਗੀਆਂ, ਜ਼ਖ਼ਮਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਖੂਨ ਵਹਿਣ ਲੱਗਾ। ਗਾਂਧੀ ਜੀ "ਰਾਮ....ਆਰ..ਮ.....ਰ.....ਰਾਮ" ਕਹਿੰਦੇ ਹੋਏ ਜ਼ਮੀਨ 'ਤੇ ਡਿੱਗ ਪਏ। ਹਮਲਾਵਰ ਨੂੰ ਤੁਰੰਤ ਪਿਸਤੌਲ ਸਮੇਤ ਕਾਬੂ ਕਰ ਲਿਆ ਗਿਆ। ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਚੁੱਕ ਕੇ ਬੇਹੋਸ਼ ਕਰ ਕੇ ਬਿਰਲਾ ਹਾਊਸ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਲਿਜਾਇਆ ਗਿਆ। ਉੱਥੇ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਨਹੀਂ ਰਹੇ।

ਪੁਲਿਸ ਕਾਤਲ ਨੂੰ ਥਾਣੇ ਲੈ ਗਈ। ਐਨਐਲ ਮਹਿਤਾ, 30- 1-48 ਨਾਲ ਦਸਤਖਤ ਕੀਤੇ

ਕੀਤੀ ਗਈ ਕਾਰਵਾਈ: ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਦੇ ਕਤਲ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਸੁਣ ਕੇ ਮੈਂ ਤੁਰੰਤ ਬਿਰਲਾ ਹਾਊਸ ਪਹੁੰਚਿਆ। ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਦੇਹ ਨੂੰ ਬਿਰਲਾ ਹਾਊਸ ਦੇ ਇੱਕ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਮੈਂ ਨੰਦਲਾਲ ਮਹਿਤਾ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣਾ ਚਸ਼ਮਦੀਦ ਗਵਾਹ ਬਿਆਨ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਉਸ ਦੇ ਬਿਆਨ ਦਾ ਪਾਠ ਉਸ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਸੁਣਾਇਆ ਗਿਆ, ਪੁਸ਼ਟੀ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕਿ ਇਹ ਸਹੀ ਸੀ, ਉਸ ਨੇ ਇਸ 'ਤੇ ਦਸਤਖਤ ਕਰ ਦਿੱਤੇ। ਇੱਕ ਕਾਪੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ; ਬਾਰੇ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਕਰਨ 'ਤੇ

Machine Translated by Google

ਮੁਲਜ਼ਮ, ਮੈਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਏਐਸਆਈ ਦਲੂ ਰਾਮ ਉਸ ਨੂੰ ਥਾਣੇ ਲੈ ਗਿਆ ਸੀ।
ਕਿਉਂਕਿ ਅਪਰਾਧ ਆਈ.ਪੀ.ਸੀ. 302 ਦਾ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਅਪਰਾਧ ਦੇ ਸਥਾਨ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕੀਤੀ ਗਈ, ਸਬੂਤ ਇਕੱਠੇ ਕੀਤੇ ਗਏ, ਚਸ਼ਮਦੀਦ ਗਵਾਹਾਂ ਦੇ ਬਿਆਨ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਗਏ ਅਤੇ ਇਹ ਸਭ ਤੁਗਲਕ ਰੋਡ ਪੁਲਿਸ ਸਟੇਸ਼ਨ ਵਿਖੇ, ਉਚਿਤ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਅਧੀਨ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਪੁਲਿਸ ਸਟੇਸ਼ਨ ਚੌਕੀ ਤੋਂ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਰਿਪੋਰਟ ਸਬੰਧਤ ਸੀਨੀਅਰ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਭੇਜੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਦਸਤਖਤ ਕੀਤੇ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਰੇ ਬਿਆਨਾਂ, ਤਫ਼ਤੀਸ਼ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਅਤੇ ਰਜਿਸਟਰਾਂ ਵਿੱਚ ਸਬੰਧਤ ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਦੀਆਂ ਕਾਪੀਆਂ ਵਾਲੀ ਇੱਕ ਫਾਈਲ ਡੀਐਸਪੀ ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ ਜਸਵੰਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਦਫ਼ਤਰ ਨੂੰ ਭੇਜ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਸ ਸਬੰਧੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਰਿਪੋਰਟ 30-1-1948 ਨੂੰ ਏ.ਐਸ.ਆਈ. ਦਲੂ ਰਾਮ ਵੱਲੋਂ ਸਬੰਧਤ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਭੇਜੀ ਗਈ ਸੀ।

ਐਸਆਈ ਕੁਲਦੀਪ ਸਿੰਘ ਨੇ ਲਿਖਿਆ

ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਕਤਲ ਦਾ ਸਿਆਸੀ ਸਿੱਟਾ ਇਹ ਨਿਕਲਿਆ ਕਿ ਕੇਂਦਰੀ ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰੀ ਸਰਦਾਰ ਪਟੇਲ 'ਤੇ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰਨ ਲਈ ਸਿੱਧੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਪੁਲਿਸ ਵਿਭਾਗ ਦੀ ਅਸਫਲਤਾ ਲਈ ਗੰਭੀਰ ਹਮਲੇ ਹੋਏ। ਕਾਂਗਰਸ ਵਿਚਲੇ ਨਹਿਰੂ ਦੇ ਵਫ਼ਾਦਾਰਾਂ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਦੇ ਲੋਹ ਪੁਰਸ਼ 'ਤੇ ਹਮਲਾ ਕਰਨ ਅਤੇ ਕਮਜ਼ੋਰ ਕਰਨ ਦੇ ਮੌਕੇ ਵਜੋਂ ਦੇਖਿਆ। ਹਮਲੇ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਖਰਾਬ ਸਨ। ਇਸ ਨੇ ਪਟੇਲ ਦੀ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਅਤੇ ਸਰੀਰਕ ਸਿਹਤ ਦੋਵਾਂ 'ਤੇ ਇੱਕ ਭਿਆਨਕ ਟੋਲ ਲਿਆ। 6 ਫਰਵਰੀ 1948 ਨੂੰ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਕਤਲ ਬਾਰੇ ਚਰਚਾ ਕਰਨ ਲਈ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸੈਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਸੰਸਦ ਵਿੱਚ ਸਵਾਲ ਉਠਾਏ ਗਏ ਅਤੇ ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰੀ ਨੂੰ ਸਖ਼ਤ ਆਲੋਚਨਾ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਪਿਆ।

(ਹੇਠਾਂ ਅਸਲ ਸੰਸਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਦੇ ਲੇਖਕ ਦੁਆਰਾ ਹਿੰਦੀ ਤੋਂ ਅਨੁਵਾਦ ਹੈ)

ਬਾਲਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਸ਼ਰਮਾ, ਐਮ.ਪੀ.: ਕੀ ਇਹ ਸੱਚ ਹੈ ਕਿ ਪੁਲਿਸ ਸੁਪਰਡੈਂਟ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਸਭਾਵਾਂ ਦੌਰਾਨ ਹਾਜ਼ਰ ਰਹਿਣ ਲਈ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਪਰ ਉਸ ਮੰਦਭਾਗੇ ਦਿਨ ਉਹ ਗੈਰਹਾਜ਼ਰ ਸੀ?

ਮਾਨਯੋਗ ਸਰਦਾਰ ਵੱਲਭ ਭਾਈ ਪਟੇਲ: ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਪੁਲਿਸ ਵਾਲੇ ਸਨ। ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਕੋਈ ਸੁਪਰਡੈਂਟ ਮੌਜੂਦ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਮੈਂ ਪੁਸ਼ਟੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਕਿ ਅਧਿਕਾਰੀ ਮੌਜੂਦ ਸੀ ਜਾਂ ਨਹੀਂ। ਪਰ ਮੈਂ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਕਰਾਂਗਾ।

ਬੀ.ਐਸ.: ਬੰਬ ਧਮਾਕੇ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਮਰੀਨਾ ਹੋਟਲ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ੀ ਲਈ ਗਈ ਸੀ ਅਤੇ ਲਾਂਡਰੀ ਦੇ ਨਿਸ਼ਾਨ 'ਐਨਵੀਜੀ', ਨੱਥੂਰਾਮ ਵਿਨਾਇਕ ਗੋਡਸੇ ਦੇ ਨਾਲ ਕੁਝ ਕੱਪੜੇ ਮਿਲੇ ਸਨ। ਇਸ ਸੂਚਨਾ ਦੇ ਨਾਲ ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਪੁਲਿਸ ਬੰਬਈ ਗਈ ਅਤੇ ਬੰਬਈ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਉਸ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਲੱਭਣ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਬੰਬਈ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਪੁਲਿਸ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਵਾਪਸ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਉਹ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਕਰਨਗੇ। ਕੀ ਇਹ ਸੱਚ ਹੈ ਕਿ ਬੰਬਈ ਪੁਲਿਸ ਨੱਥੂਰਾਮ ਵਿਨਾਇਕ ਗੌਡਸੇ ਨੂੰ ਲੱਭਣ ਅਤੇ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਅਸਫਲ ਰਹੀ ਹੈ?

Machine Translated by Google

SVP: ਜਾਂਚ ਅਧੀਨ ਮੁੱਦਿਆਂ ਬਾਰੇ ਬੋਲਣਾ ਜਾਂ ਜ਼ਾਹਰ ਕਰਨਾ ਮੁਸ਼ਕਲ ਅਤੇ ਗਲਤ ਵੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਸਿਰਫ ਇੰਨਾ ਹੀ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਬੰਬ ਵਿਸਫੋਟ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਪਹਿਲੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀ ਅਤੇ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਦਿੱਲੀ ਤੋਂ ਇੱਕ ਅਧਿਕਾਰੀ ਨੂੰ ਤੁਰੰਤ ਸੀਆਈਡੀ ਨਾਲ ਗੱਲਬਾਤ ਕਰਨ ਲਈ ਬੰਬਈ ਭੇਜਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਸਲਾਹ ਮਸ਼ਵਰੇ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਕਿ ਕੁਝ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ; ਪਰ ਇਹ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਕਿ ਤੁਰੰਤ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀ ਗਲਤ ਹੋਵੇਗੀ, ਇਸ ਨਾਲ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਰਾਂ ਨੂੰ ਸੁਚੇਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ, ਉਹ ਫਿਰ ਫਰਾਰ ਹੋ ਜਾਣਗੇ ਜਾਂ ਇਸ ਤੋਂ ਵੀ ਮਾੜੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਚਲੇ ਜਾਣਗੇ ਅਤੇ ਆਪਣੀਆਂ ਨਾਪਾਕ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਜਾਰੀ ਰੱਖਣਗੇ। ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਬੰਬਈ ਪੁਲਿਸ ਅਤੇ ਦਿੱਲੀ ਸੀਆਈਡੀ ਨੇ ਸਲਾਹ ਮਸ਼ਵਰੇ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਦੀ ਡੂੰਘਾਈ ਨਾਲ ਜਾਂਚ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਸਾਰੀ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਸਮੇਤ ਬੇਨਕਾਬ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜੋ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀਆਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਸ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਸਨ। ਇਹ ਸੱਚ ਹੈ ਕਿ ਪੁਲਿਸ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਭਾਲ ਵਿਚ ਸੀ, ਪਰ ਇਹ ਸਾਰੇ ਬੰਬਈ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਸਨ।

ਬੀ.ਐਸ.: ਜੇਕਰ ਜਾਣਕਾਰੀ ਚੱਲ ਰਹੀ ਜਾਂਚ ਨਾਲ ਸਮਝੌਤਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ ਹੈ,
ਕੀ ਮੈਂ ਪੁੱਛ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕੀ ਇਹ ਸੱਚ ਹੈ ਕਿ ਨੱਥੂਰਾਮ ਗੋਡਸੇ ਹਵਾਈ ਜਹਾਜ਼ ਰਾਹੀਂ ਦਿੱਲੀ ਵਾਪਸ ਆਇਆ ਸੀ?

SVP: ਮੈਂ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ ਮਾਮਲੇ ਬਾਰੇ ਵੇਰਵਿਆਂ ਦਾ ਖੁਲਾਸਾ ਕਰਨਾ ਗਲਤ ਹੈ ਜਿਸਦੀ ਇਸ ਵੇਲੇ ਜਾਂਚ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ।

ਦੇਸ਼ਬੰਧੂ ਗੁਪਤਾ, ਐਮਪੀ: ਜੇਕਰ ਇਹ ਸੱਚ ਹੈ ਕਿ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕੀਤੇ ਗਏ ਵਿਅਕਤੀ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਕਾਤਲ ਦਾ ਨਾਮ ਕਬੂਲ ਕੀਤਾ ਸੀ ਤਾਂ ਕੀ ਦਿੱਲੀ ਸੀਆਈਡੀ ਲਈ ਬੰਬਈ ਤੋਂ ਉਸਦੀ ਫੋਟੋ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਕਰਨਾ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਸੀ? ਫਿਰ ਫ਼ੋਟੋ ਦੀਆਂ ਕਾਪੀਆਂ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਸਭਾ ਵਿਚ ਪ੍ਰਬੰਧ ਦੇਖ ਰਹੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਵੰਡੀਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ ਸਨ ਅਤੇ ਕਤਲ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਲਈ ਸਮੇਂ ਸਿਰ ਕਾਤਲ ਨੂੰ ਹਿਰਾਸਤ ਵਿਚ ਲੈ ਸਕਦੇ ਸਨ?

SVP: ਸੂਚਨਾ ਮਿਲਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦਿੱਲੀ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਲੱਭਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ। ਪਰ ਸਾਰੇ ਦੋਸ਼ੀ ਇਕ ਥਾਂ 'ਤੇ ਨਹੀਂ ਸਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਫੋਟੋ ਖਿੱਚਣੀ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਸੀ।

ਐਲ. ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾਸਵਾਮੀ ਭਾਰਤੀ, ਐਮ.ਪੀ: ਕੀ ਇਹ ਸੱਚ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਬੰਬਈ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਸੂਚਿਤ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਇੱਕ 'ਅਪਰਾਧੀ' ਬੰਬਈ ਤੋਂ ਉਸ ਦੇ ਰਸਤੇ ਵਿੱਚ ਸੀ?

SVP: ਇਹ ਸੱਚ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਐਚ.ਬੀ ਕਾਮਥ, ਐਮ.ਪੀ.: ਕੀ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੇ 'ਤੇ ਆਈ ਮੁਸੀਬਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਕੁਝ ਸਵਾਰਥੀ ਅਤੇ ਲੋਕ ਸਾਰਾ ਦੋਸ਼ ਮਾਨਯੋਗ 'ਤੇ ਮੜ੍ਹ ਰਹੇ ਹਨ? ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰੀ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੰਤਰੀ ਮੰਡਲ ਵਿੱਚ ਦਰਾਰ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਮਨਾਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ੰਕੇ ਬੀਜ ਰਹੇ ਹਨ?

ਸਪੀਕਰ: ਚੁੱਪ ਰਹੋ। ਦੂਜਾ ਸਵਾਲ.

ਰੋਹਿਣੀ ਕੁਮਾਰ ਚੌਧਰੀ, ਐਮ.ਪੀ: ਕੀ ਮੈਂ ਪੁੱਛ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕੀ ਪੁਲਿਸ ਉਸ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਸਹੂਲਤ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ? ਸੱਚਾਈ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਵਿਚ

Machine Translated by Google

ਸੁਰੱਖਿਆ ਦਾ ਮਾਮਲਾ ਨਾ ਤਾਂ ਰਾਜਪਾਲ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਗਵਰਨਰ ਜਨਰਲ ਦੀ ਸਹੂਲਤ ਬਾਰੇ ਪੁੱਛਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।

ਐੱਸ.ਵੀ.ਪੀ.: ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਮੌਜੂਦਾ ਮਾਮਲੇ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਹੈ, ਸਬੰਧਤ ਵਿਅਕਤੀ ਇੱਕ ਵੱਖਰੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਪੁਲਿਸ ਲਈ ਉਸਦੀ ਸਲਾਹ ਲਏ ਬਿਨਾਂ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰਨਾ ਅਸੰਭਵ ਸੀ।

ਆਰ.ਕੇ.ਸੀ: ਪਰ ਘਟਨਾ ਦੇ ਮੱਦੇਨਜ਼ਰ ਮਾਨਯੋਗ ਜੀ. ਮੰਤਰੀ ਇਹ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣ ਅਤੇ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆਵਾਂ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕਰਨ ਤਾਂ ਜੋ ਸੁਰੱਖਿਆ ਪ੍ਰਬੰਧਾਂ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਪੁਲਿਸ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਹੋਵੇਗੀ?

ਸਪੀਕਰ: ਚੁੱਪ, ਚੁੱਪ। ਮੈਂਬਰ, ਤੁਸੀਂ ਬਹਿਸ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਏ ਹੋ।

RKC: ਮੈਂ ਸਿਰਫ ਇਹ ਸੁਝਾਅ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਕਿ ਭਵਿੱਖ ਵਿੱਚ ਸਾਰੇ ਸੁਰੱਖਿਆ ਫੈਸਲੇ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ ਬਿਨਾਂ ਦਖਲ ਦੇ ਪੁਲਿਸ ਦੇ ਵਿਵੇਕ ਅਤੇ ਯੋਗਤਾ 'ਤੇ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਸਪੀਕਰ: ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਸਬੰਧਤ ਵਿਅਕਤੀ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰੇਗਾ।

ਬੀ.ਐਸ.: ਮਾਨਯੋਗ ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰੀ ਨੇ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਅਗਸਤ ਹਾਊਸ ਨੂੰ ਸੂਚਿਤ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੇ ਮੰਤਰੀਆਂ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਚਿੰਤਾਵਾਂ ਅਤੇ ਇੱਛਾਵਾਂ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਮੈਂ ਅਪੀਲ ਕਰਨਾ ਚਾਹਾਂਗਾ ਕਿ ਸਾਡੇ ਕੁਝ ਮੰਤਰੀ ਅਜਿਹੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਹਿਮਤੀ ਅਤੇ ਇੱਛਾ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਨਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ, ਕਿਉਂਕਿ...

ਸਪੀਕਰ: ਇਹ ਕੋਈ ਸਵਾਲ ਨਹੀਂ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਸੱਚ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਹੈ, ਤੁਸੀਂ ਬਹਿਸ ਕਰ ਰਹੇ ਹੋ।

RKC: ਸਰ, ਕੀ ਮੈਂ ਪੁੱਛ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਕਿਵੇਂ ਹੋਇਆ ਕਿ ਰਘੂ ਮਾਲੀ ਕਾਤਲ ਨੂੰ ਫੜਨ ਵਾਲਾ ਪਹਿਲਾ ਵਿਅਕਤੀ ਸੀ? ਉਸ ਨੇ ਕਾਤਲ ਨਾਲ ਹੱਥੋਪਾਈ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਹੇਠਾਂ ਲਿਆਂਦਾ। ਪੁਲੀਸ ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਬਾਅਦ ਹੀ ਮੌਕੇ ’ਤੇ ਪੁੱਜੀ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਪੁਲਿਸ ਕਿੱਥੇ ਸੀ?

SVP: ਮੈਂ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਕਿ ਪੁਲਿਸ ਪਹਿਲਾਂ ਪਹੁੰਚੀ ਜਾਂ ਮਾਲੀ। ਇਹ ਸਾਰੀਆਂ ਬੇਬੁਨਿਆਦ ਅਖਬਾਰੀ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਹਨ।

ਕਤਲ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸਾਰੇ ਯੂਨੀਅਨ ਵਿੱਚ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀਆਂ ਦਾ ਦੌਰ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਮੀਡੀਆ ਦੁਆਰਾ ਕਈ ਸੰਸਕਰਣ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਭੰਬਲਭੂਸਾ ਹੋਰ ਵਧ ਗਿਆ ਸੀ।
ਇਸ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਬਦਲੇ ਹੋਏ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਥਿਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਇੱਕ ਸੰਭਾਵੀ ਵਿਸਫੋਟਕ ਸਥਿਤੀ ਪੈਦਾ ਹੋਈ। ਇਸ ਨੇ ਕਈ ਸੂਬਾਈ ਸਰਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਕਤਲ ਦੀ ਜਾਂਚ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਕਿਸੇ ਵੀ ਖ਼ਬਰ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ 'ਤੇ ਪਾਬੰਦੀ ਲਗਾਉਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕੀਤਾ। ਕਤਲ ਦਾ ਬਦਲਾ ਲੈਣ ਦੀ ਆੜ ਹੇਠ, ਬੰਬਈ ਰਿਆਸਤ ਅਤੇ ਕੋਲਹਾਪੁਰ ਰਿਆਸਤ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਨੂੰ ਗਿਰੋਹਾਂ ਨੇ ਭੰਨ-ਤੋੜ ਅਤੇ ਕਤਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਪਟੇਲ ਨੇ ਇੱਕ ਜਨਤਕ ਅਪੀਲ ਜਾਰੀ ਕੀਤੀ: 'ਦੁਖਦਾਈ ਦੇ ਇਸ ਪਲ ਵਿੱਚ ਜੇਕਰ ਅਸੀਂ ਬਦਲੇ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਦੇ ਅੱਗੇ ਝੁਕ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ

Machine Translated by Google

ਹਿੰਸਾ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਨ ਲਈ ਅਸੀਂ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਦੇ ਯੋਗ ਬਣਨ ਵਿੱਚ ਅਸਫਲ ਹੋਵਾਂਗੇ। ਮੈਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਭਰੋਸਾ ਦਿਵਾਉਂਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਅਜਿਹੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਲੋਕਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਸਖ਼ਤ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰੇਗੀ.... ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਜਾਂਚ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਸਰਕਾਰ 'ਤੇ ਛੱਡਣਾ ਹੀ ਉਚਿਤ ਹੈ... ਮੈਂ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਅਪੀਲ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਸੰਜਮ ਬਣਾਈ ਰੱਖਣ। ਅਤੇ ਅਡੋਲ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਜਲਦੀ ਹੀ ਆਪਣੇ ਕੰਮ ਅਤੇ ਪੇਸ਼ੇ 'ਤੇ ਵਾਪਸ ਆ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਾਨੂੰਨ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਫਰਜ਼ ਨਿਭਾਉਣ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਹਿੰਸਾ ਵਿਰੋਧੀ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਨਹੀਂ ਕਰਨ ਦੇਣੀ ਚਾਹੀਦੀ।

ਦੋਸ਼ੀ ਦਾ ਮੁਕੱਦਮਾ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਲਾਲ ਕਿਲ੍ਹੇ 'ਤੇ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਤੀਜਾ ਮੁਕੱਦਮਾ ਸੀ, ਜੋ ਕਿ 17ਵੀਂ ਸਦੀ ਵਿੱਚ ਯਮੁਨਾ ਦੇ ਕੰਢੇ 'ਤੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਸ਼ਾਹਜਹਾਨ ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਏ ਗਏ ਮੁਗਲ ਬਾਦਸ਼ਾਹਾਂ ਦੀ ਸੀਟ ਸੀ। ਕੁਝ ਸੌ ਗਜ਼ ਅੱਗੇ, ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਮ੍ਰਿਤਕ ਦੇਹ ਨੂੰ ਰਾਜਘਾਟ 'ਤੇ ਅੱਗ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਜਿਸ ਢਾਂਚੇ ਵਿਚ ਅਦਾਲਤ ਬੈਠਣੀ ਸੀ, ਉਹ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਿਪਾਹੀਆਂ ਨੂੰ ਰੱਖਣ ਲਈ ਬਣਾਇਆ ਸੀ। ਕਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਨਾਲ ਲੱਗਦੀ ਬੈਰਕ ਵਿੱਚ, ਦੋ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਇੰਡੀਅਨ ਨੈਸ਼ਨਲ ਆਰਮੀ ਦੇ ਅਫਸਰਾਂ ਦਾ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਪਹਿਲਾ ਮੁਕੱਦਮਾ ਆਖਰੀ ਮੁਗਲ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਬਹਾਦਰ ਸ਼ਾਹ 'ਜ਼ਫ਼ਰ' ਕਵੀ ਦਾ 1857 ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਲੜਾਈ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹੋਇਆ ਸੀ।

ਕਤਲ ਨੂੰ ਦੋ ਮਹੀਨੇ ਬੀਤ ਚੁੱਕੇ ਸਨ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਵੱਡੇ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਕਿਆਸ ਲਗਾਏ ਗਏ ਸਨ। ਅਖ਼ੀਰ ਅਪ੍ਰੈਲ 1948 ਦੇ ਦੂਜੇ ਹਫ਼ਤੇ ਖ਼ਬਰ ਆਈ ਕਿ ਕਾਨਪੁਰ ਦੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਅਤੇ ਸਰਕਟ ਜੱਜ ਆਤਮਚਰਨ ਆਈ.ਸੀ.ਐਸ. ਦਿੱਲੀ ਤੋਂ ਅਪੁਸ਼ਟ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਨੇ ਸੁਝਾਅ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਇਹ ਮਈ ਵਿੱਚ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਚਲਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ। ਕਿਉਂਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਅਟਕਲਾਂ 'ਤੇ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਕੋਈ ਪੁਸ਼ਟੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਅਫਵਾਹਾਂ ਤੇਜ਼ ਅਤੇ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਉੱਡ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਹਿੰਦੂ ਕੱਟੜਪੰਥੀ ਕੋਰ ਉਮੀਦ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਮੁਕੱਦਮਾ ਜਲਦੀ ਸ਼ੁਰੂ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰੱਖਿਆ ਰਣਨੀਤੀ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਸਮੇਂ ਦੀ ਲੋੜ ਸੀ। ਪਰ ਜਿਵੇਂ ਹੀ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਨੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ, ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਇੱਕ 'ਰੱਖਿਆ ਫੰਡ' ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕੀਤੀ ਜੋ ਦੋਸ਼ੀ ਲਈ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਆ ਰੱਖਿਆ ਟੀਮ ਨੂੰ ਨਿਯੁਕਤ ਕਰਨ ਅਤੇ ਦੋਸ਼ੀ ਦੇ ਆਸ਼ਰਿਤਾਂ ਦੀਆਂ ਵਿੱਤੀ ਲੋੜਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਸੀ। ਸਾਰੇ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਅਤੇ ਆਰਐਸਐਸ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਆਪਣੇ ਸਮਰਥਕਾਂ ਅਤੇ ਹਮਦਰਦਾਂ ਤੋਂ ਦਾਨ ਇਕੱਠਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਬੰਗਾਲ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਨੇ ਇਸ ਗਤੀਵਿਧੀ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕੀਤੀ।

8 ਮਈ 1948 ਨੂੰ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇੱਕ ਨੋਟੀਫਿਕੇਸ਼ਨ ਨੰ. 54/1/48— ਰਾਜਨੀਤਿਕ, ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ, ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰਾਲੇ, ਮਿਤੀ 4 ਮਈ 1948, ਬੰਬੇ ਜਨਤਕ ਸੁਰੱਖਿਆ ਉਪਾਅ ਐਕਟ, 1947 ਦੀ ਧਾਰਾ 10 ਅਤੇ 11 ਦੇ ਤਹਿਤ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਦਿੱਲੀ ਪ੍ਰਾਂਤ ਨੂੰ ਵਧਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਕੇਸ ਨੂੰ ਸੌਂਪਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਨੋਟੀਫਿਕੇਸ਼ਨ ਨੰਬਰ 54/1/48—ਰਾਜਨੀਤਕ, ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ, ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰਾਲੇ, ਮਿਤੀ 13 ਮਈ 1948 ਦੇ ਤਹਿਤ ਮੁਕੱਦਮੇ ਲਈ ਅਦਾਲਤ। ਲਾਲ ਕਿਲੇ ਦੇ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮਨੋਨੀਤ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਇਮਾਰਤ ਨੂੰ ਜੇਲ੍ਹ ਘੋਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ,

Machine Translated by Google

ਨੋਟੀਫਿਕੇਸ਼ਨ ਨੰਬਰ 54/6/48—ਰਾਜਨੀਤਕ, ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ, ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰਾਲੇ, ਮਿਤੀ 15 ਮਈ 1948।

ਦੇਰੀ ਇਸ ਲਈ ਹੋਈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਅਸਮਰੱਥ ਸੀ ਕਿ ਕੀ ਉਹ ਗੋਡਸੇ ਅਤੇ ਹੋਰਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਸਾਵਰਕਰ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ ਜਾਂ ਵੱਖਰੇ ਤੌਰ 'ਤੇ। ਆਖ਼ਰਕਾਰ ਸਾਰੇ ਦੋਸ਼ੀਆਂ 'ਤੇ ਇਕੱਠੇ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾਇਆ ਗਿਆ। ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੀ ਸਹੂਲਤ ਲਈ ਬੰਬੇ ਜਨਤਕ ਸੁਰੱਖਿਆ ਉਪਾਅ ਐਕਟ, 1947 ਦੇ ਸੈਕਸ਼ਨ 10 ਅਤੇ 11 ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਸੂਬਿਆਂ ਤੱਕ ਵਧਾਉਣ ਦਾ ਵੀ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

ਇਸ ਨੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੱਜ ਨੂੰ ਗਵਾਹਾਂ ਦੇ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਬਿਆਨਾਂ ਅਤੇ ਸਮਾਨ ਸਮਾਂ ਲੈਣ ਵਾਲੀਆਂ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆਵਾਂ ਦੀ ਨੋਟਿੰਗ ਨੂੰ ਛੱਡਣ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਦਿੱਤਾ।
ਹਾਲਾਂਕਿ, ਇਸ ਫੈਸਲੇ ਦੀ ਕਾਫ਼ੀ ਆਲੋਚਨਾ ਹੋਈ ਕਿਉਂਕਿ ਕੁਝ ਨੇ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਕਿ ਇੱਕ ਤੋਂ ਵੱਧ ਜੱਜਾਂ ਵਾਲੀ 'ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਬੈਂਚ' ਵਧੇਰੇ ਢੁਕਵੀਂ ਹੋਵੇਗੀ। 15 ਮਈ 1948 ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਦੀ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਗਜ਼ਟ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਘੋਸ਼ਣਾ ਕੀਤੀ ਕਿ ਗਾਂਧੀ ਕਤਲ ਕੇਸ ਦੇ ਨੌਂ ਦੋਸ਼ੀਆਂ 'ਤੇ ਭਾਰਤੀ ਦੰਡਾਵਲੀ ਦੀਆਂ ਧਾਰਾਵਾਂ 109, 114, 115, 120ਬੀ ਅਤੇ 302 ਦੇ ਤਹਿਤ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਤਰਫੋਂ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ। ; 1908 ਦੇ ਵਿਸਫੋਟਕ ਪਦਾਰਥ ਐਕਟ ਦੀਆਂ ਧਾਰਾਵਾਂ 3, 4, 5 ਅਤੇ 6 ਅਤੇ 1878 ਦੇ ਆਰਮਜ਼ ਐਕਟ ਦੀਆਂ ਧਾਰਾਵਾਂ 19(D) ਅਤੇ 19(F) ਅਧੀਨ।

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੌਂ ਦੋਸ਼ੀਆਂ 'ਤੇ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ, ਉਹ ਸਨ:

1) ਨੱਥੂਰਾਮ ਵਿਨਾਇਕ ਗੋਡਸੇ: ਹਿੰਦੂ, 37, ਸੰਪਾਦਕ, ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ, ਸ਼ਨਿਵਰ ਪੇਠ, ਪੂਨਾ।
2) ਨਰਾਇਣ ਦੱਤਾਤ੍ਰੇਅ ਆਪਟੇ: ਹਿੰਦੂ, 34, ਡਾਇਰੈਕਟਰ, ਐਚਆਰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਲਿਮਿਟੇਡ, 22, ਬੁਧਵਾਰ ਪੇਠ, ਪੂਨਾ
3) ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਰਾਮਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਕਰਕਰੇ: ਹਿੰਦੂ, 37, ਪ੍ਰੋਪਰਾਈਟਰ, L.&B. ਘਰ, ਪਰਦੇਸ਼ੀ ਆਲੀ, ਅਹਿਮਦਨਗਰ
4) ਦਿਗੰਬਰ ਰਾਮਚੰਦਰ ਬੈਜ (ਪ੍ਰਵਾਨਕਰਤਾ): ਹਿੰਦੂ, 39, ਮਾਲਕ, ਸ਼ਾਸਤਰ ਭੰਡਾਰ, 300, ਨਰਾਇਣ ਪੇਠ, ਪੂਨਾ।
5) ਮਦਨਲਾਲ ਕਸ਼ਮੀਰੀਲਾਲ ਪਾਹਵਾ: ਹਿੰਦੂ, 20, (ਪੰਜਾਬੀ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ), ਵੀਸਾਪੁਰ ਰਫਿਊਜੀ ਕੈਂਪ, ਅਹਿਮਦਨਗਰ।
6) ਸ਼ੰਕਰ ਕਿਸਤਿਆ: ਹਿੰਦੂ, 20, ਘਰੇਲੂ ਨੌਕਰ (ਯੇਲਮਾ ਪੇਠ, ਸ਼ੋਲਾਪੁਰ) 300, ਨਰਾਇਣ ਪੇਠ, ਪੂਨਾ।
7) ਗੋਪਾਲ ਵਿਨਾਇਕ ਗੋਡਸੇ: ਹਿੰਦੂ, 27, ਸਟੋਰ-ਕੀਪਰ, MTSS ਡਿਪੂ, ਕਿਰਕੀ, ਪੂਨਾ।
8) ਵਿਨਾਇਕ ਦਾਮੋਦਰ ਸਾਵਰਕਰ: ਹਿੰਦੂ, 65, ਮਕਾਨ ਮਾਲਕ, ਸਾਵਰਕਰ ਸਦਨ, ਸ਼ਿਵਾਜੀ ਪਾਰਕ ਰੋਡ, ਬੰਬਈ
9) ਦੱਤਾਤ੍ਰੇਯ ਸਦਾਸ਼ਿਵ ਪਰਚੂਰੇ: ਹਿੰਦੂ, 40, ਮੈਡੀਕਲ ਪ੍ਰੈਕਟੀਸ਼ਨਰ, ਸਟੇਸ਼ਨ ਰੋਡ, ਗਵਾਲੀਅਰ।

ਗੁਜਰਾਤ ਦੇ ਤਿੰਨ ਹੋਰ ਮੁਲਜ਼ਮ ਭਗੌੜੇ ਦੱਸੇ ਗਏ ਹਨ।

Machine Translated by Google

10) ਗੰਗਾਧਰ ਸਖਾਰਾਮ ਦੰਡਵਤੇ 11) ਗੰਗਾਧਰ ਜਾਧਵ 12) ਸੂਰਿਆਦੇਵ
ਸ਼ਰਮਾ ਅਤੇ ਹੋਰ।

ਚਾਰਜ ਸ਼ੀਟ

ਅੱਠ ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਵਿਰੁੱਧ ਹੇਠ ਲਿਖੀਆਂ ਵੱਖਰੀਆਂ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਦੇ ਦੋਸ਼ ਆਇਦ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ: a) ਨੱਥੂਰਾਮ ਵਿਨਾਇਕ ਗੋਡਸੇ, ਨਰਾਇਣ ਡੀ. ਆਪਟੇ, ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਰਾਮਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਕਰਕਰੇ, ਮਦਨਲਾਲ ਕੇ. ਪਾਹਵਾ, ਸ਼ੰਕਰ ਕਿਸਤਿਆ, ਗੋਪਾਲ ਵੀ ਗੋਡਸੇ, ਵਿਨਾਇਕ ਦਾਮੋਦਰ ਸਾਵਰਕਰ ਅਤੇ ਦੱਤਾਤ੍ਰੇਅ ਐਸ. ਪਰਚੂਰੇ ਦੇ ਤਹਿਤ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਏ ਗਏ ਸਨ। ਧਾਰਾ 120-ਬੀਆਈਪੀਸੀ (ਸਾਜ਼ਿਸ਼) ਧਾਰਾ 302 ਆਈਪੀਸੀ 9 ਕਤਲ) ਦੇ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹੀ ਗਈ ਹੈ।

b) ਨੱਥੂਰਾਮ ਵੀ. ਗੋਡਸੇ, ਨਰਾਇਣ ਆਪਟੇ, ਕਰਕਰੇ, ਮਦਨਲਾਲ, ਸ਼ੰਕਰ ਕਿਸਤਿਆ ਅਤੇ ਗੋਪਾਲ ਗੌਡਸੇ 'ਤੇ ਵੀ ਧਾਰਾ 19 (ਡੀ), ਭਾਰਤੀ ਅਸਲਾ ਐਕਟ, ਅਤੇ ਧਾਰਾ 19 (ਡੀ), ਭਾਰਤੀ ਅਸਲਾ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 109 ਅਤੇ 114 ਆਈ.ਪੀ.ਸੀ. , ਧਾਰਾ 19(F), ਭਾਰਤੀ ਹਥਿਆਰ ਐਕਟ, ਅਤੇ ਧਾਰਾ 19(F)

ਭਾਰਤੀ ਅਸਲਾ ਐਕਟ ਧਾਰਾ 114 ਆਈਪੀਸੀ, 4(ਬੀ), ਵਿਸਫੋਟਕ ਪਦਾਰਥ ਐਕਟ, ਉਕਤ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 6 ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਿਆ ਗਿਆ; ਵਿਸਫੋਟਕ ਪਦਾਰਥ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 5; ਅਤੇ ਵਿਸਫੋਟਕ ਪਦਾਰਥ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 5 ਨੂੰ ਉਕਤ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 6 ਦੇ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।

c) ਮਦਨਲਾਲ 'ਤੇ ਵਿਸਫੋਟਕ ਪਦਾਰਥ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 3 ਦੇ ਤਹਿਤ ਵੱਖਰੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਨੱਥੂਰਾਮ ਗੋਡਸੇ, ਆਪਟੇ, ਕਰਕਰੇ, ਸ਼ੰਕਰ ਕਿਸਤਿਆ ਅਤੇ ਗੋਪਾਲ ਗੋਡਸੇ 'ਤੇ ਵੀ ਵਿਸਫੋਟਕ ਪਦਾਰਥ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 3 ਦੇ ਤਹਿਤ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਉਕਤ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 6 ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਿਆ ਗਿਆ ਸੀ।

d) ਨੱਥੂਰਾਮ ਗੋਡਸੇ, ਆਪਟੇ, ਕਰਕਰੇ, ਮਦਨਲਾਲ, ਸ਼ੰਕਰ ਕਿਸਤਿਆ, ਗੋਪਾਲ ਗੌਡਸੇ ਅਤੇ ਵੀ.ਡੀ. ਸਾਵਰਕਰ ਨੂੰ ਧਾਰਾ 302 ਦੇ ਨਾਲ ਧਾਰਾ 115 ਆਈ.ਪੀ.ਸੀ.

ਈ) ਨੱਥੂਰਾਮ ਗੋਡਸੇ ਅਤੇ ਆਪਟੇ 'ਤੇ ਵੀ ਧਾਰਾ 19 (ਸੀ) ਦੇ ਤਹਿਤ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਏ ਗਏ ਸਨ ਭਾਰਤੀ ਹਥਿਆਰ ਐਕਟ.

f) ਨੱਥੂਰਾਮ ਗੌਡਸੇ, ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਦੱਤਾਤ੍ਰੇਯ ਪਰਚੂਰੇ ਨੂੰ ਧਾਰਾ 114 I.PC ਦੇ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਿਆ ਗਿਆ, ਭਾਰਤੀ ਅਸਲਾ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 19(c) ਦੇ ਤਹਿਤ ਹੋਰ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ। g) ਨੱਥੂਰਾਮ ਗੋਡਸੇ 'ਤੇ ਧਾਰਾ 19(F) ਦੇ ਤਹਿਤ ਵੱਖਰੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ

ਭਾਰਤੀ ਹਥਿਆਰ ਐਕਟ.

h) ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਕਰਕਰੇ 'ਤੇ ਭਾਰਤੀ ਹਥਿਆਰ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 19(F) ਦੇ ਤਹਿਤ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਧਾਰਾ 114 I.PC ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। i) ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਕਰਕਰੇ ਨੂੰ ਕਤਲ ਲਈ ਧਾਰਾ 302 ਆਈ.ਪੀ.ਸੀ

ਗਾਂਧੀ ਦਾ।

Machine Translated by Google

j) ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਕਰਕਰੇ ਨੂੰ ਧਾਰਾ 302 ਆਈਪੀਸੀ (ਕਤਲ), ਧਾਰਾ 114 ਆਈਪੀਸੀ (ਮੌਜੂਦਗੀ ਦੁਆਰਾ ਉਕਸਾਉਣਾ) ਦੇ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। k) ਮਦਨਲਾਲ, ਸ਼ੰਕਰ ਕਿਸਤਿਆ, ਗੋਪਾਲ ਗੋਡਸੇ, ਵਿਨਾਇਕ ਸਾਵਰਕਰ ਅਤੇ ਦੱਤਾਤ੍ਰੇਯ ਪਰਚੂਰੇ 'ਤੇ ਵੀ ਧਾਰਾ 302 ਆਈਪੀਸੀ ਦੇ ਤਹਿਤ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਏ ਗਏ ਸਨ, ਧਾਰਾ 109 ਆਈਪੀਸੀ ਦੇ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹੋ

ਨਿਰਪੱਖ ਸੁਣਵਾਈ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਨਾਲ ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਨੂੰ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸਹਾਇਤਾ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ਵੀ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਾਰੀਆਂ ਸਹੂਲਤਾਂ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ। ਸਾਵਰਕਰ ਨੇ ਸੀਨੀਅਰ ਐਡਵੋਕੇਟ ਐਲ.ਬੀ. ਭੋਪਟਕਰ ਨੂੰ ਨਿੱਜੀ ਪਟੀਸ਼ਨ ਭੇਜ ਕੇ ਆਪਣਾ ਬਚਾਅ ਕਰਨ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ। ਸਾਵਰਕਰ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਭੋਪਟਕਰ 'ਤੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਨਗੇ ਕਿ ਉਹ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਹੱਥਾਂ ਵਿੱਚ ਹਨ। ਭੋਪਟਕਰ ਇੱਕ ਪੁਰਾਣੇ ਦੋਸਤ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਨੂੰ ਰੱਦ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਿਆ ਅਤੇ ਸਾਵਰਕਰ ਲਈ ਨਿੱਜੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪੇਸ਼ ਹੋਣ ਲਈ ਸਹਿਮਤ ਹੋ ਗਿਆ। ਬਚਾਅ ਪੱਖ ਦੀ ਟੀਮ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਸੀਨੀਅਰ ਵਕੀਲ ਹੋਣ ਕਰਕੇ, ਉਸ ਨੂੰ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਮੁਲਜ਼ਮਾਂ ਦਾ ਬਚਾਅ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਵਕੀਲਾਂ ਦੀ ਟੀਮ ਦਾ ਮੁਖੀ ਚੁਣਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਖੇਤਰ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਦੀ ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਇੱਕ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਮੇਟੀ ਬਣਾਈ ਅਤੇ ਇੱਕ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸਹਾਇਤਾ ਫੰਡ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕੀਤੀ। ਰੱਖਿਆ ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਭੋਪਟਕਰ ਨੇ ਕੀਤੀ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਰਾਮਭਾਊ ਮੰਡਲਿਕ ਕਨਵੀਨਰ ਅਤੇ ਜੀਵੀ ਕੇਤਕਰ ਖਜ਼ਾਨਚੀ ਸਨ। ਕਮੇਟੀ ਨੇ 2 ਮਈ 1948 ਨੂੰ ਕੰਮ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ। 6 ਜੂਨ ਨੂੰ ਇਸਦੀ ਇੱਕ ਵਾਰ ਫਿਰ ਪੂਨਾ ਵਿੱਚ ਮੀਟਿੰਗ ਹੋਈ ਅਤੇ ਬਾਰਾਂ ਮੈਂਬਰਾਂ ਵਾਲੀ ਇੱਕ ਆਲ ਇੰਡੀਆ ਡਿਫੈਂਸ ਕਮੇਟੀ ਬਣਾਈ ਗਈ। ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਡਾ: ਜੈਕਰ ਨੂੰ ਸਾਵਰਕਰ ਦਾ ਬਚਾਅ ਕਰਨ ਲਈ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ, ਪਰ ਸਾਬਕਾ ਨੇ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਰੱਖਿਆ ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਬੰਬਈ ਸੂਬਾਈ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਵੀ ਅਪੀਲ ਕੀਤੀ ਕਿ ਉਹ ਵਕੀਲ ਵਾਸੁਦੇਵ ਬਲਵੰਤ ਗੋਗਾਟੇ ਨੂੰ ਮੁਆਫ਼ ਕਰਨ ਜਾਂ ਪੈਰੋਲ ਦੇਣ ਜੋ ਕਿ ਯਰਵਦਾ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿੱਚ ਕੈਦ ਸਨ ਕਿਉਂਕਿ ਕਰਕਰੇ ਨੇ ਉਸ ਲਈ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਸੂਬਾਈ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਬੇਨਤੀ ਨੂੰ ਠੁਕਰਾ ਦਿੱਤਾ।

ਰੱਖਿਆ ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਦੋ ਸਬ-ਕਮੇਟੀਆਂ ਬਣਾਈਆਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਚਾਅ ਪੱਖ ਦੇ ਵਕੀਲਾਂ ਦੀ ਆਵਾਜਾਈ ਅਤੇ ਰਿਹਾਇਸ਼ ਦੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਲਈ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਨ ਦਾ ਕੰਮ ਸੌਂਪਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਮੈਂਬਰਾਂ ਵਿੱਚ ਚਾਲੀਸਗਾਓਂ ਦੇ ਜੋਗਲੇਕਰ, ਬਾਬਾਰਾਓ ਕਾਲੇ ਅਤੇ ਵੀ.ਕੇ. ਬਰਸੀ ਦੇ ਮਹਿੰਦੇ ਵਾਲੇ।

ਆਲ ਇੰਡੀਆ ਡਿਫੈਂਸ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਸੂਚੀ ਹੇਠਾਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ: 1) ਐਲ ਬੀ ਭੋਪਟਕਰ, ਪ੍ਰਧਾਨ 2) ਲਾਲਾ ਨਰਾਇਣ ਦੱਤ, ਖਜ਼ਾਨਚੀ, 13 ਬਾਰਾਖੰਬਾ ਰੋਡ, ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ 3) ਜੀ.ਵੀ. ਕੇਤਕਰ (ਤਿਲਕ ਦਾ ਪੋਤਾ), ਖਜ਼ਾਨਚੀ, ਕੇਸਰੀ ਦਫ਼ਤਰ, ਪੂਨਾ 4।) ਰਾਮਭਾਊ ਮੰਡਲਿਕ, ਕਨਵੀਨਰ 5) ਜਮਨਾਦਾਸ ਮਹਿਤਾ 6) ਦੇਵੇਂਦਰ ਕੁਮਾਰ ਮੁਖਰਜੀ 7) ਕੈਪਟਨ ਕੇਸ਼ਵਚੰਦਰ 8) ਪੰਚਨਾਥਨ 9) ਗਣਪਤੀ ਅਈਅਰ

Machine Translated by Google

10) ਲਕਸ਼ਮੀਸ਼ੰਕਰ ਵਰਮਾ 11) ਡਾ. ਐਲਬੀ
ਪਰਾਂਜਪੇ, ਨਾਗਪੁਰ 12)ਆਰਏ ਕਾਨਿਤਕਰ,
ਬੁਲਢਾਨਾ

ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੀਆਂ ਤਿਆਰੀਆਂ ਜ਼ੋਰਾਂ-ਸ਼ੋਰਾਂ ਨਾਲ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਈਆਂ। ਇਤਿਹਾਸਕ ਲਾਲ ਕਿਲ੍ਹਾ ਇੱਕ ਵਾਰ ਫਿਰ ਪੂਰੀ ਦੁਨੀਆ ਦਾ ਧਿਆਨ ਕੇਂਦਰਿਤ ਰਿਹਾ। ਦੋ ਵਿੰਗਾਂ ਦੀ ਉਪਰਲੀ ਮੰਜ਼ਿਲ 'ਤੇ ਸੌ ਫੁੱਟ ਤੇ 23 ਫੁੱਟ ਦਾ ਇੱਕ ਕਮਰਾ, ਪੱਥਰ ਦੀ ਇਮਾਰਤ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਰਹਿਣ ਲਈ ਚੁਣਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਹ ਇਮਾਰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਮਿਲਟਰੀ ਪੁਲਿਸ ਦੇ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਕੈਂਪ ਵਜੋਂ ਕੰਮ ਕਰਦੀ ਸੀ। ਇਮਾਰਤ ਦੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਅੱਠ ਫੁੱਟ ਉੱਚੀ ਕੰਡਿਆਲੀ ਤਾਰ ਦੀ ਵਾੜ ਲਗਾਈ ਗਈ ਸੀ। ਇਮਾਰਤ ਦੇ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਅਤੇ ਨਿਕਾਸ ਪੁਆਇੰਟਾਂ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਦੋ ਮਨੁੱਖੀ ਗੇਟ ਸਨ। ਮੁਲਜ਼ਮਾਂ ਦੇ ਘਰ ਦੇ ਨੇੜੇ ਹੀ ਬੈਰਕ ਬਣਾਏ ਗਏ ਸਨ। ਦਿੱਲੀ ਕੇਂਦਰੀ ਜੇਲ੍ਹ ਤੋਂ ਮਜਬੂਤ ਲੋਹੇ ਦੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਅਤੇ ਖਿੜਕੀਆਂ ਦੀਆਂ ਗਰਿੱਲਾਂ ਲਿਆਂਦੀਆਂ ਗਈਆਂ ਅਤੇ ਕੋਠੜੀਆਂ ਦੇ ਦਰਵਾਜ਼ਿਆਂ ਅਤੇ ਖਿੜਕੀਆਂ ਵਿੱਚ ਲਗਾਈਆਂ ਗਈਆਂ। ਇੱਕ ਉੱਚਾ ਲੱਕੜ ਦਾ ਪਲੇਟਫਾਰਮ ਜੱਜ ਅਤੇ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਰਿਪੋਰਟਰ ਦੀ ਸੀਟ ਵਜੋਂ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਕਮਰੇ ਦੇ ਸੱਜੇ ਪਾਸੇ ਲੱਕੜ ਦੇ ਤਿੰਨ ਬੈਂਚਾਂ ਨੇ ਦੋਸ਼ੀ ਲਈ ਗੋਦੀ ਬਣਾਈ ਸੀ। ਗਵਾਹ ਦਾ ਸਟੈਂਡ ਖੱਬੇ ਪਾਸੇ ਸੀ। ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰੈਸ ਰਿਪੋਰਟਰਾਂ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪਾਸ ਹੋਲਡਰਾਂ ਦੇ ਬੈਠਣ ਲਈ ਦੋ ਸੌ ਕੁਰਸੀਆਂ ਲਗਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ, ਜੋ ਕਾਰਵਾਈ ਦੇਖਣ ਦੇ ਚਾਹਵਾਨ ਸਨ। ਕੋਰਟ ਰੂਮ ਦੇ ਦੋਵੇਂ ਪਾਸੇ ਗਲਿਆਰਿਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਕਮਰਿਆਂ ਵਿੱਚ ਚੈਂਬਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਸਨ। ਇੱਥੇ ਜੱਜ ਦਾ ਚੈਂਬਰ, ਕੋਰਟ ਰਿਪੋਰਟਰ ਦਾ ਕਮਰਾ, ਬਚਾਅ ਪੱਖ ਅਤੇ ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਦੇ ਵਕੀਲਾਂ ਲਈ ਚੈਂਬਰ, ਪੁਲਿਸ ਅਫਸਰ ਦਾ ਕਮਰਾ ਅਤੇ ਇੱਕ ਕੰਟੀਨ ਇੱਥੇ ਸਥਿਤ ਸੀ। ਪ੍ਰੈਸ ਰੂਮ ਦੋ ਟੈਲੀਫੋਨਾਂ ਨਾਲ ਲੈਸ ਸੀ।

ਹੇਠਲੀ ਮੰਜ਼ਿਲ 'ਤੇ ਇੱਕ ਵੱਡਾ ਹਾਲ ਬੰਬਈ ਪੁਲਿਸ ਲਈ ਰਾਖਵਾਂ ਸੀ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਮਹਿਲਾ ਗਵਾਹਾਂ ਲਈ ਕਮਰਾ ਸੀ। ਬੰਬਈ ਰਿਆਸਤ ਦੇ ਐਡਵੋਕੇਟ ਜਨਰਲ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਹਾਇਕਾਂ ਨੂੰ ਨਾਲ ਵਾਲਾ ਕਮਰਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਬਾਕੀ ਸਾਰੇ ਪੁਲਿਸ ਮੁਲਾਜ਼ਮਾਂ ਅਤੇ ਗਵਾਹਾਂ ਨੂੰ ਨਾਲ ਦੇ ਵਿੰਗ ਦੇ ਇੱਕ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਠਹਿਰਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਰਜਿਸਟਰਾਰ ਨੇ 19 ਮਈ ਨੂੰ ਇੱਕ ਨੋਟੀਫਿਕੇਸ਼ਨ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਸਿਰਫ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਕੰਪਲੈਕਸ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲ ਹੋਣ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਵੈਧ ਐਂਟਰੀ ਪਾਸ ਹੈ।

24 ਮਈ ਨੂੰ, ਗੋਡਸੇ, ਸਾਵਰਕਰ ਅਤੇ ਹੋਰ ਮੁਲਜ਼ਮਾਂ ਨੂੰ ਬੰਬਈ ਪੁਲਿਸ ਦੀ ਇੱਕ ਵੱਡੀ ਟੁਕੜੀ ਦੇ ਨਾਲ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਜਹਾਜ਼ਾਂ ਰਾਹੀਂ ਬੰਬਈ ਤੋਂ ਦਿੱਲੀ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹਵਾਈ ਅੱਡੇ ਤੋਂ ਸਿੱਧੇ ਲਾਲ ਕਿਲ੍ਹੇ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੈੱਲਾਂ ਵਿੱਚ ਲਿਜਾਇਆ ਗਿਆ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੀ ਮਿਆਦ ਲਈ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸੁਰੱਖਿਆ ਵਾਲੀ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿੱਚ ਬਦਲ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।

1947 ਦਾ ਬੰਬੇ ਪਬਲਿਕ ਸੁਰੱਖਿਆ ਉਪਾਅ ਐਕਟ, ਜਿਸਨੂੰ ਵੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ
'ਗੁੰਡਾ ਐਕਟ' ਅਤੇ ਇਸ ਦੀਆਂ ਕੁਝ ਧਾਰਾਵਾਂ, ਜੋ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਦਾਲਤਾਂ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਹਨ,

Machine Translated by Google

ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਸੁਣਵਾਈ ਨੂੰ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਦਿੱਲੀ ਨੂੰ ਅਰਜ਼ੀ ਦੇਣ ਲਈ ਵਧਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਐਕਟ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ 1947 ਵਿੱਚ ਬੰਬਈ ਪ੍ਰਾਂਤ ਵਿੱਚ ਭੜਕੀ ਫਿਰਕੂ ਦੰਗਿਆਂ ਦੇ ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਦੀ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਸੁਣਵਾਈ ਨੂੰ ਸਮਰੱਥ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਇਸ ਐਕਟ ਦਾ ਪੰਜਵਾਂ ਹਿੱਸਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੇ ਗਠਨ ਲਈ ਨਿਯਮਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹੈ। ਭਾਗ

ਸਨ:

ਸੈਕਸ਼ਨ 10: ਸਰਕਾਰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਹਿੱਸੇ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ
ਯੂਨੀਅਨ ਨੇ ਸਰਕਾਰੀ ਗਜ਼ਟ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਨੋਟੀਫਿਕੇਸ਼ਨ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ.

ਸੈਕਸ਼ਨ 11: ਸਰਕਾਰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਸਰਕਟ ਕੋਰਟ ਦੇ ਜੱਜ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਕੋਲ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਦੋ ਸਾਲਾਂ ਦਾ ਤਜਰਬਾ ਹੋਵੇ
ਅਦਾਲਤ

ਸੈਕਸ਼ਨ 12: ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਹੁਕਮ ਜਾਰੀ ਕਰਕੇ ਸਰਕਾਰ ਪੁੱਛ ਸਕਦੀ ਹੈ
ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਮੁਕੱਦਮੇ ਚਲਾਉਣ ਲਈ ਅਜਿਹੀਆਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੱਜ।

ਸੈਕਸ਼ਨ 13-1-2: ਭਾਵੇਂ ਇਹ ਮਾਮਲਾ ਹੇਠਲੀਆਂ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੁਆਰਾ ਸਰਕਟ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਭੇਜਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਦਾਲਤ ਇਸ ਨੂੰ ਸੌਂਪੇ ਗਏ ਕੇਸਾਂ ਨੂੰ ਲੈ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਗਵਾਹਾਂ ਦੇ ਬਿਆਨਾਂ ਦੇ ਸਿਰਫ਼ ਢੁਕਵੇਂ ਹਿੱਸਿਆਂ ਨੂੰ ਹੀ ਨੋਟ ਕਰਨ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਦੋਸ਼ੀ ਨਾਲ ਸਲਾਹ ਮਸ਼ਵਰਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਅਦਾਲਤ ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਕਰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਗਵਾਹ ਨੂੰ ਗਵਾਹੀ ਦੇਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਹ ਅਜਿਹੇ ਗਵਾਹ ਨੂੰ ਬੁਲਾਉਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੱਜ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਨਿਆਂ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਲਈ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਹ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਕਾਰਨ ਕਰਕੇ, ਕੇਸ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਨੂੰ ਮੁਲਤਵੀ ਕਰਨ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਸੈਕਸ਼ਨ 14: ਇਹਨਾਂ ਦੋ ਉਪ ਧਾਰਾਵਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਅਤੇ 10 ਤੋਂ 20 ਤੱਕ ਦੀਆਂ ਧਾਰਾਵਾਂ ਦੁਆਰਾ ਕਵਰ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹੋਰ ਕੋਈ ਵੀ ਦੰਡ ਸੰਹਿਤਾ ਜੋ ਇਸ ਦੇ ਉਲਟ ਨਹੀਂ ਹਨ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਦਾਲਤ 'ਤੇ ਲਾਗੂ ਹੋਣਗੇ। ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਸਰਕਟ ਅਦਾਲਤ ਵਜੋਂ ਮਾਨਤਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ। ਜੇਕਰ ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੱਜ ਚਾਹੇ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਗਵਾਹ ਦਾ ਬਿਆਨ ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੁਆਰਾ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

ਸੈਕਸ਼ਨ 15: ਕਤਲ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਫਾਂਸੀ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਚਾਕੂ ਮਾਰ ਕੇ ਕਤਲ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਫਾਂਸੀ ਜਾਂ ਉਮਰ ਕੈਦ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਸੈਕਸ਼ਨ 17: ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਜੱਜ ਨੂੰ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਕੋਈ ਵੀ ਸਜ਼ਾ ਦੇਣ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਹੈ। ਜੁਰਮਾਨਾ ਲਗਾਏ ਜਾਣ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਅਦਾਲਤ ਜੁਰਮਾਨਾ ਵਧਾਉਣ ਲਈ ਦੋਸ਼ੀ ਦੀ ਕੋਈ ਵੀ/ਸਾਰੀ ਚੱਲ-ਅਚੱਲ ਜਾਇਦਾਦ ਜ਼ਬਤ ਕਰਨ, ਜ਼ਬਤ ਕਰਨ ਅਤੇ ਵੇਚਣ ਲਈ ਵਾਰੰਟ ਜਾਰੀ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਸੈਕਸ਼ਨ 18: ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਸਜ਼ਾ ਸੁਣਾਈ ਗਈ ਵਿਅਕਤੀ ਪੰਦਰਾਂ ਦਿਨਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਅਪੀਲ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਅਜਿਹੀਆਂ ਅਪੀਲਾਂ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਣ ਲਈ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਮੁਕੱਦਮੇ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਕੋਈ ਵੀ/ਸਾਰੇ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਮੰਗ ਸਕਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਕੋਲ ਹੋਰ ਅਪੀਲ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਧਿਕਾਰ ਹੋਣਗੇ, ਪਰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਅਦਾਲਤ ਕੋਲ ਇਸ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਦਾਲਤ ਤੋਂ ਕੇਸ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਸਰਕਟ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਤਬਦੀਲ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਈ ਸ਼ਕਤੀ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ। ਆਰਡਰ ਪਾਸ ਕਰੋ

Machine Translated by Google

ਇਸ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਕੰਮ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਕੋਈ ਵੀ ਅਦਾਲਤ ਇਸ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਕੰਮਕਾਜ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਦਖ਼ਲ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕੇਗੀ।

ਸੈਕਸ਼ਨ 20: ਇਸ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਕੇਸ ਲਈ ਕੋਈ ਜਿਊਰੀ ਜਾਂ ਮੁਲਾਂਕਣ ਨਿਯੁਕਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

ਇੱਕ ਆਰਡੀਨੈਂਸ ਪਾਸ ਕਰਕੇ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਬੰਬੇ ਪਬਲਿਕ ਸਿਕਿਉਰਿਟੀ ਮੇਜਰਜ਼ ਐਕਟ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਸੋਧਾਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀਆਂ। ਸੋਧ ਨੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੀ ਸੁਣਵਾਈ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਜੱਜ ਨੂੰ ਕੇਸ ਨਾਲ ਸਿੱਧੇ ਜਾਂ ਅਸਿੱਧੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸ਼ਾਮਲ ਕਿਸੇ ਵੀ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਸ਼ਰਤੀਆ ਮੁਆਫੀ ਦੇਣ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਿਆਨ ਦਰਜ ਕਰਨ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਸ਼ਰਤ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਅਜਿਹਾ ਵਿਅਕਤੀ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਬਾਰੇ ਅਤੇ ਇਸ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਲੋਕਾਂ ਬਾਰੇ ਸਭ ਕੁਝ ਇਕਬਾਲ ਕਰ ਲਵੇਗਾ।

ਪਹਿਲੀਆਂ ਤਿੰਨ ਮੁੱਢਲੀਆਂ ਸੁਣਵਾਈਆਂ

ਆਖਰਕਾਰ, ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਕਤਲ ਤੋਂ ਚਾਰ ਮਹੀਨਿਆਂ ਬਾਅਦ, 27 ਮਈ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਉਡੀਕੇ ਜਾ ਰਹੇ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੀ ਕਾਨੂੰਨੀ ਕਾਰਵਾਈ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਈ। 27 ਮਈ, 3 ਜੂਨ ਅਤੇ 14 ਜੂਨ 1948 ਨੂੰ ਪਹਿਲੀਆਂ ਤਿੰਨ ਸੁਣਵਾਈਆਂ, ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆਵਾਂ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠੀਆਂ ਗਈਆਂ।

ਪਹਿਲੇ ਦਿਨ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਵਿਚ ਉਸ ਕਿਸਮ ਦੇ ਮਾਹੌਲ, ਸਤਿਕਾਰ, ਮਰਿਆਦਾ ਅਤੇ ਮਹੱਤਤਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਤੀਬਿੰਬਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਜਿਸ ਦੀ ਅਜਿਹੇ ਉੱਚ-ਪ੍ਰੋਫਾਈਲ ਕੇਸ ਵਿਚ ਉਮੀਦ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਦਰਸ਼ਕਾਂ ਅਤੇ ਪ੍ਰੈਸ ਦੇ ਭਲੇ ਲਈ ਲਗਾਇਆ ਗਿਆ ਲਾਊਡ ਸਪੀਕਰ ਸਿਸਟਮ ਇੰਨਾ ਮਾੜਾ ਸੀ ਕਿ ਪਹਿਲੇ ਦਿਨ ਹੀ ਰਿਪੋਰਟਰ ਸਿਰਫ਼ ਦਰਸ਼ਕ ਹੀ ਰਹਿ ਗਏ ਸਨ; ਜੱਜ ਜਾਂ ਵਕੀਲਾਂ ਦੁਆਰਾ ਕੀ ਕਿਹਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਕੋਈ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੁਣ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਬਹੁਤ ਹੀ ਗੈਰ ਰਸਮੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਚੱਲ ਰਹੀ ਸੀ। ਇੱਕ ਵਾਰ ਜੱਜ ਆਤਮਚਰਨ ਦੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਦੋਵਾਂ ਪਾਸਿਆਂ ਦੇ ਦਸ-ਬਾਰਾਂ ਵਕੀਲਾਂ ਦੀ ਭੀੜ ਹੋ ਗਈ ਅਤੇ ਇੱਕੋ ਵਾਰ ਬੋਲਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਕਚਹਿਰੀ ਲੰਬਾ, ਚੌਵੀ ਫੁੱਟ ਚੌੜਾ ਅਤੇ ਸੌ ਫੁੱਟ ਲੰਬਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਇਹ ਕਿਸੇ ਰਾਹਗੀਰ ਵਰਗਾ ਲੱਗ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਸਿਰੇ 'ਤੇ ਤਾਇਨਾਤ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਕਾਰਵਾਈ ਨੂੰ ਸਮਝਣਾ ਅਸੰਭਵ ਹੋ ਗਿਆ।

ਇੱਕ ਬੇਨਤੀ 'ਤੇ ਜੱਜ ਆਤਮਚਰਨ ਨੇ ਫੋਟੋਗ੍ਰਾਫਰਾਂ ਨੂੰ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਮੁਲਜ਼ਮਾਂ ਦੀਆਂ ਤਸਵੀਰਾਂ ਲੈਣ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦਿੱਤੀ। ਕਾਰਵਾਈ ਦੌਰਾਨ ਵਰਤੇ ਗਏ ਇੱਕ ਮੂਵੀ ਕੈਮਰੇ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਮੁਲਜ਼ਮਾਂ ਨੂੰ ਆਪਸ ਵਿੱਚ ਗੱਲਬਾਤ ਕਰਦੇ ਅਤੇ ਮੁਸਕਰਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਦਿਖਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਤਣਾਅਪੂਰਨ, ਉਦਾਸ ਅਤੇ ਕਮਜ਼ੋਰ ਸਾਵਰਕਰ ਅਤੇ ਕਾਤਲ ਨੱਥੂਰਾਮ ਗੋਡਸੇ ਦੇ ਚਿਹਰੇ 'ਤੇ ਬਹੁਤ ਹੀ ਉਦਾਸ ਹਾਵ-ਭਾਵ ਹਨ। ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਹੋਰਾਂ ਨੇ ਫੋਟੋਗ੍ਰਾਫਰਾਂ ਲਈ ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ ਪੋਜ਼ ਦਿੱਤੇ। ਪਹਿਲੇ ਦਿਨ ਦੀਆਂ ਤਸਵੀਰਾਂ ਪੂਰੇ ਭਾਰਤ ਅਤੇ ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਆਪਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਹੋਈਆਂ। ਮੁਲਜ਼ਮਾਂ ਦੀ ਫੋਟੋ ਖਿਚਵਾ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਤਸਵੀਰਾਂ ਪ੍ਰੈਸ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ

Machine Translated by Google

ਨੇ ਪਛਾਣ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਨੂੰ ਖਤਰੇ ਵਿੱਚ ਪਾਇਆ, ਪਰ ਇਸ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਚਿੰਤਾ ਨਹੀਂ ਜਾਪਦੀ ਸੀ।

ਪੀਣ ਵਾਲੇ ਪਾਣੀ ਦੇ ਸਰਵਰਾਂ ਦੀ ਲਗਾਤਾਰ ਹਿੱਲਜੁਲ ਨੇ ਹਫੜਾ-ਦਫੜੀ ਨੂੰ ਹੋਰ ਵਧਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਸਿਰਾਂ 'ਤੇ ਮਿੱਟੀ ਦੇ ਬਰਤਨ ਅਤੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ ਧਾਤ ਦੇ ਗਲਾਸ ਲੈ ਕੇ, ਸਰਵਰ ਪਿਆਸੇ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਕਚਹਿਰੀ ਦੇ ਦੁਆਲੇ ਲਗਾਤਾਰ ਘੁੰਮਦੇ ਰਹੇ। ਮਈ ਦੀ ਗਰਮੀ ਵੀ ਸੁਣਵਾਈ ਅਧੀਨ ਕੇਸ ਦੀ 'ਗਰਮੀ' ਵਧਾ ਰਹੀ ਸੀ। ਪਰ ਇਹ ਮੁਕੱਦਮਾ ਭਾਰਤ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਉਤਸੁਕਤਾ ਨੂੰ ਜਗਾਉਂਦਾ ਨਹੀਂ ਜਾਪਦਾ, ਜੋ ਕੁਝ ਮਹੀਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਲੱਖਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਅੰਤਿਮ ਸੰਸਕਾਰ 'ਤੇ ਇਕੱਠੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਪਹਿਲੇ ਦਿਨ ਪੰਜਵੇਂ ਅਸਟੇਟ ਦੇ ਸੌ ਦੇ ਕਰੀਬ ਮੈਂਬਰਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕਚਹਿਰੀ ਵਿਚ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਵੀ ਮੈਂਬਰ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਕੋਈ ਵੀ ਆਮ ਆਦਮੀ ਜਾਂ ਵੀਆਈਪੀ, ਨਾ ਗਾਂਧੀ ਦਾ ਇਕ ਵੀ 'ਸਿਆਸੀ ਵਾਰਸ' ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕੋਈ 'ਗਾਂਧੀ', ਕਾਰਵਾਈ ਦੀ ਚਿੰਤਾ ਕਰਦਾ ਨਜ਼ਰ ਆਇਆ। 250-300 ਵਰਦੀਧਾਰੀ ਪੁਲਿਸ ਅਤੇ ਸਾਦੇ ਕੱਪੜਿਆਂ ਵਾਲੇ ਪੁਲਿਸ ਵਾਲਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਅਤੇ ਨਿਕਾਸ ਪੁਆਇੰਟਾਂ ਦੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਘੇਰਾਬੰਦੀ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਲਾਲ ਕਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਵੀ ਸੁੰਨਸਾਨ ਸੀ।

ਪਹਿਲੇ ਦਿਨ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਸਵੇਰੇ 10 ਵਜੇ ਤੋਂ ਦੁਪਹਿਰ ਤੱਕ ਸਿਰਫ਼ ਦੋ ਘੰਟੇ ਕੰਮ ਕੀਤਾ। ਮੁਲਜ਼ਮਾਂ ਨੂੰ ਸਵੇਰੇ 9 ਵਜੇ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਕਮਰੇ ਵਾਲੀ ਬੈਰਕ ਵਿੱਚ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਕਾਰਵਾਈ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਣ ਤੋਂ ਦਸ ਮਿੰਟ ਪਹਿਲਾਂ ਸਵੇਰੇ 9.50 ਵਜੇ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ। ਕਿਸੇ ਵੀ ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਹੱਥਕੜੀ ਜਾਂ ਹੱਥਕੜੀ ਨਹੀਂ ਲਗਾਈ ਗਈ ਸੀ।

ਨੱਥੂਰਾਮ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਗੋਦੀ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਪਜਾਮਾ ਅਤੇ ਲੰਬੀ ਬਾਹਾਂ ਵਾਲੀ ਕਮੀਜ਼ ਪਹਿਨੇ ਨੱਥੂਰਾਮ ਨੇ ਪਹਿਲੀ ਕਤਾਰ ਵਿੱਚ ਬੈਂਚ ਦੇ ਕੇਂਦਰ ਵਿੱਚ ਜਗ੍ਹਾ ਬਣਾਈ।
ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਕਰਕਰੇ ਸਾਹਮਣੇ ਬੈਂਚ 'ਤੇ ਉਸਦੇ ਦੋਵੇਂ ਪਾਸੇ ਬੈਠੇ ਸਨ; ਕਰਕਰੇ ਨੇ ਰੇਸ਼ਮੀ ਕਮੀਜ਼ ਅਤੇ ਧੋਤੀ ਪਹਿਨੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਗੋਪਾਲ ਗੋਡਸੇ ਨੇ ਨੱਥੂਰਾਮ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੱਪੜੇ ਪਾਏ ਹੋਏ ਸਨ। ਸਾਵਰਕਰ, ਕਿਸਤਿਆ ਅਤੇ ਪਰਚੂਰੇ ਨੇ ਕਾਲੇ ਟੋਪੀਸ ਪਹਿਨੇ ਹੋਏ ਸਨ, ਇੱਕ ਰਵਾਇਤੀ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰੀ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਹੈਡਵੇਅਰ, ਜੋ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ, ਆਰਐਸਐਸ ਦੀ ਵਰਦੀ ਦਾ ਇੱਕ ਹਿੱਸਾ ਵੀ ਸੀ। ਬੈਜ, ਗੋਪਾਲ ਗੋਡਸੇ ਅਤੇ ਮਦਨਲਾਲ ਪਾਹਵਾ ਅਗਲੀ ਕਤਾਰ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲ ਹੋਏ ਅਤੇ ਬੈਂਚ ਉੱਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰ ਲਿਆ। ਪਿਛਲੀ ਕਤਾਰ ਵਿੱਚ ਬੈਂਚ ਉੱਤੇ ਕਿਸਤਿਆ, ਸਾਵਰਕਰ ਅਤੇ ਪਰਚੂਰੇ ਦਾ ਕਬਜ਼ਾ ਸੀ; ਇਹ ਇੱਕ ਇਤਫ਼ਾਕ ਸੀ, ਪਰ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਦਿਨ ਆਖਰੀ ਬੈਂਚ 'ਤੇ ਬਿਰਾਜਮਾਨ ਸਾਰੇ ਲੋਕ ਬਰੀ ਹੋ ਜਾਣਗੇ।

ਭੋਪਾਟਕਰ ਨੇ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਸਾਵਰਕਰ ਕਮਜ਼ੋਰ ਸੀ ਅਤੇ ਸਿਹਤ ਪ੍ਰਤੀ ਉਦਾਸੀਨ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਮੁਵੱਕਿਲ ਲਈ ਆਰਾਮਦਾਇਕ, ਗੱਦੀ ਵਾਲੀ ਕੁਰਸੀ ਮੁਹੱਈਆ ਕਰਵਾਈ ਜਾਵੇ। ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਤੁਰੰਤ ਇੱਕ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ।
ਸਾਵਰਕਰ ਕੇਸ ਦੀ ਮਿਆਦ ਲਈ, ਗੋਦੀ ਦੇ ਬਾਹਰ, ਇਸ ਕੁਰਸੀ 'ਤੇ ਬੈਠੇ ਸਨ।
ਇਸ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਦੂਜੇ ਮੁਲਜ਼ਮਾਂ ਤੋਂ ਵੀ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਵੱਖ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਸਾਵਰਕਰ ਦੇ ਬਚਾਅ ਦੀ ਰਣਨੀਤੀ, ਭੋਪਟਕਰ ਦੁਆਰਾ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤੀ ਗਈ, ਉਸਨੂੰ ਸਾਵਰਕਰ ਤੋਂ ਵੱਖ ਕਰਨਾ ਸੀ

Machine Translated by Google

ਹੋਰ ਦੋਸ਼ੀ ਹਨ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਦਲੀਲ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰਨ ਲਈ ਹਰ ਚਾਲ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਾਵਰਕਰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਕਤਲ ਜਾਂ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਨਹੀਂ ਸੀ।

ਫੋਟੋ ਸੈਸ਼ਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਦੇ ਵਕੀਲ, ਦਫਤਰੀ ਨੇ ਪੁਲਿਸ ਵੱਲੋਂ ਸਾਰੇ ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਖਿਲਾਫ ਦਾਇਰ ਕੀਤੀ ਚਾਰਜਸ਼ੀਟ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਸੁਣਾਈ। ਇਨ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਕਤਲ, ਕਤਲ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼, ਕਤਲ ਦੀ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਰਚਣ, ਕਤਲ 'ਚ ਮਦਦ ਕਰਨ, ਗੈਰ-ਕਾਨੂੰਨੀ ਹਥਿਆਰ ਰੱਖਣ ਅਤੇ ਵਿਸਫੋਟਕ ਸਮੱਗਰੀ ਰੱਖਣ ਅਤੇ ਲਿਜਾਣ ਆਦਿ ਦੇ ਦੋਸ਼ ਸਨ।

ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਮੁਲਜ਼ਮਾਂ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਕੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਚਾਅ ਲਈ ਢੁਕਵੇਂ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਮੁਲਜ਼ਮਾਂ ਨੂੰ ਜੇਕਰ ਉਹ ਚਾਹੁਣ ਤਾਂ ਸਰਕਾਰੀ ਸਹਾਇਤਾ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਗੋਡਸੇ ਅਤੇ ਛੇ ਮੁਲਜ਼ਮਾਂ ਨੇ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਹ ਭੋਪਟਕਰ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਬਚਾਅ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਨਗੇ। ਮਦਨਲਾਲ ਅਤੇ ਬੈਜ ਨੇ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਕੀਲ ਦੀਆਂ ਸੇਵਾਵਾਂ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ।

ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ, ਕਿਸਤਿਆ ਨੇ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਬਚਾਅ ਲਈ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਨ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਸੀ।
ਪਰ ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਲਈ ਝਿਜਕਣ ਅਤੇ ਝਿਜਕਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਸਨੇ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਇਹ ਵੀ ਸੂਚਿਤ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਹ ਭੋਪਟਕਰ ਦੇ ਜ਼ਰੀਏ ਆਪਣੇ ਬਚਾਅ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰੇਗਾ, ਪਰ ਉਹ ਇੱਕ ਵਾਰ ਫਿਰ ਆਪਣਾ ਮਨ ਬਦਲ ਲਵੇਗਾ।

ਸਾਵਰਕਰ ਅਤੇ ਨੱਥੂਰਾਮ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਬਾਕੀ ਸਾਰੇ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਮੁਸਕਰਾਉਂਦੇ ਅਤੇ ਮਜ਼ਾਕ ਕਰਦੇ ਦੇਖੇ ਗਏ। ਵਿਚਾਰਵਾਨ ਸਾਵਰਕਰ ਨੇ ਕਾਰਵਾਈ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਸੁਣਿਆ। ਨੱਥੂਰਾਮ ਨੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਦੋਸ਼ੀ ਨਾਲ ਗੱਲਬਾਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ। ਸੀਨੀਅਰ ਪੱਤਰਕਾਰ ਡਾ. ਕ੍ਰਿਸ਼ਣਲਾਲ ਸ਼੍ਰੀਧਰਾਨੀ, ਜੋ ਉਸ ਦਿਨ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਹਾਜ਼ਰ ਸਨ, ਨੇ ਦੋਵਾਂ ਦਾ ਵਰਣਨ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੀਤਾ: 'ਨੱਥੂਰਾਮ ਗੋਡਸੇ ਇਸ ਡਰਾਮੇ ਦਾ ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਹੈ। ਉਹ ਪਤਲਾ ਹੈ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਤੀਬਰ ਅਤੇ ਗੰਭੀਰ ਵਿਵਹਾਰ ਰੱਖਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਨੇ ਧੋਤੀ ਅਤੇ ਕੁੜਤਾ ਪਾਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਉਹ ਤਾਜ਼ਾ ਅਤੇ ਸਾਫ਼-ਸੁਥਰਾ ਦਿਖਾਈ ਦੇ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਸਨੇ ਪਿਛਲੇ ਦਿਨ ਇੱਕ ਸ਼ੇਵ ਅਤੇ ਵਾਲ ਕੱਟਣ ਦਾ ਲਾਭ ਲਿਆ ਸੀ। ਉਸਦੀ ਠੋਡੀ ਉਸਦੇ ਦ੍ਰਿੜ ਸੰਕਲਪ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਬਿੰਬ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸਦੀ ਨੱਕ ਬਾਜ਼ ਦੀ ਚੁੰਝ ਵਾਂਗ ਤਿੱਖੀ ਹੈ। ਲੰਬੇ ਸਮੇਂ ਤੱਕ ਕੈਦ ਰਹਿਣ ਕਾਰਨ ਉਸ ਦੀਆਂ ਛੋਟੀਆਂ ਅਤੇ ਮਣਕਿਆਂ ਵਾਲੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਦੇ ਹੇਠਾਂ ਕਾਲੇ ਘੇਰੇ ਹਨ।

ਉਹ ਸਪਸ਼ਟਤਾ ਨਾਲ ਬੋਲਿਆ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਲਹਿਜੇ ਅਤੇ ਵਿਵਹਾਰ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਪਛਤਾਵਾ ਜਾਂ ਪਛਤਾਵਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਸ ਘਿਣਾਉਣੇ ਨਾਟਕ ਦਾ ਦੂਜਾ ਅਦਾਕਾਰ ਬੁੱਢਾ ਸਾਵਰਕਰ ਸੀ। ਉਹ ਇੰਨਾ ਬੁੱਢਾ ਅਤੇ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਕੁਰਸੀ 'ਤੇ ਅਦਾਲਤ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਕਰਨਾ ਪਿਆ। [ਇਹ ਵਰਣਨ ਇਕ ਹੋਰ ਹਿੰਦੀ ਰਿਪੋਰਟਰ ਦੀ ਅਦਾਲਤੀ ਡਾਇਰੀ ਤੋਂ ਵੱਖਰਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਅਦਾਲਤ ਵਿਚ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਰਿਕਾਰਡ ਨੂੰ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਬਨਾਰਸ ਦੇ ਗਿਆਨਮੰਡਲ ਲਿਮਿਟੇਡ ਦੁਆਰਾ ਗਾਂਧੀ ਹਤਿਆਕਾਂਡ, ਗਾਂਧੀ ਕਤਲ ਦੀ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਸਿਰਲੇਖ ਨਾਲ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ]। ਇਹ ਬਹੁਤ ਹੈਰਾਨੀਜਨਕ ਸੀ. ਇਸ ਬਹਾਦਰ ਦੇਸ਼ ਭਗਤ ਨੇ ਕਈ ਬਹਾਦਰੀ ਭਰੇ ਕਾਰਨਾਮੇ ਕੀਤੇ ਸਨ; ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ ਉਹ ਹਰ ਘਰ ਵਿੱਚ ਸਤਿਕਾਰਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਅੱਜ ਉਹ ਆਜ਼ਾਦ ਭਾਰਤ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾਏ ਗਏ ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਕਟਹਿਰੇ ਵਿੱਚ ਖੜ੍ਹਾ ਹੈ। ਲੋਕ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਚੱਕਰ ਵਿਚ ਚਕਰਾਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਉਚਾਈਆਂ ਤੋਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਡੂੰਘਾਈਆਂ ਵਿਚ ਡੁੱਬ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਸਾਵਰਕਰ ਹੈਰਾਨ ਹੋਏ।

Machine Translated by Google

ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਮੁਲਜ਼ਮ ਦੁਆਰਾ ਬੋਲੀਆਂ ਅਤੇ ਸਮਝੀਆਂ ਜਾਣ ਵਾਲੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਸਥਿਤੀ ਪੈਦਾ ਹੋਈ। ਬੈਜ ਅਤੇ ਕਰਕਰੇ ਨੇ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਹ ਸਿਰਫ਼ ਮਰਾਠੀ ਬੋਲ ਅਤੇ ਸਮਝ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਕਿਸਤਿਆ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਸਿਰਫ ਤੇਲਗੂ ਬੋਲਦਾ ਅਤੇ ਸਮਝਦਾ ਹੈ। ਭੋਪਟਕਰ ਨੇ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਸਵਾਲਾਂ ਦਾ ਮਰਾਠੀ ਵਿੱਚ ਅਨੁਵਾਦ ਕੀਤਾ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਤੇਲਗੂ ਬੋਲਣ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰੈਸ ਰਿਪੋਰਟਰ ਨੇ ਕਿਸਤਿਆ ਲਈ ਅਨੁਵਾਦ ਕੀਤਾ।

ਚਾਰਜਸ਼ੀਟ ਪੜ੍ਹਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸਾਵਰਕਰ ਦੇ ਵਕੀਲ ਭੋਪਟਕਰ ਨੇ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਪੀਨਲ ਕੋਡ ਦੀ ਧਾਰਾ 21 ਦੇ ਵਾਰੰਟ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਅਨੁਸਾਰ ਮੁੱਢਲੀ ਜਾਂਚ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਦੋਸ਼ ਸਾਬਤ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਮਾਮਲੇ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਸੌਂਪੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਇੱਕ ਸਰਕਟ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ, ਅਤੇ ਕੇਵਲ ਤਦ ਹੀ ਕਾਰਵਾਈ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਵੇਗੀ। ਜੱਜ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਪੀਨਲ ਕੋਡ ਦੇ ਚੈਪਟਰ 23 ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਲਾਗੂ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਭੋਪਟਕਰ ਨੇ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਸੁਣਵਾਈ ਦੋ ਮਹੀਨਿਆਂ ਲਈ ਮੁਲਤਵੀ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ, ਤਾਂ ਜੋ ਬਚਾਅ ਪੱਖ ਨੂੰ ਤਿਆਰੀ ਲਈ ਸਮਾਂ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਸਕੇ। ਜੱਜ ਆਤਮਚਰਨ ਨੇ ਬੇਨਤੀ ਨੂੰ ਠੁਕਰਾ ਦਿੱਤਾ ਪਰ ਸੁਣਵਾਈ 14 ਜੂਨ ਤੱਕ ਮੁਲਤਵੀ ਕਰਨ ਲਈ ਸਹਿਮਤ ਹੋ ਗਿਆ।

ਦੂਜੀ ਸੁਣਵਾਈ, 3 ਜੂਨ

ਦੂਜੇ ਦਿਨ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਸਿਰਫ਼ ਇੱਕ ਘੰਟਾ ਅਤੇ ਕੁਝ ਮਿੰਟਾਂ ਲਈ ਕੰਮਕਾਜ ਹੋਇਆ।
ਇਸ ਨੇ ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਣ ਵਾਲੀਆਂ ਸਹੂਲਤਾਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਚਾਅ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧਾਂ ਬਾਰੇ ਪੁੱਛਿਆ ਅਤੇ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ 22 ਜੂਨ ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਵੇਗੀ। ਮਦਨਲਾਲ ਅਤੇ ਕਰਕਰੇ, ਜੋ ਜੀਵਨ ਅਤੇ ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ ਸਨ, ਅੱਜ ਚਿੰਤਤ ਅਤੇ ਨਿਰਾਸ਼ ਦਿਖਾਈ ਦੇ ਰਹੇ ਸਨ। ਨੱਥੂਰਾਮ, ਜੋ ਪਹਿਲੇ ਦਿਨ ਅਡੋਲ ਅਤੇ ਗੰਭੀਰ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਅੱਜ ਮੁਕਾਬਲਤਨ ਹੱਸਮੁੱਖ ਸੀ। ਦਿਨ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਨੱਥੂਰਾਮ ਨੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ। ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਬੋਲਦਿਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕੀਤੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ 'ਸੀ' ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਦੇ ਕੈਦੀਆਂ ਵਰਗਾ ਸਲੂਕ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੋਸ਼ ਲਾਇਆ ਕਿ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਬੇਨਤੀ ਕਰਨ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੋ-ਤਿੰਨ ਦਿਨਾਂ ਤੋਂ ਧੋਣ ਲਈ ਪਾਣੀ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ। ਪਰ ਉਸਨੇ ਮੰਨਿਆ ਕਿ ਉਹ ਉਮੀਦ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਕਠੋਰ ਸਲੂਕ ਲਈ ਤਿਆਰ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਦਿਖਾਈ ਗਈ ਸੰਜੀਦਾਤਾ 'ਤੇ ਹੈਰਾਨੀ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੀ। ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਦੁਹਰਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਕਿ ਉਹ ਅਹਿਸਾਨ ਨਹੀਂ ਮੰਗਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਕਿ ਜੇਲ ਨਿਯਮਾਂ ਤਹਿਤ ਕੈਦੀਆਂ ਨੂੰ ਜੋ ਸਹੂਲਤਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ, ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੁਹੱਈਆ ਕਰਵਾਈਆਂ ਜਾਣ। ਬੈਜ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਬਾਕੀ ਸਾਰੇ ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਨੇ ਨੱਥੂਰਾਮ ਦੀ ਮੰਗ ਦਾ ਸਮਰਥਨ ਕੀਤਾ। ਇਹ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਸਾਰਿਆਂ ਲਈ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਉੱਚਾ ਅਤੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਸੰਕੇਤ ਸੀ ਕਿ ਬੈਜ ਨੇ ਇੱਕ ਸੌਦਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਪੁਲਿਸ ਅਤੇ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਸਹਿਯੋਗ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਕਿਆਸ ਲਗਾਏ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ ਕਿ ਕੁਝ ਦੋਸ਼ੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਇਕਬਾਲ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ; ਗੋਪਾਲ ਗੌਡਸੇ ਅਤੇ ਪਰਚੂਰੇ ਨੂੰ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸੰਭਾਵਤ 'ਸਟੂਲ ਕਬੂਤਰ' ਵਜੋਂ ਬ੍ਰਾਂਡ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਦੂਜੀ ਕਮਜ਼ੋਰ ਕੜੀ ਨੂੰ ਮਦਨਲਾਲ ਪਾਹਵਾ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ।

Machine Translated by Google

ਮੁਲਜ਼ਮਾਂ ਵੱਲੋਂ ਬਿਹਤਰ ਸਹੂਲਤਾਂ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਦੇ ਜਵਾਬ ਵਿੱਚ ਇਸਤਗਾਸਾ ਵਕੀਲ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਪੇਟੀਗਾਰਾ ਨੇ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੁਲਜ਼ਮਾਂ ਵੱਲੋਂ ਕੀਤੀਆਂ ਮੰਗਾਂ 'ਤੇ ਕੋਈ ਇਤਰਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਸਿਰਫ ਇਹ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਮੁਲਜ਼ਮਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਜਾਂ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਮਿਲਣ ਜਾਂ ਗੱਲਬਾਤ ਕਰਨ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਨਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ, ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਹਿਰ ਦੇਣ ਤੋਂ ਰੋਕਣ ਲਈ ਬਾਹਰ ਦਾ ਭੋਜਨ ਲੈਣ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਨਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ੇਵ ਕਰਨ ਦੀ ਵੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਨਹੀਂ ਸੀ ਅਤੇ ਜੇਲ੍ਹ ਦੇ ਨਾਈ ਦੀਆਂ ਸੇਵਾਵਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨੀ ਸੀ।

ਨੱਥੂਰਾਮ ਨੇ ਅਦਾਲਤ ਤੋਂ ਪੁਛਿਆ ਕਿ ਕੀ ਉਹ ਪੁਲਿਸ ਹਿਰਾਸਤ ਵਿਚ ਹਨ ਜਾਂ ਨਿਆਂਇਕ ਹਿਰਾਸਤ ਵਿਚ। ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਹੁਣ ਤੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ 'ਬੀ' ਸ੍ਰੇਣੀ ਜਾਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸ੍ਰੇਣੀ ਦੇ ਕੈਦੀਆਂ ਵਾਂਗ ਮੰਨਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਾਰੀਆਂ ਸਹੂਲਤਾਂ ਮਿਲਣਗੀਆਂ। ਆਪਟੇ ਨੇ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕੀਤੀ ਕਿ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਕੁਝ ਪੈਸੇ ਅਤੇ ਨਿੱਜੀ ਚੀਜ਼ਾਂ ਜ਼ਬਤ ਕੀਤੀਆਂ ਸਨ ਅਤੇ ਉਸਨੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਇਹ ਉਸਨੂੰ ਵਾਪਸ ਸੌਂਪਿਆ ਜਾਵੇ। ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਜੇਲ੍ਹ ਸੁਪਰਡੈਂਟ ਨੂੰ ਲਿਖਤੀ ਅਰਜ਼ੀ ਦੇਣ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਮੁਲਜ਼ਮਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕੱਪੜੇ ਪਹਿਨਣ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਵਾਦ ਅਨੁਸਾਰ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿੱਚ ਤਿਆਰ ਕੀਤੇ ਵਾਧੂ ਖਾਣ-ਪੀਣ ਦੀਆਂ ਵਸਤੂਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਅਤੇ ਚਿੱਠੀਆਂ ਲੈਣ, ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ, ਕਿਤਾਬਾਂ ਅਤੇ ਰਸਾਲੇ ਮੰਗਵਾਉਣ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦਿੱਤੀ। ਭੋਪਾਟਕਰ ਨੇ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਅਪੀਲ ਕੀਤੀ ਕਿ ਬਚਾਅ ਪੱਖ ਦੇ ਵਕੀਲਾਂ ਨੂੰ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿੱਚ ਮੁਲਜ਼ਮਾਂ ਨਾਲ ਖੁੱਲ੍ਹ ਕੇ ਮਿਲਣ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ। ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਦੇ 150 ਗਵਾਹਾਂ ਦੇ ਬਿਆਨਾਂ ਦਾ ਸਾਰ ਬਚਾਅ ਪੱਖ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਪੇਟੀਗਾਰਾ ਨੇ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਸੂਚਿਤ ਕੀਤਾ ਕਿ ਬਚਾਅ ਪੱਖ ਪੰਜ ਜਾਂ ਛੇ ਹੋਰ ਗਵਾਹਾਂ ਨੂੰ ਬੁਲਾਏਗਾ; ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਿਆਨਾਂ ਦਾ ਸਾਰ ਉਚਿਤ ਸਮੇਂ 'ਤੇ ਬਚਾਅ ਪੱਖ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਪੇਟੀਗਾਰਾ ਨੇ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਉਹ ਬੰਬਈ ਦੇ ਪ੍ਰੈਜ਼ੀਡੈਂਸੀ ਮੈਜਿਸਟਰੇਟ ਨੂੰ ਪੱਤਰ ਲਿਖ ਕੇ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਲਈ ਇੱਕ ਮਰਾਠੀ ਅਤੇ ਇੱਕ ਤੇਲਗੂ ਅਨੁਵਾਦਕ ਭੇਜੇ। ਉਸਨੇ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਬੰਬਈ ਅਤੇ ਗਵਾਲੀਅਰ ਤੋਂ ਕੁਝ ਗਵਾਹਾਂ ਦੇ ਬਿਆਨ ਅਤੇ ਜਾਂਚ ਰਿਕਾਰਡ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੀ ਵੀ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ। ਇਹ ਵੀ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਕਿ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ਅਤੇ ਰਿਕਾਰਡ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ। ਗਵਾਹਾਂ ਦੇ ਬਿਆਨ ਗਵਾਹਾਂ ਦੁਆਰਾ ਬੋਲੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਲਿਖੇ ਜਾਣਗੇ, ਭਾਵੇਂ ਕਿ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਤਹਿਤ ਜੋ ਬਿਆਨ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਦੀ ਸਿਰਫ ਸੰਖੇਪ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ, ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ।

ਜੱਜ ਆਤਮਚਰਨ ਨੇ ਭੋਪਟਕਰ ਨੂੰ ਬਚਾਅ ਪੱਖ ਦੇ ਵਕੀਲਾਂ ਦੀ ਸੂਚੀ ਸੌਂਪਣ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਭੋਪਾਟਕਰ ਨੇ ਇਕ ਹਫ਼ਤੇ ਦਾ ਸਮਾਂ ਮੰਗਿਆ ਪਰ ਆਤਮਚਰਨ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀਆਂ ਧਾਰਾਵਾਂ ਤਹਿਤ ਉਹ ਕੋਈ ਵਾਧਾ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ।

ਹਾਲਾਂਕਿ, ਉਸਨੇ ਅੱਗੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ 14 ਜੂਨ ਦੀ ਬਜਾਏ 21 ਜੂਨ ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ ਦੀ ਪਟੀਸ਼ਨ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰੇਗਾ। ਪੇਟੀਗਾਰਾ ਨੇ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਜਦੋਂ ਤੋਂ ਮਾਊਂਟਬੈਟਨ 21 ਜੂਨ 1948 ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਛੱਡ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਪੁਲਿਸ

Machine Translated by Google

ਉਸ ਦੇ ਸੁਰੱਖਿਆ ਪ੍ਰਬੰਧਾਂ ਵਿੱਚ ਰੁੱਝੇ ਹੋਣ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਹੈ। ਫਿਰ ਸੁਣਵਾਈ ਦੀ ਤਰੀਕ 22 ਜੂਨ 1948 ਤੈਅ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ।

ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਦਿਨ ਮਦਨਲਾਲ ਨੇ ਵਕੀਲ ਦੀਆਂ ਸੇਵਾਵਾਂ ਲੈਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਪਰ ਹੁਣ ਉਹ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਭੋਪਟਕਰ ਉਸ ਦਾ ਕੇਸ ਲੜੇ। ਕਿਸਤਿਆ ਵੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਅਦਾਲਤ ਉਸ ਦੇ ਬਚਾਅ ਲਈ ਸਮਰੱਥ ਵਕੀਲ ਨਿਯੁਕਤ ਕਰੇ।

14 ਜੂਨ ਨੂੰ ਸੁਣਵਾਈ

ਮੁਢਲੀ ਕਾਰਵਾਈ ਲਈ ਅੰਤਿਮ ਸੁਣਵਾਈ 14 ਜੂਨ 1948 ਨੂੰ ਹੋਈ ਅਤੇ ਸਿਰਫ਼ ਤੀਹ ਮਿੰਟ ਤੱਕ ਚੱਲੀ। ਭੋਪਟਕਰ ਨੇ ਬਚਾਅ ਪੱਖ ਦੇ ਵਕੀਲਾਂ ਦੀ ਅੰਤਿਮ ਸੂਚੀ ਸੌਂਪੀ ਅਤੇ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਭਰੋਸਾ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਉਹ ਸਾਰੇ 22 ਜੂਨ ਨੂੰ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਣਗੇ। ਉਸਨੇ ਅੱਗੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਬੈਰਿਸਟਰ ਓਕ ਨੱਥੂਰਾਮ ਲਈ ਪੇਸ਼ ਹੋਣਗੇ ਅਤੇ ਮਨਿਆਰ ਗੋਪਾਲ ਗੋਡਸੇ ਦਾ ਬਚਾਅ ਕਰਨਗੇ। ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਦੇ ਗਵਾਹਾਂ ਦੇ ਬਿਆਨਾਂ ਦੀਆਂ ਸੰਖੇਪ ਕਾਪੀਆਂ ਮੁਲਜ਼ਮਾਂ ਨੂੰ ਸੌਂਪੀਆਂ ਗਈਆਂ।

ਕਿਸਤਿਆ ਅਤੇ ਕਰਕਰੇ, ਜੋ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦੇ ਸਨ, ਨੂੰ ਅਨੁਵਾਦ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ।

ਦੋਸ਼ੀ ਦੀ ਸੰਖੇਪ ਜਾਣ-ਪਛਾਣ

1. ਨੱਥੂਰਾਮ ਵਿਨਾਇਕ ਗੋਡਸੇ* : 36, ਹਿੰਦੂ ਬ੍ਰਾਹਮਣ, ਬੈਚਲਰ; ਮੁੱਖ ਦੋਸ਼ੀ ਉਸ ਨੂੰ ਅਪਰਾਧ ਵਾਲੀ ਥਾਂ ਤੋਂ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਹੱਤਿਆ ਕਰਨ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਬਾਅਦ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰ ਲਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਟੇਲਰਿੰਗ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਡਿਪਲੋਮਾ ਰੱਖਦਾ ਹੈ; ਪੂਨਾ ਵਿੱਚ ਦਰਜ਼ੀ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਸੀ। 1937 ਵਿੱਚ ਵੀ.ਡੀ. ਸਾਵਰਕਰ ਨਾਲ ਜਾਣ-ਪਛਾਣ ਹੋਈ। ਉਸਨੇ ਸਾਵਰਕਰ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਨਿੱਜੀ ਸਕੱਤਰ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਆਪੀ ਦੌਰੇ 'ਤੇ ਯਾਤਰਾ ਕੀਤੀ। ਉਹ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਵੈਮ ਸੇਵਕ ਸੰਘ (ਆਰ.ਐੱਸ.ਐੱਸ.) ਦਾ ਸਾਬਕਾ ਮੈਂਬਰ ਹੈ। 1944 ਵਿਚ ਪੂਨਾ ਤੋਂ ਇਕ ਮਰਾਠੀ ਅਖਬਾਰ ' ਅਗਰਣੀ' ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ। ਅਗਰਣੀ ਦੇ ਬੰਦ ਹੋਣ 'ਤੇ ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦਾ ਸੰਪਾਦਕ ਬਣ ਗਿਆ ।

2. ਨਰਾਇਣ ਦੱਤਾਤ੍ਰੇਅ ਆਪਟੇ: 35, ਬੀ.ਐਸ.ਸੀ., ਬੀ.ਟੀ., ਹਿੰਦੂ ਬ੍ਰਾਹਮਣ, ਵਿਆਹਿਆ ਹੋਇਆ। ਅਹਿਮਦਨਗਰ ਵਿੱਚ ਲੈਕਚਰਾਰ ਵਜੋਂ ਕੰਮ ਕੀਤਾ। ਉਸਨੇ ਅਹਿਮਦਨਗਰ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਰਾਈਫਲ ਕਲੱਬ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ।

3. ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਰਾਮਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਕਰਕਰੇ: 35, ਹਿੰਦੂ, ਵਿਆਹਿਆ ਹੋਇਆ। ਅਹਿਮਦਨਗਰ ਤੋਂ ਵੀ ਉਥੇ ਹੋਟਲ ਚਲਾਉਂਦਾ ਹੈ।

4. ਦਿਗੰਬਰ ਰਾਮਚੰਦਰ ਬੈਜ: 35, ਹਿੰਦੂ, ਵਿਆਹਿਆ ਹੋਇਆ। ਹਥਿਆਰਾਂ ਦੀ ਦੁਕਾਨ 'ਸ਼ਾਸਤਰ ਭੰਡਾਰ' ਚਲਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਚਾਕੂ, ਤਲਵਾਰਾਂ ਅਤੇ ਖੰਜਰ ਵਰਗੇ ਹਥਿਆਰ ਵੇਚਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਲਈ ਲਾਇਸੈਂਸ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਹੈ; ਇਸ ਦੇ ਪਹਿਨਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਛੁਰਾ ਮਾਰਨ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣ ਦੇ ਸਮਰੱਥ ਇੱਕ ਧਾਤ ਦੀ ਵੇਸਟ ਵੀ ਬੁਣਦਾ ਹੈ। ਹੁਣ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ।

Machine Translated by Google

5. ਮਦਨਲਾਲ ਕਸ਼ਮੀਰੀਲਾਲ ਪਾਹਵਾ: 23, ਲਗਭਗ। ਹਿੰਦੂ, ਬੈਚਲਰ.
ਪੱਛਮੀ ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ। ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਦੇ ਕਤਲ ਤੋਂ ਦਸ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ, ਜਿੱਥੇ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਬੈਠੇ ਸਨ, ਉੱਥੋਂ ਪੰਜਾਹ ਗਜ਼ ਦੀ ਦੂਰੀ 'ਤੇ ਬੰਬ ਧਮਾਕਾ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਮਦਨਲਾਲ ਨੂੰ ਬੰਬ ਧਮਾਕੇ ਵਾਲੀ ਥਾਂ ਦੇ ਨੇੜੇ ਤੋਂ ਧਮਾਕੇ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਬਾਅਦ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰ ਲਿਆ ਗਿਆ; ਉਸ ਦੀ ਪਛਾਣ ਇਕ ਚਸ਼ਮਦੀਦ ਨੇ ਹਮਲਾਵਰ ਵਜੋਂ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਧਮਾਕੇ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਤਲਾਸ਼ੀ ਲੈਣ 'ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਵਿਅਕਤੀ 'ਤੇ ਹੈਂਡ ਗ੍ਰੇਨੇਡ ਬਰਾਮਦ ਹੋਇਆ। ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਹ 'ਕੌਣ ਫਿਰ ਆਏਗਾ' ਕਹਿੰਦਾ ਰਿਹਾ, 'ਉਹ ਵਾਪਿਸ ਆ ਜਾਵੇਗਾ।'

6. ਸ਼ੰਕਰ ਕਿਸਤਿਆ: ਹਿੰਦੂ, ਸ਼ੋਲਾਪੁਰ ਤੋਂ ਬੈਚਲਰ। ਨੌਕਰ ਅਤੇ ਦੁਕਾਨ
ਬੈਜ ਲਈ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਸਹਾਇਕ।
7. ਗੋਪਾਲ ਵਿਨਾਇਕ ਗੋਡਸੇ: 32, ਹਿੰਦੂ ਬ੍ਰਾਹਮਣ, ਵਿਆਹਿਆ ਹੋਇਆ। ਨੱਥੂਰਾਮ ਗੋਡਸੇ ਦਾ ਛੋਟਾ ਭਰਾ। ਵਿਸ਼ਵ ਯੁੱਧ ਦੌਰਾਨ ਬਸਤੀਵਾਦੀ ਫੌਜ ਵਿੱਚ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ।

8. ਵਿਨਾਇਕ ਦਾਮੋਦਰ ਸਾਵਰਕਰ। 65, ਹਿੰਦੂ ਬ੍ਰਾਹਮਣ, ਵਿਆਹਿਆ ਹੋਇਆ। ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਦੇ ਸਾਬਕਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸ. ਜਵਾਨੀ ਵਿਚ ਕਈ ਬਹਾਦਰੀ ਵਾਲੇ ਕੰਮ ਕੀਤੇ। ਪੂਨਾ ਕਾਲਜ ਦੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਵਜੋਂ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਬਸਤੀਵਾਦੀ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਨੂੰ ਉਖਾੜ ਸੁੱਟਣ ਲਈ ਕ੍ਰਾਂਤੀਕਾਰੀ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀਆਂ। ਲੰਡਨ ਤੋਂ ਬੈਰਿਸਟਰ ਬਣ ਗਿਆ, ਪਰ ਬਰਖਾਸਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਬਾਦਸ਼ਾਹ-ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਵਿਰੁੱਧ ਜੰਗ ਛੇੜਨ ਦੀ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸਾਥੀ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਮਾਮਲਾ 'ਨਾਸਿਕ ਸਾਜ਼ਿਸ਼' ਦੇ ਨਾਂ ਨਾਲ ਮਸ਼ਹੂਰ ਹੋ ਗਿਆ। ਜਹਾਜ਼ ਰਾਹੀਂ ਭਾਰਤ ਲਿਜਾਂਦੇ ਸਮੇਂ, ਉਹ ਇੱਕ ਪੋਰਟਹੋਲ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲ ਗਿਆ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਜਹਾਜ਼ ਨੂੰ ਮਾਰਸੇਲਜ਼ ਬੰਦਰਗਾਹ 'ਤੇ ਬਿਠਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਹ ਇੱਕ ਮੀਲ ਤੱਕ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿੱਚ ਤੈਰ ਕੇ ਕਿਨਾਰੇ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਿਆ। ਨੂੰ ਤੁਰੰਤ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰ ਲਿਆ ਗਿਆ। ਫਰਾਂਸ ਦੀ ਪ੍ਰਭੂਸੱਤਾ ਦੀ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਉਸਦੀ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀ ਦੇ ਤਰੀਕੇ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਫਰਾਂਸ ਅਤੇ ਇੰਗਲੈਂਡ ਵਿਚਕਾਰ ਵਿਵਾਦ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਿਆ।

ਆਖਰਕਾਰ ਇਹ ਮਾਮਲਾ ਹੇਗ ਸਥਿਤ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਭੇਜਿਆ ਗਿਆ।
ਅਖੀਰ ਉਸ ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ। ਉਸ ਉੱਤੇ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾਇਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਅੰਡੇਮਾਨ ਦੇ ਦੰਡਿਤ ਟਾਪੂ ਉੱਤੇ ਪੋਰਟ ਬਲੇਅਰ ਦੀ ਸੈਲੂਲਰ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿੱਚ ਉਮਰ ਕੈਦ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਸੁਣਾਈ ਗਈ। ਇਸ ਕੈਦ ਨੂੰ 'ਕਾਲਾ ਪਾਣੀ', ਕਾਲੇ ਪਾਣੀ ਦੀ ਕੈਦ ਵਜੋਂ ਬਦਨਾਮ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਉੱਥੇ ਚੌਦਾਂ ਸਾਲ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਕੱਟੀ। ਮੁਆਫ਼ੀ ਮੰਗਣ ਅਤੇ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼-ਵਿਰੋਧੀ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਵਿੱਚ ਹਿੱਸਾ ਲੈਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰਨ ਦਾ ਭਰੋਸਾ ਦੇਣ 'ਤੇ, ਸਾਵਰਕਰ ਨੂੰ ਭਾਰਤੀ ਮੁੱਖ ਭੂਮੀ ਵਿੱਚ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਦੱਖਣ-ਪੱਛਮੀ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਦੇ ਕੋਂਕਣ ਪ੍ਰਾਂਤ ਵਿੱਚ ਤੱਟਵਰਤੀ ਸ਼ਹਿਰ ਰਤਨਾਗਿਰੀ ਤੱਕ ਸੀਮਤ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ, ਅਤੇ ਘਰ ਵਿੱਚ ਨਜ਼ਰਬੰਦ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ। 1937 ਵਿੱਚ ਜਦੋਂ ਬੰਬਈ ਪ੍ਰਾਂਤ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲੀ ਕਾਂਗਰਸ ਸੂਬਾਈ ਸਰਕਾਰ ਚੁਣੀ ਗਈ ਸੀ, ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਕੰਮ ਸਾਵਰਕਰ ਨੂੰ ਬਿਨਾਂ ਸ਼ਰਤ ਮਾਫ਼ੀ ਦੇਣਾ ਸੀ। ਆਪਣੀ ਰਿਹਾਈ 'ਤੇ ਸਾਵਰਕਰ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਗਏ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਚੁਣੇ ਗਏ। ਉਹ ਹੈ

Machine Translated by Google

ਮਰਾਠੀ ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਇੱਕ ਮਹਾਨ ਲੇਖਕ, ਇੱਕ ਸੁਧਾਰਵਾਦੀ ਅਤੇ ਇੱਕ ਸਮਾਜ ਸੇਵਕ ਵਜੋਂ ਮਸ਼ਹੂਰ।

9. ਡਾ. ਦੱਤਾਤ੍ਰੇਯ ਸਦਾਸ਼ਿਵ ਪਰਚੂਰੇ: 49, ਹਿੰਦੂ ਬ੍ਰਾਹਮਣ, ਵਿਆਹਿਆ ਹੋਇਆ। ਗਵਾਲੀਅਰ ਵਿੱਚ ਨੈਚਰੋਪੈਥੀ ਅਤੇ ਹੋਮਿਓਪੈਥੀ ਦਾ ਅਭਿਆਸ ਕਰ ਰਿਹਾ ਇੱਕ ਡਾਕਟਰ। ਗਵਾਲੀਅਰ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਦਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂ ਕੱਟੜ ਕਮਾਂਡੋ ਸਮੂਹ ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ ਸੈਨਾ ਦਾ ਤਾਨਾਸ਼ਾਹ ਸੀ.

ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਦਾਲਤ

ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਜੱਜ ਐੱਚ. ਆਤਮਚਰਨ ਆਈ.ਸੀ.ਐੱਸ. ਨੇ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਵਕੀਲ ਸਨ: 1) ਚੰਦਰ ਕਿਸ਼ਨ ਦਫਤਰੀ, ਐਡਵੋਕੇਟ ਜਨਰਲ, ਬੰਬੇ ਪ੍ਰਾਂਤ, ਚੀਫ਼

ਸਰਕਾਰੀ ਵਕੀਲ.

2) ਐਨ ਕੇ ਪੇਟੀਗਾਰਾ, ਬੰਬਈ।

3) ਐਨਜੀ ਵਿਵਹਾਰਕਰ, ਬੰਬਈ।

4) ਰਾਏਬਹਾਦੁਰ ਜਵਾਲਾਪ੍ਰਸਾਦ, ਪੰਜਾਬ।

5) ਪੰਡਿਤ ਠਾਕੁਰਦਾਸ* ਜਮਸ਼ੇਦ ਦੋਰਾਬਜੀ, ਦਿੱਲੀ।

ਨਗਰਵਾਲਾ 'ਜਿੰਮੀ', ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਆਫ਼ ਪੁਲਿਸ, ਬੰਬੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਜਾਂਚ ਅਧਿਕਾਰੀ ਸਨ।

ਬਚਾਅ ਪੱਖ ਦੇ ਵਕੀਲ

ਵਕੀਲਾਂ ਦੀ ਸੂਚੀ ਵਿੱਚ ਮੁੱਖ ਬਚਾਅ ਪੱਖ ਦੇ ਵਕੀਲ ਅਤੇ ਸਾਵਰਕਰ, ਐਲ ਬੀ ਭੋਪਟਕਰ, ਪੂਨਾ ਦੇ ਵਕੀਲ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ; ਨੱਥੂਰਾਮ ਗੋਡਸੇ ਲਈ, ਬੈਰਿਸਟਰ ਵੀ.ਵੀ. ਓਕ, ਬੰਬਈ ਤੋਂ, (ਜਦਕਿ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ, 'ਸਬੂਤ ਦੀ ਰਿਕਾਰਡਿੰਗ' ਦੇ ਸੈਕਸ਼ਨ ਦੇ ਤਹਿਤ ਇਹ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਨੱਥੂਰਾਮ ਨੇ ਆਪਣੇ ਕੇਸ ਦੀ ਦਲੀਲ ਦਿੱਤੀ ਸੀ); ਨਾਰਾਇਣ ਆਪਟੇ, ਕੇ.ਐਚ. ਮੋਗਲੇ, ਅਤੇ ਬੰਬਈ ਤੋਂ ਜੀਕੇ ਦੁਆ ਲਈ; ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਕਰਕਰੇ, ਐਡਵੋਕੇਟ ਨਰਹਰ ਦਾਜੀ ਡਾਂਗੇ ਅਤੇ ਬੰਬਈ ਤੋਂ ਜੀਕੇ ਦੁਆ ਲਈ; ਬੈਜ ਮਨਜ਼ੂਰਕਰਤਾ ਬਣ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਨਿਆਂਇਕ ਮਾਫੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ; ਮਦਨਲਾਲ ਪਾਹਵਾ, ਪੂਰਨਚੰਦਰ ਬੈਨਰਜੀ ਲਈ; ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਨਿਯੁਕਤ ਫਰੰਟੀਅਰ ਸੂਬੇ ਤੋਂ ਸ਼ੰਕਰ ਕਿਸਤਿਆ, ਹੰਸਰਾਜ ਆਰ. ਮਹਿਤਾ; ਬੰਬਈ ਤੋਂ ਗੋਪਾਲ ਗੋਡਸੇ, ਮੋਹਨ ਲਾਲ ਬੀ ਮਨਿਆਰ ਲਈ; ਵੀ.ਡੀ. ਸਾਵਰਕਰ ਲਈ, ਪੂਨਾ ਤੋਂ ਐਲ.ਬੀ. ਭੋਪਟਕਰ; ਬੈਰਿਸਟਰ ਜਮਨਾਦਾਸ ਮਹਿਤਾ, ਬੰਬਈ; ਗਣਪਤ ਰਾਏ, ਦਿੱਲੀ; ਕੁੰਜਬਿਹਾਰੀ ਐਲ. ਭੋਪਟਕਰ, ਪੂਨਾ, (ਗਾਂਧੀ ਕਤਲ ਮੁਕੱਦਮੇ ਨੇ ਸਾਵਰਕਰ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਦਲ ਵਿੱਚ ਤਿੰਨ ਹੋਰ ਨਾਂ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤੇ, ਬੀ.

ਬੈਨਰਜੀ, ਜੇਪੀ ਮਿੱਤਰ ਅਤੇ ਐਨਪੀ ਅਈਅਰ। ਬਾਅਦ ਵਿਚ 'ਰਿਕਾਰਡਿੰਗ ਆਫ਼ ਐਵੀਡੈਂਸ' ਦੇ ਤਹਿਤ ਗਾਂਧੀ ਕਤਲ ਮੁਕੱਦਮੇ ਵਿਚ ਇਹ ਦਾਅਵਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪੀ.ਆਰ. ਪਟਨਾ ਦੇ ਦਾਸ ਨੇ ਸਾਵਰਕਰ ਦੀ ਤਰਫੋਂ ਦਲੀਲ ਦਿੱਤੀ। ਪਰਚੁਰ ਲਈ, ਪੀ.ਐਲ. ਇਨਾਮਦਾਰ, ਗਵਾਲੀਅਰ। (ਗਾਂਧੀ ਕਤਲ ਮੁਕੱਦਮੇ ਨੇ ਐਸ.ਐਨ. ਜੌਹਰੀ ਨੂੰ ਪਰਚੂਰੇ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਟੀਮ ਵਿੱਚ ਦੁਬਾਰਾ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤਾ। ਪੀ.ਐਲ. ਇਨਾਮਦਾਰ

Machine Translated by Google

ਉਸਦੀ ਕਿਤਾਬ ਦ ਰੈੱਡ ਫੋਰਟ ਟ੍ਰਾਇਲ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਪਰਚੁਰ ਲਈ ਪੇਸ਼ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਇਕਲੌਤਾ ਵਕੀਲ ਸੀ)।

ਸਬੂਤ ਦੀ ਰਿਕਾਰਡਿੰਗ

ਇਸਤਗਾਸਾ ਗਵਾਹੀਆਂ ਦੀ ਰਿਕਾਰਡਿੰਗ 24 ਜੂਨ 1948 ਨੂੰ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਈ ਅਤੇ 6 ਨਵੰਬਰ ਤੱਕ ਜਾਰੀ ਰਹੀ। ਇੱਕ ਸੌ 49 ਗਵਾਹਾਂ ਤੋਂ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਕੀਤੀ ਗਈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਬੂਤ 720 ਪੰਨਿਆਂ ਵਿੱਚ ਚੱਲੇ। ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਨੇ ਰਿਕਾਰਡ 404 ਦਸਤਾਵੇਜ਼ੀ ਅਤੇ 80 ਸਮੱਗਰੀ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨੀ ਲਿਆਂਦੀ। ਮੁਲਜ਼ਮਾਂ ਦੇ ਬਿਆਨ ਦਰਜ ਕਰਨ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ 8 ਨਵੰਬਰ ਨੂੰ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਈ ਅਤੇ 22 ਨਵੰਬਰ ਤੱਕ 106 ਪੰਨਿਆਂ ਦੀ ਹੋਈ। ਸ਼ੰਕਰ ਕਿਸਤਿਆ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਬਾਕੀ ਸਾਰੇ ਮੁਲਜ਼ਮਾਂ ਨੇ ਲਿਖਤੀ ਬਿਆਨ ਦਰਜ ਕਰਵਾਏ, ਜੋ 297 ਪੰਨਿਆਂ ਦੇ ਸਨ। ਬਚਾਅ ਪੱਖ ਨੇ ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਦੇ ਗਵਾਹਾਂ ਰਾਹੀਂ ਰਿਕਾਰਡ 119 ਦਸਤਾਵੇਜ਼ੀ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨੀਆਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀਆਂ। ਬਚਾਅ ਪੱਖ ਦੀਆਂ ਦਲੀਲਾਂ ਦੀ ਸੁਣਵਾਈ 1 ਦਸੰਬਰ 1948 ਨੂੰ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਈ ਅਤੇ 30 ਦਸੰਬਰ ਤੱਕ ਚੱਲੀ।

ਟ੍ਰਾਇਲ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ: ਬੈਜ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਦਿੰਦਾ ਹੈ

ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਕਤਲ ਤੋਂ ਚਾਰ ਮਹੀਨੇ ਤਿੰਨ ਹਫ਼ਤੇ ਬਾਅਦ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਸੁਣਵਾਈ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਈ। ਕਾਰਵਾਈ ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੱਜ ਨੇ ਸਾਰੇ ਮੁਲਜ਼ਮਾਂ ਨੂੰ ਪੁੱਛਣ ਨਾਲ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ ਕਿ ਕੀ ਉਹ ਨਿਯੁਕਤ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਸਨ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਚਾਅ ਪੱਖ ਦੇ ਕੁਸ਼ਲ ਵਕੀਲ ਮੁਹੱਈਆ ਕਰਵਾਏ ਗਏ ਸਨ। ਫਿਰ ਉਸ ਨੇ ਛੇ ਪੰਨਿਆਂ ਦੀ ਲੰਬੀ ਚਾਰਜਸ਼ੀਟ ਪੜ੍ਹੀ।

ਮਰਾਠੀ ਸੰਸਕਰਣ ਨੂੰ ਬੰਬੇ ਪ੍ਰੈਜ਼ੀਡੈਂਸੀ ਮੈਜਿਸਟਰੇਟ ਦੀ ਅਦਾਲਤ ਲਈ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੇ ਅਨੁਵਾਦਕ ਐਮ.ਏ. ਨਵਲਕਰ ਦੁਆਰਾ ਪੜ੍ਹਿਆ ਗਿਆ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਤੇਲਗੂ ਅਨੁਵਾਦ ਬੇਲਾਰੀ ਦੇ ਐਮ. ਕਮਲੰਮਾ ਦੁਆਰਾ ਪੜ੍ਹਿਆ ਗਿਆ। ਇੱਕ ਪੰਜਾਬੀ ਅਤੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਅਨੁਵਾਦਕ, ਐਮਆਰ ਹਾਂਡਾ ਨੂੰ ਵੀ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਹਰ ਸਵਾਲ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਜਵਾਬ ਦਾ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ, ਗੁਜਰਾਤੀ, ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ, ਮਰਾਠੀ, ਪੰਜਾਬੀ ਅਤੇ ਤੇਲਗੂ ਵਿੱਚ ਅਨੁਵਾਦ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਨੇ ਕਾਰਵਾਈ ਦੀ ਮਿਆਦ ਨੂੰ ਲੰਮਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਦੋ ਕੈਬਨਿਟ ਮੰਤਰੀ, ਗਾਡਗਿਲ, ਖਣਿਜ ਅਤੇ ਖਾਣਾਂ ਬਾਰੇ ਮੰਤਰੀ; ਅਤੇ ਬੈਰਿਸਟਰ ਅੰਬੇਡਕਰ, ਕਾਨੂੰਨ ਮੰਤਰੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਤਨੀ ਅਤੇ ਗ੍ਰਹਿ ਸਕੱਤਰ ਆਰ.ਐਨ

ਬੈਨਰਜੀ ਉਸ ਦਿਨ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਹਾਜ਼ਰ ਸਨ, ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਜੇਪੀ ਹਥੀਸਿੰਘ ਅਤੇ ਸ੍ਰੀਮਤੀ।
ਬੀ ਆਰ ਅਯੰਗਰ।

ਹਾਲਾਂਕਿ ਬੈਜ ਨੂੰ ਮਾਫੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ, ਪਰ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੀ ਮਿਆਦ ਲਈ ਉਸਨੂੰ ਸੁਰੱਖਿਆ ਹਿਰਾਸਤ ਵਿੱਚ ਰੱਖਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਚਾਰਜਸ਼ੀਟ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਆਤਮਚਰਨ ਨੇ ਘੋਸ਼ਣਾ ਕੀਤੀ ਕਿ ਬੈਜ ਹੁਣ 'ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਦਾ ਗਵਾਹ' ਹੈ, ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਸਨੂੰ ਸ਼ਰਤੀਆ ਮੁਆਫੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਉਸਨੇ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਬੈਜ ਨੂੰ ਤੁਰੰਤ ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹਟਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਸੁਰੱਖਿਆ ਹਿਰਾਸਤ ਵਿੱਚ ਰੱਖਿਆ ਜਾਵੇ। ਬਹੁਤੀ ਦੁਸ਼ਮਣੀ ਬਿੱਲੇ ਵੱਲ ਸੇਧਿਤ ਸੀ

Machine Translated by Google

ਅਤੇ ਬਚਾਅ ਪੱਖ ਦੇ ਵਕੀਲਾਂ ਦੀ ਰਣਨੀਤੀ ਵੀ ਬਦਲ ਗਈ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਸ਼ੱਕ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਮੁਲਜ਼ਮਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਨੇ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਉਹ ਸਾਰੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਜਿਸ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਉਹ ਮੁਲਜ਼ਮਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾ ਸਕਦਾ ਸੀ, ਪਰ 'ਚੂਹੇ' ਗੋਪਾਲ ਗੋਡਸੇ ਦੀ ਪਛਾਣ ਬਾਰੇ ਸਿਰਫ ਕਿਆਸਅਰਾਈਆਂ ਹੀ ਸਨ। ਪਰਚੂਰੇ ਅਤੇ ਮਦਨਲਾਲ ਪਾਹਵਾ ਨੂੰ ਬਚਾਅ ਪੱਖ ਦੁਆਰਾ ਸਭ ਤੋਂ ਸੰਭਾਵਿਤ 'ਟਰਨਕੋਟ' ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਜਿਵੇਂ ਹੀ ਬੈਜ ਨੂੰ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਘੋਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, ਬਚਾਅ ਟੀਮ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਉਸਦੀ ਗਵਾਹੀ ਨੂੰ ਬਦਨਾਮ ਕਰਨ ਅਤੇ ਇਹ ਸਾਬਤ ਕਰਨ 'ਤੇ ਕੇਂਦ੍ਰਿਤ ਕੀਤੀਆਂ ਕਿ ਉਹ ਇੱਕ ਆਦਤਨ ਅਤੇ ਗਲਤ ਝੂਠਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸਦੀ ਗਵਾਹੀ ਭਰੋਸੇਯੋਗ ਨਹੀਂ ਸੀ।

ਆਤਮਚਰਨ ਨੇ ਫਿਰ ਮੁਲਜ਼ਮਾਂ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਕੀ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਲਗਾਏ ਗਏ ਦੋਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝ ਗਏ ਹਨ ਅਤੇ ਜੇਕਰ ਅਜਿਹਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਕੀ ਉਹ ਦੋਸ਼ਾਂ ਵਜੋਂ ਦੋਸ਼ੀ ਮੰਨਣਗੇ ਜਾਂ ਕੀ ਉਹ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਦਾਲਤ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦੋਸ਼ ਨੂੰ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬੇਗੁਨਾਹੀ ਨੂੰ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਲਈ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾਵੇ। ਸਾਰੇ ਅੱਠ ਮੁਲਜ਼ਮਾਂ ਨੇ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਹ ਬੇਕਸੂਰ ਹਨ। ਨੱਥੂਰਾਮ ਗੋਡਸੇ ਨੇ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਕਿਹਾ-'ਮੈਨੂੰ ਅਜ਼ਮਾਓ'। ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ ਕਿਸਤਿਆ ਨੇ ਆਪਣਾ ਦੋਸ਼ ਕਬੂਲ ਕੀਤਾ, ਪਰ ਤੇਲਗੂ ਵਿੱਚ ਉਸ ਨੂੰ ਦੋਸ਼ਾਂ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਉਹ ਸਭ ਕੁਝ ਕਬੂਲ ਕਰੇਗਾ ਜੋ ਉਹ ਜਾਣਦਾ ਸੀ, ਅਤੇ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੀ ਨਿਰਦੋਸ਼ਤਾ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾਏ। ਸਾਵਰਕਰ ਨੇ 'ਬੇਕਸੂਰ' ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਪਟੇ, ਗੋਪਾਲ ਗੋਡਸੇ ਅਤੇ ਪਰਚੂਰੇ ਨੇ ਵੀ. ਮਦਨਲਾਲ ਨੇ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਲਿਖਤੀ ਬਿਆਨ ਸੌਂਪਿਆ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ: 'ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਬੇਕਸੂਰ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ। ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਕੋਈ ਨੁਕਸਾਨ ਪਹੁੰਚਾਉਣ ਦੀ ਕੋਈ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਮੈਂ ਕਦੇ ਵੀ ਅਜਿਹੀ ਕਿਸੇ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। 20 ਜਨਵਰੀ ਦੀ ਘਟਨਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦੁਆਰਾ ਚਲਾਈ ਗਈ ਮੁਸਲਿਮ ਤੁਸ਼ਟੀਕਰਨ ਦੀ ਨੀਤੀ ਕਾਰਨ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਫੈਲੇ ਗੁੱਸੇ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਣ ਲਈ ਸੀ।

ਇਸ ਵਿੱਚ ਇਸ ਤੋਂ ਵੱਧ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਸ ਘਟਨਾ ਵਿੱਚ ਮੇਰੇ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਸ਼ਾਮਲ ਨਹੀਂ ਸੀ।

ਚਾਰਜ ਫਰੇਮ ਕੀਤੇ ਗਏ

ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਦੇ ਸੰਸਕਰਣ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਦੋਸ਼ੀ ਵਿਰੁੱਧ ਲਗਾਏ ਗਏ ਦੋਸ਼ਾਂ ਦਾ ਪੂਰਾ ਵੇਰਵਾ ਅੰਤਿਕਾ I ਵਿਚ ਹੈ। ਦੋਸ਼ੀ ਨੇ 'ਦੋਸ਼ੀ ਨਹੀਂ' ਅਤੇ 'ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾਉਣ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ' ਪਰਚੂਰੇ ਦੇ ਨਾਲ ਅੱਗੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਉਹ ਗਵਾਲੀਅਰ ਰਾਜ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਸੀ ਅਤੇ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰ ਲਈ ਯੋਗ ਨਹੀਂ ਹੈ

ਅਦਾਲਤ

ਰਿਕਾਰਡਿੰਗ ਦ ਸਟੇਟਮੈਂਟਸ ਦੇ ਦ

ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੇ ਗਵਾਹ

24 ਜੂਨ 1948: ਦਿਨ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਆਤਮਚਰਨ,
ਆਪਟੇ, ਕਰਕਰੇ, ਮਦਨਲਾਲ ਅਤੇ ਗੋਪਾਲ ਦੇ ਨਾਲ ਦਫਤਰੀ ਅਤੇ ਭੋਪਟਕਰ

Machine Translated by Google

ਗੋਡਸੇ ਨੇ ਬਿਰਲਾ ਹਾਊਸ ਦਾ ਦੌਰਾ ਕੀਤਾ। ਆਤਮਚਰਨ ਨੇ ਪੂਰੇ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਸਥਾਨ ਅਤੇ ਉਸ ਕਮਰੇ ਦਾ ਨਿਰੀਖਣ ਕੀਤਾ ਜਿੱਥੇ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਆਖਰੀ ਪੰਜ ਮਹੀਨੇ ਬਿਤਾਏ ਸਨ। ਦੁਪਹਿਰ 2 ਵਜੇ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਦੇ ਗਵਾਹਾਂ ਦੇ ਬਿਆਨ ਦਰਜ ਕਰਨੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੇ। ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਅਤੇ ਬਚਾਅ ਪੱਖ ਦੀ ਸਹਿਮਤੀ ਨਾਲ ਇਹ ਸਹਿਮਤੀ ਬਣੀ ਕਿ ਆਤਮਚਰਨ ਖੁਦ ਗਵਾਹਾਂ ਦੇ ਬਿਆਨ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕਰੇਗਾ। ਉਸ ਦਿਨ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਸੈਲਾਨੀ ਸਨ।

ਪੁੱਛ-ਪੜਤਾਲ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਪਹਿਲਾ ਗਵਾਹ ਗਵਾਲੀਅਰ ਰਾਜ ਦਾ ਹੈੱਡ ਕਾਂਸਟੇਬਲ ਈਸ਼ਵਰਦੱਤ ਮੂਲਚੰਦ, ਤੀਹ ਸਾਲਾ ਹਿੰਦੂ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਸੀ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਉਹ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਸਮਝਦਾ ਅਤੇ ਬੋਲਦਾ ਸੀ, ਉਸਨੇ ਅਦਾਲਤ ਨਾਲ ਹਿੰਦੀ ਵਿੱਚ ਗੱਲ ਕਰਨ ਨੂੰ ਤਰਜੀਹ ਦਿੱਤੀ।

ਉਹ ਪਿਛਲੇ ਨੌਂ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਗਵਾਲੀਅਰ ਰਾਜ ਦੀ ਪੁਲਿਸ ਵਿੱਚ ਸੀ ਅਤੇ ਪਿਛਲੇ ਪੰਜ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਉਹ ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਮੰਡਲਿਕ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਿੱਚ ਸੀਆਈਡੀ ਵਿੱਚ ਤਾਇਨਾਤ ਸੀ। ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਨੇ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਇਹ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਲਈ ਉਸ ਤੋਂ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਕੀਤੀ ਕਿ ਅਦਾਲਤ ਵੱਲੋਂ ਤਿੰਨ ਮੁਲਜ਼ਮਾਂ ਨੂੰ ਭਗੌੜਾ ਐਲਾਨ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਬਚਾਅ ਪੱਖ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਦਲੀਲਾਂ ਰਾਹੀਂ ਇਹ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਕਿ ਜਾਂਚ ਦੌਰਾਨ ਗਵਾਲੀਅਰ ਰਾਜ ਅਤੇ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਭਾਰਤ ਨੂੰ ਵੱਖਰੀ ਪਛਾਣ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਅਤੇ, ਇਸ ਲਈ, ਕਿਸੇ ਵੀ ਭਾਰਤੀ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਪਰਚੁਰ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਹਵਾਲਗੀ ਕੀਤੇ ਬਿਨਾਂ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾਉਣ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਪਰ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਬਚਾਅ ਪੱਖ ਦੀ ਲਾਈਨ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਸਵਾਲ ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਦੀ ਤਰਫੋਂ ਦਫਤਰੀ ਨੇ ਗਵਾਹ ਤੋਂ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਬਚਾਅ ਪੱਖ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਡਾਂਗੇ ਅਤੇ ਫਿਰ ਪਰਚੁਰੇ ਦੇ ਵਕੀਲ ਇਨਾਮਦਾਰ ਨੇ ਉਸ ਤੋਂ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਕੀਤੀ।

ਇਨਾਮਦਾਰ ਦੇ ਕੁਝ ਸਵਾਲਾਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਗਵਾਹ ਨੂੰ ਮੁਆਫ਼ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਸਾਬਕਾ ਨੇ ਗਵਾਲੀਅਰ ਰਾਜ ਗਜ਼ਟ ਦੀਆਂ ਕਟਿੰਗਾਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ ਜੋ ਦਰਸਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਗੰਗਾਧਰ ਦੰਡਾਵਤੇ, ਗੰਗਾਧਰ ਜਾਧਵ ਅਤੇ ਸੂਰਿਆਦੇਵ ਸ਼ਰਮਾ ਨੂੰ 'ਭਗੌੜਾ' ਘੋਸ਼ਿਤ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਨੋਟਿਸ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।

ਚਾਹ ਦੀ ਬਰੇਕ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮਦਨਲਾਲ ਦੇ ਵਕੀਲ ਬੈਨਰਜੀ ਨੇ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਪਹਿਲਾਂ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਦਾ ਦੋਸ਼ ਸਾਬਤ ਕਰੇ ਅਤੇ ਫਿਰ ਉਸ ਦੇ ਮੁਵੱਕਿਲ 'ਤੇ ਕਤਲ ਦਾ ਦੋਸ਼ ਸਾਬਤ ਕਰੇ। ਉਸਨੇ ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਸਤਗਾਸਾ 1944 ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਕਾਲਕ੍ਰਮਿਕ ਕ੍ਰਮ ਵਿੱਚ ਨਜਿੱਠਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਗਵਾਹਾਂ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਉਸ ਦੀਆਂ ਦਲੀਲਾਂ ਨੂੰ ਮੰਨਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। 'ਜੇਕਰ ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਕਿਸੇ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਦੀ ਮੌਜੂਦਗੀ ਬਾਰੇ ਯਕੀਨ ਦਿਵਾਉਣ ਵਿਚ ਅਸਫਲ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਬੰਦ ਕਰ ਦੇਵਾਂਗਾ', ਜੱਜ ਆਤਮਚਰਨ ਦੀ ਅੰਤਮ ਟਿੱਪਣੀ ਸੀ।

ਅਗਲਾ ਗਵਾਹ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਫਤਿਹਪੁਰੀ ਸਥਿਤ ਸ਼ਰੀਫ ਹਿੰਦੂ ਹੋਟਲ ਦਾ ਜਨਰਲ ਮੈਨੇਜਰ ਰਾਮਲਾਲ ਦੱਤ ਸੀ। ਉਹ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਤੋਂ ਆਏ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ ਗੋਕੁਲਚੰਦ ਮਹਿਤਾ ਦਾ 55 ਸਾਲਾ ਪੁੱਤਰ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਤਿੰਨ ਵਿਅਕਤੀ 17-19 ਜਨਵਰੀ 1948 ਤੱਕ ਹੋਟਲ ਦੇ ਕਮਰੇ 2 ਵਿੱਚ ਠਹਿਰੇ ਸਨ। ਉਸ ਨੇ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਵੇਰਵੇ ਦਿੱਤੇ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਤਿੰਨਾਂ ਨੇ ਚੈੱਕ-ਇਨ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਅਦਾਲਤ ਵੱਲੋਂ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ 'ਤੇ ਰਾਮਲਾਲ ਨੇ ਮਦਨਲਾਲ ਅਤੇ ਕਰਕਰੇ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕੀਤੀ। ਇਸਤਗਾਸਾ ਫਿਰ ਸ਼ਾਂਤਾਰਾਮ ਆਤਮਾਰਾਮ ਨਾਂ ਦੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਆਇਆ

Machine Translated by Google

ਅਮਚੇਕਰ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ, ਅਤੇ ਉਸਦੀ ਪਛਾਣ ਤੀਜੇ ਵਿਅਕਤੀ ਵਜੋਂ ਹੋਈ।
ਰਾਮਲਾਲ ਨੇ ਫਿਰ ਗੋਪਾਲ ਗੋਡਸੇ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਪਛਾਣ ਹੋਟਲ ਵਿਚ ਆਏ ਮਹਿਮਾਨ ਵਜੋਂ ਕੀਤੀ। ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਦੋਸ਼ੀ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਰਾਮਲਾਲ ਨੂੰ ਉਸ ਦੀਆਂ ਐਨਕਾਂ ਉਤਾਰਨ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ, ਜੋ ਉਸ ਨੇ ਕੀਤਾ।

ਕੁਝ ਹੋਰ ਸਵਾਲਾਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਦਿਨ ਭਰ ਲਈ ਮੁਲਤਵੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।

25 ਜੂਨ 1948: ਪਰਚੂਰੇ ਦੇ ਵਕੀਲ ਇਨਾਮਦਾਰ ਨੇ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ। ਆਤਮਚਰਨ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ, 'ਤੁਸੀਂ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਦੇ ਦੋਸ਼ ਨੂੰ ਹੋਰ ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਸਮਝਾਇਆ ਜਾਵੇ। ਮੈਨੂੰ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਲਜ਼ਾਮ ਬਹੁਤ ਸਪੱਸ਼ਟਤਾ ਨਾਲ ਲਗਾਏ ਗਏ ਹਨ... ਮੈਂ ਹੋਰ ਸਪੱਸ਼ਟੀਕਰਨ ਨਹੀਂ ਦੇਵਾਂਗਾ...।'

ਰਾਮਲਾਲ ਦੀ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਜਾਰੀ ਰਹੀ। ਦਫਤਰੀ ਇਹ ਸਾਬਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿ 20 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਅਸਫਲ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦੋ ਮੁਲਜ਼ਮ ਹੋਟਲ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਤੀਜਾ ਮੁਲਜ਼ਮ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਆਇਆ ਸੀ। ਕਰਕਰੇ ਦੇ ਵਕੀਲ ਡਾਂਗੇ ਨੇ ਰਾਮਲਾਲ ਤੋਂ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਿਆਨ ਨੂੰ ਬਦਨਾਮ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ। ਦੋਵਾਂ ਵਿਚਾਲੇ ਕਾਫੀ ਗਰਮਾ-ਗਰਮੀ ਹੋਈ ਜਦੋਂ ਡਾਂਗੇ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਹੋਟਲ ਦੇ ਰਜਿਸਟਰ ਵਿੱਚ ਐਂਟਰੀ ਨੰਬਰ 47 ਕਿਉਂ ਬਦਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਰਾਮਲਾਲ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਇਹ ਫੇਰਬਦਲ ਉਸਦੇ ਸਾਥੀ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਮਹਿਮਾਨਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਗਲਤ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ।

ਬੈਨਰਜੀ ਦੇ ਰਾਮਲਾਲ ਤੋਂ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਖਤਮ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਗੋਪਾਲ ਗੋਡਸੇ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਰਾਮਲਾਲ ਤੋਂ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਆਪਣੇ ਵਕੀਲ ਮਨਿਆਰ ਨੂੰ ਦੱਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ।
ਮਨਿਆਰ ਨੇ ਰਾਮਲਾਲ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਕੀ ਉਸਨੇ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਦਿੱਤੇ ਆਪਣੇ ਬਿਆਨ ਵਿੱਚ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਗੋਪਾਲ ਗੋਡਸੇ ਸ਼ਰੀਫ ਹੋਟਲ ਵਿੱਚ ਮਦਨਲਾਲ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਗਿਆ ਸੀ। ਰਾਮਲਾਲ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਉਹ ਗੋਪਾਲ ਨੂੰ ਪਛਾਣ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਮਨਿਆਰ: 'ਕੀ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਆਪਣੀ ਰਿਪੋਰਟ ਵਿਚ ਇਹ ਲਿਖਿਆ ਸੀ?'

ਇਸ ਮੌਕੇ 'ਤੇ ਆਤਮਚਰਨ ਨੇ ਦਖਲ ਦਿੱਤਾ, 'ਰਾਮਲਾਲ ਇਸ ਦਾ ਜਵਾਬ ਕਿਵੇਂ ਦੇ ਸਕਦਾ ਹੈ? ਇਹ ਹੈ
ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਕਿ ਪੁਲਿਸ ਜ਼ੁਬਾਨੀ ਬਿਆਨ ਲਿਖ ਲਵੇ।'

ਮਨਿਆਰ: 'ਗੋਪਾਲ ਗੋਡਸੇ ਕਦੋਂ ਆਇਆ? ਜਦੋਂ ਗੋਪਾਲ ਗੋਡਸੇ ਮਦਨਲਾਲ ਅਤੇ ਵਿਆਸ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਆਇਆ ਤਾਂ ਕੀ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਕੋਈ ਸੀ?'

ਰਾਮਲਾਲ: 'ਗੋਪਾਲ ਗੋਡਸੇ ਦੁਪਹਿਰ ਨੂੰ ਮਦਨਲਾਲ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਆਇਆ। ਮੇਰਾ ਸਾਥੀ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਸੀ।'

ਮਨਿਆਰ: 'ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਝੂਠ ਬੋਲ ਰਹੇ ਹੋ ਜਦੋਂ ਤੁਸੀਂ ਗੋਪਾਲ ਗੋਡਸੇ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਕਰਦੇ ਹੋ
ਤੁਹਾਡੇ ਹੋਟਲ ਵਿੱਚ ਆਇਆ ਸੀ।'

ਰਾਮਲਾਲ: 'ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਕਹੋ ਕਿ ਗੋਪਾਲ ਵੀ ਗੋਡਸੇ ਹੋਟਲ 'ਚ ਮਿਲਣ ਨਹੀਂ ਆਇਆ ਸੀ
ਮਦਨਲਾਲ ਅਤੇ ਵਿਆਸ, ਇਹ ਝੂਠ ਹੈ।' ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਰਾਮਲਾਲ ਦਾ ਬਹਾਨਾ ਲਾਇਆ ਗਿਆ।

ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਫਿਰ ਰਾਮਲਾਲ ਦੇ ਸਾਥੀ ਸ਼ਾਂਤੀਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਨੂੰ ਬੁਲਾਇਆ, ਜਿਸ ਨੇ ਕਰਕਰੇ ਅਤੇ ਫਿਰ ਗੋਪਾਲ ਗੋਡਸੇ ਨੂੰ ਵਿਜ਼ਟਰ ਵਜੋਂ ਪਛਾਣਿਆ। ਜਦੋਂ ਡਾਂਗੇ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਸਵਾਲ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਸ਼ਾਂਤੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇੱਥੇ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਸਮਾਂ ਬਿਤਾਇਆ

Machine Translated by Google

ਹੋਟਲ ਅਤੇ ਮੁੱਖ ਤੌਰ 'ਤੇ ਬਿੱਲ ਰਿਕਵਰੀ ਅਤੇ ਖਾਤਿਆਂ ਦੀ ਦੇਖਭਾਲ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ 'ਵਿਆਸ' ਯਾਦ ਆਇਆ ਕਿਉਂਕਿ ਦੋਵਾਂ ਨੇ 19 ਤਰੀਕ ਨੂੰ ਕਰੀਬ ਅੱਧਾ ਘੰਟਾ ਗੱਲਬਾਤ ਕੀਤੀ ਸੀ।

ਅਦਾਲਤ ਵੱਲੋਂ ਉਸ ਦਿਨ ਚਾਹ ਲਈ ਮੁਲਤਵੀ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਅੱਧੇ ਘੰਟੇ ਵਿੱਚ ਬਾਰਾਂ ਵਾਰ ਬਿਜਲੀ ਫੇਲ੍ਹ ਹੋ ਗਈ।

ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਪੁੱਤਰ ਮਾਨਸਿੰਘ ਤੋਂ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਜਾਰੀ ਹੈ। ਰਾਮਸਿੰਘ ਸ਼ਰੀਫ ਹੋਟਲ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਬੇਅਰਰ ਅਤੇ ਖਾਨਸਾਮਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਉੱਥੇ ਛੇ ਕਮਰਿਆਂ ਲਈ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਕਰਕਰੇ ਅਤੇ ਮਦਨਲਾਲ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕੀਤੀ। ਅਗਲਾ ਗਵਾਹ ਤੀਹ ਸਾਲਾ ਅਮਚੇਕਰ ਸੀ, ਜੋ ਕਰਕਰੇ ਅਤੇ ਮਦਨਲਾਲ ਨਾਲ ਸ਼ਰੀਫ ਹੋਟਲ ਵਿਚ ਠਹਿਰਿਆ ਸੀ। ਅਮਚੇਕਰ ਬੰਬਈ ਸੂਬੇ ਦੇ ਸਾਵੰਤਵਾੜੀ ਦੇ ਹੀਰਲੋਕ ਦਾ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਸੀ। ਉਹ ਅਹਿਮ ਗਵਾਹ ਸੀ। ਉਹ ਕਰਾਚੀ ਤੋਂ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ ਸੀ, ਜਿੱਥੇ ਉਹ ਸਰਕਾਰੀ ਮੁਲਾਜ਼ਮ ਵਜੋਂ ਤਾਇਨਾਤ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਸੂਚਿਤ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਹ 15 ਜਨਵਰੀ 1948 ਨੂੰ ਰਾਤ 9.15 ਵਜੇ ਬੰਬਈ ਤੋਂ ਰਵਾਨਾ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਪੇਸ਼ਾਵਰ ਐਕਸਪ੍ਰੈਸ ਦੇ ਤੀਜੇ ਦਰਜੇ ਦੇ ਡੱਬੇ ਵਿੱਚ ਸਵਾਰ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਰੇਲਗੱਡੀ ਵਿੱਚ ਮਦਨਲਾਲ ਅਤੇ ਕਰਕਰੇ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ ਸੀ। ਉਹ 17 ਤਰੀਕ ਦੀ ਸ਼ਾਮ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ 19 ਤਰੀਕ ਤੱਕ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਹੋਟਲ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਠਹਿਰਿਆ ਸੀ। ਕਰਕਰੇ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਯਾਤਰਾ ਦੌਰਾਨ ਦੱਸਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਦਾ ਕਾਰਕੁਨ ਹੈ ਅਤੇ ਮਹਾਸਭਾ ਦੇ ਕੰਮ ਲਈ ਦਿੱਲੀ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਅਮਚੇਕਰ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ: 'ਮੈਂ ਕਰਾਚੀ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਇੱਕ ਸਰਕਾਰੀ ਕਰਮਚਾਰੀ ਹਾਂ। ਵੰਡ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮੈਂ 12 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਬੰਬਈ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ। ਮੈਂ ਵਰਲੀ ਦੇ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ ਕੈਂਪ ਵਿੱਚ ਰਿਹਾ ਜਿੱਥੇ ਮੈਂ ਦਿੱਲੀ ਲਈ ਟਿਕਟ ਲੈ ਕੇ ਆਪਣੀ ਸਰਕਾਰੀ ਨੌਕਰੀ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਤੋਂ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਤਬਦੀਲ ਕਰਵਾਉਣ ਲਈ ਆਇਆ। ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਅਗਲੀ ਸਵੇਰ ਰੇਲਗੱਡੀ 'ਤੇ ਜਾਗਿਆ, ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਰੇਲਗੱਡੀ ਨਿਰਧਾਰਤ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਚਾਰ ਤੋਂ ਪੰਜ ਘੰਟੇ ਦੇਰੀ ਨਾਲ ਚੱਲ ਰਹੀ ਸੀ। ਮੈਂ ਚਿੰਤਤ ਸੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਂ ਦਿੱਲੀ ਵਿਚ ਆਪਣਾ ਕੰਮ ਇਕ ਦਿਨ ਵਿਚ ਖਤਮ ਕਰਕੇ ਵਾਪਸ ਆਉਣ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਬਣਾਈ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਕਿੱਥੇ ਰਹਾਂਗਾ, ਮੈਂ ਚਿੰਤਤ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਂ ਮਰਾਠੀ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕੋਈ ਹੋਰ ਭਾਸ਼ਾ ਬੋਲ ਜਾਂ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਉਦੋਂ ਹੀ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਇੱਕ ਸਹਿ-ਯਾਤਰੀ ਨੂੰ ਮਰਾਠੀ ਵਿੱਚ ਬੋਲਦਿਆਂ ਸੁਣਿਆ, ਮੈਨੂੰ ਅਹਿਸਾਸ ਹੋਇਆ ਕਿ ਉਹ ਜ਼ਰੂਰ ਮੇਰੇ ਸੂਬੇ ਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮੇਰੀ ਮਦਦ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਹੋਵੇਗਾ। ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਉਹ ਕਿੱਥੇ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੀ ਜਾਣ-ਪਛਾਣ ਕਰਕਰੇ ਵਜੋਂ ਕਰਵਾਈ ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਦਿੱਲੀ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।' ਕਰਕਰੇ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਅਮਚੇਕਰ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਉਹ ਵਿਅਕਤੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਕਰਕਰੇ ਨਾਲ ਜਾਣ-ਪਛਾਣ ਕਰਵਾਈ ਅਤੇ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਕੀ ਉਹ ਦਿੱਲੀ ਵਿਚ ਰਿਹਾਇਸ਼ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਨ ਵਿਚ ਮੇਰੀ ਮਦਦ ਕਰਨਗੇ। ਕਰਕਰੇ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਭਰੋਸਾ ਦਿਵਾਇਆ ਕਿ ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਬਿਰਲਾ ਮੰਦਰ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਲਈ ਜਗ੍ਹਾ ਦੇਣਗੇ।'

ਮਦਨਲਾਲ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਅਮਚੇਕਰ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਅਹਿਸਾਸ ਹੋਇਆ ਕਿ ਦੋਵੇਂ ਸਟੇਸ਼ਨ 'ਤੇ ਉਤਰਦੇ ਹੀ ਇਕੱਠੇ ਸਨ। ਫਿਰ ਉਹ ਉਹਨਾਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕਰਨ ਲਈ ਅੱਗੇ ਵਧਿਆ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪਹਿਲਾਂ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਚੁੱਕਾ ਹੈ।

ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਦਿਨ ਲਈ ਮੁਲਤਵੀ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਨੱਥੂਰਾਮ ਨੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਬੈਜ ਅਤੇ ਕਿਸਤਿਆ ਨੂੰ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਗੱਲਬਾਤ ਕਰਨ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ।

Machine Translated by Google

ਦੂਜੇ ਮੁਲਜ਼ਮਾਂ ਨਾਲ। ਉਸ ਦੀ ਫਰਿਆਦ ਮੰਨ ਲਈ ਗਈ।

28 ਜੂਨ 1948: ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਪੋਤੇ-ਭਤੀਜੇ ਕਾਨੂੰ ਗਾਂਧੀ ਉਸ ਦਿਨ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਹਾਜ਼ਰ ਸਨ, ਜਦੋਂ ਗਾਂਧੀ ਪਰਿਵਾਰ ਦਾ ਕੋਈ ਮੈਂਬਰ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਪੇਸ਼ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਅਮਚੇਕਰ ਦੇ ਬਿਆਨ ਦਰਜ ਕਰਨ ਦਾ ਸਿਲਸਿਲਾ ਜਾਰੀ ਹੈ। ਉਸਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਹੋਟਲ ਦੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਤੀਜਾ ਵਿਅਕਤੀ ਸੀ ਅਤੇ ਪੁੱਛਣ 'ਤੇ ਉਸਨੇ ਗੋਪਾਲ ਗੋਡਸੇ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ। ਉਸਨੇ ਅੱਗੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਸਨੇ ਗੋਡਸੇ ਨਾਲ ਕੋਈ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਸੀ ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਉਹ ਸ਼ਾਮ 5 ਵਜੇ ਚਲਾ ਗਿਆ ਤਾਂ ਤਿੰਨੋਂ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਮੌਜੂਦ ਸਨ। ਫਿਰ ਉਸ ਨੇ ਮੁਲਜ਼ਮਾਂ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਸਬੰਧਾਂ ਬਾਰੇ ਵਿਸਥਾਰਪੂਰਵਕ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ। ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਮੁਲਜ਼ਮ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰਨ ਲਈ ਮੈਨੂੰ ਮੇਰੇ ਪਿੰਡ ਤੋਂ ਬੰਬਈ ਲੈ ਗਈ। ਮੈਂ ਮੁੱਖ ਪ੍ਰੈਜ਼ੀਡੈਂਸੀ ਮੈਜਿਸਟਰੇਟ ਦੀ ਹਾਜ਼ਰੀ ਵਿੱਚ ਮੁਲਜ਼ਮ ਨੂੰ ਦੇਖਿਆ। ਮੈਂ ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਦੇਖਿਆ ਸੀ।'

ਨੱਥੂਰਾਮ ਨੇ ਉੱਠ ਕੇ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਮੁਲਜ਼ਮ ਦੀ ਪਛਾਣ ਸਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਤਸਵੀਰਾਂ ਅਖਬਾਰਾਂ ਵਿਚ ਛਪੀਆਂ ਸਨ ਅਤੇ ਕਈ ਥਾਵਾਂ 'ਤੇ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੀਆਂ ਫਿਲਮਾਂ ਦਿਖਾਈਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਹਾਲਾਤਾਂ ਵਿੱਚ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਮੁਲਜ਼ਮਾਂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰਨਾ ਆਸਾਨ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਉਸ ਦੇ ਇਤਰਾਜ਼ ਨੂੰ ਖਾਰਜ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

ਡਾਂਗੇ ਨੇ ਮਰਾਠੀ ਵਿੱਚ ਅਮਚੇਕਰ ਤੋਂ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਕਰਨੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ, ਜਿਸ 'ਤੇ ਜੱਜ ਨੇ ਇਤਰਾਜ਼ ਕਰਦਿਆਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਕੁਝ ਸਵਾਲਾਂ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਅਮਚੇਕਰ ਨੇ ਅੱਗੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਸਨ ਪਰ ਇਸ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਅਤੇ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਬਾਰੇ ਡੂੰਘਾਈ ਨਾਲ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦੇ ਸਨ। 'ਮੈਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਕਰਕਰੇ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀਆਂ ਵਿਚ ਵੀ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਵੀ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਅਹਿਮਦਨਗਰ ਵਿੱਚ ਕਈ ਹੋਟਲਾਂ ਦਾ ਮਾਲਕ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਮੁਫਤ ਖਾਣਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕਰਕਰੇ ਨਾਲ ਮੇਰੀ ਜਾਣ-ਪਛਾਣ ਨਾਮਾਤਰ ਸੀ।'

ਥੋੜ੍ਹੇ ਜਿਹੇ ਬ੍ਰੇਕ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਮਦਨਲਾਲ ਦੇ ਵਕੀਲ ਨੇ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਸ ਦਾ ਮੁਵੱਕਿਲ ਬੀਮਾਰ ਹੈ। ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਨਾਲ ਵਾਲੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਦੇਰ ਆਰਾਮ ਕਰਨ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦਿੱਤੀ। ਦੋਸ਼ੀ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਕਰ ਰਹੇ ਇਕ ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਨੇ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਇਕ ਡਾਕਟਰ ਨੂੰ ਤਲਬ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਦਫਤਰੀ ਦੀ ਬੇਨਤੀ 'ਤੇ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਇਕ ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਨੂੰ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਬੈਜ ਨੂੰ ਜੇਲ੍ਹ ਤੋਂ ਲਿਆਉਣ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ। ਅਗਲਾ ਗਵਾਹ ਹੀਰਾਨੰਦਾਨੀ ਸੀ, ਜੋ ਗ੍ਰਹਿ ਵਿਭਾਗ ਅਧੀਨ ਟਰਾਂਸਫਰ ਬਿਊਰੋ ਵਿੱਚ ਕਲਰਕ ਵਜੋਂ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਸੀ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਿਊਰੋ ਨੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਿੱਚ ਨੌਕਰੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੇ ਚਾਹਵਾਨ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀਆਂ ਦੀਆਂ ਅਰਜ਼ੀਆਂ ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਤਬਦੀਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। 'ਮੈਂ ਅਰਜ਼ੀਆਂ 'ਤੇ ਦਸਤਖਤ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਜਦੋਂ ਉਹ ਬਿਨੈਕਾਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭਰੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਐਪਲੀਕੇਸ਼ਨ ਨੰਬਰ 5286 ਸ਼ਾਂਤਾਰਾਮ ਅਮਚੇਕਰ ਨਾਮਕ ਵਿਅਕਤੀ ਦੁਆਰਾ ਭਰਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਰਜਿਸਟਰ ਵਿੱਚ ਵੀ ਇੱਕ ਅਨੁਸਾਰੀ ਐਂਟਰੀ ਹੈ,' ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ। ਬਚਾਅ ਪੱਖ ਵੱਲੋਂ ਉਸ ਤੋਂ ਕੋਈ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਰਾਮਚੰਦਰ ਅਤੇ ਨਰਾਇਣ ਸਿੰਘ, ਜੋ ਦੋਵੇਂ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਮਰੀਨਾ ਹੋਟਲ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਨੂੰ ਅਗਲੇ ਵਿੱਚ ਬੁਲਾਇਆ ਗਿਆ, ਅਤੇ ਦੋਵਾਂ ਨੇ ਨੱਥੂਰਾਮ ਅਤੇ ਆਪਟੇ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕੀਤੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ 'ਐਸ. ਦੇਸ਼ਪਾਂਡੇ' ਅਤੇ 'ਐੱਮ. ਦੇਸ਼ਪਾਂਡੇ'। ਇਸ ਦੌਰਾਨ ਮਦਨਲਾਲ ਸੀ

Machine Translated by Google

ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਵਾਪਸ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ। ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਨੇ ਫਿਰ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨੀ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕੁਝ ਕੱਪੜੇ ਤਿਆਰ ਕੀਤੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੁਝ 'ਤੇ ਲਾਂਡਰੀ ਮਾਰਕ 'NVG' ਸੀ।

29 ਜੂਨ 1948: ਉਸ ਦਿਨ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਲਈ ਪਹਿਲਾ ਗਵਾਹ ਮੇਹਰ ਸਿੰਘ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਜੰਗਲਾਤ ਵਿਭਾਗ ਵਿੱਚ ਸਿਪਾਹੀ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਜਿਸ ਦਿਨ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਬੰਬ ਧਮਾਕਾ ਹੋਇਆ, ਉਸ ਦਿਨ ਉਹ ਆਪਣੇ ਸਾਥੀਆਂ ਪਿਆਰੇਲਾਲ ਅਤੇ ਕਪਤਾਨ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਸੈਕਟਰ ਵਿੱਚ ਗਸ਼ਤ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਸਵੇਰੇ 11 ਵਜੇ ਦੇ ਕਰੀਬ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪੰਚਕੂਈ (ਪੰਜ ਖੂਹ) ਫੁੱਟਬ੍ਰਿਜ ਖੇਤਰ ਨੇੜੇ ਚਾਰ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਦੇਖਿਆ। ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਕਰਨ 'ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਸੈਲਾਨੀ ਸਨ ਅਤੇ ਸੈਰ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਮੌਜੂਦਗੀ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਥੋੜਾ ਸ਼ੱਕੀ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਬਿਰਲਾ ਮੰਦਰ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਭਵਨ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਲਗਭਗ ਤਿੰਨ ਫਰਲਾਂਗ ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਇੱਕ ਅਜਿਹੀ ਜਗ੍ਹਾ ਜਿੱਥੇ ਸੈਲਾਨੀ ਅਕਸਰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੇ ਸਨ। ਦਫਤਰ ਨੇ ਫਿਰ ਬੈਜ ਨੂੰ ਬੁਲਾਇਆ।

ਇਹ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਸੀ ਜਦੋਂ ਉਸ ਨੂੰ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਦੇਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਮੇਹਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਫਿਰ ਸ਼ੰਕਰ ਕਿਸਤਿਆ, ਗੋਪਾਲ ਵੀ ਗੋਡਸੇ, ਨਾਰਾਇਣ ਡੀ. ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਦਿਗੰਬਰ ਆਰ ਬੈਜ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕੀਤੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਉਸਨੇ ਸਾਹਮਣਾ ਕੀਤਾ ਸੀ।

ਬਾਈਬਲ ਦੀ ਖੋਜ ਕਰੋ

ਅੱਗੇ ਗਵਾਹ ਦੇ ਸਟੈਂਡ 'ਤੇ ਸੀ. ਪਾਚੇਕੋ ਸੀ, ਮਰੀਨਾ ਹੋਟਲ ਦਾ ਮੈਨੇਜਰ।
ਡਾਫਟਰੀ ਨੇ ਬਾਈਬਲ ਮੰਗੀ ਤਾਂ ਕਿ ਪਾਚੇਕੋ ਆਪਣੀ ਸਹੁੰ ਚੁੱਕ ਸਕੇ। ਇਹ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਕੋਈ ਵੀ ਬਾਈਬਲ ਉਪਲਬਧ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਨੱਥੂਰਾਮ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਸਨੇ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਕਾਪੀ ਦੇਖੀ ਸੀ ਅਤੇ ਇੱਕ ਪੁਲਿਸ ਅਧਿਕਾਰੀ ਨੂੰ ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਲਈ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਲਈ ਇਸਨੂੰ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਭੇਜਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਦੌਰਾਨ ਮਰੀਨਾ ਹੋਟਲ 'ਚ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਗੋਵਿੰਦਰਾਮ ਅਤੇ ਕੇਲਾਰਾਮ ਨਾਂ ਦੇ ਦੋ ਸਾਥੀਆਂ ਤੋਂ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਕੀਤੀ ਗਈ।

ਚਾਹ-ਬ੍ਰੇਕ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪਚੇਕੋ ਨੂੰ ਸਟੈਂਡ 'ਤੇ ਬੁਲਾਇਆ ਗਿਆ। ਸਹੁੰ ਚੁੱਕਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪਾਚੇਕੋ ਨੇ 20 ਜਨਵਰੀ ਦੀ ਸ਼ਾਮ ਦੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ। ਮਦਨਲਾਲ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਪਚੇਕੋ ਨੇ ਉਸ ਦੀ ਪਛਾਣ ਉਸ ਆਦਮੀ ਵਜੋਂ ਕੀਤੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਹੱਥਕੜੀ ਲਗਾ ਕੇ ਹੋਟਲ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਫਿਰ ਨੱਥੂਰਾਮ ਅਤੇ ਆਪਟੇ ਦੀ ਪਛਾਣ ਵੀ ਕੀਤੀ।

30 ਜੂਨ 1948: ਉਸ ਦਿਨ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਇੱਕ ਟੈਕਸੀ ਡਰਾਈਵਰ ਸੁਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਤੋਂ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਕੀਤੀ ਗਈ, ਉਸ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਚਾਰ ਘੰਟੇ ਚੱਲੀ। ਆਤਮਚਰਨ ਨੇ ਉਸ ਕਾਰ ਦਾ ਨਿਰੀਖਣ ਕੀਤਾ ਜਿਸ ਵਿਚ ਦੋਸ਼ੀ 20 ਤਰੀਕ ਨੂੰ ਬਿਰਲਾ ਹਾਊਸ ਗਿਆ ਸੀ। ਨੀਲੇ-ਹਰੇ ਫੋਰਡ ਦੀ ਵਿਲੱਖਣ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਕਾਰ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਕੈਰੀਅਰ ਸੀ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਇਹ ਆਪਣੀ ਕਿਸਮ ਦੀ ਇੱਕੋ-ਇੱਕ ਕਾਰ ਸੀ। ਆਪਟੇ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਸੁਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਉਸ ਨੇ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਸਭ ਕੁਝ ਫਾਈਨਲ ਕੀਤਾ। ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਰਾਉਂਡ ਟ੍ਰਿਪ ਲਈ 12/- ਰੁਪਏ ਦੇਣ ਲਈ ਰਾਜ਼ੀ ਹੋ ਗਏ। ਤਿੰਨ ਜਣੇ ਪਿੱਛੇ ਬੈਠੇ ਤੇ ਦਾੜ੍ਹੀ ਵਾਲਾ, ਬਿੱਲਾ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਬੈਠਾ।' ਉਸਨੇ ਗੋਪਾਲ ਗੋਡਸੇ, ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਕਿਸਤਿਆ ਦੀ ਪਛਾਣ ਪਿੱਛੇ ਬੈਠੇ ਲੋਕਾਂ ਵਜੋਂ ਕੀਤੀ। ਸਿੰਘ ਨੇ ਫਿਰ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਵੇਰਵੇ ਮੁਹੱਈਆ ਕਰਵਾਏ। ਉਸਨੇ ਅੱਗੇ ਕਿਹਾ, 'ਮੈਨੂੰ ਯਾਦ ਹੈ ਉਹ ਦਿਨ ਜਦੋਂ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਦੀ ਹੱਤਿਆ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ।

ਕਤਲ ਤੋਂ ਤਿੰਨ ਚਾਰ ਦਿਨ ਬਾਅਦ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਟੈਕਸੀ ਤੁਗਲਕ ਰੋਡ ਵੱਲ ਚਲਾ ਗਿਆ

Machine Translated by Google

ਪੁਲਿਸ ਸਟੇਸ਼ਨ, ਕੁਝ ਲੰਬਿਤ ਕੰਮ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਮੈਂ ਪੁਲਿਸ ਕੋਲ ਸੀ। ਦੋ ਸਿੱਖ ਅਫਸਰਾਂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਬੁਲਾਇਆ ਅਤੇ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਕੀ ਮੈਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ 20 ਤਰੀਕ ਨੂੰ ਬਿਰਲਾ ਹਾਊਸ ਲੈ ਕੇ ਗਿਆ ਸੀ। ਮੈਂ ਉਸ ਦਿਨ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਬਿਆਨ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਚਾਰ ਪੰਜ ਦਿਨਾਂ ਬਾਅਦ ਮੈਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਜੇਲ੍ਹ ਲਿਜਾਇਆ ਗਿਆ ਜਿੱਥੇ ਮੈਂ ਨੱਥੂਰਾਮ ਨੂੰ ਪਛਾਣ ਲਿਆ ਅਤੇ ਕੁਝ ਦਿਨਾਂ ਬਾਅਦ ਮੈਂ ਆਪਟੇ ਨੂੰ ਪਛਾਣ ਲਿਆ। ਫਿਰ ਮੈਨੂੰ ਬੰਬਈ ਲਿਜਾਇਆ ਗਿਆ ਜਿੱਥੇ ਮੈਂ ਗੋਪਾਲ ਗੋਡਸੇ ਅਤੇ ਬੈਜ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕੀਤੀ।'

ਕੁਝ ਦੇਰ ਬਾਅਦ, ਜੱਜ ਨੇ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਸੂਚਿਤ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਸ਼ਿਵਨਾਰਾਇਣ ਤੋਂ ਇੱਕ ਬੇਨਤੀ ਮਿਲੀ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਪਰਚੂਰੇ ਲਈ ਬਚਾਅ ਪੱਖ ਦੇ ਵਕੀਲ ਵਜੋਂ ਪੇਸ਼ ਹੋਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ।

1 ਜੁਲਾਈ 1948: ਸੁਲੋਚਨਾ ਦੇਵੀ ਦੇ ਬਿਆਨ ਦਰਜ ਕਰਕੇ ਕਾਰਵਾਈ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਈ। ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਸਾਫ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ ਯਾਦ ਹੈ ਕਿ ਬਿਰਲਾ ਹਾਊਸ 'ਤੇ ਬੰਬ ਧਮਾਕਾ ਕਿੱਥੇ ਅਤੇ ਕਦੋਂ ਹੋਇਆ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਦਾ ਘਰ ਘਟਨਾ ਸਥਾਨ ਤੋਂ ਸਿਰਫ਼ ਸੌ ਫੁੱਟ ਦੀ ਦੂਰੀ 'ਤੇ ਸੀ। ਧਮਾਕੇ ਦੇ ਸਮੇਂ, ਉਹ ਧਮਾਕੇ ਵਾਲੀ ਥਾਂ ਤੋਂ ਸਿਰਫ਼ ਚੌਦਾਂ ਫੁੱਟ ਦੀ ਦੂਰੀ 'ਤੇ ਖੜ੍ਹੀ ਸੀ। ਧਮਾਕੇ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਉਸਨੇ ਉਸ ਆਦਮੀ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ ਜਿਸਨੇ ਬੰਬ ਰੱਖਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸਨੂੰ ਜਗਾਇਆ ਸੀ। ਪੁਲਿਸ ਮੁਲਾਜ਼ਮਾਂ ਨੇ ਤੁਰੰਤ ਉਕਤ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਕਾਬੂ ਕਰ ਲਿਆ। ਸੁਲੋਚਨਾ ਨੇ ਮਦਨਲਾਲ ਨੂੰ ਪਛਾਣ ਲਿਆ। ਉਸਨੇ ਬੈਜ, ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਨੱਥੂਰਾਮ ਗੋਡਸੇ ਦੀ ਪਛਾਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਵਜੋਂ ਕੀਤੀ ਜੋ ਉਸ ਦਿਨ ਕਾਰ ਵਿੱਚ ਬਿਰਲਾ ਹਾਊਸ ਆਏ ਸਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦਫਤਰ ਸੁਲੋਚਨਾ ਨੂੰ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਬਾਹਰ ਲੈ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਕਾਰ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ, ਜੋ ਉਹ ਸਹੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਸੀ। ਓਕ ਦੁਆਰਾ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਕੀਤੇ ਜਾਣ 'ਤੇ, ਉਸਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ, 'ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕੋਈ ਟਾਂਗਾ ਜਾਂ ਕਾਰ ਬਿਰਲਾ ਹਾਊਸ ਦੇ ਪਿਛਲੇ ਪਾਸੇ ਦੇ ਚੱਕਰ 'ਤੇ ਆ ਕੇ ਰੁਕਦੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਬੰਬ ਧਮਾਕੇ ਤੋਂ ਕੁਝ ਮਿੰਟਾਂ ਬਾਅਦ ਹੀ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਮੇਰਾ ਬਿਆਨ ਦਰਜ ਕਰ ਲਿਆ।

ਮੈਨੂੰ ਪੱਕਾ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਜੋ ਤਾਰ ਜਾਂ ਧਾਗਾ ਮੈਂ ਮਾਚਿਸ ਦੀ ਸਟਿਕ ਨਾਲ ਜਗਦੇ ਦੇਖਿਆ ਸੀ, ਉਹ ਬੰਬ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਜਾਂ ਨਹੀਂ। ਮੈਂ ਦਿੱਲੀ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲੀ ਪਛਾਣ ਪਰੇਡ ਵਿੱਚ ਗੋਡਸੇ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਪਰੇਡ ਵਿੱਚ ਪੰਦਰਾਂ ਦੇ ਕਰੀਬ ਲੋਕ ਸਨ। ਸਾਰੇ ਸਾਧਾਰਨ ਕੱਪੜੇ ਪਹਿਨੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਗੋਡਸੇ ਦੇ ਸਿਰ 'ਤੇ ਕੁਝ ਬੰਨ੍ਹਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਯਾਦ ਨਹੀਂ ਕਿ ਇਹ ਪੱਟੀ ਸੀ ਜਾਂ ਕੱਪੜੇ ਦਾ ਟੁਕੜਾ ਜਾਂ ਉਸਦੇ ਸਿਰ ਦੁਆਲੇ ਲਪੇਟਿਆ ਤੌਲੀਆ ਸੀ।' ਮੌਂਗਲੇ ਵੱਲੋਂ ਪੁੱਛੇ ਇੱਕ ਸਵਾਲ ਦੇ ਜਵਾਬ ਵਿੱਚ ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਸਨੇ ਲਗਭਗ 20 ਤੋਂ 25 ਮਿੰਟ ਤੱਕ ਕਾਰ ਨੂੰ ਦੇਖਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਯਾਤਰੀਆਂ ਨੂੰ ਇਸ ਵਿੱਚੋਂ ਨਿਕਲਣ ਵਿੱਚ ਲਗਭਗ ਪੰਜ ਮਿੰਟ ਲੱਗ ਗਏ ਸਨ। ਬੈਨਰਜੀ ਨੂੰ ਜਵਾਬ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ, ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਫੂਲ ਸਿੰਘ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਉਹ ਅਤੇ ਪੁਲਿਸ ਕਾਂਸਟੇਬਲ ਉਸ ਵੱਲ ਭੱਜੇ, ਤਾਂ ਵੀ ਉਸ ਨੇ ਭੱਜਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ।'

ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਲਈ ਅਗਲਾ ਗਵਾਹ ਛੋਟੂਰਾਮ ਕਾਰ ਕਲੀਨਰ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਜਦੋਂ ਧਮਾਕਾ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਕੁਆਰਟਰ ਦੇ ਬਾਹਰ ਥੋੜ੍ਹੀ ਦੂਰੀ 'ਤੇ ਬੈਠਾ ਸੀ,' ਉਸਨੇ ਅੱਗੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਫੂਲ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਜਾਣਦਾ ਸੀ, ਜੋ ਬਿਰਲਾ ਹਾਊਸ ਵਿੱਚ ਗਾਰਡ ਵਜੋਂ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਸੀ।

'ਇਕ ਕਮਰਾ ਫੂਲਸਿੰਘ ਦੇ ਕੁਆਰਟਰ ਨੂੰ ਮੇਰੇ ਨਾਲੋਂ ਵੱਖ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਬਿਰਲਾ ਹਾਊਸ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਇੱਕ ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਮੈਦਾਨ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਪਿਛਲੇ ਗੇਟ ਦੇ ਨਾਲ ਲਗਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਮੈਂ ਹਨੇਰਾ ਦੇਖਿਆ ਸੀ

Machine Translated by Google

ਹਰੀ ਕਾਰ ਡ੍ਰਾਈਵਿੰਗ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਚੌਂਕ 'ਤੇ ਰੁਕ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਹ ਚੌਂਕ ਦੇ ਖੱਬੇ ਪਾਸੇ ਖੜ੍ਹੀ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਦੀ ਛੱਤ 'ਤੇ ਸਾਮਾਨ ਦੀ ਢੋਆ-ਢੁਆਈ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਕਾਰ ਰੁਕੀ ਤਾਂ ਮੈਂ ਚਾਰ ਜਣਿਆਂ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਦੇ ਦੇਖਿਆ। ਉਹ ਖੱਬੇ ਪਾਸੇ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲੇ ਅਤੇ ਫਿਰ ਅਹਾਤੇ ਵਿਚ ਦਾਖਲ ਹੋਏ। ਇੱਥੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤਿੰਨ-ਚਾਰ ਹੋਰ ਆਦਮੀ ਮਿਲੇ ਅਤੇ ਕੁਝ ਦੇਰ ਗੱਲਾਂ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਹ ਦੋ-ਤਿੰਨ ਦੇ ਸਮੂਹ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਸਥਾਨ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲ ਹੋਏ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਦੋ-ਤਿੰਨ ਵਾਰ ਮੇਰੇ ਕੁਆਰਟਰਾਂ ਦਾ ਚਾਰੇ ਪਾਸਿਓਂ ਨਿਰੀਖਣ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਤਿੰਨ ਆਦਮੀ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਸਥਾਨ ਵਿੱਚ ਗਏ ਅਤੇ ਇੱਕ ਆਦਮੀ ਆਇਆ ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਗੱਲਾਂ ਕਰਨ ਲੱਗਾ। ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਵੈਂਟੀਲੇਟਰ ਗਰਿੱਲ ਰਾਹੀਂ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਫੋਟੋ ਖਿੱਚਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਸਾਹਮਣੇ ਤੋਂ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ।

ਪਰ ਉਹ ਆਪਣੇ ਉੱਤੇ ਕੈਮਰਾ ਨਹੀਂ ਲੈ ਕੇ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਆਖਰ ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ, "ਕੈਮਰਾ ਕਹਾਂ ਹੈ?" (ਤੁਹਾਡਾ ਕੈਮਰਾ ਕਿੱਥੇ ਹੈ?) ਉਹ ਇੱਕ ਕਾਲੇ ਕੱਪੜੇ ਦਾ ਬੈਗ ਲੈ ਕੇ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਭਾਰੀ ਚੀਜ਼ ਭਰੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਪਰ ਇਸ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਕੈਮਰਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਆਦਮੀ ਕਾਰ ਵੱਲ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭੱਜਿਆ ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਆਪਣਾ ਕੈਮਰਾ ਲੈਣ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ। ਫਿਰ ਉਹ ਗੇਟ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਚਲਾ ਗਿਆ। ਮੈਂ ਇੱਕ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਕੰਧ 'ਤੇ ਕੁਝ ਰੱਖਦਿਆਂ ਅਤੇ ਫਿਰ ਅੱਗ ਲਗਾਉਂਦੇ ਦੇਖਿਆ ਸੀ। ਮੈਂ ਬੰਬ ਵਿਸਫੋਟ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਆਦਮੀ ਦਾ ਹੱਥ ਫੜ ਲਿਆ।

ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਸ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਬਿਰਲਾ ਹਾਊਸ ਦੇ ਬਾਹਰ ਪੁਲਿਸ ਚੌਕੀ ਵਿੱਚ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਮੈਂ ਖੁਦ ਉੱਥੇ ਗਿਆ ਸੀ। ਇੱਕ ਅਧਿਕਾਰੀ ਨੇ ਉਸ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ੀ ਲਈ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਕੋਟ ਦੀ ਜੇਬ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਬੰਬ ਮਿਲਿਆ। ਕੁਝ ਸਿਪਾਹੀਆਂ ਨੇ ਬੰਬ ਨੂੰ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਇਸ ਨੂੰ ਨਕਾਰਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਫਿਰ ਬੰਬ ਨੂੰ ਇੱਕ ਟੀਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਟੀਨ ਨੂੰ ਇੱਕ ਕੱਪੜੇ ਵਿੱਚ ਲਪੇਟਿਆ ਗਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬਿਰਲਾ ਹਾਊਸ ਦੀ ਸੀਲ ਨਾਲ ਪੈਕਟ ਸੀਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।' ਫਿਰ ਉਹ ਗਵਾਹ ਦੇ ਸਟੈਂਡ ਤੋਂ ਹੇਠਾਂ ਉਤਰਿਆ ਅਤੇ ਮਦਨਲਾਲ, ਕਰਕਰੇ, ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਨੱਥੂਰਾਮ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕੀਤੀ। ਉਸ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਹ ਹਾਦਸੇ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵੀਹ ਤੋਂ ਤੀਹ ਮਿੰਟ ਤੱਕ ਕਤਲ ਵਾਲੀ ਥਾਂ 'ਤੇ ਰਿਹਾ। 'ਮੈਨੂੰ ਕੁਝ ਖਰਚੀਆਂ ਗੋਲੀਆਂ, ਦੋ ਖਾਲੀ ਖੋਲ ਅਤੇ ਇੱਕ ਕੱਪੜਾ ਮਿਲਿਆ ਜੋ ਮੋਢਿਆਂ ਦੁਆਲੇ ਬੰਨ੍ਹਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਇਹ ਚੀਜ਼ਾਂ ਉਸ ਥਾਂ ਤੇ ਖਿੱਲਰੀਆਂ ਪਈਆਂ ਸਨ ਜਿੱਥੇ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਡਿੱਗਿਆ ਸੀ।' ਨੁਮਾਇਸ਼ਾਂ ਲਿਆਂਦੀਆਂ ਗਈਆਂ ਅਤੇ ਛੋਟੂਰਾਮ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕੀਤੀ। ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਕਤਲ ਤੋਂ ਪੰਜ-ਛੇ ਦਿਨ ਬਾਅਦ ਛੋਟੂਰਾਮ ਨੇ ਨੱਥੂਰਾਮ ਨੂੰ ਬੰਬ ਧਮਾਕੇ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦੇਖਿਆ ਸੀ, ਉਸ ਨੂੰ ਪੰਜ-ਛੇ ਮਿੰਟ ਤੱਕ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਦੇਖਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪਛਾਣ ਲਿਆ ਸੀ।

2 ਜੁਲਾਈ 1948: ਛੋਟੂਰਾਮ ਦੀ ਜਿਰ੍ਹਾ ਜਾਰੀ ਰਹੀ। ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਨਿਯਮਿਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਗਾਂਧੀ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਸਭਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦੇ ਸਨ ਪਰ 20 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਉਹ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕੇ। ਕਰਕਰੇ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਉਸ ਨੇ ਮੇਰੇ ਕਮਰੇ ਤੋਂ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਤਸਵੀਰ ਲੈਣ ਲਈ ਮੈਨੂੰ ਪੰਜ ਜਾਂ ਦਸ ਰੁਪਏ ਦੀ ਰਿਸ਼ਵਤ ਦੇਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਇਸ ਨਾਲ ਮੈਨੂੰ ਉਸਦੇ ਇਰਾਦਿਆਂ 'ਤੇ ਸ਼ੱਕ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ।' ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਬੰਬ ਫਟਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਹ ਆਪਣੇ ਸ਼ੱਕ ਬਾਰੇ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਸੂਚਿਤ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਨਹੀਂ ਸੀ।

ਥੋੜ੍ਹੇ ਸਮੇਂ ਬਾਅਦ ਜਦੋਂ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਈ ਤਾਂ ਬੈਨਰਜੀ ਨੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਦੋਸ਼ੀ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕਿਸੇ ਵੀ ਦੋਸ਼ੀ ਨਾਲ ਮੁਲਾਕਾਤ ਕਰਨ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ।

Machine Translated by Google

ਉਸ ਦੇ ਮੁਵੱਕਿਲ ਮਦਨਲਾਲ ਨੇ ਜੋ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸਮਝਿਆ। ਭੋਪਟਕਰ ਨੇ ਵੀ ਇਸ ਲਈ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੀ ਮੰਗ ਲਿਖਤੀ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਦੇਣ।

ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਰੇ ਮੁਲਜ਼ਮਾਂ ਦੇ ਬੈਂਕ ਖਾਤਿਆਂ ਨੂੰ ਫ੍ਰੀਜ਼ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਨੱਥੂਰਾਮ ਅਤੇ ਆਪਟੇ ਨੇ ਪੂਨਾ ਦੇ ਪ੍ਰੈਜ਼ੀਡੈਂਸੀ ਇੰਡਸਟਰੀਅਲ ਬੈਂਕ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਏਜੰਟਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਖਾਤਿਆਂ ਨੂੰ ਚਲਾਉਣ ਤੋਂ ਨਾ ਰੋਕਣ ਦਾ ਆਦੇਸ਼ ਦੇਣ ਲਈ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਇੱਕ ਸਾਂਝੀ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ। ਆਤਮਚਰਨ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਬਚਾਅ ਪੱਖ ਦੇ ਵਕੀਲਾਂ ਰਾਹੀਂ ਸਿੱਧੇ ਬੈਂਕ ਨੂੰ ਲਿਖਣ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਲਈ ਅਗਲਾ ਗਵਾਹ ਭੂਰਸਿੰਘ ਸੀ, ਬਿਰਲਾ ਹਾਊਸ ਦਾ ਚੌਕੀਦਾਰ ਜਿਸ ਨੇ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਉਹ ਸਭ ਬਿਆਨ ਕੀਤਾ ਜੋ ਉਸਨੇ ਦੇਖਿਆ ਸੀ।

5 ਜੁਲਾਈ 1948: ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਭੂਰਸਿੰਘ ਦੀ ਜਿਰ੍ਹਾ ਨਾਲ ਸੁਣਵਾਈ ਮੁੜ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ। ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਲਈ ਅੱਗੇ ਕੇ.ਐਮ. ਸਾਹਨੀ, ਕਰਨਾਲ ਦੇ ਇੱਕ ਮੈਜਿਸਟ੍ਰੇਟ ਅਤੇ ਇੱਕ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ ਅਧਿਕਾਰੀ। ਗਵਾਹ ਨੇ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਹ 20 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮ 5 ਵਜੇ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਸਥਾਨ 'ਤੇ ਮੌਜੂਦ ਸੀ। ਕਿਉਂਕਿ ਉਸਦੀ ਪਤਨੀ ਦੀ 10 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਇੱਕ ਕਾਰ ਦੁਰਘਟਨਾ ਵਿੱਚ ਮੌਤ ਹੋ ਗਈ ਸੀ, ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਡੂੰਘੇ ਸਦਮੇ ਵਿੱਚ ਸੀ, ਅਤੇ ਅੱਗੇ ਕਿਹਾ ਕਿ 'ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਨੇ ਡਿਊਟੀ ਜੁਆਇਨ ਕਰਨ ਲਈ ਕਰਨਾਲ ਵਾਪਸ ਜਾਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮੈਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਲਈ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਸੀ।' ਆਪਣੇ ਬਿਆਨ ਵਿੱਚ, ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਲਗਭਗ ਚਾਰ ਜਾਂ ਪੰਜ ਕਦਮ ਦੂਰ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਬਿਲਕੁਲ ਸਾਹਮਣੇ ਬੈਠਾ ਸੀ। ਚੰਦਰਗੁਪਤ ਵਿਦਿਆਲੰਕਰ ਵੀ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਸਨ। ਪੌਣੇ ਪੰਜ ਵਜੇ ਇੱਕ ਭਿਆਨਕ ਧਮਾਕਾ ਹੋਇਆ। ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾਵਾਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀਆਂ ਹੋਣਗੀਆਂ ਪਰ ਲਾਊਡ ਸਪੀਕਰ ਫੇਲ੍ਹ ਹੋ ਗਏ ਸਨ।

ਮੌਗਲੇ ਦੇ ਇੱਕ ਸਵਾਲ ਦੇ ਜਵਾਬ ਵਿੱਚ, ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਮੈਂ ਕਈ ਵਾਰ ਬਿਰਲਾ ਹਾਊਸ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਕਈ ਮੌਕਿਆਂ 'ਤੇ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਹੋਣ ਦਾ ਸੁਭਾਗ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਮੈਂ ਜਿੰਨੀਆਂ ਵੀ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਸਭਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸਿਰਫ਼ ਇੱਕ ਵਿੱਚ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ ਕੁਰਾਨ ਦੀਆਂ ਆਇਤਾਂ ਦਾ ਪਾਠ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।' ਸਾਹਨੀ ਨੇ ਅੱਗੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ 20 ਤਰੀਕ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਨਿੱਜੀ ਹੈਸੀਅਤ ਵਿੱਚ ਰਿਪੋਰਟ ਦਾਇਰ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਮੈਂ ਉਸ ਸ਼ਾਮ ਤਕਰੀਬਨ 6.30 ਤੱਕ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਦੇ ਨਾਲ ਸੀ। ਬੰਬ ਫਟਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵੀ ਨਮਾਜ਼ ਜਾਰੀ ਰਹੀ, ਥੋੜ੍ਹੀ ਗੜਬੜ ਹੋਈ। ਧਮਾਕੇ 'ਚ ਕੋਈ ਜ਼ਖਮੀ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਮੇਰੀ ਮੌਜੂਦਗੀ ਵਿੱਚ ਮਦਨਲਾਲ ਨੂੰ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਕੋਲ ਨਹੀਂ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ। ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਉਦੋਂ ਮਦਨਲਾਲ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਦੀ ਇੱਛਾ ਨਹੀਂ ਪ੍ਰਗਟਾਈ ਸੀ।

ਮੈਂ ਬੰਬ ਧਮਾਕੇ ਬਾਰੇ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਨਾਲ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ।' ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਫਰੰਟੀਅਰ ਹਿੰਦੂ ਹੋਟਲ ਦੇ ਮੈਨੇਜਰ ਰਾਮਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦਾ ਬਿਆਨ ਦਰਜ ਕੀਤਾ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪਛਾਣ ਪਰੇਡ ਅਤੇ ਸਬੂਤਾਂ ਦੀ ਬਰਾਮਦਗੀ ਦੌਰਾਨ ਪੁਲਿਸ ਦੇ ਗਵਾਹ ਚਮਨਲਾਲ ਗਰੋਵਰ ਨੂੰ ਤਲਬ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

7 ਜੁਲਾਈ 1948: ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਵਿਸਫੋਟਕ ਫੈਕਟਰੀ ਵਿੱਚ ਵਿਸਫੋਟਕ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੇ ਮਾਹਿਰ ਵਜੋਂ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਆਗਰਾ ਦੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਐਸਸੀ ਰਾਏ ਤੋਂ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਕੀਤੀ। ਉਸ ਨੇ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਉਸ ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਸੀਆਈਡੀ ਦੇ ਮੁਖੀ ਦੇ ਦਫ਼ਤਰ ਰਾਹੀਂ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਲਈ ਕੁਝ ਵਿਸਫੋਟਕ ਪਦਾਰਥ ਮਿਲੇ ਸਨ।

Machine Translated by Google

9 ਫਰਵਰੀ 1948 ਨੂੰ ਵਿਸਫੋਟਕਾਂ ਦੇ ਇੰਸਪੈਕਟਰ, ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਨੇ। ਉਸ ਨੇ ਅਣਫੋਟੇ ਹੋਏ ਹੈਂਡ ਗ੍ਰਨੇਡਾਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਹੀ ਘਾਤਕ ਵਿਸਫੋਟਕ ਦੱਸਿਆ।
ਉਹ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਦੁਆਰਾ ਜਾਰੀ ਕੀਤੇ ਐਂਟੀ-ਪਰਸੋਨਲ ਗ੍ਰਨੇਡ ਸਨ। ਦੂਜੇ ਪੈਕੇਟ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਅਣਵਿਸਫੋਟ ਬੰਦੂਕ ਦੀ ਕਪਾਹ ਦੀ ਸਲੈਬ ਸੀ, ਜਿਸਨੂੰ ਉਸਨੇ ਸ਼ਰੇਪਨਲ ਨਾਲ ਵਰਤਣ ਵੇਲੇ ਬਹੁਤ ਘਾਤਕ ਦੱਸਿਆ।

ਅਗਲੇ ਦੋ ਗਵਾਹ ਪੁਲਿਸ ਫੋਟੋਗ੍ਰਾਫਰ ਕੁੰਵਰ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਟੈਲੀਫੋਨ ਮਾਲ ਵਿਭਾਗ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਕ ਪੀ.ਆਰ.

ਕੈਲਾਸ਼. ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਸ ਦਾ ਦਫ਼ਤਰ ਦਿੱਲੀ ਤੋਂ ਕੀਤੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਟਰੰਕਕਾਲਾਂ ਦਾ ਰਿਕਾਰਡ ਰੱਖਦਾ ਹੈ। ਇੱਕ ਨੋਟ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਦਿਖਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ 19 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਸਵੇਰੇ 9.20 ਵਜੇ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਟੈਲੀਫੋਨ ਨੰਬਰ 8024 ਤੋਂ ਬੰਬਈ ਨੰਬਰ 60201 ਨੂੰ ਇੱਕ ਟਰੰਕ ਕਾਲ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਇਹ ਦਾਮਲੇ ਜਾਂ ਕਾਸੀਆ* ਲਈ ਵਿਅਕਤੀ ਤੋਂ ਵਿਅਕਤੀਗਤ 'ਜ਼ਰੂਰੀ' ਕਾਲ ਸੀ। ਦਿੱਲੀ ਨੰਬਰ ਰੀਡਿੰਗ ਰੋਡ 'ਤੇ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਦੇ ਆਨਰੇਰੀ ਦਫਤਰ ਸਕੱਤਰ ਦੇ ਨਾਂ 'ਤੇ ਦਰਜ ਸੀ। ਕਿਉਂਕਿ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੇ ਗਏ ਦੋ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੋਈ ਵੀ ਉਪਲਬਧ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਦੋ ਰੁਪਏ ਅਤੇ 75 ਪੈਸੇ ਦੇ ਚਾਰਜ ਨਾਲ ਕਾਲ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਬਿੱਲ ਦਾ ਭੁਗਤਾਨ 19 ਮਈ ਨੂੰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਐਲ ਬੀ ਭੋਪਟਕਰ, ਮੁਕੱਦਮੇ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ, ਗਵਾਹ ਤੋਂ ਜਿਰਹਾ ਕਰਨ ਲਈ ਉਠਿਆ। ਗਵਾਹ ਨੇ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਕਾਲ ਰੱਦ ਹੋਣ ਸਮੇਂ ਬੰਬਈ ਐਕਸਚੇਂਜ ਵਿਖੇ ਡਿਊਟੀ 'ਤੇ ਮੌਜੂਦ ਆਪਰੇਟਰ ਦੁਆਰਾ ਚਿੱਟ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ।

ਭੋਪਾਟਕਰ ਨੇ ਚਿੱਟ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਫਿਰ, ਜੱਜ ਨੂੰ ਸੌਂਪਦੇ ਹੋਏ, ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਕਿਰਪਾ ਕਰਕੇ ਚਿੱਟ ਦੇ ਹੇਠਾਂ ਦੇਖੋ ਕਿ ਕੁਝ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਓਵਰਰਾਈਟ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।' ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਚਿੱਟ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਪਾਇਆ ਕਿ ਇੱਕ ਸ਼ਬਦ 'ਦਲਾਈ' ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਡੈਮੇਲੋ ਨੂੰ ਓਵਰਰਾਈਟ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਦੂਜਾ ਨਾਮ 'ਕਸੀਆ' ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ।

ਗਵਾਹ ਸਟੈਂਡ 'ਤੇ ਅਗਲਾ ਟਿਕਟ ਕਲਰਕ ਸੀ ਜੋ ਪੁਰਾਣੀ ਦਿੱਲੀ ਸਟੇਸ਼ਨ 'ਤੇ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਸੀ, ਲਾਲਾ ਬਦਰੀਨਾਥ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਇਹ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਲਈ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਨੱਥੂਰਾਮ ਅਤੇ ਆਪਟੇ ਨੇ 20 ਜਨਵਰੀ 1948 ਦੀ ਰਾਤ ਨੂੰ ਕਾਨਪੁਰ ਲਈ ਟਿਕਟਾਂ ਖਰੀਦੀਆਂ ਸਨ। ਉਸਨੇ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਆਪਣੀ ਡਿਊਟੀ ਦੌਰਾਨ 20 ਜਨਵਰੀ 1948 ਨੂੰ ਸ਼ਾਮ 4 ਵਜੇ ਤੋਂ ਅੱਧੀ ਰਾਤ ਤੱਕ ਉਸਨੇ ਕਾਨਪੁਰ ਲਈ ਸਿਰਫ ਤਿੰਨ ਪਹਿਲੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਦੀਆਂ ਟਿਕਟਾਂ ਵੇਚੀਆਂ ਸਨ: ਟਿਕਟ ਨੰਬਰ।

614ਏ, 614ਬੀ ਅਤੇ 615।

ਸਟੈਂਡ ਲੈਣ ਲਈ ਅਗਲਾ ਡਰਾਫਟਸਮੈਨ ਐਨ ਐਨ ਕਪੂਰ ਸੀ, ਜਿਸ ਨੇ ਪੁਲਿਸ ਦੇ ਹੁਕਮਾਂ 'ਤੇ ਬਿਰਲਾ ਹਾਊਸ ਅਤੇ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਮੈਦਾਨ ਦੇ ਦੋ ਖਾਕੇ ਨਕਸ਼ੇ ਬਣਾਏ ਸਨ।

8 ਜੁਲਾਈ 1948: ਪਹਿਲਾ ਗਵਾਹ ਦਿੱਲੀ ਜੰਕਸ਼ਨ ਸਟੇਸ਼ਨ ਦਾ ਬੁਕਿੰਗ ਕਲਰਕ ਸੁੰਦਰਲਾਲ ਸੀ, ਜਿਸ ਨੇ ਨੱਥੂਰਾਮ ਅਤੇ ਆਪਟੇ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਦੋਵੇਂ 29 ਜਨਵਰੀ 1948 ਨੂੰ ਰਿਟਾਇਰਿੰਗ ਰੂਮ ਵਿੱਚ ਰੁਕੇ ਸਨ, ਅਤੇ ਫਿਰ ਕਰਕਰੇ ਦੀ ਪਛਾਣ ਉਸ ਵਿਅਕਤੀ ਵਜੋਂ ਹੋਈ ਸੀ ਜੋ ਇਸ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਹੋਰ ਦੋ. ਜਨੁ ਮੋਚੀ, ਦ

Machine Translated by Google

ਸ਼ੋਸ਼ਾਈਨ ਲੜਕੇ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸਨੇ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਤਿੰਨ ਆਦਮੀਆਂ ਨੇ ਦਿੱਲੀ ਜੰਕਸ਼ਨ ਸਟੇਸ਼ਨ ਦੇ ਰਿਟਾਇਰਿੰਗ ਰੂਮ ਦੇ ਕਮਰੇ 6 'ਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਨੱਥੂਰਾਮ, ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਕਰਕਰੇ ਨੂੰ ਤਿੰਨ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਵਜੋਂ ਦਰਸਾਇਆ।

9 ਜੁਲਾਈ 1948: ਉਸ ਦਿਨ ਅੱਠ ਗਵਾਹਾਂ ਤੋਂ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਮਦਨਲਾਲ ਦੇ ਵਕੀਲ ਨੇ ਦਲੀਲ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਅਦਾਲਤ 'ਦਿੱਲੀ ਡਾਇਰੀਜ਼' ਕਿਤਾਬ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰੇ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਕਾਨੂੰਨੀ ਮਾਨਤਾ ਦੇਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਆਖਰੀ ਠਹਿਰ ਦੌਰਾਨ ਅੰਦੋਲਨਾਂ, ਭਾਸ਼ਣਾਂ ਅਤੇ ਲਿਖਤਾਂ ਨੂੰ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਇੱਕ ਮਿਆਰੀ ਸੰਦਰਭ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕਾਨੂੰਨੀ ਮਾਨਤਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰੇ।

ਸਾਰੇ ਗਵਾਹਾਂ ਨੇ 30 ਤਰੀਕ ਨੂੰ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਕਤਲ ਦੇ ਚਸ਼ਮਦੀਦ ਗਵਾਹ ਦਿੱਤੇ।

ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਬੁਲਾਏ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਸਾਰਜੈਂਟ ਸਨ। ਰਾਇਲ ਇੰਡੀਅਨ ਏਅਰ ਫੋਰਸ ਦੇ ਰਾਮਚੰਦਰ

ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਬਦਲੀ ਅੰਬਾਲਾ ਤੋਂ ਦਿੱਲੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹ ਗਾਂਧੀ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਸਭਾਵਾਂ ਵਿਚ ਨਿਯਮਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਹਾਜ਼ਰ ਸਨ। ਉਸ ਨੇ ਮਦਨਲਾਲ ਦੀ ਪਛਾਣ ਉਸ ਵਿਅਕਤੀ ਵਜੋਂ ਕੀਤੀ ਸੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਉਸ ਨੇ 20 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਬੰਬ ਧਮਾਕੇ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਫੜਿਆ ਸੀ।

ਅਗਲਾ ਗਵਾਹ ਤੁਗਲਕ ਰੋਡ ਥਾਣੇ ਦਾ ਸਬ-ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਅਮਰਨਾਥ ਸੀ, ਜੋ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਸਭਾਵਾਂ ਦੌਰਾਨ ਬਿਰਲਾ ਹਾਊਸ ਵਿਚ ਸੁਰੱਖਿਆ ਦਾ ਇੰਚਾਰਜ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜਿਸ ਦਿਨ ਗਾਂਧੀ ਦਾ ਕਤਲ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਉਹ ਉਸ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਖੜ੍ਹਾ ਸੀ। 'ਮੈਂ ਇਕ ਗੋਲੀ ਚੱਲਣ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਸੁਣੀ ਅਤੇ ਮੈਂ ਧੂੰਆਂ ਨਿਕਲਦਾ ਦੇਖਿਆ। ਮੈਂ ਤੁਰੰਤ ਕਾਤਲ ਨੂੰ ਫੜ ਲਿਆ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਗਰਦਨ ਅਤੇ ਮੋਢਿਆਂ ਤੋਂ ਫੜ ਲਿਆ। ਪਰ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਫੜਿਆ ਉਹ ਦੋ ਹੋਰ ਗੋਲੀਆਂ ਚਲਾ ਚੁੱਕਾ ਸੀ। ਸਾਰਜੈਂਟ ਦੇਵਰਾਜ ਨੇ ਕਾਤਲ ਦਾ ਗੁੱਟ ਫੜ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਅਸੀਂ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਪਿਸਤੌਲ ਵਿੱਚ ਚਾਰ ਹੋਰ ਗੋਲੀਆਂ ਸਨ।' ਫਿਰ ਉਸਨੇ ਨਾਥੂਰਾਮ ਵਿਨਾਇਕ ਗੋਡਸੇ ਦੀ ਪਛਾਣ ਉਸ ਵਿਅਕਤੀ ਵਜੋਂ ਕੀਤੀ ਜਿਸਨੇ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਗੋਲੀ ਮਾਰ ਕੇ ਕਤਲ ਕੀਤਾ ਸੀ।

ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਦਲ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਨੰਦਲਾਲ ਮਹਿਤਾ ਤੋਂ ਅਗਲੀ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਕੀਤੀ ਗਈ।

ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਗੋਲੀ ਮਾਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਸ ਨੇ ਉਸ ਦਾ ਸਮਰਥਨ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਅਭੈਹਨ ਦੀ ਗੋਦ ਵਿੱਚ ਸਿਰ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ। 'ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਨੇ ਕੁਝ ਮਿੰਟਾਂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਆਖਰੀ ਸਾਹ ਲਿਆ। ਉਸ ਦੇ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਨਹਾਉਂਦੇ ਸਮੇਂ, ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਉਪਰਲੇ ਧੜ 'ਤੇ ਗੋਲੀਆਂ ਦੇ ਤਿੰਨ ਜ਼ਖ਼ਮ ਸਨ। ਮੈਂ ਪੁਲਿਸ ਦੁਆਰਾ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ FIR 'ਤੇ ਦਸਤਖਤ ਕੀਤੇ ਹਨ।' ਅੱਗੇ ਹੈੱਡ ਕਾਂਸਟੇਬਲ ਕਾਬੁਲ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਬੁਲਾਇਆ ਗਿਆ, ਜਿਸ ਨੇ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਮੁਲਜ਼ਮਾਂ ਤੋਂ ਪੁਲਿਸ ਵੱਲੋਂ ਬਰਾਮਦ ਕੀਤੇ ਹਥਿਆਰਾਂ, ਗੋਲਾ ਬਾਰੂਦ ਅਤੇ ਵਿਸਫੋਟਕਾਂ ਦੀ ਮਾਤਰਾ ਬਾਰੇ ਦੱਸਿਆ। ਰਤਨ ਸਿੰਘ, ਇੱਕ ਕਾਂਸਟੇਬਲ, ਅਤੇ ਤੁਗਲਕ ਰੋਡ ਪੁਲਿਸ ਸਟੇਸ਼ਨ ਦੇ ਸਹਾਇਕ ਸਬ-ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਧਲੂਰਾਮ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਬੁਲਾਇਆ ਗਿਆ। ਬਾਅਦ ਵਾਲੇ ਨੇ 2 ਫਰਵਰੀ 1948 ਨੂੰ ਕੁਝ ਪਾਰਸਲ ਫਿਲੌਰ ਕੈਮੀਕਲ ਟੈਸਟਿੰਗ ਲੈਬਾਰਟਰੀ ਵਿੱਚ ਲੈ ਗਏ ਸਨ। ਅਗਲੇ ਦੋ ਗਵਾਹ ਸਹਾਇਕ ਸਬ-ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਪਰਸੂਰਾਮ ਅਤੇ ਹੈੱਡ ਕਾਂਸਟੇਬਲ ਧਰਮ ਸਿੰਘ ਸਨ। ਸਿੰਘ 30 ਤਰੀਕ ਨੂੰ ਬਿਰਲਾ ਹਾਊਸ 'ਤੇ ਡਿਊਟੀ 'ਤੇ ਸਨ ਅਤੇ ਉਸ ਨੇ ਨੱਥੂਰਾਮ ਦੀ ਪਛਾਣ ਗਾਂਧੀ 'ਤੇ ਗੋਲੀ ਚਲਾਉਣ ਵਾਲੇ ਵਿਅਕਤੀ ਵਜੋਂ ਕੀਤੀ ਸੀ।

12 ਜੁਲਾਈ 1948: ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਉਠਾਇਆ ਗਿਆ ਪਹਿਲਾ ਮੁੱਦਾ ਦਿੱਲੀ ਡਾਇਰੀਆਂ ਬਾਰੇ ਮਦਨਲਾਲ ਦੀ ਅਰਜ਼ੀ ਸੀ। ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਵੇਰਵਾ ਸੀ

Machine Translated by Google

ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਸਤੰਬਰ 1947 ਤੋਂ ਜਨਵਰੀ 1948 ਤੱਕ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਰਹੇ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਲਿਖੇ ਲੇਖਾਂ ਦਾ ਇੱਕ ਪੂਰਾ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਭਾਸ਼ਣਾਂ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਤੀਲਿਪੀਆਂ।
ਸਰਕਾਰੀ ਵਕੀਲ ਨੇ ਇਤਰਾਜ਼ ਉਠਾਇਆ। ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਅਜਿਹੀ ਅਰਜ਼ੀ ਉਦੋਂ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਜਦੋਂ ਬਚਾਅ ਪੱਖ ਦੇ ਸਬੰਧਤ ਗਵਾਹਾਂ ਤੋਂ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ।

ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਪਹਿਲੇ ਗਵਾਹ ਇਰਵਿਨ ਹਸਪਤਾਲ ਦੇ ਸੁਪਰਡੈਂਟ ਅਤੇ ਸਿਵਲ ਸਰਜਨ ਲੈਫਟੀਨੈਂਟ ਕਰਨਲ ਡਾ: ਪੀਐਨ ਤਨੇਜਾ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ 31 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਸਵੇਰੇ 8.30 ਵਜੇ ਬਿਰਲਾ ਹਾਊਸ 'ਚ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਲਾਸ਼ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਸੂਚਿਤ ਕੀਤਾ ਕਿ, 'ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਦੀ ਮੌਤ ਨਜ਼ਦੀਕੀ ਸੀਮਾ ਤੋਂ ਪਿਸਤੌਲ ਤੋਂ ਚਲਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਗੋਲੀਆਂ ਕਾਰਨ ਬੰਦੂਕ ਦੇ ਜ਼ਖ਼ਮਾਂ ਕਾਰਨ ਅੰਦਰੂਨੀ ਖੂਨ ਦੇ ਸਦਮੇ ਕਾਰਨ ਹੋਈ ਸੀ।' ਉਸਨੇ ਅੱਗੇ ਕਿਹਾ, 'ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਦੇ ਸਰੀਰ ਦੀ ਜਾਂਚ ਮੇਰੇ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਡਾ: ਜੀਵਰਾਜ ਮਹਿਤਾ ਨੇ ਵੀ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਮੈਂ ਉਸ ਦੇ ਸਰੀਰ 'ਤੇ ਪੰਜ ਜ਼ਖ਼ਮ ਦੇਖੇ। ਉਸਦੀ ਛਾਤੀ ਦੇ ਸੱਜੇ ਪਾਸੇ ਇੱਕ ਡੂੰਘਾ ਜ਼ਖ਼ਮ ਸੀ ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਅੰਡਾਕਾਰ ਆਕਾਰ ਵਿੱਚ ਉਦਾਸੀ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ।

ਖੱਬੇ ਪਾਸੇ ਦੋ ਜ਼ਖ਼ਮ ਸਨ। ਦਾਖਲੇ ਦੇ ਜ਼ਖ਼ਮ ı/4"xı/6" ਸਨ ਅਤੇ ਉਸਦੀ ਪਿੱਠ 'ਤੇ ਅਨੁਸਾਰੀ ਨਿਕਾਸ ਦੇ ਜ਼ਖ਼ਮ ı/3"xı/4" ਮਾਪ ਦੇ ਸਨ।
ਉਸ ਦੀ ਪਿੱਠ 'ਤੇ ਦੋ ਜ਼ਖ਼ਮ ਉਦੋਂ ਹੋਏ ਸਨ ਜਦੋਂ ਦੋ ਗੋਲੀਆਂ ਉਸ ਦੇ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਵਿੰਨ੍ਹ ਕੇ ਉਸ ਦੀ ਪਿੱਠ 'ਚੋਂ ਨਿਕਲ ਗਈਆਂ ਸਨ।' ਨੱਥੂਰਾਮ ਦੀਆਂ ਹਦਾਇਤਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਬਚਾਅ ਪੱਖ ਨੇ ਗਵਾਹ ਤੋਂ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ।

ਗਵਾਲੀਅਰ ਤੋਂ ਗਵਾਹ

ਜਗਦੀਸ਼ ਪ੍ਰਸਾਦ ਗੋਇਲ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਹ ਪਰਚੂਰੇ ਨੂੰ 1941 ਤੋਂ ਜਾਣਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਪਛਾਣਦਾ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਪਰਚੂਰੇ ਕੱਟੜ ਹਿੰਦੂ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਦੀ ਜਥੇਬੰਦੀ ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ ਸੈਨਾ ਦਾ ਸੁਪਰੀਮੋ ਸੀ। 'ਮੈਨੂੰ ਪਰਚੂਰੇ ਦੁਆਰਾ ਸੈਨਾ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਸਵੇਰੇ ਪਰੇਡ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਸਾਵਰਕਰ ਦੇ ਸੈਕਟਰੀ ਦਾਮਲੇ ਨੂੰ ਵੀ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ ਜੋ 1941 ਵਿਚ ਗਵਾਲੀਅਰ ਗਿਆ ਸੀ। ਅਗਲੀ ਵਾਰ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਆਪਟੇ ਨੂੰ 28 ਜਨਵਰੀ 1948 ਨੂੰ ਪਰਚੂਰੇ ਦੀ ਡਿਸਪੈਂਸਰੀ ਵਿਚ ਦੇਖਿਆ ਸੀ।' ਉਸਨੇ ਨੱਥੂਰਾਮ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਵੀ ਉਸ ਦਿਨ ਪਰਚੂਰੇ ਦੇ ਘਰ ਮੌਜੂਦ ਸੀ।

ਫਿਰ ਉਹ ਪਰਚੂਰੇ ਦੀ ਡਿਸਪੈਂਸਰੀ ਵਿੱਚ ਚੱਲ ਰਹੇ ਕੰਮਾਂ ਬਾਰੇ ਵੇਰਵੇ ਦੇਣ ਲਈ ਗਿਆ। ਇਨਾਮਦਾਰ ਵੱਲੋਂ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਕੀਤੇ ਜਾਣ 'ਤੇ ਗਵਾਹ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਮੈਂ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ ਫਰਾਰ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਅਪ੍ਰੈਲ ਵਿਚ ਝਾਂਸੀ ਤੋਂ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।'

ਦਿਨ ਦੇ ਤੀਜੇ ਗਵਾਹ, ਦਿੱਲੀ ਟਰੰਕ ਐਕਸਚੇਂਜ ਦੇ ਸੁਪਰਵਾਈਜ਼ਰ ਸਰਦਾਰੀਲਾਲ ਵਰਮਾ ਨੂੰ ਸਟੈਂਡ ਲਈ ਬੁਲਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਸਨੇ 19 ਜਨਵਰੀ 1948 ਨੂੰ ਕੀਤੀਆਂ ਕਾਲਾਂ ਬਾਰੇ ਗਵਾਹੀ ਦਿੱਤੀ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਨੰਬਰ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਦਾ ਸੀ * ਗਵਾਹ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਟਰੰਕ ਕਾਲ ਰੱਦ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਕਾਲ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਤੋਂ ਕਾਲ ਦਾ 25 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਚਾਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਫੀਸ ਟਿਕਟ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਫੀਸ.ਦੋ ਰੁਪਏ ਬਾਰਾਂ ਸੀ

Machine Translated by Google

ਆਨਾ, ਪਰ ਫੀਸ ਇੱਕ ਰੁਪਈਆ ਪੰਦਰਾਂ ਆਨਾ ਦੱਸੀ ਗਈ ਸੀ। ਗਵਾਹ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਅਣਜਾਣ ਸੀ।

ਦਿੱਲੀ ਟੈਲੀਫੋਨ ਐਕਸਚੇਂਜ ਦੀ ਸਿੱਖ ਮਹਿਲਾ ਆਪਰੇਟਰ ਕੁਲਵੰਤ ਕੌਰ ਨੂੰ ਸਟੈਂਡ 'ਤੇ ਬੁਲਾਇਆ ਗਿਆ। 19 ਜਨਵਰੀ 1948 ਨੂੰ ਜਦੋਂ ਕਾਲ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਤਾਂ ਉਹ ਸਵਿੱਚਬੋਰਡ 'ਤੇ ਡਿਊਟੀ 'ਤੇ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਸੂਚਿਤ ਕੀਤਾ ਕਿ ਜਿਸ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਕਾਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਉਹ ਉਪਲਬਧ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਜਾਂਚ ਸੈਕਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਨਵਾਂ ਆਪਰੇਟਰ ਮਿਸ ਜੀ ਫੁਰਨੇਸ ਡਿਊਟੀ 'ਤੇ ਸੀ, ਜਿਸ ਨੇ ਗਲਤੀ ਨਾਲ ਟਿਕਟ 'ਤੇ 'ਕੈਂਸਲ' ਲਿਖ ਦਿੱਤਾ। ਭੋਪਟਕਰ ਤੋਂ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਕਰਨ 'ਤੇ ਕੌਰ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਉਸ ਸਮੇਂ ਬੰਬਈ 'ਚ ਡਿਊਟੀ 'ਤੇ ਮੌਜੂਦ ਆਪਰੇਟਰ ਦਾ ਨਾਂ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਸੀ। ਗਵਾਹੀ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਆਖਰੀ ਵਿਅਕਤੀ 26 ਸਾਲਾ ਐਂਗਲੋ ਇੰਡੀਅਨ ਜੀ ਫੁਰਨੇਸ ਸੀ। 'ਆਪਣੀ ਗਲਤੀ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਹੋਣ 'ਤੇ ਮੈਂ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਖੁਰਚ ਕੇ ਉਸ ਦੇ ਹੇਠਾਂ ਦਸਤਖਤ ਕਰ ਦਿੱਤੇ। ਗਲਤੀ ਨਾਲ ਮੈਂ "12" ਲਿਖ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਫਿਰ ਇਸਨੂੰ ਮਿਟਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ। ਮੈਨੂੰ ਯਾਦ ਨਹੀਂ ਕਿ "ਰੱਦ" ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਕਿਸਨੇ ਰਗੜਿਆ ਸੀ।

13 ਜੁਲਾਈ 1948: ਪਹਿਲਾ ਗਵਾਹ ਗਵਾਲੀਅਰ, ਗਰੀਬਾ ਦਾ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਪੰਜਾਹ ਸਾਲਾ ਟੋਂਗਾ ਡਰਾਈਵਰ ਸੀ, ਜੋ ਬਹੁਤ ਡਰਦਾ ਨਜ਼ਰ ਆ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੀ ਗਵਾਹੀ ਵਿਚ ਕਿਹਾ, 'ਕਤਲ ਤੋਂ ਦੋ-ਤਿੰਨ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ ਮੈਂ ਰਾਤ 11.30 ਵਜੇ ਗਵਾਲੀਅਰ ਸਟੇਸ਼ਨ ਤੋਂ ਪਰਚੂਰੇ ਦੇ ਘਰ ਜਾਣ ਦੇ ਚਾਹਵਾਨ ਦੋ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਚੁੱਕ ਕੇ ਲੈ ਗਿਆ ਸੀ।

ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਮੇਰੇ ਘੋੜੇ ਦੀ ਲਗਾਮ ਟੁੱਟ ਗਈ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੂਜੇ ਟੋਂਗਾ ਵਿਚ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ।' ਉਸਨੇ ਨੱਥੂਰਾਮ ਅਤੇ ਆਪਟੇ ਦੋਵਾਂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕੀਤੀ। ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਕਤਲ ਤੋਂ ਪੰਜ-ਛੇ ਦਿਨ ਬਾਅਦ ਗਰੀਬਾ ਗਵਾਲੀਅਰ ਸਟੇਸ਼ਨ 'ਤੇ ਸਬ-ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਮੰਡਲਿਕ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ ਸੀ। 'ਮੰਡਲਿਕ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਕਤਲ ਦੀ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਦੋ ਵਿਅਕਤੀ ਜੋ ਪਰਚੂਰੇ ਦੇ ਘਰ ਠਹਿਰੇ ਸਨ, ਦਾ ਦੋਸ਼ ਸਿਰਫ਼ ਅਫਵਾਹ ਸੀ। ਮੈਂ ਮੰਡਲਿਕ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਮੈਂ ਦੋਵਾਂ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਸਵਾਲਾਂ ਦੇ ਘੇਰੇ ਵਿਚ ਲੈ ਕੇ ਅੱਧਾ ਰਸਤਾ ਪਾਰਚੂਰੇ ਦੇ ਘਰ ਲੈ ਗਿਆ ਸੀ। ਦੋ ਘੰਟੇ ਬਾਅਦ ਮੈਨੂੰ ਥਾਣੇ ਬੁਲਾਇਆ ਗਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗਵਾਲੀਅਰ ਸਟੇਸ਼ਨ 'ਤੇ ਮੇਰਾ ਬਿਆਨ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਮੌਂਡਲੀਕ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਬੰਬਈ ਲੈ ਗਿਆ, ਮੈਂ ਉੱਥੇ ਉਸ ਕੋਲ ਰਿਹਾ।' ਦੂਜੇ ਟੋਂਗਾ ਡਰਾਈਵਰ ਨੇ ਵੀ ਨੱਥੂਰਾਮ ਗੋਡਸੇ ਅਤੇ ਨਰਾਇਣ ਆਪਟੇ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕੀਤੀ।

ਤਿੰਨ ਗਵਾਹ: ਰੇਲਵੇ ਕਰਮਚਾਰੀ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ
ਅਟਕਨਪੁਰ ਰੇਲਵੇ ਸਟੇਸ਼ਨ

ਗਵਾਹ ਦਾ ਪੱਖ ਲੈਣ ਲਈ ਅੱਗੇ ਕਾਨਪੁਰ ਰੇਲਵੇ ਸਟੇਸ਼ਨ 'ਤੇ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੇ ਤਿੰਨ ਕਰਮਚਾਰੀ, ਨਿਰੀਖਣ ਕਲਰਕ ਸ਼ਿਵਪਿਆਰੇਲਾਲ ਦੀਕਸ਼ਿਤ ਅਤੇ ਏ.ਬੀ.

ਸਕਸੈਨਾ, ਅਤੇ ਐਂਜਲੀਨਾ ਕੋਲਸਟੋਨ, ਜੋ ਰੇਲਵੇ ਰਿਟਾਇਰਿੰਗ ਰੂਮ ਦੀ ਸਫਾਈ ਦੇ ਇੰਚਾਰਜ ਸਨ। ਤਿੰਨਾਂ ਨੇ 21 ਜਨਵਰੀ 1948 ਨੂੰ ਨੱਥੂਰਾਮ ਅਤੇ ਆਪਟੇ ਨੂੰ ਕਾਨਪੁਰ ਸਟੇਸ਼ਨ 'ਤੇ ਦੇਖਿਆ ਸੀ। ਰਘੁਪਤੀਰਾਓ ਹਾਂਡਾ, ਇਕ ਹੋਰ ਗਵਾਹ ਜੋ ਦਿੱਲੀ ਰੇਲਵੇ ਸਟੇਸ਼ਨ 'ਤੇ ਗਾਈਡ ਵਜੋਂ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਸੀ, ਪਹਿਲੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਦੀ ਉਡੀਕ ਵਿਚ ਮੌਜੂਦ ਸੀ।

Machine Translated by Google

ਕਮਰਾ ਜਦੋਂ 30 ਦੀ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਉਥੋਂ ਕੁਝ ਸਮਾਨ ਜ਼ਬਤ ਕੀਤਾ।

ਪਰਚੂਰੇ ਦੇ ਵਕੀਲ, ਇਨਾਮਦਾਰ, ਇਹ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਲਈ ਦ੍ਰਿੜ ਸਨ ਕਿ ਉਸਦੇ ਮੁਵੱਕਿਲ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਕਾਰਵਾਈ ਗੈਰ-ਕਾਨੂੰਨੀ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸਦਾ ਮੁਵੱਕਿਲ ਗਵਾਲੀਅਰ ਰਾਜ ਦਾ ਨਾਗਰਿਕ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਮੁਵੱਕਿਲ ਦੇ ਦੋਸ਼ ਨੂੰ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਲਈ ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਵੱਲੋਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਾਰੇ ਸਬੂਤ, ਜ਼ੁਬਾਨੀ ਜਾਂ ਲਿਖਤੀ ਵੀ ਗੈਰ-ਕਾਨੂੰਨੀ ਸਨ, ਇਸ ਲਈ ਉਸ ਦੇ ਮੁਵੱਕਿਲ ਵਿਰੁੱਧ ਕਾਰਵਾਈ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਉਸਨੇ ਅੱਗੇ ਦਲੀਲ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸਦੇ ਮੁਵੱਕਿਲ ਦਾ ਇਕਬਾਲੀਆ ਬਿਆਨ ਸਿਵਲ ਜੱਜ ਦੁਆਰਾ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਨਾ ਕਿ ਕਿਸੇ ਮੈਜਿਸਟ੍ਰੇਟ ਦੁਆਰਾ, ਇਸ ਲਈ ਉਸਨੂੰ ਵੀ ਰੱਦ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਦਫਤਰੀ ਨੇ ਦਲੀਲ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਇਹ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਕਿ ਪਰਚੂਰੇ ਨੇ ਮੈਜਿਸਟਰੇਟ ਦੀ ਮੌਜੂਦਗੀ ਵਿਚ ਗਵਾਲੀਅਰ ਵਿਚ ਇਕਬਾਲੀਆ ਬਿਆਨ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਮੈਜਿਸਟ੍ਰੇਟ ਫਸਟ ਕਲਾਸ ਸੱਯਦ ਅਲੀ ਮਜ਼ਹਰ ਅਲੀ ਰਿਜ਼ਵੀ ਨੂੰ ਗਵਾਹ ਦੇ ਪੱਖ ਵਿਚ ਬੁਲਾਇਆ ਸੀ।

14 ਜੁਲਾਈ 1948: ਉਸ ਦਿਨ ਪਰਚੂਰੇ ਦੀ ਪਤਨੀ ਸੁਸ਼ੀਲਾਬਾਈ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਹਾਜ਼ਰ ਸੀ।
ਉਹ ਪਿਛਲੇ ਦਿਨੀਂ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਨੂੰ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿੱਚ ਮਿਲੀ ਸੀ।

ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਵਿੱਚ ਦੇਰੀ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਵਿੱਚ, ਬੈਨਰਜੀ ਨੇ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੌਰਾਨ ਰਿਜ਼ਵੀ ਦੇ ਪੇਸ਼ ਹੋਣ 'ਤੇ ਇਤਰਾਜ਼ ਉਠਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਇੱਕ ਪਟੀਸ਼ਨ ਦਾਇਰ ਕੀਤੀ। ਇਹ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਹੈਰਾਨੀਜਨਕ ਕਦਮ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਰਿਜ਼ਵੀ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਵਿੱਚ ਪਰਚੂਰੇ ਦੀ ਸ਼ਮੂਲੀਅਤ ਨੂੰ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਲਈ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ; ਇਹ ਨਾ ਤਾਂ ਮਦਨਲਾਲ ਦੀ ਕਿਸਮਤ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਕਰੇਗਾ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਦੂਜੇ ਦੋਸ਼ੀ ਦੀ ਕਿਸਮਤ 'ਤੇ। ਪੱਖ ਲੈਣ ਵਾਲਾ ਅਗਲਾ ਗਵਾਹ ਮੰਜ਼ਰ ਅਲੀ ਸੀ, ਜਿਸ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਮੈਨੂੰ ਯਾਦ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ 27 ਫਰਵਰੀ 1948 ਨੂੰ ਦੋਸ਼ੀ ਪਰਚੂਰੇ ਦੇ ਘਰ ਗਿਆ ਸੀ। ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਪੁਲਿਸ ਸੁਪਰਡੈਂਟ ਖਿਜਰ ਮੁਹੰਮਦ ਅਤੇ ਸੀਆਈਡੀ ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਮੰਡਲਿਕ ਸਨ। ਅਸੀਂ ਪਹਿਲਾਂ ਰੇਲਵੇ ਸਟੇਸ਼ਨ ਦੇ ਨੇੜੇ ਪਾਰਕ ਹੋਟਲ ਗਏ। ਇੱਕ ਪੁਲਿਸ ਅਧਿਕਾਰੀ ਆਪਟੇ ਨੂੰ ਹੇਠਾਂ ਲੈ ਆਇਆ।

ਆਪਟੇ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਹ ਸਾਨੂੰ ਡਾ. ਪਰਚੂਰੇ ਦੇ ਘਰ ਦੀ ਕੰਧ ਦਿਖਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜੋ ਟੀਚੇ ਦੇ ਅਭਿਆਸ ਲਈ ਵਰਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਬੰਬਈ ਅਤੇ ਗਵਾਲੀਅਰ ਤੋਂ ਪੁਲਿਸ ਵਾਲੇ ਸਨ ਜੋ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਡਾ. ਪਰਚੂਰੇ ਦੇ ਘਰ ਗਏ ਸਨ। ਅਸੀਂ ਪਾਰਕ ਹੋਟਲ ਤੋਂ ਸਪੈਸ਼ਲ ਕਾਰ ਵਿਚ ਡਾ: ਪਰਚੂਰੇ ਦੇ ਘਰ ਚਲੇ ਗਏ। ਕਾਰ ਵਿੱਚ ਗੂੜ੍ਹੇ ਰੰਗ ਦੇ ਖਿੜਕੀ ਦੇ ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਸਨ, ਜੋ ਉੱਪਰ ਵੱਲ ਰੋੜ੍ਹੇ ਹੋਏ ਸਨ।' ਮੰਜ਼ਰ ਅਲੀ ਦੀ ਗਵਾਹੀ 'ਤੇ ਬਚਾਅ ਪੱਖ ਵੱਲੋਂ ਉਠਾਏ ਗਏ ਇਤਰਾਜ਼ਾਂ ਦਾ ਜਵਾਬ ਦਿੰਦਿਆਂ ਸਰਕਾਰੀ ਵਕੀਲ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਅਲੀ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਪਰਚੂਰੇ ਵਿਚਕਾਰ ਲੰਬੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਚੱਲ ਰਹੇ ਸਬੰਧਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਦੇ ਯੋਗ ਬਣਾਵੇਗੀ।

ਉਸ ਦਿਨ ਦਾ ਦੂਜਾ ਗਵਾਹ 22 ਸਾਲਾ ਮਧੂਕਰ ਕੇਸ਼ਵ ਕਾਲੇ ਸੀ, ਜੋ ਗਵਾਲੀਅਰ ਰਾਜ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਲਈ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਬਿਆਨ 'ਚ ਕਿਹਾ, 'ਮੈਂ 1940-41 ਤੋਂ ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ ਸੈਨਾ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹਾਂ।

ਮੈਂ ਪਰਚੂਰੇ ਨੂੰ ਪਿਛਲੇ ਪੰਜ ਸੱਤ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ। ਮਈ 1947 ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮੈਂ ਬਾਕਾਇਦਾ ਪਰਚੂਰੇ ਦੇ ਘਰ ਜਾਂਦਾ ਸਾਂ। ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮੈਂ ਰੁਕ ਗਿਆ ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਂ ਸਰਕਾਰੀ ਨੌਕਰੀ ਕਰ ਲਈ ਸੀ। ਪਰਚੂਰੇ ਨੇ ਸੈਨਾ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਅਹੁਦਾ ਸੰਭਾਲਿਆ। ਆਈ

Machine Translated by Google

ਦੰਡਵਤੇ ਨੂੰ ਵੀ ਜਾਣਦੇ ਹੋ, ਉਹ ਸੈਨਾ ਦੇ ਅਹੁਦੇਦਾਰ ਸਨ। ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਕਤਲ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਮੈਂ ਜਨਵਰੀ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਵਿਚ ਇਕ-ਦੋ ਵਾਰ ਪਰਚੂਰੇ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ ਸੀ। 28 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਬੈਂਕ ਤੋਂ ਪੈਸੇ ਕਢਵਾਉਣ ਲਈ ਜਾਂਦੇ ਸਮੇਂ ਮੈਂ ਦੁਪਹਿਰ ਕਰੀਬ 12.30 ਵਜੇ ਪਰਚੂਰੇ ਦੇ ਘਰ ਗਿਆ। ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਅੰਦਰ ਗਿਆ ਤਾਂ ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਤਿੰਨ ਹੋਰ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨਾਲ ਬੈਠਾ ਦੇਖਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਦੰਡਵਤੇ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਬਾਕੀ ਦੋ ਨੱਥੂਰਾਮ ਗੋਡਸੇ ਅਤੇ ਨਰਾਇਣ ਆਪਟੇ ਸਨ।' ਉਸਨੇ ਅੱਗੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਦੋਵੇਂ ਦੋ ਪਿਸਤੌਲਾਂ ਦੇ ਟ੍ਰਿਗਰਾਂ ਨੂੰ ਦਬਾਉਣ ਦੀ ਅਸਫਲ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ, ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਉਹ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਅਸਫਲ ਰਹੇ, ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਡੰਡਵਤੇ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਿਹਤਰ ਪਿਸਤੌਲ ਲੈਣ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਉਹ ਵਿਹੜੇ ਵਿੱਚ ਗਏ, ਅਤੇ ਪਿਸਤੌਲ ਨਾਲ ਫਾਇਰਿੰਗ ਕਰਨ ਦਾ ਅਭਿਆਸ ਕੀਤਾ।

ਕਾਲੇ ਨੇ ਅੱਗੇ ਕਿਹਾ, 'ਮੈਂ ਦੁਪਹਿਰ 1.30 ਵਜੇ ਦੇ ਕਰੀਬ ਪਰਚੂਰੇ ਦੇ ਘਰੋਂ ਨਿਕਲਿਆ ਅਤੇ ਬੈਂਕ ਤੋਂ ਪੈਸੇ ਕਢਵਾ ਕੇ ਘਰ ਚਲਾ ਗਿਆ। ਮੈਂ 29 ਤਰੀਕ ਨੂੰ ਪਰਚੂਰੇ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ। 30 ਜਨਵਰੀ ਦੀ ਸ਼ਾਮ ਲਗਭਗ ਛੇ ਵਜੇ ਮੈਂ ਮਰਾਠਾ ਬੋਰਡਿੰਗ ਹਾਊਸ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਪਰਚੂਰੇ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ। ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਮੈਂ ਰੇਡੀਓ ਨਿਊਜ਼ ਬੁਲੇਟਿਨ 'ਤੇ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਕਤਲ ਦੀ ਖ਼ਬਰ ਸੁਣ ਲਈ ਸੀ। ਮੈਂ ਪਰਚੂਰੇ ਨੂੰ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਦੀ ਮੌਤ ਬਾਰੇ ਦੱਸਿਆ। ਪਰਚੂਰੇ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਕੀ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਦੀ ਮੌਤ ਕੁਦਰਤੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਹੋਈ ਸੀ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹੱਤਿਆ ਹੋਈ ਸੀ। ਮੈਂ ਪਰਚੂਰੇ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਵੇਰਵੇ ਨਹੀਂ ਪਤਾ। ਫਿਰ ਮੈਂ ਪਰਚੂਰੇ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਬਾਜ਼ਾਰ ਵਿਚ ਉਸ ਦੀ ਦੁਕਾਨ 'ਤੇ ਗਿਆ। ਮਧੁਕਰ ਖੀਰੇ ਨਾਂ ਦਾ ਵਿਅਕਤੀ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਦੁਕਾਨ ’ਤੇ ਆਇਆ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਕਤਲ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਗਵਾਲੀਅਰ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਕਾਫੀ ਅਫਵਾਹਾਂ ਉੱਡਣ ਲੱਗੀਆਂ। ਮੈਂ ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਕਾਤਲ ਦਾ ਨਾਂ ਨਹੀਂ ਸੁਣਿਆ ਸੀ। ਮੈਂ ਪਰਚੂਰੇ ਨੂੰ ਮਹਾਤਮਾ ਦੀ ਮੌਤ ਕਾਰਨ ਆਪਣੀ ਡਿਸਪੈਂਸਰੀ ਦਾ ਸ਼ਟਰ ਬੰਦ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਪਰਚੂਰੇ ਸਹਿਮਤ ਹੋ ਗਏ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਡਿਸਪੈਂਸਰੀ ਬੰਦ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਮੈਂ ਘਰ ਵਾਪਸ ਆ ਗਿਆ।' ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਸਨੂੰ ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਇਹ ਨੱਥੂਰਾਮ ਨੇ ਹੀ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਮਾਰਿਆ ਸੀ। '1 ਨੂੰ, ਮੈਂ ਸਾਰੀ ਘਟਨਾ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਨੂੰ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਦੋਸਤਾਂ, ਪਟਵਰਧਨ ਅਤੇ ਪਵਾਰ ਨੂੰ ਵੀ ਦੱਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਮੈਨੂੰ ਗਵਾਲੀਅਰ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਸਾਰੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇਣ ਲਈ ਦਬਾਅ ਪਾਇਆ। ਪਟਵਰਧਨ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੀ ਕਾਰ ਵਿਚ ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰੀ ਘੁਲੇ ਕੋਲ ਲੈ ਗਿਆ।' ਕਾਲੇ ਨੇ ਫਿਰ ਪਰਚੂਰੇ ਨੂੰ ਪਛਾਣ ਲਿਆ।

15 ਜੁਲਾਈ 1948: ਗਵਾਲੀਅਰ ਦੇ ਇੱਕ ਵੀਹ ਸਾਲਾ ਵਿਦਿਆਰਥੀ, ਐਮ.ਬੀ.ਖਿਰੇ, ਨੂੰ ਗਵਾਹੀ ਲਈ ਬੁਲਾਇਆ ਗਿਆ। ਖੈਰੇ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਹ ਪਰਚੂਰੇ ਨੂੰ ਪਿਛਲੇ ਪੰਜ ਛੇ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਜਾਣਦਾ ਸੀ। ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਕਤਲ ਦੀ ਖ਼ਬਰ ਸੁਣ ਕੇ, ਉਹ ਪਰਚੂਰੇ ਦੀ ਡਿਸਪੈਂਸਰੀ ਵਿਚ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਅੱਗੇ ਤੋਂ ਉਸ ਦੀ ਨੀਤੀ ਅਤੇ ਫਲਸਫੇ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕਰਨਾ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ। 'ਪਰਚੂਰੇ ਬਹੁਤ ਨਾਰਾਜ਼ ਹੋਏ ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਮੈਂ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋਇਆ ਹਾਂ, ਕੀ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਨੂੰ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਨਾਲ ਸਾਂਝਾ ਕਰਨ ਬਾਰੇ ਸੋਚ ਰਿਹਾ ਹਾਂ? ਮੈਂ ਪਰਚੂਰੇ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦਾ ਕਤਲ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵਿਅਕਤੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਸਾਡੇ ਵਰਗਾ ਕੋਈ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ. ਇਸਨੇ ਘਰ ਜਾਣ ਬਾਰੇ ਸੋਚਿਆ, ਪਰ ਫਿਰ ਮੇਰਾ ਮਨ ਬਦਲ ਗਿਆ ਅਤੇ ਪਰਚੂਰੇ ਦੇ ਨਾਲ ਰਾਜਪੂਤ ਬੋਰਡਿੰਗ ਹਾਊਸ ਚਲਾ ਗਿਆ। ਪਰਚੂਰੇ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ

Machine Translated by Google

ਰਾਮਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਕਿਹਾ, "ਮੈਂ ਆਪਣਾ ਕੰਮ ਪੂਰਾ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ, ਹੁਣ ਤੁਸੀ ਆਪਣਾ ਕੰਮ ਪੂਰਾ ਕਰੋ"। ਖੀਰੇ ਨੇ ਅੱਗੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰੀ ਘੁਲੇ ਨੇ ਭਾਵੇ, ਪਟਵਰਧਨ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਸਵਾਲ ਨਹੀਂ ਪੁੱਛਿਆ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕਾਲੇ ਦੇ ਬਿਆਨ ਨੂੰ ਨੋਟ ਕੀਤਾ।

ਥੋੜ੍ਹੀ ਦੇਰ ਬਾਅਦ ਰਾਮਦਿਆਲ ਸਿੰਘ, ਇੱਕ ਪੈਂਤੀ ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਜ਼ਿਮੀਦਾਰ ਅਤੇ ਰਾਜਪੂਤ ਸੇਵਾ ਸੰਘ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਨੂੰ ਗਵਾਹੀ ਦੇਣ ਲਈ ਬੁਲਾਇਆ ਗਿਆ। ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਸਨੂੰ 30 ਤਰੀਕ ਨੂੰ ਹੀ ਕਤਲ ਬਾਰੇ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਅਤੇ ਉਸਨੇ ਬੋਰਡਿੰਗ ਹਾਊਸ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸ਼ੋਕ ਸਭਾ ਆਯੋਜਿਤ ਕਰਨ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ। ਸਿੰਘ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਪਰਚੂਰੇ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਆਇਆ ਅਤੇ ਕਿਹਾ - "ਆਖ਼ਰਕਾਰ ਇੱਕ ਚੰਗਾ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਦਾ ਦੁਸ਼ਮਣ ਮਾਰਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਜਿਸ ਆਦਮੀ ਨੇ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਦਾ ਕਤਲ ਕੀਤਾ, ਉਹ ਸਾਡਾ ਆਪਣਾ ਆਦਮੀ ਹੈ। ਕੁਝ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਸਾਡਾ ਆਦਮੀ ਸੀ। ਇਹ ਸੱਚ ਹੈ, ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਦੇ ਕਤਲ ਲਈ ਵਰਤੀ ਗਈ ਬੰਦੂਕ ਗਵਾਲੀਅਰ ਤੋਂ ਭੇਜੀ ਗਈ ਸੀ। ਜਿਸ ਆਦਮੀ ਨੇ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਦਾ ਕਤਲ ਕੀਤਾ, ਉਹ ਦੱਖਣੀ ਭਾਰਤ ਤੋਂ ਗਵਾਲੀਅਰ ਆਇਆ ਅਤੇ ਫਿਰ ਦਿੱਲੀ ਚਲਾ ਗਿਆ।''

ਉਸਨੇ ਅੱਗੇ ਕਿਹਾ, 'ਮੈਂ ਭੜਕਾਊ ਗੱਲਾਂ 'ਤੇ ਪ੍ਰਤੀਕਿਰਿਆ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ, ਪਰ ਮੇਰੇ ਦੋਸਤ ਜਗਨਨਾਥ ਸਿੰਘ ਨੇ ਪਰਚੂਰੇ 'ਤੇ ਚੀਕਿਆ-"ਚੁੱਪ ਹੋ ਜਾਓ ਅਤੇ ਇੱਥੋਂ ਭਟਕ ਜਾਓ"।
ਫਿਰ ਪਰਚੂਰੇ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਸਾਥੀ ਚਲੇ ਗਏ।'

ਸਟੈਂਡ ਲੈਣ ਲਈ ਅੱਗੇ ਸੀ ਜਗਨਨਾਥ ਸਿੰਘ, ਗਵਾਲੀਅਰ ਤੋਂ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਜੰਗਲਾਤ ਠੇਕੇਦਾਰ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵੀ ਰਾਮਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਦੇ ਬਿਆਨ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕੀਤੀ। ਜਗਨਨਾਥ ਨੇ ਸਾਵਰਕਰ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਰਚੂਰੇ ਕਿਹਾ। ਗਵਾਹ ਦੇ ਸਟੈਂਡ 'ਤੇ ਪਰਤਣ 'ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਗਲਤੀ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਕਿਹਾ, 'ਓਹ, ਡਾਕਟਰ ਪਰਚੂਰੇ ਉਸ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਬੈਠੇ ਹਨ।'

16 ਜੁਲਾਈ 1948: ਅੱਜ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਦੋ ਗਵਾਹ ਦਿੱਲੀ ਪੁਲਿਸ ਦੇ ਲੰਬੜਦਾਰ ਗੁਗਨ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਪਾਰਲੀਮੈਂਟ ਸਟਰੀਟ ਪੁਲਿਸ ਸਟੇਸ਼ਨ ਦੇ ਸਬ-ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਬਿਹਾਰੀਲਾਲ ਸਨ। ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਦਿੱਲੀ ਰੇਲਵੇ ਸਟੇਸ਼ਨ ਤੋਂ ਇੱਕ ਬਿਸਤਰਾ ਅਤੇ ਦੋ ਬੈਗ ਜ਼ਬਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ। ਅਦਾਲਤ ਉਸ ਦਿਨ ਸਿਰਫ਼ ਪੰਜਾਹ ਮਿੰਟ ਹੀ ਬੈਠੀ ਸੀ।

19 ਜੁਲਾਈ 1948: ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਨੇ ਮੈਜਿਸਟ੍ਰੇਟ ਫਸਟ ਕਲਾਸ ਆਰ.ਬੀ
ਗਵਾਲੀਅਰ ਦਾ ਅਟਲ। ਸਟੈਂਡ ਲੈਣ 'ਤੇ ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ, '17 ਫਰਵਰੀ ਨੂੰ ਸੁਪਰਡੈਂਟ ਥੋਰਾਟ ਪਾਟਿਲ ਮੇਰੇ ਲਈ ਪੱਤਰ ਲੈ ਕੇ ਆਏ ਸਨ। ਮੈਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਇਹ ਪੱਤਰ ਸੀਆਈਡੀ ਦੇ ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਬਾਲਕ੍ਰਿਸ਼ਨਨ ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਸੀ। ਪੱਤਰ ਵਿੱਚ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਡਾ. ਡੀ.ਐਸ. ਪਰਚੂਰੇ ਦਾ ਬਿਆਨ ਦਰਜ ਕਰਾਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗਵਾਲੀਅਰ ਦੇ ਕਿਲ੍ਹੇ ਵਿੱਚ ਫ਼ੌਜੀ ਹਿਰਾਸਤ ਵਿੱਚ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ 17 ਜਨਵਰੀ ਦੀ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਚਿੱਠੀ ਮਿਲੀ। ਮੈਂ ਥੋਰਾਟ ਪਾਟਿਲ, ਖਿਜਰ ਮੁਹੰਮਦ ਅਤੇ ਕੁਝ ਹੋਰ ਪੁਲਿਸ ਅਫਸਰਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਕਿਲ੍ਹੇ ਵਿੱਚ ਗਿਆ। ਜਦੋਂ ਅਸੀ ਉਸ ਸੈੱਲ ਵਿਚ ਗਏ ਜਿੱਥੇ ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਫੋਰਟ ਕਮਾਂਡੈਂਟ ਮੇਜਰ ਚਤਰੇ ਵੀ ਸਨ।

ਸਾਡੀ ਕਾਰ ਉਸ ਬੈਰਕ ਕੋਲ ਰੁਕ ਗਈ ਜਿੱਥੇ ਪਰਚੂਰੇ ਨੂੰ ਰੱਖਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਅਸੀ ਪੌੜੀਆਂ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਕੋਠੜੀ ਵੱਲ ਤੁਰ ਪਏ। ਮੇਜਰ ਪਹਿਲਾਂ ਕੋਠੜੀ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਫਿਰ ਅਸੀ ਇੱਕ-ਇੱਕ ਕਰਕੇ ਅੰਦਰ ਚਲੇ ਗਏ। ਮੈਂ ਫਿਰ ਪਰਚੂਰ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਕੀ ਉਹ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ

Machine Translated by Google

ਇਕਬਾਲੀਆ ਬਿਆਨ ਦੇਣ ਲਈ। ਪਰਚੂਰੇ ਨੇ ਸਿਰ ਹਿਲਾ ਕੇ ਕਿਹਾ, "ਹਾਂ।" ' ਫਿਰ ਅਟਲ ਨੇ ਮੀਟਿੰਗ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਦਿੱਤਾ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਪਿਛਲੇ ਅਧਿਆਇ ਵਿੱਚ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।

ਪਰਚੂਰੇ ਦੇ ਇਕਬਾਲੀਆ ਬਿਆਨ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਗਵਾਹ ਨੇ ਅੱਗੇ ਕਿਹਾ, 'ਮੈਂ ਘਰ ਵਾਪਸ ਆਉਣ 'ਤੇ ਪਰਚੂਰੇ ਦਾ ਇਕਬਾਲੀਆ ਬਿਆਨ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਲੈ ਗਿਆ ਸੀ।
ਦੋ-ਤਿੰਨ ਦਿਨਾਂ ਬਾਅਦ ਮੈਂ ਇਕਬਾਲ ਨੂੰ ਇਕ ਲਿਫਾਫੇ ਵਿਚ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਨਿੱਜੀ ਮੋਹਰ ਨਾਲ ਸੀਲ ਅਤੇ ਮੋਹਰ ਲਗਾ ਦਿੱਤੀ। ਫਿਰ ਮੈਂ ਲਿਫਾਫੇ ਨੂੰ ਇੰਪੀਰੀਅਲ ਬੈਂਕ ਆਫ ਇੰਡੀਆ ਵਿੱਚ ਜਮ੍ਹਾ ਕਰਵਾ ਦਿੱਤਾ। 6 ਅਪ੍ਰੈਲ 1948 ਨੂੰ ਮੈਂ ਇਸਨੂੰ ਗਵਾਲੀਅਰ ਰਿਆਸਤ ਦੇ ਵਿਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦੇ ਸਕੱਤਰ ਨੂੰ ਸੌਂਪ ਦਿੱਤਾ।' ਅਟਲ ਨੇ ਫਿਰ ਪਰਚੂਰੇ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕੀਤੀ।

ਪਰਚੂਰੇ ਦਾ ਮਾਮਲਾ ਬੜਾ ਦਿਲਚਸਪ ਸੀ। ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਰੱਖਿਆ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ-ਆਰਐਸਐਸ ਗਠਜੋੜ ਦੁਆਰਾ ਸਥਾਪਿਤ ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਉਸਦੀ ਰੱਖਿਆ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਪਰਚੂਰੇ ਨੇ ਜਨਤਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਕਤਲ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਸ਼ਮੂਲੀਅਤ ਬਾਰੇ ਸ਼ੇਖੀ ਮਾਰੀ ਸੀ, ਪਰ ਜਦੋਂ ਉਸਨੂੰ ਪੁਲਿਸ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਪਿਆ, ਤਾਂ ਉਸਨੇ ਇਕਬਾਲ ਕਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ!

ਜਦੋਂ ਨੈਸ਼ਨਲ ਡਿਫੈਂਸ ਕੌਂਸਲ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਹੋਈ ਤਾਂ ਅਫਵਾਹਾਂ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਆਧਾਰ ਬਣਾ ਲਿਆ ਸੀ ਕਿ ਕੋਈ ਅਜਿਹਾ ਵਿਅਕਤੀ ਸੀ ਜੋ ਸਾਰੇ ਵੇਰਵੇ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਜੋ ਸਾਵਰਕਰ ਨੂੰ ਫਸਾਉਣ ਲਈ ਕਾਫੀ ਸਨ। ਜਦੋਂ ਪਰਚੂਰੇ ਦੀ ਪਤਨੀ ਨੇ ਨੈਸ਼ਨਲ ਡਿਫੈਂਸ ਕਾਉਂਸਿਲ ਕੋਲ ਪਹੁੰਚ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਇਸ ਨੇ ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਪਰਚੂਰੇ ਦੀ ਸਫ਼ਾਈ ਲੈਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਉਸਦਾ ਕੇਸ ਅਸੁਰੱਖਿਅਤ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਇਕਬਾਲੀਆ ਬਿਆਨ ਕਾਰਨ, ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਮੌਤ ਦੇ ਵਾਰੰਟ 'ਤੇ ਦਸਤਖਤ ਕੀਤੇ ਸਨ। ਅੰਤ ਵਿੱਚ, ਉਸਦੀ ਪਤਨੀ ਨੂੰ ਗਵਾਲੀਅਰ ਦੇ ਇੱਕ ਵਕੀਲ ਇਨਾਮਦਾਰ ਕੋਲ ਬੇਨਤੀ ਕਰਨੀ ਪਈ। ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਝਿਜਕ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਹ ਮੰਨ ਗਿਆ। ਮੁਕੱਦਮੇ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਲਿਖੀ ਇੱਕ ਕਿਤਾਬ ਵਿੱਚ, ਲਾਲ ਕਿਲੇ ਦੇ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੀ ਕਹਾਣੀ, ਇਨਾਮਦਾਰ ਨੇ ਵਿਸਥਾਰ ਵਿੱਚ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਮੁਵੱਕਿਲ ਲਈ ਹਾਰ ਦੇ ਜਬਾੜੇ ਤੋਂ ਜਿੱਤ ਖੋਹ ਲਈ। ਗਾਂਧੀ ਕਤਲ ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਵੱਲੋਂ ਪਰਚੂਰੇ ਨੂੰ ਬਰੀ ਕਰਨਾ ਉਸ ਦੀ ਬੇਗੁਨਾਹੀ ’ਤੇ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਉਸ ਦੇ ਵਕੀਲ ਦੀਆਂ ਚਲਾਕੀਆਂ ’ਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਸੀ।

ਪਰਚੂਰੇ ਦਾ ਇਕਬਾਲੀਆ ਬਿਆਨ

ਫਿਰ ਗਵਾਹ ਨੇ ਦੋਸ਼ੀ ਨੰਬਰ ਨੌਂ ਗਵਾਲੀਅਰ ਦੇ ਡਾਕਟਰ ਦੱਤਾਤ੍ਰੇਯ ਸਦਾਸ਼ਿਵ ਪਰਚੂਰੇ ਦਾ ਇਕਬਾਲੀਆ ਬਿਆਨ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਸੁਣਾਇਆ। ਪਰਚੂਰੇ ਨੇ ਆਪਣੇ ਬਿਆਨ 'ਚ ਕਿਹਾ ਸੀ, 'ਇਹ ਇਕਬਾਲੀਆ ਬਿਆਨ ਦੇਣ ਲਈ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ ਧਮਕੀ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕੋਈ ਇਨਾਮ ਦੇਣ ਦਾ ਵਾਅਦਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਇਹ ਇਕਬਾਲੀਆ ਬਿਆਨ ਬਿਲਕੁਲ ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਨਾਲ, ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਨਾਲ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹਾਂ।

'ਮੈਂ ਨਾਥੂਰਾਮ ਵਿਨਾਇਕ ਗੋਡਸੇ ਨੂੰ 1941 ਤੋਂ ਨਿੱਜੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ, ਪਰ ਮੈਂ ਗੋਡਸੇ ਬਾਰੇ 1939 ਵਿੱਚ ਹੀ ਸੁਣਿਆ ਸੀ। ਗੋਡਸੇ ਆਪਟੇ ਦੇ ਨਾਲ 27 ਜਨਵਰੀ 1948 ਦੀ ਰਾਤ ਨੂੰ ਲਗਭਗ 11 ਵਜੇ ਮੇਰੇ ਘਰ ਆਇਆ। ਗੋਡਸੇ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਹ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਮਿਸ਼ਨ 'ਤੇ ਆਇਆ ਸੀ। "ਮੈਂ 2 ਫਰਵਰੀ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇੱਕ ਭਿਆਨਕ ਕੰਮ ਕਰਨ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦਾ ਕਤਲ ਕਰਨ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ।"

Machine Translated by Google

'ਗੌਂਡਸੇ ਕੋਲ ਰਿਵਾਲਵਰ ਸੀ, ਪਰ ਉਹ ਇੱਕ ਹੋਰ ਆਧੁਨਿਕ ਅਤੇ ਭਰੋਸੇਮੰਦ ਹੈਂਡ ਬੰਦੂਕ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਕਿਸੇ ਵੀ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਆਪਣਾ ਲਾਇਸੰਸਸੁਦਾ ਪਿਸਤੌਲ ਨਹੀਂ ਦੇਵਾਂਗਾ, ਪਰ ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਇੱਕ ਹੋਰ ਲੈਣ ਦਾ ਵਾਅਦਾ ਕੀਤਾ। ਅਗਲੀ ਸਵੇਰ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਬੇਟੇ ਨੀਲਕੰਠ ਅਤੇ ਨੌਕਰ ਰੂਪਾ ਨੂੰ ਦੰਡਵਤੇ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਭੇਜਿਆ। 28 ਜਨਵਰੀ ਦੀ ਦੁਪਹਿਰ ਨੂੰ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਘਰ ਪਰਤਿਆ ਤਾਂ ਮੈਂ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਗੋਡਸੇ, ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਡੰਡਵਤੇ ਦੇਸੀ-ਬਣੇ ਰਿਵਾਲਵਰ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਉਹ ਇਸਨੂੰ ਪਰਖਣ ਲਈ ਵਿਹੜੇ ਵਿੱਚ ਗਏ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਾਥ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ।

'ਦੇਰ ਸ਼ਾਮ ਡੰਡਵਤੇ ਮੇਰੇ ਘਰ ਵਾਪਸ ਆਏ। ਉਸਦੇ ਕੋਲ ਇੱਕ ਆਟੋਮੈਟਿਕ ਪਿਸਤੌਲ ਅਤੇ ਲਗਭਗ ਗਿਆਰਾਂ ਜਾਂ ਬਾਰਾਂ ਗੋਲੀਆਂ ਸਨ। ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ਪਿਸਤੌਲ ਕਿੱਥੋਂ ਮਿਲੀ। ਉਸ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਪਿਸਤੌਲ ਦੀ ਕੀਮਤ 1000 ਰੁਪਏ ਸੀ। 500. ਆਪਟੇ ਨੇ ਡੰਡਵਤੇ ਨੂੰ ਰੁਪਏ ਦਿੱਤੇ। 300 ਅਤੇ ਬਕਾਇਆ ਰਾਸ਼ੀ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਦੇਣ ਦਾ ਵਾਅਦਾ ਕੀਤਾ। ਉਸ ਰਾਤ ਤਿੰਨੋ ਜਣੇ ਟੰਗ ਕੇ ਚਲੇ ਗਏ।

29 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਭਰਾ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਮੈਂ ਗੋਡਸੇ ਅਤੇ ਆਪਟੇ ਦੀ ਇੱਕ ਪਿਸਤੌਲ ਲੈਣ ਵਿੱਚ ਮਦਦ ਕੀਤੀ ਸੀ ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਦਾ ਕਤਲ ਕਰਨ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਬਣਾਈ ਸੀ। ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਮੇਰਾ ਭਰਾ ਹੈਰਾਨ ਰਹਿ ਗਿਆ। ਉਸਨੇ ਮੈਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਕੰਮ ਵਿੱਚ ਕਿਉਂ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤਾ ਹੈ। 30 ਜਨਵਰੀ 1948 ਦੀ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ, ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਕਤਲ ਦੀ ਖਬਰ ਸੁਣੀ, ਮੈਂ ਰੇ ਲਈ ਮਿਠਾਈ ਮੰਗਵਾਈ। 1 ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਮੇਰੇ ਪਰਿਵਾਰਕ ਮੈਂਬਰਾਂ ਅਤੇ ਦੋਸਤਾਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡ ਦਿੱਤਾ। ਮੈਂ ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ ਸੈਨਾ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਮਠਿਆਈਆਂ ਵੰਡ ਕੇ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਕਤਲ ਦਾ ਜਸ਼ਨ ਵੀ ਮਨਾਇਆ।

'ਮੈਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਕਿ ਗੋਡਸੇ ਅਤੇ ਆਪਟੇ ਨੇ ਰਿਵਾਲਵਰ ਰੱਖਿਆ ਸੀ, ਉਹ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਗਵਾਲੀਅਰ ਲਿਆਏ ਸਨ ਜਾਂ ਆਟੋਮੈਟਿਕ ਪਿਸਤੌਲ ਦੇ ਬਦਲੇ ਦੰਡਵਤੇ ਨੂੰ ਦਿੱਤੇ ਸਨ। ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਇੱਕ ਸਟੇਨਗਨ ਵੀ ਸੀ। ਮੈਂ ਇਸਨੂੰ ਮੁਰਾਰ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਇੱਕ ਦੋਸਤ ਕੋਲ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।'

ਬੈਜ ਦੀ ਗਵਾਹੀ, ਮਨਜ਼ੂਰਕਰਤਾ

20 ਜੁਲਾਈ ਨੂੰ ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਨੇ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਦਿਗੰਬਰ ਰਾਮਚੰਦਰ ਬੈਜ ਨੂੰ ਗਵਾਹੀ ਲਈ ਬੁਲਾਇਆ। ਬੈਜ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਦੋਸ਼ੀ ਸੀ ਪਰ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਉਹ ਬਣ ਗਿਆ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉਸਨੂੰ 'ਮਾਫੀ ਚਾ ਸਾਕਸ਼ੀਦਾਰ', ਇੱਕ 'ਮਨਜ਼ੂਰਕਰਤਾ' ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਇੱਕ ਸ਼ਰਤ ਮਾਫੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਬੈਜ ਦੇ ਬਿਆਨ ਦੇ ਪੂਰੇ ਪਾਠ ਲਈ ਅੰਤਿਕਾ IV ਦੇਖੋ।

21 ਜੁਲਾਈ 1948: ਮਦਨਲਾਲ ਦੇ ਵਕੀਲ, ਬੈਨਰਜੀ ਨੇ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਉਹ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਆਖ਼ਰੀ ਠਹਿਰਨ ਦੌਰਾਨ ਗਾਂਧੀ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੇ ਜਨਤਕ ਭਾਸ਼ਣਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਲਿਪੀ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰੇ। ਬੈਜ ਨੇ ਆਪਣੀ ਗਵਾਹੀ ਦੌਰਾਨ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਯੋਜਨਾ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਨਾਲ ਸੁਹਰਾਵਰਦੀ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਦੀ ਸੀ, ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਬੈਨਰਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਦੋਵਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਸਬੰਧ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸੀ। ਇਨਾਮਦਾਰ ਨੇ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਬੈਜ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਖੜ੍ਹੇ ਦੋ ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਪੁਲਿਸ ਵਾਲੇ ਹੋਣ

Machine Translated by Google

ਤੁਰੰਤ ਹਟਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਉਸਨੂੰ ਡਰਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਮੌਜੂਦਗੀ ਦੇ ਦੋ ਕਾਰਨ ਸਨ: ਇੱਕ ਇਹ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਬਚ ਨਾ ਜਾਵੇ, ਅਤੇ ਦੂਜਾ ਉਸਨੂੰ ਮਾਰਿਆ ਜਾਂ ਅਗਵਾ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣਾ ਸੀ।

ਬੈਜ ਨੇ ਆਪਣਾ ਪੂਰਾ ਇਕਬਾਲੀਆ ਬਿਆਨ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਫਿਰ ਸਾਰੇ ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰ ਲਈ।

ਬੈਜ ਨੇ ਆਪਣੀ ਗਵਾਹੀ ਵਿਚ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ 31 ਜਨਵਰੀ 1948 ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਸਮੇਂ ਉਸ ਨੇ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਹਰਬੰਸ ਸਿੰਘ, ਦੇਸ਼ਮੁਖ ਅਤੇ ਵਿਧਾਇਕ ਖਰਾਤ ਦੇ ਘਰ ਦਿਖਾਏ ਸਨ।

ਬੈਜ ਦੀ ਕ੍ਰਾਸ-ਪ੍ਰੀਖਿਆ

ਭੋਪਟਕਰ ਦੇ ਇੱਕ ਸਵਾਲ ਦੇ ਜਵਾਬ ਵਿੱਚ ਬੈਜ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਸਾਨੂੰ ਆਪਣੀ "ਦਿੱਲੀ ਯਾਤਰਾ" ਲਈ ਸਿਰਫ ਕੁਰਲਾ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਜਗ੍ਹਾ ਤੋਂ ਫੰਡ ਮਿਲਿਆ ਸੀ ਜੋ ਕਾਲੇ ਤੋਂ ਸੀ।
ਇੱਕ ਹੋਰ ਸਰੋਤ ਤੋਂ ਸਾਨੂੰ ਰੁ. 400 ਪਰ ਇਹ ਮੇਰੇ ਨਿੱਜੀ ਸਬੰਧਾਂ ਕਾਰਨ ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਨਿੱਜੀ ਖਰਚਿਆਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਸੀ। ਮੈਂ ਇਸ ਤੱਥ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਹਾਂ ਕਿ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਦੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਦੀ ਆਲ ਇੰਡੀਆ ਕਮੇਟੀ ਦੁਆਰਾ ਤੈਅ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਕਾਰਜ ਕਮੇਟੀ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਲਈ ਪਾਬੰਦ ਹੈ। ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਦਾ ਆਖ਼ਰੀ ਸੰਮੇਲਨ ਦਸੰਬਰ 1946 ਵਿਚ ਗੋਰਖਪੁਰ ਵਿਖੇ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਸਾਵਰਕਰ ਸੰਮੇਲਨ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਨਹੀਂ ਹੋਏ ਕਿਉਂਕਿ ਪਿਛਲੇ ਤਿੰਨ-ਚਾਰ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਿਹਤ ਵਿਗੜ ਗਈ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਦੇ ਕੰਮਕਾਜ ਵਿਚ ਸਰਗਰਮੀ ਨਾਲ ਹਿੱਸਾ ਨਹੀਂ ਲੈਂਦੇ।'

ਉਸਨੇ ਅੱਗੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਹ ਸੱਚ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਸਾਵਰਕਰ ਨੇ ਪਿਛਲੇ ਤਿੰਨ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਆਪਣੇ ਘਰ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਨਹੀਂ ਨਿਕਲਿਆ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਘਰ ਜਾਂ ਨਜ਼ਦੀਕੀ ਨਿੱਜੀ ਮੀਟਿੰਗਾਂ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਮੀਟਿੰਗਾਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦੇ ਸਨ। 'ਉਹ ਮਰਾਠੀ ਸਾਹਿਤ ਦਾ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਲੇਖਕ ਅਤੇ ਕਵੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਇਹ ਸੱਚ ਮੰਨਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਰੀ ਧਰਤੀ ਵਿੱਚ ਸਾਵਰਕਰ ਜਿੰਨਾ ਵਧੀਆ ਮਰਾਠੀ ਜਾਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਭਾਸ਼ਣਕਾਰ ਹੋਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਸਿਰਫ਼ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦਾ ਆਗੂ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦਾ। ਮੇਰੇ ਲਈ ਉਹ ਰੱਬ ਹੈ।'

23 ਜੁਲਾਈ 1948: ਭੋਪਟਕਰ ਦੁਆਰਾ ਪੁੱਛੇ ਜਾਣ 'ਤੇ, ਬੈਜ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਦੀ ਨੀਤੀ ਵੰਡੇ ਹੋਏ ਭਾਰਤ ਨੂੰ ਦੁਬਾਰਾ ਜੋੜਨਾ ਹੈ। ਕੈਬਨਿਟ ਮੰਤਰੀ ਡਾ: ਸ਼ਿਆਮਾਪ੍ਰਸਾਦ ਮੁਖਰਜੀ ਨੇ ਮੰਤਰੀ ਮੰਡਲ 'ਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸਾਵਰਕਰ ਤੋਂ ਇਜਾਜ਼ਤ ਜ਼ਰੂਰ ਲਈ ਹੋਵੇਗੀ। ਮੈਨੂੰ ਯਕੀਨ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੰਤਰਾਲਾ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਅਖਿਲ ਭਾਰਤੀ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਭੋਪਟਕਰ ਨਾਲ ਜ਼ਰੂਰ ਸਲਾਹ ਕੀਤੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਮੈਂ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਵੰਡ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਮਹਾਸਭਾ ਨੇ ਨਹਿਰੂ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਾਲੀ ਕਾਂਗਰਸ ਮੰਤਰਾਲੇ ਦੇ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦੀ ਨੀਤੀ ਅਪਣਾਈ ਹੈ। ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਦੀ ਸੂਬਾਈ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਦੇ ਸਾਲਾਨਾ ਸੰਮੇਲਨ ਵਿੱਚ, ਭੋਪਟਕਰ ਨੇ ਨਹਿਰੂ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਾਲੀ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਸਹਿਯੋਗ ਦੇਣ ਲਈ ਇੱਕ ਮਤਾ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਗੋਡਸੇ ਅਤੇ ਆਪਟੇ ਨੇ ਮਤੇ ਦਾ ਸਖ਼ਤ ਵਿਰੋਧ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਭੋਪਾਟਕਰ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਮਹਾਸਭਾ ਨੂੰ ਭੰਗ ਕਰ ਕੇ ਇੱਕ ਸਿਆਸੀ ਪਾਰਟੀ ਵਜੋਂ ਉਭਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ

Machine Translated by Google

ਭੋਪਾਟਕਰ ਨੇ ਇਹ ਸੁਝਾਅ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ ਨੱਥੂਰਾਮ ਗੋਡਸੇ ਬਹੁਤ ਗੁੱਸੇ ਵਿੱਚ ਆ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਇੱਕ ਛੁਰਾ ਮਾਰਦਾ ਹੋਇਆ ਭੋਪਾਟਕਰ ਵੱਲ ਭੱਜਿਆ ਸੀ। ਆਪਟੇ ਨੇ ਵੀ ਗੋਡਸੇ ਦਾ ਸਮਰਥਨ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਬੈਜ ਨੇ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਸੰਮੇਲਨ ਦਸੰਬਰ 1946 ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ ਸੀ। (ਭੋਪਟਕਰ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਠੀਕ ਕਿਹਾ ਕਿ ਬੈਜ ਸਾਲ ਨੂੰ ਭੁੱਲ ਰਿਹਾ ਸੀ।) ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਗੋਡਸੇ ਦਾ ਇੱਕ ਸੁਤੰਤਰ ਨਜ਼ਰੀਆ ਸੀ। ਹਾਂ, ਕਈ ਵਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮਹਾਸਭਾ ਦੀ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਨਾਲ ਸਲਾਹ ਕੀਤੀ। ਕਈ ਵਾਰ ਗੋਡਸੇ ਅਤੇ ਆਪਟੇ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨਾਂ ਵਿੱਚ, ਪਹਿਲਾਂ ਦੈਨਿਕ ਅਗਰੇਣੀ ਅਤੇ ਫਿਰ ਹਿੰਦੂਰਾਸ਼ਟਰ ਵਿੱਚ ਮਹਾਸਭਾ ਦੀਆਂ ਨੀਤੀਆਂ ਦੀ ਆਲੋਚਨਾ ਕਰਦੇ ਸਨ ।

'ਮੈਂ ਨਾਮਜੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਜੀਵੀ ਕੇਤਕਰ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਨੌਕਰੀ ਦੇਣ।
ਕੇਤਕਰ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਹਿੰਦੂ ਸੰਗਠਨ ਨਿਧੀ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂ ਅਨਾਥ ਆਸ਼ਰਮ ਲਈ ਚੰਦਾ ਇਕੱਠਾ ਕਰਨ ਦਾ ਕੰਮ ਦਿੱਤਾ। ਇਹ ਫੰਡ ਸਾਰੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਲਈ ਵਰਤੇ ਗਏ ਸਨ, ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਕੋਈ ਮਹੱਤਵ ਨਹੀਂ ਕਿ ਉਹ ਕਿਸ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਸਨ। 1942 ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਕੁਝ ਫਰਨੀਚਰ ਅਤੇ ਹੋਰ ਪਰਿਵਾਰਕ ਵਿਰਾਸਤੀ ਸਮਾਨ ਵੇਚ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਰੁਪਏ ਦੀ ਪੂੰਜੀ ਨਾਲ।

75–ਰੁ. 100, ਮੈਂ ਸ਼ਾਸਤਰ ਭੰਡਾਰ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕੀਤੀ। ਮੈਂ ਕਿਸਤਿਆ ਨੂੰ ਨੌਕਰੀ ਦਿੱਤੀ। ਮੈਂ ਹਿੰਦੂ ਭੰਡਾਰ ਨਾਮਕ ਹਥਿਆਰਾਂ ਦੀ ਦੁਕਾਨ ਦੇ ਮਾਲਕ ਐਮਟੀ ਕੁਲਕਰਨੀ ਤੋਂ ਹਥਿਆਰ ਖਰੀਦਦਾ ਅਤੇ ਵੇਚਦਾ ਸੀ।

'ਜਦੋਂ ਵੀ ਬੰਬਈ ਵਿਚ ਹਿੰਦੂ-ਮੁਸਲਿਮ ਝੜਪਾਂ ਅਤੇ ਦੰਗੇ ਹੁੰਦੇ ਸਨ, ਦੀਕਸ਼ਿਤ ਮਹਾਰਾਜ ਵੱਡੀ ਮਾਤਰਾ ਵਿਚ ਹਥਿਆਰ, ਗੋਲਾ ਬਾਰੂਦ ਅਤੇ ਵਿਸਫੋਟਕਾਂ ਦਾ ਆਦੇਸ਼ ਦਿੰਦੇ ਸਨ। ਮੈਂ ਦੀਕਸ਼ਿਤ ਮਹਾਰਾਜ ਨੂੰ ਲਾਇਸੰਸਸੁਦਾ ਅਤੇ ਗੈਰ-ਲਾਇਸੈਂਸੀ ਹਥਿਆਰਾਂ ਜਿਵੇਂ ਪਿਸਤੌਲ, ਰਿਵਾਲਵਰ, ਬੰਦੂਕ ਸੂਤੀ ਬੰਬ ਅਤੇ ਹੋਰ ਵਿਸਫੋਟਕ ਸਪਲਾਈ ਕਰਦਾ ਸੀ।

ਉਸ ਕੋਲ ਲੋੜੀਂਦੇ ਲਾਇਸੰਸ ਨਹੀਂ ਸਨ, ਪਰ ਇਸਨੇ ਉਸਨੂੰ ਡਿਲੀਵਰੀ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨ ਤੋਂ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਰੋਕਿਆ। ਬੈਜ ਫਿਰ ਦਾਦਾ ਮਹਾਰਾਜ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇਣ ਗਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਅੱਗੇ ਕਿਹਾ, 'ਮੈਂ ਵਿਧਾਇਕ ਖਰਾਤ ਨੂੰ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ, ਪਰ ਹੋਨਾਜੀ ਗਣਪਤ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ।

ਖਰਾਤ ਇੱਕ ਕਾਂਗਰਸ ਸਮਾਜਵਾਦੀ ਸਨ ਅਤੇ ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ 1946 ਵਿੱਚ ਵਿਆਹ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ। ਮੈਂ 16 ਜਨਵਰੀ 1948 ਦੀ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਖਰਾਤ ਨੂੰ ਵਿਸਫੋਟਕ ਦੇ ਦੋ ਪੈਕਟ ਦਿੱਤੇ ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਹੈਦਰਾਬਾਦ ਸਟੇਟ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਨਾ ਦੇਣ। ਖਰਾਤ ਹੈਦਰਾਬਾਦ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਸਰਗਰਮ ਵਰਕਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਬਾਬਾਸਾਹਿਬ ਪਰਾਂਜਪੇ, ਦੇਸ਼ਮੁਖ, ਸ਼ੇਸ਼ਰਾਓ ਅਤੇ ਨਾਇਕ ਨੂੰ ਜਾਣਦੇ ਸਨ। ਮੈਂ ਖਰਾਤ ਨੂੰ ਹਦਾਇਤ ਕੀਤੀ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਚਾਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਇੱਕ ਨੂੰ ਪੈਕੇਟ ਸੌਂਪ ਦੇਵੇ ਅਤੇ ਜੋ ਵੀ ਰਕਮ ਅਦਾ ਕਰੇ, ਉਸਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰ ਲਵੇ।

ਕੀਮਤ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਤੈਅ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਪਤਾ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਮੈਂ 22 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਤੋਂ ਪੂਨਾ ਪਰਤਿਆ ਤਾਂ ਮੈਂ ਖਰਾਤ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ। ਮੈਨੂੰ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਦੇ ਕਤਲ ਤੋਂ ਇਕ ਦਿਨ ਬਾਅਦ 31 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਅੰਤਰਿਮ ਨੌਂ ਦਿਨਾਂ ਦੌਰਾਨ ਮੈਂ ਹੈਦਰਾਬਾਦ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵਰਕਰ ਨੂੰ ਵੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ। ਇੱਕ ਦੁਪਹਿਰ ਮੈਂ ਜੀਵੀ ਕੇਤਕਰ ਨਾਲ ਟਕਰਾ ਗਿਆ। ਮੈਂ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਡਰਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਮਦਨਲਾਲ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਅਹਿਸਾਸ ਹੋਇਆ ਕਿ ਜੇ ਮੈਂ ਖਰਾਤ ਦੇ ਘਰ ਗਿਆ ਤਾਂ ਉਹ

Machine Translated by Google

ਵਿਸਫੋਟਕਾਂ ਦੇ ਦੋਵੇਂ ਪੈਕਟ ਸੌਂਪ ਦੇਣਗੇ, ਅਤੇ ਪੁਲਿਸ ਮੈਨੂੰ ਫਸਾਏਗੀ। '31 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਗੁੱਸੇ' 31 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਗੁੱਸੇ ਅਤੇ ਹਿੰਸਕ ਭੀੜ ਨੇ ਮੇਰੇ ਘਰ ਅਤੇ ਦੁਕਾਨ 'ਤੇ ਹਮਲਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੇਰੀ ਦੁਕਾਨ ਨੂੰ ਅੱਗ ਲਾ ਦਿੱਤੀ। ਅੱਗ ਨਾਲ ਮੇਰਾ ਸਾਰਾ

ਸਾਮਾਨ ਅਤੇ ਹਿਸਾਬ ਕਿਤਾਬ ਸੜ ਕੇ ਸੁਆਹ ਹੋ ਗਏ। ਗੁੱਸੇ ਵਿੱਚ ਆਈ ਭੀੜ ਨੇ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਦੇ ਨੇਤਾਵਾਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਘਰਾਂ ਅਤੇ ਦਫਤਰਾਂ 'ਤੇ ਹਮਲਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਕਤਲ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ।'*

23 ਜੁਲਾਈ 1948: ਆਤਮਚਰਨ ਨੇ ਘੋਸ਼ਣਾ ਕੀਤੀ ਕਿ ਉਸਨੂੰ ਇੱਕ ਗੁਮਨਾਮ ਚਿੱਠੀ ਮਿਲੀ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਉਸਨੂੰ ਜਾਨੋਂ ਮਾਰਨ ਦੀ ਧਮਕੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਦਫਤਰੀ ਅਤੇ ਬੈਨਰਜੀ ਨੇ ਵੀ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜਾਨੋਂ ਮਾਰਨ ਦੀਆਂ ਧਮਕੀਆਂ ਮਿਲੀਆਂ ਹਨ। ਜੱਜ ਨੇ ਫੈਸਲਾ ਸੁਣਾਇਆ ਕਿ ਉਹ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਨੂੰ ਘਟਾਉਣ ਜਾਂ ਢਿੱਲ ਦੇਣ ਦਾ ਹੁਕਮ ਨਹੀਂ ਦੇਵੇਗਾ।

ਬੈਜ* ਦੇ ਵਕੀਲ ਨੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਉਸਦੀ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਮੁਲਤਵੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ ਕਿਉਂਕਿ ਬੈਜ ਨੂੰ ਜ਼ੁਕਾਮ ਅਤੇ ਬੁਖਾਰ ਸੀ। ਆਤਮਚਰਨ ਨੇ ਬੇਨਤੀ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰਦਿਆਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੁਰਸੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ, ਪਰ ਕਾਰਵਾਈ ਮੁਅੱਤਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ।

ਬੈਜ ਨੇ ਅੱਗੇ ਕਿਹਾ, '15 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਆਪਟੇ ਦੇ ਨਾਲ ਦੀਕਸ਼ਿਤ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਘਰ ਗਿਆ, ਤਾਂ ਆਪਟੇ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਮੂਹ ਨੇ 10000 ਰੁਪਏ ਦੇ ਹਥਿਆਰ, ਗੋਲਾ ਬਾਰੂਦ ਅਤੇ ਵਿਸਫੋਟਕ ਇਕੱਠੇ ਕੀਤੇ ਹਨ। 40,000 ਅਤੇ ਕਸ਼ਮੀਰ ਲੈ ਕੇ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਜਦੋਂ ਕਰਕਰੇ ਅਤੇ ਮਦਨਲਾਲ ਦੀਕਸ਼ਿਤ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਘਰ "ਸਾਮਾਨ" ਲੈ ਕੇ ਚਲੇ ਗਏ, ਤਾਂ ਆਪਟੇ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਅਸੀ ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਮਿਸ਼ਨ 'ਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਦੋ ਦਿਨਾਂ ਬਾਅਦ ਆਪਟੇ ਨੇ ਦੀਕਸ਼ਿਤ ਮਹਾਰਾਜ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਅਸੀ ਕਸ਼ਮੀਰ ਜਾ ਰਹੇ ਹਾਂ। 20 ਜਨਵਰੀ ਦੀ ਸਵੇਰ ਨੂੰ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਆਪਟੇ ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਭਵਨ ਵਿੱਚ ਮਿਲਿਆ ਤਾਂ ਮੈਂ ਕੋਈ ਪੈਸਾ ਨਹੀਂ ਮੰਗਿਆ। ਪਰ ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਰੁਪਏ ਦੇ ਖਾਤਿਆਂ ਦੀ ਸਟੇਟਮੈਂਟ ਦਿਖਾਈ। 350 ਉਸ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਦਿੱਤੇ ਸਨ। ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਸੇਵਕ ਸ਼ੰਕਰ ਨੂੰ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਬਾਰੇ ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਸੂਚਿਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਸੀ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ 20 ਜਨਵਰੀ ਦੀ ਦੁਪਹਿਰ ਨੂੰ ਮਰੀਨਾ ਹੋਟਲ ਵਿੱਚ ਇਕੱਠੇ ਨਹੀਂ ਹੋਏ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸਾਨੂੰ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਹਥਿਆਰ ਵੰਡੇ ਗਏ। ਇਹ ਉਦੋਂ ਸੀ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਸ਼ੰਕਰ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੈਂ ਇੱਕ ਆਦਮੀ 'ਤੇ ਗ੍ਰਨੇਡ ਸੁੱਟਣ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਫਿਰ ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਗੋਲੀ ਮਾਰਾਂਗਾ। "ਤੁਹਾਨੂੰ ਉਸ ਵਿਅਕਤੀ ਨਾਲ ਬਿਲਕੁਲ ਉਹੀ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਮੈਂ ਕਰਦਾ ਹਾਂ." ਫਿਰ ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਜਿਸ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਮਾਰਨ ਜਾ ਰਹੇ ਹਾਂ ਉਹ ਇੱਕ ਬੁੱਢਾ ਆਦਮੀ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸਦਾ ਨਾਮ "ਗਾਂਧੀ" ਸੀ। 20 ਤਰੀਕ ਨੂੰ ਮੈਂ ਸੁਹਰਾਵਰਦੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਮੌਜੂਦ ਨਹੀਂ ਦੇਖਿਆ। ਮੈਂ ਬੰਬ ਧਮਾਕੇ ਦੇ ਕੁਝ ਮਿੰਟਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਬਿਰਲਾ ਹਾਊਸ ਤੋਂ ਬਚ ਨਿਕਲਿਆ, ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਕਿ ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕੀ ਹੋਇਆ। ਮੈਂ ਧਮਾਕੇ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਸੁਣੀ, ਮੈਂ ਮਦਨਲਾਲ ਨੂੰ ਫੜਿਆ ਹੋਇਆ ਦੇਖਿਆ। ਕਿਉਂਕਿ ਮੇਰੀ ਬਹੁਤ ਹੀ ਕਮਾਲ ਦੀ ਦਾੜ੍ਹੀ ਅਤੇ ਲੰਬੇ ਵਾਲ ਹਨ, ਮੈਂ ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ ਪਛਾਣ ਸਕਦਾ ਹਾਂ। ਮੈਨੂੰ ਅਹਿਸਾਸ ਹੋਇਆ ਕਿ ਜੇ ਮੈਂ ਉਸ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਕੁਝ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਫੜ ਲਿਆ ਜਾਵੇਗਾ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਜੋ ਹੈਂਡ ਗ੍ਰਨੇਡ ਲੈ ਕੇ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਉਹ ਸ਼ੰਕਰ ਨੂੰ ਸੌਂਪ ਦਿੱਤਾ, ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਇਸ਼ਾਰਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ, ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਕੁਝ ਨਾ ਕਰੋ। ਜੇ ਨੱਥੂਰਾਮ, ਆਪਟੇ, ਕਰਕਰੇ ਜਾਂ ਗੋਪਾਲ ਗੌਡਸੇ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਉਹ ਗ੍ਰਨੇਡ ਸੁੱਟੇ ਹੁੰਦੇ ਜੋ ਉਹ ਲੈ ਕੇ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ, ਮੈਂ

Machine Translated by Google

ਸ਼ੰਕਰ ਨੂੰ ਉਹ ਗ੍ਰੇਨੇਡ ਸੁੱਟਣ ਲਈ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ ਹੋਵੇਗਾ ਜੋ ਉਹ ਗਾਂਧੀ ਜੀ 'ਤੇ ਲੈ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਪਰ ਜਿਵੇਂ ਹੀ ਮਦਨਲਾਲ ਨੇ ਬੰਦੂਕ ਦੇ ਸੂਤੀ ਬੰਬ ਨੂੰ ਵਿਸਫੋਟ ਕੀਤਾ, ਚਾਰੋਂ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਸਥਾਨ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਆ ਗਏ, ਟੈਕਸੀ ਵਿੱਚ ਚੜ੍ਹ ਗਏ ਅਤੇ ਭੱਜ ਗਏ। ਮੈਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਇਰਾਦਿਆਂ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਹੋ ਗਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮਦਨਲਾਲ, ਸ਼ੰਕਰ ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਫਸਾਉਣ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਬਣਾਈ ਸੀ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਉਹ ਬਰਬਾਦ ਹੋ ਜਾਣਗੇ।'

27 ਜੁਲਾਈ 1948: ਭੋਪਟਕਰ ਦੇ ਇੱਕ ਸਵਾਲ ਦਾ ਜਵਾਬ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਬੈਜ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਮੈਂ ਜੋ ਹੈਂਡ ਗ੍ਰੇਨੇਡ ਸਪਲਾਈ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੂਜਿਆਂ ਤੋਂ ਵੱਖ ਕਰਨ ਲਈ, ਮੈਂ ਹਮੇਸ਼ਾ ਆਪਣੇ 'ਤੇ ਲਾਲ "x" ਨਾਲ ਨਿਸ਼ਾਨ ਲਗਾਉਂਦਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਲਾਲ ਟੇਪ ਚਿਪਕਾਉਂਦਾ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਹੁਣ ਤੱਕ ਤਕਰੀਬਨ ਪੰਜਾਹ ਤੋਂ ਸੱਠ ਹੈਂਡ ਗ੍ਰੇਨੇਡ ਵੇਚ ਚੁੱਕਾ ਹਾਂ। ਦਿੱਲੀ ਤੋਂ ਵਾਪਸ ਆ ਕੇ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਪੂਰੇ ਘਰ ਦੀ ਸਫਾਈ ਕੀਤੀ। ਮੈਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਦੋਸ਼ਪੂਰਨ ਸਬੂਤ ਦੇ ਨਾਲ ਫੜਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਪੁਰਾਣੇ ਦੋਸਤਾਂ ਨਾਲ ਵੀ ਸੰਪਰਕ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। 23 ਤੋਂ 31 ਜਨਵਰੀ ਤੱਕ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਘਰ ਵਿੱਚ ਹੀ ਬੰਦ ਰਿਹਾ। ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਮੈਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰ ਲਿਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਬੁਧਵਾਰ ਪੇਠ ਦੀ ਕੇਂਦਰੀ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿੱਚ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ। ਉੱਥੋਂ ਮੈਨੂੰ ਛਾਉਣੀ ਥਾਣੇ ਵਿੱਚ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਸ਼ੰਕਰ ਨੂੰ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਮੈਂ ਸ਼ੰਕਰ ਨੂੰ ਫਰਵਰੀ ਦੇ ਦੂਜੇ ਹਫ਼ਤੇ ਬੰਬਈ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿੱਚ ਦੇਖਿਆ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ 4 ਫਰਵਰੀ ਨੂੰ ਬੰਬਈ ਦੀ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿੱਚ ਤਬਦੀਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ 24 ਮਈ ਨੂੰ ਮੈਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਲਿਆਉਣ ਤੱਕ ਮੈਂ ਉੱਥੇ ਹੀ ਕੈਦ ਰਿਹਾ। ਮੈਨੂੰ 21 ਜੂਨ 1948 ਨੂੰ ਸ਼ਾਮ 5.30 ਵਜੇ ਸਰਕਾਰੀ ਮਾਫ਼ੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ।'

ਉਸ ਨੇ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਜਾਰੀ ਰੱਖਿਆ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਬਿਆਨ ਦਰਜ ਹੋਣ ਤੱਕ ਉਸ ਨੂੰ ਸੀਆਈਡੀ ਦੀ ਬੰਬਈ ਸ਼ਾਖਾ ਵਿੱਚ ਲਗਭਗ ਇਕਾਂਤਵਾਸ ਵਿੱਚ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ।

ਮੋਂਗਲੇ ਦੇ ਸਵਾਲਾਂ ਦੇ ਜਵਾਬ ਵਿੱਚ ਬੈਜ ਨੇ ਕਿਹਾ, '1947 ਵਿੱਚ, ਮੈਂ ਪੂਨਾ ਵਿੱਚ ਵੀਰ ਸਾਵਰਕਰ ਵਚਨਲਯ, ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਖੋਲ੍ਹੀ। ਮੈਂ ਮਰਾਠੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨਾਂ ਅਤੇ ਪੱਤਰ-ਪੱਤਰਾਂ ਦਾ ਆਦੇਸ਼ ਦਿੰਦਾ ਸੀ, ਜੋ ਮਹਾਸਭਾ ਦੇ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਮੈਂ ਦੈਨਿਕ ਅਗਰੇਨੀ ਦੁਆਰਾ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਗਏ ਫਲਸਫੇ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਸੀ , ਜਿਸਦਾ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਨਾਮ ਬਦਲ ਕੇ ਹਿੰਦੂਰਾਸ਼ਟਰ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਨੇ ਵੰਡ ਦਾ ਤਿੱਖਾ ਵਿਰੋਧ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕੀਤਾ ਕਿ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ ਕਰਨ ਦੀ ਨੀਤੀ ਅਤੇ ਕਾਂਗਰਸ ਦੁਆਰਾ ਅਪਣਾਈ ਗਈ ਅਹਿੰਸਾ ਰਾਸ਼ਟਰ ਲਈ ਨੁਕਸਾਨਦੇਹ ਸੀ।'

28 ਜੁਲਾਈ 1948: ਕਾਨੂੰਨ ਮੰਤਰੀ ਡਾ. ਅੰਬੇਡਕਰ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਤਨੀ ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਲਈ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਹਾਜ਼ਰ ਰਹੇ। ਮੋਂਗਲੇ ਨੇ ਬੈਜ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ, 'ਕੀ ਆਪਟੇ ਨੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਹ ਨਹੀਂ ਦੱਸਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਦਿੱਲੀ ਆ ਕੇ ਤੁਸੀਂ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਵਿਚ ਹਿੱਸਾ ਲੈ ਸਕੋਗੇ, ਸਗੋਂ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਕੀਮਤ 'ਤੇ ਹਥਿਆਰ ਅਤੇ ਵਿਸਫੋਟਕ ਵੀ ਵੇਚ ਸਕੋਗੇ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਮੁਨਾਫਾ ਕਮਾ ਸਕੋਗੇ?' ਬੈਜ ਨੇ ਨਾਂਹ ਵਿੱਚ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ। ਇਕ ਹੋਰ ਸਵਾਲ ਦੇ ਜਵਾਬ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ 20 ਜਨਵਰੀ ਦੀ ਸਵੇਰ ਨੂੰ, ਜਦੋਂ ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬਿਰਲਾ ਹਾਊਸ ਦਾ ਪੁਨਰ-ਨਿਰਮਾਣ ਕੀਤਾ, ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਨੇ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਝਿੜਕਿਆ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ, 'ਮੈਂ ਦੂਜੇ ਵਿਸ਼ਵ ਯੁੱਧ ਦੌਰਾਨ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਅਸਹਿਯੋਗ ਬਾਰੇ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਪੂਨਾ ਦੇ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਵਿਆਮ ਮੰਡਲ ਨੂੰ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ ਜਿੱਥੇ ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਲਈ ਅਫਸਰਾਂ ਦੀ ਭਰਤੀ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ

Machine Translated by Google

ਫੋਰਸਿਜ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ. ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਸੰਸਥਾ ਨੂੰ ਵਿੱਤੀ ਸਹਾਇਤਾ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਮੰਡਲ ਦੁਆਰਾ ਸਿਫ਼ਾਰਸ਼ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਭਰਤੀ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਭੋਪਟਕਰ ਇਸ ਦੇ ਸੰਸਥਾਪਕ ਸਨ। ਮੈਂ ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ ਸੇਵਕ ਵਜੋਂ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਕਰਕਰੇ ਅਹਿਮਦਨਗਰ ਦੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਹਨ ਅਤੇ ਡੇਕਨ ਗੈਸਟ ਹਾਊਸ ਦੇ ਮਾਲਕ ਹਨ। ਹਿੰਦੂ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਉੱਥੇ ਮੁਫਤ ਰਹਿਣ ਅਤੇ ਰਹਿਣ ਦੀ ਸਹੂਲਤ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਕਰਕਰੇ ਪੂਰਬੀ ਬੰਗਾਲ ਦੇ ਨੋਆਖਲੀ ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੂ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀਆਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਇੱਕ ਸੌ ਖੰਜਰ ਲੈ ਗਿਆ ਸੀ, ਜੋ ਉਸਨੇ ਮੇਰੇ ਤੋਂ ਖਰੀਦਿਆ ਸੀ। 9 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਕਰਕਰੇ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਨਹੀਂ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਮਦਨਲਾਲ, ਚੋਪੜਾ ਅਤੇ ਓਮਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕੌਣ ਸਨ। ਮੈਨੂੰ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਮਦਨਲਾਲ ਇੱਕ ਸਾਹਸੀ, ਬਹਾਦਰ ਅਤੇ ਉਤਸ਼ਾਹੀ ਨੌਜਵਾਨ ਹੈ। 20 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਉਸਦੀ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹੀ ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਉਹ ਅਖਬਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਖਬਰਾਂ ਤੋਂ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ ਸੀ।'

29 ਜੁਲਾਈ 1948: '24 ਮਈ ਨੂੰ ਜਦੋਂ ਮੈਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਲਾਲ ਕਿਲੇ ਵਿਚ ਨਜ਼ਰਬੰਦ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। 8 ਫਰਵਰੀ ਦੇ ਆਸ-ਪਾਸ ਮੈਨੂੰ ਪੂਨਾ ਲਿਜਾਇਆ ਗਿਆ, ਉਥੇ ਮੈਂ ਪੁਲਿਸ ਪਾਰਟੀ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਖਰਾਤ, ਨਾਗਮੋੜੇ ਅਤੇ ਸ਼ੇਲਾਰ ਦੇ ਘਰ ਗਿਆ। 27 ਮਈ ਨੂੰ ਮੈਨੂੰ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਜੂਨ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ, ਮੈਂ ਬੰਬਈ ਦੇ ਪੁਲਿਸ ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਜੇ ਡੀ ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਮੰਗੀ ਸੀ। ਉਹ ਮੁੱਖ ਪੁਲਿਸ ਪ੍ਰੌਸੀਕਿਊਟਰ ਸੀ (ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਮੁੱਖ ਜਾਂਚ ਅਧਿਕਾਰੀ ਸੀ)। ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੈਂ ਸਭ ਕੁਝ ਇਕਬਾਲ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਗਵਾਹ ਵਜੋਂ ਗਵਾਹੀ ਦੇਣੀ ਪਵੇਗੀ। ਪਰ ਮੈਂ ਇਕਬਾਲੀਆ ਬਿਆਨ ਦੇਣ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ। ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਬੰਬਈ ਪੁਲਿਸ ਦੀ ਹਿਰਾਸਤ ਵਿੱਚ ਸੀ ਤਾਂ ਮਈ ਵਿੱਚ ਮੇਰੀ ਪਤਨੀ ਰੁਕਮਣੀ ਮੈਨੂੰ ਮਿਲਣ ਆਈ ਸੀ। ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਕਿਹਾ, "ਮੇਰੇ ਸਾਰੇ ਪ੍ਰੋਮਿਸਰੀ ਨੋਟਸ, ਆਈਓਯੂ ਅਤੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਪੱਤਰ ਲਿਆਓ।" ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਅਨਪੜ੍ਹ ਸੀ, ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਲੋੜ ਸੀ ਜੋ ਚਿੱਠੀਆਂ ਪੜ੍ਹੇ ਤਾਂ ਜੋ ਉਹ ਫ਼ੈਸਲਾ ਕਰ ਸਕੇ ਕਿ ਕਿਹੜੀਆਂ ਚਿੱਠੀਆਂ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹਨ। ਪੰਦਰਾਂ ਦਿਨਾਂ ਬਾਅਦ ਉਹ ਚਿੱਠੀਆਂ ਲੈ ਕੇ ਮੁੜਿਆ। ਮੈਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਕਿ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨੀ B.90 ਵਜੋਂ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਿਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਚਿੱਠੀ ਮੇਰੀ ਪਤਨੀ ਦੁਆਰਾ ਲਿਆਂਦੀ ਗਈ ਸੀ ਜਾਂ ਨਹੀਂ। (ਇਹ ਕਰਕਰੇ ਦੁਆਰਾ ਬੈਜ ਨੂੰ ਮਰਾਠੀ ਵਿੱਚ ਲਿਖਿਆ ਇੱਕ ਪੱਤਰ ਸੀ, ਇਸਦਾ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਅਨੁਵਾਦ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ: "ਜੋ ਵਿਅਕਤੀ ਤੁਹਾਡੇ ਕੋਲ ਆਇਆ ਹੈ ਉਹ ਇੱਕ ਭਰੋਸੇਮੰਦ ਸੱਜਣ ਹੈ। ਮੈਂ ਬਹੁਤ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਕਾਰਨ ਕੱਲ੍ਹ ਨਹੀਂ ਆ ਸਕਿਆ। ਮੈਂ ਇਸ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ ਭੇਜ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। .ਤੁਹਾਨੂੰ ਟੈਲੀਗ੍ਰਾਫਿਕ ਮਨੀ-ਆਰਡਰ ਦੁਆਰਾ 400 ਰੁਪਏ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਏ ਹੋਣਗੇ। ਤੁਸੀਂ ਜੋ ਕਿਤਾਬਾਂ ਖਰੀਦੀਆਂ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਕਾਪੀਆਂ ਇਸ ਵਿਅਕਤੀ ਕੋਲ ਭੇਜੀਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਭੁਗਤਾਨ ਲਈ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਬੰਧਾਂ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਹਦਾਇਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਹਰ ਵਾਰ ਦਸ ਲੇਖ। ਨੂੰ ਸੌਂਪੇ ਜਾਣੇ ਹਨ, ਅਤੇ ਹਰ ਲੇਖ ਲਈ 15 ਰੁਪਏ ਚਾਰਜ ਕੀਤੇ ਜਾਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਮੈਂ 2 ਤਰੀਕ ਨੂੰ ਆਵਾਂਗਾ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਖਾਤੇ ਦਾ ਨਿਪਟਾਰਾ ਕਰਾਂਗਾ। ਪੈਸਿਆਂ ਦੀ ਚਿੰਤਾ ਨਾ ਕਰੋ। ਬੰਬਈ ਤੋਂ ਸੱਜਣ ਜ਼ਰੂਰ ਆਏ ਹੋਣਗੇ। ਤੁਹਾਡੇ ਵੱਲੋਂ ਟੈਲੀਗ੍ਰਾਮ ਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਇੱਕ ਦਿਨ ਲੇਟ।") ਮੈਂ ਇਹ ਚਿੱਠੀ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਸੀ।'

Machine Translated by Google

ਸ਼ੰਕਰ ਦੇ ਵਕੀਲ ਮਹਿਤਾ ਨੇ ਦੁਪਹਿਰ ਤਿੰਨ ਵੱਜ ਕੇ ਦਸ ਮਿੰਟ 'ਤੇ ਬੈਜ ਦੀ ਜਿਰ੍ਹਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ। ਬੈਜ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਮੈਂ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਹੱਤਿਆ ਦੀ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਅਤੇ ਜਾਣਬੁੱਝ ਕੇ ਹਿੱਸਾ ਲਿਆ ਸੀ। ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਕੰਮਾਂ ਦੇ ਨਤੀਜਿਆਂ ਨੂੰ ਜਾਣਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਸੀ। ਪੂਨਾ ਵਿੱਚ ਹੋਏ ਦੰਗਿਆਂ ਕਾਰਨ ਮੈਂ ਬੇਚੈਨ ਸੀ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਭਵਿੱਖ ਦੀ ਕੋਈ ਚਿੰਤਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਮੇਰਾ ਭਰਾ ਨਾਰਾਇਣ ਮੇਰੀ ਪਤਨੀ ਅਤੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਨਾਲ ਬੰਬਈ ਵਿੱਚ ਮੈਨੂੰ ਸਿਰਫ਼ ਇੱਕ ਵਾਰ ਮਿਲਣ ਆਇਆ ਸੀ। ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਦੇਖਭਾਲ ਕਰਨ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਲਈ ਵਚਨਬੱਧ ਸੀ। ਮੈਂ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ਹਥਿਆਰ ਮੁਫਤ ਦੇ ਕੇ ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਕਦੇ ਪੈਸੇ ਬਚਾ ਕੇ ਅਮੀਰ ਬਣਨ ਬਾਰੇ ਨਹੀਂ ਸੋਚਿਆ। ਹੁਣ ਮੇਰੀ ਪਤਨੀ ਅਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਦੇਖਭਾਲ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹੈ।'

30 ਜੁਲਾਈ 1948: ਇਹ ਉਮੀਦ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ ਕਿ ਬੈਜ ਦੀ ਜਿਰ੍ਹਾ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ
ਉਸ ਦਿਨ ਅਦਾਲਤ ਫਿਰ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਗਵਾਹੀ 'ਤੇ ਹਸਤਾਖਰ ਕਰਨ ਲਈ ਕਹੇਗੀ।

ਇਨਾਮਦਾਰ ਨੇ ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਧਿਆਨ ਇਸ ਤੱਥ ਵੱਲ ਖਿੱਚਿਆ ਕਿ ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਨੇ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਆਖਰੀ ਗਵਾਹ ਵਜੋਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਉਸ ਦੇ ਮੁਵੱਕਿਲ, ਗੋਪਾਲ ਗੋਡਸੇ (ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਇਨਾਮਦਾਰ ਨੇ ਵੀ ਗੋਪਾਲ ਗੋਡਸੇ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਕਰਨੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਸੀ) ਬਾਰੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਅਫਵਾਹਾਂ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਸਨੂੰ ਉਮੀਦ ਹੈ ਕਿ ਭਵਿੱਖ ਵਿੱਚ ਉਹ ਆਪਣੇ ਗਵਾਹ ਇਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਕਰਨਗੇ ਜੋ ਉਸਦੇ ਮੁਵੱਕਿਲ ਦੇ ਹਿੱਤਾਂ ਲਈ ਨੁਕਸਾਨਦੇਹ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਅਤੇ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਸਰਕਲਾਂ ਵਿੱਚ, ਅਟਕਲਾਂ ਨੇ ਜ਼ੋਰ ਫੜ ਲਿਆ ਸੀ ਕਿ ਗੋਪਾਲ ਨੇ ਬਾਕੀ ਸਾਰੇ ਮੁਲਜ਼ਮਾਂ ਨੂੰ ਫਸਾਉਣ ਵਾਲਾ ਇਕਬਾਲੀਆ ਬਿਆਨ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ 'ਕਮਜ਼ੋਰ ਕੜੀ' ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਕਈ ਸਾਲਾਂ ਤੱਕ ਗੋਪਾਲ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਧਾਰਨਾਵਾਂ ਕਾਰਨ ਆਲੋਚਨਾ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਪਿਆ।

ਬੈਜ ਬਾਰੇ ਆਪਣੇ ਵਕੀਲ ਦੇ ਸਵਾਲਾਂ ਤੋਂ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਨਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ, ਇੱਕ ਹੈਰਾਨੀਜਨਕ ਕਦਮ ਵਿੱਚ ਸ਼ੰਕਰ ਕਿਸਤਿਆ ਨੇ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਉਸਨੂੰ ਬੈਜ ਤੋਂ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਕਰਨ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ।
ਉਸ ਨੇ ਬੈਜ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਕੀ ਉਸ ਨੂੰ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਬੈਜ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸ਼ੰਕਰ ਨੂੰ ਇਹ ਨਹੀਂ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਉਹ ਪੂਨਾ ਅਤੇ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਬੰਬਈ ਜਾਂ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਕਿਉਂ ਸਨ। ਉਸ ਨੂੰ ਮਰੀਨਾ ਹੋਟਲ ਦੀਆਂ ਪੌੜੀਆਂ ਤੋਂ ਉਤਰਦੇ ਸਮੇਂ ਗਰੋਹ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਬਾਰੇ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ। ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਬੈਜ ਨੇ ਉਸ ਬੈਗ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕੀਤੀ ਜਿਸ ਵਿਚ ਉਸ ਨੇ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਸਭਾ ਵਿਚ ਰਿਵਾਲਵਰ ਅਤੇ ਹੈਂਡ ਗ੍ਰਨੇਡ ਲੈ ਕੇ ਗਏ ਸਨ।

ਉਸਨੇ ਆਪਣੀ ਜਿਰ੍ਹਾ ਦੌਰਾਨ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਨੱਥੂਰਾਮ ਸੁਤੰਤਰ ਸੋਚ ਵਾਲੇ ਸਨ, ਪਰ ਅਕਸਰ ਦੂਜਿਆਂ ਤੋਂ ਸਲਾਹ ਲੈਂਦੇ ਸਨ। 'ਦੂਜਿਆਂ' ਨੂੰ ਉਸਨੇ ਅਖਿਲ ਭਾਰਤੀ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਹੋਣ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕੀਤਾ, ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਤਾਤਾਯਾਰਾਓ (ਸਾਵਰਕਰ), ਅੰਨਾਰਾਓ ਭੋਪਤਕਰ ਅਤੇ ਜੀ.ਵੀ. ਕੇਤਕਰ ਪਿਛਲੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਸਨ।

31 ਜੁਲਾਈ 1948: ਬੈਜ ਦੀ ਗਵਾਹੀ (ਅੱਠ ਪੰਨਿਆਂ) ਦੀ ਰਿਕਾਰਡਿੰਗ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਜਿਰ੍ਹਾ ਵਿੱਚ ਨੌਂ ਦਿਨ ਲੱਗੇ ਸਨ। ਗਵਾਹ ਨੂੰ ਲਿਖਤੀ ਬਿਆਨ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਸੁਣਾਇਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਫਿਰ ਉਸ ਨੂੰ ਦਸਤਖਤ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ ਗਿਆ। 30 ਜਨਵਰੀ 1948 ਨੂੰ

Machine Translated by Google

ਨੱਥੂਰਾਮ ਦੀ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀ ਦੇ ਸਮੇਂ, ਰੁ. ਉਸ ਕੋਲੋਂ 592 ਰੁਪਏ ਬਰਾਮਦ ਹੋਏ, ਜੋ ਅੱਜ ਉਸ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ।

2 ਅਗਸਤ 1948: ਪੂਰਬੀ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਵਿਗਿਆਨਕ ਪ੍ਰਯੋਗਸ਼ਾਲਾ ਦੇ ਡਾਇਰੈਕਟਰ, ਡਾ. ਡੀ. ਐਨ. ਗੋਇਲ ਨੂੰ ਬਰਾਮਦ ਹੋਈਆਂ ਗੋਲੀਆਂ, ਖਰਚੇ ਹੋਏ ਖੋਲ ਅਤੇ ਰਿਵਾਲਵਰ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕਰਨ ਲਈ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਖਰਚੇ ਹੋਏ ਕਾਰਤੂਸ ਅਤੇ ਗੋਲੀਆਂ ਇੱਕੋ ਰਿਵਾਲਵਰ ਦੀਆਂ ਸਨ। ਉਸ ਤੋਂ ਸਾਰੇ ਵਕੀਲਾਂ ਤੋਂ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਗੋਇਲ ਨੂੰ ਕੁਝ ਨੁਕਤੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ: ਕੀ ਫੋਰੈਂਸਿਕ ਲੈਬਾਰਟਰੀ ਸੀਆਈਡੀ ਦੇ ਡਿਪਟੀ ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਜਨਰਲ ਦੀ ਸਮੁੱਚੀ ਕਮਾਂਡ ਅਧੀਨ ਸੀ; ਕੀ ਪ੍ਰਯੋਗਸ਼ਾਲਾ ਦੀ ਸਥਾਨਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪੁਲਿਸ ਸਿਖਲਾਈ ਸਕੂਲ ਦੇ ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ; ਅਤੇ ਅੰਤ ਵਿੱਚ, ਕੀ ਗਵਾਹ ਨੇ ਪੁਲਿਸ ਵਿਭਾਗ ਤੋਂ ਆਪਣੀ ਤਨਖਾਹ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਸੀ।

ਅਗਲਾ ਗਵਾਹ ਮਰੀਨ ਡਰਾਈਵ ਵਿਖੇ ਸੀ ਗ੍ਰੀਨ ਹੋਟਲ ਦਾ ਮੈਨੇਜਰ ਸੱਤਿਆਵਾਨ ਭੀਲਾਜੀ ਰਾਲੇ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮੁਲਜ਼ਮਾਂ ਬਾਰੇ ਸਾਰੇ ਵੇਰਵੇ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਨਾਰਾਇਣ ਰਾਓ ਡੀ. ਅਤੇ ਵੀ. ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾਜੀ ਦੇ ਨਾਮ ਹੇਠ ਹੋਟਲ ਵਿੱਚ ਚੈਕ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਰਾਲੇ ਨੇ ਫਿਰ ਆਪਟੇ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕੀਤੀ। ਬਚਾਅ ਪੱਖ ਦੇ ਵਕੀਲਾਂ ਨੇ ਉਸ ਤੋਂ ਕੋਈ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ।

3 ਅਗਸਤ 1948: 'ਬਿੰਬਾ' ਦੇ ਨਾਂ ਨਾਲ ਮਸ਼ਹੂਰ ਅਦਾਕਾਰਾ ਸ਼ਾਂਤਾ ਭਾਸਕਰ ਮੋਡਕ ਨੇ ਸਟੈਂਡ ਲਿਆ ਤਾਂ ਮੁਕੱਦਮੇ ਵਿੱਚ ਗਲੈਮਰ ਜੁੜ ਗਈ। ਉਸਨੇ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ, ਉਹ ਪੂਨਾ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦੀ ਸੀ ਅਤੇ 14 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਦੂਸਰੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਦੀ ਟਿਕਟ 'ਤੇ ਪੂਨਾ ਐਕਸਪ੍ਰੈਸ ਦੁਆਰਾ ਬੰਬਈ ਗਈ ਸੀ। 'ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਟਰੇਨ 'ਤੇ ਚੜ੍ਹਿਆ ਤਾਂ ਮੈਂ ਵਿੰਡੋ ਸੀਟ ਲੱਭ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਖਿੜਕੀ ਵਾਲੀ ਸੀਟ 'ਤੇ ਬੈਠੇ ਇੱਕ ਸੱਜਣ ਨੇ ਉੱਠ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੀ ਸੀਟ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ਕੀਤੀ। ਜਦੋਂ ਰੇਲਗੱਡੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਈ, ਇਕ ਹੋਰ ਆਦਮੀ ਆਇਆ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਵਾਲੀ ਸੀਟ 'ਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰ ਲਿਆ, ਜਿਸ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੀ ਵਿੰਡੋ ਸੀਟ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਲੱਗਾ ਜਿਵੇਂ ਦੋਵੇਂ ਆਦਮੀ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਜਾਣਦੇ ਹੋਣ ਅਤੇ ਇਕੱਠੇ ਸਫ਼ਰ ਕਰ ਰਹੇ ਹੋਣ।' ਉਸਨੇ ਫਿਰ ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਗੋਡਸੇ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ, ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸਾਥੀ ਯਾਤਰੀਆਂ ਵਜੋਂ ਪਛਾਣਿਆ। ਉਸਨੇ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਦਾਦਰ ਵਿਖੇ ਟ੍ਰੇਨ ਤੋਂ ਉਤਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਉਸਨੇ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਭਰਾ ਨੇ ਦੋਵਾਂ ਨੂੰ ਸਾਵਰਕਰ ਸਦਨ ਤੱਕ ਲਿਫਟ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸਦਾ ਭਰਾ ਥੋੜ੍ਹੀ ਦੂਰੀ 'ਤੇ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਦੋਵਾਂ ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਨੂੰ ਛੱਡਣਾ ਸੁਵਿਧਾਜਨਕ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਹ 12 ਫਰਵਰੀ 1948 ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਬਿਆਨ ਦਰਜ ਕਰਵਾਉਣ ਲਈ ਪੁਲਿਸ ਸਟੇਸ਼ਨ ਗਈ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਉਹ ਪੂਨਾ ਵਿੱਚ ਸੀ ਤਾਂ ਪੁਲਿਸ ਉਸਨੂੰ ਦੋਸ਼ੀ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰਨ ਲਈ ਬੰਬਈ ਲੈ ਗਈ ਸੀ।

ਅਗਲਾ ਗਵਾਹ ਕਸ਼ਮੀਰੀ ਲਾਈ ਸੀ, ਜੋ ਬੰਬਈ ਦੇ ਐਲਫਿੰਸਟਨ ਹੋਟਲ ਦਾ ਭਾਈਵਾਲ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਹ ਬਿਆਨ ਬਹੁਤ ਅਹਿਮ ਸੀ। ਉਸ ਦਿਨ ਦੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਪਿਛਲੇ ਅਧਿਆਇ ਵਿਚ ਬਿਆਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਗਵਾਹੀ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਅਗਲੇ ਗਵਾਹ, ਬੰਬੇ ਲਾਂਡਰੀ ਦੇ ਮਾਲਕ ਨਰਸਿੰਘ ਭਾਗਜੀ ਨੇ ਤੁਰੰਤ ਨੱਥੂਰਾਮ ਨੂੰ ਪਛਾਣ ਲਿਆ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਕੱਪੜਿਆਂ ਦੀ ਵੀ ਪਛਾਣ ਕੀਤੀ ਜਿਸ 'ਤੇ ਲਾਂਡਰੀ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨ 'NVG' ਸੀ। ਅਗਲੇ ਦੋ ਗਵਾਹ, ਗਯਾਪ੍ਰਸਾਦ ਦੂਬੇ, ਮੈਨੇਜਰ

Machine Translated by Google

ਆਰੀਆਪਾਥਿਕ ਆਸ਼ਰਮ, ਬੰਬੇ ਅਤੇ ਏਲਫਿੰਸਟਨ ਅਨੇਕਸੀ ਹੋਟਲ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਨੌਕਰ ਗੋਵਿੰਦ ਵਿਸ਼ਵਨਾਥ ਮਾਲੇਕਰ ਨੇ ਵੀ ਮੁਲਜ਼ਮਾਂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕੀਤੀ। ਸਾਬਕਾ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਆਪਟੇ ਨੂੰ ਪਿਛਲੇ ਡੇਢ ਸਾਲ ਤੋਂ ਜਾਣਦਾ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਨਿਯਮਿਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਆਪਣੇ ਹੋਟਲ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ, ਕਈ ਵਾਰ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਉਸ ਦੀ ਮਹਿਲਾ ਦੋਸਤ ਵੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ।

ਮਲੇਕਰ ਨੇ ਵੀ ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਕਰਕਰੇ ਦੋਵਾਂ ਨੂੰ ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ ਪਛਾਣ ਲਿਆ।

5 ਅਗਸਤ 1948: ਕੈਂਡੀਡੋ ਪਿੰਟੋ, ਅਪੋਲੋ ਹੋਟਲ, ਬੰਬੇ ਲਈ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਕਲਰਕ, ਗਵਾਹੀ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਪਹਿਲਾ ਵਿਅਕਤੀ ਸੀ। ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਕਰਕਰੇ ਵਿਰੁੱਧ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਗਵਾਹੀ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਦੋਵਾਂ ਨੇ 'ਆਰ. ਵਿਸ਼ਨੂੰ' ਅਤੇ 'ਐਨ. ਕਾਸ਼ੀਨਾਥ'। ਉਨ੍ਹਾਂ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਦੋਵਾਂ ਨੂੰ ਹੋਟਲ ਤੋਂ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਪ੍ਰੋ. ਦੀ ਗਵਾਹੀ. ਜਗਦੀਸ਼ ਚੰਦਰ ਜੈਨ

ਰਿਫਰੈਸ਼ਮੈਂਟ ਲਈ ਬਰੇਕ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਸ਼ਿਵਾਜੀ ਪਾਰਕ, ਬੰਬਈ ਦੇ ਨਿਵਾਸੀ ਅਤੇ ਰਾਮਨਰਾਇਣ ਰੂਈਆ ਕਾਲਜ, ਬੰਬਈ ਦੇ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਜਗਦੀਸ਼ ਚੰਦਰ ਜੈਨ ਨੇ ਸਟੈਂਡ ਲਿਆ। ਉਸਨੇ ਮਦਨਲਾਲ ਕਸ਼ਮੀਰੀਲਾਲ ਪਾਹਵਾ ਨਾਲ ਆਪਣੀ ਸਾਂਝ ਬਾਰੇ ਗੱਲ ਕੀਤੀ, ਜਿਸਨੂੰ ਉਹ ਅਕਤੂਬਰ 1947 ਤੋਂ ਜਾਣਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਨੌਕਰੀ ਦਿਵਾਉਣ ਲਈ ਕਈ ਮੌਕਿਆਂ 'ਤੇ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਜਨਵਰੀ 1948 ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਹਫ਼ਤੇ ਇੱਕ ਵਾਰ ਮਦਨਲਾਲ ਉਸ ਦੇ ਘਰ 'ਸੇਠ' ਨਾਂ ਦੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨਾਲ ਆਇਆ ਸੀ। ਮਦਨਲਾਲ ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਉਸ ਕੋਲ ਮੁੜ ਆਇਆ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਨੇ 'ਸੇਠ' ਦੇ ਹੁਕਮਾਂ 'ਤੇ ਅਹਿਮਦਨਗਰ 'ਚ ਕਾਂਗਰਸੀ ਰਾਉਸਾਹਬ ਪਟਵਰਧਨ ਦੀ ਮੀਟਿੰਗ 'ਤੇ ਹਮਲਾ ਕਰਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਵਿਗਾੜ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਪਟਵਰਧਨ ਹਿੰਦੂ-ਮੁਸਲਿਮ ਏਕਤਾ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਪੁਲਿਸ ਹਿੰਦੂ ਕਾਜ਼ ਲਈ ਹਮਦਰਦ ਸੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਸ ਨਾਲ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ, ਪਰ ਸਿਰਫ ਉਹ ਛੁਰਾ ਜ਼ਬਤ ਕੀਤਾ ਜਿਸ ਨੂੰ ਉਹ ਚਲਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਜੈਨ ਨੇ ਅੱਗੇ ਕਿਹਾ, 'ਮਦਨਲਾਲ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਦੱਸਿਆ, "ਅਸੀਂ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਲਈ ਅਹਿਮਦਨਗਰ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਹਿੰਦੂ ਕਮਾਂਡੋ ਗਰੁੱਪ ਬਣਾਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਲਈ ਹਥਿਆਰ ਅਤੇ ਵਿਸਫੋਟਕ ਇਕੱਠੇ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਕਰਕਰੇ ਸੇਠ ਮੈਨੂੰ ਸਾਵਰਕਰ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਲਈ ਲੈ ਗਿਆ, ਮੇਰੇ ਕਾਰਨਾਮੇ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋ ਕੇ ਉਸਨੇ ਮੇਰੀ ਪਿੱਠ 'ਤੇ ਥੱਪੜ ਮਾਰਿਆ। ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਚੰਗਾ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਰਹਿਣ ਲਈ ਕਿਹਾ।' ਜੈਨ ਨੇ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ, 'ਫਿਰ ਮਦਨਲਾਲ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਕਿਹਾ, "ਅਸੀਂ ਇੱਕ ਸਮੂਹ ਬਣਾਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਸਾਡੀ ਯੋਜਨਾ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਦੀ ਹੱਤਿਆ ਕਰਨ ਦੀ ਹੈ। ਸਾਡੀ ਯੋਜਨਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਦਹਿਸ਼ਤ ਅਤੇ ਹਫੜਾ-ਦਫੜੀ ਮਚਾਉਣ ਲਈ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਦੁਆਰਾ ਆਯੋਜਿਤ ਸ਼ਾਮ ਦੀ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਬੰਬ ਵਿਸਫੋਟ ਕਰਾਂਗਾ, ਜਿਸਦਾ ਫਾਇਦਾ ਉਠਾਇਆ ਗਿਆ। ਇਹ ਸਾਡੇ ਸਮੂਹ ਦੇ ਦੂਜੇ ਮੈਂਬਰ ਉਸਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰ ਦੇਣਗੇ।" ਮੈਂ ਮਦਨਲਾਲ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ, ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਅਜਿਹੇ ਭਿਆਨਕ ਕੰਮ ਕਰਨ ਬਾਰੇ ਸੋਚਣਾ ਵੀ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਉਹ ਦੁਬਾਰਾ ਵਾਪਸ ਆਉਣ ਦਾ ਵਾਅਦਾ ਕਰਕੇ ਛੱਡ ਗਿਆ। ਉਹ ਆਖ਼ਰੀ ਵਾਰ ਮੈਨੂੰ ਮਿਲਣ ਆਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ "ਮਿਸ਼ਨ" 'ਤੇ ਦਿੱਲੀ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਵਾਪਸੀ 'ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਮਿਲੇਗਾ।'

Machine Translated by Google

ਜੈਨ ਨੇ ਅੱਗੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਦੋ ਦਿਨ ਬਾਅਦ ਜੈਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਨਾਰਾਇਣ ਸੇਂਟ ਮੈਰੀ ਹੋਸਟਲ ਵਿੱਚ ਭਾਸ਼ਣ ਦੇਣ ਲਈ ਆਏ ਸਨ। ਉਸ ਨੇ ਮਦਨਲਾਲ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਦੱਸੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਦੱਸਣ ਬਾਰੇ ਸੋਚਿਆ ਸੀ, ਪਰ ਉਸ ਦੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਭੀੜ ਦੇ ਕੁਚਲਣ ਕਾਰਨ, ਉਹ ਸਿਰਫ ਇਹ ਦੱਸ ਸਕਿਆ ਕਿ ਦਿੱਲੀ ਵਿਚ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਕਤਲ ਦੀ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਰਚੀ ਗਈ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਸਨੇ ਸਰਦਾਰ ਪਟੇਲ ਨੂੰ ਸੂਚਿਤ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ, ਪਰ ਉਸਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਉਹ ਹਵਾਈ ਅੱਡੇ ਲਈ ਰਵਾਨਾ ਹੋ ਗਏ ਸਨ, ਅਤੇ ਉਹ ਬੰਬਈ ਸੂਬਾਈ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਐਸਕੇ ਪਾਟਿਲ ਨਾਲ ਵੀ ਸੰਪਰਕ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਜੈਨ ਨੇ ਅੱਗੇ ਕਿਹਾ, 'ਮੈਂ 21 ਤਰੀਕ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮ 4 ਵਜੇ ਬੰਬਈ ਸੂਬੇ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਬਾਲ ਗੰਗਾਧਰ ਖੇਰ ਅਤੇ ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰੀ ਮੋਰਾਰਜੀ ਦੇਸਾਈ ਨਾਲ ਮੁਲਾਕਾਤ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਹ ਸਭ ਕੁਝ ਦੱਸਿਆ ਜੋ ਮੈਨੂੰ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਬਾਰੇ ਪਤਾ ਸੀ।'

5 ਅਗਸਤ 1948: ਜੈਨ ਨੇ ਅੱਗੇ ਕਿਹਾ, 'ਪੁਲਿਸ ਨਾਲ ਮੇਰੀ ਪਹਿਲੀ ਗੱਲਬਾਤ ਇਸ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਹੋਈ, ਜਦੋਂ ਉਹ ਮੇਰੇ ਬਿਆਨ ਦਰਜ ਕਰਵਾਉਣ ਆਏ ਸਨ।
ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਮੇਰੇ ਬਿਆਨ ਦਰਜ ਕਰਨ ਤੋਂ 10 ਦਿਨਾਂ ਬਾਅਦ ਇੱਕ ਮੈਜਿਸਟ੍ਰੇਟ ਦੀ ਹਾਜ਼ਰੀ ਵਿੱਚ ਦੁਬਾਰਾ ਦਰਜ ਕੀਤਾ। ਮੈਂ ਅਖਬਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹਿਆ ਸੀ ਕਿ ਭਾਰਤ ਨੇ ਰੁਪਏ ਰੋਕੇ ਹੋਏ ਹਨ। 55 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਦਾ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵੱਲ ਬਕਾਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਝਿਜਕ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਡਰ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਪੈਸਾ ਕਸ਼ਮੀਰ 'ਤੇ ਗੈਰ-ਕਾਨੂੰਨੀ ਹਮਲੇ ਲਈ ਵਿੱਤ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਜਾਵੇਗਾ। 1942 ਵਿੱਚ, ਬਸਤੀਵਾਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਭਾਰਤ ਛੱਡੋ ਅੰਦੋਲਨ ਵਿੱਚ ਹਿੱਸਾ ਲੈਣ ਲਈ ਮੈਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਮੈਂ ਉਦੋਂ ਕਾਂਗਰਸੀ ਸੀ।'

9 ਅਗਸਤ 1948: ਬੈਨਰਜੀ ਨੇ ਜੈਨ ਤੋਂ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਜਾਰੀ ਰੱਖੀ। ਬਾਅਦ ਵਾਲੇ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮਦਨਲਾਲ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਅਹਿਮਦਨਗਰ ਦੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਦੇ ਜੰਗਲਾਂ ਵਿਚ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਥਿਆਰਾਂ ਅਤੇ ਵਿਸਫੋਟਕਾਂ ਦੀ ਕਿਸਮ ਅਤੇ ਮਾਤਰਾ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਫਰੈਡਰਿਕਸ ਹੋਟਲ, ਬੰਬੇ ਦੇ ਸਹਾਇਕ ਮੈਨੇਜਰ ਜੌਹਨ ਫਰੀਟਸ, ਜਿਸ ਨੇ ਪੰਚ ਵਜੋਂ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਪੁਲਿਸ ਗਵਾਹ ਨੂੰ ਬੁਲਾਇਆ ਗਿਆ। ਉਸਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਸਨੇ ਕੋਲਾਬਾ ਦੇ ਲੈਂਡਸਡਾਊਨ ਰੋਡ 'ਤੇ ਸਥਿਤ ਅਪੋਲੋ ਹੋਟਲ ਵਿੱਚ ਪੁਲਿਸ ਦੁਆਰਾ ਤਿਆਰ ਕੀਤੇ ਪੰਚਨਾਮੇ 'ਤੇ ਦਸਤਖਤ ਕੀਤੇ ਸਨ। , ਬੰਬਈ ਨੇ 14 ਫਰਵਰੀ 1948 ਨੂੰ ਦੋਸ਼ੀ ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਕਰਕਰੇ ਦੀ ਮੌਜੂਦਗੀ ਵਿੱਚ.

ਮਹੰਤ ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦੀ ਗਵਾਹੀ

ਮਾਤਾ ਮੰਦਰ, ਬੰਬਈ ਦੇ ਮੁੱਖ ਪੁਜਾਰੀ ਮਹੰਤ ਸ੍ਰੀਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀਵਨਜੀ ਮਹਾਰਾਜ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਾਦਾ ਮਹਾਰਾਜ ਵੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਨੂੰ ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਬੁਲਾਇਆ ਗਿਆ। ਗਵਾਹ ਵੈਸ਼ਨਵ ਸੰਪਰਦਾ ਦੇ ਸੰਸਥਾਪਕ ਵਲਭਾਚਾਰੀਆ ਦੇ ਜੈਨੇਟਿਕ ਵੰਸ਼ ਵਿੱਚੋਂ ਸੀ ਅਤੇ 1942 ਤੋਂ ਕਾਂਗਰਸ ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਸੀ। ਉਸ ਕੋਲ ਏ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਦਾ ਪਾਇਲਟ ਲਾਇਸੈਂਸ ਸੀ ਜਿਸਦੀ ਮਿਆਦ ਖਤਮ ਹੋ ਗਈ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਆਪਟੇ ਨੂੰ ਜਾਣਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਪਛਾਣਦਾ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਸਾਵਰਕਰ ਨੂੰ ਦੋ ਵਾਰ ਅਤੇ ਨੇਤਾਜੀ ਸੁਭਾਸ਼ ਚੰਦਰ ਬੋਸ ਨੂੰ ਇੱਕ ਵਾਰ ਮਿਲਣ ਦਾ ਵੀ ਮੰਨਿਆ। ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਮੈਂ ਸੁਣਿਆ ਸੀ ਕਿ ਆਪਟੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੀ ਸੰਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਨੂੰ ਉਡਾਉਣ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਬਣਾ ਰਹੇ ਸਨ, ਜਿਸ ਦੀ ਦਿੱਲੀ ਵਿਚ ਮੀਟਿੰਗ ਹੋਣੀ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਗਿਆ। ਮੈਂ ਪੰਢਰਪੁਰ ਦੀ ਯਾਤਰਾ 'ਤੇ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਪੂਨਾ ਵਿਖੇ ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਰੁਕਿਆ ਅਤੇ ਆਪਟੇ ਦਾ ਪਤਾ ਪੁੱਛਿਆ।' ਆਪਟੇ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉੱਥੇ

Machine Translated by Google

ਗੋਆ ਵਿੱਚ ਦੋ ਮੋਰਟਾਰ ਲਾਂਚਰ ਰੁਪਏ ਵਿੱਚ ਉਪਲਬਧ ਸਨ। 4,000 'ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜੇ ਮੈਂ ਮੋਰਟਾਰਾਂ ਦੀ ਖਰੀਦ ਲਈ ਫੰਡ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਿਆ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਜਿਨਾਹ ਅਤੇ ਲਿਆਕਤ ਅਲੀ ਖਾਨ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਦੀਆਂ ਆਪਣੀਆਂ ਯੋਜਨਾਵਾਂ ਜਾਰੀ ਰੱਖਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ।' ਨੱਥੂਰਾਮ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਦਾਦਾ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਉਹ ਆਪਟੇ ਦੇ ਨਾਲ ਮੇਰੇ ਘਰ ਆਏ ਸਨ ਅਤੇ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੂਨਾ ਵਿਚ ਮਿਲਿਆ ਸੀ।'

10 ਅਗਸਤ 1948: ਮਹਾਰਾਜ ਗੋਡਸੇ ਅਤੇ ਆਪਟੇ ਨਾਲ ਆਪਣੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਮੁਲਾਕਾਤਾਂ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਦੇਣ ਗਏ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰਿਵਾਲਵਰ ਦੇਣ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਸੀ। 'ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਮੇਰਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਉੱਠ ਗਿਆ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹੋਰ ਮਦਦ ਕਰਨ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।' ਭੋਪਟਕਰ ਦੇ ਸਵਾਲ ਦਾ ਜਵਾਬ ਦਿੰਦਿਆਂ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਆਜ਼ਾਦੀ ਦਿਵਸ ਤੋਂ ਕੁਝ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ 9 ਅਗਸਤ ਨੂੰ ਮੈਂ ਸਾਵਰਕਰ ਦੀ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ 'ਚ ਹੋਏ ਹਿੰਦੂ ਸੰਮੇਲਨ 'ਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਲਈ ਦਿੱਲੀ ਗਿਆ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਯਾਦ ਨਹੀਂ ਕਿ ਸੰਮੇਲਨ ਵਿਚ ਨਹਿਰੂ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਸਮਰਥਨ ਦੇਣ ਦਾ ਮਤਾ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਜਾਂ ਨਹੀਂ। ਮੈਂ ਨਹਿਰੂ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਅਤੇ ਭਵਿੱਖ ਵਿੱਚ ਵੀ ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਕਰਾਂਗਾ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਉਹ ਆਪਣੀਆਂ ਨੀਤੀਆਂ ਨਹੀਂ ਬਦਲਦੀ। ਕਨਵੈਨਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਭਾਸ਼ਣ ਵਿੱਚ, ਸਾਵਰਕਰ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪੁਰਾਣੇ ਮਤਭੇਦਾਂ ਨੂੰ ਭੁੱਲਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਹਮਲੇ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਆਪਣੀ ਮਾਤ ਭੂਮੀ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਲਈ ਇਕੱਠੇ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਹੱਥ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰਨੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। 1947 ਵਿੱਚ ਜਨਮ ਅਸ਼ਟਮੀ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਮੈਂ ਬੰਬਈ ਸੂਬੇ ਦੇ ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰੀ ਸ਼੍ਰੀ ਮੋਰਾਰਜੀ ਦੇਸਾਈ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰ ਬੰਬਈ ਗਿਆ ਸੀ। ਮੈਂ ਉਸ ਨਾਲ ਵਾਅਦਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਮੈਂ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਭੱਜਣ ਵਾਲੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਕਿਸੇ ਵੀ ਹਿੰਸਕ ਕਾਰਵਾਈ ਜਾਂ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਦੀ ਚੋਣ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਕਤਲ ਕਰਨ ਦੀ ਕਿਸੇ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਵਿਚ ਹਿੱਸਾ ਨਹੀਂ ਲਵਾਂਗਾ। ਮੈਂ ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰੀ ਨੂੰ ਇਹ ਨਹੀਂ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਮੈਂ ਆਪਟੇ ਨੂੰ ਜਿਨਾਹ ਅਤੇ ਲਿਆਕਤ ਅਲੀ ਖਾਨ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ ਸੀ। ਉਹ ਦੋਵੇਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਲਈ ਰਵਾਨਾ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਸਨ। ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਦੀਆਂ ਨੀਤੀਆਂ ਨਹਿਰੂ ਸਰਕਾਰ ਨਾਲੋਂ ਵੱਖਰੀਆਂ ਸਨ। ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਹਮੇਸ਼ਾ ਸਾਡੀ ਮਾਤ ਭੂਮੀ ਦੀ ਵੰਡ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕਰਦੇ ਸਨ।

'ਮੈਂ ਗੀਤਾ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਭਾਸ਼ਣ ਦਿੱਤੇ ਹਨ। ਗੀਤਾ ਵਿੱਚ ਸਵਧਰਮੇ ਨਿਧਾਨ ਸ਼੍ਰੇਯਾ ਪਰਧਰਮੋ ਭਯਾਵਹ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਹੈ । ਇੱਥੇ ਸਵਾ, ਪਰਾ ਅਤੇ ਧਰਮ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਸਹੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਪਰਿਭਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਧਰਮ ਦਾ ਅਰਥ ਪੂਜਾ ਅਤੇ ਕਰਤੱਵ ਵੀ ਹੈ। ਅਹਿੰਸਾ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਸਰੀਰਕ ਕਿਰਿਆਵਾਂ, ਜ਼ੁਬਾਨੀ ਦੁਰਵਿਵਹਾਰ ਜਾਂ ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਨਫ਼ਰਤ ਨਾਲ ਭਰੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਵੀ ਦੁੱਖ ਨਾ ਪਹੁੰਚਾਉਣਾ ਜਾਂ ਮੁਸ਼ਕਲ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚਾਉਣਾ।

ਸੱਤਿਆਗ੍ਰਹਿ ਨੂੰ ਪੈਸਿਵ ਪ੍ਰਤੀਰੋਧ ਵੀ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਮੇਰਾ ਮੰਨਣਾ ਹੈ ਕਿ ਹਰੀਜਨਾਂ ਨੂੰ ਮੰਦਰਾਂ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲ ਹੋਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਨਹੀਂ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ। ਮੈਂ 1946 ਦੀ ਦੀਵਾਲੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਨੋਆਖਲੀ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ 4,000 ਤੋਂ ਵੱਧ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸ਼ੁੱਧੀ ਕੀਤੀ ਸੀ ਜੋ ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਗਊ ਮਾਸ ਖੁਆ ਕੇ ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਿਤ ਹੋ ਗਏ ਸਨ। ਮੈਂ ਸ਼ੁੱਧੀਕਰਨ ਦੇ ਸੰਸਕਾਰ ਕੀਤੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਵਿੱਚ ਵਾਪਸ ਲਿਆਇਆ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਸੁਹਰਾਵਰਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੇ ਅੱਤਿਆਚਾਰਾਂ ਦੀ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕੀਤੀ। ਹਿੰਦੂਆਂ

Machine Translated by Google

ਬਹੁਤ ਹਿੰਸਾ, ਆਤੰਕ ਅਤੇ ਅਤਿਆਚਾਰ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋ ਰਹੇ ਸਨ, ਉੱਥੇ ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਨੂੰ ਖ਼ਤਰਾ ਸੀ।'

11 ਅਤੇ 12 ਅਗਸਤ 1948: ਕਿਸਤਿਆ ਦੀ ਤਬੀਅਤ ਠੀਕ ਨਾ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਅਦਾਲਤ ਦੋਵਾਂ ਦਿਨਾਂ ਲਈ ਮੁਲਤਵੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਐਡਵੋਕੇਟ ਐਨਐਚ ਪੰਚਨਾਥਨ ਨੇ ਬਚਾਅ ਪੱਖ ਦੇ ਵਕੀਲ ਵਜੋਂ ਪੇਸ਼ ਹੋਣ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਅਰਜ਼ੀ ਦਾਖਲ ਕੀਤੀ।

13 ਅਗਸਤ 1948: ਏਅਰ ਇੰਡੀਆ ਇੰਟਰਨੈਸ਼ਨਲ ਸਰਵਿਸਿਜ਼ ਲਈ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਏਅਰਹੋਸਟੇਸ ਲੋਰਨਾ ਬੈਨਬ੍ਰਿਜ ਨੇ 27 ਜਨਵਰੀ 1948 ਨੂੰ ਬੀ. ਨਰਾਇਣਰਾਉ ਅਤੇ ਐਨ. ਵਿਨਾਇਕਰਾਵ ਦੇ ਨਾਮ ਹੇਠ ਨੱਥੂਰਾਮ ਅਤੇ ਆਪਟੇ ਦੋਵਾਂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕੀਤੀ। 'ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਲਗਾਤਾਰ ਕੌਫੀ ਅਤੇ ਰਿਫਰੈਸ਼ਮੈਂਟ ਮੰਗਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ।'

ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਦੇ ਵੇਰਵੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਜਾਣੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ

ਭੋਪਾਟਕਰ ਵੱਲੋਂ ਬੰਬਈ ਦੇ ਇੱਕ ਦਲਾਲ ਅੰਗਦ ਸਿੰਘ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਸਬੰਧੀ ਦਾਇਰ ਕੀਤੀ ਅਰਜ਼ੀ 'ਤੇ ਫੈਸਲਾ ਸੁਣਾਉਂਦਿਆਂ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਇਸ ਨੂੰ 1872 ਦੇ ਭਾਰਤੀ ਸਬੂਤ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 157 ਤਹਿਤ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ।ਉਸ ਨੇ ਮੰਨਿਆ ਕਿ ਪ੍ਰੋ.ਜੇ.ਸੀ. ਜੈਨ ਅਤੇ ਮਦਨਲਾਲ, 26 ਅਕਤੂਬਰ 1947 ਨੂੰ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਮਿਲੇ ਸਨ। 'ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਸ਼ਿਵਾਜੀ ਪਾਰਕ ਵਿਚ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਵਲੰਟੀਅਰ ਮਾਰਸ਼ਲ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਪ੍ਰੋ ਜੈਨ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਮਦਨਲਾਲ ਦੀ ਕੋਈ ਕੰਮ ਲੱਭਣ ਵਿੱਚ ਮਦਦ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।' ਫਿਰ ਉਸਨੇ 10 ਜਾਂ 11 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਜੈਨ ਦੇ ਘਰ ਵਾਪਰੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ ਜਿੱਥੇ ਮਦਨਲਾਲ ਵੀ ਮੌਜੂਦ ਸੀ ਅਤੇ ਜਿੱਥੇ ਉਸਨੇ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਕਤਲ ਦੀ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਰਚੀ ਸੀ। ਭੋਪਟਕਰ ਨੂੰ ਜਵਾਬ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਅੰਗਦ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਮੈਂ ਹੁਣ ਸੋਸ਼ਲਿਸਟ ਪਾਰਟੀ 'ਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਗਿਆ ਹਾਂ। ਬੰਬ ਧਮਾਕੇ ਤੋਂ ਤਿੰਨ ਦਿਨ ਬਾਅਦ, ਮੈਂ ਸਮਾਜਵਾਦੀ ਨੇਤਾਵਾਂ, ਅਸ਼ੋਕ ਮਹਿਤਾ ਅਤੇ ਹਰੀਸ਼ ਨੂੰ ਸੂਚਿਤ ਕੀਤਾ ਕਿ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਕਤਲ ਦੀ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਰਚੀ ਗਈ ਹੈ। ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਫਰਵਰੀ ਦੇ ਆਖਰੀ ਹਫ਼ਤੇ ਮੇਰੇ ਬਿਆਨ ਦਰਜ ਕੀਤੇ।'

16 ਅਗਸਤ 1948: ਅੰਗਦ ਸਿੰਘ ਦੀ ਜਿਰ੍ਹਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਘੋਸ਼ਣਾ ਕੀਤੀ ਕਿ ਉਸਨੇ ਗਾਂਧੀ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੇ ਭਾਸ਼ਣਾਂ, ਲੇਖਾਂ ਅਤੇ ਬਿਆਨਾਂ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਲਈ 'ਦਿੱਲੀ ਡਾਇਰੀਆਂ' ਨੂੰ ਮਾਨਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਮੂਲ ਸਰੋਤ ਵਜੋਂ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਹੇਠਾਂ ਦਿੱਤੇ ਦੋ ਗਵਾਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਪਹਿਲੇ, ਇੰਪੀਰੀਅਲ ਬੈਂਕ ਆਫ਼ ਇੰਡੀਆ ਦੀ ਬੰਬਈ ਸ਼ਾਖਾ ਦੇ ਇੱਕ ਸੇਵਾਮੁਕਤ ਪੈਨਸ਼ਨਰ, ਗਣਪਤਰਾਓ ਭੀਮ ਰਾਓ ਅਫਜ਼ੁਲਪੁਰਕਰ ਨੇ ਮੰਨਿਆ ਕਿ ਬੈਜ ਨੂੰ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਲਈ ਫੰਡ ਇਕੱਠਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਵਜੋਂ ਪਿਛਲੇ ਪੰਜ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਜਾਣਦਾ ਸੀ। ਦੂਸਰਾ ਗਵਾਹ ਚਰਨਦਾਸ ਮੇਘਜੀ ਮਥੁਰਾਦਾਸ ਬੰਬੇ ਡਾਇੰਗ ਮਿੱਲਜ਼ ਵਿਚ ਭਾਈਵਾਲ ਸੀ।

ਉਸਨੇ ਵੀ ਮੰਨਿਆ ਕਿ ਉਹ ਬੈਜ ਨੂੰ ਜਾਣਦਾ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਉਸਦੇ ਕੋਲ ਫੰਡ ਲੈਣ ਆਏ ਸਨ।

17 ਅਗਸਤ 1948: ਬੈਜ ਅਤੇ ਕਿਸਤਿਆ ਬਿਮਾਰ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਅਦਾਲਤ ਸੀ
20 ਅਗਸਤ ਤੱਕ ਮੁਲਤਵੀ

Machine Translated by Google

ਰਘੂ ਮਾਲੀ ਦੀ ਗਵਾਹੀ, ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਜੋ

ਕੈਗਟਨਾਥੂਰਾਮ ਗੋਡਸੇ

20 ਅਗਸਤ 1948: ਰਘੁਨਾਥ ਨਾਇਕ, ਇੱਕ ਮਾਲੀ, ਮਾਲੀ, ਬਿਰਲਾ ਹਾਊਸ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਨੇ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਜਿਸ ਦਿਨ ਗਾਂਧੀ ਦਾ ਕਤਲ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਉਹ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਮੈਦਾਨ ਵਿੱਚ ਮੌਜੂਦ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਗੋਲੀਬਾਰੀ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਅਤੇ ਬਾਅਦ ਦੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਬਾਰੇ ਦੱਸਿਆ। ਉਹ ਇੱਕ ਦਾਤਰੀ ਲੈ ਕੇ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਸਨੇ ਨੱਥੂਰਾਮ ਦੇ ਸਿਰ 'ਤੇ ਵਾਰ ਕੀਤਾ। ਨੱਥੂਰਾਮ ਗੋਡਸੇ ਦੇ ਨਿਰਦੇਸ਼ਾਂ 'ਤੇ, ਬਚਾਅ ਪੱਖ ਦੇ ਵਕੀਲਾਂ ਨੇ ਰਘੂ ਤੋਂ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ।

ਦੀਕਸ਼ਿਤ ਮਹਾਰਾਜ ਦੀ ਗਵਾਹੀ

ਗੋਸਵਾਮੀ ਦੀਕਸ਼ਿਤ ਮਹਾਰਾਜ ਗੋਸਵਾਮੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾਜੀ ਮਹਾਰਾਜ, ਉਰਫ 'ਦਾਦਾ ਮਹਾਰਾਜ' ਦੇ ਛੋਟੇ ਭਰਾ ਸਨ। ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ 1939 ਤੋਂ ਸਮਾਜਕ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ ਅਤੇ 1942 ਤੋਂ ਰਾਜਨੀਤੀ ਵਿੱਚ ਸਰਗਰਮ ਹੋ ਗਏ ਸਨ। 1946 ਦੇ ਅੰਤ ਵਿੱਚ, ਉਸਨੇ ਬੈਜ ਤੋਂ ਖੰਜਰ ਖਰੀਦੇ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪਿੰਡ ਵਾਸੀਆਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡਿਆ, ਜੋ ਕਿ ਬੰਬਈ ਸੂਬੇ ਦੇ ਅੰਦਰ ਮੁਸਲਿਮ ਰਿਆਸਤਾਂ ਦੀਆਂ ਸਰਹੱਦਾਂ 'ਤੇ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਲਈ। ਉਸਨੇ ਮੰਨਿਆ ਕਿ ਆਪਟੇ ਕਈ ਮੌਕਿਆਂ 'ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਆਏ ਸਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹੈਦਰਾਬਾਦ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਬਾਰੇ ਚਰਚਾ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਦੀਕਸ਼ਿਤ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਵੇਰਵੇ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੇ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਪਿਛਲੇ ਅਧਿਆਇ ਵਿੱਚ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਉਸ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਵੀ ਜਾਰੀ ਰਹੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ, 'ਜਨਵਰੀ 1948 ਦੇ ਆਖਰੀ ਹਫ਼ਤੇ ਜੈਸਲਮੇਰ ਵਿੱਚ ਸੰਕਟ ਬਾਰੇ ਇੱਕ ਮੀਟਿੰਗ ਵਿੱਚ ਹਿੱਸਾ ਲਿਆ, ਮੀਟਿੰਗ ਮਾਤਾ ਮੰਦਰ ਵਿੱਚ ਹੋਈ। ਮੇਰੀ ਸਿਹਤ ਖ਼ਰਾਬ ਹੋਣ ਕਰਕੇ, ਮੈਨੂੰ ਬੈਠਕ ਵਿਚ ਲੇਟ ਕੇ ਲਿਜਾਇਆ ਗਿਆ। ਗੋਡਸੇ (ਨੱਥੂਰਾਮ) ਨੇ ਮੀਟਿੰਗ ਵਿੱਚ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਪਹੁੰਚ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਕੀ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਹੈਂਡਗਨ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਨਾਂਹ ਵਿੱਚ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ। ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਜਨਵਰੀ 1948 ਵਿੱਚ ਪਿਸਤੌਲ ਦਾ ਜਾਇਜ਼ ਲਾਇਸੈਂਸ ਸੀ। ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਕਤਲ ਤੋਂ ਸੱਤ ਦਿਨ ਬਾਅਦ, ਦਾਦਾ ਮਹਾਰਾਜ ਬਨਾਰਸ ਤੋਂ ਵਾਪਸ ਆਏ। ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ, "ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਵਿਅਕਤੀ ਗੋਡਸੇ ਨੂੰ ਜਾਣਦੇ ਹੋ ਜਿਸਨੂੰ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਕਤਲ ਦੇ ਦੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ?" ਦਾਦਾ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੀ ਪਛਾਣ ਦੱਸੀ।'

ਤਬਲੇ ਅਤੇ ਦੁੱਗੇ ਦੇ ਅੰਦਰ ਹਥਿਆਰ ਛੁਪਾਏ ਹੋਏ ਸਨ

ਦੀਕਸ਼ਿਤ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਅੱਗੇ ਕਿਹਾ, 'ਅਗਸਤ ਕ੍ਰਾਂਤੀ ਅੰਦੋਲਨ ਦੌਰਾਨ ਸਮਾਜਵਾਦੀ ਨੇਤਾ ਅਚਯੁਤ ਪਟਵਰਧਨ ਮਾਤਾ ਮੰਦਰ ਵਿਚ ਤਿੰਨ ਦਿਨ ਠਹਿਰੇ ਸਨ, ਮੈਂ ਖੁਦ ਉਥੇ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਦੀਆਂ ਕੁਝ ਨੀਤੀਆਂ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸਾਂ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤ ਨਹੀਂ ਹਾਂ, ਪਰ ਮੈਂ ਹਿੰਦੂਆਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਫਲਸਫੇ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤ ਹਾਂ।' ਦੀਕਸ਼ਿਤ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਬੈਜ ਲਿਆਉਂਦੇ ਸਨ

Machine Translated by Google

ਤਬਲੇ ਅਤੇ ਡੱਗਿਆਂ ਵਿੱਚ ਛੁਪਾਏ ਹੋਏ ਸਨ ਕਿਉਂਕਿ ਬੰਬਈ ਦੇ ਪੁਲਿਸ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਨੇ ਡੰਡੇ ਨੂੰ ਚੁੱਕਣਾ ਵੀ ਗੈਰ-ਕਾਨੂੰਨੀ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।

ਨੱਥੂਰਾਮ ਗਵਾਹ ਤੋਂ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਕਰਦਾ ਹੈ

ਦੀਕਸ਼ਿਤ ਮਹਾਰਾਜ ਨਾਲ ਡਾਂਗੇ ਦੀ ਗੱਲਬਾਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਨੱਥੂਰਾਮ ਨੇ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਕੁਝ ਸਵਾਲ ਪੁੱਛਣ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ। ਨੱਥੂਰਾਮ ਵੱਲੋਂ ਪੁੱਛੇ ਸਵਾਲ ਦਾ ਜਵਾਬ ਦਿੰਦਿਆਂ ਦੀਕਸ਼ਿਤ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਮੇਰੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸਮਾਜਵਾਦੀ ਨੇਤਾਵਾਂ ਨਾਲ ਬਹੁਤ ਕਰੀਬੀ ਸਬੰਧ ਹਨ। ਮੈਂ ਜਾਣਦਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਹਿੰਦੂ ਸਰਵਉੱਚਤਾਵਾਦੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਅਤੇ ਖਾੜਕੂ ਹਿੰਦੂਵਾਦ ਦੇ ਅਭਿਆਸ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਪਰ ਹੈਦਰਾਬਾਦ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੰਮ ਦੇਖ ਕੇ ਮੈਂ ਇਹ ਮੰਨ ਲਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਅਜਿਹਾ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੇ ਹੱਥ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰਨ ਲਈ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੀ ਮਾਤ ਭੂਮੀ ਦੀ ਜ਼ਿਦ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਕਦੇ ਵੀ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਆਇਆ। ਮੈਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਕਿ ਬੰਬਈ ਵਿਚ ਏ.ਆਈ.ਸੀ.ਸੀ. ਦੀ ਕਨਵੈਨਸ਼ਨ ਦੌਰਾਨ ਭਾਰਤ ਦੀ ਵੰਡ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨ ਦੇ ਮਤੇ 'ਤੇ ਬਹਿਸ ਵਿਚ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਸਮਾਜਵਾਦੀ ਬਲਾਕ ਨਿਰਪੱਖ ਰਹੇ ਜਾਂ ਨਹੀਂ।'

23 ਅਗਸਤ 1948: ਮਦਨਲਾਲ ਦੇ ਵਕੀਲ, ਬੈਨਰਜੀ ਨੇ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਅਰਜ਼ੀ ਦਾਇਰ ਕੀਤੀ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ, '21 ਅਗਸਤ ਨੂੰ, ਦੀਕਸ਼ਿਤ ਮਹਾਰਾਜ ਦੀ ਜਿਰ੍ਹਾ ਦੌਰਾਨ, ਮੇਰੇ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਹੋਣ ਦਾ ਸੰਕੇਤ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਕੁਝ ਬਿਆਨ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਸਨ। ਮੈਂ ਇਹ ਬਿਲਕੁਲ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ, ਨਾ ਤਾਂ ਮੈਂ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਹਾਂ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਮੈਂ ਕਦੇ ਇੱਕ ਸੀ। ਮੈਂ ਸਿਰਫ਼ ਇੱਕ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਹਰ ਘਟਨਾ ਜਾਂ ਘਟਨਾ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਦਾ ਸੀ, ਕਿਸੇ ਸਿਆਸੀ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਵਜੋਂ ਨਹੀਂ।

'ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਦੁੱਖ ਹੋਇਆ ਕਿ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਨੇ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ 10000 ਰੁਪਏ ਦੇਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਨੂੰ 55 ਕਰੋੜ ਮੈਂ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਕਿ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੀਆਂ ਅਲੱਗ-ਥਲੱਗ ਚੀਕਾਂ ਸੁਣ ਸਕਦੇ ਸਨ। ਪਰ ਰਾਸ਼ਟਰਪਿਤਾ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੇ "ਤਾਨਾਸ਼ਾਹ" ਦੇ ਕੰਨ ਲੱਖਾਂ ਹਿੰਦੂ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀਆਂ ਦੀਆਂ ਦਿਲ ਕੰਬਾਊ ਚੀਕਾਂ ਸੁਣ ਕੇ ਬੋਲੇ ਸਨ। ਮੈਂ 20 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਬੰਬ ਵਿਸਫੋਟ ਕੀਤਾ, ਸਿਰਫ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀਆਂ ਦੀਆਂ ਚੀਕਾਂ ਨੂੰ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਦੇ ਬੋਲੇ ਕੰਨਾਂ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਾਉਣ ਲਈ।

ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰੀ ਮੋਰਾਰਜੀ ਦੇਸਾਈ ਦੀ ਗਵਾਹੀ

ਭੋਪਾਟਕਰ ਨੇ ਮੁਰਾਰਜੀ ਦੇਸਾਈ ਨੂੰ ਭਾਰਤੀ ਸਬੂਤ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 157 ਦੇ ਤਹਿਤ ਪ੍ਰੋ. ਜੈਨ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕਰਨ ਲਈ ਬੁਲਾਉਣ 'ਤੇ ਇਤਰਾਜ਼ ਜਤਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਅਰਜ਼ੀ ਦਾਖਲ ਕੀਤੀ। ਅਰਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਕਿਉਂਕਿ ਬਚਾਅ ਪੱਖ ਐਕਟ ਦੀ ਉਕਤ ਧਾਰਾ ਅਨੁਸਾਰ ਜੈਨ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਦੀ ਵੈਧਤਾ 'ਤੇ ਵਿਵਾਦ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਗਾਂਧੀ ਕਤਲ ਦੇ ਮੁਕੱਦਮੇ ਵਿੱਚ ਇਸ ਦੀ ਸਵੀਕ੍ਰਿਤੀ ਨੂੰ ਚੁਣੌਤੀ ਦੇ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਬਚਾਅ ਪੱਖ ਨੇ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਗਵਾਹੀ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਨਾ ਦੇਣ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਜੋ ਕਿ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ।

Machine Translated by Google

ਸਿਰਫ਼ ਇੱਕ ਅਯੋਗ ਗਵਾਹੀ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕਰਨ ਲਈ ਸੁਣਿਆ ਗਿਆ। ਇਤਰਾਜ਼ ਨੂੰ ਓਵਰ-ਰੋਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਦੇਸਾਈ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਮੈਂ ਬੰਬਈ ਸੂਬੇ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰੀ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਗ੍ਰਹਿ ਅਤੇ ਮਾਲ ਵਿਭਾਗਾਂ ਦਾ ਇੰਚਾਰਜ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਕੰਮ ਲਈ ਇੱਕ ਮੁਦਰਾ ਮੁਆਵਜ਼ਾ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਅਪਰਾਧਿਕ ਜਾਂਚ ਦੇ ਸਾਰੇ ਵਿਭਾਗ ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰਾਲੇ ਦੇ ਦਾਇਰੇ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਮੈਨੂੰ ਹੁਣ ਹੀ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰੋ: ਜਗਦੀਸ਼ ਚੰਦਰ ਜੈਨ ਕੌਣ ਹਨ। ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ 21 ਜਨਵਰੀ 1948 ਨੂੰ ਸ਼ਾਮ 4 ਵਜੇ ਦੇ ਕਰੀਬ ਦੇਖਿਆ ਸੀ ਜਦੋਂ ਬੀ ਜੀ ਖੇਰ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਚੈਂਬਰ ਵਿੱਚ ਬੁਲਾਇਆ ਸੀ। ਜੈਨ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਸਾਰੀ ਕਹਾਣੀ ਸੁਣਾਈ। ਉਸ ਰਾਤ ਅਹਿਮਦਾਬਾਦ ਲਈ ਰਵਾਨਾ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮੈਂ ਤੁਰੰਤ ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਨੂੰ ਬੁਲਾ ਲਿਆ ਜਿਸਨੂੰ ਮੈਂ ਰੇਲਵੇ ਸਟੇਸ਼ਨ 'ਤੇ ਮਿਲਿਆ ਸੀ। ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਤਿੰਨ ਖਾਸ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤੇ: ਇਕ ਕਰਕਰੇ ਨੂੰ ਤੁਰੰਤ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰਨਾ, ਦੂਜਾ ਸਾਵਰਕਰ ਦੇ ਘਰ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ 'ਤੇ ਤਿੱਖੀ ਨਜ਼ਰ ਰੱਖਣਾ ਅਤੇ ਤੀਜਾ, ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਲੋਕਾਂ ਬਾਰੇ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਜਾਣਕਾਰੀ ਇਕੱਠੀ ਕਰਨੀ।' ਦੇਸਾਈ ਨੇ ਅੱਗੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਪਟੇਲ ਨੂੰ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਬਾਰੇ 22 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਸੂਚਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।

24 ਅਗਸਤ 1948: ਦੇਸਾਈ ਨੇ ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਜਾਰੀ ਰੱਖਿਆ ਕਿ ਉਸਨੇ ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਮੁਖਬਰ ਦੀ ਪਛਾਣ ਨਹੀਂ ਦੱਸੀ। 'ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਦੇ ਕਤਲ ਤੋਂ ਤਿੰਨ-ਚਾਰ ਦਿਨ ਬਾਅਦ ਪ੍ਰੋ: ਜੈਨ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਹੁਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਖਤਰੇ ਦਾ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਖੁੱਲ੍ਹ ਕੇ ਜਾਂਚ ਵਿਚ ਸਹਿਯੋਗ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹਨ। ਮੈਂ ਫਿਰ ਉਸ ਨੂੰ ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਨਾਲ ਮਿਲਾਇਆ।' ਦੇਸਾਈ ਨੇ ਭੋਪਟਕਰ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਭਵਨ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਦਫ਼ਤਰ ਵਿੱਚ ਹਾਜ਼ਰੀ ਭਰਦਿਆਂ ਪੁਲੀਸ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਬਿਆਨ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਮੌਗਲੇ ਦੇ ਸਵਾਲ ਦਾ ਜਵਾਬ ਦਿੰਦਿਆਂ ਦੇਸਾਈ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਮੈਂ ਪਿਛਲੇ ਅਠਾਰਾਂ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਕਾਂਗਰਸੀ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਕਾਂਗਰਸੀ ਨੇਤਾਵਾਂ ਸਰਦਾਰ ਵੱਲਭ ਭਾਈ ਪਟੇਲ, ਪੰਡਿਤ ਜਵਾਹਰ ਲਾਲ ਨਹਿਰੂ, ਡਾ: ਰਾਜੇਂਦਰ ਪ੍ਰਸਾਦ, ਰਾਜਕੁਮਾਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਕੌਰ, ਮੌਲਾਨਾ ਅਬੁਲ ਕਲਾਮ ਆਜ਼ਾਦ ਅਤੇ ਡਾ. ਅੰਬੇਡਕਰ ਨੂੰ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਅਖਬਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹਿਆ ਸੀ ਕਿ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਨੇ 13 ਜਨਵਰੀ ਤੋਂ ਵਰਤ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਿਹਤ ਅਤੇ ਤੰਦਰੁਸਤੀ ਬਾਰੇ ਬਹੁਤ ਚਿੰਤਤ ਸੀ।' ਦੇਸਾਈ ਨੇ ਅੱਗੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਬੰਬਈ ਪ੍ਰਾਂਤ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀਆਂ ਦੀ ਭਲਾਈ ਲਈ ਬਹੁਤ ਚਿੰਤਤ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਅਹਿਮਦਨਗਰ ਵਿੱਚ 5,000 ਸ਼ਰਨਾਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਵਸਾਉਣ ਲਈ ਕਰਕਰੇ ਤੋਂ ਕੋਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ ਸੀ।' ਓਕ ਵੱਲੋਂ ਪੁੱਛੇ ਸਵਾਲ ਦਾ ਜਵਾਬ ਦਿੰਦਿਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ, 'ਮੈਂ ਪਿਛਲੇ ਸਤਾਰਾਂ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਏ.ਆਈ.ਸੀ.ਸੀ. ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਹਾਂ। 1942 ਵਿਚ ਮੈਂ ਏ.ਆਈ.ਸੀ.ਸੀ. ਦੇ ਦੋਵੇਂ ਸੰਮੇਲਨਾਂ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਇਆ ਸੀ ਜੋ ਬੰਬਈ ਅਤੇ ਇਲਾਹਾਬਾਦ ਵਿਚ ਹੋਈਆਂ ਸਨ। ਮੈਨੂੰ ਯਾਦ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਸੀ. ਰਾਜਗੋਪਾਲਾਚਾਰੀ ਨੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਸਵੈ-ਨਿਰਣੇ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਦੇਣ ਦਾ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਰੱਖਿਆ ਸੀ ਜਾਂ ਨਹੀਂ। ਮੈਨੂੰ ਯਾਦ ਹੈ ਕਿ ਮਤਭੇਦਾਂ ਕਾਰਨ ਰਾਜਗੋਪਾਲਾਚਾਰੀ ਨੂੰ ਕਾਂਗਰਸ ਛੱਡਣੀ ਪਈ ਸੀ। ਉਹ ਮੁਸਲਮਾਨ ਸਿਆਸਤਦਾਨਾਂ ਨਾਲ ਸਮਝੌਤਾ ਕਰਨ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਸੀ, (ਪਰ) ਕਾਂਗਰਸ ਇਹ ਮੰਨਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਦੀ ਸੂਬਾਈ ਅਸੈਂਬਲੀ ਲਈ ਮੈਂ ਚੁਣਿਆ ਗਿਆ ਸੀ

Machine Translated by Google

ਸੂਰਤ ਪੌਂਡੂ ਹਿੰਦੂ ਹਲਕੇ ਤੋਂ ਬੰਬਈ। ਮੇਰਾ ਮੰਨਣਾ ਹੈ ਕਿ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਇਕ ਫਿਰਕੂ ਸੰਗਠਨ ਹੈ ਅਤੇ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਵੀ।' ਉਸਨੇ ਅੱਗੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ 1947 ਵਿੱਚ ਏ.ਆਈ.ਸੀ.ਸੀ. ਦੀ ਕਨਵੈਨਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਮੌਜੂਦ ਸਨ ਜਿੱਥੇ 3 ਜੂਨ ਦੇ ਵੰਡ ਪ੍ਰਸਤਾਵ 'ਤੇ ਚਰਚਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਵੰਡ ਦੀ ਯੋਜਨਾ 'ਤੇ ਕੋਈ ਆਮ ਅਸੰਤੁਸ਼ਟੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਇਸ ਨੂੰ ਅਪਣਾਉਣ 'ਤੇ ਕੋਈ ਖੁਸ਼ੀ ਸੀ। ਇਹ ਇੱਕ ਝੂਠੀ ਪੂਰਤੀ ਸੀ। ਦੇਸਾਈ ਦੀ ਜਿਰ੍ਹਾ ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਵੀ ਜਾਰੀ ਰਹੀ। ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸਮਾਜਵਾਦੀਆਂ ਨੇ ਵੰਡ ਯੋਜਨਾ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਵੋਟ ਨਹੀਂ ਪਾਈ। ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਸੰਮੇਲਨ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿਚ ਮੌਜੂਦ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਉਹ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਪਹੁੰਚਿਆ। ਮੈਨੂੰ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਭਾਸ਼ਣ ਵਿੱਚ ਯੋਜਨਾ ਦਾ ਸਮਰਥਨ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਯਾਦ ਨਹੀਂ ਕਿ ਪੰਜਾਬ, ਕਲਕੱਤਾ ਅਤੇ ਨੋਆਖਾਲੀ ਵਿੱਚ ਹੋਏ ਦੰਗਿਆਂ ਨੂੰ ਕਾਬੂ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਨਾਕਾਮ ਰਹਿਣ ਲਈ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਕੀਤੀ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭਾਰਤ ਦੀ ਵੰਡ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿੱਚ ਹਾਲਾਤ ਹੋਰ ਵਿਗੜ ਜਾਣ ਦਾ ਖਦਸ਼ਾ ਪ੍ਰਗਟਾਇਆ ਹੋਵੇ।'

ਬਸੰਤ ਜੋਸ਼ੀ, ਇੱਕ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਅਤੇ ਥਾਣਾ ਨਿਵਾਸੀ, ਨੂੰ ਅਗਲੇ ਵਿੱਚ ਬੁਲਾਇਆ ਗਿਆ। ਉਸ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਪਿਤਾ ਸ਼ਿਵਾਜੀ ਮੁਦਰਾਨਾਲਿਆ ਦੇ ਮਾਲਕ ਸਨ। ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਕਰਕਰੇ, ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਨੱਥੂਰਾਮ ਨੂੰ ਜਾਣਦਾ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਤਿੰਨੋਂ 25 ਜਨਵਰੀ 1948 ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਘਰ ਆਏ ਸਨ। ਉਸ ਨੇ ਉਸ ਦੇ ਘਰ ਜੋ ਕੁਝ ਵਾਪਰਿਆ ਸੀ ਉਸ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਦਿੱਤਾ। ਉਸ ਨੇ ਗੋਪਾਲ ਗੋਡਸੇ ਨੂੰ ਜਾਣਨ ਦਾ ਵੀ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਵਸੰਤ ਨੇ ਅੱਗੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਕਰਕਰੇ 13 ਫਰਵਰੀ ਤੱਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰ ਵਿੱਚ ਦੋ ਦਿਨ ਰੁਕੇ ਸਨ।

26 ਅਗਸਤ 1948: ਅਤੱਪਾ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਕੋਟੀਅਨ, ਇੱਕ ਟੈਕਸੀ ਡਰਾਈਵਰ ਨੇ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਵੇਰਵੇ ਦਿੱਤੇ ਕਿ ਉਸਨੇ ਵਿਕਟੋਰੀਆ ਟਰਮੀਨਸ ਤੋਂ ਲਾਲਬਾਗ, ਦਾਦਰ ਅਤੇ ਕੁਰਲਾ ਤੱਕ ਨੱਥੂਰਾਮ, ਆਪਟੇ, ਸ਼ੰਕਰ ਅਤੇ ਬੈਜ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਚਲਾਇਆ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਫਿਰ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਸਨੇ ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਹੋਰਾਂ ਨੂੰ ਗ੍ਰੀਨ ਹੋਟਲ, ਮਰੀਨ ਡਰਾਈਵ (ਸੀ ਗ੍ਰੀਨ ਹੋਟਲ) ਵਿੱਚ ਚਲਾ ਦਿੱਤਾ।

ਕੋਟੀਅਨ ਨੇ 17 ਜਨਵਰੀ ਦੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦਾ ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਥਾਵਾਂ ਬਾਰੇ ਸੂਚਿਤ ਕੀਤਾ ਜਿੱਥੇ ਉਸ ਨੇ ਮੁਲਜ਼ਮਾਂ ਨੂੰ ਸਾਂਤਾਕਰੂਜ਼ ਹਵਾਈ ਅੱਡੇ 'ਤੇ ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਗੋਡਸੇ ਨੂੰ ਛੱਡਣ ਤੱਕ ਭਜਾਇਆ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਇਹ ਵੀ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਜਦੋਂ ਉਸਨੇ ਬੈਜ ਅਤੇ ਸ਼ੰਕਰ ਨੂੰ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਤਾਂ ਬੈਜ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਰੁਪਏ ਦੇ ਭੁਗਤਾਨ ਦੀ ਰਸੀਦ ਮੰਗੀ। 6.25

ਅਗਲਾ ਗਵਾਹ ਬੰਬਈ ਸੂਬਾਈ ਅਸੈਂਬਲੀ ਦਾ ਹਰੀਜਨ ਵਿਧਾਇਕ ਗਣਪਤ ਸੰਭਾਜੀ ਖਰਾਤ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਉਹ ਬੈਜ ਨੂੰ ਜਾਣਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਬੈਜ ਜਨਵਰੀ ਮਹੀਨੇ ਵਿੱਚ ਉਸਦੇ ਕੋਲ ਦੋ 'ਬੰਡਲ' ਛੱਡ ਗਿਆ ਸੀ।

30 ਅਗਸਤ 1948: ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਇੱਕ ਵਪਾਰੀ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਸਟੈਂਡ ਲੈਣ ਲਈ ਬੁਲਾਇਆ ਗਿਆ। ਉਹ ਗਾਂਧੀ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਸਭਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਨਿਯਮਤ ਸੀ ਅਤੇ 30 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਵੀ ਹਾਜ਼ਰ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਸ ਦਿਨ ਭੀੜ ਵਿੱਚੋਂ ਗਾਂਧੀ ਲਈ ਰਾਹ ਬਣਾਉਣ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਸੀ। 'ਮੈਂ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਨੂੰ ਪਛਾੜਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ

Machine Translated by Google

ਉਸਦੇ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਲਈ ਇੱਕ ਰਸਤਾ ਸਾਫ਼ ਕਰੋ, ਪਰ ਜਿਵੇਂ ਹੀ ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਫੜ ਲਿਆ, ਜਿਵੇਂ ਹੀ ਮੈਂ ਉਸਦੇ ਸੱਜੇ ਪਾਸੇ ਪਹੁੰਚਿਆ, ਮੈਂ ਇੱਕ ਗੋਲੀ ਚੱਲਣ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਸੁਣੀ, ਫਿਰ ਇੱਕ ਹੋਰ ਗੋਲੀ ਚੱਲੀ ਅਤੇ ਇੱਕ ਹੋਰ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ। ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਇੱਕ ਆਦਮੀ ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਬੰਦੂਕ ਲੈ ਕੇ ਖੜ੍ਹਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਝੱਟ ਉਸ ਦੇ ਹੱਥ 'ਤੇ ਮਾਰਿਆ; ਮੈਨੂੰ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੇਰਾ ਝਟਕਾ ਲੱਗਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਸ ਨੇ ਤੀਜੀ ਅਤੇ ਆਖਰੀ ਗੋਲੀ ਚਲਾਈ।' ਸਿੰਘ ਫਿਰ ਕਟਹਿਰੇ ਵੱਲ ਤੁਰ ਪਏ ਅਤੇ ਨੱਥੂਰਾਮ ਗੋਡਸੇ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਕਿਹਾ, 'ਇਹ ਆਦਮੀ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦਾ ਕਾਤਲ ਹੈ।'

ਫਿਰ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਪੂਨਾ ਦੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਮੈਜਿਸਟ੍ਰੇਟ ਦਫ਼ਤਰ ਦੇ ਇੱਕ ਕਲਰਕ ਪ੍ਰਭਾਕਰ ਲਕਸ਼ਮਣ ਅਫਲੇ ਦੀਆਂ ਗਵਾਹੀਆਂ ਸੁਣੀਆਂ, ਜਿਸ ਨੇ ਅਗਰੇਨੀ, ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ ਅਤੇ ਐਚਆਰ ਪ੍ਰਿੰਟਿੰਗ ਪ੍ਰੈਸ 'ਤੇ ਲਗਾਏ ਗਏ ਸਾਰੇ ਜੁਰਮਾਨਿਆਂ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ।

ਗਵਾਲੀਅਰ ਸਟੇਸ਼ਨ 'ਤੇ ਟਿਕਟ ਚੈਕਰ ਮਧੂਸੂਦਨ ਗੋਲਵਾਲਕਰ ਨੇ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਉਥੋਂ ਆਉਣ ਅਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੀਆਂ ਟਰੇਨਾਂ ਦੇ ਸਮੇਂ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ।

31 ਅਗਸਤ 1948: ਪੂਨਾ ਦੀ ਉਦਯਮ ਇੰਜੀਨੀਅਰਿੰਗ ਲਿਮਟਿਡ ਦੇ ਮੈਨੇਜਰ, ਪਾਂਡੁਰੰਗ ਵਿਨਾਇਕ ਗੋਡਬੋਲੇ ਨੇ ਅੱਗੇ ਸਟੈਂਡ ਲਿਆ। ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਸਨੇ ਕੰਪਨੀ ਵਿੱਚ ਉਦੋਂ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਸੀ ਜਦੋਂ ਦੱਤਾਤ੍ਰੇਯ ਵਿਨਾਇਕ ਗੋਡਸੇ ਇਸਦੇ ਮਾਲਕ ਸਨ, ਜੋ ਕਿ ਨੱਥੂਰਾਮ ਦਾ ਭਰਾ ਹੈ। 'ਦੱਤਾਤ੍ਰੇਯ ਗੋਡਸੇ ਦੇ ਤਿੰਨ ਭਰਾ ਨੱਥੂਰਾਮ, ਗੋਪਾਲ ਅਤੇ ਗੋਵਿੰਦ ਹਨ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ 1942 ਤੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਚਿਹਰਿਆਂ ਤੋਂ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ। ਇੰਜਨੀਅਰਿੰਗ ਫਰਮ ਗੋਡਸੇ ਭਰਾਵਾਂ ਦੇ ਪਿਤਾ ਵਿਨਾਇਕ ਗੋਡਸੇ ਦੇ ਘਰ ਦੇ ਅਹਾਤੇ ਵਿੱਚ ਹੈ। 30 ਜਨਵਰੀ 1948 ਤੋਂ ਅੱਠ-ਦਸ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ, ਗੋਪਾਲ ਰਾਤ ਨੂੰ ਸਾਢੇ ਨੌਂ-ਦਸ ਵਜੇ ਮੇਰੇ ਘਰ ਆਇਆ ਕਿ ਉਹ ਦੋ ਰਿਵਾਲਵਰ ਅਤੇ ਗੋਲੀਆਂ ਮੇਰੇ ਘਰ ਛੱਡਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਚੀਜ਼ਾਂ ਇੱਕ ਕੱਪੜੇ ਦੇ ਥੈਲੇ ਵਿੱਚ ਸਨ, ਜੋ ਮੈਂ ਇੱਕ ਟਰੰਕ ਵਿੱਚ ਰੱਖ ਦਿੱਤੀਆਂ। 30 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਮੈਂ ਖ਼ਬਰ ਸੁਣੀ ਕਿ ਨੱਥੂਰਾਮ ਗੋਡਸੇ ਨੇ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦਾ ਕਤਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਫਸਾਏ ਜਾਣ ਦਾ ਡਰ ਸੀ।

ਉਸ ਦਿਨ ਮੇਰਾ ਦੋਸਤ ਗੋਪਾਲ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਕਾਲੇ ਮੇਰੇ ਘਰ ਆਇਆ। ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਹਥਿਆਰਾਂ ਬਾਰੇ ਦੱਸਿਆ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਤੁਰੰਤ ਬੈਗ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ ਪਾਉਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ। ਪਰ ਮੈਂ ਬਹੁਤ ਡਰ ਗਿਆ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਦੋਸਤ ਨੂੰ ਇਸ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ ਪਾਉਣ ਲਈ ਕਿਹਾ।

'8 ਫਰਵਰੀ ਨੂੰ, ਜਿਵੇਂ ਹੀ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਘਰ ਵਿਚ ਦਾਖਲ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਸੀ, ਮੈਂ ਗੋਪਾਲ ਗੋਡਸੇ ਨੂੰ ਕੁਝ ਪੁਲਸ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨਾਲ ਇਕ ਕਾਰ ਤੋਂ ਉਤਰਦਿਆਂ ਦੇਖਿਆ। ਉਸਨੇ ਮੈਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਮੈਂ ਹੈਂਡਗਨ ਅਤੇ ਗੋਲੀਆਂ ਵਾਲੇ ਬੈਗ ਦਾ ਕੀ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਦੋਸਤ ਕਾਲੇ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਪੁੱਛਣ 'ਤੇ ਕਾਲੇ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਬੈਗ ਫਰਗੂਸਨ ਕਾਲਜ ਨੇੜੇ ਸੜਕ ਕਿਨਾਰੇ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਅਸੀਂ ਮੌਕੇ 'ਤੇ ਗਏ ਪਰ ਉਥੇ ਕੋਈ ਨਿਸ਼ਾਨ ਨਹੀ ਮਿਲਿਆ। ਮੈਨੂੰ ਜਨਤਕ ਸੁਰੱਖਿਆ ਆਰਡੀਨੈਂਸ ਤਹਿਤ ਜੂਨ ਦੇ ਤੀਜੇ ਹਫ਼ਤੇ ਤੱਕ ਨਜ਼ਰਬੰਦ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ।'

88ਵਾਂ ਗਵਾਹ ਗੋਵਿੰਦ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਕਾਲੇ, ਪੂਨਾ ਦੇ ਸਦਾਸ਼ਿਵ ਪੇਠ ਦਾ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਸੀ, ਜੋ ਮਿਲਟਰੀ ਅਕਾਊਂਟਸ ਡਿਵੀਜ਼ਨ ਲਈ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਕਿਹਾ, 'ਮੈਂ ਪਾਂਡੁਰੰਗ ਵੀ. ਗੋਡਬੋਲੇ ਨੂੰ ਪਿਛਲੇ ਦਸ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ।

Machine Translated by Google

30 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰ ਗਿਆ ਸੀ, ਦੇਰ ਸ਼ਾਮ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਕਤਲ ਬਾਰੇ ਗੱਲ ਕੀਤੀ। ਮੈਂ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਗੋਡਬੋਲੇ ਬਹੁਤ ਬੇਚੈਨ ਸਨ, ਘਬਰਾਹਟ ਦੀ ਕਗਾਰ 'ਤੇ। ਉਸਨੇ ਮੈਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਸਦੇ ਕੋਲ ਇੱਕ ਰਿਵਾਲਵਰ ਸੀ ਜਿਸਨੂੰ ਉਹ ਸੁੱਟਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੈਂ ਇਸਨੂੰ ਉਸਦੇ ਲਈ ਸੁੱਟ ਦੇਵਾਂਗਾ. ਉਸਨੇ ਮੈਨੂੰ ਇੱਕ ਕੱਪੜੇ ਦਾ ਬੈਗ ਦਿੱਤਾ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਰਿਵਾਲਵਰ ਅਤੇ ਪੰਜ ਗੋਲੀਆਂ ਸਨ। ਮੈਂ 3 ਜਾਂ 4 ਫਰਵਰੀ ਨੂੰ ਫਰਗੂਸਨ ਕਾਲਜ ਰੋਡ ਨੇੜੇ ਗੋਲੀਆਂ ਅਤੇ 7 ਫਰਵਰੀ 1948 ਨੂੰ ਰਿਵਾਲਵਰ ਸੁੱਟਿਆ।

8 ਫਰਵਰੀ ਨੂੰ ਗੋਡਬੋਲੇ ਅਤੇ ਗੋਪਾਲ ਗੋਡਸੇ ਪੁਲਿਸ ਵਾਲਿਆਂ ਨਾਲ ਮੇਰੇ ਘਰ ਆਏ। ਗੋਡਬੋਲੇ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਰਿਵਾਲਵਰ ਵਾਪਸ ਦੇਣ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਮੈਂ ਇਸਨੂੰ ਇੱਕ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਉਸ ਥਾਂ 'ਤੇ ਲੈ ਗਿਆ ਜਿੱਥੇ ਮੈਂ ਰਿਵਾਲਵਰ ਅਤੇ ਗੋਲੀਆਂ ਸੁੱਟੀਆਂ ਸਨ, ਪਰ ਸਾਨੂੰ ਉਹ ਉੱਥੇ ਨਹੀਂ ਮਿਲੇ।'

2 ਸਤੰਬਰ 1948: ਉਸ ਦਿਨ ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਦਰਜੇ ਦੇ ਮੈਜਿਸਟਰੇਟ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਚੰਦਰ ਨੇ ਗਵਾਹੀ ਦਿੱਤੀ। ਉਸਨੇ 7 ਅਤੇ 28 ਫਰਵਰੀ 1948 ਨੂੰ ਦੋ ਪਛਾਣ ਪਰੇਡਾਂ ਦਾ ਆਯੋਜਨ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਕਰਕਰੇ ਦੀ ਪਛਾਣ ਪਰੇਡ ਦੌਰਾਨ ਕੋਈ ਵੀ ਪੁਲਿਸ ਅਧਿਕਾਰੀ ਮੌਜੂਦ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਚੰਦਰਾ ਨੇ ਅੱਗੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜੇਲ ਸੁਪਰਡੈਂਟ ਨੇ ਪਛਾਣ ਪਰੇਡ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਰਕਰੇ ਨੂੰ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਉਸ ਨੂੰ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਆ ਰਹੀ ਸੀ ਕਿ ਕੋਈ ਬਾਹਰੀ ਵਿਅਕਤੀ ਪਰੇਡ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਨੇ ਖੁਦ ਮੁਲਜ਼ਮਾਂ ਨਾਲ ਪਰੇਡ ਵਿਚ 12 ਕੈਦੀ ਖੜ੍ਹੇ ਕੀਤੇ ਸਨ।

ਰਮਨਲਾਲ ਦੇਸਾਈ, ਬੰਬੇ ਬੜੌਦਾ ਅਤੇ ਕੇਂਦਰੀ ਭਾਰਤੀ ਰੇਲਵੇ ਦੇ ਕਰਮਚਾਰੀ ਨੂੰ ਸਟੈਂਡ ਲੈਣ ਲਈ ਬੁਲਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਯਾਤਰੀਆਂ ਤੋਂ ਟਿਕਟਾਂ ਇਕੱਠੀਆਂ ਕਰਨ ਅਤੇ ਫਿਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨੰਬਰ ਹਰ ਦੋ ਘੰਟੇ ਬਾਅਦ ਇੱਕ ਰਜਿਸਟਰ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਬਾਰੇ ਵਿਸਥਾਰ ਵਿੱਚ ਦੱਸਿਆ। ਉਸਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਦੱਸੇ ਸਟੇਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਟਿਕਟਾਂ ਦਾ ਸਮੂਹ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਫਿਰ ਨੰਬਰ ਦਰਜ ਕੀਤੇ। ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ 30 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਉਸ ਨੂੰ ਦਾਦਰ ਤੋਂ ਵਿਲੇ ਪਾਰਲੇ ਸਟੇਸ਼ਨ ਤੱਕ ਜਾਰੀ ਕੀਤੀਆਂ ਟਿਕਟਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈਆਂ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੀਰੀਅਲ ਨੰਬਰ 05830 ਤੋਂ 05940 ਸਨ। ਟਿਕਟ ਨੰ. 05891 ਆਪਟੇ ਕੋਲੋਂ ਬਰਾਮਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਜਦੋਂ ਉਸ ਦੀ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਸ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ੀ ਲਈ ਗਈ, ਜੋ ਕਿ ਗਵਾਹ ਨੂੰ ਦਿਖਾਈ ਗਈ। ਦੇਸਾਈ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਸ ਦਿਨ ਉਹ ਸੀਰੀਅਲ ਨੰਬਰ 05830 ਤੋਂ 05834 ਦੀਆਂ ਟਿਕਟਾਂ ਦਾ ਹਿਸਾਬ ਨਹੀਂ ਰੱਖ ਸਕੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸਾਰੀਆਂ ਟਿਕਟਾਂ ਜੋ ਚੌਵੀ ਘੰਟਿਆਂ ਵਿੱਚ ਬਰਾਮਦ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬੰਡਲ ਬਣਾ ਕੇ ਬੰਬੇ ਸੈਂਟਰਲ ਸਟੇਸ਼ਨ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿੱਥੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਜਮੇਰ ਭੇਜਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। . ਕਿਸੇ ਯਾਤਰੀ ਤੋਂ ਟਿਕਟ ਬਰਾਮਦ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਵੀ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਟਿਕਟ ਦੇਣ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਟਿਕਟ ਨੰਬਰ 05891 ਤੀਜੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਲਈ ਟਿਕਟ ਸੀ।' ਦੇਸਾਈ ਨੇ ਅੱਗੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਆਪਟੇ ਤੋਂ ਬਰਾਮਦ ਕੀਤੀ ਗਈ ਟਿਕਟ ਨੂੰ ਪੰਚ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਨੂੰ ਰਜਿਸਟਰ ਵਿਚ ਦਰਜ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹਟਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਪਰ ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿ ਇਸ ਨੂੰ ਬੰਡਲ ਅਤੇ ਪੰਚ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।

6 ਸਤੰਬਰ 1948: ਬੀ.ਬੀ.ਐਂਡ.ਸੀ.ਆਈ.ਆਰ. ਦੇ ਸਹਾਇਕ ਲੇਖਾ ਅਧਿਕਾਰੀ, ਨੱਥੂਰਾਮ ਅਗਰਵਾਲ ਨੇ ਸਟੈਂਡ ਲਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਭਾਗ ਨੇ ਅਜਮੇਰ 'ਚ ਸੀ

Machine Translated by Google

30 ਜਨਵਰੀ 1948 ਨੂੰ ਵਿਲੇ ਪਾਰਲੇ ਸਟੇਸ਼ਨ 'ਤੇ ਮੁਸਾਫਰਾਂ ਤੋਂ ਇਕੱਠੀਆਂ ਟਿਕਟਾਂ ਦੀ ਕੁਲੈਕਸ਼ਨ ਰਿਪੋਰਟ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ। 'ਇਹ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਇੱਕੋ ਸੀਰੀਅਲ ਨੰਬਰ ਵਾਲੀਆਂ ਦੋ ਟਿਕਟਾਂ ਇੱਕੋ ਦਿਨ ਜਾਰੀ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹੋਣ। ਹਰੇਕ ਸਟੇਸ਼ਨ ਲਈ ਇੱਕ ਲੱਖ ਟਿਕਟਾਂ ਛਾਪੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸਟੇਸ਼ਨਾਂ 'ਤੇ ਯਾਤਰੀਆਂ ਦੀ ਭਾਰੀ ਆਵਾਜਾਈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਇਹ ਮਾਤਰਾ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਦੋ ਮਹੀਨਿਆਂ ਤੱਕ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਵਿਕੀਆਂ ਟਿਕਟਾਂ ਦਾ ਔਸਤਨ ਪੰਦਰਾਂ ਫੀਸਦੀ ਵਸੂਲ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ।'

ਇਕੱਠੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਟਿਕਟਾਂ ਕਿੱਥੇ ਗਾਇਬ ਹੋ ਗਈਆਂ?

ਥਾਨਾ ਸਟੇਸ਼ਨ 'ਤੇ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੇ ਟਿਕਟ ਕੁਲੈਕਟਰ ਜੈਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕੁਡੇਸੀਆ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਬੁਲਾਇਆ ਗਿਆ ਪਰ ਮੋਂਗਲੇ ਨੇ ਉਸ ਦੀ ਗਵਾਹੀ 'ਤੇ ਇਤਰਾਜ਼ ਉਠਾਇਆ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ 2 ਫਰਵਰੀ 1948 ਨੂੰ ਥਾਨਾ ਸਟੇਸ਼ਨ 'ਤੇ ਬਰਾਮਦ ਹੋਈ ਰੇਲ ਟਿਕਟ ਬੇਅਰਿੰਗ ਸੀਰੀਅਲ ਨੰਬਰ 2131 ਬਾਰੇ ਬੋਲ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਮੁਲਜ਼ਮਾਂ ਨੇ ਅਜਿਹੀਆਂ ਕਈ ਰੇਲਵੇ ਟਿਕਟਾਂ ਇਕੱਠੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ, ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਨਹੀਂ ਹੋਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਸਨ। ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਮੁਲਜ਼ਮ ਨੇ 30 ਜਨਵਰੀ ਤੋਂ 14 ਫਰਵਰੀ ਤੱਕ ਰੇਲ ਟਿਕਟਾਂ ਇਕੱਠੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਤਾਂ ਜੋ ਇਹ ਸਾਬਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ ਕਿ 30 ਜਨਵਰੀ 1948 ਨੂੰ ਉਹ ਕਤਲ ਵਾਲੀ ਥਾਂ 'ਤੇ ਮੌਜੂਦ ਨਹੀਂ ਸੀ।' ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਮੋਂਗਲੇ ਦੇ ਇਤਰਾਜ਼ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰ ਲਿਆ।

ਦੱਤਾਤ੍ਰੇਯ ਰਾਮਚੰਦਰ ਕਾਲੇ, ਬੰਬੇ ਕੋਆਪ੍ਰੇਟਿਵ ਇੰਸ਼ੋਰੈਂਸ ਸੋਸਾਇਟੀ ਦੇ ਮੁੱਖ ਏਜੰਟ ਅਤੇ ਕੁਲਕਰਨੀ ਐਂਡ ਕੰਪਨੀ ਦੇ ਇੱਕ ਹਿੱਸੇਦਾਰ ਨੂੰ ਗਵਾਹੀ ਦੇਣ ਲਈ ਬੁਲਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਹ ਉਦੋਂ ਮੌਜੂਦ ਸੀ ਜਦੋਂ ਪੰਜ ਮੁਲਜ਼ਮਾਂ, ਮਦਨਲਾਲ, ਕਰਕਰੇ, ਨੱਥੂਰਾਮ ਗੋਡਸੇ, ਨਰਾਇਣ ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਗੋਪਾਲ ਗੋਡਸੇ ਨੇ ਗਵਾਹ ਦੀ ਮੌਜੂਦਗੀ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਹੱਥ ਲਿਖਤ ਦੇ ਨਮੂਨੇ ਦਿੱਤੇ ਸਨ।

8 ਸਤੰਬਰ 1948: ਰਾਜਗੋਪਾਲਾਚਾਰੀ ਦੇ ਭਾਸ਼ਣ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਨਾਲ ਮਦਨਲਾਲ ਦੇ ਵਕੀਲ ਦੁਆਰਾ ਉਠਾਏ ਗਏ ਇਤਰਾਜ਼ਾਂ ਦਾ ਮਾਮਲਾ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਉਠਾਇਆ ਗਿਆ।
ਮਦਨਲਾਲ ਦੇ ਵਕੀਲ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਸੀ ਕਿ ਹੈਦਰਾਬਾਦ ਨੂੰ ਆਜ਼ਾਦ ਕਰਨ ਦੀਆਂ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਚੱਲ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਮਦਨਲਾਲ ਇਸ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਬਣਨ ਲਈ ਉਤਸੁਕ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਵਕੀਲ ਨੂੰ ਰਾਜਗੋਪਾਲਾਚਾਰੀ ਦੇ ਰਾਸ਼ਟਰ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਦੀ ਸਮੱਗਰੀ ਬਾਰੇ ਪਹਿਲਾਂ ਉਠਾਏ ਗਏ ਇਤਰਾਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਲੈਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਸੀ।

ਅਸਧਾਰਨ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵੱਡੀਆਂ ਜੇਬਾਂ ਵਾਲਾ ਇੱਕ ਕੋਟ ਅਤੇ ਟਰਾਊਜ਼ਰ

104ਵਾਂ ਗਵਾਹ ਪੂਨਾ ਸਥਿਤ ਟੇਲਰਿੰਗ ਫਰਮ ਡਬਕੇ ਐਂਡ ਕੰਪਨੀ ਦੇ ਪ੍ਰੋਪਰਾਈਟਰ ਨਰਾਇਣ ਗਣੇਸ਼ ਡਬਕੇ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ, 'ਮੈਂ ਆਪਟੇ ਨੂੰ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਪਿਛਲੇ ਤਿੰਨ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਮੇਰੇ ਤੋਂ ਆਪਣੇ ਸਾਰੇ ਕੱਪੜੇ ਸਿਲਾਈ ਕਰਵਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਉਸਦਾ ਘਰ ਮੇਰੀ ਦੁਕਾਨ ਤੋਂ ਸਿਰਫ਼ ਇੱਕ ਮਿੰਟ ਦੀ ਦੂਰੀ 'ਤੇ ਹੈ।'

Machine Translated by Google

ਇੱਕ ਊਨੀ ਸੂਟ ਕਚਹਿਰੀ ਵਿੱਚ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਡਬਕੇ ਨੂੰ ਦਿਖਾਇਆ ਗਿਆ, ਜਿਸ ਨੇ ਤੁਰੰਤ ਇਸ ਨੂੰ ਪਛਾਣ ਲਿਆ। ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਇਹ ਮੇਰੀ ਦੁਕਾਨ 'ਤੇ ਸਿਲਾਈ ਸੀ। ਆਰਡਰ 19 ਨਵੰਬਰ 1946 ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਸੂਟ 5 ਦਸੰਬਰ 1946 ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਆਪਟੇ ਨੇ ਰੁਪਏ ਦਾ ਭੁਗਤਾਨ ਕੀਤਾ ਸੀ। 30 ਸਿਲਾਈ ਚਾਰਜ ਵੱਲ. ਸਾਨੂੰ ਕੋਟ ਅਤੇ ਟਰਾਊਜ਼ਰ ਦੋਵਾਂ ਵਿੱਚ ਵੱਡੀਆਂ ਜੇਬਾਂ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਜੋ ਕਿ ਅਸਾਧਾਰਨ ਸੀ। ਪੁਲਿਸ 17 ਅਪ੍ਰੈਲ 1948 ਨੂੰ ਆਪਟੇ ਨੂੰ ਮੇਰੀ ਦੁਕਾਨ 'ਤੇ ਲੈ ਆਈ ਅਤੇ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਮੈਂ ਸੂਟ ਸਿਲਾਈ ਸੀ। ਲਗਭਗ ਦਸ ਮਹੀਨੇ ਪਹਿਲਾਂ, ਆਪਟੇ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਸਭਾਵਾਂ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕਰਨ ਅਤੇ ਵਿਘਨ ਪਾਉਣ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਨਾਲ ਇੱਕ ਵਲੰਟੀਅਰ ਵਜੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਜਾਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਸੀ।'

9 ਦਸੰਬਰ 1948: ਗਵਾਲੀਅਰ ਦੇ ਪੁਲਿਸ ਸੁਪਰਡੈਂਟ ਦਿਨਕਰ ਪਾਂਡੁਰੰਗ ਥੋਰਾਟ ਪਾਟਿਲ ਨੂੰ ਗਵਾਹੀ ਦੇਣ ਲਈ ਬੁਲਾਇਆ ਗਿਆ। ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਮੈਂ ਪਿਛਲੇ ਗਿਆਰਾਂ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਗਵਾਲੀਅਰ ਰਿਆਸਤ ਦਾ ਮੁਲਾਜ਼ਮ ਹਾਂ। ਜਨਵਰੀ-ਫਰਵਰੀ ਦੌਰਾਨ ਮੈਂ ਮੱਧ ਭਾਰਤ ਦੀ ਸਰਦੀਆਂ ਦੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਲਸ਼ਕਰ ਦਾ ਪੁਲਿਸ ਸੁਪਰਡੈਂਟ ਸੀ। ਮੈਂ ਡਾ: ਪਰਚੂਰੇ ਨੂੰ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ; ਉਹ ਗਵਾਲੀਅਰ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਦਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ ਸੰਘ ਦਾ ਕਨਵੀਨਰ ਸੀ। ਉਸ ਦਾ ਨਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਚਾਲੀ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੀ ਸੂਚੀ ਵਿੱਚ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਿਵਲ ਪੀਸ ਐਸਟੈਬਲਿਸ਼ਮੈਂਟ ਆਰਡੀਨੈਂਸ ਤਹਿਤ ਹਿਰਾਸਤ ਵਿੱਚ ਲਿਆ ਗਿਆ ਸੀ; ਉਸਨੂੰ 3 ਫਰਵਰੀ 1948 ਦੀ ਸਵੇਰ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰ ਲਿਆ ਗਿਆ। ਆਈਜੀ ਦੇ ਹੁਕਮਾਂ 'ਤੇ, ਪਰਚੂਰੇ ਨੂੰ ਫੌਜੀ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਤਾਂ ਜੋ ਉਸਨੂੰ ਗਵਾਲੀਅਰ ਦੇ ਕਿਲੇ ਵਿੱਚ ਨਜ਼ਰਬੰਦ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ। ਮੈਂ ਗੰਗਾਧਰ ਜਾਧਵ, ਗੰਗਾਧਰ ਸਖਾਰਾਮ ਦੰਡਵਤੇ ਅਤੇ ਸੂਰਿਆਦੇਵ ਸ਼ਰਮਾ ਨੂੰ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ। ਉਹ ਫਰਾਰ ਹਨ।'

ਬੰਬਈ ਦੇ ਚੀਫ ਪ੍ਰੈਜ਼ੀਡੈਂਸੀ ਮੈਜਿਸਟ੍ਰੇਟ ਓ.ਐਚ. ਬ੍ਰਾਊਨ ਨੂੰ ਗਵਾਹੀ ਦੇਣ ਲਈ ਬੁਲਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਉਸ ਵੱਲੋਂ ਪਛਾਣ ਪਰੇਡ ਕਰਨ ਦੇ ਤਰੀਕੇ ਅਤੇ ਬਿਆਨ ਦਰਜ ਕਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਬਾਰੇ ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਦੱਸਿਆ।

14 ਸਤੰਬਰ 1948: ਦਿੱਲੀ ਪੁਲਿਸ ਦੇ ਸੀਆਈਡੀ ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਦਸਵੰਦ ਸਿੰਘ ਨੇ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ 20 ਜਨਵਰੀ 1948 ਨੂੰ ਜਦੋਂ ਉਹ ਬਿਰਲਾ ਹਾਊਸ ਗਿਆ ਸੀ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਮਦਨਲਾਲ ਨੂੰ ਉੱਥੇ ਦੇਖਿਆ। 'ਉਸ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ੀ ਲੈਂਦੇ ਹੋਏ, ਮੈਂ ਮਦਨਲਾਲ ਦੇ ਪਹਿਨੇ ਹੋਏ ਕੋਟ ਦੇ ਸੱਜੇ ਹੱਥ ਦੀ ਜੇਬ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਹੈਂਡ ਗ੍ਰੇਨੇਡ ਬਰਾਮਦ ਕੀਤਾ। ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਉਸ ਥਾਂ ਲੈ ਗਿਆ ਜਿੱਥੇ ਬੰਬ ਫਟਿਆ ਸੀ। ਧਮਾਕੇ ਕਾਰਨ ਕੰਧ 'ਤੇ 38 ਇੰਚ ਲੰਬੀ ਅਤੇ 19 ਇੰਚ ਡੂੰਘੀ ਦਰਾੜ ਪੈ ਗਈ ਸੀ।' ਸਿੰਘ ਨੇ ਮਰੀਨਾ ਹੋਟਲ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਦੇ ਦਫਤਰ ਦੇ ਦੌਰੇ ਬਾਰੇ ਆਪਣੀ ਗਵਾਹੀ ਜਾਰੀ ਰੱਖੀ।

ਇੱਕ ਕਮਿਸ਼ਨ ਭੇਜਣ ਲਈ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ

ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਨੇ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਜੇ.ਐੱਸ. ਪਰਾਂਜਪੇ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਰਿਕਾਰਡ ਕਰਨ ਲਈ ਬੰਬਈ ਨੂੰ ਕਮਿਸ਼ਨ ਭੇਜਣ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਅਰਜ਼ੀ ਦਾਖਲ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਬੈਜ ਦੇ ਇਕਬਾਲੀਆ ਬਿਆਨ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਦੇ ਘਰੋਂ ਕੁਝ ਵਿਸਫੋਟਕ ਬਰਾਮਦ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ

Machine Translated by Google

ਜੀ.ਜੀ.ਸ਼ੇਲਾਰ ਅਤੇ ਐਨ.ਟੀ. ਨਾਗਮੋਡ। ਗੋਡਸੇ ਦੇ ਕਮਰੇ 'ਚੋਂ ਵਿਸਫੋਟਕ ਹੋਣ ਦਾ ਸ਼ੱਕ ਹੈ, ਇਕ ਚਿਪਚਿਪੀ ਪਦਾਰਥ ਮਿਲਿਆ ਹੈ। ਪਰਾਂਜਪੇ ਵੱਲੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਸਫੋਟਕ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਅਰਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਵਿਸਫੋਟਕ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੀ ਜਾਂਚ ਦੌਰਾਨ ਉਹ ਗੰਭੀਰ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਜ਼ਖ਼ਮੀ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਇੱਕ ਟੀਮ ਬੰਬਈ ਭੇਜੀ ਜਾਵੇ। (ਪਰਾਂਜਪੇ ਨੂੰ 23 ਸਤੰਬਰ 1948 ਨੂੰ ਗਵਾਹੀ ਦੇਣੀ ਸੀ। ਪਰ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਣ ਲਈ ਯੋਗ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਉਸ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ।)

ਇਸ ਦੌਰਾਨ ਦਸਵੰਦਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਅੱਗੇ ਕਿਹਾ, 'ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਦੋਸ਼ੀ ਨੱਥੂਰਾਮ ਗੋਡਸੇ ਨੂੰ ਦੇਖਿਆ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਸਿਰ 'ਤੇ ਪੱਟੀ ਨਹੀਂ ਬੰਨ੍ਹੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਉਸ ਨੂੰ ਤੁਗਲਕ ਰੋਡ ਥਾਣੇ ਦੇ ਇਕ ਛੋਟੇ ਜਿਹੇ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। 27 ਫਰਵਰੀ ਨੂੰ ਆਪਟੇ ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਤੋਂ ਗਵਾਲੀਅਰ ਲਿਜਾਇਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਵਾਪਸ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ। 30 ਜਨਵਰੀ (ਇਹ ਗਲਤੀ ਹੈ) ਨੂੰ ਮੈਂ ਜਾਂਚ ਕਰਨ ਲਈ ਮਦਨਲਾਲ ਨੂੰ ਧਮਾਕੇ ਵਾਲੀ ਥਾਂ 'ਤੇ ਲੈ ਗਿਆ ਸੀ। ਖਰਾਬ ਹੋਈ ਕੰਧ ਦੀ ਮੁਰੰਮਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਕਿ ਮੁਰੰਮਤ ਕਰਨ ਲਈ ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਇਜਾਜ਼ਤ ਲਈ ਗਈ ਸੀ ਜਾਂ ਨਹੀਂ। ਮੈਨੂੰ ਜਾਂਚ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਸਰਦਾਰ ਪਟੇਲ ਜਾਂ ਮੋਰਾਰਜੀ ਦੇਸਾਈ ਤੋਂ ਕੋਈ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲੀ। ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਸਥਾਨ 'ਤੇ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿਵਸਥਾ ਬਣਾਈ ਰੱਖਣ ਲਈ ਇਕ ਹੈੱਡ ਕਾਂਸਟੇਬਲ ਅਤੇ ਚਾਰ ਸਿਪਾਹੀ ਤਾਇਨਾਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ। 20 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਹੈੱਡ ਕਾਂਸਟੇਬਲ ਧਰਮ ਸਿੰਘ ਉਥੇ ਡਿਊਟੀ 'ਤੇ ਸੀ।'

16 ਸਤੰਬਰ 1948: ਦਿੱਲੀ ਪੁਲਿਸ ਦੇ ਡਿਪਟੀ ਸੁਪਰਡੈਂਟ ਸਰਦਾਰ ਜਸਵੰਤ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਗਵਾਹੀ ਦੇਣ ਲਈ ਬੁਲਾਇਆ ਗਿਆ। ਤੁਗਲਕ ਰੋਡ ਅਤੇ ਛਾਉਣੀ ਦੇ ਥਾਣੇ ਮੇਰੇ ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਸਨ। 20 ਜਨਵਰੀ 1948 ਨੂੰ ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਸਥਾਨ 'ਤੇ ਬੰਬ ਧਮਾਕਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਮੈਂ ਬਿਰਲਾ ਹਾਊਸ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉੱਥੇ ਇੱਕ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਮਦਨਲਾਲ ਤੋਂ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਕੀਤੀ।' ਸਿੰਘ ਨੇ ਫਿਰ ਮਰੀਨਾ ਹੋਟਲ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਭਵਨ ਦੀ ਆਪਣੀ ਫੇਰੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵੱਲੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਤਲਾਸ਼ੀ ਬਾਰੇ ਹੋਰ ਵੇਰਵੇ ਦਿੱਤੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਮਦਨਲਾਲ ਨੂੰ ਸਿਵਲ ਲਾਈਨ ਥਾਣੇ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਜਿੱਥੇ ਉਸ ਨੂੰ 3 ਫਰਵਰੀ ਤੱਕ ਇਕਾਂਤਵਾਸ ਵਿੱਚ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। 'ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ 31 ਜਨਵਰੀ 1948 ਨੂੰ ਸ਼ਾਮ ਸਾਢੇ ਪੰਜ ਵਜੇ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਦਾ ਕਤਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।' (30 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮ 5.17 ਵਜੇ ਗਾਂਧੀ ਦਾ ਕਤਲ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਜਸਵੰਤ ਸਿੰਘ ਆਪਣੀ ਗਵਾਹੀ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸਾਧਾਰਨ ਸੀ। ਇਕ ਸੀਨੀਅਰ ਪੁਲਿਸ ਅਧਿਕਾਰੀ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਤੇ ਅਜਿਹੇ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਕੇਸ ਵਿਚ ਗਵਾਹੀ ਦੇਣ ਵਿਚ ਉਸ ਦੀ ਆਮ ਪਹੁੰਚ ਬਹੁਤ ਅਜੀਬ ਜਾਪਦੀ ਹੈ; ਉਹ ਵੀ ਉਸ ਵਿਅਕਤੀ ਲਈ ਜਿਸ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਅਪਰਾਧ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਵਚਨਬੱਧ।) ਸਿੰਘ ਫਿਰ ਬਿਰਲਾ ਹਾਊਸ ਦੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਗਏ ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਉੱਥੇ ਨੱਥੂਰਾਮ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਦੇਖਿਆ। (ਇਹ ਫਿਰ ਹੈਰਾਨੀ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਅਧਿਕਾਰੀ ਨੇ ਉਸ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਦੇਖਣ ਦੀ ਖੇਚਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਰੰਗੇ ਹੱਥੀਂ ਫੜਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਅਹਾਤੇ ਵਿਚ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ।) 'ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਸ਼ਾਮ ਸੱਤ ਵਜੇ ਪਾਰਲੀਮੈਂਟ ਸਟਰੀਟ ਸਟੇਸ਼ਨ 'ਤੇ ਦੇਖਿਆ ਸੀ। ਮੈਂ ਇੱਕ ਮੈਡੀਕਲ ਅਫਸਰ ਨੂੰ ਨੱਥੂਰਾਮ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਲਈ ਭੇਜਿਆ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸਨੇ ਮੈਨੂੰ ਲਿਖਤੀ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਦਿੱਤੀ ਸੀ

Machine Translated by Google

ਉਸ ਦੇ ਸਿਰ ਦੀ ਸੱਟ ਲੱਗੀ ਸੀ। 31 ਜਨਵਰੀ ਦੀ ਸਵੇਰ ਨੂੰ 9.30 ਵਜੇ ਦੇਵਦਾਸ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਬਿਰਲਾ ਹਾਊਸ ਵਿਚ ਮੈਨੂੰ ਇਕ ਕੱਟੀ ਗੋਲੀ ਦਿੱਤੀ।' (ਹੋਰ ਰਿਕਾਰਡਾਂ ਵਿੱਚ ਇਹ ਜ਼ਿਕਰ ਹੈ ਕਿ ਦੇਵਦਾਸ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਪਿਛਲੀ ਸ਼ਾਮ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਦੀ ਦੇਹ ਨੂੰ ਨਹਾਉਂਦੇ ਸਮੇਂ, ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਦੇ ਸਰੀਰ ਦੇ ਉਪਰਲੇ ਹਿੱਸੇ ਵਿੱਚ ਲਪੇਟੀ ਹੋਈ ਖਾਦੀ ਦੇ ਕੱਪੜੇ ਦੀ ਤਹਿ ਵਿੱਚ, ਕੱਟੀ ਹੋਈ ਗੋਲੀ ਲੱਭੀ ਸੀ ਜੋ ਉਸਦੇ ਪਿਤਾ ਦੇ ਸਰੀਰ ਵਿੱਚੋਂ ਲੰਘੀ ਸੀ।

ਦੱਸਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਦੇਵਦਾਸ ਗਾਂਧੀ 30 ਤਰੀਕ ਨੂੰ ਦੇਰ ਰਾਤ ਹੀ ਪਾਰਲੀਮੈਂਟ ਸਟਰੀਟ ਪੁਲਿਸ ਸਟੇਸ਼ਨ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਗੋਲੀ ਸਟੇਸ਼ਨ ਇੰਚਾਰਜ ਨੂੰ ਸੌਂਪ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਨੱਥੂਰਾਮ ਨੇ ਆਪਣੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਦੇਵਦਾਸ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਦੇਖਿਆ ਅਤੇ ਉਸ ਰਾਤ ਉਸ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕੀਤੀ।) 11 ਫਰਵਰੀ 1948 ਤੱਕ ਨੱਥੂਰਾਮ ਗੋਡਸੇ ਨੂੰ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਚ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। 'ਮੈਨੂੰ ਯਾਦ ਹੈ ਕਿ ਓਮ ਬਾਬਾ (ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਦਾ ਕਾਰਕੁਨ) ਜਨਵਰੀ 1948 ਵਿਚ ਭੁੱਖ ਹੜਤਾਲ 'ਤੇ ਗਿਆ ਸੀ (ਇਹ ਗਾਂਧੀ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੇ ਗਏ ਵਰਤ ਦੇ ਵਿਰੋਧ ਵਿਚ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ) ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਤੁਗਲਕ ਰੋਡ ਪੁਲਿਸ ਸਟੇਸ਼ਨ ਵਿਚ ਨਜ਼ਰਬੰਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਸਹੀ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਜਦੋਂ ਲਾਕਅੱਪ 'ਚ ਓਮ ਬਾਬਾ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿਗੜ ਗਈ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਭਵਨ 'ਚ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਸ ਨੂੰ 20 ਜਨਵਰੀ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਰਿਹਾਅ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਭਵਨ ਦੇ ਕਮਰੇ ਨੰਬਰ 3 ਦੀ ਜਾਂਚ ਕੀਤੀ ਗਈ ਤਾਂ ਓਮ ਬਾਬਾ ਉਥੇ ਠਹਿਰਿਆ ਹੋਇਆ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ। (ਕਪੂਰ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀਆਂ ਖੋਜਾਂ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ 20 ਤਰੀਕ ਦੀ ਰਾਤ ਨੂੰ ਜਦੋਂ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਕਮਰੇ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਓਮ ਬਾਬਾ ਉੱਥੇ ਸੁੱਤਾ ਹੋਇਆ ਪਾਇਆ ਗਿਆ।)

20 ਸਤੰਬਰ 1948: ਨਰਾਇਣ ਆਪਟੇ, ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਕਰਕਰੇ ਅਤੇ ਗੋਪਾਲ ਗੋਡਸੇ ਦੀਆਂ ਪਤਨੀਆਂ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਮੌਜੂਦ ਸਨ। ਜਸਵੰਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਪਣੀ ਗਵਾਹੀ ਜਾਰੀ ਰੱਖੀ, 'ਮਦਨਲਾਲ ਨੇ ਦੋਵਾਂ ਤੋਂ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਕੀਤੀ, ਪੁਲਿਸ ਸੁਪਰਡੈਂਟ, ਦਿੱਲੀ, ਪੀ.

ਜਗਨਨਾਥ ਅਤੇ ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਐਸ.ਪੀ.ਏ.ਐਨ.ਭਾਟੀਆ। ਸਿਵਲ ਲਾਈਨ ਪੁਲਿਸ ਸਟੇਸ਼ਨ ਮੇਰੇ ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਮੈਂ 30 ਜਨਵਰੀ 1948 ਨੂੰ ਜ਼ਖ਼ਮਾਂ (ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਗੋਡਸੇ ਦੇ) ਬਾਰੇ ਇੱਕ ਰਿਪੋਰਟ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ ਸੀ।

ਅਗਲਾ ਗਵਾਹ ਅਰੁਣ ਕਰਮਚੰਦ ਗਾਂਧੀ ਸੀ। ਅਰੁਣ ਕਰਮਚੰਦ ਗਾਂਧੀ ਇੰਜੀਨੀਅਰਿੰਗ ਕਾਲਜ ਪੂਨਾ ਦਾ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਨੇ 8 ਫਰਵਰੀ 1948 ਨੂੰ ਨਾਗਮੋਡ ਦੇ ਘਰ ਤਲਾਸ਼ੀ ਮੁਹਿੰਮ ਦੌਰਾਨ ਪੰਚ ਵਜੋਂ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਸੀ।

21 ਸਤੰਬਰ 1948: ਪੂਨਾ ਸੀਆਈਡੀ ਦੇ ਡਿਪਟੀ ਸੁਪਰਡੈਂਟ ਐਨ.ਵਾਈ. ਦਿਓਲਕਰ ਨੇ ਸਟੈਂਡ ਲਿਆ ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਈਜੀ ਬੰਬੇ ਤੋਂ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਕਤਲ ਦੀ ਜਾਂਚ ਦੇ ਆਦੇਸ਼ ਮਿਲੇ ਸਨ। ਮੈਂ 8 ਫਰਵਰੀ ਨੂੰ ਨੱਥੂਰਾਮ ਗੋਡਸੇ ਨੂੰ ਤੁਗਲਕ ਰੋਡ ਪੁਲਿਸ ਸਟੇਸ਼ਨ ਦੇ ਲਾਕਅੱਪ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਦੇਖਿਆ ਸੀ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਉਸ ਦੇ ਸਿਰ 'ਤੇ ਕੋਈ ਪੱਟੀਆਂ ਨਹੀਂ ਬੰਨ੍ਹੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ। 11 ਫਰਵਰੀ ਨੂੰ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਸ਼ੰਕਰ ਕਿਸਤਿਆ ਨੂੰ ਦੇਖਿਆ ਤਾਂ ਉਹ ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਦੇ ਨਾਲ ਸੀ। ਫਿਰ ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਵੱਲੋਂ ਕੀਤੇ ਗਏ ਤਲਾਸ਼ੀ ਅਭਿਆਨ ਦੇ ਵੇਰਵੇ ਦਿੱਤੇ। ਉਸਨੇ ਇਹ ਵੀ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਇਹ ਉਸਦਾ ਫਰਜ਼ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਸਾਰੇ ਮਰਾਠੀ ਅਖਬਾਰਾਂ ਨੂੰ ਇਕੱਠਾ ਕਰੇ, ਅਤੇ ਜੇ ਇਤਰਾਜ਼ਯੋਗ ਪਾਇਆ ਗਿਆ ਤਾਂ ਨੱਥੂਰਾਮ ਦੁਆਰਾ ਲਿਖੇ ਸੰਪਾਦਕੀ ਦੀਆਂ ਕਾਪੀਆਂ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣ। ਬਚਾਅ

Machine Translated by Google

ਵਕੀਲਾਂ ਨੇ ਇਤਰਾਜ਼ ਉਠਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਹ ਸੰਪਾਦਕੀ ਮੁਕੱਦਮੇ 'ਤੇ ਅਣਚਾਹੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾਉਣਗੇ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਇਸ ਮਾਮਲੇ 'ਤੇ ਫੈਸਲਾ ਪੈਂਡਿੰਗ ਰੱਖਿਆ। ਦੇਉਲਕਰ ਨੇ ਅੱਗੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਪਰਚੂਰੇ ਨੂੰ ਜਾਣਦਾ ਸੀ।

22 ਸਤੰਬਰ 1948: ਦੇਉਲਕਰ ਦੀ ਜਿਰ੍ਹਾ ਜਾਰੀ ਰਹੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਗਵਾਲੀਅਰ ਵਿੱਚ ਗਾਂਧੀ ਕਤਲ ਦੀ ਜਾਂਚ ਦੌਰਾਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਸੇ ਖ਼ਿਲਾਫ਼ ਕੇਸ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਕਾਲੇ ਅਤੇ ਐਨਡੀ ਪਰਚੂਰੇ ਤੋਂ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਸਨੇ ਇੱਕ ਸਟੇਨਗਨ ਦੀ ਰਿਕਵਰੀ ਮੀਮੋ 'ਤੇ ਦਸਤਖਤ ਕੀਤੇ ਸਨ ਅਤੇ ਦੋਸ਼ੀ ਪਰਚੂਰੇ ਅਤੇ ਕੇਐਸ ਪਰਚੂਰੇ ਦੀ ਪਤਨੀ ਤੋਂ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਕੀਤੀ ਸੀ।

ਸ਼ਾਹੀ ਜੋਤਸ਼ੀ ਦੀ ਗਵਾਹੀ

ਗਵਾਲੀਅਰ ਦੇ ਸ਼ਾਹੀ ਪਰਿਵਾਰ ਦਾ ਜੋਤਸ਼ੀ ਗਵਾਹੀ ਦੇਣ ਲਈ ਅੱਗੇ ਸੀ। ਸੂਰਿਆਨਾਰਾਇਣ ਵਿਆਸ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਮੈਂ ਗਵਾਲੀਅਰ, ਨਵਨਗਰ, ਕਸ਼ਮੀਰ ਅਤੇ ਬੜੌਦਾ ਦੇ ਰਾਜਿਆਂ ਦਾ ਪਰਿਵਾਰਕ ਜੋਤਸ਼ੀ ਹਾਂ ਅਤੇ ਪੱਕੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਉਜੈਨ ਵਿਖੇ ਰਹਿੰਦਾ ਹਾਂ।' ਉਸਨੂੰ ਇੱਕ ਜੋਤਸ਼ੀ ਚਾਰਟ ਦਿਖਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਅਤੇ ਉਸਨੇ ਇਸਨੂੰ ਪਰਚੂਰੇ ਦੇ ਪਿਤਾ, ਗਵਾਲੀਅਰ ਦੇ ਸਦਾਸ਼ਿਵ ਪਰਚੂਰੇ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਮਾਨਤਾ ਦਿੱਤੀ ਸੀ।

ਆਪਣੀ ਗਵਾਹੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਭੋਪਟਕਰ ਨੇ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਅਰਜ਼ੀ ਦਾਇਰ ਕੀਤੀ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ, 'ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਨੇ ਸਾਵਰਕਰ ਨੂੰ ਸੂਚਿਤ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਸਾਵਰਕਰ ਦੀਆਂ ਜ਼ਬਤ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਫਾਈਲਾਂ ਵਿੱਚੋਂ, ਗਾਂਧੀ ਕਤਲ ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਸਬੂਤ ਵਜੋਂ 143 ਪੱਤਰ ਜਮ੍ਹਾਂ ਕਰਾਉਣਗੇ। ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਵਰਕਰ ਨੂੰ ਮਿਲੇ ਇਨ੍ਹਾਂ 143 ਪੱਤਰਾਂ ਵਿਚੋਂ 74 ਨੱਥੂਰਾਮ ਗੋਡਸੇ ਦੇ, 27 ਨਰਾਇਣ ਆਪਟੇ ਦੇ ਅਤੇ 11 ਦੱਤਾਤ੍ਰੇਯ ਪਰਚੂਰੇ ਦੇ ਹਨ। ਪਰਚੂਰੇ ਦੀਆਂ ਚਿੱਠੀਆਂ 1940 ਅਤੇ 1943 ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਦੇ ਸਮੇਂ ਦੀਆਂ ਹਨ। ਗੋਡਸੇ ਅਤੇ ਆਪਟੇ ਦੀਆਂ ਚਿੱਠੀਆਂ 1938 ਤੋਂ 1943 ਦੇ ਸਮੇਂ ਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 1946 ਅਤੇ 1947 ਦੌਰਾਨ ਮੁਲਜ਼ਮਾਂ ਦੁਆਰਾ ਲਿਖੀਆਂ ਗਈਆਂ ਕੋਈ ਚਿੱਠੀਆਂ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ 143 ਵਿੱਚੋਂ 29 ਚਿੱਠੀਆਂ 'ਤੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਭਰੋਸਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਬਾਕੀ ਚਿੱਠੀਆਂ ਤੋਂ ਉਹ ਸਾਵਰਕਰ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਦੋਸ਼ੀ ਗੋਡਸੇ, ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਪਰਚੂਰੇ ਵਿਚਕਾਰ ਸਬੰਧ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਸਾਵਰਕਰ ਨੂੰ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਤੋਂ ਇਹ ਸਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਦੀ ਮੌਜੂਦਗੀ ਦਾ ਸਮਾਂ 1 ਦਸੰਬਰ 1947 ਤੋਂ 30 ਜਨਵਰੀ 1948 ਤੱਕ ਹੈ। 1 ਦਸੰਬਰ 1947 ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਜੋ ਵਾਪਰਿਆ, ਉਸ ਨੂੰ ਦੋਸ਼ੀ ਦੇ ਇਰਾਦਿਆਂ ਨੂੰ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ।'

ਜੋਤਸ਼ੀ ਨੇ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਜਨਮ ਪੱਤਰੀ ਤੋਂ ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਕਿ ਇਹ ਪਰਚੂਰੇ ਦੇ ਪਿਤਾ ਦਾ ਸੀ। ਸਦਾਸ਼ਿਵ ਗੋਪਾਲ ਪਰਚੂਰੇ ਦੇ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਦੇ ਨਾਵਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਜ਼ਿਕਰ ਨਹੀਂ ਸੀ। (ਇਹ ਸੱਚ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਕਿਸੇ ਦਾ ਵਿਚਕਾਰਲਾ ਨਾਮ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪਿਤਾ ਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਗੋਪਾਲ ਸਦਾਸ਼ਿਵ ਦੇ ਪਿਤਾ ਦਾ ਨਾਮ ਸੀ।)

ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਨੇ ਫਿਰ ਦੋ ਗਵਾਹਾਂ ਨੂੰ ਬੁਲਾਇਆ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਗਵਾਹੀਆਂ ਨੇ ਇਹ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਨ ਵਿਚ ਮਦਦ ਕੀਤੀ ਕਿ ਗੋਡਸੇ ਅਤੇ ਆਪਟੇ 17 ਅਤੇ 27 ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਚਲੇ ਗਏ ਸਨ।

Machine Translated by Google

ਜਨਵਰੀ. ਪੂਨਾ ਦੇ ਇੱਕ ਹੋਰ ਗਵਾਹ ਨੇ ਸਬੂਤ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਕਿ ਐਸ.ਜੀ
ਪਰਚੂਰੇ ਡੇਕਨ ਕਾਲਜ ਦਾ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਸੀ।

27 ਸਤੰਬਰ 1948: ਬੰਬਈ ਪੁਲਿਸ ਦੇ ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਬੀਐਸ ਹਲਦੀਪੁਰ ਨੇ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ, 'ਮੈਂ 1947-48 ਦੌਰਾਨ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਵਿਰੋਧੀ ਵਿਭਾਗ ਵਿੱਚ ਸੀ। 12 ਫਰਵਰੀ ਨੂੰ ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਆਫ ਪੁਲਿਸ ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਦੇ ਹੁਕਮਾਂ 'ਤੇ ਮੈਂ ਗ੍ਰੀਨ ਹੋਟਲ (ਸੀ ਗ੍ਰੀਨ ਹੋਟਲ) ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉੱਥੇ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਕੀਤੀ ਸੀ।' ਉਸਨੇ ਅੱਗੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਗੈਸਟ ਰਜਿਸਟਰ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਰਨ ਅਤੇ ਕੁਝ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਕਰਨ ਲਈ ਅਪੋਲੋ ਹੋਟਲ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਕਿ ਰਜਿਸਟਰ ਵਿੱਚ ਸਾਰੇ ਨਾਵਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਦੋ ਵਿਅਕਤੀ ਹੋਟਲ ਵਿੱਚ ਮੌਜੂਦ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਉਸ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਉਣ ਦੀ ਉਡੀਕ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਕਰਕਰੇ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰ ਲਿਆ।

28 ਸਤੰਬਰ 1948: ਹਲਦੀਪੁਰ ਨੇ ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਆਪਣੀ ਗਵਾਹੀ ਜਾਰੀ ਰੱਖੀ ਕਿ ਉਸਨੇ ਮੁਲਜ਼ਮਾਂ ਦੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ ਦੇ ਨਮੂਨੇ ਲਏ ਹਨ ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਪੰਚਨਾਮੇ 'ਤੇ ਦਸਤਖਤ ਕਰਵਾਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਸ ਦੀ ਸਮੱਗਰੀ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹੇਗਾ ਜਾਂ ਸਮਝਾਏਗਾ।

28 ਜਨਵਰੀ 1948 ਨੂੰ ਇਸ ਕੇਸ ਦੀ ਜਾਂਚ ਦੇ ਹੁਕਮ ਜਾਰੀ ਕੀਤੇ ਗਏ।
'ਜਦੋਂ ਮੈਂ "ਇਹ ਕੇਸ" ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਤਾਂ ਮੇਰਾ ਮਤਲਬ ਬੰਬ ਧਮਾਕਾ ਅਤੇ ਫਿਰ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਹੱਤਿਆ ਹੈ। (ਆਪਣੀ ਗਲਤੀ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਕਰਦਿਆਂ, ਗਵਾਹ ਨੇ ਤੁਰੰਤ ਸਮਝਾਇਆ। 28 ਜਨਵਰੀ 1948 ਨੂੰ ਮੈਨੂੰ ਬੰਬ ਧਮਾਕੇ ਦੇ ਕੇਸ ਦੀ ਜਾਂਚ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਨ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ 31 ਜਨਵਰੀ 1948 ਨੂੰ ਮੈਨੂੰ ਕਤਲ ਕੇਸ ਦੀ ਜਾਂਚ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਨ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।) ਮੈਂ ਆਇਆ ਸੀ। ਇਸ ਕੇਸ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿਚ 5 ਅਪ੍ਰੈਲ 1948 ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਜਾਂ ਇਸ ਦੇ ਆਸ-ਪਾਸ। ਮੈਂ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਕਿ ਮੁਲਜ਼ਮਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸ ਤਰੀਕ ਨੂੰ ਸੀਆਈਡੀ ਦਫ਼ਤਰ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਯਾਦ ਹੈ ਕਿ ਮੁਲਜ਼ਮਾਂ ਨੂੰ ਮਈ ਦੇ ਤੀਜੇ ਹਫ਼ਤੇ ਦਿੱਲੀ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ।'

29 ਸਤੰਬਰ 1948: ਹਲਦੀਪੁਰ ਦੀ ਜਿਰ੍ਹਾ ਜਾਰੀ ਰਹੀ। 'ਮੈਂ ਮੁਲਜ਼ਮਾਂ ਨੂੰ ਪੁਲਿਸ ਰਿਮਾਂਡ 'ਤੇ ਭੇਜਣ ਲਈ ਬੰਬਈ ਦੇ ਚੀਫ਼ ਪ੍ਰੈਜ਼ੀਡੈਂਸੀ ਮੈਜਿਸਟਰੇਟ ਦੀ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਲੈ ਕੇ ਗਿਆ ਸੀ, ਪਰ ਮੇਰੇ ਸੀਨੀਅਰ ਅਧਿਕਾਰੀ ਨੇ ਰਿਮਾਂਡ ਦੀ ਅਰਜ਼ੀ ਦਾਇਰ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਮੈਂ ਇਹ ਨਹੀਂ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਮੁਲਜ਼ਮਾਂ ਨੂੰ ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਕਦੋਂ ਚਾਰਜਸ਼ੀਟ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਮੈਂ ਇਸ ਕੇਸ ਦੀ ਐਫਆਈਆਰ ਵੀ ਨਹੀਂ ਦੇਖੀ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਮੈਂ ਇਸ ਕੇਸ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਪੂਨਾ ਗਿਆ ਹਾਂ। ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਉਮਰ ਖਾਨ ਇਸ ਕੇਸ ਦੀ ਜਾਂਚ ਵਿੱਚ ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰਦਾ ਸੀ।

ਅੱਗੇ, ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਨੂੰ ਇੱਕ ਗਵਾਹ ਬੁਲਾਉਣਾ ਸੀ ਜਿਸਦੀ ਗਵਾਹੀ ਇਹ ਸਾਬਤ ਕਰੇਗੀ ਕਿ ਸਾਵਰਕਰ ਦੇ ਦੂਜੇ ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਨਾਲ ਸਬੰਧ ਸਨ। ਬਚਾਅ ਪੱਖ ਦੇ ਵਕੀਲਾਂ ਨੇ ਗਵਾਹ ਦੇ ਪ੍ਰਮਾਣ ਪੱਤਰ 'ਤੇ ਸਵਾਲ ਉਠਾਏ ਅਤੇ ਇਤਰਾਜ਼ ਉਠਾਏ। ਦਫਤਰੀ ਨੇ ਦਲੀਲ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਗਵਾਹੀ ਭਾਰਤੀ ਗਵਾਹ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 11 ਦੇ ਤਹਿਤ ਜਾਇਜ਼ ਸੀ, ਅਤੇ ਗਵਾਹ ਨੂੰ ਸਾਵਰਕਰ ਦੇ ਬਿਆਨ ਨੂੰ ਨਸ਼ਟ ਕਰਨ ਲਈ ਬੁਲਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਉਸਦਾ ਦੋਸ਼ੀ ਨਾਲ ਕੋਈ ਸਬੰਧ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਬਿਆਨ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਪ੍ਰਮਾਣਿਤ ਰਿਕਾਰਡ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਹੈ। ਭੋਪਟਕਰ ਨੇ ਕਿਹਾ

Machine Translated by Google

ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਹਾਲਾਤਾਂ ਵਿੱਚ ਬਿਆਨ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦਫ਼ਤਰੀ ਨੇ ਤਿੰਨ ਅਰਜ਼ੀਆਂ ਦਾਖ਼ਲ ਕੀਤੀਆਂ ਸਨ। ਪਹਿਲੀ ਅਰਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਉਸਨੇ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਕਰਕਰੇ ਦੇ ਵਕੀਲ, ਡਾਂਗੇ ਨੂੰ ਕਰਕਰੇ ਤੋਂ ਜ਼ਬਤ ਕੁਝ ਪੱਤਰ ਅਤੇ ਸਮਾਨ ਦਿਖਾਉਣ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ। ਦੂਜੇ ਵਿੱਚ, ਉਸਨੇ ਇਸ ਗੱਲ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕੀਤਾ ਕਿ ਪੂਨਾ ਦੇ ਕੁਲੈਕਟਰ, ਐਸ.ਜੀ. ਬਰਵੇ, ਆਪਟੇ ਦੇ ਘਰ ਤੋਂ ਕੋਈ ਸਮਾਨ ਜਾਂ ਚਿੱਠੀਆਂ ਲੈ ਕੇ ਗਏ ਸਨ।

ਆਪਟੇ ਦੇ ਘਰ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ੀ ਦੌਰਾਨ ਜ਼ਬਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹਰ ਚੀਜ਼ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਜਮ੍ਹਾਂ ਕਰਵਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਦੋ 'ਹੋਰ ਥਾਵਾਂ' ਤੋਂ ਜ਼ਬਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਦੋ ਪੱਤਰ ਪੁਲਿਸ ਦੇ ਕਬਜ਼ੇ ਵਿਚ ਸਨ ਅਤੇ ਬਚਾਅ ਪੱਖ ਦੇ ਵਕੀਲਾਂ ਨੂੰ ਦਿਖਾਏ ਜਾ ਸਕਦੇ ਸਨ। ਤੀਜੀ ਅਰਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ਕਿ ਦਿਓਲਕਰ ਦੇ ਬਿਆਨ, ਜਿੱਥੇ ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਪਰਚੂਰੇ ਨੇ ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਨਾਲ ਇਕਬਾਲੀਆ ਬਿਆਨ ਦੇਣ ਦੀ ਇੱਛਾ ਜ਼ਾਹਰ ਕੀਤੀ ਸੀ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਪਰੇਸ਼ਾਨੀ ਜਾਂ ਮਾੜੇ ਸਲੂਕ ਦੀ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਨੂੰ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਉਸਦੀ ਗਵਾਹੀ ਦੇ ਇਸ ਹਿੱਸੇ ਨੂੰ ਅਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤਾ ਸੀ। .

ਭੋਪਟਕਰ ਨੇ ਇੱਕ ਅਰਜ਼ੀ ਦਾਇਰ ਕੀਤੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਸਾਵਰਕਰ ਦੇ ਬਿਆਨ ਬਾਰੇ ਸਪਸ਼ਟੀਕਰਨ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਉਸਨੇ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ 'ਮੇਰਾ ਕਿਸੇ ਵੀ ਰੂਪ ਵਿੱਚ, ਕਿਸੇ ਵੀ ਦੋਸ਼ੀ ਨਾਲ ਸੰਪਰਕ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ'। ਭੋਪਾਟਕਰ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰਨ ਕਾਰਨ ਸਾਵਰਕਰ ਦੇ ਗੋਡਸੇ, ਆਪਟੇ, ਪਰਚੂਰੇ ਅਤੇ ਬੈਜ ਨਾਲ ਲੰਬੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਸਬੰਧ ਸਨ, ਪਰ ਇਸਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਉਸਨੇ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਹੱਤਿਆ ਲਈ ਦੋਸ਼ੀ ਨਾਲ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਰਚੀ ਸੀ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਜਦੋਂ ਪੁਲਸ ਨੇ ਸਾਰੇ ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਦੀ ਇਕ ਗਰੁੱਪ ਫੋਟੋ ਲਈ ਸੀ ਤਾਂ ਸਾਵਰਕਰ ਨੇ ਇਸ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਬਣਾਏ ਜਾਣ 'ਤੇ ਇਤਰਾਜ਼ ਜਤਾਇਆ ਸੀ। ਦਫਤਰੀ ਨੇ ਜ਼ੋਰ ਦੇ ਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸਾਵਰਕਰ ਦੇ ਹੋਰ ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਨਾਲ ਕਿਸ ਹੱਦ ਤੱਕ ਸੰਪਰਕ ਸਨ, ਇਹ ਪਤਾ ਲਗਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ ਜਦੋਂ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਸਾਵਰਕਰ ਦੇ ਘਰ ਤੋਂ ਜ਼ਬਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਪੱਤਰਾਂ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ।

30 ਸਤੰਬਰ 1948: ਅਗਲੀ ਗਵਾਹੀ 'ਤੇ ਸੀਆਈਡੀ ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਏ.ਆਰ
ਪੂਨਾ ਪੁਲਿਸ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਏ. ਸਾਵਰਕਰ ਦੇ ਵਕੀਲ ਭੋਪਟਕਰ ਦੀ ਪਟੀਸ਼ਨ 'ਤੇ ਸਾਵਰਕਰ ਅਤੇ ਕੁਝ ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਨੂੰ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਸਬੂਤ ਵਜੋਂ ਮਾਨਤਾ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ 'ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਇਤਰਾਜ਼ ਬਾਰੇ ਫੈਸਲਾ ਸੁਣਾਉਂਦੇ ਹੋਏ, ਜੱਜ ਆਤਮਚਰਨ ਨੇ ਫੈਸਲਾ ਸੁਣਾਇਆ ਕਿ 29 ਚਿੱਠੀਆਂ ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਗੋਡਸੇ ਦੁਆਰਾ ਲਿਖੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ। ਸਾਵਰਕਰ ਲਈ ਇੱਕ ਹੱਦ ਤੱਕ ਢੁਕਵੇਂ ਸਨ ਅਤੇ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਸਬੂਤ ਵਜੋਂ ਮੰਨਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਗਵਾਹ ਨੇ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਬੰਬਈ ਸੂਬੇ ਦੇ ਡੀਆਈਜੀ ਰਾਣਾ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਇਸ ਕੇਸ ਦੀ ਜਾਂਚ ਵਿੱਚ ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰਨ ਦੇ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤੇ ਸਨ। 21 ਫਰਵਰੀ 1948 ਨੂੰ ਉਸ ਨੂੰ ਸਾਵਰਕਰ ਦੇ ਨਿਵਾਸ ਤੋਂ ਜ਼ਬਤ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਫਾਈਲਾਂ ਦੀ ਸਮੱਗਰੀ ਪੜ੍ਹਨ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਫਾਈਲਾਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਉਸਨੂੰ ਅਹਿਸਾਸ ਹੋਇਆ ਕਿ ਨੱਥੂਰਾਮ ਅਤੇ ਆਪਟੇ ਨੇ ਸਾਂਝੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਜਾਂ ਸੁਤੰਤਰ ਤੌਰ 'ਤੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਚਿੱਠੀਆਂ ਲਿਖੀਆਂ ਸਨ, ਅਤੇ ਸਾਵਰਕਰ ਨੇ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।

ਨੱਥੂਰਾਮ ਦੁਆਰਾ ਲਿਖੀਆਂ 17 ਚਿੱਠੀਆਂ ਨੂੰ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਵਜੋਂ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤਾ

Machine Translated by Google

ਸਬੂਤ। ਜਦੋਂ ਪ੍ਰਧਾਨ ਪੂਨਾ ਅਤੇ ਅਹਿਮਦਨਗਰ ਗਏ ਤਾਂ ਕੋਈ ਵੀ ਸੀਨੀਅਰ ਪੁਲਿਸ ਅਧਿਕਾਰੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਹ ਕੁਝ ਗੁਪਤ ਫਾਈਲਾਂ ਵਾਪਸ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਅਹਿਮਦਨਗਰ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਫਾਈਲਾਂ ਵਿੱਚ ਮੁਲਜ਼ਮਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਹੋਰਾਂ ਵੱਲੋਂ ਸਾਵਰਕਰ ਨੂੰ ਲਿਖੇ ਪੱਤਰ ਵੀ ਸਨ ਅਤੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਫਾਈਲਾਂ ਵਿੱਚ ਤਕਰੀਬਨ 10,000 ਚਿੱਠੀਆਂ ਸਨ।

ਮੌਂਗਲੇ ਨੇ ਸੱਤ ਚਿੱਠੀਆਂ ਦੀ ਚੋਣ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਸਬੂਤ ਵਜੋਂ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ। ਬੈਨਰਜੀ ਨੇ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਗਾਂਧੀ ਵੱਲੋਂ ਸਾਵਰਕਰ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ 61ਵੇਂ ਜਨਮ ਦਿਨ 'ਤੇ ਲਿਖੀ ਗਈ ਚਿੱਠੀ ਵੀ ਫਾਈਲ 'ਚ ਸੀ। ਗੋਡਸੇ ਨੇ ਅਕਤੂਬਰ 1946 ਵਿੱਚ ਸਾਵਰਕਰ ਨੂੰ ਇੱਕ ਚਿੱਠੀ ਲਿਖੀ ਸੀ, ਜੋ ਉਸਦਾ ਆਖਰੀ ਪੱਤਰ ਸੀ, ਜੋ ਫਾਈਲ ਵਿੱਚ ਵੀ ਸੀ।

ਭੋਪਟਕਰ ਨੇ ਸਾਵਰਕਰ ਦੁਆਰਾ ਨੱਥੂਰਾਮ ਨੂੰ ਲਿਖੀਆਂ ਛੇ ਚਿੱਠੀਆਂ ਦੀ ਚੋਣ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਸਬੂਤ ਵਜੋਂ ਮੰਨਣ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ। ਸਾਵਰਕਰ ਦੁਆਰਾ 1942 ਵਿੱਚ ਸੀਡਬਲਯੂਸੀ ਦੀ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀ 'ਤੇ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਬਿਆਨ ਅਤੇ ਕਸਤੂਰਬਾ ਦੀ ਮੌਤ 'ਤੇ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਲਿਖਿਆ ਸ਼ੋਕ ਪੱਤਰ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।

ਸੀਆਈਡੀ ਦੇ ਸਬ-ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਸੀਆਰ ਪ੍ਰਧਾਨ ਨੇ ਹੁਣ ਆਪਣੀ ਗਵਾਹੀ ਦਿੱਤੀ। ਉਸ ਨੂੰ ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਨੇ ਸ਼ਿਵਾਜੀ ਪਾਰਕ ਵਿਚ ਸਾਵਰਕਰ ਦੇ ਘਰ ਅਤੇ ਕੁਝ ਹੋਰ ਅਦਾਰਿਆਂ 'ਤੇ ਨਜ਼ਰ ਰੱਖਣ ਦੇ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤੇ ਸਨ ਅਤੇ ਕਰਕਰੇ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰਨ ਦੇ ਵੀ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤੇ ਸਨ। ਉਹ ਗੋਪਾਲ ਗੋਡਸੇ ਅਤੇ ਬੈਜ ਨਾਲ 8 ਫਰਵਰੀ ਨੂੰ ਗੋਡਬੋਲੇ ਅਤੇ ਜੀਪੀ ਕਾਲੇ ਦੇ ਪਤੇ ਦਾ ਪਤਾ ਲਗਾਉਣ ਲਈ ਪੂਨਾ ਗਿਆ। ਮਾਰੂਤੀ ਮੰਦਰ ਦੇ ਅਹਾਤੇ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ੀ ਦੌਰਾਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੁਝ ਵਿਸਫੋਟਕ ਪਦਾਰਥ ਮਿਲੇ ਸਨ। ਉਸਨੇ ਗਵਾਹੀ ਦਿੱਤੀ ਕਿ 23 ਮਈ 1948 ਨੂੰ ਬੈਜ ਦੀ ਪਤਨੀ ਬੰਬਈ ਦੇ ਸੀ.ਆਈ.ਡੀ ਦਫ਼ਤਰ ਵਿੱਚ ਉਸਨੂੰ ਮਿਲਣ ਆਈ ਸੀ। ਉਸ ਨੂੰ ਬੈਜ ਦੇ ਨੇੜੇ ਜਾਣ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦੇਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਉਸ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਕੀ ਉਹ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਕੁਝ ਲੈ ਕੇ ਆਈ ਹੈ? ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਚਿੱਠੀ ਲੈ ਕੇ ਆਈ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਪੱਤਰ ਅੱਠ ਟੁਕੜਿਆਂ ਵਿੱਚ ਪਾਟਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਧਾਨ ਨੇ ਖੁਦ ਜੋੜਿਆ ਸੀ। ਪ੍ਰਧਾਨ ਨੇ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਸਨੇ 6 ਫਰਵਰੀ 1948 ਨੂੰ ਸ਼ੰਕਰ ਕਿਸਤਿਆ ਨੂੰ ਭੁੱਲੇਸ਼ਵਰ ਤੋਂ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕੀਤਾ ਸੀ।

ਹਵਾਈ ਹਮਲੇ ਦੀ ਸਥਿਤੀ 'ਚ ਨਿਕਾਸੀ ਲਈ ਮਹਾਬਾਵਦੀ ਪੁਲਸ ਸਟੇਸ਼ਨ ਦਾ ਖਾਕਾ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਹ ਦਰਸਾਉਣ ਲਈ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਸ਼ੰਕਰ ਨੂੰ ਕਿੱਥੇ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਪੁੱਛਗਿੱਛ 'ਤੇ ਗਵਾਹ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਮੈਂ ਨਕਸ਼ਾ ਨਹੀਂ ਬਣਾਇਆ ਹੈ। ਨਕਸ਼ਾ ਸਹੀ ਹੈ, ਪਰ ਮੈਂ ਇਸਨੂੰ ਪੈਮਾਨੇ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਮਾਪਿਆ ਹੈ. ਮੈਂ ਇਸ ਖੇਤਰ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਨਕਸ਼ੇ ਦੇ ਨਾਲ ਇਸ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਕਦੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਗਿਆ. ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਵੀ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਕਿ ਨਕਸ਼ਾ ਕਿਸ ਨੇ ਖਿੱਚਿਆ ਹੈ। 25 ਫਰਵਰੀ ਨੂੰ ਜਦੋਂ ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਕਰਕਰੇ ਨੂੰ ਬੰਬਈ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ ਤਾਂ ਜਹਾਜ਼ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਚਿਹਰੇ ਨਹੀਂ ਢੱਕੇ ਗਏ ਸਨ। ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਫੌਜੀ ਲਾਰੀ ਵਿੱਚ ਲਿਜਾਇਆ ਗਿਆ, ਜਿਸਨੂੰ ਇੱਕ ਕੈਨਵਸ ਦੁਆਰਾ ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ ਢੱਕਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਬੰਬਈ ਵਿੱਚ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਫੌਜੀ ਐਂਬੂਲੈਂਸ ਵਿੱਚ ਲਿਜਾਇਆ ਗਿਆ ਜੋ ਵੀ ਚਾਰੇ ਪਾਸਿਓਂ ਢੱਕੀ ਹੋਈ ਸੀ।

20 ਜਨਵਰੀ 1948 ਨੂੰ ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਕਰਕਰੇ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰਨ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।

Machine Translated by Google

ਗਵਾਹੀ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਅਗਲਾ ਗਵਾਹ ਗਵਾਲੀਅਰ ਦਾ ਸੀਆਈਡੀ ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਮੰਡਲਿਕ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਉਸਨੇ ਇੱਕ ਟੋਂਗਾਵਾਲਾ ਤੋਂ ਸੁਣਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਸਨੇ 27 ਜਨਵਰੀ ਦੀ ਰਾਤ ਨੂੰ ਪਰਚੂਰੇ ਦੇ ਘਰ ਜਾਣ ਦੇ ਚਾਹਵਾਨ ਦੋ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਗਿਆ ਸੀ। ਫਿਰ ਮੰਡਲਿਕ ਨੇ ਗਵਾਲੀਅਰ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੇ ਗਏ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਪੁਲਿਸ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆਵਾਂ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ।

ਅਗਲਾ ਗਵਾਹ ਬੰਬਈ ਐਸਕੇ ਭਵਨਾਗਰੀ ਦਾ ਇੱਕ ਵਿਸਫੋਟਕ ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਸੀ।
ਉਸਨੇ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਵਿਸਫੋਟਕ ਸਮੱਗਰੀ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ ਜੋ ਉਸਦੇ ਦਫਤਰ ਨੂੰ ਮਿਲੀ ਸੀ ਅਤੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਪ੍ਰਯੋਗਸ਼ਾਲਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਲਈ ਭੇਜੀ ਗਈ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਉਸ ਹਾਦਸੇ ਦਾ ਵੀ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ ਜਿਸ ਵਿਚ ਸਬ-ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਵਾਈ.ਐਸ

ਪਰਾਂਜਪੇ ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜ਼ਖਮੀ ਹੋ ਗਏ।

ਨਗਰਵਾਲਾ ਦੀ ਗਵਾਹੀ

ਮੁਕੱਦਮੇ ਦਾ 132ਵਾਂ ਗਵਾਹ ਇਸ ਦਾ ਮੁੱਖ ਜਾਂਚ ਅਧਿਕਾਰੀ, ਬੰਬੇ ਸੀਆਈਡੀ ਦੇ ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਜਮਸ਼ੇਦ ਡੀ. ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਸੀ। ਸਟੈਂਡ ਲੈਂਦਿਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ, 'ਮੈਂ 2 ਫਰਵਰੀ 1937 ਨੂੰ ਭਾਰਤੀ ਪੁਲਿਸ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਭਰਤੀ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਪੁਲਿਸ ਦੀ ਸਿਖਲਾਈ ਨਾਸਿਕ ਸੈਂਟਰਲ ਪੁਲਿਸ ਟ੍ਰੇਨਿੰਗ ਸਕੂਲ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਸੀ। 'ਹੂਰ ਵਿਦਰੋਹ' ਦੇ ਦਮਨ, ਪੁਲਿਸ ਅਤੇ ਹੂਰਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਝੜਪਾਂ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਮੈਂ ਤਿੰਨ ਸਾਲ ਸਿੰਧ ਵਿਚ ਤਾਇਨਾਤ ਰਿਹਾ। ਮੈਂ ਕਈ ਮੌਕਿਆਂ 'ਤੇ ਹੈਂਡ ਗ੍ਰੇਨੇਡ ਵਿਸਫੋਟ ਕੀਤਾ ਹੈ।'

ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਦਾ ਪਰਦਾਫਾਸ਼ ਕਿਵੇਂ ਕੀਤਾ

ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਬੰਬਈ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਡਿਊਟੀ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਉਸ ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਵਿਚ ਵੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪੁਲਿਸ ਸੁਪਰਡੈਂਟ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਬੰਬ ਧਮਾਕਾ ਕੇਸ ਅਤੇ ਗਾਂਧੀ ਕਤਲ ਕੇਸ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਰਨੀ ਸੀ।

ਉਸ ਨੂੰ ਮਦਰਾਸ ਮੇਲ* ਨਗਰਵਾਲਾ ਦੇ ਰਵਾਨਗੀ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਬਾਂਬੇ ਸੈਂਟਰਲ ਸਟੇਸ਼ਨ 'ਤੇ ਮੋਰਾਰਜੀ ਦੇਸਾਈ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਫਿਰ ਪਿਛਲੇ ਅਧਿਆਇ ਵਿਚ ਬਿਆਨ ਕੀਤੇ ਵੇਰਵੇ ਦੇਣ ਲਈ ਅੱਗੇ ਵਧਿਆ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਉਸੇ ਦਿਨ ਰਾਤ 9.30 ਵਜੇ ਤੋਂ ਹੀ ਸਾਵਰਕਰ ਦੇ ਘਰ 'ਤੇ ਸਖ਼ਤ ਨਜ਼ਰ ਰੱਖਣ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਕਰਕਰੇ ਦੀ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰੀ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ।

ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਸਨੇ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਕੀਤੀ ਸੀ ਕਿ ਕੀ ਅਹਿਮਦਨਗਰ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਕਰਕਰੇ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕੀਤਾ ਸੀ।** 'ਦਿੱਲੀ ਪੁਲਿਸ ਦੇ ਡਿਪਟੀ ਸੁਪਰਡੈਂਟ ਸਰਦਾਰ ਜਸਵੰਤ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਇੱਕ ਹੋਰ ਇੰਸਪੈਕਟਰ 22 ਜਨਵਰੀ 1948 ਨੂੰ ਮੈਨੂੰ ਮਿਲਣ ਲਈ ਬੰਬਈ ਆਏ ਸਨ।

ਉਹ ਕਰਕਰੇ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਉਹ 23 ਜਨਵਰੀ ਦੀ ਦੁਪਹਿਰ ਤੱਕ ਰਹੇ। ਅੰਤਰਿਮ ਸਮੇਂ ਦੌਰਾਨ ਉਹ ਕਰਕਰੇ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਸਾਥੀਆਂ ਦੀ ਭਾਲ ਕਰਦੇ ਰਹੇ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਬੰਬੇ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਕਰਕਰੇ ਦੇ ਪੂਰਵਜਾਂ ਬਾਰੇ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ।

Machine Translated by Google

ਉਨ੍ਹਾਂ ਅੱਗੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਰਾਣਾ 27 ਜਨਵਰੀ 1948 ਨੂੰ ਬੰਬਈ ਆਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਸਥਿਤੀ ਅਤੇ ਚੱਲ ਰਹੀ ਜਾਂਚ ਬਾਰੇ ਜਾਣੂ ਕਰਵਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ 30 ਤਰੀਕ ਨੂੰ ਬੰਬਈ ਸੂਬੇ ਦੇ ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰੀ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਗਾਂਧੀ ਦਾ ਕਤਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। 31 ਜਨਵਰੀ 1948 ਦੀ ਸਵੇਰ ਨੂੰ, ਬੰਬਈ ਦੇ ਪੁਲਿਸ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਸੂਚਿਤ ਕੀਤਾ ਕਿ ਸਾਵਰਕਰ ਨੇ ਮਦਦ ਮੰਗੀ ਹੈ, ਅਤੇ ਉਸਨੇ ਤੁਰੰਤ ਮੈਨੂੰ ਸਾਵਰਕਰ ਦੇ ਘਰ ਵੱਲ ਜਾਣ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ। ਸਾਵਰਕਰ ਆਪਣੇ ਕਮਰੇ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਿਆ ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਦੂਜੀ ਮੰਜ਼ਿਲ ਦੀ ਰਿਹਾਇਸ਼ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਮਿਲੇ। ਮੈਂ ਹੈਰਾਨ ਰਹਿ ਗਿਆ ਜਦੋਂ ਉਹ ਅੱਗੇ ਆਇਆ ਅਤੇ ਕਿਹਾ, "ਇਸ ਲਈ ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਕਤਲ ਲਈ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰਨ ਆਏ ਹੋ।" ਉਹ ਬਹੁਤ ਦੋਸ਼ੀ ਜਾਪਦਾ ਸੀ; ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਵੀ ਲੱਗਾ ਕਿ ਉਹ ਸਿਰਫ਼ ਬੀਮਾਰ ਹੋਣ ਦਾ ਦਿਖਾਵਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੈਂ ਸਿਰਫ ਉਸਦੇ ਘਰ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ੀ ਲੈਣ ਆਇਆ ਹਾਂ। ਸਾਵਰਕਰ ਨਿਸ਼ਚਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਬਹੁਤ ਨਿਰਾਸ਼ ਅਤੇ ਡਰੇ ਹੋਏ ਵੀ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੇ ਸਨ,' ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਨੇ ਕਿਹਾ, ਅਤੇ ਟੈਕਸੀ ਡਰਾਈਵਰ ਕੋਟੀਅਨ ਅਤੇ ਸ਼ਾਂਤਾ ਭਾਸਕਰ ਮੋਦਕ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕਰਨ ਬਾਰੇ ਵੇਰਵੇ ਦੇਣ ਲਈ ਅੱਗੇ ਵਧਿਆ।

ਆਪਟੀ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰ ਲਿਆ ਗਿਆ

ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਨੇ ਅੱਗੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਕਰਕਰੇ ਨੂੰ ਮਨੋਰਮਾ ਸਾਲਵੀ ਦੇ ਪਿਤਾ ਦੀ ਟੈਲੀਫੋਨ ਲਾਈਨ ਨੂੰ ਗੁਪਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਟੈਪ ਕਰਨ ਅਤੇ ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਮਨੋਰਮਾ ਵਿਚਕਾਰ ਗੱਲਬਾਤ ਸੁਣਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪਿਰਕੇ ਦੇ ਅਪੋਲੋ ਹੋਟਲ ਤੋਂ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਫਿਰ ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸਾਵਰਕਰ ਅਤੇ ਪਰਚੁਰੇ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ 24 ਮਈ 1948 ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਕੈਦੀ ਪਛਾਣ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਧਾਰਾ 4 ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, ਸਾਰੇ ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਦੀ ਇੱਕ ਸਮੂਹ ਫੋਟੋ ਲਈ ਗਈ ਸੀ।

6 ਅਕਤੂਬਰ 1948: ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਜਾਰੀ ਰਹੀ। 'ਮੈਂ ਇੱਕ ਪੁਲਿਸ ਪਾਰਟੀ ਨੂੰ ਪੂਨਾ ਭੇਜਿਆ ਤਾਂ ਜੋ ਆਪਟੇ ਦੇ ਘਰ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ੀ ਲਈ ਜਾ ਸਕੇ, ਪਰ ਇਹ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ। ਸੂਚਨਾ ਮਿਲਣ 'ਤੇ ਮੈਂ ਤਿੰਨ ਪੰਚਾਂ ਨੂੰ ਬੁਲਾਇਆ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮੌਜੂਦਗੀ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਉਸ ਕਮਰੇ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ੀ ਲਈ ਜਿੱਥੇ ਆਪਟੇ ਨੂੰ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਆਪਟੇ ਨੇ ਆਪਣਾ ਟਰੰਕ ਖੋਲ੍ਹਿਆ ਅਤੇ ਟਰਾਊਜ਼ਰ ਮੇਰੇ ਹਵਾਲੇ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਇੱਕ ਰਿਕਵਰੀ ਸਟੇਟਮੈਂਟ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ, ਜਿਸ 'ਤੇ ਮੈਂ ਦਸਤਖਤ ਕੀਤੇ ਸਨ।' (ਇਹ ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਦਾ ਇੱਕ ਹਾਸੋਹੀਣਾ ਦਾਅਵਾ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕਰਨਾ ਬਹੁਤ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੈ ਕਿ ਪੁਲਿਸ ਹਿਰਾਸਤ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਮੁਲਜ਼ਮ ਆਪਣੇ ਕੋਲ ਇੱਕ ਤਾਲਾਬੰਦ ਟਰੰਕ ਰੱਖਣ ਵਿੱਚ ਕਾਮਯਾਬ ਰਿਹਾ ਅਤੇ ਕਈ ਦਿਨਾਂ ਬਾਅਦ ਵੀ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਟਰੰਕ ਜਾਂ ਇਸ ਦੀ ਸਮੱਗਰੀ ਬਾਰੇ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਸੀ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਉਸ ਦੇ ਵਿਅਕਤੀ ਤੋਂ ਰੇਲ ਟਿਕਟਾਂ ਵੀ ਬਰਾਮਦ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ ਅਤੇ ਨੋਟ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਇਸ ਦੂਰ ਦੇ ਦਾਅਵੇ ਨੂੰ ਮੰਨਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਆਪਟੇ ਨੇ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਮਦਨਲਾਲ ਤੋਂ ਬਰਾਮਦ ਕੀਤੀ ਜੈਕੇਟ ਚੈਂਬਰ ਦੇ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀਆਂ ਲਈ ਦਾਨ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਕੈਂਪ ਅਤੇ ਇਹ ਉਹ ਥਾਂ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਇਹ ਮਦਨਲਾਲ ਦੇ ਕਬਜ਼ੇ ਵਿਚ ਆਇਆ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਮਦਨਲਾਲ ਦੀ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਆਪਟੇ ਦਾ ਕੋਟ ਬਰਾਮਦ ਕੀਤਾ ਸੀ; ਜੇਕਰ ਉਹ ਇਹ ਸਾਬਤ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ ਕਿ ਆਪਟੇ ਤੋਂ ਮੇਲ ਖਾਂਦਾ ਟਰਾਊਜ਼ਰ ਬਰਾਮਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਤਾਂ ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਮਦਨਲਾਲ ਵਿਚਕਾਰ ਸਬੰਧ ਬਣ ਜਾਣਗੇ।

Machine Translated by Google

ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਪਰ ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਵੱਲੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਤਰਸਯੋਗ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਨੂੰ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਹੋਰ ਸਬੂਤ ਸਨ ਜੋ ਮਦਨਲਾਲ ਅਤੇ ਆਪਟੇ ਦੋਵਾਂ ਨੂੰ ਬੰਬ ਧਮਾਕੇ ਦੇ ਕੇਸ ਅਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦੇ ਕਤਲ ਕੇਸ ਨਾਲ ਜੋੜਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਭੁੱਲ ਨੇ ਬਹੁਤਾ ਨੁਕਸਾਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਪਰ ਇਸ ਨੇ ਡਿਫੈਂਸ ਨੂੰ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਬਦਨਾਮ ਕਰਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਮਾਨਦਾਰੀ 'ਤੇ ਸ਼ੱਕ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦਿੱਤੀ ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਹ ਆਖਰਕਾਰ ਸਾਵਰਕਰ ਨੂੰ ਬਰੀ ਕਰ ਸਕੇ।)

ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਨੇ ਅੱਗੇ ਕਿਹਾ, 'ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਸਿਰਫ ਮਿਸ ਮੋਡਕ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਦਰਜ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਕੇਸ ਦੀ ਜਾਂਚ ਦੇ ਹੁਕਮ ਮਿਲੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਸਹੂਲਤ ਲਈ ਬੰਬਈ ਸਥਿਤ ਸੀ.ਆਈ.ਡੀ ਦਫ਼ਤਰ ਦੀ ਨਵੀਂ ਇਮਾਰਤ ਦੀ ਪੂਰੀ ਦੂਜੀ ਮੰਜ਼ਿਲ ਖਾਲੀ ਕਰਵਾ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਹੇਠਲੀ ਮੰਜ਼ਿਲ 'ਤੇ ਲਿਫਟ ਦੇ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਦੁਆਰ 'ਤੇ ਇਕ ਸੰਤਰੀ ਤਾਇਨਾਤ ਸੀ। ਮੈਂ ਲਿਫਟਮੈਨ ਨੂੰ ਚੇਤਾਵਨੀ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ਕਿ ਮੇਰੇ ਹੁਕਮਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਵੀ ਉੱਪਰਲੀ ਮੰਜ਼ਿਲ 'ਤੇ ਨਾ ਲਿਆਂਦਾ ਜਾਵੇ। ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਦਾ ਸੀ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕਮਰਿਆਂ ਵਿੱਚ ਮੁਲਜ਼ਮਾਂ ਨੂੰ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਖਿੜਕੀਆਂ ਅਤੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਬੰਦ ਕਰਕੇ ਬੰਦ ਰੱਖੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕਮਰਿਆਂ ਵਿਚ ਗੋਪਾਲ ਗੋਡਸੇ ਅਤੇ ਨਰਾਇਣ ਆਪਟੇ ਨੂੰ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਸਨ ਪਰ ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਪਰਦੇ ਲਟਕਾਏ ਹੋਏ ਸਨ। ਮੈਂ ਸੂਰਿਆਦੇਓ ਸ਼ਰਮਾ, ਜੀ.ਐਸ. ਦੰਦਾਵਤੇ ਅਤੇ ਜੀ. ਜਾਧਵ ਨੂੰ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਰੁਪਏ ਦਾ ਭੱਤਾ ਲਿਆ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਭਾਲ ਲਈ 3,000. ਮੈਂ ਦੇਸ਼ ਭਰ ਦੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਪੁਲਿਸ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਆਦੇਸ਼ ਦਿੱਤੇ ਸਨ। ਜੋਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਚੋਪੜਾ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਇੱਕ ਵਾਰ ਲੱਭ ਲਿਆ ਸੀ, ਪਰ ਉਦੋਂ ਤੋਂ ਉਹ ਗਾਇਬ ਹੈ। ਉਸ ਦਾ ਅਜੇ ਤੱਕ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲੱਗਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਜ਼ਬਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਅਤੇ ਮੁਲਜ਼ਮ ਦੇ ਹੱਥ ਲਿਖਤ ਦੇ ਨਮੂਨੇ ਹੈਂਡਰਾਈਟਿੰਗ ਮਾਹਰ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਲਈ ਭੇਜ ਦਿੱਤੇ ਹਨ।'

ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਜਾਂਚ ਦੌਰਾਨ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੀ ਪੂਰੀ ਤਸੱਲੀ ਕੀਤੀ ਸੀ ਕਿ ਆਪਟੇ ਦੇ ਨਾਂ 'ਤੇ ਭੇਜੀ ਗਈ ਤਾਰ ਨਾ ਤਾਂ ਉਸ ਵੱਲੋਂ ਭੇਜੀ ਗਈ ਸੀ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਉਸ ਦੀ ਲਿਖਤ ਵਿਚ ਸੀ। ਮਨੋਰਮਾ ਸਾਲਵੀ ਟੈਲੀਗ੍ਰਾਮ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਗਵਾਹੀ ਦੇ ਸਕਦੀ ਸੀ, ਪਰ ਉਸਨੇ ਵਿਰੋਧ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਬਚਾਅ ਪੱਖ ਦੇ ਵਕੀਲ ਨਾਲ ਪੱਤਰ ਵਿਹਾਰ ਕੀਤਾ।

ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਨੇ ਅੱਗੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਜਾਣਦਾ ਸੀ ਕਿ ਇੱਕ ਐਡਵੋਕੇਟ ਜਮਨਾਦਾਸ ਮਹਿਤਾ ਅਤੇ ਵਿਆਸ ਨੂੰ ਵੀ ਹਿਰਾਸਤ ਵਿੱਚ ਲਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੂਜਿਆਂ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਕਤਲ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਿਰੋਧੀ ਲੀਗ ਦੇ ਮੈਂਬਰ, ਯੱਟੇ ਨਾਮ ਦੇ ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਨੇ ਪੁਲਿਸ ਸਟੇਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਪਨਾਹ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਇੱਕ ਹਿੰਸਕ ਭੀੜ ਉਸਨੂੰ ਕੁੱਟ-ਕੁੱਟ ਕੇ ਮਾਰਨ ਦਾ ਇਰਾਦਾ ਰੱਖ ਰਹੀ ਸੀ। ਉਹ ਸਾਰੇ ਮਹਾਸਭਾ ਆਰਐਸਐਸ ਦੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਸਨ।

8 ਅਕਤੂਬਰ 1948: ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੋਰਾਰਜੀ ਦੇਸਾਈ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਸੂਚਿਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਰਕਰੇ ਨੇ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀਆਂ ਬਾਰੇ ਉਸ ਨੂੰ ਲਿਖੀ ਚਿੱਠੀ ਬਾਰੇ।

'ਮੈਨੂੰ ਯਕੀਨ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਮਦਨਲਾਲ ਦੇ ਰਿਮਾਂਡ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਅਰਜ਼ੀ 'ਤੇ ਮੇਰੇ ਜਾਂ ਮੇਰੇ ਕਿਸੇ ਅਧੀਨ ਅਧਿਕਾਰੀ ਨੇ ਮੇਰੇ ਹੁਕਮਾਂ 'ਤੇ ਦਸਤਖਤ ਕੀਤੇ ਸਨ। ਮੈਂ ਮੋਰਾਰਜੀ ਦੇਸਾਈ ਤੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇ ਸਰੋਤ ਬਾਰੇ ਨਹੀਂ ਪੁੱਛਿਆ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਤਫ਼ਤੀਸ਼ ਦੌਰਾਨ ਮੈਂ ਮੁਲਜ਼ਮਾਂ ਨੂੰ ਲਿਜਾਣ ਦੀ ਕੋਈ ਇਜਾਜ਼ਤ ਨਹੀਂ ਲਈ ਸੀ

Machine Translated by Google

ਇੱਕ ਸਥਾਨ ਤੋਂ ਦੂਜੇ ਸਥਾਨ ਤੱਕ. ਮੈਂ ਲਾਂਸ ਨਾਇਕ ਕਦਮ ਨੂੰ ਮੁਅੱਤਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਨੇ ਆਪਟੇ ਦੁਆਰਾ ਮਨੋਰਮਾ ਸਾਲਵੀ ਨੂੰ ਲਿਖੀ ਚਿੱਠੀ ਜੇਲ੍ਹ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਤਸਕਰੀ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਪੁਲਿਸ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਨੇ ਸਥਾਈ ਹੁਕਮ ਜਾਰੀ ਕੀਤੇ ਸਨ ਕਿ ਮੁਲਜ਼ਮਾਂ ਦੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ ਦੇ ਕਈ ਨਮੂਨੇ ਲਏ ਜਾਣ ਤਾਂ ਜੋ ਲਿਖਤ ਮਾਹਿਰ ਕੋਲ ਤੁਲਨਾ ਕਰਨ ਅਤੇ ਸਹੀ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕਰਨ ਲਈ ਲੋੜੀਂਦੀ ਸਮੱਗਰੀ ਹੋਵੇ।' ਇਸ ਨਾਲ ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਪੂਰੀ ਹੋ ਗਈ ਅਤੇ ਅਦਾਲਤ ਵਿਜੇ ਦਸ਼ਮੀ ਅਤੇ ਬਕਰ ਈਦ ਕਾਰਨ 18 ਅਕਤੂਬਰ 1948 ਤੱਕ ਮੁਲਤਵੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। 18 ਅਤੇ 20 ਅਕਤੂਬਰ 1948: ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਨੌਂ ਦਿਨਾਂ ਦੀ ਛੁੱਟੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ 18 ਅਕਤੂਬਰ ਨੂੰ ਮੁੜ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਈ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਥੋੜ੍ਹੀ ਦੇਰ ਬਾਅਦ, ਇਸ ਨੂੰ ਦੁਬਾਰਾ ਮੁਲਤਵੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਕਿਉਂਕਿ ਆਤਮਚਰਨ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਨਿੱਜੀ ਕੰਮ ਲਈ ਕਾਨਪੁਰ ਲਈ ਰਵਾਨਾ ਹੋਣਾ ਪਿਆ।

21 ਅਕਤੂਬਰ 1948: ਪੂਨਾ ਪ੍ਰੋਵਿੰਸ਼ੀਅਲ ਸੀਆਈਡੀ ਯੂਨਿਟ ਦੇ ਮੁੱਖ ਲਿਖਤ ਮਾਹਰ ਗੱਜਰ ਨੂੰ ਬੁਲਾਇਆ ਗਿਆ। ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ 17 ਮਾਰਚ 1948 ਨੂੰ ਗਾਂਧੀ ਕਤਲ ਕੇਸ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਕੁਝ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ਾਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕਰਨ ਦੇ ਆਦੇਸ਼ ਮਿਲੇ ਸਨ।

ਹਲਦੀਪੁਰ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਕੁਝ ਵਿਵਾਦਪੂਰਨ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਦਿੱਤੇ ਅਤੇ ਜਾਂਚ ਦੇ ਸਮੇਂ ਤੱਕ ਬੰਬਈ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਗਿਆ। ਇਹ ਯਾਦ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਅਤੇ ਮਰਾਠੀ ਵਿੱਚ ਸਨ। ਕਈ ਮੌਕਿਆਂ 'ਤੇ ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਨੂੰ ਕਾਗਜ਼ ਦੀਆਂ ਕਲੀਨ ਸ਼ੀਟਾਂ 'ਤੇ ਇਹ ਲਿਖਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਕਿ ਹਲਦੀਪੁਰ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੀ ਕਿਹਾ। ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਵੱਲੋਂ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਗਏ ਕਈ ਗਵਾਹਾਂ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਵਿੱਚ ਇਸ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਸੀ। ਇਹ ਸਾਰੇ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਅਤੇ ਕਾਗਜਾਤ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਅਤੇ ਜਾਂਚ ਲਈ ਗੱਜਰ ਨੂੰ ਸੌਂਪੇ ਗਏ ਸਨ। ਗੱਜਰ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਮਦਨਲਾਲ ਦੇ ਵਕੀਲ ਨੇ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਅਰਜ਼ੀ ਦਾਇਰ ਕੀਤੀ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਜਦੋਂ ਉਸਦਾ ਮੁਵੱਕਿਲ ਹਿਰਾਸਤ ਵਿੱਚ ਸੀ ਤਾਂ ਉਸਨੂੰ ਪੰਜ ਮੌਕਿਆਂ 'ਤੇ ਹੱਥ ਲਿਖਤ ਨਮੂਨੇ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ।

ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਗੱਜਰ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਵਿੱਚ ਇਸ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਖਾਸ ਹਵਾਲੇ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਸਨ, ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਇਹ ਸਬੂਤ ਵਜੋਂ ਸਵੀਕਾਰਯੋਗ ਨਹੀਂ ਸੀ।

ਗੱਜਰ ਨੇ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ, 'ਮੁਲਜ਼ਮ ਦੀ ਹੱਥ ਲਿਖਤ ਦਾ ਨਮੂਨਾ ਮੈਨੂੰ ਭੇਜਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਕਾਨਪੁਰ ਰੇਲਵੇ ਸਟੇਸ਼ਨ 'ਤੇ 21 ਜਨਵਰੀ 1948 ਨੂੰ ਬਣਾਏ ਗਏ ਯਾਤਰੀ ਰਜਿਸਟਰ ਵਿਚ ਇਕ ਐਂਟਰੀ ਦੀ ਹੱਥ ਲਿਖਤ ਨੱਥੂਰਾਮ ਦੀ ਲਿਖਤ ਨਾਲ ਬਿਲਕੁਲ ਮੇਲ ਖਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ 24 ਜਨਵਰੀ 1948 ਨੂੰ ਐਲਫਿੰਸਟਨ ਅਨੇਕਸੀ ਹੋਟਲ, ਬੰਬੇ ਦੇ ਗੈਸਟ ਰਜਿਸਟਰ ਵਿੱਚ ਕੀਤੀ ਐਂਟਰੀ ਦੀ ਲਿਖਤ ਵੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ।

25 ਅਕਤੂਬਰ 1948: ਗੱਜਰ ਨੇ ਕਿਹਾ, '2 ਫਰਵਰੀ 1948 ਨੂੰ ਸੀ ਗ੍ਰੀਨ ਹੋਟਲ ਦੇ ਗੈਸਟ ਰਜਿਸਟਰ ਵਿਚ ਐਂਟਰੀਆਂ ਕਰਕਰੇ ਨੇ ਕੀਤੀਆਂ ਸਨ; 20 ਜਨਵਰੀ 1948 ਨੂੰ ਫਰੰਟੀਅਰ ਹਿੰਦੂ ਹੋਟਲ ਦੇ ਰਜਿਸਟਰ ਵਿੱਚ ਜੀ.ਐਮ. ਜੋਸ਼ੀ ਦੁਆਰਾ ਅਤੇ 17 ਜਨਵਰੀ 1948 ਨੂੰ ਸ਼ਰੀਫ ਹਿੰਦੂ ਹੋਟਲ ਦੇ ਗੈਸਟ ਰਜਿਸਟਰ ਵਿੱਚ ਬੀ.ਐਮ. ਵਿਆਸ ਦੁਆਰਾ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ; ਇਹ ਸਭ ਮੇਰੇ ਦੁਆਰਾ ਬਾਰੀਕੀ ਨਾਲ ਜਾਂਚੇ ਗਏ ਸਨ। ਮੈਂ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਪੈੱਨ ਨੂੰ ਫੜਨ ਦਾ ਤਰੀਕਾ, ਸਟਰੋਕ ਦੀਆਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ, ਨਿਬ ਐਂਗਲ

Machine Translated by Google

ਅਤੇ ਅੱਖਰਾਂ ਦੀ ਬਣਤਰ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਕਰਕਰੇ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹੱਥ ਲਿਖਤ ਨਮੂਨੇ ਵਿੱਚ ਪਾਏ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਸਮਾਨ ਸਨ। ਓਰੀਐਂਟਲ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਸਕਿਓਰਿਟੀ ਲਾਈਫ ਇੰਸ਼ੋਰੈਂਸ ਦੀਆਂ ਦੋ ਬੀਮਾ ਪਾਲਿਸੀਆਂ 'ਤੇ ਨੱਥੂਰਾਮ ਦੇ ਦਸਤਖਤ ਹਨ ।

ਓਕ ਦੇ ਇੱਕ ਸਵਾਲ ਦੇ ਜਵਾਬ ਵਿੱਚ ਗੱਜਰ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਨੱਥੂਰਾਮ ਦੀ ਲਿਖਤ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ ਮੈਨੂੰ ਇੱਕ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਮਿਲੀ। ਜਦੋਂ ਉਹ "I" ਲਿਖਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਲੰਬਕਾਰੀ ਸਟ੍ਰੋਕ ਹਮੇਸ਼ਾ ਝੁਕਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਕਦੇ ਸਿੱਧਾ ਨਹੀਂ। ਬੇਸ਼ੱਕ, ਇੱਥੇ ਮਾਮੂਲੀ ਭਿੰਨਤਾਵਾਂ ਸਨ ਜੋ ਕਿ ਕੁਦਰਤੀ ਹੈ. ਨੱਥੂਰਾਮ ਦੀ ਲਿਖਤ ਵਿੱਚ "ਮੈਂ" ਬਹੁਤ ਹੀ ਵਿਲੱਖਣ ਹੈ।'

27 ਅਕਤੂਬਰ 1948: ਗੋਪਾਲ ਗੌਡਸੇ ਦੇ ਵਕੀਲ, ਇਨਾਮਦਾਰ ਦੁਆਰਾ ਪੁੱਛੇ ਗਏ ਸਵਾਲ ਦੇ ਜਵਾਬ ਵਿੱਚ, ਗੱਜਰ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਮੈਂ ਸਵਾਲ ਵਿੱਚ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਲਿਖੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ ਦੀ ਤੁਲਨਾ ਪੁਲਿਸ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਦੋਸ਼ੀ ਦੇ ਹੱਥ ਲਿਖਤ ਨਮੂਨੇ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਅਨੁਮਾਨਾਂ ਬਾਰੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਆਪਣੀ ਰਾਏ ਦਿੱਤੀ। ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਦੇਵਨਾਗਰੀ ਲਿਪੀ ਵਿਚ ਬੈਜ ਦਾ ਹੱਥ ਲਿਖਤ ਨਮੂਨਾ ਲਿਆ ਸੀ। ਮੈਂ ਸਵਾਲ ਵਿਚਲੇ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ਾਂ ਅਤੇ ਪੁਲਿਸ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਲਿਖਤੀ ਨਮੂਨੇ ਵਿਚ ਦੇਖੇ ਗਏ ਸਾਰੇ ਅੰਤਰਾਂ ਨੂੰ ਨੋਟ ਕਰਦਾ ਸੀ, ਪਰ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਅੰਤਰ ਸਨ।'

ਸੀਆਈਡੀ ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਪਿੰਟੋ ਦੀ ਗਵਾਹੀ

ਬੰਬੇ ਪੁਲਿਸ ਦੇ ਸੀਆਈਡੀ ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਚਾਰਲਸ ਐਂਥਨੀ ਪਿੰਟੋ ਨੂੰ ਅਗਲੀ ਗਵਾਹੀ ਲਈ ਬੁਲਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ 29 ਜਨਵਰੀ 1948 ਤੋਂ ਬੰਬੇ ਸੀਆਈਡੀ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸ਼ਾਖਾ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਉਸਦਾ ਪਹਿਲਾ ਕੰਮ ਬੈਜ ਅਤੇ ਕਰਕਰੇ ਦੋਵਾਂ ਦਾ ਪਤਾ ਲਗਾਉਣਾ ਸੀ। ਉਸਨੇ 5 ਫਰਵਰੀ ਨੂੰ ਗੋਪਾਲ ਗੌਡਸੇ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰ ਲਿਆ ਪਰ ਉਸ 'ਤੇ ਕੋਈ ਵੀ ਦੋਸ਼ੀ ਸਬੂਤ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ। ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਕਰਕਰੇ ਨੂੰ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਜੇਲ੍ਹ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਇੱਕ ਦਿਨ ਬਾਅਦ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਹਿਲੇ ਦਰਜੇ ਦੇ ਮੈਜਿਸਟਰੇਟ ਕਿਸ਼ਨਚੰਦਰ ਦੇ ਨਾਲ ਦਿੱਲੀ ਅਤੇ ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਕਈ ਥਾਵਾਂ 'ਤੇ ਲਿਜਾਇਆ ਗਿਆ, ਜਿੱਥੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਬਿਆਨਾਂ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਕਾਰਵਾਈ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਗੁਪਤ ਰੱਖਣ ਲਈ ਸਾਰੀਆਂ ਸਾਵਧਾਨੀਆਂ ਵਰਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ।

28 ਅਕਤੂਬਰ 1948: ਪਿੰਟੋ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜਦੋਂ ਉਹ 5 ਅਪ੍ਰੈਲ 1948 ਨੂੰ ਨੱਥੂਰਾਮ ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਲੈ ਕੇ ਆਏ ਤਾਂ ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਕਰਕਰੇ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਉਸਨੇ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਦੀ ਜਾਂਚ ਵਿੱਚ ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਦੀ ਮਦਦ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਕਰਕਰੇ ਦੇ ਨਾਮ ਅਤੇ ਪਤੇ ਦਾ ਪਤਾ ਕਦੋਂ ਲੱਗਾ, ਇਸ ਬਾਰੇ ਉਸਨੂੰ ਕੋਈ ਯਾਦ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਪਰਾਂਜਪੇ ਨੂੰ ਜਾਣਦਾ ਜਾਂ ਕਦੇ ਸਵਾਲ ਕਰਨ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕੀਤਾ।

29 ਅਕਤੂਬਰ 1948: ਗਾਂਧੀ ਕਤਲ ਦੇ ਮੁਕੱਦਮੇ ਵਿੱਚ ਗਵਾਹ ਨੰਬਰ 139 ਗਵਾਲੀਅਰ ਤੋਂ ਇੱਕ 78 ਸਾਲਾ ਸੇਵਾਮੁਕਤ ਮੇਜਰ ਦਾਦਾਭਾਈ ਮਾਣਕਜੀ ਸੀ। ਉਹ

Machine Translated by Google

ਕਿਹਾ, 'ਮੈਂ 1895 ਵਿਚ ਗਵਾਲੀਅਰ ਗਿਆ ਸੀ, ਅਤੇ ਉਸੇ ਸਾਲ ਗਵਾਲੀਅਰ ਫੌਜ ਵਿਚ ਭਰਤੀ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਮੈਂ ਗਵਾਲੀਅਰ ਦੇ ਮਰਹੂਮ ਰਾਜੇ ਦੇ ਨਿੱਜੀ ਸਟਾਫ 'ਤੇ ਵੀ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ। ਮੈਂ ਸਦਾਸ਼ਿਵ ਗੋਪਾਲ ਗੋਡਸੇ ਨੂੰ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ 1895 ਵਿੱਚ ਉਜੈਨ ਸਟੇਸ਼ਨ 'ਤੇ ਮਿਲਿਆ ਸੀ। ਉਹ ਜਾਂ ਤਾਂ ਉਜੈਨ ਦੇ ਮਹਾਦੇਵ ਕਾਲਜ ਵਿੱਚ ਲੈਕਚਰਾਰ ਸੀ ਜਾਂ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਸੀ। 1906 ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮੈਂ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਤਿੰਨ-ਚਾਰ ਘੰਟੇ ਰਾਜਪ੍ਰਸਾਦ, ਰਾਜੇ ਦੇ ਮਹਿਲ ਵਿੱਚ ਬਿਤਾਉਂਦਾ ਸੀ। ਐਸ ਜੀ ਪਰਚੂਰੇ ਦੇ ਪੰਜ ਪੁੱਤਰ ਅਤੇ ਇੱਕ ਧੀ ਸੀ। ਮੈਂ ਪੂਨਾ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰ ਵੀ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਹ ਪੂਨਾ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਦੇ ਫੈਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਪਹਿਰਾਵਾ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਯਾਦ ਹੈ ਕਿ ਕਈ ਅਹੁਦਿਆਂ 'ਤੇ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਸਨੇ ਸਿੱਖਿਆ ਵਿਭਾਗ ਵਿੱਚ ਡਿਪਟੀ ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਜਨਰਲ ਵਜੋਂ ਆਪਣਾ ਕੈਰੀਅਰ ਖਤਮ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਉਸ ਦਿਨ ਮਿਲਿਆ ਸੀ ਜਿਸ ਦਿਨ ਉਹ ਮਰਿਆ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਉਸਦੀ ਮੌਤ ਦੀ ਸਹੀ ਤਾਰੀਖ ਯਾਦ ਨਹੀਂ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਕਿ ਉਹ ਗਵਾਲੀਅਰ ਵਿੱਚ ਘਰ ਜਾਂ ਕੋਈ ਜਾਇਦਾਦ ਦੇ ਮਾਲਕ ਸਨ, ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਯਾਦ ਹੈ ਕਿ ਉਸਨੇ ਇੱਕ ਘਰ ਖਰੀਦਣ ਲਈ ਮਰਹੂਮ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਤੋਂ ਕਰਜ਼ੇ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਮੈਂ ਦੋਸ਼ੀ ਪਰਚੂਰੇ ਨਾਲ ਨਾ ਤਾਂ ਮੁਲਾਕਾਤ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਗੱਲ ਕੀਤੀ। ਮੈਨੂੰ ਗਵਾਲੀਅਰ ਦੇ ਇੱਕ ਪੁਲਿਸ ਅਧਿਕਾਰੀ ਐਸ.ਆਰ.ਮੰਡਲਿਕ ਨੇ ਦਿੱਲੀ ਲਿਆਂਦਾ ਸੀ।'

ਗਵਾਲੀਅਰ ਤੋਂ ਛਪਦੇ ਅਖਬਾਰ ਜਿਆਜੀ ਪ੍ਰਤਾਪ ਦੇ ਸੰਪਾਦਕ ਰਾਮਪ੍ਰਸਾਦ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੇ ਆਖਰੀ ਗਵਾਹ ਸਨ। ਇਹ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਚਾਰ ਮਹੀਨੇ ਚੱਲੀ। ਇੱਕ ਸੌ ਤੀਤਾਲੀ ਗਵਾਹਾਂ ਨੇ ਗਵਾਹੀ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਤਕਰੀਬਨ ਪੰਜ ਸੌ ਗੱਲਾਂ ਨੂੰ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ 'ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਸਬੂਤ' ਵਜੋਂ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

5 ਨਵੰਬਰ 1948: ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਵੱਲੋਂ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਵਾਧੂ ਗਵਾਹ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਗਏ। ਬੰਬੇ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੇ ਮੁੱਖ ਕਲਰਕ, ਵਿਨਾਇਕ ਰਘੂਨਾਥ ਦਰਸ਼ੇਠਕਰ ਨੇ 1880-81, 1884-85 ਅਤੇ 1885-86 ਦੇ ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਕੈਲੰਡਰ ਜਮ੍ਹਾਂ ਕਰਾਏ; 1876-77 ਮੈਟ੍ਰਿਕ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਦੀਆਂ 'ਨਤੀਜਾ ਸ਼ੀਟਾਂ'; ਅਤੇ ਅਦਾਲਤ ਵਿਚ 1881-82 ਅਤੇ 1891-92 ਬੀ.ਏ. ਦੀਆਂ ਪ੍ਰੀਖਿਆਵਾਂ। ਉਸਨੇ 1886 ਵਿੱਚ ਦੋਸ਼ੀ ਪਰਚੂਰੇ ਦੇ ਪਿਤਾ ਐਸ.ਜੀ. ਪਰਚੂਰੇ ਨੂੰ ਦਿੱਤੇ ਪ੍ਰਮਾਣ ਪੱਤਰ ਉੱਤੇ ਬੰਬਈ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੀ ਮੋਹਰ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕੀਤੀ। ਦੂਜਾ ਗਵਾਹ ਗਵਾਲੀਅਰ ਦੇ ਰਿਕਾਰਡ ਵਿਭਾਗ ਦਾ ਸੁਪਰਡੈਂਟ ਰਾਘਵਨ ਸੀ।

ਉਸਨੇ ਗਵਾਲੀਅਰ ਦਾ ਮਿਲਟਰੀ ਅਤੇ ਸਿਵਲੀਅਨ ਰਿਕਾਰਡ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਉਸਦੇ ਦਸਤਖਤ ਸਮੇਤ ਐਸ.ਜੀ. ਪਰਚੂਰੇ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਸੀ। ਤੀਜਾ ਗਵਾਲੀਅਰ ਰਿਆਸਤ ਦੇ ਲਸ਼ਕਰ ਥਾਣੇ ਦਾ ਥਾਣਾ ਇੰਚਾਰਜ ਕੇਸ਼ਵ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਥੋਰਾਟ ਪਾਟਿਲ ਦੇ ਹੁਕਮਾਂ 'ਤੇ 29 ਅਤੇ 30 ਅਕਤੂਬਰ ਨੂੰ ਪਰਚੂਰੇ ਦੇ ਘਰ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ੀ ਲਈ ਸੀ ਅਤੇ ਉਥੋਂ ਐਸ.ਜੀ. ਪਰਚੂਰੇ ਦਾ ਜਨਮ ਪੱਤਰ, ਇੱਕ ਫੋਟੋ ਅਤੇ ਛੇ ਜ਼ਮੀਨੀ ਮਾਲ ਦੀਆਂ ਰਸੀਦਾਂ ਜ਼ਬਤ ਕੀਤੀਆਂ ਸਨ। ਜ਼ਬਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਕੁਝ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਸਬੂਤ ਵਜੋਂ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਗਵਾਲੀਅਰ ਦੇ ਇੱਕ ਪੁਰਾਣੇ ਨਿਵਾਸੀ ਸ਼ਿਆਮ ਬਹਾਦੁਰ ਨੇ ਆਪਣੀ ਗਵਾਹੀ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ, '29 ਅਤੇ 30 ਅਕਤੂਬਰ ਅਤੇ 2 ਅਤੇ 3 ਨਵੰਬਰ ਨੂੰ ਜਦੋਂ ਪਰਚੂਰੇ ਦੇ ਘਰ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ੀ ਲਈ ਗਈ ਤਾਂ ਮੈਂ ਮੌਜੂਦ ਸੀ। ਉਸਦੀ

Machine Translated by Google

ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਵੀ ਗਵਾਹੀ ਜਾਰੀ ਰਹੀ।' ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ 1940 ਤੋਂ ਲਸ਼ਕਰ ਵਿੱਚ ਰਹਿ ਰਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ 1934 ਤੋਂ ਪਰਚੁਰ ਦੀ ਪ੍ਰੈਕਟਿਸ ਦਵਾਈ ਵੇਖ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਗਵਾਹਾਂ ਦੀ ਜਿਰ੍ਹਾ ਆਖਰਕਾਰ ਸਮਾਪਤ ਹੋ ਗਈ।

ਨੱਥੂਰਾਮ ਵਿਨਾਇਕ ਗੋਡਸੇ ਦਾ ਬਿਆਨ

'ਮੈਂ ਇਕੱਲੇ ਹੀ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਦਾ ਕਤਲ ਕੀਤਾ।'

8 ਨਵੰਬਰ ਨੂੰ ਜਦੋਂ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਈ ਤਾਂ ਮੁੱਖ ਸਰਕਾਰੀ ਵਕੀਲ ਦਫ਼ਤਰੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਹੋਰ ਕੋਈ ਗਵਾਹ ਪੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਕਰਨਗੇ। ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਮੁੱਖ ਦੋਸ਼ੀ ਨੱਥੂਰਾਮ ਗੋਡਸੇ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਕੀ ਉਹ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਕੁਝ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਨੱਥੂਰਾਮ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਉਹ 93 ਪੰਨਿਆਂ ਦਾ ਲੰਬਾ ਬਿਆਨ ਪੜ੍ਹਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਉਸ ਨੇ ਸਵੇਰੇ 10.15 ਵਜੇ ਆਪਣਾ ਬਿਆਨ ਪੜ੍ਹਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ। ਆਪਣਾ ਬਿਆਨ ਪੜ੍ਹਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ, 'ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਬਿਆਨ ਨੂੰ ਛੇ ਹਿੱਸਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡਿਆ ਹੈ। ਪਹਿਲਾ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਅਤੇ ਸਬੰਧਤ ਮਾਮਲਿਆਂ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਦਾ ਹੈ; ਦੂਜਾ ਭਾਗ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਦੀ ਰਾਜਨੀਤੀ (ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਪੜਾਅ) 'ਤੇ ਰੌਸ਼ਨੀ ਪਵੇਗਾ; ਭਾਗ ਤੀਜਾ ਉਸਦੀ ਰਾਜਨੀਤੀ (ਅੰਤਿਮ ਪੜਾਅ) 'ਤੇ ਕੇਂਦ੍ਰਤ ਕਰੇਗਾ; ਭਾਗ ਚੌਥਾ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਅਤੇ ਭਾਰਤੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹੈ; ਅਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਸੁਪਨੇ ਦੇ ਚੂਰ ਹੋਣ ਨਾਲ ਭਾਗ ਪੰਜ; ਅਤੇ ਆਖਰੀ ਭਾਗ ਤੁਸ਼ਟੀਕਰਨ ਦੀ ਰਾਸ਼ਟਰ ਵਿਰੋਧੀ ਨੀਤੀ ਦੇ ਸਿਖਰ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹੈ।' ਫਿਰ ਉਸਨੇ ਪ੍ਰੈਸ ਪੱਤਰਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਅਪੀਲ ਕੀਤੀ ਕਿ ਉਹ ਉਸਦੇ ਬਿਆਨ ਨੂੰ ਸੰਦਰਭ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਅਤੇ ਅਸੰਤੁਸ਼ਟ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਹਵਾਲਾ ਨਾ ਦੇਣ। ਦਫਤਰੀ ਨੇ ਇਸ 'ਤੇ ਇਤਰਾਜ਼ ਕਰਦਿਆਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਬਿਆਨ ਦੇ ਜਿਹੜੇ ਹਿੱਸੇ ਕੇਸ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਨਹੀਂ ਸਨ ਅਤੇ ਫੈਸਲੇ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚਣ ਲਈ ਬੇਕਾਰ ਸਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰਿਕਾਰਡ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

11 ਵਜੇ ਆਪਣਾ ਬਿਆਨ ਪੜ੍ਹਦਿਆਂ ਨੱਥੂਰਾਮ ਨੂੰ ਘਬਰਾਹਟ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਣ ਲੱਗੀ ਅਤੇ ਉਹ ਡਿੱਗ ਪਿਆ। ਕੁਝ ਦੇਰ ਆਰਾਮ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਹ ਫਿਰ ਚੱਲਦਾ ਰਿਹਾ। ਉਸ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਬਿਆਨ ਪੜ੍ਹਨ ਵਿਚ ਤਕਰੀਬਨ ਪੰਜ ਘੰਟੇ ਲੱਗ ਗਏ। ਇਸ ਰਾਹੀਂ ਉਸ ਨੇ ਚਬਾਏ ਹੋਏ ਲੌਂਗ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਪਿਲਾਇਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ 'ਅਖੰਡ ਭਾਰਤ ਅਮਰ ਰਹੇ, ਵੰਦੇ ਮਾਤਰਮ', 'ਅਣਵੰਡੇ ਭਾਰਤ ਜ਼ਿੰਦਾਬਾਦ, ਮਾਤ ਭੂਮੀ ਦੀ ਜੈ' ਦੇ ਨਾਅਰੇ ਲਗਾ ਕੇ ਆਪਣੇ ਬਿਆਨ ਦੀ ਸਮਾਪਤੀ ਕੀਤੀ ।

ਨੱਥੂਰਾਮ ਨੇ ਆਪਣਾ ਬਿਆਨ ਪੜ੍ਹਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਦਫਤਰੀ ਨੇ ਕੁਝ ਇਤਰਾਜ਼ ਉਠਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੁਕੱਦਮੇ ਲਈ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਹਿੱਸੇ ਗੈਰ-ਜ਼ਰੂਰੀ ਸਨ ਅਤੇ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਰਿਕਾਰਡ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤੇ ਜਾਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਉਸਨੇ ਇੱਕ ਉਦਾਹਰਣ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਉਸ ਹਿੱਸੇ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਨੱਥੂਰਾਮ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ-'ਮੈਨੂੰ ਭਾਰਤ ਦੀ ਮੌਜੂਦਾ ਸਰਕਾਰ ਲਈ ਕੋਈ ਸਨਮਾਨ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਪੱਖਪਾਤੀ ਹੈ।' ਹਾਲਾਂਕਿ, ਆਤਮਚਰਨ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਉਹ ਲਿਖਤੀ ਬਿਆਨ ਦੇ ਕੁਝ ਹਿੱਸਿਆਂ ਨੂੰ ਮਿਟਾਉਣ ਦਾ ਆਦੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਵਕੀਲ ਲਈ ਉਹ ਅਪ੍ਰਸੰਗਿਕ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ ਪਰ ਨੱਥੂਰਾਮ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਉਸਨੇ ਅੱਗੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਲਿਖਤੀ ਬਿਆਨ ਹਮੇਸ਼ਾ ਸੰਯੁਕਤ ਪ੍ਰਾਂਤਾਂ ਵਿੱਚ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਅਜ਼ਮਾਇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

Machine Translated by Google

ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਕਮਰਾ ਉਸ ਦਿਨ ਲਗਭਗ ਸਮਰੱਥਾ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ।

ਗੋਡਸੇ ਦੇ ਬਿਆਨ ਦਾ ਇੱਕ ਹਿੱਸਾ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਇਸ ਕਿਤਾਬ ਵਿੱਚ 'ਅਪੀਲ ਐਂਡ ਐਗਜ਼ੀਕਿਊਸ਼ਨ' ਨਾਮ ਦੇ ਅਧਿਆਏ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਨੱਥੂਰਾਮ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਹਾਈਕੋਰਟ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਅਪੀਲ ਦਾ ਇੱਕ ਵਾਰ ਫਿਰ ਆਪਣਾ ਗੁੱਸਾ ਕੱਢਣ ਲਈ ਵਰਤਿਆ। ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਨੇ, ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੇ ਸਮੇਂ, ਨੱਥੂਰਾਮ ਦੇ ਬਿਆਨ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ 'ਤੇ ਪਾਬੰਦੀ ਲਗਾ ਦਿੱਤੀ ਸੀ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਇਸ ਨੂੰ ਭਰੇ ਅਦਾਲਤੀ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰੈਸ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਸੁਰੀਲੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਬਿਆਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਨੇ ਇੱਕ ਜੋਸ਼ੀਲੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਇੱਕ ਪਾਗਲ ਖਾਤੇ ਵਿੱਚ ਭਰੋਸੇਯੋਗਤਾ ਜੋੜੀ, ਜਿਸ ਨੇ ਤੱਥਾਂ ਨੂੰ ਤੋੜ-ਮਰੋੜ ਕੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ, ਆਪਣੀਆਂ ਦਲੀਲਾਂ ਨੂੰ ਸੰਦਰਭ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਕੀਤੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ 'ਤੇ ਅਧਾਰਤ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਦਾ ਸ਼ੋਸ਼ਣ ਕੀਤਾ।

ਇਹ ਉਹੀ ਹੱਥਕੰਡੇ ਹਨ ਜੋ ਅੱਜ ਵੀ ਗੋਡਸੇ ਦੇ ਸਿਆਸੀ ਵਾਰਸਾਂ ਵੱਲੋਂ ਵਰਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।
ਨੱਥੂਰਾਮ ਦੇ ਭਰਾ ਗੋਪਾਲ ਨੇ ਆਪਣੇ ਭਰਾ ਦੇ ਬਿਆਨ ਨੂੰ ਮੇ ਇਟ ਪਲੀਜ਼ ਯੂਅਰ ਆਨਰ ਨਾਮਕ ਕਿਤਾਬ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ ਹੈ । ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਕਿਤਾਬ 'ਤੇ ਪਾਬੰਦੀ ਲਗਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ, ਜਿਸ ਨੇ ਫਿਰ ਤੋਂ ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਲਈ ਰਾਖਵੀਂ ਹਮਦਰਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ। ਕਾਂਗਰਸ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਗਲਤੀ ਉਦੋਂ ਹੋਰ ਵਧ ਗਈ ਜਦੋਂ ਗੋਪਾਲ ਗੋਡਸੇ 'ਤੇ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੁਆਰਾ ਲਗਾਈ ਗਈ ਪਾਬੰਦੀ ਹਟਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਮੇ ਇਟ ਪਲੀਜ਼ ਯੂਅਰ ਆਨਰ ਨੂੰ ਅੱਜ ਸੰਘ ਪਰਿਵਾਰ, ਗੋਡਸੇ ਦੇ ਵਿਚਾਰਧਾਰਕ ਸਲਾਹਕਾਰਾਂ, ਸਮਰਥਕਾਂ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਦੇ ਪ੍ਰਮੋਟਰਾਂ ਦੁਆਰਾ, ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਕਤਲ ਲਈ ਜਾਇਜ਼ ਠਹਿਰਾਉਣ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਕਥਨ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਇਸ ਸਿੱਟੇ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਦਾ ਬਹੁਤਾ ਹਿੱਸਾ ਜਾਂ ਤਾਂ ਮੁੱਖ ਬੁਲਾਰੇ ਅਤੇ ਜਾਦੂਗਰ ਸ਼ਬਦ ਨਿਰਮਾਤਾ, ਵੀ.ਡੀ. ਸਾਵਰਕਰ ਦੀ ਕਲਮ ਤੋਂ ਸਿੱਧਾ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਨਿਸ਼ਚਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਉਸ ਦੁਆਰਾ ਸ਼ਿੰਗਾਰਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਸਾਵਰਕਰ ਕੋਲ ਬੋਲੇ ਅਤੇ ਲਿਖਤੀ ਸ਼ਬਦ ਉੱਤੇ ਇੱਕ ਜਾਦੂਈ ਹੁਕਮ ਸੀ। ਭਾਵੇਂ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਵਰਕਰ ਦੁਆਰਾ ਨਹੀਂ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ, ਅੰਤਮ ਖਰੜੇ 'ਤੇ ਨਿਸ਼ਚਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਨੂੰ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਚਾਰਜ ਕੀਤੇ ਗਏ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਵਿੱਚ ਬਦਲ ਕੇ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਉਹ ਵਿਟ੍ਰੋਲਿਕ ਲਿਖਤ ਵਿੱਚ ਨਿਪੁੰਨ ਹੋਣ ਲਈ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ, ਨੱਥੂਰਾਮ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨਾਲ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਨ ਦੀ ਯੋਗਤਾ ਰੱਖਣ ਲਈ ਨਹੀਂ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਉਸ ਦੀ ਕਲਮ ਅਪਮਾਨਜਨਕ ਅਤੇ ਅਪਮਾਨਜਨਕ ਭਾਸ਼ਾ ਬੋਲਣ ਦੀ ਆਦੀ ਸੀ। ਇਹ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਦੋਸ਼ੀ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਗੱਲਬਾਤ ਕਰਨ ਲਈ ਆਜ਼ਾਦ ਸਨ ਅਤੇ ਕਈ ਮੌਕਿਆਂ 'ਤੇ, ਗਾਰਡ ਮੁਲਜ਼ਮਾਂ ਦੇ ਸੁਨੇਹਿਆਂ ਦੀ ਤਸਕਰੀ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਫੜੇ ਗਏ ਸਨ। ਇਹ ਮੰਨਣ ਦਾ ਕੋਈ ਕਾਰਨ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਨੱਥੂਰਾਮ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਗੁਰੂ ਅਤੇ ਗੁਰੂ, ਵੀ.ਡੀ. ਸਾਵਰਕਰ, ਉਸ ਨੂੰ ਪਾਲਿਸ਼ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਮਦਦ ਕਰਨ ਲਈ ਜੋ ਅੱਜ ਨੱਥੂਰਾਮ ਦੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਕ ਔਲਾਦ ਦੁਆਰਾ ਉਸਦੀ ਆਖਰੀ ਇੱਛਾ ਅਤੇ ਵਸੀਅਤ ਵਜੋਂ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਮੈਂ ਕਿਤਾਬ ਦੋ ਵਿੱਚ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਆਖ਼ਰੀ ਸਾਲਾਂ ਬਾਰੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ, ਜੋ ਇਹ ਸਾਬਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਆਰਐਸਐਸ-ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਗਠਜੋੜ ਦੁਆਰਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਚਲਾਈ ਗਈ ਮੁਹਿੰਮ ਕਿੰਨੀ ਝੂਠੀ ਹੈ।

9 ਨਵੰਬਰ 1948: ਜੱਜ ਨੇ ਨੱਥੂਰਾਮ ਨੂੰ 28 ਸਵਾਲ ਪੁੱਛੇ; ਮੁਲਜ਼ਮਾਂ ਨੇ ਕਟਹਿਰੇ ਵਿੱਚ ਖੜ੍ਹੇ ਹੋ ਕੇ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ।

Machine Translated by Google

1. ਗੋਡਸੇ ਨੇ ਪੂਨਾ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਅਖਬਾਰ ਦੇ ਦਫ਼ਤਰ ਵਿੱਚ ਬੈਜ ਨਾਲ ਮੁਲਾਕਾਤ ਕਰਨ ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ 14 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਬੰਬਈ ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਦੇ ਦਫ਼ਤਰ ਨੂੰ ਆਰਡਰ ਕੀਤੇ ਹਥਿਆਰ ਅਤੇ ਵਿਸਫੋਟਕ ਪਹੁੰਚਾਉਣ ਦੇ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦੇਣ ਦੇ ਦਾਅਵੇ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕੀਤਾ।

2. ਨੱਥੂਰਾਮ ਨੇ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਸਨੇ ਗੋਪਾਲ ਗੋਡਸੇ ਅਤੇ ਨਰਾਇਣ ਆਪਟੇ ਦੀਆਂ ਪਤਨੀਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਜੀਵਨ ਬੀਮਾ ਪਾਲਿਸੀਆਂ ਲਈ ਲਾਭਪਾਤਰੀਆਂ ਵਜੋਂ ਨਾਮਜ਼ਦ ਕੀਤਾ ਸੀ।
3. ਗੋਡਸੇ ਨੇ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤਾ ਕਿ ਮਿਸ ਮੋਡਕ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਪੂਨਾ ਤੋਂ ਬੰਬਈ ਤੱਕ ਉਸੇ ਡੱਬੇ ਵਿੱਚ ਯਾਤਰਾ ਕੀਤੀ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਾਦਰ ਸਟੇਸ਼ਨ ਤੋਂ ਸਾਵਰਕਰ ਦੇ ਘਰ, ਆਪਣੇ ਭਰਾ ਦੀ ਜੀਪ ਵਿੱਚ ਲੈ ਗਈ ਸੀ।

4. ਗੋਡਸੇ ਨੇ ਇਸ ਗੱਲ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਹ 14 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਦਾਦਰ ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਦੇ ਦਫ਼ਤਰ ਵਿੱਚ ਆਪਟੇ ਦੇ ਨਾਲ ਬੈਜ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ ਸੀ, ਜਿੱਥੇ ਇਹ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਬੈਜ ਆਪਣੇ ਵਿਅਕਤੀ ਉੱਤੇ ਇੱਕ ਬੈਗ ਵਿੱਚ ਕੁਝ 'ਸਮੱਗਰੀ' ਲੈ ਕੇ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਇਸ ਦੋਸ਼ ਦਾ ਵੀ ਖੰਡਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਉਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਸਾਵਰਕਰ ਦੇ ਘਰ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉੱਥੇ ਉਸ ਨੇ ਬੈਜ ਅਤੇ ਸ਼ੰਕਰ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇੰਤਜ਼ਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ ਸੀ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਬਾਕੀਆਂ ਨੇ ਅੰਦਰ ਜਾ ਕੇ ਅੱਠ-ਦਸ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਗੱਲਬਾਤ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਬਾਹਰ ਆ ਰਿਹਾ.

5. ਉਸ ਨੇ ਇਹ ਦੋਸ਼ ਲਾਇਆ ਕਿ ਉਹ ਬੈਜ ਅਤੇ ਆਪਟੇ ਨਾਲ ਦੀਕਸ਼ਿਤ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਘਰ ਗਿਆ ਸੀ; ਉਸਨੇ ਇਸ ਗੱਲ ਤੋਂ ਵੀ ਇਨਕਾਰ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਉੱਥੇ ਹਥਿਆਰਾਂ ਅਤੇ ਵਿਸਫੋਟਕਾਂ ਵਾਲਾ ਬੈਗ ਛੱਡਿਆ ਸੀ।

6. ਗੋਡਸੇ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਮੈਂ ਬੈਜ ਨੂੰ ਰੁਪਏ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੇ। 50 ਯਾਤਰਾ ਖਰਚੇ ਵਜੋਂ. ਮੈਂ ਨੋਟ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਰੁਪਏ ਦਿੱਤੇ ਹਨ। ਮੇਰੀ ਡਾਇਰੀ ਵਿੱਚ "ਬੰਦੋਭਾਊ" ਨੂੰ 50. ਜਿਸ "ਬੰਦੋਭਾਊ" ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਉਹ ਬੈਜ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਉਹ ਪੂਨਾ ਵਿੱਚ ਮੇਰੇ ਦਫ਼ਤਰ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਇੱਕ ਕਰਮਚਾਰੀ ਹੈ। ਉਸ ਨੇ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਅੱਜ ਸੰਕ੍ਰਾਂਤੀ ਦਾ ਦਿਨ ਸੀ, 'ਮੈਂ ਵੀ ਰੁਪਏ ਦਿੱਤੇ ਸਨ। ਮੇਰੇ ਭਰਾ ਗੋਪਾਲ ਨੂੰ 250 ਮੈਂ ਇਸਨੂੰ ਆਪਣੀ ਡਾਇਰੀ ਵਿੱਚ ਨੋਟ ਕੀਤਾ ਹੈ।

Machine Translated by Google

7. ਗੋਡਸੇ ਨੇ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਇਹ ਬਿਲਕੁਲ ਝੂਠ ਹੈ ਕਿ 15 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ, 'ਮੈਂ ਆਪਟੇ, ਮਦਨਲਾਲ ਅਤੇ ਬੈਜ ਦੇ ਨਾਲ "ਸਮੱਗਰੀ" ਵਾਲਾ ਬੈਗ ਚੁੱਕਣ ਲਈ ਦੀਕਸ਼ਿਤ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਘਰ ਗਿਆ ਸੀ, ਅਤੇ ਉੱਥੇ ਗੱਲਬਾਤ ਦੌਰਾਨ ਉਹ ਨੇ ਖੁਲਾਸਾ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ, ਪੰਡਿਤ ਨਹਿਰੂ ਅਤੇ ਸੁਹਰਾਵਰਦੀ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਸੀ।

8. ਨੱਥੂਰਾਮ ਨੇ ਇਸ ਗੱਲ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕੀਤਾ ਕਿ 16 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਉਹ ਪੂਨਾ ਵਿੱਚ ਬੈਜ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਬੈਜ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਦਿੱਲੀ ਜਾਣ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਪੁਰਾਣੇ ਰਿਵਾਲਵਰ ਦੇ ਬਦਲੇ ਇੱਕ ਨਵਾਂ ਰਿਵਾਲਵਰ ਲੈਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ, 'ਮੈਂ 16 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਬਿੱਲੇ ਨੂੰ ਬਿਲਕੁਲ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ'।

9. ਗੋਡਸੇ ਨੇ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤਾ ਕਿ 17 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ, ਉਹ ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਬੈਜ ਦੇ ਨਾਲ ਤਿੰਨ ਜਾਂ ਚਾਰ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਘਰ ਪੈਸੇ ਇਕੱਠੇ ਕਰਨ ਲਈ ਗਿਆ ਸੀ, ਉਸਨੇ ਉਸ ਦਿਨ ਸਾਵਰਕਰ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕੀਤਾ।

10. ਇਹ ਇਲਜ਼ਾਮ ਕਿ ਉਹ 17 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਆਪਟੇ ਦੇ ਨਾਲ ਸਾਵਰਕਰ ਸਦਨ ਵਿਖੇ ਤਾਤਿਆਰਾਓ ਸਾਵਰਕਰ ਨੂੰ ਆਖਰੀ ਵਾਰ ਮਿਲਣ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਇਹ ਕਿ ਤਾਤਿਆਰਾਓ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ 'ਯਸ਼ਸਵੀ ਹਾਂ ਯਾ' ਕਹਿ ਕੇ ਆਸ਼ੀਰਵਾਦ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਗੋਡਸੇ ਅਨੁਸਾਰ, ਬਿਲਕੁਲ ਝੂਠ ਸੀ।

11. ਗੌਡਸੇ ਨੇ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਸਨੇ ਆਪਟੇ ਦੇ ਨਾਲ ਹਵਾਈ ਜਹਾਜ਼ ਰਾਹੀਂ ਸਫ਼ਰ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਪਰ ਇਸ ਗੱਲ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕੀਤਾ ਕਿ ਆਪਟੇ ਨੇ ਦਾਦਾ ਮਹਾਰਾਜ ਨੂੰ ਉਸਦੀ ਮੌਜੂਦਗੀ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਸੀ - 'ਪ੍ਰਤੀਕਸ਼ਾ ਕਰੋ ਔਰ ਦੇਖੋ ਹਮ ਕੀ ਕਰਦੇ ਹਨ', 'ਉਡੀਕ ਕਰੋ ਅਤੇ ਵੇਖੋ ਅਸੀਂ ਕੀ ਕਰਦੇ ਹਾਂ'। ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਆਪਟੇ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਅਦਾਲਤ ਵਿਚ ਕਥਿਤ ਨਾਵਾਂ ਨਾਲ ਯਾਤਰਾ ਕਰਨ ਬਾਰੇ ਸੂਚਿਤ ਕੀਤਾ ਸੀ।

12. ਨੱਥੂਰਾਮ ਨੇ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਹ ਮਰੀਨਾ ਹੋਟਲ ਵਿੱਚ 17 ਤੋਂ 20 ਜਨਵਰੀ ਦਰਮਿਆਨ ਠਹਿਰੇ ਸਨ, ਮੰਨੇ-ਪ੍ਰਮੰਨੇ ਨਾਵਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਅਤੇ ਉਸਨੇ ਕਮਰੇ ਦੇ ਸੇਵਾਦਾਰ ਨੂੰ ਤੁਰੰਤ ਧੋਣ ਲਈ ਕੁਝ ਕੱਪੜੇ ਦਿੱਤੇ ਸਨ। 13. ਨੱਥੂਰਾਮ ਨੇ ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਕਰਕਰੇ ਦੇ ਨਾਲ 19 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਭਵਨ ਜਾਣ ਅਤੇ ਉੱਥੇ ਬੈਜ ਅਤੇ ਮਦਨਲਾਲ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਦੇ ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਦੇ ਦਾਅਵੇ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕੀਤਾ।

14. ਨੱਥੂਰਾਮ ਨੇ ਇਸ ਗੱਲ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕੀਤਾ ਕਿ 20 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਗੋਪਾਲ ਨੇ ਮਰੀਨਾ ਹੋਟਲ ਦੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਮੌਜੂਦਗੀ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਰਿਵਾਲਵਰ ਦੀ ਮੁਰੰਮਤ ਕੀਤੀ ਸੀ ਅਤੇ ਆਪਟੇ, ਕਰਕਰੇ, ਬੈਜ ਅਤੇ ਮਦਨਲਾਲ ਨੇ ਬੰਦੂਕ ਦੇ ਸੂਤੀ ਵਿਸਫੋਟਕਾਂ ਵਿੱਚ ਫਿਊਜ਼ ਅਤੇ ਡੈਟੋਨੇਟਰ ਫਿੱਟ ਕੀਤੇ ਸਨ।
ਉਸ ਨੇ ਬੈਜ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿਣ ਤੋਂ ਵੀ ਇਨਕਾਰ ਕੀਤਾ- 'ਹਾ ਅੰਚਾ ਸੇਵਤਚਾ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾਂ, ਮਹਿਣੁ ਤੈਰੀ ਕਰਨਾ ਕਾਲਜੀ ਗਿਆ', 'ਇਹ ਸਾਡੀ ਆਖਰੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਹਰ ਚੀਜ਼ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ ਧਿਆਨ ਰੱਖੋ'। ਗੋਡਸੇ ਨੇ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਹ ਸਿਰ ਦਰਦ ਤੋਂ ਪੀੜਤ ਸੀ ਅਤੇ ਕਿਤੇ ਬਾਹਰ ਨਹੀਂ ਗਿਆ ਸੀ। 'ਬੈਜ ਅਤੇ ਆਪਟੇ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਸਭਾ ਵਿਚ ਇਕ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਬਾਰੇ ਗੱਲ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ - "ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਗੱਲ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ ਤਾਂ ਅਗਲੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਜਾਓ, ਮੇਰਾ ਸਿਰ ਦਰਦ ਹੈ ਅਤੇ ਮੈਂ ਇਕੱਲਾ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ"।

Machine Translated by Google

15. ਨੱਥੂਰਾਮ ਨੇ ਦੂਜੇ ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਨੂੰ ਹਥਿਆਰ ਵੰਡਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕੀਤਾ। ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਝੂਠ ਹੈ ਕਿ ਯੋਜਨਾ ਅਨੁਸਾਰ ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਉਹ ਸਿਰਫ ਦੂਜਿਆਂ ਨੂੰ ਸੰਕੇਤ ਦੇਣਗੇ। ਮਦਨਲਾਲ ਬੰਬ ਵਿਸਫੋਟ ਕਰੇਗਾ ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਗ੍ਰੇਨੇਡ ਸੁੱਟਣਗੇ ਅਤੇ ਗਾਂਧੀ 'ਤੇ ਗੋਲੀਬਾਰੀ ਕਰਨਗੇ।

16. ਨੱਥੂਰਾਮ ਨੇ ਕਿਹਾ-'ਮੈਂ 20 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਸਭਾ 'ਚ ਨਹੀਂ ਗਿਆ ਸੀ, ਨਾ ਹੀ ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਉੱਥੇ ਕੀ ਹੋਇਆ ਜਾਂ ਕੀ ਨਹੀਂ'।

17/18. ਜੱਜ ਦੁਆਰਾ ਪੁੱਛੇ ਗਏ ਸਤਾਰ੍ਹਵੇਂ ਅਤੇ ਅਠਾਰਵੇਂ ਸਵਾਲਾਂ ਦੇ ਜਵਾਬ ਵਿੱਚ, ਨੱਥੂਰਾਮ ਨੇ ਇਹੀ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ, ਇਹ ਇਨਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਕਿ ਉਹ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਸਭਾ ਵਾਲੀ ਥਾਂ 'ਤੇ ਮੌਜੂਦ ਸੀ।

19. ਗੋਡਸੇ ਨੇ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਸੂਚਿਤ ਕੀਤਾ, 'ਨਾ ਤਾਂ ਮੈਂ ਆਪਟੇ ਦੇ ਨਾਲ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਭਵਨ 'ਚ ਬੈਜ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਗਿਆ ਸੀ, ਨਾ ਹੀ ਬੈਜ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਕਿਹਾ ਸੀ, 'ਚਲਤੇ ਵਾ, ਅੰਹਲਾ ਤੁਮਛੀ ਕਹੀਹਿ ਦੇਨੇ ਘਨੇ ਨਹੀਂ', 'ਗੁੰਮ ਹੋ ਜਾਓ, ਮੈਨੂੰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਚਾਹੀਦਾ। ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਕਰੋ।''

20. ਗੋਡਸੇ ਨੇ ਇਸ ਤੱਥ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤਾ ਕਿ 20 ਜਨਵਰੀ ਦੀ ਰਾਤ ਨੂੰ, 'ਮੈਂ ਕਾਨਪੁਰ ਲਈ ਫਸਟ ਕਲਾਸ ਵਿੱਚ ਰੇਲਗੱਡੀ ਰਾਹੀਂ ਸਫ਼ਰ ਕੀਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਮੈਂ 21 ਤਰੀਕ ਨੂੰ ਕਾਨਪੁਰ ਰੇਲਵੇ ਸਟੇਸ਼ਨ 'ਤੇ ਇੱਕ ਰਿਟਾਇਰਿੰਗ ਰੂਮ ਰਿਜ਼ਰਵ ਕੀਤਾ ਸੀ'।

21. ਗੋਡਸੇ ਨੇ ਸਹਿਮਤੀ ਪ੍ਰਗਟਾਈ ਕਿ 24 ਜਨਵਰੀ ਤੋਂ 27 ਜਨਵਰੀ ਤੱਕ ਉਹ ਆਪਟੇ ਦੇ ਨਾਲ ਬੰਬਈ ਦੇ ਐਲਫਿੰਸਟਨ ਅਨੇਕਸੀ ਹੋਟਲ ਵਿੱਚ ਠਹਿਰਿਆ ਸੀ। ਪਰ ਕਿਹਾ, 'ਗੋਪਾਲ ਤੇ ਕਰਕਰੇ ਮੈਨੂੰ ਉੱਥੇ ਮਿਲਣ ਨਹੀਂ ਆਏ'।

22. ਗੋਡਸੇ ਨੇ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਸਨੇ 25 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਏਅਰ ਇੰਡੀਆ ਲਿਮਟਿਡ ਕੋਲ ਦੋ ਟਿਕਟਾਂ ਰਿਜ਼ਰਵ ਕੀਤੀਆਂ ਸਨ ਅਤੇ ਉਹ ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਉਸਨੇ 27 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਝੂਠੀ ਪਛਾਣ ਮੰਨ ਕੇ, ਉਸ ਜਹਾਜ਼ ਰਾਹੀਂ ਦਿੱਲੀ ਦੀ ਯਾਤਰਾ ਕੀਤੀ ਸੀ।

23. ਗੋਡਸੇ ਨੇ ਇਸ ਤੱਥ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਹ 26 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਆਪਟੇ ਨਾਲ ਮਾਤਾ ਮੰਦਰ (ਮੋਤਾ ਮੰਦਰ) ਗਿਆ ਸੀ, ਪਰ ਇਸ ਗੱਲ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਸਨੇ ਦਾਦਾ ਮਹਾਰਾਜ ਤੋਂ ਰਿਵਾਲਵਰ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਸੀ। 'ਮੈਂ ਉੱਥੇ ਦੀਕਸ਼ਿਤ ਮਹਾਰਾਜ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਗਿਆ ਸੀ, ਜੋ ਉਸ ਸਮੇਂ ਬਿਮਾਰ ਪਏ ਸਨ। ਉੱਥੇ ਜੋ ਗੱਲਬਾਤ ਹੋਈ, ਉਹ ਸਿਰਫ਼ ਹੈਦਰਾਬਾਦ ਰਾਜ ਦੇ ਸਰਹੱਦੀ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਕੀਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਅੱਤਿਆਚਾਰਾਂ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਨ ਲਈ ਹਥਿਆਰਾਂ ਅਤੇ ਵਿਸਫੋਟਕਾਂ ਨੂੰ ਇਕੱਠਾ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਸੀ।

24. ਗੋਡਸੇ ਨੇ ਕਿਹਾ, '27 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਬੰਬਈ ਤੋਂ ਦਿੱਲੀ ਹਵਾਈ ਜਹਾਜ਼ ਰਾਹੀਂ, ਨਾਰਾਇਣਰਵ ਅਤੇ ਵਿਨਾਇਕਰਾਵ, ਨਾਰਾਇਣਰਵ ਅਤੇ ਵਿਨਾਇਕਰਾਵ, ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਮੈਂ 27 ਦੀ ਰਾਤ ਨੂੰ ਗਵਾਲੀਅਰ ਲਈ ਰਵਾਨਾ ਹੋਏ। ਅਸੀਂ ਅਗਲੀ ਸਵੇਰ ਉੱਥੇ ਪਹੁੰਚ ਗਏ ਅਤੇ ਸਟੇਸ਼ਨ ਦੇ ਨੇੜੇ ਇੱਕ ਧਰਮਸ਼ਾਲਾ ਵਿੱਚ ਠਹਿਰੇ।

25. ਗੋਡਸੇ ਨੇ ਇਸ ਤੱਥ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਹ 28 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਸਵੇਰੇ 7.30 ਵਜੇ ਅਤੇ ਸ਼ਾਮ 4.00 ਵਜੇ ਡਾ. ਪਰਚੂਰੇ ਦੇ ਘਰ ਸਨ, ਪਰ ਕਿਹਾ, 'ਇਹ ਸੱਚ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਪਿਸਤੌਲ ਅਸੀਂ ਕਥਿਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਉਥੇ ਖਰੀਦਿਆ ਸੀ, ਉਹ ਗੋਇਲ ਦਾ ਸੀ ਜਾਂ ਇਹ ਮੈਨੂੰ ਮਿਲਿਆ ਸੀ। ਗੋਇਲ ਤੋਂ ਦੰਡਵਤੇ ਰਾਹੀਂ'।

Machine Translated by Google

26. ਗੋਡਸੇ ਨੇ ਇਸ ਤੱਥ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤਾ ਕਿ ਵਿਨਾਇਕਰਵ ਦੀ ਮੰਨੀ ਗਈ ਪਛਾਣ ਦੇ ਤਹਿਤ, ਉਸਨੇ ਦਿੱਲੀ ਰੇਲਵੇ ਸਟੇਸ਼ਨ 'ਤੇ 24 ਘੰਟੇ ਲਈ ਰਿਟਾਇਰਿੰਗ ਰੂਮ ਲਿਆ ਸੀ, ਪਰ ਇਸ ਗੱਲ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕੀਤਾ ਕਿ ਕਰਕਰੇ ਅਤੇ ਆਪਟੇ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਮੌਜੂਦ ਸਨ। ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਸਨੇ 29 ਜਾਂ 30 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਆਪਟੇ ਜਾਂ ਕਰਕਰੇ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਦੇਖਿਆ ਸੀ। ਆਪਟੇ ਗਵਾਲੀਅਰ ਵਿੱਚ ਹੀ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਵਿਛੜ ਗਏ ਸਨ।

27. ਗੋਡਸੇ ਨੇ ਇਸ ਤੱਥ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਸਨੇ ਗਾਂਧੀ 'ਤੇ ਤਿੰਨ ਵਾਰ ਗੋਲੀਬਾਰੀ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਹੱਤਿਆ ਤੋਂ ਕੁਝ ਮਿੰਟ ਪਹਿਲਾਂ ਅਤੇ ਕੁਝ ਮਿੰਟ ਬਾਅਦ ਆਪਣੀ ਮਾਨਸਿਕ ਸਥਿਤੀ ਦਾ ਗ੍ਰਾਫਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ।

28. ਗੋਡਸੇ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਜਿਵੇਂ ਹੀ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਸਥਾਨ 'ਤੇ ਵਰਾਂਡੇ ਕੋਲ ਪਹੁੰਚੇ, ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਛਾਲ ਮਾਰ ਦਿੱਤੀ। ਮੈਂ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੋਲੀ ਮਾਰਾਂਗਾ ਕਿ ਕੋਈ ਹੋਰ ਜ਼ਖਮੀ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਮੈਂ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਨੂੰ ਹਥੇਲੀਆਂ ਨਾਲ ਨਮਸਕਾਰ ਕੀਤਾ, ਪਰ ਮੈਂ ਪਿਸਤੌਲ ਨੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਹਥੇਲੀਆਂ ਵਿਚਕਾਰ ਲੁਕੋ ਲਿਆ ਸੀ। ਮੈਂ ਸੁਰੱਖਿਆ ਕੈਚ ਨੂੰ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਕਲਪਨਾ ਕੀਤੀ ਕਿ ਮੈਂ ਦੋ ਵਾਰ ਗੋਲੀਬਾਰੀ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਮੈਨੂੰ ਪੁਲਿਸ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਮੈਂ ਤਿੰਨ ਵਾਰ ਗੋਲੀਬਾਰੀ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਮੈਂ ਗੁੱਸੇ ਵਿੱਚ ਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਚੀਕਿਆ "ਪੁਲਿਸ! ਪੁਲਿਸ!!" ਵਾਰ-ਵਾਰ ਗੋਲੀ ਚਲਾਉਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮੈਂ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਲੋਕ ਸਦਮੇ ਨਾਲ ਜੰਮ ਗਏ ਸਨ। ਮੈਨੂੰ ਯਾਦ ਹੈ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਮੈਨੂੰ ਇੱਕ ਪੁਲਿਸ ਕਾਂਸਟੇਬਲ ਨੇ ਫੜਿਆ ਸੀ। ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਹੋਰ ਆਇਆ। ਫਿਰ ਕਿਸੇ ਨੇ ਮੇਰੇ ਹੱਥੋਂ ਪਿਸਤੌਲ ਖੋਹ ਲਿਆ।

ਗੋਡਸੇ ਨੇ ਅੱਗੇ ਕਿਹਾ, 'ਇਕ ਆਦਮੀ ਮੇਰੇ ਪਿੱਛੇ ਤੋਂ ਆਇਆ ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਸਿਰ ਦੇ ਪਿਛਲੇ ਹਿੱਸੇ 'ਤੇ ਮਾਰਿਆ ਅਤੇ ਮੈਂ ਜ਼ਖ਼ਮ ਤੋਂ ਖੂਨ ਵਹਿਣ ਲੱਗਾ। ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਮੈਂ ਉਹ ਕੀਤਾ ਹੈ ਜੋ ਮੈਂ ਕਰਨ ਲਈ ਤੈਅ ਕੀਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਜੋ ਮੈਂ ਕੀਤਾ ਸੀ ਉਸ 'ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ ਪਛਤਾਵਾ ਨਹੀਂ ਸੀ।
ਮੈਂ ਉਸ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਚੇਤਾਵਨੀ ਦਿੱਤੀ ਜਿਸਨੇ ਮੇਰੇ ਹੱਥੋਂ ਪਿਸਤੌਲ ਖੋਹ ਲਿਆ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਇੱਕ ਆਟੋਮੈਟਿਕ ਸੀ ਅਤੇ ਮੈਂ ਸੁਰੱਖਿਆ ਕੈਚ ਨੂੰ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਇਸਲਈ ਉਹ ਇਸਨੂੰ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਸੰਭਾਲ ਲਵੇ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਇਹ ਬੰਦ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਨੂੰ ਨੁਕਸਾਨ ਪਹੁੰਚਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਮਾਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਵਿਅਕਤੀ ਮੇਰੇ ਵੱਲ ਮੁੜਿਆ ਅਤੇ ਕਿਹਾ, "ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਗੋਲੀ ਮਾਰਾਂਗਾ"। ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਕਿਹਾ - "ਮੈਨੂੰ ਗੋਲੀ ਮਾਰੋ, ਮੈਂ ਮਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹਾਂ।" ਦੋ ਘੰਟਿਆਂ ਬਾਅਦ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਦਿਲ ਅਤੇ ਨਬਜ਼ ਦੀ ਦਰ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕੀਤੀ।'

ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਨੱਥੂਰਾਮ ਵਿਨਾਇਕ ਗੌਡਸੇ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਦੀ ਮੌਤ ਯਕੀਨੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮੇਰੇ ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਪਿਸਤੌਲ ਵਿੱਚੋਂ ਗੋਲੀ ਚੱਲਣ ਕਾਰਨ ਹੋਈ ਸੀ।'

10 ਨਵੰਬਰ 1948: ਆਤਮਚਰਨ ਦੇ ਸਵਾਲਾਂ ਦਾ ਜਵਾਬ ਦਿੰਦਿਆਂ ਨੱਥੂਰਾਮ ਨੇ ਕਿਹਾ, '20 ਜਨਵਰੀ 1948 ਨੂੰ ਮੈਂ ਕਰਕਰੇ ਅਤੇ ਸ਼ੰਕਰ ਦੇ ਨਾਲ ਮਰੀਨਾ ਹੋਟਲ ਦੇ ਕਮਰੇ 40 ਵਿੱਚ ਚਾਹ ਨਹੀਂ ਪੀਤੀ ਸੀ। ਨਾ ਹੀ ਸਾਨੂੰ ਸ਼ਰਾਬ ਪਰੋਸੀ ਗਈ।

ਕਰਕਰੇ ਮੈਨੂੰ ਉੱਥੇ ਨਹੀਂ ਮਿਲੇ। ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿਚ ਕਦੇ ਚਾਹ ਨਹੀਂ ਪੀਤੀ, ਹਾਂ, ਮੈਂ ਕਦੇ-ਕਦਾਈਂ ਕੌਫੀ ਪੀਤੀ ਹੈ।' ਉਸਨੂੰ ਉਸਦੇ ਪੱਤਰ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਲਿਖਣ ਦੇ ਨਮੂਨੇ ਦਿਖਾਏ ਗਏ ਸਨ। ਉਹ ਮੰਨ ਗਿਆ ਕਿ ਦੋਵੇਂ ਆਪਣੇ ਸਨ ਅਤੇ ਕਿਹਾ, 'ਜਦੋਂ ਮੈਨੂੰ ਬੰਬਈ ਵਿਚ ਸੀਆਈਡੀ ਦੇ ਦਫਤਰਾਂ ਵਿਚ ਮਰਾਠੀ ਵਿਚ ਲਿਖਤ ਦਾ ਨਮੂਨਾ ਦੇਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ ਅੱਖਰਾਂ ਦੇ ਉੱਪਰ ਇੱਕ ਸਟ੍ਰੋਕ ਲਗਾਉਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਚਾਰ ਗਵਾਹ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਸਥਾਨ 'ਤੇ ਦੇਖਣ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਦਿੱਤੀ ਹੈ

Machine Translated by Google

20 ਜਨਵਰੀ 1948 ਨੂੰ ਹੋਈ ਮੀਟਿੰਗ ਪੁਲਿਸ ਦੇ ਦਬਾਅ ਹੇਠ ਜ਼ਰੂਰ ਹੋਈ ਹੋਵੇਗੀ। ਮੈਨੂੰ ਗਵਾਲੀਅਰ ਦੇ ਇੱਕ ਗਵਾਹ ਬਾਰੇ ਵੀ ਅਜਿਹੀ ਹੀ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਹੈ।'

ਦਾਦਾ ਮਹਾਰਾਜ ਅਤੇ ਦੀਕਸ਼ਿਤ ਮਹਾਰਾਜ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਬਾਰੇ ਬੋਲਦਿਆਂ ਗੋਡਸੇ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਇਹ ਸੰਭਾਵਨਾ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੇਰੇ ਵਿਰੁੱਧ ਅਜਿਹੀ ਗਵਾਹੀ ਇਸ ਡਰ ਕਾਰਨ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਕਿ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਪੁਲਿਸ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ ਝੂਠਾ ਫਸਾਏਗੀ।' ਬੈਜ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਬਾਰੇ ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਬੈਜ ਹਥਿਆਰ ਅਤੇ ਵਿਸਫੋਟਕ ਵੇਚਣ ਦਾ ਕਾਰੋਬਾਰ ਚਲਾਉਂਦਾ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਸਭ ਪਤਾ ਸੀ। ਇੱਕ ਦੋ ਮੌਕਿਆਂ 'ਤੇ ਉਸਨੇ ਮੈਨੂੰ ਹਥਿਆਰ, ਬੰਬ ਅਤੇ ਵਿਸਫੋਟਕ ਵੀ ਦਿੱਤੇ, ਜੋ ਮੈਂ ਹੈਦਰਾਬਾਦ ਰਾਜ ਨਾਲ ਲੜਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਦੇ ਦਿੱਤੇ। ਫਿਰ ਬੈਜ ਅਕਸਰ ਰੁਪਏ ਤੋਂ ਘੱਟ ਰਕਮ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ। ਮੇਰੇ ਵੱਲੋਂ 100 ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਬਾਅਦ ਮੈਨੂੰ ਉਸਦੇ ਵਿਵਹਾਰ ਤੋਂ ਖਤਰਾ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਇਆ। ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਕਤਲ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਵਿੱਚ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਆਮ ਗੁੱਸਾ ਸੀ। ਬੈਜ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਮੈਨੂੰ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਬੈਜ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਾਰਨਾਂ ਕਰਕੇ ਮੇਰੇ ਵਿਰੁੱਧ ਗਵਾਹੀ ਦਿੱਤੀ।' ਉਸਨੇ ਇਸ ਤੱਥ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤਾ ਕਿ 30 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਉਸਨੇ ਖੁਦ ਫੋਟੋ ਖਿੱਚੀ ਸੀ, ਜੋ ਉਸਨੇ ਆਪਟੇ ਨੂੰ ਭੇਜੀ ਸੀ। 'ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮੈਂ ਕਦੇ ਵੀ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਫੋਟੋ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕਰਨ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਸੀ'।

10 ਨਵੰਬਰ 1948: ਦੂਜੇ ਦੋਸ਼ੀ ਨਰਾਇਣ ਦੱਤਾਤ੍ਰੇਅ ਆਪਟੇ ਨੇ ਉਸ ਦਿਨ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਆਪਣਾ 22 ਪੰਨਿਆਂ ਦਾ ਲੰਬਾ ਬਿਆਨ ਪੜ੍ਹਿਆ। ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਮੈਂ ਬੇਕਸੂਰ ਹਾਂ। ਕਤਲ ਦੇ ਸਮੇਂ ਮੈਂ ਘਟਨਾ ਵਾਲੀ ਥਾਂ 'ਤੇ ਮੌਜੂਦ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਮੈਂ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਕਤਲ ਵਿੱਚ ਸਹਿਯੋਗੀ ਹੋਣ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਤਲ ਵਿੱਚ ਉਤਸ਼ਾਹ, ਯੋਜਨਾ ਬਣਾਉਣ ਅਤੇ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਨ ਦੇ ਆਪਣੇ ਉੱਤੇ ਲਗਾਏ ਗਏ ਦੋਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰਦਾ ਹਾਂ।' ਉਸ ਨੇ ਦੋਸ਼ ਲਾਇਆ ਕਿ, 'ਮੇਰੇ ਵਿਰੁੱਧ ਕੇਸ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਵਿਚ ਮੇਰੇ ਵਿਰੁੱਧ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸਬੂਤ ਤਿਆਰ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਵਿਰੁੱਧ ਗਵਾਹੀ ਦੇਣ ਲਈ ਕਈ ਗਵਾਹਾਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਵਿਚ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਭਵਨ ਅਤੇ ਗਵਾਲੀਅਰ ਵਿਚ "ਪਰਚੂਰੇ ਵਾੜਾ" ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਵਾਲੀ ਥਾਂ ਦਿਖਾਈ, ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਬੰਧਕ ਬਣਾ ਲਿਆ ਅਤੇ ਮੈਂ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰਹਿਮੋ-ਕਰਮ 'ਤੇ ਸੀ। ਉਹ ਜੋ ਵੀ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਮੌਤ ਦੇ ਦਰਦ ਜਾਂ ਮੇਰੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਜ਼ੁਲਮ ਦੀ ਧਮਕੀ ਦੇ ਨਾਲ ਕਰਨ ਜਾਂ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕਰਨਗੇ।'

ਆਪਣੇ ਪਿਛੋਕੜ ਬਾਰੇ ਦੱਸਦਿਆਂ ਆਪਟੇ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਮੈਨੂੰ ਹਿੰਦੂ ਹੋਣ 'ਤੇ ਬਹੁਤ ਮਾਣ ਹੈ। ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ਇੱਕਜੁੱਟ ਅਤੇ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਬਣਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ... ਮੈਨੂੰ ਯਕੀਨ ਹੈ ਕਿ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਦੀ ਅਹਿੰਸਾ ਨੇ ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਦੀ ਹੋਂਦ ਨੂੰ ਵੱਡਾ ਖ਼ਤਰਾ ਖੜ੍ਹਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।'

ਆਪਟੇ ਨੇ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਹ 20 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਮੌਜੂਦ ਸੀ। 'ਮੈਂ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਸਥਾਨ 'ਤੇ ਗਿਆ ਸੀ। ਮੈਂ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਉਸੇ ਸ਼ਾਮ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਨਾਲ ਮੁਲਾਕਾਤ ਕਰਾਂਗਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੁੱਛਾਂਗਾ- "ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਨੂੰ 55 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਨਾ ਦੇਣ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਨੂੰ ਬਦਲਣ ਅਤੇ ਹੁਣੇ ਹੀ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਦਾ ਵਾਅਦਾ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਤੁਹਾਡਾ ਕਿੰਨਾ ਕੁ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੈ?"
ਮਾਈਕ੍ਰੋਫੋਨ ਨਹੀਂ ਸੀ

Machine Translated by Google

ਉਸ ਸ਼ਾਮ ਕੰਮ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਕਿ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨਾ ਅਸੰਭਵ ਹੋਵੇਗਾ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੈਂ ਇਸਦੀ ਯੋਜਨਾ ਬਣਾਈ ਸੀ। ਇਹ ਸੱਚ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ 15 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਬੈਜ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਹਿੱਸਾ ਲੈਣ ਲਈ ਸਵੈ-ਇੱਛਾ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕੀਤਾ। ਮੈਂ ਬੈਜ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕਿਸਮ ਦਾ ਹਥਿਆਰ ਜਾਂ ਬੰਬ ਅਤੇ ਵਿਸਫੋਟਕ ਸਮੱਗਰੀ ਦਿੱਲੀ ਲੈ ਕੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਮਨ੍ਹਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਅਸੀਂ ਸ਼ਾਂਤੀਪੂਰਨ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਜਾ ਰਹੇ ਸੀ। ਪਰ ਉਹ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਬੰਬ ਅਤੇ ਵਿਸਫੋਟਕ ਲੈ ਕੇ ਆਇਆ, ਅਤੇ ਕੁਝ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀਆਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡ ਦਿੱਤਾ; ਮਦਨਲਾਲ ਵੀ ਹਾਜ਼ਰ ਸਨ।

'ਜਦੋਂ ਮੈਨੂੰ ਬੈਜ ਤੋਂ ਮਦਨਲਾਲ ਦੀ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀ ਦਾ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਤਾਂ ਮੈਂ ਵੀ ਦਿੱਲੀ ਛੱਡ ਕੇ ਬੰਬਈ ਚਲਾ ਗਿਆ। ਉੱਥੇ ਮੈਂ ਗੋਡਸੇ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਦੋਵਾਂ ਨੇ ਫਿਰ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਂਤੀਪੂਰਨ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ। ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਬੰਬਈ ਤੋਂ ਵਲੰਟੀਅਰਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਲਈ ਲੈਣ ਲਈ ਲੋੜੀਂਦੇ ਫੰਡ ਨਹੀਂ ਸਨ, ਇਸ ਲਈ ਅਸੀਂ ਗਵਾਲੀਅਰ ਵਿੱਚ ਡਾਕਟਰ ਪਰਚੂਰੇ ਦੇ ਘਰ ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਵਾਲੰਟੀਅਰ ਲੈਣ ਲਈ ਗਏ। ਪਰ ਉਹ ਸਾਡੀ ਮਦਦ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸਦੇ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਵਲੰਟੀਅਰਾਂ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰ ਲਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਲੁਕ ਗਏ ਸਨ। ਨੱਥੂਰਾਮ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਬੰਬਈ ਜਾਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਅਤੇ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਉੱਥੋਂ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਲਈ ਕੁਝ ਵਾਲੰਟੀਅਰਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰੋ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੈਂ 28 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਬੰਬਈ ਗਿਆ ਅਤੇ ਗੋਡਸੇ ਦਿੱਲੀ ਚਲਾ ਗਿਆ।'

ਆਪਟੇ ਨੇ ਅੱਗੇ ਕਿਹਾ, 'ਮੈਂ 30 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਬੰਬਈ ਪਹੁੰਚਿਆ ਅਤੇ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਫੰਡ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਕਰਨ ਅਤੇ ਵਲੰਟੀਅਰਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਵਿਚ ਬਿਤਾਇਆ। ਉਸ ਸ਼ਾਮ ਮੈਂ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਦੇ ਕਤਲ ਅਤੇ ਨੱਥੂਰਾਮ ਗੋਡਸੇ ਦੀ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰੀ ਦੀ ਖ਼ਬਰ ਸੁਣੀ। ਮੈਂ ਤੁਰੰਤ ਦਿੱਲੀ ਜਾਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ, ਪਰ ਇਹ ਸੋਚ ਕੇ ਰੁਕ ਗਿਆ ਕਿ ਪੁਲਿਸ ਮੈਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰ ਲਵੇਗੀ ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਂ ਗੋਡਸੇ ਦਾ ਦੋਸਤ ਹਾਂ। ਇਹ ਝੂਠ ਹੈ ਕਿ 15 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਮੈਂ ਬੈਜ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸਾਵਰਕਰ ਨੇ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ, ਪੰਡਿਤ ਨਹਿਰੂ ਅਤੇ ਸੁਹਰਾਵਰਦੀ ਨੂੰ ਮਾਰਨਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਨੇ ਇਹ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਸਾਨੂੰ ਸੌਂਪੀ ਹੈ। ਇਹ ਸਭ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਬਣਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਹਨ।'

ਆਪਟੇ ਨੇ ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਦਾ ਇਹ ਵੀ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਉਸ ਤੋਂ ਮਿਲੀਆਂ ਰੇਲ ਟਿਕਟਾਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸਟੇਸ਼ਨਾਂ 'ਤੇ ਟਿਕਟ ਚੈਕਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਬਰਾਮਦ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਚੋਰੀ ਹੋ ਗਈਆਂ ਸਨ, ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਲਪਨਾ ਦੀ ਕਲਪਨਾ ਸੀ। 'ਇਹ ਫਿਰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਨਘੜਤ ਅਤੇ ਬੇਬੁਨਿਆਦ ਦਲੀਲ ਹੈ।'

ਅੰਤ 'ਚ ਆਪਟੇ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਮੇਰੇ 'ਤੇ ਲਗਾਏ ਗਏ ਕਿਸੇ ਵੀ ਦੋਸ਼ ਨੂੰ ਸਾਬਤ ਕਰਨ 'ਚ ਅਸਫਲ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਬਿਲਕੁੱਲ ਬੇਕਸੂਰ ਹਾਂ, ਇਸ ਲਈ ਜਲਦਬਾਜ਼ੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮੈਨੂੰ ਰਿਹਾਅ ਕਰ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।'

11 ਨਵੰਬਰ 1948: ਆਪਟੇ ਨੂੰ ਜੱਜ ਆਤਮਚਰਨ ਦੁਆਰਾ ਪੁੱਛੇ ਗਏ ਸਵਾਲਾਂ ਦੇ ਜਵਾਬ ਦੇਣੇ ਸਨ। ਆਪਟੇ ਨੇ ਮੰਨਿਆ ਕਿ ਉਹ ਪਿਛਲੇ ਚਾਰ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਬੈਜ ਨੂੰ ਜਾਣਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਇਹ ਤੱਥ ਕਿ ਬਾਅਦ ਵਾਲੇ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਹੈਦਰਾਬਾਦ ਸੰਘਰਸ਼ ਵਿੱਚ ਵਰਤਣ ਲਈ ਹਥਿਆਰ, ਬੰਬ ਅਤੇ ਵਿਸਫੋਟਕ ਸਪਲਾਈ ਕੀਤੇ ਸਨ। ਉਸਨੇ ਨਵੰਬਰ 1947 ਅਤੇ ਜਨਵਰੀ 1948 ਦਰਮਿਆਨ ਬੈਜ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕੀਤਾ। ਆਪਟੇ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਗਲਤ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ 10 ਜਨਵਰੀ 1948 ਨੂੰ ਬੈਜ ਨੂੰ ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦੇ ਦਫ਼ਤਰ ਲੈ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ

Machine Translated by Google

ਉਸ ਨੂੰ 14 ਜਨਵਰੀ 1948 ਨੂੰ ਦਾਦਰ ਵਿਚ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਦੇ ਦਫਤਰ ਵਿਚ ਬੰਦੂਕ ਦੇ ਦੋ ਟੁਕੜੇ ਅਤੇ ਪੰਜ ਹੈਂਡ ਗ੍ਰਨੇਡ ਦੇਣ ਲਈ ਕਿਹਾ।' ਉਸਨੇ ਇਸ ਤੱਥ ਨੂੰ ਸਹਿਜੇ ਹੀ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤਾ ਕਿ ਨੱਥੂਰਾਮ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਜੀਵਨ ਬੀਮਾ ਪਾਲਿਸੀਆਂ 'ਤੇ ਆਪਣੀ ਅਤੇ ਗੋਪਾਲ ਗੋਡਸੇ ਦੀਆਂ ਪਤਨੀਆਂ ਨੂੰ ਨਾਮਜ਼ਦ ਕੀਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸਨੇ ਪਾਲਿਸੀ ਦੇ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ਾਂ 'ਤੇ ਗਵਾਹ ਵਜੋਂ ਦਸਤਖਤ ਕੀਤੇ ਸਨ। ਉਹ ਸ਼ਾਂਤਾ ਮੋਦਕ, ਅਤੇ ਨੱਥੂਰਾਮ ਨਾਲ ਪੂਨਾ ਤੋਂ ਬੰਬਈ ਤੱਕ ਯਾਤਰਾ ਕਰਨ ਬਾਰੇ ਵੀ ਸਹਿਮਤ ਹੋ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉਸਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਾਵਰਕਰ ਸਦਨ ਵਿੱਚ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ, ਪਰ ਉਸ ਰਾਤ ਬੈਜ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

ਅਗਲੇ ਸਵਾਲ ਦਾ ਜਵਾਬ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਆਪਟੇ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਗਵਾਹ' ਦਾ ਇਹ ਦਾਅਵਾ ਕਿ ਮੈਂ ਨੱਥੂਰਾਮ ਗੋਡਸੇ, ਸ਼ੰਕਰ ਅਤੇ ਬੈਜ ਦੇ ਨਾਲ ਦੀਕਸ਼ਿਤ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਘਰ ਗਿਆ ਸੀ, ਝੂਠਾ ਹੈ। ਇਹ ਵੀ ਸੱਚ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਬੈਜ ਹਥਿਆਰਾਂ, ਬੰਬਾਂ ਅਤੇ ਵਿਸਫੋਟਕਾਂ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਬੈਗ ਲਿਆਇਆ ਸੀ, ਜਿਸ ਲਈ ਗੋਡਸੇ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਰੁਪਏ ਦਿੱਤੇ ਸਨ। 50. 15 ਜਨਵਰੀ 1948 ਦੀ ਸਵੇਰ ਨੂੰ ਮੈਂ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਦੇ ਦਾਦਰ ਦਫ਼ਤਰ ਵਿੱਚ ਬੈਜ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ। ਪਰ ਮਦਨਲਾਲ ਅਤੇ ਕਰਕਰੇ ਨਾਲ ਨਹੀਂ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਦੇ ਗਵਾਹਾਂ ਨੇ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਹੈ।' ਆਪਟੇ ਨੇ ਬੈਜ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਦਾ ਖੰਡਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਸਾਵਰਕਰ ਨੇ ਗਾਂਧੀ, ਨਹਿਰੂ ਅਤੇ ਸੁਹਰਾਵਰਦੀ ਦੇ ਕਤਲ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਆਪਟੇ ਨੇ ਇਸ ਗੱਲ ਤੋਂ ਵੀ ਇਨਕਾਰ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਦੀਕਸ਼ਿਤ ਮਹਾਰਾਜ ਨਾਲ ਉਸ ਤੋਂ ਰਿਵਾਲਵਰ ਲੈਣ ਲਈ ਗੱਲਬਾਤ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਮੈਂ ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਰਿਵਾਲਵਰ ਲਈ ਪੁੱਛਣ ਦਾ ਜੋਖਮ ਕਿਉਂ ਲਵਾਂਗਾ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਮੈਂ ਸਿਰਫ਼ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਕੋਈ ਜਾਣੂ ਨਹੀਂ ਹੈ?' 17 ਜਨਵਰੀ 1948 ਨੂੰ ਨੱਥੂਰਾਮ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਝੂਠੇ ਨਾਵਾਂ ਹੇਠ ਯਾਤਰਾ ਕਰਨ ਦੇ ਕਾਰਨਾਂ ਦਾ ਖੁਲਾਸਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਬੁਕਿੰਗ ਦਫਤਰ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ ਸੀ ਜੋ ਉਸਦੀ ਟਿਕਟਾਂ ਰੱਦ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਸ ਆਦਮੀ ਨੇ ਆਪਟੇ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਕੀ ਉਹ ਟਿਕਟਾਂ ਖਰੀਦਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਹੀ ਕਾਰਨ ਸੀ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਝੂਠੀ ਪਛਾਣ ਹੇਠ ਸਫ਼ਰ ਕਰਨਾ ਪਿਆ। ਪਰ ਜੇ ਮੈਂ ਟਿਕਟਾਂ ਸਿੱਧੇ ਦਫਤਰ ਤੋਂ ਖਰੀਦੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ, ਤਾਂ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਫਰਜ਼ੀ ਨਾਂ ਵਰਤ ਕੇ ਬੁੱਕ ਕਰਵਾ ਲੈਂਦਾ। ਕਾਰਨ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ ਵਿੱਚ ਸੰਪਾਦਕੀ ਦੀ ਸੁਰ ਦਿਨੋ-ਦਿਨ ਹਮਲਾਵਰ ਹੁੰਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਚੇਤਾਵਨੀ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ਕਿ ਜੇਕਰ ਅਸੀਂ ਫਿਰਕੂ ਨਫ਼ਰਤ ਫੈਲਾਉਣ ਵਾਲੇ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਹਿੰਸਕ ਬਣਨ ਲਈ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਵੀ ਲੇਖ ਲਿਖਿਆ ਅਤੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਉਹ ਸਾਡੇ 'ਤੇ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾਏਗੀ। 17 ਤਰੀਕ ਨੂੰ, ਮੈਂ ਅਤੇ ਨੱਥੂਰਾਮ ਨੂੰ VT ਵਿਖੇ ਬੈਜ ਮਿਲਿਆ।' ਉਸਨੇ ਇਹ ਗਵਾਹੀ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਉਸਦੇ ਸਾਥੀ ਅਤੇ ਉਹ ਇੱਕ ਆਖਰੀ ਵਾਰ ਉਸਨੂੰ ਮਿਲਣ ਸਾਵਰਕਰ ਦੇ ਘਰ ਗਏ ਸਨ, ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਨਘੜਤ ਅਤੇ ਝੂਠ ਹੈ। ਆਪਟੇ ਨੇ ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਦੀ ਇਸ ਦਲੀਲ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਉਹ 20 ਜਨਵਰੀ ਦੀ ਸਵੇਰ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਸਭਾ ਵਾਲੀ ਥਾਂ 'ਤੇ ਗਿਆ ਸੀ ਜਾਂ ਉਸ ਨੇ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਭਵਨ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਜੰਗਲ ਵਿਚ ਰਿਵਾਲਵਰ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕੀਤੀ ਸੀ।

20 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਨੂੰ ਛੱਡਣ ਦਾ ਕਾਰਨ ਦੱਸਦੇ ਹੋਏ, ਆਪਟੇ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਮੈਂ ਸ਼ਾਮ 4.30 ਵਜੇ ਬਿਰਲਾ ਹਾਊਸ ਲਈ ਰਵਾਨਾ ਹੋਇਆ, ਮੈਂ ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਸ਼ੰਕਰ ਅਤੇ ਬੈਜ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ ਅਤੇ ਟੈਕਸੀ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਗਿਆ।

ਨੱਥੂਰਾਮ ਦੇ ਸਿਰ ਵਿੱਚ ਤੇਜ਼ ਦਰਦ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਮਰੀਨਾ ਹੋਟਲ ਵਿੱਚ ਹੀ ਰੁਕਿਆ।' 'ਤੇ

Machine Translated by Google

ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਸਥਾਨ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਉਸਨੇ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਉਹ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਸਵੇਰੇ ਮਿਲਿਆ ਸੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੋਈ ਵੀ ਨਹੀਂ ਆਇਆ ਸੀ। 'ਮੈਂ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਅਜਿਹੇ ਮੌਕੇ 'ਤੇ ਨੱਥੂਰਾਮ ਗੌਡਸੇ ਦਾ ਵੀ ਮੌਜੂਦ ਹੋਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਸ਼ੰਕਰ ਨਾਲ ਮਰੀਨਾ ਹੋਟਲ ਵਾਪਸ ਆ ਗਿਆ। ਵਾਪਸ ਰਹਿਣਾ ਬੈਜ ਦੀ ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਸੀ। ਹੋਟਲ ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਮੈਂ ਗੋਡਸੇ ਨੂੰ ਸਾਰੀ ਘਟਨਾ ਦੱਸੀ।

'ਇਹ ਝੂਠ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਉਸ ਰਾਤ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਭਵਨ 'ਚ ਬੈਜ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ ਸੀ।
ਉਹ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਸਭਾ ਤੋਂ ਹੋਟਲ ਆਇਆ ਅਤੇ ਸਾਨੂੰ ਬੰਬ ਧਮਾਕੇ ਬਾਰੇ ਦੱਸਿਆ। ਬੈਜ ਨੇ ਬਹੁਤ ਅਜੀਬ ਵਿਵਹਾਰ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਚਿੰਤਤ ਦਿਖਾਈ ਦਿੱਤਾ। ਇਹ ਇਸ ਲਈ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸਨੇ ਬੰਦੂਕ ਸੂਤੀ ਵਿਸਫੋਟਕ ਮਦਨਲਾਲ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਵਿਸਫੋਟ ਕਰਨ ਲਈ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਝਿੜਕਿਆ ਤਾਂ ਉਸਨੇ ਤੁਰੰਤ ਪੂਨਾ ਵਾਪਸ ਜਾਣ ਦੀ ਇੱਛਾ ਜ਼ਾਹਰ ਕੀਤੀ। ਅਸੀਂ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਕਿ ਮਦਨਲਾਲ ਇਕਬਾਲ ਕਰੇਗਾ ਕਿ ਬੈਜ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਵਿਸਫੋਟਕ ਦਿੱਤੇ ਸਨ, ਅਤੇ ਬਾਅਦ ਵਾਲੇ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਫਸਾਇਆ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਸਾਡੇ ਲਈ ਹੁਣ ਦਿੱਲੀ ਵਿਚ ਰਹਿਣਾ ਖਤਰਨਾਕ ਹੋਵੇਗਾ।'

12 ਨਵੰਬਰ 1948: ਆਪਟੇ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਗਲਤ ਹੈ ਕਿ 25 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਮੈਂ ਅਤੇ ਗੋਡਸੇ ਜੀ ਐਮ ਜੋਸ਼ੀ ਦੇ ਘਰ ਗਏ ਸੀ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਉੱਥੇ ਕਰਕਰੇ ਅਤੇ ਗੋਪਾਲ ਗੋਡਸੇ ਨੂੰ ਮਿਲੇ ਸੀ। ਦਰਅਸਲ ਗੋਵਿੰਦ ਮਾਲੇਕਰ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਉਸੇ ਸਮੇਂ ਐਲਫਿੰਸਟਨ ਹੋਟਲ ਵਿਚ ਦੇਖਿਆ ਸੀ। ਮੈਂ ਉੱਥੇ ਗੋਪਾਲ ਗੋਡਸੇ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ।'

ਆਪਟੇ ਨੇ ਦਿੱਲੀ ਆਉਣ ਦੀ ਗੱਲ ਮੰਨ ਲਈ। 'ਗੋਡਸੇ ਅਤੇ ਮੈਂ 25 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਬੰਬਈ ਵਿਚ 27 ਜਨਵਰੀ ਦੀ ਫਲਾਈਟ ਲਈ ਟਿਕਟਾਂ ਬੁੱਕ ਕੀਤੀਆਂ, ਅਸੀਂ ਮੰਨੀਆਂ ਗਈਆਂ ਪਛਾਣਾਂ "ਡੀ. ਨਰਾਇਣਰਵ" ਅਤੇ "ਐਨ. ਵਿਨਾਇਕਰਵ" ਦੇ ਤਹਿਤ ਟਿਕਟਾਂ ਬੁੱਕ ਕੀਤੀਆਂ।'

ਆਪਟੇ ਨੇ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤਾ ਕਿ 26 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਉਹ ਮਾਤਾ ਮੰਦਰ ਗਿਆ ਸੀ, ਪਰ ਇਹ ਮੰਗ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਕਿ ਦਾਦਾ ਮਹਾਰਾਜ ਜਾਂ ਦੀਕਸ਼ਿਤ ਮਹਾਰਾਜ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰਿਵਾਲਵਰ ਦੇਵੇ।

ਇਕ ਹੋਰ ਸਵਾਲ ਦਾ ਜਵਾਬ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਆਪਟੇ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਮੈਂ ਅਤੇ ਗੋਡਸੇ 27 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਦੁਪਹਿਰ 1.00 ਵਜੇ ਹਵਾਈ ਜਹਾਜ਼ ਰਾਹੀਂ ਦਿੱਲੀ ਪਹੁੰਚੇ। ਅਸੀਂ ਉਸ ਦੁਪਹਿਰ ਨੂੰ ਕੁਝ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ ਕੈਂਪਾਂ ਵਿਚ ਗਏ ਅਤੇ ਰਾਤ ਨੂੰ ਗਵਾਲੀਅਰ ਲਈ ਰਵਾਨਾ ਹੋ ਗਏ।'

'ਗਵਾਲੀਅਰ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਸਾਹਮਣੇ ਸਥਿਤ ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਧਰਮਸ਼ਾਲਾ ਵਿਚ ਠਹਿਰੇ
ਸਟੇਸ਼ਨ. ਅਸੀਂ ਗਵਾਲੀਅਰ ਵਿੱਚ ਗਰੀਬਾ, ਗੋਇਲ ਜਾਂ ਕਾਲੇ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਮਿਲੇ।'

ਆਪਟੇ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਵੱਲੋਂ ਇਹ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨਾ ਨਿੰਦਣਯੋਗ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਬੰਦੂਕ ਲੈਣ ਗਵਾਲੀਅਰ ਗਏ ਸੀ। ਅਸਲ ਵਿਚ, ਜੇ ਸਾਨੂੰ ਬੰਦੂਕ ਦੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਪੂਨਾ ਜਾਂ ਬੰਬਈ ਵਿਚ ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ ਖਰੀਦ ਸਕਦੇ ਸੀ।

'ਗਵਾਲੀਅਰ ਜਾਣ ਦਾ ਸਾਡਾ ਉਦੇਸ਼ ਸਿਰਫ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਕੀਤੇ ਗਏ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨਾਂ ਵਿੱਚ ਹਿੱਸਾ ਲੈਣ ਲਈ ਵਾਲੰਟੀਅਰਾਂ ਦੀ ਭਰਤੀ ਕਰਨਾ ਸੀ। ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਅਸੀਂ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਲਈ ਬਹੁਤ ਉਤਸੁਕ ਸੀ। ਅਸੀਂ ਆਪਣੀ ਆਉਣ ਵਾਲੀ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀ ਤੋਂ ਡਰਦੇ ਸੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਨੂੰ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਸੀ ਕਿ ਜੇਕਰ ਬੈਜ ਨੂੰ ਬੰਬ ਧਮਾਕੇ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਤਾਂ ਉਹ ਸਾਡੀ ਵੀ ਇੱਛਾ ਨਾਲ ਫਸ ਜਾਵੇਗਾ।

Machine Translated by Google

'ਮੈਂ ਬੰਬਈ ਵਿਚ ਹੋਏ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਡਾ. ਪਰਚੂਰੇ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਪਰਚੂਰੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਮੋਤੀ ਮਹਿਲ ਪੈਲੇਸ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਵਲੰਟੀਅਰਾਂ ਨਾਲ ਸਫਲ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਕਰ ਚੁੱਕੇ ਸਨ। ਅਸੀਂ ਗਵਾਲੀਅਰ ਵਿੱਚ ਕਾਮਯਾਬ ਨਹੀਂ ਹੋਏ, ਇਸ ਲਈ ਅਸੀਂ ਬੰਬਈ ਜਾਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ, ਪਰ ਗੋਡਸੇ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਬੰਬਈ ਲਈ ਰਵਾਨਾ ਹੋਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਦਿੱਲੀ ਜਾਵੇਗਾ। ਅਸੀਂ ਵਲੰਟੀਅਰਾਂ ਦੀ ਭਰਤੀ ਕਰਨ ਵਿਚ ਸਫਲ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਾਂ, ਜੇਕਰ ਅਸੀਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਥਾਵਾਂ 'ਤੇ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ, ਤਾਂ ਇਹ ਬਿਹਤਰ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ।'

ਆਪਟੇ ਨੇ ਇਸਤਗਾਸਾ ਦੀ ਦਲੀਲ ਨੂੰ ਝੂਠ ਬੋਲਿਆ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ 29 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਸਟੇਸ਼ਨ ਬੁਕਿੰਗ ਦਫਤਰ ਦੇ ਨੇੜੇ ਗੋਡਸੇ ਦੀ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਦੇਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਉਸ ਨੂੰ ਗਵਾਹਾਂ ਨੇ ਦਿੱਲੀ ਸਟੇਸ਼ਨ ਦੇ ਰਿਟਾਇਰਿੰਗ ਰੂਮ ਵਿਚ ਦੇਖਿਆ ਸੀ। ਗੋਡਸੇ ਅਤੇ ਕਰਕਰੇ ਦੇ ਨਾਲ।

ਸਵਾਲਾਂ ਦਾ ਜਵਾਬ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਆਪਟੇ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਮੈਂ 28 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਗਵਾਲੀਅਰ ਤੋਂ ਰਵਾਨਾ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਅਗਲੀ ਸਵੇਰ ਮੈਂ ਇਟਾਰਸੀ ਤੋਂ ਬੰਬਈ ਲਈ ਰੇਲਗੱਡੀ ਫੜੀ। ਮੈਂ 30 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਬੰਬਈ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ। ਬੰਬਈ ਪਹੁੰਚਣ ਦੇ ਤੁਰੰਤ ਬਾਅਦ, ਮੈਂ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨਾਂ ਲਈ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਭਰਤੀ ਕਰਨ ਲਈ ਚੈਂਬਰ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ ਕੈਂਪ ਵਿੱਚ ਗਿਆ।

ਉਸ ਰਾਤ ਮੈਂ ਪੂਨਾ ਲਈ ਰਵਾਨਾ ਹੋਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ, ਪਰ ਵਿਕਟੋਰੀਆ ਟਰਮੀਨਸ ਸਟੇਸ਼ਨ 'ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਨੱਥੂਰਾਮ ਗੋਡਸੇ ਨੇ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦਾ ਕਤਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ ਬਹੁਤ ਗੜਬੜ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਸਟੇਸ਼ਨ 'ਤੇ ਰੁਕਣਾ ਸਮਝਦਾਰੀ ਸਮਝਿਆ।

ਅਗਲੀ ਸਵੇਰ ਮੈਂ ਕਰਕਰੇ ਨਾਲ ਵਿਕਟੋਰੀਆ ਟਰਮੀਨਸ ਸਟੇਸ਼ਨ 'ਤੇ ਮੁਲਾਕਾਤ ਕੀਤੀ। ਮੈਂ ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਮਨੋਰਮਾ ਸਾਲਵੀ ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਦੇ ਦਫ਼ਤਰ ਨੂੰ ਇੱਕ ਤਾਰ ਭੇਜ ਕੇ ਨੱਥੂਰਾਮ ਗੋਡਸੇ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਦਾ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਮੈਂ ਇੱਕ ਵਕੀਲ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ ਜਿਸ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਸਲਾਹ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਤੁਰੰਤ ਦਿੱਲੀ ਜਾਣਾ ਵਿਅਰਥ ਹੈ। ਉਸ ਸ਼ਾਮ ਮੈਂ ਜਮਨਾਦਾਸ ਮਹਿਤਾ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ।'

ਵਾਧੂ ਸਵਾਲਾਂ ਦੇ ਜਵਾਬ ਵਿੱਚ ਆਪਟੇ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਮੈਂ 31 ਜਨਵਰੀ ਅਤੇ 1 ਫਰਵਰੀ 1948 ਨੂੰ ਚੈਂਬਰ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ ਕੈਂਪ ਵਿੱਚ ਠਹਿਰਿਆ ਸੀ। 2 ਅਤੇ 3 ਫਰਵਰੀ ਨੂੰ ਮੈਂ ਸੀ ਗ੍ਰੀਨ ਹੋਟਲ ਵਿੱਚ ਠਹਿਰਿਆ ਸੀ। 3 ਤੋਂ 5 ਫਰਵਰੀ ਤੱਕ ਮੈਂ ਐਲਫਿੰਸਟਨ ਅਨੇਕਸੀ ਹੋਟਲ ਵਿੱਚ ਠਹਿਰਿਆ। ਮੈਂ ਉਹ ਹੋਟਲ ਨਹੀਂ ਛੱਡਿਆ ਕਿਉਂਕਿ ਪੁਲਿਸ ਮੈਨੂੰ ਲੱਭ ਰਹੀ ਸੀ।

5 ਫਰਵਰੀ 1948 ਤੋਂ 13 ਫਰਵਰੀ 1948 ਤੱਕ ਮੈਂ ਜੀ ਐਮ ਜੋਸ਼ੀ ਦੇ ਘਰ ਰਿਹਾ। ਇਸ ਦੌਰਾਨ ਕਰਕਰੇ ਮੈਨੂੰ ਚਾਰ ਵਾਰ ਮਿਲੇ। ਮੈਂ ਪੂਨਾ ਗਿਆ ਅਤੇ 8 ਤੋਂ 10 ਫਰਵਰੀ ਤੱਕ ਉਥੇ ਰਿਹਾ, ਪਰ ਮੈਂ ਪੂਨਾ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਕਿਉਂਕਿ ਉਥੇ ਮੇਰੀ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਹਰ ਕੋਈ ਜਾਣਦਾ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਗੋਡਸੇ ਨਾਲ ਨਜ਼ਦੀਕੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਜੁੜਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਇਹ ਸੱਚ ਹੈ ਕਿ 13 ਫਰਵਰੀ ਨੂੰ ਕਰਕਰੇ ਅਤੇ ਮੈਂ ਪਿਰਕੇ ਦੇ ਅਪੋਲੋ ਹੋਟਲ ਵਿੱਚ ਜਾਅਲੀ ਨਾਮਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹੋਏ "ਆਰ.

ਵਿਸ਼ਨੂੰ" ਅਤੇ "ਐਨ. ਕਾਸ਼ੀਨਾਥ"।

Machine Translated by Google

ਆਪਟੇ ਨੇ ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਦੇ ਇਸ ਦਾਅਵੇ ਦਾ ਖੰਡਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਬੰਬਈ ਵਿੱਚ ਸੀਆਈਡੀ ਦੇ ਦਫ਼ਤਰ ਵਿੱਚ ਉਸ ਕੋਲੋਂ ਉਸ ਦੇ ਪੈਂਟ ਬਰਾਮਦ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ। ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਪੁਲਿਸ ਮੇਰੇ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਇਕ ਟਰੰਕ ਲੈ ਕੇ ਆਈ ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਦੋ ਚਾਬੀਆਂ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਟਰੰਕ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਪੈਂਟ ਹਟਾਉਣ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਮੈਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਕਿ ਮੇਰੀ ਪੈਂਟ ਟਰੰਕ ਦੇ ਅੰਦਰ ਕਿਵੇਂ ਗਈ.

'ਮੈਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਲਿਆਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਮੈਂ ਬੰਬਈ ਦੇ ਸੀਆਈਡੀ ਦਫ਼ਤਰ ਵਿੱਚ ਕਰਕਰੇ ਅਤੇ ਗੋਪਾਲ ਗੋਡਸੇ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਪੁਲਿਸ ਦੀਆਂ ਹਦਾਇਤਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਕੰਮ ਕਰਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪੂਰਾ ਸਹਿਯੋਗ ਕਰਨ ਦੀ ਸਲਾਹ ਦਿੱਤੀ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਗੋਪਾਲ ਅਤੇ ਕਰਕਰੇ ਵਾਂਗ ਬੇਰਹਿਮੀ ਨਾਲ ਤਸੀਹੇ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣਗੇ। ਜਦੋਂ ਮੈਨੂੰ ਗਵਾਲੀਅਰ ਵਿਚ ਡਾਕਟਰ ਪਰਚੂਰੇ ਦੇ ਘਰ ਲਿਜਾਇਆ ਗਿਆ ਤਾਂ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਵਿਹੜੇ ਵਿਚ ਜਾਣ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਵਿਹੜੇ ਵਿਚ ਕਿਵੇਂ ਜਾਣਾ ਹੈ, ਮੈਂ ਸੱਜੇ ਪਾਸੇ ਮੁੜਿਆ ਪਰ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਖੱਬੇ ਮੁੜਨ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਮੈਂ ਇਸ ਤੱਥ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਉਸ ਥਾਂ 'ਤੇ ਰਿਵਾਲਵਰ ਦਾ ਟੈਸਟ ਕੀਤਾ ਸੀ।'

13 ਨਵੰਬਰ 1948: ਜੱਜ ਆਤਮਚਰਨ ਨੇ ਆਪਟੇ ਦੀ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਜਾਰੀ ਰੱਖੀ, ਜਿਸ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ 17 ਜਨਵਰੀ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਨੱਥੂਰਾਮ ਗੋਡਸੇ, ਗੋਪਾਲ ਗੋਡਸੇ, ਸਾਵਰਕਰ, ਕਰਕਰੇ ਅਤੇ ਬੈਜ ਨੂੰ ਜਾਣਦਾ ਸੀ। ਉਹ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਸ਼ੰਕਰ ਕਿਸਤਿਆ ਨੂੰ ਵੀ ਮਿਲਿਆ ਸੀ, ਪਰ ਮਦਨਲਾਲ ਪਾਹਵਾ ਨੂੰ ਬਿਲਕੁਲ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ ਸੀ। ਉਸ ਨੂੰ ਉਸ ਦੀ ਹੱਥ ਲਿਖਤ ਦਾ ਨਮੂਨਾ ਅਤੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਰਜਿਸਟਰਾਂ ਵਿਚ ਦਰਜ ਐਂਟਰੀਆਂ ਦਿਖਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਮੰਨ ਲਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ 20 ਜਨਵਰੀ ਅਤੇ 30 ਜਨਵਰੀ ਦੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਸਬੰਧ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਪਹਿਲੀ ਘਟਨਾ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਸ ਨੇ ਸੁਪਨੇ ਵਿਚ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੋਚਿਆ ਸੀ ਕਿ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਕਤਲ ਦੀ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਰਚੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਆਪਟੇ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਇਹ ਪਤਾ ਲਗਾਉਣ ਲਈ ਕਿ ਕੀ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਵਿਚ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਸ਼ਮੂਲੀਅਤ ਸੀ, ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਕੁਝ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਦਿਖਾਏ ਸਨ। ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਸ਼ੱਕ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਵਿੱਚ ਗ੍ਰੇਟ ਬ੍ਰਿਟੇਨ ਅਤੇ ਰੂਸ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ। ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਹਿਸਾਸ ਹੋਇਆ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੀ ਧਾਰਨਾ ਵਿੱਚ ਬਿਲਕੁਲ ਗਲਤ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਅਤੇ ਆਰਐਸਐਸ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਇੱਕ ਫੂਲ ਪਰੂਫ ਕੇਸ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਵਿੱਚ ਕਈ ਗਵਾਹ ਇਕੱਠੇ ਕੀਤੇ।' ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਆਪਟੇ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਕੀ ਉਹ ਆਪਣੇ ਬਚਾਅ ਵਿਚ ਕੋਈ ਗਵਾਹ ਪੇਸ਼ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਆਪਟੇ ਨੇ ਨਾਂਹ ਵਿੱਚ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ।

15 ਨਵੰਬਰ 1948: ਗਾਂਧੀ ਕਤਲ ਕਾਂਡ ਦੇ ਤੀਜੇ ਦੋਸ਼ੀ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਰਾਮਚੰਦਰ ਕਰਕਰੇ ਨੇ ਮਰਾਠੀ ਵਿੱਚ ਆਪਣਾ 37 ਪੰਨਿਆਂ ਦਾ ਲੰਬਾ ਬਿਆਨ ਪੜ੍ਹਦਿਆਂ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਹ ਬਿਲਕੁਲ ਬੇਕਸੂਰ ਸੀ। 'ਮੈਂ ਨਿਰਦੋਸ਼ ਆਹੇ, ਹਯਾ ਕੱਟਤ ਮਜ਼ਾ ਹੱਥ ਨਹੀਂ, ਮਾਲਾ ਫਸਾਵਲਾ ਗਿਆ ਆ', 'ਮੈਂ ਬਿਲਕੁਲ ਦੋਸ਼ੀ ਨਹੀਂ ਹਾਂ, ਮਾਈ ਪ੍ਰਭੂ।' ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਦਾ ਦੋਸ਼ ਬਹੁਤ ਅਸਪਸ਼ਟ ਅਤੇ ਅਸਪਸ਼ਟ ਸੀ ਅਤੇ ਅਦਾਲਤ ਦੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਅਤੇ ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰ ਨੂੰ ਚੁਣੌਤੀ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਸ ਨੂੰ ਦੋਸ਼ੀ 'ਤੇ ਲਗਾਏ ਗਏ ਦੋਸ਼ਾਂ 'ਤੇ ਰਾਜ ਕਰਨ ਅਤੇ ਫੈਸਲਾ ਦੇਣ ਦੇ ਯੋਗ ਹੋਣ ਲਈ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ।

ਆਪਟੇ ਵਾਂਗ ਕਰਕਰੇ ਨੇ ਵੀ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਕਤਲ ਵੇਲੇ ਮੌਜੂਦ ਨਹੀਂ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹ ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਨਹੀਂ ਸੀ।

Machine Translated by Google

ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਸਨੇ ਇਸ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ ਸੁਣਿਆ ਅਤੇ ਫਿਰ ਇਸ ਬਾਰੇ ਅਖਬਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹਿਆ।

ਕਰਕਰੇ 1938 ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਏ ਅਤੇ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਅਹਿਮਦਨਗਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਇਸ ਦੇ ਸਕੱਤਰ ਬਣੇ। ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਅਹਿਮਦਨਗਰ ਵਿੱਚ ਮਦਨਲਾਲ ਨੂੰ ਜਾਣਦਾ ਸੀ। 'ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਮੁਸਲਮਾਨ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਨਾਰਾਜ਼ ਸਨ ਅਤੇ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਵੀ ਮੇਰੀ ਸਖ਼ਤੀ ਨਾਲ ਜਾਂਚ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਮੈਂ ਜਨਵਰੀ ਦੇ ਦੂਜੇ ਹਫ਼ਤੇ ਬੰਬਈ ਗਿਆ। ਉੱਥੋਂ ਵਾਪਸ ਆਉਣ 'ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਪੁਲਿਸ ਮੈਨੂੰ ਜਨਤਕ ਸੁਰੱਖਿਆ ਆਰਡੀਨੈਂਸ ਤਹਿਤ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਹੈ। ਮਦਨਲਾਲ ਨੇ ਸੁਝਾਅ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਮੈਂ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਦੀਆਂ ਮੁਸਲਿਮ ਪੱਖੀ ਨੀਤੀਆਂ ਵਿਰੁੱਧ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਲਈ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਦਿੱਲੀ ਜਾਵਾਂ। ਮੈਂ ਸਹਿਮਤ ਹਾਂ.' ਉਹ ਮੰਨ ਗਿਆ ਕਿ ਉਹ 20 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਬਿਰਲਾ ਹਾਊਸ ਗਿਆ ਸੀ ਪਰ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਮਦਨਲਾਲ ਦੀ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀ ਬਾਰੇ ਸੁਣ ਕੇ ਡਰ ਗਿਆ ਅਤੇ ਫਿਰ ਦਿੱਲੀ ਤੋਂ ਮਥੁਰਾ ਲਈ ਰਵਾਨਾ ਹੋ ਗਿਆ; ਦੋ ਦਿਨਾਂ ਬਾਅਦ ਉਹ ਬੰਬਈ ਚਲਾ ਗਿਆ। 'ਮੈਂ ਆਪਟੇ ਨੂੰ ਬੰਬਈ ਵਿਚ ਮਿਲਿਆ ਅਤੇ 14 ਤਰੀਕ ਨੂੰ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰ ਲਿਆ।'

ਬੈਜ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਦਾ ਖੰਡਨ ਕਰਦਿਆਂ ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਬੈਜ ਝੂਠਾ ਹੈ, ਉਹ ਭਰੋਸੇਮੰਦ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਕਹਾਣੀਆਂ ਘੜਨ ਦੀ ਆਦਤ ਹੈ; ਉਹ ਇੱਕ ਅਜਿਹਾ ਵਿਅਕਤੀ ਹੈ ਜਿਸ ਬਾਰੇ ਘੱਟ ਕਿਹਾ ਜਾਵੇ।' ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਹ ਮੰਦਭਾਗਾ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਰਗਾ ਵਿਅਕਤੀ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵਿੱਚ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਸ਼ਮੂਲੀਅਤ ਨੂੰ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਲਈ ਗਵਾਹੀ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਪੰਤਾਲੀ ਗਵਾਹਾਂ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ, ਕਰਕਰੇ ਨੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਿਹਾ ਕਿ, 'ਇਹ ਸਾਰੇ ਝੂਠ ਬੋਲੇ ਹਨ; ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗੁੰਝਲਦਾਰ, ਅਤਿਕਥਨੀ ਅਤੇ ਅਵਿਸ਼ਵਾਸ਼ਯੋਗ ਗਵਾਹੀਆਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹਨ।'

ਉਸ ਨੇ ਲਿਖਾਈ ਮਾਹਰ ਦੇ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰਦਿਆਂ ਕਿਹਾ, 'ਇਹ ਨਿਆਂ ਦਾ ਗਰਭਪਾਤ ਹੈ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਪੀੜਤ ਦੇ ਦਸਤਖਤ ਅਤੇ ਹੱਥ ਲਿਖਤ ਦੇ ਨਮੂਨੇ ਲਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਦਾਲਤ ਵਿਚ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਉਣ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਨਿਆਂ ਦੇ ਸਥਾਪਿਤ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਹੈ।' ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀ ਸਮੇਂ ਉਸ ਕੋਲੋਂ ਬਰਾਮਦ ਹੋਈਆਂ ਲੋਕਲ ਰੇਲ ਦੀਆਂ ਟਿਕਟਾਂ ਬਾਰੇ ਉਸ ਨੇ ਇਕ ਗਵਾਹ ਦੇ ਬਿਆਨ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ, ਜਿਸ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਪੀਕ ਆਵਰਜ਼ ਦੌਰਾਨ ਜਦੋਂ ਯਾਤਰੀਆਂ ਦੀ ਭੀੜ ਹੁੰਦੀ ਸੀ ਤਾਂ ਕੁਝ ਯਾਤਰੀ ਟਿਕਟਾਂ ਦਿੱਤੇ ਬਿਨਾਂ ਹੀ ਸਟੇਸ਼ਨ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਚਲੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। . ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਪਛਾਣ ਪਰੇਡ ਬਾਰੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ, 'ਬੰਬੇ ਦੇ ਚੀਫ ਪ੍ਰੈਜ਼ੀਡੈਂਸੀ ਮੈਜਿਸਟਰੇਟ, ਬਰਾਊਨ ਨੇ ਮੰਨਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਪਛਾਣ ਪਰੇਡ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਮੈਂ ਨਾ ਹਿੰਦੀ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਨਾ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ। ਇਹ ਜਾਣਦੇ ਹੋਏ, ਸ਼੍ਰੀਮਾਨ ਬ੍ਰਾਊਨ ਨੇ ਮੇਰੀ ਮੌਜੂਦਗੀ ਵਿੱਚ ਤਿਆਰ ਕੀਤੇ ਬਿਆਨ ਦਾ ਮਰਾਠੀ ਵਿੱਚ ਅਨੁਵਾਦ ਕਰਨ ਦੀ ਖੇਚਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਜੋ ਮੈਂ ਸਮਝ ਸਕਾਂ ਕਿ ਇਸ ਵਿੱਚ ਕੀ ਲਿਖਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਪਰੇਡਾਂ ਜਾਂਚ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆਵਾਂ ਦਾ ਮਜ਼ਾਕ ਬਣਾਉਂਦੀਆਂ ਸਨ ਅਤੇ ਸਾਡੇ ਦੋਸ਼ ਨੂੰ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਲਈ ਸਬੂਤ ਵਜੋਂ ਨਹੀਂ ਵਰਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ।'

ਉਨ੍ਹਾਂ ਅੱਗੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜੇਕਰ ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਨੇ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ 265 ਗਵਾਹ ਸਨ, ਤਾਂ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਸਿਰਫ਼ 149 ਨੂੰ ਹੀ ਕਿਉਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਹੋਰ 116 ਦਾ ਕੀ ਹੋਇਆ? ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਬਾਰੇ ਆਪਣਾ ਮਨ ਕਿਉਂ ਬਦਲਿਆ?

Machine Translated by Google

ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ? ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਕਈ ਗਵਾਹਾਂ ਦੇ ਬਿਆਨਾਂ ਵਿੱਚ ਊਣਤਾਈਆਂ ਹਨ। ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਸ ਵਿਰੁੱਧ ਗਵਾਹੀ ਸ਼ੱਕੀ ਅਤੇ ਅਸਪਸ਼ਟ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਸ਼ੱਕ ਦਾ ਲਾਭ ਦਿੱਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ; ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਉਸ ਨੂੰ 'ਦੋਸ਼ੀ ਨਹੀਂ' ਘੋਸ਼ਿਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਤੁਰੰਤ ਰਿਹਾਈ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਜੱਜ ਨੇ ਕਰਕਰੇ ਨੂੰ ਸਵਾਲ ਕੀਤਾ

ਕਰਕਰੇ ਨੇ ਮਰਾਠੀ ਵਿਚ ਆਪਣਾ ਬਿਆਨ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਖਤਮ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਕੁਝ ਸਵਾਲ ਪੁੱਛੇ।

ਸਵਾਲ: 'ਇਹ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਲਈ ਸਬੂਤ ਹਨ ਕਿ ਤੁਸੀਂ 29 ਮਈ 1947 ਨੂੰ ਬੈਜ ਨੂੰ ਇਕ ਚਿੱਠੀ ਲਿਖੀ ਸੀ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਤੁਸੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ਕੁਝ ਬੰਬ ਮੁਹੱਈਆ ਕਰਵਾਉਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਸੀ।

ਜੁਲਾਈ ਅਤੇ ਦਸੰਬਰ 1947 ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਉਸਨੇ ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਰੁਪਏ ਦੀ ਸਪਲਾਈ ਕੀਤੀ। 3,000 ਕੀਮਤ ਦੇ ਵਿਸਫੋਟਕ। ਉਸ ਨੇ ਇਸ ਸਮੇਂ ਦੌਰਾਨ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇੱਕ ਸਟੇਨਗਨ ਵੀ ਵੇਚਿਆ ਸੀ।'

ਜਵਾਬ: 'ਮੈਂ ਬੈਜ ਨੂੰ ਅਜਿਹਾ ਕੋਈ ਪੱਤਰ ਨਹੀਂ ਲਿਖਿਆ। ਮੈਂ ਹਮੇਸ਼ਾ ਚਿੱਠੀਆਂ ਲਿਖਣ ਲਈ ਆਪਣੇ ਹੋਟਲ ਦੇ ਲੈਟਰਹੈੱਡ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਬੈਜ ਤੋਂ ਕੋਈ ਹਥਿਆਰ, ਵਿਸਫੋਟਕ ਜਾਂ ਸਟੇਨਗਨ ਨਹੀਂ ਖਰੀਦਿਆ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਬੈਜ ਵੀ ਨਹੀਂ ਪਤਾ।'

ਸਵਾਲ: '9 ਜਨਵਰੀ 1948 ਨੂੰ ਤੁਸੀਂ, ਮਦਨਲਾਲ, ਓਮਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਅਤੇ ਚੋਪੜਾ ਪੂਨਾ 'ਚ ਬੈਜ ਦੀ ਦੁਕਾਨ 'ਤੇ ਕੁਝ ਵਿਸਫੋਟਕਾਂ ਅਤੇ ਬੰਬਾਂ ਦਾ ਨਿਰੀਖਣ ਕਰਨ ਗਏ ਸੀ।

ਬੈਜ ਨੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੁਝ ਹਥਿਆਰ ਦਿਖਾਏ।'

ਜਵਾਬ: 'ਇਹ ਝੂਠ ਦਾ ਪੁਲੰਦਾ ਹੈ।'

ਸਵਾਲ: 'ਤੁਸੀਂ ਜਨਵਰੀ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਹਫ਼ਤੇ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰੋ.ਜੇ.ਸੀ. ਜੈਨ ਨੂੰ ਮਦਨਲਾਲ ਨਾਲ ਮਿਲਣ ਗਏ ਸੀ। ਮਦਨਲਾਲ ਨੇ ਜੈਨ ਨਾਲ ਤੁਹਾਡੀ ਜਾਣ-ਪਛਾਣ "ਸੇਠ" ਵਜੋਂ ਕਰਵਾਈ। ਇਸ ਬਾਰੇ ਤੁਹਾਡਾ ਕੀ ਕਹਿਣਾ ਹੈ?'

ਜਵਾਬ: 'ਇਹ ਝੂਠ ਹੈ। 8 ਤੋਂ 10 ਜਨਵਰੀ ਤੱਕ ਦੱਸੇ ਗਏ ਸਮੇਂ ਦੌਰਾਨ ਮੈਂ ਚੈਂਬਰ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ ਕੈਂਪ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ।'

ਸਵਾਲ: '15 ਜਨਵਰੀ 1948 ਨੂੰ ਤੁਸੀਂ ਨੱਥੂਰਾਮ ਗੋਡਸੇ, ਮਦਨਲਾਲ, ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਬੈਜ ਦੇ ਨਾਲ ਦੀਕਸ਼ਿਤ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਘਰ ਗਏ ਸੀ। ਇੱਕ ਬੈਗ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਲਿਆਇਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਤੁਹਾਡੀ ਮੌਜੂਦਗੀ ਵਿੱਚ ਖੋਲ੍ਹਿਆ ਗਿਆ। ਇਸ ਵਿੱਚੋਂ ਹਥਿਆਰ, ਬੰਬ ਅਤੇ ਵਿਸਫੋਟਕ ਬਰਾਮਦ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ। ਬੈਜ ਅਤੇ ਦੀਕਸ਼ਿਤ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਦਿਖਾਇਆ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਿਵੇਂ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਹੈ। ਫਿਰ "ਸਮੱਗਰੀ" ਨੂੰ ਬੈਗ ਵਿਚ ਦੁਬਾਰਾ ਪੈਕ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਆਪਟੇ ਨੇ ਇਹ ਹਦਾਇਤਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਤੁਹਾਡੇ ਹਵਾਲੇ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਤੁਹਾਨੂੰ ਉਸੇ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਲਈ ਛੱਡ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।'

ਜਵਾਬ: 'ਇਹ ਬਿਲਕੁਲ ਝੂਠ ਅਤੇ ਝੂਠ ਹਨ।'

ਸਵਾਲ: 'ਦੀਕਸ਼ਿਤ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਘਰ ਜਾਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ 15 ਜਨਵਰੀ 1948 ਨੂੰ ਗੋਡਸੇ, ਆਪਟੇ, ਸ਼ੰਕਰ ਅਤੇ ਬੈਜ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸ਼ਿਵਾਜੀ ਪ੍ਰੈਸ ਦੇ ਕੋਲ ਮਿਲੇ ਸਨ।

ਤੁਸੀਂ, ਗੋਡਸੇ ਅਤੇ ਆਪਟੇ ਨੇ ਜੀ ਐੱਮ ਜੋਸ਼ੀ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਤੁਸੀਂ ਸਾਰੇ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਭਵਨ, ਦਾਦਰ ਚਲੇ ਗਏ। ਤੁਸੀਂ, ਗੋਡਸੇ, ਆਪਟੇ ਮਦਨਲਾਲ ਅਤੇ ਬੈਜ

Machine Translated by Google

ਟੈਕਸੀ ਰਾਹੀਂ ਦੀਕਸ਼ਿਤ ਮਹਾਰਾ ਜੀ ਦੇ ਘਰ ਗਿਆ। ਮਦਨਲਾਲ ਦਾ ਬਿਸਤਰਾ ਟੈਕਸੀ ਵਿੱਚ ਰੱਖਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਇਸ ਬਾਰੇ ਤੁਹਾਡਾ ਕੀ ਕਹਿਣਾ ਹੈ?'

ਜਵਾਬ: 'ਬਿਲਕੁਲ ਝੂਠ।'

ਸਵਾਲ: '15 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਮਦਨਲਾਲ ਅਤੇ ਤੁਸੀਂ ਰਾਤ ਨੂੰ ਰਵਾਨਾ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਐਕਸਪ੍ਰੈਸ ਰਾਹੀਂ ਦਿੱਲੀ ਲਈ ਰਵਾਨਾ ਹੋਏ ਅਤੇ 17 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਦੁਪਹਿਰ ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਪਹੁੰਚੇ। ਰਸਤੇ ਵਿੱਚ ਤੁਸੀਂ ਅਮਚੇਕਰ ਨਾਲ ਗੱਲਬਾਤ ਕੀਤੀ। ਤੁਸੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਦੇ ਕਾਰਕੁਨ ਹੋ ਅਤੇ ਸਭਾ ਦੇ ਕੰਮ 'ਤੇ ਦਿੱਲੀ ਜਾ ਰਹੇ ਹੋ। ਦਿੱਲੀ ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਤੁਸੀਂ ਮਦਨਲਾਲ ਨੂੰ ਅਮਚੇਕਰ ਨਾਲ ਮਿਲਾਇਆ।'

ਜਵਾਬ: 'ਇਹ ਸੱਚ ਹੈ ਕਿ ਮਦਨਲਾਲ ਮੈਨੂੰ 15 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਬੰਬਈ ਤੋਂ ਦਿੱਲੀ ਲੈ ਕੇ ਆਇਆ ਸੀ। ਮੈਂ ਉਸਦੇ ਨਾਲ ਉਸਦੇ ਵਿਆਹ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਨ ਅਤੇ ਹਿੱਸਾ ਲੈਣ ਲਈ ਦਿੱਲੀ ਗਿਆ ਸੀ। ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਮਦਨਲਾਲ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਦਿੱਲੀ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਲਈ ਇਕ ਵਫ਼ਦ ਲੈ ਕੇ ਜਾਣ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਬਣਾ ਰਹੇ ਹਨ, ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਲਈ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ। ਪਰ ਕਿਉਂਕਿ ਪੁਲਿਸ ਮੇਰੇ ਮਗਰ ਲੱਗੀ ਹੋਈ ਸੀ, ਮੈਂ ਵਫ਼ਦ ਵਿਚ ਖੁੱਲ੍ਹ ਕੇ ਹਿੱਸਾ ਨਹੀਂ ਲੈਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੈਂ ਸਿਰਫ਼ ਇੱਕ ਦਰਸ਼ਕ ਵਜੋਂ ਕੰਮ ਕਰਾਂਗਾ। ਮੈਂ ਅੰਬੇਕਰ ਨੂੰ ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਨਹੀਂ ਸੀ ਦੇਖਿਆ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਟਰੇਨ ਦਿੱਲੀ ਸਟੇਸ਼ਨ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚੀ। ਇਸ ਦੌਰਾਨ ਮਦਨਲਾਲ ਸਟੇਸ਼ਨ 'ਤੇ ਟਾਂਗਾ ਲੈਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਅਮਚੇਕਰ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ, "ਕਿੱਥੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹੋ?" ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਹੋਟਲ ਵਿੱਚ ਰਹਿ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਟੌਂਗਾ ਵੱਲ ਲੈ ਗਿਆ; ਮਦਨਲਾਲ ਉਥੇ ਖੜ੍ਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਅਮਚੇਕਰ ਵੀ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ ਸੀ।'

ਕਰਕਰੇ ਨੇ 19 ਦੀ ਦੇਰ ਸ਼ਾਮ ਗੋਡਸੇ ਅਤੇ ਆਪਟੇ ਨਾਲ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਭਵਨ ਜਾਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਉਸ ਨੇ ਸ਼ੰਕਰ, ਗੋਪਾਲ ਗੌਡਸੇ ਜਾਂ ਬੈਜ ਨੂੰ ਉੱਥੇ ਮਿਲਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਗੋਡਸੇ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਲਈ ਮਰੀਨਾ ਹੋਟਲ ਜਾਣਾ ਅਤੇ 20 ਦੀ ਸਵੇਰ ਨੂੰ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਭਵਨ ਜਾਣਾ। ਕਰਕਰੇ ਨੇ 29 ਅਤੇ 30 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਸਟੇਸ਼ਨ ਦੇ ਰਿਟਾਇਰਿੰਗ ਰੂਮ ਵਿੱਚ ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਗੋਡਸੇ ਦੇ ਨਾਲ ਹੋਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰਦਿਆਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਹ ਬਿਲਕੁਲ ਝੂਠ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਦੀ ਕਲਪਨਾ ਦੀ ਕਲਪਨਾ ਹੈ। ਉਸਨੇ ਉਦੋਂ ਬੰਬਈ ਵਿੱਚ ਹੋਣ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਸੀ।

15 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਰਵਾਨਾ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮੈਂ ਗੋਡਸੇ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਆਪਟੇ ਨੂੰ 1936 ਤੋਂ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਦਸੰਬਰ 1947 ਵਿੱਚ ਮਦਨਲਾਲ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ। ਮੈਂ ਸ਼ੰਕਰ ਕਿਸਤਿਆ ਜਾਂ ਬੈਜ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਸਾਵਰਕਰ ਨੂੰ ਜਨਤਕ ਮੀਟਿੰਗਾਂ ਵਿਚ ਦੇਖਿਆ ਸੀ, ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਿੱਜੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ।'

16 ਨਵੰਬਰ 1948: ਕਰਕਰੇ ਨੇ ਮੰਨਿਆ ਕਿ ਸੀਆਈਡੀ ਹੈੱਡਕੁਆਰਟਰ ਤੋਂ ਲਏ ਗਏ ਹੱਥ ਲਿਖਤ ਨਮੂਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਨ, ਪਰ ਇਸ ਗੱਲ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕੀਤਾ ਕਿ ਹੋਟਲ ਫਰੰਟੀਅਰ, ਸੀ ਗ੍ਰੀਨ ਅਤੇ ਐਲਫਿੰਸਟਨ ਅਨੇਕਸੀ ਦੇ ਰਜਿਸਟਰਾਂ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਐਂਟਰੀਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਸਨ।

'ਮੈਂ 31 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਵੀਟੀ ਸਟੇਸ਼ਨ 'ਤੇ ਆਪਟੇ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ ਸੀ। ਉਹ ਇਹ ਖ਼ਬਰ ਸੁਣ ਕੇ ਹੈਰਾਨ ਰਹਿ ਗਿਆ ਕਿ ਨੱਥੂਰਾਮ ਗੋਡਸੇ ਨੇ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਦਾ ਕਤਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।' ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਕਰਕਰੇ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਮੈਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਵਿੱਚ ਫਸਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ

Machine Translated by Google

ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਸਿਰਫ਼ ਇਸ ਤੱਥ ਦੇ ਕਾਰਨ ਕਿ ਮੈਂ 17 ਜਨਵਰੀ 1948 ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਮੌਜੂਦ ਸੀ।'

ਮਦਨਲਾਲ ਦਾ ਬਿਆਨ

ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਗਾਂਧੀ ਕਤਲ ਕੇਸ ਦੇ ਚੌਥੇ ਮੁਲਜ਼ਮ ਮਦਨਲਾਲ ਕਸ਼ਮੀਰੀਲਾਲ ਪਾਹਵਾ ਨੇ ਆਪਣਾ ਲਿਖਤੀ ਬਿਆਨ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਸੁਣਾਇਆ। 'ਮੈਂ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ 20 ਜਨਵਰੀ 1948 ਨੂੰ, ਜਦੋਂ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਬਿਰਲਾ ਹਾਊਸ ਵਿਖੇ ਆਪਣੀ ਸ਼ਾਮ ਦੀ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਸਭਾ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ, ਮੈਂ ਬੰਦੂਕ ਸੂਤੀ ਵਿਸਫੋਟਕ ਨਾਲ ਬਣੇ ਬੰਬ ਨੂੰ ਵਿਸਫੋਟ ਕੀਤਾ ਸੀ।'

ਮਦਨਲਾਲ ਨੇ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਆਪਣਾ 21 ਪੰਨਿਆਂ ਦਾ ਬਿਆਨ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਸੁਣਾਇਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਹ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਹਰ ਸਾਵਧਾਨੀ ਵਰਤੀ ਹੈ ਕਿ ਧਮਾਕੇ ਕਾਰਨ ਗਾਂਧੀ ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜ਼ਖਮੀ ਨਾ ਹੋਣ। ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਬੈਜ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਹੈਂਡ ਗ੍ਰਨੇਡ ਅਤੇ ਬੰਦੂਕ ਸੂਤੀ ਬੰਬ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਮਦਨਲਾਲ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀਆਂ ਦੀਆਂ ਬੇਨਤੀਆਂ ਸੁਣਨ ਦਾ ਵਧੀਆ ਤਰੀਕਾ ਹੈ। 'ਮੈਂ ਇਹ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਐਕਸ਼ਨ ਲਈ ਸਾਰੇ ਸਨਮਾਨ ਮਿਲਣਗੇ। ਮੇਰਾ ਮੰਨਣਾ ਸੀ ਕਿ ਮੇਰੀ ਕਾਰਵਾਈ ਸੱਤਿਆਗ੍ਰਹਿ ਵਰਗੀ ਸੀ।

12 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਸੀ ਤਾਂ ਮੈਂ ਸੁਣਿਆ ਕਿ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਮਰਨ ਵਰਤ ਉੱਤੇ ਬੈਠੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਜੋ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਮੁੜ ਵਸੇਬੇ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ। ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਖਬਰ ਨਾਲ ਬਹੁਤ ਦੁੱਖ ਹੋਇਆ। 24 ਜਨਵਰੀ ਦੀ ਰਾਤ ਨੂੰ ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਨੂੰ ਰੁਪਏ ਦੇਣ ਲਈ ਮਜ਼ਬੂਰ ਹੈ। 55 ਕਰੋੜ, ਕਿਉਂਕਿ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਦੇ ਵਰਤ ਦੁਆਰਾ ਉਨ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਪਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਦੌਰਾਨ ਮੇਰੇ ਪਿਤਾ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਮੇਰੇ ਵਿਆਹ ਦੀਆਂ ਯੋਜਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਅੰਤਿਮ ਰੂਪ ਦੇਣ ਲਈ ਤੁਰੰਤ ਜਲੰਧਰ ਪਹੁੰਚਣ ਲਈ ਲਿਖਿਆ। ਪਰ ਵਾਪਰ ਰਹੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਤੋਂ ਮਜ਼ਬੂਰ ਹੋ ਕੇ ਮੈਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦਿੱਲੀ ਅਤੇ ਫਿਰ ਜਲੰਧਰ ਜਾਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ। ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ ਵਿਚ, ਮੈਂ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਕਿ ਕਿਉਂਕਿ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਹਮੇਸ਼ਾ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨਾਲ ਘਿਰੇ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ, ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀਆਂ ਦੀਆਂ ਚੀਕਾਂ ਸੁਣਨ ਤੋਂ ਅਸਮਰੱਥ ਸਨ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀਆਂ ਦੀ ਗੱਲ ਸੁਣਨ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਵਰਤ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਆਪਣੀ ਨਾਰਾਜ਼ਗੀ ਜ਼ਾਹਰ ਕਰਨ ਲਈ, ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਸੰਭਵ ਕਰਨ ਲਈ ਦ੍ਰਿੜ ਹੋ ਗਿਆ।

'ਮੈਂ ਮਿੰਟਗੁਮਰੀ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੀ ਪਾਕਪਟਨ ਤਹਿਸੀਲ ਦਾ ਵਸਨੀਕ ਸੀ, ਜੋ ਹੁਣ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਿਚ ਹੈ। ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਲਈ ਮੈਂ ਵਾਇਰਲੈੱਸ ਆਪਰੇਟਰ ਵਜੋਂ ਕੰਮ ਕੀਤਾ। ਆਪਣੀ ਜਨਮ ਭੂਮੀ ਦੀ ਵੰਡ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣਾ ਜਨਮ ਸਥਾਨ ਛੱਡਣਾ ਪਿਆ। ਮੈਂ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਿੱਲੀ ਪਹੁੰਚਣ ਵਿਚ ਕਾਮਯਾਬ ਹੋ ਗਿਆ।' ਫਿਰ ਉਸਨੇ ਫਲ ਵੇਚਣ ਦੇ ਆਪਣੇ ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਕਾਰੋਬਾਰੀ ਉੱਦਮਾਂ ਅਤੇ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰੋ. ਜੈਨ ਦੀਆਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਬਾਰੇ ਗੱਲ ਕੀਤੀ।

'ਬੈਜ, ਮਨਜ਼ੂਰਕਰਤਾ ਦੀ ਗਵਾਹੀ, ਇਹ ਦਾਅਵਾ ਕਰਨਾ ਕਿ ਮੈਂ ਬੰਦੂਕ ਸੂਤੀ ਬੰਬ ਫਟਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਗਾਂਧੀ ਜੀ 'ਤੇ ਹੈਂਡ ਗ੍ਰਨੇਡ ਨਾਲ ਹਮਲਾ ਕਰਨਾ ਸੀ, ਸਫੈਦ ਝੂਠ ਹੈ। ਦਿਖਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਬੰਦੂਕ ਦੇ ਸੂਤੀ ਬੰਬ ਦੇ ਫਿਊਜ਼ ਨੂੰ ਲਾਈਟ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਬੰਬ ਫਟਣ ਤੱਕ ਡੇਢ ਮਿੰਟ ਦਾ ਸਮਾਂ ਲੱਗਾ ਸੀ। ਜੇ ਬੈਜ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਨੂੰ ਮੰਨ ਲਿਆ ਜਾਵੇ, ਕਿ ਮੈਂ ਧਮਾਕੇ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ 'ਤੇ ਹਮਲਾ ਕਰਨਾ ਸੀ, ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਦੇ ਨੇੜੇ ਇਕ ਸਥਾਨ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚਣ ਲਈ ਕਾਫ਼ੀ ਸਮਾਂ ਸੀ,

Machine Translated by Google

ਤਾਂ ਜੋ ਉਸ 'ਤੇ ਹਮਲਾ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਹੋ ਸਕੇ। ਅਦਾਲਤ ਲਈ ਇਹ ਦੇਖਣ ਲਈ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਇਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿਚ ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਦੇ ਇਸ ਦੋਸ਼ ਨੂੰ ਨਸ਼ਟ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਹੱਤਿਆ ਦੀ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹਾਂ।'

ਆਪਣੇ ਬਿਆਨ ਦੇ ਅੰਤ 'ਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ, 'ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਕਤਲ ਦੀ ਕੋਈ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਜੇ ਕੋਈ ਸੀ, ਤਾਂ ਵੀ ਮੈਂ ਇਸ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਨਹੀਂ ਸੀ।'

ਮਦਨਲਾਲ ਨੇ ਸਵਾਲ ਕੀਤਾ

ਜਦੋਂ ਉਸਨੇ ਆਪਣਾ ਬਿਆਨ ਪੜ੍ਹਿਆ ਤਾਂ ਜੱਜ ਨੇ ਮਦਨਲਾਲ ਤੋਂ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਕੀਤੀ।

ਸਵਾਲ: 'ਡਾ. ਜੇ.ਸੀ. ਨਾਲ ਤੁਹਾਡੀ ਜਾਣ-ਪਛਾਣ ਬਾਰੇ ਗਵਾਹੀ ਸੁਣੀ ਗਈ ਹੈ
ਅਕਤੂਬਰ 1947 ਵਿਚ ਜੈਨ ਨੇ ਅੰਗਦ ਸਿੰਘ ਦੀ ਹਾਜ਼ਰੀ ਵਿਚ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਉਸ ਦੀਆਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਨੂੰ 25 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਕਮਿਸ਼ਨ ਵਿਚ ਵੇਚੋਗੇ। ਡਾ: ਜੈਨ ਦੇ ਪਤੇ 'ਤੇ ਵੀ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪੱਤਰ-ਵਿਹਾਰ ਮਿਲਿਆ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਏ ਦੋ ਪੱਤਰ ਤੁਹਾਨੂੰ ਤੁਹਾਡੇ ਅਹਿਮਦਨਗਰ ਦੇ ਪਤੇ 'ਤੇ ਭੇਜੇ ਗਏ ਸਨ।'

ਜਵਾਬ: 'ਇਹ ਸਹੀ ਹੈ।'

ਸਵਾਲ: 'ਜਨਵਰੀ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਹਫ਼ਤੇ ਤੁਸੀਂ ਕਰਕਰੇ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਲਈ ਡਾ.
ਜੈਨ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ "ਸੇਠ" ਵਜੋਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ। ਦੋ-ਤਿੰਨ ਦਿਨਾਂ ਬਾਅਦ ਤੁਹਾਡੀ ਡਾ: ਜੈਨ ਨਾਲ ਲੰਬੀ ਗੱਲਬਾਤ ਹੋਈ, ਜਿਸ ਦੌਰਾਨ ਅੰਗਦ ਸਿੰਘ ਵੀ ਮੌਜੂਦ ਸਨ।
ਜੈਨ ਨੇ ਆਪਣੀ ਗਵਾਹੀ ਵਿੱਚ ਤੁਹਾਡੇ ਕਾਰਨਾਮੇ, ਸਾਵਰਕਰ ਨਾਲ ਤੁਹਾਡੀ ਮੁਲਾਕਾਤ ਅਤੇ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਕਤਲ ਦੀ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਬਾਰੇ ਤੁਹਾਡਾ ਕੀ ਕਹਿਣਾ ਹੈ?'

ਜਵਾਬ: 'ਇਹ ਝੂਠ ਅਤੇ ਝੂਠ ਹਨ।'

17 ਨਵੰਬਰ 1948: ਮਦਨਲਾਲ ਤੋਂ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਜਾਰੀ ਰਹੀ।

ਸਵਾਲ: 'ਇਹ ਪ੍ਰਮਾਣਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਦੋ ਦਿਨ ਬਾਅਦ ਤੁਸੀਂ ਡਾ: ਜੇ.ਸੀ
ਜੈਨ। ਉਸ ਨੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਉਦੋਂ ਪੁੱਛਿਆ ਸੀ ਕਿ ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਉਸ ਦੀ ਸਲਾਹ ਮੰਨੀ ਹੁੰਦੀ। ਤੁਸੀਂ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਕਰਕਰੇ ਨਾਲ ਸਲਾਹ ਕੀਤੇ ਬਿਨਾਂ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਅਤੇ ਤੁਸੀਂ ਕਰਕਰੇ ਨੂੰ ਪਿਤਾ ਵਾਂਗ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਹੋ। ਇੱਕ ਦੋ ਦਿਨ ਬਾਅਦ ਤੁਸੀਂ ਦੁਬਾਰਾ ਡਾ.

ਜੈਨ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਦਿੱਲੀ ਜਾ ਰਹੇ ਹੋ।'

ਜਵਾਬ: 'ਇਹ ਬਿਲਕੁਲ ਝੂਠ ਹਨ।'

ਇਕ ਹੋਰ ਸਵਾਲ ਦੇ ਜਵਾਬ ਵਿਚ ਮਦਨਲਾਲ ਨੇ ਦੋਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਨਕਾਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ 9 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਉਹ ਕਰਕਰੇ ਅਤੇ ਹੋਰਾਂ ਨਾਲ ਪੂਨਾ ਵਿਚ ਬੈਜ ਦੀ ਦੁਕਾਨ 'ਤੇ ਗਏ ਸਨ, ਜਿੱਥੇ ਸ਼ੰਕਰ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਕੁਝ ਵਿਸਫੋਟਕ ਦਿਖਾਉਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕਿਹਾ ਸੀ, 'ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹਾਂ'। ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਮੈਂ ਉਸ ਦਿਨ ਪੂਨਾ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਮੈਂ ਅਸਲ ਵਿਚ ਹੈਦਰਾਬਾਦ ਰਿਆਸਤ ਦੀ ਸਰਹੱਦ 'ਤੇ ਇਕ ਪਿੰਡ ਖਾਦਰਾ ਵਿਚ ਸੀ। ਮੈਂ ਉੱਥੇ ਕੁਝ ਕਾਂਗਰਸੀ ਵਰਕਰਾਂ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਸੀ ਅਤੇ ਸੁਝਾਅ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਚਾਰ ਪੁਲਾਂ ਨੂੰ ਉਡਾ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਰਜ਼ਾਕਾਰ ਭਾਰਤੀ ਸੰਘ ਦੇ ਸਰਹੱਦੀ ਪਿੰਡਾਂ 'ਤੇ ਹਮਲਾ ਕਰਨ ਲਈ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ।'

Machine Translated by Google

ਸਵਾਲ: '15 ਜਨਵਰੀ 1948 ਨੂੰ ਜਦੋਂ ਤੁਸੀਂ ਦਾਦਰ ਦੇ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਭਵਨ 'ਚ ਸੀ ਤਾਂ ਬੈਜ, ਆਪਟੇ, ਗੋਡਸੇ, ਕਰਕਰੇ ਅਤੇ ਸ਼ੰਕਰ ਤੁਹਾਨੂੰ ਮਿਲੇ ਸਨ। ਸ਼ੰਕਰ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਤੁਸੀਂ ਸਾਰੇ ਆਪਟੇ ਦੀ ਲਿਆਂਦੀ ਟੈਕਸੀ ਵਿਚ ਚੜ੍ਹ ਗਏ। ਤੁਸੀਂ ਆਪਣਾ ਬਿਸਤਰਾ ਵੀ ਟੈਕਸੀ ਵਿੱਚ ਪਾ ਲਿਆ। ਫਿਰ ਤੁਸੀਂ ਸਾਰੇ ਦੀਕਸ਼ਿਤ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਘਰ ਚਲੇ ਗਏ। ਤੁਸੀਂ ਆਪਣਾ ਬਿਸਤਰਾ ਹਾਲ ਵਿੱਚ ਰੱਖਿਆ ਅਤੇ ਫਿਰ ਤੁਸੀਂ ਸਾਰੇ ਘਰ ਦੇ ਅੰਦਰਲੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲ ਹੋ ਗਏ। ਕੀ ਇਹ ਸਹੀ ਹੈ?'

ਜਵਾਬ: 'ਇਹ ਝੂਠ ਹਨ। ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਮੈਂ 14 ਫਰਵਰੀ 1948 ਨੂੰ ਬੰਬਈ ਵਿੱਚ ਸੀਆਈਡੀ ਦਫ਼ਤਰ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਨੱਥੂਰਾਮ ਗੋਡਸੇ, ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਸ਼ੰਕਰ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ ਸੀ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉੱਥੇ ਪੁਲਿਸ ਨਾਲ ਮਿਲਿਆ ਸੀ।'

ਸਵਾਲ: 'ਦੀਕਸ਼ਿਤ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਘਰ ਇਕ ਬੈਗ ਬਾਹਰ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਬੰਦੂਕ ਸੂਤੀ ਵਿਸਫੋਟਕ ਦੇ ਦੋ ਟੁਕੜੇ, ਪੰਜ ਹੈਂਡ ਗ੍ਰਨੇਡ ਅਤੇ ਕੁਝ ਸਮਾਨ ਸੀ। ਦੀਕਸ਼ਿਤ ਮਹਾਰਾਜ ਅਤੇ ਬੈਜ ਦਾ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤਾ। ਫਿਰ ਬੈਜ ਨੇ ਬੈਗ ਆਪਟੇ ਨੂੰ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਉਸ ਨੇ ਕਰਕਰੇ ਨੂੰ ਸੌਂਪ ਦਿੱਤਾ। ਕਰਕਰੇ ਨੇ ਫਿਰ ਤੁਹਾਨੂੰ ਬੈਗ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਬਿਸਤਰੇ ਦੇ ਅੰਦਰ ਬੰਨ੍ਹਣ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਫਿਰ ਕਰਕਰੇ ਅਤੇ ਤੁਸੀਂ ਕਮਰੇ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਚਲੇ ਗਏ।'

ਜਵਾਬ: 'ਇਹ ਝੂਠ ਹਨ। ਮੈਂ 1947 ਵਿਚ ਡਾਕਟਰ ਜੈਨ ਦੇ ਨਾਲ ਦੀਕਸ਼ਿਤ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਘਰ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਮੈਨੂੰ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀਆਂ ਲਈ ਕੁਝ ਕੱਪੜੇ ਦਿੱਤੇ। ਮੈਂ ਨਵੰਬਰ 1947 ਵਿਚ ਦੋ-ਤਿੰਨ ਵਾਰ ਫਿਰ ਉਸ ਕੋਲ ਗਿਆ। ਜਨਵਰੀ 1948 ਵਿਚ ਮੈਂ ਦੀਕਸ਼ਿਤ ਮਹਾਰਾਜ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਨਹੀਂ ਗਿਆ।'

ਇਕ ਸਵਾਲ ਦੇ ਜਵਾਬ 'ਚ ਦੋਸ਼ੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਮੈਂ 17 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਕਰਕਰੇ ਨਾਲ ਦਿੱਲੀ ਪਹੁੰਚਿਆ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਯਾਦ ਨਹੀਂ ਕਿ ਸ਼ਾਂਤਾਰਾਮ ਏ. ਅਮਚੇਕਰ ਸਾਡੇ ਡੱਬੇ ਵਿੱਚ ਸਫ਼ਰ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਮੈਂ ਦਿੱਲੀ ਸਟੇਸ਼ਨ 'ਤੇ ਟੌਂਗਾ ਸਟੈਂਡ 'ਤੇ ਕਰਕਰੇ ਨਾਲ ਇਕ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਦੇਖਿਆ ਸੀ; ਕਰਕਰੇ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਮਿਲਾਇਆ।'

ਸਵਾਲ: 'ਕਰਕਰੇ, ਅਮਚੇਕਰ ਅਤੇ ਤੁਸੀਂ ਟਾਂਗੇ ਰਾਹੀਂ ਯਾਤਰਾ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਭਵਨ ਗਏ, ਫਿਰ ਬਿਰਲਾ ਮੰਦਰ ਗਏ ਅਤੇ ਅੰਤ 'ਚ ਸ਼ਰੀਫ ਹਿੰਦੂ ਹੋਟਲ ਪਹੁੰਚੇ।'

ਜਵਾਬ: 'ਇਹ ਸਾਰੇ ਦੋਸ਼ ਝੂਠ ਦਾ ਪੁਲੰਦਾ ਹਨ। ਅਸੀਂ ਸਿੱਧੇ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਹੋਟਲ ਚਲੇ ਗਏ ਸੀ। 16 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਮੇਰਾ ਇੱਕ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਮੈਨੂੰ ਹੋਟਲ ਵਿੱਚ ਮਿਲਣ ਆਇਆ। ਮੈਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਕਿ ਅਮਚੇਕਰ ਨੂੰ ਉਹ ਟਰਾਂਸਫਰ ਬਿਊਰੋ ਲੈ ਗਿਆ ਸੀ। ਮੈਂ ਗੋਪਾਲ ਗੋਡਸੇ ਨੂੰ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਬੰਬਈ ਵਿੱਚ ਸੀਆਈਡੀ ਦੇ ਦਫ਼ਤਰ ਵਿੱਚ ਦੇਖਿਆ। ਮੈਂ ਅਮਚੇਕਰ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਰੁਝੇਵਿਆਂ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਦੇ ਘਰ ਰੁਕਣ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ।' ਮੁਲਜ਼ਮਾਂ ਨੇ 17 ਤੋਂ 19 ਜਨਵਰੀ ਤੱਕ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਹੋਟਲ ਵਿੱਚ ਰੁਕਣ ਅਤੇ ਹੋਟਲ ਦੇ ਰਜਿਸਟਰ ਵਿੱਚ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਲਿਖਣਾ ਕਬੂਲ ਕਰ ਲਿਆ। ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਪ੍ਰਸਤਾਵਿਤ ਲਾੜੀ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਕੋਲ ਰੁਕਿਆ ਸੀ।'

ਸਵਾਲ: '20 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਤੁਸੀਂ ਗੋਪਾਲ ਗੋਡਸੇ, ਨੱਥੂਰਾਮ ਗੋਡਸੇ, ਆਪਟੇ, ਸ਼ੰਕਰ ਅਤੇ ਬੈਜ ਦੇ ਨਾਲ ਮਰੀਨਾ ਦੇ ਕਮਰੇ 40 'ਚ ਮੌਜੂਦ ਸੀ।

Machine Translated by Google

ਹੋਟਲ। ਗੋਪਾਲ ਗੋਡਸੇ ਨੇ ਇੱਕ ਰਿਵਾਲਵਰ ਠੀਕ ਕੀਤਾ। ਤੁਸੀਂ, ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਕਰਕਰੇ ਬਾਥਰੂਮ ਵਿੱਚ ਗਏ ਅਤੇ ਵਰਤੋਂ ਲਈ ਬੰਦੂਕ ਸੂਤੀ ਵਿਸਫੋਟਕ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਨੱਥੂਰਾਮ ਗੋਡਸੇ ਨੇ ਕਿਹਾ, ''ਬੈਜ, ਇਹ ਸਾਡੀ ਆਖਰੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਹੋਵੇਗੀ, ਕੰਮ ਪੂਰਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ''। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹਥਿਆਰ, ਬੰਬ ਅਤੇ ਵਿਸਫੋਟਕ ਵੰਡੇ ਗਏ। ਇਹ ਵੀ ਤੈਅ ਹੋਇਆ ਕਿ ਨੱਥੂਰਾਮ ਗੋਡਸੇ ਅਤੇ ਆਪਟੇ ਬਾਕੀਆਂ ਨੂੰ ਸੰਕੇਤ ਦੇਣਗੇ ਅਤੇ ਤੁਸੀਂ ਬੰਦੂਕ ਦੇ ਸੂਤੀ ਬੰਬ ਦੇ ਫਿਊਜ਼ ਨੂੰ ਅੱਗ ਲਗਾਓਗੇ। ਬੰਬ ਵਿਸਫੋਟ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਹਫੜਾ-ਦਫੜੀ ਅਤੇ ਭਗਦੜ ਦਾ ਫਾਇਦਾ ਉਠਾਉਂਦੇ ਹੋਏ, ਬਾਕੀਆਂ ਨੇ ਗਾਂਧੀ ਜੀ 'ਤੇ ਹੈਂਡ ਗ੍ਰਨੇਡਾਂ ਨਾਲ ਹਮਲਾ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਗੋਲੀਆਂ ਚਲਾ ਦਿੱਤੀਆਂ।'

ਜਵਾਬ: 'ਇਹ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਗਲਪ ਹੈ, ਝੂਠ ਦਾ ਪੁਲੰਦਾ। ਵਰਤ ਤੋੜਨ ਤੋਂ ਦੋ ਦਿਨ ਬਾਅਦ, 20 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ, ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਉਸੇ ਸ਼ਾਮ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣਗੇ। ਮੈਂ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ ਕੈਂਪ ਵਿਚ ਬੈਜ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ; ਉਸਨੇ ਮੈਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਹ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਹਥਿਆਰ ਅਤੇ ਵਿਸਫੋਟਕ ਵੇਚਣ ਲਈ ਦਿੱਲੀ ਆਇਆ ਸੀ।

ਉਸਨੇ ਮੈਨੂੰ ਨਮੂਨੇ ਵਜੋਂ ਇੱਕ ਬੰਦੂਕ ਦੀ ਸੂਤੀ ਸਲੈਬ ਅਤੇ ਇੱਕ ਹੈਂਡ ਗ੍ਰਨੇਡ ਦਿੱਤਾ। ਮੈਂ ਹਾਲਾਂਕਿ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਤੋਂ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਦੂਰੀ 'ਤੇ ਬੰਦੂਕ ਦੇ ਸੂਤੀ ਸਲੈਬ ਨੂੰ ਵਿਸਫੋਟ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਸੱਟ ਨਾ ਲੱਗੇ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰ ਲਵਾਂ।'

ਮੁਲਜ਼ਮ ਨੇ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਹ ਮਰੀਨਾ ਹੋਟਲ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਸਬਜ਼ੀ ਮੰਡੀ ਇਲਾਕੇ ਤੋਂ ਬਿਰਲਾ ਹਾਊਸ ਗਿਆ ਸੀ। 'ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਵਿਅਕਤੀ 'ਤੇ ਇੱਕ ਬੰਦੂਕ ਸੂਤੀ ਬੰਬ ਅਤੇ ਇੱਕ ਹੈਂਡ ਗ੍ਰਨੇਡ ਲੈ ਕੇ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਮੈਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਤਾਂ ਮੈਂ ਉਹ ਕੋਟ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਜੋ ਪ੍ਰਮਾਣਿਤ ਸਬੂਤ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਹੈ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਕੋਈ ਵੀ ਦੋਸ਼ੀ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਸੀ।'

ਸਵਾਲ: 'ਤੁਹਾਡੀ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਤੁਹਾਨੂੰ ਬਿਰਲਾ ਹਾਊਸ ਦੇ ਬਾਹਰ ਪੁਲਿਸ ਕੈਂਪ 'ਚ ਲਿਜਾਇਆ ਗਿਆ। ਤੁਹਾਡੀ ਤਲਾਸ਼ੀ ਲਈ ਗਈ ਅਤੇ ਤੁਹਾਡੇ ਪਹਿਨੇ ਹੋਏ ਕੋਟ ਦੀ ਅੰਦਰਲੀ ਜੇਬ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਹੈਂਡ ਗ੍ਰੇਨੇਡ ਮਿਲਿਆ। ਕੀ ਇਹ ਸਹੀ ਹੈ?'

ਜਵਾਬ: 'ਇਹ ਸਹੀ ਹੈ। ਦਰਅਸਲ ਮੈਂ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਸੂਚਿਤ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਇੱਕ ਅਣਵਰਤਿਆ ਹੈਂਡ ਗ੍ਰੇਨੇਡ ਹੈ। ਮੇਰੀ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮੈਂ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਲਈ ਲੈ ਜਾਣ। ਪਰ ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਪਾਰਲੀਮੈਂਟ ਸਟਰੀਟ ਥਾਣੇ ਲੈ ਗਏ। ਉਥੇ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਮੇਰੇ ਤੋਂ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਕੀਤੀ, ਅਤੇ ਬੇਰਹਿਮੀ ਨਾਲ ਮੇਰੀ ਕੁੱਟਮਾਰ ਕੀਤੀ।

ਮੈਂ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਵਿਸਫੋਟਕ ਬੈਜ ਤੋਂ ਮਿਲਿਆ ਸੀ ਜੋ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ ਕੈਂਪ ਵਿੱਚ ਰਹਿ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਸ ਦੇ ਸਾਥੀ ਮਰੀਨਾ ਹੋਟਲ ਵਿੱਚ ਠਹਿਰੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਪੁਲਿਸ ਮੈਨੂੰ ਉਥੇ ਲੈ ਗਈ, ਪਰ ਉਹ ਲੋਕ ਉਥੋਂ ਗਾਇਬ ਹੋ ਗਏ ਸਨ। ਮੈਨੂੰ ਫਿਰ ਪਾਰਲੀਮੈਂਟ ਸਟ੍ਰੀਟ ਪੁਲਿਸ ਸਟੇਸ਼ਨ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ। ਮੈਂ 15 ਜਨਵਰੀ 1948 ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਲਈ ਰਵਾਨਾ ਹੋਇਆ। ਉਦੋਂ ਮੈਂ ਕੇਵਲ ਕਰਕਰੇ ਨੂੰ ਜਾਣਦਾ ਸੀ, ਮੈਂ ਨੱਥੂਰਾਮ ਗੋਡਸੇ, ਆਪਟੇ, ਬੈਜ, ਸ਼ੰਕਰ ਕਿਸਤਿਆ ਅਤੇ ਸਾਵਰਕਰ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ ਸੀ।

'ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਗਵਾਹਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪਛਾਣ ਪਰੇਡ ਦੌਰਾਨ ਮੇਰੀ ਪਛਾਣ ਕੀਤੀ। ਪਰ ਮੈਂ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਬੰਬਈ ਦੇ ਸੀਆਈਡੀ ਦਫ਼ਤਰ ਦੀ ਦੂਜੀ ਮੰਜ਼ਿਲ 'ਤੇ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਅਤੇ ਉਹ ਜਗ੍ਹਾ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਖੁੱਲ੍ਹੀ ਸੀ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਲੋਕ ਆ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਦੇਖ ਚੁੱਕੇ ਸਨ।'

Machine Translated by Google

ਹੋਰ ਪੁੱਛ-ਗਿੱਛ ਕਰਨ 'ਤੇ ਮਦਨਲਾਲ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਮੈਨੂੰ 20 ਫਰਵਰੀ ਤੋਂ 3 ਮਾਰਚ 1948 ਤੱਕ ਸਿਵਲ ਲਾਈਨ ਥਾਣੇ 'ਚ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਦੌਰਾਨ ਇਕ ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਅਕਸਰ ਕਾਗਜ਼ ਲੈ ਕੇ ਆਇਆ ਅਤੇ ਦੋਸ਼ ਲਾਇਆ ਕਿ ਮੈਂ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਕਤਲ ਦੀ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਰਚੀ ਸੀ। ਸੰਘੀਆਂ, ਸੰਘੀਆਂ ਦੇ ਮੈਂਬਰ, ਜਲੰਧਰ ਅਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ।

'4 ਫਰਵਰੀ 1947 (ਇਹ 1948 ਦੀ ਗੱਲ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ) ਨੂੰ ਮੈਂ ਬੰਬਈ ਵਿਚ ਸੀਆਈਡੀ ਪੁਲਿਸ ਦੇ ਦਫਤਰ ਵਿਚ ਬੈਜ ਦੇਖਿਆ। ਮੈਂ ਤੁਰੰਤ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਵਿਅਕਤੀ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਬੰਦੂਕ ਸੂਤੀ ਵਿਸਫੋਟਕ ਅਤੇ ਹੈਂਡ ਗ੍ਰੇਨੇਡ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਮੈਂ ਨੱਥੂਰਾਮ ਗੋਡਸੇ, ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਸਾਵਰਕਰ ਦੇ ਨਾਲ ਕਤਲ ਦੀ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਸੀ, ਪਰ ਮੈਂ ਦੋਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕੀਤਾ।

ਫਿਰ ਪੁਲਿਸ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਧਮਕੀ ਦਿੱਤੀ, "ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਕਿਸੇ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਦੀ ਹੋਂਦ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਇਸ ਵਿੱਚ ਤੁਹਾਡੀ ਸ਼ਮੂਲੀਅਤ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ, ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਡੇ ਮੂੰਹ ਨੂੰ ਬੀਫ ਨਾਲ ਭਰ ਦੇਵਾਂਗੇ"।
ਇਹ ਡਰਾਉਣਾ ਸੀ; ਇਸ ਨੇ ਮੇਰੇ ਧਰਮ ਨੂੰ ਦੂਸ਼ਿਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਸਦਾ ਲਈ ਨਰਕ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਦਿੱਤੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਮੈਂ ਟੁੱਟ ਗਿਆ ਅਤੇ ਮੈਜਿਸਟ੍ਰੇਟ ਦੀ ਹਾਜ਼ਰੀ ਵਿਚ ਇਕਬਾਲੀਆ ਬਿਆਨ ਦੇਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੋ ਗਿਆ।

'ਮੈਂ ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਦੇ ਦੋਸ਼ਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਜਾਂ ਆਪਣੀ ਨਿਰਦੋਸ਼ਤਾ ਦੇ ਬਚਾਅ ਵਿਚ ਹੋਰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ।'

18 ਨਵੰਬਰ 1948: ਜੱਜ ਆਤਮਚਰਨ ਨੇ ਪੰਜਵੇਂ ਤੋਂ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ
ਦੋਸ਼ੀ, ਸ਼ੰਕਰ ਕਿਸਤਿਆ, ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਵਿੱਚ ਉਸਦੀ ਸ਼ਮੂਲੀਅਤ ਦਾ ਪਤਾ ਲਗਾਉਣ ਲਈ।
ਸ਼ੰਕਰ ਅਨਪੜ੍ਹ ਸੀ, ਇਸਲਈ, ਪਹਿਲੇ ਚਾਰ ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਦੇ ਉਲਟ, ਉਸਨੇ ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਦੁਆਰਾ ਆਪਣੇ ਉੱਤੇ ਲਗਾਏ ਗਏ ਦੋਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨ ਜਾਂ ਰੱਦ ਕਰਨ ਜਾਂ ਗਵਾਹਾਂ ਦੀਆਂ ਗਵਾਹੀਆਂ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨ ਜਾਂ ਵਿਵਾਦ ਕਰਨ ਲਈ ਕੋਈ ਲਿਖਤੀ ਬਿਆਨ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਉਹ ਸਿਰਫ਼ ਤੇਲਗੂ ਬੋਲ ਸਕਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਟੁੱਟੀ-ਭੱਜੀ ਮਰਾਠੀ ਬੋਲ ਸਕਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਅਨੁਵਾਦਕ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ।

ਸ਼ੰਕਰ ਨੇ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ, 'ਮੈਂ ਲਗਭਗ ਵੀਹ ਸਾਲ ਦਾ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਘਰੇਲੂ ਨੌਕਰ ਹਾਂ ਅਤੇ ਸ਼ੋਲਾਪੁਰ ਦਾ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਹਾਂ।'

ਉਸ ਦੀ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਬੈਨਰਜੀ ਦੀ ਪਟੀਸ਼ਨ ਦਾ ਜਵਾਬ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਬੈਜ, ਸ਼ੰਕਰ ਦੇ ਮਾਲਕ ਅਤੇ ਜੇਲ੍ਹ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚੋਂ ਹਟਾਉਣ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ।

ਸ਼ੰਕਰ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਮੈਨੂੰ 1946 ਵਿੱਚ ਬੈਜ ਨੇ ਨੌਕਰੀ ਦਿੱਤੀ ਸੀ, ਮੈਂ ਉਦੋਂ ਤੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨੌਕਰ ਵਜੋਂ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਮੈਂ ਕਈ ਮੌਕਿਆਂ 'ਤੇ ਬੈਜ ਦੇ ਘਰ ਤੋਂ ਬੰਬਈ ਤੱਕ ਹਥਿਆਰ ਅਤੇ ਵਿਸਫੋਟਕ ਸਮੱਗਰੀ ਲੈ ਕੇ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਉਸਦੇ ਕੱਪੜੇ ਵੀ ਧੋਂਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਮੈਂ ਉਸਦੀ ਹਥਿਆਰਾਂ ਦੀ ਦੁਕਾਨ ਦੀ ਦੇਖਭਾਲ ਕਰਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਅਜੀਬ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਲਈ ਕੰਮ ਚਲਾਉਂਦਾ ਸੀ। ਜੁਲਾਈ ਤੋਂ ਦਸੰਬਰ 1947 ਤੱਕ, ਬੈਜ ਨੇ ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਕਰਕਰੇ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਹਥਿਆਰ, ਬੰਬ ਅਤੇ ਵਿਸਫੋਟਕ ਸਪਲਾਈ ਕੀਤੇ। ਉਹ ਕਈ ਵਾਰ ਬਿੱਲੇ ਦੇ ਘਰ ''ਸਾਮਾਨ'' ਲੈਣ ਆਉਂਦੇ ਸਨ। 9 ਜਨਵਰੀ 1948 ਨੂੰ ਰਾਤ 8.30 ਵਜੇ ਦੇ ਕਰੀਬ ਕਰਕਰੇ, ਮਦਨਲਾਲ ਅਤੇ ਦੋ ਹੋਰ ਲੋਕ ਬੈਜਸ ਕੋਲ ਆਏ।

Machine Translated by Google

ਦੁਕਾਨ ਮੈਂ ਦੋ ਥੈਲੇ ਕੱਢ ਕੇ ਬੈਜ ਨੂੰ ਦੇ ਦਿੱਤੇ ਅਤੇ ਫਿਰ ਮੈਂ ਦੂਜੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਚਲਾ ਗਿਆ। ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕੀ ਹੋਇਆ।

ਹਥਿਆਰਾਂ, ਬੰਬਾਂ ਅਤੇ ਵਿਸਫੋਟਕਾਂ ਨੂੰ ਇੱਟਾਂ ਅਤੇ ਪੱਥਰਾਂ ਦੇ ਟਿੱਲੇ ਦੇ ਹੇਠਾਂ ਲੁਕੋ ਕੇ ਵਿਹੜੇ ਵਿੱਚ ਸਟੋਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਮੈਂ ਬੈਜ ਨੂੰ ਜੋ ਦੋ ਥੈਲੇ ਦਿੱਤੇ ਸਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਜੂਟ ਦਾ ਅਤੇ ਦੂਜਾ ਖਾਕੀ ਕੱਪੜੇ ਦਾ ਸੀ। ਦੋਵੇਂ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਬੰਨ੍ਹੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਮੇਰੀ ਮੌਜੂਦਗੀ ਵਿੱਚ ਬੈਗ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਖੋਲ੍ਹੇ ਗਏ। ਬੈਜ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ ਜਦੋਂ ਵੀ ਉਹ ਮੰਗੇ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਲੈ ਆਵਾਂ। 13 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ, ਬੈਜ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਕੁਝ ਹਥਿਆਰ, ਬੰਬ ਅਤੇ ਵਿਸਫੋਟਕ ਇੱਕ ਬੈਗ ਵਿੱਚ ਪੈਕ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ।

ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਬੈਜ ਅਤੇ ਮੈਂ ਬੰਬਈ ਲਈ ਰਵਾਨਾ ਹੋਏ; ਅਸੀਂ ਉਸੇ ਦਿਨ ਸ਼ਾਮ 7.15 ਵਜੇ ਦਾਦਰ ਪਹੁੰਚ ਗਏ। ਅਸੀਂ ਦੋਵੇਂ ਰੇਲਗੱਡੀ ਵਿਚ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਬੋਗੀਆਂ ਵਿਚ ਬੈਠ ਗਏ। ਉਸ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਦਾਦਰ ਉਤਰ ਕੇ ਸਟੇਸ਼ਨ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਮਿਲਣ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਅਸੀਂ ਦਾਦਰ ਕਿਉਂ ਜਾ ਰਹੇ ਹਾਂ, ਤਾਂ ਉਸਨੇ ਮੈਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਅਸੀਂ ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਨੱਥੂਰਾਮ ਗੋਡਸੇ ਨੂੰ ਹਥਿਆਰ, ਬੰਬ ਅਤੇ ਵਿਸਫੋਟਕ ਪਹੁੰਚਾਉਣ ਲਈ ਬੰਬਈ ਜਾ ਰਹੇ ਹਾਂ।

'ਬੈਜ ਤੇ ਮੈਂ ਦਾਦਰ ਸਥਿਤ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਦੇ ਦਫ਼ਤਰ ਗਏ। ਅਸੀਂ ਉੱਥੇ ਤਕਰੀਬਨ ਪੰਦਰਾਂ ਮਿੰਟ ਉਡੀਕਦੇ ਰਹੇ। ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਪੌੜੀਆਂ ਚੜ੍ਹਨ ਲੱਗੇ ਤਾਂ ਆਪਟੇ ਨੂੰ ਦੇਖਿਆ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਮੈਂ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਨੱਥੂਰਾਮ ਕਰੀਬ ਦਸ ਪੈਦਲ ਦੂਰ ਖੜ੍ਹਾ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਦਫ਼ਤਰ ਵਿੱਚ ਰੁਕਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਅਤੇ ਉਹ ਸਾਰੇ ਚਲੇ ਗਏ। 10.30 ਵਜੇ ਉਹ ਸਾਰੇ ਇੱਕ ਕਾਰ ਵਿੱਚ ਵਾਪਸ ਆਏ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਦੀਕਸ਼ਿਤ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਘਰ ਚਲੇ ਗਏ। ਬੈਜ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਬੈਗ ਬਾਹਰ ਕੱਢਣ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ। ਉਹ ਤਿੰਨੇ ਘਰ ਅੰਦਰ ਵੜ ਗਏ।

ਜਦੋਂ ਉਹ ਬਾਹਰ ਆਏ ਤਾਂ ਉਹ ਬੈਗ ਨਹੀਂ ਚੁੱਕ ਰਹੇ ਸਨ। ਬੈਜ ਅਤੇ ਮੈਂ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਦੇ ਦਫ਼ਤਰ ਵਾਪਸ ਆ ਗਏ।

15 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਨੱਥੂਰਾਮ ਗੌਡਸੇ, ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਬੈਜ ਸ਼ਿਵਾਜੀ ਪ੍ਰਿੰਟਿੰਗ ਪ੍ਰੈਸ ਵਿੱਚ ਗਏ ਅਤੇ ਕਰਕਰੇ ਨੂੰ ਮਿਲੇ। ਮੈਂ ਵੀ ਗਿਆ ਸੀ। ਬੈਜ ਅਤੇ ਮੈਂ ਉਸੇ ਰਾਤ ਪੂਨਾ ਲਈ ਰਵਾਨਾ ਹੋਏ। 16 ਤਰੀਕ ਨੂੰ ਨੱਥੂਰਾਮ ਗੋਡਸੇ ਦੋ ਵਾਰ ਬੈਜ ਦੇ ਘਰ ਆਇਆ, ਉਸ ਨੂੰ ਲੱਭਦਾ ਰਿਹਾ, ਪਰ ਦੋਵੇਂ ਵਾਰ ਬੈਜ ਘਰ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਮੈਂ ਬੈਜ ਨੂੰ ਨੱਥੂਰਾਮ ਦੀ ਫੇਰੀ ਬਾਰੇ ਦੱਸਿਆ ਜਦੋਂ ਉਹ ਘਰ ਪਰਤਿਆ। 17 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਤੜਕੇ 2.30 ਵਜੇ ਮੈਂ ਅਤੇ ਬੈਜ ਬੰਬਈ ਲਈ ਰਵਾਨਾ ਹੋਏ। ਬੈਜ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਬੰਬਈ ਲਿਜਾਣ ਲਈ ਇੱਕ ਪਿਸਤੌਲ ਅਤੇ ਚਾਰ ਗੋਲੀਆਂ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਉਸ ਦਿਨ ਬੈਜ, ਆਪਟੇ, ਨੱਥੂਰਾਮ ਗੋਡਸੇ ਅਤੇ ਮੈਂ ਟੈਕਸੀ ਵਿੱਚ ਸ਼ਿਵਾਜੀ ਪਾਰਕ ਗਏ। ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਸਦਾ ਘਰ ਸੀ। (ਇਸਤਗਾਸਾ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਇਹ ਸਾਵਰਕਰ ਦਾ ਘਰ ਸੀ।) ਮੈਨੂੰ ਟੈਕਸੀ ਵਿੱਚ ਬਿਠਾ ਕੇ ਬਾਕੀ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲ ਗਏ। ਮੈਨੂੰ ਟੈਕਸੀ ਦਾ ਨੰਬਰ ਯਾਦ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਪਰ ਜਿਸ ਡਰਾਈਵਰ ਨੇ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਗਵਾਹੀ ਦਿੱਤੀ ਸੀ, ਉਹੀ ਸੀ ਜਿਸ ਨੇ ਉਸ ਦਿਨ ਸਾਨੂੰ ਘੇਰਿਆ ਸੀ।

'ਮੈਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਕਿ ਬਾਹਰ ਆਉਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਸ ਵਿੱਚ ਕੀ ਗੱਲ ਕੀਤੀ। ਉਹ ਮਰਾਠੀ ਅਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਗੱਲ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਮੈਂ ਬੈਜ ਸਮੇਤ 18 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਬੋਰੀਬੰਦਰ ਸਟੇਸ਼ਨ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ। ਉਸਨੇ ਦੋ ਟਿਕਟਾਂ ਖਰੀਦੀਆਂ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਸ਼ਾਮ ਸਾਢੇ ਨੌਂ ਵਜੇ ਦਿੱਲੀ ਪਹੁੰਚ ਗਏ ਅਤੇ ਦਿੱਲੀ ਵੱਲ ਚੱਲ ਪਏ।

Machine Translated by Google

ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਭਵਨ ਸਾਨੂੰ ਰਹਿਣ ਲਈ ਇੱਕ ਕਮਰਾ ਦਿਖਾਇਆ ਗਿਆ। ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਲਾਈਟ ਬਲ ਰਹੀ ਸੀ ਜਿਸ ਉੱਤੇ ਤਿੰਨ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਕਬਜ਼ਾ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਦਾੜ੍ਹੀ ਬੈਜ ਵਰਗੀ ਸੀ; ਉਹ ਸੌਂ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਬਾਕੀ ਦੋ ਮਦਨਲਾਲ ਅਤੇ ਗੋਪਾਲ ਗੋਡਸੇ ਸਨ। ਦੋਵੇਂ ਮੰਜੇ 'ਤੇ ਬੈਠ ਕੇ ਗੱਲਾਂ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਬੈਜ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੇਰੀ ਜਾਣ-ਪਛਾਣ ਕਰਵਾਈ ਸੀ। ਕਰੀਬ ਵੀਹ ਮਿੰਟਾਂ ਬਾਅਦ ਨੱਥੂਰਾਮ ਗੋਡਸੇ, ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਕਰਕਰੇ ਉੱਥੇ ਆਏ। ਉਹ ਬੈਜ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਲੈ ਗਏ ਅਤੇ ਉਸ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕੀਤੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਸ ਬਾਰੇ ਗੱਲ ਕੀਤੀ, ਮੈਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਤਾ।

'ਅਗਲੇ ਦਿਨ, ਤੜਕੇ, ਬਿੱਲੇ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕੱਪੜੇ ਧੋਣ ਲਈ ਕਿਹਾ।
ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਕਰਕਰੇ ਵਾਪਸ ਆ ਗਏ। ਕਰਕਰੇ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਸਨੇ ਮਦਨਲਾਲ ਨੂੰ ਬਾਲਣ ਖਰੀਦਣ ਲਈ ਕੁਝ ਪੈਸੇ ਦਿੱਤੇ ਸਨ। ਫਿਰ ਕਰਕਰੇ ਅਤੇ ਆਪਟੇ ਚਲੇ ਗਏ, ਪਰ ਥੋੜ੍ਹੀ ਦੇਰ ਬਾਅਦ ਵਾਪਸ ਆ ਗਏ। ਬੈਜ, ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਮੈਂ ਬਿਰਲਾ ਹਾਊਸ ਗਏ, ਜਦਕਿ ਕਰਕਰੇ ਵਾਪਸ ਰੁਕੇ।

'ਸਾਨੂੰ ਬਿਰਲਾ ਹਾਊਸ ਦੇ ਗੇਟ 'ਤੇ ਪੁਲਿਸ ਵਾਲੇ ਨੇ ਰੋਕ ਲਿਆ। ਉਸਨੇ ਸਾਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਅਸੀਂ ਕਿਸ ਨੂੰ ਮਿਲਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ। ਆਪਟੇ ਨੇ ਇਕ ਚਿੱਟ 'ਤੇ ਕੁਝ ਲਿਖ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਦੇ ਦਿੱਤਾ।
ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੋ ਵਿਅਕਤੀ ਬਿਰਲਾ ਹਾਊਸ ਵਿੱਚ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਆਪਟੇ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਬੈਜ ਨੂੰ ਕੁਝ ਕਿਹਾ, ਪਰ ਮੈਂ ਸਮਝਿਆ ਨਹੀਂ। ਅਸੀਂ ਬਿਰਲਾ ਹਾਊਸ ਦੇ ਪਿਛਲੇ ਪਾਸੇ ਗਏ, ਅਤੇ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਸਭਾ ਵਾਲੀ ਜਗ੍ਹਾ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲ ਹੋ ਗਏ। ਆਪਟੇ ਨੇ ਆਪਣੀ ਜੇਬ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਸਤਰ ਕੱਢੀ, ਉਸਨੇ ਕੁਝ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਮਾਪਿਆ ਅਤੇ ਬੈਜ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕੀਤੀ। ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਉਹ ਕਿਸ ਬਾਰੇ ਗੱਲ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ, ਪਰ ਬੈਜ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਸ ਨਾਲ ਕੋਈ ਫਰਕ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ।

ਫਿਰ ਅਸੀਂ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਭਵਨ ਵਾਪਸ ਚਲੇ ਗਏ।'

ਸ਼ੰਕਰ ਫਿਰ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਭਵਨ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਜੰਗਲ ਵਿਚ ਵਾਪਰੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕਰਨ ਗਿਆ। 'ਭਵਨ ਵਿੱਚ ਵਾਪਸ, ਕਰਕਰੇ ਨੇ ਮਦਨਲਾਲ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਬਿਸਤਰੇ ਤੋਂ ਬੈਗ ਹਟਾਉਣ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਮਦਨਲਾਲ ਨੇ ਬੈਗ ਕੱਢਿਆ ਅਤੇ ਕਰਕਰੇ ਕੋਲ ਚਲਾ ਗਿਆ। ਗੋਪਾਲ ਨੇ ਚਿੱਟਾ ਬੈਗ ਕੱਢਿਆ; ਆਪਟੇ, ਗੋਡਸੇ, ਬੈਜ ਅਤੇ ਮੈਂ ਮਰੀਨਾ ਹੋਟਲ ਗਏ, ਉਸ ਸਮੇਂ ਗੋਪਾਲ ਚਿੱਟਾ ਬੈਗ ਲੈ ਕੇ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ।'

19 ਨਵੰਬਰ 1948: ਕਿਸਤਿਆ ਦੀ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਜਾਰੀ ਰਹੀ। 'ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਗੋਪਾਲ ਗੋਡਸੇ, ਆਪਟੇ, ਬੈਜ ਅਤੇ ਮੈਂ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਭਵਨ ਤੋਂ ਮਰੀਨਾ ਹੋਟਲ ਗਏ ਸੀ। ਗੋਪਾਲ ਗੋਡਸੇ ਨੇ ਉੱਥੇ ਆਪਣਾ ਰਿਵਾਲਵਰ ਠੀਕ ਕਰਵਾਇਆ। ਉਹ ਕੁਝ ਦੇਰ ਆਪਸ ਵਿੱਚ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ ਰਹੇ। ਕਰਕਰੇ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਮੁੱਛਾਂ ਅਤੇ ਭਰਵੱਟਿਆਂ ਨੂੰ ਰੰਗਿਆ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਮੱਥੇ 'ਤੇ ਇੱਕ ਵੱਡਾ ਤਿਲਕ ਪੇਂਟ ਕੀਤਾ।' ਕਿਸਤਿਆ ਨੇ ਫਿਰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਹ ਬਿਰਲਾ ਹਾਊਸ ਕਿਵੇਂ ਗਏ। ਉਸਨੇ ਮਦਨਲਾਲ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਹੁੰਦੇ ਦੇਖਿਆ ਅਤੇ ਫਿਰ ਬੈਜ ਅਤੇ ਉਹ ਦੋਵੇਂ ਬਾਹਰ ਖਿਸਕ ਗਏ ਅਤੇ ਵਾਪਸ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਭਵਨ ਚਲੇ ਗਏ। ਉਸਨੇ ਅੱਗੇ ਕਿਹਾ, 'ਉਦੋਂ ਬੈਜ ਦੀ ਬਹੁਤ ਦੇਖਭਾਲ ਕੀਤੀ ਜਾਪਦੀ ਸੀ। ਉਸਦੇ ਹੁਕਮਾਂ 'ਤੇ ਮੈਂ ਹੈਂਡ ਗ੍ਰੇਨੇਡਾਂ ਨੂੰ ਭਵਨ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਪੱਥਰਾਂ ਅਤੇ ਇੱਟਾਂ ਦੇ ਹੇਠਾਂ ਦੱਬ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਸਮਾਨ ਦਾ ਨਿਪਟਾਰਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਪਰ ਬੈਗ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ। ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਵਾਪਸ ਆ ਰਿਹਾ ਸੀ ਤਾਂ ਮੈਂ ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਨੱਥੂਰਾਮ ਗੋਡਸੇ ਨੂੰ ਜਾਂਦੇ ਹੋਏ ਦੇਖਿਆ ਅਤੇ ਮੈਂ ਬੈਜ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਮਾਮਲਾ ਕੀ ਹੈ। ਉਹ ਬਹੁਤ ਗੁੱਸੇ ਵਿੱਚ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸਨੇ ਮੈਨੂੰ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਥੱਪੜ ਮਾਰਿਆ। ਅਸੀ ਸਟੇਸ਼ਨ ਤੇ ਗਏ ਜਿੱਥੇ ਬੈਜ

Machine Translated by Google

ਬੰਬਈ ਲਈ ਦੋ ਟਿਕਟਾਂ ਖਰੀਦੀਆਂ। ਉਥੋਂ ਮੈਂ ਸ਼ੋਲਾਪੁਰ ਗਿਆ ਅਤੇ ਪੂਨਾ ਵਾਪਸ ਆ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਬੈਜ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਮੈਂ ਬੰਬਈ ਵਿੱਚ ਦੀਕਸ਼ਿਤ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਘਰ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰੇਲੂ ਨੌਕਰ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ। ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਬੰਬਈ ਸੀਆਈਡੀ ਦੇ ਦਫ਼ਤਰ ਲੈ ਗਿਆ। ਉੱਥੇ ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਇੱਕ ਸਖ਼ਤ ਥੱਪੜ ਮਾਰਿਆ ਅਤੇ ਪੁੱਛਿਆ, "ਤੂੰ ਕੀ ਕੀਤਾ?" ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਸਭ ਕੁਝ ਦੱਸ ਦਿੱਤਾ।

'ਮੈਂ ਪਛਾਣ ਪਰੇਡ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ। ਮੈਂ ਬਿੱਲੇ ਦਾ ਨੌਕਰ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਦਿੱਲੀ ਚਲਾ ਗਿਆ। ਮੈਨੂੰ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਪਤਾ। ਮੈਂ ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਦੇ ਦਾਅਵਿਆਂ ਦਾ ਖੰਡਨ ਕਰਨ ਜਾਂ ਆਪਣੇ ਬਿਆਨ ਦਾ ਸਮਰਥਨ ਕਰਨ ਲਈ ਕੋਈ ਗਵਾਹ ਪੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ।'

ਆਪਣੇ ਬਿਆਨ ਵਿੱਚ ਛੇਵੇਂ ਦੋਸ਼ੀ ਗੋਪਾਲ ਵਿਨਾਇਕ ਗੋਡਸੇ ਨੇ ਇਨਕਾਰ ਕੀਤਾ
ਸਖ਼ਤ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਗਾਂਧੀ ਦਾ ਕਤਲ ਕਿਸੇ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਜਾਂ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਸੀ।

ਉਸ ਨੇ ਆਪਣਾ ਪੰਦਰਾਂ ਪੰਨਿਆਂ ਦਾ ਬਿਆਨ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਸੁਣਾਇਆ। '1 ਦਸੰਬਰ 1947 ਤੋਂ 30 ਜਨਵਰੀ 1948 ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਮੈਂ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਹੱਤਿਆ ਵਰਗੀ ਕੋਈ ਗੈਰ-ਕਾਨੂੰਨੀ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਸੇ ਵੀ ਜਗ੍ਹਾ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਮੇਂ ਕਿਸੇ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਜਾਂ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਆਇਆ।' ਉਸਨੇ ਇਸ ਗੱਲ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕੀਤਾ ਕਿ 10 ਤੋਂ 20 ਜਨਵਰੀ 1948 ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ, ਉਸਨੇ ਕਿਸੇ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਜਾਂ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਦੇ ਤਹਿਤ, ਦਿੱਲੀ ਨੂੰ ਕੋਈ ਗੈਰ-ਕਾਨੂੰਨੀ ਜਾਂ ਹੋਰ ਕਿਸਮ ਦਾ ਹਥਿਆਰ, ਬੰਬ ਜਾਂ ਵਿਸਫੋਟਕ ਭੇਜਣ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਉਸ ਕੋਲ ਕੋਈ ਵਿਸਫੋਟਕ ਸਮੱਗਰੀ ਜਾਂ ਕੋਈ ਵੀ ਘਾਤਕ ਹਥਿਆਰ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਸਨੇ 17 ਤੋਂ 25 ਜਨਵਰੀ ਦਰਮਿਆਨ ਪੂਨਾ, ਬੰਬਈ ਜਾਂ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਹੋਣ ਤੋਂ ਵੀ ਇਨਕਾਰ ਕੀਤਾ। ਗੋਪਾਲ ਨੇ ਅੱਗੇ ਕਿਹਾ, 'ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਦੇ ਦਾਅਵੇ ਦੇ ਉਲਟ, ਮੈਨੂੰ 5 ਫਰਵਰੀ ਨੂੰ ਉਕਸਾਨ ਤੋਂ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।

ਮੈਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਦੇ ਬਹਾਨੇ, ਪੁਲਿਸ ਮੈਨੂੰ ਬੰਬਈ ਲੈ ਗਈ ਅਤੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਕਤਲ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਦੇ ਦੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।' ਦੁਖਾਂਤ ਦੇ ਸਮੇਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਸਥਾਨ 'ਤੇ ਹੋਣ ਦੇ ਆਪਣੇ ਦਾਅਵੇ ਦੇ ਸਮਰਥਨ ਵਿੱਚ, ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਸਨੇ ਕਦੇ ਵੀ ਆਪਣੇ ਭਰਾ ਨੱਥੂਰਾਮ ਦੀਆਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਵਿੱਚ ਹਿੱਸਾ ਨਹੀਂ ਲਿਆ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਧਾਰਮਿਕ ਸਮੂਹ ਜਾਂ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਨਫ਼ਰਤ ਜਾਂ ਨਫ਼ਰਤ ਨਹੀਂ ਰੱਖੀ। ਗਾਂਧੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਸਮਰਪਿਤ ਸੇਵਕ ਹੈ। 'ਬੰਬ ਧਮਾਕੇ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਜੱਦੀ ਪਿੰਡ ਉਕਸਾਨ ਵਿੱਚ ਸੀ ਅਤੇ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਦੇ ਕਤਲ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਮੈਂ ਕਿਰਕੀ ਵਿੱਚ ਮਿਲਟਰੀ ਆਰਡੀਨੈਂਸ ਡਿਪੂ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਦਫ਼ਤਰ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ।'

ਉਸ ਨੇ ਲਿਖਾਈ ਮਾਹਿਰ ਗੱਜਰ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰਦਿਆਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਗਵਾਹਾਂ ਨੇ ਉਸ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਨਾਖਤ ਪਰੇਡ ਕਰਵਾਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਸ 'ਤੇ 'ਚੰਗੀ ਨਜ਼ਰ' ਰੱਖਣ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ। 'ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਬੰਬਈ ਵਿਚ ਮੇਰੀਆਂ ਫੋਟੋਆਂ ਖਿੱਚ ਲਈਆਂ ਸਨ। ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਦਿਨ ਪ੍ਰੈਸ ਅਤੇ ਕੈਮਰਾਮੈਨ ਨੇ ਮੇਰੀਆਂ ਤਸਵੀਰਾਂ ਲਈਆਂ ਸਨ। ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਛਪੀਆਂ ਤਸਵੀਰਾਂ ਅਤੇ ਸਿਨੇਮਾਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਦਿਖਾਈ ਗਈ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੀ ਫ਼ਿਲਮ ਦੇਖ ਕੇ ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਪਛਾਣ ਲਿਆ।

Machine Translated by Google

'ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਪੂਰੀ ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਨਾਲ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੈਂ ਮੇਰੇ 'ਤੇ ਲਗਾਏ ਗਏ ਸਾਰੇ ਦੋਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਬੇਕਸੂਰ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਨਿਆਂ ਕਰੇ ਅਤੇ ਮੇਰੀ ਰਿਹਾਈ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦੇਵੇ, ਇੱਕ ਬੇਦਾਗ ਸਾਖ ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਸਨਮਾਨ ਨੂੰ ਬਹਾਲ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ।'

ਜਦੋਂ ਉਸ ਤੋਂ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਕੀਤੀ ਗਈ, ਤਾਂ ਗੋਪਾਲ ਨੇ ਨੱਥੂਰਾਮ ਦੀ ਬੀਮਾ ਪਾਲਿਸੀ 'ਤੇ ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਨੂੰ ਨਾਮਜ਼ਦ ਕਰਨ ਬਾਰੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕੀਤਾ।

ਸਵਾਲ: 'ਤੁਸੀਂ 19 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਸ਼ਰੀਫ ਹੋਟਲ [ਦਿੱਲੀ] ਗਏ ਸੀ। ਤੁਸੀਂ ਉੱਥੇ ਪੁੱਛ-ਪੜਤਾਲ ਕੀਤੀ ਸੀ ਕਿ ਮਦਨਲਾਲ ਕਿਸ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਤੁਸੀਂ ਮਦਨਲਾਲ ਅਤੇ ਕਰਕਰੇ ਦੇ ਨਾਲ ਸ਼ਾਮ ਤੱਕ ਉੱਥੇ ਰਹੇ।'

ਜਵਾਬ: 'ਇਹ ਸਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਨਾਲ ਹੀ, ਮੈਂ 19 ਜਨਵਰੀ ਦੀ ਰਾਤ ਨੂੰ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਭਵਨ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਠਹਿਰਿਆ। ਮੈਂ ਮਦਨਲਾਲ, ਸ਼ੰਕਰ ਅਤੇ ਬੈਜ ਨੂੰ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਬੰਬਈ ਦੇ ਸੀਆਈਡੀ ਦਫ਼ਤਰ ਵਿੱਚ ਦੇਖਿਆ।'

ਫਿਰ ਮਰੀਨਾ ਹੋਟਲ ਦੀ ਉਸ ਦੀ ਫੇਰੀ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਸਵਾਲਾਂ ਦਾ ਪਾਲਣ ਕੀਤਾ; ਰਿਵਾਲਵਰ ਦੀ ਮੁਰੰਮਤ; ਇੱਕ ਟੈਕਸੀ ਵਿੱਚ ਬਿਰਲਾ ਹਾਊਸ ਜਾਣਾ; ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਲਿਖਤ ਵਿੱਚ ਫਰੰਟੀਅਰ ਹਿੰਦੂ ਹੋਟਲ ਦੇ ਹੋਟਲ ਰਜਿਸਟਰ ਵਿੱਚ ਐਂਟਰੀਆਂ ਕਰਨੀਆਂ। ਗੋਪਾਲ ਨੇ ਹਰ ਗੱਲ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕੀਤਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ, 'ਮੈਂ 24 ਤੋਂ 26 ਜਨਵਰੀ ਦਰਮਿਆਨ ਨੱਥੂਰਾਮ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ।

ਨਾ ਹੀ ਮੈਂ ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਕਰਕਰੇ ਨੂੰ ਬੰਬਈ ਦੇ ਐਲਫਿੰਸਟਨ ਅਨੇਕਸੀ ਹੋਟਲ ਵਿਚ ਦੇਖਿਆ ਸੀ।'

ਗੋਪਾਲ ਮੰਨ ਗਿਆ ਕਿ ਹੱਥ ਲਿਖਤ ਨਮੂਨੇ ਉਸ ਦੇ ਸਨ, ਪਰ ਪੁਲਿਸ ਦੇ ਦਬਾਅ ਹੇਠ ਉਸ ਨੂੰ ਇੱਕ ਖਾਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਲਿਖਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।

'ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਮੰਨਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਕਿ ਮੈਂ ਨੱਥੂਰਾਮ ਨੂੰ ਪਿਸਤੌਲ ਮੁਹੱਈਆ ਕਰਵਾਇਆ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਇਨਕਾਰ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਬੇਰਹਿਮੀ ਨਾਲ ਕੁੱਟਿਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਤਿੰਨ ਦਿਨਾਂ ਤੱਕ ਅਣਮਨੁੱਖੀ ਤਸ਼ੱਦਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

'ਮੈਂ ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਦੁਆਰਾ ਲਗਾਏ ਗਏ ਦੋਸ਼ਾਂ ਦਾ ਖੰਡਨ ਕਰਨ ਜਾਂ ਆਪਣੇ ਬਿਆਨ ਦੇ ਸਮਰਥਨ ਵਿਚ ਕੋਈ ਸਬੂਤ ਪੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ।'

20 ਨਵੰਬਰ 1948: 'ਮੈਂ ਪੂਰੀ ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਅਤੇ ਦਿਲੀ ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਨਾਲ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੈਂ ਇਸਤਗਾਸਾ ਦੁਆਰਾ ਮੇਰੇ 'ਤੇ ਲਗਾਏ ਗਏ ਦੋਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਬੇਕਸੂਰ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਜਾਂ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਨਹੀਂ ਹਾਂ; ਨਾ ਹੀ ਮੈਨੂੰ ਅਜਿਹੀ ਕਿਸੇ ਗੈਰ-ਕਾਨੂੰਨੀ ਕਾਰਵਾਈ ਜਾਂ ਪਲਾਟ ਬਾਰੇ ਪਹਿਲਾਂ ਕੋਈ ਜਾਣਕਾਰੀ ਸੀ। ਮੈਂ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਮੇਰੇ ਵਿਰੁੱਧ ਦਾਇਰ ਦੋਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਮੇਰੇ ਲਈ ਇੱਕ ਭਾਗੀਦਾਰ ਜਾਂ ਸਰਪ੍ਰਸਤ ਵਜੋਂ ਅਜਿਹੀ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਦਾ ਕੋਈ ਕਾਰਨ ਨਹੀਂ ਸੀ।' ਇਹ ਗਾਂਧੀ ਕਤਲ ਕੇਸ ਦੇ ਸੱਤਵੇਂ ਦੋਸ਼ੀ ਵਿਨਾਇਕ ਦਾਮੋਦਰ ਸਾਵਰਕਰ ਦੇ ਬਿਆਨ ਦੀਆਂ ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਟਿੱਪਣੀਆਂ ਸਨ, ਜਿਸ ਨੂੰ 'ਸਵਤੰਤਰਵੀਰ', 'ਆਜ਼ਾਦੀ ਦਾ ਬਹਾਦਰ' ਵੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ 57 ਪੰਨਿਆਂ ਦੇ ਬਿਆਨ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਦਿਆਂ, ਸਾਵਰਕਰ ਨੇ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਬਿਰਤਾਂਤ ਦਿੱਤਾ, ਤਾਂ ਜੋ ਉਹ ਆਪਣੀ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਪੂਰਨ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨਾਲ ਬਿਆਨ ਕਰ ਸਕੇ। ਫਿਰ ਉਹ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਨ ਲੱਗਾ। ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ, '10 ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਮੈਂ ਦੋ ਮੰਜ਼ਿਲਾ ਘਰ ਬਣਾਇਆ ਅਤੇ ਇਸ ਦਾ ਨਾਂ ਸਾਵਰਕਰ ਸਦਨ ਰੱਖਿਆ। ਏ

Machine Translated by Google

ਮੇਰੇ ਘਰ ਦੀ ਹੇਠਲੀ ਮੰਜ਼ਿਲ 'ਤੇ ਸਥਿਤ ਹਾਲ ਹਿੰਦੂ ਸੰਗਠਨ ਨੂੰ ਇਸ ਦੇ ਦਫ਼ਤਰ ਲਈ ਪੱਕੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਪਿਛਲੇ ਕੁਝ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਏ.ਐਸ.ਭਿੜੇ ਹਾਲ ਦੇ ਸੱਜੇ ਪਾਸੇ ਕਿਰਾਏਦਾਰ ਵਜੋਂ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਖੱਬੇ ਪਾਸੇ ਮੇਰੇ ਸਕੱਤਰ ਜੇ.ਬੀ.

ਦਾਮਲੇ ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨਾਲ। ਮੈਂ ਪਹਿਲੀ ਮੰਜ਼ਿਲ 'ਤੇ ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨਾਲ ਰਹਿੰਦਾ ਹਾਂ। ਮੈਂ 1937 ਵਿਚ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਦਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਚੁਣਿਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਅਗਲੇ ਛੇ ਸਾਲਾਂ ਲਈ ਇਸ ਅਹੁਦੇ 'ਤੇ ਰਿਹਾ। ਅਖ਼ੀਰ ਮੈਂ ਖ਼ਰਾਬ ਸਿਹਤ ਕਾਰਨ ਅਹੁਦੇ ਤੋਂ ਅਸਤੀਫ਼ਾ ਦੇ ਦਿੱਤਾ। ਸਭਾ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ਸੰਗਠਿਤ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਇਕਜੁੱਟ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਯੋਧਿਆਂ ਵਿਚ ਬਦਲਣਾ ਹੈ।

'ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੂ ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਹਨ। ਮੇਰੀ ਪਾਰਟੀ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਸੀ ਕਿ ਭਾਰਤ ਨੂੰ ਇੱਕ ਧਰਮ ਨਿਰਪੱਖ ਲੋਕਤੰਤਰ ਬਣਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਇਸਦੇ ਸਾਰੇ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਧਰਮ, ਜਾਤ ਜਾਂ ਲਿੰਗ ਦੀ ਪਰਵਾਹ ਕੀਤੇ ਬਿਨਾਂ ਇੱਕੋ ਜਿਹੇ ਅਧਿਕਾਰ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਧਿਕਾਰ ਹੋਣਗੇ। ਪਰ ਮੇਰੀ ਪਾਰਟੀ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਵਾਂਝੇ ਰੱਖਣ ਦੀ ਪ੍ਰਥਾ ਅਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਪੱਖਪਾਤ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕਰਦੀ ਸੀ। ਮੇਰੇ 'ਤੇ ਲਗਾਏ ਗਏ ਦੋਸ਼ ਦੋ ਅਸਪਸ਼ਟ ਵਾਕਾਂ 'ਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਹਨ। ਮੈਂ ਗੋਡਸੇ ਅਤੇ ਆਪਟੇ ਦੇ ਪੇਪਰ ਅਗਰੇਨੀ ਲਈ ਲਿਖਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਇੱਕ ਵਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਰਥਿਕ ਮਦਦ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਪਰ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਹੋਰ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਕਈ ਮੌਕਿਆਂ 'ਤੇ ਮੈਂ ਗੋਡਸੇ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਯਾਤਰਾ 'ਤੇ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਜਾਣ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦੇਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਇਹ ਸੰਭਵ ਹੈ ਕਿ ਆਪਟੇ ਨੇ ਬੈਜ ਨੂੰ ਇਹ ਦੱਸਦੇ ਹੋਏ ਝੂਠ ਬੋਲਿਆ ਹੋਵੇ ਕਿ "ਸਾਵਰਕਰ ਨੇ ਨਹਿਰੂ, ਸੁਹਰਾਵਰਦੀ ਅਤੇ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਹੈ"। ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਹਿੰਦੂ ਸੰਗਠਨਾਂ ਦੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਵਿਚ ਮੈਨੂੰ ਬਦਨਾਮ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ। ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਵੱਲੋਂ ਆਪਟੇ ਨੂੰ ਭੈੜੇ ਇਰਾਦਿਆਂ ਵਾਲਾ ਵਿਅਕਤੀ ਦਿਖਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਫਰਜ਼ੀ ਪਛਾਣ ਮੰਨਣ, ਝੂਠੇ ਨਾਵਾਂ ਹੇਠ ਯਾਤਰਾ ਕਰਨ, ਹੋਟਲਾਂ ਵਿੱਚ ਝੂਠੇ ਪਤੇ ਦੇਣ, ਗੈਰ-ਕਾਨੂੰਨੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪਾਬੰਦੀਸ਼ੁਦਾ ਹਥਿਆਰਾਂ ਅਤੇ ਹਥਿਆਰਾਂ ਨੂੰ ਵੇਚਣ ਵਿੱਚ ਮਾਹਰ, ਆਪਟੇ ਨੂੰ ਗਿਰਗਿਟ ਵਰਗੀ ਸਮਰੱਥਾ ਵਾਲੇ ਵਿਅਕਤੀ ਵਜੋਂ ਦਰਸਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਆਪਟੇ ਇਸ ਗੱਲ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਸਨੇ ਬੈਜ ਨੂੰ ਅਜਿਹੀ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਜੇ ਬਿੱਲੇ ਨੂੰ ਸਾਵਰਕਰ ਵਿਚ ਇੰਨਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹ ਉਸ ਪ੍ਰਤੀ ਇੰਨਾ ਹੀ ਸਮਰਪਤ ਸੀ, ਤਾਂ ਉਹ ਆਪਣੀ ਜਾਨ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਦਿੱਲੀ ਤੋਂ ਕਿਉਂ ਭੱਜ ਗਿਆ? ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪੁਲਿਸ ਕਿਸੇ ਵੱਡੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਉਲਝਾ ਕੇ ਸ਼ਾਨ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ?

'ਪਿਛਲੇ ਪੰਜਾਹ ਸਾਲਾਂ ਦੌਰਾਨ ਸਾਡੀ ਮਾਤ ਭੂਮੀ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਲਈ ਲੜੀਆਂ ਗਈਆਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਲੜਾਈਆਂ ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਇੱਕ ਸਿਪਾਹੀ ਵਜੋਂ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਈ ਹੈ। ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦੇ ਆਜ਼ਾਦੀ ਘੁਲਾਟੀਆਂ ਤੋਂ ਘੱਟ ਕੁਰਬਾਨੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਹੈ।

ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਯੰਗ ਇੰਡੀਆ ਵਿੱਚ ਮੇਰੇ ਲਈ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਦੇ ਕਈ ਸ਼ਬਦ ਲਿਖੇ ਸਨ ।''

ਸਾਵਰਕਰ ਨੇ ਅੱਗੇ ਕਿਹਾ, 'ਮੈਂ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ ਨੱਥੂਰਾਮ ਗੋਡਸੇ, ਨਰਾਇਣ ਆਪਟੇ, ਡਾ.
ਪਰਚੂਰੇ, ਕਰਕਰੇ ਅਤੇ ਬੈਜ ਸਿਰਫ ਇਸ ਲਈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਦੇ ਵਰਕਰ ਹਨ। ਨੱਥੂਰਾਮ ਨੇ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ ਜਾਣ-ਪਛਾਣ ਕਰਵਾਈ। ਆਪਟੇ ਨੇ ਇੱਕ ਚਿੱਠੀ ਵਿੱਚ ਮੇਰੀ ਜਾਣ-ਪਛਾਣ ਕਰਵਾਈ ਸੀ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਅਹਿਮਦਨਗਰ ਵਿੱਚ ਸਭਾ ਦਾ ਇੱਕ ਵਰਕਰ ਸੀ। ਡਾ.
ਪਰਚੂਰੇ ਗਵਾਲੀਅਰ ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਦੇ ਆਗੂ ਵਜੋਂ ਮੇਰੇ ਸੰਪਰਕ ਵਿੱਚ ਆਏ। ਕਰਕਰੇ ਨੂੰ ਅਹਿਮਦਨਗਰ ਦਾ ਚੇਅਰਮੈਨ ਚੁਣਿਆ ਗਿਆ

Machine Translated by Google

ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਦੀ ਟਿਕਟ 'ਤੇ ਨਗਰਪਾਲਿਕਾ ਬੈਜ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਇੱਕ ਪੱਤਰ ਲਿਖ ਕੇ ਹਿੰਦੂ ਸਭਾ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਵਜੋਂ ਜਾਣ-ਪਛਾਣ ਕਰਾਈ ਸੀ ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਹਥਿਆਰ ਵੇਚਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਲਈ ਕਿਸੇ ਲਾਇਸੈਂਸ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਸੀ।

'ਜੇਕਰ ਆਪਟੇ, ਗੋਡਸੇ ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਵਿਚਕਾਰ ਹੋਏ ਪੱਤਰ-ਵਿਹਾਰ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਇਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਗੈਰ-ਕਾਨੂੰਨੀ ਸਮੱਗਰੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਅਤੇ ਪੱਤਰ-ਵਿਹਾਰ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਸਾਡਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਬਿਲਕੁਲ ਕਾਨੂੰਨੀ ਹੈ। ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਗੋਡਸੇ ਇੱਕ ਮਰਾਠੀ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ ਲਈ ਮੇਰੇ ਤੋਂ ਨਿਵੇਸ਼ ਅਤੇ ਨੈਤਿਕ ਸਮਰਥਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰੁਪਏ ਦਿੱਤੇ। 15,000 ਫੰਡਿੰਗ ਇਸ ਲਈ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਗੋਡਸੇ ਆਪਟੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਸੀ, ਪਰ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਸੀ। ਗੌਡਸੇ ਅਤੇ ਆਪਟੇ ਕੋਲ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਅਤੇ ਸੰਪਾਦਕੀ ਨੀਤੀਆਂ ਬਾਰੇ ਫੈਸਲਾ ਕਰਨ ਦੀਆਂ ਪੂਰਨ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਸਨ। ਮੇਰਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉੱਤੇ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਉੱਤੇ ਕੋਈ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਹੀਂ ਸੀ।

'ਗੌਡਸੇ ਪ੍ਰੈੱਸ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧੀ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਆਪਣੀ ਹੈਸੀਅਤ ਵਿਚ ਮੇਰੀ ਯਾਤਰਾ ਦੌਰਾਨ ਮੇਰੇ ਦਲ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਇਹ ਰਿਸ਼ਤਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਦੇ ਅਹੁਦੇਦਾਰ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਹੀ ਬਣਿਆ ਸੀ। ਇਹ ਬੇਤੁਕਾ ਹੋਵੇਗਾ ਜੇਕਰ ਇਸ ਆਮ ਅਤੇ ਸਖਤੀ ਨਾਲ ਅਧਿਕਾਰਤ ਸੰਪਰਕ ਨੂੰ ਹਾਸੋਹੀਣੇ ਦੀ ਸੀਮਾ ਤੱਕ ਵਧਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ, ਜੋ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਕਤਲ ਦਾ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ਕਰਤਾ ਕਰਾਰ ਦੇਣ ਲਈ ਕਾਫੀ ਸਬੂਤ ਹੈ। ਮੈਂ ਗੋਪਾਲ ਗੋਡਸੇ, ਮਦਨਲਾਲ ਅਤੇ ਸ਼ੰਕਰ ਦੇ ਨਾਂ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਸੁਣੇ ਹਨ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਿਲਕੁਲ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ।

'ਬੈਜ ਨੇ ਆਪਣੀ ਗਵਾਹੀ ਵਿਚ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ 1946 ਵਿਚ ਸਾਵਰਕਰ ਸਦਨ ਵਿਚ ਇਕ ਗੈਰ ਰਸਮੀ ਮੀਟਿੰਗ ਦੌਰਾਨ ਇਕ ਭਾਸ਼ਣ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ "ਕਾਂਗਰਸ ਦੁਆਰਾ ਅਪਣਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਨੀਤੀਆਂ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੀ ਭਲਾਈ ਲਈ ਨੁਕਸਾਨਦੇਹ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਆਰਥਿਕ ਬਾਈਕਾਟ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਸੰਗਠਿਤ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਮੁਸਲਮਾਨ ਹਿੰਦੂਆਂ 'ਤੇ ਹਮਲਾ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ਬਦਲਾ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਹਮਲਿਆਂ ਤੋਂ ਬਚਾਅ ਲਈ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।" ਇਹ ਉਸਦੀ ਉਪਜਾਊ ਕਲਪਨਾ ਦੀ ਉਪਜ ਹੈ, ਝੂਠ ਦਾ ਪੁਲੰਦਾ ਹੈ। ਕਦੇ ਵੀ ਅਜਿਹੀਆਂ ਮੀਟਿੰਗਾਂ ਨਹੀਂ ਹੋਈਆਂ। ਭਾਵੇਂ ਫਿਲਹਾਲ ਅਸੀਂ ਇਹ ਮੰਨਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਅਜਿਹੀ ਮੀਟਿੰਗ ਹੋਈ ਸੀ ਅਤੇ ਮੈਂ ਉਹ ਸਭ ਕੁਝ ਕਿਹਾ ਸੀ ਜੋ ਬੈਜ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਵਿੱਚ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਇਹ ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੈਨੂੰ ਕਤਲ ਦੀ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਜੋੜਦਾ।

ਬੈਜ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਗੋਡਸੇ ਨਾਲ ਸਾਵਰਕਰ ਸਦਨ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਹ ਬਾਹਰ ਇੰਤਜ਼ਾਰ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਦੋ ਅੰਦਰ ਚਲੇ ਗਏ। ਇਸ ਦਾ ਇਹ ਮਤਲਬ ਕਿਵੇਂ ਕੱਢਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਉਹ ਅੰਦਰ ਗਏ ਸਨ ਉਹ ਬਾਹਰ ਆਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮੈਨੂੰ ਮਿਲੇ ਸਨ? ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਗੋਡਸੇ ਉੱਥੇ ਆਪਣੇ ਦੋਸਤਾਂ ਅਤੇ ਸਾਥੀ ਵਰਕਰਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਲਈ ਅੰਦਰ ਜਾ ਸਕਦੇ ਸਨ। ਇਸ ਘਟਨਾ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਭਰੋਸੇਯੋਗ ਗਵਾਹ ਨਹੀਂ ਹੈ।

'ਬੈਜ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਹੈ ਕਿ ਆਪਟੇ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਦਿੱਲੀ ਜਾਣ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਆਪਟੇ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਤਾਤਿਆਰਾਓ ਨੇ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ, ਪੰਡਿਤ ਨਹਿਰੂ ਅਤੇ

Machine Translated by Google

ਸੁਹਰਾਵਰਦੀ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਇਹ ਕੰਮ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੌਂਪਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਗਵਾਹੀ ਬਿਲਕੁਲ ਝੂਠੀ ਹੈ। ਆਪਟੇ ਨੇ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਦੇ ਵਲੰਟੀਅਰਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਾਪਾਕ ਕੰਮ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਹੋਣ ਲਈ ਇਹ ਖਤਰਨਾਕ ਝੂਠ ਦੀ ਕਾਢ ਕੱਢੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਮੇਰੇ ਨਾਮ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਇਸ ਭੈੜੇ ਝੂਠ ਨੂੰ ਭਰੋਸੇਯੋਗਤਾ ਦੇਣ ਲਈ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਗੋਡਸੇ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਲਗਾਏ ਗਏ ਦੋਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਸਖ਼ਤੀ ਨਾਲ ਇਨਕਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ

ਮੈਨੂੰ

'ਬੈਜ ਦਾਅਵਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਕਿਹਾ, "ਯਸ਼ਸਵੀ ਹਾਂ ਯਾ", "ਸਫਲਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵਾਪਸ ਆਓ"। ਇਸ ਬਾਰੇ ਮੇਰਾ ਸਿਰਫ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਹੈ ਕਿ ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਗੋਡਸੇ ਮੈਨੂੰ 17 ਜਨਵਰੀ 1948 ਜਾਂ ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਦਿਨ ਨਹੀਂ ਮਿਲੇ ਸਨ। ਭਾਵੇਂ ਇਹ ਮੰਨ ਲਿਆ ਜਾਵੇ ਕਿ ਉਹ ਸਾਵਰਕਰ ਸਦਨ ਵਿਚ ਆਏ ਹੋਣਗੇ, ਪਰ ਇਹ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਲਈ ਕੋਈ ਭਰੋਸੇਯੋਗ ਗਵਾਹ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਮਿਲੇ ਸਨ ਅਤੇ ਕਤਲ ਦੀ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਵੀ ਚਰਚਾ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਬੈਜ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਦਾ ਵੱਡਾ ਹਿੱਸਾ ਬਣਾਇਆ ਅਤੇ ਮਨਘੜਤ ਹੈ ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਨੂੰ ਮੇਰੇ ਵਿਰੁੱਧ ਨਹੀਂ ਵਰਤਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਵਿੱਚ ਭਰੋਸੇਯੋਗਤਾ ਅਤੇ ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਦੀ ਘਾਟ ਹੈ।'

ਅਭਿਨੇਤਰੀ ਸ਼ਾਂਤਾ ਭਾਸਕਰ ਮੋਡਕ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਬਾਰੇ, ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉਸਨੇ ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਗੋਡਸੇ ਨੂੰ ਸਾਵਰਕਰ ਸਦਨ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲ ਹੁੰਦੇ ਨਹੀਂ ਦੇਖਿਆ, ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਉਸਨੂੰ ਮਿਲੇ ਸਨ। 'ਡਾ. ਜੈਨ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਇਸ ਗੱਲ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਮਦਨਲਾਲ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਕੀ ਕਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਵੀਕਾਰਯੋਗ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਬੰਬਈ ਸੂਬੇ ਦੇ ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰੀ ਮੋਰਾਰਜੀ ਦੇਸਾਈ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਕੁਝ ਤਕਨੀਕੀ ਖਾਮੀਆਂ ਕਾਰਨ ਮੇਰੇ ਵਿਰੁੱਧ ਨਹੀਂ ਵਰਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ।

'ਦਸ ਹਜ਼ਾਰ ਚਿੱਠੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਇਤਰਾਜ਼ਯੋਗ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਮਿਲੀ। ਦੂਜੇ ਦੋਸ਼ੀ ਨਾਲ ਜਾਣ-ਪਛਾਣ ਹੋਣਾ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਵਿਚ ਮੇਰੀ ਸ਼ਮੂਲੀਅਤ ਨੂੰ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਲਈ ਕਾਫੀ ਆਧਾਰ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਦੁਆਰਾ ਮੇਰੇ 'ਤੇ ਲਗਾਏ ਗਏ ਸਾਰੇ ਦੋਸ਼ ਸਿਰਫ ਸੁਣਨ ਅਤੇ ਸਿਰਫ ਦੋਸ਼ ਹਨ; ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਵੀ ਵਾਜਬ ਸ਼ੱਕ ਤੋਂ ਪਰੇ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਅਸਫਲ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਮੇਰੇ ਪ੍ਰਭੂ, ਮੈਂ ਬਿਲਕੁਲ ਨਿਰਦੋਸ਼ ਹਾਂ, ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਸਨਮਾਨ ਨਾਲ ਬਰੀ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।'

ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਸਾਵਰਕਰ ਨੇ 1940 ਵਿੱਚ ਨਹਿਰੂ ਅਤੇ 1942 ਵਿੱਚ ਗਾਂਧੀ ਅਤੇ ਨਹਿਰੂ ਦੀਆਂ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀਆਂ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਪ੍ਰੈਸ ਘੋਸ਼ਣਾਵਾਂ ਨੂੰ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ। ਉਸਨੇ 1943 ਵਿੱਚ ਆਪਣਾ ਵਰਤ ਛੱਡਣ ਲਈ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਅਤੇ ਜਿਨਾਹ ਦੇ ਜੀਵਨ 'ਤੇ ਕੀਤੇ ਗਏ ਯਤਨ ਦੀ ਆਲੋਚਨਾ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਬਿਆਨ ਵੀ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਿੱਥੇ ਉਸ ਨੇ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸਪੱਸ਼ਟ ਸ਼ਬਦਾਂ ਅਤੇ ਸਖ਼ਤ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਕਤਲ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਕੀਤੀ ਸੀ। 'ਮੇਰੇ ਵੱਲੋਂ ਸਮੇਂ-ਸਮੇਂ 'ਤੇ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਇਨ੍ਹਾਂ ਬਿਆਨਾਂ ਤੋਂ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਪਾਰਟੀਆਂ ਦੇ ਆਗੂਆਂ ਦਾ ਕਿੰਨਾ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਇਸ ਨੂੰ ਮਾਣ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਮਾਤ ਭੂਮੀ ਦੀ ਅਜ਼ਾਦੀ ਨੂੰ ਵੇਖਣ ਲਈ ਜਿਉਂਦਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ।

ਇਸ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਸ਼ੱਕ ਨਹੀਂ ਕਿ ਮੇਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਸੁਪਨੇ ਦਾ ਇੱਕ ਹਿੱਸਾ ਅਜੇ ਅਧੂਰਾ ਹੈ।
ਪਰ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਸੁਪਨੇ ਨੂੰ ਸਾਕਾਰ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨਾ ਨਹੀਂ ਛੱਡਿਆ। ਸਿੰਧੂ ਤੋਂ ਸਮੁੰਦਰਾਂ ਤੱਕ ਮੇਰੀ ਮਾਤ ਭੂਮੀ ਦਾ ਏਕੀਕਰਨ ਅਜੇ ਬਾਕੀ ਹੈ

Machine Translated by Google

ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ. ਇਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ, ਇਹ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਜੋ ਕੁਝ ਸਾਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਇਕਜੁੱਟ ਅਤੇ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰੀਏ। ਮੈਂ ਹਮੇਸ਼ਾ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਨੂੰ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਨਾਲ ਮਜ਼ਬੂਤੀ ਨਾਲ ਖੜ੍ਹੇ ਹੋਣ ਦੀ ਅਪੀਲ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਚਾਹੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਹੋਵੇ। ਮੈਂ ਨਵਾਂ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਝੰਡਾ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ। ਮਹਾਸਭਾ ਦੀ ਵਰਕਿੰਗ ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਹਮਾਇਤ ਦਾ ਮਤਾ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਮਹਾਸਭਾ ਦੇ ਇੱਕ ਨੇਤਾ, ਸ਼ਿਆਮਾਪ੍ਰਸਾਦ ਮੁਖਰਜੀ, ਕੇਂਦਰੀ ਮੰਤਰੀ ਮੰਡਲ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਮੰਤਰੀ ਹਨ।

ਮਹਾਸਭਾ ਦੇ ਕੁਝ ਫੈਸਲਿਆਂ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਅਸੰਤੁਸ਼ਟ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਇੱਕ ਹਿੰਦੂ ਸੰਗਠਨ ਦਾ ਗਠਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਮਹਾਸਭਾ ਨੇ ਭਾਰਤੀ ਸੰਘ ਨੂੰ ਮਾਨਤਾ ਦੇ ਕੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੇ ਗਠਨ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ। ਪੱਛਮੀ ਪੰਜਾਬ ਅਤੇ ਪੂਰਬੀ ਬੰਗਾਲ ਵਿੱਚ ਲੱਖਾਂ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੀਆਂ ਜਾਨਾਂ ਅਤੇ ਜਾਇਦਾਦਾਂ ਦੀ ਰਾਖੀ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਅਸਫਲ ਰਹੀ ਇੱਕ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਸਮਰਥਨ ਕਰਕੇ, ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਨੇ ਹਿੰਦੂ ਹਿੱਤਾਂ ਨਾਲ ਧੋਖਾ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਗੋਡਸੇ ਵਿਰੋਧੀ ਇਕਾਈ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਗਏ ਸਨ। ਉਹ ਹਿੰਦੂ ਸਰਵਉੱਚਤਾਵਾਦੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਦੇ ਕੱਟੜ ਵਿਸ਼ਵਾਸੀ ਸਨ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹਨਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਦੀ ਬਹੁਤ ਆਲੋਚਨਾ ਕਰਦੇ ਸਨ ਜੋ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਲੱਗਦਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸਾਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਜੋ ਹਿੰਦੂ ਕਾਰਨ ਨੂੰ ਨਰਮ ਕਰਨ ਲਈ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। 1942 ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਕਾਂਗਰਸੀ ਵਰਕਰਾਂ ਨੇ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੇ ਅਹਿੰਸਾ ਦੇ ਨੇਮ ਨੂੰ ਤੋੜਿਆ, ਅਤੇ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਦੇ ਨਾਮ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਕੇ ਤੋੜ-ਫੋੜ ਅਤੇ ਹਿੰਸਾ ਦੀਆਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਗਏ। ਪਰ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਨੇ ਵੀ ਇਸ ਲਈ ਗਾਂਧੀ ਜੀ 'ਤੇ ਮੁਕੱਦਮਾ ਨਹੀਂ ਚਲਾਇਆ।'

ਆਪਣੇ ਬਿਆਨ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿਚ ਸਾਵਰਕਰ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਮੇਰੇ 'ਤੇ ਲਗਾਏ ਗਏ ਕਿਸੇ ਵੀ ਦੋਸ਼ ਨੂੰ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਵਿਚ ਅਸਫਲ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਮੇਰੀ ਰਿਹਾਈ ਦਾ ਹੁਕਮ ਜਲਦਬਾਜ਼ੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦਿੱਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।'

ਸਾਵਰਕਰ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ 57 ਪੰਨਿਆਂ ਦੇ ਲੰਬੇ ਬਿਆਨ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨ ਲਈ ਲਗਭਗ ਢਾਈ ਘੰਟੇ ਲੱਗੇ। ਭਾਵੇਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਿਹਤ ਬਹੁਤ ਨਾਜ਼ੁਕ ਸੀ, ਸਾਵਰਕਰ ਨੇ ਖੜ੍ਹੇ ਹੋ ਕੇ, ਬਹੁਤ ਸਪੱਸ਼ਟ ਆਵਾਜ਼ ਵਿਚ ਆਪਣਾ ਬਿਆਨ ਪੜ੍ਹਿਆ। ਉਸ ਦੇ ਬਿਆਨ ਦੇ 51ਵੇਂ ਪੰਨੇ 'ਤੇ 27ਵਾਂ ਪੈਰਾ ਪੜ੍ਹਦਿਆਂ ਜਿੱਥੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਉੱਥੇ ਉਸ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਦੱਬ ਗਈ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀਆਂ ਗੱਲ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਹੰਝੂ ਵਹਿ ਰਹੇ ਸਨ। ਉਹ ਕੁਝ ਸਮਾਂ ਬੋਲ ਨਾ ਸਕਿਆ; ਉਸਨੇ ਰੁਮਾਲ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਹੰਝੂ ਪੂੰਝੇ ਅਤੇ ਫਿਰ ਮਾਣ ਨਾਲ ਆਪਣਾ ਬਿਆਨ ਪੜ੍ਹਨਾ ਜਾਰੀ ਰੱਖਿਆ।

ਚਲਾਕ ਬੈਰਿਸਟਰ ਅਤੇ ਚਾਲਬਾਜ਼ ਨੇ ਆਪਣੇ ਲਈ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਕਾਬਲ ਬਚਾਅ ਪੱਖ ਦਾ ਕੇਸ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਦੁਆਰਾ ਆਪਣੇ ਵਿਰੁੱਧ ਬਣਾਏ ਗਏ ਕਮਜ਼ੋਰ ਕੇਸ ਦਾ ਫਾਇਦਾ ਉਠਾਉਂਦੇ ਹੋਏ, ਸਾਵਰਕਰ ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਵਿਰੁੱਧ ਸਬੂਤਾਂ ਅਤੇ ਗਵਾਹਾਂ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਨੂੰ ਬਦਨਾਮ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਹੋ ਗਿਆ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਖਿਲਾਫ ਗਵਾਹੀ 'ਤੇ ਸ਼ੱਕ ਕਰਨ ਲਈ ਕਾਫੀ ਆਧਾਰ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨ ਵਿਚ ਕਾਮਯਾਬ ਰਿਹਾ। ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਕਤਲ ਦੀ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਵਿੱਚ ਉਸਦੀ ਸ਼ਮੂਲੀਅਤ ਬਾਰੇ ਸੱਚਾਈ ਚੁੱਪ ਦੇ ਇੱਕ ਸਮਝੌਤੇ ਵਿੱਚ ਦੱਬੀ ਹੋਈ ਸੀ

Machine Translated by Google

ਉਸਦੇ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਸਮਰਥਕਾਂ ਵਿਚਕਾਰ; ਵਿਨਾਇਕ ਦਾਮੋਦਰ ਸਾਵਰਕਰ, ਨੱਥੂਰਾਮ ਵਿਨਾਇਕ ਗੋਡਸੇ ਅਤੇ ਨਰਾਇਣ ਦੱਤਾਤ੍ਰੇਅ ਆਪਟੇ ਨੂੰ ਸੱਚਾਈ ਪਤਾ ਸੀ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਦੇ ਵੀ ਇਸ ਦਾ ਖੁਲਾਸਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਸਾਵਰਕਰ ਦਾ ਬਿਆਨ ਇਹ ਸਿੱਧ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਵਿਰੁੱਧ ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਦਾ ਕੇਸ ਠੋਸ ਨਹੀਂ ਸੀ; ਪਰ ਇਹ ਉਸਦੀ ਨਿਰਦੋਸ਼ਤਾ ਬਾਰੇ ਕਾਫ਼ੀ ਯਕੀਨਨ ਨਹੀਂ ਸੀ।

ਉਸ ਦੇ ਬਿਆਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਉਸ ਤੋਂ ਕੁਝ ਸਵਾਲ ਪੁੱਛੇ।

ਸਵਾਲ: 'ਗਵਾਹਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਜਨਵਰੀ 1948 ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਹਫ਼ਤੇ, ਮਦਨਲਾਲ ਨੇ ਡਾ: ਜੈਨ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਅਹਿਮਦਨਗਰ ਵਿਚ ਉਸ ਦੇ ਕਾਰਨਾਮਿਆਂ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਸੁਣੀ ਸੀ। ਤੁਸੀਂ ਉਸਨੂੰ ਮਿਲਣ ਲਈ ਬੁਲਾਇਆ ਸੀ। ਤੁਸੀਂ ਲਗਭਗ ਦੋ ਘੰਟੇ ਉਸ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਅਤੇ ਸਮੇਂ-ਸਮੇਂ 'ਤੇ ਤੁਸੀਂ ਉਸ ਦੀ ਪਿੱਠ 'ਤੇ ਥੱਪੜ ਮਾਰਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉੱਚੀ ਉੱਚੀ "ਸ਼ਾਬਾਸ਼" ਨਾਲ ਉਸ ਦੀ ਬਹਾਦਰੀ ਲਈ ਵਧਾਈ ਦਿੱਤੀ ਸੀ।'

ਜਵਾਬ: 'ਇਹ ਸਰਾਸਰ ਝੂਠ ਹਨ।'

ਸਵਾਲ: '14 ਜਨਵਰੀ 1948 ਨੂੰ ਰਾਤ 9.00 ਵਜੇ ਨੱਥੂਰਾਮ ਗੋਡਸੇ ਅਤੇ ਨਰਾਇਣ ਆਪਟੇ ਤੁਹਾਡੇ ਘਰ ਆਏ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਵਿਸਫੋਟਕ ਅਤੇ ਬੰਬਾਂ ਵਾਲਾ ਬੈਗ ਸੀ। ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਬਾਅਦ ਉਹ ਤੁਹਾਡਾ ਘਰ ਛੱਡ ਗਏ।'

ਜਵਾਬ: 'ਇਹ ਝੂਠ ਹਨ।'

ਸਵਾਲ: '15 ਜਨਵਰੀ 1948 ਦੀ ਸਵੇਰ ਨੂੰ ਦੀਕਸ਼ਿਤ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਘਰ ਦੇ ਅਹਾਤੇ ਵਿਚ, ਆਪਟੇ ਨੇ ਨੱਥੂਰਾਮ ਗੋਡਸੇ ਦੀ ਮੌਜੂਦਗੀ ਵਿਚ ਬੈਜ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ, ਪੰਡਿਤ ਨਹਿਰੂ ਅਤੇ ਸੁਹਰਾਵਰਦੀ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਅਤੇ ਤੁਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕੰਮ ਸੌਂਪਿਆ ਸੀ।'

ਜਵਾਬ: 'ਮੈਂ ਕਦੇ ਆਪਟੇ, ਗੋਡਸੇ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਅਜਿਹੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਕਹੀ।'

ਸਵਾਲ: '17 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਨੱਥੂਰਾਮ, ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਬੈਜ ਤੁਹਾਡੇ ਘਰ ਗਏ ਸਨ। ਤਕਰੀਬਨ ਦਸ ਮਿੰਟ ਬਾਅਦ ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਗੋਡਸੇ ਬਾਹਰ ਆ ਗਏ। ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪਿੱਛਾ ਕੀਤਾ। ਤੁਸੀਂ ਕਿਹਾ ਸੀ "ਯਸ਼ਸਵੀ ਹਾਂ ਯਾ", "ਸਫ਼ਲ ਰਹੋ ਅਤੇ ਵਾਪਸ ਆਓ"।'

ਜਵਾਬ: 'ਇਹ ਸੱਚ ਨਹੀਂ ਹੈ।'

ਸਵਾਲ: 'ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਟੈਕਸੀ ਵਿੱਚ ਆਪਟੇ ਨੇ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਭਵਿੱਖਬਾਣੀ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਸੌ ਸਾਲ ਪੂਰੇ ਹੋ ਗਏ ਹਨ।'

ਜਵਾਬ: 'ਮੈਂ ਇਹ ਕਦੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ। ਬਾਰੇ ਮੈਂ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਕੀ ਹੋਇਆ।'

ਸਵਾਲ: '19 ਜਨਵਰੀ ਦੀ ਸਵੇਰ ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਤੋਂ ਦਾਮਲੇ ਜਾਂ ਕਸਰਾਂ ਲਈ ਟਰੰਕ ਕਾਲ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਦਾਮਲੇ ਤੇਰਾ ਸੈਕਟਰੀ ਹੈ ਤੇ ਕਸਰੀ ਤੇਰਾ ਬਾਡੀਗਾਰਡ।'

ਜਵਾਬ: 'ਮੈਨੂੰ ਟੈਲੀਫੋਨ ਕਾਲ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਹਾਂ, ਦਾਮਲੇ ਮੇਰਾ ਸੈਕਟਰੀ ਹੈ ਅਤੇ ਕਾਸਰ, ਮੇਰਾ ਬਾਡੀਗਾਰਡ।'

Machine Translated by Google

ਸਵਾਲ: '31 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਤੁਹਾਡੇ ਘਰ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ੀ ਦੌਰਾਨ ਕਈ ਚਿੱਠੀਆਂ ਅਤੇ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਬਰਾਮਦ ਹੋਏ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੁਝ ਤੁਹਾਡੇ ਦਸਤਖਤ ਅਤੇ ਗੋਡਸੇ ਅਤੇ ਆਪਟੇ ਦੇ ਹਨ।'

ਜਵਾਬ: 'ਹਾਂ, ਉਹ ਕਰਦੇ ਹਨ।'

ਸਵਾਲ: '17 ਜਨਵਰੀ 1948 ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਤੁਹਾਨੂੰ ਨੱਥੂਰਾਮ ਗੋਡਸੇ, ਆਪਟੇ, ਕਰਕਰੇ, ਪਰਚੂਰੇ, ਬੈਜ ਅਤੇ ਮਦਨਲਾਲ ਨਾਲ ਬਹੁਤ ਨੇੜਿਓਂ ਜਾਣੂ ਦਿਖਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਕੀ ਇਹ ਸਹੀ ਹੈ?'

ਜਵਾਬ: 'ਮੈਂ ਗੋਡਸੇ ਅਤੇ ਆਪਟੇ ਨੂੰ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੰਮ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਣਦਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਕਰਕਰੇ, ਪਰਚੂਰੇ ਅਤੇ ਬੈਜ ਦੇ ਨਾਂ ਸੁਣੇ ਸਨ, ਪਰ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਿੱਜੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ ਸੀ। ਮਦਨਲਾਲ ਮੈਨੂੰ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ ਸੀ।'

ਪੁੱਛਣ 'ਤੇ ਸਾਵਰਕਰ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਬਚਾਅ ਵਿਚ ਹੋਰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਜਾਂ ਕੋਈ ਗਵਾਹ ਪੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ।'

ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਅੱਠਵੇਂ ਦੋਸ਼ੀ ਡਾ. ਦੱਤਾਤ੍ਰੇਯ ਸਦਾਸ਼ਿਵ ਪਰਚੂਰੇ ਨੇ ਆਪਣਾ ਪੜ੍ਹਿਆ
ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਪੰਦਰਾਂ ਪੰਨਿਆਂ ਦਾ ਬਿਆਨ।

'ਨਾ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਤੱਥ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕਿਸੇ ਘਟਨਾ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਇਹ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਦਾਲਤ ਮੇਰੇ 'ਤੇ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਗਵਾਲੀਅਰ ਰਿਆਸਤ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਦੇਸ਼ ਭਗਤ ਨਾਗਰਿਕ ਹਾਂ। ਮੇਰਾ ਜਨਮ ਲਸ਼ਕਰੰਦ ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ ਸੀ ਉੱਥੇ ਪੜ੍ਹਿਆ ਸੀ। ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿੱਚ ਕਦੇ ਵੀ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੇਰੇ ਖਿਲਾਫ ਕਾਰਵਾਈ ਗੈਰ-ਕਾਨੂੰਨੀ ਹੈ।'

ਉਸਨੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਵਿਅਕਤੀ ਜਾਂ ਸੰਗਠਨ ਨਾਲ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਹੱਤਿਆ ਕਰਨ ਲਈ ਕਦੇ ਵੀ ਸਮਝੌਤਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਉਸਨੇ ਇਸ ਲਈ ਆਪਣੀ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਇਹ ਮੰਨਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਗਾਂਧੀ ਦਾ ਕਤਲ ਇੱਕ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਸੀ।

ਉਸਨੇ ਇਸ ਗੱਲ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕੀਤਾ ਕਿ ਗੋਡਸੇ ਅਤੇ ਆਪਟੇ ਗਵਾਲੀਅਰ ਵਿੱਚ ਉਸਦੇ ਘਰ ਠਹਿਰੇ ਸਨ। 'ਸੱਚ ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਹ 28 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਸਵੇਰੇ 7.30 ਵਜੇ ਮੇਰੇ ਘਰ ਆਏ ਸਨ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਨਾਰਾਜ਼ ਹੋ ਗਿਆ, ਪਰ ਨਿਮਰਤਾ ਨਾਲ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕੀਤੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਚਾਹ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਡਿਸਪੈਂਸਰੀ ਜਾਣ ਲਈ ਜਾਣਾ ਪਏਗਾ। ਮੈਂ ਸਵੇਰੇ 8.00 ਵਜੇ ਇਕੱਲੇ ਘਰੋਂ ਨਿਕਲਿਆ। ਉਹ ਦੁਪਹਿਰ ਕਰੀਬ 4 ਵਜੇ ਵਾਪਸ ਆ ਗਏ। ਗੱਲਬਾਤ ਦੇ ਦੌਰਾਨ, ਆਪਟੇ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਹ ਗਵਾਲੀਅਰ ਆਏ ਸਨ ਤਾਂ ਜੋ ਉਹ ਕੁਝ ਵਲੰਟੀਅਰਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਹਿੱਸਾ ਲੈਣ ਲਈ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਲਈ ਮੇਰੀ ਮਦਦ ਲੈਣ, ਜਿਸ ਦੀ ਉਹ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਮੰਚਨ ਕਰਨ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਬਣਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਮੈਂ ਅਜਿਹਾ ਕੋਈ ਵੀ ਕੰਮ ਕਰਨ ਤੋਂ ਸਾਫ਼ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

'ਮੈਂ ਗੋਡਸੇ ਨੂੰ ਜਾਣਦਾ ਸੀ; ਉਹ ਇੱਕ RSS ਵਰਕਰ ਸੀ ਅਤੇ ਸੰਘ ਦਾ ਮੁੱਖ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਅਖਬਾਰ ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਸੰਘ ਹਮੇਸ਼ਾ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਤੋਂ ਦੂਰ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਵਲੰਟੀਅਰ ਦੇਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਸ ਸ਼ਾਮ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਡਿਨਰ ਕਰਨ ਲਈ ਬੁਲਾਇਆ, ਪਰ ਉਹ ਨਹੀਂ ਆਏ। ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮੈਂ ਕੀਤਾ

Machine Translated by Google

ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੁਬਾਰਾ ਲਸ਼ਕਰ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਦੇਖਿਆ। ਇਹ ਦੋਸ਼ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਜਾਂ ਮੇਰੀ ਮੌਜੂਦਗੀ ਵਿੱਚ ਰਿਵਾਲਵਰ ਲੈਣ ਬਾਰੇ ਗੱਲਬਾਤ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਸਰਾਸਰ ਝੂਠ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੇਰੇ ਘਰ ਰਿਵਾਲਵਰ ਦੀ ਜਾਂਚ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ।'

ਆਪਣੇ 'ਇਕਬਾਲੀਆ ਬਿਆਨ' ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੰਦਿਆਂ ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਬਿਆਨ 'ਤੇ ਦਸਤਖਤ ਕਰਨ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਪੱਥਰ ਦੀਆਂ ਕੰਧਾਂ ਵਾਲੀ ਕੋਠੜੀ ਵਿੱਚ 17 ਦਿਨਾਂ ਤੱਕ ਇਕਾਂਤਵਾਸ ਵਿੱਚ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਗਵਾਲੀਅਰ ਪੁਲਿਸ ਦੇ ਇੱਕ ਸੀਆਈਡੀ ਅਧਿਕਾਰੀ ਖਿਜਰ ਮੁਹੰਮਦ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਕਿਹਾ ਸੀ, 'ਮੈਂ ਹੁਣ ਬਦਲਾ ਲਵਾਂਗਾ ਕਿਉਂਕਿ ਤੁਸੀਂ ਗਵਾਲੀਅਰ ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਦੇ ਆਗੂ ਹੋ'।

'ਮੈਨੂੰ ਬੈਰਕ 'ਚ ਰੱਖ ਕੇ ਵੀ ਜ਼ਲੀਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਦੇਉਲਕਰ ਵਾਰੀ-ਵਾਰੀ ਮੈਨੂੰ ਧਮਕੀਆਂ ਦਿੰਦਾ ਅਤੇ ਫਿਰ ਸਲਾਹ ਦਿੰਦਾ। ਉਸ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਮੇਰੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਸਾਰੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵਿਵਹਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਸਾਰੇ ਪੁਲਿਸ ਅਫਸਰਾਂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਲਗਾਤਾਰ ਸਲਾਹ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਉਹ ਮੇਰੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨੀਆਂ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੁਆਰਾ ਤਿਆਰ ਕੀਤੇ ਬਿਆਨ 'ਤੇ ਦਸਤਖਤ ਕਰ ਲਵੇ। ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਇਨਕਾਰ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਕਿਹਾ, "ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰ ਬਾਰੇ ਸੋਚੋ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤੁਹਾਡੇ ਇਨਕਾਰ ਦਾ ਨੁਕਸਾਨ ਝੱਲਣਾ ਪਵੇਗਾ"

'ਆਖ਼ਰਕਾਰ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੀ ਦੁਰਦਸ਼ਾ ਅਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਆਪਣੀ ਅੱਸੀ ਸਾਲਾ ਮਾਂ ਬਾਰੇ ਸੋਚ ਕੇ ਪੁਲਿਸ ਦੇ ਹੁਕਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਬਿਆਨ 'ਤੇ ਦਸਤਖਤ ਕਰਨ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ।

'ਇਕ ਦਿਨ ਤੜਕੇ ਦੇ ਸਮੇਂ ਮੈਜਿਸਟ੍ਰੇਟ ਅਟਲ ਕੁਝ ਅਫਸਰਾਂ ਨਾਲ ਮੈਨੂੰ ਮਿਲਣ ਆਏ। ਉਸਨੇ ਕੁਝ ਕਾਗਜ਼ ਮੇਰੇ ਸਾਹਮਣੇ ਰੱਖੇ ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਦਸਤਖਤ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਜਿੱਥੇ ਵੀ ਮੈਨੂੰ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਮੈਂ ਦਸਤਖਤ ਕੀਤੇ। ਇਹ ਸੱਚ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਉਸਨੇ ਮੇਰੇ ਤੋਂ ਸਵਾਲ ਪੁੱਛੇ ਜਾਂ ਮੇਰਾ ਬਿਆਨ ਦਰਜ ਕਰਵਾਇਆ। ਕਿਉਂਕਿ ਉਪਰੋਕਤ ਹਸਤਾਖਰਿਤ ਬਿਆਨ ਮੇਰਾ "ਇਕਬਾਲੀਆ ਬਿਆਨ" ਨਹੀਂ ਹੈ, ਇਸ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਅਤੇ ਇਸ 'ਤੇ ਕਾਰਵਾਈ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ।'

ਆਪਣੇ ਬਿਆਨ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਪਰਚੂਰੇ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਮੇਰੇ ਵਿਰੁੱਧ ਲਗਾਏ ਗਏ ਦੋਸ਼ਾਂ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ, ਮੇਰਾ ਸਿਰਫ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਬੇਕਸੂਰ ਹਾਂ ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਤੁਰੰਤ ਬਰੀ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।'

22 ਨਵੰਬਰ 1948: ਜੱਜ ਵੱਲੋਂ ਪੁੱਛੇ ਸਵਾਲਾਂ ਦਾ ਜਵਾਬ ਦਿੰਦਿਆਂ ਪਰਚੂਰੇ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਗੌਡਸੇ ਅਤੇ ਆਪਟੇ 26 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਮੇਰੇ ਘਰ ਨਹੀਂ ਆਏ ਸਨ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੇਰੇ ਘਰ ਰਾਤ ਕੱਟੀ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੇਰੇ ਵਿਹੜੇ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਪਿਸਤੌਲ ਨਹੀਂ ਚਲਾਇਆ।

ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਗਲਤ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਡੰਡਵਤੇ ਰਾਹੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਿਸਤੌਲ ਦਿਵਾਉਣ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਦੋਸ਼ੀ ਦੰਡਵਤੇ ਭਗੌੜਾ ਹੈ। ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਦੇ ਕਤਲ ਦੀ ਖ਼ਬਰ ਸੁਣ ਕੇ ਮੈਂ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਬਹੁਤ ਚੰਗਾ ਕੰਮ ਹੋਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਹੁਣ ਖਤਰੇ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੈ।' ਉਸ ਨੇ ਅੱਗੇ ਕਿਹਾ, 'ਮੈਜਿਸਟ੍ਰੇਟ ਦੀ ਮੌਜੂਦਗੀ ਵਿਚ ਜੋ ਬਿਆਨ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਉਸ 'ਤੇ ਦਸਤਖਤ ਮੇਰੇ ਹਨ, ਪਰ ਮੈਂ ਬਿਆਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਕਿਹੜੇ ਹਾਲਾਤ ਵਿਚ ਬਿਆਨ 'ਤੇ ਦਸਤਖਤ ਕੀਤੇ ਸਨ।'

ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਅਦਾਲਤ ਵੱਲੋਂ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾਉਣ ਦਾ ਕਾਰਨ ਪੁੱਛਿਆ। ਉਸਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ, 'ਕੁਝ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਮੇਰੇ ਵਿਰੁੱਧ ਝੂਠੀਆਂ ਅਤੇ ਗਲਤ ਗਵਾਹੀਆਂ ਦਿੱਤੀਆਂ

Machine Translated by Google

ਪੁਲਿਸ ਦੇ ਦਬਾਅ ਹੇਠ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਕੁਝ ਨੇ ਨਿੱਜੀ ਦੁਸ਼ਮਣੀ ਕਾਰਨ ਮੇਰੇ ਵਿਰੁੱਧ ਗਵਾਹੀ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਉਸਨੇ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕੀਤੀ ਕਿ ਗਵਾਲੀਅਰ ਦੇ ਮੈਜਿਸਟਰੇਟ ਅਟਲ ਨੇ ਅਚਾਨਕ 10000 ਰੁਪਏ ਦੇ ਵਾਧੇ ਨਾਲ ਤਰੱਕੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਸੀ। 100- 'ਦੋਵੇਂ ਇਸ ਕੇਸ ਵਿਚ ਮੇਰੇ ਵਿਰੁੱਧ ਗਵਾਹੀ ਦੇਣ ਲਈ ਇਨਾਮ ਸਨ'।

ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਬੇਗੁਨਾਹੀ ਬਾਰੇ ਗਵਾਹੀ ਦੇਣ ਲਈ ਜਾਂ ਮੇਰੇ ਬਿਆਨ ਦੇ ਸਮਰਥਨ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਗਵਾਹ ਨੂੰ ਬੁਲਾਉਣ ਦੀ ਇੱਛਾ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦਾ।'

1 ਦਸੰਬਰ 1948: ਗਾਂਧੀ ਕਤਲ ਕੇਸ ਦਾ ਤੀਜਾ ਪੜਾਅ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਇਆ।
ਮੁੱਖ ਸਰਕਾਰੀ ਵਕੀਲ ਸੀ.ਕੇ.ਦਫਤਰੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਸੁਣਵਾਈ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ।

'ਇਹ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਦਾਲਤ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਜੱਜ ਆਤਮਚਰਨ ਨੂੰ ਇਸ ਕੇਸ ਦੀ ਸੁਣਵਾਈ ਕਰਨ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਹੈ। ਇੱਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਆਰਡੀਨੈਂਸ ਦੁਆਰਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਜੱਜ ਨੂੰ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਸ਼ਰਤੀਆ ਮਾਫ਼ੀ ਦੇਣ ਦੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ। ਆਰਡੀਨੈਂਸ ਨੂੰ ਹੁਣ ਐਕਟ ਵਿੱਚ ਬਦਲ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।'

ਸਾਰੇ ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੁਆਰਾ ਲਗਾਏ ਗਏ ਦੋਸ਼ਾਂ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ, ਦਫਤਰੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਹੱਤਿਆ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਨੱਥੂਰਾਮ ਗੋਡਸੇ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਉਸਨੂੰ ਉਕਸਾਇਆ ਅਤੇ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਇੱਕ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਰਚੀ ਗਈ। ਬੈਜ ਦਾ ਆਪਟੇ ਨਾਲ 1947 ਤੋਂ ਸਬੰਧ ਸੀ।

ਉਹ ਆਪਟੇ ਨੂੰ ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦੇ ਦਫ਼ਤਰ ਵਿੱਚ ਮਿਲ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਹਥਿਆਰ, ਬੰਬ ਅਤੇ ਵਿਸਫੋਟਕ ਵੇਚਦਾ ਸੀ। ਬਿੱਲੇ ਦਾ ਨੌਕਰ ਸ਼ੰਕਰ ਵੀ ਉਦੋਂ ਹਾਜ਼ਰ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਮਦਨਲਾਲ ਨੇ 10 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਕਰਕਰੇ ਦੇ ਨਾਲ ਪ੍ਰੋ ਜੈਨ ਨਾਲ ਮੁਲਾਕਾਤ ਕੀਤੀ; ਉਸ ਨੇ ਕਰਕਰੇ ਨੂੰ 'ਸੇਠ' ਵਜੋਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਦੋ-ਤਿੰਨ ਦਿਨਾਂ ਬਾਅਦ ਮਦਨਲਾਲ ਫਿਰ ਪ੍ਰੋ: ਜੈਨ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ, ਅਤੇ ਅਹਿਮਦਨਗਰ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਕਾਰਨਾਮੇ ਦੱਸੇ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਉਸ ਨੇ ਜੈਨ ਨੂੰ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਕਤਲ ਦੀ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਬਾਰੇ ਦੱਸਿਆ ਸੀ।

13 ਅਤੇ 14 ਜਨਵਰੀ 1948 ਬਹੁਤ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਤਾਰੀਖਾਂ ਹਨ। ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨੋਟਿਸ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। 13 ਤਰੀਕ ਨੂੰ ਨੱਥੂਰਾਮ ਗੋਡਸੇ ਨੇ ਆਪਟੇ ਦੀ ਪਤਨੀ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਇੱਕ ਜੀਵਨ ਬੀਮਾ ਪਾਲਿਸੀ 'ਤੇ ਲਾਭਪਾਤਰੀ ਵਜੋਂ ਨਾਮਜ਼ਦ ਕੀਤਾ ਅਤੇ 14 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਉਸਨੇ ਦੂਜੀ ਪਾਲਿਸੀ 'ਤੇ ਆਪਣੇ ਭਰਾ ਗੋਪਾਲ ਦੀ ਪਤਨੀ ਨੂੰ ਲਾਭਪਾਤਰੀ ਵਜੋਂ ਨਾਮਜ਼ਦ ਕੀਤਾ।

ਨੱਥੂਰਾਮ ਅਤੇ ਆਪਟੇ ਨੇ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਕਈ ਗੱਲਾਂ ਕਹੀਆਂ ਹਨ ਪਰ ਇਹ ਨਹੀਂ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਇਹ ਨਾਮਜ਼ਦਗੀਆਂ ਕਿਉਂ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ।

14 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਗੋਡਸੇ ਪੂਨਾ ਤੋਂ ਬੰਬਈ ਆਏ। ਬੈਜ ਅਤੇ ਸ਼ੰਕਰ ਵੀ ਹਥਿਆਰਾਂ ਅਤੇ ਵਿਸਫੋਟਕਾਂ ਨਾਲ ਬੰਬਈ ਗਏ ਸਨ। ਗੋਪਾਲ ਗੋਡਸੇ ਨੇ ਵੀ 15 ਤਰੀਕ ਤੋਂ ਛੁੱਟੀ ਮੰਗਣ ਲਈ ਕਿਰਕੀ ਵਿਖੇ ਛੁੱਟੀ ਦੀ ਅਰਜ਼ੀ ਦਾਖਲ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਇਸ ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ 15 ਤਰੀਕ ਨੂੰ ਬੰਬਈ ਵਿਚ ਮਿਲਣ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਬਣਾਈ ਸੀ। ਮਦਨਲਾਲ ਅਤੇ ਕਰਕਰੇ ਵੀ 15 ਤਰੀਕ ਨੂੰ ਬੰਬਈ ਵਿੱਚ ਸਨ। ਸਾਵਰਕਰ ਅਤੇ ਪਰਚੂਰੇ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਬਾਕੀ ਸਾਰੇ ਦੋਸ਼ੀ ਬੰਬਈ ਵਿਚ ਥਾਂ-ਥਾਂ ਗਏ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਹਥਿਆਰਾਂ ਅਤੇ ਵਿਸਫੋਟਕਾਂ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਬੈਗ ਸੀ। ਮਦਨਲਾਲ ਅਤੇ ਕਰਕਰੇ, ਗੋਡਸੇ, ਆਪਟੇ, ਬੈਜ ਅਤੇ ਸ਼ੰਕਰ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਰਸਤੇ ਦਿੱਲੀ ਲਈ ਰਵਾਨਾ ਹੋਏ

Machine Translated by Google

ਦਿਨ ਦਿੱਲੀ ਪਹੁੰਚਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਹ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਥਾਵਾਂ 'ਤੇ ਰੁਕੇ। ਗੋਪਾਲ ਗੋਡਸੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਸੀ।'

ਦਫ਼ਤਰੀ ਨੇ ਫਿਰ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਇਕੱਠੇ ਹੋਣ, ਜੰਗਲ ਵਿੱਚ ਰਿਵਾਲਵਰਾਂ ਨਾਲ ਅਭਿਆਸ ਕਰਨ, 20 ਜਨਵਰੀ ਦੀ ਸਵੇਰ ਨੂੰ ਬਿਰਲਾ ਹਾਊਸ ਜਾਣ ਅਤੇ ਮਰੀਨਾ ਹੋਟਲ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗੱਲਬਾਤ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ। ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ, '20 ਤਰੀਕ ਨੂੰ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਦੇ ਕਤਲ ਦੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਅਸਫਲ ਹੋ ਗਈ, ਕਿਉਂਕਿ ਬੈਜ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਦੇ ਕਤਲ ਦਾ ਕੰਮ ਸੌਂਪਿਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਨੇ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਕਿ ਬਾਕੀ ਸਾਰੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਭੱਜਣ ਨੂੰ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾ ਚੁੱਕੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਹ ਇਕੱਲਾ ਹੀ ਹੋਵੇਗਾ ਜੋ ਰੰਗੇ ਹੱਥੀਂ ਫੜਿਆ ਜਾਵੇਗਾ- ਹਵਾਲੇ

ਮਦਨਲਾਲ ਨੇ ਯੋਜਨਾ ਅਨੁਸਾਰ ਬੰਦੂਕ ਦੇ ਸੂਤੀ ਬੰਬ ਨੂੰ ਵਿਸਫੋਟ ਕੀਤਾ, ਪਰ ਬੈਜ ਨੇ ਸ਼ੰਕਰ ਨੂੰ ਕੁਝ ਨਾ ਕਰਨ ਦਾ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਖੁਦ ਕੁਝ ਕੀਤਾ। ਬਾਕੀ ਸਾਰੇ ਘਬਰਾ ਗਏ ਅਤੇ ਵਾਰਦਾਤ ਵਾਲੀ ਥਾਂ ਤੋਂ ਫਰਾਰ ਹੋ ਗਏ। ਪੁਲੀਸ ਨੇ ਮਦਨਲਾਲ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਕਰ ਲਿਆ। ਬੈਜ ਅਤੇ ਸ਼ੰਕਰ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਭਵਨ ਗਏ। ਉਹ ਬੰਬ ਅਤੇ ਵਿਸਫੋਟਕ ਜੋ ਉਹ ਲੈ ਕੇ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਉਸੇ ਰਾਤ ਬੰਬਈ ਲਈ ਰਵਾਨਾ ਹੋ ਗਏ। ਬਾਕੀ ਸਾਰੇ ਵੀ ਦਿੱਲੀ ਛੱਡ ਗਏ।

ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਗੋਡਸੇ ਝੂਠੀ ਪਛਾਣ ਵਰਤ ਕੇ ਬੰਬਈ ਵਿੱਚ ਘੁੰਮਦੇ ਰਹੇ ਅਤੇ ਕਈ ਹੋਟਲਾਂ ਵਿੱਚ ਠਹਿਰੇ। 27 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਉਹ ਮੁੜ ਬੰਬਈ ਤੋਂ ਦਿੱਲੀ ਲਈ ਜਹਾਜ਼ ਵਿੱਚ ਸਵਾਰ ਹੋਏ। ਉਸੇ ਦਿਨ ਉਹ ਰਾਤ ਦੀ ਰੇਲ ਗੱਡੀ ਰਾਹੀਂ ਗਵਾਲੀਅਰ ਚਲੇ ਗਏ ਅਤੇ ਪਰਚੂਰੇ ਦੇ ਘਰ ਠਹਿਰੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪਰਚੂਰੇ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਪਿਸਤੌਲ ਹਾਸਲ ਕੀਤਾ। 28 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਦੋਵੇਂ ਦਿੱਲੀ ਵਾਪਸ ਆ ਗਏ। 30 ਤਰੀਕ ਨੂੰ ਕਰਕਰੇ ਨੂੰ ਵੀ ਦਿੱਲੀ ਰੇਲਵੇ ਸਟੇਸ਼ਨ 'ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਦੇਖਿਆ ਗਿਆ। ਉਸ ਸ਼ਾਮ ਤਿੰਨੋਂ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਸਥਾਨ ਗਏ। ਨੱਥੂਰਾਮ ਗੋਡਸੇ ਨੇ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ 'ਤੇ ਤਿੰਨ ਗੋਲੀਆਂ ਚਲਾਈਆਂ ਸਨ। ਨੱਥੂਰਾਮ ਗੌਡਸੇ ਤੋਂ ਕਤਲ ਦਾ ਹਥਿਆਰ ਅਤੇ ਕੁਝ ਨਾ ਵਰਤੇ ਗੋਲਾ ਬਾਰੂਦ ਬਰਾਮਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਹਿਰਾਸਤ ਵਿੱਚ ਲੈ ਲਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। 14 ਫਰਵਰੀ ਨੂੰ ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਕਰਕਰੇ ਨੂੰ ਬੰਬਈ ਦੇ ਅਪੋਲੋ ਹੋਟਲ ਤੋਂ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਬਾਅਦ 'ਚ ਬਾਕੀ ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਤਰੀਕਾਂ 'ਤੇ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰ ਲਿਆ ਗਿਆ। (ਇਹ ਗਲਤ ਹੈ; ਬਾਕੀ ਸਾਰੇ ਦੋਸ਼ੀ ਕਰਕਰੇ ਅਤੇ ਆਪਟੇ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ। ਬੈਜ ਨੂੰ 31 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਗੋਪਾਲ ਨੂੰ 5 ਫਰਵਰੀ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ; ਸ਼ੰਕਰ ਬੰਬਈ ਵਿਚ ਸੀ.ਆਈ.ਡੀ. ਦੇ ਦਫਤਰ ਵਿਚ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ 6 ਫਰਵਰੀ ਨੂੰ ਸਾਵਰਕਰ ਅਤੇ ਪਰਚੂਰੇ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਹਿਰਾਸਤ ਵਿੱਚ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।)

ਦਫਤਰੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਸਾਵਰਕਰ ਅਤੇ ਪਰਚੂਰੇ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ, ਬਾਕੀ ਮੁਲਜ਼ਮਾਂ ਦੀ ਨਜ਼ਦੀਕੀ ਜਾਣ-ਪਛਾਣ ਹੈ। ਸਾਵਰਕਰ ਅਤੇ ਪਰਚੂਰੇ ਇੱਕ ਵੱਖਰੀ ਕਿਸਮ ਦੇ ਸਾਥੀ ਹਨ। ਜਨਵਰੀ ਦੇ ਦੂਜੇ ਹਫਤੇ ਗੋਡਸੇ, ਆਪਟੇ, ਕਰਕਰੇ, ਮਦਨਲਾਲ, ਬੈਜ ਅਤੇ ਸ਼ੰਕਰ ਨੂੰ ਸਮੇਂ-ਸਮੇਂ 'ਤੇ ਇਕੱਠੇ ਦੇਖਿਆ ਗਿਆ। 20 ਤਰੀਕ ਨੂੰ ਸਮੂਹ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਇਕੱਠੇ ਦੇਖਿਆ ਗਿਆ। ਇਸ ਨਾਲ ਮੇਰੇ ਮਨ ਵਿਚ ਕੋਈ ਸ਼ੱਕ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ ਕਿ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਕਤਲ ਦੀ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਰਚੀ ਗਈ ਸੀ।

ਜਿਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਦੋਸ਼ੀ ਦਿੱਲੀ ਪਹੁੰਚੇ, ਵੱਖ-ਵੱਖ ਹੋਟਲਾਂ 'ਚ ਠਹਿਰੇ ਅਤੇ ਫਿਰ ਦਿੱਲੀ ਤੋਂ ਚਲੇ ਗਏ, ਉਸ ਤੋਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਮਨ 'ਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ਸ਼ੱਕ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

Machine Translated by Google

ਇਰਾਦੇ ਜੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਇਰਾਦੇ ਨੈਤਿਕ ਨਹੀਂ ਸਨ , ਜੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਗੈਰ-ਕਾਨੂੰਨੀ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦਾ ਇਰਾਦਾ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਤਾਂ ਝੂਠੀਆਂ ਪਛਾਣਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ, ਕਥਿਤ ਨਾਵਾਂ ਹੇਠ ਰਹਿਣ ਦਾ ਕੀ ਕਾਰਨ ਸੀ?'

ਮਰੀਨਾ ਹੋਟਲ ਵਿੱਚ ਮੁਲਜ਼ਮਾਂ ਨਾਲ ਮੁਲਾਕਾਤ ਕਰਨ ਬਾਰੇ, ਡੈਫਟਰੀ ਨੇ ਸਹਿਮਤੀ ਪ੍ਰਗਟਾਈ ਕਿ ਦੋਸ਼ ਸਿਰਫ਼ ਬੈਜ ਦੀ ਗਵਾਹੀ 'ਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਸੀ। 'ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਕਿ ਸਿਰਫ਼ ਚਸ਼ਮਦੀਦ ਗਵਾਹ ਹੀ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਦੀ ਹੋਂਦ ਨੂੰ ਸਾਬਤ ਕਰ ਸਕੇ। ਇਹ ਆਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸੌਦੇ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਇਕ ਸਾਥੀ ਨੂੰ ਮੁਆਫ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਪਲਾਟ ਅਤੇ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ਕਰਤਾਵਾਂ ਬਾਰੇ ਇਕਬਾਲ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਫਿਰ ਅਦਾਲਤ ਵਿਚ ਗਵਾਹੀ ਦੇਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਸੱਚ ਹੈ ਕਿ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਨੂੰ ਹਰ ਸੰਭਵ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਅਤੇ ਖਾਸ ਕਰਕੇ, ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਪਹਿਲੂਆਂ ਵਿੱਚ ਸਾਬਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਜੇਕਰ ਕਿਸੇ ਦੋਸ਼ੀ ਦੇ ਪਿਛਲੇ ਵਿਵਹਾਰ 'ਤੇ ਮੁੜ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਅਦਾਲਤ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਦੀ ਗਵਾਹੀ 'ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਅਦਾਲਤ ਅਪਰਾਧ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਇੱਕ ਸਾਥੀ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਸਜ਼ਾ ਸੁਣਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਪਰ ਇਹ ਅਪਰਾਧ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ, ਅਪਰਾਧੀਆਂ ਦੇ ਚਰਿੱਤਰ ਅਤੇ ਗਵਾਹ ਦੇ ਮਹੱਤਵ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦੀ ਹੈ।

'ਡਾ. ਜੈਨ ਦੀ ਗਵਾਹੀ, ਅੰਗਦ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਮੋਰਾਰਜੀ ਦੇਸਾਈ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਦੁਆਰਾ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਅਤੇ ਸਮਰਥਿਤ ਹੈ, ਇਹ ਸਾਬਤ ਕਰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਮਦਨਲਾਲ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਕਤਲ ਦੀ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਜਾਣੂ ਸੀ। ਮਦਨਲਾਲ ਨੇ ਇਸ ਬਾਰੇ ਡਾਕਟਰ ਜੈਨ ਨੂੰ ਵੀ ਸੂਚਿਤ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਇਹ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕਰਨਾ ਅਸੰਭਵ ਹੈ ਕਿ, 20 ਜਨਵਰੀ ਤੱਕ, ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਉਹ ਬੈਜ ਲੈ ਕੇ ਦਿੱਲੀ ਤੋਂ ਵਾਪਸ ਆ ਰਹੇ ਸਨ, ਸ਼ੰਕਰ ਕਿਸਤਿਆ ਆਪਣੀ ਦਿੱਲੀ ਦੀ ਯਾਤਰਾ ਦੇ ਕਾਰਨ ਤੋਂ ਅਨੰਦ ਨਾਲ ਅਣਜਾਣ ਰਹੇ।'

ਫਿਰ ਦਫਤਰੀ ਨੇ ਬੈਜ ਦੀ ਗਵਾਹੀ, ਨੱਥੂਰਾਮ ਗੋਡਸੇ ਅਤੇ ਆਪਟੇ ਦੇ ਨਾਲ ਸਾਵਰਕਰ ਦੇ ਘਰ ਜਾਣ ਬਾਰੇ ਅਤੇ ਸ਼ਾਂਤਾ ਭਾਸਕਰ ਮੋਦਕ ਦੁਆਰਾ ਗੌਡਸੇ ਅਤੇ ਆਪਟੇ ਨੂੰ ਸਾਵਰਕਰ ਦੇ ਘਰ ਵੱਲ ਜਾਂਦੇ ਹੋਏ ਦੇਖਿਆ ਹੋਣ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਬਾਰੇ ਗੱਲ ਕੀਤੀ। ਦਾਫਤਾਰੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਜ਼ਰਅੰਦਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ।

ਬੈਜ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਵਿਚ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਨੱਥੂਰਾਮ ਗੋਡਸੇ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਸੀ ਕਿ ਗੋਪਾਲ ਗੋਡਸੇ ਨੇ ਉਸ ਦੀ ਦਿੱਲੀ ਯਾਤਰਾ ਲਈ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤੇ ਸਨ। ਇਹ ਪ੍ਰਮਾਣਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ; ਗੋਪਾਲ ਨੇ 14 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਇੱਕ ਹਫ਼ਤੇ ਦੀ ਛੁੱਟੀ ਲਈ ਅਰਜ਼ੀ ਦਿੱਤੀ।'

2 ਦਸੰਬਰ 1948: ਜੰਗਲ ਵਿੱਚ ਰਿਵਾਲਵਰ ਦੀ ਪਰਖ ਕਰਨ ਦੀ ਬੈਜ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦੇ ਕੇ ਡੈਫਟਰੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਈ। 'ਉਸ ਦਿਨ ਤਿੰਨ ਤੋਂ ਚਾਰ ਜੰਗਲਾਤ ਗਾਰਡਾਂ ਨੇ ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਜੰਗਲ ਵਿਚ ਦੇਖਿਆ ਅਤੇ ਅਦਾਲਤ ਵਿਚ ਗਵਾਹੀ ਦਿੱਤੀ। ਬੈਜ ਨੇ ਗਵਾਹੀ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਕਿ ਗੋਪਾਲ ਨੇ ਪਹਿਰੇਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਕਿਹਾ ਸੀ ਪਰ ਉਹ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਵਿੱਚ ਬੋਲਿਆ ਸੀ। ਕੁਝ ਪੰਜਾਬੀ ਲਫ਼ਜ਼ ਵਰਤੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਸਨ ਜਾਂ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਪੰਜਾਬੀ ਲਫ਼ਜ਼ ਨਾਲ ਬੋਲੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਸਨ।'

ਡੈਫਟਰੀ ਨੇ ਫਿਰ ਬੈਜ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਵਿੱਚ ਹਵਾਲਾ ਬਾਰੇ ਗੱਲ ਕੀਤੀ, ਜੋ ਕਿ 20 ਤਰੀਕ ਨੂੰ ਬਿਰਲਾ ਹਾਊਸ ਲਈ ਰਵਾਨਾ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮਰੀਨਾ ਹੋਟਲ ਵਿੱਚ ਮੁਲਜ਼ਮਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਹੋਈ ਗੱਲਬਾਤ ਬਾਰੇ ਸੀ। 'ਇਸਤਗਾਸਾ ਦੀ ਇੱਛਾ ਹੈ

Machine Translated by Google

ਇਸ ਤੱਥ ਨੂੰ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰੋ ਕਿ ਦੋਸ਼ੀ ਨੇ ਝੂਠੇ ਨਾਮ ਲਏ ਹਨ।' ਉਸਨੇ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਇਸਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਹੋਰ ਗਵਾਹਾਂ ਦੀਆਂ ਗਵਾਹੀਆਂ ਦੇ ਅੰਸ਼ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ, ਜੋ ਸਾਬਤ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਬੈਜ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਦਾ ਇਹ ਹਿੱਸਾ ਸੱਚ ਸੀ। ਨੱਥੂਰਾਮ ਗੋਡਸੇ ਨੇ ਆਪਣੀ ਡਾਇਰੀ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਨੇ 'ਬੰਦੋਭਾਊ' ਨੂੰ ਰੁਪਏ ਦਿੱਤੇ ਸਨ। 50. ਆਪਟੇ ਨੇ 'ਕਰਮਕਰ' ਨਾਮ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਕੇ ਦਿੱਲੀ ਦੀ ਯਾਤਰਾ ਕੀਤੀ। ਮਰੀਨਾ ਹੋਟਲ ਵਿਚ ਬੈਜ ਨੇ 'ਬੰਦੋਭਾਊ' ਨੂੰ ਚੁਣਿਆ ਅਤੇ ਆਪਟੇ ਨੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ 'ਕਰਮਕਰ' ਕਹਾਉਣਾ ਚੁਣਿਆ। ਮੁਲਜ਼ਮਾਂ ਲਈ ਝੂਠੇ ਨਾਂ ਧਾਰਨ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਝੂਠੀ ਪਛਾਣ ਵਰਤਣਾ ਕੋਈ ਨਵੀਂ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਸੀ।'

ਦਫ਼ਤਰ ਨੇ ਫਿਰ ਟੈਕਸੀ ਡਰਾਈਵਰ ਸੁਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ। ਉਹ 20 ਜਨਵਰੀ ਦੀ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਮੁਲਜ਼ਮਾਂ ਨੂੰ ਬਿਰਲਾ ਹਾਊਸ ਲੈ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਹ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਸਾਰੇ ਮਰੀਨਾ ਹੋਟਲ ਵਿਚ ਇਕੱਠੇ ਹੋਏ ਸਨ ਅਤੇ ਬਿਰਲਾ ਹਾਊਸ ਜਾਣ ਦੇ ਇਰਾਦੇ ਨਾਲ ਟੈਕਸੀ ਸਟੈਂਡ 'ਤੇ ਗਏ ਸਨ। ਬੈਜ ਨੇ ਆਪਣੀ ਗਵਾਹੀ ਵਿਚ ਇਹ ਗੱਲ ਕਹੀ ਹੈ।'

ਦਾਫਤਾਰੀ ਕਹਿੰਦਾ ਰਿਹਾ ਕਿ ਆਪਟੇ ਗੈਂਗ ਦਾ ਲੀਡਰ ਸੀ; ਮੁੱਖ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ਕਰਤਾ। ਉਹ 20 ਦੀ ਸਵੇਰ ਨੂੰ ਬੈਜ ਅਤੇ ਸ਼ੰਕਰ ਨੂੰ ਬਿਰਲਾ ਹਾਊਸ ਲੈ ਗਏ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਿਖਾਇਆ ਕਿ ਗਾਂਧੀ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਸਭਾ ਦੌਰਾਨ ਕਿੱਥੇ ਬੈਠੇ ਸਨ। 'ਉਸ ਸ਼ਾਮ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਿਰਲਾ ਹਾਊਸ ਲੈ ਗਿਆ ਅਤੇ ਹਦਾਇਤਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਜੇਕਰ ਉਹ ਕਿਸੇ ਖਾਸ ਮਿਸ਼ਨ 'ਤੇ ਦਿੱਲੀ ਨਹੀਂ ਆਏ ਸਨ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਬਾਕੀ ਕਿੱਥੇ ਰਹਿ ਰਹੇ ਹਨ?'

ਡੈਫਟਰੀ ਨੇ ਸਹਿਮਤੀ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਗਵਾਹੀ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਵਿਗਾੜ ਅਤੇ ਕੁਝ ਬੇਬੁਨਿਆਦ ਦੋਸ਼ ਸਨ, ਪਰ ਹਾਲਾਤਾਂ ਵਿੱਚ ਇਹ ਕੁਦਰਤੀ ਸੀ। 'ਜਦੋਂ ਮੇਰੇ ਗਵਾਹ ਇੱਕ ਘਟਨਾ ਬਾਰੇ ਗਵਾਹੀ ਦਿੰਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਗਵਾਹ ਦੀ ਘਟਨਾ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰਨ ਅਤੇ ਵਰਣਨ ਕਰਨ ਦੀ ਯੋਗਤਾ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਗਵਾਹੀਆਂ ਵੱਖਰੀਆਂ ਹੋਣ ਲਈ ਪਾਬੰਦ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ।' ਫਿਰ ਉਸਨੇ ਬੈਜ ਅਤੇ ਸ਼ੰਕਰ ਨੂੰ ਪਿੱਛੇ ਛੱਡ ਕੇ ਸੁਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੀ ਟੈਕਸੀ ਵਿੱਚ ਨੱਥੂਰਾਮ, ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਗੋਪਾਲ ਗੋਡਸੇ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ। ਫਿਰ ਆਪਣੇ ਅਨੁਮਾਨਾਂ ਦੇ ਸਮਰਥਨ ਵਿੱਚ, ਡੈਫਟਰੀ ਨੇ ਜਿਰ੍ਹਾ ਦੇ ਸਮੇਂ ਬੈਜ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਦੇ ਮੁੱਖ ਨੁਕਤੇ ਦੱਸੇ। ਜਿਰ੍ਹਾ 'ਚ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਕਿ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਭਵਨ 'ਚ ਰਹਿਣ ਲਈ ਇਜਾਜ਼ਤ ਲੈਣੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਇਹ ਸੱਚ ਹੈ ਤਾਂ ਸ਼ੰਕਰ ਅਤੇ ਬਿੱਲੇ ਨੂੰ ਉੱਥੇ ਰਹਿਣ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਜ਼ਰੂਰ ਮਿਲੀ ਹੋਵੇਗੀ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਇਹ ਮੰਨਣਾ ਪਵੇਗਾ ਕਿ ਇਜਾਜ਼ਤ ਲੈਣ ਦੀ ਕੋਈ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਦੀਕਸ਼ਿਤ ਮਹਾਰਾਜ ਅਤੇ ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਬੈਜ ਵਿਚਕਾਰ ਮੁਲਾਕਾਤਾਂ ਦੇ ਸਮੇਂ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਮਤਭੇਦ ਜਾਪਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਸਾਨੂੰ ਮੁਲਾਕਾਤ ਦੇ ਸਮੇਂ ਦੀਕਸ਼ਿਤ ਮਹਾਰਾਜ ਦੀ ਖਰਾਬ ਸਿਹਤ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਲੰਘੇ ਸਮੇਂ ਬਾਰੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਗਵਾਹੀ ਦੌਰਾਨ ਮੀਟਿੰਗ ਅਤੇ ਇਸ ਦਾ ਹਵਾਲਾ।'

ਬਚਾਅ ਪੱਖ ਦੀ ਇਸ ਦਲੀਲ ਦੇ ਜਵਾਬ ਵਿਚ ਕਿ ਬੈਜ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਬੇਲੋੜੀ ਸੀ, ਦਫਤਰੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਬੈਜ ਇਕ ਆਮ ਆਦਮੀ ਹੈ, ਬਹੁਤ ਸਾਧਾਰਨ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ ਕਿਰਦਾਰ ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਨਾ ਹੀ ਉਹ ਹੈ

Machine Translated by Google

ਬਹੁਤ ਸਿੱਖਿਅਤ ਹੈ, ਪਰ ਅਦਾਲਤ ਇਹਨਾਂ ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਉਸਦੀ ਗਵਾਹੀ ਨੂੰ ਅਵਿਸ਼ਵਾਸਯੋਗ ਨਹੀਂ ਮੰਨ ਸਕਦੀ।

'20 ਤਰੀਕ ਦੀ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਪੁਰਾਣੀ ਯੋਜਨਾ ਨੂੰ ਸੋਧਣਾ ਪਿਆ ਕਿਉਂਕਿ ਬੈਜ ਨੇ ਛੋਟੂਰਾਮ ਦੇ ਕੁਆਰਟਰ ਵਿਚ ਜਾਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਹ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ 'ਤੇ ਸਾਹਮਣੇ ਤੋਂ ਗੋਲੀ ਚਲਾਉਣ ਨੂੰ ਤਰਜੀਹ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਸੁਭਾਵਿਕ ਹੈ ਕਿ ਬੈਜ ਨੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਫਸਣ ਅਤੇ ਫੜੇ ਜਾਣ ਦੇ ਡਰੋਂ ਇਹ ਗੱਲ ਕਹੀ ਹੋਵੇਗੀ।

ਮੁਲਜ਼ਮਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਬਿਆਨਾਂ ਵਿੱਚ ਦੋਸ਼ ਲਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਮਾੜਾ ਵਿਵਹਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, ਤੰਗ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਤਸ਼ੱਦਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਬਚਾਅ ਪੱਖ ਦੇ ਵਕੀਲਾਂ ਨੂੰ ਪੁਲਿਸ ਅਫ਼ਸਰਾਂ 'ਤੇ ਅਜਿਹੇ ਦੋਸ਼ ਲਾਉਣ ਤੋਂ ਗੁਰੇਜ਼ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਅਫ਼ਸਰਾਂ ਕੋਲ ਦੋਸ਼ਾਂ ਦਾ ਜਵਾਬ ਦੇਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਨਹੀਂ ਸੀ।' ਉਸਨੇ ਫਿਰ ਬੈਜ ਦੀ ਜਿਰ੍ਹਾ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਪੁੱਛੇ ਗਏ ਸਵਾਲਾਂ ਤੋਂ ਪਤਾ ਚੱਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਬੂਤ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਪੂਰਵ-ਅਨੁਮਾਨਿਤ ਧਾਰਨਾਵਾਂ ਬਣਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ। 'ਇਕ ਬਚਾਅ ਪੱਖ ਦੇ ਵਕੀਲ ਨੇ ਬੈਜ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ ਸੀ ਕਿ ਕੀ ਇਹ ਸੱਚ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਆਪਟੇ ਨੇ 19 ਜਨਵਰੀ ਦੀ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਭਵਨ 'ਚ ਭੁਗਤਾਨ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਵਲੰਟੀਅਰਾਂ ਨੂੰ ਨਾ ਲੈ ਕੇ ਆਉਣ 'ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਸਖ਼ਤ ਨਿੰਦਾ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਇਸ ਸਵਾਲ ਤੋਂ ਤਿੰਨ ਸਿੱਟੇ ਕੱਢੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਇਕ ਤਾਂ ਇਹ ਸਾਰੇ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਭਵਨ ਗਏ ਸਨ; ਦੋ, ਉਹ ਇੱਕ ਮੀਟਿੰਗ ਸੀ; ਅਤੇ ਤਿੰਨ, ਕੁਝ ਪੈਸੇ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਸਨ।

ਬੈਜ ਨੇ ਯਾਦ ਕਰਨ ਦੀ ਇੱਕ ਅਨੋਖੀ ਯੋਗਤਾ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਿਤ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਉਹ ਹਿੰਮਤ ਅਤੇ ਸਵੈ-ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ. ਸੱਤ ਦਿਨਾਂ ਤੱਕ ਉਹ ਲਗਾਤਾਰ ਸਵਾਲਾਂ ਦੇ ਘੇਰੇ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ ਅਤੇ ਇੱਕ ਵਾਰ ਵੀ ਨਾ ਡੋਲਿਆ। ਜੇਕਰ ਉਸ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਝੂਠੀ ਅਤੇ ਝੂਠ 'ਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਹੁੰਦੀ, ਜੇਕਰ ਉਹ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ਘਾੜਿਆਂ ਦੇ ਗਿਰੋਹ ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਨਾ ਹੁੰਦਾ, ਤਾਂ ਉਹ ਘਟਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਇੰਨੇ ਗ੍ਰਾਫਿਕ ਅਤੇ ਸਹੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਯਾਦ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਉਹ ਆਪਣੇ ਦਾਅਵਿਆਂ ਨੂੰ ਕਦੇ ਵੀ ਡਗਮਗਾਏ ਬਿਨਾਂ ਕਾਇਮ ਨਹੀਂ ਰੱਖ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਇੱਕ ਵਾਰ ਉਸ ਦੀ ਜਿਰ੍ਹਾ ਦੌਰਾਨ।'

3 ਦਸੰਬਰ 1948: ਦਫ਼ਤਰੀ ਨੇ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਸੂਚਿਤ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਹ ਹੋਰ ਗਵਾਹਾਂ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਦੇ ਐਬਸਟਰੈਕਟ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਸਬੰਧ ਸਾਬਤ ਕਰੇਗਾ।
'ਸ਼ਾਂਤਾ ਮੋਦਕ ਨੇ 14 ਜਨਵਰੀ ਦੀ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਪੂਨਾ ਤੋਂ ਬੰਬਈ ਦੀ ਯਾਤਰਾ ਕੀਤੀ, ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਗੋਡਸੇ ਨੇ ਉਸ ਨਾਲ ਯਾਤਰਾ ਕੀਤੀ। ਬੈਜ ਨੇ ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਗੋਡਸੇ ਉਸ ਦਿਨ ਬੰਬਈ ਆਏ ਸਨ ਅਤੇ ਉਸ ਰਾਤ ਆਪਟੇ, ਗੋਡਸੇ ਅਤੇ ਬੈਜ ਸਾਵਰਕਰ ਦੇ ਘਰ ਗਏ ਸਨ।

ਬਚਾਅ ਪੱਖ ਦੇ ਵਕੀਲਾਂ ਨੇ ਸ਼ਾਂਤਾ ਮੋਦਕ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਨੂੰ ਚੁਣੌਤੀ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਸੀ।
ਦੀਕਸ਼ਿਤ ਮਹਾਰਾਜ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕਰਦੀ ਹੈ ਕਿ (1) 15 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਦੀਕਸ਼ਿਤ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਘਰ ਹਥਿਆਰਾਂ ਅਤੇ ਵਿਸਫੋਟਕਾਂ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ; (2) ਇੱਕ ਜਾਂ ਦੋ ਰਿਵਾਲਵਰਾਂ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਗਈ; (3) ਦੀਕਸ਼ਿਤ ਮਹਾਰਾਜ ਨੂੰ ਰਿਵਾਲਵਰ ਦੇਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਗਿਆ; (4) ਬੈਜ ਨੇ ਦੀਕਸ਼ਿਤ ਮਹਾਰਾਜ ਨੂੰ ਰਿਵਾਲਵਰ ਖਰੀਦਣ ਲਈ ਵਿੱਤ ਦੇਣ ਲਈ ਕਿਹਾ; (5) ਤੀਹ ਤੋਂ ਚਾਲੀ ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਏ ਦੇ ਹਥਿਆਰ ਅਤੇ ਵਿਸਫੋਟਕ

Machine Translated by Google

ਕਸ਼ਮੀਰ ਭੇਜੇ ਜਾਣ ਲਈ ਖਰੀਦੇ ਗਏ ਸਨ; (6) ਇਹ ਲੋਕ ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਮਿਸ਼ਨ 'ਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ।'

ਦਫਤਰੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਇਹ ਸਭ ਸੱਚ ਸਾਬਤ ਹੋਇਆ ਹੈ ਹਾਲਾਂਕਿ ਤਰੀਕਾਂ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਮਤਭੇਦ ਸਨ। ਇਹ ਇਸ ਤੱਥ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਦੀਕਸ਼ਿਤ ਮਹਾਰਾਜ ਕੁਝ ਘਟਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਯਾਦ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਸਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਨਹੀਂ ਸਨ।

'26 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਮੁੜ ਰਿਵਾਲਵਰ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਗੋਡਸੇ ਉਸ ਦਿਨ ਦੀਕਸ਼ਿਤ ਮਹਾਰਾਜ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਗਏ ਸਨ। ਬਚਾਅ ਪੱਖ ਨੇ ਆਪਣੀ ਜਿਰ੍ਹਾ ਦੌਰਾਨ ਇਸ ਮੁਲਾਕਾਤ ਬਾਰੇ ਗਵਾਹੀ 'ਤੇ ਵਿਵਾਦ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਮੀਟਿੰਗ ਦੌਰਾਨ ਹੋਈ ਗੱਲਬਾਤ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਸਵਾਲ ਨਹੀਂ ਪੁੱਛਿਆ ਗਿਆ।'

ਫਿਰ ਉਸਨੇ ਇਸ ਦਲੀਲ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਦੀਕਸ਼ਿਤ ਮਹਾਰਾਜ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਪੁਲਿਸ ਦੁਆਰਾ ਉਸ 'ਤੇ ਦਬਾਅ ਪਾਉਣ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਸੀ। ਬਚਾਅ ਪੱਖ ਨੇ ਆਪਣੀ ਜਿਰ੍ਹਾ ਦੌਰਾਨ ਦੀਕਸ਼ਿਤ ਮਹਾਰਾਜ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ ਸੀ ਕਿ ਕੀ ਉਹ ਪੁਲਿਸ ਦੇ ਦਬਾਅ ਹੇਠ ਗਵਾਹੀ ਦੇ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਪਰ ਅਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਦੀਕਸ਼ਿਤ ਨੇ ਮੰਨਿਆ ਕਿ ਉਸਨੇ ਗੈਰ-ਕਾਨੂੰਨੀ ਹਥਿਆਰ ਅਤੇ ਵਿਸਫੋਟਕ ਖਰੀਦੇ ਅਤੇ ਵੰਡੇ ਅਤੇ ਬੰਬਈ ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਲਈ ਤਲਵਾਰਾਂ ਅਤੇ ਖੰਜਰ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੇ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੌਰਾਨ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਸਹੀ ਮੰਨਿਆ। ਦੀਕਸ਼ਿਤ ਮਹਾਰਾਜ ਇੱਕ ਸਮਾਜ ਦੇ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਮੁਖੀ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਸਾਨੂੰ ਉਸਦੀ ਗਵਾਹੀ ਨੂੰ ਸੱਚ ਮੰਨਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਦੋਸ਼ ਲਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੀ ਚਮੜੀ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਗਵਾਹੀ ਦਿੱਤੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਪਰ ਉਹ ਕਿਸ ਤੋਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ? ਉਹ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਹੁਣ ਕਿਹਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਦੀਕਸ਼ਿਤ ਮਹਾਰਾਜ ਕਾਂਗਰਸ ਸਮਰਥਕ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਮੁਲਜ਼ਮਾਂ ਖ਼ਿਲਾਫ਼ ਗਵਾਹੀ ਦੇ ਰਹੇ ਹਨ, ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਇਸ ਦੋਸ਼ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਉਸਨੇ ਭਾਰਤ ਛੱਡੋ ਅੰਦੋਲਨ ਵਿੱਚ ਹਿੱਸਾ ਲਿਆ, ਪਰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਗੈਰ-ਕਾਂਗਰਸੀ ਭਾਰਤੀਆਂ ਨੇ ਵੀ ਅਜਿਹਾ ਕੀਤਾ। ਜਿਰ੍ਹਾ ਦੌਰਾਨ ਵੀ ਉਸ 'ਤੇ ਅਜਿਹੇ ਕਿਸੇ ਦੋਸ਼ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

ਇਸ ਸਭ ਤੋਂ ਇਹ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਗਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਦੀਕਸ਼ਿਤ ਮਹਾਰਾਜ ਅਤੇ ਬੈਜ ਦੀਆਂ ਗਵਾਹੀਆਂ ਵਿਚ ਸਮਾਨਤਾ ਹੈ।'

ਦਾਦਾ ਮਹਾਰਾਜ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ, ਦਫਤਰੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਆਪਟੇ ਨੇ ਦਾਦਾ ਮਹਾਰਾਜ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਲਈ ਪੰਢਰਪੁਰ ਭੇਜਿਆ। ਇਹ ਪੂਰੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਵਿੱਚ ਕਰਕਰੇ ਸੀ। ਦਾਦਾ ਮਹਾਰਾਜ ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਕਰਕਰੇ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਣਦੇ ਸਨ। ਜੇ ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਗੋਡਸੇ ਨੇ ਦਿੱਲੀ ਵਿਚ ਸ਼ਾਂਤਮਈ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਦਾ ਇਰਾਦਾ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਤਾਂ ਆਪਟੇ ਨੇ ਦਾਦਾ ਮਹਾਰਾਜ ਨੂੰ ਕਿਉਂ ਕਿਹਾ, "ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਕਰਮ ਕਰਾਂਗੇ ਤਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗ ਜਾਵੇਗਾ"?

ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਦਾਦਾ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਰੇਲ ਗੱਡੀਆਂ, ਪੁਲਾਂ ਅਤੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੀ ਨੈਸ਼ਨਲ ਅਸੈਂਬਲੀ ਨੂੰ ਉਡਾਉਣ ਦੀ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਦਾਦਾ ਮਹਾਰਾਜ ਦਾ ਇਹ ਮੰਨਣਾ ਸੁਭਾਵਿਕ ਹੈ ਕਿ ਕੁਝ ਵੱਡੀ ਯੋਜਨਾ ਬਣਾਈ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ। ਆਪਟੇ ਕਿਸੇ ਵੱਡੀ ਘਟਨਾ ਦਾ ਸੰਕੇਤ ਵੀ ਦੇ ਰਹੇ ਸਨ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਉਹ ਉਸ ਸਮੇਂ ਪ੍ਰਗਟ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ।'

Machine Translated by Google

ਦਫਤਰੀ ਨੇ ਫਿਰ ਅਮਚੇਕਰ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ। 'ਇਹ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਨੇ ਅਮਚੇਕਰ ਨੂੰ ਨੌਕਰੀ ਦਿਵਾਉਣ ਲਈ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ। ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਇਹ ਸਵਾਲ ਉਸ ਦੀ ਜਿਰ੍ਹਾ ਦੌਰਾਨ ਪੁੱਛਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ, ਪਰ ਬਚਾਅ ਪੱਖ ਦੇ ਵਕੀਲਾਂ ਨੇ ਅਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਨਾਗਮੋਡ, ਸ਼ੈਲਾਰ ਅਤੇ ਖਰਾਤ ਨੇ ਬੈਜ ਦੁਆਰਾ ਸਪਲਾਈ ਕੀਤੀ "ਸਮੱਗਰੀ" ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਕਈ ਗਵਾਹਾਂ ਨੇ ਗਵਾਹੀ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੁਲਜ਼ਮਾਂ ਨੂੰ 17 ਤੋਂ 20 ਜਨਵਰੀ ਦਰਮਿਆਨ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਦੇਖਿਆ ਸੀ। ਉਸ ਸ਼ਾਮ ਸੁਲੋਚਨਾ ਦੇਵੀ ਨੇ ਗੋਡਸੇ, ਆਪਟੇ, ਬੈਜ ਅਤੇ ਮਦਨਲਾਲ ਨੂੰ ਵੀ ਦੇਖਿਆ ਸੀ। ਸੁਲੋਚਨਾ ਨੇ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਮਦਨਲਾਲ ਨੂੰ ਬੰਦੂਕ ਦੇ ਸੂਤੀ ਬੰਬ ਦਾ ਫਿਊਜ਼ ਜਗਾਉਂਦੇ ਦੇਖਿਆ। ਬੰਬ ਧਮਾਕਾ ਇਕੱਲੇ ਮਦਨਲਾਲ ਦਾ ਹੱਥ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਧਮਾਕੇ ਦੇ ਸਮੇਂ, ਉਸ ਦਿਨ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਸਭਾ ਦੇ ਸਥਾਨ 'ਤੇ ਸਾਰੇ ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਦੀ ਮੌਜੂਦਗੀ, ਬੈਜ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਦੇ ਨਾਲ, ਜੋ ਕਿ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਗਵਾਹਾਂ ਦੀਆਂ ਗਵਾਹੀਆਂ ਨਾਲ ਅੱਗੇ ਵਧਦੀ ਹੈ, ਇਹ ਸਾਬਤ ਕਰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਸੀ। ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦਾ ਕਤਲ।'

ਦਫਤਰੀ ਨੇ ਫਿਰ ਛੋਟੂਰਾਮ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ, ਜਿਸ 'ਤੇ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਪੁਲਿਸ ਦੇ ਦਬਾਅ ਹੇਠ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣਾ ਇਕਬਾਲ ਕੀਤਾ ਸੀ; ਹਾਲਾਂਕਿ, ਉਸ 'ਤੇ ਦਬਾਅ ਕਿਉਂ ਪਾਇਆ ਗਿਆ ਇਸ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਕਾਰਨ ਨਹੀਂ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ।

4 ਦਸੰਬਰ 1948: ਡੈਫਟਰੀ ਨੇ ਆਪਣਾ ਸੰਖੇਪ ਜਾਰੀ ਰੱਖਿਆ। ਉਸਨੇ ਬਿਰਲਾ ਹਾਊਸ ਦੇ ਸੰਤਰੀ, ਭੂਰਸਿੰਘ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ, ਜਿਸ ਨੇ 20 ਤਰੀਕ ਦੀ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਨੱਥੂਰਾਮ ਗੋਡਸੇ, ਮਦਨਲਾਲ, ਬੈਜ ਅਤੇ ਗੋਪਾਲ ਗੋਡਸੇ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਸਭਾ ਵਾਲੀ ਥਾਂ 'ਤੇ ਦੇਖਿਆ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀ ਸਮੇਂ ਮਦਨਲਾਲ ਦੁਆਰਾ ਪਹਿਨੇ ਗਏ ਕੋਟ ਦੀ ਵੀ ਪਛਾਣ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਮਾਣਿਤ ਸਬੂਤ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ। 'ਮਦਨਲਾਲ ਨੇ ਅਦਾਲਤ 'ਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਆਪਣੇ ਲਿਖਤੀ ਬਿਆਨ 'ਚ ਕੋਟ ਦਾ ਕੋਈ ਹਵਾਲਾ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਪਰ ਜਦੋਂ ਸਵਾਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਤਾਂ ਉਸਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਇਹ ਉਹ ਕੋਟ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜੋ ਉਸਨੇ ਆਪਣੀ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਪਾਇਆ ਸੀ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਜਦੋਂ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਕੋਟ ਨੂੰ ਹੈਂਡ ਗ੍ਰੇਨੇਡ ਸਮੇਤ ਜ਼ਬਤ ਕੀਤਾ, ਤਾਂ ਮੈਜਿਸਟਰੇਟ ਸਾਹਨੀ ਅਤੇ ਸਬ-ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਦਸਵੰਦਾ ਸਿੰਘ ਮੌਜੂਦ ਸਨ।

'ਆਪਟੇ ਨੇ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ 20 ਜਨਵਰੀ ਦੀ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਸਭਾ ਵਿਚ ਗਿਆ ਸੀ; ਉਸਦਾ ਕਹਿਣਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਟੈਕਸੀ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਇੱਕ ਨਿੱਜੀ ਕਾਰ ਵਿੱਚ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਬੈਜ ਅਤੇ ਸ਼ੰਕਰ ਨੂੰ ਤੁਰਦੇ ਹੋਏ ਦੇਖਿਆ ਜਦੋਂ ਉਹ ਬਿਰਲਾ ਹਾਊਸ ਵੱਲ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਰੁਕ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਾਰ ਵਿੱਚ ਬੈਠਣ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਜਾਣ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਬਚਾਅ ਪੱਖ ਆਪਣੀ ਜਿਰ੍ਹਾ ਦੌਰਾਨ ਇਸ ਗਵਾਹੀ ਨੂੰ ਤਸੱਲੀਬਖਸ਼ ਢੰਗ ਨਾਲ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣ ਵਿੱਚ ਅਸਫਲ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਕਈ ਹੋਰ ਗਵਾਹਾਂ ਨੇ 20 ਤਰੀਕ ਦੀ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਸਭਾ ਵਾਲੀ ਥਾਂ 'ਤੇ ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਗਵਾਹੀ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਇਹ ਇੱਕ ਸਾਂਝੇ ਉਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਸਥਾਨ 'ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮੌਜੂਦਗੀ ਨੂੰ ਸ਼ੱਕ ਤੋਂ ਪਰ੍ਹੇ ਸਾਬਤ ਕਰਦਾ ਹੈ।'

ਦਫਤਰੀ ਨੇ ਫਿਰ ਨੱਥੂਰਾਮ ਗੋਡਸੇ, ਨਰਾਇਣ ਆਪਟੇ, ਕਰਕਰੇ, ਬੈਜ, ਅਮਚੇਕਰ, ਅਤੇ ਗੋਪਾਲ ਗੋਡਸੇ ਦੀ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਮੌਜੂਦਗੀ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤੀ, ਅਤੇ ਕਿੱਥੇ।

Machine Translated by Google

ਉਹ ਸ਼ਰੀਫ ਹੋਟਲ ਅਤੇ ਮਰੀਨਾ ਹੋਟਲ ਦੇ ਗਵਾਹਾਂ ਦੀਆਂ ਗਵਾਹੀਆਂ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦੇ ਕੇ ਰੁਕੇ ਸਨ, ਜਿਸਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਇੱਕ ਸਾਂਝੇ ਉਦੇਸ਼ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਇਕੱਠੇ ਹੋਏ ਸਨ।

'ਵਿਸਫੋਟ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਨੱਥੂਰਾਮ ਗੋਡਸੇ ਕਾਨਪੁਰ ਚਲੇ ਗਏ; ਬੈਜ ਅਤੇ ਸ਼ੰਕਰ ਬੰਬਈ ਅਤੇ ਫਿਰ ਪੂਨਾ ਲਈ ਰਵਾਨਾ ਹੋਏ; ਅਤੇ ਕਰਕਰੇ ਅਤੇ ਗੋਪਾਲ ਗੋਡਸੇ ਫਰੰਟੀਅਰ ਹਿੰਦੂ ਹੋਟਲ, ਦਿੱਲੀ ਗਏ, ਜਿਸਦੀ ਆਖਰੀ ਵਾਰ ਹੋਟਲ ਦੇ ਮੈਨੇਜਰ ਦੁਆਰਾ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਗੋਪਾਲ ਗੋਡਸੇ ਨੇ ਫਰੰਟੀਅਰ ਹਿੰਦੂ ਹੋਟਲ ਦੇ ਗੈਸਟ ਰਜਿਸਟਰ ਵਿੱਚ ਜਾਣਬੁੱਝ ਕੇ ਗਲਤ ਸਮਾਂ ਦਾਖਲ ਕੀਤਾ। ਇਹ ਸੰਭਵ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਬੈਜ 20 ਜਨਵਰੀ ਦੀ ਦੁਪਹਿਰ ਨੂੰ ਮਰੀਨਾ ਹੋਟਲ ਦੇ ਕਮਰੇ 40 ਦੇ ਬਾਥਰੂਮ ਵਿੱਚ ਬੰਦੂਕ ਸੂਤੀ ਵਿਸਫੋਟਕਾਂ ਨਾਲ ਫਿਊਜ਼ ਲਗਾ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਤਾਂ ਉਹ ਇਹ ਨਹੀਂ ਦੇਖ ਸਕਿਆ ਕਿ ਗੋਪਾਲ ਅਤੇ ਨੱਥੂਰਾਮ ਗੋਡਸੇ ਵਿਚਕਾਰ ਕੀ ਹੋਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਦੱਸਿਆ। ਉਸਦੀ ਗਵਾਹੀ ਵਿੱਚ।'

6 ਦਸੰਬਰ 1948: ਆਪਣੇ ਸੰਖੇਪ ਬਿਆਨ ਦੇ ਪੰਜਵੇਂ ਦਿਨ, ਦਫਤਰੀ ਨੇ ਕਿਹਾ: 'ਘਟਨਾਵਾਂ ਦੇ ਵਾਪਰਨ ਨਾਲ ਇਹ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਕਤਲ ਦੀ ਕੋਈ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਜ਼ਰੂਰ ਸੀ। ਪੰਜ ਮੁਲਜ਼ਮਾਂ ਨੇ ਮੰਨਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਹ 20 ਤਰੀਕ ਦੀ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਕਾਰਨਾਂ ਕਰਕੇ ਬਿਰਲਾ ਹਾਊਸ ਗਏ ਸਨ। ਮੈਂ ਇਹ ਸਮਝਣ ਵਿੱਚ ਅਸਫਲ ਰਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਸਾਰੇ ਬਿਰਲਾ ਹਾਊਸ ਤੱਕ ਕਿਵੇਂ ਪਹੁੰਚ ਗਏ, ਲਗਭਗ ਇੱਕੋ ਸਮੇਂ, ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਯੋਜਨਾ ਜਾਂ ਪੁਰਾਣੇ ਸਮਝੌਤੇ ਦੇ।

ਇਹ ਗੱਲ ਬਿਨਾਂ ਸ਼ੱਕ ਸਾਬਤ ਹੋ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਦੋਸ਼ੀ ਹਥਿਆਰਾਂ, ਬੰਬਾਂ ਅਤੇ ਵਿਸਫੋਟਕਾਂ ਦੀ ਖਰੀਦੋ-ਫਰੋਖਤ ਦਾ ਧੰਦਾ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਸਾਰੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਇਕੱਠਿਆਂ ਦੇਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਵਿਆਪਕ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਦੀ ਹੋਂਦ ਸਥਾਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਸਬੂਤਾਂ ਦੇ ਨਾਲ, ਇਹ ਵੀ ਦਿਖਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਆਪਟੇ, ਨੱਥੂਰਾਮ ਗੋਡਸੇ, ਕਰਕਰੇ ਅਤੇ ਮਦਨਲਾਲ ਸਾਰੇ ਇੱਕ ਸਾਂਝੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਸਨ। ਉਹ ਸਾਰੇ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਫਲਸਫੇ ਦੇ ਵਿਰੋਧੀ ਸਨ।'

ਜੈਨ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਮਦਨਲਾਲ ਨੇ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਡਾ. ਜੈਨ ਉਸਨੂੰ ਜਾਣਦੇ ਸਨ। ਇਹ ਬਹੁਤ ਸੰਭਵ ਹੈ ਕਿ, ਆਪਣੀ ਜਵਾਨੀ ਅਤੇ ਭਾਵੁਕ ਸੁਭਾਅ ਦੇ ਕਾਰਨ, ਮਦਨਲਾਲ ਨੇ ਅਹਿਮਦਨਗਰ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਕਾਰਨਾਮੇ, ਉਹਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਇਕੱਠੇ ਕੀਤੇ ਹਥਿਆਰਾਂ ਦੇ ਭੰਡਾਰ, ਅਤੇ ਡਾਕਟਰ ਜੈਨ ਨੂੰ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਕਤਲ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਵਿੱਚ ਉਸਦੀ ਸ਼ਮੂਲੀਅਤ ਬਾਰੇ ਸ਼ੇਖੀ ਮਾਰੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਉਹ ਅਹਿਮਦਨਗਰ ਵਿੱਚ ਸਾਵਰਕਰ ਨੂੰ ਉਸਦੇ ਕਾਰਨਾਮਿਆਂ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਮਿਲਿਆ, ਅਤੇ ਸਾਵਰਕਰ ਨੇ ਇਸਦੀ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਵਿੱਚ ਉਸਦੀ ਪਿੱਠ ਥਪਥਪਾਈ ਕੀਤੀ। ਡਾ: ਜੈਨ ਇੱਕ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ, ਅਤੇ ਇੱਕ ਸ਼ਾਂਤੀ ਪਸੰਦ ਵਿਅਕਤੀ ਹਨ। ਉਸ ਦਾ ਹਥਿਆਰਾਂ, ਬੰਬਾਂ ਅਤੇ ਵਿਸਫੋਟਕਾਂ ਨਾਲ ਕੋਈ ਲੈਣਾ-ਦੇਣਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਉਹ ਮਦਨਲਾਲ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਝੂਠੀ ਗਵਾਹੀ ਕਿਉਂ ਦੇਵੇਗਾ ਜਿਸਨੂੰ ਉਹ ਜਾਣਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਸੀ?'

ਬਚਾਅ ਪੱਖ, ਦਫਤਰੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, ਜੈਨ ਦੀ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਸਹੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਯਾਦ ਕਰਨ ਦੀ ਯੋਗਤਾ 'ਤੇ ਸ਼ੱਕ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਬੰਬਈ ਪ੍ਰਾਂਤ ਦੇ ਗਵਰਨਰ ਦਾ ਨਾਮ ਅਤੇ ਉਸ ਨੇ ਅਹੁਦਾ ਸੰਭਾਲਣ ਦੀ ਤਾਰੀਖ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ ਸੀ। ਆਮ ਗਿਆਨ ਦੀ ਇਸ ਘਾਟ ਦਾ ਬਚਾਅ ਪੱਖ ਵੱਲੋਂ ਸ਼ੋਸ਼ਣ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ

Machine Translated by Google

ਡਾ. ਜੈਨ ਦੀ ਯਾਦਾਸ਼ਤ ਬਾਰੇ ਸ਼ੱਕ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਲਈ। 'ਡਾ. ਜੈਨ, ਅੰਗਦ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਮੋਰਾਰਜੀ ਦੇਸਾਈ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਤੋਂ ਜੋ ਸਿੱਟਾ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਕਤਲ ਦੀ ਬਹੁਤ ਸੋਚੀ-ਸਮਝੀ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਰਚੀ ਗਈ ਸੀ ਅਤੇ ਇਹ 20 ਜਨਵਰੀ 1948 ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਰਚੀ ਗਈ ਸੀ।'

ਆਪਣੀਆਂ ਦਲੀਲਾਂ ਨੂੰ ਜਾਰੀ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ, ਦਫਤਰੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਗੋਡਸੇ 23 ਜਨਵਰੀ 1948 ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਫਰਜ਼ੀ ਨਾਵਾਂ ਹੇਠ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਹੋਟਲਾਂ ਵਿਚ ਠਹਿਰਦੇ ਰਹੇ।
ਤੁਹਾਨੂੰ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਸਮਝਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਫਰਜ਼ੀ ਨਾਂ ਕਿਉਂ ਵਰਤੇ ਹਨ। 25 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਆਪਟੇ, ਗੋਡਸੇ, ਕਰਕਰੇ ਅਤੇ ਗੋਪਾਲ ਗੋਡਸੇ ਨੂੰ ਵਸੰਤ ਜੋਸ਼ੀ ਦੇ ਘਰ ਦੇਖਿਆ ਗਿਆ। ਆਪਟੇ 5 ਤੋਂ 13 ਫਰਵਰੀ ਤੱਕ ਵਸੰਤ ਜੋਸ਼ੀ ਦੇ ਘਰ ਰਹੇ।

ਬਚਾਅ ਪੱਖ ਦਾ ਦੋਸ਼ ਹੈ ਕਿ ਜੋਸ਼ੀ ਨੇ ਪੁਲਿਸ ਦੇ ਦਬਾਅ ਹੇਠ ਗਵਾਹੀ ਦਿੱਤੀ।
ਬਹੁਤ ਹੀ ਸਰਲ ਅਤੇ ਸਪਸ਼ਟ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਗਵਾਹ ਨੇ ਗਵਾਹੀ ਦਿੱਤੀ ਹੈ, ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

'ਬਿੱਲਾ ਇਕ ਰਿਵਾਲਵਰ ਲਿਆਇਆ ਤੇ ਗੋਪਾਲ ਗੋਡਸੇ ਦੂਜਾ ਲਿਆਇਆ। ਦੋਵੇਂ ਰਿਵਾਲਵਰ ਬਾਹਰ ਸਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਕਸ਼ਿਤ ਮਹਾਰਾਜ ਤੋਂ ਵਧੀਆ ਹਥਿਆਰ ਮੁਹੱਈਆ ਕਰਵਾਉਣ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਜੇ ਉਹ ਬੰਬਈ ਵਿਚ ਰਿਵਾਲਵਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਵਿਚ ਸਫਲ ਹੁੰਦੇ ਤਾਂ ਉਹ ਗਵਾਲੀਅਰ ਕਿਉਂ ਜਾਂਦੇ? ਬੰਬਈ ਵਿਚ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹਥਿਆਰ ਨਾ ਮਿਲਣ ਕਾਰਨ ਉਹ ਡਾਕਟਰ ਪਰਚੂਰੇ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਰਿਵਾਲਵਰ ਲੈਣ ਗਵਾਲੀਅਰ ਚਲੇ ਗਏ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਗਵਾਲੀਅਰ ਵਿੱਚ ਆਉਣ ਬਾਰੇ ਦੋ ਸੰਸਕਰਣ ਹਨ। (1) ਉਹ 27 ਜਨਵਰੀ 1948 ਨੂੰ ਰਾਤ 9.30 ਵਜੇ ਗਵਾਲੀਅਰ ਪਹੁੰਚੇ; ਅਤੇ (2) ਉਹ 28 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਤੜਕੇ ਗਵਾਲੀਅਰ ਪਹੁੰਚੇ। ਪਰ ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਦੇ ਗਵਾਹਾਂ, ਦੋ ਟਾਂਗਾ ਡਰਾਈਵਰਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਗਵਾਹੀ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ 27 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਅੱਧੀ ਰਾਤ ਨੂੰ ਮੁਲਜ਼ਮਾਂ ਨੂੰ ਡਾ. ਪਰਚੂਰੇ ਦੇ ਘਰ ਲੈ ਕੇ ਗਏ ਸਨ।'

ਗਵਾਲੀਅਰ ਦੇ ਮੈਜਿਸਟਰੇਟ ਦੀ ਹਾਜ਼ਰੀ ਵਿਚ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਗਏ ਇਕਬਾਲੀਆ ਬਿਆਨ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ, ਦਫਤਰੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਡਾ. ਪਰਚੂਰੇ ਨੇ ਆਪਣੇ ਇਕਬਾਲੀਆ ਬਿਆਨ ਵਿਚ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਗੋਡਸੇ 27 ਜਨਵਰੀ 1948 ਨੂੰ ਰਾਤ 11.30 ਵਜੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰ, ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੇ ਇਰਾਦੇ ਨਾਲ ਆਏ ਸਨ। ਇੱਕ ਕੁਸ਼ਲ ਰਿਵਾਲਵਰ.

ਬਚਾਅ ਪੱਖ ਨੇ ਦੋਸ਼ ਲਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਗਵਾਲੀਅਰ ਦੇ ਸਾਰੇ ਗਵਾਹਾਂ ਨੇ ਪੁਲਿਸ ਦੇ ਦਬਾਅ ਹੇਠ ਗਵਾਹੀ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਾਲੇ, ਖੀਰੇ ਅਤੇ ਗੋਇਲ ਦੀ ਨੱਥੂਰਾਮ ਦੇ ਵਕੀਲ ਦੁਆਰਾ ਜਿਰ੍ਹਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਇਹ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ "ਪੁਲਿਸ ਦੇ ਦਬਾਅ ਹੇਠ ਗਵਾਹੀ ਦੇਣ" ਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦੋਸ਼ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਕਿੰਨੇ ਬੇਬੁਨਿਆਦ ਹਨ।' ਫਿਰ ਉਸਨੇ 29 ਜਨਵਰੀ 1948 ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਰੇਲਵੇ ਸਟੇਸ਼ਨ 'ਤੇ ਗਵਾਹਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ, ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਕਤਲ ਵਾਲੇ ਦਿਨ, ਨੱਥੂਰਾਮ ਗੋਡਸੇ, ਨਰਾਇਣ ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਕਰਕਰੇ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਮੌਜੂਦ ਸਨ। 30 ਜਨਵਰੀ ਤੋਂ 2 ਫਰਵਰੀ ਦਰਮਿਆਨ ਕਰਕਰੇ ਦੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਦਾ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਪਰ ਜੇ ਇਹ ਮੰਨ ਲਿਆ ਜਾਵੇ ਕਿ ਕਰਕਰੇ ਨੇ ਦਿੱਲੀ ਤੋਂ ਬੰਬਈ ਰੇਲਗੱਡੀ ਰਾਹੀਂ ਸਫ਼ਰ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਤਾਂ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਸਫ਼ਰ ਕਰ ਰਹੇ ਹੋਣਗੇ।'

Machine Translated by Google

7 ਦਸੰਬਰ 1948: ਦਫਤਰੀ ਨੇ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ 30 ਜਨਵਰੀ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ 14 ਫਰਵਰੀ 1948 ਨੂੰ ਬੰਬਈ ਪੁਲਿਸ ਦੁਆਰਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀ ਤੱਕ ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਕਰਕਰੇ ਦੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਬਾਰੇ ਦੱਸਿਆ। ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਮਦਨਲਾਲ ਤੋਂ ਬਰਾਮਦ ਹੋਏ ਕੋਟ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਦਫਤਰੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਮਦਨਲਾਲ ਨੇ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਇਆ ਹੈ। ਇਹ ਕੋਟ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਸਬੂਤਾਂ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਉਹ ਕੋਟ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜੋ ਉਸਨੇ ਬੰਬ ਧਮਾਕੇ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਆਪਣੀ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਪਾਇਆ ਸੀ। ਜਿਸ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਆਪਟੇ ਨੂੰ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਉਸ ਤੋਂ ਬਰਾਮਦ ਹੋਏ ਪੈਂਟਾਂ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਪੂਨਾ ਦੇ ਡਬਕੇ ਐਂਡ ਸੰਨਜ਼ ਵਿਖੇ ਸਿਲੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਦਬਕੇ ਨੇ ਇਸ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕੀਤੀ ਹੈ।

ਪਰ ਪੁਲਿਸ ਅਫਸਰਾਂ ਨੇ ਜੋ ਕਿਹਾ ਹੈ ਉਹ ਬਹੁਤ ਵੱਖਰਾ ਹੈ।

'ਆਪਟੇ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਇਹ ਸੂਟ ਬੰਬਈ ਦੇ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ ਕੈਂਪ ਵਿਚ ਰਹਿ ਰਹੇ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਦਾਨ ਕੀਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਇਹ ਕਿੱਥੋਂ ਮਿਲਿਆ ਸੀ। ਜੇਕਰ ਅਪੋਲੋ ਹੋਟਲ ਤੋਂ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀ ਸਮੇਂ ਇਹ ਬਰਾਮਦ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਤਾਂ ਸੀ.ਆਈ.ਡੀ. ਦੇ ਦਫਤਰ ਵਿਚ ਟਰੰਕ ਅਤੇ ਟਰਾਊਜ਼ਰ ਉਸ ਦੇ ਕਬਜ਼ੇ ਵਿਚ ਕਿਵੇਂ ਆਏ? ਇਹ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਨਜ਼ਰਬੰਦੀ ਦੌਰਾਨ ਆਪਟੇ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਲਿਆਂਦੇ ਗਏ ਕੱਪੜੇ ਲੈਣ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ, ਜੋ ਉਸ ਨੂੰ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜਾਂਚ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਜਾਂਚ ਦੌਰਾਨ ਇਹ ਗੱਲ ਸਾਹਮਣੇ ਆਈ ਕਿ ਮਦਨਲਾਲ ਤੋਂ ਬਰਾਮਦ ਹੋਏ ਕੋਟ ਲਈ ਮੈਚਿੰਗ ਟਰਾਊਜ਼ਰ ਆਪਟੇ ਦੇ ਟਰੰਕ ਵਿੱਚ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਬੰਬਈ ਵਿੱਚ ਸੀਆਈਡੀ ਦਫ਼ਤਰ ਵਿੱਚ ਆਪਟੇ ਦੇ ਨਜ਼ਰਬੰਦੀ ਕਮਰੇ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ੀ ਲਈ ਗਈ ਅਤੇ ਇਹ ਪੈਂਟ ਬਰਾਮਦ ਹੋਏ।

'ਆਪਟੇ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਦੂਜੇ ਵਿਚਾਰਾਂ 'ਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਹੈ। ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਮਦਨਲਾਲ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ 20 ਜਨਵਰੀ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਜਾਣਦੇ ਸਨ। ਇਹ ਮੰਨਣਾ ਬਹੁਤ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੈ ਕਿ ਆਪਟੇ ਮਦਨਲਾਲ ਨੂੰ ਇੱਕ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ ਵਜੋਂ ਜਾਣਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਪਹਿਨਣ ਲਈ ਆਪਣਾ ਕੋਟ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਪੈਂਟ ਆਪਟੇ ਕੋਲ ਹੀ ਰਿਹਾ। ਇਹ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕਰਨਾ ਵੀ ਬਹੁਤ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੈ ਕਿ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਮਦਨਲਾਲ ਦੇ ਨਾਲ ਇੱਕ ਕੋਟ ਲਾਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਉਸਦੀ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਇਸਨੂੰ ਬਰਾਮਦ ਕੀਤਾ ਸੀ; ਫਿਰ ਇੱਕ ਟਰੰਕ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਮੇਲ ਖਾਂਦਾ ਟਰਾਊਜ਼ਰ ਲਗਾਇਆ ਅਤੇ ਇਸਨੂੰ ਆਪਟੇ ਦੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ "ਲੱਭਿਆ"। ਇਹ ਬਹੁਤ ਦੂਰ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ।

'ਬਚਾਅ ਨੇ ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਦੇ ਦਾਅਵਿਆਂ ਨੂੰ ਗਲਤ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਦੇ ਸੰਸਕਰਣ ਨੂੰ ਸੱਚ ਮੰਨਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।'

ਦਫਤਰੀ ਨੇ ਅੱਗੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਇਹ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਹਰ ਸਾਵਧਾਨੀ ਵਰਤੀ ਗਈ ਸੀ ਕਿ ਮੁਲਜ਼ਮਾਂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਉਸ ਸਮੇਂ ਸਾਹਮਣੇ ਨਾ ਆਵੇ ਜਦੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜਾਂਚ ਦੌਰਾਨ ਜਗ੍ਹਾ-ਜਗ੍ਹਾ ਲਿਜਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਲਾਕ-ਅੱਪ ਤੋਂ ਦੂਜੇ ਵਿੱਚ ਤਬਦੀਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। 'ਇੱਕ ਜਾਂ ਦੋ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਬਚਾਅ ਪੱਖ ਨੇ ਇਹ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਕਿ ਮੁਲਜ਼ਮਾਂ ਨੂੰ ਪਛਾਣ ਪਰੇਡ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਗਵਾਹਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਗੋਡਸੇ ਨੇ ਖੁਦ ਘੋਸ਼ਣਾ ਕੀਤੀ ਕਿ ਜਦੋਂ ਉਸਨੂੰ ਤੁਗਲਕ ਰੋਡ ਪੁਲਿਸ ਲਾਕਅੱਪ ਵਿੱਚ ਨਜ਼ਰਬੰਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਤਾਂ ਉਸਦੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਉੱਤੇ ਇੱਕ ਕੰਬਲ ਟੰਗਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਪਰ ਗੋਡਸੇ ਨੇ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕੀਤੀ ਕਿ ਟੈਕਸੀ ਡਰਾਈਵਰ ਸੁਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਐਨ

Machine Translated by Google

ਉਸਨੂੰ ਦੇਖਣ ਦਾ ਮੌਕਾ. ਬਚਾਅ ਪੱਖ ਦੇ ਵਕੀਲ ਨੇ ਇਸ ਸਬੰਧੀ ਗਵਾਹ ਸੁਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਤੋਂ ਕੋਈ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ।

'ਬਚਾਅ ਨੇ ਲਾਲਾ ਕਿਸ਼ਨਚੰਦ, ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਮੈਜਿਸਟ੍ਰੇਟ ਤੋਂ ਸ਼ਨਾਖਤੀ ਪਰੇਡ ਕਰਵਾਉਣ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧਾਂ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਸਵਾਲ ਨਹੀਂ ਪੁੱਛਿਆ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਕਿਸੇ ਵੀ ਪੁਲਿਸ ਅਧਿਕਾਰੀ ਨੂੰ ਉੱਥੇ ਮੌਜੂਦ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।'

ਫਿਰ ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜੇਕਰ ਸਰਕਾਰੀ ਗਵਾਹਾਂ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਨੂੰ ਸੱਚ ਮੰਨ ਲਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਇਸ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਸ਼ੱਕ ਨਹੀਂ ਰਹੇਗਾ ਕਿ 20 ਅਤੇ 30 ਤਰੀਕ ਦੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਇੱਕੋ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਸਨ। ਨੱਥੂਰਾਮ ਗੌਡਸੇ 'ਤੇ ਲੱਗੇ ਦੋਸ਼ਾਂ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਦਫਤਰੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਗੋਡਸੇ ਨੇ ਆਪਣੇ ਬਿਆਨ 'ਚ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਦਾ ਕਤਲ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਕਾਨੂੰਨ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਵੀ ਦੂਜੇ ਦਾ ਕਤਲ ਕਰਨ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ। ਕਤਲ ਨੂੰ ਜਾਇਜ਼ ਠਹਿਰਾਉਣ ਵਾਲੀ ਕੋਈ ਵੀ ਦਲੀਲ ਕਾਨੂੰਨ ਅਨੁਸਾਰ ਅਰਥਹੀਣ ਹੈ। ਗੋਡਸੇ ਨੇ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਰੁਪਏ ਦੇ ਭੁਗਤਾਨ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਨੂੰ 55 ਕਰੋੜ 20 ਤੋਂ 30 ਜਨਵਰੀ ਦਰਮਿਆਨ ਕੋਈ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਘਟਨਾ ਨਹੀਂ ਵਾਪਰੀ ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਨੱਥੂਰਾਮ ਗੋਡਸੇ ਨੇ ਗੁੱਸੇ ਵਿੱਚ ਆ ਕੇ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਦਾ ਕਤਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਇਹ ਇੱਕ ਪੂਰਵ-ਚਿੰਤਨ, ਯੋਜਨਾਬੱਧ ਅਤੇ ਸਵੈਇੱਛਤ ਕਾਰਵਾਈ ਹੈ। ਇਹ ਇੱਕ ਅਣਮਨੁੱਖੀ, ਗੈਰ-ਵਾਜਬ ਅਤੇ ਜਾਣਬੁੱਝ ਕੇ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਕਤਲ ਹੈ।'

ਦਫਤਰੀ ਨੇ ਨੱਥੂਰਾਮ ਗੋਡਸੇ ਦੁਆਰਾ ਆਪਟੇ ਨੂੰ ਲਿਖੀ ਚਿੱਠੀ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਉਸਨੇ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਸਦੇ ਸਬਰ ਨੂੰ ਸਹਿਣਸ਼ੀਲਤਾ ਦੀਆਂ ਸੀਮਾਵਾਂ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਧੱਕ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। 'ਮੈਂ ਪੁੱਛਦਾ ਹਾਂ ਕਿ 20 ਅਤੇ 30 ਤਰੀਕ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਅਜਿਹਾ ਕੀ ਹੋਇਆ ਜਿਸ ਨੇ ਨੱਥੂਰਾਮ ਨੂੰ ਇਸ ਹੱਦ ਤੱਕ ਗੁੱਸੇ ਕੀਤਾ? ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਦੀ ਹੋਂਦ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਵੱਲੋਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਬੂਤ ਵੀ ਬਹੁਤ ਜ਼ਬਰਦਸਤ ਹਨ। ਗੋਡਸੇ ਨੇ ਇਹ ਦਰਸਾਉਣ ਲਈ ਦਰਦ ਉਠਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਇਹ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਆਪਣੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਦੂਜੇ ਮੁਲਜ਼ਮਾਂ ਨੂੰ ਬਚਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ।'

ਉਸ ਨੇ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਜਿਰ੍ਹਾ ਦੌਰਾਨ ਬਚਾਅ ਪੱਖ ਵੱਲੋਂ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਦੇ ਢੰਗ ਅਤੇ ਨੱਥੂਰਾਮ ਗੋਡਸੇ ਦੇ ਬਿਆਨ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਣ ਦੀ ਅਪੀਲ ਕੀਤੀ। 'ਬੰਬਈ, ਪੂਨਾ ਅਤੇ ਦਿੱਲੀ ਵਿਚ ਆਰਐਸਐਸ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਦੇ ਵਲੰਟੀਅਰਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਕਮੀ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਗੋਡਸੇ ਦੁਆਰਾ ਇਹ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਗਵਾਲੀਅਰ ਵਿਚ ਵਲੰਟੀਅਰਾਂ ਦੀ ਭਰਤੀ ਕਰਨ ਲਈ ਗਿਆ ਸੀ!' ਦਫਤਰੀ ਨੇ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਕਤਲ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਨੱਥੂਰਾਮ ਗੌਡਸੇ ਦਾ ਆਪਣੀ ਨਬਜ਼ ਅਤੇ ਦਿਲ ਦੀ ਗਤੀ ਦੀ ਡਾਕਟਰੀ ਜਾਂਚ ਕਰਵਾਉਣ ਲਈ ਜ਼ੋਰ ਦੇਣਾ ਵਿਅਰਥ ਦਾ ਕੰਮ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਗਵਾਹਾਂ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਦੂਜੇ ਦੋਸ਼ੀ, ਨਾਰਾਇਣ ਆਪਟੇ ਨੂੰ ਬੰਬਈ, ਦਿੱਲੀ ਅਤੇ ਗਵਾਲੀਅਰ ਵਿੱਚ ਦੇਖਿਆ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਆਪਟੇ ਦੇ ਬਿਆਨ ਦੇ ਬੇਤਰਤੀਬੇ ਅੰਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਿਆ ਅਤੇ ਇਸ ਵਿੱਚ ਸਪੱਸ਼ਟ ਅੰਤਰ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਦਿੱਤਾ। ਦਫਤਰੀ ਨੇ ਆਪਟੇ ਦੇ ਇਸ ਦਾਅਵੇ ਨੂੰ ਸਿਰੇ ਤੋਂ ਖਾਰਜ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਕਤਲ ਸਮੇਂ ਉਹ ਦਿੱਲੀ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਬੰਬਈ ਵਿਚ ਸੀ, ਜਿਸ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਉਸ ਦੀ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਉਸ ਦੇ ਵਿਅਕਤੀ ਕੋਲੋਂ ਮਿਲੀਆਂ ਟਿਕਟਾਂ ਨੇ ਕੀਤੀ ਸੀ।

Machine Translated by Google

8 ਦਸੰਬਰ 1948: ਡਾਫਟਰੀ ਨੇ ਆਪਟੇ ਦੇ ਬਿਆਨ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ, ਜਿੱਥੇ ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਕੁਝ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਦਿਖਾਏ ਸਨ, ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਕੀ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਕਤਲ ਲਈ ਬ੍ਰਿਟੇਨ ਜਾਂ ਰੂਸ ਤੋਂ ਕੋਈ ਮਦਦ ਮਿਲੀ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਬਚਾਅ ਪੱਖ ਨੇ ਇਸ ਪਹਿਲੂ 'ਤੇ ਆਪਣੀ ਜਿਰ੍ਹਾ ਦੌਰਾਨ ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਦੇ ਇੱਕ ਵੀ ਗਵਾਹ ਤੋਂ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ।

ਮੁਲਜ਼ਮਾਂ ਵੱਲੋਂ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਕਿ 31 ਤਰੀਕ ਨੂੰ ਆਪਟੇ ਨੇ ਮਨੋਰਮਾ ਸਾਲਵੀ ਨੂੰ ਬੰਬਈ ਤੋਂ ਦਿੱਲੀ ਟੈਲੀਗ੍ਰਾਮ ਭੇਜਣ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਇਸ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਦਫਤਰੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਰੱਖਿਆ ਨੇ ਸਬੰਧਤ ਟੈਲੀਗ੍ਰਾਮ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਦੂਸਰਾ, ਆਪਟੇ ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਟੈਲੀਗ੍ਰਾਫ ਦਫਤਰ ਵਿਚ ਸੀ ਪਰ ਸਲਵੀ ਨੂੰ ਟੈਲੀਗ੍ਰਾਮ ਭੇਜਣ ਲਈ ਮਿਲਿਆ, ਜੋ ਬਹੁਤ ਅਜੀਬ ਲੱਗਦਾ ਹੈ।' ਉਸਨੇ ਆਪਟੇ ਦੇ ਬਿਆਨ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਜਿੱਥੇ ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਸਨੇ 31 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਨੱਥੂਰਾਮ ਦੇ ਬਚਾਅ ਲਈ ਆਪਣੇ ਕੁਝ ਵਕੀਲ ਦੋਸਤਾਂ ਨਾਲ ਸਲਾਹ ਕੀਤੀ ਸੀ। 'ਜੇਕਰ ਇਹ ਸੱਚ ਹੈ ਤਾਂ ਬਚਾਅ ਪੱਖ ਨੇ ਆਪਟੇ ਦੀ ਬੇਗੁਨਾਹੀ ਨੂੰ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਲਈ ਵਕੀਲਾਂ ਨੂੰ ਗਵਾਹ ਵਜੋਂ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਬੁਲਾਇਆ? ਇਹ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ 30 ਅਤੇ 31 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਕਰਕਰੇ ਬੰਬਈ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਦੋਸਤਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਗਏ ਸਨ। ਕੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਅਜਿਹਾ ਦੋਸਤ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਾਅਵੇ ਦਾ ਸਮਰਥਨ ਕਰ ਸਕੇ? ਹੁਣ ਇਹ ਅਦਾਲਤ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਵੱਲੋਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਗਏ ਗਵਾਹ ਕਾਫੀ ਹਨ ਜਾਂ ਨਹੀਂ। ਆਪਟੇ ਨੇ ਉਪਰੋਕਤ ਮਿਤੀਆਂ 'ਤੇ ਬੰਬਈ ਵਿੱਚ ਮੌਜੂਦ ਹੋਣ ਬਾਰੇ ਇੱਕ ਕਹਾਣੀ ਨੂੰ ਇਕੱਠਾ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਬਚਾਅ ਪੱਖ ਦੇ ਬਿਆਨ ਇਸ ਤੱਥ ਨੂੰ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਅਸਫਲ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਦੋਵੇਂ ਬੰਬਈ ਵਿੱਚ ਸਨ।

ਗੋਡਸੇ ਦੁਆਰਾ ਆਪਟੇ ਨੂੰ ਲਿਖੀ ਚਿੱਠੀ ਬੰਬਈ ਵਿੱਚ ਆਪਟੇ ਦੀ ਮੌਜੂਦਗੀ ਨੂੰ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਕਾਫੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਦੁਬਾਰਾ ਫਿਰ, ਚਿੱਠੀ ਦੀ ਸਮੱਗਰੀ ਦੀ ਸੱਚਾਈ ਦਾ ਸਮਰਥਨ ਕਰਨ ਜਾਂ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਲਈ ਕੋਈ ਗਵਾਹ ਪੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਲਿਫਾਫੇ 'ਤੇ 30 ਜਨਵਰੀ ਦਾ ਪੋਸਟਮਾਰਕ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ।' ਕਰਕਰੇ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਬਾਰੇ ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਵੱਲੋਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਗਏ ਕਈ ਗਵਾਹਾਂ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਬਾਰੇ ਬੋਲਦਿਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ, 'ਕਰਕਰੇ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਕਤਲ ਦੀ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ। ਮਦਨਲਾਲ ਨੇ ਆਪਣੇ ਬਿਆਨ ਵਿੱਚ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਡਾ: ਜੇ.ਸੀ

ਕਰਕਰੇ ਨਾਲ ਜੈਨ। ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਦੇ ਕਈ ਗਵਾਹਾਂ ਨੇ ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਰਕਰੇ ਨੂੰ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ਕਾਰਾਂ ਨਾਲ ਦੇਖਿਆ ਸੀ। ਮਦਨਲਾਲ ਨੇ ਇਹ ਵੀ ਮੰਨਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਦਿੱਲੀ ਅਤੇ ਅਹਿਮਦਨਗਰ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨਾਂ ਵਿੱਚ ਹਿੱਸਾ ਲਿਆ ਸੀ। ਇਹ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕਰਨਾ ਔਖਾ ਹੈ ਕਿ ਮਦਨਲਾਲ ਨੇ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀਆਂ ਦੀਆਂ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਵੱਲ ਗਾਂਧੀ ਦਾ ਧਿਆਨ ਖਿੱਚਣ ਲਈ ਬੰਬ ਵਿਸਫੋਟ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਉਹ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਖੜ੍ਹੇ ਹੋ ਕੇ ਆਪਣੀਆਂ ਸ਼ਿਕਾਇਤਾਂ ਸੁਣਾ ਸਕਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਜ਼ਰੂਰ ਸੁਣੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਸ਼ੰਕਰ ਨੇ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਬੈਜ ਦੇ ਨਾਲ ਸੀ। ਉਹ 20 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਦੂਜੇ ਮੁਲਜ਼ਮਾਂ ਨਾਲ ਬਿਰਲਾ ਹਾਊਸ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਹ ਬੈਜ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਸ਼ੰਕਰ ਨੇ ਇਸ ਗੱਲ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਇਰਾਦਿਆਂ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਬੈਜ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਹੈ ਜਿਸਦੀ ਉਸਨੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ ਸੀ

Machine Translated by Google

ਸ਼ੰਕਰ ਨੇ ਯੋਜਨਾ ਬਾਰੇ ਦੱਸਿਆ ਜਦੋਂ ਉਹ ਮਰੀਨਾ ਹੋਟਲ ਵਿੱਚ ਆਪਣਾ ਕਮਰਾ ਛੱਡ ਕੇ ਬਿਰਲਾ ਹਾਊਸ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਅਤੇ ਇਹ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕਰਨਾ ਅਸੰਭਵ ਹੈ ਕਿ, ਹੋਟਲ ਵਿੱਚ ਵਿਸਫੋਟਕਾਂ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵੀ, ਉਹ ਇਸ ਗੱਲ ਤੋਂ ਅਣਜਾਣ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਕਿਸ ਲਈ ਵਰਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਵਿਸਫੋਟਕ ਉਸ ਨੂੰ ਇਸ ਲਈ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਬੈਜ ਦਾ ਨੌਕਰ ਸੀ, ਸਗੋਂ ਇਸ ਲਈ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ਕਾਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਸੀ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸ਼ੰਕਰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਤੇ ਸੱਚਮੁੱਚ ਜਾਣੂ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਬਿਰਲਾ ਹਾਊਸ ਵਿਚ ਕੀ ਕਰਨ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ।'

ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਵੱਲੋਂ ਗੋਪਾਲ ਗੌਡਸੇ ਵਿਰੁੱਧ ਇਕੱਠੇ ਕੀਤੇ ਸਬੂਤਾਂ ਬਾਰੇ ਬੋਲਦਿਆਂ ਦਫਤਰੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਗਵਾਹਾਂ ਦੀਆਂ ਗਵਾਹੀਆਂ ਨੇ ਸਾਬਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਗੋਪਾਲ ਗੋਡਸੇ ਵੀ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਰਚਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਜੇਕਰ ਇਹ ਮੰਨ ਲਿਆ ਜਾਵੇ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਛੁੱਟੀ ਦਾ ਪੂਰਾ ਸਮਾਂ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਹੀ ਬਿਤਾਇਆ ਤਾਂ ਬਚਾਅ ਪੱਖ ਵੱਲੋਂ ਬਿਆਨ ਦੀ ਹਮਾਇਤ ਲਈ ਪਿੰਡ ਤੋਂ ਗਵਾਹ ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਸਨ, ਪਰ ਅਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।' ਸਾਵਰਕਰ ਵਿਰੁੱਧ ਗਵਾਹੀਆਂ ਬਾਰੇ ਬੋਲਦਿਆਂ, ਦਫਤਰੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਸਾਵਰਕਰ ਨੂੰ 1944-45 ਵਿਚ ਬੈਜ ਨਾਲ ਜਾਣ-ਪਛਾਣ ਕਰਵਾਈ ਗਈ ਸੀ। ਪਹਿਲਾਂ ਮੁਸਲਮਾਨ ਵਿਰੋਧੀ ਸੀ, ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਦਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸੀ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂ ਕਾਨਫਰੰਸ ਦੀ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਵੀ ਕਰ ਚੁੱਕਾ ਸੀ। ਇੱਕ ਗਵਾਹ ਨੇ ਗਵਾਹੀ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਕਿ ਨੱਥੂਰਾਮ ਗੋਡਸੇ ਅਤੇ ਨਰਾਇਣ ਆਪਟੇ 14 ਜਨਵਰੀ ਦੀ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਕਾਰ ਰਾਹੀਂ ਸਾਵਰਕਰ ਦੇ ਘਰ ਗਏ ਸਨ। ਬੈਜ ਨੇ ਵੀ ਆਪਣੀ ਗਵਾਹੀ ਵਿੱਚ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਉਸ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, ਸਾਵਰਕਰ ਨੇ ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਗੋਡਸੇ ਨੂੰ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਦੇ ਕਤਲ ਦਾ ਕੰਮ ਸੌਂਪਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਵੀ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਵਿਚ ਹਿੱਸਾ ਲਿਆ ਸੀ। ਸਾਵਰਕਰ 'ਤੇ ਦੋਸ਼ ਤੱਥਾਂ ਅਤੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ 'ਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਹਨ।'

ਅੱਗੇ, ਡੈਫਟਰੀ ਨੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਗਵਾਹਾਂ ਦੀਆਂ ਗਵਾਹੀਆਂ ਦੇ ਅੰਸ਼ ਪੜ੍ਹੇ ਜਿੱਥੇ ਪਰਚੁਰ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਵਿਸ਼ਵਾਸਾਂ ਬਾਰੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਹੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ। ਉਸਨੇ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਕਿ ਇਹ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਲਈ ਇੱਕ ਗਵਾਹ ਸੀ ਕਿ ਗੋਡਸੇ ਅਤੇ ਆਪਟੇ ਪਰਚੂਰੇ ਦੇ ਘਰ ਠਹਿਰੇ ਸਨ ਅਤੇ ਉੱਥੇ ਰਹਿੰਦਿਆਂ ਇੱਕ ਪਿਸਤੌਲ ਖਰੀਦਿਆ ਸੀ। ਪਰਚੂਰੇ ਦੇ ਇਕਬਾਲੀਆ ਬਿਆਨ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ, 'ਇਹ ਬਿਆਨ ਉਸ ਦੇ ਜੁਰਮ ਦੀ ਕਬੂਲਨਾਮਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਅਦਾਲਤ ਇਸ ਗੱਲ ਤੋਂ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਬਿਆਨ ਕਾਨੂੰਨੀ ਅਤੇ ਜਾਇਜ਼ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਕਾਫੀ ਹੈ ਕਿ ਇਸ 'ਤੇ ਦਬਾਅ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ ਗਿਆ।' ਡਾਫਟਰੀ ਨੇ ਅਟਲ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਦੇ ਕੁਝ ਹਿੱਸੇ ਪੜ੍ਹੇ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਇਹ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਨੂੰ ਰਿਕਾਰਡ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਕਾਨੂੰਨੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆਵਾਂ ਅਤੇ ਰਸਮੀ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਦਾ ਪਾਲਣ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। 'ਉਸ ਪਰਚੂਰੇ ਨੂੰ ਹਿਰਾਸਤ ਵਿਚ ਰੱਖਣ ਦੌਰਾਨ ਪੁਲਿਸ ਦੁਆਰਾ ਤੰਗ-ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਦਬਾਅ ਪਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਇਸ 'ਤੇ ਯਕੀਨ ਕਰਨਾ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਇਹ ਸੱਚ ਸੀ ਤਾਂ ਬਚਾਅ ਪੱਖ ਦੇ ਵਕੀਲਾਂ ਨੇ ਇਸ ਸਬੰਧੀ ਗਵਾਲੀਅਰ ਦੇ ਗਵਾਹਾਂ ਤੋਂ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ? ਜੇ ਪਰਚੂਰੇ ਬਿਮਾਰ ਹੁੰਦਾ, ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਡਾਕਟਰੀ ਇਲਾਜ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਸੀ, ਅਤੇ ਇਹ ਕਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਰਜਿਸਟਰ ਵਿਚ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਸੀ। ਬਚਾਅ ਪੱਖ ਆਪਣੀ ਦਲੀਲ ਦਾ ਸਮਰਥਨ ਕਰਨ ਲਈ ਰਜਿਸਟਰ ਪੇਸ਼ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਇਹ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ? ਇਹ ਇੱਕ ਸਵੀਕ੍ਰਿਤੀ ਹੈ ਕਿ ਪਰਚੂਰੇ ਨੇ ਅਪਰਾਧ ਕੀਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸਨੇ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਹੱਤਿਆ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਗੋਡਸੇ ਦੀ ਮਦਦ ਕੀਤੀ ਸੀ, "ਦਫਤਰੀ ਨੇ ਕਿਹਾ।

Machine Translated by Google

ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਉਸਨੇ ਬਚਾਅ ਪੱਖ ਦੁਆਰਾ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਦਲੀਲ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਕਿਉਂਕਿ ਪਰਚੂਰੇ ਗਵਾਲੀਅਰ ਦੀ ਰਿਆਸਤ ਦਾ ਨਾਗਰਿਕ ਸੀ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਦਾਲਤ ਉਸ ਉੱਤੇ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾਉਣ ਦੇ ਯੋਗ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ, 'ਡਾ. ਪਰਚੂਰੇ ਐਸ.ਜੀ

ਪਰਚੂਰੇ, ਪੂਨਾ ਦੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਉਹ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਭਾਰਤ ਦਾ ਨਾਗਰਿਕ ਹੈ। ਡਾ. ਪਰਚੂਰੇ ਦੀ ਨਾਗਰਿਕਤਾ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕਰਨ ਲਈ, ਉਸ ਦੇ ਪਿਤਾ ਦੇ ਜਨਮ ਸਥਾਨ ਨੂੰ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ।' ਦਫਤਰੀ ਨੇ ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੇ ਕੁਝ ਫੈਸਲਿਆਂ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ।

9 ਦਸੰਬਰ 1948: 'ਡਾ. ਪਰਚੁਰ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਹੀ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਕਿਸੇ ਵੀ ਭਾਰਤੀ ਨਾਗਰਿਕ ਲਈ ਸਮਾਨ ਹੋਵੇਗਾ। ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਉਹ ਇੱਕ ਸਥਾਈ ਨਿਵਾਸੀ ਨਹੀਂ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਅਤੇ ਇੱਕ ਨਾਗਰਿਕ ਵਜੋਂ ਹੋਰ ਅਧਿਕਾਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ, ਉਹ ਇੱਕ ਭਾਰਤੀ ਨਾਗਰਿਕ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।
ਉਸਦੇ ਪਿਤਾ ਪੂਨਾ ਵਿੱਚ ਜਨਮ ਅਤੇ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਕਾਰਨ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਭਾਰਤ ਦੇ ਨਾਗਰਿਕ ਸਨ। ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ ਵਿਅਕਤੀ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਨਾਗਰਿਕ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਮਰਦ ਔਲਾਦ ਵੀ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਨਾਗਰਿਕ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਭਾਰਤ ਦਾ ਕੋਈ ਵੀ ਨਾਗਰਿਕ, ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਰਿਆਸਤਾਂ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਭਾਰਤ ਦਾ ਨਾਗਰਿਕ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਨਵੀਂ ਡੋਮੀਨੀਅਨ ਬਣਨ 'ਤੇ, ਭਾਰਤ ਦਾ ਅਰਥ ਭਾਰਤ ਦਾ ਰਾਜ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਭਾਰਤ ਅਤੇ ਰਿਆਸਤਾਂ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ।

ਭਾਵੇਂ ਅਸੀਂ ਇਹ ਮੰਨ ਲਈਏ ਕਿ ਡਾ. ਪਰਚੂਰੇ ਗਵਾਲੀਅਰ ਰਿਆਸਤ ਦੇ ਨਾਗਰਿਕ ਹਨ, ਫਿਰ ਵੀ ਉਹ ਭਾਰਤ ਦੇ ਨਾਗਰਿਕ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਗਵਾਲੀਅਰ ਦੀ ਰਿਆਸਤ ਭਾਰਤੀ ਹਕੂਮਤ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਗਈ ਹੈ।' ਆਪਣੇ ਬਿਆਨ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕਰਨ ਲਈ ਉਸਨੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ਾਂ ਅਤੇ ਪੱਤਰਾਂ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਰਿਕਾਰਡ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਸਬੂਤ ਵਜੋਂ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।

ਦਫਤਰੀ ਨੇ ਐਸ.ਜੀ. ਪਰਚੂਰੇ ਦੀ ਜੀਵਨੀ ਦੇ ਅੰਸ਼ਾਂ ਦਾ ਵੀ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ। 'ਮੇਜਰ ਜਲ ਦੀ ਜੀਵਨੀ ਅਤੇ ਗਵਾਹੀ, ਅਤੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ਾਂ ਵਿਚ ਜੋ ਜ਼ਿਕਰ ਹੈ, ਉਸ ਤੋਂ ਐਸ.ਜੀ. ਪਰਚੂਰੇ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਤੱਥ ਸਥਾਪਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਭਾਵੇਂ ਲੇਖਕ ਮਰ ਚੁੱਕਾ ਹੈ, ਅਦਾਲਤ ਇਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਸਬੂਤ ਵਜੋਂ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਸਹੀ ਜਨਮ ਸਥਾਨ ਅਤੇ ਮਿਤੀ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।' ਬੰਬਈ ਤੋਂ ਦਿੱਲੀ ਤੱਕ ਗੈਰ-ਕਾਨੂੰਨੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਹਥਿਆਰਾਂ ਦੀ ਢੋਆ-ਢੁਆਈ ਦੇ ਦੋਸ਼ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਦਫਤਰੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਗਵਾਹਾਂ ਨੇ ਅਦਾਲਤ 'ਚ ਗਵਾਹੀ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੁਲਜ਼ਮਾਂ ਨੂੰ ਹਥਿਆਰ, ਬੰਬ ਅਤੇ ਵਿਸਫੋਟਕ ਲਿਜਾਂਦੇ ਦੇਖਿਆ ਸੀ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਇਸ ਦੋਸ਼ ਨੂੰ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਲਈ ਹੋਰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਗਵਾਹਾਂ ਨੂੰ ਮੈਦਾਨ ਵਿੱਚ ਉਤਾਰ ਸਕਦਾ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਅਸੀਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਕਿਉਂਕਿ ਬਾਕੀ ਸਾਰੇ ਗਵਾਹਾਂ ਨੇ ਸਿਰਫ਼ ਉਹੀ ਦੁਹਰਾਇਆ ਹੋਵੇਗਾ ਜੋ ਗਵਾਹਾਂ ਨੇ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ, ਸਹੁੰ ਦੇ ਤਹਿਤ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਕਿਹਾ ਹੈ। ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਦਾ ਮੰਨਣਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਨੇ ਦੋਸ਼ੀ 'ਤੇ ਲਗਾਏ ਗਏ ਸਾਰੇ ਦੋਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਸਫਲਤਾਪੂਰਵਕ ਸਾਬਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਤੋਂ ਪੁੱਛਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਦਾਦਾ ਮਹਾਰਾਜ ਅਤੇ ਦੀਕਸ਼ਿਤ ਮਹਾਰਾਜ ਨੂੰ ਵੀ ਦੋਸ਼ੀ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ। ਇਹ ਇਸ ਲਈ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਿੱਧੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਅਪਰਾਧ ਵਿੱਚ ਹਿੱਸਾ ਨਹੀਂ ਲਿਆ ਸੀ, ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।' ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਬਿਆਨ ਦਾ ਸਮਰਥਨ ਕਰਨ ਲਈ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੇ ਕੁਝ ਫੈਸਲਿਆਂ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ।

Machine Translated by Google

ਅੰਤ ਵਿੱਚ, ਆਪਣੇ ਅੱਠ ਦਿਨਾਂ ਦੇ ਸਮਾਪਨ ਦੀ ਸਮਾਪਤੀ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਦਫਤਰੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਕਿਸੇ ਵੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਤੋਂ ਕੇਸ ਨੂੰ ਦੇਖਦੇ ਹੋਏ ਅਤੇ ਇਸ ਤੱਥ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ ਕਿ ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਨੇ ਅਟੱਲ ਸਬੂਤ ਅਤੇ ਭਰੋਸੇਯੋਗ ਗਵਾਹ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਹਨ, ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਇਹ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਨੇ ਸਾਰਿਆਂ ਦਾ ਦੋਸ਼ ਸਾਬਤ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਦੋਸ਼ੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਸਾਰੇ ਦੋਸ਼ ਵਾਜਬ ਸ਼ੱਕ ਤੋਂ ਪਰੇ ਸਾਬਤ ਹੋਏ ਹਨ। ਅਦਾਲਤ ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਦੋਸ਼ੀ ਕਰਾਰ ਦੇਵੇ, ਮਾਈ ਲਾਰਡ।'

10 ਦਸੰਬਰ 1948: ਬਚਾਅ ਪੱਖ ਵੱਲੋਂ ਆਪਟੇ ਦੇ ਵਕੀਲ ਮੌਂਗਲੇ ਨਾਲ ਬਹਿਸ ਸੁਰੂ ਹੋਈ।

'ਮੈਂ ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਦੁਆਰਾ ਰੱਖੀ ਮਾਈਨਫੀਲਡ ਨੂੰ ਨੈਵੀਗੇਟ ਕਰਕੇ, ਬਚਾਅ ਪੱਖ ਦੇ ਜਹਾਜ਼ ਨੂੰ ਬੰਦਰਗਾਹ 'ਤੇ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਰੂਪ ਨਾਲ ਲੈ ਜਾਣ ਦੀ ਉਮੀਦ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਇਹ ਯਾਦ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਬਚਾਅ ਪੱਖ ਨੇ ਚਾਰਜਸ਼ੀਟ ਵਿੱਚ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਸੂਚੀਬੱਧ 250 ਵਿੱਚੋਂ ਸਿਰਫ 149 ਗਵਾਹਾਂ ਨੂੰ ਬੁਲਾਇਆ ਹੈ।

'ਕਿਸੇ ਅਪਰਾਧਿਕ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ, ਦੋਸ਼ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਇਸਤਗਾਸਾ ਧਿਰ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਨੇ ਦੋਸ਼ ਲਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਮੁਲਜ਼ਮਾਂ ਦੇ ਬਿਆਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਬਚਾਅ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਵਿੱਚ ਕਈ ਵਿਚਾਰ-ਵਟਾਂਦਰਾ ਜੋੜ ਕੇ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਵੀ ਪੁੱਛਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਬਚਾਅ ਪੱਖ ਆਪਣੀਆਂ ਦਲੀਲਾਂ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਸੇ ਵੀ ਗਵਾਹ ਨੂੰ ਬੁਲਾਉਣ ਵਿੱਚ ਅਸਫਲ ਕਿਉਂ ਰਿਹਾ। ਜੇਕਰ ਇੱਕ ਮਿੰਟ ਲਈ ਵੀ ਅਸੀਂ ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਵੱਲੋਂ ਮੁਲਜ਼ਮਾਂ ਉੱਤੇ ਲਾਏ ਗਏ ਸਾਰੇ ਦੋਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਸਹੀ ਮੰਨ ਲੈਂਦੇ ਹਾਂ, ਤਾਂ ਵੀ ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਨੂੰ ਵਾਜਬ ਸ਼ੱਕ ਤੋਂ ਪਰੇ ਸਾਰੇ ਦੋਸ਼ ਸਾਬਤ ਕਰਨੇ ਪੈਂਦੇ ਹਨ, ਅਤੇ ਗਵਾਹ ਮੁਹੱਈਆ ਕਰਵਾਉਣੇ ਪੈਂਦੇ ਹਨ। ਅਪਰਾਧਿਕ ਮੁਕੱਦਮੇ ਵਿੱਚ ਬਚਾਅ ਪੱਖ ਨੂੰ ਕੁਝ ਵੀ ਸਾਬਤ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ। ਜੇਕਰ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਹਾਲਾਤਾਂ ਦੇ ਕਾਰਨ, ਇੱਕ ਦੋਸ਼ੀ ਜਿਰਾਹ ਦੌਰਾਨ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਣ ਵਿੱਚ ਅਸਮਰੱਥ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਕੀ ਇਹ ਉਸਨੂੰ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਉਣ ਲਈ ਕਾਫ਼ੀ ਆਧਾਰ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ? ਮੁਲਜ਼ਮਾਂ ਦੇ ਬਿਆਨ ਅਤੇ ਬਚਾਅ ਪੱਖ ਵੱਲੋਂ ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਦੇ ਗਵਾਹਾਂ ਦੀ ਜਿਰ੍ਹਾ ਬਾਅਦ ਵਾਲੇ ਦੀਆਂ ਦਲੀਲਾਂ ਨੂੰ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਲਈ ਕਾਫੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਆਪਣੀਆਂ ਦਲੀਲਾਂ ਨਾਲ ਸਾਬਤ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਮੇਰੇ ਮੁਵੱਕਿਲ ਨੇ ਜੋ ਕਿਹਾ ਹੈ ਉਹ ਸੱਚ ਹੈ।' ਉਸਨੇ ਸਾਵਰਕਰ ਦੇ ਘਰ ਤੋਂ ਮਿਲੇ ਪੱਤਰ ਅਤੇ ਆਪਟੇ ਦੁਆਰਾ 1938 ਵਿੱਚ ਅਹਿਮਦਨਗਰ ਵਿੱਚ ਰਾਈਫਲ ਸਿਖਲਾਈ ਕਲੱਬ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ। ਮਾਵਲੰਕਰ ਅਤੇ ਐਨਵੀ ਗਾਡਗਿਲ ਨੇ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਲਈ ਆਪਟੇ ਦੀ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਸਦਾ ਮੁਵੱਕਿਲ ਦੂਜੇ ਵਿਸ਼ਵ ਯੁੱਧ ਦੌਰਾਨ ਇੱਕ ਸਹਾਇਕ ਤਕਨੀਕੀ ਭਰਤੀ ਅਧਿਕਾਰੀ ਸੀ। 1944 ਵਿੱਚ, ਉਹ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਦੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਇੱਕ ਅਖਬਾਰ ਅਗਰੇਨੀ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਬਣ ਗਿਆ , ਜਿਸਦਾ ਸੰਪਾਦਕ ਨੱਥੂਰਾਮ ਗੋਡਸੇ ਸੀ। ਉਹ ਇਸ ਗੱਲ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤ ਸੀ ਕਿ ਆਪਟੇ ਨੇ ਪੰਚਗਨੀ ਵਿਖੇ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕੀਤੀ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਸਭਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਘਨ ਪਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਸੀ।

1947-48 ਦੌਰਾਨ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਆਮ ਸਥਿਤੀ ਬਾਰੇ ਗੱਲ ਕਰਦਿਆਂ ਮੌਂਗਲੇ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਦੇਸ਼ ਦੀ ਦਰਦਨਾਕ ਵੰਡ ਹੋਈ। ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਿੱਚ ਫਸੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਅਤੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਅਣਗਿਣਤ ਮੁਸੀਬਤਾਂ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਪਿਆ, ਕਸ਼ਮੀਰ ਉੱਤੇ ਹਮਲਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਹਮਲਾ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਸੁਰੂ ਵਿੱਚ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ

Machine Translated by Google

ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਨੂੰ ਰੁਪਏ ਦਿਓ 55 ਕਰੋੜ ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਡਰ ਸੀ ਕਿ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਇਸ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਸ਼ਮੀਰ 'ਤੇ ਹਮਲੇ ਲਈ ਫੰਡ ਦੇਣ ਲਈ ਕਰੇਗਾ। ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹਾਰ ਮੰਨਣੀ ਪਈ ਕਿਉਂਕਿ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਵਰਤ ਰੱਖਿਆ ਸੀ। ਆਪਟੇ ਉਸ ਸਮੇਂ ਪੂਨਾ ਵਿੱਚ ਸਨ। ਉਸ ਨੇ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਕਿ ਇਹ ਕਾਰਵਾਈ ਮੁਆਫ਼ੀਯੋਗ ਨਹੀਂ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਉਸ ਨੇ ਦਿੱਲੀ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਸਭਾ ਵਿਚ ਵਿਘਨ ਪਾ ਕੇ, ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਦੀਆਂ ਧੱਕੇਸ਼ਾਹੀਆਂ ਵਿਰੁੱਧ ਸ਼ਾਂਤਮਈ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਕਰਕੇ ਆਪਣਾ ਗੁੱਸਾ ਦਰਜ ਕਰਨ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ।' ਮੋਂਗਲੇ ਨੇ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਕਾਨੂੰਨੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਤੋਂ ਦੋ ਗੱਲਾਂ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਰੱਖਣ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ: (1) ਭਾਰਤ ਦੀ ਵੰਡ; ਅਤੇ (2) ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦਾ ਅਤਿਆਚਾਰ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਧਿਆਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਰਕਾਰੀ ਗਵਾਹਾਂ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਵੱਲ ਦਿਵਾਇਆ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਵਰਤ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਸਮੇਂ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਛਪੀਆਂ ਖ਼ਬਰਾਂ ਵੱਲ ਵੀ। 'ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਨੂੰ ਪੈਸੇ ਦੀ ਅਦਾਇਗੀ ਨੇ ਆਪਟੇ ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਿਆ। ਉਹ 14 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਨੱਥੂਰਾਮ ਗੋਡਸੇ ਨਾਲ, ਪ੍ਰਸਤਾਵਿਤ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਲਈ ਪੈਸੇ ਅਤੇ ਵਾਲੰਟੀਅਰਾਂ ਨੂੰ ਇਕੱਠਾ ਕਰਨ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਨਾਲ ਬੰਬਈ ਗਿਆ।

14 ਤੋਂ 17 ਜਨਵਰੀ ਦਰਮਿਆਨ ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਗੋਡਸੇ ਬੰਬਈ ਵਿੱਚ ਕਿੱਥੇ ਰਹੇ, ਇਹ ਪਤਾ ਲਗਾਉਣ ਲਈ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਗਵਾਹ ਪੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਸਿਰਫ਼ ਇੱਕ ਗਵਾਹ ਸੀ ਜੋ ਇਸ 'ਤੇ ਰੌਸ਼ਨੀ ਪਾ ਸਕਦਾ ਸੀ-ਸੀ ਗ੍ਰੀਨ ਹੋਟਲ ਦਾ ਮੈਨੇਜਰ ਵਾਡੀਆ। ਹੈਰਾਨੀ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਗਵਾਹੀ ਦੇਣ ਲਈ ਨਹੀਂ ਬੁਲਾਇਆ।

ਬੈਜ ਨੇ ਆਪਣੀ ਗਵਾਹੀ ਵਿਚ ਕਿਹਾ ਕਿ ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਗੋਡਸੇ 14 ਤਰੀਕ ਦੀ ਰਾਤ ਨੂੰ ਦੀਕਸ਼ਿਤ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਘਰ ਗਏ ਸਨ। ਜੇ ਵਾਡੀਆ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੁੰਦਾ, ਤਾਂ ਉਹ ਗਵਾਹੀ ਦਿੰਦਾ ਕਿ ਉਹ ਉਸ ਸਮੇਂ ਹੋਟਲ ਵਿਚ ਸਨ।'

ਫਿਰ ਮੋਂਗਲੇ ਨੇ ਆਪਣਾ ਦਾਅਵਾ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਕਿ ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਗੋਡਸੇ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਸਤਾਵਿਤ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਲਈ ਫੰਡ ਅਤੇ ਵਲੰਟੀਅਰ ਇਕੱਠੇ ਕਰਨ ਲਈ ਬੰਬਈ ਗਏ ਸਨ, ਆਪਣੇ ਦਾਅਵੇ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰਨ ਲਈ ਕਈ ਗਵਾਹਾਂ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਦੇ ਅੰਸ਼ਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹੋਏ। ਉਸਨੇ 17 ਤਰੀਕ ਨੂੰ ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਗੋਡਸੇ ਦੀ ਸਾਵਰਕਰ ਸਦਨ ਦੀ ਫੇਰੀ ਬਾਰੇ ਬੈਜ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਅਤੇ ਉੱਥੇ ਜੋ ਕੁਝ ਵਾਪਰਿਆ ਸੀ ਉਸ ਬਾਰੇ ਉਸਦੇ ਦਾਅਵਿਆਂ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰਦਿਆਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਹ ਅਸਪਸ਼ਟ ਅਤੇ ਵਿਰੋਧੀ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ 'ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ।

ਆਪਣੀ ਦਲੀਲ ਜਾਰੀ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ, ਮੋਂਗਲੇ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਇਸਤਗਾਸਾ ਗਵਾਹਾਂ ਦੀਆਂ ਗਵਾਹੀਆਂ ਰਾਹੀਂ ਇਹ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਅਸਫਲ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਨੇ 17, 18 ਅਤੇ 19 ਜਨਵਰੀ 1948 ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦੇ ਭਾਸ਼ਣ ਦਿੱਤੇ ਸਨ ਜਾਂ ਨਹੀਂ।

ਕੇਵਲ ਮਦਨਲਾਲ ਨੇ ਆਪਣੇ ਬਿਆਨ ਵਿੱਚ ਇਹ ਗੱਲ ਕਹੀ ਹੈ। ਇਹ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਲਈ ਇੱਕ ਗਵਾਹ ਹੈ ਕਿ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਨੇ 18 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਵਰਤ ਤੋੜਿਆ ਸੀ। ਬਹੁਤ ਸੰਭਾਵਨਾ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਦੌਰਾਨ, ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਕਾਰਨ, ਉਸਨੇ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦੇ ਭਾਸ਼ਣ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੇ ਹੋਣਗੇ.

ਆਪਟੇ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਹ 20 ਤਰੀਕ ਦੀ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਇੱਕ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਕਾਰ ਵਿੱਚ ਬਿਰਲਾ ਹਾਊਸ ਗਿਆ ਸੀ; ਉਹ ਬਿਰਲਾ ਹਾਊਸ ਨੂੰ ਜਾਂਦੇ ਸਮੇਂ ਬੈਜ ਅਤੇ ਸ਼ੰਕਰ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲਿਫਟ ਦਿੱਤੀ। ਆਪਟੇ ਨੇ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਕਿਉਂਕਿ ਲਾਊਡ ਸਪੀਕਰ ਫੇਲ੍ਹ ਹੋ ਗਏ ਸਨ, ਕੋਈ ਵੀ ਵਲੰਟੀਅਰ ਨਹੀਂ ਆਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਨੱਥੂਰਾਮ

Machine Translated by Google

ਗੌਡਸੇ ਅਚਾਨਕ ਬੀਮਾਰ ਹੋ ਜਾਣ ਕਾਰਨ ਉਹ ਨਹੀਂ ਆਇਆ ਸੀ। ਮੈਂ ਪੁੱਛਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ, ਆਪਟੇ ਕਿਉਂ ਚਲੇ ਗਏ? ਅਚਾਨਕ ਬੰਬ ਧਮਾਕਾ ਹੋਇਆ। ਆਪਟੇ ਨੂੰ ਡਰ ਸੀ ਕਿ ਕੁਝ ਅਣਸੁਖਾਵੀਂ ਘਟਨਾ ਵਾਪਰਨ ਵਾਲੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਉੱਥੋਂ ਚਲੇ ਗਏ।'

ਫਿਰ ਮੋਂਗਲੇ ਨੇ ਆਪਟੇ ਦੀਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਨੂੰ ਛੋਹਿਆ ਜਿਨ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਕੋਈ ਵਿਵਾਦ ਨਹੀਂ ਸੀ। 'ਆਪਟੇ ਤੇ ਗੋਡਸੇ ਗਵਾਲੀਅਰ ਕਿਉਂ ਗਏ? ਇਹ ਇਸ ਲਈ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਜਨਵਰੀ ਵਿੱਚ ਗਵਾਲੀਅਰ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਡਾ. ਪਰਚੂਰੇ ਨੇ ਮੋਤੀ ਮਹਿਲ ਪੈਲੇਸ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਮੁਲਜ਼ਮਾਂ ਨੂੰ ਬੰਬਈ ਅਤੇ ਪੂਨਾ ਤੋਂ ਵਲੰਟੀਅਰ ਮਿਲਣੇ ਔਖੇ ਹੋਏ। ਇਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉੱਥੇ ਵਲੰਟੀਅਰਾਂ ਨੂੰ ਲੱਭਣ ਦੀ ਉਮੀਦ ਵਿੱਚ ਗਵਾਲੀਅਰ ਜਾਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ। ਜੇਕਰ ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਬਚਾਅ ਪੱਖ ਦੇ ਇਸ ਦਾਅਵੇ ਨੂੰ ਖਾਰਜ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਦੋਸ਼ੀ ਵਲੰਟੀਅਰਾਂ ਦੀ ਭਰਤੀ ਕਰਨ ਲਈ ਗਵਾਲੀਅਰ ਗਿਆ ਸੀ, ਤਾਂ ਬਚਾਅ ਪੱਖ ਵੀ ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਦੇ ਇਸ ਦਾਅਵੇ ਨੂੰ ਖਾਰਜ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਦੋਸ਼ੀ ਹਥਿਆਰ ਖਰੀਦਣ ਲਈ ਗਵਾਲੀਅਰ ਗਿਆ ਸੀ।

'ਇਹ ਕਿਵੇਂ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਐਨ. ਰਾਵ ਅਤੇ ਵੀ ਰਾਵ ਕਾਲਪਨਿਕ ਨਾਮ ਹਨ?

ਇਹ ਨੱਥੂਰਾਮ ਅਤੇ ਵਿਨਾਇਕਰਵ ਦੇ ਸੰਖੇਪ ਰੂਪ ਹਨ। ਇਹ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਅਸਲੀ ਨਾਮ ਹਨ। ਕਿ 27 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਗਵਾਲੀਅਰ ਪਹੁੰਚਣ ਦਾ ਸਮਾਂ 11.00 ਜਾਂ 11.30 ਵਜੇ ਸੀ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਵੱਲੋਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਦਾਅਵਾ ਝੂਠਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਸਮੇਂ ਕੋਈ ਵੀ ਰੇਲਗੱਡੀ ਗਵਾਲੀਅਰ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚੀ ਸੀ।' ਪਿਸਤੌਲ ਖਰੀਦਣ ਦੇ ਦੋਸ਼ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ, ਮੌਂਗਲੇ ਨੇ ਦੋਸ਼ ਲਾਇਆ ਕਿ ਗਵਾਲੀਅਰ ਦੇ ਗਵਾਹ ਮੁਲਜ਼ਮਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਭਰੋਸੇਯੋਗ ਅਤੇ ਪੱਖਪਾਤੀ ਸਨ। 'ਮਧੂਕਰ ਕਾਲੇ ਮਈ 1947 ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਡਾ. ਪਰਚੂਰੇ ਦੇ ਘਰ ਨਹੀਂ ਗਿਆ।' ਇਹ ਪੁੱਛੇ ਜਾਣ 'ਤੇ ਕਿ ਆਪਟੇ ਕਿੱਥੇ ਸੀ, ਇਸ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਠੋਸ ਸਬੂਤ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕੇ, ਮੋਂਗਲੇ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਆਪਟੇ 30 ਅਤੇ 31 ਤਰੀਕ ਨੂੰ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ ਕੈਂਪਾਂ ਵਿਚ ਰਹੇ ਸਨ, ਪਰ ਉਹ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ ਨੂੰ ਨਾਂ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੇ ਸਨ, ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਵੀ ਕਾਲ ਕਰਨ ਲਈ। ਪਰ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਇਹ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਨਹੀਂ ਲਗਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਆਪਟੇ ਉੱਥੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਿੱਥੇ ਉਹ ਦਾਅਵਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਉਹ ਕਿਤੇ ਹੋਰ ਸੀ।'

ਮੌਂਗਲੇ ਨੇ ਕਿਹਾ, '14 ਫਰਵਰੀ ਨੂੰ, ਉਸ ਦੀ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀ ਦੇ ਸਮੇਂ, ਆਪਟੇ ਤੋਂ ਬਰਾਮਦ ਹੋਈਆਂ ਲੋਕਲ ਰੇਲ ਦੀਆਂ ਟਿਕਟਾਂ ਅਤੇ 31 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਮੁੰਬਈ ਤੋਂ ਦਿੱਲੀ ਲਈ ਭੇਜੇ ਗਏ ਟੈਲੀਗ੍ਰਾਮ ਬਾਰੇ ਸਬੂਤ, ਇਸ ਤੱਥ ਨੂੰ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਕਾਫੀ ਹਨ ਕਿ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ, ਸ. 30 ਅਤੇ 31 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਆਪਟੇ ਬੰਬਈ ਵਿੱਚ ਸੀ ਨਾ ਕਿ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ। ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਨੇ ਮੰਨਿਆ ਹੈ ਕਿ ਟਿਕਟਾਂ ਅਸਲੀ ਹਨ, ਅਤੇ ਚੋਰੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ; ਇਹ ਸਾਬਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੇਰਾ ਗਾਹਕ ਕਿੱਥੇ ਸੀ।'

13 ਦਸੰਬਰ 1948: ਮੋਂਗਲੇ ਨੇ ਆਪਣੀ ਦਲੀਲ ਜਾਰੀ ਰੱਖੀ। 'ਨਥੂਰਾਮ ਗੋਡਸੇ ਦੁਆਰਾ 30 ਤਰੀਕ ਨੂੰ ਆਪਟੇ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪੂਨਾ ਦੇ ਪਤੇ 'ਤੇ ਕਥਿਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਲਿਖੀ ਗਈ ਚਿੱਠੀ ਦੀ ਇੱਕ ਹੱਥ ਲਿਖਤ ਮਾਹਰ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂਚ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਇਹ ਸੱਚਮੁੱਚ ਨੱਥੂਰਾਮ ਦੁਆਰਾ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਜਿਸ ਲਿਫਾਫੇ ਵਿੱਚ ਇਹ ਪੱਤਰ ਪੋਸਟ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਉਸ ਵਿੱਚ ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ ਮਿਤੀ 30 ਜਨਵਰੀ ਅਤੇ ਪੂਨਾ ਦੀ ਮਿਤੀ 2 ਫਰਵਰੀ ਦੀ ਡਾਕ ਟਿਕਟ ਹੈ। ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸਾਬਤ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿ ਡਾ

Machine Translated by Google

ਪੱਤਰ ਸਵਾਲ ਵਿੱਚ ਲਿਫਾਫੇ ਵਿੱਚ ਡਾਕ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ. ਸਾਡੇ ਬਿਆਨ, ਕਿ ਇਹ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਕਿ ਪੱਤਰ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿੱਚ ਨਾ ਪਵੇ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਪਟੇ ਦੇ ਦਫਤਰ ਦੇ ਪਤੇ 'ਤੇ ਡਾਕ ਰਾਹੀਂ ਭੇਜਿਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਨੂੰ ਵੀ ਅਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਚਿੱਠੀ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸ਼ੱਕ ਤੋਂ ਪਰੇ ਸਾਬਤ ਕਰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਮੇਰਾ ਮੁਵੱਕਿਲ, ਨਰਾਇਣ ਡੀ. ਆਪਟੇ, ਕਤਲ ਦੇ ਸਮੇਂ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਮੌਜੂਦ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦਾ ਕਤਲ ਇਕੱਲੇ ਨੱਥੂਰਾਮ ਵੀ. ਗੋਡਸੇ ਦਾ ਹੱਥ ਸੀ। ਚਿੱਠੀ ਮਰਾਠੀ ਵਿੱਚ ਲਿਖੀ ਗਈ ਹੈ, ਇਸ ਵਿੱਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ, "ਇਹ ਪੱਤਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਕੇ ਤੁਸੀਂ ਸਾਰੇ ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਜਾਵੋਗੇ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦੇ ਸਾਰੇ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਵਿਅਰਥ ਸਾਬਤ ਹੋਏ ਹਨ। ਮੈਂ ਆਪਣੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਉੱਤੇ ਕਾਬੂ ਗੁਆ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਅੰਤਮ ਹੱਲ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਾਂਗਾ। ਦੋ ਦਿਨ" ਇਸ ਪੜਾਅ 'ਤੇ ਆਤਮਚਰਨ ਨੇ ਦਖਲ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਕਿਹਾ, 'ਜੇਕਰ ਆਪਟੇ ਦੇ ਭਰਾ ਦੁਆਰਾ ਪੱਤਰ ਖੋਲ੍ਹਿਆ ਜਾਂਦਾ, ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ਅਦਾਲਤ ਵਿਚ ਗਵਾਹੀ ਦੇਣ ਲਈ ਤਲਬ ਕਰ ਸਕਦੇ ਸੀ। ਤੁਸੀਂ ਅਜਿਹੇ ਕਿਸੇ ਗਵਾਹ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਬੁਲਾਇਆ।

ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਤਿੰਨ ਗਵਾਹਾਂ ਨੇ ਗਵਾਹੀ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਟੇ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਦੇਖਿਆ ਸੀ। ਇਹ ਸੰਭਾਵਨਾ ਹੈ ਕਿ ਆਪਟੇ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਸੀ ਅਤੇ ਗੋਡਸੇ ਨੇ ਉਸ ਲਈ ਇੱਕ ਅਲੀਬੀ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਚਿੱਠੀ ਲਿਖੀ ਅਤੇ ਭੇਜੀ।' ਜਵਾਬ ਵਿੱਚ ਮੋਂਗਲੇ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਇਹ ਮੰਦਭਾਗਾ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਦਾਅਵਿਆਂ ਨੂੰ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਲਈ ਕੋਈ ਗਵਾਹ ਪੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕੇ। ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਆਪਟੇ ਦੇ ਭਰਾ ਨੇ ਗਵਾਹੀ ਦੇਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਜਿਸ ਪਛਾਣ ਪਰੇਡ ਵਿੱਚ ਸੁੰਦਰੀਲਾਲ ਨੇ ਆਪਟੇ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕੀਤੀ, ਉਹ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਕਰਵਾਈ ਗਈ ਸੀ। ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਗੋਡਸੇ ਨੇ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕੀਤੀ ਸੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗਵਾਹਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਅਤੇ ਸੁੰਦਰੀਲਾਲ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਸ਼ੱਕੀ ਹੈ। ਬਿੱਲਾ ਇੱਕ ਕਾਲਾ-ਬਾਜ਼ਾਰੀ, ਇੱਕ ਝੂਠਾ, ਬਦਮਾਸ਼, ਅਤੇ ਪਿੱਠ ਵਿੱਚ ਛੁਰਾ ਮਾਰਨ ਵਾਲਾ ਬਦਮਾਸ਼ ਹੈ। ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਨੇ ਓਮਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਅਤੇ ਚੋਪੜਾ ਨੂੰ ਗਵਾਹੀ ਦੇਣ ਲਈ ਨਹੀਂ ਬੁਲਾਇਆ; ਜੇਕਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਹੁੰਦਾ, ਤਾਂ ਬੈਜ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਦਾ ਪਰਦਾਫਾਸ਼ ਹੋ ਜਾਣਾ ਸੀ। ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਨੇ ਦੀਕਸ਼ਿਤ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਸੇਵਕ ਨੂੰ ਵੀ ਗਵਾਹੀ ਦੇਣ ਲਈ ਤਲਬ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਉਹ ਬਹੁਤ ਅਹਿਮ ਗਵਾਹ ਸੀ। ਇਸ ਨਾਲ ਬੈਜ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਫਰਕ ਪੈਣਾ ਸੀ। ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਨੇ ਜੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਵੀ ਸੰਮਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ; ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਦੀ ਬਜਾਏ ਉਸਦੇ ਪੁੱਤਰ ਨੂੰ ਗਵਾਹੀ ਦੇਣ ਲਈ ਕਿਹਾ, ਜਿਸਦਾ ਬਿਆਨ ਸੁਣਨ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਚਾਰ-ਪੰਜ ਵਾਰ ਲਾਲ ਕਿਲ੍ਹੇ ਵਿੱਚ ਜੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ, ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬੁਲਾਇਆ ਨਹੀਂ ਗਿਆ। ਜੇਕਰ ਸਾਰੇ ਸਬੂਤ ਸੱਚ ਮੰਨੇ ਜਾਣ ਤਾਂ ਦੀਕਸ਼ਿਤ ਮਹਾਰਾਜ ਨੂੰ ਵੀ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ਕਾਰ ਮੰਨਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਉਸ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਬੇਕਾਰ ਹੈ। ਬੈਜ ਦਾ 20 ਤਰੀਕ ਦੀ ਸਵੇਰ ਨੂੰ ਬਿਰਲਾ ਹਾਊਸ ਲਿਜਾਏ ਜਾਣ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਉਸ ਦੀ ਕਲਪਨਾ ਦਾ ਪੁਲੰਦਾ ਜਾਪਦਾ ਹੈ। ਚਮਨਲਾਲ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਅਨੁਸਾਰ ਜੰਗਲ ਵਿੱਚੋਂ ਬਰਾਮਦ ਹੋਈ ਗੋਲੀ ਰਿਵਾਲਵਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਲਈ ਸੀ ਅਤੇ ਪਿਸਤੌਲ ਵਿੱਚ ਫਿੱਟ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਮੇਹਰ ਸਿੰਘ ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਹੈ ਕਿ ਦੋਸ਼ੀ ਜੰਗਲ ਵਿਚ ਘੁੰਮ ਰਹੇ ਸਨ, ਬਿੱਲਾ ਬਿਲਕੁਲ ਉਲਟਾ ਕੁਝ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ।'

14 ਦਸੰਬਰ 1948: ਇਹ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਕਤਲ ਦੀ ਕੋਈ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਨਹੀਂ ਸੀ ਅਤੇ ਇਹ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿ ਆਪਟੇ 30 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਮੋਂਗਲੇ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਦਲੀਲਾਂ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਜਾਰੀ ਰੱਖਿਆ। ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜੰਗਲ ਵਿੱਚ ਗਾਰਡ ਨੇ ਆਪਣੀ ਗਵਾਹੀ ਵਿੱਚ ਜੰਗਲ ਵਿੱਚ ਅਭਿਆਸ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਮੁਲਜ਼ਮ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ। 'ਦ

Machine Translated by Google

ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਕੋਲ ਇਸ ਨੂੰ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਲਈ ਕੋਈ ਗਵਾਹ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਗੋਡਸੇ ਅਤੇ ਆਪਟੇ ਨੇ ਬੰਬਈ ਵਿੱਚ ਪਛਾਣ ਪਰੇਡ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮੈਜਿਸਟਰੇਟ ਬ੍ਰਾਊਨ ਨੂੰ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕੀਤੀ ਸੀ ਕਿ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਗਵਾਹਾਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖਿਆ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਮੇਹਰ ਸਿੰਘ ਸੀ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਿੰਘ ਵੱਲੋਂ ਮੁਲਜ਼ਮਾਂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਨਾਲ ਸਮਝੌਤਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਸਿੰਘ ਅੱਗੇ ਗਵਾਹੀ ਲਈ ਬੈਜ ਬਣਾਏ ਜਾਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਸਨ, ਪਰ ਅਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਚਾਅ ਪੱਖ ਉਸ ਨੂੰ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਬਿੰਦੂਆਂ 'ਤੇ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਨਾਲ ਹੀ, ਸਿਰਫ਼ ਇੱਕ ਗਾਰਡ ਨੂੰ ਕਿਉਂ ਬੁਲਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਤਿੰਨਾਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ?'

ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮਰੀਨਾ ਹੋਟਲ ਵਿੱਚ ਮੁਲਜ਼ਮਾਂ ਦਰਮਿਆਨ ਕਥਿਤ ਮੁਲਾਕਾਤ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੰਦਿਆਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਹ ਕਿਵੇਂ ਸਾਬਤ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਬੈਜ ਨੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਸਿਰਫ਼ ਉਹ ਹੀ ਮੌਜੂਦ ਸਨ, ਹੋਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ। ਬੈਜ ਦੁਆਰਾ ਕਥਿਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਹਥਿਆਰਾਂ, ਵਿਸਫੋਟਕਾਂ ਅਤੇ ਬੰਬਾਂ ਦੀ ਵੰਡ ਅਤੇ ਮੁਲਜ਼ਮਾਂ ਦੁਆਰਾ ਉਪਨਾਮ ਅਪਣਾਏ ਜਾਣ ਬਾਰੇ, ਮੋਂਗਲੇ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਹ ਬੈਜ ਦੀ ਉਪਜਾਊ ਕਲਪਨਾ ਦੀ ਰਚਨਾ ਸੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਮਰੀਨਾ ਹੋਟਲ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਗਵਾਹ ਨੇ ਉਸ ਬਿਆਨ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਸੀ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਦੇ ਗਵਾਹਾਂ ਦੀਆਂ ਗਵਾਹੀਆਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਆਪਣੀਆਂ ਦਲੀਲਾਂ ਦੀ ਸਮਾਪਤੀ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਮੋਂਗਲੇ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਦਾ ਸਾਰਾ ਕੇਸ ਬੈਜ ਦੀ ਗਵਾਹੀ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਇੱਕ ਚਰਿੱਤਰਹੀਣ ਵਿਅਕਤੀ, ਇੱਕ ਪੁਰਾਣਾ ਝੂਠਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸਦੀ ਗਵਾਹੀ ਬੇਕਾਰ ਹੈ।' ਫਿਰ ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਮੁਵੱਕਿਲ ਆਪਟੇ ਦੇ ਬਿਆਨ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਦੇ ਗਵਾਹ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਬਾਰੇ ਬਹਿਸ ਕੀਤੀ। ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਨੇ ਇਹ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਦਾਦਾ ਮਹਾਰਾਜ ਅਤੇ ਦੀਕਸ਼ਿਤ ਮਹਾਰਾਜ ਦੀਆਂ ਗਵਾਹੀਆਂ 'ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਆਪਟੇ ਨੇ 17 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਸਾਥਕਾ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਸੀ, "ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਆਪਣਾ ਕੰਮ ਪੂਰਾ ਕਰ ਲਵਾਂਗੇ ਤਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸਭ ਕੁਝ ਪਤਾ ਲੱਗ ਜਾਵੇਗਾ"। 26 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਆਪਟੇ ਨੇ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਸੀ ਕਿ ਦਾਦਾ ਮਹਾਰਾਜ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰਿਵਾਲਵਰ ਜ਼ਰੂਰ ਮੁਹੱਈਆ ਕਰਵਾਉਣ।

ਇਹ ਗਵਾਹੀ ਇਹ ਦਰਸਾਉਣ ਦੇ ਇਰਾਦੇ ਨਾਲ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ ਕਿ ਮੇਰੇ ਮੁਵੱਕਿਲ ਆਪਟੇ ਦਾ ਦਿਮਾਗ਼ ਦੁਸ਼ਟ ਸੀ। ਪਰ ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਗਵਾਹੀ ਦੀਆਂ ਸੱਚਾਈਆਂ ਬਾਰੇ ਫੈਸਲਾ ਕਰੀਏ , ਦਾਦਾ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਚਰਿੱਤਰ ਨੂੰ ਸਮਝਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ।'

ਮੋਂਗਲੇ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਦਾਦਾ ਹਿੰਦੂਆਂ ਵਿੱਚ ਹਥਿਆਰ ਵੰਡਦਾ ਸੀ ਤਾਂ ਜੋ ਉਹ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਕਤਲ ਕਰ ਸਕਣ। ਉਹ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਆਪਟੇ ਉਸ ਰੇਲਗੱਡੀ ਨੂੰ ਉਡਾ ਦੇਵੇ ਜਿਸ ਵਿਚ ਜਿਨਾਹ ਅਤੇ ਲਿਆਕਤ ਅਲੀ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਅਜਿਹੇ ਗੈਰ-ਕਾਨੂੰਨੀ ਧੰਦਿਆਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਕਾਰਨ, ਦਾਦਾ ਮਹਾਰਾਜ ਪੁਲਿਸ ਦੀਆਂ ਚੰਗੀਆਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਆਪਣੀ ਖੱਲ ਬਚਾਉਣ ਲਈ, ਕੀ ਅਜਿਹਾ ਵਿਅਕਤੀ ਕੁਝ ਝੂਠ ਨਹੀਂ ਬੋਲੇਗਾ? ਜੇਕਰ ਅਸੀਂ ਇਹ ਮੰਨਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਗੋਡਸੇ ਕੋਲ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਕੁਝ ਮਾਮੂਲੀ ਬੁੱਧੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਕੀ ਇਹ ਵਿਸ਼ਵਾਸਯੋਗ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਇੰਨੇ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਘਿਰੇ ਹਵਾਈ ਅੱਡੇ 'ਤੇ ਦਾਦਾ ਮਹਾਰਾਜ ਵਰਗੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਅਜਿਹੀ ਗੱਲ ਕਹਿਣਗੇ?'

ਦੀਕਸ਼ਿਤ ਮਹਾਰਾਜ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਮੋਂਗਲੇ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਵੀ ਆਪਣੇ ਭਰਾ ਵਾਂਗ ਗੈਰ-ਕਾਨੂੰਨੀ ਹਥਿਆਰਾਂ ਦਾ ਵਪਾਰੀ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਭਰੋਸੇਯੋਗ ਨਹੀਂ ਸੀ।

Machine Translated by Google

'ਫੇਰ ਆਪਟੇ ਨੇ ਕੀ ਕੀਤਾ?' ਮੌਂਗਲੇ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ। '17 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ, ਆਪਟੇ ਨੇ ਹੈਦਰਾਬਾਦ ਵਿੱਚ ਅੰਦੋਲਨ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ ਲਈ ਫੰਡ ਇਕੱਠਾ ਕੀਤਾ। ਕੇਵਲ ਬੈਜ ਨੇ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਆਪਟੇ 20 ਜਨਵਰੀ ਦੀ ਸਵੇਰ ਨੂੰ ਬਿਰਲਾ ਹਾਊਸ ਗਏ ਸਨ; ਅਤੇ ਉਸ ਉੱਤੇ ਭਰੋਸਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਆਪਟੇ ਨੇ ਕਬੂਲ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ 20 ਤਰੀਕ ਦੀ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਬਿਰਲਾ ਹਾਊਸ ਗਿਆ ਸੀ, ਪਰ ਸਿਰਫ ਇਸ ਲਈ ਕਿ ਉਹ ਖੁਦ ਦੇਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਕੀ ਉਹ ਉੱਥੇ ਸ਼ਾਂਤਮਈ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਆਪਟੇ ਨੇ ਟੈਕਸੀ ਡਰਾਈਵਰ ਸੁਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਕਿਹਾ, "ਆਓ ਜਲਦੀ ਕਾਰ ਸਟਾਰਟ ਕਰੋ, ਕਾਰ ਸਟਾਰਟ ਕਰੋ" ਉਸ ਦੀ ਬੇਗੁਨਾਹੀ ਨੂੰ ਸਾਬਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਬੰਬ ਧਮਾਕਾ ਬਿਲਕੁਲ ਅਣਸੁਖਾਵਾਂ ਸੀ। ਇਸ ਨੇ ਆਪਟੇ ਨੂੰ ਉਸ ਦੀ ਬੁੱਧੀ ਤੋਂ ਡਰਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।'

ਆਪਟੇ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਭਵਨ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਜੰਗਲ 'ਚੋਂ ਹਥਿਆਰ ਬਰਾਮਦ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਦੇ ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਦੇ ਦਾਅਵੇ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ, ਮੌਂਗਲੇ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਆਪਟੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੁਲਸ ਦੇ ਕੰਟਰੋਲ 'ਚ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਜੋ ਵੀ ਮੰਗਿਆ ਗਿਆ ਉਹ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਆਪਟੇ ਦੇ ਕਬਜ਼ੇ ਵਿਚਲੇ ਟਰੰਕ ਤੋਂ ਮੇਲ ਖਾਂਦੀਆਂ ਟਰਾਊਜ਼ਰਾਂ ਨੂੰ ਲੱਭਣ ਲਈ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਵਧਾਉਂਦੇ ਹੋਏ, ਮੌਂਗਲੇ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਨੇ ਇਹ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਲਈ ਕੋਈ ਗਵਾਹ ਪੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਕਿ ਇਹ ਟਰੰਕ ਆਪਟੇ ਨਾਲ ਕਿਵੇਂ ਆਇਆ, ਅਤੇ ਉਸ ਸਮੇਂ ਟਰੰਕ ਦਾ ਕੋਈ ਜ਼ਿਕਰ ਨਹੀਂ ਸੀ। 14 ਫਰਵਰੀ ਨੂੰ ਉਸਦੀ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀ

ਆਪਣੀਆਂ ਦਲੀਲਾਂ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਮੌਂਗਲੇ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਮੇਰੇ ਮੁਵੱਕਿਲ, ਨਾਰਾਇਣ ਡੀ. ਆਪਟੇ 'ਤੇ ਲਗਾਏ ਗਏ ਦੋਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਸਹੀ ਸ਼ੱਕ ਤੋਂ ਪਰੇ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਅਸਫਲ ਰਿਹਾ ਹੈ।'

ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸ਼ੰਕਰ ਕਿਸਤਿਆ ਦੇ ਬਚਾਅ ਪੱਖ ਦੇ ਵਕੀਲ ਮਹਿਤਾ ਨੇ ਆਪਣੀ ਦਲੀਲ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ।
ਮਹਿਤਾ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਸ਼ੰਕਰ ਬੈਜ ਦਾ ਵਫ਼ਾਦਾਰ ਸੇਵਕ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਸਾਰੇ ਮੁਲਜ਼ਮ ਮਿਲਦੇ ਸਨ ਤਾਂ ਸ਼ੰਕਰ ਨੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਸੰਭਵ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਉਕਤ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਦਾ ਪਤਾ ਨਾ ਲੱਗਾ ਹੋਵੇ। ਉਹ ਹਥਿਆਰਾਂ, ਬੰਬਾਂ ਅਤੇ ਵਿਸਫੋਟਕਾਂ ਦੀ ਢੋਆ-ਢੁਆਈ ਕਰਦਾ ਸੀ, ਪਰ ਆਪਣੇ ਮਾਲਕ ਦੇ ਹੁਕਮਾਂ 'ਤੇ ਹੀ। ਮੇਰੇ ਮੁਵੱਕਿਲ ਕੋਲ ਕੋਈ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਵਿਚਾਰ ਨਹੀਂ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕਿਸੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਫਲਸਫੇ ਦੀ ਗਾਹਕੀ ਹੈ। ਸ਼ੰਕਰ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦਾ ਕਤਲ ਕਿਉਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਕੋਈ ਕਾਰਨ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਅਸਫਲ ਰਿਹਾ ਹੈ।'

15 ਦਸੰਬਰ 1948: ਮਹਿਤਾ ਨੇ ਆਪਣੀ ਦਲੀਲ ਜਾਰੀ ਰੱਖੀ। ਜੱਜ ਆਤਮਚਰਨ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਆਪਣੀ ਗਵਾਹੀ 'ਚ ਬੈਜ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ੰਕਰ ਕਾਫੀ ਜ਼ਿੱਦੀ ਸੀ।' ਮਹਿਤਾ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਸ਼ੰਕਰ ਨੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਮੰਨ ਲਈਆਂ ਹਨ ਪਰ ਅਦਾਲਤ ਵੱਲੋਂ ਆਪਣੀ ਜਿਰ੍ਹਾ 'ਚ ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਬੈਜ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਦੱਸਿਆ, ਅਤੇ ਸਿਰਫ਼ ਉਸ ਨੂੰ ਸਾਮਾਨ ਨੂੰ ਨਿਪਟਾਉਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਸ਼ੰਕਰ ਨੇ ਦੂਜੀ ਵਾਰ ਉਸ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ ਤਾਂ ਬਿੱਲਾ ਇੰਨਾ ਭੜਕ ਗਿਆ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਸ਼ੰਕਰ ਨੂੰ ਥੱਪੜ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ।

ਜੇਕਰ ਸ਼ੰਕਰ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਦੇ ਹੋਰ ਕਥਨਾਂ 'ਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਤੋਂ ਨਿਰਲੇਪਤਾ 'ਤੇ ਵੀ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।' ਉਸ ਦਾ ਅੰਤ

Machine Translated by Google

ਦਲੀਲ ਦਿੰਦਿਆਂ ਮਹਿਤਾ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ੰਕਰ ਦੋਸ਼ੀ ਹੋਵੇ, ਪਰ ਉਸ ਦੇ ਦੋਸ਼ ਨੂੰ ਸਮਝਦੇ ਹੋਏ ਇਹ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ੰਕਰ ਬਿੱਲੇ ਦਾ ਨੌਕਰ ਹੈ।'

ਨੱਥੂਰਾਮ ਗੌਡਸੇ ਨੇ ਆਪਣਾ ਬਚਾਅ ਕਰਨ ਦੀ ਇੱਛਾ ਪ੍ਰਗਟਾਈ, ਪਰ ਸਿਰਫ਼ ਇਸ ਸੂਰਤ 'ਤੇ ਕਿ ਇਸ ਦਾ ਉਸ ਦੇ ਬਚਾਅ ਪੱਖ ਦੇ ਵਕੀਲ ਦੀ ਸਥਿਤੀ 'ਤੇ ਕੋਈ ਅਸਰ ਨਹੀਂ ਪਵੇਗਾ। ਆਤਮਚਰਨ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਸ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਚਾਅ ਪੱਖ ਦੇ ਵਕੀਲ ਵੀ.ਵੀ.ਓਕ ਕਰਨਗੇ।

ਨੱਥੂਰਾਮ ਵਿਨਾਇਕ ਗੋਡਸੇ ਨੇ ਆਪਣੇ ਵਿਰੁੱਧ ਕਤਲ ਦੇ ਦੋਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਚੁਣੌਤੀ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ, ਪਰ ਇਹ ਕਿਹਾ ਕਿ ਬੈਜ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਦੋਸ਼ ਸਨ ਜੋ ਗਵਾਹਾਂ ਦੀਆਂ ਗਵਾਹੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਸਥਾਪਿਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਬੇਬੁਨਿਆਦ ਝੂਠ ਸਨ। ਬੈਜ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ 10 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦੇ ਦਫਤਰ ਵਿਚ ਮੈਨੂੰ ਨੱਥੂਰਾਮ ਗੌਡਸੇ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ ਸੀ, ਪਰ ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਨੇ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕਰਨ ਲਈ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦਫਤਰ ਵਿਚ ਮੌਜੂਦ ਕਿਸੇ ਕਰਮਚਾਰੀ ਨੂੰ ਸੰਮਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਤੱਥ ਦੇ ਪੁਖਤਾ ਸਬੂਤ ਹਨ ਕਿ ਬੈਜ ਨੇ 14 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਸ਼ੰਕਰ ਕਿਸਤਿਆ ਨਾਲ ਪੂਨਾ ਤੋਂ ਬੰਬਈ ਦੀ ਯਾਤਰਾ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਇਹ ਉਹੀ ਦਿਨ ਹੈ ਜਿਸ ਦਿਨ ਮੈਂ ਅਤੇ ਆਪਟੇ ਨੇ ਬੰਬਈ ਦੀ ਯਾਤਰਾ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਪਰ ਇਹ ਨਹੀਂ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਦੋਵੇਂ ਕਿਸ ਰੇਲਗੱਡੀ ਤੋਂ ਸਫ਼ਰ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਬੈਜ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸਨੇ ਉਸੇ ਰੇਲਗੱਡੀ ਵਿੱਚ ਸਫ਼ਰ ਕੀਤਾ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਅਸੀਂ ਸਫ਼ਰ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਪਰ ਇਹ ਅਜੀਬ ਹੈ ਕਿ ਆਪਣੀ ਗਵਾਹੀ ਵਿੱਚ, ਉਸਨੇ ਮੈਨੂੰ ਦੇਖਣ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ।'

13 ਅਤੇ 14 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਜੀਵਨ ਬੀਮਾ ਪਾਲਿਸੀਆਂ 'ਤੇ ਨਾਮਜ਼ਦਗੀਆਂ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ, ਗੋਡਸੇ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਮੈਂ ਇਹ ਨਹੀਂ ਸਮਝ ਸਕਦਾ ਕਿ ਇਸਤਗਾਸਾ ਕੀ ਸਾਬਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਮੇਰੀ ਨੀਤੀ 'ਤੇ ਹੋਰਾਂ ਦੀ ਨਾਮਜ਼ਦਗੀ ਦਾ ਕਥਿਤ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਵਿੱਚ ਮੇਰੀ ਸ਼ਮੂਲੀਅਤ ਨਾਲ ਕੀ ਸਬੰਧ ਹੈ? ਕੀ ਇਸਤਗਾਸਾ ਇਹ ਕਹਿਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਗੋਪਾਲ ਨੂੰ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਨ ਲਈ ਭਰਮਾਉਣ ਦੇ ਇਰਾਦੇ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਪਤਨੀਆਂ ਨੂੰ ਨਾਮਜ਼ਦ ਕੀਤਾ ਸੀ? ਸ਼ਾਂਤਾ ਮੋਦਕ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਨੇ ਇਹ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ ਬੰਬਈ ਪਹੁੰਚਣ 'ਤੇ ਮੈਂ ਅਤੇ ਆਪਟੇ 14 ਜਨਵਰੀ ਦੀ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਸਾਵਰਕਰ ਸਦਨ ਗਏ ਸੀ। ਸ਼ਾਂਤਾ ਮੋਦਕ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਅੰਦਰ ਜਾਂਦੇ ਨਹੀਂ ਦੇਖਿਆ ਅਤੇ ਇਹ ਪਤਾ ਲਗਾਉਣ ਲਈ ਕਿ ਕੀ ਅਸੀਂ ਅੰਦਰ ਗਏ ਸੀ, ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਕਿਸੇ ਨਿਵਾਸੀ ਨੂੰ ਤਲਬ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ, ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ।'

ਨੱਥੂਰਾਮ ਨੇ ਅੱਗੇ ਕਿਹਾ, 'ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਦੇ ਕਤਲ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪੁਲਿਸ ਸਾਵਰਕਰ ਦੇ ਘਰ 'ਤੇ ਲੰਬੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਨਜ਼ਰ ਰੱਖ ਰਹੀ ਸੀ; ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਸਾਵਰਕਰ ਸਦਨ ਵਿੱਚ ਜਾਂਦੇ ਕਿਵੇਂ ਨਹੀਂ ਦੇਖਿਆ?'

'ਆਪਣੀ ਗਵਾਹੀ ਵਿਚ ਬੈਜ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ, ਦਾਦਰ ਵਿਖੇ ਰੇਲਗੱਡੀ ਤੋਂ ਉਤਰ ਕੇ, ਉਹ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਦੇ ਦਫਤਰ ਗਿਆ, ਜਿੱਥੇ ਉਸ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਗੋਡਸੇ ਨੂੰ ਵੀ ਉਸੇ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਦੀ ਉਮੀਦ ਸੀ। ਉਹ ਵਿਅਕਤੀ ਕੌਣ ਸੀ ਜਿਸਨੇ ਬੈਜ ਨੂੰ ਸਾਡੀ ਸੰਭਾਵਿਤ ਆਮਦ ਬਾਰੇ ਸੂਚਿਤ ਕੀਤਾ? ਉਹ ਵਿਅਕਤੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਸੀ

Machine Translated by Google

ਬੈਜ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਦੇ ਇਸ ਹਿੱਸੇ ਦਾ ਸਮਰਥਨ ਕਰਨ ਲਈ ਤਲਬ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਬੁਲਾਇਆ ਗਿਆ?'

ਨੱਥੂਰਾਮ ਨੇ ਉਸ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਡਾਇਰੀ ਐਂਟਰੀਆਂ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਰੁਪਏ ਦਾ ਭੁਗਤਾਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਬੰਦੋਭਾਊ ਨੂੰ 50 ਅਤੇ ਰੁ. ਗੋਪਾਲ ਗੋਡਸੇ ਨੂੰ 200 ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਨੇ "ਬੰਦੋਭਾਊ" ਦੇ ਇਸ ਸੰਦਰਭ ਨੂੰ ਚੁਣਿਆ, ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਮਰੀਨਾ ਹੋਟਲ ਵਿਖੇ ਬੈਜ ਦੁਆਰਾ ਅਪਣਾਏ ਗਏ ਕਥਿਤ ਉਪਨਾਮ ਨਾਲ ਜੋੜਦਿਆਂ, ਸਿੱਟਾ ਕੱਢਿਆ ਕਿ ਮੈਂ ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਲਈ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਰਚੀ ਸੀ। ਜੇਕਰ ਇਹ ਮੰਨ ਵੀ ਲਿਆ ਜਾਵੇ ਕਿ ਮੇਰੀ ਡਾਇਰੀ ਵਿੱਚ ਜਿਸ ਬੰਦੋਭਾਊ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਹੈ, ਉਹ ਬੈਜ ਹੈ, ਮੈਂ ਉਸੇ ਡਾਇਰੀ ਵਿੱਚ ਗੋਪਾਲ ਗੋਡਸੇ ਦਾ ਨਾਂ ਨਹੀਂ ਲਿਖਿਆ ਹੁੰਦਾ, ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਉਹ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਵਿੱਚ ਫਸ ਜਾਂਦਾ। ਗੋਪਾਲ ਮੇਰੇ ਲਈ ਬੈਜ ਨਾਲੋਂ ਕਿਤੇ ਵੱਧ ਕੀਮਤੀ ਹੈ।

14, 15 ਅਤੇ 17 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਬੰਬਈ ਵਿੱਚ ਮੇਰੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਪਰ ਮੈਂ 16 ਤਰੀਕ ਨੂੰ ਪੂਨਾ ਵਿੱਚ ਕੀ ਕੀਤਾ ਇਸ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਬੈਜ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਕਿ ਮੈਂ ਉਸ ਤੋਂ ਪਿਸਤੌਲ ਮੰਗੀ ਸੀ, ਕਿਸੇ ਗਵਾਹ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਮਾਣਿਤ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਮੈਂ 17 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਆਪਟੇ ਨਾਲ ਸਾਵਰਕਰ ਸਦਨ ਨਹੀਂ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੈਜ ਦੀ ਗਵਾਹੀ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਹੈ, ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਮਾਣਿਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਦੇ ਦਾਅਵਿਆਂ ਦਾ ਖੰਡਨ ਕਰਨ ਲਈ ਗਵਾਹ ਪੇਸ਼ ਕਰ ਸਕਦੇ ਸੀ, ਪਰ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਕਤਲ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸਾਡੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰ ਲਿਆ ਗਿਆ। ਕੌਣ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਹਿਰਾਸਤ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦਿਆਂ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਧਮਕੀ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ?

'ਇਕ ਇਸਤਗਾਸਾ ਗਵਾਹ ਨੇ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਬੰਬ ਧਮਾਕੇ ਤੋਂ ਤਿੰਨ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ ਅਸੀਂ ਮਰੀਨਾ ਹੋਟਲ ਵਿਚ ਸੀ; ਪਰ ਇਸਤਗਾਸਾ ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦਿਨ ਅਸੀਂ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਸੀ। (ਇਹ ਇੱਕ ਅਜੀਬ ਦਲੀਲ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਮਰੀਨਾ ਹੋਟਲ ਹੈ।) ਮਰੀਨਾ ਹੋਟਲ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਗਵਾਹ ਨੇ ਬੈਜ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਦਾ ਸਮਰਥਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ, ਕਿ 20 ਜਨਵਰੀ ਦੀ ਦੁਪਹਿਰ ਨੂੰ, ਅਸੀਂ ਕਮਰੇ 40 ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਮੀਟਿੰਗ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਮੈਂ ਉਸ ਦਿਨ ਬਿਮਾਰ ਸੀ, ਬੈਜ ਨੇ ਵੀ ਇਸ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਮੈਂ ਉਸ ਸ਼ਾਮ ਬਿਰਲਾ ਹਾਊਸ ਨਹੀਂ ਗਿਆ ਸੀ।' ਨੱਥੂਰਾਮ ਨੇ ਅੱਗੇ ਕਿਹਾ, 'ਇਕ ਗਵਾਹ, ਗੋਵਿੰਦ ਮਾਲੇਕਰ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਆਪਟੇ, ਗੋਪਾਲ ਗੌਡਸੇ ਅਤੇ ਮੈਂ 25 ਜਨਵਰੀ 1948 ਨੂੰ ਰਾਤ 9 ਵਜੇ ਬੰਬਈ ਦੇ ਐਲਫਿੰਸਟਨ ਹੋਟਲ ਵਿਚ ਮਿਲੇ ਸੀ। ਜਦਕਿ ਇਕ ਹੋਰ ਗਵਾਹ, ਵਸੰਤ ਜੋਸ਼ੀ ਨੇ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਆਪਟੇ, ਗੋਪਾਲ ਗੋਡਸੇ, ਕਰਕਰੇ ਨੂੰ ਦੇਖਿਆ ਸੀ। ਅਤੇ ਮੈਂ 25 ਜਨਵਰੀ 1948 ਨੂੰ ਰਾਤ 9 ਵਜੇ ਬੰਬਈ ਤੋਂ 25 ਕਿਲੋਮੀਟਰ ਦੂਰ ਥਾਨੇ ਵਿਖੇ।

ਇਹ ਕਿਵੇਂ ਸੰਭਵ ਹੈ? ਨਾਲ ਹੀ ਵਸੰਤ ਜੋਸ਼ੀ ਦੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਐਮ ਜੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਗਵਾਹੀ ਦੇਣ ਲਈ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਬੁਲਾਇਆ ਗਿਆ? ਬੰਬਈ ਵਿਖੇ ਕਰਵਾਈ ਗਈ ਸ਼ਨਾਖਤੀ ਪਰੇਡ ਵਿਚ ਵਸੰਤ ਨੂੰ ਮੁਲਜ਼ਮਾਂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਗਿਆ?'

ਦਾਦਾ ਮਹਾਰਾਜ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਨੱਥੂਰਾਮ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਉਸ ਨੇ ਗੈਰ-ਕਾਨੂੰਨੀ ਕੰਮ ਕੀਤੇ। ਅਜਿਹੇ ਵਿਅਕਤੀ ਉੱਤੇ ਕਿਵੇਂ ਭਰੋਸਾ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ? ਕੋਈ ਕਿਵੇਂ ਯਕੀਨ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ, ਆਪਣੀ ਚਮੜੀ ਬਚਾਉਣ ਅਤੇ ਪੁਲਿਸ ਤੋਂ ਕੁਝ ਸਦਭਾਵਨਾ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਲਈ, ਉਸਨੇ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਝੂਠ ਨਹੀਂ ਬੋਲਿਆ? ਸਾਨੂੰ ਦਾਦਾ ਮਹਾਰਾਜ ਤੋਂ ਕੋਈ ਮਾਇਕ ਮਦਦ ਦੀ ਆਸ ਨਹੀਂ ਸੀ; ਅਸੀਂ

Machine Translated by Google

ਉਸ ਤੋਂ ਸਿਰਫ਼ ਇੱਕ ਰਿਵਾਲਵਰ ਲੈਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ, ਜੋ ਉਹ ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਲੰਬੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਕਰਜ਼ਾਈ ਸੀ।'

16 ਦਸੰਬਰ 1948: ਨੱਥੂਰਾਮ ਨੇ ਆਪਣੀ ਦਲੀਲ ਜਾਰੀ ਰੱਖੀ। ਉਸਨੇ ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਦੇ ਦਾਅਵੇ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਦਿਵਾਇਆ ਕਿ ਗੋਪਾਲ ਗੌਡਸੇ 20 ਜਨਵਰੀ ਦੀ ਦੁਪਹਿਰ ਨੂੰ ਮਰੀਨਾ ਹੋਟਲ ਤੋਂ ਫਰੰਟੀਅਰ ਹਿੰਦੂ ਹੋਟਲ ਵਿੱਚ ਗੁਪਤ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਗਿਆ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਫਿਰ ਵਾਪਸ ਆ ਗਿਆ ਹੈ। 'ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਬੈਜ ਨੇ ਆਪਣੀ ਗਵਾਹੀ ਵਿੱਚ ਗੋਪਾਲ ਗੋਡਸੇ ਦੇ ਮਰੀਨਾ ਹੋਟਲ ਤੋਂ ਕਿਤੇ ਵੀ ਜਾਣ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਦੱਸਿਆ। ਬੈਜ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸਨੇ ਗੋਪਾਲ ਨੂੰ ਰਿਵਾਲਵਰ ਦੀ ਮੁਰੰਮਤ ਕਰਦੇ ਦੇਖਿਆ ਸੀ, ਅਤੇ ਬੈਜ ਖੁਦ ਬਾਥਰੂਮ ਵਿੱਚ ਹੈਂਡ ਗ੍ਰੇਨੇਡ ਅਤੇ ਵਿਸਫੋਟਕਾਂ ਲਈ ਫਿਊਜ਼ ਅਤੇ ਡੈਟੋਨੇਟਰ ਠੀਕ ਕਰਨ ਲਈ ਗਿਆ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਬੈਜ ਬਾਥਰੂਮ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਆਇਆ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਗੋਪਾਲ ਨੂੰ ਉੱਥੇ ਖੜ੍ਹਾ ਦੇਖਿਆ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਗੋਪਾਲ ਬਾਕੀ ਸਾਰਿਆਂ ਨਾਲ ਬਿਰਲਾ ਹਾਊਸ ਚਲਾ ਗਿਆ। ਇਹ ਤਰਕ ਕਿ ਬੈਜ ਗੋਪਾਲ ਗੌਡਸੇ ਦੀਆਂ ਹਰਕਤਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖਣ ਵਿੱਚ ਅਸਫਲ ਰਿਹਾ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਕੰਮ ਵਿੱਚ ਰੁੱਝਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਸਗੋਂ ਬਹੁਤ ਦੂਰ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ।'

(ਨੱਥੂਰਾਮ ਦੀਆਂ ਦਲੀਲਾਂ ਬੇਬੁਨਿਆਦ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਕੋਈ ਵੀ ਵਿਸਫੋਟਕ ਮਾਹਰ ਇਸ ਗੱਲ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਸਫੋਟਕ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਬਹੁਤ ਖਤਰਨਾਕ ਹੈ ਅਤੇ ਪੂਰੀ ਇਕਾਗਰਤਾ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਦਾ ਹੈ; ਇਕਾਗਰਤਾ ਵਿੱਚ ਥੋੜ੍ਹੀ ਜਿਹੀ ਕਮੀ ਘਾਤਕ ਸਾਬਤ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ।
ਮਨੋਹਰ ਮੁਲਗਾਂਵਕਰ ਦੁਆਰਾ ਆਪਣੀ ਕਿਤਾਬ 'ਦਿ ਮੈਨ ਹੂ ਕਿਲਡ ਗਾਂਧੀ' ਵਿੱਚ ਇਸ ਘਟਨਾ ਦੇ ਵਰਣਨ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, ਜਦੋਂ ਬੈਜ ਵਿਸਫੋਟਕ ਤਿਆਰ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ, ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਕਰਕਰੇ ਨੇ ਇੱਕ ਫਿਊਜ਼ ਤਾਰ ਨੂੰ ਅੱਗ ਲਗਾ ਕੇ ਟੈਸਟ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ। ਧੂੰਏਂ ਦੇ ਬੱਦਲਾਂ ਨੇ ਕਮਰੇ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਲਪੇਟ ਵਿੱਚ ਲੈ ਲਿਆ ਅਤੇ ਇੱਕ ਵੇਟਰ ਨੂੰ ਚੇਤਾਵਨੀ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਲਾਬੀ ਵਿੱਚ ਭੱਜ ਗਿਆ, ਜੋ ਇਹ ਦੇਖਣ ਲਈ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਆਇਆ ਕਿ ਕੀ ਸਭ ਕੁਝ ਠੀਕ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ। ਆਪਟੇ ਨੇ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਨਾਲ ਉਸ ਨੂੰ ਯਕੀਨ ਦਿਵਾਇਆ ਕਿ ਇਹ ਸਿਗਰਟ ਦਾ ਧੂੰਆਂ ਹੀ ਇਕੱਠਾ ਹੋਇਆ ਸੀ।

ਇਹਨਾਂ ਹਾਲਤਾਂ ਵਿੱਚ ਇਹ ਬਹੁਤ ਸੰਭਾਵਨਾ ਹੈ ਕਿ ਬੈਜ, ਜੋ ਵਿਸਫੋਟਕਾਂ ਦੀ ਵਿਨਾਸ਼ਕਾਰੀ ਸ਼ਕਤੀ ਅਤੇ ਸੁਧਾਰੇ ਹੋਏ ਵਿਸਫੋਟਕ ਯੰਤਰਾਂ ਦੀ ਅਸਥਿਰਤਾ ਨੂੰ ਜਾਣਦਾ ਸੀ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲਣ ਵੇਲੇ ਬਹੁਤ ਸਾਵਧਾਨ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਸਭ ਕੁਝ ਤੋਂ ਅਣਜਾਣ ਹੋਵੇਗਾ।)

ਫਰੰਟੀਅਰ ਹਿੰਦੂ ਹੋਟਲ ਦੇ ਮਾਲਕ ਨੇ ਆਪਣੀ ਗਵਾਹੀ ਵਿੱਚ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸਨੇ 20 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮ 4 ਵਜੇ ਗੋਪਾਲ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਹੋਟਲ ਵਿੱਚ ਦੇਖਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸਦਾ ਨਾਮ ਗੈਸਟ ਰਜਿਸਟਰ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਹੈ। ਮਾਲਕ ਨੂੰ ਇਹ ਯਾਦ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਗੋਪਾਲ ਨੇ ਆਪਣੇ ਹੋਟਲ ਵਿੱਚ ਕਦੋਂ ਚੈੱਕ ਕੀਤਾ ਸੀ ਪਰ ਉਹ ਸਮਾਂ ਯਾਦ ਰੱਖਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਗੋਪਾਲ ਵਾਪਸ ਆਇਆ ਸੀ। ਇਹ ਨੋਟ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਫਰੰਟੀਅਰ ਹਿੰਦੂ ਹੋਟਲ ਅਤੇ ਮਰੀਨਾ ਹੋਟਲ ਵਿਚਕਾਰ ਦੂਰੀ ਪੰਜ ਮੀਲ ਹੈ। ਮਾਲਕ ਨੇ ਇਹ ਨਹੀਂ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਕੀ ਉਸ ਨੇ ਗੋਪਾਲ ਦੇ ਆਉਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹੋਟਲ ਦੇ ਬਾਹਰ ਕੋਈ ਕਾਰ ਇੰਤਜ਼ਾਰ ਕਰਦਿਆਂ ਦੇਖਿਆ। ਜਦੋਂ ਉਹ ਇੱਕ ਘੰਟੇ ਦੇ ਠਹਿਰਨ ਦਾ ਵੀ ਖਰਚਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਇਹ ਕਿਵੇਂ ਸੰਭਵ ਹੈ ਕਿ ਮਾਲਕ ਨੂੰ ਗੋਪਾਲ ਦੇ ਹੋਟਲ ਵਿੱਚ ਪਹੁੰਚਣ ਦੇ ਸਮੇਂ ਦਾ ਪਤਾ ਨਾ ਹੋਵੇ? ਉਸਦੀ ਗਵਾਹੀ ਸ਼ੱਕੀ ਅਤੇ ਕੁਝ ਅਜੀਬ ਹੈ।

'ਮੈਂ ਹੈਰਾਨ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਨੇ ਇਸ ਗਵਾਹ ਨੂੰ ਤਲਬ ਕੀਤਾ, ਜਿਸ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਦੇ ਸਟਾਰ ਗਵਾਹ ਬੈਜ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਤੋਂ ਭਿੰਨ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਲੱਗਦਾ ਹੈ

Machine Translated by Google

ਸਿਰਫ ਇਹ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸਤਗਾਸਾ 20 ਤਰੀਕ ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਗੋਪਾਲ ਗੋਡਸੇ ਦੀ ਮੌਜੂਦਗੀ ਨੂੰ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਲਈ ਬੇਤਾਬ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ। ਇੱਕ ਹੋਰ ਗਵਾਹ ਗੋਡਬੋਲੇ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਦੇ ਕਤਲ ਤੋਂ ਅੱਠ-ਦਸ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ ਗੋਪਾਲ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਪੂਨਾ ਵਿੱਚ ਛੁਪਾਉਣ ਲਈ ਇੱਕ ਰਿਵਾਲਵਰ ਅਤੇ ਕੁਝ ਗੋਲੀਆਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਸਨ। ਜੇਕਰ ਅਸੀਂ ਮੰਨਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਉਸ ਦਾ ਮਤਲਬ ਦਸ ਦਿਨ ਸੀ, ਤਾਂ ਇਹ ਸਾਬਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗੋਪਾਲ 20 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਮੌਜੂਦ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਜੇਕਰ ਉਸ ਦਾ ਮਤਲਬ ਅੱਠ ਜਾਂ ਨੌਂ ਦਿਨਾਂ ਦਾ ਸੀ, ਅਤੇ ਜੇਕਰ ਅਸੀਂ ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਦੇ ਦਾਅਵੇ ਨੂੰ ਮੰਨੀਏ ਕਿ ਗੋਪਾਲ 20 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਮੌਜੂਦ ਸੀ, ਤਾਂ ਸਵਾਲ ਇਹ ਉੱਠਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗੋਪਾਲ ਇੰਨੇ ਥੋੜ੍ਹੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਦਿੱਲੀ ਤੋਂ ਪੂਨਾ, ਉਹ ਵੀ ਰੇਲਗੱਡੀ ਵਿੱਚ ਸਫ਼ਰ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਕਿਵੇਂ ਪਹੁੰਚਿਆ? . ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਨੇ ਇਹ ਦਾਅਵਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਗੋਪਾਲ ਹਵਾਈ ਜਹਾਜ਼ ਰਾਹੀਂ ਯਾਤਰਾ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਜੇਕਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੇ ਗਵਾਹਾਂ ਦੀਆਂ ਗਵਾਹੀਆਂ ਨੂੰ ਇਕੱਠਿਆਂ ਪੜ੍ਹਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਦੇਖੋਗੇ ਕਿ ਇਹ ਆਪਾ ਵਿਰੋਧੀ ਹਨ ਅਤੇ ਸਾਡੇ 'ਤੇ ਲਾਏ ਗਏ ਦੋਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਸਾਬਤ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ।'

ਨੱਥੂਰਾਮ ਨੇ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਹ 27 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਆਪਟੇ ਦੇ ਨਾਲ ਬੰਬਈ ਤੋਂ ਹਵਾਈ ਜਹਾਜ਼ ਰਾਹੀਂ ਦਿੱਲੀ ਗਿਆ ਸੀ। 'ਇਸਤਗਾਸਾ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਉਸੇ ਦਿਨ ਰਾਤ 11 ਵਜੇ ਗਵਾਲੀਅਰ ਪਹੁੰਚੇ, ਪਰ ਟੋਂਗਾਵਾਲਾ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਬੰਬੇ ਐਕਸਪ੍ਰੈਸ ਰਾਹੀਂ ਗਵਾਲੀਅਰ ਪਹੁੰਚੇ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਬੰਬਈ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਕੋਈ ਵੀ ਰੇਲਗੱਡੀ ਗਵਾਲੀਅਰ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਟੋਂਗਾਵਾਲਾ ਨੂੰ ਇਹ ਯਾਦ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਉਸ ਰਾਤ ਉਸ ਦੇ ਟਾਂਗੇ ਵਿਚ ਬੈਠੇ ਸੀ।' (ਨੱਥੂਰਾਮ ਦੀ ਇਹ ਦਲੀਲ ਵੀ ਇਸ ਕਰਕੇ ਨਹੀਂ ਚੱਲਦੀ ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਲੰਬੀ ਦੂਰੀ ਦੀਆਂ ਰੇਲਗੱਡੀਆਂ ਸਮੇਂ ਅਨੁਸਾਰ ਨਾ ਚੱਲਣ ਲਈ ਜਾਣੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਸਨ। ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਟੋਂਗਾਵਾਲਾ ਦੀ ਯਾਦ ਦਾ ਸਬੰਧ ਹੈ, ਇਸ ਤੱਥ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਲਗਾਮ ਰਸਤੇ ਵਿੱਚ ਹੀ ਟੁੱਟ ਗਈ ਅਤੇ ਉਹ ਆਪਣੇ ਮੁਸਾਫਰਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਟਾਂਗੇ ਵਿੱਚ ਗੁਆ ਦਿੱਤਾ, ਘਟਨਾ ਉਸ ਆਦਮੀ ਨਾਲ ਹੀ ਰਹੀ ਹੋਵੇਗੀ।)

'ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਨੇ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਡਾ. ਪਰਚੂਰੇ ਨੇ ਆਪਣੇ ਇਕਬਾਲੀਆ ਬਿਆਨ 'ਚ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਫਿਰ ਵੀ ਇਹ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਡਾ. ਪਰਚੂਰੇ ਨੂੰ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦਾ ਕਤਲ ਕਰਨ ਲਈ ਪਿਸਤੌਲ ਮੁਹੱਈਆ ਕਰਵਾਉਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਸੀ। ਬਚਾਅ ਪੱਖ ਦੀ ਇਸ ਦਲੀਲ ਦਾ ਕਿ ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਮੈਂ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਯੋਜਨਾਬੱਧ ਵਿਰੋਧ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਲਈ ਵਲੰਟੀਅਰਾਂ ਦੀ ਭਰਤੀ ਕਰਨ ਲਈ ਗਵਾਲੀਅਰ ਗਏ ਸੀ, ਦਾ ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਨੇ ਮਜ਼ਾਕ ਉਡਾਇਆ ਹੈ। ਪਰ ਜੇ ਇਹ ਹਾਸੋਹੀਣਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਮੇਰਾ ਪੁੱਛਣਾ ਡਾ.

ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦਾ ਕਤਲ ਕਰਨ ਲਈ ਪਰਚੂਰੇ ਨੂੰ ਪਿਸਤੌਲ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨਾ, ਇਸ ਤੱਥ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਕਿ ਉਹ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਦੋਸਤਾਨਾ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਹੋਰ ਵੀ ਹਾਸੋਹੀਣੀ ਲੱਗਦੀ ਹੈ।'

ਫਿਰ ਨੱਥੂਰਾਮ ਨੇ ਸੁੰਦਰੀਲਾਲ ਅਤੇ ਹਰਿਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਦੀਆਂ ਗਵਾਹੀਆਂ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ। 'ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਿਆਨ ਆਪਸੀ ਵਿਰੋਧੀ ਹਨ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੋਈ ਮਹੱਤਵ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦੇ, ਸੁੰਦਰੀਲਾਲ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਹੈ ਕਿ 30 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਉਸ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਰੇਲਵੇ ਸਟੇਸ਼ਨ 'ਤੇ ਰਿਟਾਇਰਿੰਗ ਰੂਮ ਖਾਲੀ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ, ਪਰ ਸੇਵਾਦਾਰ, ਹਰੀਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਨੇ ਆਪਣੀ ਗਵਾਹੀ ਵਿਚ ਸੁੰਦਰੀਲਾਲ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਤੱਕ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਹਰੀਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਆਪਟੇ, ਕਰਕਰੇ ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ ਪਛਾਣ ਸਕਦੇ ਸਨ, ਪਰ ਉਹ

Machine Translated by Google

ਪਛਾਣ ਪਰੇਡ ਅਤੇ ਅਦਾਲਤ ਵਿਚ ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਕਰਕਰੇ ਦੋਵਾਂ ਦੀ ਸਹੀ ਪਛਾਣ ਕਰਨ ਵਿਚ ਅਸਫਲ ਰਹੇ।'

ਬਚਾਅ ਪੱਖ ਗਵਾਹਾਂ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਨਾ ਕਰਨ ਦਾ ਕਾਰਨ ਦੱਸਦੇ ਹੋਏ ਨੱਥੂਰਾਮ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਇਹ ਪਹਿਲਾ ਮੁਕੱਦਮਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਸਰਕਾਰ ਅਤੇ ਲੋਕ ਇਕ ਪਾਸੇ ਹਨ ਅਤੇ ਦੋਸ਼ੀ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਹਨ।

ਭਾਵੇਂ ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਦੀਆਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਹਿੰਸਕ ਸਨ, ਪਰ ਕਾਂਗਰਸ ਨੇ ਕਰਾਚੀ ਸੈਸ਼ਨ ਦੌਰਾਨ ਇਕ ਮਤਾ ਪਾਸ ਕਰਕੇ ਉਸ ਦੀ ਤਾਰੀਫ਼ ਕੀਤੀ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀਆਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਦਾ ਸਮਰਥਨ ਕੀਤਾ ਸੀ।'

ਨੱਥੂਰਾਮ ਨੇ ਮਾਤ ਭੂਮੀ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਇੱਕ ਕਰਮ ਕਰਨ ਦੇ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਦੁਹਰਾਉਣ ਵਾਲੇ ਬਿਆਨ ਨਾਲ ਆਪਣੀਆਂ ਦਲੀਲਾਂ ਦੀ ਸਮਾਪਤੀ ਕੀਤੀ। 'ਭਾਰਤ ਮਾਤਾ ਦੇ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪੈਦਾ ਹੋਈ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਦੇਖਦੇ ਹੋਏ, ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਉਦਾਸੀਨ ਰਵੱਈਏ ਨੂੰ ਦੇਖਦੇ ਹੋਏ, ਜਿਸ ਨੇ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਦੇ ਦਬਾਅ ਹੇਠ ਆ ਕੇ, ਰੁਪਏ ਦੀ ਅਦਾਇਗੀ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਨੂੰ 55 ਕਰੋੜ; ਇਨ੍ਹਾਂ ਹਾਲਾਤਾਂ ਵਿੱਚ ਭਾਵੇਂ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਇੱਕ ਅਪਰਾਧੀ ਹਾਂ, ਪਰ ਭਾਰਤੀ ਲੋਕ, ਆਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਪੀੜ੍ਹੀਆਂ ਅਤੇ ਭਵਿੱਖ ਦੇ ਇਮਾਨਦਾਰ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰ ਇਸ ਗੱਲ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤ ਹੋਣਗੇ ਕਿ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਨੂੰ ਮਾਰਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸੀ।

'ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਂ ਉਸ ਵਿਅਕਤੀ ਪ੍ਰਤੀ ਕੋਈ ਰਹਿਮ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਿਸਦਾ ਮੈਂ ਕਤਲ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਮੈਂ ਰਹਿਮ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਨ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਖੋਹ ਲਿਆ ਹੈ। ਮੈਂ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਦਾ ਕਤਲ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਉਦੇਸ਼ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲਏ ਹਨ ਇਸ ਲਈ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਕਹਿਣ ਲਈ ਹੋਰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇੱਕ ਸਮਾਂ ਆਵੇਗਾ ਜਦੋਂ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇਸ਼ਭਗਤੀ ਦਾ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਜ਼ਾਕ ਉਡਾਏਗੀ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹ ਅੱਜ ਧਾਰਮਿਕ ਹੰਕਾਰ ਦਾ ਮਜ਼ਾਕ ਉਡਾਉਂਦੇ ਹਨ।'

ਆਪਣੀ ਸਮਾਪਤੀ ਟਿੱਪਣੀ ਵਿੱਚ, ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਢੰਗ ਨਾਲ ਘੋਸ਼ਣਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਕਿ ਉਹ ਰਹਿਮ ਦੀ ਭੀਖ ਮੰਗਣ ਦਾ ਇਰਾਦਾ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਸਵੈ-ਘੋਸ਼ਿਤ ਸ਼ਹੀਦ ਨੇ ਆਪਣੀ ਸਜ਼ਾ ਸੁਣਾਏ ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਚੇ ਅਧਿਕਾਰੀ, ਪ੍ਰੀਵੀ ਕੌਂਸਲ ਤੱਕ ਬਿਲਕੁਲ ਅਜਿਹਾ ਹੀ ਕੀਤਾ।

ਕਰਕਰੇ ਦੇ ਵਕੀਲ ਵੱਲੋਂ ਦਲੀਲਾਂ

ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕਰਕਰੇ ਦੇ ਬਚਾਅ ਪੱਖ ਦੇ ਵਕੀਲ ਡਾਂਗੇ ਨੇ ਆਪਣੀ ਦਲੀਲ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ। ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਸਿਰਫ 46 ਸਰਕਾਰੀ ਗਵਾਹਾਂ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਮੇਰੇ ਮੁਵੱਕਿਲ ਕਰਕਰੇ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਛੱਬੀ ਗਵਾਹੀਆਂ ਬਿਲਕੁਲ ਅਪ੍ਰਸੰਗਿਕ ਹਨ। ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਨੇ ਭਾਰਤੀ ਸੰਘ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਮੁਸਲਿਮ ਨਾਗਰਿਕ ਨੂੰ ਗਵਾਹ ਵਜੋਂ ਤਲਬ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਬੈਜ ਬਹੁਤ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਗਵਾਹ ਨਹੀਂ ਹੈ. ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਗਵਾਹੀ ਦੇਣ ਵਾਲਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸਿਰਫ਼ ਪੰਜ ਗਵਾਹ ਹੀ ਕੇਸ ਲਈ ਅਹਿਮ ਹਨ। ਮਰੀਨਾ ਹੋਟਲ ਦੇ ਗਵਾਹਾਂ ਦੀਆਂ ਗਵਾਹੀਆਂ ਦਾ ਮੇਰੇ ਮੁਵੱਕਿਲ ਕਰਕਰੇ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਲਗਾਏ ਗਏ ਦੋਸ਼ਾਂ 'ਤੇ ਕੋਈ ਅਸਰ ਨਹੀਂ ਹੈ।

'ਮੁਲਜ਼ਮ ਦਾ ਦੋਸ਼ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ 'ਤੇ ਹੈ। ਅਦਾਲਤ ਆਪਣੇ ਫੈਸਲੇ ਨੂੰ ਅਨੁਮਾਨਾਂ ਅਤੇ ਅਨੁਮਾਨਾਂ 'ਤੇ ਅਧਾਰਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀ। ਬਚਾਅ ਪੱਖ ਲਈ ਗਵਾਹ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਈ ਮਜਬੂਰੀ ਨਹੀਂ ਹੈ।

Machine Translated by Google

ਫੌਜਦਾਰੀ ਨਿਆਂ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਇਸ ਸਿਧਾਂਤ 'ਤੇ ਅਧਾਰਤ ਹੈ ਕਿ ਭਾਵੇਂ ਦਸ ਦੋਸ਼ੀ ਸਜ਼ਾ ਤੋਂ ਬਚ ਜਾਣ ਤਾਂ ਵੀ ਇਕ ਬੇਕਸੂਰ ਨੂੰ ਸਜ਼ਾ ਨਹੀਂ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ।'

ਫਿਰ ਡਾਂਗੇ ਨੇ ਕਰਕਰੇ ਦੇ ਬਿਆਨ ਦੇ ਅੰਸ਼ ਪੜ੍ਹੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਚਪਨ ਅਤੇ ਸਿੱਖਿਆ 'ਤੇ ਚਾਨਣਾ ਪਾਇਆ।

17 ਦਸੰਬਰ 1948: ਡਾਂਗੇ ਨੇ ਡਾ: ਜੇ.ਸੀ
ਜੈਨ ਅਤੇ ਮਦਨਲਾਲ; ਉਸਨੇ ਮਦਨਲਾਲ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਜਿਸ ਨੇ ਕਰਕਰੇ ਨੂੰ 'ਅਹਿਮਦਨਗਰ ਕਾ ਸੇਠ', 'ਅਹਿਮਦਨਗਰ ਦਾ ਵਪਾਰੀ' ਕਿਹਾ। ਡਾਂਗੇ ਨੇ ਮਦਨਲਾਲ ਦੁਆਰਾ ਜੈਨ ਨੂੰ ਲਿਖੀਆਂ ਚਿੱਠੀਆਂ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਜਿੱਥੇ ਸਾਬਕਾ ਨੇ ਕਰਕਰੇ ਨੂੰ ਕਰਕਰੇ ਨੂੰ 'ਸੇਠ' ਨਹੀਂ 'ਸਾਹਿਬ' ਕਿਹਾ ਸੀ।

'ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਨੇ ਕਰਕਰੇ ਨੂੰ 'ਸੇਠ' ਕਹਿ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਇੱਕ ਅਮੀਰ ਕਾਰੋਬਾਰੀ ਵਜੋਂ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਪਰ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਕਿ ਸਿਰਫ਼ ਅਮੀਰ ਹੀ ਸਮਾਜਿਕ ਕੰਮ ਕਰਨ। ਸਮਾਜਿਕ ਕੰਮ ਕਰਨ ਲਈ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਸਿਰਫ ਇਮਾਨਦਾਰ ਅਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਲਈ ਕਰਕਰੇ ਨੂੰ "ਸੇਠ" ਕਹਿਣਾ ਗਲਤ ਹੈ। ਅਹਿਮਦਨਗਰ ਦੇ ਮੁਸਲਿਮ ਨਿਵਾਸੀਆਂ ਨੂੰ ਅਹਿਮਦਨਗਰ ਵਿੱਚ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀਆਂ ਦੀ ਆਮਦ ਕਾਰਨ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋਇਆ, ਉਸੇ ਸਮੇਂ ਕਰਕਰੇ ਦੀ ਪ੍ਰਸਿੱਧੀ ਵਧ ਗਈ।

ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੇ ਇਸ ਤੋਂ ਨਾਰਾਜ਼ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕੀਤੀ ਕਿ ਕਰਕਰੇ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਦੰਗੇ ਕਰਨ ਲਈ ਉਕਸਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੀਆਂ ਸ਼ਿਕਾਇਤਾਂ 'ਤੇ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰਦਿਆਂ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਕਰਕਰੇ ਦੀ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ। ਇਹੀ ਕਾਰਨ ਸੀ ਜਿਸ ਨੇ ਕਰਕਰੇ ਨੂੰ ਉਪਨਾਮ "ਵਿਆਸ" ਵਰਤਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕੀਤਾ।'

ਸਰਦਾਰ ਪਟੇਲ ਦੇ ਬਿਆਨ 'ਤੇ ਇਤਰਾਜ਼

ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪਰਚੂਰੇ ਅਤੇ ਗੋਪਾਲ ਦੇ ਬਚਾਅ ਪੱਖ ਦੇ ਵਕੀਲ ਇਨਾਮਦਾਰ ਨੇ ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਧਿਆਨ ਇੱਕ ਅਖਬਾਰ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਵੱਲ ਖਿੱਚਿਆ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਰਾਏਪੁਰ ਵਿੱਚ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਸੰਮੇਲਨ ਵਿੱਚ ਬੋਲਦਿਆਂ ਕੇਂਦਰੀ ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰੀ ਪਟੇਲ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਪਿਸਤੌਲ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਹੱਤਿਆ ਲਈ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਗਵਾਲੀਅਰ ਵਿੱਚ ਖਰੀਦਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਨਾਮਦਾਰ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚੱਲ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਅਜਿਹੇ ਬਿਆਨ ਜਨਤਕ ਨਹੀਂ ਕੀਤੇ ਜਾਣੇ ਚਾਹੀਦੇ।'

ਡਾਂਗੇ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਜੇਕਰਕਰੇ ਅਤੇ ਮਦਨਲਾਲ ਕਿਸੇ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਦੇ ਤਹਿਤ ਦਿੱਲੀ ਆਏ ਹੁੰਦੇ ਤਾਂ ਉਹ ਕਿਸੇ ਅਜਨਬੀ ਅਮਚੇਕਰ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਕਿਉਂ ਰਹਿਣ ਦਿੰਦੇ?
ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਇੱਕ ਗਵਾਹ ਨੇ ਗਵਾਹੀ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਮਦਨਲਾਲ 20 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਇੱਕ ਮੀਟਿੰਗ ਵਿੱਚ ਗਿਆ ਸੀ, ਉਸ ਮੀਟਿੰਗ ਵਿੱਚ ਜੈਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਨਰਾਇਣ ਨੇ ਭਾਸ਼ਣ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਮਦਨਲਾਲ ਨੇ ਨਾਅਰੇਬਾਜ਼ੀ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਮੀਟਿੰਗ ਵਿਚ ਵਿਘਨ ਪਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ।
ਕੀ ਕੋਈ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ਕਰਤਾ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵਿਵਹਾਰ ਕਰੇਗਾ? ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਵੱਲੋਂ ਇਹ ਦੋਸ਼ ਕਿ ਮੁਲਜ਼ਮ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਤਹਿਤ ਇਕੱਠੇ ਹੋਏ ਸਨ, ਸਰਾਸਰ ਝੂਠ ਹੈ।' ਫਿਰ ਡਾਂਗੇ ਨੇ ਮਰੀਨਾ ਹੋਟਲ ਤੋਂ ਗਵਾਹਾਂ ਦੀਆਂ ਗਵਾਹੀਆਂ ਲਈਆਂ। ਬੰਬਈ ਵਿਖੇ ਕਰਵਾਈ ਗਈ ਸ਼ਨਾਖਤੀ ਪਰੇਡ ਵਿਚ ਇਕ ਗਵਾਹ ਨੇ ਕਰਕਰੇ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਇਹ ਅਜੀਬ ਹੈ, ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਜੋ

Machine Translated by Google

ਹਰ ਰੋਜ਼ ਸੈਂਕੜੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਚਾਹ ਪਰੋਸਦਾ ਹੈ, ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਦਾ ਚਿਹਰਾ ਯਾਦ ਹੈ ਜੋ ਉਸਨੇ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ ਸੀ ਅਤੇ ਇੰਨੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਇੰਨੇ ਲੰਬੇ ਵਕਫੇ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਸਨੂੰ ਪਛਾਣਿਆ। ਮਰੀਨਾ ਹੋਟਲ ਦੇ ਇੱਕ ਹੋਰ ਗਵਾਹ ਨੇ ਹੋਟਲ ਵਿੱਚ ਆਪਟੇ, ਨੱਥੂਰਾਮ ਗੋਡਸੇ ਅਤੇ ਗੋਪਾਲ ਗੋਡਸੇ ਦੀ ਮੌਜੂਦਗੀ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਪਰ ਕਰਕਰੇ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਿਆਨ ਮੁਤਾਬਕ ਕਰਕਰੇ ਉਦੋਂ ਬੰਬਈ ਵਿੱਚ ਸਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਗਵਾਹੀ ਬੈਜ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਦੇ ਉਲਟ ਹੈ।'

ਡਾਂਗੇ ਨੇ ਅੱਗੇ ਕਿਹਾ, 'ਬਿਰਲਾ ਹਾਊਸ ਦੇ ਦੋ ਗਵਾਹ ਛੋਟੂਰਾਮ ਅਤੇ ਭੂਰੇ ਸਿੰਘ ਦੀਆਂ ਗਵਾਹੀਆਂ ਵੀ ਆਪਸੀ ਵਿਰੋਧੀ ਹਨ। ਛੋਟੂਰਾਮ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਕਰਕਰੇ ਨੇ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਦੀ ਫੋਟੋ ਖਿੱਚਣ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਲਈ ਉਸ ਕੋਲ ਪਹੁੰਚ ਕੀਤੀ, ਉਸ ਨੇ ਪਛਾਣ ਪਰੇਡ ਦੌਰਾਨ ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਕਰਕਰੇ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕੀਤੀ ਪਰ ਇਹ ਨਹੀਂ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਫੋਟੋ ਖਿੱਚਣ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਲਈ ਦੋਵਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸ ਨੇ ਉਸ ਕੋਲ ਪਹੁੰਚ ਕੀਤੀ ਸੀ।'

ਭੂਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਕਿ 20 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਦੋ ਵਿਅਕਤੀ ਆਏ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਨੇ ਫੋਟੋ ਖਿੱਚਣ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਮੰਗੀ ਸੀ। ਪਰ ਉਹ ਇਹ ਦੱਸਣ ਦੇ ਯੋਗ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਕਿਸ ਨੇ ਇਜਾਜ਼ਤ ਲਈ ਸੀ। ਡਾਂਗੇ ਨੇ ਅੱਗੇ ਕਿਹਾ, 'ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਨੇ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਨੱਥੂਰਾਮ ਗੋਡਸੇ, ਨਰਾਇਣ ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਮੁਵੱਕਿਲ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਕਰਕਰੇ 30 ਜਨਵਰੀ 1948 ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਮੌਜੂਦ ਸਨ, ਜਿਸ ਦਿਨ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦਾ ਕਤਲ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਦਿੱਲੀ ਸਟੇਸ਼ਨ 'ਤੇ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਟਿਕਟ ਵਿਕਰੇਤਾ ਸੁੰਦਰੀਲਾਲ ਨੇ ਨੱਥੂਰਾਮ ਗੋਡਸੇ ਅਤੇ ਨਰਾਇਣ ਆਪਟੇ ਨੂੰ ਪਛਾਣਿਆ, ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ 29 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਸਟੇਸ਼ਨ 'ਤੇ ਮੌਜੂਦ ਸਨ ਅਤੇ ਕਰਕਰੇ ਨੂੰ ਉਸ ਵਿਅਕਤੀ ਵਜੋਂ ਪਛਾਣਿਆ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਰਿਟਾਇਰਿੰਗ ਰੂਮ ਵਿਚ ਨੱਥੂਰਾਮ ਅਤੇ ਆਪਟੇ ਨਾਲ ਦੇਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਸਟੇਸ਼ਨ 30 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਸੁੰਦਰੀਲਾਲ ਵੱਲੋਂ ਮੁਲਜ਼ਮ ਦੀ ਪਛਾਣ ਸ਼ੱਕੀ ਹੈ। ਉਸ ਨੂੰ 8 ਫਰਵਰੀ ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਵਿਖੇ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸ਼ਨਾਖਤ ਵਿੱਚ ਹਿੱਸਾ ਲੈਣ ਲਈ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਗਿਆ? ਉਸ ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਤਕ ਉਡੀਕ ਕਰਨ ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਕਿ ਇਸਤਗਾਸਾ ਉਸ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਸੁੰਦਰੀਲਾਲ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਨੱਥੂਰਾਮ ਨੂੰ ਬੈਠੇ ਹੋਏ ਦੇਖਿਆ ਸੀ ਜਦੋਂ ਕਿ ਕਰਕਰੇ ਖੜ੍ਹੇ ਸਨ। ਪਰ ਕਰਕਰੇ ਕਿਉਂ ਖੜ੍ਹੇ ਹੋਣ? ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸੇਵਕ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਨਾ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਨੀਵਾਂ ਸੀ। ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਇਹ ਸਥਾਪਿਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਿਆ ਹੈ ਕਿ ਕਰਕਰੇ ਦਿੱਲੀ ਕਿਵੇਂ ਪਹੁੰਚੇ, ਇਸ ਲਈ ਸ਼ੱਕ ਦਾ ਲਾਭ ਮੇਰੇ ਮੁਵੱਕਿਲ, ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਰਾਮਚੰਦਰ ਕਰਕਰੇ ਨੂੰ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

'ਬੈਜ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਭਰੋਸੇਮੰਦ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਸਹਾਇਕ ਗਵਾਹਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਮਾਣਿਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ, ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਦੀ ਗਵਾਹੀ 'ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ।'

18 ਦਸੰਬਰ 1948: ਆਪਣੀਆਂ ਦਲੀਲਾਂ ਜਾਰੀ ਰੱਖਦਿਆਂ ਡਾਂਗੇ ਨੇ ਬੰਬੇ ਸੀਆਈਡੀ ਦੇ ਦਫ਼ਤਰ ਵਿੱਚ ਬੈਜ ਦੀ ਪਤਨੀ ਤੋਂ ਪੁਲਿਸ ਦੁਆਰਾ ਬਰਾਮਦ ਕੀਤੀ ਚਿੱਠੀ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ।

'ਜਦੋਂ ਬੈਜ ਦੀ ਪਤਨੀ ਸੀ.ਆਈ.ਡੀ. ਦਫਤਰ ਆਈ ਤਾਂ ਪੁਲਸ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਉਸ ਤੋਂ ਮੰਗੀ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਚਿੱਠੀ ਸੌਂਪ ਦਿੱਤੀ। ਇਹ ਸਮਝਣਾ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੈ ਕਿ ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਕਿਉਂ

Machine Translated by Google

ਬੈਜ ਉਹ ਖਾਸ ਚਿੱਠੀ ਲੈ ਕੇ ਆਇਆ ਜਦੋਂ ਬੈਜ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਕੁਝ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਸੀ; ਇਹ ਪੂਰਾ ਘਟਨਾਕ੍ਰਮ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸ਼ੱਕੀ ਹੈ।'*

ਡਾਂਗੇ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਬੈਜ ਦੇ ਲੈਟਰਹੈੱਡ 'ਤੇ ਵੀ ਇਹ ਪੱਤਰ ਨਹੀਂ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। (ਕਰਕਰੇ ਬੈਜ ਦੇ ਲੈਟਰਹੈੱਡ 'ਤੇ ਬੈਜ ਨੂੰ ਚਿੱਠੀ ਕਿਉਂ ਲਿਖਣਗੇ?) 'ਲੈਟਰ ਪੇਪਰ ਪਾਟ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਇਕੱਠੇ ਚਿਪਕਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਕਰਕਰੇ ਦੀ ਲਿਖਤ ਨਾਲ ਮੇਲ ਖਾਂਦਾ ਸੀ। ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਨੂੰ ਖਾਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਲਿਖਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਕਰਕਰੇ ਨੇ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਪੱਤਰ ਦੀ ਹੱਥ ਲਿਖਤ ਅਤੇ ਤੁਲਨਾ ਲਈ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੇ ਗਏ ਨਮੂਨੇ ਇੱਕ ਹੀ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਸਨ, ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਕਰਕਰੇ। ਪਰ ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਜਾਂ ਤਾਲਮੇਲ ਕਰਕੇ ਲਏ ਗਏ ਨਮੂਨੇ ਨੂੰ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਸਬੂਤ ਵਜੋਂ ਨਹੀਂ ਵਰਤਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ।'

ਡਾਂਗੇ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਪੱਤਰ ਵਿੱਚ ਕਿਤਾਬਾਂ ਅਤੇ ਲੇਖਾਂ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਲੋਹੇ ਦੀਆਂ ਜੈਕਟਾਂ ਦਾ ਸੀ ਨਾ ਕਿ ਹਥਿਆਰਾਂ ਅਤੇ ਵਿਸਫੋਟਕਾਂ ਦਾ। ਕਰਕਰੇ ਨੇ ਨੋਆਖਲੀ ਵਿੱਚ ਰਾਹਤ ਕਾਰਜਾਂ ਲਈ ਰਵਾਨਾ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇੱਕ ਲੋਹੇ ਦੀ ਜੈਕੇਟ ਖਰੀਦੀ ਸੀ। ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਕਤਲ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਬੈਜ ਆਪਣੇ ਹਥਿਆਰ ਵੇਚਣ ਲਈ ਦਿੱਲੀ ਆਇਆ ਸੀ। ਆਪਟੇ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਇੱਕ ਸ਼ਾਂਤਮਈ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਲਈ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਉਸਨੇ ਇੱਕ ਪੱਥਰ ਨਾਲ ਦੋ ਪੰਛੀਆਂ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ।

'ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਨੇ ਦੋਸ਼ ਲਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਮਰੀਨਾ ਹੋਟਲ 'ਚ ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਜਦੋਂ ਮਦਨਲਾਲ ਨੇ ਬੰਦੂਕ ਦੇ ਸੂਤੀ ਬੰਬ ਨੂੰ ਵਿਸਫੋਟ ਕੀਤਾ, ਤਾਂ ਕਰਕਰੇ, ਗੋਪਾਲ ਗੋਡਸੇ ਅਤੇ ਸ਼ੰਕਰ ਨੇ ਚੋਟੂਰਾਮ ਦੇ ਕਮਰੇ ਤੋਂ ਗਾਂਧੀ ਜੀ 'ਤੇ ਹੱਥਗੋਲੇ ਨਾਲ ਹਮਲਾ ਕੀਤਾ।

ਪਰ ਬੈਜ ਨੇ ਯੋਜਨਾ ਵਿੱਚ ਬਦਲਾਅ ਕੀਤੇ। ਕਰਕਰੇ ਨੂੰ ਇਸ ਬਾਰੇ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਜੇਕਰ ਕਰਕਰੇ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਸਨ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਪਤਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਸਾਬਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਰਕਰੇ ਆਪਣੇ 'ਤੇ ਲਗਾਏ ਗਏ ਸਾਰੇ ਦੋਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਬੇਕਸੂਰ ਹਨ ਅਤੇ ਕੋਈ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਨਹੀਂ ਸੀ।'*

'ਮੋਰਾਰਜੀ ਦੇਸਾਈ, ਡਾ. ਜੇ.ਸੀ. ਜੈਨ ਅਤੇ ਅੰਗਦ ਸਿੰਘ ਦੀਆਂ ਗਵਾਹੀਆਂ ਵਿਚ ਆਪਸੀ ਵਿਰੋਧੀ ਬਿਆਨ ਹਨ ਅਤੇ ਕਈ ਥਾਵਾਂ 'ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਸਲ ਬਿਆਨਾਂ ਤੋਂ ਹਟ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਇਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਗਵਾਹੀਆਂ ਨੂੰ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੇ ਰਿਕਾਰਡ ਤੋਂ ਮਿਟਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਕਰਕਰੇ ਦੀ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀ ਸਮੇਂ ਉਸ ਦੇ ਕੋਲੋਂ 31 ਜਨਵਰੀ ਦੀਆਂ ਉਪਨਗਰੀ ਰੇਲਵੇ ਟਿਕਟਾਂ ਬਰਾਮਦ ਹੋਈਆਂ ਸਨ। ਇਹ ਸਿੱਧ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੇਰਾ ਮੁਵੱਕਿਲ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਰਾਮਚੰਦਰ ਕਰਕਰੇ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਦੇ ਕਤਲ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਬੰਬਈ ਵਿੱਚ ਮੌਜੂਦ ਸੀ ਨਾ ਕਿ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ।'

ਡਾਂਗੇ ਨੇ ਬੰਬਈ ਵਿੱਚ ਸ਼ਨਾਖਤੀ ਪਰੇਡ ਦੀ ਆਲੋਚਨਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਕਿਹਾ, 'ਕੋਈ ਮਰਾਠੀ ਅਨੁਵਾਦਕ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਜੋ ਕਰਕਰੇ ਨੂੰ ਕਾਰਵਾਈ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰ ਸਕੇ, ਜਦੋਂ ਮੁੱਖ ਪ੍ਰੈਜ਼ੀਡੈਂਸੀ ਮੈਜਿਸਟਰੇਟ ਨੇ ਬੰਬਈ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਪਛਾਣ ਪਰੇਡ ਦਾ ਆਯੋਜਨ ਕੀਤਾ ਸੀ।'

ਅੰਤ ਵਿਚ ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਮੇਰੇ ਮੁਵੱਕਿਲ ਨੇ ਕੋਈ ਅਪਰਾਧ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਸ਼ੱਕ ਦਾ ਲਾਭ ਅਤੇ ਤੁਰੰਤ ਰਿਹਾਅ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।'

Machine Translated by Google

ਦਾਸ ਨੇ ਸਾਵਰਕਰ ਦੀ ਤਰਫੋਂ ਬਹਿਸ ਕੀਤੀ

ਅੱਗੇ, ਪੀ.ਆਰ. ਦਾਸ ਨੇ ਵੀ.ਡੀ. ਸਾਵਰਕਰ ਦੇ ਬਚਾਅ ਵਿੱਚ ਬਹਿਸ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ। ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਦੋ ਚੀਜ਼ਾਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਸਾਨੂੰ ਸੋਚਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਪਹਿਲਾ, ਕੀ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਕਤਲ ਦੀ ਕੋਈ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਰਚੀ ਗਈ ਸੀ। ਦੂਜਾ, ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਸੀ ਤਾਂ ਸਾਵਰਕਰ ਕਿਸ ਹੱਦ ਤੱਕ ਸ਼ਾਮਲ ਸੀ? ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਦੇ ਬਿਆਨਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਹੱਤਿਆ ਦਾ ਅੰਤਿਮ ਫੈਸਲਾ 20 ਜਨਵਰੀ 1948 ਦੀ ਦੁਪਹਿਰ ਨੂੰ ਮਰੀਨਾ ਹੋਟਲ ਦੇ ਕਮਰੇ 40 ਵਿੱਚ ਲਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਬਚਾਅ ਪੱਖ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਕਤਲ ਦੀ ਕੋਈ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਨਹੀਂ ਸੀ ਅਤੇ ਜੇਕਰ ਇਹ ਦੋਸ਼ ਹੈ ਕਿ ਇੱਕ ਸੀ, ਇਹ ਬਹੁਤ ਦੁਖਦਾਈ ਸਿੱਟਾ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿਉਂਕਿ ਦੂਜੇ ਮੁਲਜ਼ਮਾਂ ਨੇ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਸਭਾ ਦੌਰਾਨ ਸ਼ਾਂਤੀਪੂਰਨ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਬਣਾਈ ਸੀ। 30 ਜਨਵਰੀ ਦੀ ਘਟਨਾ ਨੱਥੂਰਾਮ ਗੋਡਸੇ ਦੀ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਕਾਰਵਾਈ ਸੀ। ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਸੀ ਤਾਂ 20 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਹੀ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਦਾ ਕਤਲ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ? ਉਸ ਦਿਨ, ਸੱਤ ਵਿਅਕਤੀ ਇਸ ਵਾਰਦਾਤ ਨੂੰ ਅੰਜਾਮ ਦੇਣ ਲਈ ਹਥਿਆਰਾਂ ਅਤੇ ਵਿਸਫੋਟਕਾਂ ਨਾਲ ਲੈਸ ਸਨ। ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਵੱਲੋਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀਆਂ ਗਵਾਹੀਆਂ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਬੈਜ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀਆਂ; ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਕਈ ਥਾਵਾਂ 'ਤੇ, ਉਹ ਉਸਦੇ ਦਾਅਵਿਆਂ ਨੂੰ ਢਾਹ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਨੇ ਗਵਾਹੀਆਂ ਵੀ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਦੋਸ਼ੀ 20 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਅਸਫਲ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮਿਲੇ ਸਨ ਅਤੇ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਹੱਤਿਆ ਕਰਨ ਦੇ ਆਪਣੇ ਇਰਾਦੇ ਨੂੰ ਦੁਹਰਾਇਆ ਸੀ।'

ਦਾਸ ਨੇ ਕੌਂਸਲ ਆਫ ਲਾਰਡਜ਼ ਅਤੇ ਇਲਾਹਾਬਾਦ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੇ ਫੈਸਲਿਆਂ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਦੁਆਰਾ ਕਰਵਾਏ ਗਏ ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸ਼ੱਕ ਹਨ। ਇਹ ਮੁਕੱਦਮੇ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸ਼ੱਕ ਜਾਂ ਸੰਦੇਹ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਚਲਾਉਣਾ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਅੱਗੇ ਕਿਹਾ, 'ਕੀ ਮੁਕੱਦਮਾ ਸਹੀ ਹੈ ਜਾਂ ਬਚਾਅ। 20 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਸਿਰਫ਼ ਇੱਕ ਬੰਬ ਧਮਾਕਾ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਕੀ ਇਸਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਨੇ ਆਪਣੀ ਗੱਲ ਨੂੰ ਵਾਜਬ ਸ਼ੱਕ ਤੋਂ ਪਰੇ ਸਾਬਤ ਕੀਤਾ ਹੈ? ਕੀ ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਕੋਲ ਕੋਈ ਠੋਸ ਸਬੂਤ ਹੈ ਕਿ ਦੋਸ਼ੀ ਨੇ 20 ਤਰੀਕ ਨੂੰ ਹੀ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ?

ਉਹ ਕਹਿੰਦਾ ਰਿਹਾ, 'ਬੈਜ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਭਾਵੇਂ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਬਤ ਨਹੀਂ ਹੋਈ ਪਰ ਮੁੱਖ ਨੁਕਤੇ ਰਹੇ ਹਨ। ਹੁਣ ਇਹ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਫੈਸਲਾ ਕਰਨਾ ਹੈ।

ਬੈਜ ਨੇ ਮੰਨਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਕਰਕਰੇ ਨੂੰ ਹਥਿਆਰ, ਬੰਬ ਅਤੇ ਵਿਸਫੋਟਕ ਵੇਚਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਹ ਲੈਣ-ਦੇਣ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਕਤਲ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਨਿਜ਼ਾਮ ਦੇ ਹੈਦਰਾਬਾਦ ਰਿਆਸਤ ਵਿੱਚ ਰਹਿ ਰਹੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਲਈ ਹਥਿਆਰ ਇਕੱਠੇ ਕਰਨ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਸਨ।

'ਨਵੰਬਰ 1947 ਵਿਚ, ਆਪਟੇ ਨੇ ਬੈਜ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਕੀ ਹਥਿਆਰ ਤਿਆਰ ਹਨ? ਉਸ ਨੇ ਬੈਜ ਨੂੰ ਇਹ ਵੀ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਕਰਕਰੇ ਇੱਕ-ਦੋ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਆਉਣਗੇ

Machine Translated by Google

ਭੰਡਾਰ. ਇਹ ਹਥਿਆਰ ਹੈਦਰਾਬਾਦ ਦੀ ਮੁਹਿੰਮ ਵਿੱਚ ਵੀ ਵਰਤੋਂ ਲਈ ਸਨ। 10 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ, ਬੈਜ ਨੂੰ ਪੂਨਾ ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦੇ ਦਫ਼ਤਰ ਵਿੱਚ ਬੁਲਾਇਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਬੰਦੂਕ ਦੇ ਦੋ ਟੁਕੜੇ, ਦੋ ਰਿਵਾਲਵਰ ਅਤੇ ਪੰਜ ਹੈਂਡ ਗ੍ਰਨੇਡ ਦੇਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਗਿਆ। ਉਸਨੂੰ 14 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਬੰਬਈ ਦੇ ਦਾਦਰ ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਦੇ ਦਫ਼ਤਰ ਵਿੱਚ "ਸਮੱਗਰੀ" ਪਹੁੰਚਾਉਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ।' ਦਾਸ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਬੈਜ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਦੇ ਇਸ ਹਿੱਸੇ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਗਵਾਹ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਮਾਣਿਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

'ਜਦੋਂ ਬੈਜ ਅਤੇ ਸ਼ੰਕਰ 14 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਬੰਬਈ ਪਹੁੰਚੇ, ਬੈਜ ਨੇ "ਸਮੱਗਰੀ" ਦੀਕਸ਼ਿਤ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਘਰ ਲੈ ਕੇ ਆਪਣੇ ਨੌਕਰ ਨੂੰ ਸੌਂਪ ਦਿੱਤੀ।
ਬਿੱਲੇ ਉੱਥੇ ਹਥਿਆਰ ਕਿਉਂ ਲੈ ਗਏ? ਕਿਉਂਕਿ ਹੈਦਰਾਬਾਦ ਮੁਹਿੰਮ ਲਈ ਹਥਿਆਰ ਦੀਕਸ਼ਿਤ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਘਰ ਇਕੱਠੇ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ।

'ਦੀਕਸ਼ਿਤ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਸੇਵਕ ਨੂੰ ਅਦਾਲਤ 'ਚ ਤਲਬ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਬੈਜ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਸਿਰਫ਼ ਦੀਕਸ਼ਿਤ ਦੇ ਬਿਆਨ ਤੋਂ ਹੀ ਸਾਬਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਕਿ "ਬੈਜ ਨੇ ਮੇਰੇ ਨੌਕਰ ਕੋਲ 'ਸਮੱਗਰੀ' ਵਾਲਾ ਬੈਗ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ"। ਦੀਕਸ਼ਿਤ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਪੁਲਿਸ ਐਕਟ ਤਹਿਤ ਮਾਮਲਾ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ, ਪਰ ਬੰਬਈ ਸੂਬੇ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇਸ ਦਿਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਕਦਮ ਨਹੀਂ ਚੁੱਕਿਆ। ਇਹ ਬਹੁਤ ਸੰਭਾਵਨਾ ਹੈ ਕਿ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਉਹ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨਾਲ ਕੋਈ ਸੌਦਾ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਦੀਆਂ ਹਦਾਇਤਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਇਸ ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਗਵਾਹੀ ਦੇਣ ਲਈ ਸਹਿਮਤ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਉਸਦੀ ਗਵਾਹੀ ਸਮਝੌਤਾ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਮਹੱਤਵ ਗੁਆ ਦਿੰਦੀ ਹੈ
'ਹੈਦਰਾਬਾਦ ਦਾ ਸਵਾਲ ਉਸ ਸਮੇਂ ਸਾਰਿਆਂ ਦੇ ਦਿਮਾਗ 'ਚ ਸੀ। ਕੀ ਇਹ ਹਥਿਆਰ ਬੰਬਈ ਤੋਂ ਹੈਦਰਾਬਾਦ ਭੇਜਣ ਲਈ ਲਿਆਂਦੇ ਗਏ ਸਨ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਨਿਹੱਥੇ ਬਜ਼ੁਰਗ ਦੇ ਕਤਲ ਲਈ? ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਹੈ ਕਿ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਕਤਲ ਲਈ "ਸਮੱਗਰੀ" ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਲਿਜਾਇਆ ਜਾਣਾ ਸੀ। ਕੀ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਲਈ ਇੰਨੇ ਹਥਿਆਰਾਂ ਅਤੇ ਵਿਸਫੋਟਕਾਂ ਦੀ ਲੋੜ ਸੀ?

'ਮੁਲਜ਼ਮ ਅਤੇ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਵਿਚਕਾਰ ਸਿਰਫ ਇੱਕ ਮਾਮੂਲੀ ਰਿਸ਼ਤਾ ਮੌਜੂਦ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਇੱਕ ਗਾਹਕ ਅਤੇ ਇੱਕ ਵਪਾਰੀ ਵਿਚਕਾਰ। ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਦੇ ਬਿਆਨਾਂ ਤੋਂ ਜ਼ਾਹਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਵੀ ਮੁਲਜ਼ਮ ਸਾਵਰਕਰ ਨਾਲ ਗੁਪਤ ਕਾਨਫਰੰਸ ਕਰਦਾ ਸੀ ਤਾਂ ਬੈਜ ਨੂੰ ਦੂਰ ਰੱਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਆਪਟੇ ਨੇ ਬੈਜ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਕੀ ਉਹ ਉਸ ਨਾਲ ਦਿੱਲੀ ਜਾ ਕੇ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਅਤੇ ਸੁਹਰਾਵਰਦੀ ਦੇ ਕਤਲ ਵਿੱਚ ਹਿੱਸਾ ਲਵੇਗਾ, ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸਾਵਰਕਰ ਨੇ ਕਤਲ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਬੈਜ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਝਿਜਕ ਦੇ ਮੰਨ ਗਿਆ। ਇੰਨੀ ਹੈਰਾਨੀ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਬੈਜ ਨੇ ਇਸ ਬਾਰੇ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਸੂਚਿਤ ਕਰਨਾ ਨਹੀਂ ਸਮਝਿਆ। ਜਦੋਂ ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਗੋਡਸੇ ਇੱਕ ਆਖਰੀ ਵਾਰ ਸਾਵਰਕਰ ਦਾ ਆਸ਼ੀਰਵਾਦ ਲੈਣ ਗਏ ਤਾਂ ਉਹ ਫਿਰ ਬੈਜ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਛੱਡ ਗਏ। ਇਹ ਹੋਰ ਵੀ ਹੈਰਾਨੀ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਅਖੌਤੀ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ਕਾਰਾਂ ਨੇ ਬੈਜ 'ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਫਿਰ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਕਤਲ ਦੀ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ।' 20 ਜਨਵਰੀ ਦੀ ਸਵੇਰ ਨੂੰ ਬਿਰਲਾ ਹਾਊਸ ਦੇ ਦੌਰੇ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ, ਦਾਸ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਇਸਤਗਾਸਾ ਕਿਸੇ ਵੀ ਟੈਕਸੀ ਡਰਾਈਵਰ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਅਸਫਲ ਰਿਹਾ ਜੋ ਬੈਜ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਨੂੰ ਸਾਬਤ ਕਰ ਸਕੇ।'

Machine Translated by Google

20 ਦਸੰਬਰ 1948: ਆਪਣੀਆਂ ਦਲੀਲਾਂ ਜਾਰੀ ਰੱਖਦਿਆਂ, ਦਾਸ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਨੇ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਕਿ 20 ਨੂੰ ਅਸਫਲ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਤੋਂ ਬਾਅਦ 30 ਜਨਵਰੀ ਤੱਕ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਜਾਰੀ ਰਹੀ। ਬਿਰਲਾ ਹਾਊਸ ਦੇ ਗਵਾਹਾਂ ਨੇ ਆਪਸੀ ਵਿਰੋਧਾਭਾਸੀ ਗਵਾਹੀਆਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹਨ, ਜੋ ਬੈਜ ਦੇ ਕਹੇ ਤੋਂ ਭਿੰਨ ਹਨ। ਕਾਨੂੰਨ ਅਨੁਸਾਰ ਸ਼ਨਾਖਤ ਕਰਵਾਉਣੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ, ਪਰ ਕੀ ਇਹ ਸੰਭਵ ਹੈ ਕਿ ਕੋਈ ਸ਼ਨਾਖਤ ਦੌਰਾਨ ਇਹ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਛੇ ਹੋਰਾਂ ਨਾਲ ਘੁੰਮਦੇ ਦੇਖਿਆ ਸੀ? ਸੁਲੋਚਨਾ ਅਤੇ ਸੁਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੀਆਂ ਗਵਾਹੀਆਂ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਨੂੰ ਇਹ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਨੱਥੂਰਾਮ ਗੋਡਸੇ 20 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਬਿਰਲਾ ਹਾਊਸ ਵਿਚ ਮੌਜੂਦ ਨਹੀਂ ਸੀ ਅਤੇ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਕਤਲ ਦੀ ਕੋਈ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਨਹੀਂ ਸੀ।'

ਜੱਜ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ, 'ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਵੱਲੋਂ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਹੋਰ ਲੋਕ ਘਬਰਾਹਟ ਦੀ ਹਾਲਤ 'ਚ ਟੈਕਸੀ 'ਚ ਚੜ੍ਹੇ ਅਤੇ ਬਿਰਲਾ ਹਾਊਸ ਤੋਂ ਫਰਾਰ ਹੋ ਗਏ। ਜੇਕਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਰਾਦਾ ਸਿਰਫ਼ ਸ਼ਾਂਤਮਈ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨਾ ਸੀ, ਤਾਂ ਉਹ ਕਿਉਂ ਘਬਰਾਏ?' ਦਾਸ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ, 'ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਮਹੱਤਵ ਨਹੀਂ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਕਿ ਉਹ ਘਬਰਾ ਕੇ ਭੱਜ ਗਏ। ਜੇਕਰ ਮਕਸਦ ਉਸ ਦਿਨ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਦਾ ਕਤਲ ਕਰਨਾ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ, ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਮਦਨਲਾਲ ਵੀ ਅਜਿਹਾ ਕਰ ਲੈਂਦਾ, ਪਰ ਅਜਿਹਾ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ। ਇੱਕ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਗੁਪਤਤਾ ਨਾਲ ਯੋਜਨਾਬੱਧ ਅਤੇ ਲਾਗੂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ.

ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਇਸਤਗਾਸਾ ਵੀ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਹਿੰਦਾ ਕਿ 20 ਤਰੀਕ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕੋਈ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਸੀ।'

ਜੱਜ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ, 'ਜੇਕਰ ਕਿਸੇ ਖਾਸ ਦਿਨ ਕੋਈ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਫੇਲ੍ਹ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਕੀ ਇਹ ਮੌਜੂਦ ਨਹੀਂ ਹੈ? ਜੈਨ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਨੂੰ ਅਤਿਕਥਨੀ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਅਜਿਹਾ ਹੁੰਦਾ, ਤਾਂ ਉਹ ਜਿਰ੍ਹਾ ਦੌਰਾਨ ਆਪਣੀਆਂ ਵਧੀਕੀਆਂ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ।'

ਦਾਸ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਜੇਕਰ ਮੋਰਾਰਜੀ ਦੇਸਾਈ ਨੂੰ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਕਤਲ ਦੀ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਬਾਰੇ ਪਤਾ ਸੀ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਬੇਨਕਾਬ ਕਰਨ ਅਤੇ ਰੋਕਣ ਲਈ ਕਦਮ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਚੁੱਕੇ? ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦੀ ਢਿੱਲੀ ਪਹੁੰਚ ਬੇਮਿਸਾਲ ਹੈ।

ਜੇ ਇਹ ਮੰਨ ਲਿਆ ਜਾਵੇ ਕਿ ਕੋਈ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਸੀ, ਅਤੇ ਜੈਨ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਸੱਚੀ ਸੀ, ਤਾਂ ਵੀ ਬਾਅਦ ਵਾਲੇ ਨੇ ਦੇਸਾਈ ਨੂੰ ਸਿਰਫ਼ ਮਦਨਲਾਲ ਅਤੇ ਕਰਕਰੇ ਦੇ ਨਾਂ ਹੀ ਉਜਾਗਰ ਕੀਤੇ ਸਨ। ਉਸ ਦਾ ਬਿਆਨ ਸੁਣਨ 'ਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਇਸ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ। 20 ਜਨਵਰੀ ਦੀ ਰਾਤ ਨੂੰ ਜਦੋਂ ਬੈਜ ਨੇ ਗੋਡਸੇ ਅਤੇ ਆਪਟੇ ਨਾਲ ਬਹਿਸ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਸਿਰੇ ਚੜ੍ਹ ਗਈ।'

21 ਦਸੰਬਰ 1948: ਦਾਸ ਨੇ ਆਪਣੀ ਦਲੀਲ ਜਾਰੀ ਰੱਖੀ। 'ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਨੇ ਇਹ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ ਵਸੰਤ ਜੋਸ਼ੀ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਅਨੁਸਾਰ ਚਾਰ ਮੁਲਜ਼ਮ ਥਾਨੇ ਵਿੱਚ ਇਕੱਠੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਜੇਕਰ ਇਸ ਨੂੰ ਸੱਚ ਮੰਨ ਲਿਆ ਵੀ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਇਕੱਠੇ ਹੋਣਾ ਕਿਸੇ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲ ਹੋਣ ਦਾ ਪੁਖਤਾ ਸਬੂਤ ਕਿਵੇਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ?

ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਨੂੰ ਵਸੰਤ ਦੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਐਮ ਜੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਗਵਾਹੀ ਦੇਣ ਲਈ ਬੁਲਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ। ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਪੰਦਰਾਂ ਦਿਨਾਂ ਤੱਕ ਲਾਲ ਕਿਲ੍ਹੇ ਵਿੱਚ ਮੌਜੂਦ ਸੀ, ਉਹ ਨਹੀਂ ਸੀ

Machine Translated by Google

ਗਵਾਹੀ ਦੇਣ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਇਹ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ 25 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਆਪਟੇ ਨੂੰ ਉਸਦੇ ਪੂਨਾ ਪਤੇ 'ਤੇ ਇੱਕ ਤਾਰ ਭੇਜਿਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਪਰ ਮਲੇਕਰ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਆਪਟੇ ਉਸ ਦਿਨ ਬੰਬਈ ਵਿੱਚ ਸਨ।*

'ਸਾਵਰਕਰ ਦੇ ਕੱਦ ਦਾ ਵਿਅਕਤੀ, ਜਿਸ ਨੇ ਆਪਣੀ ਮਾਤ ਭੂਮੀ ਲਈ ਬਹੁਤ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਕਰਨ ਲਈ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ, ਕਦੇ ਗੋਡਸੇ ਅਤੇ ਆਪਟੇ ਵਰਗੇ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਕਿਵੇਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ? ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਉਸਦੀ ਰਿਹਾਇਸ਼ ਤੋਂ 140 ਫਾਈਲਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 10,000 ਚਿੱਠੀਆਂ ਬਰਾਮਦ ਕੀਤੀਆਂ, ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਚਿੱਠੀਆਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਵੀ ਸ਼ਬਦ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਇਹ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ ਕਿ ਸਾਵਰਕਰ ਨੇ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਪ੍ਰਤੀ ਮਾੜੀ ਇੱਛਾ ਰੱਖੀ ਸੀ। 1947 ਦੌਰਾਨ ਆਪਟੇ, ਗੋਡਸੇ ਅਤੇ ਸਾਵਰਕਰ ਵਿਚਕਾਰ ਕੋਈ ਪੱਤਰ ਵਿਹਾਰ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਅਗਸਤ 1947 ਵਿੱਚ, ਸਾਵਰਕਰ ਨੇ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਦੇ ਫਤਵੇ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਜਾ ਕੇ ਆਪਣੇ ਘਰ ਦੀ ਛੱਤ 'ਤੇ ਤਿਰੰਗਾ ਲਹਿਰਾਇਆ ਸੀ। ਆਪਟੇ, ਗੋਡਸੇ ਅਤੇ ਕਰਕਰੇ ਨੇ ਉਸ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਦੀ ਆਲੋਚਨਾ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਕੀ ਬੈਜ ਦਾ ਇਹ ਦਾਅਵਾ ਕਿ ਆਪਟੇ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਦੀਕਸ਼ਿਤ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਘਰ ਦੇ ਵਿਹੜੇ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਸੀ, ਸਾਵਰਕਰ ਨੇ ਗਾਂਧੀ ਜੀ, ਪੰਡਿਤ ਨਹਿਰੂ ਅਤੇ ਸੁਹਰਾਵਰਦੀ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਭਰੋਸੇਯੋਗ ਹੈ? ਕੀ ਅਜਿਹੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦਾ ਖੁਲਾਸਾ ਕਿਸੇ ਦੀ ਰਿਹਾਇਸ਼ ਦੇ ਵਿਹੜੇ ਵਿੱਚ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ? ਜੇ ਆਪਟੇ ਨੇ ਸਾਵਰਕਰ ਦਾ ਨਾਂ ਝੂਠਾ ਵਰਤਿਆ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਕੀ ਹੁੰਦਾ? ਜੇਕਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਅਦਾਲਤ ਵਿਚ ਮੰਨ ਲਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਕ ਵੀ ਵਿਅਕਤੀ ਕਦੇ ਵੀ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਨਹੀਂ ਰਹੇਗਾ। 1947-48 ਦੇ ਦੌਰਾਨ, ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਗੋਡਸੇ ਕਦੇ ਸਾਵਰਕਰ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਮਿਲੇ ਸਨ, ਫਿਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅਚਾਨਕ ਸਾਵਰਕਰ ਦੇ ਘਰ ਜਾ ਕੇ ਉਸਨੂੰ ਇਹ ਦੱਸਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕਿਉਂ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਹ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਦਾ ਕਤਲ ਕਰਨ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ? ਇਹ ਅਸੰਭਵ ਜਾਪਦਾ ਹੈ। ਨਾ ਤਾਂ ਜੈਨ, ਮੋਰਾਰਜੀ ਦੇਸਾਈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਅੰਗਦ ਸਿੰਘ ਨੇ ਸਾਵਰਕਰ ਨੂੰ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਵਿੱਚ ਫਸਾਇਆ ਹੈ। ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਗੋਡਸੇ 24 ਤੋਂ 27 ਜਨਵਰੀ ਤੱਕ ਬੰਬਈ ਵਿੱਚ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਦੌਰਾਨ ਕੋਈ ਵੀ ਸਾਵਰਕਰ ਦੇ ਘਰ ਨਹੀਂ ਗਿਆ। ਉਸਨੇ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਇਹ ਅਹਿਸਾਸ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਦਾ ਕਤਲ ਕਰਨ ਦਾ ਮਤਲਬ ਮਹਾਸਭਾ ਦਾ ਅੰਤ ਹੋਵੇਗਾ। ਉਹ ਅਜਿਹਾ ਕੰਮ ਕਿਉਂ ਕਰੇਗਾ? ਬੈਜ ਅਤੇ ਦੀਕਸ਼ਿਤ ਮਹਾਰਾਜ ਦੀਆਂ ਗਵਾਹੀਆਂ ਮੇਲ ਨਹੀਂ ਖਾਂਦੀਆਂ। ਸਾਰੇ ਦੋਸ਼ ਸ਼ੱਕੀ ਹਨ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਸ਼ੱਕ ਦਾ ਲਾਭ ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

'ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ ਸ਼ੱਕ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਸਾਵਰਕਰ ਨੂੰ ਬੇਕਸੂਰ ਕਰਾਰ ਦੇ ਕੇ ਰਿਹਾਅ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

ਪਰ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਇਹ ਵੀ ਐਲਾਨ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਸਨਮਾਨ ਅਤੇ ਸਾਖ ਨਾਲ ਬੇਦਾਗ਼ ਰਿਹਾਅ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।'

ਮਦਨਲਾਲ ਦੇ ਵਕੀਲ ਵੱਲੋਂ ਦਲੀਲਾਂ

ਅੱਗੇ, ਮਦਨਲਾਲ ਦੇ ਬਚਾਅ ਪੱਖ, ਬੈਨਰਜੀ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਦਲੀਲਾਂ ਸੁਰੂ ਕੀਤੀਆਂ। ਉਸਨੇ ਆਪਣੀ ਮੰਗ ਨੂੰ ਦੁਹਰਾਇਆ ਕਿ ਅਦਾਲਤ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਭਾਸ਼ਣਾਂ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਲਿਖੇ ਲੇਖਾਂ ਦਾ ਪਾਠ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਰਿਕਾਰਡ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰੇ, ਨਾਲ ਹੀ ਇਹ 'ਤੱਥ' ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ 1000 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਦਾ ਭੁਗਤਾਨ ਕਰਨ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਗਾਂਧੀ ਕਾਰਨ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਨੂੰ 55 ਕਰੋੜ

Machine Translated by Google

ਗਵਾਲੀਅਰ ਮੈਜਿਸਟਰੇਟ ਦੁਆਰਾ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਇਕਬਾਲੀਆ ਬਿਆਨ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ
ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਕਾਨੂੰਨੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ।'*

22 ਦਸੰਬਰ 1948: ਅਟਲ ਦੁਆਰਾ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਗਏ ਪਰਚੂਰੇ ਦੇ ਇਕਬਾਲੀਆ ਬਿਆਨ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ, ਬੈਨਰਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਰਿਆਸਤਾਂ ਦੇ ਮੈਜਿਸਟਰੇਟਾਂ ਨੂੰ, ਇਕਬਾਲੀਆ ਬਿਆਨ ਦਰਜ ਕਰਨ ਦੇ ਨਾਲ, ਅਦਾਲਤ ਵਿਚ ਗਵਾਹ ਵਜੋਂ ਗਵਾਹੀ ਵੀ ਦੇਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।
ਆਰਬੀ ਅਟਲ ਨੇ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਸਿਰਫ਼ ਇਕਬਾਲੀਆ ਬਿਆਨ ਪੜ੍ਹਿਆ ਸੀ।'**

ਆਪਣੀ ਦਲੀਲ ਨੂੰ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਨ ਅਤੇ ਸਮਰਥਨ ਦੇਣ ਲਈ ਬੈਨਰਜੀ ਨੇ ਕਈ ਕਾਨੂੰਨੀ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ। ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਮੁਵੱਕਿਲ ਮਦਨਲਾਲ ਦਾ ਬਚਾਅ ਕਰਨ ਲਈ ਅਜੇ ਆਪਣੀ ਦਲੀਲ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨੀ ਸੀ। 'ਕਥਿਤ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਕਦੋਂ ਹੋਂਦ ਵਿਚ ਆਈ, ਇਸ ਬਾਰੇ ਕਈ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਤਰੀਕਾਂ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਗਵਾਹਾਂ ਦੀਆਂ ਗਵਾਹੀਆਂ ਤੋਂ ਇਹ ਸਾਬਤ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਮਦਨਲਾਲ 9 ਜਨਵਰੀ ਤੱਕ ਕਥਿਤ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਜੇਕਰ ਇਹ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਅਹਿਮਦਨਗਰ ਵਿੱਚ ਰਚੀ ਗਈ ਸੀ ਤਾਂ ਮਦਨਲਾਲ ਨੂੰ ਇਸ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਉੱਥੇ ਮੌਜੂਦ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਦੀਕਸ਼ਿਤ ਮਹਾਰਾਜ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਇਹ ਵੀ ਸਥਾਪਿਤ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ ਕਿ ਮਦਨਲਾਲ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਸੀ। ਸਾਬਕਾ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਦੂਸਰੇ ਹਥਿਆਰਾਂ ਅਤੇ ਵਿਸਫੋਟਕਾਂ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ, ਉਹ ਦੂਰ ਅਤੇ ਨਿਸ਼ਕਿਰਿਆ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਅਜਿਹਾ ਨਾ ਹੁੰਦਾ ਜੇ ਉਹ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦਾ।

ਮਰੀਨਾ ਹੋਟਲ ਦੇ ਗਵਾਹਾਂ ਨੇ ਮਦਨਲਾਲ ਦੀ ਉੱਥੇ ਮੌਜੂਦਗੀ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ। ਉਹ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ 20 ਜਨਵਰੀ 1948 ਦੀ ਦੇਰ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਰੂਮ 40 ਵਿਚ ਲੈ ਗਿਆ, ਪਰ ਦੋਸ਼ੀ ਵਲੋਂ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਦਿੱਤੇ ਬਿਆਨ 'ਤੇ ਗੌਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਮੁਤਾਬਕ ਜੈਨ ਨੂੰ ਮਦਨਲਾਲ ਨੇ ਸੂਚਿਤ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਹੱਤਿਆ ਦੀ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਰਚੀ ਗਈ ਸੀ। ਇਹ ਕਿਵੇਂ ਸੰਭਵ ਹੈ ਕਿ ਇੱਕ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ਕਰਤਾ ਕਿਸੇ ਅਜਨਬੀ ਨੂੰ ਅਜਿਹਾ ਭੇਤ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰੇਗਾ? ਜੈਨ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਦਾ ਸਮਰਥਨ ਮੋਰਾਰਜੀ ਦੇਸਾਈ ਅਤੇ ਅੰਗਦ ਸਿੰਘ ਦੀਆਂ ਗਵਾਹੀਆਂ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਦਿਆਂ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਸਹੀ ਹੈ ਕਿ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਦੇ ਕਤਲ ਦੀ ਕੋਈ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਨਹੀਂ ਸੀ ਅਤੇ ਜੇਕਰ ਸੀ ਵੀ ਤਾਂ ਮੇਰਾ ਮੁਵੱਕਿਲ ਮਦਨਲਾਲ ਸ਼ਾਮਲ ਨਹੀਂ ਸੀ।

'ਜੇਕਰ ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਨੇ ਜੋ ਵੀ ਦੋਸ਼ ਲਾਏ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੱਚ ਮੰਨ ਲਿਆ ਜਾਵੇ, ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਦਿਮਾਗ ਵਿਚ ਇਕ ਸਵਾਲ ਆਉਂਦਾ ਹੈ-ਜਦੋਂ ਮੋਰਾਰਜੀ ਦੇਸਾਈ ਨੂੰ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਕਤਲ ਦੀ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਰਚੀ ਗਈ ਸੀ, ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਕੋਈ ਕਦਮ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਚੁੱਕਿਆ? ਅਤੇ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਦੀ ਜਾਨ ਬਚਾਈ? ਜੈਨ ਤੋਂ ਇਸ ਬਾਰੇ ਸੁਣ ਕੇ, ਮੋਰਾਰਜੀ ਦੇਸਾਈ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਰੋਤ ਦਾ ਖੁਲਾਸਾ ਕੀਤੇ ਬਿਨਾਂ ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਨੂੰ ਸਭ ਕੁਝ ਦੱਸ ਦਿੱਤਾ। ਇਹ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਸਬੂਤ ਹੈ ਕਿ ਦੇਸਾਈ ਨੂੰ ਜੈਨ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਜਾਣਕਾਰੀ 'ਤੇ ਸ਼ੱਕ ਸੀ ਅਤੇ ਕੋਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਜਾਰੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੇ ਸਨ।'

ਜੈਨ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਬੈਨਰਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਇਹ ਸੰਭਵ ਹੈ ਕਿ 20 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਅਖਬਾਰਾਂ 'ਚ ਬੰਬ ਹਮਲੇ ਦੀ ਖਬਰ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਸ.

Machine Translated by Google

ਜੈਨ ਨੇ ਸੋਚਿਆ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਦੇ ਕਤਲ ਦੀ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਰਚੀ ਗਈ ਸੀ।'

23 ਦਸੰਬਰ 1948: ਆਪਣੀਆਂ ਦਲੀਲਾਂ ਜਾਰੀ ਰੱਖਦਿਆਂ, ਬੈਨਰਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਅੰਗਦ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਮੋਰਾਰਜੀ ਦੇਸਾਈ ਦੀਆਂ ਗਵਾਹੀਆਂ ਨੇ ਜੈਨ ਦੀ ਕਹੀ ਗੱਲ ਨੂੰ ਤੋੜ ਦਿੱਤਾ।
ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਨੇ ਵੀ ਜੈਨ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਨੂੰ ਢੁਕਵਾਂ ਨਹੀਂ ਮੰਨਿਆ ਹੈ।
ਜਦੋਂ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਇੱਕ ਪੁਲਿਸ ਅਧਿਕਾਰੀ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਤਾਂ ਉਸਨੇ ਬੈਜ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀ ਵਾਰੰਟ ਜਾਰੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

'ਜੇਕਰ ਮਦਨਲਾਲ ਅਤੇ ਕਰਕਰੇ ਬੰਬਈ ਤੋਂ ਦਿੱਲੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਰੇਲਗੱਡੀ ਦੇ ਤੀਜੇ ਦਰਜੇ ਦੇ ਭੀੜ-ਭੜੱਕੇ ਵਾਲੇ ਡੱਬੇ ਵਿਚ "ਸਮੱਗਰੀ" ਲਿਜਾ ਸਕਦੇ ਸਨ, ਤਾਂ ਇਹ ਬੈਗ ਦਾਦਰ ਵਿਚ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਦੇ ਦਫਤਰ ਵਿਚ ਰੱਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਦੀਕਸ਼ਤ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਘਰ ਕਿਉਂ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ? ਬੈਜ ਅਤੇ ਦੀਕਸ਼ਿਤ ਮਹਾਰਾਜ ਦੋਹਾਂ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਵਿਚ ਵਿਰੋਧਾਭਾਸ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਗਾਂਧੀ, ਨਹਿਰੂ ਅਤੇ ਸੁਹਰਾਵਰਦੀ ਦੇ ਕਤਲ ਦੀ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਰਚੀ ਗਈ ਸੀ ਤਾਂ ਨਹਿਰੂ ਅਤੇ ਸੁਹਰਾਵਰਦੀ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ? ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਨੇ ਇਸ ਗੱਲ 'ਤੇ ਕੋਈ ਰੋਸ਼ਨੀ ਨਹੀਂ ਪਾਈ ਹੈ ਕਿ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਦੇ ਨਾਲ ਬਾਕੀ ਦੋ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਕਦੋਂ ਰੱਦ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਅਤੇ, ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਹੁੰਦੀ ਤਾਂ ਇਹ ਲੋਕ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਭਵਨ ਵਰਗੀ ਜਨਤਕ ਥਾਂ 'ਤੇ ਨਹੀਂ ਠਹਿਰਦੇ।

'ਆਪਟੇ 20 ਜਨਵਰੀ ਦੀ ਸਵੇਰ ਨੂੰ ਬੈਜ ਨੂੰ ਬਿਰਲਾ ਹਾਊਸ ਕਿਉਂ ਲੈ ਗਏ?
ਜੇ ਕੋਈ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਸੀ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਮਦਨਲਾਲ ਨੂੰ ਫੜ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ। ਇਸ 'ਤੇ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ। 20 ਦੀ ਸਵੇਰ ਨੂੰ, ਬੈਜ ਨੂੰ ਕੋਈ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਸੌਂਪਿਆ ਗਿਆ ਸੀ।
ਫਿਰ ਉਸ ਨੂੰ ਹੀ ਬਿਰਲਾ ਹਾਊਸ ਕਿਉਂ ਲਿਜਾਇਆ ਗਿਆ? ਦੋ ਮੀਲ ਦੂਰ ਮਰੀਨਾ ਹੋਟਲ ਨੂੰ ਹਥਿਆਰਾਂ ਦੀ ਵੰਡ ਲਈ ਕਿਉਂ ਚੁਣਿਆ ਗਿਆ? ਅਜਿਹਾ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਭਵਨ 'ਚ ਹੀ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ?* ਫਿਰ ਗੋਪਾਲ ਗੋਡਸੇ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਭਵਨ 'ਚ ਵਾਪਸ ਕਿਉਂ ਗਿਆ?

ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਫਰਵਰੀ ਦੇ ਅੱਧ ਵਿਚ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਰਚਿਆ ਜਾਪਦਾ ਹੈ। ਬੈਜ ਨੂੰ 31 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਪਰ ਉਸ ਦੇ ਬਿਆਨ 21-22 ਫਰਵਰੀ ਨੂੰ ਹੀ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ। ਪੁਲਿਸ 4-5 ਫਰਵਰੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰੋ ਜੈਨ ਨੂੰ ਮਿਲੀ ਸੀ ਪਰ ਉਸ ਦੇ ਬਿਆਨ 17 ਫਰਵਰੀ ਨੂੰ ਹੀ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ। ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਇਹ ਸਮਝਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦਾ ਇੱਕ ਉਦੇਸ਼ਪੂਰਣ ਘੜਨਾ ਗਤੀ ਵਿੱਚ ਸੀ। ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਵੀ ਕੇਸ ਚੱਲ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਨੂੰ ਠੀਕ ਕਰਨ ਅਤੇ ਵਧੀਆ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਸੁਣਵਾਈ 24 ਜੂਨ ਨੂੰ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਈ ਸੀ। ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ 21 ਜੂਨ ਨੂੰ ਮਾਫ਼ੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ, ਪਰ ਉਸਦੀ ਗਵਾਹੀ ਜੋ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਲਈ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਸੀ, ਜੁਲਾਈ ਦੇ ਅੱਧ ਵਿੱਚ ਹੀ ਦਰਜ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ।'

'ਇਹ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਨੱਥੂਰਾਮ ਨੇ ਬੈਜ ਨੂੰ ਕਿਹਾ, "ਹਾ ਅਮਚਾ ਸ਼ੈਵਤਚਾ ਪ੍ਰਯਾਤਨਾ ਆਹੇ", ਇਹ ਸਾਡੀ ਆਖਰੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਹੈ। ਪਹਿਲੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਦੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ? ਜੇ ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਗੋਡਸੇ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਦਿਮਾਗ ਸਨ, ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬੈਜ ਦੁਆਰਾ ਸੁਝਾਏ ਗਏ ਹਥਿਆਰਾਂ ਅਤੇ ਵਿਸਫੋਟਕਾਂ ਦੀ ਵੰਡ ਵਿਚ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਨੂੰ ਕਿਉਂ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤਾ?

Machine Translated by Google

ਸੁਲੋਚਨਾ ਅਤੇ ਬੈਜ ਦੀਆਂ ਗਵਾਹੀਆਂ ਵਿਚ ਵੀ ਵਿਰੋਧਾਭਾਸ ਹੈ।
ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਸੀ ਤਾਂ ਵੀ ਇਹ ਸਾਬਤ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਕਿ ਮਦਨਲਾਲ ਇਸ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਸੀ।'

24 ਦਸੰਬਰ 1948: ਬੈਨਰਜੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਦਲੀਲ ਜਾਰੀ ਰੱਖੀ। ਪਛਾਣ ਪਰੇਡ ਦੇ ਗਵਾਹਾਂ ਦੀਆਂ ਗਵਾਹੀਆਂ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ, ਬੈਨਰਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਬੰਬੇ ਦੇ ਚੀਫ ਪ੍ਰੈਜ਼ੀਡੈਂਸੀ ਮੈਜਿਸਟਰੇਟ ਬਰਾਊਨ ਕੋਲ ਦੋਸ਼ੀ ਦੇ ਪੁਲਿਸ ਰਿਮਾਂਡ 'ਤੇ ਹੁਕਮ ਦੇਣ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਾਰਨਾਂ ਨੂੰ ਨੋਟ ਨਹੀਂ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਕਿ ਉਹ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਹੁਕਮ ਕਿਉਂ ਦੇ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਕੇਸ ਫਾਈਲ 'ਤੇ ਰਿਮਾਂਡ. ਪੁਲਿਸ ਐਕਟ ਉਸ ਨੂੰ ਸ਼ਨਾਖਤ ਪਰੇਡ ਕਰਵਾਉਣ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ ਜਦੋਂ ਕਿ ਦੋਸ਼ੀ ਪੁਲਿਸ ਹਿਰਾਸਤ ਵਿਚ ਸਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਪਣਾਈ ਗਈ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੈਰ-ਕਾਨੂੰਨੀ ਸੀ। ਮੁਲਜ਼ਮਾਂ ਨੂੰ ਤਫ਼ਤੀਸ਼ ਅਤੇ ਪੁੱਛ-ਪੜਤਾਲ ਲਈ ਥਾਂ-ਥਾਂ ਲਿਜਾਇਆ ਗਿਆ, ਇਹ ਕਾਨੂੰਨ ਅਨੁਸਾਰ ਜਾਇਜ਼ ਹੈ, ਪਰ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਅਜਿਹਾ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਘੜਨ ਅਤੇ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਰਚਣ ਦੇ ਇਰਾਦੇ ਨਾਲ ਕੀਤਾ, ਜਿੱਥੇ ਕੋਈ ਵੀ ਮੌਜੂਦ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਨੇ ਇਹ ਨਹੀਂ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਮਦਨਲਾਲ ਨੇ ਯੋਜਨਾ ਅਨੁਸਾਰ ਬੰਬ ਵਿਸਫੋਟ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਗਿਰੋਹ ਦੇ ਹੋਰ ਮੈਂਬਰ ਆਪਣੀ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਾਰਵਾਈ ਨੂੰ ਅੰਜਾਮ ਦੇਣ ਵਿੱਚ ਕਿਉਂ ਅਸਫਲ ਰਹੇ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਦਾ ਦੋਸ਼ ਸਾਬਤ ਜਾਂ ਸਾਬਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ।'

ਫਿਰ ਬੈਨਰਜੀ ਨੇ ਅਜਿਹੇ ਮਾਮਲੇ ਦੀ ਸੁਣਵਾਈ ਲਈ ਅਦਾਲਤ ਦੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਚੁਣੌਤੀ ਦਿੱਤੀ।
ਕਾਨੂੰਨ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਵਿਵਸਥਾਵਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਦੋਸ਼ੀ ਵਿਰੁੱਧ ਕੇਸ ਦੀ ਸੁਣਵਾਈ ਕਰਨ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਹੈ, ਇਹ ਅਦਾਲਤ ਕੇਸ ਨੂੰ ਸੈਸ਼ਨ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਭੇਜਣ ਦੀ ਬਜਾਏ ਸੁਣਵਾਈ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਮੁਕੱਦਮੇ ਨੂੰ ਵਾਰੰਟ ਟਰਾਇਲ ਵਜੋਂ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨਾ ਫਾਇਦੇਮੰਦ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਸੀ ਨਾ ਕਿ ਸੰਮਨ ਦੀ ਸੁਣਵਾਈ ਵਜੋਂ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਹੁਣ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਕਾਨੂੰਨ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਸਥਾਪਿਤ ਤਰਜੀਹਾਂ ਜਾਂ ਦਿਸ਼ਾ-ਨਿਰਦੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਹਨ ਕਿ ਅਜਿਹੇ ਮੁਕੱਦਮੇ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਅੱਗੇ ਵਧਾਇਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੌਜੂਦਾ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਕਮੀ ਹੈ। ਸਮੁੱਚਾ ਮੁਕੱਦਮਾ ਗੈਰ-ਕਾਨੂੰਨੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਚਲਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਮੁਲਜ਼ਮਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਲਗਾਏ ਗਏ ਦੋਸ਼ ਵੀ ਸਥਾਪਤ ਕਾਨੂੰਨੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆਵਾਂ ਦੇ ਅਨੁਰੂਪ ਨਹੀਂ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ।

'ਮਦਨਲਾਲ ਤੋਂ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਜ਼ਬਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਕੋਟ ਆਪਟੇ ਦਾ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਪੁਲਿਸ ਅਤੇ ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਨੇ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਕੋਟ ਰਿਕਵਰੀ ਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਮਦਨਲਾਲ ਅਤੇ ਹੋਰਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਸਬੰਧ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨ ਅਤੇ ਫਿਰ ਇਹ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇੱਕ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਹੋਂਦ ਵਿੱਚ ਸੀ। ਆਪਟੇ ਕੋਲੋਂ ਇਹ ਟਰਾਊਜ਼ਰ ਕਿਨ੍ਹਾਂ ਹਾਲਾਤਾਂ 'ਚ ਬਰਾਮਦ ਹੋਇਆ, ਉਹ ਵੀ ਸ਼ੱਕੀ ਹਨ।

ਅਹਿਮਦਨਗਰ ਤੋਂ ਕਿਸੇ ਗਵਾਹ ਨੂੰ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਬੁਲਾਇਆ ਗਿਆ? ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਨੇ ਚਾਰਜਸ਼ੀਟ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਸਹਿਮਤ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਕਿਸ ਨੂੰ ਗਵਾਹ ਵਜੋਂ ਪੇਸ਼ ਕਰਨਗੇ। ਪਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਗਵਾਹਾਂ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਕੇਸ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰ ਬੁਲਾਇਆ ਜਾਵੇ।

Machine Translated by Google

'ਹੁਣ ਇਹ ਅਦਾਲਤ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਅਦਾਲਤ ਵਿਚ ਗਵਾਹੀ ਦੇਣ ਲਈ ਅਹਿਮ ਗਵਾਹਾਂ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਨਾ ਕਰਨ ਨਾਲ ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਨੇ ਗਲਤੀ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਨੇ ਪ੍ਰੋ. ਜੈਨ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਰਾਹੀਂ ਅਹਿਮਦਨਗਰ ਵਿੱਚ ਮਦਨਲਾਲ ਦੇ ਕੰਮਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਪਰ ਇਸ ਬਾਰੇ ਮਦਨਲਾਲ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਸਿਰਫ਼ ਸੁਣਨ 'ਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਹੈ।'

ਬੈਨਰਜੀ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਗਵਾਹਾਂ ਦੀਆਂ ਗਵਾਹੀਆਂ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨ 'ਤੇ ਇਤਰਾਜ਼ ਜਤਾਇਆ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਦੇਖਿਆ ਸੀ। 'ਜੇਕਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗਵਾਹਾਂ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਮਦਨਲਾਲ ਅਤੇ ਆਪਟੇ ਵਿਚਕਾਰ ਕਥਿਤ ਸਬੰਧ ਬਾਰੇ ਬੈਜ ਦਾ ਬਿਆਨ ਪ੍ਰਮਾਣਿਤ ਨਹੀਂ ਹੈ।'

ਮੁਲਜ਼ਮਾਂ ਦੇ ਬਿਆਨਾਂ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ, ਬੈਨਰਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਬਿਆਨਾਂ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਦਾਅਵੇ ਕੀਤੇ ਹਨ, ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗਵਾਹ ਪੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਬਿਆਨਾਂ ਨੂੰ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ ਹੈ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕਰਨਗੇ। ਦੋਸ਼ ਸਾਬਤ ਕਰਨਾ ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਹੈ। ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਬੇਗੁਨਾਹੀ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਜੈਨ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਉਦੋਂ ਰਚੀ ਗਈ ਸੀ ਜਦੋਂ ਮਦਨਲਾਲ ਉਸ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਆਇਆ ਸੀ। ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਕਿ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਉਦੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਈ ਜਦੋਂ ਓਮਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਅਤੇ ਚੋਪੜਾ ਦੇ ਨਾਲ ਮਦਨਲਾਲ ਨੇ ਸ਼ਾਸਤਰ ਭੰਡਾਰ ਵਿੱਚ ਜਾ ਕੇ "ਸਮੱਗਰੀ" ਦੀ ਜਾਂਚ ਕੀਤੀ। ਜੇਕਰ ਇਹ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਦੇ ਵਰਤ ਕਾਰਨ ਸੀ ਤਾਂ ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ 14 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਹੋਂਦ ਵਿੱਚ ਆਇਆ ਸੀ।

'ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਮੁਕੱਦਮਾ ਇਹ ਸਾਬਤ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਕਿ ਇਹ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਕਿਉਂ, ਕਦੋਂ ਅਤੇ ਕਿਨ੍ਹਾਂ ਹਾਲਤਾਂ ਵਿਚ ਹੋਂਦ ਵਿਚ ਆਈ, ਅਦਾਲਤ ਤੋਂ ਇਹ ਕਿਵੇਂ ਆਸ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਕਿ ਕੋਈ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਸੀ?

20 ਅਤੇ 30 ਜਨਵਰੀ ਦੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਸਬੰਧ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਨੱਥੂਰਾਮ ਗੋਡਸੇ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਸਥਲ 'ਤੇ ਮੌਜੂਦ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਹੈ ਕਿ 20 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਅਸਫਲ ਹੋ ਗਈ ਸੀ ਅਤੇ ਨੱਥੂਰਾਮ ਗੋਡਸੇ ਉੱਥੇ ਮੌਜੂਦ ਸੀ। ਪਰ ਨੱਥੂਰਾਮ ਨੇ 30 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਜੋ ਕੀਤਾ, ਉਹ ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਦੇ ਦਾਅਵਿਆਂ ਨੂੰ ਸਾਬਤ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ।'

27 ਦਸੰਬਰ 1948: ਬੈਨਰਜੀ ਨੇ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ, 'ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਦੋਸ਼ੀ ਤੋਂ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਕਰਨ ਦਾ ਕੋਈ ਅਧਿਕਾਰ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਦੋਸ਼ੀ ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਨਾਲ ਬਿਆਨ ਦੇ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮੁਲਜ਼ਮਾਂ ਤੋਂ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਕਰਨੀ ਸੀ, ਜੋ ਕਿ ਕਾਨੂੰਨ ਅਨੁਸਾਰ ਅਯੋਗ ਹੈ। ਅਦਾਲਤ ਵੀ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿਸੇ ਮੁਲਜ਼ਮ ਤੋਂ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀ।'

ਪਛਾਣ ਪਰੇਡ ਦੇ ਆਯੋਜਨ ਅਤੇ ਮੈਜਿਸਟਰੇਟ ਦੁਆਰਾ ਬਿਆਨ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਜਾਣ 'ਤੇ ਬੋਲਦੇ ਹੋਏ, ਬੈਨਰਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਪਛਾਣ ਪਰੇਡ ਕਰਵਾਉਣ ਵਾਲੇ ਮੈਜਿਸਟ੍ਰੇਟ ਦੁਆਰਾ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਗਏ ਬਿਆਨਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੁਆਰਾ ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਭੇਜਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ, ਪਰ ਅਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਰਿਮਾਂਡ ਦੇ ਹੁਕਮ ਇੱਕ ਮੈਜਿਸਟਰੇਟ ਦੁਆਰਾ ਜਾਰੀ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ ਜਿਸ ਕੋਲ ਮੁਲਜ਼ਮਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰ ਨਹੀਂ ਸੀ।

'ਇਸ ਮੁਕੱਦਮੇ ਵਿੱਚ ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਨੇ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਇੱਕ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਦੀ ਮੌਜੂਦਗੀ ਦੀ ਕਲਪਨਾ ਕਰਨ ਅਤੇ ਫਿਰ ਗਵਾਹਾਂ ਦੀਆਂ ਗਵਾਹੀਆਂ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ ਹੈ। ਇਹ ਗੈਰ-ਕਾਨੂੰਨੀ ਹੈ

Machine Translated by Google

ਅਦਾਲਤ ਵੱਲੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਗਵਾਹ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਦੇ ਚਾਰਜਸ਼ੀਟ ਜਾਰੀ ਕਰਨ ਲਈ।
ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਮੁਕੱਦਮਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪੁਲਿਸ ਲਈ ਗਵਾਲੀਅਰ ਵਿੱਚ ਡਾਕਟਰ ਪਰਚੂਰੇ ਦੇ ਘਰ ਛਾਪਾ ਮਾਰਨਾ ਅਤੇ ਤਲਾਸ਼ੀ ਲੈਣਾ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਨੇ ਉਹ ਕੰਮ ਕੀਤੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤਾਂ ਨੇ ਸਖ਼ਤ ਨਿੰਦਾ ਕੀਤੀ ਹੈ।

'ਸਥਾਪਤ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਦੋਸ਼ ਤੈਅ ਕਰਨ ਦਾ ਕੋਈ ਅਧਿਕਾਰ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਕੀਤਾ ਹੈ।' ਬੈਨਰਜੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਦਲੀਲ ਦੇ ਸਮਰਥਨ ਵਿਚ ਇਸ ਮਾਮਲੇ 'ਤੇ ਪ੍ਰੀਵੀ ਕੌਂਸਲ ਦਾ ਇਕ ਹੁਕਮ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ।

ਮਦਨਲਾਲ ਨੇ ਪ੍ਰੋ ਜੈਨ ਨੂੰ ਜੋ ਕਿਹਾ ਸੀ ਉਸ ਤੋਂ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਦੀ ਹੋਂਦ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਬੈਨਰਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਇਹ ਮਹਿਜ਼ ਇਤਫ਼ਾਕ ਸੀ, ਇਸ ਦਾ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਦੀ ਹੋਂਦ 'ਤੇ ਕੋਈ ਅਸਰ ਨਹੀਂ ਸੀ।'

ਕੁਝ ਗਵਾਹਾਂ ਦੀਆਂ ਗਵਾਹੀਆਂ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ, ਬੈਨਰਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਮੇਰੇ ਮੁਵੱਕਿਲ ਦਾ ਸਬੰਧ ਹੈ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੇਸ 'ਤੇ ਕੋਈ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਹੀਂ ਹੈ।'

ਆਪਣੀ ਦਲੀਲ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਬੈਨਰਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਦੋਸ਼ੀਆਂ 'ਤੇ ਬਹੁਤ ਗੰਭੀਰ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਏ ਗਏ ਹਨ। ਪੀੜ੍ਹੀਆਂ ਤੱਕ ਵਕੀਲ ਅਤੇ ਜੱਜ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਫੈਸਲੇ 'ਤੇ ਬਹਿਸ ਅਤੇ ਬਹਿਸ ਕਰਨਗੇ, ਇਹ ਆਲੋਚਨਾ ਅਤੇ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਲਈ ਆਵੇਗਾ, ਇਸ ਨੂੰ ਲੱਖਾਂ ਲੋਕ ਪੜ੍ਹਣਗੇ।'

ਗੋਪਾਲ ਗੋਡਸੇ ਦੇ ਵਕੀਲ ਵੱਲੋਂ ਦਲੀਲਾਂ

ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਗੋਪਾਲ ਗੌਡਸੇ ਅਤੇ ਡਾ. ਪਰਚੂਰੇ ਦੇ ਬਚਾਅ ਪੱਖ ਦੇ ਵਕੀਲ ਇਨਾਮਦਾਰ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਦਲੀਲਾਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀਆਂ।

ਇਨਾਮਦਾਰ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਨੇ ਮੇਰੇ ਮੁਵੱਕਿਲ ਗੋਪਾਲ ਗੌਡਸੇ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਕੇਸ ਬਣਾਇਆ ਹੈ, ਉਸ ਤੋਂ ਮੈਨੂੰ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸੋਚ-ਸਮਝ ਕੇ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।'
ਗੈਰ-ਕਾਨੂੰਨੀ ਹਥਿਆਰਾਂ ਅਤੇ ਵਿਸਫੋਟਕਾਂ ਦੀ ਤਸਕਰੀ ਦੇ ਦੋਸ਼ਾਂ ਬਾਰੇ ਬੋਲਦਿਆਂ, ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਦੁਆਰਾ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਾਰੇ ਗਵਾਹਾਂ ਦੀਆਂ ਗਵਾਹੀਆਂ ਤੋਂ ਮੈਨੂੰ ਇੱਕ ਵੀ ਸਜ਼ਾ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਸਕੀ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਇਹ ਸਾਬਤ ਹੋ ਸਕੇ ਕਿ ਮੇਰੇ ਮੁਵੱਕਿਲ ਗੋਪਾਲ ਗੋਡਸੇ ਨੇ ਗੈਰ-ਲਾਇਸੈਂਸੀ ਰਿਵਾਲਵਰ ਦੀ ਗੈਰ-ਕਾਨੂੰਨੀ ਆਵਾਜਾਈ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਦਿੱਲੀ ਨੂੰ।'

Machine Translated by Google

ਰਾਇਲ ਇੰਡੀਅਨ ਏਅਰ ਫੋਰਸ ਦੇ ਜਹਾਜ਼ ਤ੍ਰਿਵੇਣੀ ਸੰਗਮ ਲਈ ਗਾਂਧੀ ਦੀਆਂ ਅਸਥੀਆਂ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਫਲੋਟੀਲਾ ਤੋਂ ਲੰਘਦੇ ਹਨ।

ਗਾਂਧੀ ਦੀਆਂ ਅਸਥੀਆਂ ਵਾਲੇ ਕਲਸ਼।

Machine Translated by Google

ਯੂਪੀ ਦੇ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਜੀਬੀ ਪੰਤ, ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਨਹਿਰੂ, ਯੂਪੀ ਦੇ ਰਾਜਪਾਲ ਸਰੋਜਨੀ ਨਾਇਡੂ, ਮੌਲਾਨਾ ਅਬੁਲ ਕਲਾਮ ਆਜ਼ਾਦ ਅਤੇ ਸਰਦਾਰ ਪਟੇਲ ਸਮੇਤ ਪਤਵੰਤੇ ਗਾਂਧੀ ਦੀਆਂ ਅਸਥੀਆਂ ਲੈ ਕੇ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਰੇਲਗੱਡੀ ਦੇ ਆਉਣ ਦੀ ਉਡੀਕ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ।

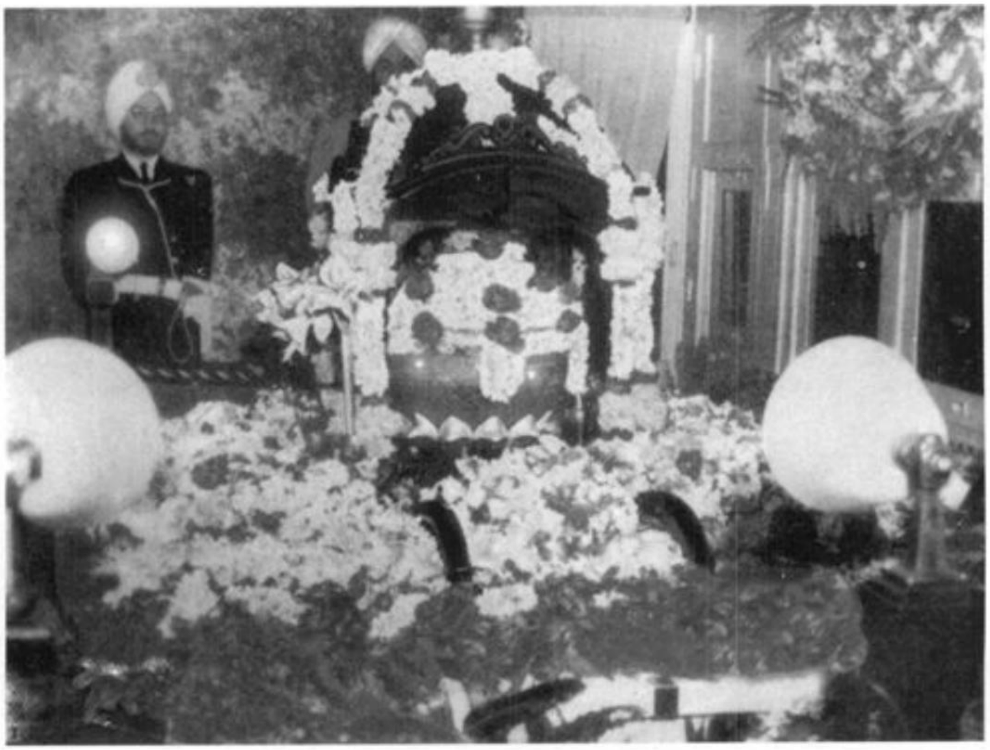

ਇਲਾਹਾਬਾਦ ਜਾਂਦੇ ਸਮੇਂ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਰੇਲਗੱਡੀ ਵਿੱਚ ਕਲਸ਼।

Machine Translated by Google

ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਨਹਿਰੂ, ਦੇਵਦਾਸ ਗਾਂਧੀ ਅਤੇ ਰਾਮਦਾਸ ਗਾਂਧੀ, ਹੱਥਾਂ ਵਿੱਚ ਕਲਸ਼ ਲੈ ਕੇ, ਵਿਸਰਜਨ ਲਈ ਤ੍ਰਿਵੇਣੀ ਸੰਗਮ ਵੱਲ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ।

ਤ੍ਰਿਵੇਣੀ ਸੰਗਮ 'ਤੇ ਵੀ.ਆਈ.ਪੀਜ਼ ਅਤੇ ਮੀਡੀਆ ਕਰਮੀਆਂ ਨੂੰ ਲਿਜਾਣ ਵਾਲੀਆਂ ਕਿਸ਼ਤੀਆਂ ਜਦੋਂ ਕਿ ਬੈਂਕਾਂ 'ਤੇ ਲੱਖਾਂ ਦੀ ਭੀੜ।

Machine Translated by Google

ਕੰਧ ਵਿੱਚ ਪੱਥਰ ਦੀ ਵੈਂਟੀਲੇਟਰ ਗਰਿੱਲ ਜਿਸ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਗਾਂਧੀ ਸ਼ਾਮ ਦੀ ਨਮਾਜ਼ ਦੌਰਾਨ ਬੈਠੇ ਸਨ। 20 ਜਨਵਰੀ 1948 ਨੂੰ ਬੈਜ ਨੇ ਗਰਿੱਲ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਲੁਕ ਜਾਣਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉੱਥੋਂ ਗਾਂਧੀ 'ਤੇ ਗੋਲੀ ਚਲਾਉਣੀ ਸੀ, ਅਤੇ ਫਿਰ ਉਸ 'ਤੇ ਇੱਕ ਗ੍ਰਨੇਡ ਸੁੱਟਿਆ ਸੀ।

ਬੇਰੇਟਾ 9 ਐਮਐਮ ਸੈਮੀਆਟੋਮੈਟਿਕ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਹੱਤਿਆ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਸੀ।

ਭੀਲਾਰੇ ਗੁਰੂ ਜੀ, ਉਹ ਵਿਅਕਤੀ ਜਿਸ ਨੇ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਉਦੋਂ ਬਚਾਇਆ ਸੀ ਜਦੋਂ ਨੱਥੂਰਾਮ ਗੋਡਸੀ ਨੇ ਪੰਚਗਨੀ ਵਿਖੇ ਉਸ 'ਤੇ ਹਮਲਾ ਕੀਤਾ ਸੀ।

Machine Translated by Google

ਪੰਜਾਬ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਵਿੱਚ ਅਪੀਲ ਦੀ ਸੁਣਵਾਈ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਤਿੰਨ ਜੱਜਾਂ ਦੇ ਬੈਂਚ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਜਸਟਿਸ ਜੀ.ਡੀ.

ਪੰਜਾਬ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਵਿੱਚ ਗਾਂਧੀ ਕਤਲ ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਅਪੀਲ ਦੀ ਸੁਣਵਾਈ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਤਿੰਨ ਜੱਜਾਂ ਦੇ ਬੈਂਚ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਸੀਨੀਅਰ ਜੱਜ ਜਸਟਿਸ ਏਐਨ ਭੰਡਾਰੀ ਹਨ।

Machine Translated by Google

ਜਸਟਿਸ ਅੱਛਰੂਰਾਮ ਨੇ ਸਾਂਝੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੀ ਅਪੀਲ 'ਤੇ ਸੁਣਵਾਈ ਕੀਤੀ।

ਸਾਜ਼ਿਸ਼ਕਰਤਾ ਅਤੇ ਕਾਤਲ। ਐਲ. ਤੋਂ ਆਰ. ਨਰਾਇਣ ਆਪਟੇ, ਵੀ.ਡੀ. ਸਾਵਰਕਰ, ਨੱਥੂਰਾਮ ਗੋਡਸੇ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਆਰ. ਕਰਕਰੇ ਤੱਕ (ਬੈਠਣ)। (ਖੜ੍ਹੇ) ਐਲ. ਤੋਂ ਆਰ. ਸ਼ੰਕਰ ਕਿਸਤਿਆ, ਗੋਪਾਲ ਗੋਡਸੇ, ਮਦਨਲਾਲ ਕਸ਼ਮੀਰੀਲਾਲ ਪਾਹਵਾ ਅਤੇ ਬੈਜ ਤੱਕ। ਗਰੋਹ ਦਾ ਇੱਕ ਲਾਪਤਾ ਮੈਂਬਰ ਡਾ. ਸਦਾਸ਼ਿਵ ਪਰਚੂਰੇ ਹੈ।

Machine Translated by Google

ਮੁਲਜ਼ਮਾਂ ਨੂੰ ਕਟਹਿਰੇ ਵਿੱਚ ਖੜ੍ਹਾ ਕੀਤਾ। ਐਲ. ਤੋਂ ਆਰ . ਨਥੂਰਾਮ ਵੀ. ਗੋਡਸੇ, ਨਰਾਇਣ ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਕਰਕਰੇ ਤੱਕ ਫਰੰਟ ਰੋਅ। ਐਲ. ਤੋਂ ਆਰ. ਰਾਮਚੰਦਰ ਬੈਜ, ਮਦਨਲਾਲ ਕੇ. ਪਹਿਵਾਨ ਅਤੇ ਗੋਪਾਲ ਗੋਡਸੇ ਤੱਕ ਮੱਧ ਕਤਾਰ। ਐਲ. ਤੋਂ ਆਰ. ਸ਼ੰਕਰ ਕਿਸਤਿਆ, ਵੀ.ਡੀ. ਸਾਵਰਕਰ ਅਤੇ ਵੱਖਰੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਡਾ. ਪਰਚੂਰੇ ਤੱਕ ਦੀ ਪਿਛਲੀ ਕਤਾਰ।

10½ بجے دن - نمبر 3 - اِس وقت معہ انسپکٹر صاحب دفتر پولیس
سی - آئی - ڈی بوادی ٹیکسی پہنچے - مسٹر نگروالا صاحب کی خدمت میں
پیش ہوئے - جن کو پھر دوبارہ جملہ حالات مقدمہ ھذا بتلائے گئے - ایک یادداشت
انگریزی جس میں مختصر بیان مدن لال ملزم انگریزی میں درج ہے - اور
اِس کے نیچے یادداشت .S. P صاحب نیو دھلی کی درج ہے - جناب نگروالا
صاحب کی خدمت میں پیش کی گئی - جنہوں نے اِس یادداشت کو بغور پڑھا
اور اپنے پاس یادداشت رکھی - تحریری نوٹ متعلقہ مقدمہ ھذا واپس دی - جو کہ
نف ھذا ہے - جناب نگروالا صاحب کو Karkra کے متعلق تمام حالات واضح کئے
گئے اور مزید یہ بھی عرض کیا گیا کہ مدن لال ملزم نے یہ بھی بتلایا تھا
کہ ھمراھی ملزمان میں سے ایک ملزم جس کا نام نہیں جانتا - ھندو راشٹریہ
یا اگرنی اخبار کا ایڈیٹر تھا - جس کا رنگ سانولہ ، عمر 33/34 سال - قد تقریبا
"6 '5 بیان کرتا تھا - یہ معلوم نہیں کہ وہ ایڈیٹر بمبئی یا پونہ کا ہے - اِس کے
علاوہ دیگر تین مرھٹہ و راجہ صاحب جو کہ اپنے ھمراھی ملزم بیان کرتا تھا- کے
حلیئے بتلائے گئے - ایڈیٹر ھندو راشٹریہ یا اگرنی اخبار اور Karkra ساکن احمدنگر
کے متعلق مسٹر نگروالا صاحب کی خدمت میں خاص طور پر زور دیا گیا - کہ
اِن کا ذکر ملزم کے بیان میں صاف طور پر آ چکا ہے - اِن کی گرفتاری کی
پہلے کوشش کی جاوے - تاکہ اِن سے دریافت عمل میں لائی جا سکے -

ਉਰਦੂ ਵਿੱਚ ਲਿਖੇ ਮਦਨਲਾਲ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਬਿਆਨ ਦੀ ਕਾਪੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਬੰਬਈ ਪਹੁੰਚਾਇਆ ਸੀ।

Machine Translated by Google

1666-A

Madan Lal s/o Pishori Lal [illegible] Pahwa of Pakpattan Dist Montgomery West Punjab Aged 20/21

Refugee went to Bombay in Middle of November

Contacted Mahasabha workers for employment

Met Karkare who appeared to be active worker or president of the sabha. Karkare also proprietor of a hotel + Deccan Guest House. Karkare having come to know that the accused was a member of RSS [illegible] a plan to [illegible] to kill Mahatma Gandhi who is enemy of hindus

Came to ~~[illegible]~~ Delhi with Karkare reaching here about 17.1.48

Stayed at Hindu Sharif Hotel Room No 2. Servant Ram Singh took his and Karkare's clothes for washing to a laundry. The accused gave Rs 15/- for sewing charges of pant and for washing charges

Left the hotel on 19.1.48 in the evening. Karkare met Sham Deshpande ~~and~~ in the Hindu Mahasabha Bhawan and got Room No 3 where they placed their luggage.

ਦਿੱਲੀ ਪੁਲਿਸ ਵੱਲੋਂ ਤਿਆਰ ਮਦਨਲਾਲ ਦੇ ਇਕਬਾਲੀਆ ਬਿਆਨ ਦਾ ਅਨੁਵਾਦ।

Machine Translated by Google

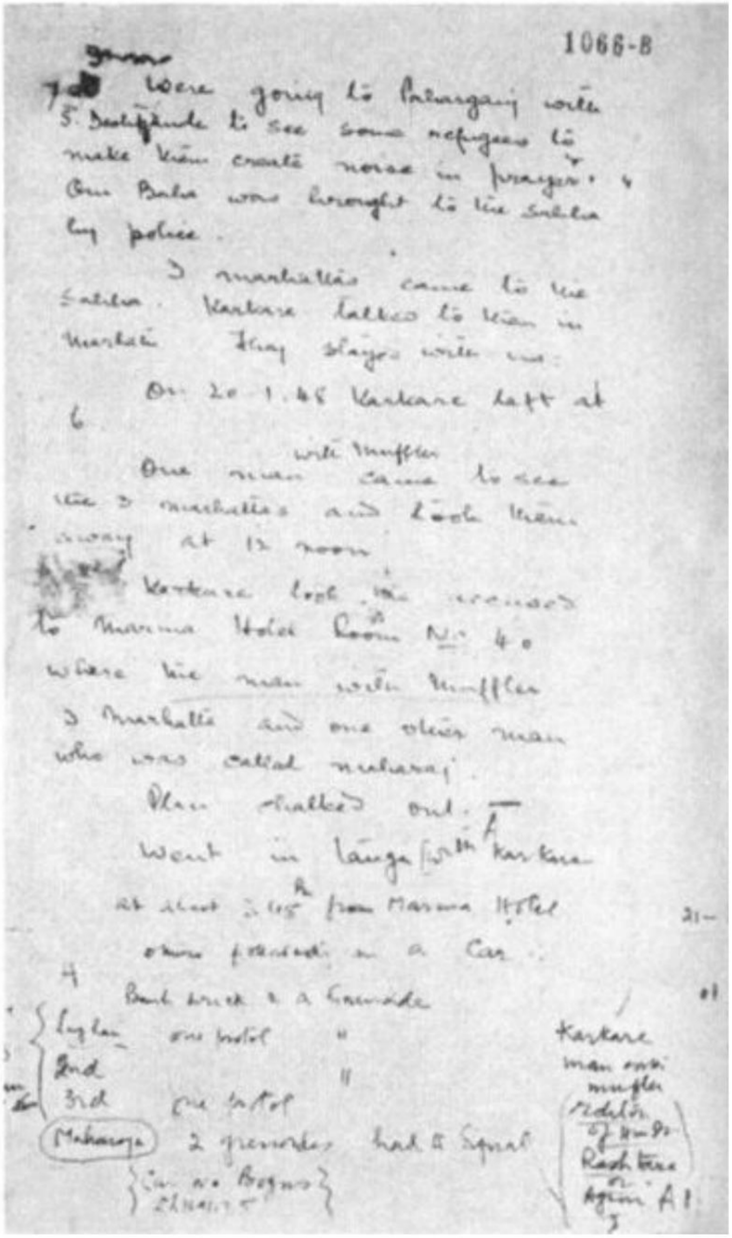

1066-B

Were going to Pahargunj with S. Deshpande to see some refugees to make them create noise in prayer. & Our Baba was brought to the Sabha by police.

3 marhattas came to the Sabha. Karkare talked to them in Marathi. They stayed with us.

On 20.1.48 Karkare left at 6.

One man with muffler came to see the 3 marhattas and took them away at 12 noon.

Karkare took the accused to Marina Hotel Room No. 40 where the man with muffler 3 marhattas and one other man who was called maharaj.

Plan chalked out.

Went in tonga with Karkare at about 3.45 from Marina Hotel others proceeded in a car.

4

Bomb brick & a Grenade

1st man one pistol "

2nd "

3rd one pistol

(Maharaja) 2 grenades had a signal

{Car no. Bogus? 2149/175}

Karkare man with muffler editor of Hindu Rashtra Agrani A I

21-

ਦਿੱਲੀ ਪੁਲਿਸ ਵੱਲੋਂ ਤਿਆਰ ਮਦਨਲਾਲ ਦੇ ਬਿਆਨ ਦੇ ਅਨੁਵਾਦ ਦੀ ਕਾਪੀ।

Machine Translated by Google

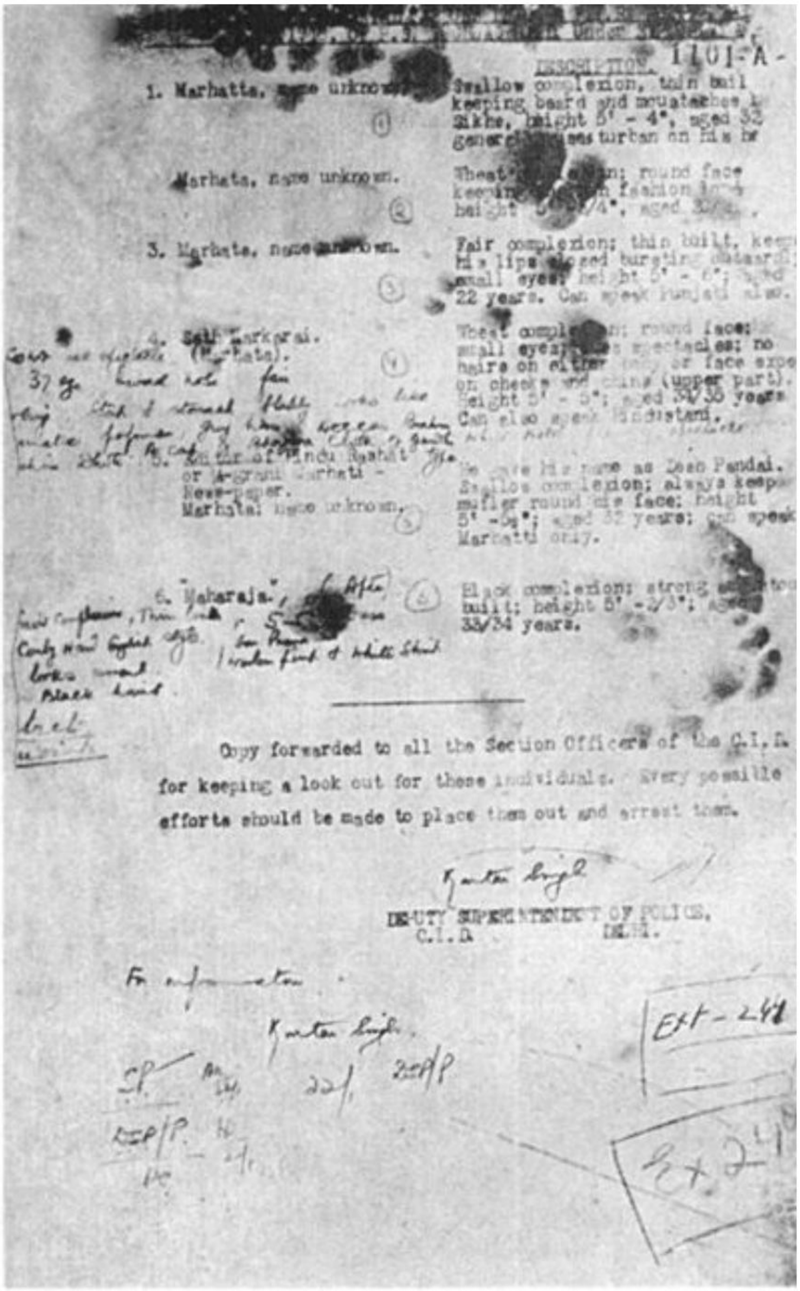

1101-A-

DESCRIPTION.

1. Marhatta, name unknown.	Swallow complexion, thin buil keeping beard and moustaches ... Sikhs, height 5' - 4", aged 32 generally uses turban on his h...
Marhata, name unknown.	Wheat... complexion; round face keeping ... fashion ... height 5'... /4", aged 3...
3. Marhata, name unknown.	Fair complexion; thin built, keeps his lips closed bursting ... small eyes; height 5' - 6"; aged 22 years. Can speak Punjabi also.
4. ... Karkarai. (Marhata).	Wheat complexion; round face; small eyes; uses spectacles; no hairs on either ... or face expe... on cheeks and chins (upper part). Height 5' - 5"; aged 34/35 years Can also speak Hindustani.
5. Editor of Hindu Rashtra or Agrani Marhati - News-paper. Marhata, name unknown.	He gave his name as Desh Pandai. Swallow complexion; always keeps mufler round his face: height 5' -5½"; aged 32 years; can speak Marhatti only.
6. "Maharaja".	Black complexion; strong ... built; height 5' -2/3"; aged 33/34 years.

Copy forwarded to all the Section Officers of the C.I.D. for keeping a look out for these individuals. Every possible efforts should be made to place them out and arrest them.

DEPUTY SUPERINTENDENT OF POLICE,
C.I.D. DELHI.

For information.

Ext-24

ਸਾਬਕਾ 24 ਕਪੂਰ ਕਮਿਸ਼ਨ ਮਦਨਲਾਲ ਦੇ ਬਿਆਨ ਦਾ ਪੁਲਿਸ ਅਨੁਵਾਦ।

Machine Translated by Google

notice question No. •864 put
A.J. Doddameti.

Proposed reply.

Will the Hon'ble Minister for
me and Revenue be pleased to
ate -

(1) whether it is a fact that the
lot for the assassination of
ahatma Gandhi and plans for the
ssassination of other high-ranking
ndia leaders were hatched in the
mbay Province;

(1) As the investigation into the alleged conspiracy ~~to assassinate Mahatma Gandhi and other Indian leaders~~ is still not complete, it is too early to give any information on the question ~~asked~~ in this clause.

(2) whether reports regarding the
xistence of such a plot had reached
overnment, prior to the assassina-
ion of Mahatma Gandhi;

(2) ~~No~~ A report reached [illegible] on 21st Jan re. [illegible] plot

(3) if so, what precautionary
easures were taken by Government to
revent the tragedy that followed;

(3) ~~Does not arise.~~ [illegible]

(4) what is the number (district-
ise) of the members of the R.S.S.
o far arrested in the Province in
onnection with the ~~zzzat~~ assassina-
ion of Mahatma Gandhi?

(4) Some persons have been arrested in connection with the assassinati[on] of Mahatma Gandhi. It is not possi[ble] to say at this stage how many of them are members of the R.S.S. Sangh.

[See para. 4.8]

Ex 167
7/6/68

ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਕਤਲ 'ਤੇ ਬਹਿਸ ਦੌਰਾਨ ਬੰਬਈ ਪ੍ਰੋਵਿੰਸ਼ੀਅਲ ਕੌਂਸਲ 'ਚ ਦਾਇਰ ਜਵਾਬ ਦੀ ਕਾਪੀ।
(ਐਕਸ. 167, ਕਪੂਰ ਕਮਿਸ਼ਨ)।

Machine Translated by Google

ਸੱਤਿਆ ਵਿਨਾਇਕ ਪੂਜਾ 'ਤੇ ਐਲ. ਤੋਂ ਆਰ. ਸਿੰਧੂਤਾਈ ਗੋਡਸੇ, ਗੋਪਾਲ ਗੋਡਸੇ, ਜੀ.ਵੀ. ਕੇਤਕਰ, ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਕਰਕਰੇ ਅਤੇ ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਐੱਸ. ਕਰਕਰੇ।

(1) ਗੋਪਾਲ ਵੀ. ਗੋਡਸੇ, (2)
ਜੀ.ਵੀ. ਕੇਤਕਰ, (3) ਵੀ.ਆਰ.
ਠਾਕੁਰ, (4) ਵੀ.ਆਰ. ਕਰਕਰੇ,
(5) ਸ੍ਰੀਮਤੀ। ਐਸ ਕਰਕਰੇ, (6)
ਸ੍ਰੀਮਤੀ ਸੱਤਿਆ ਵਿਨਾਇਕ ਪੂਜਾ
'ਤੇ ਡੀ.ਐਚ.

Machine Translated by Google

ਜੀਵੀ ਕੇਤਕਰ ਗੋਪਾਲ ਗੋਡਸੇ (ਐਲ) ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਆਰ ਕਰਕਰੇ (ਆਰ) ਨੂੰ ਸਨਮਾਨਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਮੀਟਿੰਗ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ।

ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਨਾਮਦਾਰ ਨੇ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਇਸ ਅਧਿਕਾਰ ਨੂੰ ਚੁਣੌਤੀ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਉਹ ਉਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਦੋਸ਼ੀ ਵਿਰੁੱਧ ਕੇਸ ਦੀ ਸੁਣਵਾਈ ਕਰੇ। 'ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਇਹ ਸਥਾਪਿਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਕਿ ਮੇਰੇ ਮੁਵੱਕਿਲ ਨੇ ਬਿਨਾਂ ਲਾਇਸੈਂਸ ਵਾਲਾ ਰਿਵਾਲਵਰ ਲਿਜਾਇਆ ਸੀ, ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਕੇਸ ਖਾਰਜ ਕਰਨ ਅਤੇ ਰਿਹਾਅ ਕਰਨ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਹੈ।'

28 ਦਸੰਬਰ 1948: ਇਨਾਮਦਾਰ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਦਲੀਲਾਂ ਜਾਰੀ ਰੱਖਦਿਆਂ ਕਿਹਾ, 'ਇਹ ਬਹੁਤ ਅਜੀਬ ਹੈ ਕਿ ਗਾਂਧੀ ਵਰਗੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਕਤਲ ਕਰਨ ਦੀ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਬਾਰੇ ਪਤਾ ਲੱਗਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਬੰਬਈ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਉਸ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਲਈ ਕੋਈ ਉਪਾਅ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ।

'ਜਦੋਂ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਦਾ ਕਤਲ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਤਾਂ ਤੁਰੰਤ ਪ੍ਰੋ: ਜੈਨ ਦਾ ਬਿਆਨ ਦਰਜ ਕਰਨ ਦੀ ਬਜਾਏ, ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਨੇ 16 ਫਰਵਰੀ ਨੂੰ ਮੋਰਾਰਜੀ ਦੇਸਾਈ ਦਾ ਬਿਆਨ ਦਰਜ ਕਰ ਲਿਆ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰੋ.ਜੈਨ ਦਾ ਬਿਆਨ ਦਰਜ ਕੀਤਾ। ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਕਰਕਰੇ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਬਾਕੀ ਸਾਰੇ ਮੁਲਜ਼ਮ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਸਨ।

ਜੈਨ ਦੇ ਬਿਆਨ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਜੋ ਮੋਰਾਰਜੀ ਦੇਸਾਈ ਦੇ ਬਿਆਨ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕਰਦਾ ਹੈ।'*

1. ਮਦਨਲਾਲ ਇੱਕ ਮੂਰਖ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸੇ ਲਈ ਉਸਨੇ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਦਾ ਖੁਲਾਸਾ ਕੀਤਾ ਜੈਨ ਤੋਂ ਪ੍ਰੋ.
2. ਪ੍ਰੋ ਜੈਨ ਇਸ ਤੋਂ ਵੀ ਵੱਡਾ ਮੂਰਖ ਹੈ।
3. ਮੋਰਾਰਜੀ ਦੇਸਾਈ ਅਤੇ ਸਰਦਾਰ ਪਟੇਲ ਆਪਣੇ ਅਹੁਦਿਆਂ ਲਈ ਅਯੋਗ ਹਨ।
4. ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਵੀ ਅਯੋਗ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸਨੇ 21 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਹੀ ਪ੍ਰੋ. ਜੈਨ ਦਾ ਬਿਆਨ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਸੀ।'

ਫਿਰ ਇਨਾਮਦਾਰ ਨੇ ਪੁਲਿਸ ਦੁਆਰਾ ਲਗਾਏ ਗਏ ਤਫ਼ਤੀਸ਼ ਦੇ ਢੰਗ 'ਤੇ ਇਤਰਾਜ਼ ਉਠਾਇਆ। 'ਮੁੰਬਈ ਸੀਆਈਡੀ ਹੈੱਡਕੁਆਰਟਰ ਦੇ ਦਫਤਰ ਦੀ ਇਮਾਰਤ ਵਿੱਚ ਜਿਸ ਥਾਂ 'ਤੇ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਮੁਲਜ਼ਮਾਂ ਨੂੰ ਰੱਖਿਆ ਸੀ, ਉਹ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚਯੋਗ ਸੀ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਜਨਤਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਲਿਆਉਂਦਾ ਸੀ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਵਜੋਂ ਪਛਾਣਨਾ ਆਸਾਨ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਸੀ।

Machine Translated by Google

ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਗਵਾਹਾਂ ਦੇ ਬਿਆਨ ਦਰਜ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹਿਰਾਸਤ ਵਿੱਚ ਰੱਖਿਆ; ਮਧੂਕਰ ਕਾਲੇ ਅਤੇ ਜਗਦੀਸ਼ ਗੋਇਲ ਅਜਿਹੇ ਦੋ ਗਵਾਹ ਹਨ। ਅਜਿਹੇ ਗਵਾਹਾਂ ਤੋਂ ਸੱਚ ਬੋਲਣ ਦੀ ਉਮੀਦ ਕਿਵੇਂ ਰੱਖੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ? ਪੀ ਐਲ ਗੋਡਬੋਲੇ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਗੋਪਾਲ ਗੋਡਸੇ ਨੂੰ ਦੇਖਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕੀਤਾ, ਫਿਰ ਵੀ ਪੁਲਿਸ ਉਸ ਨੂੰ ਦੇਖਣ ਗਈ। ਜੀਬੀ ਕਾਲੇ ਨੂੰ ਵੀ ਪੁਲੀਸ ਹਿਰਾਸਤ ਵਿੱਚ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ। ਕੌਣ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਗਵਾਹਾਂ 'ਤੇ ਦਬਾਅ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ?'

ਇਨਾਮਦਾਰ ਨੇ ਫਿਰ ਪੁਲਿਸ ਦੁਆਰਾ ਪਰਚੂਰੇ ਦੇ ਘਰ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ੀ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ। ਪਰਚੂਰੇ ਨੂੰ 17 ਫਰਵਰੀ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਕਿਸ ਦੇ ਹੁਕਮਾਂ 'ਤੇ ਇਹ ਸਾਰੀ ਤਲਾਸ਼ੀ ਲਈ ਗਈ ਸੀ? ਮੈਂ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਇਹ ਗੱਲਾਂ ਸਿਰਫ਼ ਇਸ ਲਈ ਦੱਸ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਤਾਂ ਜੋ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਪੁਲਿਸ ਦੇ ਵਤੀਰੇ ਦਾ ਪਤਾ ਲੱਗੇ। ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਗੋਪਾਲ ਗੋਡਸੇ ਨੂੰ ਹਿਰਾਸਤ 'ਚ ਲੈਂਦੇ ਸਮੇਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲੋਂ ਇਕ ਟਰਾਊਜ਼ਰ ਅਤੇ ਇਕ ਬੈਗ ਬਰਾਮਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਸੂਲੀ ਤੋਂ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕੱਢਣਾ ਚਾਹੀਦਾ।

'ਗਵਾਹਾਂ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਬੈਜ ਦੀ ਜਿਰ੍ਹਾ ਕੀਤੀ ਗਈ, ਜਿਸ ਦਾ ਮੇਰੇ ਮੁਵੱਕਿਲਾਂ ਦੇ ਮੁਕੱਦਮੇ 'ਤੇ ਉਲਟ ਅਸਰ ਪਿਆ।'

ਪਛਾਣ ਪਰੇਡ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ, ਇਨਾਮਦਾਰ ਨੇ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕੀਤੀ, 'ਗੋਵਿੰਦਰਾਮ ਨੂੰ ਦੋ ਮਹੀਨਿਆਂ ਬਾਅਦ ਦੋਸ਼ੀ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ।'

ਗੋਪਾਲ ਗੋਡਸੇ ਦੁਆਰਾ ਦਾਖਲ ਛੁੱਟੀ ਲਈ ਅਰਜ਼ੀਆਂ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ, ਇਨਾਮਦਾਰ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਇਹ ਮੰਨਣ ਲਈ ਕਾਫ਼ੀ ਕਾਰਨ ਹਨ ਕਿ ਗੋਪਾਲ ਗੋਡਸੇ ਆਪਣੀ ਛੁੱਟੀ ਦੇ ਪੂਰੇ ਸਮੇਂ ਦੌਰਾਨ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਰਿਹਾ। ਉਸ ਨੇ 26 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਮੁੜ ਡਿਊਟੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਉਸਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਉਸਦੇ ਵੱਡੇ ਭਰਾ ਨੇ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਦਾ ਕਤਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਅਤੇ ਉਸਦੀ ਪਤਨੀ ਨੂੰ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਦੇ ਇੱਕ ਅਹਿੰਸਕ ਪੈਰੋਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਹਮਲੇ ਦੀ ਧਮਕੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ, ਤਾਂ ਉਸਨੇ ਤੁਰੰਤ ਪੁਲਿਸ ਕੋਲ ਆਤਮ ਸਮਰਪਣ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਪੁਲਿਸ ਮੁਤਾਬਕ ਉਹ ਕਿਰਕੀ ਤੋਂ ਉਕਸਾਨ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉਥੇ ਉਸ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰ ਲਿਆ ਗਿਆ।'

ਇਨਾਮਦਾਰ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਗੋਵਿੰਦਰਾਮ ਨੇ ਗਵਾਹੀ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਮਰੀਨਾ ਹੋਟਲ 'ਚ ਬੰਬ ਧਮਾਕੇ ਤੋਂ ਤਿੰਨ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ ਬੈਜ ਅਤੇ ਗੋਪਾਲ ਗੋਡਸੇ ਨੂੰ ਦੇਖਿਆ ਸੀ।

ਗੋਪਾਲ 16 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਕਿਰਕੀ ਵਿੱਚ ਸੀ, ਕਿਸੇ ਨੇ ਗਵਾਹੀ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਉਹ 17 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਹਵਾਈ ਜਹਾਜ਼ ਰਾਹੀਂ ਦਿੱਲੀ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੋਵਿੰਦਰਾਮ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਬੇਕਾਰ ਹੈ।

'ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਭਵਨ ਤੋਂ ਕਿਸੇ ਗਵਾਹ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਬੁਲਾਇਆ ਗਿਆ, ਜੋ ਗੋਪਾਲ ਦੀ ਉਥੇ ਮੌਜੂਦਗੀ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਦੇ ਸਕਦਾ ਹੋਵੇ। ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਭਵਨ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਜੰਗਲ 'ਚ ਗੋਪਾਲ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਜੰਗਲਾਤ ਗਾਰਡ ਨੇ ਵੀ ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ।

'ਜਿਸ ਦਿਨ ਮੇਰੇ ਮੁਵੱਕਿਲ ਨੂੰ ਪਛਾਣ ਪਰੇਡ ਲਈ ਲਿਜਾਇਆ ਗਿਆ, ਮੈਜਿਸਟ੍ਰੇਟ ਕੋਲ ਉਸ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਬਾਰੇ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਦਰਜ ਕਰਵਾਈ ਗਈ ਜਿਸ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਸਬੰਧੀ ਪੁਲਿਸ ਦਾ ਰਵੱਈਆ ਕਾਫੀ ਸ਼ੱਕੀ ਹੈ।

'ਕਿਉਂਕਿ ਸੁਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਕੋਲ ਟੈਕਸੀ ਚਲਾਉਣ ਦਾ ਲਾਇਸੈਂਸ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਉਸ ਦੀ ਰੋਜ਼ੀ-ਰੋਟੀ ਪੁਲਿਸ ਦੀਆਂ ਚੰਗੀਆਂ ਕਿਤਾਬਾਂ 'ਚ ਹੋਣ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਉਸ ਦੀ ਗਵਾਹੀ

Machine Translated by Google

ਪੁਲਿਸ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋ ਸਕਦਾ ਸੀ।

'ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਇਸ ਤੱਥ ਤੋਂ ਕੋਈ ਸਿੱਟਾ ਨਹੀਂ ਕੱਢਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਕਿ 20 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਬੰਬ ਧਮਾਕੇ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦੋਸ਼ੀ ਘਬਰਾਹਟ ਦੀ ਹਾਲਤ 'ਚ ਮੌਕੇ ਤੋਂ ਫਰਾਰ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ।'

29 ਦਸੰਬਰ 1948: ਇਨਾਮਦਾਰ ਨੇ ਕਿਹਾ, '20 ਤਰੀਕ ਨੂੰ ਗਵਾਹ ਭੂਰ ਸਿੰਘ ਦੁਆਰਾ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ, ਜਿਸ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਉਸ ਨੇ ਛੋਟੂਰਾਮ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕਰਦੇ ਦੇਖਿਆ ਸੀ, ਉਸ ਦੀ ਅਦਾਲਤ ਵਿਚ ਗਵਾਹੀ ਤੋਂ ਬਿਲਕੁਲ ਵੱਖਰਾ ਹੈ। ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਵਿਅਕਤੀ ਕਰਕਰੇ ਸੀ, ਭੂਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਪਤਲਾ ਅਤੇ ਥੋੜ੍ਹਾ ਜਿਹਾ ਬਣਿਆ ਵਿਅਕਤੀ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਪਰ ਕਰਕਰੇ ਬਹੁਤ ਮਜ਼ਬੂਤ ਅਤੇ ਮਜ਼ਬੂਤ ਹੈ।

ਇਸ ਲਈ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਭੂਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਗਵਾਹੀ 'ਤੇ ਯਕੀਨ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਬਿਰਲਾ ਹਾਊਸ 'ਚ ਨੌਕਰ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਉਹ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੁਲਸ ਦੇ ਕੰਟਰੋਲ 'ਚ ਹੈ।
ਭੂਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਗੋਪਾਲ ਗੋਡਸੇ ਦੀ ਪਛਾਣ ਵੀ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਪਰ ਉਸ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਵਿਚਲੇ ਵਿਰੋਧਾਭਾਸ ਅਤੇ ਵਿਸੰਗਤੀਆਂ ਨੂੰ ਦੇਖਦੇ ਹੋਏ ਗੋਪਾਲ ਗੋਡਸੇ ਦੀ ਪਛਾਣ ਦੀ ਕੋਈ ਮਹੱਤਤਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਭੂਰ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਸੁਲੋਚਨਾ ਨੂੰ ਕਾਫੀ ਸਮਾਂ ਬੀਤ ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮੁਲਜ਼ਮਾਂ ਦੀ ਸ਼ਨਾਖਤ ਕੀਤੀ ਗਈ।

ਫਰੰਟੀਅਰ ਹਿੰਦੂ ਹੋਟਲ ਦੇ ਮੈਨੇਜਰ ਰਾਮਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ 20 ਤਰੀਕ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮ 4 ਵਜੇ ਇਕ ਵਿਅਕਤੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੋਟਲ 'ਚ ਆਇਆ ਅਤੇ ਉਸ ਨੇ ਇਕ ਕਮਰਾ ਰਿਜ਼ਰਵ ਕਰਵਾਇਆ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਫਿਰ ਉਸੇ ਰਾਤ 9 ਵਜੇ ਉਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਰੇਡੀਓ ਸੁਣਦੇ ਦੇਖਿਆ।

ਕੀ ਅਜਿਹਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ- ਉਸ ਵਿਅਕਤੀ ਦਾ ਵਿਵਹਾਰ ਜੋ ਬੰਬ ਧਮਾਕੇ ਵਾਲੀ ਥਾਂ ਤੋਂ ਭੱਜ ਗਿਆ ਸੀ?

ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਹੈਂਡਰਾਈਟਿੰਗ ਮਾਹਿਰ ਨੇ ਆਪਣੀ ਗਵਾਹੀ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਹੋਟਲ ਦੇ ਰਜਿਸਟਰ ਵਿੱਚ ਲਿਖਿਆ ਨਾਮ "ਰਾਜਗੋਪਾਲਨ" ਪੁਲਿਸ ਦੁਆਰਾ ਮੁਹੱਈਆ ਕਰਵਾਏ ਗੋਪਾਲ ਗੋਡਸੇ ਦੇ ਹੱਥ ਲਿਖਤ ਨਮੂਨੇ ਨਾਲ ਮੇਲ ਖਾਂਦਾ ਹੈ। ਹਥਲੇ ਲੇਖ ਦੇ ਮਾਹਿਰ ਨੇ ਆਪਣੇ ਬਿਆਨ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ "ਰਾਜਗੋਪਾਲਨ" ਕਲਮ ਦੇ ਵਹਿੰਦੇ ਨਿਰੰਤਰ ਸਟਰੋਕ ਵਿੱਚ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਪਰ ਜਿਰ੍ਹਾ ਵਿਚ ਉਸ ਨੇ ਮੰਨਿਆ ਕਿ ਦਸਤਖਤ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ ਪੈੱਨ ਅੱਧ-ਵਿਚਕਾਰ ਚੁੱਕ ਲਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਮਾਹਰ ਇੱਕ ਝੂਠਾ ਹੈ. ਉਹ ਪੁਲਿਸ ਦਾ ਨੌਕਰ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਆਕਾਵਾਂ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਬਿਆਨ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

'ਦਸਤਖਤ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਸੁਧਾਰ ਅਤੇ ਬਦਲਾਅ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ, ਸਿਆਹੀ ਵਿੱਚ ਵੀ ਫਰਕ ਸੀ। ਜੇ ਇਸ ਸਭ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਰੱਖਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਦਾ ਇਹ ਦਾਅਵਾ ਕਿ ਗੋਪਾਲ ਗੋਡਸੇ ਦਿੱਲੀ ਵਿਚ ਮੌਜੂਦ ਸੀ, ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸ਼ੱਕੀ ਹੈ।'

ਇਨਾਮਦਾਰ ਨੇ ਫਿਰ ਗੋਡਬੋਲੇ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਵਿੱਚ ਆਪਸੀ ਵਿਰੋਧਤਾਈਆਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ। ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਇਹ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਬੰਬਈ ਅਤੇ ਥਾਣਿਆਂ 'ਚ ਇੱਕੋ ਦਿਨ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਵੇ, ਇਸ ਲਈ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਇਸ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਮੇਰੇ ਮੁਵੱਕਿਲ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਕਿਸੇ ਨਤੀਜੇ 'ਤੇ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚਣਾ ਚਾਹੀਦਾ।

'ਗੋਪਾਲ ਗੋਡਸੇ ਤੋਂ ਜਿਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਰਿਵਾਲਵਰ ਬਰਾਮਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਉਹ ਗੈਰ-ਕਾਨੂੰਨੀ ਹੈ। ਉਸ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ੀ ਲੈਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪੰਚਾਂ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਸੀ।

Machine Translated by Google

ਗੋਡਬੋਲੇ ਅਤੇ ਕਾਲੇ ਪੁਲਿਸ ਹਿਰਾਸਤ ਵਿੱਚ ਸਨ ਇਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੰਚ ਨਹੀਂ ਮੰਨਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਬਾਅ ਵਿੱਚ ਰੱਖਿਆ ਹੋਵੇਗਾ।

ਗੋਪਾਲ ਗੋਡਸੇ ਤੋਂ ਬਰਾਮਦ ਹੋਇਆ ਬੈਗ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਬੈਜ ਦਾ ਹੈ। ਬੈਜ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਸਦੇ ਘਰ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ੀ ਨਹੀਂ ਲਈ ਗਈ। ਜੇਕਰ ਤਲਾਸ਼ੀ ਲਈ ਜਾਂਦੀ ਤਾਂ ਸੰਭਵ ਹੈ ਕਿ ਬੈਗ ਉੱਥੋਂ ਹੀ ਮਿਲ ਜਾਂਦਾ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੈਗ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਗਵਾਹਾਂ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਗਵਾਹੀਆਂ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ।

'ਇਸਤਗਾਸਾ ਨੇ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਗੋਪਾਲ ਗੋਡਸੇ ਨੇ ਦਿੱਲੀ ਜਾਣ ਲਈ ਛੁੱਟੀ ਲਈ ਅਰਜ਼ੀ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਪਰ ਇਹ ਗਵਾਹੀ ਦੇਣ ਲਈ ਉਕਸਾਨ ਵੱਲੋਂ ਇੱਕ ਵੀ ਗਵਾਹ ਪੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਕਿ ਗੋਪਾਲ ਗੋਡਸੇ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੌਰਾਨ ਉਕਸਾਨ ਵਿੱਚ ਮੌਜੂਦ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਬਚਾਅ ਪੱਖ ਦੀ ਦਲੀਲ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗੋਪਾਲ ਗੋਡਸੇ ਉਕਸਾਨ ਵਿੱਚ ਮੌਜੂਦ ਸੀ।'

ਨੱਥੂਰਾਮ ਗੋਡਸੇ ਨੇ ਆਪਣੀ ਬੀਮਾ ਪਾਲਿਸੀ 'ਤੇ ਗੋਪਾਲ ਗੋਡਸੇ ਦੀ ਪਤਨੀ ਨੂੰ ਨਾਮਜ਼ਦ ਕਰਨ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਦਾ ਕਾਰਨ ਦੱਸਦੇ ਹੋਏ, ਇਨਾਮਦਾਰ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਕਾਫ਼ੀ ਹੈ ਕਿ ਗੋਪਾਲ ਗੋਡਸੇ ਆਪਣੀ ਤਨਖਾਹ ਤੋਂ ਕੁਝ ਵੀ ਬਚਾਉਣ ਵਿੱਚ ਅਸਮਰੱਥ ਸੀ, ਨੱਥੂਰਾਮ ਨੇ ਆਪਣੇ ਭਰਾ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਲਈ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਨ ਬਾਰੇ ਸੋਚਿਆ।'

ਫਿਰ ਇਨਾਮਦਾਰ ਨੇ ਪਰਚੂਰੇ ਦੇ ਪੁਰਾਣੇ ਇਤਿਹਾਸ 'ਤੇ ਚਾਨਣਾ ਪਾਇਆ। 'ਪਰਚੂਰੇ ਹਿੰਦੂ ਸਭਾ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਬਹੁਤ ਸੰਭਵ ਸੀ ਕਿ ਕਾਂਗਰਸ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਇਸ ਮਾਮਲੇ 'ਚ ਝੂਠਾ ਫਸਾਇਆ ਹੋਵੇ।'

30 ਦਸੰਬਰ 1948: ਇਨਾਮਦਾਰ ਨੇ ਆਪਣੀ ਦਲੀਲ ਜਾਰੀ ਰੱਖੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ, 'ਗਵਾਲੀਅਰ ਦੇ ਗਵਾਹਾਂ ਮਧੂਕਰ ਕਾਲੇ ਅਤੇ ਖੀਰੇ ਦੀਆਂ ਗਵਾਹੀਆਂ ਆਪਸੀ ਵਿਰੋਧੀ ਹਨ। ਕਾਲੇ ਨੇ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਦੇ ਕਤਲ ਦੀ ਖ਼ਬਰ ਸੁਣਦਿਆਂ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪਰਚੂਰੇ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਡਿਸਪੈਂਸਰੀ ਬੰਦ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ ਸੀ, ਪਰ ਖੈਰੇ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਪਰਚੂਰੇ ਨੇ ਆਪਣੇ ਦਮ 'ਤੇ ਅਜਿਹਾ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਕੀ ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ, ਜੋ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਦੀ ਮੌਤ ਦਾ ਚਾਹਵਾਨ ਸੀ, ਅਜਿਹਾ ਵਿਵਹਾਰ ਕਰੇਗਾ?'

ਪਰਚੂਰੇ ਦੇ ਇਕਬਾਲੀਆ ਬਿਆਨ ਬਾਰੇ ਬੋਲਦਿਆਂ, ਇਨਾਮਦਾਰ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਮੈਜਿਸਟ੍ਰੇਟ ਅਟਲ ਨੂੰ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਕਿਲ੍ਹੇ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਅਟਲ ਨੇ ਆਪਣਾ ਮੈਜਿਸਟ੍ਰੇਟ ਅਧਿਕਾਰ ਗੁਆ ਲਿਆ ਸੀ।

ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਗਵਾਲੀਅਰ ਪੁਲਿਸ ਦੇ ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਜਨਰਲ ਮਾਰਸ਼ ਸਮਿਥ ਨੇ ਪਰਚੂਰੇ ਨੂੰ ਫੌਜੀ ਹਿਰਾਸਤ ਵਿੱਚ ਰੱਖਣ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਹਾਕਮ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਕੋਲ ਵੀ ਅਜਿਹੇ ਹੁਕਮਾਂ ਨੂੰ ਪਾਸ ਕਰਨ ਦੀ ਤਾਕਤ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਫੌਜੀ ਹਿਰਾਸਤ ਵਿਚ ਡਾ.

ਪਰਚੂਰ ਗੈਰ-ਕਾਨੂੰਨੀ ਸੀ।

'ਮੈਜਿਸਟ੍ਰੇਟ ਅਟਲ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਇਕਬਾਲੀਆ ਬਿਆਨ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਅਤੇ ਰਿਕਾਰਡ ਕਰਨ ਵਿਚ ਤਿੰਨ ਘੰਟੇ ਲੱਗ ਗਏ। ਸੱਤ ਪੰਨਿਆਂ ਦਾ ਬਿਆਨ ਸਿਰਫ਼ ਤਿੰਨ ਘੰਟਿਆਂ ਵਿੱਚ ਕਿਵੇਂ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ? ਇਸ ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਕਿ ਪਰਚੂਰੇ ਨੇ ਇਕਬਾਲੀਆ ਬਿਆਨ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ; ਮੈਜਿਸਟਰੇਟ ਅਟਲ ਇੱਕ ਪੂਰਵ-ਲਿਖਤ ਬਿਆਨ ਲੈ ਕੇ ਆਏ ਅਤੇ ਪਰਚੂਰੇ ਨੂੰ ਇਸ 'ਤੇ ਦਸਤਖਤ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਕਿਨ੍ਹਾਂ ਹਾਲਾਤਾਂ ਵਿੱਚ ਬਿਆਨ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਗਏ ਇਸ ਤੱਥ ਦੇ ਨਾਲ ਕਿ ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਨੇ ਕੋਈ ਪੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ

Machine Translated by Google

ਭਰੋਸੇਮੰਦ ਗਵਾਹ ਬਿਆਨ ਦੀ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕਤਾ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕਰਨ ਲਈ, ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਦੀ ਕਹਾਣੀ 'ਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕਰਨ ਲਈ ਅਗਵਾਈ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਗਵਾਲੀਅਰ ਦੇ ਸਾਰੇ ਗਵਾਹ ਸ਼ੱਕੀ ਹਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੇਰੇ ਗਾਹਕ ਨੂੰ ਆਜ਼ਾਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।'

ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਦੀ ਇਹ ਦਲੀਲ ਕਿ 20 ਤੋਂ 30 ਤਰੀਕ ਦਰਮਿਆਨ ਕੋਈ ਵੀ ਘਟਨਾ ਨਹੀਂ ਵਾਪਰੀ ਜਿਸ ਨਾਲ ਗੋਡਸੇ ਦਾ ਗੁੱਸਾ ਭੜਕਿਆ ਹੋਵੇ, ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗਾਂਧੀ ਦਾ ਕਤਲ ਅਚਾਨਕ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਸਗੋਂ ਸੋਚੀ ਸਮਝੀ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਤਹਿਤ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਸਮੁੱਚੇ ਘਟਨਾਕ੍ਰਮ ਦਾ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਕ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਪਰਚੂਰੇ ਤੋਂ ਵਲੰਟੀਅਰਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਅਸਫਲ ਰਹਿਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਗੋਡਸੇ ਨਿਰਾਸ਼ ਅਤੇ ਉਦਾਸ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ।

'ਨੱਥੂਰਾਮ ਇਕ ਅਖਬਾਰ ਦਾ ਸੰਪਾਦਕ ਸੀ, ਉਹ ਭਾਵੁਕ, ਉੱਚਾ-ਸੁੱਚਾ, ਅਣਵਿਆਹਿਆ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰ ਤੋਂ ਵੱਖਰਾ ਸੀ। ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸਾਂ ਕਾਰਨ ਕੈਦ ਵੀ ਝੱਲਣੀ ਪਈ। ਦਿੱਲੀ ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਗੋਡਸੇ ਨੇ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀਆਂ ਦੀ ਦੁਰਦਸ਼ਾ ਦੇਖੀ ਅਤੇ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਦੀਆਂ ਬਾਂਹ ਮਰੋੜਣ ਦੀਆਂ ਚਾਲਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਬਿਲਕੁਲ ਹੀ ਅਪਾਹਜ ਅਤੇ ਸ਼ਕਤੀਹੀਣ ਸੀ।

ਕੀ ਇਹ ਨੱਥੂਰਾਮ ਨੂੰ ਗੁੱਸੇ ਕਰਨ ਲਈ ਕਾਫ਼ੀ ਕਾਰਨ ਨਹੀਂ ਸੀ?

'ਪਰਚੂਰੇ ਦੇ ਪਿਤਾ ਐਸ.ਜੀ. ਪਰਚੂਰੇ ਗਵਾਲੀਅਰ ਆ ਕੇ ਵਸ ਗਏ। ਦੋਸ਼ੀ ਪਰਚੂਰੇ ਦਾ ਜਨਮ ਗਵਾਲੀਅਰ 'ਚ ਹੋਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹ ਆਪਣੇ ਜਨਮ ਤੋਂ ਹੀ ਉਥੇ ਹੀ ਰਹਿ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸ ਤੱਥ ਵਿਚ ਕੋਈ ਸ਼ੱਕ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਪਰਚੂਰੇ ਗਵਾਲੀਅਰ ਦੀ ਰਿਆਸਤ ਦਾ ਨਾਗਰਿਕ ਹੈ।' ਅੰਤ ਵਿੱਚ, ਇਨਾਮਦਾਰ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਦਾ ਸਾਰਾ ਮਾਮਲਾ ਸ਼ੱਕੀ ਅਤੇ ਸ਼ੱਕੀ ਹੈ।'

ਇਸ ਨਾਲ ਬਚਾਅ ਪੱਖ ਦੇ ਵਕੀਲਾਂ ਦੀਆਂ ਦਲੀਲਾਂ ਖਤਮ ਹੋ ਗਈਆਂ।

ਜੱਜ ਨੇ ਦੋਵਾਂ ਵਕੀਲਾਂ ਨੂੰ ਵਧਾਈ ਦਿੱਤੀ

ਅਤੇ ਰੱਖਿਆ

ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਦੀ ਤਰਫੋਂ ਦਫਤਰੀ ਅਤੇ ਬਚਾਅ ਪੱਖ ਦੀ ਤਰਫੋਂ ਭੋਪਟਕਰ ਨੇ ਧੀਰਜ ਨਾਲ ਸੁਣਵਾਈ ਕਰਨ ਲਈ ਜੱਜ ਦਾ ਧੰਨਵਾਦ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਵਧਾਈ ਦਿੱਤੀ।

ਮਾਮਲਾ

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗਾਂਧੀ ਕਤਲ ਕੇਸ ਦੀ ਸੁਣਵਾਈ ਸਮਾਪਤ ਹੋਈ। ਜੱਜ ਆਤਮਚਰਨ ਨੇ ਵਾਅਦਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਹ ਇਕ ਮਹੀਨੇ ਦੇ ਅੰਦਰ-ਅੰਦਰ ਫੈਸਲਾ ਸੁਣਾ ਦੇਣਗੇ।

ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਦੇ ਗਵਾਹਾਂ ਦੀਆਂ ਗਵਾਹੀਆਂ ਦੀ ਰਿਕਾਰਡਿੰਗ ਚੌਰਾਸੀ ਦਿਨ ਚੱਲੀ। ਗਵਾਹੀਆਂ 696 ਪੰਨਿਆਂ ਵਿੱਚ ਚੱਲੀਆਂ। ਹਰ ਸਵਾਲ ਅਤੇ ਜਵਾਬ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਤੇਲਗੂ, ਮਰਾਠੀ ਅਤੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਵਿੱਚ ਅਨੁਵਾਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਕੁਝ ਗਵਾਹਾਂ ਨੇ ਗੁਜਰਾਤੀ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਵੀ ਆਪਣੀਆਂ ਗਵਾਹੀਆਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਸਨ।

ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਨੇ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ 354 ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਅਤੇ ਬਚਾਅ ਪੱਖ ਨੇ 118 ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ। ਮੁਕੱਦਮੇ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ 80 ਹੋਰ ਲੇਖ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਜਮ੍ਹਾਂ ਕਰਵਾਏ ਗਏ।

ਅਦਾਲਤ

Machine Translated by Google

ਇੱਕ ਧਿਆਨ ਦੇਣ ਯੋਗ ਪਹਿਲੂ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਬਚਾਅ ਪੱਖ ਦੀ ਸਾਰੀ ਦਲੀਲ ਇਹ ਸਾਬਤ ਕਰਨ 'ਤੇ ਅਧਾਰਤ ਸੀ ਕਿ ਕੋਈ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਨਹੀਂ ਸੀ ਅਤੇ ਇਹ ਕੰਮ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨੱਥੂਰਾਮ ਗੋਡਸੇ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਜੋ ਉਸ ਨੇ ਅਨੁਭਵ ਕੀਤੇ ਗੁੱਸੇ ਕਾਰਨ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਇੱਕ ਪਲ ਦੀ ਪਾਗਲਪਣ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ। ਮੁਲਜ਼ਮਾਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਚਾਅ ਪੱਖ ਦੇ ਵਕੀਲ ਨੇ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਆਰਐਸਐਸ-ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਦੀ ਲਿਟਨੀ 'ਤੇ ਲਗਾਤਾਰ ਵਿਅੰਗ ਕਰਨ ਲਈ ਕੀਤੀ ਕਿ ਗਾਂਧੀ ਭਾਰਤ ਦੀ ਵੰਡ ਲਈ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਸੀ। ਰਣਨੀਤੀ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਕਾਤਲਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਹਮਦਰਦੀ ਅਤੇ ਸਮਰਥਨ ਪੈਦਾ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਸੰਘ ਅਤੇ ਸਭਾ ਦੀ ਹਿੰਦੂ ਸਰਵਉੱਚਤਾਵਾਦੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਦੀ ਵਕਾਲਤ ਕਰਨਾ ਸੀ।

ਸ਼ਹੀਦ ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸਾਥੀ ਕ੍ਰਾਂਤੀਕਾਰੀਆਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਦੇਸ਼ ਭਗਤੀ ਦੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸਾਰਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਗੌਡਸੇ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਜਨੂੰਨੀਆਂ ਦੇ ਸਮੂਹ ਨੇ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਕਦੇ ਵੀ ਆਜ਼ਾਦ, ਭਗਤ ਸਿੰਘ, ਬਿਸਮਿਲ ਅਤੇ ਅਸ਼ਫਾਕੁੱਲਾ ਖਾਨ ਦੇ ਕੰਮਾਂ ਦੀ ਨਕਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ, ਆਪਣੀ ਰਣਨੀਤੀ ਨੂੰ ਅਪਣਾਇਆ ਅਤੇ ਨਫ਼ਰਤ ਅਤੇ ਕੱਟੜਤਾ ਦੀ ਖੁਸ਼ਖਬਰੀ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ।

ਨਿਰਣਾ

10 ਫਰਵਰੀ 1949 ਨੂੰ ਸਵੇਰੇ 11.30 ਵਜੇ ਜੱਜ ਆਤਮਚਰਨ ਨੇ ਗਾਂਧੀ ਕਤਲ ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਫੈਸਲਾ ਸੁਣਾਇਆ।

ਉਸਨੇ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਕਾਤਲ ਨੱਥੂਰਾਮ ਵੀ. ਗੋਡਸੇ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਸਾਥੀ ਨਰਾਇਣ ਡੀ. ਆਪਟੇ ਨੂੰ ਫਾਂਸੀ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਸੁਣਾਈ।

ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਆਰ ਕਰਕਰੇ, ਮਦਨਲਾਲ ਕੇ. ਪਾਹਵਾ, ਸ਼ੰਕਰ ਕਿਸਤਿਆ, ਗੋਪਾਲ ਵੀ.
ਗੋਡਸੇ ਅਤੇ ਡਾ. ਦੱਤਾਤ੍ਰੇਅ ਐਸ. ਪਰਚੂਰੇ ਨੂੰ ਉਮਰ ਕੈਦ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਸੁਣਾਈ ਗਈ। (ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਇਸਦਾ ਮਤਲਬ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਚੌਦਾਂ ਸਾਲ ਦੀ ਕੈਦ ਹੈ।)

ਜੱਜ ਨੇ ਵਿਨਾਇਕ ਦਾਮੋਦਰ ਸਾਵਰਕਰ ਨੂੰ 'ਦੋਸ਼ੀ ਨਹੀਂ' ਪਾਇਆ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤੁਰੰਤ ਰਿਹਾਈ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ।

ਬੈਜ, ਮਨਜ਼ੂਰਕਰਤਾ, ਨੂੰ ਵੀ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ
ਉਸ ਨੂੰ ਸ਼ਰਤੀਆ ਮੁਆਫੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ।

ਹਰ ਦੋਸ਼ੀ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਸੁਣਾਈ ਗਈ। ਕਟਹਿਰੇ ਤੋਂ ਉਤਾਰੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸਾਰੇ ਮੁਲਜ਼ਮਾਂ ਨੇ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ 'ਹਿੰਦੂ ਧਾਮੀ ਕੀ ਫਾਈ', 'ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਦੀ ਜੈ' ਦੇ ਨਾਅਰੇ ਲਾਏ। 'ਤੋੜ ਕੇ ਰਹਾਂਗੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ, ਹਿੰਦੀ ਹਿੰਦੂ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ', 'ਅਸੀਂ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਨੂੰ ਤਬਾਹ ਕਰ ਦੇਵਾਂਗੇ, ਭਾਰਤ ਸਿਰਫ਼ ਹਿੰਦੀ ਬੋਲਣ ਵਾਲੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੀ ਧਰਤੀ ਰਹੇਗਾ', ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਖੋਹਿਆ ਨਹੀਂ ਗਿਆ।

ਜੱਜ ਨੇ ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਨੂੰ ਸੂਚਿਤ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੀ ਸਜ਼ਾ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਪੰਦਰਾਂ ਦਿਨਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਅਪੀਲ ਕਰਨ ਲਈ ਆਜ਼ਾਦ ਹਨ।

ਜੱਜ ਨੇ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਕੀਤੀ ਕਿ ਸ਼ੰਕਰ ਕਿਸਤਿਆ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ
ਉਮਰ ਕੈਦ ਤੋਂ ਘਟਾ ਕੇ ਸੱਤ ਸਾਲ ਦੀ ਸਖ਼ਤ ਕੈਦ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਉਸ ਦਿਨ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਸੀਨ ਦਾ ਵੇਰਵਾ

Machine Translated by Google

ਅਦਾਲਤ ਸਮਰੱਥਾ ਨਾਲ ਭਰੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਲਾਲ ਕਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਆਸ-ਪਾਸ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਨੂੰ ਪਾਬੰਦੀਸ਼ੁਦਾ ਇਲਾਕਾ ਘੋਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਅਮਨ-ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਈ ਰੱਖਣ ਲਈ ਪੁਲਿਸ ਵਾਲਿਆਂ ਅਤੇ ਸਿਪਾਹੀਆਂ ਦੀ ਵੱਡੀ ਫੋਰਸ ਤਾਇਨਾਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਸਵੇਰੇ 11.20 ਵਜੇ ਗੋਦੀ ਦੇ ਨਾਲ ਵਾਲਾ ਕਮਰਾ ਖੋਲ੍ਹਿਆ ਗਿਆ ਅਤੇ, ਨੱਥੂਰਾਮ ਗੋਡਸੇ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਿੱਚ, ਅੱਠ ਦੋਸ਼ੀ ਦਾਖਲ ਹੋਏ।

ਸਿਰਫ਼ ਸਾਵਰਕਰ ਨੇ ਬਹੁਤ ਗੰਭੀਰ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਦੂਜੇ ਦੋਸ਼ੀ, ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ ਗੋਡਸੇ, ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਕਰਕਰੇ, ਹੱਸਮੁੱਖ ਦਿਖਾਈ ਦੇ ਰਹੇ ਸਨ ਅਤੇ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਮੌਜੂਦ ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰ ਅਤੇ ਜਾਣ-ਪਛਾਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਮੁਸਕਰਾਉਂਦੇ ਅਤੇ ਸਿਰ ਹਿਲਾਉਂਦੇ ਰਹੇ।

ਜੱਜ ਆਤਮਚਰਨ, ਆਪਣਾ ਨਿਯਮਤ ਕਾਲਾ ਸੂਟ ਪਹਿਨ ਕੇ, ਠੀਕ 11.30 ਵਜੇ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲ ਹੋਏ। ਕਚਹਿਰੀ ਵਿੱਚ ਸਾਰੇ ਉੱਠੇ। ਜੱਜ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਨੱਥੂਰਾਮ ਗੋਡਸੇ ਨੂੰ ਬੁਲਾਇਆ; ਉਹ ਖੜ੍ਹਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਉਹ ਉਸਦਾ ਵਾਕ ਸੁਣ ਕੇ ਬੈਠ ਗਿਆ।

ਫਿਰ ਆਪਟੇ, ਕਰਕਰੇ, ਮਦਨਲਾਲ, ਸ਼ੰਕਰ ਕਿਸਤਿਆ, ਗੋਪਾਲ ਗੋਡਸੇ ਅਤੇ ਡਾ.
ਪਰਚੂਰੇ ਨੂੰ ਬੁਲਾ ਕੇ ਸਜ਼ਾ ਸੁਣਾਈ ਗਈ। ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਜੱਜ ਆਤਮਚਰਨ ਨੇ ਵੀ.
ਡੀ. ਸਾਵਰਕਰ, ਜੱਜ ਨੇ ਘੋਸ਼ਣਾ ਕੀਤੀ ਕਿ ਉਸਨੇ ਵਿਨਾਇਕ ਡੀ. ਸਾਵਰਕਰ ਨੂੰ 'ਦੋਸ਼ੀ ਨਹੀਂ' ਪਾਇਆ। ਉਸ 'ਤੇ ਲੱਗੇ ਸਾਰੇ ਦੋਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਉਸ ਨੂੰ ਬੇਕਸੂਰ ਕਰਾਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਜੱਜ ਨੇ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਜੇਕਰ ਉਸ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਸੀ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਤੁਰੰਤ ਰਿਹਾਅ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ।

ਜੱਜ ਨੂੰ ਸਜ਼ਾ ਸੁਣਾਉਣ ਵਿੱਚ ਵੀਹ ਮਿੰਟ ਲੱਗੇ।

ਜੱਜ ਆਤਮਚਰਨ ਮੁਲਜ਼ਮਾਂ ਨੂੰ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਕਲਰਕ ਕੋਲ ਮੌਜੂਦ ਫੈਸਲੇ ਦੀ ਕਾਪੀ ਲੈਣ ਦੀ ਸੂਚਨਾ ਦੇਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਅਦਾਲਤ ਤੋਂ ਚਲੇ ਗਏ। ਦੋ ਮਿੰਟ ਬਾਅਦ ਮੁਲਜ਼ਮਾਂ ਨੂੰ ਕਟਹਿਰੇ ਤੋਂ ਹਟਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।

ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਉੱਠਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਇਹ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਕਿ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਮੈਜਿਸਟਰੇਟ ਨੇ ਦਿੱਲੀ ਸੂਬੇ ਵਿੱਚ ਜਨਤਕ ਸੁਰੱਖਿਆ ਆਰਡੀਨੈਂਸ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਉਸ ਨੇ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿਵਸਥਾ ਬਣਾਈ ਰੱਖਣ ਲਈ ਸਾਵਰਕਰ ਨੂੰ ਫਿਲਹਾਲ ਲਾਲ ਕਿਲੇ ਵਿਚ ਰੱਖਿਆ ਜਾਵੇ।

ਜ਼ਬਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਾਰੇ ਹਥਿਆਰ, ਗੋਲਾ ਬਾਰੂਦ, ਵਿਸਫੋਟਕ ਅਤੇ ਬੰਬ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਰੱਖੇ ਜਾਣੇ ਸਨ। ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਕਤਲ ਲਈ ਵਰਤੀ ਗਈ ਪਿਸਤੌਲ ਅਤੇ ਬਰਾਮਦ ਕੀਤੀਆਂ ਗੋਲੀਆਂ ਵੀ ਸੰਭਾਲੀਆਂ ਜਾਣੀਆਂ ਸਨ। ਜੱਜ ਨੇ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਨਾਲ ਸਲਾਹ ਕੀਤੇ ਬਿਨਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਫੈਸਲਾ ਨਹੀਂ ਲਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਅਜਾਇਬ ਘਰ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਿਤ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਇਹ ਫੈਸਲਾ 204 ਪੰਨਿਆਂ ਦਾ ਸੀ।

ਸਾਵਰਕਰ ਨੂੰ ਅਗਲੇ ਸਮੇਂ ਲਈ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲ ਹੋਣ ਦੀ ਮਨਾਹੀ

ਤਿੰਨ ਮਹੀਨੇ

10 ਫਰਵਰੀ 1949 ਦੀ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ, ਪੰਜਾਬ ਪਬਲਿਕ ਸਕਿਉਰਿਟੀ ਐਕਟ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਮੈਜਿਸਟਰੇਟ ਨੇ ਵੀ.ਡੀ. ਸਾਵਰਕਰ ਨੂੰ ਤੁਰੰਤ ਦਿੱਲੀ ਛੱਡਣ ਅਤੇ ਅਗਲੇ ਤਿੰਨ ਮਹੀਨਿਆਂ ਲਈ ਦੁਬਾਰਾ ਦਾਖਲ ਨਾ ਹੋਣ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ।

ਜੱਜ ਆਤਮਚਰਨ ਨੇ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਤਾੜਨਾ ਕੀਤੀ

Machine Translated by Google

ਜੱਜ ਆਤਮਚਰਨ ਨੇ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਧਿਆਨ ਇਸ ਦੁਖਾਂਤ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਵਿੱਚ ਪੁਲਿਸ ਵੱਲੋਂ ਦਿਖਾਈ ਗਈ ਲਗਭਗ ਅਪਰਾਧਿਕ ਲਾਪਰਵਾਹੀ ਵੱਲ ਦਿਵਾਇਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਿਖਿਆ, 'ਮੈਂ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਧਿਆਨ 20-30 ਜਨਵਰੀ 1948 ਦਰਮਿਆਨ ਮਾਮਲੇ ਦੀ ਜਾਂਚ 'ਚ ਪੁਲਿਸ ਵੱਲੋਂ ਦਿਖਾਈ ਗਈ ਅਯੋਗਤਾ ਅਤੇ ਪਹਿਲਕਦਮੀ ਦੀ ਘਾਟ ਵੱਲ ਦਿਵਾਉਂਦਾ ਹਾਂ। ਮਦਨਲਾਲ ਦੀ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦਿੱਲੀ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਇਸ ਬਾਰੇ ਵਿਸਥਾਰਪੂਰਵਕ ਜਾਣਕਾਰੀ ਮਿਲੀ ਸੀ। ਮਦਨਲਾਲ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੇ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਵਿਆਪਕ ਬਿਆਨ ਵਿੱਚ, ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਦੇ ਕਤਲ ਦੀ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਦੀ ਮੌਜੂਦਗੀ। ਡਾਕਟਰ ਜੇਸੀ ਜੈਨ ਨੇ ਮਾਨਯੋਗ ਮੰਤਰੀ, ਮੋਰਾਰਜੀ ਦੇਸਾਈ ਨੂੰ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਕਤਲ ਦੀ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਦੀ ਮੌਜੂਦਗੀ ਬਾਰੇ ਸੂਚਿਤ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਬੰਬਈ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਤੁਰੰਤ ਸਾਰੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਵਾਂ ਬਿਆਨਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਦਿੱਲੀ ਅਤੇ ਬੰਬਈ ਪੁਲਿਸ ਵਿਚਾਲੇ ਤੁਰੰਤ ਸੰਪਰਕ ਸਥਾਪਿਤ ਹੋ ਗਿਆ। ਪਰ ਪੁਲਿਸ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਵਾਂ ਬਿਆਨਾਂ ਤੋਂ ਕੋਈ ਲਾਭ ਉਠਾਉਣ ਵਿੱਚ ਨਾਕਾਮ ਰਹੀ। ਜੇਕਰ ਉਸ ਸਮੇਂ ਜਾਂਚ ਪੂਰੀ ਤਨਦੇਹੀ ਅਤੇ ਥੋੜ੍ਹੇ ਜਿਹੇ ਉੱਦਮ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ, ਤਾਂ ਸੰਭਵ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਦੁਖਾਂਤ ਟਾਲਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ।'

ਇਹ ਇੱਕ ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੱਜ ਦੁਆਰਾ ਪੁਲਿਸ ਦਾ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਗੰਭੀਰ ਦੋਸ਼ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸਨੂੰ ਇੱਕ ਫੈਸਲੇ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਹੈਰਾਨੀ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਵੀ ਪੁਲੀਸ ਮੁਲਾਜ਼ਮ ਦੀ ਸਾਰ ਨਹੀਂ ਲਈ ਗਈ। ਸੰਜੇਵੀ ਅਤੇ ਰਾਣਾ ਨੂੰ ਸਨਮਾਨ ਨਾਲ ਸੇਵਾਮੁਕਤ ਹੋਣ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦਿੱਤੀ ਗਈ, ਬਾਕੀਆਂ ਨੂੰ ਤਰੱਕੀਆਂ ਨਾਲ ਨਿਵਾਜਿਆ ਗਿਆ। ਜਮਸ਼ੇਦ ਡੀ. ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਭਾਰਤ ਦੇ ਚੋਟੀ ਦੇ ਸਿਪਾਹੀ ਵਜੋਂ ਸੇਵਾਮੁਕਤ ਹੋਏ। ਨਾਗਰਵਾਲਾ, ਪੁਲਿਸ ਫੋਰਸ ਤੋਂ ਸੇਵਾਮੁਕਤ ਹੋਣ ਦੇ ਲੰਬੇ ਸਮੇਂ ਬਾਅਦ, ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਸਨੂੰ ਯਕੀਨ ਹੈ ਕਿ, ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਕਤਲ ਦੀ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਵਿੱਚ ਸਾਵਰਕਰ ਦੀ ਮਦਦ ਅਤੇ ਸਰਗਰਮ ਸ਼ਮੂਲੀਅਤ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ, ਕਾਤਲ ਕਾਮਯਾਬ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੇ ਸਨ।

ਨਿਰਣਾ

ਚਾਰਜ I:

ਅਪਰਾਧ ਅਤੇ ਸਜ਼ਾਵਾਂ 'ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਨਾਥੂਰਾਮ

ਵੀ. ਗੋਡਸੇ, ਨਾਰਾਇਣ ਡੀ. ਆਪਟੇ, ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਆਰ. ਕਰਕਰੇ, ਮਦਨਲਾਲ ਕੇ. ਪਾਹਵਾ, ਸ਼ੰਕਰ ਕਿਸਤਿਆ, ਗੋਪਾਲ ਵੀ. ਗੋਡਸੇ, ਵਿਨਾਇਕ ਡੀ.
ਸਾਵਰਕਰ ਅਤੇ ਦੱਤਾਤ੍ਰੇਅ ਐਸ. ਪਰਾਚੂਰੇ 1 ਦਸੰਬਰ, 1947 ਅਤੇ 30 ਜਨਵਰੀ, 1948 ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ, ਪੂਨਾ, ਬੰਬਈ, ਦਿੱਲੀ ਅਤੇ ਹੋਰ ਥਾਵਾਂ 'ਤੇ ਸਹਿਮਤ ਹੋਏ ਅਤੇ ਤੁਹਾਡੇ ਅਤੇ ਦਿਗੰਬਰ ਆਰ. ਬੈਜ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਮੁਆਫੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਵਿਚਕਾਰ ਅਤੇ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਰਚੀ ਗਈ ਸੀ, ਗੰਗਾਧਰ ਐਸ. ਦੰਡਵਤੇ, ਗੰਗਾਧਰ ਜਾਧਵ ਅਤੇ ਸੂਰਿਆਦੇਵ ਸ਼ਰਮਾ, ਜੋ ਹੋਰਾਂ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਅਣਜਾਣ ਜਾਂ ਭਗੌੜੇ ਹਨ, ਨੇ ਗੈਰ-ਕਾਨੂੰਨੀ ਕੰਮ ਕਰਨ ਜਾਂ ਕਰਵਾਉਣ ਲਈ। ਅਰਥਾਤ, ਮੋਹਨਦਾਸ ਕਰਮਚੰਦ ਗਾਂਧੀ ਦਾ ਕਤਲ ਕਰਨਾ ਜੋ "ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ" ਵਜੋਂ ਵਧੇਰੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ

Machine Translated by Google

ਇਹੀ ਐਕਟ ਅਰਥਾਤ, ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦਾ ਕਤਲ, 30 ਜਨਵਰੀ 1948 ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਵਿਖੇ ਉਕਤ ਸਮਝੌਤੇ ਅਤੇ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਦੇ ਤਹਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭਾਰਤੀ ਦੰਡਾਵਲੀ ਦੀ ਧਾਰਾ 120-ਬੀ ਦੇ ਤਹਿਤ ਸਜ਼ਾਯੋਗ ਅਪਰਾਧ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਅਦਾਲਤ.

'ਇਹ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਸਥਾਪਿਤ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਹੈ ਕਿ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਕਤਲ ਦੀ "ਸਾਜ਼ਿਸ਼" ਸੀ, ਇਹ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਯਕੀਨੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਜਨਵਰੀ 1948 ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿਚ ਹੋਂਦ ਵਿਚ ਸੀ ਅਤੇ 30-1-1948 ਤੱਕ ਜਾਰੀ ਰਹੀ।

"ਸਾਜ਼ਿਸ਼" ਪੂਨਾ, ਬੰਬਈ, ਦਿੱਲੀ, ਗਵਾਲੀਅਰ ਅਤੇ ਹੋਰ ਥਾਵਾਂ 'ਤੇ ਰਚੀ ਗਈ ਸੀ ਅਤੇ ਇਹ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਵਿਚ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਨੱਥੂਰਾਮ ਵੀ. ਗੋਡਸੇ, ਨਾਰਾਇਣ ਡੀ. ਆਪਟੇ, ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਆਰ. ਕਰਕਰੇ, ਮਦਨਲਾਲ ਕੇ. ਪਾਹਵਾ, ਸ਼ੰਕਰ ਕਿਸਤਿਆ, ਗੋਪਾਲ ਵੀ. ਗੋਡਸੇ ਅਤੇ ਦੱਤਾਤ੍ਰੇਅ ਐਸ. ਪਰਾਚੂਰੇ ਦੇ ਨਾਲ ਦਿਗੰਬਰ ਆਰ. ਬੈਜ। ਇਹ ਮੁਲਜ਼ਮ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਥਾਵਾਂ 'ਤੇ ਅਤੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸਮੇਂ 'ਤੇ 'ਸਾਜ਼ਿਸ਼' 'ਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਏ। ਨੱਥੂਰਾਮ ਵੀ. ਗੋਡਸੇ, ਨਰਾਇਣ ਡੀ. ਆਪਟੇ, ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਆਰ. ਕਰਕਰੇ, ਮਦਨਲਾਲ ਕੇ. ਪਾਹਵਾ, ਸ਼ੰਕਰ ਕਿਸਤਿਆ, ਗੋਪਾਲ ਵੀ. ਗੋਡਸੇ ਅਤੇ ਦੱਤਾਤ੍ਰੇਅ ਐਸ. ਪਰਾਚੂਰੇ ਦਾ ਅਪਰਾਧ, ਹਾਲਾਤਾਂ ਵਿੱਚ, ਸਪਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਧਾਰਾ 120-ਬੀ ਦੇ ਦਾਇਰੇ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਭਾਰਤੀ ਦੰਡ ਵਿਧਾਨ ਦੀ ਧਾਰਾ 302 ਦੇ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਿਆ ਗਿਆ।

'ਨਥੂਰਾਮ ਵੀ. ਗੋਡਸੇ, ਨਾਰਾਇਣ ਡੀ. ਆਪਟੇ, ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਆਰ. ਕਰਕਰੇ, ਮਦਨਲਾਲ ਕੇ.
ਪਾਹਵਾ, ਸ਼ੰਕਰ ਕਿਸਤਿਆ, ਗੋਪਾਲ ਵੀ. ਗੌਡਸੇ, ਅਤੇ ਦੱਤਾਤ੍ਰੇਅ ਐਸ. ਪਰਾਚੂਰੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭਾਰਤੀ ਦੰਡ ਵਿਧਾਨ ਦੀ ਧਾਰਾ 302 ਦੇ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹੀ ਗਈ ਧਾਰਾ 120-ਬੀ ਦੇ ਤਹਿਤ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ 'ਦੋਸ਼ੀ' ਹਨ।'

ਦੋਸ਼ II: 'ਕਿ 13
ਜਨਵਰੀ, 1948 ਅਤੇ 20 ਜਨਵਰੀ, 1948 ਵਿਚਕਾਰ ਉਕਤ ਸਮਝੌਤੇ ਅਤੇ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਦੇ ਤਹਿਤ ਤੁਸੀਂ ਨੱਥੂਰਾਮ ਵੀ. ਗੋਡਸੇ, ਨਾਰਾਇਣ ਡੀ. ਆਪਟੇ, ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਆਰ. ਕਰਕਰੇ, ਮਦਨਲਾਲ ਕੇ ਪਾਹਵਾ, ਸ਼ੰਕਰ ਕਿਸਤਿਆ, ਗੋਪਾਲ ਵੀ. ਗੌਡਸੇ, ਦਿਗੰਬਰ ਆਰ ਬੈਜ ਏ (1) ਦੇ ਨਾਲ ਬਿਨਾਂ ਲਾਇਸੈਂਸ ਤੋਂ ਦਿੱਲੀ ਹਥਿਆਰਾਂ ਅਤੇ ਗੋਲਾ ਬਾਰੂਦ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਕਾਰਤੂਸਾਂ ਦੇ ਨਾਲ 2 ਰਿਵਾਲਵਰ, ਭਾਰਤੀ ਅਸਲਾ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 10 ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਧਾਰਾ ਦੇ ਤਹਿਤ ਸਜ਼ਾਯੋਗ ਅਪਰਾਧ ਕੀਤਾ। ਭਾਰਤੀ ਹਥਿਆਰ ਐਕਟ ਦੇ 19 (ਡੀ) ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਨੋਟਿਸ ਦੇ ਅੰਦਰ; (2) ਉਪਰੋਕਤ ਅਪਰਾਧ ਦੇ ਕਮਿਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਉਕਸਾਇਆ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭਾਰਤੀ ਦੰਡਾਵਲੀ ਦੀ ਧਾਰਾ 109 ਅਤੇ 114 ਦੇ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹੇ ਗਏ ਭਾਰਤੀ ਅਸਲਾ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 19(d) ਦੇ ਤਹਿਤ ਅਤੇ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਨਿਗਰਾਨੀ ਵਿੱਚ ਸਜ਼ਾਯੋਗ ਅਪਰਾਧ ਕੀਤਾ;

ਬੀ (ਐਲ) ਦਿੱਲੀ ਵਿਖੇ, ਤੁਹਾਡੇ ਕੋਲ ਬਿਨਾਂ ਲਾਇਸੈਂਸ ਦੇ ਅਤੇ ਤੁਹਾਡੇ ਨਿਯੰਤਰਣ ਅਧੀਨ ਹਥਿਆਰ ਅਤੇ ਗੋਲਾ ਬਾਰੂਦ ਸੀ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ, ਕਾਰਤੂਸ ਦੇ ਨਾਲ 2 ਰਿਵਾਲਵਰ, ਵਿੱਚ

Machine Translated by Google

ਭਾਰਤੀ ਆਰਮਜ਼ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 14 ਅਤੇ 15 ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭਾਰਤੀ ਪੀਨਲ ਕੋਡ ਦੀ ਧਾਰਾ 114 ਦੇ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹੇ ਗਏ ਭਾਰਤੀ ਅਸਲਾ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 19(f) ਦੇ ਅਧੀਨ ਅਤੇ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਸੂਚਨਾ ਦੇ ਅੰਦਰ ਸਜ਼ਾਯੋਗ ਅਪਰਾਧ ਕੀਤਾ; (2) ਦਿੱਲੀ ਵਿਖੇ, ਉਪਰੋਕਤ ਅਪਰਾਧ ਦੇ ਕਮਿਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਦੀ ਮਦਦ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭਾਰਤੀ ਦੰਡ ਵਿਧਾਨ ਦੀ ਧਾਰਾ 114 ਦੇ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹੀ ਗਈ ਭਾਰਤੀ ਅਸਲਾ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 19(f) ਦੇ ਤਹਿਤ ਅਤੇ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਨਿਗਰਾਨੀ ਵਿੱਚ ਸਜ਼ਾਯੋਗ ਅਪਰਾਧ ਕੀਤਾ।

ਦੋ ਰਿਵਾਲਵਰਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਲਿਜਾਇਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਭਵਨ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਦੇ ਜੰਗਲ ਵਿੱਚ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਦੱਸੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਬਰਾਮਦ ਕਰ ਲਈ ਗਈ ਹੈ ਅਤੇ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਹਾਲਾਤਾਂ ਵਿੱਚ ਇਹ ਨਹੀਂ ਮੰਨਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ ਕਿ "ਲੇਖ" ਦੀ ਅਸਲ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਕੀ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਦਿੱਲੀ ਲਿਜਾਇਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਭਵਨ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਜੰਗਲ ਵਿੱਚ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਜ਼ਮਾਇਆ ਗਿਆ। ਇਸ ਲਈ ਨੱਥੂਰਾਮ ਵੀ. ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਦੋਸ਼ ਨੂੰ ਰੱਖਣਾ ਅਸੁਰੱਖਿਅਤ ਹੋਵੇਗਾ।

ਗੋਡਸੇ, ਨਰਾਇਣ ਡੀ. ਆਪਟੇ, ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਆਰ. ਕਰਕਰੇ, ਮਦਨਲਾਲ ਕੇ. ਪਾਹਵਾ, ਸ਼ੰਕਰ ਕਿਸਤਿਆ ਅਤੇ ਗੋਪਾਲ ਵੀ ਗੋਡਸੇ।'

ਚਾਰਜ III: 'ਕਿ 10
ਜਨਵਰੀ, 1948 ਅਤੇ 20 ਜਨਵਰੀ, 1948 ਦਰਮਿਆਨ ਦਿੱਲੀ ਵਿਖੇ ਹੋਏ ਉਕਤ ਸਮਝੌਤੇ ਅਤੇ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਦੇ ਤਹਿਤ, ਤੁਸੀਂ ਨੱਥੂਰਾਮ ਵੀ. ਗੋਡਸੇ, ਨਰਾਇਣ ਡੀ. ਆਪਟੇ, ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਆਰ. ਕਰਕਰੇ, ਮਦਨਲਾਲ ਕੇ ਪਾਹਵਾ, ਸ਼ੰਕਰ ਕਿਸਤਿਆ ਅਤੇ ਗੋਪਾਲ ਵੀ. ਗੋਡਸੇ ਦੇ ਨਾਲ ਦਿਗੰਬਰ ਆਰ. ਬੈਜ ਏ (1) ਤੁਹਾਡੇ ਕਬਜ਼ੇ ਵਿਚ ਸੀ ਅਤੇ ਤੁਹਾਡੇ ਨਿਯੰਤਰਣ ਵਿਚ ਵਿਸਫੋਟਕ ਪਦਾਰਥ ਜਿਵੇਂ ਕਿ, 2 ਬੰਦੂਕ-ਕਪਾਹ ਦੀਆਂ ਸਲੈਬਾਂ ਅਤੇ ਡੈਟੋਨੇਟਰ ਅਤੇ ਵੱਟਾਂ ਵਾਲੇ 5 ਹੈਂਡ-ਗ੍ਰੇਨੇਡ; ਇਸਦੇ ਦੁਆਰਾ ਜਾਨ ਨੂੰ ਖਤਰੇ ਵਿੱਚ ਪਾਉਣ ਦੇ ਇਰਾਦੇ ਨਾਲ ਜਾਂ ਇਸਦੇ ਦੁਆਰਾ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਜਾਨ ਨੂੰ ਖਤਰੇ ਵਿੱਚ ਪਾਉਣ ਦੇ ਇਰਾਦੇ ਨਾਲ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 6 ਦੇ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹੇ ਗਏ ਵਿਸਫੋਟਕ ਪਦਾਰਥ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 4 (ਬੀ) ਦੇ ਅਧੀਨ ਸਜ਼ਾਯੋਗ ਅਪਰਾਧ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਅਦਾਲਤ; ਬੀ (1) ਤੁਹਾਡੇ ਕਬਜ਼ੇ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਤੁਹਾਡੇ ਨਿਯੰਤਰਣ ਵਿੱਚ ਵਿਸਫੋਟਕ ਪਦਾਰਥ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ, 2 ਬੰਦੂਕਾਂ-ਕਪਾਹ-ਸਲੈਬਾਂ ਅਤੇ 5 ਹੈਂਡ-ਗ੍ਰੇਨੇਡ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਡੈਟੋਨੇਟਰ ਅਤੇ ਵਿਕਸ ਸਨ, ਅਜਿਹੇ ਹਾਲਾਤਾਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਵਾਜਬ ਸ਼ੱਕ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਲਈ ਜੋ ਤੁਹਾਡੇ ਕੋਲ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨੀ ਵਸਤੂ ਲਈ ਤੁਹਾਡੇ ਕਬਜ਼ੇ ਵਿੱਚ ਜਾਂ ਤੁਹਾਡੇ ਨਿਯੰਤਰਣ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਸਫੋਟਕ ਪਦਾਰਥ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 5 ਦੇ ਅਧੀਨ ਅਤੇ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਨੋਟਿਸ ਵਿੱਚ ਸਜ਼ਾਯੋਗ ਅਪਰਾਧ ਕੀਤਾ ਹੈ; (2) ਉਪਰੋਕਤ ਅਪਰਾਧ ਦੇ ਕਮਿਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਉਕਸਾਇਆ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਸਫੋਟਕ ਦੀ ਧਾਰਾ 5 ਦੇ ਤਹਿਤ ਸਜ਼ਾਯੋਗ ਅਪਰਾਧ ਕੀਤਾ

Machine Translated by Google

ਪਦਾਰਥ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 6 ਦੇ ਨਾਲ ਅਤੇ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਨੋਟਿਸ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹਿਆ ਗਿਆ।

ਦੋ ਬੰਦੂਕਾਂ ਦੇ ਸੂਤੀ ਸਲੈਬਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਬੰਦੂਕ ਦੀ ਸੂਤੀ ਸਲੈਬ ਅਤੇ ਚਾਰ ਹੈਂਡ ਗਰਨੇਡ ਅਤੇ ਪੰਜ ਹੈਂਡ ਗ੍ਰਨੇਡ ਜੋ ਦਿੱਲੀ ਵਿਖੇ ਮੁਲਜ਼ਮਾਂ ਦੇ ਕਬਜ਼ੇ ਵਿੱਚ ਸਨ, ਬਰਾਮਦ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ, ਅਤੇ ਇਸ ਸਬੰਧੀ ਸਬੂਤ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਬਰਾਮਦ ਕੀਤੇ ਗਏ ਵਿਸਫੋਟਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਮਦਨਲਾਲ ਕੇ. ਪਾਹਵਾ ਦੇ ਕਬਜ਼ੇ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਹੈਂਡ-ਗ੍ਰੇਨੇਡ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਭਵਨ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਤੋਂ ਸ਼ੰਕਰ ਕਿਸਤਿਆ ਦੇ ਕਹਿਣ 'ਤੇ ਇੱਕ ਬੰਦੂਕ ਦੀ ਸੂਤੀ ਅਤੇ ਤਿੰਨ ਹੈਂਡ-ਗ੍ਰੇਨੇਡ ਬਰਾਮਦ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ।

'ਉਪਰੋਕਤ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਹੈ ਕਿ ਮੁਲਜ਼ਮਾਂ ਕੋਲ 20-1-1948 ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਵਿਖੇ ਦੋ ਬੰਦੂਕਾਂ-ਕਪਾਹ-ਸਲੈਬਾਂ ਅਤੇ ਪੰਜ ਹੈਂਡ-ਗ੍ਰੇਨੇਡ ਸਨ। ਬਿਰਲਾ ਹਾਊਸ ਵਿਖੇ ਬੰਦੂਕ-ਕਪਾਹ-ਸਲੈਬਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਮਦਨਲਾਲ ਕੇ.

ਪਾਹਵਾ। ਇਸ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਚਾਰਜ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਚਾਰਜ IV ਹੈ। ਇਹ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਉੱਪਰ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਚੁੱਕਾ ਹੈ ਕਿ ਮੇਰਾ ਆਮ ਪ੍ਰਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਦਿਗੰਬਰ ਆਰ. ਬੈਜ ਨੂੰ ਛੋਟੂਰਾਮ ਦੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲ ਕਰਵਾਉਣਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਕੋਲ ਹੈਂਡ ਗ੍ਰੇਨੇਡ ਨੂੰ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਖਿੜਕੀ ਦੇ ਟ੍ਰੇਲਿਸ-ਵਰਕ ਦੇ ਇੱਕ ਖੁੱਲੇ ਰਸਤੇ ਵਿੱਚ ਸੁੱਟਣਾ ਸੀ। . ਦਿਗੰਬਰ ਆਰ.

ਬੈਜ, ਹਾਲਾਂਕਿ, ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲ ਹੋਣ ਲਈ ਮਨਾ ਨਹੀਂ ਸਕਿਆ. ਨੱਥੂਰਾਮ ਵੀ. ਗੋਡਸੇ, ਨਾਰਾਇਣ ਡੀ. ਆਪਟੇ, ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਆਰ. ਕਰਕਰੇ, ਮਦਨਲਾਲ ਕੇ.
ਪਾਹਵਾ, ਸ਼ੰਕਰ ਕਿਸਤਿਆ ਅਤੇ ਗੋਪਾਲ ਵੀ ਗੋਡਸੇ ਉਸ ਹੈਂਡ ਗ੍ਰੇਨੇਡ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ, ਹਾਲਾਤ ਵਿੱਚ, ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 6 ਦੇ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹੇ ਗਏ ਵਿਸਫੋਟਕ ਪਦਾਰਥ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 4 (ਬੀ) ਦੇ ਦਾਇਰੇ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਵਿਸਫੋਟਕਾਂ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਵਿਸਫੋਟਕ ਪਦਾਰਥ ਐਕਟ ਦੇ ਸੈਕਸ਼ਨ 5 ਦੇ ਦਾਇਰੇ ਵਿੱਚ, ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 6 ਦੇ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹੇ ਗਏ ਵਿਸਫੋਟਕ ਪਦਾਰਥ ਐਕਟ ਦੇ ਵਿਕਲਪਕ ਯੂ/ਐਸ 5 ਵਿੱਚ।'

ਚਾਰਜ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ

ਨੱਥੂਰਾਮ ਵੀ. ਗੋਡਸੇ, ਨਰਾਇਣ ਡੀ. ਆਪਟੇ, ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਆਰ. ਕਰਕਰੇ, ਮਦਨਲਾਲ ਕੇ ਪਾਹਵਾ, ਸ਼ੰਕਰ ਕਿਸਤਿਆ, ਅਤੇ ਗੋਪਾਲ ਵੀ. ਗੋਡਸੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਸਫੋਟਕ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੀ ਧਾਰਾ 6 ਦੇ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹੇ ਗਏ ਵਿਸਫੋਟਕ ਪਦਾਰਥ ਐਕਟ ਦੇ 4(ਬੀ) ਦੇ ਤਹਿਤ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ 'ਦੋਸ਼ੀ' ਹਨ। ਐਕਟ ਅਤੇ ਵਿਸਫੋਟਕ ਪਦਾਰਥ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 6 ਦੇ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਿਆ ਗਿਆ ਵਿਸਫੋਟਕ ਪਦਾਰਥ ਐਕਟ ਦੇ ਵਿਕਲਪਕ ਯੂ/ਐਸ 5 ਵਿੱਚ ਵਿਸਫੋਟਕ ਪਦਾਰਥ ਐਕਟ ਦੇ ਅਧੀਨ ਧਾਰਾ 5।

ਚਾਰਜ IV: 'ਕਿ
20 ਜਨਵਰੀ, 1948 ਨੂੰ ਬਿਰਲਾ ਹਾਊਸ, ਦਿੱਲੀ ਵਿਖੇ ਉਕਤ ਸਮਝੌਤੇ ਅਤੇ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਦੇ ਤਹਿਤ, ਤੁਸੀਂ ਏ (ਐਲ) ਮਦਨਲਾਲ ਕੇ. ਪਾਹਵਾ ਨੇ ਗੈਰ-ਕਾਨੂੰਨੀ ਅਤੇ ਬਦਨੀਤੀ ਨਾਲ ਵਿਸਫੋਟਕ ਪਦਾਰਥ, ਅਰਥਾਤ, ਇੱਕ ਬੰਦੂਕ ਸੂਤੀ, ਸਲੈਬ, ਨੂੰ

Machine Translated by Google

ਵਿਸਫੋਟ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਵਿਸਫੋਟ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਖਤਰੇ ਵਿੱਚ ਪਾਉਣ ਅਤੇ ਸੰਪਤੀ ਨੂੰ ਗੰਭੀਰ ਨੁਕਸਾਨ ਪਹੁੰਚਾਉਣ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਵਾਲਾ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇੱਕ ਅਪਰਾਧ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਜੋ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 6 ਦੇ ਤਹਿਤ ਅਤੇ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਨਿਗਰਾਨੀ ਵਿੱਚ ਸਜ਼ਾਯੋਗ ਹੈ।'

(2) ਨੱਥੂਰਾਮ ਵੀ. ਗੋਡਸੇ, ਨਾਰਾਇਣ ਡੀ. ਆਪਟੇ, ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਆਰ. ਕਰਕਰੇ, ਸ਼ੰਕਰ ਕਿਸਤਿਆ ਅਤੇ ਗੋਪਾਲ ਵੀ. ਗੋਡਸੇ ਨੇ ਦਿਗੰਬਰ ਆਰ ਬੈਜ ਦੇ ਨਾਲ, ਮਦਨਲਾਲ ਕੇ. ਪਾਹਵਾ ਨੂੰ ਉਪਰੋਕਤ ਅਪਰਾਧ ਦੇ ਕਮਿਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਉਕਸਾਇਆ, ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇੱਕ ਅਪਰਾਧ ਕੀਤਾ। , ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 6 ਦੇ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹੇ ਗਏ ਵਿਸਫੋਟਕ ਪਦਾਰਥ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 3 ਦੇ ਤਹਿਤ ਅਤੇ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਨਿਗਰਾਨੀ ਵਿੱਚ ਸਜ਼ਾਯੋਗ ਹੈ।'

ਉਪਰੋਂ ਸਾਹਮਣੇ ਆਈਆਂ ਖੋਜਾਂ ਇਹ ਹਨ ਕਿ ਮਦਨਲਾਲ ਕੇ. ਪਾਹਵਾ ਨੇ 20-1-1948 ਨੂੰ ਬਿਰਲਾ ਹਾਊਸ ਦੀ ਪਿਛਲੀ ਕੰਪਾਉਂਡ ਦੀਵਾਰ ਉੱਤੇ ਬੰਦੂਕ-ਕਪਾਹ-ਸਲੈਬ ਨੂੰ ਵਿਸਫੋਟ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਇਹ ਧਮਾਕਾ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਖ਼ਤਰੇ ਵਿਚ ਪਾਉਣ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਦਾ ਵੀ ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਹਾਲਾਤਾਂ ਵਿੱਚ ਮਦਨਲਾਲ ਕੇ. ਪਾਹਵਾ ਦਾ ਜੁਰਮ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵਿਸਫੋਟਕ ਪਦਾਰਥ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 3 ਦੇ ਦਾਇਰੇ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਨੱਥੂਰਾਮ ਵੀ. ਦਾ ਅਪਰਾਧ।

ਗੋਡਸੇ, ਨਰਾਇਣ ਡੀ. ਆਪਟੇ, ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਆਰ. ਕਰਕਰੇ, ਸ਼ੰਕਰ ਕਿਸਤਿਆ ਅਤੇ ਗੋਪਾਲ ਵੀ. ਗੋਡਸੇ ਵਿਸਫੋਟਕ ਪਦਾਰਥ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 6 ਦੇ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਦਨਲਾਲ ਕੇ. ਪਾਹਵਾ ਵਿਸਫੋਟਕ ਪਦਾਰਥ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 3 ਦੇ ਤਹਿਤ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ 'ਦੋਸ਼ੀ' ਹਨ ਅਤੇ ਨੱਥੂਰਾਮ ਵੀ. ਗੋਡਸੇ, ਨਰਾਇਣ ਡੀ. ਆਪਟੇ, ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਆਰ.
ਕਰਕਰੇ, ਸ਼ੰਕਰ ਕਿਸਤਿਆ ਅਤੇ ਗੋਪਾਲ ਵੀ. ਗੋਡਸੇ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 6 ਦੇ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹੇ ਗਏ ਵਿਸਫੋਟਕ ਪਦਾਰਥ ਐਕਟ ਦੇ 3 ਦੇ ਤਹਿਤ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ 'ਦੋਸ਼ੀ' ਹਨ।

ਚਾਰਜ v: 'ਕਿ ਇਹ
ਸਮਝੌਤਾ ਅਤੇ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ 20 ਜਨਵਰੀ 1948 ਨੂੰ ਬਿਰਲਾ ਹਾਊਸ, ਦਿੱਲੀ ਵਿਖੇ, ਤੁਸੀਂ ਨੱਥੂਰਾਮ ਵੀ. ਗੋਡਸੇ, ਨਰਾਇਣ ਡੀ. ਆਪਟੇ, ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਆਰ ਕਰਕਰੇ, ਮਦਨਲਾਲ ਕੇ ਪਾਹਵਾ, ਸ਼ੰਕਰ ਕਿਸਤਿਆ, ਗੋਪਾਲ ਵੀ. ਗੋਡਸੇ ਅਤੇ ਵਿਨਾਇਕ ਡੀ. ਸਾਵਰਕਰ ਨੇ ਦਿਗੰਬਰ ਆਰ ਬੈਜ ਦੇ ਨਾਲ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਇੱਕ ਅਪਰਾਧ ਕਰਨ ਲਈ ਉਕਸਾਇਆ, ਅਰਥਾਤ, "ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ" ਦਾ ਕਤਲ ਕਰਨ ਲਈ, ਕਿਹੜਾ ਜੁਰਮ ਮੌਤ ਜਾਂ ਉਮਰ ਭਰ ਲਈ ਆਵਾਜਾਈ ਦੀ ਸਜ਼ਾਯੋਗ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਸ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਅਪਰਾਧ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਕਸਾਉਣਾ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭਾਰਤੀ ਦੰਡ ਸੰਹਿਤਾ ਦੀ ਧਾਰਾ 302 ਦੇ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹੀ ਗਈ ਭਾਰਤੀ ਦੰਡ ਵਿਧਾਨ ਦੀ ਧਾਰਾ 115 ਦੇ ਤਹਿਤ ਅਤੇ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਨੋਟਿਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਸਜ਼ਾਯੋਗ ਅਪਰਾਧ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।'

ਪਹਿਲੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਅਸਫਲ

Machine Translated by Google

'ਉਪਰੋਕਤ ਨਤੀਜੇ ਇਹ ਹਨ ਕਿ ਭਾਵੇਂ 20-1-1948 ਨੂੰ ਬਿਰਲਾ ਹਾਊਸ ਵਿਖੇ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦਾ ਕਤਲ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ਪਰ ਆਖਰਕਾਰ ਇਹ ਅਸਫਲ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿਉਂਕਿ ਦਿਗੰਬਰ ਆਰ ਬੈਜ ਛੋਟੂਰਾਮ ਦੇ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਦਾਖਲ ਹੋਣ ਲਈ ਸਹਿਮਤ ਨਹੀਂ ਹੋਏ। ਨੱਥੂਰਾਮ ਵੀ. ਗੋਡਸੇ, ਨਰਾਇਣ ਡੀ. ਆਪਟੇ, ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਆਰ. ਕਰਕਰੇ, ਮਦਨਲਾਲ ਕੇ. ਪਾਹਵਾ, ਸ਼ੰਕਰ ਕਿਸਤਿਆ ਅਤੇ ਗੋਪਾਲ ਵੀ. ਗੋਡਸੇ ਦਾ ਅਪਰਾਧ, ਹਾਲਾਤਾਂ ਵਿੱਚ, ਸਪਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਭਾਰਤੀ ਦੰਡ ਵਿਧਾਨ ਦੀ ਧਾਰਾ 115 ਦੇ ਦਾਇਰੇ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਕੋਡ ਦੀ ਧਾਰਾ 302।

'ਨਥੂਰਾਮ ਵੀ. ਗੋਡਸੇ, ਨਾਰਾਇਣ ਡੀ. ਆਪਟੇ, ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਆਰ. ਕਰਕਰੇ, ਮਦਨਲਾਲ ਕੇ. ਪਾਹਵਾ, ਸ਼ੰਕਰ ਕਿਸਤਿਆ ਅਤੇ ਗੋਪਾਲ ਵੀ. ਗੋਡਸੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭਾਰਤੀ ਦੰਡ ਵਿਧਾਨ ਦੀ ਧਾਰਾ 302 ਦੇ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹੀ ਗਈ ਧਾਰਾ 115 ਦੇ ਤਹਿਤ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ "ਦੋਸ਼ੀ" ਹਨ।'

ਚਾਰਜ VI: 'ਕਿ 28 ਜਨਵਰੀ, 1948 ਅਤੇ 30 ਜਨਵਰੀ, 1948 ਦਰਮਿਆਨ ਹੋਏ ਸਮਝੌਤੇ ਅਤੇ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਦੇ ਤਹਿਤ, ਤੁਸੀਂ ਏ (ਐਲ) ਨਥੂਰਾਮ ਵੀ. ਗੌਡਸੇ ਅਤੇ ਨਰਾਇਣ ਡੀ. ਆਪਟੇ ਗਵਾਲੀਅਰ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਲਾਇਸੈਂਸ ਤੋਂ ਦਿੱਲੀ ਹਥਿਆਰ ਅਤੇ ਗੋਲਾ-ਬਾਰੂਦ ਲਿਆਏ ਸਨ। . ਜਿਵੇਂ ਕਿ, ਕਾਰਤੂਸਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਆਟੋਮੈਟਿਕ ਪਿਸਤੌਲ ਨੰਬਰ 606824, ਭਾਰਤੀ ਅਸਲਾ ਐਕਟ ਦੇ ਸੈਕਸ਼ਨ 6 ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਨੋਟਿਸ ਵਿੱਚ ਭਾਰਤੀ ਅਸਲਾ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 19 (ਸੀ) ਦੇ ਤਹਿਤ ਸਜ਼ਾਯੋਗ ਅਪਰਾਧ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ; (2) ਨੱਥੂਰਾਮ ਵੀ. ਗੌਡਸੇ, ਨਾਰਾਇਣ ਡੀ. ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਦੱਤਾਤ੍ਰੇਅ ਐਸ. ਪਰਾਚੂਰੇ ਨੇ ਉਪਰੋਕਤ ਅਪਰਾਧ ਦੇ ਕਮਿਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਦੀ ਮਦਦ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭਾਰਤੀ ਅਸਲਾ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 114 ਦੇ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹੀ ਗਈ ਧਾਰਾ 19(ਸੀ) ਦੇ ਤਹਿਤ ਸਜ਼ਾਯੋਗ ਅਪਰਾਧ ਕੀਤਾ। ਭਾਰਤੀ ਦੰਡ ਸੰਹਿਤਾ ਅਤੇ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਸਮਝ ਦੇ ਅੰਦਰ;

B(l) ਦਿੱਲੀ ਵਿਖੇ ਨੱਥੂਰਾਮ ਵੀ. ਗੋਡਸੇ ਕੋਲ ਤੁਹਾਡੇ ਕਬਜ਼ੇ ਵਿਚ ਸੀ ਅਤੇ ਤੁਹਾਡੇ ਨਿਯੰਤਰਣ ਅਧੀਨ ਹਥਿਆਰ ਅਤੇ ਗੋਲਾ ਬਾਰੂਦ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਕਾਰਤੂਸਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਆਟੋਮੈਟਿਕ ਪਿਸਤੌਲ ਨੰਬਰ 606824, ਭਾਰਤੀ ਅਸਲਾ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 14 ਅਤੇ 15 ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਜ਼ਾਯੋਗ ਅਪਰਾਧ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਭਾਰਤੀ ਅਸਲਾ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 19(f) ਦੇ ਤਹਿਤ ਅਤੇ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਨੋਟਿਸ ਦੇ ਅੰਦਰ; (2) ਦਿੱਲੀ ਵਿਖੇ ਨਰਾਇਣ ਡੀ. ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਆਰ. ਕਰਕਰੇ, ਉਪਰੋਕਤ ਅਪਰਾਧ ਦੇ ਕਮਿਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭਾਰਤੀ ਦੰਡਾਵਲੀ ਦੀ ਧਾਰਾ 114 ਦੇ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹੇ ਗਏ ਭਾਰਤੀ ਅਸਲਾ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 19(f) ਦੇ ਤਹਿਤ ਸਜ਼ਾਯੋਗ ਅਪਰਾਧ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਅਤੇ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਨੋਟਿਸ ਦੇ ਅੰਦਰ।

ਉਪਰੋਕਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਤੱਥ ਇਹ ਹਨ ਕਿ ਨੱਥੂਰਾਮ ਵੀ ਗੋਡਸੇ ਅਤੇ ਨਰਾਇਣ ਡੀ. ਆਪਟੇ 28-1-1948 ਅਤੇ 29-1-1948 ਦੇ ਸਮੇਂ ਦੌਰਾਨ ਗਵਾਲੀਅਰ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਲਾਇਸੈਂਸ ਤੋਂ ਦਿੱਲੀ ਹਥਿਆਰ ਅਤੇ ਗੋਲਾ ਬਾਰੂਦ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਕਾਰਤੂਸ ਸਮੇਤ ਆਟੋਮੈਟਿਕ ਪਿਸਤੌਲ ਨੰਬਰ 606824 ਲਿਆਏ ਸਨ। 1948 ਨੱਥੂਰਾਮ ਦਾ ਅਪਰਾਧ ਵੀ.

Machine Translated by Google

ਗੌਂਡਸੇ ਅਤੇ ਨਰਾਇਣ ਡੀ. ਆਪਟੇ, ਹਾਲਾਤਾਂ ਵਿੱਚ, ਸਪਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਭਾਰਤੀ ਹਥਿਆਰ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 19(ਸੀ) ਦੇ ਦਾਇਰੇ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਜਾਂ ਭਾਰਤੀ ਹਥਿਆਰਾਂ ਦੀ ਧਾਰਾ 19(ਸੀ) ਦੇ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹੀ ਗਈ ਭਾਰਤੀ ਦੰਡਾਵਲੀ ਦੀ ਧਾਰਾ 114 ਦੇ ਅਧੀਨ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਐਕਟ।'

ਭਾਰਤੀ ਹਥਿਆਰ ਐਕਟ ਦਾ ਸਕੋਪ

ਦੱਤਾਤ੍ਰੇਅ ਐਸ. ਪਰਾਚੂਰੇ ਬਾਰੇ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਗਵਾਲੀਅਰ ਤੋਂ ਜੋ ਵੀ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਇੰਡੀਅਨ ਆਰਮਜ਼ ਐਕਟ ਪੂਰੇ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਹੈ, ਅਤੇ ਵਾਧੂ ਖੇਤਰੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਦੱਤਾਤ੍ਰੇਅ ਐਸ. ਪਰਾਚੂਰੇ, ਹਾਲਾਤਾਂ ਵਿੱਚ, ਭਾਰਤੀ ਅਸਲਾ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 19(ਸੀ) ਦੇ ਤਹਿਤ ਸਜ਼ਾ ਯੋਗ ਅਪਰਾਧ ਦੇ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਉਕਸਾਉਣ ਲਈ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਨਹੀਂ ਠਹਿਰਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਹੋਰ ਜਾਣਕਾਰੀ ਅਨੁਸਾਰ ਨੱਥੂਰਾਮ ਵੀ. ਗੌਂਡਸੇ ਕੋਲ 30-1-1948 ਨੂੰ ਕਾਰਤੂਸ ਸਮੇਤ ਆਟੋਮੈਟਿਕ ਪਿਸਤੌਲ ਨੰਬਰ 606824 ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਦਿਨ ਦਿੱਲੀ ਮੇਨ ਰੈਲੀ ਵਿਚ ਨੱਥੂਰਾਮ ਵੀ. ਗੌਂਡਸੇ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਰਾਇਣ ਡੀ. ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਆਰ. ਕਰਕਰੇ ਸਨ। . ਸਟੇਸ਼ਨ। ਨਟੂਰਾਮ ਵੀ. ਗੌਂਡਸੇ ਦੇ ਅਪਰਾਧ ਦੀਆਂ ਸਥਿਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਭਾਰਤੀ ਅਸਲਾ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 19($_f$) ਦੇ ਦਾਇਰੇ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਨਰਾਇਣ ਡੀ. ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਆਰ. ਕਰਕਰੇ ਦਾ ਅਪਰਾਧ ਸਪਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਭਾਰਤੀ ਹਥਿਆਰਾਂ ਦੀ ਧਾਰਾ 114 ਦੇ ਦਾਇਰੇ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਭਾਰਤੀ ਹਥਿਆਰ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 19($_f$) ਦੇ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਿਆ ਗਿਆ ਪੀਨਲ ਕੋਡ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨੱਥੂਰਾਮ ਵੀ. ਗੌਂਡਸੇ ਭਾਰਤੀ ਅਸਲਾ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 1(ਸੀ) ਦੇ ਤਹਿਤ ਜਾਂ ਭਾਰਤੀ ਆਰਮਜ਼ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 19(ਸੀ) ਦੇ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹੀ ਗਈ ਭਾਰਤੀ ਦੰਡਾਵਲੀ ਦੀ ਧਾਰਾ 114 ਦੇ ਤਹਿਤ ਅਤੇ ਧਾਰਾ 19(ਸੀ) ਅਧੀਨ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ 'ਦੋਸ਼ੀ' ਹੈ। $_f$) ਭਾਰਤੀ ਅਸਲਾ ਐਕਟ ਦਾ, ਨਾਰਾਇਣ ਡੀ. ਆਪਟੇ ਭਾਰਤੀ ਅਸਲਾ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 19($_c$) ਦੇ ਅਧੀਨ ਜਾਂ ਭਾਰਤੀ ਦੰਡ ਵਿਧਾਨ ਦੀ ਧਾਰਾ 19($_c$) ਦੇ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹੇ ਗਏ ਭਾਰਤੀ ਦੰਡ ਵਿਧਾਨ ਦੀ ਧਾਰਾ 114 ਦੇ ਬਦਲਵੇਂ ਰੂਪ ਵਿੱਚ 'ਦੋਸ਼ੀ' ਹੈ। ਆਰਮਜ਼ ਐਕਟ ਅਤੇ ਭਾਰਤੀ ਦੰਡਾਵਲੀ ਦੀ ਧਾਰਾ 19($_f$) ਦੇ ਨਾਲ ਭਾਰਤੀ ਦੰਡ ਵਿਧਾਨ ਦੀ ਧਾਰਾ 114 ਦੇ ਤਹਿਤ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਆਰ. ਕਰਕਰੇ ਭਾਰਤੀ ਦੰਡ ਵਿਧਾਨ ਦੀ ਧਾਰਾ 19($_f$) ਦੇ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹੇ ਗਏ ਭਾਰਤੀ ਦੰਡ ਵਿਧਾਨ ਦੀ ਧਾਰਾ 114 ਦੇ ਤਹਿਤ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ 'ਦੋਸ਼ੀ' ਹਨ। ਹਥਿਆਰ ਐਕਟ.

ਦੋਸ਼ $_{VII}$: 'ਇਹ ਕਿ
30 ਜਨਵਰੀ, 1948 ਨੂੰ ਬਿਰਲਾ ਹਾਊਸ, ਦਿੱਲੀ ਵਿਖੇ ਉਕਤ ਸਮਝੌਤੇ ਅਤੇ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਦੇ ਤਹਿਤ, ਤੁਸੀਂ ਏ (1) ਨੱਥੂਰਾਮ ਵੀ. ਗੋਡਸੇ ਨੇ "ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ" ਦੀ ਮੌਤ ਦਾ ਕਾਰਨ ਜਾਣ ਬੁੱਝ ਕੇ ਅਤੇ ਜਾਣ ਬੁੱਝ ਕੇ ਕਤਲ ਕੀਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭਾਰਤੀ ਦੰਡ ਸੰਹਿਤਾ ਦੀ ਧਾਰਾ 302 ਦੇ ਤਹਿਤ ਅਤੇ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਨਿਗਰਾਨੀ ਵਿੱਚ ਸਜ਼ਾਯੋਗ ਅਪਰਾਧ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

(2) ਨਰਾਇਣ ਡੀ. ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਆਰ. ਕਰਕਰੇ ਨੇ ਉਪਰੋਕਤ ਅਪਰਾਧ ਦੇ ਕਮਿਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਨੱਥੂਰਾਮ ਵੀ ਗੋਡਸੇ ਨੂੰ ਉਕਸਾਇਆ, ਤੁਹਾਡੇ ਵਿੱਚ ਕਿਹੜਾ ਅਪਰਾਧ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ?

Machine Translated by Google

ਮੌਜੂਦਗੀ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭਾਰਤੀ ਦੰਡਾਵਲੀ ਦੀ ਧਾਰਾ 114 ਦੇ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹੀ ਗਈ ਭਾਰਤੀ ਦੰਡਾਵਲੀ ਦੀ ਧਾਰਾ 302 ਦੇ ਤਹਿਤ ਅਤੇ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਸੂਚਨਾ ਦੇ ਅੰਦਰ ਸਜ਼ਾਯੋਗ ਅਪਰਾਧ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ; (3) ਮਦਨਲਾਲ ਕੇ ਪਾਹਵਾ, ਸ਼ੰਕਰ ਕਿਸਤਿਆ, ਗੋਪਾਲ ਵੀ. ਗੋਡਸੇ, ਵਿਨਾਇਕ ਡੀ.

ਸਰਵਰਕਰ ਅਤੇ ਦੱਤਾਤ੍ਰੇਅ ਐਸ. ਪਰਾਚੂਰੇ ਦੇ ਨਾਲ ਦਿਗੰਬਰ ਆਰ. ਬੈਜ ਨੇ ਉਪਰੋਕਤ ਅਪਰਾਧ ਦੇ ਕਮਿਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਨੱਥੂਰਾਮ ਵੀ. ਗੋਡਸੇ ਨੂੰ ਉਕਸਾਇਆ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭਾਰਤੀ ਦੰਡਾਵਲੀ ਦੀ ਧਾਰਾ 109 ਦੇ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹੀ ਗਈ ਭਾਰਤੀ ਦੰਡਾਵਲੀ ਦੀ ਧਾਰਾ 302 ਦੇ ਤਹਿਤ ਸਜ਼ਾਯੋਗ ਅਪਰਾਧ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਨੋਟਿਸ।'

ਉਪਰੋਕਤ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ ਤੋਂ ਪਤਾ ਚੱਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਨਾਥੂਰਾਮ ਵੀ. ਗੋਡਸੇ ਨੇ ਜਾਣ ਬੁੱਝ ਕੇ 30-1-1948 ਨੂੰ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਮੌਤ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਾਇਆ ਸੀ। ਨੱਥੂਰਾਮ ਵੀ. ਗੌਡਸੇ ਦਾ ਅਪਰਾਧ, ਹਾਲਾਤਾਂ ਵਿੱਚ, ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਭਾਰਤੀ ਦੰਡਾਵਲੀ ਦੀ ਧਾਰਾ 302 ਦੇ ਦਾਇਰੇ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ।

ਬਿਰਲਾ ਹਾਊਸ ਵਿਖੇ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਹੱਤਿਆ ਦੇ ਸਮੇਂ ਨਰਾਇਣ ਡੀ. ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਆਰ. ਕਰਕਰੇ ਦੀ ਮੌਜੂਦਗੀ ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਦੀ ਤਰਫੋਂ ਸਥਾਪਿਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤਰਫੋਂ ਆਉਣ ਵਾਲਾ ਇਕੋ-ਇਕ ਸਬੂਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਨਰਾਇਣ ਡੀ. ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਆਰ. ਕਰਕਰੇ ਦਿੱਲੀ ਮੇਨ ਰਾਈ ਵਿਚ ਨਥੂਰਾਮ ਵੀ. ਗੋਡਸੇ ਦੇ ਨਾਲ ਸਨ। 30-1-1948 ਨੂੰ ਦੁਪਹਿਰ ਤੱਕ ਸਟੇਸ਼ਨ। ਨਾਰਾਇਣ ਡੀ. ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਆਰ. ਕਰਕਰੇ ਦਾ ਅਪਰਾਧ, ਹਾਲਾਤਾਂ ਵਿੱਚ, ਭਾਰਤੀ ਦੰਡ ਵਿਧਾਨ ਦੀ ਧਾਰਾ 302 ਦੇ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹੀ ਗਈ ਧਾਰਾ 109 ਦੇ ਦਾਇਰੇ ਵਿੱਚ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ।

ਮਦਨਲਾਲ ਦਾ ਅਹੁਦਾ

ਮਦਨਲਾਲ ਕੇ. ਪਾਹਵਾ ਅਤੇ ਸ਼ੰਕਰ ਕਿਸਤਿਆ ਦੀ ਸਥਿਤੀ, ਹਾਲਾਂਕਿ, ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇੱਕ ਵੱਖਰੇ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਖੜ੍ਹੀ ਹੈ। ਵਿਸਫੋਟ ਦੀ ਘਟਨਾ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਬਾਅਦ ਮਦਨਲਾਲ ਨੂੰ ਪੁਲਿਸ ਨੇ 20-1-1948 ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ, ਅਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਿਰਾਸਤ ਵਿੱਚ ਸੀ। ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੀ ਤਰਫੋਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਗਏ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸਬੂਤ ਇਹ ਦਰਸਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ 20-1-1948 ਨੂੰ ਬਿਰਲਾ ਹਾਊਸ ਵਿੱਚ ਵਾਪਰੀ ਘਟਨਾ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦਿਗੰਬਰ ਆਰ ਬੈਜ ਨਿਰਾਸ਼ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ, ਅਤੇ ਸ਼ੰਕਰ ਕਿਸਤਿਆ ਦੇ ਨਾਲ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਭਵਨ ਵਿੱਚ ਵਾਪਸ ਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਦਿਗੰਬਰ ਆਰ. ਬੈਜ ਨੇ ਸ਼ੰਕਰ ਕਿਸਤਿਆ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਮੌਜੂਦ ਸਾਰਾ "ਸਮੱਗਰੀ" ਸੁੱਟ ਦੇਣ। ਨਾਥੂਰਾਮ ਵੀ. ਗੋਡਸੇ ਅਤੇ ਨਰਾਇਣ ਡੀ. ਆਪਟੇ ਫਿਰ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਭਵਨ ਆਏ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਕੀ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਦਿਗੰਬਰ ਆਰ.

ਬੈਜ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਦੁਰਵਿਵਹਾਰ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਣ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਦਿਗੰਬਰ ਆਰ. ਬੈਜ ਅਤੇ ਸ਼ੰਕਰ ਕਿਸਤਿਆ ਅਤੇ ਨਾਥੂਰਾਮ ਵਿਚਕਾਰ "ਸਾਜ਼ਿਸ਼" ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਸੰਚਾਰ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ।

Machine Translated by Google

ਵੀ. ਗੋਡਸੇ, ਨਾਰਾਇਣ ਡੀ. ਆਪਟੇ, ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਆਰ. ਕਰਕਰੇ ਅਤੇ ਗੋਪਾਲ ਵੀ. ਗੋਡਸੇ, ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ।

ਇਹਨਾਂ ਤੱਥਾਂ ਤੋਂ ਇਹ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਢੰਗ ਨਾਲ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਗਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਦਿਗੰਬਰ ਆਰ. ਬੈਜ ਅਤੇ ਸ਼ੰਕਰ ਕਿਸਤਿਆ ਨੇ ਬਿਰਲਾ ਹਾਊਸ ਵਿੱਚ ਵਾਪਰੀ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਤੋਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੱਖ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਲਈ ਇਹ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ 20-1 ਨੂੰ ਖਤਮ ਹੋ ਗਈ ਸੀ। -1948, ਮਦਨਲਾਲ ਕੇ. ਪਾਹਵਾ ਅਤੇ ਸ਼ੰਕਰ ਕਿਸਤਿਆ, ਹਾਲਾਤਾਂ ਵਿੱਚ, ਭਾਰਤੀ ਦੰਡ ਵਿਧਾਨ ਦੀ ਧਾਰਾ 302 ਦੇ ਤਹਿਤ ਸਜ਼ਾ ਯੋਗ ਅਪਰਾਧ ਦੇ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਉਕਸਾਉਣ ਲਈ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਨਹੀਂ ਠਹਿਰਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

20-1-1948 ਨੂੰ ਬਿਰਲਾ ਹਾਊਸ ਵਿਖੇ ਹੋਏ ਵਿਸਫੋਟ ਦੀ ਘਟਨਾ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਗੋਪਾਲ ਵੀ. ਗੋਡਸੇ ਨੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ "ਸਾਜ਼ਿਸ਼" ਤੋਂ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੱਖ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ, ਕੇਸ ਦੇ ਰਿਕਾਰਡ 'ਤੇ ਮੌਜੂਦ ਸਬੂਤ ਇਹ ਦਰਸਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਗੋਪਾਲ ਵੀ. ਗੋਡਸੇ 24-1-1948 ਨੂੰ ਬੰਬਈ ਵਿਖੇ ਨਟੂਰਹਮ ਵੀ. ਗੋਡਸੇ ਅਤੇ ਨਾਰਾਇਣ ਡੀ. ਆਪਟੇ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਗਏ ਸਨ ਅਤੇ ਇਹ ਕਿ ਨਥੁਰਾਮ ਵੀ. ਗੋਡਸੇ, ਨਾਰਾਇਣ ਡੀ. ਆਪਟੇ, ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਆਰ. ਕਰਕਰੇ ਅਤੇ ਗੋਪਾਲ ਵੀ. ਗੋਡਸੇ 25-1-1948 ਨੂੰ ਥਾਣਾ ਵਿਖੇ ਜੀ.ਐਮ. ਜੋਸ਼ੀ ਦੇ ਘਰ ਇਕੱਠੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਦੱਤਾਤ੍ਰੇਅ ਐਸ. ਪਰਾਚੂਰੇ 27-1-1948 ਨੂੰ "ਸਾਜ਼ਿਸ਼" ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਗਿਆ ਜਦੋਂ ਉਹ ਨੱਥੂਰਾਮ ਵੀ ਗੋਡਸੇ ਅਤੇ ਨਰਾਇਣ ਡੀ. ਆਪਟੇ ਲਈ ਇੱਕ ਪਿਸਤੌਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਸਹਿਮਤ ਹੋ ਗਿਆ। ਗੋਪਾਲ ਵੀ. ਗੋਡਸੇ ਅਤੇ ਦੱਤਾਤ੍ਰੇਯ ਐੱਸ.

ਪਰਾਚੁਰ, ਹਾਲਾਤ ਵਿੱਚ, ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਭਾਰਤੀ ਦੰਡ ਵਿਧਾਨ ਦੀ ਧਾਰਾ 302 ਦੇ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹੀ ਗਈ ਧਾਰਾ 109 ਦੇ ਦਾਇਰੇ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ।

'ਇਹ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਉੱਪਰ ਮੰਨਿਆ ਜਾ ਚੁੱਕਾ ਹੈ ਕਿ ਦੱਤਾਤ੍ਰੇਅ ਐਸ. ਪਰਾਚੂਰੇ ਇੱਕ "ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਵਸਿਆ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਵਿਸ਼ਾ" ਹੈ। ਜੇਕਰ ਇਸ ਨੂੰ ਸਿਰਫ਼ ਦਲੀਲ ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ ਇਹ ਮੰਨ ਲਿਆ ਜਾਵੇ ਕਿ ਉਹ ਗਵਾਲੀਅਰ ਰਿਆਸਤ ਦਾ ਪਰਜਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਵੀ ਉਹ ਇਸ ਤੱਥ ਦੇ ਮੱਦੇਨਜ਼ਰ ਦਿੱਲੀ ਵਿਖੇ ਮੁਕੱਦਮਾ ਹੈ ਕਿ ਕਤਲ ਦਾ ਜੁਰਮ 13 ਕਰੋੜ ਦਿੱਲੀ ਵਿਖੇ ਪੂਰਾ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਐਲਜੇ 426 ਅਤੇ 29 ਕਰੋੜ ਐਲਜੇ 1089 ਇਸ ਵਿਚਾਰ ਦੇ ਸਮਰਥਨ ਵਿੱਚ ਹਨ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨੱਥੂਰਾਮ ਵੀ. ਗੋਡਸੇ ਭਾਰਤੀ ਦੰਡਾਵਲੀ ਦੀ ਧਾਰਾ 302 ਦੇ ਤਹਿਤ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ "ਦੋਸ਼ੀ" ਹਨ ਅਤੇ ਨਰਾਇਣ ਡੀ. ਆਪਟੇ, ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਆਰ. ਕਰਕਰੇ, ਗੋਪਾਲ ਵੀ. ਗੋਡਸੇ ਅਤੇ ਦੱਤਾਤ੍ਰੇਅ ਐਸ. ਪਚੂਰੇ ਸਪਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਧਾਰਾ 109 ਦੇ ਤਹਿਤ "ਦੋਸ਼ੀ" ਹਨ। ਭਾਰਤੀ ਦੰਡ ਸੰਹਿਤਾ ਦੀ ਧਾਰਾ 302 ਦੇ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

'ਨਥੂਰਾਮ ਵੀ. ਗੋਡਸੇ ਇਸ ਅਨੁਸਾਰ ਭਾਰਤੀ ਦੰਡ ਵਿਧਾਨ ਦੀ ਧਾਰਾ 302 ਦੇ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹੇ ਗਏ 120-ਬੀ ਦੇ ਤਹਿਤ "ਦੋਸ਼ੀ" ਹੈ। (2) ਭਾਰਤੀ ਅਸਲਾ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 19(c) ਦੇ ਅਧੀਨ ਜਾਂ ਭਾਰਤੀ ਅਸਲਾ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 114 ਦੇ ਅਧੀਨ, (3) ਭਾਰਤੀ ਅਸਲਾ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 19(f) ਅਧੀਨ, (4) ਦੀ ਧਾਰਾ 5 ਅਧੀਨ ਵਿਸਫੋਟਕ ਪਦਾਰਥ ਐਕਟ ਜਾਂ ਵਿਸਫੋਟਕ ਪਦਾਰਥ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 6 ਦੇ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਿਆ ਗਿਆ ਵਿਸਫੋਟਕ ਪਦਾਰਥ ਐਕਟ ਦੇ ਵਿਕਲਪਕ ਧਾਰਾ 5 ਵਿੱਚ, (5) ਵਿਸਫੋਟਕ ਪਦਾਰਥ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 4(ਬੀ) ਅਧੀਨ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 6, (6) ਦੇ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।

Machine Translated by Google

ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 6 ਦੇ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਿਆ ਗਿਆ ਵਿਸਫੋਟਕ ਪਦਾਰਥ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 3 ਦੇ ਤਹਿਤ; (7) ਭਾਰਤੀ ਦੰਡਾਵਲੀ ਦੀ ਧਾਰਾ 115 ਦੇ ਤਹਿਤ ਭਾਰਤੀ ਦੰਡਾਵਲੀ ਦੀ ਧਾਰਾ 302 ਅਤੇ (8) ਅਧੀਨ ਭਾਰਤੀ ਦੰਡ ਵਿਧਾਨ ਦੀ ਧਾਰਾ 302 ਦੇ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹੀ ਗਈ ਹੈ।

'ਨਾਰਾਇਣ ਡੀ. ਆਪਟੇ ਇਸ ਅਨੁਸਾਰ ਭਾਰਤੀ ਦੰਡਾਵਲੀ ਦੀ ਧਾਰਾ 302 ਦੇ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹੀ ਗਈ ਭਾਰਤੀ ਦੰਡ ਵਿਧਾਨ ਦੀ ਧਾਰਾ 120-ਬੀ ਦੇ ਤਹਿਤ, (2) ਭਾਰਤੀ ਅਸਲਾ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 19 (ਸੀ) ਦੇ ਤਹਿਤ ਬਦਲਵੇਂ ਰੂਪ ਵਿੱਚ "ਦੋਸ਼ੀ" (1) ਹੈ। ਇੰਡੀਅਨ ਆਰਮਜ਼ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 19(ਸੀ) ਦੇ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਿਆ ਗਿਆ ਭਾਰਤੀ ਦੰਡਾਵਲੀ ਦੀ 114, (3) ਭਾਰਤੀ ਦੰਡ ਵਿਧਾਨ ਦੀ ਧਾਰਾ 144 ਦੇ ਤਹਿਤ, ਭਾਰਤ ਆਰਮਜ਼ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 19(f) ਨਾਲ ਪੜ੍ਹੀ ਗਈ, (4) ਦੀ ਧਾਰਾ 5 ਦੇ ਅਧੀਨ ਵਿਸਫੋਟਕ ਪਦਾਰਥ ਐਕਟ ਜਾਂ ਵਿਸਫੋਟਕ ਪਦਾਰਥ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 5 ਦੇ ਤਹਿਤ ਬਦਲਵੇਂ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 6 ਦੇ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਿਆ ਗਿਆ, (5) ਵਿਸਫੋਟਕ ਪਦਾਰਥ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 4(ਬੀ) ਅਧੀਨ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 6 ਦੇ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਿਆ ਗਿਆ, (6) ਅਧੀਨ ਵਿਸਫੋਟਕ ਪਦਾਰਥ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 3, ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 6 ਦੇ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹੀ ਗਈ, (7) ਭਾਰਤੀ ਦੰਡਾਵਲੀ ਦੀ ਧਾਰਾ 115 ਦੇ ਤਹਿਤ ਕੋਡ ਦੀ ਧਾਰਾ 302 ਦੇ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹੀ ਗਈ ਅਤੇ (8) ਭਾਰਤੀ ਦੰਡਾਵਲੀ ਦੀ ਧਾਰਾ 109 ਦੇ ਅਧੀਨ ਧਾਰਾ 302 ਦੇ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹੀ ਗਈ। ਕੋਡ.

ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਆਰ. ਕਰਕਰੇ ਇਸ ਅਨੁਸਾਰ ਭਾਰਤੀ ਦੰਡ ਵਿਧਾਨ ਦੀ ਧਾਰਾ 302, (2) ਅਧੀਨ ਧਾਰਾ 19 (f) ਦੇ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹੀ ਗਈ ਭਾਰਤੀ ਦੰਡ ਵਿਧਾਨ ਦੀ ਧਾਰਾ 120-ਬੀ ਦੇ ਤਹਿਤ "ਦੋਸ਼ੀ" (1) ਹੈ। ਇੰਡੀਅਨ ਆਰਮਜ਼ ਐਕਟ, (3) ਵਿਸਫੋਟਕ ਪਦਾਰਥ ਐਕਟ ਦੇ ਅਧੀਨ 5 ਜਾਂ ਵਿਸਫੋਟਕ ਪਦਾਰਥ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 6, (4) ਅਧੀਨ 4(ਬੀ) ਦੇ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਿਆ ਗਿਆ ਵਿਸਫੋਟਕ ਪਦਾਰਥ ਐਕਟ ਦੇ ਵਿਕਲਪਕ ਅਧੀਨ ਧਾਰਾ 5 ਵਿੱਚ ਵਿਸਫੋਟਕ ਪਦਾਰਥ ਐਕਟ, ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 6 ਦੇ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਿਆ ਗਿਆ, ਵਿਸਫੋਟਕ ਪਦਾਰਥ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 6 ਦੇ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਿਆ ਗਿਆ, (5) ਧਾਰਾ 302 ਦੇ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਿਆ ਗਿਆ, ਭਾਰਤੀ ਦੰਡਾਵਲੀ ਦੀ ਧਾਰਾ 6, (6) ਅਧੀਨ 115 ਦੇ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਿਆ ਗਿਆ। ਕੋਡ ਅਤੇ (7) ਭਾਰਤੀ ਦੰਡ ਵਿਧਾਨ ਦੀ ਧਾਰਾ 302 ਦੇ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹੇ ਗਏ 109 ਅਧੀਨ।

ਮਦਨਲਾਲ ਕੇ. ਪਾਹਵਾ ਇਸ ਅਨੁਸਾਰ ਭਾਰਤੀ ਦੰਡ ਵਿਧਾਨ ਦੀ ਧਾਰਾ 302 ਦੇ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹੀ ਗਈ ਧਾਰਾ 120-ਬੀ ਦੇ ਤਹਿਤ "ਦੋਸ਼ੀ" ਹੈ। (2) ਵਿਸਫੋਟਕ ਪਦਾਰਥ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 6 ਦੇ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਿਆ ਗਿਆ ਵਿਸਫੋਟਕ ਪਦਾਰਥ ਐਕਟ ਦੇ 5 ਦੇ ਅਧੀਨ ਜਾਂ ਵਿਸਫੋਟਕ ਪਦਾਰਥ ਐਕਟ ਦੇ ਵਿਕਲਪਕ ਅਨੁ 5 ਵਿੱਚ, ਵਿਸਫੋਟਕ ਪਦਾਰਥ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 6, (2) ਵਿਸਫੋਟਕ ਪਦਾਰਥ ਐਕਟ ਦੇ 4(ਬੀ) ਦੇ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 6, (4) ਵਿਸਫੋਟਕ ਪਦਾਰਥ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 3 ਅਤੇ (5) ਭਾਰਤੀ ਦੰਡ ਵਿਧਾਨ ਦੀ ਧਾਰਾ 302 ਦੇ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹੀ ਗਈ।

ਇਸ ਅਨੁਸਾਰ ਸ਼ੰਕਰ ਕਿਸਤਿਆ "ਦੋਸ਼ੀ" ਹੈ (1) ਭਾਰਤੀ ਦੰਡਾਵਲੀ ਦੀ ਧਾਰਾ 302, (2) ਵਿਸਫੋਟਕ ਪਦਾਰਥ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 5 ਦੇ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹੀ ਗਈ ਭਾਰਤੀ ਦੰਡਾਵਲੀ ਦੀ 120-ਬੀ ਅਧੀਨ ਜਾਂ ਵਿਕਲਪਕ ਯੂ./s. ਵਿਸਫੋਟਕ ਪਦਾਰਥ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 6 ਦੇ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਿਆ ਗਿਆ ਵਿਸਫੋਟਕ ਪਦਾਰਥ ਐਕਟ ਦਾ 3, ਵਿਸਫੋਟਕ ਪਦਾਰਥ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 6 ਦੇ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਿਆ ਗਿਆ, (3) ਵਿਸਫੋਟਕ ਪਦਾਰਥ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 6, (4) ਵਿਸਫੋਟਕ ਪਦਾਰਥ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 3 ਦੇ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਿਆ ਗਿਆ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 6 ਅਤੇ (5) ਭਾਰਤੀ ਦੰਡ ਸੰਹਿਤਾ ਦੀ ਧਾਰਾ 302 ਦੇ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹੀ ਗਈ 115 ਅਧੀਨ।

Machine Translated by Google

ਗੋਪਾਲ ਵੀ. ਗੋਡਸੇ ਇਸ ਅਨੁਸਾਰ "ਦੋਸ਼ੀ" ਹੈ (1) ਭਾਰਤੀ ਦੰਡਾਵਲੀ ਦੀ ਧਾਰਾ 302, (2) ਵਿਸਫੋਟਕ ਪਦਾਰਥ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 6 ਦੇ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹੀ ਗਈ ਭਾਰਤੀ ਦੰਡਾਵਲੀ ਦੀ 120-ਬੀ ਅਧੀਨ ਐਕਟ, (3) ਵਿਸਫੋਟਕ ਪਦਾਰਥ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 6 ਦੇ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਿਆ ਗਿਆ ਵਿਸਫੋਟਕ ਪਦਾਰਥ ਐਕਟ ਦਾ 4(ਬੀ) ਐਕਟ, (4) ਅਧੀਨ 3 ਜਾਂ ਵਿਸਫੋਟਕ ਪਦਾਰਥ ਐਕਟ ਦੇ ਵਿਕਲਪਕ ਯੂ/ਐਸ 5 ਵਿੱਚ ਦੀ ਧਾਰਾ 6 ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਿਆ ਗਿਆ ਐਕਟ, (5) ਭਾਰਤੀ ਦੰਡ ਵਿਧਾਨ ਦੀ ਧਾਰਾ 302 ਦੇ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਿਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਭਾਰਤੀ ਦੰਡਾਵਲੀ ਦੀ ਧਾਰਾ 362 ਦੇ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਿਆ ਗਿਆ (6) ਧਾਰਾ 362 ਦੇ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਿਆ ਗਿਆ।

ਦੱਤਾਤ੍ਰੇਅ ਐਸ. ਪਰਚੂਰੇ ਇਸ ਅਨੁਸਾਰ "ਦੋਸ਼ੀ" ਹੈ (1) ਭਾਰਤੀ ਦੰਡ ਵਿਧਾਨ ਦੀ ਧਾਰਾ 302 ਅਤੇ (2) ਧਾਰਾ 302 ਦੇ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹੀ ਗਈ ਭਾਰਤੀ ਦੰਡਾਵਲੀ ਦੀ ਧਾਰਾ 302 ਦੇ ਅਧੀਨ ਪੜ੍ਹੀ ਗਈ 120-ਬੀ। ਕੋਡ।

'ਮੁਲਜ਼ਮ ਵਿਰੁੱਧ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਮੁੱਖ ਅਪਰਾਧ ਭਾਰਤੀ ਦੰਡ ਵਿਧਾਨ ਦੀ ਧਾਰਾ 302 ਦੇ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹੇ ਗਏ ਭਾਰਤੀ ਦੰਡ ਵਿਧਾਨ ਦੀ ਧਾਰਾ 302 ਦੇ ਅਧੀਨ ਪੜ੍ਹੇ ਗਏ, ਭਾਰਤੀ ਦੰਡਾਵਲੀ ਦੀ ਧਾਰਾ 302 ਦੇ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹੇ ਗਏ 115 ਦੇ ਤਹਿਤ ਅਤੇ ਧਾਰਾ 302 ਦੇ ਅਧੀਨ ਪੜ੍ਹੇ ਗਏ ਹਨ। ਭਾਰਤੀ ਦੰਡ ਸੰਹਿਤਾ ਜਾਂ ਭਾਰਤੀ ਦੰਡਾਵਲੀ ਦੀ ਧਾਰਾ 109 ਅਧੀਨ ਧਾਰਾ 302 ਦੇ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਮੁਲਜ਼ਮਾਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਸਥਾਪਤ ਸਹਾਇਕ ਅਪਰਾਧ ਭਾਰਤੀ ਅਸਲਾ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 19 ਅਤੇ ਵਿਸਫੋਟਕ ਪਦਾਰਥ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 3, 4 (ਬੀ) ਅਤੇ 5 ਦੇ ਅਧੀਨ ਹਨ।

'ਚੈਪਟਰ VA ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਧਾਰਾ 120-ਏ ਅਤੇ 120-ਬੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ, ਨੂੰ 1913 ਦੇ ਭਾਰਤੀ ਅਪਰਾਧਿਕ ਕਾਨੂੰਨ ਸੋਧ ਐਕਟ ਦੁਆਰਾ ਲਾਗੂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਭਾਰਤੀ ਨੂੰ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਅਪਰਾਧਿਕ ਕਾਨੂੰਨ ਨਾਲ ਜੋੜਨ ਲਈ ਲਾਗੂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਕ੍ਰਿਮੀਨਲ ਲਾਅ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਸੰਗੀਨ ਅਪਰਾਧ ਕਰਨ ਦੀ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਅਪਰਾਧ ਵਿੱਚ ਅਭੇਦ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਜੇਕਰ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ, ਬਚਾਅ ਪੱਖ ਦੀ ਤਰਫੋਂ ਦਲੀਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਭਾਰਤੀ ਦੰਡਾਵਲੀ ਦੀ ਧਾਰਾ 302 ਦੇ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹੀ ਗਈ ਭਾਰਤੀ ਦੰਡਾਵਲੀ ਦੀ ਧਾਰਾ 120-ਬੀ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਭਾਰਤੀ ਦੰਡ ਵਿਧਾਨ ਦੀ ਧਾਰਾ 302 ਦੇ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹੀ ਗਈ ਧਾਰਾ 109 ਦੇ ਤਹਿਤ ਦੋਸ਼ੀ ਨਹੀਂ ਠਹਿਰਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਕੋਡ।'

ਸਫ਼ਾ 73 'ਤੇ ਆਪਣੇ ਲਾਅ ਆਫ਼ ਕਾਂਸਪੀਰੇਸੀ (ਐਡੀਸ਼ਨ 1924) ਵਿਚ ਹੈਰੀਸਨ ਨੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲਿਖਿਆ ਹੈ: 'ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਅਪਰਾਧ ਕਰਨ ਦੀ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਅਸਲ ਵਿਚ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਨੂੰ ਅਪਰਾਧ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਇਹ

ਤਕਨੀਕੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਦੋਸ਼ੀ ਲਈ ਸੰਭਵ ਹੈ। ਦੋ ਵਾਰ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਇਆ ਗਿਆ, ਇੱਕ ਵਾਰ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਲਈ ਅਤੇ ਇੱਕ ਵਾਰ ਜੁਰਮ ਲਈ (ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਲਾਰਡ ਕੈਂਪਬੈਲ ਦੁਆਰਾ O'Connell v. Reg. (1844) II CI. ਅਤੇ F. 155 ਵਿੱਚ ਵਿਆਖਿਆ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ) ਪਰ ਇਸ ਨੂੰ ਜੱਜਾਂ ਦੁਆਰਾ ਦੋਸ਼ੀ ਦੇ ਨਾਲ ਬੇਇਨਸਾਫ਼ੀ ਵਜੋਂ ਨਿਰਾਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ (ਵੇਖੋ ਆਰਵੀ ਬੋਲਟਨ (1871) 12 ਕੋਕਸ 87)। ਇਹ ਨਿਯਮ, ਹਾਲਾਂਕਿ, ਇੱਕ ਘੋਰ ਅਪਰਾਧ ਕਰਨ ਦੀਆਂ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ਾਂ 'ਤੇ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਅਤੇ ਜੇਕਰ ਸਮਝੌਤਾ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅਪਰਾਧ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਵਚਨਬੱਧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਨੂੰ ਇਸ ਵਿੱਚ ਮਿਲਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਕਾਨੂੰਨ 14 ਅਤੇ 15 ਵਿਕਟ, ਸੀ.100, s.12.'

Machine Translated by Google

ਅਜਿਹਾ ਕੋਈ ਕਾਨੂੰਨ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ, ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਦੀ ਤਰਫੋਂ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਫੈਸਲੇ ਇਹ ਦਰਸਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੁਆਰਾ ਹੁਣ ਤੱਕ ਅਪਣਾਈ ਗਈ ਪ੍ਰਥਾ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਦੇ ਅਪਰਾਧ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਅਪਰਾਧ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਜਾਂ ਦੋਵਾਂ ਨੂੰ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਉਣ ਲਈ ਹੈ। ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਦੁਆਰਾ ਉਕਸਾਉਣ ਦਾ ਪਰ ਸਿਰਫ ਬਾਅਦ ਵਾਲੇ ਅਪਰਾਧ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਸਜ਼ਾ ਪਾਸ ਕਰਨ ਲਈ। 35 ਕਰੋੜ ਐਲਜੇ 322 ਅਤੇ 39 ਕਰੋੜ LJ 452 ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਹ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇੱਕ ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਰਚਣ ਅਤੇ ਉਕਸਾਉਣ ਲਈ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਪਰ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਲਈ ਵੱਖਰੀ ਸਜ਼ਾ ਦੀ ਮੰਗ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਬਚਾਅ ਪੱਖ ਨੇ ਮੇਰਾ ਧਿਆਨ 39 ਕਰੋੜ ਵੱਲ ਖਿੱਚਿਆ ਹੈ। LJ 266 ਜੋ ਕਿ ਹੇਠਾਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ:

ਧਾਰਾ 120-ਬੀ, ਦੰਡ ਸੰਹਿਤਾ, ਸਿਰਫ਼ ਉਦੋਂ ਲਾਗੂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਜੁਰਮ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਕੇਵਲ ਬਾਅਦ ਵਾਲੇ ਦੁਰਲੱਭ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਕਿਸੇ ਅਪਰਾਧਿਕ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਦੇ ਤਹਿਤ ਕੋਈ ਅਪਰਾਧ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਾਰਵਾਈ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ ਲਈ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਫਜ਼ੂਲ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਕੁਝ ਸੁਰੱਖਿਆ ਵਜੋਂ .

ਹਾਲਾਂਕਿ, ਮਾਮਲਾ ਸਿਰਫ਼ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਦੇ ਪੜਾਅ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਨਿਕਲ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਕਥਿਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਸ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਅਪਰਾਧ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ। SS120-A ਅਤੇ 120-B, ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਪ੍ਰਸੰਗਿਕ ਹਨ। ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਉਕਸਾਉਣ ਦਾ ਇੱਕ ਰੂਪ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿੱਥੇ ਇੱਕ ਅਪਰਾਧ ਦੋ ਤੋਂ ਵੱਧ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੋਣ ਦਾ ਦੋਸ਼ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਕਮਿਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਹਿੱਸਾ ਲਿਆ ਸੀ, ਨੂੰ ਅਸਲ ਅਪਰਾਧ ਦਾ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਇਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਉਕਸਾਉਣ ਦਾ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਇਆ ਹੈ ਐੱਸ. 109, ਪੀਨਲ ਕੋਡ ਦੇ ਤਹਿਤ ਉਕਸਾਉਣ ਦੇ ਜੁਰਮ ਦਾ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਇਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।'

ਇਹ ਮਦਰਾਸ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦਾ ਇੱਕ ਸਿੰਗਲ ਜੱਜ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਦੀ ਤਰਫੋਂ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ ਲਾਹੌਰ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੇ ਡਿਵੀਜ਼ਨ ਬੈਂਚ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਅਤੇ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਪ੍ਰੀਵੀ ਕੌਂਸਲ। ਅਦਾਲਤ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ 35 Cr.LJ 322 ਅਤੇ 39 Cr ਦੁਆਰਾ ਪਾਬੰਦ ਹੈ। LJ452.

ਕੁਝ ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਨੂੰ ਭਾਰਤੀ ਦੰਡਾਵਲੀ ਦੀ ਧਾਰਾ 302 ਦੇ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹੀ ਗਈ ਭਾਰਤੀ ਦੰਡਾਵਲੀ ਦੀ ਧਾਰਾ 120-ਬੀ ਅਤੇ ਜ਼ਾਬਤੇ ਦੀ ਧਾਰਾ 302 ਦੇ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹੀ ਗਈ ਭਾਰਤੀ ਦੰਡਾਵਲੀ ਦੀ ਧਾਰਾ 115 ਦੇ ਤਹਿਤ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਅਤੇ ਕੁਝ ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਭਾਰਤੀ ਦੰਡਾਵਲੀ ਦੀ ਧਾਰਾ 302 ਦੇ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹੀ ਗਈ ਭਾਰਤੀ ਦੰਡਾਵਲੀ ਦੀ ਧਾਰਾ 120-ਬੀ ਦੇ ਤਹਿਤ, ਭਾਰਤੀ ਦੰਡਾਵਲੀ ਦੀ ਧਾਰਾ 302 ਦੇ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹੀ ਗਈ ਭਾਰਤੀ ਦੰਡਾਵਲੀ ਦੀ ਧਾਰਾ 115 ਦੇ ਤਹਿਤ ਅਤੇ ਸੰਹਿਤਾ ਦੀ ਧਾਰਾ 302 ਦੇ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹੀ ਗਈ ਭਾਰਤੀ ਦੰਡਾਵਲੀ ਦੀ ਧਾਰਾ 109 ਦੇ ਤਹਿਤ ਦੋਸ਼ੀ। ਅਜਿਹੇ ਹਾਲਾਤਾਂ ਵਿੱਚ, ਧਾਰਾ 302 ਦੇ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹੀ ਗਈ ਭਾਰਤੀ ਦੰਡਾਵਲੀ ਦੀ ਧਾਰਾ 120-ਬੀ ਦੇ ਤਹਿਤ ਵੱਖਰੀ ਸਜ਼ਾ ਦੇਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਭਾਰਤੀ ਦੰਡਾਵਲੀ ਦੀ ਧਾਰਾ 302 ਦੇ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹੀ ਗਈ ਧਾਰਾ 120-ਬੀ ਦੇ ਤਹਿਤ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਭਾਰਤੀ ਦੰਡਾਵਲੀ ਦੀ ਧਾਰਾ 109 ਦੇ ਤਹਿਤ ਜ਼ਾਬਤੇ ਦੀ ਧਾਰਾ 302 ਦੇ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਿਆ ਗਿਆ। ਇਸੇ ਸਿਧਾਂਤ 'ਤੇ, ਮੇਰੇ ਵਿਚਾਰ ਵਿਚ, ਵੱਖਰੇ ਵਾਕਾਂ ਨੂੰ ਵੀ

Machine Translated by Google

ਪਾਸ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਭਾਰਤੀ ਦੰਡ ਸੰਹਿਤਾ ਦੀ ਧਾਰਾ 302 ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਭਾਰਤੀ ਦੰਡਾਵਲੀ ਦੀ ਧਾਰਾ 302 ਦੇ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹੀ ਗਈ ਧਾਰਾ 109 ਦੇ ਤਹਿਤ ਭਾਰਤੀ ਦੰਡ ਵਿਧਾਨ ਦੀ ਧਾਰਾ 115 ਦੇ ਤਹਿਤ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ।

ਹਾਲਾਂਕਿ, ਇੱਕ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੱਖਰੀ ਸਥਿਤੀ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਭਾਰਤੀ ਦੰਡ ਵਿਧਾਨ ਦੀ ਧਾਰਾ 302 ਦੇ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹੀ ਗਈ ਭਾਰਤੀ ਦੰਡ ਵਿਧਾਨ ਦੀ ਧਾਰਾ 120-ਬੀ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਸੰਹਿਤਾ ਦੀ ਧਾਰਾ 302 ਦੇ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹੀ ਗਈ ਭਾਰਤੀ ਦੰਡ ਵਿਧਾਨ ਦੀ ਧਾਰਾ 115 ਦੇ ਤਹਿਤ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਭਾਰਤੀ ਦੰਡਾਵਲੀ ਦੀ ਧਾਰਾ 302 ਦੇ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਭਾਰਤੀ ਦੰਡ ਵਿਧਾਨ ਦੀ ਧਾਰਾ 120-ਬੀ ਅਧੀਨ ਸਜ਼ਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ, "ਜੀਵਨ ਲਈ ਆਵਾਜਾਈ" ਹੈ, ਪਰ ਅਧਿਕਤਮ ਸਜ਼ਾ ਜੋ ਧਾਰਾ 115 ਦੇ ਤਹਿਤ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਜੇਕਰ ਭਾਰਤੀ ਦੰਡਾਵਲੀ ਕੋਡ ਦੀ ਧਾਰਾ 302 ਨਾਲ ਪੜ੍ਹੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। , ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਨੁਕਸਾਨ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, "ਸੱਤ ਸਾਲ" ਹੈ।'

ਇੱਕ ਜਾਣਬੁੱਝ ਕੇ ਐਕਟ

ਨਾਥੂਰਾਮ ਵੀ. ਗੋਡਸੇ ਦਾ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦਾ ਕਤਲ ਜਾਣਬੁੱਝ ਕੇ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਗਿਣਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਸ ਦੀ ਤਰਫੋਂ ਕੋਈ ਵਿਘਨਕਾਰੀ ਹਾਲਾਤਾਂ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਭਾਰਤੀ ਦੰਡਾਵਲੀ ਦੀ ਧਾਰਾ 302 ਦੇ ਤਹਿਤ ਉਸ 'ਤੇ ਇਕੋ ਇਕ ਸਜ਼ਾ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਹੈ।

'ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਹੱਤਿਆ ਦੇ ਅਪਰਾਧ ਨੂੰ ਉਕਸਾਉਣ ਵਿਚ ਨਰਾਇਣ ਡੀ. ਆਪਟੇ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਘੱਟ ਘਿਨਾਉਣੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਉਸਨੇ ਜੁਰਮ ਦੇ ਹਰ ਪੜਾਅ 'ਤੇ ਅਗਵਾਈ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਪਲ 'ਤੇ ਜਾਂ ਤਾਂ ਸਿਰਫ ਮੌਕੇ ਤੋਂ ਭੱਜ ਗਿਆ ਜਾਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਅਪਰਾਧ ਦੇ ਸਥਾਨ ਤੋਂ ਗੈਰਹਾਜ਼ਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਜੇਕਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਦਿਮਾਗੀ ਕੰਮ ਨਾ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਸ਼ਾਇਦ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦਾ ਕਤਲ ਕਦੇ ਵੀ ਨਾ ਵਾਪਰਦਾ। ਭਾਰਤੀ ਦੰਡ ਵਿਧਾਨ ਦੀ ਧਾਰਾ 302 ਦੇ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹੀ ਗਈ ਧਾਰਾ 109 ਦੇ ਤਹਿਤ, ਹਾਲਾਤਾਂ ਵਿੱਚ, ਉਸਨੂੰ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ।

'ਹੁਣ ਤੱਕ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਆਰ. ਕਰਕਰੇ, ਗੋਪਾਲ ਵੀ. ਗੋਡਸੇ ਅਤੇ ਦੱਤਾਤ੍ਰੇਯ ਐੱਸ.
ਪੈਰਾਚੂਰ ਚਿੰਤਤ ਹਨ, ਇਹ, ਮੇਰੇ ਵਿਚਾਰ ਵਿੱਚ, ਨਿਆਂ ਦੇ ਅੰਤ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰੇਗਾ ਜੇਕਰ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕੋਡ ਦੀ ਧਾਰਾ 302 ਦੇ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹੀ ਗਈ ਭਾਰਤੀ ਦੰਡ ਵਿਧਾਨ ਦੀ ਧਾਰਾ 109 ਦੇ ਤਹਿਤ ਉਮਰ ਭਰ ਲਈ ਆਵਾਜਾਈ ਵਿੱਚੋਂ ਲੰਘਣ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਸੰਹਿਤਾ ਦੀ ਧਾਰਾ 302 ਦੇ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹੀ ਗਈ ਭਾਰਤੀ ਦੰਡ ਸੰਹਿਤਾ ਦੀ ਧਾਰਾ 109 ਦੇ ਤਹਿਤ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਸਜ਼ਾ ਹੈ।

'ਹੁਣ ਸਵਾਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਮਦਨਲਾਲ ਕੇ ਨੂੰ ਕਿਹੜੀ ਸਜ਼ਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ।
ਪਾਹਵਾ ਅਤੇ ਸ਼ੰਕਰ ਕਿਸਤਿਆ ਭਾਰਤੀ ਦੰਡਾਵਲੀ ਦੀ ਧਾਰਾ 120-ਬੀ ਦੇ ਤਹਿਤ ਭਾਰਤੀ ਦੰਡਾਵਲੀ ਦੀ ਧਾਰਾ 302 ਦੇ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹੇ ਗਏ ਭਾਰਤੀ ਦੰਡ ਵਿਧਾਨ ਦੀ ਧਾਰਾ 115 ਦੇ ਤਹਿਤ ਕੋਡ ਦੀ ਧਾਰਾ 302 ਦੇ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹੇ। ਇਹ, ਮੇਰੇ ਵਿਚਾਰ ਵਿੱਚ, ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰੇਗਾ

Machine Translated by Google

ਨਿਆਂ ਦੀ ਸਮਾਪਤੀ ਜੇਕਰ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸੰਹਿਤਾ ਦੀ ਧਾਰਾ 302 ਦੇ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹੀ ਗਈ ਭਾਰਤੀ ਦੰਡ ਵਿਧਾਨ ਦੀ ਧਾਰਾ 120-ਬੀ ਦੇ ਤਹਿਤ ਉਮਰ ਭਰ ਲਈ ਆਵਾਜਾਈ ਤੋਂ ਗੁਜ਼ਰਨ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਸੰਹਿਤਾ ਦੀ ਧਾਰਾ 302 ਦੇ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹੀ ਗਈ ਭਾਰਤੀ ਦੰਡਾਵਲੀ ਦੀ ਧਾਰਾ 120-ਬੀ ਦੇ ਅਧੀਨ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਸਜ਼ਾ ਹੈ। ਕੇਸ ਦੇ ਰਿਕਾਰਡ ਵਿੱਚ ਇਹ ਦਰਸਾਉਣ ਲਈ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਭਾਰਤੀ ਦੰਡ ਵਿਧਾਨ ਦੀ ਧਾਰਾ 302 ਦੇ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹੇ ਗਏ ਭਾਰਤੀ ਦੰਡ ਵਿਧਾਨ ਦੀ ਧਾਰਾ 115 ਦੇ ਅਧੀਨ ਸਜ਼ਾਯੋਗ ਅਪਰਾਧ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਨਰਮ ਨਜ਼ਰੀਆ ਕਿਉਂ ਰੱਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਮਦਨਲਾਲ ਕੇ. ਪਾਹਵਾ ਅਤੇ ਸ਼ੰਕਰ ਕਿਸਤਿਆ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਹਾਲਾਤਾਂ ਵਿੱਚ ਭਾਰਤੀ ਦੰਡ ਵਿਧਾਨ ਦੀ ਧਾਰਾ 302 ਦੇ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹੀ ਗਈ ਧਾਰਾ 115 ਦੇ ਤਹਿਤ ਸੱਤ ਸਾਲ ਦੀ ਸਖ਼ਤ ਕੈਦ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਸੁਣਾਈ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।'

ਸ਼ੰਕਰ ਲਈ ਨਰਮੀ

'ਸ਼ੰਕਰ ਕਿਸਤਿਆ ਦਿਗੰਬਰ ਆਰ ਬੈਜ ਦਾ ਨੌਕਰ ਹੈ, ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਮਾਲਕ ਦਿਗੰਬਰ ਆਰ ਬੈਜ ਦੇ ਹੁਕਮਾਂ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਦਿਆਂ ਜੋ ਵੀ ਘੱਟ ਜਾਂ ਘੱਟ ਕੀਤਾ।
ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਇਹ ਦਿਗੰਬਰ ਆਰ. ਬੈਜ ਲਈ ਨਾ ਹੁੰਦਾ, ਉਸ ਨੂੰ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਲਈ ਦੂਜੇ ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਕਦੇ ਵੀ ਸੰਪਰਕ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਸ਼ੰਕਰ ਕਿਸਤਿਆ, ਹਾਲਾਤ ਵਿੱਚ, ਨਿਸ਼ਚਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕੁਝ ਨਰਮੀ ਦਾ ਹੱਕਦਾਰ ਹੈ। ਮੈਂ ਇਸ ਅਨੁਸਾਰ ਸਿਫ਼ਾਰਸ਼ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਭਾਰਤੀ ਦੰਡਾਵਲੀ ਦੀ ਧਾਰਾ 302 ਦੇ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹੀ ਗਈ ਭਾਰਤੀ ਦੰਡਾਵਲੀ ਦੀ ਧਾਰਾ 120-ਬੀ ਅਧੀਨ ਉਮਰ ਕੈਦ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਨੂੰ ਫ਼ੌਜਦਾਰੀ ਜ਼ਾਬਤੇ ਦੀ ਧਾਰਾ 401 ਅਤੇ 402 ਦੇ ਤਹਿਤ ਸੱਤ ਸਾਲ ਦੀ ਸਖ਼ਤ ਕੈਦ ਵਿੱਚ ਬਦਲਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

"ਮੇਰੀ ਰਾਏ ਵਿੱਚ, ਇਹ ਨਿਆਂ ਦੇ ਅੰਤ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰੇਗਾ ਜੇਕਰ ਨੱਥੂਰਾਮ ਵੀ ਗੌਡਸੇ ਅਤੇ ਨਰਾਇਣ ਡੀ. ਆਪਟੇ ਨੂੰ ਭਾਰਤੀ ਅਸਲਾ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 19 (ਸੀ) ਦੇ ਤਹਿਤ ਜਾਂ ਇਸ ਦੀ ਧਾਰਾ 114 ਦੇ ਬਦਲ ਵਜੋਂ ਦੋ ਸਾਲ ਦੀ ਸਖ਼ਤ ਕੈਦ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਸੁਣਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇੰਡੀਅਨ ਆਰਮਜ਼ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 19(ਸੀ) ਦੇ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਿਆ ਗਿਆ ਭਾਰਤੀ ਦੰਡ ਵਿਧਾਨ, ਜੇਕਰ ਨਥੂਰਾਮ ਵੀ. ਗੌਡਸੇ ਨੂੰ ਭਾਰਤੀ ਹਥਿਆਰ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 19(f) ਦੇ ਤਹਿਤ ਦੋ ਸਾਲ ਦੀ ਸਖ਼ਤ ਕੈਦ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਸੁਣਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਜੇਕਰ ਨਰਾਇਣ ਡੀ. ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਨੂੰ ਆਰ. ਕਰਕਰੇ ਨੂੰ ਇੰਡੀਅਨ ਆਰਮਜ਼ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 19(f) ਦੇ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹੀ ਗਈ ਭਾਰਤੀ ਦੰਡਾਵਲੀ ਦੀ ਧਾਰਾ 114 ਦੇ ਤਹਿਤ ਦੋ-ਦੋ ਸਾਲ ਦੀ ਸਖ਼ਤ ਕੈਦ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਸੁਣਾਈ ਗਈ ਹੈ।

"ਮੇਰੀ ਰਾਏ ਵਿੱਚ, ਇਹ ਨਿਆਂ ਦਾ ਅੰਤ ਹੋਵੇਗਾ ਜੇ ਨੱਥੂਰਾਮ ਵੀ. ਗੌਡਸੇ, ਨਰਾਇਣ ਡੀ. ਆਪਟੇ, ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਆਰ. ਕਰਕਰੇ, ਮਦਨਲਾਲ ਕੇ. ਪਾਹਵਾ, ਸ਼ੰਕਰ ਕਿਸਤਿਆ ਅਤੇ ਗੋਪਾਲ ਵੀ. ਗੋਡਸੇ ਨੂੰ ਤਿੰਨ-ਤਿੰਨ ਸਾਲ ਦੀ ਸਖ਼ਤ ਕੈਦ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਸੁਣਾਈ ਜਾਵੇ। ਵਿਸਫੋਟਕ ਪਦਾਰਥ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 5 ਦੇ ਤਹਿਤ ਜਾਂ ਵਿਸਫੋਟਕ ਪਦਾਰਥ ਐਕਟ ਦੇ ਸੈਕਸ਼ਨ 5 ਦੇ ਤਹਿਤ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 6 ਦੇ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਿਆ ਗਿਆ ਵਿਸਫੋਟਕ ਪਦਾਰਥ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 4 (ਬੀ) ਦੇ ਤਹਿਤ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 6 ਦੇ ਨਾਲ ਪੰਜ ਸਾਲ ਦੀ ਸਖ਼ਤ ਕੈਦ , ਜੇ ਨਥੂਰਾਮ

Machine Translated by Google

ਵੀ. ਗੋਡਸੇ, ਨਾਰਾਇਣ ਡੀ. ਆਪਟੇ, ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਆਰ. ਕਰਕਰੇ, ਸ਼ੰਕਰ ਕਿਸਤਿਆ, ਗੋਪਾਲ ਵੀ.
ਗੌਡਸੇ ਨੂੰ ਵਿਸਫੋਟਕ ਪਦਾਰਥ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 6 ਦੇ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹੇ ਗਏ ਵਿਸਫੋਟਕ ਪਦਾਰਥ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 3 ਦੇ ਤਹਿਤ ਸੱਤ ਸਾਲ ਦੀ ਸਖ਼ਤ ਕੈਦ ਅਤੇ ਜੇਕਰ ਮਦਨਲਾਲ ਕੇ. ਪਾਹਵਾ ਨੂੰ ਵਿਸਫੋਟਕ ਪਦਾਰਥ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 3 ਦੇ ਤਹਿਤ ਦਸ ਸਾਲ ਦੀ ਸਖ਼ਤ ਕੈਦ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਸੁਣਾਈ ਗਈ ਹੈ।

ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਪੁਸ਼ਟੀ

'ਹੁਣ ਸਵਾਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਮਾਨਯੋਗ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੁਆਰਾ ਪੁਸ਼ਟੀ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹੈ? ਇਹ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਉੱਪਰ ਦੱਸਿਆ ਜਾ ਚੁੱਕਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਕੇਸ ਦੀ ਸੁਣਵਾਈ ਬੰਬੇ ਪਬਲਿਕ ਸੁਰੱਖਿਆ ਉਪਾਅ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਹਿਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਦਿੱਲੀ ਪ੍ਰਾਂਤ ਤੱਕ ਵਧਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 16 ਇਹ ਦੱਸਦੀ ਹੈ ਕਿ 'ਇੱਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਜੱਜ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਅਧਿਕਾਰਤ ਕੋਈ ਵੀ ਸਜ਼ਾ ਸੁਣਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।' ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 19 ਇਹ ਦੱਸਦੀ ਹੈ ਕਿ ਸੰਹਿਤਾ ਦੇ ਉਪਬੰਧ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਹੋਰ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਉਪਬੰਧ ਫਿਲਹਾਲ ਲਾਗੂ ਹੋਣ, ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਉਹ ਲਾਗੂ ਹੋਣ ਅਤੇ ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਉਹ ਧਾਰਾ 10 ਤੋਂ 20 ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਨਾਲ ਅਸੰਗਤ ਨਹੀਂ ਹਨ। "ਸੈਕਸ਼ਨ 11 ਦੇ ਅਧੀਨ ਨਿਯੁਕਤ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਜੱਜ ਦੁਆਰਾ ਮੁਕੱਦਮਾ" ਨਾਲ ਜੁੜੇ, ਇਸ ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਜਾਂ ਇਸ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਸਾਰੇ ਮਾਮਲਿਆਂ 'ਤੇ ਲਾਗੂ ਹੋਵੇਗਾ।

ਕੋਡ ਆਫ ਕ੍ਰਿਮੀਨਲ ਪ੍ਰੋਸੀਜਰ ਦੀ ਧਾਰਾ 31 ਵਿੱਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ "ਇੱਕ ਸੈਸ਼ਨ ਜੱਜ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਅਧਿਕਾਰਤ ਕੋਈ ਵੀ ਸਜ਼ਾ ਸੁਣਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।" ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਜੱਜ ਦੁਆਰਾ ਸੁਣਾਈ ਗਈ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੁਆਰਾ ਪੁਸ਼ਟੀ ਦੇ ਅਧੀਨ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੋਡ ਦਾ ਇਹ ਉਪਬੰਧ ਬੰਬੇ ਪਬਲਿਕ ਸੁਰੱਖਿਆ ਉਪਾਅ ਐਕਟ ਦੇ ਸੈਕਸ਼ਨ 16 ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਅਸੰਗਤ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਦਿੱਲੀ ਪ੍ਰਾਂਤ ਤੱਕ ਵਿਸਤਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜੋ ਸਿਰਫ ਇਹ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ "ਇੱਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਜੱਜ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਅਧਿਕਾਰਤ ਕੋਈ ਵੀ ਸਜ਼ਾ ਸੁਣਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।" ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਜੱਜ ਦੁਆਰਾ ਸੁਣਾਈ ਗਈ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੁਆਰਾ ਪੁਸ਼ਟੀ ਦੇ ਅਧੀਨ ਨਹੀਂ ਹੈ।

'ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਨੂੰ ਦੇਖਣ ਦਾ ਇਕ ਹੋਰ ਤਰੀਕਾ ਹੈ। ਬੰਬੇ ਪਬਲਿਕ ਸਿਕਿਉਰਿਟੀ ਮੇਜਰਜ਼ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 18(3), ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਦਿੱਲੀ ਪ੍ਰਾਂਤ ਤੱਕ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜੋ ਹੁਣੇ ਇਹ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ "ਕੋਈ ਅਦਾਲਤ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਬਚਾਏਗੀ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਇੱਥੇ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਕਿਸੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਜੱਜ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕਿਸਮ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰ ਹੈ।" ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 18(2) ਕਿਸੇ ਵੀ ਜੱਜ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਧਾਰਾਵਾਂ 423, 426, 427 ਅਤੇ 428 ਦੇ ਤਹਿਤ ਸ਼ਕਤੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਫੌਜਦਾਰੀ ਜਾਬਤਾ ਦੀ ਧਾਰਾ 376 ਅਧੀਨ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕਰਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਜੇ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਪੁਸ਼ਟੀ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹੁੰਦੀ ਤਾਂ ਅਜਿਹੀ ਸ਼ਕਤੀ ਜ਼ਰੂਰ ਹੋਣੀ ਸੀ। ਬਿਨਾਂ ਸ਼ੱਕ, ਦੀ ਧਾਰਾ 18 ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਹਾਸ਼ੀਏ ਦਾ ਨੋਟ

Machine Translated by Google

ਐਕਟ "ਅਪੀਲ, ਸੰਸ਼ੋਧਨ ਅਤੇ ਪੁਸ਼ਟੀ" ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਐਕਟ ਨੂੰ ਬਣਾਉਣ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਲਈ ਹਾਸ਼ੀਏ ਦੇ ਨੋਟ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।'

ਅੰਤਿਮ ਆਰਡਰ

ਨੱਥੂਰਾਮ ਵੀ. ਗੌਡਸੇ 'ਉਹ ਭਾਰਤੀ

ਦੰਡਾਵਲੀ ਦੀ ਧਾਰਾ 302 ਦੇ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹੀ ਗਈ ਭਾਰਤੀ ਦੰਡਾਵਲੀ ਦੀ ਧਾਰਾ 120-ਬੀ ਦੇ ਤਹਿਤ, ਭਾਰਤੀ ਅਸਲਾ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 19 (ਸੀ) ਦੇ ਤਹਿਤ ਜਾਂ ਭਾਰਤੀ ਦੀ ਧਾਰਾ 114 ਦੇ ਬਦਲਵੇਂ ਰੂਪ ਵਿੱਚ 'ਦੋਸ਼ੀ' ਪਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਭਾਰਤੀ ਅਸਲਾ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 19(3) ਦੇ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਿਆ ਗਿਆ ਪੀਨਲ ਕੋਡ, ਭਾਰਤੀ ਅਸਲਾ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 19(f) ਦੇ ਤਹਿਤ, ਵਿਸਫੋਟਕ ਪਦਾਰਥ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 5 ਦੇ ਅਧੀਨ ਜਾਂ ਵਿਸਫੋਟਕ ਪਦਾਰਥ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 5 ਦੇ ਨਾਲ ਬਦਲਵੇਂ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 6, ਵਿਸਫੋਟਕ ਪਦਾਰਥ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 4 (ਬੀ) ਦੇ ਤਹਿਤ, ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 6 ਦੇ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹੀ ਗਈ, ਵਿਸਫੋਟਕ ਪਦਾਰਥ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 3 ਦੇ ਅਧੀਨ, ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 6 ਦੇ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹੀ ਗਈ, ਭਾਰਤੀ ਦੰਡਾਵਲੀ ਦੀ ਧਾਰਾ 115 ਦੇ ਅਧੀਨ ਪੜ੍ਹੀ ਗਈ ਜ਼ਾਬਤੇ ਦੀ ਧਾਰਾ 302 ਦੇ ਨਾਲ ਅਤੇ ਭਾਰਤੀ ਦੰਡਾਵਲੀ ਦੀ ਧਾਰਾ ਅਧੀਨ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਭਾਰਤੀ ਹਥਿਆਰ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 19 (ਸੀ) ਦੇ ਤਹਿਤ (1) ਦੋ ਸਾਲ ਦੀ ਸਖ਼ਤ ਕੈਦ, (2) ਤੋਂ ਦੋ ਸਾਲ ਦੀ ਸਖ਼ਤ ਕੈਦ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਭਾਰਤੀ ਹਥਿਆਰ ਐਕਟ, (3) ਦੀ ਧਾਰਾ 19(f) ਤਹਿਤ ਤਿੰਨ ਸਾਲ ਦੀ ਸਖ਼ਤ ਕੈਦ ਵਿਸਫੋਟਕ ਪਦਾਰਥ ਐਕਟ ਦੇ ਸੈਕਸ਼ਨ 5 ਦੇ ਤਹਿਤ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 6 ਦੇ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਿਆ ਗਿਆ, (4) ਤੋਂ ਪੰਜ ਸਾਲ ਦੀ ਸਖ਼ਤ ਕੈਦ, ਵਿਸਫੋਟਕ ਪਦਾਰਥ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 4 (ਬੀ) ਦੇ ਤਹਿਤ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 6 ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਿਆ ਗਿਆ, (5) ਤੋਂ ਸੱਤ ਵਿਸਫੋਟਕ ਪਦਾਰਥ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 3 ਦੇ ਤਹਿਤ ਸਾਲ ਦੀ ਸਖ਼ਤ ਕੈਦ ਅਤੇ ਭਾਰਤੀ ਦੰਡਾਵਲੀ ਦੀ ਧਾਰਾ 302 ਦੇ ਤਹਿਤ (6) ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 302 ਦੇ ਤਹਿਤ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ-ਉਸਨੂੰ ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਗਰਦਨ ਨਾਲ ਫਾਂਸੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਉਹ ਮਰ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ: ਦੀਆਂ ਸਜ਼ਾਵਾਂ ਕੈਦ ਇੱਕੋ ਸਮੇਂ ਚੱਲੇਗੀ।

'ਉਹ ਬਾਕੀ ਦੇ ਅਪਰਾਧਾਂ ਲਈ 'ਦੋਸ਼ੀ ਨਹੀਂ' ਪਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਵਿਚ ਦਰਸਾਏ ਗਏ ਹਨ ਦੋਸ਼ ਹੈ, ਅਤੇ ਇਸ ਤਹਿਤ ਬਰੀ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ।'

ਨਾਰਾਇਣ ਡੀ. ਆਪਟੇ 'ਉਹ

ਭਾਰਤੀ ਦੰਡ ਵਿਧਾਨ ਦੀ ਧਾਰਾ 302, ਭਾਰਤੀ ਹਥਿਆਰ ਐਕਟ ਦੇ ਅਧੀਨ 19(ਸੀ) ਜਾਂ ਵਿਕਲਪਕ ਧਾਰਾ 114 ਦੇ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹੀ ਗਈ ਭਾਰਤੀ ਦੰਡ ਵਿਧਾਨ ਦੀ ਧਾਰਾ 120-ਬੀ ਦੇ ਤਹਿਤ "ਦੋਸ਼ੀ" ਪਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਭਾਰਤੀ ਦੰਡਾਵਲੀ ਦੀ ਧਾਰਾ 19(f) ਦੇ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹੀ ਗਈ ਭਾਰਤੀ ਹਥਿਆਰ ਐਕਟ, ਵਿਸਫੋਟਕ ਪਦਾਰਥ ਐਕਟ ਦੇ ਅਧੀਨ ਜਾਂ ਵਿਸਫੋਟਕ ਪਦਾਰਥ ਐਕਟ ਦੇ ਵਿਕਲਪਕ ਯੂ/s 5 ਵਿੱਚ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 6 ਦੇ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹੀ ਗਈ, ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 6 ਦੇ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਿਆ ਗਿਆ ਵਿਸਫੋਟਕ ਪਦਾਰਥ ਐਕਟ ਦਾ 4(ਬੀ), ਭਾਰਤੀ ਦੰਡ ਵਿਧਾਨ ਦੀ ਧਾਰਾ 302 ਦੇ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਿਆ ਗਿਆ, ਭਾਰਤੀ ਦੰਡਾਵਲੀ ਦੀ ਧਾਰਾ 302 ਦੇ ਅਧੀਨ ਪੜ੍ਹਿਆ ਗਿਆ

Machine Translated by Google

ਸੰਹਿਤਾ ਦੀ ਧਾਰਾ 302 ਦੇ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਿਆ ਗਿਆ ਪੀਨਲ ਕੋਡ, ਇਸ ਦੇ ਤਹਿਤ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਭਾਰਤੀ ਆਰਮਜ਼ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 19(ਸੀ) ਜਾਂ ਭਾਰਤੀ ਦੰਡਾਵਲੀ ਦੇ ਵਿਕਲਪਕ ਧਾਰਾ 114 ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹਿਆ ਗਿਆ (1) ਦੋ ਸਾਲ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇੰਡੀਅਨ ਆਰਮਜ਼ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 19(f) ਦੇ ਨਾਲ, (2) ਤੋਂ ਦੋ ਸਾਲਾਂ ਦੀ RI ਅਧੀਨ ਭਾਰਤੀ ਦੰਡ ਵਿਧਾਨ ਦੀ ਧਾਰਾ 114 ਦੇ ਤਹਿਤ ਭਾਰਤੀ ਅਸਲਾ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 19(f) ਦੇ ਨਾਲ, (3) ਤੋਂ ਤਿੰਨ ਸਾਲ ਦੇ ਆਰ.ਆਈ. ਵਿਸਫੋਟਕ ਪਦਾਰਥ ਐਕਟ ਦੇ ਅਧੀਨ ਧਾਰਾ 6 ਦੇ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। (4) ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 6 ਦੇ ਨਾਲ ਵਿਸਫੋਟਕ ਪਦਾਰਥ ਐਕਟ ਦੇ 4(ਬੀ) ਦੇ ਅਧੀਨ ਪੰਜ ਸਾਲ, (5) ਤੋਂ ਸੱਤ ਸਾਲ ਤੱਕ ਵਿਸਫੋਟਕ ਪਦਾਰਥ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 6 ਦੇ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਵਿਸਫੋਟਕ ਪਦਾਰਥ ਐਕਟ ਅਤੇ (6) ਭਾਰਤੀ ਦੰਡਾਵਲੀ ਦੀ ਧਾਰਾ 302 ਦੇ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹੀ ਗਈ ਧਾਰਾ 109 ਦੇ ਤਹਿਤ ਮੌਤ ਤੱਕ - ਉਸਨੂੰ ਮਰਨ ਤੱਕ ਗਰਦਨ ਨਾਲ ਫਾਂਸੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣੀ ਹੈ: ਕੈਦ ਦੀਆਂ ਸਜ਼ਾਵਾਂ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਚੱਲਣਗੀਆਂ।

'ਉਹ ਬਾਕੀ ਦੇ ਅਪਰਾਧਾਂ ਲਈ 'ਦੋਸ਼ੀ ਨਹੀਂ' ਪਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਵਿਚ ਦਰਸਾਏ ਗਏ ਹਨ
ਦੋਸ਼ ਹੈ, ਅਤੇ ਇਸ ਤਹਿਤ ਬਰੀ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ।'

ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਆਰ. ਕਰਕਰੇ 'ਉਹ ਭਾਰਤੀ

ਦੰਡ ਵਿਧਾਨ ਦੀ ਧਾਰਾ 302 ਦੇ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹੀ ਗਈ ਭਾਰਤੀ ਦੰਡ ਵਿਧਾਨ ਦੀ ਧਾਰਾ 120-ਬੀ ਦੇ ਤਹਿਤ, ਭਾਰਤੀ ਹਥਿਆਰ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 19(f) ਦੇ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹੀ ਗਈ ਭਾਰਤੀ ਦੰਡ ਵਿਧਾਨ ਦੀ ਧਾਰਾ 114 ਦੇ ਤਹਿਤ "ਦੋਸ਼ੀ" ਪਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। , ਵਿਸਫੋਟਕ ਪਦਾਰਥ ਐਕਟ ਦੇ 5 ਦੇ ਅਧੀਨ ਜਾਂ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 6 ਦੇ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹੇ ਗਏ ਵਿਸਫੋਟਕ ਪਦਾਰਥ ਐਕਟ ਦੇ ਵਿਕਲਪਕ ਯੂ / 5 ਵਿੱਚ ਜਾਂ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 6 ਦੇ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹੇ ਗਏ ਵਿਸਫੋਟਕ ਪਦਾਰਥ ਐਕਟ ਦੇ ਵਿਕਲਪਕ ਯੂ / 5 ਵਿੱਚ, ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 6 ਦੇ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਿਆ ਗਿਆ ਵਿਸਫੋਟਕ ਪਦਾਰਥ ਐਕਟ ਦਾ 4(ਬੀ), ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 6 ਦੇ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਿਆ ਗਿਆ ਵਿਸਫੋਟਕ ਪਦਾਰਥ ਐਕਟ ਦੇ ਅਧੀਨ 3, ਭਾਰਤੀ ਦੰਡਾਵਲੀ ਦੀ ਧਾਰਾ 302 ਦੇ ਅਧੀਨ ਪੜ੍ਹਿਆ ਗਿਆ ਕੋਡ ਦੀ ਧਾਰਾ 302 ਦੇ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹੀ ਗਈ ਭਾਰਤੀ ਦੰਡਾਵਲੀ ਦੀ ਧਾਰਾ 109 ਅਤੇ ਧਾਰਾ 19(f ਨਾਲ ਪੜ੍ਹੀ ਗਈ ਭਾਰਤੀ ਦੰਡ ਵਿਧਾਨ ਦੀ ਧਾਰਾ 109 ਦੇ ਤਹਿਤ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ (1) ਨੂੰ ਦੋ ਸਾਲ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਸੁਣਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਭਾਰਤੀ ਅਸਲਾ ਐਕਟ, (2) ਤੋਂ ਤਿੰਨ ਸਾਲਾਂ ਦੀ RI ਅਧੀਨ ਵਿਸਫੋਟਕ ਪਦਾਰਥ ਐਕਟ ਦੇ 5 ਜਾਂ ਐਕਟ ਦੇ ਵਿਕਲਪ ਵਜੋਂ, (3) ਤੋਂ ਪੰਜ ਸਾਲ ਦੀ RI ਅਧੀਨ ਵਿਸਫੋਟਕ ਦੀ ਧਾਰਾ 4(ਬੀ) ਸਬਸਟੈਂਸ ਐਕਟ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਿਆ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 6, (4) ਤੋਂ ਸੱਤ ਸਾਲ ਤੱਕ ਵਿਸਫੋਟਕ ਪਦਾਰਥ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 6 ਦੇ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਿਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਭਾਰਤੀ ਦੰਡ ਵਿਧਾਨ ਦੀ ਧਾਰਾ 109 ਦੇ ਅਧੀਨ ਜੀਵਨ ਦੀ ਆਵਾਜਾਈ (5) ਧਾਰਾ 109 ਦੇ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਿਆ ਗਿਆ। ਕੋਡ ਦੇ 302; ਕੈਦ ਦੀਆਂ ਸਜ਼ਾਵਾਂ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਚੱਲਣਗੀਆਂ ਅਤੇ ਉਮਰ ਭਰ ਲਈ ਆਵਾਜਾਈ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਚੱਲਣਗੀਆਂ।

'ਉਹ ਬਾਕੀ ਦੇ ਅਪਰਾਧਾਂ ਲਈ "ਦੋਸ਼ੀ ਨਹੀਂ" ਪਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਵਿਚ ਦਰਸਾਏ ਗਏ ਹਨ
ਦੋਸ਼ ਹੈ, ਅਤੇ ਇਸ ਤਹਿਤ ਬਰੀ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ।'

Machine Translated by Google

ਮਦਨਲਾਲ ਕੇ. ਪਾਹਵਾ 'ਉਹ ਭਾਰਤੀ

ਦੰਡਾਵਲੀ ਦੀ ਧਾਰਾ 302, ਵਿਸਫੋਟਕ ਪਦਾਰਥ ਐਕਟ ਦੇ ਅਧੀਨ ਜਾਂ ਵਿਸਫੋਟਕ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੇ ਬਦਲਵੇਂ ਧਾਰਾ 5 ਦੇ ਤਹਿਤ ਪੜ੍ਹਿਆ ਗਿਆ ਭਾਰਤੀ ਦੰਡ ਵਿਧਾਨ ਦੀ ਧਾਰਾ 120-ਬੀ ਦੇ ਤਹਿਤ "ਦੋਸ਼ੀ" ਪਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 6 ਦੇ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਿਆ ਗਿਆ ਐਕਟ, ਵਿਸਫੋਟਕ ਪਦਾਰਥ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 6 ਦੇ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਿਆ ਗਿਆ, ਵਿਸਫੋਟਕ ਪਦਾਰਥ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 6 ਦੇ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਿਆ ਗਿਆ, ਵਿਸਫੋਟਕ ਪਦਾਰਥ ਐਕਟ ਦੇ ਅਧੀਨ 3 ਅਤੇ ਭਾਰਤੀ ਦੰਡਾਵਲੀ ਦੀ ਧਾਰਾ 115 ਦੇ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਿਆ ਗਿਆ। ਜ਼ਾਬਤੇ ਦੀ ਧਾਰਾ 302, ਇਸਦੇ ਤਹਿਤ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ (1) ਭਾਰਤੀ ਦੰਡ ਵਿਧਾਨ ਦੀ ਧਾਰਾ 302 ਦੇ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹੀ ਗਈ 120-ਬੀ ਦੇ ਤਹਿਤ ਉਮਰ ਕੈਦ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਸੁਣਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, (2) ਤੋਂ ਤਿੰਨ ਸਾਲ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਆਰ.ਆਈ. ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 6 ਦੇ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਿਆ ਗਿਆ ਵਿਸਫੋਟਕ ਪਦਾਰਥ ਐਕਟ, (3) ਤੋਂ ਪੰਜ ਸਾਲ ਤੱਕ ਵਿਸਫੋਟਕ ਪਦਾਰਥ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 6 ਦੇ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਿਆ ਗਿਆ, (4) ਦੀ ਧਾਰਾ 3 ਦੇ ਤਹਿਤ 10 ਸਾਲ ਤੱਕ ਆਰ.ਆਈ. ਵਿਸਫੋਟਕ ਪਦਾਰਥ ਐਕਟ ਅਤੇ (5) ਤੋਂ ਸੱਤ ਸਾਲ ਤੱਕ ਭਾਰਤੀ ਦੰਡ ਵਿਧਾਨ ਦੀ ਧਾਰਾ 302 ਦੇ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹੇ ਗਏ ਭਾਰਤੀ ਦੰਡ ਵਿਧਾਨ ਦੀ ਧਾਰਾ 115 ਦੇ ਤਹਿਤ; ਕੈਦ ਦੀਆਂ ਸਜ਼ਾਵਾਂ ਉਮਰ ਭਰ ਲਈ ਆਵਾਜਾਈ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਚੱਲਣਗੀਆਂ।

ਉਹ ਬਾਕੀ ਦੇ ਅਪਰਾਧਾਂ ਲਈ "ਦੋਸ਼ੀ ਨਹੀਂ" ਪਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਵਿੱਚ ਦਰਸਾਏ ਗਏ ਹਨ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਇਆ ਹੈ, ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਤਹਿਤ ਬਰੀ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ।

ਸ਼ੰਕਰ ਕਿਸਤਿਆ 'ਉਹ ਭਾਰਤੀ

ਦੰਡ ਵਿਧਾਨ ਦੀ ਧਾਰਾ 302, ਵਿਸਫੋਟਕ ਪਦਾਰਥ ਐਕਟ ਦੇ ਅਧੀਨ ਜਾਂ ਵਿਸਫੋਟਕ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੇ ਵਿਕਲਪਕ ਧਾਰਾ 5 ਦੇ ਤਹਿਤ ਪੜ੍ਹਿਆ ਗਿਆ ਭਾਰਤੀ ਦੰਡ ਵਿਧਾਨ ਦੀ ਧਾਰਾ 120-ਬੀ ਦੇ ਤਹਿਤ "ਦੋਸ਼ੀ" ਪਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਵਿਸਫੋਟਕ ਪਦਾਰਥ ਐਕਟ ਦੇ ਸੈਕਸ਼ਨ 4(f) ਦੇ ਤਹਿਤ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 6 ਦੇ ਨਾਲ ਐਕਟ, ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 6 ਦੇ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਿਆ ਗਿਆ, ਵਿਸਫੋਟਕ ਪਦਾਰਥ ਐਕਟ ਦੇ ਵਿਕਲਪਕ ਯੂ/s 5 ਵਿੱਚ ਵਿਸਫੋਟਕ ਪਦਾਰਥ ਐਕਟ ਦੇ ਅਧੀਨ ਧਾਰਾ 6 ਦੇ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਿਆ ਗਿਆ ਐਕਟ ਦੀ 6 ਅਤੇ ਭਾਰਤੀ ਦੰਡਾਵਲੀ ਦੀ ਧਾਰਾ 302 ਦੇ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹੀ ਗਈ ਭਾਰਤੀ ਦੰਡਾਵਲੀ ਦੀ ਧਾਰਾ 115, ਇਸ ਦੇ ਅਧੀਨ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਧਾਰਾ 302 ਦੇ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹੀ ਗਈ ਭਾਰਤੀ ਦੰਡਾਵਲੀ ਦੀ 120-ਬੀ ਅਧੀਨ ਉਮਰ ਭਰ ਲਈ ਆਵਾਜਾਈ ਦੀ ਸਜ਼ਾ (1) ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਕੋਡ ਦੇ, (2) ਤੋਂ ਤਿੰਨ ਸਾਲ ਦੇ RI ਦੇ ਤਹਿਤ ਵਿਸਫੋਟਕ ਪਦਾਰਥ ਐਕਟ ਦੇ 5 ਜਾਂ ਐਕਟ ਦੇ ਵਿਕਲਪਕ ਅਧੀਨ (3) ਤੋਂ ਪੰਜ ਸਾਲ ਦੇ RI ਅਧੀਨ ਵਿਸਫੋਟਕ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੇ 4(ਬੀ) ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 6 ਦੇ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਿਆ ਗਿਆ ਐਕਟ, ਵਿਸਫੋਟਕ ਪਦਾਰਥ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 6 ਦੇ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਿਆ ਗਿਆ ਐਕਟ, (4) ਤੋਂ ਸੱਤ ਸਾਲ ਤੱਕ ਦੀ ਧਾਰਾ 6 ਅਤੇ (5) ਤੋਂ ਸੱਤ ਸਾਲ ਤੱਕ ਭਾਰਤੀ ਦੰਡ ਦੀ ਧਾਰਾ 115 ਦੇ ਤਹਿਤ ਪੜ੍ਹਿਆ ਗਿਆ ਕੰ ਜ਼ਾਬਤੇ ਦੀ ਧਾਰਾ 302 ਦੇ ਨਾਲ ਇਸ ਸਿਫ਼ਾਰਸ਼ ਦੇ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹੋ ਕਿ ਭਾਰਤੀ ਦੰਡ ਵਿਧਾਨ ਦੀ ਧਾਰਾ 302 ਦੇ ਤਹਿਤ ਉਮਰ ਭਰ ਲਈ ਆਵਾਜਾਈ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਨੂੰ 401 ਅਤੇ 402 ਦੀ ਧਾਰਾ 302 ਦੇ ਤਹਿਤ ਸੱਤ ਸਾਲ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਵਿੱਚ ਤਬਦੀਲ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਫੌਜਦਾਰੀ ਜਾਬਤਾ ਦਾ :

Machine Translated by Google

ਕੈਦ ਦੀਆਂ ਸਜ਼ਾਵਾਂ ਇੱਕੋ ਸਮੇਂ ਚੱਲਣਗੀਆਂ ਅਤੇ ਉਮਰ ਭਰ ਲਈ ਆਵਾਜਾਈ ਦੀਆਂ ਸਜ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਚੱਲਣਗੀਆਂ।

'ਉਹ ਬਾਕੀ ਦੇ ਅਪਰਾਧਾਂ ਲਈ 'ਦੋਸ਼ੀ ਨਹੀਂ' ਪਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਵਿਚ ਦਰਸਾਏ ਗਏ ਹਨ ਦੋਸ਼ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਤਹਿਤ ਬਰੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।'

ਗੋਪਾਲ ਵੀ. ਗੋਡਸੇ 'ਉਹ
ਭਾਰਤੀ ਦੰਡ ਵਿਧਾਨ ਦੀ ਧਾਰਾ 302, ਵਿਸਫੋਟਕ ਪਦਾਰਥ ਐਕਟ ਦੇ ਅਧੀਨ ਜਾਂ ਵਿਸਫੋਟਕ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੇ ਬਦਲਵੇਂ ਧਾਰਾ 5 ਦੇ ਤਹਿਤ ਪੜ੍ਹਿਆ ਗਿਆ ਭਾਰਤੀ ਦੰਡ ਵਿਧਾਨ ਦੀ ਧਾਰਾ 120-ਬੀ ਦੇ ਤਹਿਤ "ਦੋਸ਼ੀ" ਪਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 6 ਦੇ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਿਆ ਗਿਆ ਐਕਟ, ਵਿਸਫੋਟਕ ਪਦਾਰਥ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 6 ਦੇ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਿਆ ਗਿਆ ਐਕਟ, ਵਿਸਫੋਟਕ ਪਦਾਰਥ ਐਕਟ ਦੇ ਅਧੀਨ 4(ਬੀ), ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 6 ਦੇ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਿਆ ਗਿਆ, ਵਿਸਫੋਟਕ ਪਦਾਰਥ ਐਕਟ ਦੇ ਅਧੀਨ ਪੜ੍ਹਿਆ ਗਿਆ, ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 6, 115 ਦੇ ਅਧੀਨ ਪੜ੍ਹਿਆ ਗਿਆ ਭਾਰਤੀ ਦੰਡਾਵਲੀ ਦੀ ਧਾਰਾ 302 ਦੇ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹੀ ਗਈ ਅਤੇ ਭਾਰਤੀ ਦੰਡਾਵਲੀ ਦੀ ਧਾਰਾ 302 ਦੇ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹੀ ਗਈ ਭਾਰਤੀ ਦੰਡ ਵਿਧਾਨ ਦੀ ਧਾਰਾ 109, ਇਸ ਦੇ ਅਧੀਨ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ (1) ਦੀ ਧਾਰਾ 5 ਦੇ ਤਹਿਤ ਤਿੰਨ ਸਾਲ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਸੁਣਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਵਿਸਫੋਟਕ ਪਦਾਰਥ ਐਕਟ ਜਾਂ ਵਿਸਫੋਟਕ ਪਦਾਰਥ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 6 ਦੇ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਿਆ ਗਿਆ ਵਿਸਫੋਟਕ ਪਦਾਰਥ ਐਕਟ ਦੇ ਵਿਕਲਪਕ ਯੂ. ਐਕਟ, (3) ਤੋਂ ਸੱਤ ਸਾਲ ਤੱਕ ਵਿਸਫੋਟਕ ਪਦਾਰਥ ਐਕਟ ਦੇ ਧਾਰਾ 6 ਦੇ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਿਆ ਗਿਆ ਅਤੇ (4) ਭਾਰਤੀ ਦੰਡਾਵਲੀ ਦੀ ਧਾਰਾ 302 ਦੇ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਿਆ ਗਿਆ ਭਾਰਤੀ ਦੰਡਾਵਲੀ ਦੀ ਧਾਰਾ 309 ਦੇ ਤਹਿਤ ਜੀਵਨ ਲਈ ਆਵਾਜਾਈ ਲਈ; ਕੈਦ ਦੀਆਂ ਸਜ਼ਾਵਾਂ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਚੱਲਣਗੀਆਂ ਅਤੇ ਉਮਰ ਭਰ ਲਈ ਆਵਾਜਾਈ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਚੱਲਣਗੀਆਂ।

'ਉਹ ਬਾਕੀ ਦੇ ਅਪਰਾਧਾਂ ਲਈ "ਦੋਸ਼ੀ ਨਹੀਂ" ਪਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਵਿਚ ਦਰਸਾਏ ਗਏ ਹਨ ਦੋਸ਼ ਹੈ, ਅਤੇ ਇਸ ਤਹਿਤ ਬਰੀ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ।'

ਦੱਤਾਤ੍ਰੇਯ ਐਸ. ਪਰਚੂਰੇ 'ਉਹ ਭਾਰਤੀ
ਦੰਡ ਵਿਧਾਨ ਦੀ ਧਾਰਾ 302 ਦੇ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹੀ ਗਈ ਭਾਰਤੀ ਦੰਡਾਵਲੀ ਦੀ ਧਾਰਾ 120-ਬੀ ਦੇ ਤਹਿਤ "ਦੋਸ਼ੀ" ਪਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਭਾਰਤੀ ਦੰਡਾਵਲੀ ਦੀ ਧਾਰਾ 302 ਦੇ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਜ਼ਾਬਤਾ, ਇਸਦੇ ਤਹਿਤ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸੰਹਿਤਾ ਦੀ ਧਾਰਾ 302 ਦੇ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹੇ ਗਏ ਭਾਰਤੀ ਦੰਡ ਵਿਧਾਨ ਦੀ ਧਾਰਾ 109 ਦੇ ਤਹਿਤ ਉਮਰ ਭਰ ਲਈ ਆਵਾਜਾਈ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

'ਉਹ ਬਾਕੀ ਦੇ ਅਪਰਾਧਾਂ ਲਈ "ਦੋਸ਼ੀ ਨਹੀਂ" ਪਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਵਿਚ ਦਰਸਾਏ ਗਏ ਹਨ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਇਆ ਹੈ, ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਤਹਿਤ ਬਰੀ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ।

ਵਿਨਾਇਕ ਡੀ. ਸਾਵਰਕਰ 'ਉਸ ਨੂੰ
ਦੋਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਦਰਸਾਏ ਗਏ ਅਪਰਾਧਾਂ ਲਈ "ਦੋਸ਼ੀ ਨਹੀਂ" ਪਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਅਧੀਨ ਬਰੀ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਉਹ ਹਿਰਾਸਤ ਵਿੱਚ ਹੈ ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਹੋਰ ਲੋੜ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਤੁਰੰਤ ਰਿਹਾਅ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ।

Machine Translated by Google

'ਦਿਗੰਬਰ ਆਰ. ਬੈਜ ਨੇ ਆਪਣੀ ਮਾਫੀ ਦੀ ਸ਼ਰਤ ਪੂਰੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ, ਅਤੇ ਜੇ ਹੋਰ ਲੋੜ ਨਾ ਪਵੇ ਤਾਂ ਤੁਰੰਤ ਹਿਰਾਸਤ ਤੋਂ ਰਿਹਾਅ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ।

'ਨਥੂਰਾਮ ਵੀ. ਗੋਡਸੇ, ਨਾਰਾਇਣ ਡੀ. ਆਪਟੇ, ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਆਰ. ਕਰਕਰੇ, ਮਦਨਲਾਲ ਕੇ.
ਪਾਹਵਾ, ਸ਼ੰਕਰ ਕਿਸਤਿਆ, ਗੋਪਾਲ ਵੀ.ਗੋਡਸੇ। ਅਤੇ ਦੱਤਰਾਯਾ ਐਸ. ਪਰਾਚੂਰੇ ਨੂੰ ਸੂਚਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ, ਜੇਕਰ ਉਹ ਇਸ ਹੁਕਮ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਅਪੀਲ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਉਹ ਅੱਜ ਤੋਂ ਪੰਦਰਾਂ ਦਿਨਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ। ਜੱਜਮੈਂਟ ਦੀਆਂ ਕਾਪੀਆਂ ਤਿਆਰ ਹਨ ਅਤੇ ਹੁਣੇ ਅਰਜ਼ੀ 'ਤੇ ਹੋ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ।

ਮੈਂ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ 20-1-1948 ਤੋਂ 30-1-1948 ਦੇ ਸਮੇਂ ਦੌਰਾਨ ਮਾਮਲੇ ਦੀ ਜਾਂਚ ਵਿੱਚ ਪੁਲਿਸ ਦੀ ਢਿੱਲ-ਮੱਠ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਲਿਆ ਸਕਦਾ ਹਾਂ। ਦਿੱਲੀ ਪੁਲਿਸ ਨੇ 20-1-1948 ਨੂੰ ਉਸਦੀ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਬਾਅਦ ਮਦਨਲਾਲ ਕੇ. ਪਾਹਵਾ ਤੋਂ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਬਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਬੰਬਈ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਡਾ. ਜੇ.ਸੀ. ਜੈਨ ਦਾ ਬਿਆਨ ਵੀ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਜੋ ਉਸਨੇ 21-1-1948 ਨੂੰ ਮਾਨਯੋਗ ਮੋਰਾਰਜੀ ਦੇਸਾਈ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਵਾਂ ਦੇ ਬਿਆਨਾਂ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਬਾਅਦ ਦਿੱਲੀ ਪੁਲਿਸ ਅਤੇ ਬੰਬਈ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਸੰਪਰਕ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਫਿਰ ਵੀ ਪੁਲਿਸ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਵਾਂ ਬਿਆਨਾਂ ਤੋਂ ਕੋਈ ਫਾਇਦਾ ਉਠਾਉਣ ਵਿਚ ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਅਸਫਲ ਰਹੀ। ਜੇਕਰ ਉਸ ਪੜਾਅ 'ਤੇ ਮਾਮਲੇ ਦੀ ਜਾਂਚ ਵਿਚ ਥੋੜ੍ਹੀ ਜਿਹੀ ਵੀ ਦਿਲਚਸਪੀ ਦਿਖਾਈ ਜਾਂਦੀ ਤਾਂ ਸ਼ਾਇਦ ਇਹ ਹਾਦਸਾ ਟਲ ਸਕਦਾ ਸੀ।

'ਮੈਂ ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਦੇ ਵਕੀਲ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਬਚਾਅ ਪੱਖ ਦੇ ਵਕੀਲ ਦੇ ਸਹਿਯੋਗ ਲਈ ਧੰਨਵਾਦ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਨਾਲ ਦਿਖਾਇਆ। ਜੇਕਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪੂਰਨ ਸਹਿਯੋਗ ਨਾ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਇਸ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਦਾ ਨਿਪਟਾਰਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਸੀ।

'ਕੋਰਟ ਦੇ ਸਟਾਫ਼ ਦਾ ਵੀ ਮੇਰਾ ਧੰਨਵਾਦ ਹੈ। ਉਹ ਸੰਯੁਕਤ ਪ੍ਰਾਂਤਾਂ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ ਤੋਂ ਆਏ ਸਨ, ਅਤੇ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਠਹਿਰ ਦੌਰਾਨ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਢੰਗ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕੀਤਾ।

'ਸਾਰੇ ਹਥਿਆਰ, ਗੋਲਾ ਬਾਰੂਦ ਅਤੇ ਵਿਸਫੋਟਕ ਅਤੇ ਇਸ ਨਾਲ ਜੁੜੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਕੇਸ ਦੇ ਰਿਕਾਰਡ 'ਤੇ ਲਿਆਂਦੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ, ਨੂੰ ਜ਼ਬਤ ਕਰਾਉਨ ਨੂੰ ਜ਼ਬਤ ਕਰ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਅਪਰਾਧਿਕ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦੇ ਜ਼ਾਬਤੇ ਦੀ ਧਾਰਾ 527 ਐਕਸ 14, 28, 29 ਅਤੇ 30 ਹੈਂਡ-ਗ੍ਰੇਨੇਡਾਂ ਦੇ ਗੋਲੇ ਹਨ। ਜੋ ਕਿ 20-1-1948 ਨੂੰ ਮਰੀਨਾ ਹੋਟਲ ਵਿਖੇ ਵੰਡਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। 39 ਉਹ ਆਟੋਮੈਟਿਕ ਪਿਸਤੌਲ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ 30-1-1948 ਨੂੰ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਗੋਲੀ ਮਾਰ ਕੇ ਹੱਤਿਆ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਐਕਸ 9, 10, ਅਤੇ 55 ਉਹਨਾਂ ਕਾਰਤੂਸਾਂ ਦੇ ਖਾਲੀ ਕਾਰਤੂਸ-ਕੇਸ ਹਨ ਜੋ 30-1-1948 ਨੂੰ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ 'ਤੇ ਫਾਇਰ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ। ਐਕਸ. 11 ਅਤੇ 12 ਉਹ ਗੋਲੀਆਂ ਹਨ ਜੋ 30-1-1948 ਨੂੰ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਸਰੀਰ ਵਿੱਚੋਂ ਲੰਘੀਆਂ ਸਨ। ਇਸ ਸਬੰਧੀ ਪਹਿਲਾਂ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਨਾਲ ਸਲਾਹ ਕੀਤੇ ਬਿਨਾਂ ਕੋਈ ਕਾਰਵਾਈ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ। ਉਹ ਸ਼ਾਇਦ ਨੈਸ਼ਨਲ ਮਿਊਜ਼ੀਅਮ ਲਈ ਲੋੜੀਂਦੇ ਹੋਣ।'

(sd) ਆਤਮਚਰਣ, ਆਈ.ਸੀ.ਐਸ.,

Machine Translated by Google

ਜੱਜ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਦਾਲਤ

ਲਾਲ ਕਿਲਾ, ਦਿੱਲੀ

10 ਫਰਵਰੀ 1948 ਈ

---

* ਲੇਖਕ ਦੁਆਰਾ ਸਾਰੇ ਬਰੈਕਟ ਕੀਤੇ ਇਟਾਲਿਕਸ।

* ਅਦਾਲਤੀ ਕਾਰਵਾਈ ਲਈ ਮੈਂ ਜਿਸ ਕਿਤਾਬ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਉਸ ਵਿੱਚ ਮੁਲਜ਼ਮਾਂ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿੱਚ ਅੰਤਰ ਹੈ। ਮੇਰੀ ਧਾਰਨਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਜਾਂ ਤਾਂ ਪ੍ਰਿੰਟਰ ਦੇ ਸ਼ੈਤਾਨ ਵਜੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਹਨ ਜਾਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਵੱਖੋ-ਵੱਖਰੇ ਸਰੋਤਾਂ ਦੇ ਕਾਰਨ, ਜਿੱਥੋਂ ਸਾਰੀ ਜਾਣਕਾਰੀ, ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਬਹੁਤ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਕਿਤਾਬ ਲਈ, ਇਕੱਠੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ. ਗਾਂਧੀ ਕਤਲ ਮੁਕੱਦਮੇ ਬਾਰੇ ਸਾਰੇ ਵੇਰਵਿਆਂ ਲਈ ਮੇਰਾ ਸਰੋਤ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਹਿੰਦੀ ਵਿੱਚ ਗਾਂਧੀ ਹਤਿਆਕਾਂਡ 'ਤੇ ਅਧਾਰਤ ਹੈ ; ਮਾਰਚ 1949 ਵਿੱਚ ਟੈਗੋਰ ਮੈਮੋਰੀਅਲ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ, ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ ਲਈ ਦੀਵਾਨ ਰਾਮ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਗਾਂਧੀ ਕਤਲ ਮੁਕੱਦਮਾ ; ਦੂਜਾ ਐਡੀਸ਼ਨ, ਮਾਰਚ 1949, ਹਿੰਦ ਯੂਨੀਅਨ ਪ੍ਰੈਸ, ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਛਪਿਆ; ਅਤੇ ਜਸਟਿਸ ਖੋਸਲਾ ਦੁਆਰਾ ਲਿਖੀ ਇੱਕ ਕਿਤਾਬ, ਪੰਜਾਬ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੇ ਇੱਕ ਮਹਾਤਮਾ ਅਤੇ ਹੋਰ ਕੇਸਾਂ ਦਾ ਕਤਲ, ਜਿਸ ਨੇ ਦੋ ਹੋਰ ਜੱਜਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਦੋਸ਼ੀ ਦੀ ਅਪੀਲ ਸੁਣੀ ਅਤੇ ਜੋ ਨੱਥੂਰਾਮ ਗੋਡਸੇ ਅਤੇ ਨਰਾਇਣ ਆਪਟੇ ਦੀ ਫਾਂਸੀ ਦਾ ਗਵਾਹ ਸੀ।

* ਗਾਂਧੀ ਕਤਲ ਮੁਕੱਦਮੇ ਵਿੱਚ ਇਸਤਗਾਸਾ ਟੀਮ ਵਿੱਚ ਪੰਡਿਤ ਠਾਕੁਰਦਾਸ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਨਹੀਂ ਹੈ ਸਗੋਂ ਜੇ.ਸੀ ਸ਼ਾਹ ਦਾ ਨਾਂ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਵਿਵਹਾਰਕਰ ਨੂੰ NG ਦੀ ਬਜਾਏ MG ਵਜੋਂ ਸੂਚੀਬੱਧ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਗਾਂਧੀ ਹਤਿਆਖੰਡ ਵਿੱਚ।

* ਇਹ ਕਾਸਰ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ, ਅੱਪਾ ਕਾਸਰ, ਇੱਕ ਹੈਂਡਮੈਨ ਜੋ ਵੀਡੀ ਲਈ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਸਾਵਰਕਰ।

* ਇੱਕ ਪਿਛਲੀ ਘਟਨਾ ਵਿੱਚ, ਜਦੋਂ ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਟੈਲੀਫੋਨ ਮਾਲ ਵਿਭਾਗ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਕ, ਆਰ.ਆਰ. ਕੈਲਾਸ਼ ਤੋਂ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ, ਇਸ ਵਿਚ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਬੰਬਈ ਨੰਬਰ ਚੀਫ ਡਿਫੈਂਸ ਕਾਉਂਸਲ ਭੋਪਾਟਕਰ ਦੇ ਨਾਂ 'ਤੇ ਸੂਚੀਬੱਧ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ 'ਤੇ ਉਠਾਏ ਗਏ ਬਿੱਲ 'ਤੇ ਇਕ ਹੋਰ ਨੰਬਰ 60210 ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਹ ਉਲਝਣ ਵਾਲੀਆਂ ਅਤੇ ਵਿਰੋਧੀ ਗਵਾਹੀਆਂ ਨੂੰ ਕਦੇ ਵੀ ਸਾਫ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਸਾਵਰਕਰ ਨੂੰ ਕੇਸ ਨਾਲ ਜੋੜਨ ਵਾਲੇ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਸਬੂਤਾਂ ਨੂੰ ਬਦਨਾਮ ਕਰਨ ਦਾ ਅੰਤ ਹੋਇਆ।

* ਮਨੋਹਰ ਮੁਲਗਾਓਕਰ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, ਆਪਣੀ ਕਿਤਾਬ ਦ ਮੈਨ ਹੂ ਕਿਲਡ ਗਾਂਧੀ ਵਿੱਚ, ਬੈਜ ਇੱਕ ਜ਼ਾਲਮ ਅਤੇ ਕੰਜੂਸ ਮਾਲਕ ਸੀ, ਜੋ ਕਿਸਤਿਆ ਨੂੰ ਤਸੀਹੇ ਦਿੰਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਬੁਰਾ ਵਿਵਹਾਰ ਕਰਦਾ ਸੀ।

**ਇਹ ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਦਾ ਵਕੀਲ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਬੈਜ ਕੋਲ ਕੋਈ ਵਕੀਲ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸਨੂੰ ਮਾਫ਼ੀ

* ਆਪਣੀ ਕਿਤਾਬ ਦ ਮੈਨ ਹੂ ਕਿਲਡ ਗਾਂਧੀ ਵਿਚ ਮਨੋਹਰ ਮਾਲਗਾਂਵਕਰ ਲਿਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ੰਕਰ ਆਪਣੇ ਮਾਲਕ ਬੈਜ ਦੀ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਘਬਰਾਹਟ ਵਿਚ ਘੁੰਮਦਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਆਖਰਕਾਰ ਉਹ ਭੁੱਲੇਸ਼ਵਰ ਵਿੱਚ ਦੀਕਸ਼ਿਤ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਘਰ ਪਹੁੰਚਿਆ, ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਸੀਆਈਡੀ ਦਫ਼ਤਰ ਜਾਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਗਿਆ। ਸ਼ੰਕਰ ਦਫਤਰ 'ਚ ਘੁੰਮਦਾ ਪਾਇਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਕਰਨ 'ਤੇ ਆਪਣੀ ਪਛਾਣ ਦੱਸੀ। ਮਾਲਗਾਂਵਕਰ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਨੇ ਸ਼ੰਕਰ ਦਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਫ਼ਤਰ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਥੱਪੜ ਨਾਲ ਸਵਾਗਤ ਕੀਤਾ।

* ਇਹ ਇੱਕ ਗਲਤੀ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ; ਇਹ ਹੁਕਮ 21 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਬੰਬਈ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਸਨ। ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਅਤੇ ਹੋਰ ਪੁਲਿਸ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਦਾਅਵੇਦਾਰੀ ਦੇ ਤੋਹਫ਼ੇ ਦੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ, ਕਿਉਂਕਿ ਬੰਬ ਵਿਸਫੋਟ ਦੇ ਕੇਸ ਦੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਭੜਕਾਹਟ ਦਰਸਾਉਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਦੂਰਦਰਸ਼ਤਾ ਦੀ ਵੀ ਘਾਟ ਸੀ! ਅਤੇ ਪੁਲਿਸ ਰਿਕਾਰਡ ਅਨੁਸਾਰ ਨਾਗਰਵਾਲਾ 21 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਬੰਬਈ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਸੀ।

* ਇਹ ਹੈਰਾਨੀਜਨਕ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਦੇਸਾਈ ਉਸ ਰਾਤ ਅਹਿਮਦਾਬਾਦ ਲਈ ਰਵਾਨਾ ਹੋ ਰਹੇ ਸਨ। ਮਦਰਾਸ ਮੇਲ ਅਹਿਮਦਾਬਾਦ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੀ, ਅਤੇ ਇਹ ਵਿਕਟੋਰੀਆ ਟਰਮੀਨਸ ਤੋਂ ਰਵਾਨਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਜਿਸਨੂੰ ਹੁਣ ਛਤਰਪਤੀ ਸ਼ਿਵਾਜੀ ਟਰਮੀਨਸ ਵਜੋਂ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਾਂ ਤਾਂ ਇਹ ਹਿੰਦੀ ਦੀ ਕਿਤਾਬ ਗਾਂਧੀ ਹਤਿਆਕਾਂਡ ਵਿੱਚ ਛਾਪਣ ਵਾਲੇ ਦਾ ਸ਼ੈਤਾਨ ਹੈ ਜਾਂ ਫਿਰ ਇਹ ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਵੱਲੋਂ ਗਵਾਹੀ ਵਿੱਚ ਕੀਤੀ ਗਈ ਗਲਤੀ ਹੈ।

** ਕਪੂਰ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਗਵਾਹੀ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ, ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਨੇ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਸਨੇ ਅਹਿਮਦਨਗਰ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਭਰਾ ਨਾਲ ਸੰਪਰਕ ਕਰਕੇ ਕਰਕਰੇ ਦੇ ਠਿਕਾਣੇ ਬਾਰੇ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਡੀਐਸਪੀ ਨਾਲ ਸੰਪਰਕ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਿਆ।

Machine Translated by Google

† ਇਹ ਫਿਰ ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਦਾ ਇੱਕ ਹੈਰਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਬਿਆਨ ਹੈ। ਆਪਣੀ ਗਵਾਹੀ ਦੇ ਸੁਰੂ ਵਿਚ ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਉਸਨੇ ਅਹਿਮਦਨਗਰ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਕਰਕਰੇ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰਨ ਦੇ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦਿੱਤੇ ਸਨ, ਤਾਂ ਉਸਨੇ ਇਹ ਵੀ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਕੀਤੀ ਸੀ ਕਿ ਕੀ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਬੰਬੇ ਸੁਰੱਖਿਆ ਆਰਡੀਨੈਂਸ ਦੇ ਤਹਿਤ ਕਰਕਰੇ ਦੀ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀ ਲਈ ਜਾਰੀ ਕੀਤੇ ਪਿਛਲੇ ਆਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਉਸਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਜੇਕਰ ਅਜਿਹਾ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਭਾਗ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਰਾਮਚੰਦਰ ਕਰਕਰੇ ਦੇ ਪੂਰਵ-ਅਨੁਮਾਨਾਂ ਦਾ ਪਤਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ।

* ਇਹ ਉਹ ਦੋ ਨੀਤੀਆਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਨੱਥੂਰਾਮ ਨੇ ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਗੋਪਾਲ ਗੋਡਸੇ ਦੀਆਂ ਪਤਨੀਆਂ ਨੂੰ ਲਾਭਪਾਤਰੀਆਂ ਵਜੋਂ ਨਾਮਜ਼ਦ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੀਤੀਆਂ ਨੂੰ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਰਿਕਾਰਡ ਵਿੱਚ ਸਬੂਤ ਵਜੋਂ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।

* ਇੱਕ ਪ੍ਰਿੰਟਰ ਦੇ ਸ਼ੈਤਾਨ ਨੇ ਗਾਂਧੀ ਹਤਿਆਕਾਂਡ ਵਿੱਚ ਬਿਰਤਾਂਤ ਵਿੱਚ ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਗਲਤੀ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਸਦਾਸ਼ਿਵ ਗੋਪਾਲ ਪਰਚੂਰੇ ਅਤੇ ਗੋਪਾਲ ਵਿਨਾਇਕ ਗੋਡਸੇ ਸਦਾਸ਼ਿਵ ਗੋਪਾਲ ਗੌਡਸੇ ਬਣ ਗਏ ਹਨ।

* ਡਾਂਗੇ ਭੁੱਲ ਗਏ ਜਾਪਦੇ ਹਨ ਕਿ ਬੈਜ ਨੇ ਆਪਣੀ ਗਵਾਹੀ ਵਿੱਚ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸਨੇ ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਖਾਤੇ ਦੀਆਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਅਤੇ ਪੱਤਰ ਵਿਹਾਰ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਸੀ।

* ਡਾਂਗੇ ਨੇ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੀ ਨੀਂਦ ਸੌਂ ਗਈ ਜਾਪਦੀ ਹੈ। ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਨੇ ਕਦੇ ਇਹ ਨਹੀਂ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਕਰਕਰੇ, ਗੋਪਾਲ ਗੌਡਸੇ ਅਤੇ ਸ਼ੰਕਰ ਨੇ ਛੋਟੂਰਾਮ ਦੇ ਕਮਰੇ ਤੋਂ ਗਾਂਧੀ 'ਤੇ ਹਮਲਾ ਕਰਨਾ ਸੀ। ਯੋਜਨਾ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਮਦਨਲਾਲ ਨੇ ਬੰਦੂਕ ਦੇ ਸੂਤੀ ਬੰਬ ਦੇ ਵਿਸਫੋਟ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਕਰਕਰੇ ਅਤੇ ਸ਼ੰਕਰ ਸਾਹਮਣੇ ਤੋਂ ਗਾਂਧੀ 'ਤੇ ਹੈਂਡ ਗ੍ਰੇਨੇਡ ਸੁੱਟਣਗੇ ਜਦੋਂ ਕਿ ਬੈਜ, ਜੋ ਛੋਟੂਰਾਮ ਦੇ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਦਾਖਲ ਹੋਵੇਗਾ, ਵੈਂਟੀਲੇਟਰ ਰਾਹੀਂ ਗਾਂਧੀ 'ਤੇ ਹੈਂਡ ਗ੍ਰੇਨੇਡ ਸੁੱਟੇਗਾ ਅਤੇ ਉਸ 'ਤੇ ਫਾਇਰ ਕਰੇਗਾ। ਵੈਂਟੀਲੇਟਰ ਗਰਿੱਲ ਰਾਹੀਂ।

* ਇੱਕ ਹੋਰ ਦੂਰ-ਦੁਰਾਡੇ ਦਾ ਦਾਅਵਾ. ਬੈਜ ਹਥਿਆਰਾਂ ਵਾਲਾ ਬੈਗ ਦੀਕਸ਼ਿਤ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਘਰ ਲੈ ਗਿਆ ਕਿਉਂਕਿ, ਉਸਦੀ ਗਵਾਹੀ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਗੋਡਸੇ ਸਾਵਰਕਰ ਸਦਨ ਵਿੱਚ ਹਥਿਆਰ ਰੱਖਣ ਦੇ ਯੋਗ ਨਹੀਂ ਸਨ।

* ਇੱਥੇ ਦਾਸ ਨੂੰ ਚਲਾਕ ਦੱਸਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਕਰਕਰੇ ਦੁਆਰਾ ਅਪਰਾਧ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨਾਲ ਸੰਪਰਕ ਮੁੜ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਵਿੱਚ ਟੈਲੀਗ੍ਰਾਮ ਭੇਜਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਜੇ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਟੇ ਦੀ ਬੰਬਈ ਵਿਚ ਮੌਜੂਦਗੀ ਬਾਰੇ ਪਤਾ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਉਹ ਪੂਨਾ ਨੂੰ ਟੈਲੀਗ੍ਰਾਮ ਨਾ ਭੇਜਦਾ।

* ਬੈਨਰਜੀ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਮਦਨਲਾਲ ਦੇ ਵਕੀਲ, ਇਸ ਧਾਰਨਾ ਦੇ ਅਧੀਨ ਜਾਪਦਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਮੁੱਖ ਬਚਾਅ ਪੱਖ ਦੇ ਵਕੀਲ ਸਨ ਅਤੇ ਕਈ ਹੋਰ ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਕੇਸ ਬਾਰੇ ਟਿੱਪਣੀਆਂ ਕਰਦੇ ਰਹੇ।
ਇਹ ਮੁਕੱਦਮੇ ਨੂੰ ਗੁੰਝਲਦਾਰ ਬਣਾਉਣ ਅਤੇ ਸਮਝੌਤਾ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਵਿੱਚ ਕਾਰਵਾਈ ਨੂੰ ਅਸਪਸ਼ਟ ਅਤੇ ਲੰਮਾ ਕਰਨ ਲਈ ਬਚਾਅ ਪੱਖ ਦੁਆਰਾ ਵਰਤੀ ਗਈ ਇੱਕ ਚਾਲ ਸੀ।

** ਬੈਨਰਜੀ ਇੱਥੇ ਭੁੱਲਣ ਦੀ ਬਿਮਾਰੀ ਤੋਂ ਪੀੜਤ ਜਾਪਦੇ ਹਨ। ਅਦਾਲਤ ਵਿਚ ਗਵਾਹੀ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ, ਪਰਚੂਰੇ ਦੇ ਇਕਬਾਲੀਆ ਬਿਆਨ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਮੈਜਿਸਟਰੇਟ ਆਰ.ਬੀ. ਅਟਲ, ਪੀ.ਡਬਲਯੂ. 56, ਨੇ ਬਿਆਨ ਦਰਜ ਕਰਨ ਲਈ ਵਰਤੀ ਗਈ ਸਾਰੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ, ਪੁਲਿਸ ਦੁਆਰਾ ਉਸ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਪਹੁੰਚ ਬਾਰੇ ਵਿਸਤਾਰ ਵਿਚ ਘਟਨਾਵਾਂ, ਵੇਰਵੇ ਵਿਚ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਕਿਲ੍ਹੇ ਅਤੇ ਬੈਰਕਾਂ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਉਹ ਕੋਠੜੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਪਰਚੂਰੇ ਨੂੰ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ।

† ਬੈਨਰਜੀ ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ ਭੁੱਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮਦਨਲਾਲ ਨੂੰ ਉਸ ਸਵੇਰ ਗਰੋਹ ਦੇ ਆਗੂਆਂ ਨੇ ਆਲਸੀ ਹੋਣ ਅਤੇ ਉੱਠਣ ਵਿੱਚ ਦੇਰੀ ਕਰਨ ਲਈ ਟਿੱਕ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਇਹ ਸੁਭਾਵਕ ਹੈ ਕਿ ਮਦਨਲਾਲ ਉਦਾਸ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਉਸਨੂੰ ਝਿੜਕਿਆ ਗਿਆ ਸੀ।

* ਬੈਨਰਜੀ ਆਪਣੀ ਪੁਰਾਣੀ ਦਲੀਲ ਨੂੰ ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ ਭੁੱਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਭਵਨ ਇੱਕ ਜਨਤਕ ਸਥਾਨ ਸੀ; ਇਹ ਸੁਭਾਵਿਕ ਹੈ ਕਿ ਗਿਰੋਹ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਵਿਸਫੋਟਕ ਤਿਆਰ ਕਰਨ, ਹਥਿਆਰਾਂ ਨੂੰ ਸਾਫ਼ ਕਰਨ ਅਤੇ ਮੁਰੰਮਤ ਕਰਨ ਅਤੇ ਹੋਟਲ ਦੇ ਕਮਰੇ ਦੀ ਨਿੱਜਤਾ ਵਿੱਚ ਅੰਤਿਮ ਯੋਜਨਾਬੰਦੀ ਕਰਨ ਲਈ ਹੋਟਲ ਦੇ ਕਮਰੇ ਦੀ ਨਿੱਜਤਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ।

* ਇਨਾਮਦਾਰ ਦਾ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਗਲਤ ਹੈ ਕਿ 16 ਫਰਵਰੀ ਤੱਕ ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਕਰਕਰੇ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਦੋਵਾਂ ਨੂੰ 14 ਫਰਵਰੀ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।

Machine Translated by Google

Machine Translated by Google

13

Machine Translated by Google

ਅਪੀਲਾਂ ਅਤੇ ਅਮਲ

> 'ਮੇਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ 'ਤੇ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਹਮਲੇ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਹਨ, ਪਰ ਰੱਬ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਹੁਣ ਤੱਕ ਬਖਸ਼ਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਹਮਲਾਵਰਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਕਾਰਵਾਈ ਤੋਂ ਪਛਤਾਵਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਪਰ ਜੇ ਕੋਈ ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਵਿੱਚ ਗੋਲੀ ਮਾਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਇੱਕ ਬਦਮਾਸ਼ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ ਪਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਹ ਅਸਲ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਨਹੀਂ, ਬਲਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਮਾਰ ਦੇਵੇਗਾ ਜੋ ਉਸਨੂੰ ਇੱਕ ਬਦਮਾਸ਼ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦਾ ਸੀ।'
>
> \- ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ

ਗਾਂਧੀ ਕਤਲ ਮੁਕੱਦਮੇ ਵਿੱਚ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਏ ਗਏ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਅਪੀਲ ਕੀਤੀ

ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਜ਼ਾ ਸੁਣਾਏ ਜਾਣ ਦੇ ਚਾਰ ਦਿਨਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਹਾਈਕੋਰਟ. ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਚੀਫ਼ ਜਸਟਿਸ ਨੇ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੀ ਸੁਣਵਾਈ ਲਈ ਮੁਲਜ਼ਮਾਂ ਦੀ ਅਪੀਲ 'ਤੇ ਸੁਣਵਾਈ ਲਈ ਤਿੰਨ ਜੱਜਾਂ ਦਾ ਬੈਂਚ ਗਠਿਤ ਕੀਤਾ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਜਸਟਿਸ ਏ.ਐਨ. ਭੰਡਾਰੀ, ਸ.

ਜਸਟਿਸ ਅੱਛਰੂਰਾਮ ਅਤੇ ਮਿਸਟਰ ਜਸਟਿਸ ਜੀ.ਡੀ.ਖੋਸਲਾ।

ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਵਿੱਚ ਅਪੀਲ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਜਸਟਿਸ ਜੀਡੀ ਖੋਸਲਾ ਦੁਆਰਾ ਲਿਖੀ ਕਿਤਾਬ, ਦ ਮਰਡਰ ਆਫ਼ ਦਾ ਮਹਾਤਮਾ, ਅਤੇ ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ ਚੈਪਟਰ-'ਨਥੂਰਾਮ ਦੇ ਅਪਰਾਧ' - ਦੀ ਸਮੱਗਰੀ ਦੀ ਵਿਆਪਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਜਸਟਿਸ ਖੋਸਲਾ ਲਿਖਦੇ ਹਨ: 'ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੇ ਨਿਯਮਾਂ ਅਤੇ ਆਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਕਤਲ ਦੇ ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਅਪੀਲ, ਦੋ ਜੱਜਾਂ ਵਾਲੇ ਡਿਵੀਜ਼ਨ ਬੈਂਚ ਦੁਆਰਾ ਸੁਣੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਉਸ ਵਿਲੱਖਣ ਸਥਿਤੀ ਦੇ ਕਾਰਨ ਜਿਸ 'ਤੇ ਮ੍ਰਿਤਕ ਦਾ ਕਬਜ਼ਾ ਸੀ, ਸਬੂਤਾਂ ਦੀ ਗੁੰਝਲਤਾ ਅਤੇ ਮਾਤਰਾ ਜਿਸ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮੁਲਾਂਕਣ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕੇਸ ਦੁਆਰਾ ਪੈਦਾ ਹੋਈ ਬੇਮਿਸਾਲ ਦਿਲਚਸਪੀ ਨੂੰ ਦੇਖਦੇ ਹੋਏ, ਚੀਫ ਜਸਟਿਸ ਨੇ ਗੋਡਸੇ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਸਾਥੀਆਂ ਦੀ ਅਪੀਲ 'ਤੇ ਸੁਣਵਾਈ ਲਈ ਤਿੰਨ ਜੱਜਾਂ ਦੇ ਬੈਂਚ ਦਾ ਗਠਨ ਕਰਨ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ। ਜੱਜ ਸ੍ਰੀਮਾਨ ਜਸਟਿਸ ਏ.ਐਨ. ਭੰਡਾਰੀ, ਸ੍ਰੀਮਾਨ ਜਸਟਿਸ ਅੱਛਰੂਰਾਮ ਅਤੇ ਮੈਂ ਸੀ। ਅਸੀਂ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਉਪਾਅ ਵਜੋਂ ਸਾਨੂੰ ਵਿੱਗ ਪਹਿਨਣ ਦੀ ਪੁਰਾਣੀ ਪ੍ਰਥਾ ਨੂੰ ਦੁਬਾਰਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਇਹ ਕਿ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਸਾਡੇ ਦਾਖਲੇ 'ਤੇ, ਪੁਰਾਣੇ ਦਿਨਾਂ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਚਾਂਦੀ ਦੇ ਮਾਊਂਟ ਕੀਤੇ ਸਟਾਫ਼ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਸਾਡੇ ਲੀਵਰਡ ਯੂਸ਼ਰਾਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

'ਪੰਜਾਬ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਉਸ ਸਮੇਂ ਸ਼ਿਮਲਾ ਵਿਖੇ ਸਥਿਤ ਸੀ, ਜਿੱਥੇ 1947 ਦੀ ਪਤਝੜ ਦੌਰਾਨ ਇਸ ਨੂੰ ਕਾਹਲੀ ਨਾਲ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਥਾਂ 'ਤੇ ਅਨੁਕੂਲ ਰਿਹਾਇਸ਼ ਉਪਲਬਧ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਸਾਡੇ ਨਿਪਟਾਰੇ 'ਤੇ "ਪੀਟਰਹੌਫ" ਨੂੰ ਰੱਖਿਆ ਸੀ, ਇੱਕ ਵੱਡੀ ਇਮਾਰਤ ਜੋ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਵਾਇਸਰਾਏ ਦੀ ਗਰਮੀਆਂ ਦੀ ਰਿਹਾਇਸ਼ ਸੀ। ਇਹ ਸੁਹਾਵਣੇ ਮਾਹੌਲ ਵਿੱਚ ਖੜ੍ਹਾ ਇੱਕ ਸੁੰਦਰ ਘਰ ਸੀ ਅਤੇ ਦੂਰ ਦੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਨੂੰ ਹੁਕਮ ਦਿੰਦਾ ਸੀ

Machine Translated by Google

ਆਪਣੀਆਂ ਬਰਫ਼ ਨਾਲ ਢੱਕੀਆਂ ਚੋਟੀਆਂ ਵਾਲੀਆਂ ਪਹਾੜੀਆਂ। ਪਰ ਇਹ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਲਈ ਸ਼ਾਇਦ ਹੀ ਢੁਕਵਾਂ ਸੀ। ਵਾਈਸਰੇਗਲ ਬੈੱਡਰੂਮ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਫਰਨੀਚਰ ਅਤੇ ਚਾਂਦੀ ਦੀ ਪਲੇਟ ਵਾਲੀਆਂ ਫਿਟਿੰਗਾਂ ਤੋਂ ਲਾਹ ਕੇ, ਨਕਲੀ ਤਪੱਸਿਆ ਦੀ ਦਿੱਖ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਵੀ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਕਮਰੇ ਲਈ ਕਾਫ਼ੀ ਸੁਵਿਧਾਜਨਕ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਜੱਜ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਪਾਠਕ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਅੱਧੀ ਦਰਜਨ. ਵਕੀਲਾਂ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਕਲਰਕਾਂ ਨੇ ਦਿਨ ਵਿੱਚ ਕਈ ਘੰਟੇ ਬਿਤਾਏ; ਅਤੇ ਅਕਸਰ ਵਿਚਾਰ ਅਧੀਨ ਕੇਸ ਦੀਆਂ ਧਿਰਾਂ ਇਹ ਵੇਖਣ ਲਈ ਵੀ ਆਉਂਦੀਆਂ ਸਨ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਵਕੀਲ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਬਦਕਿਸਮਤੀ ਅਤੇ ਉਮੀਦਾਂ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਨਜਿੱਠ ਰਹੇ ਸਨ ਅਤੇ ਜੱਜ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਤਰਫੋਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਪਟੀਸ਼ਨਾਂ 'ਤੇ ਕਿਵੇਂ ਪ੍ਰਤੀਕਿਰਿਆ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਜੱਜ ਲਈ ਇੱਕ ਮੇਜ਼ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਉਸਦੇ ਰੀਡਰ ਅਤੇ ਸਟੈਨੋਗ੍ਰਾਫਰ ਲਈ ਇੱਕ ਹੋਰ, ਵਕੀਲਾਂ ਲਈ ਇੱਕ ਵੱਖਰਾ ਮੇਜ਼ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਉੱਤੇ ਉਹ ਆਪਣੇ ਸੰਖੇਪ ਅਤੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀਆਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦੇ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀਆਂ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਅਤੇ ਹਵਾਲਿਆਂ ਦੀਆਂ ਹੋਰ ਕਿਤਾਬਾਂ ਰੱਖਣ ਲਈ ਕੁਝ ਕਿਤਾਬਾਂ ਦੀਆਂ ਅਲਮਾਰੀਆਂ ਕੰਧਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਰੱਖੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ, ਤਾਂ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਕੋਈ ਥਾਂ ਨਹੀਂ ਬਚੀ ਸੀ।

'ਸਾਨੂੰ ਲਗਾਤਾਰ ਤੰਗ ਹੋਣ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਸੀ, ਅਤੇ ਅਜਿਹਾ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜੋ ਅਸੀਂ ਮਾਮਲਿਆਂ ਨੂੰ ਸੁਧਾਰਨ ਲਈ ਕਰ ਸਕਦੇ ਸੀ। ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਅਤੇ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੀ ਵਿਸ਼ਾਲ ਇਮਾਰਤ ਜਿਸ ਵਿਚ ਅਸੀਂ 1955 ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿਚ ਚਲੇ ਗਏ ਸੀ, ਅਜੇ ਵੀ ਇਕ ਵਿਚਾਰ ਤੋਂ ਵੱਧ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਖੁਸ਼ਕਿਸਮਤੀ ਨਾਲ ਸ਼ਿਮਲਾ ਦੇ ਗੈਰ-ਮੁਕੱਦਮੇਬਾਜ਼ ਲੋਕ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਬਾਰੇ ਉਤਸੁਕ ਸਨ, ਅਤੇ ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਘੱਟ ਹੀ ਕੋਈ ਮੁਲਾਕਾਤੀ ਸੀ। ਪਰ ਗਾਂਧੀ ਕਤਲ ਕਾਂਡ ਦੀ ਅਪੀਲ ਦੀ ਸੁਣਵਾਈ ਤੋਂ ਉਮੀਦ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ ਕਿ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਵਕੀਲਾਂ, ਪੱਤਰਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਦਰਸ਼ਕਾਂ ਨੂੰ ਅਦਾਲਤ ਵਿਚ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਵਿਆਪਕ ਦਿਲਚਸਪੀ ਪੈਦਾ ਹੋਵੇਗੀ, ਅਤੇ ਇੱਥੇ ਇਕ ਵੀ ਅਦਾਲਤੀ ਕਮਰਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜੋ ਅਸਲ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਠਹਿਰਾ ਸਕੇ। ਅਪੀਲ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਣਾ.

ਗਰਾਊਂਡ ਫਲੋਰ 'ਤੇ ਬਾਲਰੂਮ ਨੂੰ ਪਹਿਲੀ ਮੰਜ਼ਿਲ 'ਤੇ ਕੋਰਟ-ਰੂਮਾਂ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਰਸਤੇ ਵਜੋਂ ਵਰਤਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਗਰਮੀਆਂ ਦੇ ਮਹੀਨਿਆਂ ਦੌਰਾਨ ਉਪ-ਰਾਜੀ ਮਨੋਰੰਜਨ ਲਈ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ ਜਦੋਂ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਸੀਟ ਕਲਕੱਤੇ ਤੋਂ ਸ਼ਿਮਲਾ ਜਾਂਦੀ ਸੀ, ਵੱਡਾ ਹਾਲ ਠੰਡਾ ਅਤੇ ਸੋਕਾ ਸੀ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਕੁਝ ਮਾਮੂਲੀ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਅਤੇ ਇੱਕ ਸਿਰੇ 'ਤੇ ਇੱਕ ਮੰਚ ਦੇ ਜੋੜ ਨਾਲ, ਇਹ ਇੱਕ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾਯੋਗ ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਕਮਰਾ ਬਣ ਗਿਆ, ਅਤੇ ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ ਬਣਾਏ ਗਏ ਮੰਚ ਤੱਕ ਹੇਠਾਂ ਆਉਣ ਵਾਲੀ ਖੁੱਲ੍ਹੀ ਸਾਗ ਦੀ ਲੱਕੜੀ ਦੀ ਪੌੜੀ ਨੇ ਪਹਿਨੇ ਹੋਏ ਅਤੇ ਹੁਸ਼ਿਆਰ ਜੱਜਾਂ ਦੇ ਯੋਗ ਸਨਮਾਨ ਦਾ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤਾ। ਛੇ ਹਫ਼ਤਿਆਂ ਦੀ ਮਿਆਦ ਲਈ ਦਿਨ-ਬ-ਦਿਨ ਇਸ ਨੂੰ ਹੇਠਾਂ ਵੱਲ ਕੂਚ ਕੀਤਾ, ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਲਾਲ ਰੰਗ ਦੇ ਅਤੇ ਸੋਨੇ ਦੇ ਲਿਵੀਆਂ ਵਿੱਚ ਚਮਕਦਾਰ ਅਤੇ ਉੱਚੇ ਚਾਂਦੀ ਦੇ ਮਾਊਂਟ ਕੀਤੇ ਸਟਾਫ਼ - ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਤਿੰਨ ਰੂਪ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਕ. ਲਾਹੌਰ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਪੁਰਾਣੀ ਸੀਟ ਛੱਡਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਵਿਚ ਇੰਨੀ ਸ਼ਾਨ ਅਤੇ ਸ਼ਾਨ ਨਹੀਂ ਵੇਖੀ ਗਈ ਸੀ। ਸਟਾਫ ਨੂੰ ਇੱਕ ਸਟੋਰ ਰੂਮ ਵਿੱਚ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਸੌਣ ਵਾਲੇ ਕਮਰਿਆਂ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਤੰਗ ਗਲਿਆਰੇ ਕੋਈ ਖੇਡਣ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੇ ਸਨ

Machine Translated by Google

ਜਲੂਸ ਦੀਆਂ ਰਸਮਾਂ ਲਈ, ਅਤੇ ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਵਿੱਗ ਵੀ ਪਹਿਨਣੇ ਬੰਦ ਹੋ ਗਏ ਸਨ ਕਿਉਂਕਿ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਵਕੀਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਲਈ ਭਗਦੜ ਵਿੱਚ ਲਾਹੌਰ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਿੱਛੇ ਛੱਡ ਗਏ ਸਨ; ਅਤੇ ਸ਼ਿਮਲਾ ਵਿਖੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਰਸਮੀ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਪਹਿਰਾਵੇ ਦੇ ਨਿਯਮਾਂ ਵਿਚ ਢਿੱਲ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ। ਅਪੀਲ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਦਿਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮੁੜ ਹਾਜ਼ਰੀ, ਇਸ ਲਈ, ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਸੀ।

ਸੁਣਵਾਈ 2 ਮਈ 1949 ਨੂੰ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਈ। ਇਹ "ਪੀਟਰਹੌਫ" ਦੇ ਲਾਅਨ 'ਤੇ ਇੱਕ ਪਤਲੀ ਪਰਤ ਵਿੱਚ ਪਏ ਸੂਰਜ ਦੇ ਸੋਨੇ ਦੇ ਨਾਲ ਇੱਕ ਚਮਕਦਾਰ ਦਿਨ ਸੀ। ਹਵਾ ਵਿੱਚ ਥੋੜੀ ਜਿਹੀ ਠੰਡ ਸੀ, ਅਤੇ ਬਾਲਰੂਮ ਨੂੰ ਇੱਕ ਦਰਜਨ ਜਾਂ ਇਸ ਤੋਂ ਵੱਧ ਬਿਜਲੀ ਦੀਆਂ ਅੱਗਾਂ ਨਾਲ ਗਰਮ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।
ਪੁਲਿਸ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਦੁਆਰ 'ਤੇ ਪਹਿਰੇਦਾਰ ਖੜ੍ਹੇ ਸਨ, ਅਤੇ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਦਾਖਲਾ ਰਜਿਸਟਰਾਰ ਦੁਆਰਾ ਜਾਰੀ ਕੀਤੇ ਪਾਸਾਂ ਦੁਆਰਾ ਨਿਯੰਤ੍ਰਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਹ ਅੰਸ਼ਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸੁਰੱਖਿਆ ਦੇ ਕਾਰਨਾਂ ਕਰਕੇ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਪਰ ਮੁੱਖ ਤੌਰ 'ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਨੂੰ ਸੀਮਤ ਕਰਨ ਲਈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਾਡੇ ਸਟਾਫ ਦੇ ਸਬਰ 'ਤੇ ਟੈਕਸ ਲਗਾਏ ਜਾਂ ਕਾਰਵਾਈ ਨੂੰ ਵਿਗਾੜਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਰੱਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਮੰਚ 'ਤੇ ਆਪਣੀਆਂ ਸੀਟਾਂ ਲਈਆਂ, ਮੈਂ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਕਮਰਾ ਪੂਰੀ ਸਮਰੱਥਾ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਕਾਲੇ ਕੋਟ ਵਾਲੇ ਅਤੇ ਪਹਿਰਾਵੇ ਵਾਲੇ ਸਾਰੇ ਵਕੀਲ ਜੋ ਦੂਜੇ ਜੱਜਾਂ ਅੱਗੇ ਆਪਣੇ ਕੇਸਾਂ ਦੀ ਬਹਿਸ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਰੁੱਝੇ ਹੋਏ ਨਹੀਂ ਸਨ, ਇੱਕ ਵੱਡੇ ਸਿਆਹੀ ਦੇ ਛਿੱਟੇ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਧਿਕਾਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਅਗਲੀਆਂ ਕਤਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਫੈਲ ਗਏ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਸ਼ਿਮਲਾ ਦੇ ਪਤਵੰਤੇ ਲੋਕ ਬੈਠੇ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਰਸਤਿਆਂ ਨੂੰ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਕਰਨ ਲਈ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਦਾ ਕਾਫ਼ੀ ਮਾਤਰਾ ਵਿੱਚ ਅਭਿਆਸ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਸਫਲਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਪੱਤਰਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਪੱਤਰਕਾਰਾਂ ਲਈ ਵੱਖਰੀਆਂ ਸੀਟਾਂ ਸਨ, ਅਤੇ ਮੰਚ ਦੇ ਸੱਜੇ ਪਾਸੇ ਵੀ.ਆਈ.ਪੀਜ਼ ਲਈ ਕੁਰਸੀਆਂ ਦਾ ਇੱਕ ਅੰਕ ਰਾਖਵਾਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਇਹਨਾਂ ਵਿੱਚ ਮਾਣਯੋਗ ਜੱਜਾਂ ਅਤੇ ਉੱਚ ਸਰਕਾਰੀ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦੀਆਂ ਪਤਨੀਆਂ ਅਤੇ ਧੀਆਂ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ।

'ਮੰਚ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਇੱਕ ਲੰਮੀ ਮੇਜ਼ 'ਤੇ ਅਪੀਲਕਰਤਾਵਾਂ ਅਤੇ ਰਾਜਾ ਦੀ ਨੁਮਾਇੰਦਗੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਵਕੀਲਾਂ ਦੀ ਇੱਕ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਕਤਾਰ ਬੈਠੀ ਸੀ। ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਮਦਨਲਾਲ ਪਾਹਵਾ ਲਈ ਕਲਕੱਤੇ ਦੇ ਸੀਨੀਅਰ ਵਕੀਲ ਸ੍ਰੀ ਬੈਨਰਜੀ, ਕਰਕਰੇ ਲਈ ਸ੍ਰੀ ਡਾਂਗੇ, ਪੰਜਾਬ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੇ ਸ੍ਰੀ ਅਵਸਥੀ, ਕਿਸਤਿਆ ਦੀ ਨੁਮਾਇੰਦਗੀ ਕਰਨ ਲਈ ਜਨਤਕ ਖਰਚੇ 'ਤੇ ਲੱਗੇ ਹੋਏ ਸਨ, ਜੋ ਵਕੀਲ ਦੀ ਫੀਸ ਅਦਾ ਕਰਨ ਲਈ ਬਹੁਤ ਗਰੀਬ ਸੀ, ਅਤੇ ਮਿਸਟਰ

ਪਰਚੂਰੇ ਅਤੇ ਗੋਪਾਲ ਗੋਡਸੇ ਲਈ ਬੰਬਈ ਤੋਂ ਇਨਾਮਦਾਰ [ਇਨਾਮਦਾਰ, ਪਰਚੂਰੇ ਅਤੇ ਗੋਪਾਲ ਗੋਡਸੇ ਦੇ ਵਕੀਲ, ਗਵਾਲੀਅਰ ਤੋਂ ਸਨ]। ਨੱਥੂਰਾਮ ਗੌਡਸੇ ਨੇ ਵਕੀਲ ਦੁਆਰਾ ਪੇਸ਼ ਹੋਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਅਤੇ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਕੀਤੀ ਸੀ ਕਿ ਉਸਨੂੰ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪੇਸ਼ ਹੋਣ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਅਪੀਲ 'ਤੇ ਖੁਦ ਬਹਿਸ ਕਰਨ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ। ਇਹ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ, ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ ਬਣਾਈ ਗੋਦੀ ਵਿੱਚ ਖੜ੍ਹਾ ਸੀ।

ਚਮਕਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਅਤੇ ਨਜ਼ਦੀਕੀ ਕੱਟੇ ਹੋਏ ਵਾਲਾਂ ਵਾਲੀ ਉਸਦੀ ਛੋਟੀ ਨਿੰਦਣਯੋਗ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਨੇ ਉਸਦੇ ਸਾਥੀਆਂ ਦੀ ਨੁਮਾਇੰਦਗੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸ਼ਾਂਤ ਅਤੇ ਖੁਸ਼ਹਾਲ ਦਿਖਾਈ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਵਕੀਲਾਂ ਦੀ ਲੰਮੀ ਕਤਾਰ ਦੇ ਨਾਲ ਇੱਕ ਕਮਾਲ ਅਤੇ ਤੁਰੰਤ ਧਿਆਨ ਦੇਣ ਯੋਗ ਵਿਪਰੀਤ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ। ਗਰੀਬੀ ਦੀ ਦਲੀਲ ਜਿਸ 'ਤੇ ਗੋਡਸੇ ਨੇ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਣ ਦੀ ਆਪਣੀ ਬੇਨਤੀ ਨੂੰ ਅਧਾਰਤ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਉਹ ਸਿਰਫ ਇਕ ਬਹਾਨਾ ਸੀ, ਅਤੇ ਇਸ ਚਾਲ-ਚਲਣ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਅਸਲ ਕਾਰਨ ਉਸ ਦੇ ਟੁੱਟਣ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਨੂੰ ਪਹਿਲੇ ਹੱਥਾਂ 'ਤੇ ਦੇਖਣ ਦੀ ਇੱਕ ਮਾੜੀ ਇੱਛਾ ਸੀ।

Machine Translated by Google

ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਇੱਕ ਨਿਡਰ ਦੇਸ਼ਭਗਤ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਦੇ ਇੱਕ ਭਾਵੁਕ ਪਾਤਰ ਵਜੋਂ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਘਿਨਾਉਣੇ ਅਪਰਾਧ ਤੋਂ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਛਤਾਵਾ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਅਤੇ ਭਾਵੇਂ ਆਪਣੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸਾਂ ਵਿੱਚ ਡੂੰਘੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦੇ ਕਾਰਨ ਜਾਂ ਸਿਰਫ਼ ਇੱਕ ਆਖਰੀ ਜਨਤਕ ਮੁਆਫੀ ਮੰਗਣ ਲਈ, ਉਸਨੇ ਭੁੱਲਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਆਪਣੀ ਪ੍ਰਤਿਭਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਿਤ ਕਰਨ ਦੇ ਇਸ ਮੌਕੇ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਸੀ।

'ਅਗਲੀ ਕਤਾਰ ਦੇ ਸੱਜੇ ਪਾਸੇ ਦੇ ਸਿਰੇ 'ਤੇ ਚਾਰ ਵਕੀਲ ਬੈਠੇ ਸਨ ਜੋ ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਲਈ ਪੇਸ਼ ਹੋ ਰਹੇ ਸਨ-ਸ੍ਰੀ. ਡੈਫਟਰੀ, ਬੰਬਈ ਦੇ ਐਡਵੋਕੇਟ-ਜਨਰਲ, ਮੇਸਰਸ. ਪੇਟੀਗਾਰਾ ਅਤੇ ਵਿਵਹਾਰਕਰ, ਬੰਬਈ ਤੋਂ ਵੀ, ਅਤੇ ਮਿ.

ਸਾਡੀ ਆਪਣੀ ਹਾਈਕੋਰਟ ਦਾ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਚਾਵਲਾ।

ਸੁਣਵਾਈ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਹੀ ਦਿਨ ਤਿੰਨਾਂ ਜੱਜਾਂ ਵਿਚਾਲੇ ਝੜਪ ਹੋ ਗਈ ਸੀ ਜੋ ਖੋਸਲਾ ਦੀ ਕਿਤਾਬ ਤੋਂ ਜ਼ਾਹਰ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਿੰਨ ਜੱਜਾਂ ਦੀ ਬੈਂਚ ਨਿਯੁਕਤ ਕਰਨ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਬੇਅਰਥ ਸਾਬਤ ਹੋਇਆ। ਬੈਂਚ ਵਿੱਚ ਦਰਾਰ ਇੰਨੀ ਡੂੰਘੀ ਅਤੇ ਚੌੜੀ ਸੀ ਕਿ ਅਪੀਲ ਦੇ ਮੁਕੱਦਮੇ ਵਿੱਚ ਵੱਖਰੇ ਫੈਸਲੇ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਸਨ।

ਖੋਸਲਾ ਦੁਆਰਾ ਦਰਸਾਏ ਗਏ ਮਤਭੇਦ ਦਾ ਕਾਰਨ: 'ਮੈਂ ਇਹ ਨਿਯਮ

ਬਣਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਅਸਲ ਸੁਣਵਾਈ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਦੇ ਵੀ ਕਿਸੇ ਕੇਸ ਦਾ ਡੂੰਘਾ ਅਧਿਐਨ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਮੈਂ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਤੱਥਾਂ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਕਰਵਾਉਣ ਲਈ ਅਤੇ ਜਿਸ ਮਾਮਲੇ ਨਾਲ ਮੈਨੂੰ ਨਜਿੱਠਣਾ ਹੈ ਉਸ ਬਾਰੇ ਸਮੁੱਚੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਅਪੀਲ ਕੀਤੇ ਗਏ ਫੈਸਲੇ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਦਾ ਹਾਂ। ਮੇਰਾ ਹਮੇਸ਼ਾ ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਸਬੂਤਾਂ ਦੇ ਪੂਰਵ-ਅਧਿਐਨ ਅਤੇ ਵੇਰਵਿਆਂ ਦੀ ਮੁਹਾਰਤ ਨੂੰ ਵੀ ਬੰਦ ਕਰਨਾ ਇੱਕ ਨਿਰਪੱਖ ਅਤੇ ਨਿਰਪੱਖ ਸੁਣਵਾਈ ਵਿੱਚ ਰੁਕਾਵਟ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ, ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਮਾਹੌਲ ਤੋਂ ਦੂਰ ਅਤੇ ਦੋਵਾਂ ਦੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦੀਆਂ ਧਿਰਾਂ, ਮਨ ਆਪਣੇ ਨਿੱਜੀ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੀ ਰੌਸ਼ਨੀ ਵਿੱਚ ਪੂਰੇ ਮਾਮਲੇ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰਨ ਲਈ ਢੁਕਵਾਂ ਹੈ। ਇਹ ਵਕੀਲ ਦੀਆਂ ਦਲੀਲਾਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਇੱਕ ਬੇਹੋਸ਼ ਵਿਰੋਧ ਪੈਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਜੱਜ ਸਥਾਈ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸੱਚਮੁੱਚ ਨਿਆਂਇਕ ਦਿਮਾਗ ਦੀ ਕਮਾਲ ਦੀ ਤਰਲਤਾ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਕਾਰਨ ਦੇ ਆਖਰੀ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਬੋਲਣ ਤੱਕ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਰਹਿਣ ਦੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਦਾ ਇਸ਼ਤਿਹਾਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ, ਉੱਘੇ ਜੱਜ ਬਦਨਾਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਜ਼ਿੱਦੀ ਅਤੇ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹਨ। ਆਪਣੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸਾਂ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸਾਂ ਤੋਂ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਅਜਿਹੇ ਜੱਜਾਂ ਨੂੰ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ ਜੋ ਧਿਰਾਂ ਦੇ ਵਕੀਲਾਂ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਪੂਰੀ ਤਿਆਰੀ ਨਾਲ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਮੈਨੂੰ ਇੱਕ ਸ਼ੱਕ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਅੰਸ਼ਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਆਪਣੇ ਉੱਚ ਫਰਜ਼ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਨਾਲ ਅਜਿਹਾ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਇਹ ਵੀ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਉਦਯੋਗ ਅਤੇ ਵਿਦਵਤਾ ਦੀ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨੀ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਇੱਛਾ ਦੇ ਕਾਰਨ ਕਰਦੇ ਹਨ. ਜੱਜ ਭਾਵੇਂ ਕਿੰਨਾ ਵੀ ਪੜ੍ਹਿਆ-ਲਿਖਿਆ ਅਤੇ ਅਨੁਭਵੀ ਕਿਉਂ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਜੇਕਰ ਉਸ ਨੇ ਕਿਸੇ ਕੇਸ ਦਾ ਡੂੰਘਾ ਅਧਿਐਨ ਕੀਤਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਅਦਾਲਤ ਵਿਚ ਆਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਸ ਨੇ ਲਾਜ਼ਮੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਬਾਰੇ ਆਪਣੀ ਰਾਏ ਬਣਾਈ ਹੋਵੇਗੀ। ਇਸ ਲਈ, ਉਹ ਇੱਕ ਪੱਖਪਾਤ ਨਾਲ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰੇਗਾ ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਉਸਦੀ ਸਥਿਤੀ ਤੋਂ ਉਜਾੜਨਾ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੋਵੇਗਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਸਦਾ ਅਵਚੇਤਨ ਮਨ ਇਹ ਮੰਨਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦੇਵੇਗਾ ਕਿ ਕੇਸ ਦੇ ਉਸਦੇ ਨਜ਼ਦੀਕੀ ਅਧਿਐਨ ਤੋਂ ਕੁਝ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਬਚਿਆ ਹੈ ਜਾਂ ਇਹ ਕਿ ਸਬੂਤ ਦਾ ਇੱਕ ਖਾਸ ਹਿੱਸਾ ਸੀ।

Machine Translated by Google

ਗਲਤ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਵਿਆਖਿਆ ਕੀਤੀ। ਇੱਕ ਸੱਚਮੁੱਚ ਤਰਲ ਮਨ ਉੱਚ ਨਿਆਂਇਕ ਸਨਮਾਨਾਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਦੁਰਲੱਭ ਵਸਤੂ ਹੈ।

'ਮੇਰੇ ਦੋਸਤ ਅਤੇ ਸਹਿਯੋਗੀ ਮਿਸਟਰ ਜਸਟਿਸ ਅੱਛਰੂਰਾਮ ਹਮੇਸ਼ਾ ਹੀ ਬਹੁਤ ਮਿਹਨਤੀ ਵਕੀਲ ਰਹੇ ਹਨ। ਉਸਨੇ ਬੈਂਚ ਵਿੱਚ ਉਠਾਏ ਜਾਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਬਾਰ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਵਿਆਪਕ ਅਤੇ ਲਾਭਕਾਰੀ ਅਭਿਆਸ ਦੀ ਕਮਾਂਡ ਦਿੱਤੀ, ਅਤੇ ਉਹ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਸਖਤ ਮਿਹਨਤ ਲਈ ਆਪਣੀ ਬੇਮਿਸਾਲ ਸਮਰੱਥਾ ਅਤੇ ਸਿਵਲ ਕਾਨੂੰਨ ਦਾ ਡੂੰਘਾ ਗਿਆਨ ਲਿਆਇਆ।

ਅਪਰਾਧਿਕ ਕਾਨੂੰਨ ਅਤੇ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਉਸ ਲਈ ਤੁਲਨਾਤਮਕ ਅਜਨਬੀ ਰਹੇ ਸਨ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਉਹ ਅਕਸਰ ਅਪਰਾਧਿਕ ਮਾਮਲਿਆਂ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਣ ਵਾਲੇ ਬੈਂਚ 'ਤੇ ਬੈਠਦਾ ਸੀ। ਗੋਡਸੇ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਸਾਥੀਆਂ ਦੀ ਅਪੀਲ ਸੁਣਵਾਈ ਲਈ ਆਉਣ ਤੋਂ ਕਈ ਹਫ਼ਤਿਆਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵੱਡੀ ਮਾਤਰਾਵਾਂ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਪੂਰੇ ਸਬੂਤ, ਮੌਖਿਕ ਅਤੇ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ੀ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ। ਫੂਲਸਕੈਪ ਸਾਈਜ਼ ਦੇ ਸਾਰੇ 1,131 ਪ੍ਰਿੰਟ ਕੀਤੇ ਪੰਨੇ ਅਤੇ ਸਾਈਕਲੋਸਟਾਇਲਡ ਫੂਲਸਕੈਪ ਪੇਪਰ ਦੇ 115 ਪੰਨਿਆਂ ਦੀ ਇੱਕ ਪੂਰਕ ਵਾਲੀਅਮ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੇ ਕੁਝ ਕਾਨੂੰਨੀ ਪਹਿਲੂਆਂ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਣ ਵਾਲੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਰਿਪੋਰਟ ਕੀਤੇ ਕੇਸਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖਣ ਲਈ ਦਰਦ ਲਿਆ ਸੀ, ਅਤੇ ਇਹਨਾਂ ਫੈਸਲਿਆਂ ਦਾ ਨੋਟ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ, ਜਦੋਂ ਉਹ 2 ਮਈ ਦੀ ਸਵੇਰ ਨੂੰ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਆਇਆ, ਤਾਂ ਉਸਨੇ ਕੇਸ ਦੇ ਤੱਥਾਂ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਅਪੀਲਾਂ ਦੇ ਮੈਮੋਰੰਡੇ ਵਿੱਚ ਉਠਾਏ ਗਏ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਨੁਕਤਿਆਂ ਦੀ ਪੂਰੀ ਸਮਝ ਦਿਖਾਈ।

'ਮੈਂ ਹਮੇਸ਼ਾ ਇੱਕ ਵਕੀਲ ਅਤੇ ਜੱਜ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਸਹਿਯੋਗੀ ਲਈ ਸਭ ਤੋਂ ਗਹਿਰਾ ਸਤਿਕਾਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ, ਅਤੇ ਮੈਂ ਉਸਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਸਨਮਾਨ ਕਰਨਾ ਜਾਰੀ ਰੱਖਾਂਗਾ, ਪਰ ਗੋਡਸੇ ਦੀ ਅਪੀਲ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਦਿਨ ਉਦਯੋਗ ਦੀ ਉਸਦੀ ਆਦਤ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਮੰਦਭਾਗਾ ਨਤੀਜਾ ਨਿਕਲਿਆ। ਇਹ ਕੇਸ ਸ੍ਰੀ ਬੈਨਰਜੀ ਦੁਆਰਾ ਖੋਲ੍ਹਿਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਜਿਸ ਨੇ ਇਹ ਦਲੀਲ ਪੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਦਾ ਦੋਸ਼ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਤੋਂ ਬਚ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ, ਅਤੇ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ਕਰਤਾਵਾਂ 'ਤੇ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਕਤਲ ਦੀ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਦੇ ਕਈ ਦੋਸ਼ਾਂ 'ਤੇ ਮੁਕੱਦਮਾ ਨਹੀਂ ਚਲਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਅਤੇ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਉਸਨੂੰ ਕਤਲ ਕਰਨ ਦਾ ਵੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਕਤਲ ਅਤੇ ਕਤਲ ਦੇ ਦੋਸ਼ (sic) ਦਾ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾਇਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ। ਸ੍ਰੀ ਬੈਨਰਜੀ ਦੀ ਦਲੀਲ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਗੰਭੀਰ ਬੇਨਿਯਮੀ ਕਾਰਨ ਸਾਰੇ ਅਪੀਲਕਰਤਾਵਾਂ ਦਾ ਮੁਕੱਦਮਾ ਰੱਦ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ।

ਇਹ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਵਕੀਲ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਇੱਕ ਵਧੀਆ ਨੁਕਤਾ ਸੀ, ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਲਈ ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ; ਪਰ ਜਦੋਂ ਹੀ ਸ਼੍ਰੀਮਾਨ ਬੈਨਰਜੀ ਨੇ ਕੁਝ ਵਾਕ ਬੋਲੇ ਸਨ ਤਾਂ ਸ਼੍ਰੀਮਾਨ ਜਸਟਿਸ ਅੱਛਰੂਰਾਮ ਨੇ ਭਾਰਤ ਦੀਆਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਹਾਈ ਕੋਰਟਾਂ ਦੇ ਕਈ ਰਿਪੋਰਟ ਕੀਤੇ ਗਏ ਫੈਸਲਿਆਂ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਖਿੱਚ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਛੋਟਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਸ੍ਰੀ ਬੈਨਰਜੀ ਨੇ ਇਸ ਵਿਸ਼ੇ ਬਾਰੇ ਕਾਨੂੰਨ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਸਮਝ ਅਨੁਸਾਰ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰਨ ਦੀ ਵਿਅਰਥ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ।

ਉਸ ਦੀ ਦਲੀਲ ਦਾ ਸਮਰਥਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਫੈਸਲੇ ਦਾ ਮਾਮੂਲੀ ਹਵਾਲਾ ਇਸ ਦੇ ਉਲਟ ਨਿਯਮਾਂ ਦੀ ਇੱਕ ਵੌਲੀ ਦੁਆਰਾ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਮੇਰੇ ਦੋਸਤ ਮਿਸਟਰ ਜਸਟਿਸ ਭੰਡਾਰੀ, ਬੈਂਚ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਸੀਨੀਅਰ ਜੱਜ ਵਜੋਂ, ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਾਰਵਾਈ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਅਤੇ ਨਿਯੰਤਰਣ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੇ ਦਿਨ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਸ਼੍ਰੀ ਬੈਨਰਜੀ ਨਾਲ ਇੱਕ ਐਨੀਮੇਟਿਡ ਗੱਲਬਾਤ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਹੱਲ ਕੀਤਾ।

Machine Translated by Google

ਸਿਰਫ ਕੁਝ ਸੰਖੇਪ ਅਤੇ ਮਾਮੂਲੀ ਭਾਸ਼ਣ ਬੋਲਣ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਜਸਟਿਸ ਭੰਡਾਰੀ ਸੁਣਵਾਈ ਦੇ ਅਸਾਧਾਰਨ ਰੁਝਾਨ ਬਾਰੇ ਬਹੁਤ ਚਿੰਤਤ ਸਨ, ਅਤੇ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਬੈਂਚ ਇੱਕ ਅਜਿਹੇ ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਨਿਆਂਇਕ ਰਵੱਈਏ ਦੀ ਸਨਮਾਨਜਨਕ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨੀ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਦੂਰ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਬਹੁਤ ਵਿਆਪਕ ਧਿਆਨ ਖਿੱਚ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਸਨੂੰ ਡਰ ਸੀ ਕਿ ਅਸੀਂ ਇਹ ਪ੍ਰਭਾਵ ਜ਼ਾਹਰ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਪੂਰੇ ਕੇਸ ਬਾਰੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਆਪਣਾ ਮਨ ਬਣਾ ਲਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਦੋਸ਼ੀ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੀ ਤਰਫੋਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਕਿਸੇ ਵੀ ਦਲੀਲ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਈ ਇੱਛਾ ਨਹੀਂ ਸੀ।

'ਦਿਨ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਖਤਮ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਹ ਮੇਰੇ ਚੈਂਬਰ ਵਿਚ ਆਇਆ ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਦਿਨ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਆਪਣੀ ਪਰੇਸ਼ਾਨੀ ਅਤੇ ਕੇਸ ਦੇ ਭਵਿੱਖ ਦੇ ਵਿਵਹਾਰ ਬਾਰੇ ਆਪਣੇ ਭਰਮ ਬਾਰੇ ਦੱਸਿਆ। ਉਸਨੇ ਮੈਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਉਸਨੂੰ ਸਥਿਤੀ ਨਾਲ ਕਿਵੇਂ ਨਜਿੱਠਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਉਸ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਦਿਨ ਬਹੁਤ ਹੀ ਅਸਾਧਾਰਨ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਅਤੇ, ਜੇਕਰ ਵੱਡੇ ਦਰਸ਼ਕਾਂ ਦੇ ਚਿਹਰੇ ਕੋਈ ਸੰਕੇਤ ਸਨ, ਤਾਂ ਜਾਪਦਾ ਸੀ ਕਿ ਅਸੀਂ ਗੈਲਰੀ ਲਈ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਮਨੋਰੰਜਨ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੇ ਹਨ।

' "ਪਰ ਉਹ ਕੇਸ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਨਹੀਂ ਵਧਣ ਦੇਵੇਗਾ। ਗੋਪਾਲ, ਅਸੀਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਚੱਲ ਸਕਦੇ। ਵਕੀਲ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕੇਸ ਦੀ ਬਹਿਸ ਕਰਨ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।"

' "ਹਾਂ, ਹਾਂ। ਪਰ, ਤੁਸੀਂ ਜਾਣਦੇ ਹੋ, ਕੁਝ ਜੱਜ ਗੱਲ ਕਰਨਾ ਪਸੰਦ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਮਦਦ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ। ਜਦੋਂ ਵਕੀਲ ਬਹਿਸ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਚਿੱਪ ਕਰਨਾ। ਇਹ ਇੰਗਲੈਂਡ ਵਿੱਚ ਵੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ”

' "ਕੀ ਤੁਹਾਨੂੰ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦਾ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਉਸ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ? ਤੁਸੀਂ ਦੇਖੋ, ਅਸੀਂ ਪੰਜ ਖਰਚ ਕੀਤੇ ਹਨ ਇਸ ਮਾਮਲੇ 'ਤੇ ਕਈ ਘੰਟੇ ਚੱਲੇ ਹਨ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਇਕ ਕਦਮ ਵੀ ਅੱਗੇ ਨਹੀਂ ਵਧਿਆ ਹੈ।

' "ਠੀਕ ਹੈ, ਤੁਸੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ਇਸ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹੋ। ਉਹ ਇਹ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ।"

'ਸ੍ਰੀ. ਜਸਟਿਸ ਅੱਛਰੂਰਾਮ ਨੂੰ ਇਹ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਆਇਆ। ਵਾਸਤਵ ਵਿੱਚ, ਉਸਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਨਾਰਾਜ਼ ਕੀਤਾ, ਅਤੇ ਅਗਲੇ ਕੁਝ ਦਿਨਾਂ ਤੱਕ ਬੈਂਚ ਦੇ ਦੋ ਮੈਂਬਰਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਸਬੰਧ ਸੁਖਾਵੇਂ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਉਹ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਅਤੇ ਹਰ ਇੱਕ ਨੇ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਦਾ ਸਵਾਗਤ ਕੀਤਾ ਸੀ।

ਜਸਟਿਸ ਖੋਸਲਾ ਨੇ ਬੜੀ ਸੂਖਮਤਾ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਸਹਿਯੋਗੀ ਜਸਟਿਸ ਅੱਛਰੂਰਾਮ ਦੀ ਕਾਬਲੀਅਤ 'ਤੇ ਸ਼ੰਕੇ ਖੜ੍ਹੇ ਕਰਦਿਆਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਸਿਵਲ ਰਵੱਈਏ 'ਚ ਬਹੁਤ ਕਾਬਲ ਸੀ, ਉਸ ਕੋਲ ਅਪਰਾਧਿਕ ਮਾਮਲਿਆਂ ਅਤੇ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆਵਾਂ 'ਚ ਤਜਰਬੇ ਦੀ ਘਾਟ ਸੀ।

ਅਪੀਲ ਦੀ ਸੁਣਵਾਈ ਦੀ ਸਾਰੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ 26 ਬੈਠਕਾਂ ਤੱਕ ਚੱਲੀ। ਬੈਨਰਜੀ ਨੇ ਬਚਾਅ ਪੱਖ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪ੍ਰੋ.ਜੇ.ਸੀ. ਜੈਨ ਦੀ ਕਿਤਾਬ ਬਾਪੂ ਕੋ ਨਾ ਬੱਚਾ ਸਾਕਾ 'ਮੈਂ ਬਾਪੂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਬਚਾ ਸਕਿਆ' ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ 'ਤੇ ਇਤਰਾਜ਼ ਉਠਾਇਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਪੁਸਤਕ ਲਿਖ ਕੇ ਅਤੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕਰਕੇ ਲੇਖਕ ਨੇ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਬੇਅਦਬੀ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਉਸਨੇ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਨਾ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਅਤੇ ਕਤਲ ਦੇ ਦੋਹਰੇ ਦੋਸ਼ਾਂ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਕਤਲ ਦੇ ਦੋਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਰਚਣ ਬਾਰੇ ਦਲੀਲ ਦਿੱਤੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਦਲੀਲਾਂ 4 ਮਈ ਤੱਕ ਚੱਲਦੀਆਂ ਰਹੀਆਂ। ਇਸ ਲਈ ਬੈਨਰਜੀ 5 ਮਈ ਨੂੰ ਬੇਹੋਸ਼ ਹੋ ਗਏ ਸਨ

Machine Translated by Google

ਨੱਥੂਰਾਮ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਬਿਆਨ ਦੇਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਗਿਆ। ਨੱਥੂਰਾਮ ਨੇ ਅਦਾਲਤ ਵਿਚ ਜੋ ਕਿਹਾ, ਉਸ 'ਤੇ ਲਿਖਣ ਜਾਂ ਟਿੱਪਣੀ ਕਰਨ ਦੀ ਬਜਾਏ, ਮੈਂ ਜਸਟਿਸ ਖੋਸਲਾ ਦੀ ਕਿਤਾਬ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ: 'ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਅਪੀਲ ਦੀ ਮੁੱਖ ਗੱਲ ਨੱਥੂਰਾਮ ਗੋਡਸੇ ਦੁਆਰਾ ਆਪਣੇ ਬਚਾਅ ਵਿਚ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਭਾਸ਼ਣ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਕਈ ਘੰਟੇ ਚਰਚਾ ਕੀਤੀ, ਪਹਿਲਾਂ ਕੇਸ ਦੇ ਤੱਥਾਂ ਅਤੇ ਫਿਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉਦੇਸ਼ਾਂ 'ਤੇ ਚਰਚਾ

ਕੀਤੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਜਾਨ ਲੈਣ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਿਆ। ਉਸ ਨੇ ਲੰਬੇ ਲਿਖਤੀ ਬਿਆਨ ਵਿਚ ਵੀ ਉਸੇ ਲਾਈਨ ਦਾ ਪਿੱਛਾ ਕੀਤਾ ਸੀ ਜੋ ਉਸ ਨੇ ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਵਿਚ ਦਾਇਰ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਅਤੇ ਇਸ ਬਿਆਨ ਤੋਂ ਲਏ ਗਏ ਹੇਠਾਂ ਦਿੱਤੇ ਹਵਾਲੇ ਉਸ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਅਤੇ ਰਵੱਈਏ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਸੰਕੇਤ ਦੇਣਗੇ:

' "ਇੱਕ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿੱਚ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ, ਮੈਂ ਸੁਭਾਵਕ ਹੀ ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ, ਹਿੰਦੂ ਇਤਿਹਾਸ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰਨ ਆਇਆ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਸਮੁੱਚੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ 'ਤੇ ਬਹੁਤ ਮਾਣ ਸੀ। ਫਿਰ ਵੀ, ਜਿਵੇਂ-ਜਿਵੇਂ ਮੈਂ ਵੱਡਾ ਹੋਇਆ, ਮੇਰੇ ਵਿੱਚ ਨਿਰਵਿਘਨ ਸੋਚਣ ਦੀ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਵਿਕਸਿਤ ਹੋਈ। ਕਿਸੇ ਵੀ 'ਇਜ਼ਮ', ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਜਾਂ ਧਾਰਮਿਕ, ਕਿਸੇ ਵੀ ਅੰਧਵਿਸ਼ਵਾਸੀ ਪ੍ਰਤੀ ਵਫ਼ਾਦਾਰੀ, ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਛੂਤ-ਛਾਤ ਦੇ ਖਾਤਮੇ ਲਈ ਸਰਗਰਮੀ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਇਕੱਲੇ ਜਨਮ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਜਾਤ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੇ ਖਾਤਮੇ ਲਈ ਮੈਂ ਜਨਤਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਜਾਤ-ਵਿਰੋਧੀ ਅੰਦੋਲਨਾਂ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸਾਰੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨਾਲ ਬਰਾਬਰ ਦਾ ਵਿਵਹਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਅਧਿਕਾਰਾਂ, ਸਮਾਜਿਕ ਅਤੇ ਧਾਰਮਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਰੁਤਬਾ, ਅਤੇ ਇਕੱਲੇ ਆਪਣੀ ਯੋਗਤਾ 'ਤੇ ਉੱਚ ਜਾਂ ਨੀਵਾਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਨਾ ਕਿ ਕਿਸੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਜਾਤ ਜਾਂ ਪੇਸ਼ੇ ਵਿਚ ਜਨਮ ਦੇ ਹਾਦਸੇ ਦੁਆਰਾ। ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ, ਖੱਤਰੀ, ਵੈਸ਼ੀਆਂ, ਚਮਾਰਾਂ ਅਤੇ ਭੰਗੀਆਂ ਨੇ ਜਾਤੀ ਨਿਯਮਾਂ ਨੂੰ ਤੋੜਿਆ ਅਤੇ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਦੀ ਸੰਗਤ ਵਿੱਚ ਭੋਜਨ ਕੀਤਾ।

''ਮੈਂ ਦਾਦਾਭਾਈ ਨੌਰੋਜੀ, ਵਿਵੇਕਾਨੰਦ, ਗੋਖਲੇ, ਤਿਲਕ ਦੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਭਾਰਤ ਦੇ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਅਤੇ ਆਧੁਨਿਕ ਇਤਿਹਾਸ ਦੀਆਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਅਤੇ ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਕੁਝ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਦੇਸ਼ਾਂ ਜਿਵੇਂ ਇੰਗਲੈਂਡ, ਫਰਾਂਸ, ਅਮਰੀਕਾ ਅਤੇ ਰੂਸ ਦੀਆਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਪੜ੍ਹੀਆਂ ਹਨ। ਸਮਾਜਵਾਦ ਅਤੇ ਕਮਿਊਨਿਜ਼ਮ ਦੇ ਮੌਜੂਦਾ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਹਿਣ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਮੈਂ ਵੀਰ ਸਾਵਰਕਰ ਅਤੇ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਨੇ ਜੋ ਵੀ ਲਿਖਿਆ ਅਤੇ ਬੋਲਿਆ, ਉਸ ਦਾ ਮੈਂ ਬਹੁਤ ਡੂੰਘਾਈ ਨਾਲ ਅਧਿਐਨ ਕੀਤਾ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਮੇਰੇ ਮਨ ਵਿੱਚ, ਇਹਨਾਂ ਦੋ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾਵਾਂ ਨੇ ਆਧੁਨਿਕ ਭਾਰਤ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਅਤੇ ਕਾਰਜ ਨੂੰ ਢਾਲਣ ਵਿੱਚ ਵਧੇਰੇ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਇਆ ਸੀ। ਪਿਛਲੇ ਪੰਜਾਹ ਸਾਲਾਂ ਜਾਂ ਇਸ ਤੋਂ ਵੱਧ, ਕਿਸੇ ਵੀ ਹੋਰ ਕਾਰਕ ਨਾਲੋਂ.

"ਇਹ ਸਭ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਅਤੇ ਸੋਚਣ ਨਾਲ ਮੈਨੂੰ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿ, ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ, ਇੱਕ ਦੇਸ਼ ਭਗਤ ਅਤੇ ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਇੱਕ ਮਨੁੱਖਤਾਵਾਦੀ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਤੇ, ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨਾ ਮੇਰਾ ਪਹਿਲਾ ਫਰਜ਼ ਹੈ, ਕੀ ਇਹ ਸੱਚ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਆਜ਼ਾਦੀ ਨੂੰ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਲਗਭਗ ਤੀਹ ਕਰੋੜ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੇ ਨਿਆਂਪੂਰਨ ਹਿੱਤਾਂ ਦੀ ਰਾਖੀ ਲਈ ਮਨੁੱਖੀ ਜਾਤੀ ਦੇ ਪੰਜਵੇਂ ਹਿੱਸੇ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਅਤੇ ਭਲਾਈ ਦਾ ਗਠਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ?

Machine Translated by Google

ਮੈਨੂੰ ਕੁਦਰਤੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਨਵੀਂ ਹਿੰਦੂ ਸੰਗਠਨਵਾਦੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਅਤੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਲਈ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸਮਰਪਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕੀਤਾ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਮੈਂ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕੀਤਾ, ਇਕੱਲੇ ਹੀ, ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ, ਮੇਰੀ ਮਾਤ ਭੂਮੀ ਦੀ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਅਜ਼ਾਦੀ ਨੂੰ ਜਿੱਤ ਅਤੇ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਰੱਖ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਮਾਨਵਤਾ ਦੀ ਸੱਚੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ।

''1946 ਜਾਂ ਇਸ ਦੇ ਆਸ-ਪਾਸ ਨੋਆਖਲੀ ਵਿਚ ਸੁਹਰਾਵਰਦੀ ਦੀ ਸਰਕਾਰੀ ਸਰਪ੍ਰਸਤੀ ਹੇਠ ਹਿੰਦੂਆਂ 'ਤੇ ਕੀਤੇ ਗਏ ਮੁਸਲਿਮ ਅੱਤਿਆਚਾਰਾਂ ਨੇ ਸਾਡਾ ਲਹੂ ਉਬਾਲ ਕੇ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ। ਸਾਡੀ ਸ਼ਰਮ ਅਤੇ ਗੁੱਸੇ ਦੀ ਕੋਈ ਹੱਦ ਨਾ ਰਹੀ, ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਉਸੇ ਸੁਹਰਾਵਰਦੀ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਅੱਗੇ ਆਏ ਸਨ। ਉਸ ਨੂੰ 'ਸ਼ਹਿਦ ਸਾਹਿਬ' ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਟਾਈਲ ਕਰਨ ਲਈ - ਇੱਕ ਸ਼ਹੀਦ ਰੂਹ (!) ਉਸ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਸਭਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ।

ਇੰਨਾ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਦਿੱਲੀ ਆਉਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਨੇ ਭੰਗੀ ਕਲੋਨੀ ਦੇ ਇੱਕ ਹਿੰਦੂ ਮੰਦਰ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀਆਂ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਸਭਾਵਾਂ ਕਰਨੀਆਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੇ ਵਿਰੋਧ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ, ਉਸ ਹਿੰਦੂ ਮੰਦਰ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਦੇ ਹਿੱਸੇ ਵਜੋਂ ਕੁਰਾਨ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਪੜ੍ਹੇ। ਉਥੇ ਹਿੰਦੂ ਭਗਤ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਉਸ ਨੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਵਿਰੋਧ ਵਿੱਚ ਮਸਜਿਦ ਵਿੱਚ ਗੀਤਾ ਪੜ੍ਹਨ ਦੀ ਹਿੰਮਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ। ਉਹ ਜਾਣਦਾ ਸੀ ਕਿ ਜੇ ਉਸਨੇ ਅਜਿਹਾ ਕੀਤਾ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੀ ਕਿੰਨੀ ਭਿਆਨਕ ਪ੍ਰਤੀਕਿਰਿਆ ਹੋਣੀ ਸੀ। ਪਰ ਉਹ ਸਹਿਣਸ਼ੀਲ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਢੰਗ ਨਾਲ ਮਿੱਧ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨੂੰ ਨਕਾਰਨ ਲਈ ਮੈਂ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਨੂੰ ਇਹ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਦਾ ਪੱਕਾ ਇਰਾਦਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਹਿੰਦੂ ਵੀ ਅਸਹਿਣਸ਼ੀਲ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਨਮਾਨ ਦਾ ਅਪਮਾਨ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

"ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹੀ ਪੰਜਾਬ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਹੋਰ ਹਿੱਸਿਆਂ ਵਿੱਚ ਮੁਸਲਿਮ ਕੱਟੜਤਾ ਦਾ ਭਿਆਨਕ ਪ੍ਰਕੋਪ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਇਆ। ਕਾਂਗਰਸ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਬਿਹਾਰ, ਕਲਕੱਤਾ, ਪੰਜਾਬ ਅਤੇ ਹੋਰ ਥਾਵਾਂ 'ਤੇ ਮੁਸਲਿਮ ਤਾਕਤਾਂ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕਰਨ ਦੀ ਹਿੰਮਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਹਿੰਦੂਆਂ 'ਤੇ ਜ਼ੁਲਮ ਕਰਨ, ਮੁਕੱਦਮੇ ਚਲਾਉਣ ਅਤੇ ਗੋਲੀ ਚਲਾਉਣੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਸਾਡਾ ਸਭ ਤੋਂ ਭੈੜਾ ਡਰ ਸੱਚ ਹੁੰਦਾ ਜਾਪਦਾ ਸੀ, ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਇਹ ਵੇਖਣਾ ਸਾਡੇ ਲਈ ਕਿੰਨਾ ਦੁਖਦਾਈ ਅਤੇ ਸ਼ਰਮਨਾਕ ਸੀ ਕਿ 15 ਅਗਸਤ 1947 ਦਾ ਦਿਨ ਰੋਸ਼ਨੀ ਅਤੇ ਧੂਮਧਾਮ ਨਾਲ ਮਨਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਸਾਰਾ ਪੰਜਾਬ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੇ ਅੱਗ ਦੀ ਲਪਟਾਂ ਵਿੱਚ ਸਾੜ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਮੇਰੇ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਦੇ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾਵਾਂ ਨੇ ਤਿਉਹਾਰਾਂ ਅਤੇ ਕਾਂਗਰਸ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਬਾਈਕਾਟ ਕਰਨ ਅਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਹਮਲਿਆਂ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਲਈ ਇੱਕ ਲੜਾਈ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ।

' "ਪੰਜ ਕਰੋੜ ਭਾਰਤੀ ਮੁਸਲਮਾਨ ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਵਾਸੀ ਬਣ ਕੇ ਰਹਿ ਗਏ ਹਨ; ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਪੱਛਮੀ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਿੱਚ ਗੈਰ-ਮੁਸਲਿਮ ਘੱਟਗਿਣਤੀ ਨੂੰ ਜਾਂ ਤਾਂ ਸਭ ਤੋਂ ਬੇਰਹਿਮ ਕਤਲਾਂ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਸਦੀਆਂ ਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਖੰਭਿਆਂ ਤੋਂ ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਦੁਖਦਾਈ ਤੌਰ 'ਤੇ ਹਟਾਉਣ ਦੁਆਰਾ ਖਤਮ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ; ਇਹੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਗੁੱਸੇ ਵਿੱਚ ਹੈ। ਪੂਰਬੀ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰੋ। ਇੱਕ ਸੌ ਦਸ ਮਿਲੀਅਨ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰੋਂ ਉਜਾੜ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 40 ਲੱਖ ਤੋਂ ਘੱਟ ਮੁਸਲਮਾਨ ਨਹੀਂ ਹਨ, ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਇੰਨੇ ਭਿਆਨਕ ਨਤੀਜਿਆਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵੀ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਨੇ ਤੁਸ਼ਟੀਕਰਨ ਦੀ ਉਹੀ ਨੀਤੀ ਜਾਰੀ ਰੱਖੀ, ਤਾਂ ਮੇਰਾ ਖੂਨ ਉਬਲ ਗਿਆ। ਅਤੇ ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਕੁਝ ਵੀ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ

Machine Translated by Google

ਹੁਣ ਮੇਰਾ ਮਤਲਬ ਨਿੱਜੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਵਿਰੁੱਧ ਸਖ਼ਤ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨਾ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਨਾ ਹੀ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਨੀਤੀ ਅਤੇ ਤਰੀਕਿਆਂ ਦੀ ਬੁਨਿਆਦ ਤੋਂ ਆਪਣੀ ਪੂਰੀ ਅਸਹਿਮਤੀ ਅਤੇ ਅਸਹਿਮਤੀ ਨੂੰ ਛੁਪਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਉਹ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਸਫਲ ਹੋਏ ਜੋ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਹਮੇਸ਼ਾ ਆਪਣੀ 'ਪਾੜੋ ਅਤੇ ਰਾਜ ਕਰੋ' ਦੀ ਨੀਤੀ 'ਤੇ ਚੱਲਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਉਸ ਨੇ ਭਾਰਤ ਨੂੰ ਵੰਡਣ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਅਜੇ ਇਹ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਰਾਜ ਖ਼ਤਮ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ।

32 ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਇਕੱਠੇ ਹੋਏ ਭੜਕਾਹਟ, ਜੋ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਖ਼ਰੀ ਮੁਸਲਿਮ ਪੱਖੀ ਵਰਤ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿੱਚ, ਅੰਤ ਵਿੱਚ, ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਸਿੱਟੇ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚਾ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਦੀ ਹੋਂਦ ਨੂੰ ਤੁਰੰਤ ਖਤਮ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਕੀ ਸਹੀ ਹੈ ਜਾਂ ਕੀ ਗਲਤ ਇਸ ਦਾ ਅੰਤਮ ਨਿਰਣਾਇਕ ਸਿਰਫ਼ ਉਸ ਨੇ ਹੀ ਕਰਨਾ ਸੀ, ਜੇਕਰ ਦੇਸ਼ ਉਸ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਉਸ ਦੀ ਅਯੋਗਤਾ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨਾ ਪਿਆ, ਜੇਕਰ ਅਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ, ਤਾਂ ਉਹ ਕਾਂਗਰਸ ਤੋਂ ਵੱਖ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਅੱਗੇ ਵਧੇਗਾ। ਇੱਕ ਰਵੱਈਆ ਕੋਈ ਅੱਧ-ਪੱਧਰੀ ਘਰ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ; ਜਾਂ ਤਾਂ ਕਾਂਗਰਸ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਇੱਛਾ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਅੱਗੇ ਸੌਂਪਣਾ ਪਿਆ, ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਸਾਰੀ ਸਨਕੀਤਾ, ਸਨਕੀਤਾ, ਅਧਿਆਤਮਿਕਤਾ ਅਤੇ ਆਦਿਮ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਲਈ ਦੂਜੀ ਬਾਜਾਰੀ ਵਜਾਉਣ ਵਿੱਚ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਹੋਣਾ ਪਿਆ, ਜਾਂ ਇਸਨੂੰ ਜਾਰੀ ਰੱਖਣਾ ਪਿਆ। ਉਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਉਹ ਇਕੱਲਾ ਹੀ ਸਾਰਿਆਂ ਦਾ ਅਤੇ ਸਭ ਕੁਝ ਦਾ ਜੱਜ ਸੀ; ਉਹ ਸਿਵਲ ਨਾਫੁਰਮਾਨੀ ਦੀ ਲਹਿਰ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਮਾਸਟਰ ਦਿਮਾਗ ਸੀ; ਹੋਰ ਕੋਈ ਉਸ ਅੰਦੋਲਨ ਦੀ ਤਕਨੀਕ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ ਸੀ; ਉਹ ਇਕੱਲਾ ਹੀ ਜਾਣਦਾ ਸੀ ਕਿ ਇਸਨੂੰ ਕਦੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਦੋਂ ਇਸਨੂੰ ਵਾਪਸ ਲੈਣਾ ਹੈ। ਈਡ ਜਾਂ ਫੇਲ; ਇਹ ਅਣਗਿਣਤ ਤਬਾਹੀਆਂ ਅਤੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਉਲਟਾ ਲਿਆ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਇਸ ਨਾਲ ਮਹਾਤਮਾ ਦੀ ਅਸ਼ੁੱਧਤਾ 'ਤੇ ਕੋਈ ਫਰਕ ਨਹੀਂ ਪੈ ਸਕਦਾ ਹੈ। ' ਸੱਤਿਆਗ੍ਰਹੀ ਕਦੇ ਵੀ ਅਸਫਲ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ' ਆਪਣੀ ਅਸ਼ੁੱਧਤਾ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕਰਨ ਦਾ ਉਸਦਾ ਫਾਰਮੂਲਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਇਲਾਵਾ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ ਸੀ ਕਿ ਸੱਤਿਆਗ੍ਰਹੀ ਕੌਣ ਸੀ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਆਪਣੇ ਕੇਸ ਵਿਚ ਜੱਜ ਅਤੇ ਵਕੀਲ ਬਣ ਗਏ। ਜੀਵਨ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਗੰਭੀਰ ਤਪੱਸਿਆ, ਨਿਰੰਤਰ ਕੰਮ ਅਤੇ ਬੁਲੰਦ ਚਰਿੱਤਰ ਦੇ ਨਾਲ ਇਹਨਾਂ ਬਚਕਾਨਾ ਅੜਚਨਾਂ ਅਤੇ ਰੁਕਾਵਟਾਂ ਨੇ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਨੂੰ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਅਤੇ ਅਟੱਲ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਲੋਕ ਉਸ ਦੀ ਰਾਜਨੀਤੀ ਨੂੰ ਤਰਕਹੀਣ ਸਮਝਦੇ ਸਨ, ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਜਾਂ ਤਾਂ ਕਾਂਗਰਸ ਤੋਂ ਹਟਣਾ ਪਿਆ ਜਾਂ ਆਪਣੀ ਬੁੱਧੀ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਪੈਰਾਂ 'ਤੇ ਰੱਖਣਾ ਪਿਆ ਜੋ ਉਹ ਇਸ ਨਾਲ ਪਸੰਦ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਅਜਿਹੀ ਪੂਰੀ ਗੈਰ-ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿਚ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਇਕ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਕ ਗਲਤੀ, ਅਸਫਲਤਾ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਅਸਫਲਤਾ ਅਤੇ ਤਬਾਹੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਤਬਾਹੀ ਦੇ ਦੋਸ਼ੀ ਸਨ। ਉਸ ਦੇ 33 ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਦਬਦਬੇ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਕਿਸੇ ਇੱਕ ਵੀ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਜਿੱਤ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

"ਜਦ ਤੱਕ ਗਾਂਧੀਵਾਦੀ ਵਿਧੀ ਚੜ੍ਹਾਈ (sic) ਵਿੱਚ ਸੀ, ਨਿਰਾਸ਼ਾ ਹੀ ਇੱਕ ਅਟੱਲ ਨਤੀਜਾ ਸੀ। ਉਸਨੇ, ਹਰ ਜੋਸ਼ੀਲੇ ਕ੍ਰਾਂਤੀਕਾਰੀ, ਕੱਟੜਪੰਥੀ ਅਤੇ ਜੋਸ਼ਦਾਰ ਵਿਅਕਤੀ ਜਾਂ ਸਮੂਹ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਅਤੇ ਲਗਾਤਾਰ ਆਪਣੇ ਚਰਖੇ, ਅਹਿੰਸਾ ਅਤੇ ਸੱਚ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਵਧਾਇਆ ਸੀ। ਚਰਕਾ 34 ਸਾਲਾਂ ਬਾਅਦ ਸੀ

Machine Translated by Google

ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਆ ਯਤਨਾਂ ਦੇ ਕਾਰਨ, ਮਸ਼ੀਨ ਦੁਆਰਾ ਸੰਚਾਲਿਤ ਟੈਕਸਟਾਈਲ ਉਦਯੋਗ ਦਾ 200 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਤੋਂ ਵੱਧ ਵਿਸਥਾਰ ਹੋਇਆ। ਇਹ ਹੁਣ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਇੱਕ ਫੀਸਦੀ ਹਿੱਸੇ ਨੂੰ ਵੀ ਕੱਪੜੇ ਪਾਉਣ ਤੋਂ ਅਸਮਰੱਥ ਹੈ। ਅਹਿੰਸਾ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ, 40 ਕਰੋੜ ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ ਅਜਿਹੇ ਉੱਚੇ ਹਵਾਈ ਜਹਾਜ਼ 'ਤੇ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨੂੰ ਨਿਯਮਤ ਕਰਨ ਦੀ ਉਮੀਦ ਕਰਨਾ ਬੇਤੁਕਾ ਸੀ ਅਤੇ ਇਹ 1942 ਵਿੱਚ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਨਾਲ ਟੁੱਟ ਗਿਆ। ਸੱਚਾਈ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਘੱਟੋ ਘੱਟ ਇਹ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਔਸਤ ਕਾਂਗਰਸੀ ਦੀ ਸੱਚਾਈ ਹੈ। ਗਲੀ ਦੇ ਆਦਮੀ ਨਾਲੋਂ ਉੱਚੇ ਕ੍ਰਮ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ, ਅਤੇ ਇਹ ਕਿ ਅਕਸਰ ਇਹ ਝੂਠ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਅਸਲ ਵਿੱਚ, ਦਿਖਾਵਾ ਕੀਤੀ ਸੱਚਾਈ ਦੇ ਇੱਕ ਪਤਲੇ ਲਿਬਾਸ ਦੁਆਰਾ ਢੱਕਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ.

' "ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਦੀ ਅੰਦਰੂਨੀ ਆਵਾਜ਼, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਸ਼ਕਤੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਅਹਿੰਸਾ ਦਾ ਸਿਧਾਂਤ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਸਭ ਕੁਝ ਮਿਸਟਰ ਜਿਨਾਹ ਦੀ ਲੋਹੇ ਦੀ ਇੱਛਾ ਦੇ ਅੱਗੇ ਚੂਰ ਚੂਰ ਹੋ ਗਿਆ ਅਤੇ ਸ਼ਕਤੀਹੀਣ ਸਾਬਤ ਹੋਇਆ। ਜਿਨਾਹ, ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਨੂੰ ਜਾਂ ਤਾਂ ਆਪਣੀ ਨੀਤੀ ਬਦਲ ਲੈਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਸੀ ਜਾਂ ਆਪਣੀ ਹਾਰ ਮੰਨ ਕੇ ਵੱਖੋ-ਵੱਖ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਵਿਚਾਰਾਂ ਵਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਮਿਸਟਰ ਜਿਨਾਹ ਅਤੇ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਣ ਲਈ ਰਾਹ ਦੇ ਸਕਦੇ ਸਨ ਪਰ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਇੰਨੇ ਇਮਾਨਦਾਰ ਨਹੀਂ ਸਨ ਕਿ ਉਹ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਨੂੰ ਭੁੱਲ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ ਸਨ। ਉਸ ਦੀ ਹਉਮੈ ਜਾਂ ਕੌਮੀ ਹਿੱਤਾਂ ਲਈ ਵੀ ਸਵੈ-ਇੱਛਾ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਅਮਲੀ ਰਾਜਨੀਤੀ ਲਈ ਕੋਈ ਗੁੰਜਾਇਸ਼ ਨਹੀਂ ਬਚੀ ਸੀ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਵੱਡੀਆਂ ਭੁੱਲਾਂ-ਹਿਮਾਲਿਆ ਵਰਗੀਆਂ ਵੱਡੀਆਂ ਗ਼ਲਤੀਆਂ- ਕੀਤੀਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਸਨ।

''ਜੋ ਲੋਕ ਮੈਨੂੰ ਨਿੱਜੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਜਾਣਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਸ਼ਾਂਤ ਸੁਭਾਅ ਵਾਲੇ ਵਿਅਕਤੀ ਵਜੋਂ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਪਰ ਜਦੋਂ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਉੱਚ-ਦਰਜੇ ਦੇ ਨੇਤਾਵਾਂ ਨੇ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਦੀ ਸਹਿਮਤੀ ਨਾਲ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਵੰਡਿਆ ਅਤੇ ਪਾੜ ਦਿੱਤਾ - ਜਿਸ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਦੇਵਤਾ ਮੰਨਦੇ ਹਾਂ - ਮੇਰਾ ਮਨ ਬਣ ਗਿਆ। ਭਿਆਨਕ ਗੁੱਸੇ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ।

ਸੰਖੇਪ ਰੂਪ ਵਿੱਚ, ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਸੋਚਿਆ ਅਤੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਮੈਂ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਰਬਾਦ ਹੋ ਜਾਵਾਂਗਾ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ ਸਿਰਫ ਇੱਕ ਹੀ ਚੀਜ਼ ਦੀ ਉਮੀਦ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਸੀ ਜੋ ਮੈਂ ਨਫ਼ਰਤ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਹੋਰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਇਹ ਕਿ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਸਾਰੀ ਇੱਜ਼ਤ ਗੁਆ ਲਵਾਂਗਾ, ਆਪਣੀ ਜਾਨ ਤੋਂ ਵੀ ਵੱਧ ਕੀਮਤੀ, ਜੇਕਰ ਮੈਂ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਨੂੰ ਮਾਰਨਾ ਸੀ। ਪਰ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਮੈਂ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਕਿ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਦੀ ਗੈਰ-ਮੌਜੂਦਗੀ ਵਿੱਚ ਭਾਰਤੀ ਰਾਜਨੀਤੀ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਅਮਲੀ ਹੋਵੇਗੀ, ਬਦਲਾ ਲੈਣ ਦੇ ਯੋਗ ਹੋਵੇਗੀ ਅਤੇ ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਬਲਾਂ ਨਾਲ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਬਿਨਾਂ ਸ਼ੱਕ, ਮੇਰਾ ਆਪਣਾ ਭਵਿੱਖ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਰਬਾਦ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ ਪਰ ਦੇਸ਼ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੇ ਹੱਥੋਂ ਬਚ ਜਾਵੇਗਾ। ਲੋਕ ਭਾਵੇਂ ਮੈਨੂੰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸੂਝ-ਬੂਝ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਜਾਂ ਮੂਰਖ ਕਹਿ ਕੇ ਬੁਲਾਉਣ, ਪਰ ਰਾਸ਼ਟਰ ਉਸ ਤਰਕ 'ਤੇ ਚੱਲਣ ਲਈ ਆਜ਼ਾਦ ਹੋਵੇਗਾ ਜਿਸ ਨੂੰ ਮੈਂ ਮਜ਼ਬੂਤ ਰਾਸ਼ਟਰ ਨਿਰਮਾਣ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ। ਸਵਾਲ 'ਤੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਮੈਂ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ ਅੰਤਿਮ ਫੈਸਲਾ ਲਿਆ ਪਰ ਮੈਂ ਇਸ ਬਾਰੇ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਵੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ। ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਦੋਵੇਂ ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ ਹਿੰਮਤ ਲੈ ਲਈ ਅਤੇ 30 ਜਨਵਰੀ 1948 ਨੂੰ ਬਿਰਲਾ ਹਾਊਸ ਦੇ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ ਗਾਂਧੀ ਜੀ 'ਤੇ ਗੋਲੀਆਂ ਚਲਾਈਆਂ। ਹੁਣ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਕਹਿਣ ਲਈ ਸ਼ਾਇਦ ਹੀ ਕੁਝ ਬਚਿਆ ਹੈ।

ਜੇਕਰ ਕਿਸੇ ਦੇ ਦੇਸ਼ ਪ੍ਰਤੀ ਸ਼ਰਧਾ ਇੱਕ ਪਾਪ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਹੈ, ਤਾਂ ਮੈਂ ਮੰਨਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੈਂ ਇਹ ਕੀਤਾ ਹੈ

Machine Translated by Google

ਪਾਪ. ਜੇਕਰ ਇਹ ਗੁਣਵਾਨ ਹੈ, ਤਾਂ ਮੈਂ ਨਿਮਰਤਾ ਨਾਲ ਇਸਦੀ ਯੋਗਤਾ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਮੈਨੂੰ ਪੂਰਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਹੈ ਕਿ ਜੇਕਰ ਪ੍ਰਾਣੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਸਥਾਪਿਤ ਅਦਾਲਤ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕੋਈ ਹੋਰ ਨਿਆਂ ਦੀ ਅਦਾਲਤ ਹੈ, ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਕੰਮ ਨੂੰ ਬੇਇਨਸਾਫ਼ੀ ਨਹੀਂ ਮੰਨਿਆ ਜਾਵੇਗਾ। ਜੇਕਰ ਮਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕੋਈ ਅਜਿਹੀ ਥਾਂ ਨਾ ਹੋਵੇ ਜਿਸ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਣ ਜਾਂ ਜਾਣ ਲਈ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਕਹਿਣ ਲਈ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਮੈਂ ਉਸ ਕਾਰਜ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਲਿਆ ਹੈ ਜੋ ਮੈਂ ਮਨੁੱਖਤਾ ਦੇ ਭਲੇ ਲਈ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੇਰੀਆਂ ਗੋਲੀਆਂ ਉਸ ਵਿਅਕਤੀ 'ਤੇ ਚਲਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ, ਜਿਸ ਦੀ ਨੀਤੀ ਅਤੇ ਕਾਰਵਾਈ ਨੇ ਲੱਖਾਂ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੀ ਤਬਾਹੀ ਅਤੇ ਤਬਾਹੀ ਮਚਾਈ ਸੀ।

'' ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੇ ਨਾਂ ਨਾਲ ਜਾਣਿਆ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਦੇਸ਼ ਫਿਰ ਤੋਂ ਇਕਜੁੱਟ ਅਤੇ ਇਕ ਹੋ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਹਾਰਨਵਾਦੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਨੂੰ ਤਿਆਗ ਕੇ ਹਮਲਾਵਰਾਂ ਦੇ ਅੱਗੇ ਝੁਕਣ ਲਈ ਸਿਖਾਇਆ ਜਾਵੇ। ਇਹ ਮੇਰੀ ਆਖਰੀ ਇੱਛਾ ਅਤੇ ਸਰਵ ਸ਼ਕਤੀਮਾਨ ਅੱਗੇ ਅਰਦਾਸ ਹੈ।

' "ਮੇਰੀ ਕਾਰਵਾਈ ਦੇ ਨੈਤਿਕ ਪੱਖ ਬਾਰੇ ਮੇਰਾ ਭਰੋਸਾ ਚਾਰੇ ਪਾਸਿਆਂ ਤੋਂ ਇਸਦੀ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਆਲੋਚਨਾ ਤੋਂ ਵੀ ਡਗਮਗਾ ਨਹੀਂ ਸਕਿਆ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ ਸ਼ੱਕ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਇਮਾਨਦਾਰ ਲੇਖਕ ਮੇਰੇ ਕੰਮ ਨੂੰ ਤੋਲਣਗੇ ਅਤੇ ਭਵਿੱਖ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਦਿਨ ਇਸਦਾ ਸਹੀ ਮੁੱਲ ਪਾਉਣਗੇ। "

ਗੋਡਸੇ ਨੇ ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਕਰਕਰੇ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਲਿਖਣ ਅਤੇ ਜਨਤਕ ਬੋਲਣ ਦੀਆਂ ਕਲਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਯੋਗਤਾ ਦੇ ਇੱਕ ਮਾਪ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੀ ਸੁਣਵਾਈ ਦੌਰਾਨ ਅਤੇ ਅਪੀਲ ਦੀ ਸੁਣਵਾਈ ਦੌਰਾਨ ਆਪਣੀ ਪ੍ਰਤਿਭਾ ਦਾ ਪੂਰਾ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕੀਤਾ। ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ, ਉਸਨੇ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੇ ਜੱਜ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀਆਂ ਦਲੀਲਾਂ ਨੂੰ ਦੁਹਰਾਇਆ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕੁਝ ਨਵੇਂ ਨੁਕਤਿਆਂ ਨਾਲ ਪੂਰਕ ਕੀਤਾ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਉਸਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਸੋਚਿਆ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਸਦਾ ਮੁੱਖ ਵਿਸ਼ਾ, ਹਾਲਾਂਕਿ, ਇੱਕ ਧਰਮੀ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਕਰਤੱਵ ਦਾ ਸੁਭਾਅ ਸੀ, ਉਸਦਾ ਧਰਮ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਹਿੰਦੂ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਵਿੱਚ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਉਸਨੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦੇ ਚਲਦੇ ਸੰਦਰਭ ਦਿੱਤੇ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਮਾਤ ਭੂਮੀ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲਣ ਅਤੇ ਬਚਾਉਣ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਆਪਣੀਆਂ ਜਾਨਾਂ ਨਾਲ ਲੜਨ ਦੀ ਭਾਵੁਕ ਅਪੀਲ ਕੀਤੀ। ਉਸਨੇ ਭਗਵਦਗੀਤਾ ਦੀਆਂ ਆਇਤਾਂ ਦਾ ਪਾਠ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਭਾਵਨਾ ਦੇ ਉੱਚੇ ਨੋਟ 'ਤੇ ਆਪਣੀ ਪ੍ਰੇਰਣਾ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕੀਤਾ।

'ਦਰਸ਼ਕ ਪ੍ਰਤੱਖ ਤੌਰ 'ਤੇ ਅਤੇ ਸੁਣਨ ਨਾਲ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਸਨ. ਉਸ ਨੇ ਬੋਲਣਾ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਤਾਂ ਡੂੰਘੀ ਚੁੱਪ ਛਾ ਗਈ। ਕਈ ਔਰਤਾਂ ਹੰਝੂਆਂ ਵਿਚ ਸਨ ਅਤੇ ਮਰਦ ਖੰਘ ਰਹੇ ਸਨ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਰੁਮਾਲ ਲੱਭ ਰਹੇ ਸਨ। ਕਦੇ-ਕਦਾਈਂ ਸੁੰਘਣ ਵਾਲੀ ਸੁੰਘਣ ਜਾਂ ਖੰਘਣ ਵਾਲੀ ਖਾਂਸੀ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਦੁਆਰਾ ਚੁੱਪ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਅਤੇ ਡੂੰਘੀ ਹੋ ਗਈ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਅਜਿਹਾ ਲੱਗ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਕਿਸੇ ਹਾਲੀਵੁੱਡ ਫ਼ੀਚਰ ਫ਼ਿਲਮ ਦੇ ਕਿਸੇ ਸੀਨ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਕਿਸਮ ਦੇ ਮੇਲੋਡ੍ਰਾਮਾ ਵਿੱਚ ਹਿੱਸਾ ਲੈ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਇੱਕ ਜਾਂ ਦੋ ਵਾਰ ਮੈਂ ਗੋਡਸੇ ਨੂੰ ਰੋਕਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਜੋ ਉਹ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਸੀ ਉਸ ਦੀ ਅਪ੍ਰਸੰਗਿਕਤਾ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਪਰ ਮੇਰੇ ਸਾਥੀ ਉਸ ਨੂੰ ਸੁਣਨ ਲਈ ਝੁਕਦੇ ਜਾਪਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਦਰਸ਼ਕਾਂ ਨੇ ਨਿਸ਼ਚਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸੋਚਿਆ ਸੀ ਕਿ ਗੋਡਸੇ ਦੀ ਕਾਰਗੁਜ਼ਾਰੀ ਲੰਮੀ ਕਾਰਵਾਈ ਦਾ ਇੱਕੋ ਇੱਕ ਸਾਰਥਕ ਹਿੱਸਾ ਸੀ। ਪ੍ਰਭਾਵ ਅਤੇ ਹੁੰਗਾਰੇ ਦੇ ਅੰਤਰ-ਪਲੇ ਨੂੰ ਦੇਖਣ ਵਿਚ ਲੇਖਕ ਦੀ ਉਤਸੁਕਤਾ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਰਹੇਜ਼ ਕੀਤਾ

Machine Translated by Google

ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਇਮਾਨਦਾਰ. ਨਾਲ ਹੀ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਕਿਹਾ: "ਆਦਮੀ ਛੇਤੀ ਹੀ ਮਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਉਹ ਕੋਈ ਨੁਕਸਾਨ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਉਸਨੂੰ ਆਖਰੀ ਵਾਰ ਭਾਫ਼ ਛੱਡਣ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।"

'ਮੈਨੂੰ, ਹਾਲਾਂਕਿ, ਇਸ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਸ਼ੱਕ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਉਸ ਦਿਨ ਦੇ ਸਰੋਤਿਆਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਜਿਊਰੀ ਵਿੱਚ ਗਠਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੁੰਦਾ ਅਤੇ ਗੋਡਸੇ ਦੀ ਅਪੀਲ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕਰਨ ਦਾ ਕੰਮ ਸੌਂਪਿਆ ਜਾਂਦਾ, ਤਾਂ ਉਹ ਭਾਰੀ ਬਹੁਮਤ ਦੁਆਰਾ "ਦੋਸ਼ੀ ਨਹੀਂ" ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਲਿਆਉਂਦੇ।'

ਨੱਥੂਰਾਮ ਨੇ ਨਫ਼ਰਤ ਅਤੇ ਅਸਹਿਣਸ਼ੀਲਤਾ ਦੇ ਆਪਣੇ ਫ਼ਲਸਫ਼ੇ ਨੂੰ ਇੱਕ ਵਾਰ ਫਿਰ ਤੋਂ ਪ੍ਰਚਾਰਨ ਲਈ ਜੱਜਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਿਤ ਕੀਤੀ ਉਦਾਰਤਾ ਦਾ ਬੜੀ ਚਲਾਕੀ ਨਾਲ ਸ਼ੋਸ਼ਣ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਇਸ ਸਵੈ-ਇੱਛਤ ਦੇਸ਼ਭਗਤ ਨੇ ਇਹ ਮੰਨਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਸਦੀਆਂ ਤੋਂ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਰਹਿ ਰਹੇ ਗੈਰ-ਹਿੰਦੂ ਵੀ ਭਾਰਤੀ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਸਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਨਫ਼ਰਤ ਦੀ ਮੁਹਿੰਮ ਚਲਾਉਣਾ ਦੇਸ਼ਧ੍ਰੋਹ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਸੀ। ਪਰ ਨੱਥੂਰਾਮ ਇੱਕ ਕੱਟੜ ਅਤੇ ਕੱਟੜ ਸੀ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦਾ ਸੀ ਜੋ ਉਸ ਦੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਤੋਂ ਹਟ ਗਿਆ ਹੋਵੇ। ਉਸਨੇ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਵਿੱਚ ਅਪੀਲ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਮੌਕੇ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਇੱਕ ਵਾਰ ਫਿਰ ਆਪਣੇ ਨਫ਼ਰਤ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਕੀਤੀ। ਇਹ ਕਿ ਉਸਦਾ ਬਿਆਨ ਝੂਠ ਅਤੇ ਅੱਧ-ਸੱਚਾਈ ਦਾ ਇੱਕ ਚਲਾਕੀ ਨਾਲ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੰਕਲਨ ਸੀ, ਅਸਲ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦੇ ਅਤਿਕਥਨੀ ਵਾਲੇ ਖਾਤਿਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਮਿਲਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਇਸ ਨੂੰ ਇੱਕ ਅਜਿਹੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਅਸਥਿਰ ਵਿਵਹਾਰ ਵਿੱਚ ਬਦਲ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਜੋ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਜ਼ਿੰਦਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਪਰ ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਪਿਛਲੇ ਚਾਰ ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਕੋਈ ਤੁਰੰਤ ਗੋਡਸੇ ਦੇ ਝੂਠ ਨੂੰ ਦੇਖ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਗੋਡਸੇ ਦਾ ਬਿਆਨ 11 ਮਈ ਤੱਕ ਚੱਲਿਆ; ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਬੈਨਰਜੀ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਦਲੀਲਾਂ ਜਾਰੀ ਰੱਖੀਆਂ ਅਤੇ ਕਿਸਤਿਆ ਦੇ ਵਕੀਲ ਅਵਸਥੀ ਨੇ 24 ਮਈ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਦਲੀਲ ਸਮਾਪਤ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। 25 ਤਰੀਕ ਨੂੰ, ਦਫਤਰੀ ਨੇ ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਦੇ ਕੇਸ ਦੀ ਬਹਿਸ ਕੀਤੀ, ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਡਾਂਗੇ ਦੀ ਦਲੀਲ ਹੋਈ। ਆਖਿਰਕਾਰ ਬੈਨਰਜੀ ਵੱਲੋਂ ਦਿੱਤੇ ਜਵਾਬ ਤੋਂ ਬਾਅਦ 6 ਜੂਨ ਨੂੰ ਅਪੀਲ ਦੀ ਸੁਣਵਾਈ ਖਤਮ ਹੋ ਗਈ।

ਕਿਉਂਕਿ ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੱਜਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਮਤਭੇਦ ਠੀਕ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਅਸਫਲ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਸਰਬਸੰਮਤੀ ਨਾਲ ਫੈਸਲੇ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚਣਾ ਅਸੰਭਵ ਸੀ। ਜਸਟਿਸ ਅੱਛਰੂਰਾਮ ਨੇ ਜਸਟਿਸ ਏਐਨ ਭੰਡਾਰੀ ਅਤੇ ਜਸਟਿਸ ਜੀਡੀ ਖੋਸਲਾ ਤੋਂ ਵੱਖਰੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਆਪਣਾ ਫੈਸਲਾ ਸੁਣਾਇਆ। ਪਰਚੂਰੇ ਨੂੰ ਬਰੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੇ ਜੱਜਾਂ ਨੇ ਉਸ ਦੇ ਇਕਬਾਲੀਆ ਬਿਆਨ ਨੂੰ ਸਵੈਇੱਛਤ ਬਿਆਨ ਵਜੋਂ ਮੰਨਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਕਿਸਤਿਆ ਨੂੰ ਬਰੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਜੱਜਾਂ ਦਾ ਮੰਨਣਾ ਸੀ ਕਿ ਉਸਨੇ ਸਿਰਫ਼ ਬੈਜ ਦੇ ਨੌਕਰ ਵਜੋਂ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਉਸਨੂੰ ਇੱਕ ਸਾਥੀ ਵਜੋਂ ਦੋਸ਼ੀ ਨਹੀਂ ਠਹਿਰਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਜੱਜ ਆਤਮਚਰਨ ਨੇ ਵੀ ਇਸ ਦੀ ਸਿਫ਼ਾਰਸ਼ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਉਸ ਨੇ ਹਲਕੀ ਸਜ਼ਾ ਦੀ ਸਿਫ਼ਾਰਸ਼ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੇ ਜੱਜਾਂ ਨੇ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਕੀਤੀ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਗੋਪਾਲ ਗੋਡਸੇ ਦੀ ਜਵਾਨੀ ਕਾਰਨ ਉਸ ਪ੍ਰਤੀ ਨਰਮੀ ਦਿਖਾਵੇ। ਨੱਥੂਰਾਮ ਵੀ. ਗੋਡਸੇ, ਨਰਾਇਣ ਡੀ. ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਆਰ. ਕਰਕਰੇ ਅਤੇ ਮਦਨਲਾਲ ਕੇ. ਪਾਹਵਾ ਦੀਆਂ ਸਜ਼ਾਵਾਂ ਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖੀਆਂ ਗਈਆਂ। 21 ਜੂਨ 1949 ਨੂੰ ਫੈਸਲਾ ਸੁਣਾਇਆ ਗਿਆ।

Machine Translated by Google

ਹਾਲਾਂਕਿ ਹਾਈਕੋਰਟ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਸਿਰਫ ਇੱਕ ਅਪੀਲ ਦੀ ਸੁਣਵਾਈ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ, ਜਸਟਿਸ ਅੱਛਰੂਰਾਮ ਨੇ ਜਾਂਚ ਕਰ ਰਹੀ ਪੁਲਿਸ ਦੇ ਖਰਾਬ ਅਕਸ ਨੂੰ ਸੁਸ਼ੋਭਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਲੈ ਲਿਆ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਗਲਤ ਕੰਮਾਂ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਫੈਸਲਾ ਸੁਣਾਇਆ ਕਿ ਜੱਜ ਆਤਮਚਰਨ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਆਲੋਚਨਾਤਮਕ ਟਿੱਪਣੀਆਂ ਸਨ। ਲਈ ਨਹੀਂ ਬੁਲਾਇਆ ਗਿਆ। ਜਿੱਥੇ ਇੱਕ ਪਾਸੇ, ਅੱਛਰੂਰਾਮ ਅਤੇ ਭੰਡਾਰੀ ਨੇ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਗਲਤ ਕੰਮਾਂ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਡਿਊਟੀ ਤੋਂ ਪਰੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਕੀਤੀ, ਉੱਥੇ ਹੀ ਡਾ. ਪਰਚੂਰੇ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ, ਅੱਛਰੂਰਾਮ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤੁਲਨਾ ਨਰਕ ਤੋਂ ਆਏ ਭੂਤ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਖ਼ਤ ਅਲੋਚਨਾ ਕੀਤੀ। ਪਰਚੁਰ ਨੂੰ ਇਕਬਾਲੀਆ ਬਿਆਨ 'ਤੇ ਦਸਤਖਤ ਕਰਨ ਲਈ ਡਰਾਉਣਾ। ਇਸੇ ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਜੱਜ ਨੇ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਯੋਗਤਾ ਦਾ ਪ੍ਰਮਾਣ ਪੱਤਰ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਾਜ਼ੀਆਂ ਵਜੋਂ ਨਿੰਦਿਆ। ਜੱਜਾਂ ਨੇ ਪਰਚੂਰੇ ਦੇ ਇਕਬਾਲੀਆ ਬਿਆਨ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਨਾਲ ਮੰਨਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਬਰੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਇਸ ਤੱਥ ਨੂੰ ਨਜ਼ਰਅੰਦਾਜ਼ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਮਦਦ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਨੱਥੂਰਾਮ ਗੋਡਸੇ ਅਤੇ ਨਰਾਇਣ ਆਪਟੇ ਗਵਾਲੀਅਰ ਤੋਂ ਬੰਦੂਕ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਜੇ ਪਰਚੂਰੇ ਬੰਦੂਕ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਵਿਚ ਮਦਦ ਕਰਨ ਦਾ ਦੋਸ਼ੀ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਤਾਂ ਕੌਣ ਸੀ?

315 ਪੰਨਿਆਂ ਦਾ ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਜਸਟਿਸ ਏ.ਐਨ.ਭੰਡਾਰੀ ਅਤੇ ਜਸਟਿਸ ਜੀ.ਡੀ
ਖੋਸਲਾ ਨੂੰ ਜਸਟਿਸ ਭੰਡਾਰੀ ਨੇ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਸੁਣਾਇਆ।

ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਕੌਂਸਲ ਨੂੰ ਅਪੀਲ ਕਰੋ

ਮੁਲਜ਼ਮ ਨੱਥੂਰਾਮ ਗੋਡਸੇ, ਨਰਾਇਣ ਆਪਟੇ, ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਕਰਕਰੇ, ਗੋਪਾਲ ਗੌਡਸੇ ਅਤੇ ਮਦਨਲਾਲ ਪਾਹਵਾ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੇ ਫ਼ੈਸਲੇ ਖ਼ਿਲਾਫ਼ ਪ੍ਰੀਵੀ ਕੌਂਸਲ ਕੋਲ ਅਪੀਲ ਕੀਤੀ। ਇਹ ਅਪੀਲ 'ਪੌਪਰਜ਼ ਐਕਟ' ਤਹਿਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ, ਜੋ ਨਿਆਂ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦਾ ਲਾਭ ਲੈਣ ਲਈ ਪੈਸਾ ਖਰਚ ਨਾ ਕਰ ਸਕਣ ਵਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸਹੂਲਤਾਂ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਲਈ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। 'ਦੇਸ਼ ਭਗਤਾਂ' ਦੇ ਇਸ ਸਮੂਹ ਨੇ ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼ ਦੀਆਂ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਵਿਰੁੱਧ ਬਸਤੀਵਾਦੀ ਨਿਆਂ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਨੂੰ ਅਪੀਲ ਕਰਨ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ।

ਜੌਹਨ ਮੇਗਾ ਮੁਲਜ਼ਮਾਂ ਵੱਲੋਂ ਪੇਸ਼ ਹੋਏ। ਅਪੀਲ ਦੀਆਂ ਮੁੱਖ ਦਲੀਲਾਂ
ਸਨ:

(1) ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਨਿਆਂਇਕ ਮਾਫੀ ਗੈਰ-ਕਾਨੂੰਨੀ ਅਤੇ ਗਲਤ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸਾਰੇ ਗਵਾਹਾਂ ਨੂੰ ਗੈਰ ਕਾਨੂੰਨੀ ਕਰਾਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

(2) ਕਾਨੂੰਨ ਅਨੁਸਾਰ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਦਾ ਦੋਸ਼ ਅਸਥਾਈ ਸੀ।
ਵੱਖ-ਵੱਖ ਦੋਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਇਕੱਠਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਜੋ ਅਪਰਾਧਿਕ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਗਏ ਸਨ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਗਵਾਹੀਆਂ ਦਰਜ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਜੋ ਭਾਰਤੀ ਗਵਾਹ ਐਕਟ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਸਨ।

(3) ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਅਦਾਲਤਾਂ ਨੇ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਨ ਦੀਆਂ ਉਚਿਤ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆਵਾਂ ਦਾ ਪਾਲਣ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਸੀ ਇੱਕ ਅਪਰਾਧਿਕ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਦੋਸ਼ੀ.

(4) ਮਦਨਲਾਲ ਵਿਰੁੱਧ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਦਾ ਦੋਸ਼ ਅਸਥਾਈ ਸੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਇਕ ਹੋਰ ਦੋਸ਼ ਵਿਚ ਦੋਸ਼ੀ ਨਹੀਂ ਠਹਿਰਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ।

Machine Translated by Google

ਪ੍ਰੀਵੀ ਕੌਂਸਲ ਦੀ ਨਿਆਂਇਕ ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਅਪੀਲ ਸੁਣਨ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਇਸਨੂੰ 12 ਅਕਤੂਬਰ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

ਗਵਰਨਰ ਜਨਰਲ ਨੂੰ ਅਪੀਲ

ਪ੍ਰੀਵੀ ਕਾਉਂਸਿਲ ਵੱਲੋਂ ਅਪੀਲ ਰੱਦ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, 26 ਅਕਤੂਬਰ 1949 ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਜੱਜ ਐਸ.ਐਸ. ਦੁਲਾਰ ਨੇ 26 ਅਕਤੂਬਰ ਨੂੰ ਨੱਥੂਰਾਮ ਵੀ. ਗੌਡਸੇ ਅਤੇ ਨਰਾਇਣ ਡੀ. ਆਪਟੇ ਲਈ ਮੌਤ ਦਾ ਵਾਰੰਟ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ। 15 ਨਵੰਬਰ 1949 ਨੂੰ ਅੰਬਾਲਾ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿੱਚ ਫਾਂਸੀ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਤੈਅ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ।

ਨੱਥੂਰਾਮ ਗੌਡਸੇ ਦੇ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਨੇ ਨਰਾਇਣ ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਉਸਦੀ ਪਤਨੀ ਵਾਂਗ ਗਵਰਨਰ ਜਨਰਲ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰ ਲਈ ਰਹਿਮ ਦੀ ਅਪੀਲ ਕੀਤੀ। 7 ਨਵੰਬਰ ਨੂੰ ਸਵੇਰੇ 11.30 ਵਜੇ ਗਵਰਨਰ ਜਨਰਲ ਦੇ ਦਫਤਰ ਨੇ ਇਕ ਲਾਈਨ ਪ੍ਰੈਸ ਬਿਆਨ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ 'ਗਵਰਨਰ ਜਨਰਲ ਨੇ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ ਦਖਲ ਦੇਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।' ਨੱਥੂਰਾਮ ਵੀ. ਗੋਡਸੇ ਅਤੇ ਨਾਰਾਇਣ ਡੀ. ਆਪਟੇ ਦੀ ਕਿਸਮਤ ਸੀਲ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ।

ਸਜ਼ਾ ਸੁਣਾਏ ਜਾਣ 'ਤੇ ਹੁਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ 'ਮਰਦੇ ਦਮ ਤੱਕ ਗਲ ਨਾਲ ਲਟਕਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ'।

ਐਗਜ਼ੀਕਿਊਸ਼ਨ

ਜਸਟਿਸ ਜੀਡੀ ਖੋਸਲਾ ਨੇ ਨੱਥੂਰਾਮ ਗੌਡਸੇ ਅਤੇ ਨਰਾਇਣ ਆਪਟੇ ਦੀ ਫਾਂਸੀ ਦੇ ਚਸ਼ਮਦੀਦ ਗਵਾਹ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਫਾਂਸੀ ਦੇ ਉਸ ਦੇ ਵਰਣਨ ਨੂੰ ਹੇਠਾਂ ਦੁਬਾਰਾ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ: 'ਇਸ ਦੁਖਦਾਈ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਅੰਤਮ ਅਧਿਆਇ ਸਾਨੂੰ ਕੇਂਦਰੀ ਗੌਲ, ਅੰਬਾਲਾ ਲੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿੱਥੇ 15 ਨਵੰਬਰ, 1949 ਦੀ ਸਵੇਰ ਨੂੰ ਨੱਥੂਰਾਮ ਗੋਡਸੇ ਅਤੇ ਆਪਟੇ ਨੂੰ ਫਾਂਸੀ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੀ ਸਮਾਪਤੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ। ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਤਰਜੀਹੀ ਅਪੀਲ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਦੀ ਉਡੀਕ ਕਰਨ ਲਈ ਉੱਥੇ ਭੇਜਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਆਪਟੇ ਨੇ ਭਾਰਤੀ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇ

ਕੁਝ ਪਹਿਲੂਆਂ 'ਤੇ ਇੱਕ ਨਿਬੰਧ ਲਿਖਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਜੋ ਉਸਨੇ ਫਾਂਸੀ ਤੋਂ ਇੱਕ ਜਾਂ ਦੋ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ ਪੂਰਾ ਕੀਤਾ। ਗੋਡਸੇ ਕਈ ਕਿਤਾਬਾਂ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਹੋ ਗਿਆ। ਦੋ ਦੋਸ਼ੀ ਕੈਦੀਆਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਹੱਥ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਕੋਠੜੀਆਂ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਲਿਜਾਇਆ ਗਿਆ। ਗੋਡਸੇ ਸਾਹਮਣੇ ਚੱਲਿਆ। ਉਸ ਦੇ ਕਦਮ ਕਦੇ-ਕਦਾਈਂ ਡਿਗ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਉਸਦਾ ਵਿਵਹਾਰ ਅਤੇ ਆਮ ਦਿੱਖ ਘਬਰਾਹਟ ਅਤੇ ਡਰ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਦਾ ਸਬੂਤ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਉਸਨੇ ਹਰ ਕੁਝ ਸਕਿੰਟਾਂ ਵਿੱਚ "ਅਖੰਡ ਭਾਰਤ" (ਅਣਵੰਡੇ ਭਾਰਤ) ਦਾ ਨਾਅਰਾ ਲਗਾ ਕੇ ਇਸ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਲੜਨ ਅਤੇ ਇੱਕ ਦਲੇਰ ਬਾਹਰੀ ਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ । ਪਰ ਉਸ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਵਿਚ ਥੋੜੀ ਜਿਹੀ ਗੂੰਜ ਸੀ, ਅਤੇ ਜਿਸ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਢੰਗ ਨਾਲ ਉਸ ਨੇ ਮੁਕੱਦਮੇ ਅਤੇ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਕੇਸ ਦੀ ਦਲੀਲ ਦਿੱਤੀ ਸੀ, ਉਸ ਤੋਂ ਜਾਪਦਾ ਸੀ ਕਿ ਸਭ ਕੁਝ ਖਰਚ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਨਿਰਾਸ਼ਾਜਨਕ ਪੁਕਾਰ ਆਪਟੇ ਨੇ ਉਠਾਈ, ਜਿਸ ਨੇ "ਅਮਰ ਰਹੇ" (ਸਦਾ ਲਈ ਜੀਵਤ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ) ਚੀਕਿਆ। ਉਸਦੀ ਉੱਚੀ ਅਤੇ ਦ੍ਰਿੜ ਧੁਨ ਨੇ ਗੌਡਸੇ ਦੇ, ਕਈ ਵਾਰ, ਲਗਭਗ ਕਮਜ਼ੋਰ ਕਥਨ ਦਾ ਇੱਕ ਅਸਾਧਾਰਨ ਉਲਟ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ।

Machine Translated by Google

'ਗੋਲ ਦੇ ਸੁਪਰਡੈਂਟ ਅਤੇ ਅੰਬਾਲਾ ਦੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਮੈਜਿਸਟਰੇਟ, ਜੋ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੇ ਹੁਕਮਾਂ ਦੀ ਸਹੀ ਪਾਲਣਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਮਾਣਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਆਏ ਸਨ, ਨੇ ਦੇਖਿਆ ਕਿ, ਗੋਡਸੇ ਦੇ ਉਲਟ, ਆਪਟੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਵੈ-ਪ੍ਰਾਪਤ ਸੀ ਅਤੇ ਘਬਰਾਹਟ ਦਾ ਮਾਮੂਲੀ ਸੰਕੇਤ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਮੋਢੇ ਪਿੱਛੇ ਸੁੱਟ ਕੇ ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ ਸਿਰ ਉੱਚਾ ਰੱਖ ਕੇ ਇੱਕ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਦਮ ਨਾਲ ਤੁਰਿਆ। ਗੋਡਸੇ ਨਾਲੋਂ ਕਈ ਇੰਚ ਉੱਚਾ, ਉਹ ਉਸ ਉੱਤੇ ਹਾਵੀ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦਾ ਸੀ। ਉਸ ਦੇ ਚਿਹਰੇ 'ਤੇ, ਉਸ ਨੇ ਜੋ ਕੁਝ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਉਸ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਦੀ ਅੰਦਰੂਨੀ ਭਾਵਨਾ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ, ਉਸ ਕਾਰਵਾਈ ਦੇ ਸਹੀ ਅੰਤ ਦੀ ਉਮੀਦ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਆਵਾਜ਼ ਅਤੇ ਗੁੱਸੇ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਪਿਆ ਸੀ, ਉਸ ਦੀ ਕੋਈ ਵਿਰੋਧਤਾ ਅਤੇ ਜਾਇਜ਼ਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਕਿ ਗੌਡਸੇ ਨੇ, ਗੌਲ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਆਖਰੀ ਦਿਨਾਂ ਦੌਰਾਨ, ਆਪਣੇ ਕੀਤੇ ਤੋਂ ਪਛਤਾਵਾ ਕੀਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਜੇਕਰ ਉਸਨੂੰ ਇੱਕ ਹੋਰ ਮੌਕਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਆਪਣੀ ਬਾਕੀ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਸ਼ਾਂਤੀ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿੱਚ ਬਤੀਤ ਕਰੇਗਾ।

ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ, ਆਪਟੇ ਨੇ ਇੱਕ ਨਿਰਲੇਪ ਰਵੱਈਆ ਕਾਇਮ ਰੱਖਿਆ। ਅੰਤ ਤੱਕ ਉਸਨੇ ਆਪਣਾ ਦੋਸ਼ ਮੰਨਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਉਸਨੇ ਇੱਕ ਕੁੱਟੇ ਹੋਏ ਵਿਰੋਧੀ ਦੇ ਰੋਣ ਵਾਲੇ ਸੁਰਾਂ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਬੇਗੁਨਾਹੀ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ। ਭਗਵਦਗੀਤਾ ਦੇ ਅਧਿਐਨ ਅਤੇ ਫ਼ਲਸਫ਼ੇ ਉੱਤੇ ਇੱਕ ਗ੍ਰੰਥ ਲਿਖਣ ਵਿੱਚ ਉਸਦੇ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਯੋਗ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਵਿਰੋਧ ਜਾਂ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਦੀ ਵਿਅਰਥਤਾ ਸਿਖਾਈ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਜਾਂ ਇਹ ਉਸਦਾ ਸੁਭਾਵਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਗੁੱਸੇ ਵਾਲਾ ਸੁਭਾਅ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਉਹ ਇੱਕ ਆਦਮੀ ਦੇ ਆਤਮ-ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨਾਲ ਆਪਣੀ ਤਬਾਹੀ ਵੱਲ ਤੁਰ ਪਿਆ। ਜਿਸ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਡਿਊਟੀ ਕਰਨ ਲਈ ਉਮੀਦ ਤੋਂ ਘੱਟ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਘੱਟ ਮਿਲਣ ਵਾਲਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਨਾਮ ਦੇ ਹੱਕਦਾਰ ਹਨ।

ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ ਫਾਂਸੀ ਦੇਣ ਲਈ ਇਕੋ ਫਾਂਸੀ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਦੋ ਰੱਸੀਆਂ, ਹਰ ਇੱਕ ਫਾਹੀ ਨਾਲ, ਸਮਾਨਾਂਤਰ ਲਾਈਨਾਂ ਵਿੱਚ ਉੱਚੀ ਕਰਾਸਬਾਰ ਤੋਂ ਲਟਕੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ।
ਗੋਡਸੇ ਅਤੇ ਆਪਟੇ ਨੂੰ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਖੜ੍ਹਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਕਾਲੇ ਕੱਪੜੇ ਦੇ ਥੈਲੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਿਰਾਂ 'ਤੇ ਖਿੱਚੇ ਗਏ ਸਨ ਅਤੇ ਗਲਾਂ 'ਤੇ ਬੰਨ੍ਹ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਸਨ। ਨੋਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਅਨੁਕੂਲ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਜਲਾਦ ਨੇ ਪਲੇਟਫਾਰਮ ਤੋਂ ਉਤਰਿਆ ਅਤੇ ਨਿੰਦਾ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਹੇਠ ਜਾਲ ਦੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਨੂੰ ਛੱਡਣ ਲਈ ਲੀਵਰ ਖਿੱਚਿਆ।

'ਆਪਟੇ ਦੀ ਮੌਤ ਲਗਭਗ ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਹੋ ਗਈ ਅਤੇ ਉਸਦਾ ਸਥਿਰ ਸਰੀਰ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਹਿੱਲਣ ਵਾਲੀ ਗਤੀ ਨਾਲ ਝੂਲਦਾ ਰਿਹਾ, ਪਰ ਗੌਡਸੇ, ਬੇਹੋਸ਼ ਅਤੇ ਬੇਹੋਸ਼ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ, ਪੰਦਰਾਂ ਮਿੰਟਾਂ ਤੱਕ ਆਪਣੀਆਂ ਲੱਤਾਂ ਦੇ ਕੰਬਣ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਸਰੀਰ ਦੇ ਕੜਵੱਲ ਵਿੱਚ ਜੀਵਨ ਦੇ ਚਿੰਨ੍ਹ ਨੂੰ ਹਿੱਲਦਾ ਅਤੇ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਿਤ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ।

' ਲਾਸ਼ਾਂ ਦਾ ਸਸਕਾਰ ਗਲੀ ਦੇ ਅੰਦਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ, ਜਿਸ ਜ਼ਮੀਨ 'ਤੇ ਚਿਤਾ ਬਣਾਏ ਗਏ ਸਨ, ਉਸ ਨੂੰ ਵਾਹ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਧਰਤੀ ਅਤੇ ਅਸਥੀਆਂ ਨੂੰ ਘੱਗਰ ਦਰਿਆ ਵਿਚ ਲਿਜਾ ਕੇ ਇਕਾਂਤ ਥਾਂ 'ਤੇ ਗੁਪਤ ਰੂਪ ਵਿਚ ਡੁਬੋ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।'

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੋ ਇੱਕ ਤ੍ਰਾਸਦੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਇਆ, ਉਹ ਇੱਕ ਦੁਖਾਂਤ ਵਿੱਚ ਖ਼ਤਮ ਹੋਇਆ, ਦੋ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਦੀਆਂ ਜਾਨਾਂ ਬਰਬਾਦ ਹੋ ਗਿਆ। ਨੱਥੂਰਾਮ ਗੌਡਸੇ ਅਤੇ ਨਰਾਇਣ ਆਪਟੇ ਨਾਲ ਜੋ ਹੋਇਆ, ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸ਼ਿਕਾਰ ਦੀ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ ਹੋਵੇਗਾ। ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੀ ਸੁਣਵਾਈ ਦੌਰਾਨ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਦੂਜੇ ਪੁੱਤਰ ਮਨੀਲਾਲ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਪੰਡਿਤ ਨੂੰ ਅਪੀਲ ਕੀਤੀ

Machine Translated by Google

ਨਹਿਰੂ ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਨੂੰ ਮੁਆਫ਼ ਕਰਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਛੋਟੇ ਭਰਾ ਰਾਮਦਾਸ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਵੀ ਮੁਆਫ਼ੀ ਮੰਗਣ ਲਈ ਲਿਖਿਆ ਸੀ।

ਜੀਵਨ ਦਾ ਬਦਲਾ ਲੈਣ ਦੀ ਮੁੱਢਲੀ ਪ੍ਰਥਾ ਨੂੰ ਨਿਆਂ ਦੇ ਭੇਸ ਵਿੱਚ ਲਾਗੂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।

ਗੋਪਾਲ ਗੋਡਸੇ, ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਕਰਕਰੇ ਅਤੇ ਮਦਨਲਾਲ ਪਾਹਵਾ ਨੂੰ 12 ਅਕਤੂਬਰ 1964 ਨੂੰ ਚੌਦਾਂ ਸਾਲ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਕੱਟਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਰਿਹਾਅ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰਿਹਾਈ 'ਤੇ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਵੱਲੋਂ ਪੂਨਾ 'ਚ ਜਸ਼ਨ ਮਨਾਇਆ ਗਿਆ। ਐਮ ਜੀ ਘੇਸਾਸ ਦੁਆਰਾ ਇੱਕ ਸੱਦਾ ਭੇਜਿਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਲਿਖਿਆ ਸੀ: 'ਸ਼੍ਰੀ ਗਜਾਨਨ ਪ੍ਰਸੰਨਾ। ਸਪ੍ਰੇਮ ਨਮਸਕਾਰ, ਪਿਆਰ ਦੇ ਆਦਰ ਨਾਲ—ਸ਼੍ਰੀ ਗੋਪਾਲਰਾਓ ਗੌਡਸੇ ਦੀ ਜੇਲ ਤੋਂ ਰਿਹਾਈ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਲਈ—ਦੇਸ਼ ਭਗਤ ਸਵਰਗੀ ਸ਼੍ਰੀ ਨੱਥੂਰਾਮ ਵੀ. ਗੋਡਸੇ, ਸ਼੍ਰੀ ਵਿਸ਼ਣੁਪੰਤ ਕਰਕਰੇ ਅਤੇ ਸ਼੍ਰੀ ਮਦਨਲਾਲ ਪਾਹਵਾ ਦੇ ਭਰਾ, ਅਸੀਂ (ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦੋਸਤ) ਸ਼੍ਰੀ ਸਤਿਆ ਕਰਨ ਜਾ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਵਿਨਾਇਕ ਪੂਜਾ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇੱਥੇ ਬੁਲਾ ਕੇ ਵਧਾਈ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ: ਇਸ ਲਈ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਸ ਸਮਾਰੋਹ ਲਈ ਹਾਜ਼ਰ ਰਹਿਣ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਤੁਹਾਡਾ, ਐਮ.ਜੀ.ਘਾਸ. ਸਮਾਂ: ਵੀਰਵਾਰ 12-11-1964, ਸ਼ਾਮ 5.30 ਤੋਂ 7.30 ਵਜੇ ਤੱਕ
ਸਥਾਨ: ਉਦਯਨ ਮੰਗਲ ਕਰਿਆਲਿਆ, 61, ਸ਼ਨਿਵਰ ਪੇਠ, ਪੂਨਾ-2।' ਘੇਸਾਸ ਨੂੰ ਸਮਾਗਮ ਦਾ ਆਯੋਜਨ ਕਰਨ ਲਈ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਬੰਬੇ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਵਿੱਚ ਦਾਇਰ ਕੀਤੇ ਆਪਣੇ ਹਲਫ਼ਨਾਮੇ ਵਿੱਚ ਘੇਸਾਸ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਘਰ ਵਾਪਸੀ 'ਨਾਇਕਾਂ' ਦੇ ਸਵਾਗਤ ਵਿੱਚ ਤਕਰੀਬਨ 50 ਤੋਂ 125 ਤੋਂ 200 ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਸੱਦੇ ਭੇਜੇ ਗਏ ਸਨ।

ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਕਰਕਰੇ ਆਪਣੀ ਰਿਹਾਈ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਅਹਿਮਦਨਗਰ ਵਾਪਸ ਚਲਾ ਗਿਆ ਜਿੱਥੇ ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਬਾਕੀ ਦੇ ਦਿਨ ਇੱਕ ਹੋਟਲ ਮਾਲਕ ਅਤੇ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਕਲਾ ਦੇ ਸਰਪ੍ਰਸਤ ਵਜੋਂ ਬਿਤਾਏ। 4 ਅਪ੍ਰੈਲ 1974 ਨੂੰ ਉਸਦੀ ਮੌਤ ਹੋ ਗਈ, ਉਸਦੀ ਪਤਨੀ ਦੀ ਮੌਤ 2003 ਵਿੱਚ ਹੋਈ। ਡੇਕਨ ਗੈਸਟ ਹਾਊਸ ਅਹਿਮਦਨਗਰ ਵਿੱਚ ਉਸਦੀ ਗੋਦ ਲਈ ਧੀ ਦੁਆਰਾ ਚਲਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਮਦਨਲਾਲ ਪਾਹਵਾ ਮੁੰਬਈ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਕਾਗਜ਼ ਅਤੇ ਬੋਰਡ ਮਿੱਲਾਂ ਨੂੰ ਸਪਲਾਈ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਕਪਾਹ ਅਤੇ ਕਾਗਜ਼ ਦੇ ਕੂੜੇ ਦੇ ਡੀਲਰ ਵਜੋਂ ਇੱਕ ਛੋਟਾ ਕਾਰੋਬਾਰ ਚਲਾਉਂਦਾ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਵੀ ਉਸਨੂੰ ਕੋਈ ਅਜਿਹਾ ਵਿਅਕਤੀ ਮਿਲਦਾ ਜੋ ਉਸਨੂੰ ਕੁਝ ਪੀਣ ਵਾਲੇ ਪਦਾਰਥ ਅਤੇ ਭੋਜਨ ਖਰੀਦਦਾ, ਮਦਨਲਾਲ ਗਵਾਲੀਅਰ ਵਿੱਚ ਉਸਦੇ ਰੰਗੀਨ ਕਾਰਨਾਮੇ ਅਤੇ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਕਤਲ ਵਿੱਚ ਉਸਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕਰਦਾ। ਸਾਲ 2001 ਵਿੱਚ ਉਸਦੀ ਮੌਤ ਹੋ ਗਈ, ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਪਿੱਛੇ ਉਸਦੀ ਪਤਨੀ ਹੈ।

ਬੈਜ ਨੂੰ ਮੁੰਬਈ ਦੇ ਪੁਲਿਸ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਦਫ਼ਤਰ ਦੇ ਕੈਂਪਸ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਕਮਰਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਜਿੱਥੇ ਉਹ ਆਪਣੀ ਮੌਤ ਤੱਕ ਸੁਰੱਖਿਆ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਬੈਜ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਰਪ੍ਰਸਤਾਂ ਲਈ ਚੇਨ ਮੇਲ ਵੈਸਟ ਅਤੇ ਬਾਘ ਦੇ ਪੰਜੇ ਬਣਾਉਣਾ ਜਾਰੀ ਰੱਖਿਆ। ਬਿੱਲੇ, ਉਸ ਦੀ ਪਤਨੀ ਅਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਕੀ ਹੋਇਆ, ਇਸ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਦੱਤਾਤ੍ਰੇਯ ਪਰਚੁਰੇ, ਬਰੀ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਗਵਾਲੀਅਰ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਡਾਕਟਰੀ ਪ੍ਰੈਕਟਿਸ ਵਿੱਚ ਵਾਪਸ ਪਰਤਿਆ। ਪਾਰਕਿੰਸਨ ਦੀ ਬਿਮਾਰੀ ਤੋਂ ਪੀੜਤ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਅੱਸੀਵਿਆਂ ਵਿੱਚ ਉਸਦੀ ਮੌਤ ਹੋ ਗਈ। ਬਰੀ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਸਨੇ ਆਪਣੀ ਮੌਤ ਤੱਕ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕੀਤਾ। ਪਰਚੁਰੇ ਵਾੜਾ ਅਜੇ ਵੀ ਗਵਾਲੀਅਰ ਵਿੱਚ ਖੜ੍ਹਾ ਹੈ।

ਸ਼ੰਕਰ ਕਿਸਤਿਆ ਆਪਣੇ ਬਰੀ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਗਰੀਬ ਭਾਰਤੀ ਜਨਤਾ ਦੇ ਅਸਪਸ਼ਟਤਾ ਵਿੱਚ ਗਾਇਬ ਹੋ ਗਿਆ। ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਸ ਦੇ ਜੀਵਨ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਪਤਾ

Machine Translated by Google

ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਨੇ 1949 ਵਿੱਚ ਬਰੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।

ਗੋਪਾਲ ਗੋਡਸੇ, ਨੱਥੂਰਾਮ ਦਾ ਨਾਇਕ-ਪੂਜਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਛੋਟਾ ਭਰਾ, ਕਾਤਲਾਂ ਦੇ ਗਰੋਹ ਦਾ ਆਖਰੀ ਜਿਉਂਦਾ ਮੈਂਬਰ ਸੀ, ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨਾਲ ਪੁਣੇ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਜੇਲ੍ਹ ਤੋਂ ਰਿਹਾਅ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਉਹ ਸੱਠਵਿਆਂ ਦੇ ਅੱਧ ਵਿਚ ਇਕ ਵਾਰ ਫਿਰ ਕੈਦ ਹੋ ਗਿਆ। 70 ਦੇ ਦਹਾਕੇ ਦੌਰਾਨ, 80 ਅਤੇ 90 ਦੇ ਦਹਾਕੇ ਵਿੱਚ ਅਸਪਸ਼ਟਤਾ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਗੋਪਾਲ ਸੰਘ ਪਰਿਵਾਰ ਦੀਆਂ ਹਿੰਦੂ ਸੱਜੇ ਪੱਖੀ ਪਾਰਟੀਆਂ ਦਾ ਇੱਕ ਮਾਸਕਟ ਬਣ ਗਿਆ। ਉਸ ਨੇ ਲਾਈਮਲਾਈਟ ਹੇਠ ਇੱਕ ਛੋਟੀ ਪਾਰੀ ਦਾ ਆਨੰਦ ਲਿਆ। ਗੋਪਾਲ ਦੀ 26 ਨਵੰਬਰ 2005 ਨੂੰ ਬੁਢਾਪੇ ਕਾਰਨ ਮੌਤ ਹੋ ਗਈ। ਗੋਪਾਲ ਗੋਡਸੇ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਉਸਦੀ ਪਤਨੀ ਸਿੰਧੂਤਾਈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਧੀਆਂ ਅਤੇ ਪੋਤੇ-ਪੋਤੀਆਂ ਹਨ, ਜੋ ਨਾਥੂਰਾਮ ਗੋਡਸੇ ਦੀ ਵਿਰਾਸਤ ਨੂੰ ਮਾਣ ਨਾਲ ਸੰਭਾਲਦੇ ਹਨ।

ਨਾਰਾਇਣ ਆਪਟੇ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮੀ ਮਨੋਰਮਾ ਸਾਲਵੀ ਬਾਰੇ, ਜਾਂ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਵੀ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਜੇ ਉਸਨੇ ਕੀਤਾ, ਤਾਂ ਇਸਦਾ ਕੀ ਹੋਇਆ? ਕੀ ਮੰਦਭਾਗੀ ਮਨੋਰਮਾ ਅਣਵਿਆਹੀ ਮਾਂ ਹੋਣ ਦੀ ਬਦਨਾਮੀ ਤੋਂ ਬਚ ਸਕੀ? ਨਾਰਾਇਣ ਆਪਟੇ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉਸਦੀ ਆਦਤ ਸੀ, ਨੇ ਆਪਣੀ ਨਿੱਜੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿੱਚ ਵੀ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਢਿੱਲੇ ਅੰਤ ਛੱਡੇ ਸਨ। ਆਪਟੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੇ ਗੁਮਨਾਮੀ ਅਪਣਾਈ ਹੈ।

ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਦੇ ਵਿਚਾਰਧਾਰਕ, ਕੱਟੜ ਹਿੰਦੂਵਾਦ ਦੇ ਪਿਤਾਮਾ ਅਤੇ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਕਤਲ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਸਰੋਤ ਵੀ.ਡੀ. ਸਾਵਰਕਰ ਨੂੰ ਬਰੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਨੇ ਉਸ ਵਿਰੁੱਧ ਕੇਸ ਦੀ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਪੈਰਵੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਸੀ।

ਇਸ ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਉਸ ਨੂੰ ਬਰੀ ਕਰਨਾ ਵੀ ਇੱਕ ਸਿਆਸੀ ਲੋੜ ਸੀ। ਪਟੇਲ ਨੇ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਨੇ 'ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਨਾਰਾਜ਼ ਕੀਤਾ ਸੀ, [ਅਤੇ] ਅਸੀਂ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਨਾਰਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਸੀ।' ਜੇ ਸਾਵਰਕਰ ਨੂੰ ਦੋਸ਼ੀ ਪਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਅਤੇ ਸਜ਼ਾ ਸੁਣਾਈ ਜਾਂਦੀ, ਤਾਂ ਇਸ ਨਾਲ ਇੱਕ ਵੱਡੇ ਹਿੰਦੂ ਕੱਟੜਪੰਥੀ ਪ੍ਰਤੀਕਰਮ ਪੈਦਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਸੀ, ਜਿਸਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਕਾਂਗਰਸ ਡਰਦੀ ਸੀ। ਜਾਂਚ ਅਧਿਕਾਰੀ ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਨੇ ਇਹ ਮੰਨਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਸਾਵਰਕਰ ਕਤਲ ਦੀ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਤਤਕਾਲੀ ਪੁਲਿਸ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਭਰੂਚਾ ਨੇ ਸਾਵਰਕਰ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਬੰਬਈ ਦੇ ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰੀ, ਮੋਰਾਰਜੀ ਦੇਸਾਈ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਕਤਲ ਤੋਂ ਬਾਅਦ 'ਸਾਵਰਕਰ ਨੇ ਬਹੁਤ ਦੋਸ਼ੀ ਵਿਵਹਾਰ ਕੀਤਾ'। ਲਿਮਏ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਹਿਰਾਸਤ ਵਿੱਚ ਲਿਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਨੇ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਜੇ ਨੱਥੂਰਾਮ ਗੌਡਸੇ ਕਾਤਲ ਸੀ, ਤਾਂ ਆਪਟੇ ਜ਼ਰੂਰ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਸਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਾਵਰਕਰ ਨਾਲ ਸਲਾਹ ਕੀਤੀ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਵੀਡੀ ਸਾਵਰਕਰ ਨੇ 27 ਫਰਵਰੀ 1966 ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਮੌਤ ਤੱਕ ਕੱਟੜ ਹਿੰਦੂਵਾਦ ਦੇ ਆਪਣੇ ਸੰਸਕਰਣ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਨਾ ਜਾਰੀ ਰੱਖਿਆ।

ਬੇਰੇਟਾ 9 ਐਮਐਮ ਆਟੋਮੈਟਿਕ ਪਿਸਤੌਲ ਨੰਬਰ 606824 ਗਾਂਧੀ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਅਜਾਇਬ ਘਰ, ਰਾਜ ਘਾਟ, ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਅਹਾਤੇ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸੀਲਬੰਦ ਅਲਮਾਰੀ ਵਿੱਚ ਬੰਦ ਪਿਆ ਹੈ - ਮੌਤ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨ ਦਾ ਇਸਦਾ ਕੈਰੀਅਰ। ਇਟਲੀ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਜਨਮ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ, ਇਸਨੇ ਯੂਰਪ, ਅਫਰੀਕਾ ਅਤੇ ਏਸ਼ੀਆ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਲੰਮਾ ਸਫ਼ਰ ਤੈਅ ਕੀਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਆਖਰਕਾਰ ਇੱਕ ਅਲਮਾਰੀ ਵਿੱਚ ਸੜਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਆਪਣੇ ਛੋਟੇ ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਇਸ ਨੇ ਪਿਛਲੀ ਸਦੀ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਭਿਆਨਕ ਯੁੱਧਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਵਿੱਚ ਹਿੱਸਾ ਲਿਆ
- ਦੂਜੀ ਵਿਸ਼ਵ ਜੰਗ -

Machine Translated by Google

ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਲੰਘਿਆ, ਅਤੇ ਅੰਤ ਵਿੱਚ 28 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਇੱਕ ਕੱਟੜ ਕਾਤਲ ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿੱਚ ਆ ਗਿਆ। ਤਿੰਨ ਗੋਲੀਆਂ ਸ਼ਾਰਟ ਬੈਰਲ ਵਿੱਚੋਂ ਨਿਕਲੀਆਂ ਅਤੇ ਖਾਲੀ ਰੇਂਜ 'ਤੇ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਲੱਗੀਆਂ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਬੰਦੂਕ ਨੂੰ ਫੋਰੈਂਸਿਕ ਮਾਹਿਰਾਂ ਨੇ ਫਾਇਰ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਫਿਰ ਪੈਕ, ਸੀਲ ਅਤੇ ਮੋਥਬਾਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

Machine Translated by Google

Machine Translated by Google

14

Machine Translated by Google

ਕਪੂਰ ਕਮਿਸ਼ਨ

'ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਇੱਕ ਕਾਲਾ, ਦੁਸ਼ਟ ਭੇਤ ਹੈ, ਅਸ਼ਲੀਲ ਤਮਾਸ਼ੇ ਵਰਗਾ ਧੋਖੇਬਾਜ਼ ਅਤੇ ਭਰਮਾਉਣ ਵਾਲਾ, ਦਾਅਵਾ ਕਰਨਾ ਆਸਾਨ, ਸਾਬਤ ਕਰਨਾ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੈ।'

- ਤਪਨ ਘੋਸ਼, ਗਾਂਧੀ ਕਤਲ ਮੁਕੱਦਮਾ

[ਪ੍ਰਮਾਣਿਕਤਾ ਨੂੰ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣ ਲਈ, ਅਤੇ ਕਪੂਰ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਪਵਿੱਤਰਤਾ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣ ਲਈ, ਅੰਸ਼ਾਂ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।]

12 ਅਕਤੂਬਰ 1964 ਨੂੰ ਗੋਪਾਲ ਵੀ. ਗੋਡਸੇ, ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਆਰ. ਕਰਕਰੇ ਅਤੇ ਮਦਨਲਾਲ

ਕੇ. ਪਾਹਵਾ ਨੂੰ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਕਤਲ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਭੂਮਿਕਾ ਲਈ ਉਮਰ ਕੈਦ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਕੱਟਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਜੇਲ੍ਹ ਤੋਂ ਰਿਹਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਗੋਪਾਲ ਗੋਡਸੇ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਕਰਕਰੇ ਪੂਨਾ ਪਹੁੰਚੇ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦੋਸਤਾਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹੀਰੋ ਵਜੋਂ ਸਵਾਗਤ ਕਰਨ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਨਮਾਨਿਤ ਕਰਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਯਾਦ ਨੂੰ ਸਮਰਪਿਤ ਸਮਾਗਮ ਦਾ ਆਯੋਜਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

12 ਨਵੰਬਰ 1964 ਨੂੰ ਉਡਾਨ ਕਾਰਿਆਲਿਆ ਵਿਖੇ ਸੱਤਿਆ ਵਿਨਾਇਕ ਪੂਜਾ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਅਤੇ ਐਮ.ਜੀ. ਘੇਸਾਸ ਦੇ ਨਾਮ 'ਤੇ ਸੱਦੇ ਭੇਜੇ ਗਏ ਸਨ। ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਮਰਾਠੀ ਸੱਦੇ ਦਾ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਅਨੁਵਾਦ ਹੈ: 'ਸ਼੍ਰੀ ਗਜਾਨਨ ਪ੍ਰਸੰਨਾ। ਦੇਸ਼ ਭਗਤ, ਦੇਸ਼ਭਗਤ, ਮਰਹੂਮ ਸ਼੍ਰੀ ਨੱਥੂਰਾਮ ਵੀ. ਗੋਡਸੇ, ਸ਼੍ਰੀ ਵਿਸ਼ਨੂਪੰਤ ਕਰਕਰੇ ਅਤੇ ਸ਼੍ਰੀ ਮਦਨਲਾਲ ਪਾਹਵਾ ਦੇ ਭਰਾ ਸ਼੍ਰੀ ਗੋਪਾਲ ਰਾਓ ਗੌਂਡਸੇ ਦੀ ਜੇਲ ਤੋਂ ਰਿਹਾਈ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਵਿੱਚ, ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦੋਸਤ ਸ਼੍ਰੀ ਸੱਤਿਆ ਵਿਨਾਇਕ ਪੂਜਾ ਕਰਨ ਜਾ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇੱਥੇ ਸੱਦਾ ਦੇ ਕੇ ਵਧਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ: ਇਸ ਲਈ ਤੁਹਾਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਦੋਸਤਾਂ ਸਮੇਤ ਇਸ ਸਮਾਰੋਹ ਲਈ ਹਾਜ਼ਰ ਰਹੋ। ਤੁਹਾਡਾ, ਐਮ.ਜੀ.ਘਾਸ. ਸਮਾਂ: ਵੀਰਵਾਰ, 12-11-1964 ਸ਼ਾਮ 5.30 ਤੋਂ 7.30 ਵਜੇ ਤੱਕ, ਸਥਾਨ: ਉਦਯਨ ਕਾਰਿਆਲਿਆ, 61 ਸ਼ਨਿਵਾਰ ਪੇਠ, ਪੂਨਾ-2।'

ਬੰਬਈ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਵਿੱਚ ਦਾਇਰ ਇੱਕ ਹਲਫ਼ਨਾਮੇ ਵਿੱਚ ਐਮਜੀ ਘੇਸਾਸ, ਜਿਸਨੂੰ ਸਮਾਗਮ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਹਿਰਾਸਤ ਵਿੱਚ ਲਿਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਲਗਭਗ 50 ਸੱਦੇ ਭੇਜੇ ਗਏ ਸਨ ਪਰ ਖੁਫੀਆ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸਮਾਗਮ ਵਿੱਚ 125 ਤੋਂ 200 ਵਿਅਕਤੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਏ।

ਲੋਕਮਾਨਿਆ ਤਿਲਕ ਦੇ ਪੋਤੇ, ਕੇਸਰੀ ਅਤੇ ਤਰੁਣ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸਾਬਕਾ ਸੰਪਾਦਕ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਦੇ ਵਿਚਾਰਧਾਰਕ ਜੀ.ਵੀ.ਕੇਤਕਰ ਨੇ ਸਮਾਗਮ ਦੀ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਕੀਤੀ।

ਪੂਜਾ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਬੋਲਦੇ ਹੋਏ, ਗੋਪਾਲ ਗੋਡਸੇ ਅਤੇ ਕਰਕਰੇ ਨੇ ਆਪਣੇ ਜੇਲ੍ਹ ਦੇ ਤਜ਼ਰਬੇ ਸੁਣਾਏ, ਕੇਤਕਰ ਨੇ ਖੁਲਾਸਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਯੋਜਨਾ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਸੀ।

Machine Translated by Google

ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਪਹਿਲਾਂ ਮਾਰ ਦਿਓ ਅਤੇ ਇਹ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਇਸ ਬਾਰੇ ਖੁਦ ਨੱਥੂਰਾਮ ਗੋਡਸੇ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਗੋਡਸੇ ਨੇ ਸ਼ਿਵਾਜੀ ਮੰਦਿਰ ਵਿੱਚ ਆਯੋਜਿਤ ਇੱਕ ਜਨਤਕ ਮੀਟਿੰਗ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਇਰਾਦੇ ਦਾ ਸੰਕੇਤ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਜਦੋਂ ਉਸਨੇ 125 ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਤੱਕ ਜੀਉਣ ਦੀ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਇੱਛਾ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਸੀ - ਦੱਸਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਨੱਥੂਰਾਮ ਨੇ ਮਰਾਠੀ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਸੀ - 'ਪਾਨ ਤੁਮ੍ਹਾਲਾ ਜਗੁ ਦੇਨਾਰ ਕੋ? ਤੁਹਾਨੂੰ ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਕੌਣ ਜੀਊਣ ਦੇਵੇਗਾ?' ਕੇਤਕਰ ਨੇ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਇਕ ਹੋਰ ਬਜ਼ੁਰਗ ਬਾਲੂਕਾਕਾ ਕੇਨਿਤਕਰ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਨੱਥੂਰਾਮ ਦੇ ਭਾਸ਼ਣ ਦਾ ਇਹ ਹਿੱਸਾ ਸੁਣਿਆ ਅਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਦੁਖੀ ਹੋਏ। ਕੇਤਕਰ ਨੇ ਬਾਲੂਕਾਕਾ ਨੂੰ ਭਰੋਸਾ ਦਿਵਾਇਆ ਕਿ ਉਹ ਨੱਥਿਆ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰੇਗਾ ਅਤੇ ਇਹ ਪਤਾ ਲਗਾਵੇਗਾ ਕਿ ਕੀ ਉਹ ਇਹ ਸੰਕੇਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਜੇਕਰ ਉਸਦਾ ਇਹੀ ਮਤਲਬ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਹ ਉਸਨੂੰ ਅਜਿਹੀਆਂ ਯੋਜਨਾਵਾਂ ਨਾਲ ਅੱਗੇ ਵਧਣ ਤੋਂ ਰੋਕ ਦੇਵੇਗਾ। ਇਸ ਦੌਰਾਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸੁਝਾਅ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਬਾਲੂਕਾਕਾ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਪੱਤਰ ਲਿਖ ਕੇ ਸੂਚਨਾ ਦੇਣ। ਗੋਪਾਲ ਗੋਡਸੇ ਨੇ ਕੇਤਕਰ ਨੂੰ ਰੋਕਿਆ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਰੱਖਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਕੀ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਪਰ ਕੇਤਕਰ ਨੂੰ ਕੋਈ ਰੋਕ ਨਹੀਂ ਸਕਿਆ। ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਸਨੇ ਨੱਥੂਰਾਮ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕੀਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ ਸੀ ਕਿ ਕੀ ਉਸਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਨੱਥੂਰਾਮ ਨੇ ਹਾਂ ਕਹਿ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਇਹ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣਗੇ ਕਿ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਕੋਈ ਹੋਰ ਮੁਸੀਬਤ ਨਾ ਆਵੇ। ਕੇਤਕਰ ਨੇ ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਬੈਜ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਸੀ ਅਤੇ 20 ਜਨਵਰੀ 1948 ਨੂੰ ਗਾਂਧੀ 'ਤੇ ਹੋਏ ਬੰਬ ਹਮਲੇ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਉਹ ਬੈਜ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ ਸੀ, ਜਿਸ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਸੀ ਕਿ ਆਪਟੇ, ਗੋਡਸੇ, ਕਰਕਰੇ ਅਤੇ ਬੈਜ ਹਮਲੇ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ; ਕਿ ਯੋਜਨਾ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਦੀ ਸੀ ਅਤੇ ਗੋਡਸੇ ਅਤੇ ਆਪਟੇ ਉਸ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਲਈ ਵਾਪਸ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਸਫਲਤਾ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਲਈ ਬਹੁਤ ਦ੍ਰਿੜ ਹਨ।

ਇਸ ਮੁਲਾਕਾਤ ਅਤੇ ਕੇਤਕਰ ਦੇ ਭਾਸ਼ਣ ਨੂੰ ਬੰਬਈ ਦੇ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਆਪਕ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਰਿਪੋਰਟ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਪੂਨਾ ਵਿੱਚ ਇੰਡੀਅਨ ਐਕਸਪ੍ਰੈਸ ਦੇ ਪੱਤਰਕਾਰ ਨੇ ਕੇਤਕਰ ਦੀ ਇੰਟਰਵਿਊ ਲਈ ਅਤੇ ਇੱਕ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਕਹਾਣੀ ਦਰਜ ਕੀਤੀ ਜੋ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਨੱਥੂਰਾਮ ਦੀ ਫੋਟੋ ਨੂੰ ਹਾਰ ਪਹਿਨਾਏ। ਇੱਕ ਗੀਤਾ ਅਤੇ ਇੱਕ ਭਗਵਾ ਜ਼ੋਂਡ, ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਦਾ ਭਗਵਾ ਲਟਕਣ, ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਜਿਸ ਬਾਰੇ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਨੱਥੂਰਾਮ ਦੁਆਰਾ ਫਾਂਸੀ ਦੇ ਤਖ਼ਤੇ 'ਤੇ ਚੜ੍ਹਨ ਵੇਲੇ ਉਸ ਦੁਆਰਾ ਫੜੀ ਗਈ ਸੀ, ਅਤੇ ਇੱਕ ਧੋਤੀ ਕਥਿਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਫਾਂਸੀ ਦੇ ਸਹਾਰੇ ਪਹਿਨੀ ਗਈ ਸੀ।

ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੇਤਕਰ ਨੇ ਆਪਣੀ ਧੋਤੀ ਲਾਹ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਕਥਿਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਨੱਥੂਰਾਮ ਦੁਆਰਾ ਸਤਿਕਾਰ ਵਜੋਂ ਪਹਿਨੀ ਗਈ ਧੋਤੀ ਪਹਿਨ ਲਈ।

ਕੇਤਕਰ ਦੀ ਸ਼ੇਖ਼ੀਬਾਜ਼ੀ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਅਤੇ ਗੋਪਾਲ ਗੋਡਸੇ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਮੁਸੀਬਤ ਵਿੱਚ ਪਾ ਦਿੱਤਾ। ਕੇਤਕਰ, ਘੇਸਾਸ ਅਤੇ ਗੋਪਾਲ ਗੋਡਸੇ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰ ਕੇ ਕੈਦ ਕਰ ਲਿਆ ਗਿਆ।

ਗੋਪਾਲ ਗੌਂਡਸੇ ਨੂੰ ਇਸੇ ਅਪਰਾਧ ਲਈ ਦੋ ਵਾਰ ਕੈਦ ਹੋਈ ਸੀ। ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਅਤੇ ਸੰਸਦ ਵਿੱਚ ਬਹਿਸ ਹੋਈ। ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ, ਸਰਕਾਰ ਨੇ 22 ਮਾਰਚ 1965 ਨੂੰ ਇੱਕ ਜਾਂਚ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦਾ ਗਠਨ ਕੀਤਾ, ਜਿਸ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਗੋਪਾਲ ਸਵਰੂਪ ਪਾਠਕ, ਐਮ.ਪੀ. ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਿੱਚ 21 ਨਵੰਬਰ 1966 ਨੂੰ ਪਾਠਕ ਦੀ ਮੰਤਰੀ ਵਜੋਂ ਨਿਯੁਕਤੀ 'ਤੇ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਦੇ ਸੇਵਾਮੁਕਤ ਜਸਟਿਸ ਜੇ.ਐਲ.

Machine Translated by Google

ਭਾਰਤ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਥਾਂ 'ਤੇ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਦੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ਸਨ:

(a) ਕੀ ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਸ਼੍ਰੀ ਗਜਾਨਨ ਵਿਸ਼ਵਨਾਥ ਕੇਤਕਰ, ਦਾ ਪੂਨਾ ਨੂੰ ਨੱਥੂਰਾਮ ਵਿਨਾਇਕ ਦੀ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਦੀ ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਜਾਣਕਾਰੀ ਸੀ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਹੱਤਿਆ ਲਈ ਗੋਡਸੇ ਅਤੇ ਹੋਰ;

(ਬੀ) ਕੀ ਅਜਿਹੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਨੇ ਉਕਤ ਜਾਣਕਾਰੀ ਬੰਬਈ ਸਰਕਾਰ ਜਾਂ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਕਿਸੇ ਅਧਿਕਾਰੀ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਸੀ; ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕੀ ਉਪਰੋਕਤ ਸ਼੍ਰੀ ਕੇਤਕਰ ਨੇ ਸਵਰਗੀ ਬਾਲੂਕਾਕਾ ਕਾਨਿਤਕਰ ਰਾਹੀਂ, ਬੰਬਈ ਦੇ ਤਤਕਾਲੀ ਪ੍ਰੀਮੀਅਰ ਸਵਰਗੀ ਬਾਲ ਗੰਗਾਧਰ ਖੇਰ ਨੂੰ ਉਕਤ ਜਾਣਕਾਰੀ ਪਹੁੰਚਾਈ ਸੀ; (c) ਜੇਕਰ ਅਜਿਹਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਬੰਬਈ ਸਰਕਾਰ, ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮਰਹੂਮ ਬਾਲ ਗੰਗਾਧਰ ਖੇਰ ਦੁਆਰਾ, ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਉਕਤ ਸੂਚਨਾ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਕੀ ਕਾਰਵਾਈ ਕੀਤੀ ਸੀ।

ਇਹ ਨੋਟੀਫਿਕੇਸ਼ਨ ਨੋਟੀਫਿਕੇਸ਼ਨ ਨੰਬਰ 31/28/68- PII.I(A) ਦੁਆਰਾ ਸੋਧਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਮਿਤੀ 28 ਅਕਤੂਬਰ 1968, ਧਾਰਾ (ਸੀ) ਨੂੰ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਪੜ੍ਹਨਾ: (ਸੀ) ਜੇਕਰ ਅਜਿਹਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਬੰਬਈ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ, ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮਰਹੂਮ ਬਾਲ ਗੰਗਾਧਰ ਖੇਰ, ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਅਤੇ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਕੀ ਕਾਰਵਾਈ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ? ਉਕਤ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਉਕਤ ਸਰਕਾਰਾਂ।

ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਲਈ ਜੀ.ਐਨ. ਵੈਦਿਆ ਨੂੰ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਸਰਕਾਰ ਅਤੇ ਕੇ.ਐਸ. ਚਾਵਲਾ, ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਲਈ ਬੈਰਿਸਟਰ-ਐਟ-ਲਾਅ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਬਾਅਦ ਵਾਲੇ ਨੇ ਆਪਣੇ ਵਕੀਲ ਦੀ ਥਾਂ ਲੈ ਲਈ ਅਤੇ ਬੀ.ਬੀ

ਲਾਈ, ਐਡਵੋਕੇਟ, ਜੋ ਕਿ 10 ਫਰਵਰੀ 1968 ਤੋਂ ਕਮਿਸ਼ਨ ਅੱਗੇ ਪੇਸ਼ ਹੋਏ। ਜੀ.ਐਨ. ਵੈਦਿਆ ਨੂੰ ਬੈਂਚ ਕੋਲ ਉਠਾਏ ਜਾਣ 'ਤੇ, ਆਰ.ਬੀ. ਕੋਤਵਾਲ ਨੇ ਉਸਦੀ ਜਗ੍ਹਾ ਲਈ।
ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੇ 101 ਗਵਾਹਾਂ ਤੋਂ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਦੋਵਾਂ ਸਰਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਗਵਾਹਾਂ ਵੱਲੋਂ ਕਮਿਸ਼ਨ ਸਾਹਮਣੇ ਪੇਸ਼ ਹੋਏ 407 ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਗਏ। ਗਵਾਹਾਂ ਦੀ ਜਾਂਚ ਵਿਚ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਥਾਵਾਂ 'ਤੇ 162 ਦਿਨ ਲੱਗੇ ਜਿੱਥੇ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਗਵਾਹਾਂ ਦੀ ਸਹੂਲਤ ਲਈ ਬੈਠਣਾ ਪਿਆ - ਬੰਬਈ, ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ, ਧਾਰਵਾੜ, ਨਾਗਪੁਰ, ਪੂਨਾ, ਬੜੌਦਾ ਅਤੇ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ।

ਰਿਪੋਰਟ ਛੇ ਜਿਲਦਾਂ ਵਿੱਚ ਹੈ। ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੁਆਰਾ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਬੂਤ ਪੰਜ ਜਿਲਦਾਂ ਵਿੱਚ ਹਨ ਅਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਗਏ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਹੋਰ ਪੰਜ ਜਿਲਦਾਂ ਵਿੱਚ ਹਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਜੱਜ ਆਤਮਚਰਨ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਚੱਲ ਰਹੀ ਕਾਰਵਾਈ ਦੇ ਰਿਕਾਰਡ ਨੂੰ ਵੀ ਘੋਖਿਆ ਜਾਣਾ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਕੁਝ ਬਿਆਨ ਕਮਿਸ਼ਨ ਸਾਹਮਣੇ ਸਬੂਤਾਂ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਬਣਾਏ ਗਏ ਸਨ। ਬੰਬ ਕਾਂਡ ਅਤੇ ਕਤਲ ਕੇਸ ਦੀ ਦਿੱਲੀ ਪੁਲਿਸ ਦੀ ਜਾਂਚ ਦੀਆਂ ਕੇਸ ਡਾਇਰੀਆਂ ਅਤੇ ਬੰਬਈ ਪੁਲਿਸ ਦੀ ਅਪਰਾਧ ਰਿਪੋਰਟ ਅਤੇ ਕੁਝ ਫਾਈਲਾਂ

Machine Translated by Google

ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ, ਡਾਇਰੈਕਟਰ, ਇੰਟੈਲੀਜੈਂਸ ਬਿਊਰੋ ਅਤੇ ਪੁਲਿਸ ਦੇ ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਜਨਰਲ, ਦਿੱਲੀ ਦੁਆਰਾ ਤਿਆਰ ਕੀਤੇ ਗਏ, ਰਿਕਾਰਡ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਬਣਾਏ ਗਏ ਹਨ।

ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਦੇ ਚੈਪਟਰ II ਵਿੱਚ ਇਨਕੁਆਰੀਜ਼-ਦਿੱਲੀ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਪੈਰਾ 3.3 ਵਿਚ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ: ਅੰਤਿਮ ਸੰਸਕਾਰ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, 31 ਜਨਵਰੀ, 1948 ਦੀ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰੀ ਦੇ ਘਰ ਬਹੁਤ ਹੀ ਥੋੜ੍ਹੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਇਕ ਮੀਟਿੰਗ ਬੁਲਾਈ ਗਈ ਸੀ।

ਆਰ ਐਨ ਬੈਨਰਜੀ ਦੇ ਬਿਆਨ ਅਨੁਸਾਰ ਪਾਠਕ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਗਵਾਹ ਨੰਬਰ 17, ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਵਿਅਕਤੀ ਮੌਜੂਦ ਸਨ: ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਨਹਿਰੂ, ਉਪ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਸਰਦਾਰ ਪਟੇਲ, ਬੀ ਜੀ ਖੇਰ, ਬੰਬਈ ਦੇ ਪ੍ਰੀਮੀਅਰ, ਰਾਜਗੋਪਾਲਾਚਾਰੀ, ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ ਦੇ ਰਾਜਪਾਲ ਅਤੇ ਬੈਨਰਜੀ ਅਤੇ ਸੰਜੇਵੀ। ਡੀ ਡਬਲਿਊ ਮਹਿਰਾ ਦਾ ਨੋਟ ਐਕਸ. 10-ਏ ਮਿਤੀ 1 ਫਰਵਰੀ 1948, ਇਹਨਾਂ ਨਾਵਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਰਾਜਕੁਮਾਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਕੌਰ, ਮੋਰਾਰਜੀ ਦੇਸਾਈ, ਚੀਫ਼ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਅਤੇ ਖੁਦ ਦੇ ਨਾਮ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਸਨ।

ਸੰਜੇਵੀ ਨੇ ਮਦਨਲਾਲ ਪਾਹਵਾ ਦਾ ਇਕਬਾਲੀਆ ਬਿਆਨ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਸੁਣਾਇਆ ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਦੋ ਪੁਲਿਸ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਬੰਬਈ ਨੂੰ ਇੱਕ ਕਾਪੀ ਭੇਜੀ ਸੀ ਜੋ 21 ਜਨਵਰੀ 1948 ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਤੋਂ ਬੰਬਈ ਲਈ ਰਵਾਨਾ ਹੋਏ ਸਨ। ਸੰਜੇਵੀ ਨੇ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕੀਤੀ ਕਿ ਦੋਵੇਂ ਪੁਲਿਸ ਅਧਿਕਾਰੀ ਦੋ-ਤਿੰਨ ਦਿਨਾਂ ਬਾਅਦ ਵਾਪਸ ਆਏ ਅਤੇ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕੀਤੀ ਕਿ ਬੰਬਈ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਵਾਪਸ ਜਾਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਸੀ।

ਇਹ ਗੱਲ ਇੰਟੈਲੀਜੈਂਸ ਦੇ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਨੇ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਅਤੇ ਬੰਬਈ ਸੂਬੇ ਦੇ ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰੀ ਦੀ ਮੌਜੂਦਗੀ ਵਿੱਚ ਭਾਰਤ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਅਤੇ ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰੀ ਨੂੰ ਕਹੀ ਸੀ। ਇਹ ਇੱਕ ਸੀਨੀਅਰ ਪੁਲਿਸ ਮੁਲਾਜ਼ਮ ਵੱਲੋਂ ਇੱਕ ਅਧੀਨ ਪੁਲਿਸ ਅਧਿਕਾਰੀ ਉੱਤੇ ਗੰਭੀਰ ਦੋਸ਼ ਸੀ। ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸਿਰੇ 'ਤੇ ਪੁਲਿਸ ਅਧਿਕਾਰੀ ਜਮਸ਼ੇਦ 'ਜਿੰਮੀ' ਨਾਗਰਵਾਲਾ, ਸਹਾਇਕ ਪੁਲਿਸ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਅਤੇ ਸੀਆਈਡੀ, ਬੰਬਈ ਦੇ ਮੁਖੀ ਸਨ। ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਨੇ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਪਣੀ ਗਵਾਹੀ ਵਿਚ ਮਦਨਲਾਲ ਦੇ ਇਕਬਾਲੀਆ ਬਿਆਨ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕੀਤਾ। ਜਿਸ ਸਮੇਂ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੇ ਕਾਰਵਾਈ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ, ਸੰਜੇਵੀ ਦੀ ਮੌਤ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਸੀ ਅਤੇ ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਅਤੇ ਪੂਨਾ ਦੇ ਇੱਕ ਹੋਰ ਸੀਨੀਅਰ ਪੁਲਿਸ ਅਧਿਕਾਰੀ ਯੂਐਚ ਰਾਣਾ, ਆਪਣੀਆਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਦਾ ਬਚਾਅ ਕਰਨ ਲਈ ਕਮਿਸ਼ਨ ਅੱਗੇ ਪੇਸ਼ ਹੋਏ।

ਮੀਟਿੰਗ ਵਿੱਚ ਇਹ ਗੱਲ ਸਾਹਮਣੇ ਆਈ ਕਿ ਸੰਜੇਵੀ ਨੇ 20 ਜਨਵਰੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦੀ ਜਾਂਚ ਬਾਰੇ ਨਾ ਤਾਂ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਨੂੰ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਬੈਨਰਜੀ ਨੂੰ ਕੋਈ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ। ਬੈਨਰਜੀ ਨੇ ਟਿੱਪਣੀ ਕੀਤੀ: 'ਮੈਂ ਸੰਜੇਵੀ ਦੇ ਹਿੱਸੇ 'ਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਘੋਰ ਅਯੋਗਤਾ ਅਤੇ ਸੁਸਤੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਰੱਖਾਂਗਾ ਕਿ ਉਸਨੇ ਮੈਨੂੰ ਸੂਚਿਤ ਕਰਨ ਜਾਂ ਬੰਬੇ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਯਾਦ ਦਿਵਾਉਣ ਦੀ ਪਰਵਾਹ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਕਿ ਉਹ ਕੀ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ।'

ਕਮਿਸ਼ਨ ਅੱਗੇ ਪੇਸ਼ ਹੋਏ ਬੈਨਰਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸੱਜਣਾਂ ਦਾ ਨਾਂ ਲਿਆ ਸੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਸ਼ੰਕਰ ਰਾਓ ਦੇਵ ਵੀ ਮੀਟਿੰਗ ਵਿਚ ਮੌਜੂਦ ਸਨ। ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਇਹ ਪਹਿਲੀ ਸੂਚਨਾ ਸੀ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਪੰਡਿਤ ਨਹਿਰੂ ਤੋਂ ਹੇਠਾਂ ਤੱਕ ਮਿਲੀ ਸੀ ਕਿ ਇਕ ਇਕਬਾਲੀਆ ਬਿਆਨ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਵਿਚ ਕੁਝ ਖਾਸ ਜਾਣਕਾਰੀ ਸ਼ਾਮਲ ਸੀ, ਜਿਸ ਦੀ ਸਹੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ।

Machine Translated by Google

ਇਸ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਜੋ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਕਤਲ ਵਿੱਚ ਭਾਗੀਦਾਰ ਸਨ। ਬਿਆਨ ਵਿੱਚ, ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਕਤਲ ਦੇ ਦੋਸ਼ੀ ਅਤੇ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਏ ਗਏ ਕੁਝ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੇ ਵੇਰਵੇ ਅਤੇ ਹੌਂਸਲੇ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਸਨ। ਜੇਕਰ ਪੁਲਿਸ ਚੌਕਸ ਹੁੰਦੀ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ।'

ਬੈਨਰਜੀ ਨੇ ਅੱਗੇ ਕਿਹਾ, 'ਸਾਡੇ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਵੀ ਇਸ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਦੇ ਵੇਰਵੇ ਬਾਰੇ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਸੰਜੇਵੀ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਇਸ ਬਾਰੇ ਕਦੇ ਕੋਈ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ। ਜਦੋਂ ਉਸਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਉਸਨੇ ਅਜਿਹਾ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ, "ਉਸਨੂੰ ਅਫਸੋਸ ਹੈ ਕਿ ਉਸਨੇ ਅਜਿਹਾ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ"। ਮੈਂ ਸੰਜੇਵੀ ਦੀ ਅਯੋਗਤਾ ਅਤੇ ਸੁਸਤਤਾ ਕਾਰਨ ਇਹ ਗੱਲ ਕਹੀ ਹੈ ਕਿ ਉਸਨੇ ਬੰਬਈ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਆਦਮੀਆਂ ਨੂੰ ਇੱਥੇ ਭੇਜਣ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਭੇਜੀ ਗਈ ਸੂਚਨਾ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਬੰਬਈ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰਾਉਣ ਦਾ ਆਦੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।'

ਇਕ ਸੀਨੀਅਰ ਅਧਿਕਾਰੀ ਦਾ ਇਹ ਬਹੁਤ ਹੀ ਹੈਰਾਨੀਜਨਕ ਬਿਆਨ ਹੈ। ਕੇਂਦਰੀ ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰੀ ਸਰਦਾਰ ਪਟੇਲ ਅਤੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਜਵਾਹਰ ਲਾਲ ਨਹਿਰੂ ਵਿਚਕਾਰ ਵਿਵਾਦ ਇਸ ਲਈ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਨਹਿਰੂ ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰਾਲੇ ਦੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਲਗਾਤਾਰ ਦਖਲਅੰਦਾਜ਼ੀ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਪਟੇਲ ਨੇ ਇਸ ਦੀ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਵੀ ਕੀਤੀ ਸੀ।

ਹੈਰਾਨੀ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ 20 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਹੋਏ ਬੰਬ ਧਮਾਕੇ ਤੋਂ ਬਾਅਦ 30 ਜਨਵਰੀ ਤੱਕ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਦਫ਼ਤਰ ਨੇ ਇੱਕ ਵਾਰ ਵੀ ਨਾ ਤਾਂ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਦੀ ਜਾਂਚ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਗਤੀ ਬਾਰੇ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਇਹ ਜਾਣਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਕਿ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਕੀਤੇ ਵਿਅਕਤੀ ਤੋਂ ਕੀ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਹੈ। ਅਜਿਹਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਚਾਨਕ ਪੀਐਮਓ ਨੇ ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰਾਲੇ ਤੋਂ ਆਪਣਾ ਹੱਥ ਦੂਰ ਰੱਖਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਵੀ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਜੀਵਨ 'ਤੇ ਕੀਤੇ ਯਤਨ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ।

ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਵੱਲੋਂ ਬੰਬਈ ਵਿੱਚ ਕੀਤੀ ਗਈ ਜਾਂਚ ਬਾਰੇ ਲਿਖਦਿਆਂ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੇ ਪੈਰਾ 2.34 ਵਿੱਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ: 'ਇਹ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਹੁਣ ਬੰਬਈ ਵੱਲ ਤਬਦੀਲ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਪ੍ਰੋ: ਜੈਨ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਇੱਕ ਸੂਚਨਾ 'ਤੇ 21 ਜਨਵਰੀ ਤੋਂ 30 ਜਨਵਰੀ 1948 ਦਰਮਿਆਨ ਜਾਂਚ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਇਹ ਇੱਕ ਮੰਦਭਾਗਾ ਹੈ। ਖੁੰਝ ਗਏ ਮੌਕਿਆਂ ਦਾ ਅਧਿਆਏ, ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਗਲਤੀਆਂ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਬਾਰੇ ਅਤਿਕਥਨੀ ਵਾਲੀਆਂ ਧਾਰਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਮੰਨਣਾ। ਬੰਬ ਦੇ ਵਿਸਫੋਟ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਰੁਈਆ ਕਾਲਜ ਦੇ ਪ੍ਰੋ: ਜੈਨ ਥੋੜ੍ਹਾ ਬੇਚੈਨ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿਉਂਕਿ ਮਦਨਲਾਲ ਨੇ ਦਿੱਲੀ ਜਾਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਖੁਲਾਸਾ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਸਾਥੀ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦਾ ਕਤਲ ਕਰਨ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ ਜਿਸ ਨੂੰ ਉਹ ਮਹਿਜ਼ ਸ਼ੇਖੀ ਸਮਝਦਾ ਸੀ। ਮਾਮਲੇ ਨੂੰ ਇੰਨੇ ਹਲਕੇ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਲਿਆ। ਪਰ ਉਹ ਝਿਜਕ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਝਿਜਕ ਰਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਅਥਾਰਟੀ ਨੂੰ ਇਹ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇਣ ਵਿੱਚ ਅਸਫਲ ਰਿਹਾ।

ਪੈਰਾ 2.36 ਦੱਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ 'ਤੇ ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਨੇ ਕੀ ਕੀਤਾ ਪ੍ਰੋ.
ਜੈਨ ਨੇ ਮੋਰਾਰਜੀ ਦੇਸਾਈ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ: 'ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਨੇ ਤੁਰੰਤ ਆਪਣੇ ਸੰਪਰਕਾਂ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਮੁਖਬਰਾਂ ਨਾਲ ਸੰਪਰਕ ਕੀਤਾ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਰਕਰੇ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨੂੰ ਲੱਭਣ ਲਈ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ। ਉਸ ਨੂੰ ਅਹਿਮਦਨਗਰ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਕਰਕਰੇ ਉੱਥੇ ਨਹੀਂ ਸਨ।

Machine Translated by Google

ਪੈਰਾ 2.37 ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ: 'ਇਸ ਪੜਾਅ 'ਤੇ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਨੇ ਕੀ ਕੀਤਾ ਜਾਂ ਉਸ ਨੇ ਕਿਹੜੇ ਕਦਮ ਚੁੱਕੇ। ਪਰ ਸੰਖੇਪ ਵਿੱਚ ਦੱਸਿਆ ਤਾਂ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਸ਼ੇਰ-ਏ-ਪੰਜਾਬ ਹੋਟਲ ਦੇ ਇੱਕ ਬਲਰਾਜ ਮਹਿਤਾ ਅਤੇ ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਇਸ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ। ਅਹਿਮਦਨਗਰ ਤੋਂ ਸੂਚਨਾ ਸੀ ਕਿ ਪੂਨਾ ਦਾ ਬੈਜ, ਨਾਜਾਇਜ਼ ਹਥਿਆਰਾਂ ਦਾ ਵਪਾਰੀ, ਕਰਕਰੇ ਦਾ ਨਜ਼ਦੀਕੀ ਸਾਥੀ ਸੀ; ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਸੰਪਰਕਾਂ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਸੂਚਿਤ ਕੀਤਾ ਕਿ ਸਾਵਰਕਰ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਦਾ ਅਸਲ ਭੜਕਾਊ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸਦੀ ਬਿਮਾਰੀ ਦਾ ਝੂਠ ਬੋਲਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਸਾਵਰਕਰ ਦੇ ਘਰ 'ਤੇ ਨਜ਼ਰ ਰੱਖੀ ਗਈ। ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਦੇ ਮੁਖ਼ਬਰਾਂ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਹੋਰ ਵੀ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ਕਾਰ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ 20 ਦੇ ਕਰੀਬ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਅਤੇ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵੱਡਾ ਅਨੁਯਾਈ ਸੀ। ਉਕਤ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੇ ਹੌਲਦਾਰਾਂ ਦਾ ਪਤਾ ਲਗਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ। 22 ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਕਰਕਰੇ ਅਤੇ ਬੈਜ ਦਾ ਪਤਾ ਲਗਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ, ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪਰੇਲ ਸਥਿਤ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਭਵਨ ਵਿਚ। ਆਰੀਆ ਪਥਿਕ ਆਸ਼ਰਮ 'ਤੇ ਨਜ਼ਰ ਰੱਖੀ ਗਈ ਸੀ, ਜਿੱਥੇ ਦੋ ਸ਼ੱਕੀ ਨਜ਼ਰ ਆਏ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਨੂੰ ਠਹਿਰਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਬਲਰਾਜ ਮਹਿਤਾ ਦੇ ਸਾਥੀ ਹੋਣ ਦਾ ਸ਼ੱਕ ਸੀ।

ਪੈਰਾ 2.38 ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ: 'ਰਾਣਾ ਡੀਆਈਜੀ (ਸੀਆਈਡੀ) 27 ਤਰੀਕ ਨੂੰ ਬੰਬਈ ਪਹੁੰਚੇ ਅਤੇ ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਦੇ ਨਾਲ ਰਹੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਉਸ ਸਮੇਂ ਤੱਕ ਚੁੱਕੇ ਗਏ ਕਦਮਾਂ ਬਾਰੇ ਦੱਸਿਆ ਅਤੇ ਦੋਵਾਂ ਨੇ ਡੀਆਈਬੀ, ਸੰਜੇਵੀ ਨਾਲ ਲੰਬੀ ਦੂਰੀ 'ਤੇ ਗੱਲਬਾਤ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਫਿਰ ਦਿੱਤਾ। ਉਸ ਨੂੰ ਉਸ ਸਮੇਂ ਤੱਕ ਕੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਉਸ ਦਾ ਪੂਰਾ ਵੇਰਵਾ। ਰਾਣਾ ਮਦਨਲਾਲ ਦਾ ਬਿਆਨ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਲੈ ਗਿਆ ਸੀ, ਜੋ ਉਸਨੇ ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਨੂੰ ਦਿਖਾਇਆ, ਜਿਸ ਨੇ ਇੱਕ ਜਾਂ ਦੋ ਪੰਨੇ ਪੜ੍ਹੇ, ਪਰ ਰਾਣਾ ਨੇ ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਵਾਪਸ ਲੈ ਲਿਆ ਕਿ ਇਹ ਬਹੁਤ ਲੰਮਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਪੂਨਾ ਤੋਂ ਇੱਕ ਕਾਪੀ ਭੇਜਣ ਦਾ ਵਾਅਦਾ ਕੀਤਾ, ਜੋ ਉਸਨੇ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ।

ਪੈਰਾ 2.39 ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ: 'ਕਤਲ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਜਦੋਂ ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਨੂੰ ਨੱਥੂਰਾਮ ਗੋਡਸੇ ਦਾ ਨਾਮ ਪਤਾ ਲੱਗਾ, ਤਾਂ ਉਸਨੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸ਼ੱਕੀਆਂ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਸਾਵਰਕਰ ਦੇ ਸਕੱਤਰ ਦਾਮਲੇ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਬਾਡੀਗਾਰਡ ਕਾਸਰ ਤੋਂ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਕੀਤੀ। ਲਿਮਏ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਹਿਰਾਸਤ ਵਿੱਚ ਲਿਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਨੇ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਜੇ ਨੱਥੂਰਾਮ ਗੌਡਸੇ ਕਾਤਲ ਸੀ, ਤਾਂ ਆਪਟੇ ਜ਼ਰੂਰ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਸਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਾਵਰਕਰ ਨਾਲ ਸਲਾਹ ਕੀਤੀ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

ਬੈਨਰਜੀ ਤੋਂ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਵਕੀਲ ਵੈਦਿਆ ਨੇ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਕੀਤੀ, ਬੈਨਰਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜਦੋਂ ਉਹ ਸਸਕਾਰ ਤੋਂ ਵਾਪਸ ਆਏ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਹੀ ਥੋੜ੍ਹੇ ਸਮੇਂ 'ਤੇ ਇੱਕ ਮੀਟਿੰਗ ਬੁਲਾਈ ਗਈ ਜਿੱਥੇ ਹਰ ਕੋਈ ਸੋਗ ਦੇ ਮੂਡ ਵਿੱਚ ਸੀ, ਅਤੇ 'ਸਰਦਾਰ ਨੇ ਸੰਜੇਵੀ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਕੀ ਹੋਇਆ ਸੀ? ਅਤੇ ਉਹ ਇਲਜ਼ਾਮ ਲੈ ਕੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਇਆ ਕਿ ਨਾਮ ਬੰਬਈ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਭੇਜੇ ਗਏ ਸਨ ਅਤੇ ਉੱਥੇ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਹ ਉਹ ਹਿੱਸਾ ਸੀ ਜਿਸ 'ਤੇ ਸੰਜੇਵੀ ਨੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ'। ਬੈਨਰਜੀ ਨੇ ਅੱਗੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸਰਦਾਰ ਪਟੇਲ ਬਹੁਤ ਦੁਖੀ ਸਨ ਅਤੇ 'ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਪਰ ਮੈਂ ਸਰਦਾਰ ਪਟੇਲ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਚੌਕਸ ਰਹਿਣ ਲਈ ਕਹਿਣ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਹੋਰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਸਨ'।

Machine Translated by Google

ਪੈਰਾ 3.9 ਵਿੱਚ ਬੈਨਰਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ 30 ਜਨਵਰੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਰੋਕਥਾਮ ਜਾਂ ਦੰਡਕਾਰੀ ਕਾਰਵਾਈ ਨਾ ਕਰਨ ਲਈ ਦੋਸ਼ੀ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ; ਅੰਤਮ ਸੰਸਕਾਰ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦੀ ਮੀਟਿੰਗ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਗੈਰ ਰਸਮੀ ਫੈਸਲਾ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਆਰਐਸਐਸ ਉੱਤੇ ਤੁਰੰਤ ਪਾਬੰਦੀ ਲਗਾਈ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਉਸੇ ਰਾਤ ਸੂਬਾਈ ਸਰਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਗੁਪਤ ਹਦਾਇਤਾਂ ਭੇਜੀਆਂ ਜਾਣ, ਪਰ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਾਬੰਦੀ ਦੀ ਖ਼ਬਰ ਲੀਕ ਹੋ ਗਈ ਅਤੇ ਅੰਦੋਲਨ ਦੇ ਆਗੂ ਰੂਪੋਸ਼ ਹੋ ਗਏ।

ਇਹ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਸੰਕੇਤ ਸੀ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਅਤੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੂ ਕੱਟੜਪੰਥੀ ਕਿਸ ਹੱਦ ਤੱਕ ਘੁਸਪੈਠ ਕਰ ਚੁੱਕੇ ਹਨ ਕਿ ਕੁਝ ਬਹੁਤ ਵੱਡੇ ਮੰਤਰੀਆਂ ਅਤੇ ਗ੍ਰਹਿ ਵਿਭਾਗ ਅਤੇ ਪੁਲਿਸ ਦੇ ਸੀਨੀਅਰ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦੀ ਮੌਜੂਦਗੀ ਵਿੱਚ ਬੰਦ ਕਮਰਾ ਮੀਟਿੰਗ ਵਿੱਚ ਲਿਆ ਗਿਆ ਫੈਸਲਾ ਵੀ ਲੀਕ ਹੋ ਗਿਆ।

ਬੰਬਈ ਪ੍ਰੋਵਿੰਸ਼ੀਅਲ ਕੌਂਸਲ ਵਿੱਚ ਸਵਾਲ ਉਠਾਏ ਗਏ। ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੇ ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰੀ ਮੋਰਾਰਜੀ ਦੇਸਾਈ ਨੂੰ ਸਵਾਲ ਕੀਤਾ। ਇੱਕ ਮੈਂਬਰ ਨੇ ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰੀ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਕੀ ਪੁਲਿਸ ਨੱਥੂਰਾਮ ਗੌਡਸੇ ਦਾ ਪਤਾ ਗੁਆ ਚੁੱਕੀ ਹੈ। ਮੰਤਰੀ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮਦਨਲਾਲ ਦੀ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਸ ਦੇ ਬਿਆਨ ਦੀ ਕਾਪੀ ਬੰਬਈ ਸੀਆਈਡੀ ਕੋਲ ਲੈ ਗਈ ਸੀ। ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀ ਇਸ ਲਈ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਅਣਉਚਿਤ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਨਾਲ ਬਾਕੀ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ਕਾਰ ਰੂਪੋਸ਼ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਇਸ ਲਈ ਬੰਬਈ ਅਤੇ ਦਿੱਲੀ ਪੁਲਿਸ ਵਿਚਕਾਰ ਸਲਾਹ ਮਸ਼ਵਰੇ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਕਿ ਫਿਲਹਾਲ ਕੋਈ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ। ਬੰਬਈ ਪੁਲਿਸ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ਕਰਤਾਵਾਂ ਦੇ ਟ੍ਰੈਕ 'ਤੇ ਸੀ ਪਰ ਉਹ ਸਾਰੇ ਬੰਬਈ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਸਨ।

ਇਹ ਪੁੱਛੇ ਜਾਣ 'ਤੇ ਕਿ ਕੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੀਆਂ ਤਸਵੀਰਾਂ ਲਈਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ, ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜਵਾਬ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਸਾਰੇ ਇਕ ਥਾਂ 'ਤੇ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਨਰਾਇਣ ਆਪਟੇ, ਨੱਥੂਰਾਮ ਗੌਡਸੇ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਕਰਕਰੇ ਦੀਆਂ ਤਸਵੀਰਾਂ ਉਦੋਂ ਪੁਲਿਸ ਰਿਕਾਰਡ ਵਿੱਚ ਸਨ।

ਇਹ ਇੱਕ ਸੂਬਾਈ ਅਸੈਂਬਲੀ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਸਵਾਲ ਅਤੇ ਜਵਾਬ ਸਨ। ਉਹ ਸਾਫ਼ ਦਿਖਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਦੇਸਾਈ ਸਦਨ ਨੂੰ ਝੂਠ ਬੋਲ ਰਹੇ ਸਨ। ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਕਤਲ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਤੱਕ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ਕਾਰਾਂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਬਾਰੇ ਹਨੇਰੇ ਵਿੱਚ ਸਨ, ਇਸ ਲਈ ਜਦੋਂ ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਪੁਲਿਸ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ਕਾਰਾਂ ਦੀ ਭਾਲ ਵਿੱਚ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਹ ਕਿਸ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦੇ ਰਹੀ ਸੀ?

ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਨੇ ਸਖ਼ਤੀ ਨਾਲ ਇਨਕਾਰ ਕੀਤਾ ਕਿ ਦੋ ਪੁਲਿਸ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਮਦਨਲਾਲ ਦਾ ਬਿਆਨ ਦਿਖਾਇਆ। ਉਸ ਨੇ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਸਿਰਫ਼ ਉਰਦੂ ਵਿੱਚ ਲਿਖੇ ਕੁਝ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਾਲੀ ਚਿੱਟ ਦਿਖਾਈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਇਸ ਗੱਲ ਤੋਂ ਵੀ ਇਨਕਾਰ ਕੀਤਾ ਕਿ ਰਾਣਾ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰਿਪੋਰਟ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਨੂੰ ਕਤਲ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਨੱਥੂਰਾਮ ਗੋਡਸੇ ਦੀ ਪਛਾਣ ਮਿਲੀ। ਪਰ ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰੀ ਦਾਅਵਾ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ ਕਿ ਪੁਲਿਸ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ਕਾਰਾਂ ਦੇ ਪਹਿਰੇ 'ਤੇ ਹੈ। ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਅਨੁਮਾਨ ਨੂੰ ਕਿਸ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਬਣਾਇਆ?

ਜਦੋਂ ਜੱਜ ਆਤਮਚਰਨ ਨੇ ਆਪਣੇ ਫੈਸਲੇ ਵਿੱਚ ਪੁਲਿਸ ਵਿਰੁੱਧ ਪ੍ਰਤੀਕੂਲ ਟਿੱਪਣੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਤਾਂ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਪੁਲਿਸ ਤੋਂ ਸਪੱਸ਼ਟੀਕਰਨ ਮੰਗਿਆ।

Machine Translated by Google

ਪੁਲਿਸ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦੀ ਨਿਖੇਧੀ ਕੀਤੀ। ਜਵਾਬ ਇਹ ਦਰਸਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਦਿੱਲੀ ਅਤੇ ਬੰਬਈ ਦੋਵਾਂ ਵਿੱਚ ਬੰਬ ਕੇਸ ਦੀ ਜਾਂਚ ਦਾ ਤਰੀਕਾ ਅਤੇ ਸਿੱਖਿਅਕ ਜੱਜ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਤੀਕੂਲ ਟਿੱਪਣੀਆਂ ਦੇ ਜਵਾਬ ਵਿੱਚ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਕੀ ਕਿਹਾ ਸੀ। ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਸੰਜੇਵੀ ਦੇ ਸਪੱਸ਼ਟੀਕਰਨ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਿਆ ਅਤੇ ਫਿਰ ਬੰਬਈ ਵਿਚ ਜਾਂਚ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਬਾਰੇ ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਦਾ ਕੀ ਕਹਿਣਾ ਸੀ।

ਕਪੂਰ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੇ ਜਾਂਚ ਕਰਨ ਅਤੇ ਇਹ ਪਤਾ ਲਗਾਉਣ ਲਈ ਕਈ ਗੁਪਤ ਰਿਕਾਰਡਾਂ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕੀਤੀ ਕਿ ਕਤਲ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਲਈ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ਕਰਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸਮੇਂ ਸਿਰ ਬੇਨਕਾਬ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਕਿਹੜਾ ਪੁਲਿਸ ਵਿਭਾਗ ਫਿਸਲ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਦੇ ਖੁਲਾਸੇ ਨੂੰ ਦੇਖਦਿਆਂ ਹੈਰਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। 20 ਤਰੀਕ ਨੂੰ ਹੋਏ ਬੰਬ ਹਮਲੇ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਜਾਂਚ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਸਾਰੇ ਵਿਭਾਗਾਂ ਨੇ ਗਲਤੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਅਤੇ ਜਾਂਚ ਵਿੱਚ ਕੁਸ਼ਲਤਾ ਅਤੇ ਸੂਝ-ਬੂਝ ਦੀ ਇੱਕ ਵੱਖਰੀ ਘਾਟ ਦਿਖਾਈ: ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਹੁੰਚ ਬੇਲੋੜੀ ਸੀ। ਸਾਰੇ ਚਾਰ ਸਬੰਧਤ ਵਿਭਾਗ ਅਪਰਾਧਿਕ ਲਾਪਰਵਾਹੀ ਅਤੇ ਅਵਿਸ਼ਵਾਸ਼ਯੋਗ ਗਲਤੀਆਂ ਦੇ ਦੋਸ਼ੀ ਸਨ; ਜਾਂਚ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲਣ ਵਾਲੇ ਤਿੰਨ ਸੀਨੀਅਰ ਅਧਿਕਾਰੀ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਦੋਸ਼ੀ ਸਨ: ਸੰਜੇਵੀ ਦੀਆਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ, ਜੋ ਮਦਰਾਸ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਜ਼ਬਰਦਸਤ ਨਾਮਣਾ ਖੱਟਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦਿੱਲੀ ਆਇਆ ਸੀ, ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਜੋ ਬੰਬਈ ਦੇ ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰੀ ਦਾ ਨੀਲੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਾਲਾ ਲੜਕਾ ਸੀ, ਅਤੇ ਯੂਐਚ ਰਾਣਾ ਏ। ਪੂਨਾ ਸੀਆਈਡੀ ਦੇ ਸੀਨੀਅਰ ਅਧਿਕਾਰੀ। ਕਪੂਰ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਖੁਲਾਸੇ ਪੁਲਿਸ ਅਤੇ ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤਿੰਨਾਂ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦੀ ਬਹੁਤ ਹੀ ਅਫ਼ਸੋਸਨਾਕ ਤਸਵੀਰ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਕੇਂਦਰੀ ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰਾਲੇ ਨੂੰ ਲਿਖੇ ਆਪਣੇ ਨੋਟ ਵਿੱਚ, ਸੰਜੇਵੀ ਨੇ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਦਿੱਲੀ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਉਹ ਸਭ ਕੁਝ ਕੀਤਾ ਹੈ ਜੋ ਉਹ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਜੋ ਕੁਝ ਗਲਤ ਹੋਇਆ ਸੀ ਉਸ ਲਈ ਬੰਬਈ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਪੈਰਾ 3.34 ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ: 'ਸੰਜੇਵੀ ਨੇ ਖੁਦ ਘਟਨਾ ਵਾਲੀ ਥਾਂ ਦਾ ਦੌਰਾ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਪੁਲਿਸ ਸੁਪਰਡੈਂਟ ਤੋਂ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਕੀਤੀ। ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਉਸਨੇ 2 ਪੁਲਿਸ ਅਫਸਰਾਂ ਨੂੰ ਬੰਬਈ ਲਈ ਉਡਾਣ ਭਰਨ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ "ਨਾਗਰਵਾਲਾ, ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਆਫ ਪੁਲਿਸ ਬੰਬੇ ਅਤੇ ਰਾਓ ਸਾਹਿਬ ਗੁਰਟੂ, ਏਡੀਆਈਜੀ (ਸੀਆਈਡੀ) ਪੂਨਾ ਨਾਲ ਸੰਪਰਕ ਕਰਨ ਲਈ"। ਉਹ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਸਾਬਕਾ. 5-ਏ ਜੋ ਕਿ ਲਾਅ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਅਫਸਰਾਂ ਨੇ ਕੁਝ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਰਿਕਾਰਡ ਰੂਮ ਵਿੱਚ ਕਿਤੇ ਪਈ ਬੰਬ ਕੇਸ ਦੀ ਅਸਲ ਕੇਸ ਡਾਇਰੀ ਦੇ ਨਾਲ ਲੱਭ ਲਿਆ। (ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ 5-ਏ 20 ਅਤੇ 21 ਜਨਵਰੀ, 1948 ਦੀ ਰਾਤ ਨੂੰ ਮਦਨਲਾਲ ਪਾਹਵਾ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੇ ਗਏ ਪਹਿਲੇ ਇਕਬਾਲੀਆ ਬਿਆਨ ਦਾ ਅਨੁਵਾਦ ਹੈ)'।

ਪੈਰਾ 3.35 ਵਿਚ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਵਿਚ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ: 'ਦਿੱਲੀ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਆਪਣੀ ਜਾਂਚ ਜਾਰੀ ਰੱਖੀ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਸੀ.ਆਈ.ਡੀ. ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ਕਾਰਾਂ ਦੀ ਭਾਲ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਇਕ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਵਿਚ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। 244 ਜੋ ਸੁਧਾਰਾਂ ਦਾ ਇੱਕ ਬੰਡਲ ਹੈ, ਵਿਰੋਧਾਭਾਸੀ ਵਰਣਨ ਅਤੇ ਇਸ 'ਤੇ ਸਿਰਫ਼ ਨਜ਼ਰ ਮਾਰਨਾ ਹੀ ਇਸ ਦੀ ਬੇਕਾਰਤਾ ਨੂੰ ਦਰਸਾ ਦੇਵੇਗਾ।

ਪੈਰਾ 3.37 ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ: 'ਨੋਟ ਫਿਰ ਬੰਬਈ ਵਿਖੇ ਚੁੱਕੇ ਗਏ ਕਦਮਾਂ ਨੂੰ ਬਿਆਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਦੋਵਾਂ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੇ ਸਾਰੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ ਸੀ

Machine Translated by Google

ਮਦਨਲਾਲ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਲੀ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਉਡਾਣ ਭਰ ਕੇ ਬੰਬਈ ਚਲਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਯੂਨੀਵਰਸਲ ਨੈਸ਼ਨਲ ਰੈਸਟੋਰੈਂਟ ਵਿੱਚ ਠਹਿਰਿਆ ਅਤੇ ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਸਾਰੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਸੀ। ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਦੀ ਸੂਚਨਾ ਮਿਲੀ ਸੀ ਅਤੇ ਲੋੜੀਂਦੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦਾ ਪਤਾ ਲਗਾਉਣ ਲਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਮਚਾਰੀ ਤਾਇਨਾਤ ਕੀਤੇ ਸਨ। ਉਸਨੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਚੇਤਾਵਨੀ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਬੰਬਈ ਵਿੱਚ ਮੌਜੂਦਗੀ ਬਾਰੇ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਜੇਕਰ ਸ਼ੱਕੀ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਆਉਣ ਦਾ ਪਤਾ ਲੱਗ ਗਿਆ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀ ਦੀ ਸਾਰੀ ਯੋਜਨਾ "ਬਰਬਾਦ" ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ। ਉਸਨੇ ਪੁਲਿਸ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਮੁਫਤੀ ਦੇ ਅੰਦਰ ਜਾਣ ਦਾ ਆਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ। ਜਦੋਂ ਦੋਵੇਂ ਅਧਿਕਾਰੀ ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਨੂੰ ਉਸਦੇ ਦਫਤਰ ਵਿੱਚ ਮਿਲੇ, ਤਾਂ ਉਹ ਦਾਅਵਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਕੇਸ ਦੇ ਤੱਥ ਦਿੱਤੇ ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਮਦਨਲਾਲ ਦੇ ਬਿਆਨ ਦਾ ਨੋਟ ਵੀ ਦਿਖਾਇਆ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਨੇ ਅੰਸ਼ ਲਏ ਸਨ, ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਨੇ ਇਸ ਗੱਲ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕੀਤਾ। “ਦਿੱਲੀ ਪੁਲਿਸ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਮੁਲਜ਼ਮਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ‘ਅਗਰਣੀ’ ਜਾਂ ‘ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ’ ਅਖ਼ਬਾਰ ਦਾ ਸੰਪਾਦਕ ਸੀ।

ਮਦਨਲਾਲ ਵੱਲੋਂ ਦੱਸੇ ਗਏ ਸਾਰੇ ਮੁਲਜ਼ਮਾਂ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਉਸ ਨੂੰ ਦੱਸ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।’ ਪੁਲੀਸ ਅਧਿਕਾਰੀ ਫਿਰ ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਨੂੰ ਮਿਲੇ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ, ‘‘ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੂਚਨਾ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਵਿੱਚ ਹੋਰ ਵੀ ਵਿਅਕਤੀ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੱਸਿਆ ਕਿ 20 ਦੇ ਕਰੀਬ ਵਿਅਕਤੀ ਸਨ। ਉਸਨੇ ਅੱਗੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਸਨੇ ਬੰਬਈ, ਪੂਨਾ ਅਤੇ ਅਹਿਮਦਨਗਰ ਵਿੱਚ ਕਰਕਰੇ ਲਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤੇ ਸਨ। ਇਸ ਕੇਸ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਹੋਰ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਬਾਰੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਤਿੰਨ ਜਾਂ ਚਾਰ ਦਾ ਪਤਾ ਲਗਾਇਆ ਹੈ।'' ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਅਪਰਾਧੀਆਂ ਦਾ ਪਤਾ ਲਗਾਉਣ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਨਾਲੋ-ਨਾਲ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀਆਂ ਕਰਨ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਦਾ ਖੁਲਾਸਾ ਕੀਤਾ, ਉਸ ਦਾ ਕਾਰਨ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਜੇਕਰ ਕੁਝ ਹੀ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ। , ਬਾਕੀ ਰੂਪੋਸ਼ ਹੋ ਜਾਣਗੇ।ਉਸ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸੂਚਨਾ ਮਿਲਦਿਆਂ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਅਹਿਮਦਨਗਰ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਇਕ ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰਹਿਣ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ ਤਾਂ ਜੋ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮੌਜੂਦਗੀ ਬਾਰੇ ਪਤਾ ਨਾ ਲੱਗੇ। ਹੋਟਲ ਵਿਚ ਆਪਣਾ ਦਿੱਲੀ ਦਾ ਪਤਾ ਨਾ ਦੇਣਾ, ਅਤੇ ਇਹ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰੀ ਨਾਲ ਸਲਾਹ ਕਰਕੇ ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਵਿਰੁੱਧ ਅਗਲੀ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰਨਗੇ।ਉਸੇ ਦਿਨ ਫਿਰ ਉਹ ਬੰਬਈ ਸੀ.ਆਈ.ਡੀ.

ਦਫਤਰ ਜਿੱਥੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਦੁਆਰਾ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮੌਜੂਦਗੀ ਦੀ ਹੁਣ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਵੀ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਬੰਬਈ ਦੇ ਅਫਸਰਾਂ ਨੂੰ ਹੋਰ ਸ਼ੱਕੀਆਂ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਤਾਇਨਾਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਅਜੇ ਤੱਕ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲੱਗਾ ਸੀ।
ਕਰਕਰੇ ਅਤੇ "ਅਗਰਣੀ" ਜਾਂ "ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ" ਦੇ ਸੰਪਾਦਕ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ, ਉਸਨੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਅਹਿਮਦਨਗਰ ਤੋਂ ਇੱਕ ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਬੰਬਈ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਉਹ ਫਿਰ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਨਗੇ।

ਪੈਰਾ 3.39 ਵਿਚ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ: 'ਅਗਲੇ ਦਿਨ, ਭਾਵ 23 ਜਨਵਰੀ, 1948। ਇਸ ਲਈ ਨੋਟ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ, ਦਿੱਲੀ ਪੁਲਿਸ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰੀ ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਦੇ ਦਫ਼ਤਰ ਗਏ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਸਕੇ। ਸੀ.ਆਈ.ਡੀ.ਦੇ ਇਕ ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਵਲੋਂ

Machine Translated by Google

ਅਹਿਮਦਨਗਰ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਹ "ਅਗਰਣੀ" ਜਾਂ "ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ" ਦੇ ਸੰਪਾਦਕ ਦੀ ਭਾਲ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਜੋ ਦੁਬਾਰਾ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਅਫਸਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਗਲਤ ਬਿਆਨ ਜਾਂ ਗਲਤਫਹਿਮੀ ਜਾਪਦਾ ਹੈ। ਡਿਪਟੀ ਸੁਪਰਡੈਂਟ ਜਸਵੰਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਫਿਰ ਕਰਕਰੇ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਸਾਥੀਆਂ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਮੰਗੀ ਅਤੇ ਬੰਬਈ ਸੀਆਈਡੀ ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਕਰਕਰੇ ਦੇ ਸਾਥੀ ਹੋਣ ਵਜੋਂ ਹੇਠ ਲਿਖਿਆ ਨਾਮ ਦਿੱਤਾ: i) ਪੂਨਾ ਦਾ ਬੈਜ। ii) ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦਾ ਪੰਜਾਬੀ ਸਿੱਖ। iii) ਕਰਾਚੀ ਦਾ ਤਲਵਾੜ, ਫਿਰ ਬੰਬਈ ਵਿੱਚ। iv) ਲਾਹੌਰ ਦੇ ਬਲਰਾਜ ਮਹਿਤਾ, ਫਿਰ ਬੰਬਈ ਦੇ ਸ਼ਿਵਾਜੀ ਪਾਰਕ ਵਿਚ।'

ਪੈਰਾ 3.40: 'ਦੁਪਿਹਰ 12.30 ਵਜੇ ਦੇ ਕਰੀਬ ਪਹੁੰਚੇ ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਨੇ ਪੁਲਿਸ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਹ ਵੈਨਟੇਡ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰਨ ਦੀ ਪੂਰੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਬੰਬਈ ਵਿਖੇ ਦਿੱਲੀ ਪੁਲਿਸ ਦੀ ਮੌਜੂਦਗੀ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਜਾਣ ਦਾ ਆਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ 'ਤੇ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਡਿਪਟੀ ਸੁਪਰਡੈਂਟ ਆਫ ਪੁਲਿਸ ਜਸਵੰਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਦਾ ਧਿਆਨ ਕਰਕਰੇ ਅਤੇ "ਅਗਰਣੀ" ਜਾਂ "ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ" ਦੇ ਸੰਪਾਦਕ ਮਦਨਲਾਲ ਦੇ ਬਿਆਨ ਵੱਲ ਦਿਵਾਇਆ ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਭੇਜਿਆ ਜਾਵੇ। ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੇ ਸੀਆਈਡੀ ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਨੂੰ ਕੇਸ ਬਾਰੇ ਇੱਕ ਸੰਖੇਪ ਨੋਟ ਸੌਂਪਿਆ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਉਸ ਸਮੇਂ ਤੱਕ ਲੋੜੀਂਦੇ ਮੁਲਜ਼ਮਾਂ ਦੇ ਨਾਂ ਅਤੇ ਵੇਰਵੇ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਸਨ।

ਇਸ ਨੋਟ ਨੂੰ ਸੌਂਪਣ ਦਾ ਕੋਈ ਸਬੂਤ ਨਹੀਂ ਹੈ ਸਿਵਾਏ ਇਸ ਗੁਪਤ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕੋਈ ਵੀ ਸਵਾਲ ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਹਾਲਾਂਕਿ ਉਸ ਤੋਂ ਲੰਮੀ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ਅਤੇ ਕੁਝ ਦਿਨਾਂ ਤੱਕ ਉਸ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਵਲੀ ਦੇ ਜਵਾਬ ਵਿੱਚ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੇ ਹਲਫਨਾਮੇ ਵਿੱਚ, ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਨੇ ਆਪਣੇ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਅਜਿਹਾ ਕੋਈ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕੀਤਾ।

ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰੀ ਦਿੱਲੀ ਵਾਪਸ ਆ ਗਏ ਅਤੇ ਸੰਜੇਵੀ ਨੂੰ ਬੰਬਈ ਵਿਚ ਮਿਲੇ ਇਲਾਜ ਬਾਰੇ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕੀਤੀ। ਕੇਂਦਰੀ ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰੀ ਦੇ ਸਕੱਤਰ ਵੀ. ਸ਼ੰਕਰ ਨੇ ਇੱਕ ਨੋਟ ਵਿੱਚ ਹੈਰਾਨੀ ਜ਼ਾਹਰ ਕੀਤੀ ਕਿ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰੀ ਜਾਂਚ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਨ ਲਈ ਬੰਬਈ ਵਿੱਚ ਵਾਪਸ ਨਹੀਂ ਰੁਕੇ। ਸੀਆਈਡੀ ਦੇ ਐਸਪੀ ਰਾਏ ਸਾਹਿਬ ਰਿਖੀਕੇਸ਼ ਨੇ ਕਮਿਸ਼ਨ ਸਾਹਮਣੇ ਆਪਣੇ ਬਿਆਨ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਹ ਅਧਿਕਾਰੀ ਬੰਬਈ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਲੰਮਾ ਸਮਾਂ ਰੁਕੇ ਸਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਵਾਪਸ ਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ।

ਪੈਰਾ 3.42: 'ਡਿਪਟੀ ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਜਨਰਲ ਆਫ਼ ਪੁਲਿਸ, (ਸੀਆਈਡੀ) ਪੂਨਾ, ਯੂ.ਐਚ
ਰਾਣਾ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਸੀ, ਉਸ ਨੂੰ ਸੰਜੇਵੀ ਨੇ ਸੀਆਈਡੀ, ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਸੁਪਰਡੈਂਟ ਦੀ ਹਾਜ਼ਰੀ ਵਿੱਚ ਤਲਬ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਡੀਆਈਜੀ ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਪੁਲਿਸ ਦੇ ਦੋ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਧਿਆਨ ਭਗੌੜੇ ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਨੂੰ ਲੱਭਣ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਵੱਲ ਖਿੱਚਿਆ ਗਿਆ। ਮਦਨਲਾਲ ਦੇ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਬਿਆਨ ਦੀ ਕਾਪੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਉਹ ਅਤੇ ਸੰਜੇਵੀ ਦੋਵੇਂ ਇਸ ਨੂੰ ਪਾਰ ਕਰ ਗਏ, ਅਤੇ

Machine Translated by Google

ਡੀਆਈਜੀ ਨੂੰ ਬੰਬਈ ਲਈ ਉਡਾਣ ਭਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਪਰ ਉਹ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਿਆ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਿਆ। (ਜੇ ਉਹ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ ਤਾਂ ਸੋਚਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ ਕਿ ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਨੂੰ ਬਿਆਨ ਦੇਣ ਲਈ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਅਧਿਕਾਰੀ ਨੂੰ ਹਵਾਈ ਜਹਾਜ਼ ਰਾਹੀਂ ਭੇਜਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ)। ਉਹ ਇਲਾਹਾਬਾਦ ਰਾਹੀਂ ਰੇਲਗੱਡੀ ਰਾਹੀਂ ਰਵਾਨਾ ਹੋਇਆ ਅਤੇ 27 ਤਰੀਕ ਦੀ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਹੀ ਬੰਬਈ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ।'

ਪੈਰਾ 3.43 ਵਿਚ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ: 'ਇਸ ਚੱਕਰੀ ਰੂਟ ਵਿਚ ਇਹ ਸਹਿਮਤੀ ਰਾਣਾ ਦੇ ਬਿਆਨ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕਰਦੀ ਹੈ ਕਿ "ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਵੀ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ਕਰਤਾ ਇੰਨੀ ਜਲਦੀ ਹਮਲਾ ਕਰਨ ਦੀ ਉਮੀਦ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਯਕੀਨਨ ਸੰਜੇਵੀ ਨਹੀਂ।" '

27 ਤਰੀਕ ਦੀ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ, ਜਿੰਮੀ ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਪਰਾਹੁਣਚਾਰੀ ਦੇ ਗਿਆਨ ਤੋਂ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਹੋ ਕੇ, ਰਾਣਾ ਸਿੱਧਾ ਆਪਣੇ ਘਰ ਗਿਆ।
ਸੰਜੇਵੀ ਨੇ ਰਾਣਾ ਅਤੇ ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਤੋਂ ਆਏ ਫ਼ੋਨ ਕਾਲ ਬਾਰੇ ਦੱਸਿਆ। '27 ਤਰੀਕ ਦੀ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਰਾਣਾ ਨੇ ਬੰਬਈ ਤੋਂ ਮੈਨੂੰ ਫੋਨ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਨੂੰ ਦੇਖਿਆ ਹੈ, ਅਤੇ ਉਹ ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਮੈਨੂੰ ਬੰਬਈ ਵਿਖੇ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਦੋ ਪੁਲਿਸ ਅਫਸਰਾਂ ਨਾਲ ਕੀ ਵਾਪਰਿਆ ਸੀ, ਇਸ ਬਾਰੇ ਸਪੱਸ਼ਟੀਕਰਨ ਦੇਵੇਗਾ। ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਸ ਕੋਲ ਦਿੱਲੀ ਪੁਲਿਸ ਦੇ ਦੋ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਬੰਬਈ ਵਿਚ ਖੁੱਲ੍ਹ ਕੇ ਘੁੰਮਣ-ਫਿਰਨ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਨਾ ਦੇਣ ਦਾ ਚੰਗਾ ਕਾਰਨ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਮੈਨੂੰ ਜਾਣਕਾਰੀ ਬਾਰੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਸਨੇ ਅਤੇ ਬੰਬਈ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਅਗਵਾ ਕਰਨ ਦੀ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਰਚੀ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਮੈਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਇਹ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਸੰਸਥਾ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਲਗਭਗ 20 ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ਕਾਰ ਸਨ, ਹਰ ਇੱਕ ਕੋਲ 20 ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਸਹਾਇਤਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ਅਤੇ ਕਾਫ਼ੀ ਮਾਤਰਾ ਵਿੱਚ ਹਥਿਆਰ ਅਤੇ ਹੋਰ ਘਾਤਕ ਹਥਿਆਰਾਂ ਦੇ ਕਬਜ਼ੇ ਵਿੱਚ ਸੀ। ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਭਗੌੜੇ ਮੁਲਜ਼ਮਾਂ ਬਾਰੇ ਪੁੱਛਿਆ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਂ ਜਾਂ ਵੇਰਵੇ ਮਦਨਲਾਲ ਨੇ ਦਿੱਲੀ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਦਿੱਤੇ ਸਨ। ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਹ ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਬੰਬਈ ਸ਼ਹਿਰ ਅਤੇ ਸੂਬੇ ਦੇ ਹੋਰ ਸਥਾਨਾਂ 'ਤੇ ਕੀਤੀ ਗਈ ਜਾਂਚ 'ਤੇ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਨੋਟ ਭੇਜੇਗਾ।' (ਇਹ ਰਿਪੋਰਟ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਕਤਲ ਤੋਂ ਅਗਲੇ ਦਿਨ 31 ਜਨਵਰੀ 1948 ਨੂੰ ਸੰਜੇਵੀ ਦੇ ਡੈਸਕ 'ਤੇ ਪਈ ਸੀ।)

ਇਸ ਨੋਟ ਵਿੱਚ ਇਹ ਨਹੀਂ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਸੰਜੇਵੀ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਕੀ ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਨੂੰ ਮਦਨਲਾਲ ਦੁਆਰਾ ਨਾਮ ਦਿੱਤੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੇ ਨਾਮ ਅਤੇ ਵਰਣਨ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਸਨ। ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਨੇ ਵੀ ਇਸ ਗੱਲ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਹਵਾਲਾ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਉਹ ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਹਵਾਈ ਜਹਾਜ਼ ਰਾਹੀਂ ਪ੍ਰਗਤੀ ਰਿਪੋਰਟ ਭੇਜ ਦੇਣਗੇ। ਇਹ ਦਿਖਾਉਣ ਲਈ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਸੰਜੇਵੀ ਨੇ ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਨੂੰ ਇਹ ਦੱਸਣ ਲਈ ਦਬਾਅ ਪਾਇਆ ਕਿ ਕੀ ਉਸ ਨੇ ਮਦਨਲਾਲ ਦੁਆਰਾ ਨਾਮਜ਼ਦ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦਾ ਪਤਾ ਲਗਾਉਣ ਲਈ ਕੁਝ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਨਾ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਚਿੰਤਾ ਦਿਖਾਈ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਇਹ ਪਤਾ ਲਗਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਕੌਣ ਸਨ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪਤਾ ਲਗਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਤੇ ਸਾਰੇ. ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ, 6 ਫਰਵਰੀ 1948 ਨੂੰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੰਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਪਟੇਲ ਦੇ ਜਵਾਬ, ਇਹ ਦਰਸਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਬੰਬਈ ਅਤੇ ਦਿੱਲੀ ਪੁਲਿਸ ਚੁੱਕੇ ਗਏ ਕਦਮਾਂ ਅਤੇ ਕੁਝ ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਨੂੰ ਰੂਪੋਸ਼ ਹੋਣ ਤੋਂ ਰੋਕਣ ਲਈ ਇੱਕੋ ਸਮੇਂ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀਆਂ ਕਰਨ ਦੇ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਦੇ ਸਵਾਲ 'ਤੇ ਸਹਿਮਤ ਸਨ। . ਕੌਣ ਸੀ; ਕੇਂਦਰੀ ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰੀ ਨਾਲ ਝੂਠ?

Machine Translated by Google

ਪੈਰਾ 3.45 ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ: 'ਨੋਟ ਫਿਰ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਨੇ ਸੰਜੇਵੀ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਲਿਖਿਆ। 30 ਤਰੀਕ ਨੂੰ ਉਸਨੇ ਇੱਕ ਪੱਤਰ ਭੇਜਿਆ ਜੋ 3 ਫਰਵਰੀ ਨੂੰ ਸੰਜੇਵੀ ਨੂੰ ਪਹੁੰਚਿਆ ਅਤੇ ਉਸ ਪੱਤਰ ਦੀ ਇੱਕ ਕਾਪੀ ਇੱਕ ਅਧਿਕਾਰੀ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਜੋ 1 ਫਰਵਰੀ ਨੂੰ ਬੰਬਈ ਤੋਂ ਹਵਾਈ ਜਹਾਜ਼ ਰਾਹੀਂ ਆਇਆ ਸੀ।

ਕਮਿਸ਼ਨਾਂ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਦਾ ਪੈਰਾ 3.50 ਸੰਜੇਵੀ ਦੇ ਨੋਟ-11 ਦੇ ਪੈਰਾ 11 ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹੈ। ਹੁਣ ਇਹ ਯਕੀਨੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਹੈ ਕਿ 23 ਤੋਂ 28 ਜਨਵਰੀ ਤੱਕ ਗੋਡਸੇ ਬੰਬਈ ਵਿੱਚ ਸੀ। ਉਹ 28 ਤਰੀਕ ਦੀ ਸਵੇਰ ਨੂੰ ਬੰਬਈ ਏਅਰੋਡਰੋਮ ਤੋਂ ਦਿੱਲੀ ਲਈ ਉਡਾਣ ਭਰਿਆ। 22 ਤੋਂ 28 ਜਨਵਰੀ ਤੱਕ ਬੰਬਈ ਪੁਲਿਸ ਲਈ ਇਹ ਪਤਾ ਲਗਾਉਣ ਲਈ ਕਾਫ਼ੀ ਲੰਬਾ ਸਮਾਂ ਸੀ ਕਿ ਅਗਰੇਨੀ ਜਾਂ ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦਾ ਸੰਪਾਦਕ ਕੌਣ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਦਿੱਲੀ ਪੁਲਿਸ ਕੋਲ ਇਸ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਪਛਾਣ ਅਤੇ ਸਹੀ ਵੇਰਵੇ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਪੂਰੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਉਹ ਦਿੱਲੀ ਪਹੁੰਚਣ 'ਤੇ ਉਸ ਦਾ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲਗਾ ਸਕਦੇ ਸਨ। ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਕੱਪੜੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਦਲ ਲਏ ਸਨ, ਅਤੇ 30 ਤਰੀਕ ਦੀ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ, ਇੱਕ ਫੌਜੀ ਖਾਕੀ ਜੈਕਟ ਪਹਿਨੀ ਹੋਈ ਸੀ, ਅਤੇ ਉੱਥੇ ਇਕੱਠੀ ਹੋਈ ਵੱਡੀ ਭੀੜ ਦੇ ਨਾਲ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਸਥਾਨ ਵਿੱਚ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਹਾਲਾਤਾਂ ਵਿੱਚ ਦਿੱਲੀ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਉਹ ਸਭ ਕੀਤਾ ਜੋ ਸੰਭਵ ਸੀ। ਆਪਣੇ ਨਿਰੀਖਣਾਂ ਵਿੱਚ ਜੱਜ ਨੇ ਬਦਕਿਸਮਤੀ ਨਾਲ, ਦਿੱਲੀ ਅਤੇ ਬੰਬਈ ਪੁਲਿਸ ਵਿੱਚ ਫਰਕ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਉਸ ਨੂੰ ਅਸਲ ਸਥਿਤੀ ਦਾ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਸ ਨੂੰ ਇਹ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਦਿੱਲੀ ਤੋਂ ਮਿਲੀ ਸੂਚਨਾ 'ਤੇ ਬੰਬਈ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਲੋੜੀਂਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਉਸ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਮੌਜੂਦ ਸਬੂਤਾਂ 'ਤੇ ਵੀ ਦਿੱਲੀ ਪੁਲਿਸ ਵਿਰੁੱਧ ਉਸ ਦੀਆਂ ਟਿੱਪਣੀਆਂ ਨੂੰ ਜਾਇਜ਼ ਨਹੀਂ ਠਹਿਰਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ।

ਜੇਕਰ ਸੰਜੇਵੀ ਨੇ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਜਾਨ ਬਚਾਉਣ ਵਿੱਚ ਉਹੀ ਜੋਸ਼ ਵਿਖਾਇਆ ਹੁੰਦਾ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਵਿਭਾਗ ਦੀ ਸਾਖ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਵਿੱਚ ਦਿਖਾਇਆ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਇਤਿਹਾਸ ਕੁਝ ਹੋਰ ਹੁੰਦਾ। ਕਪੂਰ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਵਿਚ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ-'ਸੰਜੇਵੀ ਦੀ ਬਦਕਿਸਮਤੀ ਨਾਲ ਮੌਤ ਹੋ ਗਈ ਹੈ ਅਤੇ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਜੀਵਨ ਅਤੇ ਸੁਰੱਖਿਆ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਉਸ ਨੇ ਕੀ ਕੀਤਾ ਜਾਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ, ਇਸ ਦਾ ਇਹ ਇਕੋ ਇਕ ਰਿਕਾਰਡ ਹੈ'।

ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰਾਲੇ ਦੇ ਸਕੱਤਰ ਐਚ.ਵੀ.ਆਰ. ਆਇੰਗਰ ਨੇ ਸੰਜੇਵੀ ਅਤੇ ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਤੋਂ ਮਿਲੇ ਸਪੱਸ਼ਟੀਕਰਨਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ 'ਤੇ ਇਕ ਨੋਟ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ: 'ਦੂਜਾ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਬੰਬੇ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਕਰਕਰੇ ਅਤੇ ਬੈਜ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਹਰ ਸੰਭਵ ਕਦਮ ਚੁੱਕੇ ਹਨ, ਉਹ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਗੋਡਸੇ ਦਾ ਕੋਈ ਨੋਟਿਸ ਲਿਆ ਜਾਪਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮਦਨਲਾਲ ਦੇ ਬਿਆਨ ਵਿੱਚ ਉਸਦਾ ਨਾਮ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਪਰ "ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ" ਜਾਂ "ਅਗਰਣੀ" ਦੇ ਸੰਪਾਦਕ ਵਜੋਂ ਉਸਦਾ ਵਰਣਨ ਸੀ। ਡੀਆਈਬੀ (ਸੰਜੇਵੀ) ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, ਦਿੱਲੀ ਤੋਂ ਜਾਂਚ ਅਧਿਕਾਰੀ 21 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਇੱਕ ਬਿਆਨ (ਡੀਆਈਬੀ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ-ਸਲਿਪ 'ਟੀ' ਦਾ ਅਨੁਬੰਧ v-ਸਲਿਪ 'ਟੀ')) ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਬੰਬਈ ਲੈ ਗਏ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਇਸ ਪੇਪਰ ਦੇ ਸੰਪਾਦਕ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਉਹ ਕਰਕਰੇ ਨੂੰ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਇੱਥੇ ਇੱਕ ਮਤਭੇਦ ਹੈ ਜੋ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਜਾਂਚ ਦੇ ਮੇਲ ਨਹੀਂ ਖਾਂਦਾ।

Machine Translated by Google

'ਮੈਂ ਡੀਆਈਬੀ ਨੂੰ ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਹੀ ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿ ਪੂਨਾ, ਅਹਿਮਦਨਗਰ ਅਤੇ ਆਸਪਾਸ ਦੇ ਕੁਝ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਦੀ ਹੱਤਿਆ ਦੀ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਸੀ, ਬੰਬਈ ਸੂਬੇ ਦੇ ਉਸ ਹਿੱਸੇ ਦੇ ਸਾਦੇ ਕੱਪੜਿਆਂ ਵਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਬੁਲਾਇਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ। , ਇਸ ਮੌਕੇ 'ਤੇ ਕਿ ਜੇਕਰ ਉਹ ਬਿਰਲਾ ਹਾਊਸ 'ਚ ਆਉਂਦੇ ਤਾਂ ਉਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰ ਲੈਂਦੇ। ਸੰਜੇਵੀ ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਬੰਬੇ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਕਤਲ ਦੀ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਗੰਭੀਰਤਾ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਲਿਆ, ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੀ। ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮੈਂ ਇਸ ਵਿਚਾਰ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਇਹ ਕਿ ਇਸ ਸਾਵਧਾਨੀ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦੇਣ ਵਿੱਚ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਅਸਫਲਤਾ ਸੀ। ਇਹ ਕਤਲੇਆਮ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਵਿੱਚ ਭਾਵੇਂ ਕਾਮਯਾਬ ਨਾ ਹੋਇਆ ਹੋਵੇ, ਪਰ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨ ਯੋਗ ਸੀ।

'ਮੈਨੂੰ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਬੰਬਈ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਵਧੇਰੇ ਗੰਭੀਰਤਾ ਨਾਲ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਤਲ ਦੀ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਨੂੰ ਗੰਭੀਰਤਾ ਨਾਲ ਲੈਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਆਮ ਸਮਝ ਦਾ ਹਰ ਨਿਯਮ ਉਸ ਦਿਸ਼ਾ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰਦਾ ਹੈ'।

ਇਹ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰ ਰਹੇ ਸਭ ਤੋਂ ਸੀਨੀਅਰ ਨੌਕਰਸ਼ਾਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਦੀ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸਖ਼ਤ ਟਿੱਪਣੀ ਸੀ, ਜਿਸ ਨੇ ਦੋਵਾਂ ਪੁਲਿਸ ਵਿਭਾਗਾਂ ਨੂੰ ਗੰਭੀਰਤਾ ਨਾਲ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਇਆ ਸੀ।

ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਦੀਆਂ ਦੋ ਚਿੱਠੀਆਂ, ਮਿਤੀ 30 ਅਤੇ 31 ਜਨਵਰੀ, ਇੱਕ ਕਤਲ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਅਤੇ ਦੂਸਰਾ ਇੱਕ ਦਿਨ ਬਾਅਦ, ਦਿਲਚਸਪ ਪੜ੍ਹਨ ਲਈ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਇਹ ਦਰਸਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਇੱਕ ਜ਼ਿੱਦੀ ਮਨ ਅਸਲੀਅਤ ਨੂੰ ਮੰਨਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ।

'ਪਹਿਲੀ ਚਿੱਠੀ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰੈੱਸ ਵਿਚ ਮਦਨਲਾਲ ਦਾ ਬਿਆਨ ਇਹ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ "ਉਹ ਬੰਬਈ ਤੋਂ ਆਇਆ ਸੀ" ਨੇ ਬੰਬਈ ਵਿਚ ਜਾਂਚ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ। ਮੁੱਢਲੀ ਜਾਂਚ ਦੌਰਾਨ ਬਲਰਾਜ ਮਹਿਤਾ, ਕਰਕਰੇ, ਤਲਵਾਰ, ਬੈਜ, ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ (ਸ਼ੇਰ-ਏ-ਪੰਜਾਬ ਹੋਟਲ ਦੇ ਮਾਲਕ), ਚਵਾਨ ਅਤੇ ਸੋਮਨਾਥ ਕਪੂਰ ਦੇ ਨਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਆਏ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਚਵਾਨ ਹਿਰਾਸਤ ਵਿੱਚ ਸਨ। ਬਲਰਾਜ ਦੀ ਸ਼ਨਾਖਤ ਕਰ ਲਈ ਗਈ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ 'ਤੇ ਪਰਚਾ ਦਰਜ ਕਰ ਲਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਕਰਕਰੇ ਅਤੇ ਬੈਜ ਬਲਰਾਜ ਅਤੇ ਸੋਮਨਾਥ ਕਪੂਰ ਦੇ ਦੋ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਾਥੀ ਸਨ ਜੋ ਦੋਵੇਂ ਪੰਜਾਬੀ ਸਨ, ਬੈਜ ਨੂੰ ਤਿੰਨ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ ਅਹਿਮਦਨਗਰ ਵਿੱਚ ਦੇਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ (ਇਸ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਮਾਤਹਿਤਾਂ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਜਾਂਚ ਦੀ ਸੁੱਧਤਾ) ਬੈਜ ਉਸ ਸਮੇਂ ਪੂਨਾ ਵਿੱਚ ਲੁਕਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੌਰਾਨ ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ 24 ਤਰੀਕ ਤੋਂ ਬੈਜ ਦੀ ਭਾਲ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ ਪਰ ਉਹ ਪੂਨਾ ਵਿੱਚ ਲੁਕਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ।) ਭਾਵ 27 ਤਰੀਕ ਨੂੰ ਅਹਿਮਦਨਗਰ ਤੋਂ ਮੁਖਬਰਾਂ ਨੂੰ ਬੰਬਈ ਲਿਆਉਣ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਜੋ ਕਰਕਰੇ ਅਤੇ ਬੈਜ ਦੋਵਾਂ ਨੂੰ ਜਾਣਦੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ (ਬੈਜ ਅਤੇ ਕਰਕਰੇ) ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰੋ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰੋ। ਕਰਕਰੇ ਦੀ ਬੰਬਈ ਵਿਚ ਹੋਈ ਮੁਲਾਕਾਤ ਦਾ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਪਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਜੇਕਰ ਉਹ ਬੰਬਈ ਆਉਂਦਾ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰ ਲਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਪਰ ਤਲਵਾੜ ਦੀ ਪਛਾਣ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕੀ ਸੀ ਅਤੇ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਜਾਰੀ ਸੀ।

Machine Translated by Google

'ਜਾਂਚ ਤੋਂ ਇਹ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਵਿਚ 21 ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਅਤੇ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਹਰੇਕ ਦੇ ਹੇਠਾਂ 20 ਵਰਕਰ ਸਨ। ਗਰੋਹ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਭਾਰਤੀ ਡੋਮੀਨੀਅਨ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਕੱਢਣਾ ਸੀ। ਉਸ ਵਸਤੂ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹਥਿਆਰ ਅਤੇ ਗੋਲਾ-ਬਾਰੂਦ ਇਕੱਠਾ ਕੀਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਇਹ ਵੀ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਸੀ ਕਿ ਇੰਡੀਅਨ ਨੈਸ਼ਨਲ ਆਰਮੀ ਦੇ ਕਰਨਲ ਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਇਸ ਗਰੋਹ ਨੂੰ ਸੰਗਠਿਤ ਕੀਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਅਕਾਲੀ ਆਗੂ ਮਾਸਟਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਦਾ ਸਮਰਥਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਸੀ। ਪਰ ਅਜੇ ਤੱਕ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਇੱਕ ਸੁਝਾਅ ਇਹ ਵੀ ਸੀ ਕਿ ਗਰੋਹ ਵੱਲੋਂ ਇੱਕ ਸਿੱਖ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ ਨੂੰ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੇ ਸਪੀਕਰ ਸ਼੍ਰੀ ਪੁਰਸ਼ੋਤਮਦਾਸ ਟੰਡਨ ਕੋਲ ਆਪਣੀ ਯੋਜਨਾ ਬਾਰੇ ਹੋਰ ਸਲਾਹ ਲਈ ਭੇਜਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਗਰੋਹ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਰਾਏ ਸੀ ਕਿ ਦਿੱਲੀ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਜਿੱਤਣਾ ਆਸਾਨ ਸੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਨੂੰ ਅਗਵਾ ਕਰਨਾ ਸੀ। ਪਰ ਪੱਤਰ ਵਿੱਚ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸਿਰਫ਼ ਇੱਕ ਸੂਚਨਾ ਹੈ ਜੋ ਇਕੱਠੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅਜੇ ਇਹ ਦੇਖਣਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸਹੀ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ। ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਪਰ ਜਾਂਚ ਵਿੱਚ ਕਾਫ਼ੀ ਤਰੱਕੀ ਹੋਈ ਸੀ।

ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਨੇ ਜਿਸ ਆਮ ਨੀਤੀ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਨ ਦੀ ਤਜਵੀਜ਼ ਕੀਤੀ ਸੀ (ਅਤੇ ਰਾਣਾ ਨੇ ਉਸ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤੀ ਪ੍ਰਗਟਾਈ ਸੀ) ਉਹ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਕਰਕਰੇ ਅਤੇ ਬੈਜ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ ਜਿਸ ਨਾਲ (ਏ) ਕੋਈ ਸ਼ੱਕ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਕਰਕਰੇ ਦਾ ਨਾਂ ਮਦਨਲਾਲ ਦੁਆਰਾ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਬੈਜ ਹਮੇਸ਼ਾ ਕਰਕਰੇ ਦੇ ਨਾਲ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹ ਪੁਲਿਸ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਚੰਗੇ ਦੋਸਤ ਵਜੋਂ ਜਾਣਦੀ ਸੀ। ਰਾਣਾ ਨੇ ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤੀ ਪ੍ਰਗਟਾਈ ਕਿ ਦਿੱਲੀ ਪੁਲਿਸ, ਪੂਨਾ ਪ੍ਰੋਵਿੰਸ਼ੀਅਲ ਸੀਆਈਡੀ ਅਤੇ ਬੰਬੇ ਸਿਟੀ ਸੀਆਈਡੀ ਦੁਆਰਾ ਇਕੱਠੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਜਾਣਕਾਰੀ ਤੱਕ ਹੋਰਾਂ ਦੀ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀ ਦਾ ਇੰਤਜ਼ਾਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਬੰਬਈ ਦੇ ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰੀ ਅਤੇ ਰਾਣਾ ਨੇ ਬੰਬਈ ਪ੍ਰਾਂਤ ਲਈ ਉਸ (ਨਾਗਰਵਾਲਾ) ਨੂੰ ਕੇਸ ਸੌਂਪਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਨੂੰ ਠੋਸ ਨਤੀਜੇ ਦੀ ਉਮੀਦ ਸੀ।

31 ਜਨਵਰੀ ਦੇ ਪੱਤਰ ਵਿਚ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਨੇ ਬਲਰਾਜ ਮਹਿਤਾ, ਸੋਮਨਾਥ ਕਪੂਰ, ਸਾਵਰਕਰ ਦੇ ਅੰਗ ਰੱਖਿਅਕ ਕਾਸਰ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਸਕੱਤਰ ਦਾਮਲੇ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ। ਇਹ ਵੀ ਸਾਹਮਣੇ ਆਇਆ ਸੀ ਕਿ ਗੋਡਸੇ ਨੇ ਸਾਵਰਕਰ ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਜਾਣ ਦੀ ਪੂਰਵ ਸੰਧਿਆ 'ਤੇ ਇਕ ਆਪਟੇ ਨਾਲ ਦੇਖਿਆ ਸੀ। ਕਾਸਰ ਅਤੇ ਦਾਮਲੇ ਨੇ ਇਹ ਨਹੀਂ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਵਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ 40 ਮਿੰਟ ਦੀ ਇੰਟਰਵਿਊ ਦੌਰਾਨ ਸਾਵਰਕਰ ਨਾਲ ਕੀ ਗੱਲਬਾਤ ਕੀਤੀ ਸੀ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੰਨਿਆ ਸੀ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਵਾਂ ਦੀ ਸਾਵਰਕਰ ਦੇ ਘਰ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਪਾਬੰਦੀ ਦੇ ਪਹੁੰਚ ਸੀ। ਜੇਕਰ ਮਦਨਲਾਲ ਨੂੰ ਬੰਬਈ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ, ਤਾਂ ਉਹ ''ਮਦਨਲਾਲ ਨੂੰ ਖਿੱਚ ਕੇ ਉਸ ਤੋਂ ਸਾਰੇ ਤੱਥ ਅਤੇ ਵੇਰਵੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕਣਗੇ''।

ਕਪੂਰ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਵਿੱਚ ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਦੇ ਪੱਤਰ ਦਾ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਊਣਤਾਈਆਂ ਨੂੰ ਉਜਾਗਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

Machine Translated by Google

'ਕਿ ਮਦਨਲਾਲ ਦੇ ਬੰਬਈ ਤੋਂ ਹੋਣ ਬਾਰੇ ਪ੍ਰੈਸ ਵਿੱਚ ਬਿਆਨ ਆਉਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਜਾਂਚ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਨਾ ਤਾਂ ਮੋਰਾਰਜੀ ਦੇਸਾਈ ਦੇ ਹੁਕਮਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਹੈ ਜਾਂ ਜੈਨ ਨੇ ਦੇਸਾਈ ਨੂੰ ਕੀ ਕਿਹਾ ਸੀ।

'ਇਸ ਵਿਚ ਮਦਨਲਾਲ ਦੇ ਉਸ ਬਿਆਨ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਕਰਕਰੇ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।

'ਇਸ ਵਿਚ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਕਰਕਰੇ ਅਤੇ ਬੈਜ ਬਲਰਾਜ ਅਤੇ ਸੋਮਨਾਥ ਕਪੂਰ ਦੇ ਦੋ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਾਥੀ ਸਨ, ਅਤੇ ਪਹਿਲਾਂ ਦੋਵੇਂ ਚੰਗੇ ਦੋਸਤ ਸਨ।

'ਇਸ ਵਿਚ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਬੈਜ ਨੂੰ 27 ਜਨਵਰੀ ਦੇ ਕਰੀਬ ਅਹਿਮਦਨਗਰ ਵਿਖੇ ਦੇਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਪਰ ਉਹ ਉਸ ਥਾਂ ਤੋਂ ਚਲਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਅਹਿਮਦਨਗਰ ਤੋਂ ਦੋ ਮੁਖਬਰਾਂ ਨੂੰ ਬੁਲਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ ਜੋ ਕਰਕਰੇ ਅਤੇ ਬੈਜ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰਨਗੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀ ਵਿਚ ਮਦਦ ਕਰਨਗੇ। ਹੁਣ ਜੇ ਬੈਜ ਪੂਨਾ ਅਤੇ ਕਰਕਰੇਤੋਂ ਅਹਿਮਦਨਗਰ ਦੇ ਹੁੰਦੇ, ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਦੋਸਤ ਹੁੰਦੇ, ਤਾਂ ਉਮੀਦ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ ਕਿ ਪੂਨਾ ਤੋਂ ਵੀ ਸੂਚਨਾ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਬੁਲਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ।

ਪੱਤਰ ਵਿੱਚ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਅਤੇ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰੀਆਂ ਨੂੰ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਜੋ ਕਿ ਆਈਐਨਏ ਦੇ ਕਰਨਲ ਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਦੁਆਰਾ ਰਚੀ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ, ਇਸ ਸੱਜਣ ਤੋਂ ਕਮਿਸ਼ਨ (ਗਵਾਹ ਨੰਬਰ 86) ਦੁਆਰਾ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਕੀਤੀ ਗਈ ਅਤੇ ਉਸਨੇ ਇਸ ਗਰੋਹ ਬਾਰੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕੀਤਾ। ਅਤੇ ਇਹ ਕਲਪਨਾ ਕਰਨਾ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੈ ਕਿ ਕਰਨਲ ਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਹੱਤਿਆ ਜਾਂ ਅਗਵਾ ਕਰਨ ਲਈ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਪਾਰਟੀ ਹੋਵੇਗੀ ਅਤੇ ਇਹ ਹੋਰ ਵੀ ਹੈਰਾਨੀ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੋਵੇਗੀ ਜੇਕਰ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੇ ਤਤਕਾਲੀ ਸਪੀਕਰ ਸ਼੍ਰੀ ਪੁਰਸ਼ੋਤਮਦਾਸ ਟੰਡਨ ਨੂੰ ਮਨਾ ਲਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਯੋਜਨਾ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਲਈ। ਭਾਵੇਂ ਉਦੇਸ਼ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਬੇਦਖਲ ਕਰਨਾ ਸੀ, ਸਪੀਕਰ ਦੁਆਰਾ ਅਜਿਹੀ ਕਿਸੇ ਕਾਰਵਾਈ ਲਈ ਆਪਣਾ ਅਸ਼ੀਰਵਾਦ ਦੇਣ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਨਹੀਂ ਸੀ।

ਹਾਲਾਂਕਿ ਪੱਤਰ ਵਿੱਚ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਯੋਜਨਾ ਕਰਕਰੇ ਅਤੇ ਬੈਜ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰਨ ਦੀ ਸੀ, ਪਰ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਕੋਈ ਸੰਕੇਤ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਯੋਜਨਾ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹੜੇ ਠੋਸ ਕਦਮ ਚੁੱਕੇ ਗਏ ਸਨ।

"ਸਭ ਤੋਂ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਭੁੱਲ "ਅਗਰਣੀ" ਜਾਂ "ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ" ਦੇ ਸੰਪਾਦਕ ਜਾਂ ਮਾਲਕ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਨਾ ਕਰਨਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਸੰਜੇਵੀ ਦੇ ਨੋਟ ਵਿੱਚ ਬਾਰ ਬਾਰ ਇਸ ਗੱਲ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗੇਗਾ ਕਿ ਜਾਂ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦਾ ਉਸ ਸਮੇਂ ਤੱਕ ਕਦੇ ਜ਼ਿਕਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਜਾਂ ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਜਾਣਬੁੱਝ ਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਬਾਅਦ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਹਾਲਾਤਾਂ ਵਿੱਚ ਸੰਭਾਵਿਤ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੀ ਹੈ।

'ਨੋਟ ਵਿਚ ਅਜਿਹਾ ਕੋਈ ਸੰਕੇਤ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਨਾਲ ਟੈਲੀਫੋਨ 'ਤੇ ਗੱਲਬਾਤ ਦੌਰਾਨ ਸੰਜੇਵੀ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਵਾਂ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਨੋਟ ਵਿੱਚ ਉਹ ਸਿਰਫ਼ ਇਹੀ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ, "ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਭਗੌੜੇ ਮੁਲਜ਼ਮਾਂ ਬਾਰੇ ਪੁੱਛਿਆ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਂ ਜਾਂ ਵੇਰਵੇ ਮਦਨਲਾਲ ਨੇ ਦਿੱਲੀ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਦਿੱਤੇ ਸਨ ਅਤੇ ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਨੇ ਇੱਕ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਨੋਟ ਭੇਜਣ ਦਾ ਵਾਅਦਾ ਕੀਤਾ ਸੀ"। ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕਲਪਨਾ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਕਿ ਜੇ

Machine Translated by Google

ਅਖਬਾਰ ਦੇ ਸੰਪਾਦਕ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਸੰਜੇਵੀ ਨੇ ਸੰਪਾਦਕ ਅਤੇ/ਜਾਂ ਪ੍ਰੋਪਰਾਈਟਰ ਬਾਰੇ ਪੁਖਤਾ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਕੀਤੀ ਹੋਵੇਗੀ।

'ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਇਸ ਨੋਟ ਵਿਚ ਅਜਿਹਾ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਨੇ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਅਗਵਾ ਕਰਨ ਦੀ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਤਾਂ ਸੰਜੇਵੀ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਟਿੱਕ ਕੀਤਾ ਸੀ ਜਾਂ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਸਿਧਾਂਤ ਜਾਂ ਵਿਚਾਰ ਬੇਤੁਕਾ ਸੀ।

ਕਮਿਸ਼ਨ ਅਜਿਹਾ ਕੋਈ ਕਾਰਨ ਲੱਭਣ ਵਿੱਚ ਅਸਮਰੱਥ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਉਂ ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪੱਤਰ ਵਿੱਚ ਮੋਰਾਰਜੀ ਦੇਸਾਈ ਦੁਆਰਾ ਉਸ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਜਾਂ ਆਦੇਸ਼ ਦੀ ਬਜਾਏ ਮਦਨਲਾਲ ਦੇ ਬਿਆਨ ਦੀ ਪ੍ਰੈਸ ਰਿਪੋਰਟ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਜਾਂਚ ਦਾ ਅਧਾਰ ਬਣਾਇਆ, ਜਿਸ ਦੇ ਤੱਥਾਂ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਇਸਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਅਤੇ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੋਵੇਂ। ਬਦਕਿਸਮਤੀ ਨਾਲ ਇਹ ਮਾਮਲਾ ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਕਮਿਸ਼ਨ ਅੱਗੇ ਨਹੀਂ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ।

'ਨਾਵਾਂ, ਵਰਣਨਾਂ, ਪ੍ਰਵਚਨਾਂ ਜਾਂ ਸਥਾਨਾਂ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਨੂੰ ਛੱਡਣਾ
ਮਦਨਲਾਲ ਦੇ ਸਹਿ-ਸਾਜ਼ਿਸ਼ਕਰਤਾਵਾਂ ਦੀ ਰਿਹਾਇਸ਼ ਦਾ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲੱਗ ਸਕਿਆ ਹੈ।

'ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਦੁਆਰਾ ਸੰਜੇਵੀ ਨੂੰ 30 ਵੀਂ ਦੀ ਚਿੱਠੀ ਸਭ ਤੋਂ ਗੁਪਤ ਸੀ ਅਤੇ ਸੰਜੇਵੀ ਨੂੰ ਮੋਰਾਰਜੀ ਦੇਸਾਈ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇ ਤੱਥ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪਾਸ ਕੀਤੇ ਆਦੇਸ਼ ਦਾ ਖੁਲਾਸਾ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਅੰਦਰੂਨੀ ਖ਼ਤਰਾ ਨਹੀਂ ਸੀ।'

ਬੰਬੇ ਦੇ ਪੁਲਿਸ ਇੰਸਪੈਕਟਰ-ਜਨਰਲ ਐਨ.ਐਮ. ਕਾਮਟੇ ਅਤੇ ਡੀਆਈਜੀ, ਸੀਆਈਡੀ, ਯੂਐਚ ਰਾਣਾ ਵਿਚਕਾਰ ਪੱਤਰ ਵਿਹਾਰ ਰਾਣਾ ਦੁਆਰਾ ਧੱਕੇਸ਼ਾਹੀ ਦੀ ਹੱਦ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। 6 ਫਰਵਰੀ 1948 ਨੂੰ ਰਾਣਾ ਨੂੰ ਲਿਖੇ ਇੱਕ ਪੱਤਰ ਵਿੱਚ, ਕਾਮਟੇ ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਕਿ ਉਸਨੇ ਮਦਨਲਾਲ ਦੇ ਬਿਆਨ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਿਆ ਸੀ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਇਹ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਲਈ ਕਾਫੀ ਸੰਕੇਤ ਸਨ ਕਿ ਪੂਨਾ ਦੇ ਕੁਝ ਬੰਦਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਦੀ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਰਚੀ ਗਈ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਦੋ ਮਾਮਲਿਆਂ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਚਾਹੀਦੀ ਸੀ। ਰਾਣਾ: (1) ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤੁਰੰਤ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਉਸ ਵੱਲੋਂ ਕਿਹੜੇ ਕਦਮ ਚੁੱਕੇ ਗਏ ਸਨ; ਅਤੇ (2) ਦਿੱਲੀ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਕੱਢਣ ਲਈ ਆਦਮੀਆਂ ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਭੇਜਣ ਲਈ ਕਿਹੜੇ ਕਦਮ ਚੁੱਕੇ ਗਏ ਸਨ ਅਤੇ

ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉੱਥੇ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰੋ।

ਰਾਣਾ ਨੇ 24 ਫਰਵਰੀ 1948 ਨੂੰ ਇਸ ਪੱਤਰ ਦਾ ਜਵਾਬ ਦਿੰਦਿਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦੀ ਲੜੀ ਅਤੇ ਉਸ ਵੱਲੋਂ ਕੀਤੀ ਕਾਰਵਾਈ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ। ਰਾਣਾ ਦਾ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਹੈਰਾਨੀਜਨਕ ਦਾਅਵਾ ਹੈ, ਉਹ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ: '21 ਤਰੀਕ ਨੂੰ ਸਵੇਰੇ ਜਦੋਂ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਦੋ ਪੁਲਿਸ ਅਧਿਕਾਰੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਸ ਸਮੇਂ ਤੱਕ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ, ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ (ਰਾਣਾ) ਨੇ ਤੁਰੰਤ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਗਰੋਹ ਦੇ ਚੇਲੇ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਡਾ: ਸਾਵਰਕਰ ਨੇ ਸੁਝਾਅ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਦੋ ਅਫ਼ਸਰ ਬੰਬਈ ਵਿਖੇ ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਅਤੇ ਪੂਨਾ ਵਿਖੇ ਰਾਓ ਸਾਹਿਬ ਗੁਰਟੂ ਨਾਲ ਸੰਪਰਕ ਕਰਨ ਲਈ ਬੰਬਈ ਭੇਜੇ ਜਾਣ। ਇਸ ਦਾਅਵੇ 'ਤੇ ਪਾਣੀ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ: ਜਾਂਚ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਵਿਚ ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸੰਜੇਵੀ ਦੁਆਰਾ ਬੰਬਈ ਭੇਜੇ ਗਏ ਦੋ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦੇ ਦਿੱਲੀ ਵਾਪਸ ਆਉਣ ਅਤੇ ਬੰਬਈ ਪੁਲਿਸ ਅਤੇ ਪੁਲਿਸ ਦੇ ਅਸਹਿਯੋਗ ਦੀ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਰਾਣਾ ਨੂੰ ਸੰਜੇਵੀ ਦੁਆਰਾ ਤਸਵੀਰ ਵਿਚ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਦੀ ਜ਼ਿੱਦ ਰਾਣਾ ਨੇ ਅੱਗੇ ਕਿਹਾ ਕਿ: 'ਸਮੇਂ ਦੇ ਕੇ

Machine Translated by Google

ਦਿੱਲੀ ਪੁਲਿਸ ਵਾਲੇ ਬੰਬਈ ਪਹੁੰਚੇ, ਬੰਬਈ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਕਰਕਰੇ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਜਾਣਕਾਰੀ ਮਿਲ ਗਈ ਸੀ ਅਤੇ ਕੁਝ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ' ਜਾਂ ਜਿਵੇਂ ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਇਹ ਜਾਣਕਾਰੀ ਬੰਬੇ ਸਿਟੀ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਦਿੱਲੀ ਪੁਲਿਸ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰੀ ਸ਼ੇਰ-ਏ-ਪੰਜਾਬ ਹੋਟਲ ਦੇ ਆਸ-ਪਾਸ ਸਥਿਤ ਨੈਸ਼ਨਲ ਹੋਟਲ ਵਿੱਚ ਗਏ ਅਤੇ ਰੁਕੇ, ਜਿਸ ਦੇ ਮਾਲਕ ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਬੰਬਈ ਸਿਟੀ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਹਿਰਾਸਤ ਵਿੱਚ ਲਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਜਿਸਦਾ ਨਾਮ ਮਹਾਤਮਾ ਦੇ ਕਤਲ ਦੀ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਰਚਣ ਵਾਲਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਵਜੋਂ ਸਾਹਮਣੇ ਆਇਆ ਸੀ। ਗਾਂਧੀ'।

ਕਾਮਟੇ ਦੀ ਇੱਛਾ ਅਨੁਸਾਰ, ਆਪਣੀਆਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਬਾਰੇ ਸਪੱਸ਼ਟੀਕਰਨ ਦੇਣ ਦੀ ਬਜਾਏ, ਰਾਣਾ ਨੇ ਬੰਬਈ ਪੁਲਿਸ ਦੀਆਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਦਾ ਵਿਸਥਾਰਪੂਰਵਕ ਵੇਰਵਾ ਦਿੱਤਾ।
ਆਪਣੀਆਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਬਾਰੇ ਰਾਣਾ ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ 28 ਤਰੀਕ ਨੂੰ ਪੂਨਾ ਲਈ ਰਵਾਨਾ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਡੀਐਸਪੀ ਪੂਨਾ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਐਲਆਈਬੀ ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਅੰਗਾਰਕਰ ਨੂੰ ਬਖਸ਼ਣ ਲਈ ਕਿਹਾ। 29 ਤਰੀਕ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੂਚਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਕਿ ਅੰਗਰਕਾਰ ਬੁਖਾਰ ਤੋਂ ਹੇਠਾਂ ਹੈ। ਰਾਣਾ ਨੇ ਫਿਰ ਡੀਵਾਈ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਬੁਲਾਉਣ ਲਈ ਵਾਇਰਲੈੱਸ ਸੰਦੇਸ਼ ਭੇਜਿਆ। ਐਸਪੀ ਦਿਓਲਕਰ, ਜੋ ਉਸ ਸਮੇਂ ਕੋਲਾਬਾ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਵਿੱਚ ਸਨ। ਦੇਉਲਕਰ 30 ਦੀ ਰਾਤ ਨੂੰ ਪਰਤਿਆ। ਫੌਰੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਚਾਰ ਅਫਸਰਾਂ ਨੂੰ ਜਹਾਜ਼ ਰਾਹੀਂ ਭੇਜਿਆ ਗਿਆ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਸ਼ੱਕ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਲੋਕ ਕੇਂਦਰੀ ਮੰਤਰੀ ਮੰਡਲ ਦੇ ਹੋਰ ਮੰਤਰੀਆਂ 'ਤੇ ਹਮਲਾ ਕਰਨਗੇ। ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਸਾਹਮਣੇ ਆਏ ਤੱਥਾਂ ਤੋਂ ਦੋਸ਼ੀ 28 ਤਰੀਕ ਦੀ ਸਵੇਰ ਨੂੰ ਬੰਬਈ ਤੋਂ ਫ਼ਰਾਰ ਹੋ ਗਏ ਸਨ।

ਕਾਮਟੇ ਨੂੰ ਰਾਣਾ ਦਾ ਜਵਾਬ ਗੁੰਝਲਦਾਰ ਅਤੇ ਬਹਾਨੇ ਅਤੇ ਦੂਜਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀਆਂ ਅਤੇ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਦਾ ਸਿਹਰਾ ਲੈਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਕਾਮਟੇ ਨੇ 6 ਮਾਰਚ 1948 ਦੇ ਇੱਕ ਜਵਾਬ ਵਿੱਚ ਉਸਨੂੰ ਫੜ ਲਿਆ। ਇਸ ਪੱਤਰ ਵਿੱਚ ਕਾਮਟੇ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਦੋ ਸਵਾਲਾਂ ਨੂੰ ਦੁਹਰਾਇਆ ਜੋ ਉਸ ਨੇ ਪੁੱਛੇ ਸਨ, ਜਿਸ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, ਰਾਣਾ ਦੇ ਜਵਾਬ ਦਾ ਜਵਾਬ ਤਸੱਲੀਬਖਸ਼ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਜਾਪਦਾ ਹੈ। ਫਿਰ ਉਸਨੇ ਰਾਣਾ ਨੂੰ ਕੁਝ ਖਾਸ ਮਾਮਲਿਆਂ 'ਤੇ ਆਪਣੀ ਟਿੱਪਣੀ ਦੇਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਜੋ ਇਹ ਸਨ: (1) 21 ਤਰੀਕ ਨੂੰ ਦੋ ਪੁਲਿਸ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੇ ਉਸਨੂੰ (ਰਾਣਾ) ਨੂੰ ਕੀ ਕਿਹਾ ਜੋ ਪੱਤਰ ਤੋਂ ਬਿਲਕੁਲ ਸਪੱਸ਼ਟ ਨਹੀਂ ਸੀ?

(2) ਉਸਨੇ ਆਪਣੀ ਸੀ.ਆਈ.ਡੀ. ਨੂੰ ਜਾਂਚ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਕਿਉਂਕਿ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਦੋ ਅਫਸਰ ਬੰਬਈ ਜਾਂ ਪੂਨਾ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤੀ ਤਰੱਕੀ ਨਹੀਂ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸਨ?

(3) ਇਨ੍ਹਾਂ ਪੁਲਿਸ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਵੱਲੋਂ ਨਗਰਵਾਲਾ ਨਾਲ ਸੰਪਰਕ ਕਰਨ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਸੀ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ।

(4) ਮਦਨਲਾਲ ਦਾ ਬਿਆਨ ਉਸ (ਰਾਣਾ) ਨੂੰ 25 ਤਰੀਕ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। 27 ਦੀ ਸ਼ਾਮ ਤੱਕ ਉਸ ਨੇ ਕੀ ਕਾਰਵਾਈ ਕੀਤੀ? (ਉਸ ਨੇ ਕੀ ਕਾਰਵਾਈ ਕੀਤੀ ਹੋਵੇਗੀ? ਉਹ ਇਲਾਹਾਬਾਦ ਦੇ ਰਸਤੇ ਬੰਬਈ ਲਈ ਆਰਾਮ ਨਾਲ ਰਿਹਾ ਸੀ।)

(5) ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਨੂੰ ਮਦਨਲਾਲ ਦੇ ਸਾਥੀਆਂ ਬਾਰੇ ਇੱਕ ਸਰੋਤ ਰਾਹੀਂ ਜੋ ਜਾਣਕਾਰੀ ਮਿਲੀ ਸੀ ਉਹ ਸਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਜੋ ਵੀ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਸੀ ਉਹ ਕਰਕਰੇ ਦਾ ਨਾਂ ਸੀ ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਬਹੁਤ ਅਸਪਸ਼ਟ ਸੀ। ਪਰ ਮਦਨਲਾਲ ਦੇ ਬਿਆਨ, ਪੀਪੀ 7,16,18 ਆਦਿ ਵਿੱਚ, ਇਸ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਵਰਣਨ

Machine Translated by Google

ਨੇ ਦਿਖਾਇਆ ਕਿ ਬਾਕੀ ਦੋਸ਼ੀ ਗੋਡਸੇ, ਆਪਟੇ, ਬੈਜ ਆਦਿ ਸਨ। 25 ਤਰੀਕ ਦੀ ਸ਼ਾਮ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ?

(6) ਭਾਵੇਂ 27 ਤਰੀਕ ਨੂੰ ਉਸ (ਰਾਣਾ) ਨੇ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਲਈ ਸਾਵਧਾਨੀ ਵਰਤਣ ਬਾਰੇ ਡੀ.ਆਈ.ਬੀ. ਨੂੰ ਟੈਲੀਫੋਨ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਪਰ ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਦਮੀਆਂ ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਭੇਜ ਸਕਦਾ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਮਦਨਲਾਲ ਦੇ ਬਿਆਨ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਬੰਬਈ ਸੂਬੇ ਦੇ ਬੰਦਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਸੀ। .

(7) ਕਾਮਟੇ ਇਸ ਤਜਵੀਜ਼ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਸਨ ਕਿ ਬੰਬਈ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਸਾਵਧਾਨੀ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ ਉਹ ਸਭ ਕੁਝ ਕੀਤਾ ਸੀ ਜੋ ਉਹ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਆ ਕੰਮ ਜੋ ਰਾਣਾ 29 ਤਰੀਕ ਨੂੰ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ, ਉਹ ਸੀ ਰਾਓ ਸਾਹਿਬ ਗੁਰਟੂ ਲਈ ਬੇਨਤੀ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਉਸ ਅਧਿਕਾਰੀ ਨੂੰ ਹਰਕਤ ਵਿੱਚ ਲਿਆਉਣਾ।

(8) ਆਦਮੀਆਂ ਨੂੰ ਹਵਾਈ ਜਹਾਜ਼ ਰਾਹੀਂ ਦਿੱਲੀ ਭੇਜਣਾ ਕਾਮਟੇ ਦੇ ਕਹਿਣ 'ਤੇ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਨਾ ਕਿ ਰਾਣਾ ਦੇ ਕਹਿਣ 'ਤੇ ਜਿਸ ਦਾ ਰਾਣਾ ਕੋਈ ਸਿਹਰਾ ਨਹੀਂ ਲੈ ਸਕਦਾ ਸੀ।

ਇਹ ਚਿੱਠੀ ਆਲੋਚਨਾ ਦੇ ਕੁਝ ਬਿਆਨ ਕਰਦੀ ਹੈ- (ਏ) ਰਾਣਾ ਨੇ ਦਿੱਲੀ ਪੁਲਿਸ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਭੇਜਣ ਦੀ ਬਜਾਏ ਜਾਂਚ ਕਰਨ ਲਈ ਆਪਣੀ ਸੀਆਈਡੀ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਭੇਜੀ; (ਅ) ਉਸ ਨੇ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਲਈ ਆਪਣੀ ਸੀਆਈਡੀ ਦਿੱਲੀ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਭੇਜੀ; ਅਤੇ (ਸੀ) ਉਹ 29 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਵੀ ਗੁਰਟੂ ਨੂੰ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਫੜ ਸਕਿਆ।

'ਰਾਣਾ ਨੇ ਕੋਈ ਹੋਰ ਕਾਰਵਾਈ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਨੇ ਮੰਨਿਆ ਕਿ ਇਹ ਗਿਰੋਹ ਬੰਬਈ ਵਿੱਚ ਸਥਿਤ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਉਸ ਦਾ ਇੱਕ ਸੀਆਈਡੀ ਹੈੱਡ ਕਾਂਸਟੇਬਲ ਯਾਦਵ ਸੀ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਘੁੰਮਣ ਅਤੇ ਰੇਲਵੇ ਸਟੇਸ਼ਨਾਂ ਦਾ ਦੌਰਾ ਕਰਨ ਅਤੇ ਕਰਕਰੇ ਨੂੰ ਲੱਭਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਜਿਸਦਾ ਮੁਖੀ ਸੀ। ਕਾਂਸਟੇਬਲ "ਅਹਿਮਦਨਗਰ ਤੋਂ ਇੱਕ ਕਮਿਊਨਿਸਟ" ਵਜੋਂ ਜਾਣਦਾ ਸੀ (ਇਹ ਇੱਕ ਹੋਰ ਗਲਤ ਵਰਣਨ ਹੈ; ਕਰਕਰੇ ਨੂੰ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ, ਉਹ ਇੱਕ ਕੱਟੜ ਫਿਰਕਾਪ੍ਰਸਤ ਵਜੋਂ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ)। ਰਾਣਾ ਨੇ ਬੰਬਈ ਤੋਂ ਕਿਸੇ ਖਾਸ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਭੇਜਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਸਮਝਿਆ। ਅੱਗੇ ਕੁਝ ਨਾ ਕਰਨ ਲਈ ਰਾਣਾ ਦਾ ਸਪੱਸ਼ਟੀਕਰਨ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਬੰਬਈ ਅਤੇ ਪੂਨਾ ਵਿੱਚ ਕੀ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਸੀ, ਇਸ ਬਾਰੇ ਦਿੱਲੀ ਪੁਲਿਸ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਹਦਾਇਤਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਸਨ।' ਇਹ ਫਿਰ ਝੂਠ ਹੈ। ਜਾਂਚ ਦੇ ਰਿਕਾਰਡ ਨੇ ਦਿਖਾਇਆ ਕਿ ਰਾਣਾ ਨੇ ਮਦਨਲਾਲ ਦੇ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਕਬੂਲਨਾਮੇ ਦੀ ਕਾਪੀ ਦੇਣ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ 30 ਤਰੀਕ ਤੱਕ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ; ਉਸ ਦਾ ਇਹ ਦਾਅਵਾ ਕਿ ਉਸ ਨੇ 21 ਤਰੀਕ ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸੂਚਿਤ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਇਕ ਸਰਾਸਰ ਝੂਠ ਸੀ, ਇਹ ਹੈਰਾਨੀ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਤੋਂ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ, ਇਕੱਲੇ ਤਾੜਨਾ ਕੀਤੀ ਗਈ।

'ਦਿੱਲੀ ਤੋਂ ਬੰਬਈ ਜਾਂਦੇ ਸਮੇਂ ਰਾਣਾ ਨੂੰ ਬੁਖਾਰ ਚੜ੍ਹ ਗਿਆ। ਉਹ ਸਿੱਧਾ ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਗਿਆ ਜਿਸ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਦਿਖਾਇਆ ਕਿ ਕੀ ਜਾਂਚ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ਅਤੇ ਰਾਣਾ ਨੇ ਮਦਨਲਾਲ ਦਾ ਬਿਆਨ ਦਿਖਾਇਆ ਜੋ ਸਾਵਰਕਰਵਾਦੀ ਸਮੂਹ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਰਾਣਾ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਉਸਨੂੰ ਪੂਨਾ ਪਹੁੰਚਣ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਬਾਅਦ ਮਦਨਲਾਲ ਦੇ ਬਿਆਨ ਦੀ ਇੱਕ ਕਾਪੀ ਭੇਜੇਗਾ ਤਾਂ ਜੋ ਉਹ ਬੰਬਈ ਵਿੱਚ ਹੋਰ ਜਾਂਚ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਸਕੇ ਅਤੇ ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਪੂਨਾ ਪੁਲਿਸ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਮਦਦ ਕਰਨ ਲਈ ਭੇਜਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਅਤੇ ਉਸਨੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ

Machine Translated by Google

ਅੰਗਰਕਾਰ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਪਰ ਰਾਣਾ ਪੂਨਾ ਨਾ ਜਾ ਸਕਿਆ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਬੁਖਾਰ ਚੜ੍ਹ ਗਿਆ ਸੀ।'

ਰਾਣਾ ਨੇ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਕਿਉਂਕਿ ਟੈਲੀਫੋਨ ਲਾਈਨਾਂ ਨੂੰ ਭਰੋਸੇਯੋਗ ਨਹੀਂ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ, ਉਸਨੇ ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਜਾਂ ਸੰਜੇਵੀ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਬਾਰੇ ਸੂਚਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਇਸਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ। ਉਸਨੇ ਉਦਾਹਰਨ ਦਿੱਤੀ ਕਿ 31 ਨੂੰ ਕਤਲ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਜਦੋਂ ਉਹ ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸੰਚਾਲਕਾਂ ਨੂੰ ਹੱਸਦੇ ਹੋਏ ਸੁਣਿਆ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਦੋ ਪੁਲਿਸ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਬੋਲਦੇ ਸੁਣਿਆ ਸੀ।

ਰਾਣਾ ਦਾ ਬਹਾਨਾ ਜਾਰੀ ਹੈ: 'ਇਹ ਗਲਤ ਸੀ ਕਿ ਰਾਣਾ ਗੋਡਸੇ, ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਬੈਜ ਦੇ ਨਾਵਾਂ ਬਾਰੇ ਜਾਣਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਇਹ ਗੱਲ ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਨੂੰ ਵੀ ਪਤਾ ਸੀ। ਹਕੀਕਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਮੇਰਾ ਸਬੰਧ ਹੈ, ਮੈਨੂੰ ਪੂਨਾ ਪਹੁੰਚਣ ਤੱਕ ਇਹ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦਾ ਸੰਪਾਦਕ ਅਤੇ ਮਾਲਕ ਕੌਣ ਹੈ।

ਇਹ ਬਿਆਨ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿਚ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਰਾਣਾ ਪੂਨਾ ਸਥਿਤ ਸੀਆਈਡੀ ਦੇ ਮੁਖੀ ਵਜੋਂ ਕਿੰਨਾ ਅਯੋਗ ਸੀ: ਉਸ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਵਿਭਾਗ ਦੁਆਰਾ ਸਰਗਰਮੀ ਨਾਲ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਫਿਰ ਜੇਕਰ ਉਸ ਨੂੰ ਪੂਨੇ ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਅਗਰੇਨੀ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦੇ ਸੰਪਾਦਕ ਅਤੇ ਪ੍ਰੋਪਰਾਈਟਰ ਦੀ ਪਛਾਣ ਦਾ ਪਤਾ ਲੱਗ ਗਿਆ ਤਾਂ ਉਹ ਸੂਚਨਾ ਦੇਣ 'ਤੇ ਕਿਉਂ ਬੈਠ ਗਏ? ਉਹ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਕਤਲ ਤੋਂ ਚਾਲੀ ਘੰਟੇ ਪਹਿਲਾਂ 28 ਦੀ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਪੂਨਾ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ ਸੀ।

ਰਾਓ ਸਾਹਿਬ ਗੁਰਟੂ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਅਧਿਕਾਰੀ ਨੂੰ ਪੂਨਾ ਤੋਂ ਦਿੱਲੀ ਭੇਜਣ ਲਈ ਕਾਫ਼ੀ ਸਮਾਂ ਸੀ, ਜੋ 30 ਤਰੀਕ ਦੀ ਸਵੇਰ ਤੱਕ ਦਿੱਲੀ ਵਿਚ ਮੌਜੂਦ ਹੋ ਸਕਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਨੱਥੂਰਾਮ, ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਕਰਕਰੇ ਨੂੰ ਦੇਖਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲ ਸਕਦਾ ਸੀ ਜੋ ਦੋ ਵਾਰ ਬਿਰਲਾ ਹਾਊਸ ਗਏ ਸਨ। 30 'ਤੇ.

ਕਪੂਰ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ: ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੇ ਦੇਖਿਆ ਹੈ, ਰਾਣਾ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਦਾ ਪਤਾ ਲਗਾਉਣ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਫੜਨ ਲਈ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਈ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ।

ਆਪਣੀ ਚਿੱਠੀ ਦੇ ਆਖ਼ਰੀ ਪੈਰੇ ਵਿਚ ਰਾਣਾ ਆਪਣੀਆਂ ਨਾ-ਸਰਗਰਮੀਆਂ ਨੂੰ ਜਾਇਜ਼ ਠਹਿਰਾਉਂਦਾ ਹੈ: 'ਉਸ (ਰਾਣਾ) ਨੇ 29 ਜਨਵਰੀ 1948 ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਅਫ਼ਸਰਾਂ ਨੂੰ ਥੋੜ੍ਹੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਹੀ ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਲੈ ਲਿਆ ਸੀ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਮੈਂ ਇਸਨੂੰ ਹੋਰ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰਾਂਗਾ. ਜਦੋਂ ਡੀਐਸਪੀ ਪੂਨਾ ਨੂੰ ਬੁਲਾਇਆ ਗਿਆ ਤਾਂ ਰਾਓ ਸਾਹਿਬ ਗੁਰਟੂ ਉਥੇ ਸਨ ਅਤੇ ਰਾਓ ਸਾਹਿਬ ਗੁਰਟੂ ਤੋਂ ਆਪਟੇ, ਗੋਡਸੇ ਅਤੇ ਬੈਜ ਦੇ ਨਾਮ ਜਾਣੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਇਹ ਵੀ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਕੀ ਅੰਗਰਕਰ ਤਿੰਨਾਂ ਨੂੰ ਜਾਣਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਜਵਾਬ ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਸੀ। ਗੁਰਟੂ ਅਤੇ ਹੋਰਾਂ ਨੂੰ ਪੂਨਾ ਵਿੱਚ ਲਿਜਾਣ ਦਾ ਸਵਾਲ ਹੀ ਪੈਦਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਦੋਸ਼ੀ ਬੰਬਈ ਵਿੱਚ ਲੁਕੇ ਹੋਏ ਸਨ ਅਤੇ ਬੰਬਈ ਦੀ ਸਪੈਸ਼ਲ ਬ੍ਰਾਂਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਨਿਗਰਾਨੀ ਵਿੱਚ ਸੀ। ਚਿੱਠੀ ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਖਤਮ ਹੋਈ: 'ਇਹ ਸੱਚਮੁੱਚ ਸ਼ਰਮਨਾਕ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਇਸ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਦੇ ਯੋਗ ਨਹੀਂ ਹੋਏ, ਅਤੇ ਹੁਣ ਮੈਂ ਹੈਰਾਨ ਹਾਂ ਕਿ ਕੀ ਅਸੀਂ ਸੱਚਮੁੱਚ ਸੀਆਈਡੀ ਵਜੋਂ ਆਪਣੀ ਹੋਂਦ ਨੂੰ ਜਾਇਜ਼ ਠਹਿਰਾ ਸਕਦੇ ਹਾਂ'। ਪਰ ਪਛਤਾਵਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਰਾਣਾ ਜਿਸ ਨੂੰ ਅਚਾਨਕ ਅਹਿਸਾਸ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿ ਉਹ ਕਿੰਨੇ ਅਯੋਗ ਸਨ, ਨੇ ਅਸਤੀਫਾ ਦੇ ਕੇ ਆਪਣੇ ਪਛਤਾਵੇ 'ਤੇ ਅਮਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ।

Machine Translated by Google

ਕਾਮਟੇ ਨੇ ਰਾਣਾ ਦੀ ਆਪਣੀ ਆਲੋਚਨਾ ਜਾਰੀ ਰੱਖੀ: 'ਜੇ ਟੈਲੀਫੋਨ ਗੱਲਬਾਤ ਨੂੰ ਅਣਚਾਹੇ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ, ਤਾਂ ਡੀਆਈਜੀ ਨੂੰ ਸਿਵਲ ਸਿਫਰ ਕੋਡ ਟੈਲੀਗ੍ਰਾਮ ਭੇਜਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ'।

ਕਾਮਟੇ ਲਿਖਦੇ ਹਨ: 'ਡੀਆਈਜੀ ਨੂੰ ਪੂਨਾ ਸੀਆਈਡੀ ਨਾਲ ਸੰਪਰਕ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਅਸਫਲਤਾ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੇ ਨਾਮ ਜਾਂ ਵਰਣਨ ਮਦਨਲਾਲ ਦੇ ਬਿਆਨ ਤੋਂ ਜਾਣੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰਨ ਦੀਆਂ ਹਦਾਇਤਾਂ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ, ਦਿੱਲੀ ਪੁਲਿਸ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦੀ ਗਲਤੀ ਲੱਭਣ ਦਾ ਕੋਈ ਫਾਇਦਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਡੀਆਈਜੀ ਨੂੰ ਤੁਰੰਤ ਰਾਓ ਸਾਹਿਬ ਗੁਰਟੂ ਨੂੰ ਸੂਚਿਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ। ਭਾਵੇਂ ਡੀਆਈਜੀ ਨੂੰ ਬੁਖਾਰ ਸੀ, ਉਹ ਰਾਓ ਸਾਹਿਬ ਗੁਰਟੂ ਨੂੰ ਕੋਡ ਟੈਲੀਗ੍ਰਾਮ ਭੇਜ ਸਕਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਡੀਆਈਬੀ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਟੈਲੀਫੋਨ ਕਰਨਾ ਮੁੱਦਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। 'ਸਿਰਫ਼ ਤੱਥ' ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਮਦਨਲਾਲ ਦਾ ਬਿਆਨ ਮਿਲਣ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਬਾਅਦ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰਨ ਵਿਚ ਅਸਫਲ ਰਿਹਾ। ਜਦੋਂ ਉਹ ਪੂਨਾ ਪਹੁੰਚਿਆ ਤਾਂ ਰਾਣਾ ਨੂੰ ਏਡੀਆਈਜੀ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਂ ਅਤੇ ਵਰਣਨ ਮਦਨਲਾਲ ਦੇ ਬਿਆਨ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ।

ਰਾਣਾ ਦੀ ਲਾਪਰਵਾਹੀ ਅਤੇ ਨਿਰਪੱਖ ਅਯੋਗਤਾ ਦੇ ਕੰਮਾਂ ਲਈ ਸਖ਼ਤ ਆਲੋਚਨਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਕਾਮਟੇ ਅਚਾਨਕ ਆਪਣੇ ਸਿੱਟੇ ਵਿੱਚ ਨਰਮ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ: 'ਪਰ ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕੀ ਆਲੋਚਨਾ ਦੀ ਤਾਕਤ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ, 'ਉਸਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਨਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਸੁਧਾਰਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਤਾਂ ਜੋ ਭਵਿੱਖ ਵਿੱਚ ਉਹ ਇਹ ਗਲਤੀਆਂ ਦੁਬਾਰਾ ਨਾ ਕਰੋ। ਜਸਟਿਸ ਕਪੂਰ ਨੇ ਅੱਗੇ ਕਿਹਾ: 'ਬਦਕਿਸਮਤੀ ਨਾਲ, ਵਾਰ-ਵਾਰ ਗਾਂਧੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੇ, ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਨੇੜਲੇ ਭਵਿੱਖ ਵਿੱਚ ਤਾਂ ਨਹੀਂ, ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਨਸੀਹਤ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਝੂਠੀ ਸੀ'।

ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਰਾਏ ਵਿੱਚ, ਕਾਮਟੇ ਦਾ ਮੁਲਾਂਕਣ ਸਹੀ ਸੀ ਅਤੇ ਕੀ ਡੀਆਈਜੀ ਨੇ ਉਸਦੀ ਸੀਆਈਡੀ ਨੂੰ ਪੁੱਛਣ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਮੁਢਲਾ ਕਦਮ ਚੁੱਕਿਆ ਸੀ।
ਕਰਕਰੇ ਜਾਂ ਮਦਨਲਾਲ ਦੇ ਸਾਥੀਆਂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਬਾਰੇ ਪੂਨਾ ਨੂੰ ਸ਼ਾਇਦ ਪਤਾ ਲੱਗ ਗਿਆ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਕੌਣ ਸਨ। ਜੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕੀਮਤ 'ਤੇ ਕੇਂਦਰੀ ਮੰਤਰੀ ਮੰਡਲ ਵਿਚ ਮੰਤਰੀਆਂ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਕਤਲ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪੂਨਾ ਤੋਂ ਅਫਸਰਾਂ ਨੂੰ ਉਡਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ, ਤਾਂ ਬੰਬ ਸੁੱਟੇ ਜਾਣ ਅਤੇ 24 ਜਾਂ 25 ਜਨਵਰੀ ਦਾ ਮਦਨਲਾਲ ਦਾ ਬਿਆਨ ਉਪਲਬਧ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਹੀ ਤਰੀਕਾ ਫਲਦਾਇਕ ਢੰਗ ਨਾਲ ਅਪਣਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ।

ਚੌਥੀ ਜਾਂਚ ਬੰਬਈ ਪ੍ਰੋਵਿੰਸ਼ੀਅਲ ਅਸੈਂਬਲੀ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਗਏ ਕੱਟ ਮੋਸ਼ਨ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸੀ। ਮੋਰਾਰਜੀ ਦੇਸਾਈ ਨੇ ਸਵਾਲਾਂ ਦੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤੇ ਅਤੇ ਬੰਬਈ ਸੂਬਾਈ ਸਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਦਿੱਤੀ। ਉਸਨੇ 21 ਜਨਵਰੀ 1948 ਨੂੰ ਪ੍ਰੋ ਜੈਨ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਜੋ ਕੁਝ ਕਿਹਾ ਸੀ, ਉਸ ਬਾਰੇ ਉਸਨੇ ਅਸੈਂਬਲੀ ਨੂੰ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ ਪਰ ਇਸ ਗੱਲ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕੀਤਾ ਕਿ ਪ੍ਰੋ ਜੈਨ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਉਸਨੇ ਇਹ ਜਾਣਕਾਰੀ ਜੈਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਨਰਾਇਣ ਨੂੰ ਵੀ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਜੈਨ ਦੇ ਨਾਮ ਦਾ 30 ਤਰੀਕ ਤੱਕ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਖੁਲਾਸਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਜੈਨ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਅਜਿਹਾ ਨਾ ਕਰਨ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਫਿਰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਜੋ ਵੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਮਿਲੀ ਸੀ, ਉਸ ਨੇ ਅਹਿਮਦਾਬਾਦ ਵਿਖੇ ਪਟੇਲ ਨੂੰ ਦੱਸ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਦੇਸਾਈ ਦੇ ਬਿਆਨ ਵਿੱਚ ਦੋ ਮਤਭੇਦ ਹਨ। ਇੱਕ ਸੀ ਕਿ ਗਵਾਹੀ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ

Machine Translated by Google

ਕਪੂਰ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਪਟੇਲ ਦੇ ਸਕੱਤਰ ਸ਼ੰਕਰ ਅਤੇ ਪਟੇਲ ਦੀ ਧੀ ਮਣੀਬੇਹਨ ਦੋਵਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਯਾਦ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਦੇਸਾਈ ਨੇ ਸਰਦਾਰ ਨੂੰ ਜੈਨ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਬਾਰੇ ਦੱਸਿਆ ਸੀ। ਦੂਜਾ, ਦੇਸਾਈ ਪਟੇਲ ਨੂੰ ਸੂਚਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਅਹਿਮਦਾਬਾਦ ਨਹੀਂ ਗਏ, ਇਹ ਯਾਤਰਾ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਮਕਸਦ ਲਈ ਸੀ। ਪਟੇਲ ਅਹਿਮਦਾਬਾਦ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਹਸਪਤਾਲ ਦੇ ਨੀਂਹ ਪੱਥਰ ਸਮਾਗਮ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਲਈ ਸਹਿਮਤ ਹੋਏ ਸਨ। ਦੇਸਾਈ ਹਸਪਤਾਲ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਟਰੱਸਟ ਦੇ ਟਰੱਸਟੀ ਸਨ। ਕੋਈ ਹੈਰਾਨ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਨੂੰ ਗੁੰਮਰਾਹ ਕੀਤਾ? ਦੇਸਾਈ ਨੇ ਫਿਰ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਜਾਨ ਨੂੰ ਖਤਰੇ ਬਾਰੇ ਵੀ ਸੂਚਿਤ ਕੀਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਉਸ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਲਈ ਢੁਕਵੇਂ ਉਪਾਅ ਕਰਨ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦੇਣ, ਪਰ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਦੇਸਾਈ ਨੇ ਫਿਰ ਆਪਣੇ ਪੁਲਿਸ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦਾ ਬਚਾਅ ਕੀਤਾ। ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ: 'ਮੈਂ ਪੁਲਿਸ ਅਧਿਕਾਰੀ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਹਰ ਉਸ ਵਿਅਕਤੀ ਵਿਰੁੱਧ ਕਾਰਵਾਈ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਜੋ ਸ਼ੱਕ ਦੇ ਘੇਰੇ ਵਿਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ।

ਜੈਨ ਨੇ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਉਸਨੇ ਮੈਨੂੰ ਦੋ ਹੋਰ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੇ ਨਾਮ ਦਿੱਤੇ ਹਨ ਜੋ ਆਖਰਕਾਰ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਵਿੱਚ ਪਾਏ ਗਏ ਸਨ ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਅਪਰਾਧ ਨਾਲ ਕੋਈ ਲੈਣਾ-ਦੇਣਾ ਨਹੀਂ ਸੀ.... ਮੈਂ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਪੁਲਿਸ ਫੋਰਸ ਦੁਆਰਾ ਕੀ ਕਦਮ ਚੁੱਕੇ ਗਏ ਸਨ। ਮੈਂ ਇਹ ਸਭ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਂ ਪੁਲਿਸ ਅਫਸਰ ਤੋਂ ਲਗਾਤਾਰ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਨਾ ਸਿਰਫ ਘਟਨਾ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਸਗੋਂ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਵੀ ਜਦੋਂ ਅਪਰਾਧ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਅਤੇ ਗਿਆਨ ਦਾ ਲਾਭ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਉਹ ਲਗਾਤਾਰ ਘੁੰਮ ਰਹੇ ਸਨ। ਅੱਧੀ ਰਾਤ ਨੂੰ ਵੀ ਮੈਂ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਉਹ ਡਿਊਟੀ 'ਤੇ ਸਨ। ਮੈਂ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਪੁਲਿਸ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਖਾਣੇ ਦੀ ਵੀ ਪਰਵਾਹ ਨਹੀਂ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਪਣੇ ਕੰਮ 'ਤੇ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਧਿਆਨ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੀ ਡਿਊਟੀ ਵਿੱਚ ਅਸਫਲ ਰਹੇ ਹਨ।

ਜਦੋਂ ਕਪੂਰ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੇ ਮਨੂ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਗਵਾਹੀ ਦੇਣ ਲਈ ਤਲਬ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਦੇਸਾਈ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਬੁਲਾਇਆ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਕਿ ਕਿਉਂਕਿ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਕਤਲ ਵੇਲੇ ਉਹ ਬਹੁਤ ਛੋਟੀ ਸੀ, ਉਸ ਨੂੰ ਕੁਝ ਵੀ ਯਾਦ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਮਨੂਬੇਨ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ 'ਬਾਪੂ ਦੀ ਧੀ ਹੈ ਤੇ ਸਿਰਫ਼ ਸੱਚ ਬੋਲੇਗੀ, ਘੱਟ ਨਹੀਂ ਹੋਰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ।' ਦੇਸਾਈ ਨੂੰ ਕਿਸ ਗੱਲ ਦਾ ਡਰ ਸੀ?

ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਨੂੰ ਉਸ ਦੀਆਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਬਾਰੇ ਦੱਸਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਗਿਆ। ਉਸ ਦਾ ਸਪੱਸ਼ਟੀਕਰਨ ਦਹੇਜੀਆ ਨੇ 25 ਮਾਰਚ 1949 ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪੱਤਰ ਨਾਲ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਭੇਜਿਆ ਸੀ।

ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਜਾਂਚ ਵਿੱਚ ਉਸਦੇ ਦੁਆਰਾ ਚੁੱਕੇ ਗਏ ਕਦਮਾਂ ਨੂੰ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਇਸਨੂੰ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਉਸਨੇ ਬੰਬਈ ਵਿੱਚ ਦੇਸਾਈ ਦੁਆਰਾ ਉਸਨੂੰ ਕਰਕਰੇ ਆਦਿ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਇਹ ਅਸਲ ਵਿੱਚ 20-30 ਜਨਵਰੀ 1948 ਦੀ ਅਪਰਾਧ ਰਿਪੋਰਟ ਦੀ ਇੱਕ ਕਾਪੀ ਹੈ। ਇਸ ਪੱਤਰ ਨਾਲ ਉਸ ਨੇ ਸੰਜੇਵੀ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਪੱਤਰ ਨੱਥੀ ਕੀਤਾ, ਮਿਤੀ. 30 ਜਨਵਰੀ 1948. ਉਸਨੇ ਕੁਝ ਹੋਰ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਵੀ ਨੱਥੀ ਕੀਤੇ: ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੌਰਾਨ ਦੇਖੇ ਗਏ ਸਥਾਨਾਂ ਦੀ ਸੂਚੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੇ ਨਾਮ; ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਉਸਦੇ ਬਿਆਨ, ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਪਿੰਟੋ ਅਤੇ ਡੀਐਸਪੀ ਜਸਵੰਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਬਿਆਨਾਂ ਦੇ ਕੁਝ ਹਿੱਸੇ।

Machine Translated by Google

'ਜਦੋਂ ਸਕੱਤਰੇਤ ਵਿਚ ਉਸ ਦਾ ਸਪੱਸ਼ਟੀਕਰਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ, ਤਾਂ ਇਸ 'ਤੇ ਕੁਝ ਨੋਟਸ ਸਨ ਜੋ ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਦੇ ਕੀਤੇ ਗਏ ਕੰਮਾਂ ਦੇ ਉਲਟ ਸਨ। ਦਫਤਰ ਨੇ ਜਾਂਚ ਦੌਰਾਨ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਖਾਮੀਆਂ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਦਿਵਾਇਆ ਜੋ ਵਰਣਨ ਯੋਗ ਸਨ।

(1) ਬੈਜ ਡੀਐਸਪੀ ਪੂਨਾ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਣਦਾ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਸੰਪਰਕ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਕਰਕਰੇ ਨੂੰ ਕੇਂਦਰੀ ਹਸਤੀ ਕਿਉਂ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਮਦਨਲਾਲ ਨਾਲ ਕੇਸ ਸੁਰੂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ?

(2) ਦਿੱਲੀ ਪੁਲਿਸ ਨੇ 22 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਮਦਨਲਾਲ ਦਾ ਬਿਆਨ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਲਿਆ 1948?

(3) ਦਿੱਲੀ ਨਾਲ ਸੰਪਰਕ ਕਾਇਮ ਕਰਨ ਲਈ ਕੀ ਯਤਨ ਕੀਤੇ ਗਏ ਅਤੇ ਕੀ ਕਾਰਵਾਈ ਕੀਤੀ ਗਈ ਕੀ ਰਾਣਾ ਨੇ ਮਦਨਲਾਲ ਦੇ ਬਿਆਨ 'ਤੇ ਅਮਲ ਕੀਤਾ?

(4) ਕੀ ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਨੇ ਪੂਨਾ ਤੋਂ NVG ਦੇ ਨਾਮ ਦੇ ਸੰਪਾਦਕ ਨੂੰ ਲੱਭਿਆ ਜੋ ਮਦਨਲਾਲ ਦਾ ਸਾਥੀ ਸੀ?

(5) ਕੀ ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਅਹਿਮਦਨਗਰ ਗਿਆ ਸੀ ਉੱਥੇ ਮਦਨਲਾਲ ਦੀਆਂ ਕੜੀਆਂ ਲੱਭਣ ਲਈ? ਅਹਿਮਦਨਗਰ ਅਤੇ ਪੂਨਾ ਵਿਖੇ ਜਾਂਚ ਨੂੰ ਕੌਣ ਸੰਭਾਲ ਰਿਹਾ ਸੀ? ਜੇਕਰ ਬੈਜ ਤਿੰਨ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ ਅਹਿਮਦਨਗਰ ਵਿੱਚ ਦੇਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ 'ਤੇ ਸ਼ੱਕ ਸੀ, ਤਾਂ ਕੋਈ ਕਾਰਵਾਈ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ?'

ਜਦੋਂ ਇਹ ਨੋਟ ਮੋਰਾਰਜੀ ਦੇਸਾਈ ਕੋਲ ਗਿਆ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਕੱਤਰ ਨਾਲ ਵਿਚਾਰ ਵਟਾਂਦਰਾ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਫੈਸਲਾ ਹੋਇਆ ਕਿ ਇਸ ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਅਟੈਚਮੈਂਟਾਂ ਸਮੇਤ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਭੇਜਿਆ ਜਾਵੇਗਾ।

ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਨੇ ਕਮਿਸ਼ਨ 'ਤੇ ਇਤਰਾਜ਼ ਉਠਾਇਆ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰ ਨੂੰ ਪੁਲਿਸ ਦੇ ਵਿਵਹਾਰ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਰਨ ਲਈ ਚੁਣੌਤੀ ਦਿੱਤੀ, ਭਾਵ, ਇਸ ਦੀਆਂ ਕਮੀਆਂ, ਇਸਦੀ ਅਯੋਗਤਾ ਜਾਂ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀਆਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਜਾਂ ਕਮੀਆਂ, ਬੰਬ ਕਾਂਡ ਦੀ ਜਾਂਚ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ ਇਸ ਦੀ ਲਾਪਰਵਾਹੀ। ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਦੀ ਮੁੱਖ ਦਲੀਲ ਇਸ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਸੀ ਕਿ ਜੱਜ ਆਤਮਚਰਨ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਸਖਤੀ ਦੇ ਬਾਅਦ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸਿੱਟੇ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚਿਆ; ਅਤੇ ਇਹ ਕਿ ਇੱਕ ਵਾਰ ਇੱਕ ਅਦਾਲਤ ਜਾਂ ਇੱਕ ਸਮਰੱਥ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਇੱਕ ਅਪਰਾਧਿਕ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਵਿਵਾਦ ਦੇ ਇੱਕ ਨੁਕਤੇ 'ਤੇ ਸਿੱਟੇ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ ਹੈ ਜੋ ਮੁੜ ਨਿਆਂਇਕ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮੁੜ ਖੋਲ੍ਹਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਫੈਸਲਾ ਬਾਈਡਿੰਗ ਅਤੇ ਨਿਰਣਾਇਕ ਪੱਖਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਅਗਲੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਵਿੱਚ ਨਿਰਣਾਇਕ ਹੈ। ਇਹ ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਦੀ ਕੋਝੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਜਾਪਦੀ ਹੈ। ਜਸਟਿਸ ਕਪੂਰ ਨੇ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰ ਦੀ ਕਾਨੂੰਨੀਤਾ ਨੂੰ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਉਦਾਹਰਣਾਂ ਅਤੇ ਪਿਛਲੇ ਫੈਸਲਿਆਂ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ।

7.5 'ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੇ ਦੌਰਾਨ, ਜਾਂ ਅਪੀਲੀ ਪੜਾਅ 'ਤੇ, ਕੀ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਕਿਸੇ ਮਾਮਲੇ ਦੀ ਸਹੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਜਾਂਚ ਕੀਤੀ ਜਾਂ ਨਹੀਂ, ਇਹ ਭੌਤਿਕ ਅਤੇ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮੁੱਦਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਕਿਸੇ ਕੇਸ ਦੀ ਕੁਸ਼ਲ ਜਾਂਚ 'ਤੇ ਦੋਸ਼ੀ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਬਰੀ ਹੋਣ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਿਰਭਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। , ਹਾਲਾਂਕਿ ਇਸ ਕੋਲ ਹੈ

Machine Translated by Google

ਕੁਝ ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਗਲਤ ਢੰਗ ਨਾਲ ਇਕੱਠੇ ਕੀਤੇ ਜਾਂ ਗੈਰ-ਕਾਨੂੰਨੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਬੂਤ ਕਿਸੇ ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਬਰਕਰਾਰ ਨਹੀਂ ਰੱਖ ਸਕਦੇ। ਇਸ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਹੋਈ ਜਾਂਚ ਵਿੱਚ ਵਿਵਾਦਾਂ ਵਿੱਚ ਘਿਰੇ ਮਾਮਲੇ ਹਨ (1) ਬੰਬ ਕਾਂਡ ਦੀ ਜਾਂਚ ਸਹੀ ਸੀ ਜਾਂ ਗਲਤ; (2) ਭਾਵੇਂ ਇਸ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਜਾਂ ਉਸ ਮਾਮਲੇ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਲਏ ਬਿਨਾਂ, ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਉਚਿਤ ਸੁਰੱਖਿਆ ਦਿੱਤੀ ਸੀ; (3) ਕੀ ਗਲਤ ਜਾਂ ਲਾਪਰਵਾਹੀ ਨਾਲ ਜਾਂਚ ਕਰਕੇ ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਪਰਤਣ ਅਤੇ ਕਤਲ ਕਰਨ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ; ਅਤੇ (4) ਕੀ ਪੁਲਿਸ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਢੁਕਵੇਂ ਉਪਾਵਾਂ ਦੁਆਰਾ ਕਤਲ ਨੂੰ ਰੋਕਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਇਸ ਗੱਲ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ 20 ਜਨਵਰੀ ਤੋਂ 30 ਜਨਵਰੀ 1948 ਨੂੰ ਸ਼ਾਮ 4.15 'ਤੇ ਬੰਬ ਸੁੱਟੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਜੋ ਜਾਂਚ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ (ਇਹ ਇੱਕ ਗਲਤੀ ਹੈ, ਮਦਨਲਾਲ ਨੇ ਸ਼ਾਮ 5.15 ਵਜੇ ਬੰਦੂਕ ਦੀ ਸੂਤੀ ਸਲੈਬ ਨੂੰ ਫਟਿਆ ਸੀ) ਕੁਸ਼ਲ ਸੀ ਜਾਂ ਨਹੀਂ। ; ਅਤੇ ਇਸ ਸਵਾਲ 'ਤੇ ਕਿ ਕੀ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਆਪਣੀ ਅਣਗਹਿਲੀ, ਗਲਤ ਜਾਂਚ ਕਰਕੇ, ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਭੱਜਣ ਅਤੇ ਅਣਪਛਾਤੇ ਰਹਿਣ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦਿੱਤੀ। ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਰਾਏ ਵਿੱਚ ਕਿ ਇਹ ਮਾਮਲਾ ਹਾਈਕੋਰਟ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਅਤੇ ਹਾਈਕੋਰਟ ਵੱਲੋਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਕੋਈ ਵੀ ਫੈਸਲਾ ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ਦੇ ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਵੱਲੋਂ ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਨਿਯਮਾਂ ਦੇ ਦਾਇਰੇ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ।

ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਜਾਂਚ ਕਮਿਸ਼ਨ ਅੱਗੇ ਕੋਈ ਸੂਚੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ।

7.6 'ਪੁਲਿਸ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂਚ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਕੇਸ ਦੀ ਜਾਂਚ ਜਾਂ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦਾ ਸੰਚਾਲਨ ਦੋ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਭਾਗ ਹਨ ਜੋ ਕਿ ਕੋਡ ਆਫ ਕ੍ਰਿਮੀਨਲ ਪ੍ਰੋਸੀਜਰ ਅਤੇ ਅਦਾਲਤਾਂ ਵਿੱਚ ਵਰਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਸਿਵਾਏ ਇਸ ਕੋਡ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀਮਾ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਪੁਲਿਸ ਜਾਂਚਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜਿਸ ਬਾਰੇ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਪ੍ਰੀਵੀ ਕੌਂਸਲ ਅਤੇ ਖਵਾਜਾ ਨਜ਼ੀਰ ਅਹਿਮਦ ਦੇ ਕੇਸ ਦੁਆਰਾ। 71 ਆਈਏ 203; ਏਆਈਆਰ 1945 ਪੀਸੀ 18'।

7.7 'ਜੱਜ ਆਤਮਚਰਨ ਨੇ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਅਕਿਰਿਆਸ਼ੀਲਤਾ ਦਾ ਦੋਸ਼ੀ ਪਾਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਮੌਤ ਨੂੰ ਨਾ ਰੋਕਣ ਦਾ ਦੋਸ਼ੀ ਪਾਇਆ ਸੀ। ਹਾਈਕੋਰਟ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਹ ਟਿੱਪਣੀਆਂ ਜਾਇਜ਼ ਨਹੀਂ ਹਨ ਹਾਲਾਂਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਟਿੱਪਣੀਆਂ ਨੂੰ ਬਰਖਾਸਤ ਕਰਨ ਲਈ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਪਟੀਸ਼ਨ ਦਾਇਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ।

7.8 'ਇਹ ਟਿੱਪਣੀ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਕਿ ਅਪਰਾਧਿਕ ਕੇਸਾਂ ਵਿਚ ਨਿਆਂਇਕਤਾ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਦੋਹਰੇ ਖ਼ਤਰੇ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਭਾਵ, ਬਰੀ ਕੀਤੇ ਗਏ ਵਿਅਕਤੀ 'ਤੇ ਉਸੇ ਅਪਰਾਧ ਲਈ ਦੁਬਾਰਾ ਮੁਕੱਦਮਾ ਨਹੀਂ ਚਲਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਪ੍ਰਭੂਸੱਤਾ ਨੂੰ ਸੰਪੱਤੀ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਦੁਆਰਾ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਕਰਨ ਤੋਂ ਰੋਕਣ ਲਈ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਸਜ਼ਾ ਗਲਤ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ, ਆਪਣੀ ਰਹਿਮ ਦੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਜਾਂ ਗਲਤ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਮੁਆਵਜ਼ਾ ਦੇਣ ਲਈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਜੇਕਰ ਕਿਸੇ ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਗਲਤ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਬਰੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਤਾਂ ਪ੍ਰਭੂਸੱਤਾ ਗੈਰ-ਕਾਨੂੰਨੀ ਹੋਣ ਦਾ ਪਤਾ ਲਗਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ।

7.9 ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਵਿੱਚ ਪੁਲਿਸ ਦੀ ਲਾਪਰਵਾਹੀ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਮਾਮਲੇ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਜਸਟਿਸ ਭੰਡਾਰੀ ਨੇ ਕਿਹਾ: 'ਰਿਕਾਰਡ ਉੱਤੇ ਸਬੂਤ

Machine Translated by Google

ਮੈਨੂੰ ਸੰਤੁਸ਼ਟੀ (a) ਕਿ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਹਾਲਾਤਾਂ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰਨ ਦਾ ਕੋਈ ਮੌਕਾ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ ਜੋ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ 30 ਜਨਵਰੀ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਨੱਥੂਰਾਮ ਨੂੰ ਫੜਨ ਤੋਂ ਰੋਕਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਉੱਥੇ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਜਾਨ ਬਚਾਉਂਦੇ ਸਨ; (ਅ) ਕਿ ਮਦਨਲਾਲ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ਕਰਤਾਵਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਅਸਫਲ ਰਿਹਾ; (c) ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਨਾਵਾਂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ, ਪੁਲਿਸ ਲਈ ਨੱਥੂਰਾਮ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰਨਾ ਬਹੁਤ ਮੁਸ਼ਕਲ ਸੀ, ਜੇ ਅਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਜੋ ਕਿ ਮੰਨੇ-ਪ੍ਰਮੰਨੇ ਨਾਵਾਂ ਹੇਠ ਥਾਂ-ਥਾਂ ਘੁੰਮ ਰਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਜੋ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਹੱਤਿਆ ਕਰਨ ਲਈ ਦ੍ਰਿੜ ਸੀ, ਭਾਵੇਂ ਕਿ ਹਾਰ ਦੇ ਖ਼ਤਰੇ ਵਿੱਚ। ਉਸ ਦੀ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ '।

ਜਸਟਿਸ ਅੱਛਰੂਰਾਮ ਨੇ ਕਿਹਾ: 'ਅਖੀਰ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮੈਂ 20 ਤੋਂ 30 ਜਨਵਰੀ 1948 ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਦੇ ਸਮੇਂ ਦੌਰਾਨ ਜਾਂਚ ਵਿਚ ਦਿਖਾਈ ਗਈ ਢਿੱਲ-ਮੱਠ ਬਾਰੇ ਵਿਦਵਾਨ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਜੱਜ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਕੁਝ ਟਿੱਪਣੀਆਂ ਨੂੰ ਇਸ਼ਤਿਹਾਰ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਪਰ ਜਿਸ ਲਈ ਵਿਦਵਾਨ ਜੱਜ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਵਿਚ, ਦੁਖਾਂਤ ਨੂੰ ਰੋਕਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਇਹਨਾਂ ਟਿੱਪਣੀਆਂ ਲਈ ਕੋਈ ਵੀ ਤਰਕਸੰਗਤ ਖੋਜਣ ਦੇ ਯੋਗ ਨਹੀਂ ਹਾਂ ਜੋ ਮੇਰੇ ਫੈਸਲੇ ਵਿੱਚ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੈਰ-ਜ਼ਰੂਰੀ ਸਨ।'

ਜਸਟਿਸ ਖੋਸਲਾ ਨੇ ਕਿਹਾ: 'ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਵਿਦਵਾਨ ਭਰਾਵਾਂ ਭੰਡਾਰੀ ਅਤੇ ਅੱਛਰੂ ਰਾਮ ਜੇਜੇ ਦੇ ਸਿੱਟਿਆਂ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤ ਹਾਂ।'

ਫਿਰ ਕਪੂਰ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਸਾਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਜਸਟਿਸ ਭੰਡਾਰੀ ਨੇ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਕਿਉਂ ਬਰੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ; ਜਸਟਿਸ ਅੱਛਰੂਰਾਮ ਨੇ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ
ਨਵੇਂ ਕਾਰਨ.

7.12 'ਇਹ ਕਮਿਸ਼ਨ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਅਪੀਲ ਦੀ ਅਦਾਲਤ ਵਜੋਂ ਨਹੀਂ ਬੈਠਾ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਇਹ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੀਆਂ ਖੋਜਾਂ ਵਿੱਚ ਨੁਕਸ ਕੱਢਣ ਲਈ ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਹੈ, ਇਸ ਦੁਆਰਾ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਨਜਿੱਠੇ ਗਏ ਮਾਮਲਿਆਂ 'ਤੇ ਮੁੜ ਨਿਰਣਾ ਕਰਨ ਲਈ ਅਜੇ ਵੀ ਘੱਟ ਹੈ। ਪਰ ਇਹ ਸਿਧਾਂਤ ਉਹਨਾਂ ਮਾਮਲਿਆਂ 'ਤੇ ਲਾਗੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਦੋਸ਼ੀ ਦੇ ਦੋਸ਼ ਜਾਂ ਨਿਰਦੋਸ਼ਤਾ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਦੇ ਹਨ ਜਾਂ ਇਸ ਸਵਾਲ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਨਾਲ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੁੜੇ ਮਾਮਲਿਆਂ 'ਤੇ ਲਾਗੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਇਸਦਾ ਹਿੱਸਾ ਹੈ, ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਮਾਮਲਿਆਂ 'ਤੇ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਜੋ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਸਹਾਇਕ ਹਨ ਜੋ ਕੇਸ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਅਪਰਾਧ ਦਾ ਕਮਿਸ਼ਨ ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ, ਇਹ ਪ੍ਰਭੂਸੱਤਾ ਜਾਂ ਰਾਜ ਲਈ ਇੱਕ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਏਜੰਸੀ ਦੁਆਰਾ ਪਤਾ ਲਗਾਉਣ ਲਈ ਖੁੱਲਾ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਉਸਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਅਤੇ ਜਾਂਚ ਮਸ਼ੀਨਰੀ ਮਹਾਤਮਾ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਲਈ ਸਹੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਤਿਆਰ ਸੀ ਜਾਂ ਨਹੀਂ। ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਰਾਏ ਵਿੱਚ, ਜਾਂਚ ਦੀ ਗੁਣਵੱਤਾ ਬਾਰੇ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੀ ਖੋਜ ਇਸ ਲਈ ਪਾਬੰਦ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਟ੍ਰੇਲ 'ਤੇ ਭੌਤਿਕ ਅਤੇ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਜਾਂ ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਜਮਾਂਦਰੂ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮੁੱਦਾ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਜੋ ਕਿ ਰੈਜ਼ਿਊਡੀਕੇਟਾ ਦੇ ਨਿਯਮ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ । ਸਾਂਬਾਸੀਵਮ ਦੇ ਕੇਸ ਵਿੱਚ ।''

7.13 'ਜਿਵੇਂ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਨਿਆਂ ਦਾ ਨਿਯਮ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਹੈ
ਨਿਪੁੰਨਤਾ ਜਾਂ ਨਿਰਪੱਖਤਾ ਦਾ ਕੋਈ ਨਿਯਮ ਨਹੀਂ ਜੋ ਅਜਿਹੀ ਜਾਂਚ 'ਤੇ ਰੋਕ ਲਵੇ।'

7.14 'ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰ ਦੀ ਘਾਟ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਇਤਰਾਜ਼, ਇਸ ਲਈ, ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।'

Machine Translated by Google

8.3 'ਅੱਗੇ ਦੋਸ਼ ਲਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਅਕੁਸ਼ਲਤਾ ਨਾਲ, ਅਯੋਗਤਾ ਅਤੇ ਅਕੁਸ਼ਲਤਾ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਬੰਬਈ ਦੇ ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰੀ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਸਨ ਅਤੇ ਭਾਵੇਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪ੍ਰੋ ਜੈਨ ਦੁਆਰਾ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੂਚਨਾ ਪਹੁੰਚਾ ਦਿੱਤੀ, ਤਾਂ ਵੀ ਉਹ ਜਾਂਚ ਦੀ ਨਿਗਰਾਨੀ ਕਰਨ ਲਈ ਪਾਬੰਦ ਅਤੇ ਲੋੜੀਂਦਾ ਸੀ। ਇਸ 'ਤੇ ਤਿੱਖੀ ਨਜ਼ਰ ਰੱਖਣ ਅਤੇ ਜਾਂਚ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ ਪੁਲਿਸ ਦੀ ਅਣਗਹਿਲੀ ਨੇ ਮੰਤਰੀ ਨੂੰ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਠਹਿਰਾਇਆ ਅਤੇ ਅੱਗੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੰਤਰੀ ਨੂੰ ਮਦਨਲਾਲ ਅਤੇ ਪ੍ਰੋ: ਜੈਨ ਦੁਆਰਾ ਨਾਮਜ਼ਦ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰਨ ਦੇ ਹੁਕਮ ਦੇਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਇਹ ਵੇਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨੂੰ ਜਲਦੀ ਲੱਭ ਕੇ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰ ਲਿਆ ਗਿਆ ਸੀ।

ਅਤੇ ਜੇਕਰ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਧੱਕਾ ਕੀਤਾ, ਤਾਂ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਮੰਤਰੀ ਦੀ ਹੈ, ਘੱਟੋ ਘੱਟ ਪੁਲਿਸ ਦੀ ਅਸਫਲਤਾ ਜਿਸ ਨੂੰ 'ਵਿਧਾਨ ਮੰਡਲ ਪ੍ਰਤੀ ਮੰਤਰੀ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ' ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਦੇ ਅਧੀਨ ਆਉਂਦਾ ਹੈ।

ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੇ ਇਸ ਮੁੱਦੇ 'ਤੇ ਦੋ ਗਵਾਹਾਂ ਦੀਆਂ ਟਿੱਪਣੀਆਂ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਇਕ ਉੱਘੇ ਰਾਜਨੇਤਾ ਅਤੇ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਵਕੀਲ ਕੇ.ਐੱਮ.ਮੁਨਸ਼ੀ ਅਤੇ ਆਰ.ਐੱਨ.
ਬੈਨਰਜੀ, ਆਈ.ਸੀ.ਐਸ, ਜੋ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਗ੍ਰਹਿ ਸਕੱਤਰ ਸਨ।

ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਦੇ 8.15 ਵਿਚ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ: 'ਕੇ. ਐੱਮ. ਮੁੰਸ਼ੀ ਦੀ ਰਾਏ ਨੂੰ ਜ਼ੁਬਾਨੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ : 'ਜੇਕਰ ਮੰਤਰੀ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਤੇ, ਮੈਨੂੰ ਕਿਸੇ ਦੀ ਜਾਨ ਨੂੰ ਖਤਰੇ ਵਿਚ ਹੋਣ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਮਿਲਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਮੈਂ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਹ ਰਿਪੋਰਟ

ਪੇਸ਼ ਕਰਾਂਗਾ। ਪੁਲਿਸ ਦੇ ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਜਨਰਲ ਨੂੰ ਇਸਦੀ ਭਰੋਸੇਯੋਗਤਾ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਰਨ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਕਦਮ ਚੁੱਕਣ ਲਈ ਕਹੇ ਜਿਸ ਦੀ ਕਾਨੂੰਨ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਕਰਨ 'ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਰਿਪੋਰਟ ਬੇਬੁਨਿਆਦ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ। ਜੇਕਰ ਉਸ ਨੂੰ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਰਿਪੋਰਟ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮੰਤਰੀ ਨੂੰ ਸੂਚਿਤ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਜੇਕਰ ਮੰਤਰੀ ਨੇ ਰਿਪੋਰਟਾਂ 'ਤੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰਨ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ, ਤਾਂ ਇਹ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿਵਸਥਾ ਦਾ ਅੰਤ ਹੋਵੇਗਾ। ਮੈਂ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਰਾਂਗਾ। ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰੀ ਹੀ ਆਪਣੀ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਦੀ ਜਾਂਚ ਲਈ ਲਗਾ ਸਕਦੇ ਹਨ; ਉਹ ਤਸਦੀਕ ਕਰਨ ਅਤੇ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰਨ ਲਈ ਪੁਲਿਸ ਤੰਤਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਹੋਰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ।

8.16 ਆਰ.ਐਨ. ਬੈਨਰਜੀ ਦੀ ਰਾਏ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ: 'ਜੇਕਰ ਕੋਈ

ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੁੰਦੀ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਹੁਣ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਪ੍ਰੋ. ਜੈਨ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ, ਤਾਂ ਸਕੱਤਰ ਜਾਂ ਪੁਲਿਸ ਮੁਖੀ ਨੂੰ ਉਚਿਤ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਰਿਪੋਰਟ ਥੋੜ੍ਹੇ ਜਿਹੇ ਪਰ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਸਮੇਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਜਾਂਚ ਦੀ ਪ੍ਰਗਤੀ ਨੂੰ ਦੇਖਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਗੱਲ ਵਿੱਚ ਵਧੇਰੇ ਦਿਲਚਸਪੀ ਲੈਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਸੀ ਕਿ ਪੁਲਿਸ ਕੀ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ।

'ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਮੈਂ ਦੇਖ ਸਕਦਾ ਹਾਂ, ਬੰਬਈ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਦੀ ਯੋਗਤਾ 'ਤੇ ਬਹੁਤ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਸੀ। ਜੇਕਰ ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰੀ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦਿੱਤੇ ਹੁੰਦੇ ਤਾਂ ਅਜਿਹਾ ਹੁੰਦਾ

Machine Translated by Google

ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਸਹੀ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਉਹੀ ਕੀਤਾ ਜੋ ਉਸ ਨੂੰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ ਭਾਵ ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਦੇ ਕਾਬਲ ਅਧਿਕਾਰੀ ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ ਮਾਮਲਾ ਛੱਡ ਕੇ।

8.17 ਕਮਿਸ਼ਨ ਵੱਲੋਂ ਉਸ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਕੀ ਉਸ ਨੇ ਮਦਨਲਾਲ ਦੇ ਕੇਸ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਪੁਲਿਸ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਬੁਲਾ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੁੱਛਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਸਮਝਿਆ ਕਿ ਉਹ ਕੀ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਜਵਾਬ ਸੀ:

'ਉਹ ਦਿਨ ਸਨ ਜਦੋਂ ਮੰਤਰੀ ਅਜੇ ਆਏ ਸਨ। ਮੇਰੀ ਸਭ ਤੋਂ ਚੰਗੀ ਯਾਦ ਰੱਖਣ ਲਈ ਮੈਂ ਇੱਕ ਨੋਟ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਮਾਮਲੇ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਦੇਣ ਦਾ ਸੁਝਾਅ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਰਿਕਾਰਡ ਨਹੀਂ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਕਿ ਮੈਂ ਕੀ ਲਿਖਿਆ ਹੈ। ਪਰ ਇਹ ਸਹੀ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਪੁਲਿਸ ਦੀ ਕੁਸ਼ਲਤਾ 'ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਕੀਤਾ ਜੋ ਗਲਤ ਸਾਬਤ ਹੋਇਆ।

8.20 ਇੱਕ ਹੋਰ ਸਵਾਲ ਦੇ ਜਵਾਬ ਵਿੱਚ ਕਿ ਬੰਬ ਕੇਸ ਦੀ ਪ੍ਰਗਤੀ ਦਾ ਪਤਾ ਲਗਾਉਣ ਵਿੱਚ ਲੋੜੀਂਦੀ ਦਿਲਚਸਪੀ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਲਈ ਗਈ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਇਹ ਕਤਲ ਕੇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਬੈਨਰਜੀ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ: 'ਮੇਰਾ ਮੁਲਾਂਕਣ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਦੋਂ ਮਾਮਲੇ ਨੂੰ ਇੰਨੀ ਗੰਭੀਰਤਾ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਲਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉੱਚ ਪੁਲਿਸ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ 'ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਕੀਤਾ ਜੋ ਜਾਂਚ ਦੇ ਇੰਚਾਰਜ ਸਨ ਅਤੇ ਉਹ ਇਸ ਪ੍ਰਭਾਵ ਵਿੱਚ ਸਨ ਕਿ ਅਜਿਹੇ ਉੱਚ ਪੁਲਿਸ ਅਧਿਕਾਰੀ ਆਪਣੀ ਡਿਊਟੀ ਕਰਨਗੇ।'

ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਨੂੰ ਕਮਿਸ਼ਨ ਵੱਲੋਂ ਪੁੱਛਿਆ ਗਿਆ ਸੀ: 'ਕਿਉ. ਮੰਤਰੀ ਕੋਲ
ਕਿਸੇ ਦੀ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦੇਣ ਦਾ ਕੀ ਅਧਿਕਾਰ ਹੈ?
ਉੱਤਰ ਜੇਕਰ ਕਿਸੇ ਮੰਤਰੀ ਨੇ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰਨ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਮੈਂ ਇਸ ਮਾਮਲੇ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਦਿਆਂ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਇਹ ਹਾਲਾਤਾਂ ਵਿੱਚ ਵਾਜਬ ਹੁਕਮ ਹੈ, ਤਾਂ ਮੈਂ ਬਿਨਾਂ ਝਿਜਕ ਇਸ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਾਂਗਾ।'

ਕਪੂਰ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਦਾ ਅਧਿਆਇ IX ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਜੀਵਨ ਬਾਰੇ ਪਿਛਲੀਆਂ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਂ ਪਿਛਲੇ ਅਧਿਆਇ ਵਿੱਚ ਇਹਨਾਂ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਿਆ ਹੈ, ਮੈਂ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇੱਥੇ ਕੁਝ ਚੋਣਵੇਂ ਅੰਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਨਹੀਂ ਦੁਹਰਾਵਾਂਗਾ। ਪੰਚਗਨੀ ਵਿਖੇ ਹੋਏ ਹਮਲੇ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਣ ਸਮੇਂ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੇ ਅਗਰੇਣੀ ਦੇ ਇੱਕ ਅੰਸ਼ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ: 9.29 ਐਕਸ.52 23 ਜੁਲਾਈ 1944 ਦੀ ਅਗਰੇਣੀ ਤੋਂ ਇੱਕ ਅੰਸ਼ ਹੈ । ਇੱਥੇ ਇਹ ਘਟਨਾ ਵੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੁਆਰਾ ਰਾਜਾਜੀ ਦੇ 'ਅਪਵਿੱਤਰ ਫਾਰਮੂਲੇ' ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਕੀਤੇ ਗਏ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਦੀ ਹੈ। ਸ਼ਿਵਾਜੀ ਦੀ ਇਸ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ।

ਆਪਟੇ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ: 'ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਤੁਸੀਂ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੇ ਫਾਰਮੂਲੇ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਸਹਿਮਤੀ ਦੇ ਕੇ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਛੁਰਾ ਮਾਰਨ ਦਾ ਗੁਨਾਹ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਇਕਬਾਲ ਕਰ ਚੁੱਕੇ ਹੋ ਕਿ ਤੁਹਾਨੂੰ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੀ ਤਰਫੋਂ ਬੋਲਣ ਦਾ ਕੋਈ ਅਧਿਕਾਰ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਅੱਜ ਅਸੀਂ ਹਿੰਦੂ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਵੱਲੋਂ ਸ਼ਾਂਤਮਈ ਢੰਗ ਨਾਲ ਆਪਣਾ ਵਿਰੋਧ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਤੁਸੀਂ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖੋ ਕਿ ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਵਿਵਹਾਰ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਬਦਲਦੇ ਤਾਂ ਹੋਰ ਵੀ ਮੁਸ਼ਕਲ ਸਥਿਤੀ ਅਤੇ ਬਦਨਾਮੀ ਤੁਹਾਡੀ ਉਡੀਕ ਕਰੇਗੀ। ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮਾਸ ਗੱਦਾਰਾਂ ਦਾ ਸਲੂਕ ਕਰਾਂਗੇ ਜੋ ਸਾਡੀ ਮਾਤ ਭੂਮੀ ਨੂੰ ਮਿਟਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨਗੇ। ਅਸੀਂ ਇਸ ਬਿਆਨ ਰਾਹੀਂ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸੋਚ ਵਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਗਾਂਧੀ-ਰਾਜਾਜੀ ਫਾਰਮੂਲੇ ਨਾਲ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੇਸ਼ ਆਉਣ ਦਾ ਸੱਦਾ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ।

Machine Translated by Google

ਹਾਲਾਂਕਿ ਕਪੂਰ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੇ ਇਹ ਸਿੱਟਾ ਕੱਢਿਆ ਕਿ ਪੰਚਗਨੀ ਵਿੱਚ ਹਮਲਾ ਜਾਨਲੇਵਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪਰ ਸਿਰਫ਼ ਇੱਕ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਹੀ ਇੱਕ ਸਮਾਨ ਰੁਖ ਗੋਡਸੇ ਅਤੇ ਆਪਟੇ ਦੇ ਵੱਖੋ-ਵੱਖਰੇ ਵਿਚਾਰ ਰੱਖਣ ਵਾਲਿਆਂ ਪ੍ਰਤੀ ਰਵੱਈਏ 'ਤੇ ਰੌਸ਼ਨੀ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਗੱਲ ਲਾਲ ਕਿਲੇ ਦੀ ਸੁਣਵਾਈ ਦੌਰਾਨ ਬੈਜ ਦੀ ਜਿਰ੍ਹਾ ਦੌਰਾਨ ਦੱਸੀ ਗਈ ਸੀ। ਮੁੱਖ ਬਚਾਅ ਪੱਖ ਦੇ ਵਕੀਲ ਭੋਪਟਕਰ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਮੌਜੂਦ ਸਨ।

ਨਾ ਤਾਂ ਨੱਥੂਰਾਮ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਭੋਪਟਕਰ ਨੇ ਬੈਜ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਨੂੰ ਚੁਣੌਤੀ ਦਿੱਤੀ। ਇਹ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕਰਨ ਲਈ ਅਗਵਾਈ ਕਰੇਗਾ ਕਿ ਬੈਜ ਨੇ ਜੋ ਬਿਆਨ ਕੀਤਾ ਸੀ ਉਹ ਸੱਚ ਸੀ।

ਕਪੂਰ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੇ ਇਸ ਸਿੱਟੇ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚਣ ਲਈ ਪੁਲਿਸ ਗਵਾਹੀਆਂ 'ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਪੰਚਗਨੀ ਅਤੇ ਸੇਵਾਗ੍ਰਾਮ ਵਿਖੇ ਦੋਵੇਂ ਹਮਲੇ ਸਿਰਫ਼ ਵਿਰੋਧ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਸਨ ਨਾ ਕਿ ਕਤਲ ਦੀਆਂ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਾਂ। ਇਹ ਯਾਦ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਸਮੇਂ ਪੁਲਿਸ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਸੀ ਅਤੇ ਸੰਭਾਵਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਚਿੰਤਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਕਿ ਭਾਰਤੀਆਂ ਨੇ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਕੀ ਕੀਤਾ, ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਲਈ ਇਹ ਬਹੁਤ ਸੁਵਿਧਾਜਨਕ ਸੀ ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਭਾਰਤੀ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰ ਦਿੰਦਾ; ਉਹ ਫਿਰ ਚਿੜਚਿੜੇ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ ਪਾ ਲੈਣਗੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਦੋਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ।

ਚੈਪਟਰ X ਵਰਧਾ 'ਤੇ ਹਮਲੇ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹੈ ਅਤੇ ਚੈਪਟਰ XI ਗਾਂਧੀ ਸਪੈਸ਼ਲ ਟਰੇਨ ਦੇ ਪਟੜੀ ਤੋਂ ਉਤਰਨ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹੈ। ਮੈਂ ਇਸ ਨੂੰ ਇੱਕ ਹੋਰ ਅਧਿਆਏ ਵਿੱਚ ਨਜਿੱਠਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਕਪੂਰ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਵੀ ਵੱਖਰਾ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਇਹਨਾਂ ਅਧਿਆਵਾਂ 'ਤੇ ਦੁਬਾਰਾ ਵਿਚਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰਾਂਗਾ।

ਵੋਲ. II ਅਧਿਆਇ XII ਦਿੱਲੀ ਦੀਆਂ ਸਥਿਤੀਆਂ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਦਾ ਹੈ; 'ਭਾਰਤ ਦੀ ਵੰਡ; ਇਸ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਜਾਣ ਵਾਲੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਅਤੇ ਵੰਡ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦਾ ਨਤੀਜਾ। ਮੈਂ ਇਸ ਨਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਿਆ ਹੈ ਇਸਲਈ ਮੈਂ ਸਿਰਫ ਕੁਝ ਉਚਿਤ ਅੰਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਦੁਬਾਰਾ ਪੇਸ਼ ਕਰਾਂਗਾ.

ਡਾ: ਸੁਸ਼ੀਲਾ ਨਈਅਰ ਨੂੰ ਕਪੂਰ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੇ ਬੁਲਾਇਆ ਸੀ; ਉਹ ਗਵਾਹ ਨੰਬਰ 53 ਸੀ। ਉਸਦੀ ਗਵਾਹੀ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ: 12A.29 ਡਾ. ਸੁਸ਼ੀਲਾ ਨਈਅਰ, ਮਹਾਤਮਾ ਦੇ ਨਿੱਜੀ ਡਾਕਟਰ (ਗਵਾਹ ਨੰ. 53) ਨੇ ਵਰਤ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਅਤੇ ਦੌਰਾਨ ਦੀਆਂ ਸਥਿਤੀਆਂ ਦਾ

ਵਰਣਨ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੀਤਾ ਹੈ: ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਹਿੰਸਾ ਦੇ ਦੋਸ਼ੀ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਇਆ। ਅਤੇ ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਭਾਈਚਾਰੇ ਨੂੰ ਘੱਟ-ਗਿਣਤੀ ਪ੍ਰਤੀ ਸਹੀ ਵਿਵਹਾਰ ਕਰਨ ਦੀ ਸਲਾਹ ਦਿੱਤੀ ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਬਿਰਲਾ ਹਾਊਸ ਦੇ ਬਾਹਰ ਨਾਅਰੇਬਾਜ਼ੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਫਿਊਜ਼ੀਆਂ ਵਿਚ ਕੁਝ ਹੱਦ ਤਕ ਅਸੰਤੋਸ਼ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ। ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਵਰਤ ਰੱਖਿਆ ਕਿਉਂਕਿ ਦੋਵਾਂ ਧਿਰਾਂ ਵੱਲੋਂ ਮਾਮਲਿਆਂ ਨੂੰ ਵਧਾ-ਚੜ੍ਹਾ ਕੇ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਕਾਰਨ ਮਾਹੌਲ ਬਹੁਤ ਦਮਨਕਾਰੀ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਮਹਾਤਮਾ ਇਸ ਗੱਲੋਂ ਚਿੰਤਤ ਸਨ ਕਿ ਇੱਥੇ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀਆਂ ਨੂੰ ਉਚਿਤ ਸੁਰੱਖਿਆ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਜੋ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਿੱਚ ਵੀ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀਆਂ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰ ਸਕਣ। ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਵਿਵਹਾਰ ਕਰੇਗਾ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਭਾਰਤ ਖੁਦ ਸਹੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਵਿਵਹਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। 'ਬੁਰਾਈ ਨੂੰ ਸੋਨੇ ਦੀ ਤੱਕੜੀ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਤੋਲਿਆ ਜਾਂਦਾ।

'ਜਾਰੀ ਰੱਖਦਿਆਂ ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ: 'ਜਦੋਂ ਮਹਾਤਮਾ ਜੀ ਨੇ ਵਰਤ ਰੱਖਿਆ, ਪਹਿਲੇ ਦੋ-ਤਿੰਨ ਦਿਨ ਇਸ ਨਾਲ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀਆਂ 'ਤੇ ਕੋਈ ਅਸਰ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਉਹ ਰੌਲਾ ਪਾਉਣ ਲੱਗੇ , ''ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਕੋ ਮਰਨੇ ਦੋ, ਹਮ ਕੋ ਘਰ ਦੋ।'''' ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਨੂੰ ਮਰਨ ਦਿਓ।

Machine Translated by Google

ਸਾਨੂੰ ਘਰ ਦਿਓ।" ਪਰ ਚਾਰ-ਪੰਜ ਦਿਨਾਂ ਬਾਅਦ ਜਦੋਂ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਦੀ ਸਿਹਤ ਵਿਗੜ ਗਈ ਤਾਂ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਅਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੋਵਾਂ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਵਿੱਚ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਬਦੀਲੀ ਆ ਗਈ। ਹੰਝੂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਵਗ ਰਹੇ ਸਨ।

ਬੁਰਕੇ ਵਿੱਚ ਮਰਦ, ਔਰਤਾਂ, ਹਿੰਦੂ, ਮੁਸਲਮਾਨ, ਮੁਸਲਮਾਨ ਔਰਤਾਂ , ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ ਅਤੇ ਗੈਰ-ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ ਸਨ। ਇਸ ਨੇ ਪੂਰੀ ਦਿੱਲੀ ਦੀ ਆਬਾਦੀ 'ਤੇ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾਇਆ।'

12A.30 ਉਸਨੇ ਅੱਗੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜਦੋਂ ਮਹਾਤਮਾ ਨੇ ਵਰਤ ਰੱਖਿਆ ਤਾਂ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ ਗੁੱਸੇ ਦੇ ਮੂਡ ਵਿੱਚ ਸਨ। ਸਾਵਧਾਨੀਆਂ ਬਾਰੇ ਉਸ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਬੰਬ ਧਮਾਕੇ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਬਿਰਲਾ ਹਾਊਸ ਦੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਸਾਦੇ ਕੱਪੜਿਆਂ ਵਾਲੇ ਹੋਰ ਪੁਲਿਸ ਮੁਲਾਜ਼ਮ ਸਨ ਪਰ ਉਸ ਨੂੰ ਇਹ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਸਭਾਵਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਏ ਸਨ ਜਾਂ ਨਹੀਂ। ਉੱਥੇ ਇੱਕ ਪੁਲਿਸ ਵਾਲਾ ਸੀ, ਜਿਸ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਬੁੱਢੇ ਮਰ ਜਾਣ ਨਾਲ ਕੀ ਫਰਕ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਹੰਗਾਮਾ ਕਿਉਂ ਕਰਦੇ ਹੋ।' ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸੁਰੱਖਿਆ ਪ੍ਰਬੰਧਾਂ ਬਾਰੇ ਉਸ ਨਾਲ ਸਲਾਹ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ।

12A.56 ਉਸੇ ਕਿਤਾਬ ਦੇ ਪੰਨੇ 685-686 'ਤੇ, ਪਿਆਰੇਲਾਲ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਮਹਾਤਮਾ ਚਿੜਚਿੜੇ ਹੋ ਗਏ ਸਨ ਅਤੇ ਉਹ ਇਸਨੂੰ ਹੇਠਾਂ ਰੱਖਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ।
ਅਚਾਨਕ ਉਹ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ, 'ਤੁਸੀਂ ਨਹੀਂ ਦੇਖਦੇ? ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਅੰਤਿਮ ਸੰਸਕਾਰ 'ਤੇ ਚੜ੍ਹਿਆ ਹੋਇਆ ਹਾਂ?'
ਕਈ ਵਾਰ ਉਹ ਕਹਿੰਦਾ, 'ਤੁਹਾਨੂੰ ਪਤਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਇੱਕ ਲਾਸ਼ ਹੈ ਜੋ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਹ ਦੱਸ ਰਹੀ ਹੈ'।

12A.77 ਇੱਕ ਮਸ਼ਹੂਰ ਪੱਤਰਕਾਰ ਜੇਐਨ ਸਾਹਨੀ ਨੇ ਅੱਗੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਅਲਵਰ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਡਾ. ਐਨ.ਬੀ. ਖਰੇ ਵਰਗੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਹਿੰਸਾ ਭੜਕਾਉਣ ਲਈ ਭੜਕਾਊ ਭਾਸ਼ਣ ਦਿੱਤੇ ਸਨ ਅਤੇ ਪੂਨਾ ਦੇ ਹੋਰ ਲੋਕ ਵੀ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਭਾਸ਼ਣ ਦੇ ਰਹੇ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਬਹੁਤੇ ਮਰਾਠੀ ਅਖ਼ਬਾਰ ਸਨ। ਉਸਨੇ ਸੰਪਾਦਕ ਦੀ ਕਾਨਫਰੰਸ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਵਜੋਂ ਇਹ ਸਿੱਖਿਆ। ਉਨ.ਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਕੁਝ ਅਖ਼ਬਾਰ ਵੀ ਸਨ ਜੋ ਇਸੇ ਤਰ.ਾਂ ਨਾਲ ਲਿਖ ਰਹੇ ਸਨ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਮਾਮਲਿਆਂ ਬਾਰੇ ਵੀ ਕਾਨਫਰੰਸ ਨੂੰ ਰਿਪੋਰਟ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਨ੍ਹੀਂ ਦਿਨੀਂ ਇਹ ਗੱਲ ਖੁੱਲ੍ਹ ਕੇ ਚਰਚਾ ਵਿਚ ਸੀ ਕਿ ਛੇ ਲੱਖ ਦੇ ਕਰੀਬ ਵਲੰਟੀਅਰ ਇਕ ਗੁਪਤ ਸੰਗਠਨ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਬਣ ਕੇ ਰਾਜ ਪਲਟੇ ਦੀ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਰਚ ਰਹੇ ਸਨ। ਇਸ ਸੰਗਠਨ ਦੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਹਿੱਸਿਆਂ-ਪੰਜਾਬ, ਦੱਖਣੀ ਭਾਰਤ, ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਆਦਿ ਵਿੱਚ ਗੁਪਤ ਸੈੱਲ ਸਨ।

12A.85 ਸਾਹਨੀ ਦਾ ਧਿਆਨ ਫਿਰ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਪੰਨਾ 223 ਵੱਲ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਖਿੱਚਿਆ ਗਿਆ: 'ਪ੍ਰ. ਹੁਣ ਮੈਂ ਤੁਹਾਡਾ ਧਿਆਨ ਮੌਲਾਨਾ ਆਜ਼ਾਦ ਦੀ ਕਿਤਾਬ, ਇੰਡੀਆ ਵਿਨਸ ਫ੍ਰੀਡਮ, ਪੰਨਾ 223 ਵੱਲ ਖਿੱਚਦਾ ਹਾਂ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਜੈਪ੍ਰਕਾਸ਼

ਨਰਾਇਣ ਨੇ ਸਰਦਾਰ ਪਟੇਲ 'ਤੇ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਇਆ ਸੀ ਕਿ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰੀ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਹੱਤਿਆ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਤੋਂ ਬਚ ਨਹੀ ਸਕਦੇ।

A. ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਬਿਲਕੁਲ ਯਾਦ ਨਹੀ ਹਨ। ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਯਾਦ ਹੈ ਕਿ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਹਲਕਿਆਂ ਵਿਚ ਇਹ ਭਾਵਨਾ ਸੀ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਬਚ ਨਹੀ ਸਕਦੀ

Machine Translated by Google

ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ ਬੰਬ ਕਾਂਡ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਸ ਦੁਖਾਂਤ ਨੂੰ ਟਾਲਣ ਲਈ ਉਚਿਤ ਸਾਵਧਾਨੀ ਨਾ ਵਰਤਣ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ।'

2A.92 29, 30 ਨਵੰਬਰ ਅਤੇ 1 ਦਸੰਬਰ 1947 ਨੂੰ ਆਲ ਇੰਡੀਆ ਸਟੇਟਸ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਾ ਭਾਟ ਬੰਬਈ ਦੀ ਮੀਟਿੰਗ ਹੋਈ (ਐਕਸ. 275-ਏ)। ਬੁਲਾਰਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਅਕਾਲੀ ਆਗੂ ਮਾਸਟਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜੋਸ਼ੀਲੇ ਭਾਸ਼ਣ ਦਿੰਦਿਆਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਸੈਂਕੜੇ ਅਤੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੇ ਮਾਰਿਆ ਅਤੇ ਫਿਰ ਵੀ ਸਰਕਾਰ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਹਿੱਤਾਂ ਦੀ ਰਾਖੀ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ ਜਦੋਂ ਕਿ ਹਿੰਦੂ ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਠੰਡ ਨਾਲ ਮਰ ਰਹੇ ਹਨ।

ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਕੋਈ ਭਾਵਨਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਹ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਪਰਵਾਹ ਕਰਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਨਾ ਛੱਡਣ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਨੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਅਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਵਿਚ ਸਦੀਵੀ ਦੁਸ਼ਮਣੀ ਛੱਡ ਦਿੱਤੀ ਸੀ....ਜਿਨਾਹ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਇਸਲਾਮ ਰਹੇਗਾ ਉਹ ਇਕ ਵੀ ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣ ਦੇਣਗੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ (ਮਾਸਟਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ) ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਜਿਉਂਦਾ ਹੈ, ਉਹ 'ਇੱਕ ਵੀ ਮੁਸਲਮਾਨ ਨੂੰ ਜੀਣ ਨਹੀਂ ਦੇਣਗੇ (ਉੱਚੀ ਤਾੜੀਆਂ)'। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਅੱਜਕੱਲ੍ਹ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦੀ ਕਹਿ ਰਹੇ ਹਨ ਪਰ ਕੋਈ ਵੀ ਮੁਸਲਮਾਨ ਕਦੇ ਵੀ ਹਿੰਦੂ-ਪ੍ਰੇਮੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਉਹ ਹਮੇਸ਼ਾ ਦਿਲੋਂ ਮੁਸਲਮਾਨ ਰਹੇਗਾ ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦੀ ਹੋਣ ਦਾ ਦਿਖਾਵਾ ਕਰੇ। ਉਸਨੇ ਅੱਗੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਸਾਰੇ ਧਰਮਾਂ ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦੇਣਗੇ ਪਰ ਉਹ 'ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਗਰਦਨਾਂ ਕੱਟਣ' ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦੇ। ਉਹ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਸਾਰੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ।

12A.93 ਸਾਵਰਕਰ (ਉਸ ਮੀਟਿੰਗ ਵਿਚ ਵੀ) ਨੇ ਜਨਤਾ ਦਾ ਧਿਆਨ ਕਾਂਗਰਸ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਤੋਂ ਖ਼ਤਰੇ ਵੱਲ ਖਿੱਚਿਆ। 'ਇੱਕ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗਰ ਰਾਤੋ-ਰਾਤ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦੀ ਕਿਵੇਂ ਬਣ ਸਕਦਾ ਹੈ?' ਮੁਸਲਮਾਨ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਹੋਰ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਬਣਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਰਾਜਾ ਜੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਅਗਲਾ ਦੁਸ਼ਮਣ ਹੈ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਪ੍ਰਤੀ ਕਾਂਗਰਸ ਦੀ ਦਮਨਕਾਰੀ ਨੀਤੀ ਜਨਤਾ ਦੇ ਦਿਲਾਂ ਵਿੱਚ 'ਹਿੰਦੂਤਵ' ਨੂੰ ਜਗਾਏਗੀ।

12ਬੀ.10 'ਹਿੰਦੂ ਮਾਮਲੇ' ਸਿਰਲੇਖ ਹੇਠ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਕੱਟੜਪੰਥੀ ਹਿੰਦੂ ਤੁਸ਼ਟੀਕਰਨ ਦੀ ਨੀਤੀ ਲਈ ਕਾਂਗਰਸ ਦੀ ਆਲੋਚਨਾ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਵੀ.ਜੀ
ਦੇਸ਼ਪਾਂਡੇ, ਮਹੰਤ ਦਿਗਵਿਜੇ ਨਾਥ ਅਤੇ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਨੇ 27 ਤਰੀਕ ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਸੂਬਾਈ ਹਿੰਦੂ ਸਭਾ ਦੀ ਸਰਪ੍ਰਸਤੀ ਹੇਠ ਕਨਾਟ ਪਲੇਸ ਵਿਖੇ ਹੋਈ ਮੀਟਿੰਗ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਕਿ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਰਵੱਈਏ ਨੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨੀਆਂ ਦੇ ਹੱਥ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਸੰਪਰਦਾਇਕ ਨੀਤੀ ਅਤੇ ਗਾਂਧੀ ਦੁਆਰਾ ਭਾਰਤੀ ਮੰਤਰੀ ਮੰਡਲ ਨੂੰ ਰੁਪਏ ਦੇਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕਰਨ ਦੇ ਉਪਾਵਾਂ ਦੀ ਆਲੋਚਨਾ ਕੀਤੀ। ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਨੂੰ 55 ਕਰੋੜ ਮਹੰਤ ਦਿਗਵਿਜੇ ਨਾਥ ਨੇ ਇਕੱਠ ਨੂੰ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਅਤੇ ਹੋਰ ਹਿੰਦੂ ਵਿਰੋਧੀ ਅਨਸਰਾਂ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਕਰਨ ਦਾ ਸੱਦਾ ਦਿੱਤਾ। ਪ੍ਰੋਫ਼ੈਸਰ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਨੇ ਵੀ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਨੀਤੀ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕੀਤਾ।

12C.7 ਜੈਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਨਰਾਇਣ, ਡਾ. ਰਾਮ ਮਨੋਹਰ ਲੋਹੀਆ ਅਤੇ ਸ੍ਰੀਮਤੀ ਕਮਲਾਦੇਵੀ ਚਟੋਪਾਧਿਆਏ ਵਰਗੇ ਕੁਝ ਸਮਾਜਵਾਦੀ ਨੇਤਾਵਾਂ ਨੇ ਇੱਥੇ ਇੱਕ ਬਿਆਨ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ।

Machine Translated by Google

ਇੱਕ ਪ੍ਰੈਸ ਕਾਨਫਰੰਸ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ 'ਕਾਤਲ ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਸਗੋਂ ਇਸ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਇੱਕ ਵਿਆਪਕ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਅਤੇ ਸੰਗਠਨ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਹੱਤਿਆ ਲਈ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ, ਆਰਐਸਐਸ ਅਤੇ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਲਾਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਠਹਿਰਾਇਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਰਕਾਰ 'ਤੇ ਮਹਾਤਮਾ ਨੂੰ 'ਪ੍ਰੋਲਿੰਗ ਕਾਤਲ' ਤੋਂ ਬਚਾਉਣ ਦਾ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਇਆ। ਫਿਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਪੁਨਰਗਠਨ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਕਿ ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰਾਲਾ ਅਜਿਹੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਸੌਂਪਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਕੋਲ ਕੋਈ ਹੋਰ ਵਿਭਾਗ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਜੋ ਫਿਰਕੂ ਨਫਰਤ ਫੈਲਾਉਣ ਵਾਲੇ ਪੰਥ ਅਤੇ ਸੰਗਠਨਾਂ ਨੂੰ ਨੱਥ ਪਾਉਣ ਦੇ ਯੋਗ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਪੁਨਰਗਠਿਤ ਸਰਕਾਰ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਥਾਂ ਨਹੀਂ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ। ਅਤੇ, ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ, ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰੀ ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਫਿਰਕੂ ਤੱਤਾਂ ਤੋਂ ਸਰਕਾਰੀ ਸੇਵਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ੁੱਧ ਕਰਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਨਾਗਰਿਕਤਾ ਲਈ ਸਿੱਖਿਅਤ ਕਰਨ ਦੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਨੂੰ ਤੇਜ਼ ਰਫਤਾਰ ਨਾਲ ਅੱਗੇ ਵਧਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

12c.19 ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਪੁਲਿਸ ਗਵਾਹਾਂ ਦੇ ਸਬੂਤ ਕਿ ਪੂਨਾ ਤੋਂ ਬੰਬੇ ਪ੍ਰੋਵਿੰਸ਼ੀਅਲ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਬੁਲਾਇਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ, ਚੰਗੀ ਆਮ ਸਮਝ 'ਤੇ ਅਧਾਰਤ ਹੈ ਅਤੇ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਹੈ ਕਿ ਅਜਿਹਾ ਵੀ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ ਹਾਲਾਂਕਿ ਡੀ ਡਬਲਯੂ ਮਹਿਰਾ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, ਗਵਾਹ ਨੰਬਰ 23 ਅਤੇ ਯੂ ਐਚ ਰਾਣਾ, ਗਵਾਹ ਨੰਬਰ 3, ਦੋਵੇਂ ਡੀ.ਆਈ.ਜੀ., ਇਹ ਬੇਅਸਰ ਹੁੰਦਾ।

12c.22 ਇਹ ਜੋੜਨਾ ਉਚਿਤ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਬਟਵਾਰੇ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਹਾਲਾਤ ਸਭ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਅਤੇ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸਨ। ਪੁਰਾਣੇ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਹਿੰਦੂ-ਮੁਸਲਿਮ ਦੰਗੇ ਹੋਏ ਅਤੇ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਵੀ ਗੜਬੜੀ ਹੋਈ। ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਵੀ.

ਸ਼ੰਕਰ, ਗਵਾਹ ਨੰਬਰ 10, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਮੈਜਿਸਟਰੇਟ ਦਾ ਸਮਾਂ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਕਾਨੂੰਨ ਅਤੇ ਵਿਵਸਥਾ ਦੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਨਾਲ ਲਿਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਅਤੇ ਐਮਐਸ ਰੰਧਾਵਾ ਜੋ ਉਸ ਸਮੇਂ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਮੈਜਿਸਟ੍ਰੇਟ ਸਨ, ਨੇ ਵੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਦੇ ਇਸ ਪਹਿਲੂ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

ਅੱਗੇ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੇ ਮੁੱਖ ਗਵਾਹਾਂ ਤੋਂ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਕੀਤੀ ਜੋ ਬੰਬ ਧਮਾਕੇ ਅਤੇ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਹੱਤਿਆ ਦੇ ਸਮੇਂ ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰਾਲੇ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਗਵਾਹਾਂ ਵਿੱਚ ਪਟੇਲ ਦੇ ਨਿੱਜੀ ਸਕੱਤਰ ਵੀ. ਸ਼ੰਕਰ, ਆਈ.ਸੀ.ਐਸ., ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰਾਲੇ ਦੇ ਸਕੱਤਰ ਆਰ.ਐਨ. ਬੈਨਰਜੀ, ਆਈ.ਸੀ.ਐਸ., ਪਟੇਲ ਦੀ ਧੀ ਮਿਸ ਮਣੀਬੇਨ ਪਟੇਲ, ਐਮ.ਪੀ.

12 ਡੀ.2 ਵੀ. ਸ਼ੰਕਰ, ਗਵਾਹ ਨੰਬਰ 10 ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਖੁਫੀਆ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਬੰਬਈ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਅਤੇ ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰੀ ਵਿਚਕਾਰ ਹੋਈ ਗੱਲਬਾਤ ਤੋਂ, ਸਰਦਾਰ ਨੂੰ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ 'ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਹੱਤਿਆ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਸੀ ਅਤੇ ਇਹ ਵੀ ਕਿ ਸ਼ਾਇਦ ਉਸ ਅੰਦੋਲਨ ਦਾ ਕੇਂਦਰ ਪੂਨਾ ਵਿਖੇ ਸੀ, ਪਰ ਗਵਾਹ ਨੂੰ ਇਹ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਬਾਰੇ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਅਸਪਸ਼ਟ ਅਫਵਾਹਾਂ ਸਨ ਅਤੇ

Machine Translated by Google

ਸ਼ੱਕ ਪਰ ਬੰਬ ਕਾਂਡ ਪਹਿਲਾ ਠੋਸ ਸਬੂਤ ਸੀ ਜਿਸ 'ਤੇ ਕਾਰਵਾਈ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਸੀ।

12ᴅ.5 ਆਮ ਹਦਾਇਤਾਂ ਸਨ ਕਿ ਸ਼ੱਕੀ ਵਿਅਕਤੀਆਂ 'ਤੇ ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ ਨਜ਼ਰ ਰੱਖੀ ਜਾਵੇ' ਅਤੇ ਪਹਿਲਾ ਠੋਸ ਸਬੂਤ ਜਿਸ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਕੋਈ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਕਾਰਵਾਈ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਸੀ, ਮਦਨਲਾਲ ਦਾ ਇਕਬਾਲੀਆ ਬਿਆਨ ਸੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸਿਰਫ ਅਫਵਾਹਾਂ ਸਨ। ਸਰਦਾਰ, ਖੇਰ ਅਤੇ ਮੋਰਾਰਜੀ ਦੇਸਾਈ ਜਾਣਦੇ ਸਨ ਕਿ ਇੱਕ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਸੀ ਪਰ ਇਹ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਵਿੱਚ ਕੌਣ ਸੀ।

ਐਨ ਸੀ ਕੇਲਕਰ ਵਰਗੇ ਬੰਦੇ ਦਾ ਵੀ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ।

12 ਡੀ.12 ਸ਼ੰਕਰ ਦੀ ਜਾਂਚ ਇਸ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੇ 10 ਅਪ੍ਰੈਲ 1967 ਨੂੰ ਕੀਤੀ ਸੀ।
ਬਾਲੂਕਾਕਾ ਕਾਨਿਤਕਰ ਦੁਆਰਾ ਕੇਤਕਰ ਦੁਆਰਾ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇਣ ਬਾਰੇ ਉਸ ਨੂੰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਸੀ ਪਰ ਪੂਨਾ ਵਿਖੇ 'ਕੇਸਰੀ ਸਕੂਲ' ਵਜੋਂ ਜਾਣੇ ਜਾਂਦੇ ਵਿਰੋਧੀ ਕੈਂਪ ਦੀ ਹੋਂਦ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਸੀ ਜੋ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਸੀ ਅਤੇ ਸਾਵਰਕਰ ਇਸ ਦਾ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਸਰੋਤ ਸੀ। ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਨੂੰ ਬੰਬਈ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸ਼ਾਖਾ ਦੁਆਰਾ ਦੇਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਜੋ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਦੇ ਦਿਨਾਂ ਤੋਂ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਮਾਮਲਿਆਂ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਦੀ ਸੀ ਅਤੇ ਇਹ ਕੋਈ ਆਮ ਸੀਆਈਡੀ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਗਵਾਹ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸਰਦਾਰ ਨੇ 25 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਮਦਨਲਾਲ ਦਾ ਬਿਆਨ ਜ਼ਰੂਰ ਦੇਖਿਆ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ, ਡੀਆਈਬੀ ਦੁਆਰਾ ਸਮੇਂ-ਸਮੇਂ 'ਤੇ ਮਦਨਲਾਲ ਦੇ ਬਿਆਨਾਂ ਦਾ ਸੰਖੇਪ ਉਸ ਨੂੰ ਪਹੁੰਚਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਗਵਾਹ ਨੂੰ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਯਾਦ ਹੈ ਕਿ ਸਰਦਾਰ ਨੇ ਮਦਨਲਾਲ ਦੁਆਰਾ ਦੱਸੇ ਗਏ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਨਿਗਰਾਨੀ ਹੇਠ ਰੱਖਣ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।

12 ਡੀ.17 ਆਰ ਐਨ ਬੈਨਰਜੀ, ਆਈਸੀਐਸ (ਸੇਵਾਮੁਕਤ) ਉਸ ਸਮੇਂ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਗ੍ਰਹਿ ਸਕੱਤਰ ਸਨ, ਪਾਠਕ ਦੁਆਰਾ 22 ਜਨਵਰੀ 1966 ਨੂੰ ਜਾਂਚ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ।

12ᴅ.18 ... ਹਰ ਮੀਟਿੰਗ ਵਿਚ ਅੱਗੇ (31 ਜਨਵਰੀ, 1948 ਦੀ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ)
ਕੋਈ ਪੁਲਿਸ ਦੀ ਅਣਗਹਿਲੀ ਤੋਂ ਨਾਰਾਜ਼ ਸੀ ਅਤੇ ਬੈਨਰਜੀ ਨੇ ਕੇ.ਐਲ. ਪੰਜਾਬੀ ਦੁਆਰਾ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਸਿਵਲ ਸਰਵੈਂਟਸ ਨਾਮਕ ਇੱਕ ਕਿਤਾਬ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਲੇਖ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਖੁਦ ਦੇ ਸੰਸਕਰਣ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਉਸਨੇ ਹੇਠਾਂ ਲਿਖਿਆ ਹੈ: 'ਸਭ ਸਮਾਨ ਅਸਥਾਈ ਵਿਘਨ ਦਾ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਸੌਦਾ ਹੋਇਆ। ਸਕੱਤਰੇਤ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਵਿੱਚ. ਦਿੱਲੀ ਪ੍ਰਾਂਤ (ਜਿਸ ਵਿੱਚ 1912 ਵਿੱਚ ਇਸਦੀ ਸਿਰਜਣਾ ਤੋਂ

ਬਾਅਦ ਕਦੇ ਵੀ ਪੁਲਿਸ ਦਾ ਪੂਰਾ-ਸਮਾਂ ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਜਨਰਲ ਨਹੀਂ ਸੀ) ਵਿੱਚ ਪੁਲਿਸ ਬਲ ਅਸੰਗਠਿਤ ਅਤੇ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੋ ਗਿਆ; ਅਤੇ ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਚੀਫ਼ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਅਤੇ ਗ੍ਰਹਿ ਵਿਭਾਗ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਦਰਮਿਆਨ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਤਾਲਮੇਲ ਨਹੀਂ ਰੱਖਿਆ ਜਾ ਸਕਿਆ। 30 ਜਨਵਰੀ 1948 ਨੂੰ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਹੱਤਿਆ ਅੰਸ਼ਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਸ ਉਲਝਣ ਵਾਲੀ ਸਥਿਤੀ ਦਾ ਉਪ-ਉਤਪਾਦ ਸੀ। ਸਸਕਾਰ ਤੋਂ ਬਾਅਦ 31 ਦੀ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਸਰਦਾਰ ਪਟੇਲ ਦੀ ਰਿਹਾਇਸ਼ 'ਤੇ ਮੀਟਿੰਗ ਹੋਈ ਅਤੇ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਇਹ ਖੁਲਾਸਾ ਹੋਇਆ ਕਿ 21 ਜਨਵਰੀ ਦੀ ਸਵੇਰ ਤੱਕ ਦਿੱਲੀ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ

Machine Translated by Google

ਮਦਨਲਾਲ (ਜਿਸ ਨੇ 20 ਤਰੀਕ ਦੀ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਬਿਰਲਾ ਹਾਊਸ ਵਿਖੇ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਹੈਂਡ-ਗ੍ਰੇਨੇਡ ਦਾ ਧਮਾਕਾ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਰਾਤੋ ਰਾਤ ਪੁਲਿਸ ਕੋਲ ਇਕਬਾਲੀਆ ਬਿਆਨ ਦਿੱਤਾ) ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤਾ ਕਬਜ਼ਾ ਬਿਆਨ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਦਾ ਪੂਰਾ ਇਤਿਹਾਸ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਦਿੱਲੀ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਇੱਕ ਪੱਖੋਂ ਕੰਮ ਕੀਤਾ, ਅਰਥਾਤ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ 21 ਜਨਵਰੀ ਦੀ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਮਦਨਲਾਲ ਦੇ ਬਿਆਨ ਬੰਬਈ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਭੇਜ ਦਿੱਤੇ ਪਰ ਕਾਗਜ਼ਾਤ ਬੰਬਈ ਪੁਲਿਸ ਕੋਲ ਪਏ ਸਨ। ਗੌਡਸੇ ਅਤੇ ਆਪਟੇ ਦੋਵੇਂ 23 ਤਰੀਕ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦੋ ਬੰਬਈ ਅੱਡਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਵਿੱਚ ਲੱਭੇ ਅਤੇ ਫੜੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਸਨ। ਬਦਕਿਸਮਤੀ ਨਾਲ ਮਦਨਲਾਲ ਦੇ ਇਸ ਬਿਆਨ 'ਤੇ ਕਿਸੇ ਨੇ ਕੋਈ ਕਾਰਵਾਈ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਦਿੱਲੀ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਬੰਬਈ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਯਾਦ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ।

ਦਿੱਲੀ ਮੈਜਿਸਟਰੇਸੀ ਅਤੇ ਗ੍ਰਹਿ ਸਕੱਤਰੇਤ ਇਸ ਬਿਆਨ ਤੋਂ ਅਣਜਾਣ ਰਹੇ (ਕਿਉਂਕਿ ਦਿੱਲੀ ਪੁਲਿਸ ਦੇ ਮੁਖੀ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਦੇ ਸੂਚਿਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ)।

12ᴅ.22 ਇਹ ਪੁੱਛੇ ਜਾਣ 'ਤੇ ਕਿ ਕੀ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ ਜੇਕਰ ਬੰਬਈ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਜੁਲਾਈ 1947 ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ ਸੂਚਨਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਕਿ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਜਾਨ ਨੂੰ ਖਤਰਾ ਹੈ, ਬੈਨਰਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਨਿਗਰਾਨੀ ਹੇਠ ਰੱਖਣ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਸੂਚਿਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ। ਦਿੱਲੀ ਪੁਲਿਸ।

12ᴅ.32 ਆਰਐਸਐਸ ਬਾਰੇ ਗਵਾਹ ਨੇ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕੀਤੀ ਕਿ ਜਦੋਂ ਆਰਐਸਐਸ 'ਤੇ ਪਾਬੰਦੀ ਲਗਾਉਣ ਬਾਰੇ ਫੈਸਲੇ ਲਏ ਗਏ ਸਨ ਤਾਂ ਅਗਲੀ ਸਵੇਰ ਇਹ ਖ਼ਬਰ ਲੀਕ ਹੋ ਗਈ ਅਤੇ ਪ੍ਰੈਸ ਵਿੱਚ ਛਪੀ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ 1 ਫਰਵਰੀ ਦੀ ਤੜਕੇ ਵਿੱਚ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਟਾਲਪੋਪੀਆਂ ਰੂਪੋਸ਼ ਹੋ ਗਈਆਂ। ... ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਮੰਤਰੀ ਅਤੇ ਸਕੱਤਰੇਤ ਨੇ ਪੁਲਿਸ ਅਤੇ ਮੈਜਿਸਟ੍ਰੇਟ ਨੂੰ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਜਾਰੀ ਕਰਨੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਇਆ ਕਿ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਸਹੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਸੀ।

12ᴅ.37 ਅਗਲਾ ਗਵਾਹ ਜਿਸਦੀ ਗਵਾਹੀ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਢੁਕਵੀਂ ਹੈ, ਮਿਸ ਮਨੀਬੇਨ ਪਟੇਲ, ਸਰਦਾਰ ਪਟੇਲ ਦੀ ਧੀ, ਗਵਾਹ ਨੰਬਰ 79 ਹੈ।

12ᴅ.44.... 'ਸਾਨੂੰ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਮਹਾਤਮਾ ਦੀ ਜਾਨ ਨੂੰ ਖਤਰਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਜੋ ਵੀ ਸਾਵਧਾਨੀਆਂ ਵਰਤੀਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ ਸਨ, ਉਹ ਵਰਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ। ਪਰ ਮੈਂ ਇੰਨਾ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਕਤਲ ਦੀ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਰਚੀ ਗਈ ਸੀ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਮੈਂ ਸੋਚਿਆ ਸੀ ਕਿ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਜਾਨ ਨੂੰ ਖ਼ਤਰਾ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੈ...।'

ਬਾਰੇ ਉਸ ਨੂੰ ਕੁਝ ਨਹੀ[illegible] 12ᴅ.45 [illegible] ਜਿਸ ਤੋਂ ਪੇਪਰ ਸੁਰੱਖਿਆ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ, ਸਵੇਰੇ 5 ਵਜੇ ਉਸਦੇ ਪਿਤਾ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਆਇਆ ਸੀ ਪਰ ਉਹ ਉਸਨੂੰ ਪਛਾਣ ਨਹੀਂ ਸਕਿਆ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਸਮੇਂ ਹਨੇਰਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਪਰ ਉਹ ਕਰ ਸਕਦੀ ਸੀ

Machine Translated by Google

ਯਾਦ ਰੱਖੋ ਕਿ ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਪੇਪਰ ਤੋਂ ਸੁਰੱਖਿਆ ਭੁਗਤਾਨ ਦੀ ਮੰਗ ਬਾਰੇ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕੀਤੀ ਕਿ ਮੋਰਾਰਜੀ ਦੇਸਾਈ ਨੇ ਉਸ ਨਾਲ ਬੇਇਨਸਾਫ਼ੀ ਕੀਤੀ ਹੈ। (ਇਹ ਨੱਥੂਰਾਮ ਗੌਡਸੇ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਉਹੀ ਕਾਗਜ਼ ਸੀ ਜਿਸ ਤੋਂ ਸੁਰੱਖਿਆ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ਅਤੇ ਅਦਾਲਤ ਵਿਚ ਵੀ ਜਦੋਂ ਮੋਰਾਰਜੀ ਦੇਸਾਈ ਗਵਾਹ ਵਜੋਂ ਪੇਸ਼ ਹੋਏ ਤਾਂ ਨੱਥੂਰਾਮ ਨੇ ਉਸ 'ਤੇ ਗੁੱਸੇ ਨਾਲ ਚੀਕਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਇਆ ਸੀ ਕਿ ਦੇਸਾਈ ਨੇ ਬਦਲਾਖੋਰੀ ਨਾਲ ਉਸ ਨੂੰ ਤੰਗ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਇਸ ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਕੁਝ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ। ਬੰਬ ਹਮਲੇ ਵਾਲੇ ਨੱਥੂਰਾਮ ਗੋਡਸੇ ਨੇ ਕੇਂਦਰੀ ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰੀ ਸਰਦਾਰ ਵੱਲਭ ਭਾਈ ਪਟੇਲ ਨਾਲ ਮੁਲਾਕਾਤ ਕੀਤੀ ਸੀ।)

12D.46 ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਹੱਤਿਆ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਸਦੇ ਪਿਤਾ ਉਸਨੂੰ ਮਿਲਣ ਗਏ ਸਨ। ਉਹ ਉਸਦੇ ਨਾਲ ਗਈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਮਾਮਲਿਆਂ 'ਤੇ ਗੱਲਬਾਤ ਕੀਤੀ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਸਭਾਵਾਂ 'ਚ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ੀ ਲੈਣ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇ 'ਤੇ ਕੋਈ ਚਰਚਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ।
ਇਸ ਕਤਲ ਦੀ ਖਬਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬ੍ਰਿਜ ਕਿਸ਼ਨ ਚੰਦੀਵਾਲ ਨੇ ਘਰ ਪਰਤਣ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਬਾਅਦ ਦਿੱਤੀ।

12D.48 ਉਸਨੇ ਅੱਗੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਸਦੇ ਪਿਤਾ ਨੂੰ ਜੈਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਨਰਾਇਣ ਦੁਆਰਾ ਇੱਕ ਮੀਟਿੰਗ ਵਿੱਚ ਕਤਲ ਲਈ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਠਹਿਰਾਉਣ ਲਈ ਜਨਤਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਮੌਲਾਨਾ ਆਜ਼ਾਦ ਮੀਟਿੰਗ ਵਿੱਚ ਮੌਜੂਦ ਸਨ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵਿਰੋਧ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਿਤਾ ਲਈ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਸਦਮਾ ਸੀ।

ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦੀ [illegible] 12D.49 [illegible] ਖੇਰ ਵਿਚਕਾਰ ਕਤਲ ਤੋਂ ਬਾਅਦ

'ਪ੍ਰ. ਕੀ ਤੁਹਾਨੂੰ ਯਾਦ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ ਬਾਲਾ ਸਾਹਿਬ ਖੇਰ ਨੇ ਤੁਹਾਡੇ ਪਿਤਾ ਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਿਮਾਗ 'ਤੇ ਇਹ ਭਾਰਾ ਸੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਕੁਝ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਾ ਬਹੁਤਾ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ?

A. ਮੈਂ ਯਕੀਨੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਅਜਿਹਾ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ। ਬਾਲਾ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਨਾ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਲਾਪਰਵਾਹੀ ਲਈ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਇਆ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਮੇਰੇ ਪਿਤਾ 'ਤੇ ਕੋਈ ਦੋਸ਼ ਸੀ। ਬਾਲਾ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਮੈਂ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਣਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਪੜਾਅ 'ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮਹਾਤਮਾ ਜੀ ਦੀ ਜਾਨ ਨੂੰ ਖਤਰੇ ਦੀ ਸੂਚਨਾ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲਣ ਦੇ ਮਾਮਲੇ 'ਚ ਲਾਪਰਵਾਹੀ ਦਾ ਦੋਸ਼ ਨਹੀਂ ਲਗਾਇਆ।'

ਹਟਾਉਣ ਦੀਆਂ ਕੋ[illegible] 12D.53 [illegible] ਮੰਡਲ ਵਿੱਚ ਬਣੇ ਰਹਿਣਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣਾ ਅਸਤੀਫਾ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਨੇ ਰਾਜ ਦੀ ਸਾਖ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣ ਲਈ ਬਿਰਲਾ ਹਾਊਸ ਵਿੱਚ ਪੁਲਿਸ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਮੌਜੂਦਗੀ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕੀਤਾ ਸੀ।

12D.54. ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਨੇ ਇੱਕ ਭਾਸ਼ਣ (ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਤੋਂ ਬਾਅਦ) ਦਿੱਤਾ ਜੋ 25 ਜਨਵਰੀ 1948 ਦੇ ਹਰੀਜਨ ਅਖਬਾਰ ਵਿੱਚ ਛਪਿਆ ਸੀ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ: 'ਮੈਂ ਹੈਰਾਨ ਹਾਂ ਕਿ ਕੀ ਮੇਰੇ ਬਿਆਨ ਦੇ ਇਸ ਪਿਛੋਕੜ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨਾਲ ਕੋਈ ਮੇਰੇ ਵਰਤ ਨੂੰ ਪੁਲਿਸ ਜਾਂ ਗ੍ਰਹਿ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਕਹਿਣ ਦੀ ਹਿੰਮਤ ਕਰੇਗਾ? ਮੰਤਰਾਲੇ। ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਹੈ

Machine Translated by Google

ਅਜਿਹੇ ਵਿਅਕਤੀ, ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਸਿਰਫ ਇਹ ਦੱਸ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਅਪਮਾਨਿਤ ਕਰੇਗਾ ਅਤੇ ਦੁਖੀ ਕਰੇਗਾ, ਕਦੇ ਸਰਦਾਰ ਜਾਂ ਮੈਨੂੰ ਨਹੀਂ...।'

12D.56.... ਸਰਦਾਰ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਬ੍ਰਜਕਿਸ਼ਨ ਅਤੇ ਅਰੁਣਾ ਵੀ ਉਸ ਨੂੰ ਹਟਾਉਣ ਵਿਚ ਲੀਗ ਵਿਚ ਸਨ ਅਤੇ ਜੈਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਨੇ ਬੰਬਈ ਅਤੇ ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਉਸ 'ਤੇ ਹਮਲੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਸਨ।

12D.57. ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਭਾਵ 5 ਮਾਰਚ ਨੂੰ ਸਰਦਾਰ ਪਟੇਲ ਨੂੰ ਦਿਲ ਦਾ ਦੌਰਾ ਪਿਆ। ਉਸ ਦਿਨ ਸ਼ਾਮ 4 ਵਜੇ ਉਸ ਨੇ ਸੁਸ਼ੀਲਾ ਨਈਅਰ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਨਾਲ ਜਾਣਾ ਹੈ ਜੋ ਇਕੱਲੇ ਹੀ ਅੱਗੇ ਵਧੇ ਸਨ।

12D.58 ਡਾਇਰੀ ਦਰਸਾਉਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਸਰਦਾਰ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਉਸਨੂੰ ਮਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਗਾਂਧੀ ਕੋਲ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

12D.62 2 ਫਰਵਰੀ, 1948 ਨੂੰ ਸੰਜੇਵੀ ਨੇ ਸਰਦਾਰ ਪਟੇਲ ਨੂੰ ਚੇਤਾਵਨੀ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਉਹ ਸਵੇਰੇ ਸੈਰ ਲਈ ਬਾਹਰ ਨਾ ਜਾਣ ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅਤੇ ਪੰਡਿਤ ਜੀ ਦੀ ਜਾਨ ਨੂੰ ਖ਼ਤਰਾ ਹੈ।

12D.63 3 ਫਰਵਰੀ, 1948 ਨੂੰ ਇੱਕ ਆਦਮੀ ਆਪਣੀ ਧੀ ਨਾਲ ਆਇਆ ਜੋ ਟੈਲੀਫੋਨ ਦਫਤਰ ਵਿੱਚ ਨੌਕਰੀ ਕਰਦੀ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸਨੇ ਅਲਵਰ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਨੰਬਰ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਜੋ ਉਸਨੇ ਟੈਲੀਫੋਨ 'ਤੇ ਸੁਣਿਆ ਸੀ ਉਸਨੂੰ ਦੁਹਰਾਇਆ। ਸੰਜੇਵੀ ਨੂੰ ਅਲਵਰ ਵਿਖੇ ਬੁਲਾ ਕੇ ਮਾਮਲੇ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ ਗਿਆ। (ਬਦਕਿਸਮਤੀ ਨਾਲ, ਉਸ ਨੇ ਜੋ ਸੁਣਿਆ ਉਸ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਵੀ ਜ਼ਿਕਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।)

12E.2 ਜ਼ਾਹਰ ਹੈ ਕਿ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਗ੍ਰਹਿ ਸਕੱਤਰ ਜੋ ਕਿ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿਵਸਥਾ ਅਤੇ ਸੁਰੱਖਿਆ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਦਾ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਮਾਨਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਧੁਰਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਨੂੰ ਅਣਜਾਣ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਅਜਿਹਾ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜੋ ਇਹ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਪਰਾਧ ਦੀ ਗੰਭੀਰਤਾ ਉਸ ਨੂੰ ਦਰਸਾਈ ਗਈ ਸੀ ਜਾਂ ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਰੱਖਿਆ ਸੀ। ਜਾਂਚ ਦੀ ਪ੍ਰਗਤੀ ਜਾਂ ਦਿੱਲੀ ਪੁਲਿਸ ਕੀ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ ਜਾਂ ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰੀ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਿੱਜੀ ਸਕੱਤਰੇਤ ਨੂੰ ਕਿਹੜੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਆ ਰਹੀ ਸੀ, ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ।

12E.6 ਮੋਰਾਰਜੀ ਦੇਸਾਈ ਨੇ ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਖ਼ਤਰਾ ਸੀ ਆਰਐਸਐਸ ਤੋਂ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਤੋਂ। ਉਸਨੇ ਮਾਮਲੇ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰੱਖਿਆ:

'ਮੈਂ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਸੀ ਕਿ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਨੁਕਸਾਨ ਪਹੁੰਚਾਉਣ ਵਾਲਾ ਸਹੀ ਵਿਅਕਤੀ ਕੌਣ ਸੀ। ਪਰ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਜੋ ਜਾਣਕਾਰੀ ਸੀ, ਉਸ ਤੋਂ ਮੈਂ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਜਾਂ ਤਾਂ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ ਹੋਣ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਸੀ ਜਾਂ RSS ਅਤੇ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ, ਪਰ ਪੂਨਾ ਤੋਂ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਹ ਵੀ ਸੰਭਵ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਮੁਸਲਿਮ ਕੱਟੜਪੰਥੀ ਹੋ ਸਕਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਇਹ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਸਾਰੇ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਖਿੱਲਰ ਗਈ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹ ਬੰਬਈ ਨਾਲੋਂ ਉੱਤਰ ਵਿੱਚ ਵਧੇਰੇ ਸਨ।'

12E.7 ਖਾਦਿਲਕਰ, ਗਵਾਹ ਨੰਬਰ 97, ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮਹਾਤਮਾ ਨੂੰ ਖ਼ਤਰਾ ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦਲ ਤੋਂ ਸੀ। ਵੀ. ਸ਼ੰਕਰ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, ਸਰਦਾਰ ਪਟੇਲ ਨੂੰ ਆਰਐਸਐਸ ਤੋਂ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਖ਼ਤਰੇ ਦਾ ਪਤਾ ਸੀ।

Machine Translated by Google

12ਈ.8 ਵੀ. ਸ਼ੰਕਰ, ਗਵਾਹ ਨੰ. 10, ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ: 'ਮੇਰਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਪੂਨਾ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਵਿਰੋਧੀ ਕੈਂਪ ਦੀ ਹੋਂਦ ਦੀ ਸੂਚਨਾ ਸੀ ਜੋ ਉਸ ਸਮੇਂ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਅਤੇ ਡਾ.

ਸਾਵਰਕਰ ਸਕੂਲ ਦੇ ਪ੍ਰੇਰਕ ਸਨ ਅਤੇ ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਬੰਬਈ ਸਪੈਸ਼ਲ ਬ੍ਰਾਂਚ ਦੁਆਰਾ ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ 'ਤੇ ਨਜ਼ਰ ਰੱਖੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ', ਉੱਥੇ ਇਹ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪੂਨਾ ਸਕੂਲ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਸੀ ਅਤੇ ਖ਼ਤਰੇ ਦਾ ਇੱਕ ਸੰਭਾਵੀ ਸਰੋਤ ਸੀ। ਜੇਐਨ ਸਾਹਨੀ, ਗਵਾਹ ਨੰਬਰ 95 ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਦੋ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਸਨ, ਇੱਕ ਫਿਰਕੂ ਸੰਗਠਨ 'ਤੇ ਪਾਬੰਦੀ ਲਗਾਉਣ ਲਈ ਅਤੇ ਦੂਜਾ ਇਸਦੇ ਵਿਰੁੱਧ। ਬੀ.ਬੀ.ਐਸ. ਜੇਟਲੀ, ਗਵਾਹ ਨੰਬਰ 55, ਜਦੋਂ 14 ਜਨਵਰੀ 1969 ਨੂੰ ਯਾਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਤਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਆਜ਼ਾਦੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦੋ ਮਹੀਨਿਆਂ ਵਿੱਚ ਆਰਐਸਐਸ ਵਿਰੁੱਧ 600 ਤੋਂ 700 ਕੇਸਾਂ ਦੀ ਸੂਚੀ ਸੀ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਹਥਿਆਰ ਇਕੱਠੇ ਕਰਨ, ਪਿੰਡਾਂ 'ਤੇ ਹਮਲਾ ਕਰਨ ਅਤੇ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਹਮਲਾ ਕਰਨ ਦੇ ਦੋਸ਼ ਸਨ। , ਅਤੇ ਉਸਨੇ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਕੀਤੀ ਕਿ ਆਰਐਸਐਸ 'ਤੇ ਪਾਬੰਦੀ ਲਗਾਈ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਲਖਨਊ ਵਿਖੇ ਸੀਆਈਡੀ ਮੁਖੀ ਅਤੇ ਗੋਵਿੰਦ ਵੱਲਭ ਪੰਤ ਜੋ ਉਸ ਸਮੇਂ ਯੂਪੀ ਦੇ ਪ੍ਰੀਮੀਅਰ ਸਨ ਅਤੇ ਲਾਲ ਬਹਾਦੁਰ ਸ਼ਾਸਤਰੀ ਜੋ ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰੀ ਸਨ, ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਰਐਸਐਸ 'ਤੇ ਪਾਬੰਦੀ ਲਗਾਉਣ ਦੀ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਉਹ ਉਸ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤ ਹੋ ਗਏ ਪਰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਰਦਾਰ ਪਟੇਲ ਨਾਲ ਸਲਾਹ ਕਰਨੀ ਪਵੇਗੀ। ਇਸ ਸੰਗਠਨ 'ਤੇ ਪਾਬੰਦੀ ਲਗਾਈ ਗਈ ਸੀ, ਪਰ ਕਤਲ ਤੋਂ ਬਾਅਦ.

ਉਸਨੇ ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਕਿ ਆਰਐਸਐਸ ਨੂੰ ਪਾਬੰਦੀ ਲਗਾਉਣਾ ਮੁਸ਼ਕਲ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਮੁਸਲਮਾਨ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਸਨ ਅਤੇ ਉਹ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦਾ ਇੱਕ ਹਿੱਸਾ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਹੋਵੇ।

12ਈ.9 ਡਾ. ਸੁਸ਼ੀਲਾ ਨਈਅਰ, ਗਵਾਹ ਨੰਬਰ 53, ਨੇ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਆਰਐਸਐਸ ਬਾਰੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਤੀਕਿਰਿਆ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਉਸਨੇ ਮਹਾਤਮਾ ਅੱਗੇ ਵਾਹ, (ਰਾਵਲਪਿੰਡੀ ਦੇ ਨੇੜੇ ਇੱਕ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ ਕੈਂਪ) ਵਿਖੇ ਆਰਐਸਐਸ ਵਾਲੰਟੀਅਰਾਂ ਦੇ ਕੰਮ ਦੀ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਕੀਤੀ, ਤਾਂ ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੀ ਸੀ। ਉਹ ਬਲੈਕ ਸ਼ਰਟ ਵਰਗੇ ਹਨ, ਫਾਸ਼ੀਵਾਦੀਆਂ ਅਤੇ ਨਾਜ਼ੀਆਂ ਵਾਂਗ'।

12ਈ.12 ਰਾਜਾਜੀ ਨੇ ਭਾਰਤੀ ਵਿਦਿਆ ਭਵਨ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਆਪਣੀ ਕਿਤਾਬ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਦੀਆਂ ਸਿੱਖਿਆਵਾਂ ਅਤੇ ਫਿਲਾਸਫੀ ਦੇ ਪੰਨਿਆਂ 20-22 'ਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲਿਖਿਆ ਹੈ: 'ਜਦੋਂ 30 ਜਨਵਰੀ 1948 ਨੂੰ ਗੋਡਸੇ ਦੁਆਰਾ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਦੀ ਹੱਤਿਆ ਕੀਤੀ ਗਈ ਤਾਂ ਸਰਦਾਰ ਵੱਲਭ ਭਾਈ ਪਟੇਲ ਨੇ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਕਿ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਦੀ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਰਚੀ ਗਈ ਹੈ। ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਇੱਕ ਵੱਡੀ ਰਕਮ ਅਦਾ ਕਰਨ ਦੀ ਸਲਾਹ ਦੇ ਕਾਰਨ ਉਸ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਹਿੰਦੂ ਗੁੱਸੇ ਦਾ ਕਾਰਨ ਸੀ ਜਦੋਂ ਉਹ ਸਾਡੇ ਵਿਰੁੱਧ ਇੱਕ ਦੁਸ਼ਟ ਫੌਜੀ ਮੁਹਿੰਮ ਨੂੰ ਸੰਗਠਿਤ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੁਸ਼ਮਣ ਦੀ ਪੰਜਾਹ ਕਰੋੜ (55 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ) ਦੀ ਮਦਦ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਸਾਡੀ ਮੂਰਖਤਾ ਨੂੰ ਮੁਆਫ਼ੀਯੋਗ ਨਹੀਂ ਸਮਝਿਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਗਾਂਧੀ-ਵਿਰੋਧੀ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਮੂਹ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਦੀ ਕੌਮ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਨਿਰਾਦਰੀ ਦਾ ਸਿਖਰ ਸਮਝਿਆ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ। ਅਤੇ ਇਸ 'ਮੂਰਖ ਸੰਤ' ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰੋ ਜਿਸ ਤੋਂ ਕੌਮ ਹੋਰ ਨਹੀਂ ਛੁਟਕਾਰਾ ਪਾ ਸਕਦੀ ਸੀ। ਉਸਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਇੰਨਾ ਮਹਾਨ ਸੀ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਇਸ ਲਈ ਮੂਰਖਤਾ ਨਾਲ ਪੂਜਾ ਕੀਤੀ

Machine Translated by Google

ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਮੰਨੋ ਕਿ ਇਹ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ਕਾਰ ਸਰਦਾਰ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਸੋਚਦੇ ਸਨ ਕਿ ਕਤਲ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕੋਈ ਰਾਹ ਨਹੀਂ ਸੀ।'

ਕਤਲ ਦੇ ਮੱਦੇਨਜ਼ਰ ਪਟੇਲ ਨੇ ਲਗਾਤਾਰ ਇਸ ਤੱਥ ਬਾਰੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਗਾਂਧੀ ਦਾ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਨੂੰ ਭੁਗਤਾਨ ਕਰਨ ਦੀ ਜ਼ਿੱਦ ਹੀ ਉਸ ਦੀ ਹੱਤਿਆ ਦਾ ਮੁੱਖ ਕਾਰਨ ਸੀ। ਪਟੇਲ ਸੌਖਿਆਂ ਹੀ ਇਹ ਭੁੱਲ ਗਿਆ ਜਾਪਦਾ ਸੀ ਕਿ ਜਿਸ ਸਮਝੌਤੇ ਰਾਹੀਂ ਅਣਵੰਡੇ ਭਾਰਤ ਦੀ ਸਾਂਝੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਭਾਰਤ ਅਤੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੀ ਸਾਂਝੀ ਹੋਣੀ ਸੀ, ਉਸ 'ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਤੇ ਨਹਿਰੂ ਨੇ ਦਸਤਖਤ ਕੀਤੇ ਸਨ।

ਪਟੇਲ ਆਪਣੇ ਅਧੀਨ ਪੁਲਿਸ ਵਿਭਾਗ ਦੀ ਅਯੋਗਤਾ ਦੇ ਮੱਦੇਨਜ਼ਰ ਬੇਬੁਨਿਆਦ ਦੋਸ਼ ਲਗਾ ਕੇ ਧਿਆਨ ਹਟਾਉਣ ਲਈ ਅਸਲ ਮੁੱਦੇ ਨੂੰ ਬੱਦਲ ਕਰਨ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਗਾਂਧੀ ਦਾ ਅੰਤਮ ਵਰਤ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਨੂੰ ਭੁਗਤਾਨ ਕਰਨ ਲਈ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਜੇਕਰ ਅਜਿਹਾ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਉਹ ਭਾਰਤੀ ਮੰਤਰੀ ਮੰਡਲ ਵੱਲੋਂ ਪੈਸੇ ਦੇਣ ਦੇ ਐਲਾਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਚਾਰ ਦਿਨ ਹੋਰ ਆਪਣਾ ਵਰਤ ਨਾ ਜਾਰੀ ਰੱਖਦੇ। ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਉੱਤਰ-ਪੱਛਮੀ ਹਿੱਸਿਆਂ ਅਤੇ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਂਤੀ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਵਰਤ ਰੱਖਿਆ।

12E.16 ਅਗਲਾ ਗਵਾਹ ਨੰਬਰ 18, ਕਤਲ ਦੇ ਸਮੇਂ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਐਮਐਸ ਰੰਧਾਵਾ ਤੋਂ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸਤੰਬਰ 1947 ਤੋਂ 20 ਜਨਵਰੀ 1948 ਤੱਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਦੇ ਵੀ ਇਹ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲੱਗਾ ਕਿ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਜਾਨ ਨੂੰ ਖ਼ਤਰਾ ਹੈ। ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਉਹ ਉਸ ਨੂੰ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਖਾਸ ਸਾਵਧਾਨੀ ਦੇ ਪੰਚਾਇਤ ਘਰ ਖੋਲ੍ਹਣ ਲਈ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਲੈ ਗਿਆ ਸੀ।

12E.18 ਰੰਧਾਵਾ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਪੱਸ਼ਟੀਕਰਨ ਪੱਤਰ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ, ਸਾਬਕਾ. 140(7) ਮਿਤੀ 7 ਫਰਵਰੀ 1948 ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਉਸਨੇ ਇਸ ਦਾ ਕਾਰਨ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਸਨੇ 24 ਜਨਵਰੀ 1948 ਨੂੰ ਮਹਿਤਾ ਪੂਰਨ ਚੰਦ, ਐਡਵੋਕੇਟ, ਨੂੰ ਮਦਨਲਾਲ ਨਾਲ ਇੰਟਰਵਿਊ ਕਰਨ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਕਿਉਂ ਦਿੱਤੀ। ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਮੈਨੂੰ ਪੁਲਿਸ ਸੁਪਰਡੈਂਟ ਦੀ ਇੱਕ ਗੰਭੀਰ ਗਲਤੀ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਕੇਸ ਦੀ ਜਾਂਚ ਦੀ ਪ੍ਰਗਤੀ ਬਾਰੇ ਸੂਚਿਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਉਸ ਤੋਂ ਇਕ ਵੀ ਰਿਪੋਰਟ ਨਹੀਂ ਮਿਲੀ ਜਿਸ ਤੋਂ ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਸੰਕੇਤ ਮਿਲ ਸਕੇ ਕਿ ਮਦਨਲਾਲ ਦੋਸ਼ੀ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਕਤਲ ਦੀ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਸੀ।' ਬੰਬ ਕਾਂਡ ਸਬੰਧੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਰਿਪੋਰਟ 26 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਸਾਈਕਲੋਸਟਾਇਲ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ਅਤੇ 27 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਇਸ ਦੀ ਕਾਪੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਫ਼ਤਰ ਨੂੰ ਭੇਜੀ ਗਈ ਸੀ। 'ਮੈਂ ਇਸ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੇਠ ਸੀ ਕਿ ਮਦਨਲਾਲ ਨੇ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੇ ਵਿਰੋਧ ਵਜੋਂ ਪਟਾਕਾ ਜਾਂ ਬੰਬ ਵਿਸਫੋਟ ਕੀਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਕਤਲ ਕੇਸ ਦੀ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਨਹੀਂ ਸੀ...।' ਉਸ ਦੇ ਸਪੱਸ਼ਟੀਕਰਨ ਨੂੰ ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰਾਲੇ ਨੇ ਸਵੀਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ। 'ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਅਸੰਤੁਸ਼ਟੀਜਨਕ' ਵਜੋਂ।

ਇੱਥੇ ਇੱਕ ਹੋਰ ਦਿਲਚਸਪ ਗਲਤੀ ਹੈ. ਮਦਨਲਾਲ, ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਕਤਲ ਦੀ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਦਾ ਇੱਕੋ ਇੱਕ ਲੀਡ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਦਿੱਲੀ ਪੁਲਿਸ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ, ਨੂੰ ਪੁਲਿਸ ਹਿਰਾਸਤ ਵਿੱਚ, ਇੱਕ ਵਕੀਲ ਦੁਆਰਾ ਇੰਟਰਵਿਊ ਕਰਨ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਉਹ ਆਦਮੀ ਧੋਖੇਬਾਜ਼ ਹੋ ਸਕਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਮਦਨਲਾਲ ਨੂੰ ਮਾਰ ਸਕਦਾ ਸੀ

Machine Translated by Google

ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਲਈ। ਉਹ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਗੁੰਮਰਾਹਕੁੰਨ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇਣ ਦੇ ਯੋਗ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਮਦਨਲਾਲ ਨੂੰ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਵੀ ਦੇ ਸਕਦਾ ਸੀ।

12E.20 ਜਦੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਜੇਕਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਬਾਰੇ ਪਤਾ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਉਹ ਕੀ ਕਰਦੇ, ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰੀ ਕੋਲ ਜਾਂਦੇ ਅਤੇ ਐਮਰਜੈਂਸੀ ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਮੀਟਿੰਗ ਬੁਲਾਉਂਦੇ ਤਾਂ ਜੋ ਕੁਝ ਢੁਕਵਾਂ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ। ਉਸ ਨੂੰ ਸਾਬਕਾ ਦੀ ਕਾਪੀ ਦਿਖਾਈ ਗਈ। 84, ਪੁਲਿਸ ਸੁਪਰਡੈਂਟ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਰਿਪੋਰਟ, ਪਰ ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਸਨੂੰ ਯਾਦ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਉਸਨੇ ਇਸਨੂੰ ਪੜ੍ਹਿਆ ਜਾਂ ਨਹੀਂ, ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਇਹ ਉਸ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਿਆ ਜਾਂ ਨਹੀਂ।

12E.23 ਉਸਨੇ ਅੱਗੇ ਕਿਹਾ, 'ਮੈਂ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਸਭਾਵਾਂ ਨੂੰ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਸੀ ਭਾਵੇਂ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਇਸ ਨੂੰ ਪਸੰਦ ਕਰਦੇ ਸਨ ਜਾਂ ਨਹੀਂ ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜੀਵਨ ਬਹੁਤ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸੀ ਅਤੇ ਮੈਂ ਨਿੱਜੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇੱਕ ਨੇਤਾ ਵਜੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਬਹੁਤ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰਦਾ ਸੀ।'

ਉਸਨੇ ਅੱਗੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਸਨੇ ਐਮ ਏ ਜਿਨਾਹ ਅਤੇ ਹੋਰ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਨੇਤਾਵਾਂ ਦੀ ਜਾਨ ਬਚਾਈ ਜਦੋਂ ਉਹਨਾਂ 'ਤੇ ਖਾਕਸਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਇੰਪੀਰੀਅਲ ਹੋਟਲ ਵਿੱਚ ਹਮਲਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਹ ਸ਼ਾਇਦ ਮਈ 1946 ਦੀ ਗੱਲ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਅੱਗੇ ਕਿਹਾ, 'ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਕਾਬੂ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਜੋ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਸਭਾਵਾਂ ਵਿਚ ਆ ਰਹੇ ਸਨ।'

12F.1 ਬ੍ਰਿਜ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਚੰਦੀਵਾਲਾ, ਗਵਾਹ ਨੰਬਰ 11 ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ ਗੁੱਸੇ ਦੇ ਮੂਡ ਵਿੱਚ ਸਨ। ਇਕ ਵਾਰ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਦੇ ਚਿਹਰੇ 'ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨਾਂ ਲਿਆ। ਇਕ ਹੋਰ ਮੌਕੇ 'ਤੇ ਇਕ ਜਲੂਸ 'ਖੂਨ ਕਾ ਬਦਲਾ ਖੂਨ ਸੇ ਲਾਂਗੇ' ਦੇ ਨਾਅਰੇ ਲਾਉਂਦਾ ਹੋਇਆ ਬਿਰਲਾ ਹਾਊਸ ਪਹੁੰਚਿਆ। (ਅਸੀਂ ਖੂਨ ਵਹਾਉਣ ਨਾਲ ਜਾਂ ਕਤਲ ਨਾਲ ਕਤਲ ਦਾ ਬਦਲਾ ਲਵਾਂਗੇ।) ਜਦੋਂ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣਾ ਵਰਤ ਤੋੜਿਆ ਤਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਦਿਮਾਗ਼ ਅਤੇ 'ਦਿਲ ਸਾਫ਼ ਨਹੀਂ ਸਨ' ਅਤੇ ਇਸੇ ਕਰਕੇ 20 ਜਨਵਰੀ 1948 ਨੂੰ 'ਹੈਂਡ-ਗ੍ਰੇਨੇਡ' ਦੀ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਆਵਾਜ਼ ਨਾਲ ਫਟਿਆ। ਆਪਣੀ ਸਮਾਪਤੀ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਅਤੇ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਦਾ ਬਚ ਨਿਕਲਿਆ। ਇਸ ਘਟਨਾ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ। ਕਰੀਬ 2-3 ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਉਸ ਦਿਨ ਤੋਂ ਅਸੀਂ ਬਹੁਤ ਚੌਕਸ ਹੋ ਗਏ ਅਤੇ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਦਾ ਬਹੁਤ ਧਿਆਨ ਰੱਖਿਆ। ਤਿੰਨ ਚਾਰ ਦਿਨਾਂ ਬਾਅਦ ਇੱਕ ਪੁਲਿਸ ਅਫਸਰ ਮੈਨੂੰ ਮਿਲਣ ਆਇਆ ਅਤੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ 20 ਤਰੀਕ ਦੀ ਘਟਨਾ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਦੇ ਕਤਲ ਦੀ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਸੀ ਅਤੇ 9 ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੇ ਨਾਮ ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਏ ਹਨ ਜੋ ਇਸ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਤੁਰੰਤ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰ ਲਿਆ ਅਤੇ ਡਰਨ ਦਾ ਕੋਈ ਕਾਰਨ ਨਹੀਂ ਬਚਿਆ।' ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਦਾ ਵੀ ਮੱਤ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਦੀ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਸੋਚ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ ਸਨ ਕਿ ਪੁਲਿਸ ਇੰਨੀ ਲਾਪਰਵਾਹ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ਕਿ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਬਾਰੇ ਪਤਾ ਲੱਗਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਦਾ ਕਤਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। 'ਸਾਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਪੁਲਿਸ ਮਾਮਲੇ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ, ਅਸੀਂ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ।'

12F.4 ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਦੇ ਵੀ ਸ਼ੱਕ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਪੂਨਾ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਕਿਸੇ ਕਿਸਮ ਦਾ ਗੁੱਸਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੋਰ ਵਿਅਕਤੀਆਂ 'ਤੇ ਸ਼ੱਕ ਸੀ। ਹਾਲਾਂਕਿ

Machine Translated by Google

ਚੰਦੀਵਾਲ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਮਦਨਲਾਲ ਨੇ ਬੰਬ ਸੁੱਟਿਆ ਸੀ, ਉਸ ਨੇ ਕਦੇ ਇਹ ਜਾਣਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਕਿ ਇਸ ਅਪਰਾਧ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਕੌਣ ਹੈ।

12F.8 ਡਾਕਟਰ ਸੁਸ਼ੀਲਾ ਨਈਅਰ, ਗਵਾਹ ਨੰ.53 ਤੋਂ ਅਗਲੀ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਆਸ਼ਰਮ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਵੀ (ਬਾਪੂ ਦਾ ਦਲ) ਕਲਪਨਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ ਕਿ ਕੋਈ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਨੁਕਸਾਨ ਪਹੁੰਚਾਏਗਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਘਾਤਕ ਰਵੱਈਆ ਅਪਣਾਇਆ ਕਿ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਭਗਵਾਨ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮਹਾਤਮਾ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨਗੇ। ਅਜਿਹੀਆਂ ਅਫਵਾਹਾਂ ਸਨ ਕਿ ਮਹਾਤਮਾ ਦੀ ਜਾਨ ਨੂੰ ਖ਼ਤਰਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਸਾਦੇ ਕੱਪੜਿਆਂ ਵਿੱਚ ਸੁਰੱਖਿਆ ਕਰਮਚਾਰੀ ਬਿਰਲਾ ਹਾਊਸ ਵਿੱਚ ਤਾਇਨਾਤ ਸਨ ਅਤੇ ਸਾਦੇ ਕੱਪੜਿਆਂ ਵਾਲੇ ਪੁਲਿਸ ਮੁਲਾਜ਼ਮਾਂ ਨੂੰ ਮਹਾਤਮਾ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਤੋਂ ਦੂਰ ਰੱਖਣ ਲਈ ਝਾੜੀਆਂ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਲੁਕਣਾ ਪਿਆ।

12F.12 ਪਿਆਰੇਲਾਲ, ਗਵਾਹ ਨੰ.54 ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਜਦੋਂ ਮਹਾਤਮਾ ਨੂੰ ਬੰਬ ਬਾਰੇ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਤੁਰੰਤ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਕਤਲ ਦੀ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਰਚੀ ਗਈ ਸੀ'। ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਸ ਨੇ ਸੋਚਿਆ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਸਿਰਫ਼ ਇੱਕ ਫ਼ੌਜੀ ਅਭਿਆਸ ਸੀ।

12F.14 ਉਹ ਜਾਣਦਾ ਸੀ ਕਿ ਮਦਨਲਾਲ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰ ਲਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਉਸਨੂੰ (ਮਦਨਲਾਲ) ਨੂੰ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

12F.15 ਮਹਾਤਮਾ ਜੀ ਨੂੰ ਯਕੀਨ ਸੀ ਕਿ ਕੋਈ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਸੀ ਪਰ ਉਹ ਇਸ ਦੀ ਹੱਦ ਜਾਂ ਇਸ ਦੇ ਸੁਭਾਅ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੇ ਸਨ। ਮਦਨਲਾਲ ਦੁਆਰਾ ਦੱਸੇ ਗਏ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਸਮੇਂ ਸਿਰ ਪਤਾ ਲਗਾਉਣ ਵਿੱਚ ਪੁਲਿਸ ਦੀ ਅਸਫਲਤਾ ਦਾ ਗਵਾਹ ਕਦੇ ਵੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸੁਲਝਾਉਣ ਦੇ ਯੋਗ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਜਾਂ ਤਾਂ ਇਹ ਅਯੋਗਤਾ ਸੀ ਜਾਂ ਇੱਛਾ ਸ਼ਕਤੀ ਦੀ ਘਾਟ ਸੀ।

ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਬਹੁਤ ਨਜ਼ਦੀਕੀ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੀਆਂ ਇਹ ਤਿੰਨ ਗਵਾਹੀਆਂ ਇੱਕ ਹੋਰ ਕਮੀ ਨੂੰ ਉਜਾਗਰ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ ਜਿਸਨੇ ਉਸਦੇ ਕਾਤਲ ਦੀ ਮਦਦ ਕੀਤੀ। ਇਸ ਵਾਰ ਉਸ ਨੂੰ ਨਿਰਾਸ਼ ਕਰਨ ਦੀ ਵਾਰੀ ਸਭ ਤੋਂ ਭਰੋਸੇਮੰਦ ਦੀ ਸੀ। ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਨਾਲ ਰਹਿ ਰਹੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਜਾਂ ਪ੍ਰਬੰਧਾਂ ਦੇ ਇੰਚਾਰਜਾਂ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, ਜਦੋਂ ਵੀ ਉਹ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਲਈ ਜਾਂਦੇ ਸਨ, ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਾਲੰਟੀਅਰਾਂ ਦੀ ਇੱਕ ਲੜੀ ਦੁਆਰਾ ਘੰਟੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਮਜ਼ਬੂਤ ਆਸ਼ਰਮੀਆਂ ਅਤੇ ਵਲੰਟੀਅਰਾਂ ਨੇ ਇੱਕ ਰਸਤਾ ਸਾਫ਼ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਉਸਦੇ ਅੱਗੇ-ਅੱਗੇ ਤੁਰਨਗੇ, ਬਾਕੀ ਉਸਦੇ ਦੁਆਲੇ ਇੱਕ ਅਦੁੱਤੀ ਰਿੰਗ ਬਣਾ ਲੈਣਗੇ ਤਾਂ ਜੋ ਉਸਨੂੰ ਛੂਹਣ ਅਤੇ ਉਸਦਾ ਆਸ਼ੀਰਵਾਦ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਉਤਸੁਕ ਭੀੜ ਉਸਦੀ ਤਰੱਕੀ ਵਿੱਚ ਰੁਕਾਵਟ ਨਾ ਪਵੇ ਜਾਂ ਉਸਨੂੰ ਯਾਤਰਾ ਨਾ ਕਰ ਸਕੇ। ਬੰਬ ਹਮਲੇ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਆਸ਼ਰਮੀਆਂ ਅਤੇ ਵਲੰਟੀਅਰਾਂ ਨੇ ਇਸ ਪ੍ਰਬੰਧ ਨੂੰ ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਘਟਾ ਦਿੱਤਾ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਸਿਰਫ ਚੰਦੀਵਾਲਾ ਅਤੇ ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਇੱਕ ਰਸਤਾ ਸਾਫ਼ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਤੁਰਨਗੇ। ਭਖਦੇ ਦਿਨ ਚਾਂਦੀਵਾਲਾ ਤੇ ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਦੋਵੇਂ ਵੀ ਅਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ।

ਨੱਥੂਰਾਮ ਗੋਡਸੇ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਰੁਕਾਵਟ ਦੇ ਬਾਪੂ ਦੇ ਨੇੜੇ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਤਿੰਨ ਫੁੱਟ ਤੋਂ ਵੀ ਘੱਟ ਦੂਰੀ ਤੋਂ ਗੋਲੀ ਮਾਰ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਕਦੇ ਵੀ ਕੋਈ ਤਸੱਲੀਬਖਸ਼ ਜਵਾਬ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ ਕਿ ਇੱਕ ਅਭਿਆਸ ਜਿਸ 'ਤੇ ਖੁਦ ਮਹਾਤਮਾ ਨੇ ਵੀ ਇਤਰਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਨੂੰ ਅਚਾਨਕ ਬੰਦ ਕਿਉਂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।

ਅਗਲੀ ਗਵਾਹ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਦੇ ਭਰਾ ਦੀ ਪੋਤੀ ਮਨੂਬੇਨ ਗਾਂਧੀ ਸੀ। ਮਨੂਬੇਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੁੜੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਸੀ ਜੋ ਜਾਣੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ

Machine Translated by Google

ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਦੀ 'ਵਾਕਿੰਗ ਸਟਿਕਸ', ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹੱਤਿਆ ਦੇ ਸਮੇਂ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਨਜ਼ਦੀਕੀ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਸੀ। ਇੱਕ ਦਿਲਚਸਪ ਕਹਾਣੀ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਕਪੂਰ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੇ ਮਨੂਬੇਨ ਨੂੰ ਤਲਬ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਮੋਰਾਰਜੀ ਦੇਸਾਈ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਬੁਲਾਇਆ ਅਤੇ ਕਿਹਾ- 'ਮਨੂੰ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸਿਰਫ਼ ਇਹ ਦੱਸਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਦੇ ਕਤਲ ਵੇਲੇ ਤੁਸੀਂ ਬਹੁਤ ਛੋਟੀ ਸੀ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਸਮਾਂ ਬੀਤ ਚੁੱਕਾ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੁਝ ਯਾਦ ਨਹੀਂ ਹੈ।' ਮਨੂਬੇਨ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ, 'ਮੈਂ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਦੀ ਬੇਟੀ ਹਾਂ ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਸੱਚ ਬੋਲਣਾ ਸਿਖਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਮੈਂ ਸਿਰਫ ਸੱਚ ਬੋਲਾਂਗੀ।' ਇਹ ਘਟਨਾ ਮੈਨੂੰ (ਲੇਖਕ) ਨੂੰ ਹਾਲ ਹੀ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਦੁਆਰਾ ਸੁਣਾਈ ਗਈ ਸੀ ਜੋ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਮੌਜੂਦ ਸੀ ਜਦੋਂ ਮੋਰਾਰਜੀ ਦੇਸਾਈ ਨੇ ਮਨੂਬੇਨ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਸੀ।

12F.16 ਮਨੂਬੇਨ ਗਾਂਧੀ, ਗਵਾਹ ਨੰਬਰ 99, ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਨੰ
ਬੰਬ ਹਮਲੇ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਤੱਕ ਮਹਾਤਮਾ ਦੀ ਜਾਨ ਨੂੰ ਖਤਰੇ ਦਾ ਗਿਆਨ।

12F.17 ਮਹਾਤਮਾ ਦੀ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੇ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਕਿ ਬੰਬ ਕਾਂਡ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਲਗਭਗ ਦੋ-ਤਿੰਨ ਦਿਨਾਂ ਤੱਕ ਖ਼ਤਰਾ ਸੀ ਪਰ ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸਭ ਨੇ ਠੀਕ ਸਮਝਿਆ। ਮਹਾਤਮਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸੁਰੱਖਿਆ ਲਈ ਸਹਿਮਤ ਨਹੀਂ ਹੋਏ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਿਰਫ਼ ਸਰਦਾਰ ਨੂੰ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਕਰਨ ਲਈ ਉੱਥੇ ਗਾਰਡ ਲਗਾਉਣ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦਿੱਤੀ।

ਉਹ ਰੱਬ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਰੱਖਦਾ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸੈਲਾਨੀਆਂ ਦੀ ਭਾਲ ਕਰਨ 'ਤੇ ਮਹਾਤਮਾਜੀ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕਰਮ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦੇਣ ਦੀ ਬਜਾਏ ਮਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ।

12F. 18 ਇਹ ਸਬੂਤ ਇਹ ਨਹੀਂ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਬਿਰਲਾ ਹਾਊਸ ਦੇ ਕੈਦੀ ਅਤੇ ਮਹਾਤਮਾ ਦੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਰਹਿੰਦੇ ਲੋਕ ਉਸ ਦੀ ਜਾਨ ਨੂੰ ਖਤਰੇ ਵਿਚ ਇੰਨੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਜ਼ਿੰਦਾ ਸਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਨੂੰ ਇਹ ਵੀ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਮਦਨਲਾਲ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਜਾਂ ਨਹੀਂ, ਜਾਂ ਕੀ ਇਹ ਇੱਕ ਆਦਮੀ ਸੀ ਜਿਸਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਜਾਂ ਇੱਕ ਤੋਂ ਵੱਧ ਆਦਮੀ, ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਲੱਗਿਆ ਕਿ ਉਸਨੇ ਕੋਈ ਬਿਆਨ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਜਾਂ ਉਸਨੇ ਕੀ ਬਿਆਨ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਬੰਧ ਸੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮਹਾਤਮਾ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਲਈ ਕਿਸੇ ਕਿਸਮ ਦੀ ਕੋਈ ਸਾਵਧਾਨੀ ਨਹੀਂ ਵਰਤੀ।

12F.22 ਇਹ ਮੰਨਦੇ ਹੋਏ ਕਿ ਪੁਲਿਸ ਲਾਪਰਵਾਹੀ, ਬਹੁਤ ਲਾਪਰਵਾਹੀ, ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਅਕੁਸ਼ਲ ਵੀ ਸੀ, ਇਹ ਸਾਧਾਰਨ ਸਾਵਧਾਨੀ (ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਚਾਰ ਤੋਂ ਪੰਜ ਲੋਕਾਂ ਦੀ) ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ, ਜੇ ਹੋਰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਲਈ ਵਰਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਸੀ। - ਜੋਸ਼ੀਲੇ. ਇਹ ਹੋਰ ਵੀ ਹੈਰਾਨੀ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਵਲੰਟੀਅਰਾਂ (ਸੇਵਾ ਦਲ) ਨੂੰ ਵੀ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਮਹਾਤਮਾ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਦਾ ਧਿਆਨ ਰੱਖਣਾ ਹੁਣ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ ਜੋ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਰਾਏ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਗੰਭੀਰ ਕੁਤਾਹੀ ਸੀ।

12F.38 ਗਵਾਹ ਨੰ: 11 ਬ੍ਰਿਜ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਚੰਦੀਵਾਲਾ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਇੱਕ ਵਾਰ ਇੱਕ ਨੌਜਵਾਨ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਮੂਡ ਵਿੱਚ ਉਸ ਕੋਲ ਆਇਆ ਅਤੇ ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਮਹਾਤਮਾ ਜੀ ਨੂੰ ਮਿਲਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜੇਕਰ ਉਸਨੂੰ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਨਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਤਾਂ ਗਵਾਹ ਨੂੰ ਇਸ ਲਈ ਪਛਤਾਵਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਉਹ (ਚੰਦੀਵਾਲਾ) ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਹਿ ਸਕਿਆ ਕਿ ਉਹ (ਨੌਜਵਾਨ) ਕੌਣ ਸੀ; ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਆਦਮੀ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਨੂੰ ਦੱਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੋਵੇ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਜਾਨ ਨੂੰ ਖ਼ਤਰਾ ਹੈ ਜਾਂ ਉਹ

Machine Translated by Google

ਸ਼ਾਇਦ ਖੁਦ ਕਾਤਲ ਬਣ ਗਿਆ ਹੋਵੇ। ਗਵਾਹ ਨੇ ਦੁਹਰਾਇਆ ਕਿ ਉਹ ਸੋਚ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ਸੀ ਕਿ ਪੁਲਿਸ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਲਈ ਇੰਨੀ ਲਾਪਰਵਾਹ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ।

112F.41 ਇਸ ਗਵਾਹ ਦੇ ਬਿਆਨ ਤੋਂ ਇਹ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਕਿ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਦੇ ਕੈਂਪ ਦੇ ਕੈਦੀਆਂ ਨੇ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਜਾਨ ਨੂੰ ਖ਼ਤਰੇ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ। ਇਹ ਵੀ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਹੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਰਹੀ ਸੀ, ਜੋ ਕਿ ਗਵਾਹ ਦੁਆਰਾ ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਦਿਖਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ 20 ਤਰੀਕ ਨੂੰ ਦੋ ਜਾਂ ਤਿੰਨ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਪੁਲਿਸ ਮੁਲਾਜ਼ਮ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਸੀ ਕਿ ਨੌਂ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੇ ਨਾਵਾਂ ਦਾ ਪਤਾ ਲਗਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪਤਾ ਲਗਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।

12F.56 ਪਿਆਰੇਲਾਲ ਨਾਇਰ, ਗਵਾਹ ਨੰਬਰ 54, ਨੇ ਕਿਹਾ, ਸਰਦਾਰ ਪਟੇਲ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਥਾਈ ਮੁਸਲਮਾਨ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਰਹਿ ਸਕਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸੁਰੱਖਿਆ ਮਿਲੇਗੀ ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਵਫ਼ਾਦਾਰੀ ਨਹੀਂ ਵੰਡੀ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ। ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਹਿੰਦੂ ਔਰਤਾਂ ਦੇ ਅਗਵਾ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਹਿੰਦੂ ਔਰਤਾਂ ਨੂੰ ਬਹਾਲ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਜਨਤਕ ਬਿਆਨ ਦੇਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਔਰਤਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਨੂੰ ਬਹਾਲ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਪਰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸੰਗਠਿਤ ਮੁਸਲਿਮ ਸਮਾਜ ਨੇ ਅਜੇ ਤੱਕ ਅਜਿਹੀ ਕੋਈ ਅਪੀਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ। ਗਵਾਹ ਨੂੰ ਯਾਦ ਹੈ, ਪਰ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੇ ਅਜਿਹਾ ਕੀਤਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੈਰਾਨੀ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ ਜੇਕਰ ਨੇਤਾਵਾਂ ਦੁਆਰਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਰਧਾਂਜਲੀ ਦੇਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ, ਉਹ ਇੱਕ ਦਿਨ ਕਹਿਣਗੇ 'ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਇਸ ਬੁੱਢੇ ਲਈ ਕਾਫ਼ੀ ਹੈ: ਉਹ ਸਾਨੂੰ ਇਕੱਲਾ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਛੱਡਦਾ?' ਇਹ ਮਾਪਦੰਡਾਂ ਦੇ ਆਮ ਗਿਰਾਵਟ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਸੀ ਜੋ ਕਾਂਗਰਸ ਦੀਆਂ ਰੈਂਕਾਂ ਵਿੱਚ ਆ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਵਧ ਰਹੇ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਨੂੰ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਕਾਂਗਰਸੀਆਂ ਵਿੱਚ ਪਾਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਅਹਿੰਸਾ ਦੇ ਰਾਹ ਤੋਂ ਭਟਕ ਗਿਆ ਸੀ।

12F.77 ਗਵਾਹ ਨੰਬਰ 3 ਵਿਸ਼ਵਨਾਥ ਸ਼ਾਹ, ਪਾਂਡੇ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਬਿਆਨ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਕਿਹਾ- ਬਿਰਲਾ ਹਾਊਸ ਦੀ ਇੱਕ ਔਰਤ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਕੁਝ ਲੋਕ ਬਿਰਲਾ ਹਾਊਸ ਵਿੱਚ ਘੁੰਮਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਉੱਤੇ ਉਸਨੂੰ ਸ਼ੱਕ ਸੀ। ਉਹ ਇੱਕ ਡਰਾਈਵਰ ਦੀ ਪਤਨੀ ਸੀ, ਸ਼ਾਇਦ ਸੁਲੋਚਨਾ ਦੇਵੀ, ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਚਸ਼ਮਦੀਦ ਗਵਾਹ ਜਿਸਨੇ ਮਦਨਲਾਲ ਨੂੰ ਬੰਬਾਰ ਵਜੋਂ ਪਛਾਣਿਆ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਦੇਖਿਆ। ਇਸ ਬਾਰੇ ਗਵਾਹ ਨੇ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ। ਔਰਤ ਨੇ ਮਦਨਲਾਲ ਪਾਹਵਾ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰਦਿਆਂ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਹ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਸਾਥੀ ਬਿਰਲਾ ਹਾਊਸ 'ਚ ਘੁੰਮਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ।

12F.79 ਮੈਨੂਬੇਨ ਗਾਂਧੀ, ਗਵਾਹ ਨੰਬਰ 99 ਨੇ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ: ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਮਹਾਤਮਾ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜਾਨ ਨੂੰ ਖਤਰੇ ਬਾਰੇ ਦੱਸਿਆ, ਤਾਂ ਉਹ ਹੱਸਿਆ ਅਤੇ ਕਿਹਾ, 'ਜੇ ਰੱਬ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਜੀਵਾਂ, ਤਾਂ ਮੈਂ ਜੀਵਾਂਗਾ ਅਤੇ ਜੇ ਉਹ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦਾ। ਮੈਨੂੰ ਜਿਉਣ ਲਈ ਫਿਰ ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਦੂਰ ਲੈ ਜਾਵੇਗਾ। ਬੰਬ ਸੁੱਟਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਲੇਡੀ ਮਾਊਂਟਬੈਟਨ ਮਹਾਤਮਾ ਨੂੰ ਵਧਾਈ ਦੇਣ ਆਈ ਸੀ। ਮਹਾਤਮਾ ਨੇ ਲੇਡੀ ਮਾਊਂਟਬੈਟਨ ਨੂੰ ਕਿਹਾ, 'ਇਸ ਮੌਕੇ ਮੈਂ ਕੋਈ ਬਹਾਦਰੀ ਨਹੀਂ ਦਿਖਾਈ। ਜੇਕਰ ਕਿਸੇ ਨੇ ਮੇਰੇ 'ਤੇ ਪੁਆਇੰਟ ਬਲੈਂਕ ਗੋਲੀ ਚਲਾਈ ਅਤੇ ਮੈਂ ਉਸ ਦੀ ਗੋਲੀ ਦਾ ਮੁਸਕਰਾਹਟ ਨਾਲ ਸਾਹਮਣਾ ਕੀਤਾ, ਆਪਣੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਰਾਮ ਦਾ ਨਾਮ ਦੁਹਰਾਇਆ, ਤਾਂ ਮੈਂ ਸੱਚਮੁੱਚ ਵਧਾਈ ਦਾ ਹੱਕਦਾਰ ਹੋਵਾਂਗਾ।'

Machine Translated by Google

12F.82 ਇਸ ਗਵਾਹ ਦੇ ਬਿਆਨ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹਿੱਸਾ 30 ਜਨਵਰੀ 1948 ਨੂੰ ਨੱਥੂਰਾਮ ਗੋਡਸੇ ਦੀ ਫੇਰੀ ਬਾਰੇ ਉਸ ਦਾ ਬਿਆਨ ਹੈ।
ਮਨੂਬੇਨ ਨੇ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਦੁਪਹਿਰ ਦੇ ਕਰੀਬ ਨੱਥੂਰਾਮ ਗੋਡਸੇ ਬਿਰਲਾ ਹਾਊਸ ਆਏ। ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਨੇ ਨਹੀਂ ਰੋਕਿਆ ਕਿਉਂਕਿ ਲੋਕ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਉਂਦੇ ਸਨ 'ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਇਹ ਨਹੀਂ ਸੋਚਦੇ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਕੋਈ ਖਾਸ ਆਇਆ ਹੈ'। ਉਹ ਪਿਛਲੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਤੋਂ ਜ਼ਰੂਰ ਆਇਆ ਹੋਵੇਗਾ; ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਲੋਕ ਅਜਿਹਾ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਮਹਾਤਮਾ, ਜਿਸ ਸਮੇਂ ਨੱਥੂਰਾਮ ਆਇਆ, ਉਸ ਸਮੇਂ ਬਾਹਰ ਸੂਰਜ ਵਿੱਚ ਸੌਂ ਰਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਜੇਕਰ ਉਹ ਚਾਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਉਸਨੂੰ ਉੱਥੇ ਗੋਲੀ ਮਾਰ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਉਸਨੂੰ ਯਕੀਨ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਨੱਥੂਰਾਮ ਗੌਡਸੇ ਹੀ ਸੀ ਜੋ ਆਇਆ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਜਦੋਂ ਉਸਨੇ ਘਾਤਕ ਗੋਲੀ ਚਲਾਈ ਸੀ ਤਾਂ ਉਹ ਮੌਜੂਦ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸਨੇ ਉਸਨੂੰ ਪਛਾਣ ਲਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਉਹੀ ਵਿਅਕਤੀ ਹੈ ਜੋ ਉਸ ਦਿਨ ਆਇਆ ਸੀ। ਉਸ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਜਦੋਂ ਉਹ ਦੁਪਹਿਰ ਨੂੰ ਆਇਆ ਤਾਂ ਉਹ ਮਹਾਤਮਾ ਦੀ ਮੌਜੂਦਗੀ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋਇਆ ਸੀ।

12F.85 ਉਸ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਕੀ ਮਹਾਤਮਾ ਆਪਣੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਤੋਂ ਦੁਖੀ ਸਨ, ਤਾਂ ਉਸਦਾ ਜਵਾਬ 'ਹਾਂ' ਸੀ। ਇਹ ਪੁੱਛੇ ਜਾਣ 'ਤੇ ਕਿ ਕੀ ਮਹਾਤਮਾ ਦੇਸ਼ 'ਚ ਜੋ ਕੁਝ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਉਸ ਕਾਰਨ ਨਾਖੁਸ਼ ਸੀ ਜਾਂ ਵੰਡ ਦੇ ਨਤੀਜਿਆਂ ਕਾਰਨ, ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜਵਾਬ ਸੀ 'ਦੋਵਾਂ ਕਾਰਨ; ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਾਂ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕੀਤਾ।' ਉਸ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਕੀ ਮਹਾਤਮਾ ਇਸ ਲਈ ਨਾਖੁਸ਼ ਸਨ ਕਿਉਂਕਿ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਦੁਰਵਿਵਹਾਰ ਕੀਤਾ ਸੀ ਜਾਂ ਲੋਕ ਦੁਰਵਿਵਹਾਰ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ ਜਾਂ ਦੋਵੇਂ ਦੁਰਵਿਹਾਰ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਉਸਦਾ ਜਵਾਬ ਫਿਰ ਸੀ: 'ਦੋਵਾਂ ਕਰਕੇ।'

12F.88 ਉਸ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਕੀ ਮਹਾਤਮਾ ਨੂੰ ਧਮਕੀ ਭਰੇ ਪੱਤਰ ਮਿਲਦੇ ਸਨ
ਜਨਵਰੀ 1948, ਉਸਦਾ ਜਵਾਬ ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਸੀ।

12F.89 ਉਸਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਹ ਉਸੇ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਮਹਾਤਮਾ ਨੂੰ ਰੋਕਦਾ ਦੇਖ ਕੇ ਹੈਰਾਨ ਹੋਣ ਦੀ ਬਜਾਏ ਨਾਰਾਜ਼ ਹੋਈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਸਵੇਰੇ ਉੱਥੇ ਸੀ, ਪਰ ਉਸਨੇ ਨਹੀਂ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਉਸ ਆਦਮੀ ਤੋਂ ਕੋਈ ਖ਼ਤਰਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਦੋਵੇਂ ਹੱਥ ਜੋੜ ਲਏ ਸਨ ਅਤੇ ਉਸਨੇ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਉਹ ਮਹਾਤਮਾ ਨੂੰ ਸ਼ਰਧਾਂਜਲੀ ਦੇਣ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਨੱਥੂਰਾਮ ਗੋਡਸੇ ਨੇ ਅਦਾਲਤ 'ਚ ਆਪਣੇ ਬਿਆਨ 'ਚ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਹੱਥਾਂ 'ਚ ਰਿਵਾਲਵਰ ਸੀ। ਜੇਕਰ ਅਜਿਹਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਹੈਰਾਨੀ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਨੇ ਵੀ ਇਸ ਨੂੰ ਦਰਸ਼ਕਾਂ ਵਿੱਚ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਦੇਖਿਆ, ਜਲੂਸ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਵੀ ਨਹੀਂ।

(ਨੱਥੂਰਾਮ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਸ਼ੱਕੀ ਜਾਪਦਾ ਹੈ, ਮੈਂ (ਲੇਖਕ) ਨੇ ਨੱਥੂਰਾਮ ਦੁਆਰਾ ਵਰਤੀ ਗਈ ਬੇਰੇਟਾ ਅਰਧ-ਆਟੋਮੈਟਿਕ ਪਿਸਤੌਲ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲਿਆ ਹੈ। ਕੋਈ ਵੀ ਵਿਅਕਤੀ ਇਸ ਪਿਸਤੌਲ ਨੂੰ ਮੋੜ ਕੇ ਹਥੇਲੀਆਂ ਵਿੱਚ ਛੁਪਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਇਹ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਭਾਰਾ ਹੈ ਇਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਰੱਖਣਾ। ਸੰਭਾਵਿਤ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਨਥੂਰਾਮ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਆਪਣੀਆਂ ਹਥੇਲੀਆਂ ਨੂੰ ਮੋੜਿਆ, ਫਿਰ ਮਨੂਬੇਨ 'ਤੇ ਵਾਰ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਉਸੇ ਕਾਰਵਾਈ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਜੇਬ ਵਿਚੋਂ ਬੰਦੂਕ ਕੱਢ ਲਈ ਅਤੇ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਗੋਲੀ ਮਾਰ ਦਿੱਤੀ।)

12F.91 ਮਨੂਬੇਨ ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਗਵਾਹ ਹੈ। ਉਹ ਮਹਾਤਮਾ ਨਾਲ ਨੇੜਿਓਂ ਜੁੜੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਉਹ ਦੇ ਇੱਕ ਸੀ

Machine Translated by Google

ਦੋ ਕੁੜੀਆਂ ਜੋ ਉਸਨੂੰ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਸਭਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਲੈ ਜਾਂਦੀਆਂ ਸਨ ਅਤੇ ਕਤਲ ਦੇ ਸਮੇਂ ਮਹਾਤਮਾ ਤੋਂ ਥੋੜ੍ਹੀ ਅੱਗੇ ਸਨ। ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਉਹ ਬਿਆਨ ਦਿੰਦੀ ਹੈ, ਬਿਨਾਂ ਸ਼ੱਕ, 21 ਸਾਲਾਂ ਬਾਅਦ, ਕਿ ਨੱਥੂਰਾਮ ਬਿਰਲਾ ਹਾਊਸ ਵਿੱਚ ਬਿਨਾਂ ਜਾਂਚ ਕੀਤੇ ਆਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹ ਸਥਾਨ ਦਿਖਾਏ ਗਏ ਸਨ ਜਿੱਥੇ ਮਹਾਤਮਾ ਸੌਂਦੇ ਸਨ, ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਖਾਣਾ ਖਾਂਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਉਸਨੂੰ ਮੈਦਾਨ ਵਿੱਚ ਸੌਂਦੇ ਹੋਏ ਦੇਖਿਆ ਸੀ, ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਨਜ਼ਰਅੰਦਾਜ਼ ਕਰਨ ਤੋਂ ਝਿਜਕਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਹ.

12F.96 ਮਹਾਤਮਾ ਨੂੰ ਅਹਿਸਾਸ ਹੋਇਆ ਕਿ ਕਾਂਗਰਸ ਅਹਿੰਸਾ ਨੂੰ ਬੁੱਲ੍ਹ ਹਮਦਰਦੀ ਦਾ ਭੁਗਤਾਨ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਬੋਝ ਸਮਝਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਪਿਆਰੇਲਾਲ ਜਿਸ ਦੀ ਨਿਰੀਖਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਅਤੇ ਸਟੀਕਤਾ ਉਸਦੀ ਕਿਤਾਬ ਵਿੱਚ ਬਿਰਤਾਂਤ ਦੀ ਸਪਸ਼ਟਤਾ ਦੁਆਰਾ ਦਰਸਾਈ ਗਈ ਹੈ, ਨੇ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਕਿ ਦਿੱਲੀ ਪੁਲਿਸ ਵਿੱਚ ਗਾਂਧੀ ਵਿਰੋਧੀ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਅਤੇ ਆਰਐਸਐਸ ਪੱਖੀ ਤੱਤਾਂ ਦੀ ਘੁਸਪੈਠ ਸੀ।

12ਜੀ.3 ਬੰਬ ਕਾਂਡ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪੁਲਿਸ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਧਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਅਤੇ ਬਿਰਲਾ ਹਾਊਸ ਵਿਖੇ ਵੱਡੀ ਫੋਰਸ ਤਾਇਨਾਤ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਐਕਸ.10 ਤੋਂ ਇਹ ਵੀ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਬੰਬ ਕਾਂਡ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪੁਲਿਸ ਮੁਲਾਜ਼ਮਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਤੁਰੰਤ ਵਧਾ ਕੇ ਇੱਕ ਸਹਾਇਕ ਸਬ-ਇੰਸਪੈਕਟਰ, ਦੋ ਹੈੱਡ ਕਾਂਸਟੇਬਲ ਅਤੇ ਸੋਲਾਂ ਫੁੱਟ ਕਾਂਸਟੇਬਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਸਾਦੇ ਕੱਪੜਿਆਂ ਵਾਲੇ ਬੰਦੇ, ਇਕ ਸਬ-ਇੰਸਪੈਕਟਰ, ਚਾਰ ਹੈੱਡ ਕਾਂਸਟੇਬਲ ਅਤੇ ਦੋ ਫੁੱਟ ਕਾਂਸਟੇਬਲ ਸਨ, ਜੋ ਸਾਰੇ ਰਿਵਾਲਵਰਾਂ ਨਾਲ ਲੈਸ ਸਨ। ਬਿਰਲਾ ਹਾਊਸ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਸਭਾਵਾਂ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਰਸਤੇ 'ਤੇ ਤਿੰਨ ਸਾਦੇ ਕੱਪੜਿਆਂ ਵਾਲੇ ਲੋਕ ਤਾਇਨਾਤ ਸਨ ਅਤੇ ਅਹਾਤੇ ਦੇ ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ ਗਸ਼ਤ ਕਰਨ ਲਈ ਫ਼ੌਜ ਦੀ ਇੱਕ ਛੋਟੀ ਜਿਹੀ ਟੁਕੜੀ ਵੀ ਤਾਇਨਾਤ ਸੀ।

12G.7 ਡੀ.ਡਬਲਯੂ. ਮੇਹਰਾ, ਡੀਆਈਜੀ ਦਿੱਲੀ, ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਦੇ ਨਾਲ ਨਿੱਜੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮੌਜੂਦ ਸਨ ਜਦੋਂ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣਾ ਵਰਤ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਹਿੰਦੂ-ਮੁਸਲਿਮ ਸਬੰਧਾਂ ਨੂੰ ਸੁਧਾਰਨ ਲਈ ਚੁੱਕੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਕਦਮਾਂ ਬਾਰੇ ਗੱਲ ਕੀਤੀ। ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਦੇ ਵਰਤ ਅਤੇ ਚਾਰ ਮਹੀਨਿਆਂ ਦੀ ਲਗਾਤਾਰ ਸਖ਼ਤ ਮਿਹਨਤ ਕਾਰਨ ਮਾਨਸਿਕ ਚਿੰਤਾ ਕਾਰਨ 16 ਜਨਵਰੀ 1946 ਨੂੰ ਮੇਹਰਾ ਇਨਫਲੂਐਂਜ਼ਾ ਦੇ ਹਮਲੇ ਨਾਲ ਬਿਮਾਰ ਹੋ ਗਿਆ ਅਤੇ ਚਾਰ ਦਿਨ ਬਿਸਤਰ 'ਤੇ ਰਿਹਾ। ਇਸ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਉਹ 21 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਮਹਾਤਮਾ ਜੀ ਕੋਲ ਗਏ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਸਭਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਦਾ ਸੰਕਲਪ ਲਿਆ। ਉਹ 24 ਤਰੀਕ ਨੂੰ ਫਿਰ ਬਿਮਾਰ ਹੋ ਗਿਆ ਅਤੇ 30 ਤਰੀਕ ਨੂੰ ਵੱਡਾ ਦੁਖਾਂਤ ਵਾਪਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਬਿਰਲਾ ਹਾਊਸ ਚਲਾ ਗਿਆ।

12G.8 ਇਹ ਵੀ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਐਸ.ਪੀ.ਏ.ਐਨ
ਭਾਟੀਆ ਨੂੰ ਨਿੱਜੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦੀਆਂ ਮੀਟਿੰਗਾਂ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹ ਅਜਿਹਾ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਪਰ 30 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਸੀ.ਪੀ.ਡਬਲਯੂ.ਡੀ ਦੀ ਧਮਕੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੜਤਾਲ ਕਾਰਨ ਉਹ ਵੀ ਗੈਰਹਾਜ਼ਰ ਰਹੇ।

12ਜੀ.17 ਐਮ.ਐਸ. ਰੰਧਾਵਾ, ਗਵਾਹ ਨੰਬਰ 18, ਨੇ ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ 'ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਮੁਸਲਿਮ ਪੁਲਿਸ ਦੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਜਾਣ ਕਾਰਨ, ਦਿੱਲੀ ਵਿਚ ਪੁਲਿਸ ਸੰਗਠਨ ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਖਤਮ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਪੁਲਿਸ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਹੋਣਾ ਪਿਆ ਸੀ।

Machine Translated by Google

ਇਸ ਪਾੜੇ ਨੂੰ ਭਰਨ ਲਈ ਜਲਦਬਾਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਪੇਂਡੂ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਭਰਤੀ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਹੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਸਿਖਲਾਈ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ।

12ਜੀ.23 ਐਮ.ਕੇ. ਸਿਨਹਾ ਨੂੰ ਇਹ ਪੁੱਛੇ ਜਾਣ 'ਤੇ ਕਿ ਮਦਨਲਾਲ ਦੇ ਬਿਆਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕਿਹੜੀ ਕਾਰਵਾਈ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਸੀ, ਨੇ ਕਿਹਾ: 'ਮੈਂ ਅਜੇ ਵੀ ਸੋਚਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇਕਰ ਮਦਨਲਾਲ ਦੇ ਬਿਆਨ ਵਿਚ ਦੱਸੇ ਗਏ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਲੱਭਣ ਲਈ ਲੋੜੀਂਦੀ ਅਤੇ ਤੁਰੰਤ ਕਾਰਵਾਈ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੁੰਦੀ, ਤਾਂ ਕਤਲ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ। ਨੂੰ ਰੋਕਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।

ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਇੱਥੇ ਸੀ ਤਾਂ ਮੈਂ ਅਫਵਾਹਾਂ ਸੁਣੀਆਂ ਸਨ ਕਿ ਬੰਬਈ ਵਿਚ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਬਾਰੇ ਫੁਸਫੁਸੀਆਂ ਚੱਲ ਰਹੀਆਂ ਸਨ ਅਤੇ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਪਤਾ ਸੀ।'

12 ਜੀ. 31 ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਜਾਂਚ ਕੀਤੀ ਗਈ, ਬੈਨਰਜੀ ਨੇ ਕੁਝ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਮਾਮਲਿਆਂ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗਿਣਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ: 6. ਨਾ ਤਾਂ ਸੰਜੇਵੀ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਮਹਿਰਾ ਨੇ ਕਦੇ ਵੀ ਬੰਬਈ ਪੁਲਿਸ ਦੀ ਅਯੋਗਤਾ ਬਾਰੇ ਉਸ ਨੂੰ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਉਸ ਮੀਟਿੰਗ ਵਿਚ (31 ਜਨਵਰੀ 1948 ਨੂੰ) ਸੰਜੇਵੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਬੰਬਈ ਨੂੰ ਮਦਨਲਾਲ ਦਾ ਇਕਬਾਲੀਆ ਬਿਆਨ ਭੇਜਿਆ ਸੀ, ਜਿਸ ਦਾ ਤੱਤ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਗੌਡਸੇ ਆਪਣੇ ਦੋ ਜਾਂ ਤਿੰਨ ਅੱਡਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਜਾਂ ਦੂਜੇ ਵਿਚ ਵਾਪਸ ਚਲੇ ਗਏ ਹੋਣਗੇ। ਬੰਬਈ ਵਿੱਚ.

8. ਬੈਨਰਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਪ੍ਰਥਾ ਦੇ ਤਹਿਤ ਵੀ ਸੰਜੇਵੀ ਨੂੰ ਬੰਬ ਕਾਂਡ ਬਾਰੇ ਉਸ ਨਾਲ ਚਰਚਾ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਸੀ ਪਰ ਬਦਕਿਸਮਤੀ ਨਾਲ ਮਹਾਤਮਾ ਦੇ ਅੰਤਿਮ ਸੰਸਕਾਰ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਮਦਨਲਾਲ ਦੇ ਬਿਆਨ ਦੀ ਕਾਪੀ ਉਸ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਰੱਖੀ ਗਈ ਸੀ। ਮੀਟਿੰਗ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਬੈਨਰਜੀ ਨੂੰ ਖੁਦ ਮਦਨਲਾਲ ਦੇ ਗੰਭੀਰ ਅਪਰਾਧ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਅਤੇ ਇਹੀ ਕਾਰਨ ਸੀ ਕਿ ਗ੍ਰਹਿ ਸਕੱਤਰੇਤ ਨਾ-ਸਰਗਰਮ ਰਿਹਾ।

12ਜੀ.32 ਜਦੋਂ ਯਾਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਤਾਂ ਆਰ.ਐਨ. ਬੈਨਰਜੀ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਬੰਬ ਧਮਾਕੇ ਦੀ ਖ਼ਬਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਸੇ ਸ਼ਾਮ ਦਿੱਲੀ ਪਹੁੰਚ ਗਈ ਜਦੋਂ ਬੰਬ ਫਟਿਆ ਅਤੇ ਅਗਲੀ ਸਵੇਰ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਸੀ। ਉਸਦਾ ਆਪਣਾ ਪ੍ਰਤੀਕਰਮ ਸੀ, ਕਿ ਇਹ ਇੱਕ ਕੱਟੜਪੰਥੀ ਵਿਅਕਤੀ ਦਾ ਕੰਮ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਕਦੇ ਵੀ ਇਹ ਨਹੀਂ ਲੱਗਿਆ ਕਿ ਇਸਦੇ ਪਿੱਛੇ ਕੋਈ ਹੈ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਉਸਨੇ ਅਖਬਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਮਦਨਲਾਲ ਦੇ ਸਾਥੀ ਫਰਾਰ ਹੋ ਗਏ ਸਨ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲੱਗਦਾ ਸੀ ਕਿ ਬੰਬ ਇੱਕ ਗੰਭੀਰ ਮਾਮਲਾ ਸੀ, ਉਸਨੇ ਜਾਂਚ ਵਿੱਚ ਦਖਲ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸੀਨੀਅਰ ਅਤੇ ਉੱਚ ਪੁਲਿਸ ਅਧਿਕਾਰੀ ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿੱਚ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਜੋ ਮਦਰਾਸ ਤੋਂ ਇੱਕ ਉੱਚ ਪੇਸ਼ੇਵਰ ਪ੍ਰਤਿਸ਼ਠਾ ਨਾਲ ਆਇਆ ਸੀ।

12ਜੀ.34 ਬੈਨਰਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ: 'ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਸੀ, ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰਾਲੇ ਦੀ ਕਾਰਜਪ੍ਰਣਾਲੀ ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਮੇਰੇ ਲਈ ਜਾਂਚ ਦੀ ਪ੍ਰਗਤੀ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਸੰਜੇਵੀ ਤੋਂ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਕਰਨਾ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੋ ਗਿਆ'। ਉਸ ਦੇ ਸਬੂਤਾਂ ਤੋਂ ਇਹ ਹਵਾਲਾ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰਾਲੇ ਦੇ ਕੰਮਕਾਜ ਵਿਚ ਕੁਝ ਗਲਤ ਸੀ ਜਿਸ ਨੇ ਮੰਤਰਾਲੇ ਦੇ ਕਿੰਗ-ਪਿਨ ਯਾਨੀ ਗ੍ਰਹਿ ਸਕੱਤਰ ਨੂੰ ਬੇਅਸਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਜੇ ਗ੍ਰਹਿ ਸਕੱਤਰ ਸਵਾਲ ਨਾ ਕਰ ਸਕੇ

Machine Translated by Google

ਸੰਜੇਵੀ ਦੀ ਜਾਂਚ ਦੀ ਪ੍ਰਗਤੀ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ, ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਦੇ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਦੀ ਕਲਪਨਾ ਕਰਨਾ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੈ।

12 ਐੱਚ. ਗਵਾਹ ਨੰਬਰ 48 ਜੀ.ਕੇ.ਹੰਢੂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਕਿਉਂਕਿ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਪੂਰੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਸੀ ਅਤੇ ਵੰਡ ਨੇ ਫਿਰਕੂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਪੈਦਾ ਕੀਤੀਆਂ ਸਨ, ਜੇਕਰ ਉਹ ਸੁਰੱਖਿਆ ਦਾ ਇੰਚਾਰਜ ਹੁੰਦਾ, ਤਾਂ ਉਹ ਸਾਰੇ ਸੂਬਿਆਂ ਤੋਂ ਸੀ.ਆਈ.ਡੀ. ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਮਜ਼ਬੂਤ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਸਭਾਵਾਂ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਨਜ਼ਰ ਨਾਲ ਤਾਇਨਾਤ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਸੀ।

12H.11 30 ਜਨਵਰੀ 1948 ਨੂੰ ਪੁਲਿਸ ਸੁਪਰਡੈਂਟ ਏ.ਐਨ. ਭਾਟੀਆ ਗੈਰਹਾਜ਼ਰ ਸੀ। ਅਸਿਸਟੈਂਟ ਸਬ-ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਅਮਰ ਨਾਥ ਸ਼ਾਮ 4-30 ਵਜੇ ਡਿਊਟੀ 'ਤੇ ਆਏ ਰਘੂਨਾਥ ਨਾਇਕ PW76, ਜੋ ਕਿ ਇੱਕ ਮਾਲੀ ਸੀ, ਦੇ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਬਿਆਨ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਹਮਲਾਵਰ ਨੂੰ ਉਸ ਨੇ ਫੜਿਆ ਸੀ, ਇੱਕ ਫੌਜੀ ਜਵਾਨ ਅਤੇ 2 ਪੁਲਿਸ ਕਾਂਸਟੇਬਲਾਂ ਨੇ ਦਿਖਾਇਆ ਕਿ ਪੁਲਿਸ ਉਸ ਸਮੇਂ ਮੌਜੂਦ ਸਨ।

12H.18 ਬੀਬੀਐਸ ਜੇਟਲੀ ਨੂੰ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੁਆਰਾ ਸਵਾਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਜਦੋਂ ਵਾਇਸਰਾਏ ਕਿਸੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਜਾਂ ਪੁਲਿਸ ਰੇਂਜ ਵਿੱਚ ਜਾਂਦੇ ਸਨ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਕਿਵੇਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਸਥਾਨਕ ਪੁਲਿਸ ਪ੍ਰਬੰਧਾਂ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਨਹੀਂ ਸੀ ਅਤੇ ਸਾਦੇ ਕੱਪੜਿਆਂ ਅਤੇ ਵਰਦੀਧਾਰੀ ਪੁਲਿਸ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਆਯਾਤ ਕਰਨਾ ਪਿਆ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਰਣਨੀਤਕ ਬਿੰਦੂਆਂ 'ਤੇ ਤਾਇਨਾਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਜਿਸ ਜਗ੍ਹਾ 'ਤੇ ਉਹ ਠਹਿਰਿਆ ਸੀ, ਉਸ ਜਗ੍ਹਾ ਦੀ ਭਾਰੀ ਪਹਿਰਾ ਦੇਣੀ ਪਈ। ਉਸਨੇ ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਕੋਲ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆਰਐਸਐਸ ਤੋਂ ਜ਼ਬਤ ਕੀਤੇ ਹਥਿਆਰ ਦਿਖਾਏ ਅਤੇ ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰੀ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਆਰਐਸਐਸ ਤੋਂ ਕੁਝ ਗੰਭੀਰ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਨਾਲ ਨਹੀਂ, ਜਵਾਹਰ ਲਾਲ ਨਹਿਰੂ ਅਤੇ ਸਰਦਾਰ ਪਟੇਲ ਵਰਗੇ ਕੇਂਦਰੀ ਮੰਤਰੀਆਂ ਨਾਲ ਵੀ ਕੁਝ ਵਾਪਰ ਰਿਹਾ ਸੀ।

12H.20A ਜੀ ਕੇ ਹੰਡੂ ਦਾ ਇਹ ਬਿਆਨ ਕਿ ਗੋਡਸੇ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੰਨਿਆ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਅਗਲਾ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਨਹਿਰੂ ਹੋਣਾ ਸੀ ਅਤੇ ਜੇਐਨ ਸਾਹਨੀ ਦੇ ਬਿਆਨ ਕਿ ਨਹਿਰੂ ਦੀ ਜਾਨ ਨੂੰ ਵੀ ਖਤਰਾ ਹੈ, ਗੋਡਸੇ ਨੂੰ ਹਿੰਦੀ ਵਿੱਚ ਲਿਖੀ ਇੱਕ ਗੁਮਨਾਮ ਚਿੱਠੀ ਤੋਂ ਪੁਸ਼ਟੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਦਿੱਲੀ ਪੁਲਿਸ ਹਿਰਾਸਤ ਵਿੱਚ ਇਸ ਵਿੱਚ ਬਾਰਾ ਬਜ਼ਾਰ, ਕਲਕੱਤਾ ਦਾ ਪੋਸਟਮਾਰਕ ਸੀ, ਬਿਨਾਂ ਸ਼ੱਕ, ਕਤਲ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦੀ ਇੱਕ ਤਾਰੀਖ ਦਾ ਇਹ ਇੰਟੈਲੀਜੈਂਸ ਬਿਊਰੋ ਫਾਈਲ ਐਕਸ. ਪੀਪੀ 77-78 'ਤੇ 224A. ਇਹ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਹੱਤਿਆ ਕਰਨ ਲਈ ਗੌਡਸੇ ਦੀ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਨਹਿਰੂ ਦੇ ਸਖ਼ਤ ਵਿਰੋਧੀ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਇਸ ਵਿੱਚ 'ਹਿੰਦੂ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦਾ ਕੁਚਲਣ ਵਾਲਾ' ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਅੰਤ 'ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜਵਾਹਰ ਲਾਲ ਨਹਿਰੂ ਖ਼ਤਮ ਕਰੇ'।

12H.23 ਉਸ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਬਿਰਲਾ ਹਾਊਸ 'ਤੇ ਬੰਬ ਸੁੱਟੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕੀ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤੇ ਜਾਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਸਨ। ਉਸਦਾ ਜਵਾਬ ਸੀ ਕਿ ਬਲੂਪ੍ਰਿੰਟ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਕੁਦਰਤ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਸੀ ਭਾਵ ਇੱਕ ਅੰਦਰੂਨੀ ਰਿੰਗ ਅਤੇ ਇੱਕ ਬਾਹਰੀ ਰਿੰਗ ਸਪੌਟਰਾਂ, ਖੋਜਕਰਤਾਵਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਬਣਾਈ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਸੀ।

Machine Translated by Google

ਕਿਸੇ ਸੰਭਾਵੀ ਹਮਲਾਵਰਾਂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰਨ ਲਈ ਬੰਬਈ ਸੂਬੇ ਤੋਂ। ਇਹ ਪੁੱਛੇ ਜਾਣ 'ਤੇ ਕਿ ਉਹ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਮਾਮਲੇ 'ਚ ਕੀ ਕਰਨਗੇ ਜੋ ਵਰਤ 'ਤੇ ਬੈਠੇ ਹੋਣਗੇ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ (ਮਹਾਤਮਾ) ਨੂੰ ਇਸ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਪਤਾ ਕਿਉਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ। ਪੁਲਿਸ ਬੰਬਈ ਤੋਂ ਆਈ ਹੋਵੇਗੀ। ਅੰਦਰਲੇ ਅਤੇ ਬਾਹਰਲੇ ਮੁੰਦਰੀਆਂ ਬਿਲਕੁਲ ਕਾਂਗਰਸੀ ਵਲੰਟੀਅਰਾਂ ਵਾਂਗ ਪਹਿਨੀਆਂ ਹੋਣਗੀਆਂ ਜੋ ਮਹਾਤਮਾ ਦੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਹੋਣਗੇ ਅਤੇ ਸਪੋਟਰਾਂ ਨੂੰ ਮਾਲੀਆਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਘਰੇਲੂ ਨੌਕਰਾਂ ਵਾਂਗ ਪਹਿਨਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਇਸ ਬਾਰੇ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਰੇਲਵੇ ਸਟੇਸ਼ਨਾਂ, ਏਅਰ ਟਰਮੀਨਲਾਂ 'ਤੇ ਨਜ਼ਰ ਰੱਖਣ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਨਗੇ। ਟਰਮੀਨਲ ਰੂਟ, ਧਰਮਸ਼ਾਲਾਵਾਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਥਾਵਾਂ ਜਿੱਥੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਆਉਣ ਅਤੇ ਠਹਿਰਣ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਹੈ।

12ਮ.25 ਮਹਾਤਮਾ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਉਸਨੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ: 'ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ

ਸੁਰੱਖਿਆ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ - ਅਜਿਹਾ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਦਿੱਲੀ ਪੁਲਿਸ ਜਾਂ ਇੰਟੈਲੀਜੈਂਸ ਬਿਊਰੋ ਦੁਆਰਾ ਭੌਤਿਕ ਜਾਂ ਅੰਦਰੂਨੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਉਪਾਅ ਨਹੀਂ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ ਜਾਂ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਯੋਜਨਾਬੱਧ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ। ਇਹ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪੁੱਛਣ ਅਤੇ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਅਤੇ ਸਾਵਧਾਨੀਪੂਰਵਕ ਸੁਰੱਖਿਆ ਉਪਾਵਾਂ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕਰਨ ਦੀ ਮੁੱਖ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਕਾਂਗਰਸ ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਸੀ - ਪਰ ਜੇ ਉਹ ਸਥਿਤੀ ਦੀ ਗੰਭੀਰਤਾ ਅਤੇ ਖ਼ਤਰੇ ਦਾ ਨਿਰਣਾ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਅਸਫਲ ਰਹੇ - ਤਾਂ ਇਹ ਬਿਨਾਂ ਸ਼ੱਕ ਦਿੱਲੀ ਪੁਲਿਸ ਜਾਂ ਖੁਫੀਆ ਬਿਊਰੋ ਦਾ ਕੰਮ ਸੀ। ਅਜਿਹਾ ਕਰੋ - ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ 20 ਜਨਵਰੀ 1948 ਨੂੰ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਦੀ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਮਦਨਲਾਲ ਦੁਆਰਾ ਬੰਦੂਕ ਦੇ ਸੂਤੀ ਸਲੈਬ ਦੇ ਵਿਸਫੋਟ ਤੋਂ ਬਾਅਦ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ- ਘਟਨਾ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਬਾਅਦ ਮਦਨਲਾਲ ਦੇ ਬਿਆਨ ਦੇ ਮੱਦੇਨਜ਼ਰ-ਦਿੱਲੀ ਪੁਲਿਸ ਲਈ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿ ਉਹ ਤੁਰੰਤ ਬੰਬੇ ਅਤੇ ਪੂਨਾ (ਆਈਜੀ ਪੁਲਿਸ ਬੰਬੇ ਅਤੇ ਡੀਆਈਜੀ, ਸੀਆਈਡੀ ਪੂਨਾ) ਨੂੰ ਤੁਰੰਤ ਸਾਦੇ ਕੱਪੜਿਆਂ ਵਾਲੇ ਸੂਝਵਾਨਾਂ ਅਤੇ ਪੂਨਾ ਨੂੰ ਵਾਇਰਲੈੱਸ ਕਰਨ। ਜਾਣਕਾਰ ਪੁਲਿਸ ਅਧਿਕਾਰੀ ਜੋ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਮਦਦ ਕਰਨਗੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਦੀ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਰਚੀ ਸੀ।

'ਫੇਰ ਸਭ ਤੋਂ ਮੰਦਭਾਗੀ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਬੰਬਈ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਦੀ ਜਾਨ ਨੂੰ ਖ਼ਤਰਾ ਹੋਣ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਅਤੇ ਮਦਨਲਾਲ ਦੀ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵੀ - ਮਹਾਰਤ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰਨ ਲਈ ਸਾਦੇ ਕੱਪੜਿਆਂ ਵਾਲੇ ਆਪਣੇ ਜਾਣਕਾਰ ਸਟਾਫ ਨੂੰ ਭੇਜਣ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਅਸਫਲ ਰਹੀ। ਨੌਜਵਾਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵਰਣਨ ਮਦਨਲਾਲ ਨੇ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਜੇਕਰ ਬੰਬਈ ਜਾਂ ਪੂਨਾ ਪੁਲਿਸ ਵਾਲੇ ਆ ਗਏ ਹੁੰਦੇ- ਅਤੇ ਜੇਕਰ ਦਿੱਲੀ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਰੇਲਵੇ ਸਟੇਸ਼ਨਾਂ, ਹੋਟਲਾਂ, ਧਰਮਸ਼ਾਲਾਵਾਂ ਅਤੇ ਸਿਆਸੀ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਮੁੱਖ ਦਫਤਰਾਂ ਅਤੇ ਬਿਰਲਾ ਹਾਊਸ ਦੇ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਦੁਆਰ ਅਤੇ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਣ ਵਾਲੇ ਸਥਾਨਾਂ 'ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਸਹੀ ਅਤੇ ਸਾਵਧਾਨੀ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਹੁੰਦੀ। ਅਸਲ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਸਭਾ, ਇਹ ਸੰਭਵ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕਾਤਲ ਲਈ ਸਫਲ ਹੋਣਾ ਹੋਰ ਵੀ ਮੁਸ਼ਕਲ ਬਣਾ ਦਿੰਦੀ ਅਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸੁਰੱਖਿਆ ਕਦੇ ਵੀ ਫੂਲ-ਪਰੂਫ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਪਰ ਹਮੇਸ਼ਾ ਇੱਕ ਖੁਫੀਆ ਜਾਣਕਾਰੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਕਾਤਲ ਲਈ ਇਸਨੂੰ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਮੁਸ਼ਕਲ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਸਖ਼ਤ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।'

Machine Translated by Google

121.5 ਰਾਜਗੋਪਾਲਾਚਾਰੀ ਨੇ ਜੋੜਿਆ ਸੀ ਕਿ ਕੀ ਇਹ ਹੱਤਿਆ ਰੁਪਏ ਦੇ ਭੁਗਤਾਨ ਕਾਰਨ ਹੋਈ ਸੀ। 550 ਮਿਲੀਅਨ ਜਾਂ ਇਹ ਇੱਕ ਹੋਰ ਪੁਰਾਣੀ ਰੰਜਿਸ਼ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਪਰ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਨੇ ਜ਼ੋਰ ਦੇ ਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਭਾਰਤ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸਮਝੌਤੇ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਵਾਅਦੇ ਤੋੜ ਕੇ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦਾ ਆਪਣਾ ਕੈਰੀਅਰ ਸ਼ੁਰੂ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਭਾਰਤ ਨੈਤਿਕ ਸ਼ਕਤੀ ਗੁਆ ਚੁੱਕਾ ਹੁੰਦਾ, ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਹਿੰਦੂ ਦੇ ਰਿਵਾਲਵਰ ਦੀ ਬਜਾਏ ਟੁੱਟੇ ਦਿਲ ਨਾਲ ਮਰ ਜਾਂਦੇ, ਰੁਪਏ। ਦਿੱਤੇ 550 ਮਿਲੀਅਨ ਨੇ ਭਾਰਤ ਦੀ ਨੈਤਿਕ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਬਚਾਇਆ ਅਤੇ ਇਸ ਵਿੱਚ ਵਾਧਾ ਕੀਤਾ।

ਕਪੂਰ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਦਾ ਅਧਿਆਇ XIII ਇਸ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹੈ
ਅਲਵਰ ਵਿੱਚ ਜਾਂਚ

13.1 ਦੇਸ਼ ਭਰ ਵਿੱਚ ਇਹ ਬਹੁਤ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਅਫਵਾਹ ਸੀ ਕਿ ਹਿੰਦੂ ਕੱਟੜਪੰਥੀਆਂ ਦੇ ਵਿੱਚ ਸਾਵਰਕਰ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਕੇਸਰੀ ਸਮੂਹ ਨੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਕਈ ਪੁਰਾਣੇ ਰਾਜਕੁਮਾਰਾਂ ਨਾਲ ਇੱਕ ਗਠਜੋੜ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਇੱਕ ਸਮਝੌਤਾ ਕੀਤਾ ਸੀ ਜੋ ਇੱਕ ਤਖਤਾ ਪਲਟ ਕਰੇਗਾ ਅਤੇ ਲੋਕਤੰਤਰੀ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਤਖਤਾ ਪਲਟ ਦੇਵੇਗਾ। ਭਾਰਤ ਨੂੰ ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ ਘੋਸ਼ਿਤ ਕਰੋ। ਰਾਜਕੁਮਾਰ ਫਿਰ ਇੱਕ ਕੌਂਸਲ ਬਣਾਉਣਗੇ ਜੋ 'ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ' ਦੇ ਰੱਖਿਅਕ ਵਜੋਂ ਰਾਜ ਕਰੇਗੀ, ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਦੇ ਕਤਲ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਨਾ ਸੀ। ਅਲਵਰ, ਭਰਤਪੁਰ, ਭੋਪਾਲ, ਬੜੌਦਾ, ਗਵਾਲੀਅਰ ਦੇ ਰਾਜਕੁਮਾਰ ਇਸ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਦੱਸੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਖੁਫੀਆ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਵਿੱਚ ਛੇ ਲੱਖ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਾਡਰ ਦੀ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ਜੋ ਬਗਾਵਤ ਲਈ ਤਿਆਰ ਸੀ। ਦੇਸ਼ ਭਰ ਵਿੱਚ ਫੈਲੇ ਵੀਹ ਤੋਂ ਵੱਧ ਵਲੰਟੀਅਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਸਮਰਥਤ ਵੀਹ ਦੇ ਕੋਰ ਗਰੁੱਪ ਬਾਰੇ ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਦੀ ਥਿਊਰੀ ਵੀ ਇਸ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਨਾਲ ਮੇਲ ਖਾਂਦੀ ਹੈ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਰਾਜੇ ਭਾਰਤੀ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਲਈ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਵਰਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਮਜ਼ਬੂਤ ਬਾਂਹ ਦੀਆਂ ਚਾਲਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਦੇ ਹੋਏ, ਕਿਸੇ ਵੀ ਯੋਜਨਾ ਦਾ ਸਮਰਥਨ ਕਰਦੇ ਜੋ ਇਹ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਂਦਾ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੀਆਂ ਜਗੀਰੂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਰਹਿਣ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਜਾਗੀਰਾਂ ਉੱਤੇ ਨਿਯੰਤਰਣ ਰੱਖਣ।

13.2 ਐਕਸ. 96 ਮਿਤੀ 10 ਫਰਵਰੀ 1948 ਵਿੱਚ ਯੂ.ਸੀ. ਦੀ ਇੱਕ ਕੇਸ ਡਾਇਰੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ
ਮਲਹੋਤਰਾ ਜਿਸ ਨੂੰ ਅਲਵਰ ਰਾਜ ਦਾ ਮੁੱਖ ਪੁਲਿਸ ਅਧਿਕਾਰੀ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। 8 ਫਰਵਰੀ, 1948 ਦੀ ਕੇਸ ਡਾਇਰੀ ਨੰਬਰ 2 ਵਿੱਚ ਹੇਠ ਲਿਖੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ: (1) ਹਿੰਦੀ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਛਪਿਆ ਹੋਇਆ ਪੋਸਟਰ ਜਿਸ ਦੀ ਇੱਕ ਹੱਥ ਲਿਖਤ ਕਾਪੀ ਹੈ। 105, ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਕਤਲ ਲਈ ਜਨਤਾ ਨੂੰ ਉਕਸਾਇਆ; ਉਸ ਦੇ ਟੁਕੜੇ-ਟੁਕੜੇ ਕਰਨ ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ ਮਾਸ ਕੁੱਤਿਆਂ ਅਤੇ ਕਾਂਵਾਂ ਨੂੰ ਸੁੱਟਣ ਲਈ। ਇਹ ਇੱਕ ਗੁਮਨਾਮ ਪੋਸਟਰ ਸੀ ਅਤੇ ਇਹ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਕਿੱਥੇ ਛਾਪਿਆ ਗਿਆ ਸੀ।

(2) ਨਾਗਪੁਰ ਤੋਂ ਇੱਕ ਨੱਥੂਰਾਮ ਸੁਕਲਾ ਦਸੰਬਰ 1947 ਦੇ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਅਲਵਰ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸਨੇ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਦੇ ਪਲੇਟਫਾਰਮ ਤੋਂ ਭਾਸ਼ਣ ਦਿੱਤੇ ਸਨ। ਉਸਦਾ ਵਰਣਨ ਕੱਦ ਵਿੱਚ 5'-6", ਕਣਕ ਦੇ ਰੰਗ, ਛੋਟੀਆਂ ਮੁੱਛਾਂ, ਹਿੰਦੀ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਚੰਗਾ ਬੋਲਣ ਵਾਲਾ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਨੱਥੂਰਾਮ ਗੋਡਸੇ ਦੇ ਵਰਣਨ ਨਾਲ ਮੇਲ ਨਹੀਂ ਖਾਂਦਾ ਹੈ। ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਸੀ

Machine Translated by Google

ਨੱਥੂਰਾਮ ਗੋਡਸੇ, ਉਹ ਭੇਸ ਵਰਤ ਸਕਦਾ ਸੀ, ਜਾਂ ਕੋਈ ਹਮਦਰਦ ਪੁਲਿਸ ਵਾਲਾ ਗੁੰਮਰਾਹਕੁੰਨ ਵਰਣਨ ਲਿਖ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਜੋ ਗੱਲ ਇਸ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਮਾਣਿਤ ਕਰਦੀ ਹੈ ਉਹ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਪੁਲਿਸ ਕਦੇ ਵੀ ਨਥੂਰਾਮ ਸੁਕਲਾ ਦਾ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲਗਾ ਸਕੀ, ਇਹ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਅਲਵਰ ਵਿੱਚ ਭਾਸ਼ਣ ਦੇਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪਤਲੀ ਹਵਾ ਵਿੱਚ ਘੁਲ ਗਿਆ ਹੋਵੇ।)

(3) ਇੱਕ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਸਾਧੂ ਦੇ ਭੇਸ ਵਿੱਚ ਅਲਵਰ ਆਇਆ ਅਤੇ ਸਥਾਨਕ ਹਿੰਦੂ ਮਾਂ ਹਸਭਾ ਦੇ ਸਕੱਤਰ ਗਿਰਧਰ ਸਿੱਧ ਕੋਲ ਰਿਹਾ। ਉਹ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਹੱਤਿਆ ਦੀ ਖ਼ਬਰ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਛਪੀ ਚਿੱਠੀ ਵਾਲੀ ਚਿੱਠੀ ਲੈ ਕੇ ਆਇਆ ਸੀ। ਇਹ ਖ਼ਬਰ ਅਲਵਰ ਵਿੱਚ ਦੁਪਹਿਰ 3 ਵਜੇ ਆਈ ਸੀ ਜਦੋਂਕਿ ਕਤਲ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮ 5.17 ਵਜੇ ਹੋਇਆ ਸੀ।

(4) ਮਠਿਆਈਆਂ ਵੰਡੀਆਂ ਗਈਆਂ; ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਖਰੇ ਨੇ ਸਭਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਿਤ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਨੂੰ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦਾ ਸਰਾਪ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਅਤੇ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਨੂੰ ਡਾ.

13.4 ਇੱਕ ਅਖਬਾਰ ਦੇ ਸੰਪਾਦਕ ਰਿਖੀ ਜੈਮੁਨੀ ਕੌਸ਼ਿਕ ਨੇ ਇੱਕ ਛਪਿਆ ਲੇਖ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਹੇਠ ਲਿਖੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਸੀ: (ਏ) ਅਲਵਰ ਵਿੱਚ ਗਾਂਧੀ ਵਿਰੋਧੀ ਫਰੰਟ ਪਾਰਟੀ ਨੇ ਇੱਕ ਪੈਂਫਲੈਟ ਵੰਡਿਆ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਮੌਤ ਲਈ ਵਰਤ ਰੱਖਣ ਅਤੇ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਕਰਨ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। .

(ਬੀ) ਅਲਵਰ ਵਿਖੇ ਆਰਐਸਐਸ ਨੇ ਮਹਾਤਮਾ ਦੇ ਕਤਲ ਦਿਵਸ 'ਤੇ ਮਠਿਆਈਆਂ ਵੰਡੀਆਂ ਅਤੇ ਪਿਕਨਿਕ ਮਨਾਈਆਂ। (c) ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਕਤਲ ਤੋਂ ਕੁਝ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ, ਡਾ. ਖਰੇ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਗਾਂਧੀ ਵਿਰੋਧੀ ਫਰੰਟ ਆਦਮੀ ਸੀ।

13.16 ਕਮਿਸ਼ਨ ਵੱਲੋਂ ਡਾ: ਖਰੇ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕੀਤੀ ਗਈ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਗਾਂਧੀ ਵਿਰੋਧੀ ਸਨ ਭਾਵ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਫ਼ਲਸਫ਼ੇ ਦੇ ਖ਼ਿਲਾਫ਼ ਪਰ ਗਾਂਧੀ ਵਿਰੋਧੀ ਨਹੀਂ।
ਉਸ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਕਿ ਕਿਸੇ ਇੱਕ ਮੰਤਰੀ ਨੇ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਨੂੰ ਪੂਰੀਆਂ ਸਹੂਲਤਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹਨ।
ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਮੁਖੀ ਗੋਲਵਲਕਰ ਨੇ ਜਦੋਂ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਸੀ ਤਾਂ ਰਾਜ ਦਾ ਦੌਰਾ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਮੀਟਿੰਗਾਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਏ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਨਾਗਪੁਰ ਦਾ ਵਿਅਕਤੀ ਸੀ। ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੀਟਿੰਗ ਨੂੰ ਵੀ ਸੰਬੋਧਨ ਕੀਤਾ ਹੋਵੇ। ਉਸ ਨੇ ਸਭਾਵਾਂ ਵਿਚ ਗਾਂਧੀਵਾਦ ਦੀ ਨਿਖੇਧੀ ਕੀਤੀ ਅਤੇ 'ਗੁਰੂ' (ਗੋਲਵਲਕਰ) ਨੇ ਵੀ ਅਜਿਹਾ ਹੀ ਕੀਤਾ। ਜਦੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਕੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਵਲੰਟੀਅਰਾਂ ਨੂੰ 'ਸਮੰਤ ਇਨਫੈਂਟਰੀ' ਵਿੱਚ ਸਿਖਲਾਈ ਦੇਣ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦਿੱਤੀ ਸੀ, ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਯਾਦ ਨਹੀਂ ਹੈ।

13.24 ਪੰਨਾਲਾਲ ਚੌਬੇ, ਗਵਾਹ ਨੰ. 47, ਹੁਣ ਮਥੁਰਾ ਵਿੱਚ ਰਹਿ ਰਿਹਾ ਹੈ ਉਹ 1952 ਤੱਕ ਸੀਆਈਡੀ ਦਾ ਮੁਖਬਰ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਕਤਲ ਤੋਂ ਤਿੰਨ ਮਹੀਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਅਲਵਰ ਦੇ ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰੀ ਹਕੀਮ ਰਾਏ ਨੇ ਪਰਚੂਰੇ ਅਤੇ ਗੋਡਸੇ ਨੂੰ ਅਲਵਰ ਬੁਲਾਇਆ ਸੀ। ਇੱਕ ਨਿੱਜੀ ਮੀਟਿੰਗ ਹੋਈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਉਹ (ਪੰਨਾ ਲਾਲ) ਮੌਜੂਦ ਸਨ। ਡਾ: ਖਰੇ ਵੀ ਮੌਜੂਦ ਸਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸੀ

Machine Translated by Google

ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦੁਆਰਾ ਅਨੁਚਿਤ ਵਿਵਹਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਵਿੱਚ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਭਾਰਤ ਲਈ ਖ਼ਤਰਾ ਸਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਡਾ: ਖਰੇ ਆਲ ਇੰਡੀਆ ਹਿੰਦੂ ਨੈਸ਼ਨਲ ਫਰੰਟ ਅਲਵਰ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸਨ, ਜੋ ਕਿ ਅਪਮਾਨਜਨਕ ਅਤੇ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਸੀ।

13.26 ਗੌਡਸੇ ਅਤੇ ਪਰਚੂਰੇ ਨੇ ਮਹਿਲ ਵਿੱਚ ਹਥਿਆਰਾਂ ਦੇ ਅਜਾਇਬ ਘਰ ਦਾ ਦੌਰਾ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਉਹ ਉੱਥੋਂ ਪਿਸਤੌਲ ਖੋਹਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਕਿਊਰੇਟਰ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੁਰਾਣੀ ਮਾਊਜ਼ਰ ਪਿਸਤੌਲ ਦਿਵਾਉਣ ਵਿਚ ਮਦਦ ਕੀਤੀ। ਲਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਪਰ ਬੇਕਾਰ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਗੋਡਸੇ ਅਤੇ ਪਰਚੂਰੇ ਨੇ ਇਸਨੂੰ ਵਾਪਸ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।

13.29 ਅਲਵਰ ਵਿਖੇ ਕਤਲ ਦੀ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਰਚੀ ਗਈ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿਚ ਡਾ.
ਐਨ.ਬੀ.ਖਰੇ ਨੇ ਉਚੇਚੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਹਿੱਸਾ ਲਿਆ। ਡਾ. ਪਰਚੂਰੇ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਹ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਹਿੱਤ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਮਹਾਤਮਾ ਜੀਉਂਦੇ ਰਹਿਣ ਅਤੇ ਇਕੱਲਾ ਗੋਡਸੇ ਹੀ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਹੱਤਿਆ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਗੌਡਸੇ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ, 'ਤਕਲੀਫ਼ ਨਾ ਕਰੋ, ਮੈਂ ਸਾਰਾ ਕੰਮ ਕਰਾਂਗਾ।'

13.32 ਹਕੀਮ ਰਾਏ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਗੋਡਸੇ ਅਤੇ ਪਰਚੂਰੇ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਦੇ ਵੱਡੇ ਨੇਤਾ ਸਨ।

13.33 ਉਸਨੇ ਇਹ ਨਹੀਂ ਸੋਚਿਆ ਸੀ ਕਿ ਗੋਡਸੇ ਅਤੇ ਪਰਚੂਰੇ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਹੱਤਿਆ ਕਰਨਗੇ।

13.34 ਉਸਨੇ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਵੀ ਗੋਡਸੇ ਅਤੇ ਪਰਚੂਰੇ ਬਾਰੇ ਸੂਚਿਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ।

13.36 ਉਹ ਗੋਡਸੇ ਨੂੰ ਦੋ ਵਾਰ ਮਿਲਿਆ - ਇੱਕ ਵਾਰ ਤਿੰਨ ਘੰਟੇ ਦੀ ਮੀਟਿੰਗ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਦੂਜੀ ਵਾਰ ਉਹ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰੋ. ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਕਤਲ ਤੋਂ ਕਰੀਬ ਡੇਢ ਮਹੀਨਾ ਪਹਿਲਾਂ ਸੀ.

13.42 ਰਾਜਸਥਾਨ ਦੇ ਪੁਲਿਸ ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਜਨਰਲ ਨੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਵਲੀ ਦੇ ਜਵਾਬ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਰਿਕਾਰਡ ਵਿੱਚ ਇਹ ਦਿਖਾਉਣ ਲਈ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਪੰਨਾਲਾਲ ਚੌਬੇ ਅਲਵਰ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਪੁਲਿਸ ਮੁਖਬਰ ਵਜੋਂ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਸੀ ਪਰ ਕਈ ਵਾਰ ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਜਨਰਲ ਤੋਂ ਪੈਸੇ ਲੈਂਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਹੋਰ ਪੁਲਿਸ ਅਧਿਕਾਰੀ। ਪੰਨਾਲਾਲ ਚੌਬੇ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਨਾਲ ਜੁੜ ਰਿਹਾ ਸੀ ਪਰ ਪੁਲਸ ਨੂੰ ਇਹ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਕਿ ਉਹ ਰਾਏਜ਼ਾਦਾ ਹਕੀਮ ਰਾਏ ਨਾਲ ਵੀ ਜੁੜ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਕਪੂਰ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੇ ਪੰਨਾਲਾਲ ਚੌਬੇ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।
ਇਸ ਦੀ ਦਲੀਲ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਪੁਲਿਸ ਦਾ ਮੁਖਬਰ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੇ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਜਦੋਂ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਕਤਲ ਵਰਗੇ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਵਿਸ਼ਿਆਂ 'ਤੇ ਚਰਚਾ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ ਤਾਂ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਦੇ ਨੇਤਾਵਾਂ ਦੁਆਰਾ ਉਸ 'ਤੇ ਬੈਠਣ ਲਈ ਉਸ 'ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਤੱਥ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਅਲਵਰ ਵਿਚ ਇਕ ਗਵਾਹ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਵਿਚ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਪਰਚੂਰੇ ਅਤੇ ਗੋਡਸੇ ਦਸੰਬਰ 1947 ਵਿਚ ਅਲਵਰ ਵਿਚ ਹੈਂਡਗਨ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ ਵਿਚ ਸਨ। ਜਦੋਂ ਜਨਵਰੀ ਦੇ ਆਖਰੀ ਹਫ਼ਤੇ, ਨੱਥੂਰਾਮ ਇੱਕ ਭਰੋਸੇਮੰਦ ਹੈਂਡਗਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਅਸਫਲ ਰਿਹਾ, ਤਾਂ ਉਸਨੇ ਤੁਰੰਤ ਪਰਚੂਰੇ ਬਾਰੇ ਸੋਚਿਆ ਅਤੇ

Machine Translated by Google

ਗਵਾਲੀਅਰ ਪਹੁੰਚਿਆ, ਜਿੱਥੇ ਉਹ ਨਜ਼ਦੀਕੀ ਕਤਲ ਲਈ ਸਭ ਤੋਂ ਕੁਸ਼ਲ ਹੈਂਡ ਬੰਦੂਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਸਫਲ ਰਿਹਾ। ਬਰੇਟਾ ਨੂੰ ਪਾਰਚੁਰ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਖਰੀਦਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਅਲਵਰ ਅਤੇ ਗਵਾਲੀਅਰ ਦੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਅਣ-ਸਬੰਧਿਤ ਇਤਫ਼ਾਕ ਵਜੋਂ ਰੱਦ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ।

ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੇ ਅਗਲੀ ਵਾਰ ਐਮਐਲ ਹੂਜਾ, ਵਿਟ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕੀਤੀ। 59, ਉਹ 1948 ਵਿੱਚ ਇੰਟੈਲੀਜੈਂਸ ਬਿਊਰੋ ਦਾ ਸਹਾਇਕ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਅਲਵਰ ਰਿਆਸਤ ਵਿੱਚ ਆਰਐਸਐਸ ਦੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਬਾਰੇ ਇੱਕ ਰਿਪੋਰਟ ਸੌਂਪੀ ਸੀ।

13.50 ਹੂਜਾ ਨੇ ਆਪਣੀ ਜਾਂਚ ਦੋ ਬਿੰਦੂਆਂ 'ਤੇ ਕੇਂਦਰਿਤ ਕੀਤੀ (1) ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਹੱਤਿਆ ਦੀ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਵਿਚ ਸਥਾਨਕ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਸੰਭਾਵੀ ਸਬੰਧ ਅਤੇ (2) ਆਰਐਸਐਸ ਸੰਗਠਨ ਨੂੰ ਰਾਜ ਦੁਆਰਾ ਸਰਪ੍ਰਸਤੀ ਅਤੇ ਸਹਾਇਤਾ।

13.51 ਆਰਐਸਐਸ ਨੂੰ ਰਾਜ ਦੁਆਰਾ ਸਰਪ੍ਰਸਤੀ ਅਤੇ ਸਹਾਇਤਾ ਦੇ ਕਾਫ਼ੀ ਸਬੂਤ ਸਨ। ਆਰਐਸਐਸ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦੇ ਮਈ-ਜੂਨ 1947 ਵਿੱਚ ਸਿਖਲਾਈ ਕੈਂਪ ਅਤੇ ਰੈਲੀ ਲਈ ਪੂਰੀਆਂ ਸਹੂਲਤਾਂ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ। ਇਹ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਡਾ. ਖਰੇ ਅਤੇ ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰੀ ਰਾਇਜ਼ਾਦਾ ਹਕੀਮ ਰਾਏ ਦੇ ਸਿੱਧੇ ਹੁਕਮਾਂ ਅਧੀਨ, ਜ਼ਾਹਰ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸ਼ਾਸਕ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨਾਲ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਅਤੇ ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰੀ ਦੋਵਾਂ ਨੇ ਆਰਐਸਐਸ ਦੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਹਿੱਸਾ ਲਿਆ ਅਤੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਇਸ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਸਥਾਨਕ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਨਾਲ ਨਿਰੰਤਰ ਸੰਪਰਕ ਵਿੱਚ ਰਹੇ ਅਤੇ ਪੂਰੀ ਸਰਪ੍ਰਸਤੀ ਦਿੱਤੀ।

13.55 ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਹੱਤਿਆ ਦੀ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਦੀ ਜਾਂਚ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਹੈ ਕਿ ਜੱਬਲਪੁਰ ਦਾ ਇੱਕ ਨੱਥੂ ਰਾਮ ਸੁਕਲਾ (ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਰਿਪੋਰਟ ਵਿੱਚ ਉਹ ਨਾਗਪੁਰ ਤੋਂ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ) ਆਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਰਾਜ ਦੀ ਸਰਪ੍ਰਸਤੀ ਹੇਠ ਰਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਹਿੱਸਿਆਂ ਦਾ ਦੌਰਾ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ੱਕ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਸੱਚਮੁੱਚ ਨੱਥੂਰਾਮ ਗੌਡਸੇ ਹੈ।

13.56 ਜਾਂਚ ਵਿੱਚ ਬਦਕਿਸਮਤੀ ਨਾਲ ਇਸ ਤੱਥ ਦੁਆਰਾ ਰੁਕਾਵਟ ਪਾਈ ਗਈ ਸੀ ਕਿ ਸਥਾਨਕ
ਪੁਲਿਸ ਭਰੋਸੇਯੋਗ ਨਹੀਂ ਸੀ ਅਤੇ ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਆਈਜੀਪੀ ਵੀ 'ਕੱਟੜ ਰਾਜਪੂਤ' ਸੀ।

13.58 23 ਫਰਵਰੀ, 1948 ਦੀ ਐਮ ਐਲ ਹੂਜਾ ਦੀ ਇੱਕ ਹੋਰ ਰਿਪੋਰਟ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਨੱਥੂ ਰਾਮ ਸੁਕਲਾ ਨੂੰ ਉਹੀ ਮਾਨਸ ਨੱਥੂਰਾਮ ਗੋਡਸੇ ਹੋਣ ਦਾ ਸ਼ੱਕ ਸੀ।

13.68 ਕਮਿਸ਼ਨ ਅਲਵਰ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਗਲਤ ਸੋਚ ਦੀ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਇਹ ਸਾਰੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਫਿਰਕੂ ਰੰਗ ਅਤੇ ਕਾਂਗਰਸ ਵਿਰੋਧੀ ਅਤੇ ਪ੍ਰਜਾ ਮੰਡਲ ਵਿਰੋਧੀ ਝੁਕਾਅ ਸੀ। ਇਹਨਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਡਾ. ਐਨ.ਬੀ. ਖਰੇ ਖੁਦ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਕਰਨ ਦੀ ਬਜਾਏ ਇੰਨੇ ਸੰਜੀਦਾ ਸਨ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਸਰਾਪ ਦੇ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਪੰਥ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਲਿਆ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦਾ ਸਰਾਪ ਜਾਰੀ ਕਰਕੇ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਵਿਰੁੱਧ ਅਜਿਹਾ ਕੀਤਾ। 88 ਮਿਤੀ 12 ਅਕਤੂਬਰ 1947। ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਦੀ ਰਾਜਨੀਤੀ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕਰਦਾ ਸੀ ਨਾ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦਾ। (ਗਾਂਧੀ ਜੀ 'ਤੇ 'ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦਾ ਸਰਾਪ' ਜਾਰੀ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰਾਜਨੀਤੀ 'ਤੇ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਬਲਕਿ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ।)

Machine Translated by Google

ਅਲਵਰ ਨਾਲ ਗੋਡਸੇ ਜਾਂ ਪਰਚੂਰੇ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਬੰਧ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕੀਤਾ। ਪਰ ਕਤਲ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਕੱਠੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਜਾਣਕਾਰੀ ਵਾਲੀ ਪੁਲਿਸ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਵੱਖਰੀ ਹੈ।

13.70 ਹੋਰ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ਾਂ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ 3 ਅਕਤੂਬਰ 1938 ਨੂੰ ਦੁਸਹਿਰੇ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਡਾ. ਖਰੇ ਨੇ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਵਿਰੁੱਧ ਖੁੱਲ੍ਹੇਆਮ ਬਗਾਵਤ ਦਾ ਝੰਡਾ ਲਹਿਰਾਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਫਲਸਫੇ ਨੂੰ ਸਰਾਪ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।

13.73 ਇਹ ਸਾਰੇ ਸਬੂਤ ਇਕੱਠੇ ਦਿਖਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਲਵਰ ਰਿਆਸਤ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹਾ ਮਾਹੌਲ ਸਿਰਜਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਜੋ ਕਾਂਗਰਸ ਵਿਰੋਧੀ ਸੀ ਅਤੇ ਗਾਂਧੀ ਵਿਰੋਧੀ ਵੀ। ਇਹ ਨਿਰਣਾ ਕਰਨਾ ਆਸਾਨ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਇਹ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗਾਂਧੀ ਵਿਰੋਧੀ ਅੰਦੋਲਨ ਸੀ।

ਹਾਲਾਂਕਿ, ਡਾ. ਖਰੇ ਦੇ ਪੂਰਵ-ਅਨੁਮਾਨ ਅਤੇ ਆਰ.ਐੱਸ.ਐੱਸ. ਅਤੇ ਖਾੜਕੂ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਦੇ ਨੇਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹੱਲਾਸ਼ੇਰੀ ਅਜਿਹੇ ਹਾਲਾਤਾਂ ਦੇ ਸੰਕੇਤ ਸਨ ਜੋ ਗਾਂਧੀ-ਵਿਰੋਧੀ ਸਰਗਰਮੀਆਂ ਲਈ ਅਨੁਕੂਲ ਸਨ।

ਅਧਿਆਇ XIV ਗਵਾਲੀਅਰ ਵਿੱਚ ਜਾਂਚਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹੈ। ਇੱਥੇ ਇਹ ਦੱਸਣਾ ਬਣਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗਵਾਲੀਅਰ ਭੇਜਿਆ ਗਿਆ ਜਾਂਚ ਅਧਿਕਾਰੀ ਬਦਨਾਮ ਯੂ.ਐਚ.ਰਾਣਾ ਸੀ। ਦਿੱਲੀ ਅਤੇ ਬੰਬਈ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਸਫ਼ਰ ਕਰਨ ਦੇ ਬਾਅਦ ਵੀ, ਰਾਣਾ ਨੇ ਕਈ ਗਲਤੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਜਿਸ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਨੱਥੂਰਾਮ ਗੋਡਸੇ ਨੂੰ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਹੱਤਿਆ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਆਸਾਨ ਰਸਤਾ ਮਿਲਿਆ।

14.1 ਗੋਪੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਕਟਾਰੇ, ਜੋ ਦਾਅਵਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਗਵਾਲੀਅਰ ਵਿੱਚ ਲਗਭਗ 30 ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਇੱਕ ਸਰਗਰਮ ਸਿਆਸੀ ਵਰਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਨੇ ਆਪਣੇ ਹਲਫ਼ਨਾਮੇ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਹੈ, ਸਾਬਕਾ. 91, ਕਿ ਮਹਾਤਮਾਥੇਰੇ ਦੀ ਹੱਤਿਆ ਤੋਂ ਇੱਕ ਜਾਂ ਦੋ ਮਹੀਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਇੱਕ ਹਫ਼ਤਾਵਾਰੀ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਲੇਖ ਸੀ, ਜੋ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਦਾ ਮੁਖ ਪੱਤਰ ਸੀ, ਕਿ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਅਤੇ ਪੰਡਿਤ ਨਹਿਰੂਸ਼ ਦਾ ਕਤਲ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਪੂਰੀ ਸਰਪ੍ਰਸਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ। ਗਵਾਲੀਅਰ। ਉਸ ਨੇ ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਕਤਲ ਤੋਂ ਤਕਰੀਬਨ ਪੰਦਰਵਾੜਾ ਪਹਿਲਾਂ ਕਰੋੜਾਂ ਰੁਪਏ ਦਾ ਚੈੱਕ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਗਾਂਧੀ ਕਤਲ ਕਾਂਡ ਦੇ ਇੱਕ ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਗੁੰਡਿਆਂ ਨੂੰ ਦੁਬਾਰਾ ਸੰਗਠਿਤ ਕਰਨ ਅਤੇ ਗਵਾਲੀਅਰ ਵਿੱਚ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰ ਰਹੇ ਕਾਂਗਰਸੀ ਵਰਕਰਾਂ ਉੱਤੇ ਕਾਤਲਾਨਾ ਹਮਲਾ ਕਰਨ ਲਈ ਹਥਿਆਰ ਖਰੀਦਣ ਲਈ 65,000 ਰੁਪਏ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਸਨ ਅਤੇ ਇਹ ਕਿ ਇਸ ਫੰਡ ਵਿੱਚੋਂ ਉਹ ਪਿਸਤੌਲ ਖਰੀਦਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਜਿਸ ਨਾਲ ਕਾਤਲ ਨੇ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਨੂੰ ਗੋਲੀ ਮਾਰੀ ਸੀ। . ਜਦੋਂ ਇਹ ਗੱਲਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਆਈਆਂ ਤਾਂ ਸਰਦਾਰ ਪਟੇਲ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਚੁੱਪ ਕਰਾ ਲਿਆ ਕਿਉਂਕਿ ਗਵਾਲੀਅਰ ਦੀ ਮਹਾਰਾਣੀ ਨੇ 'ਮਾਫੀ ਦੀ ਬੇਨਤੀ' ਕੀਤੀ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਹ ਤ੍ਰਾਸਦੀ ਹੈ ਕਿ ਕਤਲ ਦੀ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਰਚਣ ਵਾਲੇ ਅਸਲ ਅਪਰਾਧੀਆਂ 'ਤੇ ਮੁਕੱਦਮਾ ਨਹੀਂ ਚਲਾਇਆ ਗਿਆ।

14.4 ਉਸ (ਕਟਾਰੇ) ਦੁਆਰਾ ਰੈਫਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਚੈੱਕ ਡਾ. ਪਰਚੂਰੇ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।
ਮਹਾਰਾਜੇ ਨੇ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਅੰਦੋਲਨ ਇੱਕ ਖ਼ਤਰਾ ਹੈ ਜਿਸਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ, ਕਟਾਰੇ, ਨੇ ਲੀਲਾ ਧਰ ਜੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਚੈੱਕ ਬਾਰੇ ਰਾਜ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਬਣਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦੱਸਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਕੁਝ ਵੀ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸਰਦਾਰ ਪਟੇਲ ਨਾਲ ਸਲਾਹ ਕਰਨਗੇ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਜਦੋਂ ਤੋਂ ਸੀ

Machine Translated by Google

ਮਹਾਰਾਜਾ ਮੰਨ ਗਿਆ ਸੀ, ਕੋਈ ਕਾਰਵਾਈ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਗਵਾਹ ਨੂੰ ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਲਈ ਬਾਹਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਵਾਪਸ ਆਉਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਹ ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ ਜੋ ਕਾਂਗਰਸ ਵਿਰੋਧੀ ਸੀ ਅਤੇ ਕਾਂਗਰਸ ਵਿਰੋਧੀ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਗੋਡਸੇ ਦਾ ਬਿਆਨ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕਰਵਾਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਨੂੰ ਸਰਦਾਰ ਆਂਗਰੇ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਦੁਆਰਾ ਵਿੱਤ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਸਦਾ ਨਾਮ ਗੋਖਲੇ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹ ਪੂਨਾ ਦਾ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਸੀ।

14.7 ਜੇਟਲੀ, ਡੀਆਈਜੀ, ਗਵਾਹ ਨੰਬਰ 55, ਨੇ ਗਵਾਲੀਅਰ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਉਹ ਗਵਾਲੀਅਰ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਗੱਲ ਫੈਲ ਗਈ ਸੀ ਕਿ ਮਰਾਠਾ ਰਾਜਕੁਮਾਰਾਂ ਦਾ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਦੇ ਕਤਲ ਲਈ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਮਰਾਠਾ ਗੁੱਟ ਨਾਲ ਕੋਈ ਸਬੰਧ ਸੀ।

ਅਧਿਆਇ XV ਪੂਨਾ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹੈ। ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੇ ਪੂਨਾ ਵਿੱਚ 1947 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਹੁਣ ਤੱਕ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਦਾ ਬਹੁਤ ਵਿਸਥਾਰਪੂਰਵਕ ਅਧਿਐਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਪੂਨਾ ਨੂੰ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਦਾ ਗੜ੍ਹ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਗਾਂਧੀ ਕਤਲ ਕਾਂਡ ਦੇ ਅੱਠ ਮੁਲਜ਼ਮਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਮੁੱਖ ਚਾਰ ਮੁਲਜ਼ਮ ਪੂਨਾ, ਵੀ.ਆਰ. ਕਰਕਰੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਰੀਬੀ ਸਾਥੀ ਅਤੇ ਵੀ.ਡੀ. ਸਾਵਰਕਰ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਲਾਹਕਾਰ ਅਤੇ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਸ੍ਰ.

15.14 ਬੰਬਈ ਪ੍ਰੋਵਿੰਸ਼ੀਅਲ ਵੀਕਲੀ ਲੈਟਰ, ਐਕਸ. 5 ਜੁਲਾਈ 1947 ਦਾ 155, ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪੂਨਾ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿੱਚ 26 ਜੂਨ 1947 ਨੂੰ ਇੱਕ ਬੰਬ ਧਮਾਕਾ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਇਹ ਮਾਮਲਾ ਪ੍ਰੀਮੀਅਰ ਬੀ.ਜੀ. ਖੇਰ ਤੱਕ ਗਿਆ ਅਤੇ 9 ਜੁਲਾਈ 1947 ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਟਿੱਪਣੀ ਸੀ, ' ਕੀ ਅਗਰੇਨੀ ਦੇ ਸੰਪਾਦਕ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ? ਮੈਂ ਤਰੱਕੀ ਜਾਣਨਾ ਚਾਹਾਂਗਾ।' ਅਗਰੇਨੀ ਨੂੰ ਕਿਸ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਇਹ ਮੋਰਾਰਜੀ ਦੇਸਾਈ ਦੇ ਬਿਆਨ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸੰਪਾਦਕ ਦਾ ਅਜਿਹੀਆਂ ਵਿਨਾਸ਼ਕਾਰੀ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਨਾਲ ਸਬੰਧ ਹੋਣ ਦੀ ਕੋਈ ਸੂਚਨਾ ਸੀ। ਇਸ 'ਤੇ ਗ੍ਰਹਿ ਵਿਭਾਗ, ਬੰਬਈ ਨੇ 12 ਜੁਲਾਈ 1947 ਨੂੰ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਮੈਜਿਸਟ੍ਰੇਟ, ਪੂਨਾ, ਸਾਬਕਾ ਨੂੰ ਇੱਕ ਐਕਸਪ੍ਰੈਸ ਪੱਤਰ ਭੇਜਿਆ। 156, ਜਾਂਚ ਦੀ ਪ੍ਰਗਤੀ ਲਈ ਕਿਹਾ।

ਇਸ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਕੀ ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਅਗਰੇਨੀ ਦੇ ਸੰਪਾਦਕ ਨੂੰ ਵੀ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਨਾਲ ਹੀ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਦੀ ਜਾਂਚ ਬਾਰੇ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਸੂਚਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਪੱਤਰ ਦੇ ਪੰਦਰਵਾੜੇ ਜਾਂ ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਮੈਜਿਸਟਰੇਟ ਨੇ 29 ਜੁਲਾਈ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਜਵਾਬ, ਐਕਸ. 157, ਬੰਬ ਵਿਸਫੋਟ ਬਾਰੇ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਡੀ.ਐਸ.ਪੀ., ਪੂਨਾ, ਮਿਤੀ 23 ਜੁਲਾਈ 1947 ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਨਾਲ ਨੱਥੀ, ਸਾਬਕਾ. 157ਏ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ 26 ਜੂਨ ਦੇ ਬੰਬ ਧਮਾਕੇ ਦੇ ਵੇਰਵੇ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਸਨ ਜੋ ਇਸ ਪ੍ਰਭਾਵ ਲਈ ਸਨ ਕਿ ਬੰਬ ਧਮਾਕੇ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਪੂਨਾ ਸਿਟੀ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਦੇ ਸਕੱਤਰ ਐਨ.ਆਰ. ਅਠਾਵਲੇ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ; ਕਿ ਉਸਨੇ ਧਾਰਾ 164 ਸੀ.ਆਰ.ਪੀ.ਸੀ. ਦੇ ਤਹਿਤ ਇਕਬਾਲੀਆ ਬਿਆਨ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਬੰਬ (ਹੱਥ ਗ੍ਰਨੇਡ) ਉਸਨੂੰ ਅਗਰੇਨੀ ਦੇ ਐਨਡੀ ਆਪਟੇ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ; ਕਿ ਉਸਨੇ (ਅਠਾਵਲੇ) ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਦੀ ਦੂਜੀ ਮੰਜ਼ਿਲ ਤੋਂ ਬੰਬ ਸੁੱਟਿਆ ਸੀ; ਕਿ ਅਠਾਵਲੇ ਦੇ ਘਰ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ੀ ਲਈ ਗਈ ਪਰ ਕੁਝ ਵੀ ਦੋਸ਼ੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ; ਅਤੇ ਉਹ ਅਠਵਾਲ ਅਤੇ ਆਪਟੇ ਦੇ ਖਿਲਾਫ

Machine Translated by Google

ਜਾਣਕਾਰੀ ਵਿਸਫੋਟਕ ਪਦਾਰਥ ਐਕਟ (ਐਕਸ. 157 ਅਤੇ 157A) ਦੀ ਧਾਰਾ 4 ਦੇ ਤਹਿਤ ਰੱਖੀ ਗਈ ਸੀ ਅਤੇ 'ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੀ ਉਡੀਕ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ'।

15.17 3 ਸਤੰਬਰ 1947 ਨੂੰ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਮੈਜਿਸਟਰੇਟ, ਐਸ.ਜੀ. ਬਰਵੇ ਨੇ ਅਠਾਵਲੇ ਅਤੇ ਆਪਟੇ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਧਾਰਾ 494, ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਦੇ ਤਹਿਤ ਕੇਸ ਵਾਪਸ ਲੈਣ ਦੀ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਦੇ ਦਿੱਤੀ। ਪੀ.ਸੀ. ਸਰਕਾਰੀ ਵਕੀਲ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਲੈਣ ਲਈ ਅਰਜ਼ੀ ਦੇਣ ਦਾ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਜੋ ਉਸਨੇ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੇਸ ਵਾਪਸ ਲੈ ਲਿਆ ਗਿਆ।

ਗਾਂਧੀ ਕਤਲ ਦੀ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਇਹ ਮਾਮਲਾ ਬਹੁਤ ਅਹਿਮ ਹੈ। ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਅਹਿਮਦਨਗਰ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਣ ਵਾਲੇ ਅਧਿਆਏ ਦੇ ਤਹਿਤ ਇਹ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਅਠਾਵਲੇ ਦੁਆਰਾ ਪੂਨਾ ਵਿੱਚ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਹੈਂਡ ਗ੍ਰੇਨੇਡ ਜਿਸ ਨੇ ਕਬੂਲ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਉਸਨੂੰ ਆਪਟੇ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਅਹਿਮਦਨਗਰ ਦੇ ਕਪੜਾ ਬਾਜ਼ਾਰ ਵਿੱਚ ਵਿਸਫੋਟ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹੈਂਡ ਗ੍ਰੇਨੇਡਾਂ ਦੇ ਉਸੇ ਬੈਚ ਦਾ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ। ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਕਰਕਰੇ ਅਤੇ ਮਦਨਲਾਲ ਪਾਹਵਾ 'ਤੇ ਸ਼ੱਕ ਸੀ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੂਨਾ ਦੇ ਗੋਡਸੇ ਅਤੇ ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਅਹਿਮਦਨਗਰ ਦੇ ਕਰਕਰੇ ਅਤੇ ਪਾਹਵਾ ਵਿਚਕਾਰ ਇੱਕ ਐਸੋਸੀਏਸ਼ਨ ਸਥਾਪਿਤ ਹੋ ਗਈ। ਬੰਬ ਕਾਂਡ ਨੇ ਇਸ ਤੱਥ ਨੂੰ ਵੀ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤਾ ਕਿ ਅਗਰੇਨੀ ਦੇ ਗੋਡਸੇ ਅਤੇ ਆਪਟੇ ਨੂੰ ਵਿਰੋਧ ਦੀ ਤਕਨੀਕ ਵਜੋਂ ਅੱਗ ਲਗਾਉਣ ਲਈ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਪਰ ਇੱਕ ਹੋਰ ਐਸੋਸੀਏਸ਼ਨ ਲਗਭਗ ਇੱਕ ਦਹਾਕੇ ਤੋਂ ਪਿੱਛੇ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ਜੋ ਇਸ ਬੰਬ ਧਮਾਕੇ ਨੂੰ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਨਾਲ ਜੋੜਦੀ ਹੈ। ਅਠਾਵਲੇ ਨੇ ਆਪਣੇ ਇਕਬਾਲੀਆ ਬਿਆਨ ਵਿਚ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਦੀ ਦੂਜੀ ਕਹਾਣੀ ਤੋਂ ਗ੍ਰਨੇਡ ਸੁੱਟਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ। 1935 ਵਿੱਚ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਪੂਨਾ ਵਿੱਚ ਕਾਰਪੋਰੇਸ਼ਨ ਆਡੀਟੋਰੀਅਮ ਵਿੱਚ ਲਿਆਉਣ ਵਾਲੇ ਮੋਟਰ ਕਾਫ਼ਲੇ ਉੱਤੇ ਇੱਕ ਬੰਬ ਸੁੱਟਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਜਾ ਰਹੀ ਕਾਰ ਤੋਂ ਬਚਾਅ ਹੋ ਗਿਆ ਅਤੇ ਕਸਤੂਰਬਾ ਨੂੰ ਲੈਵਲ ਕਰਾਸਿੰਗ 'ਤੇ ਕੁਝ ਮਿੰਟਾਂ ਲਈ ਹਿਰਾਸਤ ਵਿਚ ਲਿਆ ਗਿਆ। ਜਦੋਂ ਲੀਡ ਕਾਰ ਆਡੀਟੋਰੀਅਮ ਵਿੱਚ ਪਹੁੰਚੀ ਤਾਂ ਇਹ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਗਾਂਧੀ ਆ ਗਏ ਹਨ, ਬੈਂਡ ਨੇ ਸਵਾਗਤੀ ਨੋਟ ਵਜਾਉਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਉਦੋਂ ਹੀ ਦੂਜੀ ਮੰਜ਼ਿਲ ਦੀ ਛੱਤ ਤੋਂ ਇੱਕ ਹੈਂਡ ਗ੍ਰੇਨੇਡ ਸੁੱਟਿਆ ਗਿਆ। ਇਸ ਘਟਨਾ ਨੂੰ ਇਕ ਚਸ਼ਮਦੀਦ ਨੇ ਬਿਆਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਦੋਵਾਂ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿਚ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦਾ ਢੰਗ ਇਕੋ ਜਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਕਤਲ ਵਿਚ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਏ ਗਏ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਇਕ ਘਟਨਾ ਵਿਚ ਨਾਮਜ਼ਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

15.18 ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੇ ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪੂਨਾ ਦੇ ਡੀਐਸਪੀ ਨੂੰ ਗਵਾਹ ਨੰਬਰ 38 ਵਜੋਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹ ਆਪਣੇ ਸਬੂਤ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਅਗਰੇਨੀ ਜਾਂ ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ ਨੇ ਹਿੰਸਾ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਕੋਈ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿ ਅਗਰੇਨੀ ਨੂੰ ਰੋਕਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਉਸ ਦੇ ਗਿਆਨ ਵਿੱਚ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਆਇਆ ਕਿ ਆਪਟੇ ਜਾਂ ਨੱਥੂਰਾਮ ਗੋਡਸੇ ਨੇ ਹਿੰਸਾ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਗੈਰ-ਕਾਨੂੰਨੀ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤਾ। ਪਰ ਰਿਕਾਰਡ 'ਤੇ ਅਜਿਹਾ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਦਰਸਾਉਣ ਲਈ ਕਿ ਬੰਬ ਦੀ ਉਤਪਤੀ, ਕਬਜ਼ੇ ਅਤੇ ਵਰਤੋਂ ਜਾਂ ਦੁਰਵਰਤੋਂ ਦੀ ਡੂੰਘਾਈ ਨਾਲ ਜਾਂਚ ਕਰਨ ਲਈ, ਜੇ ਕੋਈ ਵੀ ਕਦਮ ਚੁੱਕੇ ਗਏ ਸਨ।

ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੇ ਕਪੂਰ ਕਮਿਸ਼ਨ ਪ੍ਰਤੀ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦੇ ਰਵੱਈਏ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਬਹੁਤ ਹੀ ਹੈਰਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਇਆ ਹੈ। ਪੈਰਾ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿੱਚ

Machine Translated by Google

ਰਿਪੋਰਟ ਦੇ 15.20 ਵਿਚ ਇਹ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ-'ਅਤੇ ਭਾਵੇਂ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰੀ ਦਿੱਲੀ ਕਲੈਕਟਰੇਟ ਦੇ ਰਿਕਾਰਡ ਰੂਮਾਂ ਵਿਚ ਸਫ਼ਲਤਾਪੂਰਵਕ ਖੋਜ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਸਨ, ਉਹ ਪੂਨਾ ਅਤੇ ਅਹਿਮਦਨਗਰ ਵਿਚ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਵਿਚ ਅਸਮਰੱਥ ਸਨ'।

15.28 ਅਗਰੇਨੀ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦੇ ਦੋ ਮੁੱਦਿਆਂ ਵਿੱਚ ਹਿੰਸਾ ਨੂੰ ਭੜਕਾਉਣ ਦੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਸੰਕੇਤ ਹਨ। ਸਾਬਕਾ ਵਿੱਚ. 12 ਅਪ੍ਰੈਲ 1947 ਦੇ ਅਗਰੇਨੀ ਦੇ ਅੰਕ 233-ਏ ਦੇ ਸਿਰਲੇਖਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਹੈ 'ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ, ਆਤਮ ਹੱਤਿਆ ਕਰੋ' ਅਤੇ 'ਉਸ ਦਾ ਕਾਇਰਤਾ ਫਲਸਫਾ', 'ਉਸਦੀ ਕਾਇਰਤਾ ਅਤੇ ਨਿਕੰਮੀ ਅਹਿੰਸਾ' ਵਰਗੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਵਰਤੇ ਗਏ ਸਨ। ਉਸ ਨੂੰ 'ਸੋਕਾਜੀ' ਵੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਖੁਦਕੁਸ਼ੀ ਕਰ ਲਵੇ। ਜੇਕਰ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਉਸਨੂੰ ਭਾਰਤੀ ਰਾਜਨੀਤੀ ਨੂੰ ਸਦਾ ਲਈ ਅਲਵਿਦਾ ਕਹਿ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

15.29 ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦੇ ਇਸੇ ਅੰਕ ਵਿੱਚ , ਸਾਬਕਾ. 7 ਸਤੰਬਰ 1947 ਦੀ ਧਾਰਾ 233 ਵਿਚ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ, 'ਅਤੇ ਜੇਕਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਸੱਚਮੁੱਚ ਅਖੰਡ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ (ਅਣਵੰਡੇ ਭਾਰਤ) ਦੀ ਇੱਛਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ ਆਪਣੀ ਜਾਨ ਕੁਰਬਾਨ ਕਰਨ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਪੈਦਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਸ 'ਤੇ ਹਮਲਾ ਨਾ ਕਰੋ। ਗਲਤ ਜਗ੍ਹਾ! ਭਾਰਤੀ ਬਹਾਦਰੀ ਦਾ ਹੜ੍ਹ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਮੇਂ ਪੂਰੇ ਭਾਰਤ ਨੂੰ ਇੱਕ ਨਹੀਂ ਬਣਾ ਦੇਵੇਗਾ।

15.30 ਇਹ ਸਭ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਗਰੇਨੀ ਜਾਂ ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ ਵਿਚ ਲਿਖੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ ਗਾਂਧੀ ਵਿਰੋਧੀ ਸਨ ਪਰ ਮਰਾਠੀ ਵਿਚ ਇੰਨੇ ਸ਼ਬਦ ਸਨ ਕਿ ਉਹ ਭਾਰਤੀ ਦੰਡ ਵਿਧਾਨ ਦੇ ਦਾਇਰੇ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀਆਂ, ਭਾਵ ਕਤਲ ਲਈ ਉਕਸਾਉਣਾ।

15.31 ਕੁਝ ਭਾਸ਼ਣ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਜੋ ਭੜਕਾਊ ਵੀ ਸਨ।
ਡਾ: ਪਰਚੂਰੇ ਨੇ ਆਪਣੇ ਭਾਸ਼ਣ ਵਿਚ ਸਾਬਕਾ. 131, ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ 'ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਅਤੇ ਨਹਿਰੂ ਥੋੜ੍ਹੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਗੁਨਾਹਾਂ ਦਾ ਫਲ ਜ਼ਰੂਰ ਭੁਗਤਣਗੇ ਜੇਕਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੁਆਰਾ ਧਾਰਨ ਕੀਤਾ ਰਵੱਈਆ ਜਾਰੀ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ'।

15.32 ਅਗਲੇ ਦਿਨ, ਭਾਵ, 3 ਦਸੰਬਰ, 1947 ਨੂੰ ਇੱਕ ਹੋਰ ਮੀਟਿੰਗ ਵਿੱਚ, ਸਾਬਕਾ. 206, ਜੀ.ਵੀ.ਕੇਤਕਰ ਨੇ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗਾਂਧੀਵਾਦ-ਕਮ-ਗਲਤ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਦੁਸ਼ਮਣ ਨੰਬਰ 1 ਸਮਝਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਕੇਤਕਰ ਦਾ ਇਹ ਭਾਸ਼ਣ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਫਲਸਫੇ ਪ੍ਰਤੀ ਉਸਦੇ ਰਵੱਈਏ ਨੂੰ ਵੀ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਹਾਲਾਂਕਿ ਇਸਨੂੰ ਖੁਦ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਕਿਹਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦਲ

15.34 1942 ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦਲ ਦੇ ਨਾਂ ਨਾਲ ਜਾਣੀ ਜਾਂਦੀ ਇੱਕ ਜਥੇਬੰਦੀ ਦਾ ਗਠਨ ਵੀ.ਡੀ. ਸਾਵਰਕਰ ਦੇ ਤਾਨਾਸ਼ਾਹ ਵਜੋਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ (ਉਦਾਹਰਣ 34 ਮਿਤੀ 1 ਅਗਸਤ 1944) ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਮੂਲ ਆਯੋਜਕ ਦਾਤੇ, ਗੋਗਟੇ, ਐਨਡੀ ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਐਨਵੀ ਗੋਡਸੇ ਸਨ। ਅੰਦੋਲਨ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਉਦੇਸ਼ ਹਿੰਦੂ ਸਭਾ ਦੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਵਧਾਉਣਾ ਸੀ। ਇਹ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਇਹ ਵੀ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮਈ 1943 ਵਿੱਚ ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਗੋਡਸੇ ਨੇ ਆਪਣਾ ਦੂਜਾ ਸਾਲਾਨਾ ਸਿਖਲਾਈ ਕੈਂਪ ਲਗਾਇਆ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਵਲੰਟੀਅਰਾਂ ਨੇ

Machine Translated by Google

ਮਰਾਠਾ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ, ਬੰਬਈ ਸ਼ਹਿਰ ਅਤੇ ਮਰਾਠਾ ਭਾਰਤੀ ਰਾਜ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਸਾਂਗਲੀ, ਮਿਰਾਜ ਅਤੇ ਇੰਦੌਰ ਮੌਜੂਦ ਸਨ। ਇਹ ਇਹ ਵੀ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਵਰਕਰ ਦਲ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਮੁੱਖ ਆਰਕੀਟੈਕਟ ਅਤੇ ਤਾਕਤ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਨੀਤੀ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਵਲੰਟੀਅਰਾਂ ਨੂੰ ਇਕੱਲੇ ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ ਵਜੋਂ ਉਸ ਪ੍ਰਤੀ ਸਪਸ਼ਟ ਵਫ਼ਾਦਾਰੀ ਦਿਖਾਉਣ ਅਤੇ ਦੇਣ ਲਈ ਕਿਹਾ।

15.36 ਮਈ 22, 1947 ਨੂੰ, ਸਾਬਕਾ. 54, ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦਲ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਇੱਕ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਰਾਓ ਸਾਹਿਬ ਗੁਰਟੂ ਦੁਆਰਾ ਡੀਆਈਜੀ, ਸੀਆਈਡੀ ਪੂਨਾ ਦੇ ਸਾਰੇ ਡੀਐਸਪੀਜ਼ ਨੂੰ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਅਤੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਮੈਜਿਸਟ੍ਰੇਟ, ਇਸ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਦਲ ਨੂੰ ਮੁੜ ਸੁਰਜੀਤ ਕਰਨ ਅਤੇ ਮੁੜ ਸੁਰਜੀਤ ਕਰਨ ਦੀਆਂ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਚੇਤਾਵਨੀ ਦੇਣਾ ਸੀ। 3 ਜੁਲਾਈ 1947 ਨੂੰ ਪੂਨਾ ਸਿਟੀ ਹਿੰਦੂ ਸਭਾ ਦੀ ਸਰਪ੍ਰਸਤੀ ਹੇਠ ਤਿਲਕ ਸਮਰਾਕ ਮੰਦਿਰ (ਐਕਸ. 112) ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਮੀਟਿੰਗ ਹੋਈ ਜਿੱਥੇ ਵੰਡ ਵਿਰੋਧੀ ਦਿਵਸ ਨੂੰ 'ਕਾਲਾ ਦਿਵਸ' ਕਾਲੇ ਦਿਵਸ ਵਜੋਂ ਮਨਾਉਣ ਲਈ ਲਗਭਗ 5000 ਵਿਅਕਤੀ ਮੌਜੂਦ ਸਨ। ਪੂਨਾ ਦੇ ਐਲ.ਬੀ.ਭੋਪਤਕਰ ਨੇ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਕੀਤੀ। ਬੁਲਾਰਿਆਂ ਵਿੱਚ ਜੀ.ਵੀ.ਕੇਤਕਰ ਅਤੇ ਐਨ.ਵੀ. ਗੋਡਸੇ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਹਿੰਦੂ ਸਭਾ ਲਹਿਰ ਦੇ ਛੋਟੇ [illegible]ਆਗੂ ਕੇਤਕਰ ਨੇ ਕਾਲਾ ਦਿਵਸ ਮਨਾਉਣ ਦੀਆਂ ਸਫਲਤਾਵਾਂ 'ਤੇ ਖੁਸ਼ੀ ਜ਼ਾਹਰ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਗੋਡਸੇ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਕਾਰਵਾਈ ਦਾ ਸਮਾਂ ਆ ਗਿਆ ਹੈ।

15.38 8 ਅਗਸਤ 1947 ਨੂੰ ਇੱਕ ਪੱਤਰ, ਸਾਬਕਾ. 113, ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਡੀਆਈਜੀ, ਸੀਆਈਡੀ, ਪੂਨਾ ਅਤੇ ਪੁਲਿਸ ਕਮਿਸ਼ਨਰ, ਬੰਬੇ ਨੂੰ ਜਾਰੀ ਕਰਕੇ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਅਤੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਂਸਭਾ ਸੰਗਠਨਾਂ ਦੇ ਨੇਤਾਵਾਂ ਦੀ ਸੂਚੀ ਮੰਗੀ ਗਈ ਸੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਰਐਸਐਸ ਦੀਆਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ 'ਤੇ ਸਖਤ ਨਜ਼ਰ ਰੱਖਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਲਹਿਰਾਂ ਅਤੇ ਉਸ ਮਾਮਲੇ ਸਬੰਧੀ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਭੇਜਦੀਆਂ ਹਨ।

ਇਹ ਬੀ.ਜੀ. ਖੇਰ ਅਤੇ ਦੇਸਾਈ, ਸਾਬਕਾ 177, ਮਿਤੀ 7 ਅਗਸਤ 1947 ਦੇ ਨੋਟ 'ਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ 19 ਅਗਸਤ, 1947, ਉਦਾਹਰਨ 114 ਨੂੰ ਇੱਕ ਸੂਚੀ ਤਿਆਰ ਕਰਕੇ ਭੇਜੀ ਗਈ ਸੀ।

15.39 ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇੱਕ ਸਮਾਨ ਸੂਚੀ, Ex.II4A, ਅਹਿਮਦਨਗਰ ਬਾਰੇ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ, ਜੋ ਕਿ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਹੈ। ਪੂਨਾ ਵਿਖੇ ਹਿੰਦੂ ਸਭਾ ਦੇ ਵਰਕਰਾਂ ਵਿਚ ਐਨ.ਵੀ. ਗੌਂਡਸੇ, ਐਨ.ਡੀ. ਆਪਟੇ, ਜੋ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਸੰਭਾਵੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਖ਼ਤਰਨਾਕ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦਲ ਦੇ ਕੱਟੜ ਸਾਵਰਕਾਰਵਾਦੀ ਸੰਗਠਨ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਦਿਖਾਏ ਗਏ ਸਨ, ਪਹਿਲਾਂ ਦੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਵੀ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਸਨ। ਹੋਰ ਮੈਂਬਰ ਜੀ.ਵੀ. ਕੇਤਕਰ ਸਨ, ਜੋ ਇੱਕ ਕੱਟੜ ਸਾਵਰਕਾਰਵਾਦੀ, ਮਰਾਠਾ ਦੇ ਸੰਪਾਦਕ ਅਤੇ ਕੇਸਰੀ ਮਰਾਠਾ ਟਰੱਸਟ ਦੇ ਇੱਕ ਟਰੱਸਟੀ ਸਨ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂ ਸਭਾ ਦੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਦਿਮਾਗ ਵਜੋਂ ਵਰਣਿਤ ਸਨ। ਇੱਕ ਹੋਰ ਮੈਂਬਰ ਐਨਆਰ ਅਠਾਵਲੇ ਸੀ ਜੋ ਐਨਡੀ ਆਪਟੇ ਦੇ ਇੱਕ ਸਹਿ-ਕਰਮਚਾਰੀ ਵਜੋਂ ਸੰਭਾਵੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਖ਼ਤਰਨਾਕ ਦਿਖਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਵਿਸਫੋਟਕ ਪਦਾਰਥ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 3 ਦੇ ਤਹਿਤ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਇੱਕ ਹੋਰ ਵਿਅਕਤੀ DR ਬੈਜ ਸੀ ਜਿਸਨੂੰ ਹਿੰਦੂ ਸ਼ਾਸਤਰ ਭੰਡਾਰ ਦੇ ਮਾਲਕ ਵਜੋਂ ਗੈਰ-ਲਾਇਸੈਂਸੀ ਹਥਿਆਰਾਂ ਦਾ ਕਾਰੋਬਾਰ ਕਰਦੇ ਦਿਖਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਇੱਕ ਕੱਟੜ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾਰਤ ਅਤੇ ਜਿਸਦੇ ਖਿਲਾਫ ਅਸਲਾ ਐਕਟ ਦੇ ਤਹਿਤ ਦੋ ਮੁਕੱਦਮੇ ਚੱਲ ਰਹੇ ਸਨ ਅਤੇ ਸੰਭਾਵੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਖਤਰਨਾਕ ਸੀ। ਉੱਥੇ

Machine Translated by Google

ਪੂਨਾ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਦੇ ਆਗੂਆਂ ਦੀ ਇੱਕ ਹੋਰ ਸੂਚੀ ਵੀ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਐਨਵੀ ਗੋਡਸੇ, ਐਨਡੀ ਆਪਟੇ, ਜੀਵੀ ਕੇਤਕਰ, ਐਨਆਰ ਅਠਾਵਲੇ ਅਤੇ ਕਈ ਹੋਰ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰੀ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ।

15.40 ਦੁਹਰਾਉਣ ਦੀ ਕੀਮਤ 'ਤੇ ਵੀ ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਇੱਕ ਅਜਿਹਾ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਹੈ ਜੋ ਆਪਟੇ, ਗੋਡਸੇ, ਬੈਜ ਅਤੇ ਹੋਰਾਂ ਦੀ ਇੱਕ ਸਰਗਰਮ ਸਾਵਰਕਰ ਸਮੂਹ ਨਾਲ ਨਜ਼ਦੀਕੀ ਸਾਂਝ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਜੋ ਅਸਲ ਵਿੱਚ 1942 ਅਤੇ 1944 ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ਾਂ ਦੁਆਰਾ ਦਰਸਾਏ ਗਏ ਕੰਮਾਂ ਨੂੰ ਦੁਹਰਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਸਾਂਝ ਪੁਰਾਣੀ ਸੀ।

ਜੈਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਨਰਾਇਣ ਦਾ ਭਾਸ਼ਣ:

15.44 26 ਨਵੰਬਰ 1947 ਨੂੰ ਕਿਰਕੀ ਬਜ਼ਾਰ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਮੀਟਿੰਗ ਹੋਈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਹਜ਼ਾਰ ਦੇ ਕਰੀਬ ਲੋਕ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਏ। ਇਸ ਨੂੰ ਸਮਾਜਵਾਦੀ ਆਗੂ (ਐਕਸ. 122) ਜੈਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਨਰਾਇਣ ਨੇ ਸੰਬੋਧਨ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਭਾਸ਼ਣ ਵਿੱਚ ਨਰਾਇਣ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਅਸਲਾ ਅਤੇ ਗੋਲਾ-ਬਾਰੂਦ ਫੈਕਟਰੀ ਦੇ ਮਜ਼ਦੂਰ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੀ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਰਾਜਨੀਤੀ ਨੂੰ ਜਾਣ ਲੈਣ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਨੇ ਗਰੀਬ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੀ ਕੀਮਤ 'ਤੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਹਾਸਿਲ ਕੀਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਅਮੀਰ ਪੂੰਜੀਵਾਦੀ ਮੁਸਲਮਾਨ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਨੂੰ ਭੱਜ ਗਏ ਸਨ। ਉਸਨੇ ਦੂਸਰਿਆਂ ਨੂੰ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਨਾ ਕਰਨ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋਰ ਦੁਸ਼ਮਣ ਪੈਦਾ ਨਾ ਕਰਨ ਦੀ ਤਾਕੀਦ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਇਹ ਕਿ ਇਹ ਭਾਰਤੀ ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਸ਼ਾਸਕ, ਰਾਜੇ ਅਤੇ ਮਹਾਰਾਜੇ ਸਨ, ਜੋ ਆਪਣੀ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰਨ ਲਈ ਹਿੰਦੂ ਅਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਵਿੱਚ ਸੰਕਟ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਫੌਜ ਦੇ ਜਵਾਨ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਨਾਗਰਿਕ ਸਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰਾਜਨੀਤੀ ਵਿਚ ਹਿੱਸਾ ਲੈਣ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਫਿਰਕਾਪ੍ਰਸਤੀ ਦੀ ਬੁਰਾਈ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ ਜੋ ਉਸਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਫੌਜ ਵਿੱਚ ਅਜੇ ਵੀ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਸੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਉਸਨੇ ਦੰਗੇ ਅਤੇ ਕਤਲੇਆਮ ਤੋਂ ਕੱਢਿਆ ਜੋ ਕਿ ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਬਲਾਂ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਇਹ ਅਜਿਹਾ ਮਾਮਲਾ ਹੈ ਜਿਸ 'ਤੇ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਰਾਇ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨ ਲਈ ਨਹੀਂ ਬੁਲਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਪਰ ਸ਼ਾਇਦ ਰੱਖਿਆ ਬਲਾਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਲਗਾਏ ਗਏ ਇਸ ਦੋਸ਼ ਨੂੰ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ।

ਪਰਚੂਰੇ ਦਾ ਭਾਸ਼ਣ:

15.45 ਤਿਲਕ ਸਮਰਾਕ ਮੰਦਿਰ, ਪੂਨਾ ਵਿੱਚ 2 ਦਸੰਬਰ 1947 (ਉਦਾ. 131) ਨੂੰ ਇੱਕ ਮੀਟਿੰਗ ਹੋਈ। ਮੁੱਖ ਸਪੀਕਰ ਗਵਾਲੀਅਰ ਦੇ ਡਾ. ਡੀ.ਐਸ. ਪਰਚੂਰੇ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗਾਂਧੀ ਕਤਲ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ ਪਰ ਅਪੀਲ 'ਤੇ ਬਰੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੂਜਾ ਸਾਵਰਕਰ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇੰਨਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਸੀ ਕਿ ਗਵਾਲੀਅਰ ਦੀ ਹਰ ਮਸਜਿਦ 'ਤੇ ਭਗਵਾਨ ਦਾ ਝੰਡਾ ਲਹਿਰਾਇਆ ਗਿਆ। ਡਾ: ਪਰਚੂਰੇ ਨੇ ਆਪਣੇ ਭਾਸ਼ਣ ਵਿੱਚ ਗਵਾਲੀਅਰ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ, ਜੋ ਵੀ ਉਹ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਤਾਕਤ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਦੀ ਵਕਾਲਤ ਕੀਤੀ। ਉਸ ਨੇ ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਕਿ ਗਵਾਲੀਅਰ ਫੌਜ ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨਾਲ ਭਰੀ ਹੋਈ ਸੀ

Machine Translated by Google

ਅਤੇ ਇਹ ਕਿ ਰਾਜ ਮੁਸਲਿਮ ਤੱਤਾਂ ਨੂੰ ਵਧਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਸਲਾਹਕਾਰ ਸ੍ਰੀਨਿਵਾਸਨ ਨੇ ਸ਼ਾਸਕ ਨੂੰ ਸਲਾਹ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ਕਿ ਪਰਚੂਰੇ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਚੇਲੇ 'ਕੁੱਤਿਆਂ ਵਰਗੇ' ਸਨ। ਭਾਸ਼ਣ ਦਾ ਰੁਝਾਨ ਕਾਂਗਰਸ ਵਿਰੋਧੀ ਅਤੇ ਬੇਹੱਦ ਮੁਸਲਿਮ ਵਿਰੋਧੀ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਕਸ਼ਮੀਰ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਪੰਡਿਤ ਨਹਿਰੂ ਦੀ ਨੀਤੀ ਦੀ ਆਲੋਚਨਾ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੀ ਹਮਲਾਵਰਤਾ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੀ ਚੁੱਪ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ।

ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਉਸਨੇ ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਟਿੱਪਣੀ ਕੀਤੀ, ਜਿਸਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਦੀ ਸ਼ਾਇਦ ਉਸ ਸਮੇਂ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ, ਕਿ 'ਗਾਂਧੀ ਅਤੇ ਨਹਿਰੂ ਨੂੰ ਥੋੜ੍ਹੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਪਾਪਾਂ ਦਾ ਫਲ ਜ਼ਰੂਰ ਮਿਲੇਗਾ'। ਇਹ ਭਾਸ਼ਣ ਹਿੰਦੀ ਵਿੱਚ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਕਿਉਂਕਿ ਪੁਲਿਸ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਹਿੰਦੀ ਸ਼ਾਰਟਹੈਂਡ ਰਿਪੋਰਟਰ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਇਸ ਨੂੰ ਜ਼ੁਬਾਨੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਉਤਾਰਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਮੌਜੂਦ ਪੁਲਿਸ ਪੱਤਰਕਾਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਯਾਦਦਾਸ਼ਤ ਤੋਂ ਦੁਬਾਰਾ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਇਸ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਸਰਕਾਰ ਕੋਲ ਗਈ ਤਾਂ ਉਹ ਭਾਸ਼ਣ ਦੀ ਹੋਰ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਰਿਪੋਰਟ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ ਪਰ ਭਾਸ਼ਣ ਮਰਾਠੀ ਵਿਚ ਨਾ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਇਸ ਤੋਂ ਵਧੀਆ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਸੀ।

ਕੇਤਕਰ ਦਾ ਭਾਸ਼ਣ:

15.47 3 ਦਸੰਬਰ 1947 ਨੂੰ, ਜੀ.ਵੀ. ਦੀ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਹੇਠ ਇੱਕ ਮੀਟਿੰਗ ਹੋਈ
ਕੇਤਕਰ (ਐਕਸ. 206)। ਇਸ ਭਾਸ਼ਣ ਵਿੱਚ ਉਸਨੇ ਗਾਂਧੀਵਾਦ ਨੂੰ ਦੁਸ਼ਮਣ ਨੰਬਰ 1 ਦੱਸਿਆ ਜਿਸ ਨਾਲ ਇਹ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗਾਂਧੀਵਾਦੀ ਫਲਸਫੇ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਉਸਦਾ ਮਨ ਦਾ ਰਵੱਈਆ ਸਾਵਰਕਰ ਸਮੂਹ ਦੇ ਦੂਜੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨਾਲੋਂ ਬਹੁਤ ਵੱਖਰਾ ਨਹੀਂ ਸੀ।

ਬੇਸ਼ੱਕ, ਇਸਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਹਿੰਸਾ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਦਾ ਸਮਰਥਕ ਜਾਂ ਕਤਲ ਦਾ ਨਾਇਕ ਸੀ।

15.48 27 ਦਸੰਬਰ 1947 ਦੀ ਖੁਫੀਆ ਜਾਣਕਾਰੀ (ਐਕਸ. 121) ਦਾ ਸੰਖੇਪ ਦੱਸਦਾ ਹੈ ਕਿ 18 ਦਸੰਬਰ ਨੂੰ ਪੂਨਾ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਆਰ.ਜੇ. ਦੇ ਘਰ ਛਾਪਾ ਮਾਰਿਆ।
ਦੇਸ਼ਮੁਖ ਜਿਸ ਦਾ ਆਰਐਸ ਖਾਨੋਲਕਰ ਨਾਲ ਨਜ਼ਦੀਕੀ ਸੰਪਰਕ ਸੀ ਅਤੇ ਉੱਥੋਂ ਸਟੇਨਗਨ ਕਾਰਤੂਸ, ਰਾਈਫਲ ਦੇ ਕਾਰਤੂਸ, ਰਿਵਾਲਵਰ ਕਾਰਤੂਸ, ਬੰਬ ਅਤੇ ਹੈਂਡ ਗ੍ਰਨੇਡ ਦੇ ਗੋਲੇ ਅਤੇ ਆਰਸੈਨਿਕ ਟ੍ਰਾਈ-ਕਲੋਰਾਈਡ ਵਾਲੀ ਇੱਕ ਬੋਤਲ, ਇੱਕ ਵਿਸਫੋਟਕ ਪਦਾਰਥ ਬਰਾਮਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਖੋਜ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਪੰਜ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਜਾਂਚ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ਪਰ ਰਿਪੋਰਟ ਦੇ ਦੂਜੇ ਪੈਰੇ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਹਥਿਆਰ ਅਤੇ ਗੋਲਾ ਬਾਰੂਦ ਇਕੱਠਾ ਕਰਨਾ ਹੈਦਰਾਬਾਦ ਦੇ ਸੰਘਰਸ਼ ਵਿੱਚ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸਹੂਲਤ ਲਈ ਸੀ, ਜੋ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿ ਹਥਿਆਰਾਂ ਨੂੰ ਇਕੱਠਾ ਕਰਨ ਲਈ ਇੱਕ ਸੌਖਾ ਕਵਰ ਸੀ। ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਇਸ ਸਮੂਹ ਦੁਆਰਾ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਗੋਡਸੇ ਆਦਿ ਸਬੰਧਤ ਸਨ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਅਸਲ ਇਰਾਦਿਆਂ ਅਤੇ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਛੁਪਾਉਣ ਲਈ ਇੱਕ ਆਸਾਨ ਨਕਾਬ ਸੀ।

15.49 ਨਵੇਂ ਸਾਲ ਦੀ ਪੂਰਵ ਸੰਧਿਆ 'ਤੇ 22 ਮਾਰਚ 1947 ਨੂੰ, (ਹਿੰਦੂ ਕੈਲੰਡਰ) ਗੁੜੀ ਪਦਵ, ਇੱਕ ਇਤਰਾਜ਼ਯੋਗ ਪਰਚਾ, ਸਾਬਕਾ. 265ਏ, ਸਾਵਰਕਰ ਕਿਸਮ ਦੇ ਅੱਤਵਾਦ ਦੀ ਵਕਾਲਤ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਰੇਲਵੇ ਸਟੇਸ਼ਨਾਂ, ਸ਼ਿਵਾਜੀ ਨਗਰ ਅਤੇ ਦੇਹੂ ਵਿਖੇ ਵੰਡੇ ਗਏ ਸਨ ਪਰ ਪੁਲਿਸ ਇਹ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲਗਾ ਸਕੀ ਕਿ ਇਹ ਕਿੱਥੇ ਛਾਪੇ ਗਏ ਸਨ ਅਤੇ ਕਿਸ ਨੇ ਵੰਡੇ ਸਨ।

Machine Translated by Google

ਗੋਪਾਲ ਗੋਡਸੇ:

15.50 ਗੋਪਾਲ ਗੋਡਸੇ, ਗਵਾਹ ਨੰਬਰ 33, ਨੇ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਕਤਲ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਲੇਖ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਸਾਬਕਾ ਵਿੱਚ. ਅਗਸਤ 1966 ਦੇ ਮਾਸਿਕ ਰਸਾਲੇ ' ਪੈਨਜਾਨ' ਵਿੱਚ 56 , ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਲਈ ਇਹ ਸੋਚਣਾ ਮੁਸ਼ਕਲ ਸੀ ਕਿ ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਜੋ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਦੀ ਹੱਤਿਆ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਵਾਰ ਅਸਫਲ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ, ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀ ਕਾਰਨ ਦੂਜੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨ ਦੀ ਹਿੰਮਤ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ। ਸੰਭਾਵਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕੁਝ ਦਿਨਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਹੋਰਾਂ ਦੀ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਦੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਸੁਰੱਖਿਆ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਦੀ ਇੱਕ ਮਜ਼ਬੂਤ ਘੇਰਾਬੰਦੀ. ਉਸਨੇ ਅੱਗੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ 20 ਤੋਂ 30 ਜਨਵਰੀ 1948 ਦੇ ਦਰਮਿਆਨ ਸੁਰੱਖਿਆ ਪੁਲਿਸ ਵੱਲੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਤਫ਼ਤੀਸ਼ ਵਿੱਚ ਢਿੱਲ-ਮੱਠ ਦਿਖਾਈ ਗਈ ਸੀ। ਪੁਲਿਸ ਜੈਨ ਅਤੇ ਮਦਨਲਾਲ ਦੇ ਬਿਆਨਾਂ ਤੋਂ ਕੋਈ ਫਾਇਦਾ ਲੈਣ ਵਿੱਚ ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਸਫਲ ਰਹੀ। ਜੇਕਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜਾਂਚ ਵਿਚ ਦਿਲਚਸਪੀ ਦਿਖਾਈ ਹੁੰਦੀ ਤਾਂ ਇਹ ਹਾਦਸਾ ਟਲ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਸਾਰੀਆਂ ਸਾਵਧਾਨੀਆਂ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਕਿਸਮਤ, ਮੌਕਾ ਜਾਂ ਹਾਲਾਤਾਂ ਦੀ ਅਨੁਕੂਲਤਾ ਵਰਗੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਨਸਾਨ ਨੂੰ ਕਈ ਵਾਰ ਮੌਕਾ ਕਿਸਮਤ ਨਾਲ ਮਿਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।'

15.51 ਸਾਬਕਾ ਸਤੰਬਰ 1966 ਦੇ ਉਸ ਰਸਾਲੇ ਦਾ ਅੰਕ 57, ਉਸ ਵਿਸ਼ੇ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਪਲਾਟ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਉਸ ਰਸਾਲੇ ਦਾ ਨਵੰਬਰ ਦਸੰਬਰ, 1966 ਦਾ ਅੰਕ ਸਾਬਕਾ ਹੈ। 55 'ਗਾਂਧੀ ਕਤਲ ਅਤੇ ਮੌਲਾਨਾ ਆਜ਼ਾਦ' ਸਿਰਲੇਖ ਹੇਠ. ਗੋਪਾਲ ਗੋਡਸੇ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਨੱਥੂਰਾਮ ਗੌਡਸੇ ਨੂੰ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਦਾ ਕਤਲ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹ ਅਤੇ ਆਪਟੇ ਦੋਵਾਂ ਨੇ ਵੰਡ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਅਤੇ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਲਈ ਆਪਣੀਆਂ ਜਾਨਾਂ ਕੁਰਬਾਨ ਕੀਤੀਆਂ ਹੋਣਗੀਆਂ ਅਤੇ ਉਸਨੇ ਮੌਲਾਨਾ ਆਜ਼ਾਦ ਨੂੰ ਸਰਦਾਰ ਪਟੇਲ ਅਤੇ ਪੰਡਿਤ ਵਿਚਕਾਰ ਪਰੇਸ਼ਾਨੀ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਲਈ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਠਹਿਰਾਇਆ। ਨਹਿਰੂ ਦੁਆਰਾ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਇਹ ਸਨ, ਗਾਂਧੀ ਜੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੌਲਾਨਾ ਆਜ਼ਾਦ 'ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ਦਾ ਲੇਖਕ ਹੋਣ ਦਾ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਇਆ ਜੋ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦੁਆਰਾ ਵਰਤ ਤੋੜਨ ਲਈ ਰੱਖੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ।

ਜੈਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਨਰਾਇਣ ਦੇ ਭਾਸ਼ਣ ਦਾ ਜਵਾਬ:

15.53 ਸਾਬਕਾ 71 28 ਨਵੰਬਰ, 1947 ਨੂੰ ਸ਼ਾਮ 6.30 ਵਜੇ ਸ਼ਿਵਾਜੀ ਮੰਦਰ ਵਿਖੇ ਹੋਈ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਦੀ ਮੀਟਿੰਗ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਹੈ, ਜਿੱਥੇ ਲਗਭਗ 2000 ਲੋਕ ਮੌਜੂਦ ਸਨ ਅਤੇ ਬੁਲਾਰੇ ਵੀ.ਬੀ. ਗੋਗਟੇ ਅਤੇ ਐਨ.ਵੀ.

ਗੋਡਸੇ ਅਤੇ ਜਿਸ ਵਿਸ਼ੇ 'ਤੇ ਭਾਸ਼ਣ ਦਿੱਤੇ ਗਏ, ਉਹ ਸੀ 'ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ ਅਤੇ ਜੈਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਨਰਾਇਣ'। ਬੁਲਾਰਿਆਂ ਨੇ ਜੈਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਨਰਾਇਣ ਦੇ ਸਮਾਜਵਾਦ ਬਾਰੇ ਟਵੀਟ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਅਤੇ ਆਰਐਸਐਸ 'ਤੇ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਮਲੇ ਦਾ ਮਜ਼ਾਕ ਉਡਾਇਆ ਅਤੇ ਸਮਾਜਵਾਦੀਆਂ 'ਤੇ ਪਾਖੰਡ ਦਾ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਇਆ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂ ਔਰਤਾਂ 'ਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਅੱਤਿਆਚਾਰਾਂ ਬਾਰੇ ਵੀ ਬੋਲਿਆ ਅਤੇ ਸਮਾਜਵਾਦੀਆਂ 'ਤੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੀ ਸਿਰਜਣਾ ਅਤੇ ਵੰਡ ਵਿਚ ਮਦਦ ਕਰਨ ਦਾ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਇਆ।

ਭਾਰਤ ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਨਤੀਜੇ

Machine Translated by Google

15.54 ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਸ਼ਮੀਰ ਨੂੰ ਹਿੰਦੂ ਰਾਜੇ ਤੋਂ ਖੋਹ ਕੇ ਸ਼ੇਖ ਅਬਦੁੱਲਾ ਨੂੰ ਸੌਂਪਣ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਵੀ ਕੀਤਾ। ਉਥੇ ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਕਿ ਆਰਐਸਐਸ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ 'ਤੇ ਪੰਡਤ ਦੀ ਹੱਤਿਆ ਦੀ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਦਾ ਦੋਸ਼ ਹੈ।

ਨਹਿਰੂ। ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦਾ ਵੀ ਹਵਾਲਾ ਸੀ।

ਪੂਨਾ ਵਿੱਚ ਗਵਾਹਾਂ ਦੇ ਬਿਆਨ

15.63 ਐਨ.ਐਮ. ਕਾਮਟੇ, ਰਿਟਾਇਰਡ ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਜਨਰਲ ਆਫ਼ ਪੁਲਿਸ ਗਵਾਹ ਨੰਬਰ 4 ਨੂੰ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੁਆਰਾ ਤਿੰਨ ਵਾਰ ਅਤੇ ਪਾਠਕ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇੱਕ ਵਾਰ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਅੰਦੋਲਨ ਪੂਨਾ ਵਿੱਚ ਮੌਜੂਦ ਸੀ ਪਰ ਉਹ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਹਿ ਸਕਦੇ ਕਿ ਇਹ ਇੱਕ ਮਜ਼ਬੂਤ ਅੰਦੋਲਨ ਸੀ ਜਾਂ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਉਦੇਸ਼ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ਇਕਜੁੱਟ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਿੱਤਾਂ ਦੀ ਰਾਖੀ ਕਰਨਾ ਸੀ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਅਤੇ ਕਾਂਗਰਸ ਵਿਚਕਾਰ ਦੁਸ਼ਮਣੀ ਸੀ। ਪੂਨਾ ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦਲ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਚਿਤਪਾਵਨ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ।

15.64 ਭਾਵੇਂ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਵੰਡ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਬਹੁਤੀ ਉਤਸਾਹਿਤ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਪਰ ਪੱਛਮੀ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਜੋ ਕੁਝ ਵਾਪਰ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਉਸ ਦੀ ਖ਼ਬਰ ਆਉਣ 'ਤੇ ਉਹ ਬਹੁਤ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਸੀ।

15.67 ਉਸਨੇ ਅਖਬਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਬੰਬ ਸੁੱਟਣ ਬਾਰੇ ਪੜ੍ਹਿਆ। ਕਿਸੇ ਨੇ ਵੀ ਉਸ ਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ। ਉਹ ਮਦਨਲਾਲ ਨੂੰ ਪੂਨਾ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਜੋੜ ਸਕਿਆ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਉਹ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਸੀ ਜੇਕਰ ਪੂਨਾ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੁੰਦਾ ਕਿ ਮਦਨਲਾਲ ਅਹਿਮਦਨਗਰ ਵਿੱਚ ਰਹਿ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਕਾਮਤੇ ਨੇ ਪ੍ਰੋ: ਜੈਨ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਾਣਿਆ। ਬੰਬ ਦੇ ਵਿਸਫੋਟ ਅਤੇ ਮਹਾਤਮਾ ਦੀ ਹੱਤਿਆ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਉਹ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ ਸੀ ਕਿ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਰਚਣ ਵਾਲੇ ਕੀ ਸਨ ਅਤੇ ਉਸ ਕੋਲ ਇਸ ਵਿੱਚ ਪੂਨਾ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਦਾ ਸ਼ੱਕ ਕਰਨ ਦਾ ਕੋਈ ਕਾਰਨ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਸ ਤੱਥ ਬਾਰੇ ਉਸ ਨੂੰ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਜਦੋਂ ਸੰਜੇਵੀ ਨੇ 30 ਜਨਵਰੀ 1948 ਦੀ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਉਸ ਨੂੰ ਇਸ ਕਤਲ ਬਾਰੇ ਟੈਲੀਫ਼ੋਨ ਕੀਤਾ।

15.69 ਪੂਨਾ ਪੁਲਿਸ 20 ਤੋਂ 30 ਜਨਵਰੀ 1948 ਤੱਕ ਤਫ਼ਤੀਸ਼ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਸਿਵਾਏ ਕਿ ਰਾਣਾ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਕੁਝ ਖਾਸ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ ਅਤੇ ਮਦਨਲਾਲ ਦੇ 24 ਜਨਵਰੀ 1948 ਦੇ ਬਿਆਨ ਦੀ ਇੱਕ ਕਾਪੀ ਵੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ ਜੋ ਕਿ ਰਾਣਾ ਨੇ ਉਸਨੂੰ (ਕਾਮਟੇ) ਨੂੰ ਦਿਖਾਈ ਸੀ। ਕਤਲ ਤੋਂ ਦੋ ਦਿਨ ਬਾਅਦ।

15.74 ਕਤਲ ਦੀ ਸੂਚਨਾ ਮਿਲਣ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਬਾਅਦ ਉਸਨੇ ਰਾਣਾ ਨੂੰ ਬੁਲਾਇਆ ਅਤੇ ਮਦਨਲਾਲ ਦਾ ਬਿਆਨ ਮੰਗਿਆ ਜੋ ਰਾਣਾ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਦਿਖਾਇਆ।

ਕਾਮਟੇ ਨੇ ਫਿਰ ਉਸਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਉਸਨੇ ਤੁਰੰਤ ਕਾਰਵਾਈ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ, ਪੂਨਾ ਆ ਕੇ ਗੁਰਟੂ ਨੂੰ ਸੂਚਿਤ ਕੀਤਾ। ਉਸ ਦਾ ਜਵਾਬ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਅੰਗਾਰਕਰ ਦੀ ਉਡੀਕ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਜੋ ਉਸ ਸਮੇਂ ਛੁੱਟੀ 'ਤੇ ਸੀ। ਕਾਮਟੇ ਨੇ ਇਹ ਨਹੀਂ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਪੂਨਾ ਪੁਲਿਸ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ਕਾਰਾਂ ਜਾਂ ਆਰਐਸਐਸ ਪ੍ਰਤੀ ਹਮਦਰਦ ਹੈ।

Machine Translated by Google

15.78 ਉਸ (ਕਾਮਟੇ) ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ ਸੀ ਕਿ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ਕਾਰਾਂ ਦਾ ਇਰਾਦਾ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਅਗਵਾ ਕਰਨਾ ਸੀ। ਸੰਜੇਵੀ ਨੂੰ 30 ਜਨਵਰੀ 1948 ਨੂੰ ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਦੇ ਪੱਤਰ ਵਿਚ ਦਰਜ ਤੱਥਾਂ ਬਾਰੇ ਉਹ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ ਸੀ।

8. ਫਿਰ ਕਾਮਟੇ ਨੇ ਅੱਗੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਸਨੂੰ ਇੱਕ ਬੇਹੋਸ਼ ਯਾਦ ਸੀ 'ਕਿ ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਅਗਵਾ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਬਾਰੇ ਦੱਸਿਆ ਸੀ'। ਉਸਨੇ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਇਹ ਇੱਕ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਸਿਧਾਂਤ ਸੀ।

ਇਕ ਹੋਰ ਸਵਾਲ ਦੇ ਜਵਾਬ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ: 'ਵਿਜੀਲੈਂਸ ਸਬੰਧਤ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਵਿਰੁੱਧ ਸ਼ੱਕ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰੇਗੀ। ਇਸ ਮਾਮਲੇ 'ਚ ਸ਼ੱਕ ਮਹਾਤਮਾਜੀ ਦੀ ਹੱਤਿਆ ਦਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪਰ ਸ਼ੱਕ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਪੂਨਾ 'ਚ ਅਜਿਹੇ ਲੋਕ ਸਨ ਜੋ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਨੂੰ 55 ਕਰੋੜ (55 ਕਰੋੜ) ਦੇਣ ਦੇ ਮਹਾਤਮਾ ਜੀ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਸਨ। ਜੇਕਰ ਗੁਰਟੂ ਨੂੰ ਮਦਨਲਾਲ ਦੇ ਬਿਆਨ ਬਾਰੇ ਪਤਾ ਲੱਗ ਜਾਂਦਾ ਤਾਂ ਉਹ ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ ਇਸ ਨਤੀਜੇ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚ ਸਕਦਾ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਉਹ ਲੋਕ ਹਨ ਜੋ ਮਹਾਤਮਾ ਜੀ ਦੇ ਕਤਲ ਦੀ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਰਚ ਰਹੇ ਸਨ।' 15.82....

ਜੇ ਉਹ (ਕਾਮਟੇ) ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੁੰਦਾ ਕਿ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਲੋਕ ਬੰਬਈ ਸੂਬੇ ਦੇ ਸਨ ਤਾਂ ਉਹ ਬੰਬਈ ਤੋਂ 20 ਜਾਂ 25 ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਬਿਠਾ ਦਿੰਦਾ ਕਿ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਉਸ ਦੇ ਨੇੜੇ-ਤੇੜੇ ਕਿਤੇ ਨਾ ਪਹੁੰਚ ਜਾਣ। ਗੋਡਸੇ ਆਦਿ ਨੂੰ ਪੂਨਾ ਸੀ.ਆਈ.ਡੀ. ਨੂੰ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪਰਛਾਵਾਂ ਨਾ ਹੋਣ ਦਾ ਚੰਗਾ ਕਾਰਨ ਜ਼ਰੂਰ ਹੋਵੇਗਾ। ਇੱਕ ਵਾਰ ਇੱਕ ਆਦਮੀ ਬਲੈਕ ਲਿਸਟ ਨਾਮ ਦੀ ਸੂਚੀ ਵਿੱਚ ਸੀ, ਉਹ 24 ਘੰਟਿਆਂ ਲਈ ਛਾਇਆ ਰਿਹਾ। ਗੋਡਸੇ ਆਦਿ ਦੇ ਨਾਮ ਸੂਚੀ ਵਿੱਚ ਨਾ ਹੋਣ ਦਾ ਮਤਲਬ ਸੀਆਈਡੀ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਖਤਰਨਾਕ ਸਨ।

ਇਹ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਉਤਸੁਕ ਸਟੈਂਡ ਜਾਪਦਾ ਹੈ. ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਤੋਂ ਵੀ ਘੱਟ ਸਮਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਆਪਟੇ ਪੂਨਾ ਵਿੱਚ ਹੋਏ ਬੰਬ ਹਮਲੇ ਦਾ ਦੋਸ਼ੀ ਸੀ। ਗੋਡਸੇ ਆਪਟੇ ਦੇ ਨਜ਼ਦੀਕੀ ਸਾਥੀ ਵਜੋਂ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਫਿਰ ਵੀ ਸਾਰੇ ਪੁਲਿਸ ਵਾਲੇ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਹ ਨਹੀਂ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਇਹ ਵਿਅਕਤੀ ਸੰਭਾਵੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਖਤਰਨਾਕ ਸਨ।

15.84 ਜਿਰ੍ਹਾ ਵਿਚ ਉਸਨੇ (ਕਾਮਟੇ) ਕਿਹਾ ਕਿ ਜੇ ਬਿਆਨ ਸਾਬਕਾ. 1 ਉਸ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਦਿਖਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਤਾਂ ਉਹ ਉਥੇ ਦੱਸੇ ਗਏ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਛਾਂਦਾਰ ਕਰਵਾ ਦਿੰਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਲਗਾਤਾਰ ਨਿਗਰਾਨੀ ਵਿਚ ਰੱਖਦਾ ਸੀ। ਜੇਕਰ ਬਿਆਨ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਤਲ ਦੀ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਰਚੀ ਗਈ ਸੀ, ਤਾਂ ਉਹ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤੁਰੰਤ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਕਹਿੰਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਜੇਕਰ ਉਸਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਜਾਂਦਾ ਕਿ ਇੱਕ ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ, ਪੂਨਾ ਦਾ ਸੰਪਾਦਕ ਹੈ ਅਤੇ ਦੂਜਾ ਸ਼ਾਸਤਰ ਭੰਡਾਰ ਦਾ ਮਾਲਕ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਬਾਰੇ ਆਪਣੇ ਅਧੀਨ ਸਟਾਫ਼ ਰਾਹੀਂ ਤੁਰੰਤ ਪਤਾ ਲਗਾਉਣ ਦੇ ਯੋਗ ਹੋ ਗਏ ਹਨ। ਕਤਲ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਸ ਨੇ ਆਪਟੇ ਜਾਂ ਨੱਥੂਰਾਮ ਗੋਡਸੇ ਬਾਰੇ ਨਹੀਂ ਸੁਣਿਆ ਸੀ। ਜੇ ਉਸਨੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕੀਤਾ ਹੁੰਦਾ, ਤਾਂ ਉਹ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਨਜ਼ਦੀਕੀ ਸਾਥੀਆਂ 'ਤੇ ਪਰਛਾਵਾਂ ਪਾ ਸਕਦਾ ਸੀ ਜਾਂ ਨਹੀਂ।

Machine Translated by Google

15.87 ਸੰਜੇਵੀ ਨੂੰ 20 ਅਪ੍ਰੈਲ 1948 ਦੀ ਆਪਣੀ ਚਿੱਠੀ ਵਿੱਚ, ਸਾਬਕਾ. 97, ਕਾਮਟੇ ਨੇ ਰਾਣਾ ਦੀ ਕੁੱਟਮਾਰ ਦੀ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਰਾਦਾ ਰਾਣਾ ਨੂੰ ਤੁਰੰਤ ਕਦਮ ਚੁੱਕਣ ਦੀ ਇੱਛਾ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਕਰਵਾਉਣਾ ਹੈ। ਉਸਨੂੰ ਮਦਨਲਾਲ ਦੇ ਬਿਆਨ ਦੀ ਕਾਪੀ ਮਿਲੀ ਅਤੇ ਉਸਦੀ ਇੱਛਾ ਸੀ ਕਿ ਰਾਣਾ ਅਜਿਹੀ ਗਲਤੀ ਦੁਬਾਰਾ ਨਾ ਕਰੇ। ਇਹ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਾਮਟੇ ਦੀ ਰਾਏ ਵਿੱਚ, ਰਾਣਾ ਨੇ ਮਦਨਲਾਲ ਦੇ ਉਸ ਬਿਆਨ ਦੀ ਕੋਈ ਵਰਤੋਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜੋ 25 ਜਨਵਰੀ 1948 ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੌਂਪਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਪਰ ਕੀ ਕੋਈ ਹੋਰ ਗਾਂਧੀ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਹੋਵੇਗਾ?

UH ਰਾਣਾ, WIT. 3

15.90 UH ਰਾਣਾ, ਡੀ.ਆਈ.ਜੀ., ਸੀ.ਆਈ.ਡੀ. ਦੇ ਗਵਾਹ ਨੰਬਰ 3 ਨੇ ਜਦੋਂ 7 ਫਰਵਰੀ 1967 ਨੂੰ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਧਮਾਕੇ ਤੋਂ ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਸੰਜੇਵੀ ਨੇ ਬੁਲਾਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਮਦਨਲਾਲ ਨੇ ਕੁਝ ਖਾਸ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ਜਿਸ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸਦੇ ਸਾਥੀ ਬੰਬਈ ਵਾਲੇ ਸਨ ਪਰ ਅਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ। ਇਹ ਨਹੀਂ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਹ ਕਿੱਥੋਂ ਦੇ ਸਨ। ਉਸਨੇ ਇਹ ਨਹੀਂ ਦੱਸਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਪੂਨਾ ਦੇ ਸਨ ਪਰ ਉਸਨੇ ਸਾਵਰਕਰ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਰਾਣਾ ਨੂੰ ਇਹ ਵੀ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਮਦਨਲਾਲ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਦਾੜ੍ਹੀ ਵਾਲਾ ਸਾਧੂ ਸੀ ਅਤੇ ਦੂਜਾ ਸ਼ੰਕਰ ਨਾਮ ਦਾ ਉਸਦਾ ਨੌਕਰ ਸੀ ਅਤੇ ਤੀਜਾ ਇੱਕ ਅਖਬਾਰ ਦਾ ਸੰਪਾਦਕ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸਨੇ ਇਹ ਨਹੀਂ ਦੱਸਿਆ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਅਖਬਾਰ ਕਿੱਥੇ ਛਪਦਾ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਵਰਕਰ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਰਾਣਾ ਨੇ ਤੁਰੰਤ ਇਹ ਸਿੱਟਾ ਕੱਢਿਆ ਕਿ ਉਹ ਸਾਵਰਕਰਵਾਦੀ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ।

15.94 ਜਦੋਂ ਉਹ ਡੀਆਈਜੀ, ਸੀਆਈਡੀ, ਪੂਨਾ ਸੀ, ਉਸਨੇ ਗੋਡਸੇ ਅਤੇ ਹੋਰਾਂ ਦੇ ਪੰਚਗਨੀ ਜਾਣ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਨਹੀਂ ਸੁਣੀ ਸੀ। ਨੱਥੂਰਾਮ ਗੋਡਸੇ ਜਾਂ ਆਪਟੇ ਜਾਂ ਬੈਜ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਮੂਹ ਦੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਬਾਰੇ ਉਸ ਦੇ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਕੁਝ ਵੀ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਨਹੀਂ ਆਇਆ, ਨਾ ਹੀ ਇਹ ਹਿੰਸਾ ਵੱਲ ਸੇਧਿਤ ਸਨ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਪੁਲਿਸ ਪੱਤਰਕਾਰਾਂ ਦੀ ਡਿਊਟੀ ਕਾਰਵਾਈ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਕਰਨਾ ਸੀ ਜਾਂ ਸਿਆਸਤਦਾਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਸੰਬੋਧਨ ਕੀਤੀਆਂ ਮੀਟਿੰਗਾਂ ਦੇ ਭਾਸ਼ਣਾਂ ਨੇ ਅਜਿਹੀ ਕੋਈ ਰਿਪੋਰਟ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ। ਇਹ ਵਿਅਕਤੀ ਪਰਛਾਵੇਂ ਲਈ ਕਾਲੀ ਸੂਚੀ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਨਾ ਹੀ ਉਸਨੂੰ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਕੇਸਰੀ ਗਰੁੱਪ ਇੱਕ ਖਾੜਕੂ ਗਰੁੱਪ ਹੈ। ਉਸ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਜੀ.ਵੀ.ਕੇਤਕਰ, ਭਗਵਾਨ ਆਦਿ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਹੋਏ ਸਨ।

15.97 ਉਸ ਨੂੰ ਕਰਕਰੇ ਅਤੇ ਮਦਨਲਾਲ ਨੂੰ ਨਜ਼ਰਬੰਦ ਕਰਨ ਦੇ ਹੁਕਮ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਹ ਪੁੱਛੇ ਜਾਣ 'ਤੇ ਕਿ ਕੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਬ-ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਬਾਲਕੁੰਡੀ ਦੀ ਮਿਤੀ 4 ਜਨਵਰੀ 1948 ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਦੇਖੀ ਹੈ, ਐਕਸ. 66, ਕਰਕਰੇ ਅਤੇ ਮਦਨਲਾਲ ਬਾਰੇ, ਉਸਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਉਸਨੇ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰ ਦੇਖਿਆ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ 'ਤੇ 14 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਉਸਦਾ ਸਮਰਥਨ ਸੀ। ਪਰ ਨਜ਼ਰਬੰਦੀ ਦੀ ਸਿਫ਼ਾਰਸ਼ ਕਰਨਾ ਜਾਂ ਨਾ ਕਰਨਾ ਉਸ ਦੇ ਸੂਬੇ ਦੇ ਅੰਦਰ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਹ ਸੂਬਾਈ 'ਸ਼ੋਹਰਤ' ਵਾਲੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਉਹ ਜਨਵਰੀ 'ਚ ਅਹਿਮਦਨਗਰ 'ਚ ਡੇਰੇ ਨਹੀਂ ਲਗਾ ਰਹੇ ਸਨ ਪਰ ਏ.ਡੀ.ਆਈ.ਜੀ. (ਕ੍ਰਾਈਮ) ਸੀ.

Machine Translated by Google

15.99 ਫਿਰ ਰਾਣਾ ਤੋਂ ਅਹਿਮਦਨਗਰ ਵਿਖੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਬੰਬ ਕਾਂਡਾਂ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਕੀਤੀ ਗਈ ਅਤੇ ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਸਨੇ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਦੇਖੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ 12 ਦਸੰਬਰ 1947 ਨੂੰ ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਰਜ਼ਾਕ ਨੂੰ ਭੇਜਿਆ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰ ਦੇਖਿਆ ਹੋਵੇਗਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਦਨਲਾਲ ਆਦਿ ਦੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਬਾਰੇ ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਰਜ਼ਾਕ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਦਿਖਾਈ ਗਈ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆਈ ਪਰ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਫ਼ਤਰ ਵਿਚ ਆਈ ਹੋਵੇ। ਨਾ ਹੀ ਉਸ ਨੂੰ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਕਰਕਰੇ ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਗੋਡਸੇ ਨਾਲ ਕਾਨਫਰੰਸ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਜੋ ਉਹ ਜਾਣਦਾ ਸੀ, ਉਸ ਅਨੁਸਾਰ ਨਾ ਤਾਂ ਗੋਡਸੇ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਆਪਟੇ ਸੂਬਾਈ ਜਾਂ ਅੰਤਰ-ਪ੍ਰਾਂਤਕ ਮਹੱਤਵ ਦੇ ਸਨ। ਉਸ ਨੂੰ ਇਹ ਨਹੀਂ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਗੋਡਸੇ ਅਤੇ ਆਪਟੇ ਅਹਿਮਦਨਗਰ ਵਿੱਚ ਕਰਕਰੇ ਨੂੰ ਮਿਲ ਰਹੇ ਸਨ।

15.100 ਉਸਨੇ ਸਾਬਕਾ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਦੇਖਿਆ ਸੀ. 67, ਮਦਨਲਾਲ ਦੀ ਪਛਾਣ ਬਾਰੇ ਸਬ-ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਬਾਲਕੁੰਡੀ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਮਿਤੀ 29 ਜਨਵਰੀ 1948 ਸੀ। ਜੇਕਰ ਡੀਐਸਪੀ ਨੂੰ ਆਮ ਕੋਰਸ ਵਿੱਚ ਮਦਨਲਾਲ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਸੂਚਨਾ ਮਿਲੀ ਹੁੰਦੀ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਭੇਜ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ। ਪੂਨਾ ਅਤੇ ਅਹਿਮਦਨਗਰ ਵਿੱਚ ਹਿੰਸਕ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਪਰ ਇਹ ਦਿਖਾਉਣ ਲਈ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਗਾਂਧੀ ਵਿਰੋਧੀ ਸਨ।

ਉਹ ਮੁਸਲਿਮ ਵਿਰੋਧੀ ਸਨ।

15.106 ਜਦੋਂ ਸਾਵਰਕਰ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਾਲੇ ਪੂਨਾ ਸਕੂਲ ਆਫ਼ ਚਿੰਤਕ ਬਾਰੇ ਮੁਨਸ਼ੀ ਦੇ ਬਿਆਨ ਬਾਰੇ ਪੁੱਛਿਆ ਗਿਆ, ਤਾਂ ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਹ ਮੌਜੂਦ ਹੈ ਪਰ ਕੋਈ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਇਸਦੀ ਹਿੰਸਾ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਵਿਰੁੱਧ ਹੋਵੇਗੀ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਉਸਨੂੰ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਕੇਸਰੀ ਸਮੂਹ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਸੀ।

15.110 ਰਾਣਾ ਨੇ ਕਿਹਾ:- 'ਮੈਂ

ਸੰਜੇਵੀ ਨੂੰ ਸਵੇਰੇ 9.30 ਜਾਂ 10.00 ਵਜੇ ਦੇਖਿਆ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮਦਨਲਾਲ ਨੇ ਗੱਲ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ ਸੀ ਅਤੇ ਮਦਨਲਾਲ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਹ ਬੰਬਈ ਤੋਂ ਆਇਆ ਹੈ; ਸਾਵਰਕਰ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ; ਅਤੇ ਇੱਕ ਕਰਕਰੇ ਦਾ ਨਾਮ ਵੀ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਇੱਕ ਸਾਧੂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਜਿਸਦਾ ਇੱਕ ਨੌਕਰ ਸੀ। ਸੰਜੇਵੀ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਅਗਰੇਨੀ ਜਾਂ ਇਸਦੇ ਪ੍ਰੋਪਰਾਈਟਰ ਜਾਂ ਸੰਪਾਦਕ ਜਾਂ ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦਾ ਨਾਮ, ਇਸਦੇ ਪ੍ਰੋਪਰਾਈਟਰ ਜਾਂ ਸੰਪਾਦਕ ਦਾ ਨਾਮ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ। ਮੈਂ ਦੁਹਰਾਉਣਾ ਚਾਹਾਂਗਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ (ਸੰਜੇਵੀ) ਨੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਅਖਬਾਰ-ਅਗਰਣੀ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ- ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਾਲਕਾਂ ਜਾਂ ਸੰਪਾਦਕਾਂ ਦੇ ਨਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ।'

15.112 ਮਦਨਲਾਲ ਦੇ ਬਿਆਨ ਵਿਚ ਜੋ ਉਹ ਬੰਬਈ ਲੈ ਕੇ ਆਇਆ ਸੀ, ਅਗਰੇਨੀ ਜਾਂ ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਸੀ। ਸੰਪਾਦਕ ਅਤੇ ਪ੍ਰੋਪਰਾਈਟਰ ਦਾ ਵੀ ਜ਼ਿਕਰ ਸੀ। ਗਵਾਹ ਦੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਉਲਝਣ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਅਗਰੇਨੀ ਨਾਮ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਉਸਨੇ ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਦੇ ਘਰ ਤੋਂ ਪੂਨਾ ਨੂੰ ਟੈਲੀਫੋਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਕਿਉਂਕਿ ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਇੱਕ ਵੱਡੀ ਸੰਸਥਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਇੱਕੋ ਸਮੇਂ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਨੂੰ ਜਾਣਕਾਰੀ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਅਗਵਾ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪੂਨਾ ਸਥਿਤ ਆਪਣੇ ਦਫ਼ਤਰ ਨੂੰ ਅਗਰੇਨੀ ਦੇ ਸੰਪਾਦਕ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਸਾਵਧਾਨੀ ਵਰਤਣ ਲਈ ਸੂਚਿਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ । ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਉਹ ਸੀ

Machine Translated by Google

ਅਗਲੀ ਸਵੇਰ ਪੂਨਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸਨੇ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਉਹ ਉਥੇ ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰੇਗਾ।

15.114 ਉਸਨੇ ਇਹ ਨਹੀਂ ਸੋਚਿਆ ਸੀ ਕਿ ਦੋਸ਼ੀ ਆਪਣੇ ਡਿਜ਼ਾਇਨ ਨੂੰ ਸੰਚਾਲਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਤੁਰੰਤ ਵਾਪਸ ਆਉਣਗੇ। ਸੰਜੇਵੀ ਵੀ ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਹੀ ਵਿਚਾਰ ਰੱਖਦਾ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।

15.117 ਰਾਣਾ ਨੂੰ ਇੱਕ ਖਾਸ ਸਵਾਲ ਪੁੱਛਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਕੀ ਦੋਸ਼ੀ ਪੂਨਾ ਸੀਆਈਡੀ ਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਵਿਅਕਤੀ ਵਜੋਂ ਜਾਣੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ ਜੋ ਹਿੰਸਕ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਵਿੱਚ ਹਿੱਸਾ ਲੈਣ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਰੱਖਦੇ ਸਨ। ਉਸਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ:-

'ਮੈਂ ਹੁਣ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਆਪਟੇ, ਗੋਡਸੇ, ਕਰਕਰੇ, ਅਠਾਵਲੇ ਅਤੇ ਬੈਜ ਸੰਭਾਵੀ ਸ਼ਰਾਰਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸਨ ਜੋ ਹਿੰਸਕ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਵਿੱਚ ਹਿੱਸਾ ਲੈ ਰਹੇ ਸਨ।'

15.118 ਫਿਰ ਉਸਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਕੀ ਬੰਬਈ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਭੇਜਣ ਨਾਲ ਤਬਾਹੀ ਟਲ ਜਾਂਦੀ। ਉਸ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਸਵਾਲ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਧਾਰਨਾਵਾਂ ਹਨ, ਕਿ ਇੱਕ ਹੀ ਵਿਅਕਤੀ ਅਪਰਾਧ ਕਰੇਗਾ, ਉਹ ਉਹੀ ਜਗ੍ਹਾ ਚੁਣੇਗਾ ਜਾਂ ਉੱਥੇ ਭੇਜੇ ਗਏ ਆਦਮੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਹੋਣਗੇ। ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜਨਵਰੀ ਤੱਕ ਉਸ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਮਦਨਲਾਲ ਨੇ ਕਰਕਰੇ ਅਤੇ ਸਾਵਰਕਰ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਵਿਅਕਤੀ ਦਾ ਨਾਂ ਲਿਆ ਸੀ। ਉਸ ਨੂੰ ਇਹ ਨਹੀਂ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਮਦਨਲਾਲ ਨੇ 20 ਜਨਵਰੀ 1948 ਦੀ ਅੱਧੀ ਰਾਤ ਨੂੰ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਬਿਆਨ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਸੰਜੇਵੀ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਮਦਨਲਾਲ ਦੇ ਬੰਬਈ ਵਾਲੇ ਪਾਸੇ ਹੋਰ ਵੀ ਸਾਥੀ ਸਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਸਾਧੂ ਦਾੜ੍ਹੀ ਵਾਲਾ ਸੀ ਪਰ ਉਸ ਨੇ ਇਹ ਨਹੀਂ ਦੱਸਿਆ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਰਾਸ਼ਟਰ ਅਖ਼ਬਾਰ ਦਾ ਮੈਨੇਜਰ ਜਾਂ ਸੰਪਾਦਕ ਸੀ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਸੰਜੇਵੀ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਮਦਨਲਾਲ ਨੇ ਛੇ ਸਾਥੀਆਂ ਦੇ ਵਰਣਨ ਆਪਣੇ ਸਹਿ-ਸਾਜ਼ਿਸ਼ਕਰਤਾ ਵਜੋਂ ਦਿੱਤੇ ਸਨ।

15.121 ਉਸਨੇ ਮਦਨਲਾਲ ਦੇ ਬਿਆਨ ਨੂੰ ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਛੱਡਿਆ ਕਿਉਂਕਿ (1) ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਨੂੰ ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰੀ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਸੀ, (2) ਉਸਨੂੰ ਕਰਕਰੇ ਅਤੇ ਸਾਵਰਕਰ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ, (3) ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਦਾ ਪੂਨਾ ਨਾਲ ਕੋਈ ਲੈਣਾ-ਦੇਣਾ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਅਤੇ (4) ਉਹ ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਉਹ ਖੁਦ ਪੂਨਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹ ਖੁਦ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰੇਗਾ।

ਅਗਲੇ ਦਿਨ, ਰਾਣਾ ਨੂੰ ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ ਬੁਖਾਰ ਹੋ ਗਿਆ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਉਸਨੇ ਪੂਨਾ ਵਾਪਸੀ ਨੂੰ ਮੁਲਤਵੀ ਕਰਨ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ।

15.128 ਉਹ (ਰਾਣਾ) 28 ਤਰੀਕ ਨੂੰ ਸਵੇਰੇ ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰੀ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਗਿਆ ਸੀ।
ਉਸਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਇਹ ਪਤਾ ਲਗਾਉਣਾ ਸੀ ਕਿ ਉਸਦਾ ਮੁਖਬਰ ਕੌਣ ਸੀ ਜੋ ਕਿ ਨਗਰਵਾਲਾ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਸਕਿਆ ਸੀ। ਜੇਕਰ ਸ਼ਨਾਖਤ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੁੰਦੀ ਤਾਂ ਸੰਭਵ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਕੁਝ ਹੋਰ ਪਤਾ ਲੱਗ ਜਾਂਦਾ। ਉਹ 2 ਫਰਵਰੀ ਨੂੰ ਕਤਲ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦਿੱਲੀ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ ਸੀ। ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਬਰਵੇ ਨੇ ਜਿਸ ਗੱਲ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਉਸ ਬਾਰੇ ਉਹ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ ਸੀ।

Machine Translated by Google

15.129 ਜਿਰ੍ਹਾ ਵਿੱਚ ਉਸਨੇ (ਰਾਣਾ) ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਜਦੋਂ ਉਹ 21 ਤਰੀਕ ਨੂੰ ਸੰਜੇਵੀ ਗਿਆ ਸੀ ਤਾਂ ਉਥੇ ਕੁਝ ਹੋਰ ਪੁਲਿਸ ਅਧਿਕਾਰੀ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਰਿਖੀਕੇਸ਼ ਅਤੇ ਦੂਜਾ ਭਾਟੀਆ ਸੀ ਜੋ ਬੰਬ ਕਾਂਡ ਦੇ ਜਾਂਚ ਅਧਿਕਾਰੀ ਸਨ। ਨਾ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਮਦਨਲਾਲ ਦਾ ਕੋਈ ਬਿਆਨ ਸੀ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਗੱਲ ਜ਼ੁਬਾਨੀ ਸੀ, ਨਾ ਕਿਸੇ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕਿਸੇ ਨੇ ਅਗਰੇਨੀ ਜਾਂ ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਅਖਬਾਰ ਦੇ ਸੰਪਾਦਕ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਸੰਜੇਵੀ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਅਖਬਾਰ ਬਾਰੇ ਪਤਾ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ ਗਿਆ। ਸੰਜੇਵੀ ਦੁਆਰਾ ਇੱਕ ਅਖਬਾਰ ਦੇ ਸੰਪਾਦਕ ਬਾਰੇ ਪਤਾ ਲਗਾਉਣ ਲਈ। ਉਸ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਮਦਨਲਾਲ ਨੇ ਉੱਥੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਸੀ-ਕਰਕਰੇ ਅਤੇ ਇੱਕ ਸਾਧੂ ਅਤੇ ਉਸਦਾ ਨੌਕਰ, ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਸਾਥੀ ਬੰਬਈ ਵਾਲੇ ਪਾਸੇ ਦੇ ਮਰਾਠੇ ਸਨ। ਜਿਵੇਂ ਹੀ ਬੰਬਈ ਦੇ ਮਰਾਠਿਆਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, ਉਹ (ਰਾਣਾ) ਨੂੰ ਸਾਵਰਕਰ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਸਮੂਹ 'ਤੇ ਸ਼ੱਕ ਹੋਇਆ।

ਉਸਨੇ ਸੰਜੇਵੀ ਨੂੰ ਬੰਬਈ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਵਰਕਰ ਉਥੇ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਪੂਨਾ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਸਮੂਹ ਦਾ ਗੜ੍ਹ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਇਹ ਨਹੀਂ ਸੁਣਿਆ ਸੀ ਕਿ ਬੰਬਈ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਅਫਸਰਾਂ ਨੇ ਮਦਨਲਾਲ ਦੇ ਬਿਆਨ ਦੀ ਸਟੀਕਤਾ ਲਈ ਸੀ। ਉਸ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਮਦਨਲਾਲ ਦਾ ਬਿਆਨ ਉਰਦੂ ਵਿਚ ਸੀ; ਇਸ ਦਾ ਅਨੁਵਾਦ ਬੰਬਈ ਵਿੱਚ ਜਾਂਚ ਵਿੱਚ ਉਸਦੀ ਅਤੇ ਬੰਬੇ ਪੁਲਿਸ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰਨ ਲਈ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ।

15.131 ਇਸ ਤੱਥ ਤੋਂ ਕਿ ਸੰਜੇਵੀ ਨੂੰ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ (ਰਾਣਾ) ਰੇਲਗੱਡੀ ਵਿੱਚ ਸਫ਼ਰ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਉਹ ਇਸ ਪ੍ਰਭਾਵ ਵਿੱਚ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ਕਰਤਾਵਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਬਾਕੀਆਂ ਦੇ ਕੋਈ ਹੋਰ ਅਪਰਾਧ ਕਰਨ ਲਈ ਜਲਦੀ ਵਾਪਸ ਆਉਣ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਸੰਜੇਵੀ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜੇ ਉਹ ਬੰਬਈ ਅਤੇ ਪੂਨਾ ਪਹੁੰਚਣ 'ਤੇ ਲੋੜੀਂਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰ ਲਵੇ ਤਾਂ ਇਹ ਕਾਫ਼ੀ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਉਹ ਸਾਵਧਾਨੀ ਨਾਲ ਅਤੇ ਗੁਪਤ ਰੂਪ ਵਿਚ ਅੱਗੇ ਵਧੇ ਅਤੇ ਸਾਰੀ ਜਗ੍ਹਾ ਨੂੰ ਇਕ ਹੀ ਹਫੜਾ-ਦਫੜੀ ਵਿਚ ਇਕੱਠਾ ਕਰ ਲਵੇ।

25 ਤਰੀਕ ਨੂੰ ਸੰਜੇਵੀ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਅਖ਼ਬਾਰ ਦਾ ਸੰਪਾਦਕ ਸੀ, ਪਰ ਉਸ ਨੇ ਉਸ ਵਿਅਕਤੀ ਦਾ ਨਾਂ ਜਾਂ ਅਖ਼ਬਾਰ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਦੀ ਥਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ।

15.136 ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਇਹ ਵੀ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਸਨੇ ਅਹਿਮਦਨਗਰ ਤੋਂ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਕੀਤੀ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਕਰਕਰੇ ਹੁਣ ਉੱਥੇ ਨਹੀਂ ਹਨ ਅਤੇ ਉਸਨੇ ਬੰਬਈ ਵਿੱਚ ਕਰਕਰੇ ਦੀ ਭਾਲ ਲਈ ਆਪਣੇ ਆਦਮੀ ਤਾਇਨਾਤ ਕੀਤੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਹ ਪੂਨਾ ਤੋਂ ਕੁਝ ਪੁਲਿਸ ਅਫਸਰਾਂ ਨੂੰ ਬੈਜ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰਨ ਲਈ ਵੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ। , ਨਾਜਾਇਜ਼ ਹਥਿਆਰਾਂ ਦਾ ਇੱਕ ਜਾਣਿਆ-ਪਛਾਣਿਆ ਤਸਕਰ। ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਸ ਦਾ ਸਿਧਾਂਤ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਅਗਵਾ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਮੁਖਬਰਾਂ ਤੋਂ ਮਿਲੀ ਸੂਚਨਾ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਇਹ ਸਿੱਟਾ ਕੱਢਿਆ ਸੀ। ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਇੱਥੇ 20 ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹਰ ਇੱਕ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਵਿਅਕਤੀ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਨੇ ਇਸ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨੂੰ ਸਹੀ ਮੰਨਿਆ।

15.137 ਜਦੋਂ ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਬੋਲ ਰਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਸੁਣ ਰਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਇਸ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਸਵਾਲ ਵੀ ਪੁੱਛ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਇਹ ਸਿਧਾਂਤ ਨਹੀਂ ਸੋਚਿਆ ਸੀ

Machine Translated by Google

ਸ਼ਾਨਦਾਰ; ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਟੈਲੀਫੋਨ 'ਤੇ ਡੀ.ਆਈ.ਬੀ. ਨੂੰ ਸੂਚਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ।'

15.141 ਜਦੋਂ ਉਹ ਪੂਨਾ ਗਿਆ ਤਾਂ ਉਸਨੇ ਅੰਗਰਕਾਰ ਲਈ ਕਿਹਾ ਪਰ ਉਹ ਬੀਮਾਰ ਸੀ। ਫਿਰ ਉਸਨੇ ਦੇਉਲਕਰ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ ਪਰ ਉਹ ਵੀ ਅਲੀਬਾਗ ਤੋਂ ਦੂਰ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਉਪਲਬਧ ਨਹੀਂ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਤੁਰੰਤ ਵਾਇਰਲੈਸ ਰਾਹੀਂ ਵਾਪਸ ਬੁਲਾਇਆ ਗਿਆ। ਰਾਓ ਸਾਹਿਬ ਗੁਰਟੂ ਨੂੰ ਮਦਨਲਾਲ ਦੁਆਰਾ ਦੱਸੇ ਗਏ ਸਾਰੇ ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਦੇ ਨਾਵਾਂ ਦਾ ਪਤਾ ਸੀ। ਪੂਨਾ ਵਿਚ ਹੋਰ ਅਧਿਕਾਰੀ ਉਪਲਬਧ ਸਨ ਪਰ ਉਹ (ਰਾਣਾ) ਸਿਰਫ਼ ਅੰਗਾਰਕਰ ਜਾਂ ਦੇਉਲਕਰ ਨੂੰ ਹੀ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਹੀ ਕਰਕਰੇ ਦੇ ਸਾਥੀਆਂ ਦੇ ਨਾਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਲੁਕਣ ਵਾਲੇ ਸਥਾਨਾਂ ਨੂੰ ਜਾਣਦੇ ਸਨ। ਉਸ ਨੇ ਪੂਨਾ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੀ ਮੌਜੂਦਗੀ ਬਾਰੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪੁੱਛਿਆ। ਬਾਅਦ ਦੀ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਜਦੋਂ ਉਹ ਪੂਨਾ ਪਹੁੰਚਿਆ ਤਾਂ ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਗੋਡਸੇ ਉੱਥੇ ਨਹੀਂ ਸਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਖੁਦ ਬੈਜ ਦਾ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਸ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਕਰਕਰੇ ਨੂੰ ਮਹਾਰਾਜ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕਤਲ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸੰਜੇਵੀ ਨੇ ਕਾਮਟੇ ਨੂੰ ਬੰਬਈ ਤੋਂ ਕੁਝ ਪੁਲਿਸ ਅਫਸਰਾਂ ਨੂੰ ਭੇਜਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ 31 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਮਿਲਟਰੀ ਜਹਾਜ਼ ਰਾਹੀਂ ਭੇਜਿਆ ਗਿਆ ਪਰ ਉਸ ਨੂੰ ਇਹ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਕੌਣ ਸਨ। ਅਜਿਹਾ ਇਸ ਲਈ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਕੇਂਦਰੀ ਕੈਬਨਿਟ ਮੰਤਰੀਆਂ 'ਤੇ ਵੀ ਹਮਲਾ ਹੋਣ ਦਾ ਡਰ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਰਾਣਾ ਨੂੰ ਜਾਂਚ ਦੀ ਨਿਗਰਾਨੀ ਕਰਨ ਲਈ ਵਾਪਸ ਦਿੱਲੀ ਭੇਜਿਆ ਗਿਆ ਤਾਂ ਉਹ ਸੰਜੇਵੀ ਦੇ ਨਾਲ ਰਿਹਾ ਅਤੇ ਤੀਜੇ ਦਿਨ ਸਵੇਰੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਪਸ ਵਿੱਚ ਗੱਲ ਹੋਈ ਪਰ ਸੰਜੇਵੀ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਇਹ ਨਹੀਂ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਗਲਤ ਲੀਹਾਂ 'ਤੇ ਗਿਆ ਸੀ।

ਰਾਉ ਸਾਹਿਬ ਗੁਰਤੁ। WIT. 22.

15.146 ਰਾਓ ਸਾਹਿਬ ਗੁਰਟੂ, ਗਵਾਹ ਨੰਬਰ 22, ਪੂਨਾ ਵਿਖੇ ਸਹਾਇਕ ਡੀ.ਆਈ.ਜੀ. ਸੀ.ਆਈ.ਡੀ. ਉਸਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਡੀਐਸਪੀ ਅਹਿਮਦਨਗਰ ਨੇ 1947 ਦੇ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਜਾਂ ਇਸ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਮਦਨਲਾਲ ਬਾਰੇ ਇੱਕ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਜਿਸ ਨੇ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀਆਂ ਦੀ ਇੱਕ ਮੀਟਿੰਗ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕੀਤਾ ਸੀ ਜਿਸ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਗੜਬੜ ਹੋਈ ਸੀ। ਗਵਾਹ ਕਰਕਰੇ ਬਾਰੇ ਵੀ ਜਾਣਦਾ ਸੀ ਜੋ ਅਹਿਮਦਨਗਰ ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਦਾ ਇੱਕ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਨੇਤਾ ਸੀ।

15.147 ਨੱਥੂਰਾਮ ਗੋਡਸੇ, ਕਰਕਰੇ, ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਬੈਜ ਅਤੇ ਕਈ ਹੋਰ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੇ ਸਮੂਹ ਦੀਆਂ ਫਿਰਕੂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਬਾਰੇ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਆਉਂਦੀਆਂ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਂ ਉਹ ਯਾਦ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਸਨ, ਪਰ ਉਹ ਹਿੰਦੂ ਸਭਾ ਅੰਦੋਲਨ ਦੇ ਨਾਂ ਹੇਠ ਚਲੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ। ਅਜਿਹੀਆਂ ਖਬਰਾਂ ਆਈਆਂ ਸਨ ਕਿ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਅੰਦੋਲਨ ਦੇ ਕੁਝ ਵਰਕਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਬੰਬ ਤਿਆਰ ਕੀਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ ਪਰ ਅਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਹੱਤਿਆ ਕਰਨ ਦਾ ਇਰਾਦਾ ਰੱਖਦੇ ਸਨ।

15.153 ਗਵਾਹ ਨੂੰ ਕਰਕਰੇ (ਉਦਾ. 43) ਦਾ ਇੱਕ ਰੋਕਿਆ ਹੋਇਆ ਪੱਤਰ ਦਿਖਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ ਜੋ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਲਈ ਪੂਨਾ ਵਿੱਚ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਅਖਬਾਰਾਂ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਇਸ ਬਾਰੇ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਨੇ ਉਸ ਦਾ ਸਮਰਥਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਉਹ ਕਰਕਰੇ ਦੀ ਨਜ਼ਰਬੰਦੀ ਦੇ ਹੁਕਮਾਂ ਬਾਰੇ ਜਾਣਦਾ ਸੀ ਪਰ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਕਿਉਂ ਪਾਸ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ।

Machine Translated by Google

15.154 ਪੁਲਿਸ ਵੱਲੋਂ ਗੌਡਸੇ ਦੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ 'ਤੇ ਵੀ ਨਜ਼ਰ ਰੱਖੀ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ ਪਰ ਇਹ ਲਗਾਤਾਰ ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਰੱਖੀ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ ਤਾਂ ਜੋ ਉਸ ਨੂੰ ਭਜਣ ਤੋਂ ਰੋਕਿਆ ਜਾ ਸਕੇ। ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਨਾਮ ਪੂਨਾ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਤਾਂ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਫੜਨ ਲਈ ਕਦਮ ਚੁੱਕਦੀ।
20 ਜਨਵਰੀ ਤੋਂ 30 ਜਨਵਰੀ 1948 ਦੇ ਅਰਸੇ ਦੌਰਾਨ ਉਸ ਨੂੰ ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਨਾਲ ਕੋਈ ਗੱਲਬਾਤ ਹੋਈ ਯਾਦ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਜੇਕਰ ਗਵਾਹ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਜਾਂਦਾ ਕਿ ਮਦਨਲਾਲ ਦੁਆਰਾ ਦੱਸੇ ਗਏ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੋਈ ਅਗਰੇਨੀ ਜਾਂ ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦਾ ਸੰਪਾਦਕ ਸੀ, ਤਾਂ ਉਹ ਉਸ ਨੂੰ ਤੁਰੰਤ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰ ਲੈਂਦਾ। . ਜਦੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਜਦੋਂ ਕਰਕਰੇ ਦੇ ਵਾਰੰਟ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਜਾਰੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕੇ ਤਾਂ ਉਹ ਮਦਨਲਾਲ ਦੁਆਰਾ ਨਾਮਜ਼ਦ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰਨਗੇ, ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜਵਾਬ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪੁਲਿਸ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਨਾ ਕਿ ਸੀਆਈਡੀ ਦੁਆਰਾ।

15.155 ਆਪਣੀ ਜਿਰ੍ਹਾ ਵਿੱਚ ਉਸਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਡੀਆਈਜੀ ਦੁਆਰਾ ਡੀ.ਆਈ.ਜੀ. ਦੁਆਰਾ ਡੀ.ਐਸ.ਪੀਜ਼ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਤੋਂ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਹਰ ਹਫ਼ਤੇ ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ ਭੇਜੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਸਨ। ਅਤੇ ਇਹ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਵਿੱਚ ਗਵਾਲੀਅਰ ਦੇ ਗੋਡਸੇ, ਆਪਟੇ, ਕਰਕਰੇ, ਸਾਵਰਕਰ ਅਤੇ ਡਾ. ਪਰਚੂਰੇ ਦੇ ਨਾਮ ਸਨ। ਹਾਲਾਂਕਿ 15 ਅਗਸਤ 1947 ਤੋਂ ਕੁਝ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਅਤੇ ਆਰਐਸਐਸ ਵਰਕਰਾਂ 'ਤੇ ਸਥਾਨਕ ਪੁਲਿਸ ਦੁਆਰਾ ਨਜ਼ਰ ਰੱਖੀ ਗਈ ਸੀ, ਨਵੰਬਰ 1947 ਵਿਚ ਇਹ ਪਹਿਰਾ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।

ਪ੍ਰਵੀਨਸਿੰਹਜੀ ਵਿਜੇਸਿੰਹਜੀ, ਵਿਟ. 38.

ਗਵਾਹ ਨੰਬਰ 38, ਪ੍ਰਵੀਨਸਿੰਘਜੀ ਵਿਜੇਸਿੰਘਜੀ, ਜੁਲਾਈ 1947 ਤੋਂ ਮਈ 1949 ਦਰਮਿਆਨ ਪੂਨਾ ਦੇ ਡੀਐਸਪੀ ਸਨ ਅਤੇ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਬੰਬਈ ਦੇ ਪੁਲਿਸ ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਜਨਰਲ ਬਣੇ। ਉਸ ਦੇ ਬਿਆਨ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ 1947 ਦੇ ਮੱਧ ਵਿਚ ਪੂਨਾ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਵੰਡ ਅਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਭਾਵਨਾ ਕਾਰਨ ਫਿਰਕੂ ਹਿੰਸਾ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਚੱਲ ਰਹੀ ਸੀ। ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਦੇ ਵਰਕਰਾਂ ਵਿੱਚ ਭੋਪਟਕਰ, ਅਭਯੰਕਰ, ਆਪਟੇ, ਨੱਥੂਰਾਮ ਗੌਡਸੇ ਅਤੇ ਜੀਵੀ ਕੇਤਕਰ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਮੁਸਲਿਮ ਵਿਰੋਧੀ ਹੋਣ ਤੱਕ ਹੀ ਸੀਮਤ ਸਨ। ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਜਾਂ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਕੋਈ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹਮਲਾ ਨਹੀਂ ਸੀ; ਹਾਲਾਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕੀਤਾ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਵੰਡ ਲਈ ਸਹਿਮਤ ਸੀ ਅਤੇ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਵੰਡ ਦੇ ਮੁੱਖ ਆਰਕੀਟੈਕਟ ਹੋਣ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਸਖ਼ਤ ਭਾਵਨਾ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਕੋਈ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹਮਲਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

15.165 ਨੱਥੂਰਾਮ ਗੌਡਸੇ ਦੇ ਜੁਲਾਈ ਦੇ ਭਾਸ਼ਣ ਬਾਰੇ ਗਵਾਹ ਨੂੰ ਇੱਕ ਖਾਸ ਸਵਾਲ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਗੁਪਤ ਸੰਗਠਨਾਂ ਦਾ ਗਠਨ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕ੍ਰਾਂਤੀਕਾਰੀ ਢੰਗਾਂ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸਨੇ ਸੰਕੇਤ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ ਸਮਾਂ ਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਚੋਟੀ ਦੇ ਨੇਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨ ਜਾਂ ਕਿ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਅਤੇ ਨਹਿਰੂ ਹਿੰਦੂ ਰਾਜ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਦੇ ਕੰਡੇ ਸਨ, ਨੂੰ ਹਟਾ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਜਵਾਬ ਸੀ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ।

Machine Translated by Google

ਉਹ ਕੇਸਰੀ ਦਾ ਪਾਠਕ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸਨੇ ਆਪਟੇ ਦੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਜਾਂ ਬੰਬ ਵਿਸਫੋਟ ਵਿੱਚ ਉਸਦੇ ਭਾਗ ਲੈਣ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਸੁਣਿਆ। ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ ਇਹ ਉਸ ਦੇ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਆਇਆ ਕਿ ਨੱਥੂਰਾਮ ਗੋਡਸੇ ਜਾਂ ਆਪਟੇ ਗੈਰ-ਕਾਨੂੰਨੀ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ।

15.167 ਇਸ ਗਵਾਹ ਨੂੰ ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਬਰਵੇ ਦੇ ਬਿਆਨ ਵਿੱਚ ਸਾਠੇ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਸੀ। ਜੇ ਬਰਵੇ ਨੂੰ ਇਹ ਜਾਣਕਾਰੀ ਹੁੰਦੀ ਕਿ ਪੂਨਾ ਦੇ ਲੋਕ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦਾ ਕਤਲ ਕਰਨ ਲਈ ਦਿੱਲੀ ਗਏ ਸਨ, ਤਾਂ ਉਹ ਜ਼ਰੂਰ ਉਸ (ਗਵਾਹ) ਨੂੰ ਇਹ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇ ਦਿੰਦਾ। ਪੁਲਿਸ ਕਾਫ਼ੀ ਚੌਕਸ ਸੀ ਅਤੇ ਹਰ ਉਸ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਬਾਰੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸੂਚਿਤ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਜੋ ਹਿੰਸਾ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਲੈ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਪਰ ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਗੋਡਸੇ ਕੀ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ ਇਸ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨਹੀਂ ਸੀ।

15.170 ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦਲ ਕੋਲ ਆਉਂਦੇ ਹੋਏ, ਗਵਾਹ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਸ ਦੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ 'ਤੇ ਨਜ਼ਰ ਰੱਖਣ ਲਈ ਇੱਕ ਸਰਕੂਲਰ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਪਰ ਉਸਨੂੰ ਯਾਦ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਕੌਣ ਸਨ।

ਇਹ ਨੋਟ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰਵੀਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵਿਜੇਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਪੂਨਾ ਵਿੱਚ ਬੰਬ ਧਮਾਕੇ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਕੀਤੀ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਅਠਾਵਲੇ ਅਤੇ ਆਪਟੇ ਨੂੰ ਹਿਰਾਸਤ ਵਿੱਚ ਲਿਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, ਇਹ ਕਿਸੇ ਖਾਸ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਨਹੀਂ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਹ ਤੱਥ ਕਿ ਬੰਬ ਨੇ ਇੱਕ ਨੌਜਵਾਨ ਲੜਕੇ ਨੂੰ ਜ਼ਖਮੀ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਇੱਕ ਵਾਹਨ ਨੂੰ ਨੁਕਸਾਨ ਪਹੁੰਚਾਇਆ ਅਤੇ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਕੇਂਦਰੀ ਹਿੱਸੇ ਵਿੱਚ ਵਿਸਫੋਟ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਉਸ ਲਈ ਚਿੰਤਾ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਨਹੀਂ ਸੀ।

ਜੀਪੀ ਅੰਗਰਕਰ। WIT. 68

15.187 ਡਿਪਟੀ ਸੁਪਰਡੈਂਟ ਆਫ਼ ਪੁਲਿਸ ਜੀ.ਪੀ. ਅੰਗਾਰਕਰ, ਗਵਾਹ ਨੰਬਰ 68, ਜੁਲਾਈ 1947 ਤੋਂ ਜਨਵਰੀ 1948 ਦੇ ਅੰਤ ਤੱਕ ਸਬੰਧਤ ਸਮੇਂ ਦੌਰਾਨ ਖੁਫੀਆ ਸ਼ਾਖਾ ਵਿੱਚ ਸੀ। ਪੁਲਿਸ ਸ਼ਾਰਟਹੈਂਡ ਪੱਤਰਕਾਰਾਂ ਨੇ ਮੀਟਿੰਗਾਂ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਉਸ ਨੂੰ ਭੇਜੀ ਅਤੇ ਉਸਨੇ ਉੱਚ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਭਾਸ਼ਣਾਂ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਸੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਹਿੰਦੂ ਸਭਾ ਦੇ ਵਰਕਰ ਸਨ ਪਰ ਸੂਚੀ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਵੀ ਆਰਐਸਐਸ ਵਰਕਰ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਸਾਬਕਾ ਵਿਚ ਬੈਰਿਸਟਰ ਸਾਵਰਕਰ ਅਤੇ ਐਲ ਬੀ ਭੋਪਟਕਰ ਸਨ। ਸਾਵਰਕਰ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸਨ, ਨੱਥੂਰਾਮ ਗੌਡਸੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇੱਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਬਾਡੀਗਾਰਡ ਸੀ ਪਰ ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਆਪਟੇ ਇੱਕ ਸਮੇਂ ਇੱਕ ਸਰਕਾਰੀ ਕਰਮਚਾਰੀ ਸੀ ਅਤੇ ਅਹਿਮਦਨਗਰ ਵਿੱਚ ਭਾਰਤੀ ਫੌਜ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਆਨਰੇਰੀ ਭਰਤੀ ਅਧਿਕਾਰੀ ਸੀ। (ਆਪਟੇ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਦੂਜੇ ਵਿਸ਼ਵ ਯੁੱਧ ਦੌਰਾਨ ਪੂਨਾ ਵਿੱਚ ਰਾਇਲ ਇੰਡੀਅਨ ਏਅਰ ਫੋਰਸ ਲਈ ਇੱਕ ਆਨਰੇਰੀ ਭਰਤੀ ਅਧਿਕਾਰੀ ਸੀ) ਬੈਜ ਕੋਲ ਇੱਕ ਸ਼ਾਸਤਰ ਭੰਡਾਰ ਸੀ ਜਿਸ ਉੱਤੇ ਕਈ ਵਾਰ ਛਾਪੇਮਾਰੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਬੈਜ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਜਦੋਂ ਉਸ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ ਵਿਚ ਕੋਈ ਹਥਿਆਰ ਭੇਜੇ ਸਨ, ਤਾਂ ਉਸ ਬਾਰੇ ਹੋਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਰਿਪੋਰਟ ਭੇਜੀ ਗਈ ਸੀ। ਪਰ ਉਸਨੂੰ ਖ਼ਤਰਨਾਕ ਨਹੀਂ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ, ਪੂਨਾ ਤੋਂ ਉਸਦੀ ਗੈਰਹਾਜ਼ਰੀ ਦੇਖੀ ਨਹੀਂ ਗਈ ਸੀ।

15.196 ਅਗਰੇਨੀ ਦੀ ਨੀਤੀ ਗਾਂਧੀ-ਵਿਰੋਧੀ ਅਤੇ ਕਾਂਗਰਸ-ਵਿਰੋਧੀ ਸੀ ਅਤੇ ਅਖ਼ਬਾਰ ਨੂੰ ਸੰਪਰਦਾਇਕ ਅਖ਼ਬਾਰ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ।

Machine Translated by Google

15.199 ਵੰਡ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪੂਨਾ ਵਿੱਚ ਵੀ ਹਿੰਦੂ ਮੁਸਲਮਾਨ ਤਣਾਅ ਸੀ। ਉਹ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਹਿ ਸਕੇ ਕਿ ਹਥਿਆਰਾਂ ਦੀ ਬਰਾਮਦਗੀ ਦਾ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਨਾਲ ਕੋਈ ਸਬੰਧ ਸੀ ਜਾਂ ਨਹੀਂ। ਬਾਬਾ ਸਾਹਿਬ ਪਰਾਂਜਪੇ ਦੀ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਗਵਾਹ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਹਥਿਆਰ ਹੈਦਰਾਬਾਦ ਭੇਜੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹਥਿਆਰਾਂ ਨਾਲ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਦੇ ਸਬੰਧ ਬਾਰੇ ਉਦੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਜਦੋਂ ਛਾਪੇਮਾਰੀ ਦੌਰਾਨ ਲੇਖਾ-ਜੋਖਾ ਮਿਲਿਆ। ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਗੋਡਸੇ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਉਸ ਘਰ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਸਨ ਜਿੱਥੇ ਛਾਪਾ ਮਾਰਿਆ ਗਿਆ ਸੀ।

15.203 ਖ਼ਤਰਨਾਕ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੀ ਸੂਚੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਨਜ਼ਰ ਰੱਖੀ ਜਾਣੀ ਸੀ, ਸਰਕਾਰ ਜਾਂ ਸੀਆਈਡੀ ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਈ ਗਈ ਸੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਅਕਤੀਆਂ 'ਤੇ ਵੀ ਨਜ਼ਰ ਰੱਖੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਹ ਖ਼ਤਰਨਾਕ ਸਮਝਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਸੂਚੀ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਬੈਜ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਸੀ। ਉਸ ਨੂੰ ਦੇਖਿਆ ਗਿਆ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਹਥਿਆਰਾਂ ਦਾ ਸੌਦਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਸ ਦੀਆਂ ਹਰਕਤਾਂ 'ਤੇ ਨਜ਼ਰ ਰੱਖਣ ਲਈ ਤਾਇਨਾਤ ਇਕ ਵਿਅਕਤੀ ਨੇ ਦੂਜਿਆਂ ਦੀਆਂ ਹਰਕਤਾਂ 'ਤੇ ਵੀ ਨਜ਼ਰ ਰੱਖੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਉਹ ਇਹ ਪਤਾ ਕਰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਕੌਣ ਮਿਲਣ ਆਇਆ ਅਤੇ ਉਹ ਆਪ ਕਿੱਥੇ ਗਿਆ।

15.204 ਬੈਜ ਦੀ ਇੱਕ ਵੱਖਰੀ ਦਿੱਖ ਸੀ। ਉਸ ਦੀ ਲੰਬੀ ਦਾੜ੍ਹੀ ਅਤੇ ਲੰਬੇ ਵਾਲ ਸਨ। ਉਸ ਦੇ ਘਰ ਦੀ ਕਈ ਵਾਰ ਤਲਾਸ਼ੀ ਲਈ ਗਈ। ਹਿੰਦੂ ਮੁਸਲਿਮ ਤਣਾਅ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਉਸਨੂੰ ਖਤਰਨਾਕ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ।

15.205 ਆਪਟੇ ਦੇ ਘਰ ਦੀ 1947 ਵਿੱਚ ਦੋ ਵਾਰ ਤਲਾਸ਼ੀ ਲਈ ਗਈ ਅਤੇ ਨੱਥੂਰਾਮ ਗੋਡਸੇ ਦੇ।
ਇੱਕ ਵਾਰ

15.206 ਜੇ ਉਸ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੁੰਦਾ ਕਿ ਅਗਰੇਨੀ ਦਾ ਸੰਪਾਦਕ ਬਿਰਲਾ ਹਾਊਸ 'ਤੇ ਬੰਬ ਸੁੱਟਣ ਦੀ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਸੀ, ਤਾਂ ਉਹ ਜ਼ਰੂਰ ਉਸ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਅਤੇ ਜੇ ਉਹ ਪੂਨਾ ਵਿਚ ਨਾ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਠਿਕਾਣਾ ਲੱਭਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦਾ ਅਤੇ ਫਿਰ ਉਸ ਦੀ ਪੈਰਵੀ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦਾ। ਉਸ ਨੂੰ. ਜੇ ਉਸ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੁੰਦਾ ਕਿ ਉਹ ਬੰਬਈ ਚਲਾ ਗਿਆ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਉਸ ਨੂੰ ਉੱਥੇ ਹੀ ਫੜ ਲੈਂਦਾ। ਉਹ ਜਿੱਥੇ ਵੀ ਸੀ ਉਸ ਨੂੰ ਲੱਭਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦਾ ਅਤੇ ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ ਤੱਕ ਉਸ ਦਾ ਪਿੱਛਾ ਵੀ ਕਰਦਾ। ਜੇ ਉਸਨੂੰ ਪਤਾ ਹੁੰਦਾ ਕਿ ਗੋਡਸੇ ਮਦਨਲਾਲ ਦੇ ਸਾਥੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਸੀ ਤਾਂ ਉਹ ਆਪਟੇ ਨੂੰ ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਜੋੜ ਲੈਂਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਬਹੁਤ ਚੰਗੇ ਦੋਸਤ ਸਨ। ਅਠਾਵਲੇ ਨੂੰ ਵੀ ਸਹਿਯੋਗੀ ਮੰਨਿਆ ਜਾਵੇਗਾ।

15.207 ਸਾਂਸਦ ਖਾਦਿਲਕਰ ਨੇ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਅੰਗਾਰਕਰ 'ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚਕਾਰ' ਹੁੰਦਾ ਸੀ, ਭਾਵ, ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਕਾਫ਼ੀ ਦੋਸਤਾਨਾ ਸੀ ਅਤੇ ਸਭ ਕੁਝ ਜਾਣਦਾ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ, ਉਸਨੇ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਖ਼ਤਰੇ ਬਾਰੇ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਰਿਪੋਰਟ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਜੀਵਨ

15.214 ਜੁਲਾਈ-ਅਗਸਤ 1947 ਵਿਚ ਉਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਦੀ ਜਾਨ ਨੂੰ ਖ਼ਤਰਾ ਹੈ। ਖਾਦਿਲਕਰ ਅਜਿਹਾ ਕਹਿ ਸਕਦੇ ਹਨ ਪਰ ਗਵਾਹ ਨੂੰ ਅਜਿਹੀ ਕੋਈ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨਹੀਂ ਸੀ।

ਕੇ.ਐਮ.ਮੁਨਸ਼ੀ, ਵਿ.ਆਈ.ਟੀ. 82

Machine Translated by Google

15.218 ਕਿਲੋਮੀਟਰ ਮੁਨਸ਼ੀ, ਇੱਕ ਉੱਘੇ ਵਕੀਲ, ਜੋ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਵਿੱਚ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਉੱਚ ਅਹੁਦੇ 'ਤੇ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇੱਕ ਜਾਣੇ-ਪਛਾਣੇ ਕਾਂਗਰਸੀ ਆਗੂ ਬਣ ਚੁੱਕੇ ਹਨ, ਨੇ ਆਪਣੇ ਬਿਆਨ (ਗਵਾਹ ਨੰਬਰ 82) ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਇੱਕ ਸਿਆਸੀ ਸੋਚ ਦਾ ਇੱਕ ਸਮੂਹ ਸੀ, ਜਿਸਨੂੰ ਤੁਲਨਾਤਮਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕੇਸਰੀ ਗਰੁੱਪ।

15.219 ਇਸ ਸਮੂਹ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਸਾਵਰਕਰ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ਜਿਸਨੇ ਕਦੇ ਵੀ ਹਿੰਸਾ ਦੀ ਵਕਾਲਤ ਕੀਤੀ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਇੱਕ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਸੀ ਅਤੇ ਸਿਆਸੀ ਕਤਲਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਰੱਖਦਾ ਸੀ।

15.211 IB ਫਾਈਲ ਨੰਬਰ 8/CA/48-II ਦੇ ਪੰਨਾ 18 'ਤੇ ਇੱਕ CID ਰਿਪੋਰਟ ਦਰਸਾਉਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਕੇਸਰੀ ਗਰੁੱਪ ਸਾਵਰਕਰ ਗਰੁੱਪ ਤੋਂ ਕੁਝ ਵੱਖਰਾ ਸੀ। ਇਹ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਅਗਸਤ 1943 ਤੱਕ ਕੋਈ ਚੀਜ਼ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਰੁ. ਵੀ.ਡੀ. ਸਾਵਰਕਰ ਨੂੰ ਪਰਸ ਵਜੋਂ 2,19,514/- ਰੁਪਏ ਇਕੱਠੇ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ, ਕੇਸਰੀ ਗਰੁੱਪ ਨੂੰ ਡਰ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਸਾਵਰਕਰ ਆਖਰਕਾਰ ਲੋਕਮਾਨਿਆ ਤਿਲਕ ਨੂੰ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ।

15.222 ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਵਿੱਚ 'ਕੇਸਰੀ' ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਸਿਆਸੀ ਤਰੀਕਿਆਂ ਵਿੱਚ ਟਕਰਾਅ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਵਿਰੁੱਧ ਨਿੱਜੀ ਪੱਖਪਾਤ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ। ਪਰ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਦੇ 'ਭਾਰਤ ਛੱਡੋ' ਅੰਦੋਲਨ ਦੇ ਸਿੱਟੇ ਵਜੋਂ ਆਏ ਜਜ਼ਬਾਤੀ ਦੇਸ਼ਭਗਤੀ ਦੇ ਹੜ੍ਹ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨੂੰ ਟਾਲਣ ਦੀ ਕਿਸੇ ਦੀ ਅਸਮਰੱਥਾ ਕਾਰਨ, ਕੋਈ ਵੀ ਗਾਂਧੀ-ਵਿਰੋਧੀ ਦਾ ਓਡੀਅਮ ਲੈਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਪਰ ਸਾਵਰਕਰ ਨੇ ਕਦੇ ਆਪਣਾ ਝੰਡਾ ਨੀਵਾਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ; ਉਹ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਕਤਲੇਆਮ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਉਹ ਚੁੱਪ ਰਿਹਾ ਅਤੇ ਪਿਛੋਕੜ ਵਿੱਚ ਪਿੱਛੇ ਹਟ ਗਿਆ ਜਦੋਂ ਕਿ ਦੇਸ਼ 'ਭਾਰਤ ਛੱਡੋ' ਦੀ ਲਹਿਰ ਵਿੱਚ ਡੁੱਬਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ।

ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਦਾ ਅੰਦੋਲਨ ਕੇਸਰੀ ਸਕੂਲ ਆਫ਼ ਥੌਟ ਵਿੱਚ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਇੱਕ ਖਾਸ ਵਰਗ ਸੀ ਜੋ ਸੱਚਮੁੱਚ ਇਹ ਮੰਨਦਾ ਸੀ ਕਿ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਹਮਲਾਵਰਤਾ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਣ ਲਈ ਇੱਕ ਮਜ਼ਬੂਤ ਸੰਗਠਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਧਰਮ ਨਿਰਪੱਖਤਾ ਸਮੂਹ ਦੀ ਕਮਜ਼ੋਰ ਨੀਤੀ ਤੋਂ ਡਰਦੇ ਸਨ।

15.223 ਗਵਾਹ ਨੇ ਅੱਗੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਹਾਲਾਤਾਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡ ਅਟੱਲ ਸੀ; ਪਰ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਇਸ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਜਵਾਹਰ ਲਾਲ ਨਹਿਰੂ ਅਤੇ ਸਰਦਾਰ ਪਟੇਲ ਨਾਲ ਸਬੰਧ ਤਣਾਅਪੂਰਨ ਹੋ ਗਏ ਸਨ।

ਮੁਨਸ਼ੀ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਸੀ ਕਿ ਜੇਕਰ ਉਸ ਸਮੇਂ ਭਾਰਤ ਦੀ ਵੰਡ ਨਾ ਹੋਈ ਹੁੰਦੀ, ਤਾਂ ਹਰ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਖਾਨਾਜੰਗੀ ਹੋਣੀ ਸੀ, ਜਿਸ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਹਰ ਕਸਬੇ ਅਤੇ ਰੱਖਿਆ ਸੇਵਾਵਾਂ ਅਤੇ ਪੁਲਿਸ ਵਿਚਕਾਰ ਸੜਕਾਂ ਤੇ ਲੜਾਈਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਸਨ; ਪਰ ਉੱਤਰੀ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਵਿਚ ਇਹ ਭਾਵਨਾ ਬਣੀ ਰਹੀ ਕਿ ਵੰਡ ਲਈ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਸਨ। ਸਮੁੱਚੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਜੇ ਮਹਾਤਮਾ ਨੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਕੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ ਨਾ ਕੀਤਾ ਹੁੰਦਾ, ਤਾਂ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੁੱਖਾਂ ਤੋਂ ਬਚਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਉਹ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋਏ ਸਨ।

Machine Translated by Google

15.224 ਇਹ, ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਰਾਏ ਵਿੱਚ, ਪੂਰੇ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਅਤੇ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਵਿੱਚ ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਉੱਤਰੀ ਪ੍ਰਾਂਤਾਂ ਵਿੱਚ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੀ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਸੋਚ ਦਾ ਇੱਕ ਨਿਰਪੱਖ ਅਤੇ ਸਹੀ ਮੁਲਾਂਕਣ ਹੈ। ਇਸ ਪੜਾਅ 'ਤੇ ਪੂਨਾ ਵਿੱਚ ਵਾਪਰੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਚਰਚਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਪੂਨਾ ਕੇਸਰੀ ਸਮੂਹ ਦਾ ਕੇਂਦਰ ਸੀ ਅਤੇ ਪੂਨਾ ਦੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰੀ ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ ਵਿੱਚ ਮੌਜੂਦ ਕੱਟੜ ਹਿੰਦੂ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਦਾ ਕੇਂਦਰ ਸੀ। ਕਮਿਸ਼ਨ ਕੋਲ ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਜ਼ੁਬਾਨੀ ਅਤੇ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ੀ ਦੋਵਾਂ 'ਤੇ ਚਰਚਾ ਕਰਨ ਲਈ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਕਹਿਣ ਲਈ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸਬੂਤ ਹੋਣਗੇ। ਪਰ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਕਾਫੀ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਕੇਸਰੀ ਗਰੁੱਪ ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ ਗਾਂਧੀ ਵਿਰੋਧੀ ਭਾਵਨਾ ਸੀ। ਉਸ ਕੇਸ ਵਿੱਚ, ਸਾਵਰਕਰ ਨੂੰ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਵਜੋਂ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ ਪਰ ਬਰੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸਾਵਰਕਰ ਤੋਂ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਆਈ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸਨੇ ਮਦਨਲਾਲ ਨੂੰ ਉਸ ਲਈ ਥੱਪੜ ਵੀ ਮਾਰਿਆ ਸੀ ਜੋ ਉਹ ਕਰਨ ਦਾ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਸ੍ਰੀਮਤੀ ਸਰਲਾ ਬਰਵੇ, ਬੁੱਧ. 39

15.225 ਸ੍ਰੀਮਤੀ ਬਰਵੇ, ਗਵਾਹ ਨੰਬਰ 39, ਨੇ ਆਪਣੇ ਲਿਖਤੀ ਬਿਆਨ, ਸਾਬਕਾ. 72, ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਸਦੇ ਪਤੀ ਜੋ ਕਿ ਪੂਨਾ ਦੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਮੈਜਿਸਟ੍ਰੇਟ ਸਨ, ਨੂੰ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀਆਂ ਗੈਰ-ਕਾਨੂੰਨੀ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਬਾਰੇ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਇੱਕ ਪਹਿਰਾ ਸੀ। ਆਪਣੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ 'ਤੇ ਰੱਖਿਆ। ਉਸ ਨੇ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ 'ਤੇ ਕੋਈ ਢੁੱਕਵਾਂ ਨੋਟਿਸ ਨਾ ਲੈਣ ਦਾ ਦੋਸ਼ ਲਾਇਆ। 20 ਜਨਵਰੀ 1948 ਨੂੰ ਬੰਬ ਸੁੱਟਣਾ, ਉਸ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, ਕਿਸੇ ਬਹੁਤ ਗੰਭੀਰ ਚੀਜ਼ ਦਾ ਪੂਰਵ-ਸੂਚਕ ਸੀ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਕਤਲ। ਉਸਨੇ ਇਸ ਵਿੱਚ ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਸਦੇ ਪਤੀ ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਆਉਣ ਵਾਲੀ ਮੁਸੀਬਤ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਪਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਕਾਰਨ ਉਸਨੇ ਮੋਰਾਰਜੀ ਦੇਸਾਈ ਨੂੰ ਫ਼ੋਨ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਇਸ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ।

15.226 ਉਸਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਕਤਲ ਤੋਂ ਦੋ-ਤਿੰਨ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ ਸੱਤੇ ਨਾਮ ਦਾ ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰ ਆਇਆ ਸੀ ਪਰ ਉਸਦਾ ਪਤੀ ਮੌਜੂਦ ਨਾ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਉਸਨੇ ਉਸਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਜਾਨ ਲੈਣ ਲਈ ਕੁਝ ਪੂਨਾ ਦੇ ਲੋਕ ਦਿੱਲੀ ਗਏ ਸਨ। ਉਸ ਨੇ ਇਹ ਕਹਾਣੀ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਨੂੰ ਦੁਹਰਾਈ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਸਾਠੇ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਉਹ ਕਿੱਥੇ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਸਦਾਸ਼ਿਵ ਪੇਠ' ਅਤੇ ਉਹ ਇੱਕ ਸੇਵਾਮੁਕਤ ਸਕੂਲ ਅਧਿਆਪਕ ਸੀ।

15.227 27 ਜਨਵਰੀ 1948 ਨੂੰ, ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਨੂੰ ਬੇਚੈਨ ਪਾਇਆ।
ਉਸਨੇ ਕਮਟੇ, ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਜਨਰਲ ਆਫ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਟੈਲੀਫੋਨ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਕਮਰੇ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਜਾਣ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਥੋੜ੍ਹੀ ਦੇਰ ਬਾਅਦ ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਨੂੰ ਉਹ ਗੱਲ ਦੱਸੀ ਜੋ ਸਾਥੇ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਦੱਸੀ ਸੀ ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਸਦਾ ਪਤੀ ਹੋਰ ਵੀ ਬੇਚੈਨ, ਚਿੰਤਤ ਅਤੇ ਗੰਭੀਰ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਹ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਸਮਾਂ ਟੈਲੀਫੋਨ ਕਰਦਾ ਸੀ।

ਗੋਪਾਲ ਗੋਡਸੇ, ਬੁੱਧ. 33

Machine Translated by Google

15.229 ਗੋਪਾਲ ਗੋਡਸੇ ਨੇ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਪਣੇ ਬਿਆਨ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਕਿ, ਨੱਥੂਰਾਮ ਗੋਡਸੇ ਅਤੇ ਆਪਟੇ ਹੈਦਰਾਬਾਦ ਦੀ ਮੁਸੀਬਤ ਲਈ ਹਥਿਆਰ ਇਕੱਠੇ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ ਜਿਸ ਨੂੰ ਸੂਬਾਈ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਸੀ।

15.236 ਜੇਕਰ ਸਖ਼ਤ ਨਜ਼ਰ ਰੱਖੀ ਜਾਂਦੀ ਅਤੇ ਅਹਿਮਦਨਗਰ, ਪੂਨਾ ਜਾਂ ਬੰਬਈ ਦੀ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਨੱਥੂਰਾਮ ਜਾਂ ਕਰਕਰੇ ਜਾਂ ਆਪਟੇ ਦੀਆਂ ਹਰਕਤਾਂ 'ਤੇ ਨੇੜਿਓਂ ਨਜ਼ਰ ਰੱਖੀ ਹੁੰਦੀ, ਤਾਂ ਸੰਭਵ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਕਤਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵੱਲੋਂ ਨਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੁੰਦਾ।

15.244 ਨੱਥੂਰਾਮ ਅਤੇ ਆਪਟੇ ਅਹਿਮਦਨਗਰ ਜਾਂਦੇ ਸਨ।

15.245 ਬੰਦੂਕ ਦੀ ਕਪਾਹ ਦੀ ਸਲੈਬ ਨੂੰ ਅੱਗ ਲੱਗਣ ਦੇ ਪੰਜ ਮਿੰਟ ਦੇ ਅੰਦਰ ਸਾਰੇ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ਕਰਤਾ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਸਭਾ ਤੋਂ ਵਾਕਆਊਟ ਹੋ ਗਏ 20 ਤਰੀਕ ਨੂੰ ਬਿਰਲਾ ਹਾਊਸ ਵਿਖੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਪੁਲਿਸ ਕਰਮਚਾਰੀ ਮੌਜੂਦ ਸਨ ਪਰ ਕਿਸੇ ਨੇ ਵੀ ਟੈਕਸੀ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ਕਰਤਾ ਫਰਾਰ ਹੋ ਗਏ ਸਨ।

15.246 ਹੋਰ ਗਵਾਹ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪੂਨਾ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਅਤੇ ਹਾਲਾਤਾਂ ਨੂੰ ਬਿਆਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਉਹ ਹਨ ਮੈਸਸਰ ਐਸ.ਆਰ. ਭਾਗਵਤ, ਗਵਾਹ ਨੰਬਰ 69, ਆਰ.ਕੇ.
ਖਾਦਿਲਕਰ, ਐਮ.ਪੀ., ਗਵਾਹ ਨੰ. 97, ਜੀ.ਵੀ. ਕੇਤਕਰ, ਗਵਾਹ ਨੰ. 1. ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਬਾਲੁਕਕ ਕਾਨਿਤਕਰ, ਸਾਬਕਾ. 81, ਪੁਲਿਸ ਦੁਆਰਾ ਰਿਕਾਰਡ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ, ਉਦਾਹਰਨ. 11, ਭਾਰਤ ਦੇ ਗਵਰਨਰ ਜਨਰਲ ਨੂੰ ਉਸ ਦੀ ਚਿੱਠੀ ਅਤੇ ਪੁਰਸ਼ਾਰਥ ਸਾਬਕਾ ਵਿੱਚ ਉਸਦੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ । 166. ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਚਰਚਾ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਅਧਿਆਵਾਂ ਵਿੱਚ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਉਹ ਢੁਕਵੇਂ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦੇ ਹਨ।

ਆਰ ਕੇ ਖਾਦਿਲਕਰ, ਵਿਟ. 97

15.247 ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਗਵਾਹ ਨੰਬਰ 1, ਜੀ.ਵੀ. ਕੇਤਕਰ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਉਸਨੇ ਆਰ.ਕੇ. ਨਾਲ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਸੀ।
ਖਾਦਿਲਕਰ ਨੇ ਕੀ ਦੇਖਿਆ ਅਤੇ ਜੋ ਸੁਣਿਆ ਅਤੇ ਗੋਡਸੇ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਕੀ ਕਿਹਾ ਸੀ, ਉਸ ਬਾਰੇ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੇ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਰਨੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸਮਝੀ ਕਿ ਖਾਦਿਲਕਰ ਨੇ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਪੇਸ਼ ਹੋਣ ਲਈ ਸਹਿਜੇ ਹੀ ਸਹਿਮਤੀ ਦਿੱਤੀ ਸੀ, ਇਸ ਮਾਮਲੇ 'ਤੇ ਉਸ ਦਾ ਬਿਆਨ ਬਹੁਤ ਜ਼ਾਹਰ ਹੈ।

15.248 ਜਦੋਂ ਇਹ ਪੁੱਛਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਕੇਤਕਰ ਨੇ ਉਸ ਨਾਲ ਗੱਲਬਾਤ ਕਰਨ ਬਾਰੇ ਕੀ ਕਿਹਾ, ਤਾਂ ਖਾਦਿਲਕਰ ਦਾ ਜਵਾਬ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਕੇਤਕਰ ਨਾਲ ਯਾਤਰਾ ਕਰਨ ਦਾ ਕੋਈ ਚੇਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਾਂ ਕੇਤਕਰ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਗੋਡਸੇ ਨੇ ਕੀ ਕਿਹਾ ਸੀ।

15.250 ਉਸਨੇ ਬਿਆਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ 20 ਜਨਵਰੀ 1948 ਨੂੰ ਗਾਂਧੀ ਜੀ 'ਤੇ ਹਮਲਾ ਕਰਨ ਲਈ ਪੂਨਾ ਵਿੱਚ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਰਚੀ ਜਾਣ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਅਫਵਾਹਾਂ ਸਨ। ਅਫਵਾਹਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਸੀ ਕਿ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਨੂੰ ਕੁਝ ਹੋਵੇਗਾ। ਲੋਕ ਉਸ ਨੂੰ ਗਾਲ੍ਹਾਂ ਕੱਢ ਰਹੇ ਸਨ ਅਤੇ ਕਹਿ ਰਹੇ ਸਨ, 'ਅਤਾ ਬਚਨ ਨਹੀਂ', 'ਹੁਣ ਉਸ ਤੋਂ ਬਚਣ ਦਾ ਕੋਈ ਰਾਹ ਨਹੀਂ ਸੀ'।

15.253 ਪੂਨਾ ਦਾ ਮਾਹੌਲ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਪ੍ਰਤੀ ਬਹੁਤ ਜ਼ਹਿਰੀਲਾ ਅਤੇ ਵਿਰੋਧੀ ਸੀ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਜੇ ਉਹ ਜਿਉਂਦਾ ਰਿਹਾ ਤਾਂ ਉਹ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਤੋੜ ਦੇਵੇਗਾ। ਖਾਦਿਲਕਰ ਨੇ ਦੁਹਰਾਇਆ ਕਿ:

Machine Translated by Google

ਪੂਨਾ ਪੁਲਿਸ ਦੀ ਖੁਫੀਆ ਤੰਤਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਸੀ।' ਇਸ ਗਵਾਹ ਦਾ ਧਿਆਨ ਬੰਬਈ ਦੇ ਗ੍ਰਹਿ ਵਿਭਾਗ ਦੇ ਸਕੱਤਰ ਧੀਜੀਆ ਨੇ ਉਸ ਗੱਲ ਵੱਲ ਖਿੱਚਿਆ ਸੀ ਜਿਸ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਪੂਨਾ ਵਿੱਚ ਹਿੰਸਕ ਪ੍ਰਚਾਰ ਮੁਸਲਿਮ ਵਿਰੋਧੀ ਸੀ। ਇਸ 'ਤੇ ਉਸਦਾ ਜਵਾਬ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਗਲਤ ਸੀ ਕਿ ਮੁਸਲਮਾਨ ਇਸ ਨਾਰਾਜ਼ਗੀ ਜਾਂ ਹਿੰਸਾ ਲਈ ਉਕਸਾਉਣ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਸਨ; ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਵਧੇਰੇ ਸਹੀ ਸੀ ਕਿ ਉਦਾਸੀ ਅਤੇ ਨਾਰਾਜ਼ਗੀ ਕਾਂਗਰਸ ਅਤੇ ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਵਧੇਰੇ ਨਿਰਦੇਸ਼ਤ ਸੀ।

ਐਸ.ਆਰ. ਭਾਗਵਤ, ਬੁੱਧ. 69

15.257 ਐਸ.ਆਰ. ਭਾਗਵਤ, ਗਵਾਹ ਨੰਬਰ 69, ਇੱਕ ਪੱਤਰ ਵਿੱਚ, ਸਾਬਕਾ. 115A, ਐੱਮ.ਜੀ

ਕਾਨਿਤਕਰ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਸਵਰਗੀ ਬਾਲੂਕਾਕਾ ਕਾਨਿਤਕਰ ਨੇ ਮਰਹੂਮ ਬੀ.ਜੀ

ਖੇਰ ਅਤੇ ਮਰਹੂਮ ਸਰਦਾਰ ਪਟੇਲ ਨੇ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਕਤਲ ਦੀ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਬਾਰੇ ਦੱਸਿਆ ਪਰ ਕਿਸੇ ਨੇ ਉਸ 'ਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ।

15.258 ਇਸ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਭਾਗਵਤ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਬਾਲੂਕਾਕਾ ਕਾਨਿਤਕਰ ਨੇ ਆਪਣੇ ਇੱਕ ਭਾਸ਼ਣ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਕਿ ਨੱਥੂਰਾਮ ਗੋਡਸੇ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਅਤੇ ਦੋਸਤ ਕਹਿ ਰਹੇ ਸਨ ਕਿ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਸਨ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂ ਹਿੱਤਾਂ ਦੀ ਰਾਖੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਇਸ ਲਈ ਉਸਨੂੰ 'ਹਟਾਏ' ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਵੀ ਥਾਂ ਜਾਂ ਅਹੁਦਾ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਜਿੱਥੇ ਉਹ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਫੈਸਲਿਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰ ਸਕੇ ਪਰ ਉਸ ਨੇ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਲੋਕ ਕਹਿ ਰਹੇ ਸਨ ਕਿ ਮਹਾਤਮਾ ਦਾ ਕਤਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

15.260 ਉਹ (ਭਗਵਤ) ਕਤਲ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਬੀ.ਜੀ. ਖੇਰ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ ਅਤੇ ਉਸਨੇ ਗਵਾਹ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਸਨੂੰ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਦੀ ਜਾਨ ਨੂੰ ਖਤਰਾ ਹੈ ਅਤੇ 'ਮੈਂ ਕਲਪਨਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ'।

ਸਿੱਟਾ

15.265 ਮੋਟੇ ਤੌਰ 'ਤੇ, ਪੂਨਾ ਵਿੱਚ ਸਿਆਸੀ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦਾ ਇੱਕ ਮਜ਼ਬੂਤ ਸਕੂਲ ਸੀ ਜੋ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਇਸ ਦਾ ਇੱਕ ਹਿੱਸਾ ਅਤੇ ਫਿਰ ਵੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵੱਖਰਾ ਸੀ। ਇਸ ਸਕੂਲ ਨੂੰ ਕੰਪੈਂਡਲੀ ਕੇ.ਐਮ.

ਸਾਵਰਕਰ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਾਲੇ ਕੇਸਰੀ ਗਰੁੱਪ ਵਜੋਂ ਮੁਨਸ਼ੀ। ਕਾਮਟੇ ਦੁਆਰਾ ਇਸਨੂੰ ਚਿਤਪਾਵਨ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਦਾ ਸਮੂਹ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਪਰ ਇਹ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਗਾਂਧੀ ਵਿਰੋਧੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਇਸ ਸਮੂਹ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਲੋਕ ਅਜਿਹੇ ਸਨ ਜੋ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਕਤਲੇਆਮ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਸਨ ਅਤੇ ਕੁਝ ਹੋਰ ਵੀ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਵਿੱਚ ਜ਼ਬਰਦਸਤ ਮੁਸਲਿਮ ਵਿਰੋਧੀ ਪ੍ਰਚਾਰ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਸਕਦਾ ਸੀ ਪਰ ਉਹ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਵਿਰੋਧੀਆਂ ਦਾ ਕਤਲ ਕਰਨ ਤੱਕ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੇ ਸਨ।

15.266 (1) ਪੂਨਾ ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਮਜ਼ਬੂਤ ਸੀ; (2) ਬੰਬ ਦੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਸਨ; ਅਤੇ

Machine Translated by Google

(3) ਹਥਿਆਰਾਂ ਦਾ ਭੰਡਾਰ ਸੀ ਜਿਸ ਬਾਰੇ ਕਈ ਖੋਜਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ
ਕੀਤੀ ਗਈ ਅਤੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

ਪਰ ਇਹ ਸਾਰੀਆਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ ਤਾਂ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਕੱਢਿਆ ਜਾ ਸਕੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਜਾਣ ਲਈ ਮਜ਼ਬੂਰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ।

15.268 ਗੋਪਾਲ ਗੌਡਸੇ ਨੇ ਇਸ ਤੋਂ ਵੀ ਅੱਗੇ ਜਾ ਕੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਜੇਕਰ ਨੱਥੂਰਾਮ ਗੋਡਸੇ, ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਕਰਕਰੇ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜਗ੍ਹਾ ਹੋਰ ਵੀ ਲੋਕ ਲੈ ਲੈਂਦੇ ਅਤੇ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰ ਦਿੰਦੇ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋਏ ਕਿ ਮਹਾਤਮਾ ਦੇ ਕਤਲ ਦੀ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਰਚੀ ਗਈ ਸੀ। ਜੱਜ ਆਤਮਚਰਨ ਦੀ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੀ ਸੁਣਵਾਈ ਦੌਰਾਨ ਪੁਲਿਸ ਦੀ ਜਾਂਚ ਵਿੱਚ ਜੋ ਦਿਖਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ ਜਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਉਸ ਨਾਲੋਂ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਵੱਡੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਸਨ।

15.269 ਜਿਸ ਸਮੂਹ ਨੇ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਕਤਲ ਦੀ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਵਿੱਚ ਹਿੱਸਾ ਲਿਆ ਸੀ ਉਹ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਦੇ ਵਰਕਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਖਾੜਕੂ ਸਮੂਹ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦਲ ਨਾਂ ਦੀ ਇੱਕ ਵੱਖਰੀ ਜਥੇਬੰਦੀ ਬਣਾਈ ਸੀ ਜੋ ਕਮਿਸ਼ਨ ਸਾਹਮਣੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਸਬੂਤਾਂ ਤੋਂ ਸ਼ਾਇਦ ਆਰਐਸਐਸ ਨਾਲੋਂ ਵੱਧ ਖਾੜਕੂ ਸੀ ਅਤੇ ਵੀ. ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਚਾਰੀ ਗਈ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਵਿੱਚ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਰੱਖਦਾ ਸੀ।

ਡੀ. ਸਾਵਰਕਰ ਜਿਸ ਵਿੱਚ 'ਦੰਦ ਦੇ ਬਦਲੇ ਦੰਦ ਅਤੇ ਅੱਖ ਦੇ ਬਦਲੇ ਅੱਖ' ਸ਼ਾਮਲ ਸੀ।

ਅਧਿਆਇ XVI ਅਹਿਮਦਨਗਰ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹੈ।

16.1 ਅਹਿਮਦਨਗਰ ਬਾਰੇ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ੀ ਸਬੂਤ ਦਰਸਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕਰਕਰੇ 1947 ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਂਸਭਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਸਨ। ਉਹ ਨੋਆਖਾਲੀ ਜਾ ਕੇ ਨੋਆਖਾਲੀ ਦੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ 'ਤੇ ਭੜਕਾਊ ਭਾਸ਼ਣ ਦੇ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਇੰਨਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਮੈਜਿਸਟਰੇਟ ਨੇ ਧਾਰਾ 144 ਸੀ.ਆਰ. ਉਸ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਅਤੇ ਇਕ ਹੋਰ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਪੀ.ਸੀ. ਇੱਕ ਪੱਤਰ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਦਿਖਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਹਥਿਆਰਾਂ ਦੀ ਦਰਾਮਦ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ।

16.2 ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਅਤੇ ਆਰਐਸਐਸ ਨੇਤਾਵਾਂ ਦੀ ਸੂਚੀ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਲਈ ਬੰਬਈ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਆਦੇਸ਼ ਅਹਿਮਦਨਗਰ 'ਤੇ ਵੀ ਲਾਗੂ ਸੀ। ਸਾਬਕਾ 114A ਉਸ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਹੈ ਅਤੇ ਵੀ.ਆਰ. ਕਰਕਰੇ ਇਸ ਵਿੱਚ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤੇ ਨਾਵਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਸੀ। ਇਹ ਅਗਸਤ, 1947 ਤੱਕ ਸੀ।

16.5 Ex.266 ਮਿਤੀ 22 ਜਨਵਰੀ 1948, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਮੈਜਿਸਟ੍ਰੇਟ ਦੀ ਹਫ਼ਤਾਵਾਰੀ ਗੁਪਤ ਰਿਪੋਰਟ ਤੋਂ ਇੱਕ ਅੰਸ਼ ਹੈ। ਇਹ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਵੀਆਰ ਕਰਕਰੇ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਦੇ ਨੇਤਾਵਾਂ ਨਾਲ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਦੇ ਕੰਮ ਦੀ ਭਵਿੱਖੀ ਲਾਈਨ ਬਾਰੇ ਸਲਾਹ ਕਰਨ ਅਤੇ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕਰਨ ਗਏ ਸਨ ਕਿ ਸਥਾਨਕ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਦੇ ਵਰਕਰਾਂ ਨੇ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀਆਂ ਵਿਚਲੀਆਂ ਉਸ ਦੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਦੇ ਕਾਰਨ ਉਸ ਨਾਲ ਸਹਿਯੋਗ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਇਹ ਇੱਕ ਗਲਤ ਰਿਪੋਰਟ ਜਾਪਦੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਦਰਸਾਉਣ ਲਈ ਹੋਰ ਸਬੂਤ ਹਨ ਕਿ ਕਰਕਰੇ 10 ਜਨਵਰੀ, 1948 ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਅਹਿਮਦਨਗਰ ਤੋਂ ਗਾਇਬ ਹੋ ਗਏ ਸਨ, ਅਤੇ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਹੱਤਿਆ ਕਰਨ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਦੀ ਭਵਿੱਖੀ ਲਾਈਨ ਬਾਰੇ ਨੇਤਾਵਾਂ ਨਾਲ ਸਲਾਹ ਨਾ ਕਰਨ ਦੇ ਨਾਪਾਕ ਕੰਮ 'ਤੇ ਚਲੇ ਗਏ ਸਨ। ਕੰਮ ਸਾਬਕਾ 227 ਮਿਤੀ 31 ਜਨਵਰੀ ਦਰਸਾਉਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਕਰਕਰੇ

Machine Translated by Google

ਉਹ ਪਿਛਲੇ 12 ਜਾਂ 13 ਦਿਨਾਂ ਤੋਂ ਅਹਿਮਦਨਗਰ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਨੇ ਚੇਂਬੂਰ ਸਥਿਤ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ ਕੈਂਪ ਦਾ ਦੌਰਾ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਬੰਬਈ ਵਿੱਚ ਘੁੰਮ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਸਾਬਕਾ 228 ਇੱਕ ਨਿਰਦੋਸ਼ ਕਿਸਮ ਦੀ ਇੱਕ ਰਿਪੋਰਟ ਹੈ ਜੋ ਦਰਸਾਉਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਕਰਕਰੇ ਨੂੰ ਨਜ਼ਰਬੰਦੀ ਦੇ ਆਦੇਸ਼ ਦੇ ਤਹਿਤ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਅਹਿਮਦਨਗਰ ਤੋਂ ਫਰਾਰ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ।

16.6 ਸਾਬਕਾ 67 ਮਿਤੀ 29 ਜਨਵਰੀ, 1948 ਨੂੰ ਸਬ-ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਬਾਲਕੁੰਡੀ ਦੀ ਡੀਆਈਜੀ ਨੂੰ ਰਿਪੋਰਟ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਮਦਨਲਾਲ ਉਹੀ ਵਿਅਕਤੀ ਜਾਪਦਾ ਸੀ ਜੋ ਅਹਿਮਦਨਗਰ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹ ਵੀ.ਆਰ. ਕਰਕਰੇ ਨਾਲ 'ਕੁਝ 15 ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ' ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਅਹਿਮਦਨਗਰ ਵਾਪਸ ਨਹੀਂ ਆਇਆ ਸੀ। . ਮਦਨਲਾਲ ਸੰਘ ਦੇ ਕੱਟੜ ਮੈਂਬਰ ਸਨ। ਪਰ ਇਹ ਰਿਪੋਰਟ ਜੋ ਵੀ ਇਸਦੀ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕਤਾ ਸੀ, ਇੱਕ ਦੇਰੀ ਨਾਲ ਲਿਖਿਆ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਸੀ।

16.7 26 ਜਨਵਰੀ 1948 ਨੂੰ ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਰਜ਼ਾਕ ਨੇ ਡੀਐਸਪੀਜ਼ ਨੂੰ ਰਿਪੋਰਟ ਭੇਜੀ। ਅਹਿਮਦਨਗਰ ਅਤੇ ਪੂਨਾ ਦੇ ਐਸ.ਵੀ. ਦੁਆਰਾ ਨਾਮਜ਼ਦ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੀ ਸੂਚੀ ਸਮੇਤ
ਕੇਤਕਰ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸ਼ਖ਼ਸੀਅਤਾਂ। ਇਹ ਨਾਂ ਸ਼ਾਇਦ ਜਾਂਚ ਦੌਰਾਨ ਸੀਆਈਡੀ ਦੇ ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਸਾਵੰਤ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਲਏ ਗਏ ਸਨ। ਇਹ ਰਿਪੋਰਟ ਸਾਬਕਾ ਨਾਲ ਨੱਥੀ ਹੈ। 58—ਰਜ਼ਾਕ ਦੀ ਚਿੱਠੀ ਵਿਚ 25 ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੇ ਨਾਂ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਐਸ.ਵੀ. ਕੇਤਕਰ, ਵੀ.ਆਰ. ਕਰਕਰੇ, ਆਰ.ਐਸ.ਰੇਖੀ ਅਤੇ ਡੀ.ਵੀ

ਗੋਡਸੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੇਤਕਰ, ਕਰਕਰੇ ਅਤੇ ਰੇਖੀ ਨੂੰ ਅਤਿਅੰਤ ਵਿਚਾਰ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਵਿਅਕਤੀ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ, ਭਾਵੇਂ ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਕੋਈ ਵੀ ਮਤਲਬ ਹੋਵੇ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਦੋ ਡੀਵੀ ਗੋਡਸੇ ਅਤੇ ਚੰਦੇਕਰ ਪੂਨਾ ਦੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਦੱਸੇ ਗਏ ਹਨ। ਐਸ ਵੀ ਕੇਤਕਰ ਅਤੇ ਰੇਖੀ ਕਰਕਰੇ ਦੇ ਗੈਸਟ ਹਾਊਸ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਹੋਏ ਸਨ ਅਤੇ ਡੀ ਵੀ ਗੋਡਸੇ ਨੱਥੂਰਾਮ ਗੋਡਸੇ ਦਾ ਭਰਾ ਸੀ, ਅਤੇ ਹੋਰ ਕਰਕਰੇ ਦੇ ਸੁਕੀਨ ਨਾਟਕੀ ਮੰਡਲੀ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਸਨ।

16.13 ਮਦਨਲਾਲ ਦੇ ਸੰਪਰਕ ਵਿੱਚ ਆਇਆ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਆਰ ਕਰਕਰੇ ਦੁਆਰਾ ਮਦਦ ਕੀਤੀ ਗਈ, ਜੋ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਦੀ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਵਿੱਚ ਵੀ ਇੱਕ ਦੋਸ਼ੀ ਸੀ।
ਕਰਕਰੇ ਅਹਿਮਦਨਗਰ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਹੋਟਲ ਦਾ ਮਾਲਕ ਸੀ ਅਤੇ ਚਲਾਉਂਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਜਲੂਸ ਕੱਢਣ ਅਤੇ ਮੁਸਲਿਮ ਵਿਰੋਧੀ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਲਈ ਉਕਸਾਉਣ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਸਥਿਤੀ ਅਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਦੀ ਪੂਰੀ ਹੱਦ ਤੱਕ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਉਸ ਦੀ ਰਣਨੀਤੀ ਅਹਿਮਦਨਗਰ ਦੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਦਹਿਸ਼ਤਜ਼ਦਾ ਅਤੇ ਭਜਾਉਣਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰ ਅਤੇ ਕਾਰੋਬਾਰ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਸੌਂਪਣਾ ਸੀ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਸਨੇ ਫਲਾਂ ਦੀ ਮੰਡੀ ਵਿੱਚ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਕਈ ਸਟਾਲ ਹੜੱਪ ਲਏ ਅਤੇ ਇੱਕ ਮਦਨਲਾਲ ਨੂੰ ਵੀ ਦੇ ਦਿੱਤਾ।

16.23 ਗਵਾਹਾਂ ਦੇ ਸਬੂਤ ਅਤੇ ਕਮਿਸ਼ਨ ਸਾਹਮਣੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਗਏ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਦਰਸਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਹਿਮਦਨਗਰ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿੱਚ 24 ਨਵੰਬਰ 1947 ਤੋਂ 26 ਦਸੰਬਰ 1947 ਦਰਮਿਆਨ ਚਾਰ ਬੰਬ ਸੁੱਟੇ ਗਏ ਸਨ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਬੰਬਾਂ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਵੱਲੋਂ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਸੂਚਨਾ ਭੇਜੀ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ। 8 ਦਸੰਬਰ 1947 ਨੂੰ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਮੈਜਿਸਟਰੇਟ ਨੇ ਬੰਬਈ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਮੁੱਖ ਸਕੱਤਰ ਨੂੰ ਇੱਕ ਪੱਤਰ ਲਿਖਿਆ।

Machine Translated by Google

ਵਸੰਤ ਟਾਕੀਜ਼ ਵਿੱਚ ਹੋਏ ਬੰਬ ਦੇ ਵੇਰਵੇ ਅਤੇ ਨੁਕਸਾਨ ਦੀ ਮਾਤਰਾ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ। ਪੱਤਰ ਦੀ ਇੱਕ ਕਾਪੀ ਡੀਆਈਜੀਸੀਆਈਡੀ, ਪੂਨਾ ਨੂੰ ਭੇਜੀ ਗਈ ਸੀ।

ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸੀਆਈਡੀ ਦੇ ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਰਜ਼ਾਕ ਨੇ ਗਵਾਹ ਨੰ. 34, ਨੂੰ ਅਹਿਮਦਨਗਰ ਭੇਜਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਤਾਂ ਕਿ ਬੰਬ ਕਾਂਡ ਦੀ ਜਾਂਚ ਵਿਚ ਮਦਦ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕੇ। ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਦੋ ਧਮਾਕੇ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਸਨ। ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਰਜ਼ਾਕ ਨੇ ਆ ਕੇ ਆਪਣੀ ਜਾਂਚ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਸਬੂਤਾਂ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਬੰਬ ਧਮਾਕੇ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਦੇ ਵਰਕਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ ਪਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਵੀ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਹਾਲਾਂਕਿ ਕਰਕਰੇ ਅਤੇ ਮਦਨਲਾਲ, ਜੋ ਕਿ ਗਾਂਧੀ ਕਤਲ ਕਾਂਡ ਦੇ ਦੋਵੇਂ ਦੋਸ਼ੀ ਸਨ, ਦਾ ਸ਼ੱਕ ਸੀ। ਇਹਨਾਂ ਧਮਾਕਿਆਂ ਦੇ. 18 ਦਸੰਬਰ 1947 ਨੂੰ, ਉਸਨੇ ਇੱਕ ਰਿਪੋਰਟ (ਉਦਾ. 61) ਬਣਾਈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਕਪੜ ਬਜ਼ਾਰ ਵਿੱਚ ਸੁੱਟੇ ਗਏ ਇੱਕ ਬੰਬ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ, ਜੋ ਕਿ ਵੱਖਰਾ ਸੀ, ਇੱਕੋ ਕਿਸਮ ਦੇ ਸਨ, ਜੋ ਕਿ 3 ਜੂਨ 1947 ਨੂੰ ਮਿਲੇ ਬੰਬਾਂ ਦੇ ਸਮਾਨ ਸਨ। ਬੰਬਈ ਵਿੱਚ ਵਸੇਨ ਪੁਸਪਾਸੇਨ ਦੀ ਮਾਲਕੀ ਵਾਲੀ ਇੱਕ ਬੰਬ ਫੈਕਟਰੀ ਜਿਸਦਾ ਬੰਬਈ ਸੀਆਈਡੀ ਦੁਆਰਾ ਪਰਦਾਫਾਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਜਿਸ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਨੂੰ ਇੱਕ ਪੁਲਿਸ ਅਧਿਕਾਰੀ ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਰਣਭਾਈਸ ਦੁਆਰਾ ਪੂਨਾ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਗੁਜਰਾਤੀਆਂ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਸਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਇਹ ਇੱਕ ਸਾਂਝਾ ਸਰੋਤ ਅਤੇ ਇੱਕ ਸਾਂਝੀ ਏਜੰਸੀ ਕੰਮ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ. 24 ਦਸੰਬਰ 1947 (ਉਦਾ. 62) ਨੂੰ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਦੇ ਸਕੱਤਰ ਅਤੇ ਮੁਸਲਿਮ ਨੈਸ਼ਨਲ ਗਾਰਡਜ਼ ਦੇ ਕੈਪਟਨ ਦੇ ਘਰਾਂ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ੀ ਲਈ ਗਈ ਪਰ ਕੁਝ ਵੀ ਦੋਸ਼ੀ ਨਹੀ ਮਿਲਿਆ। ਇਸ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਐਕਸ. 62. ਇਹ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਇਹ ਵੀ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਥਾਨਕ ਸਕੱਤਰ ਸਪਤਰਸ਼ੀ ਸਮੇਤ ਕਾਂਗਰਸੀ ਆਗੂਆਂ ਦੀ ਜਾਨ ਨੂੰ ਖ਼ਤਰਾ ਸੀ ਅਤੇ ਮੋਹਰਮ ਦੇ ਜਲੂਸ 'ਤੇ ਬੰਬ ਪੂਨਾ ਦੇ ਸ਼ਨੀਵਰ ਪੇਠ 'ਚ ਫਟਣ ਵਾਲੇ ਬੰਬ ਵਾਂਗ ਹੀ ਸੀ।

ਮਦਨਲਾਲ ਕਸ਼ਮੀਰੀਲਾਲ ਪਾਹਵਾ ਹੈਂਡ ਗ੍ਰੇਨੇਡ ਬਣਾਉਣ ਵਾਲੀ ਫੈਕਟਰੀ ਦੇ ਗੁਪਤ ਹਿੱਸੇ ਵਿੱਚ ਵਸੇਨ ਪੁਸਪਾਸੇਨ ਫਾਇਰ ਵਰਕਸ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਪੁਲਿਸ ਦੀ ਛਾਪੇਮਾਰੀ ਤੋਂ ਕੁਝ ਮਿੰਟ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਉਹ ਭੱਜਣ ਵਿੱਚ ਕਾਮਯਾਬ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਹ ਇਕ ਕਾਰਨ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਅਹਿਮਦਨਗਰ ਸ਼ਿਫਟ ਹੋ ਗਿਆ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਵੱਡੀ ਮਾਤਰਾ ਵਿੱਚ ਹੈਂਡ ਗ੍ਰੇਨੇਡ ਲੈ ਕੇ ਗਿਆ ਸੀ।

16.33 5 ਜਨਵਰੀ 1948 ਨੂੰ ਰਾਓਸਾਹਿਬ ਪਟਵਰਧਨ ਹਿੰਦੂ ਮੁਸਲਿਮ ਏਕਤਾ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਵਧਾਉਣ ਲਈ ਕਾਂਗਰਸ ਦੀ ਮੀਟਿੰਗ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਮਦਨਲਾਲ ਪਾਹਵਾ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਦੇ ਕਈ ਵਰਕਰਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਉਥੇ ਪਹੁੰਚੇ ਅਤੇ ਬੈਠਕ ਵਿਚ ਵਿਘਨ ਪਾਇਆ। ਗਾਂਧੀ ਕਤਲ ਦੇ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੌਰਾਨ ਉਸਦੇ ਆਪਣੇ ਬਿਆਨਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਉਸਨੇ ਰਾਓਸਾਹਿਬ ਪਟਵਰਧਨ ਨੂੰ ਉਸਦੀ ਗਰਦਨ ਰਗੜ ਕੇ ਫੜ ਲਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਮੰਚ ਤੋਂ ਧੱਕਾ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਇਸ ਸਬੰਧੀ ਪੁਲਿਸ ਦੀਆਂ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਆਪਾ ਵਿਰੋਧੀ ਹਨ।

ਐਸਆਈ ਰਾਣੇ ਅਨੁਸਾਰ ਮਦਨਲਾਲ ਗਰਮ ਸੁਭਾਅ ਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਮੀਟਿੰਗ ਦੌਰਾਨ ਨਾਅਰੇਬਾਜ਼ੀ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਵਿਗਾੜਨ ਦੀਆਂ ਧਮਕੀਆਂ ਦੇ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਐਸਆਈ ਬਾਲਕੁੰਡੀ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਮਦਨਲਾਲ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨੇ ਮੀਟਿੰਗ ਦੌਰਾਨ ਗੜਬੜੀ ਕੀਤੀ

Machine Translated by Google

ਪਰ ਇਹ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਮਦਨਲਾਲ ਨੇ ਪਟਵਰਧਨ ਨੂੰ ਫੜ ਕੇ ਚਾਕੂ ਨਾਲ ਹਮਲਾ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਕਰਕਰੇ ਵੀ ਉਥੇ ਪਹੁੰਚ ਗਏ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵੀ ਰੌਲਾ ਪਾਉਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਤੇ ਮਦਨਲਾਲ ਨੂੰ ਬੋਲਣ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਰੋਸਟਰਮ ਤੋਂ ਮਾਈਕ ਖੋਹਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ। ਉੱਥੇ ਮੀਟਿੰਗ ਖਤਮ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਜਦੋਂ ਹਾਜ਼ਰੀਨ ਖਿੰਡ ਗਏ ਤਾਂ ਮਦਨਲਾਲ ਅਤੇ ਦੋ ਹੋਰਾਂ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰ ਲਿਆ ਗਿਆ। ਮਦਨਲਾਲ ਨੂੰ ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਲਈ ਲਾਕਅੱਪ 'ਚ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਕਿ ਮਦਨਲਾਲ ਹਰ ਸਮੇਂ ਪਰੇਸ਼ਾਨੀ ਪੈਦਾ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਰਜ਼ਾਕ ਨੇ ਅੱਗੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮਦਨਲਾਲ ਅਤੇ ਕਰਕਰੇ ਨੂੰ ਪੁਲਿਸ ਸਟੇਸ਼ਨ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉੱਥੇ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਕੀਤੀ ਗਈ ਪਰ ਕੁਝ ਵੀ ਲਾਭਦਾਇਕ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ। ਉਸ ਮੌਕੇ ਮਦਨਲਾਲ ਨੇ ਹਿੰਸਕ ਅੰਦੋਲਨਾਂ ਵਿਚ ਹਿੱਸਾ ਨਾ ਲੈਣ ਦਾ ਵਾਅਦਾ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਐਸਆਈ ਬਾਲਕੁੰਡੀ ਨੇ ਬਿਆਨ ਦਿੱਤਾ ਕਿ 6 ਜਨਵਰੀ 1948 ਨੂੰ ਜਾਂ ਲਗਭਗ 6 ਜਨਵਰੀ 1948 ਨੂੰ ਮਦਨਲਾਲ ਅਤੇ ਕਰਕਰੇ ਅਹਿਮਦਨਗਰ ਤੋਂ ਗਾਇਬ ਹੋ ਗਏ ਸਨ ਅਤੇ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਕਿੱਥੇ ਗਏ ਸਨ। ਐਸਆਈ ਦੇਸ਼ਮੁੱਖ ਦੋਵਾਂ ਦੀ ਭਾਲ ਵਿੱਚ ਸੀ।

16.34 ਇੱਕ ਹੋਰ ਗਵਾਹ ਸਬ-ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਐਲ.ਐਨ. ਜੋਸ਼ੀ (ਵਿਟ. 36) ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਤੋਂ, ਜੋ ਉਸ ਸਮੇਂ ਅਹਿਮਦਨਗਰ ਵਿੱਚ ਪੁਲਿਸ ਸ਼ਾਰਟਹੈਂਡ ਰਿਪੋਰਟਰ ਸੀ, ਇਹ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮਦਨਲਾਲ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਵਿਆਹ ਕਰਨ ਲਈ ਦਿੱਲੀ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਹ 10 ਜਨਵਰੀ 1948 ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ।

16.36 9 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ, ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਰਜ਼ਾਕ ਨੇ ਦੇਸ਼ਮੁਖ ਨੂੰ ਮਦਨਲਾਲ ਅਤੇ ਕਰਕਰੇ ਦੋਵਾਂ ਦੀ ਨਜ਼ਰਬੰਦੀ ਦੀ ਸਿਫ਼ਾਰਸ਼ ਕਰਨ ਦੀ ਸਲਾਹ ਦਿੱਤੀ। ਐਸਆਈ ਬਾਲਕੁੰਡੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸਨੇ ਮਦਨਲਾਲ ਅਤੇ ਕਰਕਰੇ ਨੂੰ ਹਿਰਾਸਤ ਵਿੱਚ ਲੈਣ ਜਾਂ ਬਾਹਰ ਕੱਢਣ ਦੀ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਕੀਤੀ ਸੀ।

16.37 8 ਜਨਵਰੀ 1948 ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ 'ਤੇ ਐਸ.ਐਮ. ਦਲਾਈ ਨੇ 11 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਅਤੇ ਵੀ.ਟੀ. ਦਹੇਜੀਆ ਨੇ 12 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਉਸੇ ਦਿਨ ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰੀ ਮੋਰਾਰਜੀ ਦੇਸਾਈ ਨੇ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਰਿਪੋਰਟ ਵਿਚ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਪੁੱਛਿਆ ਜਾਵੇ ਕਿ ਕਿਉਂ? ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਮੈਜਿਸਟਰੇਟ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਅਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਸੀ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੱਥਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ, ਇਹ ਮੰਨਣਯੋਗ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਪੁਲਿਸ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ, ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰੀ ਅਤੇ ਖੁਫੀਆ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਸਿਰਫ਼ ਦਸ ਦਿਨਾਂ ਬਾਅਦ ਹੀ ਸਮੂਹਿਕ ਭੁੱਲਣ ਦੀ ਬਿਮਾਰੀ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਈ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਪ੍ਰੋ ਜੈਨ ਨੇ ਮੋਰਾਰਜੀ ਦੇਸਾਈ ਨੂੰ ਮਦਨਲਾਲ ਦੇ ਇਕਬਾਲੀਆ ਬਿਆਨ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ ਤਾਂ ਦੇਸਾਈ ਨੂੰ ਯਾਦ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਸਿਰਫ਼ ਦਸ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਅਹਿਮਦਨਗਰ ਦੇ ਮਦਨਲਾਲ ਅਤੇ ਕਰਕਰੇ ਦੋਵਾਂ ਲਈ ਨਜ਼ਰਬੰਦੀ ਦੇ ਹੁਕਮਾਂ 'ਤੇ ਦਸਤਖਤ ਕੀਤੇ ਸਨ।

16.41 ਡੀ.ਐਸ.ਪੀ. ਦਾ ਬਿਆਨ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਇਹ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਲੱਗੀ ਕਿ ਦਿੱਲੀ ਤੋਂ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਮਦਨਲਾਲ ਅਹਿਮਦਨਗਰ ਦਾ ਉਹੀ ਵਿਅਕਤੀ ਸੀ, ਪਰ ਉਸ ਨੂੰ ਥੋੜ੍ਹਾ ਜਿਹਾ ਚੇਤਾ ਸੀ ਕਿ ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਰਜ਼ਾਕ ਅਤੇ ਐਸਆਈ ਦੇਸ਼ਮੁਖ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਮਦਨਲਾਲ ਦੀ ਪਛਾਣ ਬਾਰੇ ਆਪਣੇ ਸ਼ੱਕ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜੇਕਰ ਅਜਿਹਾ ਹੈ ਤਾਂ ਮਦਨਲਾਲ ਤੋਂ ਦਿੱਲੀ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਪੁੱਛ-ਗਿੱਛ ਕੀਤੀ ਹੋਵੇਗੀ ਜੋ ਸਭ ਕੁਝ ਪਤਾ ਲਗਾ ਲਵੇਗੀ। ਉਸ ਨੇ ਦੇਸ਼ਮੁਖ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜੇ ਉਹ ਜਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ

Machine Translated by Google

ਦਿੱਲੀ ਉਹ ਅਜਿਹਾ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਰਜ਼ਾਕ ਨੂੰ ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਪੂਨਾ ਵਾਪਸ ਆਉਣ 'ਤੇ ਉਹ ਇਸ ਸ਼ੱਕ ਬਾਰੇ ਡੀਆਈਜੀ, ਸੀਆਈਡੀ ਨੂੰ ਵੀ ਦੱਸ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਹੈਰਾਨੀ ਦੀ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਸੱਜਣ ਨੇ ਇਸ ਬਾਰੇ ਡੀਆਈਜੀ, ਸੀਆਈਡੀ ਨੂੰ ਟੈਲੀਫੋਨ ਕਰਨਾ ਮੁਨਾਸਿਬ ਨਹੀਂ ਸਮਝਿਆ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਮੈਜਿਸਟਰੇਟ ਨੂੰ ਸੂਚਿਤ ਕੀਤਾ।

16.48 ਸਬੂਤਾਂ ਤੋਂ ਇਹ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿ ਐਸਆਈ ਬਾਲਕੁੰਡੀ ਕਰਕਰੇ ਅਤੇ ਮਦਨਲਾਲ ਦੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਸੀ। ਇਹ ਵੀ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸਨੂੰ ਸ਼ੱਕ ਸੀ ਕਿ ਬੰਬ ਸੁੱਟਣ ਵਾਲਾ ਮਦਨਲਾਲ ਉਹੀ ਸੀ ਜੋ ਅਹਿਮਦਨਗਰ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਸੀ, ਪਰ ਉਸਨੇ ਕਿਸੇ ਕਾਰਨ ਕਰਕੇ ਆਪਣਾ ਸ਼ੱਕ ਲਿਖਤੀ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਉਸਨੇ ਅਜਿਹਾ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਉਸਦੀ ਉਪਯੋਗਤਾ ਬੇਕਾਰ ਸੀ। ਇਹ ਵੀ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹੀ ਗਵਾਹ ਸੀ ਜਿਸ ਨੇ ਕਰਕਰੇ ਦੇ ਵੇਰਵੇ ਪੂਨਾ ਸੀਆਈਡੀ ਨੂੰ ਦਿੱਤੇ ਸਨ ਅਤੇ ਆਈਬੀ ਫਾਈਲ 'ਤੇ ਜੋ ਫੋਟੋ ਸੀ, ਉਹ ਉਸ ਦੁਆਰਾ ਸਪਲਾਈ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ।

16.50 ਸਬ-ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਬਾਲਕੁੰਡੀ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਨੱਥੂਰਾਮ ਗੋਡਸੇ ਅਤੇ ਆਪਟੇ ਦੋਵੇਂ ਅਹਿਮਦਨਗਰ ਆਉਂਦੇ ਸਨ, ਉਹ ਕਰਕਰੇ ਨੂੰ ਮਿਲੇ ਸਨ ਅਤੇ ਉਹ ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ ਸਟਾਫ਼ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਵਾਂ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਨੂੰ ਦੇਖ ਰਹੇ ਸਨ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਇਸ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਦੀ ਖੁਫੀਆ ਜਾਣਕਾਰੀ ਤੋਂ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਨਿਕਲਿਆ। ਉਸਨੇ ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਸਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਕਿ ਕਰਕਰੇ ਗੋਡਸੇ ਅਤੇ ਆਪਟੇ ਨੂੰ ਕੋਈ ਪੈਸਾ ਭੇਜ ਰਿਹਾ ਸੀ ਜਾਂ ਨਹੀਂ। ਪਰ ਉਹ ਜਾਣਦਾ ਸੀ ਕਿ ਕਰਕਰੇ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਹੇਠ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਉਸਨੇ ਅੱਗੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਜਦੋਂ ਮਦਨਲਾਲ ਅਤੇ ਕਰਕਰੇ ਜਨਵਰੀ 1948 ਦੇ ਦੂਜੇ ਹਫ਼ਤੇ ਜਾਂ ਲਗਭਗ ਦੂਜੇ ਹਫ਼ਤੇ ਅਹਿਮਦਨਗਰ ਛੱਡ ਗਏ ਸਨ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਜਗ੍ਹਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਬਹੁਤ ਗਰਮ ਹੋ ਗਈ ਸੀ, ਤਾਂ ਉਸਨੇ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਉਹ ਸ਼ਾਇਦ ਇੱਕ ਜੇਰੇ ਕੋਲ ਰਹਿਣ ਲਈ ਕੋਲਹਾਪੁਰ ਚਲੇ ਗਏ ਹਨ ਜੋ ਇੱਕ ਤਨਖਾਹਦਾਰ ਸੀ। ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਦੇ ਵਰਕਰ। ਹੁਣ ਇਹ ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸਬੂਤ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ 6 ਫਰਵਰੀ 1948 ਦੇ ਸਪਸ਼ਟੀਕਰਨ ਵਿੱਚ ਉਸਨੇ ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਕਰਕਰੇ, ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਸੀ, ਕੋਲਹਾਪੁਰ ਚਲਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਇੱਕ ਜੇਰੇ ਕੋਲ ਪਨਾਹ ਲੈਣ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਸੀ ਜੋ ਨਗਰ (ਅਹਿਮਦਨਗਰ) ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਅਤੇ ਇਹ ਕਿ ਇਹ ਜਾਣਕਾਰੀ ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਰਜ਼ਾਕ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ ਜੋ ਇਸ 'ਤੇ ਕੰਮ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਪਰ ਬਦਕਿਸਮਤੀ ਨਾਲ ਇਹ 7 ਫਰਵਰੀ 1948 ਨੂੰ ਹੋਇਆ ਸੀ।

16.51 ਮਦਨਲਾਲ ਦੁਆਰਾ ਬੰਬ ਸੁੱਟਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਸਬ-ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਦੇਸ਼ਮੁਖ ਦੁਆਰਾ ਕਰਕਰੇ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਿਤ ਇੱਕ ਪੱਤਰ ਰੋਕਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਚਿੱਠੀ ਦੇ ਲੇਖਕ ਦਾ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲੱਗ ਸਕਿਆ ਪਰ ਉਸ ਚਿੱਠੀ ਵਿਚ ਇਹ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਬੰਬਈ ਵਿਚ ਇਕ ਇਮਾਰਤ ਬਣਾਈ ਜਾਣੀ ਸੀ ਜੋ ਕਰਕਰੇ ਦੀ ਮਦਦ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਦੇਸ਼ਮੁਖ ਇਹ ਪੱਤਰ ਡੀਐਸਪੀ ਕੋਲ ਲੈ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਇਸ ਦਾ ਮਤਲਬ ਉਸ ਤੋਂ ਕਿਤੇ ਵੱਧ ਹੈ ਜੋ ਇਹ ਸਤ੍ਹਾ 'ਤੇ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਦੂਜੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ, ਇਹ ਕੋਡ ਵਿਚ ਸੀ. ਉਸ ਪੱਤਰ ਦੀ ਇੱਕ ਕਾਪੀ ਡੀਐਸਪੀ ਨੇ ਡੀਆਈਜੀ, ਸੀਆਈਡੀ ਨੂੰ ਭੇਜੀ ਸੀ ਅਤੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਸੀ ਕਿ ਬੰਬਈ ਵਿੱਚ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ। ਦੇਸ਼ਮੁਖ ਨੇ ਡੀ.ਐਸ.ਪੀ. ਨੂੰ ਸੁਝਾਅ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਉਹ (ਦੇਸ਼ਮੁਖ) ਕਰਕਰੇ ਦੇ ਠਿਕਾਣਿਆਂ ਬਾਰੇ ਪਤਾ ਕਰਨ ਲਈ ਬੰਬਈ ਅਤੇ ਪੂਨਾ ਜਾਣ ਅਤੇ ਉਹ ਇਸ ਦੇ ਬਹਾਨੇ ਬੰਬਈ ਲਈ ਰਵਾਨਾ ਹੋ ਗਿਆ।

Machine Translated by Google

ਰੇਕਟੋਫੋਟੋ ਮਸ਼ੀਨ ਖਰੀਦ ਕੇ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਸਬ-ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਐਲ.ਐਨ
ਜੋਸ਼ੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਜੋਸ਼ੀ ਪੂਨਾ ਦੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਸਨ ਅਤੇ ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਗੋਡਸੇ ਨੂੰ ਜਾਣਦੇ ਸਨ। ਉਹ ਅਗਰੇਨੀ ਪ੍ਰੈਸ ਵਿੱਚ ਗਏ ਅਤੇ ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਗੋਡਸੇ ਬਾਰੇ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਕੀਤੀ। ਇਹ 29 ਜਨਵਰੀ 1948 ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੋਈ ਵੀ ਪੂਨਾ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਸੀ।
ਉਹ ਫਿਰ ਕਿਸੇ ਬਹਾਨੇ ਆਪਟੇ ਦੇ ਘਰ ਗਏ ਅਤੇ ਸ੍ਰੀਮਤੀ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ।
ਆਪਟੇ ਦੇ ਠਿਕਾਣਿਆਂ ਬਾਰੇ ਚੰਪਤਾਈ ਆਪਟੇ। ਉਸਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਆਪਟੇ ਗਵਾਲੀਅਰ ਗਏ ਹੋਏ ਹਨ। ਜੋਸ਼ੀ ਪੂਨਾ ਵਿਚ ਰਿਹਾ ਅਤੇ ਦੇਸ਼ਮੁਖ ਕਰਕਰੇ ਦੇ ਭਰਾ ਬਾਰੇ ਪਤਾ ਕਰਨ ਲਈ ਬੰਬਈ ਗਿਆ ਜੋ ਦਾਦਰ ਵਿਚ ਇਕ ਮਿੱਲ ਵਿਚ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਕਤਲ ਬਾਰੇ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਰਾਤ 9 ਵਜੇ ਤੱਕ ਕਰਕਰੇ ਤੋਂ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਕੀਤੀ।

16.52 ਦੇਸ਼ਮੁਖ ਦੀ ਹਫ਼ਤਾਵਾਰੀ ਡਾਇਰੀ ਦਾ ਇੱਕ ਅੰਸ਼ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ 28 ਜਨਵਰੀ 1948 ਨੂੰ ਪੂਨਾ ਪਹੁੰਚਿਆ ਅਤੇ ਰਾਤ 11 ਵਜੇ ਤੱਕ ਗੁਪਤ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਕੀਤੀ। 29 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਉਸਨੇ ਹੋਰ ਗੁਪਤ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਕੀਤੀ ਅਤੇ 11.30 ਵਜੇ ਪੂਨਾ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ, ਸ਼ਾਮ 4 ਵਜੇ ਬੰਬਈ ਪਹੁੰਚਿਆ ਅਤੇ ਕੁਰਲਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉਥੇ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਫਿਰ ਦਾਦਰ ਵਾਪਸ ਆ ਗਿਆ। ਅਗਲੇ ਦਿਨ, ਭਾਵ 30 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ, ਉਹ ਬਾਈਕਲਾ, ਵੀ.ਟੀ., ਕਾਲਬਾਦੇਵੀ, ਦਾਦਰ ਅਤੇ ਪਰੇਲ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਘੁੰਮਿਆ ਅਤੇ ਗੁਪਤ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਕੀਤੀ। ਇਸ ਰਿਪੋਰਟ ਵਿੱਚ ਇਹ ਨਹੀਂ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਕਿਹੜੀਆਂ ਗੁਪਤ ਪੁੱਛਗਿੱਛਾਂ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਜਾਂ ਕਿਸ ਬਾਰੇ, ਪਰ ਇਸ ਗਵਾਹ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਦੇ ਇਸ ਹਿੱਸੇ ਤੋਂ ਇੱਕ ਜਾਂ ਦੋ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਮਾਮਲੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ।

(1) ਉਹ ਦੇਸ਼ਮੁਖ ਕਰਕਰੇ ਨੂੰ ਲੱਭਣ ਲਈ ਪੂਨਾ ਗਿਆ ਸੀ; ਅਤੇ ਜੇਕਰ ਅਜਿਹਾ ਸੀ ਤਾਂ ਇਹ ਕਲਪਨਾ ਕਰਨਾ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੈ ਕਿ ਉਸਨੂੰ ਅਗਰੇਨੀ ਪ੍ਰੈਸ ਵਿੱਚ ਕਿਉਂ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਬਾਰੇ ਪੁੱਛਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਫਿਰ ਉਥੇ ਉਸਨੇ ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਗੋਡਸੇ ਦੇ ਠਿਕਾਣਿਆਂ ਬਾਰੇ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਇਹ ਅਜੇ ਵੀ ਬਹੁਤ ਹੈਰਾਨੀ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਦੇਸ਼ਮੁਖ ਅਤੇ ਐਲ ਐਨ ਜੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀਮਤੀ ਆਪਟੇ ਕੋਲ ਇਹ ਪਤਾ ਲਗਾਉਣ ਲਈ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪਤੀ ਕਿੱਥੇ ਹੈ ਅਤੇ ਫਿਰ ਇਸ ਗਵਾਹ (ਦੇਸ਼ਮੁਖ) ਨੂੰ ਕਰਕਰੇ ਦੀ ਭਾਲ ਲਈ ਬੰਬਈ ਲਈ ਰਵਾਨਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ। ਸਾਰੀ ਗੱਲ ਬਹੁਤੀ ਤਰਕਸੰਗਤ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦੀ ਜਾਂ ਬਿਲਕੁਲ ਸਹੀ ਨਹੀਂ ਜਾਪਦੀ। ਜੇ ਕਰਕਰੇ ਦੀ ਭਾਲ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ ਤਾਂ ਗਵਾਹ ਨੂੰ ਇਹ ਦੱਸਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਅਗਰੇਨੀ ਪ੍ਰੈਸ ਅਤੇ ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਆਪਟੇ ਤੋਂ ਉਸ ਬਾਰੇ ਪਤਾ ਕਰਨ ਲਈ ਗਏ ਸਨ ਜੋ ਉਸ ਨੇ ਨਹੀਂ ਦੱਸਿਆ। ਅਤੇ ਕਰਕਰੇ ਅਤੇ ਅਗਰੇਨੀ ਪ੍ਰੈਸ ਜਾਂ ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਆਪਟੇ ਦਾ ਇਹ ਸਬੰਧ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਸਬੂਤਾਂ ਵਿੱਚ ਕਿਤੇ ਨਾ ਕਿਤੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

(2) ਇਹ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗਵਾਹ ਕਰਕਰੇ ਨੂੰ ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਗੋਡਸੇ ਨਾਲ ਜੋੜ ਰਿਹਾ ਸੀ।
ਕਿਉਂ, ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਸਬੂਤ ਵਿੱਚ ਕਿਤੇ ਵੀ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, ਗੋਡਸੇ ਅਤੇ ਆਪਟੇ ਅਹਿਮਦਨਗਰ ਵਿੱਚ ਕਰਕਰੇ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਹੋਏ ਸਨ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਸਬ-ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਬਾਲਕੁੰਡੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਗੋਡਸੇ ਅਤੇ ਆਪਟੇ ਦੋਵੇਂ ਅਹਿਮਦਨਗਰ ਵਿੱਚ ਕਰਕਰੇ ਨੂੰ ਮਿਲਦੇ ਸਨ।

Machine Translated by Google

(3) ਜੇ ਕਰਕਰੇ ਨੇ ਜੇਰੇ ਕੋਲ ਕੋਲਹਾਪੁਰ ਵਿਚ ਪਨਾਹ ਲਈ ਸੀ, ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਪੂਨਾ ਵਿਚ ਕਿਉਂ ਲੱਭਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ? ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਉਸ ਬਾਰੇ ਕੋਲਹਾਪੁਰ ਪੁਲਿਸ ਨਾਲ ਸੰਪਰਕ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ?

(4) ਇਨ੍ਹਾਂ ਗਵਾਹਾਂ ਦੁਆਰਾ ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਗੋਡਸੇ ਬਾਰੇ ਕੀਤੀ ਗਈ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਦਾ ਕੋਈ ਠੋਸ ਕਾਰਨ ਲੱਭਣਾ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੈ ਨਾ ਕਿ ਕਰਕਰੇ ਬਾਰੇ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉੱਪਰ ਕਿਹਾ ਜਾ ਚੁੱਕਾ ਹੈ, ਘਟਨਾਵਾਂ ਸਹੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਫਿੱਟ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਅਤੇ ਤਸਵੀਰ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਇਹ ਸੀ, ਫੋਕਸ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਜਾਪਦੀ ਹੈ. ਜਾਂ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗਵਾਹਾਂ ਕੋਲ ਕਰਕਰੇ ਅਤੇ ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਗੋਡਸੇ ਦੀ ਸੰਗਤ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਸੀ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਜੇਕਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਹੁੰਦਾ, ਤਾਂ ਕੋਈ ਉਮੀਦ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਬਾਰੇ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਸੂਚਿਤ ਕਰਨਗੇ ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਕਰਕਰੇ ਅਹਿਮਦਨਗਰ ਤੋਂ ਗਾਇਬ ਹੋ ਗਏ ਸਨ, ਤਾਂ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਥਾਵਾਂ 'ਤੇ ਲੱਭ ਸਕਦੇ ਸਨ ਜਿੱਥੇ ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਗੋਡਸੇ ਸਨ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਸਬੰਧ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨਹੀਂ ਸੀ।

16.53 ਪਰ ਇਹ ਬਹੁਤ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਸਬ-ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਐਲ.ਐਨ. ਜੋਸ਼ੀ ਸ੍ਰੀਮਤੀ ਆਪਟੇ ਨੂੰ ਜਾਣਦੇ ਸਨ। ਅਸਲ ਵਿੱਚ, ਉਸਨੇ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਸਨੇ ਆਪਣਾ ਕਾਰੋਬਾਰ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਕਰਕਰੇ ਦੀ ਮਦਦ ਕੀਤੀ ਸੀ ਅਤੇ ਕਰਕਰੇ ਆਪਟੇ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਦੇ ਕੰਮ ਵਿੱਚ ਮਦਦ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਉਸਨੇ ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਦੇਸ਼ਮੁਖ ਨੂੰ (ਏ) ਨੂੰ ਸ਼ੱਕ ਸੀ ਕਿ ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਪਾਰਟੀ ਦਿੱਲੀ ਚਲੇ ਗਏ ਸਨ ਪਰ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸਨੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਵੀ ਇਸ ਤੱਥ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਡੀਐਸਪੀ ਨੂੰ ਸੂਚਿਤ ਕੀਤਾ, ਉਸਨੇ ਅੱਗੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜਦੋਂ ਉਸਨੇ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਸ੍ਰੀਮਤੀ ਆਪਟੇ ਨੂੰ ਕੋਈ ਸ਼ੱਕ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਆਪਟੇ ਬਾਰੇ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਜਾਣਦੇ ਸਨ। ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਕਰਕਰੇ ਨਾਲ ਜੋਸ਼ੀ ਦੀ ਇਹ ਪਿਛਲੀ ਜਾਣ-ਪਛਾਣ ਦਾ ਅਰਥ ਭੈੜਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਫਿਰ ਵੀ ਘੱਟ ਜਾਂ ਘੱਟ ਨਿਰਦੋਸ਼ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਜੋਸ਼ੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਨਾਲ ਕੋਈ ਹਮਦਰਦੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਐਲ ਐਨ ਜੋਸ਼ੀ ਨੇ ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਦੇਸ਼ਮੁਖ ਦੇ ਨਾਲ ਇਸ ਲਈ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਪੂਨਾ ਵਿੱਚ ਕਰਕਰੇ ਦੇ ਦੋਸਤਾਂ ਨੂੰ ਜਾਣਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਕਾਰਨ ਕਰਕੇ ਅਗਰੇਨੀ ਦਫ਼ਤਰ ਗਿਆ ਸੀ। ਅਜਿਹੇ ਹਾਲਾਤ ਵਿੱਚ ਦੇਸ਼ਮੁਖ ਲਈ ਐਲ ਐਨ ਜੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਲੈ ਜਾਣਾ ਸ਼ਾਇਦ ਬਹੁਤੀ ਸਮਝਦਾਰੀ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਸੀ।

16.54 ਪਰ ਜੇਰੇ ਨਾਲ ਕੋਲਹਾਪੁਰ ਵਿੱਚ ਕਰਕਰੇ ਦੇ ਲੁਕੇ ਹੋਣ ਬਾਰੇ ਉਸਦੇ ਪਿਛਲੇ ਗਿਆਨ ਦੇ ਮੱਦੇਨਜ਼ਰ ਉਸਦੇ ਪੂਨਾ ਅਤੇ ਬੰਬਈ ਜਾਣ ਦਾ ਕਾਰਨ ਇੱਕ ਰਹੱਸ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਕਪੂਰ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੇ ਅਹਿਮਦਨਗਰ ਪੁਲਿਸ ਦੇ ਕੁਝ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਅਤੇ ਕਰਕਰੇ ਅਤੇ ਆਪਟੇ-ਗੌਡਸੇ ਗੈਂਗ ਵਿਚਕਾਰ ਗਠਜੋੜ ਦੇ ਹਲਕੇ ਸੰਕੇਤ ਦਿੱਤੇ ਹਨ।
ਕਤਲ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਪਿਆਰੇਲਾਲ ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਕਿ ਕਈ ਪੁਲਿਸ ਅਫਸਰਾਂ ਅਤੇ ਨੌਕਰਸ਼ਾਹਾਂ ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ, ਆਰਐਸਐਸ ਲਈ ਹਮਦਰਦੀ ਸੀ, ਅਤੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਵਿੱਚ ਇਹਨਾਂ ਕੱਟੜ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਘੁਸਪੈਠ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਅਤੇ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ 'ਤੇ ਪਾਬੰਦੀ ਲਗਾਉਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਲਿਆ ਗਿਆ ਤਾਂ ਇਹ ਖਬਰ ਲੀਕ ਹੋ ਗਈ ਅਤੇ ਦੋਹਾਂ ਸੰਗਠਨਾਂ ਦੀ ਸਿਖਰਲੀ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਰੂਪੋਸ਼ ਹੋ ਗਈ। ਇੱਕ ਮੌਕੇ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸੀਨੀਅਰ ਪੁਲਿਸ ਅਧਿਕਾਰੀ

Machine Translated by Google

ਨੇ ਆਪਣੇ ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਸੰਘ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਦੇ ਕਾਡਰਾਂ ਨੂੰ ਗਰਮੀ ਦੇ ਘੱਟ ਹੋਣ ਤੱਕ ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਲਈ ਹੇਠਾਂ ਲੇਟਣ ਦੀ ਸਲਾਹ ਦਿੱਤੀ। ਇਹ ਹੈਰਾਨੀ ਦੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ ਕਿ ਅਹਿਮਦਨਗਰ ਦੇ ਦੋ ਪੁਲਿਸ ਅਧਿਕਾਰੀ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਕਰਕਰੇ, ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਗੋਡਸੇ ਨੂੰ ਚੇਤਾਵਨੀ ਦੇਣ ਲਈ ਯਾਤਰਾ 'ਤੇ ਸਨ ਕਿ ਪੁਲਿਸ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰਨ ਦੀ ਬਜਾਏ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬੰਦ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ।

16.85 ਗਵਾਹ ਨੰ. 36, ਲਕਸ਼ਮਣ ਨਰਾਇਣ ਜੋਸ਼ੀ ਸੀ.ਆਈ.ਡੀ., ਬੰਬੇ ਸੀ.ਬੀ.ਆਈ. ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਡੀ.ਐਸ.ਪੀ.

ਅਹਿਮਦਨਗਰ 1947-50 ਵਿੱਚ ਡੀਐਸਪੀ ਅਹਿਮਦਨਗਰ ਦੇ ਅਧੀਨ।

16.86 10 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਮਦਨਲਾਲ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਵਿਆਹ ਕਰਨ ਲਈ ਦਿੱਲੀ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਦੀ ਮੀਟਿੰਗ 'ਤੇ ਬੰਬ ਸੁੱਟਣ ਦੀ ਖਬਰ ਰੇਡੀਓ 'ਤੇ ਆਈ ਜਾਂ ਅਖਬਾਰਾਂ 'ਚ ਛਪੀ ਤਾਂ ਗਵਾਹ ਨੂੰ ਝਟਕਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਇਹ ਉਹੀ ਮਦਨਲਾਲ ਹੈ ਜੋ ਅਹਿਮਦਨਗਰ 'ਚ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਨੇ ਸਬ-ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਸ਼ੱਕ ਦੀ ਗੱਲ ਕੀਤੀ। ਪਰ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਸ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੀ ਕੋਈ ਵਰਤੋਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ, ਜੇਕਰ ਇਹ ਸੱਚਮੁੱਚ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਦੂਜਾ, ਜਦੋਂ ਮਦਨਲਾਲ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਨਜ਼ਰਬੰਦੀ ਦੇ ਹੁਕਮ ਜਾਰੀ ਕੀਤੇ ਗਏ ਅਤੇ ਉਹ ਫਰਾਰ ਹੋ ਗਿਆ, ਇਸ ਗਵਾਹ ਨੇ ਫਰਾਰ ਹੋਣ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ; ਜਾਂ ਉਸ ਦਾ ਦਿੱਲੀ ਜਾਣਾ ਇਹ ਮੰਨ ਕੇ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਨਜ਼ਰਬੰਦੀ ਦੇ ਹੁਕਮਾਂ ਬਾਰੇ ਪਤਾ ਸੀ। ਉਹ ਮਦਨਲਾਲ ਦੀ ਵੀ ਭਾਲ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਸਬ-ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਦੇਸ਼ਮੁੱਖ ਨੂੰ ਵੀ ਅਜਿਹਾ ਹੀ ਸ਼ੱਕ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹ ਇਸ ਮਦਨਲਾਲ ਦੀ ਪਛਾਣ ਬਾਰੇ ਡੀਐਸਪੀ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕਰਨ ਲਈ ਗਿਆ। ਇਹ 24 ਜਨਵਰੀ 1948 ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਉਹ ਦੋਵੇਂ ਡੀਐਸਪੀ ਕੋਲ ਗਏ ਪਰ ਦੇਸ਼ਮੁਖ ਨੇ ਗੱਲ ਕੀਤੀ, ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਰਜ਼ਾਕ ਵੀ ਉਥੇ ਸੀ।

ਉਸਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਡੀਐਸਪੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਦਿੱਲੀ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਪੁੱਛ-ਗਿੱਛ ਕਰਨ ਲਈ ਆਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਬਾਰੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਬਲਕਿ ਕਰਕਰੇ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮਦਨਲਾਲ ਦਾ ਸਾਰਾ ਵੇਰਵਾ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਮਤਲਬ ਗਵਾਹ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਸੀ।

16.87 27 ਜਾਂ 28 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਦੇਸ਼ਮੁਖ ਨੇ ਗਵਾਹ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਪੂਨਾ ਜਾਣ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਪੰਜ ਦਿਨ ਬਾਅਦ ਕਿਉਂ ਹੋਇਆ, ਉਹ ਨਹੀਂ ਕਹਿ ਸਕਿਆ।
ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉਹ ਪੂਨਾ ਵਿੱਚ ਕਰਕਰੇ ਦੇ ਕੁਝ ਦੋਸਤਾਂ ਨੂੰ ਜਾਣਦਾ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਪੂਨਾ ਚਲੇ ਗਏ। ਉਹ ਅਗਰੇਨੀ ਪ੍ਰੈਸ ਅਤੇ ਦੇਸ਼ਮੁਖ ਦੇ ਕੁਝ ਦੋਸਤਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਗਏ। ਜਦੋਂ ਦੇਸ਼ਮੁਖ ਨੇ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਇਹ ਗਵਾਹ ਬਾਹਰ ਖੜ੍ਹਾ ਸੀ। ਉਸ ਨੂੰ ਇਹ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਕਿ ਉਹ ਨੱਥੂਰਾਮ ਗੋਡਸੇ ਦੇ ਘਰ ਗਏ ਸਨ ਜਾਂ ਨਹੀਂ ਪਰ ਉਹ 15.30 ਜਾਂ 16.00 ਵਜੇ ਆਪਟੇ ਦੇ ਘਰ ਆਨੰਦ ਆਸ਼ਰਮ ਗਏ ਸਨ। ਗਵਾਹ ਨੇ ਅੰਦਰ ਜਾ ਕੇ ਸ੍ਰੀਮਤੀ ਆਪਟੇ ਨੂੰ ਕਰਕਰੇ ਦੇ ਠਿਕਾਣੇ ਬਾਰੇ ਪੁੱਛਿਆ ਤਾਂ ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਕਰਕਰੇ ਬਾਰੇ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਪਰ ਆਪਟੇ ਸਾਵਰਕਰ ਦਾ ਸਾਹਿਤ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਨਾਗਪੁਰ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉੱਥੋਂ ਸ਼ਾਇਦ ਉਹ ਗਵਾਲੀਅਰ ਗਿਆ ਹੋਵੇਗਾ।

16.89 ਇਸ ਗਵਾਹ ਦਾ ਬਿਆਨ ਬਹੁਤ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੈ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਮਦਨਲਾਲ ਦਿੱਲੀ ਚਲਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਪਰ ਉਸ ਨੇ ਸਬ ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਦੇਸ਼ਮੁਖ ਨੂੰ ਕੋਈ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ। ਜੇਕਰ ਮਦਨਲਾਲ ਅਤੇ ਕਰਕਰੇ ਦੀਆਂ ਹਰਕਤਾਂ 'ਤੇ ਨਜ਼ਰ ਰੱਖੀ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ ਅਤੇ ਗਵਾਹ ਮਦਨਲਾਲ ਨੂੰ ਜਾਣਦਾ ਸੀ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉਹ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸਨੇ ਕੀਤਾ, ਇਹ ਹੈ

Machine Translated by Google

ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕਰਨਾ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ ਸੀ ਕਿ ਮਦਨਲਾਲ ਦੀਆਂ ਹਰਕਤਾਂ 'ਤੇ ਨਜ਼ਰ ਰੱਖੀ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਉਸ ਨੇ ਕਰਕਰੇ ਦੇ ਹੋਟਲ ਵਿਚ ਖਾਣਾ ਖਾਧਾ ਅਤੇ ਮਦਨਲਾਲ ਵੀ।

16.94 ਗਵਾਹ ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਕਰਕਰੇ ਦੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਬਾਰੇ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਸੀ ਹਾਲਾਂਕਿ ਉਹ 1937 ਤੋਂ ਉਸ ਨਾਲ ਦੋਸਤਾਨਾ ਸੀ। ਉਸ ਨੂੰ ਇਹ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਬੰਬ ਧਮਾਕੇ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਕਰਕਰੇ ਦੇ ਘਰ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ੀ ਲਈ ਗਈ ਸੀ ਅਤੇ ਫਿਰ ਵੀ ਅਗਲੇ ਸਾਹ ਵਿਚ ਉਹ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਪਤਾ ਸੀ। ਬੰਬ ਧਮਾਕਿਆਂ ਦੇ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਿਚ ਕਰਕਰੇ ਦੇ ਘਰ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ੀ ਲਈ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਰਜ਼ਾਕ ਆਇਆ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਮੰਨਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਸ੍ਰੀਮਤੀ ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਪਤੀ ਨੂੰ ਲੰਬੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਜਾਣਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸਦਾ ਦੋਸਤ ਆਪਟੇ ਦਾ ਬੀਮਾ ਕਰਵਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਪਰ ਉਸਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਕਿ ਉਸਦਾ ਦੋਸਤ ਕਿਸ ਕੰਪਨੀ ਦਾ ਏਜੰਟ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਰਜ਼ਾਕ ਅਤੇ ਦੇਸ਼ਮੁਖ ਨੂੰ ਕਰਕਰੇ ਦੀ ਨਜ਼ਰਬੰਦੀ ਬਾਰੇ ਗੱਲ ਕਰਦੇ ਸੁਣਿਆ ਸੀ।

16.95 ਇਹ ਗਵਾਹ ਕਰਕਰੇ ਨਾਲ ਦੋਸਤਾਨਾ ਸੀ। ਹੋਟਲ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ ਵਿਚ ਉਸ ਦੀ ਮਦਦ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਉਹ ਦਸ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਕਰਕਰੇ ਨਾਲ ਦੋਸਤਾਨਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਇਹ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕਰਨਾ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ (ਕਰਕਰੇ ਦੀਆਂ) ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਬਾਰੇ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਹ ਆਪਟੇ ਨੂੰ ਵੀ ਜਾਣਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਤੱਥ ਤੋਂ ਵੀ ਜਾਣੂ ਸੀ ਕਿ ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਕਰਕਰੇ ਦੋਸਤ ਸਨ। ਉਸ ਨੂੰ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਕਰਕਰੇ ਸ਼ਹਿਰ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹਨ ਅਤੇ ਫਿਰ ਵੀ ਜਦੋਂ ਪੁਲਸ ਉਸ ਦੀ ਭਾਲ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਪੁਲਸ ਨੂੰ ਅਜਿਹੀ ਕੋਈ ਸੂਚਨਾ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ। ਉਸ ਨੂੰ ਇਹ ਵੀ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਮਦਨਲਾਲ ਦਿੱਲੀ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਇਹ ਜਾਣਕਾਰੀ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨੂੰ ਪੁਲਿਸ ਫੋਰਸ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਉਹ ਕਰਕਰੇ ਦਾ ਪਤਾ ਲਗਾਉਣ ਲਈ ਪੂਨਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਹ ਉੱਥੇ ਜਾਣਦਾ ਸੀ।

16.96 ਪੁਲਿਸ ਡਿਪਟੀ ਸੁਪਰਡੈਂਟ ਅਨੰਤ ਸ਼ਾਮਰਾਓ ਬਾਲਕੁੰਡੀ, ਗਵਾਹ ਨੰਬਰ 37, ਹੁਣ ਪੁਲਿਸ ਡਿਪਟੀ ਸੁਪਰਡੈਂਟ ਸੀਆਈਡੀ ਔਰੰਗਾਬਾਦ ਹੈ।
ਜੁਲਾਈ 1945 ਤੋਂ ਜੁਲਾਈ 1948 ਤੱਕ ਉਹ ਅਹਿਮਦਨਗਰ ਵਿਖੇ ਸਬ-ਇੰਸਪੈਕਟਰ, ਸੀ.ਆਈ.ਡੀ.

16.98 ਜਦੋਂ 20 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਮਹਾਤਮਾ ਦੀ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਬਿਰਲਾ ਹਾਊਸ ਵਿੱਚ ਬੰਬ ਵਿਸਫੋਟ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਪ੍ਰੈਸ ਵਿੱਚ ਇਹ ਮਾਮਲਾ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਤਾਂ ਇਸ ਗਵਾਹ ਨੂੰ ਸ਼ੱਕ ਸੀ ਕਿ ਮਦਨਲਾਲ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਹੀ ਵਿਅਕਤੀ ਸੀ ਜੋ ਅਹਿਮਦਨਗਰ ਵਿੱਚ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਆਪਣਾ ਸ਼ੱਕ ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਰਜ਼ਾਕ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਜਿਸ ਨੇ ਬਦਲੇ ਵਿਚ ਡੀਐਸਪੀ ਨੂੰ ਸੂਚਿਤ ਕੀਤਾ ਪਰ ਡੀਐਸਪੀ ਨੇ ਕੀ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ, ਗਵਾਹ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਤਾ।

16.101 ਸਬੂਤ ਦਾ ਅਗਲਾ ਹਿੱਸਾ ਜੋ ਇਸ ਗਵਾਹ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੈ, ਉਸਦੀ ਮਿਤੀ 9 ਫਰਵਰੀ 1948 (ਉਦਾ. 69) ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਹੈ। ਉਸਨੇ ਇਸ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ (1) ਕਿ ਉਸਨੂੰ ਅਹਿਮਦਨਗਰ ਵਿਖੇ ਡੀਆਈਜੀ ਦੇ ਕੈਂਪ ਬਾਰੇ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ; (2) ਕਿ ਉਹ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿੱਚ ਗੜਬੜ ਕਾਰਨ 1 ਫਰਵਰੀ 1948 ਨੂੰ ਵੇਦ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਤੋਂ ਪੁੱਛ-ਪੜਤਾਲ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਿਆ; (3) ਕਿ ਡੀਐਸਪੀ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਹ, ਗਵਾਹ, ਪੂਨਾ ਵਿਖੇ ਲੋੜੀਂਦਾ ਸੀ

Machine Translated by Google

ਕਰਕਰੇ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਅਤੇ ਨੌਕਰਾਂ ਬਾਰੇ ਪੂਰੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਅਤੇ ਉਸ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨੂੰ ਇਕੱਠਾ ਕਰਨ ਵਿਚ ਉਸ ਨੂੰ ਰੁੱਝਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਨੇ ਕਰਕਰੇ ਦੀ ਫੋਟੋ ਸਮੇਤ ਇਹ ਜਾਣਕਾਰੀ ਡਿਪਟੀ ਸੁਪਰਡੈਂਟ ਚੌਬਲ ਨੂੰ ਸੌਂਪ ਦਿੱਤੀ ਸੀ; (4) ਕਿ ਉਹ ਹਫ਼ਤਾਵਾਰੀ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਰਾਹੀਂ ਲਗਾਤਾਰ ਕਰਕਰੇ ਅਤੇ ਮਦਨਲਾਲ ਦੇ ਅੰਦੋਲਨ ਬਾਰੇ ਰਿਪੋਰਟ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਅੰਤ ਵਿੱਚ 4 ਜਨਵਰੀ 1948 ਨੂੰ ਦੋਵਾਂ ਦੀ ਨਜ਼ਰਬੰਦੀ ਬਾਰੇ ਰਿਪੋਰਟ ਕੀਤੀ ਸੀ; (5) ਕਿ 6 ਜਨਵਰੀ 1948 ਨੂੰ ਰਾਓਸਾਹਿਬ ਪਟਵਰਧਨ ਦੀ ਮੁਲਾਕਾਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਅਹਿਮਦਨਗਰ ਦਾ ਮਾਹੌਲ ਕਰਕਰੇ ਅਤੇ ਮਦਨਲਾਲ ਲਈ ਬਹੁਤ ਗਰਮ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਅਹਿਮਦਨਗਰ ਤੋਂ ਗਾਇਬ ਹੋ ਗਏ ਸਨ; (6) ਕਿ ਕਰਕਰੇ ਨੇ ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਨੂੰ ਲਿਖਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਹਫ਼ਤੇ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਆ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਰੇਲਵੇ ਸਟੇਸ਼ਨ ਅਤੇ ਮੋਟਰ ਸਟੈਂਡਾਂ 'ਤੇ ਸਖ਼ਤ ਨਜ਼ਰ ਰੱਖੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ; (7) ਕਿ ਕਰਕਰੇ ਕੋਲਹਾਪੁਰ ਚਲਾ ਗਿਆ ਸੀ ਜਿੱਥੇ ਉਹ ਇੱਕ ਜੇਰੇ ਕੋਲ ਪਨਾਹ ਲੈਣ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਸੀ।

16.103 ਇਸ ਗਵਾਹ ਦੇ ਬਿਆਨ ਤੋਂ ਇਕ ਹੋਰ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸਬੂਤ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗੋਡਸੇ ਅਤੇ ਆਪਟੇ ਦੋਵੇਂ ਅਹਿਮਦਨਗਰ ਆਉਂਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਕਰਕਰੇ ਨੂੰ ਮਿਲਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਇਹ ਗਵਾਹ ਅਤੇ ਉਸਦਾ ਸਟਾਫ ਅਹਿਮਦਨਗਰ ਵਿਚ ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਗੋਡਸੇ ਦੋਵਾਂ ਦੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਨੂੰ ਦੇਖ ਰਹੇ ਸਨ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਨਿਕਲਿਆ। ਇਸ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਬੁੱਧੀ ਤੋਂ. ਗਵਾਹ ਨੂੰ ਇਹ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਕੀ ਕਰਕਰੇ ਗੋਡਸੇ ਅਤੇ ਆਪਟੇ ਨੂੰ ਕੋਈ ਪੈਸਾ ਭੇਜ ਰਹੇ ਸਨ। ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਅਹਿਮਦਨਗਰ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਰਚਣ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨਹੀਂ ਸੀ।

16.136 ਅਹਿਮਦਨਗਰ ਤੋਂ ਮਿਲੇ ਸਬੂਤਾਂ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੇਕਰ ਦਿੱਲੀ ਪੁਲਿਸ ਜਾਂ ਬੰਬਈ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਯਤਨ ਕੀਤੇ ਹੁੰਦੇ ਤਾਂ ਕਰਕਰੇ ਅਤੇ ਮਦਨਲਾਲ ਦਾ ਪੂਰਾ ਰਿਕਾਰਡ ਉਪਲਬਧ ਹੁੰਦਾ ਅਤੇ ਜੇਕਰ ਅਖਬਾਰਾਂ ਵਿਚ ਫੋਟੋ ਛਪੀ ਹੁੰਦੀ ਤਾਂ ਅਹਿਮਦਨਗਰ ਦੀ ਪੁਲਿਸ। ਉਸ ਬਾਰੇ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਹੁੰਦਾ ਅਤੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇਣ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿਚ ਹੁੰਦਾ। ਕਮਿਸ਼ਨ ਇਹ ਜੋੜਨਾ ਚਾਹੇਗਾ ਕਿ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕੀਤੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੀਆਂ ਤਸਵੀਰਾਂ ਜਾਰੀ ਕਰਨਾ ਹਮੇਸ਼ਾ ਜਾਂਚ ਦਾ ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ ਢੰਗ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਡਰ ਕਾਰਨ ਕਿ ਪਛਾਣ ਪਰੇਡ ਜਾਂ ਗਵਾਹਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪਛਾਣ ਨੂੰ ਬੇਕਾਰ ਮੰਨਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਫਿਰ ਵੀ ਦਿੱਲੀ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਮਦਨਲਾਲ ਦੀ ਫੋਟੋ ਸਾਰੇ ਥਾਣਿਆਂ ਅਤੇ ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵੱਲੋਂ ਦੱਸੀਆਂ ਥਾਵਾਂ ਦੇ ਥਾਣਿਆਂ ਨੂੰ ਭੇਜਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਸੀ, ਇਹ ਇੱਕ ਗੰਭੀਰ ਕੁਤਾਹੀ ਸੀ।

ਮੋਰਾਰਜੀ ਦੇਸਾਈ। WIT. 96

ਜਦੋਂ ਮੋਰਾਰਜੀ ਦੇਸਾਈ ਬੰਬਈ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰੀ ਸਨ
ਕਾਂਗਰਸ ਪਾਰਟੀ ਨੇ ਨਵੰਬਰ 1946 ਵਿਚ ਦੁਬਾਰਾ ਅਹੁਦਾ ਸੰਭਾਲਿਆ ਅਤੇ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੌਰਾਨ ਉਹ ਦਫਤਰ ਸੰਭਾਲਿਆ ਜਿਸ ਦੌਰਾਨ ਇਹ ਕਮਿਸ਼ਨ ਹੈ।

Machine Translated by Google

ਚਿੰਤਤ ਅਤੇ ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ ਅਗਸਤ 1947 ਤੋਂ 1949 ਤੱਕ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਕਤਲ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਾਤਲਾਂ ਦੇ ਮੁਕੱਦਮੇ ਅਤੇ ਸਜ਼ਾਵਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਦੁਖਦਾਈ ਘਟਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਕਵਰ ਕਰਦੇ ਹੋਏ।

18.12 ਦੇਸਾਈ ਨੇ ਫਿਰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਅਤੇ ਇਸਦੀ ਪ੍ਰੈਸ ਬਹੁਤ ਹੀ ਭੜਕਾਊ ਫਿਰਕੂ ਪ੍ਰਚਾਰ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਸੀ, ਜਿਸ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਪ੍ਰੈਸ ਐਮਰਜੈਂਸੀ ਪਾਵਰਜ਼ ਐਕਟ ਦੇ ਤਹਿਤ ਬਾਅਦ ਵਾਲੇ ਵਿਰੁੱਧ ਕਾਰਵਾਈ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਸੀ। ਉਸਨੂੰ ਯਾਦ ਸੀ ਕਿ 'ਅਗਰਣੀ' ਨਾਮ ਦਾ ਇੱਕ ਅਖਬਾਰ ਸੀ ਜਿਸਦਾ ਸੰਪਾਦਕ ਨੱਥੂਰਾਮ ਗੋਡਸੇ ਸੀ, ਜਿਸਨੂੰ ਉਹ ਜਾਣਦਾ ਸੀ, ਅਤੇ ਮਾਲਕ ਆਪਟੇ ਸੀ।

18.14 ਫਿਰ ਮੋਰਾਰਜੀ ਦੇਸਾਈ ਨੂੰ ਪੂਨਾ ਵਿਖੇ ਬੰਬ ਧਮਾਕੇ ਬਾਰੇ ਪੁੱਛਿਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਕੇਂਦਰ ਵਿੱਚ। ਨੁਮਾਇਸ਼ 155 ਇਸ ਘਟਨਾ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ 16 ਜੂਨ, 1947 ਨੂੰ ਪੂਨਾ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਸਿਟੀ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਦੇ ਉੱਪਰ ਅਤੇ ਨੇੜੇ ਇਕ ਬੰਬ ਸੁੱਟਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਜਿਸ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ 'ਇਕ ਲੜਕਾ' ਜ਼ਖਮੀ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਇਕ ਮੋਟਰ ਟਰੱਕ ਨੂੰ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਇੱਕ ਐੱਨ.ਆਰ. ਅਠਾਵਲੇ, ਇੱਕ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾਈ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸਨੇ ਐਸ. 164 ਸੀ.ਆਰ.ਪੀ.ਸੀ. ਦੇ ਤਹਿਤ ਇੱਕ ਮੈਜਿਸਟ੍ਰੇਟ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਇੱਕ ਇਕਬਾਲੀਆ ਬਿਆਨ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ ਉਸਨੂੰ ਬੰਬ 'ਦ ਅਗਰੇਨੀ' ਦੇ ਐਨਡੀ ਆਪਟੇ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਇਸ ਨੂੰ ਇੱਕ ਤੋਂ ਸੁੱਟਣ ਦੀਆਂ ਹਦਾਇਤਾਂ ਦੇ ਨਾਲ। ਉਚਾਈ ਅਤੇ ਉਸਨੇ ਮੰਨਿਆ ਕਿ ਉਸਨੇ ਇਸਨੂੰ ਸਿਟੀ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਦੀ ਦੂਜੀ ਮੰਜ਼ਿਲ ਤੋਂ ਸੜਕ 'ਤੇ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਆਪਟੇ ਨੂੰ 4 ਜੁਲਾਈ 1947 ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਪਰ ਉਸ ਦੇ ਘਰ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ੀ ਲੈਣ 'ਤੇ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ ਅਤੇ ਕੁਝ ਵੀ ਦੋਸ਼ੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ।

18.15 ਇਹ ਟਿੱਪਣੀ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਕੇਸ ਅਤੇ ਅਹਿਮਦਨਗਰ ਦੇ ਵੀ.ਆਰ. ਕੇਤਕਰ ਦੇ ਘਰ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਮਾਤਰਾ ਵਿੱਚ ਹਥਿਆਰਾਂ ਅਤੇ ਗੋਲਾ ਬਾਰੂਦ ਦੀ ਬਰਾਮਦਗੀ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਸਮਾਨਤਾ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੈ। ਦੋਵਾਂ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿਚ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕੀਤੇ ਗਏ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੇ ਇਕਬਾਲੀਆ ਬਿਆਨ ਦਿੱਤੇ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਹਿੰਦੂ ਸਭਾ ਵਰਕਰਾਂ, ਪੂਨਾ ਕੇਸ ਵਿਚ ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਅਹਿਮਦਨਗਰ ਕੇਸ ਵਿਚ ਕਰਕਰੇ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ। ਦੋਵੇਂ ਕੇਸਾਂ ਵਿੱਚ ਨਾਮਜ਼ਦ ਵਿਅਕਤੀ ਬਿਨਾਂ ਰਗੜ ਦੇ ਫਰਾਰ ਹੋ ਗਏ ਅਤੇ ਇੱਕ ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਬੰਬ ਸੁੱਟਣ ਵਾਲੇ ਖੁਦ ਕਬੂਲ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਖ਼ਿਲਾਫ਼ ਵੀ ਕਾਰਵਾਈ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕੀ। ਦੋਵਾਂ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿਚ ਇਕਬਾਲੀਆ ਬਿਆਨ ਵਾਪਸ ਲੈ ਲਿਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਵਰਕਰਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਕੋਈ ਹੋਰ ਸਬੂਤ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ। ਸਮਾਨੰਤਰ ਜੇਕਰ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਦੇ ਢੰਗ-ਤਰੀਕੇ ਦਾ ਸੂਚਕ ਨਹੀਂ ਹੈ ਤਾਂ ਹੈਰਾਨੀਜਨਕ ਹੈ।

18.16 9 ਜੁਲਾਈ ਨੂੰ, ਖੇਰ ਨੇ ਫਾਈਲ 'ਤੇ ਇਕ ਨੋਟ ਲਿਖਿਆ, ਜਦੋਂ ਪੂਨਾ ਬੰਬ ਦਾ ਮਾਮਲਾ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸਕੱਤਰੇਤ ਦੇ ਹਲਕਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਲੰਘਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਸ ਕੋਲ ਗਿਆ , ਜਿਸ ਵਿਚ ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਕੀ ਅਗਰੇਨੀ ਦੇ ਸੰਪਾਦਕ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ? ਮੈਂ ਪ੍ਰਗਤੀ ਜਾਣਨਾ ਚਾਹਾਂਗਾ'। ਮੋਰਾਰਜੀ ਦੇਸਾਈ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਅਗਰੇਨੀ ਦੇ ਸੰਪਾਦਕ ਦਾ ਨਾਮ ਕਿਵੇਂ ਆਇਆ ਜਦੋਂ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨੀ 155 (ਬੰਬ ਦਾ ਮਾਮਲਾ) ਵਿੱਚ ਅਗਰੇਨੀ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਕੋਈ ਸਬੰਧ ਦਿਖਾਉਣ ਲਈ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ।

Machine Translated by Google

ਅਤੇ ਬੰਬ ਸੁੱਟਿਆ, ਅਤੇ ਉਸਦਾ ਜਵਾਬ ਸੀ ਕਿ ਅਗਰੇਨੀ ਦਾ ਨਾਮ ਹਫ਼ਤਾਵਾਰੀ ਪੱਤਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਵਿੱਚ ਜ਼ਰੂਰ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇਗਾ।

18.17 ਜਦੋਂ ਵਿਸਫੋਟਕ ਪਦਾਰਥ ਐਕਟ ਦੇ ਤਹਿਤ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾਉਣ ਦੀ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਲਈ ਕਾਗਜ਼ ਮੋਰਾਰਜੀ ਦੇਸਾਈ ਕੋਲ ਆਏ ਤਾਂ ਉਸਨੇ 5 ਅਗਸਤ ਨੂੰ ਇੱਕ ਨੋਟ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਸਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਸੀ ਕਿ ਇਕਬਾਲੀਆ ਬਿਆਨ ਵਾਪਸ ਲੈ ਲਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਜੇਕਰ ਅਜਿਹਾ ਸੀ ਤਾਂ ਦੋਸ਼ੀ ਦੇ ਦੋਸ਼ ਨੂੰ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਲਈ ਕੀ ਸਬੂਤ ਸਨ? ਵਿਅਕਤੀ ਇਸ 'ਤੇ ਖੇਰ ਨੇ ਲਿਖਿਆ, 'ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਨੂੰ ਹੋਰ ਗੰਭੀਰਤਾ ਨਾਲ ਲਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਸਾਨੂੰ ਡੀਐਸਪੀ 'ਤੇ ਇਹ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਕੇਸ ਦੀ ਡੂੰਘਾਈ ਨਾਲ ਜਾਂਚ ਕਰਨ। ਅਗਰੇਨੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਉੱਚ ਸਨਮਾਨ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਹਿੰਦੂ ਸਭਾ 'ਤੇ ਬੰਬ ਸੁੱਟਣ ਦਾ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਇਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ-HD ਆਪਣੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਵਾਪਸ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਕੀ ਅੱਤਵਾਦ ਨੂੰ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਨ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ? ਮੈਂ ਸਕੱਤਰ ਐਚਡੀ ਨੂੰ ਦੇਖਣਾ ਚਾਹਾਂਗਾ' ਇਹ ਬੰਬ ਸੁੱਟਣ ਦੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਖੇਰ ਦੀ ਚਿੰਤਾ ਦਾ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਹੈ।

18.19 ਦੇਸਾਈ ਨੂੰ ਅਗੱਸਤ 177, ਮਿਤੀ 1947, ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਸੰਗਠਨ ਅਤੇ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਸੂਚੀ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਕਾਰਜਾਂ 'ਤੇ ਸਖ਼ਤ ਨਜ਼ਰ ਰੱਖਣ ਬਾਰੇ ਖੇਰ ਦੇ ਆਦੇਸ਼ ਬਾਰੇ ਪੁੱਛਿਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਇਸ ਆਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਦੇਸਾਈ ਨੇ ਇਹ ਜੋੜਿਆ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਮੁਹਿੰਮ ਦੀ ਲੋੜ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦੇ ਹੋਏ 10 ਦਿਨਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਅਤੇ ਆਰਐਸਐਸ ਮਿਲ ਕੇ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ।

18.21 ਫਿਰ ਮੋਰਾਰਜੀ ਦੇਸਾਈ ਦੀ ਉਸ ਚਿੱਠੀ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਜਾਂਚ ਕੀਤੀ ਗਈ ਅਤੇ ਨੇੜਿਓਂ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਕੀਤੀ ਗਈ ਜਿਸ ਬਾਰੇ ਜੀਵੀ ਕੇਤਕਰ ਦਾਅਵਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਬਾਲੂਕਾਕਾ ਕਾਨੇਟਕਰ ਦੁਆਰਾ ਬੰਬਈ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਭੇਜਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਸ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ ਗਿਆ ਸੀ:

'ਪ੍ਰ. ਕੀ ਬਾਲਾ ਸਾਹਿਬ ਖੇਰ ਨੇ ਕਦੇ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਇਸ ਚਿੱਠੀ ਬਾਰੇ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਹੈ?'

A. ਮੈਨੂੰ ਲੱਗਦਾ ਹੈ, ਉਸਨੇ ਕੀਤਾ ਪਰ ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਮੇਰੀ ਯਾਦਦਾਸ਼ਤ ਹੈ, ਕੋਈ ਨਾਮ ਨਹੀਂ ਸੀ ਮੈਨੂੰ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦਾ ਕਿ ਮੈਂ ਚਿੱਠੀ ਦੇਖੀ ਪੱਤਰ ਦੇ ਉਸ ਭਾਗ ਵਿੱਚ .... ਹੈ। ਬਾਲਾ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਦੱਸਿਆ

ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਮੈਨੂੰ ਯਾਦ ਹੈ, ਕੋਈ ਨਾਮ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਸਨ।' ਉਸਨੇ ਅੱਗੇ ਕਿਹਾ, 'ਮੇਰੀ ਯਾਦ ਤੋਂ ਮੈਂ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਚਿੱਠੀ ਤੋਂ ਲੱਗਦਾ ਸੀ ਕਿ ਮਾਹੌਲ ਬਹੁਤ ਤਣਾਅਪੂਰਨ ਸੀ ਅਤੇ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਜਾਨ ਨੂੰ ਖ਼ਤਰਾ ਸੀ, ਜੋ ਕਿ ਕਈ ਹੋਰ ਲੋਕ ਕਹਿ ਰਹੇ ਸਨ ਅਤੇ ਜੋ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀਆਂ ਦੇ ਮਾਹੌਲ ਕਾਰਨ ਵੀ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਇਆ ਸੀ। .'

ਗਵਾਹ ਨੇ ਜ਼ੋਰ ਦੇ ਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਨੱਥੂਰਾਮ ਗੋਡਸੇ ਦਾ ਨਾਂ ਨਹੀਂ ਸੀ
ਬਾਲੂਕਾਕਾ ਕਾਨੇਟਕਰ ਦੁਆਰਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

18.22 ਫਿਰ ਉਸਨੂੰ ਪੁਰਸ਼ਾਰਥ (ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ 166) ਵਿੱਚ ਬਾਲੂਕਾਕਾ ਦੇ ਲੇਖ ਬਾਰੇ ਪੁੱਛਿਆ ਗਿਆ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਬਾਲੂਕਾਕਾ ਦੁਆਰਾ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਸੂਚਿਤ ਕਰਨ ਦਾ ਕਥਿਤ ਦੁਹਰਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਨਥੂਰਾਮ ਗੋਡਸੇ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ; ਮੋਰਾਰਜੀ ਦੇਸਾਈ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਹ ਨਹੀਂ ਦੇਖਿਆ ਹੈ।

Machine Translated by Google

18.24 ਦੇਸਾਈ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਬਾਲੂਕਾਕਾ ਕਾਨੇਟਕਰ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਵੀ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਪੂਨਾ ਵਿੱਚ ਮਾਹੌਲ ਬਹੁਤ ਤਣਾਅਪੂਰਨ ਸੀ ਅਤੇ ਮਹਾਤਮਾ ਅਤੇ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕਾਂਗਰਸੀ ਨੇਤਾਵਾਂ ਦੀ ਜਾਨ ਨੂੰ ਖ਼ਤਰਾ ਸੀ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਦੇ ਵੀ ਸੰਭਾਵਿਤ ਹਮਲਾਵਰਾਂ ਦੇ ਨਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਗੋਡਸੇ ਜਾਂ ਆਪਟੇ ਦੇ ਨਾਵਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ।

'ਮੈਂ ਇਸ ਗੱਲ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤ ਨਹੀਂ ਹਾਂ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੇ ਨਾਂ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ 'ਤੇ ਵੀ ਕੋਈ ਢਿੱਲਮੱਠ ਸੀ ਜਾਂ ਮਾਮਲੇ ਨੂੰ ਹਲਕੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ। ਹੋਰ ਤਾਂ ਹੋਰ ਲੋਕ ਚਿੰਤਤ ਸਨ ਅਤੇ ਸਰਦਾਰ ਪਟੇਲ, ਮੈਂ ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਮੁਖੀ ਬਾਲਾਸਾਹਿਬ ਖੇਰ ਸਮੇਤ ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਇਸ ਬਾਰੇ ਚਿੰਤਤ ਸਾਂ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਨੂੰ ਇਸ ਖਤਰੇ ਬਾਰੇ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਸੀ ਪਰ ਅਸੀਂ ਇਸ ਤੋਂ ਵੱਧ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਸੀ ਜੋ ਅਸੀਂ ਕੀਤਾ, ਭਾਵ, ਰੱਖਣਾ। ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਕੁਝ ਸਾਦੇ ਕੱਪੜਿਆਂ ਵਾਲੇ ਆਦਮੀ।'

18.25 ਪਰ ਖ਼ਤਰਾ, ਉਸਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, ਪੂਨਾ ਤੱਕ ਸੀਮਤ ਨਹੀਂ ਸੀ; ਇਹ ਸਾਰੇ ਦੇਸ਼ ਤੋਂ ਸੀ। ਮੋਰਾਰਜੀ ਦੇਸਾਈ ਨੇ ਬਾਲੂਕਾਕਾ ਕਾਨੇਟਕਰ ਦੇ ਇਸ ਦਾਅਵੇ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਹ ਇਕੱਲੇ ਵਿਅਕਤੀ ਸਨ ਜੋ ਛੇ ਮਹੀਨਿਆਂ ਤੋਂ ਉਸ ਦੁਖਾਂਤ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ ਜੋ ਆਖਰਕਾਰ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਹਾਵੀ ਕਰ ਗਿਆ।

21 ਜਨਵਰੀ 1948 ਨੂੰ ਪ੍ਰੋ: ਜੈਨ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਸੀ ਤਾਂ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਨਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।

18.31 ਪ੍ਰੋ: ਜੈਨ ਨੇ ਮੋਰਾਰਜੀ ਦੇਸਾਈ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਮਦਨਲਾਲ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਖੁਲਾਸਾ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ (ਮਦਨਲਾਲ) ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਸਾਥੀ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ ਪਰ ਉਸਨੇ ਸਾਵਰਕਰ ਨੂੰ ਇਸ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਸੀ।

18.34 ਜਦੋਂ ਇਹ ਪੁੱਛਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਜਨਰਲ ਆਫ਼ ਪੁਲਿਸ, ਕਾਮਟੇ ਅਤੇ ਪੁਲਿਸ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਭਰੂਚਾ ਨੂੰ ਭਰੋਸੇ ਵਿੱਚ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਲਿਆ ਗਿਆ, ਤਾਂ ਗਵਾਹ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਸੀਆਈਡੀ (ਸਪੈਸ਼ਲ ਬ੍ਰਾਂਚ) ਦਾ ਇੰਚਾਰਜ ਸੀ ਅਤੇ ਇੰਨੇ ਸਾਰੇ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਵਿੱਚ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨਹੀਂ ਫੈਲਾਈ ਜਾ ਸਕਦੀ ਸੀ।

ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਉਹ ਭਰੂਚਾ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਕਾਬਲ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਕਾਮਤੇ ਪੂਨਾ ਵਿਚ ਸੀ; ਅਤੇ ਉਸਦਾ ਬੰਬੇ ਸ਼ਹਿਰ ਉੱਤੇ ਕੋਈ ਅਸਲ ਕੰਟਰੋਲ ਜਾਂ ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਹ ਟਿੱਪਣੀ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਚੀਜ਼ਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਆਈਆਂ ਅਤੇ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ਕਾਰਾਂ ਦੇ ਨਾਵਾਂ ਦੇ ਖੁਲਾਸੇ ਦੀ ਰੌਸ਼ਨੀ ਵਿੱਚ, ਜੋ ਕਿ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਵਾਪਰਿਆ, ਸ਼ਾਇਦ ਸੂਬਾਈ ਪੁਲਿਸ ਦੇ ਕੰਟਰੋਲ ਵਿੱਚ ਕਾਮਟੇ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਮਦਦਗਾਰ ਸਾਬਤ ਹੋਈ ਹੋਵੇਗੀ।

18.41 ਗਾਡਗਿਲ ਦੇ ਲੇਖ ਨੇ ਖੁਲਾਸਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਇੱਕ ਜੇਢੇ, ਐਮਸੀਏ ਦਾ ਇੱਕ ਦੋਸਤ 15 ਜਨਵਰੀ 1948 ਨੂੰ ਪੂਨਾ ਤੋਂ ਦਿੱਲੀ ਆਇਆ ਸੀ, ਅਤੇ ਉਹ (ਜੇਧੇ) ਜਾਣਦਾ ਸੀ ਕਿ ਗੋਡਸੇ ਅਤੇ ਹੋਰਾਂ ਨੇ ਪੂਨਾ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਯੋਜਨਾ ਬਣਾਈ ਸੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਜੇ ਜੇਧੇ ਨੂੰ ਇਸ ਬਾਰੇ ਪਤਾ ਲੱਗ ਸਕਦਾ ਸੀ ਤਾਂ ਇਹ ਪ੍ਰੋਵਿੰਸ਼ੀਅਲ ਜਾਂ ਲੋਕਲ ਇੰਟੈਲੀਜੈਂਸ ਨੂੰ ਵੀ ਸੰਭਵ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਖਾਦਿਲਕਰ ਅਨੁਸਾਰ ਇੰਟੈਲੀਜੈਂਸ ਅਫਸਰ ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਅੰਗਾਰਕਰ 'ਸਾਡੇ ਨਾਲ' ਸੀ। ਦਾਅਵਤ ਦੇ ਇਸ ਤੱਥ ਨੂੰ ਗਾਡਗਿੱਲ ਨੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਗਵਾਹ ਵਜੋਂ ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ: 'ਗੋਡਸੇ ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ

Machine Translated by Google

ਦੋਸਤਾਂ ਨੂੰ ਵਧਾਈ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਜਾ ਕੇ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਦਾ ਕਤਲ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸਨ ਅਤੇ ਤਿਲਕ ਸਮਾਰਕ ਮੰਦਿਰ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸਮਾਗਮ ਸੀ।'

18.42 ਮੋਰਾਰਜੀ ਦੇਸਾਈ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਪੁਲਿਸ ਇੰਟੈਲੀਜੈਂਸ ਕਮਜ਼ੋਰ ਸੀ ਅਤੇ ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਅਜੇ ਵੀ ਜਾਰੀ ਹੈ ਪਰ ਯਕੀਨਨ ਇਹ ਇੰਨੀ ਕਮਜ਼ੋਰ ਅਤੇ ਇੰਨੀ ਅਯੋਗ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ ਕਿ ਜੇ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦਾ ਕਤਲ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸਨਮਾਨਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਦਾਅਵਤ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਤਾਂ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਇਸ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ. ਇਹ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ਾਂ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਆਮ ਵਾਂਗ ਬਹੁਤ ਹੀ ਗੁਪਤ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਜੇਢੇ ਲਈ ਇਸ ਬਾਰੇ ਜਾਣਨਾ ਅਸੰਭਵ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਉਹ ਨਜ਼ਦੀਕੀ ਦੋਸਤ ਜਾਂ ਚਲਾਕ ਜਾਸੂਸ ਨਾ ਹੁੰਦਾ।

18.48 ਮੋਰਾਰਜੀ ਦੇਸਾਈ ਨੂੰ ਪੁਰਸ਼ੋਤਮ ਤ੍ਰਿਕਮਦਾਸ ਗਵਾਹ ਨੰਬਰ 15 ਬਾਰੇ ਥੋੜ੍ਹਾ ਜਿਹਾ ਯਾਦ ਸੀ ਕਿ ਉਸਨੇ ਉਸਨੂੰ ਦੇਖਿਆ ਸੀ ਪਰ ਯਾਦ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਉਸਦੇ ਨਾਲ ਆਦਮੀ ਕੌਣ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਪੁਰਸ਼ੋਤਮ ਦਾ ਬਿਆਨ ਉਸਨੂੰ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਸੁਣਾਇਆ ਗਿਆ ਤਾਂ ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਸਨੂੰ ਯਾਦ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਆਦਮੀ ਕੌਣ ਸੀ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਉਸਨੇ ਕੀ ਕਿਹਾ ਸੀ ਜੇਕਰ ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ ਹੁੰਦਾ ਕਿ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਕਤਲ ਦੀ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਰਚੀ ਗਈ ਸੀ ਤਾਂ ਉਸਨੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਪੁਲਿਸ ਕੋਲ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਦੇਸਾਈ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਕਤਲ ਦਾ ਅਸਲ ਕਾਰਨ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਮਹਾਤਮਾ ਦਾ ਸਖ਼ਤ ਵਿਰੋਧ ਕਰਦੀ ਸੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਦਾ ਦੁਸ਼ਮਣ ਮੰਨਦੀ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਹਰ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਉਸੇ ਕੋਣ ਤੋਂ ਦੇਖਦੇ ਸਨ। ਉਹ ਕਾਮਟੇ ਨਾਲ ਉਸ ਦੇ ਸੁਝਾਅ ਬਾਰੇ ਸਹਿਮਤ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿ ਜੇ ਸੂਚਨਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਤਾਂ ਉਹ ਕੀ ਕਰਦਾ ਸੀ ਸਿਵਾਏ ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕੋਈ ਕੇਸ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਬੰਬਈ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਨਹੀਂ ਭੇਜਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਦਿੱਲੀ ਪੁਲਿਸ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪੁੱਛਦੀ।

18.51 ਕਿਡਨੈਪਿੰਗ ਥਿਊਰੀ-ਮੋਰਾਰਜੀ ਦੇਸਾਈ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਅਗਵਾ ਦੀ ਥਿਊਰੀ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਿਸਦਾ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਉਸ ਕੋਲ ਕਦੇ ਜ਼ਿਕਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਜੇਕਰ ਅਜਿਹਾ ਹੁੰਦਾ, ਤਾਂ ਉਸਨੇ ਇਸਨੂੰ ਕਦੇ ਵੀ ਸਵੀਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਹੁੰਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਇੱਕ ਅਸੰਭਵ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਸੀ।

Machine Translated by Google

18.53 ਬਾਲੂਕਾਕਾ ਨਾਲ ਉਸ ਦੀ ਗੱਲਬਾਤ ਅਤੇ ਹੋਰ ਜਾਣਕਾਰੀ ਤੋਂ ਜੋ ਉਸ ਨੂੰ ਮਿਲੀ, 'ਮੇਰੇ ਲਈ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਸੰਭਾਵਿਤ ਕਾਤਲ ਵਜੋਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਵੀ ਲੱਭਣਾ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਸੀ।' ਜੇ ਉਸ ਨੂੰ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਬਾਰੇ ਥੋੜ੍ਹੀ ਜਿਹੀ ਵੀ ਸੂਝ ਹੁੰਦੀ, ਤਾਂ ਉਹ ਆਪਣੇ ਹੁਕਮ 'ਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਨਕਾਰਾ ਕਰ ਦਿੰਦਾ। 'ਮੈਂ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਸੀ ਕਿ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਨੁਕਸਾਨ ਪਹੁੰਚਾਉਣ ਵਾਲੇ ਅਸਲ ਵਿਅਕਤੀ ਕੌਣ ਸਨ ਪਰ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਜੋ ਜਾਣਕਾਰੀ ਸੀ, ਉਸ ਤੋਂ। ਮੈਂ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਜਾਂ ਤਾਂ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ ਹੋਣ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਸੀ ਜਾਂ ਆਰਐਸਐਸ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ। ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਕਿ ਪੂਨਾ ਤੋਂ ਹੋਵੇ।'

18.64 ਮੋਰਾਰਜੀ ਦੇਸਾਈ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਅਨੁਸਾਰ, ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਨੇ ਉਹ ਸਭ ਕੀਤਾ ਜੋ ਸੰਭਵ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ।

18.65 ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਸਵਾਲਾਂ ਦੇ ਜਵਾਬ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਨਹੀਂ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਦਿੱਲੀ ਪੁਲਿਸ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੇ ਅਗਰੇਨੀ ਦੇ ਸੰਪਾਦਕ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ, ਉਹ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ ਕਿ ਉਹ ਬਹੁਤੇ ਸਹਿਯੋਗੀ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਕਤਲ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹੋਇਆ ਹੋਵੇਗਾ। ਕਤਲ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਗੋਡਸੇ ਅਤੇ ਆਪਟੇ ਦੇ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਦਾ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਇਹ ਕਤਲ ਹੋਇਆ, ਦੇਸਾਈ ਇਹ ਕਲਪਨਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਪੂਨਾ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਹ ਨੱਥੂਰਾਮ ਗੋਡਸੇ ਨੂੰ ਅਗਰੇਨੀ ਦੇ ਸੰਪਾਦਕ ਵਜੋਂ ਜਾਣਦਾ ਸੀ ।

18.66 ਦੇਸਾਈ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਮੈਂ ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਦੇ ਸਬੂਤਾਂ ਤੋਂ ਵਕੀਲ ਦੇ ਹਿੱਸੇ ਤੋਂ ਸੁਣਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਕਿਡਨੈਪਿੰਗ ਥਿਊਰੀ ਕੀ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਪਰ ਇਸ ਨਾਲ ਮੇਰੇ ਨਿਰਦੇਸ਼ਾਂ ਤਹਿਤ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਜਾਂਚ ਦੇ ਮੁੱਲਾਂ ਨੂੰ ਵਿਗਾੜ ਨਹੀਂ ਸਕੇਗਾ। ਪਰ ਤਫ਼ਤੀਸ਼ ਦੌਰਾਨ ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਯਾਦ ਹੈ ਅਗਵਾ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਦੱਸਿਆ। ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਕਦੇ ਇਹ ਨਹੀਂ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਦਿੱਲੀ ਪੁਲਿਸ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੇ ਅਗਰੇਨੀ ਦੇ ਸੰਪਾਦਕ ਦੇ ਨਾਮ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਕਤਲ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਗੋਡਸੇ ਅਤੇ ਆਪਟੇ ਦੇ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਦਾ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਇਹ ਨਹੀਂ ਦੱਸਿਆ ਸੀ ਕਿ ਦਿੱਲੀ ਪੁਲਿਸ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਅਗਰੇਨੀ ਦੇ ਸੰਪਾਦਕ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ ਸੀ। ਜੇ ਇਹ ਨਾਂ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਸਭ ਤੋਂ ਅਯੋਗ ਅਫਸਰ ਵੀ ਉਸ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰ ਲੈਂਦਾ।

ਵੀਟੀ ਦੇਹੇਜੀਆ। WIT. 84

18.79 ਬੰਬ ਸੁੱਟਣ ਅਤੇ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਹੱਤਿਆ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਕ ਹੋਰ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਗਵਾਹ ਵੀ.ਟੀ. ਦੇਹੇਜੀਆ, ਆਈ.ਸੀ.ਐਸ.
(ਸੇਵਾਮੁਕਤ)—ਗਵਾਹ ਨੰ. 84. ਸਬੰਧਤ ਸਮੇਂ, ਭਾਵ, ਲਗਭਗ ਅਗਸਤ 1947 ਤੋਂ ਕਤਲ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦੇ ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਤੱਕ, ਉਹ ਬੰਬਈ ਸੂਬੇ ਦੇ ਗ੍ਰਹਿ ਵਿਭਾਗ ਵਿੱਚ ਗ੍ਰਹਿ ਸਕੱਤਰ ਸੀ।

Machine Translated by Google

18.80 ਪ੍ਰੀਮੀਅਰ, ਖੇਰ ਦੇ ਦਿਸ਼ਾ-ਨਿਰਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਤਹਿਤ ਅਤੇ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰੀ ਅਤੇ ਸਕੱਤਰੇਤ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨਾਲ ਵਿਚਾਰ-ਵਟਾਂਦਰਾ ਕਰਕੇ, ਸੂਬਾਈ ਸੀਆਈਡੀ ਅਤੇ ਪੁਲਿਸ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਨੂੰ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਅਤੇ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦੀ ਸੂਚੀ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਲਈ ਇੱਕ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਭੇਜਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਪੂਨਾ ਲਈ ਤਿਆਰ ਸਾਬਕਾ ਸੀ. 114 ਅਤੇ ਅਹਿਮਦਨਗਰ ਲਈ ਸਾਬਕਾ. 114-ਏ ਜੋ ਪੂਨਾ ਤੋਂ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਭੇਜੀ ਗਈ ਸੀ। ਦੇਹੇਜੀਆ ਨੂੰ ਇੱਕ ਪੱਤਰ ਰਾਹੀਂ, ਸਾਬਕਾ. 113-ਏ, ਮਿਤੀ 19 ਅਗਸਤ 1947, ਰਾਣਾ ਡੀਆਈਜੀ, ਸੀਆਈਡੀ, ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਆਰਐਸਐਸ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਦੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ 'ਤੇ ਨਜ਼ਰ ਰੱਖਣ ਲਈ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ ਅਤੇ ਸਮੇਂ-ਸਮੇਂ 'ਤੇ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਭੇਜੀਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ। ਇੰਜ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਰਾਣਾ ਨੇ ਸੁਝਾਅ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਗੁਪਤ ਹਫ਼ਤਾਵਾਰੀ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਭੇਜੀਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਸਨ, ਸ਼ਾਇਦ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਭੇਜਣ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜੋ ਆਰਡਰ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ; ਜਿਸ 'ਤੇ ਦੇਹੇਜੀਆ ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਕਿ ਉਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸਨ। ਇਹ ਮਾਮਲਾ ਸੂਬਾਈ ਮੰਤਰੀ ਮੰਡਲ ਦੀ ਮੀਟਿੰਗ ਅੱਗੇ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਵਾਂ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਬਾਰੇ ਸਮੇਂ-ਸਮੇਂ ਦੀਆਂ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਬੰਦ ਕਰਨ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਰਾਣਾ ਨੂੰ ਇਸ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ।

18.81 ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਦੇਹੇਜੀਆ ਨੂੰ ਇਹਨਾਂ ਸਾਰੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਬਾਰੇ ਵਿਸਥਾਰ ਵਿੱਚ ਘੋਖਿਆ ਗਿਆ, ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਕਿਉਂਕਿ ਹਿੰਸਾ ਦਾ ਖਦਸ਼ਾ ਸੀ ਜਿਸਦਾ ਸੰਕੇਤ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਿਰੋਧੀ ਦਿਵਸ 'ਤੇ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਤਿੱਖੇ ਭਾਸ਼ਣਾਂ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਇਹ ਵੀ ਖਦਸ਼ਾ ਸੀ ਕਿ ਅਜਿਹਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। 15 ਅਗਸਤ 1947, ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਦਿਵਸ ਮੌਕੇ, ਗਵਾਹ ਨੇ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਰਾਣਾ ਦੇ ਸੁਝਾਅ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਬਾਰੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਜਾਰੀ ਰੱਖਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ।

18.82 ਜਦੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਕਿਉਂ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹਨ, ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜਵਾਬ ਸੀ ਕਿ ਪ੍ਰਸਤਾਵਿਤ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਿਰੋਧੀ ਦਿਵਸ ਮਨਾਉਣ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਦਿਨ ਦੀ ਮੁਸੀਬਤ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਲਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸਨ ਪਰ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਖ਼ਤਰਾ ਟਲ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੇ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਦੀ ਹੁਣ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਰਹੀ।

18.83 ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੇ ਫਿਰ ਪੂਨਾ ਵਿੱਚ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਕਥਿਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵਿਰੋਧੀ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਬਾਰੇ ਜੀਵੀ ਕੇਤਕਰ ਦੇ ਬਿਆਨ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਉਸ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕੀਤੀ, ਉਸਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਇਹ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਲਹਿਰਾਂ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦੀਆਂ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਵੰਡ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕਾਂਗਰਸ ਅਤੇ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਸੇਧਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਮਰਨ ਵਰਤ ਰੱਖਿਆ ਸੀ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਵੀ ਇਹੋ ਜਿਹੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਸਨ। ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਅਤੇ ਆਰਐਸਐਸ ਦੁਆਰਾ ਵਿਰੋਧੀ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਵੱਡੇ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਭੜਕਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ।

18.87 ਜਦੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਧਿਆਨ ਡਾ. ਪਰਚੂਰੇ ਦੇ ਭਾਸ਼ਣ 'ਨਹਿਰੂ ਅਤੇ ਗਾਂਧੀ ਥੋੜ੍ਹੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਪਾਪਾਂ ਦਾ ਫਲ ਵੱਢਣ' ਵੱਲ ਖਿੱਚਿਆ ਗਿਆ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜੇਕਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਬਾਰੇ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਉਹ ਚੌਕਸ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਪਰ ਉਹ

Machine Translated by Google

ਇਸ ਤੋਂ ਇਹ ਸਿੱਟਾ ਨਹੀਂ ਕੱਢਿਆ ਕਿ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਅਤੇ ਨਹਿਰੂ ਦਾ ਕਤਲ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਸੀ ਪਰ ਉਹ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਦੇ ਭਾਸ਼ਣ ਨੂੰ ਪਾਸ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਦੇਵੇਗਾ।

18.87-ਏ. ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਮੈਜਿਸਟਰੇਟ ਨੂੰ ਡਾ: ਪਰਚੂਰੇ ਦੇ ਇਸ ਭਾਸ਼ਣ ਬਾਰੇ ਪੁੱਛਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜਵਾਬ ਡੀਐੱਸਪੀ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਸੀ ਕਿ ਭਾਸ਼ਣ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਪੁਲਿਸ ਰਿਪੋਰਟਰ ਦੀ ਯਾਦ 'ਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਭਾਸ਼ਣ ਹਿੰਦੀ ਵਿੱਚ ਸੀ | ਅਤੇ ਪੂਨਾ ਪੁਲਿਸ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਹਿੰਦੀ ਸ਼ਾਰਟਹੈਂਡ ਰਿਪੋਰਟਰ ਨਹੀਂ ਸਨ ਜੋ ਸ਼ਾਇਦ ਪੁਲਿਸ ਦੀ ਅਚੱਲਤਾ ਜਾਂ ਬੰਬਈ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦੀ ਚੁੱਪ ਦਾ ਕਾਰਨ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਪਰ ਇਹ ਵਾਕ ਇੰਨਾ ਦੱਸ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਪੁਲਿਸ ਰਿਪੋਰਟਰ ਨੇ ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਨਹੀਂ ਬੋਲਣਾ ਸੀ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਕੁਝ ਅਜਿਹੇ ਸ਼ਬਦ ਨਾ ਕਹੇ ਜਾਂਦੇ। . ਕਮਿਸ਼ਨ ਬੇਸ਼ੱਕ ਇਹ ਮੰਨਦਾ ਹੈ ਕਿ ਰਿਪੋਰਟਰ ਹਿੰਦੀ ਜਾਣਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਕੋਲ ਅਜਿਹਾ ਦਿਮਾਗ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜੋ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੀ ਕਲਪਨਾ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ ਜਾਂ ਬਣਾ ਸਕਦਾ ਸੀ।

18.92 ਹਾਲਾਂਕਿ ਇਸ ਗਵਾਹ ਦੀਆਂ ਸਕੱਤਰੇਤ ਦੀਆਂ ਫਾਈਲਾਂ ਦੀ ਨੋਟਿੰਗ ਨੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸਮਿਆਂ 'ਤੇ ਪੈਦਾ ਹੋਈਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਦੀ ਸਪੱਸ਼ਟ ਸਮਝ ਦਿਖਾਈ ਹੈ ਜੋ ਇੱਕ ਸੁਚੇਤ ਦਿਮਾਗ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਕਮਿਸ਼ਨ ਇਸ ਗਵਾਹ ਦੇ ਕੁਝ ਬਿਆਨਾਂ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਅਸਮਰੱਥ ਹੈ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਕਿ ਹਿੰਸਾ ਦਾ ਕੋਈ ਮਾਹੌਲ ਨਹੀਂ ਸੀ ਦੇਖਿਆ ਗਿਆ। ਅਖਬਾਰਾਂ ਅਤੇ ਪੂਨਾ ਵਿੱਚ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਲੋਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੇ ਭਾਸ਼ਣਾਂ ਤੋਂ। ਮੇਸਰ ਕੇਤਕਰ, ਖਾਦਿਲਕਰ ਅਤੇ ਮਰਹੂਮ ਐਨ.ਵੀ. ਗਾਡਗਿਲ ਦੇ ਸਬੂਤ ਅਤੇ ਜੋ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ, ਉਹ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਹਿੰਸਾ ਦੇ ਆਮ ਮਾਹੌਲ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਸਗੋਂ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕਾਂਗਰਸ ਨੇਤਾਵਾਂ ਅਤੇ ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਨਿਰਦੇਸ਼ਿਤ ਇੱਕ ਖਾਸ ਝੁਕਾਅ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦੇ ਹਨ। - ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਦੀ ਤੀਬਰਤਾ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੀ ਕੀਮਤ 'ਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੀ ਤੁਸ਼ਟੀਕਰਨ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਸੀ, ਜਿਸ ਵਿੱਚੋਂ ਵੰਡ, ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਦੇ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦੇ ਭਾਸ਼ਣ ਅਤੇ ਕਰੋੜਾਂ ਰੁਪਏ ਦੇਣ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਸੀ। 55 ਕਰੋੜ ਬਾਹਰੀ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਸਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਾਮਲੇ 'ਤੇ ਉਹ ਲੋਕ ਜੋ ਗੈਰ-ਸਰਕਾਰੀ ਹਨ, ਜੋ ਗੈਰ-ਸਰਕਾਰੀ ਚੱਕਰਾਂ ਵਿਚ ਘੁੰਮਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕਿਸੇ ਕਸਬੇ ਦੇ ਆਮ ਮਾਮਲਿਆਂ ਅਤੇ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਦੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਦੇ ਸੰਪਰਕ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨਾਲੋਂ ਬਿਹਤਰ ਜਾਣਕਾਰੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਚਲਾਕ, ਸੁਚੇਤ ਅਤੇ ਵਿਆਪਕ ਜਾਗਦੇ ਹੋਣ। ਇਹ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ ਗੈਰ-ਸਰਕਾਰੀ ਸੱਜਣਾਂ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹਾ ਹੈ ਜੋ ਰਾਜਨੀਤੀ ਦਾ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਹਿੱਸਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਜੋ ਕਿ ਸਪੈਕਟ੍ਰਮ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਰੰਗ ਨੂੰ ਮੰਨਦੇ ਹਨ।

ਕਾਂਜੀ ਦਵਾਰਕਾਦਾਸ, ਵਿਅੰਗ। 7

18.93 ਕਾਂਜੀ ਦਵਾਰਕਾਦਾਸ ਗਵਾਹ ਨੰ. 7 ਇੱਕ ਮਜ਼ਦੂਰ ਆਗੂ ਹੈ, ਸ੍ਰੀਮਤੀ ਦਾ ਚੇਲਾ ਹੈ।
ਬੇਸੰਤ ਅਤੇ ਇੱਕ ਸਮਾਜਵਾਦੀ। ਉਸ ਨੇ ਬਿਆਨ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਕਤਲ ਤੋਂ ਦੋ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ ਬੀ.ਜੀ
ਖੇਰ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਕੋਲ ਗਏ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਪੂਨਾ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਲਈ ਵਚਨਬੱਧ ਸਨ ਅਤੇ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਚੁੱਪ ਦਾ ਦਿਨ ਸੀ, ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ

Machine Translated by Google

ਕਾਗਜ਼ ਦੇ ਟੁਕੜੇ 'ਤੇ ਲਿਖਿਆ, 'ਜੇ ਮੈਨੂੰ ਮਰਨਾ ਹੈ, ਮੈਂ ਮਰ ਜਾਵਾਂਗਾ। ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ ਪੁਲਿਸ ਸੁਰੱਖਿਆ ਨਹੀਂ ਚਾਹੀਦੀ।'' ਖੇਰ ਨੇ ਗਵਾਹ ਨੂੰ ਇਹ ਵੀ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਨੱਥੂਰਾਮ ਗੋਡਸੇ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਦਾ ਅਖਬਾਰ ਚਲਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹ ਜਾਣਦਾ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਲੋਕ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਦੇ ਬਾਅਦ ਹਨ ਅਤੇ ਦਿੱਲੀ ਸੀਆਈਡੀ ਨੇ ਬੰਬੇ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਭਰੋਸੇ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਲਿਆ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨੱਥੂਰਾਮ ਗੋਡਸੇ ਬਾਰੇ ਤੁਰੰਤ ਪਤਾ ਲੱਗ ਜਾਣਾ ਸੀ। . ਉਸ ਨੇ ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਮਰੀਨਾ ਹੋਟਲ 'ਚੋਂ ਇਕ ਕਮੀਜ਼ ਜਿਸ 'ਤੇ ਧੋਬੀ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨ 'ਨੱਥੂਰਾਮ ਗੋਡਸੇ' ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਉਸ ਤੋਂ ਪੁਲਸ ਨੂੰ ਉਸ ਦਾ ਪਤਾ ਲਗਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ। (ਮਰੀਨਾ ਹੋਟਲ ਤੋਂ ਬਰਾਮਦ ਹੋਈ ਕਮੀਜ਼ 'ਤੇ 'ਧੋਬੀ', ਲਾਂਡਰੀ, ਨਿਸ਼ਾਨ 'ਤੇ 'ਨਥੂਰਾਮ ਗੋਡਸੇ' ਨਹੀਂ ਲਿਖਿਆ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਕਾਂਜੀ ਦਵਾਰਕਾਦਾਸ ਦੁਆਰਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਇਹ ਨਿਸ਼ਾਨ 'ਐਨਵੀਜੀ' ਸੀ ਜੋ ਮਦਨਲਾਲ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹੋਰ ਸੁਰਾਗਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਨੱਥੂਰਾਮ ਨਾਲ ਜੁੜਨਾ ਆਸਾਨ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ। ਵੀ. ਗੋਡਸੇ।)

18.94 ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਪੇਪਰ ਪੀਪਲਜ਼ ਏਜ ਅਗਸਤ 1947 ਤੋਂ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਮਹਾਤਮਾ ਦਾ ਕਤਲ ਹੋਣ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਦਿੱਲੀ ਪੁਲਿਸ ਵਿੱਚ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਘੁਸਪੈਠ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ਅਤੇ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਰੰਧਾਵਾ ਇਸ ਅੰਦੋਲਨ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਸਨ ਅਤੇ ਉਹ ਇਸ ਲਈ ਉਤਸੁਕ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰੋ।

18.95 ਉਸਨੇ ਅੱਗੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਅਲਵਰ ਰਿਆਸਤ ਵਿੱਚ ਉਸਦਾ ਇੱਕ ਡਾਕਟਰ ਮਿੱਤਰ, ਡਾ. ਐਕਸ, ਦਸੰਬਰ 1947 ਦੇ ਅੱਧ ਵਿੱਚ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਕੋਲ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਅਲਵਰ ਅਤੇ ਭਰਤਪੁਰ ਰਾਜ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਵਿੱਚ ਸਨ। ਅਚਾਰੀਆ ਜੁਗਲ ਕਿਸ਼ੋਰ ਨੇ ਵੀ ਇਸ ਬਾਰੇ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਨੂੰ ਚੇਤਾਵਨੀ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਉਪਰੋਕਤ ਡਾਕਟਰ ਨੇ ਅਚਾਰੀਆ ਜੁਗਲ ਕਿਸ਼ੋਰ ਨੂੰ ਇੱਕ ਪਰਚਾ ਭੇਜਿਆ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਦਾ ਕਤਲ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਆਚਾਰੀਆ ਨੇ ਡਾਕਟਰ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਲਿਖਿਆ ਕਿ ਉਹ ਪਰਚਾ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਅਤੇ ਪੰਡਿਤ ਜੀ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਰੱਖਣਗੇ।

ਜੈਪ੍ਰਕਸ਼ ਨਰਾਇਣ, ਵਿਟ. 98

18.102A ਜੈਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਨਰਾਇਣ, ਗਵਾਹ ਨੰਬਰ 98, ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਸਨੂੰ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਜਾਨ ਨੂੰ ਖਤਰੇ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇ ਨਾਲ ਪੁਰਸ਼ੋਤਮ ਕੋਲ ਇੱਕ ਆਦਮੀ ਭੇਜਣ ਦਾ ਕੋਈ ਚੇਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ।

'ਮੈਨੂੰ ਯਾਦ ਨਹੀਂ ਕਿ ਮੈਂ ਉਸ ਕੋਲ ਕੋਈ ਆਦਮੀ ਭੇਜਿਆ ਹੁੰਦਾ। ਜੇ ਮੈਂ ਉਸ ਕੋਲ ਕੋਈ ਆਦਮੀ ਭੇਜਿਆ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਇਸਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਹੁੰਦਾ ਕਿ ਮੈਂ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨੂੰ ਗੰਭੀਰਤਾ ਨਾਲ ਲਿਆ ਸੀ, ਜੋ ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਇਹ ਮੇਰੀ ਤਰਫੋਂ ਗਲਤ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਪਰ ਬਿਲਕੁਲ ਇਹੀ ਹੋਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਮੈਂ ਅਜਿਹਾ ਹੀ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਹਾਂ।'

18.102ਬੀ. ਉਸ ਨੇ ਅੱਗੇ ਕਿਹਾ, 'ਉਸ ਸਮੇਂ ਇਹ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਦਿਖਾਈ ਦਿੱਤਾ ਹੋਵੇਗਾ ਜਿਸ ਨੂੰ ਵੀ ਇਹ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ।'

18.102 ਸੀ. ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਜਾਣਕਾਰੀ ਬਾਰੇ ਨਾ ਤਾਂ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਸਰਦਾਰ ਪਟੇਲ ਨਾਲ। ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਸਰਦਾਰ ਪਟੇਲ ਦਾ ਬਹੁਤ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰਦੇ ਸਨ

Machine Translated by Google

ਸਿਆਸੀ ਮਾਮਲਿਆਂ ਨੂੰ ਅੱਖੋਂ ਪਰੋਖੇ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ (ਨਾਰਾਇਣ) ਨੇ ਪੁਲਿਸ 'ਤੇ ਚੌਕਸ ਨਾ ਹੋਣ ਦਾ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਇਆ। ਉਹ ਹੈਰਾਨ ਸੀ ਕਿ ਕੋਈ ਵੀ ਭਾਰਤੀ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦਾ ਕਤਲ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਨਾਲ ਕੋਈ ਫਰਕ ਨਹੀਂ ਪਿਆ ਕਿ ਉਹ ਕਿੱਥੋਂ ਆਇਆ ਸੀ। ਉਸ ਨੂੰ ਇਹ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਖਾੜਕੂ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਪਾਰਟੀ ਹੈ ਜੋ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਸ਼ਖ਼ਸੀਅਤ ਵਿਰੁੱਧ ਹਿੰਸਾ ਕਰੇਗੀ।

ਤਿਲਕੀਆਂ ਅਤੇ ਗਾਂਧੀਵਾਦੀਆਂ ਦੇ ਸਮੂਹ, ਕੇਸਰੀ ਸਮੂਹ ਅਤੇ ਸਾਵਰਕਾਰੀਆਂ ਦੇ ਸਮੂਹ ਵਿਚਕਾਰ ਸਖ਼ਤ ਦੁਸ਼ਮਣੀ ਸੀ ਪਰ ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਸਿਆਸੀ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਸੀ। ਉਹ ਕਲਪਨਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ ਕਿ ਕੋਈ ਵੀ ਵਿਅਕਤੀ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦਾ ਕਤਲ ਕਰੇਗਾ, ਭਾਵੇਂ ਕੋਈ ਵੀ ਮਤਭੇਦ ਹੋਣ।

ਕਪੂਰ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਜੈਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਨਰਾਇਣ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਬਹੁਤ ਹੈਰਾਨੀਜਨਕ ਹੈ। ਪਹਿਲਾਂ ਸਰਦਾਰ ਪਟੇਲ ਦੇ ਸਕੱਤਰ ਸ਼ੰਕਰ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਧੀ ਮਨੀਬੇਨ ਦੋਵਾਂ ਨੇ ਗਵਾਹੀ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਕਿ ਕਤਲ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਬਾਅਦ ਜੈਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਨਰਾਇਣ ਨੇ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਅਸਫਲ ਰਹਿਣ ਲਈ ਸਰਦਾਰ ਪਟੇਲ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਜਨਤਕ ਮੁਹਿੰਮ ਚਲਾਈ, ਇਹ ਜ਼ੋਰ ਦੇ ਕੇ ਕਿ ਉਸਨੇ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਦੇ ਕਤਲ ਲਈ ਸਰਦਾਰ ਪਟੇਲ ਨੂੰ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਠਹਿਰਾਇਆ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਉਸਨੇ ਕਿਰਕੀ ਅਤੇ ਹੋਰ ਥਾਵਾਂ 'ਤੇ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਅਤੇ ਆਰਐਸਐਸ ਦੀ ਹਿੰਸਾ ਅਤੇ ਭਾਰਤੀ ਸੰਘ ਨੂੰ ਹਿੰਸਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਅਸਥਿਰ ਕਰਨ ਦੀਆਂ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਲਈ ਆਲੋਚਨਾ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਕਪੂਰ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੱਥਾਂ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਜੈਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਨਰਾਇਣ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਬਹੁਤ ਹੀ ਪਾਣੀ-ਪਾਣੀ ਹੁੰਦੀ ਜਾਪਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਜੈਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਨਰਾਇਣ ਤੋਂ ਵੀ ਬਿਲਕੁਲ ਉਲਟ ਹੈ। ਇਹ ਪਤਾ ਲਗਾਉਣਾ ਰੋਸ਼ਨੀ ਵਾਲਾ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਉਸ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੀ ਨਾਟਕੀ ਤਬਦੀਲੀ ਕਿਸ ਚੀਜ਼ ਨੇ ਲਿਆਂਦੀ ਹੈ। ਹਾਏ ਜੇਪੀ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉਹ ਮਸ਼ਹੂਰ ਤੌਰ 'ਤੇ ਯਾਦ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਮੁੱਦੇ 'ਤੇ ਰੌਸ਼ਨੀ ਪਾਉਣ ਲਈ ਹੁਣ ਹੋਰ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਜੇਡੀ ਨਗਰਵਾਲਾ ਦਾ ਬਿਆਨ

18.103 ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਜੇ.ਡੀ. ਨਾਗਰਵਾਲਾ, ਤਤਕਾਲੀ ਡਿਪਟੀ ਪੁਲਿਸ ਕਮਿਸ਼ਨਰ, ਬੰਬੇ, ਦੇ ਵਿਵਹਾਰ ਨੂੰ ਵਕੀਲਾਂ ਦੇ ਹੱਥੋਂ ਗੰਭੀਰ ਆਲੋਚਨਾ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਪਿਆ ਹੈ, ਕਮਿਸ਼ਨ ਉਸ ਦੇ ਬਿਆਨ ਦੇ ਮੁੱਖ ਨੁਕਤੇ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਰਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸਮਝਦਾ ਹੈ ਜੋ ਉਸ ਦੇ ਕੋਰਸ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹਨ। ਪ੍ਰੋ. ਜੈਨ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਜਾਣਕਾਰੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਜੋ ਜਾਂਚ ਜਾਂ ਜਾਂਚ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ, ਉਹ ਮੋਰਾਰਜੀ ਦੇਸਾਈ ਦੁਆਰਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਭੇਜੀ ਗਈ ਸੀ। ਇਸ ਦਾ ਸਬੂਤ ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਤੋਂ ਮਿਲਦਾ ਹੈ।

18.104 ਬੰਬਈ ਵਿੱਚ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀਆਂ ਦੀ ਆਮਦ ਕਾਰਨ ਫਿਰਕੂ ਤਣਾਅ ਸੀ। ਹਥਿਆਰ ਅਤੇ ਗੋਲਾ ਬਾਰੂਦ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੁਆਰਾ ਕੁਝ ਭਾਈਚਾਰਿਆਂ ਕੋਲ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਰਾਇਲ ਏਅਰ ਫੋਰਸ ਦੁਆਰਾ ਛੱਡੇ ਗਏ ਟ੍ਰਾਂਸਮੀਟਰਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਨੂੰ ਖ਼ਬਰਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸਾਰਣ ਲਈ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ।

18.105 ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਨੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਕਤਲੇਆਮ ਨੂੰ ਏ
ਸਿਆਸੀ ਮੰਤਵਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦਾ ਸਾਧਨ।

Machine Translated by Google

18.107 ਬੰਬਈ ਸਿਟੀ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਬੰਬ ਸੁੱਟੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮਦਨਲਾਲ ਜਾਂ ਗੋਡਸੇ ਜਾਂ ਆਪਟੇ ਬਾਰੇ ਨਹੀਂ ਸੁਣਿਆ ਸੀ, ਅਤੇ ਬੰਬਈ ਸਿਟੀ ਪੁਲਿਸ ਸਿਰਫ਼ ਪ੍ਰੈਸ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਤੋਂ ਕੋਈ ਜਾਂਚ ਸ਼ੁਰੂ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀ ਸੀ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਇਹ ਨਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਕਿ ਮਦਨਲਾਲ ਨੇ ਕਿਸੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿੱਚ ਪਰਵਾਸ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਬੰਬਈ ਦੇ ਸ਼ਹਿਰ. 21 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਬੰਬ ਕਾਂਡ ਬਾਰੇ ਦਿੱਲੀ ਤੋਂ ਕੋਈ ਸੰਚਾਰ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ, ਇਹ ਪ੍ਰਥਾ ਸੀ ਕਿ ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਸੂਚਨਾ ਇੱਕ ਸੂਬੇ ਦੀ ਪੁਲਿਸ ਦੁਆਰਾ ਦੂਜੇ ਸੂਬੇ ਨੂੰ ਭੇਜਣੀ ਹੁੰਦੀ ਸੀ, ਤਾਂ ਉਹ ਪੁਲਿਸ ਦੇ ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਜਨਰਲ ਜਾਂ ਡੀਆਈਜੀ ਜਾਂ ਡੀ.ਐਸ.ਪੀ ਨਾਲ ਸਿੱਧਾ ਸੰਪਰਕ ਕਰਦੀ ਸੀ, ਅਤੇ ਬੰਬਈ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ. ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਜਾਂ ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਆਫ਼ ਪੁਲਿਸ।

ਦੇਸਾਈ ਨੇ ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਨੂੰ ਕੀ ਕਿਹਾ

18.108 ਅਧਿਕਾਰਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਨੂੰ ਬੰਬ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ 21 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਮਿਲੀ ਜਦੋਂ ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰੀ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਫੋਨ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਉਸ ਜਾਣਕਾਰੀ ਬਾਰੇ ਦੱਸਿਆ ਜੋ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਜੈਨ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਜੈਨ ਦਾ ਨਾਂ ਦੱਸੇ ਬਿਨਾਂ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਮੋਰਾਰਜੀ ਦੇਸਾਈ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ ਸੀ।

ਪ੍ਰ. 'ਕੀ ਉਸ ਨੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੁਝ ਦੱਸਿਆ?'

ਉੱਤਰ 'ਹਾਂ, ਉਸ ਨੇ ਕੀਤਾ। ਉਸ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਦਿੱਲੀ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਸਭਾ ਵਿਚ ਬੰਬ ਧਮਾਕਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਮਦਨਲਾਲ ਅਹਿਮਦਨਗਰ ਦੇ ਇਕ ਕਰਕਰੇ ਦਾ ਸਾਥੀ ਸੀ ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਕਰਕਰੇ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।'

ਦੇਸਾਈ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਵੀ ਸੁਝਾਅ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਉਹ ਬੈਰਿਸਟਰ ਸਾਵਰਕਰ ਦੇ ਘਰ 'ਤੇ ਨਜ਼ਰ ਰੱਖਣ। ਜੋ ਕੁਝ ਵੀ ਮੋਰਾਰਜੀ ਦੇਸਾਈ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਸੀ, ਉਹ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੀ ਅਪਰਾਧ ਰਿਪੋਰਟ ਨੰਬਰ 1 ਵਿੱਚ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਸੀ:-

'ਮੈਨੂੰ ਐਚਐਮ ਦੁਆਰਾ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੱਕੀ ਸੂਚਨਾ ਮਿਲੀ ਸੀ ਕਿ 20-1-48 ਨੂੰ ਬਿਰਲਾ ਹਾਊਸ, ਦਿੱਲੀ ਵਿਖੇ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਮਹਾਤਮਾ ਜੀ ਦੇ ਜੀਵਨ 'ਤੇ ਹਮਲਾ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਇੱਕ ਮਦਨਲਾਲ ਨੇ ਉਸਦੇ ਸਾਥੀਆਂ, ਕਰਕਰੇ ਅਤੇ ਹੋਰਾਂ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਵੀ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਕਰਕਰੇ ਅਤੇ ਮਦਨਲਾਲ ਮਹਾਤਮਾ ਜੀ ਦੇ ਜੀਵਨ 'ਤੇ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਦਿੱਲੀ ਜਾਣ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਸਾਵਰਕਰ ਨੂੰ ਮਿਲੇ ਸਨ। ਉਸਨੇ ਮੈਨੂੰ ਕਰਕਰੇ ਨਾਮ ਦੇ ਇਸ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਫੜਨ ਅਤੇ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰਨ ਦਾ ਹੁਕਮ ਵੀ ਦਿੱਤਾ ਜੋ ਅਹਿਮਦਨਗਰ ਦਾ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਸੀ ਅਤੇ ਜਿਸਦੀ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀ ਦਾ ਉਸਨੇ ਅਹਿਮਦਨਗਰ ਵਿਖੇ ਮੁਸਲਿਮ ਵਿਰੋਧੀ ਕੁਦਰਤ ਦੀਆਂ ਹੋਰ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਮੈਨੂੰ ਮਦਨਲਾਲ ਅਤੇ ਕਰਕਰੇ ਦੇ ਸਾਥੀਆਂ ਤੋਂ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਕਰਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਫੜਨ ਦਾ ਹੁਕਮ ਵੀ ਦਿੱਤਾ।'

18.109 ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਨੇ ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਸਨੇ ਦੇਸਾਈ ਦੁਆਰਾ ਜਾਣਕਾਰੀ ਬਾਰੇ ਇੱਕ ਨੋਟ ਰੱਖਿਆ ਸੀ ਪਰ ਉਸਨੇ ਇੱਕ ਪਹਿਲੀ ਸੂਚਨਾ ਰਿਪੋਰਟ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਉਤਾਰਿਆ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਜਾਂਚ ਨਹੀਂ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ:

Machine Translated by Google

'ਮੈਂ ਕੋਈ ਜਾਂਚ ਅਧਿਕਾਰੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਦਿੱਤੇ ਹੁਕਮ ਸਨ, ਜਿਸ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ।'

18.116 ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਨੂੰ ਇਹ ਨਹੀਂ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪੁਲਿਸ ਅਫਸਰਾਂ ਨੂੰ ਬੰਬਈ ਕਿਸਨੇ ਭੇਜਿਆ ਸੀ। ਉਸ ਨੂੰ ਸਿਰਫ਼ ਇੰਨਾ ਹੀ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਕਰਕਰੇ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਕਰਨ ਆਏ ਸਨ ਅਤੇ ਦਿੱਲੀ ਪੁਲੀਸ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਸਨ।

ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਦੀ ਗੱਲ ਮੰਨ ਲਵੇ ਤਾਂ ਦਿੱਲੀ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਹਨੇਰੇ ਵਿੱਚ ਰੱਖਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਉਹ ਕਰਕਰੇ ਦੀ ਭਾਲ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰੀ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀ ਦੇ ਹੁਕਮ ਜਾਰੀ ਕੀਤੇ ਹਨ? ਇਹ ਯਾਦ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ 20 ਤੋਂ 30 ਜਨਵਰੀ 1948 ਦੇ ਦਰਮਿਆਨ ਜਾਂਚ-ਪੜਤਾਲ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਬਹੁਤੇ ਪੁਲਿਸ ਅਫਸਰਾਂ ਨੂੰ ਕਪੂਰ ਕਮਿਸ਼ਨ ਅੱਗੇ ਪੇਸ਼ ਹੋ ਕੇ ਆਪਣੀ ਖੱਲ ਬਚਾਉਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲ ਗਿਆ ਸੀ। ਕਪੂਰ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਗਠਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸੰਜੇਵੀ ਦਾ ਦਿਹਾਂਤ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਆਪਣਾ ਪੱਖ ਨਹੀਂ ਰੱਖ ਸਕਿਆ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਉਸਦੇ ਸਾਰੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨੂੰ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਉਣ ਲਈ ਇੱਕ ਸੁਵਿਧਾਜਨਕ ਮਰਨ ਉਪਰੰਤ ਬਲੀ ਦਾ ਬੱਕਰਾ ਮਿਲ ਗਿਆ। ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਸੰਜੇਵੀ ਲਈ ਕੋਈ ਸੰਖੇਪ ਨਹੀਂ ਹੈ ਪਰ ਉਹ ਇਕਲੌਤਾ ਅਯੋਗ ਬੰਗਲਰ ਸੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਬਹਾਨੇ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ।

18.117 ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਨੂੰ ਸਵਾਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਕਿ ਕੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਦਨਲਾਲ ਦੇ ਕਿਸੇ ਬਿਆਨ ਬਾਰੇ ਪੁੱਛਿਆ, ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜਵਾਬ ਸੀ: 'ਨਹੀਂ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪੁੱਛਿਆ, ਪਰ ਗੱਲਬਾਤ ਦੌਰਾਨ ਮੈਂ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਗਿਆ।

ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਦਨਲਾਲ ਨੇ ਕੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂ ਕੀਤਾ ਇਸ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨਹੀਂ ਸੀ।'

ਉਸਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਮਦਨਲਾਲ ਦੇ ਪਿਛੋਕੜ ਬਾਰੇ ਨਹੀਂ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿਉਂਕਿ ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰੀ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਅਤੇ ਕਰਕਰੇ ਇਕੱਠੇ ਸਨ ਅਤੇ ਬੰਬਈ ਪੁਲਿਸ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਕਰਕਰੇ ਦੀ ਭਾਲ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ। ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਨੇ ਦੁਹਰਾਇਆ ਕਿ 'ਅਫ਼ਸਰ ਮੈਨੂੰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕਹਿ ਸਕਦੇ ਸਨ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਹੋਰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੇ ਸਨ'।

18.118 ਜਦੋਂ ਉਸ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਕੀ ਉਸ ਕੋਲ ਦਿੱਲੀ ਪੁਲਿਸ ਦੀਆਂ ਡਾਇਰੀਆਂ ਦਾ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਅਨੁਵਾਦ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਅਨੁਵਾਦ ਕਰਵਾਇਆ ਹੈ, ਉਸ ਨੇ ਬੰਬ ਕਾਂਡ ਦੀਆਂ ਕੇਸ ਡਾਇਰੀਆਂ ਦਾ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਅਨੁਵਾਦ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਉਸਦਾ ਧਿਆਨ ਕੇਸ ਡਾਇਰੀ ਨੰਬਰ 15 ਦੇ ਪੈਰਾ 15 ਵੱਲ ਖਿੱਚਿਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਮਦਨਲਾਲ ਦਾ ਬਿਆਨ ਲੈਣ ਵੇਲੇ ਡਿਪਟੀ ਸੁਪਰਡੈਂਟ ਜਸਵੰਤ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਬਾਲਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਮੌਜੂਦ ਸਨ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸਨੇ ਕੀ ਬਿਆਨ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਸਦਾ ਜਵਾਬ ਸੀ ਕਿ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਅਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਰਕਰੇ ਬਾਰੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਾਰੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰਨ ਆਏ ਸਨ। ਉਸ ਨੇ ਇਹ ਜਾਣਨ ਲਈ ਦਿੱਲੀ ਨੂੰ ਫ਼ੋਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਕਿ ਅਫਸਰਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸ ਲਈ ਭੇਜਿਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨਾ ਉਸ ਦੇ ਵੱਸ ਦੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਜਾਂਚ ਦਿੱਲੀ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਸੀ. ਇਹ ਉਹਨਾਂ ਲਈ ਮਦਦ ਮੰਗਣਾ ਸੀ। ਇਹ ਮੰਨ ਕੇ ਕਿ ਸਖ਼ਤ ਕਾਨੂੰਨੀ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਇਹ ਸਥਿਤੀ ਸਹੀ ਹੈ, ਫਿਰ ਵੀ ਕਿਉਂਕਿ ਮਾਮਲਾ ਮਹਾਤਮਾ ਵਰਗੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਹੈ।

Machine Translated by Google

ਗਾਂਧੀ, ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਉਹ ਸਭ ਕੁਝ ਜਾਣਨ ਲਈ ਹੋਰ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਦੀ ਉਮੀਦ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਸੀ ਜੋ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰੀ ਜਾਣਦੇ ਸਨ। ਉਸ ਪੜਾਅ 'ਤੇ ਇੱਕ ਕੋਮਲ ਕਾਨੂੰਨੀ ਪਹੁੰਚ ਦਾ ਬੰਬਈ 'ਇਨਕੁਆਰੀ' ਨੂੰ ਕੋਈ ਸਿਹਰਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਅਤੇ ਜੇਕਰ ਦਿੱਲੀ ਪੁਲਿਸ ਅਧਿਕਾਰੀ ਉਸਨੂੰ ਕੋਈ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦੇ ਸਨ, ਤਾਂ ਰਾਣਾ ਜਾਂ ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਪੁਲਿਸ ਸੁਪਰਡੈਂਟ ਨੂੰ ਲੰਬੀ ਦੂਰੀ ਦੀ ਕਾਲ ਮਦਦਗਾਰ ਹੋ ਸਕਦੀ ਸੀ।

18.120 ਮਦਨਲਾਲ ਦੇ ਬਿਆਨ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ—ਉਸ ਨੂੰ ਕਤਲ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮਦਨਲਾਲ ਦੇ ਬਿਆਨ ਬਾਰੇ ਪਤਾ ਲੱਗਾ। ਰਾਣਾ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਇਹ ਨਹੀਂ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਮਦਨਲਾਲ ਨੇ ਕੀ ਬਿਆਨ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਪਰ ਉਸ ਨੇ ਰਾਣਾ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਜਾਂਚ ਦੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਕੀ ਕੀਤਾ ਸੀ।

18.121 ਉਸ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਰਚਣ ਵਾਲੇ ਪੂਨਾ ਦੇ ਹੀ ਸਨ, ਜਾਂਚ ਦੌਰਾਨ, ਕਤਲ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਪਹਿਲਾਂ ਨਹੀਂ। ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰੀ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਸੀ ਕਿ ਕਰਕਰੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਥੀ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦਾ ਕਤਲ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਸਵਾਲ. 'ਤੁਹਾਡੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਅਨੁਸਾਰ ਇਹ ਸਾਥੀ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਨ ਜਾਂ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਤੋਂ ਆਏ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ?'

ਉੱਤਰ 'ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਜੋ ਜਾਣਕਾਰੀ ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਸੀ, ਉਹ ਮੇਰੀ ਕੇਸ ਡਾਇਰੀ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਮੇਰੇ ਜਵਾਬ ਵਿਚ ਦਰਜ ਸੀ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਬੰਬਈ ਸਿਟੀ ਪੁਲਿਸ ਦਾ ਮੁੱਖ ਸ਼ੱਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ 'ਤੇ ਸੀ ਜੋ ਬੰਬਈ ਚਲੇ ਗਏ ਸਨ ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ ਮੰਨਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ।'

ਉਸ ਨੇ ਕਰਕਰੇ ਦੇ ਸਾਥੀਆਂ ਬਾਰੇ ਅਹਿਮਦਨਗਰ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਸਿੱਖਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਸੀ ਕਿ ਕਰਕਰੇ ਪਿਛਲੇ ਕੁਝ ਦਿਨਾਂ ਤੋਂ ਅਹਿਮਦਨਗਰ 'ਚ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਉਸ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਮਦਨਲਾਲ ਅਹਿਮਦਨਗਰ ਚਲਾ ਗਿਆ ਸੀ ਜਾਂ ਉੱਥੇ ਰਹਿ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਹ ਸਿਰਫ ਇੰਨਾ ਜਾਣਦਾ ਸੀ ਕਿ ਕਰਕਰੇ ਅਹਿਮਦਨਗਰ ਦਾ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਹੈ।

ਪਰ ਇਹ ਪਹਿਲੀ ਕ੍ਰਾਈਮ ਰਿਪੋਰਟ ਨਾਲ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਹਿਮਤ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਉਸਨੇ ਅੱਗੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਸਨੇ ਅਹਿਮਦਮਗਰ ਪੁਲਿਸ ਤੋਂ ਕਰਕਰੇ ਦੇ ਸਾਥੀਆਂ ਬਾਰੇ ਪਤਾ ਲਗਾਉਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਸਮਝਿਆ। ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਰਾਏ ਵਿੱਚ ਇਹ ਇੱਕ ਗਲਤ ਪਹੁੰਚ ਸੀ।

18.122 ਕਤਲ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹੀ ਉਸਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਕਰਕਰੇ ਦੇ ਸਾਥੀਆਂ ਵਿੱਚ ਗੋਡਸੇ, ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਬੈਜ ਵਰਗੇ ਪੂਨਾ ਲੋਕ ਸਨ।
ਬੈਜ ਬਾਰੇ ਉਸਨੂੰ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਹਥਿਆਰਾਂ ਦਾ ਤਸਕਰੀ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਸੀ ਪਰ ਉਸਨੇ ਉਸਨੂੰ ਕਰਕਰੇ ਅਤੇ ਮਦਨਲਾਲ ਦੇ ਸਾਥੀ ਵਜੋਂ ਨਹੀਂ ਜੋੜਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਰੇਲਵੇ ਸਟੇਸ਼ਨਾਂ 'ਤੇ ਨਜ਼ਰ ਰੱਖਣ ਦੇ ਆਦੇਸ਼ ਦਿੱਤੇ ਹੋਣਗੇ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਹਵਾਈ ਅੱਡਾ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਵੇਗਾ।

ਇੱਥੇ ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਨੇ ਸਰਾਸਰ ਝੂਠ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਲਿਆ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਉਹ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ ਸੀ ਕਿ ਕਿਸ ਨੂੰ ਲੱਭਣਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸਨੇ ਘੜੀ ਕਿਉਂ ਅਤੇ ਕਿਸ ਲਈ ਮੰਗਵਾਈ ਹੋਵੇਗੀ। ਉਸਨੇ ਕਬੂਲ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸਨੇ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਕਰਕਰੇ ਦੇ ਠਿਕਾਣੇ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਜਾਂਚ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ

Machine Translated by Google

ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰੀ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਉਸ ਦੀ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀ ਦੇ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਪਣੇ ਬਿਆਨਾਂ ਦੀ ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਨਿਖੇਧੀ ਕਰਦਾ ਹੈ।

18.123 ਕਮਿਸ਼ਨ ਲਈ ਸਬੂਤਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਇਹ ਪਤਾ ਲਗਾਉਣਾ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੈ ਕਿ ਏਅਰ ਜਾਂ ਰੇਲਵੇ ਟਰਮੀਨਲ 'ਤੇ ਕਿਹੜੀ ਪਹਿਰਾ ਰੱਖੀ ਗਈ ਸੀ ਪਰ ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਪਹਿਰ ਰੱਖੀ ਗਈ ਸੀ ਤਾਂ ਉਹ ਸਭ ਤੋਂ ਬੇਅਸਰ ਰਹੀ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਕਰਕਰੇ, ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਗੋਡਸੇ ਨੇ ਰੇਲ ਅਤੇ ਹਵਾਈ ਦੋਵਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਖੋਜ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਕੀਤੀ ਸੀ। 23 ਜਨਵਰੀ ਤੋਂ 27 ਜਨਵਰੀ 1948 ਦੀ ਮਿਆਦ। ਇਹ ਘੜੀ ਵਿਅਰਥ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ ਸੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਰਾਣਾ ਦੇ ਬਿਆਨ ਅਨੁਸਾਰ ਕੋਈ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ ਸੀ।

18.124 27 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਤੋਂ ਵਾਪਸੀ 'ਤੇ, ਰਾਣਾ ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਕੋਲ ਰਿਹਾ ਅਤੇ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਉਸ ਨੂੰ ਸਮਝਾਇਆ ਕਿ ਉਹ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਕੀ ਕਰ ਚੁੱਕਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਡੀਆਈਬੀ ਨੂੰ ਇਸ ਬਾਰੇ ਦੱਸਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ। ਰਾਣਾ ਦੀ ਮੌਜੂਦਗੀ 'ਚ ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਨੇ ਡੀ.ਆਈ.ਬੀ. ਨੂੰ ਟੈਲੀਫੋਨ 'ਤੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕੀ ਕੀਤਾ ਹੈ।

18.125 ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਨੇ ਰਾਣਾ ਨੂੰ ਮਦਨਲਾਲ ਦੇ ਬਿਆਨ ਦੀ ਸਮੱਗਰੀ ਬਾਰੇ ਨਹੀਂ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿਉਂਕਿ ਰਾਣਾ ਉਸ (ਨਾਗਰਵਾਲਾ) ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਕੀਤੇ ਗਏ ਕੰਮਾਂ ਤੋਂ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਜਾਪਦਾ ਸੀ। ਇਹ ਇੱਕ ਅਜੀਬ ਬਿਆਨ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਪ੍ਰੋਫ਼ੈਸਰ ਜੈਨ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਜੋ ਉਸਨੂੰ ਮੋਰਾਰਜੀ ਦੇਸਾਈ ਦੁਆਰਾ ਪਹੁੰਚਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਦਿੱਲੀ ਵਿਖੇ ਮਦਨਲਾਲ ਦਾ ਬਿਆਨ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨੂੰ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਮਦਦਗਾਰ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਰਾਣਾ ਨੇ ਇੱਕ ਸਹਿ-ਸਾਜ਼ਿਸ਼ਕਰਤਾ ਤੋਂ ਕੀਮਤੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਲਿਆਂਦੀ ਸੀ ਅਤੇ ਕਮਿਸ਼ਨ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਕੋਈ ਕਾਰਨ ਨਹੀਂ ਲੱਭ ਸਕਿਆ ਕਿ ਮਦਨਲਾਲ ਦੇ ਬਿਆਨ ਦੀ ਸਮੱਗਰੀ ਰਾਣਾ ਵੱਲੋਂ ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਨੂੰ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਅਤੇ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਰਾਣਾ ਨੂੰ ਇਹ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਪੁੱਛਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਬਿਆਨ ਵਿੱਚ ਕੀ ਸੀ। ਖ਼ਾਸਕਰ ਜਦੋਂ ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਨੇ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਮਦਨਲਾਲ ਨੂੰ ਬੰਬਈ ਲਿਆਉਣਾ ਪਸੰਦ ਕਰੇਗਾ।

18.126 ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਦੇ ਬਿਆਨ ਅਨੁਸਾਰ, ਬੈਜ ਨੂੰ ਸਾਵਰਕਰ ਗਰੁੱਪ ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਨਹੀਂ ਮੰਨਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਹਥਿਆਰਾਂ ਦੀ ਤਸਕਰੀ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਉਸ ਨੂੰ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ਕਰਤਾ ਵਜੋਂ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਹਥਿਆਰਾਂ ਦੀ ਤਸਕਰੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਵਜੋਂ ਲੱਭ ਰਿਹਾ ਸੀ।

18.128 ਉਸ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਉਹ ਕਤਲ ਦੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਅਗਵਾ ਦੀ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਦੇ ਆਪਣੇ ਸਿਧਾਂਤ 'ਤੇ ਕਾਇਮ ਕਿਉਂ ਰਿਹਾ। ਉਸ ਦਾ ਜਵਾਬ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਉਸ ਦੀ ਥਿਊਰੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪਰ ਇਹ ਉਹੀ ਹੈ ਜੋ ਉਸ ਨੇ ਜਾਂਚ ਦੌਰਾਨ ਸਿੱਖਿਆ ਹੈ। ਉਸਨੇ ਅੱਗੇ ਕਿਹਾ, 'ਮੇਰਾ ਕਹਿਣ ਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰੀ ਦੁਆਰਾ ਮੈਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਜਾਣਕਾਰੀ 'ਤੇ ਕੰਮ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰੀ ਨੂੰ ਮੇਰੀ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਦੱਸ ਰਿਹਾ ਸੀ।'

18.129 ਏ. ਉਸਨੇ ਜ਼ੋਰ ਦੇ ਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਸਨੇ ਸਾਬਕਾ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਦੇਖਿਆ ਸੀ. ਪਹਿਲਾਂ 5 ਏ. ਉਸ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਕੀ ਐਕਸ. 5A ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਦਾ ਖੁਲਾਸਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਹੋਵੇਗਾ ਜੋ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਵਿੱਚ ਸਨ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਸ ਦਾ ਜਵਾਬ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਸੁਰਾਗ ਮਿਲ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਵਿਅਕਤੀ ਕੌਣ ਸਨ।

Machine Translated by Google

ਹੋਰ ਤਾਂ ਹੋਰ, ਡੇਕਨ ਗੈਸਟ ਹਾਊਸ ਦੇ ਮਾਲਕ ਅਤੇ ਆਰਐਸਐਸ ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਵਜੋਂ ਕਰਕਰੇ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਕਤਲ ਦੀ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਜਾਂ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਅਗਵਾ ਕਰਨ ਦੀ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਮਾਮਲੇ ਨੂੰ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ। ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ: '21 ਜਨਵਰੀ 1948 ਨੂੰ, ਜੋ ਜਾਣਕਾਰੀ ਮੈਨੂੰ ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰੀ, ਬੰਬਈ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ, ਉਹ ਕ੍ਰਾਈਮ ਰਿਪੋਰਟ ਨੰਬਰ 30-1-1948 ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਅਪਰਾਧ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਦੀ ਫਾਈਲ ਨਾਮਕ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਹੈ, ਜਿਸਨੂੰ ਸਾਬਕਾ ਵਜੋਂ ਚਿੰਨ੍ਹਿਤ

ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। .185 ਜਿਸ ਨੰਬਰ ਦੁਆਰਾ ਸਾਰੀ ਕਿਤਾਬ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

ਪਹਿਲੀ ਅਪਰਾਧ ਰਿਪੋਰਟ ਡੀ. 30-1-1948 ਦੇ ਐਕਸ, 185 ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ: 'ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰੀ ਦੇ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਸਭ ਕੁਝ ਅਖਬਾਰ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਸੀ ਜੋ ਮੈਂ ਪੜ੍ਹਿਆ ਸੀ।' ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਮੈਨੂੰ ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰੀ ਦੀਆਂ ਹਦਾਇਤਾਂ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀਆਂ ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਮੈਂ ਕੋਈ ਸਰਗਰਮੀ ਜਾਂ ਜਾਂਚ ਸ਼ੁਰੂ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ। ਦੂਜੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ, ਮੇਰੇ ਲਈ ਜਾਣਕਾਰੀ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਜੀਵਨ 'ਤੇ ਇਕ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਸੀ। ਉਸ ਮੌਕੇ ਜੋ ਮੈਂ ਰਿਕਾਰਡ ਕੀਤਾ ਉਹ ਇਹ ਸੀ: 'ਮੈਨੂੰ ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰੀ ਦੁਆਰਾ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੱਕੀ ਸੂਚਨਾ ਮਿਲੀ ਸੀ ਕਿ 20-1-1948 ਨੂੰ ਬਿਰਲਾ ਹਾਊਸ, ਦਿੱਲੀ ਵਿਖੇ ਹੋਈ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਸਭਾ 'ਤੇ ਮਹਾਤਮਾ ਜੀ ਦੇ ਜੀਵਨ 'ਤੇ ਹਮਲਾ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਮਦਨਲਾਲ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਸਾਥੀ ਕਰਕਰੇ ਅਤੇ ਹੋਰ।'

ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰੀ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਸਿਰਫ ਇਹ ਦੱਸਿਆ ਸੀ ਕਿ ਮਦਨਲਾਲ, ਕਰਕਰੇ ਅਤੇ ਹੋਰਾਂ ਦੁਆਰਾ 20-1-1948 ਨੂੰ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਤੇਲ ਦੇ ਜੀਵਨ 'ਤੇ ਇੱਕ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਮੇਰੀ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਦੌਰਾਨ ਮੈਨੂੰ ਜੋ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਉਹ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਕਿਸੇ ਵੀ ਪੜਾਅ 'ਤੇ ਇਹ ਨਹੀਂ ਸੋਚਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਅਗਵਾ ਕਰਨ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ 'ਤੇ ਚੱਲਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅਸਲ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨੂੰ ਭੁੱਲ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰੀ ਵੱਲੋਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਦੌਰਾਨ ਅਗਵਾ ਹੋਣ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਸਾਹਮਣੇ ਆਈ ਹੈ। ਮੈਂ ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰੀ ਨੂੰ ਇਹ ਨਹੀਂ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮੁਖਬਰ ਕੌਣ ਸੀ। ਮੈਂ ਅਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿਉਂਕਿ ਜੇ ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰੀ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸਰੋਤ ਦਾ ਨਾਮ ਦੱਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ ਤਾਂ ਉਹ ਅਜਿਹਾ ਕਰ ਸਕਦੇ ਸਨ। ਜਿਸ ਪੜਾਅ 'ਤੇ ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰੀ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਸੂਚਨਾ ਦਿੱਤੀ, ਉਸ ਵਿਚ ਕਾਨੂੰਨੀ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਦਾ ਸਵਾਲ ਹੀ ਪੈਦਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਜੇਕਰ ਮੈਂ ਇਸ ਕੇਸ ਨੂੰ ਤੁਗਲਕ ਰੋਡ ਪੁਲਿਸ ਸਟੇਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਐਫਆਈਆਰ ਵਜੋਂ ਦਰਜ ਕਰਾਉਂਦਾ, ਤਾਂ ਮੈਂ ਇਸ ਨੂੰ ਧਾਰਾ 307, ਆਈਪੀਸੀ ਦੇ ਤਹਿਤ ਪਾ ਦਿੰਦਾ, ਇਸ ਪੜਾਅ 'ਤੇ ਮੈਂ ਧਾਰਾ 120-ਬੀ ਨਹੀਂ ਜੋੜਦਾ। ਪੁਲਿਸ ਜੋ ਜਾਂਚ ਜਾਂ ਪੁਛਗਿੱਛ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ ਉਹ ਉਸੇ ਲੀਹਾਂ 'ਤੇ ਹੋਣੀ ਸੀ ਭਾਵੇਂ ਧਾਰਾ 120-ਬੀ ਜੋੜੀ ਗਈ ਸੀ ਜਾਂ ਨਹੀਂ।'

ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਦਾ ਇਹ ਕਥਨ ਗੁੰਝਲਦਾਰ ਅਤੇ ਚੋਰੀ ਕਰਨ ਦਾ ਇੱਕ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਕੰਮ ਹੈ। ਉਸ ਨੇ ਇਸ ਮੁੱਦੇ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਘੇਰ ਲਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੁਆਰਾ ਪੁੱਛੇ ਗਏ ਸਧਾਰਨ ਸਵਾਲ ਦਾ ਜਵਾਬ ਦੇਣ ਤੋਂ ਬਚਿਆ ਹੈ।

Machine Translated by Google

18.134 ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਸਬੂਤ, ਹਾਲਾਂਕਿ, ਇਹ ਦਰਸਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਹਿਮਦਨਗਰ ਪੁਲਿਸ ਕੋਲ ਅਹਿਮਦਨਗਰ ਵਿੱਚ ਕਰਕਰੇ ਦੇ ਕੰਮਾਂ ਜਾਂ ਕੁਕਰਮਾਂ ਦਾ ਪੂਰਾ ਰਿਕਾਰਡ ਸੀ, ਅਤੇ ਜੇਕਰ ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਨੇ ਇਹ ਜਾਣਕਾਰੀ ਮੰਗੀ ਸੀ, ਤਾਂ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਕੁਝ ਕੀਮਤੀ ਦਿੱਤੀ ਹੋਵੇਗੀ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ, ਕਰਕਰੇ ਦਾ ਸਬੰਧ ਆਪਟੇ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਸਬ-ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਬਲਕੁੰਡੀ ਨੇ ਕਤਲ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਬਾਅਦ ਡਿਪਟੀ ਸੁਪਰਡੈਂਟ ਚੌਬਲ ਨੂੰ ਸੌਂਪਿਆ ਜਦੋਂ ਇਹ ਜਾਣਕਾਰੀ ਪੂਨਾ ਸੀਆਈਡੀ ਦੇ ਸਬ-ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਦੇਸ਼ਮੁਖ, ਗਵਾਹ ਨੰਬਰ 32 ਦੁਆਰਾ ਮੰਗੀ ਗਈ, ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਇਹ ਸਾਰੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਉਸ ਕੋਲ ਸੀ।

18.135 ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਨੂੰ 5 ਫਰਵਰੀ 1948 ਨੂੰ ਮਦਨਲਾਲ ਦਾ ਪੂਰਾ ਬਿਆਨ ਮਿਲਿਆ।

18.139 ਬੰਬਈ ਪੁਲਿਸ ਬੰਬ ਕਾਂਡ ਦੀ ਜਾਂਚ ਨਹੀਂ ਕਰ ਰਹੀ - ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਬੰਬੇ ਪੁਲਿਸ ਬੰਬ ਮਾਮਲੇ ਦੀ ਜਾਂਚ ਨਹੀਂ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ ਪਰ ਉਹ ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰੀ ਤੋਂ ਮਿਲੀ ਜਾਣਕਾਰੀ 'ਤੇ ਜਾਂਚ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ। ਇਹ ਅਪਰਾਧ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਜਾਂਚ ਦਿੱਲੀ ਪੁਲਿਸ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਸੀ। ਬੰਬਈ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਨਾ ਤਾਂ ਦਿੱਲੀ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਕੋਈ ਜਾਂਚ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਦਿੱਲੀ ਪੁਲਿਸ ਕਰਨ ਆਈ ਸੀ। ਇੱਕ ਜਾਂਚ ਅਧਿਕਾਰੀ ਨੇ ਮਦਦ ਮੰਗਣੀ ਸੀ, ਅਤੇ ਜੇਕਰ ਅਜਿਹਾ ਬੰਬ ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੁੰਦਾ, ਤਾਂ ਬੰਬਈ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਨਾਲ ਦਿੱਤੀ ਹੁੰਦੀ। ਬੰਬਈ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਪੁਲਿਸ ਦੀ ਜਾਂਚ ਵਿੱਚ ਆਪੋ-ਆਪਣਾ ਦਖਲ ਦੇਣਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਅਤੇ ਸੰਜੇਵੀ ਦਾ ਨੋਟ ਕਿ ਬੰਬਈ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਕੋਈ ਜਾਂਚ ਕਰਨੀ ਸੀ ਸਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ (ਇੱਕ ਵਾਰ ਫਿਰ ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਆਪਣੀ ਚਮੜੀ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਇੱਕ ਮਰੇ ਹੋਏ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਝੂਠਾ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਸੀ)। ਉਸ ਨੇ ਅੱਗੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰੀ ਵੱਲੋਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੂਚਨਾ ਬਾਰੇ ਡੀਆਈਜੀ ਕਾਮਟੇ ਨੂੰ ਸੂਚਿਤ ਕਰਨਾ ਉਸ ਦਾ ਕੋਈ ਫਰਜ਼ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪਰ ਉਸ ਨੇ ਪੁਲੀਸ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਨੂੰ ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰੀ ਵੱਲੋਂ 22 ਤਰੀਕ ਨੂੰ ਚਾਹ ਵਾਲੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਚਾਹ ਪੀਣ ਬਾਰੇ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਾ ਖੁਲਾਸਾ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਆਮ ਅਭਿਆਸ ਜਿੱਥੇ ਇਸ ਕਿਸਮ ਦੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਬਾਰੇ ਚਰਚਾ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਦਾ ਧਿਆਨ ਦਿਵਾਇਆ ਗਿਆ ਤਾਂ ਐਕਸ. 8 ਜਿੱਥੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਕਿ ਜਾਂਚ ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਨੂੰ ਸੌਂਪੀ ਗਈ ਸੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਢਿੱਲੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।

ਕੋਈ ਹੈਰਾਨੀ ਦੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਕਿ ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਮੋਰਾਰਜੀ ਦੇਸਾਈ ਦਾ ਨੀਲੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਾਲਾ ਲੜਕਾ ਸੀ, ਉਸ ਕੋਲ ਹਰ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਉਦੇਸ਼ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਮੋੜਨ ਅਤੇ ਮੋੜਨ ਦੀ ਕਲਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਕੋਲ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸਵੈ-ਧਾਰਮਿਕਤਾ ਦਾ ਗੁਣ ਸੀ ਜੋ ਮੋਰਾਰਜੀ ਦੇਸਾਈ ਕੋਲ ਵੀ ਭਰਪੂਰ ਸੀ।

18.140 ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਦੁਆਰਾ ਲਿਆ ਗਿਆ ਸਥਿਤੀ ਸਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਦੇ ਤੱਥਾਂ 'ਤੇ ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਜਾਂਚ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ, ਜਿਸ ਨੂੰ 'ਬੰਬੇ ਇਨਵੈਸਟੀਗੇਸ਼ਨ' ਦੇ ਇੱਕ ਚੈਪਟਰ ਵਿੱਚ ਨਜਿੱਠਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਪਰ ਇਹ ਮੰਨਦੇ ਹੋਏ ਕਿ ਉਹ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਨ ਲਈ ਜਾਂਚ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਉਹ ਇੱਕ ਪੁਲਿਸ ਜਾਸੂਸ ਵਜੋਂ ਕੰਮ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਜਿਸਦਾ ਫਰਜ਼ ਕਮਿਸ਼ਨ ਜਾਂ ਇਸ ਬਾਰੇ ਖੁਫੀਆ ਜਾਣਕਾਰੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਾ ਸੀ।

Machine Translated by Google

ਇੱਕ ਸੰਵੇਦਨਸ਼ੀਲ ਅਪਰਾਧ ਕਰਨ ਲਈ ਡਿਜ਼ਾਈਨ. ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਦਾ ਇੱਕ ਹਿੱਸਾ ਬੰਬਈ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਭਾਵੇਂ ਇਹ ਬਾਹਰ ਕਿਸੇ ਅਪਰਾਧ ਦਾ ਕਮਿਸ਼ਨ ਸੀ, ਜਾਸੂਸ ਏਜੰਸੀ ਦੇ ਮੁਖੀ ਵਜੋਂ ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਇੱਕ ਵਿਧਾਨਕ ਫਰਜ਼ ਨਿਭਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਇਹ ਉਸ ਦੀ ਤਰਫੋਂ ਬੇਇੱਜ਼ਤੀ ਹੋਵੇਗੀ ਅਤੇ ਬੈਜ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰਨ ਦਾ ਹੁਕਮ ਹੋਵੇਗਾ। 24 ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਵੇਗਾ।

18.142 ਸੰਜੇਵੀ ਨੂੰ ਟਰੰਕਕਾਲ ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਅਤੇ ਰਾਣਾ ਨੇ 7 ਵਜੇ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕੀਤਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਰਾਣਾ ਅਤੇ ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਦੋਵਾਂ ਨੇ ਸੰਜੇਵੀ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕੀਤੀ। ਗੱਲਬਾਤ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹਿੱਸਾ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਨੇ ਸੰਜੇਵੀ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸਥਿਤੀ ਗੰਭੀਰ ਹੈ ਅਤੇ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਲਈ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਕਦਮ ਚੁੱਕੇ ਜਾਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਸਨੇ ਸੰਜੇਵੀ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਇੱਕ ਗੈਂਗ ਹੈ ਜਿਸਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਅਗਵਾ ਕਰਨਾ ਸੀ। ਇਸ ਦੀ ਸੂਚਨਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਰਾਣਾ ਨੂੰ ਵੀ ਦਿੱਤੀ। 8 ਮਿਤੀ 30 ਜਨਵਰੀ 1948, ਸੰਜੇਵੀ ਨਾਲ ਟੈਲੀਫੋਨ 'ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਗੱਲ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਪੱਤਰ ਹੈ। (ਇਹ ਬਹੁਤ ਹੀ ਅਜੀਬ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਸੰਜੇਵੀ, ਜਿਸ ਨੇ ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਅਤੇ ਰਾਣਾ ਦੋਵਾਂ ਨੂੰ ਪਛਾੜ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬੇਤੁਕੇ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਟਿੱਕ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਸੰਜੇਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਵਾਂ ਅਫਸਰਾਂ ਤੋਂ ਵੱਧ ਜਾਣਦਾ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਮਦਨਲਾਲ ਨੇ ਆਪਣੇ ਅਫਸਰਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਵਿਆਪਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਕਬਾਲੀਆ ਬਿਆਨ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ) ਕਿਸ ਚੀਜ਼ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਹੁਕਮ ਦੇਣ ਤੋਂ ਰੋਕਿਆ ਸੀ। ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਅਤੇ ਰਾਣਾ ਸਮਾਂ ਬਰਬਾਦ ਕਰਨ ਤੋਂ ਰੋਕਣ ਅਤੇ ਜਾਂਚ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਵਧਾਉਣ ਲਈ ਕਦੇ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲੱਗੇਗਾ।)

18.152 ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਨੇ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਮੋਰਾਰਜੀ ਦੇਸਾਈ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ ਜਾਂ ਅਗਰੇਨੀ ਦੇ ਸੰਪਾਦਕ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ। ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ, ਉਸਨੇ ਗੋਡਸੇ ਦਾ ਨਾਮ ਸੁਣਿਆ, ਜਦੋਂ ਬੀਬੀਸੀ ਨੇ 30 ਜਨਵਰੀ 1948 ਨੂੰ ਭਾਰਤੀ ਸਮੇਂ ਅਨੁਸਾਰ ਸ਼ਾਮ 7.30 ਵਜੇ ਖਬਰ ਦਿੱਤੀ ਸੀ।

18.153 ਬੈਜ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ, ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਪੂਨਾ ਦੇ ਜੰਗਲਾਂ ਵਿੱਚ ਲੁਕਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਉਹ ਜਾਣਕਾਰੀ ਹੈ ਜੋ ਸੰਪਰਕਾਂ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਧਿਆਨ ਬੈਜ ਦੇ ਇਸ ਬਿਆਨ ਵੱਲ ਖਿੱਚਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਉਹ ਪੂਨਾ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਆਮ ਕੰਮ ਲਈ ਹਾਜ਼ਰ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹ 23 ਤੋਂ 31 ਜਨਵਰੀ ਤੱਕ ਆਪਣੇ ਘਰ ਵਿੱਚ ਰਹਿ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਤਾਂ ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਇਹ 'ਕੇਸ ਡਾਇਰੀ' ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਉਸਦੀ ਬੰਬਈ ਦੇ ਸੰਪਰਕਾਂ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਸੂਚਿਤ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਬੈਜ ਪੂਨਾ ਦੇ ਜੰਗਲਾਂ ਵਿੱਚ ਲੁਕਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ।

18.156 ਮੋਰਾਰਜੀ ਦੇਸਾਈ ਦੇ ਹੁਕਮਾਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਜਦੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਕਰਨੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ, ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸਰੋਤਾਂ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਆ ਰਹੀ ਸੀ। ਉਸ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ, ਬੈਜ ਦੀ ਭਾਲ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ. ਕਰਕਰੇ ਅਤੇ ਬੈਜ ਦੇ ਨਾਂ ਪਹਿਲੀ ਕ੍ਰਾਈਮ ਰਿਪੋਰਟ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਮੁੱਖਤਾ ਨਾਲ ਸਾਹਮਣੇ ਆਏ ਸਨ। ਕਰਕਰੇ ਦੇ ਕੁਨੈਕਸ਼ਨ ਵੇਖੇ ਗਏ ਅਤੇ ਉਹ ਬੈਜ ਲੱਭ ਰਹੇ ਸਨ। 20 ਜਨਵਰੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਬਿੱਲੇ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਤਹਿਤ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗਾਇਬ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਸਭ ਦੇ ਮੱਦੇਨਜ਼ਰ ਬੈਜ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੀ ਤਸਦੀਕ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਸੀ। ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਕਰਕਰੇ ਦਾ ਇਲਾਜ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ

Machine Translated by Google

(a) ਮਦਨਲਾਲ ਦਾ ਸਾਥੀ ਸੀ ਪਰ ਇਹ ਦਿਖਾਉਣ ਲਈ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਬੈਜ ਵੀ ਇੱਕ ਸਹਿਯੋਗੀ ਸੀ।

18.161 ਇਹ ਪੁੱਛੇ ਜਾਣ 'ਤੇ ਕਿ ਕੀ ਰਾਣਾ ਨੇ ਮਦਨਲਾਲ ਦੇ ਬਿਆਨ 'ਤੇ ਉਸ ਨਾਲ ਚਰਚਾ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਮਦਨਲਾਲ ਦਾ ਬਿਆਨ ਉਸ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਰਾਣਾ ਨੇ ਉਸ ਤੋਂ ਵਾਪਸ ਲੈ ਲਿਆ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਸ਼ਾਇਦ ਹੀ ਇਕ ਜਾਂ ਦੋ ਪੰਨੇ ਪੜ੍ਹੇ ਹੋਣ। ਉਸਨੇ ਰਾਣਾ ਨੂੰ ਇਹ ਵੀ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਹ ਅਹਿਮਦਨਗਰ ਦੇ ਸੰਪਰਕ ਵਿੱਚ ਹਨ ਅਤੇ ਕਰਕਰੇ ਨੂੰ ਲੱਭਣ ਲਈ ਹਰ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਪਰ ਮਦਨਲਾਲ ਦੇ ਬਿਆਨ ਦੀ ਨਾ ਤਾਂ ਟੈਲੀਫੋਨ ਕਾਲ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਚਰਚਾ ਹੋਈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਪਹਿਲਾਂ।

18.162 ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮਦਨਲਾਲ ਸਾਬਕਾ 1 ਦੇ ਬਿਆਨ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨ ਨਾਲ ਕੋਈ ਫਰਕ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਜੋ ਵੀ ਕਰਨਾ ਸੀ ਉਹ ਪੂਨਾ ਵਿਖੇ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਸੀ ਜੋ ਉਸ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਸੀ। ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਉਸ ਨੂੰ ਯਾਦ ਹੈ, ਰਾਣਾ ਜੋ ਬਿਆਨ ਲੈ ਕੇ ਆਇਆ ਸੀ, ਉਹ ਥੋੜ੍ਹੇ ਜਿਹੇ ਰੰਗ ਦੇ ਕਾਗਜ਼ 'ਤੇ ਟਾਈਪ ਕੀਤੀ ਕਾਪੀ ਸੀ, ਉਹ ਗੁਲਾਬੀ ਸੀ।

18.164 ਦੋਸ਼ੀ, ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ, ਬੰਬਈ ਦੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਨਹੀਂ ਸਨ; ਉਹ ਥਾਨੇ ਆ ਗਏ ਅਤੇ ਸਾਂਤਾ ਕਰੂਜ਼ ਤੋਂ ਹਵਾਈ ਜਹਾਜ਼ ਰਾਹੀਂ ਫਰਾਰ ਹੋ ਗਏ ਪਰ ਉਥੇ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ। ਕਰਕਰੇ, ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ, ਥਾਣਾ ਜ਼ਿਲੇ ਦੇ ਕਲਿਆਣ ਤੋਂ ਰੇਲਗੱਡੀ ਰਾਹੀਂ ਰਵਾਨਾ ਹੋਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹ (ਨਾਗਰਵਾਲਾ) ਖੁਦ ਆਪਣੇ ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਹੀ ਕੰਮ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਨੋਟ-ਜ਼ਿਕਰਯੋਗ ਹੈ ਕਿ ਕਰਕਰੇ ਕਲਿਆਣ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਰਵਾਨਾ ਹੋਏ ਸਨ ਪਰ ਸੈਂਟਰਲ ਸਟੇਸ਼ਨ (ਬੰਬੇ ਸੈਂਟਰਲ) ਤੋਂ ਦਿੱਲੀ ਲਈ ਟ੍ਰੇਨ ਫੜੀ ਸੀ ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਦੋ, ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਗੋਡਸੇ 27 ਤਰੀਕ ਦੀ ਸਵੇਰ ਤੱਕ ਬਾਂਬੇ ਹੋਟਲਾਂ ਵਿੱਚ ਠਹਿਰੇ ਹੋਏ ਸਨ, ਦੋਵੇਂ ਠੀਕ-ਠਾਕ ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰ ਦੇ ਅੰਦਰ।

18.166 ਕ੍ਰਾਈਮ ਰਿਪੋਰਟ ਇਹ ਵੀ ਦਰਸਾਉਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਬੈਜ ਬਾਰੇ ਵੀ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ਪਰ ਬੈਜ ਕਦੇ ਬੰਬਈ ਨਹੀਂ ਆਇਆ, ਇਸ ਲਈ ਉਸਦੀ ਪਛਾਣ ਦਾ ਸਵਾਲ ਕਦੇ ਪੈਦਾ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ। ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਨੇ ਰਾਣਾ ਨਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਕੀਤੀ ਗੱਲ ਬਾਰੇ ਚਰਚਾ ਕੀਤੀ ਪਰ ਮਦਨਲਾਲ ਦੇ ਬਿਆਨ 'ਤੇ ਚਰਚਾ ਨਹੀਂ ਹੋਈ। ਉਸਨੇ ਇੱਕ ਛੋਟੀ ਡਾਇਰੀ ਰੱਖੀ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਉਸਦੇ ਕੁਝ ਨਾਮ ਸਨ ਜੋ ਕ੍ਰਾਈਮ ਰਿਪੋਰਟ ਵਿੱਚ ਨਾਮ ਸਨ। ਬੈਜ ਦਾ ਨਾਂ ਵੀ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਰਾਣਾ ਦੀ ਕਾਮਤੇ ਨੂੰ ਲਿਖੀ ਚਿੱਠੀ ਦਾ ਕੁਝ ਹਿੱਸਾ ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਸੁਣਾਇਆ ਗਿਆ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਹ ਗਲਤ ਹੈ ਕਿ ਮਦਨਲਾਲ ਦੁਆਰਾ ਦੱਸੇ ਗਏ ਵਿਅਕਤੀ ਬੰਬਈ ਵਿੱਚ ਲੁਕੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਸਨੇ ਆਪਣਾ ਕੰਮ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਜੋ ਉਸਨੇ ਕੀਤਾ ਹੈ ਉਸ ਤੋਂ ਉਹ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਹੈ।

ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਪਰਵਾਹ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਸੀ ਕਿ ਨੱਥੂਰਾਮ ਗੋਡਸੇ ਦੀ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਕਤਲ ਵਿੱਚ ਮਦਦ ਕਰਨ ਲਈ ਉਸ ਦੀ ਨੌਕਰੀ ਕਰਨ ਤੋਂ ਸੰਤੁਸ਼ਟੀ ਬਹੁਤ ਹੱਦ ਤੱਕ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਸੀ, ਪਰ ਫਿਰ ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਦੇ ਤਰਕ ਦੇ ਤਰੀਕੇ ਅਨੁਸਾਰ ਇਹ ਕੰਮ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਜੋ ਉਸ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਸੀ।

18.169 ਕਮਿਸ਼ਨ ਇਹ ਟਿੱਪਣੀ ਕਰਨਾ ਚਾਹੇਗਾ ਕਿ ਬੈਜ ਨੂੰ ਕਤਲ ਤੋਂ ਬਾਅਦ 31 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਘਰ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ੀ ਲਈ ਗਈ ਸੀ। ਲਈ ਆਰਡਰ

Machine Translated by Google

24 ਤਰੀਕ ਨੂੰ ਉਸ ਦੀ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਸ ਲਈ ਹੋਈ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਦੇ ਕਰਕਰੇ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਹੋਣ ਦਾ ਸ਼ੱਕ ਸੀ। ਜੇਕਰ ਉਸ ਸਮੇਂ ਪੂਨਾ ਪੁਲਿਸ ਦੀ ਮਦਦ ਮੰਗੀ ਜਾਂਦੀ ਤਾਂ ਇਹ ਫਲਦਾਇਕ ਹੁੰਦਾ। ਪਹਿਲਾਂ ਦੀ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀ ਵਧੇਰੇ ਲਾਭਦਾਇਕ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਸੀ।

18.171 ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਹ ਸਹੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਦਿੱਲੀ ਪੁਲਿਸ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰੀ ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਤੋਂ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਕਰਨ ਪਰ ਉਹ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਜਬੂਰ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਜਬੂਰ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਉਸ ਦੇ ਅਧੀਨ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਉਸ ਨੂੰ 5 ਫਰਵਰੀ 1948 ਨੂੰ ਮਦਨਲਾਲ ਦਾ ਬਿਆਨ ਮਿਲਿਆ। ਉਸ ਨੇ ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸਾਵਰਕਰ ਦੇ ਘਰ 'ਤੇ ਲਗਾਤਾਰ ਨਜ਼ਰ ਰੱਖੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਹਿ ਸਕਦੇ ਸਨ ਕਿ ਬੰਬਈ ਦੇ ਪੁਲਿਸ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਭਰੂਚਾ ਨੂੰ ਉਸ ਦੀ ਸੂਚਨਾ ਕਿੱਥੋਂ ਮਿਲੀ ਸੀ ਕਿ ਸਾਵਰਕਰ ਦੇ ਘਰ 'ਤੇ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ਕਾਰ ਆਏ ਸਨ। ਸਾਵਰਕਰ ਅਤੇ ਫਿਰ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲੱਗਾ।

ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਵਰਕਰ ਦੇ ਘਰ 'ਤੇ ਲਗਾਤਾਰ ਨਜ਼ਰ ਰੱਖੀ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ ਪਰ 31 ਨੂੰ ਕਤਲ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਜਦੋਂ ਇਹ ਹਮਲਾ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਘਰ 'ਤੇ ਨਜ਼ਰ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਕਿੱਥੇ ਸਨ? ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਭਾਗ ਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਕਿਸ ਦੀ ਭਾਲ ਕਰਨੀ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਪਤਾ ਲੱਗੇਗਾ ਕਿ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ਕਾਰ ਸਾਵਰਕਰ ਦੇ ਘਰ ਗਏ ਸਨ ਜਾਂ ਨਹੀਂ?

18.178 ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੁਲਿਸ ਬਿਆਨ ਤੋਂ ਇਹ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਨੱਥੂਰਾਮ ਗੋਡਸੇ ਅਤੇ ਆਪਟੇ ਦੋਵੇਂ ਐਲਫਿੰਸਟਨ ਹੋਟਲ ਅਤੇ ਆਰੀਆ ਪਥਿਕ ਆਸ਼ਰਮ ਵਿੱਚ 23 ਤਰੀਕ ਤੋਂ ਜਦੋਂ ਕਲਕੱਤਾ ਪੰਜਾਬ ਮੇਲ ਰਾਹੀ ਬੰਬਈ ਆਏ ਤਾਂ 27 ਤਰੀਕ ਤੱਕ, ਜਦੋਂ ਬੰਬਈ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹਵਾਈ ਜਹਾਜ਼ ਰਾਹੀਂ ਦਿੱਲੀ ਲਈ ਪਰ ਉਸ ਸਮੇਂ ਉਸ ਨੂੰ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨਹੀਂ ਸੀ।

18.179 ਇਸ ਲਈ, ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿ ਬੰਬ ਸੁੱਟੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਅਤੇ ਐਨ.ਡੀ
ਆਪਟੇ ਬੰਬਈ ਵਾਪਸ ਪਰਤਿਆ ਤਾਂ ਉਹ ਆਸ਼ਰਮ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਮੰਨੇ ਹੋਏ ਨਾਮ ਹੇਠ ਰਿਹਾ ਹਾਲਾਂਕਿ ਆਸ਼ਰਮ ਦੇ ਮਾਲਕ ਨੂੰ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਉਸਦਾ ਸਹੀ ਨਾਮ ਕੀ ਸੀ। ਹੈਰਾਨੀ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਮਾਲਕ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਅਤੇ ਮਿਲੀਭੁਗਤ ਨਾਲ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ।

18.181 ਇਸ ਪੜਾਅ 'ਤੇ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਵਕੀਲ ਨੇ ਬਿਆਨ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਸ ਦਾ ਮਾਮਲਾ ਇਹ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਕਰਕਰੇ 21 ਤੋਂ ਆਪਣੀ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਦੌਰਾਨ ਅਹਿਮਦਨਗਰ ਵਿਖੇ ਸੀ ਪਰ ਉਸ ਦਾ ਮਾਮਲਾ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਜੇਕਰ ਅਹਿਮਦਨਗਰ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਸੂਚਨਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਤਾਂ ਉਹ ਕਿੱਥੇ ਹੈ। ਕਰਕਰੇ ਨੂੰ ਵਧੇਰੇ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਲੱਭਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਕਮਿਸ਼ਨ ਇਸ ਵਿਚਾਰ ਨਾਲ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਸਹਿਮਤ ਹੈ। ਅਹਿਮਦਨਗਰ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਕਰਕਰੇ ਦੇ ਟਿਕਾਣੇ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਨੇ ਘੱਟ ਪਰਵਾਹ ਕੀਤੀ। ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਕੋਲ ਉਸਦੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਦਾ ਪੂਰਾ ਰਿਕਾਰਡ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹ ਜਾਣਦੇ ਸਨ ਕਿ ਉਹ ਐਨ ਡੀ ਆਪਟੇ ਦਾ ਸਹਿਯੋਗੀ ਸੀ ਅਤੇ ਇਹ ਬੰਬਈ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਉਪਲਬਧ ਹੋ ਸਕਦਾ ਸੀ।

Machine Translated by Google

18.185 ਜਦੋਂ ਅਹਿਮਦਨਗਰ ਪੁਲਿਸ ਤੋਂ ਕਰਕਰੇ ਦੇ ਸਾਥੀਆਂ ਬਾਰੇ ਪਤਾ ਲਗਾਉਣ ਬਾਰੇ ਪੁੱਛਿਆ ਗਿਆ। ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਸਨੂੰ ਅਹਿਮਦਨਗਰ ਪੁਲਿਸ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਕਰਕਰੇ ਉਥੇ ਨਹੀਂ ਹਨ ਅਤੇ ਉਸਨੇ ਹੋਰ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਪਰ ਉਸਦੇ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਸਾਥੀਆਂ ਬਾਰੇ ਬੰਬਈ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਜਾਰੀ ਰੱਖੀ। ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਭਰਾ ਨੂੰ ਕਰਕਰੇ ਦੇ ਸਾਥੀਆਂ ਦੇ ਨਾਂ ਦੱਸਣ ਲਈ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ। 'ਸਾਥੀਆਂ ਦਾ ਸਵਾਲ ਤਾਂ ਇਹ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਕਿ ਉਹ ਕਰਕਰੇ ਨੂੰ ਮਿਲ ਜਾਂਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਜਿਹੜੇ ਲੋਕ ਆ ਕੇ ਕਰਕਰੇ ਨੂੰ ਦੇਖਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਉਸ ਦੇ ਸਾਥੀ ਨਹੀਂ ਬਣਦੇ।' ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਡੀਐਸਪੀ ਅਹਿਮਦਨਗਰ ਕਰਕਰੇ 'ਤੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਰੌਸ਼ਨੀ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਉਸ ਦੀ ਸੂਚੀ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਵਿਅਕਤੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕਰਕਰੇ ਦੇ ਸਾਥੀ ਨਹੀਂ ਸਨ; ਇਹ ਉਹਨਾਂ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੇ ਨਾਮ ਸਨ ਜੋ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਵਿਰੋਧੀ ਸਨ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਅਗਵਾ ਕਰ ਸਕਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਨੁਕਸਾਨ ਪਹੁੰਚਾ ਸਕਦੇ ਸਨ। ਉਸ ਪੜਾਅ 'ਤੇ ਕ੍ਰਾਈਮ ਰਿਪੋਰਟ ਲਿਖਣ ਦਾ ਇਕ ਮੁੱਖ ਉਦੇਸ਼ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਸ਼ਾਇਦ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਇਹ ਨਾ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕੇ ਕਿ ਸਾਵਰਕਰ ਦਾ ਨਾਮ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਨਾਲ ਜੋੜਨਾ ਸੋਚਿਆ ਗਿਆ ਸੀ।

18.188 ਆਪਣੀ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਦੌਰਾਨ ਅਤੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਜਾਣਕਾਰੀ ਤੋਂ ਉਸ ਕੋਲ ਇਹ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕਰਨ ਦਾ ਕਾਰਨ ਸੀ ਕਿ ਮਹਾਤਮਾ ਨੂੰ ਅਗਵਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਗਰੋਹ ਸੀ। ਉਹ ਕਿਸੇ ਵੀ ਥਿਊਰੀ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਅਗਵਾ ਸਿਧਾਂਤ ਦਾ ਜਨੂੰਨ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਅੱਗੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜੇਕਰ ਅਗਵਾ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਲਗਾਤਾਰ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਭਰੋਸੇਯੋਗ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਹੀ ਸੀ, ਤਾਂ ਕੋਈ ਇਸ ਨਾਲ ਜਿੰਨਾ ਮਰਜ਼ੀ ਅਸਹਿਮਤ ਹੋਵੇ, ਉਸ ਨੂੰ ਇਸ 'ਤੇ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਪਏਗਾ। ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਉਹ ਜਾਣਦਾ ਸੀ ਕਿ ਅਗਵਾ ਕਰਨ ਦਾ ਮਕਸਦ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਜੇਕਰ ਮਹਾਤਮਾ ਨਾ ਹੁੰਦੇ ਤਾਂ 55 ਕਰੋੜ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ।

18.189 Ex.7, ਪੈਰਾ 8 ਵਿੱਚ, ਸੰਜੇਵੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ: 'ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਭਗੌੜੇ ਮੁਲਜ਼ਮਾਂ
ਬਾਰੇ ਪੁੱਛਿਆ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਂ ਜਾਂ ਵੇਰਵੇ ਮਦਨਲਾਲ ਨੇ ਦਿੱਲੀ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਦਿੱਤੇ ਸਨ। ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਬੰਬਈ ਸ਼ਹਿਰ ਅਤੇ ਸੂਬੇ ਦੇ ਹੋਰ ਸਥਾਨਾਂ 'ਤੇ ਕੀਤੀ ਗਈ ਜਾਂਚ ਬਾਰੇ ਵਿਸਥਾਰਤ ਨੋਟ ਭੇਜੇਗਾ।'

ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਨੂੰ ਇਸ ਮਾਮਲੇ 'ਤੇ ਜਵਾਬ ਦੇਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜਵਾਬ ਸੀ ਕਿ ਪੈਰਾ 8 ਵਿਚ ਦਿੱਤਾ ਬਿਆਨ ਸਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਅਤੇ ਸੰਜੇਵੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਟੈਲੀਫੋਨ 'ਤੇ ਗੱਲਬਾਤ ਵਿਚ ਕਦੇ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਭਗੌੜੇ ਮੁਲਜ਼ਮ ਬਾਰੇ ਨਹੀਂ ਪੁੱਛਿਆ। ਸੰਜੇਵੀ ਨਾਲ ਗੱਲਬਾਤ ਦੌਰਾਨ ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਨੇ ਮੁੱਖ ਤੌਰ 'ਤੇ ਉਸ ਸੂਚਨਾ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਜੋ ਉਸ ਨੂੰ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਇਕ ਵੱਡੇ ਗਿਰੋਹ ਵੱਲੋਂ ਅਗਵਾ ਕਰਨ ਦੀ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਬਾਰੇ ਮਿਲੀ ਸੀ। ਟੈਲੀਫੋਨ 'ਤੇ ਗੱਲਬਾਤ ਦੇ ਤੱਤ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਪੱਤਰ ਦੁਆਰਾ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕਰਨਾ ਉਸਦਾ ਅਭਿਆਸ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਉਸਨੇ 30 ਜਨਵਰੀ 1948 ਨੂੰ ਸੰਜੇਵੀ ਨਾਲ ਟੈਲੀਫੋਨ 'ਤੇ ਹੋਈ ਗੱਲਬਾਤ ਦਾ ਸਾਰ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਇੱਕ ਪੁਸ਼ਟੀ ਪੱਤਰ ਭੇਜਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਇਹ ਚਿੱਠੀ ਉਸ ਗੱਲਬਾਤ ਦਾ ਸਹੀ ਰਿਕਾਰਡ ਹੈ। .

18.192 ਉਸਨੇ ਮੋਰਾਰਜੀ ਦੇਸਾਈ ਨੂੰ ਅਗਵਾ ਕਰਨ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਜੇਕਰ ਬਾਅਦ ਵਾਲਾ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸਨੇ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਇਹ ਉਸਦੀ ਯਾਦਦਾਸ਼ਤ ਦੀ ਘਾਟ ਹੋਵੇਗੀ। (ਇੱਕ

Machine Translated by Google

ਮੋਰਾਰਜੀ ਦੇਸਾਈ 'ਤੇ ਕੋਈ ਵੀ ਦੋਸ਼ ਨਹੀਂ ਲਗਾ ਸਕਦਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਯਾਦਦਾਸ਼ਤ ਦੀ ਘਾਟ ਸੀ, ਉਸਦੀ ਮੌਤ ਤੱਕ, ਅੱਸੀ ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿੱਚ, ਉਹ ਵਿਅਕਤੀ ਇੱਕ ਕਮਾਲ ਦੀ ਕੁਸ਼ਲ ਯਾਦਦਾਸ਼ਤ ਰੱਖਦਾ ਸੀ।
ਉਸ ਨੇ ਸਭ ਤੋਂ ਛੋਟੇ ਵੇਰਵਿਆਂ ਵਿਚ ਘਟਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕੀਤਾ, ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਸ਼ਿੰਗਾਰਨ ਜਾਂ ਸੰਪਾਦਨ ਕਰਨ ਦੀ ਆਦਤ ਨਹੀਂ ਸੀ।) ਉਹ ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰੀ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿਚ 20 ਤੋਂ 30 ਜਨਵਰੀ ਦਰਮਿਆਨ ਕਈ ਵਾਰ ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰੀ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ।

18.197 ਇੰਟੈਲੀਜੈਂਸ ਬਿਊਰੋ ਫਾਈਲ ਨੰ. 13/HA(R)/59-II, Ex.224-A ਵਿੱਚ ਮੌਜੂਦ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਸਬੂਤ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ ਜੋ ਜੇਕਰ ਪਹਿਲਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲਏ ਜਾਂਦੇ ਤਾਂ ਸ਼ਾਇਦ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਮਦਦ ਮਿਲ ਸਕਦੀ ਸੀ। ਪੜਤਾਲ ਜਾਂ ਪੜਤਾਲ ਜੋ ਬੰਬਈ ਵਿਖੇ ਚੱਲ ਰਹੀ ਸੀ। ਡੀਆਈਜੀ ਦੇ ਦਫ਼ਤਰ ਦੇ ਚੌਂਬਲ, ਸੀਆਈਡੀ ਨੇ ਕਤਲ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਨੂੰ ਇੱਕ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਭੇਜਿਆ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਕਰਕਰੇ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਅਤੇ ਸਾਥੀਆਂ ਦੀ ਸੂਚੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਐਨਡੀ ਆਪਟੇ ਵੀ ਸਨ, ਅਤੇ ਅਗਲਾ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਇੱਕ ਪੱਤਰ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਤਸਵੀਰਾਂ ਦੀਆਂ ਤਿੰਨ ਕਾਪੀਆਂ ਭੇਜੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ। ਵੀ.ਆਰ. ਕਰਕਰੇ ਅਤੇ ਉਸਦੀ ਵਰਣਨਯੋਗ ਭੂਮਿਕਾ ਦੀ। ਕਰਕਰੇ ਦੀ ਇਸ ਫੋਟੋ ਦੇ ਨਾਲ ਆਪਟੇ ਦੀ ਫੋਟੋ ਦੀਆਂ ਤਿੰਨ ਕਾਪੀਆਂ ਭੇਜੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ ਤਾਂ ਜੋ ਡੀਆਈਜੀ, ਸੀਆਈਡੀ ਪੂਨਾ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਦੀ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਲਈ ਜਾਂ ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰੀ ਦੁਆਰਾ ਉਸ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਜਾਣਕਾਰੀ 'ਤੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਲਈ ਵੀ ਸਭ ਤੋਂ ਲਾਭਦਾਇਕ ਹੁੰਦਾ।

18.199 ਅਹਿਮਦਨਗਰ ਤੋਂ ਪੁਲਿਸ ਗਵਾਹਾਂ ਦੇ ਸਬੂਤ ਦਰਸਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਮਦਨਲਾਲ ਅਤੇ ਕਰਕਰੇ ਦੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਦਾ ਪੂਰਾ ਡੋਜ਼ੀਅਰ ਸੀ। ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਇਹ ਐਸ.ਆਈ ਬਲਕੁੰਡੀ ਹੀ ਸੀ ਜਿਸ ਨੇ ਇਸਦੀ ਸੂਚਨਾ ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ।
ਐਸ.ਪੀ.ਡੀ.ਟੀ. ਚੌਂਬਲ ਨੇ ਕਰਕਰੇ ਅਤੇ ਆਪਟੇ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਾਂਝ ਬਾਰੇ ਦੱਸਿਆ। ਜੇਕਰ ਅਹਿਮਦਨਗਰ ਦੀ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ ਗਿਆ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਇਹ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਮੁਮਕਿਨ ਹੀ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਪਰ ਸੰਭਾਵਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕਤਲ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਜੋ ਜਾਣਕਾਰੀ ਅਤੇ ਫੋਟੋ ਮੁਹੱਈਆ ਕਰਵਾਈ ਗਈ ਸੀ, ਉਹ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਮੁਹੱਈਆ ਕਰਵਾਈ ਗਈ ਹੋਵੇਗੀ।

18.201 ਕਮਿਸ਼ਨ ਇਹ ਸੋਚ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਬੰਬਈ ਪੁਲਿਸ ਦੁਆਰਾ ਅਗਵਾ ਕਰਨ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ਕਰਤਾਵਾਂ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਕਿਵੇਂ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ। ਇੱਕ ਵਿਆਖਿਆ () ਸੰਪਰਕਾਂ ਅਤੇ ਮੁਖਬਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਨੁਕਸਦਾਰ ਸਮਝ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸ਼ਬਦ ਇੱਕੋ ਜਿਹੇ ਲੱਗਦੇ ਹਨ ਭਾਵੇਂ ਕਿ ਉਹ ਵੱਖੋ-ਵੱਖਰੇ ਸ਼ਬਦ ਹਨ ਅਤੇ ਕਈ ਵਾਰ ਇੱਕੋ ਜਿਹੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਵੱਖੋ-ਵੱਖਰੇ ਸੰਦਰਭਾਂ ਵਿੱਚ ਵੱਖੋ-ਵੱਖਰੇ ਅਰਥ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਕਿ 'ਦਸ' ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਦਸ ਅਤੇ ਵੀ। ਦਿਖਾਓ'। ਇਹ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਅਨੁਮਾਨਤ ਵਿਆਖਿਆ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ਪਰ ਅਗਵਾ ਦੀ ਥਿਊਰੀ ਇੰਨੀ ਹੈਰਾਨੀਜਨਕ ਸੀ ਕਿ ਕੁਝ ਅਜਿਹੀ ਗਲਤੀ ਕਾਰਨ ਇਸ ਨੂੰ ਸਤਿਕਾਰਯੋਗ ਮੰਨਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ.

Machine Translated by Google

18.202 ਜੇ.ਐਸ. ਭਰੂਚਾ, ਆਈ.ਪੀ., ਪੁਲਿਸ ਕਮਿਸ਼ਨਰ, ਬੰਬਈ, ਗਵਾਹ ਨੰ. 22, ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੌਰਾਨ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਦਾ ਸਬੰਧ ਹੈ।

18.204 ਉਸਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਸੀ ਕਿ ਦਿੱਲੀ ਪੁਲਿਸ ਬੰਬਈ ਆਈ ਸੀ ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਬਹੁਤਾ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਬਹੁਤ ਕੰਮ ਦੇ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਕਤਲ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਉਸਨੇ (ਭਰੂਚਾ) ਨੇ ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਉਸਨੇ ਉਸਨੂੰ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਜੈਨ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਦੱਸਿਆ ਅਤੇ ਉਸਦਾ ਜਵਾਬ ਸੀ ਕਿ ਮੋਰਾਰਜੀ ਦੇਸਾਈ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਸਾਰੀ ਗੱਲ ਗੁਪਤ ਰੱਖਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਸੀ। ਮੋਰਾਰਜੀ ਦੇਸਾਈ ਨੇ ਪੁਲਿਸ ਨਾਲ ਸਿੱਧਾ ਨਜਿੱਠਿਆ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਆਦੇਸ਼ ਗ੍ਰਹਿ ਸਕੱਤਰ ਦੁਆਰਾ ਆਉਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਸਨ।

18.205 ਉਸਨੂੰ Ex5-A ਦਿਖਾਇਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਪੁੱਛਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਕੀ ਉਹ ਇਸ ਵਿੱਚੋਂ ਕੁਝ ਵੀ ਕਰ ਸਕੇਗਾ। ਉਸਦਾ ਜਵਾਬ 'ਹਾਂ' ਵਿੱਚ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ 'ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ' ਅਤੇ 'ਅਗਰਣੀ' ਦੇ ਸੰਪਾਦਕ ਅਤੇ ਕਰਕਰੇ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਹੋਵੇਗਾ ।
ਤੋਂ ਸਾਬਕਾ 5-ਏ ਬੰਬਈ ਪੁਲਿਸ ਲਈ ਪੂਨਾ ਪੁਲਿਸ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲਗਾਉਣਾ ਸੰਭਵ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ ਕਿ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਰਚਣ ਵਾਲੇ ਕੌਣ ਸਨ। ਉਹ ਦੋ ਮਹੀਨੇ ਪੂਨਾ ਦਾ ਡੀਐਸਪੀ ਰਿਹਾ ਅਤੇ ਉਸ ਸਮੇਂ ਉਸ ਨੂੰ ਨੱਥੂਰਾਮ ਗੋਡਸੇ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਪਤਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ। ਜੇ ਉਸ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਜਾਂਦਾ ਕਿ ਨੱਥੂਰਾਮ ਸਾਵਰਕਰ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ ਸੀ, ਤਾਂ ਉਹ ਪੂਨਾ ਪੁਲਿਸ ਨਾਲ ਸੰਪਰਕ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਅਤੇ ਮਦਨਲਾਲ ਦੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨੂੰ ਲੱਭਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦਾ। ਉਹ ਇਹ ਨਹੀਂ ਸੋਚਦਾ ਸੀ ਕਿ ਪੂਨਾ ਪੁਲਿਸ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਜੇਕਰ ਬੰਬੇ ਪੁਲਿਸ ਅਤੇ ਪੂਨਾ ਜਿਲ੍ਹਾ ਪੁਲਿਸ ਅਤੇ ਸੀ.ਆਈ.ਡੀ. ਪੂਨਾ ਵਿਚਕਾਰ ਸਹਿਯੋਗ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ਕਾਰਾਂ ਦੀ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਨਾ ਹੁੰਦੀ ਅਤੇ ਜੇਕਰ ਬੰਬਈ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਅੰਗਰਕਾਰ ਅਤੇ ਗੁਰਟੂ ਅਤੇ ਕਾਮਟੇ ਨਾਲ ਸੰਪਰਕ ਕੀਤਾ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਵਿਵਾਦ ਨੂੰ ਸੁਲਝਾਉਣਾ ਮੁਸ਼ਕਲ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਮੁਕੁਲ ਵਿੱਚ'.

18.208 ਰਾਣਾ, ਜਦੋਂ ਉਹ ਦਿੱਲੀ ਤੋਂ ਪਰਤਿਆ ਤਾਂ ਇਸ ਗਵਾਹ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ, ਉਸਨੂੰ ਮਦਨਲਾਲ ਦੇ ਬਿਆਨ ਬਾਰੇ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲੱਗਾ। ਉਸ ਤੋਂ ਪੁੱਛਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਮੀਟਿੰਗ 'ਤੇ ਬੰਬ ਸੁੱਟੇ ਜਾਣ ਬਾਰੇ ਉਸ ਨੂੰ ਕੀ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ। ਉਸਦਾ ਜਵਾਬ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਸੀ:

ਸਵਾਲ: 'ਜਦੋਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਮੀਟਿੰਗ 'ਤੇ ਇਕ ਅਜਿਹੇ ਵਿਅਕਤੀ ਵੱਲੋਂ ਬੰਬ ਸੁੱਟਿਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਜੋ ਪੱਛਮੀ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ ਸੀ ਪਰ ਉਸ ਸਮੇਂ ਬੰਬਈ ਵਿਚ ਰਹਿ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਤਾਂ ਕੀ ਇਹ ਪਤਾ ਲਗਾਉਣਾ ਤੁਹਾਡਾ ਆਮ ਫਰਜ਼ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਵਿਅਕਤੀ ਕੌਣ ਸੀ? ਉਸਦੇ ਹੋਰ ਸਾਥੀ ਕੌਣ ਸਨ ਅਤੇ ਮਾਮਲਾ ਕਿੰਨਾ ਗੰਭੀਰ ਸੀ?'

ਏ. 'ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਜੋ ਜਾਣਕਾਰੀ ਸੀ, ਉਸ ਤੋਂ, ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਤੋਂ ਕੋਈ ਜਾਂਚ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨਾ ਮੇਰੇ ਲਈ ਗੰਭੀਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸਮਝਿਆ। ਮੈਨੂੰ ਯਾਦ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਕਿਸੇ ਨੇ ਵੀ ਇਸ ਨੂੰ ਇੰਨਾ ਗੰਭੀਰ ਨਹੀਂ ਸਮਝਿਆ ਜਿੰਨਾ ਇਹ ਨਿਕਲਿਆ।'

18.209 ਜਿਰਹਾ ਵਿੱਚ ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਸਨੂੰ ਯਾਦ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਜਦੋਂ ਉਹ ਡੀਐਸਪੀ, ਪੂਨਾ ਸੀ, ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੌਰਾਨ ਉਸਨੂੰ ਇਸ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਪਤਾ ਲੱਗਿਆ ਸੀ।

Machine Translated by Google

ਕਤਲ ਦੀ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਉਸ ਨੇ ਹੈਰਾਨੀ ਨਾਲ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ, 'ਮੈਨੂੰ ਯਾਦ ਨਹੀਂ'। ਉਸਨੂੰ ਯਾਦ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਆਪਟੇ ਨੂੰ ਉਸਦੇ ਕਾਰਜਕਾਲ ਦੌਰਾਨ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਜਾਂ ਨਹੀਂ। ਬੰਬ ਕਾਂਡ ਦੀ ਜਾਂਚ ਦੌਰਾਨ ਉਸ ਨੂੰ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਅਗਵਾ ਕਰਨ ਦੀ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਇਸ ਬਾਰੇ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਉਸਨੂੰ ਬਿਲਕੁਲ ਯਾਦ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਪੁਲਿਸ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦੇ ਦੌਰੇ ਬਾਰੇ ਕੀ ਕਿਹਾ ਸੀ।

18.210 ਉਸ ਸਮੇਂ ਉਸ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਸਾਵਰਕਰ ਦੇ ਘਰ 'ਤੇ ਨਜ਼ਰ ਰੱਖੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਅਹਿਮ ਮਾਮਲਾ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਉਸ ਨੂੰ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਸੀ। ਕਤਲ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਉਹ ਸਾਵਰਕਰ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ, ਜਿਸ ਨੇ ਉਸਨੂੰ (ਭਰੂਚਾ) ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਸਦਾ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਦੇ ਕਤਲ ਨਾਲ ਕੋਈ ਲੈਣਾ-ਦੇਣਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਸ ਤੋਂ ਭਰੂਚਾ ਨੇ ਸਿੱਟਾ ਕੱਢਿਆ ਕਿ ਕੁਝ ਗਲਤ ਸੀ। ਉਹ ਤੁਰੰਤ ਗਿਆ ਅਤੇ ਮੋਰਾਰਜੀ ਦੇਸਾਈ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਸਨੂੰ ਸਾਵਰਕਰ 'ਤੇ ਸ਼ੱਕ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਵੀ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਸਾਵਰਕਰ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਕੀ ਕਿਹਾ ਸੀ। ਮੋਰਾਰਜੀ ਦੇਸਾਈ ਨੇ ਭਰੂਚਾ ਨੂੰ ਕਿਹਾ, 'ਤੁਸੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ?' ਉਸ ਸਮੇਂ ਸਾਵਰਕਰ ਸੱਚਮੁੱਚ ਬੀਮਾਰ ਸਨ ਅਤੇ ਭਰੂਚਾ ਨੇ ਇਸ ਬਾਰੇ ਮੋਰਾਰਜੀ ਦੇਸਾਈ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ। ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਸਾਵਰਕਰ ਬੀਮਾਰੀ ਦਾ ਝੂਠ ਬੋਲ ਰਹੇ ਸਨ।

ਕਪੂਰ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਦਾ ਅਧਿਆਇ XIX ਫਿਰਕੂ ਹਿੰਦੂ ਸੰਗਠਨਾਂ, ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ, ਆਰਐਸਐਸ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦਲ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਹੈ।

19.19 ਆਰ.ਕੇ. ਖਾਦਿਲਕਰ, ਗਵਾਹ ਨੰਬਰ 97, ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਸ ਸਮੇਂ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਇਆ ਕਿ ਹਿੰਦੂ ਸਭਾ ਦੇ ਸਰਕਲਾਂ ਵਿੱਚ ਪੂਨਾ ਵਿੱਚ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੱਟੜਤਾ ਹੈ, ਉਹ ਹਿੰਸਾ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦੇਵੇਗੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਖ਼ਤਰਾ ਹਿੰਦੂ ਕੱਟੜਪੰਥੀਆਂ ਤੋਂ ਹੈ, ਭਾਵ ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦਲ ਦੇ ਛੋਟੇ ਵਰਗ ਜੋ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਅਤੇ ਆਰਐਸਐਸ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਸੀ।

19.21 ਆਰ ਐਸ ਗੁਰਟੂ, ਗਵਾਹ ਨੰਬਰ 22, ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਸ ਕੋਲ ਨੱਥੂਰਾਮ ਗੋਡਸੇ, ਕਰਕਰੇ, ਆਪਟੇ, ਬੈਜ ਅਤੇ ਕਈ ਹੋਰਾਂ ਦੀਆਂ ਫਿਰਕੂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਬਾਰੇ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਆਈਆਂ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਦੀਆਂ ਨੀਤੀਆਂ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕੀਤਾ ਪਰ ਉਹ ਯਾਦ ਨਹੀਂ ਰੱਖ ਸਕੇ ਕਿ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਨੁਕਸਾਨ ਪਹੁੰਚਾਉਣ ਲਈ ਕੋਈ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਹੱਤਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬੰਬ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਦੀਆਂ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਸਨ ਪਰ ਇਹ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਵਿਰੁੱਧ ਵਰਤੇ ਜਾਣ ਲਈ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਜਦੋਂ ਉਸ ਨੇ ਬਿਰਲਾ ਹਾਊਸ ਵਿਚ ਬੰਬ ਧਮਾਕੇ ਬਾਰੇ ਸੁਣਿਆ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਅਸਪਸ਼ਟ ਸ਼ੱਕ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਅਤੇ ਆਰਐਸਐਸ ਸਮੂਹ ਦਾ ਕੰਮ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਉਸ ਨੂੰ ਇਹ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਗੋਡਸੇ ਗਰੁੱਪ ਦਾ ਕੰਮ ਸੀ।

19.27 ਇਕ ਹੋਰ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਜੋ ਨਥੂਰਾਮ ਗੋਡਸੇ ਦੇ ਰਵੱਈਏ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਸਾਬਕਾ. 71 ਜੋ ਕਿ 28 ਨਵੰਬਰ 1947 ਨੂੰ ਸ਼ਾਮ 6.30 ਵਜੇ ਸ਼ਿਵਾਜੀ ਮੰਦਰ ਵਿੱਚ ਹੋਈ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਦੀ ਮੀਟਿੰਗ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਦਾ ਇੱਕ ਮਰਾਠੀ ਰਿਕਾਰਡ ਹੈ, ਦਰਸ਼ਕ ਲਗਭਗ ਦੋ ਹਜ਼ਾਰ ਸਨ ਅਤੇ ਬੁਲਾਰੇ ਵੀ ਬੀ ਗੋਗਟੇ ਅਤੇ ਐਨ ਵੀ ਗੋਡਸੇ ਸਨ। ਭਾਸ਼ਣਾਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ 'ਹਿੰਦੂ' ਸੀ

Machine Translated by Google

ਰਾਸ਼ਟਰ ਅਤੇ ਜੈਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਨਾਰਾਇਣ', ਅਤੇ ਜੇਪੀ ਨਰਾਇਣ ਦੇ ਪੂਨਾ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੇ ਭਾਸ਼ਣ ਦਾ ਤੁਰੰਤ ਜਵਾਬ ਸੀ। ਬੁਲਾਰਿਆਂ ਨੇ ਜੈਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਨਰਾਇਣ ਦੇ ਸਮਾਜਵਾਦ ਦਾ ਮਜ਼ਾਕ ਉਡਾਇਆ ਅਤੇ ਸਮਾਜਵਾਦੀਆਂ 'ਤੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਬਣਾਉਣ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਦੀ ਵੰਡ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਸਿੱਟਿਆਂ ਵਿਚ ਮਦਦ ਕਰਨ ਦਾ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਇਆ। ਉਸ ਮੀਟਿੰਗ ਵਿਚ ਨੱਥੂਰਾਮ ਗੌਡਸੇ ਨੇ ਕਿਹਾ: 'ਇਲਜ਼ਾਮ ਲਗਾਏ ਗਏ ਹਨ ਕਿ ਸੰਘ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂ ਸਭਾ ਨੇ ਪੰਡਿਤ ਨਹਿਰੂ ਦੇ ਕਤਲ ਦੀ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਰਚੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਸੁਭਾਸ਼ ਬਾਬੂ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨ ਲਈ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਤਰਫੋਂ ਆਪਣੀ ਤਲਵਾਰ ਦਾਗ ਦੇਵੇਗਾ। ਗੱਦਾਰ।'

ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦਾ ਵੀ ਕੁਝ ਹਵਾਲਾ ਸੀ ਅਤੇ ਇਹ ਕਿ ਸਮਾਜਵਾਦ ਗਾਂਧੀਵਾਦ ਦੀ ਲਾਵਾਰਿਸ ਔਲਾਦ ਸੀ। ਭਾਸ਼ਣ ਦੀ ਸਮਾਪਤੀ 'ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਅਤੇ ਸੰਘ ਦੀ ਆਲੋਚਨਾ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋਈ। ਇਸ ਦਾ ਮੁੱਖ ਕਾਰਨ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ 'ਕਾਂਸਾ' ਦੇਖਿਆ।

ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਂਸਭਾ ਦੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ

19.32 ਖੁਫ਼ੀਆ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਾ ਸਾਰ ਮਿਤੀ 31 ਜਨਵਰੀ 1948, ਸਾਬਕਾ. 136, ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਦੀਆਂ ਸਰਗਰਮੀਆਂ ਵੀ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ 25 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਆਰੀਆ ਸਮਾਜ ਦੀ ਵਰ੍ਹੇਗੰਢ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਜਲੂਸ ਕੱਢਿਆ ਗਿਆ ਸੀ।

ਸਵਾਮੀ ਧਰਮਾਨੰਦ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦੁਆਰਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੇ ਗਏ ਵਰਤ ਨੇ ਦਿੱਲੀ ਤੋਂ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਹਟਾਉਣ ਦਾ 'ਤਮਾਸ਼ਾ' ਵਿਗਾੜ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

19.35 ਕਮਿਸ਼ਨ ਵੱਲੋਂ ਪ੍ਰੋ: ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਗਵਾਹ ਨੰ.
75. ਉਸਨੇ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰੱਖੀ: 'ਇਹ ਵੰਡ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕਰਦੀ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਨੁਕਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ। ਇਹ ਸਾਰੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਤੋਂ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਭਾਰਤ ਲਿਆਉਣ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਸੀ। ਇਹ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਾਂਤ ਕਰਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਰੱਖਣ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਅਤੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੁਆਰਾ ਆਪਣੇ ਦੇਵੀ-ਦੇਵਤਿਆਂ ਅਤੇ ਧਾਰਮਿਕ ਚਿੰਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਮਸਜਿਦਾਂ ਨੂੰ ਖਾਲੀ ਕਰਵਾਉਣ ਦੀ ਨੀਤੀ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਸੀ। ਇਹ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਘਰਾਂ ਨੂੰ ਖਾਲੀ ਰੱਖਣ ਦਾ ਵੀ ਵਿਰੋਧ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਜਦੋਂ ਹਿੰਦੂ ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਬਿਨਾਂ ਆਸਰਾ ਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਗਰਭਵਤੀ ਹਿੰਦੂ ਔਰਤਾਂ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦੇ ਰਹੀਆਂ ਸਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਜਾਣ ਲਈ ਕਿਤੇ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵੱਲੋਂ ਕਸ਼ਮੀਰ ਜੰਗ ਨੂੰ ਜਾਰੀ ਰੱਖਣ ਲਈ 55 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਰੱਖੇ ਜਾਣ ਦਾ ਵੀ ਵਿਰੋਧ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਕਤਲ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਨਹੀ ਹਨ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕੋਈ ਹਿੰਦੂ ਸਭਾ ਹੈ। ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਨੇਤਾਵਾਂ ਦੀ ਹੱਤਿਆ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹ 'ਮਦਨਲਾਲ ਜ਼ਿੰਦਾਬਾਦ' ਦੇ ਨਾਹਰੇ ਲਈ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਨਹੀਂ ਸਨ ।

ਬੰਬਈ ਸੂਬੇ ਵਿੱਚ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ

Machine Translated by Google

19.42 ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਅਤੇ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਦੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਜ਼ਰੂਰ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਆਈਆਂ ਹੋਣਗੀਆਂ ਅਤੇ 1947 ਵਿਚ ਬੰਬਈ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਅਧੀਨ ਰਹੀਆਂ ਹੋਣਗੀਆਂ; ਕਿਉਂਕਿ ਅਸੀਂ ਇਹ ਲੱਭਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਗੁਪਤ ਗੁਪਤ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਐਕਸ 177 ਬੀ.ਜੀ
ਖੇਰ, ਤਤਕਾਲੀ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ, ਨੇ ਇਹਨਾਂ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਬਾਰੇ ਤਿੰਨ ਸੁਝਾਅ ਦਿੱਤੇ, ਕਿ (1) ਪੁਲਿਸ ਦੁਆਰਾ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਅਤੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਪੂਰੀ ਸੂਚੀ ਇਕੱਠੀ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਸੌਂਪੀ ਜਾਵੇ; (ii) ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਸੰਗਠਨਾਂ ਦੇ ਨੇਤਾਵਾਂ ਦੇ ਸਮਾਨ ਆਦੇਸ਼, ਅਤੇ (iii) ਦੋਹਾਂ ਸੰਗਠਨਾਂ ਦੇ ਸੰਚਾਲਨ 'ਤੇ ਸਖਤ ਨਜ਼ਰ ਰੱਖੀ ਜਾਵੇ। ਇਸ ਹੁਕਮ 'ਤੇ ਕੋਈ ਮਿਤੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪਰ 7 ਅਗਸਤ 1947 ਨੂੰ ਮੋਰਾਰਜੀ ਦੇਸਾਈ ਨੇ ਡੀਆਈਜੀ, ਸੀਆਈਡੀ ਅਤੇ ਪੁਲਿਸ ਕਮਿਸ਼ਨਰ, ਬੰਬੇ ਨੂੰ 10 ਦਿਨਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਲੋੜੀਂਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਆਦੇਸ਼ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ; ਜਾਣਕਾਰੀ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਹਰ ਪੱਖੋਂ ਸਹੀ ਅਤੇ ਸੰਪੂਰਨ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

19.45 ਅਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਡੀਆਈਜੀ, ਸੀਆਈਡੀ ਦੁਆਰਾ ਆਰਐਸਐਸ ਦੀ ਕੋਈ ਵੱਖਰੀ ਸੂਚੀ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ, ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਇਹ ਸੂਚੀ ਇਹ ਦਰਸਾਉਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਸੂਚੀ ਵਿੱਚ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੇ ਨਾਮ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ, ਉਹ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਸਨ। ਪਰ ਇਸ ਗੱਲ ਦੇ ਸਬੂਤ ਹਨ ਕਿ ਸੰਘ ਦੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਮੈਂਬਰ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਸਨ।

ਇਸ ਸੂਚੀ ਵਿੱਚ ਨਾਥੂਰਾਮ ਗੌਡਸੇ ਦੇ ਨਾਮ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ ਜੋ ਇੱਕ ਕੱਟੜ ਸਾਵਰਕਾਰ ਵਜੋਂ ਜਾਣੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਐਨ ਡੀ ਆਪਟੇ ਦੇ ਨਾਮ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੰਭਾਵੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਖਤਰਨਾਕ ਦਿਖਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਜੀ.ਵੀ.
ਕੇਤਕਰ ਨੂੰ ਕੱਟੜ ਸਾਵਰਕਾਰਵਾਦੀ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂ ਸਭਾ ਦੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਦਿਮਾਗ ਅਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ, ਐਨਆਰ ਅਠਾਵਲੇ ਨੂੰ ਵੀ ਸੰਭਾਵੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਖਤਰਨਾਕ ਅਤੇ ਕੱਟੜ ਸਾਵਰਕਰਾਈ ਵਜੋਂ ਦਿਖਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਅਤੇ ਡੀਆਰ ਬੈਜ ਨੂੰ ਵੀ ਸੰਭਾਵੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਖਤਰਨਾਕ ਅਤੇ ਗੈਰ-ਲਾਇਸੈਂਸੀ ਹਥਿਆਰਾਂ ਦੇ ਵਪਾਰੀ ਵਜੋਂ ਦਿਖਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। 19.46 ਇਸ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਹੋਰ ਸੂਚੀ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, Ex.II4-A, ਜੋ ਕਿ ਅਹਿਮਦਨਗਰ ਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਐਨਆਰ ਕਰਕਰੇ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਹਥਿਆਰਾਂ ਦਾ ਤਸਕਰ, ਐਨਡੀ ਆਪਟੇ ਦਾ ਸਹਿਕਰਮੀ ਅਤੇ ਸੰਭਾਵੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਖ਼ਤਰਨਾਕ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਪਰ ਦੋਵੇਂ ਸਾਬਕਾ. 114 ਅਤੇ Ex.114-A ਸੂਬਾਈ ਸੂਚੀਆਂ ਹਨ।

ਅਹਿਮਦਨਗਰ ਦੀ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਸੂਚੀ ਇਹ ਸਾਰੀ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੀ ਹੈ।

19.55 ਅਸੀਂ ਦਿੱਲੀ ਵਿਖੇ ਆਰਐਸਐਸ ਦੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਸਬੂਤ ਲੈ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਬੈਨਰਜੀ, ਗਵਾਹ ਨੰਬਰ 19 ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ:

'ਆਰਐਸਐਸ ਦੀਆਂ ਕੁਝ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਨੂੰ ਸਮਾਜ ਵਿਰੋਧੀ ਅਤੇ ਇਤਰਾਜ਼ਯੋਗ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਇਹ ਮਹਿਸੂਸ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਇਸ ਸੰਗਠਨ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਣ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਢਿੱਲ-ਮੱਠ ਦਿਖਾ ਰਹੀ ਹੈ।'

19.64 ਆਪਣੀ ਕਿਤਾਬ ਦੇ ਪੰਨਾ 687 'ਤੇ ਪਿਆਰੇਲਾਲ ਨੇ ਅੱਗੇ ਕਿਹਾ ਹੈ: 'ਆਰਐਸਐਸ ਇੱਕ ਫਿਰਕੂ,
ਅਰਧ-ਫੌਜੀ, ਫਾਸ਼ੀਵਾਦੀ ਸੰਗਠਨ ਸੀ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਤੋਂ ਨਿਯੰਤਰਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਮੁੱਖ-ਅਹੁਦਿਆਂ 'ਤੇ ਲਗਭਗ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰੀਆਂ ਕੋਲ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਐਲਾਨਿਆ ਉਦੇਸ਼ ਹਿੰਦੂ ਰਾਜ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨਾ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ 'ਭਾਰਤ ਤੋਂ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਸਾਫ਼ ਕਰੋ' ਦਾ ਨਾਅਰਾ ਅਪਣਾਇਆ ਸੀ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਉਹ ਬਹੁਤ ਸਰਗਰਮ ਨਹੀਂ ਸਨ, ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ, ਪਰ ਇਹ ਹਨੇਰਾ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ

Machine Translated by Google

ਨੇ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਹ ਪੱਛਮੀ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੇ ਸਾਰੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਅਤੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਕੱਢਣ ਦੀ ਉਡੀਕ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਫਿਰ ਉਹ ਭਾਰਤੀ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਤੋਂ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੇ ਕੀਤੇ ਗਏ ਕੰਮਾਂ ਦਾ ਬਦਲਾ ਲੈਣਗੇ।

19.67 12 ਸਤੰਬਰ 1947 ਨੂੰ ਜਾਂ ਲਗਭਗ 12 ਸਤੰਬਰ 1947 ਨੂੰ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਮੁਖੀ ਨੇ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਨੂੰ ਬੁਲਾਇਆ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਕਤਲੇਆਮ ਲਈ ਨਹੀਂ ਸਨ, ਬਲਕਿ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਲਈ ਸਨ ਭਾਵ ਉਹ ਇੱਕ ਸੁਰੱਖਿਆਤਮਕ ਅਤੇ ਵਿਨਾਸ਼ਕਾਰੀ ਸ਼ਕਤੀ ਨਹੀਂ ਸਨ ਅਤੇ ਆਰਐਸਐਸ ਸ਼ਾਂਤੀ ਲਈ ਖੜ੍ਹਾ ਸੀ। ਪਰ ਜਦੋਂ ਮਹਾਤਮਾ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੋਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਖੁੱਲੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਰੱਦ ਕਰਨ ਅਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਕਤਲਾਂ ਅਤੇ ਪਰੇਸ਼ਾਨੀ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਹ ਗਾਂਧੀ ਖੁਦ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਕੁਝ ਦਿਨਾਂ ਬਾਅਦ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਆਗੂ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇੱਕ ਰੈਲੀ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਲਈ ਲੈ ਗਏ ਜੋ ਉਹ ਸਵੀਪਰ ਕਲੋਨੀ ਵਿੱਚ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਦਾ ਸੁਆਗਤ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਨੇ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ ਮਹਾਨ ਵਿਅਕਤੀ ਕਿਹਾ। ਜਵਾਬ ਵਿਚ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹਿੰਦੂ ਹੋਣ 'ਤੇ ਮਾਣ ਹੈ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਅਸਹਿਣਸ਼ੀਲ ਨਹੀਂ ਸੀ।

19.72 ਮਨੀਬੇਨ ਪਟੇਲ ਦੀ 1 ਫਰਵਰੀ 1948 ਦੀ ਡਾਇਰੀ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, 'ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੇ ਆ ਕੇ ਸਰਦਾਰ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੰਸਥਾ ਇਸ ਕਤਲ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਨਹੀਂ ਹੈ।'

ਇਹ ਅਜੀਬ ਖੁਲਾਸਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ 31 ਜਨਵਰੀ ਦੀ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਅੰਤਿਮ ਸੰਸਕਾਰ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਬਾਅਦ ਕੈਬਨਿਟ ਦੇ ਸੀਨੀਅਰ ਮੈਂਬਰਾਂ, ਨੌਕਰਸ਼ਾਹਾਂ ਅਤੇ ਪੁਲਿਸ ਦੀ ਮੀਟਿੰਗ ਹੋਈ ਸੀ ਅਤੇ ਆਰਐਸਐਸ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ 'ਤੇ ਪਾਬੰਦੀ ਲਗਾਉਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਲਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਫਿਰ ਵੀ ਕੇਂਦਰੀ ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰੀ ਦੀ ਧੀ ਸ. ਦੱਸਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਪਿਤਾ ਨੇ ਅਗਲੀ ਸਵੇਰ, ਆਪਣੇ ਸਰਕਾਰੀ ਘਰ 'ਤੇ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ।

19.75 ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਵਰਕਰਾਂ, ਸਮਾਜਵਾਦੀਆਂ ਆਦਿ ਦੀ ਆਲੋਚਨਾ ਨੇ ਸਥਾਨਕ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ 'ਉੱਚੀ ਕੋਠੜੀ' ਵਿਚ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਵਰਕਰਾਂ ਦੀ ਸਰਗਰਮੀ ਵਧ ਗਈ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਮੀਟਿੰਗਾਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੁਆਰਾ ਸੰਬੋਧਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਆਰਐਸਐਸ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰਨ ਦਾ ਸੱਦਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।

ਇਹ ਇਹ ਵੀ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪੂਨਾ ਵਿਖੇ ਆਰਐਸਐਸ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਦੇ ਆਗੂ, 'ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਕਹਿਣ ਲਈ, ਇਕ ਦੂਜੇ ਲਈ ਇਕੋ ਜਿਹੇ' ਸਨ।

ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦਲ ਦੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ

19.82 ਇੱਕ ਸੰਖੇਪ ਇਤਿਹਾਸ। 15 ਮਈ 1942 ਨੂੰ, ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਵੀ.ਡੀ. ਸਾਵਰਕਰ ਨੇ ਪੂਨਾ ਵਿਖੇ ਸੰਗਠਨ ਦੇ ਸਿਖਲਾਈ ਕੈਂਪ ਵਿਚ ਵਲੰਟੀਅਰਾਂ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਗੁਪਤ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਲਈ ਸਵੈਸੇਵੀ ਸੰਗਠਨ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਸਭਾ ਦੁਆਰਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਸੀ। ਇਸ ਦੇ ਸਿੱਟੇ ਵਜੋਂ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਂਸਭਾ ਦੇ ਆਗੂਆਂ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਐਸ.ਆਰ

ਡੇਟੇ, ਵੀ.ਵੀ. ਗੋਗਟੇ, ਐਨ.ਡੀ. ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਐਨ.ਵੀ. ਗੋਡਸੇ ਨੇ ਹਿੰਦੂ ਸਭਾ ਦੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਨਾਲ ਪੂਨਾ ਵਿਖੇ ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦਲ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕੀਤੀ। ਪਰ

Machine Translated by Google

ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਦਲ ਦੀ ਲਹਿਰ ਨੂੰ ਹਰਮਨ ਪਿਆਰਾ ਬਣਾਉਣ ਜਾਂ ਇਸ ਦੀ ਮੈਂਬਰਸ਼ਿਪ ਵਧਾਉਣ ਲਈ ਕੋਈ ਉਪਰਾਲਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ।

19.83 ਮਈ 1943 ਵਿੱਚ, ਐਨਡੀ ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਐਨਵੀ ਗੋਡਸੇ ਨੇ ਅਹਿਮਦਨਗਰ ਵਿੱਚ ਦਲ ਦਾ ਦੂਜਾ ਸਾਲਾਨਾ ਸਿਖਲਾਈ ਕੈਂਪ ਲਗਾਇਆ। ਕੈਂਪ ਵਿੱਚ ਬੰਬਈ ਸੂਬੇ ਦੇ ਮਰਾਠੀ ਬੋਲਣ ਵਾਲੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ ਅਤੇ ਮਰਾਠੀ ਬੋਲਣ ਵਾਲੇ ਭਾਰਤੀ ਰਾਜਾਂ ਦੇ 70 ਵਲੰਟੀਅਰਾਂ ਨੇ ਸ਼ਿਰਕਤ ਕੀਤੀ। ਵਲੰਟੀਅਰਾਂ ਨੂੰ ਹਥਿਆਰਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਦੀ ਸਿਖਲਾਈ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ, ਅਤੇ ਸਾਵਰਕਰ ਦੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਨਾਲ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।

19.84 ਮਈ 29 1943 ਨੂੰ ਵੀ.ਡੀ. ਸਾਵਰਕਰ ਨੇ ਆਨੰਦਾਸ਼ਰਮ, ਪੂਨਾ ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦਲ ਨਾਲ ਨਿੱਜੀ ਗੱਲਬਾਤ ਕੀਤੀ। ਉਸਨੇ ਵਲੰਟੀਅਰਾਂ ਤੋਂ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਕਿ ਉਹ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਦਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਭਾਵੇਂ ਕੋਈ ਵੀ ਹੋਵੇ, ਦਲ ਨੂੰ ਇੱਕ ਵੱਖਰੀ ਸੰਸਥਾ ਬਣਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਕਬਜ਼ੇ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਵਿੱਚ ਹਰ ਹਿੰਦੂ ਸੰਸਥਾ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰਨਾ ਇਸ ਦਾ ਮੁੱਢਲਾ ਫਰਜ਼ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਧਰਮ 'ਤੇ.

ਸਾਵਰਕਰ ਦੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਹਿੰਦੂਵਾਦ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ, ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਦੀ ਅਡਿੱਗਤਾ ਸੀ।

19.85 ਦਲ ਦੀ ਮੈਂਬਰਸ਼ਿਪ। ਦਲਤ ਦੇ 150 ਮੈਂਬਰ ਸਨ
ਪੂਨਾ। ਅਹੁਦੇਦਾਰ ਸਨ- (1) ਐਨ.ਵੀ. ਗੋਡਸੇ, ਅਗਰੇਨੀ
ਦੇ ਸੰਪਾਦਕ, ਮੁੱਖ ਪ੍ਰਬੰਧਕ।
(2) ਕਾਸ਼ੀਨਾਥ ਲਿਮਏ, ਸਾਂਗਲੀ।
(3) ਐਨਡੀ ਆਪਟੇ, ਸਕੱਤਰ।
(4) ਆਰਗੇਨਾਈਜ਼ਰ ਫਰਗੂਸਨ ਕਾਲਜ ਦੇ ਪ੍ਰੋ.ਆਰ.ਐਸ.

19.86 ਦਲ ਦੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਦੀਆਂ ਮੀਟਿੰਗਾਂ ਦੌਰਾਨ ਵਿਵਸਥਾ ਬਣਾਈ ਰੱਖਣ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਭਰਤੀ ਤੱਕ ਸੀਮਤ ਸਨ। 22 ਜੂਨ 1944 ਨੂੰ ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦਲ ਦੇ 15 ਵਾਲੰਟੀਅਰਾਂ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਐਨ.ਡੀ.

ਆਪਟੇ ਨੇ ਪੰਚਗਨੀ ਵਿਖੇ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਵਿਰੁੱਧ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤਾ। ਨੱਥੂਰਾਮ ਗੋਡਸੇ ਨੇ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ 'ਤੇ ਹਮਲਾ ਕਰਨ ਦੀ ਨਾਕਾਮ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ।

19.88 ਦਲ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ 'ਹਿੰਦੂ' ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਨਾ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਸੀ
ਵੀਰ ਸਾਵਰਕਰਜੀ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਸਤਾਵਿਤ ਰਾਸ਼ਟਰ ਵਦ' ਨੂੰ ਸਾਵਰਕਰਵਾਦ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

19.89 ਤਾਨਾਸ਼ਾਹ ਵਜੋਂ ਸਾਵਰਕਰ ਨੂੰ ਨਾਮਜ਼ਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ—ਸਤਾਰਾ ਦੇ ਐਸ.ਵੀ. ਮੋਡਕ ਅਤੇ ਅਗਲੇ ਤਾਨਾਸ਼ਾਹ ਅਤੇ ਜਨਰਲ ਸਕੱਤਰ ਵਜੋਂ ਪੀ.ਵੀ. ਗੋਥਾਸਕਰ। ਸਾਵਰਕਰ ਨੇ ਪੰਜਾਬ, ਬੰਗਾਲ ਅਤੇ NWFP ਵਿੱਚ ਮੁਸਲਿਮ ਅੱਤਿਆਚਾਰਾਂ ਬਾਰੇ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਨਹੀਂ ਰੁਕਣਗੇ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਹਿੰਦੂ ਮੁਸਲਮਾਨ ਔਰਤਾਂ ਨਾਲ ਬਲਾਤਕਾਰ ਅਤੇ ਮਸਜਿਦਾਂ ਨੂੰ ਤਬਾਹ ਕਰਨ ਆਦਿ ਸਮੇਤ ਉਸੇ ਭਾਵਨਾ ਨਾਲ ਬਦਲਾ ਨਹੀਂ ਲੈਂਦੇ, ਜੇਕਰ ਹਿੰਦੂ ਔਰਤਾਂ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂ ਧਾਰਮਿਕ ਸਥਾਨਾਂ ਨਾਲ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਲੂਕ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। . ਸਾਵਰਕਰ ਨੇ ਦਲ ਦੇ ਵਲੰਟੀਅਰਾਂ ਨੂੰ ਸੰਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਏ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕਰਨ ਦੀ ਸਲਾਹ ਦਿੱਤੀ ਜੇਕਰ ਇਹ ਹਿੰਦੂਆਂ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੇ ਹਿੱਤਾਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਹੈ।

Machine Translated by Google

19.92 ਨੱਥੂਰਾਮ ਗੋਡਸੇ ਦੇ ਬਿਆਨ, ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ, ਇਹ ਵੀ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ 16 ਜਨਵਰੀ, 1944 ਨੂੰ ਗੋਡਸੇ ਅਤੇ ਆਪਟੇ ਨੇ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਦੇ ਕੰਮ ਨੂੰ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਇੱਕ ਅਖਬਾਰ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਰੁ. 15,000/- ਸਾਵਰਕਰ ਦੁਆਰਾ ਕਰਜ਼ੇ ਵਜੋਂ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਸਨ, ਅਗਰੇਣੀ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਅੰਕ 25 ਮਾਰਚ 1944 ਨੂੰ ਛਪਿਆ ਸੀ। ਜੁਲਾਈ 1947 ਵਿੱਚ ਇਸ ਨਾਮ ਹੇਠ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਰੁਪਏ ਦੀ ਮੰਗ ਸੀ। 3 ਜੁਲਾਈ 1947 ਨੂੰ ਪ੍ਰੈਸ ਐਮਰਜੈਂਸੀ ਪਾਵਰਜ਼ ਐਕਟ ਦੇ ਤਹਿਤ 5,000/- ਸੁਰੱਖਿਆ ਜਮ੍ਹਾਂ ਰਕਮ ਵਜੋਂ ਅਤੇ 15 ਜੁਲਾਈ 1947 ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਬਾਅਦ, ਇਹ ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦੇ ਨਾਮ ਹੇਠ ਮੁੜ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਇਆ , ਜੋ ਪ੍ਰੈਸ ਐਕਟ ਦੀ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ੀਲਤਾ ਦਾ ਸਿਹਰਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ।

ਐਨ.ਵੀ. ਗੌਡਸੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਾਂ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਦੇ ਸੰਪਾਦਕ ਸਨ। ਐਨ ਡੀ ਆਪਟੇ ਅਗਰੇਨੀ ਦੇ ਮਾਲਕ ਸਨ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦੀ ਮਲਕੀਅਤ ਇੱਕ ਨਿੱਜੀ ਕੰਪਨੀ ਦੀ ਸੀ ਜਿਸ ਦੇ ਹਿੱਸੇਦਾਰ ਐਨ ਡੀ ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਐਨ ਵੀ ਗੋਡਸੇ ਸਨ ਅਤੇ ਇਹ 31 ਜਨਵਰੀ 1948 ਤੱਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੁੰਦਾ ਰਿਹਾ। ਗੋਡਸੇ ਨੂੰ 30 ਤਰੀਕ ਨੂੰ, ਭਾਵ ਇੱਕ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। .

19.93 ਅਗਰੇਨੀ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਸੰਪਾਦਕੀ ਦੇ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅੰਸ਼, ਮਰਾਠੀ ਤੋਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਅਨੁਵਾਦ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ, ਇਹਨਾਂ ਅਖਬਾਰਾਂ ਦੀ ਗਾਂਧੀ ਵਿਰੋਧੀ ਨੀਤੀ ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਸੰਪਾਦਕ ਨੱਥੂਰਾਮ ਵੀ. ਗੋਡਸੇ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦੇ ਹਨ:

ਅਗਰੇਨੀ, ਮਿਤੀ . 12 ਅਪ੍ਰੈਲ 1947: 'ਅਹਿੰਸਾ ਦੇ ਪੈਰੋਕਾਰ
ਦੀ ਖੂਨ ਦੀ ਪਿਆਸ ਨਹੀਂ ਬੁਝੀ।'

'ਗਾਂਧੀ ਜੋ ਇਕਪਾਸੜ ਅਹਿੰਸਾ ਦੀ ਵਕਾਲਤ ਕਰਕੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੇ ਵਿਰੋਧ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨ ਲਈ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਕਾਲ ਨੂੰ ਆਦਰਸ਼ ਮੰਨਦਾ ਹੈ, ਨੇ ਹੁਣ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦੇ ਭਾਸ਼ਣ ਵਿਚ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ (ਬੈਰਿਸਟਰ) ਨੂੰ ਦੇਖਣ ਲਈ ਬੇਚੈਨ ਹਨ। ਜਿਨਾਹ ਨੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ ਕੁਰਸੀ (ਲਿਟ.

ਸੁਤੰਤਰ ਭਾਰਤ ਦੀ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ) ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਇਸਲਾਮ ਪੱਖੀ ਗੁਲਾਮ ਮਾਨਸਿਕਤਾ, ਆਪਣੇ ਸਿਆਸੀ ਕਰੀਅਰ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਵਿੱਚ ਹੀ, ਅਫਗਾਨਿਸਤਾਨ ਦੇ ਅਮੀਰ ਨੂੰ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੇ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਬਹਾਨੇ (ਸਪੱਸ਼ਟ ਨਾਮ) ਦੇ ਤਹਿਤ ਭਾਰਤ ਉੱਤੇ ਹਮਲਾ ਕਰਨ ਦਾ ਸੱਦਾ ਦੇ ਕੇ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਹ ਮੁੱਦਾ ਉਠਾ ਕੇ ਕਿ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਜੰਗ ਕਾਰਨ ਅਰਾਜਕਤਾ ਪੈਦਾ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਇਸ ਝੂਠੇ (ਨਾਮਮਾਤਰ) ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਅਤੇ ਸੱਚ ਅਤੇ ਅਹਿੰਸਾ ਦੀ ਆਪਣੀ ਪਖੰਡੀ ਭਗਤੀ ਦਾ ਤਾਜ ਰੱਖਣ ਲਈ ਉਤਾਵਲੇ ਸਨ। ਨਿਜ਼ਾਮ ਦੇ ਸਿਰ 'ਤੇ ਭਾਰਤ ਦੀ ਪ੍ਰਭੂਸੱਤਾ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਨਿਜ਼ਾਮ ਨੂੰ ਸ਼ਰਧਾਂਜਲੀ ਦੇਣ ਲਈ (ਪੰਜ ਦੀਵੇ ਵਾਲੀ ਥਾਲੀ ਨੂੰ ਚਿਹਰੇ 'ਤੇ ਲਹਿਰਾਉਣ ਲਈ)। ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ (ਬੈਰਿਸਟਰ) ਜਿਨਾਹ ਨੂੰ ਅੰਤਰਿਮ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਅਹੁਦੇ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ਕਰਕੇ ਰਾਜਾਜੀ ਦੇ ਮੂੰਹ ਰਾਹੀਂ ਜਿਨਾਹ ਨੂੰ ਦੁਬਾਰਾ ਸੱਤਾ ਸੌਂਪਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਅਤੇ ਹੁਣ ਯਕੀਨਨ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦਸਤਕ ਦੇ ਰਹੀ ਹੈ।

Machine Translated by Google

ਦਰਵਾਜ਼ੇ 'ਤੇ, ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦਾ ਇਹ 'ਕੁਸਲਿੰਗ' ਖੁੱਲ੍ਹੇਆਮ (ਜਿਨਾਹ) ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਹੈ (ਬੈਰਿਸਟਰ) ਜਿਨਾਹਭਾਈ ਤੁਸੀਂ ਸਿਰਫ਼ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੀ ਮੰਗ ਕਿਉਂ ਕਰਦੇ ਹੋ, ਉਹ ਭਾਰਤ ਦਾ ਤੀਜਾ ਜਾਂ ਚੌਥਾ ਹਿੱਸਾ ਹੈ? ਜਦੋਂ ਇਹ ਨਿਮਾਣਾ ਸੇਵਕ ਸਾਰਾ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਤੁਹਾਡੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਭੇਟ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੈ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦੇ? ਇਸ ਤੋਂ ਅਸੀਂ ਇਹ ਕਹਿਣ ਲਈ ਮਜ਼ਬੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਹਿੰਦੂ ਖੂਨ ਦੀ ਪਿਆਸ ਜਿਸ ਨੂੰ ਇਹ 'ਮੋਹਤਮਾ', (ਜਿਸਦਾ ਅਰਥ ਹੈ 'ਲਾਲਸੀ ਆਤਮਾ', ਸੰਪਾਦਕ ਮਹਾਤਮਾ ਦੇ ਮਾਣਮੱਤੇ ਉਪਾਧੀ ਦੀ ਪੈਰੋਡੀ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ) ਮਹਿਸੂਸ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਉਹ ਅਜੇ ਤੱਕ ਪੂਰੀ ਨਹੀਂ ਹੋਈ।

'ਗਾਂਧੀ, ਆਤਮ ਹੱਤਿਆ ਕਰੋ'

ਇਹ ਬੇਸ਼ਰਮੀ ਦੀ ਸਿਖਰ ਹੈ ਜੋ ਡਰਪੋਕ ਜੋ ਪੁਲਿਸ ਅਤੇ ਸਿਪਾਹੀਆਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਲਏ ਬਿਨਾਂ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਤਾਂ ਜੋ ਉਸ ਦੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦਾ ਕੋਈ ਨੁਕਸਾਨ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਜਿਸ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਦੀ ਛੋਹ ਨਾਲ ਕਈ ਅਹਿਲੀਆ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰ ਲੈਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਸੁਰਪੰਖਾਂ ਵਿਚ ਮੰਤਰੀ ਦਾ ਅਹੁਦਾ, ਜੋ ਬੰਬਾਂ, ਤੋਪਾਂ ਅਤੇ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਸਿਪਾਹੀਆਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲਣ ਵਿਚ ਅੱਗੇ ਨਹੀਂ ਵਧ ਸਕਦਾ, ਨੂੰ (ਹਿੰਦੂਆਂ) ਨੂੰ ਵਿਰੋਧ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ਕੀਤੇ ਬਿਨਾਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਕੁਰਬਾਨ ਕਰਨ ਦੀ ਸਲਾਹ ਦੇਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਕੀ ਸੱਤਾ ਦੇ ਨਸ਼ੇ ਵਿੱਚ ਅੰਨ੍ਹਾ ਹੋਇਆ ਸੁਲਤਾਨ ਹਿੰਦੂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਲਹੂ ਦੀ ਕੀਮਤ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦਾ, ਤਾਂ ਜੋ ਇਹ ਬਾਣੀਆ ਜੋ ਆਪਣੀ ਕੌਮ (ਮਤਲਬ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ) ਦਾ ਗੱਦਾਰ ਹੈ, ਇਸ ਦੀਆਂ ਕਈ ਦਰਿਆਵਾਂ ਦੇ ਵਹਿਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ, ਨਵੀਂ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਘੜਨ। ਇਹਨਾਂ ਭਿਆਨਕ ਹਮਲਾਵਰਾਂ ਦੀ ਖੂਨ ਦੀ ਪਿਆਸ ਨੂੰ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਕਰਨ ਦਾ ਸਾਧਨ। ਕੀ ਉਹ ਨੋਆਖਲੀ, ਪੰਜਾਬ ਅਤੇ ਬਿਹਾਰ ਵਿਚ ਹੋਏ ਖੂਨ-ਖਰਾਬੇ ਨੂੰ ਕਾਫੀ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦਾ? ਅਸੀਂ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਸਾਫ਼-ਸਾਫ਼ ਕਹਿ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇ ਹਿੰਦੂ ਖੂਨ ਦੀਆਂ ਨਦੀਆਂ ਜੋ ਉਸ ਨੇ ਵਹਿਣ ਲਈ ਬਣਾਈਆਂ ਹਨ ਜਾਂ ਜੋ ਉਸ ਨੇ ਅਸਿੱਧੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਸ ਕਾਇਰਤਾ ਭਰੇ ਫ਼ਲਸਫ਼ੇ ਦੀ ਵਕਾਲਤ ਕਰਕੇ ਅਸਿੱਧੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਜੋ ਹੱਲਾਸ਼ੇਰੀ ਦਿੱਤੀ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਅੰਸ਼ਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਰੱਦ ਕਰ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਆਪਣੀ ਕਾਇਰਤਾ ਅਤੇ ਨਿਕੰਮੀ ਅਹਿੰਸਾ ਦੀ ਹਾਰ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਸਵੈ-ਮਾਣ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਲਈ (ਜੇ ਕੋਈ ਬਚਿਆ ਹੈ) ਆਤਮ ਹੱਤਿਆ ਕਰ ਲੈਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ; ਜੇਕਰ ਨਹੀਂ, ਤਾਂ ਉਸਨੂੰ ਭਾਰਤੀ ਰਾਜਨੀਤੀ ਨੂੰ ਸਦਾ ਲਈ ਅਲਵਿਦਾ ਕਹਿ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਕੀ ਇਹ ਸੋਕਾਜੀ ਜੋ ਦੂਸਰਿਆਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਪ੍ਰਤੀ ਏਨਾ ਉਦਾਰ ਹੈ, ਆਪਣੇ ਲੱਖਾਂ ਦੇਸ਼ਵਾਸੀਆਂ ਨੂੰ ਸਮਝਦਾ ਹੈ? ਕੀ ਇਸ ਤੋਂ ਇਸ ਪਾਖੰਡੀ ਦੇਸ਼ ਭਗਤ ਦੀ ਅਸਲ ਕੀਮਤ ਦਾ ਪਤਾ ਲਗਾਉਣਾ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਫਰਜ਼ ਨਹੀਂ?

ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ, ਮਿਤੀ 7-6-1947

ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ ਸੇਵਕ ਬੈਜ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ

Machine Translated by Google

ਪੂਨਾ, ਡੀ.ਟੀ. 6-6-1947 — 'ਪੁਲਿਸ (ਬੀ. ਸਬ) ਨੇ ਅੱਜ ਰਾਤ 8.30 ਵਜੇ ਆਰਮਜ਼ ਐਕਟ ਦੇ 19F ਤਹਿਤ, ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ ਸੇਵਕ, ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਸ਼ਾਸਤਰ ਭੰਡਾਰ ਦੇ ਮੈਨੇਜਰ ਐਚ.ਐਨ. ਬੈਜ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕੀਤਾ। ਉਸ ਨੂੰ ਤੁਰੰਤ ਜ਼ਮਾਨਤ 'ਤੇ ਰਿਹਾਅ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਹੁਣ ਬੈਜ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਦੂਜੀ ਵਾਰ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ।

ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ, ਡੀ.ਟੀ. 3-7-1947 ਨੂੰ ' ਅਗਰਨੀ'
ਨੂੰ ਕਈ ਚਿੱਠੀਆਂ ਆਈਆਂ (ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ) 'ਇਸ ਦਿਨ ਪ੍ਰਤੀ ਦਿਨ ਕੁਝ ਲਿਖੋ ਅਤੇ ਹੋਰ ਕਾਪੀਆਂ ਭੇਜੋ'। ਇਸਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਕੁਝ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਸਰਾਪ (ਕਾਂਗਰਸੀਆਂ ਨੂੰ ਗਾਲ੍ਹਾਂ ਅਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦਾ ਵਿਰੋਧ)। ਪਰ ਅੱਜ ਦੇ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਨੇ ਅਜਿਹਾ ਕੀ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਹਿੰਦੂਤਵ ਦੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਅੱਜ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਡਰਪੋਕ ਸ਼ਾਸਨ ਨੂੰ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ।

'ਇਹ ਅੱਜ ਦਾ ਨੌਜਵਾਨ (?) ਜੋ ਹਿੰਦੂਤਵ ਦਾ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਹੈ, ਹਰ ਰੋਜ਼ ਇਹ ਖ਼ਬਰ ਪੜ੍ਹਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅੱਜ ਕਾਂਗਰਸੀਆਂ ਨੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ਵੱਧ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਕੀਤਾ, ਜਵਾਹਰ ਲਾਲ ਨੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ਹੀ ਮਾਰਿਆ; ਵੱਲਭਭਾਈ ਨੇ ਇੱਕ ਹਿੰਦੂ ਔਰਤ ਨਾਲ ਛੇੜਛਾੜ ਨੂੰ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਗਾਂਧੀ (ਅਤੇ ਗਾਂਧੀ ਬਾਰੇ ਕੀ) ਉਹ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਇੱਕ ਨਵੇਂ ਸੂਬੇ ਨੂੰ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਨਾਲ ਜੋੜਨ ਲਈ ਦੌਰੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ ਲਈ ਹਮੇਸ਼ਾ ਉਤਸੁਕ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।

ਇਹ ਖਬਰ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਹਿੰਦੂਤਵ ਦੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਨੇ ਕਾਂਗਰਸੀਆਂ ਨੂੰ ਡਰਪੋਕ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂ ਵਿਰੋਧੀ ਕਹਿਣ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਹੋਰ ਕੀ ਕੀਤਾ ਹੈ?

'ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਹੋਰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ, ਤਾਂ ਜੋ ਹੋਂਦ ਵਿੱਚ ਹੈ, ਤੁਹਾਨੂੰ ਚੁੱਪਚਾਪ ਸਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਤੁਹਾਨੂੰ ਹਿੰਦੂਤਵ ਪ੍ਰਤੀ ਆਪਣੀ ਸ਼ਰਧਾ ਦਾ ਟੌਮ ਟਾਮ ਨਹੀਂ ਬਣਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ!

3 ਜੁਲਾਈ ਨੂੰ ਕਾਲੇ ਦਿਵਸ ਦੇ ਮੌਕੇ 'ਤੇ ਭਾਲਜੀ ਪੇਂਧਰਕਰ ਦੇ ਸੰਦੇਸ਼ ਦਾ ਅਨੁਵਾਦ ਦੈਨਿਕ ਅਗਰੇਨੀ, ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ ਵਿਚ ਛਪਦਾ ਹੈ । 6 ਜੁਲਾਈ 1947

'ਮੇਰੇ ਦੁਖੀ, ਦੁਖੀ ਅਤੇ ਸ਼ਾਇਦ ਨਿਰਾਸ਼ ਹਿੰਦੂ ਭਰਾਵੋ! ਇਹ ਇੱਕ ਅਜਿਹਾ ਕਾਲਾ ਦਿਨ ਹੈ, ਜੋ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਕਾਲਾਬਾਜ਼ਾਰੀ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਸਾਡੇ 'ਤੇ ਮਜਬੂਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ

Machine Translated by Google

(ਵਸਤੂ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ) ਕਿ ਹਰ ਹਿੰਦੂ, ਹਰ ਦੇਸ਼ ਭਗਤ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਆਵਾਜ਼ ਦੇ ਸਿਖਰ 'ਤੇ ਇਸ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਧਮਕੀ ਦਾ ਰਸਤਾ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ ਅਤੇ ਛਾਤੀ ਫਟ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਅਤੇ ਇਹ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸ਼ਰਮ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਵਿੱਚ ਗਲਤੀ ਨਾਲ (ਗਲਤੀ ਨਾਲ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ) ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਕੁਝ ਕਮਜ਼ੋਰ ਲੋਕ ਆ ਕੇ ਇਸ ਛਤਰਪਤੀ ਦੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਵਿੱਚ ਇਸ ਵੰਡ ਨੂੰ ਜਾਇਜ਼ ਠਹਿਰਾਉਣ।... ਅਖੰਡ ਭਾਰਤ ਦੀ ਵੰਡ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਸੌ ਵਾਰ ਨਿੰਦਾ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ।' ਕੋਲਹਾਪੁਰ 'ਕਾਲੇ ਦਿਵਸ' ਦੇ ਮੌਕੇ 'ਤੇ ਆਪਣੇ ਬਿਮਾਰ ਬਿਸਤਰੇ ਤੋਂ ਭੇਜੀ ਗਈ ਚਿੱਠੀ ਵਿਚ ਭਾਲਜੀ ਪੇਂਧਰਕਰ ਦੁਆਰਾ ਹਰ ਹਿੰਦੂ ਦੇ ਦਿਲ ਨੂੰ ਛੂਹਣ ਵਾਲੀਆਂ ਇਹ ਟਿੱਪਣੀਆਂ ਹਨ।

ਦੈਨਿਕ ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ, Dt. 6 ਸਤੰਬਰ 1947

ਗੈਰ-ਵਿਰੋਧੀ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ (ਜੋ ਕਿ) ਜਾਨਵਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ ਪੂਰੀ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ 'ਗਾਂਧੀ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਪੈਰੋਕਾਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸਖਤ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ (ਯਤਨਾਂ ਦਾ)।
ਗਾਂਧੀ ਲੋਕ) ਹਿੰਦੂ ਕੌਮ ਨੂੰ ਬਦਲਾਖੋਰੀ ਅਤੇ ਅਹਿੰਸਕ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਬਨਾਉਣ ਲਈ ਭੇਡਾਂ-ਬੱਕਰੀਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਬਣਾ ਲਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ (ਗਾਂਧੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੈਰੋਕਾਰਾਂ) ਨੂੰ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਉਣ ਦਾ ਕੋਈ ਕਾਰਨ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਪਰ ਜਦੋਂ ਡਾ: ਸ਼ਿਆਮਾ ਪ੍ਰਸਾਦ ਵੀ ਪੰਡਿਤ ਜਵਾਹਰ ਲਾਲ ਵਰਗੇ ਬੇਵਕੂਫ਼ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਦੇ ਨਕਸ਼ੇ-ਕਦਮਾਂ 'ਤੇ ਚੱਲ ਕੇ ਬਿਆਨ ਜਾਰੀ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਹਿੰਦੂ ਸਭਾ ਦੇ ਆਗੂ ਕਹਾਉਣ ਵਾਲੇ ਵਿਅਕਤੀ ਬੈਰਿਸਟਰ ਚੈਟਰਜੀ ਬੰਗਾਲ ਹਿੰਦੂ ਸਭਾ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਅਤੇ ਦੇਵੇਂਦਰਨਾਥ ਮੁਖਰਜੀ, ਸਕੱਤਰ। ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਮਾੜੀ ਇੱਛਾ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਵਰਤ 'ਤੇ ਦੁਖੀ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਅਸੀਂ ਇੰਨਾ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਹਿੰਦੂ ਸਭਾ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਸਿਹਤ (ਸੰਵਿਧਾਨ) 'ਤੇ ਹੋਰ ਗੰਭੀਰਤਾ ਨਾਲ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਦੈਨਿਕ ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ, ਮਿਤੀ. 7 ਸਤੰਬਰ 1947 ਈ.
'ਕਾਂਗਰਸ ਨੂੰ ਜੋ ਸਵਰਾਜ ਮਿਲਿਆ ਹੈ, ਉਹ ਲਿਆਕਤ ਅਲੀ ਨਾਲ ਸੈਰ-ਸਪਾਟੇ ਕਰਨ 'ਚ ਰੁੱਝਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਜਦਕਿ (ਮਹਾਤਮਾ) ਗਾਂਧੀ, ਇਸ ਦੇ ਸਵਰਾਜ ਦਾ ਦੇਵਤਾ, ਸੁਹਰਾਵਰਦੀ 'ਚ ਚੂਨਾ (ਮੁਸੰਬੀ) ਜੂਸ ਪੀਣ ਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਦਿਖਾਉਣ 'ਚ ਰੁੱਝਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਕੱਪ'।

'ਅਤੇ ਜੇਕਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਸੱਚਮੁੱਚ ਅਖੰਡ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ (ਅਣਵੰਡੇ ਭਾਰਤ) ਦੀ ਇੱਛਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜੇਕਰ ਇਸ ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ ਆਪਣੀ ਜਾਨ ਕੁਰਬਾਨ ਕਰਨ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਹੈ।

Machine Translated by Google

ਬਣਾਇਆ ਹੈ, ਫਿਰ ਗਲਤ ਜਗ੍ਹਾ 'ਤੇ ਨਾ ਮਾਰੋ! ਇਨ੍ਹਾਂ ਰੁਕਾਵਟਾਂ (ਲਿਟ. ਬੋਲਟ) ਨੂੰ ਹਟਾਓ! ਭਾਰਤੀ ਬਹਾਦਰੀ ਦਾ ਹੜ੍ਹ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਮੇਂ ਪੂਰੇ ਭਾਰਤ ਨੂੰ ਇੱਕ ਵਿੱਚ ਜੋੜ ਨਹੀਂ ਦੇਵੇਗਾ।

ਬੇਸ਼ੱਕ ਇਹ ਸਭ ਚੋਣਾਂ, ਮੀਟਿੰਗਾਂ, ਪ੍ਰਚਾਰ ਆਦਿ ਦੇ ਸ਼ਾਂਤਮਈ ਢੰਗਾਂ ਨਾਲ (ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ)! ਇਸ ਤੋਂ ਵੱਧ ਅਸੀਂ ਕੀ ਦੱਸ ਸਕਦੇ ਹਾਂ'?

ਦੈਨਿਕ ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ, ਮਿਤੀ. 16 ਦਸੰਬਰ 1947

ਹਿੰਦੂਆਂ ਨਾਲ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸਘਾਤ ਲਈ ਪਾਕਿਸਤਾਨੀ ਇਨਾਮ.
ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਦੁਸ਼ਟ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ਾਂ ਦਾ ਪਿਤਾਮਾ ਗਾਂਧੀ ਖੁੱਲ੍ਹੇਆਮ ਇਹ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਹਿੰਦੀ ਨੂੰ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨਹੀਂ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ। ਸ਼ਕਤੀ ਇੱਕ ਨਸ਼ੀਲਾ ਪਦਾਰਥ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਦੀ ਹਮਾਇਤ ਦਾ ਵੀ ਨਸ਼ਾਖੋਰੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੈ। ਇਸ ਨਸ਼ੇ ਨਾਲ ਅੱਜ ਕਾਂਗਰਸੀਆਂ ਦਾ ਨਸ਼ਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ।

19.94 'ਅਗਰਣੀ' ਦੇ ਕੁਝ ਹੋਰ ਅੰਸ਼ ਵੀ ਹਨ ਜੋ ਇਸ ਦੇ ਸੰਪਾਦਕ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੇ ਰੁਝਾਨ ਨੂੰ ਵੀ ਦਰਸਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਸਾਬਕਾ 152 6 ਜੁਲਾਈ 1947 ਦੇ ਮੁੱਦੇ ਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਬੰਬ ਕਾਂਡ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਦੇ ਸਕੱਤਰ ਅਠਾਵਲੇ ਦੀ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀ ਅਤੇ ਉਸਦੀ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਲੇਖ ਦੇ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹਿੱਸੇ ਇਹ ਹਨ: ਇਹ ਜਾਣ ਕੇ ਖੁਸ਼ੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਦੇ ਵਰਕਰਾਂ 'ਤੇ ਬੰਬ ਦੀ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਹੋਣ ਦਾ ਸ਼ੱਕ ਹੈ, ਗੌਡਸੇ ਸਮੇਤ ਹੋਰ ਵਰਕਰ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਹੈ, ਕਿ ਕਾਂਗਰਸ ਸਰਕਾਰ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਦੀ ਤਸੱਲੀ ਭਾਲਦੀ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀਆਂ ਕਰਕੇ ਸਭਾ ਦੇ ਸ. ਕਿ 'ਅਗਰਣੀ' ਭਾਵੇਂ ਰੁਕ ਜਾਵੇ ਪਰ 3 ਜੁਲਾਈ ਦਾ ਕਾਲਾ ਦਿਵਸ ਹਿੰਦੂਤਵ ਦੀ ਲੜਾਈ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਹੈ।

ਅਧਿਆਇ XX ਵਿੱਚ ਕਪੂਰ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਜੀਵੀ ਕੇਤਕਰ ਅਤੇ ਹੋਰਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹੈ।

20.1 ਜੀ.ਵੀ. ਕੇਤਕਰ, ਗਵਾਹ ਨੰਬਰ 1 ਪੂਨਾ ਦਾ ਇੱਕ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਨਾਗਰਿਕ ਹੈ। ਉਹ ਮਹਾਨ ਭਾਰਤੀ ਨੇਤਾ ਸਵਰਗੀ ਬਾਲ ਗੰਗਾਧਰ 'ਲੋਕਮਾਨਯ' ਤਿਲਕ ਦਾ ਪੋਤਾ (ਧੀ ਦਾ ਪੁੱਤਰ) ਹੈ। ਉਹ 'ਕੇਸਰੀ', ਤਿਲਕ ਦੇ ਪੇਪਰ ਦਾ ਸੰਪਾਦਕ ਸੀ, ਅਤੇ ਇੱਕ ਸਮੇਂ ਬੰਬਈ ਪ੍ਰਾਂਤ ਦੀ ਸੂਬਾਈ ਕਾਂਗਰਸ ਕਮੇਟੀ ਦਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸਨੇ 1930 ਵਿੱਚ ਨਮਕ ਸੱਤਿਆਗ੍ਰਹਿ - ਡਾਂਡੀ ਕੂਚ - ਵਿੱਚ ਹਿੱਸਾ ਲਿਆ ਸੀ।

Machine Translated by Google

20.30 ਉਸ ਦੇ ਬਿਆਨ ਦਾ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹਿੱਸਾ ਨੱਥੂਰਾਮ ਗੌਡਸੇ ਨਾਲ ਉਸ ਦੀ ਸਾਂਝ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਨਾ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਨਜ਼ਦੀਕੀ, ਪੰਨਾ 15, ਭਾਗ. ਮੈਂ, ਇੱਕ ਸਵਾਲ ਦੇ ਜਵਾਬ ਵਿੱਚ- ਪ੍ਰ. 'ਕੀ ਤੁਹਾਡੇ ਕੋਲ ਇਹਨਾਂ ਮਾਮਲਿਆਂ (ਸੰਦਰਭ ਦੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ) ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਹੋਰ ਕਹਿਣਾ ਹੈ?'

ਏ. 'ਮੈਨੂੰ ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿਚ ਕੁਝ ਜੋੜਨਾ ਪਵੇਗਾ। ਮੈਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਨੱਥੂਰਾਮ ਗੋਡਸੇ ਨੇ ਫਾਂਸੀ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਆਪਣੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਅਤੇ ਦੋਸਤਾਂ ਨੂੰ ਕੁਝ ਚਿੱਠੀਆਂ ਭੇਜੀਆਂ ਸਨ। ਉਹ ਪੱਤਰ ਪਤੇ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਭੇਜੇ ਗਏ ਸਨ। ਮੈਂ ਮਾਰਚ 1965 ਵਿਚ ਜੇਲ੍ਹ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਚਿੱਠੀ ਲਿਖੀ, ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜੇਲ੍ਹਾਂ ਦੇ ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਜਨਰਲ ਕੋਲ ਭੇਜਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਮੈਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਸੰਬੋਧਿਤ ਪੱਤਰ, ਜੇ ਕੋਈ ਹੋਵੇ, ਮੈਨੂੰ ਜਾਂ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ, ਮੈਨੂੰ ਯਕੀਨ ਹੈ, ਮੇਰੇ ਬਿਆਨ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕਰੇਗਾ ਕਿ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਕਤਲ ਤੋਂ ਰੋਕਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਸੀ।'

20.35 ਜਦੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਉਸਨੇ ਬੈਜ ਨਾਲ ਮੁਲਾਕਾਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਗੌਡਸੇ ਬਾਰੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਰਿਪੋਰਟ ਜਾਂ ਸੂਚਿਤ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਉਸ ਨੇ ਮਾੜੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਾਲੇ ਭਾਸ਼ਣ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਬਾਲੂਕਾਕਾ ਨੂੰ ਗੋਡਸੇ ਦੇ ਇਰਾਦੇ ਬਾਰੇ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਸੂਚਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ ਸੀ, ਤਾਂ ਉਸਦਾ ਜਵਾਬ ਸੀ-' ਮੈਂ ਉਸ ਸਮੇਂ ਸੰਪਾਦਕ ਸੀ। ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਜਾ ਕੇ ਬਾਲੂਕਾਕਾ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਦਾ ਸਮਾਂ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਬੈਜ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਬੰਬ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿੱਚ ਕਤਲ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹ ਦੁਬਾਰਾ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਜਿਵੇਂ ਹੀ ਮੈਂ ਉਸ ਨਾਲ ਦੁਰਵਿਵਹਾਰ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਉਹ (ਬੈਜ) ਭੱਜ ਗਿਆ।'

ਜਦੋਂ ਉਸ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਤਿੰਨਾਂ ਬਾਰੇ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਉਸ ਤੋਂ ਕੀ ਸਿੱਟਾ ਕੱਢਿਆ ਉਪਰੋਕਤ ਮੌਕਿਆਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਉਸਦਾ ਜਵਾਬ ਸੀ -

'ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਇਕੱਲੇ ਹੀ ਮਾਰੇ ਗਏ ਸਨ... ਮੈਨੂੰ ਉਸ ਥਾਂ ਦਾ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਿੱਥੇ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ 'ਤੇ ਹਮਲਾ ਹੋਵੇਗਾ।'

ਉਸਨੇ ਅੱਗੇ ਕਿਹਾ -

'ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਗੋਡਸੇ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸਨੇ ਖੁਦ ਮੈਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਆਪਟੇ ਮਦਦਗਾਰ ਬਣਨ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਮੈਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਮਾਰਨ ਲਈ ਕੀ ਤਰੀਕਾ ਅਪਣਾਉਣ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ.... ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਗੱਲਬਾਤ ਤੋਂ ਇਹ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਨਹੀਂ ਲਗਾਇਆ ਕਿ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਕਤਲ ਦੀ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਰਚੀ ਗਈ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਲੱਗਦਾ ਸੀ ਕਿ ਸਿਰਫ ਗੋਡਸੇ ਹੀ ਕਤਲ ਕਰਨ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ।'

20.36 ਇਹ 22 ਜਨਵਰੀ 1948 ਤੱਕ ਉਸਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਸੀ। ਬੈਜ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਸਨੂੰ (ਕੇਤਕਰ) ਨੇ ਪਤਾ ਲਗਾਇਆ ਕਿ ਇੱਕ ਤੋਂ ਵੱਧ ਲੋਕ ਕਤਲ ਵਿੱਚ ਹਿੱਸਾ ਲੈਣ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ।

20.50 ਕਰਕਰੇ ਅਤੇ ਗੋਪਾਲ ਗੋਡਸੇ ਦੀ ਰਿਹਾਈ 'ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਨਮਾਨਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਆਯੋਜਿਤ ਸਮਾਗਮ ਦੌਰਾਨ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਬਾਰੇ ਕੀਤੇ ਖੁਲਾਸੇ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕੇਤਕਰ ਦੁਆਰਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਨਜ਼ਰਬੰਦੀ ਬਾਰੇ ਦਾਇਰ ਸਮੀਖਿਆ ਪਟੀਸ਼ਨ ਦੇ ਪੈਰਾ 33 ਵਿੱਚ, ਕੇਤਕਰ ਨੇ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਕਿ ਜਦੋਂ, 22 ਨਵੰਬਰ, ਐਤਵਾਰ ਦੀ ਦੁਪਹਿਰ ਨੂੰ 1964, ਉਹ ਸੀ

Machine Translated by Google

ਪੂਨਾ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਕੁਝ ਅਮਰੀਕਨਾਂ ਨੂੰ ਦਿਖਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਅਤੇ ਜੈਨ ਮੰਦਰ ਬੱਸ ਸਟਾਪ ਦੇ ਨੇੜੇ ਕੁਝ ਲੜਕਿਆਂ ਨੇ ਉਸ ਦੇ ਦੁਆਲੇ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਕੇ ਉਸ ਦੇ ਗਲੇ ਵਿਚ ਜੁੱਤੀਆਂ ਦੀ ਮਾਲਾ ਪਾ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਅਮਰੀਕੀਆਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ (ਕੇਤਕਰ) ਦੇਸ਼ਧ੍ਰੋਹੀ ਹੈ, ਉੱਥੇ ਇਹ ਦਿਖਾ ਕੇ ਹਿੰਸਕ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਸ ਦੇ ਖਿਲਾਫ.

20.51 ਇਸ ਪਟੀਸ਼ਨ ਤੋਂ ਤਿੰਨ ਗੱਲਾਂ ਉੱਭਰਦੀਆਂ ਹਨ - (1) ਕਤਲ ਤੋਂ ਤਿੰਨ ਮਹੀਨੇ ਪਹਿਲਾਂ, ਐਨਵੀ ਗੋਡਸੇ ਨੇ ਕੇਤਕਰ ਨੂੰ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਹੱਤਿਆ ਕਰਨ ਦੇ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰ ਦਾ ਖੁਲਾਸਾ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਉਸਨੇ ਉਸਨੂੰ ਨਸੀਹਤ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਮਨ੍ਹਾ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ। ਅਸੀਂ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਹੱਤਿਆ ਦੇ ਫਾਇਦੇ ਅਤੇ ਨੁਕਸਾਨ ਬਾਰੇ ਚਰਚਾ ਕਰਨ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਨੂੰ ਛੱਡ ਦੇਵਾਂਗੇ।

(2) ਉਸ ਤੋਂ ਕੁਝ ਮਹੀਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਗੋਡਸੇ ਨੇ ਮਹਾਤਮਾ ਦੇ 125 ਸਾਲ ਜੀਵਣ ਬਾਰੇ ਭਾਸ਼ਣ ਦਿੱਤਾ, ਆਦਿ। ਕੇਤਕਰ ਨੇ ਬਾਲੂਕਾਕਾ ਕਾਨਿਤਕਰ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਚੇਤਾਵਨੀ ਦੇਣ ਲਈ ਕਿਹਾ, ਜੋ ਬਾਲੂਕਾਕਾ ਨੇ ਕੀਤਾ। ਉਸਨੇ ਬਾਲੂਕਾਕਾ ਨਾਲ ਭਾਸ਼ਣ ਅਤੇ ਨੱਥੂਰਾਮ ਗੋਡਸੇ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਨਿੱਜੀ ਗੱਲਬਾਤ ਬਾਰੇ ਗੱਲ ਕੀਤੀ।

(3) ਬੈਜ ਨੇ ਬੰਬ ਸੁੱਟਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕੇਤਕਰ ਨਾਲ ਮੁਲਾਕਾਤ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਉਸ ਬੰਬ ਸੁੱਟਣ ਵਿਚ ਹਿੱਸਾ ਲੈਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਨਾਵਾਂ ਦਾ ਖੁਲਾਸਾ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਇਹ ਵੀ ਕਿ ਉਹ ਕਤਲ ਕਰਨ ਲਈ ਦਿੱਲੀ ਵਾਪਸ ਆ ਰਹੇ ਸਨ।

20.54 ਕੇਤਕਰ ਨੂੰ ਇਹ ਦੱਸਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ 14 ਸਤੰਬਰ 1965 ਦੀ ਇਸ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਲਿਖੀ ਆਪਣੀ ਚਿੱਠੀ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੀ ਮਤਲਬ ਹੈ, ਸਾਬਕਾ. 19, ਡਰਾਉਣੇ ਅਤੇ ਵਿਨਾਸ਼ਕਾਰੀ ਨਤੀਜਿਆਂ ਬਾਰੇ ਜੋ ਕਿ ਜੇ ਗੋਡਸੇ ਇਸ ਵਿਚਾਰ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਉਸਦਾ ਜਵਾਬ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੈ; ਉਹ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ, 'ਮੇਰਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਜਨਤਕ ਅੰਦੋਲਨ ਹੋਵੇਗਾ। ਸਿਆਸੀ ਪਾਰਟੀਆਂ, ਭਾਵ ਕਾਂਗਰਸ ਅਤੇ ਗੈਰ-ਕਾਂਗਰਸੀ ਪਾਰਟੀਆਂ ਆਪਸ ਵਿੱਚ ਲੜਨਗੀਆਂ ਅਤੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਅਤੇ ਗੈਰ-ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਵਿਵਾਦ ਭੜਕ ਸਕਦਾ ਹੈ।' ਉਸ ਨੇ 'ਭਯੰਕਰ' ਸ਼ਬਦ ਵਰਤਿਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ 'ਬਹੁਤ ਵਿਨਾਸ਼ਕਾਰੀ'।

20.60 ਆਪਣੀ ਜਿਰ੍ਹਾ ਵਿੱਚ, ਕੇਤਕਰ ਨੇ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਸਨੂੰ ਕਤਲ ਕਰਨ ਦੇ ਇਰਾਦੇ ਬਾਰੇ ਪਤਾ ਸੀ ਨਾ ਕਿ ਯੋਜਨਾ ਬਾਰੇ, ਅਤੇ ਇਹ ਕਿ ਤਿੰਨ ਮੌਕੇ ਆਏ ਜਦੋਂ ਉਸਨੂੰ ਇਸ ਬਾਰੇ ਪਤਾ ਲੱਗਿਆ। ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਬੈਜ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਦੱਸਿਆ, ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਉਹ ਆਪਟੇ ਦੇ ਇਸ ਵਿੱਚ ਹੋਣ ਬਾਰੇ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ ਸੀ। ਉਹ ਆਪਟੇ ਨੂੰ ਸਿਰਫ਼ ਨਾਮ ਅਤੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੋਂ ਜਾਣਦਾ ਸੀ, ਜੋ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਰਾਏ ਵਿੱਚ, ਸੱਚ ਦਾ ਵਿਰੋਧੀ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਇਸ ਤੱਥ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਬੰਬ ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਆਪਟੇ ਦਾ ਜ਼ਮਾਨਤ ਸੀ।

20.61 ਸਮੀਖਿਆ ਅਥਾਰਟੀ ਨੂੰ ਕੇਤਕਰ ਦੀ ਪਟੀਸ਼ਨ ਖਾਰਜ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਉਸਨੇ ਬੰਬਈ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਵਿੱਚ ਫੌਜਦਾਰੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਕੋਡ ਦੀ ਧਾਰਾ 491 ਦੇ ਤਹਿਤ ਇੱਕ ਪਟੀਸ਼ਨ ਦਾਇਰ ਕੀਤੀ ਪਰ ਇਹ ਪਟੀਸ਼ਨ ਵੀ ਬੰਬੇ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੇ 21 ਜੁਲਾਈ 1965 ਦੇ ਇੱਕ ਫੈਸਲੇ ਦੁਆਰਾ ਖਾਰਜ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਕੁਝ ਤੱਥ। ਪਟੀਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਬੰਬੇ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਢੁਕਵੇਂ ਹਨ ਅਤੇ ਇੱਥੇ ਲਾਭਦਾਇਕ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ:

Machine Translated by Google

- ਵਿਦਵਾਨ ਜੱਜਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ, 'ਉਸ (ਕੇਤਕਰ) ਅਨੁਸਾਰ, ਦੋਵੇਂ ਸਰਕਾਰਾਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸ਼ਰਮਿੰਦਾ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਸਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾ ਨੇ ਖੁਲਾਸਾ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਕਤਲ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਬਾਰੇ ਬੰਬਈ ਦੇ ਤਤਕਾਲੀ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਬੀ.ਜੀ. ਖੇਰ ਨੂੰ ਸੂਚਿਤ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਅਤੇ ਫਿਰ ਵੀ ਅਪਰਾਧ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਲਈ ਕੋਈ ਕਾਰਵਾਈ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਫੈਸਲੇ ਵਿੱਚ 'ਯੋਜਨਾ' ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਨਾ ਕਿ 'ਇਰਾਦਾ'।

ਕੇਤਕਰ ਦੇ ਹਲਫ਼ਨਾਮੇ ਦੇ ਜਵਾਬ ਵਿੱਚ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਮੈਜਿਸਟਰੇਟ ਵੱਲੋਂ ਦਾਇਰ ਕੀਤੇ ਹਲਫ਼ਨਾਮੇ ਵਿੱਚ, ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਕੇਤਕਰ ਅਯੋਗ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਉਹਨਾਂ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੇ ਸਮੂਹ ਵਿੱਚੋਂ ਸੀ ਜੋ ਮੰਨਦੇ ਸਨ ਕਿ ਨੱਥੂਰਾਮ ਗੋਡਸੇ ਨੇ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਹੱਤਿਆ ਕਰਕੇ ਭਾਰਤ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਅਤੇ ਉਹ ਸਾਰੇ ਵਿਅਕਤੀ ਜੋ ਸਮਾਗਮ ਵਿੱਚ ਇਕੱਤਰ ਹੋਏ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਉਹ ਵਿਚਾਰ ਸਾਂਝੇ ਕੀਤੇ ਜੋ ਕਿ ਉਥੇ ਦਿੱਤੇ ਭਾਸ਼ਣਾਂ ਵਿੱਚ ਝਲਕਦਾ ਸੀ।

ਕੇਤਕਰ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਭਾਸ਼ਣ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਮੈਜਿਸਟਰੇਟ ਦੇ ਹਲਫ਼ਨਾਮੇ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, ਮਹਾਤਮਾ ਦੀ ਹੱਤਿਆ ਦੀ 'ਸਾਜ਼ਿਸ਼' ਦਾ ਪੂਰਵ-ਗਿਆਨ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ।

ਸੰਭਾਵਤ ਤੌਰ 'ਤੇ, 'ਇੰਡੀਅਨ ਐਕਸਪ੍ਰੈਸ' ਦਾ ਪੱਤਰਕਾਰ ਵੀ ਮੌਜੂਦ ਸੀ, ਅਤੇ ਇਹ ਤੱਥ ਕਿ ਕੇਤਕਰ ਸਮੇਤ ਮੰਚ 'ਤੇ ਮੌਜੂਦ ਕਈ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੀਆਂ ਤਸਵੀਰਾਂ ਉਸ ਸਮੇਂ ਲਈਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ ਅਤੇ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ, ਇਸ ਸਮਾਗਮ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਬੁਲਾਰਿਆਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਹੋਰ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੇ ਹਾਜ਼ਰੀ ਭਰੀ। ਇਹ ਤਸਵੀਰਾਂ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਹ ਦਰਸਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਮੀਟਿੰਗ ਅਤੇ ਇਸ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਬਾਰੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਹੋਰ ਜੋ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਸੀ, ਉਹ ਨਿੱਜੀ ਨਹੀਂ ਸੀ।

ਕੇਤਕਰ ਨੂੰ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਹੱਤਿਆ ਕਰਨ ਦੀ ਨੱਥੂਰਾਮ ਗੋਡਸੇ ਦੀ 'ਵਿਚਾਰ', ਯੋਜਨਾ ਜਾਂ ਇਰਾਦੇ ਬਾਰੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਸੀ, ਅਤੇ ਭਾਵੇਂ ਉਸ ਨੇ ਬਾਲੂਕਾਕਾ ਕਾਨਿਤਕਰ ਰਾਹੀਂ ਆਪਣੇ ਹਲਫ਼ਨਾਮੇ ਵਿਚ ਕੇਤਕਰ ਦਾ ਬਿਆਨ ਅਸਪਸ਼ਟ ਸੀ, ਅਤੇ ਇਹ ਕਿ ਸਮੱਗਰੀ 'ਤੇ, ਰਿਕਾਰਡ 'ਤੇ ਅਦਾਲਤ ਇਸ ਗੱਲ 'ਤੇ ਰੋਕ ਨਹੀਂ ਰੱਖ ਸਕੀ ਕਿ ਕੇਤਕਰ ਨੇ ਹਾਜ਼ਰੀਨ ਨੂੰ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਉਹ 'ਨੱਥੂਰਾਮ ਗੋਡਸੇ ਦਾ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਕਤਲ ਬਾਰੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ'।

'ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਮੈਜਿਸਟਰੇਟ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਭਾਸ਼ਣ ਇਤਰਾਜ਼ਯੋਗ ਸੀ ਅਤੇ ਇੱਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਭੜਕਾਊ ਸੀ। ਨੱਥੂਰਾਮ ਗੌਡਸੇ ਨੂੰ 'ਦੇਸ਼ ਭਗਤ ' ਦੇਸ਼ਭਗਤ ਵਜੋਂ ਦਰਸਾਉਣਾ ਅਤੇ ਉਸ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੇ ਗਏ ਕੰਮ ਲਈ ਉਸ ਦੀ ਤਾਰੀਫ਼ ਕਰਨਾ ਇੱਕ ਕਾਨੂੰਨੀ ਜਾਂ ਨਿਰਦੋਸ਼ ਗਤੀਵਿਧੀ ਨਹੀਂ ਮੰਨਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਾਤਲ ਦੀ ਉਸ ਦੇ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਗੁਣਾਂ ਲਈ ਉਸਤਤ ਅਤੇ ਉਸ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੇ ਗਏ ਕੰਮ ਲਈ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਜਾਂ ਖੁਦ ਕੰਮ ਦੀ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਵਿੱਚ ਅੰਤਰ ਕਰਨਾ ਸੰਭਵ ਹੈ. ਪਰ ਇਹ ਅੰਤਰ ਬੁੱਧੀ, ਯੋਗਤਾ ਅਤੇ ਸੂਖਮਤਾ ਵਾਲੇ ਲੋਕ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਦੋਹਾਂ ਅਹੁਦਿਆਂ ਵਿਚਲੇ ਸੂਖਮ ਭੇਦ ਨੂੰ ਸਮਝਣਾ ਔਖਾ ਹੈ।

Machine Translated by Google

ਹੁਣ, ਜੇ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਕਾਤਲ ਨੱਥੂਰਾਮ ਗੌਡਸੇ ਦੀ ਅੰਨ੍ਹੇਵਾਹ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਮੈਜਿਸਟਰੇਟ ਨੇ ਸ਼ੱਕ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ਾਂਤੀ ਭੰਗ ਹੋਣ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਸੀ।

- ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਕੇਤਕਰ ਦੇ ਵਕੀਲ ਦੀਆਂ ਬੇਨਤੀਆਂ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਆਦੇਸ਼ ਖਰਾਬ ਸੀ ਅਤੇ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਅਤੇ ਸੰਸਦ ਵਿੱਚ ਪੁੱਛੇ ਗਏ ਸਵਾਲਾਂ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਸੀ ਜਾਂ ਇਹ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਜਾਂ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਕਿਸੇ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਸੀ ਜਾਂ ਸੀ। ਕਿਸੇ ਵੀ ਦਬਾਅ ਦਾ ਨਤੀਜਾ.

ਇਨ੍ਹਾਂ ਆਧਾਰਾਂ 'ਤੇ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਨੇ ਕੇਤਕਰ ਦੀ ਹੈਬੀਅਸ ਕਾਰਪਸ ਪਟੀਸ਼ਨ ਨੂੰ ਖਾਰਜ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

ਬਾਲੂਕਾਕਾ ਕਾਨਿਤਕਰ ਦਾ ਬਿਆਨ

20.102 ਅਗਲਾ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਜੋ ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਢੁਕਵਾਂ ਹੈ ਉਹ ਹੈ ਸਾਬਕਾ. 81, ਮਿਤੀ 10 ਮਈ 1948, ਜੋ ਕਿ ਗਾਂਧੀ ਕਤਲ ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਬਾਲੂਕਾਕਾ ਕਾਨਿਤਕਰ ਦਾ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਬਿਆਨ ਹੈ। ਉਸਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਜੁਲਾਈ 1947 ਦੇ ਦੂਜੇ ਹਫ਼ਤੇ ਪੂਨਾ ਦੇ ਸ਼ਿਵਾਜੀ ਮੰਦਰ ਵਿੱਚ ਐਨਡੀ ਆਪਟੇ ਦੀ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਹੇਠ ਨੱਥੂਰਾਮ ਗੋਡਸੇ ਨੇ ਇੱਕ ਭਾਸ਼ਣ ਦਿੱਤਾ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਬਾਲੂਕਾਕਾ ਸਮੇਤ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਲੋਕ ਮੌਜੂਦ ਸਨ। ਉਸ ਵਿੱਚ ਨੱਥੂਰਾਮ ਗੌਡਸੇ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਤਰੀਕੇ ਫੇਲ੍ਹ ਹੋ ਗਏ ਹਨ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਕੋਲ ਚੋਣਾਂ ਲੜਨ ਲਈ ਪੈਸਾ ਅਤੇ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਉਸਨੇ ਸੁਝਾਅ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਗੁਪਤ ਸੰਗਠਨ ਬਣਾਉਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਕ੍ਰਾਂਤੀਕਾਰੀ ਤਰੀਕਿਆਂ ਨੂੰ ਅਪਣਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸਨੇ ਇਹ ਵੀ ਸੰਕੇਤ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਕੁਝ ਉੱਚ ਦਰਜੇ ਦੇ ਕਾਂਗਰਸੀਆਂ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨ ਦਾ ਸਮਾਂ ਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਉੱਥੇ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਦੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਵਲੰਟੀਅਰ ਮੌਜੂਦ ਸਨ ਅਤੇ ਮੀਟਿੰਗ ਖਤਮ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਬਾਲੂਕਾਕਾ ਕਾਨਿਤਕਰ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੁਝ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਸੁਣਿਆ ਕਿ ਨੱਥੂਰਾਮ ਸਹੀ ਸੀ ਅਤੇ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਅਤੇ ਨਹਿਰੂ ਹਿੰਦੂ ਰਾਜ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਵਿੱਚ ਕੰਡੇ ਸਨ, ਇਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਰਸਤੇ ਤੋਂ ਹਟਾ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਬਾਲੂਕਾਕਾ ਕਾਨਿਤਕਰ ਨੂੰ ਇਹ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਵਲੰਟੀਅਰ ਕੌਣ ਸਨ ਅਤੇ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਨਹੀਂ ਹੋਣਗੇ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਬਾਲੂਕਾਕਾ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਵਿੱਚ ਮਾਮਲਾ ਇੱਕ ਭੈੜਾ ਮੋੜ ਲੈ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਉਸਨੇ ਬੀਜੀ (ਬਾਲਾਸਾਹਿਬ) ਖੇਰ ਨੂੰ ਇੱਕ ਰਜਿਸਟਰਡ ਪੱਤਰ ਭੇਜਿਆ, ਜੋ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਸਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਪਰੋਕਤ ਮੁਲਾਕਾਤ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਅਤੇ ਬੰਬਈ ਦੇ ਮਾਹੌਲ ਬਾਰੇ ਵੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ। ਉਸ ਪੱਤਰ ਵਿੱਚ ਉਸਨੇ ਸੁਝਾਅ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ ਚੋਟੀ ਦੇ ਦਰਜੇ ਦੇ ਕਾਂਗਰਸੀ ਨੇਤਾਵਾਂ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਲਈ ਸੁਰੱਖਿਆ ਉਪਾਅ ਅਪਣਾਏ ਜਾਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ।

ਆਰ ਕੇ ਖਾਦਿਲਕਰ ਦੀ ਕ੍ਰਾਸ-ਪ੍ਰੀਖਿਆ।

Machine Translated by Google

ਆਰ ਕੇ ਖਾਦਿਲਕਰ, ਇੱਕ ਸੰਸਦ ਮੈਂਬਰ ਅਤੇ ਕਿਸਾਨ ਅਤੇ ਮਜ਼ਦੂਰ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਸਨ।

20.135 ਖਾਦਿਲਕਰ ਇਸ ਤੱਥ ਤੋਂ ਕਾਫ਼ੀ ਨਾਰਾਜ਼ ਸਨ ਕਿ ਜਦੋਂ ਕਾਂਗਰਸ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਸੀ ਤਾਂ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਜੀਵਨ 'ਤੇ ਹਮਲਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਕੋਈ ਵੀ ਕਮਿਊਨਿਸਟ, ਖੱਬੇਪੱਖੀ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਰੰਗ ਦਾ ਸਿਆਸਤਦਾਨ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਨੂੰ ਜ਼ਖਮੀ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ, ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਮਾਰਿਆ ਜਾਵੇ।

20.137 ਬੰਬ ਸੁੱਟਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮਾਹੌਲ ਜ਼ਹਿਰੀਲਾ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਅਲਾਰਮ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। 'ਸਥਾਨਕ ਪੁਲਿਸ ਦੀ ਖੁਫੀਆ ਜਾਣਕਾਰੀ ਲਗਭਗ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹ ਸਭ ਕੁਝ ਜਾਣਦੇ ਸਨ', ਅਤੇ, ਇਸ ਲਈ, ਖਾਦਿਲਕਰ ਅਤੇ ਉਸਦੀ ਪਾਰਟੀ ਨੇ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਸੂਚਿਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਕਿ ਕੀ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਹ, ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਰਾਏ ਵਿੱਚ, ਇੱਕ ਅਯੋਗ ਅਲੀਬੀ ਹੈ.

20.144 ਜਦੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਸੱਚੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਤੱਕ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚਾਇਆ, ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਉਸ ਸਮੇਂ ਕਾਂਗਰਸ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲੱਗਦਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗੰਭੀਰਤਾ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਲੈਣਗੇ।

20.145 ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਨੂੰ ਉਸ ਕੈਂਪ ਤੋਂ ਖ਼ਤਰਾ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਜੋ ਹਿੰਦੂ ਕੱਟੜਤਾ ਦੀ ਵਕਾਲਤ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਜੋ ਪੂਨਾ ਵਿੱਚ ਸੀ। ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਖਾਸ ਸਵਾਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਕਿ ਕੀ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਅੰਦੋਲਨ ਨੂੰ ਪੂਨਾ, ਨਾਗਪੁਰ, ਇਲਾਹਾਬਾਦ, ਦਿੱਲੀ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਥਾਂ ਨਾਲ ਜੋੜਿਆ ਹੈ, ਉਸਦਾ ਜਵਾਬ ਸੀ 'ਪੂਨਾ'। ਉਹ ਮੋਰਾਰਜੀ ਦੇਸਾਈ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਨੂੰ ਖ਼ਤਰਾ ਤਿੰਨ ਚੌਥਾਈ ਤੋਂ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਹਿੰਦੂ ਕੱਟੜਪੰਥੀ, ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ ਅਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨ। ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਉਸਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਸੀ, ਖ਼ਤਰਾ ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦਲ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਹਿੰਦੂ ਕੱਟੜਪੰਥੀਆਂ ਦੇ ਇੱਕ ਛੋਟੇ ਜਿਹੇ ਹਿੱਸੇ ਤੋਂ ਸੀ। ਇਹ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਦੇ ਪੇਪਰ ਸਨ ਜੋ ਪੂਨਾ ਵਿੱਚ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਦੀ ਕੌੜੀ ਆਲੋਚਨਾ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਇਹ ਪੱਤਰ 'ਕਾਲ', ' ਤ੍ਰਿਕਲ' ਅਤੇ 'ਅਗਰਣੀ' ਜਾਂ 'ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ' ਸਨ।

20.161 ਸੰਦਰਭ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਮਿਆਦ 'ਤੇ, ਇਸ ਲਈ, ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਖੋਜ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜੀ.ਵੀ. ਕੇਤਕਰ ਸਮੇਤ ਕੁਝ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਜਾਨ ਨੂੰ ਖਤਰੇ ਦੀ ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਜਾਣਕਾਰੀ ਸੀ, ਪਰ ਜੀ.ਵੀ. ਕੇਤਕਰ ਦੇ ਅਪਵਾਦ ਦੇ ਨਾਲ, ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਵੀ ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਜਿਸ ਦੀ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਦਾ ਆਰਕੀਟੈਕਟ ਨਾਥੂਰਾਮ ਗੋਡਸੇ ਸੀ। ਕੇਤਕਰ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਗਵਾਹ ਨੇ ਨੱਥੂਰਾਮ ਗੌਡਸੇ ਤੋਂ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਜਾਨ ਨੂੰ ਕੋਈ ਖ਼ਤਰਾ ਹੋਣ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਨੂੰ ਅਜੇ ਵੀ ਕਿਸੇ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਤੋਂ ਘੱਟ ਨਹੀਂ ਦੱਸਿਆ।

ਅਧਿਆਇ XXI ਇਸ ਮੁੱਦੇ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਦਾ ਹੈ ਜੇਕਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕਤਲ ਬਾਰੇ ਪਹਿਲਾਂ ਜਾਣਕਾਰੀ ਸੀ। ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੇ ਕਈ ਗਵਾਹਾਂ ਦੇ ਬਿਆਨਾਂ 'ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਸਾਰੇ ਕਥਨਾਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਦੁਹਰਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਸਿਰਫ ਕੁਝ ਜੋ ਪਹਿਲਾਂ ਜ਼ਿਕਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ, ਇੱਥੇ ਦੁਬਾਰਾ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ.

21.32 ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰੀ, ਸ੍ਰੀਦਰ ਪਟੇਲ, ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਿੱਜੀ ਸਟਾਫ ਨੂੰ ਪਿੱਛੇ ਛੱਡਣ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਗੁੰਮਰਾਹ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਮੂਹ

Machine Translated by Google

ਅੱਡੀ ਬ੍ਰਿਜ ਕਿਸ਼ਨ ਚੰਦੀਵਾਲਾ ਨੇ ਕਮਿਸ਼ਨ ਅੱਗੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਇੱਕ ਪੁਲਿਸ ਅਧਿਕਾਰੀ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੂਚਿਤ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਬੰਬ ਕਾਂਡ ਵਿੱਚ ਨੌਂ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ਕਾਰ ਸਨ ਅਤੇ ਪੁਲਿਸ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਕਾਮਯਾਬ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਪਰ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਕੀ ਹੋਇਆ ਸੀ ਕਿ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ਕਰਤਾ ਸਾਰੀਆਂ ਸਾਵਧਾਨੀਆਂ ਜਾਂ ਜੇ ਕੋਈ ਸੀ ਤਾਂ ਪਿੱਛੇ ਰਹਿ ਰਹੇ ਸਨ।

ਐਨ.ਵੀ.ਗਡਗਿੱਲ, ਡਬਲਿਊ.ਆਈ.ਟੀ. 6 (ਪੀ)

21.34 ਐਨ.ਵੀ. ਗਾਡਗਿਲ ਦੇ ਪਿਛਲੇ ਗਿਆਨ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਸਬੂਤ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਸੰਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਕੇਸ਼ਵਰਾਵ ਜੇਧੇ ਦੁਆਰਾ ਕਹੇ ਗਏ ਸ਼ਬਦਾਂ ਤੋਂ ਵੱਧ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਹਨ, ਅਤੇ ਕਿਉਂਕਿ ਗਾਡਗਿਲ ਕੇਂਦਰੀ ਮੰਤਰੀ ਮੰਡਲ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਸਨ, ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੇ ਇਸਨੂੰ ਉਚਿਤ ਸਮਝਿਆ ਹੈ। 'ਕੇਂਦਰੀ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਗਿਆਨ' ਸਿਰਲੇਖ ਹੇਠ ਉਸਦੇ ਸਬੂਤ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰੋ।

21.35 ਮਰਹੂਮ ਐਨ.ਵੀ. ਗਾਡਗਿਲ, ਜਿਸਨੂੰ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਕਾਕਾ ਗਾਡਗਿਲ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ, ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਵਿੱਚ ਮੰਤਰੀ ਸੀ। ਉਹ ਪੂਨਾ ਦੇ ਉੱਘੇ ਵਸਨੀਕ ਸਨ।
ਮੰਤਰੀ ਬਣਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਹ ਪੂਨਾ ਵਿਖੇ ਬਾਰ ਵਿੱਚ ਸੀ ਅਤੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਕਾਂਗਰਸ ਕਮੇਟੀ, ਪੂਨਾ ਦਾ ਸਕੱਤਰ ਸੀ, ਅਤੇ ਸਥਾਨਕ ਮਾਮਲਿਆਂ ਨਾਲ ਗੂੜ੍ਹਾ ਜੁੜਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਇੱਕ ਸਮੇਂ ਨਗਰਪਾਲਿਕਾ ਦਾ ਮੀਤ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸੀ।

21.36 ਕੇਸ਼ਵਰਾਵ ਜੇਧੇ ਉਸ ਦੇ ਕੋਲ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਇਕ ਦਿਨ ਜੇਢੇ ਨੇ ਗਾਡਗਿਲ ਨੂੰ ਕਿਹਾ: 'ਕਾਕਾ, ਪੁਨਯਤਲੀ ਲੋਕਾ ਕਹਤਰੀ ਭਯਨਕ ਘੜਵੂੰ ਅੰਨਾਰ ਆਹਿਤ, ਜਪੁਨ ਰਾਹ।', 'ਕਾਕਾ, ਪੂਨਾ ਵਿਚ ਕੁਝ ਲੋਕ ਕੁਝ (ਖਤਰਨਾਕ) ਕਰਨ ਲਈ ਨਿਕਲੇ ਹਨ, ਸੁਚੇਤ ਰਹੋ!' ਬਦਕਿਸਮਤੀ ਨਾਲ, ਕਾਕਾਸਾਹਿਬ ਗਾਡਗਿਲ ਨੇ ਕਦੇ ਵੀ ਉਸ ਨੂੰ ਵਿਸਥਾਰ ਦੇਣ ਲਈ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਹਾਲਾਂਕਿ ਉਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ। ਅਜਿਹਾ ਇਸ ਲਈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸਨੇ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਸੋਚਿਆ ਸੀ ਕਿ ਪੂਨਾ ਲੋਕ ਅਜਿਹਾ ਕੁਝ ਵੀ ਕਰਨਗੇ ਜੋ ਖੁਦ ਗਾਡਗਿਲ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਜਾਵੇਗਾ।

ਜੇਢੇ ਪੂਨਾ ਤੋਂ 15-1-1948 ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਆਏ। ਉਹ ਜਾਣਦਾ ਸੀ ਕਿ ਗੋਡਸੇ ਅਤੇ ਹੋਰਾਂ ਨੇ ਪੂਨਾ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਯੋਜਨਾ ਘੜੀ ਸੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਭੇਜੇ ਜਾਣ ਦੀ ਸੂਚਨਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ ਪਰ ਬਦਕਿਸਮਤੀ ਨਾਲ ਜੇਢੇ ਨੇ ਕਾਕਾ ਗਾਡਗਿਲ ਨੂੰ ਇਹ ਗੱਲ 30 ਦੀ ਰਾਤ ਨੂੰ ਹੀ ਦੱਸੀ ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਕਾਕਾ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਦੱਸਿਆ ਤਾਂ ਜੇਧੇ ਦਾ ਜਵਾਬ ਸੀ। ਕਿ ਉਸਨੇ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਕਾਕਾ ਨੂੰ ਇਹ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਪਤਾ ਸੀ। ਫਿਰ ਉਸ ਨੇ ਤਿੰਨ-ਚਾਰ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੇ ਨਾਵਾਂ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਕੁਝ ਥਾਵਾਂ ਦੇ ਨਾਵਾਂ ਦਾ ਖੁਲਾਸਾ ਕੀਤਾ ਪਰ ਉਸ ਨੇ ਇਹ ਜਾਣਕਾਰੀ 30 ਜਨਵਰੀ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਦੱਸੀ। ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਕੋਈ ਸੰਕੇਤ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਗਾਡਗਿਲ ਨੇ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਇਹ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ ਸੀ।

21.37 ਇੱਕ ਹੋਰ ਹਿੱਸਾ ਜੋ ਬਹੁਤ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੈ ਉਹ ਇਹ ਹੈ ਕਿ 30 ਜਨਵਰੀ 1948 ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇੱਕ ਜਾਂ ਦੋ ਦਿਨਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਨੇ ਵਰਧਾ ਜਾਣਾ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਸਰਦਾਰ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਸੀ ਕਿ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਨੂੰ ਵਰਧਾ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਲਈ ਮਨਾ ਲਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੀਆਂ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਸ਼ਿਕਾਇਤਾਂ ਤੋਂ ਬਚਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਮੌਲਾਨਾ।

Machine Translated by Google

21.38 ਖੁਸ਼ਕਿਸਮਤੀ ਨਾਲ, ਗਾਡਗਿਲ ਨੂੰ ਉਸਦੀ ਮੌਤ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪਾਠਕ ਨੇ ਗਵਾਹ ਨੰਬਰ 6 ਵਜੋਂ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਉੱਥੇ ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜਦੋਂ ਜੇਧ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਸਾਵਧਾਨ ਰਹਿਣ ਬਾਰੇ ਕਿਹਾ ਤਾਂ ਗਵਾਹ ਨੇ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਇਹ ਨਿੱਜੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਉਸਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸਦਾ ਜਵਾਬ ਸੀ: 'ਮੈਂ ਕੀ ਕੀਤਾ ਹੈ? ਆਪਣੇ ਗੁੱਸੇ ਨੂੰ ਵਧਾਉਂਦੇ ਹਨ?' ਅਤੇ ਜੇਧੇ ਦਾ ਜਵਾਬ ਸੀ: 'ਠੀਕ ਹੈ, ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਦੱਸ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਜੋ ਮੈਂ ਪੂਨਾ ਵਿੱਚ ਸੁਣਿਆ ਸੀ' ਅਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਗਵਾਹ ਨੇ ਜੇਧੇ ਤੋਂ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਸੁਣਿਆ। ਇਹ ਮੰਦਭਾਗਾ ਹੈ ਕਿ ਗਾਡਗਿਲ ਨੇ ਆਪਣੇ ਮਹਿਮਾਨ ਨਾਲ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਨਹੀਂ ਵਧਾਇਆ; ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਇਹ ਨਹੀਂ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਜੋ ਗੁਪਤ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ ਸੀ, ਉਸ ਤੋਂ ਉਸ ਦਾ ਕੀ ਮਤਲਬ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਮਾਮਲਾ ਉੱਥੇ ਹੀ ਛੱਡ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ। ਪਰ ਅਜਿਹਾ ਹੀ ਹੋਇਆ, ਮੰਦਭਾਗੀ ਭੁੱਲਾਂ ਦੀ ਲੜੀ ਦੀ ਇੱਕ ਹੋਰ ਕੜੀ।

21.39 ਗਾਡਗਿੱਲ ਨੇ ਅੱਗੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ 30 ਜਨਵਰੀ 1948 ਨੂੰ ਕਤਲ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਰਾਤ 8.30 ਵਜੇ ਜੇਧੇ ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਗਵਾਹ ਦੇ ਘਰ ਦੇ ਵਰਾਂਡੇ ਵਿੱਚ ਗਵਾਹ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ ਅਤੇ ਉੱਥੇ ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ: 'ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਜਿਸ ਬਾਰੇ ਚੇਤਾਵਨੀ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ਉਹ ਹੋ ਗਿਆ।' ਗਵਾਹ ਨੇ ਜੇਧੇ ਨੂੰ ਉਸ ਨੂੰ ਵੇਰਵੇ ਦੇਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ ਜਵਾਬ ਸੀ: 'ਗੌਡਸੇ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਦੋਸਤਾਂ ਦਾ ਸਨਮਾਨ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਦਾ ਕਤਲ ਕਰਨ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਤਿਲਕ ਸਮਾਰਕ ਮੰਦਿਰ ਵਿਖੇ ਸਮਾਗਮ ਹੋਇਆ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਗਵਾਹ ਚੁੱਪ ਰਿਹਾ ਅਤੇ ਕੁਝ ਵੀ ਨਾ ਹੋ ਸਕਿਆ। ਗਾਡਗਿੱਲ ਨੇ ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜੇਧੇ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਜੋ ਕਿਹਾ ਉਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਉਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਹੋਰ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨਹੀਂ ਸੀ।

21.40 ਗਾਡਗਿਲ ਨੇ ਅੱਗੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸਰਦਾਰ ਪਟੇਲ '30 ਜਨਵਰੀ ਦੀ ਸ਼ਾਮ 5.20 ਵਜੇ ਤੱਕ' ਮਹਾਤਮਾ ਨੂੰ ਮਨਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ ਕਿ ਉਹ ਮੀਟਿੰਗ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਸਭਾ ਵਿਚ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਕੁਝ ਮਹਿਮਾਨਾਂ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ ਕਰਨ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦੇਣ ਪਰ ਮਹਾਤਮਾ ਦਾ ਜਵਾਬ ਸੀ 'ਨਹੀਂ! ਇਹ ਰੱਬ ਦਾ ਘਰ ਹੈ ਅਤੇ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਲੱਭ ਸਕਦਾ।' (ਇੱਥੇ ਇੱਕ ਵੱਡਾ ਮਤਭੇਦ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਬਾਪੂ ਦੀ 30 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮ 5.17 ਵਜੇ ਹੱਤਿਆ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ, ਉਸ ਦਿਨ ਲਗਭਗ 5.10 ਵਜੇ ਤੱਕ ਸਰਦਾਰ ਪਟੇਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਸਨ)।

21.49 21 ਜਨਵਰੀ 1948 ਦਾ 'ਦਿ ਸਟੇਟਸਮੈਨ', ਸਾਬਕਾ. 106A ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ
ਅਖਬਾਰ ਨੇ ਕਹਾਣੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਿੱਤੀ ਸੀ-

'ਮੌਜੂਦਾ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਇਹ ਦਰਸਾਉਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਮਹਾਤਮਾ ਦੇ ਜੀਵਨ 'ਤੇ ਇੱਕ ਭਿਆਨਕ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਸੀ। ਇੱਕ ਪੁਲਿਸ ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ 'ਬੰਬ ਦਾ ਇਰਾਦਾ ਭੰਬਲਭੂਸਾ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਲਈ ਸੀ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਇਹ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਲਈ ਕਾਫ਼ੀ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਸੀ।
ਹੈਂਡ ਗ੍ਰੇਨੇਡ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਜ਼ਾਹਰ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮਹਾਤਮਾ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਸੀ।'

ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਹੋਰ ਅਖਬਾਰਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਬਿਰਲਾ ਹਾਊਸ ਦੇ ਪਿਛਲੇ ਪਾਸੇ ਹਰੇ ਰੰਗ ਦੀ ਇੱਕ ਛੋਟੀ ਜਿਹੀ ਕਾਰ ਵਿੱਚ ਚਾਰ ਵਿਅਕਤੀ ਫ਼ਰਾਰ ਹੋ ਗਏ ਜੋ ਦਿਖਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਬੰਬ ਸੁੱਟਣ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਤੋਂ ਵੱਧ ਵਿਅਕਤੀ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ। (ਦੇਖੋ ਟਾਈਮਜ਼ ਆਫ਼ ਇੰਡੀਆ, 21 ਜਨਵਰੀ 1948)।

21.57 ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੇ ਜੇਐਨ ਸ਼ਨੀ ਦਾ ਧਿਆਨ ਇੱਕ ਪੈਂਫਲਟ ਵੱਲ ਖਿੱਚਿਆ, ਸਾਬਕਾ. 105, ਜੋ ਕਿ ਹਿੰਦੀ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਹੈ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਕਥਿਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਅਲਵਰ ਵਿੱਚ ਵੰਡਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਅੱਗੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ

Machine Translated by Google

ਕਮਿਸ਼ਨ ਹੱਥ ਲਿਖਤ ਸੀ। ਇਹ ਅਨਪੜ੍ਹ ਹੈ ਅਤੇ 'ਗਾਂਧੀ ਮੁਰਦਾਬਾਦ' ਕਹਿ ਕੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਬੇਇੱਜ਼ਤ ਮੌਤ। ਇਹ ਗਾਂਧੀ-ਵਿਰੋਧੀ ਪਰਚਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਉੱਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਅਤੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰਨ ਦਾ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸਰਵਸ਼ਕਤੀਮਾਨ ਅੱਗੇ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਕਿ ਗਾਂਧੀ ਮਰ ਜਾਵੇ। ਇਸ ਨੇ ਗਾਂਧੀ ਜੀ 'ਤੇ ਇਹ ਵੀ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵਰਤ ਇੱਕ ਮਜ਼ਾਕ ਹੈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ 'ਨੀਚਤਮਾ' ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਸ਼ਨੀ ਦਾ ਜਵਾਬ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਸੀ- 'ਮੈਂ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਇਹ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਅਤੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਮਨਾਂ ਦਾ ਰਵੱਈਆ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਹੋਰ ਜੋ ਕੁਝ ਵੀ ਨਾ ਹੋਇਆ ਹੋਵੇ, ਜਦੋਂ ਵੀ ਹਿੰਦੂ ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਮੁਸੀਬਤ ਵਿਚ ਸਨ ਤਾਂ ਉਹ ਉਸ ਦੁਆਰਾ ਨਿਭਾਈਆਂ ਸੇਵਾਵਾਂ ਨੂੰ ਭੁੱਲ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ ਸਨ। ਪੰਜਾਬ—ਜਲਿਆਂਵਾਲਾ ਬਾਗ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਕਾ ਬਾਗ ਉਦਾਹਰਣ ਹਨ—ਅਤੇ ਉਹ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਦੀ ਬਜਾਏ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨਾ ਪਸੰਦ ਕਰਨਗੇ।

ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਹ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਉਸ ਸਿਆਸੀ ਗੁਪਤ ਅੰਦੋਲਨ ਨਾਲ ਮੇਲ ਖਾਂਦਾ ਸੀ ਜਿਸ ਦੀ ਮਦਦ ਰਾਜਕੁਮਾਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਆਪਣੇ ਸਰਦਾਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਸੱਤਾ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਹਟਣ 'ਤੇ ਭਾਰਤ 'ਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰਨ ਲਈ ਪੰਜਵਾਂ ਕਾਲਮ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਪਣੇ ਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਜੋ ਆਜ਼ਾਦ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ। . 'ਮੈਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ ਜੈਸਲਮੇਰ, ਜੋਧਪੁਰ, ਬੜੌਦਾ, ਅਲਵਰ, ਭਰਤਪੁਰ, ਗਵਾਲੀਅਰ ਅਤੇ ਭੋਪਾਲ ਵਰਗੇ ਰਾਜਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਇਸ ਅੰਦੋਲਨ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਨਾਗਪੁਰ ਤੋਂ ਗੋਲਵਲਕਰ ਅਤੇ ਪੂਨਾ ਤੋਂ ਭੋਪਟਕਰ ਨੇ ਕੀਤੀ। ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਦੀ ਇਕਾਗਰਤਾ ਨਾਗਪੁਰ ਅਤੇ ਪੂਨਾ ਵਿਚ ਸੀ।

ਬਖਸ਼ੀ ਰਾਮ ਕਾਂਡ

21.64 ਜਨਵਰੀ 1948 ਦੇ ਆਖਰੀ ਹਫ਼ਤੇ ਇੱਕ ਬਖਸ਼ੀ ਰਾਮ ਨੂੰ ਡਕੈਤੀ ਦੇ ਦੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ; ਐੱਸ. 394 ਆਈ.ਪੀ.ਸੀ. ਦੇ ਤਹਿਤ, ਅਤੇ ਉਹ ਆਗਰਾ ਕੇਂਦਰੀ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿੱਚ ਬੰਦ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਬਟੁਕੇਸ਼ਵਰ ਦੱਤ ਦੇ ਇੱਕ ਸਮੇਂ ਦੇ ਸਾਥੀ ਹੋਣ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ, ਜੋ ਕਿ ਲਾਹੌਰ ਦੇ ਮਸ਼ਹੂਰ ਇਨਕਲਾਬੀਆਂ ਸਨ। ਇਹ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀ ਆਗਰਾ ਦੇ ਸੀਨੀਅਰ ਸੁਪਰਡੈਂਟ ਆਫ ਪੁਲਿਸ, ਜੀਕੇ ਹੰਡੂ, ਗਵਾਹ ਨੰਬਰ 48, ਅਤੇ ਕੁਝ ਕਿਵੇਂ ਜਾਂ ਹੋਰ ਬਖਸ਼ੀ ਰਾਮ ਨੇ ਹਾਂਡੂ 'ਤੇ ਕੁਝ ਭਰੋਸਾ ਦਿਖਾਇਆ, ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋਇਆ। ਹਾਂਡੂ ਦੇ ਬਿਆਨ ਅਨੁਸਾਰ, 23 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਜਾਂ ਲਗਭਗ 23 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ, ਬਖਸ਼ੀ ਰਾਮ ਨੇ ਭੁੱਖ ਹੜਤਾਲ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਹਾਂਡੂ ਨੂੰ ਦੇਖਣ ਲਈ ਜ਼ੋਰ ਪਾਇਆ ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਹਾਂਡੂ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਦੇਖਿਆ ਤਾਂ ਬਖਸ਼ੀ ਰਾਮ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦਾ ਬਹੁਤ ਜਲਦੀ ਕਤਲ ਹੋਣਾ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਅਖਬਾਰਾਂ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹਿਆ ਕਿ ਮਦਨਲਾਲ ਨੂੰ ਬੰਦੂਕ-ਕਪਾਹ ਦੇ ਸਲੈਬ ਦੇ ਵਿਸਫੋਟ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਮਦਨਲਾਲ ਉਸ ਦੇ ਅਤੇ ਤਕਰੀਬਨ ਸੱਤ ਮਰਾਠਾ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਵਿਚੋਲਾ ਸੀ (ਇੱਥੇ ਮਰਾਠਾ ਨੂੰ ਮਰਾਠਾ ਬੋਲਣ ਵਾਲੇ ਵਿਅਕਤੀ ਵਜੋਂ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਨਾ ਕਿ ਮਰਾਠਾ ਭਾਈਚਾਰੇ)। . ਮਦਨਲਾਲ ਨੇ ਬਖਸ਼ੀ ਰਾਮ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮਰਾਠਾ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਪਿਸਤੌਲ ਨਾਲ ਗੋਲੀ ਚਲਾਉਣ ਦੀਆਂ ਹਦਾਇਤਾਂ ਦੇਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਸੀ ਜੋ ਬਖਸ਼ੀ ਜੀ.

Machine Translated by Google

ਰਾਮ ਨੇ ਗਵਾਲੀਅਰ ਵਿਖੇ ਕੀਤਾ। ਇਹ ਦਸੰਬਰ ਦਾ ਕੋਈ ਸਮਾਂ ਸੀ ਜਾਂ ਕੁਝ ਸਮਾਂ ਪਹਿਲਾਂ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਮਰਾਠਾ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਨੇ ਕਦੇ ਵੀ ਇਕ-ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਨਾਂ ਲੈ ਕੇ ਨਹੀਂ ਬੁਲਾਇਆ, ਸਗੋਂ ਸੂਬੇਦਾਰ, ਜਮਾਂਦਾਰ ਆਦਿ ਫੌਜੀ ਰੈਂਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਇਕ-ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਬਖਸ਼ੀ ਰਾਮ ਨੇ ਇਹਨਾਂ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਦੀ ਆਪਸੀ ਗੱਲਬਾਤ ਤੋਂ ਇਹ ਸਮਝ ਲਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਉੱਚੇ ਦਰਜੇ ਦੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦਾ ਸਿਆਸੀ ਕਤਲ ਕਰਨ ਲਈ ਪਿਸਤੌਲ ਚਲਾਉਣਾ ਸਿੱਖ ਰਹੇ ਸਨ ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਬਖਸ਼ੀ ਰਾਮ ਨੇ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਮਦਨਲਾਲ ਬਾਰੇ ਪੜ੍ਹਿਆ। ਬੰਬ ਵਿਸਫੋਟ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਉਸ ਨੂੰ ਯਕੀਨ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿ ਪੀੜਤ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਸੀ।

21.65 ਹੈਂਡੂ ਨੇ ਫਿਰ ਬਖਸ਼ੀ ਰਾਮ ਦੀ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਉਸਦੀ ਕਹਾਣੀ ਇਕਸਾਰ ਪਾਈ। ਉਸਨੇ ਆਪਣਾ ਬਿਆਨ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਇਸ ਦੀਆਂ ਕਾਪੀਆਂ ਡੀਆਈਬੀ, ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ, ਯੂਪੀ ਦੇ ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਜਨਰਲ ਪੁਲਿਸ, ਬੀਐਨ ਲਹਿਰੀ ਅਤੇ ਡੀਆਈਜੀ ਨੂੰ ਭੇਜੀਆਂ।

ਮੇਰਠ ਰੇਂਜ ਬੀਬੀਐਸ ਜੇਟਲੀ ਜੋ ਉਸ ਸਮੇਂ ਆਗਰਾ ਦੇ ਦੌਰੇ 'ਤੇ ਸਨ। ਉਸ ਨੇ ਅੱਗੇ ਕੁਝ ਨਾ ਸੁਣਿਆ ਅਤੇ ਫਿਰ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦਾ ਕਤਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਪੁਲਿਸ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਉਸ ਸੰਚਾਰ ਵਿੱਚ, ਹਾਂਡੂ ਨੇ ਉਹ ਵਰਣਨ ਦਿੱਤੇ ਜੋ ਬਖਸ਼ੀ ਰਾਮ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਦਿੱਤੇ ਸਨ। ਬਖਸ਼ੀ ਰਾਮ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਇਹ ਵੀ ਦੱਸਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਜੋ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਆਗੂ ਸੀ, ਇੱਕ ਪੂਨਾ ਦਾ ਇੱਕ ' ਪੱਤਰਕਾਰ' ਪੱਤਰਕਾਰ ਸੀ ਪਰ ਉਸਨੂੰ ਨਾ ਤਾਂ ਉਸਦਾ ਨਾਮ ਪਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਉਸਦੇ ਅਖਬਾਰ ਦਾ ਨਾਮ।

21.76 ਸਾਬਕਾ ਦੇ ਪੈਰੇ 7 ਅਤੇ 9 ਵਿੱਚ. 133, ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਬੈਨਰਜੀ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ, ਇਸ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ-

'ਕੀ ਬਖਸ਼ੀ ਰਾਮ ਨੂੰ ਰਿਹਾਅ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਸੁਝਾਅ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਕੀ ਇਸ ਦਾ ਜੋਖਮ ਹੋਵੇਗਾ? ਨਿੱਜੀ ਤੌਰ 'ਤੇ, ਜੇਟਲੀ ਨੂੰ ਕੋਈ ਇਤਰਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜੇਕਰ ਡਕੈਤੀ ਦਾ ਮਾਮਲਾ ਘੱਟ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਬਸ਼ਰਤੇ ਕਿ ਇਹ ਗਵਾਲੀਅਰ, ਭਰਤਪੁਰ ਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਰਚੀ ਗਈ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਨੂੰ ਸਾਹਮਣੇ ਲਿਆਵੇ। ਬਖਸ਼ੀ ਰਾਮ ਵੱਲੋਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੂਚਨਾ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਦੀ ਜਾਂਚ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

ਜੇਟਲੀ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਹੈ ਕਿ ਬਖਸ਼ੀ ਰਾਮ ਮਹਾਤਮਾਜੀ ਦੇ ਕਤਲ 'ਤੇ ਸੱਚਮੁੱਚ ਦੁਖੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਸਭ ਕੁਝ ਦੱਸਣ ਲਈ ਬੇਚੈਨ ਹੈ ਜੋ ਉਹ ਜਾਣਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਨੇ ਮਹਾਤਮਾਜੀ ਦੀ ਮੌਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ 13 ਦਿਨਾਂ ਲਈ ਵਰਤ ਰੱਖਿਆ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਹੈ ਅਤੇ, ਜੇਕਰ ਉਚਿਤ ਢੰਗ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਿਆ ਗਿਆ, ਤਾਂ ਸ਼ਾਇਦ ਕੁਝ ਬਹੁਤ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ।'

21. 93 ਜੀ.ਕੇ. ਹਾਂਡੂ, ਇੱਕ ਉੱਚ ਦਰਜੇ ਦਾ ਪੁਲਿਸ ਅਧਿਕਾਰੀ, ਹਮਦਰਦ ਸੀ ਕਿ ਬਖਸ਼ੀ ਰਾਮ ਨੇ ਕਤਲ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਸਨੂੰ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ ਸੀ।

21.94 ਬਖਸ਼ੀ ਰਾਮ ਇਸ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਪੇਸ਼ ਹੋਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਹਲਫੀਆ ਬਿਆਨ ਦੇਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਕੀ ਪੇਸ਼ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਪਰ ਉਸਨੇ ਅਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ।

Machine Translated by Google

20 ਅਤੇ 30 ਜਨਵਰੀ 1948 ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਦੀ ਤਫ਼ਤੀਸ਼ ਵਿੱਚ ਬਖਸ਼ੀ ਰਾਮ ਨੇ ਜੋ ਕਿਹਾ ਉਹ ਸ਼ਾਇਦ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ। ਕਤਲ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਬਖਸ਼ੀ ਰਾਮ ਸ਼ਾਇਦ ਸੌਦਾ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਭੱਜਣ ਦਾ ਰਾਹ ਵੀ ਲੱਭ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਪਰ ਇੱਕ ਸੀਨੀਅਰ ਪੁਲਿਸ ਅਧਿਕਾਰੀ, ਜੇਟਲੀ ਨੇ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਕਿ ਜੇਕਰ ਬਖਸ਼ੀ ਰਾਮ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਦਾ ਪਰਦਾਫਾਸ਼ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਮਦਦ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ, ਤਾਂ ਉਸਨੂੰ ਜੇਲ੍ਹ ਤੋਂ ਰਿਹਾਅ ਕਰਨਾ ਜੋਖਮ ਦੇ ਯੋਗ ਸੀ। ਸੰਜੇਵੀ ਅਤੇ ਰਾਣਾ ਨੇ ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਬੰਬ ਹਮਲੇ ਅਤੇ ਕਤਲ ਦਰਮਿਆਨ ਦਸ ਦਿਨਾਂ ਦੌਰਾਨ ਕਈ ਭੁੱਲਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਸਨ; ਬਦਕਿਸਮਤੀ ਨਾਲ ਸੰਜੇਵੀ ਅਤੇ ਰਾਣਾ ਜੇਟਲੀ ਦੁਆਰਾ ਦਿਖਾਈ ਗਈ ਪਹਿਲਕਦਮੀ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰਨ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਸਨ। ਬਖਸ਼ੀ ਰਾਮ ਭਾਵੇਂ ਬਹੁਤਾ ਲਾਭਦਾਇਕ ਸਾਬਤ ਨਾ ਹੋਇਆ ਹੋਵੇ ਪਰ ਇਹ ਨੋਟ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਬਾਰੇ ਜਨਤਕ ਜਾਣਕਾਰੀ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਸਨੇ ਡਾ. ਪਰਚੂਰੇ ਅਤੇ ਗਵਾਲੀਅਰ ਦਾ ਨਾਮ ਲਿਆ ਸੀ। ਇਹ ਕਾਰਕ ਹੀ ਬਖਸ਼ੀ ਰਾਮ ਦੇ ਕਥਨ ਨੂੰ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਦੂਸਰਾ ਤੱਥ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਬਖਸ਼ੀ ਰਾਮ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਮਿੰਟਗੁਮਰੀ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦਾ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਸੀ, ਉਸ ਨੂੰ ਮਦਨਲਾਲ ਨਾਲ ਜੋੜਦਾ ਹੈ ਜੋ ਉਸ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦਾ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਸੀ, ਮਦਨਲਾਲ ਵੀ ਭਾਰਤ ਪਾਰ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਲਈ ਗਵਾਲੀਅਰ ਵਿਚ ਸਰਗਰਮ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਇਸ ਨਾਲ ਬਖਸ਼ੀ ਰਾਮ ਦੇ ਬਿਆਨ ਨੂੰ ਹੋਰ ਭਰੋਸੇਯੋਗਤਾ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। . ਇਹ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕਰਨਾ ਬਹੁਤ ਔਖਾ ਹੈ ਕਿ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿੱਚ ਬੈਠਾ ਬਖਸ਼ੀ ਰਾਮ ਕੋਈ ਅਜਿਹੀ ਕਹਾਣੀ ਰਚ ਸਕਦਾ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਮਾਣਿਤ ਤੱਥਾਂ ਨਾਲ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਭਰੋਸੇਯੋਗ ਸਬੰਧ ਸਨ। ਹਾਏ, ਹੋਰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਖੁੰਝੇ ਹੋਏ ਮੌਕਿਆਂ ਅਤੇ ਅਣਡਿੱਠ ਕੀਤੇ ਲੀਡਾਂ ਵਾਂਗ ਇਹ ਵੀ ਇੱਕ ਰਹੱਸ ਬਣਿਆ ਰਹੇਗਾ।

ਕਪੂਰ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਦਾ ਅਧਿਆਇ XXIII ਦਿੱਲੀ ਵਿਖੇ ਜਾਂਚ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹੈ। ਇਹ ਜਾਂਚ 20 ਤੋਂ 30 ਜਨਵਰੀ ਦਰਮਿਆਨ ਹੋਈ ਹੈ।

ਕੇਸ ਡਾਇਰੀ ਨੰ. 3-ਏ

23.32 ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਡਿਪਟੀ ਸੁਪਰਡੈਂਟ ਜਸਵੰਤ ਸਿੰਘ ਦੀ ਕੇਸ ਡਾਇਰੀ ਨੰਬਰ 3-ਏ ਵਿੱਚ ਸਭ ਤੋਂ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਇੰਦਰਾਜ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਬੰਬਈ ਤੋਂ ਹੋਣ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਹ 22 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਸਵੇਰੇ 8 ਵਜੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਰਾਤ 8 ਵਜੇ ਬੰਦ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸਵੇਰੇ 9.10 ਵਜੇ ਇਹ ਅਧਿਕਾਰੀ ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰ ਮਿਲੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਦੇ ਪੂਰੇ ਤੱਥਾਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਜਾਣੂ ਕਰਵਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਉੱਚ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨਾਲ ਫੋਨ 'ਤੇ ਗੱਲਬਾਤ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਰਣਨੀਤਕ ਥਾਵਾਂ 'ਤੇ ਸੀਆਈਡੀ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਧਿਕਾਰੀ ਤਾਇਨਾਤ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਉਸ ਨੇ ਕਥਿਤ ਸ਼ੱਕੀਆਂ ਦੀ ਸੁਰਾਗ ਲਈ ਪੁਖਤਾ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਕੀਤੇ ਸਨ ਅਤੇ ਰੇਲਵੇ ਸਟੇਸ਼ਨ 'ਤੇ ਬੰਦੇ ਤਾਇਨਾਤ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਸਨ।'

ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਵੀ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਹ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਜਿੱਥੇ ਰਹਿ ਰਹੇ ਹਨ ਉੱਥੇ ਰਹਿਣ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਮਦ ਦਾ ਦੂਜਿਆਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗੇ।

Machine Translated by Google

ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੀ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀ ਤੋਂ ਨਿਰਾਸ਼ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਉਸਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੁਫਤੀ ਵਿੱਚ ਆਉਣ ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਸੀਆਈਡੀ ਦਫਤਰ ਵਿੱਚ ਮਿਲਣ ਦਾ ਆਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ। ਸਵੇਰੇ 10.30 ਵਜੇ ਡਾਇਰੀ ਵਿਚ ਦਰਜ ਇੰਦਰਾਜ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੈ: ਇਸ ਸਮੇਂ ਮੈਂ ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਸਮੇਤ ਟੈਕਸੀ ਰਾਹੀਂ ਸੀ.ਆਈ.ਡੀ. ਦੇ ਦਫਤਰ ਪਹੁੰਚਿਆ ਅਤੇ ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਨਾਲ ਸੰਪਰਕ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਦੁਬਾਰਾ ਕੇਸ ਦੇ ਸਾਰੇ ਤੱਥਾਂ ਅਤੇ ਇਕ

ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਨੋਟ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਕਰਵਾਇਆ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਮਦਨਲਾਲ ਦੇ ਬਿਆਨ ਦੀ ਸ਼ੁੱਧਤਾ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ। ਪੁਲਿਸ ਸੁਪਰਡੈਂਟ, ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਨੋਟ ਸਮੇਤ, ਇਸ ਦੇ ਪੈਰੀਂ, ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਸੌਂਪਿਆ ਗਿਆ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਨੋਟ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਿਆ ਅਤੇ ਰੱਖਿਆ। ਉਸਨੇ ਇਸ ਕੇਸ ਨੂੰ ਕਵਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਇੱਕ ਲਿਖਤੀ ਨੋਟ ਵਾਪਸ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਜੋ ਕਿ ਨੱਥੀ ਹੈ। ਨਗਰਵਾਲਾ ਸਾਹਿਬ ਕਿਰਕਰੀ ਸਬੰਧੀ ਤੱਥਾਂ ਤੋਂ ਵੀ ਜਾਣੂ ਕਰਵਾਇਆ ਗਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਇਹ ਵੀ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ ਕਿ ਮੁਲਜ਼ਮ ਮਦਨਲਾਲ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਸਾਥੀਆਂ ਦਾ ਨਾਂ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ ਸੀ ਪਰ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ ਜਾਂ ਅਗਰੇਨੀ ਅਖ਼ਬਾਰ ਦਾ ਸੰਪਾਦਕ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਹਲਕੇ ਰੰਗ ਦਾ ਸੀ, ਉਮਰ 33/34 ਕੱਦ 5'-- 6. ਇਹ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਕਿ ਇਹ ਸੰਪਾਦਕ ਬੰਬਈ ਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਪੂਨਾ ਦਾ।

ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਉਹ ਤਿੰਨ ਹੋਰ ਮਹਾਰਤਾਂ ਅਤੇ 'ਮਹਾਰਾਜਿਆਂ' ਦੇ ਵਰਣਨ ਤੋਂ ਵੀ ਜਾਣੂ ਸੀ ਜੋ ਮੁਲਜ਼ਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਉਸ ਦੇ ਸਾਥੀ ਸਨ। ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ ਜਾਂ ਅਗਰੇਨੀ ਅਖਬਾਰ ਦੇ ਸੰਪਾਦਕ ਅਤੇ ਅਹਿਮਦਨਗਰ ਦੇ ਕਿਰਕਰੀ ਦੀ ਫੌਰੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀ 'ਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ , ਜਿਸ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਬਿਆਨ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕੀਤਾ ਸੀ: ਤਾਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਪੁੱਛ-ਗਿੱਛ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕੇ, (ਤਾਕੇ ਉਨਸੇ ਦਰਿਆਫਤ ਅਮਲ ਵਿਚ ਲਾਈ ਜਾਏ।).

ਇਸ ਡਾਇਰੀ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਧਿਆਨ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਕਰਕਰੇ ਦੇ ਨਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਜੋ ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ ਜਾਂ ਅਗਰੇਨੀ ਅਖਬਾਰ ਦੇ ਸੰਪਾਦਕ 'ਕਰਕਰਾ' ਵਜੋਂ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਪੂਨਾ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਹੋਣ ਦਾ ਵੀ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। 3 ਹੋਰ ਮਰਾਠਿਆਂ ਅਤੇ ਮਹਾਰਾਜੇ, ਜੋ ਮਦਨਲਾਲ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, ਉਸਦੇ ਸਹਿ-ਸਾਜ਼ਿਸ਼ਕਰਤਾ ਸਨ, ਅਤੇ ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦੇ ਸੰਪਾਦਕ ਜਾਂ ਅਹਿਮਦਨਗਰ ਦੇ ਅਗਰੇਨੀ ਅਤੇ ਕਰਕਰੇ ਨੂੰ ਤੁਰੰਤ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰਨ 'ਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।

23.35 ਸ਼ਾਮ 7.30 ਵਜੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਮੇਜ਼ਬਾਨ, ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਕਰਗਾਂਵਕਰ ਅਤੇ ਦੋ ਹੋਰ ਅਫਸਰਾਂ ਨੇ ਸੂਚਿਤ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਸ਼ੱਕੀ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦਾ ਪਤਾ ਲਗਾ ਲਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਆਦਮੀ ਤਾਇਨਾਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਭਰੋਸਾ ਸੀ ਕਿ ਸਾਰਾ ਮਾਮਲਾ ਲਾਭਦਾਇਕ ਢੰਗ ਨਾਲ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ। ਪਰ 'ਕਰਕਰਾ' ਬਾਰੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਕ ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਅਹਿਮਦਨਗਰ ਤੋਂ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਰਕਰੇ ਦੇ ਪੂਰੇ ਪਤੇ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਲੈਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ' ਅਗਰਣੀ ਜਾਂ ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ ' ਦੇ ਸੰਪਾਦਕ ਦੀ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰੀ ਬਾਰੇ ਰਿਪੋਰਟ ਭੇਜੀ ਜਾਵੇਗੀ। ਇਹ ਡਾਇਰੀ ਰਾਤ 8 ਵਜੇ ਬੰਦ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਸਮੇਂ ਦੋ ਅਧਿਕਾਰੀ 'ਸੌਣ ਲਈ ਚਲੇ ਗਏ', 'ਸ਼ਾਹ ਬਾਸ਼' ਰਾਤ ਨੂੰ ਸ਼ਾਬਦਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸੇਵਾਮੁਕਤ ਹੋ ਗਏ।

Machine Translated by Google

ਬੰਬਈ ਤੋਂ 23-1-48 ਦੀ ਕੇਸ ਡਾਇਰੀ ਨੰਬਰ 4-ਬੀ

23.40 ਕੇਸ ਡਾਇਰੀ ਨੰਬਰ 4-ਬੀ ਡਿਪਟੀ ਸੁਪਰਡੈਂਟ ਜਸਵੰਤ ਸਿੰਘ ਦੀ ਹੈ ਜੋ ਬੰਬਈ ਤੋਂ ਹੋਣ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਹ Ex.39 ਮਾਰਕ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ. ਇਹ 23 ਜਨਵਰੀ 1948 ਨੂੰ ਸਵੇਰੇ 10 ਵਜੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਨੇ ਜਸਵੰਤ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਯਾਤਰੀਆਂ ਦੀ ਸੂਚੀ ਦਿੱਤੀ ਜੋ 13 ਤੋਂ 20 ਜਨਵਰੀ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਬੰਬਈ ਤੋਂ ਦਿੱਲੀ ਗਏ ਸਨ ਪਰ ਜਸਵੰਤ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਉਸ ਸੂਚੀ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਵੀ ਲਾਭਦਾਇਕ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ। ਦੁਪਹਿਰ 12 ਵਜੇ ਦੀ ਐਂਟਰੀ ਹੈ ਕਿ ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਕਰਗਾਂਵਕਰ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੂਚਿਤ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਅਹਿਮਦਨਗਰ ਤੋਂ ਇਕ ਪੁਲਿਸ ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਆਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਨਾਲ ਸੰਪਰਕ ਕੀਤਾ ਸੀ ਅਤੇ 'ਕਿਰਕਰੀ ਅਹਿਮਦਨਗਰ ਵਿਚ ਮੌਜੂਦ ਨਹੀਂ ਸੀ'। ਪਰ ਸੀਆਈਡੀ ਨੂੰ ਸੰਪਾਦਕ ਦੀ ਭਾਲ ਕਰਨ ਦੇ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਸਨ।

23.41 ਅਗਲਾ ਇੰਦਰਾਜ਼ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇੰਸਪੈਕਟਰ, ਸੀ.ਆਈ.ਡੀ., ਬੰਬੇ ਤੋਂ ਕਿਰਕਰੀ (ਕਰਕਰੇ) ਬਾਰੇ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ, ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਘਟਨਾ ਲਈ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਸ਼ੱਕੀ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਬਾਰੇ ਸੂਚਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਨੇ ਡਿਪਟੀ ਸੁਪਰਡੈਂਟ ਜਸਵੰਤ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਖੁਲਾਸਾ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ 'ਕਿਰਕਰੀ' ਦਾ ਅਸਲ ਨਾਂ ਵੀਆਰ ਕਰਕਰੇ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹ ਅਹਿਮਦਨਗਰ ਦੇ ਡੇਕਨ ਗੈਸਟ ਹਾਊਸ ਦਾ ਮਾਲਕ ਸੀ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਦਾ ਜੋਸ਼ੀਲੀ ਵਰਕਰ ਸੀ; ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਸਹਿ-ਕਰਮਚਾਰੀ ਪੂਨਾ ਦੇ ਬੈਜ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ, ਕਰਾਚੀ ਦੇ ਤਲਵਾਰ, ਲਾਹੌਰ ਦੇ ਬਲਰਾਜ ਮਹਿਤਾ, ਜੋ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਦੇ ਵਰਕਰ ਵੀ ਸਨ।

23.42 ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਪੁਲਿਸ ਡਾਇਰੀ ਕੁਝ ਬਹੁਤ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਦਾਅਵੇ ਕਰਦੀ ਹੈ; ਇੱਕ, ਇਹ ਕਿ ਦਿੱਲੀ ਪੁਲਿਸ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਸੂਚਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਕਰਕਰੇ ਡੇਕਨ ਗੈਸਟ ਹਾਊਸ ਦਾ ਮਾਲਕ ਸੀ, ਉਸਦੇ ਚਾਰ ਸਾਥੀਆਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਨੇ ਇਹਨਾਂ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਵਾਪਸ ਜਾਣ ਦਾ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਸੀ; ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਨੂੰ ਦੁਬਾਰਾ ਸੂਚਿਤ ਕੀਤਾ ਕਿ ਮਦਨਲਾਲ ਨੇ ਕਰਕਰੇ ਦਾ ਨਾਮ ਲਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਅਗਰੇਨੀ ਜਾਂ 'ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ' ਦੇ ਸੰਪਾਦਕ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਹੈ। ‘ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ’ ਜਾਂ ‘ਅਗਰਣੀ’ ਦੇ ਸੰਪਾਦਕ ਵੱਲੋਂ ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਨੂੰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਜ਼ਿਕਰ ਦਾ ਇਹ ਪੁਨਰ- ਉਚਾਰਣ ਹੈ।

ਲੈਕੁਨਾ ਨੰ. 1

23.135 ਦਿੱਲੀ ਪੁਲਿਸ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਅਸਫਲਤਾ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਰਾਖੀ ਕਰਨ ਲਈ ਬੰਬਈ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਨਾ ਭੇਜਣਾ ਅਤੇ ਨਿਗਰਾਨ ਅਤੇ ਸਪੋਟਰ ਵਜੋਂ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਸੀ। ਸੰਜੇਵੀ ਦਾ ਬੰਬਈ ਪ੍ਰੋਵਿੰਸ਼ੀਅਲ ਸੀਆਈਡੀ ਨਾਲ ਸਿੱਧਾ ਸੰਪਰਕ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ। ਉਸ ਦੇ ਸਿਹਰਾ ਲਈ ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਰਾਣਾ ਦੇ ਸੰਪਰਕ ਵਿੱਚ ਆਇਆ ਸੀ ਪਰ ਇਹ ਨਿਰਜੀਵ ਨਿਕਲਿਆ ਕਿਉਂਕਿ ਰਾਣਾ ਘੁੱਗੀ ਦੀ ਰਫਤਾਰ ਨਾਲ ਅੱਗੇ ਵਧਿਆ ਅਤੇ ਸੰਜੇਵੀ ਵਾਂਗ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਸੀ, ਉਸਨੇ ਆਪਣੀ ਸੀਆਈਡੀ ਫੋਰਸ ਦੀ ਮੰਗ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਤੁਰੰਤ ਕਾਰਵਾਈ ਕੀਤੀ। ਦੇ ਮਾਲਕ ਦੇ ਖਿਲਾਫ

Machine Translated by Google

'ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ' , ਜਿਸਦੀ ਪਛਾਣ ਉਹ ਖੋਜਣ ਵਿੱਚ ਅਸਫਲ ਰਿਹਾ, ਇੱਕ ਅਸਫਲਤਾ ਜਿਸ ਲਈ ਉਸਨੂੰ ਇੱਕ ਹੋਰ ਤਜਰਬੇਕਾਰ ਅਤੇ ਸੀਨੀਅਰ ਅਧਿਕਾਰੀ, ਸੰਜੇਵੀ, ਜੋ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਪੁਲਿਸ ਦੀ ਚੋਟੀ ਦੀ ਨੌਕਰੀ ਕਰਨ ਲਈ ਆਇਆ ਸੀ - ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਇੰਟੈਲੀਜੈਂਸ ਬਿਊਰੋ ਦੇ ਨਾਲ ਦੋਸ਼ ਸਾਂਝਾ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਇਹ ਨਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪਤਾ ਲੱਗ ਜਾਂਦਾ ਤਾਂ ਇਹ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ ਕਿ ਸਾਰਾ ਮਾਮਲਾ ਫੂਕ ਜਾਂਦਾ ਅਤੇ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ਕਰਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਪਹੁੰਚਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਫੜ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ।

ਲਕੂਨਾ ਨੰ.੨

23.136 ਇਹ ਦਲੀਲ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ ਕਿ 24 ਜਨਵਰੀ 1948 ਨੂੰ ਦਿੱਤੇ ਬਿਆਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮਦਨਲਾਲ ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਪੁਲਿਸ ਨਾਲ ਬੰਬਈ, ਪੂਨਾ ਅਤੇ ਅਹਿਮਦਨਗਰ ਭੇਜਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਥਾਵਾਂ 'ਤੇ ਉਸ ਦਾ ਟਾਕਰਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉੱਥੇ ਪੁਲਿਸ ਉਸ ਤੋਂ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਕਰ ਸਕਦੀ ਸੀ। ਕ੍ਰਾਈਮ ਰਿਪੋਰਟ ਨੰਬਰ 6 ਦਰਸਾਉਂਦੀ ਹੈ ਕਿ 4 ਫਰਵਰੀ 1948 ਨੂੰ ਬੰਬਈ ਪੁਲਿਸ ਦੁਆਰਾ ਮਦਨਲਾਲ ਤੋਂ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਦੌਰਾਨ, ਬੈਜ ਨੂੰ ਪੂਨਾ ਤੋਂ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਪਹਿਲਾਂ ਉਸਨੇ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਦੇ ਸਾਰੇ ਗਿਆਨ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਉਸ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਮਦਨਲਾਲ ਮੁਲਜ਼ਮਾਂ ਨਾਲ ਹੋਇਆ, ਜਿਸ ਨੇ ਉਸ ਦੀ ਪਛਾਣ ਸਿੱਖ ਮਰਾਠਾ ਵਜੋਂ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਉਸ ਕੋਲੋਂ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਕੀਤੀ ਗਈ, ਤਾਂ ਬੈਜ ਟੁੱਟ ਗਿਆ ਅਤੇ ਸਾਰੀ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਅਤੇ ਇਸ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦਾ ਪਰਦਾਫਾਸ਼ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ 20 ਜਨਵਰੀ 1948 ਨੂੰ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਦੇ ਜੀਵਨ 'ਤੇ ਹਮਲਾ ਇਸੇ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਤਹਿਤ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਇਹ ਗੱਲ ਠੀਕ ਹੀ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਕਿ ਕਤਲ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਜੋ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, ਉਹ 24 ਜਨਵਰੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ, ਜੇ 20 ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਨਹੀਂ, ਜਦੋਂ ਦਿੱਲੀ ਪੁਲਿਸ ਅਨੁਸਾਰ ਐਕਸ.6.

23.137 ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਪੁਲਿਸ ਸੁਪਰਡੈਂਟ ਅਮਰ ਨਾਥ ਭਾਟੀਆ, ਗਵਾਹ ਨੰਬਰ 17, ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਮਦਨਲਾਲ ਨੂੰ ਬੰਬਈ ਲਿਜਾਣ ਦੇ ਸੰਜੇਵੀ ਦੇ ਹੁਕਮਾਂ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੇ ਸਨ, ਪਰ ਡੀਐਸਪੀ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ, ਵਿਟ. 26, ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਯਾਦ ਹੈ ਕਿ ਕਤਲ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸੰਜੇਵੀ ਨੇ ਮਦਨਲਾਲ ਨੂੰ ਬੰਬਈ ਲਿਜਾਣ ਦੀ ਤਜਵੀਜ਼ ਰੱਖੀ ਸੀ ਤਾਂ ਜੋ ਬੰਬਈ ਪੁਲਿਸ ਉਸ ਤੋਂ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਕਰ ਸਕੇ ਅਤੇ ਉਸ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਲਈ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ ਪਰ ਸੰਜੇਵੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪਿਛਲੇ ਹੁਕਮਾਂ ਨੂੰ ਉਲਟਾ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਮਦਨਲਾਲ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਭੇਜਿਆ ਗਿਆ।

23.140 ਕਤਲ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਬੰਬਈ ਵਿੱਚ ਜਾਂਚ ਦਾ ਕੋਰਸ ਅਤੇ ਬੰਬਈ ਵਿੱਚ ਜਾਂਚ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲਤਨ ਤੇਜ਼ ਅਤੇ ਸਫਲ ਨਤੀਜੇ ਇਸ ਸਿੱਟੇ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜੇਕਰ ਇਹ ਕੋਰਸ ਅਪਣਾਇਆ ਗਿਆ ਹੁੰਦਾ, ਤਾਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦਾ ਰਾਹ ਵੱਖਰਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਨਜ਼ਰਅੰਦਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਨੂੰ 21 ਸਾਲਾਂ ਬਾਅਦ ਦੇਖ ਰਹੇ ਹਾਂ

ਲਕੂਨਾ ਨੰ 3

Machine Translated by Google

੨੩.੧੪੧ ਚ । 1 ਜੋ ਕਿ ਮਦਨਲਾਲ ਦਾ 24 ਜਨਵਰੀ ਦਾ ਪੂਰਾ ਬਿਆਨ ਹੈ, ਪੂਨਾ ਦੇ ਅਖਬਾਰ 'ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ' ਦਾ ਨਾਮ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਮਾਲਕ ਦਾ ਵੀ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਸੰਜੇਵੀ ਲਈ ਮਾਲਕ ਦੀ ਪਛਾਣ ਦਾ ਪਤਾ ਲਗਾਉਣਾ ਸੰਭਵ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ, ਪਰ ਉਸਨੇ ਅਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। Exs ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। 198, 199, 199-ਏ ਅਤੇ 201. ਸਾਬਕਾ. 198 ਅਖਬਾਰਾਂ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਮਾਲਕਾਂ ਅਤੇ ਸੰਪਾਦਕਾਂ ਦੀ ਬੰਬਈ ਸੂਚੀ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਅੰਸ਼ ਹੈ ਅਤੇ 'ਅਗਰਣੀ' ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਗੋਡਸੇ ਦੇ ਨਾਮ ਕ੍ਰਮਵਾਰ ਮਾਲਕ ਅਤੇ ਸੰਪਾਦਕ ਵਜੋਂ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਸਾਬਕਾ 199 'ਅਗਰਣੀ' ਸਾਬਕਾ ਨਾਲ ਵੀ ਸਬੰਧਤ ਹੈ । 199-ਏ ਪੂਨਾ ਦੇ ਇੱਕ ਮਰਾਠੀ ਡੇਲੀ 'ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ' ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਇੱਕ ਅੰਸ਼ ਹੈ , ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਐਨ.ਵੀ. ਗੋਡਸੇ ਨੂੰ ਪ੍ਰਿੰਟਰ ਅਤੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ ਵਜੋਂ ਦਰਸਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਪੇਪਰ ਨੂੰ ਸਾਵਰਕਰਾਈ ਸਮੂਹ ਦੇ ਪੇਪਰ ਵਜੋਂ ਦਰਸਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸਦੇ ਪ੍ਰੋਪਰਾਈਟਰ ਐਨਡੀ ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਸੰਪਾਦਕ ਐਨਵੀ ਗੋਡਸੇ ਹਨ। ਸਾਬਕਾ 201 ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਦੀ ਇਸ ਸੂਚੀ ਦੀ ਇੱਕ ਕਾਪੀ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ, ਗ੍ਰਹਿ ਵਿਭਾਗ, ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ, ਸੂਚਨਾ ਅਤੇ ਪ੍ਰਸਾਰਣ ਵਿਭਾਗ ਨੂੰ ਭੇਜੀ ਗਈ ਸੀ।

ਇੰਟੈਲੀਜੈਂਸ ਬਿਊਰੋ ਦੇ ਡਿਪਟੀ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਐਮ ਕੇ ਸਿਨਹਾ ਨੇ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਸੀਆਈਡੀ ਤੋਂ ਦਿੱਲੀ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਪੇਪਰ ਦੇ ਸੰਪਾਦਕ ਅਤੇ ਮਾਲਕ ਦੇ ਨਾਮ ਉਪਲਬਧ ਹੋ ਸਕਦੇ ਸਨ।

ਲੈਕੁਨਾ ਨੰ. 4

23.142 ਦਿੱਲੀ ਪੁਲਿਸ ਅਤੇ ਇੰਟੈਲੀਜੈਂਸ ਬਿਊਰੋ ਇੰਟੈਲੀਜੈਂਸ ਬਿਊਰੋ ਦੇ ਰਿਕਾਰਡ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਅਸਫਲ ਰਹੇ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਵਿੱਚ ਮਦਨਲਾਲ ਬਾਰੇ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਜਾਣਕਾਰੀ ਸੀ। ਅਹਿਮਦਨਗਰ ਦੇ ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਬਾਲਕੁੰਡੀ ਨੇ ਇੰਟੈਲੀਜੈਂਸ ਬਿਊਰੋ ਨੂੰ 7/10 ਦਸੰਬਰ 1947 ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਭੇਜੀ ਸੀ। ਇਹ ਸਾਬਕਾ ਹੈ. 195. ਇਹ ਅਸਿਸਟੈਂਟ ਡਾਇਰੈਕਟਰ (ਪੀ), ਆਈਬੀ, ਗ੍ਰਹਿ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦੇ ਮੰਤਰਾਲੇ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।

ਇਸ 'ਤੇ 14 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਹੂਜਾ ਅਤੇ ਡਿਪਟੀ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਐਮ ਕੇ ਸਿਨਹਾ ਨੇ ਵੀ ਉਸੇ ਤਰੀਕ ਨੂੰ ਡੀਲ ਕੀਤੇ ਦਿਖਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਇਸ 'ਤੇ ਸਮਰਥਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇੰਟੈਲੀਜੈਂਸ ਬਿਊਰੋ ਵਿਚ ਮਦਨਲਾਲ ਬਾਰੇ ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਬਾਲਕੁੰਡੀ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ 'ਤੇ 'ਇੰਡੈਕਸਡ' ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਮੋਹਰ ਲੱਗੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਇਹ ਸ਼ਬਦ 'ਇੰਡੈਕਸਡ' ਅਹਿਮਦਨਗਰ ਤੋਂ ਪ੍ਰੋਵਿੰਸ਼ੀਅਲ ਸੀ.ਆਈ.ਡੀ. ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ 'ਤੇ ਮੋਹਰ ਲਗਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਵੱਖਰੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਾਬਕਾ ਵਜੋਂ ਚਿੰਨ੍ਹਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। 66-ਏ. ਇਸ ਰਿਪੋਰਟ ਵਿਚ ਮਦਨਲਾਲ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀਆਂ ਦੇ ਜਲੂਸ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕਰਨ ਅਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਨਾਅਰੇ ਲਗਾਉਣ ਅਤੇ 'ਵੀਰ ਸਾਵਰਕਰ ਕੀ ਫਾਈ' ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਸੀ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਇਹ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਸੀ ਕਿ ਜੋ ਜਲੂਸ ਕੱਢਿਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਉਸ ਦਾ ਰੰਗ ਸਾਵਰਕਰੀ ਸੰਘ ਅਤੇ ਰੰਗਤ ਸੀ।

23.143 ਐਮ ਕੇ ਸਿਨਹਾ ਗਵਾਹ ਨੰ. 44 ਨੂੰ ਇਸ ਸੂਚੀਬੱਧ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਬਾਰੇ ਪੁੱਛਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਅਸੀ ਬਿਊਰੋ ਵਿਚ ਇਸ ਮਦਨਲਾਲ ਨੂੰ ਮਦਨਲਾਲ ਕਸ਼ਮੀਰੀਲਾਲ ਨਾਲ ਨਹੀ ਜੋੜਿਆ... ਮਦਨਲਾਲ ਕਸ਼ਮੀਰੀਲਾਲ ਦਾ ਨਾਂ ਹੈ।

Machine Translated by Google

ਗੁੰਮਰਾਹਕੁੰਨ ਹੈ ਅਤੇ ਬਿਊਰੋ ਲਈ ਇਹ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਬਿਊਰੋ ਵਿਚ ਸੂਚੀਬੱਧ ਕੀਤੇ ਗਏ ਨਾਮ ਨਾਲ ਇਕ ਵਾਰ ਕਿਸੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਨਾਮ ਨੂੰ ਜੋੜਿਆ ਜਾ ਸਕੇ। ਉਸ ਤੋਂ ਇਸ ਮਾਮਲੇ 'ਤੇ ਹੋਰ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਕੀਤੀ ਗਈ ਅਤੇ ਉਸ ਨੇ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਕਿਹਾ-

ਪ੍ਰ. 'ਇਸ ਤੱਥ ਤੋਂ ਕਿ ਮਦਨਲਾਲ ਬੰਬਈ ਤੋਂ ਸੀ, ਇਹ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ
ਨੇ ਬਿਊਰੋ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇੰਡੈਕਸਿੰਗ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਰਨ ਲਈ ਮਾਰਿਆ?
A. ਜੇਕਰ ਮੈਂ ਜਾਂਚ ਦਾ ਇੰਚਾਰਜ ਹੁੰਦਾ, ਤਾਂ ਮੈਂ ਤੁਰੰਤ ਆਪਣੇ ਦਫਤਰ ਅਤੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸੂਬਾਈ ਸੀ.ਆਈ.ਡੀ. ਦੇ ਦਫਤਰਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਦੇਖਣ ਲਈ ਪੁੱਛਦਾ ਕਿ ਕੀ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਬਿਆਨਾਂ ਤੋਂ ਸਾਹਮਣੇ ਆਏ ਨਾਮ ਸੂਚਕਾਂਕ ਕਾਰਡਾਂ ਵਿੱਚ ਸਨ ਜਾਂ ਨਹੀਂ। .'

23.145 ਇਕ ਹੋਰ ਸਵਾਲ ਦੇ ਜਵਾਬ ਵਿਚ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਕਿ ਜਦੋਂ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਲਈ ਕਾਰਡ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ ਪਛਾਣ ਦਰਸਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਸੰਖੇਪ ਵਿਚ ਕਾਰਨ ਵੀ ਕਾਰਡ 'ਤੇ ਦਰਸਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਮਦਨਲਾਲ ਦਾ ਕਾਰਡ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਇੱਕ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ ਸੀ ਅਤੇ ਅਹਿਮਦਨਗਰ ਵਿੱਚ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀਆਂ ਦੇ ਜਲੂਸ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਸਹੀ ਮਿਤੀ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਵੀ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ, ਇਹ ਬਹੁਤ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਮਦਨਲਾਲ ਦਾ ਨਾਮ ਅਹਿਮਦਨਗਰ ਪੁਲਿਸ ਦੁਆਰਾ ਅਹਿਮਦਨਗਰ ਵਿੱਚ ਉਸ ਦੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਭੇਜਿਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਇਹ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਉੱਚ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਇੰਟੈਲੀਜੈਂਸ ਬਿਊਰੋ ਵਿੱਚ ਦੇਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸਦਾ ਨਾਮ ਸੂਚੀਬੱਧ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।

23.146 21 ਜਨਵਰੀ 1948 ਦੇ 'ਟਾਈਮਜ਼ ਆਫ਼ ਇੰਡੀਆ' ਵਿੱਚ ਸਾਬਕਾ. 106 'ਤੇ ਬੰਬ ਸੁੱਟਣ ਵਾਲੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦਾ ਨਾਂ ਮਦਨਲਾਲ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਸਾਥੀ ਕਾਰ ਵਿਚ ਫਰਾਰ ਹੋ ਗਏ ਸਨ ਪਰ ਅੱਧੀ ਰਾਤ ਤੱਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਫੜਿਆ ਨਹੀਂ ਗਿਆ ਸੀ। ਮਦਨਲਾਲ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਹ ਮਿੰਟਗੁਮਰੀ ਦਾ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਸੀ ਅਤੇ ਬੰਬਈ ਚਲਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਦਿੱਲੀ ਵਾਪਸ ਆ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਰੇਲਵੇ ਸਟੇਸ਼ਨ 'ਤੇ ਰਹਿ ਰਿਹਾ ਸੀ।

23.147 21 ਜਨਵਰੀ ਦੇ 'ਡੇਲੀ ਸਟੇਟਸਮੈਨ' (ਐਕਸ. 106-ਏ) ਵਿਚ ਮਦਨਲਾਲ ਦਾ ਨਾਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਜੋ ਬਲਬੀਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਨਾਂ 'ਤੇ ਰਾਸ਼ਨ ਕਾਰਡ ਲੈ ਕੇ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਇਹ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਤਿੰਨ ਸਾਥੀ ਉਲਝਣ ਵਿਚ ਬਚ ਗਏ ਸਨ ਅਤੇ ਉਹ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਸਾਰੇ ਨਿਕਾਸ 'ਤੇ ਪੁਲਿਸ ਮੁਲਾਜ਼ਮ ਤਾਇਨਾਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ।

ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਇਹ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਜੀਵਨ 'ਤੇ ਇਕ ਭਿਆਨਕ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਸੀ; ਅਤੇ ਮਦਨਲਾਲ ਦੇ ਵਿਅਕਤੀ 'ਤੇ ਮਿਲਿਆ ਹੈਂਡ ਗ੍ਰੇਨੇਡ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਵਰਤਿਆ ਜਾਣਾ ਸੀ।

23.148 21 ਜਨਵਰੀ ਦੇ 'ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਟਾਈਮਜ਼' ਵਿੱਚ, ਸਾਬਕਾ. 106-ਬੀ, ਮਦਨਲਾਲ ਦੀ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਖ਼ਬਰ ਪਹਿਲੇ ਪੰਨੇ 'ਤੇ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ ਪਰ ਤੁਲਨਾਤਮਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਗੈਰ-ਮਹੱਤਵਹੀਣ ਥਾਂ 'ਤੇ ਇਕ ਗੈਰ-ਮਹੱਤਵਹੀਣ ਸਿਰਲੇਖ 'ਬੰਬ ਗੋਜ਼ ਅੱਪ ਨਿਅਰ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਗਰਾਊਂਡ' ਨਾਲ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਉੱਥੇ ਹੀ ਬੰਬ ਸੁੱਟਣ ਨੂੰ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਜੀਵਨ 'ਤੇ ਵੀ ਹਮਲਾ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਸ ਅਖਬਾਰ ਵਿਚ ਮਦਨਲਾਲ ਦਾ ਬਿਆਨ ਇਹ ਨਹੀਂ ਦੱਸਦਾ ਕਿ ਉਹ ਬੰਬਈ ਗਿਆ ਸੀ ਜਾਂ ਉਸ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ।

Machine Translated by Google

23.149 ਇਸ ਲਈ, ਕੋਈ ਵੀ ਖੁਫੀਆ ਬਿਊਰੋ ਦੇ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਤੋਂ ਬੰਬ ਸੁੱਟਣ ਵਾਲੇ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਸੁਰਾਗ ਲੱਭਣ ਲਈ ਆਪਣੇ ਰਿਕਾਰਡ ਦੀ ਖੋਜ ਕਰਨ ਦੀ ਉਮੀਦ ਕਰੇਗਾ ਅਤੇ ਇਹ ਵੀ ਉਮੀਦ ਕਰੇਗਾ ਕਿ ਮਦਨਲਾਲ ਨਾਮ ਡਿਪਟੀ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਅਤੇ ਇੱਕ ਸਹਾਇਕ ਵਰਗੇ ਦੋ ਉੱਚ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿੱਚ ਗੂੰਜੇਗਾ। ਡਾਇਰੈਕਟਰ; ਫਿਰ ਵੀ ਅਜਿਹੇ ਮਾਮਲੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨਜ਼ਰਅੰਦਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ (1) ਕਿ ਮਦਨਲਾਲ ਕਸ਼ਮੀਰੀਲਾਲ ਦਾ ਨਾਂ ਉੱਤਰੀ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਅਫਸਰ ਵਜੋਂ ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ ਉਲਝ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਪਿਤਾ ਦਾ ਨਾਂ ਇੰਨਾ ਜੋੜਿਆ ਨਹੀਂ ਗਿਆ ਹੈ; (2) ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕੀਤੇ ਗਏ ਮਦਨਲਾਲ ਨੂੰ ਅਹਿਮਦਨਗਰ ਨਾਲ ਜੋੜਨ ਲਈ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਾਂ ਅਫਸਰਾਂ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਵਿਚ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਪਰ ਇਹ ਸਭ ਦਿੱਲੀ ਪੁਲਿਸ ਅਤੇ ਇੰਟੈਲੀਜੈਂਸ ਬਿਊਰੋ ਦੇ ਡਾਇਰੈਕਟਰ, ਜੋ ਉਸ ਮਹੱਤਵ ਵਾਲੇ ਕੇਸ ਦੀ ਜਾਂਚ ਦਾ ਇੰਚਾਰਜ ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਜਨਰਲ ਵੀ ਸੀ, ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸੰਭਾਵੀ ਸਰੋਤ ਤੋਂ ਜਾਣਕਾਰੀ ਲੈਣ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਇਹ ਉਮੀਦ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਸੀ, ਨੂੰ ਸ਼ਾਇਦ ਹੀ ਕੋਈ ਬਹਾਨਾ ਮਿਲੇ। ਸੋਚੋ, ਸੰਜੇਵੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਰਿਕਾਰਡ ਦੀ ਖੋਜ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਸੀ।

ਲੈਕੂਨਾ ਨੰ. 5

23.150 ਕੋਤਵਾਲ ਨੇ ਜ਼ੋਰ ਦੇ ਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਦੋਸ਼ੀ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਫੜਨਾ ਦਿੱਲੀ ਪੁਲਿਸ ਦਾ ਫਰਜ਼ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਬਾਹਰੀ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਹਿਯੋਗ ਲਈ ਕਹਿ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਉਸਨੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਵਲੀ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ 8 ਦੇ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਜਵਾਬ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ-

'ਇਹ ਯਕੀਨੀ ਕਰਨਾ ਦਿੱਲੀ ਪੁਲਿਸ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਹੋਵੇਗੀ ਕਿ ਨਾਮਜ਼ਦ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਫੜਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਜਾਂ ਦਿੱਲੀ ਆਉਣ ਤੋਂ ਰੋਕਿਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਜੇਕਰ ਉਹ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਉੱਥੇ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਇਸ ਹੱਦ ਤੱਕ ਦਿੱਲੀ ਪੁਲਿਸ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਰਹਿੰਦੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਅਜਿਹੀ ਕਾਰਵਾਈ। ਇਹ ਹੋਰ ਸਬੰਧਤ ਪੁਲਿਸ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦੀ ਵੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਹੋਵੇਗੀ ਕਿ ਉਹ ਦਿੱਲੀ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਲੋੜੀਂਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਅਤੇ ਸਹਿਯੋਗ ਦੇਣ।

ਲਕੁਨਾ ਨੰ 6

23.151 ਕੋਤਵਾਲ ਦੁਆਰਾ ਇਹ ਸੁਝਾਅ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਰਾਣਾ 20 ਜਨਵਰੀ ਤੋਂ 25 ਜਨਵਰੀ 1948 ਤੱਕ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਸੀ, ਅਤੇ ਜੇਕਰ ਉਸਨੂੰ ਮਦਨਲਾਲ ਦੀ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਦੇ ਸਮੇਂ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ, ਤਾਂ ਮਦਨਲਾਲ ਵਧੇਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਭਰਪੂਰ ਹੋਣਾ ਸੀ ਅਤੇ ਰਾਣਾ ਦੀ ਮੌਜੂਦਗੀ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੋਣੀ ਸੀ। ਇਸ ਦਿਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਮਦਦਗਾਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਹ ਉਸ ਨੇ ਇਸ ਤੱਥ 'ਤੇ ਅਧਾਰਤ ਹੈ ਕਿ ਮਦਨਲਾਲ ਨੇ ਆਪਣੇ ਬਿਆਨ ਵਿਚ ਸਾਬਕਾ. 1 ਪੰਨਾ 29 'ਤੇ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਵਾਰ ਅਹਿਮਦਨਗਰ ਵਿਚ ਉਸ ਨੇ ਅਹਿਮਦਨਗਰ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ 500 ਸ਼ਰਨਾਰਥੀਆਂ ਦੇ ਜਲੂਸ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕੀਤੀ ਜਿੱਥੇ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਅਰੇ ਲਗਾਏ ਗਏ ਸਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਆਰਤੀ ਬਾਜ਼ਾਰ ਵਿੱਚ ਮੀਟਿੰਗ ਕੀਤੀ ਗਈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਉੱਚ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੇ ਸ

Machine Translated by Google

ਜਿਸ ਵਿਚ ਪੁਲਿਸ ਦੇ ਡੀ.ਆਈ.ਜੀ., ਸੀ.ਆਈ.ਡੀ., ਪੂਨਾ, ਰਾਣਾ ਅਤੇ ਕੁਝ ਹੋਰ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੁਝ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀਆਂ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰਨ ਦਾ ਵਾਅਦਾ ਕੀਤਾ ਜਦੋਂ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਗਈ ਕਿ ਨਗਰ ਨਿਗਮ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀਆਂ ਲਈ ਫਲਾਂ ਦੀਆਂ ਦੁਕਾਨਾਂ ਲਈ ਜਗ੍ਹਾ ਅਲਾਟ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

23.152 ਰਾਣਾ, ਗਵਾਹ ਨੰਬਰ 3, ਜਦੋਂ ਬੜੌਦਾ ਵਿਖੇ ਵਾਪਸ ਬੁਲਾਇਆ ਗਿਆ ਤਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਮੀਟਿੰਗ ਵਿੱਚ ਹਾਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਉਹ ਉਸ ਦਿਨ ਅਹਿਮਦਨਗਰ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਪਰ ਉਹ 18, 19 ਅਤੇ 20 ਦਸੰਬਰ 1947 ਨੂੰ ਅਹਿਮਦਨਗਰ ਵਿੱਚ ਸੀ ਅਤੇ ਵਿਸਾਪੁਰ ਕੈਂਪ ਦਾ ਦੌਰਾ ਕੀਤਾ। ਇਹ ਕਹਿਣ ਦਾ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਪਤਲਾ ਆਧਾਰ ਹੈ ਕਿ ਮਦਨਲਾਲ ਦੀ ਪੁੱਛ-ਗਿੱਛ ਨਾਲ ਰਾਣਾ ਦੇ ਸਬੰਧ ਹੋਰ ਜਾਣਕਾਰੀ ਪੈਦਾ ਕਰਨਗੇ। ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਇਹ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਗਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸੰਜੇਵੀ ਦੀ ਜਾਂਚ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵਿਚ ਇਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿਚ ਅਸਫਲਤਾ ਨਹੀਂ ਮੰਨਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਲੈਕੁਨਾ ਨੰ. 7

23.153 ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਪੁਲਿਸ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ 21 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਬੰਬਈ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਉਹ 24 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਉੱਥੋਂ ਵਾਪਸ ਆਏ ਅਤੇ 25 ਜਨਵਰੀ ਦੀ ਸਵੇਰ ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਪੁਲਿਸ ਸੁਪਰਡੈਂਟਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲੇ। ਪੈਰਾ 5 ਅਤੇ 6 ਵਿੱਚ ਸੰਜੇਵੀ ਦਾ ਨੋਟ, Ex.7, ਇਹ ਦੱਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਦਿੱਲੀ ਵਾਪਸੀ 'ਤੇ ਦਿੱਲੀ ਪੁਲਿਸ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੇ ਕੀ ਰਿਪੋਰਟ ਕੀਤੀ। ਇਹਨਾਂ ਪੈਰਿਆਂ ਵਿੱਚ ਪੁਲਿਸ ਅਫਸਰਾਂ ਉੱਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਜੋ ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਨੂੰ ਦੱਸ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਮਦਨਲਾਲ ਦੁਆਰਾ ਦੱਸੇ ਗਏ ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ 'ਅਗਰਣੀ' ਜਾਂ 'ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ' ਦਾ ਸੰਪਾਦਕ ਸੀ ਅਤੇ ਉੱਥੇ ਸੀ.ਆਈ.ਡੀ. ਦੇ ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਅਹਿਮਦਨਗਰ ਤੋਂ ਪੁਲਿਸ ਦਾ ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਆਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਹ 'ਅਗਰਣੀ' ਜਾਂ 'ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ' ਦੇ ਸੰਪਾਦਕ ਦੀ ਭਾਲ ਕਰੇ ਅਤੇ ਡਿਪਟੀ ਸੁਪਰਡੈਂਟ ਜਸਵੰਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਜਦੋਂ ਕਰਕਰੇ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਸਾਥੀਆਂ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਮੰਗੀ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਕੁਝ ਨਾਂ ਦਿੱਤੇ ਗਏ। ਉਹ ਨਾਂ ਸਨ ਪੂਨਾ ਦਾ ਬੈਜ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦਾ ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ, ਕਰਾਚੀ ਦਾ ਤਲਵਾਰ ਅਤੇ ਲਾਹੌਰ ਦਾ ਬਲਰਾਜ ਮਹਿਤਾ। ਪੈਰਾ 6 ਵਿੱਚ ਇਹ ਵੀ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਦਿੱਲੀ ਪੁਲਿਸ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੇ ਇੰਸਪੈਕਟਰ, ਸੀ.ਆਈ.ਡੀ. ਨੂੰ ਕੇਸ ਬਾਰੇ ਇੱਕ ਸੰਖੇਪ ਨੋਟ ਸੌਂਪਿਆ ਸੀ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਉਸ ਸਮੇਂ ਤੱਕ ਲੋੜੀਂਦੇ ਮੁਲਜ਼ਮਾਂ ਦੇ ਨਾਵਾਂ ਅਤੇ ਵਰਣਨ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ, ਇੱਕ ਬਿੰਦੂ ਜਿਸ 'ਤੇ ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਤੋਂ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਉਹ ਪਾਰ ਸੀ। ਦੀ ਲੰਬਾਈ 'ਤੇ ਜਾਂਚ ਕੀਤੀ.

23.154 ਹੈਰਾਨੀ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਡੀ.ਆਈ.ਬੀ. ਨੂੰ ਇਹ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਸ ਨੇ ਕਦੇ ਵੀ ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਤੋਂ ਇਹ ਪਤਾ ਲਗਾਉਣ ਦੀ ਮੁਸ਼ਕਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਕਿ ਕੀ ਹੋਇਆ ਸੀ।

ਇਹ ਸੱਚ ਹੈ ਕਿ ਉਸਨੇ ਯੂ.ਐਚ.ਰਾਣਾ ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਪੁਲਿਸ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦੀ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਬਾਰੇ ਦੱਸਿਆ ਸੀ ਪਰ ਉਸਨੂੰ ਕਦੇ ਵੀ ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਤੋਂ ਇਹ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲੱਗਾ ਕਿ ਕੀ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਕੋਤਵਾਲ ਦੁਆਰਾ 21 ਜਨਵਰੀ, 1948 ਤੋਂ 27 ਜਨਵਰੀ, 1948 ਤੱਕ, ਡੀ.ਆਈ.ਬੀ. ਜੋ ਕਿ ਪੁਲਿਸ ਦੇ ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਜਨਰਲ, ਦਿੱਲੀ ਵੀ ਸੀ, ਨੇ ਕੀਤਾ।

Machine Translated by Google

ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਮਦਨਲਾਲ ਦੇ ਪੂਰੇ ਬਿਆਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵੀ ਜਿਸ ਦੀ ਇੱਕ ਕਾਪੀ ਰਾਣਾ ਨੂੰ 25 ਤਰੀਕ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ, ਉਸਨੇ ਸੂਬਾਈ ਸੀਆਈਡੀ, ਪੂਨਾ ਨਾਲ ਸੰਪਰਕ ਕਰਨ ਜਾਂ ਇਹ ਪਤਾ ਲਗਾਉਣ ਲਈ ਕੋਈ ਕਦਮ ਨਹੀਂ ਚੁੱਕਿਆ ਕਿ 'ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ' ਦਾ ਮਾਲਕ ਕੌਣ ਸੀ । . ਕਮਿਸ਼ਨ ਇਸ ਤੱਥ ਨੂੰ ਨਜ਼ਰਅੰਦਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਰਾਣਾ ਖੁਦ ਡੀਆਈਜੀ (ਸੀਆਈਡੀ), ਬੰਬਈ ਸੀ।

23.155 ਜਦੋਂ 27 ਤਰੀਕ ਦੀ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਰਾਣਾ ਅਤੇ ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਫੋਨ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਰਾਣਾ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਕੋਲ ਪੁਲਿਸ ਅਫਸਰਾਂ ਨੂੰ ਬੰਬਈ ਵਿੱਚ ਘੁੰਮਣ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਨਾ ਦੇਣ ਦੇ ਚੰਗੇ ਕਾਰਨ ਸਨ, ਅਤੇ ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਨੇ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਅਗਵਾ ਕਰਨ ਦੇ ਆਪਣੇ ਸਿਧਾਂਤ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ। ਪੈਰਾ 8 ਵਿੱਚ ਇਹ ਦਰਸਾਉਣ ਲਈ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਸੰਜੇਵੀ ਨੇ ਇਸ ਅਸਧਾਰਨ ਸਿਧਾਂਤ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਝਿਜਕਿਆ ਜਾਂ ਇਸ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਤਿੱਖੀ ਜਾਂ ਹਲਕੇ ਪ੍ਰਤੀਕਿਰਿਆ ਕੀਤੀ ਜਿਸ 'ਤੇ ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਕੰਮ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਪੈਰਾ 8 ਵਿੱਚ ਜੋ ਕਿਹਾ, ਉਹ ਇਹ ਹੈ, 'ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਭਗੌੜੇ ਮੁਲਜ਼ਮਾਂ ਬਾਰੇ ਪੁੱਛਿਆ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਂ ਜਾਂ ਵੇਰਵੇ ਮਦਨਲਾਲ ਨੇ ਦਿੱਲੀ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਦਿੱਤੇ ਸਨ'। ਇਹ ਪੈਰੇ ਹੋਰ ਅੱਗੇ ਨਹੀਂ ਵਧਦਾ ਅਤੇ ਇਹ ਨਹੀਂ ਦੱਸਦਾ ਕਿ ਦਿੱਲੀ ਪੁਲਿਸ ਦੇ ਅਫਸਰਾਂ ਨੇ ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਨੂੰ ਕਿਹੜੇ ਨਾਮ ਅਤੇ ਕਿਹੜੇ ਵੇਰਵੇ ਦਿੱਤੇ ਸਨ। ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਨੇ ਅਜਿਹੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਵਾਲ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ।

23.156 ਜੇ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਮਦਨਲਾਲ ਨੇ 20 ਜਨਵਰੀ ਦੇ ਆਪਣੇ ਬਿਆਨ ਵਿੱਚ ਸੰਕੇਤ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਸਾਬਕਾ. 6, 'ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ' ਦੇ ਮਾਲਕ ਜਾਂ 'ਅਗਰਣੀ' ਦੇ ਸੰਪਾਦਕ ਨੂੰ ਉਸਦੇ ਸਾਥੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਹੋਣ ਦਾ ਕਮਿਸ਼ਨ ਕੋਈ ਕਾਰਨ ਲੱਭਣ ਵਿੱਚ ਅਸਮਰੱਥ ਹੈ ਕਿ ਡੀਆਈਬੀ ਨੇ ਤੁਰੰਤ ਇਹ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲਗਾਇਆ ਕਿ ਉਹ ਵਿਅਕਤੀ ਕੌਣ ਸਨ ਅਤੇ ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਜਾਂ ਜਾਂ ਰਾਓ ਸਾਹਿਬ ਗੁਰਟੂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਤੁਰੰਤ ਫੜਨ ਲਈ, ਅਤੇ ਕੁਝ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪੁਲਿਸ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਰੇਲਵੇ ਸਟੇਸ਼ਨ ਅਤੇ ਏਅਰ ਟਰਮੀਨਲ ਅਤੇ ਬਿਰਲਾ ਹਾਊਸ ਦੋਵਾਂ 'ਤੇ ਨਜ਼ਰ ਰੱਖਣ ਲਈ ਬੁਲਾਇਆ ਤਾਂ ਜੋ ਉਹ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦਾ ਪਤਾ ਲਗਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ ਅਤੇ ਉਹ ਕਦੋਂ ਦਿੱਲੀ ਆਉਂਦੇ ਹਨ।

ਲੈਕੂਨਾ ਨੰ. 8

23.158 27 ਜਨਵਰੀ 1948 ਦੀ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਰਾਣਾ ਅਤੇ ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਨੇ ਲੰਬੀ ਦੂਰੀ ਦੇ ਟੈਲੀਫੋਨ 'ਤੇ ਸੰਜੇਵੀ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਅਗਵਾ ਸਿਧਾਂਤ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਸਾਰੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਸੰਜੇਵੀ ਨੂੰ ਉਸ ਸਿਧਾਂਤ ਵਿਚ ਕੋਈ ਨੁਕਸ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ ਗਿਆ ਜਾਂ ਇਸ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਉਸ ਨੇ ਇਸ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਹਿੰਸਕ ਪ੍ਰਤੀਕਿਰਿਆ ਕੀਤੀ। .

23.160 ਸਾਬਕਾ ਵਿੱਚ 7-ਬੀ ਵਿਚ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਦੋ ਪੁਲਿਸ ਅਫਸਰਾਂ ਨੂੰ ਬੰਬਈ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਨਾਲ ਸੰਪਰਕ ਕੀਤਾ ਅਤੇ 'ਉਸ ਨੂੰ ਹੁਣ ਤੱਕ ਦੇ ਸਾਰੇ ਤੱਥਾਂ ਬਾਰੇ ਪੂਰੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ'। ਇਹਨਾਂ ਅਫਸਰਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਕਰਨ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਨਹੀਂ ਸੀ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਖੁੱਲ੍ਹ ਕੇ ਘੁੰਮਣ-ਫਿਰਨ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ, ਅਤੇ ਇਹ ਸੀ - ਕਿਉਂਕਿ ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਨੂੰ ਡਰ ਸੀ ਕਿ ਦਿੱਲੀ ਤੋਂ ਪੁਲਿਸ ਅਫਸਰਾਂ ਦੀ ਮੌਜੂਦਗੀ ਫਰਾਰ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦਾ ਪਤਾ ਲਗਾਉਣ ਦੇ ਉਸ ਦੇ ਯਤਨਾਂ ਨੂੰ ਪਿੱਛੇ ਛੱਡ ਦੇਵੇਗੀ।

Machine Translated by Google

23.161 ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਇਸ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਵੈਧਤਾ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਦੋ ਪੁਲਿਸ ਅਫਸਰਾਂ ਨੂੰ ਬੰਬਈ ਸ਼ਹਿਰ ਬਾਰੇ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਜਾਣਕਾਰੀ ਸੀ ਜੋ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੀ ਸਾਢੇ ਤਿੰਨ ਲੱਖ ਦੀ ਆਬਾਦੀ ਵਾਲਾ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ਾਲ ਮਹਾਂਨਗਰ ਹੈ।

ਇਹ ਅਧਿਕਾਰੀ ਭਾਵੇਂ ਚਲਾਕ ਅਤੇ ਤਜਰਬੇਕਾਰ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਵੀ ਕਰਕਰੇ ਨੂੰ ਬੰਬਈ ਵਿਚ ਕਿਵੇਂ ਲੱਭਦੇ ਸਨ, ਇਹ ਸਮਝ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੈ। ਤਫ਼ਤੀਸ਼ ਉਪਯੋਗਤਾ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਕੀਮਤ ਵਿਵਹਾਰਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਫਿਰ ਇਹ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕਿਉਂ?

23.162 ਦੋ ਪੁਲਿਸ ਅਧਿਕਾਰੀ ਦੋ ਦਿਨਾਂ ਬਾਅਦ ਵਾਪਸ ਆਏ। ਸੰਜੇਵੀ ਨੇ 25 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਮਦਨਲਾਲ ਦੇ 24 ਤਰੀਕ ਨੂੰ ਦਿੱਤੇ ਬਿਆਨ ਦੀ ਕਾਪੀ ਡੀਆਈਜੀ, ਸੀਆਈਡੀ, ਪੂਨਾ, ਰਾਣਾ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ। ਇਹ ਇੱਕ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਬਿਆਨ ਸੀ. ਬੰਬਈ ਪਹੁੰਚਣ 'ਤੇ, ਰਾਣਾ ਅਤੇ ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਨੇ ਟੈਲੀਫੋਨ 'ਤੇ ਸੰਜੇਵੀ ਨਾਲ ਸੰਪਰਕ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਨੇ ਰਾਣਾ ਨੂੰ ਅਗਲੀ ਸਵੇਰ ਹਵਾ ਰਾਹੀਂ ਇਕ ਪੱਤਰ ਭੇਜਣ ਦਾ ਵਾਅਦਾ ਕੀਤਾ, ਪਰ 30 ਤਰੀਕ ਨੂੰ ਭੇਜੇ ਗਏ ਪੱਤਰ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਕੋਈ ਵੀ ਪੱਤਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਜਿਸ ਵਿਚ ਕਾਤਲਾਂ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨਹੀਂ ਸੀ।

23.163 ਬਦਕਿਸਮਤੀ ਨਾਲ, ਸੰਜੇਵੀ ਨੇ 25 ਤੋਂ 30 ਤਰੀਕ ਦੀ ਸਵੇਰ ਤੱਕ ਇਹ ਪਤਾ ਲਗਾਉਣ ਲਈ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਕਿ ਮਦਨਲਾਲ ਦੇ ਪੂਰੇ ਬਿਆਨ ਵਿੱਚ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਕੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ; ਅਤੇ ਇਹ ਹੋਰ ਵੀ ਮੰਦਭਾਗੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ 20 ਜਨਵਰੀ ਦਾ ਬਿਆਨ ਮਦਨਲਾਲ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ 'ਅਗਰਣੀ' ਜਾਂ 'ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ' ਦੇ ਸੰਪਾਦਕ ਦਾ ਵਰਣਨ, ਨਾਮ ਅਤੇ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਪੁਲਿਸ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਭੇਜਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਅਜੇ ਤੱਕ ਕੋਈ ਸੰਪਰਕ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਡੀ.ਆਈ.ਬੀ ਜਾਂ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਉੱਚ ਦਰਜੇ ਦੇ ਪੁਲਿਸ ਅਧਿਕਾਰੀ ਦੁਆਰਾ ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਨਾਲ ਉਸ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲਗਾਉਣ ਲਈ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਉਸ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਕੀ ਕੀਤਾ ਜਾਂ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਇਹ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਪੁੱਛਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਭਰੋਸੇਯੋਗਤਾ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਕਥਿਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਹ ਜਾਣਕਾਰੀ ਉਸ ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਦਿੱਤੀ ਸੀ।

23.164 ਇਹ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਉਲਝਣ ਵਾਲੀ ਸਥਿਤੀ ਹੈ। ਦਿੱਲੀ ਪੁਲਿਸ ਮੁਤਾਬਕ ਉਹ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਲੈ ਗਏ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਕਰਕਰੇ ਦਾ ਨਾਂ ਸੀ; ਅਤੇ 'ਅਗਰਣੀ' ਜਾਂ 'ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ' ਦੇ ਸੰਪਾਦਕ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਨੇ ਸਾਫ਼-ਸਾਫ਼ ਅਤੇ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਢੰਗ ਨਾਲ ਨਕਾਰਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਹੋਰ ਵੀ ਪਰੇਸ਼ਾਨੀ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ 24 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਮਦਨਲਾਲ ਦੇ ਪੂਰੇ ਬਿਆਨ ਵਿਚ 'ਅਗਰਣੀ' ਨਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਜਿਸ ਦੀ ਇੱਕ ਕਾਪੀ 25 ਜਨਵਰੀ 1948 ਨੂੰ ਰਾਣਾ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕਤਲ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਬੰਬਈ ਵਿਖੇ ਉਸਦੇ ਪੁਲਿਸ ਬਿਆਨ ਵਿੱਚ ਇਸਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। 'ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰੀ' ਦਾ ਨਾਂ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਦਿੱਲੀ ਪੁਲੀਸ ਨੇ ਇਸ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਪਛਾਣ ਦਾ ਪਤਾ ਲਾਉਣ ਲਈ ਕੋਈ ਉਪਰਾਲਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਇਹ ਹੋਰ ਵੀ ਹੈਰਾਨੀ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਰਾਣਾ ਨੂੰ 'ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰੀ' ਦਾ ਨਾਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਭਾਵੇਂ ਕਿ ਇਹ ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਦਾ ਸੀ ਜਾਂ ਨਹੀਂ, ਇਸ ਬਾਰੇ ਸ਼ੱਕ ਹੈ, ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਉਸ ਵੱਲੋਂ ਇਸ 'ਤੇ ਕੋਈ ਉਪਰਾਲਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ।

Machine Translated by Google

ਇਹ ਪਤਾ ਲਗਾਉਣ ਲਈ ਕਿ ਇਹ ਵਿਅਕਤੀ ਕੌਣ ਸੀ ਅਤੇ ਬੰਬਈ ਪੁਲਿਸ ਅਤੇ ਦਿੱਲੀ ਪੁਲਿਸ ਦੋਵਾਂ ਨੂੰ ਚੇਤਾਵਨੀ ਦੇਣ ਲਈ ਬੰਬਈ ਜਾਂ ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਪੂਨਾ ਵੀ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ। ਇਹ ਗੱਲ ਮੰਨਣਯੋਗ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ ਜੇਕਰ ਉਹ ਗੱਲ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾ ਹੋਈ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਯੂ.ਐਚ.ਰਾਣਾ ਨੂੰ ਸੰਜੇਵੀ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਮਦਨਲਾਲ ਦੇ ਬਿਆਨ ਤੋਂ ਲੰਘਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਸੰਜੇਵੀ ਦੇ ਨੋਟ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਦੋਵਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਵੀ 25 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਲੱਭਣ ਵਿੱਚ ਥੋੜ੍ਹੀ ਜਿਹੀ ਤਕਲੀਫ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਸੀ। ਖੁਫੀਆ ਬਿਊਰੋ ਜਾਂ ਪ੍ਰੈਸ ਇਨਫਰਮੇਸ਼ਨ ਬਿਊਰੋ ਜਾਂ ਸੀ.ਆਈ.ਡੀ ਤੋਂ ਇਹ ਪਤਾ ਲਗਾਇਆ ਜਾਵੇ ਕਿ 'ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ' ਦਾ ਮਾਲਕ ਕੌਣ ਸੀ। ਮੰਨਿਆ ਕਿ 24 ਦੇ ਮਦਨਲਾਲ ਦੇ ਬਿਆਨ ਵਿੱਚ ਇਸ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਸੀ।

23.165 ਯੂ.ਐਚ. ਰਾਣਾ ਇਸ ਗੱਲ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸੰਜੇਵੀ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ 'ਅਗਰਣੀ' ਜਾਂ 'ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ' ਦੇ ਸੰਪਾਦਕ ਅਤੇ ਮਾਲਕ ਬਾਰੇ ਦੱਸਿਆ ਸੀ, ਉਹ ਇਸ ਗੱਲ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦੇ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪੇਪਰਾਂ ਦੇ ਨਾਂ ਉਸ ਕੋਲ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਉਸ ਨੇ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਕਿ ਮਦਨਲਾਲ ਦਾ ਬਿਆਨ ਉਸ ਨੂੰ ਉਪਲਬਧ ਕਰਵਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸੇ ਦਿਨ ਉਸ ਨੂੰ 'ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ' ਅਖਬਾਰ ਦੇ ਸੰਪਾਦਕ ਅਤੇ ਸ਼ਾਸਤਰ ਭੰਡਾਰ ਦੇ ਮਾਲਕ, ਪੂਨਾ ਅਤੇ ਅਹਿਮਦਨਗਰ ਦੇ ਕਰਕਰੇ ਦੇ ਜ਼ਿਕਰ ਬਾਰੇ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਸੀ। . ਅਜਿਹਾ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਰਾਣਾ ਦੇ ਦਿਮਾਗ ਵਿਚ ਕੋਈ ਗਲਤੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਬਿਆਨ, ਸਾਬਕਾ. 1, 'ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ' ਦੇ ਸੰਪਾਦਕ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ , ਹਾਲਾਂਕਿ ਇਹ 'ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ' ਦੇ ਸੰਪਾਦਕ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਦਸਤਾਵੇਜ਼ਾਂ ਦੇ ਭੁਲੇਖੇ ਕਾਰਨ ਜਿਸਦਾ ਉਸਨੂੰ ਅਧਿਐਨ ਕਰਨਾ ਪਿਆ ਸੀ ਅਤੇ 20 ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸਮੇਂ ਦੇ ਬੀਤਣ ਕਾਰਨ ਉਹ ਇਸ ਉਲਝਣ ਵਿੱਚ ਪੈ ਗਿਆ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਸਹੀ ਸਥਿਤੀ ਇਹ ਜਾਪਦੀ ਹੈ ਕਿ ਰਾਣਾ ਨੂੰ 25 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਇੱਕ ਅਜਿਹੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਮਿਲੀਭੁਗਤ ਦਾ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਜੋ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੁਆਰਾ 'ਰਾਸ਼ਟਰੀ' ਵਜੋਂ ਗਲਤ ਉਚਾਰਣ ਵਾਲੇ 'ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ' ਦਾ ਮਾਲਕ ਸੀ । ਸਵਾਲ ਫਿਰ ਇਹ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਪਛਾਣ ਦਾ ਪਤਾ ਲਗਾਉਣ ਲਈ ਉੱਥੇ ਕੋਈ ਉਪਰਾਲਾ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਪੂਨਾ ਤੋਂ ਉਸ ਦੇ ਪੂਰੇ ਵੇਰਵੇ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਮੰਗੇ ਗਏ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਕਤਲ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸਨ ਅਤੇ ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਉਸ ਦੀਆਂ ਤਸਵੀਰਾਂ ਵੀ ਆਈ.ਬੀ. ਫਾਈਲ ਨੰ. 13/HA(R)/39-II, Ex. 254-ਏ.

ਲੈਕੂਨਾ ਨੰ. 9

23.166 ਇਸ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਗਵਾਹ ਨੰਬਰ 19 ਵਜੋਂ ਆਰ.ਐਨ. ਬੈਨਰਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ 30 ਜਨਵਰੀ 1948 ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਕਤਲ ਦੀ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਬਾਰੇ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੇ ਸਨ, ਅਤੇ ਇਸ ਬਾਰੇ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਉਸ ਨੂੰ 31 ਨੂੰ ਸਸਕਾਰ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦੀ ਮੀਟਿੰਗ ਵਿੱਚ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਸੀ। . ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ, ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਉਸ ਨੂੰ ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰਾਲੇ ਦੇ ਸਕੱਤਰ ਵਜੋਂ ਆਪਣੀ ਹੈਸੀਅਤ ਵਿਚ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਬਾਰੇ ਸੂਚਿਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਸੰਜੇਵੀ ਲਗਾਤਾਰ ਉਸ ਦੇ ਸੰਪਰਕ ਵਿਚ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸੰਜੇਵੀ ਨੇ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਨੂੰ ਵੀ ਇਸ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਸੀ।

Machine Translated by Google

23.167 ਪੰਜਾਬ ਪੁਲਿਸ ਨਿਯਮ, 24.15 ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਜਨਰਲ ਦੁਆਰਾ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ, ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰਾਲੇ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਭੇਜੀਆਂ ਜਾਣੀਆਂ ਸਨ, ਪਰ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ, ਬੈਨਰਜੀ ਨੂੰ ਕੋਈ ਵੀ ਨਹੀਂ ਭੇਜਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰਾਲੇ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਇੰਟੈਲੀਜੈਂਸ ਬਿਊਰੋ ਦੇ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਦੇ ਕਰਤੱਵਾਂ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਵਲੀ ਦੇ ਸਵਾਲ ਨੰਬਰ 27 ਦੇ ਜਵਾਬ ਵਿੱਚ , ਸਥਿਤੀ ਦਾ ਵਰਣਨ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ-

ਇੰਟੈਲੀਜੈਂਸ ਬਿਊਰੋ ਦੇ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਦਾ ਇਹ ਫਰਜ਼ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰੀ ਅਤੇ ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰਾਲੇ ਨੂੰ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਵਰਗੇ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਖ਼ਤਰੇ ਜਾਂ ਖਤਰੇ ਬਾਰੇ ਜਾਣੂ ਕਰਵਾਉਣ। ਉਸ ਦਾ ਇਹ ਫਰਜ਼ ਵੀ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਅਧੀਨ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਅਤੇ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਖਤਰੇ ਜਾਂ ਖਤਰੇ ਤੋਂ ਸੁਚੇਤ ਰਹਿਣ ਅਤੇ ਇਸ ਬਾਰੇ ਹੋਰ ਖੁਫੀਆ ਜਾਣਕਾਰੀ ਇਕੱਠੀ ਕਰਨ ਲਈ ਅਜਿਹੇ ਹੋਰ ਜ਼ਰੂਰੀ ਉਪਾਅ ਕਰਨ। ਉਹ ਰਾਜ ਦੀਆਂ ਸੀ.ਆਈ.ਡੀਜ਼ ਨੂੰ ਅਜਿਹੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਬਾਰੇ ਚੇਤਾਵਨੀ ਵੀ ਦੇਵੇਗਾ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਅਤੇ ਜ਼ਰੂਰੀਤਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰੇਗਾ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਉਹ ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰਾਲੇ ਨੂੰ ਸੂਚਿਤ ਕਰਨਗੇ।

23.168 ਬੈਨਰਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜੇ ਉਸ ਨੂੰ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਪਤਾ ਹੁੰਦਾ, ਤਾਂ ਉਹ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਰੱਖਦਾ ਕਿ ਬੰਬ ਕਾਂਡ ਦੀ ਜਾਂਚ ਵਿਚ ਪੁਲਿਸ ਕੀ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉਸਨੇ ਕਤਲ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕੀਤਾ ਸੀ।

23.169 ਇਹ ਦਲੀਲ ਵੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਅਤੇ ਸਹੀ ਵੀ ਸੀ ਕਿ ਜੇਕਰ ਇੰਟੈਲੀਜੈਂਸ ਬਿਊਰੋ ਦਾ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਕਤਲ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਆਪਣੇ ਹੀ ਅਫਸਰ ਅਲਵਰ, ਆਗਰਾ, ਗਵਾਲੀਅਰ ਭੇਜ ਸਕਦਾ ਸੀ ਤਾਂ ਉਹ ਬੰਬ ਸੁੱਟਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪਹਿਲਾਂ ਅਜਿਹਾ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ?

23.170 ਐਮਕੇ ਸਿਨਹਾ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜੇਕਰ ਮਦਨਲਾਲ ਨੇ ਆਪਣੇ ਬਿਆਨ ਵਿੱਚ ਜੋ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ਉਹ ਆਈਬੀ ਅਧਿਕਾਰੀ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੁੰਦੀ, ਤਾਂ ਉਹ ਸੀਆਈਡੀ, ਬੰਬੇ ਨਾਲ ਸੇਕਰਾਫੋਨ 'ਤੇ ਸੰਪਰਕ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੱਸਦਾ ਕਿ ਕੀ ਹੋਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨ ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵੇਰਵੇ ਮਦਨਲਾਲ ਨੇ ਦਿੱਤੇ ਸਨ। ਉਹ ਪੂਨਾ ਵਿਖੇ ਪੁਲਿਸ ਦੇ ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਜਨਰਲ ਅਤੇ ਸੀ.ਆਈ.ਡੀ. ਨਾਲ ਵੀ ਸੰਪਰਕ ਕਰੇਗਾ ਅਤੇ ਜਾਂਚ ਦੀ ਪ੍ਰਗਤੀ ਦਾ ਪਤਾ ਲਗਾਉਣ ਲਈ ਲਗਾਤਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੰਪਰਕ ਵਿੱਚ ਰਹੇਗਾ।

ਲੈਕੁਨਾ ਨੰ. 10

23.172 ਇਸ ਨੂੰ ਖੁਦ ਸੰਜੇਵੀ ਦੀ ਅਸਫਲਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਪਰ ਇਹ ਅਜਿਹਾ ਮਾਮਲਾ ਹੈ ਜੋ ਦਿੱਲੀ ਪੁਲਿਸ ਦੇ ਵਿਵਹਾਰ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਹੈ। ਸੰਜੇਵੀ ਅਤੇ ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਵੱਲੋਂ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਸਪੱਸ਼ਟੀਕਰਨ 'ਤੇ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਸਕੱਤਰੇਤ 'ਚ ਕੀਤੀ ਗਈ ਨੋਟਿੰਗ 'ਚ ਸਾਬਕਾ ਐੱਸ. 14, ਸਰਦਾਰ ਪਟੇਲ ਦੀ ਇੱਕ ਟਿੱਪਣੀ ਹੈ ਕਿ ਇੱਕ ਡਿਪਟੀ ਸੁਪਰਡੈਂਟ ਆਫ਼ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਬੰਬਈ ਭੇਜਣਾ ਇੱਕ ਗਲਤੀ ਸੀ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਕਮਿਸ਼ਨ ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪੂਰਾ ਦੇਖਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸਹਿਮਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

Machine Translated by Google

ਦੋ ਸਬੰਧਤ ਬਲਾਂ, ਬੰਬਈ ਅਤੇ ਦਿੱਲੀ ਪੁਲਿਸ ਦੇ ਆਚਰਣ ਦਾ ਕੋਰਸ।
ਪਰ ਇਹ ਤੱਥ ਇਕੱਲੇ ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਲਈ ਕੋਈ ਜਾਇਜ਼ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਅਫਸਰਾਂ ਤੋਂ ਇਹ ਪਤਾ ਲਗਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਨਹੀਂ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ ਕਿ ਉਹ ਕੀ ਜਾਣਦੇ ਸਨ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਉਂ ਭੇਜਿਆ ਗਿਆ ਸੀ।

23.173 ਇੱਕ ਮਾਮਲਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਅਤੇ ਜਿਸ ਲਈ ਡਿਪਟੀ ਸੁਪਰਡੈਂਟ ਜਸਵੰਤ ਸਿੰਘ ਤੋਂ ਸਪੱਸ਼ਟੀਕਰਨ ਨਹੀਂ ਮੰਗਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਮਰ ਚੁੱਕਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਬਾਲਕਿਸ਼ਨ ਬੇਅਸਰ ਸੀ। ਅਤੇ ਇਸੇ ਲਈ ਬੰਬਈ ਗਏ ਦੋ ਪੁਲਿਸ ਅਫਸਰਾਂ ਨੇ ਉਹ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇਣ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਜੋ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਦੋਸ਼ ਹੈ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਜੋ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਪੁਲਿਸ ਡਾਇਰੀਆਂ ਨੰ: 3-ਏ ਅਤੇ ਨੰ: 4-ਬੀ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਨੂੰ ਜ਼ੁਬਾਨੀ ਨਹੀਂ ਦੱਸਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਗਿਆਨ ਵਿੱਚ ਕੀ ਸੀ ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਜੋ Ex ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਸੀ. 5-ਏ. ਦੋਵਾਂ ਦਫ਼ਤਰਾਂ ਨੂੰ ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਨੂੰ ਦੱਸਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਮਦਨਲਾਲ ਤੋਂ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਦੌਰਾਨ ਖੁਦ ਮੌਜੂਦ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਨੂੰ ਤੱਥਾਂ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਕਰਵਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ। ਬੰਬ ਦਾ ਵਿਸਫੋਟ, ਹੈਂਡ ਗ੍ਰੇਨੇਡ ਦੀ ਬਰਾਮਦਗੀ ਅਤੇ ਸਾਵਰਕਰ ਦੀ ਸੰਗਤ, ਇਹ ਸਭ ਸਾਵਰਕਰ ਦੇ ਪੈਰੋਕਾਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਅਗਵਾ ਕਰਨ ਦੀ ਬਜਾਏ ਸਿਆਸੀ ਕਤਲ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨ ਦੇ ਸੰਕੇਤ ਸਨ ਭਾਵੇਂ ਕਿ ਆਈਐਨਏ ਦੇ ਜਨਰਲ ਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਦੁਆਰਾ ਨਿਰਦੇਸ਼ਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਉਸ ਸੱਜਣ ਨੇ ਸਖ਼ਤੀ ਨਾਲ ਰੱਦ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਕਮਿਸ਼ਨ ਸਾਹਮਣੇ ਆਪਣੇ ਬਿਆਨ ਵਿੱਚ ਜਿਸ ਬਿਆਨ ਨੂੰ ਕਮਿਸ਼ਨ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਕਪੂਰ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਦਾ ਅਧਿਆਇ XXIV ਇਸ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਦਿੱਲੀ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਬੰਬਈ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਮਦਨਲਾਲ ਦੇ ਬਿਆਨ ਦਾ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ 5-ਏ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।

ਕਿਉਂਕਿ ਕੁਝ ਨਵੇਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਇਸ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਵੇਰਵਿਆਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ
ਤੱਥ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਰਿਪੋਰਟ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਦੁਬਾਰਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਹੈ।

24.23 ਕੇਸ ਡਾਇਰੀ ਨੰਬਰ 3-ਏ. ਜਸਵੰਤ ਸਿੰਘ ਦੀ ਅਗਲੀ ਡਾਇਰੀ 3-ਏ ਮਿਤੀ 22 ਜਨਵਰੀ, 1948 ਦੀ ਬੰਬਈ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੇ ਪੈਰਾ 3 ਵਿਚ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਦੋ ਪੁਲਿਸ ਅਫਸਰਾਂ ਨੇ ਸੀ.ਆਈ.ਡੀ. ਦਫਤਰ ਵਿਚ ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਨਾਲ 'ਸੰਪਰਕ' ਕੀਤਾ ਜਿੱਥੇ ਉਸ ਨੂੰ 'ਦੁਬਾਰਾ' ਪੂਰੇ ਤੱਥਾਂ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਕਰਵਾਇਆ ਗਿਆ। ਕੇਸ' ਅਤੇ ਇਕ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਨੋਟ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਮਦਨਲਾਲ ਦੇ ਬਿਆਨ ਦੀ ਸਟੀਕਤਾ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ, ਇਸ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਵਿਚ ਐਸ.ਪੀ ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ ਦਾ ਇਕ ਨੋਟ ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਸੌਂਪਿਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਨੋਟ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਿਆ ਅਤੇ ਰੱਖਿਆ। ਉਸਨੇ ਇਸ ਕੇਸ ਨੂੰ ਕਵਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਇੱਕ (?) ਲਿਖਤੀ ਨੋਟ ਵਾਪਸ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜੋ ਨੱਥੀ ਹੈ।

'ਜਿਨ੍ਹੋਂ ਨੇ ਯਦਸ਼ਤ ਕੋ ਬਘੋਰ ਪਰਹ ਔਰ ਅਪੇਨ ਪਾਸ ਯਾਦਸ਼ਤ ਰਾਖੀ।
ਤਾਹਿਰੀ ਨੋਟ ਮੁਤਲੀਕਾ ਮੁਕਦਮਾ ਹਜਾ ਵਾਪਿਸ ਦੀ ਚੁਟਕਲੇ ਲਫ ਹਜਾ ਹੈ।
ਅਤੇ ਨੱਥੀ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਸਾਬਕਾ ਹੈ. 5-ਏ.

24.24 ਡਾਇਰੀ ਨੰਬਰ 3-ਏ ਦਾ ਅਨੁਵਾਦ ਥੋੜ੍ਹਾ ਗਲਤ ਜਾਪਦਾ ਹੈ; ਇਸ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ -

Machine Translated by Google

'ਉਸਨੇ ਮੈਮੋਰੰਡਮ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਿਆ ਅਤੇ ਇਸ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਅੰਸ਼ ਰੱਖਿਆ। ਉਸਨੇ ਉਪਰੋਕਤ ਕੇਸ ਬਾਰੇ ਲਿਖਤੀ ਨੋਟ (ਯਾਦ ਪੱਤਰ) ਵਾਪਸ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਜੋ ਇਸ ਨਾਲ ਨੱਥੀ ਹੈ।'

ਇਹ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਸਾਬਕਾ. 5A ਅਣਡਿਟੇਡ ਅਤੇ ਹਸਤਾਖਰਿਤ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਹ ਮਦਨਲਾਲ ਦੁਆਰਾ ਕਥਿਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦਾ ਇੱਕ ਵੱਖਰਾ ਬਿਰਤਾਂਤ ਹੈ। ਇਹ ਸਕ੍ਰੈਪੀ ਹੈ ਅਤੇ ਕਾਗਜ਼ ਦੀ ਇੱਕ ਫੁਲਸਕੈਪ ਸਾਈਜ਼ ਸ਼ੀਟ ਦੇ ਦੋਵੇਂ ਪਾਸੇ ਦੋ ਵੱਖਰੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ ਅਤੇ ਵੱਖਰੀਆਂ ਸਿਆਹੀ ਵਿੱਚ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।

ਸਾਬਕਾ 5-ਕਦੋਂ ਲਿਖਿਆ ਅਤੇ ਕਿਸ ਦੁਆਰਾ

24.27 ਇਸ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਇਹ ਦੇਖਣਾ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ Ex.5A ਕਦੋਂ ਹੋਂਦ ਵਿੱਚ ਆਇਆ ਅਤੇ ਇਸਨੂੰ ਕਿਉਂ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ; ਕਿਉਂਕਿ ਜੇਕਰ ਇਹ 21 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਹੋਂਦ ਵਿੱਚ ਨਾ ਹੁੰਦੀ ਤਾਂ ਇਸ ਨੂੰ ਬੰਬਈ ਨਹੀਂ ਲਿਜਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ Ex.5A ਦੇ ਲੇਖਕ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਲਿਖੇ ਜਾਣ ਦੀ ਮਿਤੀ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਸਬੂਤਾਂ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਰਨੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਇਸ ਨੁਕਤੇ 'ਤੇ ਅਹਿਮ ਗਵਾਹ ਨੰ: 42 ਆਰ.ਸੀ

ਭਾਟੀਆ ਜੋ ਉਸ ਸਮੇਂ ਪਾਰਲੀਮੈਂਟ ਸਟ੍ਰੀਟ ਥਾਣੇ ਦੇ ਇੰਚਾਰਜ ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਸਨ। ਨੰਬਰ 13 ਰਾਏ ਸਾਹਿਬ ਰਿਖੀਕੇਸ਼ ਜੋ ਉਸ ਸਮੇਂ ਪੁਲਿਸ ਸੁਪਰਡੈਂਟ, ਸੀ.ਆਈ.ਡੀ., ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ ਸਨ ਅਤੇ ਨੰਬਰ 17 ਅਮਰ ਨਾਥ ਭਾਟੀਆ ਜੋ ਉਸ ਸਮੇਂ ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਪੁਲਿਸ ਸੁਪਰਡੈਂਟ ਸਨ, ਭਾਵ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਦੋ ਪੁਲਿਸ ਸੁਪਰਡੈਂਟ ਅਤੇ ਸਟੇਸ਼ਨ ਹਾਊਸ ਅਫਸਰ ਸਨ। ਪਾਰਲੀਮੈਂਟ ਸਟ੍ਰੀਟ ਪੁਲਿਸ ਸਟੇਸ਼ਨ ਸਾਬਕਾ ਦੀ ਇੱਕ ਫੋਟੋਸਟੈਟ ਕਾਪੀ। 5-ਏ ਨੱਥੀ ਹੈ।

ਆਰਸੀ ਭਾਟੀਆ, ਵਿਟ 42

24.28 ਗਵਾਹ ਆਰ.ਸੀ. ਭਾਟੀਆ ਦਾ ਬਿਆਨ ਕਿ ਕਿਵੇਂ Ex.5A ਹੋਂਦ ਵਿੱਚ ਆਇਆ ਸੀ ਕਿ ਮਦਨਲਾਲ ਤੋਂ ਪੁੱਛ-ਗਿੱਛ ਦੌਰਾਨ, ਉਸਨੂੰ ਯਾਦ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਕਦੋਂ ਸੀ, ਉਸਨੂੰ 'ਹੇਠਾਂ ਲੈਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ'। ਮਦਨਲਾਲ ਦੀ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀ ਨੂੰ ਤਿੰਨ-ਚਾਰ ਦਿਨ ਹੋਏ ਹੋਣਗੇ। ਉਸ ਨੂੰ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਦਿਖਾਇਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਹ ਉਸ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਸਿਰਫ਼ 'ਪਲੈਨ ਚਾਕ ਆਊਟ.... ਟੌਂਗਾ ਵਿਚ ਚਲਾ ਗਿਆ ।' ਯਾਨੀ ਪੰਨੇ ਦੇ ਪਿਛਲੇ ਹਿੱਸੇ ਤੱਕ ਲਿਖੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਬਾਕੀ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ 'ਵਿਦ ਕਰਕਰੇ ਨਾਲ ਸ਼ਾਮ 3.45 ਵਜੇ ਮਰੀਨਾ ਹੋਟਲ ਤੋਂ' ਸ਼ਬਦਾਂ ਨਾਲ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਲਿਖਤ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਦਾ ਉਹ ਹਿੱਸਾ ਜੋ ਕਿ ਇੱਕ ਲਾਲ ਪੈਨਸਿਲ ਲਾਈਨ ਵਿੱਚ ਬੰਦ ਸੀ: (ਇਹ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।). ਆਰਸੀ ਭਾਟੀਆ ਆਪਣੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿੱਚ ਜੋ ਹਿੱਸਾ ਮੰਨਦਾ ਹੈ ਉਹ ਇੱਕ ਵੱਖਰੀ ਲਿਖਤ ਅਤੇ ਵੱਖਰੀ ਸਿਆਹੀ ਵਿੱਚ ਹੈ। ਅਤੇ ਇਹ ਆਰਸੀ ਭਾਟੀਆ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, ਪੁਲਿਸ ਸੁਪਰਡੈਂਟ ਅਮਰ ਨਾਥ ਭਾਟੀਆ ਦੀ ਹੈਂਡਰਾਈਟਿੰਗ ਵਿੱਚ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੀ ਹੈਂਡਰਾਈਟਿੰਗ ਨਾਲ ਉਹ

Machine Translated by Google

ਜਾਣੂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਹ ਡਿਪਟੀ ਸੁਪਰਡੈਂਟ ਜਸਵੰਤ ਸਿੰਘ ਦੀ ਲਿਖਤ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਹੈ।

24.29 ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮਦਨਲਾਲ ਤੋਂ ਕਈ ਵਾਰ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ਅਤੇ ਇਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਮੌਕੇ 'ਤੇ ਇਹ ਨੋਟ ਉਸ ਨੂੰ ਲਿਖੇ ਗਏ ਸਨ, ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਯਕੀਨ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਐਕਸ ਵਿਚ ਕੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ। 5ਏ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਦੌਰਾਨ ਉਸ ਨੂੰ ਦੁਹਰਾਇਆ ਗਿਆ। ਉਹ ਇਹ ਨਹੀਂ ਦੱਸ ਸਕਿਆ ਕਿ ਨੋਟ ਕਿਉਂ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਹ ਹੁਕਮ ਸੁਪਰਡੈਂਟ ਅਮਰ ਨਾਥ ਭਾਟੀਆ ਨੇ ਜ਼ਰੂਰ ਦੇਖਿਆ ਹੋਵੇਗਾ ਪਰ ਉਸ ਨੂੰ ਯਕੀਨ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਪਰ ਅਮਰ ਨਾਥ ਭਾਟੀਆ ਦੀ ਲਿਖਤ ਵਿਚਲੇ ਹਿੱਸੇ ਨੂੰ ਦੇਖਦੇ ਹੋਏ, ਇਸ ਗਵਾਹ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਹ ਹੁਕਮਨਾਮਾ ਜ਼ਰੂਰ ਉਸ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਉਸਦਾ ਧਿਆਨ ਡਿਪਟੀ ਸੁਪਰਡੈਂਟ ਜਸਵੰਤ ਸਿੰਘ ਦੀ ਡਾਇਰੀ ਵੱਲ ਖਿੱਚਿਆ ਗਿਆ ਤਾਂ ਗਵਾਹ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਹ ਜਸਵੰਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਬੰਬਈ ਜਾਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਸ ਗਵਾਹ ਦਾ ਬਿਆਨ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦੇ ਕ੍ਰਮ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਤਾਰੀਖਾਂ ਅਤੇ ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਸਾਬਕਾ ਦੀ ਲਿਖਤ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਮੌਕੇ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਅਸਪਸ਼ਟ ਹੈ. 5ਏ ਪਰ ਵੀਹ ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਬੀਤ ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਹ ਅਚਾਨਕ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ।

ਰਾਇ ਸਾਹਿਬ ਰਿਖੀਕੇਸ਼, ਬੁੱਧ। 13

24.30 ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਅਗਲਾ ਗਵਾਹ ਰਾਏ ਸਾਹਿਬ ਰਿਖੀਕੇਸ਼ ਹੈ ਜੋ ਉਸ ਸਮੇਂ ਸੀ.ਆਈ.ਡੀ. ਦੇ ਐਸ.ਪੀ. ਬਦਕਿਸਮਤੀ ਨਾਲ, ਉਹ ਖਰਾਬ ਸਿਹਤ ਵਿੱਚ ਹੈ ਅਤੇ ਦੇਖਣ ਵਿੱਚ ਅਸਮਰੱਥ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਅਮਲੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਆਪਣੀ ਅੱਖਾਂ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਗੁਆ ਚੁੱਕਾ ਹੈ ਪਰ ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ ਉਹ ਬਹੁਤ ਨਿੱਜੀ ਅਸੁਵਿਧਾ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਹੋਇਆ।

24.31 21 ਜਨਵਰੀ 1948 ਨੂੰ ਮਦਨਲਾਲ ਨੂੰ ਸਿਵਲ ਲਾਈਨਜ਼ ਥਾਣੇ ਲਿਜਾਇਆ ਗਿਆ ਜਿੱਥੇ ਆਰਐਸ ਰਿਖੀਕੇਸ਼ ਨੇ ਉਸ ਤੋਂ ਕਰੀਬ 3 ਜਾਂ 4 ਘੰਟੇ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਕੀਤੀ ਪਰ ਉਸ ਨੇ ਕੋਈ ਨਾਂ ਨਹੀਂ ਦੱਸਿਆ। ਉਸ ਨੇ ਸਿਰਫ਼ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਇਹ ਸਭ ਗਵਾਹ ਨੇ ਇਕ ਕਾਗਜ਼ ਦੇ ਟੁਕੜੇ 'ਤੇ ਉਤਾਰ ਲਿਆ ਜੋ ਡਿਪਟੀ ਸੁਪਰਡੈਂਟ ਜਸਵੰਤ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਉਸ ਸਮੇਂ ਸੌਂਪਿਆ ਗਿਆ ਜਦੋਂ ਉਹ ਬੰਬਈ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਡੀਆਈਬੀ ਦੇ ਹੁਕਮਾਂ ਤਹਿਤ ਇਹ ਕਾਰਵਾਈ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਸੰਜੇਵੀ। ਪੁਲਿਸ ਕੇਸ ਡਾਇਰੀਆਂ ਨੰਬਰ 2 ਅਤੇ 2-ਏ ਦਰਸਾਉਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਪੁਲਿਸ ਡਿਪਟੀ ਸੁਪਰਡੈਂਟ ਦੇ ਹੁਕਮਾਂ ਤਹਿਤ ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਜੈ ਦਿਆਲ ਦੁਆਰਾ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਸਾਬਕਾ. 5 ਜੋ ਕਿ ਸਾਬਕਾ ਦੀ ਕਾਪੀ ਹੈ। 5A ਗਵਾਹ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਸੁਣਾਇਆ ਗਿਆ ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਜਵਾਬ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਉਸ ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਨਹੀਂ ਸੀ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਉਸ ਨੇ ਬੰਬਈ ਭੇਜਿਆ ਸੀ। ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਦਾ ਮੂਲ ਉਸ ਨੂੰ ਦਿਖਾਇਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਿਆ ਕਿਉਂਕਿ ਬਦਕਿਸਮਤੀ ਨਾਲ ਉਹ ਦੇਖਣ ਵਿੱਚ ਅਸਮਰੱਥ ਹੈ। ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਮਦਨਲਾਲ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੇ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ਕਰਤਾਵਾਂ ਦੇ ਵੇਰਵੇ ਲਿਖੇ ਸਨ ਜੋ ਕੁਝ ਅਜਿਹਾ ਸੀ ਜੋ ਪੁਲਿਸ ਕੇਸ ਡਾਇਰੀ ਨੰਬਰ 1, ਪੰਨਾ 13, ਪੈਰਾ 15 ਤੋਂ ਪੜ੍ਹਿਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਜਿਸ 'ਤੇ ਸਾਬਕਾ ਮਾਰਕ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। 36. ਬਿਆਨ ਨੂੰ ਸਾਬਕਾ ਵਜੋਂ ਚਿੰਨ੍ਹਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ੬ਪਾਠਕ ਦੁਆਰਾ। ਰਿਖੀਕੇਸ਼ ਨੂੰ ਯਾਦ ਆਇਆ ਕਿ ਮਦਨਲਾਲ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ

Machine Translated by Google

ਕਿ ਪਾਰਟੀ ਦਾ ਨੇਤਾ ਇੱਕ ਮਰਾਠਾ ਸੀ ਜੋ ਇੱਕ ਹਿੰਦੂ ਅਖਬਾਰ, ਸ਼ਾਇਦ 'ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ' ਦਾ ਸੰਪਾਦਕ ਸੀ ਪਰ ਉਸਨੂੰ ਯਾਦ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਮਦਨਲਾਲ ਨੇ ਵੀ 'ਅਗਰਣੀ' ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਸੀ ਪਰ ਉਸਨੇ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਆਦਮੀ ਪੂਨਾ ਦਾ ਸੀ। ਡੀਆਈਬੀ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮਦਨਲਾਲ ਨੇ ਉਸ ਸਮੇਂ ਤੱਕ ਜੋ ਵੀ ਕਿਹਾ ਸੀ, ਉਸ ਦੀ ਟਾਈਪ ਕੀਤੀ ਕਾਪੀ ਦੇਵੇ।

24.32 ਉਸ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਇਹ ਕਿਵੇਂ ਹੋਇਆ ਕਿ ਮਦਨਲਾਲ ਦੀ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀ ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਨ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਕਰਕਰੇ ਅਤੇ ਪੂਨਾ ਜਰਨਲ ਦੇ ਸੰਪਾਦਕ ਦੇ ਕਤਲ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਲਈ ਕੋਈ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਕਦਮ ਨਹੀਂ ਚੁੱਕੇ ਗਏ। ਉਸਦਾ ਜਵਾਬ ਸੀ:- 'ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਵਧੀਆ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤਾ। ਸਾਜ਼ਿਸ਼ਕਰਤਾ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਤੋਂ ਆਏ ਸਨ। ਸਾਡੇ ਲਈ ਇਹ ਪਤਾ ਲਗਾਉਣਾ ਬਹੁਤ

ਮੁਸ਼ਕਲ ਸੀ ਕਿ ਕੌਣ ਸੀ। ਭਾਰਤ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਹਿੱਸਿਆਂ ਤੋਂ ਕਈ ਅਧਿਕਾਰੀ ਇੱਥੇ ਆਏ ਅਤੇ ਕਈ ਸ਼ੱਕੀ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੇ ਨਾਵਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੁਝ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਕੀਤੀ; ਹੋਰਾਂ ਤੋਂ ਅਸੀਂ ਹੁਣੇ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਪਰ ਅਸੀਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਲਾਭਦਾਇਕ ਜਾਣਕਾਰੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਸਫਲ ਨਹੀਂ ਹੋਏ। ਬੰਬਈ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਪੂਨਾ ਜਰਨਲ ਦੇ ਸੰਪਾਦਕ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਉਸਦੀ ਪਛਾਣ ਜਾਣਦੇ ਸਨ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਕਰੇ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰਨ ਵਿਚ ਕੋਈ ਮੁਸ਼ਕਲ ਨਹੀਂ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਸੀ ਜਿਸ ਦੀ ਅਹਿਮਦਨਗਰ ਵਿਚ ਦੁਕਾਨ ਸੀ।'

ਇਹ ਦੋ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਦੀ ਸਪਸ਼ਟ ਜਾਣਕਾਰੀ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ (i) ਇੱਕ ਸੰਪਾਦਕ ਜਿਸ ਦੇ ਵੇਰਵੇ ਬੰਬੇ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਜਾਣੇ ਜਾਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਸਨ ਅਤੇ (ii) ਅਹਿਮਦਨਗਰ ਦੇ ਦੂਜੇ ਕਰਕਰੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੋਵਾਂ ਨੂੰ ਬੰਬੇ ਪੁਲਿਸ ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰ ਸਕਦੀ ਸੀ।

24.33 ਗਵਾਹ ਨੇ ਬਿਆਨ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਮਦਨਲਾਲ ਤੋਂ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਦੌਰਾਨ ਉਸ ਨੂੰ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਨਾਮ ਮਿਲੇ:- (1) ਕਰਕਰੇ ਦਾ ਨੌਕਰ, ਪਰ ਕਰਕਰੇ ਦਾ ਨਾਂ ਨਹੀਂ ਜਿਸਦਾ ਕਾਰੋਬਾਰ ਸੀ।

ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ।

(2) ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਦਾ ਮੁਖੀ ਪੂਨਾ ਤੋਂ ਇੱਕ ਅਖਬਾਰ ਦਾ ਸੰਪਾਦਕ ਸੀ।

(3) ਇੱਕ ਹੋਰ ਵਿਅਕਤੀ ਜਿਸਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਇੱਕ ਡਿਸਚਾਰਜ ਆਰਮੀ ਅਫਸਰ ਸੀ।

(4) ਇੱਕ ਮੋਟਾ ਮਰਾਠਾ ਜਿਸ ਨੇ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਨੂੰ ਵਿੱਤੀ ਸਹਾਇਤਾ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ਅਤੇ ਅਹਿਮਦਨਗਰ ਦੇ ਚੌਂਕ ਵਿੱਚ ਹਥਿਆਰਾਂ ਅਤੇ ਗੋਲਾ ਬਾਰੂਦ ਦਾ ਕਾਰੋਬਾਰ ਕਰਦਾ ਸੀ।

(5) ਸ਼ੰਕਰ। ਪਰ ਇਹ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਨਾਂ ਨਾ ਤਾਂ ਮਦਨਲਾਲ, ਸਾਬਕਾ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਬਿਆਨ ਵਿੱਚ ਹੈ। 6, ਨਾ ਹੀ ਉਸਦੇ ਪੂਰੇ ਬਿਆਨ ਵਿੱਚ, ਸਾਬਕਾ. 1.

24.34 ਇਹ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਗਵਾਹ ਨੇ ਨਾਵਾਂ ਅਤੇ ਵਰਣਨ ਨੂੰ ਉਲਝਾਇਆ ਹੈ। ਸ਼ੰਕਰ ਦਾ ਨਾਂ ਨਾ ਤਾਂ ਐਕਸ. 6 ਨਾ ਹੀ ਮੈਂ ਸਾਬਕਾ. 1. 30 ਜਨਵਰੀ 1948 ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਗੌਡਸੇ ਦੁਆਰਾ ਡਿਸਚਾਰਜ ਕੀਤੇ ਗਏ ਆਰਮੀ ਅਫਸਰ ਦਾ ਵੀ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਮਦਨਲਾਲ ਦੇ ਦੋਵਾਂ ਬਿਆਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਵਿੱਚ ਵੀ ਇਸਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਮਦਨਲਾਲ ਨੇ ਆਪਣੇ ਦੋਵਾਂ ਬਿਆਨਾਂ ਵਿੱਚ ਕਰਕਰੇ ਦੇ ਨਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਅਸਲ ਵਿੱਚ, ਮਦਨਲਾਲ ਦੁਆਰਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਇੱਕੋ ਇੱਕ ਨਾਮ ਹੈ. ਪਰ ਬਿਆਨ ਵਿਚ ਉਸ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਸਾਬਕਾ. 1 ਅਤੇ 6.

Machine Translated by Google

24.35 'ਸ਼ਾਸਤਰ ਭੰਡਾਰ' ਨਾਮ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਸਾਬਕਾ ਵਿਚ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। 1 ਪਰ ਸਾਬਕਾ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ। 6.

ਵਰਣਨ ਮੋਟਾ ਮਰਾਠਾ ਕਿਤੇ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ।

24.36 ਇਹ ਸਭ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਲੈਪਸਸ ਮੈਮੋਰੀ ਦਾ ਕੇਸ ਹੈ ਜੋ ਵੀਹ ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਬੀਤ ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵੀ ਗੈਰ-ਕੁਦਰਤੀ ਜਾਂ ਅਚਾਨਕ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਭਾਵੇਂ ਇਸ ਪੁਲਿਸ ਅਧਿਕਾਰੀ ਨੂੰ ਦੁਖੀ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਸਰੀਰਕ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਨਜ਼ਰਅੰਦਾਜ਼ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ।

24.43 ਚਾਵਲਾ ਦੁਆਰਾ ਜਿਰ੍ਹਾ ਵਿੱਚ ਇਸ ਗਵਾਹ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਸਨੇ ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਲਈ ਕਵਰਿੰਗ ਲੈਟਰ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ। ਉਹ ਸੰਜੇਵੀ ਦੇ ਘਰ ਬੈਠਾ ਸੀ ਜਦੋਂ ਜਸਵੰਤ ਸਿੰਘ ਆਇਆ। ਜਦੋਂ ਜਸਵੰਤ ਸਿੰਘ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ, ਰਿਖੀਕੇਸ਼ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦਿੱਤੇ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਬੰਬਈ ਵਿਚ ਕੀ ਕਰਨਾ ਹੈ।

24.44 ਰਿਖੀਕੇਸ਼ ਨੇ ਮਦਨਲਾਲ ਤੋਂ ਕਰੀਬ 6 ਘੰਟੇ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਕੀਤੀ। ਉਹ ਸ਼ਾਮ 4 ਜਾਂ 5 ਵਜੇ ਦੇ ਕਰੀਬ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਦੇਰ ਰਾਤ ਤੱਕ ਚੱਲਦਾ ਰਿਹਾ। ਮਦਨਲਾਲ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਹਿ-ਸਾਜ਼ਿਸ਼ਕਰਤਾਵਾਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਥਾਵਾਂ ਦਾ ਪੂਰਾ ਵੇਰਵਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਜਿੱਥੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਾਏ ਜਾਣ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਸੀ। ਪਰ ਇਹ ਗਲਤ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਜਾਣਕਾਰੀ ਇੰਨੇ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਬਿਆਨ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਪੂਰਵ ਬਿਆਨ ਵਿੱਚ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। 1. ਗਵਾਹ ਨੇ ਵੇਰਵੇ ਅਤੇ ਪਤੇ ਉਤਾਰ ਦਿੱਤੇ ਕਿਉਂਕਿ ਹੋਰ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਕੁਝ ਕਰਨ ਦਾ ਸਮਾਂ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਗਵਾਹ ਨੇ ਜਸਵੰਤ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਬਿਆਨ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਪਰ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ਕਰਤਾਵਾਂ ਦੇ ਵੇਰਵੇ ਅਤੇ ਪਤੇ ਦਿੱਤੇ। ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਹਵਾਈ ਰਾਹੀਂ ਭੇਜਣ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਤੁਰੰਤ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਕਰਨਾ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਅੱਗੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਸਨੇ ਜਸਵੰਤ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਕੇਸ ਦੇ ਤੱਥ ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਨੂੰ ਸਮਝਾਉਣ ਲਈ ਆਮ ਹਦਾਇਤਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹੋਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਸੰਜੇਵੀ ਦੀ ਤਰਫੋਂ ਉਸਨੂੰ ਇਹ ਵੀ ਦੱਸਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਮਾਮਲਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਹੋਈ ਕਿਸੇ ਵੀ ਪ੍ਰਗਤੀ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਦੇਵੇ ਜੋ ਜਾਪਦਾ ਹੈ। ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਜ਼ਰਅੰਦਾਜ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਇੱਕ ਭਾਟੀਆ। WIT. 17

24.45 ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਅਗਲਾ ਗਵਾਹ ਗਵਾਹ ਨੰਬਰ 17, ਅਮਰ ਨਾਥ ਭਾਟੀਆ ਹੈ, ਜੋ ਉਸ ਸਮੇਂ ਪੁਲਿਸ ਸੁਪਰਡੈਂਟ, ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ ਸੀ ਅਤੇ ਹੁਣ ਐਡਵੋਕੇਟ ਹੈ। ਉਸਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਮਦਨਲਾਲ ਤੋਂ ਪਾਰਲੀਮੈਂਟ ਸਟ੍ਰੀਟ ਪੁਲਿਸ ਸਟੇਸ਼ਨ ਵਿਖੇ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਕੀਤੀ ਗਈ, ਜਿੱਥੇ ਉਸਨੇ ਬਿਆਨ ਦਿੱਤਾ, ਸਾਬਕਾ. 6. ਉਸਨੇ ਸਿਰਫ ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ, ਕਰਕਰੇ ਦਾ ਨਾਮ ਲਿਆ, ਪਰ ਛੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਦਿੱਤਾ।

24.46 ਡਿਪਟੀ ਸੁਪਰਡੈਂਟ ਜਸਵੰਤ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਸੀਆਈਡੀ ਦੇ ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਬਾਲਕਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਿਰਦੇਸ਼ਾਂ ਹੇਠ ਬੰਬਈ ਭੇਜਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਪਰ ਫੈਸਲਾ ਡੀਆਈਬੀ ਅਤੇ ਪੁਲਿਸ ਸੁਪਰਡੈਂਟ ਰਿਖੀਕੇਸ਼ ਦਾ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਡਿਪਟੀ ਸੁਪਰਡੈਂਟ ਜਸਵੰਤ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਕੀ ਹਦਾਇਤਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸ.

'ਅਸੀਂ ਡਿਪਟੀ ਸੁਪਰਡੈਂਟ ਜਸਵੰਤ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਸ਼ੱਕੀ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੀ ਸੂਚੀ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੀ ਸੂਚੀ ਤੋਂ ਮੇਰਾ ਮਤਲਬ ਉਹ ਵਰਣਨ ਹੈ ਜੋ ਅਸੀਂ ਮਦਨਲਾਲ ਦੇ ਬਿਆਨ ਤੋਂ ਇਕੱਠਾ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਜੋ ਵੀ ਸੀ ਮੈਂ ਜਸਵੰਤ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਦੇ ਦਿੱਤਾ। ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਉਸ ਤੋਂ ਵੱਧ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦਾ ਸੀ ਜੋ ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਸੀ। ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਵੀ ਸੀ

Machine Translated by Google

ਜਸਵੰਤ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬੰਬਈ ਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਫਸਰਾਂ ਤੋਂ ਸਹਾਇਤਾ, ਸਹਿਯੋਗ ਅਤੇ ਹਦਾਇਤਾਂ ਲੈਣੀਆਂ ਹਨ ਜੋ ਮਰਾਠਾ ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਬਾਰੇ ਸਾਡੇ ਨਾਲੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਜਾਣ ਸਕਣ।

ਸਵਾਲ. 'ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸ ਦੀ ਮਦਦ ਲੈਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ?
ਉੱਤਰ ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ, ਰਾਣਾ ਨੇ ਉਹ ਸਭ ਕੁਝ ਕਰਨ ਲਈ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲ ਲਿਆ ਸੀ ਜੋ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸੀ।

(ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੁਆਰਾ) ਪ੍ਰ. ਕੀ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਹ ਜਾਣ ਕੇ ਹੈਰਾਨੀ ਹੋਵੇਗੀ ਕਿ ਰਾਣਾ 25 ਜਨਵਰੀ ਤੱਕ ਦਿੱਲੀ ਤੋਂ ਬੰਬਈ ਨਹੀਂ ਗਿਆ ਸੀ? ਫਿਰ ਉਹ ਸਭ ਕੁਝ ਕਰਨ ਲਈ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਲੈ ਸਕਦਾ ਸੀ ਜੋ ਸੰਭਵ ਸੀ?

ਉੱਤਰ ਮੈਂ ਸਿਰਫ ਇੰਨਾ ਹੀ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਰਾਣਾ ਨੇ ਹਰ ਸੰਭਵ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦਾ ਜ਼ਿੰਮਾ ਲਿਆ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਕਿ ਉਹ ਦਿੱਲੀ ਤੋਂ ਬੰਬਈ ਲਈ ਕਦੋਂ ਨਿਕਲਿਆ।'

24.48 ਫਿਰ ਉਸ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਉਹ ਜਸਵੰਤ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਬੰਬਈ ਵਿਚ ਅਜਿਹੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰਨ ਦਾ ਹੁਕਮ ਕਿਵੇਂ ਦੇ ਸਕਦਾ ਸੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਂ ਅਤੇ ਰਹਿਣ ਦੇ ਸਥਾਨਾਂ ਬਾਰੇ ਉਸ ਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਅਧਿਕਾਰੀ ਬੰਬਈ ਲਈ ਰਵਾਨਾ ਹੋਏ ਸਨ, ਮਦਨਲਾਲ ਨੇ ਸਿਰਫ ਕਰਕਰੇ ਦਾ ਨਾਂ ਅਤੇ ਕੁਝ ਵੇਰਵਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਦੂਜਿਆਂ ਦਾ, ਉਸਦਾ ਜਵਾਬ

ਸੀ-

'ਸਾਡੀ ਚਿੰਤਾ ਸਿਰਫ਼ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਫੜਨ ਦੀ ਸੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਮਦਨਲਾਲ ਨੇ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।'

ਜਦੋਂ ਯਾਦ ਦਿਵਾਇਆ ਗਿਆ ਕਿ ਵਰਣਨ ਨਾਕਾਫੀ ਸਨ, ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਜਵਾਬ ਸੀ ਕਿ ਮਦਨਲਾਲ ਤੋਂ ਜੋ ਵੀ ਵੇਰਵਾ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲ ਸਕਦਾ ਸੀ, ਉਹ ਬੰਬਈ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਰਾਏ ਸੀ ਕਿ ਬੰਬਈ ਪੁਲਿਸ ਦੇ ਸਹਿਯੋਗ ਨਾਲ ਉਹਨਾਂ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰਨਾ ਸੰਭਵ ਹੋਵੇਗਾ।

24.50 ਏ.ਐਨ. ਭਾਟੀਆ ਨੇ ਮੰਨਿਆ ਕਿ ਜਸਵੰਤ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਜੋ ਵੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਉਸ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੇਸ ਡਾਇਰੀ ਵਿੱਚ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ। ਉਸਦਾ ਧਿਆਨ 21 ਜਨਵਰੀ 1948 ਦੀ ਜਸਵੰਤ ਸਿੰਘ ਦੀ ਡਾਇਰੀ ਨੰਬਰ 2ਬੀ ਵੱਲ ਖਿੱਚਿਆ ਗਿਆ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਮਦਨਲਾਲ ਦੇ ਬਿਆਨ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਸੰਖੇਪ ਦਾ ਕੋਈ ਹਵਾਲਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਉਸ ਦਾ ਜਵਾਬ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਬਾਰੇ ਤਾਂ ਯਾਦ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ ਪਰ ਗੁਰਟੂ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਸੀ, ਜੋ ਕਿ ਪੁੱਛੇ ਸਵਾਲ ਦਾ ਸ਼ਾਇਦ ਹੀ ਕੋਈ ਢੁਕਵਾਂ ਜਵਾਬ ਸੀ।

24.51 ਉਸਦਾ ਧਿਆਨ 22 ਜਨਵਰੀ ਦੀ ਜਸਵੰਤ ਸਿੰਘ ਦੀ ਕੇਸ ਡਾਇਰੀ ਨੰਬਰ 3-ਏ ਵੱਲ ਖਿੱਚਿਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਕੀ ਉਸਨੂੰ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਯਾਦ ਹੈ। ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਸ ਵੱਲੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ਾਂ 'ਚੋਂ ਕਿਸੇ ਇਕ 'ਤੇ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤਸਦੀਕ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ਪਰ ਉਹ ਯਾਦ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕੇ ਕਿ ਅਸਲ ਵਿਚ ਕੀ ਸੀ।

ਸੀ.

24.52 ਉਸ ਨੂੰ 17 ਅਕਤੂਬਰ 1967 ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਬੁਲਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਸਾਬਕਾ ਬਾਰੇ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ।
5 ਏ. ਉਸ ਤੋਂ ਪੁੱਛਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਕਦੋਂ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ

Machine Translated by Google

ਯਾਦ ਨਹੀਂ ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ -

'ਮੈਨੂੰ ਨਿੱਜੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮਦਨਲਾਲ ਦੇ ਬਿਆਨ ਦੀ ਸਟੀਕ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨਹੀਂ ਸੀ।
ਮੈਨੂੰ ਯਾਦ ਹੈ ਕਿ ਬਿਆਨ ਦਾ ਅਜਿਹਾ ਸਟੀਕ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਜੋ ਵੀ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਨੂੰ ਲਗਾਤਾਰ ਦੱਸਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਕਿਹੜੀ ਜਾਂਚ ਚੱਲ ਰਹੀ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਸਲਾਹ ਪੁੱਛੀ ਗਈ ਜੋ ਮੈਂ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਜਿੱਥੇ ਮੈਂ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸਮਝਿਆ, ਮੈਂ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਵੀ ਦਿੱਤੇ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਧੀਨ ਪੁਲਿਸ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਮੇਰੀ ਸਲਾਹ ਦਾ ਫਾਇਦਾ ਹੋਇਆ।

24.53 ਗਵਾਹ ਨੂੰ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਸਾਬਕਾ. 5A ਅਤੇ ਪੁੱਛਿਆ - 'ਪ੍ਰ. ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਦੇਖਿਆ ਹੈ?

A. ਮੈਂ ਇਸਨੂੰ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਦੇਖਿਆ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਇਹ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ
ਇਸ ਨੂੰ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਜਾਂਚ ਦੌਰਾਨ ਵੀ ਦੇਖਿਆ ਪਰ ਉਦੋਂ ਤੋਂ ਮੈਂ ਇਸਨੂੰ ਨਹੀਂ ਦੇਖਿਆ।

24.54 ਉਸ ਦਾ ਧਿਆਨ ਉਸ ਹਿੱਸੇ ਵੱਲ ਖਿੱਚਿਆ ਗਿਆ, 'ਮੀਟ ਕਰਕਰੇ ਜੋ ਸਭਾ ਦਾ ਸਰਗਰਮ ਵਰਕਰ ਜਾਂ ਪ੍ਰਧਾਨ ਜਾਪਦਾ ਸੀ' ਅਤੇ 'ਸ. ਦੇਸ਼ਪਾਂਡੇ, ਓਮ ਬਾਬਾ ਅਤੇ ਕਰਕਰੇ ਦੇ ਨਾਲ 20 ਜਨਵਰੀ, 1948 ਨੂੰ ਸ਼ਾਮ 6.00 ਵਜੇ ਚਲੇ ਗਏ' ਉਹ ਪੁਲਿਸ ਡਾਇਰੀਆਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਹਨ ਅਤੇ ਗਵਾਹ ਦਾ ਜਵਾਬ ਸੀ, 'ਮੈਂ ਇਸ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕਹਿ ਸਕਦਾ'।

24.56 ਸ੍ਰੀ ਵੈਦਿਆ ਦੁਆਰਾ ਜਿਰ੍ਹਾ ਵਿੱਚ, ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ-

.... ਅਤੇ ਕੇਸ ਡਾਇਰੀ ਨੰਬਰ 1,1 ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਹੁਣ ਕਹਿ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਮੈਂ ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਨੂੰ ਮਦਨਲਾਲ ਦੇ ਬਿਆਨ ਦੀ ਸਟੀਕ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿਚ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ ਸੀ।
ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਅਧੂਰਾ ਸੀ ਮੈਂ ਕੁਝ ਸ਼ਬਦ ਜੋੜ ਦਿੱਤੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਹ ਸ਼ਬਦ ਜੋ ਮੈਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਸੰਕੇਤ ਕਰ ਚੁੱਕਾ ਹਾਂ।

24.61 ਏ.ਐਨ. ਭਾਟੀਆ ਨੇ ਰਾਏ ਸਾਹਿਬ ਰਿਖੀਕੇਸ਼, ਸਾਬਕਾ ਦਾ ਸਮਰਥਨ ਸਾਬਤ ਕੀਤਾ। 1-ਏ, ਮਦਨਲਾਲ ਦੇ ਪੂਰੇ ਬਿਆਨ ਦੀ ਕਾਪੀ 'ਤੇ, ਸਾਬਕਾ. 1 ਜੋ ਸੰਜੇਵੀ ਦੇ ਨੋਟ ਨਾਲ ਨੱਥੀ ਸੀ, ਸਾਬਕਾ. 7. ਜ਼ਿਕਰਯੋਗ ਹੈ ਕਿ ਐਕਸ. 5 ਜੋ ਸੰਜੇਵੀ ਦੇ ਨੋਟ ਨਾਲ ਨੱਥੀ ਸੀ, ਐਕਸ. 7, ਅਤੇ ਮਾਰਕ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਅਨੁਬੰਧ V ਵਿੱਚ ਨਿਮਨਲਿਖਤ ਸਮਰਥਨ ਹੈ—'ਸੱਚੀ ਕਾਪੀ। ਇੰਸ.ਪ੍ਰ. CID, ND'- ਪਰ ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਦੇ ਦਸਤਖਤ ਨਹੀਂ ਹਨ; ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਹੇਠਾਂ 'ਟੀ.ਜੀ. ਸੰਜੇਵੀ' ਮਿਤੀ 20-2-49 ਦੇ ਦਸਤਖਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਕਿਹੜੇ ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਨੇ ਅਸਲ ਕਾਪੀ ਨੂੰ ਸੱਚੀ ਕਾਪੀ ਹੋਣ ਲਈ ਤਸਦੀਕ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਕਮਿਸ਼ਨ ਇਹ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲਗਾ ਸਕਿਆ ਹੈ।

24.62 ਬੀ.ਬੀ.ਲਾਈ ਦੁਆਰਾ ਜਿਰ੍ਹਾ ਕੀਤੀ ਗਈ, ਏ.ਐਨ. ਭਾਟੀਆ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਰਾਮ ਚੰਦ (ਆਰ.ਸੀ. ਭਾਟੀਆ) ਦੁਆਰਾ ਆਪਣੇ ਆਦੇਸ਼ਾਂ ਤਹਿਤ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਉਸਨੇ ਇਸਨੂੰ ਕੇਸ ਡਾਇਰੀਆਂ ਤੋਂ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਗਵਾਹ ਨੇ ਖੁਦ ਸਾਬਕਾ ਦੇ ਭਾਗ ਏ-ਅਲ ਵਿਚ ਮੌਜੂਦ ਜਾਣਕਾਰੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ। ਮੁਲਜ਼ਮਾਂ ਤੋਂ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਕਰ ਰਹੇ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਤੋਂ 5 ਏ. ਉਸ ਨੇ ਅੱਗੇ ਕਿਹਾ, 'ਅਸਲ ਵਿਚ ਜੋ ਕੁਝ ਏ-ਅਲ ਵਿਚ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਉਹ ਉਸ ਦਾ ਸੰਖੇਪ ਹੈ ਜੋ ਰਾਮ ਚੰਦ ਨੇ ਦੋ ਪੰਨਿਆਂ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਆਪਣੇ ਗਿਆਨ ਤੋਂ ਕੁਝ ਹੈ'।

Machine Translated by Google

'ਮੈਂ ਇਹ ਛੋਟਾ ਨੋਟ ਏ-ਅਲ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਮੈਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਅਧਿਕਾਰੀ ਨੂੰ ਤੁਰੰਤ ਦੱਸ ਸਕਾਂ ਜਿਸ ਨੇ ਮੇਰੇ ਤੋਂ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਕੀਤੀ ਹੈ।'

ਉਸ ਨੇ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਆਪਣੇ ਮੇਜ਼ 'ਤੇ ਰੱਖ ਦਿੱਤੇ। ਉਹ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਹਿ ਸਕਿਆ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਰੀਡਰ ਜਾਂ ਸਟੈਨੋਗ੍ਰਾਫਰ ਨੇ ਜਸਵੰਤ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਕਦੋਂ ਸੌਂਪਿਆ ਪਰ ਇਹ 25 ਜਨਵਰੀ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦੀ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਉਸ ਨੇ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਨੂੰ ਖੁੰਝਾਇਆ ਨਹੀਂ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਕੋਲ ਇਸ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਦਾ ਕੋਈ ਮੌਕਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਹ ਜ਼ੋਰ ਦੇ ਕੇ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਜਸਵੰਤ ਸਿੰਘ ਬੰਬਈ ਜਾਣ ਵੇਲੇ ਨਹੀਂ ਲੈ ਸਕਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਸੰਜੇਵੀ ਭੇਜ ਸਕਦਾ ਸੀ।

24.63 ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂਚ ਕੀਤੀ ਗਈ, ਏਐਨ ਭਾਟੀਆ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜੇਕਰ ਉਸ ਦਾ ਕਾਗਜ਼ ਭੇਜਣ ਨਾਲ ਕੋਈ ਲੈਣਾ-ਦੇਣਾ ਸੀ ਤਾਂ ਉਹ ਉਹ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਨਾ ਭੇਜਦਾ।
ਕਿਸੇ ਅਧਿਕਾਰੀ ਨੇ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਉਹ ਕੋਈ ਸਪੱਸ਼ਟੀਕਰਨ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕੇ ਕਿ ਜਸਵੰਤ ਸਿੰਘ ਨੇ 25 ਜਨਵਰੀ 1948 ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਫਾਈਲ ਵਿਚ ਇਹ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਝੂਠਾ ਕਿਉਂ ਪਾਇਆ।

24.64 ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਏ.ਐਨ. ਭਾਟੀਆ ਨੂੰ ਯਾਦ ਹੈ ਕਿ ਮਦਨਲਾਲ ਦੇ ਬਿਆਨ ਤੋਂ ਜੋ ਵੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਉਹ ਬੰਬਈ ਭੇਜਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਕਦੇ ਵੀ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਸਾਬਕਾ ਨਹੀਂ ਦਿਖਾਇਆ। ਸੰਜੇਵੀ ਨੂੰ 5 ਏ.

ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੇ ਕਈ ਗਵਾਹਾਂ ਤੋਂ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਕੀਤੀ, ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਬਾਲਕਿਸ਼ਨ, .Dy.SP ਜਸਵੰਤ ਸਿੰਘ ਦੀ ਅਦਾਲਤੀ ਗਵਾਹੀ, ਸਰਦਾਰ ਪਟੇਲ ਦੇ ਸਕੱਤਰ ਵੀ.
ਸ਼ੰਕਰ, ਕੇਂਦਰੀ ਗ੍ਰਹਿ ਸਕੱਤਰ ਆਰ.ਐਨ. ਬੈਨਰਜੀ, ਸਰਦਾਰ ਪਟੇਲ ਦੀ ਧੀ ਮਨੀਬੇਨ ਪਟੇਲ, ਬਦਨਾਮ ਯੂਐਚ ਰਾਣਾ ਅਤੇ ਹੋਰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਇਹ ਪਤਾ ਲਗਾਉਣ ਲਈ ਕਿ ਕੀ ਸਾਬਕਾ. 5ਏ ਅਤੇ ਕੁਝ ਹੋਰ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਦਿੱਲੀ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਬੰਬਈ ਨੂੰ ਭੇਜੇ ਗਏ ਸਨ, ਉਹ ਸੱਚੇ ਜਾਂ ਮਨਘੜਤ ਸਨ।

ਕਪੂਰ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਦਾ ਅਧਿਆਇ XXV ਇਸ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹੈ
ਬੰਬਈ ਵਿੱਚ ਜਾਂਚ

25.3 22 ਤੋਂ 30 ਤੱਕ ਦੀ ਮਿਆਦ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਦੋ ਚੀਜ਼ਾਂ ਹੋਈਆਂ।
ਦਿੱਲੀ ਪੁਲਿਸ ਦੇ ਦੋ ਅਧਿਕਾਰੀ ਕਰਕਰੇ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਕਰਨ ਅਤੇ ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਦੀ ਮਦਦ ਲੈਣ ਆਏ ਸਨ। ਦੂਜਾ ਤੱਥ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਯੂ.ਐਚ.ਰਾਣਾ 27 ਤਰੀਕ ਦੀ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਬੰਬਈ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਸ ਕੋਲ ਮਦਨਲਾਲ ਸਾਬਕਾ ਦਾ ਪੂਰਾ ਬਿਆਨ ਸੀ। 1, ਜਿਸ ਨੇ ਹੋਰ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੇ ਨਾਲ 'ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ' ਦੇ ਮਾਲਕ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ਕਾਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਦੱਸਿਆ ਹੈ। ਰਾਣਾ ਅਤੇ ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਦੋਵਾਂ ਨੇ ਇਹ ਬਿਆਨ ਨਹੀਂ ਪੜ੍ਹਿਆ। ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਕਹਿਣ ਲਈ, ਇਹ ਬਹੁਤ ਹੀ ਹੈਰਾਨੀਜਨਕ ਵਿਵਹਾਰ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਜੇਕਰ ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਜਾਂਚ ਵੀ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਤਾਂ ਜੋ ਜਾਣਕਾਰੀ ਐਕਸ. 1 ਉਸ ਲਈ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਮਹੱਤਵ ਵਾਲਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ।

25.11 ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਨੂੰ ਮੋਰਾਰਜੀ ਦੇਸਾਈ ਨੇ ਸਾਰੀ ਕਹਾਣੀ ਦਿੱਤੀ ਪਰ ਸਾਵਰਕਰ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਕੋਈ ਸਬੂਤ ਨਹੀਂ ਸੀ। 'ਮੈਨੂੰ ਬਹੁਤ ਮਜ਼ਬੂਤ ਭਾਵ ਸੀ', ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਸਾਵਰਕਰ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਸੀ ਅਤੇ ਇਹੀ ਕਾਰਨ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰ 'ਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਨਜ਼ਰ ਰੱਖਣ ਲਈ ਕਿਹਾ।' ਮੋਰਾਰਜੀ ਦੇਸਾਈ ਨੇ ਜੈਨ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਨੂੰ ਅਸਲੀ ਮੰਨਿਆ।

Machine Translated by Google

25.13 ਕੋਤਵਾਲ ਵੱਲੋਂ ਇਹ ਦਲੀਲ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ ਕਿ ਜੇਕਰ ਇਹ ਤੱਥ ਸਨ, ਭਾਵ ਮਦਨਲਾਲ ਅਤੇ ਕਰਕਰੇ ਅਹਿਮਦਨਗਰ ਦੇ ਸਨ, ਹਥਿਆਰਾਂ ਦਾ ਡੰਪ ਵੀ ਅਹਿਮਦਨਗਰ ਵਿਖੇ ਸੀ, ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੱਥਾਂ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਉਚਿਤ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਸੀ ਅਤੇ ਸਹੀ ਵਿਅਕਤੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ। ਕਾਮਟੇ, ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਜਨਰਲ ਆਫ਼ ਪੁਲਿਸ ਬਣੋ ਨਾ ਕਿ ਨਾਗਰਵਾਲਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਕਾਮਟੇ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰ ਪੂਰੇ ਬੰਬਈ ਪ੍ਰਾਂਤ ਵਿੱਚ ਫੈਲਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰ ਸਿਰਫ਼ ਬੰਬਈ ਸ਼ਹਿਰ ਤੱਕ ਸੀਮਤ ਸੀ ਅਤੇ ਕਿਉਂਕਿ ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਕਾਰਵਾਈ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਬੰਬਈ ਸ਼ਹਿਰ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਅਹਿਮਦਨਗਰ ਵਿਖੇ ਬਣੀ। ਜੈਨ ਦੇ ਨਾਂ ਦਾ ਖੁਲਾਸਾ ਨਾ ਕਰਨ ਦਾ ਕੋਈ ਤਰਕਸੰਗਤ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨੇ ਮੋਰਾਰਜੀ ਦੇਸਾਈ ਨੂੰ ਅਜਿਹਾ ਨਾ ਕਰਨ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਇੱਕ ਖ਼ਤਰਨਾਕ ਇਲਾਕੇ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਜੇਕਰ ਉਸਦਾ ਨਾਮ ਬਾਹਰ ਕੱਢਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸਦੀ ਹੱਤਿਆ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਸੀ। (ਪ੍ਰੋ. ਜੈਨ ਸਾਵਰਕਰ ਨਿਵਾਸ ਤੋਂ ਇੱਕ ਪੱਥਰ ਦੀ ਦੂਰੀ 'ਤੇ ਸ਼ਿਵਾਜੀ ਪਾਰਕ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਦਾਦਰ ਅਤੇ ਸ਼ਿਵਾਜੀ ਪਾਰਕ ਨੂੰ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਦਾ ਗੜ੍ਹ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ)। ਪਰ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਰਾਏ ਵਿੱਚ ਜਾਂਚ ਜਾਂ ਜਾਂਚ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਲੈਣ ਲਈ ਕਾਮਟੇ ਦੀ ਬਜਾਏ ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਨੂੰ ਚੁਣਨ ਲਈ ਦੇਸਾਈ ਨੂੰ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਉਣਾ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੋਵੇਗਾ। ਸਮੇਂ ਦੀ ਇਸ ਦੂਰੀ 'ਤੇ ਸਾਰੇ ਤੱਥਾਂ ਅਤੇ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ਕਾਰਾਂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਜਾਣਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਾਮਟੇ ਸ਼ਾਇਦ ਬਿਹਤਰ ਹੁੰਦੇ, ਪਰ ਕੀ ਇਹੀ ਗੱਲ 21 ਜਨਵਰੀ 1948 ਨੂੰ ਕਹੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਸੀ ਜਦੋਂ ਦੋ ਨਾਂ 'ਸੇਠ' ਕਰਕਰੇ ਦੇ ਸਨ। ਅਹਿਮਦਨਗਰ, ਅਤੇ ਵੀ.ਡੀ. ਸਾਵਰਕਰ; ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਹੜਾ ਜ਼ਿਆਦਾ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸੀ? ਇਹ ਉਹ ਥਾਂ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਚੋਣ ਹੁੰਦੀ ਹੈ. (ਇੱਥੇ ਮੈਂ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਤੋਂ ਟਾਲਾ ਵੱਟਦਾ ਹਾਂ, ਦੇਸਾਈ ਕਾਮਟੇ ਨੂੰ ਵੀ ਲਿਆ ਸਕਦਾ ਸੀ, ਜੋ ਸੂਬਾਈ ਪੁਲਿਸ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠ ਸਕਦਾ ਸੀ ਜਦੋਂ ਕਿ ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਨੇ ਬੰਬਈ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿੱਚ ਜਾਂਚ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਿਆ। ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰੀ ਦੁਆਰਾ।)

25.15 ਇਹ ਪੁੱਛੇ ਜਾਣ 'ਤੇ ਕਿ ਕੀ ਮੋਰਾਰਜੀ ਦੇਸਾਈ ਪੁਲਿਸ ਦੇ ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਨੂੰ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇਣ ਵਿਚ ਸਹੀ ਸੀ, ਕੇ.ਐਮ. ਮੁਨਸ਼ੀ, ਵਿਟ. ਨੰਬਰ 82 ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ 'ਇਹੋ ਹੀ ਤਰੀਕਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਮੰਤਰੀ ਕੰਮ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਤੋਂ ਖੁਦ ਜਾਂਚ ਕਰਨ ਦੀ ਉਮੀਦ ਨਹੀਂ ਹੈ' ਮੁਨਸ਼ੀ ਨੇ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੇਸ ਦੀ ਇੱਕ ਉਦਾਹਰਣ ਦਿੱਤੀ ਜਦੋਂ ਉਹ ਯੂਪੀ ਦੇ ਗਵਰਨਰ ਸਨ, ਝਾਂਸੀ ਵਿਖੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਜਵਾਹਰ ਲਾਲ ਨਹਿਰੂ ਦੇ ਕਤਲ ਦੀ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਬਾਰੇ ਸੂਚਨਾ ਮਿਲੀ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਇਹ ਜਾਣਕਾਰੀ ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰੀ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪੁਲਿਸ ਦੇ ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਜਨਰਲ ਨੂੰ ਜਾਂਚ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਪਤਾ ਚੱਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਜਾਣਕਾਰੀ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਤੱਥ ਦੇ ਸੀ।

25.16 ਕੋਤਵਾਲ ਨੇ ਸਿਟੀ ਆਫ਼ ਬੰਬੇ ਪੁਲਿਸ ਐਕਟ, 1902 (1902 ਦਾ ਨੰਬਰ IV) ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ, ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਨੂੰ ਜਾਂਚ ਸੌਂਪਣ ਦੀ ਆਪਣੀ ਦਲੀਲ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰਨ ਲਈ, ਇਸ ਨੂੰ 'ਬੰਬੇ ਸਿਟੀ ਐਕਟ' ਕਿਹਾ ਗਿਆ।

Machine Translated by Google

ਇੱਕ ਗਲਤੀ ਸੀ. ਉਪਰੋਕਤ ਐਕਟ ਅਨੁਸਾਰ ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਬੰਬੇ ਸਿਟੀ ਐਕਟ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦੀ ਸੀਮਤ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਕਾਰਨ ਅਪਰਾਧ ਬਾਰੇ ਖੁਫੀਆ ਜਾਣਕਾਰੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਜਾਂ ਅਪਰਾਧ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਲਈ ਕੋਈ ਕਾਰਵਾਈ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਕੋਤਵਾਲ ਨੇ ਆਪਣੀ ਦਲੀਲ ਦੇ ਸਮਰਥਨ ਵਿੱਚ ਕਈ ਧਾਰਾਵਾਂ ਅਤੇ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆਵਾਂ ਦੇ ਕੋਡਾਂ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ।

ਕਪੂਰ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੇ ਕੋਤਵਾਲ ਦੀਆਂ ਦਲੀਲਾਂ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ।

25.26 ਕਮਿਸ਼ਨ ਕੋਤਵਾਲ ਦੀ ਇਸ ਦਲੀਲ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਅਸਮਰੱਥ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਇੰਨੇ ਵਿਆਪਕ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਜੇ ਉਸਦੀ ਦਲੀਲ ਸਹੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਹ ਕੁਝ ਅਸਾਧਾਰਨ ਨਤੀਜੇ ਲੈ ਕੇ ਜਾਵੇਗਾ. ਜੇਕਰ ਸਿਟੀ ਆਫ ਬਾਂਬੇ ਪੁਲਿਸ ਦੇ ਕਿਸੇ ਅਧਿਕਾਰੀ ਨੂੰ ਸੂਚਨਾ ਮਿਲੀ ਕਿ ਉਸਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰ ਦੇ ਕੁਝ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਸੂਬੇ ਜਾਂ ਕੇਂਦਰ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦਾ ਕਤਲ ਕਰਨ ਲਈ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਬੰਬੇ ਸਿਟੀ ਪੁਲਿਸ ਅਧਿਕਾਰੀ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਵੀ ਲੈ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਾ ਕੋਈ ਨੋਟਿਸ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਉਹ ਆਪਣੇ ਅੰਗੂਠੇ ਨੂੰ ਘੁਮਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਦਾਸੀਨ ਅਤੇ ਅਕਿਰਿਆਸ਼ੀਲ ਰਹਿ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰ ਦੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਤਿਆਰੀ ਕਰਨ, ਹਥਿਆਰ ਇਕੱਠੇ ਕਰਨ ਅਤੇ ਬੰਬਈ ਤੋਂ ਜਿੱਥੇ ਵੀ ਉਹ ਅਪਰਾਧ ਕਰਨ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਉੱਥੇ ਜਾਣ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦੇ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਤਰਕਪੂਰਨ ਸਿੱਟੇ 'ਤੇ ਲਿਆ ਗਿਆ, ਜੇ ਕੋਈ ਜਾਸੂਸੀ ਰਿੰਗ ਬੰਬਈ ਵਿਚ ਆਪਣਾ ਅਧਾਰ ਰੱਖਦੀ ਸੀ ਪਰ ਬੰਬਈ ਸ਼ਹਿਰ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ, ਇਹ ਬੰਬਈ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਕੰਮ ਕਰਨ ਲਈ ਸੁਤੰਤਰ ਹੋਵੇਗੀ, ਇਹ ਕੋਈ ਵੀ ਗੁਪਤ ਅਤੇ ਗੁਪਤ ਜਾਣਕਾਰੀ ਚੋਰੀ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ ਜੋ ਉਹ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਇਹ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਸਭ ਤੋਂ ਖ਼ਤਰਨਾਕ, ਸਭ ਤੋਂ ਖ਼ਤਰਨਾਕ ਹਰਕਤਾਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ਪਰ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਇਸ ਦਾ ਸੰਚਾਲਕ ਬੰਬਈ ਸ਼ਹਿਰ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਸੀ, ਬੰਬਈ ਸਿਟੀ ਪੁਲਿਸ ਉਦੋਂ ਵੀ ਬੇਵੱਸ ਹੋਵੇਗੀ ਜਦੋਂ ਇਹ ਸਾਰੀਆਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਜਾਸੂਸ ਬੰਬਈ ਵਾਪਸ ਪਰਤ ਆਏ ਅਤੇ ਲੁਕੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਉੱਥੇ ਬੰਬਈ ਪੁਲਿਸ ਦੇ ਗਿਆਨ ਤੱਕ ਅਤੇ ਸਮੁੰਦਰ ਜਾਂ ਅਸਮਾਨ ਨੂੰ ਪਾਰ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨ ਵੇਲੇ ਵੀ।

25.34 ਮੋਰਾਰਜੀ ਦੇਸਾਈ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੀਆਂ ਦੋ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਸਨ: VR ਦੀ ਗੁੰਝਲਤਾ। ਅਹਿਮਦਨਗਰ ਦੇ ਕਰਕਰੇ ਅਤੇ ਬੰਬਈ ਦੇ ਵੀ.ਡੀ. ਸਾਵਰਕਰ ਦੇ ਵੀ ਉਸ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਵਿੱਚ ਭਾਗੀਦਾਰ ਹੋਣ ਦਾ ਸ਼ੱਕ ਜਿਸਦਾ ਨਤੀਜਾ ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਬੰਬ ਵਿਸਫੋਟ ਅਤੇ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਹੱਤਿਆ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ VR ਬਾਰੇ ਬਹੁਤਾ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ

ਕਰਕਰੇ, ਪਰ ਉਹ ਸਾਵਰਕਰ ਦੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਫਲਸਫੇ ਤੋਂ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਣੂ ਸਨ, ਜਿਸ ਦੇ ਪੈਰੋਕਾਰ ਭਾਵੇਂ ਬੰਬਈ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿੱਚ ਸਰਗਰਮ ਨਹੀਂ ਸਨ, ਪੂਨਾ ਵਿੱਚ ਕਾਫ਼ੀ ਸਰਗਰਮ ਸਨ। ਜੇ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਤਾਂ ਕਰਕਰੇ ਦੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਅਹਿਮਦਨਗਰ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ ਸਨ।

25.36 ਕਰਕਰੇ, ਸਾਵਰਕਰ, ਅਤੇ ਬੈਜ ਦੇ ਕੁਝ ਸੰਗਠਨਾਂ ਦਾ ਸੁਮੇਲ ਅਤੇ ਬੰਬ ਸੁੱਟਣ ਦੇ ਸਬੂਤ ਅਗਵਾ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਦਾ ਸਬੂਤ ਨਹੀਂ ਸਨ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਤੋਂ ਬਚਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ।

Machine Translated by Google

ਸਾਵਰਕਰ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਦੁਆਰਾ ਮੁਸਲਿਮ ਪੱਖੀ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂ ਵਿਰੋਧੀ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਪਰ ਗਰੋਹ ਨੇ ਕਤਲ ਦੇ ਆਪਣੇ ਇਰਾਦੇ ਦੇ ਕਾਫੀ ਸਬੂਤ ਦੇ ਦਿੱਤੇ ਸਨ।
ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਰਾਏ ਵਿੱਚ, ਸਪੈਸ਼ਲ ਬ੍ਰਾਂਚ ਦੁਆਰਾ ਅਹਿਮਦਨਗਰ ਤੋਂ ਜੋ ਵੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਸੀ, ਦੇ ਯਤਨ ਕੀਤੇ ਜਾਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਪ੍ਰੋਵਿੰਸ਼ੀਅਲ ਸੀਆਈਡੀ ਦੀ ਵੀ ਪੂਰੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਸੀ ਜੋ ਕਰਕਰੇ ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਦੋਵਾਂ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਲਾਭਦਾਇਕ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਾ ਸਰੋਤ ਹੋ ਸਕਦੀ ਸੀ। ਬੈਜ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ.

ਜੇਕਰ ਡੀ. ਐਸ.ਪੀ.ਡੀ.ਟੀ. ਪੂਨਾ ਦੇ ਚੌਬਲ ਅਤੇ ਗੁਰਟੂ, ਏਡੀਆਈਜੀ, ਸੀ.ਆਈ.ਡੀ. ਬੰਬੇ ਪ੍ਰਾਂਤ ਕਤਲ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਲਾਭਦਾਇਕ ਜਾਣਕਾਰੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰ ਸਕਦੇ ਸਨ, ਉਹ ਕਤਲ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਅਜਿਹਾ ਕਰ ਸਕਦੇ ਸਨ। ਸਬੂਤ ਦਿਖਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪ੍ਰੋਵਿੰਸ਼ੀਅਲ ਸੀਆਈਡੀ ਨੇ 1 ਫਰਵਰੀ 1948 ਨੂੰ ਡੀਆਈਬੀ, ਦਿੱਲੀ ਨੂੰ ਕਰਕਰੇ ਅਤੇ ਆਪਟੇ ਦੀਆਂ ਫੋਟੋਆਂ ਅਤੇ ਕਰਕਰੇ ਅਤੇ ਆਪਟੇ ਦੀ ਸਾਂਝ ਦੇ ਸਬੂਤ ਵੀ ਭੇਜੇ ਸਨ। ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਉਦੋਂ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰੀ ਵਜੋਂ ਜਾਂਚ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਉਹੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਉਸ ਨੂੰ ਬੰਬੇ ਸਿਟੀ ਐਕਟ ਦੇ ਐਸ. 32 (ਐਲ) (ਬੀ) ਦੇ ਤਹਿਤ ਸਿਰਫ਼ ਇੱਕ ਸੀਆਈਡੀ ਤੱਥ-ਸੰਗ੍ਰਹਿਣ ਅਧਿਕਾਰੀ ਵਜੋਂ ਉਪਲਬਧ ਹੋਣੀ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉਹ ਉਸ ਐਕਟ ਦੇ ਚੈਪਟਰ v ਦੇ ਤਹਿਤ ਕੰਮ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ।

25.38 ਪਰ ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਦੀ ਮੁੱਖ ਗਲਤੀ ਕਿਡਨੈਪਿੰਗ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਵਧਾਉਣਾ ਸੀ ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਉਸਨੂੰ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੇ ਇੱਕ ਵੱਖਰੇ ਸਮੂਹ 'ਤੇ ਸ਼ੱਕ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਸਨੂੰ ਇੱਕ ਕੂਲ-ਡੀ-ਸੈਕ ਵਿੱਚ ਲੈ ਗਿਆ।

25.46 ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰੀ ਤੋਂ ਮਾਮਲੇ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਰਨ ਅਤੇ ਮਦਨਲਾਲ ਅਤੇ ਕਰਕਰੇ ਦੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰਨ ਦੇ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਮਿਲਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ।
ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਨੇ ਆਪਣੇ ਮੁਖਬਰਾਂ ਅਤੇ ਸੰਪਰਕਾਂ ਨਾਲ ਸੰਪਰਕ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਪੁਲਿਸ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਕਰਕਰੇ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਸਾਥੀਆਂ ਦਾ ਪਤਾ ਲਗਾਉਣ ਦੇ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦਿੱਤੇ।

25.47 22 ਜਨਵਰੀ 1948 ਨੂੰ ਸੂਚਨਾ ਮਿਲੀ ਕਿ ਸ਼ਿਵਾਜੀ ਪਾਰਕ ਦਾ ਬਲਰਾਜ ਮਹਿਤਾ ਇਸ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਦਾ ਸਰਗਰਮ ਮੈਂਬਰ ਸੀ। ਉਸ 'ਤੇ ਨਜ਼ਰ ਰੱਖਣ ਦੇ ਆਦੇਸ਼ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਸਨ ਅਤੇ ਅਹਿਮਦਨਗਰ ਦੇ ਸੰਪਰਕਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਜੇਕਰ ਉਹ ਉੱਥੇ ਸੀ ਤਾਂ ਕਰਕਰੇ ਨੂੰ ਲੱਭਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨ।

25.52 23 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈਆਂ ਕਿ ਕਰਕਰੇ ਅਤੇ ਬੈਜ ਬੰਬਈ ਵਿੱਚ ਨਹੀ ਸਨ, ਅਤੇ ਇਹ ਕਿ ਉਹ ਦੋਵੇਂ ਕੱਟੜ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਸਨ ਅਤੇ ਜੇਕਰ ਉਹ ਬੰਬਈ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਉਹ ਪਰੇਲ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਦੇ ਦਫਤਰ ਵਿੱਚ ਹੋਣਗੇ ਅਤੇ ਉਸ ਜਗ੍ਹਾ ਦੀ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਨਜ਼ਰ ਰੱਖੀ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ। ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਹੈ ਕਿ ਬਲਰਾਜ ਮਹਿਤਾ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਰੋਡ ਸਥਿਤ ਇੰਡੀਆ ਕੌਫੀ ਹਾਊਸ ਵਿਖੇ ਆਪਣੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨੂੰ ਮਿਲਦਾ ਸੀ। ਉਸ ਕੌਫੀ ਹਾਊਸ 'ਤੇ ਵੀ ਪਹਿਰਾ ਲਗਾਇਆ ਗਿਆ ਪਰ ਕੋਈ ਠੋਸ ਨਤੀਜਾ ਨਹੀਂ ਨਿਕਲਿਆ। ਸਾਵਰਕਰ ਦੇ ਘਰ ਦਾ ਵੀ ਇਹੀ ਹਾਲ ਸੀ। ਅਹਿਮਦਨਗਰ ਤੋਂ ਇਹ ਵੀ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਸੀ ਕਿ ਕਰਕਰੇ ਉੱਥੇ ਨਹੀ ਸਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਠਿਕਾਣਿਆਂ ਦਾ ਪਤਾ ਨਹੀ ਸੀ।

25.54 25 ਜਨਵਰੀ 1948 ਨੂੰ ਸੂਤਰਾਂ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਆਰੀਆ ਪਥਿਕ ਆਸ਼ਰਮ, ਕਮਰਾ ਨੰਬਰ 27 ਵਿਚ ਰਹਿ ਰਹੇ ਦੋ ਪੰਜਾਬੀ ਬਲਰਾਜ ਦੇ ਨਜ਼ਦੀਕੀ ਸਾਥੀ ਸਨ।

Machine Translated by Google

ਮਹਿਤਾ ਅਤੇ ਹਥਿਆਰਾਂ ਦਾ ਸੌਦਾ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ; ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਾਂ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਮੱਦੇਨਜ਼ਰ ਕਮਰਾ ਨੰਬਰ 26 ਵਿੱਚ ਚੌਕੀਦਾਰ ਰੱਖਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।ਰੱਖਿਅਕਾਂ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਇੱਕ ਸ਼ੱਕੀ ਵਿਅਕਤੀ ਕਾਰ ਨੰਬਰ ਬੀਵਾਈਐਫ 2744 ਵਿੱਚ ਆਸ਼ਰਮ ਵਿੱਚ ਆਇਆ ਪਰ ਚੌਕੀਦਾਰ ਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲੱਗਾ ਕਿ ਉਹ ਕਿਸ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਗਿਆ ਸੀ। ਚੌਕੀਦਾਰ ਨੇ ਇਹ ਵੀ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਕਾਰ ਦਾ ਡਰਾਈਵਰ ਵੀ ਸ਼ੱਕੀ ਨਜ਼ਰ ਆ ਰਿਹਾ ਸੀ। (ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਗੋਡਸੇ ਪਿਛਲੀ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਹੀ ਆਰੀਆ ਪਥਿਕ ਆਸ਼ਰਮ ਤੋਂ ਐਲਫਿੰਸਟਨ ਅਨੇਕਸੀ ਹੋਟਲ ਵਿੱਚ ਸ਼ਿਫਟ ਹੋਏ ਸਨ; ਸ਼ੱਕੀ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਪੁਲਿਸ ਮੁਖ਼ਬਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਛਾਣਨ ਵਿੱਚ ਅਸਫਲ ਰਹੇ।) ਇਹ ਵੀ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਕਰਕਰੇ ਦਾ ਭਰਾ ਇੱਥੇ ਨੌਕਰੀ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਬੰਬਈ ਮਿੱਲਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਸੀ ਅਤੇ ਨਾਈਗਾਮ ਵਿੱਚ ਰਹਿ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਸ ਦੇ ਘਰ 'ਤੇ ਵੀ ਪਹਿਰਾ ਲਾਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਬਲਰਾਜ ਮਹਿਤਾ ਪਾਰੇਖ ਚੈਂਬਰਜ਼, ਸ਼ਿਵਾਜੀ ਪਾਰਕ ਵਿੱਚ ਦੋ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨਾਲ ਲੰਬੀ ਗੱਲਬਾਤ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਸਿੱਖ ਅਤੇ ਦੂਜਾ ਪੰਜਾਬੀ ਸੀ। ਪਰ ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਸੁਣਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਗੱਲ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ ਅਤੇ ਦੇਖਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਆ ਰਹੀ ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦਾ ਵਤੀਰਾ ਸ਼ੱਕੀ ਜਾਪਦਾ ਸੀ।

25.61 31 ਜਨਵਰੀ, 1948 ਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਜੇਕਰ ਨਥੂਰਾਮ ਗੌਡਸੇ ਮਹਾਤਮਾਜੀ ਦਾ ਹਮਲਾਵਰ ਸੀ, ਤਾਂ ਸਾਵਰਕਰ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਸੈਕਟਰੀ ਦਾਮਲੇ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਬਾਡੀ ਗਾਰਡ ਕਾਸਰ, ਜੋ ਦੋਵੇਂ ਸਾਵਰਕਰ ਦੇ ਘਰ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ, ਨੂੰ ਵੀ ਸਾਜਿਸ਼ ਦਾ ਪਤਾ ਲੱਗ ਜਾਵੇਗਾ। ਇਹ ਜਾਣਕਾਰੀ ਚਵਾਨ ਅਤੇ ਲਿਮਏ ਤੋਂ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਮਿਲੀ ਹੈ ਜੋ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਨਜ਼ਰਬੰਦ ਸਨ।

25.62 ਇੱਕ ਨਜ਼ਰਬੰਦ ਐਨਵੀ ਲਿਮਏ ਤੋਂ ਕੁਝ ਬਹੁਤ ਹੀ ਲਾਭਦਾਇਕ ਜਾਣਕਾਰੀ ਇਕੱਠੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ਜਿਸ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਸਾਵਰਕਰ ਨੂੰ ਤੱਥਾਂ ਤੋਂ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਣੂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਨੱਥੂਰਾਮ ਗੋਡਸੇ ਨੇ ਆਪਣਾ ਮਿਸ਼ਨ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਸ ਨਾਲ ਸਲਾਹ ਕੀਤੀ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।
ਡਬਲਯੂ ਬੀ ਚਵਾਨ ਨੇ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਸਾਵਰਕਰ ਨੇ ਅਪਰਾਧ ਕੀਤਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਗੌਡਸੇ ਨਾਲ ਉਸਦਾ ਸਾਥੀ ਐਨਡੀ ਆਪਟੇ ਵੀ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਗੋਡਸੇ ਨੇ ਆਪਟੇ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਲਏ ਬਿਨਾਂ ਕਦੇ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਸੀ।

ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦਾਮਲੇ ਅਤੇ ਕਾਸਰ ਤੋਂ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਕੀਤੀ ਗਈ ਅਤੇ ਸਾਵਰਕਰ ਦੇ ਘਰ ਦੀ ਸਖ਼ਤ ਨਿਗਰਾਨੀ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਹੋਰ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਵਿਚ ਬਲਰਾਜ ਮਹਿਤਾ, ਰਾਮੇਸ਼ਵਰ ਸਿੰਘ ਠਾਕੁਰ, ਤ੍ਰਿਲੋਕ ਨਾਥ ਮਹਿਰਾ, ਫਕੀਰ ਚੰਦ ਚੋਪੜਾ, ਐਲ.ਜੀ.

ਥੱਟੇ ਅਤੇ ਪ੍ਰਹਿਲਾਦ ਦੱਤ। ਦਰਅਸਲ ਦੱਤ ਪੁਲਿਸ ਛਾਪੇਮਾਰੀ ਦੌਰਾਨ ਜ਼ਖਮੀ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਹਸਪਤਾਲ ਭੇਜਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਦਾਮਲੇ ਅਤੇ ਕਾਸਰ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਗੋਡਸੇ ਅਤੇ ਆਪਟੇ ਨੇ ਬੰਬ ਵਿਸਫੋਟ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸਾਵਰਕਰ ਨੂੰ ਦੋ-ਤਿੰਨ ਵਾਰ ਦੇਖਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਤੋਂ ਜਾਪਦਾ ਸੀ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮੌਕਿਆਂ 'ਤੇ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਕਤਲ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਨੂੰ ਅੰਤਿਮ ਰੂਪ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਹ ਵੀ ਖੁਲਾਸਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਕਰਕਰੇ ਇੱਕ ਸਰਗਰਮ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾਈ ਸੀ ਅਤੇ ਸਾਵਰਕਰ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਵੀ ਆਇਆ ਸੀ। ਉਸਦੇ ਨਾਲ ਇੱਕ ਨੌਜਵਾਨ ਪੰਜਾਬੀ ਵੀ ਸੀ ਜਿਸਦਾ ਨਾਮ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਮਦਨਲਾਲ ਹੋਣ ਦਾ ਪਤਾ ਲੱਗਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਾਵਰਕਰ ਨਾਲ ਇਕ ਘੰਟਾ ਗੱਲਬਾਤ ਕੀਤੀ। ਪਰ ਨਾ ਹੀ

Machine Translated by Google

ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਸਾਵਰਕਰ ਦੇ ਘਰ ਮੀਟਿੰਗ ਵਿਚ ਹੋਈ ਕਿਸੇ ਵੀ ਗੱਲ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਇਹ ਵੀ ਖੁਲਾਸਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਬੈਜ ਵੀ ਸਾਵਰਕਰ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਆਉਂਦੇ ਸਨ। ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਗੋਡਸੇ ਦੀ ਸਾਵਰਕਰ ਤੱਕ ਖੁੱਲ੍ਹੀ ਪਹੁੰਚ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਮੁਲਾਕਾਤ ਜਾਂ ਹੇਠਾਂ ਉਡੀਕ ਕਰਨ ਦੇ ਆ ਸਕਦੇ ਸਨ।

25.63 ਬਲਰਾਜ ਮਹਿਤਾ, ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਹੋਰਾਂ ਤੋਂ ਕੋਈ ਜਾਣਕਾਰੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕੀ, ਪਰ ਥੱਟੇ ਨੇ ਖੁਲਾਸਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਗੋਡਸੇ ਸਾਵਰਕਰ ਦੇ ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦਲ ਦੇ ਦੋ ਮੁੱਖ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਸਾਵਰਕਰ ਅਤੇ ਉਸਦੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਰੱਖਦੇ ਸਨ। ਇਸ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਸਾਵਰਕਰ ਦੇ ਘਰ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ੀ ਲੈਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ। ਜਦੋਂ ਪੁਲਿਸ ਪਹੁੰਚੀ ਤਾਂ ਸਾਵਰਕਰ ਨੇ ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਤੋਂ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਕੀ ਉਹ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਦੇ ਕਤਲ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਉਸਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰਨ ਆਏ ਸਨ। ਪਰ ਜਦੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਇਹ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਦੇ ਕੇਸ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਸਿਰਫ਼ ਖੋਜ ਸੀ, ਤਾਂ ਸਾਵਰਕਰ ਨੇ ਬੀਮਾਰ ਹੋਣ ਦਾ ਬਹਾਨਾ ਲਾਇਆ ਅਤੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਜਾ ਕੇ ਲੇਟ ਗਿਆ। ਇੱਕ ਭੀੜ ਨੇ ਉਸਦੇ ਘਰ 'ਤੇ ਹਮਲਾ ਕਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਸਿਰਫ ਇੱਕ ਵੱਡੀ ਪੁਲਿਸ ਟੀਮ ਦੇ ਸਮੇਂ ਸਿਰ ਪਹੁੰਚਣ ਨਾਲ ਉਸਨੂੰ ਅਤੇ ਉਸਦੀ ਜਾਇਦਾਦ ਨੂੰ ਬਚਾਇਆ ਗਿਆ। ਉਸਨੇ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਭੀੜ ਦੇ ਗੁੱਸੇ ਦੇ ਦੁਹਰਾਉਣ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਸੀ ਅਤੇ ਪੁਲਿਸ ਸੁਰੱਖਿਆ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਪੂਨਾ ਅਤੇ ਅਹਿਮਦਨਗਰ ਪੁਲਿਸ ਨਾਲ ਸੰਪਰਕ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਕਿਉਂਕਿ ਕਰਕਰੇ, ਬੈਜ ਅਤੇ ਹੋਰਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਿਵਾਸ ਸਥਾਨਾਂ 'ਤੇ ਛਾਪੇਮਾਰੀ ਕਰਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰਨ ਦੇ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਸਨ।

ਕਈ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾਵਾਂ ਜੋ ਗਾਂਧੀ ਵਿਰੋਧੀ ਸਨ, ਨੂੰ ਘੇਰ ਲਿਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰਾਂ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ੀ ਲਈ ਗਈ ਪਰ ਕੁਝ ਵੀ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਬਰਾਮਦ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ। ਕਈ ਹੋਰ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਉਹ ਸਾਰੇ ਆਰਐਸਐਸ ਜਾਂ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਦੇ ਵਰਕਰ ਸਨ।

ਬੰਬ ਕਾਂਡ ਦੀ 21 ਤੋਂ 30 ਜਨਵਰੀ ਦਰਮਿਆਨ ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਦੀ ਜਾਂਚ ਲਾਈ ਦੀ ਸਖ਼ਤ ਆਲੋਚਨਾ ਦੇ ਘੇਰੇ ਵਿੱਚ ਆਈ ਸੀ।

25.83 ਲਾਲ ਨੇ ਦਲੀਲ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਜਦੋਂ ਮੋਰਾਰਜੀ ਦੇਸਾਈ ਨੇ ਕਰਕਰੇ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਸਾਵਰਕਰ ਦਾ ਨਾਂ ਲਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਨੂੰ ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਕਤਲ ਦੀ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਰਚੀ ਗਈ ਸੀ, ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਧਿਆਨ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰੀ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ, ਸਾਵਰਕਰ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੈਰੋਕਾਰਾਂ ਵੱਲ ਦਿਵਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ, ਜੋ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਸਨ। ਪੂਨਾ ਅਤੇ ਅਹਿਮਦਨਗਰ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੀ ਮਰਜ਼ੀ ਅਤੇ ਅਗਵਾ ਕਰਨ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ। ਉਸਨੇ ਆਪਣੀ ਕ੍ਰਾਈਮ ਰਿਪੋਰਟ ਵਿੱਚ ਕਿਡਨੈਪ ਥਿਊਰੀ ਦਾ ਬਿਲਕੁਲ ਵੀ ਜ਼ਿਕਰ ਨਾ ਕਰਨ ਲਈ ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਦੀ ਆਲੋਚਨਾ ਕੀਤੀ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਕਮਿਸ਼ਨ ਇਸ ਤੋਂ ਇਹ ਸਿੱਟਾ ਕੱਢੇ ਕਿ ਅਪਰਾਧ ਰਿਪੋਰਟ ਵਿੱਚ ਜੋ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ ਉਹ ਤੱਥਾਂ ਦੀ ਸਹੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਅਤੇ ਇਹ ਇੱਕ ਝੂਠਾ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਸੀ। ਇਸ ਤੱਥ ਤੋਂ ਕਿ ਕ੍ਰਾਈਮ ਰਿਪੋਰਟ ਵਿਚ ਅਗਵਾ ਦੀ ਥਿਊਰੀ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਇਸ ਤੋਂ ਕੋਈ ਸਿੱਟਾ ਨਹੀਂ ਕੱਢਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਪਰਾਧ ਰਿਪੋਰਟ ਝੂਠਾ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਹੈ। ਕ੍ਰਾਈਮ ਰਿਪੋਰਟ ਲਿਖੇ ਜਾਣ ਤੱਕ ਮਹਾਤਮਾ ਜੀ

Machine Translated by Google

ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਹੱਤਿਆ ਇਸ ਲਈ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ਤਾਂ ਜੋ ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਜਿਸ ਸਿਧਾਂਤ 'ਤੇ ਕੰਮ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਉਹ ਗਲਤ ਸਾਬਤ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ, ਜੇ ਇਹ ਫਤਵਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਤੱਕ ਉਸ ਨੂੰ ਕਤਲ ਦੀ ਜਾਂਚ ਲਈ ਦਿੱਲੀ ਪੁਲਿਸ ਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਧਿਕਾਰੀ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਸ ਪੜਾਅ 'ਤੇ ਟੈਂਜੈਂਸ਼ੀਅਲ ਜਾਂਚ ਲਾਈਨ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਨਾ ਬੇਲੋੜਾ ਸੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਕਾਰਨ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਕਾਰਨ ਕਰਕੇ ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਨੇ ਹੁਣ ਤੱਕ ਗਲਤ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਅਪਣਾਇਆ ਸੀ।

ਬੰਬ ਹਮਲੇ ਦੇ ਕੇਸ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਰਨ ਅਤੇ ਅਸਲ ਕਤਲ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਤਲ ਦੀ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਦਾ ਪਰਦਾਫਾਸ਼ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਉਸਦੀ ਸਾਰੀ ਉਲਝਣ ਲਈ ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਨੇ ਗਾਂਧੀ ਕਤਲ ਕੇਸ ਦੀ ਬਹੁਤ ਕੁਸ਼ਲ ਜਾਂਚ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਇੱਕ ਅਜਿਹਾ ਕੇਸ ਬਣਾਉਣ ਵਿੱਚ ਕਾਮਯਾਬ ਰਿਹਾ ਜਿਸ ਨੇ ਬਹੁਤ ਗੰਭੀਰ ਹਮਲਿਆਂ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕੀਤਾ। ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਬਚਾਅ ਪੱਖ ਦੇ ਵਕੀਲ।

25.104 ਕਮਿਸ਼ਨ ਇਸ ਗੱਲ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦੇਣਾ ਚਾਹੇਗਾ ਕਿ ਦੋ ਸਿਧਾਂਤਾਂ, ਕਤਲ ਦੀ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਅਤੇ ਅਗਵਾ ਕਰਨ ਦੀ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਵਿੱਚ ਅੰਤਰ ਇਹ ਸੀ; ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ ਜ਼ੋਰ ਪੂਨਾ ਦੇ ਸਾਵਰਕਾਰੀਆਂ 'ਤੇ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ ਜੋ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਕਤਲੇਆਮ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਰੱਖਦੇ ਸਨ, ਅਤੇ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਜ਼ੋਰ ਮਿਲੀ-ਜੁਲੀ ਭੀੜ 'ਤੇ ਹੋ ਸਕਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਹੋ ਸਕਦਾ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਅਸਲ ਵਿਚ ਮੌਜੂਦਾ ਕੇਸ ਵਿਚ ਹੈ।

25.106 ਇਹ ਸਾਰੇ ਤੱਥ ਇਕੱਠੇ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਾਵਰਕਰ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਸਮੂਹ ਦੁਆਰਾ ਕਤਲ ਦੀ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਸਿਧਾਂਤ ਲਈ ਵਿਨਾਸ਼ਕਾਰੀ ਸਨ ਅਤੇ, ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਰਾਏ ਵਿੱਚ, ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਇਸ ਲਈ ਫਸ ਗਿਆ ਕਿਉਂਕਿ ਸ਼ਾਇਦ ਉਸ ਨੂੰ ਮੁਖ਼ਬਰਾਂ ਅਤੇ ਸੰਪਰਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੇਵਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਉੱਤੇ ਉਸਨੂੰ ਪੂਰਾ ਅਧਿਕਾਰ ਸੀ। ਭਰੋਸਾ ਕਰੋ, ਜਾਂ ਕੋਈ ਗਲਤ ਸਿੱਟਾ ਸੀ। ਬੇਸ਼ੱਕ, ਉਹ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸਿਰਫ਼ ਇੱਕ ਜਾਣਕਾਰੀ ਸੀ ਜਿਸਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਹੋਣੀ ਬਾਕੀ ਸੀ; ਪਰ ਕੀ ਇਹ ਹਾਲਾਤਾਂ ਵਿੱਚ ਇੰਨੀ ਗੰਭੀਰਤਾ ਨਾਲ ਵਿਚਾਰੇ ਜਾਣ ਦੇ ਹੱਕਦਾਰ ਸੀ?

25 114 ਬੰਬਈ ਵਿੱਚ ਜਾਂਚ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆਵਾਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਹੋਰ ਖਾਮੀ ਰਾਣਾ ਨੂੰ ਜਾਇਜ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਠਹਿਰਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਉਹ 28 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਪੂਨਾ ਪਹੁੰਚਿਆ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਸਬੂਤਾਂ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸਨੇ ਪੂਨਾ ਦੇ ਡੀਐਸਪੀ ਨੂੰ ਬੁਲਾਇਆ ਅਤੇ 29 ਤਰੀਕ ਲਈ ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਅੰਗਰਕਾਰ ਨੂੰ ਬੁਲਾਇਆ। ਰਾਓ ਸਾਹਿਬ ਗੁਰਟੂ ਵੀ ਉਥੇ ਸਨ ਅਤੇ ਸਾਬਕਾ ਅਨੁਸਾਰ.

30, ਰਾਣਾ ਦੀ ਕਾਮਟੇ ਨੂੰ ਚਿੱਠੀ, ਆਪਟੇ, ਗੋਡਸੇ ਅਤੇ ਬੈਜ ਦੇ ਨਾਂ 'ਆਰਐਸ ਗੁਰਟੂ ਤੋਂ ਜਾਣੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ'। ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਪਣੀ ਗਵਾਹੀ ਵਿੱਚ ਰਾਣਾ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਜਦੋਂ ਗੁਰਟੂ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ ਗਿਆ ਤਾਂ ਉਸਨੇ ਅਗਰੇਨੀ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦੇ ਸੰਪਾਦਕ ਅਤੇ ਪ੍ਰੋਪਰਾਈਟਰ ਅਤੇ ਸ਼ਾਸਤਰ ਭੰਡਾਰ ਦੇ ਮਾਲਕ ਦੇ ਨਾਮ ਕ੍ਰਮਵਾਰ ਗੌਡਸੇ, ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਬੈਜ ਦੱਸੇ ਅਤੇ ਉਸਨੇ ਇਹ ਨਾਮ ਇੱਥੋਂ ਦਿੱਤੇ। ਮੈਮੋਰੀ। ਇਹ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਸੰਕੇਤ ਹੈ ਕਿ 28 ਤਰੀਕ ਨੂੰ ਵੀ ਮਦਨਲਾਲ ਦੇ ਸਾਥੀ ਕਿੱਥੇ ਸਨ, ਇਹ ਪਤਾ ਲਗਾਉਣ ਦਾ ਕੋਈ ਯਤਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਬੈਜ ਜਿਸ ਦੀ ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਭਾਲ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰਨ ਦਾ ਕੋਈ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਮਦਨਲਾਲ ਦੇ ਬਿਆਨ, ਐਕਸ. 1 ਰਾਣਾ ਨਾਲ ਸੀ, ਜੇ ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਤੇ ਰਾਣਾ ਨਾਲ

Machine Translated by Google

ਹੋ ਸਕਦਾ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਅਤੇ ਬੰਬਈ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਚੇਤਾਵਨੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਸੀ ਅਤੇ ਚੌਕੀਦਾਰਾਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਚੌਕਸ ਪੁਲਿਸ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਉਸ ਨੇ ਕਤਲ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਇੱਥੇ ਭਵਿੱਖ ਦੇ ਕਾਤਲ ਸਨ ਅਤੇ ਪੂਨਾ ਦੇ ਸਿਰੇ 'ਤੇ ਦਿੱਲੀ ਨੂੰ ਚੇਤਾਵਨੀ ਦੇਣ ਜਾਂ ਰੋਕਥਾਮ ਦੇ ਉਪਾਅ ਕਰਨ ਲਈ ਕੋਈ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਬੇਸ਼ੱਕ 28 ਜਨਵਰੀ ਤੱਕ ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਗੋਡਸੇ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਸਨ ਅਤੇ ਕਰਕਰੇ ਜੋ ਅਹਿਮਦਨਗਰ ਤੋਂ ਸਨ, ਵੀ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਸਨ। ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਦੋਵਾਂ ਦੀਆਂ ਫੋਟੋਆਂ ਵੀ ਦਿੱਲੀ ਪਹੁੰਚਾਈਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ ਸਨ। ਇਸ ਦਿਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਯਤਨ ਕੀਤੇ ਜਾਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਸਨ ਭਾਵੇਂ ਇਹ ਦੇਰ ਨਾਲ ਹੀ ਕਿਉਂ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਪਰ ਪੁਲਿਸ ਇਹ ਨਹੀਂ ਦੱਸ ਸਕੀ ਕਿ ਕਤਲ 30 ਤਰੀਕ ਨੂੰ ਹੋਵੇਗਾ।

ਕਿਡਨੈਪ ਦੀ ਸਾਜ਼ਿਸ਼

25.119 ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਅਗਵਾ ਕਰਨ ਦੀ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਦੀ ਥਿਊਰੀ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਰੂਪਾਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਨਦਾਰ, ਬੇਤੁਕੀ ਅਤੇ ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਅਵਿਸ਼ਵਾਸ਼ਯੋਗ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਨੂੰ ਕੋਤਵਾਲ ਦੁਆਰਾ ਸਨਮਾਨ ਦੇਣ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਦਲੀਲ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਇਸ ਵਿੱਚ ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਦਾ ਕੋਈ ਕਸੂਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜੇਕਰ ਉਸਦੀ ਜਾਂਚ ਦੌਰਾਨ ਸਬੂਤਾਂ ਨੇ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਅਗਵਾ ਕਰਨ ਦੀ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਦਾ ਖੁਲਾਸਾ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਉਸਨੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੀ ਸਹੀ ਜਾਂ ਹੋਰ ਜਾਂਚ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ।

25.120 ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਨੇ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਪਣੇ ਬਿਆਨ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਇੱਕ ਪੁਲਿਸ ਅਧਿਕਾਰੀ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਤੇ ਜੇਕਰ ਉਸਨੂੰ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਅਗਵਾ ਕਰਨ ਦੀ ਇੱਛਾ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਇੱਕ ਗਿਰੋਹ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਪਤਾ ਲੱਗਿਆ ਤਾਂ ਉਹ 1:0 ਤੋਂ ਤਨਦੇਹੀ ਨਾਲ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਰਨ ਦਾ ਫਰਜ਼ ਸੀ।
ਉਸਨੇ ਅੱਗੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਸਦਾ ਦਿਮਾਗ ਖੁੱਲਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਚੀਜ਼ ਦਾ ਜਨੂੰਨ ਨਹੀਂ ਸੀ।
ਜਦੋਂ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੁਆਰਾ ਪੁੱਛਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਕੀ ਉਹ ਅਗਵਾ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਵਿੱਚ ਗੰਭੀਰਤਾ ਨਾਲ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਸਦਾ ਜਵਾਬ ਸੀ ਕਿ ਉਸਨੇ ਅਜਿਹਾ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਉਸਨੇ ਅੱਗੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇੱਕ ਪੁਲਿਸ ਅਧਿਕਾਰੀ ਉਸਦੀ ਪਸੰਦ ਜਾਂ ਨਾਪਸੰਦ ਨੂੰ ਉਸਦੀ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਵਿੱਚ ਦਖਲ ਦੇਣ ਅਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਨ ਦੀ ਆਗਿਆ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ।

25.122 ਕੋਤਵਾਲ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਇਹ ਦਰਸਾਉਣ ਲਈ ਕਿ ਹੋਰ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਇਸ ਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ ਪ੍ਰਮਾਣਿਤ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਸਬੂਤ ਮੌਜੂਦ ਹਨ। ਉਸਨੇ ਪ੍ਰੋ ਜੈਨ ਦੇ ਸਬੂਤਾਂ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਮਦਨਲਾਲ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਇੱਕ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਬੰਬ ਸੁੱਟੇਗਾ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਲਝਣ ਪੈਦਾ ਕਰੇਗਾ ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਹ 'ਹਾਵਰ ਪਾਵਰ' ਹੋ ਜਾਣਗੇ।

ਗਾਂਧੀ ਜੀ।

25.124 ਆਪਣੇ ਡੈਮੀ-ਅਧਿਕਾਰਤ ਪੱਤਰ ਵਿੱਚ, ਸਾਬਕਾ. 8, ਮਿਤੀ 30-1-1948, ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਨੇ ਸੰਜੇਵੀ ਨੂੰ ਲਿਖਿਆ ਕਿ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਕੱਢਣ ਲਈ ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਹੱਥ ਮਿਲਾਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਮਕਸਦ ਲਈ ਬੰਬਾਂ ਸਮੇਤ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਥਿਆਰ ਇਕੱਠੇ ਕੀਤੇ ਹਨ, ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਰਾਏ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਗਿਰੋਹ ਨੇ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਅਜਿਹਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਦਿੱਲੀ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਜਿੱਤਣਾ ਅਤੇ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਅਗਵਾ ਕਰਨਾ ਆਸਾਨ ਹੈ।

25.125 ਕਾਮਟੇ, ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਪੁਲਿਸ ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਜਨਰਲ ਨੇ ਜਦੋਂ ਵਾਪਸ ਬੁਲਾਇਆ ਤਾਂ ਕਿਹਾ, 'ਜੇ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਉਹ ਜਾਣਕਾਰੀ ਹੁੰਦੀ ਜੋ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਜੈਨ ਨੇ ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰੀ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਸੀ।

Machine Translated by Google

ਅਤੇ ਮੰਤਰੀ ਨੇ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਅਗਵਾ ਸਿਧਾਂਤ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਨੂੰ ਰਵਾਨਾ ਕੀਤਾ। ਮੈਂ ਉਸ ਸਿਧਾਂਤ 'ਤੇ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਹੁੰਦਾ'। ਪਰ ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਹੈ, ਮੰਤਰੀ ਨੇ ਕਦੇ ਵੀ ਅਗਵਾ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਨਗਰਵਾਲਾ ਨੂੰ ਕੋਈ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨਹੀ ਦਿੱਤੀ।

25.126 ਮੋਰਾਰਜੀ ਦੇਸਾਈ ਨੇ ਜਦੋਂ ਇਸ ਨੁਕਤੇ 'ਤੇ ਜਾਂਚ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜੈਨ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਅਗਵਾ ਕਰਨ ਬਾਰੇ ਸੂਚਿਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ, ਕਿ ਅਗਵਾ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਸੀ ਪਰ ਅਗਵਾ ਦੀ ਥਿਊਰੀ ਵੀ ਜਾਂਚ ਦੇ ਰਾਹ ਨੂੰ ਵਿਗਾੜ ਨਹੀ ਸਕਦੀ ਸੀ।

25.129 ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਸੰਜੇਵੀ ਨੇ ਅਗਵਾ ਦੇ ਇਸ ਸਿਧਾਂਤ 'ਤੇ ਕੋਈ ਇਤਰਾਜ਼ ਨਹੀ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਨੇ ਬਿਆਨ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਰਾਣਾ ਨੂੰ ਇਸ ਥਿਊਰੀ ਬਾਰੇ ਦੱਸਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਡੀਆਈਬੀ ਨੂੰ ਲੰਬੀ ਦੂਰੀ ਦੀ ਟੈਲੀਫੋਨ ਕਾਲ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਅਗਵਾ ਕਰਨ ਦੀ ਥਿਊਰੀ ਨੂੰ ਦੁਹਰਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ ਪਰ ਉਸ ਨੇ ਅਜਿਹਾ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਜਿਸ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਨੂੰ ਬੇਤੁਕਾ ਸਮਝਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਉਸ ਨੇ ਇਸ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਨੂੰ ਨਾਪਸੰਦ ਕਰੋ. ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਅਗਵਾ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਹਰ ਕੋਈ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਸੀ।

ਰਾਣਾ ਨੇ ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜਦੋਂ ਲੰਬੀ ਦੂਰੀ ਦੇ ਟੈਲੀਫੋਨ 'ਤੇ ਸੰਜੇਵੀ ਨੂੰ ਅਗਵਾ ਦੀ ਥਿਊਰੀ ਦੱਸੀ ਗਈ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਇਸ ਥਿਊਰੀ ਨੂੰ ਅਸਵੀਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ। ਅੱਗੇ ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਨੇ ਸੰਜੇਵੀ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮਹਾਤਮਾ ਸਬੰਧੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਪ੍ਰਬੰਧ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕੀਤੇ ਜਾਣ।

25.132 ਬੰਬਈ ਦੇ ਪੁਲਿਸ ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਜਨਰਲ ਕਾਮਟੇ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਕੋਈ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ਕਾਰਾਂ ਦਾ ਇਰਾਦਾ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਅਗਵਾ ਕਰਨਾ ਸੀ। ਉਸਦੇ ਵਿਚਾਰ ਵਿੱਚ ਇਹ ਇੱਕ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਸਿਧਾਂਤ ਸੀ।

25.134 ਜਾਂਚ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦੇ ਇਸ ਟਰੈਕ, ਭਾਵ, ਅਗਵਾ ਕਰਨ ਦੀ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਦੇ ਇਸ ਟਰੈਕ ਨੇ ਮਦਨਲਾਲ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰੋ: ਜੈਨ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਨਿਸ਼ਚਤ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨੂੰ ਨਜ਼ਰਅੰਦਾਜ਼ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਮੋਰਾਰਜੀ ਦੇਸਾਈ ਰਾਹੀਂ ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਾਇਆ ਕਿ ਮਦਨਲਾਲ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਸਾਥੀ ਇੱਕ ਵੱਡੇ ਨੇਤਾ ਦਾ ਕਤਲ ਕਰਨ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ, ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ, ਕਿ ਉਸਦੇ ਫਾਇਨਾਂਸਰ ਕਰਕਰੇ ਨੇ ਅਹਿਮਦਨਗਰ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਪਾਰਟੀ ਬਣਾਈ ਸੀ ਜੋ ਹਿੰਸਾ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਸੀ, ਕਿ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਨਾਲ ਹਥਿਆਰਾਂ ਦੀ ਇੱਕ ਡੰਪ ਸੀ ਅਤੇ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਸਾਵਰਕਰ ਨੇ ਮਦਨਲਾਲ ਨੂੰ ਉਸਦੇ ਕੰਮਾਂ ਦੀ ਸ਼ਲਾਘਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਉਸਦੀ ਪਿੱਠ 'ਤੇ ਥੱਪੜ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਜੇ ਜੈਨ ਦੇ ਨਾਂ ਦਾ ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਨੂੰ ਖੁਲਾਸਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੁੰਦਾ, ਤਾਂ ਬੰਬਈ ਪੁਲਿਸ ਦੇ ਸਿਖਿਅਤ ਅਤੇ ਤਜਰਬੇਕਾਰ ਪੁਲਿਸ ਅਫਸਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਪੁੱਛਗਿੱਛ, ਪੂਰੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਵਿੱਚ, ਕਤਲ ਦੀ ਥਿਊਰੀ ਦੇ ਪੱਖ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਤੋਲਦੀ ਅਤੇ ਅਗਵਾ ਦੀ ਥਿਊਰੀ ਨੂੰ ਕਮਜ਼ੋਰ ਕਰ ਦਿੰਦੀ। ਇਸ ਨੂੰ jetisoned. ਕੋਈ ਵੀ ਜੈਨ ਦੀ ਆਪਣੇ ਨਾਮ ਦਾ ਖੁਲਾਸਾ ਨਾ ਕਰਨ ਦੀ ਇੱਛਾ ਦੀ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ਪਰ ਉਸਨੂੰ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਸੁਰੱਖਿਆ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਸੀ ਅਤੇ ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਨੂੰ ਵੀ ਆਪਣਾ ਨਾਮ ਗੁਪਤ ਰੱਖਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਜੇ ਜੈਨ ਹੋਰ ਲੈਣ ਲਈ ਦਿੱਲੀ ਜਾਣ ਲਈ ਬੇਚੈਨ ਸੀ

Machine Translated by Google

ਮਦਨਲਾਲ ਤੋਂ ਮਿਲੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਸਦੀ ਪਛਾਣ ਦਾ ਪਰਦਾਫਾਸ਼ ਹੋ ਜਾਂਦਾ, ਉਸਨੂੰ ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਪੇਸ਼ ਹੋਣ ਤੋਂ ਡਰਨਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ।

25.135 ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਟਿੱਪਣੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਦੋ ਥਿਊਰੀਆਂ ਦਾ ਪਿੱਛਾ ਕਰਨ ਦੇ ਨਤੀਜਿਆਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਹੋਰ ਵੱਡਾ ਅੰਤਰ ਇਹ ਸੀ। ਅਗਵਾ ਕਰਨ ਦੀ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਵਿੱਚ, ਸ਼ੱਕੀ ਭਾਗੀਦਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੀ ਸੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੁਝ ਦੇ ਨਾਂ ਕ੍ਰਾਈਮ ਰਿਪੋਰਟ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ, ਅਤੇ ਸੰਜੇਵੀ ਨੂੰ ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਦੀ ਚਿੱਠੀ ਵਿੱਚ; ਅਤੇ ਕਤਲ ਦੀ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਦੀ ਥਿਊਰੀ ਦੀ ਜਾਂਚ ਵਿੱਚ, ਸ਼ੱਕੀ ਭਾਗੀਦਾਰ ਵੱਖਰੇ ਸਨ, ਭਾਵ, ਪੂਨਾ ਅਤੇ ਬੰਬਈ ਦੇ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰੀ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੇ ਇੱਕ ਖਾਸ ਵਰਗ ਦੇ ਲੋਕ।

ਬੇਸ਼ੱਕ, ਉਹ ਮੁਕੱਦਮੇ ਲਈ ਰੱਖੇ ਗਏ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲੋਂ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੋ ਸਕਦੇ ਸਨ। ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਮਿਸ਼ਨ ਆਪਣੇ ਸਾਹਮਣੇ ਮੌਜੂਦ ਸਬੂਤਾਂ ਤੋਂ ਦੇਖ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਕਤਲ ਦੀ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਜ਼ੋਰ ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਬਜਾਏ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰੀ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲਤਨ ਛੋਟੇ ਸਮੂਹ, ਸਾਵਰਕਾਰੀਆਂ ਦੀ ਇੱਕ ਮਿਸ਼ਰਤ ਭੀੜ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਹੋਵੇਗਾ। ਦੇਸ਼ ਦੇ ਬਟਵਾਰੇ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਦੂਜੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ, ਕਤਲ ਦੀ ਥਿਊਰੀ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ, ਜਾਂਚ ਦੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਅਸੰਤੁਸ਼ਟ, ਵਿਰੋਧੀ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਾਵਰਕਾਰੀਆਂ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਸੇਧਿਤ ਹੁੰਦੀਆਂ, ਜੋ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਨਾਲ ਮਜ਼ਬੂਤ ਆਦਰਸ਼ਵਾਦੀ ਅਤੇ ਬੁਨਿਆਦੀ ਮਤਭੇਦਾਂ ਦੇ ਕਾਰਨ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਝਿਜਕ ਦੇ ਗਾਂਧੀਵਾਦੀ ਖਤਰੇ ਨੂੰ ਇਕ ਵਾਰ ਹਮੇਸ਼ਾ ਲਈ ਖਤਮ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਸਨ, ਜੋ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਧਰਮ ਨਿਰਪੱਖ ਭਾਰਤ ਦੇ ਉਲਟ ਹਿੰਦੂ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਨੂੰ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਇੱਕੋ ਇੱਕ ਤਰੀਕਾ ਸੀ।

25.136 ਸਾਹਮਣੇ ਰੱਖੇ ਗਏ ਤੱਥਾਂ ਬਾਰੇ ਕਮਿਸ਼ਨ ਇਹ ਪਤਾ ਲਗਾਉਣ ਵਿੱਚ ਅਸਮਰੱਥ ਹੈ ਕਿ ਅਗਵਾ ਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ ਸਨਮਾਨ ਦੇਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼, ਹਾਲਾਤ ਵਿੱਚ, ਸਫਲ ਹੋ ਗਈ ਹੈ।

ਸਾਵਰਕਰ ਦੇ ਨਿੱਜੀ ਸਟਾਫ ਤੋਂ ਪੁੱਛਗਿੱਛ- 25.161 ਵੀਡੀ ਦੇ ਬਾਡੀਗਾਰਡ,
ਅੱਪਾ ਰਾਮਚੰਦਰ ਕਾਸਰ ਦਾ ਬਿਆਨ
ਸਾਵਰਕਰ, ਸਾਬਕਾ 277, ਜੋ ਕਿ 4 ਮਾਰਚ 1948 ਨੂੰ ਬੰਬਈ ਪੁਲਿਸ ਦੁਆਰਾ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਇਹ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ 1946 ਵਿੱਚ ਵੀ ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਗੋਡਸੇ ਸਾਵਰਕਰ ਨੂੰ ਅਕਸਰ ਮਿਲਣ ਆਉਂਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਕਰਕਰੇ ਵੀ ਕਈ ਵਾਰ ਉਸਨੂੰ ਮਿਲਣ ਆਉਂਦੇ ਸਨ। ਜਿਸ ਸਮੇਂ ਭਾਰਤ ਦੀ ਵੰਡ ਦਾ ਸਵਾਲ ਚੱਲ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੌਰਾਨ ਇਹ ਤਿੰਨੋਂ ਸਾਵਰਕਰ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਆਉਂਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਵੰਡ ਦੇ ਸਵਾਲ ਬਾਰੇ ਚਰਚਾ ਕਰਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਸਾਵਰਕਰ ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਗੋਡਸੇ ਨੂੰ ਕਹਿ ਰਹੇ ਸਨ ਕਿ ਕਾਂਗਰਸ ਹਿੰਦੂਆਂ ਲਈ ਨੁਕਸਾਨਦੇਹ ਢੰਗ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਕਾਂਗਰਸ, ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਤਾਨਾਸ਼ਾਹੀ ਨੀਤੀ ਵਿਰੁੱਧ ਅਗਰੇਨੀ ਦੀ ਏਜੰਸੀ ਰਾਹੀਂ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਨਾ ।

25.162 ਅਗਸਤ 1947 ਵਿੱਚ ਜਦੋਂ ਸਾਵਰਕਰ ਇੱਕ ਮੀਟਿੰਗ ਦੇ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਿੱਚ ਪੂਨਾ ਗਏ ਤਾਂ ਗੋਡਸੇ ਅਤੇ ਆਪਟੇ ਹਮੇਸ਼ਾ ਸਾਵਰਕਰ ਦੇ ਨਾਲ ਸਨ ਅਤੇ ਚਰਚਾ ਕਰਦੇ ਸਨ।

Machine Translated by Google

ਉਸਦੇ ਨਾਲ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਦੀ ਭਵਿੱਖੀ ਨੀਤੀ, ਸਾਵਰਕਰ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਹ ਬੁੱਢੇ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕੰਮ ਜਾਰੀ ਰੱਖਣਾ ਹੋਵੇਗਾ।

25.163 ਅਗਸਤ 1947 ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ, 5 ਜਾਂ 6 ਤਰੀਕ ਨੂੰ, ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਅਖਿਲ ਭਾਰਤੀ ਹਿੰਦੂ ਸੰਮੇਲਨ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਸਾਵਰਕਰ, ਗੋਡਸੇ ਅਤੇ ਆਪਟੇ ਨੇ ਜਹਾਜ਼ ਰਾਹੀਂ ਇਕੱਠੇ ਯਾਤਰਾ ਕੀਤੀ। ਕਨਵੈਨਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਕਾਂਗਰਸ ਦੀਆਂ ਨੀਤੀਆਂ ਦੀ ਸਖ਼ਤ ਆਲੋਚਨਾ ਕੀਤੀ ਗਈ। 11 ਅਗਸਤ ਨੂੰ ਸਾਵਰਕਰ, ਗੋਡਸੇ ਅਤੇ ਆਪਟੇ ਸਾਰੇ ਹਵਾਈ ਜਹਾਜ਼ ਰਾਹੀਂ ਬੰਬਈ ਵਾਪਸ ਆ ਗਏ।

25.164 ਨਵੰਬਰ 1947 ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਮਹਿਮ ਵਿਖੇ ਅਖਿਲ ਭਾਰਤੀ ਰਾਜ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਦੀ ਕਾਨਫਰੰਸ ਹੋਈ ਅਤੇ ਗਵਾਲੀਅਰ ਦੇ ਡਾ: ਪਰਚੂਰੇ ਅਤੇ ਸੂਰਿਆ ਦੇਵ ਨੇ ਵੀ ਉਸ ਮੀਟਿੰਗ ਵਿਚ ਸ਼ਿਰਕਤ ਕੀਤੀ।

25.165 ਦਸੰਬਰ 1947 ਦੇ ਅੱਧ ਵਿੱਚ, ਬੈਜ ਸਾਵਰਕਰ ਕੋਲ ਉਸਦੀ ਸਿਹਤ ਦਾ ਹਾਲ-ਚਾਲ ਪੁੱਛਣ ਲਈ ਆਇਆ ਪਰ ਉਹ ਉਸਨੂੰ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਸਕਿਆ। ਪਰ ਦੋ-ਤਿੰਨ ਦਿਨਾਂ ਬਾਅਦ ਉਹ ਫਿਰ ਆਇਆ ਅਤੇ ਸਾਵਰਕਰ ਨਾਲ 15 ਮਿੰਟ ਦੀ ਗੱਲਬਾਤ ਕੀਤੀ। ਕਰਕਰੇ, ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਗੋਡਸੇ ਵੀ ਉਸ ਮਹੀਨੇ ਦੋ-ਤਿੰਨ ਵਾਰ ਉਸ ਨੂੰ ਮਿਲੇ ਸਨ।

25.166 ਜਾਂ ਲਗਭਗ 13 ਜਾਂ 14 ਜਨਵਰੀ 1948 ਨੂੰ, ਕਰਕਰੇ ਇੱਕ ਪੰਜਾਬੀ ਨੌਜਵਾਨ ਨਾਲ ਸਾਵਰਕਰ ਕੋਲ ਆਏ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਾਵਰਕਰ ਨਾਲ ਲਗਭਗ 15 ਜਾਂ 20 ਮਿੰਟ ਲਈ ਇੰਟਰਵਿਊ ਕੀਤੀ। 15 ਜਾਂ 16 ਤਰੀਕ 1948 ਨੂੰ, ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਗੋਡਸੇ ਦੀ ਸਾਵਰਕਰ ਨਾਲ ਰਾਤ 9.30 ਵਜੇ ਇੱਕ ਇੰਟਰਵਿਊ ਸੀ। ਲਗਪਗ ਇੱਕ ਹਫ਼ਤੇ ਬਾਅਦ, 23 ਜਾਂ 24 ਜਨਵਰੀ 1948 ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਗੋਡਸੇ ਫਿਰ ਸਾਵਰਕਰ ਕੋਲ ਆਏ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਸਵੇਰੇ 10 ਜਾਂ 10.30 ਵਜੇ ਲਗਭਗ ਅੱਧਾ ਘੰਟਾ ਗੱਲਬਾਤ ਕੀਤੀ।

25.167 ਜਦੋਂ ਸ਼ਾਮ 5.45 ਵਜੇ ਦੇ ਕਰੀਬ ਰੇਡੀਓ 'ਤੇ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਕਤਲ ਦੀ ਖ਼ਬਰ ਸੁਣਾਈ ਗਈ। ਕਾਸਰ ਗਿਆ ਅਤੇ ਸਾਵਰਕਰ ਨੂੰ ਸੂਚਿਤ ਕੀਤਾ ਜਿਸ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਹ ਬੁਰੀ ਖ਼ਬਰ ਹੈ ਅਤੇ ਫਿਰ ਚੁੱਪ ਰਹੇ। ਉਸੇ ਰਾਤ 2 ਵਜੇ ਦਾਮਲੇ ਅਤੇ ਕਾਸਰ ਦੋਵਾਂ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਕਰਕੇ ਸੀਆਈਡੀ ਦਫ਼ਤਰ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ। ਕਾਸਰ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਕਤਲ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਪਤਾ।

25.168 ਸਾਵਰਕਰ ਦੇ ਸਕੱਤਰ ਗਜਾਨਨ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਦਾਮਲੇ ਦੀ ਵੀ 4 ਮਾਰਚ 1948 ਨੂੰ ਬੰਬਈ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਹ ਅਗਰੇਨੀ ਦੇ ਐਨਡੀ ਆਪਟੇ ਨੂੰ ਪਿਛਲੇ ਚਾਰ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਜਾਣਦਾ ਸੀ। ਆਪਟੇ ਨੇ ਅਹਿਮਦਨਗਰ ਵਿਖੇ ਇੱਕ ਰਾਈਫਲ ਕਲੱਬ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਯੁੱਧ ਦੌਰਾਨ ਇੱਕ ਆਨਰੇਰੀ ਭਰਤੀ ਅਧਿਕਾਰੀ ਵੀ ਸੀ। ਆਪਟੇ ਸਾਵਰਕਰ ਦੇ ਘਰ ਅਕਸਰ ਆਉਂਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਕਈ ਵਾਰ ਗੋਡਸੇ ਦੇ ਨਾਲ ਆਉਂਦੇ ਸਨ। ਸਾਵਰਕਰ ਨੇ ਰੁਪਏ ਉਧਾਰ ਦਿੱਤੇ ਸਨ। ਜਦੋਂ ਅਗਰੇਨੀ ਤੋਂ ਸੁਰੱਖਿਆ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ਤਾਂ ਅਖਬਾਰ ਲਈ ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਗੋਡਸੇ ਨੂੰ 15,000 ਰੁਪਏ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਸਨ। ਉਹ ਪੇਪਰ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ ਨਾਂ ਦਾ ਨਵਾਂ ਪੇਪਰ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

ਸਾਵਰਕਰ ਇਸਦੇ ਨਿਰਦੇਸ਼ਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਸੀ ਅਤੇ ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਗੋਡਸੇ ਪ੍ਰਬੰਧਕੀ ਏਜੰਟ ਸਨ। ਉਹ ਵੀ.ਆਰ.ਕਰਕਰੇ ਨੂੰ ਜਾਣਦਾ ਸੀ ਜੋ ਅਹਿਮਦਨਗਰ ਵਿਖੇ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਦਾ ਵਰਕਰ ਸੀ ਅਤੇ ਕਦੇ-ਕਦਾਈਂ ਸਾਵਰਕਰ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਬੈਜ

Machine Translated by Google

ਉਸ ਨੂੰ ਪਿਛਲੇ ਤਿੰਨ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਜਾਣਦਾ ਸੀ। ਉਹ ਸਾਵਰਕਰ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਵੀ ਜਾਂਦਾ ਸੀ।

25.169 ਜਨਵਰੀ 1948 ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਹਫ਼ਤੇ, ਕਰਕਰੇ ਅਤੇ ਇੱਕ ਪੰਜਾਬੀ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ ਲੜਕਾ ਸਾਵਰਕਰ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਆਏ ਅਤੇ ਦੋਵਾਂ ਨੇ ਸਾਵਰਕਰ ਨਾਲ ਲਗਭਗ ਅੱਧਾ ਘੰਟਾ ਜਾਂ 45 ਮਿੰਟ ਤੱਕ ਇੰਟਰਵਿਊ ਕੀਤੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੋਈ ਵੀ ਸਾਵਰਕਰ ਨੂੰ ਦੁਬਾਰਾ ਮਿਲਣ ਨਹੀਂ ਆਇਆ।

25.170 ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਗੋਡਸੇ ਜਨਵਰੀ 1948 ਦੀ ਅੱਧੀ ਰਾਤ ਨੂੰ ਸਾਵਰਕਰ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਆਏ। ਪਿਛਲੀ ਵਾਰ ਜਦੋਂ ਬੈਜ ਨੇ ਦਸੰਬਰ 1947 ਦੇ ਆਖ਼ਰੀ ਹਫ਼ਤੇ ਸਾਵਰਕਰ ਨਾਲ ਮੁਲਾਕਾਤ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਡਾ ਮੂਨਜੇ ਵਰਗੇ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਦੇ ਕਈ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਆਗੂ ਸਾਵਰਕਰ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਆਉਂਦੇ ਸਨ।

25.172 ਜਦੋਂ ਰੇਡੀਓ 'ਤੇ ਖ਼ਬਰਾਂ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਦਾਮਲੇ ਤੁਰੰਤ ਸਾਵਰਕਰ ਕੋਲ ਰਿਪੋਰਟ ਕਰਨ ਲਈ ਗਏ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਅਗਲੀ ਸਵੇਰ ਪ੍ਰੈਸ ਨੂੰ ਬਿਆਨ ਦੇਣਗੇ। ਉਸੇ ਰਾਤ ਦਾਮਲੇ ਅਤੇ ਕਾਸਰ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰ ਲਿਆ ਗਿਆ।

25.173 ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਵਾਂ ਗਵਾਹਾਂ ਦੇ ਬਿਆਨਾਂ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਗੋਡਸੇ ਸਾਵਰਕਰ ਦੇ ਕੋਲ ਬੰਬਈ ਅਤੇ ਕਾਨਫਰੰਸਾਂ ਵਿੱਚ ਅਕਸਰ ਆਉਂਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਹਰ ਮੀਟਿੰਗ ਵਿੱਚ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਾਵਰਕਰ ਦੇ ਨਾਲ ਦਿਖਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਅਗਸਤ 1947 ਵਿੱਚ ਉਹ ਉਸਦੇ ਨਾਲ ਬੰਬਈ ਤੋਂ ਦਿੱਲੀ ਤੱਕ ਸਫ਼ਰ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਇਹ ਸਬੂਤ ਇਹ ਵੀ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਰਕਰੇ ਸਾਵਰਕਰ ਨੂੰ ਵੀ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਣਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਅਕਸਰ ਮੁਲਾਕਾਤ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਬੈਜ ਵੀ ਸਾਵਰਕਰ ਨੂੰ ਅਕਸਰ ਮਿਲਣ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਡਾ: ਪਰਚੂਰੇ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਗਏ। ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਲੋਕ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਕਤਲ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਏ ਸਨ, ਉਹ ਸਾਰੇ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ ਸਾਵਰਕਰ ਸਦਨ ਵਿੱਚ ਇਕੱਠੇ ਹੁੰਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਕਦੇ-ਕਦੇ ਸਾਵਰਕਰ ਨਾਲ ਲੰਬੀਆਂ ਮੁਲਾਕਾਤਾਂ ਕਰਦੇ ਸਨ।

ਕਰਕਰੇ ਅਤੇ ਆਪਟੇ ਦੇ ਸਬੰਧ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦੀ ਜਾਂਚ- 25.174 ਇੰਟੈਲੀਜੈਂਸ ਬਿਊਰੋ ਫਾਈਲ ਨੰ. 13/

HA(R)/59-11, ਸਾਬਕਾ. 224-A, ਕੁਝ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਅਤੇ ਖੁਲਾਸਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ। ਇਸ ਫਾਈਲ ਦੇ ਪੰਨਾ 11 'ਤੇ ਡੀਆਈਜੀ, ਸੀਆਈਡੀ, ਪੂਨਾ ਦੇ ਦਫ਼ਤਰ ਵਿੱਚ ਸੀਆਈਡੀ ਦੇ ਡਿਪਟੀ ਸੁਪਰਡੈਂਟ ਆਫ਼ ਪੁਲਿਸ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਜੀਐਸ ਚੌਬਲ, 3-2-1948 ਦਾ ਇੱਕ ਫਾਰਵਰਡਿੰਗ ਪੱਤਰ ਨੰਬਰ ਸੀ/3 ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਜੇਡੀ ਨਾਗਰਵਾਲਾ, ਪੁਲਿਸ ਦੇ ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ, ਐਮਕੇ ਸਿੰਬਾ, ਡਿਪਟੀ ਡਾਇਰੈਕਟਰ, ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰਾਲੇ ਵਿੱਚ ਆਈਬੀ ਨੂੰ ਇੱਕ ਕਾਪੀ ਦੇ ਨਾਲ। ਇਸ ਪੱਤਰ ਦੇ ਨਾਲ ਕਰਕਰੇ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਅਤੇ ਸਹਿਯੋਗੀਆਂ ਦੀ ਸੂਚੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵੇਰਵੇ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਇੱਕ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਨੱਥੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। 10ਵੇਂ ਨੰਬਰ 'ਤੇ ਦੋਸਤਾਂ ਅਤੇ ਸਹਿਯੋਗੀਆਂ ਵਿਚ ਪੂਨਾ ਦਾ ਐਨਡੀ ਆਪਟੇ ਸੀ। ਇਹ ਪੱਤਰ ਇੰਟੈਲੀਜੈਂਸ ਬਿਊਰੋ ਨੂੰ 6 ਫਰਵਰੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ ਸੀ ਅਤੇ 9 ਫਰਵਰੀ 1948 ਨੂੰ ਡਿਪਟੀ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਐਮ ਕੇ ਸਿਨਹਾ ਨੇ ਦੇਖਿਆ ਸੀ। ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਪੱਤਰਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਵਿੱਚ ਇਹ ਦੇਰੀ ਹੈਰਾਨੀਜਨਕ ਹੈ ਅਤੇ ਜਾਂਚ ਦੀ ਕੋਈ ਅਸਧਾਰਨ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਨਹੀਂ ਹੈ।

Machine Translated by Google

25. 175 ਅਗਲਾ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਪੰਨਾ 13 'ਤੇ ਹੈ ਅਤੇ ਚੌਬਲ ਦੁਆਰਾ ਪੁਲਿਸ ਦੇ ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਜਨਰਲ, ਦਿੱਲੀ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਸਦੀ ਕਾਪੀ ਡਿਪਟੀ ਡਾਇਰੈਕਟਰ, ਆਈਬੀ, ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਹ 1 ਫਰਵਰੀ 1948 ਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਚਾਰ ਹੈੱਡ ਕਾਂਸਟੇਬਲਾਂ ਨੂੰ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰੀਆਂ ਦੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ 'ਤੇ ਨਜ਼ਰ ਰੱਖਣ ਲਈ ਭੇਜਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ ਐਨ.ਡੀ. ਆਪਟੇ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਐਨ.ਵੀ. ਗੌਡਸੇ ਤੋਂ ਅਟੁੱਟ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮਦਨਲਾਲ ਦੇ ਬਿਆਨ ਵਿਚ ਹਿੰਦੂ ਦੇ ਮਾਲਕ ਵਜੋਂ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਵਿਅਕਤੀ ਵੀ ਹੈ। ਪੂਨਾ ਦਾ ਰਾਸ਼ਟਰ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਡਿਊਟੀ ਇਹ ਹੋਵੇਗੀ ਕਿ ਉਹ ਦਿੱਲੀ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰਨਗੇ ਤਾਂ ਜੋ ਹੋਰ ਗੁੱਸੇ ਨੂੰ ਰੋਕਿਆ ਜਾ ਸਕੇ। ਭੇਜੇ ਗਏ ਕਾਂਸਟੇਬਲ ਸਨ- ਹੈੱਡ ਕਾਂਸਟੇਬਲ ਕੁਲਕਰਨੀ, ਕਾਂਸਟੇਬਲ ਮਹਾਜਨ, ਹੈੱਡ ਕਾਂਸਟੇਬਲ ਜਾਧਵ ਅਤੇ ਹੈੱਡ ਕਾਂਸਟੇਬਲ ਕਦਮ।

25.178 ਪੰਨਾ 21 ਮਿਤੀ 3 ਫਰਵਰੀ 1948 'ਤੇ ਇਕ ਹੋਰ ਪੱਤਰ ਡੀਆਈਜੀ, ਸੀਆਈਡੀ, ਪੂਨਾ ਤੋਂ ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਜਨਰਲ ਆਫ਼ ਪੁਲਿਸ, ਬੰਬੇ ਨੂੰ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੀਆਂ ਕਾਪੀਆਂ ਡਿਪਟੀ ਡਾਇਰੈਕਟਰ, ਆਈਬੀ ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ ਅਤੇ ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਆਫ਼ ਪੁਲਿਸ, ਬੰਬੇ ਨੂੰ ਹਨ। ਇਹ 9 ਫਰਵਰੀ 1948 ਨੂੰ ਆਈ.ਬੀ. ਦਫ਼ਤਰ ਨੂੰ ਵੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਇਸ ਪੱਤਰ ਨਾਲ ਨੱਥੀ ਰਿਪੋਰਟ 3 ਫਰਵਰੀ 1948 ਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਦਰਸਾਉਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਪੂਨਾ ਅਤੇ ਲੋਨਾਵਾਲਾ (ਨੇੜੇ ਪੂਨਾ) ਵਿਖੇ ਕੀ ਕਾਰਵਾਈ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ, ਇਹ ਦਰਸਾਉਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਜਾਂਚ ਵਿਚ ਪੂਰੀ ਦਿਲਚਸਪੀ ਲੈਣੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। . ਜੇ ਕਰਕਰੇ ਅਤੇ ਐਨਡੀ ਆਪਟੇ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਬੰਧਾਂ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਅਤੇ ਕਰਕਰੇ ਅਤੇ ਆਪਟੇ ਦੋਵਾਂ ਦੀਆਂ ਤਸਵੀਰਾਂ ਡੀਆਈਜੀ, ਸੀਆਈਡੀ ਦੇ ਕਬਜ਼ੇ ਵਿੱਚ ਸਨ, ਤਾਂ ਹੈਰਾਨੀ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿਸੇ ਨੇ ਇਸ ਦੀ ਮੰਗ ਕਿਉਂ ਨਹੀ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਇਹ ਹੋਰ ਵੀ ਹੈਰਾਨੀ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਰਾਣਾ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਸਨ। ਦਫ਼ਤਰ ਇਹ ਤਸਵੀਰਾਂ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਕਰਕਰੇ ਦੀਆਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨਾਂ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਸਾਥੀਆਂ ਦੇ ਨਾਂ ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਬੰਬਈ ਜਾਂ ਦਿੱਲੀ ਵਿਖੇ ਸੰਜੇਵੀ ਨੂੰ ਭੇਜੇ ਜਾਣ। ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਵੀ ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ ਡੀਆਈਜੀ, ਸੀਆਈਡੀ, ਪੂਨਾ ਦੇ ਦਫ਼ਤਰ ਤੋਂ ਇਹ ਜਾਣਕਾਰੀ ਮੰਗ ਸਕਦਾ ਸੀ ਜੋ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਡੀਆਈਬੀ ਲਈ ਬਰਾਬਰ ਲਾਗੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਉਸ ਸਮੇਂ ਪੁਲਿਸ ਦੇ ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਜਨਰਲ ਵੀ ਸਨ। ਪੂਨਾ ਤੋਂ ਹੈੱਡ ਕਾਂਸਟੇਬਲਾਂ ਨੂੰ ਭੇਜਣਾ ਜੇ ਇਹ ਪਹਿਲਾਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਐਨਐਮ ਦੇ ਬਿਆਨ ਵਿੱਚ ਸੁਝਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ

ਕਾਮਟੇ ਅਤੇ ਆਰ ਐਨ ਬੈਨਰਜੀ, ਸ਼ਾਇਦ ਤਬਾਹੀ ਨੂੰ ਟਾਲ ਦਿੰਦੇ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਇਹ ਸਿਰਫ ਇੱਕ 'ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ' ਹੈ।

25.181 ਉਸ ਫਾਈਲ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਪੰਨਿਆਂ 'ਤੇ, ਵੱਖ-ਵੱਖ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਪੁੱਛ-ਗਿੱਛ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ਪਰ ਪੰਨਾ 52 'ਤੇ ਧਾਰਾ 164 ਸੀਆਰ ਦੇ ਤਹਿਤ ਮੈਜਿਸਟ੍ਰੇਟ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਬਿਆਨ ਹੈ। ਪੀ.ਸੀ. ਇੱਕ ਦੇਵੇਂਦਰ ਕੁਮਾਰ, ਜੋ ਮੂਲ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਗੋਆ ਦਾ ਵਸਨੀਕ ਸੀ ਅਤੇ ਮਾਰਚ 1937 ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦਲ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਹ ਐਨ.ਵੀ. ਗੋਡਸੇ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ ਸੀ ਜੋ ਦਲ ਦਾ ਕੈਪਟਨ ਸੀ। ਬਿਆਨ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਗਵਾਹ ਨੂੰ ਬੰਬ ਬਣਾਉਣਾ ਅਤੇ ਸਾਈਕਲਾਂ ਅਤੇ ਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਬੰਦੂਕਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਪਿਸਤੌਲ ਅਤੇ ਰਿਵਾਲਵਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨਾ ਸਿਖਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਹ ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਸਿਖਲਾਈ ਦੇ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਹੋਰ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਉਹ

Machine Translated by Google

ਨੇ ਖੁਲਾਸਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਇਹ ਯੋਜਨਾ ਬਣਾਈ ਗਈ ਸੀ ਕਿ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ, ਨਹਿਰੂ, ਸਰਦਾਰ ਪਟੇਲ, ਮੌਲਾਨਾ ਆਜ਼ਾਦ ਅਤੇ ਬਲਦੇਵ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦਲ ਦੇ ਰਾਹ ਵਿੱਚ ਖੜ੍ਹੇ ਸਨ। ਪਾਰਟੀ ਇਸ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਨੂੰ ਚਲਾਉਣ ਲਈ ਮੌਕੇ ਦੀ ਉਡੀਕ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਫਿਰ ਅੱਗੇ ਕਿਹਾ:- 'ਅਸੀਂ ਜਨਤਾ ਦੇ ਮਨਾਂ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇਤਾਵਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਨਫ਼ਰਤ ਪੈਦਾ ਕਰ ਰਹੇ ਸੀ ਅਤੇ ਇਹ ਯੋਜਨਾ ਬਣਾਈ ਗਈ ਸੀ ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਹੀ ਜਨਤਾ ਤਿਆਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਨੇਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਇਕ-ਇਕ ਕਰਕੇ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ। ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਬਾਰੇ ਮੈਂ ਬੇਚੈਨ ਹੋ ਗਿਆ। ਮੈਂ ਸਾਵਰਕਰ ਨੂੰ ਇੱਕ ਚਿੱਠੀ ਭੇਜ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਧਮਕੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ ਕਿ ਜੇਕਰ ਉਹ ਬਾਕੀ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਨੂੰ ਅੰਜਾਮ ਦੇਣ ਤੋਂ ਗੁਰੇਜ਼ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਤਾਂ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਦਾ ਪਰਦਾਫਾਸ਼ ਕਰ ਦੇਣਗੇ...।'

25.182 ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਹੱਤਿਆ ਦੇ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਰਚਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਨਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਉਸਨੇ ਕ੍ਰਮਵਾਰ ਦੇਸ਼ ਪਾਂਡੇ, ਆਪਟੇ, ਗੋਡਸੇ, ਏ. ਚਵਾਨ, ਮੋਦਕ, ਜੋਗ, ਦਾਮਲੇ ਅਤੇ ਕਾਸਰ, ਸਾਵਰਕਰ ਦੇ ਸਕੱਤਰ ਅਤੇ ਬਾਡੀਗਾਰਡ ਦਾ ਨਾਮ ਲਿਆ।

ਕੇਸਕਰ, ਜੋਸ਼ੀ, ਜੋਗੁਲਕਰ ਅਤੇ ਚੰਦਰਸ਼ੇਖਰ ਅਈਅਰ। ਉਸਨੇ ਬੰਬ ਬਣਾਉਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਇੱਕ ਸੂਚੀ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚ ਨਰਾਇਣਪੇਠ, ਪੂਨਾ ਦਾ ਡੀਆਰ ਬੈਜ ਸੀ। ਅਪਰਾਧ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਇਸ ਬਿਆਨ ਦਾ ਕੋਈ ਮਤਲਬ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਪਰ ਇਹ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਤਲ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪੂਰੇ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਪੁਲਿਸ ਸਰਗਰਮ ਹੋ ਗਈ ਸੀ। ਦੇਵੇਂਦਰ ਕੁਮਾਰ ਦੀ ਯੂਪੀ ਦੇ ਮਿਰਜ਼ਾਪੁਰ ਵਿਖੇ ਮੈਜਿਸਟਰੇਟ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂਚ ਕੀਤੀ ਗਈ ਅਤੇ ਬਨਾਰਸ ਅਤੇ ਲਖਨਊ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂਚ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਇਸ ਦੇਵੇਂਦਰ ਕੁਮਾਰ ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉਥੋਂ ਦੀ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਉਸ ਤੋਂ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਬਿਆਨ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਅਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦਲ ਦੇ ਕੰਮਕਾਜ ਬਾਰੇ ਕਾਫ਼ੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਹੈ ਅਤੇ ਸਾਵਰਕਰ ਸਮੂਹ ਦੇ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਵਰਕਰਾਂ ਵਿਚ ਕਾਸਰ, ਐਨ ਡੀ ਆਪਟੇ, ਐਨ.ਵੀ. ਗੋਡਸੇ, ਕਰਕਰੇ ਅਤੇ ਕਈ ਹੋਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਵਾਂ ਨਾਲ ਸ਼ਾਇਦ ਅਸੀਂ ਚਿੰਤਤ ਨਹੀਂ ਹਾਂ। ਬਿਆਨ ਵਿੱਚ ਬਾਰਸੀ ਵਿਖੇ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਦੇ ਇੱਕ ਸੈਸ਼ਨ ਦਾ ਵੀ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਨੱਥੂਰਾਮ ਗੌਡਸੇ ਨੇ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਭੜਕਾਊ ਭਾਸ਼ਣ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਕਾਂਗਰਸ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਇਤਰਾਜ਼ਯੋਗ ਨਾਅਰੇ ਲਗਾਏ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ 'ਮੌਲਾਨਾ ਗਾਂਧੀ ਦਾ ਨਿਘਾਰ', 'ਗਾਂਧੀਵਾਦ ਤੋਂ ਹੇਠਾਂ'। ਗੋਡਸੇ ਨੇ ਕਾਂਗਰਸ ਨਾਲ ਲੜਨ ਲਈ ਹਥਿਆਰ ਅਤੇ ਗੋਲਾ-ਬਾਰੂਦ ਇਕੱਠਾ ਕਰਨ ਦੀ ਵੀ ਵਕਾਲਤ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਮੁੱਖ ਨਿਸ਼ਾਨੇ 'ਮੌਲਾਨਾ ਗਾਂਧੀ', ਪੰਡਿਤ ਜਵਾਹਰ ਲਾਲ ਨਹਿਰੂ, ਸਰਦਾਰ ਪਟੇਲ, ਮੌਲਾਨਾ ਆਜ਼ਾਦ ਅਤੇ ਬਲਦੇਵ ਸਿੰਘ ਸਨ। ਇਹ ਗੱਲ ਜੋਗੇਸ਼ਵਰੀ ਮੰਦਰ 'ਚ ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦਲ ਦੀ ਬੈਠਕ 'ਚ ਹੋਈ, ਜਿਸ 'ਚ ਗੋਡਸੇ, ਆਪਟੇ, ਕਰਕਰੇ, ਕਾਸਰ ਅਤੇ ਕਈ ਹੋਰ ਮੌਜੂਦ ਸਨ।

ਕਪੂਰ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਦਾ ਅਧਿਆਇ XXVI ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ 'ਤੇ ਇਸ ਦੀਆਂ ਖੋਜਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹੈ। ਚੈਪਟਰ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਖੋਜਾਂ ਦੇ ਵੇਰਵਿਆਂ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਦਾ ਹੈ ਪਰ ਜਦੋਂ ਤੋਂ ਮੈਂ ਇਸਨੂੰ ਦੁਬਾਰਾ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ

Machine Translated by Google

ਵਿਸਤਾਰ ਨਾਲ ਜਾਂਚ ਕਰਨ ਲਈ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਕੁਝ ਵੇਰਵਿਆਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਸਾਰੇ ਵੇਰਵਿਆਂ ਵਿੱਚ ਦੁਬਾਰਾ ਜਾਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜੋ ਖੁਲਾਸਾ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ।

26.3 ਪੂਨਾ ਦੇ ਨਿਮਨਲਿਖਤ ਸੱਜਣਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਵ ਗਿਆਨ ਮੰਨਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ; ਬਾਲੂਕਾਕਾ ਕਾਨਿਤਕਰ, ਐਸ.ਆਰ.ਭਾਗਵਤ, ਆਰ.ਕੇ. ਖਾਦਿਲਕਰ, ਕੇਸ਼ਵਰਾਵ ਜੇਧੇ, ਮੈਂਬਰ ਸੰਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਅਤੇ ਜੀ.ਵੀ.ਕੇਤਕਰ। ਇਸ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਵਿੱਚ ਐਨ.ਵੀ. ਗਾਡਗਿਲ ਨੂੰ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਜੇਧੇ ਦੁਆਰਾ ਕੁਝ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ, ਜੋ ਕਿ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਭਰੀ ਹੋਈ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ, ਇਸਨੂੰ ਲਗਭਗ ਬੇਕਾਰ ਬਣਾ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸੱਜਣਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਬੰਬਈ ਦੇ ਬੈਰਿਸਟਰ-ਐਟ-ਲਾਅ ਪੁਰਸ਼ੋਤਮਦਾਸ ਤ੍ਰਿਕਮਦਾਸ ਨੇ ਬਿਆਨ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਇੱਕ ਆਦਮੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਆਇਆ ਜਿਸਦਾ ਨਾਮ ਉਹ ਯਾਦ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸਨੇ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਜਾਨ ਨੂੰ ਖਤਰੇ ਬਾਰੇ ਦੱਸਿਆ ਸੀ। ਤ੍ਰਿਕਮਦਾਸ ਉਸ ਨੂੰ ਬੀ ਜੀ ਖੇਰ ਅਤੇ ਫਿਰ ਮੋਰਾਰਜੀ ਦੇਸਾਈ ਕੋਲ ਲੈ ਗਏ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਯਾਦ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਕਾਂਜੀ ਦਵਾਰਕਾਦਾਸ ਨੇ ਕੁਝ ਜਾਣਕਾਰੀਆਂ ਦੇ ਸਬੂਤ ਵੀ ਦਿੱਤੇ ਹਨ ਜੋ ਬੀ.ਜੀ. ਖੇਰ ਕੋਲ ਸਨ ਪਰ ਕਮਿਸ਼ਨ ਉਸਦੀ ਗਵਾਹੀ ਤੋਂ ਬਹੁਤਾ ਲਾਭ ਲੈਣ ਵਿੱਚ ਅਸਮਰੱਥ ਹੈ।

26.4 ਜੇਕਰ 'ਸਾਜ਼ਿਸ਼' ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਇਸ ਦੇ ਤਕਨੀਕੀ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹਿਆ ਜਾਵੇ, ਤਾਂ ਬਿਰਲਾ ਹਾਊਸ ਵਿਚ ਬੰਬ ਧਮਾਕੇ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਦਾ ਕੋਈ ਗਿਆਨ ਸੀ, ਉਹ ਸਨ ਪ੍ਰੋ: ਜੈਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦੋਸਤ ਅੰਗਦ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਪ੍ਰੋ: ਯਾਜਨਿਕ ਅਤੇ ਬੰਬ ਧਮਾਕੇ ਤੋਂ ਬਾਅਦ। ਇਹ ਜਾਣਕਾਰੀ ਜੀ.ਵੀ ਕੇਤਕਰ ਨੂੰ ਵੀ ਸੀ। ਬਾਕੀਆਂ ਨੂੰ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਹੀ ਜਾ ਸਕਦੀ। ਪਰ ਸਾਬਕਾ (ਪ੍ਰੋ. ਜੈਨ) ਨੂੰ ਨੱਥੂਰਾਮ ਗੋਡਸੇ ਦਾ ਕੋਈ ਗਿਆਨ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਦੋਂ ਕਿ ਜੀ.ਵੀ. ਕੇਤਕਰ ਨੂੰ ਇਹ ਗਿਆਨ ਸੀ।

26.5 ਦੂਜੇ ਸਵਾਲ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੇ ਚੈਪਟਰ 'ਉਪ-ਨਾਮਜ਼ਦ' ਜੀ.ਵੀ. ਕੇਤਕਰ ਅਤੇ ਬਾਲੂਕਾਕਾ ਕਾਨਿਤਕਰ, ਭਾਵ ਪਹਿਲੇ ਸੰਦਰਭ (ਏ) ਦੇ ਤਹਿਤ ਚਰਚਾ ਵਿੱਚ ਪਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਜੀ.ਵੀ. ਕੇਤਕਰ, ਜਿਸਦਾ ਨਾਮ ਪਹਿਲੇ ਕਾਰਜਕਾਲ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਸੰਦਰਭ ਦੇ, ਉਸ ਦੇ ਆਪਣੇ ਕਥਨ ਅਨੁਸਾਰ, ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਜਾਨ ਨੂੰ ਖਤਰੇ ਦਾ ਗਿਆਨ ਸੀ, ਇਹ ਗਿਆਨ ਸੀ ਕਿ ਨੱਥੂਰਾਮ ਗੋਡਸੇ ਉਸ ਦੀ ਹੱਤਿਆ ਕਰਨ ਲਈ ਦ੍ਰਿੜ ਸੀ ਅਤੇ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਕਤਲ ਦੀ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਦਾ ਵੀ ਗਿਆਨ ਸੀ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਨੱਥੂਰਾਮ ਗੋਡਸੇ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਸਨ। ਹੋਰ ਭਾਗੀਦਾਰ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਬੈਜ ਅਤੇ ਆਪਟੇ।

ਸੰਦਰਭ ਦੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ (c)

26.76 ਇਹ ਦਰਸਾਉਣ ਲਈ ਵੀ ਸਬੂਤ ਹਨ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਇੱਕ ਸਮੂਹ ਸੀ ਜੋ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦਾ ਸੀ ਜੋ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਕੱਢਣ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਜਾਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕਰਨ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਨਾਲ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ੇਰ-ਏ-ਪੰਜਾਬ ਹੋਟਲ ਦਾ ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ, ਬਲਰਾਜ ਮਹਿਤਾ, ਸੋਮਨਾਥ ਕਪੂਰ, ਇੱਕ ਚਵਾਨ ਵੀ ਨਜ਼ਰਬੰਦ ਸੀ। ਦੇ ਅਧੀਨ ਸੀ

Machine Translated by Google

ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਹੋਰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਅਤੇ ਸਾਵਰਕਰ ਦੇ ਪੈਰੋਕਾਰ ਅਤੇ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਉਹਨਾਂ ਕੋਲ ਫੌਜੀ ਹਥਿਆਰਾਂ ਅਤੇ ਗੋਲਾ ਬਾਰੂਦ ਤੱਕ ਆਸਾਨ ਪਹੁੰਚ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਅਸੰਤੁਸ਼ਟ ਅਮੀਰ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦਾ ਸਮਰਥਨ ਅਤੇ ਸਮਰਥਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਸੀ। ਇਸ ਸਮੂਹ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਹੋਰ ਸੀ, ਐਨ.ਵੀ. ਲਿਮਏ, ਜਿਸਨੂੰ ਗ੍ਰੇਟਰ ਬੰਬਈ ਵਿੱਚ ਬੰਬ ਧਮਾਕਿਆਂ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਹਿਰਾਸਤ ਵਿੱਚ ਲਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ 'ਤੇ ਹੋਏ ਬੰਬ ਕਾਂਡ 'ਚ ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਦਾ ਸ਼ੱਕ ਇਕ ਸੰਗਠਨ ਸੀ, ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਫਿਰਕੂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਪਹਿਲਾਂ ਬੰਬਈ ਦੀ ਸਪੈਸ਼ਲ ਬ੍ਰਾਂਚ ਦੇ ਧਿਆਨ 'ਚ ਆ ਗਈਆਂ ਸਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ 'ਚੋਂ ਕੁਝ ਨੂੰ ਹਿਰਾਸਤ 'ਚ ਲੈ ਲਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਕਈਆਂ ਦੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਦੇਖਿਆ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਬੰਬਈ ਵਿੱਚ ਵੀ ਇੱਕ ਅਜਿਹੀ ਸੰਸਥਾ ਸੀ ਜੋ ਮੁਸਲਿਮ ਵਿਰੋਧੀ ਸੀ ਜਿਸਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਬੇਦਖਲ ਕਰਨਾ ਸੀ; ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬੰਬਾਂ ਸਮੇਤ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਥਿਆਰ ਇਕੱਠੇ ਕਰ ਲਏ ਸਨ, ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਸਾਬਕਾ ਕਰਨਲ ਵੀ. ਆਈ.ਐਨ.ਏ. ਦੇ ਮੋਹਨ ਸਿੰਘ 'ਤੇ ਗਲਤੀ ਨਾਲ ਹੋਣ ਦਾ ਸ਼ੱਕ ਸੀ, (ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਨੇ ਇਹ ਵੀ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਗਰੁੱਪ ਨੇ ਯੂ.ਪੀ. ਸੂਬਾਈ ਅਸੈਂਬਲੀ ਦੇ ਸਪੀਕਰ ਪੁਰਸ਼ੋਤਮਦਾਸ ਟੰਡਨ ਨਾਲ ਸੰਪਰਕ ਕੀਤਾ ਸੀ) ਅਤੇ ਇਹ ਜਾਣੇ-ਪਛਾਣੇ ਅਕਾਲੀ ਆਗੂ ਮਾਸਟਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਦੇ ਕਹਿਣ 'ਤੇ ਹੋਇਆ ਸੀ। . ਪਰ ਇਹ ਸਾਬਤ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਗਰੁੱਪ ਦਾ ਦਿੱਲੀ ਬੰਬ ਜਾਂ ਗਾਂਧੀ ਵਿਰੋਧੀ ਪ੍ਰਚਾਰ ਨਾਲ ਉਸ ਦੀ ਹੱਤਿਆ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਨਾਲ ਕੋਈ ਲੈਣਾ ਦੇਣਾ ਨਹੀਂ ਸੀ।

26.102 ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਦੁਆਰਾ ਅਪਣਾਈ ਗਈ ਜਾਂਚ ਦੀ ਗਲਤ ਲਾਈਨ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ, ਉਹ 27 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ DIB ਨੂੰ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਬਾਰੇ ਸਾਵਧਾਨ ਰਹਿਣ ਲਈ ਚੇਤਾਵਨੀ ਦੇਣ ਲਈ ਕਾਫ਼ੀ ਦੂਰਦਰਸ਼ੀ ਸੀ। ਜੋ ਕਿ 20x20 ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਸੀ, ਭਾਵ 400 ਅਗਵਾਕਾਰ ਹੋਣਗੇ ਅਤੇ ਜੇਕਰ ਦਿੱਲੀ 'ਚ ਸਹੀ ਸਾਵਧਾਨੀ ਵਰਤੀ ਜਾਂਦੀ ਤਾਂ ਸ਼ਾਇਦ ਕਾਤਲ ਨਾ ਤਾਂ ਕਾਮਯਾਬ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਅਣਗੌਲਿਆ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ।

26.117 ਬੈਨਰਜੀ ਨੇ ਠੀਕ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਪੁਲਿਸ ਸੁਸਤ ਅਤੇ ਅਕੁਸ਼ਲਤਾ ਲਈ ਦੋਸ਼ੀ ਸੀ ਅਤੇ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਹੈ ਕਿ ਅਜਿਹੇ ਹਾਲਾਤਾਂ ਵਿੱਚ ਉਹ ਸਾਵਧਾਨੀ ਵਰਤਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਸੀ, ਜੋ ਕਮਿਸ਼ਨ ਅੱਗੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ ਅਤੇ ਪੁਲਿਸ ਮਾਹਿਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਸੁਝਾਏ ਗਏ ਬਿਆਨਾਂ ਵਿੱਚ। ਪਰ ਇਸਦੇ ਨਤੀਜੇ ਦਾ ਅਨੁਮਾਨ ਨਹੀਂ ਲਗਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

26.118 ਕਮਿਸ਼ਨ ਇਹ ਮੰਨਣ ਵਿੱਚ ਅਸਮਰੱਥ ਹੈ ਕਿ ਬੰਬਈ ਪੁਲਿਸ ਦੀ ਅਸਫਲਤਾ ਜਾਂ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਅਸਹਿਯੋਗ ਜਾਂ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਗਲਤ ਜਾਂਚ ਟ੍ਰੈਕ, ਦਿੱਲੀ ਪੁਲਿਸ ਦੁਆਰਾ ਦਿਖਾਈ ਗਈ ਅਯੋਗਤਾ ਲਈ ਕੋਈ ਜਾਇਜ਼ ਸੀ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਇਹ ਬੰਬਈ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਜਾਂਚ ਜਾਂ ਕਠੋਰਤਾ ਦੇ ਦੋਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਬਰੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਹੈ।

26.119 ਦਿੱਲੀ ਪੁਲਿਸ ਦੀਆਂ ਤਿੰਨ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਕਮੀਆਂ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਬੇਰੋਕ ਸੁਰੱਖਿਆ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਅਸਫਲਤਾ ਅਤੇ ਬੰਬਈ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਪਹਿਰੇਦਾਰ ਅਤੇ ਸਪੋਟਰ ਵਜੋਂ ਕੰਮ ਕਰਨ ਅਤੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਅਸਫਲਤਾ ਸੀ।

Machine Translated by Google

'ਦਿ ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ' ਦੇ ਮਾਲਕ ਦੀ ਪਛਾਣ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰੋ ਅਤੇ ਪੂਨਾ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਉਸਨੂੰ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਸਾਥੀਆਂ ਦਾ ਪਤਾ ਲਗਾਉਣ ਲਈ ਲਗਾਓ।

ਖੋਜਾਂ ਦਾ ਸਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ

26.120 ਸੰਦਰਭ ਦੀਆਂ ਤਿੰਨ ਸ਼ਰਤਾਂ 'ਤੇ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀਆਂ ਖੋਜਾਂ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹਨ:-

ਸੰਦਰਭ ਦੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ (ਏ)—

(i) ਪੂਨਾ ਦੇ ਜੀਵੀ ਕੇਤਕਰ ਨੂੰ ਜਾਨ ਨੂੰ ਖ਼ਤਰੇ ਬਾਰੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਸੀ ਅਕਤੂਬਰ ਜਾਂ ਨਵੰਬਰ 1947 ਵਿੱਚ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦਾ।

(ii) ਉਸ ਕੋਲ ਨੱਥੂਰਾਮ ਗੋਡਸੇ ਦੀ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਸੀ ਜੋ ਉਸ ਨੇ 23 ਜਨਵਰੀ 1948 ਨੂੰ ਜਾਂ ਲਗਭਗ 23 ਜਨਵਰੀ 1948 ਨੂੰ ਡੀ.ਆਰ. ਬੈਜ ਨਾਲ ਆਪਣੀ ਗੱਲਬਾਤ ਤੋਂ ਸਿੱਖਿਆ ਸੀ। ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਕਤਲ ਦੀ ਸਾਜ਼ਿਸ਼; ਪਰ ਉਸਨੂੰ ਨੱਥੂਰਾਮ ਗੌਡਸੇ ਦੀ ਮਿਲੀਭੁਗਤ ਬਾਰੇ ਪਤਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਨੱਥੂਰਾਮ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਅਕਤੂਬਰ ਜਾਂ ਨਵੰਬਰ ਵਿੱਚ ਮਹਾਤਮਾ ਦੀ ਹੱਤਿਆ ਕਰਨ ਦੇ ਆਪਣੇ ਇਰਾਦੇ ਜਾਂ ਯੋਜਨਾ ਬਾਰੇ ਦੱਸਿਆ ਸੀ।

ਇਹ ਸੰਦਰਭ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਮਿਆਦ 'ਤੇ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਖੋਜ ਹੈ.

26.121 ਦੂਜੇ ਭਾਵ (ਬੀ) 'ਤੇ ਇਸ ਦੀ ਖੋਜ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ:-

ਸੰਦਰਭ ਦੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ (ਬੀ)—

(i) ਜੀਵੀ ਕੇਤਕਰ ਨੇ ਬੰਬਈ ਸਰਕਾਰ ਜਾਂ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਜਾਂ ਇਸਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਅਧਿਕਾਰੀ ਨੂੰ ਕੋਈ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ। (ii) ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ, ਕੇਤਕਰ ਨੂੰ ਮਰਹੂਮ ਬਾਲੂਕਾਕਾ ਕਾਨਿਤਕਰ ਦੁਆਰਾ ਮਰਹੂਮ ਬੀ.ਜੀ. ਖੇਰ ਨੂੰ ਕੋਈ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲੀ। ਉਸ ਵੱਲੋਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਇਹ ਦਾਅਵਾ ਸਥਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਬਾਲੂਕਾਕਾ ਕਾਨਿਤਕਰ ਨੇ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਅਤੇ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਹੋਰ ਚੋਟੀ ਦੇ ਨੇਤਾਵਾਂ ਦੀ ਜਾਨ ਨੂੰ ਖਤਰੇ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਆਪਣੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਨਾਲ ਦਿੱਤੀ। 26.122 ਤੀਸਰੇ ਕਾਰਜਕਾਲ ਭਾਵ (c) ਬਾਰੇ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀਆਂ ਖੋਜਾਂ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹਨ:

ਸੰਦਰਭ ਦੀ ਮਿਆਦ (c) -

(i) ਬੰਬਈ ਸਰਕਾਰ ਅਤੇ ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ ਬੀ.ਜੀ. ਖੇਰ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੂਚਨਾ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ, ਬੰਬਈ ਸਰਕਾਰ ਜਾਂ ਬੀ.ਜੀ. ਖੇਰ ਦੁਆਰਾ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਰਨ ਅਤੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਕੋਈ ਕਾਰਵਾਈ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਜਾਂ ਉਸ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕਿਸੇ ਅਥਾਰਟੀ ਦੁਆਰਾ। ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਰਾਏ ਵਿੱਚ, ਜਾਣਕਾਰੀ ਅਸਪਸ਼ਟ, ਧੁੰਦਲੀ ਸੀ,

Machine Translated by Google

ਅਸ਼ਲੀਲ ਅਤੇ ਅਸਪਸ਼ਟ ਪਰ ਮਾਮਲਾ ਪੁਲਿਸ ਸੀਆਈਡੀ ਕੋਲ ਭੇਜਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਸਹੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਜਾਂਚ ਅਤੇ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਸੀ। ਇਹ ਜ਼ਰੂਰ ਜੋੜਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਜਾਂਚ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਕੀ ਹੋਵੇਗਾ, ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਤਰਫੋਂ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਅਟਕਲਾਂ ਅਤੇ ਅੰਦਾਜ਼ੇ ਵਾਲਾ ਹੋਵੇਗਾ।

ਪ੍ਰੋ. ਜੈਨ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਨਿਸ਼ਚਤ ਜਾਣਕਾਰੀ ਜਾਂ ਮਦਨਲਾਲ ਦੇ ਇਕਬਾਲੀਆ ਪੁਲਿਸ ਬਿਆਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਜਾਂਚ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਇਹ ਉਨਾ ਹੀ ਗੈਰ-ਉਤਪਾਦਕ, ਨਿਰਜੀਵ ਅਤੇ ਫਲ ਰਹਿਤ ਸੀ। (ii) ਦਿੱਲੀ ਸਕੱਤਰੇਤ ਜਾਂ ਸਰਕਾਰੀ ਰਿਕਾਰਡਾਂ ਜਾਂ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਗਵਾਹਾਂ ਦੇ ਸਬੂਤਾਂ ਤੋਂ ਇਹ ਦਰਸਾਉਣ ਲਈ ਕੋਈ ਸਬੂਤ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਬਾਲੂਕਾਕਾ ਕਾਨਿਤਕਰ ਦੁਆਰਾ ਬੀ.ਜੀ. ਖੇਰ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਜਾਣਕਾਰੀ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ, ਭਾਵ ਸਰਦਾਰ ਪਟੇਲ, ਬਾਲੂਕਾਕਾ ਕਾਨਿਤਕਰ ਨੂੰ ਬਾਅਦ ਦੇ ਇੱਕ ਪੱਤਰ ਵਿੱਚ, ਸਾਬਕਾ . 11, ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਬੀ.ਜੀ. ਖੇਰ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਸਨੇ ਸਰਦਾਰ ਨੂੰ ਜਾਣਕਾਰੀ ਪਹੁੰਚਾ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਪਰ ਸਰਦਾਰ ਦੇ ਨਿੱਜੀ ਸਕੱਤਰ ਵੀ. ਸ਼ੰਕਰ ਜਾਂ ਆਰ ਐਨ ਬੈਨਰਜੀ ਜਾਂ ਮਨੀਬੇਨ ਪਟੇਲ ਦੇ ਸਬੂਤਾਂ ਵਿਚ ਇਸ ਗੰਜੇ ਬਿਆਨ ਦੀ ਕੋਈ ਪੁਸ਼ਟੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਮੋਰਾਰਜੀ ਦੇਸਾਈ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਸਰਦਾਰ ਨੂੰ ਇਸ ਬਾਰੇ ਆਪਣੇ ਸਰੋਤਾਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਪਤਾ ਸੀ। (iii) ਬਾਲੂਕਾਕਾ ਕਾਨਿਤਕਰ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨਾ ਤਾਂ ਬੰਬਈ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਕਿਸੇ ਅਧਿਕਾਰੀ ਨੂੰ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਕਿਸੇ ਅਧਿਕਾਰੀ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ। (iv) ਮੋਰਾਰਜੀ ਦੇਸਾਈ ਦੇ ਸਬੂਤ ਹਨ ਕਿ ਬਾਲੂਕਾਕਾ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨੂੰ ਉਦੋਂ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਲਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਜਦੋਂ ਦਾਜੀ ਜੋਸ਼ੀ ਦੇ ਸਵਾਗਤ ਅਤੇ ਸਨਮਾਨ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਧਮਕੀ ਬਾਰੇ ਚਰਚਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਉਸ ਮੀਟਿੰਗ ਵਿੱਚ ਮੇਸਰ ਖੇਰ ਅਤੇ ਵੀਟੀ ਦੇਹਜੀਆ ਅਤੇ ਮੋਰਾਰਜੀ ਦੇਸਾਈ ਮੌਜੂਦ ਸਨ।

(v) ਵੀ. ਸ਼ੰਕਰ ਦਾ ਸਬੂਤ ਹੈ ਕਿ ਸਰਦਾਰ ਕੋਲ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਜਾਨ ਨੂੰ ਖਤਰੇ ਬਾਰੇ ਜੋ ਵੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਸੀ, ਭਾਵੇਂ ਮੋਰਾਰਜੀ ਦੇਸਾਈ ਦੁਆਰਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਹੁੰਚਾਈ ਗਈ ਸੀ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਪਣੇ ਸਰੋਤਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ, ਉਹ ਸੂਬਾਈ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਦੱਸੀ ਗਈ ਅਤੇ ਚਰਚਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਰਾਏ, ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਤਹਿਤ ਕਰਨਾ ਸਹੀ ਗੱਲ ਸੀ।

(vi) ਬਿਰਲਾ ਹਾਊਸ ਵਿਖੇ ਰੱਖੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਾਵਧਾਨੀਆਂ ਅਤੇ ਇਸਦੀ ਢੁਕਵੀਂਤਾ ਬਾਰੇ ਅਧਿਆਇ XII ਦੇ ਉਪ ਅਧਿਆਏ (G) ਅਤੇ (H) ਵਿੱਚ ਚਰਚਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। (x) ਮਦਨਲਾਲ ਦੀ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦਿੱਲੀ ਪੁਲਿਸ ਦੀ ਜਾਂਚ ਉੱਚ ਪੇਸ਼ੇਵਰ ਕ੍ਰਮ ਦੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਵਿੱਚ ਤਫ਼ਤੀਸ਼ੀ ਹੁਨਰ ਅਤੇ ਡਰਾਈਵ ਦੀ ਘਾਟ ਸੀ ਜਿਸਦੀ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਇੱਕ ਸਿਖਿਅਤ ਪੁਲਿਸ ਬਲ ਤੋਂ ਉਮੀਦ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਸੀ ਅਤੇ ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਕਿਸੇ ਦੀ ਜਾਨ ਨੂੰ ਖਤਰੇ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ। ਤੱਥ ਦੇ ਗਿਆਨ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਉੱਘੇ ਵਿਅਕਤੀ

Machine Translated by Google

ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਹੱਤਿਆ ਦੀ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਰਚੀ ਗਈ ਸੀ, ਜਿਸਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਮਦਨਲਾਲ ਨੇ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦਿੱਲੀ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਸੀ।

(xi) ਡੀ.ਆਈ.ਜੀ., ਸੀ.ਆਈ.ਡੀ., ਪੂਨਾ, ਯੂ.ਐਚ. ਰਾਣਾ ਨੇ ਮਦਨਲਾਲ ਦੇ ਪੂਰੇ ਬਿਆਨ, ਉਦਾਹਰਨ 1 ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਅਤੇ ਉਪਯੋਗਤਾ ਨੂੰ ਨਜ਼ਰਅੰਦਾਜ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਪਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ' ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰੀ' ਦੇ ਮਾਲਕ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਕੀਮਤੀ ਸੁਰਾਗ ਸੀ, ਜਿਸਦਾ ਜੇਕਰ ਪਿੱਛਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਆਪਟੇ ਦੀ ਪਛਾਣ ਦਾ ਖੁਲਾਸਾ ਕੀਤਾ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਗੋਡਸੇ ਦੀ ਵੀ ਥੋੜ੍ਹੀ ਹੋਰ ਮਿਹਨਤ ਨਾਲ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ ਜਾਂ ਨਹੀਂ ਇਸ ਬਾਰੇ ਅਜੇ ਵੀ ਕਿਆਸ ਲਗਾਏ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। (xii) ਇਹ ਮੰਦਭਾਗਾ ਹੈ ਕਿ ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਨੂੰ ਮਦਨਲਾਲ ਦੇ ਕਥਨ, Ex.1 ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨ ਅਤੇ ਅਧਿਐਨ ਕਰਨ ਦਾ ਮੌਕਾ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਅਤੇ ਇਹ ਹੈਰਾਨੀ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਉਸਨੇ ਉਸ ਕਥਨ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਦਿਲਚਸਪੀ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਦਿਖਾਈ ਅਤੇ ਇਹ ਪਤਾ ਲਗਾਉਣ ਲਈ ਕਿ ਮਦਨਲਾਲ ਦੇ ਕੋਲ ਕੀ ਸੀ, ਇਸ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨ ਜਾਂ ਪੜ੍ਹਨ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ। ਦਾ ਖੁਲਾਸਾ ਕੀਤਾ। ਇਹ ਕਾਰਵਾਈ ਕਤਲ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਸ ਦੀ ਬਾਅਦ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਤੋਂ ਬਿਲਕੁਲ ਉਲਟ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਉਹ ਮਦਨਲਾਲ ਨੂੰ ਬੰਬਈ ਲੈ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਕਾਫ਼ੀ ਲੰਮੀ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਕੀਤੀ। ਕੋਈ ਸ਼ੱਕ ਨਹੀਂ, ਫਿਰ ਉਹ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਜਾਂਚਕਰਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਪਹਿਲਾਂ ਉਹ ਸੀ ਜਿਸਨੂੰ ਉਹ ਕਾਲ ਕਰਦਾ ਸੀ, ਇੱਕ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਪੁੱਛ-ਪੜਤਾਲ ਦਿੱਲੀ ਪੁਲਿਸ ਦੀ ਜਾਂਚ ਲਈ ਪੂਰਕ ਹੁੰਦੀ, ਪਰ ਮਦਨਲਾਲ ਦੇ ਬਿਆਨ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਓਨਾ ਹੀ ਮਦਦਗਾਰ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ ਜਿੰਨਾ ਕਤਲ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹੋਇਆ ਸੀ। (xiii) ਪੁਲਿਸ ਦੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਅੱਗੇ ਵਧਣ ਦੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਦਿੱਲੀ ਵਿਖੇ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਕਤਲ ਦੀ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਦੀ ਬੰਬਈ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਸੂਚਨਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ, ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਬਹਿਸ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਹ ਦਲੀਲ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ ਕਿ ਅਜਿਹੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਬੰਬਈ ਪੁਲਿਸ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉਸ ਸਮੇਂ ਬਣਾਈ ਗਈ ਸੀ, ਬੇਵੱਸ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਕੋਲ ਜਾਂਚ ਅਤੇ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। (xiv) ਸਬੂਤ ਦਰਸਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਗੋਡਸੇ ਅਤੇ ਆਪਟੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਹੋਟਲਾਂ ਵਿੱਚ ਮੰਨੇ-ਪ੍ਰਮੰਨੇ ਨਾਵਾਂ ਹੇਠ ਠਹਿਰੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਜਿੱਥੇ ਹੋਟਲ ਵਾਲੇ ਕੋਲ ਇਹ ਜਾਣਨ ਦਾ ਕੋਈ ਸਾਧਨ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਦਿੱਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਨਾਮ ਝੂਠੇ ਹਨ, ਉੱਥੇ ਕੋਈ ਆਸਾਨ ਉਪਾਅ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਪਰ ਜਿੱਥੇ ਆਰੀਆ ਪਥਿਕ ਆਸ਼ਰਮ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਗਯਾ ਸ਼ੰਕਰ ਦੂਬੇ, ਪੀ.ਡਬਲਯੂ. 68, ਇਸ ਗੱਲ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਸੀ ਕਿ ਆਪਟੇ ਨੇ ਝੂਠਾ ਨਾਮ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਫਿਰ ਵੀ ਉਸਨੇ ਆਗਿਆ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਝਿਜਕ ਦੇ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਲਈ, ਕਾਨੂੰਨ ਨੂੰ ਸਖ਼ਤ ਬਣਾਇਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਹੋਟਲ ਦੇ ਮਾਲਕ ਨੂੰ ਉੱਚ ਜੁਰਮਾਨਾ ਅਤੇ ਸਿਰਫ ਇੱਕ ਛੋਟਾ ਜੁਰਮਾਨਾ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। (xv) ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਚੁੱਕੇ ਗਏ ਉਪਾਵਾਂ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਇਸ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਤੱਥ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਾਂਗਰਸ ਸਰਕਾਰਾਂ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਸਰਕਾਰ ਵਿਰੁੱਧ ਕਾਂਗਰਸ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਸਹਾਇਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਕਈ ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਸੰਘਰਸ਼ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸੱਤਾ ਵਿਚ ਆਈਆਂ ਸਨ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਸਖਤੀ ਸੀ। ਵਿਸ਼ੇ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਵਿਚ ਪੁਲਿਸ ਦੀ ਦਖਲਅੰਦਾਜ਼ੀ ਨੇ ਬਹੁਤ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਈ।

ਕਾਂਗਰਸ ਸਰਕਾਰਾਂ ਨਾ ਤਾਂ ਅਚਾਨਕ ਅਪਣਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦੇ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ

Machine Translated by Google

ਪੁਲਿਸ ਦੁਆਰਾ ਸਖਤ ਕਦਮ ਚੁੱਕਣਾ, ਉਹਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਇੱਕ ਪੂਛ ਲਗਾਈ ਗਈ ਅਤੇ ਰੱਖਣਾ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਇਹ ਸੀ, ਭਾਰਤ ਦੇ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਦੀ ਨਿਗਰਾਨੀ ਹੇਠ ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਇਸ ਦੀ ਬਜਾਏ ਮਾੜੇ ਨਾਗਰਿਕ ਹੋਣ ਲਈ ਵਾਪਰਿਆ.

ਸ਼ਾਸਤਰੀ ਭਵਨ,	ਜੇਐੈਲ ਕਪੂਰ,
ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ,	ਜਾਂਚ ਕਮਿਸ਼ਨ,
ਸਤੰਬਰ 30, 1969	ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਕਤਲ ਦੀ ਸਾਜ਼ਿਸ਼

ਕਪੂਰ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਕੀਤਾ ਪਰਦਾ ਆਖਰਕਾਰ ਮਹਾਤਮਾ ਦੇ ਕਤਲ ਦੀ ਭਿਆਨਕ ਗਾਥਾ ਦੇ ਅੰਤਮ ਅਧਿਆਏ 'ਤੇ ਡਿੱਗਿਆ ਗਾਂਧੀ, ਰਾਸ਼ਟਰ ਪਿਤਾ।

Machine Translated by Google

Machine Translated by Google

ਅੰਤਿਕਾ

Machine Translated by Google

Machine Translated by Google

ਅੰਤਿਕਾ I

'ਰੇਕਸ ਬਨਾਮ ਨੱਥੂਰਾਮ ਗੋਡਸੇ ਅਤੇ ਅੱਠ ਦੋਸ਼ੀ।

ਮੈਂ, ਆਤਮਚਰਨ, ਤੁਹਾਨੂੰ ਨੱਥੂਰਾਮ ਗੋਡਸੇ (37), ਨਰਾਇਣ ਆਪਟੇ (34),
ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਕਰਕਰੇ (37), ਮਦਨਲਾਲ ਪਾਹਵਾ (20), ਸ਼ੰਕਰ ਕਿਸਤਿਆ (20), ਗੋਪਾਲ
ਗੋਡਸੇ (27), ਵਿਨਾਇਕ ਸਾਵਰਕਰ (65) ਅਤੇ ਦੱਤਾਤ੍ਰੇਯ ਪਰਚੂਰੇ (49):

ਆਈ

ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਤੁਸੀਂ, ਨੱਥੂਰਾਮ ਵੀ. ਗੋਡਸੇ, ਨਾਰਾਇਣ ਡੀ. ਆਪਟੇ, ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਆਰ. ਕਰਕਰੇ, ਮਦਨਲਾਲ ਕੇ. ਪਾਹਵਾ, ਸ਼ੰਕਰ ਕਿਸਤਿਆ, ਗੋਪਾਲ ਵੀ. ਗੋਡਸੇ, ਵਿਨਾਇਕ ਡੀ.
ਸਾਵਰਕਰ ਅਤੇ ਦੱਤਾਤ੍ਰੇਅ ਐਸ. ਪਰਚੂਰੇ 1 ਦਸੰਬਰ, 1947 ਅਤੇ 30 ਜਨਵਰੀ, 1948 ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ, ਪੂਨਾ, ਬੰਬਈ, ਦਿੱਲੀ ਅਤੇ ਹੋਰ ਥਾਵਾਂ 'ਤੇ ਸਹਿਮਤ ਹੋਏ ਅਤੇ ਤੁਹਾਡੇ ਅਤੇ ਦਿਗੰਬਰ ਆਰ ਬੈਜ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਰਚੀ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਮੁਆਫੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਗੰਗਾਧਰ ਐਸ ਡੰਡਾਵਤੇ, ਗੰਗਾਧਰ ਜਾਧਵ ਅਤੇ ਸੂਰਿਆਦੇਵ ਸ਼ਰਮਾ, ਜੋ ਹੋਰ ਅਣਜਾਣ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਭਗੌੜੇ ਹਨ, ਇੱਕ ਗੈਰ-ਕਾਨੂੰਨੀ ਕੰਮ ਕਰਨ ਜਾਂ ਕਰਨ ਲਈ, ਅਰਥਾਤ, 'ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ' ਵਜੋਂ ਮਸ਼ਹੂਰ ਮੋਹਨਦਾਸ ਕਰਮਚੰਦ ਗਾਂਧੀ ਦਾ ਕਤਲ ਕਰਨ ਲਈ । ਕਿ ਇਹੀ ਕਾਰਵਾਈ, ਅਰਥਾਤ, 'ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ' ਦਾ ਕਤਲ 30 ਜਨਵਰੀ, 1948 ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਵਿਖੇ ਉਕਤ ਸਮਝੌਤੇ ਅਤੇ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਦੇ ਤਹਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭਾਰਤੀ ਦੰਡ ਵਿਧਾਨ ਦੀ ਧਾਰਾ 120 (ਬੀ) ਦੇ ਤਹਿਤ ਸਜ਼ਾਯੋਗ ਅਪਰਾਧ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਭਾਰਤੀ ਦੰਡ ਸੰਹਿਤਾ ਦੀ ਧਾਰਾ 302 ਦੇ ਨਾਲ ਅਤੇ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਨੋਟਿਸ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹੋ;

II

ਦੂਜਾ, 10 ਜਨਵਰੀ, 1948 ਤੋਂ 20 ਜਨਵਰੀ, 1948 ਦਰਮਿਆਨ ਉਕਤ ਸਮਝੌਤੇ ਅਤੇ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਦੇ ਤਹਿਤ, ਤੁਸੀਂ ਨੱਥੂਰਾਮ ਵੀ. ਗੋਡਸੇ, ਨਾਰਾਇਣ ਡੀ. ਆਪਟੇ, ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਆਰ. ਕਰਕਰੇ, ਮਦਨਲਾਲ ਕੇ. ਪਾਹਵਾ, ਸ਼ੰਕਰ ਕਿਸਤਿਆ ਅਤੇ ਗੋਪਾਲ ਵੀ. ਗੋਡਸੇ ਨਾਲ। ਦਿਗੰਬਰ ਆਰ ਬੈਜ ਦੇ ਨਾਲ:

A(1) ਬਿਨਾਂ ਲਾਇਸੈਂਸ ਦੇ ਦਿੱਲੀ ਹਥਿਆਰ ਅਤੇ ਗੋਲਾ ਬਾਰੂਦ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ, ਕਾਰਤੂਸਾਂ ਵਾਲੇ 2 ਰਿਵਾਲਵਰ, ਭਾਰਤੀ ਅਸਲਾ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 10 ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭਾਰਤੀ ਦੀ ਧਾਰਾ 19(d) ਦੇ ਤਹਿਤ ਸਜ਼ਾਯੋਗ ਅਪਰਾਧ ਕੀਤਾ। ਆਰਮਜ਼ ਐਕਟ ਅਤੇ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਨੋਟਿਸ ਦੇ ਅੰਦਰ;

Machine Translated by Google

(2) ਉਪਰੋਕਤ ਅਪਰਾਧ ਦੇ ਕਮਿਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਦੀ ਮਦਦ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭਾਰਤੀ ਦੀ ਧਾਰਾ 19 (ਡੀ) ਦੇ ਤਹਿਤ ਸਜ਼ਾਯੋਗ ਅਪਰਾਧ ਕੀਤਾ
ਭਾਰਤੀ ਦੰਡਾਵਲੀ ਦੀਆਂ ਧਾਰਾਵਾਂ 109 ਅਤੇ 114 ਦੇ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਿਆ ਗਿਆ ਅਸਲਾ ਐਕਟ, ਅਤੇ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਨੋਟਿਸ ਵਿੱਚ;

ਬੀ (1), ਦਿੱਲੀ ਵਿਖੇ, ਤੁਹਾਡੇ ਕੋਲ ਬਿਨਾਂ ਲਾਇਸੈਂਸ ਦੇ ਤੁਹਾਡੇ ਕੰਟਰੋਲ ਅਧੀਨ ਹਥਿਆਰ ਅਤੇ ਗੋਲਾ ਬਾਰੂਦ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ, ਕਾਰਤੂਸਾਂ ਵਾਲੇ 2 ਰਿਵਾਲਵਰ, ਭਾਰਤੀ ਅਸਲਾ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 14 ਅਤੇ 15 ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਅਤੇ ਉੱਥੇ ਇੱਕ ਅਪਰਾਧ ਕੀਤਾ। ਭਾਰਤੀ ਅਸਲਾ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 19(f) ਦੇ ਤਹਿਤ ਅਤੇ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਨੋਟਿਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਸਜ਼ਾਯੋਗ; (2) ਦਿੱਲੀ ਵਿਖੇ, ਉਪਰੋਕਤ ਅਪਰਾਧ ਦੇ ਕਮਿਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਉਕਸਾਇਆ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭਾਰਤੀ ਦੰਡ ਵਿਧਾਨ ਦੀ ਧਾਰਾ 114 ਦੇ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹੇ ਗਏ ਭਾਰਤੀ ਅਸਲਾ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 19(f) ਦੇ ਅਧੀਨ ਅਤੇ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਨਿਗਰਾਨੀ ਵਿੱਚ ਸਜ਼ਾਯੋਗ ਅਪਰਾਧ ਕੀਤਾ;

III

ਤੀਸਰਾ, ਇਹ ਕਿ 10 ਜਨਵਰੀ, 1948 ਤੋਂ 20 ਜਨਵਰੀ, 1948 ਦਰਮਿਆਨ ਉਕਤ ਸਮਝੌਤੇ ਅਤੇ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਦੇ ਤਹਿਤ, ਦਿੱਲੀ ਵਿਖੇ ਤੁਸੀਂ ਨੱਥੂਰਾਮ ਵੀ. ਗੋਡਸੇ, ਨਰਾਇਣ ਡੀ. ਆਪਟੇ, ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਆਰ. ਕਰਕਰੇ, ਮਦਨਲਾਲ ਕੇ. ਪਾਹਵਾ, ਸ਼ੰਕਰ ਕਿਸਤਿਆ ਅਤੇ ਗੋਪਾਲ ਵੀ. ਗੋਡਸੇ ਦੇ ਨਾਲ ਦਿਗੰਬਰ ਆਰ ਬੈਜ:

A(1) ਤੁਹਾਡੇ ਕਬਜ਼ੇ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਤੁਹਾਡੇ ਨਿਯੰਤਰਣ ਵਿੱਚ ਵਿਸਫੋਟਕ ਪਦਾਰਥ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ, 2 ਬੰਦੂਕ-ਕਪਾਹ-ਸਲੈਬ ਅਤੇ ਡੈਟੋਨੇਟਰ ਅਤੇ ਵਿਕਸ ਵਾਲੇ ਪੰਜ ਹੈਂਡ ਗ੍ਰੇਨੇਡ, ਇਸ ਦੇ ਜ਼ਰੀਏ ਜਾਨ ਨੂੰ ਖਤਰੇ ਵਿੱਚ ਪਾਉਣ ਦੇ ਇਰਾਦੇ ਨਾਲ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਜਾਨ ਨੂੰ ਖ਼ਤਰੇ ਵਿੱਚ ਪਾਉਣ ਦੇ ਇਰਾਦੇ ਨਾਲ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਸਫੋਟਕ ਪਦਾਰਥ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 4(ਬੀ) ਦੇ ਤਹਿਤ ਅਤੇ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਨੋਟਿਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਸਜ਼ਾਯੋਗ ਅਪਰਾਧ ਕੀਤਾ; (2) ਉਪਰੋਕਤ ਅਪਰਾਧ ਦੇ ਕਮਿਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਉਕਸਾਇਆ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 6 ਦੇ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹੇ ਗਏ ਵਿਸਫੋਟਕ ਪਦਾਰਥ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 4(ਬੀ) ਦੇ ਤਹਿਤ ਅਤੇ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਸੂਚਨਾ ਦੇ ਅੰਦਰ ਸਜ਼ਾਯੋਗ ਅਪਰਾਧ ਕੀਤਾ;

B(1) ਕੋਲ ਤੁਹਾਡੇ ਕਬਜ਼ੇ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਤੁਹਾਡੇ ਨਿਯੰਤਰਣ ਵਿੱਚ ਵਿਸਫੋਟਕ ਪਦਾਰਥ ਸਨ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ, 2 ਬੰਦੂਕ-ਕਪਾਹ-ਸਲੈਬ ਅਤੇ 5 ਹੈਂਡ ਗ੍ਰੇਨੇਡ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਡੈਟੋਨੇਟਰ ਅਤੇ ਵਿਕਸ ਹਨ, ਅਜਿਹੇ ਹਾਲਾਤਾਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਵਾਜਬ ਸ਼ੱਕ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿ ਤੁਹਾਡੇ ਕੋਲ ਇਹ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਕਿਸੇ ਕਨੂੰਨੀ ਵਸਤੂ ਲਈ ਤੁਹਾਡੇ ਕਬਜ਼ੇ ਵਿੱਚ ਜਾਂ ਤੁਹਾਡੇ ਨਿਯੰਤਰਣ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਸਫੋਟਕ ਪਦਾਰਥ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 5 ਦੇ ਅਧੀਨ ਅਤੇ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਨੋਟਿਸ ਵਿੱਚ ਸਜ਼ਾਯੋਗ ਅਪਰਾਧ ਕੀਤਾ ਹੈ;

Machine Translated by Google

(2) ਉਪਰੋਕਤ ਅਪਰਾਧ ਦੇ ਕਮਿਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਉਕਸਾਇਆ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਸਫੋਟਕ ਦੀ ਧਾਰਾ 5 ਦੇ ਤਹਿਤ ਸਜ਼ਾਯੋਗ ਅਪਰਾਧ ਕੀਤਾ
ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 6 ਦੇ ਨਾਲ ਅਤੇ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਨੋਟਿਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਪੜ੍ਹਿਆ ਗਿਆ ਪਦਾਰਥ ਐਕਟ;

IV

ਚੌਥਾ, ਇਹ ਕਿ 20 ਜਨਵਰੀ, 1948 ਨੂੰ ਬਿਰਲਾ ਹਾਊਸ, ਦਿੱਲੀ ਵਿਖੇ ਉਕਤ ਸਮਝੌਤੇ ਅਤੇ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਦੇ ਤਹਿਤ, ਤੁਸੀਂ ਏ (1) ਮਦਨਲਾਲ ਕੇ. ਪਾਹਵਾ ਨੇ ਗੈਰ-ਕਾਨੂੰਨੀ ਅਤੇ ਬਦਨੀਤੀ ਨਾਲ ਇੱਕ ਵਿਸਫੋਟਕ ਪਦਾਰਥ, ਅਰਥਾਤ, ਇੱਕ ਬੰਦੂਕ-ਕਪਾਹ-ਸਲੈਬ, ਵਿਸਫੋਟ ਕਰਨਾ, ਜਿਸ ਵਿਸਫੋਟ ਨਾਲ ਜਾਨ ਨੂੰ ਖਤਰੇ ਵਿੱਚ ਪਾਉਣ ਅਤੇ ਸੰਪਤੀ ਨੂੰ ਗੰਭੀਰ ਨੁਕਸਾਨ ਪਹੁੰਚਾਉਣ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਸਫੋਟਕ ਪਦਾਰਥ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 3 ਦੇ ਤਹਿਤ ਅਤੇ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਨਿਗਰਾਨੀ ਵਿੱਚ ਸਜ਼ਾਯੋਗ ਅਪਰਾਧ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ; (2) ਨੱਥੂਰਾਮ ਵੀ. ਗੋਡਸੇ, ਨਾਰਾਇਣ ਡੀ. ਆਪਟੇ, ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਆਰ. ਕਰਕਰੇ, ਸ਼ੰਕਰ ਕਿਸਤਿਆ ਅਤੇ ਗੋਪਾਲ ਵੀ. ਗੋਡਸੇ ਦੇ ਨਾਲ ਦਿਗੰਬਰ ਆਰ.

ਬੈਜ ਨੇ ਉਪਰੋਕਤ ਅਪਰਾਧ ਦੇ ਕਮਿਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਮਦਨਲਾਲ ਕੇ. ਪਾਹਵਾ ਨੂੰ ਉਕਸਾਇਆ, ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 6 ਦੇ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹੇ ਗਏ ਵਿਸਫੋਟਕ ਪਦਾਰਥ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 3 ਦੇ ਅਧੀਨ ਅਤੇ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਨੋਟਿਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਸਜ਼ਾਯੋਗ ਅਪਰਾਧ ਕੀਤਾ;

ਵੀ

ਪੰਜਵਾਂ, ਇਹ ਕਿ ਉਕਤ ਸਮਝੌਤੇ ਦੇ ਤਹਿਤ 20 ਜਨਵਰੀ, 1948 ਨੂੰ ਬਿਰਲਾ ਹਾਊਸ, ਦਿੱਲੀ ਵਿਖੇ ਇੱਕ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਤਹਿਤ, ਤੁਸੀਂ ਨੱਥੂਰਾਮ ਵੀ. ਗੋਡਸੇ, ਨਰਾਇਣ ਡੀ. ਆਪਟੇ, ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਆਰ. ਕਰਕਰੇ, ਮਦਨਲਾਲ ਕੇ. ਪਾਹਵਾ, ਸ਼ੰਕਰ ਕਿਸਤਿਆ, ਗੋਪਾਲ ਵੀ. ਗੋਡਸੇ। ਅਤੇ ਵਿਨਾਇਕ ਡੀ. ਸਾਵਰਕਰ ਅਤੇ ਦਿਗੰਬਰ ਆਰ. ਬੈਜ ਦੇ ਨਾਲ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਇੱਕ ਅਪਰਾਧ ਕਰਨ ਲਈ ਉਕਸਾਇਆ, ਅਰਥਾਤ, 'ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ' ਦਾ ਕਤਲ ਕਰਨ ਲਈ, ਕਿਹੜਾ ਅਪਰਾਧ ਮੌਤ ਜਾਂ ਉਮਰ ਭਰ ਲਈ ਆਵਾਜਾਈ ਦੀ ਸਜ਼ਾਯੋਗ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿਹੜਾ ਅਪਰਾਧ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਕਸਾਉਣ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭਾਰਤੀ ਦੰਡ ਸੰਹਿਤਾ ਦੀ ਧਾਰਾ 302 ਦੇ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹੀ ਗਈ ਭਾਰਤੀ ਦੰਡਾਵਲੀ ਦੀ ਧਾਰਾ 115 ਦੇ ਤਹਿਤ ਅਤੇ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਨੋਟਿਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਸਜ਼ਾਯੋਗ ਅਪਰਾਧ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ;

VI

ਛੇਵਾਂ, ਇਹ ਕਿ ਉਕਤ ਸਮਝੌਤੇ ਅਤੇ ਵਿਚਕਾਰ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਦੇ ਤਹਿਤ
28 ਜਨਵਰੀ, 1948, ਅਤੇ 30 ਜਨਵਰੀ, 1948, ਤੁਸੀਂ

Machine Translated by Google

ਏ (1) ਨੱਥੂਰਾਮ ਵੀ. ਗੌਡਸੇ ਅਤੇ ਨਰਾਇਣ ਡੀ. ਆਪਟੇ ਭਾਰਤੀ ਹਥਿਆਰ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 6 ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਗਵਾਲੀਅਰ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਲਾਇਸੈਂਸ ਤੋਂ ਦਿੱਲੀ ਹਥਿਆਰ ਅਤੇ ਗੋਲਾ ਬਾਰੂਦ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਕਾਰਤੂਸਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਆਟੋਮੈਟਿਕ ਪਿਸਤੌਲ ਨੰਬਰ 606824 ਲਿਆਏ ਸਨ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭਾਰਤੀ ਆਰਮਜ਼ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 19 (ਸੀ) ਦੇ ਤਹਿਤ ਅਤੇ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਨੋਟਿਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਸਜ਼ਾਯੋਗ ਅਪਰਾਧ ਕੀਤਾ; (2) ਨੱਥੂਰਾਮ ਵੀ. ਗੌਡਸੇ, ਨਾਰਾਇਣ ਡੀ. ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਦੱਤਾਤ੍ਰੇਅ ਐਸ. ਪਰਚੂਰੇ ਨੇ ਭਾਰਤੀ ਦੰਡ ਵਿਧਾਨ ਦੀ ਧਾਰਾ 114 ਦੇ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹੇ ਗਏ ਭਾਰਤੀ ਹਥਿਆਰ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 19(ਸੀ) ਦੇ ਅਧੀਨ ਸਜ਼ਾ ਯੋਗ ਉਪਰੋਕਤ ਅਪਰਾਧ ਦੇ ਕਮਿਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਉਕਸਾਇਆ। ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਨੋਟਿਸ;

ਬੀ (1) ਦਿੱਲੀ ਵਿਖੇ ਨੱਥੂਰਾਮ ਵੀ. ਗੋਡਸੇ, ਤੁਹਾਡੇ ਕਬਜ਼ੇ ਵਿਚ ਸੀ ਅਤੇ ਤੁਹਾਡੇ ਨਿਯੰਤਰਣ ਵਿਚ ਹਥਿਆਰ ਅਤੇ ਗੋਲਾ ਬਾਰੂਦ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ, ਕਾਰਤੂਸਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਆਟੋਮੈਟਿਕ ਪਿਸਤੌਲ ਨੰ. 606824, ਭਾਰਤੀ ਅਸਲਾ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 14 ਅਤੇ 15 ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਕਰਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਭਾਰਤੀ ਅਸਲਾ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 19(f) ਦੇ ਤਹਿਤ ਅਤੇ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਨਿਗਰਾਨੀ ਵਿੱਚ ਸਜ਼ਾਯੋਗ ਅਪਰਾਧ;

(2) ਦਿੱਲੀ ਵਿਖੇ ਨਰਾਇਣ ਡੀ. ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਆਰ. ਕਰਕਰੇ, ਉਪਰੋਕਤ ਅਪਰਾਧ ਦੇ ਕਮਿਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭਾਰਤੀ ਦੰਡ ਦੀ ਧਾਰਾ 114 ਦੇ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹੇ ਗਏ ਭਾਰਤੀ ਅਸਲਾ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 19(f) ਅਧੀਨ ਸਜ਼ਾਯੋਗ ਅਪਰਾਧ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਕੋਡ ਅਤੇ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਗਿਆਨ ਦੇ ਅੰਦਰ;

VII

ਸੱਤਵਾਂ, ਇਹ ਕਿ ਉਕਤ ਸਮਝੌਤੇ ਅਤੇ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਦੀ ਪੈਰਵੀ ਵਿੱਚ
30 ਜਨਵਰੀ, 1948, ਬਿਰਲਾ ਹਾਊਸ, ਦਿੱਲੀ ਵਿਖੇ ਤੁਸੀਂ:

ਕ

(2) ਨਰਾਇਣ ਡੀ. ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਆਰ. ਕਰਕਰੇ ਨੇ ਉਪਰੋਕਤ ਅਪਰਾਧ ਦੇ ਕਮਿਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਨੱਥੂਰਾਮ ਵੀ. ਗੋਡਸੇ ਨੂੰ ਉਕਸਾਇਆ, ਜੋ ਕਿ ਤੁਹਾਡੀ ਮੌਜੂਦਗੀ ਵਿੱਚ ਅਪਰਾਧ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਧਾਰਾ ਦੇ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹੀ ਗਈ ਭਾਰਤੀ ਦੰਡ ਵਿਧਾਨ ਦੀ ਧਾਰਾ 302 ਦੇ ਤਹਿਤ ਸਜ਼ਾਯੋਗ ਅਪਰਾਧ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਭਾਰਤੀ ਦੰਡ ਸੰਹਿਤਾ ਦੀ 114 ਅਤੇ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਨੋਟਿਸ ਦੇ ਅੰਦਰ; (3) ਮਦਨਲਾਲ ਕੇ. ਪਾਹਵਾ, ਸ਼ੰਕਰ ਕਿਸਤਿਆ, ਗੋਪਾਲ ਵੀ. ਗੋਡਸੇ, ਵਿਨਾਇਕ ਡੀ.

ਸਾਵਰਕਰ ਅਤੇ ਦੱਤਾਤ੍ਰੇਅ ਐਸ. ਪਰਚੂਰੇ ਦੇ ਨਾਲ ਦਿਗੰਬਰ ਆਰ. ਬੈਜ ਨੇ ਉਪਰੋਕਤ ਅਪਰਾਧ ਦੇ ਕਮਿਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਨੱਥੂਰਾਮ ਵੀ ਗੋਡਸੇ ਨੂੰ ਉਕਸਾਇਆ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭਾਰਤੀ ਦੰਡ ਦੀ ਧਾਰਾ 302 ਦੇ ਤਹਿਤ ਸਜ਼ਾਯੋਗ ਅਪਰਾਧ ਕੀਤਾ।

Machine Translated by Google

ਭਾਰਤੀ ਦੰਡਾਵਲੀ ਦੀ ਧਾਰਾ 109 ਦੇ ਨਾਲ ਅਤੇ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹਿਆ ਗਿਆ ਕੋਡ।

ਐਚ. ਆਤਮਚਰਨ,

ਆਈ.ਸੀ.ਐਸ., ਜੱਜ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਦਾਲਤ।

22 ਜੂਨ 1948, ਲਾਲ ਕਿਲਾ, ਦਿੱਲੀ"

Machine Translated by Google

Machine Translated by Google

ਅੰਤਿਕਾ II

ਇਸਤਗਾਸਾ ਅਤੇ ਮਿਤੀ ਲਈ ਗਵਾਹਾਂ ਦੀ ਸੂਚੀ

ਜਿਸ 'ਤੇ ਉਹ ਅਦਾਲਤ 'ਚ ਪੇਸ਼ ਹੋਏ

1. ਈਸ਼ਵਰਦੱਤ ਮੂਲਚੰਦ - ਸੀ.ਆਈ.ਡੀ., ਗਵਾਲੀਅਰ; 24 ਜੂਨ 2. ਰਾਮਲਾਲ ਦੱਤ - ਮੈਨੇਜਰ, ਸ਼ਰੀਫ ਹਿੰਦੂ ਹੋਟਲ, ਦਿੱਲੀ; 24 ਜੂਨ.
3. ਸ਼ਾਂਤੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ - ਸਾਥੀ, ਸ੍ਰੀਫ ਹਿੰਦੂ ਹੋਟਲ, ਡੇਲਹੋਈ; 25 ਜੂਨ.
4. ਰਾਮਸਿੰਘ - ਨੌਕਰ, ਸ਼ਰੀਫ਼ ਹਿੰਦੂ ਹੋਟਲ, ਦਿੱਲੀ; 25 ਜੂਨ.
5. ਸ਼ਾਂਤਾਰਾਮ ਅਮਚੇਕਰ - ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ ਜੋ ਸ਼ਰੀਫ ਹਿੰਦੂ ਹੋਟਲ ਵਿੱਚ ਠਹਿਰੇ ਸਨ ਕਰਕਰੇ ਨਾਲ। 25 ਜੂਨ.
6. ਹੀਰਾਨੰਦਾਨੀ - ਕਲਰਕ, ਸਰਕਾਰੀ. ਬਿਊਰੋ ਆਫ ਟ੍ਰਾਂਸਫਰਸ, ਦਿੱਲੀ; 25 ਜੂਨ.
7. ਰਾਮਚੰਦਰ - ਕਲਰਕ, ਮਰੀਨਾ ਹੋਟਲ, ਦਿੱਲੀ; 25 ਜੂਨ.
8. ਨਰਾਇਣ ਸਿੰਘ - ਹੈੱਡ ਬੇਅਰਰ, ਮਰੀਨਾ ਹੋਟਲ, ਦਿੱਲੀ; 25 ਜੂਨ.
9. ਮੇਹਰ ਸਿੰਘ - ਸਿਪਾਹੀ, ਜੰਗਲਾਤ ਵਿਭਾਗ, ਦਿੱਲੀ: 29 ਜੂਨ।
10. ਕਾਲੇਰਾਮ - ਬੇਅਰਰ, ਮਰੀਨਾ ਹੋਟਲ, ਦਿੱਲੀ; 29 ਜੂਨ।
11. ਗੋਵਿੰਦ ਰਾਮ - ਬੀਅਰਰ, ਮਰੀਨਾ ਹੋਟਲ, ਦਿੱਲੀ; 29 ਜੂਨ।
12. ਪਾਚੇਕੋ - ਮੈਨੇਜਰ, ਮਰੀਨਾ ਹੋਟਲ, ਦਿੱਲੀ; 29 ਜੂਨ।
13. ਮਾਰਟਿਨ ਥੈਡੀਅਸ - ਕਲਰਕ, ਮਰੀਨਾ ਹੋਟਲ, ਦਿੱਲੀ; 29 ਜੂਨ।
14. ਸੁਰਜੀਤ ਸਿੰਘ - ਟੈਕਸੀ ਡਰਾਈਵਰ, ਦਿੱਲੀ; 30 ਜੂਨ.
15. ਸੁਲੋਚਨਾ ਦੇਵੀ - ਘਰੇਲੂ ਔਰਤ, ਦਿੱਲੀ; 1 ਜੁਲਾਈ.
16. ਛੋਟੂਰਾਮ - ਨੌਕਰ, ਬਿਰਲਾ ਹਾਊਸ, ਦਿੱਲੀ; 1 ਜੁਲਾਈ.
17. ਭੂਰੇਸਿੰਘ - ਚੌਕੀਦਾਰ, ਬਿਰਲਾ ਹਾਊਸ, ਦਿੱਲੀ; 2 ਜੁਲਾਈ
18. ਕੇ.ਐਮ ਸਾਹਨੀ - ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ, ਕਰਨਾਲ ਦੇ ਇੰਚਾਰਜ ਅਧਿਕਾਰੀ; 5 ਜੁਲਾਈ.
19. ਰਾਮ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ - ਮੈਨੇਜਰ, ਫਰੰਟੀਅਰ ਹਿੰਦੂ ਹੋਟਲ, ਦਿੱਲੀ; 6 ਜੁਲਾਈ.
20. ਚਮਨਲਾਲ ਗਰੋਵਰ - ਪੰਚਾ, ਦਿੱਲੀ; 6 ਜੁਲਾਈ. | 21. ਐਸ.ਸੀ. ਰਾਏ - ਵਿਸਫੋਟਕ ਇੰਸਪੈਕਟਰ, ਆਗਰਾ; 7 ਜੁਲਾਈ.
22. ਕੁੰਵਰ ਸਿੰਘ - ਪੁਲਿਸ ਫੋਟੋਗ੍ਰਾਫਰ, ਦਿੱਲੀ; 7 ਜੁਲਾਈ.
23. ਪੀ.ਆਰ. ਕੈਲਾਸ਼ - ਅਫਸਰ ਟੈਲੀਫੋਨ ਐਕਸਚੇਂਜ, ਦਿੱਲੀ; 7 ਜੁਲਾਈ.
24. ਲਾਲਾ ਬਦਰੀਨਾਥ - ਟਿਕਟ ਕਲਰਕ (ਰੇਲਵੇ), ਦਿੱਲੀ 7 ਜੁਲਾਈ।
25. ਐਨ ਐਨ ਕਪੂਰ - ਕਾਰਟੋਗ੍ਰਾਫਰ, ਦਿੱਲੀ; 7 ਜੁਲਾਈ.
26. ਸੁੰਦਰਲਾਲ - ਬੁਕਿੰਗ ਕਲਰਕ (ਰੇਲਵੇ), ਦਿੱਲੀ ਸਟੇਸ਼ਨ; 8 ਜੁਲਾਈ 27. ਹਰਿਕਿਸ਼ਨ - ਬੇਅਰਰ, ਦਿੱਲੀ ਸਟੇਸ਼ਨ; 8 ਜੁਲਾਈ.
28. ਜੰਨੂ - ਮੋਚੀ, ਦਿੱਲੀ ਸਟੇਸ਼ਨ, 4 ਜੁਲਾਈ।
29. ਦੇਵਕੀਨੰਦਨ - ਹੈੱਡ ਕਾਂਸਟੇਬਲ, ਦਿੱਲੀ; 8 ਜੁਲਾਈ.

Machine Translated by Google

30. ਫਲਾਈਟ ਸਾਰਜੈਂਟ ਰਾਮਚੰਦਰ - IAF, ਦਿੱਲੀ; 9 ਜੁਲਾਈ.
31. ਅਮਰਨਾਥ - ਉਪ. ਪੁਲਿਸ ਦੇ ਇੰਸਪੈਕਟਰ, ਦਿੱਲੀ; 9 ਜੁਲਾਈ.
32. ਨੰਦਲਾਲ ਮਹਿਤਾ - ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਦੇ ਸਾਥੀ; 9 ਜੁਲਾਈ.
33. ਕਾਬੁਲ ਸਿੰਘ - ਹੈੱਡ ਕਾਂਸਟੇਬਲ, ਦਿੱਲੀ; 9 ਜੁਲਾਈ.
34. ਰਤਨ ਸਿੰਘ - ਕਾਂਸਟੇਬਲ, ਦਿੱਲੀ; 9 ਜੁਲਾਈ.
35. ਧਲੂਰਾਮ - ਸਹਾਇਕ ਉਪ। ਇੰਸਪੈਕਟਰ, ਦਿੱਲੀ; 9 ਜੁਲਾਈ.
36. ਪਰਸ੍ਰਾਮ - ਸਹਾਇਕ ਉਪ। ਇੰਸਪੈਕਟਰ, ਦਿੱਲੀ; 9 ਜੁਲਾਈ.
37. ਧਰਮ ਸਿੰਘ - ਹੈੱਡ ਕਾਂਸਟੇਬਲ, ਦਿੱਲੀ; 9 ਜੁਲਾਈ.
38. ਪੀ.ਐਨ. ਤਨੇਜਾ - ਸਿਵਲ ਸਰਜਨ, ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ; 12 ਜੁਲਾਈ.
39. ਜਗਦੀਸ਼ ਪ੍ਰਸਾਦ ਗੋਇਲ - ਗਵਾਲੀਅਰ; 12 ਜੁਲਾਈ.
40. ਸਰਦਾਰੀਲਾਲ ਵਰਮਾ - ਸੁਪਰਵਾਈਜ਼ਰ, ਟੈਲੀਫੋਨ ਐਕਸਚੇਂਜ, ਦਿੱਲੀ; 12 ਜੁਲਾਈ.
41. ਮਿਸ ਬਲਵੰਤ ਕੌਰ - ਟੈਲੀਫੋਨ ਆਪਰੇਟਰ, ਦਿੱਲੀ; 12 ਜੂਨ.
42. ਮਿਸ ਜੀ ਫੁਰਨੇਸ - ਟੈਲੀਫੋਨ ਆਪਰੇਟਰ, ਦਿੱਲੀ; 12 ਜੁਲਾਈ.
43. ਗਰੀਬਾ - 'ਟੋਂਗਾ' ਘੋੜਾ ਕੈਬ ਡਰਾਈਵਰ, ਗਵਾਲੀਅਰ; 13 ਜੁਲਾਈ.
44. ਜੰਮੂ - 'ਟੋਂਗਾ' ਘੋੜਾ ਕੈਬ ਡਰਾਈਵਰ, ਗਵਾਲੀਅਰ; 13 ਜੁਲਾਈ.
45. ਸ਼ਿਵਪਿਆਰੇਲਾਲ ਦੀਕਸ਼ਿਤ - ਜਾਂਚ ਕਲਰਕ, ਕਾਨਪੁਰ ਸਟੇਸ਼ਨ; 13 ਜੁਲਾਈ.
46. ਏਬੀ ਸਕਸੇਨਾ - ਕਲਰਕ, ਕਾਨਪੁਰ ਸਟੇਸ਼ਨ; 13 ਜੁਲਾਈ.
47. ਐਂਜਲੀਨਾ ਕੋਲਸਟੋਨ - ਮੈਟਰਨ, ਕਾਨਪੁਰ ਸਟੇਸ਼ਨ; 13 ਜੁਲਾਈ.
48. ਰਘੁਪਤੀਰਾਓ ਹਾਂਡਾ - ਗਾਈਡ, ਦਿੱਲੀ ਰੇਲਵੇ ਸਟੇਸ਼ਨ; 13 ਜੁਲਾਈ.
49. ਸੱਯਦ ਮੰਜ਼ੂਰਲੀ ਰਿਜ਼ਵੀ - ਮੈਜਿਸਟ੍ਰੇਟ, ਗਵਾਲੀਅਰ; 14 ਜੁਲਾਈ
50. ਮਧੂਕਰ ਕੇਸ਼ਵ ਕਾਲੇ - ਗਵਾਲੀਅਰ; 14 ਜੁਲਾਈ
51. ਮਧੂਕਰ ਬਾਲਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਖੈਰੇ - ਗਵਾਲੀਅਰ; 15 ਜੁਲਾਈ.
52. ਰਾਮਦਿਆਲ ਸਿੰਘ - ਗਵਾਲੀਅਰ; 15 ਜੁਲਾਈ.
53. ਜਗਨਨਾਥ ਸਿੰਘ - ਗਵਾਲੀਅਰ; 15 ਜੁਲਾਈ.
54. ਗੁੰਗਾਨਸਿੰਘ - ਲੰਬੜਦਾਰ, ਦਿੱਲੀ; 16 ਜੁਲਾਈ
55. ਬਿਹਾਰੀਲਾਲ - ਥਾਣੇਦਾਰ, ਦਿੱਲੀ; 16 ਜੁਲਾਈ
56. ਆਰ.ਬੀ. ਅਟਲ - ਮੈਜਿਸਟ੍ਰੇਟ ਫਸਟ ਕਲਾਸ, ਗਵਾਲੀਅਰ; 19 ਜੁਲਾਈ
57. ਦਿਗੰਬਰ ਬੈਜ - ਪ੍ਰਵਾਨਕਰਤਾ, ਪੂਨਾ; 20ਵੀ, 21ਵੀਂ, 22ਵੀ, 23ਵੀਂ , 26ਵੀਂ, 27ਵੀ, 28ਵੀ, 29ਵੀਂ, 30ਵੀ, 31ਜੁਲਾਈ.

58. ਡਾ. ਡੀ.ਐਨ. ਗੋਇਲ - ਵਿਗਿਆਨੀ, ਡਾਇਰੈਕਟਰ, ਪੰਜਾਬ; 2 ਅਗਸਤ।
59. ਸਤਿਆਵਾਨ ਭੀਲਾਜੀ ਰਾਲੇ - ਮੈਨੇਜਰ, ਸੀ ਗ੍ਰੀਨ ਹੋਟਲ, ਬੰਬੇ; 2ਜੀ ਅਗਸਤ।
60. ਮਿਸ ਸ਼ਾਂਤਾ ਭਾਸਕਰ ਮੋਡਕ - ਅਭਿਨੇਤਰੀ, ਪੂਨਾ, 3 ਅਗਸਤ।
61. ਕਸ਼ਮੀਰੀਲਾਲ - ਐਲਫਿੰਸਟੋਨੀ ਹੋਟਲ, ਬੰਬਈ; 3 ਅਗਸਤ।
62. ਨਰਸਿੰਘ ਭਾਗਾਜੀ - ਬੰਬੇ ਲਾਂਡਰੀ, ਪੂਨਾ। 3 ਅਗਸਤ।
63. ਗਯਾਪ੍ਰਸਾਦ ਦੂਬੇ - ਆਰੀਆ ਪਥਿਕ ਆਸ਼ਰਮ, ਬੰਬਈ; 3 ਅਗਸਤ।

Machine Translated by Google

64. ਗੋਵਿੰਦ ਵਿਸ਼ਵਨਾਥ ਮਾਲੇਕਰ - ਨੌਕਰ, ਐਲਫਿੰਸਟਨ ਹੋਟਲ, ਬੰਬਈ; 3 ਅਗਸਤ।
65. ਕੈਂਡੀਡੋ ਪਿੰਟੋ - ਕਲਰਕ, ਅਪੋਲੋ ਹੋਟਲ, ਬੰਬੇ; 4 ਅਗਸਤ।
66. ਮਾਈਕਲ ਪੈਟਰਿਕ ਕੈਰੀ - ਪੰਚਾ, ਬੰਬਈ; 4 ਅਗਸਤ।
67. ਪ੍ਰੋ: ਜਗਦੀਸ਼ ਚੰਦਰ ਜੈਨ - ਰਾਮਨਾਰਾਇਣ ਰੁਈਆ ਕਾਲਜ, ਬੰਬਈ; 4, 5, 9 ਅਗਸਤ।
68. ਜੌਹਨ ਫਰੀਟਸ - ਪੰਚਾ , ਬੰਬਈ; 9 ਅਗਸਤ.
69. ਗੋਸਵਾਮੀ ਸ਼੍ਰੀਕ੍ਰਿਸ਼ਨਜੀ ਮਹਾਰਾਜ - ਬੰਬਈ; 9, 10 ਅਗਸਤ
70. ਸ਼੍ਰੀਧਰ ਨਾਰਾਇਣ ਵੈਦਿਆ - ਬੀਮਾ ਕੰਪਨੀ; ਬੰਬਈ 10ਵਾਂ ਅਗਸਤ।
71. ਮਿਸ ਲੋਰੇਨਾ ਬੈਨਬ੍ਰਿਜ - ਏਅਰ ਹੋਸਟੈਸ, ਬੰਬੇ; 16 ਅਗਸਤ
72. ਅੰਗਦ ਸਿੰਘ - ਏਜੰਟ, ਬੰਬਈ; 13, 16 ਅਗਸਤ
73. ਗਣਪਤ ਭੀਮ ਰਾਓ ਅਫਜ਼ੁਲਪੁਰਕਰ - ਪੈਨਸ਼ਨਰ, ਬੰਬਈ; 16 ਅਗਸਤ
74. ਚਰਨਦਾਸ ਮੇਘਜੀ ਮਥੁਰਾਦਾਸ - ਬੰਬਈ; 16 ਤੋਂ 20 ਅਗਸਤ
75. ਲੈਸਲੀ ਪਰਸੀਵਲ ਪਾਂਡੇ - ਕਿਰਕੀ; 16 ਤੋਂ 20 ਅਗਸਤ
76. ਰਘੁਨਾਥ ਨਾਇਕ - ਗਾਰਡਨਰ, ਬਿਰਲਾ ਹਾਊਸ, ਦਿੱਲੀ; 16 ਤੋਂ 20 ਅਗਸਤ
77. ਗੋਸਵਾਮੀ ਦੀਕਸ਼ਿਤ ਮਹਾਰਾਜ - ਬੰਬਈ; 20, 21, 23 ਅਗਸਤ।
78. ਮੋਰਾਰਜੀ ਦੇਸਾਈ - ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰੀ, ਬੰਬਈ; 23, 24, 25 ਅਗਸਤ।
79. ਵਸੰਤ ਗਜਾਨਨ ਜੋਸ਼ੀ - ਥਾਨਾ, ਬੰਬਈ 25 ਅਗਸਤ।
80. ਅਤੱਪਾ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਕੋਟੀਅਨ - ਟੈਕਸੀ ਡਰਾਈਵਰ, ਬੰਬਈ; 26 ਅਗਸਤ.
81. ਗਣਪਤ ਸੰਭਾਜੀ ਖਰਾਤ - ਵਿਧਾਇਕ, ਬੰਬਈ; 26 ਅਗਸਤ.
82. ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ - ਦਿੱਲੀ; 30 ਅਗਸਤ.
83. ਪ੍ਰਭਾਕਰ ਲਕਸ਼ਮਣ ਅਫਲੇ - ਕਲਰਕ, ਪੂਨਾ; 30 ਅਗਸਤ.
84. ਮਧੂਸੂਦਨ ਗੋਪਾਲ ਗੋਲਵਲਕਰ - ਗਵਾਲੀਅਰ; 30 ਅਗਸਤ.
85. ਪਾਂਡੁਰੰਗ ਵਿਨਾਇਕ ਗੋਡਬੋਲੇ - ਪੂਨਾ; 31 ਅਗਸਤ।
86. ਮਹਾਦੇਵ ਗਣੇਸ਼ ਕਾਲੇ - ਕੁਰਲਾ, ਬੰਬਈ; 31 ਅਗਸਤ।
87. ਰਾਮਚੰਦਰ ਮੋਹਿਨੀਰਾਜ ਪਾਟਨਕਰ - ਕੁਰਲਾ, ਬੰਬਈ; 31 ਅਗਸਤ।
88. ਗੋਵਿੰਦ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਕਾਲੇ - ਪੂਨਾ; 31 ਅਗਸਤ।
89. ਸ਼ਿਵ ਨਾਗੇਸ਼ ਸ਼ੈਟੀ - ਪੰਚਾ, ਬੰਬਈ; 1 ਸਤੰਬਰ.
90. ਯਸ਼ਵੰਤ ਸ਼ਾਂਤਾਰਾਮ ਬੋਰਕਰ - ਪੰਚਾ, ਬੰਬਈ, 1 ਸਤੰਬਰ।
91. ਵਿਨੈਕੁਮਾਰ ਸ਼ਾਂਤਾਰਾਮ ਪ੍ਰਧਾਨ - ਪੰਚਾ , ਬੰਬਈ; 1 ਸਤੰਬਰ.
92. ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਚੰਦਰ - ਮੈਜਿਸਟ੍ਰੇਟ, ਦਿੱਲੀ; 2 ਸਤੰਬਰ.
93. ਐਸ.ਆਰ. ਸਹਿਗਲ - ਕਰਮਚਾਰੀ, ਰਫਿਊਜੀ ਸੈਕਸ਼ਨ, ਦਿੱਲੀ; 2 ਸਤੰਬਰ.
94. ਰਮਨ ਲਾਲ ਦੇਸਾਈ - ਟਿਕਟ ਕੁਲੈਕਟਰ, ਵਿਲੇ ਪਾਰਲੇ ਰੇਲਵੇ ਸਟੇਸ਼ਨ, ਬੰਬਈ , 3 ਸਤੰਬਰ
95. ਜੌਨ ਗੋਮਸ - ਟਿਕਟ ਕੁਲੈਕਟਰ, ਐਲਫਿੰਸਟਨ ਰੋਡ ਰੇਲਵੇ ਸਟੇਸ਼ਨ, ਬੰਬਈ; 3 ਸਤੰਬਰ.

Machine Translated by Google

96. ਰਘੂ ਪਰਮੇਸ਼ਵਰ ਨਾਇਕ - ਪੰਚਾ, ਬੰਬਈ; 3 ਸਤੰਬਰ.
97. ਨੱਥੂਰਾਮ ਅਗਰਵਾਲ - ਰੇਲਵੇ ਕਰਮਚਾਰੀ, ਅਜਮੇਰ; 6 ਸਤੰਬਰ.
98. ਜੇ. ਮੋਂਡੇਸ - ਰੇਲਵੇ ਕਰਮਚਾਰੀ, ਦਾਦਰ, ਬੰਬਈ; 6 ਸਤੰਬਰ.
99. ਦੱਤਾਤ੍ਰੇਯ ਰਾਮਚੰਦਰ ਕੇਟ - ਪੰਚਾ, ਬੰਬਈ; 6 ਸਤੰਬਰ.
100. ਕੇਪੀ ਪਰੇਰਾ - ਪੰਚਾ, ਬੰਬਈ; 7 ਸਤੰਬਰ.
101. SY ਸਰਵੇ - ਪੰਚਾ, ਬੰਬਈ; 7 ਸਤੰਬਰ.
102. ਬਿਹਾਰੀਲਾਲ - ਲੁਧਿਆਣਾ, 7 ਸਤੰਬਰ।
103. ਤ੍ਰਯੰਬਕ ਹਰਿ ਜਾਚਕ - ਪੰਚਾ , ਪੂਨਾ; 8 ਸਤੰਬਰ.
104. ਨਰਾਇਣ ਗਣੇਸ਼ ਡਬਕੇ - ਦਰਜ਼ੀ, ਪੂਨਾ; 8 ਸਤੰਬਰ.
105. ਵੀ.ਐਸ. ਡਾਲਵੀ - ਪੰਚਾ, ਬੰਬਈ; 8 ਸਤੰਬਰ.
106. ਮਹਾਦੇਵ ਗੋਵਿੰਦ ਕੁਲਕਰਨੀ - ਪੰਚਾ, ਪੂਨਾ; 9 ਸਤੰਬਰ.
107. ਦਿਨਕਰ ਪਾਂਡੁਰੰਗ ਥੋਰਾਟ ਪਾਟਿਲ - ਪੁਲਿਸ ਕਪਤਾਨ, ਗਵਾਲੀਅਰ; 9ਵਾਂ ਸਤੰਬਰ.
108. ਡਾ. ਪੀ.ਡੀ. ਗੋਖਲੇ - ਪੰਚਾ, ਪੂਨਾ; 10 ਸਤੰਬਰ.
109. ਬਾਲਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਵਾਮਨ ਇਨਾਮਦਾਰ - ਪੰਚਾ , ਪੂਨਾ; 10 ਸਤੰਬਰ.
110. ਸ਼ਿਵਕੰਨਕੁੰਜ ਵਿਲਚੰਦ - ਪੰਚਾ , ਬੰਬਈ; 10 ਸਤੰਬਰ.
111. ਫਰੈਂਕ ਰੇਬੈਲੋ - ਪੰਚਾ, ਬੰਬਈ; 10 ਸਤੰਬਰ.
ਜਨਾਰਦਨ ਦਿਨਕਰ ਸਾਵਲੇਕਰ ॥੧੧੨॥ - ਕਰਮਚਾਰੀ ਟੈਲੀਗ੍ਰਾਫ ਵਿਭਾਗ, ਬੰਬਈ; 10 ਸਤੰਬਰ.
113. ਭੂਰਾ - ਚੀਫ ਪ੍ਰੈਜ਼ੀਡੈਂਸੀ ਮੈਜਿਸਟਰੇਟ, ਬੰਬਈ; 13 ਸਤੰਬਰ.
114. ਗਜਾਨਨ ਬਾਲਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਕਵਥੰਕਰ - ਪੰਚਾ , ਬੰਬਈ; 14 ਸਤੰਬਰ.
115. ਦਸਵੰਦਾ ਸਿੰਘ - ਸੀ.ਆਈ.ਡੀ., ਦਿੱਲੀ ਪੁਲਿਸ; 14 ਅਤੇ 15 ਸਤੰਬਰ
116. ਜਸਵੰਤ ਸਿੰਘ - ਪੁਲਿਸ ਕਪਤਾਨ, ਦਿੱਲੀ; 16 ਤੋਂ 20 ਸਤੰਬਰ
117. ਬਾਲਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਖੰਨਾ - ਇੰਪੀਰੀਅਲ ਬੈਂਕ, ਗਵਾਲੀਅਰ; 20 ਸਤੰਬਰ.
118. ਨਾਮਦੇਓ ਤਯੱਪਾ ਨਾਗਮੋਡੇ - ਪੂਨਾ; 20 ਸਤੰਬਰ.
119. ਹੋਣਾਜੀ ਗਣਪਤ ਸ਼ੈਲਰ - ਪੂਨਾ; 20 ਸਤੰਬਰ.
120. ਅਰੁਣ ਗਾਂਧੀ - ਪੰਚਾ, ਪੂਨਾ; 20 ਸਤੰਬਰ.
121. ਸ਼ੰਕਰ ਗਣਪਤ ਘੜਗੇ - ਬੰਬਈ; 21 ਸਤੰਬਰ.
122. ਦਿਓਲਕਰ - ਡਿਪਟੀ ਸੁਪਰਡੈਂਟ ਸੀਆਈਡੀ, ਪੂਨਾ; 21ਵਾਂ ਅਤੇ 22ਵਾਂ ਸਤੰਬਰ.
123. ਸੂਰਿਆਨਾਰਾਇਣ ਵਿਆਸ - ਜੋਤਸ਼ੀ, ਉਜੈਨ 21 ਅਤੇ 22 ਸਤੰਬਰ।
124. ਐਮ ਕੇ ਨੇਰੂਰਕਰ - ਕਰਮਚਾਰੀ, ਪਾਲਮ ਏਅਰ ਪੋਰਟ, ਦਿੱਲੀ; 21ਵਾਂ ਅਤੇ 22ਵਾਂ ਸਤੰਬਰ.
125. ਪੀ. ਜੈਰਾਮਨ - ਕਲਰਕ ਏਅਰ ਸਰਵਿਸਿਜ਼, ਬੰਬੇ; 27 ਸਤੰਬਰ.
126. ਡੀ.ਵੀ. ਮਹਸਕਰ - ਕਲਰਕ, ਸਿੱਖਿਆ ਵਿਭਾਗ, ਪੂਨਾ; 27 ਸਤੰਬਰ.
127. ਬੀ.ਐਸ. ਹਲਦੀਪੁਰ - ਪੁਲਿਸ ਇੰਸਪੈਕਟਰ, ਬੰਬਈ; 27, 28 ਅਤੇ 29 ਸਤੰਬਰ.

Machine Translated by Google

128. ਏ.ਆਰ. ਪ੍ਰਧਾਨ - ਪੁਲਿਸ ਸੀ.ਆਈ.ਡੀ., ਪੂਨਾ ਦੇ ਇੰਸਪੈਕਟਰ; 30 ਸਤੰਬਰ.
129. ਸੀ.ਆਰ. ਪ੍ਰਧਾਨ - ਸਬ ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਸੀ.ਆਈ.ਡੀ., ਬੰਬੇ; 1 ਅਕਤੂਬਰ।
130. ਮੰਡਲਿਕ - ਪੁਲਿਸ ਸੀਆਈਡੀ, ਗਵਾਲੀਅਰ ਦਾ ਇੰਸਪੈਕਟਰ; 1 ਤੋਂ 4 ਅਕਤੂਬਰ।
131. ਐਸ ਕੇ ਭਵਨਾਗਰੀ - ਵਿਸਫੋਟਕ ਇੰਸਪੈਕਟਰ, ਬੰਬਈ; 4 ਅਤੇ 5 ਅਕਤੂਬਰ।
132. ਜੇ ਡੀ ਨਾਗਰਵਾਲਾ - ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਸੀਆਈਡੀ, ਬੰਬੇ; 5ਵੀਂ, 6ਵੀਂ, 7ਵੀਂ, 8 ਅਕਤੂਬਰ.
133. ਗੱਜਰ - ਹੈਂਡਰਾਈਟਿੰਗ ਐਨਾਲਿਸਟ, ਪੂਨਾ 21, 25, 26, 27 ਅਕਤੂਬਰ।
134. ਪਿੰਟੋ - ਪੁਲਿਸ ਸੀਆਈਡੀ, ਬੰਬਈ ਦਾ ਇੰਸਪੈਕਟਰ; 27 ਅਤੇ 28 ਅਕਤੂਬਰ
135. ਰਾਜੇ - ਪੁਲਿਸ ਫੋਟੋਗ੍ਰਾਫਰ, ਪੂਨਾ; 28 ਅਕਤੂਬਰ.
136. ਗੁਲਾਬਚੰਦਰ - ਬਿਲਡਰ, ਦਿੱਲੀ 28 ਅਕਤੂਬਰ।
137. ਚੱਕਰਧਰ - ਬੁਕਿੰਗ ਕਲਰਕ, ਰੇਲਵੇ, ਦਿੱਲੀ; 28 ਅਕਤੂਬਰ.
138. ਭੋਜਰਾਮ - ਰੇਲਵੇ ਪਲੇਟਫਾਰਮ ਇੰਸਪੈਕਟਰ, ਦਿੱਲੀ; 29 ਅਕਤੂਬਰ।
139. ਮੇਜਰ ਦਾਦਾਭਾਈ ਮਾਣਕਜੀ - ਗਵਾਲੀਅਰ; 29 ਅਕਤੂਬਰ ਅਤੇ 5 ਅਤੇ 6 ਨਵੰਬਰ.
140. ਐਚ.ਬੀ. ਜਾਰਿੰਦਕਰ - ਹੈੱਡ ਕਲਰਕ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਵਿਭਾਗ, ਪੂਨਾ; 29ਵਾਂ ਅਕਤੂਬਰ।
141. ਰਾਮਪ੍ਰਸਾਦ - ਸੂਚਨਾ ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ, ਗਵਾਲੀਅਰ; 29 ਅਕਤੂਬਰ।
142. ਵਿਨਾਇਕ ਰਘੁਨਾਥ ਦਰਸ਼ੇਠਕਰ - ਹੈੱਡ ਕਲਰਕ, ਬੰਬਈ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ; 5 ਨਵੰਬਰ.
143. ਰਾਘਵਨ - ਸੁਪਰਡੈਂਟ ਆਫ਼ ਰਿਕਾਰਡਜ਼, ਗਵਾਲੀਅਰ; 5 ਨਵੰਬਰ.
144. ਕੇਸ਼ਵ - ਥਾਣੇਦਾਰ, ਲਸ਼ਕਰ, ਗਵਾਲੀਅਰ; 5 ਨਵੰਬਰ.
145. ਸ਼ਿਆਮਬਹਾਦੁਰ - ਪੰਚਾ, ਗਵਾਲੀਅਰ; 5 ਅਤੇ 6 ਨਵੰਬਰ
146. ਆਦਿਤਿਆਰਾਮ - ਜੋਤਸ਼ੀ, ਦਿੱਲੀ; 5 ਅਤੇ 6 ਨਵੰਬਰ
147. ਵਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ - ਉਪ. ਗਵਾਲੀਅਰ ਦੇ ਪੁਲਿਸ ਇੰਸਪੈਕਟਰ; 5ਵਾਂ ਅਤੇ 6ਵਾਂ ਨਵੰਬਰ.

ਅਸਵੀਕਾਰ ਗਵਾਹ

148. ਜੈਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕੁਦੇਸੀਆ - ਟਿਕਟ ਕੁਲੈਕਟਰ, ਥਾਨਾ ਰੇਲਵੇ ਸਟੇਸ਼ਨ; 6ਵਾਂ ਸਤੰਬਰ.
149. ਜੇ.ਐਸ. ਪਰਾਂਜਪੇ - ਵਿਸਫੋਟਕ ਮਾਹਿਰ, ਬੰਬਈ; ਨਹੀਂ ਬੁਲਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ।

ਗਾਂਧੀ ਕਤਲ ਦੀ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਅਤੇ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੀਆਂ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਤਾਰੀਖਾਂ

20 ਜਨਵਰੀ 1948 – ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਸ਼ਾਮ ਦੀ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਸਭਾ ਦੌਰਾਨ ਬੰਬ ਧਮਾਕਾ।

30 ਜਨਵਰੀ – ਗਾਂਧੀ ਦਾ ਕਤਲ।

Machine Translated by Google

8 ਮਈ – ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕੀਤੀ ਗਈ।

15 ਮਈ - ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਦੇ ਨਾਂ ਅਤੇ ਚਾਰਜਸ਼ੀਟ ਦਾਇਰ।

27 ਮਈ, 3 ਜੂਨ ਅਤੇ 14 ਜੂਨ - ਗਾਂਧੀ ਕਤਲ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਮੁੱਢਲੀ ਕਾਰਵਾਈ
ਕੇਸ.

22 ਜੂਨ - ਬੈਜ ਲਈ ਸ਼ਰਤੀਆ ਮਾਫੀ ਦੀ ਘੋਸ਼ਣਾ ਕੀਤੀ ਗਈ, ਬੈਜ ਨੂੰ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਘੋਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਚਾਰਜਸ਼ੀਟ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ, ਸਰਕਾਰੀ ਵਕੀਲ ਦਾ ਬਿਆਨ।

24 ਜੂਨ - ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਦੇ ਗਵਾਹਾਂ ਦੇ ਬਿਆਨਾਂ ਦੀ ਜਾਂਚ ਅਤੇ ਰਿਕਾਰਡਿੰਗ।

20-31 ਜੂਨ - ਮਨਜ਼ੂਰਕਰਤਾ ਬੈਜ ਦਾ ਬਿਆਨ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

6 ਨਵੰਬਰ – ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਦੇ ਗਵਾਹਾਂ ਦੇ ਬਿਆਨਾਂ ਦੀ ਜਾਂਚ ਅਤੇ ਰਿਕਾਰਡਿੰਗ ਸਮਾਪਤ ਹੋਈ।

8-22 ਨਵੰਬਰ - ਮੁਲਜ਼ਮਾਂ ਦੇ ਬਿਆਨ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਗਏ ਅਤੇ ਮੁਲਜ਼ਮਾਂ ਤੋਂ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਕੀਤੀ ਗਈ।

1-9 ਦਸੰਬਰ - ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਦੇ ਵਕੀਲਾਂ ਦੁਆਰਾ ਦਲੀਲਾਂ।

10-30 ਦਸੰਬਰ - ਬਚਾਅ ਪੱਖ ਦੇ ਵਕੀਲਾਂ ਦੁਆਰਾ ਦਲੀਲਾਂ।

10 ਫਰਵਰੀ 1949 - ਨਿਰਣਾ ਅਤੇ ਸਜ਼ਾ।

Machine Translated by Google

Machine Translated by Google

ਅੰਤਿਕਾ III

(ਇਸ ਨੂੰ ਵਰਬੈਟਿਮ ਦੁਬਾਰਾ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ) The
ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ

'ਨਥੂਰਾਮ ਵੀ ਗੋਡਸੇ, ਸੰਪਾਦਕ ਹਨ ਅਤੇ ਪੂਨਾ ਤੋਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਨਰਾਇਣ ਡੀ. ਆਪਟੇ ਹਨ। ਉਹ ਦੋਵੇਂ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਹਨ, ਅਤੇ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਨਜ਼ਦੀਕੀ ਸਹਿਯੋਗੀ ਅਤੇ ਇੱਕੋ ਜਿਹੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਨਜ਼ਰੀਏ ਵਾਲੇ ਦੱਸੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਆਰ. ਕਰਕਰੇ ਅਹਿਮਦਨਗਰ ਦਾ ਵਸਨੀਕ ਹੈ, ਉਹ ਇੱਕ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾਈ ਵੀ ਹੈ, ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਨੱਥੂਰਾਮ ਵੀ.

ਗੋਡਸੇ ਅਤੇ ਨਰਾਇਣ ਡੀ. ਆਪਟੇ ਕਾਫ਼ੀ ਸਮੇਂ ਲਈ ਅਤੇ ਇੱਕੋ ਜਿਹਾ ਸਿਆਸੀ ਨਜ਼ਰੀਆ ਰੱਖਣ ਲਈ। ਮਦਨਲਾਲ ਕੇ. ਪਾਹਵਾ ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ ਹੈ। ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਆਰ. ਕਰਕਰੇ ਦੇ ਸੰਪਰਕ ਵਿੱਚ ਆਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਰਾਹੀਂ ਨਾਥੂਰਾਮ ਵੀ. ਗੋਡਸੇ ਅਤੇ ਨਰਾਇਣ ਡੀ. ਆਪਟੇ ਦੇ ਸੰਪਰਕ ਵਿੱਚ ਆਇਆ ਸੀ। ਦਿਗੰਬਰ ਆਰ. ਬੈਜ (ਮਨਜ਼ੂਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ) ਪੂਨਾ ਵਿਖੇ ਸ਼ਾਸਤਰ ਭੰਡਾਰ ਚਲਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਪਿਛਲੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਹਥਿਆਰਾਂ, ਗੋਲਾ ਬਾਰੂਦ ਅਤੇ ਵਿਸਫੋਟਕਾਂ ਦੀ ਤਸਕਰੀ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਉਹ ਇੱਕ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾਈ ਵੀ ਹੈ, ਸ਼ੰਕਰ ਕਿਸਤਿਆ ਦਿਗੰਬਰ ਆਰ. ਬੈਜ ਦਾ ਸੇਵਕ ਹੈ, ਗੋਪਾਲ ਵੀ ਗੋਡਸੇ ਨੱਥੂਰਾਮ ਵੀ. ਗੋਡਸੇ ਦਾ ਭਰਾ ਹੈ। ਵਿਨਾਇਕ ਡੀ. ਸਾਵਰਕਰ ਕਿਸੇ ਜਾਣ-ਪਛਾਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਉਹ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਦਾ ਸਾਬਕਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਹੈ, ਅਤੇ ਸਾਵਰਕਰ ਸਦਨ, ਬੰਬਈ ਵਿਖੇ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਡਾ. ਦੱਤਾਤ੍ਰੇਅ ਐਸ. ਪਰਚੁਰੇ ਗਵਾਲੀਅਰ ਵਿਖੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਗਵਾਲੀਅਰ ਵਿਖੇ ਹਿੰਦੂ ਸਭਾ ਦੇ ਆਗੂ ਕਹੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਉਸ ਨੂੰ 'ਭਾਰਤ ਦੇ ਡੋਮੀਨੀਅਨ' ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਪਰਜਾ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਭਾਰਤ ਦੀ ਵੰਡ

ਦੇਸ਼ ਦੀ ਵੰਡ 15 ਅਗਸਤ 1947 ਨੂੰ ਹੋਈ ਅਤੇ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਭਾਰਤ ਨੂੰ 14 ਅਗਸਤ 1948 ਨੂੰ 'ਡੋਮੀਨੀਅਨ ਆਫ਼ ਪਾਕਿਸਤਾਨ' ਅਤੇ 15 ਅਗਸਤ, 1948 ਨੂੰ 'ਡੋਮੀਨੀਅਨ ਆਫ਼ ਇੰਡੀਆ' ਵਿੱਚ ਵੰਡਿਆ ਗਿਆ।ਜਿਸ ਹਾਲਾਤ ਵਿੱਚ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਵੰਡ ਲਈ ਸਹਿਮਤੀ ਦਾ ਇੱਥੇ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਦੋ ਡੋਮੀਨੀਅਨਾਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡ ਨੂੰ ਦੋਸ਼ੀ ਜਾਂ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੁਝ ਲੋਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਹ ਸੋਚਦੇ ਸਨ ਕਿ ਜੇਕਰ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਨਾ ਹੁੰਦੇ ਤਾਂ ਦੇਸ਼ ਕਦੇ ਵੀ ਦੋ ਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡਿਆ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਾਂਦਾ। ਦੇਸ਼ ਦੀ ਵੰਡ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕੀ ਹੋਇਆ

Machine Translated by Google

ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੇ ਡੋਮੀਨੀਅਨ ਵਿੱਚ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ ਭਾਈਚਾਰਾ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇੱਥੇ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ ਭਾਈਚਾਰੇ ਉੱਤੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜਵਾਬੀ ਹਮਲੇ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਲਈ ਉਹ ਸਭ ਕੁਝ ਕੀਤਾ ਜੋ ਉਹ ਕਰ ਸਕਦੇ ਸਨ। ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਇਸ ਕਾਰਵਾਈ ਨੂੰ ਮੁਲਜ਼ਮਾਂ ਜਾਂ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੁਝ ਨੇ ਵੀ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਸੀ।

ਇਹ ਦੇਖਦੇ ਹੋਏ ਕਿ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਭਾਰਤ ਦੇ ਡੋਮੀਨੀਅਨ ਵਿਚ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੇ ਹਿੱਤਾਂ ਦੀ ਰਾਖੀ ਲਈ ਕਿਵੇਂ ਯਤਨਸ਼ੀਲ ਸਨ, ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਦੋਸ਼ੀ ਨੇ 'ਸਾਜ਼ਿਸ਼' ਵਿਚ ਦਾਖਲ ਹੋ ਕੇ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨ ਦੀ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਰਚੀ।
ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਦਾ ਸੁਝਾਅ ਇਹ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿ ਵਿਨਾਇਕ ਡੀ. ਸਾਵਰਕਰ ਉਹ ਵਿਅਕਤੀ ਹੈ ਜਿਸ ਨੇ ਨੱਥੂਰਾਮ ਵੀ. ਗੌਡਸੇ ਅਤੇ ਨਾਰਾਇਣ ਡੀ. ਆਪਟੇ ਰਾਹੀਂ ਇਹ ਕੰਮ ਕਰਵਾਇਆ ਸੀ। ਨੱਥੂਰਾਮ ਵੀ. ਗੋਡਸੇ ਅਤੇ ਨਰਾਇਣ ਡੀ. ਆਪਟੇ ਨੇ ਬਦਲੇ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਆਰ. ਕਰਕਰੇ, ਮਦਨਲਾਲ ਕੇ. ਪਾਹਵਾ, ਗੋਪਾਲ ਵੀ. ਗੋਡਸੇ, ਦੱਤਾਤ੍ਰੇਅ ਐਸ. ਪਰਚੂਰੇ ਅਤੇ ਦਿਗੰਬਰ ਆਰ. ਬੈਜ ਅਤੇ ਦਿਗੰਬਰ ਆਰ. ਦੁਆਰਾ ਸਮਰਥਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ।

ਆਪਣੇ ਸੇਵਕ ਸ਼ੰਕਰ ਕਿਸਤਿਆ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਲਿਆ। ਵਿਨਾਇਕ ਡੀ. ਸਾਵਰਕਰ ਨੇ ਹਾਲਾਂਕਿ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸੀਨ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਰੱਖਿਆ।

10 ਜਨਵਰੀ 1948 ਨੂੰ, ਦਿਗੰਬਰ ਆਰ. ਬੈਜ ਨੇ ਪੂਨਾ ਸਥਿਤ ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦੇ ਦਫ਼ਤਰ ਵਿਖੇ ਨਥਰਾਮ ਵੀ. ਗੋਡਸੇ ਅਤੇ ਨਰਾਇਣ ਡੀ. ਆਪਟੇ ਨਾਲ ਮੁਲਾਕਾਤ ਕੀਤੀ ਅਤੇ 14 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਦਾਦਰ ਵਿਖੇ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਦੇ ਦਫ਼ਤਰ ਵਿਖੇ ਦੋ ਬੰਦੂਕਾਂ ਦੇ ਸੂਤੀ ਸਲੈਬਾਂ ਅਤੇ ਪੰਜ ਹੈਂਡ ਗ੍ਰਨੇਡਾਂ ਦੀ ਸਪਲਾਈ ਕਰਨ ਲਈ ਸਹਿਮਤ ਹੋਏ। 1948

ਇੱਕ ਡਾ.ਜੇ.ਸੀ. ਜੈਨ ਰੂਈਆ ਕਾਲਜ, ਬੰਬਈ ਦੇ ਸਟਾਫ ਵਿੱਚ ਹਨ। ਮਦਨਲਾਲ ਕੇ. ਪਾਹਵਾ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕਈ ਮਹੀਨਿਆਂ ਤੋਂ ਜਾਣਦੇ ਸਨ ਅਤੇ "ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸੰਪਰਕ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਆਏ ਸਨ। 12 ਜਨਵਰੀ 1948 ਨੂੰ ਜਾਂ ਲਗਭਗ 12 ਜਨਵਰੀ 1948 ਨੂੰ ਮਦਨਲਾਲ ਕੇ. ਪਾਹਵਾ ਪ੍ਰੋ. ਜੇ. ਸੀ. ਜੈਨ ਦੇ ਘਰ ਆਏ, ਅਤੇ ਉਸ ਨਾਲ ਲੰਬੀ ਗੱਲਬਾਤ ਹੋਈ। ਆਪਣੀ ਗੱਲਬਾਤ ਦੌਰਾਨ ਉਸ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੇ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਜੀਵਨ ਵਿਰੁੱਧ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਰਚੀ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਸਭਾ ਵਿਚ ਬੰਬ ਵਿਸਫੋਟ ਕਰਨ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਸੌਂਪੀ ਗਈ ਸੀ।

ਨੀਤੀ ਦੀ ਨਾਮਜ਼ਦਗੀ

ਪੂਨਾ ਵਿਖੇ ਨੱਥੂਰਾਮ ਵੀ. ਗੋਡਸੇ ਨੇ 13 ਜਨਵਰੀ 1948 ਨੂੰ ਨਰਾਇਣ ਡੀ. ਆਪਟੇ ਦੀ ਪਤਨੀ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿਚ 2,000 ਰੁਪਏ ਦੀ ਰਕਮ ਲਈ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਹੋਰ ਜੀਵਨ ਨੀਤੀ 'ਤੇ 3,000 ਰੁਪਏ ਦੀ ਰਕਮ ਲਈ ਨਾਮਜ਼ਦਗੀ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਕੀਤੀ। ਗੋਪਾਲ ਵੀ. ਗੋਡਸੇ ਦੀ ਪਤਨੀ 14 ਜਨਵਰੀ 1948 ਨੂੰ। ਗੋਪਾਲ ਵੀ. ਗੋਡਸੇ ਨੇ 15 ਜਨਵਰੀ 1948 ਤੋਂ 21 ਜਨਵਰੀ 1948 ਤੱਕ, 14 ਜਨਵਰੀ 1948 ਨੂੰ ਕਿਰਕੀ (ਪੂਨਾ) ਵਿਖੇ ਸੱਤ ਦਿਨਾਂ ਦੀ ਆਮ ਛੁੱਟੀ ਲਈ ਅਰਜ਼ੀ ਦਿੱਤੀ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਅਰਜ਼ੀ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।

Machine Translated by Google

14 ਜਨਵਰੀ 1948 ਨੂੰ ਦਿਗੰਬਰ ਆਰ ਬੈਜ, ਅਤੇ ਸ਼ੰਕਰ ਕਿਸਤਿਆ ਬੰਬਈ ਲਈ ਰਵਾਨਾ ਹੋਏ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਦੋ ਬੰਦੂਕ ਸੂਤੀ ਸਲੈਬ ਅਤੇ ਪ੍ਰਾਈਮਰ ਅਤੇ ਡੈਟੋਨੇਟਰ ਦੇ ਨਾਲ ਪੰਜ ਹੈਂਡ ਗ੍ਰਨੇਡ ਸਨ। ਬੰਬਈ ਵਿਖੇ, ਉਹ ਨੱਥੂਰਾਮ ਵੀ.

ਗੋਡਸੇ ਅਤੇ ਨਰਾਇਣ ਡੀ. ਆਪਟੇ ਦਾਦਰ ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਦੇ ਦਫ਼ਤਰ ਵਿੱਚ।
ਨੱਥੂਰਾਮ ਵੀ. ਗੋਡਸੇ ਅਤੇ ਨਰਾਇਣ ਡੀ. ਆਪਟੇ ਨੇ ਦਿਗੰਬਰ ਆਰ. ਬੈਜ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ 'ਸਮੱਗਰੀ' ਨੂੰ ਰੱਖਣ ਲਈ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤੇ ਜਾਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਉਸਨੂੰ ਸਾਵਰਕਰ ਸਦਨ ਲੈ ਗਏ।

ਨੱਥੂਰਾਮ ਵੀ. ਗੋਡਸੇ ਅਤੇ ਨਰਾਇਣ ਡੀ. ਆਪਟੇ ਸਾਵਰਕਰ ਸਦਨ ਦੇ ਅਹਾਤੇ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲ ਹੋਏ ਅਤੇ ਦਿਗੰਬਰ ਆਰ. ਬੈਜ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਦਿਗੰਬਰ ਆਰ. ਬੈਜ ਦੁਆਰਾ ਲਿਆਂਦਾ 'ਸਮੱਗਰੀ' ਚੁੱਕ ਲਿਆ। ਉਹ ਥੋੜ੍ਹੀ ਦੇਰ ਬਾਅਦ ਸਾਵਰਕਰ ਸਦਨ ਦੇ ਅਹਾਤੇ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਆ ਗਏ, ਅਜੇ ਵੀ 'ਸਾਮਾਨ' ਚੁੱਕ ਰਹੇ ਸਨ। ਫਿਰ ਦਿਗੰਬਰ ਆਰ ਬੈਜ ਦੇ ਨਾਲ ਉਹ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਦੇ ਦਫਤਰ ਵਾਪਸ ਚਲੇ ਗਏ।

ਨੱਥੂਰਾਮ ਵੀ. ਗੋਡਸੇ, ਨਾਰਾਇਣ ਡੀ. ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਦਿਗੰਬਰ ਆਰ. ਬੈਜ ਦੇ ਨਾਲ ਸ਼ੰਕਰ ਕਿਸਤਿਆ ਫਿਰ ਭੁੱਲੇਸ਼ਵਰ ਵਿਖੇ ਇੱਕ ਦੀਕਸ਼ਿਤ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਘਰ ਚਲੇ ਗਏ। ਦੀਕਸ਼ਿਤ ਮਹਾਰਾਜ ਸੌਂ ਗਏ ਸਨ। 'ਸਾਮਾਨ' ਉਸ ਦੇ ਨੌਕਰ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਉਹ ਫਿਰ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਦੇ ਦਫਤਰ ਪਰਤ ਗਏ। ਨਾਰਾਇਣ ਡੀ. ਆਪਟੇ, ਨੱਥੂਰਾਮ ਵੀ. ਗੋਡਸੇ ਰਾਹੀਂ, ਦਿਗੰਬਰ ਆਰ. ਬੈਜ ਨੂੰ ਯਾਤਰਾ ਦੇ ਖਰਚਿਆਂ ਲਈ 50/- ਰੁਪਏ ਦੀ ਰਕਮ ਅਦਾ ਕੀਤੀ। ਨੱਥੂਰਾਮ ਵੀ. ਗੋਡਸੇ ਅਤੇ ਨਾਰਾਇਣ ।)। ਆਪਟੇ ਦਿਗੰਬਰ ਆਰ ਬੈਜ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਚਲੇ ਗਏ ਕਿ ਉਹ ਅਗਲੀ ਸਵੇਰ ਉਸਨੂੰ ਦੇਖਣਗੇ।

ਬੈਜ ਮਦਨਲਾਲ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ

ਦਿਗੰਬਰ ਆਰ. ਬੈਜ ਨੇ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਦਫਤਰ ਵਿਖੇ ਮਦਨਲਾਲ ਕੇ. ਪਾਹਵਾ ਨਾਲ ਮੁਲਾਕਾਤ ਕੀਤੀ। ਮਦਨਲਾਲ ਕੇ. ਪਾਹਵਾ ਦਿਗੰਬਰ ਆਰ. ਬੈਜ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਜਾਣਦਾ ਸੀ, ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ - 'ਕਬ ਆਇਆ?', ਉਹ ਕਦੋਂ ਆਇਆ ਸੀ? ਦਿਗੰਬਰ ਆਰ. ਬੈਜ ਨੇ ਮਦਨਲਾਲ ਕੇ. ਪਾਹਵਾ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਆਰ. ਕਰਕਰੇ ਕਿੱਥੇ ਸਨ? ਮਦਨਲਾਲ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਕਰਕਰੇ ਥਾਨੇ ਦਾ ਦੌਰਾ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ ਅਤੇ ਜਲਦੀ ਹੀ ਵਾਪਸ ਆਉਣ ਦੀ ਉਮੀਦ ਸੀ।

15 ਜਨਵਰੀ 1948 ਨੂੰ ਸਵੇਰੇ 7.20 ਵਜੇ ਦੇ ਕਰੀਬ ਨਾਥੂਰਾਮ ਵੀ. ਗੋਡਸੇ ਅਤੇ ਨਰਾਇਣ ਡੀ. ਆਪਟੇ ਨੇ 'ਡੀ.ਐਨ. ਕਰਮਰਕਰ' ਅਤੇ 'ਐਸ.
17 ਜਨਵਰੀ 1948 ਨੂੰ ਦੁਪਹਿਰ ਦੇ ਜਹਾਜ਼ ਰਾਹੀਂ ਮਰਾਠੇ ਨੇ ਦਿੱਲੀ ਲਈ ਬੰਬਈ ਤੋਂ ਰਵਾਨਾ ਹੋਣਾ ਸੀ।

15 ਜਨਵਰੀ 1948 ਨੂੰ ਸਵੇਰੇ 8.30 ਵਜੇ ਨੱਥੂਰਾਮ ਵੀ. ਗੋਡਸੇ ਅਤੇ ਨਾਰਾਇਣ ਡੀ. ਆਪਟੇ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਦੇ ਦਫਤਰ ਪਹੁੰਚੇ ਅਤੇ ਮਦਨਲਾਲ ਕੇ. ਪਾਹਵਾ, ਸ਼ੰਕਰ ਕਿਸਤਿਆ ਅਤੇ ਦਿਗੰਬਰ ਆਰ ਬੈਜ ਨੂੰ ਮਿਲੇ। ਮਦਨਲਾਲ ਕੇ. ਪਾਹਵਾ ਨੇ ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਕੱਪੜੇ ਨਹੀਂ ਪਾਏ ਸਨ। ਨੱਥੂਰਾਮ ਵੀ. ਗੋਡਸੇ ਅਤੇ ਨਾਰਾਇਣ ਡੀ. ਆਪਟੇ ਦੇ ਨਾਲ ਦਿਗੰਬਰ ਆਰ. ਬੈਜ ਅਤੇ ਸ਼ੰਕਰ ਕਿਸਤਿਆ ਫਿਰ ਸ਼ਿਵਾਜੀ ਕੋਲ ਗਏ।

Machine Translated by Google

ਪ੍ਰਿੰਟਿੰਗ ਪ੍ਰੈਸ ਅਤੇ ਉੱਥੇ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਆਰ ਕਰਕਰੇ ਨੂੰ ਮਿਲੇ। ਥਾਣਾ ਜੀ.ਐਮ.ਜੋਸ਼ੀ ਪ੍ਰੈੱਸ ਦੇ ਮਾਲਕ ਹਨ। ਨੱਥੂਰਾਮ ਵੀ. ਗੋਡਸੇ, ਨਾਰਾਇਣ ਡੀ. ਆਪਟੇ, ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਆਰ.
ਕਰਕਰੇ ਅਤੇ ਦਿਗੰਬਰ ਆਰ ਬੈਜ ਜੀ ਐਮ ਜੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਮਿਲੇ। ਸ਼ੰਕਰ ਕਿਸਤਿਆ ਨੂੰ ਪ੍ਰੈਸ ਦੇ ਬਾਹਰ ਇੰਤਜ਼ਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ ਗਿਆ।

ਨੱਥੂਰਾਮ ਵੀ. ਗੋਡਸੇ, ਨਾਰਾਇਣ ਡੀ. ਆਪਟੇ, ਵੀ.ਆਰ. ਕਰਕਰੇ ਅਤੇ ਜੀ.ਐਮ. ਜੋਸ਼ੀ ਫਿਰ ਦਫਤਰ ਵਿਚ ਦਾਖਲ ਹੋਏ, ਬੈਜ ਨੂੰ ਰਿਸੈਪਸ਼ਨ ਵਿਚ ਉਡੀਕ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ ਗਿਆ। ਉਹ ਤਿੰਨੇ ਅੱਧੇ ਘੰਟੇ ਬਾਅਦ ਦਫ਼ਤਰ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਆ ਗਏ। ਨੱਥੂਰਾਮ ਵੀ. ਗੋਡਸੇ, ਨਾਰਾਇਣ ਡੀ. ਆਪਟੇ, ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਆਰ. ਕਰਕਰੇ ਅਤੇ ਦਿਗੰਬਰ ਆਰ. ਬੈਜ ਦੇ ਨਾਲ ਸ਼ੰਕਰ ਕਿਸਤਿਆ ਫਿਰ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਦੇ ਦਫ਼ਤਰ ਵਾਪਸ ਆ ਗਏ। ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਆਰ.

ਕਰਕਰੇ ਅਤੇ ਦਿਗੰਬਰ ਆਰ ਬੈਜ ਨੇ ਮਦਨਲਾਲ ਕੇ. ਪਾਹਵਾ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਬਿਸਤਰਾ ਚੁੱਕਣ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਅੱਗੇ ਵਧਣ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਨਾਰਾਇਣ ਡੀ. ਆਪਟੇ ਨੇ ਇੱਕ ਕਾਰ ਲਿਆਂਦੀ, ਅਤੇ ਨੱਥੂਰਾਮ ਵੀ. ਗੋਡਸੇ, ਨਾਰਾਇਣ ਡੀ. ਆਪਟੇ, ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਆਰ. ਕਰਕਰੇ, ਮਦਨਲਾਲ ਕੇ.
ਪਾਹਵਾ ਅਤੇ ਦਿਗੰਬਰ ਆਰ ਬੈਜ, ਫਿਰ ਦੀਕਸ਼ਿਤ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਘਰ ਨੂੰ ਚੱਲ ਪਏ। ਮਦਨਲਾਲ ਕੇ ਪਾਹਵਾ ਦਾ ਬਿਸਤਰਾ ਹਾਲ ਵਿੱਚ ਰੱਖਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਦੀਕਸ਼ਿਤ ਮਹਾਰਾਜ ਬਿਮਾਰ ਸਨ ਅਤੇ ਮੰਜੇ 'ਤੇ ਪਏ ਸਨ। ਪਿਛਲੀ ਸ਼ਾਮ ਘਰ ਵਿੱਚ ਜੋ 'ਸਾਮਾਨ' ਰਹਿ ਗਿਆ ਸੀ, ਉਹ ਦੀਕਸ਼ਿਤ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਲਿਆਇਆ ਗਿਆ, ਅਤੇ ਦਿਗੰਬਰ ਆਰ ਬੈਜ ਦੁਆਰਾ ਦਿਖਾਇਆ ਗਿਆ। ਕੁਝ ਗੱਲਬਾਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ 'ਸਮੱਗਰੀ' ਵਾਲਾ ਬੈਗ ਨਰਾਇਣ ਡੀ. ਆਪਟੇ ਨੇ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਆਰ. ਕਰਕਰੇ ਨੂੰ ਸੌਂਪ ਦਿੱਤਾ।

ਨਰਾਇਣ ਡੀ. ਆਪਟੇ ਨੇ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਆਰ. ਕਰਕਰੇ ਅਤੇ ਮਦਨਲਾਲ ਕੇ. ਪਾਹਵਾ ਨੂੰ ਉਸ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਲਈ ਰਵਾਨਾ ਹੋਣ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਆਰ. ਕਰਕਰੇ ਨੇ ਫਿਰ 'ਸਮੱਗਰੀ' ਵਾਲਾ ਬੈਗ ਮਦਨਲਾਲ ਕੇ. ਪਾਹਵਾ ਨੂੰ ਸੌਂਪ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਆਰ. ਕਰਕਰੇ ਅਤੇ ਮਦਨਲਾਲ ਕੇ. ਪਾਹਵਾ ਨੇ ਦੀਕਸ਼ਿਤ ਮਹਾਰਾਜ ਦਾ ਘਰ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ।

ਆਪਟੇ ਨੇ ਰਿਵਾਲਵਰ ਮੰਗਿਆ

ਨਰਾਇਣ ਡੀ. ਆਪਟੇ ਨੇ ਦੀਕਸ਼ਿਤ ਮਹਾਰਾਜ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਕੀ ਉਹ ਉਸ ਲਈ ਇੱਕ ਜਾਂ ਦੋ ਰਿਵਾਲਵਰ ਖਰੀਦ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਦੀਕਸ਼ਿਤ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਸ ਸਮੇਂ ਉਸ ਕੋਲ ਅਜਿਹਾ ਕੋਈ ਹਥਿਆਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹ ਉਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਹਰ ਸੰਭਵ ਮਦਦ ਕਰੇਗਾ। ਨੱਥੂਰਾਮ ਵੀ ਗੋਡਸੇ, ਨਰਾਇਣ ਡੀ. ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਦਿਗੰਬਰ ਆਰ ਬੈਜ ਫਿਰ ਦੀਕਸ਼ਿਤ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਘਰ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਆਏ ਅਤੇ ਮੰਦਰ ਦੇ ਅਹਾਤੇ ਵਿੱਚ ਖੜੇ ਹੋ ਗਏ। ਨਰਾਇਣ ਡੀ. ਆਪਟੇ ਨੇ ਦਿਗੰਬਰ ਆਰ ਬੈਜ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਕੀ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਦਿੱਲੀ ਜਾਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹਨ? ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ - 'ਤਾਤਯਾਰਾਓ ਸਾਵਰਕਰ (ਵਿਨਾਇਕ ਡੀ. ਸਾਵਰਕਰ) ਨੇ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਗਾਂਧੀ ਜੀ, ਜਵਾਹਰ ਲਾਲ ਨਹਿਰੂ ਅਤੇ ਸੁਹਰਾਵਰਦੀ ਨੂੰ 'ਮੁਕੰਮਲ' ਕਰ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਕੰਮ ਸੌਂਪਿਆ ਹੈ।

ਦਿਗੰਬਰ ਆਰ. ਬੈਜ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਦਿੱਲੀ ਜਾਣ ਲਈ ਸਹਿਮਤੀ ਦਿੱਤੀ ਪਰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਉਹ ਘਰੇਲੂ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਨ ਲਈ ਪੂਨਾ ਵਾਪਸ ਜਾਣਾ ਚਾਹੇਗਾ। ਨੱਥੂਰਾਮ ਵੀ. ਗੋਡਸੇ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਵੀ

Machine Translated by Google

ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਭਰਾ ਗੋਪਾਲ ਵੀ. ਗੋਡਸੇ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਲਈ ਪੂਨਾ ਜਾਣਾ ਪਿਆ, ਜਿਸ ਨੇ ਰਿਵਾਲਵਰ ਲੈਣ ਦਾ ਬੀੜਾ ਚੁੱਕਿਆ ਸੀ, ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਦਿੱਲੀ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਬੰਬਈ ਲਿਆਉਣਾ ਪਿਆ। ਨੱਥੂਰਾਮ ਵੀ. ਗੋਡਸੇ, ਨਾਰਾਇਣ ਡੀ. ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਦਿਗੰਬਰ ਆਰ.

ਬੈਜ ਫਿਰ ਟੈਕਸੀ ਵਿਚ ਦਾਖਲ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਵਾਪਸ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਦਭਾ ਦਫਤਰ ਵੱਲ ਚੱਲ ਪਿਆ। ਦਿਗੰਬਰ ਆਰ ਬੈਜ ਉਥੇ ਟੈਕਸੀ ਤੋਂ ਹੇਠਾਂ ਉਤਰ ਗਿਆ। ਨਰਾਇਣ ਡੀ. ਆਪਟੇ ਨੇ ਦਿਗੰਬਰ ਆਰ. ਬੈਜ ਨੂੰ 17 ਜਨਵਰੀ 1948 ਦੀ ਸਵੇਰ ਨੂੰ VT ਰੇਲਵੇ ਸਟੇਸ਼ਨ 'ਤੇ ਮਿਲਣ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਨੱਥੂਰਾਮ ਵੀ. ਗੋਡਸੇ ਅਤੇ ਨਰਾਇਣ ਡੀ. ਆਪਟੇ ਫਿਰ ਟੈਕਸੀ ਵਿੱਚ ਚਲੇ ਗਏ।

16 ਜਨਵਰੀ 1948 ਨੂੰ ਸਵੇਰੇ ਦਿਗੰਬਰ ਆਰ ਬੈਜ ਸ਼ੰਕਰ ਕਿਸਤਿਆ ਦੇ ਨਾਲ ਪੂਨਾ ਵਾਪਸ ਆ ਗਏ। ਦਿਗੰਬਰ ਆਰ. ਬੈਜ ਨੇ ਫਿਰ ਆਪਣੇ ਕੋਲ ਪਿਆ ਬਾਕੀ 'ਸਮੱਗਰੀ' ਇੱਕ ਗਣਪਤ ਐੱਸ. ਖਰਾਤ (ਅਮਦਾਰ ਖਰਾਤ) ਕੋਲ ਆਪਣੇ ਘਰ ਜਮ੍ਹਾਂ ਕਰਵਾ ਦਿੱਤਾ। ਨੱਥੂਰਾਮ ਵੀ. ਗੋਡਸੇ ਸ਼ਾਸਤਰ ਭੰਡਾਰ ਵਿਖੇ ਦੋ ਵਾਰ ਦਿਗੰਬਰ ਆਰ. ਬੈਜ ਨੂੰ ਦੇਖਣ ਗਿਆ, ਪਰ ਉਹ ਉੱਥੇ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦਿਗੰਬਰ ਆਰ. ਬੈਜ ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦਫਤਰ ਗਿਆ, ਅਤੇ ਨੱਥੂਰਾਮ ਵੀ. ਗੋਡਸੇ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ।

ਨੱਥੂਰਾਮ ਵੀ ਗੋਡਸੇ ਨੇ ਇੱਕ ਛੋਟੀ ਪਿਸਤੌਲ ਕੱਢੀ, ਅਤੇ ਦਿਗੰਬਰ ਆਰ ਬੈਜ ਨੂੰ ਇੱਕ ਵੱਡੇ ਰਿਵਾਲਵਰ ਦੇ ਬਦਲੇ ਲੈਣ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਦਿਗੰਬਰ ਆਰ ਬੈਜ ਨੇ ਇੱਕ ਸ਼ਰਮਾ ਨੂੰ ਇੱਕ ਰਿਵਾਲਵਰ ਸਪਲਾਈ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਉਸਨੇ ਉਸ ਰਿਵਾਲਵਰ ਦੇ ਬਦਲੇ ਪਿਸਤੌਲ ਬਦਲ ਦਿੱਤੀ। ਗੋਪਾਲ ਵੀ.
ਗੋਡਸੇ ਨੇ ਕਿਰਕੀ (ਪੂਨਾ) ਵਿਖੇ 17 ਜਨਵਰੀ 1948 ਤੋਂ 23 ਜਨਵਰੀ 1948 ਤੱਕ ਸੱਤ ਦਿਨਾਂ ਦੀ ਆਮ ਛੁੱਟੀ ਲਈ ਇਕ ਹੋਰ ਅਰਜ਼ੀ ਦਿੱਤੀ। ਇਸ ਵਾਰ ਅਰਜ਼ੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ।

ਧਨ ਇਕੱਠਾ ਕਰਨਾ

17 ਜਨਵਰੀ 1948 ਨੂੰ ਸਵੇਰੇ ਦਿਗੰਬਰ ਆਰ ਬੈਜ ਸ਼ੰਕਰ ਕਿਸਤਿਆ ਦੇ ਨਾਲ ਬੰਬਈ ਵਾਪਸ ਆ ਗਏ। ਸ਼ੰਕਰ ਕਿਸਤਿਆ ਦਾਦਰ 'ਤੇ ਅਤੇ ਦਿਗੰਬਰ ਆਰ ਬੈਜ VT ਰੇਲਵੇ ਸਟੇਸ਼ਨ 'ਤੇ ਹੇਠਾਂ ਉਤਰੇ।

ਨੱਥੂਰਾਮ ਵੀ. ਗੋਡਸੇ ਅਤੇ ਨਾਰਾਇਣ ਡੀ. ਆਪਟੇ ਨੇ ਉਸ ਨਾਲ ਉੱਥੇ ਮੁਲਾਕਾਤ ਕੀਤੀ। ਨਾਰਾਇਣ ਡੀ. ਆਪਟੇ ਨੇ ਦਿਗੰਬਰ ਆਰ ਬੈਜ ਨੂੰ ਸੁਝਾਅ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਦਿੱਲੀ ਜਾਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੁਝ ਪੈਸਾ ਇਕੱਠਾ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਨਰਾਇਣ ਡੀ. ਆਪਟੇ ਨੇ ਫਿਰ ਇੱਕ ਟੈਕਸੀ ਲਗਾਈ ਅਤੇ ਉਸ ਵਿੱਚ ਨੱਥੂਰਾਮ ਵੀ. ਗੋਡਸੇ ਅਤੇ ਦਿਗੰਬਰ ਆਰ. ਬੈਜ ਦੇ ਨਾਲ ਬੰਬਈ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸਥਾਨਾਂ ਲਈ ਚੱਲ ਪਏ। ਉਹ ਚਰਨਦਾਸ ਮੇਘਜੀ, ਗਣਪਤਰਾਓ ਬੀ. ਅਫਜੁਲਪੁਰਕਰ ਅਤੇ ਮਹਾਦੇਓ ਜੀ ਕਾਲੇ ਤੋਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਬਹਾਨੇ ਪੈਸੇ ਇਕੱਠੇ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਸਫਲ ਹੋ ਗਏ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਥਾਂ-ਥਾਂ ਦੇ ਦੌਰੇ ਦੌਰਾਨ ਸ਼ੰਕਰ ਕਿਸਤਿਆ ਨੂੰ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਦਫ਼ਤਰ ਤੋਂ ਚੁੱਕ ਲਿਆ ਗਿਆ। ਨੱਥੂਰਾਮ ਵੀ. ਗੋਡਸੇ ਨੇ ਫਿਰ ਸੁਝਾਅ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਉਹ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਜਾ ਕੇ ਤਾਤਾਯਾਰਾਓ ਸਾਵਰਕਰ ਦੇ ਅੰਤਿਮ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹ ਸਾਵਰਕਰ ਸਦਨ ਵੱਲ ਚੱਲ ਪਏ। ਸ਼ੰਕਰ ਕਿਸਤਿਆ

Machine Translated by Google

ਬਾਹਰ ਉਡੀਕ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ ਗਿਆ। ਨੱਥੂਰਾਮ ਵੀ. ਗੋਡਸੇ, ਨਾਰਾਇਣ ਡੀ. ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਦਿਗੰਬਰ ਆਰ. ਬੈਜ ਕੰਪਲੈਕਸ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲ ਹੋਏ। ਨਰਾਇਣ ਡੀ. ਆਪਟੇ ਨੇ ਦਿਗੰਬਰ ਆਰ ਬੈਜ ਨੂੰ ਜ਼ਮੀਨੀ ਮੰਜ਼ਿਲ 'ਤੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਉਡੀਕ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਨੱਥੂਰਾਮ ਵੀ.

ਗੋਡਸੇ ਅਤੇ ਨਰਾਇਣ ਡੀ. ਆਪਟੇ ਪਹਿਲੀ ਮੰਜ਼ਿਲ 'ਤੇ ਗਏ, ਉਹ 5-10 ਮਿੰਟਾਂ ਬਾਅਦ ਹੇਠਾਂ ਆ ਗਏ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਤਾਤਾਯਰਾਓ ਸਾਵਰਕਰ ਸਨ। ਤਾਤਿਆਰਾਓ ਸਾਵਰਕਰ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ 'ਯਸ਼ਸਵੀ ਹਾਂ ਯਾ' (ਸਫ਼ਲ ਹੋ ਕੇ ਵਾਪਸ ਆਉਣ) ਦਾ ਆਸ਼ੀਰਵਾਦ ਦਿੱਤਾ। ਨੱਥੂਰਾਮ ਵੀ. ਗੋਡਸੇ, ਨਾਰਾਇਣ ਡੀ. ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਦਿਗੰਬਰ ਆਰ. ਬੈਜ ਦੇ ਨਾਲ ਸ਼ੰਕਰ ਕਿਸਤਿਆ ਫਿਰ ਟੈਕਸੀ ਵਿੱਚ ਚੜ੍ਹ ਗਏ। ਰਸਤੇ ਵਿੱਚ ਨਾਰਾਇਣ ਆਪਟੇ ਨੇ ਕਿਹਾ - 'ਤੱਤਿਆਰਵਾਣੀ ਐਸੇ ਭਵਿਸ਼ਿਆ ਕੇਲੇ ਆਹੇ, ਕੀ ਗਾਂਧੀਜਿੰਚੀ ਸ਼ੰਭਰ ਵਰਸੇ ਭਰਲੀ - ਅਤਾ ਅਪਲੇ ਕਾਮ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਯਸ਼ਸਵੀ ਸਨਮਾਨ ਯਤ ਕਹੀ ਸੰਸ਼ਯ ਨਹੀਂ'।

(ਤਾਤਿਆਰਾਓ ਨੇ ਭਵਿੱਖਬਾਣੀ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਦੇ ਸੌ ਸਾਲ ਪੂਰੇ ਹੋ ਗਏ ਹਨ - ਇਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਸ਼ੱਕ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡਾ ਕੰਮ ਹੁਣ ਸਫਲਤਾਪੂਰਵਕ ਪੂਰਾ ਹੋਵੇਗਾ।)

ਨੱਥੂਰਾਮ ਵੀ. ਗੋਡਸੇ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਸਨੂੰ ਟੈਕਸੀ ਸਟੈਂਡ 'ਤੇ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ; ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਸਨੂੰ ਟੈਕਸੀ ਸਟੈਂਡ 'ਤੇ ਉਤਾਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਨਾਰਾਇਣ ਡੀ. ਆਪਟੇ ਦੇ ਨਾਲ ਦਿਗੰਬਰ ਆਰ.

ਬੈਜ ਅਤੇ ਸ਼ੰਕਰ ਕਿਸਤਿਆ ਦੀਕਸ਼ਿਤ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਘਰ ਨੂੰ ਚੱਲ ਪਏ।

ਸ਼ੰਕਰ ਕਿਸਤਿਆ ਨੂੰ ਹਾਲ ਵਿੱਚ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਨਰਾਇਣ ਡੀ. ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਦਿਗੰਬਰ ਆਰ ਬੈਜ ਘਰ ਦੇ ਅੰਦਰਲੇ ਹਿੱਸੇ ਵਿੱਚ ਚਲੇ ਗਏ। ਨਾਰਾਇਣ ਡੀ. ਆਪਟੇ ਨੇ ਫਿਰ ਦੀਕਸ਼ਿਤ ਮਹਾਰਾਜ ਤੋਂ ਰਿਵਾਲਵਰ ਮੰਗੀ। ਦੀਕਸ਼ਿਤ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਇੱਕ ਛੋਟੀ ਪਿਸਤੌਲ ਦਿਖਾਈ ਪਰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਨੂੰ ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਨਹੀਂ ਸੌਂਪਣਗੇ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਉਹ ਇਸ ਲਈ ਪੈਸੇ ਨਹੀਂ ਲੈਂਦੇ। ਨਾਰਾਇਣ ਡੀ. ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਦਿਗੰਬਰ ਆਰ. ਬੈਜ ਨੇ ਸ਼ੰਕਰ ਕਿਸਤਿਆ ਦੇ ਨਾਲ ਫਿਰ ਨੱਥੂਰਾਮ ਵੀ. ਗੌਡਸੇ ਨੂੰ ਚੁੱਕਿਆ ਅਤੇ ਜੁਹੂ ਏਅਰੋਡ੍ਰੋਮ ਅਤੇ ਫਿਰ ਸਾਂਤਾ ਕਰੂਜ਼ ਏਅਰੋਡ੍ਰੋਮ ਵੱਲ ਚੱਲ ਪਏ। ਨਾਰਾਇਣ ਡੀ. ਆਪਟੇ ਉਥੇ ਉਤਰੇ, ਅਤੇ 250/- ਰੁਪਏ ਦੀ ਰਕਮ ਦਿਗੰਬਰ ਆਰ. ਬੈਜ ਨੂੰ ਸੌਂਪੀ ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਸ਼ਾਮ ਦੀ ਰੇਲਗੱਡੀ ਰਾਹੀਂ ਉਸ ਦਿਨ ਸ਼ੰਕਰ ਕਿਸਤਿਆ ਦੇ ਨਾਲ ਦਿੱਲੀ ਲਈ ਰਵਾਨਾ ਹੋਣ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਦਿਗੰਬਰ ਆਰ.

ਸ਼ੰਕਰ ਕਿਸਤਿਆ ਦੇ ਨਾਲ ਬੈਜ ਫਿਰ ਕੁਰਲਾ ਵੱਲ ਚੱਲ ਪਿਆ ਅਤੇ ਉੱਥੇ ਟੈਕਸੀ ਛੱਡ ਦਿੱਤੀ।

ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਕਰਕਰੇ ਅਤੇ ਮਦਨਲਾਲ

17 ਜਨਵਰੀ 1948 ਨੂੰ ਦੁਪਹਿਰ ਦੇ ਕਰੀਬ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਆਰ. ਕਰਕਰੇ ਅਤੇ ਮਦਨਲਾਲ ਕੇ.

ਪਾਹਵਾ ਦਿੱਲੀ ਪਹੁੰਚ ਗਏ। ਉਹ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਭਵਨ ਵੱਲ ਵਧੇ ਪਰ ਉੱਥੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰਿਹਾਇਸ਼ ਨਹੀਂ ਮਿਲੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਹ ਸ਼ਰੀਫ ਹੋਟਲ ਵੱਲ ਚੱਲ ਪਏ ਅਤੇ ਉੱਥੇ ਰੁਕੇ। ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਆਰ ਕਰਕਰੇ 'ਬੀਐਮ ਬਿਆਸ' ਦੇ ਧਾਰਨੀ ਨਾਮ ਹੇਠ ਰਹੇ। ਨੱਥੂਰਾਮ ਵੀ. ਗੋਡਸੇ ਅਤੇ ਨਾਰਾਇਣ ਡੀ. ਆਪਟੇ ਸਾਂਤਾ ਕਰੂਜ਼ ਏਅਰੋਡਰੋਮ ਤੋਂ ਦੁਪਹਿਰ ਦੇ ਜਹਾਜ਼ ਵਿੱਚ ਸਵਾਰ ਹੋਏ ਅਤੇ ਉਸੇ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਪਹੁੰਚ ਗਏ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ 'ਡੀ.ਐਨ. ਕਰਮਰਕਰ' ਦੇ ਧਾਰਨੀ ਨਾਵਾਂ ਹੇਠ ਯਾਤਰਾ ਕੀਤੀ ਸੀ।

Machine Translated by Google

ਅਤੇ 'ਐੱਸ. ਮਰਾਠੇ'। ਉਹ ਮਰੀਨਾ ਹੋਟਲ ਵੱਲ ਵਧੇ, ਅਤੇ ਉੱਥੇ ਹੀ ਮੰਨੇ ਹੋਏ ਨਾਵਾਂ ਹੇਠ ਰੁਕੇ। ਦੇਸ਼ਪਾਂਡੇ' ਅਤੇ 'ਐੱਨ. ਦੇਸ਼ਪਾਂਡੇ'।

19 ਜਨਵਰੀ 1948 ਨੂੰ, ਗੋਪਾਲ ਵੀ ਗੋਡਸੇ ਸ਼ਰੀਫ ਹੋਟਲ ਆਇਆ ਅਤੇ ਉੱਥੇ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਆਰ. ਕਰਕਰੇ ਅਤੇ ਮਦਨਲਾਲ ਕੇ. ਪਾਹਵਾ ਨਾਲ ਕੁਝ ਘੰਟੇ ਬਿਤਾਏ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਆਰ. ਕਰਕਰੇ ਅਤੇ ਮਦਨਲਾਲ ਕੇ. ਪਾਹਵਾ ਨੇ ਸ਼ਰੀਫ ਹੋਟਲ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ।

ਦਿਗੰਬਰ ਆਰ ਬੈਜ ਸ਼ੰਕਰ ਕਿਸਤਿਆ ਦੇ ਨਾਲ 18 ਜਨਵਰੀ 1948 ਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਮੇਲ ਰਾਹੀਂ ਬੰਬਈ ਤੋਂ ਰਵਾਨਾ ਹੋਏ ਅਤੇ 19 ਜਨਵਰੀ 1948 ਦੀ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਪਹੁੰਚੇ। ਉਹ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਭਵਨ ਵੱਲ ਚਲੇ ਗਏ ਅਤੇ ਉੱਥੇ ਰਿਹਾਇਸ਼ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ। ਉਹ ਮਦਨਲਾਲ ਕੇ. ਪਾਹਵਾ ਅਤੇ ਗੋਪਾਲ ਵੀ.

ਗੋਡਸੇ ਉਥੇ. ਨੱਥੂਰਾਮ ਵੀ. ਗੋਡਸੇ, ਨਰਾਇਣ ਡੀ. ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਆਰ. ਕਰਕਰੇ ਇਸ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਬਾਅਦ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਭਵਨ ਆਏ, ਅਤੇ ਦਿਗੰਬਰ ਆਰ. ਬੈਜ ਅਤੇ ਸ਼ੰਕਰ ਕਿਸਤਿਆ ਨੂੰ ਹਾਲ ਵਿੱਚ ਸੌਣ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਮਦਨਲਾਲ ਕੇ. ਪਾਹਵਾ, ਗੋਪਾਲ ਵੀ. ਗੋਡਸੇ ਅਤੇ ਦਿਗੰਬਰ ਆਰ ਬੈਜ ਦੇ ਨਾਲ ਸ਼ੰਕਰ ਕਿਸਤਿਆ ਫਿਰ ਹਾਲ ਵਿੱਚ ਰਾਤ ਲਈ ਸੌਂ ਗਏ।

ਮਾਪ ਲਏ ਗਏ

20 ਜਨਵਰੀ 1948 ਨੂੰ ਸਵੇਰੇ 8.30 ਵਜੇ ਨਰਾਇਣ ਡੀ. ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਆਰ.
ਕਰਕਰੇ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਭਵਨ ਗਏ। ਨਰਾਇਣ ਡੀ. ਆਪਟੇ ਫਿਰ ਦਿਗੰਬਰ ਆਰ. ਬੈਜ ਨੂੰ ਸ਼ੰਕਰ ਕਿਸਤਿਆ ਦੇ ਨਾਲ ਬਿਰਲਾ ਹਾਊਸ ਲੈ ਗਏ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਹ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਪਲੇਟਫਾਰਮ ਦਿਖਾਇਆ ਜਿੱਥੇ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਸਭਾਵਾਂ ਦੌਰਾਨ ਬੈਠੇ ਸਨ। ਉਸਨੇ ਉੱਥੇ ਖਿੜਕੀ ਦੇ ਟ੍ਰੇਲਿਸ-ਵਰਕ ਗਰਿੱਲ ਵਿੱਚ ਖੁੱਲਣ ਦੇ ਮਾਪ ਲਏ। ਉਸ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਸ ਖੋਲ ਕੇ ਇੱਕ ਰਿਵਾਲਵਰ ਨਾਲ ਫਾਇਰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਪਿੱਛੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਹੈਂਡ ਗ੍ਰੇਨੇਡ ਵੀ ਸੁੱਟਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਫਿਰ ਉਸ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਿਛਲੇ ਗੇਟ ਦੇ ਦੋਵੇਂ ਪਾਸੇ ਦੋ ਥਾਵਾਂ ਦਿਖਾਈਆਂ ਜਿੱਥੇ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਸਥਾਨ 'ਤੇ ਇਕੱਠੇ ਹੋਏ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਧਿਆਨ ਹਟਾਉਣ ਲਈ ਬੰਦੂਕ ਦੀ ਕਪਾਹ ਦੀ ਸਲੈਬ ਵਿਸਫੋਟ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ। ਉਸਨੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਟ੍ਰੇਲਿਸ-ਵਰਕ ਵੈਂਟੀਲੇਟਰ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਵਾਲੇ ਕਮਰੇ ਵੱਲ ਵੀ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਫੋਟੋਗ੍ਰਾਫਰ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਉਸ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲ ਹੋਣਾ ਸੰਭਵ ਸੀ। ਉਹ ਫਿਰ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਭਵਨ ਵਾਪਸ ਆ ਗਏ।

ਨਾਰਾਇਣ ਡੀ. ਆਪਟੇ ਨੇ ਗੋਪਾਲ ਵੀ. ਗੋਡਸੇ ਅਤੇ ਦਿਗੰਬਰ ਆਰ. ਬੈਜ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਲਿਆਂਦੇ ਰਿਵਾਲਵਰਾਂ ਨੂੰ ਲਿਆਉਣ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਰਨ ਲਈ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਭਵਨ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਜੰਗਲ ਵੱਲ ਚਲੇ ਜਾਣ। ਨਾਰਾਇਣ ਡੀ. ਆਪਟੇ, ਗੋਪਾਲ ਵੀ.
ਗੋਡਸੇ ਅਤੇ ਦਿਗੰਬਰ ਆਰ ਬੈਜ ਸ਼ੰਕਰ ਕਿਸਤਿਆ ਦੇ ਨਾਲ ਫਿਰ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਭਵਨ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਜੰਗਲ ਵੱਲ ਚਲੇ ਗਏ। ਉਥੇ ਦੋ ਰਿਵਾਲਵਰਾਂ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਫਿਰ ਉਹ ਸਾਰੇ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਭਵਨ ਵਾਪਸ ਆ ਗਏ, ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਆਰ. ਕਰਕਰੇ ਅਤੇ ਮਦਨਲਾਲ ਕੇ. ਪਾਹਵਾ ਨੂੰ ਮਿਲੇ।

Machine Translated by Google

ਉੱਥੇ ਮੌਜੂਦ. ਨਰਾਇਣ ਡੀ. ਆਪਟੇ ਨੇ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਆਰ. ਕਰਕਰੇ ਨੂੰ ਮਦਨਲਾਲ ਕੇ. ਪਾਹਵਾ ਦੇ ਨਾਲ ਮਰੀਨਾ ਹੋਟਲ ਜਾਣ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਨਰਾਇਣ ਡੀ. ਆਪਟੇ ਨੇ ਫਿਰ ਗੋਪਾਲ ਵੀ. ਗੋਡਸੇ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਵੀ 'ਸਮੱਗਰੀ' ਦੇ ਨਾਲ ਮਰੀਨਾ ਹੋਟਲ ਵੱਲ ਵਧਣ।

ਉਹ ਸਾਰੇ ਮਰੀਨਾ ਹੋਟਲ ਵੱਲ ਚੱਲ ਪਏ। ਉਹ ਮਰੀਨਾ ਹੋਟਲ ਦੇ ਕਮਰਾ ਨੰਬਰ 40 ਵਿੱਚ ਇਕੱਠੇ ਹੋਏ, ਜਿਸ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਨੱਥੂਰਾਮ ਵੀ. ਗੋਡਸੇ ਅਤੇ ਨਰਾਇਣ ਡੀ.
ਆਪਟੇ।

ਗੋਪਾਲ ਵੀ. ਗੋਡਸੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਆਪਣਾ ਰਿਵਾਲਵਰ ਠੀਕ ਕਰਨ ਲੱਗਾ। ਨਰਾਇਣ ਡੀ.
ਆਪਟੇ, ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਆਰ. ਕਰਕਰੇ, ਮਦਨਲਾਲ ਕੇ. ਪਾਹਵਾ ਅਤੇ ਦਿਗੰਬਰ ਆਰ ਬੈਜ ਨੇ ਫਿਰ ਬਾਥਰੂਮ ਵਿੱਚ ਹੈਂਡ ਗ੍ਰੇਨੇਡਾਂ ਵਿੱਚ ਬੰਦੂਕ-ਕਪਾਹ ਦੀਆਂ ਸਲੈਬਾਂ ਅਤੇ ਡੈਟੋਨੇਟਰਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਈਮਰ ਫਿਕਸ ਕਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਨੱਥੂਰਾਮ ਵੀ.ਗੋਡਸੇ ਅਤੇ ਸ਼ੰਕਰ ਕਿਸਤਿਆ ਵੀ ਬਾਥਰੂਮ ਵਿੱਚ ਮੌਜੂਦ ਸਨ। ਨੱਥੂਰਾਮ ਵੀ. ਗੋਡਸੇ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਬੈਜ, ਇਹ ਸਾਡੀ ਆਖਰੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਹੈ - ਕੰਮ ਪੂਰਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ - ਇਸ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਦਿਓ ਕਿ ਸਭ ਕੁਝ ਠੀਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ'। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਹ ਸਾਰੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਵਾਪਸ ਆ ਗਏ। ਇਸ ਦੌਰਾਨ ਗੋਪਾਲ ਵੀ. ਗੋਡਸੇ ਨੇ ਆਪਣਾ ਰਿਵਾਲਵਰ ਠੀਕ ਕਰਵਾਇਆ ਸੀ।

ਕੰਮ ਵੰਡਿਆ

ਫਿਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਇਹ ਤੈਅ ਹੋਇਆ ਕਿ ਕਿਸ ਨੇ ਕਿਹੜਾ ਹਥਿਆਰ ਚੁੱਕਣਾ ਹੈ।
ਦੀਆਂ ਡਿਊਟੀਆਂ ਵੀ ਲਗਾਈਆਂ ਗਈਆਂ। ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਆਰ. ਕਰਕਰੇ, ਮਦਨਲਾਲ ਕੇ. ਪਾਹਵਾ, ਸ਼ੰਕਰ ਕਿਸਤਿਆ, ਗੋਪਾਲ ਵੀ. ਗੋਡਸੇ ਅਤੇ ਦਿਗੰਬਰ ਆਰ. ਬੈਜ 'ਤੇ ਇਕ-ਇਕ ਹੈਂਡ ਗ੍ਰੇਨੇਡ ਰੱਖਣਾ ਸੀ। ਸ਼ੰਕਰ ਕਿਸਤਿਆ ਅਤੇ ਦਿਗੰਬਰ ਆਰ ਬੈਜ ਨੇ ਵੀ ਇੱਕ-ਇੱਕ ਰਿਵਾਲਵਰ ਚੁੱਕਣਾ ਸੀ। ਮਦਨਲਾਲ ਕੇ. ਪਾਹਵਾ ਨੇ ਇੱਕ ਬੰਦੂਕ ਸੂਤੀ ਦੀ ਸਲੈਬ ਚੁੱਕਣੀ ਸੀ। ਮਦਨਲਾਲ ਕੇ. ਪਾਹਵਾ ਨੇ ਨਰਾਇਣ ਡੀ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੇ ਸੰਕੇਤ 'ਤੇ ਬਿਰਲਾ ਹਾਊਸ ਦੀ ਪਿਛਲੀ ਕੰਪਾਊਂਡ ਦੀਵਾਰ ਦੇ ਕੋਲ ਬੰਦੂਕ ਦੀ ਸੂਤੀ ਸਲੈਬ ਨੂੰ ਵਿਸਫੋਟ ਕਰਨਾ ਸੀ।

ਆਪਟੇ। ਦਿਗੰਬਰ ਆਰ. ਬੈਜ ਨੇ ਨਾਥੂਰਾਮ ਵੀ. ਗੋਡਸੇ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਸੰਕੇਤ 'ਤੇ, ਰਿਵਾਲਵਰ ਨਾਲ ਗਾਂਧੀ ਜੀ 'ਤੇ ਗੋਲੀ ਚਲਾਉਣੀ ਸੀ ਅਤੇ ਟ੍ਰੇਲਿਸ-ਵਰਕ ਗਰਿੱਲ ਰਾਹੀਂ ਗ੍ਰਨੇਡ ਸੁੱਟਣਾ ਸੀ। ਬਾਕੀਆਂ ਨੇ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਮੈਦਾਨ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਰਲਾਉਣਾ ਸੀ। ਉੱਥੇ 'ਸਮੱਗਰੀ' ਉਸ ਅਨੁਸਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਵੰਡੀ ਗਈ।

ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਆਰ ਕਰਕਰੇ ਅਤੇ ਮਦਨਲਾਲ ਕੇ ਪਾਹਵਾ ਪਹਿਲਾਂ ਮਰੀਨਾ ਹੋਟਲ ਤੋਂ ਬਿਰਲਾ ਹਾਊਸ ਲਈ ਰਵਾਨਾ ਹੋਏ। ਨਰਾਇਣ ਡੀ. ਆਪਟੇ, ਗੋਪਾਲ ਵੀ. ਗੋਡਸੇ ਅਤੇ ਦਿਗੰਬਰ ਆਰ ਬੈਜ ਦੇ ਨਾਲ ਸ਼ੰਕਰ ਕਿਸਤਿਆ ਫਿਰ ਮਰੀਨਾ ਹੋਟਲ ਤੋਂ ਬਿਰਲਾ ਹਾਊਸ ਲਈ ਰਵਾਨਾ ਹੋਏ।
ਨੱਥੂਰਾਮ ਵੀ. ਗੋਡਸੇ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਥੋੜ੍ਹੀ ਦੇਰ ਬਾਅਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪਿੱਛਾ ਕਰਨਗੇ। ਮਰੀਨਾ ਹੋਟਲ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਦੇ ਸਮੇਂ, ਦਿਗੰਬਰ ਆਰ ਬੈਜ ਨੇ ਸ਼ੰਕਰ ਕਿਸਤਿਆ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਉਸ ਵਿਅਕਤੀ 'ਤੇ ਹੈਂਡ ਗ੍ਰੇਨੇਡ ਸੁੱਟਣਾ ਹੈ ਜਿਸ 'ਤੇ ਉਸਨੇ ਹੈਂਡ ਗ੍ਰੇਨੇਡ ਸੁੱਟਿਆ ਸੀ; ਕਿ ਜਿਸ ਵਿਅਕਤੀ 'ਤੇ ਉਸ ਨੇ ਗੋਲੀ ਚਲਾਈ ਸੀ, ਉਸ 'ਤੇ ਉਸ ਨੇ ਗੋਲੀ ਚਲਾਉਣੀ ਸੀ, ਕਿ ਸਬੰਧਤ ਵਿਅਕਤੀ 'ਗਾਂਧੀ ਜੀ' ਵਜੋਂ ਜਾਣਿਆ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਬਜ਼ੁਰਗ ਵਿਅਕਤੀ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਸੀ।

Machine Translated by Google

ਨਾਰਾਇਣ ਡੀ. ਆਪਟੇ ਨੇ ਇੱਕ ਟੈਕਸੀ ਲਗਾਈ, ਅਤੇ ਦਿਗੰਬਰ ਆਰ. ਬੈਜ, ਸ਼ੰਕਰ ਕਿਸਤਿਆ ਅਤੇ ਗੋਪਾਲ ਵੀ ਗੋਡਸੇ ਦੇ ਨਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਭਵਨ ਅਤੇ ਫਿਰ ਬਿਰਲਾ ਹਾਊਸ ਦੇ ਪਿਛਲੇ ਪਾਸੇ ਚਲੇ ਗਏ। ਗੋਪਾਲ ਵੀ.

ਗੋਡਸੇ ਨੇ ਆਪਣਾ ਬੈਗ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਭਵਨ ਦੇ ਹਾਲ ਦੀ ਅਲਮਾਰੀ ਵਿੱਚ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ। ਉਹ ਸਮੇਂ ਸਿਰ ਬਿਰਲਾ ਹਾਊਸ ਦੇ ਪਿਛਲੇ ਪਾਸੇ ਮਦਨਲਾਲ ਕੇ. ਪਾਹਵਾ, ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਆਰ. ਕਰਕਰੇ ਅਤੇ ਨੱਥੂਰਾਮ ਵੀ. ਗੋਡਸੇ ਨੂੰ ਮਿਲੇ। ਨਰਾਇਣ ਡੀ. ਆਪਟੇ ਨੇ ਮਦਨਲਾਲ ਕੇ. ਪਾਹਵਾ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ , 'ਤੈਯਾਰ ਹੈ ਕੀ?' ਮਦਨਲਾਲ ਕੇ. ਪਾਹਵਾ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਤਿਆਰ ਸੀ, ਉਸਨੇ ਬੰਦੂਕ ਦੀ ਸੂਤੀ ਸਲੈਬ ਰੱਖੀ ਸੀ ਅਤੇ ਇਹ ਸਿਰਫ ਅੱਗ ਲਗਾਉਣ ਲਈ ਬਾਕੀ ਸੀ।

ਦਿਗੰਬਰ ਆਰ ਬੈਜ ਨੂੰ ਟ੍ਰੇਲਿਸ ਵਰਕ ਵੈਂਟੀਲੇਟਰ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲ ਹੋਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਉਹ ਡਰ ਗਿਆ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸਨੇ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਜੇ ਉਹ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਗਿਆ ਅਤੇ ਕੁਝ ਹੋ ਗਿਆ ਤਾਂ ਉਹ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਫਸ ਜਾਵੇਗਾ।

ਨੱਥੂਰਾਮ ਵੀ. ਗੋਡਸੇ ਅਤੇ ਨਰਾਇਣ ਡੀ. ਆਪਟੇ ਨੇ ਦਿਗੰਬਰ ਆਰ. ਬੈਜ ਨੂੰ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲ ਹੋਣ ਲਈ ਦਬਾਇਆ ਪਰ ਉਸਨੇ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਉਸ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਕਮਰੇ ਦੇ ਅੰਦਰੋਂ ਹਮਲਾ ਕਰਨ ਦੀ ਬਜਾਏ ਉਹ ਸਾਹਮਣੇ ਤੋਂ ਹਮਲਾ ਕਰਨਾ ਪਸੰਦ ਕਰਨਗੇ। ਦਿਗੰਬਰ ਆਰ.
ਬੈਜ ਫਿਰ ਸ਼ੰਕਰ ਕਿਸਤਿਆ ਦੇ ਨਾਲ ਟੈਕਸੀ ਵੱਲ ਵਧਿਆ ਅਤੇ ਦੋ ਰਿਵਾਲਵਰਾਂ ਨੂੰ ਤੌਲੀਏ ਵਿੱਚ ਲਪੇਟਿਆ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ। ਉਸ ਨੇ ਸ਼ੰਕਰ ਕਿਸਤਿਆ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਹੈਂਡ ਗ੍ਰੇਨੇਡ ਵੀ ਸੌਂਪਿਆ। ਦਿਗੰਬਰ ਆਰ. ਬੈਜ ਅਤੇ ਸ਼ੰਕਰ ਕਿਸਤਿਆ ਫਿਰ ਵਾਪਸ ਚਲੇ ਗਏ ਜਿੱਥੇ ਨਥੂਰਾਮ ਵੀ ਗੋਡਸੇ ਅਤੇ ਹੋਰ ਖੜ੍ਹੇ ਸਨ।

ਨਰਾਇਣ ਡੀ. ਆਪਟੇ ਨੇ ਦਿਗੰਬਰ ਆਰ ਬੈਜ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਕੀ ਉਹ ਤਿਆਰ ਹੈ। ਉਸ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਤਿਆਰ ਹੈ ਅਤੇ ਸ਼ੰਕਰ ਕਿਸਤਿਆ ਦੇ ਨਾਲ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਸਥਾਨ ਵੱਲ ਵਧਣ ਲੱਗਾ। ਨਰਾਇਣ ਡੀ. ਆਪਟੇ ਨੇ ਮਦਨਲਾਲ ਕੇ. ਪਾਹਵਾ ਦੀ ਪਿੱਠ 'ਤੇ ਹੱਥ ਰੱਖ ਕੇ ਕਿਹਾ 'ਚਲੋ', ਚਲੋ । ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਆਰ. ਕਰਕਰੇ ਵੀ ਦਿਗੰਬਰ ਆਰ ਬੈਜ ਅਤੇ ਸ਼ੰਕਰ ਕਿਸਤਿਆ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਮੈਦਾਨ ਵੱਲ ਗਏ।

ਬੰਦੂਕ ਕਪਾਹ ਸਲੈਬ ਫਟਦਾ ਹੈ

ਇਸ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਬਾਅਦ, ਗੋਪਾਲ ਵੀ. ਗੋਡਸੇ ਦੇ ਨਾਲ ਨੱਥੂਰਾਮ ਵੀ. ਗੋਡਸੇ ਅਤੇ ਨਾਰਾਇਣ ਡੀ. ਆਪਟੇ ਟੈਕਸੀ ਵੱਲ ਚੱਲ ਪਏ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਟੈਕਸੀ ਡਰਾਈਵਰ ਨੂੰ ਟੈਕਸੀ ਸਟਾਰਟ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ ਅਤੇ ਉਥੋਂ ਚਲੇ ਗਏ। ਮਦਨਲਾਲ ਕੇ. ਪਾਹਵਾ ਨੇ ਇਸ ਦੌਰਾਨ ਬੰਦੂਕ ਦੀ ਸੂਤੀ ਸਲੈਬ ਨੂੰ ਵਿਸਫੋਟ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਜੋ ਉਸਨੇ ਪਿਛਲੀ ਕੰਪਾਉਂਡ ਦੀਵਾਰ 'ਤੇ ਰੱਖੀ ਸੀ। ਕਈ ਲੋਕ ਧਮਾਕੇ ਵਾਲੀ ਥਾਂ ਵੱਲ ਦੌੜੇ, ਅਤੇ ਮਦਨਲਾਲ ਕੇ. ਪਾਹਵਾ ਨੂੰ ਫੜ ਲਿਆ। ਮੌਕਾ ਮਿਲਣ 'ਤੇ ਸ਼ੰਕਰ ਕਿਸਤਿਆ ਦੇ ਨਾਲ ਦਿਗੰਬਰ ਆਰ ਬੈਜ ਨੇ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਸਥਾਨ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ, ਅਤੇ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਭਵਨ ਵਾਪਸ ਆ ਗਏ। ਦਿਗੰਬਰ ਆਰ ਬੈਜ ਨੇ ਸ਼ੰਕਰ ਕਿਸਤਿਆ ਨੂੰ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਭਵਨ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਦੋ ਹੱਥਗੋਲੇ ਸੁੱਟਣ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਉਹ ਵੀ

Machine Translated by Google

ਗੋਪਾਲ ਵੀ. ਗੋਡਸੇ ਨੇ ਅਲਮਾਰੀ ਵਿੱਚ ਛੱਡੇ ਹੋਏ ਬੈਗ ਨੂੰ ਸੁੱਟਣ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਸ਼ੰਕਰ ਕਿਸਤਈਆ ਨੇ ਆਪਣੇ ਮਾਲਕ ਦੇ ਹੁਕਮ ਅਨੁਸਾਰ ਕੀਤਾ।
ਇਸ ਦੌਰਾਨ ਨੱਥੂਰਾਮ ਵੀ. ਗੋਡਸੇ ਅਤੇ ਨਰਾਇਣ ਡੀ. ਆਪਟੇ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਭਵਨ ਆਏ। ਦਿਗੰਬਰ ਆਰ ਬੈਜ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਦੁਰਵਿਵਹਾਰ ਕੀਤਾ। ਫਿਰ ਉਹ ਚਲੇ ਗਏ।

ਦਿਗੰਬਰ ਆਰ. ਬੈਜ ਅਤੇ ਸ਼ੰਕਰ ਕਿਸਤਿਆ ਦੇ ਨਾਲ ਫਿਰ ਦਿੱਲੀ ਤੋਂ ਮੁੰਬਈ ਲਈ ਰਵਾਨਾ ਹੋਏ ਅਤੇ ਉਸੇ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਪੂਨਾ ਲਈ, ਨੱਥੂਰਾਮ ਵੀ. ਗੌਡਸੇ ਅਤੇ ਨਰਾਇਣ ਡੀ. ਆਪਟੇ ਵੀ ਉਸੇ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਕਾਨਪੁਰ ਰਾਹੀਂ ਬੰਬਈ ਲਈ ਦਿੱਲੀ ਤੋਂ ਰਵਾਨਾ ਹੋਏ।

ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਆਰ. ਕਰਕਰੇ ਅਤੇ ਗੋਪਾਲ ਵੀ. ਗੋਡਸੇ ਫਰੰਟੀਅਰ ਹਿੰਦੂ ਹੋਟਲ ਵਿੱਚ ਰਾਤ ਠਹਿਰੇ, ਅਤੇ ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਦਿੱਲੀ ਛੱਡ ਗਏ।

23 ਜਨਵਰੀ 1948 ਨੂੰ, ਨਾਰਾਇਣ ਡੀ. ਆਪਟੇ ਆਪਣੇ ਇੱਕ ਦੋਸਤ ਨਾਲ ਆਰੀਆ ਪਥਿਕ ਆਸ਼ਰਮ, ਬੰਬਈ ਆਏ ਅਤੇ ਉੱਥੇ ਠਹਿਰੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅੱਠ ਬਿਸਤਰਿਆਂ ਵਾਲੇ ਇੱਕ ਜਨਰਲ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਦੋ ਬਿਸਤਰੇ ਅਲਾਟ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੋ ਬੈੱਡ ਰੂਮ ਉਪਲਬਧ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਨਾਰਾਇਣ ਡੀ. ਆਪਟੇ 'ਡੀ' ਦੇ ਧਾਰਨੀ ਨਾਮ ਹੇਠ ਰਹੇ।

ਨਾਰਾਇਣ'। ਨੱਥੂਰਾਮ ਵੀ. ਗੌਡਸੇ ਅਤੇ ਨਰਾਇਣ ਡੀ. ਆਪਟੇ ਨੂੰ 24 ਜਨਵਰੀ 1948 ਤੋਂ ਐਲਫਿੰਸਟਨ ਅਨੇਕਸੀ ਹੋਟਲ ਵਿੱਚ ਦੋ ਬੈੱਡ ਦਾ ਕਮਰਾ ਮਿਲਿਆ। ਨੱਥੂਰਾਮ ਵੀ. ਗੌਡਸੇ ਉੱਥੇ 'ਐਨ. ਵਿਨਾਇਕਰਵ'। ਇਸ ਦੌਰਾਨ ਨਰਾਇਣ ਡੀ. ਆਪਟੇ ਨੇ ਆਰੀਆ ਪਥਿਕ ਆਸ਼ਰਮ ਵਿੱਚ ਦੋ ਬੈੱਡਾਂ ਦਾ ਕਮਰਾ ਹਾਸਲ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ ਅਤੇ 24 ਤੋਂ 25 ਜਨਵਰੀ ਦੀ ਰਾਤ ਇੱਕ ਔਰਤ ਨਾਲ ਉੱਥੇ ਬਿਤਾਈ। ਫਿਰ ਉਹ ਐਲਫਿੰਸਟਨ ਅਨੇਕਸੀ ਹੋਟਲ ਵਿਚ ਸ਼ਿਫਟ ਹੋ ਗਿਆ। ਨੱਥੂਰਾਮ ਵੀ ਗੋਡਸੇ ਅਤੇ ਨਰਾਇਣ ਡੀ. ਆਪਟੇ ਫਿਰ 27 ਜਨਵਰੀ 1948 ਤੱਕ ਐਲਫਿੰਸਟਨ ਅਨੇਕਸੀ ਹੋਟਲ ਵਿੱਚ ਰਹੇ।

ਜਹਾਜ਼ ਵਿੱਚ ਸੀਟਾਂ ਰਾਖਵੀਆਂ ਹਨ

25 ਜਨਵਰੀ 1948 ਨੂੰ ਸਵੇਰੇ ਨੱਥੂਰਾਮ ਵੀ ਗੋਡਸੇ ਅਤੇ ਨਰਾਇਣ ਡੀ.
ਆਪਟੇ ਏਅਰ-ਇੰਡੀਆ ਦੇ ਦਫਤਰ ਗਏ ਅਤੇ 'ਡੀ' ਦੇ ਨਾਂ 'ਤੇ ਦੋ ਸੀਟਾਂ ਰਾਖਵੀਆਂ ਕਰਵਾਈਆਂ। ਨਰਾਇਣਰਵ' ਅਤੇ 'ਐੱਨ. ਵਿਨਾਇਕਰਾਵ' ਜਹਾਜ਼ ਰਾਹੀਂ 27 ਜਨਵਰੀ 1948 ਦੀ ਸਵੇਰ ਨੂੰ ਬੰਬਈ ਤੋਂ ਦਿੱਲੀ ਲਈ ਰਵਾਨਾ ਹੋਇਆ। ਨੱਥੂਰਾਮ ਵੀ. ਗੋਡਸੇ, ਨਰਾਇਣ ਡੀ. ਆਪਟੇ, ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਆਰ. ਕਰਕਰੇ ਅਤੇ ਗੋਪਾਲ ਵੀ. ਗੋਡਸੇ ਫਿਰ ਸ਼ਿਵਾਜੀ ਪ੍ਰਿੰਟਿੰਗ ਦੇ ਜੀ.ਐਮ. ਜੋਸ਼ੀ ਦੇ ਘਰ ਇਕੱਠੇ ਮਿਲੇ। ਥਾਣਾ ਸਦਰ ਵਿਖੇ ਪ੍ਰੈਸ ਨਾਲ ਗੱਲਬਾਤ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਆਪਸ ਵਿੱਚ ਗੱਲਬਾਤ ਕੀਤੀ।

26 ਜਨਵਰੀ 1948 ਨੂੰ ਸਵੇਰੇ, ਨੱਥੂਰਾਮ ਵੀ. ਗੋਡਸੇ ਅਤੇ ਨਰਾਇਣ ਡੀ. ਆਪਟੇ ਦਾਦਾ ਮਹਾਰਾਜ ਅਤੇ ਦੀਕਸ਼ਿਤ ਮਹਾਰਾਜ ਨੂੰ ਮਿਲੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰਿਵਾਲਵਰ ਦਿਵਾਉਣ ਲਈ ਮਦਦ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਉਸ ਸ਼ਾਮ ਨੱਥੂਰਾਮ ਵੀ. ਗੋਡਸੇ ਫਿਰ ਦੀਕਸ਼ਿਤ ਮਹਾਰਾਜ ਨੂੰ ਮਿਲੇ, ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਕੀ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਲਈ ਰਿਵਾਲਵਰ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਦੀਕਸ਼ਿਤ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਨਹੀਂ ਸੀ.

Machine Translated by Google

27 ਜਨਵਰੀ 1948 ਨੂੰ, ਨੱਥੂਰਾਮ ਵੀ. ਗੋਡਸੇ ਅਤੇ ਨਰਾਇਣ ਡੀ. ਆਪਟੇ ਸਵੇਰ ਦੇ ਜਹਾਜ਼ ਰਾਹੀ ਦਿੱਲੀ ਲਈ ਬੰਬਈ ਤੋਂ ਰਵਾਨਾ ਹੋਏ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ 'ਡੀ' ਦੇ ਨਾਵਾਂ ਹੇਠ ਯਾਤਰਾ ਕੀਤੀ। ਨਰਾਇਣਰਵ' ਅਤੇ 'ਐਨ. ਵਿਨਾਇਕਰਵ'। ਨੱਥੂਰਾਮ ਵੀ. ਗੋਡਸੇ ਅਤੇ ਨਰਾਇਣ ਡੀ. ਆਪਟੇ ਫਿਰ ਉਸੇ ਦੁਪਹਿਰ ਰੇਲ ਗੱਡੀ ਰਾਹੀਂ ਦਿੱਲੀ ਤੋਂ ਰਵਾਨਾ ਹੋਏ ਅਤੇ ਰਾਤ 10.30 ਵਜੇ ਗਵਾਲੀਅਰ ਪਹੁੰਚੇ। ਉਹ ਡਾ. ਦੱਤਾਤ੍ਰੇਅ ਐਸ. ਪਰਚੂਰੇ ਦੇ ਘਰ ਚਲੇ ਗਏ, ਅਤੇ ਰਾਤ ਲਈ ਉੱਥੇ ਰੁਕੇ।

28 ਜਨਵਰੀ 1948 ਨੂੰ, ਨੱਥੂਰਾਮ ਵੀ. ਗੋਡਸੇ ਅਤੇ ਨਰਾਇਣ ਡੀ. ਆਪਟੇ ਨੇ ਇੱਕ ਜਗਦੀਸ਼ ਪ੍ਰਸਾਦ ਗੋਇਲ ਤੋਂ ਦੱਤਾਤ੍ਰੇਅ ਐਸ. ਪਰਚੂਰੇ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਇੱਕ ਆਟੋਮੈਟਿਕ ਪਿਸਤੌਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ। ਫਿਰ ਉਹ ਗਵਾਲੀਅਰ ਤੋਂ ਰੇਲ ਗੱਡੀ ਰਾਹੀਂ ਦਿੱਲੀ ਲਈ ਰਵਾਨਾ ਹੋਏ।

29 ਜਨਵਰੀ 1948 ਨੂੰ, ਨੱਥੂਰਾਮ ਵੀ. ਗੋਡਸੇ ਨੇ ਦਿੱਲੀ ਮੇਨ ਰੇਲਵੇ ਸਟੇਸ਼ਨ 'ਤੇ 'ਐਨ. ਵਿਨਾਇਕਰਵ'।

ਨਰਾਇਣ ਡੀ. ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਆਰ. ਕਰਕਰੇ 29 ਅਤੇ 30 ਜਨਵਰੀ 1948 ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਮੇਨ ਰੇਲਵੇ ਸਟੇਸ਼ਨ 'ਤੇ ਨੱਥੂਰਾਮ ਵੀ. ਗੋਡਸੇ ਦੇ ਨਾਲ ਸਨ।

30 ਜਨਵਰੀ 1948 ਨੂੰ ਸ਼ਾਮ 5.00 ਵਜੇ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਹਮੇਸ਼ਾ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਮੰਚ ਵੱਲ ਵਧੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਕਈ ਲੋਕ ਵੀ ਸਨ। ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਸਥਾਨ 'ਤੇ ਵੱਡੀ ਭੀੜ ਉਸ ਦੇ ਆਉਣ ਦੀ ਉਡੀਕ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ।

ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਪੌੜੀਆਂ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਮੰਚ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚੇ। ਜਦੋਂ ਉਹ ਛੇ-ਸੱਤ ਰਫ਼ਤਾਰ ਅੱਗੇ ਵਧਿਆ ਸੀ, ਤਾਂ ਭੀੜ ਉਸ ਨੂੰ ਲੰਘਣ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦੇਣ ਲਈ ਇੱਕ ਗਲੀ ਵਿੱਚ ਖੁੱਲ੍ਹ ਗਈ। ਨੱਥੂਰਾਮ ਵੀ. ਗੌਡਸੇ ਭੀੜ ਵਿੱਚੋਂ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਇੱਕ ਪਾੜੇ ਵਿੱਚ ਆਇਆ, ਅਤੇ ਗਵਾਲੀਅਰ ਤੋਂ ਲਿਆਂਦੀ ਆਟੋਮੈਟਿਕ ਪਿਸਤੌਲ ਨਾਲ, ਉਸ 'ਤੇ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ, ਖਾਲੀ ਰੇਂਜ 'ਤੇ ਤਿੰਨ ਗੋਲੀਆਂ ਚਲਾਈਆਂ।

ਉਸ ਨੂੰ ਉਥੇ ਹੀ ਫੜ ਲਿਆ ਗਿਆ। ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਜ਼ਖ਼ਮਾਂ ਦੇ ਤੁਰੰਤ ਬਾਅਦ ਦਮ ਤੋੜ ਦਿੱਤਾ।

ਦਫ਼ਤਰ ਨੇ ਮੁਲਜ਼ਮਾਂ ਖ਼ਿਲਾਫ਼ ਮੁਕੱਦਮੇ ਅਤੇ ਤਫ਼ਤੀਸ਼ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਸਬੂਤ ਵਜੋਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਗਏ ਕੁਝ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ਾਂ ਅਤੇ ਪੱਤਰਾਂ ਵੱਲ ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਧਿਆਨ ਖਿੱਚਿਆ। ਉਸਨੇ ਜੱਜ ਦਾ ਧਿਆਨ ਅਪ੍ਰੈਲ 1947 ਤੋਂ ਜਨਵਰੀ 1948 ਦੇ ਅਰਸੇ ਦੌਰਾਨ ਅਗਰੇਨੀ ਵਿੱਚ ਛਪੇ ਲੇਖਾਂ ਵੱਲ ਦਿਵਾਇਆ। ਲੇਖਾਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਉਸਨੇ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਲੇਖਾਂ ਨੇ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਦੀਆਂ ਨੀਤੀਆਂ ਪ੍ਰਤੀ ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਦੇ ਵਿਰੋਧ ਨੂੰ ਦਰਸਾਇਆ।

ਦਾਫਤਾਰੀ ਦਾ ਬਿਆਨ ਦੋ ਘੰਟੇ ਦਸ ਮਿੰਟ ਤੱਕ ਚੱਲਿਆ। ਉਹ ਹਲਕੀ ਆਵਾਜ਼ ਵਿਚ ਬੋਲਿਆ ਪਰ ਉਸ ਦੀ ਡਿਲੀਵਰੀ ਪੱਕੀ ਸੀ ਅਤੇ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਮੁੱਦਿਆਂ 'ਤੇ ਉੱਚੀ ਅਤੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਢੰਗ ਨਾਲ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ। ਉਸਨੇ ਸੁਝਾਅ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ 24 ਜੂਨ ਨੂੰ ਸਵੇਰੇ 10.00 ਵਜੇ ਬਿਰਲਾ ਹਾਊਸ, ਅਪਰਾਧ ਦੇ ਸਥਾਨ ਦਾ ਮੁਆਇਨਾ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਸੁਝਾਅ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰ ਲਿਆ ਅਤੇ ਬਿਰਲਾ ਹਾਊਸ ਦਾ ਮੁਆਇਨਾ ਕਰਨ ਲਈ ਸਹਿਮਤ ਹੋ ਗਿਆ। ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਮੁਲਜ਼ਮਾਂ ਤੋਂ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਕੀ ਉਹ ਬਿਰਲਾ ਹਾਊਸ ਦਾ ਮੁਆਇਨਾ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਨੱਥੂਰਾਮ ਨੇ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮਿਲਣ ਦਾ ਇੱਛੁਕ ਨਹੀ ਸੀ

Machine Translated by Google

ਬਿਰਲਾ ਹਾਊਸ. ਆਪਟੇ, ਕਰਕਰੇ, ਗੋਪਾਲ ਗੋਡਸੇ ਅਤੇ ਮਦਨਲਾਲ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਕੀਲਾਂ ਨੇ ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਸਾਥ ਦੇਣ ਦੀ ਇੱਛਾ ਪ੍ਰਗਟਾਈ। ਦਫਤਰੀ ਨੇ ਮੁਲਜ਼ਮਾਂ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਜਾਣ 'ਤੇ ਇਤਰਾਜ਼ ਉਠਾਇਆ ਅਤੇ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਮੁਲਜ਼ਮਾਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਕੀਲਾਂ ਨੂੰ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਬਿਰਲਾ ਹਾਊਸ ਦਾ ਦੌਰਾ ਕਰਨ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ, ਉਸਨੇ ਰੱਖਿਆ ਟੀਮ ਨੂੰ ਬਿਰਲਾ ਹਾਊਸ ਦੇ ਲੇਆਉਟ ਪਲਾਨ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ਵੀ ਕੀਤੀ। ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਦਫ਼ਤਰੀ ਦੇ ਇਤਰਾਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਖਾਰਜ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਅਦਾਲਤ ਅਤੇ ਮੁਲਜ਼ਮਾਂ ਦੇ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਦੌਰੇ ਲਈ ਸਖ਼ਤ ਸੁਰੱਖਿਆ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਨ ਦੇ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤੇ। ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਬਿਰਲਾ ਹਾਊਸ ਦੇ ਨਿਰੀਖਣ ਦੌਰੇ ਦੌਰਾਨ ਦਰਸ਼ਕਾਂ ਅਤੇ ਪੱਤਰਕਾਰਾਂ ਦੀ ਮੌਜੂਦਗੀ ਤੋਂ ਮਨ੍ਹਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

ਰੱਖਿਆ ਦਾ ਸੰਸਕਰਣ

ਨੱਥੂਰਾਮ ਵੀ. ਗੋਡਸੇ ਨੇ ਲੰਮਾ ਲਿਖਤੀ ਬਿਆਨ ਦਾਇਰ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਆਪਣੇ ਬਿਆਨ ਵਿੱਚ ਉਹ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ: 14 ਜਨਵਰੀ 1948 ਨੂੰ ਉਹ ਨਰਾਇਣ ਡੀ. ਆਪਟੇ ਦੇ ਨਾਲ ਪੂਨਾ ਤੋਂ ਬੰਬਈ ਆਇਆ ਸੀ। 17 ਜਨਵਰੀ 1948 ਨੂੰ, ਉਸਨੇ ਨਰਾਇਣ ਡੀ. ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਦਿਗੰਬਰ ਆਰ. ਬੈਜ ਦੇ ਨਾਲ ਟੈਕਸੀ ਵਿੱਚ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਥਾਵਾਂ ਦਾ ਦੌਰਾ ਕਰਕੇ ਪੈਸੇ ਇਕੱਠੇ ਕੀਤੇ। ਉਹ ਅਤੇ ਨਰਾਇਣ ਡੀ. ਆਪਟੇ ਨੇ 'ਡੀ.ਐਨ. ਕਰਮਰਕਰ' ਅਤੇ 'ਐਸ. ਮਰਾਠੇ'। ਉਹ 17 ਜਨਵਰੀ, 1948 ਤੋਂ 20 ਜਨਵਰੀ, 1948 ਤੱਕ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਮਰੀਨਾ ਹੋਟਲ ਵਿੱਚ ਠਹਿਰੇ। 20 ਜਨਵਰੀ 1948 ਨੂੰ ਸਵੇਰੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਿਰ ਦਰਦ ਹੋਇਆ।

ਦਿਗੰਬਰ ਆਰ ਬੈਜ ਹੋਟਲ ਆਏ। ਨਾਰਾਇਣ ਡੀ. ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਦਿਗੰਬਰ ਆਰ.
ਬਿੱਲੇ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਿਰਲਾ ਹਾਊਸ ਜਾਣ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਆਪਸ ਵਿੱਚ ਗੱਲਬਾਤ ਕੀਤੀ।
ਉਹ ਅਤੇ ਨਰਾਇਣ ਡੀ. ਆਪਟੇ ਉਸ ਰਾਤ ਐਕਸਪ੍ਰੈਸ ਰਾਹੀਂ ਦਿੱਲੀ ਤੋਂ ਕਾਨਪੁਰ ਲਈ ਰਵਾਨਾ ਹੋਏ। ਉਹ ਕਾਨਪੁਰ ਸੈਂਟਰਲ ਰੇਲਵੇ ਸਟੇਸ਼ਨ ਦੇ ਰਿਟਾਇਰਿੰਗ ਰੂਮ ਵਿੱਚ ਰੁਕੇ। ਫਿਰ ਉਹ ਕਾਨਪੁਰ ਤੋਂ ਬੰਬਈ ਲਈ ਰਵਾਨਾ ਹੋ ਗਏ। ਉਹ 24 ਜਨਵਰੀ 1948 ਤੋਂ 27 ਜਨਵਰੀ 1948 ਤੱਕ ਐਲਫਿੰਸਟੋਨੀ ਅਨੇਕਸੀ ਹੋਟਲ, ਬੰਬਈ ਵਿੱਚ ਰਹੇ। ਫਿਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ 25 ਜਨਵਰੀ 1948 ਨੂੰ ਬੰਬਈ ਤੋਂ ਦਿੱਲੀ ਲਈ 27 ਜਨਵਰੀ 1948 ਨੂੰ ਸਵੇਰੇ ਦਿੱਲੀ ਲਈ ਰਵਾਨਾ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਜਹਾਜ਼ ਵਿੱਚ ਦੋ ਸੀਟਾਂ ਰਾਖਵੀਆਂ ਰੱਖੀਆਂ। 'ਡੀ. ਨਰਾਇਣਰਵ' ਅਤੇ 'ਐੱਨ. ਵਿਨਾਇਕਰਵ'। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ 27 ਜਨਵਰੀ 1948 ਨੂੰ ਬੰਬਈ ਤੋਂ ਦਿੱਲੀ ਤੱਕ ਹਵਾਈ ਜਹਾਜ਼ ਦੁਆਰਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮੰਨੇ ਗਏ ਨਾਵਾਂ ਹੇਠ ਯਾਤਰਾ ਕੀਤੀ।

ਉਹ 28 ਜਨਵਰੀ 1948 ਨੂੰ ਗਵਾਲੀਅਰ ਵਿੱਚ ਸਨ, ਅਤੇ ਦੱਤਾਤ੍ਰੇਅ ਐਸ. ਪਰਚੂਰੇ ਨੂੰ ਮਿਲੇ।
29 ਜਨਵਰੀ 1948 ਨੂੰ, ਉਹ ਦਿੱਲੀ ਮੇਨ ਰੇਲਵੇ ਸਟੇਸ਼ਨ ਦੇ ਰਿਟਾਇਰਿੰਗ ਰੂਮ ਵਿੱਚ 'ਐਨ. ਵਿਨਾਇਕਰਵ'। 30 ਜਨਵਰੀ 1948 ਨੂੰ ਉਸ ਨੇ ਬਿਰਲਾ ਹਾਊਸ ਦੇ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਮੈਦਾਨ ਵਿੱਚ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਪਿਸਤੌਲ ਨਾਲ ਗੋਲੀ ਮਾਰ ਦਿੱਤੀ ਸੀ।

Machine Translated by Google

ਨੱਥੂਰਾਮ ਵੀ. ਗੌਡਸੇ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਤੋਂ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਕਤਲ ਦੀ ਕਮੇਟੀ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਉਸ ਅਤੇ ਹੋਰ ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਵਿਚਕਾਰ ਕੋਈ 'ਸਾਜ਼ਿਸ਼' ਨਹੀਂ ਸੀ, ਜੋ ਉਸ ਨੇ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਉਸ ਦੀ ਆਪਣੀ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਕਾਰਵਾਈ ਸੀ। ਕਤਲ ਕਰਨ ਦਾ ਉਸਦਾ ਮਨੋਰਥ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉਸਦੇ ਲਿਖਤੀ ਬਿਆਨ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਦੇਸ਼ ਨੂੰ 'ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੇ ਡੋਮੀਨੀਅਨ' ਅਤੇ 'ਡੋਮੀਨੀਅਨ ਆਫ਼ ਇੰਡੀਆ' ਵਿੱਚ ਵੰਡਣਾ ਸੀ, ਜਿਸ ਲਈ ਉਸਨੇ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਵਰਤ ਰੱਖਿਆ ਸੀ। ਨੇ 13 ਜਨਵਰੀ 1948 ਨੂੰ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਜਿਸ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ 55 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਦੇਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਕੀਤੀ ਸੀ।

ਆਪਟੇ ਦੀ ਦਲੀਲ

ਨਾਰਾਇਣ ਡੀ. ਆਪਟੇ ਨੇ ਇੱਕ ਲਿਖਤੀ ਬਿਆਨ ਵੀ ਦਰਜ ਕਰਵਾਇਆ ਹੈ, ਆਪਣੇ ਬਿਆਨ ਵਿੱਚ ਉਹ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ: ਉਹ ਲੰਬੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਦਿਗੰਬਰ ਆਰ ਬੈਜ ਨੂੰ ਜਾਣਦਾ ਸੀ, ਜੋ ਉਸਨੂੰ ਹਥਿਆਰ, ਗੋਲਾ ਬਾਰੂਦ ਅਤੇ ਵਿਸਫੋਟਕ ਸਪਲਾਈ ਕਰਦਾ ਸੀ। 14 ਜਨਵਰੀ 1948 ਨੂੰ ਉਹ ਨੱਥੂਰਾਮ ਗੋਡਸੇ ਦੇ ਨਾਲ ਪੂਨਾ ਤੋਂ ਬੰਬਈ ਆਇਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਦਿਗੰਬਰ ਆਰ.

15 ਜਨਵਰੀ 1948 ਨੂੰ ਦਾਦਰ ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਦੇ ਦਫ਼ਤਰ ਵਿੱਚ ਬੈਜ।
ਦਿਗੰਬਰ ਆਰ ਬੈਜ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਉਹ ਬੰਬਈ ਕਿਉਂ ਆਏ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਹ ਦਿੱਲੀ ਵਿਖੇ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਦਾ ਇਰਾਦਾ ਰੱਖਦੇ ਹਨ। ਇਸ 'ਤੇ ਉਸ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਕੀ ਉਹ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਦਿੱਲੀ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਦਿੱਲੀ ਜਾਣ 'ਤੇ ਕੋਈ ਇਤਰਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਉਸਨੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਹ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ 17 ਜਨਵਰੀ 1948 ਨੂੰ ਮਿਲਣਗੇ। 15 ਜਨਵਰੀ 1948 ਨੂੰ, ਉਸਨੇ ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਤੋਂ ਬੰਬਈ ਤੋਂ ਦਿੱਲੀ ਲਈ ਦੋ ਹਵਾਈ ਟਿਕਟਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀਆਂ ਜਿਸਨੂੰ ਉਹ ਏਅਰ ਇੰਡੀਆ ਦਫਤਰ ਵਿੱਚ ਮਿਲਿਆ ਸੀ। ਟਿਕਟਾਂ 'ਡੀ.ਐੱਨ.' ਦੇ ਨਾਂ 'ਤੇ ਸਨ

ਕਰਮਰਕਰ' ਅਤੇ 'ਸ. ਮਰਾਠੇ', ਅਤੇ 17 ਜਨਵਰੀ 1948 ਦੀ ਦੁਪਹਿਰ ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਲਈ ਬੰਬਈ ਤੋਂ ਰਵਾਨਾ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਜਹਾਜ਼ ਲਈ ਸਨ। 17 ਜਨਵਰੀ 1948 ਨੂੰ, ਉਹ ਅਤੇ ਨੱਥੂਰਾਮ ਵੀ. ਗੋਡਸੇ ਨੇ ਵੀ.ਟੀ. ਵਿਖੇ ਦਿਗੰਬਰ ਆਰ. ਬੈਜ ਨਾਲ ਮੁਲਾਕਾਤ ਕੀਤੀ।

ਰੇਲਵੇ ਸਟੇਸ਼ਨ. ਫਿਰ ਉਹ ਪੈਸੇ ਇਕੱਠੇ ਕਰਨ ਲਈ ਟੈਕਸੀ ਵਿਚ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਥਾਵਾਂ 'ਤੇ ਗਏ ਅਤੇ ਕੁਝ ਪੈਸੇ ਇਕੱਠੇ ਕੀਤੇ। ਫਿਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬੰਬਈ ਤੋਂ ਦਿੱਲੀ ਤੱਕ ਹਵਾਈ ਸਫ਼ਰ ਕੀਤਾ 'ਡੀਐਨ ਕਰਮਰਕਰ' ਅਤੇ 'ਐਸ. ਮਰਾਠੇ'। ਉਹ 17 ਜਨਵਰੀ 1948 ਤੋਂ 20 ਜਨਵਰੀ 1948 ਤੱਕ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਮਰੀਨਾ ਹੋਟਲ ਵਿੱਚ 'ਐੱਮ. ਦੇਸ਼ਪਾਂਡੇ' ਅਤੇ 'ਸ. ਦੇਸ਼ਪਾਂਡੇ'।

20 ਜਨਵਰੀ 1948 ਨੂੰ, ਦਿਗੰਬਰ ਆਰ. ਬੈਜ ਉਸਨੂੰ ਅਤੇ ਨਥੂਰਾਮ ਵੀ. ਗੋਡਸੇ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਆਏ। ਉਸ ਨੇ ਦਿਗੰਬਰ ਆਰ ਬੈਜ ਨੂੰ ਉਸ ਸ਼ਾਮ ਬਿਰਲਾ ਹਾਊਸ ਜਾਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਅਤੇ ਉੱਥੇ ਉਸ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਤਾਂ ਜੋ ਇਹ ਪਤਾ ਲਗਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ ਕਿ ਕੀ ਇਹ ਸੰਭਵ ਹੈ।

Machine Translated by Google

ਉਸ ਸ਼ਾਮ ਉੱਥੇ ਇੱਕ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਲਈ। ਉਹ ਸ਼ਾਮ 4.30 ਵਜੇ ਦੇ ਕਰੀਬ ਬਿਰਲਾ ਹਾਊਸ ਲਈ ਰਵਾਨਾ ਹੋਇਆ, ਜਦੋਂ ਉਹ ਮਰੀਨਾ ਹੋਟਲ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਆਇਆ ਤਾਂ ਦਿਗੰਬਰ ਆਰ ਬੈਜ ਅਤੇ ਸ਼ੰਕਰ ਕਿਸਤਿਆ ਉਸ ਨੂੰ ਮਿਲੇ। ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਕਾਰ ਵਿੱਚ ਬਿਰਲਾ ਹਾਊਸ ਲੈ ਗਿਆ। ਉਹ ਬਿਰਲਾ ਹਾਊਸ ਦੇ ਪਿਛਲੇ ਪਾਸੇ ਕਾਰ ਤੋਂ ਹੇਠਾਂ ਉਤਰ ਗਏ। ਫਿਰ ਉਹ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਸਥਾਨ ਵੱਲ ਵਧੇ। ਜਦੋਂ ਨਮਾਜ਼ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਈ ਤਾਂ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਲਾਊਡ ਸਪੀਕਰ ਫੇਲ ਹੋ ਗਏ ਹਨ। ਉਸ ਅਨੁਸਾਰ ਉਸ ਨੇ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਦਾ ਇਹ ਢੁਕਵਾਂ ਮੌਕਾ ਨਹੀਂ ਸੀ।

ਉਹ ਅਤੇ ਸ਼ੰਕਰ ਕਿਸਤਿਆ ਫਿਰ ਮਰੀਨਾ ਹੋਟਲ ਵਾਪਸ ਆ ਗਏ ਅਤੇ ਦਿਗੰਬਰ ਆਰ ਬੈਜ ਬਿਰਲਾ ਹਾਊਸ ਵਿਚ ਰੁਕੇ। ਦਿਗੰਬਰ ਆਰ ਬੈਜ ਕਰੀਬ ਅੱਧੇ ਘੰਟੇ ਬਾਅਦ ਮਰੀਨਾ ਹੋਟਲ ਆਇਆ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਦੇਖਿਆ। ਦਿਗੰਬਰ ਆਰ. ਬੈਜ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਮਦਨਲਾਲ ਕੇ. ਪਾਹਵਾ ਨਾਮ ਦੇ ਇੱਕ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ ਨੂੰ ਬਿਰਲਾ ਹਾਊਸ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਧਮਾਕੇ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਫੜਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਦਿਗੰਬਰ ਆਰ ਬੈਜ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਅੱਗੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਸਨੇ ਕੁਝ 'ਸਮੱਗਰੀ' ਵੇਚੀ ਸੀ

ਮਦਨਲਾਲ ਕੇ. ਪਾਹਵਾ ਉਸਨੇ ਨੱਥੂਰਾਮ ਵੀ. ਗੋਡਸੇ ਨੂੰ ਸੂਚਿਤ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਜੋ ਉਸਨੇ ਦਿਗੰਬਰ ਆਰ. ਬੈਜ ਤੋਂ ਸਿੱਖਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਦਿੱਲੀ ਛੱਡਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ। ਫਿਰ ਉਹ ਉਸ ਰਾਤ ਐਕਸਪ੍ਰੈਸ ਰਾਹੀਂ ਦਿੱਲੀ ਤੋਂ ਕਾਨਪੁਰ ਲਈ ਰਵਾਨਾ ਹੋਏ। ਉਹ ਕਾਨਪੁਰ ਸੈਂਟਰਲ ਰੇਲਵੇ ਸਟੇਸ਼ਨ ਦੇ ਰਿਟਾਇਰਿੰਗ ਰੂਮ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਦਿਨ ਰੁਕੇ। ਬੰਬਈ ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਉਹ 23 ਜਨਵਰੀ 1948 ਤੋਂ 24 ਜਨਵਰੀ 1948 ਤੱਕ ਆਰੀਆ ਪਾਠਕ ਆਸ਼ਰਮ, ਬੰਬਈ ਵਿਖੇ ਰਹੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣਾ ਨਾਂ ਡੀ.

ਨਾਰਾਇਣ'। ਉਹ ਐਲਫਿੰਸਟੋਨੀ ਅਨੇਕਸੀ ਹੋਟਲ ਵਿੱਚ ਸ਼ਿਫਟ ਹੋ ਗਏ, ਅਤੇ 24 ਜਨਵਰੀ 1948 ਤੋਂ 27 ਜਨਵਰੀ 1948 ਤੱਕ ਉੱਥੇ ਰਹੇ। 25 ਜਨਵਰੀ 1948 ਨੂੰ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ 27 ਜਨਵਰੀ 1948 ਦੀ ਦੁਪਹਿਰ ਨੂੰ ਬੰਬਈ ਤੋਂ ਦਿੱਲੀ ਲਈ ਰਵਾਨਾ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਜਹਾਜ਼ ਵਿੱਚ ਦੋ ਸੀਟਾਂ ਰਾਖਵੀਆਂ ਰੱਖੀਆਂ ਸਨ। 'ਡੀ' ਦੇ ਮੰਨੇ ਗਏ ਨਾਵਾਂ ਹੇਠ ਸੀਟਾਂ ਨਰਾਇਣਰਵ' ਅਤੇ 'ਐੱਨ. ਵਿਨਾਇਕਰਵ'। 27 ਜਨਵਰੀ 1948 ਨੂੰ, ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਨਾਮਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਬੰਬਈ ਤੋਂ ਦਿੱਲੀ ਤੱਕ ਹਵਾਈ ਯਾਤਰਾ ਕੀਤੀ। 28 ਜਨਵਰੀ 1948 ਨੂੰ ਉਹ ਗਵਾਲੀਅਰ ਵਿਖੇ ਸਨ, ਅਤੇ ਦੱਤਾਤ੍ਰੇਯ ਐਸ.

ਪਰਚੁਰੇ। ਫਿਰ ਉਹ ਬੰਬਈ ਲਈ ਰਵਾਨਾ ਹੋ ਗਿਆ, ਅਤੇ ਨੱਥੂਰਾਮ ਵੀ. ਗੋਡਸੇ ਦਿੱਲੀ ਲਈ।

ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਦਾ ਵਰਤ

ਨਰਾਇਣ ਡੀ. ਆਪਟੇ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਤੋਂ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਨੱਥੂਰਾਮ ਵੀ.
ਗੌਡਸੇ 17 ਜਨਵਰੀ 1948 ਨੂੰ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਵੱਲੋਂ 13 ਜਨਵਰੀ 1948 ਨੂੰ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੇ ਗਏ ਮਰਨ ਵਰਤ ਵਿਰੁੱਧ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਦੇ ਇਰਾਦੇ ਨਾਲ ਦਿੱਲੀ ਆਇਆ ਸੀ, ਤਾਂ ਜੋ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ 55 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਦੀ ਰਕਮ ਦੇਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ। ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੀ ਸਰਕਾਰ. ਉਹ ਨੱਥੂਰਾਮ ਵੀ. ਗੌਡਸੇ ਦੇ ਨਾਲ 28 ਜਨਵਰੀ 1948 ਨੂੰ ਗਵਾਲੀਅਰ ਵਿਖੇ ਦੱਤਾਤ੍ਰੇਅ ਐਸ. ਪਰਚੂਰੇ ਤੋਂ ਇਸ ਉਦੇਸ਼ ਲਈ ਕੁਝ ਵਲੰਟੀਅਰਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਨਾਲ ਸੀ। ਉਸਦੀ

Machine Translated by Google

ਕੇਸ ਹੋਰ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿ 30 ਜਨਵਰੀ 1948 ਨੂੰ ਉਹ ਦਿੱਲੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਬੰਬਈ ਵਿਚ ਸੀ।

ਕਰਕਰੇ ਦਾ ਕੇਸ

ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਆਰ ਕਰਕਰੇ ਨੇ ਵੀ ਲਿਖਤੀ ਬਿਆਨ ਦਾਇਰ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਉਹ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ:

ਉਹ ਮਦਨਲਾਲ ਕੇ. ਪਾਹਵਾ ਦੇ ਨਾਲ 15 ਜਨਵਰੀ 1948 ਨੂੰ ਰਾਤ ਦੀ ਰੇਲਗੱਡੀ ਰਾਹੀਂ ਦਿੱਲੀ ਲਈ ਬੰਬਈ ਤੋਂ ਰਵਾਨਾ ਹੋਏ ਅਤੇ 17 ਜਨਵਰੀ 1948 ਨੂੰ ਦੁਪਹਿਰ ਦੇ ਕਰੀਬ ਦਿੱਲੀ ਪਹੁੰਚ ਗਏ। ਉਹ 17 ਜਨਵਰੀ 1948 ਤੋਂ 19 ਜਨਵਰੀ 1948 ਤੱਕ ਸ਼ਰੀਫ ਹੋਟਲ ਵਿੱਚ ਰਹੇ। 'ਬੀਐਮ ਬਿਆਸ' ਦੇ ਮੰਨੇ ਹੋਏ ਨਾਮ ਹੇਠ ਰਿਹਾ,

ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਆਰ. ਕਰਕਰੇ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਤੋਂ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਮਦਨਲਾਲ ਕੇ. ਪਾਹਵਾ ਦੇ ਕਹਿਣ 'ਤੇ ਬੰਬਈ ਤੋਂ ਦਿੱਲੀ ਆਇਆ ਸੀ। ਮਦਨਲਾਲ ਕੇ.
ਪਾਹਵਾ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਦਾ ਵਿਆਹ ਦਿੱਲੀ ਵਿਖੇ ਕਰਵਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਕੁਝ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀਆਂ ਵੱਲੋਂ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਕੋਲ ਦਿੱਲੀ ਵਿਖੇ ਡੈਪੂਟੇਸ਼ਨ 'ਤੇ ਜਾਣ ਬਾਰੇ ਵੀ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਸ ਦੇ ਕੇਸ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿ 30 ਜਨਵਰੀ 1948 ਨੂੰ ਉਹ ਦਿੱਲੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਬੰਬਈ ਵਿਖੇ ਸੀ।

ਮਦਨਲਾਲ ਦਾ ਸਟੈਂਡ

ਮਦਨਲਾਲ ਕੇ. ਪਾਹਵਾ ਨੇ ਵੀ ਲਿਖਤੀ ਬਿਆਨ ਦਰਜ ਕਰਵਾਇਆ ਹੈ, ਉਹ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ:

ਉਹ ਅਕਤੂਬਰ 1947 ਵਿਚ ਡਾ. ਜੇ.ਸੀ. ਜੈਨ ਦੇ ਸੰਪਰਕ ਵਿਚ ਆਇਆ ਸੀ। ਉਹ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਆਪਣੀਆਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਵੇਚਦਾ ਸੀ। ਉਸਨੇ 12 ਜਨਵਰੀ 1948 ਨੂੰ ਰੇਡੀਓ 'ਤੇ ਸੁਣਿਆ ਕਿ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਮੁੜ ਵਸੇਬੇ ਲਈ ਅਤੇ 5000 ਰੁਪਏ ਦੀ ਰਕਮ ਲੈਣ ਲਈ ਵਰਤ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨਾ ਸੀ। ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ 55 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਅਦਾ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਦੁਖੀ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ। ਉਸ ਨੂੰ ਕੁਝ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀਆਂ ਨੇ ਸੰਪਰਕ ਕੀਤਾ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਉਸ ਦੇ ਵਰਤ ਵਿਰੁੱਧ ਦਿੱਲੀ ਵਿਖੇ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਉਸਨੇ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਆਰ. ਕਰਕਰੇ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਹ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਕੋਲ ਇੱਕ ਡੈਪੂਟੇਸ਼ਨ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕਰਨ ਦਾ ਇਰਾਦਾ ਰੱਖਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਕਰਕਰੇ ਨੂੰ ਉਸਦੇ ਨਾਲ ਦਿੱਲੀ ਜਾਣ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਉਸਨੇ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਆਰ ਕਰਕਰੇ ਨੂੰ ਵੀ ਆਪਣੇ ਵਿਆਹ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧਾਂ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਦਿੱਲੀ ਜਾਣ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਉਹ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਆਰ. ਕਰਕਰੇ 15 ਜਨਵਰੀ 1948 ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਲਈ ਬੰਬਈ ਤੋਂ ਰਵਾਨਾ ਹੋਏ ਅਤੇ 17 ਜਨਵਰੀ 1948 ਨੂੰ ਦੁਪਹਿਰ ਦੇ ਕਰੀਬ ਦਿੱਲੀ ਪਹੁੰਚੇ। ਉਹ 17 ਜਨਵਰੀ 1948 ਤੋਂ 19 ਜਨਵਰੀ 1948 ਤੱਕ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਸ਼ਰੀਫ ਹਿੰਦੂ ਹੋਟਲ ਵਿੱਚ ਠਹਿਰੇ। 18 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ। ਉਸ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਉਸ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਕਰਨ ਦਾ ਵਾਅਦਾ ਲੈ ਕੇ ਵਰਤ ਤੋੜ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। 20 ਜਨਵਰੀ 1948 ਨੂੰ ਉਹ ਦਿਗੰਬਰ ਆਰ.

ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ ਕੈਂਪ ਵਿੱਚ ਬੈਜ. ਦਿਗੰਬਰ ਆਰ ਬੈਜ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਹ ਆਈ

Machine Translated by Google

ਸ਼ਰਨਾਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਹਥਿਆਰ, ਗੋਲਾ ਬਾਰੂਦ ਅਤੇ ਵਿਸਫੋਟਕ ਵੇਚਣ ਲਈ ਦਿੱਲੀ ਲੈ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਬੈਰਕਾਂ ਵਿਚ ਲੈ ਗਿਆ ਜਿੱਥੇ ਉਹ ਰੱਖ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਦਿਗੰਬਰ ਆਰ. ਬੈਜ ਕੋਲ ਵੱਡੀ ਮਾਤਰਾ ਵਿੱਚ ਹਥਿਆਰ, ਗੋਲਾ ਬਾਰੂਦ ਅਤੇ ਵਿਸਫੋਟਕ ਸਨ ਅਤੇ ਨਮੂਨੇ ਵਜੋਂ ਉਸ ਨੂੰ ਇੱਕ ਬੰਦੂਕ ਸੂਤੀ ਸਲੈਬ ਅਤੇ ਇੱਕ ਹੈਂਡ ਗ੍ਰੇਨੇਡ ਸੌਂਪਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਦਿਗੰਬਰ ਆਰ.

ਬੈਜ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਹ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਸਹਿ-ਕਰਮਚਾਰੀ ਇੱਕ-ਦੋ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਅੱਗੇ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਬਾਰੇ ਵੀ ਸੋਚ ਰਹੇ ਸਨ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਕੁਝ ਸਹਿ-ਕਰਮਚਾਰੀ ਮਰੀਨਾ ਹੋਟਲ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ।

ਫਿਰ ਇਸ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਮਾਰਿਆ ਕਿ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਤੋਂ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਦੂਰੀ 'ਤੇ ਬੰਦੂਕ ਦੇ ਸੂਤੀ ਸਲੈਬ ਨੂੰ ਵਿਸਫੋਟ ਕਰਨਾ, ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀ ਅਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀਆਂ ਦੀਆਂ ਸ਼ਿਕਾਇਤਾਂ ਬਾਰੇ ਦੱਸਣਾ ਬਿਹਤਰ ਹੋਵੇਗਾ। ਉਸ ਨੇ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਆਰ.

ਕਰਕਰੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਬਿਰਲਾ ਹਾਊਸ ਜਾਣਗੇ। ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਆਰ. ਕਰਕਰੇ ਡਰੇ ਹੋਏ ਨਜ਼ਰ ਆਏ, ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਥੋੜੀ ਦੇਰ ਬਾਅਦ ਉੱਥੇ ਪਹੁੰਚ ਜਾਵੇਗਾ। ਫਿਰ ਉਹ ਬੰਦੂਕ ਦੀ ਸੂਤੀ ਸਲੈਬ ਅਤੇ ਹੈਂਡ ਗ੍ਰੇਨੇਡ ਨਾਲ ਲੈਸ ਬਿਰਲਾ ਹਾਊਸ ਵੱਲ ਵਧਿਆ, ਅਤੇ ਉੱਥੇ ਬੰਦੂਕ ਦੇ ਸੂਤੀ ਸਲੈਬ ਨੂੰ ਵਿਸਫੋਟ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

ਮਦਨਲਾਲ ਕੇ. ਪਾਹਵਾ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਤੋਂ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਡੈਪੂਟੇਸ਼ਨ ਲੈਣ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਆਹ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਨ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਨਾਲ ਦਿੱਲੀ ਆਇਆ ਸੀ। ਉਹ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ ਕੈਂਪ ਵਿੱਚ ਦਿਗੰਬਰ ਆਰ ਬੈਜ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ। ਦਿਗੰਬਰ ਆਰ ਬੈਜ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਨਮੂਨੇ ਵਜੋਂ ਇੱਕ ਬੰਦੂਕ ਸੂਤੀ ਸਲੈਬ ਅਤੇ ਇੱਕ ਹੈਂਡ ਗ੍ਰੇਨੇਡ ਸੌਂਪਿਆ। ਉਸਨੇ ਬੰਦੂਕ ਦੀ ਸੂਤੀ ਸਲੈਬ ਨੂੰ ਇੱਕ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਦੂਰੀ 'ਤੇ ਵਿਸਫੋਟ ਕੀਤਾ ਜਿੱਥੋਂ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀ ਲਈ ਬੈਠੇ ਸਨ ਅਤੇ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਦੱਸਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀਆਂ ਦੀਆਂ ਸ਼ਿਕਾਇਤਾਂ ਕੀ ਸਨ।

ਸ਼ੰਕਰ ਦਾ ਕੇਸ

ਸ਼ੰਕਰ ਕਿਸਤਿਆ ਨੇ ਆਪਣੇ ਬਿਆਨ ਵਿੱਚ ਹੇਠਾਂ ਲਿਖਿਆ ਹੈ:

ਉਹ ਦਿਗੰਬਰ ਆਰ ਬੈਜ ਦਾ ਸੇਵਕ ਹੈ। ਨਾਰਾਇਣ ਡੀ. ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਆਰ.

ਕਰਕਰੇ, ਹੁਣ ਅਤੇ ਫਿਰ, ਸ਼ਾਸਤਰ ਭੰਡਾਰ ਦਾ ਦੌਰਾ ਕਰਦੇ ਸਨ. 14 ਜਨਵਰੀ 1948 ਨੂੰ ਉਹ ਅਤੇ ਦਿਗੰਬਰ ਆਰ ਬੈਜ ਪੂਨਾ ਤੋਂ ਬੰਬਈ ਆਏ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਦੋ ਬੰਦੂਕਾਂ ਦੇ ਸੂਤੀ ਸਲੈਬ ਅਤੇ ਪੰਜ ਹੈਂਡ ਗ੍ਰਨੇਡ ਸਨ, ਉਹ ਦਾਦਰ ਵਿਖੇ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਦੇ ਦਫ਼ਤਰ ਵੱਲ ਵਧੇ। ਨੱਥੂਰਾਮ ਵੀ. ਗੋਡਸੇ ਅਤੇ ਨਰਾਇਣ ਡੀ.

ਆਪਟੇ ਉਥੇ ਆਏ ਅਤੇ ਦਿਗੰਬਰ ਆਰ ਬੈਜ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਲੈ ਗਏ। ਉਹ ਫਿਰ ਵਾਪਸ ਆਏ, ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਦੀਕਸ਼ਿਤ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਘਰ ਚਲੇ ਗਏ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਵੱਲੋਂ ਲਿਆਂਦਾ 'ਸਾਮਾਨ' ਉੱਥੇ ਇੱਕ ਨੌਕਰ ਕੋਲ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਉਹ ਅਤੇ ਦਿਗੰਬਰ ਆਰ. ਬੈਜ ਨੂੰ ਫਿਰ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਦੇ ਦਫ਼ਤਰ ਵਿੱਚ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ, ਅਤੇ ਉੱਥੇ ਮਦਨਲਾਲ ਕੇ. ਪਾਹਵਾ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ।

Machine Translated by Google

15 ਜਨਵਰੀ 1948 ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮੁਲਾਕਾਤ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਆਰ ਕਰਕਰੇ ਨਾਲ ਹੋਈ। ਫਿਰ ਉਹ 15 ਜਨਵਰੀ 1948 ਦੀ ਰਾਤ ਨੂੰ ਪੂਨਾ ਲਈ ਬੰਬਈ ਤੋਂ ਰਵਾਨਾ ਹੋ ਗਏ। ਨੱਥੂਰਾਮ ਵੀ. ਗੋਡਸੇ 16 ਜਨਵਰੀ 1948 ਨੂੰ ਪੂਨਾ ਵਿੱਚ ਦੋ ਵਾਰ ਦਿਗੰਬਰ ਆਰ. ਬੈਜ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਆਏ। ਉਹ ਅਤੇ ਦਿਗੰਬਰ ਆਰ. ਬੈਜ 17 ਜਨਵਰੀ 1948 ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਬੰਬਈ ਆਏ।

ਨੱਥੂਰਾਮ ਵੀ. ਗੋਡਸੇ, ਨਾਰਾਇਣ ਡੀ. ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਦਿਗੰਬਰ ਆਰ. ਬੈਜ ਨੇ ਫਿਰ ਉਸਨੂੰ ਥਾਂ-ਥਾਂ ਕਾਰ ਵਿੱਚ ਬਿਠਾ ਲਿਆ। ਉਹ ਅਤੇ ਦਿਗੰਬਰ ਆਰ. ਬੈਜ 18 ਜਨਵਰੀ 1948 ਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਮੇਲ ਰਾਹੀਂ ਦਿੱਲੀ ਲਈ ਬੰਬਈ ਤੋਂ ਰਵਾਨਾ ਹੋਏ। ਉਹ 19 ਜਨਵਰੀ 1948 ਦੀ ਰਾਤ ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਪਹੁੰਚੇ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਭਵਨ, ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ ਲਈ ਰਵਾਨਾ ਹੋਏ। ਉਹ ਉੱਥੇ ਮਦਨਲਾਲ ਕੇ. ਪਾਹਵਾ ਅਤੇ ਗੋਪਾਲ ਵੀ. ਗੋਡਸੇ, ਨੱਥੂਰਾਮ ਵੀ. ਗੋਡਸੇ, ਨਾਰਾਇਣ ਡੀ. ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਆਰ. ਕਰਕਰੇ ਵੀ ਥੋੜੀ ਦੇਰ ਬਾਅਦ ਉੱਥੇ ਆਏ।

20 ਜਨਵਰੀ 1948 ਨੂੰ ਸਵੇਰੇ, ਨਰਾਇਣ ਡੀ. ਆਪਟੇ ਉਸਨੂੰ ਅਤੇ ਦਿਗੰਬਰ ਆਰ ਬੈਜ ਨੂੰ ਬਿਰਲਾ ਹਾਊਸ ਲੈ ਗਏ। ਉਹ ਫਿਰ ਬਿਰਲਾ ਹਾਊਸ ਦੇ ਪਿਛਲੇ ਪਾਸੇ ਅਤੇ ਫਿਰ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਮੰਚ 'ਤੇ ਗਏ। ਨਾਰਾਇਣ ਡੀ. ਆਪਟੇ ਨੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਮਾਪ ਲਏ ਅਤੇ ਕਈ ਥਾਵਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ। ਨਾਰਾਇਣ ਡੀ. ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਦਿਗੰਬਰ ਆਰ ਬੈਜ ਵਿਚਕਾਰ ਕੁਝ ਗੱਲਬਾਤ ਹੋਈ। ਉਹ ਫਿਰ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਭਵਨ ਵਾਪਸ ਆ ਗਏ। ਨਰਾਇਣ ਡੀ. ਆਪਟੇ ਫਿਰ ਉਸਨੂੰ ਦਿਗੰਬਰ ਆਰ. ਬੈਜ ਅਤੇ ਗੋਪਾਲ ਵੀ. ਗੋਡਸੇ ਨਾਲ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਭਵਨ ਦੇ ਪਿਛਲੇ ਪਾਸੇ ਲੈ ਗਏ। ਉਸ ਨੇ ਦਿਗੰਬਰ ਆਰ ਬੈਜ ਦਾ ਰਿਵਾਲਵਰ ਚੁੱਕਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਗੋਪਾਲ ਵੀ. ਗੋਡਸੇ ਨੇ ਆਪਣਾ ਰਿਵਾਲਵਰ ਚੁੱਕਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਨਰਾਇਣ ਡੀ. ਆਪਟੇ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਦੋ ਰਿਵਾਲਵਰਾਂ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ। ਗੋਪਾਲ ਵੀ. ਗੋਡਸੇ ਦਾ ਰਿਵਾਲਵਰ ਨਹੀਂ ਚੱਲਿਆ। ਉਸ ਨੇ ਗੋਲੀ ਚਲਾਈ ਅਤੇ ਗੋਲੀ ਬਹੁਤੀ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਗਈ। ਉਹ ਫਿਰ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਭਵਨ ਵਾਪਸ ਆ ਗਏ। ਨਰਾਇਣ ਡੀ. ਆਪਟੇ ਨੇ ਫਿਰ ਉਸਨੂੰ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਆਰ. ਕਰਕਰੇ, ਮਦਨਲਾਲ ਕੇ. ਪਾਹਵਾ, ਗੋਪਾਲ ਵੀ. ਗੋਡਸੇ ਅਤੇ ਦਿਗੰਬਰ ਆਰ.

ਮਰੀਨਾ ਹੋਟਲ ਵਿੱਚ ਜਾਣ ਲਈ ਬੈਜ।

ਗੋਪਾਲ ਵੀ. ਗੋਡਸੇ ਨੇ ਨੱਥੂਰਾਮ ਵੀ. ਦੇ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਰਿਵਾਲਵਰ ਦੀ ਮੁਰੰਮਤ ਕਰਨੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ।
ਗੋਡਸੇ। ਨਾਰਾਇਣ ਡੀ. ਆਪਟੇ, ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਆਰ. ਕਰਕਰੇ, ਮਦਨਲਾਲ ਕੇ. ਪਾਹਵਾ ਅਤੇ ਦਿਗੰਬਰ ਆਰ ਬੈਜ ਇੱਕ ਅੰਦਰਲੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲ ਹੋਏ ਅਤੇ ਕੁਝ ਤਾਰਾਂ ਕੱਟਣ ਅਤੇ ਇਸਨੂੰ ਕਿਸੇ ਚੀਜ਼ ਨਾਲ ਠੀਕ ਕਰਨ ਲੱਗੇ। ਫਿਰ ਹਥਿਆਰਾਂ ਅਤੇ ਗੋਲਾ ਬਾਰੂਦ ਦੀ ਵੰਡ ਹੋਈ। ਦਿਗੰਬਰ ਆਰ ਬੈਜ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਇੱਕ 'ਪਿਸਟਲ' ਅਤੇ ਇੱਕ 'ਬੰਬ' ਸੌਂਪਿਆ ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਰੱਖਣ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਉਹ ਨਰਾਇਣ ਡੀ. ਆਪਟੇ, ਗੋਪਾਲ ਵੀ.

ਗੋਡਸੇ, ਦਿਗੰਬਰ ਆਰ. ਬੈਜ ਫਿਰ ਇੱਕ ਕਾਰ ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਭਵਨ ਅਤੇ ਉਥੋਂ ਬਿਰਲਾ ਹਾਊਸ ਦੇ ਪਿਛਲੇ ਪਾਸੇ ਗਏ। ਉਹ ਮਦਨਲਾਲ ਕੇ.

ਪਾਹਵਾ, ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਆਰ. ਕਰਕਰੇ ਅਤੇ ਨੱਥੂਰਾਮ ਵੀ. ਗੋਡਸੇ ਉਥੇ ਹਨ।

ਦਿਗੰਬਰ ਆਰ ਬੈਜ ਅਤੇ ਉਕਤ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਵਿਚਕਾਰ ਕੁਝ ਗੱਲਬਾਤ ਹੋਈ।
ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਬਾਅਦ ਦਿਗੰਬਰ ਆਰ. ਬੈਜ ਨੇ ਉਸ ਤੋਂ ਆਪਣਾ 'ਪਿਸਟਲ' ਮੰਗਿਆ ਅਤੇ ਦੋ ਪਿਸਤੌਲਾਂ ਨੂੰ ਤੌਲੀਏ ਵਿੱਚ ਲਪੇਟ ਕੇ ਕਾਰ ਵਿੱਚ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ। ਦਿਗੰਬਰ ਆਰ ਬੈਜ ਸੌਂਪਿਆ

Machine Translated by Google

ਆਪਣੇ 'ਬੰਬ' ਉੱਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਦੋ 'ਬੰਬ' ਆਪਣੇ ਕੋਲ ਰੱਖਣ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਉਹ ਅਤੇ ਦਿਗੰਬਰ ਆਰ ਬੈਜ ਫਿਰ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਸਥਾਨ ਵੱਲ ਚਲੇ ਗਏ। ਕੁਝ ਦੇਰ ਬਾਅਦ ਇੱਕ ਉੱਚੀ ਆਵਾਜ਼ ਆਈ ਅਤੇ ਕੁਝ ਧੂੰਆਂ। ਉਸ ਨੇ ਫਿਰ ਮਦਨਲਾਲ ਕੇ.

ਪਾਹਵਾ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਿੱਚ ਹਿਰਾਸਤ ਵਿੱਚ ਲਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਉਹ ਅਤੇ ਦਿਗੰਬਰ ਆਰ ਬੈਜ ਫਿਰ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਭਵਨ ਲਈ ਟਾਂਗੇ ਵਿੱਚ ਬਿਰਲਾ ਹਾਊਸ ਛੱਡ ਗਏ। ਦਿਗੰਬਰ ਆਰ ਬੈਜ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਉਥੇ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਭਵਨ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਦੋ 'ਬੰਬ' ਸੁੱਟਣ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਦਿਗੰਬਰ ਆਰ.

ਬਿੱਲੇ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਅਲਮਾਰੀ ਵਿੱਚ ਪਿਆ ਬੈਗ ਦਾ ਸਮਾਨ ਵੀ ਸੁੱਟ ਦੇਣ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਉਸ ਦੀਆਂ ਹਦਾਇਤਾਂ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕੀਤੀ। ਉਹ ਅਤੇ ਦਿਗੰਬਰ ਆਰ ਬੈਜ ਫਿਰ ਦਿੱਲੀ ਤੋਂ ਪੂਨਾ ਲਈ ਰਵਾਨਾ ਹੋਏ।

ਸ਼ੰਕਰ ਕਿਸਤਿਆ ਦੇ ਕੇਸ ਤੋਂ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸਨੇ ਜੋ ਕੀਤਾ, ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਮਾਲਕ ਦਿਗੰਬਰ ਆਰ ਬੈਜ ਦੇ ਹੁਕਮਾਂ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਦਿਆਂ ਕੀਤਾ। ਉਹ 'ਸਾਜ਼ਿਸ਼' ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਦਿਗੰਬਰ ਆਰ ਬੈਜ ਸਮੇਤ ਕਿਸੇ ਨੇ ਵੀ ਇਸ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਦੱਸਿਆ ਸੀ।

ਸ਼ੰਕਰ ਕਿਸਤਿਆ ਦੀ ਤਰਫੋਂ ਬਹਿਸ 14 ਦਸੰਬਰ 1948 ਨੂੰ ਖਤਮ ਹੋ ਗਈ। 29 ਦਸੰਬਰ 1948 ਨੂੰ ਸ਼ੰਕਰ ਕਿਸਤਿਆ ਨੇ 19 ਨਵੰਬਰ 1948 ਨੂੰ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੇ ਆਪਣੇ ਬਿਆਨ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਲੈਣ ਲਈ ਇੱਕ ਅਰਜ਼ੀ ਦਾਇਰ ਕੀਤੀ। ਉਸਨੇ ਆਪਣੀ ਅਰਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਇਹ ਕਹਿਣ ਲਈ ਲਿਖਿਆ ਕਿ ਉਸਨੇ ਬਿਆਨ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਪੁਲਿਸ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਸ਼ੰਕਰ ਕਿਸਤਿਆ ਨੇ ਖੁਦ ਦਿਗੰਬਰ ਆਰ ਬੈਜ ਦੀ ਕਰਾਸ ਐਗਜ਼ਾਮੀਨੇਸ਼ਨ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਲਿਆ। ਉਸਨੂੰ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸਦਾ ਵਕੀਲ ਉਸਦੇ ਦੁਆਰਾ ਨਿਯੁਕਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਪਰ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਤਾਜ ਦੇ ਖਰਚੇ 'ਤੇ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।

ਉਸ ਦੁਆਰਾ ਕਰਵਾਈ ਗਈ ਜਿਰ੍ਹਾ ਉਸ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਸੰਸਕਰਣ ਨਾਲ ਮੇਲ ਖਾਂਦੀ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉਸਨੇ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਪਣੇ ਬਿਆਨ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਸੀ। ਨਾ ਤਾਂ ਉਸ ਦੁਆਰਾ ਕਰਵਾਈ ਗਈ ਜਿਰ੍ਹਾ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਉਸ ਦੁਆਰਾ ਆਪਣੇ ਬਿਆਨ ਵਿਚ ਕਹੀ ਗਈ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਸੰਸਕਰਣ ਇਹ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ 'ਸਾਜ਼ਿਸ਼' ਦੇ ਦੋਸ਼ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਫਸਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਅਨੁਸਾਰ ਉਸ ਵੱਲੋਂ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਭੜਕਾਊ ਬਿਆਨ ਦਾ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਦੂਜੇ ਮੁਲਜ਼ਮਾਂ ਵਾਂਗ ਕੋਈ ਫਾਇਦਾ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਸੀ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਮੰਨਣ ਦਾ ਕੋਈ ਕਾਰਨ ਨਹੀਂ ਜਾਪਦਾ ਕਿ ਇਹ ਬਿਆਨ ਉਸ ਨੇ ਪੁਲਿਸ ਦੇ ਦਬਾਅ ਹੇਠ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਮੇਰੇ ਲਈ ਇਹ ਅਸੰਭਵ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦੁਆਰਾ ਬਿਆਨ ਹੋਰ ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੁਝ ਦੇ ਕਹਿਣ 'ਤੇ ਵਾਪਸ ਲਿਆ ਗਿਆ ਸੀ।

ਗੋਪਾਲ ਵੀ. ਗੋਡਸੇ ਦਾ ਕੇਸ

ਗੋਪਾਲ ਵੀ. ਗੋਡਸੇ ਨੇ ਵੀ ਲਿਖਤੀ ਬਿਆਨ ਦਾਇਰ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਬਿਆਨ ਵਿੱਚ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੇ ਦੋਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਕਾਰਿਆ ਹੈ। ਉਸ ਦਾ ਮਾਮਲਾ ਅਜਿਹਾ ਜਾਪਦਾ ਹੈ

Machine Translated by Google

ਉਹ 17 ਜਨਵਰੀ 1948 ਤੋਂ 25 ਜਨਵਰੀ 1948 ਤੱਕ ਉਕਸਾਨ (ਪੂਨਾ) ਵਿਖੇ ਰਿਹਾ, ਅਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਉਸਨੇ ਕਾਰਕੀ (ਪੂਨਾ) ਵਿਖੇ ਮੋਟਰ ਟ੍ਰਾਂਸਪੋਰਟ ਸਪੇਅਰਜ਼ ਸਬ ਡਿਪੂ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕੀਤਾ। ਉਸ ਨੇ ਮੰਨਿਆ ਕਿ ਉਹ ਨੱਥੂਰਾਮ ਵੀ. ਦਾ ਭਰਾ ਹੈ।

ਗੋਡਸੇ।

ਸਾਵਰਕਰ ਦਾ ਕੇਸ

ਵਿਨਾਇਕ ਡੀ. ਸਾਵਰਕਰ ਨੇ ਇੱਕ ਲਿਖਤੀ ਬਿਆਨ ਵੀ ਦਾਇਰ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਬਿਆਨ ਵਿੱਚ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੇ ਦੋਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਕਾਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।... ਉਸ ਦੇ ਕੇਸ ਤੋਂ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦਾ ਨੱਥੂਰਾਮ ਵੀ. ਗੋਡਸੇ ਅਤੇ ਨਰਾਇਣ ਡੀ. ਉੱਤੇ ਕੋਈ ਕੰਟਰੋਲ ਨਹੀਂ ਸੀ।

ਆਪਟੇ।

ਪਰਚੂਰੇ ਦਾ ਮਾਮਲਾ

ਦੱਤਾਤ੍ਰੇਅ ਐਸ ਪਰਚੂਰੇ ਨੇ ਵੀ ਇੱਕ ਲਿਖਤੀ ਬਿਆਨ ਦਾਇਰ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਬਿਆਨ ਵਿੱਚ ਹੇਠਾਂ ਲਿਖਿਆ ਹੈ:

28 ਜਨਵਰੀ 1948 ਨੂੰ, ਨੱਥੂਰਾਮ ਵੀ. ਗੌਂਡਸੇ ਅਤੇ ਨਰਾਇਣ ਡੀ. ਆਪਟੇ ਉਸ ਕੋਲ ਆਏ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਵਿਖੇ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਲਈ ਵਾਲੰਟੀਅਰਾਂ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਉਸ ਨੇ ਅਜਿਹੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਮਕਸਦ ਲਈ ਵਲੰਟੀਅਰ ਭੇਜਣ ਤੋਂ ਸਾਫ਼ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

ਦੱਤਾਤ੍ਰੇਅ ਐਸ. ਪਰਚੂਰੇ ਦੀ ਦਲੀਲ ਇਹ ਜਾਪਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਗਵਾਲੀਅਰ ਰਾਜ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ, ਉਹ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰ ਦੇ ਯੋਗ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਾਰਟੀਆਂ ਦਾ ਇਹ ਆਮ ਮਾਮਲਾ ਹੈ ਕਿ 20 ਜਨਵਰੀ 1948 ਅਤੇ 30 ਜਨਵਰੀ 1948 ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਵਿਚ ਜੋ ਕੁਝ ਹੋਇਆ, ਉਸ ਦਾ ਮਨੋਰਥ ਗੈਰ-ਸਿਆਸੀ ਸੀ ਅਤੇ ਇਹ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਵੰਡ ਤੋਂ ਬਾਅਦ 'ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੇ ਡੋਮੀਨੀਅਨ' ਅਤੇ 'ਡੋਮੀਨੀਅਨ ਆਫ਼ ਪਾਕਿਸਤਾਨ' ਵਿਚ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਭਾਰਤ'। ਦੋਸ਼ੀ ਜਾਂ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੁਝ ਨੇ ਇਹ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਕਿ ਜੇਕਰ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਨਾ ਹੁੰਦੇ ਤਾਂ ਦੇਸ਼ ਕਦੇ ਵੀ ਦੋ ਰਾਜਾਂ ਵਿਚ ਵੰਡਿਆ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਾਂਦਾ। 'ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੇ ਡੋਮੀਨੀਅਨ' ਵਿਚ ਘੱਟ-ਗਿਣਤੀ ਭਾਈਚਾਰੇ ਨਾਲ ਜੋ ਕੁਝ ਹੋਇਆ, ਉਸ ਲਈ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਫਿਰ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਠਹਿਰਾਇਆ ਗਿਆ। 13 ਜਨਵਰੀ 1948 ਨੂੰ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਮਰਨ ਵਰਤ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਜਾਂ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੁਝ ਦੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਉਸ ਸਮੇਂ ਹੋਰ ਵੀ ਤੇਜ਼ ਹੋ ਗਈਆਂ ਸਨ।

ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਦੋ ਸੰਸਕਰਣਾਂ ਵਿਚ ਮੌਜੂਦ ਮੁੱਖ ਅੰਤਰ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਇਸੇ ਮਨੋਰਥ ਦੇ ਕਾਰਨ ਦੋਸ਼ੀ ਨੇ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਕਤਲ ਦੀ 'ਸਾਜ਼ਿਸ਼' ਰਚੀ ਸੀ ਅਤੇ ਬਚਾਅ ਪੱਖ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਇਸੇ ਉਦੇਸ਼ ਦੇ ਕਾਰਨ ਦੋਸ਼ੀ

Machine Translated by Google

ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਅੱਗੇ ਸ਼ਾਂਤਮਈ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਲਈ 'ਸਮਝੌਤਾ' ਕੀਤਾ। ਇਸ ਅਨੁਸਾਰ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਵਿਚਾਰਨ ਲਈ ਜੋ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨੁਕਤਾ ਖੜ੍ਹਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਕੀ 'ਸਮਝੌਤਾ' ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਕਤਲ ਲਈ ਸੀ ਜਾਂ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਲਈ ਸੀ।

ਆਮ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਨੁਕਤੇ ਉਠਾਏ ਗਏ

ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੀ ਮੁਕੱਦਮਾ ਬੰਬਈ ਪਬਲਿਕ ਸਿਕਿਉਰਿਟੀ ਮੇਜਰਜ਼ ਐਕਟ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਹਿਤ ਚਲਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਦਿੱਲੀ ਪ੍ਰਾਂਤ ਤੱਕ ਵਧਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ।

ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 13 ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਚਲਦੀ ਹੈ: 1) ਇੱਕ

ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਜੱਜ ਦੋਸ਼ੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਅਪਰਾਧਾਂ ਦੀ ਸੁਣਵਾਈ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ।
ਮੁਕੱਦਮੇ ਲਈ ਉਸਦੀ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਵਚਨਬੱਧ ਹੋਣਾ।

2) ਇੱਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਜੱਜ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਜਾਂਚ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਰੇਕ ਗਵਾਹ ਦੇ ਸਬੂਤ ਦੇ ਪਦਾਰਥ ਦਾ ਇੱਕ ਮੈਮੋਰੰਡਮ ਰਿਕਾਰਡ ਕਰੇਗਾ, ਜੇਕਰ ਦੋਸ਼ੀ ਦੀ ਜਾਂਚ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਗਵਾਹ ਨੂੰ ਤਲਬ ਕਰਨ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਜਿਹੇ ਗਵਾਹ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਸਾਮੱਗਰੀ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਬੰਨ੍ਹਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾਵੇਗਾ। ਕਿਸੇ ਵੀ ਉਦੇਸ਼ ਲਈ ਕਿਸੇ ਮੁਕੱਦਮੇ ਨੂੰ ਮੁਲਤਵੀ ਕਰਨ ਲਈ, ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਅਜਿਹੀ ਮੁਲਤਵੀ, ਜੇ ਉਸਦੇ ਵਿਚਾਰ ਵਿੱਚ, ਨਿਆਂ ਦੇ ਹਿੱਤ ਵਿੱਚ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਾ ਹੋਵੇ।

2-ਏ) ਇਸ ਐਕਟ ਦੇ ਅਧੀਨ ਅਪਰਾਧ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਜੱਜ, ਕਿਸੇ ਵੀ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਸਬੂਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਨਾਲ, ਜੋ ਕਿ ਅਪਰਾਧ ਨਾਲ ਸਿੱਧੇ ਜਾਂ ਅਸਿੱਧੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਬੰਧਤ ਹੈ, ਜਾਂ ਗੁਪਤ ਹੈ, ਅਜਿਹੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਸ਼ਰਤ 'ਤੇ ਮਾਫੀ ਦੇ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਜੁਰਮ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਸਬੰਧਤ ਹਰੇਕ ਵਿਅਕਤੀ, ਭਾਵੇਂ ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਜਾਂ ਉਕਸਾਉਣ ਵਾਲੇ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ, ਉਸ ਦੇ ਕਮਿਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਉਸਦੇ ਗਿਆਨ ਦੇ ਅੰਦਰ ਸਾਰੇ ਹਾਲਾਤਾਂ ਦਾ ਪੂਰਾ ਅਤੇ ਸੱਚਾ ਖੁਲਾਸਾ ਕਰਨ ਲਈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਕੋਈ ਵੀ ਮਾਫ਼ੀ, ਕੋਡ ਦੀ ਧਾਰਾ 339 ਅਤੇ 339-ਏ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਲਈ, ਕੋਡ ਦੀ ਧਾਰਾ 338 ਅਧੀਨ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸਮਝੀ ਜਾਵੇਗੀ।

3) ਉਪਧਾਰਾਵਾਂ (1) ਅਤੇ (2) ਦੇ ਦਾਇਰੇ ਵਿੱਚ ਨਾ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ, ਕੋਡ ਦੇ ਉਪਬੰਧ, ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਉਹ ਧਾਰਾ 10 ਅਤੇ 20 ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਨਾਲ ਅਸੰਗਤ ਨਹੀਂ ਹਨ, ਇੱਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ 'ਤੇ ਲਾਗੂ ਹੋਣਗੇ। ਜੱਜ; ਅਤੇ ਉਪਰੋਕਤ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਲਈ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਜੱਜ ਦੀ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਸੈਸ਼ਨ ਦੀ ਅਦਾਲਤ ਮੰਨਿਆ ਜਾਵੇਗਾ।

ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰ

Machine Translated by Google

ਇਸ ਅਨੁਸਾਰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਕੇਸ ਦੀ ਸੁਣਵਾਈ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਨੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਇਹ ਸੈਸ਼ਨ ਅਦਾਲਤ ਹੋਵੇ ਪਰ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੀ ਸੁਣਵਾਈ ਲਈ ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਵਚਨਬੱਧ ਕੀਤੇ ਬਿਨਾਂ ਅਪਰਾਧਾਂ ਦੀ ਸੁਣਵਾਈ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 13 (1) ਦੇ ਤਹਿਤ ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਸਿੱਧੇ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਚਾਰਜਸ਼ੀਟ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ।

ਫਿਰ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਇਹ ਸਵਾਲ ਉੱਠਿਆ ਸੀ ਕਿ ਕੀ ਇਹ ਕੇਸ ਦੀ ਸੁਣਵਾਈ ਨੂੰ ਵਾਰੰਟ ਕੇਸ ਦੀ ਸੁਣਵਾਈ ਲਈ ਨਿਰਧਾਰਤ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਜਾਂ ਸੈਸ਼ਨ ਦੇ ਮੁਕੱਦਮੇ ਲਈ ਨਿਰਧਾਰਤ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਅੱਗੇ ਵਧਣਾ ਸੀ। ਕੇਸ. ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 13 (3) ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਦੱਸਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਪ-ਧਾਰਾਵਾਂ (1) ਅਤੇ (2) ਦੇ ਦਾਇਰੇ ਵਿੱਚ ਨਾ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ, ਕੋਡ ਦੇ ਉਪਬੰਧ, ਜਿੱਥੇ ਤੱਕ ਉਹ ਧਾਰਾ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਨਾਲ ਅਸੰਗਤ ਨਹੀਂ ਹਨ। 10 ਤੋਂ 20, ਇੱਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਜੱਜ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ 'ਤੇ ਲਾਗੂ ਹੋਵੇਗਾ; ਅਤੇ ਉਪਰੋਕਤ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਲਈ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਜੱਜ ਦੀ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਸੈਸ਼ਨ ਦੀ ਅਦਾਲਤ ਮੰਨਿਆ ਜਾਵੇਗਾ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੈਸ਼ਨ ਕੇਸ ਦੀ ਸੁਣਵਾਈ ਲਈ ਨਿਰਧਾਰਤ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਕੇਸ ਦੀ ਸੁਣਵਾਈ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਵਧਾਉਣ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕੋਈ ਵਿਕਲਪ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 13(3) ਦੇ ਤਹਿਤ ਨਿਰਧਾਰਤ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਵਿਵਸਥਾਵਾਂ ਦੇ ਮੱਦੇਨਜ਼ਰ ਅਦਾਲਤ ਵਾਰੰਟ ਕੇਸ ਦੀ ਸੁਣਵਾਈ ਲਈ ਨਿਰਧਾਰਤ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਕੇਸ ਦੀ ਸੁਣਵਾਈ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਨਹੀਂ ਵਧਾ ਸਕਦੀ ਸੀ। ਇਹ ਕੇਸ ਘੱਟ ਜਾਂ ਘੱਟ 1942 ਦੇ ਆਰਡੀਨੈਂਸ II 'ਤੇ ਅਧਾਰਤ ਹੈ। ਜੇ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦਾ ਇਰਾਦਾ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਦਾਲਤ ਕਿਸੇ ਕੇਸ ਦੀ ਸੁਣਵਾਈ ਨੂੰ ਵਾਰੰਟ ਕੇਸ ਦੀ ਸੁਣਵਾਈ ਲਈ ਨਿਰਧਾਰਤ ਉਪਬੰਧਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਅੱਗੇ ਵਧਾਵੇ, ਤਾਂ ਇਹ ਨੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰੱਖਿਆ ਹੋਵੇਗਾ ਜਿਵੇਂ ਕਿ 1942 ਦੇ ਆਰਡੀਨੈਂਸ II ਦੇ ਤਹਿਤ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਜੱਜ ਦੀ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਚੱਲੇ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਦੋਸ਼ ਤੈਅ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦੋਸ਼ੀ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਨਿਸ਼ਚਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਕਾਬੂ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ।

ਬਚਾਅ ਪੱਖ ਦੀ ਦਲੀਲ

ਪੁਲਿਸ ਦੁਆਰਾ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਗਏ ਚਾਰਜਸ਼ੀਟ ਵਿੱਚ ਜੋ ਕੁਝ ਸ਼ਾਮਲ ਸੀ, ਉਸ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਦੋਸ਼ ਆਇਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਬਚਾਅ ਪੱਖ ਦੀ ਤਰਫੋਂ ਇਹ ਦਲੀਲ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਕੇਸ ਦੇ ਰਿਕਾਰਡ 'ਤੇ ਨਿਆਇਕ ਸਬੂਤਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਹੀ ਦੋਸ਼ ਆਇਦ ਕੀਤੇ ਜਾਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਸਨ, ਨਾ ਕਿ ਪੁਲਿਸ ਦੁਆਰਾ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਗਏ ਚਾਰਜਸ਼ੀਟ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਅਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਕਾਰਨਾਂ ਕਰਕੇ ਕੇਸ ਦੀ ਸੁਣਵਾਈ ਵਾਰੰਟ ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਮੁਕੱਦਮੇ ਲਈ ਨਿਰਧਾਰਤ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਅੱਗੇ ਨਹੀਂ ਵਧ ਸਕਦੀ ਸੀ। ਇਸਦੇ ਅਨੁਸਾਰ

Machine Translated by Google

ਬੰਬਈ ਪ੍ਰਾਂਤ ਵਿੱਚ ਮੁਕੱਦਮੇ ਅਤੇ ਬਚਾਅ ਪੱਖ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਸਾਰੇ ਕੇਸਾਂ ਦੀ ਸੁਣਵਾਈ ਹਮੇਸ਼ਾ ਸੈਸ਼ਨ ਕੇਸ ਦੇ ਮੁਕੱਦਮੇ ਲਈ ਨਿਰਧਾਰਤ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਨਾ ਕਿ ਇੱਕ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੀ ਸੁਣਵਾਈ ਲਈ ਨਿਰਧਾਰਤ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ। ਵਾਰੰਟ ਕੇਸ ਅਤੇ ਚਾਰਜ ਹਮੇਸ਼ਾ ਪੁਲਿਸ ਦੁਆਰਾ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਚਾਰਜਸ਼ੀਟ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਤੈਅ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਇਹ ਦਰਸਾਉਣ ਲਈ ਕੋਈ ਵੀ ਹੁਕਮ ਸਾਹਮਣੇ ਨਹੀਂ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਬੰਬਈ ਪ੍ਰਾਂਤ ਵਿੱਚ ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਅਪਣਾਈ ਗਈ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦੀ ਬੰਬਈ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੁਆਰਾ ਕਦੇ ਵੀ ਆਲੋਚਨਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 13(3) ਅਧੀਨ ਨਿਰਧਾਰਤ ਉਪਬੰਧਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਇਸ ਕੇਸ ਦੀ ਸਖ਼ਤੀ ਨਾਲ ਸੁਣਵਾਈ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਦਾ ਦੋਸ਼

ਹੁਣ ਮੈਂ ਬਚਾਅ ਪੱਖ ਦੀ ਤਰਫੋਂ ਉਠਾਏ ਗਏ ਦੂਜੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਨੁਕਤੇ ਨੂੰ ਉਠਾਉਂਦਾ ਹਾਂ। ਇਸ ਕੇਸ ਦੇ ਮੁਲਜ਼ਮਾਂ 'ਤੇ ਦਿੱਲੀ ਸਮੇਤ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਥਾਵਾਂ 'ਤੇ 'ਸਾਜ਼ਿਸ਼' ਰਚਣ ਦੇ ਦੋਸ਼ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ 'ਚੋਂ ਕੁਝ ਨੇ ਦਿੱਲੀ 'ਚ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਅਪਰਾਧ ਕੀਤੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ 'ਚੋਂ ਇਕ ਨੇ ਦਿੱਲੀ 'ਚ ਇਸ ਦੇ ਤਹਿਤ ਕਤਲ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਬਚਾਅ ਪੱਖ ਦੀ ਤਰਫੋਂ ਦਲੀਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਦੇ ਅਨੁਸਰਨ ਵਿੱਚ ਕੀਤੇ ਗਏ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਅਪਰਾਧਾਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ 'ਸਾਜ਼ਿਸ਼' ਦਾ ਅਪਰਾਧ 'ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਦੁਆਰਾ ਉਕਸਾਉਣ' ਦੇ ਅਪਰਾਧਾਂ ਵਿੱਚ ਲੀਨ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਕਿ 'ਸਾਜ਼ਿਸ਼' ਦਾ ਅਪਰਾਧ ਅਤੇ 'ਉਕਸਾਉਣ' ਦੇ ਅਪਰਾਧ। 'ਸਾਜ਼ਿਸ਼' ਇਕੱਠੇ ਨਹੀਂ ਅਜ਼ਮਾਈ ਜਾ ਸਕਦੀ ਸੀ।

ਉਹ ਆਪਣੀ ਦਲੀਲ ਦੇ ਸਮਰਥਨ ਵਿੱਚ ਮੁੱਖ ਤੌਰ 'ਤੇ ILR 25 ਮਦਰਾਸ 61 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਹ 1901 ਦਾ ਪ੍ਰੀਵੀ ਕੌਂਸਲ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਤੈਅ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ 'ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਦੁਆਰਾ ਉਕਸਾਉਣ' ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਅਪਰਾਧਾਂ ਨੂੰ ਇਕੱਠੇ ਨਹੀਂ ਚਲਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਨੇ ਮੇਰਾ ਧਿਆਨ 39 ਕਰੋੜ ਵੱਲ ਖਿੱਚਿਆ ਹੈ। LJ452. ਇਹ 1938 ਦਾ ਪ੍ਰੀਵੀ ਕੌਂਸਲ ਦਾ ਹੁਕਮ ਹੈ, ਅਤੇ ਇਹ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ 'ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਅਰਥਾਂ ਦੀ ਜੋ ਵੀ ਗੁੰਜਾਇਸ਼ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਉਹੀ ਲੈਣ-ਦੇਣ, ਜੇਕਰ ਕਈ ਵਿਅਕਤੀ ਅਪਰਾਧ ਕਰਨ ਦੀ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਰਚਦੇ ਹਨ, ਅਤੇ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਦੀ ਪੈਰਵੀ ਵਿੱਚ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਇਹ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਉਸੇ ਲੈਣ-ਦੇਣ ਦਾ ਕੋਰਸ, ਜੋ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਤਹਿਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਕੰਮਾਂ ਨੂੰ ਗਲੇ ਲਗਾਉਂਦਾ ਹੈ।

ਕੇਸ ਦੇ ਤੱਥ ਇਹ ਸਨ ਕਿ 'ਕੁਝ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੇ ਕਲਕੱਤਾ, ਹਾਵੜਾ ਅਤੇ 24 ਪਰਾਗਨਾ ਵਿਖੇ ਬਿਜਲੀ ਦੀ ਚੋਰੀ ਕਰਨ ਦੀ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਰਚੀ - ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੁਝ ਨੇ ਇਸ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਦਿਆਂ ਚੋਰੀ ਦੇ ਜੁਰਮ ਨੂੰ ਅੰਜਾਮ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੁਝ ਨੇ ਇਸ ਚੋਰੀ ਨੂੰ ਅੰਜਾਮ ਦਿੱਤਾ'। . ਪ੍ਰੀਵੀ ਕੌਂਸਲ ਨੇ ਮੰਨਿਆ ਕਿ ਚੋਰੀ ਕਰਨ ਦੀ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਰਚਣ ਦੇ ਜੁਰਮ, ਚੋਰੀ ਨੂੰ ਉਕਸਾਉਣ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਅਪਰਾਧ ਅਤੇ ਚੋਰੀ ਦੇ ਜੁਰਮ ਨੂੰ ਉਸੇ 'ਲੈਣ-ਦੇਣ' ਦੇ ਦੌਰਾਨ 'ਵਚਨਬੱਧ' ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਧਾਰਾਵਾਂ ਦੇ ਤਹਿਤ ਇਕੱਠੇ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

Machine Translated by Google

ਸੀ.ਆਰ.ਪੀ.ਸੀ. ਦੀ ਧਾਰਾ 239 (ਡੀ) ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਵੱਲੋਂ ਕਥਿਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮੌਜੂਦਾ ਕੇਸ ਦੇ ਤੱਥ ਸਮਾਨ ਹਨ। ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਨੇ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦਾ ਕਤਲ ਕਰਨ ਲਈ ਦਿੱਲੀ, ਬੰਬਈ, ਪੂਨਾ ਅਤੇ ਹੋਰ ਥਾਵਾਂ 'ਤੇ 'ਸਾਜ਼ਿਸ਼' ਰਚੀ ਸੀ। ਇਸ ਦੀ ਪੈਰਵੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਕੁਝ ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਨੇ ਦਿੱਲੀ ਵਿਖੇ 'ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਦੁਆਰਾ ਉਕਸਾਉਣ' ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਅਪਰਾਧ ਕੀਤੇ ਦੱਸੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਦੀ ਪੈਰਵੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਇੱਕ ਦੋਸ਼ੀ ਨੇ ਦਿੱਲੀ ਵਿਖੇ ਕਤਲ ਦੀ ਵਾਰਦਾਤ ਨੂੰ ਅੰਜਾਮ ਦਿੱਤਾ ਦੱਸਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਮੌਜੂਦਾ ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਦਾ ਜੁਰਮ 1 ਦਸੰਬਰ 1947 ਤੋਂ 30 ਜਨਵਰੀ 1948 ਤੱਕ ਫੈਲਿਆ ਦੱਸਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਵੱਖ-ਵੱਖ ਤਾਰੀਖਾਂ ਅਤੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਥਾਵਾਂ 'ਤੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਵਿਅਕਤੀ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਏ ਦੱਸੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਅਨੁਸਾਰ ਵਿਚਾਰਨ ਲਈ ਜੋ ਪਦਾਰਥਕ ਸਵਾਲ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਹ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਉਸ ਪਲ ਪੂਰੀ ਹੋ ਗਈ ਸੀ ਜਦੋਂ ਪਹਿਲੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੇ ਕੁਝ ਵਿਅਕਤੀ ਜਾਂ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਇਰਾਦਾ ਦੱਸ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਜਾਂ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਲਈ ਆਖਰੀ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਭਰਤੀ ਹੋਣ ਤੱਕ ਜਾਰੀ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਜਾਪਦਾ ਕਿ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਲਈ ਸਾਰੇ ਵਿਅਕਤੀ ਇੱਕੋ ਸਮੇਂ ਅਤੇ ਇੱਕੋ ਥਾਂ 'ਤੇ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਰਚਣ। 39 ਕਰੋੜ ਐਲ.ਜੇ. 452 ਤੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਕੇਸ ਦੇ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ਕਾਰਾਂ ਨੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ ਅਤੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸਮੇਂ 'ਤੇ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਰਚੀ ਸੀ। 16 ਕਰੋੜ LJ 497 ਵੀ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਿਖਾਉਂਦਾ ਹੈ। 47 ਕਰੋੜ

LJ 460 (2) ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਦੱਸਦਾ ਹੈ ਕਿ '. .ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਕਈ ਵਾਰੀ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਦੇ ਨਾਲ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਦੇ ਤਹਿਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਅਖੌਤੀ ਕੰਮਾਂ ਨੂੰ ਉਲਝਾਉਣ ਨਾਲ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਕਿਸੇ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰਲੇ ਪੜਾਅ 'ਤੇ ਇੱਕ ਭਰਤੀ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇੱਕ ਅਜਿਹੇ ਅਪਰਾਧ ਵਿੱਚ ਹਿੱਸਾ ਲੈਣ ਲਈ ਸਹਿਮਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਹੀ ਯੋਜਨਾਬੱਧ ਹੋਣ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵਿੱਚ ਹੈ, ਤਾਂ ਕੀ ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਯੋਜਨਾ ਦਾ ਖੁਲਾਸਾ ਕਰਨਾ ਜਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਲਈ ਸੱਦਾ ਦੇਣਾ ਹੈ? ਅਸਲੀ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ਕਰਤਾ ਦੁਆਰਾ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਾਰਵਾਈ; ਜਾਂ ਇਹ ਕਿ ਭਰਤੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਦੁਆਰਾ ਭਾਗ ਲੈਣ ਲਈ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਇਕਰਾਰਨਾਮਾ ਉਸ ਦੁਆਰਾ ਇੱਕ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਾਰਵਾਈ ਹੈ? ਜੇਕਰ ਇਹ ਦਲੀਲ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇੱਕ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਜ਼ਰੂਰੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪੂਰੀ ਹੋ ਗਈ ਹੈ ਜਾਂ ਫੌਰੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਿੱਟਾ ਕੱਢਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਤਾਂ 'ਏ' ਅਤੇ 'ਬੀ' ਅਪਰਾਧ ਕਰਨ ਲਈ ਸਹਿਮਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ 'ਸੀ' ਦੁਆਰਾ ਹਿੱਸਾ ਲੈਣ ਲਈ ਬਾਅਦ ਵਾਲਾ ਸਮਝੌਤਾ, ਭਾਵੇਂ ਉਸ ਦੇ ਸਮਝੌਤੇ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਿੰਨੀ ਵੀ ਜਲਦੀ ਹੋਵੇ, ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ। ਤਰਕਪੂਰਨ ਤੌਰ 'ਤੇ ਉਸੇ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਵਿਚ 'ਸੀ' ਨੂੰ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ਕਰਤਾ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਮੇਰੇ ਲਈ ਇਹ ਕਹਿਣ ਦੇ ਆਧਾਰ ਹਨ ਕਿ ਕੁਝ ਸਥਿਤੀਆਂ ਵਿੱਚ, ਇੱਕ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਇੱਕ ਨਿਰੰਤਰ ਅਪਰਾਧ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਹਰ ਕੇਸ ਆਪਣੇ ਤੱਥਾਂ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।' ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਮੈਨੂੰ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੁਝ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਇੱਕ ਨਿਰੰਤਰ ਅਪਰਾਧ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਸੀ.ਆਰ.ਪੀ.ਸੀ. ਦੀ ਧਾਰਾ 182 ਦੱਸਦੀ ਹੈ ਕਿ 'ਜਿੱਥੇ ਕੋਈ ਅਪਰਾਧ ਲਗਾਤਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇੱਕ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸਥਾਨਕ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

Machine Translated by Google

ਅਜਿਹੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਥਾਨਕ ਖੇਤਰਾਂ 'ਤੇ ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰ ਵਾਲੀ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਇਸਦੀ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਜਾਂ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ'।

ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੌਜੂਦਾ ਕੇਸ ਦੇ ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਨੇ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਕਤਲ ਲਈ ਦਿੱਲੀ, ਬੰਬਈ, ਪੂਨਾ ਅਤੇ ਹੋਰ ਥਾਵਾਂ 'ਤੇ 'ਸਾਜ਼ਿਸ਼' ਰਚੀ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੁਝ ਨੇ, ਇਸ ਦੀ ਪੈਰਵੀ ਕਰਦਿਆਂ, ਦਿੱਲੀ ਵਿਖੇ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਦੁਆਰਾ ਉਕਸਾਉਣ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਅਪਰਾਧ ਕੀਤੇ, ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਨੇ ਦਿੱਲੀ ਵਿਖੇ ਕਤਲ ਦਾ ਅਪਰਾਧ ਕੀਤਾ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। 39 ਕਰੋੜ ਪ੍ਰ 452 ਅੱਗੇ ਇਹ ਸਿਧਾਂਤ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਦੋਸ਼ਾਂ ਅਤੇ ਪਾਰਟੀਆਂ ਦੇ ਜੋੜਨ ਦੇ ਸਵਾਲ ਨੂੰ ਦੋਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਵਿਚਾਰਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਨਾ ਕਿ ਅੰਤਮ ਨਤੀਜਿਆਂ ਤੋਂ, ਜੇਕਰ ਨਹੀਂ ਤਾਂ। ਇਸ ਅਨੁਸਾਰ ਇਹ ਮੰਨਣ ਦਾ ਕੋਈ ਕਾਰਨ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਮੁਕੱਦਮਾ ਦੋਸ਼ਾਂ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਧਿਰਾਂ ਨੂੰ ਗਲਤ ਢੰਗ ਨਾਲ ਜੋੜਨ ਲਈ ਮਾੜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਦੱਤਾਤ੍ਰੇਅ ਐਸ. ਪਰਚੂਰੇ ਦੀ ਤਰਫ਼ੋਂ ਇਹ ਦਲੀਲ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਗਵਾਲੀਅਰ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਉਹ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰ ਦੇ ਯੋਗ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਦੇ ਇਲਜ਼ਾਮ ਹਨ ਕਿ ਦੱਤਾਤ੍ਰੇਅ ਐਸ. ਪਰਚੂਰੇ 'ਭਾਰਤ' ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਇੱਕ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਪਰਜਾ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਨੱਥੂਰਾਮ ਦੇ ਕਹਿਣ 'ਤੇ ਵੀ.
ਗੋਡਸੇ ਅਤੇ ਨਰਾਇਣ ਡੀ. ਆਪਟੇ ਨੂੰ ਗਵਾਲੀਅਰ ਵਿਖੇ 28 ਜਨਵਰੀ 1948 ਨੂੰ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਕਤਲ ਲਈ ਇੱਕ ਪਿਸਤੌਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦਾ ਕਤਲ 30 ਜਨਵਰੀ 1948 ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਵਿਖੇ ਨੱਥੂਰਾਮ ਵੀ. ਗੋਡਸੇ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।

ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਨੇ ਦਿੱਲੀ ਵਿਖੇ ਦੱਤਾਤ੍ਰੇਅ ਐਸ. ਪਰਚੂਰੇ ਦੇ ਮੁਕੱਦਮੇ ਲਈ ਸੀਆਰਪੀਸੀ ਦੀ ਧਾਰਾ 188 ਦੇ ਤਹਿਤ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਦਾਇਰ ਕੀਤੀ ਹੈ।
ਅਦਾਲਤ, ਹਾਲਾਤਾਂ ਵਿੱਚ, ਦੱਤਾਤ੍ਰੇਅ ਐਸ. ਪਰਚੂਰੇ ਨੂੰ ਗਵਾਲੀਅਰ ਵਿੱਚ ਉਸ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੇ ਗਏ ਅਪਰਾਧ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾਉਣ ਦਾ ਖੇਤਰੀ ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰ ਹੈ। ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ, ਬੇਸ਼ੱਕ, ਉਸ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਵੀ ਨਤੀਜਾ ਦੇਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਹ ਦੇਖਣਾ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਕੀ ਉਹ ਅਸਲ ਵਿੱਚ 'ਭਾਰਤ' ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਇੱਕ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਵਿਸ਼ਾ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ।

ਦੱਤਾਤ੍ਰੇਅ ਐਸ. ਪਰਚੂਰੇ ਦੀ ਤਰਫ਼ੋਂ ਇਹ ਦਲੀਲ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਉਸੇ ਮੁਕੱਦਮੇ ਵਿੱਚ ਦੂਜੇ ਮੁਲਜ਼ਮਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਉਸ ਉੱਤੇ ਮੁਕੱਦਮਾ ਨਹੀਂ ਚਲਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਉੱਪਰ ਮੰਨਿਆ ਜਾ ਚੁੱਕਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਦੇ ਅਪਰਾਧ, ਉਸ ਦੇ ਅਨੁਸਰਨ ਵਿੱਚ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਦੁਆਰਾ ਉਕਸਾਉਣ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਅਪਰਾਧ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਅਨੁਸਰਨ ਵਿੱਚ ਕਤਲ ਦੇ ਅਪਰਾਧ ਇੱਕ ਅਤੇ ਇੱਕ ਹੀ ਲੈਣ-ਦੇਣ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਹਨ। ਦੱਤਾਤ੍ਰੇਅ ਐਸ. ਪਰਚੂਰੇ, ਹਾਲਾਤਾਂ ਵਿੱਚ, ਨਿਸ਼ਚਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਉਸੇ ਮੁਕੱਦਮੇ ਵਿੱਚ ਦੂਜੇ ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ।

ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਫਿਰ 24 ਜੂਨ 1948 ਨੂੰ ਦੁਪਹਿਰ 2.00 ਵਜੇ ਤੱਕ ਮੁਲਤਵੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

Machine Translated by Google

(ਉਪਰੋਕਤ ਦੀਵਾਨ ਰਾਮ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦੁਆਰਾ ਟੈਗੋਰ ਮੈਮੋਰੀਅਲ ਪਬਲੀਕੇਸ਼ਨਜ਼, ਨਵੀ ਦਿੱਲੀ ਲਈ ਮਾਰਚ 1949 ਵਿੱਚ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕਿਤਾਬ ਗਾਂਧੀ ਮਰਡਰ ਟ੍ਰਾਇਲ ਵਿੱਚੋਂ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।)

Machine Translated by Google

Machine Translated by Google

ਅੰਤਿਕਾ IV

ਮਨਜ਼ੂਰਕਰਤਾ, ਬੈਜ ਦਾ ਬਿਆਨ

'ਮੈਂ ਪੂਨਾ 'ਚ ਹਥਿਆਰ ਅਤੇ ਵਿਸਫੋਟਕ ਵੇਚਣ ਦਾ ਕਾਰੋਬਾਰ ਚਲਾਉਂਦਾ ਹਾਂ, ਮੇਰੀ ਦੁਕਾਨ ਦਾ ਨਾਂ 'ਸ਼ਾਸਤਰ ਭੰਡਾਰ' ਹੈ। ਮੈਂ 1940 ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਦੇ ਅਹੁਦੇਦਾਰਾਂ ਦੇ ਸੰਪਰਕ ਵਿੱਚ ਆਇਆ। ਮੈਂ ਉਦੋਂ ਤੋਂ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਦੇ ਸੰਮੇਲਨਾਂ ਵਿੱਚ ਹਿੱਸਾ ਲੈਂਦਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸੰਮੇਲਨਾਂ ਦੌਰਾਨ ਕਿਤਾਬਾਂ ਅਤੇ ਹਥਿਆਰ ਵੇਚਦਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਸ੍ਰੀ ਦਾਮੋਦਰ ਵਿਨਾਇਕ ਸਾਵਰਕਰ ਦੇ ਭਾਸ਼ਣ ਸੁਣੇ ਹਨ। ਮੈਂ 1944-45 ਵਿੱਚ ਸਾਵਰਕਰ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ। ਮੈਂ ਸਾਵਰਕਰ ਦੇ ਬਾਡੀ ਗਾਰਡ ਅੱਪਾ ਕਾਸਰ ਨੂੰ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਕਸਰ ਰਾਹੀਂ ਕੁਝ ਜੰਬੀਆ, ਛੁਰੇ ਵੇਚੇ ਸਨ।

ਮੈਂ ਗੋਡਸੇ ਅਤੇ ਆਪਟੇ ਨੂੰ 1940-41 ਤੋਂ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਸਾਵਰਕਰ ਦੇ ਸਕੱਤਰ ਦਾਮਲੇ ਦੇ ਸੰਪਰਕ ਵਿੱਚ ਸੀ। ਮੈਂ ਕਰਕਰੇ ਨੂੰ ਪਿਛਲੇ 2-3 ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਵਾਧਗਾਂਵਕਰ ਨਾਂ ਦੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਵੀ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ।

1944 ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਵਾਰ ਮੈਂ ਪੂਨਾ ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦਲ ਦੀ ਮੀਟਿੰਗ ਵਿੱਚ ਹਿੱਸਾ ਲਿਆ ਸੀ, ਸਾਵਰਕਰ ਨੇ ਉਸ ਮੀਟਿੰਗ ਵਿੱਚ ਭਾਸ਼ਣ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਆਪਣੇ ਲੈਕਚਰ ਦੌਰਾਨ ਸਾਵਰਕਰ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਕਾਂਗਰਸ ਦੀਆਂ ਨੀਤੀਆਂ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ਖ਼ਤਰੇ ਵਿਚ ਪਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ।

ਉਸਨੇ ਇਹ ਵੀ ਅਪੀਲ ਕੀਤੀ ਕਿ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦਾ ਆਰਥਿਕ ਬਾਈਕਾਟ ਲਾਗੂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੇ ਕੋਈ ਗੁੱਸਾ ਦਿਖਾਇਆ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਕਰੂਰਤਾ ਨਾਲ ਬਦਲਾ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਹਥਿਆਰਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵਿਚ ਮੁਹਾਰਤ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਅਤੇ ਸਾਡੀ ਲੜਾਈ ਦੇ ਹੁਨਰ ਨੂੰ ਨਿਖਾਰਨ ਲਈ, ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਸੈਨਾਵਾਂ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

1947 ਦੌਰਾਨ ਮੈਂ ਮਹੀਨੇ ਵਿੱਚ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਦੋ ਵਾਰ ਦਾਦਰ, ਬੰਬਈ ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਦੇ ਦਫ਼ਤਰ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਵੀ ਮੈਂ ਬੰਬਈ ਜਾਂਦਾ ਤਾਂ ਮਹਾਸਭਾ ਦੇ ਦਫ਼ਤਰ ਜਾਣ ਦਾ ਮਨ ਬਣਾ ਲੈਂਦਾ। ਮੈਨੂੰ ਯਾਦ ਹੈ ਕਿ ਸਾਵਰਕਰ ਦੀ ਰਿਹਾਇਸ਼ 'ਤੇ ਮੀਟਿੰਗ ਹੋਈ ਸੀ। ਮੇਰੇ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਤਕਰੀਬਨ 20 ਤੋਂ 25 ਲੋਕ ਸਨ। ਇਕੱਠੇ ਹੋਏ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਇੱਕ ਸਮੂਹ ਫੋਟੋ ਲਈ ਗਈ। ਮੈਂ ਵੀ ਗਰੁੱਪ ਫੋਟੋ ਵਿੱਚ ਸੀ।

ਸਵਾਲ - 'ਤੁਸੀਂ ਕਦੇ ਆਪਟੇ ਨੂੰ ਕੋਈ ਹਥਿਆਰ ਦਿੱਤੇ ਸਨ?'
ਜਵਾਬ - 'ਹਾਂ, ਮੈਂ ਆਪਟੇ ਨੂੰ ਕਈ ਮੌਕਿਆਂ 'ਤੇ ਹਥਿਆਰ ਸਪਲਾਈ ਕੀਤੇ ਸਨ।'
ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਅਤੇ ਉੱਤਰ ਨੂੰ ਉਸੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਨੋਟ ਕੀਤਾ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਇਹ ਪੁੱਛਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਬਚਾਅ ਪੱਖ ਨੇ ਇਹ ਦਾਅਵਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਇਤਰਾਜ਼ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਨੇ ਇੱਕ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਸਵਾਲ ਪੁੱਛਿਆ ਸੀ।

ਇਸ 'ਤੇ ਬੋਲਦਿਆਂ ਬੈਜ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਆਪਟੇ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਜੁਲਾਈ-ਅਗਸਤ 1947 'ਚ ਮੇਰੇ ਤੋਂ ਹਥਿਆਰ ਅਤੇ ਵਿਸਫੋਟਕ ਖਰੀਦਣ ਆਏ ਸਨ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਕਰਕਰੇ ਆਪਟੇ ਦੇ ਨਾਲ ਸਨ। ਆਪਟੇ ਪੂਨਾ ਸਥਿਤ ਮੇਰੀ ਦੁਕਾਨ 'ਤੇ ਹਥਿਆਰ ਖਰੀਦਣ ਆਇਆ ਸੀ।

Machine Translated by Google

ਗੋਲਾ ਬਾਰੂਦ ਅਤੇ ਵਿਸਫੋਟਕ. ਉਸਨੇ ਮੈਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ 'ਕੁਝ ਬਹੁਤ ਹੀ ਨਾਮਵਰ ਵਿਅਕਤੀ ਤੁਹਾਡੇ ਤੋਂ ਹਥਿਆਰ, ਗੋਲਾ ਬਾਰੂਦ ਅਤੇ ਵਿਸਫੋਟਕ ਖਰੀਦਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਸਮੇਂ, ਹਾਲਾਂਕਿ, ਮੈਨੂੰ ਇੱਕ ਸਟੇਨ ਗਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰੋ। ਮੈਂ ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਤੋਂ ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਕਰਕਰੇ ਲਈ ਸਟੇਨ ਗਨ ਮੰਗਵਾਈ। ਬੰਦੂਕ ਯਰਵਦਾ ਜੇਲ੍ਹ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਆਪਟੇ ਨੂੰ ਸੌਂਪੀ ਗਈ ਸੀ। ਆਪਟੇ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਰੁ. ਇਸਦੇ ਲਈ 1200. ਜੁਲਾਈ, ਅਗਸਤ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਦਸੰਬਰ 1947 ਤੱਕ, ਮੈਂ ਕਰੋੜਾਂ ਰੁਪਏ ਦੇ ਹਥਿਆਰ, ਗੋਲਾ ਬਾਰੂਦ ਅਤੇ ਵਿਸਫੋਟਕ ਵੇਚ ਚੁੱਕਾ ਸੀ। ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਕਰਕਰੇ ਨੂੰ 3000

'ਇੱਕ ਦਿਨ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨਾਲ ਭੋਰ ਰਾਜ, ਰਾਜ ਦੀ ਯਾਤਰਾ 'ਤੇ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਅਸੀਂ ਇੱਕ ਬੈਲ ਗੱਡੀ ਵਿੱਚ ਸਫ਼ਰ ਕਰ ਰਹੇ ਸੀ। ਯਰਵੰਦਨੇ ਨਾਂ ਦੇ ਇੱਕ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ, ਮੈਂ ਆਪਟੇ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ ਜੋ ਇੱਕ ਮੋਟਰ ਸਾਈਕਲ ਚਲਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਮੈਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ, 'ਮੈਨੂੰ 'ਸਮੱਗਰੀ' ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ('ਸਟੱਫ' ਉਹ ਕੋਡ ਸ਼ਬਦ ਸੀ ਜੋ ਅਸੀਂ ਹਥਿਆਰਾਂ, ਗੋਲਾ ਬਾਰੂਦ ਅਤੇ ਵਿਸਫੋਟਕਾਂ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਸੀ)। ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਭਰੋਸਾ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਮੈਂ ਵਾਪਸ ਆਉਣ 'ਤੇ ਇਸ ਦੀ ਸਪਲਾਈ ਕਰਾਂਗਾ। ਅੱਠ ਜਾਂ ਦਸ ਦਿਨਾਂ ਬਾਅਦ ਮੈਂ ਪੂਨਾ ਵਾਪਸ ਆ ਗਿਆ। ਤੀਰਥ ਯਾਤਰਾ ਪੂਰੀ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਮੈਂ ਇਕ-ਦੋ ਦਿਨਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ-ਅੰਦਰ ਆਪਟੇ ਦਾ ਆਰਡਰ ਕੀਤਾ 'ਸਮੱਗਰੀ' ਇਕੱਠਾ ਕਰ ਲਿਆ। ਸਾਰਾ 'ਸਮੱਗਰੀ' ਇਕੱਠਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮੈਂ ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦਲ ਦੇ ਦਫਤਰ ਗਿਆ ਅਤੇ ਆਪਟੇ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ 'ਸਮੱਗਰੀ' ਤਿਆਰ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਹੀ ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦਲ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਵਾਪਸ ਆਏ ਤਾਂ ਉਹ ਆ ਕੇ ਉਹ ਸਾਰਾ 'ਸਮੱਗਰੀ' ਇਕੱਠਾ ਕਰ ਲਵੇਗਾ ਜੋ ਉਸਨੇ ਆਰਡਰ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਇਕ ਦੋ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਕਰਕਰੇ ਨੂੰ 'ਸਾਮਾਨ' ਚੁੱਕਣ ਲਈ ਭੇਜ ਦੇਵੇਗਾ।

'ਆਪਟੇ ਫਿਰ 9 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮ 6.30 ਵਜੇ ਦੇ ਕਰੀਬ ਮੇਰੀ ਦੁਕਾਨ 'ਤੇ ਆਏ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ 'ਸਮੱਗਰੀ' ਤਿਆਰ ਰੱਖਣ ਲਈ ਕਿਹਾ, ਕਰਕਰੇ ਕੁਝ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਆਉਣਗੇ ਅਤੇ ਕੁਝ ਘੰਟਿਆਂ ਵਿਚ ਸਾਮਾਨ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਰਨਗੇ। ਉਸ ਸ਼ਾਮ ਕਰੀਬ 8.30 ਵਜੇ ਕਰਕਰੇ ਤਿੰਨ ਹੋਰਾਂ ਨਾਲ ਮੇਰੀ ਦੁਕਾਨ 'ਤੇ ਆਏ। ਬਾਕੀ ਤਿੰਨ ਮਦਨਲਾਲ, ਓਮਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਅਤੇ ਚੋਪੜਾ ਸਨ। ਮੈਂ ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮਦਨਲਾਲ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਦੇਖਿਆ ਸੀ।

ਕਰਕਰੇ ਨੇ ਜਾਣ-ਪਛਾਣ ਕੀਤੀ।

'ਫਿਰ ਕਰਕਰੇ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ, 'ਭਰਾ, ਸਾਨੂੰ ਉਹ 'ਸਮੱਗਰੀ' ਦਿਖਾਓ ਜੋ ਤੁਸੀਂ ਆਪਟੇ ਲਈ ਰੱਖ ਰਹੇ ਹੋ'। ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਨੌਕਰ ਸ਼ੰਕਰ ਨੂੰ 'ਸਮੱਗਰੀ' ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਮਦਨਲਾਲ ਨੇ 'ਸਮੱਗਰੀ' ਦਾ ਮੁਆਇਨਾ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਜਾਣਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਵਰਤਣਾ ਹੈ। 'ਸਮੱਗਰੀ' ਵਿਚ ਬੰਦੂਕ ਦੇ ਸੂਤੀ, ਹੈਂਡ ਗ੍ਰਨੇਡ, ਗੋਲੀਆਂ, ਪਿਸਤੌਲ, ਪ੍ਰਾਈਮਰ ਅਤੇ ਫਿਊਜ਼ ਦੇ ਟੁਕੜੇ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ। ਇਹ ਲੋਕ ਸਾਰੇ 'ਸਾਮਾਨ' ਦਾ ਮੁਆਇਨਾ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਫਿਰ ਚਲੇ ਗਏ। ਆਪਟੇ 10 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਸਵੇਰੇ 10.00 ਵਜੇ ਸ਼ਾਸਤਰ ਭੰਡਾਰ ਵਿਚ ਆਏ ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦਲ ਦੇ ਦਫਤਰ ਵਿਚ ਜਾਣ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਨੱਥੂਰਾਮ ਗੌਡਸੇ ਦਫ਼ਤਰ 'ਚ ਮੌਜੂਦ ਸਨ, ਜਦੋਂ ਇਸ 'ਤੇ ਹਮਲਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਆਪਟੇ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਬੰਦੂਕ ਦੇ 2 ਸਲੈਬਾਂ, 2 ਰਿਵਾਲਵਰ ਅਤੇ 5 ਹੈਂਡ ਗ੍ਰੇਨੇਡ ਸਪਲਾਈ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਮੈਂ ਆਪਟੇ ਦੇ ਨਾਲ ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦਲ ਦੇ ਦਫ਼ਤਰ ਦੇ ਬਾਹਰ ਖੜ੍ਹਾ ਸੀ। ਗੋਡਸੇ ਦਫਤਰ ਦੇ ਅੰਦਰ ਖੜ੍ਹਾ ਸੀ।

Machine Translated by Google

'ਮੈਂ ਆਪਟੇ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਸ ਸਮੇਂ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਕੋਈ ਰਿਵਾਲਵਰ ਸਟਾਕ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਪਰ ਮੈਂ ਬਾਕੀ 'ਸਮੱਗਰੀ' ਤੁਰੰਤ ਸਪਲਾਈ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹਾਂ। ਆਪਟੇ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਬੰਦੂਕ ਦੀਆਂ ਦੋ ਸਲੈਬਾਂ ਅਤੇ ਪੰਜ ਹੈਂਡ ਗ੍ਰਨੇਡ ਤੁਰੰਤ ਸਪਲਾਈ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਉਸਨੇ ਮੈਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਹ ਬੰਬਈ ਵਿੱਚ 'ਸਮੱਗਰੀ' ਪਹੁੰਚਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਮੈਨੂੰ ਭਰੋਸਾ ਦਿਵਾਇਆ ਕਿ ਉਹ ਬੰਬਈ ਲਈ ਵਾਧੂ ਟਰਾਂਸਪੋਰਟ ਦਾ ਭੁਗਤਾਨ ਕਰੇਗਾ।

'ਮੈਂ ਆਪਟੇ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੈਂ ਚਾਲੀਸਗਾਂਵ ਵਿਚ ਆਪਣਾ ਜੱਦੀ ਘਰ ਵੇਚਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹੀ ਬੰਬਈ ਵਿਚ 'ਸਮੱਗਰੀ' ਪਹੁੰਚਾ ਸਕਾਂਗਾ। ਆਪਟੇ ਉਡੀਕ ਕਰਨ ਲਈ ਰਾਜ਼ੀ ਹੋ ਗਏ। ਇਹ ਸਭ ਤੈਅ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਆਪਟੇ ਨੇ ਗੋਡਸੇ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਬੁਲਾਇਆ, ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਸੌਦੇ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਕਿਹਾ, 'ਆਪਲਾ ਇੱਕ ਕੰਮ ਪਰ ਕਦਮ', ' ਸਾਡਾ ਇੱਕ ਕੰਮ ਪੂਰਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ'।

ਗੋਡਸੇ ਅਤੇ ਆਪਟੇ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੈਨੂੰ 14 ਜਨਵਰੀ ਤੱਕ ਬੰਬਈ ਵਿਚ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਦੇ ਦਾਦਰ ਦਫਤਰ ਵਿਚ 'ਸਮੱਗਰੀ' ਪਹੁੰਚਾ ਦੇਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। 12 ਤਰੀਕ ਨੂੰ ਮੈਂ ਚਾਲੀਸਗਾਓਂ ਵਿੱਚ ਆਪਣਾ ਜੱਦੀ ਘਰ ਵੇਚ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਪੂਨਾ ਵਾਪਸ ਆ ਗਿਆ। ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਨੌਕਰ ਸ਼ੰਕਰ ਨੂੰ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਉਹ ਸਾਰਾ 'ਸਮੱਗਰੀ' ਬੰਬਈ ਲੈ ਜਾਵੇ ਅਤੇ 14 ਦੀ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਗੋਡਸੇ ਅਤੇ ਆਪਟੇ ਨੂੰ ਪਹੁੰਚਾ ਦੇਵੇ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਦੋ ਬੰਦੂਕਾਂ ਦੇ ਸੂਤੀ ਸਲੈਬਾਂ, ਫਿਊਜ਼ ਅਤੇ ਪ੍ਰਾਈਮਰ ਅਤੇ ਪੰਜ ਹੈਂਡ ਗ੍ਰਨੇਡ ਇੱਕ ਖਾਕੀ ਬੈਗ ਵਿੱਚ ਪੈਕ ਕੀਤੇ ਅਤੇ ਸ਼ੰਕਰ ਨੂੰ ਸੌਂਪ ਦਿੱਤੇ।

14 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਮੈਂ ਸ਼ੰਕਰ ਨਾਲ ਬੰਬਈ ਲਈ ਰਵਾਨਾ ਹੋਇਆ। ਬੰਬਈ ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਅਸੀਂ ਸਿੱਧੇ ਦਾਦਰ ਸਥਿਤ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਦੇ ਦਫ਼ਤਰ ਚਲੇ ਗਏ, ਉਸ ਸਮੇਂ ਨਾ ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਗੋਡਸੇ ਉੱਥੇ ਮੌਜੂਦ ਸਨ। ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਉਹ ਕਦੋਂ ਆਉਣਗੇ, ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਹੁਤ ਜਲਦੀ ਪਹੁੰਚਣ ਦੀ ਉਮੀਦ ਹੈ।

ਅਸੀਂ ਅੱਧਾ ਘੰਟਾ ਇੰਤਜ਼ਾਰ ਕੀਤਾ। ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਨਹੀਂ ਆਏ ਸਨ, ਅਸੀਂ ਚਾਹ ਅਤੇ ਨਾਸ਼ਤਾ ਕਰਨ ਲਈ ਹੇਠਾਂ ਆ ਗਏ। ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਪੌੜੀਆਂ ਤੋਂ ਹੇਠਾਂ ਉਤਰ ਰਹੇ ਸੀ ਤਾਂ ਮੈਂ ਆਪਟੇ ਨੂੰ ਉੱਪਰ ਚੜ੍ਹਦਿਆਂ ਦੇਖਿਆ, ਜਿਵੇਂ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਦੇਖਿਆ, ਆਪਟੇ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਚੰਗਾ ਹੋਇਆ ਤੁਸੀਂ ਆ ਗਏ ਹੋ। ਸਾਨੂੰ 'ਸਮੱਗਰੀ' ਨੂੰ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਢੰਗ ਨਾਲ ਸਟੋਰ ਕਰਨ ਲਈ ਜਗ੍ਹਾ ਲੱਭਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ, 'ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਆਓ'। ਮੈਂ ਸ਼ੰਕਰ ਤੋਂ ਬੈਗ ਲੈ ਲਿਆ ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਉਡੀਕ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਮੈਂ ਆਪਟੇ ਨਾਲ ਜੁੜ ਗਿਆ। ਅਸੀਂ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਨਾਲ ਚਾਰ ਜਾਂ ਪੰਜ ਪੌੜੀਆਂ ਚੜ੍ਹੇ ਹੀ ਸੀ ਕਿ ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਗੋਡਸੇ ਨਾਲ ਟਕਰਾ ਗਏ ਜੋ ਉੱਪਰ ਚੜ੍ਹ ਰਿਹਾ ਸੀ।"

"ਅਸੀਂ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਦੇ ਦਫ਼ਤਰ ਤੋਂ ਚੱਲ ਕੇ ਸ਼ਿਵਾਜੀ ਪਾਰਕ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦੇ ਸਾਵਰਕਰ ਦੇ ਘਰ ਪਹੁੰਚੇ। ਆਪਟੇ ਨੇ ਮੇਰੇ ਕੋਲੋਂ ਬੈਗ ਲਿਆ ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਬਾਹਰ ਉਡੀਕ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਉਹ ਗੋਡਸੇ ਦੇ ਨਾਲ ਸਾਵਰਕਰ ਦੇ ਘਰ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲ ਹੋਏ। ਉਹ ਪੰਜ-ਦਸ ਬਾਅਦ ਬਾਹਰ ਆ ਗਏ। ਮਿੰਟ; ਆਪਟੇ ਨੇ 'ਸਮੱਗਰੀ' ਵਾਲਾ ਬੈਗ ਫੜਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਅਸੀਂ ਤਿੰਨੇ ਵਾਪਸ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਦੇ ਦਫਤਰ ਚਲੇ ਗਏ। ਮੈਂ ਸ਼ੰਕਰ ਨੂੰ ਬੁਲਾਇਆ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਜੁੜਨ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਆਪਟੇ ਨੇ ਇੱਕ ਕਾਰ ਕਿਰਾਏ 'ਤੇ ਲਈ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਚਾਰੇ ਭੁੱਲੇਸ਼ਵਰ ਵੱਲ ਚਲੇ ਗਏ, ਦੀਕਸ਼ਿਤ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਘਰ। ਮੈਂ ਦੀਕਸ਼ਿਤ ਮਹਾਰਾਜ ਨੂੰ 1940-41 ਤੋਂ ਜਾਣਦਾ ਸੀ। ਅਸੀਂ ਚਾਰੇ ਜਣੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰ ਦਾਖਲ ਹੋਏ। ਰਾਤ ਦੇ 10.30 ਵਜੇ ਸਨ, ਦੀਕਸ਼ਿਤ ਮਹਾਰਾਜ ਸੌਂ ਰਹੇ ਸਨ। ਅਸੀਂ ਸ਼ੰਕਰ ਨੂੰ ਐਂਟਰੀ ਫੋਅਰ ਵਿੱਚ ਛੱਡ ਕੇ ਘਰ ਅੰਦਰ ਚਲੇ ਗਏ। ਦੀਕਸ਼ਿਤ ਦੇ ਇੱਕ ਸੇਵਕ ਨੂੰ ਦੇਖਿਆ

Machine Translated by Google

ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਥੈਲਾ ਫੜਾ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਰੱਖਣ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਅਸੀਂ ਉਸਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਅਸੀਂ ਇਸਨੂੰ ਸਵੇਰੇ ਇਕੱਠਾ ਕਰਾਂਗੇ। ਨੌਕਰ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਲਈ ਮੰਨ ਗਿਆ।

'ਅਸੀਂ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਦੇ ਦਾਦਰ ਦਫ਼ਤਰ ਵਾਪਸ ਆ ਗਏ। ਸ਼ੰਕਰ ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਉੱਥੇ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਆਪਟੇ ਨੇ ਗੋਡਸੇ ਨੂੰ ਕੁਝ ਪੈਸੇ ਦਿੱਤੇ, ਗੋਡਸੇ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਵਿੱਚੋਂ 50 ਰੁਪਏ ਯਾਤਰਾ ਅਤੇ ਬੋਰਡ ਲਈ ਦਿੱਤੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਅਗਲੀ ਸਵੇਰ ਮਿਲਣ ਦਾ ਵਾਅਦਾ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਦੇ ਅਹਾਤੇ ਵਿੱਚ ਸੌਣ ਲਈ ਕਿਹਾ।

'ਮੈਂ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਦੇ ਦਫਤਰ ਵਿਚ ਮਦਨਲਾਲ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ। ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ 'ਕਰਕਰੇ ਕਹਾਂ ਹੈ?' 'ਕਰਕਰੇ ਕਿੱਥੇ ਹੈ?' ਮਦਨਲਾਲ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਕਰਕਰੇ ਠਾਣੇ ਗਏ ਹਨ, ਇਕ-ਦੋ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਵਾਪਸ ਆ ਜਾਣਗੇ।

ਅਗਲੇ ਦਿਨ 15 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਸਵੇਰੇ 8.30 ਵਜੇ ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਗੋਡਸੇ ਮਹਾਸਭਾ ਦਫਤਰ ਪਹੁੰਚੇ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਮਦਨਲਾਲ, ਸ਼ੰਕਰ ਅਤੇ ਮੈਂ ਦੋ-ਤਿੰਨ ਦਫ਼ਤਰੀ ਕਰਮਚਾਰੀ ਹਾਜ਼ਰ ਸਨ। ਆਪਟੇ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਚੱਲਣ ਲਈ ਕਿਹਾ।

ਅਸੀਂ ਆਪਟੇ ਦਾ ਪਿੱਛਾ ਕੀਤਾ। ਮਦਨਲਾਲ ਨੇ ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਇਸ਼ਨਾਨ ਅਤੇ ਕੱਪੜੇ ਨਹੀਂ ਪਾਏ ਸਨ, ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਪਿੱਛੇ ਰਹਿ ਗਿਆ। ਸ਼ੰਕਰ ਅਤੇ ਮੈਂ ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਗੋਡਸੇ ਦੇ ਨਾਲ ਸ਼ਿਵਾਜੀ ਪ੍ਰਿੰਟਿੰਗ ਪ੍ਰੈਸ ਦੇ ਦਫ਼ਤਰ ਗਏ। ਅਸੀਂ ਦਫ਼ਤਰ ਦੇ ਬਾਹਰ ਹੀ ਕਰਕਰੇ ਨੂੰ ਮਿਲੇ। ਆਪਟੇ ਨੇ ਸ਼ੰਕਰ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਉਡੀਕ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ; ਅਸੀਂ ਬਾਕੀ ਦੇ ਦਫ਼ਤਰ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲ ਹੋਏ। ਅਸੀਂ ਪ੍ਰੈਸ ਦੇ ਪ੍ਰੋਪਰਾਈਟਰ ਜੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਮਿਲਣਾ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਬਾਹਰਲੇ ਦਫ਼ਤਰ ਵਿੱਚ ਬੈਠਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਗਿਆ; ਕਰਕਰੇ, ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਗੋਡਸੇ ਜੋਸ਼ੀ ਦੇ ਨਾਲ ਅੰਦਰਲੇ ਦਫ਼ਤਰ ਵਿੱਚ ਗਏ। ਕਰੀਬ ਇੱਕ ਘੰਟੇ ਬਾਅਦ ਉਹ ਬਾਹਰ ਆਏ। ਜੋਸ਼ੀ ਦੀ ਛੁੱਟੀ ਲੈ ਕੇ ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਦੇ ਦਫਤਰ ਪਰਤ ਆਏ।

'ਦਫ਼ਤਰ ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਕਰਕਰੇ ਨੇ ਮਦਨਲਾਲ ਨੂੰ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣਾ ਸਮਾਨ ਚੁੱਕ ਕੇ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਲੈ ਜਾਣ। ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲ ਗਏ। ਸ਼ੰਕਰ ਨੂੰ ਪਿੱਛੇ ਛੱਡ ਕੇ, ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਆਪਟੇ ਦੁਆਰਾ ਕਿਰਾਏ 'ਤੇ ਰੱਖੀ ਟੈਕਸੀ ਵਿਚ ਬੈਠ ਗਏ ਅਤੇ ਦੀਕਸ਼ਿਤ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਘਰ ਚਲੇ ਗਏ। ਮਦਨਲਾਲ ਸਮਾਨ ਸਮੇਤ ਐਂਟਰੀ ਫੋਅਰ ਵਿੱਚ ਇੰਤਜ਼ਾਰ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਅਸੀਂ ਬਾਕੀ ਸਾਰੇ ਅੰਦਰ ਚਲੇ ਗਏ। ਅਸੀਂ ਉੱਥੇ ਦੀਕਸ਼ਿਤ ਮਹਾਰਾਜ ਨੂੰ ਮਿਲੇ; ਅਸੀਂ 'ਸਮੱਗਰੀ' ਵਾਲਾ ਬੈਗ ਚੁੱਕਣ ਲਈ ਗਏ ਸੀ ਜੋ ਅਸੀਂ ਪਿਛਲੀ ਸ਼ਾਮ ਉੱਥੇ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।

'ਮੈਂ ਦੀਕਸ਼ਿਤ ਮਹਾਰਾਜ ਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਸੇਵਕ ਨੂੰ ਬੈਗ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਕਹਿਣ। ਉਹ ਤੁਰੰਤ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਸਕਿਆ ਪਰ ਇਕ ਘੰਟੇ ਬਾਅਦ ਬਾਹਰ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ। ਮੈਂ ਬੈਗ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਆਪਟੇ ਨੂੰ ਸਾਰਾ 'ਸਾਮਾਨ' ਦਿਖਾਇਆ। ਫਿਰ ਮੈਂ ਬੈਗ ਦੁਬਾਰਾ ਪੈਕ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਆਪਟੇ ਨੂੰ ਸੌਂਪ ਦਿੱਤਾ। ਆਪਟੇ ਨੇ ਬੈਗ ਕਰਕਰੇ ਨੂੰ ਸੌਂਪਿਆ। ਆਪਟੇ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਮਦਨਲਾਲ ਦੇ ਨਾਲ ਫਰੰਟੀਅਰ ਜਾਂ ਪੰਜਾਬ ਮੇਲ ਰਾਹੀਂ ਦਿੱਲੀ ਲਈ ਰਵਾਨਾ ਹੋ ਜਾਵੇ।

ਕਰਕਰੇ ਨੇ ਬੈਗ ਮਦਨਲਾਲ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਬਿਸਤਰੇ ਦੇ ਅੰਦਰ ਪੈਕ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਫਿਰ ਕਰਕਰੇ ਅਤੇ ਮਦਨਲਾਲ ਦੀਕਸ਼ਿਤ ਮਹਾਰਾਜ ਦੀ ਰਿਹਾਇਸ਼ ਛੱਡ ਗਏ।

'ਗਾਂਧੀ, ਨਹਿਰੂ ਅਤੇ ਸੁਹਰਾਵਰਦੀ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰੋ!'

Machine Translated by Google

ਬਾਕੀ ਅਸੀਂ ਦੀਕਸ਼ਿਤ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਬੈਠ ਗਏ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਗੱਲਾਂ ਕਰਨ ਲੱਗੇ। ਆਪਟੇ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਅਸੀਂ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਮਿਸ਼ਨ 'ਤੇ ਦਿੱਲੀ ਜਾ ਰਹੇ ਹਾਂ, ਅਤੇ ਦੀਕਸ਼ਿਤ ਮਹਾਰਾਜ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਇੱਕ ਜਾਂ ਦੋ ਰਿਵਾਲਵਰ ਦੇਣ। ਦੀਕਸ਼ਿਤ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਸ ਕੋਲ ਕੋਈ ਰਿਵਾਲਵਰ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਉਸ ਕੋਲ ਇਕ ਛੋਟੀ ਪਿਸਤੌਲ ਸੀ, ਪਰ ਉਸ ਨੇ ਆਪਟੇ ਨੂੰ ਦੇਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਆਪਟੇ ਨੇ ਦੀਕਸ਼ਿਤ ਮਹਾਰਾਜ ਨੂੰ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਇਹ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਾਨੂੰ ਇੱਕ ਰਿਵਾਲਵਰ ਮਿਲੇ। ਦੀਕਸ਼ਿਤ ਮਹਾਰਾਜ ਸਾਡੇ ਲਈ ਇੱਕ ਲੈਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਸਹਿਮਤ ਹੋ ਗਏ। ਅਸੀਂ ਫਿਰ ਦੀਕਸ਼ਿਤ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਘਰ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਆ ਕੇ ਵਿਹੜੇ ਵਿਚ ਜਾ ਖੜ੍ਹੇ ਹੋ ਗਏ। ਆਪਟੇ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਕੀ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਦਿੱਲੀ ਜਾਵਾਂਗਾ? ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ, 'ਮੈਂ ਕਿਉਂ ਆਵਾਂ?' ਆਪਟੇ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਸਾਵਰਕਰ ਨੇ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਗਾਂਧੀ ਜੀ, ਪੰਡਿਤ ਜਵਾਹਰ ਲਾਲ ਨਹਿਰੂ ਅਤੇ ਹਸਨ ਸ਼ਹੀਦ ਸੁਹਰਾਵਰਦੀ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਹੈ, ਉਸਨੇ ਇਹ ਕੰਮ ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਗੋਡਸੇ ਨੂੰ ਸੌਂਪਿਆ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜੇਕਰ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਜਾਣ ਲਈ ਰਾਜ਼ੀ ਹੋ ਗਿਆ ਤਾਂ ਉਹ ਮੇਰੇ ਸਫ਼ਰ ਅਤੇ ਬੋਰਡਿੰਗ ਦਾ ਖਰਚਾ ਚੁੱਕਣਗੇ।

'ਮੈਂ ਆਪਟੇ ਨੂੰ ਸੂਚਿਤ ਕੀਤਾ ਕਿ ਮੈਂ ਬੰਬਈ ਤੋਂ ਸਿੱਧਾ ਦਿੱਲੀ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ, ਮੈਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਕੁਝ ਘਰੇਲੂ ਕੰਮ ਪੂਰੇ ਕਰਨੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਪੂਨਾ ਜਾਣਾ ਪਵੇਗਾ, ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮੈਂ ਦਿੱਲੀ ਲਈ ਰਵਾਨਾ ਹੋਵਾਂਗਾ। ਗੋਡਸੇ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਵੀ ਇਹ ਪੁੱਛਣ ਲਈ ਪੂਨਾ ਜਾਣ ਦੀ ਲੋੜ ਸੀ ਕਿ ਕੀ ਉਸ ਦਾ ਭਰਾ ਗੋਪਾਲ ਵਾਅਦੇ ਮੁਤਾਬਕ ਇਕ ਰਿਵਾਲਵਰ ਲੈਣ ਵਿਚ ਕਾਮਯਾਬ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਗੋਪਾਲ ਗੋਡਸੇ ਨੇ ਵੀ ਬੰਬਈ ਆਉਣਾ ਸੀ ਅਤੇ ਫਿਰ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਦਿੱਲੀ ਜਾਣਾ ਸੀ। ਫਿਰ ਅਸੀਂ ਟੈਕਸੀ ਵਿਚ ਬੈਠ ਕੇ ਪਾਈਧੋਨੀ ਵਿਖੇ ਕਾਟਨ ਐਕਸਚੇਂਜ ਬਿਲਡਿੰਗ ਵਿਚ ਆ ਗਏ। ਗੋਡਸੇ ਅਤੇ ਆਪਟੇ ਬਿਲਡਿੰਗ ਵਿੱਚ ਗਏ ਅਤੇ ਵੀਹ-ਪੱਚੀ ਮਿੰਟ ਬਾਅਦ ਵਾਪਸ ਆ ਗਏ। ਮੈਂ ਕਾਰ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਿਆ।

ਆਪਟੇ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੈਨੂੰ 17 ਜਨਵਰੀ ਦੀ ਸਵੇਰ ਨੂੰ ਬੋਰੀਬੰਦਰ, ਵਿਕਟੋਰੀਆ ਟਰਮੀਨਸ ਸਟੇਸ਼ਨ 'ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਦਾਦਰ ਸਥਿਤ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਦੇ ਦਫਤਰ ਗਿਆ।

'ਉਸ ਸ਼ਾਮ ਮੈਂ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਦੇ ਦਫ਼ਤਰ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਮਦਨਲਾਲ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ।
ਉਸਨੇ ਮੈਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੀ ਰੇਲਗੱਡੀ ਖੁੰਝ ਗਏ ਸਨ ਅਤੇ ਯੋਜਨਾ ਅਨੁਸਾਰ ਦਿੱਲੀ ਲਈ ਰਵਾਨਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕੇ। ਕਰਕਰੇ ਸਟੇਸ਼ਨ 'ਤੇ ਉਡੀਕ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਮਦਨਲਾਲ ਕੋਈ ਨਿੱਜੀ ਕੰਮ ਨਿਬੇੜ ਕੇ ਉਸ ਨਾਲ ਜੁੜ ਜਾਂਦਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਹੁਣ ਰਾਤ ਦੀ ਰੇਲ ਗੱਡੀ ਰਾਹੀਂ ਦਿੱਲੀ ਲਈ ਰਵਾਨਾ ਹੋਣਗੇ।

'ਮੈਂ ਕਿਸਤਿਆ ਸਮੇਤ 15 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਰਾਤ ਦੀ ਰੇਲਗੱਡੀ ਰਾਹੀਂ ਪੂਨਾ ਲਈ ਰਵਾਨਾ ਹੋਇਆ।
ਅਸੀਂ ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਅੱਧੀ ਰਾਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪੂਨਾ ਪਹੁੰਚ ਗਏ। ਮੈਂ ਦੇਸ਼ਮੁਖ ਨਾਮ ਦੇ ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ ਜੋ ਪੂਨਾ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ 16 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਪੂਨਾ ਵਿਖੇ ਮਿਲਿਆ ਸੀ। ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਕੁਝ ਸਮਾਨ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਉਹ ਫਿਰ ਨਿਜ਼ਾਮ ਦੇ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿਚ ਖੇਤਰੀ ਕਾਂਗਰਸੀ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਵੇਚ ਦੇਵੇਗਾ। ਮੈਂ ਉਸ ਦਿਨ ਆਪਣਾ ਸਾਰਾ ਸਟਾਕ ਵੇਚਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਨੂੰ ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਸਮੂਹ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਲਈ ਛੱਡਣਾ ਪਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਦਿੱਲੀ ਜਾਣਾ ਸੀ। ਖਰਾਤ ਦੇ ਘਰ ਤੋਂ ਵਾਪਸ ਆਉਂਦੇ ਸਮੇਂ, ਮੈਂ ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦੇ ਦਫਤਰ ਵਿਚ ਐਨ.ਵੀ. ਗੋਡਸੇ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ, ਮੈਂ ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦੇ ਦਫਤਰ ਤੋਂ ਲੰਘਿਆ ਹੀ ਸੀ ਕਿ ਗੋਡਸੇ ਨੇ ਦੋ ਵਾਰ ਮੇਰਾ ਸਵਾਗਤ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਵਾਪਸ ਬੁਲਾਇਆ। ਗੋਡਸੇ

Machine Translated by Google

ਇਹ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਦਿੱਲੀ ਜਾਵਾਂਗਾ, ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਭਰੋਸਾ ਦਿਵਾਇਆ ਕਿ ਮੈਂ ਕਰਾਂਗਾ।

'ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਗੋਡਸੇ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਇੱਕ ਛੋਟੀ ਪਿਸਤੌਲ ਲਿਆਇਆ ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਨੂੰ ਇੱਕ ਵੱਡੇ ਰਿਵਾਲਵਰ ਵਿੱਚ ਬਦਲਣ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਮੈਂ ਹੈਦਰਾਬਾਦ ਸਟੇਟ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਇੱਕ ਵਰਕਰ ਸ਼ਰਮਾ ਦੇ ਘਰ ਗਿਆ। ਮੈਂ ਹਾਲ ਹੀ ਵਿੱਚ ਉਸਨੂੰ ਇੱਕ 32 ਗੇਜ ਰਿਵਾਲਵਰ ਵੇਚਿਆ ਸੀ। ਮੈਂ ਸ਼ਰਮਾ ਨੂੰ ਪਿਸਤੌਲ ਦੇ ਬਦਲੇ ਰਿਵਾਲਵਰ ਬਦਲਣ ਲਈ ਮਨਾ ਲਿਆ, ਉਹ ਮੰਨ ਗਿਆ ਅਤੇ ਚਾਰ ਜਿੰਦਾ ਰੌਂਦ ਵਾਲਾ ਰਿਵਾਲਵਰ ਸੌਂਪ ਦਿੱਤਾ।

'ਉਸ ਰਾਤ ਸ਼ੰਕਰ ਅਤੇ ਮੈਂ 2.40 ਵਜੇ ਬੰਬਈ ਲਈ ਰੇਲਗੱਡੀ ਫੜੀ, ਅਸੀਂ 17 ਤਰੀਕ ਦੀ ਸਵੇਰ ਨੂੰ ਬੰਬਈ ਪਹੁੰਚ ਗਏ, ਮੈਂ ਸ਼ੰਕਰ ਨੂੰ ਦਾਦਰ ਤੋਂ ਉਤਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਦੇ ਦਫਤਰ ਵਿਚ ਮੇਰਾ ਇੰਤਜ਼ਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ, ਮੈਂ ਰੱਖਣ ਲਈ ਵਿਕਟੋਰੀਆ ਟਰਮੀਨਸ ਵੱਲ ਚੱਲ ਪਿਆ। ਨਾਰਾਇਣ ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਨੱਥੂਰਾਮ ਗੋਡਸੇ ਨਾਲ ਮੇਰੀ ਮੁਲਾਕਾਤ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਲੇਟਫਾਰਮ ਦੇ ਬਿਲਕੁਲ ਬਾਹਰ ਮਿਲਿਆ। ਆਪਟੇ ਨੇ ਸੁਝਾਅ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਦਿੱਲੀ ਜਾਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸਾਨੂੰ ਕੁਝ ਪੈਸੇ ਇਕੱਠੇ ਕਰਨੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਆਪਟੇ ਨੇ ਟੈਕਸੀ ਚਲਾਈ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਲਾਲਬਾਗ ਦੇ ਸਰਕਾਰੀ ਗੇਟ ਰੋਡ ਲਈ ਰਵਾਨਾ ਹੋ ਗਏ ਜਿੱਥੇ ਬਾਂਬੇ ਡਾਇੰਗ ਵਰਕਸ ਸਥਿਤ ਸੀ, ਉੱਥੇ ਅਸੀਂ ਮਾਲਕ ਚਰਨਦਾਸ ਮੇਘਜੀ ਮਥੁਰਾਦਾਸ ਨੂੰ ਮਿਲੇ। ਮੈਂ ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਗੋਡਸੇ ਨੂੰ ਉਸ ਨਾਲ ਮਿਲਾਇਆ।

ਸਾਵਰਕਰ ਦੇ ਆਸ਼ੀਰਵਾਦ

'ਉਥੋਂ ਅਸੀਂ ਦਾਦਰ ਸਥਿਤ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਦੇ ਦਫਤਰ ਆਏ ਅਤੇ ਕਿਸਤਿਆ ਨੂੰ ਚੁੱਕ ਲਿਆ। ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਕੈਬ ਵਿੱਚ ਚੜ੍ਹੇ, ਗੋਡਸੇ ਨੇ ਸੁਝਾਅ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਸਾਵਰਕਰ ਦਾ ਅੰਤਿਮ ਆਸ਼ੀਰਵਾਦ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਅਸੀਂ ਸਾਵਰਕਰ ਸਦਨ ਵੱਲ ਚੱਲ ਪਏ। ਅਸੀਂ ਸ਼ੰਕਰ ਨੂੰ ਟੈਕਸੀ ਵਿੱਚ ਇੰਤਜ਼ਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਤਿੰਨੇ ਸਾਵਰਕਰ ਦੇ ਘਰ ਦਾਖਲ ਹੋਏ। ਆਪਟੇ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਜ਼ਮੀਨੀ ਮੰਜ਼ਿਲ 'ਤੇ ਇਕ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਉਡੀਕ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ; ਉਹ ਅਤੇ ਗੋਡਸੇ ਪਹਿਲੀ ਮੰਜ਼ਿਲ 'ਤੇ ਚਲੇ ਗਏ। ਉਹ ਪੰਜ-ਦਸ ਮਿੰਟਾਂ ਵਿੱਚ ਵਾਪਸ ਪਰਤ ਆਏ ਅਤੇ ਸਾਵਰਕਰ ਨੇ। ਉਸਨੇ ਗੌਡਸੇ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਿਤ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਕਿਹਾ, 'ਯਸ਼ਸਵੀ ਹਾਂ ਯਾ'। 'ਸਫ਼ਲ ਹੋ ਕੇ ਪਰਤਣਾ।' ਫਿਰ ਅਸੀਂ ਉਸੇ ਟੈਕਸੀ ਵਿੱਚ ਰੁਈਆ ਕਾਲਜ ਵੱਲ ਚੱਲ ਪਏ। ਰਸਤੇ ਵਿੱਚ ਆਪਟੇ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਤਾਤਿਆਰਾਓ ਨੀ ਆਸੇ ਭਵਿਸ਼ਿਆ ਕੇਲੇ ਆ ਕੀ ਆਤਾ ਗਾਂਧੀ ਚੀ ਸ਼ੰਭਰ ਵਰਸੇ ਭਰਲੀ। ਅਤਾ ਕਹੀ ਸੰਵਸੇ ਨਹੀਂ ਕੀ ਅਪਲਾ ਕਾਮ ਯਸ਼ਸਵੀ ਸਨਮਾਨ।'' ਤਾਤਿਆਰਾਓ, ਸਾਵਰਕਰ ਨੇ ਭਵਿੱਖਬਾਣੀ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ ਹੁਣ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਸੌ ਸਾਲ ਪੂਰੇ ਹੋ ਗਏ ਹਨ। ਇਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਸ਼ੱਕ ਨਹੀਂ ਕਿ ਸਾਡਾ ਕੰਮ ਸਫਲ ਹੋਵੇਗਾ।'

(ਆਪਟੇ ਨੇ ਇਹ ਮਰਾਠੀ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਸੀ, 'ਗਾਂਧੀ ਚੀ ਸ਼ੰਭਰ ਵਰਸੇ ਭਰਲੀ'। ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਨੇ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਇਆ ਕਿ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਮਰਾਠੀ ਸ਼ਬਦ ਰੋਮਨ ਲਿਪੀ ਵਿੱਚ ਲਿਖੇ ਜਾਣ। ਓਕ, ਗੌਡਸੇ ਦੇ ਵਕੀਲ ਨੇ ਇਹ ਸਜ਼ਾ ਲਿਖੀ, ਜਿਸਦੀ ਮੁੱਖ ਵਕੀਲ ਦਫਤਰੀ ਦੀ ਨੇੜਿਓਂ ਨਿਗਰਾਨੀ ਕੀਤੀ।)

Machine Translated by Google

'ਫਿਰ ਅਸੀਂ ਅਫਜ਼ਲਪੁਰਕਰ ਦੇ ਘਰ ਗਏ ਅਤੇ ਉਥੇ ਪੰਦਰਾਂ-ਵੀਹ ਮਿੰਟ ਰੁਕੇ। ਮੈਂ ਉਸ ਨਾਲ ਬੁਲੇਟ ਪਰੂਫ ਵੈਸਟ ਬਾਰੇ ਗੱਲ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਜੋ ਮੈਂ ਵਿਕਸਤ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਗੋਡਸੇ ਅਤੇ ਆਪਟੇ ਨੂੰ ਉਸ ਨਾਲ ਮਿਲਾਇਆ। ਅਸੀਂ ਹੈਦਰਾਬਾਦ ਰਾਜ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਬਾਰੇ ਚਰਚਾ ਕੀਤੀ। ਅਫ਼ਜ਼ਲਪੁਰਕਰ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਸੌ ਰੁਪਏ ਦਿੱਤੇ। ਅਫ਼ਜ਼ਲਪੁਰਕਰ ਤੋਂ ਸੌ ਰੁਪਏ ਲੈ ਕੇ ਅਸੀਂ ਟੈਕਸੀ ਰਾਹੀਂ ਕਾਲੇ ਦੇ ਘਰ ਚਲੇ ਗਏ। ਕਾਲੇ ਦੇ ਘਰ ਦਾ ਰਸਤਾ ਦਿਖਾਉਣ ਲਈ ਅਸੀਂ ਪਾਟਨਕਰ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਗਏ। ਗੋਡਸੇ, ਆਪਟੇ, ਪਟਨਾਕਰ ਅਤੇ ਮੈਂ ਕਾਲੇ ਦੇ ਘਰ ਟਿੰਟੋ ਗਏ। ਅਸੀਂ ਸ਼ੰਕਰ ਨੂੰ ਟੈਕਸੀ ਵਿੱਚ ਹੀ ਰਹਿਣ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਪਾਟਨਕਰ ਨੇ ਗੋਡਸੇ ਅਤੇ ਆਪਟੇ ਨੂੰ ਕਾਲੇ ਨਾਲ ਮਿਲਾਇਆ ਅਤੇ ਫਿਰ ਚਲੇ ਗਏ। ਫਿਰ ਗੋਡਸੇ ਅਤੇ ਆਪਟੇ ਕਾਲੇ ਨਾਲ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਗੱਲ ਕਰਨ ਲੱਗੇ ਜਿਸਦਾ ਮੈਂ ਸਿਰ ਜਾਂ ਪੂਛ ਨਹੀਂ ਬਣਾ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਪੰਜ-ਦਸ ਮਿੰਟਾਂ ਦੀ ਗੱਲਬਾਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕਾਲੇ ਪੌੜੀਆਂ ਚੜ੍ਹ ਗਿਆ ਅਤੇ ਪੈਸਿਆਂ ਦੀ ਡੰਡੀ ਲੈ ਕੇ ਹੇਠਾਂ ਆਇਆ, ਉਸਨੇ ਗੋਡਸੇ ਨੂੰ ਸੌਂਪ ਦਿੱਤਾ। ਗੱਡੇ ਵਿੱਚ ਦਸ ਤੋਂ ਪੰਦਰਾਂ ਸੌ ਰੁਪਏ ਦੇ ਨੋਟ ਸਨ।

'ਫਿਰ ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਬੰਬੇ ਡਾਇੰਗ ਵਰਕਸ ਵਾਪਸ ਚਲੇ ਗਏ। ਮਾਲਕ ਦਾ ਛੋਟਾ ਭਰਾ ਦਫ਼ਤਰ ਵਿੱਚ ਸੀ। ਮੈਂ ਅਤੇ ਸ਼ੰਕਰ ਟੈਕਸੀ ਤੋਂ ਉਤਰੇ ਅਤੇ ਉਥੇ ਹੀ ਇੰਤਜ਼ਾਰ ਕਰਨ ਲੱਗੇ, ਗੋਡਸੇ ਅਤੇ ਆਪਟੇ ਟੈਕਸੀ ਵਿਚ ਕਿਤੇ ਚਲੇ ਗਏ। ਡੇਢ ਘੰਟੇ ਬਾਅਦ ਆਪਟੇ ਉਸੇ ਟੈਕਸੀ ਵਿਚ ਵਾਪਸ ਆਏ, ਉਹ ਇਕੱਲਾ ਹੀ ਸੀ, ਗੋਡਸੇ ਇਕ ਹੋਰ ਟੈਕਸੀ ਲੈ ਕੇ ਕਿਤੇ ਹੋਰ ਚਲਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਕੋਈ ਕੰਮ ਪੂਰਾ ਕਰਕੇ। ਬਾਂਬੇ ਡਾਇੰਗ ਵਰਕਸ ਦਾ ਮਾਲਕ ਵੀ ਆਪਟੇ ਦੇ ਪਹੁੰਚਣ ਤੱਕ ਵਾਪਸ ਆ ਚੁੱਕਾ ਸੀ। ਆਪਟੇ ਨੇ ਲਗਭਗ ਪੰਦਰਾਂ ਮਿੰਟ ਉਸ ਨਾਲ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਗੱਲ ਕੀਤੀ। ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਫਿਰ ਟੈਕਸੀ ਵਿਚ ਬੈਠ ਕੇ ਦੀਕਸ਼ਿਤ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਘਰ ਆ ਗਏ। ਸ਼ੰਕਰ ਨੂੰ ਟੈਕਸੀ ਵਿੱਚ ਛੱਡ ਕੇ ਮੈਂ ਅਤੇ ਆਪਟੇ ਘਰ ਵਿੱਚ ਵੜ ਗਏ। ਆਪਟੇ ਦੀਕਸ਼ਿਤ ਮਹਾਰਾਜ ਤੋਂ ਰਿਵਾਲਵਰ ਲੈਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਦੀਕਸ਼ਿਤ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਇੱਕ ਛੋਟੀ ਪਿਸਤੌਲ ਦਿਖਾਈ। ਆਪਟੇ ਨੇ ਪਿਸਤੌਲ ਨੂੰ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਦਿੱਤੀ, ਦੀਕਸ਼ਿਤ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਭੁਗਤਾਨ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਤੱਕ ਪਿਸਤੌਲ ਸੌਂਪਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

ਆਪਟੇ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰਵਾਇਆ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਵੱਡੇ ਭਰਾ ਦਾਦਾ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਪਿਸਤੌਲ ਦੇਣ ਦਾ ਵਾਅਦਾ ਕੀਤਾ ਸੀ, 'ਤੁਸੀਂ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਇਹ ਪਿਸਤੌਲ ਮੈਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰ ਦਿਓ'। ਪਰ ਦੀਕਸ਼ਿਤ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਪਿਸਤੌਲ ਦੇਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਆਖਰ ਅਸੀਂ ਉਥੋਂ ਖਾਲੀ ਹੱਥ ਚਲੇ ਗਏ।

'ਅਸੀਂ ਪਹਿਲਾਂ ਗਲਤੀ ਨਾਲ ਜੁਹੂ ਏਅਰ ਪੋਰਟ 'ਤੇ ਚਲੇ ਗਏ ਅਤੇ ਫਿਰ ਉੱਥੋਂ ਸਾਂਤਾ ਕਰੂਜ਼ ਏਅਰ ਪੋਰਟ 'ਤੇ ਚਲੇ ਗਏ। ਆਪਟੇ ਨੇ ਮੈਨੂੰ 350/- ਰੁਪਏ ਦਿੱਤੇ ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਉਸੇ ਰਾਤ ਸ਼ੰਕਰ ਕਿਸਤਿਆ ਨਾਲ ਰੇਲ ਗੱਡੀ ਰਾਹੀਂ ਦਿੱਲੀ ਲਈ ਰਵਾਨਾ ਹੋਣ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਫਿਰ ਕਿਸਤਿਆ ਅਤੇ ਮੈਂ ਪਟਵਰਧਨ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਲਈ ਇੱਕੋ ਟੈਕਸੀ ਵਿੱਚ ਕੁਰਲਾ ਚਲੇ ਗਏ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਉਹ ਉੱਥੇ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਮੈਂ ਉੱਥੇ ਰਹਿਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ, ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਟੈਕਸੀ ਡਰਾਈਵਰ ਨੂੰ ਰੁਪਏ ਦਾ ਭੁਗਤਾਨ ਕੀਤਾ। 55 ਅਤੇ 50 ਪੈਸੇ ਲਏ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਭੇਜਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਸ ਤੋਂ ਰਸੀਦ ਲੈ ਲਈ। ਅਸੀਂ ਰਾਤ 9.30 ਵਜੇ ਤੱਕ ਉੱਥੇ ਰਹੇ, ਪਟਵਰਧਨ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਰੁ. 400।'

18 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਮੈਂ ਅਤੇ ਸ਼ੰਕਰ ਸਵੇਰੇ ਦੀਕਸ਼ਿਤ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਘਰ ਵਾਪਸ ਚਲੇ ਗਏ। ਸਾਨੂੰ ਉਸ ਤੋਂ ਕੋਈ ਫੰਡ ਜਾਂ ਹਥਿਆਰ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ। ਅਸੀਂ ਅੱਧੀ ਦੁਪਹਿਰ ਤੱਕ ਉੱਥੇ ਰਹੇ। ਅਸੀਂ 2.30 ਵਜੇ ਵਿਕਟੋਰੀਆ ਟਰਮਿਨਸ ਸਟੇਸ਼ਨ ਪਹੁੰਚ ਗਏ

Machine Translated by Google

pm ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਮੇਲ ਦੇ ਇੰਟਰ ਕਲਾਸ ਡੱਬੇ ਵਿੱਚ ਚੜ੍ਹ ਗਿਆ ਅਤੇ ਦਿੱਲੀ ਲਈ ਰਵਾਨਾ ਹੋ ਗਿਆ।'

ਦਿੱਲੀ ਪਹੁੰਚਿਆ, ਕਤਲ ਦੀ ਤਿਆਰੀ

'ਅਸੀਂ 19 ਜਨਵਰੀ ਦੀ ਸ਼ਾਮ 9.30 ਵਜੇ ਦਿੱਲੀ ਪਹੁੰਚੇ। ਅਸੀਂ ਟਾਂਗੇ ਵਿਚ ਬੈਠ ਕੇ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਭਵਨ ਪਹੁੰਚ ਗਏ। ਅਸੀਂ ਉੱਥੇ ਹਾਲ ਵਿਚ ਮਦਨਲਾਲ ਨੂੰ ਇਕ ਹੋਰ ਵਿਅਕਤੀ ਨਾਲ ਬੈਠੇ ਦੇਖਿਆ। ਮਦਨਲਾਲ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਮਿਲਾਇਆ, ਉਹ ਨੱਥੂਰਾਮ ਗੋਡਸੇ ਦਾ ਛੋਟਾ ਭਰਾ, ਗੋਪਾਲ ਗੋਡਸੇ ਸੀ। ਥੋੜ੍ਹੀ ਦੇਰ ਬਾਅਦ ਆਪਟੇ, ਕਰਕਰੇ ਅਤੇ ਗੋਡਸੇ ਵੀ ਆ ਗਏ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ, ਸ਼ੰਕਰ, ਗੋਪਾਲ ਅਤੇ ਮਦਨਲਾਲ ਨੂੰ ਉਸ ਰਾਤ ਹਾਲ ਵਿੱਚ ਸੌਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਅਤੇ ਅਗਲੀ ਸਵੇਰ ਵਾਪਸ ਆਉਣ ਦਾ ਵਾਅਦਾ ਕੀਤਾ, ਫਿਰ ਉਹ ਚਲੇ ਗਏ।

"20 ਜਨਵਰੀ ਦੀ ਸਵੇਰ ਨੂੰ, ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਕਰਕਰੇ ਸਵੇਰੇ 8.30 ਵਜੇ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਭਵਨ ਆਏ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮਦਨਲਾਲ ਨੂੰ ਬਾਲਣ ਖਰੀਦਣ ਲਈ ਕੁਝ ਪੈਸੇ ਦਿੱਤੇ ਅਤੇ ਫਿਰ ਚਲੇ ਗਏ। ਆਪਟੇ ਅੱਧੇ ਘੰਟੇ ਬਾਅਦ ਵਾਪਸ ਆਏ ਅਤੇ ਸ਼ੰਕਰ ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਬਿਰਲਾ ਹਾਊਸ ਜਾਣ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਅਸੀਂ ਕਾਰ ਰਾਹੀਂ ਬਿਰਲਾ ਹਾਊਸ ਗਏ ਅਤੇ ਮੁੱਖ ਗੇਟ 'ਤੇ ਰੋਕ ਲਿਆ। ਜਦੋਂ ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਮੈਂ ਕਾਰ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲੇ ਅਤੇ ਅੰਦਰ ਜਾਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਸੰਤਰੀ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਰੋਕ ਲਿਆ। ਆਪਟੇ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਅਸੀਂ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਦੇ ਸਕੱਤਰ ਨੂੰ ਮਿਲਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ। ਸੰਤਰੀ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ। ਆਪਣੇ ਨਾਮ ਅਤੇ ਕਾਰਨ ਲਿਖਣ ਲਈ ਅਸੀਂ ਇੱਕ ਚਿੱਟ 'ਤੇ ਮਿਲਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਦੇ ਦਿੱਤਾ। ਆਪਟੇ ਨੇ ਚਿੱਟ 'ਤੇ ਕੁਝ ਲਿਖਿਆ ਅਤੇ ਸੰਤਰੀ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ। ਆਪਟੇ ਨੇ ਉਸ ਵਿਅਕਤੀ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਕਿਹਾ - 'ਇਹ ਸੁਹਰਾਵਰਦੀ ਹੈ, ਉਹ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਦੌਰਾਨ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਦੇ ਕੋਲ ਬੈਠਦਾ ਹੈ'।

'ਉਦੋਂ ਹੀ ਸੰਤਰੀ ਵਾਪਸ ਪਰਤਿਆ ਅਤੇ ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਮੈਂ ਬਿਰਲਾ ਹਾਊਸ ਦੇ ਅਹਾਤੇ ਵਿਚ ਦਾਖਲ ਹੋਏ। ਅਸੀਂ ਘਰ ਦੇ ਪਿਛਲੇ ਪਾਸੇ ਲਾਅਨ ਵੱਲ ਚੱਲ ਪਏ ਜਿੱਥੇ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਸਭਾਵਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਸਨ। ਆਪਟੇ ਨੇ ਇੱਕ ਥਾਂ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰਦਿਆਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇੱਥੇ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਅਤੇ ਸੁਹਰਾਵਰਦੀ ਬੈਠੇ ਹੋਣਗੇ। ਆਪਟੇ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਵੈਂਟੀਲੇਟਰ ਜਾਂ ਖਿੜਕੀ ਦਿਖਾਈ; ਇਹ ਇੱਕ ਟ੍ਰੇਲਿਸਵਰਕ ਗਰਿੱਲ ਦੁਆਰਾ ਕਵਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਆਪਟੇ ਨੇ ਗਰਿੱਲ ਦੇ ਅਪਰਚਰ ਨੂੰ ਮਾਪਿਆ ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਕੋਈ ਵੀ ਇਸ ਰਾਹੀਂ ਰਿਵਾਲਵਰ ਨਾਲ ਫਾਇਰ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਹੈਂਡ ਗ੍ਰੇਨਸ.ਡੀ ਵੀ ਸੁੱਟ ਸਕਦਾ ਹੈ। "ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਸੰਭਵ ਹੋਵੇ ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਅਤੇ ਸੁਹਰਾਵਰਦੀ ਦੋਵੇਂ ਸੁਰੂਆਤੀ ਹਮਲੇ ਵਿੱਚ ਹੀ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਣਗੇ। ਜੇਕਰ ਅਸੀਂ ਦੋਵਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ, ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਇੱਕ ਮਾਰਿਆ ਜਾਵੇ"।

'ਫਿਰ ਅਸੀਂ ਪਲੇਟਫਾਰਮ ਦੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਚਲੇ ਗਏ। ਆਪਟੇ ਨੇ ਦੋ ਥਾਵਾਂ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ, ਇੱਕ ਜਗ੍ਹਾ ਕੰਧ ਦੇ ਨੇੜੇ ਸੱਜੇ ਪਾਸੇ ਸੀ ਅਤੇ ਦੂਜੀ ਖੱਬੇ ਪਾਸੇ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ, ''ਅਸੀਂ ਦੋਵੇਂ ਥਾਂਵਾਂ 'ਤੇ ਬੰਦੂਕ ਦੇ ਸੂਤੀ ਸਲੈਬ ਨੂੰ ਵਿਸਫੋਟ ਕਰਾਂਗੇ, ਤਾਂ ਜੋ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਧਿਆਨ ਧਮਾਕਿਆਂ ਵੱਲ ਮੋੜਿਆ ਜਾ ਸਕੇ, ਫਿਰ ਭੰਬਲਭੂਸੇ ਵਿਚ

Machine Translated by Google

ਅਸੀਂ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਲਏ ਬਿਨਾਂ ਮਾਰ ਦੇਵਾਂਗੇ।" ਆਪਟੇ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਵੈਂਟੀਲੇਟਰ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਇਕ ਕਮਰਾ ਸੀ, "ਤੁਸੀਂ ਫੋਟੋਗ੍ਰਾਫਰ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਇਸ ਵਿਚ ਦਾਖਲ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹੋ"।
ਅੰਦਰ ਜਾਣ 'ਤੇ ਮੈਂ ਗਰਿੱਲ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਤੋਂ ਫਾਇਰ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਅਪਰਚਰ ਰਾਹੀਂ ਗ੍ਰਨੇਡ ਵੀ ਸੁੱਟ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਅਸੀਂ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲ ਨਹੀਂ ਹੋਏ ਪਰ ਅਸੀਂ ਬਿਲਕੁਲ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਗਏ ਅਤੇ ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ ਤੋਂ ਜਗ੍ਹਾ ਦਾ ਢੇਰ ਦੇਖਿਆ।'

"20 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਪੂਰੇ ਬਿਰਲਾ ਹਾਊਸ ਕੰਪਾਉਂਡ ਅਤੇ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਸਥਾਨ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਘੇਰ ਕੇ ਸਵੇਰੇ 11.30 ਵਜੇ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਭਵਨ ਪਰਤ ਆਏ। ਆਪਟੇ ਮੈਨੂੰ ਮਹਾਸਭਾ 'ਤੇ ਛੱਡ ਕੇ ਕਿਤੇ ਚਲੇ ਗਏ, ਉਹ ਵੀਹ-ਪੱਚੀ ਮਿੰਟਾਂ ਬਾਅਦ ਵਾਪਸ ਆਏ।' ਆਪਟੇ ਨੇ ਫਿਰ ਗੋਪਾਲ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ। ਗੋਡਸੇ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਮਹਾਂਸਭਾ ਭਵਨ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਜੰਗਲ ਵਿੱਚ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਬੰਦੂਕਾਂ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।ਗੋਪਾਲ ਗੋਡਸੇ ਅਤੇ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਇੱਕ-ਇੱਕ ਰਿਵਾਲਵਰ ਦਿੱਲੀ ਲੈ ਕੇ ਗਏ ਸੀ।

ਫਿਰ ਆਪਟੇ, ਗੋਪਾਲ, ਸ਼ੰਕਰ ਅਤੇ ਮੈਂ ਮਹਾਸਭਾ ਭਵਨ ਦੇ ਪਿਛਲੇ ਪਾਸੇ ਦੇ ਜੰਗਲਾਂ ਵਿਚ ਚਲੇ ਗਏ। ਗੋਪਾਲ ਕੋਲ 38 ਬੋਰ ਦਾ ਰਿਵਾਲਵਰ; ਸ਼ੰਕਰ ਦੂਸਰਾ .32 ਜਾਂ .22 ਬੋਰ ਲੈ ਕੇ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ।

'ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਜੰਗਲ ਦੇ ਅੰਦਰ ਇੱਕ ਡੂੰਘੇ ਸਥਾਨ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚੇ ਅਤੇ ਰਿਵਾਲਵਰ ਅਜ਼ਮਾਏ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਗੋਪਾਲ ਦੁਆਰਾ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ ਰਿਵਾਲਵਰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਜਾਮ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਬਿਲਕੁਲ ਨਾਕਾਬਲ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਸੀ। ਆਪਟੇ ਨੇ ਫਿਰ ਸ਼ੰਕਰ ਦੁਆਰਾ ਰੱਖੇ ਰਿਵਾਲਵਰ ਦਾ ਮੁਆਇਨਾ ਕੀਤਾ। ਉਸਨੇ ਚਾਰ ਗੋਲੀਆਂ ਇਸ ਦੇ ਚੈਂਬਰ ਵਿੱਚ ਲੱਦ ਦਿੱਤੀਆਂ ਅਤੇ ਸ਼ੰਕਰ ਨੂੰ ਗੋਲੀ ਚਲਾਉਣ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਸ਼ੰਕਰ ਨੂੰ ਦਸ ਪਾਸਿਆਂ ਤੋਂ ਦਰੱਖਤ 'ਤੇ ਗੋਲੀ ਚਲਾਉਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਗਿਆ।

ਕੁਝ ਗਲਤ ਸੀ ਗੋਲੀ ਦਰਖਤ ਤੱਕ ਵੀ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚੀ। ਇਹ ਜ਼ਮੀਨ 'ਤੇ ਡਿੱਗ ਗਿਆ, ਕੁਝ ਫੁੱਟ ਛੋਟਾ. ਆਪਟੇ ਨੇ ਉਸ ਰਿਵਾਲਵਰ ਨੂੰ ਵੀ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਗੋਪਾਲ ਨੇ ਆਪਣੇ ਰਿਵਾਲਵਰ ਨੂੰ ਠੀਕ ਕਰਨ ਅਤੇ ਠੀਕ ਕਰਨ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ। ਉਸਨੇ ਸ਼ੰਕਰ ਨੂੰ ਮਹਾਸਭਾ ਭਵਨ ਵਿੱਚ ਪਏ ਆਪਣੇ ਬੈਗ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਚਾਕੂ ਅਤੇ ਤੇਲ ਦੀ ਇੱਕ ਬੋਤਲ ਲੈਣ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਜਲਦੀ ਹੀ ਸ਼ੰਕਰ ਗੋਪਾਲ ਦੀਆਂ ਮੰਗੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਲੈ ਕੇ ਵਾਪਸ ਆ ਗਿਆ। ਜਦੋਂ ਗੋਪਾਲ ਆਪਣਾ ਰਿਵਾਲਵਰ ਠੀਕ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਤਾਂ ਤਿੰਨ ਫਾਰੈਸਟ ਗਾਰਡ ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਆਏ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ - 'ਤੁਸੀਂ ਇੱਥੇ ਕੀ ਕਰ ਰਹੇ ਹੋ?' ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿ ਗਾਰਡ ਸਾਡੇ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਦੇ ਅਸੀਂ ਰਿਵਾਲਵਰ ਨੂੰ ਇੱਕ ਬੈੱਡ ਸ਼ੀਟ ਦੇ ਹੇਠਾਂ ਲੁਕੋ ਦਿੱਤਾ ਜੋ ਅਸੀਂ ਜ਼ਮੀਨ 'ਤੇ ਵਿਛਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।

ਗੋਪਾਲ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਵਾਲਾਂ ਦੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤੇ ਅਤੇ ਫਿਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਗੱਲਬਾਤ ਕੀਤੀ, ਜਲਦੀ ਹੀ ਤਿੰਨ ਗਾਰਡ ਚਲੇ ਗਏ।

'ਆਪਟੇ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਹੁਣ ਉੱਥੇ ਰਹਿਣਾ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਅਸੀਂ ਮਹਾਂਸਭਾ ਭਵਨ ਵਾਪਸ ਆ ਗਏ। ਅਸੀਂ ਕਰਕਰੇ ਅਤੇ ਮਦਨਲਾਲ ਨੂੰ ਹਾਲ ਵਿਚ ਬੈਠੇ ਦੇਖਿਆ। ਆਪਟੇ ਨੇ ਕਰਕਰੇ ਨੂੰ ਮਰੀਨਾ ਹੋਟਲ ਜਾਣ ਅਤੇ ਮਦਨਲਾਲ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਲੈ ਜਾਣ ਲਈ ਕਿਹਾ; ਉਸਨੇ ਕਰਕਰੇ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਅਸੀਂ ਵੀ ਥੋੜ੍ਹੀ ਦੇਰ ਵਿੱਚ ਮਰੀਨਾ ਹੋਟਲ ਪਹੁੰਚ ਜਾਵਾਂਗੇ। ਮਦਨਲਾਲ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਭਵਨ ਵਿੱਚ ਬਿਸਤਰਾ ਵਾਪਸ ਛੱਡ ਗਿਆ ਸੀ। ਦੋਨਾਂ ਦੇ ਚਲੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਥੋੜ੍ਹੀ ਦੇਰ ਬਾਅਦ, ਆਪਟੇ ਨੇ ਗੋਪਾਲ ਅਤੇ ਸਾਨੂੰ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਮਰੀਨਾ ਹੋਟਲ ਵੱਲ ਵਧਣ ਲਈ ਕਿਹਾ। 'ਗੋਪਾਲ ਤੂੰ 'ਸਮੱਗਰੀ' ਵਾਲਾ ਬੈਗ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਲੈ ਜਾ।' ਗੋਪਾਲ ਨੇ ਬੈਗ ਚੁੱਕਿਆ

Machine Translated by Google

ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਮਰੀਨਾ ਹੋਟਲ ਆ ਗਏ। ਅਸੀਂ ਹੋਟਲ ਦੀ ਤੀਜੀ ਮੰਜ਼ਿਲ 'ਤੇ ਇਕ ਕਮਰੇ 'ਚ ਨੱਥੂਰਾਮ ਗੋਡਸੇ ਨੂੰ ਮੰਜੇ 'ਤੇ ਪਏ ਦੇਖਿਆ। ਗੋਪਾਲ ਨੇ ਬੈਗ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ। ਸ਼ੰਕਰ ਅਤੇ ਮੈਂ ਫਿਰ ਹੇਠਾਂ ਆ ਗਏ ਅਤੇ ਦੁਪਹਿਰ ਦਾ ਖਾਣਾ ਖਾਧਾ।

'ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਦੁਪਹਿਰ ਦੇ ਖਾਣੇ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵਾਪਸ ਆਏ ਤਾਂ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਗੋਪਾਲ ਅਜੇ ਵੀ ਆਪਣੀ ਬੰਦੂਕ ਦੀ ਮੁਰੰਮਤ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲ ਹੋ ਕੇ ਅਸੀਂ ਅੰਦਰੋਂ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤੇ। ਆਪਟੇ, ਕਰਕਰੇ, ਮਦਨਲਾਲ ਅਤੇ ਮੈਂ ਬਾਥਰੂਮ ਵਿੱਚ ਗਏ, ਨੱਥੂਰਾਮ ਗੋਡਸੇ ਅਤੇ ਸ਼ੰਕਰ ਬਾਥਰੂਮ ਦੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਕੋਲ ਖੜੇ ਸਨ। ਅਸੀਂ ਚਾਰਾਂ ਨੇ ਬੰਦੂਕ ਦੀਆਂ ਕਪਾਹ ਦੀਆਂ ਸਲੈਬਾਂ ਤਿਆਰ ਕਰਨੀਆਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ, ਅਸੀਂ ਬੰਦੂਕ ਕਪਾਹ ਦੀਆਂ ਸਲੈਬਾਂ 'ਤੇ ਡੈਟੋਨੇਟਰ, ਪ੍ਰਾਈਮਰ ਅਤੇ ਫਿਊਜ਼ ਦੀਆਂ ਤਾਰਾਂ ਨੂੰ ਫਿਕਸ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਿਸਫੋਟ ਲਈ ਤਿਆਰ, ਘਾਤਕ ਬੰਬਾਂ ਵਿੱਚ ਬਦਲ ਦਿੱਤਾ। ਉਸ ਸਮੇਂ, ਨੱਥੂਰਾਮ ਗੋਡਸੇ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਸੰਬੋਧਿਤ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਕਿਹਾ - 'ਬੈਜ, ਹਮਚਾ ਸੇਵਤ ਚਾ ਪ੍ਰਯਾਤਨਾ ਆਹੇ, ਉਹ ਕੰਮ ਆਜ ਜ਼ਲੇਚ ਪਹਿਜੇ, ਸਗਲਾ ਵਿਵਸਥਿਤ ਫੋਦਾ', 'ਬੈਜ, ਇਹ ਸਾਡੀ ਆਖਰੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਹੈ, ਕੰਮ ਅੱਜ ਪੂਰਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਓ ਕਿ ਸਭ ਕੁਝ ਸਹੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ।' ਇੱਥੇ ਇਹ ਨੋਟ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਨੱਥੂਰਾਮ 'ਅਮਚਾ' 'ਸਾਡਾ', ਜਾਂ ਤਾਂ ਇਸਦੇ ਬਹੁਵਚਨ ਅਰਥਾਂ ਵਿੱਚ ਜਾਂ ਸ਼ਾਹੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਇੱਕਵਚਨ ਵਜੋਂ ਵਰਤ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਉੱਚ ਜਾਤੀ ਦੇ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰੀਆਂ ਨੂੰ ਨਿਮਰ 'ਮੈਂ' ਦੀ ਥਾਂ 'ਅਸੀਂ' ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਆਪਣੇ ਆਪ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਨ ਦੀ ਆਦਤ ਸੀ।)

ਹਥਿਆਰ ਵੰਡੇ ਗਏ - ਕੋਡ ਨਾਮ ਦਿੱਤੇ ਗਏ - ਭੇਸ ਅਪਣਾਏ ਗਏ

ਬੈਜ ਨੇ ਅੱਗੇ ਕਿਹਾ, 'ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਬੰਦੂਕ ਦਾ ਸੂਤੀ ਬੰਬ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਹੈਂਡ ਗ੍ਰੇਨੇਡ ਤਿਆਰ ਕੀਤੇ ਅਤੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਵਾਪਸ ਆਏ, ਗੋਪਾਲ ਨੇ ਆਪਣਾ ਰਿਵਾਲਵਰ ਮੁਰੰਮਤ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਸਾਫ਼ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ। ਆਪਟੇ ਨੇ ਕਿਹਾ, "ਹੁਣ ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਤੈਅ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੌਣ ਹਥਿਆਰ ਅਤੇ ਵਿਸਫੋਟਕ ਲੈ ਕੇ ਜਾਵੇਗਾ। ਠੀਕ ਹੈ, ਮਦਨਲਾਲ ਅਤੇ ਸ਼ੰਕਰ ਤੁਹਾਡੇ ਕੋਲ ਇੱਕ-ਇੱਕ ਬੰਦੂਕ ਸੂਤੀ ਬੰਬ ਅਤੇ ਇੱਕ ਹੈਂਡ ਗ੍ਰੇਨੇਡ ਹੈ। ਨੱਥੂਰਾਮ, ਗੋਪਾਲ ਅਤੇ ਕਰਕਰੇ ਇੱਕ-ਇੱਕ ਹੈਂਡ ਗ੍ਰੇਨੇਡ ਲੈ ਕੇ ਜਾਣਗੇ ਅਤੇ ਬੈਜ ਅਤੇ ਮੈਂ ਹਰ ਇੱਕ ਰਿਵਾਲਵਰ ਲੈ ਕੇ ਜਾਵਾਂਗਾ।" ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਦਹਿਸ਼ਤ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਲਈ ਸਿਰਫ਼ ਇੱਕ ਬੰਦੂਕ ਦੀ ਕਪਾਹ ਦੀ ਸਲੈਬ ਹੀ ਕਾਫ਼ੀ ਸੀ, "ਇਹ ਉਮੀਦ ਕਰਨਾ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਦੋ ਥਾਵਾਂ 'ਤੇ ਦੋ ਬੰਦੂਕ ਸੂਤੀ ਬੰਬ ਵਿਸਫੋਟ ਕਰ ਦੇਵੇ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਦਾ ਧਿਆਨ ਨਾ ਰਹੇ, ਇੱਕ ਬੰਦੂਕ ਸੂਤੀ ਬੰਬ ਅਤੇ ਇੱਕ ਹੈਂਡ ਗ੍ਰੇਨੇਡ ਦੇ ਦਿਓ। ਮਦਨਲਾਲ ਨੂੰ। ਸ਼ੰਕਰ ਅਤੇ ਮੈਂ ਇਕ-ਇਕ ਹੈਂਡ ਗ੍ਰੇਨੇਡ ਅਤੇ ਇਕ ਰਿਵਾਲਵਰ ਲੈ ਕੇ ਜਾਵਾਂਗੇ। ਬਾਕੀ ਤੁਹਾਡੇ ਕੋਲ ਇਕ-ਇਕ ਹੈਂਡ ਗ੍ਰੇਨੇਡ ਹੈ। ਨੱਥੂਰਾਮ ਅਤੇ ਆਪਟੇ ਬਾਕੀ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਸੰਕੇਤ ਕਰਨਗੇ ਅਤੇ ਸਾਡੀਆਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਨੂੰ ਸਮਕਾਲੀ ਕਰਨਗੇ। ਆਪਟੇ ਨੇ ਅੰਤਿਮ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦਿੱਤੇ। "ਮਦਨਲਾਲ, ਤੁਸੀਂ ਪੋਡੀਅਮ ਦੇ ਨੇੜੇ ਜਿੰਨੀ ਸੰਭਵ ਹੋ ਸਕੇ, ਪਿਛਲੀ ਕੰਧ 'ਤੇ ਬੰਦੂਕ ਵਾਲੇ ਸੂਤੀ ਬੰਬ ਨੂੰ ਵਿਸਫੋਟ ਕਰੋ। ਬੈਜ ਜਿਵੇਂ ਹੀ ਬੰਬ ਫਟਦਾ ਹੈ, ਇੱਕ ਫੋਟੋਗ੍ਰਾਫਰ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਨੌਕਰ ਦੇ ਕੁਆਰਟਰ ਦੇ ਪਿਛਲੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲ ਹੋਵੋ ਅਤੇ ਪਿੱਛੇ ਤੋਂ ਗਾਂਧੀ ਜੀ 'ਤੇ ਫਾਇਰ ਕਰੋ ਅਤੇ ਇੱਕ ਗੋਲਾ ਸੁੱਟੋ। ਵੈਂਟੀਲੇਟਰ ਗਰਿੱਲ ਦੇ ਅਪਰਚਰ ਰਾਹੀਂ ਉਸ 'ਤੇ ਗ੍ਰੇਨੇਡ ਸੁੱਟਿਆ।

Machine Translated by Google

ਮੈਂ ਮਦਨਲਾਲ ਨੂੰ ਸੰਕੇਤ ਕਰਾਂਗਾ ਅਤੇ ਨੱਥੂਰਾਮ ਮੈਨੂੰ ਸੰਕੇਤ ਕਰਦਾ ਰਹੇਗਾ। ਬਾਕੀ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਹਾਜ਼ਰੀਨ ਨਾਲ ਰਲਣਗੇ।''

'ਆਪਟੇ ਨੇ ਫਿਰ ਸਾਨੂੰ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕੋਡ ਨਾਮ ਦਿੱਤੇ। ਨੱਥੂਰਾਮ ਗੋਡਸੇ - ਦੇਸ਼ਪਾਂਡੇ, ਕਰਕਰੇ - ਵਿਆਸ, ਆਪਟੇ - ਕਰਮਰਕਰ, ਬੈਜ - ਬੰਦੋਪੰਤ ਅਤੇ ਸ਼ੰਕਰ - ਤੁਕਾਰਾਮ। ਮੈਨੂੰ ਗੋਪਾਲ ਅਤੇ ਮਦਨਲਾਲ ਨੂੰ ਦਿੱਤੇ ਕੋਡ ਨਾਮ ਯਾਦ ਨਹੀਂ ਹਨ।

ਆਪਟੇ ਨੇ ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਢੁਕਵੇਂ ਭੇਸ ਧਾਰਨ ਕਰਨੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਨੱਥੂਰਾਮ ਨੇ ਫੌਜੀ ਵਰਦੀ ਦੇ ਸਮਾਨ ਖਾਕੀ ਕੱਪੜੇ ਪਹਿਨਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ; ਆਪਟੇ ਨੇ ਨੀਲਾ ਸੂਟ ਪਾਇਆ; ਕਰਕਰੇ ਨੇ ਜਵਾਹਰ ਕਮੀਜ਼ (ਲੰਬੀ ਕਮੀਜ਼), ਧੋਤੀ ਅਤੇ ਗਾਂਧੀ ਟੋਪੀ ਪਹਿਨੀ ਸੀ; ਮਦਨਲਾਲ ਨੇ ਕੋਟ, ਕਮੀਜ਼ ਅਤੇ ਪੈਂਟ ਵਿਚ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਵਾਂਗ ਕੱਪੜੇ ਪਾਏ ਹੋਏ ਸਨ; ਗੋਪਾਲ ਨੇ ਇੱਕ ਕਮੀਜ਼, ਸ਼ਾਰਟਸ ਅਤੇ ਇੱਕ ਜੈਕਟ ਪਹਿਨੀ ਹੋਈ ਸੀ; ਮੈਂ ਇੱਕ ਧੋਤੀ ਅਤੇ ਇੱਕ ਜਵਾਹਰ ਕੋਟ ਪਹਿਨਿਆ ਸੀ; ਸ਼ੰਕਰ ਇੱਕ ਕੋਟ, ਕਮੀਜ਼ (ਕਮੀਜ਼), ਧੋਤੀ ਅਤੇ ਇੱਕ ਟੋਪੀ ਪਹਿਨਦਾ ਸੀ; ਕਰਕਰੇ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਮੁੱਛਾਂ ਮੁੰਨ ਦਿੱਤੀਆਂ ਅਤੇ ਅੱਖਾਂ ਦੀ ਪੈਨਸਿਲ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਪਤਲੇ ਸਾਈਡ ਬਰਨ ਨੂੰ ਕਾਲੇ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਮੱਥੇ 'ਤੇ ਚਮਕੀਲਾ ਸਿੰਦੂਰ ਦਾ ਤਿਲਕ ਲਗਾਇਆ।

'ਫਿਰ ਆਪਟੇ ਨੇ ਕਰਕਰੇ ਨੂੰ ਇਕ ਬੰਦੂਕ ਸੂਤੀ ਬੰਬ ਅਤੇ ਇਕ ਹੈਂਡ ਗ੍ਰੇਨੇਡ ਮਦਨਲਾਲ ਨੂੰ ਦੇਣ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਉਸ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਅਤੇ ਸ਼ੰਕਰ ਨੂੰ ਹੈਂਡ ਗਰਨੇਡ ਅਤੇ ਇੱਕ-ਇੱਕ ਰਿਵਾਲਵਰ ਦਿੱਤਾ। ਫਿਰ ਮਦਨਲਾਲ ਅਤੇ ਕਰਕਰੇ ਬਿਰਲਾ ਹਾਊਸ ਲਈ ਰਵਾਨਾ ਹੋਏ। ਪੰਦਰਾਂ ਮਿੰਟਾਂ ਬਾਅਦ ਆਪਟੇ, ਸ਼ੰਕਰ, ਗੋਪਾਲ ਅਤੇ ਮੈਂ ਟੈਕਸੀ ਵਿੱਚ ਬੈਠ ਕੇ ਬਿਰਲਾ ਹਾਊਸ ਵੱਲ ਚੱਲ ਪਏ। ਨੱਥੂਰਾਮ ਨੇ ਵਾਅਦਾ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਵੀਹ ਮਿੰਟਾਂ ਬਾਅਦ ਚਲੇ ਜਾਣਗੇ ਅਤੇ ਬਿਰਲਾ ਹਾਊਸ ਵਿਖੇ ਸਾਨੂੰ ਮਿਲਣਗੇ। ਮਰੀਨਾ ਹੋਟਲ ਤੋਂ ਅਸੀਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਭਵਨ ਗਏ।

22 ਜੁਲਾਈ 1948: ਆਪਣੀ ਗਵਾਹੀ ਨੂੰ ਜਾਰੀ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ, ਬੈਜ ਨੇ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉਹ 20 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਵਾਪਰੀਆਂ ਸਨ ਜਦੋਂ ਮਦਨਲਾਲ ਨੇ ਬਿਰਲਾ ਹਾਊਸ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਮੈਦਾਨ ਵਿੱਚ ਫਿਊਜ਼ ਜਗਾਇਆ ਅਤੇ ਬੰਦੂਕ ਦੇ ਸੂਤੀ ਬੰਬ ਨੂੰ ਵਿਸਫੋਟ ਕੀਤਾ।

'ਮੈਂ ਆਪਣਾ ਰਿਵਾਲਵਰ ਅਤੇ ਹੈਂਡ ਗ੍ਰੇਨੇਡ ਹੈਂਡ ਬੈਗ ਵਿਚ ਛੁਪਾ ਲਿਆ ਸੀ। ਮਰੀਨਾ ਹੋਟਲ ਤੋਂ ਨਿਕਲ ਕੇ ਅਸੀਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਭਵਨ ਅਤੇ ਫਿਰ ਬਿਰਲਾ ਹਾਊਸ ਗਏ। ਅਸੀਂ ਸਿੱਧਾ ਪਿੱਛੇ ਵੱਲ ਨੂੰ ਚੱਲ ਪਏ ਅਤੇ ਡਰਾਈਵਰ ਨੂੰ ਨੌਕਰ ਦੇ ਕੁਆਰਟਰ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਚੌਂਕ ਵਿੱਚ ਕਾਰ ਖੜ੍ਹੀ ਕਰਨ ਲਈ ਕਹਿ ਕੇ ਅਸੀਂ ਕਾਰ ਵਿੱਚੋਂ ਉਤਰ ਗਏ। ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਮਦਨਲਾਲ ਨੂੰ ਮਿਲੇ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਸ਼ਾਇਦ ਹੀ ਕੁਝ ਕਦਮਾਂ ਦੀ ਦੂਰੀ ਤੈਅ ਕੀਤੀ ਹੋਵੇ। ਆਪਟੇ ਨੇ ਮਦਨਲਾਲ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ - 'ਤੈਰ ਹੋ ਕੀ?' 'ਕੀ ਤੁਸੀ ਤਿਆਰ ਹੋ?'

ਮਦਨਲਾਲ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ - 'ਹਾਨ, ਤੈਯਾਰ ਹਾਂ।' 'ਹਾਂ, ਮੈਂ ਤਿਆਰ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਬੰਦੂਕ ਦਾ ਸੂਤੀ ਬੰਬ ਕੰਧ 'ਤੇ ਰੱਖਿਆ ਹੈ, ਹੁਣ ਮੈਂ ਸਿਰਫ ਫਿਊਜ਼ ਨੂੰ ਰੋਸ਼ਨ ਕਰਨਾ ਹੈ।' ਉਸ ਸਮੇਂ ਮੈਂ ਕਰਕਰੇ ਨੂੰ ਪਿਛਲੇ ਵਿਹੜੇ ਵਿਚ ਜਾਂਦੇ ਹੋਏ ਦੇਖਿਆ ਅਤੇ ਉਸ ਖੇਤਰ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਜਿੱਥੇ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ ਪਲੇਟਫਾਰਮ ਸਥਿਤ ਸੀ। ਇਹ ਉਹੀ ਥਾਂ ਸੀ ਜੋ ਆਪਟੇ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਸਵੇਰੇ ਦਿਖਾਈ ਸੀ।

ਬੈਜ ਠੰਡੇ ਪੈਰਾਂ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਕਤਲ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਫੇਲ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ 'ਕਰਕਰੇ ਸਾਡੇ

ਕੋਲ ਆਏ ਅਤੇ ਆਪਟੇ ਨੂੰ ਕਿਹਾ, "ਤੁਸੀਂ ਬਹੁਤ ਦੇਰ ਨਾਲ ਹੋ, ਪ੍ਰਾਰਥਨਾਵਾਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਚੁੱਕੀਆਂ ਹਨ। ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਆਪਣੀ ਸੀਟ ਬਣਾ ਲਈ ਹੈ।

Machine Translated by Google

ਪਿੱਛੇ ਤੋਂ ਉਸਦੀ ਫੋਟੋ ਖਿੱਚਣ ਦੇ ਬਹਾਨੇ ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲ ਹੋਣ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।" ਆਪਟੇ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਫੋਟੋਗ੍ਰਾਫਰ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪੋਜ਼ ਦੇਣ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਹੈਂਡ ਬੈਗ ਨਾਲ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਆਉਣ ਲਈ ਕਿਹਾ। (ਕਰਕਰੇ ਦੀ ਟਿੱਪਣੀ ਕਿ ਉਹ ਦੇਰ ਨਾਲ ਸਨ ਅਤੇ ਨਮਾਜ਼ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਸੀ, ਇਸ ਸੰਭਾਵਨਾ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਕੁਰਾਨ ਦਾ ਪਾਠ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦੇ ਹੀ ਬੰਬ ਧਮਾਕਾ ਹੋ ਜਾਣਾ ਸੀ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਭਾਵਨਾ ਪੈਦਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਕਿ ਇਹ ਇਸ ਵਿਰੁੱਧ ਚੱਲ ਰਹੇ ਵਿਰੋਧ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਸੀ। ਕੁਰਾਨ ਦਾ ਪਾਠ, ਅਤੇ ਉਲਝਣ ਦੇ ਸਮੇਂ ਤੱਕ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਦੀ ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ ਹੱਤਿਆ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਸੀ।ਇਸ ਨਾਲ ਉਹ ਲੋਕ ਜੋ ਧਮਾਕੇ ਜਾਂ ਕਤਲ ਵਿੱਚ ਸਿੱਧੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸ਼ਾਮਲ ਨਹੀਂ ਸਨ ਨਜ਼ਰ ਆ ਰਹੇ ਸਨ, ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਆਪਟੇ, ਕਰਕਰੇ ਅਤੇ ਦੋ ਗੋਡਸੇ ਬਚ ਜਾਣਗੇ। ਭਰਾਵਾਂ).

'ਮੈਂ ਕਮਰੇ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਦੋ-ਤਿੰਨ ਬੰਦੇ ਬੈਠੇ ਦੇਖਿਆ। ਮੈਨੂੰ ਤੁਰੰਤ ਅਹਿਸਾਸ ਹੋਇਆ ਕਿ ਕਤਲ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮੇਰੇ ਲਈ ਕਮਰੇ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਣਾ ਅਸੰਭਵ ਹੋਵੇਗਾ, ਮੈਂ ਠੰਡੇ ਪੈਰਾਂ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਕੀਤਾ. ਨੱਥੂਰਾਮ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਕਿਹਾ - 'ਦਾਰੂ ਨਕਾ, ਆਪਨ ਸਰਵ ਇਥੁਨ ਸੁਰਕਸ਼ਿਤ ਪਾਨੇ ਬਹੇਰ ਪਦੂ ਸ਼ਕੁ ਅਸ਼ੀ ਵਿਵਸਥਾ ਮੈਂ ਕੇਲੀ ਆ', 'ਡਰ ਨਾ। ਅਸੀਂ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਕੀਤੇ ਹਨ ਤਾਂ ਜੋ ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਢੰਗ ਨਾਲ ਇੱਥੋਂ ਨਿਕਲ ਸਕੀਏ।'' ਫਿਰ ਨੱਥੂਰਾਮ, ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਕਰਕਰੇ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਵੜਨ ਲਈ ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਹਿੱਸੇ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰਨ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਗਾਂਧੀ ਜੀ 'ਤੇ ਪਿੱਛਿਓਂ ਗੋਲੀ ਚਲਾਉਣ ਦੀ ਬਜਾਏ, ਮੈਂ ਅੱਗੇ ਤੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨੇੜੇ ਜਾਣਾ ਪਸੰਦ ਕਰਾਂਗਾ ਅਤੇ ਇਹ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਗੋਲੀ ਚਲਾਵਾਂਗਾ ਕਿ ਉਹ ਮਾਰਿਆ ਜਾਵੇ। ਮੈਂ ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਗੋਡਸੇ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਯੋਜਨਾ ਦੀ ਵਿਵਹਾਰਕਤਾ ਬਾਰੇ ਯਕੀਨ ਦਿਵਾਉਣ ਦੇ ਯੋਗ ਸੀ, (ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਮਿਲਣੀ ਸੀ। ਹੁਣ ਬੈਜ ਗਾਂਧੀ ਜੀ 'ਤੇ ਗੋਲੀ ਚਲਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਦਿਖਾਈ ਦੇਵੇਗਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਾਤਲ ਵਜੋਂ ਫੜਿਆ ਜਾਵੇਗਾ, ਮਦਨਲਾਲ ਨੂੰ ਬੰਬਾਰ ਵਜੋਂ ਦੇਖਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਫੜੇ ਜਾਣ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬ੍ਰੇਨਵਾਸ਼ਡ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ ਅਤੇ ਭਾੜੇ ਦੇ ਮੁੱਖ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ਕਰਤਾਵਾਂ ਲਈ ਗਿਰਾਵਟ ਲੈ ਲੈਣਗੇ, ਜੋ ਕਿਸੇ ਦਾ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਛੱਡਣਗੇ।) ਮੈਂ ਸ਼ੰਕਰ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਪਿੱਛਾ ਕਰਨ ਲਈ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਦੋਵੇਂ ਉਥੇ ਚਲੇ ਗਏ ਜਿੱਥੇ ਟੈਕਸੀ ਖੜ੍ਹੀ ਸੀ। ਬਾਕੀ ਗਿਰੋਹ ਦੇ ਵਿਹੜੇ ਵਿੱਚ ਹੀ ਰਹੇ।

'ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਅਤੇ ਸ਼ੰਕਰ ਦੇ ਰਿਵਾਲਵਰ ਅਤੇ ਹੈਂਡ ਗ੍ਰੇਨੇਡ ਲੈ ਲਏ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤੌਲੀਏ ਵਿੱਚ ਲਪੇਟਿਆ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਸ ਹੈਂਡਬੈਗ ਦੇ ਅੰਦਰ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ ਜੋ ਮੈਂ ਲੈ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਹੈਂਡਬੈਗ ਟੈਕਸੀ ਦੀ ਪਿਛਲੀ ਸੀਟ ਦੇ ਹੇਠਾਂ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ। ਮੈਂ ਸ਼ੰਕਰ ਨੂੰ ਚੇਤਾਵਨੀ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਮੈਂ ਸੰਕੇਤ ਨਹੀਂ ਦੇ ਦਿੰਦਾ, ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਕੁਝ ਨਾ ਕਰੋ। ਫਿਰ ਮੈਂ ਬਾਕੀਆਂ ਕੋਲ ਵਾਪਸ ਆ ਗਿਆ। ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਆਪਣੇ ਉੱਪਰਲੇ ਕੱਪੜੇ ਦੀਆਂ ਸਾਈਡ ਜੇਬਾਂ ਵਿੱਚ ਪਾ ਦਿੱਤੇ ਸਨ ਤਾਂ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲੱਗੇ ਕਿ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਕਮੀਜ਼ ਦੀ ਜੇਬ ਵਿੱਚ ਆਪਣਾ ਰਿਵਾਲਵਰ ਅਤੇ ਹੈਂਡ ਗਰਨੇਡ ਰੱਖ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਗੋਡਸੇ ਅਤੇ ਆਪਟੇ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੈਂ ਤਿਆਰ ਹਾਂ। ਆਪਟੇ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਇੱਕ ਵਾਰ ਫਿਰ ਪੁੱਛਿਆ - 'ਬੰਦੋਭਾਉ, ਤੈਰ ਆਹਤ ਨਾ?' "ਬੰਦੋਪੰਤ, ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਤਿਆਰ ਹੋ?' ਮੈਂ 'ਹਾਏ', 'ਹਾਂ' ਕਿਹਾ ਅਤੇ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ ਹਾਜ਼ਰੀਨ ਦੀਆਂ ਮੂਹਰਲੀਆਂ ਕਤਾਰਾਂ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਸਥਿਤੀ ਸੰਭਾਲਣ ਲਈ ਅੱਗੇ ਵਧਿਆ ਤਾਂ ਸ਼ੰਕਰ ਵੀ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਸਨ।

Machine Translated by Google

'ਮੈਂ ਆਪਟੇ ਨੂੰ ਮਦਨਲਾਲ ਦੇ ਕੋਲ ਜਾਂਦਾ ਦੇਖਿਆ ਅਤੇ ਮਦਨਲਾਲ ਦੀ ਪਿੱਠ 'ਤੇ ਹੱਥ ਰੱਖ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਹਾ - 'ਚਲੋ', 'ਆਓ'। ਮੈਂ ਮਦਨਲਾਲ ਨੂੰ ਉਸ ਥਾਂ ਵੱਲ ਵਧਦਿਆਂ ਦੇਖਿਆ ਜਿੱਥੇ ਉਸ ਨੇ ਬੰਦੂਕ ਦਾ ਸੂਤੀ ਬੰਬ ਕੰਧ 'ਤੇ ਰੱਖਿਆ ਸੀ। ਮੈਂ ਤੇ ਸ਼ੰਕਰ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਸਭਾ ਵਿਚ ਗਏ। ਕਰਕਰੇ ਸਾਡੇ ਪਿੱਛੇ ਸਨ। ਮੈਂ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਵੀਹ-ਤੀਹ ਔਰਤਾਂ ਅਤੇ ਬੱਚੇ ਬੈਠੇ ਸਨ। ਮੈਂ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਦੇ ਸੱਜੇ ਪਾਸੇ ਲੱਗਭੱਗ ਪੰਦਰਾਂ ਕਦਮ ਪੁਜੀਸ਼ਨ ਲੈ ਲਈ। ਸ਼ੰਕਰ ਅਤੇ ਕਰਕਰੇ ਨੇ ਮੇਰੇ ਸੱਜੇ ਪਾਸੇ ਕੁਝ ਕਦਮ ਪੁਜ਼ੀਸ਼ਨਾਂ ਲਈਆਂ।

ਦੋ-ਤਿੰਨ ਮਿੰਟ ਬਾਅਦ ਅਸੀਂ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਧਮਾਕੇ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਸੁਣੀ। ਮੈਂ ਧਮਾਕੇ ਦੀ ਦਿਸ਼ਾ ਤੋਂ ਧੂੰਆਂ ਨਿਕਲਦਾ ਦੇਖਿਆ। ਚਾਰ-ਪੰਜ ਬੰਦੇ ਧਮਾਕੇ ਵਾਲੀ ਥਾਂ ਵੱਲ ਭੱਜੇ। ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਨੇ ਬਾਹਾਂ ਜੋੜ ਕੇ ਹਾਜ਼ਰੀਨ ਨੂੰ ਸ਼ਾਂਤ ਕੀਤਾ। ਕੁਝ ਮਿੰਟਾਂ ਬਾਅਦ ਮੈਂ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਮਦਨਲਾਲ ਫੜਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਦਰਸ਼ਕ ਸ਼ਾਂਤਮਈ ਬੈਠੇ ਰਹੇ। ਮੈਂ ਇਹ ਵੀ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਉਹ ਮਦਨਲਾਲ ਨੂੰ ਫੜ ਕੇ ਬਿਰਲਾ ਹਾਊਸ ਦੇ ਮੇਨ ਗੇਟ ਦੇ ਬਾਹਰ ਪੁਲਿਸ ਕੈਂਪ ਵਿਚ ਲੈ ਗਏ। ਫਿਰ ਮੈਂ ਚਾਰ-ਪੰਜ ਬੰਦੇ ਤੰਬੂ ਵਿਚੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਦੇ ਦੇਖਿਆ, ਉਹ ਪੁਲਿਸ ਵਾਲੇ ਲੱਗਦੇ ਸਨ, ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੇਰੇ ਵੱਲ ਭੱਜਦੇ ਦੇਖਿਆ। ਮੈਂ ਡਰਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਮੈਨੂੰ ਡਰ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਮਦਨਲਾਲ ਨੂੰ ਉਸਦੇ ਸਾਥੀਆਂ ਦਾ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਲਿਆ ਰਹੇ ਸਨ। ਮੈਂ ਮੁੜ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਆਪਣਾ ਚਿਹਰਾ ਲੁਕਾ ਲਿਆ। ਕੁਝ ਪਲਾਂ ਬਾਅਦ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਫਿਰ ਪੁਲਿਸ ਵਾਲਿਆਂ ਵੱਲ ਨਿਗ੍ਹਾ ਮਾਰੀ ਤਾਂ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਲੋਕ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਸਥਾਨ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲ ਰਹੇ ਸਨ। ਮੈਂ ਸ਼ੰਕਰ ਨੂੰ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਆਉਣ ਦਾ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ; ਅਸੀਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਭੀੜ ਵਿੱਚ ਰਲ ਗਏ ਅਤੇ ਗੇਟ ਵੱਲ ਵਧਣ ਲੱਗੇ।

ਬਿਰਲਾ ਹਾਊਸ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਆ ਕੇ ਅਸੀਂ ਟਾਂਗੇ ਵਿਚ ਬੈਠ ਕੇ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਭਵਨ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚ ਗਏ। ਮੈਂ ਨਥੂਰਾਮ ਗੋਡਸੇ, ਆਪਟੇ ਜਾਂ ਗੋਪਾਲ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਸਥਾਨ 'ਤੇ ਨਹੀਂ ਦੇਖਿਆ। ਮੈਂ ਸ਼ੰਕਰ ਨੂੰ ਤੁਰੰਤ ਮਹਾਸਭਾ ਭਵਨ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਜੰਗਲ ਵਿਚ ਜਾਣ ਅਤੇ ਉਥੇ ਹੈਂਡ ਗ੍ਰੇਨੇਡਾਂ ਦਾ ਨਿਪਟਾਰਾ ਕਰਨ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ। ਜਿਵੇਂ ਹੀ ਸ਼ੰਕਰ ਚਲੇ ਗਏ, ਮੈਂ ਦਿੱਲੀ ਤੋਂ ਭੱਜਣ ਲਈ ਆਪਣਾ ਬਿਸਤਰਾ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸਮਾਨ ਪੈਕ ਕਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਗੋਡਸੇ ਭਰਾ ਉਸੇ ਸਮੇਂ ਮਹਾਸਭਾ ਭਵਨ ਪਹੁੰਚੇ। ਆਪਟੇ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ - 'ਬੰਦੋਭਾਉ, ਕੈ ਜਾਲਾ?'

'ਬੰਦੋਭਾਊ, ਕੀ ਹੋਇਆ?' ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਪਾਗਲ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ, ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਦੁਆਰਾ ਮੈਨੂੰ ਸਿਗਰਟ ਪੀਣ ਵਾਲੀ ਬੰਦੂਕ ਫੜ ਕੇ ਛੱਡਣ ਅਤੇ ਸਕੌਟ-ਫ੍ਰੀ ਭੱਜਣ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਨੂੰ ਦੇਖਿਆ ਸੀ। ਮੈਂ ਆਪਣਾ ਗੁੱਸਾ ਗੁਆ ਲਿਆ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਚੀਕਿਆ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਗੁੰਮ ਹੋ ਜਾਣ ਅਤੇ ਭਵਿੱਖ ਵਿੱਚ ਕਦੇ ਵੀ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਸੰਪਰਕ ਕਰਨ ਦੀ ਖੇਚਲ ਨਾ ਕਰਨ।

'ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਸ਼ੰਕਰ ਵਾਪਿਸ ਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸਾਡਾ ਸਾਮਾਨ ਚੁੱਕ ਲਉ। ਅਸੀਂ ਮਹਾਸਭਾ ਭਵਨ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਆ ਕੇ ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ ਸਟੇਸ਼ਨ ਵੱਲ ਟਾਂਗਾ ਲੈ ਲਿਆ। ਮੈਂ ਬੰਬਈ ਲਈ ਤੀਜੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਦੀਆਂ ਦੋ ਟਿਕਟਾਂ ਖਰੀਦੀਆਂ। ਮੈਂ ਕੁਝ ਪੁਲਿਸ ਕਾਂਸਟੇਬਲਾਂ ਨੂੰ ਸਟੇਸ਼ਨ 'ਤੇ ਗਸ਼ਤ ਕਰਦੇ ਦੇਖਿਆ। ਮੈਂ ਘਬਰਾ ਗਿਆ। ਅਸੀਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲੇ, ਇੱਕ ਹੋਰ ਟੌਂਗਾ ਲਿਆ ਅਤੇ ਪੁਰਾਣੀ ਦਿੱਲੀ ਸਟੇਸ਼ਨ ਨੂੰ ਚਲੇ ਗਏ। ਉੱਥੇ ਅਸੀਂ ਉਸ ਰੇਲਗੱਡੀ ਵਿੱਚ ਸਵਾਰ ਹੋ ਜੋ 9.30 ਜਾਂ 10.00 ਵਜੇ ਬੰਬਈ ਲਈ ਰਵਾਨਾ ਹੋਈ, ਅਸੀਂ 11.30 ਵਜੇ ਕਲਿਆਣ ਸਟੇਸ਼ਨ ਪਹੁੰਚ ਗਏ।

Machine Translated by Google

22 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਕਲਿਆਣ ਤੋਂ ਪੂਨਾ ਲਈ ਰੇਲਗੱਡੀ ਫੜੀ ਅਤੇ ਉਸੇ ਦਿਨ ਸ਼ਾਮ 7.30 ਵਜੇ ਪੂਨਾ ਪਹੁੰਚ ਗਏ।

'ਮੈਨੂੰ 31 ਜਨਵਰੀ 1948 ਨੂੰ ਪੂਨਾ ਸਥਿਤ ਮੇਰੇ ਨਿਵਾਸ ਤੋਂ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ
ਸਵੇਰੇ ਲਗਭਗ 5.00 ਜਾਂ 5.30 ਵਜੇ'

ਬੈਜ ਨੇ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਭਵਨ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਜੰਗਲ 'ਚੋਂ ਬਰਾਮਦ ਹੋਏ ਵਿਸਫੋਟਕਾਂ ਅਤੇ ਬੰਬਾਂ ਅਤੇ ਮਦਨਲਾਲ ਤੋਂ ਬਰਾਮਦ ਕੀਤੇ ਹੱਥਗੋਲੇ ਦੀ ਪਛਾਣ ਅਦਾਲਤ 'ਚ ਕੀਤੀ।

ਇਹ ਪੁੱਛੇ ਜਾਣ 'ਤੇ ਕਿ ਉਸਨੇ ਹੈਂਡ ਗ੍ਰੇਨੇਡ ਅਤੇ ਵਿਸਫੋਟਕ ਕਿੱਥੋਂ ਲਿਆਏ ਹਨ, ਬੈਜ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ, 'ਮੈਂ ਇਹ ਕਿਰਕੀ ਸਥਿਤ ਅਸਲਾਖਾਨੇ ਤੋਂ ਲਿਆਉਂਦਾ ਹਾਂ, ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ (ਉੱਥੇ) ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਤੋਂ ਖਰੀਦਦਾ ਹਾਂ। ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਕਿ ਇਹ ਕੌਣ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ।' ਬੈਜ ਨੇ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਇਹ ਵੀ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਪੂਨਾ ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦਾ ਦਫ਼ਤਰ ਇੱਕ ਅਸਥਾਈ ਸ਼ੈੱਡ ਵਿੱਚ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਗੋਡਸੇ ਅਤੇ ਆਪਟੇ ਨੇ ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ ਪ੍ਰੈਸ ਦੇ ਬਿਲਕੁਲ ਬਾਹਰ ਆਪਣੇ ਲਈ ਇੱਕ ਕੈਂਪ ਆਫਿਸ ਬਣਾਇਆ ਸੀ। ਅਖ਼ਬਾਰ ਦਾ ਨਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦੈਨਿਕ ਅਗਰੇਨੀ ਸੀ ਅਤੇ ਫਿਰ ਇਸ ਦਾ ਨਾਂ ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ।

ਸਵਾਲ - 'ਤੁਸੀਂ ਝੂਠੀ ਪਛਾਣ ਕਿਉਂ ਮੰਨ ਲਈ?'

ਬੈਜ - 'ਕਰਕਰੇ ਨੇ ਸੁਝਾਅ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਆਪਰੇਸ਼ਨ ਦੌਰਾਨ ਸਾਨੂੰ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਬੁਲਾਉਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਅਸਲੀ ਨਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰੀਏ, ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਪਛਾਣਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਉਸਨੇ ਸੁਝਾਅ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਝੂਠੇ ਨਾਮ ਰੱਖਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ।' ਬੈਜ ਨੇ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਆਪਟੇ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਦਾ ਸਮਰਪਿਤ ਵਲੰਟੀਅਰ ਸੀ ਅਤੇ ਗੋਡਸੇ ਇਸ ਦੇ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਨੇਤਾਵਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਸੀ। ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਮਹਾਸਭਾ ਦੇ ਸਾਰੇ ਸਾਲਾਨਾ ਸੰਮੇਲਨਾਂ ਵਿਚ ਲੈ ਕੇ ਜਾਂਦਾ ਸੀ।

ਮੈਂ ਮਹਾਸਭਾ ਲਈ ਫੰਡ ਇਕੱਠਾ ਕਰਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਮੈਂਬਰ ਭਰਤੀ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਕਈ ਕਾਰਨਾਂ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਬੰਬਈ ਤੋਂ ਦਿੱਲੀ ਜਾਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੋ ਗਿਆ। ਇੱਕ ਤਾਂ ਮੈਂ ਗੋਡਸੇ ਅਤੇ ਆਪਟੇ ਨੂੰ ਲੰਬੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਜਾਣਦਾ ਸੀ। ਦੂਜਾ, ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਇੱਕ ਸੰਗਠਨ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਸੀ। ਤੀਸਰਾ ਕਾਰਨ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਫ਼ਰਜ਼ ਸਮਝਦਾ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਗੋਡਸੇ ਅਤੇ ਆਪਟੇ ਮੇਰੇ ਹਥਿਆਰਾਂ ਦੇ ਕਾਰੋਬਾਰ ਨੂੰ ਚਲਾਉਣ ਲਈ ਸਮੇਂ-ਸਮੇਂ 'ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਆਰਥਿਕ ਮਦਦ ਦਿੰਦੇ ਸਨ। ਮੇਰਾ ਮੰਨਣਾ ਸੀ ਕਿ ਤਾਤਿਆਰਾਓ, ਸਾਵਰਕਰ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਸਾਨੂੰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕੀਮਤ 'ਤੇ ਉਸ ਦਾ ਹੁਕਮ ਮੰਨਣਾ ਪਵੇਗਾ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਦਿੱਲੀ ਆਉਣ ਲਈ ਰਾਜ਼ੀ ਹੋ ਗਿਆ। ਜਦੋਂ ਤੋਂ ਮੈਂ ਗੋਡਸੇ ਅਤੇ ਆਪਟੇ ਦੇ ਸੰਪਰਕ ਵਿੱਚ ਆਇਆ ਹਾਂ, ਮੈਂ ਹਮੇਸ਼ਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੁਕਮਾਂ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕੀਤੀ ਹੈ।'

Machine Translated by Google

Machine Translated by Google

ਅੰਤਿਕਾ V

ਕਤਲ ਦੇ ਹਥਿਆਰ 'ਤੇ ਸ਼ਿਲਾਲੇਖ

ਬੈਰਲ ਪੀ. ਬੇਰੇਟਾ 'ਤੇ?

CL9 ਕੋਰੋਟੋ-M°? 1934 ਬ੍ਰੇਵੇਟਾਟੋ ਗਾਰਡੋਨ ਵੀ.ਟੀ. 1937-XV

ਹਿਲਟ 'ਤੇ

ਮੋਨੋਗ੍ਰਾਮ ਪੀਬੀ ਸੀਰ ਨੰਬਰ
606824

Machine Translated by Google

Machine Translated by Google

ਅੰਤਿਕਾ VI

ਮਹਾਤਮਾ ਨਾਲ ਜੁੜੀਆਂ ਸਥਾਪਨਾਵਾਂ

ਗਾਂਧੀ ਦਾ ਕਤਲ

ਦਿੱਲੀ:

ਸੱਠਵਿਆਂ ਦੇ ਅਖੀਰ ਵਿੱਚ ਬਿਰਲਾ ਪਰਿਵਾਰ ਤੋਂ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਬਜ਼ਾਰ ਮੁੱਲ ਦਾ ਭੁਗਤਾਨ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਬਿਰਲਾ ਹਾਊਸ ਹਾਸਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸਨੂੰ ਗਾਂਧੀ ਸਮ੍ਰਿਤੀ ਵਿੱਚ ਬਦਲ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਕੇ ਕੇ ਬਿਰਲਾ ਨੇ 1966 ਵਿੱਚ ਵਿਆਪਕ ਗੱਲਬਾਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਸਨੂੰ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਵੇਚ ਦਿੱਤਾ। ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਨੇ 5.4 ਮਿਲੀਅਨ ਰੁਪਏ ਅਦਾ ਕੀਤੇ ਅਤੇ ਮੁਆਵਜ਼ੇ ਵਜੋਂ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਸੱਤ ਏਕੜ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਜ਼ਮੀਨ ਵੀ ਦਿੱਤੀ। ਇਹ ਸ਼ਸ਼ੀ ਭੂਸ਼ਣ, ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਕਾਂਤ, ਜੋ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਭਾਰਤ ਦੇ ਉਪ-ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਬਣੇ, ਮੋਹਨ ਧਾਰੀਆ ਅਤੇ ਚੰਦਰਸ਼ੇਖਰ ਜੋ ਕਿ ਥੋੜ੍ਹੇ ਸਮੇਂ ਲਈ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਰਹੇ, ਦੁਆਰਾ ਪਾਏ ਗਏ ਯਤਨਾਂ ਅਤੇ ਦਬਾਅ ਦੇ ਕਾਰਨ ਸੀ, ਕਿ ਆਖਰਕਾਰ ਬਿਰਲਾ ਹਾਊਸ ਨੂੰ ਹਾਸਲ ਕਰ ਲਿਆ ਗਿਆ। ਆਖ਼ਰਕਾਰ ਸ਼ਸ਼ੀ ਭੂਸ਼ਣ ਇਸ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਨੂੰ ਤੇਜ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਧਰਨੇ 'ਤੇ ਬੈਠ ਗਏ। ਕੇ ਕੇ ਬਿਰਲਾ ਨੇ ਸਖ਼ਤ ਸੌਦੇਬਾਜ਼ੀ ਕੀਤੀ। ਇੱਕ ਸੰਸਕਰਣ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, ਪਰਿਵਾਰਕ ਮਹਿਲ ਦੀ ਵਿਕਰੀ ਕੀਮਤ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ, ਉਸਨੇ ਫਲਾਂ ਵਾਲੇ ਦਰਖਤਾਂ ਅਤੇ ਲਗਾਏ ਗਏ ਸਾਰੇ ਬੂਟਿਆਂ ਦੀ ਕੀਮਤ ਦਾ ਹਿਸਾਬ ਵੀ ਲਗਾਇਆ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਕਿਸੇ ਵੀ ਵਿਚਾਰ ਦੁਆਰਾ ਇੱਕ ਉਦਾਰਤਾ ਨਾਲ ਲਾਭਦਾਇਕ ਸੌਦਾ ਸੀ. ਬਦਕਿਸਮਤੀ ਨਾਲ, ਹਾਲ ਹੀ ਦੇ ਸਾਲਾਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਗਲਤ ਧਾਰਨਾ ਨੇ ਮੁਦਰਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ ਬਿਰਲਾਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰਕ ਘਰ ਨੂੰ ਵੱਡੇ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਦਾਨ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਤਾਂ ਜੋ ਇਸਨੂੰ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਸਮਾਰਕ ਵਿੱਚ ਬਦਲਿਆ ਜਾ ਸਕੇ। ਇਹ ਹੈ

ਅਜਿਹਾ ਨਹੀਂ।

ਬਿਰਲਾ ਹਾਊਸ ਵਿੱਚ ਕਈ ਬਦਲਾਅ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ; ਲਗਾਤਾਰ ਦੇਖਭਾਲ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਨਿੱਜੀ ਸ਼ਾਨ ਦੀ ਭਾਲ ਵਿੱਚ ਇਸ ਇਤਿਹਾਸਕ ਸਮਾਰਕ ਵਿੱਚ ਅਜੋਕੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਲਾਪਰਵਾਹੀ ਨਾਲ ਢਾਂਚਾ ਜੋੜਿਆ ਹੈ। ਇਤਿਹਾਸ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲਣ ਦੀ ਬਜਾਏ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਇਸਨੂੰ ਸਫਲਤਾਪੂਰਵਕ ਮਿਟਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਗਾਂਧੀ ਸਮ੍ਰਿਤੀ ਅੱਜ ਉਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲੋਂ ਬਿਲਕੁਲ ਵੱਖਰੀ ਹੈ ਜਦੋਂ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਸਤੰਬਰ 1947 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ 30 ਜਨਵਰੀ 1948 ਤੱਕ ਇੱਥੇ ਆਪਣੇ ਆਖਰੀ ਦਿਨ ਬਿਤਾਏ ਸਨ। ਅੱਜ ਸੈਲਾਨੀਆਂ ਨੂੰ ਬਿਰਲਾ ਹਾਊਸ ਦੀ ਇਤਿਹਾਸਕ ਮਹੱਤਤਾ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਜਨਵਰੀ 1948 ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਅਤੇ ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ 20 ਅਤੇ 30 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਇਸ ਸਥਾਨ 'ਤੇ ਵਾਪਰੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਨਿਸ਼ਾਨੀਆਂ ਮਿਟਾ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ।

ਮੈਮਫ਼ਿਸ ਦੇ ਦੌਰੇ 'ਤੇ, ਮੈਂ ਉਸ ਮੋਟਲ ਨੂੰ ਦੇਖਣ ਗਿਆ ਜਿੱਥੇ ਸਤਿਕਾਰਯੋਗ ਡਾ.
ਮਾਰਟਿਨ ਲੂਥਰ ਕਿੰਗ ਦੀ ਹੱਤਿਆ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਮੋਟਲ ਨੂੰ ਬਿਲਕੁਲ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਇਹ ਡਾ. ਕਿੰਗ ਦੇ ਕਤਲ ਵੇਲੇ ਸੀ। ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਇਸਦੀ ਪਾਰਕਿੰਗ ਵਿੱਚ ਕਾਰਾਂ ਵੀ

Machine Translated by Google

ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਤੀਕ੍ਰਿਤੀਆਂ ਹਨ ਜੋ ਉਸ ਭਿਆਨਕ ਦਿਨ 'ਤੇ ਉਥੇ ਪਾਰਕ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ। ਅਲਬੁਕਰਕ ਰੋਡ ਹੁਣ ਟੀਸ ਜਨਵਰੀ ਮਾਰਗ ਹੈ। ਨੌਕਰਾਂ ਦੇ ਕੁਆਰਟਰ, ਪਿਛਲੇ ਪਾਸੇ ਅਜੇ ਵੀ ਉਥੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੁਰਾਣੇ ਬਿਰਲਾ ਹਾਊਸ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਦਾ ਗੋਲਾ ਵੀ ਹੈ, ਜਿੱਥੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੁਕਮਰਾਨਾਂ ਨੇ ਟੈਕਸੀ ਖੜੀ ਕੀਤੀ ਸੀ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ 20 ਜਨਵਰੀ 1948 ਦੀ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਬਿਰਲਾ ਹਾਊਸ ਲੈ ਕੇ ਆਈ ਸੀ। ਟੈਕਸੀ ਅੱਜ ਅਵਿੰਟੇਜ ਦੀ ਮਲਕੀਅਤ ਹੈ। ਲਖਨਊ ਵਿੱਚ ਕਾਰ ਪ੍ਰੇਮੀ। ਇਸ ਨੂੰ ਗਲਤ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ 'ਕਾਤਲ' ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਵੱਖ-ਵੱਖ ਗਾਂਧੀ ਅਜਾਇਬ ਘਰਾਂ ਨੇ ਕਈ ਮੌਕਿਆਂ 'ਤੇ ਮਾਲਕ ਨੂੰ ਕਾਰ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਦੀ ਅਪੀਲ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਅਪੀਲਾਂ 'ਤੇ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।

ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਭਵਨ, ਮੇਰੇ ਖਿਆਲ ਵਿੱਚ ਵੱਡਾ ਅਤੇ ਵਿਸਤਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ; ਮੈਂ ਇਸਦੀ ਮੌਜੂਦਾ ਸਥਿਤੀ ਜਾਣਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ।

ਕਨਾਟ ਸਰਕਸ ਦੇ ਮਰੀਨਾ ਹੋਟਲ ਵਿੱਚ ਹੁਣ ਕੁਝ ਦਫ਼ਤਰ ਹਨ।

ਮੈਨੂੰ ਫਰੰਟੀਅਰ ਹੋਟਲ ਅਤੇ ਸ਼ਰੀਫ ਹੋਟਲ ਦੀ ਕਿਸਮਤ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਫ਼ਤਰਾਂ ਜਾਂ ਦੁਕਾਨਾਂ ਵਿੱਚ ਬਦਲ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਵਿਕਾਸ ਲਈ ਰਾਹ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਹੋਵੇ।

ਰੀਗਲ ਸਿਨੇਮਾ ਅਜੇ ਵੀ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਬਦਲ ਰਹੇ ਕਨਾਟ ਸਰਕਸ 'ਤੇ ਖੜ੍ਹਾ ਹੈ । ਇਹ ਕਿੰਨਾ ਚਿਰ ਰਹੇਗਾ, ਸਿਰਫ਼ ਰੱਬ ਹੀ ਜਾਣਦਾ ਹੈ।

ਪੁਰਾਣੀ ਦਿੱਲੀ ਰੇਲਵੇ ਸਟੇਸ਼ਨ ' ਤੇ ਵੇਟਿੰਗ ਰੂਮ ਅਜੇ ਵੀ ਮੌਜੂਦ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਮੈਨੂੰ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦਾ ਕਿ ਪੁਰਾਣੀ ਦਿੱਲੀ ਸਟੇਸ਼ਨ ਦਾ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਮੁਰੰਮਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਕਾਤਲ ਗੋਡਸੇ, ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਕਰਕਰੇ 29 ਤਰੀਕ ਦੀ ਰਾਤ ਨੂੰ ਪਹਿਲੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਦੇ ਵੇਟਿੰਗ ਰੂਮ ਵਿੱਚ ਰਹੇ ਅਤੇ 30 ਜਨਵਰੀ 1948 ਦੀ ਦੁਪਹਿਰ ਨੂੰ ਦੂਜੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਦੇ ਵੇਟਿੰਗ ਰੂਮ ਤੋਂ ਗਾਂਧੀ ਦਾ ਕਤਲ ਕਰਨ ਲਈ ਚਲੇ ਗਏ।

ਮੈਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਕਿ ਲਾਲ ਕਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਇਮਾਰਤ ਅਤੇ ਬੈਰਕਾਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗਾਂਧੀ ਕਤਲ ਕੇਸ ਦੌਰਾਨ ਮੁਲਜ਼ਮਾਂ ਨੂੰ ਰੱਖਣ ਲਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ ਨੋਟੀਫਾਈਡ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਚ ਤਬਦੀਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਕੀ ਬਚਿਆ ਹੈ? ਖੁਸ਼ਕਿਸਮਤੀ ਨਾਲ, ਲਾਲ ਕਿਲਾ ਕਰਦਾ ਹੈ.

ਰਾਜ ਘਾਟ ਕਈ ਵਾਰ ਬਦਲ ਚੁੱਕਾ ਹੈ ਅਤੇ ਹੁਣ ਇੱਕ ਸਧਾਰਨ ਆਦਮੀ ਦੇ ਨਿਮਾਣੇ ਸ਼ਮਸ਼ਾਨਘਾਟ ਵਰਗਾ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਪੂਨਾ, ਹੁਣ ਪੁਣੇ ਵਜੋਂ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ

495 ਸ਼ੰਵਰ ਪੇਠ ਜਿੱਥੇ ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ ਪ੍ਰੈਸ ਅਤੇ ਅਗਰਾਨੀ ਦਾ ਦਫਤਰ ਸਥਿਤ ਸੀ, ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਕਤਲ ਦੇ ਮੱਦੇਨਜ਼ਰ ਹਿੰਸਕ ਭੀੜ ਦੁਆਰਾ ਹਮਲਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਪ੍ਰੈਸ ਅਤੇ ਦਫਤਰ ਦੀ ਭੰਨਤੋੜ ਕੀਤੀ ਗਈ ਅਤੇ ਸਾੜ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਮੈਨੂੰ ਯਕੀਨ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਗੋਡਸੇ ਜਾਂ ਆਪਟੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੇ ਕਦੇ ਇਸ 'ਤੇ ਮੁੜ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ।

ਸੱਤਰਵਿਆਂ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ, ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਅਤੇ ਦਾਦੀ ਨਾਲ ਗੋਪਾਲ ਗੋਡਸੇ ਦੇ ਘਰ ਗਿਆ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਅਜੇ ਵੀ ਬਚਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ. ਗੋਪਾਲ ਨੇ ਇੱਕ ਮੰਦਰ ਬਣਾਇਆ ਅਤੇ ਉਸ ਵਿੱਚ ਉਸ ਦੇ ਭਰਾ ਨੱਥੂਰਾਮ ਗੋਡਸੇ ਦੀਆਂ ਅਸਥੀਆਂ ਰੱਖ ਦਿੱਤੀਆਂ। 'ਤੇ

Machine Translated by Google

ਨੱਥੂਰਾਮ ਦੀ ਬਰਸੀ 'ਤੇ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਕਾਂ ਦਾ ਇੱਕ ਸਮੂਹ ਕਾਤਲ ਦੀ ਪੂਜਾ ਕਰਨ ਲਈ ਇਕੱਠਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਉਹ ਸ਼ਹੀਦ ਮੰਨਦੇ ਹਨ।

300 ਨਰਾਇਣ ਪੇਠ ਵਿਖੇ ਬੈਜ ਦਾ ਸ਼ਾਸਤਰ ਭੰਡਾਰ ਗਾਇਬ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਕਤਲ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹਮਲਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਲੁੱਟਿਆ ਗਿਆ।

ਨਰਾਇਣ ਆਪਟੇ ਦਾ ਪਰਿਵਾਰਕ ਘਰ ਆਨੰਦਾਸ਼ਰਮ 22 ਬੁਧਵਾਰ ਪੇਠ ਵਿਖੇ ਸਥਿਤ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਮੌਜੂਦ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ। ਜੇ ਅਜਿਹਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਕੀ ਇਹ ਐਪਟਸ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਹੈ?
ਮੈਂ ਪਤਾ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ।

ਉਕਸਾਨ

ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਕਿ ਗੋਡਸੇ ਦੇ ਵੰਸ਼ਜ ਅਜੇ ਵੀ ਉਕਸਾਨ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਜੱਦੀ ਜਾਇਦਾਦ ਦੇ ਮਾਲਕ ਹਨ ਜਾਂ ਨਹੀਂ। ਗੋਪਾਲ ਗੌਡਸੇ ਨੇ ਆਪਣਾ ਫੌਜੀ ਮੁੱਦਾ ਰਿਵਾਲਵਰ ਆਪਣੇ ਜੱਦੀ ਘਰ ਦੇ ਅਹਾਤੇ ਵਿੱਚ ਦੱਬ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਇਸਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਅਤੇ 20 ਜਨਵਰੀ 1948 ਨੂੰ ਕਤਲ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਇਸਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਦਿੱਲੀ ਲੈ ਗਿਆ। ਗੋਪਾਲ ਗੋਡਸੇ ਨੂੰ ਉਕਸਾਨ ਤੋਂ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਜਿੱਥੇ ਉਸਨੇ ਕਤਲ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਸਨੂੰ ਲਿੰਚ ਕਰਨ ਲਈ ਤੁਲੀ ਹੋਈ ਭੀੜ ਦੇ ਕਹਿਰ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਸ਼ਰਨ ਲਈ ਸੀ।

ਅਹਿਮਦਨਗਰ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਹੁਣ ਨਗਰ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ

ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਕਰਕਰੇ ਦਾ ਡੇਕਨ ਗੈਸਟ ਹਾਊਸ ਅਜੇ ਵੀ ਅਹਿਮਦਨਗਰ ਦੇ ਕਪੜਾ ਬਾਜ਼ਾਰ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਪਰਦੇਸ਼ੀ ਆਲੀ ਵਿੱਚ ਖੜ੍ਹਾ ਹੈ।

ਸ਼ੋਲਾਪੁਰ:

ਉਸਦੇ ਬਰੀ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸ਼ੰਕਰ ਕਿਸਤਿਆ ਅਸਪਸ਼ਟਤਾ ਵਿੱਚ ਗਾਇਬ ਹੋ ਗਿਆ। ਉਸਦਾ ਆਖਰੀ ਜਾਣਿਆ ਪਤਾ ਯੇਲੰਮਾ ਪੇਠ, ਸ਼ੋਲਾਪੁਰ ਸੀ।

ਗਵਾਲੀਅਰ:

ਡਾ: ਸਦਾਸ਼ਿਵ ਪਰਚੂਰੇ ਗਵਾਲੀਅਰ ਦੇ ਸਟੇਸ਼ਨ ਰੋਡ 'ਤੇ ਆਪਣੇ ਸਾਂਝੇ ਪਰਿਵਾਰ ਵਾਲੇ ਘਰ, ਪਰਚੂਰੇ ਵਾੜਾ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਸੱਤਰ ਜਾਂ ਅੱਸੀ ਦੇ ਦਹਾਕੇ ਵਿੱਚ, ਮਰਹੂਮ ਮਧੁਰ ਵੱਲੂਰੀ ਨੇ ਪਰਚੂਰੇ ਵਾੜਾ ਵਿਖੇ ਇੱਕ ਗੰਭੀਰ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਬੀਮਾਰ ਪਰਚੂਰੇ ਦੀ ਇੰਟਰਵਿਊ ਕੀਤੀ। ਪਰਚੂਰੇ ਨੂੰ ਇੱਕ ਚਲਾਕ ਵਕੀਲ ਅਤੇ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਇੱਕ ਕਮਜ਼ੋਰ ਮੁਕੱਦਮੇ ਕਾਰਨ ਬਰੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਪਰਚੂਰੇ ਗਾਂਧੀ ਕਤਲ ਦੀ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਸ਼ਮੂਲੀਅਤ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਅੰਤ ਤੱਕ ਇੱਥੇ ਰਿਹਾ। ਸ਼ਾਇਦ ਪਰਚੂਰੇ ਵਾੜਾ ਅਜੇ ਵੀ ਮੌਜੂਦ ਹੈ ਅਤੇ ਪਰਚੂਰ ਦੇ ਵੰਸ਼ਜਾਂ ਦੀ ਮਲਕੀਅਤ ਹੈ।

Machine Translated by Google

ਬੰਬਈ, ਹੁਣ ਮੁੰਬਈ ਵਜੋਂ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ

ਸੀ ਗ੍ਰੀਨ ਸਾਊਥ ਅਤੇ ਸੀ ਗ੍ਰੀਨ ਨੌਰਥ ਹੋਟਲ ਅਜੇ ਵੀ ਮੌਜੂਦ ਹਨ। ਉਹ ਅਜੇ ਵੀ ਉਹੀ ਨਾਮ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਹੋਟਲ ਹਨ ਅਤੇ ਸੁੰਦਰ ਮਰੀਨ ਡਰਾਈਵ 'ਤੇ ਸਥਿਤ ਹਨ।

ਲੈਂਡਸਡਾਊਨ ਰੋਡ ਅਤੇ ਕੋਲਾਬਾ ਦੇ ਜੰਕਸ਼ਨ 'ਤੇ ਪਾਈਰਕੇ ਦਾ ਅਪੋਲੋ ਹੋਟਲ
ਰੀਗਲ ਸਿਨੇਮਾ ਤੋਂ ਇੱਕ ਪੱਥਰ ਦੀ ਦੂਰੀ 'ਤੇ ਕਾਜ਼ਵੇਅ ਅਜੇ ਵੀ ਮੌਜੂਦ ਹੈ।

ਸੈਂਡਹਰਸਟ ਬ੍ਰਿਜ ਦੇ ਨਾਲ ਲੱਗਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਸਥਿਤ ਆਰੀਆ ਪਾਠੀਕਾਸ੍ਰਮ , 1962 ਦੀ BMC ਦੀ ਗਾਈਡ ਟੂ ਬੰਬੇ ਵਿੱਚ ਸੂਚੀਬੱਧ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਵੱਲਭਭਾਈ ਪਟੇਲ ਰੋਡ 'ਤੇ ਸਥਿਤ ਹੈ। ਉਦੋਂ ਤੋਂ ਇਹ ਗਾਇਬ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ।

ਹੌਰਨਬੀ ਰੋਡ ਦੇ ਨੇੜੇ ਗਨਬੋ ਸਟ੍ਰੀਟ 'ਤੇ ਐਲਫਿੰਸਟੋਨੀ ਹੋਟਲ , ਜਿਸ ਨੂੰ ਹੁਣ ਕ੍ਰਮਵਾਰ ਰੁਸਤਮ ਸਿੱਧਵਾ ਮਾਰਗ ਅਤੇ ਦਾਦਾਭਾਈ ਨੌਰੋਜੀ ਰੋਡ ਨਾਮ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਨੂੰ ਵੀ BMC ਗਾਈਡ ਟੂ ਬੰਬੇ 1962 ਵਿੱਚ ਸੂਚੀਬੱਧ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ MTNL ਡਾਇਰੈਕਟਰੀ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਤੋਂ ਇਸਦਾ ਨੰਬਰ ਮਿਲਿਆ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਨੰਬਰ 'ਤੇ ਕਾਲ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਮੈਂ ਰੈਜ਼ੀਡੈਂਸੀ ਹੋਟਲ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ ਹਾਂ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਐਲਫਿੰਸਟੋਨੀ ਹੋਟਲ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਕਾਰਨੈਕ ਰੋਡ 'ਤੇ ਸਥਿਤ ਐਲਫਿੰਸਟੋਨੀ ਅਨੇਕਸੀ ਹੋਟਲ ਦੀ ਭੈਣ ਦੀ ਚਿੰਤਾ ਵੀ ਗਾਇਬ ਹੋ ਗਈ ਹੈ।

ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਦਾ ਦਫ਼ਤਰ ਪਰੇਲ ਵਿੱਚ ਦਾਮੋਦਰ ਹਾਲ ਦੇ ਉੱਪਰ ਸਥਿਤ ਹੈ। ਅਦਾਲਤੀ ਰਿਕਾਰਡ ਵਿੱਚ ਇਸ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਦਾਦਰ ਵਿੱਚ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਦਾਦਰ ਅਤੇ ਪਰੇਲ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤਾ ਅੰਤਰ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਪਰੇਲ ਵਿਚ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਦਾ ਦਫਤਰ ਪਹਿਲੀ ਮੰਜ਼ਿਲ 'ਤੇ ਸਥਿਤ ਹੈ। ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਰਿਕਾਰਡ ਵਿੱਚ ਇਹ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਦੋਸ਼ੀ ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਮਨਜ਼ੂਰ ਬੈਜ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਦਫ਼ਤਰ ਨੂੰ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਪੌੜੀ 'ਤੇ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਮਿਲੇ ਸਨ, ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਇੱਕ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਜਾਂਚ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਵਿੱਚ ਪੁਲਿਸ ਨੇ 20 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਦੇ ਪਰੇਲ ਦਫ਼ਤਰ ਨੂੰ ਨਾਕਾਮ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਨਿਗਰਾਨੀ ਵਿੱਚ ਰੱਖਣ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਪਰ ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ਕਾਰ ਖੋਖਲੇ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਸਨ।

ਭੁੱਲੇਸ਼ਵਰ ਵਿੱਚ ਮੋਟਾ ਮੰਦਰ ਅਜੇ ਵੀ ਜਿਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਹਾਲ ਹੀ ਵਿੱਚ ਇਸ ਦੇ ਟਰੱਸਟੀਆਂ ਅਤੇ ਕੁਝ ਦੁਕਾਨਦਾਰਾਂ ਅਤੇ ਗੋਦਾਮ ਦੇ ਮਾਲਕ ਜੋ ਕਿਰਾਏਦਾਰ ਹਨ, ਵਿਚਕਾਰ ਝਗੜੇ ਕਾਰਨ ਖ਼ਬਰਾਂ ਵਿੱਚ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਕਿ ਦਾਦਾ ਮਹਾਰਾਜ ਅਤੇ ਦੀਕਸ਼ਿਤ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਵੰਸ਼ਜ ਅਜੇ ਵੀ ਉਥੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਜਾਂ ਨਹੀਂ।

ਸਾਵਰਕਰ ਸਦਨ ਵੀ.ਡੀ. 1938 ਵਿੱਚ ਸਾਵਰਕਰ। ਇਹ ਬਾਲਮੋਹਨ ਵਿੱਦਿਆਮੰਦਰ ਤੋਂ ਦੂਰ ਇੱਕ ਲੇਨ ਵਿੱਚ ਸਥਿਤ ਇੱਕ ਇਮਾਰਤ ਹੈ ਜਿਸਦਾ ਨਾਮ ਹੁਣ ਡਾ.
ਮਧੁਕਰ ਬੀ. ਰਾਉਤ ਮਾਰਗ ਸ਼ਿਵ ਸੈਨਾ ਭਵਨ ਤੋਂ ਸ਼ਿਵਾਜੀ ਪਾਰਕ ਵੱਲ ਜਾਂਦੇ ਸਮੇਂ ਇਹ ਪਹਿਲਾ ਖੱਬੇ ਮੋੜ ਹੈ। ਵੀਡੀ ਸਾਵਰਕਰ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਉੱਥੇ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਹੁਣ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਦੇ ਘਰ ਦਾ ਸਿਰਫ਼ ਤੀਜਾ ਹਿੱਸਾ ਹੈ; ਬਾਕੀ ਦੋ ਤਿਹਾਈ ਦੋ ਹੋਰ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੀ ਮਲਕੀਅਤ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਮੇਰਾ ਜਾਣਕਾਰ ਹੈ। ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਫਾਊਂਡੇਸ਼ਨ ਲਈ ਦਫਤਰ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਇਸ ਜਾਣਕਾਰ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਜਾਣ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ਕੀਤੀ

Machine Translated by Google

ਅਸਥਾਈ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇੱਕ ਦਫ਼ਤਰ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਜ਼ਮੀਨੀ ਮੰਜ਼ਿਲ ਦੇ ਕਮਰੇ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰੋ। ਇਹ ਇੱਕ ਵਿਅੰਗਾਤਮਕ ਸੰਬੋਧਨ, ਸਾਵਰਕਰ ਸਦਨ ਵਿਖੇ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਫਾਊਂਡੇਸ਼ਨ ਵੱਲ ਲੈ ਗਿਆ ਹੋਵੇਗਾ।

ਇਹ ਦੁੱਖ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਹਾਲਾਂਕਿ ਸਾਵਰਕਰ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਲੋਕ ਸਤਿਕਾਰਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਭਗਤਾਂ ਨੇ ਕਦੇ ਆਪਣੇ ਘਰ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲਣ ਬਾਰੇ ਸੋਚਿਆ।

ਸੀ.ਆਈ.ਡੀ. ਹੈੱਡਕੁਆਰਟਰ ਜਿੱਥੋਂ ਨਾਗਰਵਾਲਾ ਨੇ ਆਪਣੀ ਤਫ਼ਤੀਸ਼ ਚਲਾਈ ਅਤੇ ਜਿੱਥੇ ਸਾਰੇ ਦੋਸ਼ੀ, ਪਰਚੂਰੇ ਨੂੰ ਕਬੂਲ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਨੂੰ ਹਿਰਾਸਤ ਵਿੱਚ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਕ੍ਰਾਫੋਰਡ ਮਾਰਕੀਟ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਪੁਲਿਸ ਹੈੱਡਕੁਆਰਟਰ ਕੈਂਪਸ ਵਿੱਚ ਖੜ੍ਹਾ ਹੈ, ਜਿਸਦਾ ਨਾਮ ਹੁਣ ਮਹਾਤਮਾ ਜੋਤੀਬਾ ਫੂਲੇ ਮਾਰਕੀਟ ਹੈ। ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗਾਂਧੀ ਕਤਲ ਦੇ ਮੁਕੱਦਮੇ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਬੈਜ, ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਕੈਂਪਸ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਮਕਾਨ ਅਲਾਟ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਜਿੱਥੇ ਉਹ ਆਪਣੀ ਮੌਤ ਤੱਕ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ।

ਪ੍ਰੈਜ਼ੀਡੈਂਸੀ ਮੈਜਿਸਟਰੇਟ ਦੀ ਅਦਾਲਤ ਅਜੇ ਵੀ ਉਸੇ ਇਮਾਰਤ ਤੋਂ ਕੰਮ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਕਈ ਗਵਾਹਾਂ ਦੇ ਬਿਆਨ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਗਏ ਅਤੇ ਸ਼ਨਾਖਤ ਪਰੇਡਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ। ਪ੍ਰੈਜ਼ੀਡੈਂਸੀ ਮੈਜਿਸਟਰੇਟ ਦੀ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਕਿਲ੍ਹਾ ਅਦਾਲਤ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਮਦਨਲਾਲ ਪਾਹਵਾ, ਆਪਣੀ ਰਿਹਾਈ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਬੰਬਈ ਵਿੱਚ ਵਸ ਗਿਆ। ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਦਾਦਰ ਵਿੱਚ ਕਿਤੇ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਕੋਈ ਰਿਕਾਰਡ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਕਿੱਥੇ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ, ਜਾਂ ਕੀ ਉਸਨੇ ਕੋਈ ਸੰਤਾਨ ਛੱਡੀ ਸੀ।

17 ਜਨਵਰੀ ਅਤੇ 27 ਜਨਵਰੀ 1948 ਨੂੰ, ਆਪਟੇ ਅਤੇ ਗੋਡਸੇ ਕਾਲੀਨਾ ਵਿੱਚ ਮਿਲਟਰੀ ਕੈਂਪ ਨੇੜੇ ਏਅਰਪੋਰਟ ਦੇ ਗੇਟ ਤੋਂ ਦਿੱਲੀ ਲਈ ਏਅਰ ਇੰਡੀਆ ਦੀ ਉਡਾਣ ਵਿੱਚ ਸਵਾਰ ਹੋਏ। ਉਨ੍ਹੀਂ ਦਿਨੀਂ ਯਾਤਰੀ ਇੱਥੋਂ ਉਡਾਣਾਂ ਭਰਦੇ ਸਨ। ਕਈ ਸਾਲਾਂ ਤੱਕ ਇਸ ਇਲਾਕੇ ਨੂੰ 'ਪੁਰਾਣਾ ਹਵਾਈ ਅੱਡਾ' ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ।

Machine Translated by Google

Machine Translated by Google

INDEX

9 ਮਿਲੀਮੀਟਰ ਬੇਰੇਟਾ

ਅਬਦੁੱਲਾ, ਸ਼ੇਖ ਆਭਾ,
ਅਫਜ਼ਲਪੁਰਕਰ, ਗਣਪਤਰਾਓ
ਆਗਾ ਖਾਨ ਪੈਲੇਸ ਅਗਰੇਨੀ ਅਹਿਮਦ,
ਸ਼ਮਸੁਦੀਨ ਅਹਿਮਦਨਗਰ ਅਲਬੂਕਰਕ ਰੋਡ
ਅਲੈਗਜ਼ੈਂਡਰ, ਅਲਬਰਟ ਵੀ.

ਆਲ ਇੰਡੀਆ ਕਾਂਗਰਸ ਕਮੇਟੀ (AICC)
ਅੰਬੇਡਕਰ
ਅਮਚੇਕਰ, ਸ਼ਾਂਤਾਰਾਮ ਏ.
ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਾਜ਼ਾਰ ਪੱਤ੍ਰਿਕਾ ਅਪੋਲੋ
ਹੋਟਲ ਆਪਟੇ, ਚੰਪੂਤਾਈ ਆਪਟੇ,
ਨਰਾਇਣ ਦੱਤਾਤ੍ਰੇਆ ਆਰੀਆ ਪਥਿਕ
ਆਸ਼ਰਮ ਅਟਲ, ਆਰ.ਬੀ.

ਆਤਮਚਰਨ, ਐਟਲੀ,
ਸਰ ਕਲੇਮੈਂਟ ਔਚਿਨਲੇਕ, ਲਾਰਡ
ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਅਯੰਗਰ, ਗੋਪਾਲਸਵਾਮੀ
ਆਜ਼ਾਦ, ਮੌਲਾਨਾ ਅਬੁਲ ਕਲਾਮ

ਬੈਜ, ਦਿਗੰਬਰ ਰਾਮਚੰਦਰ
ਬਜਾਜ, ਜਮਨਾਲਾਲ
ਬਖਸ਼ੀ, ਚੰਦਰਕਾਂਤ
ਬਾਲਕਿਸ਼ਨ
ਬੰਦੋਬਾਉ
ਬੱਪਾ, ਠੱਕਰ
ਭਾਰਗਵ, ਗੋਪੀਚੰਦ

Machine Translated by Google

ਭੀਲਾਰੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਬਿਰਲਾ
ਹਾਊਸ ਬਿਰਲਾ, ਜੀ.ਡੀ

ਬੰਬੇ ਬੋਸ,
ਨੇਤਾਜੀ ਸੁਭਾਸ਼ ਚੰਦਰ ਬ੍ਰਾਊਨ, ਆਸਕਰ ਐੱਚ.

ਕੈਬਨਿਟ ਮਿਸ਼ਨ ਕੇਂਦਰੀ
ਸੰਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਚੱਕਰਵਰਤੀ, ਡਾ: ਅਮੀਆ ਚੰਦ,
ਕਿਸ਼ਨ ਚਿਸ਼ਤੀ, ਖਵਾਜਾ ਮੋਇਨੂਦੀਨ ਚਿਤਪਾਵਨ
ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਚੋਟੂਰਾਮ ਚੌਧਰੀ, ਨੂਰੁਦੀਨ ਚਰਚਿਲ,
ਸਰ ਵਿੰਸਟਨ ਸਿਵਲ ਨਾਫ਼ਰਮਾਨੀ ਕਾਂਗਰਸ ਵਰਕਿੰਗ
ਕਮੇਟੀ ਕਾਂਗਰਸ ਕਾਂਗਰਸ ਵਰਕਿੰਗ ਕਮੇਟੀ
(ਸੀਡਬਲਯੂਸੀ)

ਸੰਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਕਾਟਨ ਐਕਸਚੇਂਜ
ਬਿਲਡਿੰਗ ਕ੍ਰਿਪਸ, ਸਰ ਸਟਾਫਫੋਰਡ

ਦਾਦਾ ਮਹਾਰਾਜ ਡਾਂਡੀ
ਮਾਰਚ ਡੇਵਿਡ, ਏ.

ਡੇਕਨ ਗੈਸਟ ਹਾਊਸ ਦੇਸਾਈ,
ਮਹਾਦੇਵ ਦੇਸਾਈ, ਮੋਰਾਰਜੀ
ਦੇਉਲਕਰ, NY ਦੇਵੀ, ਸੁਲੋਚਨਾ
ਢੀਂਗਰਾ, ਮਦਨਲਾਲ ਦੀਕਸ਼ਿਤ
ਮਹਾਰਾਜ ਦੂਬੇ, ਗਯਾ ਪ੍ਰਸਾਦ ਦੱਤਾ,
ਕਾਮਿਨੀ ਕੁਮਾਰ

Machine Translated by Google

ਪੂਰਬੀ ਬੰਗਾਲ
ਐਲਫਿੰਸਟਨ ਅਨੇਕਸੀ ਹੋਟਲ
ਐਲਫਿੰਸਟਨ ਹੋਟਲ

ਫਰਗੂਸਨ ਕਾਲਜ
ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਜੰਗ
ਫ੍ਰੀ ਇੰਡੀਆ ਸੋਸਾਇਟੀ
ਫਰੰਟੀਅਰ ਹਿੰਦੂ ਹੋਟਲ

ਗਾਡਗਿਲ, ਅੰਨਾ
ਗਾਂਧੀ ਨੈਸ਼ਨਲ ਮਿਊਜ਼ੀਅਮ ਗਾਂਧੀ, ਦੇਵਦਾਸ
ਗਾਂਧੀ, ਹਰੀਲਾਲ ਗਾਂਧੀ, ਜੈਸੁਖਲਾਲ ਗਾਂਧੀ,
ਕਾਂਤੀ ਗਾਂਧੀ, ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ, ਮਨੀਲਾਲ
ਗਰੀਬਾ ਘੋਸ਼, ਪ੍ਰਫੁੱਲ ਚੰਦਰ ਗਿਲਡਰ,
ਐਮ.ਡੀ.ਡੀ.

ਗੋਡਸੇ, ਗੋਪਾਲ ਵਿਨਾਇਕ ਗੋਡਸੇ,
ਨੱਥੂਰਾਮ ਵਿਨਾਇਕ ਗੋਡਸੇ, ਸਿੰਧੂਤਾਈ ਗੋਇਲ,
ਜਗਦੀਸ਼ ਪ੍ਰਸਾਦ ਗੁਪਤਾ, ਸਤੀਸ਼ ਗੁਰਟੂ,
ਰਾਓਸਾਹਿਬ ਗਵਾਲੀਅਰ

ਹਲਦੀਪੁਰ, ਬੀ.ਏ
ਹਰੀਜਨ ਕਲੋਨੀ ਹਰੀਰਾਮ
ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਭਵਨ,
ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਸਭਾ ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ ਹੁਸੈਨ, ਡਾ:
ਜ਼ਾਕਿਰ ਹੁਸੈਨ, ਜ਼ਾਹਿਦ

Machine Translated by Google

ਭਾਰਤੀ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸੈਨਾ (INA)

ਜੈਕਸਨ, ਏ.ਐਮ.ਟੀ
ਜੈਨ, ਪ੍ਰੋ: ਜੇ.ਸੀ
ਜਾਵੜੇਕਰ, ਅਚਾਰੀਆ ਸ਼ੰਕਰ ਦੱਤਾਤ੍ਰੇ ਜਿਨਾਹ, ਮੁਹੰਮਦ ਅਲੀ ਜੋਸ਼ੀ,
ਜੀ.ਐਮ

ਜੋਸ਼ੀ, ਲੈਫਟੀਨੈਂਟ ਕਰਨਲ ਵੀ.ਵੀ
ਜੋਸ਼ੀ, ਸ਼੍ਰੀਪਦ

ਕਾਲਾ ਪਾਣੀ, ਕਾਲੇ,
ਮਧੁਕਰ ਕੇ ਕਾਲੇ, ਮਹਾਦੇਓ ਜੀ.

ਕਪੂਰ ਕਮਿਸ਼ਨ ਕਰਕਰੇ, ਵਿਸ਼ਨੂੰ
ਰਾਮਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਕਸ਼ਮੀਰੀਲਾਲ ਕਸਤੂਰਬਾ, ਕੌਰ,
ਰਾਜਕੁਮਾਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਕੇਤਕਰ, ਐੱਸ.ਵੀ.

ਖਾਨ , ਗਜ਼ਨਫਰ ਅਲੀ,
ਖਾਨ, ਖਾਨ ਅਬਦੁਲ ਗੱਫਾਰ ਖਾਨ, ਲਿਆਕਤ
ਅਲੀ, ਖਾਨ, ਸ਼ਫਾਤ ਅਹਿਮਦ ਖਾਨ, ਸ਼ਰੀਫ ਖੇਰ,
ਬੀ.ਜੀ.

ਖਵਾਜਾ ਨਜ਼ੀਮੁਦੀਨ ਕਿਦਵਈ, ਰਫੀ
ਅਹਿਮਦ ਕਿਦਵਈ, ਸ਼ਫੀ ਅਹਿਮਦ
ਕਿਰਕੀ ਕਿਸਤਿਆ, ਸ਼ੰਕਰ ਕ੍ਰਿਪਲਾਨੀ,
ਅਚਾਰੀਆ

ਲਹਿਰੀ, ਆਸੂਤੋਸ਼
ਲਾਹੌਰ ਮਤਾ
ਲਾਰੈਂਸ, ਮਾਰਗਰੇਟ
ਲੈਸਟਰ , ਮੂਰੀਅਲ
ਲਿਨਲਿਥਗੋ, ਪ੍ਰਭੂ
ਲੋਹੀਆ, ਰਾਮ ਮਨੋਹਰ

Machine Translated by Google

ਮਹਾਰਾਜਾ ਪਟਿਆਲਾ
ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ: ਆਖਰੀ ਪੜਾਅ,
ਮਣਿਬੇਹਨ
ਮਨੂ
ਮਰੀਨਾ ਹੋਟਲ
ਮਸਾਣੀ, ਮੀਨੂ
ਮੈਜ਼ਿਨੀ, ਗੁਈਸੇਪੇ
ਮੇਘਜੀ, ਚਰਨਦਾਸ
ਮਹਿਤਾ, ਜੀਵਰਾਜ, ਮੇਕਲਾਈ
ਮਿੰਟੋ, ਸਾਹਿਬ
ਮੋਦਕ, ਸ਼ਾਂਤਾ
ਮੁਹੰਮਦ, ਬਖਸ਼ੀ ਗੁਲਾਮ
ਮਾਊਂਟਬੈਟਨ, ਕੋਰਡ
ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ

ਨਾਗਰਵਾਲਾ, ਜਮਸ਼ੇਦ ਦੋਰਾਬਜੀ ਨਾਇਡੂ, ਸਰੋਜਨੀ
ਨਰਾਇਣ, ਜੈਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਨਰਾਇਣਵ, ਡੀ.

ਮਲੇਰ ਕੋਟਲਾ ਨਈਅਰ ਦੇ ਨਵਾਬ,
ਡਾ.ਸੁਸ਼ੀਲਾ ਨਈਅਰ, ਪਿਆਰੇ ਲਾਲ ਨਹਿਰੂ,
ਪੰਡਿਤ ਜਵਾਹਰ ਲਾਲ ਨਿਰਮਲ ਬੋਸ
ਨਿਰਮਲ ਕੁਮਾਰ ਬੋਸ ਨਿਸ਼ਤਰ

, ਅਬਦੁਰ ਰਬ
ਨੋਆਖਲੀ
ਦੁਪਹਿਰ, ਫਿਰੋਜ਼ ਖਾਨ
ਉੱਤਰੀ-ਪੱਛਮੀ ਸਰਹੱਦੀ ਸੂਬਾ (NWFP)

ਪਾਚੇਕੋ, ਸੀ.
ਪਾਹਵਾ, ਮਦਨਲਾਲ, ਪੰਤ, ਗੋਵਿੰਦ
ਵੱਲਭ ਪਰਚੂਰੇ, ਡਾ: ਦੱਤਾਤ੍ਰੇਯ ਸਦਾਸ਼ਿਵ
ਪਟੇਲ, ਸਰਦਾਰ ਪਟਵਰਧਨ, ਰਾਓਸਾਹਿਬ

Machine Translated by Google

ਪੇਸ਼ਵਾਸ
ਪੈਥਿਕ-ਲਾਰੈਂਸ, ਲਾਰਡ ਫਡਨਿਸ, ਜਗਨ
ਪਿੰਟੋ, ਕਲੌਡੀਓ ਪੂਨਾ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਪੂਨਾ
ਪਾਵਰ, ਸੀ.ਆਈ., ਪ੍ਰਸਾਦ, ਡਾ: ਰਾਜੇਂਦਰ
ਪ੍ਰੀਵੀ ਕੌਂਸਲ ਪੁਰੋਹਿਤ, ਮਨੀਸ਼ੰਕਰ

ਕਾਇਦ-ਏ-ਆਜ਼ਮ
ਕੁਰੈਸ਼ੀ, ਸੁਏਬ

ਰਾਜ ਘਾਟ,
ਰਾਜਗੋਪਾਲਾਚਾਰੀ, ਸੀ.
ਰਾਜਾਜੀ ਫਾਰਮੂਲਾ ਰਾਣਾ,
ਯੂ.ਐਚ
ਰੰਧਾਵਾ, ਐਮ.ਐਸ
ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਵੈਮ ਸੇਵਕ ਸੰਘ (ਆਰ.ਐੱਸ.ਐੱਸ.)
ਲਾਲ ਕਿਲਾ
ਰੀਗਲ ਸਿਨੇਮਾ ਗੋਲ
ਟੇਬਲ ਕਾਨਫਰੰਸ ਰਾਏ, ਬੀ.ਸੀ

ਸਲਾਮ, ਬੀਬੀ ਅਮਤੁਸ ਸਾਲਵੀ,
ਦੌਲਤਰਾਓ ਸਾਲਵੀ, ਮਨੋਰਮਾ,
ਸਪਰੂ, ਤੇਜ ਬਹਾਦਰ ਸਾਰਾਭਾਈ,
ਮ੍ਰਿਦੁਲਾ ਸ਼ਰਤ ਸਰਵਰ, ਮੀਆਂ
ਗੁਲਾਮ ਸ਼ਾਸਤਰੀ ਸ੍ਰੀਨਿਵਾਸ
ਸਾਵਰਕਰ, ਵਿਨਾਇਕ ਦਾਮੋਦਰ
ਸਿੰਧੀਆ, ਮਹਾਰਾਜਾ ਜਿਆਜੀਰਾਓ
ਦੂਜੇ ਵਿਸ਼ਵ ਯੁੱਧ ਸੌਂਜੇਵੀ, ਟੀ.ਜੀ.

Machine Translated by Google

ਸੇਵਾਗ੍ਰਾਮ ਸ਼ਰੀਫ
ਹੋਟਲ ਸ਼ੀਨ, ਵਿਨਸੈਂਟ,

ਸ਼ਿਵਾਜੀ ਪ੍ਰਿੰਟਿੰਗ ਪ੍ਰੈਸ

ਸੁਕਲਾ, ਰਵੀਸ਼ੰਕਰ ਸਿਮਲਾ ਕਾਨਫਰੰਸ

ਸਿੰਧ ਸਿੰਘ, ਜਨਰਲ ਮੋਹਨ ਸਿੰਘ,

ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ, ਜਸਵੰਤ ਸਿੰਘ ਸੁਰਜੀਤ

ਸਿਨਹਾ, ਸੀ.ਪੀ.ਐਨ.

ਸਿਨਹਾ

ਸ਼੍ਰੀਕ੍ਰਿਸ਼ਨ

ਸੁਹਰਾਵਰਦੀ, ਹਸਨ ਸ਼ਹੀਦ,

ਸੁੰਦਰੀਲਾਲ

ਟੈਗੋਰ, ਰਬਿੰਦਰਨਾਥ ਤੇਂਦੁਲਕਰ, ਬੀ.ਜੀ

ਤੇਂਦੁਲਕਰ, ਡੀ.ਜੀ

ਥੱਟੇ, ਐਲ.ਜੀ

ਤਿਲਕ, ਬਾਲ ਗੰਗਾਧਰ, ਟਾਈਮਜ਼ ਆਫ਼

ਇੰਡੀਆ

ਉਕਸਾਨ,

ਸੰਯੁਕਤ ਰਾਸ਼ਟਰ ਸੁਰੱਖਿਆ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦ

ਉਤਮਨਜ਼ਾਈ

ਵਾਇਸਰੇਗਲ ਪੈਲੇਸ

ਵਿਕਟੋਰੀਆ ਟਰਮਿਨਸ ਵਿਲੇ

ਪਾਰਲੇ ਸਟੇਸ਼ਨ ਵਿਨਾਇਕਰਾਵ,

ਐਨ.

ਵੇਵਲ, ਪ੍ਰਭੂ

ਪੱਛਮੀ ਪੰਜਾਬ

Machine Translated by Google

ਵ੍ਹਾਈਟਹਾਲ

ਵਾਈਲੀ, ਸਰ ਕਰਜ਼ਨ

Machine Translated by Google

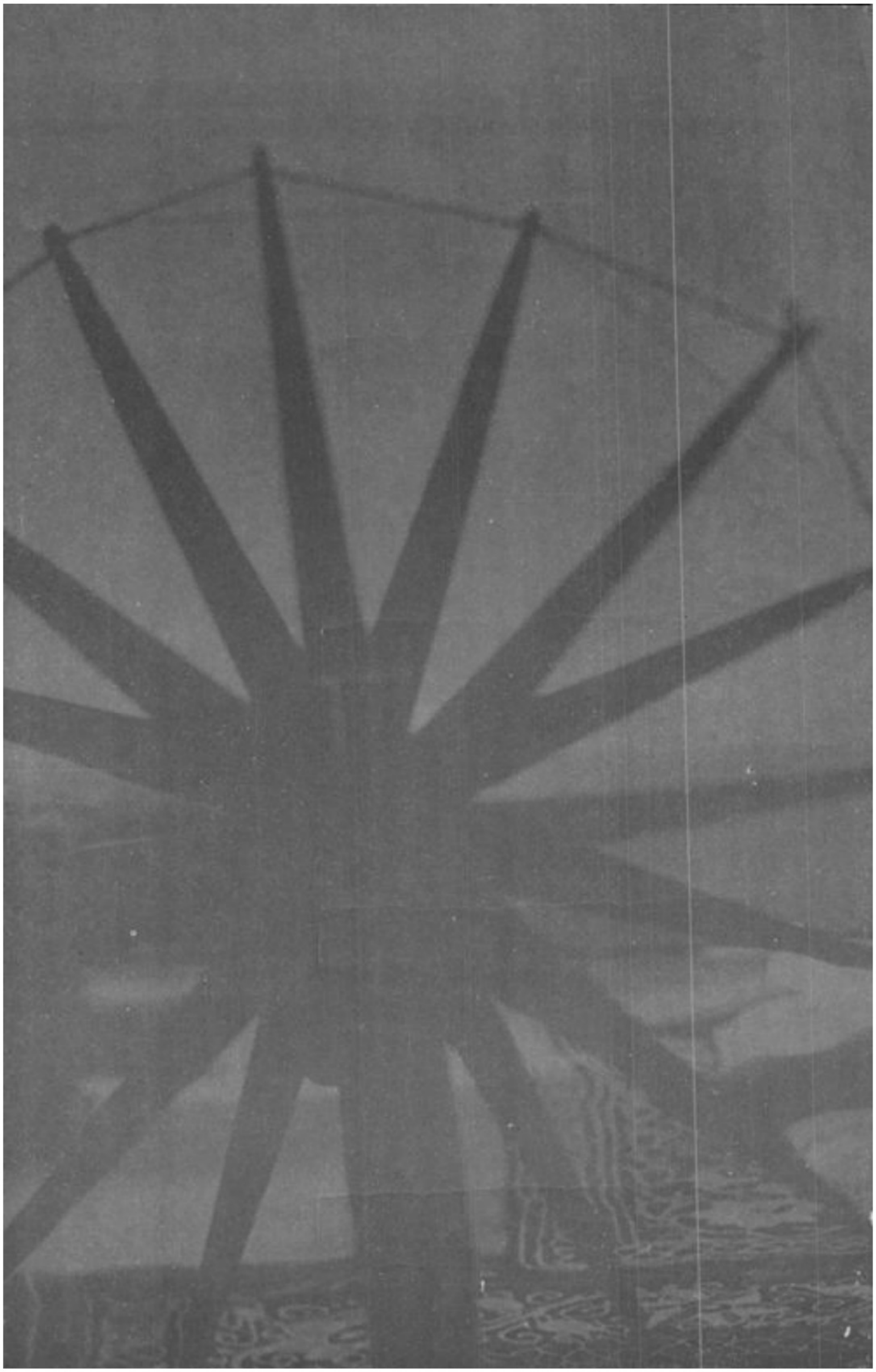

Machine Translated by Google

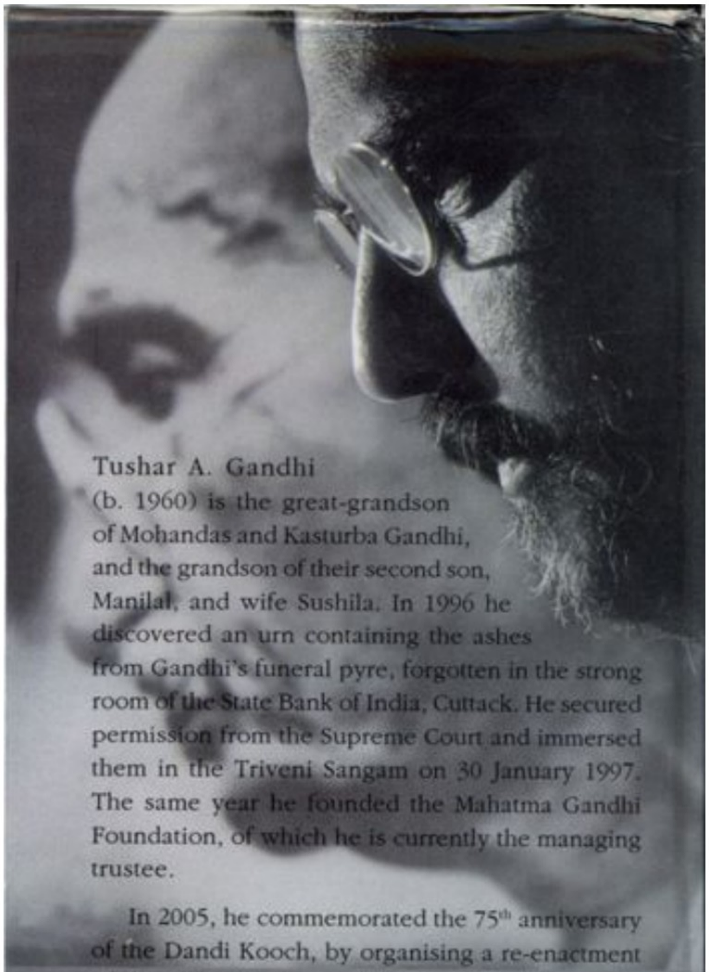

Tushar A. Gandhi

(b. 1960) is the great-grandson of Mohandas and Kasturba Gandhi, and the grandson of their second son, Manilal, and wife Sushila. In 1996 he discovered an urn containing the ashes from Gandhi's funeral pyre, forgotten in the strong room of the State Bank of India, Cuttack. He secured permission from the Supreme Court and immersed them in the Triveni Sangam on 30 January 1997. The same year he founded the Mahatma Gandhi Foundation, of which he is currently the managing trustee.

In 2005, he commemorated the 75th anniversary of the Dandi Kooch, by organising a re-enactment of the 241-mile long walk. He walked the entire stretch and was instrumental in getting the prime minister to declare the route from Sabarmati Ashram to Dandi a historic heritage route.

Tushar currently lives in Mumbai with his wife Sonal and children Vivan and Kasturi.

Rupa & Co

www.rupapublications.com

COVER DESIGN: ARRT CREATIONS

Machine Translated by Google